

MAGYAR ÍRÓK LEVELEZÉSE

VERSEGHY FERENC LEVELEZÉSE

Magyar Írók Levelezése

Duppress

Magyar Írók Levelezése

Sorozatszerkesztő
DEBRECZENI ATTILA
SZILÁGYI MÁRTON

A borítón látható kép
a Nagy Francia Enciklopédia illusztrációja:
L'art d'écrire
(Encyclopédie, Recueil de Planches II., Paris, 1763)

VERSEGHY FERENC LEVELEZÉSE

Sajtó alá rendezte
DONCSECZ ETELKA

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2019

A kötet az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében jött létre.
Megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma támogatta.

A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Munkabizottsága által
elismert kritikai szövegkiadás.

Lektor
BALOGH PIROSKA

A latin nyelvű szövegek olvasatát és fordítását Rédey János előmunkálatainak
felhasználásával Balogh Piroska készítette.

© Doncsecz Etelka, 2019
© Debreceni Egyetemi Kiadó,
beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is, 2019

ISSN 2676-9239
ISBN 978 963 318 435 6

Kiadta: a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató
Tördelés, tipográfia: Juhászné Marosi Edit
A nyomdai munkálatok a Kapitális Nyomdában készültek
Felelős vezető: Kapusi József
Készült Debrecenben, 2019-ben

TARTALOM

SZÖVEGEK

Keltezett levelek

1779

1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek,
Pest, 1779. [április 6. és október 25. között] 17
2. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénének,
Pest, 1779. [április 6. és október 25. között] 19
3. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénének,
Pest, 1779. [április 6. és október 25. között] 23
4. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek,
Pest, 1779. [április 6. és október 25. között] 27
5. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénének, Nagyszombat, 1779. november 19. 28
6. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek
[Pest, 1779. november 19. és 1780. július 3. között] 32

1780

7. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénének, Nagyszombat, 1780. szeptember 7. 33

1781

8. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénének [Felsőgyőr, 1781 nyara (?)] 36

1786

9. Verseghy Ferenc – Maria Clara Herpinnek, Eger, 1786 májusa 41

1788

10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után] 45

1791

11. Verseghy Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának,
Buda, 1791. február 7. 46

1792

12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16. 47
13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2. 49
14. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 3. 50
15. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. december 15. 52

1793

16. Versegly Ferenc – Ferenc császárnak, Bécs, 1793. március 4.	61
17. Versegly Ferenc – Sándor Lipótnak, Buda, 1793. május 8.	65
18. Versegly Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1793. június 27.	67
19. Versegly Ferenc – Sándor Lipótnak, Buda, 1793. június 27.	68
20. Batthyány József – Versegly Ferencnek, Pozsony, 1793. július 14.	69
21. Versegly Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1793. szeptember 14.	69
22. Versegly Ferenc – Koppi Károlynak, Nagyszombat, 1793. október 28.	71
23. Versegly Ferenc – Batthyány Józsefnek, Nagyszombat, 1793. november 12.	73
24. Batthyány József – Versegly Ferencnek, Pozsony, 1793. november 19.	74
25. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1793. december 3.	75

1794

26. Versegly Ferenc – Henrik Gabriel Porthannak, Buda, 1794. május 13.	76
27. Versegly Ferenc – az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaságnak, Buda, 1794. szeptember 18.	85
28. Versegly Ferenc – Aranka Györgynek [h. n., 1794. szeptember 18. és 1794. december 11. között]	87
29. Versegly Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.	87
30. Versegly Ferenc – a Királyi Táblának [Buda, 1794. december 11. és 1795. augusztus 10. között]	91

1795

31. Versegly Ferenc – Ferenc császárnak [Buda, 1795. június 20. előtt]	92
32. Versegly Ferenc – Trsánszky Józsefnek, h. n., 1795. augusztus 10.	92
33. Versegly Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1795. augusztus 10.	94

1803

34. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18.	94
35. Versegly Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.	96
36. Versegly Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.	99

1804

37. Versegly Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1804. április 9.	102

1806

38. Versegly Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. június 22.	105
39. Versegly Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., 1806. július 1. és július 6. között]	105
40. Versegly Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 6.	106
41. Versegly Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 20.	107
42. Versegly Ferenc – Kisfaludy Sándornak, Buda, 1806. október 11.	108
43. Versegly Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 21.	111

44. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 27.	112
45. Verseghy Ferenc – József nádornak [h. n., 1806.]	112

1808

46. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1808. június 20.	113

1810

47. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomda megnevezetlen munkatársának, h. n., 1810. január 11.	114
48. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Györgye, 1810. szeptember 28.	117
49. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek [h. n., 1810. szeptember 28. és 1810. november 15. között]	118
50. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, h. n., 1810. november 15.	118
51. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1810. december 1.	119
52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, h. n., 1810. december 4.	119
53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, Buda, 1810. december 6.	123

1811

54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, h. n., 1811. január 17.	127
55. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. január 29.	128
56. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, h. n., 1811. január 31.	130
57. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnak, Buda, 1811. február 1.	131
58. Verseghy Ferenc – Sztatényi Ferencnek, h. n., 1811. február 2.	132
59. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, Buda, 1811. március 20.	133
60. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. március 30.	135
61. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1811. május 4.	136
62. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. június 10.	138
63. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, h. n., 1811. június 11.	140
64. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, h. n., 1811. június 14.	143
65. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, h. n., 1811. június 24.	148
66. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek [h. n., 1811 június–július].....	156
67. Verseghy Ferenc – Király Mihálynak, Buda, 1811. július 16.	157
68. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. július 27.	157
69. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. szeptember 4.	158

1812

70. Király Mihály – Verseghy Ferencnek, Györgye, 1812. január 2.	159
71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnak [h. n., 1812. január eleje]	160
72. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 11.	162
73. Prónay Simon – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 15.	163
74. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 15.	165
75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.	165
76. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. február 2.	167

77. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak, h. n., 1812. március 15.....	167
78. Verseghy Ferenc – Vitkovics Mihálynak, Buda, 1812. május 10.	168
79. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1812. július 9.	169
80. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1812. július 15.	171
81. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. július 16.	173
82. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1812. július 20.	173

1816

83. Verseghy Ferenc – a Tudományos Gyűjtemény egy munkatársának [h. n., 1816. augusztus 12. után].....	174

1819

84. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1819. január 6.	175
85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.	176
86. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek, Buda, 1819. január 24.	180
87. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 28.	180
88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.	181
89. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. március 21.	183
90. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 24.	186
91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.	188
92. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 8.	190
93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.	191
94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.	191
95. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. július 3.	195
96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.	196
97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.	197
98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.	200
99. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. szeptember 18.	202
100. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. szeptember 25.	203
101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.	207
102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.	208
103. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 20.	210
104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.	211
105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.	216
106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]	217
107. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]	220
108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.]	221
109. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]	225
110. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]	226

1820

111. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. január 8.	227
112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.	229

113. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. február 12.	231
114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 23.	232
115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 26.	234
116. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek, h. n., 1820. február 26.	237
117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.	238
118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 9.	240
119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között]	243
120. Smodiss János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 13.	246
121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.	246
122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.	251
123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4.	259
124. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 6.	260
125. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 15.	262
126. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 22.	264
127. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 23.	265
128. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. május 3.	266
129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.	267
130. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. május 30.	269
131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.	269
132. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. június 7.	270
133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.	273
134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.	276
135. Verseghy Ferenc – Májer Józsefnek, h. n., 1820. július 9.	277
136. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.	278
137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.	279
138. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1820. július 16.	288
139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.	290
140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.	292
141. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 22.	295
142. Verseghy Ferenc – Fischer Istvánnak, Buda, 1820. július 25.	296
143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.	297
144. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1820. augusztus 16.	298
145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.	299
146. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 26.	301
147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.	302
148. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 2.	303
149. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 4.	304
150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.	305
151. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 17.	308
152. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 17.	309
153. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 22.	311
154. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 27.	314
155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.	315

156. Versegly Ferenc – Fliszár Györgynek, h. n., 1820. október 7.	317
157. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1820. október 11.	319
158. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.	321
159. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1820. november 4.	325
160. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.	325
161. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 12.	326
162. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1820. november 12.	327
163. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.	329
164. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.	332
165. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25.	334
166. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.	336
167. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 3.	338
168. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.	339
169. Kiss Ferenc – Versegly Ferencnek, h. n., 1820. december 6.	340
170. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]	342
171. Versegly Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]	343
172. Versegly Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]	345
173. Versegly Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]	345
174. Versegly Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]	346
175. Versegly Ferenc – Kolossváry Sándornak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]	347
176. Versegly Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]	347
177. Versegly Ferenc – Balassa Gábornak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]	348
178. Pyrker János László – Versegly Ferencnek, Szepes, 1820. december 12.	349
179. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1820. december 13.	350
180. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 17.	351

1821

181. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1821. január 3.	352
182. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.	353
183. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1821. január 18.	356
184. Versegly Ferenc – az Egyetemi Nyomdának, Buda, 1821. január 20.	357
185. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.	357
186. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.	359
187. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 8.	361
188. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.	363
189. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.	366

190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.	368
191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 28.	371
192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.	372
193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821. február 25. és március 12. között]	373
194. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. március 12.	377
195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.	384
196. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n. 1821. április 7.]	386
197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.	389
198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 22.	391
199. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, h. n., 1821. április 25.	392
200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.	393
201. Hornyik János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 31. [?].....	396
202. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. április 31. (?) után].....	396
203. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6.	397
204. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. május 29.	399
205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.	400
206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14.	402
207. Rátz András – Verseghy Ferencnek, Esztergom, 1821. június 18.	403
208. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n., 1821. június 23. után].....	405
209. Verseghy Ferenc – Rátz Andrásnak, h. n., 1821. június 26.	407
210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27.	410
211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.	411
212. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, h. n., 1821. július 6.	413
213. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. július 11.	416
214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.	418
215. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 1.	419
216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.	420
217. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. augusztus 12.].....	421
218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.	421
219. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 22.	423
220. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 25.	424
221. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 1.	426
222. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26.	428
223. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. szeptember 29.	430
224. Hornyik József – Verseghy Ferencnek, Székesfehérvár, 1821. október 1.	431
225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6.	432
226. Verseghy Ferenc – Hornyik Józsefnek, h. n., 1821. október 10.	433
227. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. október 13.	435
228. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 22.	437
229. Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak, h. n., 1821. október 25.	439
230. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. november 9.	441
231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. november 25.	442
232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.	443

233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. december 23.	444
234. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. december]	445
235. Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak [h. n., 1821. december]	446
236. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1821. december]	446
237. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1821]	447

1822

238. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1822. január 8.	450
239. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n., 1822. január 8. után]	452
240. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 12.	454
241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.	455
242. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek, Buda, 1822. január 16.	457
243. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek, Buda, 1822. január 17.	459
244. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 23.	460
245. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 31.	463
246. Verseghy Ferenc – Döme Károlynak [?], h. n., 1822. február 2.	465
247. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. február 9.	466
248. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1822. február 18.	467
249. Verseghy Ferenc – Gaisznak, h. n., 1822. március 12.	470
250. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. március 21.	470
251. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. április 25.	473
252. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. május 8.	475
253. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. május 19.	476
254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.	479
255. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. június 26.	481
256. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. július 14.	482
257. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1822. július 15.	483
258. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. július 22.	484
259. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. július 25.	485
260. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. augusztus 3.	485
261. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. augusztus 17.	486
262. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. augusztus 27.	487
263. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomdának, Buda, 1822. szeptember 2.	488
264. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. szeptember 28.	490
265. Verseghy Ferenc – Paintner Mihálynak [?] [h. n., 1822. szeptember vége] ...	491
266. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1822. október 17.	492
267. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. december 11.	494

Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek

1. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (1.) [h. n., 1806 után]	497
2. Verseghy Ferenc – Fischer Istvánnak [?] [h. n., 1816 után]	497
3. Verseghy Ferenc – Ismeretlen grófnőnek [h. n., 1817 után]	498
4. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (2.) [h. n., 1817 után]	500
5. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (3.) [h. n., 1817 után]	502

6. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (4.) [h. n., 1817 után]	502
7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után]	505
8. Verseghy Ferenc – Ivánszky Antalnak [h. n., 1818 után]	506
9. Verseghy Ferenc – Kanka Dánielnek [h. n., 1818 után]	507
10. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821 után]	507
11. Almásy Pálné Kapy Anna Mária – Verseghy Ferencnek, [nem keltezhető]	507
12. Szójkovits Ferenc – Verseghy Ferencnek [nem keltezhető]	508
13. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (5.) [nem keltezhető]	508
14. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (6.) [nem keltezhető]	509

JEGYZETEK

Bevezetés	513
Jegyzetek a keltezett levelekhez	521
Jegyzetek a bizonytalan datálású és nem keltezhető levelekhez.....	1067
Szótár és rövidítésjegyzék.....	1083
Rövidítésjegyzék.....	1093
Irodalomjegyzék.....	1095
Névmutató	1129

SZÖVEGEK

Duppress

KELTEZETT LEVELEK

1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]

Dafnis Orfeusnak

Orfeu! mit látok? Flóra szép kertjében
Euriditzednek látlak örömében;
Áh vigyázz Orfeu! ne tekints szemében,
Hogy vissza ne ejtsed Plutó tömlöttjében.

Előtted űlt, kiért hajdan fohászkodtál,
Ki után elmédben, 'szivedben fárodalt,
Kiért áldozatot Venusnak fogadtál,
Veled mulatozott, ki utánn aggódtál.

Isten-Aszszonyt véltem el-rejtve képében,
Leda Leányának néztem termetében,
Kupidó fáklái per'selték színében,
'S az Annya tréfái jádzottak szemében.

Hidd-el nagyon féltem, hogy meg-ne büntessed,
Szived tárgya után szemedet ne vessed,
Hajdani szépségét képén ne keressed,
'S mit kedvelsz, miképen magadtol menthessed.

Kűszködött erköltsőd maga erejével,
Mig sziv az elmének birt tehetségével,
Győzte maga magát józan erköltsével,
Nyilván ditsekedvén bajnoki szívével.

De midőn kezében zítarádat vette,
'S tetszetős nótákra ujjait vezette,
Hangok kiességét szava kettőztette,
Ekkor Erköltsődöt próba-köre tette.

Egygyűtt zengedeztél hegedűd hangjával,
Egygyűtt gyulladoztál Cupidó lángjával,
Vigságra vezetett vig indulattyával,
Foházkodásokra foházkodásával.

Igy láttam Apollót kedves Dafnéjával,
Hogy lelkesítette Parnassust lantjával,
Tudálva hallgatta Tytirus nyájával,
Pindus kő-szála Musák patakjával.

Talán el-hibázott egy pendítésében,
Személleden függvén hoszsza nézésében,
Ekkor vesztetted-el lantod érdemében
Nyert prédádat, a szép Euriditzében.

Szerentsétlen! reá szemedet vetetted,
Tett fogadásodat már el-felejtetted,
Személlye szépségét bálványoddá tetted,
De jaj melly hirtelen ismét el-vesztetted.

Ezt a komor Plutó alig hogy láthatta,
Boszulló haragját nem tartóztathatta,
Az ártatlan prédát egybe el-ragadta,
És Prozerpinának tüstént által-atta.

Pösgött az el-hűlt vér minden ereidben,
Fájdalom patakja áradt szemeidben,
Bánod, hogy olly erő nints tehetségidben,
Mellyel ismét vissza vehesd kezeidben.

De ne búsulj Orfeu! Nem sokat vesztettél
Abban, kit gánts nélkül tsak nem is nézhettél;
Ha egy tekintetért így meg-büntettettél,
Jobb, hogy Cupidótól már rég bútsut vettél!

2. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénék
Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]

Orfeus Dafnisnek
Tavaszi mulatságokról

Egykor tavasz vége felé Pallás Aszszony Bóltseit
Ki-ereszté keze alól, hogy unalmas könyveit
Félre tévén, mulatnának, 's Flora színes kertyeit
Vagy az erdőt látogatnák, vagy Pán Isten mezeit.

E seregnek nagyobb része Epeussal el-indult
Erdők közé;¹ Diannátul vigasságot ott koldult,
Hol Akteon vadat űzvén szarvas képre el-fordult,
Midőn a feredő szűzek testét látván el-bámult.

Ez a kártyát választja, az a tekének játékát,
Forgat amaz Bellonátul költsönözött paripát,
Ki ki amint kedve hozza üldözi bölts unalmát,
Még a kedvetlen Mopsus-is meg-indítja tréfáját.

Kissebb része ezen Népnek Minervának udvarát
El-nem hagyta, nem kívánta erdeiek sátorát,
A Városi Isteneknek látogatván hajlékát,
Nevetséggel, nyájassággal tölté komor homlokát.

Bizva vala e nyájatska Dafnis gondos kezére,
Dafnis, ki a vers szerzésnek majd nem leg főbb mestere,
Ugyan azért Tritonisnak titkosa és kedvese,
Könyvekkel telt tárházának kitsin, de hiv őrzője.

Előtte jár: a kis sereg szereti kis Pásztorát,
Hiven, 's bátran követgeti nyáját, kedvét, 's játékát,
Orfeus-is velek sétál, el-felejtí hárfáját,
Hazájának módja szerint beszél, 's űzi tréfáját.

El-indulván először-is Neptunusnak partyait
Járlák, 's kérik evezésre Palæmonnak hajóit,
De Eolus nagy haraggal hányván vizek habjait,
Utáltatta minyjokkal Amfitrite udvarit.

¹ kőze [em.]

Azomba szép Melicerte fogja Dafnis karjait,
Véle együtt tsinált hidra el-vezeti Társait,
Erre vitte már ma, úgy mond: Mars rettentő fajzatit,
Kik dsidákkal jesztegették minap Burgus táborit.

Átal menvén el-beszéllé ezen Népnek erkölcsét,
Bajnoksága eredetét, fegyverének erejét;²
Még a vizen túl meg-látta a ferdőnek tetejét,
Akkor ujra kis Dafnishez így kezdette beszédjét.

Dafni! mivel kedvedet meg szegte mérges habokkal
Eolus, im' vigasztallyon e ferdőtske mosdással,
Ebbe járnak a Napæák, szép Elek a Musákkal,
Vigadhatztz itt midőn akarsz a mennyei karokkal.

El tűn. Ezek a ferdőnek meg nyitják két kapuját,
Látják Jápix Mesterségét 's az Istenek tronussát,
A vizekbe ugrándoznak, mosdanak, míg kotsiját
Febus tengerbe meritvén el-nem kezdé nagy álmát.

Más nap Ceres majorjába viszi Dafnis társait,
Hol a mivelt földnek gyomra jó gyümölsű ágait
Mutogatja Vendégének, szép illatu szálait,
Zöldellő kis gazdagságát, veteményes ágyait.

Itt nem meszsze a Brontesek sisakokat koholnak,
Mellette a Fidiások fa képeket faragnak.
Dafnis pedig társaival azomba jól vigadnak,
Kűszködnek az Orfeussal, nevetkeznek, játszanak.

Jön azomba maga Ceres, tele rakta karjait,
Ambrosiát hoz Nektárral, kínálgatja Fiait,
Együtt vigad, jó példát ad, tölti Bakkus borait,
Tömi színes bokkrétákkal kinek kinek ujjait.

Nem volt elég a mulatás, ki ki Flora udvarát
Emlegetvén, el-indulnak, 's a virágok táborát,
Ennek rendét, 's külömbféle színeit és illatját
Meg-visgálják, 's meg-ditsérik a szép Kloris munkáját.

² epejét [Átírással javítva.]

Alig lépnek-bé a kertbe, egy rósátska meg-mozdul,
Éppen akkor serkene-fel déli édes álmából,
Álmos szemmel Dafnisra néz, de végtére³ el-pirul,
Vámra méltó ortzájával a föld színre le-borul,

Dafnis mintha nem-is látná, tovább viszi seregét,
Mutogat a violára, ditséri szép termetét,
De azomba a rósának nem felejtí szemérmét,
Gondolkozik, visza menvén, hogy ditsérje erkelsét.

Szép kert, ugy mond Társaihoz, szép kert, éljen Istene,
Oh mely kedves a szegfűknek amott rengő kebele,
De jaj sokkal drágább ama Hiácintok serege,
Még itt is van egy ágatska, szép Narcissus a neve.

Oh melly nagy kár, hogy ezen kert egybe meg-fogyatkozik,
Nints rósája, a rósa ág sehol nem találtatik.
Igy tetteté Dafnis magát: a rósa emelkedik
Sőt mit mondok a nap fénynél ime ott játszadozik.

Mennyűnk hozzá, még meszsirűl mosolyog szép artzája,
Mintha reánk várakozna, ide fordult ajjaka,
Ditsérjük meg amint illik: ezt ki-mondván szalada
A rósátska fel-éledvén hozzája meg-hajula.

Nyittya Dafnis ditséretre el-készített ajjakit,
De jaj a szem el-bámulván tartóztatja szavait,
Sohajt, halgat, és el-pirul: Flora Aszszony tsudáit
Ki ditsérné, ugy mond végre, méltóképen karjait.

Tovább mennek, 's bokrétákkal ékesittik fejeket,
Illatokkal, 's gyümölsőkkel meg-töltetik kebleket,
Mind ezekkel meg-tisztelik más nap ama Szűzeket,
Kik Vestának élesztgetnek ujjabb 's ujjabb tűzeket.

Igy el-töltvén Pallas népe örömének napjait,
Végtére meg-látogattya Pán Istennek Sátorit,
Hol a borzas Satyrusok tartják Bachus tántzeit,
'S a Pásztorok legeltetik Titirusnak nyájait.

³ végtére [em.]

Itt van ama lovaglásra tanítgató iskola,
Mellynek magos gerendáin függ négy vagy öt paripa,
Fából áll e' mesterséggel egybe kaptsolt karika,
Mellynek sebes szeleknél-is sebesebb a forgása.

Itt tanulja a lovaglást, a ki Marshoz eskűszik.
Fel-ül a fa-ló hátára, nyargal, mert forgattatik,
Tzélba veti nyargalás-közt lapdáját, ditsértetik
Ha a lovon meg-maradhat, és lapdája bé-esik.

Ezt meg-nézvén el-sétályák Silvanus lugossait,
Viszsa térnek, mert Epeust várják, 's Mopsus társait,
Kik el-hagyván Diannának nyilakkal tölt halmait,
Még azon nap meg-is szállják Pallas háza falait.

Őszve ülven az egész nép emlétti vig napjait,
Ki ki elől számlálgatja örömének okait,
Örömmre kél újra szivek, Pomonának kapuit,
Ki ki mondja: látogassuk Pomonának kapuit.

Egygyes szivvel el-indulnak bé-jelentik magokat,
Pomonának; ki azonnal mutat gyümöls ágokat
Ki-hozattya pintzéből a meg-hűtött borokat,
Nimfáinak süteményét, a nyársra vont ludakat.

Itt van férje Pomonának, vigad vendégeivel,
A friss Hebe nem külömben kedvet éleszt képével,
Miről előbb az árnyékba⁴ nevetkezett nényével,
Most uj kedvel nevet, tréfál, vadász tekintetével.

Őrül Mopsus, az Orfeus kezdi görög verseit,
Vigad Dafnis a sereggel szedi kertnek kintseit,
El-rejtődnek Hebe elől, nem tűrhetik szemeit,
Orfeus is el-felejtí Plutó setét völgyeit.

Láttya Venus ezt azomba, láttya Pallás seregét,
Vigasságát, nevetségét, játékát, és örömet
Kevél szivét arra inti, mikép Pallas szépségét
Páris előtt kissebbítse, 's szomorítja tselédjét.

⁴ árnyékba [em.]

Alectohoz megy azonnal. Pomonának udvarát
Szálld-meg, úgy mond: nem nézhetem ellenségem táborát,
Fajzatim közt vigadozni; te el-kezdett játékát
Rontsd-meg, pusztítsd módod szerint mulatozó árnyékát.

Jón Alectó, 's rút békákkal hinti kertnek útyait,
Hogy ezekkel meg-szalaszsza Hebe, 's nénnye lábait,
Egy kigyóval alattomba Mopsusnak-is karjait
Meg-keritti, 's fel-élesztí haraggal tölt szavait.

A félelem, és a harag, fel-bontják az örömet,
El-oszlanak szomorkodva; én is akkor nyelvemet
El-felejtván azt mondtam: soha Pallas örömet
Még Paris él, nem találhat, Venus előtt érdemet.

**3. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénék
Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]**

Orfeus Dafnisnek

Dafni! egy álmam volt, félek, ha képzelem,
Kérlek fejtegesd-meg. Semmiben örömem
Nem lehet; még tőled titkát nem érthetem
Tudod az álmokat fejteni, reménlem.

Tsak ketten mentünk-el Kastalis völgyébe,
Őszve-kapcsolt szívünk szokott örömébe,
Parnassus hegyének ama szép öblébe,
Melly Apollót sokszor fogadja ölébe.

Még meszsiről láttuk a hegynek tetejét,
Musák Palotáját, a Templom földelét,
Ugy tetszik Kliónak hogy hangos énekét
Hallottuk, de még nem érthettük beszédjét.

Közelebb sétálunk: a hegy oldalába
Meg-gyűlnek a szűzek; ki ki munkájába
Foglalatos, izzad szép találmányába,
Hogy első lehessen uj tudományába.

Nézget Urania az Egek bolygára,
Lest hány a tsillagok jelesb' csoportyára,
Tubusokat szegez Venus planetára,
Nézi, a Nap körül mint jár tirkalmára.

Klió éles szemmel minden Országokat
El-járván fel-jegyzi a történt dolgokat,
Nagy könyvébe írja a bajnok tsatákat,
Bóltsek elméjéből eredett tsudákat.

Huzza Kalliope nagy száru tsizmáját,
Tsendesen jár, alig birja láb-ikráját,
Lassu Versbe szedi Vitézek pálmáját,
A Fő-Embereknek ditséri munkáját.

Méreti a Földet Thalia lántzokkal,
Kinek kinek részét jegyzi határokkal,
Meg-tiszteli Faunust nagy ajándékokkal,
A serény munkára inti szép szavakkal.

Lanthoz igazgattyá Euterpe sipját,
Már vigan, már sirva fújja szép notáját,
Tsendesen, vagy frissen mozgatván tiz ujját,
Kedvre változtattyá a hegynek unalmát.

Koholván Erato félénk szerelmeket,
Ujitya bús szivén a tágos sebeket,
Képzél gyanúsága tsalárd, 's hív sziveket,
Gyötrődik, nem tudgya, hol talál hiveket.

Koronis Fiát-is láttuk a seregben,
Kinek egy beteg szűz nyugszik kebelében,
Orvosló vizeket önt belső részében,
Fojtya betegsége okát tüdejében.

Négy őrzője vagyon e gyülekezetnek,
Oroszlány strásája az egyik szegletnek,
Ott egy galamb vigyáz, amott a méheknek
Serege, itt tűze egy eleven szivnek.

El-menünk alattok: az említett völgybe
Sietünk, testünket le-teszszük a fűbe,
Innen nézgetünk-fel, a hegy tetejébe
Láttuk Apollót-is Musák közepébe.

Estvélig nézhettük e Népnek munkáit,
Hallhattuk Erató szomorú nótáit.
A Nap hogy el-mene, le-vonnya tsizmáit
Kalliope, kéri ki ki paripáit.

Azomba kettőnket el-lep a setétség,
Meg-kerit orozva a kedves tsendesség,
Zefirus-is, ama nyári gyönyörűség
Jón, szalad előle ortzánkról a hévség.

Egymáshoz fordulunk, nyittyuk ajakinkat,
El-beszélljük hajdan történt dolgainkat,
Ezekből eredett nagy vigasságinkat,
Vagy szivet emésztő régi fájdalminkat.

Az utánn a hadi Emberek erköltsét
Kezdjük emlegetni, 's azok Vitézségét,
Kik édes Hazájok dühös ellenségét
Kardal, vagy elmével törték merészségét.

Számlálgatjuk éppen a Világ Böltseit,
Ditsérjük ezeknek számtalan könyveit,
A midőn szép Febe sátora petzkeit
Ki üti, 's fel-nyittya fénnel telt szemeit.

Szépen világositt fel-derült homloka,
Mert a nap fénnével tellyes lett ajjaka,
Már egyszer a naptól meg-égett oldala,
Azért reszked teste, 's rebeg halvány álla.

Szemünkbe tűn újra teteje Pindusnak
Láttuk a mezőkön tűzét Silvanusnak,
Tanyáit az erdő szélén Diannának
Bátran nézzük Lunát mélylében egy kutnak.

Kedvünk-is meg-ujjul: Éjjeli⁵ Verseket
Éneklünk, 's bé töltyük hangal az Egeket,
Fel-serken az Echó, hallja az Éneket,
Álmossan kettőzi a szó végezetet.

Ki-fogyván a Versből Pallasnak kintseit
(E völgyben rejti-el Minerva könyveit)
Forgattyuk, meg-látván Máronak Verseit,
Uj énekkel töltyük Pindusnak erdeit.

⁵ Ejjeli [em.]

De jaj! alig mondunk négy rendet könyvéből,
Ime! két Satirus, ki-út Pán völgyéből,
Az egyiknek szikrák hullanak szeméből,
Haragos tűz lángol⁶ feje tetejéből.

Ez nyilván szolgálja vala az elsőnek,
Ki szebb szelidségét mutatá képének.
De még-is haraggal szalada a Völgynek,
Hol mi most áldoztunk éneket az Éjjnek.⁷

El szaladtam. De te Dafni! merészséggel
Ellene meg fordulsz ki-vont fegyvereddel,
Magad meg szóllittod, 's így bátor sziveddel
Meg-rettentvén szívét, borsz ellenségeddel.

Meg-indul utánnam, el-hagyván tégedet,
Szalad, 's morgásával tölti a berkeket,
El-tűnők, választván titkos ösvényeket
Adott a félelem sebes lépéseket.

Erdőn-túl meg-állván hallottam beszédjét,
Még ti: úgy mond: Pánnak el-fáradt tselédjét
Álomtul fosztjátok? egész nap ekéjét
Tolja, 's miattatok⁸ ne nyugtassa testét?

Köszönd, hogy idején el-szaladtál. Vérem
Meg-hűlt bennem Dafni! le-rokadott testem;
El-fáradt álmamban már minden tetemem,
Ágyomat áztatta sűrű veritékem.

Már fel-is serkentem, még sem megy-el bajom,
Ujra félek, hogy ha róla gondolkodom,
Kérlek Dafni! mond-meg mit jelent az álom,
Oh! ha rosz jelenség, melly nagy léssen károm.

⁶ lángal [em.]

⁷ Éjjnek. [em.]

⁸ miattotok [em.]

**4. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek
Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]**

Dafnis Orfeusnak

Orfeu! ne rettegj. Vége a tsatának;
Le-törtem a jesztő Satirus szarvának
Két éles hegyeit. Melly diadalmomnak ⁹
Prédáját fel-fűztem végére lantomnak.
Bátor elől-vehedd ismét tzitarádat,
Ismét pengetheded érdeklő notádat,
Bizvást emlegethedd sulyós fájdalmaidat,
's Euridicédben vesztett jutalmadat.
Hathatós Orfeu! hárfád pengésében,
Mellyel majd mindennek agg természetében
Másulást okoztál: hol elevenségben
Hoztad azt, mi tsüggött érzéketlenségben.
A magos kő szálók emelvén magokat
Hegyek mély gyomrából vonszolták talpokat;
Kezdvén tsudálatos ingadozásokat,
Önként énekidre módozták tántzokat.
Meg-állott a sebes Hebrus folyásában,
Ötlöttek habjai álmélkodásában;
Meg állott a szarvas sebes futásában,
Thirsis tsudálkozván kárt vallott nyájában.
Ezek tsuda dolgok, 's majd hihetetlenek,
De a Poeták közt nem lehetetlenek:
Tsudálatosb', Embert olly érzéketlennek
Lenni, 's Vers-szerzőkhöz most is kegyetlennek.
De vigyázzon, ki ki az ékes Verseknek,
'S Aganippe kútját őrző seregeknek
Nem áldoz: kerülje haragját ezeknek,
Mert végre tsufja leszsz a rút embereknek.

⁹ diodalmomnak [em.]

**5. Versegby Ferenc – Kreskay Imrének
Nagyszombat, 1779. november 19.**

D. I. Xtus

Barátom! Kívánod hallani sorsomat
ohajtod, jól tudom, olvasni utamat;
íme által küldöm nyelves írásomat
meg érted belőle jó, vagy rossz voltomat:

Allig szemléltem meg Nagy-Szombat tornyait
allig láttam régi, de rendes falait
azonnal éreztem szívemnek fájdalmát
meg pösdült véremnek szokatlan forrását.

Tsudáltam mivoltját é változásomnak
melly hamar gyilkossa lett vigasságomnak
nem találtam okát szomorúságomnak
de még is helyt adtam bús indulatomnak:

Be mentem kapuin a meg nyílt városnak
El jártam bus szemmel rendét az utzáknak
udvarát meg száltam szerzetes házuknak
mellybe mulat Feje a tudományoknak.

Maga a Minerva tudós seregével
Itt lakik Astraea Themys szülőjével
az Eget visgállyá amaz elméjével
Ez pedig oktattya népét törvényével.

Az egisz ház tellyes a szép tsendességgel
tellyes iskolája mély elmélkedéssel
ülnek tanuloi rakva a könyvekkel
és azokból mézet szednek elméjekkel.

Ott ül Minerva is magos thronussába
Előtte az asztal, 's nagy könyv a markába
meg szögezvén újját tudós homlokába
Fejét is meg hajtya, 's izzad munkájába.

Közelitek hozzá, 's meg tsokolom kezét
meg töröm besziddel hoszas tsendességét
azután nevemet meg mondván; kegyelmét
's szállásával edgyütt kérem bölcsességét.

Meg ösmért nevemről, melyet még Egerbe
négy¹⁰ esztendő előtt be irt nagy könyvébe
's kérésimre fejét meg hajtván, ölébe
Fogott, 's ujra be irt Fiai könyvébe:

Ezt végezvén, el küld Themys szobájába
a Törvény tanúlok bölts iskolájába
de hogy szomszédjának tömlözt hajlékába
bé mennek, meg tiltya, forrván haragjába:

Mi dolog ez? Themys tömlöztölt szomszédgya
ki lehetne vallyon Minervának foglya?
Leheté kegyetlen a szelidség' Anyja?
vagy olly szív, ki annak, ne legyen baráttya?

Illy gondolatok közt megyek Astraeához
ki éppen meg dülvén könyves asztalához
kendőit érteti izzatt ortzájához
's böltsen beszill néppel tölt iskolájához.

El végzem nála is kötelességemet
ajánlom mindenre hiv serénységemet
szomorú szozattal meg mondom nevemet
de meg nem jelentem keserűségemet:

Mire nem vezethet fájdalma szívemnek?
meg vetem tilalmát Minerva Istennek
mintha rabja volna, oka könyveimnek
sirva megyek hozzá, 's engedek fejemnek

Még meszirül hallom leány jajgatását
zokogással közlött keserves sirását
melly epett szívemnek mély szomorúságát
meg ujjíttya szemem' bőv könyhullajtását.

Meg nyitom ajtaját: Jaj! mely szerentsétlen!
Leányzó, ugy tetzik, de még ösméretlen
Ah Minerva! nem vagy szelid, sött kegyetlen!
ha házadnál lehet illy személy kedvetlen!

¹⁰ <két> négy

Ezt mondván, indulok az epett fogolyhoz
Jobban közelitek ülő asztalához
ö ellenben markát viszi homlokához
érteti kendőit¹¹ könyves ortzájához

Ne takard előlem! ne takard ortzádat
vedd le szemeidről törülő ruhádat:
nézz reám, nem jöttem, hogy nagy fájdalmadat
újjítsam, 's roszaabbnak tegyem bus sorsodat:

Illy beszidek között meg illetem kezét
mellyel be fődözte könyvekkel tölt szemét
's el vonom képérül, hogy látván személljét
meg vigasztalhasam buba merült szivét.

Calliope vagyok, ugymond keservessen,
Tsudálom, hogy vagyok nálad ösméretlen
vagy talán el hagytál már te is, kegyetlen!
mivel Minervánál lettem szerentsétlen:

Calliope vagyok, ki hajdan verseket
vigan énekeltem a nagy vitézeket
Le irtam nyájassan sokszor a kerteket
kaptsolván ezekhez néha szerelmeket

Tudod magad, nem rég, hogy hangozott nyelvem
mikor Orpheusnak sorsát énekeltem
vagy a hárfa mellett Thisbét emlétettem
kit szép Piramussal le rajzola versem:

Ime régi kedvem, régi vigasságom
melly hamar el fordúlt nyájas mulatságom
lántzok pengésére vált hangozó lantom
szomorú tömlöttzé lett vig Parnassusom:

Pallas irigysége vitt e fájdalomra
kinek tanítvánnyit sokszor versírásra
gyerjesztvén, házatúl a magos Pindusra
el vezettem tőle Castalis Kúttýára.

¹¹ kendőit <.>

Be zárt é tömlőztbe, hogy azok' szerelmét
el ne vonnyam többé könyveitül szívét
hogy iskolájának ne rontsam szentségét
lántzal tölti rajtam nagy kegyetlenségét.

O szerentsés Clio! ki Pest várossába
vigad Kreskaival bátor hajlékába
szerentsés Erato, ki Buda varába
nyugszik Anyos Pálnak édes ajakába!

Ezt ki mondván; ujra enged fájalmának
kezdi bús énekét hoszas siralmának
kettőzteti jajját zokogó szavának
ájúlásra készül, meg düll asztalának.

Nékem is meg indúlt illy sorsára szivem
sírását követte könyveimmel szemem
zokogásim között akadozott nyelvem
vigasztalására még is ezt feleltem:

Engedd Calliope, hogy bőv könyveidet
meg törüllyem vérbe borúlt szemeidet
engedd, hogy lágyítsam tenger keservedet
vigasztaló szóval enyhítem ügyedet.

Tanitvánnya vagyok, igaz Minervának
most lettem egy tagja nagy iskolájának
de azért kötését hiv¹² barátságodnak
el nem hagyom eddig volt társaságodnak.

Titkon látogatlak meg, bús tömlőztödbbe
meg is vigasztallak szomorú terhedbe
meg ládd, hogy barátod leszek keservedbe
fenn marad hivségem akár melly ügyedbe.

Meg engedd azomba, hogy Pallas könyveit
irigységed nélkül forgassam írásit;
meg lesz, de nem sokszor, hogy hárfánk' énekit
tömlőztöd is hallya kettőnknek verseit

¹² [...] [Átírással javítva.]

Te is, jó barátom! meg botsáss Öcsédnek
 hogy ha bőv versekkel kötelességének
 eleget nem tehet szívbéli kedvednek,
 vagy a versszerzésre, nemes, 's nagy szivednek.

Látod meg van kötve Calliope Musám
 ki a versírásba volt mindeddig Anyám
 még némúl lassanként hajdan zengő hárfám
 Te¹³ azomba, hogy Elly, kívánnya bús Musám.

Haec in Consortio, et quidem furtivo Tristis, ut dixi Calliopes.
 Coeteroquin, quod me, meaque praeter versificationem attinet, sanus, incolumis,
 jucundus, et contentissimus, Vestrae autem Paternitatis sum
 aeternum sinceré fidelis servus
 Mpria

Datum Tyrnaviae
 Die 19a 9bris 1779

Fratris Bernardi D. Mater eidem in filiali obedientia imponit, ut per litteras significet, num res sibi per meam occasionem transmissas rité perceperit. Köszöntöm a Physicus S. v. gyermekeket.

A. S. Rogo P. Vestram, placeat nomine R. P. Huberer, et meo Fratres Paulum Ányos, et Augustinum Gindl cum coeteris salutare; semetipsum autem eorundem nomine revereri.

6. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek [Pest, 1779. november 19. és 1780. július 3. között]

Kreskay Verseghinek

Mátyus Mezejének kiessebb Várából,¹⁴
 Bőlt Isten-Aszszonynak volt palotájából,
 'S a kilentz szűzeknek játék piatzából,
 Írád leveledet szived tárházából.

Kérlek ne tudakozd: melly szíven vettem?
 Mellyet a leg-betsesb vagyonimhoz tettem,
 Melyemhez szorítván akképpen illetem,
 Mint kitől a kedves ajándékot vettem.

¹³ Te <...>

¹⁴ Nagy Szombat [Ceruzával írt megjegyzés a lap szélén.]

Hogy bőls Minervának úttél kebelébe,
 'S tudományt szerető Musák kegyelmébe,
 Kivánom ugy lehess mindenik kedvébe,
 Mint szoptatójának gyermek az ölébe.

Kit Minerva szoptat tiszta emlőjéből,
 Themis beszélni tanitt Törvényyéből,
 Musák ápolgatják Helikon völgyéből,
 'S szomjuságát oltyák Kastalis vizéből.

Oh ! kik fel-élesztik az énekelésnek
 Szent tűzét¹⁵ szivedben, és a vers szerzésnek,
 És kik az Égbeli örök rendelésnek
 Angyali, lássanak lenni szerentsésnek.

Alcides erköltsét gyullaszszák fel-benned,
 Ha kérdez a kétség, mit józanabb tenned,
 Ez útonn, vagy ama görtsősebben menned,
 Mellyből lehet nagyobb, 's jobb jutalmat vened.

De már-is jutalma van választásodnak,
 Szeded már gyűmölsét okoskodásodnak.
 Jól van. Jó az ősvény. Menny hivatalodnak
 Útján, érd jutalmát el-jegyzett tzelodnak.

7. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénék Nagyszombat, 1780. szeptember 7.

D. I. Xtus

Tisztelendő Bátyám Uram!
 Leg Kedvesebb Barátom!

Engedgyen meg, kérem, szorgalmatlanságomnak, melyet el követtem előbbeni Le-
 velének, és T. P. Ányos énekének vétele felől igiretem, sőt kötelességem szerint nem
 tudósítván; meg vallom, hogy akkori gondjaim miatt, a kívánt Ariának tsinálmánnyát
 (melly valóban tsendessebb, és hosszabb üdőt kíván, mintsem az iskolabéli hartzok kö-
 zött szokott engedtettni) félre tévén, író tollamba hagytam az Éneknek még emlékeze-
 tét is. Most itt által küldöm, és így mint 3a Julii, mind pedig la 7bris irt T. Bátyám
 Uramnak Levele felől értésre adom egyszersmint, hogy azokat kezemhöz vettem. Az
 Aria szomorú, és igen lassu üdövel énekeltetik; észre lehet mindazáltal abbúl venni,

¹⁵ tuzét [em.]

hogy sokkal tanácsosabb verseket Ariara, mint Ariat Versekre szerezni. Ime! az első Rende az Eneknek, mely szépen el osztatik a Cottákra; de vegyük a harmadik, vagy Negyedik Rendet, azokba már külömbféle a Syllaba osztály, ugyan azért a szokat szaggatni kell, ha ugyan azon Ariára énekli az ember; szemlátomást ki tetik ez amaz osztályból, melyet vonásokkal tettem az Ariába. Meg lehet mindazáltal ezt jobbitani ugy, hogy, ahol a szók szaggattatnak, ott mások helyheztessenek azok helyet: példának okáért: *midön szép Klorisom* helett, legyen *midön a szép Kloris*. Kaptsolok ezenkívül egy új éneket is levelemhöz; és egyszersmint tudtára adom Bátyám Uramnak, hogy nagy örömmel vévén az Installatio alkalmatosságával ki bocsájtott három féle Verseket, mivel azoknak Attyokat távúl létünk nem engedi, örömnök könyvei közt számtalanszor meg tsokoltam, kívánván, hogy tartson Isten benneteket Hazánknak maid nem reméltelen vigasztalására.

Meg ütköztem Tiszt. Bátyám Uramnak ama szavaiba; *Náni többü nincsen Katka Nénémnél*: Nem reménlem, hogy köszöntésembe Náni neve alatt mást értett T. Bátyám Uram, hanem Tunnerné nénémet? ha ugy van? okát nem tudom, miért lett volna ez előtt is Katus Annyánál? Elöttem ez titok. A mi illeti Pestre meneteletem, most az tölem ki nem telhetik; mert alkalmatosságom vagyón olyan, mely kevés költséggel igenessen Egerbe visz, mivel oda való ember: ha másképp történt volna utam, el kerülhetetlen lett volna előttem Pest: azomba ujra köszöntöm kedves Nénéimet, és azoknak egyikével a klastromba rólam emlékező Szüzeket; de mindenek előtt szerzetes Bátyáimot, kik a Pesti falak között nevemről el nem felejtkeznek.

A Tubákért alázatos kézcsókolást küldök.

Maradok
Tisz. Bátyám Uramnak
Die 7a 7bris 1780
N. Szombatba

igaz szivü hiv öcse
Verseghi Egyenes Mp.

Moder.

En egy - e - dül bol - dog - ta - lan en le - gyek ma - gam szép - re - mál - tat -
 Vul - ca - nust én sze - res - sem ki Pa - ris - tül szebb - nek i - til - tet -

lan!
 tem. Vul - ca - nust! kit - nagy Ju - pi - ter az Eg - böl mint - egy sze - me -

tet or - mot - lan - sá - gá³ - ért tsú - fül³ ki ve - tett Ah bor - zad min - den

te - te - mem ha rút - ar - tzo - lat - tyát meg te - kin - tem.

Az Eneket alább irom, hol több hely vagon.

Az Ariaba, melly következik, történt Ortophrusokért engedgyen meg.

Adag. Larg.

1. Re - mén - ség Re - mén - ség de³ ha - mar meg - tsa - lál
 2. Szép ter - met Ro - sa - szűn mu - ta - to - áb - ráa - zat
 3. Kis aj - jak gyen - ge - kéz há - nyat szé - dit - het - nek
 4. E - le - tem ta - va - szán en - is - rab - jok - let - tem;
 5. Mu - lat - tam hi - vem - mel ker - tek - ár - nyé - ká - ban
 6. Tán - tzo - ló pa - lo - ták ti - ked - ves - he - lye - im
 7. El - mul - tak mind e - zek el - múlt - vi - dám - sá - gom

vas - mats - ká - val fest - ve de he - ja - ban va - lál
 bi - bor - bár - son se - lyem a - ra - nyos ru - há - zat
 sző - kö - pil - lan - tá - sak mi - kent - he - vit - het - nek
 mi - dön - szép Klo - ri - som kar - ja - in - nyög - het - tem
 tsen - des - ma - gá - nyos - ság - e - des - ho - má - lyá - ban
 hány - tit - kot - lat - tak ott - tsin - ta - lan sze - me - im
 szo - mo - ru - gon - dá - vált if - fi - u - buz - go - sá - gom

szo - mo - ru bus - szi - vem be bo - rit - tá ha - lál
 meg - ron - tott sok if - fi - at nem ket - t sem szá - zat
 s hogy - ha ki - fed - ve szép me - lyek pi - heg - het - nek
 ha - tsak egy - tsók jít - is ki - hi - zel - ked - het - tem
 al - do - za - tot - vá - ven Ve - nus - tem plo - má - ban
 hány - sziv - re - rep - dez - tek ér - zé - keny - sé - ge - im
 Je - len - ti - ké - pe - men tsüg - gett pi - ros - sa - gom

s va - la - mé - re sze - mem ve - tem min - de - nütt gyázt - ta - lál
 el - puszt - ti - tott sok szép vá - rat mcs sok ne - há - zat
 melly - sziv - nek van olly - bás - tyá - ja gyz - het - nek
 Pa - ra - di - tsom ó - rő - me - ről maid el - fe - lejt - kez - tem
 s fel - me - tzet - tük sze - rel - mün - ket a - hárs - fa - hej - já - ban
 s hány e - zer - tit - kos szo - rit - tást ér - zet - tek ke - ze - im
 hogy már vé - gé - re ha - nyat - lik né - ha - i rab - sá - gom

Venus Panaszi, Vulcanus Férje ellen

Én egyedül Boldogtalan! en legyek magam szépre méltatlan? Vulcanust én szeressem, ki Páristúl szebbnek itiltettem! Vulcanust! kit nagy Jupiter az Egből, mint egy szemetet, ormótlanságáért tsúfúl ki vetett! Ah borzad minden tetemem, ha rút artzolattyát meg tekintem.

Egysz nap a méhelybe kovácsol, 's földik a sűrű füstbe: Itt homloka feketedik, pör'zölt pofája meg keménykedik. Estvére haza sántikál, le düll a meg tisztúlt ágyra, füstös mellye hörög, ásít agyara: ha nem hall édes szavakat, morog, 's kohol ellenem hadakat.

Szerelmet vár a tsúf tatár, pedig reá csak köpedelmem kár; meg várja a kincsek nevét, düll, füll, ha nem vadászom szerelmét: Ah! kincs hidd el ócsó vagy szebbre nevelt szívem előtt, meg vallom, hogy tsúf vagy szemeim előtt: nem kellesz! nem! Barátom! rémulök, ha árnyékokat látom.

A Szép szépet kedvellyen, kiki hasonló sorsút keressen; Medusa Vulcanushoz; Adonis illik a szép Venushoz; vagy véget vess! nagy Jupiter! türheterlen keservemnek, szebb Tárgyat rendelvén szeretetemnek; vagy rendre az Isteneket el vonzom Hitvessektül sziveket.

Apropo! Edes Lelkem Bácsikám; tsokollya meg helettem Katkát, és kérje szépen, ne sajnálja Fr. Tarnóczy Pál által, ki úgy is erre fog haza menni, nékem el küldeni ama Cávé-fintsákat, mellyeket taval vettünk P. Toronyi számára; az árát is írja meg Bátyám Uram, fidelissime meg küldöm; de kérem még egyszer; vigye ezt végbe, és adassa itt csak Fr. Egyed Györgynek kezébe, ha ithon nem volnék. Azonkívül a petsétnyomómat is kérem szeretettel külgyék által: Amazokra mindennap, erre sokszor volna szükségem, olly szép, és gustusomra való fintsákat talan dupla áron sem vehetnék itt.

A Levelekről éppen ne szorgalmatoskodgyon.

Tisz. Bátyám Uram.

8. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénék
[Felsőgyőr, 1781 nyara (?)]

Verseghi Eugen. Kreskaynak.

Úgy¹⁶ meg-örült szívem¹⁷ kedves levedre Barátom!
 Mint komor éjszak¹⁸ után meg-szok örülni madár.
 Pandión¹⁹ nem várta talán úgy Fülemülését,²⁰
 Kit szátyár Tereus néma panasza hozott.
 Sem Férjét hív²¹ Pénelopé²² Görög Aszszonyok éke
 Mint leved zárját bontani várta kezem.

¹⁶ Ugy [em.]

¹⁷ szívem [em.]

¹⁸ éjszak [em.]

¹⁹ Pandion [em.]

²⁰ Fülemülését [em.]

²¹ hív [em.]

²² Penelopé [em.]

Vette-e²³ mondtam: zavaros munkámat? avagy tán'
 Már nem akar többé²⁴ hallani gyáva kobozt.
 Gyűlöli²⁵ már a' Músáknak²⁶ szeretőit, el-unta
 Klio nyirettyűjét vonszani, merni tavát.
 Driadesek²⁷ tartyák szívét²⁸ rab nyűgbe magoknál,
 Réti²⁹ dallra, komor sípnak³⁰ el-adta fülét.³¹
 Engedgy-meg, nem tudtam okát tsendednek először³²
 Tőled tudtam-meg, hogy beteg ágyba valál.
 Már másképp szólok. Sajnálom sorsodat, úzni
 Azt tőled képes vajha lehetne kezem.
 Vagy terhes bádgyadtságból³³ fel-váltani testem
 Testedet, érted kész halni, vagy élni vagyok.
 Adtak azomba, ne félj, az Egek már álmokat, adtak
 Jó jeleket, hogy fogsz állani talpra megint.
 Álmombann el-mentem ama térj-boltba, Korónis
 Gyermeke hol vastag könyvibe dőlni szokott,
 A'³⁴ sok inas gondos kézzel munkálkoda környűl,
 Készítvén³⁵ minden féle betegnek italt.
 Ez gyökeret tört,³⁶ az nedvét ki-fatsarta füveknek,³⁷
 Egy dörgölt³⁸ porokat, másik üvegre szedé.
 Könyvezve,³⁹ szűk katlanba rekett szép rósa szemenkint,
 Illatokat; másutt mérges etzetnek evült.
 Minnyájon, mint Mesterjek rendelte, forogtak.
 Tűz, füvek,⁴⁰ és mosarak, vagy patikája körül.⁴¹
 Én bé-menvén, hogy kérjek számodra segítő⁴²
 Fűszert, vagy belső tűzeid ellen italt:

²³ Vette-é [em.]²⁴ többé [em.]²⁵ Gyűlöli [em.]²⁶ Músáknak [em.]²⁷ Driadesek [em.]²⁸ szívét [em.]²⁹ Réti [em.]³⁰ sípnak [em.]³¹ fülét [em.]³² [el]őször [A szó elejét tintafolt takarja.]³³ bádgyadtságbul [em.]³⁴ A [em.]³⁵ Készítvén [em.]³⁶ gyökeret tört [em.]³⁷ füveknek [em.]³⁸ dörgölt [em.]³⁹ Könyvezve [em.]⁴⁰ füvek [em.]⁴¹ körül [em.]⁴² segítő [em.]

Jaj! melly rettentő tsuda képet láttam⁴³ előtte,
 Ah! most-is félek, hányszor eszembe kerül.
 Már halavány, már ollyba piros, mint bíbor,⁴⁴ apattak
 Két szemei, be-esett mellye,⁴⁵ de gyomra dagatt.
 Lábai bádgyadván bittzentek⁴⁶ tétova; szája
 Nyílt,⁴⁷ egy válla konyúlt,⁴⁸ és koponyája kopár.
 Vagy beteg Aszszonynak véltem, vagy Avernumi váznak.
 Még-így a⁴⁹ Patikák Mestere szólla vele.
 Mit keresel Helikon tagjában, szemtelen Aszszony!
 A⁵⁰ te hatalmadnak nem de határja pokol?
 Tán' hogy öreg Pán Sátorinak lett tagja, búbájod⁵¹
 Bátrabb lett, 's Testén venni hatalmat akarsz.
 Nem tudod ortzátlan, hogy meg-van kötve mirígyed,
 'S hogy hírem⁵² nélkül rablani tiltva vagy.
 Kólika,⁵³ kő, daganat, vérhas, fene, vízi⁵⁴ betegség,
 Rendre szabadságért jönnek előmbe sebek.
 És te magad, gőgös!⁵⁵ fogsz asszonykodni?⁵⁶ ne búsulj!
 Még kis idő múlván⁵⁷ újra⁵⁸ kezembe kerülsz.
 Menny te bűdös⁵⁹ Kotzítanak üreg⁶⁰ padmallyiba, 's másszor⁶¹
 Engem, mint Uradat, többre⁶² betsúltni tanulj.⁶³
 Menny, vakarodgy, még tölt kerekét nem látod ötötször⁶⁴
 Holdnak,⁶⁵ az óráig mint fogoly ülve maradsz.

⁴³ áttom [em.]⁴⁴ bíbor [em.]⁴⁵ melye [em.]⁴⁶ bittzentek [em.]⁴⁷ Nyílt [em.]⁴⁸ konyult [em.]⁴⁹ Még-így a [em.]⁵⁰ A [em.]⁵¹ búbájod [em.]⁵² hírem [em.]⁵³ Kólika [em.]⁵⁴ vízi [em.]⁵⁵ gőgös! [em.]⁵⁶ asszonykodni? [em.]⁵⁷ mulván [em.]⁵⁸ újra [em.]⁵⁹ bűdös [em.]⁶⁰ üreg [em.]⁶¹ másszor [em.]⁶² többre [em.]⁶³ tanulj [em.]⁶⁴ ötötször [em.]⁶⁵ Holdnak, [em.]

Kit pediglen hírem⁶⁶ nélkül két ízbe⁶⁷ tsigáztál,
 Most forrósággal, többet⁶⁸ az ágyba ne verd.
 Szóllott, és szemeim tüstént meg-nyíltak,⁶⁹ az álom
 El-futa, fel-borzadt testem, el-állta szavam.
 Meg-térvén eszem, áldottam védődöt, imádtam
 Néked tett kegyiért a' magos Égnek Urát.
 Vajha ne bántódnál soha bár mellyféle mirígytól,⁷⁰
 Bár Testednek egész birtoka legyen örök.⁷¹
 Kívánsz, úgy⁷² tetszik, tőlünk új híreket:⁷³ Édes
 Bátyám! Jól tudod azt, hogy hegyek allya vagyunk.
 Nintsen fámának hozzánk járt-úttya; magossat,
 Földszint szállni szokott, szárnya kerüli nagyon.
 Nints egyenes földünk,⁷⁴ két részről völgybe szorultunk,
 'S merre nap el-nyugszik, támad előnkbe liget.
 Az méltó jegyzésre talán, hogy merre határunk
 Terjed, földünket⁷⁵ mellyezi⁷⁶ hosszas aszály.
 Szarvát Holdaszszony már tebszer azolta⁷⁷ nevelte,
 Hogy régtől vig⁷⁸ ég nem veri földre könyét.⁷⁹
 Kőszirt ösvényenn hol víznek⁸⁰ gyöngyei⁸¹ zengő
 Dallal gördülven⁸² völgyre rohantak előbb.
 Ott most álhatatos napfénytől sülve,⁸³ fejezik
 Egymást bé nyomván a'⁸⁴ homok ágyba kavits.
 Fúrtyeit, ott Bromius sűrű venyegéknek aszalta
 Sokszor, hogy Fólnagy kádra nyomassa levét.

⁶⁶ hírem [em.]⁶⁷ ízbe [em.]⁶⁸ többre [em.]⁶⁹ meg-nyíltak [em.]⁷⁰ mirígytól [em.]⁷¹ örök. [em.]⁷² Kívánsz, úgy [em.]⁷³ tőlünk új híreket? [em.]⁷⁴ földünk [em.]⁷⁵ földünket [em.]⁷⁶ melyezi [em.]⁷⁷ azolta [em.]⁷⁸ vig [em.]⁷⁹ könyét [em.]⁸⁰ víznek [em.]⁸¹ gyöngyei [em.]⁸² gördülven [em.]⁸³ sülve [em.]⁸⁴ a [em.]

Hol most a' mesgyék szomjúságokba⁸⁵ repednek,
 Hol száraz földnek színire⁸⁶ tőke ki-dűl.
 Nints sarjú,⁸⁷ zöld szálak enyett kórókra⁸⁸ szorulnak⁸⁹
 Barmok, 's mit Pomon érlele, földre le-hull.
 Más újság⁹⁰ nints, vagy leg-alább nem juthat eszembe,
 Vagy ha jut is, hitlen, hírleni⁹¹ félve lehet.
 Illyen amaz, melly már jósollya lakásomat, (eztet
 Még itt volt Nagy Atyánk már füleimbe vevém,)⁹²
 Hogy vagy Nagy-Szombat rongyos várába menendek,
 Vagy, hol téged Anyád a'⁹³ lepedőre ki-tett.
 Bár oda, hol fagyos Ég tengert hidalja⁹⁴ vagy Estvély
 Alkonyodó Napnak vízbe⁹⁵ fogadgya lovát.
 Bár mennyek délnek mértékletes öblibe,⁹⁶ vagy hol
 A'⁹⁷ rósás hajnal, nap kalauzza, ki-hat,
 Mindenkor leszsz szívem⁹⁸ igaz, 's kaptsolva tiedhez,
 Még testembe forog vérem, eszembe maradsz.
 Hozz ide bár, mellynek hoszsú⁹⁹ feledékenyit iszszák
 A'¹⁰⁰ Lelkek, Plútó,¹⁰¹ hozz ide Léthe¹⁰² folyót.
 Szívemből¹⁰³ ki-nem oltya nevét soha régi felemnek,
 Frigygye szerelmünknek holtig eszembe leend.
 Vajha magam hozzád most versem enyébe mehetnék,
 Boldog vers, hol urad nem lehet, ott enyelegsz.
 Vajha kezet képes volnék kaptsolni kezeddél,
 'S mint hajdan, dallal nálad enyétetni kobozt.

⁸⁵ szomjúságokba [em.]

⁸⁶ színire [em.]

⁸⁷ sarju [em.]

⁸⁸ kórókra [em.]

⁸⁹ szorulnak [em.]

⁹⁰ újság [em.]

⁹¹ hitlen, hírleni [em.]

⁹² vevém, [em.]

⁹³ a [em.]

⁹⁴ hidalja [em.]

⁹⁵ vízbe [em.]

⁹⁶ öblibe, [em.]

⁹⁷ A [em.]

⁹⁸ szívem [em.]

⁹⁹ hoszsú [em.]

¹⁰⁰ A [em.]

¹⁰¹ Plútó [em.]

¹⁰² Lethe [em.]

¹⁰³ Szívemből [em.]

Illy örömet¹⁰⁴ meddig fogsz oh! Fortúna¹⁰⁵ tagadni
 Tölem? igen fösvény,¹⁰⁶ hidd-el, ezekbe kegyed.
 Ezt írván,¹⁰⁷ tsuda! meg-szakadoznak az Égi tsatornyák,
 Zápor omol, 's Menynek homloka gyászba borúl.
 Szíve¹⁰⁸ talán meg-esett rajtam, panaszimra meg-indúlt,¹⁰⁹
 Mit sírtok?¹¹⁰ tegyetek róla, tehettek, Egek!
 Élj kedves Bátyám! kedveld, mint eddig, Ötsédet,¹¹¹
 'S ámbár méltatlan, Szívemet¹¹² el-ne felejtst.

**9. Verseghy Ferenc – Maria Clara Herpinnek
 Eger, 1786 májusa**

Mein auserwähltes H[erz]!

Du bist hald¹¹³ braw, und unterhaltest mich mit deinem Schreiben recht angenehm; ich Küße dir die Hände dafür, besonders deine Fingerl, die die Feder regierten. Daß du ausgefahren bist, hast du recht gethan, und ich rathe Dirs, daß du ferner auch Unterhaltungen suchen sollst: ganze Monate solltest du außer Pest zubringend, denn dieses ist für uns alle Beede die beste Medicin: Jezt kommt ohneden der Sommer: trachte, daß du entweder auf Lörintz-Kata, oder zum Majténi auf etliche Wochen, oder Monate hinaus kömmt. Dieses rathe ich dir aus 2. Ursachen: Erstens, weil du mich sehr in Schröcken, und Betrübniß gebraucht hast durch dieses, daß du sogleich in die Melancholie fallest, wenn du allein bist. Mein alles! ich bitte dich um alles, gebe acht auf meine Gesundheit: schlage dir alles aus, und fliehe die Einsamkeit; wenn dir etwann etwas Uebels begegnete, glaube mir, ich bin der Todes. Wenn du mein Schatz! Dir zu Lieb nicht willst Sachen ausschlagen, schlage alle betrübte Gedanken mir zu lieb aus; denn meine Kräften, und Gesundheit nehmen augenscheinlich ab. Wenn ich höre, oder sehe, daß du betrübt, oder unpaß bist. Zweýtens rathe ich es Dir, daß du hinaus fahrest, und in paar Wochen wiederum hinein. Wiederum hinaus, und wiederum auf Pest, daß die Spitzbuben dich nicht unter ihren Augen haben.

Du schreibest auch, daß du jezt nicht hinüber willst auf Ofen, damit daß unsern Feinde nicht sagen, daß du fort hast müssen. Ich gehe zwar in alles ein, was du für gut befindest, sage aber, daß sie dieses nicht sagen können, weil du nur auf Ofen ziehen thättest: Ein jeder Mensch weiß, daß ein Person, welche von Pest wegziehen müsset,

¹⁰⁴ örömet [em.]

¹⁰⁵ Fortuna [em.]

¹⁰⁶ fösvény, [em.]

¹⁰⁷ írván [em.]

¹⁰⁸ Szíve [em.]

¹⁰⁹ meg-indult, [em.]

¹¹⁰ sírtok? [em.]

¹¹¹ Ötsédet, [em.]

¹¹² Szívemet [em.]

¹¹³ hald <recht>

sich zugleich weiter zu begeben genöthiget wäre, alt Ofen: denn die zwey Städte sind ja, was solche Person anbelangt, eins. Du weist mich wohl verstehen. In übrigen – ahnde ich es, ich weiß nicht, wie? daß du in Pest Verfolgungen, und Nekkereyen haben wirst, welche Dir entweder beständigen Unruhe, Gemüths-Krankheiten, und auch Gesundheits-Abzählungen, oder gar die Pesterische Wohnung unerträglich, und unmöglich machen werden: Ich kenne die Spitzbuben viel besser, als du es dir¹¹⁴ vorstellen kannst: ich versichere dich, dein jeder Schritt, dein jedes Thun, und lassen wird Uebel von Ihnen ausgelegt, und Sie werden Verlaumdungen finden. Welche sie einmals zwar probieren, doch Welt-kündig machen werden, bis du nicht wiedergedrückt, und überall noch bey deinen Freunden, und besonders bey Obrigkeit verschmähst wirst. Sie sollen reden, mein Herz! sie sollen sagen, daß du von Pest fortziehen hast müssen, dieses wird deiner Ehre, und Ruhe niemals so nachtheilig seyn, als die Verleumdungen, welche sie einspinnen werden, wenn du zu Pest bleibst. Höre mich an, aber ruhig: Wenn du zu Pest bleibst, so werden deine Feinde, deine jeden Schritt, wie ich gesagt hab, übel¹¹⁵ auslegen, und sie werden überall glauben finden, wie bis dato, denn ein jeder wird meinen, daß sie dich alltäglich sehen, und dein Thun, und Lassen richtig beurtheilen können. Wenn du aber auf Ofen ziehest, so können sie nach Deiner weder böses, weder gutes sagen: und wenn sie die etwann verleumden möchten, so werden die Ofner die allezeit mein gute Zeugniß geben, als nicht interessirte Leute, und diese, weil sie dein Thun, und Lassen volltätlich sehen, werden mehr glauben jederzeit finden, als die Pesterischen Verläumder. Alles dieses sage ich nicht darum, als wenn ich dich zwingen wollte, denn du weißt, daß ich deine Ruhe, und Ehre suche; ich sage dir nur meine Meynung, und die Ursache, die mich dazu bezwingen: überlege alles, nicht nur einmal, sondern mehrmal, und erwähle das Beste, und ich werde zufrieden seyn. Seye nicht böß, mein schönstes Tinedel! Du weißt, daß ich es mit Dir aufrichtig meyne. Was deinen rechtschaffenen Beicht-Vater, und zugleich deinen Verläumder anbelangt, da hast du recht, daß du deine Ehre suchest; du mußt aber in der Sache behutsam seyn, und diesen Umstand, daß er dein Beicht Vater war, nicht¹¹⁶ auslassen. Wenn du einen Brawen man, besonders einen geistlichen finden könntest, der Dir in diesen Fall einen guten Rath geben, und besonders deine Briefe schreiben könnte, so wäre es sehr gut; Einem jeden vertraue dich doch nicht; ich werde auch alles thun, was ich kann, nur Geduld! Der Primas hat mir nichts gesagt,¹¹⁷ und auch der Vicari nichts. Was mein Person anbelangt; in der Stück ist der Pfarrer ein Lugner. Was Dich anbelangt, hat mir der Vicari gesagt, daß er Commission habe, Dich, wenn du schuldig befunden wirst, in ein Kloster zu geben, dieses habe ich Dir zu sagen vergessen; es war aber auch nichts der Mühewerth, dieses Dir zu sagen; dann dieß sind lauter Pfafische Taxereyen: Die arme Narren! Was haben sie denn ausrichten können mit der Carolina, mit der Suzanna, mit der Eleonora? Die Ehre benehmen, mukken, verleumden, und verfolgen können sie, und sonst nichts; und dann *der Joseph lebt*. Ich lese in der ungrischen Zeitung, daß ein Klosterfrau unlängst den 28ten März mit ihren Kind, welches sie

¹¹⁴ dir <vorstellst>

¹¹⁵ übel <aufnehmen>

¹¹⁶ nicht <vergessen>

¹¹⁷ gesagt, <daß er Commission habe,>

vom Kaiserlichen Leib-Lokaÿ empfangen hat, Zum Kaiser gegangen ist, um wegen der Pension zu bitten. Der Kaiser sah den kleinen Buben an, lachte und sagte: Es wäre Schade gewesen, wenn diese brawe Bursch nicht auf die Welt gekommen wäre. Er ließ ihr die Pension, und nebst dem gab er ihr die Erlaubniß ihren Vertrauten zu heÿrathen. Die dumme Geistlichkeit meÿnet halt bisdato, daß die Exclarisserinen würlkliche Klosterfrauen sind, und die gutdenkende Welt gehet es schon ein, daß sie ihre Gelübde zu halten nicht mehr schuldig sind. Nichts haben sie mit ihnen zu schaffen mehres, als mit einer anderen weltlichen Person; und wenn die Klosterfrau 1000 Kinder auf die Welt bringt, so haben sie keine mahl sie einzusperren.

Ich bitte Dich, mein Engel! beruhige Dich, und trachte nur mit guter Art von ihnen loszuwerden: Sie können Dir nichts thun, und wenn du auch, weiß Gott! Wie schlimm wärest so können sie nicht anders, als drohen, verleumden. Wenn du auch etwann bis Micheli zu Pest bleiben wolltest, so bitte ich dich, daß Du unter dieser Zeit wenig in Pest dich aufhalten sollst: glaube mir, du wirst keinen Augenblick eine Ruhe genießen. Was mich anbelangt, ich werde bald hinauf reisen, und wenn es möglich ist, gleich in W[ien] verbleiben; und wenn dieses nicht geschieht, so werde ich mich doch in Pest wenig aufhalten, und bis Anfang Augusti komme ich gewiß nach W[ien] um dort zu verbleiben. Was dich anbelangt so wird meine einzige Melancholie seÿn, daß du noch bisdato in Klauen den Spitzbuben bist, und daß ich deine Gegenwart, O! die Gegenwart, von welcher meine Gesundheit und mein Leben abhängt, nicht genießen kann. Im übrigen seÿe versichert, daß ich dich nicht verlasse, dann ich liebe dich, wie vorhero, und noch mehr, dann deine Standhaftigkeit zu mir ist mir über alles. Zu mir habe ich dich ganz begierig erwartet, und ich wäre selbst von hier zu dir hinaußgeflogen, aber ich fürchtete, daß du nicht etwann¹¹⁸ eben damals auf meine andere Weg zu mir kommst, und wir einer der andern suchen.

Was deine Liebe anbelangt, von dieser bin ich versichert, daß sie zu mir beständig, aufbleiben wird, denn ich weiß! Daß ich von dir, mein Trudsched!! keiner Haß verdienen. Du¹¹⁹ magst machen, was du willst, du bist mein, und ich bin dein, und ich lasse dich nicht bis in Ewigkeit. Entfernen kann mich von dir das Schicksal auf eine Zeit, aber ich hofe, daß unser Zusammenkunft nachdem desto süßer wird. Ich darf nicht in das künftigen Jahr¹²⁰ hinein denken. Durch welches, wie du mir geschrieben hast, unsere Personen, nicht aber unsere Herzen getrennt, seÿn sollen. Unmöglich! ach! mein bestes Weibed!! unmöglich wird es mir seÿn, so lang in einem fremden Ort ohne Deiner zu leben. Ja! unmöglich! und sollte ich in End der Welt seÿn, so müßte ich Dich auf wenigste einmal durch dieses Jahr zu sehen bekommen. Doch! ich hofe bessere Aussichten; ich muß nur in W[ien] mit deinem H[errn] Bruder die Sachen abreden, und du wirst wohl nicht auswintern können in deinen Ofen. Wart nur Spitzbiebed!! ich werde dich schon finden. Ich werde dein gutes Herz an meinem noch besser verbinden (ach! mit was, als mit gemeinschaftlichen Wiederwärtigkeiten) und werde dich nach meiner sohinaufziehen, wie das Eisen dem M[a]gnes ziehet; und wenn du nicht

¹¹⁸ nicht [etwann] [Betoldás a sor fölött.]

¹¹⁹ Du <mach>

¹²⁰ Jahr <demken>

kommen willst, so komme ich zu dir, Fratz! und bracke dich hint, und forn rechtschaffen ab, bis du nicht sagst, Ja! Ja! ich komme, ich horche schon, mein Liebes maned! ich gehe, wo du bist.

Seÿ aufgeraumt, mein Schazed! betrübe dich nicht; die Liebe kann unmöglich ohne Wiederwärtigkeiten ihre Beseelung, ihren Eifer, aufbehalten. Hast etwann vergessen, daß du daß gute Klärchen, und ich der arme Herfort bin. Nein! mein Kind! ich hätte wie ein solches Vergnügen gehabt (und ich weiß, daß auch du so denkst) in unsern Bekannstschaft, wenn wir ungestört geblieben wären. Was wäre aus uns in Pest geworden? - - -

Unsere Feinde hätten uns noch von höheren Gipfel gestürztet, wenn wir nach unsern Vornehmen dort geblieben wären. Jezt werden wir gescheider seÿn, und das Glück führet uns gerade auf den Gedanken, daß wir uns aus dem verdamten Nest hinaus machen.

Das einzige bitte ich Dich, mein alles! Daß du mir, wenn du einmal einst thun kannst, gewiß noch folgest; und daß du auf dieses mit allen Kräften trachtest, deine Verlassung wäre mein gewisser Tod.

Ich denke noch hier bis Ende Maii zu verbleiben, und erwarte wieder um deinen Brief, daß er mir angenehmere Sachen bringen soll, als der erster, der mich wegen deiner Melancholie besonders betrübte. In Pest werde ich schwerlich eine Woche zubringen, und maschire alsogleich nacher Theben zu meiner Freund. In Pest werde ich schon mit dir etwas mehrers reden, doch schwerlich beÿ dir, dann ich liebe dich, nachdem küsse ich dich viel tausendmal, und ach! - - - die übrigen Gedanken und - - - - traue ich mich nicht daher aufzuschreiben. Alles dieses wollte ich dir viellieber mündlich sagen. Adieu! mein Fratz! Liebe mich, dann in mir ist kein einziger Tropfen Blut, kein einziger Glied, kein einziger Partickel, welcher nicht ganz Dir allein mag gewidmet wäre. Berichte mich bald von meiner [!] Gesundheit.

Der Haudrich grüßet Dich.

A. Mademoiselle

Mademoiselle Christine de Herpi psentl.

a Pest.

[Más kézzel:]

Dieser Brief von Erlau an mich gestehlet P. Versegi
habe aus Muthmassung eigenhändig eröffnet, Pest der 21. Maii.

Stephanus Herpi m. p.

[Más kézzel:]

Collatus cum originali Pestini 20a Augusti 1786. Georg Kurbély Suae Eminentz
Secretarius Ecclesiæ mpria.

10. Versegby Ferenc – a Helytartótanácsnak
[Buda, 1788. június 30. után]

Excelsum Locumtenentiale Consilium!

Infra adnotatus petit humillime, Officio Censuræ Budensis, laboribus utcunque obruto, penes pensionem suam, Adjutoris instar adjungi: e causis sequentibus:

1o Quia servire Publico, et donec vires habet, sustentationem suam, quam ab illo accipit, labore promereri exoptat; eo intentus vel maxime, ne pensionem suam in otio consumat. Id, quod ex eo clarum est quod illico post abolitionem Ordinis sui curam animarum ad Militiam adsumserit a qua tamen vita propterea quia castra sanitati suæ non favebant, recedere debuit. Quia porro

2do Vitæ, prout dici solet, sedentariæ a puero adsvetus, utprimum copiosis corporis motionibus, et aeris vicissitudinibus expositus esse deberet, amarissimos simul, ac diuturnos arthritidis dolores pateretur ob quos longiori etiam tempore lecto adfixus maneret; quod ex advoluto Chyrurgi testimonio adparet: servitia vero parochialia sive in castris, sive ad civiles communitates ipsissima sunt, ubi corporis motiones, et aeris vicissitudines in sepulturis, visitatione infirmorum, et baptismatibus, indiscriminatim in pluria, calore, frigore, nivibus, et noctu, peragendis, continus interveniunt, ineptum se esse judicat pro cura animarum. Atque ita

3io Ut sanitati suæ, quam præsertim ideo conservare vult, ne Publico, qua aeger simul, ac pensionatus duplici sit oneri, consulat, juxta Medici sui consilium ad ejusmodi munus transire cupit, ubi, relictis in quiete corporis membris, animus tantum laborare debeat. Ne tandem

4to De aptitudine sua ad hoc Officium dubitari possit, omnimodis sese lubenter subjicit experimentis: firmiter sperans

Quod hac inventa, et rationum adductarum pondere perpenso, gratiosa cum resolutione dignaturum sit Excelsum Locumtenentiale Consilium.

Eugenius Versegi
aboliti Paulinorum
Ordinis Presbiter

[A külzeten Versegby Ferenc kezével:]

Ad Excelsum Regium Locumtenentiale
Concilium Hungaricum

Eugenius Versegi
aboliti Paulinorum
Ordinis Presbiter

Petit Officio Censuræ
Budensis adjungi

[A külfölden más kézzel:]

Mit dem hinauszugeben, daß seinem Gesuche nicht willfahret werden könne.

Ex Consilio R. Locumtenentia Hungarico

Ofen den 11ten 9ber 1788

Ph. v. Seeberg

[Melléklet:]

Attestatum.

Quod Rheverendus Pater Eugenius Versegi, aboliti Paulinorum Ordinis Sacerdos ingentes Arthritidis Dolores, qui hominem plurimis septimanis Lecto affigunt, et e quibus supradictum Patrem curaveram, ex ea ratione acceperit, quia de vita sedentaria, et constanti aere ad vitam, copiosis corporis motionibus, et aeris vicissitudinibus obnoxiam, castrensem nempe, transiit; et quod imposterum, si vitæ simili se se dederit, eandem Ægritudinem in tanto etiam gradu, ut per plurium Mensium Spatium Lecto affigatur, experturus sit; eum proinde pro nullo tali Munere ubi plures corporis motiones interveniunt, et aeris vicissitudines sufferendæ sunt aptum esse, sed in vita sedentaria, si sanitatem conservare vult, permanere eum, satius esse praesentibus testor. Signatum Mohács Die 30 Junij 1788.

Ignatius Boros mpria
Comitatus Baranya
Chyrurgus Processualis

11. Versegby Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának Buda, 1791. február 7.

Kegyelmes Grófné!
kiváltképpen való tiszteletre méltó
Asszonyom!

Meg értvén Excellentiádnak nemes szívű méltóztatását, mellyel magában Nemzetünknek boldogítására tzelőző fordításomnak ki-adását kegyelmes adakozása által gyámoltítani el tőkéllette: a' bennem buzgó háladásnak kötelessége szükségesnek tette előttem ezt a mérészséget, mellyel Excellentiádnak kezeit illendő tisztelettel tsókolom, és hazafiságos jóvoltját háláló levelem által alázatosan köszönöm. Én ugyan sokkal kisebb és sokkal tehetetlenebb vagyok, hogysem fogytomig való legbuzgóbb háladatosságom Excellentiádnak tsak azzal a' kegyességével is fel érhessem, mellyel e' köz jóra intézett munkámat fogadni méltóztatott: de, ha Excellentiád meg engedi, állítok tiszteletére minden hízelkedés nélkül való emlékeztető jeleket, mellyekre tekéntvén nem tsak a' mostani Magyar világnak józanabb része, hanem még derültebb elmére jutandó és egymást örökké fel-váltandó Maradványink is, az én tehetetlen háladatosságomnak fogatkozását buzgó áldásaikkal ki pótolni fogják.

Excellentiádnak Kegyelmes jótéteményessége nélkül Millótnak magyar ki-adása minden bizonnyal félbe szakadt, vagy legalább oly időkre ki-halasztatott volna, melyekben már talán késő orvosság leendő vala. A' mi Könyvárossaink, – nem annyira a' magyar nyelven írt könyveknek meg-ítélésére való tehetetlenségek miatt, mint inkább abból az előítéletből, hogy a' tudománybéli Szép sem a' Magyar Könyvszerzőktől nem esmértetik, sem a' Vevőktől nem kedveltetik; – ennek a' Nemzetnek boldogságáért oly annyira nem buzganak, hogy még az olyan Íróknak is, a' kik munkájikat saját költségeikre ki adgyák, a' helyett, hogy egyéb darabjaiknak közrebotsátására szükséges pénzeiket mennél hamarabb vissza szolgáltatni igyekeznének, tsúfolódó halogatásokkal fizesse nek. Tapasztalásból szóllok. Kegyelmes Asszonyom! és tsupán tsak panaszképpen egygyllyatén hazaszerető Anyához, a' kiről meg-győzve vagyok, hogy valamint a' Haza' boldogságának előmozdításában Nagy-méltóságú Maradvánnyinak jövődöbéli virágzását, úgy Ezeknek boldogításában a' Hazának közönséges javát szívére venni, és így bár melly bizodalmas mondásimat is, mihelyt e' közönséges jót illetik, kegyelmes tekéntetével meg méltóztatni tudgya. Semmiképp' nem reménylhetem tehát, hogy Excellentiád énnékem vétekül tulajdonítssa, ha meg panaszlom, hogy a' Millótra ki-tett költségből, mellyett édes Anyámtól, egy beteges és a' szükségesen fellyül semmivel nem bővelkedő özvegytől, költsönöztem vala, a' Könyvárostól mindeddig semmit nem láttam, a' mivel annak meg-téríttését, annyival kevésbé a' többi részeknek folytathatását reményleni kezddhettem volna; sem azt nem várhatom, hogy Excellentiád hízelkedésnek véllye, mikor azt mondom, hogy hazafiságos jótéteményessége nélkül e' munka hová hamarabb félbe szakadt volna.

Egyébaránt mélly alázatossággal egész bátorkodásomról ugyan botsánatot, arra pedig kegyelmes engedelmet kérek, hogy magamat, míg élek, nevezhetem

Excellentiád'

legalábbvaló szolgájának.
Versegi Ferentz.

Budán. 7dik Febr. 1791.

12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1792. augusztus 16.

I. *Copia primi supplicis libelli:*

Serenissime!

Infrascriptus humillime supplicat: officium Censoris seu Revisoris librorum Regii Budensis per mortem A. R. D. Michaelis Hübner vacans, sibi benigne conferri, e sequentibus motivis:

1o) Quia supplicans per hanc sui adcommodationem e statu pensionis egrederetur.

2o) Quia per reliquias infirmitatis diutinæ, per servitia Regia in castris Zemlinensibus, ut ex adnexo sub A testimonio patet, præstita contractæ, quibuscunque aliis seu ecclesiasticis seu scholasticis muniis gerendis impar redditus, perpetuo Fundi publici oneri

futurus est, nisi servitia in sedentario, ut ajunt, quopiam officio, quale Censoris librorum est, et quale unicum gerere potest, præstare potuerit.

3o) Quia præterquam, quod penes pensionem suam in Cellis Vetus Budensibus ante bellum Turcicum semialtero anno capellanum militarem egerit; post reditum suum e castris, inaudita plusculorum Censuræ Regiæ Budensis laborum fama, sese pro ejusdem Censuræ Adjuncto et quasi practicante per supplicem libellum ad Ex. Consilium R. L. H. anno 1789 porrectum, itidem penes pensionem suam obtulit.

4o) Quia, quod aptitudinem suam ad hoc officium adtinet, præter maternam linguam hungaricam, etiam germanicam æque, slavica vero in tantum callet, ut libros in hac lingua forte prodituros intelligere possit. Utrum vero coeteris dotibus necessariis instructus sit? id decisioni cujuscunque in se instituendi experimenti lubens subjicit.

Humillimas igitur preces suas enixim renovat: dignetur Serenitas V. R. et Ex. Consilium R. L. H. petitionem hanc ad Altissimum Sacratissimæ suæ Cæsareo-Regiæ Majestatis Thronum non tantum gratiose promovere, sed et potentissimis votis suis benigne subfulcire.

Budæ. Die 16. Augusti 1792.

Franciscus Eugenius Versegi
aboliti Paulinorum Ord[inis] Sacer[dos]

[Melléklet:]

II. *Copia Testimonii in primo supplici libello sub A provocati.*

In nomine Domini Dei Exercituum!

Cum A. R. D. Eugenius Franciscus Versegi Presbyter sæcularis, meus olim in castris ad Cæsareo-Regium Exercitum principalem Socius, ob non faventem Eidem harum partium auram et exinde enascentes infirmitates officio suo valedicere coactus fuerit, ac Budam (ibidem capellano præsidario A. R. D. Joanni Ley in præstandis militiæ obsequiis spiritualibus, ubi necessitas fuerit, adjuturus futurus) reverti velit; hinc præsentium vigore testor, suprarelatum sacerdotem partibus sui muneris exacte satisfecisse, et vitam exemplarem duxisse. Eum proinde charitate omnium, ad quos pervenerit, et præstandæ fors necessariæ assistentiæ plurimum commendo. Signatum in quarterio generali Exercitus principalis ad Semlinum die 5a Junii 1788.

(L. S.) P. Nicolaus Milassin. m. p.
Superior et Vicarius Generalis
Castrensis ad Cæsareo-Regium
Exercitum.

13. Versegby Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1792. november 2.

Serenissime Princeps Regie,
Archidux et Regni Hungariæ Palatine!
Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!

Infrascriptus, quum ex benigno-gratioso Intimato Serenitatis Vestræ Regiæ ac Excelsi Consilii R. L. H. ad Magistratum Civicum Pestiensem de dato 23 Octobris anni currentis sub No 24124. dimisso, vi cujus Bibliopola pestiensis Weingand censuram libri: *A' világnak közönséges Történetei*, írta frantzia nyelven Abbas Millot. Első Kötet, a Cæsareo-Regio Viennensi Librorum Revisoratu, prout e protocollo ejusdem clare videri potest, reipsa institutam, ac subscriptione Domini Spectabilis secretarii **Hoffinger**, ac Admodum Reverendi Domini Revisoris **Szekeres** de dato 30. Aprilis 1790 firmatam eidem Magistratui significare debuit; delationem contra hunc librum factam fuisse animadvertat, quumque non sine ratione vereri possit, ne Relatio circa hunc suum librum facta personali suo honori ac existimationi noxia evadat: humillime apud Serenitatem Vestram Regiam et Excelsum Consilium R. L. H. supplicat: quatenus præfatam Revisoratus Officii relationem, ut ad ejusdem puncta Supplicans legaliter respondere possit, in paribus sibi extradari curare benigno-gratiose dignetur, e sequentibus motivis:

1o Quia præcipuum publici Regiminis officium est, ut privatorum civium honori ac existimationi, quam ipsa physica vita pretiosiore esse certum est, contra quosvis Invasores consulat, atque illis, qui notam sibi publice impactam legaliter detergere capiunt, auxiliares manus præbeat.

2o Quia Supplicans fundatas rationes habet, dubitandi: an non forte Revisoratus Officium per Malevolos quosdam ad dictam relationem contra hunc Librum jam per integros duos annos publice notum nunc primo faciendam, ideo tantum inductum sit: ut per publice inustam scriptis ac ne fors etiam personæ ejusdem Supplicantis notam ab omni spe obtinendi Revisoratus Officii, quod sibi conferri per supplicem libellum de dato 16. Augusti anni currentis ab Serenitate Vestra Regia et Excelso Consilio R. L. H. flagitaverat, abarceatur.

Supplicans proinde ex ea etiam ratione, ne praelibatae petitioni suæ injusta obstacula ponatur, et quam præter adnexa in prælibato libello de dato 16. Augusti anni currentis motiva, ob eum etiam respectum humillime renovet, quod

primo: Artium Liberalium et Philosophiæ in universitate Pestienſi graduatus Doctor,
secundo: natus Hungarus, ac proinde patriæ filius,

tertio: germanus exactus et in linguis italica et gallica, quamvis easdem non loquatur, satis tamen ad hoc versatus sit, ut libros in iisdem scriptos facili negotio intelligere possit; per communicationem sæpefatæ relationis, modum sese legaliter purgandi sibi benigno-gratiose procurari facere enixissime flagitat, imo etiam a justitia et æquitate Serenitatis Vestræ Regiæ ac Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici, cum

plena sui, causaeque suae sub benigno-gratosum Ejusdem patrociniū submissione, humillime obtestatur.

Budæ, in Aquatica, in platea ab *urso*

nigro denomitata, No 480.

Die 2a Novembris, 1792.

Franciscus Versegi mpria
AA. LL. et Philosophiæ Doctor,
aboliti Paulinorum Ordinis
sacerdos, et emeritus capellanus
castrensis.

14. Versegby Ferenc – Batthyány Józsefnek Buda, 1792. november 3.

Eminentissime Domine Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, S. R. I. Princeps,
Regni Hungariæ Primas, Archiepiscopo, Domine gratiosissime!

Infrascriptus, postquam ab hujate Librorum Revisoratu per repræsentationem ad Ex. Consilium R. L. H. factam propter Librum suum: *A' világnak közönséges Történetei, Első Kötet*, delatus esset; ubi tamen Liber hic una cum Dissertatiunculis eidem adnexis die 24. Aprilis 1790 Cæsareo-Regio Librorum Revisoratui Viennensi præsentatus, atque ab eodem una cum prædictis Dissertatiunculis per subscriptionem Domini spectabilis Secretarii **Hoffinger**, ac Admodum Reverendi Domini Revisoris **Szekeres** de dato 30. Aprilis 1790 reapse adprobatus est; ac proinde nihil etiam catholicæ religioni adversum, ut prætenditur, continere potest: humillime apud Eminentiam Vestram supplicat; quatenus petitionem ejusdem, qua per libellum hic sub *A* in paribus adnexum ab eodem Ex. Consilio R. L. H. prælibatam Revisoratus hujatis repræsentationem ex ea causa, ut sese legaliter defendere possit, sibi extradari humillime flagitat, potentissimo voto suo sustentare, atque causam ejusdem etiam coeteroquin sub gratiosissimum ac paternum patrociniū suum recipere dignetur, e sequentibus motivis:

1o Quia dignitas Sacerdotii nostri catholici, cujus dignissimum per Hungariam Caput in Eminentia Vestra Supplicans devotissime reveretur, et cujus Fidei ac Religioni sese adhærere idem Supplicans in præmentionato Libro suo pag. XXXIX. palam profitetur; per publicas membrorum Ejusdem Sacerdotii ad dicasteria politica delationes vehementer læditur. Quapropter Supplicans non tam propter se, quam propter Status sui honorem tuendum, principaliter sibi incumbere reputat, ut sese ab impacta sibi ac scriptis suis nota legaliter purget; quod tamen, nisi ipsi Relatio Revisoratus in paribus extradetur, præstare nullatenus potest.

2o Quia Supplicans inde ab anno 1786. propter conciones suas ac regnante in iisdem superno linguæ ac purioris doctrinæ dono, ab Invidis quibusdam, qui eundem a Parochiali Concionatura Pestiensi amotum voluerunt, partim vero a furiosis crassæ superstitionis propugnatoribus, continua persecutione, ac publicis, sacerdotalis Status honori vehementer noxiis, dehonestationibus lacessitus, atque a gratiosissimo ac pater-

no Eminentiae Vestrae patrocínio per nequissimas factiones procul semotus, in tam extremas circumstantias redactus est, ut ipsorum Fratrum suorum, tanquam hostium contra se conjuratorum, consortium fugere debuerit. Quæ omnia supplicanti eo gravius acciderunt, quod propter easdem conciones suas, quarum Cæsareo-Regiam Censuram subscriptione Spect. Domini Secretarii **Hoffinger**, ac A. Reverendi Domini Revisoris **Szekeres** de dato 23. Octobris 1786. hucusque habet, nunquam legaliter, sed per occultas tantummodo ac nonnisi a sublesta fide ambulari solitas ambages accusatus, nunquam sive amice sive judicialiter auditus, atque eo minus unquam convictus, ejusmodi tamen contumelias a Fratribus suis in publico sufferre debuerit, quas vel notorie-pessimo Malefactori impingere, christiana charitas vetuisset.

Supplicans igitur ab æquitate ac justitia Eminentiae Vestrae eo, a fortiori humillime flagitat, ne opportunam hanc sese ac statum suum a dehonestationibus purgandi occasionem, qua ipsi per communicationem Relationis a Revisoratu contra librum suum factæ procurari posset, eidem supplicanti eripi patiatur.

3o Quia Supplicantem, non obstantibus quibusvis seu publicis seu privatis dehonestationibus, quæ communissima crassæ, ut dici solet, ignorantiae contra quosvis melioris iudicii ac sanioris doctrinæ viros arma sunt; gratiosissimo ac paterno Eminentiae Vestrae patrocínio non indignum esse, ex Attestato vitæ in ipsis castris exemplariter gestæ, Illustrissimi Domini Episcopi Albaregalensis, tunc Superioris et vicarii Generalis Castrensis sigillo ac subscriptione firmato, atque in paribus vidimatis hic sub *B* adnexo, luculenter patet.

Iisdem igitur gratiosissimis patrociniis ac paternis favoribus, cum plena sui devotione, sese, causamque suam humillime recommendat.

Eminentiae Vestrae

Budæ, in Aquatica, in platea ab *urso nigro* nominata, No 480.

Die 3a¹²¹ Novembris. 1792.

obsequentissimus cliens
Franciscus Versegi mpria
aboliti Paulinorum Ordinis
sacerdos, AA. LL. et Philosophiæ
Doctor, et emeritus capllanus castrensis.

[A külzetten Versegby Ferenc autográf címzé:]

Ad

Eminentissimum ac Reverendissimum Sanctæ R. Eccl. Tituli S. Bartholomæi in Insula Presbyterum Cardinalem, S. R. I. Principem, et Dominum Josephum e Comitibus de Batthyán, Perpetuum in Németújvár, Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoninesis Archiepiscopum, sacræ Sedis Apostolicæ Legatum Natum, S. R. Hungariæ Primatem, summum et Secretarium Cancellarium, Insignis Ordinis S. Stephani Regis Apostolici Magnæ Crucis Equitem, Illustrissimorum Comitatum Castriferrei, quidem Perpetuum, Strigoniensis vero Supremum ac itidem Perpetuum Comitem, Sacræ Cæsareo et Regio-

¹²¹ [.]a [Átírással javítva.]

Apostolicæ Majestatis actualem Intimum Status et Ex. Consilii R. L. H. Coniliarium
et ad Ex. Tabulam Septem-viralem Cojudicem, Dominum Suum benignissimum, gra-
tiosissimum

supplex libellus

Francisci Versegi.

**15. Versegby Ferenc – a Helytartótanácsnak
Buda, 1792. december 15.**

Serenissime Princeps Regie,
Archidux et Regni Hungariæ Palatine!
Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!

Infrascriptus libri: *a' világnak Közöséges Történetei, írta Millot, első Kötet* versor, quum persuasum habeat: opusculum hoc suum vix aliis argumentis impugnari posse, quam quibus a Reverendo Patre Basilio Alexovics Expaulino Pestini commemorante in libro suo *a' Könyvek' szabados olvasásáról Két fő tizikkely, Pesten, nyomtatott Patzkó Ferentz' betűivel* 1792, acerbissime impetitur est; audiat præterea, id sibi præcipue vitio verti, quod ordinem manuscripti sui, quo illud Censuræ Cæsareo-Regiæ Viennensi subjecerat, in impressis exemplaribus non retinuerit, et quod dissertationes suas vernacula populo nota scripserit; quum denique nihil adeo exoptet, quam ut animi characterem, cogitandi modum et existimationem suam, coram serenitate Vestra Regia et Excelso Consilio R. L. H, ac ne fors etiam coram sua Majestate sacratissima qualicunque ratione in periculum adductam, omni suspicione eximat; humillime obtestatur: quatenus Serenitas Vestra Regia et Excelsum Consilium R. L. H. apologiam memorati libri sui hic cum debita reverentia advolutam, pro æquanimirate sua in considerationem sumere, ac reperta, prout nullatenus diffidit, causæ ipsius æquitate, humillimis ejusdem precibus

de vindicando ipsius contra infamationes publicas per Reverendum P. Alexovics eidem illatas, atque adeo periculosas, ut earum vi ipsum Revisoratus officium ad faciendam denunciationem permotum fuisse videatur, civili honore;

de conferendo sibi Revisoratus librorum officio;

de protegenda coram Altissimo Throno ipsius causa; ac demum

de restituendo eide[m] manuscripto suo benigno-gratiose deferre dignetur.

1o Quod argumenta illa adtinet, quibus liber Supplicantis impeti posset, hæc e præmemorato R. Patris Alexovics opere ad sequentia capita reduci possunt:

1.) „Dissertationes Supplicantis ex **Horo**, aliisque prohibitis libris compilatas esse.”

2o) „In iisdem Dissertationibus religionem christianam everti, atque animæ immortalitatem, coelum, infernum, imo et ipsum Christum in dubium vocari.”

3o) „Dubia historica, contra religionem mota, insoluta relinqui, et ad theologiam relegari.”

Circa primum supplicans benigno-gratioso Serenitatis Vestræ Regiæ et Excelsi Consilii R. L. H. iudicio sequentia humillime substernenda habet:

Primo: In quolibet, etiam prohibito auctore res facti seu pure historicas a sentiitiis ejusdem, imo et quod opiniones adtinet, noxias ab innoxiiis distinguendas esse. Lex porro illa, quæ libertatem preli ea ratione restringit, ut librorum prohibitorum aut etiam toleratorum reimpressio aut versio vetita sit, non potest sumi

a) eo sensu: quod e libris prohibitis aut toleratis res facti in se innoxias, aut fortassis propter eruditionem etiam utiles, etiamsi in libris istis *originalia* forent, excerpere non liceat. Easdem igitur res historicas, si non tantum innoxias, sed præterea in prohibitis aut toleratis libris *citatae* tantum et e licitis fontibus haustæ, non vero *originales* sint, et quibus antiquitatis acta, opiniones, inventa, mysteria et hyeroglyphica jure merito adnumerantur, a fortiori excerpere licebit. Secus enim aperte sequeretur: omnes illas visiones sancti Joannis Evangelistæ, omnia Jesu Christi facta, omnia veterum hieroglyphica, omnes antiquorum mysteriorum coerimonias, Zodiaci denique, anni solaris et lunaris, aut chronologiarum periodorum inventionem, quæ auctor **Hori** e sanctissimis novi et veteris testamenti libris, vel e celeberrimis **Montfauconis**, **Jablonszkii**, et aliorum operibus, ipsomet in *Vorbericht* pag. XXI. fatente hauserat, et quibus deinde, contra sensum legum nostrarum abutitur, a nullo amplius scriptore vel sola historicae narrationis gratia referri, commemorari, aut etiam *relicta eorundem in malos fines detorsione exscribi* ex illa unica ratione impune posse, quod his prædictus auctor jam abusus fuerit.

b) Neque illo sensu lex allata sumi potest: quod auctorum coeteroquin prohibitorum aut toleratorum sententias et opiniones innoxias aut bonas et utiles nulli e subsequis scriptoribus referre, aut de verbo ad verbum exscribere liceat. Alias enim sequeretur: argumenta auctoris **Hori**, quibus existentiam sapientissimi creatoris e mathematico universi ordine pag. 390. et seqq. excellenter admodum et ad captum demonstrat, imo et comprobata tali ratione auctoris ejusdem de existentia Dei sententiam referre vel exscribere, atque in publicam utilitatem, quæ ex ipsorum atheorum philosophica convictione sequeretur, convertere, piaculum publica lege prohibitum fore.

c.) Memorata igitur lex non aliud prohibere potest, quam 1o) reimpressionem prohibitorum aut toleratorum operum, prout jacent. 2o) Eorundem integram versionem. 3o) Excerptiorem ex iisdem ejusmodi rerum historiarum, quæ in se perniciosæ sunt, et quidem non ob coeteroquin notam scriptoris has¹²² referentis malignitatem, sed ob naturam rerum ab ipso relatarum; 4o) Denique relationem et exscriptionem perniciosarum opinionum, ab hujusmodi auctoribus publico commissarum, nisi forte a subsequo scriptore refutationis gratia referrentur.

Secundo. Supplicans præterea pro sui legitimatione sequentia etiam Serenitati Vestrae Regiæ et Excelso Consilio R. L. H. humillime proponit:

1o) Auctores illos, e quibus quamlibet Dissertationem suam hausit, licitos, ex parte ab ipso Consistorio archiepiscopali Salisburgensi de dato 19. Januarii 1787. adprobatos, eruditionis plenissimos, et non eruditis tantum sed toti etiam humano generi pretiosissimos esse; prout e *Synopsi apologetica Dissertationum suarum* hic sub **A.** humillime advoluta luculenter patet.

2o) Omnia illa, quæ a Supplicante e libris prohibitis excerpta dici possent, adeo innoxia, adeo pure historica, et adeo ad bonos fides conversa esse, ut in quocumque

¹²² has <...>

malignissimo libro reperiantur, nullam omnino, prout in opusculo Supplicantis jacent, censuram promereri posse videantur; prout istud ex eadem synopsi sub A advoluta rursus pervidetur.

3o) Ipsa illa hieroglyphica, et quæcunque alia veterum monumenta aut inventa, quæ ex **Horo** desumta adseruntur,

a) ab auctore **Hori** e licitis præclarissimorum virorum scriptis excerpta, ac tandem ad fines suos detorta esse. Scripta hæc, in **Horo** ipso pag. XXI., ac etiam alibi citata, sequentia sunt:

Jablonszky, *Pantheon Ægyptiorum.*

Court de Gebelain, *Allegories Orientales.*

Hyde, *de religione veterum Persarum.*

Zend-Avesta.

Josephus, *de Antiquitatibus Judaicis.*

Censorinus *de die natali.*

Montfaucon (Presbyter Oratorii) *l' Antiquité expliquée.*

Albategnius *de scientia stellarum.*

Plutharchus;

in quibus omnia et cujusvis sortis monumenta veterum, mysteria, inventa, hieroglyphica et emblemata reperiri, nullus Eruditorum dubitat.

b) Plures ex his Auctoribus a Supplicante, priusquam de **dissertationibus suis scribendis** vel cogitasset, aut **Horum** novisset, eruditionis gratia consultos fuisse.

c) Omnia illa, quæ a Supplicante ex **Horo** desumta esse adseruntur, ab auctore **Hori** in perversos fines, a supplicante vero, prout e synopsi sub A advoluta rursus patet, ad utilissimos converti; ac proinde, sicut illos, qui ex eadem ferri massa aratrum ad prosicinendam humum, et sicam ad interimendum fratrem fabricant, non æque poena mulctandos, ita etiam Supplicantem non ejusmodi auctoribus, qualis **Hori** scriptor est, adnumerandum esse.

Tertio. Sicut certum est: nullum tam sanctum opus existere, quo homines malevoli ad perturbandam civium seu privatam seu publicam tranquillitatem millies abusi non fuerint: ita dubitari vicissim non posse; nullum tam perniciosum opus reperiri, ex quo philiosphi christiani, quibus se supplicans adnumerare non veretur, ad promovendam privatorum non minus quam ipsius civitatis felicitatem plurima mella non exsuxerint.

Circa secundum, ubi adseritur, per dissertationes Supplicantis religionem christianam everti, atque animae immortalitatem, coelum, infernum, imo et ipsum Christum in dubium vocari, idem Supplicans sequentia Serenitati V. R. ac Ex. Consilio R. L. H. humillime proponenda habet.

1o) Omnes hujusmodi objectiones ex unica Synopsis hic sub A. advolutæ inspectione evanescere.

2o) Plurimas superstitiones aut humanas opiniones, quæ neque cum felicitate publica, neque cum ipsa securitate politici regiminis componi possunt, hucdum a rudi populo et a quibusdam scholasticis theologis, essentiæ religionis et fidei articulis adnumerari; ac proinde sententias eorundem in dijudicandis libris pro regula fidei assumi non posse.

3o) Odio, luci studio, invidia, impediendæ fortunæ causa, aut ignorantia, plurimos præstantissimos viros atheorum, irreligiosorum, immoratorum vel civitati noxiorum hominum classibus, sæpius, quam ut orbi universo ignotum esse queat, adnumeratos, atque tali ratione in tenebras retrudos fuisse; prout istud e damnatione illorum, qui Antipodum existentiam olim propugnabant, e processu Socratis ac Galilæi, atque e persecutionibus Copernici ac Newtoni luculenter patet.

4o) E scriptis Supplicantis nihil unquam elici posse, quod christianæ imo et catholicæ veri nominis religioni adversetur, nisi vel propositiones ejusdem mancæ aut adulteratæ adferantur, vel dicta ipsius in malesanum sensum trahantur, vel e scriptis ejus, auctori nunquam vel somniata consecraria, summa simul et injusta vi extorqueantur; vel denique opiniones aliorum, quas vel citatas vel punctulis, aut ipsa disserendi methodo distinctas adfert, iniquissima ratione ipsi Supplicanti adproprietur.

5o) Bene animadvertente **Meissnerio**, præfatione sua in Alcibiadem part. 1. omnia illa offendicula, quæ in libris, etiam sanctissimis, si lubet, reperiri possunt, vel a debilitate mentis, librum ejusmodi legentis, vel a malignitate cordis ejusdem provenire. Unde etiam factum est: quod omnes hæreses e male intellecto, detorto, adulterato, aut dissonis consecrariis onerato scripturæ sacræ textu exortæ fuerint.

6o) Eundem Supplicantem pro animæ immortalitate, ac justorum post mortem præmio, reproborum vero poena Dissert. sua IV. pag. 218. et pag. 111 *in nota*, adeo zelare, ut Judæis et Sinensibus vitio vertat, doctrinam hanc ab ipsis ignoratam fuisse. De Christo et de scriptura sacra, aut de christianæ religionis veritate dubitare, non absimiliter precario adseritur, utpote de quibus nec ex professo tractat; nec ullibi sententiam suam depromit, prout e synopsi sub *A.* advoluta videtur. Coeterum libros veteris testamenti in textu originali multo sublimius, æternæ rationi hominibus communicatæ multo conformius, atque adeo multo aliter, quam in ore ejusmodi scholasticorum interpretum sonare, qui perfectam linguarum orientalium notitiam non habent, ex omnibus Hermeneutis sed præsertim ex **Herderii** præstantissimi Exegetæ operibus: *Aelteste Urkunde des Menschengeschlechts* et *Vom Geist der Ebräischen Poesie*, manifeste patet. Unde etiam factum est: quod Ecclesia Catholica in Concilio Tridentino congregata, dum vulgatam inter omnes versiones maxime authenticam esse declaravit, textum originale non solum non rejecerit, sed potius exegetis diligenter studendum commendaverit.

Circa tertium, ubi adseritur, dubia historica contra religionem mota, insoluta relinqui, et ad theologiam relegari, Supplicans hæc Serenitati Vestræ Regiæ ac Excelso Consilio R. L. H. humillime substernit.

1o) Dubia hæc non religionem christianam, aut catholicam, sed ad summum chronologiam aut hermeneuticam factorum quorumpiam historicorum sensum adtingere; prout e synopsi sæpius citata et sub *A.* advoluta clarissimum fit.

2o) Etiamsi ipsam religionem adtingerent, scriptorem, qui historiam, non vero polemiam scribere proposuerat, nihil melius agere potuisse, quam ut circa similia dubia lectori theologiam pro duce commendat.

2do Quod ordinem manuscripti in exemplaribus impressis non retentum adtinet, sequentia aequissimo Serenitatis Vestræ Regiæ ac Excelsi Consilii R. L. H. iudicio subterenda habet.

1o) Quod Supplicans, post factas iteratis vicibus investigationes, ad hoc usque momentum nihil certi de altissimo ejusmodi Decreto rescire potuerit, quo manuscriptorum ordo, quo e censura redeunt, sub prelo permutari vetaretur; et quod ipse Typotheta Michael Landerer, qui librum quæstioni subjectum expressit, a Supplicante circa hoc interrogatus, Mandati hujusmodi ignorantiam prætexuerit.

2o) Certum quidem est: scriptorem aut typothetam ejusmodi, qui propositiones aut singulares etiam voces censurati cujuspiam manuscripti ea ratione commutaret, ut sensus a Cæsareo-Regia censura prelo nusquam committendus prodeat, tanquam legis eludorem considerari posse. Sed an hæc culpa ad eos etiam extendi debeat, qui integras dissertationes aut periodos, imo etiam propositiones aut singulares voces absque omni sensus perturbatione in alium ordinem redigunt, æquanimi Serenitatis V. R. ac Excelsi Consilii R. L. H. dijudicandum humillime subjicit.

3o) Quod Supplicans in ipsomet Censuræ Cæsareo-Regiæ mandato scriptis suis subnexo, indirecta quadam ratione argumentum inveniatur, quo permutatum manuscripti sui ordinem legitimare possit. Postquam enim unius dissertationis suæ dimidium delatum redivisset, alterum dimidium, utpote quod dissertationis nomine insigniri amplius non potuit, a coeteris necessario avellendum, ac notæ instar ad alium locum, ubi secus non stetisset, transponendum erat. Ipsa igitur Censuræ Cæsareo-Regiæ ordinatio indigitare videbatur, nullum de non permutando manuscriptorum ordine mandatum præexistere.

4o) Quod causæ permutati hujus ordinis innocentissimæ sint, atque in sequentibus consistant:

a) Postquam rei natura id exegisset, ut versoris dissertationes ab auctoris capitulis ipso typo discriminentur, Supplicans a typotheta admonitus, clare perspexit, librum suum propter identidem recurrentem *antiquæ* et *currentis* alternationem, nimis informem futurum, nisi dissertationes, eodem typo, quo auctoris capitula colligebantur, imprimenda, ad calcem libri rejici curet.

b) Litteræ præterea *currentes* in officina typothetæ tum existentes, præterquam quod inferioris sortis, simul etiam commutaret pauciores fuerunt, quam ut longioribus his dissertatiunculis vel phileratim colligendis sufficere potuissent.

c) Denique copiosior typi alternatio majores etiam Suppliciati expensas causavisset.

5to) Supplicans præterea plene confidit, per adducta hucusque motiva evictum esse: quod in opusculo suo nulla ejusmodi adserta reperiantur, quæ legibus libertatem preli restringentibus, quocumque denu ordine impressa prodivissent, adversarentur.

6o) Supplicantem, dum ordinem manuscripti sui permutavit, optima et non sublecta aliqua fide egisse, vel ex eo manifeste patet, quod nomen suum his dissertationibus clare expressum subjunxit.

7o) Dissertationes istæ, prout ipsemet Supplicans in libro suo pag. XII et XIII. lectorem monet, instar notarum Millotum supplementum considerari debent. Certum vero est: notas seu intra textum, seu ad calcem cujuslibet capituli, aut ipsius etiam libri conglomeratas pro lubitu typothetæ imprimi posse ac solere.

3io) Quod linguam vernaculam adinet, in qua dissertationes quæstionatæ scripta sunt, sequentia Supplicans benigno-gratioso Serenitatis Vestræ Regiæ ac Excelsi Consilii R. L. H. judicio humillime substernit.

1o) Quod in patria nostra lingua latina imo et ipso germanica multo universalior sit, quam vernacula; ut adeo dissertationes istæ in hungarico idiomate a paucioribus legantur, quam latine vel germanice editæ lectæ fuissent.

2o) Plebs hungarica vernaculos suos libros hucdum adeo non legit, ut libri hungarici instar litterariorum tantum et pro illa solummodo gentis nostræ parte scriptorum foetuum considerari debeant, quæ latinam et germanicam callet.

3o) Fontes dissertationum a Supplicante editarum in germanico idiomate ferme omnes prostant. Si igitur plebs germanica hos legere potest, an istud ipsum hungarico populo prohiberi, atque hac ratione libertas preli in unica Hungaria incomparabiliter magis restringi juste possit? Supplicans benigno-gratioso serenitatis V. R. et Excelsi Consilii R. L. H. iudicio humillime substernit.

4o) Conciones, fabellis potissimum, humanis opinionibus, et superstitionis doctrinis, divinam religionem nostram catholicam humiliantibus; invectivis præterea in philosophos christianos, scriptores modernos, atque a fide catholica alienos concives, animum intime exacerbantibus, ac proinde tranquillitati publicæ admodum nocivis; imo denique ejusmodi etiam principiis refertæ, quæ cum securitate ac fundamentis politici nostri regiminis componi vix possunt, – prout vel e concionibus R. Patris Alexovics publice protestantibus et viva voce dictis demonstrari posset, – sine omni prævia ejusdem politici regiminis censura ad rudissimum populum in vernacula dicuntur. An igitur libri, qui ejusmodi veritates philosophicas, per quas religionem catholicam ab omnibus illis superstitionibus et humanis opinionibus, quæ ipsi ab adversariis ejus perperam adpinguntur, liberam, atque non tantum sanæ rationi conformem, sed cum principiis etiam ac securitate politicorum regiminum, contra ac hostes ejus prædicant, compatibilem esse demonstratur, paucis tantummodo, iisque cultioribus lectoribus communicant, atque, ut hæc tanto securius præstent, antequam in publicum prodeant, Censuræ Cæsareo-Regiæ via legali substernuntur; ideo tantum, quod in eadem vernacula, in qua conciones dicuntur, scripti sint, in malam suspensionem vocari, et perniciosorum instar tractari juste possint? itidem æquanimi serenitatis V. R. ac Excelsi Consilii R. L. H. benigno-gratiose dijudicandum relinquit.

4o) His humillime præmissis, atque benigno-gratioso Serenitatis V. R. ac Excelsi Consilii R. L. H. iudicio plene substratis, Supplicans demum preces suas humillime renovet, et quod vindicandum contra publicas infamationes a R. Patre Alexovics sibi impactas honorem suum adinet, sequentia motiva humillime adfert.

1o) Quia memoratus scriptor, objectionibus hucusque adlatis non contentus, per totum fere suum librum in personam, mores, ac characterem Supplicantis adeo desævit, ut infamia eidem impacta ad legaliter puniendum quemcunque malefactorem abunde sufficere possit. Paginæ libri ejusdem scriptoris: *a' könyvek' szabados olvasásáról*, in quibus istud agit, sequentes sunt: pag. 12. 13. 14. 30. 33. 114. 115. 118. 119. 121. 242; quæ falsissimis non minus, quam injuriosissimis diffamationibus et adeo vilibus expressionibus turgent, ut Supplicans non immerito vereatur, ne verbali earundem relatione reverentiam Serenitati V. R. ac Excelso Consilio R. L. H. debitam summo perire lædat.

2o) Quia postquam scriptor hic citatis locis sed præsertim pag 115. aperte declarat: scopum suum non esse, ut librum Supplicantis refutet, nullum alium scopum habere potuit, quam ut in personam ac librum ejusdem pasquillum scribat.

3o) Quia hujusmodi pasquillorum impressio adeo prohibita est, ut iidem, etiamsi forte censuram Regiam subivissent, per altius forum prohiberi ac puniri mereantur.

4o) Quia Scriptor hic, dum librum Supplicantis pag. 7. (1.) clare nominat, pagina vero 33. et 121. disertis verbis gloriatur: „in libro suo personam Supplicantis adeo vivis coloribus depingi, ut, etsi non nominetur, a quolibet tamen, cui supplicantis liber notus est, agnosci possit;” seipsum artificiosis illis pasquillantibus adnumerat, qui tecto nomine quemcunque virum cum tali effectum infamare, ac si eundem reapse nominarent, atque hac ratione legem, pasquillos prohibentem pro libidine eludere apprime noverunt.

5o) Quia si animadvertatur, honorem ac existimationem publicam cujuslibet civis, bonum ejusdem ipsa vita pretiosius esse, ac proinde poenam infamationis, legaliter solummodo convictis malefactoribus inferendæ ad jura Majestatis pertinere: dubitari non potest, scriptorem hunc jura hujusmodi contra omnem legum civilium ordinem usurpasse.

Supplicans proinde Serenitatem V. R. et Ex. Consilium R. L. H. humillime obtestatur, quatenus in eodem scriptore, ad deterrendos alios hujusmodi Infamatores exemplum statuere; ac præterea Supplicantis *Apologiam* contra memorati scriptoris objectiones factam, atque hic in paribus sub *B.* adnexam, ad recuperandum tam illegaliter læsum honorem suum in lingua latina et hungarica pro Publico imprimi ac divulgari, benigno-gratiose indulgere dignetur.

5to) Hac eadem occasione Supplicans preces suas, binis jam vicibus de conferendo sibi Revisoratus librorum Officio factas, humillime iterum e sequentibus *novis* motivis reiterat.

1o) Quia non tantum e dissertationibus hic in quæstionem vocatis, sed ex aliis etiam Supplicantis opusculis luculenter patet: eum in id potissimum per scripta sua intentum fuisse, ut per culturam litteraturæ patriæ, ac per combinationem religionis vere catholicæ cum principiis ac securitate glorissimi Regiminis Austriaci, felicitatem simul ac tranquillitatem publicam promoveat; quod studium in librorum censore cumprimis necessarium esse, dubitari nequit.

2o) Quia inde a temporibus aboliti ordinis, operam suam vel in curam animarum castrensem, vel, ægritudine subsecuta, in edendos utiles libros impendit; e quibus memoratu digniores sunt: 1o) **Milloti** *Historia universalis*, partes duæ. 2o) De methodo curandorum in animalibus domesticis communium et pestiferorum morborum, pro hungaris oeconomis, sub titulo: *Patikai Lukáts*. 3o) *Grotta insule Antiparos*, seu de periculo lectionis librorum perniciosorum; quod in hungarico Musæo Cassoviensi legitur. 4o) Hexametrum didacticum de creatione mundi, itidem in Musæo hungarico. 5o) Dissertatio de Musica. 6o) Dissertatio de Poesi. 7o) Prometheus ex Aeschylis græco, et plura alia dramata. 8o) *Proludium in Institutiones linguae hungaricæ, ad systema Adalungianum, genium item linguarum orientalium, ac dialectum tibiscanum et transylvanum exactas*, latino idiomate.

E quibus luculenter patet: Supplicantem in ipsa ægritudine sua, penes unam pensionem omne tempus utilitati publicæ pro viribus impendis; quod proinde meritis etiam suis adnumerare non veretur.

3o) Quia ex ipsis Supplicantis opusculis patet: eundem in re litteraria abunde ad hoc versatum esse, ut libros secundum Instructionem Officii Revisoratus dijudicare possit.

4o) Quia præter sufficientem linguarum hebraicae, graecæ, ac aliarum exterarum, in prioribus suis supplicibus libellis nominatarum notitiam; linguam hungaricam non tantum popularem, sed etiam litterariam, in Revisore librorum Budensi ad recte intelligendos libros hugaricos adeo necessariam, intime callet.

5o) Quia ipsa iustitia postulare videtur, ut honor ac existimatio Supplicantis, qui inde a sex annis partim ob conciones suas, Altissimis ejus temporis Mandatis adcommo-datas, quas insuper a Revisoratu Viennensi censuratas in manuscripto hucusque habet; partim ob scripta sua, principiis regiminis nostri politici faventia, incessantes perse-cutiones patitur, per publicam hujusmodi Regii Officii collationem ab omni tandem nota libera declaretur.

6o) Quia nimium probalie est, hostes Supplicantis, dum laudabili Revisoratus Offi-cii fervore ad eundem opprimendum abusi sunt, eo collimasse: ut, quemadmodum ipsum ante quinque annos a cathedra parochialis Ecclesiæ Pestiensis per sublectas fac-tiones abarcuerunt, ita nunc quoque fortunam ejusdem impediunt. Siquidem

a.) Disserationes supplicantis per integros duos annos jam publice prostent; quin tamen earum delatio usque ad illud tempus, quo Supplicans sese pro Revisoratus officio insinuaverat, facta fuerit.

b.) Quum præterea Revisoratus officium, testante Michaelæ Landerer anno priori 1791 in censuram earundem inquire curaverit, acceptoque responso, librum Viennæ censuratum esse, nullam motionem fecerit; donec tandem inquirente Individuo ejus-dem Officii demortuo, Admodum Reverendus Dominus Riethaler a memoratis supp-licantis hostibus ad denunciationem ejusdem libri, illo ipso tempore, quo Supplicans adcommo-dationem suam quærebat, faciendam noviter inductus fuisset.

c.) Cum denique secunda pars Milloti, – quod Supplicans a Serenitate Vestra Regia ac Ex. Consilio R. L. H. in specialem considerationem benigno-gratiose sumi, e plu-ribus casuis humillime flagitat, – cessantibus tantisper post primam Diætam hujatis Revisoratus laboribus, ab ipso defuncto Adm. Rev. Dom. Michaelæ Hübner, tum adhuc plena sanitate gaudente,¹²³ de dato 7. Martii 1791 censurata fuerit,¹²⁴ quin ab ipso, aut alio quocunque usque ad præsens tempus, fortunæ Supplicantis maxime criticum, de prima parte motio aliqua instituta fuisset.

Supplicans igitur id vicissim a Serenitate Vestra Regia et Excelso Consilio R. L. H. humillime flagitat: quatenus in collatione Revisoratus officii, omni denunciationis contra librum ejusdem factæ consideratione seposita, meritis ejus benigno-gratiose fa-vere dignetur.

6o) Supplicans præterea illud etiam a Serenitate Vestra Regia et Excelso Consilio R. L. H. humillime flagitat, ut bonam ejusdem fidem, qua in edendo hoc opusculo suo egit, legalem item viam, qua illud Censuræ Cæsare-Regiæ reipsa subjecit, ac denique laudabilem illum scopum, qui ex eodem opusculo elucet, una cum precibus ejusdem ad Altissimum suæ Majestatis Sacratissimæ Thronum benigno-gratiose promovere, atque favorabili sua opinione comitari dignetur, e sequentibus motivis:

¹²³ Hübner, [tum adhuc plena sanitate gaudente,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁴ fuer[.] [Átírással javítva.]

1o) Quia supplicans non immerito veretur: ne forte ipsius character, cogitandi methodus, ac existimatio, – sicut coram Serenitate Vestra Regia et Excelso Consilio R. L. H. per officiosam libri hujus a Revisoratu factam denunciationem in suspicionem vocata est, – ita coram sua Majestate Sacratissima per sublectas relationes in triste periculum adducatur.

2o) Quia Supplicans bene novit: a Paterno Sacratissimae suae Majestatis erga subditos suos affectu longe alienum esse, ut cives illi, qui ad promovendam felicitatem publicam seu scriptis seu quibusvis aliis servitiis operam suam pro viribus, et, quod scripta adtinet, legali Censurae Regiae via contulerunt, loco promeriti proemii, oppressionibus subjecti, et coram altissimo Throno infamati maneant.

7mo Tandem pro illa etiam gratia humillime supplicat, quatenus Serenitas Vestra Regia et Ex. Consilium R. L. H. eos ordines benigno-gratiose facere dignetur, ut causa hac in finem deducta, manuscriptum Supplicantis, quod inspectionis causa exhibuit, eidem per Magnificum Dominum Consiliarium in hoc negotio Referentem restituatur.

Budæ,
in Aquatica,
in platea a nigro urso dicta
No. 480.

Die 15a Decembris, 1792.

Franciscus Versegi Mpria
aboliti Paulinorum Ordinis
Sacerdos, AA, LL. et Philosophiæ
Doctor, et emeritus
capellanus castrensis.

[A külzeten Versegby Ferenc kezével:]

Ad

Serenissimum Principem Regium et Archiducem Austriæ, Dominum Alexandrum Leopoldum, Regni Hungariæ Palatinum, nec non Excelsum Consilium Regium. Locumtenentiale Hungaricum, Dominos suos benignissimos, gratiosissimos
supplex libellus

Franciscus Versegi,
apologiam libri sui in considerationem
summi; honorem suum contra publicas R. Patris
Alexovics impetitiones vindicari;
Revisoratus Officium
sibi conferri; causam suam
coram Altissimo Throno protegi,
ac manuscriptum suum
restitui, humillime flagitantis.

**16. Verseghy Ferenc – Ferenc császárnak
Bécs, 1793. március 4.**

Copia supplicis libelli sub A. provocati.

Euer Majestät!

Unterbezeichneter bittet unterthänigst um die allerhöchste Gnade, die Acten der hungarischen Statthalterey in Betref seines Buches: *Millót a' Világnak közönséges Történetei, Első Kötet* genauer untersuchen, und den von der hungarischen Hof-Kanzley ddo 11ten Februar dieses Jahres ergangenen Verbot des nehmlichen Buches aufheben, und solchergestalt die gekränkte Ehre eines der getreuesten, und doch unverdient-verfolgten Unterthans retten zu geruhen, aus folgenden Gründen.

1tens) Weil dieses Buch. nebst dem, daß er der Kayserl. Königl. Wiener Censur, die in den obgenannten Acten in Originali zu sehen ist, wirklich unterworfen, von Ihr deßelben Druck zugelaßen, und sohin nach dem gesetzmäßlichen Weg gedruckt worden ist; so wenig enthält, was den Absichten und Grundsätzen unserer politischen Regierung nachtheilig seyn könnte, daß es vielmehr ganz für die MONARCHIE, und für die damals öffentlich bekannten und angenommenen Grundsätze der glorreichsten Regierung des durchlauchtigsten Haußes Oesterreich aus allen Kräften streitet.

2tens) Was die Zweifel anbelangt, welche in diesem Buche wider die christlich-katholische Religion aufgeworfen und unaufgelöst gelassen seyn sollen;

a) Diese tasten keineswegs die Wahrheit der christlich-katholischen Religion an; indeme sie eigentlich zur Auseinandersetzung mancher chronologischen Meynungen, oder manches hermeneutischen Sinnes einiger in den heiligen Büchern befindlichen Thaten, und also blos zur chronologisch-historischen Kenntniß der Alterthümer gehören, welche selbst in der Schul-Theologie dissentirt werden, und folglich der Befahrheit der christlich-katholischen Religion nie nachtheilig werden können.

b) Wenn diese Zweifel durch manche Leser mit gesuchter Verdrähung selbst auch auf die Wahrheit der christlich-katholischen Religion ausgedeutet werden könnten, so wäre der Verfaßer nur dazumal zu beschuldigen, wenn er diese Zweifel als unauflöslich angegeben, oder dem Leser den Weeg zur Auflösung derselben verhellet hätte. Da über der Verfaßer den Leser zur Theologie und nur aus der Ursache anweist, weil er keine theologische oder polemische Controversien, sondern die Geschichte der ältesten Nationen zu schreiben unternam, und öffentlich versprochen hat, so bleibt es ungreiflich, wie man den Herausgeber so was zur Last legen könne.

c) Wenn dem Verfaßer die Zurückweisung solcher Zweifel an die Theologie, welche sie auflösen soll und kan [...], zur Last gelegt werden könnte, so muste man daraus folgern: daß eine Geschichte ohne kritischen Controversien zu schreiben nicht erlaubt seyn; welche Schreibart doch selbst dem Staate ein so gefährlich werden kann, als die kritische Auseinandersetzung der Geschichte.

3tens) Weil die Anklage dieses Buches aus keiner andern Absicht geschehen zu seyn scheint, als damit das Glück des Bittstellers, der um das Ofner Bücher-Revisorat sub do 17. August. 1792. unterthänigst bat, durch öffentliche Beschimpfung seines dem Buche nachgedruckten Namens verhindert werde. Indem

Erstens dieses Buch durch ganzen zwey Jahre öffentlich bekannt, und dem Kaufe ausgesetzt war, ohne daß man es bis zur Einweihung der Bittschrift um das Ofner Bücher-Revisorat, angeklagt, oder auch nur für unzulässig gehalten hätte.

Zweitens; Weil der zweite Theil des nehmlichen Buches, selbst durch des Ofner Bücher-Revisorat censurirt und approbirt worden ist, ohne daß der erste Theil von dem nehmlichen Amt bis itz, da der Bittsteller sein Glück suchte, angegeben worden wäre. Welches aus den Acten der hungarischen Statthalterey weitläufiges zu sehen ist.

4tens Wenn man dieses Buch ohne aller Partheiligkeit beurtheilen will, so ist es unglaublich, daß der Verbot deßselben durch den Pater Rhiethaller, als Adjunct des Ofner Bücher-Revisorats auf eine andere Art hätte bewirkt werden können, als mittelst einer Verstümelung, oder gewalthätiger Verdrähung, und folglich mittels einer schiefen Angabe der aus dem Context des Buches herausgezogenen Sätze; wie dieses aus der hier unterm A. unterthänigst angeschlossener Beylage ziemlichermassen erhellet. Ein dießfälliger Mißbrauch einer anvertrauten Gewalt kann einem zur getreuen Verwaltung seines Amtes durch Eyd verpflichteten Mann so wenig nachgesehen werden, daß vielmehr zur gerechten Beurtheilung der Sache des Bittstellers eine genauere Confrontation¹²⁵ seiner Anklage mit dem Buche, und mit den Antworten des Bittstellers höchst nothwendig ist.

Dies zu seiner Rechtfertigung vorausgelaßen, unterfängt sich unterzeichneter um die Stelle des Ofner Bücher-Revisorats allerdemüthigst zu bitten, aus folgenden Beweggründen.

1tens Weil der Bittsteller durch diese Anstellung aus dem Pensions-Stand in einen wirkenden übertreten könnte.

2tens Weil er alsogleich nach der Aufhebung des Pauliner-Ordens bey dem Genuß seiner Pension in Klein-Maria-Zell die Dienste eines Garnison-Caplans durch Andert-halb Jahre, dann im Semliner Lager in Hauptquartier die Dienste des Secretairs und Socii bey dem Feld-Superior der Haupt-Armée bis zu seiner erfolgte Krankheit geleistet, und endlich selbst in seiner Krankheit sich als Practicanten des Ofner Bücher-Revisorats bey seiner Pension durch eine der hungarischen Staathalterey eingereichte Bittschrift angetragen hat.

3tens Weil er durch die Schwachheit des Körpers, welche von der in Kays. Königl. Militair- Diensten, wie es aus den in Acten befindlichen Attestat des damaligen Feld-Superiors erhellet, sich zugezogener Krankheit ein Ueberbleibsel ist, zur Seelsorge, oder zum Schuldienst unfähig geworden, und folglich zur Last des öffentlichen Fonds seyn muß; wenn er seinen Gehalt durch Verwaltung eines ruhigen, und in Sitzen bestehenden Amtes nicht Verdienen kann.

4tens) Nebst den Verdiensten, die der Bittsteller sich in der Seelsorge beim Militair erworben hat, war er bemüht, selbst in seiner Krankheit durch die hungarische Literatur dem Publicum, so viel als möglich war, zu dienen, indem er nebst Millots für die Monarchische Regierung sowohl gründlich als einnehmend streitende Allgemeine Weltgeschichte, mehrere Werke in der hungarischen Sprache herausgegeben hat, unter welchen die merkwürdigeren sind:

¹²⁵ Confronta[...] [Átírással javítva.]

1.) Die leichteste Art die gemeinen sowohl, als Seuchen-artigen Krankheiten der häuslichen Thiere zu kurieren, unter dem Titel: *Patikai Lukáts*, aus den Deutschen des *Erdman Hilfsreichs*. 2.) Die Grotte Antiparos, ein Gespräch von der Gefahr der Lesung Verführerischer Schriften. 3.) Ein didactisches Gedicht in Hexametern von der Schöpfung 4.) Abhandlung von der Musick. 5.) Abhandlung von der Poesie. 6.) Prometheus aus dem griechischen des Aeschylus, und mehrere dramatische Stücke. 7.) Proludium in Institutiones linguæ Hungaricæ, oder die Einleitung in die hungarische Sprache, nach Adelungs System bearbeitet.

5tens. Was die Fähigkeiten des Bittstellers anbelangt:

Erstens hat er die zur Verwaltung dieses Amtes nöthige Kenntniß der italiänischen, französischen, schlawischen, und aus den gelehrten der griechischen und hebräischen Sprache; in welchen er sich, sobald sein Amt es heischen sollte, in weniger Zeit auch Vervollkommene kann.

Zweitens. Nebst dem, daß er die lateinische und die Deutsche gleich inne hat, spricht er nicht nur die gemeinen, sondern auch die in dem Ofner Censor zur Beurtheilung der hungarischen Bücher äußerst nothwendige hungarische Schriftsprache.

Drittens. Er hat auch von der Königlichen Pester Universität den philosophische Doctorats-Grad, und wie es aus seinen Schriften erhellet, die zur Beurtheilung der Bücher, selbst bey der Amts-Instruction so nöthige Bücherkenntniß und Gelehrsamkeit.

Er bittet zugleich unterthänigst, geruhen Eure Majestät aus allerhöchster Gnade zu genehmigen, daß er zur Herstellung seiner durch ganz Ungarn äußerst gekränkten Ehre, die wider die Schmähschrift des Pater Alexovics verfertigte, und der hungarischen Statthaltereÿ eingerichte Apologie in der lateinischen und hungarischen Sprache drucken laßen dürfe. Der in tiefster Erniedrigung geharret.

Eurer Majestät

Wien den 4ten März 1793

allerunterthänigst-gehorsamster
Franz Eugen Versegi
Priester des aufgehobenen
Pauliner-Ordens.

A.

Die vom P. Rhiethaler verdäthe, oder verstümmelt angeführte Stellen aus dem Buch:

A' világnak közönséges Történetei, írta Millót. Első Kötet.

1tens. Er verstümmelt die Stelle Seite 184, wo der Verfaßer ausdrücklich sagt: *daß die alte Kronicken der ungeheueren Zeitrechnungen mit Fabeln angefüllet seyn.*

2tens. Er läßt den Verfaßer sagen: *daß man diese Kronicken nicht außer Acht setzen kann*, wo doch der Verfaßer nur behauptet: *daß man in der Geschichtskunde diese obwohlen nicht ganz glaubwürdige Kronicken nicht beseitigen darf.* Seite 184.

3tens Er verstümmelt die Stelle Seite 204. Die Rede ist vom Ursprunge der Hebræer, wovon die Nachrichten des Josephi Flavii aus Manethons Schriften, und des Diodoru Siculi mit den Nachrichten Moysis nicht übereinstimmen. Der Verfaßer schließt diese Betrachtung mit folgenden Ausdrücken.

„Die Pflicht des Geschichtschreibers ist, solche Nachrichten, obwohl sie mit jenen der heiligen Bücher nicht allenthalb übereinstimmen, vorzutragen: aber der bloße Geschichtschreiber oder deren Liebhaber, wenn er nicht zugleich ein Theolog, oder ein Mann ist, der im Glauben eine Fertigkeit und Bereitwilligkeit hat, kann im Betref dieser Nachrichten eine überzeugende und genügsam Zurechtweisung weder geben, noch annehmen. Weswegen es ich auch, als eine zu der Theologie gehörige Streitigkeit, ganz gern andere überlaße.“

Woraus ganz klar erhellet: daß der Verfaßer weder die Nachrichten Moysis zuverlässig angiebt; sondern daß er sich allenfalls in den Schranken eines Geschichtschreibers halten will; welches nur jenem Schriftsteller zu verargen wäre, der sich eine pragmatische Geschichte zu schreiben Vorgenommen hätte.

4tens Er bestreitet auch die dritte Betrachtung Seite 205. bis 215. wo der Verfaßer aus dem Beyspiele der aegyptischen Priester, sie ihre Könige theils ermordeten, theils verjagten, und die Königswürde ganz an sich gezogen hatten, ausführlich bezeugt: daß aus dem damals unschuldigen Vorgeben der ersten Gesetzgeber: *daß ihre Gesetze von ihren Göttern herkommen*, die ganze Gesetzgebung, und die Macht, dieselben zu verwalten und auszudeuten, ja selbst die Könige abzusetzen, oder zu mißhandeln, in die Hände der damaligen Priesterschaft Verfallen sey.

Diese für die allgemeine Sicherheit unserer Souveraine und aller politischen Regierungen so wohlgesinnte Betrachtung des Verfaßers kann von niemanden getadelt werden, als der die Lobeserhebungen Gregors der VII. die im Brewier gelesen werden, und die Mord-Moral der Probabilisten, als katholische Wahrheiten gebilligt haben will.

5tens. Er deutet die Wörter des Verfaßers Seite 218. *die eigenen Bücher der Hebraer*, auf das alte Testament aus; wo doch der Talmud, und andere vom Buxtorfi Synagoga Judaica angeführte und ihre Religion auseinandersetzen Bücher zu verstehen sind.

6tens. Die fünfte Betrachtung Seite 219. kann Er etwa nur darum tadeln: weil er sie nicht im ganzen Zusammenhange nimt. Sie bestehet bloß aus der metaphysischen Frage: ob die Idee Gottes *eingepreßt* oder *erworben* sey? und wenn sie eine erworbene Idee ist, durch welche Stufen sie von den wilden Nationen erworben worden sey?

7tens Daß manche Coeremonien der christlichen Religion aus der alten Mysterien herkommen, behauptet der Verfaßer nicht; sondern er führet es nur Seite 240. 241. 242. als eine fremde Meynung mancher Gelehrten an, worunter auch **Fleury** zu zählen ist. Doch gestehet ja dieses selbst die katholische Kirche in ihren Brevier vom Fest der Lichtmeße, und aller heiligen den 2. Februar und den 1ten November.

8tens Daß die wilden Nationen ihre Wohlthäter (Seite 243.) erstens, als durch ihre Götter aus Jungfrauen gezeugte Männer, und folglich als Gottes Söhne, dann aber als Halbgötter und wirkliche Götter verehret haben, ist keineswegs Voltaires ursprüngliche Behauptung. Mann findet sie in **Kempfers** *Amoenitibus exoticis*, und selbst in **Vierthaler**, *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker*, welches Werck durch das erzbischöfliche Salzburger Consistorium ddo 19. Januar 1787. genehmiget worden ist.

9tens. Er verdrähet die sechste Betrachtung Seite 245. ganz. Denn der Verfaßer sagt S. 247. ausdrücklich: *daß der dummeste Katholik die hölzerne Taube nicht für den hei-*

ligen Geist selbst haltet; woraus er dann folgert: daß man auch die alten Nationen, aus Liebe zur Menschheit, nicht für materiele Götzendiener halten sollte.

10tens. Er verdrähet auch die achte Betrachtung vom Ursprung der Chineser, wo doch der Verfaßer S. 270. ausdrücklich sagt: *daß ihm das Sicherste zu seyn scheine, in den Chinesern weder alles zu loben, noch alles zu tadeln.*

11tens. Was er wieder die neunte Betrachtung S. 276. anführt, ist auch augenscheinliche Verdrähung; indeme der Verfaßer die schändliche Vermischungen der babylonische Weiber nicht nur aus dem Tempel in die Sacristei – nach der Meynung der dort angeführten Kehlischen Herausgeber des Voltaires – nicht versetzt; sondern diese Erzählung, als eine der unwahrscheinlichsten Fabeln S. 279. 280. ganz verwirft. – So erhellet auch aus dem Context S. 279. daß Unterscheidung eines geweihten, und zu einen Gott erhöhten aegyptischen Zwiebels nichts weniger, als satyrisch sey.

12tens. Da Er die in America ausgeübte, und nicht nur vom **Benzonio**, sondern auch von den Bischof **De las Casas** *amtswegen* beschriebene Grausamkeiten der Spanier im Buche des Verfaßers nicht angeführter haben will, so scheint er von der Erneuerung derselben, oder ähnlicher Verfolgungen nicht abgeneigt zu seyn.

17. Versegby Ferenc – Sándor Lipótnak Buda, 1793. május 8.

Serenissime Princeps Regie, Archidux Austriæ,
et Regni Hungariæ Palatine!

Infrascriptus demississimas preces suas humillime renovat: dignetur Serenitas Vestra Regia pro innato Sibi æquitatis amore apud suam Majestatem Sacratissimam benigno-gratiosa simul ac potentissima interpositione sua exoperari, ut sublata Libri: *a' Világnak Közönséges Történetei, írta Millót, Első Kötet*, nomini Supplicantis, quod libro palam subfixum est, per universum Hungariæ Regnum vehementer nociva Prohibitione, impressionem Apologiæ contra pasquillum R. Patris Alexovics Concinnatoris Pestiensis, causa recuperandi publici honoris factæ, atque Actis Serenitati Vestræ Regiæ jam porrectis in paribus subnexæ in latina et hungarica lingua clementissime admittere, atque humillimis ejusdem Supplicantis precibus, pro Officio Revisoratus Budensis iterato factis, pro Cæsareo-Regia Clementia Sua deferre dignetur.

Siquidem accusationem libri hujus ex ea tantum ratione factam fuisse, ut infamato coram Suae Majestate Sacratissima ac Dicasteriis Politicis imo et universo Regno, Supplicantis nomine, humillimum ejusdem petitum pro officio Revisoratus Librorum anno adhuc priore institutum, inane reddatur, manifeste patet:

1o) Ex eo, quod ejusdem libri secunda pars, cessantibus tantisper post primam Diætam Budensis Revisoratus laboribus, Eidem substrata *quinis* a 21. Novembris 1790. usque 11. Maji 1791, prout censuræ frustatim substernebatur, *subscriptiõibus* adprobata fuerit, quin aliqua contra primam partem usque ad tempus porrecti pro Revisoratus officio supplicis libelli ddo 17. Augusti 1792. exceptio ab eodem Budensi Revisoratu facta fuisset.

2o) Ex eo, quod supramemoratum opus R. Patris Alexovics: *A' Könyvek' szabados olvasásárúl*, librum Supplicantis apertis non minus quam indignissimis sarcasmis impugnans, cum exitu anni 1791. in lucem publicam prodiverit; ex quo proinde Revisoratus Budensis sive per ipsum revisionis actum, sive per lectionem impressi exemplaris ex officio sibi incumbentem, librum Supplicantis illico noscere, atque anno adhuc 1791. ad trutinam vocare, multoque prius, quam in Octobri anni 1792, debito tribunali substernere debuerat, si accusationem ejusdem mala fide in illud tempus adservare non voluisset, quo Supplicans die 17. Augusti anno 1792. Revisoratus Officium sibi conferri petiturus erat.

3o) Ex eo, quod prohibitio libri, lite adhuc coram Serenitate Vestra Regia et Excelso Consilio R. L. H. pendente, per extraordinarias viarum ambages, imo, prout e Supplici Libello ad Suam Majestatem Sacratissimam porrecto, ac præsertim e deductione abnormitatum R. Patris Rhiethaller eidem adclusa, atque hic in paribus sub **A.** humillime advoluta manifeste patet, per apertas propositionum e libro Supplicantis extractarum detorsiones et mutilationes, in viro ad officium suum ingenne gerendum nusquam tolerandas, procurata sit.

Pro qua benigno-gratiosa Serenitatis Vestræ Regiæ apud Suam Majestatem Sacratissimam interpositione æternis gratitudinis affectibus obstrictus, emoritur

Serenitatis Vestræ Regiæ

Budæ die 8a Maji, 1793.

devotissimus servus
Franciscus Versegi,
emeritus Capellanus
castrensis.

[A külzeten Verseggy Ferenc kezével:]

Ad Serenissimum Hungariæ et Bohemiæ Regium Hæreditarium Principem, et Archiducem Austriæ, Dominum Alexandrum Leopoldum, Aurei Velleris, una Insignis Ordinis S. Stephani R. A. Magnæ Crucis Equitem, Regni Hungariæ Palatinum, et Locumtenentem Regium, uti et Generalem Ejusdem Regni Capitaneum, Comitem et Judicem Jazygum et Cumanorum, unius Legionis Militiæ equestris ordinis Hungariæ Proprietarium Colonellum, Comitatum Pesth, Pilis et Solth Articulariter unitorium Supremum ac Perpetuum Comitem, Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici, nec non Tabulæ Septemviralis Præsidem, Dominum suum benignissimum, gratiosissimum supplex libellus

Francisci Versegi,
pro benigno-gratiosa Serenitatis
suæ Regiæ apud Suam Majestatem
Sacratissimam ratione Libri: a' Világnak
közönséges Történetei, írta *Millót*,
Első Kötet, interpositione
humillime supplicantis.

18. Versegby Ferenc – Batthyány Józsefnek
Buda, 1793. június 27.

Eminentissime Domine Cardinalis,
 S. R. I. Princeps, Archiepiscopus ac Primas Hungariæ,
 Præsul gratiosissime!

Infrascriptus, extremo inverore depressus, unicum suum refugium in paterna Eminentia Vestra, etiam erga immeritos benignitate, atque innata Sibi erga miseros clementia suspicit, et gratiosissimum Eminentia Vestra patrocinium humillime implo-
 rat: dignetur preces Supplicantis ad Suam Majestatem Sacratissimam directas, atque hic in paribus sub A. humillime advolutas, potentissima sua intercessione coram Altis-
 simo Throno subfulcire, atque illud exoperari: ut poena corporalis in carcere trium-
 mensium consistens, cui se coeteroquin Supplicans promptissimo animo subjicit, non
 tam propter male affectam Supplicantis valetudinem, aut Matris prope septuagenariæ,
 continuo ægrotantis, moerore confectæ, atque incessante unici filii præsentia et ope
 indigentis gratia, quam ad unicum Eminentia Vestra, in ipsa correctione veri Patris,
 intercessionem e superabundanti gratia remittatur, aut saltem mitigetur.

Bene novit Supplicans: poenam hanc e paternis Sacratissimæ Suæ Majestatis mani-
 bus, unius emendationis causa provenire, ac proinde acceptis a condemnato omnimodæ
 submissionis, et quod contestationem futurorum adtinet, intimæ suæ atque Altissimis
 Sacratissimæ Suæ Majestatis Mandatis et gratiosissimis Eminentia Vestra Ordinatio-
 nibus exactum morem gessuræ promptitudinis non vanis indiciis, e superabundanti gra-
 tia sine læsione justitiæ remitti aut relaxari posse. Bene insuper novit: omne studium
 Eminentia Vestra eo collimare, ut talenta, etiam ejusmodi virorum, qui fragilitate non
 malitia tracti, errorem commisissent non vi poenarum sepeliantur, sed ad bonum potius
 Religionis ac Regni publicum per paternas condonationes erigantur. Bene denique no-
 vit: sortem suam, præsertim cum clementiam non ita flagitet, ut justitiam subter fugere
 velit, ab unica Eminentia Vestra intercessione dependere. Eo igitur confidentius humil-
 limas preces suas renovat: dignetur Eminentia Vestra pro innata sibi clementia coram
 Altissimo Throno partes ejusmodi viri suscipere, cujus studium omne, dum vixerit, in eo
 erit, ut se paterna hac Eminentia Vestra intercessione indignum non esse, manifeste
 ostendat, et qui cum omnimoda sui submissione ac plenissima veneratione emoritur

Eminentia Vestra
 Budæ, die 27. Junij. 1793.

devotissimus servus
 Franciscus Versegi,
 aboliti Paulinorum
 Ordinis Sacerdos.

[A külzeten Versegby Ferenc kezével:]

Ad

Eminentissimum ac Reverendissimum S. R. E. Tituli S. Bartholomæi in Insula Presby-
 terum Cardinalem, S. R. I. Principem et Dominum Josephum e Comitibus de Batt-

hyán, Perpetuum in Németújvár, Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis Archiepiscopum, S. Sedis Apostolicæ Legatum natum, S. Regni Hungariæ Primatem summum et Secretarium Cancellarium, Insignis Ordinis S. Stephani Regis Apostolici Prælatum et Magnæ Crucis Equitem, S. S. Comitatum Castriferrei quidem Perpetuum, Strigoniensis vero Supremum ac itidem Perpetuum Comitem, Sacratissimæ Cæsareæ et Regio-Apostolicæ Majestatis actualem Intimum status et Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici Consiliarium, ac ad Excelsam Tabulam Septemvirelem Cojudicem, Dominum ac Prælatum suum gratiosissimum
supplex libellus

Francisci Versegi
aboliti Paulinorum
Ordinis Sacerdotis, pro
paterna Eminentia
suæ apud Alitissimum
Thronum intercessione
humillime supplicantis.

19. Versegby Ferenc – Sándor Lipótnak
Buda, 1793. június 27.

Serenissime Princeps Regie, Archidux Austriæ,
ac Regni Hungariæ Palatine!

Infrascriptus humillime obtestatur: dignetur Celsitudo Vestra Regia pro innata Sibi erga affectam humanitatem clementia supplicem Infrascripti libellum hic humillime adclusum Sacratissimæ suæ Majestati benigno-gratiose admanuare, atque potentissima sua interpositione preces Supplicantis subfulcire. Supplicantis studium omne, dum vixerit, in eo versabitur, ut manifeste ostendat: se hac benigno-gratiosa interpositione Celsitudinis Vestræ Regiæ indignum non fuisse. Qui coeteroquin etiam cum demissima veneratione emoretur.

Celsitudinis Vestræ Regiæ
Budæ, die 27a Junij 1793.

devotissimus servus
Franciscus Versegi
emeritus Capellanus
Castrensis

[A külzeten Versegby Ferenc kezével:]

Ad Serenissimum Hungariæ et Bohemiæ Regium Hæreditarium Principem et Archiducem Austriæ, Dominum Alexandrum Leopoldum, Aurei velleris, una Insignis Ordinis S. Stephani Regis Apostolici Magnæ Crucis Equitem, Regni Hungariæ Palatinum et Locumtenentem Regium, uti et Generalem Ejusdem Regni Capitaneum, Comitem et Judicem Jazygum et Cumanorum, unius Legionis Militiæ equestris Ordinis

Hungaricæ Proprietarium Colonellum, Comitatum Pesh, Pilis et Solth Articulariter
unitorum supremum ac Perpetuum Comitem, Consilii Regii Locumtenentialis Hun-
garici, nec non Tabulæ Septemviralis Præsidem, Dominum suum benignissimum, gra-
tiosissimum

supplex libellus

Francisci Versegi
pro intercessionem
Celsitudinis suæ Regiæ apud suam
Majestatem Sacratissimam humillime
supplicantis

**20. Batthyány József – Verseghy Ferencnek
Pozsony, 1793. július 14.**

Copia/ rescripsit Sua Eminentia sequentibus mpria

Dilecte Fili!

Utrumque sententia in causa tua lata mecum communicata fuit, probavi ecquidem
ejus publicationem in tui humiliationem, quod præcipuum emendationis procurandæ
medium, una tamen instantiam tuam in eo præveni, ut sententiæ executio discretioni
meæ comittatur, quod et facile impetravi, jam vero ad tronum regium facto recursum ab
ulteriori instantiæ tuæ invectione prestolabor, in tempore autem de eadem a te ipso
edoctus gratiam regiam in te inclinari procurabo. Qui tantum te ad disciplinæ eccle-
siasticæ et vocationis tuæ rationem reduci volo non in tui interitum, sed ut salveris et
in anima et in corpore, utilisque et Ecclesiæ et tibi evadas. Eatenus operam et sollicitu-
dinem meam impendam fui.

Posonii 14. Julii
1793.

solicitus Pater
Cardinalis a Batian

**21. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek
Buda, 1793. szeptember 14.**

Eminentissime Domine Cardinalis,
Sacri Romani Imperii Princeps,
Archiepiscopo ac Præsul gratiosissime!

Infrascriptus ad gratiosissimum Eminentiae Vestrae Mandatum de dato 11a Septemb-
ris a. c. emanatum et sibi die 13a ejusdem mensis exhibitum, quo in conformitate
Benigno-gratosi Intimati, de dato 9a Augusti a. c. sub No 18965 ab Excelso Consilio
R. L. H. emanati, originale manuscriptum Tomi secundi Historiæ Milloti a se in hun-
garicum versæ, Eminentiae Vestrae præstare jubetur, humillime reponendum habet:

Se in possessione manuscripti hujus non existere, illudque in manibus Domini Matthiæ Trattner, Typographi Pestiensis, qui expensas in hunc Tomum necessarias cum Domino Weingand Bibliopola itidem Pestiensis tulit, reperiri. Idem vero Manuscriptum ab Infrascripto, occasione investigationis in primam partem factæ, Excellentissimo Domino Josepho e Comitibus de Haller, qua interimali Præsidenti, ac Magnifico Domino Consiliario de Klobusiszky, qua Referenti – ad illud comprobandum: quod secundam partem, Censuræ frustatim substratam A. R. D. Hübner intra medium annum, utpote ab exitu anni 1790 usque ad Mensem Majum anni 1791, quo tempore idem Dominus Censor plenissima adhuc sanitate gaudebat, *quinq̄* subscripserit, et quod accusationem primæ partis, post decursum duorum annorum et post ipsam secundæ partis adprobationem A. R. D. Rhietthaller ideo tantum instituerit, ut Infrascriptum, qui pro Officio Revisoratus Librorum competeat, tanquam hominem, suis actionibus, nunc jam coram majori Nationis Hungaricæ parte legaliter suspectis, plus, quam ipsi placuisset, invigilaturum, a latere suo abarceat, – exhibitum fuisse. Infrascriptum nihilominus paratissimum esse, ut accepto vel minimo Eminentię Vestræ nutu, præmemoratum Dominum Trattner ipsemet adloquatur, quatenus postulatum Manuscriptum Eminentię Vestræ aut exhibere, aut exhibendum sibi committere velit, qui coeteroquin Paternis gratiis non minus, quam gratiosissimus favoribus humillime commendatus, perseverat

Eminentię Vestræ

Budæ, die 14a Septembris 1793.

obsequentissimus servus
Franciscus Versegi
AA. LL. et Phil. Doctor,
et emeritus Capellanus
castrensis.

[A külzeten Verseghy Ferenc kezével:]

Ad

Eminentissimum ac Reverendissimum S. R. E. Tituli S. Bartholomæi in Insula Presbyterum Cardinalem, S. R. I. Principem, et Dominum Josephum e Comitibus de Batthyán, Perpetuum in Némétújvár, Ecclesiæ Metropolis Strigoniensis Archiepiscopum, Sacræ Sedis Apostolicæ Legatum natum, I. Regni Hungariæ Primatem, summum et secretarium cancellarium, Insignis Ordinis S. Stephani Regis Apostolici Prælatum, et Magnæ Crucis Equitem, Illustrissimi Comitatum Castriferrei quidem perpetuum, Strigoniensis vero Supremum ac itidem perpetuum Comitem, Sacratissimæ Cæsareæ et Regio-Apostolicæ Majestatis Actualem intimum status et Ex. Consilii R. L. H. Consiliarium, ac ad Ex. Tabulam Septemviralem Cojudicem, Dominum gratiosissimum

humillima responsio

Francisci Versegi
circa originale Manuscriptum Tomi 2di
Historiæ Millotianæ a se Versæ

**22. Verseghy Ferenc – Koppi Károlynak
Nagyszombat, 1793. október 28.**

Nagyszombat. Octob. 28. napj.
1793.

Koppi Károly Professor Úrnak
V. E.

Itt ülök a' Tótok' tornyos falujokba bészárva,
'S azt az üdöppértzet, mélly kívántt végbe szakasztván
Számkivetésémnek bajait, hűségös öledbe
Koppim! vissza vezérüllyen, keserégve sohajtom.
Hányszor nézgeték bús szemmel az égi vidékre,
Hol ragyogó fénnel látom félkelni naponkint,
'S a' komor éjbe merültt földnek tetejére borúlni
Életadó sűgárral a' mennybéli Világot!
Hányszor mondogatom tellyes boldognak az olytant,
A' kit ez égi Világ' keletétűl messze vonódní
A' fene sors nem kénytelenít, 's kit szinte az első
'S el nem egyűltt fények tisztább melegékkal apolnak.
A' *szent cásábúl* gyakran sétálni kiménvén
A' talabor térségre, hol a' napkelti vidéknek
Kellemeit látom, fenn szóval az égre kiáltok,
És a' Pesti lakást sok vak barmoknak irígylém.

A' komor éjszak alatt fekszik Nagyszombat; egében
Majdnem emészthetlen szemetek szállongnak; itallya
Sárga motsárral egyűltt, 's pötzesóval tellyes erekbűl
Áll; 's ne hogy a' frissebb levegő megjárja koronkint
A' beteg elmékét, szémevájtt Szézőjé bevonta
Négy szögeletbe szorúltt kulibáit téglasövénnel.
Népe komor, 's a' járom alatt, mélly terheli vállát,
Szinte alágörnyedtt. Szomorú kunyhóiba rejtve
Tölti egész napját; a' szűk útszákra tsak akkor
Sompolygván, mikor a' Kuvaszok, kik az aklokat őrzik,
Vagy mulatásképpen vagy tisztbűl félre vonódnak.
Így lopják magokat kristálpatakokhoz az erdő'
Méllyeibűl a' szívtelenebb vagy gyenge vadatskák,
Míg az oroslányok vérös prédáikot oszttyák.

Sénkinek itt véték nélkül sém látni szemével,
Sém nyelvét szabadon szólltatni, sém élni eszével
Nem szabad. Órraikonn tündérés sárga üvegbűl
Metszett pápaszemet hordván, mind fínom aranyinak
Tartyák, a' mit az Órkuvaszok fitogatni akarnak.

Nékem is illy fene pápaszemet metszettek azonnal,
Hogy nyomorúltt falujok' rongyos kapujába beléptem.
'S ammint visszavetém eszelős adománnyokat, ádáz
Tajtkot túrván ajakikbúl, megfenyégettek:
Hogy szememét, ha velék nem akarnék látni, kivájják.
Mit tetheték egyebet? megaláztam kurta üdőre
Órromot; és ha talán agyagot terjesztnek előmbe,
Azzal mentégetem magamot, hogy pápaszemekkel
Látni tanulatlan lévén, a' tárgyat eléggé
Mégkülönözni magam nem tudhatom; és ha dagályos
Szószaporítás közt poraranynek lenni kiáltják,
Mégghajtom fejemét, 's szépségét egyre tsudálom.

Teljes képmutató alakokkal az emberi Nemzet;
Része ruhájával vagy egyéb tisztbéli jelekkel
Része pedig bizonyos mértékű tsalfa beszéddel
Vagy hamis ortzavonásokkal mást játszik előttünk,
Mintsém lenni szokott igazán a' néma falak közt.
A' ki kérészt nélkül jól él, a' tzifra kérésztét,
'S a' ragyogó bárányt sok farkas hordgya nyakában.
Mért ne lehetne tehát nekem is mellyembe bészárni
Titkos ítéletimét; 's az övéket minden üdőtlen
Ostromolás nélkül tsak azonban megsüvegelni,
Míg nyelvem róllok szabadabb szóllásra fakadhat?
Ők a' képmutatást motskos nyereségnek okáért
Úzik; az egy szomorú szükség, melly engemét arra
Kénytelenít tsak azért, hogy titkosb tollam ezentűl
Kellemetésb hasznot hozhasson az árva Magyarak,
Mint mellyet könyvem' konokabb védelme szerézne.
Nintsenek olyan üdők, hogy töllünk a' nagy Igazság
Bajnoki vérontást kívánnyon; az emberi szívek
Nem tsupa példa utánn indulnak, mint az eszetlen
Juhserégék buta kossok utánn. A' mostani Száznak
Elmevilágánál, melly ránk is kezde ragyogni,
Múlik az illy barmos követésnek lelke naponkint.
Most már, a' ki tanul, nem az Író nézi, kit a' Sors
Fontos ítéletinek piomátúl messze taszíthat;
Nem hitelére tekint, sém nyertt hírére; hanemtsak
Józan okosságú szavait fontollya kiváltképp',
Mellyekkel bizonyos hasznú regulákat előad.

Így bajmot hamarább jó végre vezetni reménylém,
'S vágyakodásimnak díszes tetejére, – hogy eddig
Állhatatos szívvel túrtt mostoha sorsomot a' te
Hív ölelésid örök feledékenységbe taszították,

És hogy karjaidonn esetémnek drága jutalmát
 Többi barátinknak szíves fogadásaik által,
 Visszajöven örvendő végzem, – könnyebben elérék.
 Nem tészem én magamot bölt **Socrates'** oldala mellé,
 Kit tudománnyá miatt az Irígyék sírba vetettek;
 Sém **Galiléi'** dütsős esetét nem alázom enyímhez,
 Kit gyönyörű leleménnyel miatt tömlöztre ítélte
 A' tudományokban hivatalból ostoba papság.
 Ámde ha Tí bal sorsom után ötletébe fogadtok,
Socrates' és **Galiléi'** nyomát meglesni reménylém.

**23. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek
 Nagyszombat, 1793. november 12.**

Eminentissime ac Reverendissime Sacrae Romanae
 Ecclesiae Presbyter Cardinalis, Sacri Romani
 Imperii Princeps, Primas, Domine
 Archipræsul mihi Benignissime!

Auditis et cordi sumptis Reverendissimi Domini canonici Domus Presbyterialis
 Præfecti tam theologicis quam etiam moralibus in Librum meum animadversionibus;
 sed et intimius perpenis materiis Libri non minus quam statu Scribentis, in quænam
 de eodem sensa devenierim, perhibebit instituta a me ejusdem Libri Retractatio, sincero
 certe animo concepta, Titulato Reverendissimo Domino Canonico resignata et Eminentiae Vestrae indubie præsentanda.

Nunc ad Paternum Eminentiae Vestrae sinum, a quo jure ac merito abjici merui,
 filiali fiducia fretus aditum tento et accedere præsumo, persuasus et animatus de nihilo
 minore Benignitate Eminentiae Vestrae, quam fuerit illa Patris Evangelici, qui filium
 etiam a siliquis porcorum revertentem non tantum non abjecit, sed et lætabundus suscepit,
 stola prima donavit. Quorum etsi posteriora mihi nec prætendam nec polliceor,
 prius tamen illud polliceor: ne videlicet rejiciat.

Duo autem sunt præcipue, quæ me ad eundem Paternum Sinum prosternunt.

Primum: humillimas de genu ago Eminentiae Vestrae gratias pro Paterna illa et vere
 Pastoralis sollicitudine, quam in me, indignum suum Clericum extendere, a via veritatis
 abreptum sistere, revocare, et etiam recalcitrantem reducere, atque ab errore viæ meæ
 converti facere dignata est Eminentia Vestra. Castigasti me et eruditus sum.

Alterum pari humilitate oro: dignetur Eminentia Vestra Retractationem meam non
 tantum Benigne suscipere; sed et talem illius usum facere, quo tam meæ et aliorum
 conscientiae, quam totius Hungarici Christiani Cleri et Populi, ipsius præterea Religionis
 præsertim Catholicæ non parum læso ac violato per me honori quam optime
 consulatur. Ad omnia enim quæ Eminentiae Vestrae gravissimo judicio Benigne probabuntur,
 paratum est cor meum.

Et denique, si citra offensam possum, humillimas preces meas in eo adjicio: ut mihi cum Benigno Indultu ad solitum domicilium meum liceat remeare. Ingruunt enim sensim frigidæ simul et humidæ, arthriticis affectionibus meis inimicæ et periculosæ tempestates. Morbidus præterea Matris meæ viduæ status, quam apud me habeo et provideo, sollicitum tenet et vocat. Insuper et damna æconomix domesticæ ex diuturniori mei absentia præmetuo.

Omnia interim hæc alto judicio demisse substerno et altis Gratiis me devovendo in profundissima veneratione sum

Eminentix Vestræ

Tyrnaviæ die 12a Novembris 1793.

infimus capellanus
Franciscus Versegi.

24. Batthyány József – Verseghy Ferencnek Pozsony, 1793. november 19.

Cum solatio intelligo, cum ex literis ac Retractatione Reverentix Vestræ, tum ex relatione Canonici mei Domini Kluch, ea Reverentiam Vestram fuisse docilitate atque animi dispositione, ut et errata sua, multa sane et gravia, facile cognosceret, et contrarias his veritates pari facilitate amplecteretur. Confirmet Deus, quod operatus est in Reverentia Vestra! Ego de sinceritate confessionis, poenitudinis, retractationis, ac boni Reverentix Vestræ pro futuro propositi confisus. Iam ultro eandem nolo humano penu,¹²⁶ ut valetudinem, resque suas domesticas Budæ curare possit dum ipsi [...] testimoni venero, confido [...] ac tutum a reverentia vestra ac ulteriore animi sui [...] et [...] documenta, quæ [...] ipsa mihi opportuna sui ad promovenda sua animæ et corporis commoda¹²⁷ accepturum accludo apertam ad officialatuo dominionem Archi Episcopatus [...] Dominam per bona in itinere sui omni meliori modo promovendi¹²⁸

Reverentix Vestræ

Posonij 19a Nov. 1793

paternam¹²⁹ benedictionem
ex animo impertiendo persevero

¹²⁶ confisus, <eidem hosce quidem indulgeo> [Iam ultro eandem nolo humano penu,] [Betoldás a sor fölött, más kézzel.]

¹²⁷ commoda <in accluris provisorio meo [...] inscriptis in absentia ejus per alium officialem [...]>

¹²⁸ domesticas <curaturus Budam dum voluerit, reverti possit ut tamen ulteriora constantia Ejusdem Capiam documenta ubi primum Pestinum appulero, mihi se sistat. Qui condignam capacitatis ac habilitatis Ejusdem rationem habiturus, de oportune accommodatione Reverentix Vestræ providere scudebo. In casum, qua iter sum per bona mea sumere vellet, commisi Provisorio meo, ut de Præ[...]ris disponat. Paternam in reliquo impertitus Benedictionem persevero> [Budæ curare possit dum ipsi [...] testimoni venero, confido [...] ac tutum a reverentia vestra ac ulteriore animi sui [...] et [...] documenta, quæ [...] ipsa mihi opportuna sui ad promovenda sua animæ et corporis commoda accepturum accludo apertam ad officialatuo dominionem Archi Episcopatus [...] Dominam per bona in itinere sui omni meliori modo promovendi] [Betoldás a sor fölött, más kézzel.]

¹²⁹ <Benevolus Pater> paternam

**25. Verseggy Ferenc – a Helytartótanácsnak
Buda, 1793. december 3.**

Serenissime Princeps Regie,
Archidux Austriæ, ac regni Hungariæ Palatine!
Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!

Infrascriptus ad Benigno-gratiosam Celsitudinis Vestræ Regiæ necnon Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici de dato 17. septembris 1793. sub No 25346. emanatam Indorsationem, qua *semet super eo, quod requisita* ad gerendum Revisoratus Librorum Officium *eruditione et linguarum, utpote hungaricæ, latinæ, germanicæ, slavicæ et gallicæ cognitione polleat, legitimare, et super his necessaria fidedigna Attestata Ex. Consilio R. L. H. exhibere* jubetur, humillime reponendum habet:

Sanitatem suam, jam antea satis debilem, inde a factis pro conferendo sibi hoc officio precibus, per novas et notabiles ejusdem vicissitudines adeo enervatam, viresque tam corporis quam animi tantopere fractas esse, ut sive vigor ad gerenda quævis munia necessarius, sive naturalis obligatio conservandæ sanitatis ac vitæ spectetur, in conscientia neque istud, neque quodcunque aliud officium petere aut assumere possit. Se proinde a prima petitione sua, cum humillima gratiarum actione pro habita sui Benigno-Gratiosa Reflexione, recedere debere.

Qui in reliquo Altis Gratiis Celsitudinis Vestræ Regiæ, necnon Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici humillime recommendatus, perseverat

Celsitudinis Vestræ Regiæ
necnon Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis
Hungarici
Budæ die 3a Decembris 1793.

infimus capellanus
Franciscus Versegi.

[A külzeten Verseggy Ferenc kezével:]

Ad

Serenissimum Hungariæ et Bohemiæ Regium Hæreditarium Principem et Archiducem Austriæ, Dominum Alexandrum Leopoldum, Regni Hungariæ Palatinum et Locumtenentem Regium, necnon Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum

humillima repræsentatio

Francisci Versegi
a prima petitione sua
de conferendo sibi
Revisoratus Librorum
officio facta, ob enervatam
suam sanitatem
recedentis.

26. Verseggy Ferenc – Henrik Gabriel Porthannak
Buda, 1794. május 13.

Clarissime Domine Professor!

Quod ephemerides Vindobonenses hungaricæ, *Hirmondó* dictæ, de Te nuperrime per regnum nostrum palam fecerunt, id ego hic ceu caussam, quæ me ad scribendum impulit, cumprimis exponendum esse indico. Verba illarum hæc fere sunt:

Bohemica Eruditorum Societas Comitem Sternberg et Reverendum Dominum Josephum Dobrowszky ad visitandas externas provincias ante tres circiter annos e gremio suo dimiserat. Dominus Dobrowszky, octepto per Hamburgum itinere ac peragratis Sveciæ, Finniæ et Russiæ regnis, Pragam rediit, suaque experimenta Societati tandem communicavit. In epistola sua, ad quemdam ex Eruditis Patriæ nostræ directæ, hæc inter reliqua de lingua hungarica scribit: „Nimis utile mihi fuisset, si hungaricam calluissem. Nati hungari cum admiratione audirent loquentes Finnlandiæ puellas, quæ Petropoli seruiunt. De affinitate harum linguarum nullum amplius dubium superest; quod vel ex eo confirmatur: cum lingua finnica æque, quemadmodum hungarica, *generibus* careat. Sajnovics lapponicam cum hungarica contulit, eandemque esse reperit; lapponica nihilominus ab hungarica magis differre videtur, quam bohemica a russica. Ipsi Eruditi Finni fatentur, lapponicam suæ linguæ nec quidem dialectum esse posse. Cuperem, ut quispiam ex eruditis hungaris cum Domino Professore Porthan uberius circa hæc consultet, qui Aboæ, Finniæ metropoli, edendo universali finnicæ linguæ lexico operam navat. Finnis: piscis, *cala*, hungaris *hal*; manus illis *käzi*, his *kéz*; lapis prioribus *kivi*, posterioribus *kő*, – cuius derivata litteram *v* potissimum etiam assumunt: *kövem*, *köved*, *köve*, lapis meus, tuus, ejus; cui observationi illud adhuc superaddo, quod derivatum *hala* hungaris: *piscis eius*; *keze* vero et in quibusdam partibus *kezi* idem ac *manus eius* significet; – „Finnis denique aqua *wësi*, hungaris *víz* vocatur.”

Origines hungarorum diversis hodiedum dubitationibus obnoxias esse; e linguarum comparatione plurimam lucem in res historicas proferri; scriptores illos, qui finnicam linguam cum hungarica paucis abhinc annis conferre ceperunt, utriusque simul non ita gnaros fuisse, ut testimonium eorum omnem expectionem superet; ad ferendum denique adcuratum de similitudine aut identitate linguarum iudicium non sufficere, ut quis huiusmodi linguas loquatur aut scribat, sed illud insuper etiam requiri ut structuram earum, philosophia simul ac philologia duce, intime penetraverit; hæc inquam, Tibi Vir Clarissime! notiora sunt, quam ut a me vel in medium adduci debeant.

Quartus iam labitur annus, quod in structuram linguæ hungaricæ inquiram, ut e collectis huiusmodi indaginibus lexicon etymologico-philologicum ac tandem grammaticam eiusdem construere possim. Resultata diuturni mei laboris, quo analogiam, etymologiam et euphoniā vocum hungaricarum sollicitè pervestigavi, talia iam sunt, ut ex iis universales illæ linguæ ei, qui idioma hungaricum cum alio quopiam conferre voluerit, cumprimis notas esse debere, perspicuum est.

Ut igitur orbi erudito gradus identitatis aut similitudinis, quæ inter linguas finnicam et hungaricam intercedit, debite innotescat, nihil aliud superesse videtur, quam ut Tu,

qui in elaboranda lingua finnica desudas, operam meam in hoc merito tuæ coniungi sinas.

Rem totam paucis epistolis absolvi posse puto, si eum in collationibus nostris ordinem tenuerimus, ut Tu inprimis linguæ finnicæ proprietates et radices cum illis linguæ hungaricæ proprietatibus et radicibus, quas Tibi in singularia capitula redactas partitim submissurus sum, exacte conferre; resultata indaginum tuarum, æque in similes partes redacta, mecum eoque amice communicare, donec præcipua linguæ utriusque structura,¹³⁰ uno quasi intuitu conspicua, penitus collata fuerit; ac denique, quum florentissimis scientiarum Universitatibus proximior sis, has easdem observationes nostras viris illis submittere velis, quorum studiis non ingratum per eas obsequium præstari posse putaveris.

De amica promptitudine tua, qua oblationem meam suscepturus es, nihil dubitans, animadversiones meas mox hac eadem epistola occipio; continuatione earum in illud tempus dilata, quo litteras meas ad Te pervenisse, per redux a Te nuncium certior factus fuero.

I. *De litteris hungarorum.* Hungari trigintanovem articulatis sonis utuntur, quos signis e latinorum alphabeto petitis exprimunt. Litteras auxiliares seu vocales quindecim numerant: a. á. e. ë. é. i. í. o. ó. ö. ő. u. ú. ü. ű. Brevis *a* sonum obtusum, sicut germanorum *a* in voce: *acht*; longa vero *á* acutum et latino *a* in voce: *amor* perfecte similem repræsentat. Vocales: e. ë. é. nonnisi commatibus musicis a se invicem differunt; *e* quippe sonat, ut brevis *e* latinorum aut ut *e* germanicum in voce: *meer*; *é*¹³¹ vero, ut germanicum *ä* in voce: *gänse*; *ë* denique, quod inter *e* et *é* medium est, ut *e* in voce germanica: *geduld*. Breves i. o. u. a latinorum brevibus, prout hæ in vocibus: *ignis*, *olor*, *lutum* sonant, non distinguuntur. Vocalis *ö* enunciatur, ut gallicum, *oei* vel *oeu* in vocibus: *oeillet*, *soeur*; *ü* vero, sicut *u* gallicum in voce: *but*. Tandem í. ó. ű. ő. longæ, a suis brevibus nonnisi per protractionem sonum differunt, sicut fere in italico litteræ accentuatæ: *virtù*, *amò*, *il dí*, ab illis, quæ accentu carent.

Litteræ principales seu consonantes, quæ a latinis¹³² eiusdem figuræ non distinguuntur, itidem quindecim sunt: b. d. f. g. h. j. k. l. m. n. p. r. t. v. z. Littera *j* pronunciatur, sicut latinum *i* in voce: *iambus*; littera vero *v*, ut latinum *v* in voce: *valor*. Reliquæ novem, utpote: cz. ch. gy. ly. ny. ty. s. sz. zs. sequentes sonos articulatos repræsentant: littera nimirum *cz* sonum latini *c* ante *e* vel *i*, *cervus*, *civitas*; *ch* vicissim sonum italici¹³³ *c* ante *e* vel *i*, *cecità*, littera *gy* sonum litterarum *di* in voce gallica: *diable*, dum interea *g* sonum suum gutturalem, latino *g* in voce *galea* perfecte similem, ubivis retinet, littera *ly* sonum italici *gli* in voce: *pigiare*, vel gallici *ill* in voce *filie*, littera *ny* sonum italici *gn* in voce: *agnello*, vel gallici *gn* in voce: *gagner*; littera *ty* sonum gallici *ti* in voce: *pitiè*; littera *s* sonum italici *sc* in vocibus: *scemàre*, *lasciàre*, vel gallici *ch* in *char*, *cher*, aut germanici *sch* in voce: *schein*; littera *sz* seu longum *s* litteræ *z* præiunctum, latini *s*; littera denique *zs* sonum gallici *g* in vocibus: *genou*, *gibier*.

¹³⁰ structura, <...>

¹³¹ é <...>

¹³² latinis <ej>

¹³³ italici <ch>

Recentiores hungari loco *cz* et *ch* litteris *tz* et *ts* utuntur. Illi tamen, qui orthographiæ student, visa illa perturbatione, quæ ex his litteris, a solitariis *t* et *z*, aut *t* et *s* non facile distinguibilibus, necessario oritur, ad morem antiquorum redire incipiunt. Advertendum interim est: litteras *cz*. *ch*. *gy*. *ly*. *ny*. *ty*. *sz*. *zs*, etsi e duplicibus signis constant, non tamen duplices esse, cum sonos tantos simplices repræsentent. In eo casu, – qui frequentissime occurrit, – ubi hæ litteræ aut potius earum soni duplicandi sunt, signum differentiale: *z*. *s*. aut *y*, brevitatis gratia, unica tantum vice scribitur: *ccz*. *cch*. *ggy*. vel *dgy*. *lly*. *nnny*. *tty*. *ssz*. *zzs*. in locum: *czcz*. *chch*. *gygy*. *lyly*. *nyny*. *tyty*. *szsz*. *zszs*.

II. *De classibus vocalium et harmonia linguæ hungaricæ*. – Euphonia, quæ in occidentalibus Europæ linguis analogiæ ac etymologiæ ferme universim cedere debet, in linguam hungaricam summum atque severum exercet dominium. Quælibet formatio et suffixio ad leges harmoniæ musicæ exacta esse debet, vi cuius deinde voces in certas classes abeunt, ex quibus tanquam partibus symmetricum quodpiam totum consurgit.

Vocales nempe hungaricæ, ab obtusioribus ad acutiores gradatim ordinatæ, sonos musicos chromaticæ ascendentes repræsentant, – *Sulzer: Allgemeine Theorie der schönen Künste, artic: Chromatisch*; – atque in quatuor classes, quatuor vocibus humanis ferme respondentes dispesci debent; in *obtusas* nimirum: *u*. *ú*. *o*. *ó*. *a*. *á*; in *medias*: *ü*. *ű*. *ö*. *ő*; in *acutas*: *e*. *ë*, et in *superacutas*: *é*. *i*. *í*.

Eiusmodi vox, in cuius ultima syllaba obtusa residet, in omnibus illis formativis et suffixis syllabis, per quarum subnexionem novum aliquem sensum nanciscitur, vocales pariter obtusas postulat. Sic ex *fog*, latinis: *capit*, sequentia derivantur: *fogok*, latin: *capi*; *fogunk*, latin: *capimus*; *fogás*, latin *captio*; *fogó*, latin *capiens* vel etiam *forceps*, *fogat*, latin: *capi curat*; per syllabas nempe obtusas: *ok*. *unk*. *ás*. *ó*. *at*.

Vicissim, si in ultima vocis syllaba vocalis media aut acuta resideat, formativæ quoque aut suffixæ syllabæ, eidem subnectendæ, vocalibus mediis aut acutis vel denique superacutis provisæ esse debent. Sic ex *széd*, latinis: *colligit*, sequentia derivantur: *szédék*, latin: *colligo*; *szédünk*, latin: *colligimus*; *szédés*, latin: *collectio*; *szédő*, latin: *colligens* vel etiam *collector*; *szédet*, latin: *colligi curat*; utpote per formativas aut suffixas: *ék*. *ünk*. *és*. *öt*.

Sicut in musica toni discantus, cum propter pauciores oscillationes non diu resonent, principalem harmoniæ progressum non facile perturbant, ac proinde recipiendis etiam melismaticis ornamentis aptissimi sunt; ita vocales quoque superacutæ: *é*. *i*. *í* obtusis non minus quam acutis et mediis vocalibus misceri possunt, quin harmoniæ sermonis hungarici noceant. Hinc fit 1o) ut radices, superacuta vocali in ultima syllaba provisæ, aliquæ quidem obtusas, aliæ vero acutas formativas et suffixas postulent. Sic verbum *ír*, latinis: *scribit*, ex quo *írok*, latin: *scribo*; *írunk*, lati [!] : *scribimus*; *írás*, latin: *scriptio*; *író*, latin: *scribens* vel etiam *scriba*; *írat*, latin: *scribi curat*, formantur, obtusum est; *fél* vero, latinis: *timet*, ex quo *félék*, latin: *timeo*, *félünk*, latin: *timemus*; *félés*, latin: *timor*; *félő*, latin: *timens*; *félhet*, latin: *timere potest*, derivantur, verbis acutis adnumeratur. Fit 2o) ut in derivatis, quæ per formativam aut suffixam superacutam creantur, in subnexionem novæ cuiuspiam formativæ aut suffixæ, non ultima vocis noviter subfigendæ vocalis superacuta, sed penultima hanc antecedens obtusa vel acuta aut media in considerationem sumi debeat. Sic *akadék* latinis: *obex*, quod ex *akad*, latin: *hæret* oritur, ob syllabam *ad* obtusam formativas aut suffixas pariter obtusas postulat: *akadékom*, la-

tin: obex meus, *akadékkunk*, latin: obex noster; *akadékok*, latin: obices in nominativo plurali; vicissim vero: *töltelek*, latin: *impletura*, quod ex *tölt*, latin: *implet* derivatur, ob syllabam *el* acutam formativas quoque ac suffixas acutas et medias exigit: *töltelekém*, latin: *impletura mea*; *töltelekiunk*, latin: *impletura nostra*; *töltelekék*, latin: *impleturae*, in nominativo plurali. Fit 3o) ut syllabæ formantes aut suffixæ, in quibus vocalis superacuta residet, et quibus nula obtusa formativa vel suffixa respondet, vocibus tam obtusis quam etiam acutis et mediis indiscriminatim adjugantur. Sic syllaba *ít*, verba activa formans, ex *lágý*, latin: *mollis*, procreat verbum obtusum: *lágýít*, latin: *mollit*; ex *üres* vero, latinis: *vacuus*, verbum acutum: *üresít*, latin: *vacuat*.

Hæ regulæ, harmoniam sermonis hungarici spectantes, per omnes dialectos adeo universales sunt, ut vix una alterave radix reperiatur, de qua dubitari possit: an ad classem obtusarum vel acutarum pertineat? Eiusmodi est *nyír*, latinis: *tondet*, quam aliqui obtusis: *nyírok*, latin: *tondeo*, alii vero acutis: *nyírek*, latin: *tondeo*, adnumerant.

III. *De classibus litterarum et mutatione earum energica*. – Litteræ hungaricæ ob certas quaspiam mutationes, quibus eas obnoxias esse mox uberius referam, ratione organi loquutorii distingendæ sunt: in *linguales*: d. l. n. t; in *palatales*: j. gy. ly. ny. ty, ex quibus j originalis est, reliquæ vero ex lingualibus derivatæ; ut adeo *dy* loco *gy* reapse rectius scriberetur, si coeteroquin usus universalis admitteret; in *dentales* seu *sibilantes*: cz, ch. s. sz. z. zs; in *gutturales*: g. k., quibus adde tremulam: r; in *labiales*: b. f. m. p. v; ac denique in *pulmonales*: h, et vocales omnes, quæ in dyphthonges nunquam concrescunt.

Inter suffixa illa, quæ in lingua hungarica coniugationem aut pronomina possessiva latinorum exprimunt, reperiuntur aliqua, quæ circa ultimam litteram vocis, cui subnectuntur, diversas energiæ gratia mutationes caussant. Huiusmodi suffixa energica sunt:

1o) Totius¹³⁴ mandativi præsentis in utraque forma, tam plana scilicet, quam demonstrativa.

2o) In forma demonstrativa, tertia persona singularis et totus pluralis indicativi præsentis pro verbis obtusis seu quorum ultima syllaba unam e vocalibus: a. á. o. ó. u. ú. continet; prima vero persona pluralis etiam in verbis acutis et mediis.

3o) Suffixa nominum, quæ pronomina possessiva: *suus*, *a*, *um*; *sui*, *a*, *a*; *mei*, *a*, *a*; *nostrí*, *a*, *a*; *vestri*, *a*, *a*; et *eorum* exprimunt. De duplici coniugationis forma et de suffixis tam verborum quam etiam nominum alia occasione uberius agam; nunc ea tantum breviter adducturus, quæ ad mutationem a suffixis energicis causari solitam directe pertinent.

Mutatio nempe energica, pro ratione organi loquutorii, per quod ultima vocis suffigendæ littera cumprimis formatur, diversimode perfici solet; et quidem:

1o) Si hæc littera lingualis sit, ante suffixum energeticum in affinem aut palatalem aut sibilantem seu dentalem, et quidem – nisi vox in duas consonantes exeat, – in duplicem permutantur. Sic ex *tanúl*, latinis: *discit*, formatur mandativus: *taniúllyon*, *discat*; *taniúllyál* vel per apocopen: *taniúlly*, *discas*; *taniúllyak*, *discam*. Ex *tanít*, latinis: *docet*, formatur indicativus formæ demonstrativæ: *taníttya*, latin: *docet hoc vel illud*; mandativus planus: *tanícson*, latin: *doceat*; mandativus demonstrans: *tanícscsa*, latin: *doceat*

¹³⁴ Totius <modi>

hoc vel illud. Ex *vet*, latinis: *jacit* formatur mandativus planus: *vessén*, latin: *jaciat*; *vessél*, vel per, aposcopen: *vess*, latin: *jacias*, indicativi demonstrantis præsentis prima pluralis: *vettyük*, latin: *jacimus hoc vel illud*. Ex *emészt*, latinis: *consumit*, mandativus planus: *emésszén*, latin: *consumat*; *emésszél* vel per apocopen: *eméssz*, *consumas*; indicativi demonstrativi præsentis prima pluralis: *emésztjük*, latin: *consumimus hoc vel illud*. Ex *korlát*, latin: *chlatrum*, nomina personalia: *korláttya*, *korláttyok*, latin: *chlatrum ejus, eorum*; *korláttyaim*, latin: *chlatra mea*. Ex *kalmár*, latin: *mercator*, – quæ vox mihi urbem Sueciæ, Calmar dictam, in memoriam adducit, – *kalmárja*, latin: *mercator ejus*; *kalmárja-im*; *kalmárjaink*; *kalmárjaid*; *kalmárjaitok*; *kalmárjai*, *kalmárjaik*; mercatores mei, nostri, tui, vestri, ejus, eorum. Littera tamen *d* retineri ac per unicum *gy* emolliri solet, ad vitandam confusionem, quæ inter *ggy*, ex emollito ac tandem duplicato *d* creatum, atque inter *ggy* ex sola litteræ radicalis *gy* duplicatione ortum proveniret. Sic ex *had*, latinis: *exercitus*, nomen personale non *haggya* sed *hadgya*, latin: *exercitus ejus* scribitur; cum *haggya*, latin: *sinit hoc vel illud* proprie ex *hagy*, latin: *sinit* oriatur.

2o) Si ultima vocis subfigendæ littera palatalis aut dentatis sit, ante suffixa energica nonnisi duplicatur. Sic ex *homály*, latin: *caligo*, formantur personalia: *homállya*, *homállyok*; caligo sua, eorum; *homállyaim*, caligines meæ. Ex *éréz* lati []: sentit mandativus planus: *érezzén*, sentiat; *érezzél* vel per apocopen *érezz*, sentias; mandativus demonstrans: *érezzé*, sentiat hoc vel illud; *érezzed* vel per syncopen: *érezzd*, sentias hoc vel illud.

3io) Si denique, ultima vocis subfigendæ littera gutturalis, labialis, aut pulmonalis sit, tunc ante suffixum energeticum litteram *j* assumit. Litteræ namque horum organorum emolliri non possunt, a duplicatione vero utcunque abhorrent; emollitionem igitur ac duplicationem per litteram *j* supplent, quæ præterquam quod palatalis sit, pleniorum etiam atque duabus ferme litteris æquivalentem sonum habet. Sic ex *ír*, latinis: *scribit*, formatur manativus planus: *írjon*, latin: *scribat*; *íráj* vel per apocopen: *írj* latin: *scribe, scribas*, *írák*, latin *scribam*. Ex *félhő* latin: *nubes* creantur personalia *félhője*, nubes sua vel eius; *félhőjök*, nubes eorum. In verbis puris, quæ admodum pauca sunt, littera *j* duplicatur. Sic ex *fű*, latinis: *flat* formatur mandativus planus: *fűjjon*, flet; *fűjjál* vel per apocopen: *fűjj*, fla, fles; *fűjjak*, flem.

Energicam mutationem in iis tantum casibus, ubi ultima vocis littera in affinem palatalem mutanda esset, dialectus danubiana per solam litteræ lingualis duplicationem potissimum perficit: *tollon* latin: *trudat*, ex *tol*, trudit; pro *tollyon*, prout etiam: *alla*, latinis: *inferum ejus* ex *al*, inferus, a, um, pro *allya*. Transylvana vicissim, etsi duplicatam palatalem, in quam lingualis mutanda est, in vivo sermone satis exacte exprimat, eius tamen loco litteram *j* vitiose scribit: *tojjon* pro *tollyon*, ex *tol*, trudit; quas recessiones a vero linguæ spiritu e commercio Teutonum et Saxonum, quibus Danubiani et Transylvani miscentur, provenire existimo. His namque gentibus eninciato palatalium *gy*. *ly*. *ny*. *ty* adeo difficilis est, ut iisdem si hungaricam loquantur, continuo litteram *j* substituant. Tibiscana dialectus, utpote ab exterorum communione remotior, litteras palatus adeo manutenet, ut ipsas etiam radicales *d*. *l*. *n*. *t*. in affines palatales *gy*. *ly*. *ny*. *ty*. permutare sæpissime solet: *gyió* pro *dió*, latinis *nux*; *jány* pro *lěány*, latinis: *puella*. Hinc fit, ut plebs prope tibiscum habitans loco *tollyon*, *trudat*, *tojjon* enunciet; quod tamen proprie ex *tojik*, latin *ovum parit*, et non ex *tol*, latin: *trudit* oritur: fit et illud, ut ipsi quoque Scriptores tibiscani, quamvis viva voce *tollyon* dicant, ad scribendam tamen

loco huius et omnium aliarum palatalium litteram Transylvanorum j, nimium inclinent: *toljon pro tollyon*.

Mutatio energica, quamvis in verbis universalis sit, in plurimis tamen nominibus non ab una tantum alterave dialecto, sed a tota gente hungara negligitur: *adóssága*, latin *debitum eius vel suum*, pro *adósságja*; ex *adósság*, debitum; quod interim ab antiquis non tam libere atque communiter usitatum fuisse, ex eorundem libris animadvertimus. Vel ex unico illo monumento, poemate nimirum Stephani Gyöngyösi: *Murányi Venus* dicto et anno 1664 Cassoviæ procuso, quod in celebri Bibliotheca Excell. Dom. Comitis Ráday extat, et cuius copiam mihi anno 1791 fieri curavi, satis dilucide patet: regulas mutationis energicæ, quas paulo ante adduxi circa finem adhuc prioris seculi multo universiores fuisse; imo et abbreviationem duplicatarum palatalium: ggy. lly. nny. tty. loco gygy. lyly. nyny. tyty inter inventa recentioris ævi pertinere.

Ex quibus denique manifestum fit: percensitas dialectorum aut totius linguæ hungaricæ a mutationibus ante suffixa energica fieri solitis recessiones exterorum commercio aut tempori adscribendas, ipsam vero mutationem energicam in adductis initio huius capituli casibus inter proprietates linguæ hungaricæ vere universales reponendam esse.

IV. *De classibus formativarum et suffixarum*. Syllabæ formativæ, quæ voci absolutum aliquem sensum superaddunt, suffixæ item, quæ latinorum inflexiones supplent, imprimis ratione harmoniæ, capitulo II expositæ dispescuntur:

1o) in pentaformes, quæ pro ratione vocalis præcedentis, sequentes quinque vocales alternant: o. ë. ö. a. e. Sic voces in vocalem obtusam impuram exeuntes, nominativum pluralem formant in *ok*: *áldozat*, sacrificium; *áldozatok*, sacrificia; ex *áldoz* sacrificat; a radice *áld*, benedicit. Ex quibus tamen aliqua eundem nominativum per *ak* formant, ut *ágak*, rami ex *ág*, ramus; quæ ego in analysi linguæ hungaricæ *subobtusa* nomino. Voces vicissim in vocalem acutam impuram desinentes nominativum pluralem *ëk* formant: *jövendőlet*, oraculum; *jövendőletetek*, oracula; ex *jövendöl*, prædicit, quod a *jövendő* participio futuro verbi *jő*, latine: *venit*, derivatur. Ex his rursus aliqua subacuta sunt, quæ nominativum pluralem in *ek* formant, ut: *védelmek*, defensæ ex *védelëm*, defensa; a radice *véd*, defendit. Voces denique in vocalem mediam impuram exeuntes nominativum pluralem in *ök* formant, ut: *csűrök*, horrea ex *csűr*, horreum; ex quibus rursus aliqua subacuta sunt, ut *fülek*, aures, ex *fül*, auris.

2o) in triformes, quæ tres vocales: o. ë. ö. alternant. Sic verba obtusa in prima persona singulari indicativi præsentis formæ planæ *ok*, acuta *ëk*, media *ök* postulant: *vágok*, latin: *seco*, ex *vág*, secat; *vetëk*, latin: *jacio*, ex *vet*, jact; *török*, latin, *frango*, ex *tör*, frangit.

3io) in biformes, quæ binas tantum vocales alternant, et quidem: *a* et *e*; *á* et *é*; *o* et *ë*, *ó* et *ö*; *ú* et *ü*. Sic voces obtusæ formant dativum in: *nak*; *úrnak*, domino, ex *úr*, dominus; voces vero acutæ in mediæ in *nek*; ut: *rëndnek*, ordini ex *rënd*, ordo; *tüznék*, igni ex *tűz*, ignis.

4o) simplices, quæ in se vocalem superacutam continent et quibusvis vocibus indiscriminatum subjunguntur. Sic suffixum *ért*, quod præpositionem latinam *pro* exprimit, tam obtusis quam acutis et mediis nominibus subnectitur: *falért*, pro muro ex *fal*, murus; *ményért* pro nuru, ex *mëny*, nurus, *örömért* pro gaudio, ex *öröm*, gaudium.

Omnes hæc syllabæ *harmonica* aut *euphonica* nominatur, atque rursus in alias etiam classes abeunt. Aliæ namque sunt: *energica*, de quibus capitulo III. actum est; aliæ *aphæretica*, quæ in formatione aut suffixione initialem suam vocalem amittunt; quod cumprimis in vocibus puris evenit; sic ex *félhő*, nubes, nominativus pluralis per aphæreticum *k* formatur: *félhők*, loco *félhőek*; aliæ epenthetica, quæ ante se litteras, quaspiam aut etiam syllabas epentheticas postulant, ut: *vetemédik*, prolabitur, ex *vet*, jacit, ex formativa *édik*, et epenthetica *em*, quæ huic formative semper fere præjici solet, quoties e monosyllabis acutis verba format; aliæ denique *apocopantes*, quæ ultimam vocis vocalem elidunt: *szomorkodik*, tristatur, ex *szomorú*, tristis, et formativa *kodik*.

Atque hæc modo de proprietatibus linguæ hungaricæ sufficiant, quibus insuper elenchum quoque radicum hungaricarum subnecto. Ex his aliquæ veri nominis *radices* sunt; aliæ vero *radicales formata*, seu quæ per formativam sive jam antiquatam sive hucdum usitatam ex sonis naturalibus, per se nihil significantibus procreantur: aliæ denique *peregrina*, quæ apud hungaros civitate¹³⁵ donatæ sunt. Derivata illa, quæ ex radicibus aut e radicalibus formatis creantur, ne in scribendo justo prolixior sim, penitus negligo; eorum loco syllabas formativas et suffixas, per quas creari solent, alias submissurus. Si radices quaspiam finnicis vocibus similes esse per Te intellexero, tum enimvero harum radicum derivata, eorumque omnem usum pressius pertractabo. Tu vel ex his, quæ conspectui tuo isthic substerno, plurima de identitate aut similitudine linguarum finnicæ atque hungaricæ erues; quæ ut mecum quantocyus communicare velis, rogo. Negotium interim, quod Tibi facesso, æque bonique consule, ac vale.

Franciscus Versegi mp.
AA. LL. et Philosop. Doctor.

Elenchus Radicum hungaricarum.

Incipientes per vocalem *a* brevem.

Aba. Incertæ originis. Pannum album deteriores sortis in quibusdam tantum hungariæ partibus denotat.

Abaj. Clamorem eorum significat, qui feram aut hostem persequuntur. Incertæ originis.

Abajdocz. Farrago; promiscuus, a, um. Perefrinæ originis.

Abár. Rudis, is. Qwerl. Radicalis formata.

Ablak. Fenestra. Slavicæ originis.

Abrak. Pabulum; demensum avenæ vel hordei pro equis.

abroncs. Circulus doliaris victorum.

abrosz. Mappa. Item: mensale. Videtur ex germanico: *abrieß*, delineatio, forma, scigraphia ortum esse.

aczél. Chalybs, lybis. Aczéloz; chalybe indurat.

agy. cranium, ii. Hirnschale.

agyag. argilla, æ.

agyar. mentum dentatum animalium rapacium.

¹³⁵ hungaros <...> [civitate] [Betoldás a sor fölött.]

agár. vertagus, i.

agg. senex, cascus, a, um.

ah. hepar, hepatis. Leber. Alii *eh*, plurimi vero *máj* vocant. 2) interjectio suspirantis:
ah, heu!

ahá. interjectio illudentis.

ahha. interjectio objurgantis.

aj. crena, æ. Kerbe.

ajak. labium. Lippe. Videtur ex *aj* formatum esse.

ajánl. offert, donat. 2o) commendat.

ajtó. janua, æ.

akad. adhæret. Radicalis formata per *ad*.

akar. vult. 2o) adverbium: *sive*, *aut* pro *akár*.

akár. sive, aut. Dicitur et *akar*.

akaszt. adhærere facit. Radicale formatum per *aszt*.

akna. salina, salisfodina.

akol. caula, ovile.

akó. dioptra doliaria, qua dolii capacitas mensuratur. 2o) urna, æ; Wassereymer.

al. inferus, a, um. Hinc *alá*, infra; *alatt*, sub, et plura alia derivata.

alabárd. bipennis. Ex Hellepart.

alabor. Incertæ originis. Alveolus ille ferreus vel ligneus, cui rota ligata imponitur, ne curru per præcipitium descendente, adfrictum patiatur.

alacsony. humilis, demissus, improcerus. Videtur ex *al*, sed per derivationem penitus exoletam formata esse.

alafa. demensum, i; victus, us. 2o) dignitas, auctoritas. In utroque sensu extra usum est.

alajt. putat; quod tamen alii per *vél* melius exprimunt. Videtur ex *állít*, statuit de-tortum esse. Verbum *alít*, putat, a quibusdam pro *állít*, aut *vél* male usurpatur.

alak. larva. Videtur ex *al* ortum esse, sicut *ajak* ex *aj*.

alakor. spelta, æ. Dinkel. Incertæ originis sit.

alamizsna. ex latino: eleemosyna.

alás. ulmus, i. Commonius tamen et melius nominatur: szil; præsertim cum *alás* incertæ originis sit.

alkalom. quasi *aptamen*, ex *aptare*, zusammenfügen, ordnen. Radicalis formata per *alom*. Hinc *alkalmatos*, aptus, a, um; *alkalmaz*, aptat; *alkalmaztat*, aptari curat.

alkony. occasus, us. Vox vetustæ atque incertæ derivationis; nisi forte ex *alk* sono naturali deductam velis. Remansit in suo derivato: *alkonyodik*, occidit, advesperascit, quod universim usitur.

alkot. creat, struit, convenienter aptat. Radicalis formata, sicut: *alkalom*.

alkszik pro: *alkuszik*; ad summum metri gratia.

alku. pactum, contractus. Vertrag. Vergleich. Radicalis formata, sicut: *alkalom* et *alkot*.

alkuszik. paciscitur, convenit, contrahit. Ex *alku*.

allig. vix, aegre. Incertæ ac vetustæ derivationis.

allik. quasi in partes inferæ sortis dissolvitur; deterioratur. Ex *al* per formativam aphæreticam *l*, cui euphonicum *ik* adnectitur.

alma. pomum, i.

almárjom. repositorium, abacus, riscus. Ex latino: armarium.

alom. substramentum pecorum. Ex *al*.

alszik. dormit. Verosimilius est, verbum hoc ex *ál*, ludicrus, quam ex *al* inferus oriri, prout e voce: *álom*, somnus, satis manifestum fit. Verbum item: *olt*, extinguit, analogæ originis esse cum *alszik*, pariter probalibet videtur. Syllaba *ik* in omnibus verbis adeo euphonica tantum est, ut in quacunque verbi inflexione penitus abjici soleat: *alszok*, dormio; *alszol*, dormis.

aluszik. idem ac *alszik*, dormit. An olim *alu* somnum significaverit, sicut nunc *alku* pactum denotat? incertum est.

andalog. hinc inde cogitabundus oberrat. Incertæ originis; nisi forte imitativum per *og* formatum esse velis.

angyal. angelus.

anya. mater.

apa. cultioribus: *atya*, pater.

apacsó. terminus technicus piscatorum, incertæ originis. Denotat perticas, quibus retis extermitates appenduntur.

apad. detumet. Radicalis formata per *ad*.

apalin. *Apalin szívű* paucis, instar proverbii, hominem muliebris animi denotat.

apaszt. detumere facit. Radicalis formata per *aszt*.

apácza. monialis. Incertæ originis, de qua tamen vide *apátur*.

apály. detumescencia. Radicalis formata per: *ály*.

apátur. abbas. Incertum, an ex *apa*, pater, et *úr* dominus, an potius ex *abbas* oriatur? Ex *apátur* videtur formata esse vox: *apácza*.

apostol. apostolus, i.

apró. minutus, a, um.

apród. armiger. apparitor. pedisseqvus. tyro.

ara. nurus, us.

arany. aurum, i.

arasz. spithama, palmus.

arat. metit. *Aratás*, messis.

arány. scopus, i. Hinc: *aránt*, circa, de. Dicitur etia *irány* et *iránt*.

arcz. vultus, us. Alias etiam: *orcza*. Sed *arcza* pro *arcz* male usitari, ex suffixo ejusdem vocis statu: *arcczal*, *arcczúl*, adparet; loco quorum *arczával* et *arczául* dici deberet, si in nominativo *arcza* esset; sicut *orczával* et *orczául* dicitur ex *orcza*.

armás. Paucis latronem denotat. Videtur ex voce latina: *arma*, *armorum* compilata esse; quasi *arma habens*. Similibus productis Scriptores quidam recentissimi ævi linguam nostram etiam tum infarciverunt, dum objecta nominibus vere hungaricis et radicalibus exprimere potuissent.

arnót. albanus, i. Nomen gentilitium ex *Arnaut*.

asag. rutabulum, i. Ofenbrücke.

aszag. quisquiliæ; fimus. Videtur oriri ex *aszik*.

aszal. torret. arefacit. Radicale ex *aszik*.

aszaly. sinus vestis. Der Saum des Kleides. Incertæ originis.

aszat. congeries exsiccatarum vilium et noxiarum herbarum. Ex *aszik*.

aszály. siccitas; quasi *arescentia*. Ex *aszik*.

aszik. arefit, torretur. Syllaba *ik* euphonica est.

asszony. domina. Radicalis formata per: *ony*.

asztag. acervus, congeries. Radicalis form: per *ag*.

asztal. mensa. 2o victus, us. Slavicæ originis.

aszú. torridus, a, um. Ex *aszik*.

atka. quibusdam *glarea*. Radicale formatum ex *at*.

atlacz. bombycinum attalicum. Atlaß.

atraczel. borrago. Ochsenzunge. (*Herba.*)

atya. pater.

avar. pratum aridis herbis plenum.

avat. miscet, ingerit. 2o) densat.

az. articulus demonstrativus immobilis. Si vox, cui præponitur, consona incipiat, litteram z per apostrophum (a') compensat: *az ember*, homo, der Mensch; *a' nép*, populus, das Volck. 2o) Pronomen demonstrativum; ille, illa, illud. Instar casuum eadem suffixa assumit, quæ quodlibet aliud nomen; atque hac ratione demum diversa latinorum adverbia exprimit, ut: *azért*, propterea; *addig* pro *azig*, eousque, tamdiu etc:

Radices per á longum et reliquas litteras incipientes in illud tempus relinquo, ubi responsum a te accepero.

Dabam Budæ die 13a Maji 1794.

27. Versegby Ferenc – az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaságnak Buda, 1794. szeptember 18.

Nagy érdemű Tudós Hazafiak!

Amaz Irás, mellyel az Urak, anyanyelvünk művelésének okáért egy tudós Társaságot felállítván e munkálkodásnak egyszersmind és dücsőségnek templomába a bemenetelt minden buzgó hazafinak megnyittyák, s mellyet e végből hozzám is igazítani méltóztattak, magyarázhatatlan örömet okozott bennem, nem csak azért, mivel nyelvünknek rendbeszedését nemzeti lételünknek fentartására szükségesnek tudom, hanem azon okra nézve is, mivel az Uraknak barátságos ébresztése által alkalmatosságot nyerek arra, hogy négy esztendőbeli nyomozásimot, mellyeket nyelvünk iránt tettem, s mellyek halálomig minden bizonnal a négy falak között zárva maradtak volna, olly férjfiakkal közölhessem, kik azokat a köz jóra korábban fordíthatták.

Én tehát az Uraknak hozzám igazított ajánlását szíves köszönettel egyszersmind és hazafiúi buzgósággal elfogadom; azzal köszöntvén meg e Szent templomnak küszöbét, hogy az Uraknak anyanyelvünk philologiabéli fejtegetésének kezdetével kedveskedek, melly munka ama név alatt: *Analysis Linguae Hungaricae*, magába foglalandja nem csak

a grammatikabéli regulákat, hanem ezeknek okait is, a nyelvnek általlýában való és különös tulajdonságaival együtt.

Nehogy pedig talán abban megütközzenek az Urak, hogy e munkát deákul irom, következendő okait adom cselekedetemnek. *Először:* mivel ezen írásban, számtalan mesterséges szavak jönnek elő a grammaticából, philológiából, musicából, aestheticából, melyek akármely jól tétessenek ki magyarul, nem csak első tekintettel érthetetlenek, hanem még hosszabb nyomozás után is kétségesek. Igaz ugyan, hogy vagy a görög és deák mesterséges szavakat megtartani és magyarosítani, vagy pedig a magyarra fordított szavak után amazokat lehetett volna korlátvonások közé helyheztenni; de azt nem cselekedtem azért, mivel írásomat sem szerfelett tarkítani, sem gépelyes nagyságra nézve szaporítani nem akartam. *Másodszor:* mivel tudom, hogy hazafitársaink közül csak ket-tő vagy három is ritkán találta, a ki nem csak az ilyen szavaknak magyar fordításában, hanem még a' magyarságban, és kivált az írás módjában is egymással *mindenre* nézve megegyezne. Előre láttam tehát, hogy Olvasóimnak figyelmetességét a mesterséges szavaknak fordításával, magyar kifejezéseimmel és írásmóddal, a fő dolgoknak mélyebb megfontolásától elvonandóm, vagy legalább minden bizonynyal megfárasztom.

Ezen írásomat koránt sem tartom én csalhatatlannak; sőt örömet megvallom, hogy a magányosságban elmélkedő philologus legfelebb ha a nyelvről általában való jegyzéseket gyűjtve, saját dialectusáról főbb regulákat szabhat. Mire nézve az Urakat atyafiságos bizodalommal kérem, hogy tévelyedésim iránt meggyőző-feleletekkel üdönkint tudósítani méltóztassanak; hibáimnak egyengetésében arra tekintvén, hogy e munkámban a nyelvnek művelését majdnem a legnehezebb végén fogtam.

A nyelvnek fejtegetésén kívül merészelek a' Társaságnak egynehány nyomtatott könyvecskéimmal is szolgálni, melyekből az írt dolgokra nézve nem különben, mint a' magyarságra és írás módjára nézve is, kiváltképp az tetszik ki: hogy az *ember* csak hibák által és lassankint mehet egy kevés tökéletességre. Egyéb darabjaim, úgymint a *Téremtésről*, a *Musikáról*, a *Szép Mesterségekről*, a *Formentéri Remete*, és egynehány kis költemények, rész szerint a *Magyar Museummal*, rész szerint pedig a' *Magyar Játékszínnek* negyedik részével, reményilem, hogy már az Uraknak kezeikben vagynak.

Igérem mindazáltal azt is, hogy az *Analysis* mellett, mellynek elkészítését a nyelvnek művelésére legyszükségesebbnek tartom, a Társaság számára egyéb tárgyacskáknak vagy költeményes gondolatoknak kidolgozásában is foglaltoskodni fogok.

Melleyek után magamat az Uraknak atyafiságos szívességekbe ajánlom és maradok

Nagy érdemű Uraimnak

igaz szívű tisztelője
Verseghy Ferenc m. k.

Budán, Szentmihály havának 18d. napján, 1794.

28. Verseghy Ferenc – Aranka Györgynek
[h. n., 1794. szeptember 18. és 1794. december 11. között]

Méltóságos Consiliarius Uram!

Az emberi nemzetről már régen kezdett írásdarabocskát elvégeztem, és ezen alkalmatossággal el is küldöm a végből, hogy a nyelvművelő tudós Társaságnak munkái között, ha erre méltónak találtatik, közrebocsáttassék. Két kérésem vagyon mindazáltal a ki nyomtatásra nézve. Első az: hogy nevem semmiféle kinyomtatandó darabjaim alá ki ne tétessék; mert ellenségimet káros tapasztalásomból tudom, kik még a *Miatyánkot* is erővel balra magyarázzák, mihelyt nevemet alatta szemlélik. Második az: hogy orthographiám, ha egyébaránt a Társaságnak törvénye megengedi, csak addig, míg ez közértelemmel meg fog határozatni, pontosan megtartassék. Ez ugyan kézírásomból eléggé kitetszik; de a mi az *s* és *f* betűket illeti, különösen fel kell jegyezmem, hogy a hosszú *f* betűvel sehol egyebütt nem élek, hanem csak az *fz* és *zf* dupla betűkben. *Analysis* nevű deák munkámból ki fogja látni Méltóságos Úr, mi okora nézve pontoskodok oly annyira a magyar írásban. Kivánnám pedig, hogy azokkal, a miket ott mondok, írásdarabjaimnak orthographiája is megegyezne; kivált mivel mind eddig oly szerencsétlen voltam, hogy majdnem valamennyi kiadott darabjaimban a nyomtatásbéli hibáknak jobbitását vagy másnak szabad akaratjára, mint a m. Museumban és a m. Játékszínen stb., vagy legalább a betűszedőnek nyakas tudatlanságára kelle hagynom.

Egyébaránt, midőn Méltóságos Úrnak tudósítását ezen írásnak kézbeszolgáltatásáról kérném, úri szívességébe ajánlom magamat és maradok

Méltóságos Coniliarius Úrnak

alázatos szolgája
 Versegi Ferenc m. k.

29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek
Buda, 1794. december 24.

Eminentissime Domine S. R. I. Princeps, S. R. E. Cardinalis, R. H. Primas et Archiepiscopus, Præsul gratiosissime!

Postquam vicissitudines meas, ante annum ratione libri mei habitas, per paternam et¹³⁶ gratiosissimam Eminentie Vestre interventionem felicitates superassem, ab omni fere humana societate segregatus, intra continuas ægritudinis et sanitatis alternationes¹³⁷ vitam privatam et pacatam duxi, meque seruitiis Ecclesie Matrum Elisabethinum Budensium, per quotidianam missæ celebrationem et per administrationem sacramentorum

¹³⁶ per [paternam et] [Betoldás a sor fölött.]

¹³⁷ segregatus, [intra continuas ægritudinis et sanitatis alternationes] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

poenitentiae ac eucharistiae¹³⁸ praestitis addixi. Sed homines inquieti et¹³⁹ malesanis, ut¹⁴⁰ sero deinde adverti¹⁴¹, intentionibus pleni, in ipsa solitudine mea me exquisiverunt, et temperamento meo sub specie amicae conversationis abusi, novis incautum et imprudentem vicissitudinibus irriterunt, ex quibus ut Eminentia Vestra per potentissimam intercessionem suam me¹⁴² indignissimum suum clientem gratiosissime liberare dignetur, per Deum vivum oro et obtestor.

Scio ego, me infelicem nullibi certiore opem, veriusque solamen reperturum, quam in sinu matris Ecclesiae, cujus ministerio consecratus sum, cujus mansuetudo secum fert, ut miseris succurrat, et cujus dignissimum caput in Eminentia Vestra cum devotinoe reveor. Scio animum Eminentiae Vestrae ex innata sibi humanitate ad succurrendum infelicibus promptissimum, suae vero Intercessionis efficaciam coram altissimo Throno Suae Majestatis Sacratissimae summam atque incomparabilem esse. Scio denique, me commiseratione Eminentiae Vestrae, cujus gratiosissimos favores cum intima animi gratitudine expertus sum, etiam in modernis meis circumstantiis non indignum esse.

Deum¹⁴³ enim testor, me aliud agentem et nihil minus quam de similibus cogitantem, per ambages, ne dicam per insidias, in hunc malorum labyrinthum deductum fuisse, omneque delictum meum non positivae malitiae sed imprudentiae, credulitati ac inconsiderantiae, praecipuis temperamenti mei vitiis adscribi debere.

Deum etiam testor, me¹⁴⁴ primum evigilavi, omnia fecisse, quae in mea potestate erant, ut retracto pede, ea quae incautus egi, antequam sequelas habeant, annihilarem. Quae utinam Eminentiae Vestrae clarius deducere, ac convincentibus argumentis manifestum facere liceret. Deum denique testor: me a Judicibus meis provocatum, quin solitas quaestiones praestolaret, cuncta, quorum recordari potui, juxta consciam meam sacerdotalem sincere ac candide detexisse, atque vel hac ratione tam subdilem obedi-
diam erga Sua Majestatem Sacram, quam etiam¹⁴⁵ intimam ab his rebus¹⁴⁶ aversionem contestatum fuisse.¹⁴⁷

¹³⁸ eucharistiae <fidelibus illa congregatio>

¹³⁹ et <...>

¹⁴⁰ ut <mihi>

¹⁴¹ deinde <compertum fuit> [adverti] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴² suam [me] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴³ <N. B. Io Deum testor, me pertractum fuisse, omneque infortunis meus non malina sed impudentiae ac inconsiderantiae adscribi debet.

2o Si dolor et poenitudo, ac emendationis propositam ipsam diuinitatem ad misericordiam [...], polliceor ego etc etc

3o Tandem ut Matre quantiorius restituar. > [Törölt megjegyzés a lap szélén.]

¹⁴⁴ me <...>

¹⁴⁵ etiam <animi flexibilitatem, ac>

¹⁴⁶ rebus <...>

¹⁴⁷ liceret. [Deum denique testor: me a Judicibus meis provocatum, quin solitas quaestiones praestolaret, cuncta, quorum recordari potui, juxta consciam meam sacerdotalem sincere ac candide detexisse, atque vel hac ratione tam subdilem obedi-
diam erga Sua Majestatem Sacram, quam etiam <animi flexibilitatem, ac> intimam ab his rebus <...> aversionem contestatum fuisse.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Coeterum si dolor et poenitudo atque serium emendationis propositum ipsam divinitatem ad veniam et misericordiam permovet, tanto confidentius idipsum a sua Majestate Sacra, et ab Eminentia Vestra non minus, quam ab omnibus iis qui per delictum meum offensi aut scandalisati sunt, sperare possum. Coram Dei igitur sancte ac sincere polliceor Eminentiae Vestrae, me omnem operam daturum, ut vitia temperamenti mei, quae me infelicem reddiderunt, per adtentissimam refrenationem emendem: nec gressum praesertim in similibus negotiis facturus, aut circa me fieri passurum, quem¹⁴⁸ Eminentiae Vestrae aut aliis superioribus meis partim capiendi consilii gratia, partim etiam ut opiniones aut¹⁴⁹ motus periculosi in ipso¹⁵⁰ partu sufficitur, illico non detegam; abalienatis a quaerendo meo consortio sive per apertas emendationes, sive etiam, si Eminentia Vestra consultum judicaverit per publica opuscula omnibus iis, qui quaqua ratione suspecti essent, unicam ejusmodi virorum conversationem quaesiturum, de quorum omnimoda probitate publice constat; talenta denique¹⁵¹ ac vires meas juxta dispositionem Eminentiae Vestrae servitiis Sacratissimae Suae Majestatis ac promovendo sacrae religionis nostrae bono,¹⁵² per quosunque sive ecclesiasticos sive litterarios labores, quibus ferendis par fuero, ita consecraturum, ut omnes ii, qui me deliquisse sciunt, aperte videant, me non tantum¹⁵³ factum meum sincero corde¹⁵⁴ detestari sed omni conatu in sed etiam incumbere, ut ea quae per scandalum destruxi, abunde reaedificem.

His humillime praemissis, per Deum oro et obtestor Eminentiam Vestram, dignetur mihi¹⁵⁵ potentissima sua intercessione ab altissimo¹⁵⁶ Suae Majestatis Sacratissimae Throno¹⁵⁷ veniam ac clementiam exoperari Lubens et cum omni submissione perfero ego promeritam captivitatem, quae vel per hoc, quod nomini meo notam aeternam, neque aliter, nisi per paulo ante promissam et ope¹⁵⁸ talentorum meorum publice praestandam satisfactionem debilem inusseri, summa mihi sacerdoti et viro sensum habenti poena est. Neque sive innocentiam mihi vindicare, sive factum meum quoquomodo tueri volo.¹⁵⁹ Illud unicum demississime rogo: ne me Sua Majestas Sacra strictae ac rigorosae¹⁶⁰ legum vindictae subjiciat, sed tanquam virum Deo consecratum super delicto suo intime compunctum¹⁶¹ ad saniora sponte ac sincere redeuntem, atque ad

¹⁴⁸ quem <...>

¹⁴⁹ aut <...>

¹⁵⁰ periculosi <...> [in ipso] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵¹ denique <...>

¹⁵² bono, <...>

¹⁵³ tantum <...> [factum meum] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁴ corde <...> [detestari] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁵ dignetur [mihi] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁶ altissimo <Throno>

¹⁵⁷ Sacratissimae [Throno] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁸ et <pro> [ope] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵⁹ est. [Neque sine innocentiam mihi vindicare sine factum meum quoquomodo tueri volo; <...>] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁰ strictae [ac rigorosae] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶¹ consecratum [super delicto suo intime compunctum] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

pedes Sacræ Suæ Majestatis pro altissima venia provolutum a diuturniori poena ex unica Clementia sua dispensare dignetur.

Imprimis enim sanitas mea, quam in Servitiis Sacra Sua Majestatis sub bello turcico præstitis amisi, propter continuos pedum tumores ac exulcerationes non minus, quam etiam propter interiorē¹⁶² adgregationem maligno humorum, ex defecta recentis aeris et commotionis, ex vita sedentaria ac præsertim ex moerore animi in corpore meo fieri solitam, adeo debilis est, ut sine aperto periculo¹⁶³ mortiferae ægritudinis longiorem in captivitate detentionem sufferre non possit; quod testimoniis etiam medicis et chyrurgicis contestari possum.

N. B. 1o senestus. 2o res domestica. 3o ægritudines

Sed¹⁶⁴ et Mater mea septuagenaria, quæ in me unica¹⁶⁵ prole¹⁶⁶ unicum senectutis¹⁶⁷ suæ fulcrum, unicum in continuis et adeo gravibus, ut actionum suarum conscia non sit,¹⁶⁸ suis ægritudinibus solamen,¹⁶⁹ atque unicum in re domestica retinenda adjumentum habet; quæ rebus suis immobilibus venditis, ideo¹⁷⁰ sese ad me contulit,¹⁷¹ ut in manibus meis spiritum Deo indignissimus cliens¹⁷² reddere possit; quæ denique per nocturnam mei interrogationem vehementer exterrita, continuo insuper moerore adeo conficitur, ut periculum vitæ vix evitatura sit, hæc inquam Mater pro incolumitate Sacræ Suæ Majestatis et Eminentia Vestræ ferventissimas preces una mecum ad Deum omnipotentem fundet, si unicum filium suum ex altissima Sacræ Suæ Majestatis clementia per paternum Eminentia Vestræ interpositionem quantocius amplexari potuerit.

Eminentia Vestræ Die 24 10bris 1794.¹⁷³

ac promovendo bono publico per quosunque sive ecclesiasticos sive litteraris laboris ita consecraturum, ut omnes ii, qui me deliquisse sciunt; aperte videant, me non tantum factum meum sincero corde detestari, sed omni conatu in id etiam incumbere, ut ea quæ per scandalum destruxi, abunde reædificem.

Dignetur in considerationem sumere eadem talenta mea, quibus ad bonam publicam promovendam¹⁷⁴ per aliquod officium, quod tamen postquam servitiis castrensibus

¹⁶² propter [interiorem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶³ periculo <...> [mortifera] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁴ [N. B. 1o senestus. 2o res domestica. 3o ægritudines] Sed [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁵ unica <...>

¹⁶⁶ prole <...>

¹⁶⁷ senectutis <fuit>

¹⁶⁸ continuis [et [adeo gravi<...>] [bus], ut **actionum** suas conscia non sit,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁹ solamen, <et adjumentum>

¹⁷⁰ venditis, [ideo]

¹⁷¹ ad <labor meum deman> [me contulit]

¹⁷² Deo [indignissimus cliens] [Betoldás a lap szélén.]

¹⁷³ quanto[...] [amplexari potuerit. Eminentia Vestræ Die 24 10bris 1794.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.] [A levél szövege eddig tart. Innentől ismétlődő, piszkozatszerű szövegrészek következnek hol szó szerint, hol tartalmilag egyezve a korábban lejegyzett szöveggel.]

¹⁷⁴ quibus <per> [ad] bonam publicam [promovendam] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

sanitatis curandæ gratia valedicere coactus fuisset,¹⁷⁵ impetrare nullatenus potui, ex¹⁷⁶ totis viribus servire inde ab abolitione ordinis mei semper gestivi, et quibus malis consilii homines, actuos [...] inclinarem meam ad laborem videntes¹⁷⁷ ideo tantum abuti poterant, cum in laboribus meis scopum¹⁷⁸ vi alicujus publici omnii defixum non habuerim.

Dignetur considerare statu¹⁷⁹ sanitatis meæ; quam in servitiis Sacræ S. M. bello turcico præstitis amisi, et quæ propter continuos etc etc.

Dignetur¹⁸⁰ denique respicere matrem meam septuagenariam etc etc.

Dignetur inquam E. T. T. hæc¹⁸¹ in considerationem sumere, humilimasque preces meas favorabili sua opinione ad Altissimum Thronum Suæ Sacratissimæ Majestatis gratiosissime comitari; pro qua gratia cum æterna devotione ac incessabili animi gratitudine emoritur

30. Versegby Ferenc – a Királyi Táblának [Buda, 1794. december 11. és 1795. augusztus 10. között]

Incllyta Deputatio!

Infrascriptus humillime supplicat,¹⁸² sibi in sequentibus punctis gratiose faveri.

1o Ut cubiculum in quo habitavit, pro matris suæ commoditate aperiatur. Imprimis enim hæc eadem mater totum hospitium soluit; 2o suppellectilia ipsis libris non exceptis, pecuniis ejusdem matris pedetentim comparata sunt, cum supplicanti pensioni victum, amictum atque curandas suas ægritudines vix suffecerit; 3o quia si¹⁸³ in unico cubiculo nimis angusto constricta præsertim tempore hyemali degere debuerit, istud facile etiam sanitati ipsius nocumentum adferre potest.

2o Postquam supplicans D. T. R. pollicitus est, se omnia talenta sua in id conversurum, ut id, quod per datum scandalum destruxit, per contrarias etc satisfactorias actiones reædificet, indulgeri sibi humillime rogat, ut expletionem promissi sui in ipsa captivitate incipere, et Comitissæ *Ayala* aut quodcunque aliud opus, quaslibet revolutionales opiniones energice¹⁸⁴ confutans, in linguam hungaricam aut latinam vertere possit.

3io Humillime supplicat, scripta sua præsertim ad pragmaticam analysim linguæ hungaricæ, tanquam laborem quinque annorum, conservari, sibi que restitui, unaque indulgeri, ut istud opus sub tempore detentionis suæ continuare possit.

¹⁷⁵ tamen |postquam servitiis castrensibus sanitatis curandæ gratia valedicere coactus fuisset,| <...>

¹⁷⁶ impetrare |nullatenus| potui, <per> ex

¹⁷⁷ actuos |[...] inclinarem| meam <...> ad <suscipiendos>laborem videntes

¹⁷⁸ scopum <...>

¹⁷⁹ considerare |statu| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸⁰ Dignetur <...>

¹⁸¹ hæc <...>

¹⁸² humillime <rogeat> supplicat

¹⁸³ quia |si| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajel.]

¹⁸⁴ opiniones |energice| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajel.]

4o Tandem etiam, cum otium vel maxime abhorreat, et continuus animi moeror sanitati ipsimus nimiopere nocinus sit, lectionem librorum e sua collectione adferendorum humillime rogat.

Pro quibus gratiis etc favoribus cum omni devotione ac veneratione eruditor

**31. Verseggy Ferenc – Ferenc császárnak
[Buda, 1795. június 20. előtt]**

Augustissime Imperator, Rex Apostolice
Domine Domine Naturaliter Clementissime!

Coram Altissimo Throno Sacratissimæ Majestatis vestræ ad genua provolutus, verba non habeo, quibus pro clementissime condonata mihi mortis et confiscationis poena, intimam animi mei gratitudinem, et perennem devotionem sufficienter exprimere possim. Ejusdem vitæ meæ quodlibet momentum, utpote pretiosissimum Donum ex Altissima dextera Sacratissimæ Majestatis Vestræ acceptum totis viribus in id unice impendam, ut officia status, et vocationis meæ sacerdotalis ad amussim explendo, atque omnia Talenta mea ad corrigendum, et obliterandum Delictum, in quod protractus fui, sollicitè convertendo, omnimodam, et perfectam subditalet fidelitatem, ac plenissimam devotionem meam, usque ad ultimum halitum contester. In hoc proposito dum pro ulteriori Altissima Sacratissimæ Majestatis Vestræ Clementia humillime supplico, emorior

Majestatis Vestræ Sacratissimæ

poenitens subditus
Franciscus Verseggy

**32. Verseggy Ferenc – Trsánszky Józsefnek
h. n., 1795. augusztus 10.**

Die 10a Augusti 1795.

Perillustris ac Generose Domine!

Mortis sententia initio Maji publicata, Typhographus Pestiensis D. Trattner cum consorte sua Matrem meam ad ejusmodi Testamentum conficiendum subreptitio modo adduxit, quod vel in meam vel in Fisci Regii elusionem subseruiturum erat. Hac eadem occasione Matrem meam persuasit etiam, ut relicta moderna sua habitatione, Pestinum ad eundem pro festo Michaelis anni currentis transmigraret. Accepta vitæ gratia, postquam eadem Mater mea, mecum personaliter constituta, sensum memorati Testamenti, a se nunquam intellecti et tamen subscripti, altis penetrasset, Instrumentum hoc coram me annihilavit, nomen nempe suum¹⁸⁵ elacerando, reliquum vero apud se

¹⁸⁵ suum <...>

pro¹⁸⁶ ulteriore, si necesse foret, informatione ubinis facienda retinendo. Istud factum Dominum Trattnerianam in rabiem egit. Vindicatæ causa inprimis pecuniam¹⁸⁷ nostram apud se elocatam, neglecta contractuali ante quadrantem anni facienda renunciatione, illico restituit; suum vero cenum hospitii, quod a se jam in Majo pro festo Michaelis susceptum esse assecurabat, pro quadrante anni obtingentem et a se, prout prætexebat, præmia jam exsolutum exegit. Mater mea Capitale per Dominum Trattner relatum acceptavit quidem; sed cenum petitum non soluit, nec sibi ex adlata pecunia detrahi permisit. Nunc jam sollicita, ne forte me absente propter hunc cenum rursus inquietetur, consilium a me petiit; ego vero eandem cum hac informatione ad Dominationem Vestram Perillustrem relegavi. Rogo proinde humillime, dignetur Eidem alioquin undique derelictæ et sui impoti in hoc negotio, si necesse fuerit, consulere, atque etiam assistere.

Quod Testamentum adtinet, insinuationem et improthocollationem annihilationis ejusdem per Matrem factæ coram Pesthiensi Magistratu instituendam commisi quidem Domino Perillustri Francisco Pavianovics Budensi senatori; sed is Viennæ existens, hanc meam Commissionem a Matre non accepit. Si res hæc per eum forte differretur velit Dominatio Vestra Perillustris in hoc quoque negotio defectus ejisdem supplere.

Siquid denique pro liberatione mei nomine Matris faciendum fuerit, dignetur etiam supplicum Libellorum confectionem et Viennam ad loca competentia submissionem, facto prævie cum Matre mea tractatu, in se assumere.

Id quod vel maxime atque ex intima confidentia rogo, est: dignetur data occasione, si alioquin Budam dumetquando transiverit Dominatio Vestra Perillustris, Matrem meam frequentius accedere, eamque solari, atque hac ratione factum suum humanissimum, quod nuper sponte sua patraverat, et pro quo æternum obstrictus maneo, amice prosequi.

Interea me amicitiiis, Matrem vero meam sollicitudinibus enixe commendans, per-severo

Perillustris ac Generosæ
Dominationis Vestræ
humillimus servus
Franciscus Verseggy mpria

Quod prætensionem Domini Trattner circa cenum adtinet: id quoque ei responderi potest; quod ego vicissim pro quibusdam laboribus a me ipsi præstitis, qualis inter reliquos confectio Calendarii hungarici sub nomine: *Magyar Almanak* cumprimis pro anno currente est, contrapætensiones in ipso formandas habeam, quæ memorato cenum certe non minores erunt.

[Sötétebb tintával, utólag betoldva a lap aljára:]

Socius meus penes salutem rogat: quatenus ad eum venire dignetur Dominatio Vestra Perillustris, antequa abeat

¹⁸⁶ pro <...>

¹⁸⁷ pecuniam <apud>

[Címzés a borítékon:]

Perillustri ac Generoso Domino, Domino Josepho Trsánszky [!] de Nádasd, causarum Fori utriusque per Sanctim Imperium Regnum Hungariæ Jurato advocato, Domino mihi singulariter colendissimum

Kreutzgaße

beym H. Constandi Emanuel

Pestini

33. Versegby Ferenc – Kazinczy Ferencnek Buda, 1795. augusztus 10.

Kedvesem!

Röviden köszönöm ereklýedet;¹⁸⁸ tisztelem és szeretém örökké szívedet. Vëdd kevés részecskéjét *Énëmmek* viszontag jó szívvel. Ha szenvedësemnek¹⁸⁹ egyéb haszna nem volna annál, hogy szíveink szorosabban öszvekapcsoltattak, dücsekëdnék vele, a helyett, hogy alatta senyvedgyek. Éllý,¹⁹⁰ ha szërëncsésen nem lehet, legalább olly állhatatos vídámsággal, minémüvel a Nap¹⁹¹ az alatta csattogó szélvészëk fëlett szokott úttýait¹⁹² járja. Én választhatatlanúl vagyok – igaz szívü Versegid.

[Kazinczy Ferenc jegyzete:]

Budán, augusztus 10-dikén 1795.
 Két órával az elótt, hogy elvittetett.
 Kazinczy Ferencz msk

34. Versegby Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1803. szeptember 18.

Serenissime Princeps Regie, Archidux Austriæ, Regni Hungariæ Palatine!
 Excelsum Regium Locumtenentiale Hungarico-Aulicum Consilium!
 Domini Benignissimi, Gratosissimi!

Infrascriptus, per Altissimum Sacratissimæ suæ Majestatis Gratiám e captivitate die 27a Augusti anni currentis dimissus, humillime orat, dignetur Serenitas Vestra Regia et Excelsum Consilium Regium potentissima sua Interpositione ad Altissimum Thronum exoperari, ut Sacratissima Sua Majestas per restitutionem pensionis 350. florenorum, et qua 50. florenos titulo morborum in Servitiis Regiis castrensibus olim contractorum

¹⁸⁸ ereklýedet; [Az ékezet áthúзва, és javítva.]

¹⁸⁹ szenved<é>semnek [Javítás a lap szélén.]

¹⁹⁰ Éllý, [Átírás.]

¹⁹¹ nap [Átírással javítva.]

¹⁹² ú<tj>|tý|ait [Betoldás a törlés fölött.]

habuerat, vitæ, quam Eidem Sacratissimæ Suæ Majestati in acceptis refert, adminicula quoque clementissime resolvere dignetur.

Præterea enim, quod Supplicans

Primo: sequelis ex modo memoratis ægritudinibus ortis hucdum obnoxius sit, atque novis malis scorbuticis onustus e captivitate rediverit, prout ex adnexo hic sub A. testimonio medico manifestum fit; quod

Secundo: in ipsa captivitate novem ferme annorum ita se gesserit, sicut virum ecclesiasticum vere poenitentem decuerat, prout e relationibus eorum, quibus suberat, facile elucidari posse sperat; quod denique

Tertio: Matrem suam setuagenariam [!] morbidam atque omni fere sua substantia per malevolos homines spolitatam repererit, a qua proinde nullum levamen sperare, sed cui potius auxilio filiali subvenire imposterum debet;

Quarto: paratissimus etiam est, residuas suas vires ac talenta, quibus a Deo dotatus est, in publicum Ecclesiæ ac Patriæ bonum ita impendere, prout Superioribus suis visum fuerit, atque tali ratione non solum maculam statui suo ac sibi inustam, quantum licuerit, obliterare, sed et servitiis suis ad id tendere, ut Altissima Suæ Majestatis Sacratissimæ Gratia, et Benignissimis ac Gratosissimis Serenitatis Vestræ Regiæ et Excelsi Consilii Regii favoribus non indignus evadat.

In humillima horum expectatione emoritur

Serenitatis Vestræ Regiæ,

et

Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis

Hungarico-Aulici

Budæ. Die 18. Septembris 1803.

capellanorum infimus
Franciscus Verseggy
aboliti Paulinorum
ordinis Sacerdos.

[Melléklet:]

Infra scriptus testor Reverendum Dominum Franciscum Verseggy aboliti Paulinorum Ordinis Sacerdotem in Castris olim ad Zemlin fibrilibus acutis, ut refert, correptum, dein vero arthritiæ vaga, sequela utpote prioris morbi, oppressum, tandem Metastasis in Thorace, quam in pede sinistro accepisse. Metastasis in thorace facta in supurationem abiens fistulam, et Cariem in Costa post se dereliquit, quæ post Curam fere 4 annorum difficulter consanari potuit, hinc et pectus debilius, quam ut violentiam sine periculo tolerare possit, remansit. Pes hodie tumidus variis coloribus circumscriptus [!] vestigia trium ulcerum præsefert, quæ more solito, tenuissima tantum membrana obducta, hucdum minimo motu aperiuntur. Accedit, quod pro hic et nunc prætitulatus Dominus non tantum ab Hæmorrhoidibus cæcis, quæ etiam jam bis fluentes erant, diveretur, sed quod et scorbuto ad secundum gradum adeunte laboret, quem manifestant sequentia symptomata, utpote lassitudo totius corporis matutina, stomachice, pustulæ lividæ in dorso et humeris, insuper maculæ lividæ flavæ, et coeru-

lescentes in pedibus, nec non dolores arthritici vagi extremitatum inferiorum, quæ omnia oeconomiam totius corporis vitiatam demonstrant, et seriam medelam requirunt.

Budæ die 18a Septembris 1803

Franc. Ant. Christen mp
physicus Civitatis ordinarius

35. Versegby Ferenc – Trstjansky Sámuelnek Buda, 1803. szeptember 29.

Tekintetes Uram!

Én 1790 esztendőben, Novembernek 1ő napján az édes Anyámnak, Versegby Ersébetnek, ki most már boldogúlt Mostohámnak *Vígh* nevét viseli, 4500. forintból álló pénzeit Pest' várassánál 5. pro centumért elocáltam. Tudva való szerencsétlenségembe esvén, Tisztelendő *Makk* Domonkos Úr, minekutánna két esztendőbéli fogsága után haza érkezett, e' hetven esztendő, írás-tudatlan, beteges, magával tehetetlen, eggyetlen egy fiátul, töllem tudniillik, messze siránkozó, minden embertul elhagyatott, és a' világ' dolgaiban tellyességgel járatlan özvegyet megkerítette és arra vette, hogy az említett pénzt Pest' Várassátul a' végbül, hogy több hasznót hajtson, vissza venni haggya. Ez megtörténvén, úgy bánt az édes Anyámmal, mintha Tútora volt volna, 's a' pénzeket Reisner Simon András Budai Kalmár közt, és ennek Sógor asszonya Binder Jósefa között, ki Ura' halála után Esztergombul Óvárra költözött és ismét egy Hafner nevű Kalmárhoz férjhez ment, felosztotta. Engedgye meg az Úr, hogy itt e' Factumról egynehány világosító környülállosokot feljegyezsek,

1o Már szerencsétlenségem előtt eszre vettem, hogy Tiszt. Makk Úr Reisner Simonnal kereskedébéli szövetségben áll. Sőt ez csak Kalmár legénnyének, maga pedig az Entrepreneurnek látszott lenni. Volt nekik Budánn bóttyok, volt pinczéjek, volt Pestenn Makk' Sogorának *Alter* nevű asztalosnak házában Tubák-Fabricájok. De még Reisner Simonnak in sub *C* accludált levelébül¹⁹³ is ki látszik ez tetszeni; mivel Makk Úrnak a' *titkos Kalmár-Compániáról* olly bizodalmasan ír. Makk Úr tehát a' fogságbul vissza érkezvén, Reisner Simonnak kereskedését olly veszedelmes állapotban lelte, a' mint sokan bizonyítták, és talán legaliter is meg lehetne mutatni, hogy a' Banquerotot elkerülnie lehetetlen volt. Ez volt, hihető az oka: miért facsarta ki az édes Anyám' kezébül a' jól elocált pénzeket, mellyekkel Kalmártársát és ennek személyében magát is meg akarta a' grídátul menteni.

2o Tiszt. Makk Úr, a' pénzeket kezéhez vévén, Rajkánn (Ragendorf) Mosony Vármegyében Reisner¹⁹⁴ Simon nevére boldogúlt Kótzíánn Úrtul egy Curiát vett; de írásban meg nem tudgya, vagy nem akarja nekem mutatni, hogy az édes Anyám' pénze nevezet szerint a' házra fordított legyen. Binder nevezetű Esztergomi Kalmárnak

¹⁹³ C. [Megjegyzés a bekezdés mellett.]

¹⁹⁴ R[.]isner [Átírással javítva.]

Josefa özvegye, kinek a' pénzből egy részt átadott, hihető, hogy hasonlóképen közel volt már a' Banquerothoz, és ezért költözött el Óvárra. Az efféle környülállásokból nyilván kitetszik, hogy Tiszt. Makk Úr mala fide bánt az édes Anyámmal, kinek pénzeivel a' *titkos Kalmár-Compániájának* romlékony tagjait akarta oktanul lábra állítani. Ezek a' Tagok, a' mint minden látszatok mutatták, a' következő Kalmárok:

Primo. Tiszt. Makk Domonkos Úr.

Secundo. A' három testvér Reisner, úgymint: Reisner Ignátz Pál Budai vagyonos Kalmár; Reisner Simon András, valaha Budai, azután Rajkai, 's most megmeg Budai Kalmár, és Reisner Leopold, Budai vásáros.

Tertio. Binder nevű Esztergomi Kalmárnak Josefa özvegye, ki most Hafner nevű Óvári Kalmárnak a' felesége.

Quarto. Alter nevű Pesti Asztalos.

3o. Meg nem elégedvén azzal, hogy az édes Anyám' pénzeit kihányta, még arra is rá vette a' szegény özvegyet, hogy vele Budárúl Rajkára az említett Curiába mennyen lakni; melly alkalmatossággal ezüstyét és házi eszközeit, sőt még az én saját eszközeimet és könyveimet is (ezeket mázsa számra) ócsó pénzenn elpazarlotta, a' nélkül hogy ezekről legkisebb számadást találne. Az én jószágaim az édes Anyámnál csak deponálva voltak, és így az eladás annyival törvénytelenebb. Sőt még a' Pesti 4500. forintra nézve is fel kell itt jegyezmem, hogy a' Contractusban az édes Anyámonn kívül én is megvoltam, mint creditor, nevezve. A' Capitálisnak felmondása tehát az én hírem nélkül, vagy legalább a' Királyi Causáknak Directoratusa' engedelmé nélkül, mellynek keze alatt mint Fogoly voltam, nem lehetett egészen törvényes. Igaz ugyan, hogy én e' pénznek nem voltam Proprietáriussa; de voltam legalább az Anyámnak naturalis successora; és ha ő Testamentom nélkül meghalt volna, úgy látszik, hogy a' tőlle rám maradandó Jusok az említett Directoratusnak gondviselése alá estek volna.

4o Rajkán Tiszt. Makk Domonkos Úr meg nem maradhatott azért, mivel, a' mint mondgya, a' Győri Dioecesisbéli Papság az idegen Papokat meg nem szenved. Nem említem én itt azt, hogy a' Pensionatus Ex-Szerzetesek, a' micsodás ő is, akárhol lakhatnak; hanem csak azt jegyzem fel, hogy a' Rajkai Plébános Úrnak többízbéli intésére és kérésére még csak írásban sem akarta magát a' győri Püspökségnél jelenteni, és hogy a' szomszéd Nemességet is insocialitassa által ellenségévé tette. Csak neki egyedül lehet tehát azt tulajdonítani, hogy az édes Anyám az úti költségeket Rajkára és onnan meg vissza Budára haszontalanul tette.

5o Említés nélkül nem hagyhatom azt is, hogy noha ő másod vagy harmad magával volt, az úti és asztali költségeknek még is, ha nem nagyobb részét, leg alább felét az édes Anyámmal fizettette, kit azonnkivül még alacsony bosszúságokkal is illetett. Budára vele vissza költözvén, a' Rajkai házat és bótót egészen Reisner Simonra¹⁹⁵ bízta; és itt kezdődik már a' grídának szomorú története, melly az ide accludált levelekből a' Procedúrának circumstantiáival együtt elég világosan kitetszik. Ezekről következő reflexióim vannak.

¹⁹⁵ Simonra <...>

a) Az *A* alatt lévő levélnek¹⁹⁶ dátumát hibásnak mondgyák lenni az esztendőre nézve, és azt vitattyák, hogy nem 1801, hanem a bótnek feltörése után 1802, 8. Febr. íratott. E' nélkül meg nem foghatnám, mikép lehetne az odavaló Fellyebvalóságot a' gondatlanságnak gyanújátúl megmenteni.

b) De Makk Úrnak gondatlansága annyival szembe tűnőbb, nem csak azért, mivel a' pénzeket Hypotheca nélkül oda adta, hanem kivált azért is, hogy az obligatiókat azonnal, hogy a' pénzek Reisnernek általadattak, vagy legalább mindgyárt a' bótnek feltörése és kirabolása után, nem intabuláltatta.

c) Az odavaló emberek azt tartják, hogy Reisner Simon maga magát lopta meg légyen. Felesége' szájából tudom, és talán legaliter is meg lehetne mutatni, hogy a' portékákat éjjel lámpásoknál rakták kocsira, és hogy a' kik látták, mind azt vélték, hogy maga Reisner készül a' Posonyi vásárra.

d) Ha Makk Úr bona fide bánt volna, Reisner Simon nem vihetett volna portékákat Óvárra, sem Reisner Leopold el nem hozhatta volna tőlle Budára a' gridának annuntiátója előtt eggykét nappal a' vas-portékákat. Igaz ugyan, hogy itt Budánn az édes Anyám' pecséttyét Leopold Reisner' házánál az említett vas-portékákra rá nyomta, de csak maga auctoritássából és minden legalis assistentia nélkül; mire nézve azt Reisner Leopold ellenben az idevaló Magistrátusnak hírével könnyen leszakaszthatta.

e) Nem történhetett bona fide az is, hogy a' Plenipotentiát Bek Notáriusnak adta, a' ki rokonnya, és a' ki azonkívül a' feleletet, ha a' Plenipotentiát acceptállya-e vagy sem? mindaddig halasztotta, még a' grida meg történt; úgy hogy az obligatióknak intabulációja csak a' gridának legalis annuntiációja után vitetett végbe.

f.) Még Reisner Ignázt is, úgymint Simonnak testvére, interessátusabb Revisor librorum mercantium lehetett, hogysem általa a' Creditumok veszedelemben ne jöhettek volna.

g.) A' Hafner nevű óvári Kalmártól szeretném a' 900. forintot mennél hamarább vissza venni: de jó módgyát az Úrnak tanácsa nélkül ejteni nem tudom. Tartok tőlle, hogy ha egyszerre kívánom, ő¹⁹⁷ is gridával törli ki a' szememet. Ha pedig részenkint acceptálok, a' mint ajánlya, az édes Anyám az interesse nélkül addig szűkölködni fog, mivel bátorságos helyre az ilyen apróságokat nem könnyű elocálni, és így várnom kellene, még az egész summa össze gyűl.

h) Vallyon abbúl, hogy Makk a' Creditorokat invitállya (L.),¹⁹⁸ nem lehetne-e kihozni, hogy ő neki is van, mint Kalmár-társnak, a' grídaccsinálásban része?

i.) Vallyon a' házat (N)¹⁹⁹ csupán csak Resiner' engedelmével el lehetett-e legaliter adni? Kivált mivel (R)²⁰⁰ többet lehetett volna érte várni.

k) Reisner Simon Budánn a' grida után bót állított fel. Azt mondgya, hogy ez Testvéreinek segedelmével történt. De nem jele-e ez annak, hogy ez a' titkos Kalmár-Társaság csak arravaló, hogy a' Capitálosokat az emberek' zsebeiből sub patrocinio legis kilopja?

¹⁹⁶ A [Megjegyzés a bekezdés mellett.]

¹⁹⁷ [.] [Átirással javítva.]

¹⁹⁸ L. [Megjegyzés a bekezdés mellett.]

¹⁹⁹ N [Megjegyzés a bekezdés mellett.]

²⁰⁰ R. [Megjegyzés a bekezdés mellett.]

Az utolsó Tudósítás ddo 31. Martii 1803. van. Azóta a' dolog függőben vagy, a' nélkül, hogy az okát átláthatnám, vagy előmozdításának módgyát tudnám. Kérem az Urat,²⁰¹ segítsen ki barátságos tanácsával e' labirintusból, és tegye meg helyettem, az édes Anyám' nevében, a' szükséges lépéseket, a' miket Tiszt. Makk Úrnak személyéről ide írtam, csak pro privata directione szolgállyon az Úrnak mindaddig, még vele legaliter élni elkerülhetetlenül szükséges nem lészen. Azonban magamot úri szívességébe ajánlván, maradok

Tekintetes Urnak
Budánn a' Vízi Városban
a' Fő útszában, Bösenbacher'
házában a' Schöne Ofnerei
mellett, az Oskola-útszára
29. Septembris 1803.

alázatos szolgálja
Verseghy Ferencz mp.

[Más kézzel:]

Deposita sunt Frusta 33 in missilibus et alliis Literalibus, in orig. recognosci Sam. Trstjansky

[Verseghy Ferenc kezével:]

Eadem 33 Frusta nisi/mihi? restituta esse recognosco Franciscus Verseghy mp.

36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek Buda, 1803. november 29.

Budánn 29. Nov. 1803.

Kedves, édes Kazincym!²⁰²

Tudakozódol irántam Pestre szálló leveleidben. Ez bizonyos jele, hogy szeretsz. Pedig én néked ki nem mondhatom, melly kellemetes jutalom előttem,²⁰³ hosszas szenvedéseim után,²⁰⁴ a Jóknak szeretete. Ez tartya²⁰⁵ fel bennem egyedül a lelket új inségimben, mellyek itthon reám váraoztak, 's mellyeket Makk Domonkosnak köszönök. Ő²⁰⁶ még szerencsétlenségünk előtt²⁰⁷ csürhe kalmárokkal titkos kereskedésbéli társa-

²⁰¹ urat [Átírással javítva.]

²⁰² Kazin[.]ym! [Átírással javítva.]

²⁰³ el[.]ttem [Az ékezet átírással javítva.]

²⁰⁴ után[n]

²⁰⁵ tartja [Átírással javítva.]

²⁰⁶ ő [Átírással javítva.]

²⁰⁷ el[.]tt [Az ékezet átírással javítva.]

ságba ereszkedvén, s ökö²⁰⁸ hazajövelekor rossz (vagy talán csak tetetett rossz)²⁰⁹ állapotban találván, felvette az édes Anyám' nevével Pest várassátul²¹⁰ pénzeinket, és czinkossai között elosztotta, kik azután épen nem késtek gridákat csinálni, hogy a törvénynek protectiója alatt lophassanak. Eladta azonnkívül az én házi eszközeimet is, könyveimmel együtt, mázsa számra, ammint mondgya,²¹¹ 's hazaérkezésemkor olly nyomorult állapotban találtam az édes Anyámat, hogy, ha a boldogult Egri Püspöktől 200 ft pensiócskája nem volt volna, koldulnia kellett volna. Az volt Barátom! a mi gyönyörű Makkunktul²¹² legszebb, hogy még az írásainkot is kezébe kerítvén, minekutánna szegény öreg szülőmöt mindenéből kifosztotta, úgy bánt vele, mint egy elvetett féreggel. Goromba tirannussa lett. Ő arra tartott számat, hogy én a napvilágot soha sem vagy legalább Anyám halála előtt nem látom, mellynek siettetésében szinte olly szorgalmas volt, valamint a szabadulásomra szükséges rendelésekben lassú. Ha Szén Antal meg nem ijesztette volna azzal, hogy Németújvárbán lakó atyámfiai által adat be Instantiát, ő az Anyám nevével ismét instantiát írt volna, megfizettette volna, és a helyett hogy elküldgye, szétszaggatta volna.²¹³ Nem beszéllem én ezeket neked Barátom! indulatból. Documentumok vannak kezemben, mellyekből szóllok. Mert ő meghallván szabadulásomat,²¹⁴ súlyosan lebetegedett; érkezésemet pedig szemeivel látván, annyira elvesztette a Tramontánát, hogy a' pénzek iránt való causákra nézve Informatiot kérvén tőlle barátságosan, ő e helyett egy nyaláb rész szerint saját, rész szerint hozzá szóló írásokat²¹⁵ és leveleket adott kezembe, mellyekből²¹⁶ Tótpápai úrral könnyű volt átlátnunk, hogy ő mala fide járt e' dolgokban, és hogy az anyámnak legális actiója van ellene. Annyira megháborította szegényt a rossz lelkiösméret. Most már processuskodnom kell az Anyám nevével, hogy e' rossz embereknek kezéből pénzeinknek legalább valamely részét vissza csafarhassam.

Ösmeretes előtted, Barátom! ama felséges gyönyörűség, melyet egy Író érez, mikor Író-társainak munkáit olvassa, kiket ösmer, tisztel és szeret, mint tudománybéli Bajtársait. Mikor szobámban körül nézem magamat, s együdös magyar Literátorainknak munkái közül csak egyet sem találok benne, úgy kínlódhatok, úgy epekedhetek, mint-ha e tudós Barátim elhagytak, megvetettek volna. Halálom előtt, így szóllok magamban, talán egyiket sem ölelhetem meg közülök többé, s helyettek még csak könyveikben se gyönyörködhessek ezentúl? Kis István úrral, kit nagyon becsületes embernek találtam, megösmerkedvén, könybe borult szemmel nézegettem bótyyában az új productumoknak titulussait, a nélkül hogy reménységem volt volna, két három esztendő előtt velek bővebben megösmerkedhetnem. Az ilyen gondolatok terhet Te képes vagy átlátni. Hát ha még ollykor kedvem durran valamit írni, vagy a' mit írtam 's magammal haza

²⁰⁸ s <...> [ökö] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁰⁹ tetetett [...] [Átírással javítva.]

²¹⁰ várassá[...]. [Átírással javítva.]

²¹¹ mon[...] [Átírással javítva.]

²¹² Makkunkt[...]. [Átírással javítva.]

²¹³ volna, [és a helyett hogy elküldgye, szétszaggatta volna.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁴ szabadulásom[.]t [Átírással javítva.]

²¹⁵ írások[.]t [Átírással javítva.]

²¹⁶ mellyekb[...]. [Átírással javítva.]

hoztam, jobbítgatni, 's a' kútforrásokot, melyek erre szükségesek volnának, 's melyekre még szerencsétlenségemben dolgoztatván, támaszkodtam, nem találom: óh! melly nehezen viseltem akkor sorsomat, Barátom! olly nehezen mint a szegény mesterember, aki haza érkezvén, szerszámai nélkül találja házát, melyek nélkül kenyerét nem keresheti.

Viradnak ugyan több felül²¹⁷ reménységeim, Édesem! és a szükségét a legszükségesebb dolgokban mindeddig nem érzem. Swarz György ide való német comicus, régi barátom, mihelyt haza érkeztem, tisztességesen felruházott. Püspökeim, Vílt József és Szabó András urak nemcsak meg nem hültek hozzám, hanem irántam való atyai szorgalmaikat, kivált a penziomnak visszanyerésére nézve, még meg is dupplázzák. Kis Istvány úr iráskáimnak ki adását felvállalta, illendő remuneratiót Igérvén értek. Processussaim által is csak vissza szerzek valamit. De vajmi nehéz, Édesem! meglett esztendeimben, mikor régi keresményimmal nyugodalomban kellene élnem, keresni kezdeni!

Ezeket csupán csak azért írom, hogy szívemet kebeledbe kiöntvén, könnyebbséget lelhessek. A te káraidnak nagy részét hallottam; kívánok erőt és férfi szívet mind elfejtésekre, mind pedig helyrehozásokra. Hogy engemet a jó embereknek szeretetökbe ajánly, nem kérem tőled, mert erre jó szíved a nélkül is késztet: de, hogy Kis Istvány²¹⁸ úrnál, ha jó módját ejtheted, munkáskáimnak kiadását sűrgesd, a kiadottakat pedig, mihelyt kezdedhez jutandanak, a vevőknek ajánld, arra nagyon kérek, mivel jó szíved azt nem tudhattya,²¹⁹ melly hasznos lehet nekem e' szolgálatod.

Ama munkámnak neve, melynek első szakaszocskáját már Kis uramnak kezébe adtam; *Költeményes Enyelgések, különféle versnemekben*. Előre van²²⁰ küldve benne a versnek a musikából való magyarázattya.²²¹ A darabocskák többnyire comicumok. Négy részecskére való nállam már készen van.

Egy másik munkám *Rikóti Mátyás* nevét viseli, négysorú *ritmusokban*. Az egész Poema 12. dalból áll, és Rikótinak, egy rossz magyar poétának s egyszersmind Kántornak laureatióját adgya²²² elő. Bele fontam²²³ e mesébe a Poétikának majdnem minden reguláit, de kivált a *Kis gustus*nak satirizatióját, melynek köteleiből nemzetünk olly nehezen vecződik ki.

Harmadik kész munkámnak a neve: Neue, mit Gründen unterstützte Hungarische Sprachlehre, worin die verschiedenen Mund- und Schreibarten angezeigt und die Regeln aus der morgenländischen Bauart der Sprache selbst hergeleitet, mit den deutschen Redensarten zusammengehalten und durch Beispiele erläutert werden. Ezen 22 esztendeig dolgoztam. Révainak deákul írt magyar Grammaticája, ugy látszik hogy útamban van. Kis Istvány úr még a plánumát nem látta. Nem tudom mit fog rá szólni? Máshoz pedig már csak nem akarnám vinni. Csinálok ebből egy magyar Compendiumot is, e név alatt: *A tiszta Magyarság, avagy a magyar ortografiának, helyesen szólásnak és versszerzésnek okokkal támogatott regulái*; melynek több felénél már kész is.

²¹⁷ fel[.]l [Átírással javítva.]

²¹⁸ István|y|

²¹⁹ tudha[...] [Átírással javítva.]

²²⁰ Előre [...] [Átírással javítva.]

²²¹ magyarázatja [Átírással javítva.]

²²² adja [Átírással javítva.]

²²³ font[.]m [Átírással javítva.]

Negyedik e név alatt készül: *Az emberi nemzetnek rövid sommába vont Historiája, melyben az emberi tulajdonságoknak általjában való rajzolása után, a legnevezetesebb országlásoknak eredetei; virágzásai és hanyatlásai, az emberiségnek közönséges gyarapodásával együtt rövideden előadatnak.* De ezt nem folytathatom, még ama francia és anglus könyveket, melyekből haza érkezésem előtt dolgoztam, ama historikusokkal együtt, melyeket az anyámnak gyönyörű tútora elpazarlott, meg nem szerezhetem.

Hogy szándékos van, nem tudom, minémű munkádat közrebocsátani, Kis uramtúl örömmel ér[t]ettem. Ha még ennél is nagyobb örömet akarsz nekem csinálni, írd meg rövideden foglalját, valamint egyéb munkáidat is, melyeket pallérozatsz vagy készítesz. Hozzuk helyre Barátom! a mit kilencz esztendő alatt kénytelenek voltunk elmulatni!

A magyar Theátrum, hallom, Debreczenben van. Többet felőle nem tudhatok. Ha te a játszóknak személtreiről, a directorról vagy Protectorról és a Játékdarabokról valamit hallottál, közöld velem. Swarz Barátomnak vannak egynehány igen érzékeny darabjai kézírásban; csinálhatnék belőlök a magyarok számára egynehányat.

Hát Nagyváradra jársz e? és ha jársz, mond meg nekem, kérlek, emlékezik e még rólam Betlehemné, született Reviczky Rósi? Ha emlékezik, csokold meg – kezét helyettem. Szeretném látni! Nem jön-e némellykor Pestre? kérdezd meg, ha imádkozott-e már az Egri Püspök lelkéért, hogy bocsássa meg az Isten szarvas bolondságait?

Egy két énekecskével, melyeket valaha örömet hallottál, kedveskednék, mivel megjobbítottam; de a *Költeményes Enyelgésekben* az énekekre való kótákkal együtt a nélkül is elő fognak kerülni. Találsz mellettek ujjakat is. Mivel a Budai Királyi Typographiában már kóták is vannak, könnyű lesz, ha Kis uramnak tetszeni fog, Énekeimet különösen az Instrumentumra való kótákkal is kinyomtatni.

Most egyszer kedvemre kipoltam veled magamat! Ha sokalod írásomat, add viszsza a kölcsönt. Élly és szeresd

Verseghydet
msk.

[Kazinczy Ferenc jegyzete:]

Vettem Verseghimnek ezen levelét Ér-Semlyénben,
Január 6-dikán, 1804. – Kazinczy Ferencz msk.

**37. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek
Buda, 1804. április 9.**

Budánn April. 9. 1804.

Barátom!

Válaszodot örömmel vettem. Szívemből sajnálom, hogy Makkjaid neked is vannak. Bosszut állani rajtok, kicsiny-szívűség, de ellenben, a' magunkét rajtok nem követni, és **őköt** más jó emberekkel meg nem ösmerkedtetni a' végbűl, hogy **tőlők** magokot ójják,

úgy látszik, alacsonyság és embertelenség volna. Ezer gonosz közt **allig** lelsz egy jót, 's még ezt is akarattyokra hagyni, 's ellenségeit²²⁴ szegénykével meg nem ösmertetni mi lenne a' világból? Édes Barátom! Epictetus és a' többi efféle Urak nagyon szépen beszélnek ugyan, és tanácsaik szembe tűnván, még ragyogni is látszanak; de ha vallyon az emberségnek *közönséges* előmozdítására hasznosak-e vagy sem? válasszák meg az egek. Mi jobb vallyon, a' rossz embereknek kezekben hagyni a' fegyvert, vagy az eleven szén alatt értett jótétemények által kezekbe új fegyvert adni-e a' jámborok ellen? vagy ellenben olly tehetetlenké tenni, hogy senkinek se árthassanak? Úgy de az utolsó nem történhetik károk nélkül? Igaz, de lehet-e azt kárnak mondani, a' mi csak azért támad a' gonosz embernél, mivel ő másnak kárt nem okozhat? De erről elég! Csak azt teszem még hozzá, hogy én nagyon rendes ember lettem. Akármely arany sentenciának nem hiszek többé, hanem jól szeme közé nézek előbb, ha megegyez-e a' józan ésszel, mellyel az ég minden embert megáld, a' ki vele élni akar.

Hogy képemet kiadóm munkáim' elejébe tegye, nem csak nem kívánhatom, de meg sem engedhetném. Okát neked meggyóonom, de úgy, hogy köztünk maradjon. Nekem a' tudományos dolgokra nézve különös vélekedéseim támadtak a' múltt 9 esztendő alatt, mellyek Országunkban ha nem egészen újjak is némellyeknél, legalább még nagyon ösmertlenek. Ha ezek' elejébe képemet vagy csak nevemet is oda függeszteném, személyem ellen kelne az egész tudós világ. E' czégér nélkül ellenben, legfellyebb, ha egy két Tudós áll ki a' végből, hogy vélekedéseimet ostromollya; mert vélekedést sokkal nehezebb ám ostromolni, mint személyt gyalázni. – A' melly Darabokat neked a' minap elküldöttem, nem fognak közre bocsátatni, legalább **még** élek. Ösmérem én a' Magyarnek érzékenységét; noha jól tudom ellenben azt is, hogy a' Magyar is csak ember, és hogy az embert sokkal könnyebb játszva oktatni, feddeni és jobbítani, mint ránczos homlokkal mondott prédikációk által.

Kívánságod szerint ime itt vannak a' szabadulásoknak napjai. Landerer 28. Szeptembris 1803. – Tancsics 7. Maji 1804. – Szén 30. Maji 1804. – én 27. Augusti 1804.

Munkáidnak előre örvendezek. Válogatott Darabok. De originális munkáidról leveledben semmit sem szóllasz? El nem hitethetem pedig magammal, hogy egy olyan Elme, mint a' tiéd, csak arra határozza repteit, hogy fordításokkal küszködgyön. Ezen versekről:

Eszköze lenni az isteni kéznek,
egy nem haszontalan tagja az Egésznek,
férjfinak ez gyönyörű jutalom!

engedd meg, hogy egy syntaxisbéli regulánkra megemlékeztesselek. Az efféle esetekben a' mi *lessz* verbumunk Dativust kíván. Resolváld prosaice: az isteni kéz *eszközének*, 's az Egész' egy nem haszontalan *tagjának* lenni, gyönyörű jutalom ez férjfinak. A' nominativus verseidben germanizmus. A' deák ilyen esetben accusativussal él. Bocsáss meg merészségemnek.

²²⁴ ellengégeit [Átírással javítva.]

A' mi ortografiám iránt való kérdéseidet illeti, ezekre valóban nem felelhetnék a' nélkül, hogy egy két árkuat össze ne írják [!]; úgy tudniillik, hogy convincálni reméllyelek. Ha a' *Tiszta Magyarság* nevű munkám, mely 22 esztendőbeli nyomozásaimnak gyümölcse, közre bocsáttatik, minden betűmnek okát kitanulhatod belőle.

Sírva fakadok, valahányszor meggondolom, hogy szegény nyelvünk annyiféleképen íratik, majd nem, valahány Tudósaink vannak, és hogy egyik sem keresi az igaz ortografiát a' józan észnek leányaiban, az analogiában, etimológiában, és eufoniában, hanem mind csak a' régi vagy új auctoritásokban.

Kulcsár Urat én tisztelem és szeretem. De ő olly Úrnál lévén, a' ki nagyon csiklandós, tartok tőle, ne hogy kárának ítéllye, ha neve az enyímmel összevágasszatik. Ő ugyan olly emberséges lessz, ha ez iránt megszólítod, hogy szándékosan helyben hagyja; de nem tudom, ha titkon nem fogja-e még is fájlalni. Hadd el tehát inkább az én nevemet. Én a' te pusztá szeretetteddel megelégszek. Sőt talán még neked is, nekem is jobb, ha munkáidban nem csaknem dicsírsz, hanem még nem is emlegetsz. Én a' mi Auctoraink között ugy is csak ollyan vagyok, és akarok is lenni, mint a' hanga a' czedrusok között. Egyéb tekintetben pedig semmi sem vagyok egyéb, hanem egy szerencsétlen a' ki hajótörése után nyugodalmas homályt keres. Kik róllam körülöttem barátságosan emlékeznek, azokat nevemmel, kérlek tiszteld.

Most már azt, a' mi sorsomnak változását illeti! Nem tudom, megírtam-e már, hogy előbbeni pensiom, mely 350 fból áll, a 27. 10bris 1803.visszaadatott. De azt meg nem írtam, tudom, hogy minek utánna Ő Herczegségénél, Palatínus Urunknál, voltam, pensiómért köszönetet mondani, egynehány nap múlva Ő Excellentiája, Gróf Szapáry, Ő Herczegségének Fő Udvarmestere²²⁵ magához hivatott, és Kisasszonyának tudománybéli nevelésével megkínált. Én a' hivatalt elfogadtam, s azonnal tellyesíteni is elkezdtem. Könnyebbségemnek okáért Szent György' napjára a' várba költözök, mert a' királyi palotába a' vízi várasbúl naponkint feljárnom, lehetetlen volna. Szállásom²²⁶ Odlitzer kereskedőnek a' házában lessz, mely a' fő piarcz' mellékénn fekszik, és a' Paráda-piaczra néz.

Maradgy jó egészségben. Ezt minden egyéb jókkal szívből kívánnya

igaz tisztelőd
V. F.

[Címzés a bortékon:]

de Bude A Monsieur

Monsieur Francois de Kazinczy

à

par Debreczin.

Ér-Semlyén

²²⁵ [Fő] Udvarmestere

²²⁶ Szállásom <az>

**38. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek
Buda, 1806. június 22.**

Budánn 22dik Junius. 1806.

Kegyelmes Uram!

Ama' mély tisztelet, mellyel Excellentiádhoz már sok esztenköktől fogva viseltetek olly nagy bizodalmat szül bennem, hogy Excellentiádnak még távúlról is merészellyek alkalmatlankodni. De azonnkivül Excellentiádnak hazafiúsága is arra kötelez engem', hogy első legyen azok között, a' kikkel magyar írásimot közleni szeretem. Herculesnek amaz öntött képe, mellyet Felséges Nádorispányunk a' Nemzeti Könyvháznak ajándékozott, alkalmatosságot és okot adott nekem arra, hogy e' kegyes és bölcs Urunknak dicséretére fakadgyak.

E' költeményemnek egynehány párjával merészlek Excellentiádnak kedveskedni, azt az alázatos kérésemet függesztvén csekély adományomhoz, hogy egy pár példázatot méltóztasson Excellentiád Méltóságos Gróf Festetich György Úrnak Keszthelyre küldeni, kit sem ösmerni szerencsém nincsen, sem levelemmel terhelni merészségem. Vegye, kérem, jó névenn Excellentiád mértéketlen tiszteletemnek e' kis jelét, és bizodalmamnak, ha talán terhére volnának, méltóztasson megbocsátani.

Ezzel Ő Excellentiájának Kegyelmes Grófné Asszonyomnak kezét alázatosan csókolván, magamot Mindkettejeknek tapasztaltt Kegyelmeibe ajánlom, és végső pihenésemig vagyok

Excellentiádnak

alázatos szolgálja
Verseghy Ferencz mp.

**39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek
[h. n., 1806. július 1. és július 6. között]**

Főtisztelendő Nagy Prépost Úr

Szent Iván' havának negyedikénn hozzám írtt levelét Szent Jakab' havának első napján minden tisztelettel vettem. Köszönöm Főtisztelendő Uraságodnak mind nyelvünknek előmozdításában való hazafiúi fáradságot, mind hozzám való különös bizodalmát, mellynek hogy kötelességem szerint megfelelhessek,²²⁷ Nemes Pest Vármegyének fordítását harmad napja²²⁸ Pestenn mind Budánn hajházom, és kezemhez kapni csak ma reméllem. Ámde hogy kívánságának legalább egyik részét mennél hamarább tellye-

²²⁷ bizodalmát, <mellyel vélekedésemet a' mesterséges szavaknak fordítása iránt hallani kívánni méltóztatnak. De> |mellynek hogy kötelességem szerint megfelelhessek,| [Betoldás a törlés fölött.]

²²⁸ fordítását <azóta hogy Főtiszt. Uraságodnak Levelét vettem> |harmad napja| [Betoldás a törlés fölött.]

sítsem, 's ez²²⁹ által is háladatos tisztele[te]met²³⁰ megmutassam, előre küldöm én itt a mesterséges szavaknak fordításáról általlyában való vélekedésemet.²³¹

40. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek Buda, 1806. július 6.

Főtisztelendő Uram!

A' többi szókról való Jegyzéseket egynehány nap mulva küldöm el Főtisztelendő Urnak, kinek ezen alkalmatossággal elegendőképen nem²³² panaszkodhatom fájdalمامot, mikor látom, hogy Hazafitársaink a' Curialis Stílusban szokott mesterséges szóknak fordításával is megmeg veszedelmes kicsinységekben foglalatoskodnak, a' helyett hogy a' fő dolgot ügyelnék. *Cházár András*, N. Gömör Vármegye' Táblabírájának iszonyodással olvasom ama' projectumát, hogy a' Magyar Nyelvből mind ki kell vetni az idegen nyelvekből kölcsönzött szót, a' minők még ezek is: *föld, plánta, pompa, király, Nádor Ispány*, 's a t. A' Curialis magyar stílus noha sok deák szóból áll, de csak magyar még is, és már régen kész.

Hazafitársaink pedig, a' helyett hogy ezenn a' kész curialis magyar nyelvenn az Ország' dolgait az új törvény szerint folytatni kezdenék, a' mi a' fő dolog; a' curialis magyar stílust a' *purismus* által úgy felforgatták, hogy végtére a' fő dolgot sem ezenn, sem az új nyelvenn végre nem hajthatták. Ennek a' vége az lessz, hogy a' magyar nyelv-

²²⁹ [wie inder Schrift] [Utólagos betoldás a sor fölött, halványabb tintával.]

²³⁰ tisztele[te]met <ny[.][l[...]]>

²³¹ vélekedésemet. <Minekelőtte nyelvünkről a' legújabb törvény hozatott volna az Ország' gyűlésében, a' mesterséges szavaknak fordításáról ama' könyvecskémbe melly<et> a' *Tiszta Magyarorságnak* neve alatt Pestenn Eggenberger Józsefnél árútatik, a' 43 [és 65] oldalon <így szóllok> kitétem [már] rövid szókkal ítéletet „A' hol a' compositumok nem elegendők arra, hogy a' nevelkedő kultúrának új idéit tökéletesen kifejezhessék, tartsuk meg ott amaz idegen szót, mellyel egész Európa él, és magyarosítsuk meg annyiból, hogy képes legyen formatívainkat és inflexióinkat felfogadni. Illyenek a' technicus terminusok a' tudományokban és a' mesterségekben, mint: *filozofia, fizika, firnász, grimász* 's a' t. Ide tartozik az is, hogy a' curialis stílusban a' deák terminusokat magyarra fordítani nem csak felette nagy haszontalanság, hanem nagyrészt még lehetetlenség is. Miért ne lehessen megtartani e' stílusban az efféle szót: *archivum, protocollum, sententia, citatio* 's a' t. Kivált ha új magyar neveik olyanok, hogy ezeket tökéletesen ki nem fejezik. Hiszen a' curialis stílusban nem az æstheticabéli szépség, nem a' csinosság a' fő cél, hanem az értelmesség. A' német fordította ugyan már nyelvére ezeket, de olly értelmetlenül, hogy velek különös studium nélkül senki sem élhet.

Azután a' 65 oldalonn regulákat is szabok azoknak megmagyarosítása iránt: úgy mint

1ör) Ha könnyen és értelmesen lehet az idegen szót magyarra fordítani, mondgyuk azt magyarul.

2) Egyébaránt pedig tartsuk meg, ammint van, ha egyébaránt betűi a' magyarban is úgy hangzanak, mint az idegen nyelvben, és ha végzéseik a' magyar inflexiókkal és formatívákkal való összeakasztására alkalmatosak mint *pompa, plánta*.

3) De ha az idegen szónak betűi a' magyarban másképp hangzanak, mint az idegen nyelvben, akkor jónak tartom azokat magyar betűkkel úgy írni, ammint> [A levélfogalmazvány szövege itt megszakad.]

²³² nem <pas>

nek ellenségei egyszerre felkiáltják, hogy az Ország' dolgainak folytatására alkalmatlan, és a' deákot visszakérik.

Budánn Szent Jakab' Havának 6dikkán 1806.

41. Versegby Ferenc – Nagy Józsefnek Buda, 1806. július 20.

Főtisztelendő Nagy Prépost Úr!

Ezekből állanak vélekedéseim mind általlyában, mind pedig szórúl szóra a' Curiális stilusnak fordítása iránt. Valamint kimondhatatlanul böcsülöm Főtisztelendő Úrnak nemes ügyekezését, mellyel T. N. Vás vármegyét arra birta, hogy az Ország' dolgait magyarul folytassa; úgy Nemzetünknek Existenciájára kérem Főtisztelendő Urat, vessen az említett T. N. Vármegyénél, és vettessen ez által más vármegyénél is gátot ama' most annyira felbuzdúlt és csak ifiúi elmékhez illő pözsögésnek, melly a' Curialis stilust, sőt még magát a' Magyar Nyelvet is egészen fel akarja forgatni.

Volt ilyen Enthusiasmus a' Németeknél is; de ő nállok ez nem volt olly veszedelmes, mint nálunk; mivel az anyanyelveknek nem voltak Hazájokban semminémű ellenségei. Mink most az által, hogy új magyar nyelvet akarunk magunknak a' Curia' számára csinálni, megnehezíttük, sőt meglehetetleníttük magunknak végrehajtását amaz új törvénynek, melly az Ország' dolgait magyarul kívánja folytatni. Tudóssaink is így cselekedtek II. József' üdejétől fogva a' tudományokkal, mellyeknek mesterséges szavait magyarul és többnyire csak *gondolom szerint* előadván érthetetleneknek tették írásaikat, 's a' helyett, hogy a' Culturát elősegítették volna, inkább akadályoztatták.

Egyébaránt felette nagyra böcsülöm Főtisztelendő Prépost Úrnak hozzávaló bizodalmit, és szerencsésnek tartom magamot, ha nemes kívánságának vékonyságom legalább részént megfelelhett. A' *hiteles kiadásokat* és az *esküvésnek formáit* örömet fordítottam volna; de az előttem fekvő nem csak magartalan, hanem imitt amott²³³ még logikátlan fordítást is nem érthetvén elegendőképen, az originálisok pedig kezemnél nem lévén, azt a' szolgálatot meg nem tehettem úgy, ammint magamtól kívántam volna. Azonban közlött jegyzéseim szerint, ha ezek tetszést találnak, könnyű lesz azokat is fordíttatni. A' fő dolog ezeknek fordításában, valamint az egész curiális stilusban szinte az, a' mi a' levélírásban, *hogy úgy írjunk, ammint beszélünk*. Ha a' közönséges beszédben a' Curiális stilusnak deák szavait megtarthattuk, miért ne lehetne azokkal az írásban is élni?

Ezzel magamot úri szívességébe ajánlván, minden tisztelettel vagyok
Főtisztelendő Nagy Prépost Úrnak
Budánn Szent Jakab' havának 20dik napján 1806.

Alázatos szolgája
Versegby Ferenc mp

²³³ amott <eleg>

**42. Verseghy Ferenc – Kisfaludy Sándornak
Buda, 1806. október 11.**

Kisfaludy Sándornak Verseghy Ferencz
Tiszteletet, Barátságot, Boldogságot!

Ha nem vagyok is méltó ama' különös magasztalásokra, mellyekkel engemet Kisfaludy Sándorunknak illetni tetszik, háladatos örömmel fogadom én azokat még is, mint annak bizonyos jeleit, hogy vannak Hazánkban érdemes Férfiak, kik ügyekezeteimet böcsülni, 's újabb repülésekre hevíteni tudgyák. A' szülés' fájdalmaimnak legkellemetesebb jutalma az asszonyoknál az, ha gyermekeiket a' világ szépeknek vallyá. Nem vagyunk-e mink könyvszülők ebben az asszonyokhoz hasonlóak?

Hímfit én még fogságomban olvastam. Óh melly vígasztaló jelenés volt ő nekem! Elrekesztve lévén a' világtól 's literatúránknak állapottyáruul semmi bizonyost nem tudhatván, e' könyvecske szoros ugyan de törvényes útonn át tudott hozzám hatni 's azt súgta meg bádgyadozó szívemnek, hogy vannak bölcs férfiak, kik nemes ügykezetű munkáikkal literatúránkot még a' vészek' közepénn is bajnokul oszlopollyák, mellyet iszonyú csapások alatt sínleni gondoltam. Ó adott nekem új kedvet arra, hogy *Aglájámat* és *Rikótimot*, mellyek már részben feküdtek, újra kisimítsam. Ennek testvérét, a' *Regéket*, várva várom. A' mi nyomtatásbéli hibáinak jobbitását illeti, ez iránt *Sághy* Ferenc Urral így végeztünk. *Kulcsár* Istvány Úrra lévén már e' jobbitás bízva, az *első* correcturát *Sághy* Úr övele végezteti, a' *másodikat* pedig hozzám küldi. Ezt én két okbul kívántam. Az első az, mivel több szem többet látván a' nyomtatás így hibátlanabb lehet. A' másik pedig az, mivel két correctúra felette sok üdőt venne el tőlem, ki szerencsétlenségem után szegény 82 esztendő anyámat tökepenzeitől, sőt még házi eszközeitől is csalárd emberek által megosztva találván, kénytelen vagyok a' könyvárosoknak' bérért olly munkákat készíteni, a' minőköt ők akarnak, hogy szülömmöt szolgálójával együtt eltartassam. E' két okhoz oda járúl még az is, hogy az utolsó correcturát választván, bizonyosabb lehetek abban, hogy a' kézírásnak ortográfiája a' nyomtatásban tökéletesen megtartatik. Cselekedettel ohajtom én így megmutatni, a' mit *Aglájám*hoz ragasztott *Declaratiómban* azokrúl mondok, a' kik tőlem a' magyar írásnak módgyában különböznek.

Ortografiámnak untig elegendő okait adtam én grammaticámban és Tiszta Magyarágomban, és a' mi különösen ama' plurális accusativusokat illeti, mint *gyönyörködőköt*, *dobogóköt*, *törökőköt* 's a' t, *Aglájámban* a' *becsúszott hibákrúl* a' 245 és köv. old. Hogy mindenik nyelvnek eufoniáját magábúl a' nyelvnek járásábúl kell meghatároznunk, megmutattam *Tiszta Magyarágomnak* 17. §ban a' 19. old. Hogy tovább a' Magyar eufonia a' vocálisokat, classificállyá, és valamint a' formatiókban, úgy a' declinatiókban és conjugatiókban is azt kívánnyá, hogy a' suffixumok az ő vocálissaikot a' törzsök szavaknak utolsó vocálissaihoz alkalmaztassák, előterjesztettem *Tiszta Magyarágomnak* 28. §. a' 33 old. Nyelvünknek e' tulajdonsága olly szembetűnő és olly tagadhatatlan, hogy még különbféle declinatióink és conjugatióink is reá vannak építve. Nevezze ezt, a' ki akarja monotonianak, elég az ahhoz, hogy nyelvünknek fő tulajdonsága. Eufoniánknak reguláinn dolgozván, el nem mulattam én, tanácsért a' különbféle dialectusokhoz

folymodni; de 22 esztendőbéli fáradságim után csak azt találtam, hogy minden dialectusban vannak szépségek és vannak hibák is; és hogy egy dialectusunk sincs, mellynek szokásaiból az egész nyelvnek bizonyos és állandó regulákat lehetne szabni. A' ki ezt végbe akarja vinni, annak a' nyelv' járását az analogiának fáklijával kell mindenik dialectusbul mintegy kikémleni. Találtam azonban nyelvünkben szavakat, mellyek mind a' három, vagy legalább két dialectusban a' regularis *o* helyett *a* vocálist, a' regularis *ö* helyett pedig *e* vocálist kívánnak, s ezeket Grammaticámban a' 23. oldaltól fogva a' 29dikig fel is jegyeztem; oda függesztvén a' 27. oldal. *Anmerkung* a' regulát is, melly szerint azokat meghatároztam, s melly Aglájámban is olvastatik a' 245. old; de a' mi ellenben csak egy dialectusban, vagy egykét Vármegyében szokás, és, a' mi több állandó regula nélkül szokás, arra a' többi dialectusokat grammaticámban kénytelenítenem nem lehetett, annyival is inkább, mivel az egész nyelvnek fő reguláit megsérti. A' melly regula azt kívánja, hogy a' tompa szavak után a' formátiókban, declinációkban és conjugációkban tompa formatívák: és inflexiók, az élesek után élesek, a' középszerűek után pedig középszerűek tetessenek, *mihelyt a' formatívák és inflexiók három ágúak*; ugyan az a' regula kívánja azt is, hogy a' plurális accusativusokban a' tompa nominativus után *ot* silabát, az éles után *et* silabát, a' középszerű után pedig *öt* silabát tegyünk, amint *Aglájámban* a' 247 old. megmutattam. Ellenben tehát, a' melly jussal így írhat e' regula ellen valaki: gyönyörködőket, törököket, tököket, dobogókat, szinte azon jussal írhatná a' másik: gyönyörködőkhoz, törökökről, tökökből, dobogókenn; a' harmadik: gyönyörkedik, vagy éppen gyönyörkedik, törekeket, vagy éppen terekeket, tökeket, vagy éppen tekeket; a' negyedik pedig a' Baranya Vármegyei vén asszonnyal: *adi, hordozi, tsúfíti, tudi*, a' mi a' *Hazai Tudósításoknak* 19. darabjában a' correspondenstől felette hibásan neveztetik *eredetiségnek*. Mi lenne a' mi nyelvünkben, ha az efféle fajulásokat mind olyan eredetiségeknek néznénk, mellyekre egész nyelvünknek reguláit és szépségeit építeni kellyen?

Szabad legyen nekem e' monotonához hasonló eufoniáról általlýábanvaló vélekedésem ide tenni. Úgy nézem én ezt, mint a' *napkeleti eredetiségnek* bizonyos jelét. A' hajdani napkeleti népeknél, mivel *természetesebb* emberekből állottak, mint a' napnyugotiak, vagy az éjszakiak, a' szépségek is *eggyügyűbbek* voltak. Az Indiai nyelvekről és nevezetesen a' Chinairól azt mondgya **Herder**, hogy eufoniájok majdnem gyermekes, kicsinységekből áll. A' napkeleti szelíd ember szépségnek tarthatta valaha, ha a' *gyöngyök* egymás után, a' *rubinok* megmeg egymás után, s a' *záfírok* hasonlóképpen egymás után fűzettek; még a' napnyugoti, vagy éjszaki vad bajnok ellenben mint a' hármat bizonyos rend szerint öszevegyíthette, és a' *tarkában* gyönyörködhetett. Ez történhetett nyelveikben is. Amaz a' tompa törzsökszóhoz tempa [!] formatívákat és inflexiókat, a' középszerűekhez középszerűeket, az élesekhez élesek ragasztani szépségnek tartotta; még a' napnyugoti, és kivált az éjszaki napnyugotra szakadt ember a' vocálisokat mindent rend nélkül öszevegyítette.

Ezen eufoniának okát abban is találom, hogy a' napkeleti ember clímája miatt tünnyább lévén, mint a' napnyugoti és éjszaki, könnyebbnek találta azt, hogy a' melly szózatbéli organumokkal a' törzsökszót kimondotta, azokkal mondgya ki a' hozzá ragasztandó formatívákat és inflexiókat is; mintsem hogy minden silabánál más más orga-

numokot vegyen elő, vagy hogy határozottabban szóllyak, a' vocálisoknak organumait minden silabánál másféleképen modificállyá, mint a' napnyugotiak.

De még a' *természetes musikában* is merném én keresni ezen eufoniának okát. Mert az eggyügyű és szelíd napkeleti embernek a' füle szebbnek tartotta, a' bassusbéli vocálisokhoz ismét bassusbélieket, a' ténorbéliekhez ismét ténorbélieket, és így tovább, ragasztani, mint e' hangoknak egyik neméből a' másikba szilaj szökéseket tenni. Az bizonyos, hogy midőn nyelvünk, ammint *Tiszta Magyarság*. 28. §. 3. és 4. szám alatt a' 34 old. megmutattam, a' discantusbéli sívó vocálisokat, és, i, í minden egyébnemű vocálisokhoz oda ragasztva, és viszont; nagyon elárúllyá azt, hogy eufoniáját eredetileg a' *természetes musikának* köszönheti. A' musikában, tudni illik a' discantusbéli szaladásokhoz a' bassusnak majdnem mindenik tónussa illik, mivel a' bassusnak akár-mellyik tónussa magában foglallyá a' *tertiát, sextát, octávát* és sokszor még a' *decimát* is; még a' discantusbéli hang ellenben rövid oscillatiókból állván, minden *accord* nélkül szűkölködik. **Sulzer** Allgemeine Theorie der Schönen Künste, articulo *Klang, Discant*.

De hadd felellyek már meg a' ritmusok iránt tett kérdésekre! Az első ez: A' jó metrumban, vagy a' jó ritmusban van-e nagyobb musika? Erre a' felelet a' *Magyar Versnek különféle nemeiről* való értekezésemben olvastatik, melyet Aglájám' elejébe függesztettem. A' ritmus, valamint a' musikának, úgy a' versnek is fundamentuma lévén csak akkor érdemli meg a' musika' vagy a' vers' nevét, mikor egyenlő mozdulásai, melyekből áll, az elsőben tactusra, a' másokban silabamértékre szoríttatnak, mely a' poézisbéli tactus. Valamint pedig a' hexametrumban, elegiacumban és sapphicumban, úgy bizonyára a' többi métrumos versekben is, nem csak a' lépéseknek (lábaknak) egyenlő száma és mozgása találtatik fel, a' mi a' ritmus' mivoltához tartozik, hanem azonkívül a' lépéseknek egyenlő és olyan mértéke is, mely valamint a' musikában, úgy itt is azt kívánja, hogy minden lépésnek *első* sillabája *erős, másodika* pedig *gyengébb* legyen. A' hexametrum, pentametrum, és sapphicum csak azért tetszenek jobban hangozni, mint a' többi métrumos versek, mivel szokottabbak és így járásaik ösmeretesebbek. A' cadentiás versek ellenben hasonlóak a' víznek egyenlő csöpögéséhez, mely tactus nélkül és így musika nélkül is szűkölködik.

A' mi a' második kérdést illeti, örömet megvallom, hogy mind a' métrista, mind a' ritmista hasonlóképen formált és cultivált lélekkel bírván, a' ritmista sokkal több hasznót hajt, több örömet okoz hazafitársainak, mint a' métrista; nem csak azért, mivel Nemzetünk a' ritmust jobban ízleli; hanem azért is, mivel ritmusban könnyebben és így többet írhat az ember, mint métrumban. Ifjabb koromban kikeltem én a' ritmus ellen ama' munkában: *Mi a' Poézis: és ki az igaz Poéta?* de jóllehet már most átlátom, hogy többet mondtam ellene, mintsem kellett volna, nem bánom meg még is cselekedeteimet azért, mivel a' métrumos versek, melyekre talán némelyek felbuzdultak, vagy felbuzdulni fognak, a' nyelvnek szépítésére és meghatározására sokat szolgálnak.

A' rövid gondolatoknak kifejezésére nagyon alkalmasnak és szépnek találok a' *liricumot*, a' mesékre, tanító darabocskákra a' *hexametrumot*, a' hosszabb költeményekre pedig a' *ritmust*. Kezdetem én hexametrumban egy nagy poémát, és elég messze vittem; de tapasztalván, hogy valamint csinálni, úgy érteni is nehéz, inkább csak a' ritmushoz folyamodtam, mely azt fogja megesközleni, hogy a' poémának, ha elkészülhet, tízszerre terjedtebb haszna lesz. Azonban, mivel a' ritmus még a' közbeszédet is meg-

szenvedi, a' métrumos poétának pedig, ha csak középszerű munkát akar is lenni, a' szókbán felette sokáig kell válogatni; kívánnám, hogy a' poéta minekelőtte ritmusokat csinál, métrumos versekkel küzködjön egy darabig. Így ő a' magyar synonymumok között a' legszebbekkel megösmersedvén, utat nyit magának a' poézisbéli érzékeny nyelvre is, melly nélkül Ritmistáink nagy részént szükölködnek.

Feleletem' hosszaságának oka csak az, hogy Kisfaludynktól olyan embernek kívánok ösmertetni, a' ki még akkor is, mikor különösségeket vadászni látszik, okokra épít. Meglehet, hogy ezek nem mindenkor olly sikeresek mások előtt, a' minőknek nekem lenni tetszenek; de addig legalább kénytelen vagyok nekik hódolni, még belőlők fontosabbak ki nem forgatnak. Az ő Úri szívességébe, és barátságába ajánlván magamot, Neki viszontag állandó egészséget és minden jókat kívánok. Írtam Budánn Mindszent' havának 11dik napján, 1806.

**43. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek
Buda, 1806. december 21.**

Ő
Excellentiájának,
Sárvári Felsővidéki
Gróf Szécsényi Ferencz Úrnak,
a' Magyar Nemzeti Könyvház' érdemes
Szerzőjének
Verseghy Ferencz
alázatos szolgálattját ajánlya, és
mindennémű boldogságot kíván.

Mély tisztelettel és szívemnek háladatos indulattal vettem Excellentiádnak jeles ajándékát, melly a' Nemzeti Könyvház' Cathalogussának öt első Tómuassából áll. A' bőcsületet, mellyet Excellentiád nekem ez által tenni méltóztatott, soha elegendőképen még nem hálálhatom. Ha a' tisztelet és a' ragaszkodás, mellyel Excellentiádhoz viseltek, elejétől fogva tellyes nem volt volna, ezen alkalmatossággal legfőbb pontyáig nevedhetett volna.

De, hogy e' Kegyelemhez még egy újat kapcsolni méltóztatson Excellentiád, alázatosan kérem. Engedgye meg, tudni illik, hogy e' feleletemmel híres Nemzeti Könyvházában Nemzetünknek örök örömére, és csekélységemnek különös dicsősségére fenn maradjon emlékezete annak is, a' mi szinte e' napokban történt. Felsőes Császári és Királyi Fő-Herczégységének, JOSEF Nádorispányunknak hazafiúi buzgóságát értem, mellyel a' most folyó Karácsony' havának tizenötödik napján az én vezérlesem alatt a' Magyar Nyelvnek, mellyben eddig sem volt járatlan, bővebb gyakorlásához fogni méltóztatott.

Ezzel magamot Excellentiádnak tapasztaltt Kegyelmeibe továbbra is ajánlván, mély tisztelettel és szives háladatossággal vagyok

Excellentiádnak

Budánn Karácsony' havának 21dik

napján, ezernyolczszázhatodik

esztendőben.

alázatos szolgája
Versegghy Ferencz mp

**44. Versegghy Ferenc – Széchényi Ferencnek
Buda, 1806. december 27.**

Kegyelmes Uram!

A' folyó holnapnak 21dikétől fogva hasztalan' keresek abban módot, hogy Excellentiádnak tiszteletére lehessenek. Mivel ő Herczagsége a' Magyar Nyelvben naponkint, minden kivétel nélkül, vesz leczkét, és én minden erőmöt, és üdvömöt arra fordítom, hogy Császári Királyi Felségének a' tanulást megkönnyebbítsem, a hátramaradásnak veszedelme nélkül mindedig sehova' sem mehettem. Méltóztasson Excellentiád ide zártt feleletemet így is jó néven venni azonban, még eleven szóval megmondhatom Excellentiádnak érzékeny háladatosságomat.

Eggy úttal Excellentiádnak és Nagy Méltóságú egész Házának szerencsés új esztendő't kívánván, magamot tapasztaltt kegyelmeibe ajánlom, és utolsó pihenésemig mély tisztelettel vagyok

Excellentiádnak

Budánn 27dik December,

1806.

alázatos szolgája
Versegghy

**45. Versegghy Ferenc – József nádornak
[h. n., 1806.]**

Euer K. Hoheit!

Unterzeichneter bittet unterthänigst, sein ungarisches Gedicht über die Statue des Hercules, welche höchstdieselber der National-Bibliothek zu schenken die Gnade hatten, höchstdero Nahmen dediciren zu dürfen.

In der Erwartung dieser Höchsten Gnade, verharret er mit erfurchtsvollsten Ergebenheit²³⁴

E. K. H.

unterthänigst gehorsamster
Diener
F. V.

[A kéziratlapon fejjel lefelé az alábbi, Verseghy Ferenc kezével írt szöveg szerepel:]

Itt a' mozaika tündöklött képekben
amott a' zománcz művekben²³⁵
bleibt alles
Égtek a' gyűrűkön

**46. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak
Buda, 1808. június 20.**

Serenissime Princeps Caeseo-Regie,
Regni Hungariae Palatine!
Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungarico-Aulicum!

Infrascriptus humillime obtestatur: dignetur ei Serenitas Vestra Caeseo-Regia et Excelsum Consilium Regium a Sua Majestate Sacratissima augmentum pensionis annuae pro innata Sibi Benignitate exoperari.

Pretium rerum necessiarum quotidie increscere, abunde notum est, ut adeo Supplicans, provectoris jam aetatis, magna virium suarum parte per aegritudines, in servitio Regio in castris olim turcicis ad latus Superioris Castrensis praestito contractas fractus, atque morbis, harum utpote aegritudinum consecrariis, attestante hic sub ./' adnexo testimonio medico, hucdum obnoxius, ad Clementiam Sacratissimae Suae Majestatis pro alleviamine humillime recurrere constringatur.

Accedit, quod in tanta rerum penuria, Matrem etiam suam 84 annorum, tempore novennalis absentiae suae per malevolos homines omni substantia subleste spoliata, una cum servili, cujus spe ob male affectam valetudinem, ac fractam penitus senectutem, noctu diuque indiget, ex obligatione filiali sustentandam habent.

Renovata humillima petitione sua, cum plenissima veneratione ac devotissima subjectione perseverat

²³⁴ Er[.]ebenheit [Átírással javítva.]

²³⁵ művekben <Ragyogtak a' gyűrűk / a' keleti gyöngyök>

<Itt hímzett szőnyegek függtek Frígyából

drága szövevények amott Persiából>

Serenitatis Vestrae Caesareo-Regiae
et
Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis
Budae 20a Junii 1808.

humillimus servus
Franciscus Verseghy mp
Expaulinus Presbyter.

[Melléklet:]

Infrascriptus praesentibus Fidem facio Admodum Reverendum Dominum Franciscum Verseghy a morbosa depositione in Osse Pectoris Cariosa Vulnera – plures ante Annos habuisse, hinc remanens Materia in Massa Humorum Oberrans pedes Vulnerosos cautus ponens Arthriticis Doloribus juncta pertinaci febre eum tantopere vexat, ut et per Hebdomadas lectui affixus sit.

Budæ die 18a Junii

Josephus Kramer mp.
salub Med. Doctor
nec non Civitatis Reg [...]

**47. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomda megnevezetlen munkatársának
h. n., 1810. január 11.**

11dik Januárius 1810.

Kedves Barátom Uram!

Elfelejtette leküldeni a' fordításra való Német Lexicont? vagy talán kölcsön nem talált? Az utolsó esetben nem jó volna-e az én Olasz Lexiconomot elővenni, melyet *Flathe* 1785. kiadott, és három Alphabétumból áll? Vagy még várakozzunk? Az Úr jobban ösmeri azt a' két Urat, a' kik magokat e' dologban interessállyák. Ha tehát szükségesnek itéli, hogy végső szavokat megvárjuk, várakozok szívesen. Egyébaránt ellenben jónak tartanám, a' dologhoz mennél hamarább kezdeni, kivált, ha az legalább az Urak között ki van már csinálva, hogy a' német legyen az első, és a' *kész munkát minden bizsonnyal* megveszik.

A' mi fáradságomnak jutalmát illeti, az Úrnak szíves barátságátúl bizonyosan remélem, hogy azt úgy fogja ezen Urakkal meghatározatni, ammint az üdöknék környüllállásai megkívánnák. Drága minden, a' papirospénz pedig naponkint ócsúl. El nem kell tovább felejteti a' munkának nehézségeit is, mert folyó beszédet tízszerre könnyebb fordítani, mint a' *magányos szóknek mindennemű értelmait pontosan meghatározni*.

Mivel az originálist, akár a' *Deux Nations* Lexicont vegyük, akár a' *Flatthet*, három alphabétumból állani tudgyuk, nem volna-e jó az én munkámnak árát, nem a' nyomtatandó árkusok szerint, hanem általlyában előre meghatározni? és a' Contractust e' szerint csinálni? Ezen esetben el nem kellene felejteti, hogy az origyinálíshoz az orszá-

goknak, fő városoknak, nevezetesebb mezővárosoknak, híresebb folyóknak, és hegyeknek neveit is akár in Contextu, akár különösen ad Calcem oda függesztem.

A' Correctúrának az árát, kérem, ne vegyítse az Úr öszve a' munkának a' jutalmával. A' papirosra nézve pedig, mellynek csak közönségesnek, de jónak, és simának kellene lenni, az Úrhoz fogok folyamodni.

Láthattya az Úr mindezekbűl, hogy tűzben vagyok. Ha a' Contractus miatt megvárja is az Úr K. Urnak visszaérkezését; a' munkához való kezdést ne halasztassa velem továbbra, ha lehet.

Az *Emberi Nemzetnek történeteire nézve* feltette magában az Úr hogy annak kiadásárúl valakivel szállani fog. Ide függesztem a' két első résznek rövid sommáját. A' második rész még nem kész; de az első már ki lehet adni. Árát ezen első résznek 250. forintra szabtam; melly sommábűl, ha ezüstre reducálljuk, allig esik 3. forint egy írott árkusra. A' manuscriptum 23. árkusból áll. Ezen árába nem foglalom a' correctúrát; sőt azonkívűl fenn tartom magamnak még azt a' szabadságot is, hogy valakinek dedicálhassam.

Egyébaránt magamot tapasztalt szivességébe ajánlván, vagyok

Kedves Barátom Uramnak

igaz szívű tisztelője
V. F. mpria

[Melléklet:]

*Az Emberi Nemzetnek Történetei. I. Kötet,
A' Természetnek és a' vadságnak állapotja a' társaságos életnek, avvagy az első
országoknak hajnalodásáig.*

NB. Hogy e' részt külön is el lehessen adni, a' következő titulust is elejébe függesztettem:

A' vadságnak állapotja, avvagy a' régi és legújabb vad népeknek tulajdonságai.

A' Szakaszoknak mutató Táblája.

I. Szakasz. A' Természetnek állapotjárúl általlyában.

II. Sz. Az emberségnek legsó garádicsárúl, az érzékenységrűl.

III. Sz. Az emberségnek második garádicsárúl, a' gyermekes észrűl, a' társaságos érzeményekrűl és a' képzésrűl.

IV. Sz. A' vadságnak állapotjárúl általlyában.

V. Sz. A' vad embernek eledelérűl, házi érzeménnyerűl, társaságos hajlandóságárúl és hevesységérűl.

VI. Sz. A' vad embernek igazságtalanságárúl, érzékenykedésérűl, és nemzeti törvényérűl.

VII. Sz. A' vad embernek jó erkölcsérűl, állhatatlanságárúl, álnokságárúl, hűtlenségérűl; könnyenhivőségérűl, vakmerőségérűl, és félénkségérűl.

VIII. Szakasz. A' vad embernek tunyaságárúl, s az italhoz, musikához, tánczhoz, czifrázkodáshoz, és játékhoz való hajlandóságárúl.

IX. Sz. A' vad embernek érzéketlenségéről az igaz széphez, és hajlandóságáról a' csudálatoshoz, a' bűbájoshoz és a' pusztításhoz.

X. Sz. A' vad embernek babonásságáról, szenteskedéséről és zabolázhatatlanságáról.

XI. Sz. Községes Jegyzések a' vadságnak állapotjáról.

XII. Sz. A' társaságos életnek első zsenéiről.

XIII. Sz. A' házasságról és az atyafiságos szövetségéről.

XIV. Sz. A' hadakozásról, uraságról, szolgaságról, köz jóról, religióról és bálványozásról.

XV. Sz. A' mesterségeknek, köz szokásoknak, nyelveknek, birtokoknak, földművelésnek, és kereskedésnek zsenéiről.

XVI. Sz. A' nemesebb érzeményeknek, jó erkölcsöknek, böcsületnek, tekintetnek, rendnek, igazságnak, és a' polgári társaságoknak zsenéiről.

XVII. Sz. A' kis országoknak kezdetéről, és a' religiónak viszontagságairól.

XVIII. Sz. Az embernek növötényi, állati és emberi tulajdonságiról.

XIX. Sz. A emberi organtziónak külömbféle nemeiről, melyek a' clímáktól okoztatván, az emberi nemzetet több felekezetre osztják.

XX. Sz. Bármely külömbféle felekezetekre legyen is osztva az emberi nemzet, csak egy egész még is.

XXI. Sz. Mikép kell az emberi nemzetnek történeteit tanulni ?

Toldalék, mellyben a' lelemények, úgymint a' culturának zsenéi, bimbói és virágjai, századonként előadatnak ama' nevezetes férfiakkal együtt, kik a' culturát különösebben előmozdít[ották]²³⁶, a' világ' kezdetétől fogva mostanig.

Az Emberi Nemzetnek Történetei. II. Kötet.

A' régi napkeleti birodalmak, úgymint China, Egyiptom, Assíria, Babilon, Persia, Fenícia a' hozzájuk tartozó népekkel együtt.

NB. Hogy e' részt külön is el lehessen adni, a' következő titulust is elejébe függesztettem:

A' régi napkeleti birodalmak, úgy mint China, Egyiptom, Assíria, Babilon, Persia, Fenícia, a' hozzájuk tartozó népekkel együtt.

A' Szakaszoknak mutató táblája.

I. Szakasz. A' régi napkeleti birodalmaknak eredete.

II. Sz. Az országlásnak első zsenéje napkeletben mértéklett monarchiához hasonlított.

III. Sz. A' Törvényeknek eredetéről.

IV. Szak. A' szerzett Törvényekről, kivált mellyekből az országlásunk mivolta áll.

V. Sz. A' szabad országlásokról, akár monarchiák legyenek, akár respublicák.

VI. Sz. A' régi napkeleti monarchiáknak despotizmusáról.

VII. Szak. A' régi despotizmusnak következményeiről.

²³⁶ [A szó vége nem látszik, a lap elszakadt.]

VIII. Sz. A' régi despotizmusnak a' luxusból támadt ártalmasságáról.

IX. Sz. A' polgári törvényekről, a' vélekedésnek törvénnyéről, a' policziának rendszabásáról, és a' nyilvánvaló jusról.

X. Sz. A' Chínai Birodalomról.

XI. Sz. Kosin-Chínáról, Tunkinról, Láoszról, Kóreáról, a' napkeleti Tatárságról, Japóniáról és Tibetről.

XII. Sz. Indosztánról avagy Inidáról.

XIII. Sz. Községes jegyzések ezen országoknak történeteiről és kivált cultúrájokról.

XIV. Sz. Babilonról, Assíriáról és Chaldéáról.

XV. Sz. Médiáról és Persiáról.

XVI. Sz. Feníciáról és Kartágóról.

XVII. Sz. Egyiptomról.

3 a' t.

**48. Prónay Simonné – Verseggy Ferencnek
Györgye, 1810. szeptember 28.**

Györgye den 28st Sept. 1810

Lieber theüerer Freund!

Schon seit mehreren Tagen höhren wir von denen treurigen forfällen; welche das Unglück des Feuers verursachte; so; das ich in der Ungewißheit lebe, ob nicht auch Sie mein theurer Freund ein Theil des Unglücks traf? – Ich zittere for der antwort! – und doch muß ich der wahren²³⁷ Gefühlen eines freundschaftlich-theilnehmenden Herzens bitten, uns durch ein paar zeilen zu wissen zu machen; wie es Ihnen *allen* geht? – Künftige Woche kommen wir selbst hinein, um unsern Lieben Freund zu sehn! lebben Sie bis dahin erst sehr Wohl. Ich Schließe mein Brief in der Hoffnung; nichts mit unsrer Herzen verstimmen wird zu höhren! Ihr Sie Wahraft Liebende Freundin

Prónay

[Címzés:]

An dem
Geistlichen Herrn von Verseggy
Offen

²³⁷ der wahren [Bizonytalan olvasat.]

49. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
[h. n., 1810. szeptember 28. és 1810. november 15. közölt]

Wir sind schon mein theurer Freund seit Mittwoch hir, und ich machte Ihnen noch nichts zu wissen! Man sagte mir die Brüder würde als gestern fertig sein, dan wolte ich unsern Liebsten Freund selbst überraschen, aber wen auch die Brüder nicht darin ist, so wolte ich mir doch die Freude machen Sie zu sehn, doch ich bekam so starke Brustschmerzen, das mich mein Samy²³⁸ über das Wasser nicht läßt. – Wir bleiben bis Donnerstag hir, und so sehr es uns freuen würde Sie zu sehn, so muß ich Sie bitten, Ihre Gesundheit nicht der Gefahr oder der Erkältung auszusetzen. Ausser es wäre Warm, und Sie kämen ohne den geringsten Nachtheil zu erwarten hierüber, dan würde Sie zu jeder Stunde Ihre Sie von Herzen liebende Schwester erwarten. Prónay.

50. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
h. n., 1810. november 15.

Lieber Wehrtester Freund!

Wir gehn weg, ohne Sie gesehn zu haben, die vielen Geschäfte hinderten uns darin, heute nachmittag wolten wir zu Ihnen, und wahren schon in der Wasserstadt, als wir bekante antrafen und uns so vergüteten, das wir umkehrten; und nur im Herzen Ihnen das lehbe wohl sagten! – Doch sobald wir wieder herein kommen, sollen Sie gleich Nachricht haben, bis dahin wollen wir schriftlich, so oft es sein kann, sich etwaß von uns wissen lassen. Lehen Sie recht sehr Wohl Theurer Freund! Denken Sie manchmal an Ihre Sie wahrhaft liebende Freunde!

Prónay

P. S.

Diese Kleinigkeit in die Kuchel, bin ich frey meine Freund zu überschicken, mich der²³⁹ Ositsky bitte ich meine Empfehlung zu sagen, nebst der bitte, das Schmalz²⁴⁰ als eine kleine Erinnerung von mir anzunehmen. Adieu!

15sten 9br 1810.

[Címzés:]

An den Geistlichen Herrn von Verseghy
 Ofen

²³⁸ [Bizonytalan olvasat.]

²³⁹ der <Osisky>

²⁴⁰ Schmalz [Bizonytalan olvasat.]

**51. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1810. december 1.**

Nándor den 1st Dec. 1810

Lieber theurer Freund!

Ich habe heute so viel geschrieben, das ich mir fornahm, mein Schreiben an Sie auf im andermal zu lassen, aber – es ist mir onmöglich, ich eyle also noch for dem Schlafegehn an den Schreibtisch, und will nur die wenigen Worte sagen; und fragen wie sich unser Geliebter Freund seitdem wir Ihn verlassen haben befindet? oder ob Ihm sonst nichts unangenehmes widerfuhr? – Wir sind alle bis auf meinen Vatter der Sie vielmal küssen läst gesund; ich befinde mich auch nicht am besten, dan mein Gutter Mann ist in Györgye und da kann es onmöglich ganz gut gehn! ich schließe nun, sonst wird aus der paar Zeilen²⁴¹ welche ich mir beim widersetzen forgenamm habe zu Schreiben, ein förmliche Brief; ein Beweiß, wie schwer es ist von den Freunden sich zu trennen! lebben Sie wohl mein theurer Freund! Das ich Ihnen K[]eine Versicherung der Freundschaft, gebe²⁴² beweißt eben wie sehr ich bin Ihre

Sie Schützende Freundin

Prónay

[Címzés:]

Pour Monsieur Monsieur François de Werseghy a Bude

**52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének
h. n., 1810. december 4.**

Den 4. 10br 1810.

Gnädige Frau Baronin!
Schätzbareste Freundin!

Für das mir und der Ossitzky²⁴³ überschickten Schmalz küßen wir Euer Gnaden die Hände. Gott lohne Ihr es! sagte sie mit Thränen in Augen; Gott lohne Ihr es! sagte ich mit der innigsten Dankbarkeit. Mit Freuden ergreifen wir gewiß eine jede Gelegenheit, unsre Erkenntlichkeit zu bezeigen.

Mir wäre es unendlich lieb gewesen, wenn ich Euer Gnaden sammt dem Herrn Baron in meiner Wohnung zu sehen, die Ehre gehabt hätte. Manches, was ich in Betref dieser Wohnung²⁴⁴ sagen werde, wäre viel einleichtender gewesen. Die erste Gelegenheit

²⁴¹ paar [Zeilen] [A sor fölött betoldva.]

²⁴² gebe [A sor fölött betoldva.]

²⁴³ Ossitzky<.>

²⁴⁴ Wohnung <im Bezug auf unseres Vornehmen>

besteht aus zwei Stuben mit einem Antichambre für einen Bedienten, und mit einer kleinen Küche. Diese bewohnen die Ossitzkischen. Dann kommen zwei Stübchen mit einer geräumigen Kuchel, welche ich bewohne. Neben mir sind wiederum zwei größere Zimmer auf die Gaße, und ein kleineres auf den Gang mit einer Küche, und mit einer Speisekammer; welche ein lediger pensionirter alter Major bewohnt. Ein Garten beim Hause. Die Aussicht ist auf Pest, und vom Gange auf die Waßerstadt, Altofen und Waitzen. Die Luft ist nicht so scharf, wie in der Festung, und viel reiner, als in der Waßerstadt, weil das Haus auf dem Festungsberge frei steht.

Erlauben E. G. daß ich nach dieser kurzen Beschreibung meiner Wohnung auf unser Vorhaben hinüberschreite. Wir sind genöthigt, dieses unter uns bis Ende Januarii ins Reine zu bringen, wenn ich auf Georgi eine sichere Wohnung haben will; weil das Aufsagen, oder wenigstens die Abänderungs-Verträge in Betref der Wohnungen in demselben Hause, wo ich jetzt bin, den 2ten Februarii geschehen müssen.

Mein erster Antrag war, das Quartier des Majors für den jungen Herrn Baron, für mich, und für meine Mutter zu nehmen, und in die Kost zu den Ossitzkyschen zu *gehen*. Außerdem aber, daß das letztere dem Herrn Baron nicht anständig ist, wären auch zwei Zimmer für den jungen Herrn, für mich, und für den Bedienten nicht genug.

Mein zweiter Antrag gieng dahin, daß ich in dem nemlichen Quartier des Majors die Kost durch meine jetzige Köchin besorgen²⁴⁵ will. Aber außerdem, daß auch in diesem Fall für den jungen Herrn, für mich, und für den Bedienten nur zwei Zimmer übrig blieben, muß ich auch gestehen, daß ich von dieser ungeübten und wunderlich-alten Köchin nicht viel Wohlgeschmackes²⁴⁶ erwarte. Ich habe sie seit dem ich diesen Antrag E. G. gemacht habe,²⁴⁷ auf ein paar Proben gesetzt, und sie ist ziemlich schlecht bestanden. Suppe, Rindfleisch, zugemüß, und Braten waren es, was sie mir bis jetzt nach der Leitung meiner Mutter gekocht hat. Was aber das Eingemachte, die feineren Mehlspeisen, oder Köche anbelangt, die doch ein Kind, wie der junge Baron ist, nothwendig haben muß, in diesen ist sie, wie ich nur sehe, ziemlich unbewandert. Ueberdieß müßte sie auch noch einen besondern Dienstboten haben, welcher ihr im Abwaschen, im Herumlaufen, und in der Wäsche an die Hand ging, und deßen Erhaltung sehr kostspielig ist. Endlich müßte ich in diesem Falle meine Sorgen auf die Erziehung, und auf die Haushaltung theilen, weil meine Mutter zu alt ist, als daß sie der²⁴⁸ Haushaltung vorstehen und die Küche regieren²⁴⁹ könnte. Darf ich E. G. auch das noch sagen, daß die alte Personen beim Kochen sowohl, wie auch bei der Tafel gewöhnlich unrein sind?

Die dritte Art uns zu arrangieren wäre die, daß ich das Quartier des Majors nur für den jungen Herrn, für mich, und für den Bedienten nehme, und eine besondere Köchin halte, die aber wegen der Wäsche und wegen Abwaschen sicher wieder ein Kuchelmensch haben wollte. Diese Art wäre²⁵⁰ sehr kostspielig; und ich müßte wahrhaftig

²⁴⁵ <...>|be|sorgen [Betoldás a törlés fölött.]

²⁴⁶ [.]ohlgeschmackes [Átírással javítva.]

²⁴⁷ sie |seit dem ich diesen Antrag E. G. gemacht habe,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁸ de[.] [Átírással javítva.]

²⁴⁹ vorstehen |und die Küche regieren| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁰ wäre >nicht nur wegen der großer Zahl der Zimmer, sondern auch wegen der Köchin, und ihren Dienstungs>

mehr auf die Haushaltung, als auf die Erziehung schauen. Ueberdies würde ich mich auch mit einer jungen Köchin den bösen Mäulern, und mit einer alten der unreinen Bedienung, und Kuchelzübereien Preis²⁵¹ geben.

Nachdem die Sachen so stehen, so bitte ich E. G. inständig sich mit dem H. Baron zu beratschlagen, ob mein erster Antrag mit folgenden Abänderungen nicht annehmbar werden könnte?

Die Ossitzkyschen räumen uns ihr Quartier, wo ein geräumtes Zimmer, ein kleineres, ein Antichambre, und eine Kuchel ist, und das weniger kostet, als die Wohnung des Majors. Das größere Zimmer, welches vor sich das Antichambre hat, wäre unser gemeinschaftliches Studierzimmer, wo ich auch schläfe; das benachbarte kleine Zimmer wäre das Schlafzimmer des jungen Herrn. In der daran liegenden kleinen Küche, die auch einen besonderen Ausgang auf die Stiegen hat, könnte der Leibstuhl²⁵² des jungen Herrn, und die Säuberungs-Geräthschaften des Bedienten seyn. Meine Mutter blieb in meiner jetzigen Wohnung. Die Ossitzkyschen bekommen jene des Majors, der im Hause eine andere Wohnung²⁵³ beziehen könnte. Was die Kost anbelangt, diese würden²⁵⁴ wir von der Ossitzky nehmen, mit²⁵⁵ der Bedingniß, daß sie uns die Speisen in unser Zimmer schicken soll, wo ich also mit den jungen Herrn ganz abgesondert speisen würde. Dieser wäre ja ebenesoviel, als die Speisen von einem Tracteur nehmen, mit dem Unterschied, daß unser Tracteur im 5ten Zimmer im nemlichen Haus, und auf dem nemlichen Gang wäre, der also die Speisen durch unseren Bedienten brühheiß und ganz gemächlich liefern könnte. Die nemliche Ossitzky würde auch die Wäsche und die Reinigung des jungen Barons übernehmen; und ich hätte gar keine Sorgen, als nur die einzige Erziehung. Ich bin überdies, vollkommen überzeugt, daß die Ossitzky aus Ehrgefühl, aus Freundschaft, und aus Erkenntlichkeit, ja sogar aus dem edlen Triebe der Rechtschaffenheit, welche Eigenschaften die Köchinnen wohl nicht haben, den Wünschen des jungen Barons, und seiner Guten Eltern sowohl, wie auch den meinigen, als Oberaufseher der Bedienung, die der junge Baron haben soll, zuvorkommen würde.

Hier ist der Ort, wo ich etwas in Betref des Preißischen Sohnes um die Ehre dieser meiner Freundin zu retten, sagen muß. Nachdem dieses Kind von seinen Professoren und Instructoren als ein unbündiger Dummkopf erklärt worden ist, beklagte sich seine Mutter gegen meiner Freundin einigemal, daß sie mit ihm nichts anfangen könne. Die Ossitzky schlug ihr vor, seinen Unterricht mir zu übertragen. Sie ergreif den Rath ganz hastig; aber sie hatte nicht Muth genug, mich anzusprechen. Die Ossitzky war es, die mich dazu beredete. Anfangs gieng der Bube täglich zum Eßen nach Hause, und weil ich dem Ossitzkischen Kinde nur Abends Lectionen geben konnte, nahm er an denselben Theil, und übernachtete bei der Ossitzky. Für die Wohnung, für das Frühstück, und für ein wenig Abendsuppen zahlte die Preiß ein Bagatell; und mir gab sie 200 f. Als sie nach Pest zog, gab ihrem Kinde die Ossitzky auch die Kost ohne Wäsche, weil der Knabe höchst unrein war. Sie zahlt aber, obschon die Zeiten täglich schwerer wur-

²⁵¹ Kuchelzübereien <bloß> [Preis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵² könnte [der Leibstuhl] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵³ Wohnung <bekommen>

²⁵⁴ diese <könnten> [würden] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁵⁵ nehmen, <unter> [mit] [Betoldás a törlés fölött.]

den, meiner Freundin, sammt den Geschenken kaum 250 f. jährlich. Was kann man für eine so geringe Summe in Banc-Noten fordern? Ueberdies war meine Freundin den ganzen Tag die Martyrerin der spitzbübischen Unbündigkeit des Knabens, der auch mir entsetzlich viele bitteren Stunden verursacht hat. Denn wie er in dem ersten halben Jahr so gut lernte, daß sich alles wundern mußte, so blieb er die ganze übrige Zeit ein ungelehrtes Thier. Nur vor einem jeden Examen konnte ich ihn einige Tage mit Versprechungen²⁵⁶ dahin bringen, daß er die Antworten auf die Fragen halbweg erlerne. Ich und meine Freundin waren genöthigt zu klagen; aber die Mutter²⁵⁷ achtete mehr auf die lügenhaften Klagen des Knabens, der schlaue genug war seine Mutter unter der Hand wider die Ossitzkyschen Kinder, und selbst wider die Ossitzky einzunehmen.

Nun mögen E. G. selbst beurtheilen, ob da in Betref meiner Freundin und dem Preißischen Kinde der nichts anderes, als ein gefreßiger und höchst unbündiger Thierchen war,²⁵⁸ auf den jungen Baron eine für sie nachtheilige Anwendung Plaz haben könne?

Nun folgen noch einige Fragen in Betref der Forderungen, die E. Gnaden für den jungen Baron zu machen gesinnt sind; nemlich:²⁵⁹

Eben erhalte ich von E. G. den mir unendlich schätzbaren Brief von Nándor de dato²⁶⁰ 1. Dec. 1810.²⁶¹ Ich bedaure, daß E. G. und unser lieber Papa sich nicht wohl befinden; hofe aber, daß dieses nur kleine Anfälle sind, die²⁶² ihren Ursprung von dem schlechten Wetter haben, und die sich bald, wie ich sicher hofe, heben werden. Meine Beratschlagungen sind noch nicht zu Ende; ich habe noch in Betref unseres Vorhabens viel, sehr viel, aber lauter Dinge zu sagen, die E. G. überzeugen werden, daß ich an ihrer Mütterlichen Sorge wegen der Erziehung Ihres geliebten und einzigen Sohnes den innigsten Theil nehme. Die Fortsetzung werden E. G. bei der nächsten Gelegenheit bekommen. Die Wirtschafterin kann nicht länger warten, und ich bin genöthigt mich von der angenehmen Beschäftigung zu reißen, die ich²⁶³ darin finde, wenn ich auch entfernt bezeigen kann, wie²⁶⁴ hoch ich es schätze, zu seyn

E. G.

ergebenster Diener

²⁵⁶ Tage [mit Versprechungen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁷ aber <sei> [die Mutter] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁸ Kinde [der nichts anderes, als ein gefreßiger und höchst unbündiger Thierchen war,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁹ nemlich: <Wie viel Speisen zu Mittag, wie viel zum Abendeßen? Welches Frühstück: Ob auch Wein? und wie viel? Wie oft soll in der Woche die Wäsche gewechselt werden? Wie oft soll das Bett überzogen werden? Was soll er als Vesper-Brod, oder als sogenannte Jaussen bekommen? Wie ist er gewöhnt, am Kopfe, und im ganzen Körper gereinigt zu werden? Wie wird die Schuldigkeit des Bedienten bestimmt? Ich wünschte,> [NB. Istud emmisit pro sequenti littera] [Lapszéli betoldás az áthúzott szakasz mellett.]

²⁶⁰ den [Átírással javítva.]

²⁶¹ 1810. <Ich [er]sehe daraus mit Freuden, daß alles gesund ist, aber>

²⁶² die <sich>

²⁶³ ich <finde>

²⁶⁴ wie <sehr ich>

53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének
Buda, 1810. december 6.

Ofen den 6. 10br 1810.

Gnädige Frau Baronin!
 Schätzbareste Freundin!

Ich schloß meinen nächsten Brief in der Eile, weil die Wirtschafterin nicht länger warten konnte, und nehme mir die Freiheit, ihn alsogleich fortzusetzen.

Die Fragen in Betref der Forderungen, die E. G. für den jungen Herrn Baron zu machen gesinnt sind, kann man, glaube ich, auf folgende einschränken:

Wie viel Speisen soll Er zu Mittag, und wie viel zum Abendessen bekommen? – Ob auch Wein? – Welches Frühstück? – Welche Jausen? – Wie oft soll in der Woche seine Wäsche gewechselt werden? Wie oft soll das Bett überzogen werden? – Wie ist er gewöhnt am Kopfe, und im ganzen Körper gereinigt zu werden? Die Antworten auf diese Fragen sind nicht nur für die Kostgeberin nothwendig, damit sie ihre Gaben sowohl, als auch ihre Mühe schätzen kann, sondern auch für mich, damit ich von derselben²⁶⁵ alles fordern kann, was zu seiner Nahrung, und Gesundheit dient, und was er zu empfangen bis jetzt gewöhnt²⁶⁶ war.

In Betref des Bedienten muß man²⁶⁷ auch wissen: ob er das Kostgeld²⁶⁸ oder ebenfalls im Hause die Kost bekommen soll. Das letztere wäre mir lieber, weil er unter dem Vorwande²⁶⁹ des Mittagmals, und besonders des Abendessens viel versäumen, und uns täglich sehr lange allein lassen, ja auch durch schlechte Gesellschaft in einem Wirtshause verderben könnte. Die Zahl der Speisen, wie auch die Maaß seines²⁷⁰ Getränkes zu bestimmen, wird²⁷¹ meines Erachtens sehr²⁷² nothwendig seyn.

Seine Schuldigkeiten möchte ich nicht gern auf die Küche, und²⁷³ auf das Einheizen ausdehnen, Ich wünschte ihn, mehr als einen Kammerdiener des jungen Herrn Barons betrachten zu können. Ihn anziehen, ihm aufbetten, auskehren, seine Kleider ausklopfen, seine Garde-robe in der Ordnung halten, den Tisch aufdecken, servieren, die Stiefeln putzen, ihn begleiten, und wenn ich in die Kirche, oder irgendwohin nothwendigerweise ohne ihm gehen müßte, ihn ja unter keinem Vorwande verlassen; dieses wären meines Erachtens seine Schuldigkeiten.

Mein Wunsch wäre auch, daß E. G. für den jungen Herrn Baron ein eigenes Service auf 3 bis höchstens 4 Personen gäben; ich meyne ein paar Tischtücher, Servieten, Meßer etc. Gläser; nicht als ob man gesinnt wäre, Gastereien zu halten, sondern weil es

²⁶⁵ ich [von derselben] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁶ gewöhnt <ist>

²⁶⁷ muß <ich> [man] [Betoldás a lap szélén.]

²⁶⁸ Kostgeld <bekommen>

²⁶⁹ Vorwande <in sein Kost s[...]>

²⁷⁰ seines <Trunkes>

²⁷¹ wird <auch>

²⁷² Erachtens <auch> [sehr] [Betoldás a sor fölött.]

²⁷³ Küche, <ausdehn oder> [und] [Betoldás a sor fölött.]

sich ereignen könnte, daß jemand solcher von E. G. zu uns mit einer Post geschickt wurde, wie z. B. der Herr Fiscal, der Hofrichter etc., dem man aus Höflichkeit ein Mittagmahl antragen müßte. Ueberdies, wenn der junge H. B. einen besonderen Musickmeister, Tanz – oder Zeichnungs-meister haben sollte, so wird es nöthig seyn, diese²⁷⁴ manchmal zum Tische einzuladen. Ich weiß, wie es mit diesen Herrn bei der Comtesse zugeht, wenn man sie manchmal in dieser Hinsicht vernachlässigte.

Ich wünsche wahrhaftig vom Herzen,²⁷⁵ daß der junge H. B. Zeit seines Lebens keinen Arzt brauche. Wenn es aber geschehen sollte, so schlag ich E. G. den D. Krammer, und den Chyrurgus Mayer vor, die meine Freunde sind, und die ich als redliche, und geschickte Männer kenne. Letzterer hält gar keine Boutique, sondern curiert nur wie ein Arzt der innere und äußere Krankheiten. D. Krammer ist schon²⁷⁶ über 20. Jahre mein bewährter Freund.

Nun muß ich E. G. etwas auch von meiner Wenigkeit sagen. Der Herr Baron²⁷⁷ erklärte mir sehr freundschaftlich, er habe von mir als Erzieher, nichts anderes zu fordern, als daß²⁷⁸ ich aus seinem Sohne einen *ehrlichen Mann* und einen *guten Patrioten* ziehen möchte. Das übrige überläßt er meinen Einsichten. Diese zwei Eigenschaften sind freilich genug, um²⁷⁹ seine wahre Glückseligkeit zu gründen. Aber die Welt fordert von seiner Geburt, und von seinen Talenten auch glänzende Eigenschaften, die man mit dem Worte: *Noble Erziehung*, kurz auszudrücken pflegt. Die tief sinnigen Wissenschaften gehören unstreitig nicht darunter; aber desto sicherer diejenigen, die²⁸⁰ seinen Umgang angenehm,²⁸¹ und ihn schimmern machen. Die Sprachen sind also²⁸² die Hauptsache bei einem Knaben. Dieses ist der sicherste Weg zu den Kenntnißen der Cultur, und zu der Liebe der guten Sitten zu gelangen, welche die Nationen besitzen, deren Sprachen er reden wird. In Ungarn fordert man von einem guten Patrioten, die Kenntniß der lateinischen Sprache, die ihn zugleich zu der Quelle der europäischen Cultur führen wird. Die höhere Conversation bei den Großen liebt die französische Sprache. Die Musick-Kenntniß ist heut zu tage ein wichtiger Theil der edleren Erziehung, und bildet meines Erachtens das Herz, indem sie ihm milde Neigungen einflößt. Aber die Musick-Kenntniß wird für unvollkommen gehalten, wenn man die italiänischen Sprache vermißt. Dann braucht der angehende Jüngling die Geographie, die Naturgeschichte, die Weltgeschichte, die Geschichte seines Vaterlandes, und zur Schärfung seines Vaterlandes die Rechnung und die Geometrie. Die Bildung seiner Vernunft giebt dann die Physick, seines Herzens die²⁸³ Ethick, oder die Moral, seines Geschmackes die Aesthetick, wohin auch das Zeichnen und das Tanzen²⁸⁴ gehört.

²⁷⁴ diese <Herren>

²⁷⁵ wahrhaftig <...> |vom Herzen| [Betoldás a törlés fölött.]

²⁷⁶ schon <gegen>

²⁷⁷ Baron <hatte mir>

²⁷⁸ daß <seinen><Sohn seinen ehrlicher Mann, und [...]>

²⁷⁹ um <ihn fähig zu machen>

²⁸⁰ die <ich schimmern und>

²⁸¹ angenehm, <machen>

²⁸² sind <unstreitig> |also| [Betoldás a törlés fölött.]

²⁸³ die <M>

²⁸⁴ Zeichnen |und das Tanzen| [Betoldás a lap szélén, korrektúrájellel.]

Dann braucht er noch die die Oeconomie, die²⁸⁵ Kentniß der Rechten, und besonders der vaterländischen, und endlich diejenigen Wißenschaften, die der Stand erheischt, den er mit der Zeit ergreifen will.

Mit mehrere Materien einen Knaben zu überladen wäre sehr unbehutsam. Sein Körper braucht bis sein 16tes²⁸⁶ Jahr fast mehr, als sein Geist. Nur dieser muß nicht, dem Körper zu gefallen, vernachlässigt werden. Ich glaube also seine Studien in den ersten Jahren auf folgende Art eintheilen zu können.

Elemente der Moral, der Geographie und der Naturgeschichte. Uebungen der ungarischen, deutschen, französischen und lateinischen Sprachen. Rechnung und Musick.

E. G. hatten die Güte mehrmahl zu erklären, daß Ihr Edles Herz mich als Ihren Bruder betrachtet, und daß es nach dem Ableben meines seeligen Freundes, Ihres lieben Bruders, die Erziehung Ihres Kindes nur mir anzuvertrauen wünsche. Ich übernehme dieses Geschäft²⁸⁷ wirklich mit einem brüderlichen Herzen, welches über dieß durch die innigste Ehrerbietung und Freundschaft gegen den Herrn Baron begeistert, nichts so sehnlich wünscht, als Ihm seine väterliche Freuden zu vervielfältigen, den Glanz seiner Familie durch einen neuen Zweig zu vermehren und der Welt zeigen, daß Er sich in der Wahl eines Erziehers nicht betrogen habe. Ich halte mich also berechtigt, von E. G. im Gegentheil eine schwesterliche Versorgung zu erwarten. Wenn eine Herrschaft einen Erzieher aufnimmt, verspricht Sie demselben auf gewisse Jahre die Kost, das Quartier, Licht, Heizung, Wäsche, Bedienung; zweitens eine gewisse Summe auf Wäsche und Kleider; drittens nach Ablauf der²⁸⁸ bedungenen Jahren eine Pension, oder eine Anstellung. Dann geben sie sich einen wechselseitigen schriftlichen Contract und so weiter. Wir wollen aber nicht so handeln.

E. G. werden die Güte haben mir mit Ihrem Sohne die Kost, das Quartier, Licht, Heizung, das Waschen und die Bedienung genießen zu lassen, damit ich²⁸⁹ wegen meinen Unterhalt keine Sorgen habe; und das Uebrige überlasse ich gänzlich E. Gnaden und dem Herrn Baron. Können Sie mir etwas mehreres geben,²⁹⁰ ohne Sich und Ihren Kindern wehe zu thun, so werde ich es als eine schwesterlich-brüderliche Erkenntlichkeit mit herzlichen Danke annehmen. Im Gegentheil bitte ich auf den Fall einer dringenden Noth,²⁹¹ mich ebenfalls brüderlich an E. G. und an H. Baron wenden zu dürfen. Wie dieser Fall sich ereignen könnte, will ich E. G. kurz erklären.

Während meines Unglücks ist meine Mutter ihrer Capitalien beraubt worden. Ich bin also genöthigt sie sammt ihrem Dienstboten zu erhalten,²⁹² der sie pflegt und der²⁹³ unter uns gesagt, in meinem Hause ein unumgänglich nothwendiges Uebel ist, und der²⁹⁴ mich, mit einem Worte, wünschen macht, abgesondert zu leben, und für meine

²⁸⁵ die [die Oeconomie, die] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁶ sein <22tes> [16tes] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁸⁷ dieses <...> [Geschäft] [Lapszéli betoldás.]

²⁸⁸ der <Ja>

²⁸⁹ ich <auf mich keine>

²⁹⁰ mehreres <thun> [geben] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁹¹ Noth, <...>

²⁹² Dienstboten [zu erhalten,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁹³ und [der] [Betoldás a sor fölött.]

²⁹⁴ und <welcher> [der] [Betoldás a törlés fölött.]

Mutter in einer gewissen Entfernung zu sorgen. Die Pension meiner Mutter besteht aus 200, die meinige aus 400 f. Sollte ich die Censor-Stelle nicht bekommen und auch keinen Nebenverdienst haben, so könnte ich mich mit der nöthigen Lein-Wäsche, und Kleidern schwerlich versorgen; ausgenommen, wenn ich nebst den täglichen Meßgeldern, die ich von den Elisabetanerinnen bekomme, mit dem Bücher-Schreiben ein unverhofftes Glück machte, welches in Ungarn kaum zu erwarten ist.

Auf dem Falle also, daß ich die Censor-Stelle erhalte, die mit der Erziehung eines jungen Knabens sehr leicht zu vereinigen ist, will ich Euer Gnaden²⁹⁵ außer der oben erwähnten Versorgung²⁹⁶ nicht beschwerlich fallen. In dem entgegengesetzten Falle aber würde ich bitten,²⁹⁷ mir durch einige Lebensmittel die Erhaltung meiner 87. jährigen und unbehülflichen Mutter zu erleichtern.

Ich bitte E. G. meiner Gesprächigkeit in diesem so entsetzlich²⁹⁸ langen Briefe zu verzeihen. Sie beweiset augenscheinlich, daß es mir Ernst ist, und daß ich in diesem so wichtigen Geschäfte pünktlich seyn will. Wenn mein langer Brief E. G. Langeweile machen sollte, so bitte ich ihn theilweis zu lesen, zu bedenken, und sich dann darüber mit dem H. Baron zu berathschlagen. Die Einwendungen, oder Bedenklichkeiten bitte ich mir ebenso aufrichtig mitzutheilen, wie meine Vorträge aufrichtig sind.

Weil ich überzeugt bin, daß E. G. auch²⁹⁹ die Erziehung Ihrer Fräulein sehr am Herzen liegt, so nehme ich mir die Freiheit, hier einen kleinen Antrag zu machen. Die guten Sitten, die richtige Moral, die Haushaltung, die weiblichen Arbeiten, ja selbst das Lesen und Schreiben,³⁰⁰ können die kleine Fräulein von Ihrer Mama, die Sich ohnehin diesen angenehmen Geschäften gern unterzieht, und sich Ihren Kindern gern widmet, am besten erlernen, Ein Musick-Meister, und ein französischer Sprachmeister werden für dieselben nothwendig seyn. Was aber das Wissenschaftliche anbelangt, in diesem will ich E. G. an die Hand gehen. Den ersten Unterricht für den jungen H. B. werde ich ohnehin schriftlich geben, und so einrichten, daß es auch für ein junges Fräulein paßen soll. Diese Schriften werde ich E. G. rein abgeschrieben mittheilen. Sie werden den nöthigsten und zugleich nützlichsten Auszug von der Moral, Naturgeschichte, Geographie, Weltgeschichte, ungarische Geschichte, Rechnung, Physick, Wirtschaft, und Aesthetick enthalten, die E. G. also sehr gut benutzen können. So können E. G. meines Erachtens eine Gouvernante sehr leicht vermißen.³⁰¹

²⁹⁵ Gnaden <mit der>

²⁹⁶ außer <...> [der] <Kost, Quartier, Licht, Heizung, Wäsche und Bedienung> [oben erwähnten Versorgung] [Betoldás a törles fölött és a lap szélén, korrektúrajell.]

²⁹⁷ bitten, <mit>

²⁹⁸ entsetzlich<en>

²⁹⁹ G. [auch] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajell.]

³⁰⁰ Schreiben, <und>

³⁰¹ Naturgeschichte, [Geographie, Weltgeschichte, ungarische Geschichte, Rechnung, Physick, Wirtschaft, und Aesthetick enthalten, die E. G. also sehr gut benutzen können. So können E. G. meines Erachtens eine Gouvernante sehr leicht vermißen.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajell.]

54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének
h. n., 1811. január 17.

Den 17. J. 1811

Gnädige F. B. S. E.

Da mein erster Brief noch das vorige Monath durch eine bestimmte und sichere³⁰² Gelegenheit an E. G. abgeschickt worden ist, und den andern zu Anfang dieses Monathes selbst der H. Baron übernommen hat, so kann ich nicht den mindesten Zweifel sagen,³⁰³ daß sie E. G. beide richtig eingehändigt worden sind.³⁰⁴ Ich habe in denselben meine Gesinnungen mit einer brüderlichen Aufrichtigkeit geäußert, die wie ich hofe, nicht verkannt worden ist. Ich habe auch, wie ich sicher weiß, die Bemerkung gemacht, daß ich von E. G. eine bestimmte Antwort noch vor dem³⁰⁵ Ende Januarij haben muß, wenn ich mit meinem Hausherrn auf Georgi einen Contract schließen soll. Da ich nun³⁰⁶ von E. G. bis jetzt gar keine Antwort erhalte, so bin ich genöthigt zu glauben, daß³⁰⁷ mein Antrag nicht anständig sey, oder daß man den Anfang der Erziehung noch weiter hinaus schieben wolle. Mir werden hier, besonders nach dem Ableben Seiner Excellenz des Herrn von Marczibány, dessen kinderlose Wittwe, einige Frauleins von Ihrer Familie bei sich erziehen will, theils herrschaftliche, theils bürgerliche Lectionen angetragen, deren letzteren desto gemächlicher wären, weil man die Kinder³⁰⁸ tagtäglich in die Wohnung schicken will. Ich zögere mit der Antwort nur darum, weil ich von E. G. eine bestimmte Äußerung auf meinen Antrag täglich erwartete. Sollte diese bis Ende Januari nicht erscheinen, so würde ich genöthigt seyn, einige von den hiesigen Anträgen, als sichere Aussichten anzunehmen, die ich dann nicht so leicht wieder aufgeben könnte, ohne diejenigen zu³⁰⁹ beleidigen, die mir³¹⁰ den Unterricht ihrer Kinder anvertrauen wollen.

Ich bitte also E. G. die Sache zu beherzigen. Um die ganze Welt möchte ich gegen E. G. nicht undankbar handeln; aber die Zeiten sind im Gegentheil so schwierig, daß ich selbst auf dem Falle, daß E. G. mit³¹¹ den Anfang der Erziehung des jungen H. Barons nur weiter hinaus schieben wollen, nicht einmal ein paar Monathe ohne sicheren Verdienst bleiben kann, welches ich nur in dem Unterricht der Kinder³¹² finde.

³⁰² bestimmte [und sichere] [Betoldás a sor fölött.]

³⁰³ sagen, <ob>

³⁰⁴ richtig <empfangen haben> [eingehändigt worden sind.] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁰⁵ Antwort <haben muß, wenn i> noch |<...> vor dem| <bis> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁰⁶ ich <aber> [nun] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁰⁷ daß <E. G.>

³⁰⁸ Kinder <in meiner W>

³⁰⁹ [A kéziratlap felső harmadában nem a levélfogalmazvány szövegéhez tartozó, de Verseghy kezétől származó nyelvtanulási segédlet töredéke olvasható.]

³¹⁰ mir <die Erz>

³¹¹ G. [mit] [Betoldás a sor fölött.]

³¹² Kinder <oder>

Ich bitte an H. Baron meinen unterthänigsten Respect zu melden, und mir sicher³¹³ zu glauben, daß ich mich glücklich schätze, wenn ich Euer Gnaden dienen³¹⁴ kann. Ich bin mit der aufrichtigsten Ergebenheit und mit der innigsten Anhänglichkeit
E. G.

gehorsamster Diener.

**55. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1811. január 29.**

[Az OSZK Kt Levelestárban található töredék szövege:]

Nándor den 29^t Jan. 1811

Mein Theurester Freund! Und Bruder!

Sehr lange verzögerte sich diesmal meine Antwort. Täglich hoffte ich das eine Gelegenheit hinein gehn würde, und so versteichen einige Wochen, bis izt wo ich nicht säume Ihren uns sehr geschätzten Brief zu beantworten. For allem andern will ich izt von dem wichtigsten und Nothwendigsten anfangen.

In betref des Quartiers ist es uns ganz recht das Sie das jenige, mit dem geräumigen Zimmer, dem Kleinern, dem Antichambre, samt der kleinen Küche aufnehmen sollen. Die eintheilung welche Sie lieber Freund, damit zu machen gedenken, ist recht sehr gut.

Den Antrag welchen Sie uns der Kost wegen machten sind wir auch einig; nemlich die Speißen in Ihr Zimmer bringen zu lassen, damit Sie nicht die ungemächtlichkeit haben mit dem das zu Hauße Kochen verbunden ist. Ich übergehe izt von Ihren lezten Brief zum zweiten, wo ich Ihnen die Punckte eben so beantworten will, als Sie sie mir vorlegten man versteht sich besser, und zudem ist izt die Haupt Sache das Quartier, weil die Zeit da ist es aufzunehmen, alles andere hat noch seiner Zeit, im Fall ich in der Beantwortung nicht so püncktlich währe.

Die Kost glaube ich auf 5 Speisen zu bestimmen Suppe; Rindfleisch; zugemüß, den einen Tag ein Eingemachtes, den andern, statt den Eingemachtes eine Mehlspeiß, und eine Braten. Zum Abendessen lieber Freund kommt es auf Ihre Gewohnheit an; latzi bekommt izt Suppe und noch eine Speiß gewöhnlich Braten, oder abwechselnt Eingemachtes; eine speiß mehr oder weniger, darüber werden wir noch sprechen; ich bestimme das izt nur so, damit sich Ihre Freundin zu richten weiß.

Bis izt hat latzi zwar Wein getruncken, doch nahm ich mir schon lange for, es ihm abzugewöhnen, weil wie wir glauben jedes hitzige getränke for ein gesundes Kind überflüssig ist; doch anfangs bis er sich zu dem Ofner Wasser gewöhnt, soll er ein wenig Wein mit Wasser vermengt trincken. Das Frühstück soll im Winter Coffe, im Sommer aber Obst sein; zum Jausen bekommt er täglich einen Apfel und ein Stückchen Brodt

³¹³ sicher <glau>

³¹⁴ dienen <, und mich>

was er auch bei Ihnen bekommen kann, nur statt dem Brodt ein Kipfel. Die Wäsche wird alle dritte Tag gewechselt, sie müste nur noch Rein sein, dan könnte es alle virte Tag gescheen.³¹⁵

Das Bett wird alle Vierzehn Tage überzogen. Ausserdem das latzi täglich gekämt, gewaschen, zähnegeputzt; und öfters ein Fußbaad bekömt wird er am Körper nicht besonders gereinigt, wo ich aber diesen Wunsch hinzusetze, so oft es die Warme Witterung erlaubt, jeden Monat einmal ist ihm ins land zu gehn.

Was den bedienten anbelangt, die soll ganz die Stellen bekleiden, welche Sie Wünschen, auch unsrer Absicht mehr nie eine andere, die Kost wünschen auch wie, das der bedinte im Hauße haben soll, aus eben den Gründen welche Sie zu befürchten angaben. Die bedinten Kost besteht täglich aus drei Speißen, nemlich aus Suppe, Rindfleisch, zugemüß und etwaß darauf; das Abends Suppe und noch eine Speiß, bleibt das Mitags von zugemüß so bekommt er das, wen nicht, so ein sauer eingemachtes Fleisch oder eine ordinire Mehlspeiß, auch das wird die Kostgeberin am besten einzutheilen wißen, außerdem kann er an Sonn- und Feýertágen ein Stück Braten bekommen, Wein bekommt er keinen, und da Sie lieber Freund samt meinem latzi Semmeln oder Weisses Brodt zum Tisch haben werden, so kan der bedinte entweder³¹⁶ Brodtgeld, oder ein Leib schwarzes Brodt auf eine bestimmte Zeit bekommen.³¹⁷

[Az OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 123r–123v. jelzeten található töredék szövege:]

Was die Wäsche betrifft glaube ich es so zu machen, da die Wirtschafterin von meinem Vatter ohneden nichts zu thun hat, so kan sie die Wäsche waschen so auch, wie ehers zerissen währe, könnte sie es außbessern. Nun glaube ich auf alles geantwortet zu haben; nur will ich noch etwas in betref Ihre Freundin etwas sagen, während der Zeit kan sich Ossitzky alles wohl überlegen, und da sie bloß die besorgung der Kost über sich haben wird, die forderungen bis dahin zu berechnen, wieviel in bauern Gelde zu zahlen währe – dan will ich Ihre alle die Naturalien sagen welche ich Ihr auf Abschlag um die billigsten Preise geben könnte – damit sich Ihre Freundin um die Provision nicht zu sorgen hätte.

In der festen Überzeugung das Sie die stette Gesundheit meines latzi wünschen, danke ich Ihnen for die zärtliche Sorge welche Sie im jeden möglichen fälle im forauß for ihm hegen, bleibt Latzi so gesund als igt ist, so werden wir wohl keinen Arzt brauchen, in den entgegengesetzten fälle währe mir derselbe Benne am liebsten; solle aber ein umstand sich ereignen so es nicht möglich währe um Benne zu schicken, oder er schnelle Hülfe befordert würde; so bitte ich Sie unter Ihre freunde den geschicklichsten zu wählen.

Nun mein Freund! schreibe ich zu dem Plan der Erzih-hung [!] über! Aber was soll ich darüber sagen, als – das uns alles was Sie uns in Ihren Brief so schön Mitheilten fester überzeugte, welchen würdigen Freund wir an Ihren haben! Mit freudiger Rührung lasen wir Ihr edles Vorhaben an unsern Sohnes zu erfüllen! – Ich bin igt zu beregt um Ihnen eine Schmeicheley zu sagen, aber Sie lasen Rousseaux [!] Emil über die Erziehung?

³¹⁵ gescheen [Bizonytalan olvasat.]

³¹⁶ entweder <Sch>

³¹⁷ [A töredék kéziratának hátlapján Verseghy alábbi levélfogalmazványának zárósorai szerepelnek: 56. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 31.]

Und wen all das Schöne und Wahre aus Rousseaux [!] *nur traumte*, erreichbar ist, so fühlen wir, fieleicht unter Tausende das Glück zu haben die³¹⁸ Ausbildung unsers Sohnes einen Wahren Freund zu Übertragen! O Mein freund! So wenig wir Ihnen dieße Freundschaft lohnen können; so wenig können wir Ihr edles anerbärten annehmen – mit der Kleinen Summe von 600 f Jährlich, vollen wir unsrer Erkentlichkeit bezeugen, Nebst der freundschaftlichen aufforderung in jeden fall, der Sie auch nur in die geringste Verlegenheit setzen könnte, sich, wie an eine wahre Schwester zu werden; welche nur dan glauben wird ihre Schuld halb abgetragen zu haben, wen Ihr freund Sein lehben Sorgen freier führen wird. Rechnen Sie also in jeden fall auf die erfüllung Ihres Wünsche der Alte Frau wegen; wir werden sich ja darüber noch besprechen, zu einer Kleinern erleichterung der haushaltung Ihrer Mutter erhält sie 6 eimer Wein, und was wir sonst thun können geschieht herzlich gerne.

Auch dankt Ihnen mein Herz for die Freundschaftliche hulfе in der Sie mir bejstehen wollen beÿ die Erziehuhg [!] meiner Mädchen, dieße Mittheilung nehme ich mit der grösten Freude an, und ich sehe im forauß das mir vieles in der Erziehuhg [!] erleichtert werden wird, und wie fielen Nutzen werde ich *selbst* noch aus denen Schriften schöpfen können.

Ich lege hir den latzi seine Schrift bey, sowohl im Ungarischen und deutschen, ich bitte aber es mir wieder zurückzusenden, es ist das erste geschenck vas ich von ihm habe; darum soll es aufbewahrt werden, Nun lehben Sie recht wohl mein theüresten freund! und sein Sie Versichert das wir Sie als unsern wahren Freund und Bruder Lieben! Dieße Versicherung wird uns stet in gleicher Offenherzigkeit erhalten!

Ihre wahre Freundin
Prónay

P. S. Ich lege hir 100 f Bei da Sie igt Vermählich auf das Quartier daran werden geben müssen.

56. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak
h. n., 1811. január 31.

Den 31. Jänner 1811.

Gnädige F. B. Liebwerteste F. zärtliche Schwester!

Mit Freuden erhielt ich Ihre Antwort, mit theilnehmenden Thränen las ich darin die pünktlichen Äußerungen einer zärtlichen Mutter, und der heiligste, der inbrünstigste Wunsch, dieser Mutter, und Ihrem würdigen Gemahl alle Ihre Erwartungen zu erfüllen, egrief mich ganz. Meine Einbildungskraft versetzte mich rasch auf den künftigen Augenblick meines Lebens, da ich sagen werde können: Freunde!³¹⁹ da habt Euren Sohn wieder, ausgebildet, unterrichtet, mit edlen Grundsätzen ausgerüstet, wie

³¹⁸ die <.>

³¹⁹ Freunde! <h[...]>

ein edler Mensch, und wie ein rechtes Glied seines Vaterlandes seyn soll. Erndtet die Freunden ein, deren Saamen ich mit zitternder Hand in Ihn gelegt habe.

Das Quartier werde ich morgen behandeln. Ich gehe³²⁰ mit diesem Briefe selbst nach Pest, um mit dem H. Baron darüber sprechen zu können. Weil ich aber nicht weiß, ob ich Ihm antreffen werde, so versiegle ich denselben. Bleibt Er länger hier, so kann ich Ihm³²¹ die Nachricht wegen dem Quartier morgen³²² selbst überbringen; wo nicht, so werde ich an E. G. bald wieder schreiben. Meine Freundin läßt E. G. die Hand küssen. Ich werde mit ihr in kurzer Zeit, wie ich hofe, den Preiß für die Kost ins Reine bringen, und E. G. benachrichtigen. Die Erstlinge vom jungen H. Baron schicke ich zurück. Er wird eine gute Hand bekommen. Mich freut es besonders, daß E. G. dieselben aufheben wollen. Bei mir wird er alles rein abschreiben und aufheben müssen. Die Freude ist bei einem Kinde unaussprechlich, wenn es durch die Zusammenhaltung seiner ersten Arbeiten mit den späteren die³²³ Fortschritten seiner Bildung sieht.³²⁴ Ich küsse Ihn herzlich!

Doch!³²⁵ die Zeit vergeht; ich muß zum Herrn Baron eilen. Ich küsse indeßensammt meiner Mutter die Hände, und bin mit der innigsten Erkenntlichkeit und brüderlichen Anhänglichkeit

E. G.

gehors. Diener

In der Eile hatte ich bald vergessen aufzuschreiben, daß ich die Hundert Gulden à Conto der Aufgabe für der Quartier bekommen habe. V.

**57. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak
Buda, 1811. február 1.**

Mélt. B. Prónay Simon Úrnak.

Budánn, 1. Febr. 1811.

M. B. U.!

Örömet tisztelére voltam volna Méltóságodnak, de azonkívül, hogy a' Dunánn járás már nem igen tanácsos, el is késtem a' szállás' fogadással. Házi gazdám az én szállásomat 45 forinttal, Ossitzkiét 55. forinttal, a' Majorét pedig 65. forinttal verte fellyebb. Ez meglévén, lementem hozzá, és feltett szándékunkhoz képest mind a' három szállásra alkudoztam vele, ammint lehetett. Tudván, hogy más házi gazdák száz forint-

³²⁰ gehe <dies>

³²¹ Ihm <selbst [...]>

³²² Quartier [morgen] [Betoldás a sor fölött. Bizonytalan olvasat.]

³²³ <.> die

³²⁴ sieht. <...>

³²⁵ [A levélfogalmazvány befejező sorait Verseghy e szótól kezdve Prónay Simonné Verseghyhez címzett levelének kéziratára írta: 55. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, 1811. január 29. Jelzete: OSZK Kt Levelestár.]

tal, sőt ugyanannyi tallérral verték fel még új esztendő’ napján a’ mieinkél gyávább szállásaikat, megkötöttem vele az alkut 710. forintra, melly summából Méltóságos Urra 235. forint esik, mivel Ossitzkyék eddig 180.³²⁶ forintot fizettek érte. Előre adtam neki 30. forintot.

Az alku meglévén, azt az ajánlást tette nekem, ha nem akarnánk-e *felét* az ő házi kertének 50. forintért az ifju Báronak multaságára kibérteni? annyival is inkább, mivel ennyit neki egy patikár ígér, és azon esetben, ha ennek adgya, nekünk engedelmet nem adhat³²⁷ arra, hogy a’ kertbe járassunk és gyümölcsseiben részesülhessünk.

Igaz, hogy a’ háznál az ifjú Báronak a’ zöld árnyékkal szeretnék kedveskedhetni; sőt hogy ereje és egészsége fenn maradgyon, talán a’ kerti munkával is³²⁸ gyakorolhatná üdönként testének tagjait. De ellenben a’ kert talán, mivel a’ háznál van, sokszor ellopna még olyan óráit is, melyeket fontosabb dolgokra kellene szentelnie; és a’ mi a’ commotiót illeti, más kertekbe, sőt a’ mezőre is elvezethetem annak üdejében.

Ezek pro et contra okaim. A’ végső decisiot Méltóságtoktól elvárom.

Mai naptól fogva én már a’ *mi Edes Laczónk* nevelésére készítgetem részént olvasással, részént írással magamot. Egy remeket mutattam már a’ világnak Gróf Szápáry’ Ő Excellentiájának Kisasszonyában, Férfi remeket Lacziban ohajtok még nevelni; azután meghalok.

M. Bároné Asszonyomnak kezét csókolom,

és illendő tisztelettel vagyok

M. B. U.

igazszívű³²⁹ szolgálja
V. F.

58. Verseghy Ferenc – Szlatényi Ferencnek h. n., 1811. február 2.

Den 2. Febr. 1811. an H. v. Szlatini

folgendes

Hochedelgeborener H. von Sz.

Mir scheint, als wenn bei der Aufzählung der Zimmer, Kücheln und der Speisen in dem Contract, den Sie mir vorgelesen haben, keine ausdrückliche Erwähnung eines *gesperrten Badens* sey über welchen wir uns doch fast eine halbe Stunde beratschlagen haben. Ich bitte also recht inständig um die Freundschaft, diesen Artickel in dem Contract einrücken zu laßen. Ich will Sie dadurch nicht in Nothwendigkeit setzen, einen ganz besonderen Baden anschlagen zu laßen, der mir freilich am liebsten wäre. Aber ich will nur meinen Partheyen der Recht zu sichern, indeßen, bis Sie, mein werthester Herr von Sz. um einen leichten Preis alte Bretter bekommen können, ihre

³²⁶ 280. [Átírással javítva.]

³²⁷ adhat <a’ kertében>

³²⁸ is <...>

³²⁹ <.> igazszívű

und des Barons Wäsche auf Ihre gesperrten Baden aufzuhängen. Ich stehe gut dafür, daß Ihnen da nichts verrückt werden soll. Auch wünschte ich in den Contract eine ausdrückliche Bemerkung, daß das Aufsagen in Michaelis auf Lichtmeßen nicht giltig seyn soll; denn so wie mir es nicht anständig wäre, in Lichtmeßen ausziuziehen, wäre es Ihnen auch nachtheilig, keinen Wahl in den Inwohnern treffen zu können, in den in Lichtmeßen niemand rechtschafener zieht.

In Betref des Gartens habe ich an H. Baron schon geschrieben, und ihm die Sache recht ans Herz gelegt.

Verzeihen Sie mir, daß ich Sie schriftlich belästige. Ich muß zu der Kerzenweihe eilen, und wollte doch meine Bemerkung mittheilen, bevor der Contract rein abgeschrieben ist, damit er er keinen Correcturen hat. Ich bin mit aller Ergebenheit

Euer Hochedelgeboren

aufrichtiger Diener
V.

**59. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének
Buda, 1811. március 20.**

Ueberschlag.

So innig die Ossitzkyschen wünschen, Euer Gnaden in Betref des Kostpreises Genüge zu leisten, so finden sie sich genöthigt, eine nähere Beleuchtung ihrer³³⁰ Forderung zu geben, damit Euer Gnaden ein sehen mögen, daß³³¹ sie auch bei den 2500³³² f. nicht den mindesten Nutzen, sondern nur den einzigen Wunsch vor Augen gehabt haben, E. Gnaden eine Freundschaft zu erweisen.

Sie nehmen die Preise, wie sie jetzt im Pest und in Ofen sind, und machen³³³ den folgende kurzen Ueberschlag.

1tens Für den jungen H. Baron, für mich und für den Bedienten können sie täglich³³⁴ zu Mittag, und wenn etwas überbleibt,³³⁵ auf die Nacht, nicht weniger Rindfleisch rechnen als 3 ₘ Ein täglicher Thaller trägt jährlich aus 547.³³⁶

2tens Das Schweiner ist³³⁷ 1 f; das Frischere 1 f. 6³³⁸ kr. Das Kälberne 1f 6 kr. ist, und Eine³³⁹ Pockel: 9 f. – Ein Hahn 3.f. – Handel 1. f. 42 kr. – Haas 6. f. – Sponfarchel: 6. kr. – Nun wollen wir zwischen den niedrigsten Braten 1. f. und zwischen den theu-

³³⁰ ihrer <ersten>

³³¹ Gnaden |ein| sehen <...> |mögen, daß| [Betoldások a sor fölött.]

³³² [.]500 [Átírással javítva.]

³³³ machen <...>

³³⁴ täglich <nicht weniger>

³³⁵ und |wenn etwas überbleibt, <für den letztere>| [Betoldás a lap szélén korrektúrajellel.]

³³⁶ 547. <2tens Weil der niedrigsten Braten, als>

³³⁷ Schweiner |ist| [Betoldás a sor fölött.]

³³⁸ 6<.>

³³⁹ |und| Eine <...>

ersten per 9. f. nur jenen, als Mittelzahl³⁴⁰ annehmen, der 3. f kostet, so kömmt jährlich der tägliche Braten zu Mittag und auf die Nacht, weil man vielleicht³⁴¹ öfters die Ueberbleibsen auf die Nacht, als Eingemachtes benutzen könnte, jährlich auf 1095.

3tens Das Brodt für alle drei, zu Mittag, Nachtmahl, Frühstück, und Jausen täglich 30 kr., trägt aus 182.

4tens Die vierte Speiß, sie mag ein Eingemachtes, oder Mehlspeis seyn, kann man unter 1. f jetzt gewiß³⁴² nicht herstellen 365.

5tens Zugemüß, weil die grünen Waaren sehr theuer sind, kann man³⁴³ sammt dem Fleisch, was darauf kommen soll, unter 1. f nicht geben für alle drei 365.

6tens Die Milch zum Frühstück, wo die Halbe 16. kr. kostet,³⁴⁴ das Salz zu den Speisen, wovon der Preis ohnehin bekannt ist,³⁴⁵ und für das Feuer 1 Klafter Holz gerechnet, tragen beiläufig gegen 150 f aus 150.

Summa 2704³⁴⁶

Da³⁴⁷ sie also 2500. f. gefordert haben, so haben sie dabei auf die Freundschaft gerechnet, daß E. G. die Lebensmitteln Ihnen leichter geben werden,³⁴⁸ als man sie hier einkaufen kann. Sollten sich die Preise vermindern, so wird auch ihre³⁴⁹ Rechnung, wie billig,³⁵⁰ kleinere ausfallen.³⁵¹ Wie diese³⁵² sich aber³⁵³ auch ferner so³⁵⁴ vermehren, als³⁵⁵ sie nur von einigen Tagen angefangen haben, so müssten sie endlich einen noch³⁵⁶ beträchtlichen Schaden leiden, als es nach den jetzigen Preisen sichtbar ist,³⁵⁷ welches E. G. gewiß nicht verlangen.³⁵⁸

Der H. Baron und noch ein junger Herr haben sammt dem Hofmeister und Bedienten in Preßburg für 600. f alles gehabt; aber die Preise waren dazumal äußerst gering gegen die jetzigen, besonders was einige Artickeln, als Holz, Quartier³⁵⁹ und Stiefeln etc. anbelangt. Nun aber, wenn man die 2500 f auf den jetzigen Werth redu-

³⁴⁰ *Latus translat* 547 [Felirat a kéziratlap tetején.]

³⁴¹ vielleicht [Bizonytalan olvasat.]

³⁴² 1. f [jetzt gewiß] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁴³ man <unter>

³⁴⁴ Frühstück, [wo die Halbe 16. kr. kostet] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁴⁵ Speisen, [wovon der Preis ohnehin bekannt ist] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁴⁶ [.]704 [Átírással javítva.]

³⁴⁷ <Wenn> Da [Betoldás a törlés fölött.]

³⁴⁸ werden, <leichter>

³⁴⁹ so <ist freilich die> [wird auch ihre] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁵⁰ <auch> | wie billig | [Betoldás a törlés fölött.]

³⁵¹ kleinere [ausfallen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁵² Wie <sie> [diese] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁵³ aber <vermehren>

³⁵⁴ <si> so

³⁵⁵ <wen> [als] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁵⁶ sie <selbst> [endlich] einen <sehr> [noch] [Betoldások a törlések fölött.]

³⁵⁷ leiden, [als es nach den jetzigen Preisen sichtbar ist] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁵⁸ E. G. <und der H. Baron von Ihnen> gewiß nicht <fordern> verlangen.

³⁵⁹ Holz, [Quartier] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

zirt, so sind sie nicht mehr, als 500. f. folglich um 100 weniger,³⁶⁰ für welche man dazumahl einen Knaben sehr leicht aushalten konnte.

Die Ossitzkyschen³⁶¹ bitten also wenigstens solange die jetzigen Preise im Schwunge sind,³⁶² bei den 2500. f zu bleiben, davon sie einen beträchtlichen Theil in Victualien um einen billigeren Preis, als er auf dem Markte ist,³⁶³ nehmen zu wollen, und zwar: 12. Zentner Brodthmehl, 6. Zent. Mundmehl. 50 bis 60 ℥ Speck. Von Linsen, Erbsen und Bohnen überall eine Metzen. – 1. Zentner Schmalz, 1. Frischling. – Gries und Eyer,³⁶⁴ soviel Euer Gnaden glauben. – Kukurutz 2. Metzen. – Gersten 2. Metzen – Wein 12. Eimer.

Sie bitten³⁶⁵ auch bei einer jeden Gelegenheit manchmal ein Kalb, manchmal ein Lamm, Geflügel und Butter auf ihre Rechnung hereinzuschicken.

Weil der H. Baron auch³⁶⁶ die übrigen Meister berechnet, und dadurch die Summe für die Erziehung zu hoch zu steigen scheint, so erkläre ich mich, daß der junge H. Baron an mir³⁶⁷ einen Musick und Sprachmeister haben soll, so lang er nicht ein paar Jahren so weit kömmt, daß er das³⁶⁸ Höhere von der Musick erlernen soll. Der Zeichnungsmeister müßte ohnehin nach meinen Plan erst in einigen Jahren eintreten, weil das Kind jetzt noch kein Gefühl zu der soliden Zeichnung haben kann. Der Tanzmeister ist der einzige, den wir jetzt brauchen: der aber³⁶⁹ mit ihm in kurzer Zeit fertig werden kann.

Datum Budae die 20. Martii 1811.

**60. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1811. március 30.**

Nándor den 30t März 1811
Respondi 1. Aprilis³⁷⁰

Mein Theurer Freund!

Durch diese Gelegenheit welche sich einen Tag zu Pest aufhalten wird, sende ich Ihnen mein Briefchen; mit der Nachricht das wir sich alle recht wohl befinden; und den Wunsch hegen, ein gleiches von unsern Theuren Freund zu hören! – Izt muß ich Sie doch fragen wie es mit Ihren Haußherr steht? Und ob die Veränderung des Geldes

³⁶⁰ weniger, <die für rechte man dort>

³⁶¹ <Sie> [Die Ossitzkyschen] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁶² Preise [im Schwunge sind] <bleiben> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁶³ Preis, [als er auf dem Markte ist] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁶⁴ Gries [und Eyer] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁶⁵ bitte<↳|n| [Betoldás a törlés fölött.]

³⁶⁶ Baron <s> [auch] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁶⁷ an <mich> [mir] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁶⁸ das <f..>

³⁶⁹ aber <in k>

³⁷⁰ [Verseghy Ferenc autográf megjegyzése.]

weiter keine folgen hatte? Schreiben Sie mir igt dan ich weiß nicht wan wieder eine Gelegenheit hinein gehn wird. – Unsrer gutten Schwarz sagen Sie alles Erdenkliche, ich, schreibe ihr nicht; weil ich so oft eine Gelegenheit nach Pest geht, nun eine Menge zu schreiben habe, und also mir das höchst Nöthige endigen will. Lehen Sie wohl theurer Freund und Bruder! Bis wir die Freude haben Sie wieder zu sehn! Ihr Sie liebende Schwester Prónay

P. S. Von meinem Mann und Vatter werden Sie herzlich umarmt! auch an die Csitski alles schöne bald hätte ich vergessen, das mit dieser Gelegenheit zur ein halb Eimer Wein für Ihre Frau Mutter hineingeschickt werden – ist das Faß einmal leer so bitte ich es ausbrennen zu lassen, und es so aufzuheben bis es bei Gelegenheit heraußgeschickt kan; werden; aber das halb dürfen Sie sich nicht geniren lieber Bruder! adieu.

[Címzés:]

Pour Monsieur Monsieur de Werseggy a Bud

**61. Verseggy Ferenc – a Helytartótanácsnak
Buda, 1811. május 4.**

Serenissime Princeps Caesareo-Regie,
Archidux Austriae, et Regni Hungariae Palatine!
Domine Benignissime Gratosissime!
Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!
Domini Gratosissimi!

Infrascriptus, cui Regium Generalium Cassarum Politico-Fundationalium Praefectoratus Officium sub eo praetextu, quod 100. Floreni ex annua Supplicantis pensione in 400. Florenis consistente, instar augmenti caristialis considerandi veniant, a die 15a Martii anni currentis 1811. nonnisi valutam semiangariae ex 300. Florenis obvenientis exsolvit, humillime supplicat: dignetur Serenitas Vestra Caesareo-Regia, et Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum, in considerationem sumtis sequentibus motivis, summam hac ratione reservatam pro Adjuta Personali declarare, atque per modo nominatum Officium Supplicanti nunc et inposterum exsolvi curare.

Ex his annis centum Florenis, qui fixam Paulinorum pensionem superant, prim 50. Floreni anno adhuc 1790. 15ta Julij per Piae Memoriae Imperatorem Leopoldum II. clementissime resoluti sunt, prout ex Benigno-Gratoso Intimato Excelsi Consilii R. L. H. ddo 10. Augusti 1790. No. 20 396. manifestum fit. Praeterquam quod illis temporibus nulla certe adhuc augmenti caristialis vel mentio extiterit, expressis etiam Benigno-Gratosi Intimati verbis Adjuta ista *ob statum valetudinarium*, adeoque proprie ad personam resoluta fuit. Imo, cum Supplicans statum hunc valetudinarium per servitia in castris turcicis praestita contraxerit, Adjuta haec tanquam specialis cum dispensio valetudinis, hucdum, ut ex hic ./' adnexo Medici Attestato clarum fit, perdurante praestitis, considerata est.

Hinc accidit:

Quod Sua Majestas Sacratissima, modo gloriosissime regnans Imperator et Rex noster Augustissimus, dum juxta Benigno-Gratosum Intimatum Excelsi Consilii R. L. H. ddo. 24ae Januarii 1804. No. 1326. pensionem Supplicantis, in annis 350. Florenis consistentem Decreto Regio ddo. 23ae Decembris 1803. confirmare Clementissime dignata fuit, nullum prorsus in hac Summa 350. florenorum discrimen inter *pensionem* et *augmentum* fecerit, sed directe *pensionem* compellaverit.

Quod denique alios 50. Florenos ab Eodem Augustissimo Imperatore et Rege modo Gloriosissime regnante, juxta Benigno-Gratosum Intimatum Excelsi Consilii R. L. H. ddo. 30. Augusti 1808. No. 18042. per Decretum Regium ddo 5ae Augusti 1808. clementissime resolutos adtinet: hi rursus ob varias Supplicantis infirmitates, sequelas utpote servitiorum in castris turcicis praestitorum, Attestato Medico tunc etiam annexo manifestas, defixi, Adjutae ad personam Clementissime resolutae qualitatem eo magis praeseferunt, cum eo tempore Clementissima illa Resolutio Normalis non extiterit, qua propter caristiam omnibus Exreligiosis, qui ultra 300. florenorum pensionem necdum habuerant, 50. addi jubentur.

Mens certe Clementissimi aequae ac Justissimi Imperatoris ac Regis nostri Augustissimi ea esse non potest, ut sors Supplicantis, post praestita in castris turcicis servitia, post exantlatos plurimos in re litteraria labores, qui hucdum cum emolumento Publici leguntur, post editos denique libros, excitando Insurrectionis Hungaricae spiritu bellico servientes, nunc, dum sanitate alioquin debilitata, senio etiam conficitur, multo pejor evadat, quam antea fuerit, dum intervalla, ab aegrotatione sibi relictas, in comparanda commodioris vitae media convertere potuit.

Ex his, justissimis certe motivis humillime flagitat, dignetur Serenitas Vestra Caesareo-Regia, et Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum eos ordines Benigno-Gratiose facere, ut Supplicanti per Regium Generalium Cassarum Politico-Fundamentalium Praefectoratus Officium, inde a 15. Martii 1811. plena 400. florenorum Pensio porro quoque in Valuta modo currente exsolvatur; qui Benignissimis Gratiis et Gratosissimis Favoribus humillime commendatus, plena cum veneratione emoritur.

Serenitatis Vestrae Caesareo-Regiae

et

Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici

Budae 4. Maji 1811.

humillimus servus
Franciscus Versegby
Expaulinus Presbyter

[A külzeten Versegby Ferenc kezével:]

Ad Serenissimum Principem Caesareo Regium Josephum, Archiducem Austriae, Regni Hungariae Palatinum, et Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum, Dominos suos Benignissimum et gratiosissimos
humillima instantia

Francisci Verseggy

Expaulini Presbyteri exsolutionem 100. florenorum, ad Pensionem suum instar Adjutae Personalis pertinentium, sed in Exsolutorio Officio sub praetextu augmenti caristialis reservatorum supplicantis.

[Melléklet:]

Infrascriptus vigore Praesertim Fidem facio; et testor: A. Reverendum Dominum Franciscum *Verseggy* jam e castris ultimis Turcicis reducem, cum Carie Costae fistulosa, et pluribus in – utroque pede a materiae Scorbutria, et partim in Tibiis, partim in musculosis Partibus exortis Vulnribus, tristissimis utpote febris acutae in Castris contractae ac sinistre curatae sequelis, sub curam meam Medicam venisse! atque, cum exfoliatio Cariei Ossis longo nimis tempore fieri soleat, Vulnera vero scorbutica – nonnisi sanguine pedetentim meliorato consanari valeant, febre Triduana, aut et quadriduana per eandem Cariem et vulnera causata, (quas Vulneraria dici potest) per quatuor Annos laborasse; ex hac vero longiori tempore decurente, morbos chronicos, nempe Affectione Hæmorrhoidales, commiter febris conjunctae, pituitae conglomeratio febribus aequae exacerbari solita, ac prater debilitatem Hæmorrhoidalibus provenientes, qui in Viro annis graviore nimium periculosi sunt, exortos sæpe fuisse. Has itaque Medicas Testimoniales erga Ræquisitionem, subscriptione ac Sigillo munitus extradedi

Budæ 2ae Maji 1811.

Josephus Kramer mp.

Medicinae Doctor

Regiæ Civitatis Bud[ensis] Phÿsicus.

**62. Prónay Simonné – Verseggy Ferencnek
Nándor, 1811. június 10.**

Nándor den 10t Junij 1811

Theurester Freund! Und Bruder!!

Kaum habe ich mich von Ihnen und meinen lieben Sohne getrent, lasse ich schon etwaß von mir hören! und Wünsche – zu hören werden Sie sagen? – Ja, das haben Sie errathen, aber lieber Freund! lassen Sie es mich Ihnen gestehen, es ist nicht mehr diese bange Sehnsucht in meinen Herzen, das frohe Gefühl, mein Kind in *Ihren* Händen zu wissen; überwiegt die Freude ihn bei mir zu haben! – ich fürchtete mich mehr, auf die letzte zeit meines hierseins und ich fühle erst izt, das nur die Trennung das Schmerzlichste mehr! es ist mir als währe latzi beim Spiel, mit denen Beueren buben, und nur beim Tisch, denke ich, das er 10 Meilen von uns getrent ist; aber auch das wird sich nach und nach geben!

Aber izt lieber Bruder (den seit unserer Trennung ist mir das Nahme Bruder heilig) frage ich Sie wie es meinem latzi geht? hat er sich schon gewöhnt? oder sehnt er sich gar

nicht nach uns? Hat er schon einmal gelernt? machte er große Augen, als er Carlen und Sini auf sagen hörte?

V. Sie sehn aus meinen Vielen fragen wie ich begierig bin alles zu wissen. Springt er recht viel herum? lassen Sie ihm nur freiheit im Springen, damit er seine körperliche Kräfte stärckt. Aber itzt sage ich kein Wort mehr, sonst wird der ganze Brief voll mit fragen, und Wüntschen; und da ist ja schon die letzte Bitte des Menyánszky unerfüllt, nemlich nichts darin zu reden, aber in denen letzten Wahne müssen Sie schon Nachsicht haben, den das verspreche ich, so oft ich mich zum Schreiben folgen werde, will ich mir fon ehenem nichts zu sagen (und gewiß aus fester überzeugung das alles gut ist, was mein lieber Bruder macht) aber ob es das Verdamte sey auch halten wird, das ist eine andere frage! – Hir lege ich 100 f bei, die lisi soll den latzi eine größere Matratze Machen, und diese wohl Vermacht heraus schicken, da ich sie ohneden fur die Maly brauche, eine Beedstedt kan man so kaufen oder aufwinnen, nur wünschte ich das das Hals bei den Kopf so wie bei den füssen gerede ist, damit die Couvert deke besser steht. – Die Maly schickt Ihren lieben bruder einen Brief und seine farben ich ihm seine Bücher, den das *braucht* ein fleisiger Student – Suchen Sie sie aus lieber freund, und finden Sie welche for die Maly passende als for ihm, so bitte ich mir einige wieder zurückzuschicken.

Izt lebben Sie wohl, Wir küssen Sie alle eben so herzlich als unsern lieben Latzi den Sie sind es, der uns einst das Glück unsers lehbens zu führen wird!!

Ewig Ihre Schwester
Prónay

P. S. Mit dieser Gelegenheit schicke für die Ositzky zwei Eimer Wein, ein halbe Killa linsen und eben so viel Erbsen, unterdessen wird sie genug haben, bis die neue Reif sind. – auch bitte ich das fäschen wen es leer ist herauszuschicken.

[A hátlapon:]

Die Ositzky lasse ich grüssen, und bitte wegen neue Ordentlichen Stuben Mädchen für mich besorgt zu sein – welche schon in Ordentliche Hauser gedient hat, und in allen Weiblichen arbeiten geschickt ist. Ich gebe Jährlich besoldung 100 auch 150 f je nachdem eine geschickt ist und mir convenirte – Diese von Lafert nahm ich nicht auf; den sie mehr so keck, das ich fürchten muste sie würde die frau statt mir in Kurtzen Spillen. Adieu!

[Fejfel lefelé ugyanezen a lapon:]

N. b. Die 100 f. kan ich nicht beilegen, weil mir hir niemand wechselt – ich werde durch den Bedienten wechseln lassen, um es ihr geben da sie ohneden mehreres zu kaufen hat.

Heute nimt es kein Ende, der Alte Herr hate geraschelt, und so lege ichs doch bei ich bitte nur die lisi zu sagen, das sie gleich die Matratze machen soll, weil ich diese von latzi geen mit dieser Gelegenheit hätte.

**63. Verseggy Ferenc – Prónay Simonnének
h. n., 1811. június 11.**

Den 11. Junij
1811.

G. F. B. Schätzbareste Schwester!

Das zärtliche Mutterherz überhäuft mich mit Wohlthaten, und macht die von mir übernommene Bruderpflicht zur strengsten Schuldigkeit. Je sorgenloser nemlich das Leben ist, welches mir E. G. verschaffen, desto mehr fühle ich mich verpflichtet,³⁷¹ alle meine Sorgen und Bemühungen der Erziehung Ihres lebenswürdigen Sohnes zu widmen. Der Erzieher dankt E. G. nach dieser kleinen Einleitung für den überschickten Zeug mit einem herzlichdemüthigen Handkuß; der Bruder aber giebt dem Mutterherz der Schwester eine kleine Rechenschaft von dem, was mit unserem Laczi indessen geschehen ist.

Als sich E. G. von ihm getrennt hatten, weinte er im Fenster in der nemlichen Stellung, in welcher ihn E. G. gelaßen haben. Alt und jung war beschäftigt, ihn zu trösten. Selbst die Vorstellung, daß er schon mehrmal ohne der lieben Mama, und ohne dem lieben Papa längere Zeit allein zugebracht hatte, half nichts. Wir sahen E. G. am Fenster in der Hauptstraße durch den Capuciner-Plaz fahren, und zeigten ihm den Wagen. Da fieng er an, noch heftiger zu weinen. Wenn es so ist, sagte ich endlich, mein lieber Laczi! ich laße einen Wagen hollen, und führe Sie zu der Mama nach Pest zurück. Ist es Ihnen recht? – Nein, antwortete er, und hörte stufenweise auf zu weinen. Wir sprachen von verschiedenen Sachen; aber er nahm an unseren Gesprächen keinen Antheil. Wo mag jetzt schon die Mama seyn? sagte er endlich. – Ich warf einen Blick auf die Brücke, und erkannte den Wagen. Dort fährt die Mama beim h. Johannes mitten auf der Brücke! Sehen Sie den Pièrè hinten stehen! – Ja, ja, Sie ist es, sagte er mit Freuden; jetzt kömmt der Wagen hinter dem Häußchen des Heiligen hervor; ich sehe ihn. – Wir wollen Ihr mit einem weißen Tuch noch einmal zuwinken, sagte ich, und that es beim Fenster hinaus. Er sah dem Wagen nach, so lang er konnte. Die künftige Woche kömmt der Papa, und dann in einer Zeit darauf auch die Mama. Dieser Trost befriedigte ihn.

Ich trug ihm verschiedene Unterhaltungen vor. Er wählte das Anstreichen seines Wagens, und seines Geisbockes. Alle Farben, die im Hause waren, wurden zusammengetragen. Der ganze Tisch, sein Sitz, seine Kleider, wurden beschmutzt. Nach der Mahlzeit giengen wir in dem Garten, wo er sich mit Kegelscheiben unterhielt. Abends spannte er Karl, Rosi und noch ein Mädchen, welches die Rosi eben besuchte, als Pferde auf einen Spagat, und trieb sie bis auf den Sailerstand und wieder zurück auf und ab.

Um seine Neigungen auszuforschen, ließ ich ihn von der ersten Stunde freie Zügel. Er foppte, er neckte den Karl gleich beim Antsreichen des Wagens in meiner Gegenwart, und machte über ihn sehr treffende, aber zugleich beißende Bemerkungen. Der Knabe

³⁷¹ verpflichtet, <...>

gieng weinend nach Hause;³⁷² aber auf mein Zureden gesellte er sich wieder zu ihm. Dieses geschah, weil ich ihm nichts darüber sagte, gleich den ersten Tag dreimal hinter einander. Abends grief er schon weiter um sich. Er hieb mit der Peitsche auf³⁷³ die Rosi und ihre Kameradin, als er sie kutschirte, so derb drein, daß man die rothe Maalen an ihren Leibern sah. Sie trennten sich von ihm, und³⁷⁴ kamen zu mir in die Gartenthür, wo ich stand, um ihnen zuzusehen. Ich besänftigte sie, und wies sie in den Garten hinein. Laczi sprang eine Zeit lang mit dem Karl auf dem Festungsberg herum. Endlich vermißte er die Mädchen, die ich beredete zu ihm gehen. Kaum waren sie aber bei ihm, als er mit Brenn-Neßeln die³⁷⁵ von Peitschen-Hieben noch rothe Hand der Rosi so zu³⁷⁶ hauen anfieng, daß³⁷⁷ ihr einige Blasen aufgefahren sind.

Nun war die Predigt nöthig. Ich rufte ihn herunter, gab ihm unter vier Augen Ermahnungen, und verbot überhaupt allen, sich unter keinem Vorwand zu berühren, viel weniger zu schlagen. Seit dieser Scene höre ich nicht auf, ihm einzuprägen, daß ihm die Person das Nebenmenschen, er mag seyn, wer immer, heilig seyn soll. Ist es so recht, liebe Mama?

Eben erhalte ich den Brief von 10ten Junij, wo E. G. mich versichern, daß die Freude Ihren lieben Sohn in meinen Händen zu wissen die bange Sehnsucht überwiegt. Ich danke E. G. für dieses schwesterliche Zutrauen, und wünsche zugleich Glück zu diesem Heldenmuth.³⁷⁸ Er ist zum künftigen Glücke Ihres Sohnes durchaus nothwendig.

Nun auf die Fragen! Laczy ist gesund, läuft herum; wie ein kleiner Hirsch; geht manchmal auf vierten im großen Zimmer so schnell herum, wie³⁷⁹ ein Kater; und sehnt sich nicht nach Nándor, wohl aber nach seinen Eltern. Nur³⁸⁰ die Hofnung, der Papa, und die Mama bald wieder zu sehen,³⁸¹ konnte ihn den ersten Tag trösten. Die Zuversicht, daß es bald geschehen wird, benimmt ihn allen Zweifel darüber, folglich auch alle Regungen der Sehnsucht, und er ist froh und heiter, wie ein kleiner Gott.

Ob er schon einmal gelernt hat? Gleich den ersten Tag, als er die Kinder aufsagen, und von mir die Lobenserhebungen hörte, ja auch meine Liebkosungen sah,³⁸² forderte an mich dazu auf. Ich versprach es ihm auf den andere Tag, sobald ich aus der Kirche kommen werde. Es war den andere Tag Sonntag. Er wollte durchaus mit mir in die Kirche gehen, welches auch geschehen ist. Nach meinem Frühstück³⁸³ forderte er

³⁷² weinend <weg von ihm> [nach Hause;] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁷³ Peitsche [auf] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁷⁴ und <gieng>

³⁷⁵ die <geg>

³⁷⁶ zu <peitschen>

³⁷⁷ daß <sei>

³⁷⁸ Heldenmuth|. | <den ich für den Keinen des künftigen Glückes>

³⁷⁹ wie <eine k>

³⁸⁰ Nur <der Trost>

³⁸¹ sehen, <kann i>

³⁸² Tag, [als er die Kinder aufsagen <hörte>, und von mir die Lobenserhebungen hörte, ja auch meine Liebkosungen sah,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁸³ ist. <. > Nach [meinem] <der> Frühstück [Betoldás a lap szélén.]

mich zum Lernen wieder auf. Von³⁸⁴ diesem Tage lernet er früh und nach Mittag, so viel³⁸⁵ er will, und schreibt täglich seine paar Zeilen. Französisch und lateinisch täglich 3. bis 4 Zeilen nur richtig lesen, und verstehen, ist sein Hauptgeschäft. Dann hat er die lateinische Declination auswendig zu lernen. Die ungarische Lesung und Uebersetzung ins Deutsche geschieht im Garten, wo er aber unaufgefordert ein paarmal auch geschrieben hat.

Sein Rechnen ist mir eine wundervolle Erscheinung. So flink, so richtig hat mir nur mein raitzischer Eleve gerechnet. Ich habe Mühe, dem Laczi, wenn er rechnet, im Gedanken nachzukommen. Jetzt lernt er Halbieren.

Nein! liebe Mutter! liebe Schwester! Sie mit Ihrem Herzen, Sie mit Ihrem Zutrauen gegen mich, sollen wirklich sammt dem Papa zu meiner Erziehung *drein reden*. Ich will alle meine Beobachtungen treulich abschreiben; ich werde sagen, was ich thun will, und nicht thun will. Ich will meine Gründe vorlegen; ich will um Rath bitten; ich muß manchmal sogar Hülfe truppen haben, wenn ich mit seinen Meinungen kämpfen werde. Doch von diesen nie andermal.

Morgen fahre ich mit Laczi zu der Gräfin Clary. Ich freue mich unendlich, Sie kennen zu lernen. Sie wird, hoffe ich, E. G. eine angenehme³⁸⁶ Nachricht von Laczi bringen.

Die Marie küßt E. G. die Hand. Sie wird sich alle Mühe geben, ein Stubenmädchen³⁸⁷ aufzutreiben. Die Lisi hat die Matrazen mitgenommen, und ich werde eine neue Bettstadt bestellen. E. G. haben vergessen, den Preiß des Weines, der Erbsen, und der Linsen aufzuzeichnen. Die Marie bittet nochmal um einige Pfund Schmalz, weil es hier³⁸⁸ im Preise erschrecklich steigt. Die Liebe dieses Weibes gegen Laczi ist – ich rede als ein unparteiischer Ehrenmann – unbeschreiblich. Ich werde bei einer andere Gelegenheit einige Scenen beschreiben; und was die Kost anbelangt, sie thut wirklich mehr, als sie sollte. Ich warnte sie schon ein paarmal; aber sie läßt sich nichts sagen, und verläßt sich auf die Lebensmitteln. Diese hier zu kaufen und auskommen,³⁸⁹ wäre platterdings unmöglich.

Aber die Liebe des Kleinen im Gegentheil gegen Ossitzky, der ein geborene *Kinder-Narr* ist, ist ebenfalls unbeschreiblich. Seine Freundschaft scheint dem Kleinen theurer zu seyn, als die meinige; denn er macht ihm alle Spielereien. Der Einfall von Ossitzky, mit mir zu wetten, war trefflich. Als ihm Laczi den Gulden mit Freuden gebracht hatte, dankte ihm. O. recht herzlich. Sehen sie mein lieber Baron! sagte er zu ihm, der Geistliche hat Geld genug, und hat kein Weib, keine Kinder. Wenn Sie mir so manchen Gulden von ihm verschaffen, wie dankbar werde ich gegen Ihnen seyn. – Das war so viel, als³⁹⁰ unsern Laczi bei der schwachen Seite zu greifen, denn er ist wirklich

³⁸⁴ auf. <Un>Von

³⁸⁵ Mittag, <was> [so viel] [Betoldás a törlés fölött.]

³⁸⁶ angenehme <P>

³⁸⁷ Stubenmädchen <zu>

³⁸⁸ es [hier] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁸⁹ kaufen [und auskommen,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁹⁰ war [so viel, als] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

mitleidig. Sie sollen alle Tag ihren Gulden haben; oder wenn Sie³⁹¹ die Wette hinauf treiben könnten, vielleicht auch mehr. – Ich begnüge mich mit einem täglichen Gulden sehr gern. – Den sollen Sie haben. Werden Sie mir Schiffe machen? – So viel Sie wollen. – Er machte ihm wirklich aus Papier gegen 25. kleine Schiffe, und Laczi war den ganzen Tag ein englischer Admiral, bis Abends seine Schiffe im Garten in dem Wasserbehälter alle zu Grund gegangen sind. Nur um meine armen Matrosen ist mir leid, sagte er, und schlief ein.

Schreibt die Mama auch von mir? fragte er mich gestern Abends, als er sah, daß ich den Brief von E. G. beantworte.

Mein lieber Kleiner Freund! der ganze Brief ist von Ihnen.

Und was antworten Sie der Mama von mir?

Ich schreibe Ihr alles, was Sie Gutes und Böses gethan haben, wie ich es Ihnen schon vielmal vorausgesagt habe.

Nun umarmte und küßte Er mich, und sagte: Ich bitte Sie, mein lieber Quasi Groß Papa, schreiben Sie Ihr das Böse nicht. Ich werde nichts mehr Böses thun.

Dieses sagte er so flehend, daß ich Ihms versprach. E. G.³⁹² müssen also von allen den Bösen, was ich schreiben werde, oder geschrieben habe, nichts wissen, bis ich darum nicht bitten werde.

Den 14. Junij 1811. ist der vorige Brief abgeschickt worden.³⁹³

64. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének h. n., 1811. június 14.

Fortsetzung. Den 14. Junij 1811.

Gleich nach der ersten Predigt, die ich unserem Laczi gemacht habe, schlich er um die Rosi herum, die sich meiner geheimen Veranstaltung gemäß, sammt dem Karl, von ihm weggezogen, und sich für sich beschäftigt hatten. – Daß du es nur weißt, Rosi! ich schlage dich nicht mehr an. Auch den Karl rühre ich nicht mehr an. – Er drängte sich bald zu diesem, bald zu jener; und trug ihnen Spiele an, mit der Versicherung, er wird ihnen nichts mehr thun. Endlich war die Harmonie wieder hergestellt, und seitdem enthaltet er sich von allen Schlägereien.

Meine zweite Hauptbemerkung, die ich in dieser kurzen Zeit³⁹⁴ aus Erfahrungen zog, besteht in dem, daß er alles, was er sieht, in die Hände nimmt, hin und her wirft, zerbricht, verwüstet. Sonntags, als wir aus der Kirche gekommen sind, nahm er im Vorbeigehen vom Stande eines Obstweibes eine Kirsche. Ich sah,³⁹⁵ und ahndete es alsogleich, um desto mehr, weil er vor der Meße schon³⁹⁶ gefrühstückt, und zugleich

³⁹¹ [.]ie [Átírással javítva.]

³⁹² G. <s>

³⁹³ [Az utolsó mondat sötétebb tintával íródott, utólagos betoldásnak tűnik.]

³⁹⁴ Zeit <z>

³⁹⁵ sah, <es,>

³⁹⁶ Meße [schon] [Betoldás a sor fölött.]

die Versicherung bekommen hatte, nach der Kirche zu Haus Kirschen zu treten. Bei der Marie machte er verschiedene Schaden an Gläsern, und anderen Kleinigkeiten, die er nicht aus der Hand geben wollte, bis er sie verwüstete. Sein eigenes Trinkglas zerbrach er den dritten Tag bei der Mahlzeit. Vorgestern besuchte mich Herr von Lányi Statthalterei Secretair im Garten. Laczi begrüßte ihn mit einem Compliment, und nahm alsogleich seinen Säbel in die Hand, zog ihn aus der Scheide, und focht damit herum. Ich bath ihn lateinisch um Verzeihung, und entschuldigte unsern Laczi³⁹⁷ mit der ihm angeborenen Naivität, die nichts weniger als boshaft ist. Damit er aber dieses allmählich laße, finde ich nöthig, ihm den Unterschied zwischen *mein und dein* zu zeigen, und ihm den Grundsatz beizubringen, daß fremde Sachen einen jeden ehrlichen Mann heilig seyn müssen, und daß man sie nicht einmal antasten soll. Ist so recht, liebe Mutter?

Ich bemerkte ferner in ihm die Gewohnheit, alles, was er übles begehrt, oder wenigstens die Ursache davon, auf andere zu schieben. Da er aber beständig unter unsern Augen ist, so ist ihm diese Art Entschuldigung gleich Anfangs einigemal so auffallend mißlungen, daß er sein Unrecht klar einsehen und sich selbst auslachen mußte. Der Karl hat mich gestoßen, darum habe ich das Glas fallen lassen. Er spielte damit.³⁹⁸ Aber sehen Sie nur, lieber Baron! der Karl kömmt eben aus der Küche herein. – Es sah sich noch einmal um, ob nicht wenigstens die Rosi hinter ihm stehe, um es auf diese zu schieben. Die Rosi war ebenfalls nicht da. Nun lachte er selbst über die mißlungene Entschuldigung. Mehrere solche Ueberzeugungen sollen ihn auch³⁹⁹ von dieser Gewohnheit abbringen. Wird es so recht seyn, liebe Mutter?

Manchmal setzt er sich etwas in Kopf, und wenn es nicht nach seinen Willen geht, so wird er hals starrig, trotzig, ja sogar ungerecht und beißend. Er läßt sich eine Sache fünf, sechsmal sagen, und folgt nicht, bis man nicht einen Zorn zeigt. Hier ein Beispiel, und auch die Art der Arznei, die ich dawider brauche. Die Marie reiniget ihm täglich die Zähne, die Hände⁴⁰⁰ und das Gesicht. Den ersten Tag, als er gekommen ist, hat er noch beim Essen Zahnschmerzen gehabt, und seitdem nicht; weil er auch fest bei einer jeden Mahlzeit⁴⁰¹ dankbar prahlet. Eines Morgens setzte er sich auf die Erde, und spielte, und horchte auf die M nicht, die ihm die Zähne reinigen wollte und die auf den Wochenmarkt eilte.⁴⁰² Auf mehreres Bitten, selbst auf meine Ermahnungen und Befehlen,⁴⁰³ daß er sich soll reinigen lassen, blieb er unbeweglich, anfangs neckend, dann aber trotzend. Geh du in Gottes Namen, sagte ich ernsthaft⁴⁰⁴ zu der Marie, deinen Geschäften nach. Der Pièr soll kommen, und soll ihn bedienen. Jene gieng, dieser kam. Aber auch von diesem ließ er sich nicht reinigen, und saß trotzig. Der Pièr

³⁹⁷ Laczi <...>

³⁹⁸ laßen. [Er spielte damit.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajell.]

³⁹⁹ auch <in>

⁴⁰⁰ Zähne, [die Hände] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajell.]

⁴⁰¹ Mahlzeit <...>

⁴⁰² Eines Morgens <wollte er mit der Marie, wie gewöhnlich, länger rändeln, die aber auf der Wochenmarkt wille.> [setzte er sich auf die Erde, und spielte, und horchte auf die M nicht, die ihm die Zähne reinigen wollte und die auf den Wochenmarkt eilte.] [Betoldás a lap szélén.]

⁴⁰³ Befehlen, <blieb er>

⁴⁰⁴ ich [ernsthaft] [Betoldás a sor fölött.]

fieng an, mit ihm zu fadern und zu zanken. Laczi stieß ihn von sich, und sagte, er sey grob mit ihm. Ich fragte bei dieser Äußerung, warum er sich also nicht von der Marie reinigen laße? – Sie geht um mit mir, wie mit einem Hunde. – So? ich war ja doch immer gegenwärtig und hörte des Barons seine Aufforderung, Sie möchte bei der Reinigung mit Ihnen nicht so klimpflich umgehen, in dem auf diese Art⁴⁰⁵ der Schmutz von den Händen, und von dem Gesichte nicht einmal halb herunter gebracht werden können. Thun Sie also von heute an, was Sie wollen. Die Marie soll Ihren Leib nicht mehr anrühren. Er putzte sich die Zähne selbst, und⁴⁰⁶ verwüstete vielen Weingeist und Mastix umsonst.⁴⁰⁷ Ich gieng alsogleich zu den Ossitzkyschen, und befahl, gegen ihn, wenn er kommen sollte, zwar höflich, aber nicht freundlich zu seyn, ohne ihnen die Ursache zu sagen. Er gieng⁴⁰⁸ zu den Kindern, die ihm aber kalt ausgewichen sind. Ossitzky, den er sehr liebt, sagte ihm ein kaltes Compliment, und setzte sich zu seiner Schreiberei. Ich kamme hin, und berederete mich mit den Kindern über ihre Lectionen.⁴⁰⁹ Er unterhielt sich mit verschiedenen Kleinigkieten, und sah⁴¹⁰ bald auf die Kinder, bald auf den Vater, bald auf mich. Ich stellte mich, als wenn ich ihn gar nicht bemerkte. Endlich kam die Marie nach Haus, und da Sie unsere⁴¹¹ gespannten Gesichter sah, nahm Sie ein ähnliches⁴¹² um desto leichter an, weil Sie gekränkt war. Liebe Marie! sagte ich, der Baron will sich von dir nicht reinigen lassen, weil du mit ihm, wie mit einem Hunde umgehst. – Ich? sagte Sie, die ich ihn so hochschätze, die ich ihn mehr liebe, als meine Kinder? Ich sollte mit ihm umgehen - - Da brach Sie in ein⁴¹³ lautes Weinen aus ... wie mit einem Hunde? – Dieses wollte ich erzwicken, liebe Mutter und Schwester! damit er sehe, wie schmerzlich⁴¹⁴ es einem guten Menschen sey,⁴¹⁵ wenn man ihm unrecht thut. Hätte ich die Marie vorbereitet, diese Scene wäre nicht erfolgt, und keine andere, besonders einstudirte, hätte sein Herz nie ergriffen.⁴¹⁶ Er war nun ganz verlegen; denn so übel hatte ers gewiß nicht gemeint. Er kam zu mir, und bath mich recht herzlich, ich möchte nicht böse seyn; er wolle es nicht mehr thun. Es versteht sich, daß nun eine öffentliche, väterlich-herzliche Predigt von mir nachgefolgt sey, die er unmöglich hätte verstehen können, wenn er die weinende Frau nicht vor seinen Augen gehabt hätte. Das Gefühl muß den Kindern ihre Schuldigkeiten vorsagen, bevor sie dieselben einsehen lernen. Ich wollte ihn nach Haus führen, aber er klammerte sich an die Marie, und bath sie, nicht zu weinen, und auf ihn nicht böse zu

⁴⁰⁵ Art <nicht einmal>⁴⁰⁶ selbst, [und] [Betoldás a sor fölött.]⁴⁰⁷ umsonst. <und ich ging>⁴⁰⁸ Er <kam> [gieng] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]⁴⁰⁹ Schreiberei. [Ich kamme hin, und beredete mich mit den Kindern über ihre Lectionen.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]⁴¹⁰ und <schaut> [sah] [Betoldás a törlés fölött.]⁴¹¹ unsere <Gesi>⁴¹² ähnliches <an, und zwar de>⁴¹³ ein <...>⁴¹⁴ wie <wehl> [schmerzlich] [Betoldás a törlés fölött.]⁴¹⁵ Menschen <es thut> [sey] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]⁴¹⁶ thut. [Hätte ich die Marie vorbereitet, diese Scene wäre nicht erfolgt, und keine andere, besonders einstudirte, hätte sein Herz nie ergriffen.] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

seyn. Nun folgten Ihrerseits zärtliche Vorwürfe, und die Aussöhnung. Zu meinem Glücke hatte er beim Essen wieder Zahnschmerzen. Er gestand, daß er⁴¹⁷ mit der Reinigung der Zähne umzugehen noch nicht wiße, und bath die Marie, es ihm ins künftige wieder zu thun. Sie that es alsogleich, und die Schmerzen hörten auf. Nun ist wieder alles in der Ordnung. War es so gut, liebe Freundin?

Aus den hier beschriebenen Scenen müssen E. G. nicht etwa folgern, daß ich mit ihm zu streng umgehe. Nur in⁴¹⁸ solchen Fällen kann man bei Kindern nicht früh genug die schiefen Neigungen ahnden, wo man leicht ansieht, daß sie durch ebendiese Neigungen, wenn sie Wurzel faßen, ungesittet, ungerecht, und bössartig werden könnten. In ähnlichen Fällen nehme ich einen strengen, zornigen, und gebietherischen Ton an, sobald die milden Ermahnungen nichts helfen.⁴¹⁹ Unschuldige Neckereien, und Einfälle, die⁴²⁰ weder ihm, noch anderen schädlich sind, übersehe ich gerne. Ein solcher Einfall war jener, den er an der Marie ausgeübt hatte. Sie saß bei ihm. Er bath um ein Glas Waßer. Sie servirt ihn damit auf einer Tatze⁴²¹ stehend, und neigt sich zu ihm hinunter, um die Tatze unter das Glas zu halten. Er trinkt die Hälfte aus, und die andere schüttet er ihr in den Busen hinein, so daß ihr das Waßer über die Füße heraus geronnen ist. Wir lachten alle, und er am meisten. Endlich mußte ich ihm doch die Idee beibringen, daß dieses nicht nur die Kleider beschmutze,⁴²² sondern auch der Gesundheit schaden könne. Ich werde es nicht mehr thun! war die Antwort.

Glauben E. G. daß ich nur lauter unangenehme Sachen zu schreiben habe? O nein! Die angenehmen überwiegen sogar unendlich die vorigen. Sie aber alle umständlich zu beschreiben, wäre unmöglich. Die trefflichsten Anlagen, die Keime der verschiedenen Talente,⁴²³ so in ihr jetzt schon sehr kennbar sind, das unverdorbene Herz, die edlen Neigungen, die hinreißende Liebe zum Guten, sobald ihm dieses nicht *einleuchtend*, weil sein Verstand noch gänzlich schlummert, sondern *fühlbar* vorgetragen wird, machen in ihm ein Ganzes, welches durch eine kluge Ausbildung, zu welcher mir, und meinen Gehülfen der Himmel Glück und Kräfte geben möge, die herrlichsten Früchte tragen wird. Ich verspreche mir von ihm ungemein viel. Er wird gewiß die Freude seiner Eltern, die Zierde seiner Familie, die Stütze seines Vaterlandes, und das Vorbild der Vollkommenheit für sein Zeitalter werden.

Die Liebe zu den Kindern ist in ihm unaussprechlich. Ohne der Gesellschaft derselben wäre es nicht möglich, ihn bei uns zu erhalten, oder wenigstens so zu bilden, wie er gebildet werden soll. Die Ossitzkyschen Kinder⁴²⁴ bekommen von mir alle Augenblicke, wie es die Umstände erheischen, geheime Instructionen, wie sie ihn behandeln sollen. Auf diese Art bringe ich mit ihm Wunderdinge hervor. Z. B. Er wollte anfangs

⁴¹⁷ er <selbst die Zähne>

⁴¹⁸ Nur <bei> [in] [Betoldás a sor fölött.]

⁴¹⁹ könnten. [In ähnlichen Fällen nehme ich einen strengen, zornigen, und gebietherischen Ton an, sobald die milden Ermahnungen nichts helfen.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴²⁰ die <...>

⁴²¹ Tatze <...>

⁴²² Kleider <verwüste> [beschmutze] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴²³ Talente, <d>

⁴²⁴ Kinder <haben von>

durchaus nicht lernen, als nur in ihrer Gesellschaft, da er doch nicht einmal die Methode zu lernen wußte, die ich nach seinen Talenten richten muß, und die er folglich erst von mir zu lernen und bei mir, so zu sagen, einzustudieren hat.⁴²⁵ Es versteht sich, daß sie alle drei zusammen geschrien, und sich so im Lernen gehindert haben. Ueberdies wurde mehr gespielt, und getändelt, als gelernt. Sie konnten ihre Lectionen nicht, und redeten sich auf Laczi aus. Dieser konnte die seinigen ebenfalls nicht, und⁴²⁶ schob die Schuld auf sie. Das⁴²⁷ verdroß und schmerzte die Ossitzkyschen Kleinen. Ich nahm sie also unter vier Augen for [!], und sagte ihnen, daß ich sie bei der nächsten Gelegenheit zum Schein sehr scharf behandeln werde, und daß sie sich dann unter den Vorwande, beßer lernen zu können, und sich meinen Zorn nicht zuzuziehen,⁴²⁸ im Lernen von ihm, so viel möglich, absöndern möchten. Dies geschah. Ich wollte sie strafen, aber Laczi bath um sie weinend. Diesmal verzieh ich es ihnen. Nun kommen wieder die Lehrstunden. Sie sönderten sich ab.⁴²⁹ Er kam also zu mir, und lernte zu Hause. Seitdem legt er sich auf das Kanape, wo ich mit seinem Buche sitze, und läßt sich alles, was ich will, einstudieren. Er wirft sich freilich neben mir herum, aber er thut doch alles, was ich von ihm fordere, und harrt auf diese Weise liegend⁴³⁰ zwei bis drei Stunden aus. Es versteht sich, daß diese Zeit nicht nur mit dem trockenen Lernen, sondern auch mit verschiedenen lustigen Belehrungen ausgefüllt wird. Mit einem Worte: Er geht auf diese Art gern mit mir um; und dieser Umgang ist meiner Meinung nach, die beste, und die richtigste Lection. So eine Lection halte ich mit ihm auch im Garten nach Mittag, wo er neben mir auf den Wasen herumkugelt, und spielend lernt.

Heute den 22ten Junij erhielt ich E. G. Brief, sammt den Kirschen. Er erwiedert Seiner lieben Mama den Kuß mit tausend kindlichzärtlichen Küßen, die aber E. G. mit dem Papa theilen sollen. Er ist gesund und munter, und lernt recht fleißig. Bei der Comteße Szápáry war ich mit ihm gestern, und heute bei Seiner Excelenz Frau von Marczibány. Beide haben ihn ausserordentlich gern,⁴³¹ weil er sich bei ihnen ungemein gut betrug, und sie mit Erzählungen von Nándor und deßen Nachbahrschaft sehr angenehm unterhielt. Der G. Gräfin Clary küßet er sowohl, wie auch ich und die Ossitzkyschen die Hand. Die letztere empfelen sich E. G. ebenfalls mit einem recht herzlichen Handkuß. Ich hoffe das E. G.⁴³² meinen Brief Durch⁴³³ die Gräfin bekommen haben. Indeßen bis⁴³⁴ ich die Forsetzung unserer Heldenthaten täglich schreibe, bin ich mit brüderlich-zärtlichen Anhängigkeit E. G. ergeb. –

⁴²⁵ Gesellschaft, [da er doch nicht einmal die Methode zu lernen wußte, die ich nach seinen Talenten richten muß, und die er folglich erst von mir zu lernen und bei mir, so zu sagen, <nicht> einzustudieren hat.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴²⁶ und <entschuldig>

⁴²⁷ <Dieses> [Das] [Betoldás a törlés fölött.]

⁴²⁸ dann [unter den Vorwande, beßer lernen zu können, und sich <nicht> meinen Zorn nicht zuzuziehen,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴²⁹ sich <unter dem Vorwande>ab. <[damit] daß sie beßer lernen, und mich befriedigen könnnten.>

⁴³⁰ Weise [liegend] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴³¹ gern, <und er>

⁴³² G. <den>

⁴³³ Brief <durch> [Durch] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴³⁴ Indeßen <schreibe> [bis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Pièrre küßet E. G. die Hand, und bittet⁴³⁵ um die Gnade, sich auf ihn in Betref der Wäsche gütigst zu erinnern. Er führt sich bis jetzt⁴³⁶ gut auf.

**65. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének
h. n., 1811. június 24.**

Fortsetzung. Den 24ten Junij 1811.

Gnädige Baronin!

Den vorigen⁴³⁷ Brief schickte ich den nemlichen Tag nach Pest, als ich jenen von E. G. bekommen habe; aber die Gelegenheit war schon weggefahren. Nun bekommen also E. G. eine doppelte Portion Nachrichten von unsern lieben Laczi.

Als ich mit ihm neulich bei der Marczibány das erstemal war, fand ich sie zum Unglück beim Kartenspiel. Sie nahm uns sehr freundlich an, bediente uns mit Kirschen, konnte aber mit unsern Kleinen sehr wenig sprechen, weil die zwei Mitspieler in ihrem Spiele zu eifrig waren. Endlich machte Sie dieser Unterhaltung ein Ende; aber da kamm wieder die Post, daß uns die Gräfin Clary in unserer Wohnung erwarte, und so giengen wir nach Hause. Er betrug sich nicht blöde, nicht schüchtern, und auch nicht unanständig. Mit einem Worte: ich war mit seinem Benehmen vollkkommen zufrieden.

Den 21ten lud mich S. Ex. Graf Szápáry zum Essen. Da die Marie schon längst gewünscht hatte, mit Laczi nach Pest fahren zu können, um Ihm einen Hut zu kaufen, so beschied ich sie mit Laczi in das königliche Schloß nach Mittag zu der Comteße Szápáry, um dann von dort mit Ihnen ebenfalls nach Pest fahren zu können. Vor der Mahlzeit sprach ich sowohl mit dem Grafen, als auch mit der Comtesse, und bath sie,⁴³⁸ meinen Zögling bei der letztern aufführen zu dürfen. Sie nahmen meine Bitte sehr freundlich auf. Besonders die letztere bath ich, unsern Laczi Muth zu machen, und mich bei ihm, als einen geschickten⁴³⁹ Lehrer anzuempfehlen. Sie lachte sehr über meinen Einfall; aber ich versicherte Sie, daß Ihr Beispiel und ihre Ermahnungen⁴⁴⁰ mir bei den Ossitzkyschen Kindern als ein mächtiger Sporn diene, und daß ich die nehmliche Wirkung bei Laczi noch sicheres hoffe. Ich führte ihn auf, und er hat sich wie ein gesetzter Visitenmacher betragen. Über eine halbe Stunde saß er der Comtesse vis à vis, und beschrieb⁴⁴¹ ihr unbefangen in einem ernsthaften Tone mit der angenehmsten Naivität alle die römische und ungarischen Alterthümer, die⁴⁴² in und um Nandor herum zu sehen sind. Mit unter kamen andere Discourse zum Vorschein, wo er seine

⁴³⁵ bittet <den>

⁴³⁶ jetzt <leident>

⁴³⁷ vor[.]gen [Átírással javítva.]

⁴³⁸ Comtesse, [und bath sie,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴³⁹ einen <[...stigen><[freundlichen]> [geschickten] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁴⁰ Beispiel [und ihre Ermahnungen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁴¹ und <erzählt> [beschrieb] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁴² die <um>

Gesinnungen mit gut gewählten Worten so neckisch vortrug, daß die Comtesse nicht aufhören konnte recht herzlich zu lachen, und sich endlich, da wir uns beurlaubten,⁴⁴³ ausdrücklich ausbath, Sie mehrmal zu besuchen. Den Grafen sahen wir nicht, weil er seine Siesta hielt. Von da fuhren wir zu der Katzianer; dann kauften wir einen Hut, und fuhren nach Hause.

Als ich mit ihm zu der Marczibány das zweitemal gieng, war sie allein und tändelte mit Laczi sehr viel! Da war er aber schon zu Hause. Er gieng mit dem Carl nach erhaltener Erlaubniß von einem Zimmer ins andere, und schaute alle Merkwürdigkeiten an. Das Orgelwerk in dem Tafelzimmer ließ man spielen, und er hat dem Kammerdiener darüber tausend Fragen gestellt. Uebrigens war sein Benehmen auch hier unbefangen und sehr sittsam. Er saß mit⁴⁴⁴ der Frau auf das Sopha, und erzählte ihr manches, fragte sie, oder antwortete ihr sehr artig und bescheiden. Hieraus schließe ich, daß er nicht blöd, nicht⁴⁴⁵ menschenscheu wird.

Den 22ten gieng unter uns eine merkwürdige Scene vor, die aber gestern und heute die herrlichsten Früchte trägt. Der Karl macht ihm vor der Mahlzeit eine kleine Patrone, wie man sie zum Zimmermahlen braucht. Dieses unterhielt ihn; da aber die Patrone nicht mit Firnniß gestrichen war, so wurde sie bald schlapp. Nun⁴⁴⁶ gab er in meiner Gegenwart, da wir uns zu Tische setzten sollten, dem Karl Geld, er soll ihm Firnniß hollen. Wozu der Firnniß? fragte ich. – Ich will mit Firnniß bestrichene Patronen haben, und dann werde ich die Mauern von unsern Zimmern damit auszieren, war die Antwort. –

Ohne mein Erlaubniß wollen Sie solche Sachen bringen lassen, und du Karl, ohne mich zu fragen, dieselben verschafen? Geh du zu deiner Mutter, und Sie, mein Kind! gehen⁴⁴⁷ mit mir und ihrem Gaste zur Tafel. Er lud seinen Liebling, den alten Ossitzky ein, der ihn mit deutschen Schnacken dahin bringt, daß er mit ihm unter der Tafel französisch spricht, und von ihm manche italiänische Sätze lernt.

Er setzte sich und wollte nicht essen. Ich nöthigte ihn nicht⁴⁴⁸ mit einem Worte dazu, und winkte dem O. daßelbe zu thun. Endlich aß er Suppe⁴⁴⁹ und Rindfleisch,⁴⁵⁰ ohne ein Wort zu sprechen, und trotzte. Nun⁴⁵¹ brach er in Drohungen aus: Wenn Sie⁴⁵² mirs nicht erlauben, die Mama wird schon kommen, und wird mir so viel Firnniß kaufen, als ich will.

⁴⁴³ beurlaubten, <ausb>

⁴⁴⁴ mit <Ihrer>

⁴⁴⁵ nicht |blöd, nicht|[Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁴⁶ Nun <soll vor>

⁴⁴⁷ gehen <.>

⁴⁴⁸ nicht <meine>

⁴⁴⁹ muppe [Átírással javítva.]

⁴⁵⁰ Rindfleisch, <...>

⁴⁵¹ <Endlich> |Nun|[Betoldás a törlés fölött.]

⁴⁵² [.]ie [Átírással javítva.]

Mein Kind, antwortete ich, die Mama und der Papa haben Sie mir so⁴⁵³ übergeben, daß selbst Sie ihnen ohne mein Wißen und Willen nichts kaufen⁴⁵⁴ werden.⁴⁵⁵ Nun habe ich ganz allein mit Ihnen zu schafen.

Er lachte mich aus, und da ihm Pière wieder meinen Plan zum Essen bereden wollte, sagte er mir eine bitter Grobheit – nein! keine Grobheit, sondern einen kindischen Satz, den er sich vermutlich, als er mit seinen Schwestern allein aß, angewöhnt hatte. Ich zeigte mich höchst beleidigt, und machte ihn ziemlich scharf aus. Dann fieng ich einen andern Discours mit O. an. Von der dritten⁴⁵⁶ Speisen trug ich ihm, wie gewöhnlich, etwas an; er aber sagte, daß er nichts mehr eße, stund auf, und machte uns ein Compliment. Er gieng in sein Schlafzimmer. Den Pière verboth ich aufs neue ihm kein Essen anzutragen, und überhaupt sich in meine Ermahnungen, und Belehrungen nicht hinein zu mischen. Dann lief ich zu der Marie, und bath sie alle⁴⁵⁷ Eßwaren, besonders aber das Brodt zu verstecken, damit er sich durch das geheime Essen nicht verderbe; und auch nicht schadlos halte;⁴⁵⁸ befahl aber zugleich, die Speisen, die er nicht geessen hat, aufzuheben. Schon beim Braten slich er wieder heraus, kroch auf der Erde, wo er sich noch immer herumkugeln darf, bis zu mir, und weil ich ihn nicht bemerkte, wieder zum O. wo er sich auf einen Nebestuhl niedersetzte, und die Brodsamen von dem Tische wegklaubte. Hätte er sich zum Tische zurückgesetzt und ordentlich gegessen, ich hätte ihm kein Wort gesagt; aber ihn⁴⁵⁹ dazu bitten wollte ich durchaus nicht, weil ich ihm das Trotzen überhaupt abgewöhnen will.⁴⁶⁰ Das Desert wurde abgetragen, wir⁴⁶¹ stunden vom Tische auf, O. beurlaubte sich, ich gieng im Zimmer auf und ab mit dem ernsthaftesten Gesichte, und sprach nichts. Endlich fieng er an von seinem Sitze, ganz leise mich zu rufen: Geistlicher Herr! – Der es nicht hörte, war ichs. Er sagte das nemliche mehrmahl, immer mit lauterer Stimme. Ich bin ihnen kein Geistlicher Herr! ich bin ihnen ein Hund. – E. Gnaden werden sich auf seinen Lieblingssatz erinnern, den er auch⁴⁶² neulich der Marie sagte, und den ich jetzt als Wafen gegen ihn brauchen mußte, um ihm das Harte, was in diesen Worten liegt, fühlen zu lassen. – Unsern Hunde, dem Parisl, und die Marlina werfen sie gute Bissen,⁴⁶³ haben sie lieb, sie liebken dieselben; ich bin Ihnen noch weniger, als ein Hund, weil Sie mich beleidigen.

Nun war er weg! Weinend fiel er vor mir auf die Kniee, bath mich um Verzeihung, und schwor Beßerung. Es versteht sich, daß ich ihn alsogleich aufgehoben, und ihm verziehen habe.

⁴⁵³ mir [so] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁵⁴ kaufen <kö>

⁴⁵⁵ werden. <Hier> [Nun] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁵⁶ der [dritten] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁵⁷ alle <Spei>

⁴⁵⁸ verderbe; [und auch nicht schadlos halte;] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁵⁹ aber [ihn] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁶⁰ abgewöhnen <wollte> [will.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁶¹ wir<d>

⁴⁶² er [auch] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁶³ Marlina [werfen sie gute Bissen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Aber vom Essen sagte ich kein Wort; denn dieses war wieder eine andere Frage. Ausgesöhnt giengen wir zu den Ossitzkyschen. – Ich möchte meinen Geistlichen Herrn recht gern bitten, daß er mir erlaube,⁴⁶⁴ Firnniß bringen zu lassen, sagte er in meiner Abwesenheit der Marie; aber er könnte glauben, ich habe ihn *nur* wegen den Firnniß um Verzeihung gebeten. Die Marie gab ihm bei dieser Gelegenheit passende Ermahnungen, weil sie von O. schon von der ganzen Scene unterrichtet war.

Wir giengen in dem Garten, um dort unsere gewöhnliche Lection zu halten, und uns dann zu unterhalten. Er machte mir aus der Bruchrechnung die⁴⁶⁵ Operationen, die er die vorigen Tage schon gelernt hatte, vortrefflich, er studierte eine neue an; er⁴⁶⁶ las und übersetzte aus dem Ungarischen freiwillig dreimal mehr; als sonst, und nachdem⁴⁶⁷ ich ihn belobt und geküßt⁴⁶⁸ hatte, sagte er ganz naiv: Heute war ich ein dummer Narr! ich aß sehr wenig, und nun hungert es mich. So werde ich nicht mehr trotzen.⁴⁶⁹ Liebe Rosi! geh nach Haus, und⁴⁷⁰ bringe mir von der Mutter ein Stück Brodt.

Geh, Rosi! sagte ich!⁴⁷¹ und sage der Mutter, sie soll die Speisen aufwärmen, die sie aufgehoben hat. – Nun war er ganz lustig, schob Kegeln, aß recht wohlgeschmack, dann ließ ich ihn noch drei Stunden bis 9 Uhr im Garten, und auf dem Festungsberg herumlaufen, und er schlief recht gut.

Seit dieser Scene ist er ganz verändert. Er folgt, er ist selbst mit den Kindern artig, er kömmt, ich kann es mit Recht sagen, meinem Wünschen vor, mit einem Worte: er ist ein Engel. Aber wir kommen auch allen seinen unschuldigen Wünschen vor, und machen ihm⁴⁷² unerwartete Freuden. Auf diese Art habe ich ihn in zwei Wochen dort, wo ich ihn haben wollte. Hätte ich ihm anfangs alles zugelassen, hätte ich ihm nicht ein paarmal die Zähne gezeigt, hätte ich ihn nicht zum Lernen gebracht, er würde mir einem halben Jahr nicht das geworden, was er jetzt ist.

Damit er aber dieses auch bleibe, brauche ich nun von E. G. und von Herrn Baron eine nachdrückliche Hülfe, und diese besteht darin, daß ihm E. G. und der Papa⁴⁷³ nicht die mindeste von seinen Bitten gewähren, ihm, nicht das mindeste geben oder kaufen ohne mich⁴⁷⁴ in seiner Gegenwart⁴⁷⁵ zu fragen, ob ich es für gut befinde? ob er es verdiene? ob ich es erlaube. Seine Liebe gegen die Eltern,⁴⁷⁶ als Geber, wird dadurch nicht geschmälert, besonders, weil er von mir nie etwas, als mein Geschenk, sondern immer als Geschenk der Eltern bekömmt. Mein Ansehen im Gegentheil ist auf diese Art sicher gestellt. In unserm Hause giebt ihm niemand das mindeste ohne meiner

⁴⁶⁴ erlaub[.] [Átírással javítva.]

⁴⁶⁵ die <...>

⁴⁶⁶ er <laß>

⁴⁶⁷ [.]achdem [Átírással javítva.]

⁴⁶⁸ und <lieblosen> |geküßt| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁶⁹ mich. |So werde ich nicht mehr trotzen.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁷⁰ und <bitte mir>

⁴⁷¹ Geh, |Rosi!| sagte ich <Rosi>! [Betoldás a sor fölött.]

⁴⁷² ihm <auch>

⁴⁷³ Papa <ohne>

⁴⁷⁴ ohne <[...] mir dazu> |mich| [Betoldás a törlés fölött.]

⁴⁷⁵ Gegenwart <um die Erlaubniß>

⁴⁷⁶ Eltern, <...>

Erlaubniß. Dieses ist er schon so gewöhnt, daß er nicht einmal etwas trinkt, oder eßet, ohne mich zu fragen.

Um E. G. die Nothwendigkeit dieser Aufrechthaltung meines Ansehens⁴⁷⁷ unvergeßlich zu machen, erzähle ich hier eine kurze Anekdote von einem italiänischen Schulmeister. Der Kaiser – man sagt, Joseph der zweite, – kam ohngefähr in eine⁴⁷⁸ Schule. Der Schulmeister stand gravitatisch auf, nahm sein Käppchen ein wenig von Kopf herunter, begrüßte den Kaiser, und setzte sein Käppchen wieder auf. Er beantwortete die Fragen des Kaisers in einem freimüthigen Tone,⁴⁷⁹ spazierte mit ihm in der Schule auf und ab, und gieng mit ihm um, wie mit seines Gleichen. Als der Kaiser aus der Schule gieng, begleitete ihn der Schulmeister, fiel in dem Vorhaus auf die Knie, und sagte: E. Majestät verzeihen mir, daß ich in der Schule mein Käppchen aufgesetzt⁴⁸⁰ und mich so betragen habe, als wenn ich gar kein Unterthan wäre. Wenn meine Kinder das wüßten, daß in der Welt noch ein größerer Herr sey, als ich, ich würde mit ihnen nichts anfangen können. – Der Kaiser lachte und bewunderte zugleich seine Einsicht in die Beschaffenheit des kindischen Alters; er belobte und beschenkte ihn.

Nun etwas vom Namenstage. Unser lieber Laczi wußte gar nichts davon, und niemand mahnte ihn darauf, damit er desto mehr überrascht werde. Katzianer und Sie waren den vorigen Tag hier, um ihm zu gratulieren; aber auf unsere Bitte begnügten sie sich mit der Äußerung, daß sie ihn besuchen wollten. Bei der Feyerlichkeit hätte ich sie gerne gehabt, aber sie hatten zu thun. Ich verfertigte auf diesen Tag ein kleines Gedicht, welches ich drücken ließ, und hier anschließe,⁴⁸¹ unser Freund Seiler setzte es in d. Singstimmen, und bath mit sich in meinem Namen den Klaviermeister vom Grafen Sándor, dann einen Beamten von der Lotterie, und einen von der Erzherzoglichen Capelle, alle drei ansehnliche Männer, und gute Sänger. Diese hatten sich Abends um 7. in⁴⁸² unser Studierzimmer versammelt. Laczi war bei den Ossitzkyschen Kinder, und bewunderte das große Segelschif, was ihm O. auf diesen Tag verfertigte. Ganz ohngefähr und ungebeten kamen in diesem Augenblicke die Fanni mit ihrer Kameradin, um sich von der Ossitzky⁴⁸³ zu beurlauben, weil sie auf das Gut des H. Barons Laffert geht. Ich führte nun unseren Laczi nach Hause, und alles kam nach, was beim Ossitzky war. Ich sagte ihm: ich hätte Gäste, bei denen ich ihn aufführen wollte. Er kam ungern. Mein liebes Kind!⁴⁸⁴ sagte ich ihm endlich, morgen ist ihr Namenstag, und diese Herrn sind gekommen, ihn zu verherrlichen, und diesen Wunsch, den ich gemacht habe, und drücken ließ, abzusingen. Machen Sie ihr Compliment, und setzen sie sich. Er war verlegen, setzte sich, und hörte alles an. Am Ende des Gesangs machte er ein ernsthaftes Compliment, und konnte sich noch nicht fassen. So etwas ist ihm noch nie wiederfahren; er wußte nicht, wie er sich benehmen soll. Einige Quarteten sind noch

⁴⁷⁷ <Auf>|An|sehens [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁷⁸ <s> eine

⁴⁷⁹ Kaisers |in einem freimüthigen Tone,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁸⁰ aufgesetzt <habe>

⁴⁸¹ ließ |und hier anschließe,| [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

⁴⁸² in <mein Zimmer>

⁴⁸³ Ossitzky<s>

⁴⁸⁴ Kind! <morgen>

abgesungen worden, die für⁴⁸⁵ Kenner einen ungemein grossen Werth haben. Mit Sailer war Laczi schon vorher bekannt; diesem näherte er sich also, und wurde freundlicher. Sailer sagte ihm: daß sie jetzt von dem Capuciner-Bart etwas lustiges singen werden; er soll gut Acht geben. Sie⁴⁸⁶ syllabisierten die Worte: *Venerabilis barba Capucinatorum* singend. Es ist sehr meisterlich in die Musick gesetzt, und zugleich sehr komisch. Dieses unterhielt ihn so gut, daß er es sich später, wie diese Herren um halb zwölf Uhr gegen Mitternacht weggehen wollten, noch einmal ausgegeben hat. Nun war er aber ganz der angenehme Laczi, setzte sich unter die Sänger türkisch auf mein Kanape, und horchte mit der strengsten Aufmerksamkeit allen Quarteten bis an das Ende zu. Ich gab vorläufig der Marie 25 f. und sie gab diesen zweierlei Braten, Milchbrodt, und aus ihrem Keller Wein. Die Fanni ist erst um 10. weggefahren. Nachdem der Capuciner-Bart das zweitemal, als Finale abgesungen war, sagte er Gute Nacht! und beehrte ins Bett. Aber wie war er überrascht, als er in sein Schlafzimmer gieng, und sein Bett⁴⁸⁷ mit Wein-Guirlanden garnirt, auf seinen Kopfkissen einen schönen Blumenkranz, den er alsogleich auf den Haupt⁴⁸⁸ setzte, und bei der Seitenthür ein Transparent fand, wo die Buchstaben unter den Wolken brannten: Vivat Laczi! Er betrachtete alles mit Freuden; denn er war gleich nach dem ersten⁴⁸⁹ Capuciner-Bart sehr lustig und⁴⁹⁰ angenehm-gesprächig geworden. Nun setzte er sich bekränzt zwischen die Guirlanden auf sein Bett, und betrachtete sich von allen Seiten. Endlich sangen die Kinder einige Verse ab, die ich hier schriftlich mittheile. Er horchte lächelnd, und als sie geendigt hatten, umarmte,⁴⁹¹ und küßte er sie. Nun gingen die Herren weg, und er ins Bett. Unter seinem Fenster sangen die Herrn noch auf der Gaße ein Quartet, wo am Ende Gute Nacht gewünscht wird. Er schrie ihnen aus dem Bette einigemal ebenfalls eine gute Nacht nach, und parodirte ihren Gesang.⁴⁹² Ein besonderes⁴⁹³ Zeichen seines Vergnügens war, daß er den H. Sailer gerade aus seinem eigenen Trieb auf den andern Tag zum Mittagessen einlud. Nach Mittag gieng er mit den Kindern und mit O. in den Garten, um sein Schiff in das Meer, welches der Bassin vorgestellt hatte, unter Segel zu laßen. Er belud es mit Coconüße und Pomeranzen, das heißt: mit Kirschen und Ribiseln, und verkaufte sie dann den Kindern für steinerne Münzen.

Heute, den 28. Junij⁴⁹⁴ wollte ich ihn zum Lernen nicht auffordern, weil morgen ein Feyertag, und übermorgen Sonntag ist. Diese Tage erklärte ich für ihn und für die Kinder für Vacanzen wegen dem heiligen Namenstag. Statt der Lection führte ich ihn in die Buchdruckerei, und Schriftgießerei, wo man ihm alles, so viel möglich, begreif-

⁴⁸⁵ für <Kenner>

⁴⁸⁶ Sie <sorgen>

⁴⁸⁷ Bett<,>

⁴⁸⁸ den <Kopf> [Haupt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁸⁹ ersten <Gesang>

⁴⁹⁰ und <wir>

⁴⁹¹ umarmte <er>

⁴⁹² nach, [und parodirte ihren Gesang.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁹³ Ein<..> besonderes <Probe>

⁴⁹⁴ Heute, [den 28. Junij] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

lich machte. Er war mit mir sogar im Verlage, wo einige gewölbte Zimmer mit ungebundenen Büchern voll sind.

Bist denn du, alter Bruder! des Plauderns noch nicht müde? werden E. G. sagen. Liebe Schwester! wo das Herz voll ist, geht der Mund über. Unser Laczi ist ein Engel; er wird täglich auffallend braver und uns allen⁴⁹⁵ eben darum täglich⁴⁹⁶ lieber und schätzbarer. Weil er den Karl mit seinem⁴⁹⁷ Vater Violin spielen fast täglich hört, denn er hat es sich ausgebeten, ihn dazu zu rufen, so hat es eine große Lust zu der Violin bekommen. Was sagen E. Gnaden dazu? Soll ich ihm eine kleine Violin kaufen oder nicht? Ossitzky will ihm die Anfangsgründe beibringen. Nachdem unser Instrument reparirt, oder ausgetauscht seyn wird, werde ich mit ihm auch das Fortepiano anfangen.

Heute den 29ten ist er früh morgens mit seinem neuen Schreibtisch beschäftigt,⁴⁹⁸ den wir gestern Abends vom Tischler bekommen haben. Ich mußte ihm, sobald er aus dem Bette gekrochen war, schön eingebundene Bücher mit goldenem Rücken geben, um die Fächer seiner Bücherstelle mit denselben anzufüllen. Dann übte er sich im Schönschreiben aus den Normal-Vorschriften, und endlich unterhielt er sich mit dem Bertuch. So gewöhnt er langsam das Lernen und die nützliche Beschäftigung,⁴⁹⁹ wobei ich ihm aber die körperliche Motionen mit unter gehörig verschafe.

Aber liebe Schwester! was machen wir mit der täglich steigenden Theuerung? Ich habe vom Tischler einen Conto, der für das Einschneiden der Bretter in 2. Bettstätte, für eine neue Bettstatt, für einen runden Eßtisch, für den⁵⁰⁰ Tisch das Bedienten, für den Schreibtisch des Laczi, und für einen Gewand-Rechen 112 f. austrägt. Ich zahle ihn nicht aus, bis Euer Gnaden nicht kommen. Es ist gut, daß ich alles Geld, was mir E. G. gegeben haben, in Massa bei mir behalten,⁵⁰¹ und den Ossitzkyschen nur einen Theil davon gegeben habe. Die Kleinigkeiten, die ich täglich besorgen muß, und die anfangs zahlreich sind, hätte ich sonst nicht verschafen können. Wenn E. G.⁵⁰² kommen werden, so⁵⁰³ schließe ich meine Rechnung wieder. Kleine Rechnungen sind leichter zu übersehen. Die Marie küßt E. G. die Hand, und bittet nochmal sehr inständig um etwas Schmalz. Wenn sie vom Einkaufen nach Hause kömmt, und die Ausgaben zusammenrechnet, so wird sie gewöhnlich nachdenkend, und sagt endlich: In⁵⁰⁴ Gottes Namen! Was soll das heißen? fragte ich sie neulich. Sie berechnete mir, was sie ausgegeben hat, und sagte endlich: Mein Schicksal ist in den Händen eines redlichen Vaters, einer zärtlichen Mutter; sie laßen mich nicht sinken. Das ist es, was ich bei meinem In Gottes Namen denke.⁵⁰⁵ Sie laßen dich nicht sinken, Marie! war meine Antwort; denn

⁴⁹⁵ <.>allen <schätzbarer>

⁴⁹⁶ täglich <schä>

⁴⁹⁷ seinem <Nun ein wenig auf das Oeconomische!> [Ceruzával áthúzza.]

⁴⁹⁸ Schreibtisch <befertigt> |beschäftigt,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁹⁹ Lernen |und die nützliche Beschäftigung,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁵⁰⁰ für <einen> |den| [Betoldás a törlés fölött.]

⁵⁰¹ gehalten [Átírással javítva.]

⁵⁰² E. [.] [Átírással javítva.]

⁵⁰³ so <mache i>

⁵⁰⁴ in [Átírással javítva.]

⁵⁰⁵ sinken. |Das ist er, was ich bei meinem In Gottes Namen denke. | [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

du erfüllst deine Schuldigkeit gegen Ihren größten Schatz, gegen Ihren lieben Sohn redlich. Hatte ich Recht, liebe Schwester, lieber zärtlicher Vater?

Den 28ten dieses sind schon die *blauen* Exemplarien von den neuen Einlösungs-Scheinen an die Kaufleute und an die Statthalterei angekommen. Man zweifelt nicht, daß auch die wirklichen in einigen Tagen nachfolgen werden. Dann, hoffe ich, wird auch die Theuerung zu sinken *anfangen*.

Den 30ten dieses hatte ich mit unserem Laczi in Betref der Aufführung einen entsetzlich bösen Tag. Er wollte mit mir durchaus in die Kirche gehen,⁵⁰⁶ weil ich ihm im Nachhausegehen ein paarmal Obst gekauft habe. Als wir mit Kirschen beladen⁵⁰⁷ nahe bei unserem Hause waren, murmelte er etwas zwischen den Zähnen, was ich unmöglich verstehen konnte. Ich fragte ihn, was er sage? Er murmelte es noch unverständlicher. Ich verstehe es nicht, sagte ich, sagen sie es mir lauter Stimme. Ich führte ihn, wie gewöhnlich, bei der Hand. Auf meine zweite Frage warf er meine Hand aus der seinigen, und stoßte mich weg. Ich gab ihm einen Verweis, und er trotzte. Er wollte durchaus nach den Bedienten gehen, und unter der Einfahrt blieb er stehen, und wollte nicht hinauf, bis ich ihn nicht bei der Hand gefaßt, und hinauf geführt habe. Er söhnte sich bald wieder aus durch sein gewöhnliches: *Ich bitte um Verzeihung, ich werde es nicht mehr tun*, aber um noch größere Excesse zu machen. Er lavierte in der Küche, in der Speiß, in den Ossitzkyschen Schubläden, und aß sich so voll, daß er zu Mittag kaum etwas Suppe und Rindfleisch essen konnte. Nun gieng das Schimpfen über das Speisen bei der Tafel an, weil er sie nicht genießen konnte.⁵⁰⁸ Dieses that er auch sonst fast täglich; ich wußte aber nie die wahre Ursache, bis man mir endlich gestanden hat, daß er sich⁵⁰⁹ früh morgens mit Semmel, Milch, Kirschen, und⁵¹⁰ was er nur finden kann, satt esse. Ich dissimulirte sein Nichteßen bei der Tafel, weil er⁵¹¹ dadurch, daß er nicht geessen hat, sich selbst hinlänglich gestraft hatte. Nach Mittag war er im Garten so ungestüm, daß er dem Karl eine Ohrfeige gab. Die Strafe war, daß sich Karl abgesöndert hatte, und zu der Mutter nach Hause gieng. Abends söhnte er sich mit ihm wieder aus, aber dann guckte er die⁵¹² Marie an. Er begehrte früher, als sonst, das Abendeßen, weil uns⁵¹³ aus dem Garten das Donnerwetter viel früher nach Hause gejagt hatte. Sie machte vor der Zeit Feuer, um ihn zu berfriedigen. Er hatte unter andern ein eingemachtes Kalbfleisch. Die⁵¹⁴ Sauce gefiel ihm, weil er hungrig war; aber wie er das Fleisch von den kleinen Knochen abzuklauben zu langweilig fand, fieng er an zu schimpfen. Ich machte ihn aus; er trotzte, und aß wieder nichts. Nachdem alles abgeessen hatte, begehrte er von der Marie mit den gröbsten Ausdrücken zum essen. Sie wollte frisch kochen; ich ließ es aber nicht zu, uns sagte: er soll ein ordentliches Leben

⁵⁰⁶ gehen, <um in Nachhausegehen>

⁵⁰⁷ beladen <nach>

⁵⁰⁸ konnte. <...>

⁵⁰⁹ er [sich] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁵¹⁰ und <...>

⁵¹¹ er <...>

⁵¹² die <...>

⁵¹³ weil [uns] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁵¹⁴ Die <...>

sich angewöhnen; er soll sich früh morgens nicht voll essen, damit er zu Mittag essen könne; dann wird er abends nie⁵¹⁵ hungrig werden, und viel ruhiger schlafen, als wenn er Abends sich anfüllt. Nun gieng das Weinen, und Schimpfen an. Er sagte mir, und der Marie Grobheiten, die auffallend waren, sie z. B. Meinetwegen geben sie mir s. r. Hundsdreck zu freßen, ich werde ihn essen, wenn der Geistliche Herr es befiehlt, und mehr dergleichen. Endlich nahm ich ihn bei der Hand, und führte ihn ins Bett. Nach einigen groben Ausdrücken, die er gegen mich brauchte, und die ich endlich gar nicht⁵¹⁶ hören wollte, setzte ich mich zu meinem Schreibtisch, und er fieng an, bessere Saiten aufzuziehen, und mich aus seinem Bette um Verzeihung zu bitten. Diesmal habe ich mir aber vorgenommen, nicht so leicht zu verzeihen, weil ich aus der Erfahrung gelernt habe, daß er die leichte Verzeihung gern mißbraucht. Ich sagte ihm, er müsse die Verzeihung durch seine gute Aufführung erst *verdienen*. Sehen E. G. wie hart man selbst mit guten Kindern umgehen müsse, um sie von solchen Gewohnheiten und Neigungen abzubringen, die von ihnen mit der Zeit alle Menschen verschrecken könnten, wodurch sie endlich zu Misanthropen werden müßten.

Heute, den 1. Julij⁵¹⁷ ist der Regiments-Befehl nicht mehr die Ossitzkysche Schwelle zu betreten, wo er ohnehin nach meiner Instruction kein Gehör finden würde.⁵¹⁸ Auch die Kinder kommen nicht zu uns. Niemand speiset mit uns. Er sitzt schon um 7. Uhr früh bei seinem Schreibtisch, und bereitet sich zu der heutigen großen Repetition, die ich nach den Vacanzen von 4 Tagen halten muß. Er⁵¹⁹ ist heute wieder freundlich, als wenn er nichts angestellt hätte; aber wir alle sind gegen ihn kalt, doch höflich.

66. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
[h. n., 1811. június–július]

Lieber Theurer Freund!

Ich kan die Gelegenheit onmöglich von hir weggehn lassen, ohne mich nach meinen lieben latzi zu erkundigen, die Clary hat mir schon erzählt von ihm, und ich frage izt nur ob er gesund ist; und recht Munter? schreiben Sie mir lieber Bruder etwaß von ihm, und geben Sie meinem latzi statt mir einen recht herzlichen Kuß, und dem die *Kirschen* welche wir mit recht schweren Herzen gesammelt haben, weil sonst unser lieber latzi immer in Alinquoten und viel Vergnügen machte; und die Muster Kirschen glaubte, aber auch – verzehrte. Wir umarmen Sie alle freundschaftlich, ich aber bin wie immer Ihre Sie

Liebende Schwester
Prónay

⁵¹⁵ abends <nicht> [nie] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁵¹⁶ nicht <...>

⁵¹⁷ Heute, [den 1. Julij] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁵¹⁸ würde. <.>

⁵¹⁹ Er <...>

[Címzés:]

a Monsieur

Monsieur François de Weseghy

a Bude

**67. Verseghy Ferenc – Király Mihálynak
Buda, 1811. július 16.**

Nemes, Nemzetes Király Mihály Tisztartó Úrnak illendő tisztelettel
Györgyénn.

Nota.

Baro Prónay László Úrfi' számára egy Györgyei Embertől kezemhez vettem
Juliusnak 16. napján 18. :-----

Egy Kantában és egy köcsögben 22. iccze vaját; mert a' harmadik köcsögöt a' 4.
icczével Lisi magának tartotta. – 30. csirkét. – 8. kácsát – 350. tojást. és 1. bárányt.
Ezen alkalmatossággal visszaküldök: egy kannát és egy köcsögöt, melyekben a' vaj
volt; egy hordót, melyben a' tojások, egy ketreczet, melyben a' baromfiak voltak;⁵²⁰
azonnkivül 6. zsákot. A' hetedik zsák még nem üres. Signatum Buda, 16. Julius 1811.

Verseghy Ferencz mp.
az említett Úrfinak
Nevelője.

**68. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1811. július 27.**

Nándor den 27t July 1811

Theurester Freund und Bruder!

Unser armer Michel wurde Krank, dies hilt uns ab, die Gelegenheit früher Hinein-
zuschicken; auch ist der Michel erst im Reconvalisziren so schicken wir ihn nun nicht
mehr hinein; der Tiroler wird fieleicht ohneden schon die Dienste bei meinem lieben
latzi verrichtet haben, und so bitte ich ihm aufzunehmen, er bekannt das, aus der fi-
nanzys hatte, 8 f monatlich, Kost, und Livrée auf den Markt soll er sich mit seine Klei-
der behelfen, wo wir selbst hinein kommen werden; – Was macht mein lieber latzi,
Sind Sie lieber Bruder zufrieden mit ihm? Desto unzufrieden haben Sie Ursache mit
mir zu sein, ich kan Ihnen noch nichts von meinen französischen übersetzungen schi-
cken; weil ich gar nichts mehr; so wird mich mein lieber Sohn recht bald beschämen,
nicht wahr? in die Küchel hat die Ositzky schon rheiß erhalten, aus auf eine Zeit hin-

⁵²⁰ <|eggy eleven bárányt;|>

reisend sein wird. – Eben wenig Mahl bin ich so frei der Alten Frau schicken,⁵²¹ auch meine Empfehlung bitte ich nicht zu vergessen an die lieber Mutter, wie auch an die Ositskischen – Sie und meiner lieber latzi küsse ich von Hertzen, und kann die Zeit nicht mehr erwarten, wo ich ihn an mein Mütterliches herz drücken werden können.

Ewig Ihr zärtliche
Schwester Prónay

[Más tintával, Verseghy Ferenc kezével:]

Mehl der Mutter.

2. Gänz der Ossitz

4 Hendel. dto

Melonen.

**69. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1811. szeptember 4.**

Nándor den 4ten Sept. 1811

Mein Theurer Freund und Bruder!

Mit dieser Gelegenheit welche wir hinein schicken, erscheint wieder Kein Michel, er sagte, er wäre gewiß sein Todt wen er auch nur einmal im Tage den Festungs Berg um Wasser zu hohlen steigen müste. Doch im Grunde glaube ich, wäre er denoh sehr schwer zu entscheiden; als wir oder er schuld darin sind, das er hier bleibt ich glaube wir sind sich unentbehrlich georden – Also lieber Bruder läßt Sie for laße mein Mann fragen, wie Sie mit diesen Bedienten zufrieden sind?

Ist es Ihnen anständig so sollen Sie ihm ankündigen das er beim latzi bleibt, und seine besoldung mit einer zulage von zwei Gulden Monatlich vermehren – Auch habe ich Sie bitten wollen in betref des Schulen Mädchens von der Marzipány, solte sie noch keinen Dinst haben, und vielleicht an einem Ort sich aufhalten wo es ihr nicht viel Kost, und auch nach Lust zu mir haben, so können Sie ihr sagen, das wen sie zu meiner zufriedenheit sein wird ich ihr 200 f gebn, doch müste sie warten bis ich hinein komme, damit ich mit ihr reden kann, weil ich damals nur ganz flüchtlich mit ihr sprach, da meine Absicht diese vor sie als lastes Schulen Mädchen zu empluieren – wie aber denke ich, will ich sie zur zweiten nehmen, und sie zugleich zu Wäsche verwenden, wegen allen diesen müste ich früher noch mit ihr sprechen; Wir gehn künftige Woche nach Györgye und dan komme ich gewiß nach 14 Tagen hinein um sie abzuhohlen wie sehr ich mich auf den Augenblick freue Sie und meinen Lieben Latzi bei uns zu sehn kan ich Ihnen nicht schildern, um nur meiner Freude nichts im Vege komt, eben weil sie so gewiß ist! Lieber Verscheghy! als ich Ihnen am Vorletzten Abend das Geld übergab, wolte ich Sie bitten der Ositzky dafon 50 f zu einer Kleinen

⁵²¹ schicken, <...>

erleichtung dafon zu geben, ich widerhohle izt das, auf nur ich wirklich damals in der Eille vergaß. –

Meinen lieben Latzi, auf den ich izt mehr als jemals (ohne zu wissen nennen) denke, lasse ich herzlich küssen; ich schicke ihm das Goldne und das Schwarze Büchel, und hoffe wen er mich lieb hat, wird das Schwarze Büchel leer bleiben. – Ich sende ihm sein Theater aus dafon fehlt soll er und die löve aus bessen. Adieu lieber theurer Bruder!! Wir Alle umarmen Sie mit den freundschaftlichsten Gefühlen, und jeder von uns freut sich auf den Augenblick der Sie in unser Mitte bringen wird.

Ihre Sie liebende Schwester
Prónay

**70. Király Mihály – Verseghy Ferencnek
Györgye, 1812. január 2.**

Drága kedves Fő Tisztelendő Ur!

A' rosz utak miatt mind ez ideig kéntelen voltam a' zsertésnek bé küldését halasztani. – most tehát meg fagyván viszen ezen ember.

1o Zsertést hizattat Nro 1.

2. Kappant Nro 12

3. Tyuk és Csirkét Nro 13

4. Árpát Kila – 1'.

5o Tojás a mi tsak az Háztal télt – 118.

A Lizi Gazda Asszony számára egy Fekete Kántaba 19. Icze Juh Vajat, –

A minap ott maradtott zsánkjánnkot amely amint emlékezem 13. volt 's egyebeket is ezen alkalmatosság által Fő Tisztelendő Uraktól vissza instálok a Mlg Báro éppen ezen esztendő 1ső Napjan ment fel Nándorba innen menett Farnosig 9. nyulat fogatott, a mint a vissza jött Lovász mondja, de biz azt mind a' falra kötték 's Nándorba viszik, mert különben Budára is kellett volna jutni belőlle; Azonban ha engedés vagy ho leszen a' Fő Tisztelendő Úrnak Szerentséjére mindgyan ki megyek. –

Itt halá Istennek még semmi panaszkodás nintsen a körül belől Uralkodo Marha dögeről még eddig az Isten meg őrzött azonba a szomszéd Háza ég –.

Magamat a' Fő Tisztelendő Ur szivességiben ajánlott tisztelettel vagyok

Drága kedves Fő Tisztelendő Ur.

Györgyen, Januarius 2kán

1812.

alázatos Szolgája
Király Mihály m propria

[Címzés:]

Fő Tisztelendő Verseghy Ferentz Urnak H.⁵²² B. Pronay László Urfi Nagy érdemű Nevelőjének tisztelettel.

Budán

⁵²² H. [Bizonytalan olvasat.]

[Jegyzet a boríték hátoldalán:]

NB. A Fejér Farkas mellett lako Pintzénél egy 25. Icze vajas Döbön tsináltattam a Lisi ki küldi.

[A lapon pontosan nem meghatározható számítási műveletek szerepelnek tintával.]

71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak
[h. n., 1812. január eleje]

Hochwohlbegorner Herr Baron!

Da ich wegen der gefährlichen Donaufahrt keine Hofnung habe,⁵²³ den H. Baron bei uns⁵²⁴ zu sehen, so nehme ich mir die Freiheit mit diesen Briefe meine herzlichen Wünsche zum neuen Jahr entgegen zu senden. Gott erhalte Sie, und sie Gnädige Frau Baronin, der ich die ergebenst Hand küße, viele Jahre sammt Ihrem Hause, und gebe Ihnen Beiden recht viele Vater- und Mutter Freuden, und alle erdenkliche Seligkeiten.⁵²⁵ Die nemlichen Wünsche habe ich auch von Seiten meiner Mutter, und der Ossitzkyschen zu entrichten.

Ich schließe hier die Fragen an, aus welchen unser Laczi den letzten December ein großes Examen gemacht hat. Als redlicher Mann sage ich es ohne Schmeichelei, die, wie der Herr Baron wissen, gar nicht meine Sache ist; daß er mit seinen Antworten⁵²⁶ mir über alle meine Erwartung Genüge geleistet hat. Ueberhaupt nimmt er jetzt im Winter, wie ich es immer gehoft habe, eine sehr gute Wendung. Er trotzet sehr selten, und wenn er es auch manchmal thut, so dauert es nie eine Viertelstunde; er geht also-gleich in sich, und thut seine Schuldigkeit, um mich zu besänftigen. O! wie gerne thue ich dieses, um ihn zu gewinnen!

Nun muß ich noch in Betreff der Ossitzkyschen eine freimüthige Erklärung machen,⁵²⁷ die der Herr Baron zuverlässig⁵²⁸ bei einer jeden Gelegenheit gern anhören. Sie bitten den Herrn Baron folgende Gründe zu beherzigen, und dann thun, was Ihnen Ihr redliches Herz, und Ihre noble Denkuingsart eingeben werden.

1. Kaum war der Contract im vorigen Jahre wegen der Kost gemacht, so fieng in einem Monath darauf die Theuerung an wieder zu steigen. In kurzer Zeit waren einige Artickeln zweimal, auch dreimal theurer geworden, als sie vorhero waren. Einige Artickeln fielen⁵²⁹ dann in September und October nieder,⁵³⁰ aber nur um⁵³¹ im No-

⁵²³ habe, <.>

⁵²⁴ uns<.>

⁵²⁵ Seligkeiten. <Ich schließe h[.]>

⁵²⁶ mit [seinen Antworten] [Betoldás a sor fölött.]

⁵²⁷ Erklärung [machen.] [Betoldás a sor fölött.]

⁵²⁸ zuverlässig <eine>

⁵²⁹ fiengen [Átírásal javítva,]

⁵³⁰ nieder <an zu fallen>

⁵³¹ nur [um] [Betoldás a sor fölött.]

vember und December noch höher zu steigen, als sie vor dem Fallen waren. Diese Theuerung läßt im neuen Jahr nicht nach; ja sie drohet, sich noch höher zu schwingen.

[2.] Man hat vom Landtage die Bestimmung⁵³² mancher Zweifeln im Handel und Wandel vom Augusti her erwartet. Darum stieg der Preis der Einlösungs-Scheine⁵³³ und fiel der Preiß einiger Lebensmitteln im September und anfan[g]s October⁵³⁴ ein wenig. Da man aber⁵³⁵ Ende October und in den folgenden Monathen sah, daß die Landesstände nichts bestimmen, und⁵³⁶ Erfüllung der allgemeinen Hofnungen von Tag zu Tag verschieben, so fiengen die Hausherrn und die Producenten an, den Preiß der Einlösungs-Scheine selbst zu bestimmen. Einige forderten die Hälfte der Baknoten in Einlösungsscheinen; das heißt 50 f. E. S. für 100 f. B. N. Andere nahmen sie als 1/5 der B. N. und verdoppelten denn die Summe; das heißt: statt 100. f. B. N. forderten sie 40 f in E. S. So berechnen jetzt nach⁵³⁷ die Hausfrau ihre Zinsen, und die Producenten ihre Producte⁵³⁸, mit dem Unterschied, daß keiner von ihnen weniger [...] wohl aber mehrere noch ungemein mehr fordern.⁵³⁹

3. Nach dem Cours, der vom 9ber an fast immer steigt, und den die angezeigte Berechnung der E. S. veranlaßt, machen die 2500 f Kostgeld kaum⁵⁴⁰ 250. f. Silbergeld, und in kurzer Zeit werden sie kaum 200. f. ausmachen.⁵⁴¹

4tens.⁵⁴² Es ist vahr, daß man in vorigen Zeiten für einen Jüngling für 800. f Kost bekommen hat, wenn mehrere Jünglinge beisammen gewesen sind; weil man da eins ins andre rechnen konnte. Aber⁵⁴³ ich weiß selbst, daß man für einen Jüngling allein und für seinen Hofmeister, wenn noch ein Bedienter dabei war, unter 1200. f in Conventions-Geld⁵⁴⁴ keine Kost bekommen hat. Darum werden auch solche Unternehmungen hier und in Pest von November [...] nur⁵⁴⁵ an für 6000. f in B. N. angenommen. Einige⁵⁴⁶ sind gar keinen Contract eingegangen, sondern berechnen die Ausgeben monathweiß, und lassen sich ebenfalls monathweis bezahlen, nachdem die Theuerung steigt oder fällt.

Ich versichere Sie, Herr Baron, daß die Ossitzkyschen außer Ihren Einkünften, die durch die fünffache Gage, und durch die 8 bis 9.⁵⁴⁷ Lectionen, die sich Osstizky in Pest

⁵³² Landtage <erwarte> [die Bestimmung] [Betoldás a sor fölött.]

⁵³³ Scheine <ein>

⁵³⁴ Lebensmitteln [im September und anfan[g]s October] [Betoldás a sor fölött.]

⁵³⁵ aber <im Octo><gegen>

⁵³⁶ und <die alle>

⁵³⁷ jetzt [nach] [Betoldás a sor fölött.]

⁵³⁸ Producte <von der Miete des Monaths October [...]>

⁵³⁹ fordern. <3. Nach <[dem Cours, der vom 9br]> dieser [...] sind die 2500 f für die Kost>

⁵⁴⁰ Kostgeld <nichts etwas aus, als> [kaum] [Betoldás a törlesztés fölött.]

⁵⁴¹ ausmachen<...>

⁵⁴² Presipal [Ceruzával, Verseghy Ferenc kezével írt felirat a kéziratlapon, a levél soraihoz képest fejjel lefelé.]

⁵⁴³ 10. Jahr. dient sei schon. Extra-Weit. An Grafen. Rosina Vornwald. [Feljegyzés Verseghy kezével a bekezdés mellett, a levél soraihoz képest fejjel lefelé.]

⁵⁴⁴ Conventions-Geld <kei>

⁵⁴⁵ November [...] nur] [Betoldás a sor fölött.]

⁵⁴⁶ Einige <gegan>

⁵⁴⁷ die [8 bis 9.] [Betoldás a sor fölött.]

ebenfalls fünffach bezahlen ließ,⁵⁴⁸ ziemlich hoch gestiegen waren, auch meine Pension, und den Gehalt, den mir der H. Baron geben, das wenige abgerechnet, was ich meiner Mutter gebe, verbrauchen mussten, die sehr karg lebt.⁵⁴⁹ Was neben diesen⁵⁵⁰ meinen Verlust anbelangt, den würde ich gern verschmerzt haben, weil ich mit Bruderliebe begeistert bin; wenn nicht⁵⁵¹ ein Streich⁵⁵² mir andererseits drohte,⁵⁵³ der mir sehr empfindlich ist. Es ist nemlich vor 2. Wochen eine Resolution gekommen, daß die Pensionierten Ordensgeistlichen nicht eine fünffache, sondern nur eine dreifache Auszahlung bekommen sollen. Am Ende Januarii soll man ums also zwei fünfteln von der⁵⁵⁴ schon ausgezahlten 5fachen⁵⁵⁵ Summe abziehen. Wenn dieses geschieht, so bekomme ich am Ende Januarii, da mein Quartal ausgeht, keinen Heller. Ich kann also nicht einmal meinen Zins auszahlen, vielweniger den Ossitzkyschen und meiner Mutter etwas vorstrecken.

Dieses ist auch die Hauptursache, warum ich Sie Herr Baron! inständig bitten muß, mir eine beträchtliche Summe hier zu lassen, die ich verrechnen werde. Widrigenfalls bin ich genöthigt, Schulden zu machen, die mir ganz gewiß die wenigen Freuden des Lebens, die ich noch habe, und von unserm Laczi hofe, verbittern werden.

Ich habe die Ehre etc. etc.

**72. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1812. január 11.**

Nándor den 11t Jän. 1812

Mein Theurer Bruder! und Freund!!

Seit unsere Ankunft nahm ich mir täglich for an Sie zu schreiben; Sie zu fragen, wie Sie sich samt meinem lieben Latzi befinden! Ob Sie sich von Ihrer Krankheit schon lange und gänzlich erholt haben? – Aber die fatale Witterung hinderte uns, eine Gelegenheit hinein zu schicken; – itzt da sich der Weg ein wenig gebessert hat wollen wir die zeit benützen. Und ich hoffe nur eine solche Nachricht zu hören; wie es mein von Schmerz gedrücktes Herz sich wünscht!!! – –

Wie hat latzi sein Examen überstanden? Am Silvester Tage sprachen wir sehr viel von ihm! Als diesmal ladeten wir das Jahr unter Thränen, den meine liebsten Kinder fehlten!! Und das eine auf ewig! Dieser Gedanke ist so schrecklich das ich ihn noch

⁵⁴⁸ ließ, <und gegen 3000 f betrugen,>

⁵⁴⁹ geben, <um bis jetzt die Unternehmung der Kost aufrechterhalten zu können. Die [...] hat <|bei der [...]> [...] für ihre Mühe keinen Heller > [des wenige abgerechnet, was ich meiner Mutter gebe, verbrauchen mussten, die sehr karg lebt.] [Betoldás a törles fölött.]

⁵⁵⁰ Was [neben diesen] [Betoldás a sor fölött.]

⁵⁵¹ <aber> [wenn nicht] [Betoldás a sor fölött.]

⁵⁵² Streich <drohet>

⁵⁵³ andererseits [drohte] [Betoldás a sor fölött.]

⁵⁵⁴ de[.] [Átírással javítva.]

⁵⁵⁵ ausgezahlten [5fachen] [Betoldás a sor fölött.]

nicht im Stande bin zu fassen!! Nur die Worte in Ihren letzten Brief geben wir einigen Trost das Latzi sich einst Mühe geben wird Mir den Verlust zu bestehen! – –

Er ist ja jetzt meine einzige Freude bis meine kleine herein wachsen.

Lieber Freund! Wen es möglich ist so verschaffen Sie mir das Schneeglöckchen; doch ehe es nicht forkommen sollte, so warten Sie lieber bis weiter hinaus; es wird ja ohneden in Kurtzen wider eine Gelegenheit hinein gehn – Schreiben Sie mir izt nur wie Sie sich alle befinden; mir aber vergeben Sie das ich ende; den ich beide izt mit meinem Kopfe mehr als ich jemals gelitten habe – als da kan mir die Zeit wen es möglich ist helfen! Wir alle umarmen Sie von ganzen Herzen meinen Latzi küsse ich vielmal und wen er Lust hat soll er mir ein Paar Zeilen Schreiben! lebben Sie nohmals Wohl. Dies Wünscht Ihre

Sie liebende Schwester
Prónay

P. S. Die Ossitzky lasse ich bitten uns von arbeiten fertig ist zu schicken; hir überschicke ich 8 Bergailer Sacktücher welche so, oder noch etwas Kleiner geschlungen werden sollen, wie das beiliegende Muster Tuch – auch einen Muslin auf Streife es sind 13 Streife welche auf beiden Seiten klein geschlungen werden sollen.

Dem latzi schicke ich 2 Neue Westeln und 1 Spentzer. – Schreiben Sie mir auch ob Sie schon von Györgye, gefliegel und Eyer, wie auch die Schwein lohneten haben! Adieu! mein lieber theurer Freund! an die Katzianer alles Schöne.

**73. Prónay Simon – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1812. január 15.**

Nandor Jan 15kén 1812.

Tisztelendő Ur.

A Hazánk mostani baját nem csak aminyire engem⁵⁵⁶ illet; hanem anyira is ahol aztat mint egy közönséges, benünket minyájinkat érdeklő zavarodasnak kel néznünk, az én ítéletem szerént meg fontoltam, meg visgaltam, és az abbúl szarmazott alapotokat meg hasonligattam. Hogy a mi közöttünk is tamadott kérdéseknek eligazításait mind edig el hallaszgattam, tsupan csak annak tulaidonitsa T. Ur hogy Dietanknak ebben valami varhartó rendeléseit vagy valtozassait vartam legyen. De mivel mar többé ehez nem ragadkozhatunk, magam is ugy tartottam, hogy itt vagy on annak az üdeje, mellyben a magunk között valo dologban ertekezzünk.

Ugy latszik, hogy T. Ur a volt conventios pénznek üdejét 's alapotyat akarja sinor mértékül venni: de ez az én ítéletemmel meg nem al, mivel

1ször Az ezüstnek és aranynak mas existentiája mar mostan⁵⁵⁷ nintsen hanem *in crudo*: És ha mingyárt vertt penzbeli formaban is legyen, még is csak ugy kel aztat te-

⁵⁵⁶ e[.]gem [Átírással javítva.]

⁵⁵⁷ mar mostan [A sor fölött betoldva.]

kintünk 's nem más⁵⁵⁸ képen. Melly alitasomat azzal mutatom meg, hogy ezen értze-
ket, akar melly formaba is legyenek azok, maskülömben nem lehet meg szerzeni ha-
nem alku szerént.

2szor. Mivel az aranynek 's ezüstnek a bötse, azolta miolta a közönséges pénz gya-
nánt való⁵⁵⁹ folyassokból kimultanak felete való modon fel hagot. Melly ez ismét szük-
ségen felül azzal bizonyitom meg: hogy ha⁵⁶⁰ tesszem aztat, valaki még azon üdőben,
mikoron a pénz még aranyban 's ezüstben találá a voltat, 100000. forinttal birt, azzal
akori üdőben nem volt aza tehetségü embir;⁵⁶¹ mint a millyenek mostani üdőben tsak
ugyan szint azon qualitasu és quantitasu pénz ötet tenné.

Ezenkívül arra is, amit Tiszteletendő Ur példajúl ad elő,⁵⁶² aztat kel felelnem (Hogy
még a jó pénznek üdejében⁵⁶³ 800. f-nak tsekély díján ugyan lehetet egy ifjunak tartast
kapni ha többekkel vólt vólna) – hogy eztet ugy kel még nem mint egy különös⁵⁶⁴ vagy
pedig mint egy mar abban az üdőben⁵⁶⁵ való történetet, mellyben mar érzeni kezdeték
a haborunak inségét 's a' jó pénznek fogyatkozásat. Mi érettünk kettönként egy
tanitonként 's egymasért Posonban a kilentzvenedik esztendőben, egy a nevezetesebb
helyeken lévő kosztért szalassal fütéssel, vilaggal együtt Szüléim⁵⁶⁶ eleinten 650. késő-
ben 760. forintokat füzettek.

En ugyan senkinek a karaval nem akarok boldogulni, leginkabb az olyanokon nem,
akikhez barátsággal és szives hailandóssággal vonszodom. Azonban méltán a magam
tehettségemre is kel tekéntetet vetnem.

Mind ezekre nézve tehat mar egy üdőtül⁵⁶⁷ fogvast eltökélt szándékom volt; hogy
a fijam T. Ur es az⁵⁶⁸ Inas ugy nevezett kosztyaért, a régi, Oszitzkyékkel kötött alku sze-
rént való summát meg duplázom, az az 2500. helyében 5000. fikat fogok bankóban
füzettni. Ugy tartom hogy ez e [!] meg határozasom igazságos, és hogy Oszitzkyék is
meg alhattnak raita.

Mostanában 5000. fikat bé küldök, ha elegendő nem lészne tesség tudtomra adni,
azonnal tesszek rendelest, hogy Pesten a kivant summat fel veheti T. Ur.

A tartott Examennek az elő adását, igen nagy örömmel olvastuk: kiváltképen pedig
hogy értetük, hogy Latzink jól tartotta magát benne. – De mind azonaltal még fön
tartyuk magunknak személyessen is ezt az örömet miként tsak be gyühettünk Pestre –

Hogy a szerentsétlen hizó olly modon érkezett bé igen lehetet előre latni: hanem
egyéb baja fogot lenni, hanem hogy a faratsontyát⁵⁶⁹ le ütöttek, melly része a sertésnek
felette gyenge.

⁵⁵⁸ más [A szó elmosódott, bizonytalan olvasat.]

⁵⁵⁹ való [A sor fölött betoldva.]

⁵⁶⁰ ha [A sor fölött betoldva.]

⁵⁶¹ e[m]bir [em.]

⁵⁶² elő, <hogy>

⁵⁶³ üd[e]jében [em.]

⁵⁶⁴ különös <történetet>

⁵⁶⁵ üd[ő]ben [em.]

⁵⁶⁶ szüléim <többet>

⁵⁶⁷ üd[ő]tül [em.]

⁵⁶⁸ es [az] [A sor fölött betoldva.]

⁵⁶⁹ fara<.>tsontyát

Mivel pedig a huszatul is talan egy keveset meg vetekezett tehát potolásul egy jó süldöt⁵⁷⁰ fogunk bé küldetni.

A Királyi utobi resolutiot a Statussok reaja való feleletivel, ha tsak lehetséges kérem külgye meg T. Ur s mas egyéb ujsagokval együt is ha valami történne.

Mar mostan magamat baratsagaban feleségemmel⁵⁷¹ együtt magunkat ajanlyuk, nem külömben Latzit is gondolatyainkban hozaja foglalván – maradok

Tisztelendő Urnak
Igaz barátja és szolgája
Prónay mpria.

**74. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1812. január 15.**

Theurer Freund! Ich besuche Sie nur, die Ositzky welcher ich mich emfele; zu fragen ob den noch keine Streife, welche ich ihr damals, als ich wegrißte gab zum Schlingen frotig sind; – ich brauchte sie schon erst nothwendig; und das halbe lasse ich für bitten in entgegengesetzte feder, die Arbeit zu betriben – ich lasse meinen lieben Latzi vielmal küssen; ich habe wirklich sehr viele freude darüber gehabt das er so fleißig ist –; seinen französischen Brief haben ich aufgehoben, ich aber habe noch nicht so viel Porffitot⁵⁷² das ich ihm darauf antworten kann. adieu! allig⁵⁷³

**75. Verseghy Ferenc – Ságby Ferencnek
h. n., 1812. január 30.**

Ságby Urnak, 30. Januar. 1812.

Kedves Édes B. U. Ime! elküldöm Wagner' Frazeologyiájából a' két első árkust. A' *maragnonius* helyett, mellyett a' Praefatioban egy keresztecskével kijegyztem, tegyen az Úr maga más⁵⁷⁴ szót tetszése szerint. A' második árkusból⁵⁷⁵ látni már nyilván a' munkának súllyát. A' deákban nem kevés hibát találok, a' mi engemet arra kényszerít,⁵⁷⁶ hogy⁵⁷⁷ a' munkában lévő 1775dik esztendőbéli nagyszombati Edítiót minden szócskára nézve öszve kell tartanom az 1745dik esztendőbéli Ratisbónaival, melly szerencsémre könyveim között találtatik. A' Ratisbónaiból szórúl szóra van a' N.szombati-ban⁵⁷⁸ leírva a' német fordítás, melly nem csak az ortografiára nézve, hanem még ma-

⁵⁷⁰ sü[l]döt [em.]

⁵⁷¹ feleségemmel <[...] együtt [...] Latzinkkal>

⁵⁷² [Bizonytalan olvasat.]

⁵⁷³ allig [Bizonytalan olvasat.]

⁵⁷⁴ más<.>

⁵⁷⁵ árkusból [Az ékezet áthúзва.]

⁵⁷⁶ kén[.]szerít [Átírással javítva.]

⁵⁷⁷ hogy <...>

⁵⁷⁸ a' [N.szombatiban] [Betoldás a sor fölött.]

gában is többnyire helytelen vagy dísztelen. A' nagyszombatiban a' magyar fordítás, ammint az Úr maga is tudgya, még rosszabb, mint amabban a' német. Mint a' kettőt tehát Kirschiusból és a' fejemből majdnem egészen újra kell csinálnom. Tekintse az Úr át maga és ítélje meg, ha változtattam-e benne ok nélkül csak egy szót is?

E' munkát nagyon nehezíti először a' rossz veres czeruza, melly a' papírost előbb átyukasztya, hogysem megfesse. Hozattam magamnak mást: de ez is szintollyan, mint a' mellyet az Úr küldött. A' kis Bárótól kértem egy kis⁵⁷⁹ darabkát kölcsön, melly valamivel jobb de mivel poronyú, nem sokáig tart.⁵⁸⁰ Másodszor a' rossz papíros, melly a' könyvnek levelei közé van kötve. Felette nehezen tudok rá írni, mivel az apró íráshoz szoktam. E' két akadályt azonban a' többi árkusoknál el lehet hárítani.

Engedgye⁵⁸¹ meg már most az Úr, hogy a' munkámért kérendő bér iránt az Úrral tanácskozzak. Hajdan a' legkisebb formátum⁵⁸² árkusnak fordításáért a' legalábbvaló bér 3. ezüst forintból állott. Én e' munkának árkussát a' sok üdövesztegetés miatt, és mivel ezen árkus két columnával, és apró betűvel lévén nyomtatva, két közönséges árkussal alkalmasint felér, 5. ezüst forintnál alább meg nem tehetem. Mivel pedig a' mostani cursus szerint 2 forint beváltó czédula nem⁵⁸³ tesz egy egész ezüst forintot, és fél esztendő múlva⁵⁸⁴ talán még kevesebbet fog tenni, mint most, az én szándékom az, hogy egy árkusért pro anni eventu 12 forint beváltó czédulát kérjek. Mit mond az Úr reá? Nem kérhetnék-e talán többet? (Ezt NB. nem a' Curator Úrtól kérdezem, hanem biztos Barátomtól.) Vagy talán jobb volna az 5. ezüst forintnál megmaradni, melly a' jövőendő cursus szerint fizettessem ki? Legyen az Úr hozzám olly jó, és segítsen ki a' sárból.

Azt a' feleletet a' Curator Úrtól nem várom, hogy a' 12 forint beváltó czédula 60. forintot ér, mert a' bizony csak a' Patens szerint is csak 12. forintot, a' cursus szerint pedig most hat egészet sem tesz.⁵⁸⁵

Barátságos feleletét elvárván, minden tisztelettel vagyok etc.

P. S. A' Tótnak meg kell ám mondani 1o hogy több helyekenn a' deák is megvan változtatva; 2o hogy a' deák jegyzések cursitis litteris voltak ugyan kitéve, de a' magyar Nagyszombati fordító olly balgatag volt még is, hogy azokat phrasiskoknak nézte, és fordította, mint p. o. *pag. 3. sub abeo, e' jegyzést: translatum ad tristia, cum desirunt*, mellyel Wagner e' szónak *abeo* kölcsönzött értelmét adgya elő, mikor vele végbeszakadó szomorú dolgokról élünk, a' Nagyszombati Fordító így teszi: *Kedvetlen dolognak végét érni*, mintha Wagner' jegyzése phrasis volna. Az illyen hibák számtalanok.

Mind a' két esetben tehát a' Tót Fordítónak az én jobbításimhoz kell magát alkalmaztatni. etc.

Resolut in Consessu pr philera 80 f. in Sched. Relationes.⁵⁸⁶

⁵⁷⁹ egy [kis] [Betoldás a sor fölött.]

⁵⁸⁰ jobb [de mivel poronyú, nem sokáig tart.] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

⁵⁸¹ [A bekezdés mellett négy sötétebb tintával írt felkiáltójel látható.]

⁵⁸² formátum <...>

⁵⁸³ nem <tesz>

⁵⁸⁴ és <egy> fél esztendő <alatt> [múlva] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁵⁸⁵ tesz. <De e' fizetésenn kívül 1. vagy 2.>

⁵⁸⁶ Franci – [Verseghy autográf megjegyzése a lap szélén.]

**76. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1812. február 2.**

Nándor den 2t Febr. 1812

Mein Theurer Freund!

Sie werden Sich wundern so geschwind einen Brief von mir zu bekommen nachdem mein Mann, mir von meinen lieben Latzi alles mitgetheilt hatt; alles zu meiner Freude – nur sagte mir mein Mann, das Latzi die hals drüßen angeloffen wäre, was mich besorgt macht; so das ich Sie lieber Bruder bitte, mir durch dieser Gelegenheit Nachricht zu geben, wie es ihm geht, ob die geschwülst stärke oder Schwäche geworden? – Auch bitte ich besonders in Rücksicht der Strengen Kälte, und zu gähne Hitze acht zu geben, wen er ausgeht, also nur nun die Mittags Stunde, wo es am angenehmsten ist, und auch dan soll er ein Halstuch um sich haben; obschon er es zu Hause nie Trug; so ist es doch izt eine aus nahme; aber auch das bitte ich sie keine andere Mitl zu gebrauchen; das es in gelease gehalten Wärme ohnedem Verzehn wird. – Nun das nur mein gröstes anliegen, und obschon ich überzeugt bin, das Sie auf ihm alle Mögliche acht haben; so glaube ich doch auf Kleinigkeiten Sie aufmerksam zu machen, mit welchen eine Mütter immer beschäftigt ist sonst lasse ich ihm Vielmal Küssen bis ich ihm selbst an mein Herz werde drücken – Die Ossitzky lasse ich grüssen und wen sie eine Germ mir Verschlossen könnte währe es mir sehr lieb – auch wen etwaß fertig ist, wen auch wen etwas soll sie es mir schicken. Lehen Sie recht Wohl lieber theurer Freund bis Wir Sie alle sehn werden

Ihre aufrichtige Schwester Prónay

P. S. hir überschicke ich 1 Hansel und etwaß Kalbfleisch – und bitte d[ie] Tücher und den Sack worin der Früsbling wahr zurückzuschicken.

[Címzés:]

Pour Monsieur Monsieir Francisci da Werseghy
a/Buda

**77. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak
h. n., 1812. március 15.**

15. Martius 1812.

M. Báró Uram!

Előre küldvén amaz örvendetes tudósítást, hogy a' mi Laczink egésséges, mint a' makk, és hogy mind tanulására, mind magaviselésére nézve azonn az útonn van már, a' mellyre őtet vezetni kívántam; azt a' kellemetlen hírt vagyok kénytelen levelem által

Nagyságtok' elejébe terjesztetni, hogy a' pénzem ismét elfogyott. Mikor télen nállunk volt Nagyságod, azt a' rendelést méltóztatott tenni, hogy azon esetre, ha a' pénzből kifognék, folyamodgyak 600. forintért *Rhéman* úrhoz. Én azt,⁵⁸⁷ hogy⁵⁸⁸ 10. Martiusig, melly⁵⁸⁹ napra Nagyságod⁵⁹⁰ Pestre megígérkezett, a' pénzből kifoggyak, nem reméltem volna; annyival is inkább, mivel azt gondoltam, hogy e' fogyatkozást, ha megtörténne is, a' magaméból kipótolhatom. Másképp hozta⁵⁹¹ az eset; mert saját pénzeimet elkerülhetetlen szükségeimre kiadni kénytelenítettén, 12dik Martiusban minden költségből kihültem, amint számadásaim világossá teendik. Rhéman Úrhoz folyamodtam tehát, de őtől se nyertem segedelmet. Így jártam Marczibányiné Asszonyomnál, és egynehány egyéb ösmerősseimnél is. Egy szegény polgár asszony osztotta fel végtére velem kevés takarmányát, oly alkú alatt, hogy két hét múlva visszafizessem. E' lépéseket pedig azért cselekedtem, mivel a' györgyei Tisztartó azt vította, hogy Nagyságtok e' vásárra be nem jönnek.

Itt a' legsúlyosabb újság az, hogy noha négy ötöd résszel kevesebb a' pénz, mint azelőtt, az elesésekért még is, és a' szállásokért majdnem annyit kívánnak beváltó czé⁵⁹²

78. Verseghy Ferenc – Vitkovics Mihálynak
Buda, 1812. május 10.

Budánn Májusnak 10dik
napján 1812.

Kedves Barátom!

Ő Excellentiájának, Marczibányiné Asszonyomnak igen nagy és sürgető szüksége vagyon egy olyan disinteressatus férjfiúra, a' ki a' törvényeket érti. Én tégedet ajánlotalak azzal a' kifejezéssel, hogy te neki oly hű szolgálja leszel, mint én magam volnék, ha az illy dolgokhoz értenék. Ő tehát tégedet Fiscálissának választ. A' többit szóval. Elvárlak hozzám hetfűnn reggel kilencz óra felé, hogy hozzá vezesselek. Ád dolgot azonnal, mert a' Marczibányiak nem szépen bánnak vele. Isten veled. Vagyok, még élek

igaz szívű barátod
Verseghy mp.

Én ma Báró Prónainéval ebédelek Pestenn az új városban Laszlóvszky Úr' házában, a' hol a' Dohány Abaldónak a' Cancellariája vagyon, ha tudnám, mikor vagy otthon, felkeresnélek. Adieu!

⁵⁸⁷ azt, <akkor,>

⁵⁸⁸ <...> 10.

⁵⁸⁹ melly<re>

⁵⁹⁰ Nagyságod <ismét>

⁵⁹¹ Másképp <akarta> [hozta] [Betoldás a törlés fölé.]

⁵⁹² [A fogalmazvány szövege itt megszakad. A kéziratlapon a levélfogalmazvány szövegéhez képest fejfel lefelé egy Verseghy kezével írt, német nyelvű szöveg töredéke olvasható.]

Tudod-e, hogy *Trexler* meghalt?

[Címzés a hátlaapon:]

Pour

Monsieur *Michel* de *Vitkovics*

célèbre Avocat

à

Pest

**79. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak
Buda, 1812. július 9.**

Serenissime Princeps Caesareo-Regie,
Archidux Austriae, et Regni Hungariae Palatine!
Domine Benignissime, Gratosissime!
Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum,
Domini Gratosissimi!

Infrascriptus humillime supplicat, dignetur Serenitas Vestra Caesareo-Regia, et Excelsum Consilium R. L. H. potentissima sua Interpositione apud Suam Majestatem Sacratissimam Benigno-Gratioso exoperari, ut ei Adjuta 100. florenorum, qua prater pensionem suam in 300. florenis consistentem prioribus annis potius fuerat, ex Altissima Imperantis Gratia, sumtis in considerationem sequentibus motivis, Clementissime iterum resolvatur.

Ex his annis centum florenis, primi 50. floreni anno adhuc 1790. 15a Julij per piee memoriae Imperatorem Leopoldum Clementissime resoluti sunt, prout ex Benigno-Gratoso Intimato Excelsi Consilii R. L. H. ddo 10. Augusti 1790. No. 20396. manifestum fit. Praeterquam quod illis temporibus nulla certe adhuc augmenti caristialis vel mentio extiterit, expressis etiam Benigno-Gratosi Intimati verbis Adjuta ista ob statum valetudinarium, adeoque proprie ad personam resoluta fuit. Immo, cum Supplicans statum hunc valetudinarium per servitia in castris turcicis praestita contraxerit, Adjuta haec, tanquam specialis pro Castrensibus servitiis, cum dispendio valetudinis, hucdum, ut ex hic adnexo Medici Attestato clarum fit, perdurante praestitis, considerata venit. Hinc accidit,

Quod Sua Majestas Sacratissima, modo Gloriosissime regnans Impterator et Rex noster Augustissimus, dum juxta Benigno-Gratosum Intimatum Excelsi Consilii R. L. H. ddo 24 Januarii 1804. No. 1326. pensionem supplicantis in annis 350. florenis tunc consistentem Decreto Regio ddo 23. Decembris 1803. confirmare Clementissime dignata fuit, nullum in hac summa 350. florenorum discrimen inter pensionem et augmentum fecerit, sed directe pensionem compallaverit.

Quod denique alios 50. florenos ab Eadem Augustissimo Imperatore et Rege modo Gloriosissime regnante juxta Benigno-Gratosum Intimatum Excelsi Consilii R. L. H. ddo 30. Augusti 1808. No. 18042 per Decretum Regium ddo 5. Augusti 1808. Cle-

mentissime resolutos adinet: hi rursus ob varias Supplicantis⁵⁹³ infirmitates, sequelas utpote servitorum in castris turcicis praestitorum, Attestato medico tunc etiam adducto manifestas defixi, Adjutae ad personam Clementissime resolutae qualitatem eo magis praeseferunt, cum eo tempore Clementissima illa Resolutio Normalis necdum extiterit, qua propter caristiam omnibus Exreligiosis, qui ultra 300. florenorum pensionem nullum adhuc augmentum habuerant, 50. addi jubebantur.

Mens certe Clementissimi aequae ac justissimi Imperatoris ac Regis nostri Augustissimi ea esse non potest, ut sors Supplicantis post praestita bello et pace sacerdotalia ad militiam servitia, post exantaltos plurimos in re litteraria labores, qui hucdum cum emolumento Publici leguntur, post editos denique libros excitando Insurrectionis Hungaricae spiritu bellico servientes, nunc, dum sanitate alioquin debilitata, senio etiam conficitur, multo pejor evadat, quam antea fuerit, dum intervalla ab aegrotatione sibi relicta in comparanda commodioris vitae media convertere pouit.

Ex his, justissimis certe motivis, humillime flagitat, dignetur Serenitas Vestra Caesareo-Regia et Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hugaricum precibus ejus Benigno-Gratiose deferre, qui Benignissimis Gratiis, et Gratosissimis Favoribus humillime commendatus, plena cum veneratione emoritur

Serenitas Vestrae Caesareo-Regiae

et

Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici

Budae die 9a Julij 1812

humillimus servus
Franciscus Verseggy
Expaulinus Presbyter

[A külzeten Verseggy Ferenc kezével:]

Ad Serenissimum Principem Caesareo Regium, Archiducem Josephum, Regni Hungariae Palatinum, nec non ad Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum, Dominos suo Benignissimum, et Gratosissimos

humillima instantia

Francisci Verseggy Expaulini Presbyteri pro restitutione Adjutae 100. florenorum humillime flagitantis.

[Melléklet:]

Infrascriptus testor, A. R. Dominum *Franciscum Verseggy*, e Castris Turcicis reducem, cum Carie Costae fistulosa, ac pluribus in utroque pede scorbuticis, et partim in Tibiis, partim in Musculosis Partibus exortis vulneribus, tristissimis utpote febris acutae in Castris contractae, ac sinistre curatae sequelis, sub curam meam Medicam venisse, atque, cum exfoliatio Cariosarum Ossis partium, longo nimium tempore fieri soleat, Vulnere vero scorbutica – nonnisi sanguini pedetentim meliorato consanari valeant, febre tertiana, ac quartana, ob obstructionibus viscerum Abdominalium causata, per

⁵⁹³ Supplicantis [Átírással javítva.]

quatuor⁵⁹⁴ Annos laborasse; ex hac vero, adeo longaeva; et nimium periculosa Agritudine post ipsam Vulnerum Consanationem, plures Morbos potissimum Chronicos, ut Affectiones Hæmorrhoidales infarctus abdo minis, pituitas conglomeratio febribus æque exacerbari solita, ac præter debilitatem Virium, senio etiam deficientium, colici dolores ac Hæmorrhoidibus provenientes, qui⁵⁹⁵ in Viro annis graviore nimium periculosi sunt, exortas fuisse, hisque prænominatum D. Franciscum Versegby hucdum sæpius laborare. In quorum Fidem has Testimoniales litteras subscriptione Nominis et sigillo Munitas extradedi.

Buda 8va Junii 1812.

Josephus Kramer mp.

Medicinæ Doctor

Civitatis Regiæ Budæ Physicus Ordinarius

**80. Versegby Ferenc – Prónay Simonnének
h. n., 1812. július 15.**

15. Julij 1812.

Gnädige F. Baronin!

Ich komme als ein Anführer von der ganzen Schnur meiner Angehörigen. Die Ossitzkyschen mit ihren Kindern, meine Mutter, Henri, Ehrenstein,⁵⁹⁶ und selbst die Dienstboten schliessen sich an mich, um Euer Gnaden zum Namenstage zu huldigen. Gott erhalte E. G. bis in das späteste Alter recht gesund und vergnügt, und gebe uns Kräfte und Glück, Ihrem Mutterherze so viele Freuden durch die Erziehung ihres lieben Kindes zu verschaffen, als es nur möglich ist. Auf diese Art wollen wir dann Ihre Gnaden und Wohlgewogenheit auch ferner verdienen.

Laczi fängt an, wieder so fleißig zu werden, als er im Winter war. Im Lateinischen fährt er fort die Conjugationen zu lernen; er muß aber die Declinationen zugleich repetiren. Er übt zugleich mündlich und schriftlich auch die französischen, ungarischen, und italiänischen Conjugationen. Uebredies lernt er die französische Gespräche aus der Grammatik, und noch andere Gespräche in 6. Sprachen auswendig. In der Rechnung hat er die vorige Fertigkeit wieder. Einen Tag hört er die Auslegung der lateinischen Grammaire und der Geographie nach Galletti, den ihm der Papa gekauft hat; den andern Tag aber die Auslegung der französischen Grammaire und die Rechnung. Die ungarische Grammaire lernt er, als Lection, auswendig.⁵⁹⁷ Wochentlich werden alle Lectionen am Samstag repetirt; und statt des vierteljährigen Examens muß er alle Monathe in den letzten Tagen *alles* aufsagen, was er durch das ganze Monath gelernt

⁵⁹⁴ quat<q>uor

⁵⁹⁵ provenientes, <...>| qui| [Betoldás a törlés fölött.]

⁵⁹⁶ Henri, [Ehrenstein,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁵⁹⁷ Rechnung. [Die ungarische Grammaire lernt er, als Lection, auswendig.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

hat. Nebst dem nimmt er täglich Lectionen am Fortepiano, auf der Violin und im Tanzen. Die Frau von Laszlovszky trug mir einen Zeichnungsmeister von Pest an, und⁵⁹⁸ ließ mir sagen, der Zeichnungsmeister verlange für eine Lection einen Taller W. weil er von Pest bis hierher viel Zeit versäumen müßte. Da ich aber von E. G. über den⁵⁹⁹ Zeichnungsmeister keine Commission hatte, so lehnte ich den Antrag ab. Heuer ist es ohnehin schon zu spät, und die übrigen Lectionen beschäftigen ihn zu sehr, als der im Zeichnen Fortschritte machen könnte. Ich bin der Meinung, daß man das Zeichnen mit ihm in Frühling anfangen und täglich fortsetzen müsse, damit er im Winter schon allein etwas vornehmen könne. Wenn sich⁶⁰⁰ der Knabe im Sommer nicht fest⁶⁰¹ genug macht, so müssen im Winter⁶⁰² seine Uebungen ohne Meister⁶⁰³ sehr fehlerhaft ausfallen. Ist er aber durch den Sommer in dieser⁶⁰⁴ schönen Kunst weit vorgerückt, so sind seine Winter-Uebungen⁶⁰⁵ viel richtiger, und eben darum auch vortheilhafter. Aus dieser Ursache laße ich ihn und den übrigen Kindern jetzt⁶⁰⁶ im Tanzen, wenn Ehrenstein⁶⁰⁷ im Theater nichts zu thun hat, tägliche Lectionen geben, und rechne⁶⁰⁸ darauf, daß ihre Uebungen im Winter, wann der Tanzmeister seltener kommen wird, richtiger und fehlerloser seyn werden, als sie jetzt noch seyn könnten, da sie im Tanzen nicht fest genug sind. Auch hofe ich, daß Laczi im folgenden Frühjahr keinen Tanzmeister mehr brauchen wird, und dieser dann dem Zeichnungsmeister Platz machen wird können.⁶⁰⁹

Den gymnastischen Uebungen habe ich im Garten ein Maaß vorgeschrieben, weil sich Laczi darauf⁶¹⁰ ein paarmal nicht gut befunden hat. Die unschädlicheren werden fortgesetzt, und ich lasse ihm⁶¹¹ bald einen Bock machen um ihn im Voltagiren⁶¹² zu üben. Ehrenstein giebt sich viele Mühe, und hält mit den Kindern von 4. Uhr nach Mittag gewöhnlich bis 8. Uhr zu Hause Tanz- und im Garten gymnastische Uebungen.⁶¹³

⁵⁹⁸ Laszlovszky |trug mir einen Zeichnungsmeister von Pest an, und| [Betoldás a sor fölött.]

⁵⁹⁹ <von>|über den| [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁰⁰ Wenn |sich| [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁰¹ fest <...>

⁶⁰² Winter <selbst>

⁶⁰³ Uebungen |ohne Meister| [Betoldás a lap szélén.]

⁶⁰⁴ in <einer> |dieser| [Betoldás a törlés fölött.]

⁶⁰⁵ |Winter-|Uebungen <im Winter> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁰⁶ jetzt <auch>

⁶⁰⁷ Ehrenstein <, der Erts. die Händen>

⁶⁰⁸ rechne<n>

⁶⁰⁹ sind. |Auch hofe ich, daß Laczi im folgenden Frühjahr keinen Tanzmeister mehr brauchen wird, und dieser dann dem Zeichnungsmeister Platz machen wird können.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶¹⁰ Laczi |darauf| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶¹¹ ihm<...>

⁶¹² um |ihn| <sie> in Voltagiren [Betoldás a sor fölött.]

⁶¹³ giebt |sich viele Mühe, und hält mit den Kindern von 4. Uhr nach Mittag gewöhnlich bis 8. Uhr zu Hause Tanz- und im Garten gymnastische Uebungen.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Ossitzky begnügt sich für die täglichen Violin lectionen auf das ganze Monath 6. f. W W.⁶¹⁴ E. G. können⁶¹⁵ diese Ausgabe dadurch wieder⁶¹⁶

**81. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1812. július 16.**

Nándor den 16 July 1812

Mein Theurer Freund! und Bruder!!

Ich ergreife die Feder in einer Wehmühtigen Stimmung; um Ihnen für alle Freundschaft zu danken; welche Sie mir an meinen Sohne bewiesen!! Schreiben Sie diese Gähe Veränderung den Willen meines Mannes zu: dessen Wille auch der meinige untergeordnet sein muß! – nehmen Sie aber nohmals meinen herzlichsten Wärmsten Dank. Ich bin zubewegt um Viele Worte widerzuschreiben. – Nur um die einzige Freundschaft bitte ich Sie. – Die Schriften worin Latzi⁶¹⁷ Lehrete mitzubringen. – Damit mein Mann überzeugt wird, was er gelehrt hat. – Ihre Freundschaft bängt mir für die Erfüllung meines Wunsches; so wie sie mir auch bürgen wird, in Zukunft das zu bleiben was wir bisher lachen!! nehmen Sie die Versicherung das ich stolz erkennen werde in mein⁶¹⁸ Sohn an Ihnen verlohrt!! Diese Erklärung⁶¹⁹ lieber Freund wird Ihr Gefühl beruhigen!! Lehen Sie wohl nochmals mit der Versicherung einer Wärmsten Freundschaft

Prónay

**82. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének
h. n., 1812. július 20.**

Gnädige Frau Baronin
Liebwerteste Schwester!

Ob ich schon die gerechteste Ursache hätte wider die knall und fall⁶²⁰ vorgenommene Veränderung, die wirklich nur⁶²¹ gegen schlechten Leute statt haben kann, eine klägliche Stimme zu erheben, so will ich dennoch, Euer Gnaden zu lieb, mir alles gefallen lassen, was der H. Baron angeordnet hat. Ich wünsche Ihm einen aufrichtigeren

⁶¹⁴ WW. <Aber weil jetzt das Geld [...] überall entsetzlich wenig wird, so können>

⁶¹⁵ G. [können] [Betoldás a sor alatt, korrektúrajellel.]

⁶¹⁶ [A fogalmazvány szövege itt megszakad. A kéziratlapon, a levélfogalmazvány soraira merőlegesen Verseghy kézírásával egy latin–magyar–angol nyelvtanulási segédlet szövege olvasható.]

⁶¹⁷ Latzi <Lehrte>

⁶¹⁸ mein <So>

⁶¹⁹ Erklärung [Halványabb tintával utólag betoldva.]

⁶²⁰ die <knall und vall> [knall und fall] [Betoldás korrektúrajellel.]

⁶²¹ nur <mit schlechten>

Freund, und dem guten Laczi einen tüchtigeren Erzieher, als⁶²² Er in mir gefunden zu haben glaubt.

Ich übersicke E. G. die verlangten Schriften von mir, und von Laczi, der sie sehr leicht rangiren wird. In der Eile packt ich sie alle unter einander.

Was ich an und für den jungen Baron gethan habe, war gewiß mehr als Schuldigkeit. Es war Bruderliebe mit im Spiele. Aber in einem Jahre, wo er im Lehrgang⁶²³ dreimal beträchtlich gestört wurde, kann in der That selbst ein lieblicher Bruder nichts anderes von den Früchten seiner Arbeit zeigen, als angehende Knospen. Mich spricht mein Gewissen von allen Vorwürfen los. Es sagt mir sogar, daß ich eine Riesenarbeit verrichtet habe. Wenn diese vielleicht durch andere Hände zusammengerissen wird, so trage ich wahrlich die Schuld nicht.

Dem Gnädigen H. Baron bitte ich meinen unterthänigsten Respect zu melden. Euer Gnaden küße ich die Hände, und bitte mich in Ihrer Gnade, und schwesterliche Liebe auch ferner zu behalten. Die Ossitzkyschen empfelen sich E. G. und dem H. Baron, und danken für alle ihnen erwiesenen Gnaden. Dieses thut auch meine alte Mutter, die sammt der⁶²⁴ Ossitzkys durch diese plötzliche Veränderung erschüttert, in Thränen zerfließen, ohne einen Trost anzunehmen. Sie behaupten daß uns,⁶²⁵ wie sie aus allen Unternehmungen sehen, kein Glück beschieden sey.

Ich danke meinerseits E. G. und dem H. Baron ebenfalls für alle mir erwiesene Gnaden, und bitte versichert zu seyn, daß ich mit aller Achtung und Ehrerbietung verbleibe

E. G.

den 20ten Julij 1812

ergebenster Diener

Ich bitte E. G. meine Bücher gelegentlich herein zu schicken.

83. Verseghy Ferenc – a Tudományos Gyűjtemény egy munkatársának [h. n., 1816. augusztus 12. után]

Wohledelgeborener Herr!

Nachdem ich mir vor einigen Jahren, als ich in manche unangenehme Streitigkeiten über die ungarische Sprache⁶²⁶ durch einige vaterländische Schriftsteller verwickelt werden bin, unabänderlich vorgenommen habe, nichts ungarisch, ja selbst in einer andern Sprache nichts von der ungarischen mehr zu schreiben, ausgenommen wenn

⁶²² als <der H[...]>

⁶²³ er <zweimal beträ> |im Lehrgang| [Betoldás a törlés föltt.]

⁶²⁴ den [Átírással javítva.]

⁶²⁵ uns, <...>

⁶²⁶ Sprache <mit ein va[...] >

ich dazu durch höhere Befehl⁶²⁷ aufgefordert werden⁶²⁸ sollte: so bitte ich, mir⁶²⁹ zu entschuldigen⁶³⁰ daß ich den Antrag⁶³¹ in Ihr Tudományos Gyűjtemény Beiträge zu liefern, ablehnen muß. Ich bin mit allen Achtung

W. H.

W

Ihr
ergebenster
F. V.

**84. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak
Buda, 1819. január 6.**

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale
Hungaricum!
Domini Benigno Gratosissimi!

Infrascriptus, senio, exantlatis laboribus literariis, et reliquiis vicissitudinum non minus, quam valetudine quotidie in pejus vergente gravis, pro augmento pensionis suae, 350. nimirum florenorum, ex quibus 50. jam per Augustissimum piae memoriae Imperatorem Leopoldum pro servitiis castrensibus Clementissime resoluti fuerunt, humillime supplicat, dumque se Benigno-Gratiosis Favoribus ceteroquin etiam enixissime commendat, plena cum sui submissione, ac perenni veneratione persistit

Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici
Budae Die 6. Januarii 1819.

devotissimus servus
Franciscus Verseghy mp.
Expaulinus,
Archi-Dioec[esis] Strig[oniensis], Sacerdos.

[A külzeten Verseghy Ferenc kezével:]

Ad Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum, Dominos suos
Benigno-Gratosissimos
humillima supplicatio
Francisci Verseghy Expaulini sacerdotis pro augmento suae pensionis in 350. florenis
consistentis.

⁶²⁷ durch <die Obrigkeit> [höhere Befehl] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶²⁸ aufgefordert [werden] <würde, oder wenn irgend ein Verleger sich bei mir ein Werk, oder eine Uebersetzung bestellen> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶²⁹ mich [Átírással javítva.]

⁶³⁰ zu <verzeihen> [entschuldigen] [Betoldás a törlés fölött.]

⁶³¹ ich <Ihren Antrag> <Ihren> [den Antrag] <Aufforderung> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1819. január 12.

Hoc Responsum est de dato 12. Jan. 1819.

Főtisztelendő Uram!⁶³²

Ama' különös bizodalmat, melyet Sággy Úrhoz irtt Levelében, de kiváltkép a' melléje függesztett Jutalomkérdésben írántam⁶³³ bizonyítani méltóztatik, valamint legfőbb dücsösségeim és munkáimnak legédesebb jutalmi közé számlálom, úgy háládatos szívemben elfelejtethetlen kincs gyanánt örökké fenn tartom. Szintezzen bizodalom bizodalmat szülvén, a' *Deák és Magyar Egyházi Szókönyvről* kívántt vélekedésemet ide terjesztem, ammint szívemenn fekszik, és ammint⁶³⁴ az effélékben – dücsekedés nélkül legyen mondva – járatos eszem sugarollya.

E' szavak: *A' kifejezésben való egyformaságnak megcsökkentésére, az Írók' munkálkodásának könnyebbitésére, és a' theologiai Magyar Munkák' tökéletesbítésére, mely hasznos, sőt szükséges légyen az Egyházi Lexicon, hosszas bizonyítás nélkül is kiki önnmagátul⁶³⁵ átláthatya*, olly szembetünő igazságot foglalnak magokban, melynek elmellőzése az imént múltt esztendőkbén a' Magyar Curiális Stilust olly boldogtalanul megzavarta, hogy a' Vármegyék, Törvényszékek és a' Dicasteriumok egymást már nem is értik, ha csak⁶³⁶ a' Magyar Írásokat szórúl szóra Deákra ismét vissza nem teszik, vagy a' rideg szavakra nézve a' habzó találgatáshoz nem folyamodnak. Az Egyházi Értekezésekhez készülő⁶³⁷ Társaság tehát ezen *Istenes* egyszersmind az *Emberséges* Munkáját soha bölcsbben nem kezdheti, mint az efféle Szókönyvnek kidolgozásával és közrebocsátásával.

Azonban e' hasznos és valóban szükséges Lexikonnak elkészítése íránt, ammint ennek módgya⁶³⁸ a' Jutalomkérdésben elő adatik, következő jegyzéseim vannak.

Telegdy⁶³⁹ Predikációiból, Rituáléjából, Pázmán' Kalauzából, Gánóczy Credo-jából, Molnár Könyvházából, Káldyból, Vajdából, Faludiból, Fejérből, 's a' hasonló tekintetű régi vagy újabb Egyházi könyvekből az idetartozó szavakat nem csak kiszedegetni, hanem azonnkívvül a' velek való élest, és kifejezést a' belőlők kiemelt⁶⁴⁰ példákkal is világosan megmutatni, és végtére helyességeket vagy helytelenségeket okkal megbizonyítani, olly szörnű nagy, súlyos és messzeterjedő munka, hogy azt egy ember, ha életének

⁶³² Főtisztelendő <Horváth János Apátur és Veszprémi Kanonok Úr|am|nak Verseghy Ferenc. Istentől minden jó!> [Uram!] [Betoldás a törlés fölött.]

⁶³³ Ama' különös bizodalmat, melyet <Főtiszt. Úr> Sággy<hoz> [Úrhoz] irtt <bizo> Levelében, de kiváltkép a' melléje függesztett Jutalomkérdésben [írántam] <hozzám> [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶³⁴ és [amint] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶³⁵ önnmagátul <lá>

⁶³⁶ csak <a>

⁶³⁷ Értekezésekhez <fogó> [készülő] [Betoldás a lap szélén.]

⁶³⁸ módgya <, [...] >

⁶³⁹ <1> [Bizonytalan olvasat.]

⁶⁴⁰ kifejezést <ezen Könyvszerzőkből kiemeltt> [a' belőlők kiemelt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

jobb részét⁶⁴¹ rá szánja is, nehezen végezheti. Ide járul még az is, hogy e' könyvek közül némelyek már ritkábbak, vagy valamivel nagyobb sommába is kerülnek; és így sokan⁶⁴² az Egyházi Személyek közül, kik e' Lexiconnak kidolgozásához csak az *Istenes* és *emberséges* szándéknak előmozdítása végett is örömet fognának, már e' sok könyvnek átolvasásától is minden bizonnyal elijednek.

De mit tegyünk hát, hogy e' szükséges Könyv a' kívántt plánum szerint, mennél hamarább világosságra jöjjön?

Én azt tartom, hogy a' mit az *Egyházi Értekezéseknek* kidolgozása végett összeállott Társaság *maga* legkönnyebben, és legjobban végbe vihet, azt másoktól ne kéregesse. Mert

a) Ha jutalomigéret által kívánnia e Lexicon megesszöközteni, azonn kívűl, a' ki a' jutalmat megnyeri, a' többiek⁶⁴³ minnyájan megbántódnak, mert *emberek*, vagy legalább elidegenednek, és így az Egyházi Értekezéseknek terjedését, és gyümölcsözését, mellynek az egész Hazában közönségesnek kellene lenni, meggátolják, vagy legalább előmozdítani⁶⁴⁴ elmulattyák.

b) De csak ama' Lexicon is, melly a' jutalmat elnyerendi,⁶⁴⁵ lehetetlen, hogy a' Társaságnak minden legkisebb izetségében eleget tegyen. Ha tehát⁶⁴⁶ változásokat tesz benne, még ezen egy Auctort is megkeserítheti; ha pedig nem tesz, czéllyának a' Lexicon tökéletesen meg nem felel.

c) Nem kételkedek én arról, hogy az *Egyházi Értekezések* olly férjfiaktól fognak kidolgoztatni, kik egy tulajdonság nélkül sem szűkölködnek azok közül, mellyek a' Szent Relígyionak, a' keresztény erkölcsnek, és a' belőlök zsendülő humanitásnak Tanítóiban megkívántatnak. És ezek az efféle dücsösséges munkának egygyetlen egy *eszköze* miatt, úgymint az *Egyházi Nyelv* miatt szorúllyanak másokra, kik a' mostani világban olly annyira elhatalmasodott szósörnyet-koholással a' nemesen kezdett ösvényt be⁶⁴⁷ szemetelnék inkább, hogy sem meg⁶⁴⁸ tisztogatnák? Elhagyom azt, hogy már csak e' *jutalom kérdést* is arra magyarázhatnák az irigykedő és ellenséges szívek, mintha a' Társaság ez által a' feltett czélnek elérésére való elégtelenségét⁶⁴⁹ önnkint megvallaná.

Sapere aude! Mihelyt a' Társaság a' józan ész szerint meghatározott regulákhoz szabja terminológiáját, a' bölcsebb részt azonnal megnyeri, a' többieknek pedig, még szük-

⁶⁴¹ ha <egész> élet|nek jobb részét| [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁴² így <számtalanok> |sokan| [Betoldás a törlés fölött.]

⁶⁴³ többiek <kiknek Lexiconnyai meg nem jutalmaztatnak,>

⁶⁴⁴ Hazában |közönségesnek| kellene <virágozni> |lenni|, <vagy> meggátolják, vagy legalább <elő nem> előmozdítani <nem> [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁴⁵ melly<et megjutalmaz> |a' jutalmat elnyerendi| [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁴⁶ tehát<megváltoztotta>

⁶⁴⁷ szósörnyet<...>-koholásával |a'| nemesen kezdett ösvényt <akar talán még> |be| <is> [Törlésekkel, betoldással és átírással módosított szakasz.]

⁶⁴⁸ sem |meg| [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁴⁹ Társaság |ez által| <saját elégtelenségét> <ez által> a' feltett czélnek elérésére |való| [Betoldások a lap szélén és a sor fölött. Verseghy a szórend megváltoztatását a szavak fölé írt számokkal jelezte. A főszövegben a Verseghy szándéka szerint módosított szórend szerepel.]

séges is, hogy tekintetével *imponállyon*. Csak így lehet egyedül a' tudatlanságnak setét fellegeit szétszórni, csak így az üres hordóknak kongásait megnémítani.⁶⁵⁰

Ezeket előre küldvén, egy plánummal merészlek kedveskedni, mely az én csekély ítéletem szerint a' Társaságnak mind szándékát tökéletesen teljesítheti, mind felette szükséges tekintetét fenntarthatja.

A' fellyebb említett régi és újabb Egyházi Könyveket, melyek legalább⁶⁵¹ egy egy példázatban a' Társaságnak kezénél minden bizonnyal⁶⁵² megvannak, el kell osztani mennél több munkásokra lehet: Plébános Urakra tudni illik, ha mindgyárt a' Társaságnak tagjai nem volnának is, Káplányokra, és szemesebb kis Papokra, egy nyomtatott rövid instrukcióval, hogy az Egyházi Magyar Szavakat, melyek a' Lexiconba tartozhatnának,⁶⁵³ ammint e' Könyvekben rendre fekszenek,⁶⁵⁴ mindegyiket az elejébe teendő Deák szóval együtt⁶⁵⁵ a *Capite* és alávonással megkülönböztetve, hogy a' kézírásokban szembe tűnnyenek, egymás után és így minden betűrend nélkül⁶⁵⁶ kiírják, és ugyanazon könyvekben előkerülő rövid példával, kivált ha velek különösebb szójárások avvagy idiotizmusok⁶⁵⁷ is akadnának elő, megvilágosítsák. Példának okáért:

Sacramentum. Szentség. Pázmán. A' Szentségeket a' hűveknek kiszolgáltatni. *Eucharistiae Sacramentum. Az Oltári Szentség.* Káldy. Az Oltari Szentséghez járúlni, azt magához venni 's a' t.

E' példáknak Deák fordításait is hozzájuk lehetne tenni, ha attúl nem kellene tartanunk, hogy a' Lexicon vastag lessz. Egy könyvet, ha talán nagyobb, de több exemplárban megvan, öt, hat munkásra is fel lehet osztani, hogy e' szószedésnek hamarább vége szakadgyon.

Mihelyt valaki e' Szószedők közül valamelyik könyvönn, vagy ha ez nagyobb csak egyik részénn is,⁶⁵⁸ illyképen keresztül megy, tesszen Főtisztel. Úrnak a' tőlle tett jegyzéseket hozzám küldeni, hogy előre a' Társasággal közlendő és általa helybenhagyandó Regulák szerint a' szavaknak mindegyikéről ítéletemet hozzá tehessem, ammint a' Jutalomkérdésben megkívántatik.⁶⁵⁹ Minekutánna a' többi Szószedőknek munkái is ekképpen hozzám jutnak, valamennyiből öszveséggel a' kívántt Lexicont elő állítom.

De mivel könnyű gyanítani, hogy e' Magyar Könyvekben nem⁶⁶⁰ találta fel minden szó, mely a' Dogmaticához, Egyházi Törvényhez,⁶⁶¹ Polemicához és Morálishoz

⁶⁵⁰ megvallaná. [Sapere aude! Mihelyt a' Társaság a' józan ész szerint meghatározott regulákhoz szabja terminológiáját, a' bölcsebb részt azonnal megnyeri, a' többieknek pedig, még szükséges is, hogy tekintetével *imponállyon*. Csak így lehet egyedül a' tudatlanságnak setét fellegeit szétszórni, csak így az üres hordóknak kongásait <elnyomni> megnémítani.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁵¹ melyek [legalább] [Betoldás a lap szélén.]

⁶⁵² bizonnyal <feltaláltnak> [megvannak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁵³ Szavakat, [melyek a' Lexiconba tartozhatnának,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁵⁴ Könyvekben <szemekbe akadnak> [rendre fekszenek] [Betoldás a törlés fölött.]

⁶⁵⁵ mindegyiket [az elejébe teendő Deák szóval együtt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁵⁶ tűnnyenek, [egymás után és így minden betűrend nélkül] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁵⁷ különösebb <kifejezések> [szójárások avvagy idiotizmusok] [Betoldás a törlés alatt.]

⁶⁵⁸ könyvönn, [vagy ha ez nagyobb csak egyik részénn is,] [Betoldás a lap szélén.]

⁶⁵⁹ tehessem, [amint a' Jutalomkérdésben megkívántatik.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁶⁰ Könyvekben <nehezen> [nem] [Betoldás a törlés fölött.]

⁶⁶¹ Dogmaticához, [Egyházi Törvényhez,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

tartozik, szükséges volna, ha találkozna, egy Deák Theologicum Lexicon⁶⁶² választani, és nekem erga Restitutionem elküldeni, hogy abból a fogyatkozásokat kipótolhassan. Ha efféle Lexicon Deák nyelvenn nem lehetne találni, lehetne énmiattam Francia, Német, Olasz vagy Anglus is, csak Catholicus legyen. Meg lehet, hogy olyan Lexiconok is találatnak, melyek magokban a Theológiának csak egy egy rideg ágát foglalják, mint Lexicon Historiae Ecclesiasticae solius, vagy Lexicon Juris Canonici s a t. Ezeknek hasznát csak úgy kellene vennünk, hogy a benne ne talán hosszasan találkozó magyarázásokat elhagyjuk, és a nevet a definitio szerint magyarra fordítjuk.⁶⁶³

Mihelyt a Szószedőknek utolsó munkája hozzám jut és ezt is rendbe szedem: azonnal elkezdhetem az A betűvel kezdődő szavakat tisztán leírni és 10 vagy 15 árkusonkint Főtiszt. Úrnak a végből elküldeni, hogy a Társaságnak Tagjai által megrostáltassa, megjobbítsa és meghatározhassa. Akkor azután méltán úgy bocsáthatja azt a Társaság közre, mint saját munkáját, melyben én szinte csak Redactor és legfellyebb segítő voltam.

Ha az Úr Isten állandó egészséggel megáld, fogadom, hogy azon naptól fogva, mely a Szószedőknek utolsó munkáját hozzám hozandgya, egy esztendő alatt énmiattam a Lexicon már ki is lehet nyomtatva: mert mihelyt csak harmadrésze kész lesz, azonnal a prés⁶⁶⁴ alá lehet adni.

Ha sorsom jobb volna, e munkát édes örömet megtenném ingyen: de a vén legénynek,⁶⁶⁵ kivált ha dolgozik, hasonlíthatatlanul többre van egészségének változásai miatt szüksége, mint az ifúnak.⁶⁶⁶

Illy forma Plánumot javasoltam én a Magyar Lexikon⁶⁶⁷ kidolgozására *Feleletemnek* 295. és köv. old.

Hogy Főtiszt. Úrnak hozzám való különös bizodalmt csak valamennyire is megháláljam, engedelmeiből még egy kis ajánlást teszek. Ha tudni illik az⁶⁶⁸ Egyházi Értekezéseknek plánumával nem ellenkezik, az Aestheticának és a Rhetoricának az Egyházi Beszédre avagy Predikációkra alkalmaztatott oktatásával, és helyel közel valamelly Zsoltárnak Magyar versekbe tett Paraphrazissával, vagy az Isteni Szolgálathoz való Énekekkel kedveskedhetek. Az utolsókról fontos jegyzést tettem már Analyticámnak 3. Részében, 103. old.

Ezzel magamot Úri szívességébe ajánlom, s minden tisztelettel vagyok. etc.

⁶⁶² Deák <Lexicon> Theologicum [Lexicon] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁶³ legyen. [Meg lehet, hogy olyan Lexiconok is találatnak, melyek magokban a Theológiának csak egy egy rideg ágát foglalják, mint Lexicon Historiae Ecclesiasticae solius, vagy Lexicon Juris Canonici s a t. Ezeknek hasznát csak úgy kellene vennünk, hogy a [bennnek ne talán] hosszasan találkozó magyarázásokat elhagyjuk, és a nevet a definitio szerint magyarra fordítjuk.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁶⁴ a' <satú alá satú> [prés] [Betoldás a törlés fölött.]

⁶⁶⁵ vén <lónak> [legénynek] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁶⁶ ifúnak. <Ezt azonban [még is] Főtiszt. Úrnak, és a többi Tagoknak bölcs megválasztására>

⁶⁶⁷ én <a' Nemzeti Muséumnak> a' Magyar Lexicon' <készíte>

⁶⁶⁸ kis ajánlást teszek, <[szolgálatot ajánlok]> <melly reám nézve annyiból fontos, mivel Trattner ajánlását, mellyel a Tudományos Gyűjteménynek kidolgozására <[titkon]> öszve állott, <[és]> de még akkor nevetlen Tagoknak nevében megkínált, el nem fogadtam.> [Ha tudni illik az]

86. Versegby Ferenc – Ismeretlennek
Buda, 1819. január 24.

Euer Bischöfliche Gnaden!

Ich nehme mir die Freyheit, Euer Gnaden mit einem, meines Erachtens nicht unwitzigen Räthsel, das mir erst heute in die Hände kam, ein kleines Vergnügen machen zu wollen. Es ist die aenigmatische Beschreibung der Steyerischen Kappauner.

Ich küsse ergebenst die Hand, und bin mit aller Ehrerbietung

Euer Bischöflichen Gnaden
 Wasserstadt Ofen den 24ten Jänner
 1819.

unterthänigster Diener
 Franz Versegby mpria

87. Horváth János – Versegby Ferencnek
Veszprém, 1819. január 28.

Percepi 3a Febr. 1819.⁶⁶⁹

Igen Tisztelendő Ur!
 Nagy Érdemü Hazafi!

Valamint böcsös Levelét örömmel, úgy bölcs tanácsát – az Egyházi Szókönyv eránt szíves köszönettel vettem, 's elfogadtam. Következésében azonnal hét Szószedőt választottam a' fiatal Papok közül; magam pedig Pázmán Hodégusához fogtam. Gyűjteményünk zsengejét, bár mocskosan⁶⁷⁰ – mert a' több foglalatosságok között tisztára leírni nem érkeztem – de olvashatóképen ide csatolom. Nem csak főneveket, de igéket, sőt ige határozókat is jegyzettünk; olyanokat t. i. melyeket a' theologyiai esméretek helyes kifejezésére szükségeseknek⁶⁷¹ gondoltunk. Nem sokára még meg többet küldhetek. Egyházi Lexicon eránt gondoskodtam; ha hogy nem találhatok, hiának kipótolására, milly módot gondoltam legyen legalkamatosbnak, rövid üdő mulva azt is közleni fogom. – Az Egyházi Ékesenszóllás, Zsoltárok, 's Istenes Énekek eránt tett nagylelkű ajánlása, nem hogy ellenkeznek plánumunkal, hanem mint ága a' Pásztori Tudománynak, és Liturgicának, tárgyaink közé tartozik; ugyan azért háladatos szívvel fogadom. Vajha az Énekek áriája is kottára⁶⁷² feltéve volna! A' sok ízetlen falusi nóták helyett, üdövel tisztább 's szív érzékenyítőbb, emelőbb hangot hallanók zengni Magyarjaink Istenszolgálatyain. Tisztelendő Urnak kegyes fáradozásait önnön lelkiismeretének édes bi-

⁶⁶⁹ [Versegby Ferenc autográf megjegyzése.]

⁶⁷⁰ moc[.]kosan [Átírással javítva.]

⁶⁷¹ szükséges[ek]nek [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁷² kottá[.]a [Átírással javítva.]

zonysága is jutalmazni, 's az én háladatoságom is követni fogja; mely eránt midőn ezennel bizonyossá teszem, szívességébe ajánlva tisztelettel maradok

a' Tiszt. Urnak.

Veszprém, Jan. 28dikán 1819.

köteles szolgálja
Horváth János
kanonok mk.

88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. március 9.

Főtisztelendő Uram!⁶⁷³

A'⁶⁷⁴ Szógyűjtésnek zsengejét az első nyalábban meglátván, 's Főtiszt. Úrnak irántam való jó vélekedését böcsös Leveléből olvasván, nem kis⁶⁷⁵ ösztönt érzettem mellyemben⁶⁷⁶ fellobbanni arra, hogy magamról többet tartsak, mint eddig; és ki tudgya, ha az önszeretet le nem vett volna lábamról, ha gyarlóságimot és hibáimot⁶⁷⁷ eszembe nem juttattam volna. Ezek mindazonáltal el nem ijesztettek engemet ama' végtökélléstől,⁶⁷⁸ hogy azt, a' mi nélkül szükölködök azonn való iparkodásom, hogy Főtiszt. Úr' jó vélekedésének tellyes erőmmel megfelelljek, vagy helyrehozza, vagy legalább tűrhetőnek tegye. Hozzá fogtam tehát azonnal az ígért Reguláknak rendbeszedéséhez, mellyekről gondolatimot ide rekesztem⁶⁷⁹ a' végbül, hogy azokat⁶⁸⁰ Főtiszt. Úr más bölcs Férjfiuknak társaságában, kikhez talán az efféle⁶⁸¹ dolgokban különösebb bizodalommal viseltetik, megrostállya, és ha szükségesnek ítéltetik, meg is változtassa. E' Reguláknak párja nálam megvan; az ide zárt példázatot tehát méltóztasson magánál tartani; és nekem csak

⁶⁷³ Copia Ep[isto]lae R[everendissi]mi D[omo]ni Canonici Horváth ad D. Spect. Fr. Sággy de dato 28. Januar 1819. Weszprimio. Kedves Barátom! Az ide zárt nyalábot add által Tiszt. Verseghy Úrnak szíves tiszteletem mellett. A' derék Férfiúnak plánumát elfogadtam; okainak nem volt módóm ellenek állani. Leveléből látom, hogy ő a' maga tárgyát tellyesen bírja. Én őt gyermekségemtől fogva Historiájából kezdettem tisztelni; most pedig lelkemből örülök, 's köszönöm, hogy a' véle való megesmerkedésre alkalmatosságot nyújtottál. A' jövő tavasszal személyesen is kell látnom. A' Böjtre négy akó jó borral kedveskedek neki; Írásából olvastam, hogy ő egyenes, igaz szívű, tettetést nem esmerő derék ember. Ha valami újságod van írj. etc. híved Horváth mp [Verseghy Ferenc autográf jegyzete a lap tetején.] Vö. Jegyzetek: 87. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 28.

⁶⁷⁴ <Mihelyt nekem elegendőképen böcsülhetetlen Írását a' Nyalábbal együtt vettem, azonnal az ígért Reguláknak <kidol> rendbeszedéséhez fogtam.> A'

⁶⁷⁵ olvasván, <nagy> <|erős> |nem kis| [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁷⁶ érzettem <magamban> |mellyemben| [Betoldás a törlés fölött.]

⁶⁷⁷ hibáimot <azonnal>

⁶⁷⁸ volna. <E' belső hevez[...] |habzásnak vége azonban| nak foganattya végtére> |Ezek mindazonáltal el nem ijesztettek engemet ama' végtökélléstől,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁷⁹ rekesztem <,>

⁶⁸⁰ hogy |azokat| [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁸¹ Úr <azokkal együtt> |más bölcs Férjfiuk[...] társaságában|, kikhez <ilyen> |talán| az efféle [Betoldásokkal és átírással módosított szakasz.]

a' ne talán⁶⁸² megtörténendő változtatásokat tudtomra adni. Az Egyházi Szókönyvben, valahányszor valamely szórúl ítéletemet fogom ejteni, e' Regulákra igazítom az Olvasót rekeszbe zárt rövid citatio által illy formán:⁶⁸³ (2. Regula. b). Így, mivel e' Regulák a' Szókönyv' elejébe fognak teteni, magában a' Szótárban felette rövidke lehetünk.⁶⁸⁴

Hogy segítő Lexiconokat készpénzenn vegyen Főtiszt. Úr, nem tartom méltónak;⁶⁸⁵ s mivel⁶⁸⁶ e' hiánnak kipótlására a' nélkül is más módról szorgalmazatoskodik,⁶⁸⁷ itt csak ama' kis jegyzést teszem, hogy nekünk nem kellene talán a' Theológiának valamennyi ágaira kiterjedni, vagy legalább nem olly pontosan, hogy e' tudományokhoz tartozó szavak közül egy se legyen, melly Szókönyvünkben nem foglaltatna. Elégedgyünk meg⁶⁸⁸ elejénte, ha tetszik, a' legszükségesebb szavakkal; a' többiekkel pedig az Egyházi Értekezéseknek mindenik esztendőjárásánál⁶⁸⁹ cselekedgyük azt, a' mit *Felelet*. 323. old. kinekkinék javaslok, a' ki valamely tudom. könyvet ír vagy fordít. Ezekből végtére a' most kiadandó Egyházi Szókönyvet könnyen meg lehet valaha, és talán nem sokára⁶⁹⁰ bővíteni, és⁶⁹¹ újra kiadni; vagy a' Toldalékot magát utánna bocsátani.⁶⁹²

Ezek után, midőn tudtára adom Főtiszt. Úrnak, hogy a' Magyar Istenes Énekeknek⁶⁹³ Áriái végett egy igen derék *Musikaszerzővel* már szólottam is, magamot Úri

⁶⁸² talán <meg>

⁶⁸³ Regulákra <fogom> az Olvasót rekeszbe zárt rövid citatio által igazítani illy formán [Átírással javítva. Az eredeti szórendet Verseghy a szavak fölé írt számokkal változtatta meg. A főszövegben az ilyen módon megváltoztatott szórend szerepel.]

⁶⁸⁴ lehetünk. <Ha a' Papi Törvénybe nagyon be akarnánk ereszkedni, <ennek Lexic> talán [hasznát lehetne] e' <kettőnek> [3nak] venni: <Barnab> Barnabae Brissonii Lexicon juris. fol. Francof. 1587. Joh. Calvini (*sed non haeresiarchae*) Lexicon juridicum fol. Francof. 1600. Simonis Schardii Lexicon Juridicum. fol. Colon. 1600. A' többi materiákra nézve talán jó volna Domin. Macri Hierolexicon, seu sacrum Dictionarium. fol. Romae 1677.>

⁶⁸⁵ Hogy <ilyen> segítő <Könyveket> [Lexiconokat kész]pénzenn vegyen Főtiszt. Úr, nem tartom méltónak; <Méltos. Paintner Püspöknek Ráthoti Bibliothecájában fel lehetne talán találni az utóbbit, Dom. Macri valamelyiket.>

⁶⁸⁶ mivel <ez iránt>

⁶⁸⁷ szorgalmazatoskodik, <Főtiszt. Úr,>

⁶⁸⁸ meg <,>

⁶⁸⁹ esztendőjárásánál <tegyük>

⁶⁹⁰ lehet [valaha, és talán nem sokára] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁹¹ és <,>

⁶⁹² bocsátani. <Mínekelőtte Levelemet végzem, figyelmetessé kell Főtiszt. Urat azokra tennem, a' miket az Első Regulában a' d) alatt szinte csak futólag mondok. A' miket Felelet 48. §. 1. szám. a) és b) a' 162 és köv. old. azután az 54. §. 4. szám mind végig a' 200. és követ. old. per *praeteritionis figuram* említék, olly annyira nem álmodozások, hogy a' Külső Újságokban már világos jeleit is láttyuk. Hogy e' nagy ügyekezeteket a' mi Refomatussaink, talán a' nélkül, hogy tudgyák, kézzel lábbal segítik, minden lépésekből kitetszik. Én Feleletembe iktatott *praeteritióimmal*, valamint e' jelenvaló jegyzéseimmal is, semmit sem szándékozok egyebet megesközölni, hanem csak azt, hogy Religiónknak Oszlopi és Bajnoki ezekre nagyobb figyelmetességet szánnyanak, kéz alatt tanácskozzanak, és a' veszedelmet titkos ellengatókkal, sőt nyilvánvaló ugyan de ártatlanul előterjesztett előzésekkel is, <a' mi> a' mi kiváltkép a' közrebocsátandó írásokban könnyen megtörténhet, eltávoztassák. Vegye jó néven, Főtiszt. Úr e' jegyzésemet, és ha helytelennek talállya, temesse el, ha pedig helyesnek leli, élyen vele tetszése szerint, *de mint magdével*.>

⁶⁹³ [.]nekeknek [Átírással javítva.]

szívességébe ajánlom, 's illendő tisztelettel nem külömben, mint szíves ragaszkodással vagyok etc.

A'⁶⁹⁴ Szavaknak gyűjtése iránt még egy nagy kérésem van. Méltóztasson t. i. a' Gyűjtőköt azzal a' kis fáradsággal megterhelni, hogy

A' könyvnek, melyből a' szavakat szedik, egész titulussát a' Nyomtatásnak helyével, és esztendejével egygyütt, úgy szinte az Auctoroknak egész nevét, titulussát, és vallását, ha lehet, lakó helyét, és igen igen kis biographiáját számomra feljegyezni ne sajnálják.

Hogy a' példákban, melyeket e' könyvekből kiírnak, az Auctoroknak orthographiáját pontosan megtartsák. Szeretném bizonyosan tudni, ha ezt eddig is különös figyelmességgel megtettéké már, vagy sem?

A' munka' közt tudni illik, eszembe jutott, hogy az üdörend szerint elintézett Auctoroknak régiebb munkáiból felette könnyű lessz nekem olly jegyzéket és észrevételeket gyűjtögetni, melyek nyelvünknek históriáját, és változásait kellemetesen megvilágosíthatják. Ezeket az Auctoroknak rövid characteristicáival és könyveikben előkerülő nyelvkülönöségeivel az *Egyházi Szókönyv'* elejébe tehetjük *Prologus galeatus* helyett, mely az Egyházi Értekezésekben [!] munkálkodó Társaságnak mind tekintet, mind⁶⁹⁵ dicsősséget szerezzen.

De még én is könnyebben tehetem meg a' Szókönyvben a' szavaknak romlásáról, vagy az újaknak helytelenségéről ítéletimet, ha az Auctoroknak üdörend szerint való successióját tudom.

Egynehány példája ama⁶⁹⁶ Criticának, mellyel a' régiebb könyvekben előkerülő helytelen szavak az Egyh. Szókönyvben⁶⁹⁷ megítéltetnek.

Ezen példázatot, az Énekekről való Dissertációval és az Énekkel együtt elküldöttem. 9. Marz. 1819.

89. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. március 21.

Kedves Tisztelendő Ur!
Nagy érdemű Hazafi!

Valamint minden müdarabjaiban, úgy hozzám küldött Értekezéseiben is – hízkelkedés nélkül mondom – egy mélyreható, öszvefüggő következéssel gondolkodó, a' legsüke-resebb ösmeretekkel gazdag Elmét, 's érzékeny szívet találtam; a' kinek tanácsit, javallásit elfogadni, követni éppen nem dücstelenség, sőt nemzeti culturánkra nézve szükség is. A' velem közlött Reguláknak, valakik olvasták, mindenek meghódoltak. A' harmadik Regulára azonban közönségesen azt jegyzették meg, hogy: „Jóllehet a' *Purismusra* való szertelen törekedés szöszörnyetekkel borította el a'⁶⁹⁸ nyelvet; olly szerencsés egy Elme

⁶⁹⁴ *Martius*. 1819. *Horváth K. Úrhoz*. [Verseghy Ferenc autográf bejegyzése a kéziratlap tetején.]

⁶⁹⁵ mind <do>

⁶⁹⁶ ama<z>

⁶⁹⁷ az | az Egyh. <Sz> Szókönyvben | [Betoldás a lap szélén.]

⁶⁹⁸ borította [el] a' [Betoldás a sor fölött.]

mindazáltal, mint az, melly a' Magyar nyelvtudományt, nemzeti hangon, oly tisztán 's értelmesen taníttya; 's a' helyesen alkotott új szavakat magyarázza; a' Theologiában is feltalállya a' módot, hogy a' mi az említett Regulában tágasbnak látszik igen keskeny határok közé szoríttsa. Annyival is inkább, hogy a' vallásbeli dolgok, még, azok is, mellyeknek Magyar neveik már vannak, a' katechesisekben szorgalmasan meg szoktak magyaráztatni, 's ennek segedelmével akármelly szó is, tíz esztendő alatt legfellebb, minden helységben közönségesé válhat. Ide járúl, hogy a' religióbeli tárgyakat Tanítója⁶⁹⁹ szájából vévén a' község, szavait is tisztelettel elfogadgya. Úgy gondollyák tehát, hogy a' feltett Regulát egyedül azokra a' tárgyakra kellene határozni, mellyeknek ösmérete tulajdonképpen az Egyházi rendet illeti. Régi⁷⁰⁰ Egyházi Íróink is, úgy tetszik, ezt⁷⁰¹ tartották mindenkor szemek előtt. Innét jobbra minden, Hit, Erkölcstudományhoz tartozó⁷⁰² mesterséges szavakat, sőt az annak megvilágosítására szükséges filozofabelieket is, millyenek az Állat, személy 's a' t. megmagyarosították; 's igen kevés tárgyaknak tartották meg Deák neveket." Azonban elhitetem magammal, hogy valamint Grammaticájában, úgy a' Theologiában is szép öszvetett szavakkal, ezen a' nehézségen is diadalmaskodik.

A' régi szavak criticájának példái, gyönyörűséggel töltöttek el. Örültem előre a' csínosságnak, mellyre⁷⁰³ illy munka által az Egyházi nyelvnek emelkednie kell. – Az *alku* névnek megállapítása, határozása igen helyes. De szükségesnek találtam, hogy az is megjegyeztetnék: az illyes nevekből, mikép' kellyen mellék neveket formálni? Szükségesek p. o. az erkölcsi ösméretek kifejtésében a' Bedingt, hypotheticus, Unbedingt, absolutus, melléknevek; az *alkuval* vallyon mikép' éllyünk? Azt mondgyuké a' *Bedingtrül* alkus, vagy alku szerint való, az *Unbedingtrül* alkutalan,⁷⁰⁴ vagy alku nélkül való (p. o. Tiszt, kötelesség, jus 's a' t.)?

Itt ismét egy nyaláb szógyűjteményt küldök. Valamit az Auctorokra, 's azoknak⁷⁰⁵ ortographiájára nézve kívánni tetszett; megrendeltem, 's Szószedőim hüven be is tellyesítik. Az óta, hogy a' szószedéshez fogtunk, egy Protest. Ur Bibliothécájában ismét nyolcz darab régi Magyar könyvet találtam. Ezeket én sorban, az Egyházi Értekezésekben, a' mennyire vagy históriai, vagy grammaticai bizonyításokra szolgálhatnak üdörend szerint, meg fogom ösmértetni; 's azon leszek, hogy Írásunk által, mind a' theológiának,⁷⁰⁶ mind anyanyelvünknek tisztább ösméretei terjesztessenek.

A' Tudományos Gyűjteménynek mult esztendőbeli Xldik kötettyében Pucz Antal, illy felülírással: A' Kritika Filozofiának főresultátumi: Kánt filozofiájára egy üdötnen elogiumot írt; annak ellenében, én a' Kritika Filozofiának főfogyatkozását vettem tárgyúl, 's mesterséges szavaival inkább, mint magával a' dologgal van vesződségem. Addig is még az Egyházi Szókönyv könnyebbít munkánkon; kérem, ne terheltelessék a' követ-

⁶⁹⁹ [.]anítója [Átírással javítva.]

⁷⁰⁰ [...]i [Átírással javítva.]

⁷⁰¹ e[.]t [Átírással javítva.]

⁷⁰² tartozó <,>

⁷⁰³ melly[re] [Hozzátoldás.]

⁷⁰⁴ alkut[a]lan [Betoldás a sor fölött.]

⁷⁰⁵ [...]oknak [Átírással javítva.]

⁷⁰⁶ theologia[...i] [Átírással javítva.]

kezendő szavakban segítséget nyújtani: *Speculativus* én szemléletes, elmélkedetes szavakkal fordítottam; innen *ratio speculativa*, szemléletes okosság; *res speculativa* szemléletes dolog. *Practicus* műveletes. p. o. okosság, dolog. 's a' t. *Ansicht* tekintet: de akkor minek mondgyuk a' *Verhältniss*,⁷⁰⁷ *Relatiót*? Ismét *Causalitas*, mely az okozatnak 's oknak egybe függése. *Gemüth* ha elme, mi lesz az ingenium? *Gemüthszustand* die Stimmung der Erkenntnisskräfte zu einer Erkenntniss überhaupt. *Organicus* műszeres? *Conceptus Begriff*. Megfogás, értelem? *Bestimmung* Rendeltetés? *Bewegungsgrund*, indító ok, inger? mozdíték? *Objectiv*. tárgyalag?⁷⁰⁸ *objectivitas* tárgyi lét? *Subjectivum* valói? *Mediate* közbevetőleg,⁷⁰⁹ *mediatus* közbevetés szerint való, eszközös? *Immediatus* közvetlen, közbevetés nélkül való,⁷¹⁰ eszközetlen? *Absolutum* telyes való, telyes lét? *Bedingt* alku, alku szerint való. *Unbedingt* alkutalan, alku nélkül való? *Bewusstseyn* önnön ösméret? *Beziehung* auf einen Gegenstand tárgyra vitel, arányzás? *Grundsatz principium* talpállítás, talpvélekedés, talpigazság? *Anlage* termet? készüllet? *Anschauung* Nézés, nézet. *Abstractum* elvontt? *Sinnlichkeit* érzékiség, testiség? *Sinnlich* érzéki, testi, p. o. kép, kívánság, 's a' t. ?

Az Egyházi szókönyvnek készítésében, a' könyvek, mellyeket ezen alkalmatossággal küldök némü némü segítséget fognak tán nyujthatni:

1. Schmid Wörterbuch zum leichtern Gebrauch der Kantischen Schriften. Jena 1759. 1. B.
2. Domin Macri Hierolexicon sive Dictionarium Sacrum. I. Vol.⁷¹¹ Venetiis. 1765.
3. Szirmai Glossarium vocom. Cassovia⁷¹² 1806.
4. Veszprém Vármegye Észrevételei, 's a' Törvényes kifejezések gyűjteménnyé 1807.
5. Biblisches Universalexicon IIter Band Dogmatisch moralisches Lexicon. Augsburg 1807.
6. Erhard Schmid Versuch einer Moralphilosophie, dritte vermehrte Ausgabe Jena 1795.
7. Darstellung der philos. und theologisch. Lehrsätze des Herrn Oberhofpredigers D. Fr. V.⁷¹³ Reinhard. herausgegeben von Karl Heinrich Ludwig Pölit. Dritter Theil Amberg und Sulzbach 1802.
8. Mauri Schenckl Ethica Christiana III Tomi. Augustæ Vindelicorum 1804. Editio secunda Auctoris.

A' három utolsónak lajstroma⁷¹⁴ – kivált Schenkl harmadik kötettyének⁷¹⁵ végén, hasonlókép, erkölcsi szókönyv gyanánt szolgálhat⁷¹⁶, a' kis fáradság mellett, mellybe a' reáforogtatás kerül. Az erkölcsi nyavalyákra nézve Reinhard legbövebb, legvékonyabb⁷¹⁷

⁷⁰⁷ *Ve[r]hálniss*. [em.]

⁷⁰⁸ *tá[r]gyalag* [Betoldás a sor fölött.]

⁷⁰⁹ *közbevet[...]* [Átírással javítva.]

⁷¹⁰ *nélkül* [való], [Betoldás a sor fölött.]

⁷¹¹ *[.]o[.]*. [Átírással javítva.]

⁷¹² *Cas[s]ovia* [em.]

⁷¹³ *[.]* [Átírással javítva.]

⁷¹⁴ *[...]* [Átírással javítva.]

⁷¹⁵ *kötettyé[nek]* [Hozzáoldás.]

⁷¹⁶ *szolgálhat<nak>*

⁷¹⁷ *legvékonyabb* [!]

fejtegetéseket foglal magában. A' Lexiconok hiányosságát így talán valamiképen kipótolhattuk. Minthogy pedig a' mélyebb psychologiai fejtegetések a' német nyelvet sok új szavakkal gazdagították, nem léssen felesleg való, a' német kifejezést is kitennünk. Eszembe jutván, hogy a' Schelling Filozofiája nagy erővel nyomakodik a' tudományokba, 's ma holnap nekünk is lesz vele dolgunk, még a' következőt is elküldöm.

9. Eschenmayer Psychologie. 1. Vol. Stuttgart 1817. Ennek a' mutató táblája is haszonvehető lesz.

Még Kedves Tiszt. Ur ezekkel vesződik, én a' szószedőket fogom sürgetni; 's barátságába ajánlva különös tisztelettel maradok
a' Tiszt. Urnak.

Veszprémben, Mártz. 21dikén 1819.

igaz szolgálja, baráttya
Horváth

Az Értekezést az Énekekkel együtt az első kötetbe tettem, 's ezennel Revisió alá a' többivel együtt fel is küldöttem.

**90. Versegby Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1819. március 24.**

Ad Epistolam de dato 21 Martii. 1819.

Fő Tisztelendő Kanonok Úr! de dato 24 Marz⁷¹⁸

Kedves levelét, úri ajándékát, 's munkámra szolgálendő segedelmeit, amazokat úgyan szíves köszönettel, a' könyveket pedig tellyes elégedéssel vettem. Ama' dicséreteket, mellyekkel Levelében engemet Fő Tiszt. Úr⁷¹⁹ tetézni méltóztatik, engedelmeiből kétfelé osztom, 's egyik⁷²⁰ kis részét jutalom gyanánt – mert mi tagadás benne,⁷²¹ ez a' tudós férjfiaknak legtermészetesebb tápláléka, – a' többit pedig ösztön gyanánt veszem, hogy,⁷²² ha lehet, még fellyebb kapaszkodgyak. A' borért alázatos köszönetet mondok. Én ugyan bornemissza vagyok, mióta élek; de egynehány esztendeje már, hogy gyengülő gyomrom és a' belőlle támadó súlyos bajok miatt nagyon ohajtottam, olly sorsra jutni, hogy naponkint egy pohárka jó borocskát ihassak, melly gyomromot megmelegítse. Valaha ezt a' szolgálatot nekem a' fekete kávé tette meg; de a' mostani kávé egy csöppet sem jobb a' bótokban néhai surrogátumainál. Egy szó mint száz! Valahányszor Fő Tiszt. Úrnak Nectaritala engemet olly állapotban fenn tart, hogy munkáimot folytathassam, vagy talán még tudós hevülésbe is hoz, a' mit tölle naponkint várok, mindanyiszor áldom a' Gazdát, kinek szürcsölöm jó borát.

⁷¹⁸ Úr! [de dato 24 Marz] [Utólagos betoldás sötétebb színű tintával.]

⁷¹⁹ engemet [Fő Tiszt. Úr] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷²⁰ 's <ama> [egyik] [Betoldás a törlés föltött.]

⁷²¹ benne, <.>

⁷²² hogy, <mé>

Harmadik Regulám a' Purizmusról koránt sem rekeszti ki az olyan Magyar új nevezeteket, melyek⁷²³ világosság nélkül nem szűkölködnek. De ha kirekesztette volna is, Fő Tiszt. Úrnak ama' bölcs megválasztása, mellyel a' népnek való neveket azoktól elszakasztja, mellyek csak Egyházi Személyeknek valók, arra bírna engemet, hogy Regulámot megváltoztassam. Felette helyes ama' jegyzés is, hogy az ilyen új szavak a' Lelki Tanítók által a' népnél hamar elterjedhetnek; a' mit a' könyvektől a' tudományos új szavakra nézve valóban talán két három század alatt sem lehetne várni. Higgye⁷²⁴ meg Fő Tiszt. Úr, hogy én az Egyházi Szókönyvnek kidolgozásában minden erőmöt megvetem és a' mit Magyarul kithetnek, azt ugyan el nem mulatom. A' hol kétkednem kell, ott a' kétkedést⁷²⁵ sem fogom eltitkolni; a' hol pedig semmit sem leszek képes végbe vinni, tehetetlenségemet, ammint gyarló emberhez illik, magyarán elő terjesztem.

A' mit én a' szavak' criticájából Fő Tiszt. Úrnak küldöttem, az még nem mind ám, a' mit midenik *szórúl* mondani fogok. Hozzá fogom még mindenikhez adni a' külömbféle értelmeket; hozzá kapcsolni a' származékokot. A' bedingt vagy hypotheticus *alkus*, seu conditionem habens sibi adpositam, vagy *alkudtt*, sub conditione iam stabilitum; az *unbedingt* ellenben, absolutus, a' mennyire e' szó a'⁷²⁶ conditionalis ellenébe tetetik, *alkutlan*. Az *alku szerint való*, és az *alku nélkül való* inkább csak paraphrasisok; nekünk pedig a' rövidségről is kell gondoskodnunk.⁷²⁷ Ha egyszer a' szógyűjteményeknek vége lessz, és én is a' küldött könyvekből a' mézet kiszedegetem, akkor veszem azután elő a' szavakat egyenkint, akkor jegyzésimet, mellyeket az előtt a' *minútára* szinte csak oda vetettem; s mind ezekből egy olyan *egészet* alkotok minden szórúl, melly azt, a' mennyire erőm engedi, tökéletesen megvilágosítsa, meghatározza.

Mennyünk már most a' kívánt szavaknak magyarázására.

Speculativus és *practicus*. A' *szemléletes* és a' *műveletes* szavak helyesen vannak formálva; de az *elmékedetes* nem; mert az⁷²⁸ *at* és *et* már megtett cselekedetet, nem pedig cselekvést jelentvén, a' neutrumokból, ha mindgyárt azon értelemben, mellyet Analyt. Pars. I. pag. 263. a) megmagyaráztam, cselekvést⁷²⁹ tesz is, neveket nem szülhet. Az olyan nevek,⁷³⁰ mint *olvadat*, *fóhászko-dat*, *szenvedet*, *élledet*, *düccekedet*, *kedveskedet*, *kereskedet*, s a' t. mind helytelenek.⁷³¹ Az⁷³² *adjectivumok* is tehát, mellyek belőlők *as*, vagy *es* képzővel támadnak, nem törvényesek, mind *olvadatos*, *fóhászko-datos*, *szenvedetes*, *élledetes*, s a' t. A' *szemléletes* nekem csak azért nem tetszik, mivel a' *szem* testi érzékenység; a' *műveletes* pedig azért, mivel a' *praxis* értelmének elegendőképen meg nem felel, javaslásom tehát abban állapodik meg, hogy a' *speculativus* a' *visgálatos* szóval, a' *practicus* pedig a' *gyakorlatos* névvel fejeztessen ki.

⁷²³ mellyek<...>

⁷²⁴ Hidgye [Átírással javítva.]

⁷²⁵ kétkedést <is f>

⁷²⁶ szó [a'] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷²⁷ Insertum iam Lexico Ecclesiastico. [Megjegyzés a lap szélén.]

⁷²⁸ <. > nem; mert az <et, at> képzők [..]>

⁷²⁹ cselekvést <jel[...]>

⁷³⁰ nevek <tehát>

⁷³¹ helytelenek, [Átírással javítva.]

⁷³² <...> Az

A' *Relatíot* Csere *tekíntetnek* nevezi. A' tekíntet úgymond a' dologban olly mód, mellyel eggyik dolog a' másikat nézi. Schmid így szól p. 489. Objectives Verhältniß, wo ein Ding auf der andere einsichtig oder wechselseitig einfließt, z. B. das Verhältniß der Substanz zu dem Accidens der Ursache zu der Wirkung, der Dinge, die wechselweise auf einander wirken. Dergleichen Verhältnisse werden durch die Categorien der Relation ausgedrückt. Kirschius a' *Relatio* szó alatt így szól:⁷³³ eine Vergleichung, eine Beziehung auf etwas anderes, idem quod mutuus rerum inter se respectus; und in dieser Bedeutung hat es die vierte Stelle unter den Praedicamenten. Csere a' *contraria relata*, néző, barátságos ellenkezőknek nevezi. Ha ezeket mind öszvetartom, a' *relatíot tekíntetnek* Csere után, ki másutt⁷³⁴ a' *relata* szót *néző, barátságos*, nevekkel fejezi ki, nem mondhatom. Kirschius után *mérkezés* volna; de Schmid' definitiója után *szítás*. Itéllye meg maga Fő Tiszt. Úr, ha nem volna legjobb *viszonnak*, vagy még jobban *viszonynak* nevezi [!]: ez mind a' két német definitiora illik. Így hát az Ansicht: tekíntet maradhat. Egyébaránt kérem, ne felejtsek el, hogy⁷³⁵ eggy és ugyanszóval, mint itt a' *tekíntet*, többféle tárgyakat jelenthetünk.

A' *Causalitas*nak természetesebb nevet nyelvünk' járása szerint nem adhatok, mint *okság*, melly nagyon szokatlan ugyan a' köz beszédben, de a' tudományosban⁷³⁶ viszon-tag elég értelmes.

A' *Gemüth* a' Németnél már *animus*, már *mens*, már *ingenium*.⁷³⁷ Azt tartom tehát, hogy mink is, ammint a' beszédnek tárgya megkívánnya, már *szívnek*, már *észnek*, már *elmének* mondhattuk. Sein Gemüth auf etwas richten:⁷³⁸ animum ad aliquid applicare: esztét valamire fordítani. Sich etwas zu Gemüthe ziehen: re aliqua affici: valamit szívére venni. Er hat ein leichtfertiges Gemüth: ingenii ancipitis, vani et mutabilis est: állhatatlankodó elméjű. Így hát a' Gemüthszustand az *észnek*, *szívnek* vagy *elmének* állapottya; mellyek helyett öszvetett szavakkal élnünk nem lehet.

91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. április 24.

Die 24. April. 1819. Horváth János Kanonok Úrhoz.⁷³⁹

Főtiszt. Kanonok Úr! Sággy Úrhoz igazított böcsös Leveléből érzékeny tisztelettel vettem a' barátságos csókot, örömmel és háladatossággal munkáimnak helybenhagyását, és ama' nemes szívű gondoskodást, mellyel F. T. Ur orthographiámnak bizonyítására a' Régiekben még tekínteteket is szerezni méltóztatik. Minekutánna Telegdy' Prédi-

⁷³³ szöll: <40>

⁷³⁴ ki | másutt | [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷³⁵ hogy <|...>

⁷³⁶ tudományosban <könnyen>

⁷³⁷ *ingenium*. <, ammint csak a' Kirschiustól [...] a' Gemüth alatt előhozott példákbul is látszik.>

⁷³⁸ richten: <esztét>

⁷³⁹ [A kéziratlap tetején Verseghy kézírásával egy vers(töredék) szövege olvasható. Lásd a jelen levélhez fűzött jegyzeteket.]

káczíós Könyve a' többiekkel nállam van és én e' régi munkában sokat találok, a' mi nyelvünknek történeteiben világot gyűjthet, nagyon le fog engemet Fő Tiszt. Úr kötelezni, ha⁷⁴⁰ az imént talált régi Magyar könyveket is elhozza, minekutánna azokból a' szükséges szavak ki lesznek egyszer szedve. *Az ellenfél akármit is csinállyon, engemet ugyan utambúl ki nem tántorít; hanem ha helyes okoskodásokkal megmutattya, hogy rossz útonn járok, melly esetre kész vagyok nyilván megvallani, hogy hibáztam.*⁷⁴¹

Az Egyházi Énekekenn kívül ígertem még Zsoltárokat és az Egyházi Ékesenszóllásról való értekezéseket is;⁷⁴² az utolsókból is küldök itt egy kis próbát. A' plánumot megcsináltam már e' kis munkára, melly noha csak darabocskánkint fog az Értekezésekben kijönni, rendbeszedett Egyszet fog még is tenni. Az idefüggesztett két első Tanácskozás után következnek a' periodusokkal, trópusokkal és figurákkal felékesített,⁷⁴³ azután pedig a' rajzoló, s' végtére az indúlatos nyelvről való Tanácskozások. Ezeket követik⁷⁴⁴ az érzékenyítő erők, mellyekkel a' nyelvet az Ékesenszóllónak, a' mint a' környűállások kívánnnyák, fel kell fegyverkeztetni, hogy czéllyát elérje. Szóllok tovább a' tulajdonságokról, mellyek nélkül az Ékesenszóllónak⁷⁴⁵ szűkölködni nem kell és a' mesterségről, mellyel a' Beszédet ki kell dolgozni. Előre küldvén végtére a'⁷⁴⁶ Poétáknak és az Oratóroknak nyelve között való külömbséget, az Oratióról értekezek;⁷⁴⁷ azután pedig a' Declamatióról és az Actióról. Azonn pedig különösen fogok⁷⁴⁸ ügykezni, hogy a' regulákat jól kidolgozott Egyházi példácskákkal megvilágosítsam.⁷⁴⁹

A' Zsoltárok közül a' 103^{ot} választottam: Benedic anima mea Domino: Domine Deus magnificatus est vehementer; mellynek csak utolsó öt verse van még hátra. A' vers, mellybe Magyarúl teszem, *Alcaicus*. Mihelyt kész lesz, ezzel is udvarlok.

Sokat ezen ígertt munkáskákból egyszerre nem⁷⁵⁰ küldök; részént mivel az Egyházi Értekezéseket terhelni nem akarom; részént pedig mivel Szókönyvünkhöz is kell lát-

⁷⁴⁰ csókot, <mély> háladatossággal <és buzdító> örömmel <s> |és munkáimnak| helybenhagyás[át] [em.], <mellyel Fő Tiszt. Úr munkáimot megtisztelni> és ama' nemes szívű <fáradozást> [gondoskodást,] mellyel [F. T. Ur] orthographiámnak bizonyítására a' Régiekben még tekinteteket is szerezni méltóztatik. Minekutánna Telegdy' Prédikációs [Könyve] a' többi[e]kkel nállam van| <könyvekkel hozzám értek> és én e' régi <könyvben> |munkában| sokat találok, a' mi nyelvünknek történeteiben világot gyűjthet, nagyon le fog engemet Fő Tiszt. Úr kötelezni, ha <Telegdyhez> [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel. Verseghy a szavak fölé írt számokkal jelezte szándékát a szórend megváltoztatására. A főszövegben a szöveg a módosított szórenddel olvasható.]

⁷⁴¹ [A kurzivált szakaszok ceruzával aláhúzva.]

⁷⁴² még <az Egyházi Értekezésekbe> Zsoltárokat, és az Egyházi Ékesenszóllásról való <Tanácskozásokat. Valamint az Énekekből már küldöttem, úgy> |értekezéseket is|; [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁴³ következík a' <. > periodusokkal, trópusokka[.] és figurákkal felékesített, <az [...]> [Átírással javítva.]

⁷⁴⁴ követik <az>

⁷⁴⁵ az Ékesenszóllónak, <fel kell> a' mint a' környűállások kívánnnyák, fel kell fegyverkeztetni, hogy czéllyát elérje. Szóllok tovább a' tulajdonságokról, mellyek<kel> |nélkül| az Ékesenszóllónak <felf[.]> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁴⁶ a' <...>

⁷⁴⁷ Oratióról <. > értekezek; <nevezet sze>

⁷⁴⁸ fogo[.] [Átírással javítva.]

⁷⁴⁹ megvilágosítsam. <. >

⁷⁵⁰ egyszer[re] [.]em [Betoldás a sor fölött. A második szó kezdőbetűje átírással javítva.]

nom, melyhez Ő Excellentiájának, az Érseknek hozzám való bizodalma, a' Magyar Szent Írásnak orthographiabeli és nyomtatásbeli jobbítását is hozzá kapcsolni méltóztattott;⁷⁵¹ a' boldogútt Schneider Püspöktől kiadott Imádságos Könyvnek Magyar fordításával együtt.⁷⁵²

Azonban mind ezeknek végére járok én, csak az Úr Isten egésséggel megáldgyon.

Fő Tiszt. Úrnak hozzánk való érkezését allig győzőm már várni. Előérzésem azt ígéri nekem, hogy Úri személyének közelebbbrül való ösmeretsége, és nemes szívének tüze új kedvet és erőt ad nekem a' munkálkodásra, melynek súlya alatt az öreg embernek válla könnyen megtikkad.⁷⁵³

Vagyok egyébaránt minden tisztelettel F. T. U. kész szolgálja.

92. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. május 8.⁷⁵⁴

Igen Tisztelendő, Tudós, Hazafi
Kedves Uram Bátyám!

Az üdö szükségére nézve, egy Theologiai Folyó Írást lévén szándékom kezdeni, mint az ide mellékeltt Jelentés hirdeti, bizodalommal bátorkodom kérni kedves Uram Bátyámat is, hogy ezen Intézetet, melly egyedül a' vallásbeli ösméreték öregbítésére igazítottatik, valamelly tudós Értekezéssel, Könyvissgálással, vagy más Egyházi tudóstítással, elősegíteni méltóztassék; különös tisztelettel maradván

Dissertatio
de [...]unbis Cleri – ⁷⁵⁵

Veszprémben Május 8-dikán 1819.

*alázatos szolgálja
Horváth János Veszprémi
Kanonok m. k.*

Igen Tiszt. Verseghy Fer. Urnak.

⁷⁵¹ méltóztatott; < az Apo[...]>

⁷⁵² Könyvnek [Magyar] fordításával együtt. <De még Sághy <[Barátom]> <az> is nyakamon van szüntelen a' Wagner' Phraseologiának folytatásával, melynek nyomtatását késedelmességgemmel nem szabad akadályoztatnom. Csak az Úr Isten áldgyon meg állandó egésséggel, megelégittem én annak üdejében mind e' szíves jó barátomat, mind a' Veszprémi jótévmőt és – szabad legyen itt is mondanom, tisztelt jó Barátomat, mind az Egri Pártfogómat, kinek szíve, mellyel hozzám, mint az Egri Semináriumban Coalumnussához és Condiscipulussához [viseltetett], sem az ő felemeltetése, sem az én szerencsétlenségeim által meg nem változott.>

⁷⁵³ könnyen <roskadozik.> | megtikkad. | [Utólagos betoldás a mondat végére.]

⁷⁵⁴ [A levél formanyomtatvány, amelynek üresen hagyott szakaszait Horváth János kezétől származó, tintával írt bejegyzések töltik ki. A nyomtatvány szövege kurzívan, a kézírásos kiegészítések kiemelés nélkül szerepelnek.]

⁷⁵⁵ [Ismeretlen kéztől származó latin nyelvű, ceruzás bejegyzés.]

**93. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1819. május 31.**

Percepi 13. Junii 1819.⁷⁵⁶

Igen Tisztelendő Ur!
Nagy érdemü, Tudós Hazafi!

Ezennel viszont egy csomó szógyűjteményt küldök; mellynek két hét múlva egészen vége szakad. Ezentul az Irók biographiáit szándékom elkészíteni, kikbül a' szavakat szedegettük. Az ékesenszóllásrul való tanácskozásnak, Fő Tiszt. Kis Ferencz Kanonok Ur, Megyebéli könyvvisgálónk, igen örült, 's classicitást tulajdoníta neki. Tartsa Isten Kedves Uram Bátyámat az Egyházi Rend ékesítésére!!! – A' halottas Beszédbül, mellyel, öt nap alatt, bold. Tolnai Gróf Festetics György Ő Excellentiájának, mint régi Jótévőmnek, halálánn gyászolnom kellett, az ide zártt példával kedveskedek; nem külömben a' jelentéssel is, mellyel az Egyházi Értekezéseket valamennyi⁷⁵⁷ Püspökségben kihirdetem. Talán e' folyó Irás által felerkentetnek Papjaink a' buzgóbb olvasásra, melly nélkül őket bizonyos megvetés fenyegeti; 's talán nyelvünk is nyer, irásunk módgya meghatároztatik: eltökéltem magamban hogy én a' mennyire cselekedhetem, a' küldendő darabokat Kedves Uram Bátyám példájához igyengetem. Mihelyt a' szószedésnek, biographiáknak, vége szakad, legottan lerándulok; addig is barátságos csókkal maradok

Veszprémben Május 31dikén 1819.

igaz tisztelője
Horváth János Kanonok mk

**94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1819. június 13.**

Die 13. Junii 1819. felelet H. Kanonok Urnak Levelére de dato 31. Maji.

Fő Tisztelendő Kanonok Úr! Májusnak 31. napján hozzáigazított böcsös levelét a' Szógyűjteménynek⁷⁵⁸ új nyalábjával együtt csak Juniusnak 13. napján vettem; 's mivel magát Fő Tiszt. Urat már⁷⁵⁹ több héttül fogva nyílt karjaimmal és érzékeny szívdobogással várom,⁷⁶⁰ meg nem nyerhettem magamtúl, hogy fel ne kiáltsak: nil mihi rescribas attamen; Ipse veni! Aggódásom mindazáltal ismét megnyihült, mikor láttam, hogy Májusnak 31. napján azt igéri Fő Tiszt. Úr, hogy két het múlva hozzánk lerándul: mert így már holnaptul fogva megmeg minden órán várom.

⁷⁵⁶ Percepi 13. Junii 1819. [Verseghy Ferenc tintával írt, autográf bejegyzése.]

⁷⁵⁷ [...]mennyi [Átírással javítva.]

⁷⁵⁸ a' <szószámlálásnak> [Szógyűjteménynek] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁵⁹ már <..>

⁷⁶⁰ és <sz> érzékeny szívdobogással <vártam> |várom| [Betoldás a törlés fölé.]

Hogy az Egyházi Magyar Ékesenszóllásról⁷⁶¹ való Tanácskozásim tetszenek, azonn bizonynyára különösen örvendek, és Fő Tiszt. Kis Ferencz Urnak irántok tett ítéletét nagyra böcsülöm és szívesen⁷⁶² köszönöm. Ügyekezek, még élek, tehetségem szerint olly hasznot hajtani, melly a' tiszta Religiónak⁷⁶³ előmozdítására, Hazánknak dűcsösségre, és nyelvünknek csinosítására szolgállyon. De bezzeg! a' bold. Gróf Festetics György Úrnak tiszteletére emeltt Oszlop is elborította szívemet az Orator iránt való indúlatos tisztelettel és érzékeny örömmel. A' keresztény⁷⁶⁴ Filozofusnál, a' ki belőlle mindenütt kellemetesen kitündöklök, nem ösmerek e' világonn nagyobb és dűcsösségesebb emberi méltóságot. Adgyanak az Egek⁷⁶⁵ Keresztény Hazánknak több ilyen Bölcsét,⁷⁶⁶ azokat pedig, a' kikkel már bennünköt megajándékozott, tartsa meg sokáig, felette sokáig, és áldgya meg erővel, egésséggel, tág tehetségkörrel,⁷⁶⁷ a' munkálkodásban állhatatossággal.

A' meghívást az Egyházi Értekezésekben való öszvemunkálkodásra tisztelettel és köszönettel olvastam, és szíves örömmel elfogadom; sőt ezen ügyekezetet⁷⁶⁸ magamban úgy tekintem, mintha saját egész boldogságom és dűcsösségem tőlle⁷⁶⁹ függne. A' *Jelentésből* láttya a' világ a' nemes czélt, felséges szándékot, láttyák a' Lelki fő Pásztorok az egyébkép megszerezhetetlen és a' mostani üdőkben mégis olly elkerülhetetlenül szükséges⁷⁷⁰ lelki hasznokat, láttya a' Papságnak tudományszerető egyszersmind és nemes szívű része a' bő aratásra való alkalmatosságot, és így⁷⁷¹ lehetetlennek⁷⁷² tartom, hogy az ügyekezet hangos helybenhagyással, keresztény buzgósággal, és édes örömmel⁷⁷³ ne fogadtasson. Amen!!!

Most már engedgye meg Fő Tiszt. Kanonok Úr, hogy utolsó levelében ejtett ezen szavairúl:

eltökéltem magamban, hogy én, a' mennyire cselekedhetem, a' küldendő darabokat kedves Uram Bátyám példájához igyengetem.

gondolatimot nemes és irántam nagyon kegyesen érző szíve' elejébe terjesszem.⁷⁷⁴ A' mi fő ügyekezetünk legyen az, hogy az Egyházi Értekezések, kivált elejénte, a' melly közönségesebben⁷⁷⁵ emberiképen csak lehetséges, és minden legkisebb részeskedés

⁷⁶¹ Ékesenszóllás<nak>|rúl| [Betoldás a törlés fölött.]

⁷⁶² és |szívesen| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁶³ Religiónak <előm>

⁷⁶⁴ keresztény <P>

⁷⁶⁵ Egek <.>

⁷⁶⁶ ilyen <oszlopot> |Bölcsét| [Betoldás a törlés fölött.]

⁷⁶⁷ egésséggel, |tág tehetségkörrel,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁶⁸ elfogadom<.> ; sőt |ezen ügyekezetet| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁶⁹ től|.]<...> [Átírással javítva.]

⁷⁷⁰ czélt, |felséges szándékot,| láttyák a' <F> Lelki fő Pásztorok az egyébkép megszerezhetetlen |és a' mostani üdőkben mégis olly elkerülhetetlenül szükséges| [Betoldások a lap szélén és a lap alján, korrektúrajelekkel.]

⁷⁷¹ alkalmatosságot, |és így| [Betoldás a sor fölött.]

⁷⁷² [..]hetetlennek [Átírással javítva.]

⁷⁷³ örömmel <el>

⁷⁷⁴ kegyesen <ge> érző szíve' elejébe terjesszem. <Legyen a' mi fő ügyekezetünk az Egyházi Értekezéseknek ennél közönségesebb ennél kész olly közönséges>

⁷⁷⁵ közönségesebben <csak>

nélkül, szerencsésen elterjesztessenek, és megkedveltessenek. Ennek Scyllája, kivált azoknál, kik a Tiszta Magyarorságnak előmenetelét buzgóbban, és bizonynyara nem helyes okok nélkül kívánnyák, az volna,⁷⁷⁶ ha a *Tudományos Gyűjteménynek* helybenhagyhatatlan példája szerint Fő Tiszt. Úr nyilván az ajánlaná, hogy a beküldendő munkáknak nyelvkorcsait, és orthographiabéli tarkaságait szentül meghaggya: Charybdisse pedig az, ha *nyilván* kimondaná, hogy e' fogyatkozásokat a beküldendő darabokban megegyengeti. Hallya meg Fő tiszt. ez iránt szívemnek érzeménnyeit, és tegyen azutánn róllok bölcs ítéletet.

Ha talán szó történné⁷⁷⁷ mindgyárt az első kötetben a Magyar nyelvről, úgymint az Egyházi Értekezéseknek vehiculumáról, és ennek regularitása és magosabb csínosítása a munkálkodó Tagoknak ajánlatna; nem mondom, hogy Grammaticámról és kivált Feleletemről *mellesleg* egykét jó szót nem lehetne, vagy talán – meggyőződésből, nem pedig negédből mondom, kellene is ejteni; a' nélkül mindazáltal, hogy azokból valamely, bármely kis erőltetést is⁷⁷⁸ gyanítani lehessen.

Ez megléven, mihelyt Fő Tiszt. Úr saját darabocskáiban, és egynehány⁷⁷⁹ Tagok, kik Fő Tiszt. Úrral szorosabb ösmeretségben vannak,⁷⁸⁰ Grammaticámmal pedig és Felelettemmel nagyobb részént és meggyőződésből egyet értenek,⁷⁸¹ megmeg saját munkáikban a' nyelvnek és írásnak az én princípiumaim szerint való rendbeszedésére és szépítésére jó és, ammint bizonyosan tudom, felette fontos tekintetű példákat adnak: egy csöppet sem kételkedek, hogy a' többi Tagok is munkáimot előveszik, gondosabban olvassák, és azonn lesznek, hogy vagy gyarlóságból imitt amott ejtett hibáimot⁷⁸² köz haszonnal megegyengetik, vagy hosszas nyomozásim által kifeszegedett nyelvreuláimot hűven követik.

Egyébaránt, ha Fő Tiszt. Úr a' beküldendő darabokban a' szarvasabb nyelvhibákat saját bölcs ítélete szerint megegyengeti, a' nélkül hogy ezen egyengetésről akár a' competens Taghoz⁷⁸³ írt levélben, akár magában a' nyomtatott könyvben legkisebb emlékezetet tegyen; ezt, reménylem, egy okos Író sem fogja rossz néven venni. Illy gazdálkodással és kíméllyel előre küldvén az Egyh. Értek.ből⁷⁸⁴ egynehány darabot, közre bocsáttyuk majd az Egyházi szókönyvet is, mellyben mindenik⁷⁸⁵ Magyar Szóóról sőt szókötésről is⁷⁸⁶ különösebben tanácskozzunk. Ehhez járúl végtére Wagner' Phraseologiaja, mellynek felénél több már, a' mi ki van nyomtatva, s mellyben princípiumaim szerint vannak mind a' Magyar szavak, mind ezeknek kötési, mikor a' Deák mondásoknak értelmét kifejezik. Így lassankint gutta cavabit lapidem, non vi, sed saepe

⁷⁷⁶ volna, <ha>

⁷⁷⁷ történ[...] [Átírással javítva.]

⁷⁷⁸ erőltetést is <gyanítottathasson>

⁷⁷⁹ egynehány <egyéb>

⁷⁸⁰ ösmeretségben [vannak] <...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁸¹ meggyőződésből <megegyeznek> [egyet értenek] [Betoldás a törlés fölött.]

⁷⁸² ejtett <vélekedéseimet> [hibáimot] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁸³ akár [a' competens Taghoz] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁸⁴ gazdálkodással [és kíméllyel] előre küldvén [az Egyh. Értek.ből] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁸⁵ mindenik <s>

⁷⁸⁶ Szóóról [sőt szókötésről is] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

cadendó,⁷⁸⁷ és üdövel, ha én meg nem élem is, a' naspolya is megéri; csak az irigységnek ne adgyunk táplálékot, se a' pártoskodásra alkalmatosságot. Én részemről tökéletesen megelégszek avval, hogy egynehány jobbak és bölcsőbbek munkáimot meg nem vetik, sőt⁷⁸⁸ ezeknek helybenhagyása nélkül a' többi községnek közönséges dűcsőítésétől még rettegek is, mint bizonyos jelétől annak, hogy messze vettem a' kalapács'⁷⁸⁹ nyelét, mikor magamnak előre illy koporsóverset írtam:

A' sors elfojtván zöld rügyét,
Sírjában kezdi életét.

A' 103. Zsoltár szerint Alcaicumokban⁷⁹⁰ költött ódámot Az Istennek Felségéről és Jóságáról im' ide függesztem. Megtartottam én ebben a' *Lebanon*, és a' *Lívjatan* nevekben a' Zsidó⁷⁹¹ hangokat. Az utóbbikról olvastam fogságomban egy Hiberniai Püspöknek *Útazásában* szép dolgokat, mikor egy elhalt tengeri állatnak több mértföldnyi hosszúságú és kerületű testét megírja, melyet, ha⁷⁹² jól emlékezek, szemeivel látott, és Livjatannak tartott. Ha helyben haggya Fő Tiszt. Úr, elmegyek Ő Excellentiájához, Gróf Almássy Pál Úrhoz, 's elkérem tőlle, hogy az Író szavait kivonhassam,⁷⁹³ e' könyvet: mert a' szerencsétleneknek Ő méltóztatott Bibliothecájából olvasás végett könyvekkel kedveskedni. Az Isten áldgja meg érte!

Az Egyházi Szókönyvnek készíttetésével hátra maradtam egy keveset, részént mivel keresztsontomot az ülésben majd egy egész hétig fájlaltam, részént⁷⁹⁴ mivel a' M. Bibliának új nyomtatásáról⁷⁹⁵ gondolatimot ama' tetemes hibákkal együtt, melyeket mindgyárt a' Genesisnek első öt vagy hat Részében⁷⁹⁶ mind a' nyelvre, mind az értelemre nézve találtam, okokkal megerősítve felírni, és Ő Excellentiájának az Érseknek, ki most Megyéjét látogattya,⁷⁹⁷ végső megválasztás végett elküldeni elkerülhetetlenül szükségesnek ítéltam. Kicsoda szenvedhesse meg csak a' IV. Rész előtt álló Synopsisban is ama' helytelen Magyarságot, mely az Istent Enoch' nemzőjének mondgya. Ő Excellentiája azt felelte, hogy írásimot⁷⁹⁸ Egerben két Kanonok Úrnak megítélés végett átadta, és Úr' napja után, a' mit végezni fog velem közli. Ha e' Fő lelki⁷⁹⁹ Pásztor jegyzési-

⁷⁸⁷ cadendó [!]

⁷⁸⁸ munkáim<mal megelégszenek> [ot meg nem vetik], sőt <a' közönséges appl> [Betoldás a törlés fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁸⁹ kalapács' <...>

⁷⁹⁰ szerint [Alcaicumokban] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

⁷⁹¹ Zsidó <sz[...]>

⁷⁹² ha <nem hibá>

⁷⁹³ tőlle, [hogy az Író szavait kivonhassam,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁹⁴ keveset, [részént mivel keresztsontomot az ülésben majd egy <...> egész hétig fájlaltam, részént | [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁹⁵ Bibliának <kijobbításáról> [új nyomtatásáról] [Betoldás a törlés fölött.]

⁷⁹⁶ Részében <találtam>

⁷⁹⁷ látogattya, <me>

⁷⁹⁸ hogy [írásimot] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁹⁹ Fő [lelki] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

met⁸⁰⁰ helyben haggya, és azt, hogy ezeket részenként az Egyházi Értekezésekben előre közrebocsássuk, megengedi. Fő Tiszt. Úrnak egy kis szolgálatot az Exegesisben is tehetek.⁸⁰¹ Próbá gyanánt ide függesztek egy⁸⁰² jegyzést.

Genesis⁸⁰³ C. 1. 2. 6. Quod Káldy *erősség* compellat, in Hebraeo עֲקָרָה⁸⁰⁴ nominatur, quod *expansum* etc. Vide in manuscriptum.

Bocsásson meg Fő Tiszt. Úr hosszas alkalmatlanságomnak, és ne⁸⁰⁵ tulajdonítsa azt, kérem, egyébnek, hanem ama tellyes⁸⁰⁶ bizodalom és ellentállhatatlan indulatosságomnak, mellyel eszemet, szívemet, lelkemet Fő Tiszt. Úrnak barátságos ölébe kiontani esengek. Csókolom szép lelkét és jó szívét ezerszer és vagyok⁸⁰⁷ F. T. K. Úrnak örök tisztelője. V. F.

95. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. július 3.

Igen Tisztelendő Ur,
Nagy érdemű Tudós Hazafi,
Kedves Uram Bátyám!

Az Egyházi Értekezéseknek felsegállítására kinyilatkoztatott szíves készsége; ' ennek bizonyítására küldött 103. Zsoltár, szívemet a' legédesebb gyönyörűséggel töltötte bé. „Verseghy Ódája a' sz. Irót a' bötüre, értelemre, lélekre nézve egészen elérte, a' kifejezésben pedig föllülmulta.” Ez vala Értelmesink ítélete Uram Bátyám műdarabja felül; melly a' másodig kötetnek gyöngye lészen. A' Livjatannak megösmertetésére, valóban jó lesz a' Hiberniai Püspöknek tudósítását, jegyzéskép az ódához függeszteni. Herdert ugyan (Von Geiste der Ebräischen Poesie 1. Th. 120–2 old.) Krokodillust gyanít alatta; de ez kisebb, minthogy reá ilyen ama' nagy mondás:

– – játszik ezek között
a' képtelen nagy vízi állat,
Livjátán, *életadó erődnék*
megfoghatatlan czímere.

A' Szent Írásnak homályosabb helyeire való olly világosításokat, a' millýen a' Mojs. I. 6. versére tett szép jegyzés, igen kedvesen fogadom. Úgy vélem, igen derék darab

⁸⁰⁰ Pásztor <értekezésimet> |jegyzésimet|

⁸⁰¹ Úrnak <ezekkel is szolgálni fogok> |eggy kis szolgálatot az Exegesisben is tehetek. | (Betoldás a törlés alatt, korrektúrajellel.)

⁸⁰² eggy <...>

⁸⁰³ Genesis <O>

⁸⁰⁴ עֲקָרָה [A szó jelentése: 'szilárd (boltozat), ég'. Parlagi Gáspár olvasata és fordítása.]

⁸⁰⁵ és |ne|

⁸⁰⁶ tellyes <...>

⁸⁰⁷ vagyok <...>

kerülne belőlök, ha illy homlokírás alatt: *A' Káldi által Magyarra fordítatott Bibliának új kiadása*; az észrevételeket, mellyeket Kedves Uram Bátyám az egyengetés alkalmatosságával tesz, – előre bocsátván, a' Biblia nyomtatványinak megfogyatkozását, nyelv, 's értelembeli régi hiányosságit – altallyában – mint arra készítő okokat, hogy az Érsek annak újabb kiadásául gondoskodgyon; ugyan Annak – ha ő Excellentiája megengedné – A Magyar Országi Püspökökkel tanácskozó Levelét, melly nállam meg van; egy egészben kiadnánk. Ekkép öszveszedve a' Lelki Pásztoroknak is hasznos dolgot cselekednénk; és az Érseknek is, a' nyomtatásra lelkesen Ügyelővel egytetemben, marandó emlékjelet emelnénk a' Magyar Egyházi Történetírásban.

Hogy annyi készültem után, még most sem értem el Budára, hitesse el magával Kedves Uram Bátyám, hogy én legjobban fájlalom: de a' hétnél tovább nem is hallasztom; és ekkor egyenesen Sággy Barátomhoz szálllok. Addig is szíves barátságba ajánlva vagyok

Kedves Uram Bátyámnak

Horváth Kanonok m. k.

Veszprémben Jul. 3-dikán 819.

igaz tisztelője

Horváth Kanonok m. k.

**96. Sággy Ferenc – Verseggy Ferencnek
Buda, 1819. augusztus 6.**

Kedves Barátom Uram!

Jelentenem kell tellyes Boszúsággal, hogy uti társok nem lehetek más okokból is, de leg inkább Watts miatt, ki dolgozni kezd, 's nekem eránta rendeléseket kell tennem. Azért izennye meg, hogy hol akarnak felülni a' Kotsira és hány órákor? – Ha nem esnék, magam jöttem volna le.

Ezt a' kis német Levelet, minekelőtte el mennének, kérem tessék francziára fordítani. – Csokollya

Budán 6-dik Aug. 819.

hív Baráttya
Sággy

**97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1819. augusztus 20.**

Weszprémből való visszajövelem után Horváth Kanonok
Úrnak 20. August. 1819.

Főtiszt. Apátúr és Kanonok Úr!
Kedves Drága Barátom Uram!

Ide rekesztve küldöm a három első Zsoltárt olly szorgalommal fordítva, ammint töllem kitelhetett. Kívánom, hogy bölcs várákozásának megfelelően legyenek.⁸⁰⁸ Trenkával, kinek Censurájánn átestek, magával nem szóllottam, de cerusával tett jeleiből látom: 1o) hogy e' szavakat: *mellyenn Betlehem fekszik*, egyik jegyzésembe szeretné betolni: a' minek okát nem tudom átlátni. Ha Fő Tiszt. Úr jónak tartja, tegye meg. 2o A' *Kentye* névvel nem tud, látom, megalkudni; mert mindenütt megbéllyegezte. Ennek sem látom okát. Talán az *y* miatt? Amde *Kente*, vagy *Kentte* a' kimondásban annyit tesz, mint *unxit*. *Kenettye* rossz azért, mivel a' participium és a' praeteritum nem *kenett*, hanem *kentt* és *kent*; és a' kimondásban annyit is tehet, mint *unguentum ejus*. A' *szülötte* helyett lehet *szülötte* mondani, mert a' participium és a' praeteritum nem *szülött*, hanem *szültt* és *szült*, és így az értelem nem kétes. 3o Az *Absolon* helyett a' *Zsido*⁸⁰⁹ ejtést látszik kívánni: *Absalon*: de én a' megmagyarosított nevet *Absolon* jobbnak tartom, mint az *Absalont*, mellyben nemcsak az *o* helyett *a* vocalist, hanem a' Magyar *s* helyett is az *sz* betűt kellene írunk.⁸¹⁰

A' könyvecskét, mellyből a' Zsoltárokat kidolgoztam, a' Zsidó textusnak írt Analizissával együtt haza küldgyemé hamar, vagy hasonló munkácskák végett egy üdeig magamnál tartsam? Most már az új esztendőre való Éneknek⁸¹¹ szerzésében foglalatoskodok, az Egyházi Szókönyvben és a' Bibliában. Mihelyt az énekenn átesek, az Egyh. Értekezések számára⁸¹² a' Magyar Bibliának fordításairól⁸¹³ való rövid értekezésekhez, és Káldiának⁸¹⁴ kívánt Criticájához fogok. Feltettem magamban, hogy a' mit eddig a' Geneziszről az Egri Érseknek parancsolattjára⁸¹⁵ kidolgoztam, és ezentúl kidolgozni fogok, sőt ha a' Magyar Bibliának jobbítása az új⁸¹⁶ Prímástúl rám bízati, még azokat is, a' miket jobbítani valókat az egész szent Írásban találok, az Egyházi Értekezésekbe mind bele iktatom, ha egyébaránt Kiadóinak tetszeni fog. Ez örök materia, mellyből⁸¹⁷ sok

⁸⁰⁸ megfelelően|ek| [Betoldás a sor fölött.]

⁸⁰⁹ Zsido <...>

⁸¹⁰ helyett |is| <a' sz> az sz betűt <is> kellene írunk [Betoldás a sor fölött.]

⁸¹¹ Éneknek <kido>

⁸¹² átesek, |az <...> Egyh. Értekezések számára| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸¹³ Bibliának <a' kiadásairól> [fordításairól] <[...] ér> [Betoldás a sor fölött.]

⁸¹⁴ Káldi|ének| <fordításának> [Betoldás a sor fölött.]

⁸¹⁵ a' Geneziszről |az Egri Érseknek parancsolattjára| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸¹⁶ a|z új| [Utólagos betoldás.]

⁸¹⁷ mellyből <...>

esztendeig ki nem fogyhatunk.⁸¹⁸ Én csak a' szívnek akartam e' folyó Irásban némelly darabokkal kedveskedni; de látom, hogy a' Barátság töllem az értelem' számára is kíván munkákat: pedig ezekben nem bízik magamhoz annyit, mint amazokban. Azért Barátimtúl megvárom és nagyon kívánom, hogy gondolatimot megrostállyák, minekelőtte közrebocsáttyák. Harmincz esztendeje már, hogy a' Theológiátúl búcsút vettem; és a' hozzá tartozó könyveknek legnagyobb részét másféléléért kicseréltem. Ha a' Zsoltárok mind úgy volnának valamely könyvben fordítva, mint egynéhány ama' kis Német könyvben, melly nállam van, sőt még jegyzésekkel is megvilágosítva, az Egyházi Értekezésekre felette nagy hasznát lehetne venni. Én az efféle új könyvekkel ösmerős nem vagyok, és meg se szerezhethém.

Sághy tiszteli Fő Tiszt. Urat, és azt üzeni, hogy a' borítékhoz vásár előtt semmikép sem foghat; a' papírosnak mustráit pedig első alkalmatossággal elküldi. Mélt. Paintner Püspöknek a' N. Wespzémi Káptalannak nevével köszöntést vittem illy kifejezéssel: Wespzémi Dominorum Canonicorum salutem, imo animam fero Illustrati Vestrae! – Ergo non vivunt? – Imo vivunt spiritu in Illustrate Vestra. Erre egy Győri Egyházi⁸¹⁹ Professornak jelenlétében megirhatatlan dicséretre fakadt, mellyeknek epiphonémája az volt, hogy nem csak a' Győri, hanem akármelly egyéb Magyar⁸²⁰ Káptalan is⁸²¹ csak árnyéka sem lehet. Szerettem volna, ha egy szíves barátom, ki engemet egy sokkal vékonyabb dicséret miatt hízelkedőnek nevezett, jelen volt volna: mert Paintnernek csak nincs oka, hogy hízelkedgyen. Tartsa fenn az Isten a' Wespzémiékben e' dücsösséget örökség gyanánt! Amen.

Mikor M. Paintner Püspöknek megmondtam, hogy levelét Fő Tiszt. Úr nem vette, megszorodott, és azt parancsolta, hogy e' levelemben még egyszer kérdezzem meg Fő Tiszt. Urat. Majd azután, ha levele elveszett volna, mást ír. Itt a' legújabb híresztelések Somogyit Kalocsai Érseknek, Paintnert vagy Alagovicsot Szombathelyi Püspöknek, Alagovicsot mások vagy Kovalikot Erdélyinek, mások Kovalikot Septemviralistának, Madarasit Bécsi Referendáriusnak teszik. Ürményit és a' Cancelláriust jubilállyák cum titulo Consiliarium Status. Majláthot Cancelláriusnak, Brunszvikot Ország' Birójának, Véghet Tavernicusnak nevezik. Ha e' híreket a' kimenetel helybenhaggyaë, vagy sem? a' jó Isten tudja.

Wespzérmnek mind Naggyát, mind Apraját nevezet szerint mindnyájokat tisztetem, csókolom és örök háladatossággal dücsőítem ama' barátságos szívességért, mellyel fogadtak. Fő Tiszt. Úrnak pedig azonknívül mély érzékenységgel köszönöm, hogy e' szép és elfelejthetetlen ösmeretségre nekem módot nyújtott. Wespzém az én életemnek legsebbe epocháját kezdi. Még Palotán a' lovak szénát kaptak, Kováts Vicesperest Úrnál mulattam. Látván, hogy elkésünk, nem engedtem, hogy a' kocsis a' lovakat siettesse; és így tizedfél óra felé értünk be Mayerhez Fejérvára, ammint már megírtam. Mikorra haza értem, lábaim nem csak megdagadtak, hanem egynéhány helyenn szívárogtak⁸²²

⁸¹⁸ [A szöveg e szakasza mellett, a kézirat bal szélén az alábbi megjegyzés szerepel: Probatio.]

⁸¹⁹ Győri [Egyházi] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸²⁰ egyéb [Magyar] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸²¹ Káptalan [is] [Utólagos betoldás.]

⁸²² szívárogni [Átírással javítva.]

is.⁸²³ a' mi nagy fájdalmakat okozott. Azt gondoltam, hogy az ágytúl meg nem menekedek. De a' mi jó Asszonyunk, ki Fő Tiszt. Úrnak kezeit különös tisztelettel csókollya, addig füstölgette, és részént lapu, részént más levelekkel addig pólyáztatta lábaimot, hogy nem csak le nem feküdtem, hanem még dolgozhattam is. Ossitzky hasonlóképen tiszteli és csókollya Fő Tiszt. Urat mindazokkal együtt, kik őtet barátságos társalkodásokkal megboldogították. Fő Tiszt. Külley Úrnak kezét különös tisztelettel csókollya.⁸²⁴ Meg nem szűnik ő⁸²⁵ a' Weszprémiekről nagy enthusiasmmal beszélni, úgy hogy maga a' hitvesse nem győz elegendőképen csudálkozni rajta; mivel Egyháziakkal azelőtt mélyebb ösmeretségbe sohasem ereszkedett. Csak itt is azt mondja ő, hogy sokat forgott a' világon, de csak a' Weszprémiek egyedül, a' kik között pap lenni szerette. Az Egyházi tekintetet csak ezek tudgyák⁸²⁶ a' liberalis conversatióval egybe függeszteni. Samsont annyira emlegeti, hogy az Asszony e' kedves név mellett tréfálkodva még Dalilát is keres. De ő ilyenkor azonnal a' Fliszár, Molnár, és Spreitzenbart, mind a' ketőnk előtt felette kedves és elfelejthetetlen nevekre is nagy tűzzel⁸²⁷ kiterjed.

Azt ígérte nekem Kedves⁸²⁸ Barátom Uram, hogy Fő Tiszt. Hornyik Úrnak neve' napjára⁸²⁹ kinek kezeit szíves⁸³⁰ tisztelettel csókolom, egy Zsoltárt keres ki; e' barátságot tehát nekem megtenni, kérem el ne felejtse. Fő Tiszt. Kis Urat szívesen ölelem, csókolom és tisztelem. Ha engem csak felénnyire úgy szeret, amint én böcsülöm, szerencsés vagyok. Fő Tiszt. Küllei Úrnak különösen köszönöm a' Balaton' tájékával való megösmarkedtetést, és minden egyéb szívességét, mellyek régi barátkozásunkot megújította. Boldogítsák az Egek!⁸³¹ Fő Tiszt. Szmodis Urat, kit szívesen tisztetek, M. Paintner Püspök nagyon emlegette, azt kérdezvén tőlem, hogy őtet különösen nem köszöntötte? Feleletemre, hogy igen is! szemlátomást kiterjedt orcájára az öröm. Ha Fő Tiszt. Szmodis Úrnak egy kis okocskája akad, javaslom, tisztelje meg ezen Urat levelével. Ezt maga Kedves Barátom Uram is tegye meg péld. oká. szent Mihály' napjára. Küldgyék, ha tetszik, mind a' ketten⁸³² leveleiket hozzám; én neki örömmel felviszem.

Mind Ossitzky, mind én kérjük Fő Tiszt. Urat, ne sajnállyá a' Kisasszonynak tiszteletünköt jelenteni. A' mi Rósinkbúl naponkint nagyobbodik örömünk. Tegnap egy Asszonyság azt hozta hírvül Ő Excellentiájátúl Bekkers Grófnétúl, hogy⁸³³ Fő Herczagsége, Nádor Ispányunk, nem győzi saját kezével írt leveleiben Leányunkot mind magaviselésére, mind hivatalbéli szorgalmatosságára nézve dicsérni. Melly boldogság ez a' szülőknek, melly édes dücsösség a' nevelőnek.

⁸²³ is <kezdetek>

⁸²⁴ megboldogították. [Fő Tiszt. Külley Úrnak kezét különös tisztelettel csókollya.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸²⁵ szűnik <még most is> [ő] [Betoldás a sor fölött.]

⁸²⁶ tudgyák <im>

⁸²⁷ is [nagy tűzzel] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸²⁸ nekem <Fő Tiszt. Úr, hogy> Kedves <Dr[...]>

⁸²⁹ Úrnak [neve' napjára] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸³⁰ szíves<en csó>

⁸³¹ Egek! <Szmod>

⁸³² ketten <|pecsételtt> [A lap szélére írt, betoldásra jelölt szót, utólag áthúzták.]

⁸³³ hogy <a' F í Ő>

Csókolom és ölelem Fő Tiszt. Barátom Uramot édes Öcsém gyanánt és bizonyossá teszem a' felül, hogy még holtom után sem szünök meg lenni

igaz tisztelője
és hű barátja V. F.

**98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n. 1819. szeptember 11.**

Ama' czédulára melyly de dato 7. Sept. Weszprémből jött,
Rippertnek Francia Zsoltáiraival, ezeket írtam F. T. Horváth Úrnak

Fő Tisztelendő⁸³⁴ Apátur, és Kanonok Úr.
de dato 11. 7br Drága jó Barátom!

A' minap a' 118. és 136. Zsoltároknak kinevezését, most pedig Rippertnek Francia Zsoltárait Sággy Úr által kezemhez vettem. Megvallom, hogy valamint a' Zsoltárokkal olly szabadon, azaz periphrastice bálni, ammint a' 103. dikkal cselekedetem, felette nagyon szeretek, mivel mind képzésem' repteinek, mind szívem' indúlatinak engedhetek: úgy azoknak szoros fordításátul nagyon félek. El kell itt halni, sokszor egy szócska miatt, az egész költő tűznek,⁸³⁵ örök rejtekben maradni a' legszebb kifejezésnek. Elhagyom azt, hogy valamint az elembéli, avvagy szorosan bölcselkedő⁸³⁶ munkák alkalmatlannak tetszik az embert a' szabadon repdeső költésre; úgy az idegen nyelvű Poétának szoros fordításában nehéz fenntartani az olly annyira szükséges hevülést. A' 118. és 138. Zsoltárokról, kérem Fő Tiszt. Urat, írja meg nekem mennél hamarább, ha azoknak szoros fordítását kívánna, talán megint parallelismusokban,⁸³⁷ vagy⁸³⁸ csak ollyan periphrásissát, a' minő a' 103. Zsoltaré? Ha csak egyébaránt lehet, haggyanak meg engemet ezenn utóbbik, és énelöttem legkedvesebb módomnál.⁸³⁹

A' németül írt Magyar Magazinból és a' Magyar Broughtonból, melyeket magammal⁸⁴⁰ Veszprémből hoztam, kidolgoztam én nagy tűzzel a' Bibliának magyar fordításait, és kiadásait. Sőt már azokat is elvégeztem volt, a' miket Káldi' fordításárul az Egyházi Ertékezeseknek [!] szántam. De a' Censor, nem mint Censor, hanem mint jó Barátunk, kinek kezébe csak elejét adtam e' munkámnak, úgymint az említett kis könyvből öszverakott és jegyzéseimmel megbővített tudósítást, megakasztotta kerekemet; e' két könyvnek tekintetét⁸⁴¹ majdnem semmivé tévén. Tanácslása szerint elővettem Sággy

⁸³⁴ Tisztelendő <Kanonok>

⁸³⁵ tűznek, <rej>

⁸³⁶ elembéli, [avvagy szorosan bölcselkedő] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸³⁷ kívánna, [talán megint parallelismusokban,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸³⁸ vagy <az>

⁸³⁹ Zsoltaré? [Ha csak egyébaránt lehet, haggyanak meg engemet ezenn utóbbik, és énelöttem legkedvesebb módomnál.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁴⁰ magammal <W>

⁸⁴¹ tekintetét <semmi>

Úrnak barátságából *Vallaszkit*, és mivel ez *Bod Pétert* nagyon dicséri, megmeg Sághy Úr ezt is megvásárlotta számunkra fél forintonn. De úgy látom, hogy ezekből is *bizonyost* csak annyit tanulhatok, a' mennyit eddig tudtam. Trenka Úr Sylvester János iránt a' Pesti *Tudományos Gyűjteményt* ajánlja, mint olyan munkát, mely a' Gordius hurkot egyszerre szétvágja. Én e' munkát nem olvasom, és már Sághy Úr sem tartja; és így talán legjobb volna, ha Fő Tiszt. Úr felkeresné benne *Sylvester Jánost*, és a' mi erről benne találta, számomra leíratná, De ha már a' Bibliának Magyar fordításairól és kiadásairól⁸⁴² *szorosan critice* kell írnom, ammint Trenka mint jó Barátunk⁸⁴³ kívánnya, még egy munkára nagyon nagy szükségem van,⁸⁴⁴ úgymint *Káldi György Oktatására*, melyet Fordításának alkalmatosságával egyszerre⁸⁴⁵ közrebocsátott, 's melyet mind Vallaszky mind Bod emlegetnek. Ha⁸⁴⁶ Fő Tisztelendő Úrnál meg volna,⁸⁴⁷ kérem, küldgye el; egyébaránt kénytelen leszek a' Magyar Muzéumhoz folyamodni: a' mit nem örmest cselekszek, részént mivel lakásomtól fájós lábaimnak és üdötkímélő gazdálkodásomnak⁸⁴⁸ messze van, részént mivel Miller Jakab Urat kivévén, a' többiek olly keresztül néznek rajtam, mintha sátánnyok volnék.

Ide⁸⁴⁹ zárva küldöm az új esztendőre készített Éneket, és Szent István' jobbjáról a' szokott éneknek jobbítását. Az előbbiről írja meg⁸⁵⁰ Fő Tiszt. Úr,⁸⁵¹ ha Veszprémben helyben hagyatiké, vagy sem? Itt azután adom a' kótákkal együtt Censurába⁸⁵² veszem. Szent Istványról, ha tetszik az Ének, kérem, írassa le más által, és úgy tegye a' többi darabok közé, melyeket üdövel ide Censurára fog küldeni. Vannak erre okaim, melyeket szóval könnyebb előterjeszteni.

Ossitzky és én⁸⁵³ tisztellyük és csókollyuk mindnyájokat, kik Veszprémben bennünket szeretnek. Ossitzkyné Fő Tiszt. Úrnak kezét különös tisztelettel csókollya. Gyermekeit várva, szinte lézeng érzékeny örömeiben: csak meg ne betegedjen. Leányáról olly fenséges dolgokat hallunk, hogy örömkönnnek nélkül soha rólla csak egy szót sem beszélhetünk magunk között. A' bizodalom, melyet magának a' gyermek' apolgatására nézve Felséges Szülőinél szerzett, határtalannak mondatik. Adgya Isten szent áldását reá.

Ezzel szívesen csókolván kedves Drága Barátom Uramot, minden tisztelettel maradok etc. 11. 7br 1819.

⁸⁴² kiadásairól <cr>

⁸⁴³ Trenka [mint jó Barátunk] [Betoldás a lap szélén.]

⁸⁴⁴ szükségem <volna> [van] [Betoldás a törlés fölött.]

⁸⁴⁵ Fordításának [alkalmatosságával] <első kiadásával> [egyszerre] [Betoldás a törlés alatt és a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁴⁶ Ha <ke>

⁸⁴⁷ meg volna, <szerezném>

⁸⁴⁸ lakásomtól [fájós lábaimnak és üdötkímélő gazdálkodásomnak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁴⁹ <Ossitzkynék> Ide

⁸⁵⁰ meg <az Úr>

⁸⁵¹ Úr, <hogy>

⁸⁵² Censurába <minekutánna Fő Tiszt. Úrnak iránta való feleletét>

⁸⁵³ Ossitzky<val együtt> [és én] [Betoldás a törlés fölött.]

**99. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1819. szeptember 18.**

Igen tisztelendő Ur!
Kedves Uram Bátyám!

Szíves munkálkodásiért ezer áldás az Egektől; de amennyire tehetségünk engedi, mink is háladatosak ügyeinknek lenni. Az új esztendő napjára készült lelkes 's érzékeny éneket a' megyebeli vizsgálat által helyben hagyva vissza küldöm, hogy crottába tétetvén minél hamarabb nyomtatás alá mehessen. A' 118. és 136 Zsoltárra nézve koránt sem akarjuk mink Uram Bátyámat a' Grammatikai magyarázatnak 's értelemnek korlátai közé szorítani; mert költői tüzeinek lobjaiban, 's szép képzéseinek friss repteiben, hidgye el, mink is jobban gyönyörködünk: azért azokat kéjére bizzuk. – Másképp van a' dolog az 1. 2. 3. Zsoltárral. Ezeket mink, a' fordításnak regulái szerint, az eredetihez szorosabban, 's igazabban kötött grammatikai fordításnak próbája, sőt példája gyanánt kívánnuk közre bocsátani; olly szándékkal lévén, hogy ha Értekezéseink kedvet találnak, darabonkint, mindnyáját elkészíthessük. Ehhez képest a' három elsőnek fordítását némelly jegyzések mellett, de igen igen szép kéréssel még egyszer visszaküldöm, hogy – mivel ammint észre vesszük a' versek jambusba vannak öltöztetve – Kedves Uram Bátyám azokat az idemellékelte észrevételekhez képest megegyengetni méltóztasson.

Az 1-ső Zsoltár egyetlen egy helyenn kíván az Észrevételek szerint igazítást, a' jegyzések is mind jóváhagyást találván.

A' második Zsoltárnak a' synopsissa meg van változtatva; azért a' mit az Észrevételekben olvas Uram Bátyám, azt méltóztasson a' maga ortográfiája szerint fölibe tenni. – A' versek iránt tett észrevételeket is el kell fogadnunk a' Dogmaticának útmutatása szerint; úgy a jegyzéseket is.

A' harmadik Zsoltárban hasonlóképen mind a' Synopsist, mind némelly szókat 's üdöket, nem külömben a jegyzéseket is az Észrevételek szerint kell megváltoztatni.

Ezt a' változást a' nélkül, hogy Uram Bátyámnak ortográfiája ellen véteni akarjunk, elmellőzhetetlennek találtuk. Mellyre való nézve még egyszer kérem, hogy kívánságunkat tellyesíteni ne légyen terhére.

Káldi Györgynek oktatásaival én nem szolgálhatok; azért ezen könyvét, csak ugyan a' Nemzeti Muzeumból kell ki vetetni Sággy Barátunkal, a' ki e' tekintetben fáradságát nem is fogja sajnálni.

Mink itt Uram Bátyámat, mint legjobb Barátunkat lelkünkben szerettyük mindnyájan; tartson meg viszont bennünket is szivességében szeretetében. Ossitzky Urat az Asszonysággal együtt különösen tisztelem. Uram Bátyámat pedig csókolom, 's maradok holtig

Veszprémben Sept. 18-dikán 819.

tisztelője 's igaz baráttya
Horváth m. k.

100. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
Buda, 1819. szeptember 25.

Fő Tisztelendő Apátur és Kanonok Úr!
 Kedves Drága Barátom Uram!

Fő Tisztelendő Kis Úrnak Észrevételei szerint, kit szívesen csókolok és különösen tisztelek, azonnal hozzá fogtam a három első Zsoltárnak leírásához. Az 1. Zsolt. 1. v. ama' szavait: *úttýánn a' bűnösöknek meg nem állapodik* azért tettem én illy renddel, hogy e' nevekből *tanácsánn* és *úttýánn* a' két mondásnak közepénn homoeoteuton, e' három mondásból pedig *a' gonoszok' tanácsánn*, *a' bűnösök' úttýánn*, *és a' gúnyolóknak székénn* homeologia ne támadgyon, melyről *Feleletemnek* 130. old. szöllok.

A' mi az ellenvetést illeti, hogy *úttýánn a' bűnösöknek*, vagy így is *a' bűnösöknek úttýánn meg nem állapodik* ezt az értelmet is adhattya: *in via sua peccatoribus* vel *coram iniquis non subsistit*, azt felelem, hogy annyit mint *coram iniquis non subsistit* semmikép sem tehet; annyit pedig, mint *peccatoribus non substitit* azért nem jelenthet, mivel a' Magyar mondás: *a' bűnösöknek megállapodni* tudtomra szokatlan és semmit sem tesz. Az *állani* igével mondgyuk: *ha megszóllítom, nekem meg nem áll*; de tegyük az *áll* helyett az *állapodik* igét, Magyar beszédből a' *nekem* dativus kisír; és helyette legfellyebb a' *szavamra* nevet lehetne mondani.

Egyébaránt, ha én itt az új Magyaroknak szokása szerint a' *gonoszoknak*, *bűnösöknek* és *gúnyolóknak* genitivalis dativusok helyett, melyek a' *tanácsánn*, *úttýánn*, *székénn* possessivumokkal társaságos állapotban állanak, nominativusokat mondok, és a' *boldog embert* az igékkel együtt a' többes számba teszem így:

Boldog⁸⁵⁴ emberek azok, kik a' gonoszok tanácsokonn nem járnak; a' bűnösök úttýokonn meg nem állapodnak; és a' gúnyolók székekenn nem üldögelnek;

hányféle galimathiaszt lehetne sőt kellene belőlök Deákúl kivonni? *Beati viri illi, qui impii* (azaz *qui ut impii*, vel per exclamationem *qui, impii!* mert a két nominativusnak minden emberi nyelvben öszve kell tartozni, és csak *eggyet* tenni) *in consiliis non ambulant; peccatores in sua via non subsistunt; et subsannatores in sua sede non sedent.*

De mindezek nem birhatnak engemet arra, hogy e' Zsoltárban az Észrevétel szerint *a' bűnösök úttýánn* ne tegyem, csak a' *k* utánn a' hiányjel avvagy apostrophus el ne hagyasson, mely legalább az olvasó szemnek a' *nek* végzést kipótollja.

Tettem az Észrevételekben egynehány egyéb változást is, mert szükségesnek gondoltam. A' 2. Zsolt. homlokírásában el kellett kerülnöm e' két genitivalis dativusnak *embe- reknek* és *ellenkezésöknek* öszveütközését. Analt. Pars II. p. 31. a)

A' *veszik* igének a' *David* és *Salamon* nevekből *rúl* suffixumot adok. *Foglaltt dolgok* tettem értelmességnek okáért a' *foglaltak* helyett. – *Legvégső határi* az *utolsó* helyett. – A' 2. Zsolt. 5. v. *hevével* tettem a' *hevében* helyett, mert amaz nekem magyarosabbnak látszik. – A' 10. v. való jegyzésben *földítélők*, vagy articulussal *a' földnek itélői*: mind a' kettő jó. – A' 11. vershez való jegyzésben a' szórendet változtattam meg.

⁸⁵⁴ [A szó kezdőbetűje tintával megvastagítva.]

A' 3. Zsolt. homlokírásában a' *megmaradttát* helyett *megmaradását* tettem, részént mivel a' múltt üdő már a' *lett* igével elegendőképen jelentetik, részént pedig mivel az igéknek perfectumaiból formált substantívumok szokatlanok, egynehány régít kivé-
vén, mint *tudtomra, jártomban, mentében, nevettiünkben, jöttömben*; és a' kimondást nagyon rögsítik. (Analyt. Part. I. pag. 74. sub d) – Illyenek alább az *altom, lefektem, ébredtem* nevek is, melyek közül az utolsó, akármit csinállyunk vele, mindenkor csak azt teszi, hogy *experrectus sum*. Legfeljebb, ha mint adverbiumokkal lehet velek in statu suffixo némellykor élni, mint *altomban, lefektemkor, ébredtemben*, és még így is csak egy két *bizonyos* ragasztékkal. Nevek gyanánt a' beszédben szófacsarás nélkül nem szolgálhatnak.

Achitophel után az *azon* helyett *azt a'* tettem, mert *azon* annyi, mint *idem, eadem, idem*. – Üzenettel, cum *nuncio* helyett *üzenet által* tettem *per nuncium*. Kikerülte helyett *elkerülte*. Kikerül az elveszett jószág. – A' *szembeszállási* a' Deák szerint van mondva, és helytelen a' *szembeszálláshoz való* helyett; mert az *i* csak olyan adjectivumokat szülhet, melyek a' helyet vagy az üdőt illetik; a' többiek majdnem mind érthetetlen latinismusok. – A' *lett múlttát* olyan, mint fellyebb a' *lett megmaradttát*. – Az *elő* névből az *előbb* adverbium comparativum támad; ebből az *előbbi* adjectivum, melynek comparativussa *előbbiebb*.

A' 3. Zsolt. 1. v[ers]hez való jegyzésben *gyámolít* tettem a' *gyámít* helyett; mert a' név nem *gyám*, hanem *gyámol*, a' *gyám*, valamint a' *tám* csak néma gyökök, melyekből a' *gyámol* név, és a' *támaszt* ige származnak. – Az 5. vershez való jegyzésben *áldattak* tettem az *áldottattak* helyett; a' *hallgat* és *áld* igéknek passivumai *hallgattatik* és *áldatik*, ezeknek perfectumai pedig *hallgattatott*, *áldatott*. – A' 6. vershez a' *segél* helytelen formatio a' *segít* helyett. A' régi könyvekben *l* betűvel több illy helytelenül formált ige maradt teánk. A' *segél* még az esküvésben is régi hiba. Analyt. Part I. p. 318. n. 11. – A' *hív* név a' *hű* helyett csak a' terjedt velevaló élés miatt szenvedtetik meg; és így a' derivátumokban jobb a' törvényes *hű* gyökérrel élni, *hűtelen, hűség*, mely a' *hív* szónál szebb is.

E' változtatások miatt szíves bocsánatot olly bízodalommal kérek, a' minővel azokat megttettem. Adott ezekhez egyet kettőt Tekintetes és igen Tiszt. Trenka Assessor és Censor Úr is úgymint: a' *Kentye* szóban nem szenved meg a' második *t* betűnek elhagyását, *magának*, úgymond, *Verseghynek orthographiája szerint*; mert a' perfectum az indicativusban ugyan csak *kent, unxit*, de a' participiumban *kentt, unctus*. – Javasolta azután, hogy a' 2. Zsolt. 1. és 2. verseihez való jegyzésben említsük meg azt, *quem Pater unxit*, a' mit én e' szavakkal tettem meg: *kit maga az örök Atya kent fel*. Act. 4. v. 27. Luc. 4. v. 18. collat. cum v. 21. – Az *Absolon* nevet imigy jobbította meg *Absalom*, én pedig inkább *Absalomnak* teszem, hogy a' Deákkal a' hangra nézve tökéletesen megegyezzen. Ezt annyival örömebb cselekszem, mivel a' Magyar Bibliáról az Érseknek benyújtandó Apologeticumokban azt javaslom, hogy e' szent könyvben a' *tulajdon nevek* mind úgy írassanak, mint a' Vulgátában, kivéven ha a' Deák betűnek hangja a' Magyarétól különbözik, mint az *Absalom* névben az *s* betűé. Tegyük meg ezt, ha tetszik, a' *Szalomon* névben is: hisz az efféle idegen neveken a' Magyar *s* hang a' Deák *s* hang helyett a' nélkül is csak kálvinista fajzat: *estné sús intús? Véré sunt tales darabónés*, úgymond a' *Tógátus*, az *s* deák betűnek mindenütt Magyar *s* hangot adván. Végtére a' fent megtisztelt Assessor Úr a' 3. Zsoltárnak 5. verséhez való jegyzésben a'

Keletiek helyett csak az *Israelitákat* javasollya megnevezni, mivel a' *Keleti* név nagyon közönséges.

Ne vessen ki engemet, kérem, Fő Tiszt. Barátom Uram! Káldi Györgynek *Oktató Intését* az egész világonn szerte keresem, mint a' Czigány a' lovát, és íme! nállam fekszik, a' Magyar Biblia első kiadásának a' végénn, melyet nekem Ő Excellentiája, az Egri Érsek, kölcsön adott. Most már majd a' M. Bibliának fordításairúl és kiadásairúl is kidolgozom *critice* a' mit Fő Tiszt. Barátom Uramnak reám bízni tetszett.

Hogy a' 118 és 136. Zsoltároknak előadása le nem szoríttatik, azonn különösen örvendek. A' 118. Zsoltárt több Ódákra és külömbféle versnemekre kell osztanom, de úgy még is, hogy egy Egészet tegyen. Az új esztendőre való éneket visszaküldöm, hogy az Egyh. Értekezésekben a' többi Darabok közé lehessen Kóták nélkül szedni és nyomtatni, a' mi, reméllem, első Énekemmel is megtörtént. A' Kóták alatt nehéz az illy darabocskákat, mint költeményeket, jól kivenni, és megízlelni, megítélni.

Az Észrevételeket is visszaküldöm, hogy a' 3. első Zsoltárt és az alattok való jegyzéseket, ammint ide zárva fekszenek, öszve lehessen velek tartani. De nagyon javaslom, hogy Fő Tiszt. Barátom Uram ezen *Észrevételeket* jól eltegye; mert nagyon kitanúlhattya az ember belőlök ama' szándéknak lelkét, mely a' Zsoltárokat szorosan fordítani kívánnya.

Veszprémben létemkor megszólított Fő Tiszt. Barátom Uram engemet, hogy ama' *Materialékbúl*, melyeket az Egyházi Szókönyvnek számára a' szógyűjtőknek írásibúl már elkészítettem, küldgyek egy kis *extractust*. Hozzá fogtam én ehhez az A. betűvel kezdődő szavakat csak most végezhettem el egyéb munkáim mellett. Próbáltam csak egyedül ezeket betűrendbe is szedni, és már a' 4ik nap kidöltem a' hámbúl. Ki nem mondhatom, mely keservesen néztem legfontosabb munkáinkra, melyeket e' géppelyes foglalatosság miatt el kellett hagynom. Értsen meg Fő Tiszt. Barátom Uram jól, és vegye fel a' következő környűllásokat.

Én nagy tüzzel végeztem a' Szógyűjtők' írásibúl kivontt szavaknak *naggyábúl való* megítélését, a' minek egynehány példáit el is küldöttem; és még nagyobb tüzzel kívánoztam átlépni e' fontos munkának másik és sokkal felségesebb és hasznosabb részére, úgymint a' nállam lévő könyveknek a' végbúl való átvizsgálására, hogy a' benne foglalt *defnitiók* szerént a' mesterszavakat megmagyarítsam. Csak e' munka határozhattya meg még azt is, ha eddig megtett szómagyarításimot helyben hagyhatomé vagy sem? Az *extractust* megígértem, és hozzá is fogtam; de már most tapasztalásombúl azt mondhatom, hogy ezen *extractust*, egyéb munkáim mellett fél esztendő előtt lehetetlen volna elvégezni; és hogy ezen üdö alatt a' könyvekbúl semmit sem dolgozhatok, E' száraz és géppelyes munka azonkívűl úgy elfáraszt, hogy minden egyébre alkalmatlan leszek; sőt még egészségemet is nagyon féltem tőlle. Kivált az a' gondolat, hogy még most kevés mesterszónak határozhatom meg *tökélletesen* magyarítását, és hogy még a' munkának géppelyes (mechanicus, maschinenmässig) része is csak akkor lehet foganatos és tökéletes, ha minden ide tartozó könyvekenn átestem, e' gondolat, mondom, úgy elkedvetlenít, hogy ki nem magyarázhatom. Azonban, hogy Fő Tiszt. Úrnak kívánsága az *extractusra* nézve tellyesedgyen, és én is a' könyvekhez foghassak, minek előtte tüzem elalszik, hallgassa meg következő tanácslásomat.

1o Az idezártt szavaknak, melyek A betűvel kezdődnek, csináltasson Fő Tiszt. Úr valaki által *Lajstromot* illyképen.

a) A' papírosnak csak egyik oldalát fel kell osztani vontt lineák által columnákra, és ezekbe egymás után leírni a' fő szavakat pagináikkal együtt illyképen: *Aberrans*. 1. – *Aculeata*. 1. – *Anima*. 1. 's a' t. mind végig.

b) Az így felírt⁸⁵⁵ szavakat fel kell vagdalni czédulákra. Ez az oka, miért hogy azokat a' papírosnak csak egyik oldalára kell írni.

c) A' czédulákat fel kell osztani a' betűrendre második betűik szerint, úgymint *Ab. Ac. Ad. Ae.* 's a' t. 's egy könyvnek levelei közé rakni sorjában, hogy el ne vesszenek, vagy meg ne vegyűllyenek.

d) Elő kell azután az *Ab* felekezetet venni 's a' czédulákat az író asztalon a' tökéletes betűrendbe szedni.

e) Ez meglévén, vesz az ember tiszta papírost, egyenlőt avval, a' melyikenn itt a' szavak vannak, és rendre leírja a' czédulákról mind a' szavakat, mind a' paginákat. Így a'⁸⁵⁶ *lajstrom* megvan.

f) Ha egy szó több paginánn jön elő, ezeket utánna kell írni mind ordine naturali. Így azután a' szót mindenütt fel lehet könnyen keresni, és a' mit róllok a' régi Magyar könyvekből vagy criticámból mondok öszvetartani, és megítélni.

2o Ha e' javaslásomat elfogadgya Fő Tiszt. Úr, első parancsolattyára elküldöm Veszprémbe egész Kézírásumot, melyben a' többi betűkkel kezdődő szavak is részént critizáltatnak, részént végképen vagy legalább interimaliter megmagyaríttatnak. Ezzel azután így kell bánni.

Ammint a' szavak benne fekszenek, olly renddel írássanak ki a' régi magyarításokkal, és az én rövid criticámmal együtt, éppen úgy, ammint én az idezártt írásban az A betűvel kezdődő szavakkal cselekedtem.

Mindenik betű után ragasztasson olly *lajstrom*, a' minőt fellyebb az A után javasoltam.

Ez meglévén, küldgye vissza nekem Fő Tiszt. Úr írásimot, hogy azok mellé tegyem, melyeket az alatt, még az Urak Veszprémbe az *Extractussal* bajlódnak, a' könyvekből készíteni fogok, és hogy magam is, mikor a' könyvekből dolgozok, a világosságnak okáért némelykor beléjek tekinthessek.

Ez iránt Fő Tiszt. Barátom Uramnak határozott akarattyát, szándékát, rendelését elvárom. Elküldöm én majd részenként a' könyvekből készített írásokat is, nem csak illy *extractusok* végett, hanem azért is, hogy az Urak mindenik szórúl az én munkámat megrostálják, megítéllyék, és tökéletesen meghatározzák. Mert ha egyszer azután valamennyi könyvekenn átesek, és mindenik szórúl a' chaosból a' végső resultatumot világosság gyanánt feljegyzem, késő lesz a' rostálás, az ítézés, a' meghatározás, kivált a' számtalan citátiók miatt. *Péld. oká.* Ha egyszer a' *causa* név alatt meg lesznek határozva ezen adjectivumoknak magyarításai: *efficiens, procreans, adjuvans, instrumentalis* 's a' t. ugyanezen adjectivumok alatt lehetetlen volna új chaos nélkül a' *Causa* névnél meghatározott magyar szavakat megváltoztatni.

⁸⁵⁵ fe[...] [Átírással javítva.]

⁸⁵⁶ a' <laj>

Hallom Sággy Barátunktúl, hogy Fő Tiszt. Úr, elvégződvn az 1. Szakasznak nyomtatása, szüretre készül. Adgya Isten bő áldását! De onnan veszünk majd Fő Tiszt. Úrtúl egy kis tudósítást? Ossitzky és az Asszony csókollyák Fő Tiszt. Úrnak kezeit. Az elsőnek nevével és az enyímmel ne sajállyá Fő Tiszt. Barátom Uram az *Öreg Uraknak* tiszteletünköt és kézcsókolásunkot jelenteni. Az ifjabbakat, kik velünk olly barátságosan társalkodtak, hogy szívességeket soha el nem felejtjük, szívesen csókollyuk.

Vegye Fő Tiszt. Úr testvér csókomot, és higgye el, hogy még élek, vagyok

Fő Tisztelendő Urnak

Budánn 25. Sept. 1819.

Igaz szívű tisztelője
Verseghy Ferenc
mp

Fő Tiszt. Kis Ferencz Kanonok Úrnak neve' napjára kívánok minden testi és lelki javakat, 's magamot Úri szívességében – szabadé tovább menni? szíves barátságába ajánlom.

A' Veszprémben volt Létémnek emlékezete csak kedves Jóakaróimnak és Barátimnak szíveibe való. Lessz talán halálom előtt jó alkalmatosságom arra, hogy kinyomtassam.

101. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. november 11.

Igen tisztelendő Ur!

Kedves Uram Bátyám, és Barátom!

Azt a' gyönyörűséget, mellyek a' Zsoltároknak fordításával szerzett Kedves Uram Bátyám a' mi öregjeinknek, én le nem írhatom, a' sok Isten éltessének nem volt vége; de hitesse el magával Uram Bátyám, hogy nem is lessz terméketlen, 's pusztá szó, a' benne zsendült szívesség. Igen igen óhajatanák, ha a' három Zsoltár szerint a' többit is lassankint, üres óráiban, mikoron elméjét a' munkaváltoztatással pihenteti, Mendelsohn, Gerhauser vagy Dereser német fordítási utánn – úgymint a' mellyek eddig legjobbaknak ösmertetnek – megmagyarítaná, mellyeket mink a' Zsidóban egybevetvén, ha változtatni kívánnánk, Uram Bátyám a' szerint megegyengetné, és így üdőjártával négy öt darabkint az Értekezésekben kiadnánk.

A' velem közlött Rendszabás szerint az A betű' extractussát nem sokára elkészítem. Ezen munkára is tudni illik egy derék fiatal embert találtam. Méltóztasson tehát a' folytatását is hozzám küldeni, azt is örömet rendbe szedem, csak hogy az illy gépelyes munka által a' hasznosabb szebb művektől el ne vonathasson.

Az Értekezéseknek első kötettye elkészült; mellyből Sággy Barátunk Uram Bátyámnak egy példázatot a' maga számára, egyet, Ő Cs. Kir. Fő Herczegségének számára átadand. Az új Esztendő nap Ének csak a' második kötetben adatik ki, a' kótával.

Találkoztak, a' kik az utolsó versben nagyobb popularitást óhajtanának. Ha Uram Bátyámnak nincs terhére tegyük ezeknek is eleget; még lehet a' dolgonn segíteni, mert csak Januariús' végével kerül a' sajtó alá.

Most a' Verbőczy első Részének II dik cikkelyére írott Commentáriusomat küldöttem revisió alá; abban az Egyházi Rendnek polgári böcsét iparkodtam megmutatni Magyarországon. Több egyházi férjfiaknak sürgetésére, azt mindgyár a' második kötetben adom ki; mert mindenfelől halljuk, hogy a' világi Rendek, a' nemtelen születésű Papokat a' Tisztválasztásból ki akarják zárni.

Kis Ferencz Úr a' szíves óhajtasokat hasonlókkal viszonozza. Dolgozásainak lehetetlen, hogy valaki jobban örülhessen; általam csókollya.

Röhrnak Palestináról készített Mappáját Sággy Barátunknak, olly kéréssel küldöm, hogy a' városok, helyek, tavak neveit, a' homlokírást, a' Magyar Biblia szerint magyarítsa meg; méltóztasson ez iránt egyet érteni Sággyval; hogy így Papjainkot a' Szent Földnek rajzolatlyával – a' magok orientációjára megösmarkedtessük; úgymint a' mellyhez a' leírás is hozzá fog adatni az Értekezésekben.

De már sok is lessz. Oszitzky Urat az Asszonysággal egygyütt különösen tisztetem. Uram Bátyámat csókolom, 's maradok holtig

Veszprémben. Nov. 11 dikénn 819.

igaz baráttya
Horváth m. k.

102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak Buda, 1819. november 15.

*Felelet Horváth Kan. Úr Levelére de dato 11 9br*⁸⁵⁷

Budánn 15. 9br. 1819. Fő Tiszt. Apátur és⁸⁵⁸ Kanonok Úr. Kedves drága jó Barátom!

Szíves örömmel és nagy köszönettel vettem az I. kötetet. Szükségesnek tartom, hogy ne csak a' Herczegnek, hanem Ő Excellentiájának Gróf Bekkers Úrnak is ajánlyak a' Weszprémiek' nevében⁸⁵⁹ egy bekötött exemplárt. A' resultatumot majd megírom. A' mi a' Zsoltároknak szoros fordítását illeti, mint a' három elsőé volt, Édesim! mit nem cselekednék én a' ti drága szíveitekért! De lelkecském! nekem sem *Calmetem*, sem *Mendelsonom*, sem *Dereserem*. Zsidó Bibliám van, Deák textussal; van Zsidó Lexiconom is: de ezekből csak a' szavakat értem, nem pedig az egész contextust. Gerhauserben, melly nállam van, csak egynehány Zsoltárt talállok. Ha egykét olyan segítő Magyarázóval felfegyverkeztet Fő Tiszt. Úr,⁸⁶⁰ kikből a' Zsoltárnak *alkalmatosságát, czéllyát, általlyában való foglalattyát*, egyszóval *Lelkét*,⁸⁶¹ mint Gerhauserből egynehányét, kitanúlhatom; én tiszta szívemből szolgálók ebben is.

Mivel az Egyházi Szókönyvre való eddig írt jegyzéseim⁸⁶² elkerülhetetlenül szükségesek nekem a' Schmidből és a' többi könyvekből való munkálkodásomnak igazítására:

⁸⁵⁷ <Az ígéknek, ha más szavakat a> [Autográf, tintával írt sor a lap tetején, áthúzva.]

⁸⁵⁸ Tiszt. [Apátur és] [Betoldás a sor alatt.]

⁸⁵⁹ nevében <eggyegy>

⁸⁶⁰ Úr, <mik>

⁸⁶¹ *foglalattyát*, [egyszóval *Lelkét*] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁶² jegyzéseim<nek>

ismét⁸⁶³ extractust küldök belőlök. Schmid nekem felette nehéz munkát ad, mert a benne előadandó ideák nekem régi Logicusnak egészen újak.⁸⁶⁴ Az extractust folytatni fogom; és ha Schmidet elvégzem, az extractussal e' könyvet is elküldöm. Ezt cselekszem a' többi könyvekkel is, hogy munkámról Fő Tiszt. Urak ítéletet annál könnyebben tessenek.

Küldöm az Egyházi Ékesenszóllásnak folytatását is; ha nem kell is hamar, legalább Fő Tiszt. Kis Ferencz⁸⁶⁵ Censor Úr, kit szívesen csókolok, és tisztelek commodítássa szerint olvashattya és rostálhattya. Van készen három új Zsoltár is Görög mértékű versekben, szabadon fordítva; ezeket még most magamnál tartom.

A' *popularitás*, mely az új esztendőre való Énekemnek utolsó strófájában kívántatik, kérem Fő Tiszt. Urat, magyarázza meg nekem különösebben, miben akadnak fel? Az értelmében? vagy némely kifejezésekben? Sággy Úr elejétől fogva nem szerettem benne e' szót *barátom!* Ide czéloz talán az exceptio? Akármilyen, elvárom mennél hamarabb világosabb tudósítást, és a' kívánságot szíves készséggel teljesítem.

A' Verbőczy I. R. II. Czikkelyére való Commentáriust én is várva várom. Elejét elolvasva nekem Fő Tiszt. Úr, mikor Veszprémben voltam.

Palestina' mappája iránt való szolgálatot, melyet rám bízni tetszett, szívesen megteszem.

A' mi Házunk 17. Octobertől fogva gyermekeinkkel megszorodott, kik szülőikkel együtt Fő Tiszt. Úrnak kezét szívesen csókolják, és a' Veszprémi Papurakot egy általlában, kikről az öreg Ossitzky meg nem szün minden dicséretet predikálni, alázatosan tisztelik. Fiúnk Florentiából kihozott magával egy Arcoliumot,⁸⁶⁶ mely szerint ott a' Czukrosok az⁸⁶⁷ *Alchermes Liquidót* készítetik, az ingredientiakkal együtt, melyeket a' mi tartományinkban legalább olly jól, mint ott, beszerezni sem lehet. Itthon létben producált már egy kis keresetnek okáért egy Parthiát,⁸⁶⁸ mivel a' Gróf, még Bécsben mulat, fizetést neki adni nem akár [...], vissza pedig Florentiába mint Követ csak Februáriusban megy. Fő Tisztelendő Úrnak küld belőlle kóstoló gyanánt egy butéliát és kéri velünk együtt, hogy a' Veszprémi Uraknak ajánlani ne terheltesse. Itt helyben porto nélkül öt papírus forintnál alább nem adhattya. Akár itt maradgyon, akár Bécsbe mennyen új szolgálatba, e' mellék keresetet folytatni fogja, mivel az ingredientiaikat Florentiából odavaló jó baráti által megkaphattya.⁸⁶⁹ A' kik⁸⁷⁰ kóstolták, felette jó *Stomachalénak* tartják. etc.

⁸⁶³ ismét <csak>

⁸⁶⁴ ad, [mert a' benne előadandó ideák nekem régi Logicusnak egészen újak.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁶⁵ Tiszt. [Kis Ferencz] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁶⁶ magával <ama' titkos Receptet> [egy Arcoliumot <...>] [Betoldás a lap szélén.]

⁸⁶⁷ ott [a' Czukrosok] [...] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel. A második névelő átirással javítva.]

⁸⁶⁸ okáért [egy Parthiát] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁶⁹ butéliát [és kéri velünk együtt, hogy a' Veszprémi Uraknak ajánlani ne terheltesse. Itt helyben porto nélkül öt papírus forintnál alább nem adhattya. Akár itt maradgyon, akár Bécsbe mennyen új szolgálatba, e' mellék keresetet folytatni fogja, mivel az ingredientiaikat Florentiából odavaló jó baráti által megkaphattya.] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

⁸⁷⁰ kik <...>

103. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. november 20.

Igen Tisztelendő Ur!
Kedves Uram Bátyám!

Szíves ajánlása nagyon megörvendeztetett bennünket; de azon kinyilatkoztatására, hogy sem Calmet, sem Mendelsohn, sem Dereser, kezénél nincs, Mendelsohnra magunknak is szükségünk lévén, a' következő utasításnál egyebet nem mondhatok: Mendelsohn Zsoltárait Eggenbergernél bizonyosan fel lehet találni, azért azt nála teszem az én Contómra megvétetni; vagy valamelyik Professornál Pestenn felkerestetni. Ha semmikép sem lehetne reá szert tenni, dolgoztasson Uram Bátyám Gerhauserbül 's tegyen olly rendelőt, hogy a' fenn említett könyváros, addig még Uram Bátyám a' Gerhauserben foglalt Zsoltárokon átessen, szerezze meg a' következő munkát: „Die Psalmen, als Fortsetzung des von Brentanoischen alten Testaments, aus dem Hebräischen übersetzt und erklärt von Thaddäus Antonius Dereser de Philosophie und Theol. Doctor, Professor und Geistlichem Rathe.” Frankfurt am Mayn bey Franz Parrentrapp 1815. gr. 8. Seite 424.

De úgy vélem, hogy valamelyik Pesti könyvárosnál bizonyosan meg lesz. Én örmest kifizetem. És így a' szükséges eszközök iránt való nehézség is el vagy hárítva.

Hogy pedig a' Zsoltárok után annyira esdeklek, fő oka, hogy a' szent érzékenységet kívánom kiváltképen fásulni kezdett Papjainkban felhevíteni; és az ígért, mellyet Értekezésemnek utolsó §-ában eképen teszek, „Most a' CII. Zsoltárnak szabad fordítását – melly egy érzékeny 's lelkes Férjfiúnak tollából, vagy is inkább szívéből ömlött – függesztem ide példaképen; az utóbbi kötetekben mind a' szoros, mind a' szabad fordításnak több próba darabjaival fogok kedveskedni, a' dologhoz értő Tudóssainknak egyenes ítéletit irántok kikérvén.” – A' szorosabb fordítások pedig az utolsó előtti való § ben jönnek elő; és ez mind Fő Tiszt. Hornyik és Kiss Urak' unszolására: avval biztatván, hogy Verseghy a' szükségemet bizonyosan kipótollya. Azonféléül valakik előtt Uram Bátyám műdarabjait elolvastam, azokat elérzékenykedés nélkül nem hallhatták.

Még egy hátra vagyok; hogy t. i. az új esztendői Ének utolsó strófájában a' nagyobb popularitásnak kívánását világosabban meghatározzam. Az egyiket Uram Bátyám maga eltalálta; de előbb áll a' mit nem találnak a' liturgica poesissal megegyeztetethetőnek; tudniillik ama kifejezés: „Szorítsd mellyedhez mellyemet azt óhajtván, hogy ez a' gondolat fejezethet ki, az előtte való strófában kezdett könyörgésnek folyamattya szerint: „Add, hogy Jézus-szent törvénye, 's példájakint (úgy mint a' kinek környűlmetéltetését üli az Anyaszentegyház ezen a' napon) még ellenséginket is szeressük; vagy véget vetvén mindnyájan az ellenségeskedéseknek, ezentűl szent frigyben élvén újjult sziveket áldozunk Istenünknek.”

Osziczky Urat az Asszonysággal együtt különösen tisztetem. Az Alchermes Liquidot lassankint többekkel megösmertetem. – A' kiket Uram Bátyám Levelében tisztelt, azok

mindnyájan általam viszont tisztelik, hosszú életet, friss egészséget, munkálkodásihoz víg kedvet óhajtván. Én pedig csókolva ezerszer vagyok holtig.

Veszprémben Nov. 20 dikánn 819.

igaz tisztelője hű baráttya
Horváth m. k.

U. I. Az Éneket, kótát elkészítetvén Uram Bátyám, tüstént csak adgya nyomtatás alá; ha lehetséges, nem bánom, ha az áriát próba végett megküldi. De Martzius' derekára, csak ugyan itt kell már lennie a' nyomtatottnak is.

**104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1819. december 1.**

[Verseghy Ferenc autográf jegyzete a kéziratlap tetején:]

A' Veszprémbe írtt leveleknek

Folytatása.

Horváth Kanonok Úrnak de dato 20. 9br 1819. Veszprémből hozzám bocsátott levelére Felelet. 1. Dec. 1819.

[A levélfogalmazvány szövege Verseghy Ferenc kezével:]

Fő Tisztelendő Apátur és Kanonok Úr! Kedves Drága Barátom Uram!

Tegnap reggel vittem az Egy. Értekez. első kötetét Ő Főhercegségéhez, Nádorispány Urunkhoz illy szállítással: Der Herr Abt und Domherr von Veszprém Johann von Horváth, Herausgeber der Geistlichen Abhandlungen in einer Periodischen Schrift, und seine Mitarbeiter nehmen sich die Freyheit, Euer Kais. Hoheit die Erstlinge ihrer Arbeit durch mich zu unterbreiten, und bitten unterthänigst⁸⁷¹ um eine huldreiche Aufnahme und gnädigsten Schutz für ihre fernere Unternehmungen. Jól tudván előre, hogy ezen ügykezetről bővebb tudósítást fog töllem kívánni, jól átolvastam előre az Előszóból a' Materiákat, jól fejembe vettem az első Kötetben foglaltt műdarabokat, és így ama' kérdéseire:⁸⁷² *miből áll a' könyv?* és *micsoða tárgyai vannak az egész folyó munkának?* olly készséggel és buzgósággal feleltem, a' minővel csak lehetett. A' *Katholika Egyházi alkotmányának rajzolattyára* annak előttem régen ösmeretes félre pillantását, rövid főhunyorítását, és mosolygó orcavonását láttam, mellyel a' neki különösebben tet-sző nehéz ügykezetet helyben hagyni szokta. Mivel engemet Ő Főhercegsége is a' va-lahai mindennapi leczkékből közelebbbrül ösmer, én is, mikor a' matériákat előszámlál-tam, különösb energiával és figyelemébresztő⁸⁷³ szózáttal jegyeztem ki azt, hogy az Értekezéseknek matérái közé a' Magyar Papság'⁸⁷⁴ jussainak védelmére is különösebben

⁸⁷¹ unter<...>|thänigst| [Betoldás a törlés fölött. A betoldás alatt elolvashatatlan, áthúzott betűk.]

⁸⁷² kérdése|j|re [A betoldott betű előtt eredetileg álló „é” fölötti ékezet utólag áthúzva.]

⁸⁷³ figyelemébresztő <hangz>

⁸⁷⁴ Papság<nak>'

tartozik. Ez már egy kis⁸⁷⁵ készítés volt a' jövő Kötetre. Az Audientiának az volt a' vége, hogy Fő Tiszt. Úrnak a' könyvet szépen⁸⁷⁶ köszöni. Ő Excellentiájánál Gróf Bekkersznel, ki különös nagy örömmel vette a' könyvet, a' matériákat hasonlóképen el kellett mondanom. Mikor a' könyveknek Recenziójáról volt a' szó, e' könyveknek minéműségéről tett kérdést, s hallván, hogy akár Catholicus, akár Protestans legyen az Író, munkája érdeme szerint megrostáltatik, azt tudakozta, hogy az ilyen Írók⁸⁷⁷ a' Recenziókban megneveztetnek? „Kétség kívül, így feleltem én; mert a' recenziókkal az Írónak személye nem sértetik, hanem csak munkája ítéltetik meg.” Eszre vévén, mi körül forog a' gondolattya? figyelmetessé tettem Ő Excellentiáját arra, hogy e' recenziókban az intolerantiának legkisebb helye sincsen, és hogy ama' Protestáns könyvek közül, melyek az első Kötetben recenseáltatnak van egy, úgymint Tóth Ferencz Homiletikája, mely különösen megdicsértetik. Bizonyossá tettem azután Ő Excellentiáját, hogy a' Protestáns könyvek soha itt a' rosta alá nem vetetnek, hanem csak akkor, ha a' Catholica Religiónak tanításait vagy csipdelik, vagy megtámadgyák. Panaszomra, hogy az ilyen csipkedések és megtámadások nélkül ritkán tudnak még most is a' Protestáns Urak írni, ezen állításomat olly annyira helyben hagyta,⁸⁷⁸ hogy e' szavakra fakadt: *hisz ők még magok között is szüntelen czivakodnak!* Ezek után nagyon rám parancsolt, hogy Fő Tiszt. Úrnak róla való megemlékezését különösen megköszönjem. Kérdezte végtére, ha e' munkának többi részeire tarthaté szamot?⁸⁷⁹ és én megfogadtam, hogy mindenik részével udvarlására leszek.

Most már⁸⁸⁰ levelmemnek egyéb tárgyaira⁸⁸¹ lépek.⁸⁸² *Mendelsonnak* Zsoltárait Eggenbergertől már kezemhez vettem; *Deresert* pedig elhozattya. Isten neki! csak hozzá fogok a' Zsoltároknak szoros fordításához is! és ha tüzem némelykor szendereg, e' három böcsös név Hornyik, Kiss és Horváth lobbantsák lánggra koronkint. Az Ária, mellynek *Seilertől* írtt originálissát,⁸⁸³ imel ide függesztem, már régen ki van nyomtatva, mivel Fő Tiszt. Úr az első Kötetbe akarván adni, sürgette volt. A' helyben nem hagyott utolsó strófa az éneknek kótáival szinte úgy van kinyomtatva az utolsó oldalonn, mint az első éneknek strófái: de ez nem gátoltya meg a' végső strófának jobbítását: mivel az Ének kóták nélkül is ki fog a' könyvben nyomtatni. E' mellé, ha tetszik, oda lehet a' jegyzést tenni, hogy a' kóták alatt találkozó strófa⁸⁸⁴ imígy jobbított meg. Ezt a' Lelki Pásztorok olvasván, a' Kántorokat megínthetik, hogy magokat a' jobbítottához tartásák. Ha majd üdövel az Áriák különösen is kiadatnak, talán ha egyszer 12re megy a' számok: akkor úgy is a' Textusokat is hozzájuk kell adni és így a' hibát másodszor is megjobbíthatjuk. Az utolsó strófát megváltoztatva nem sokára elküldöm.

⁸⁷⁵ már [egy kis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁷⁶ könyvet [szépen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁷⁷ Írók<nak>

⁸⁷⁸ annyira <elhitte> [helyben hagyta] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁷⁹ szamot: [Átírással javítva.]

⁸⁸⁰ már <röviden>

⁸⁸¹ tárgyairó<l> [Az „ó” átírással „a”-vá alakítva.]

⁸⁸² <is szöllok> [lépek] [Betoldás a sor fölött.]

⁸⁸³ mellynek [Seilertől írtt] <eredet> originálissát [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁸⁴ találkozó <. > <. > strófa

Jól tudván, hogy a C. betűvel kezdődő szavaknak *nem egész*⁸⁸⁵ extractussával, melyet a minap küldöttem, semmire sem mehet a Redactor a többiek nélkül, ide zárva küldöm a többieket. Folytatása üdönként következik. Küldöm a Mappához való neveket is. Mihelyt ezek megjobbítva és helyben hagyva visszajönnek, a rézmetszés elkezdődik. Sággy Barátunknak levelét, hiszem, vette már Fő Tiszt. Úr, és így sorsát tudja. Nagy reménységgel vagyok azonban, hogy e' dolognak kimenetele jó lesz. Most kézzel lábbal azonn vagyok, hogy a Magyar Bibliáról való elmékedésimet⁸⁸⁶ tisztán leírjam, és Fő Tiszt. Úrnak, ammint kívánni méltóztatott, az Értekezések' számára elküldgyem. Így azután két esztendőre is elég lévén talán⁸⁸⁷ mind a Bibliáról, mind az Ékesenszólásról, a' mit készítettem, egészen a' Szókönyvre és a' Zsoltárokra fordíthatom óráimot.

Még egyet! Ha első leveleimre emlékezik Fő Tisztelendő Úr, jól tudja bizonyval, hogy én magamot a' másoktól készített darabokban az orthographiára és a' harmadik formára nézve nagyon toleránsnak declaráltam; és e' mellett még most is megmaradok, nyilván megvallván, hogy az Értekezésekben uralkodó Magyarságot ahhoz közelíteni örömmel nézem, mellynek reguláit munkáimban kidolgoztam. De a' syntaxisra nézve talállok egy nagyon szembetűnő hibát, melly nem rég egy híres Poétának⁸⁸⁸ munkájában számtalanszor elő akad, 's melly ammint látom, nagyon elhatalmasodik. Ezt annál nehezebben szívélhetem, mennél bizonyosabb előttem, hogy a' Logicát sérti. Én tudni illik nyelvünkben két gerundiumot találtam, mellyeknek egyike a' *ván, vén*, a' másika pedig a' *va, ve* silabával formáltatik. Mennél többet⁸⁸⁹ forgattam én ezeket, annál világosabb és bizonyosabb lett előttem, hogy a' *ván, vén* gerundiumnak értelme mindenkor művelő, (activa), a' másike pedig szüntelen szenvedő (passiva.) Ennek természetes következése az,⁸⁹⁰ hogy a' szenvedőt accusativussal construálni nem lehet a' nélkül, hogy a' beszédet magával ellenkezőnek ne tegyük. Példa gyanánt szolgáljon ebben az Értek. 12. old. e' mondás: „Péter Apostol egy részről a' figyelmetességet *dicsérve*, mellyet Hívei a' Próféták⁸⁹¹ írásra függesztettek, más részről ezen írások felséges tulajdonságait *magasztalva*, iparkodott szíveknek azok után (utánnok) való vágyódását gyújtani.” Itt e' két szó *figyelmetességet* és *tulajdonságait* a' verbumoknak accusativusai, mert a' *dicsérve* és *magasztalva* egyenesen őket érdeklik. De leheté vallyon emberi nyelvben *szenvedő* *igének* accusativust adni? Fordítsuk a' *va, ve* gerundiumot e' mondásban: bátyját *kötve* hozták be a' várasba; deákra: fratrem ejus *ligatum* adtulerunt in urbem; nemde a' *ligatum* valóságos participium praeteriti temporis⁸⁹² passivum? 's egyszerűsmind az *adtulerunt*⁸⁹³ verbumnak accusativussa, azaz szenvedő cásussa,⁸⁹⁴ a' fratrem névvel⁸⁹⁵ együtt, mellynek adjectivuma? Próbállyuk a' példa szerint, melly itt ezer meg

⁸⁸⁵ szavaknak |*nem egész*| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁸⁶ való <értekezésemet> |elmékedésimet| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁸⁷ talán <az>

⁸⁸⁸ Poétának <nyájas>

⁸⁸⁹ formáltatik. <Akárhogy> |Mennél többet| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁹⁰ az, <legalább a' Logicának hagyományai szerint>

⁸⁹¹ Próféták<'>

⁸⁹² temporis <...>

⁸⁹³ az<hozták be> |adtulerunt| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁹⁴ accusativussa, |azaz szenvedő cásussa,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁹⁵ a' <bátyját>|fratrem| <szóv> névvel [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

ezer más példa⁸⁹⁶ gyanánt áll, a' fellyebb említett igéket *discérve* és *magasztalva* a' Deák *laudatus* és *exaltatus* participiumokkal adni, mi sül ki belőlle? Logicabéli regulának kell azt tartanunk, hogy valahányszor az accusativus mellé a' Deák activum⁸⁹⁷ gerundiumot in *do* kell mondanunk, mint a' fellyebb említett példában *laudando* és *exaltando*, mind annyiszor a' Magyarban a' *ván, vén* művelő⁸⁹⁸ gerundiummal kell élnünk, *discérvén, magasztalván*. Mikor pedig valamely művelő íge [!] mellett, mint *tulerunt*, a' Deákban participium passivum accusativus gyanánt⁸⁹⁹ áll, nekünk a' Magyarban *va, ve* szenvedő gerundiummal⁹⁰⁰ kell élnünk, az accusativusnak természete hozván minden emberi nyelvben magával, hogy szenvedő legyen. E' gerundiumoknak ridegebb reguláiról és kivételeiről bővebben szóllok Analyt. II. Rész. §. 241. pag. 301. et seqq. azután §. 242. pag. 304. és végtére pag. 310. 3.

E' syntaxisbéli hibához oda kell még függesztenem a' másodikot, mely a' Logicát hasonlóképen nagyon sérti, és az articulus nélkül való superlativusokból, és⁹⁰¹ magányosan álló⁹⁰² birtokos pronomenekből áll. Illyen superlativusok az Érték. pag. 87. az utolsó előtt való sorban *legfényesebb*; azután pag. 88. az első sorokban: *legerősben állott, leggazdagabb*. Itt mindenütt tökéletesen határozott a' beszéd,⁹⁰³ és így határozott articulusal is kell élni: a' *legfényesebb, a' legerősben állott, a' leggazdagabb*. Analyt. Part 2. Cap. 1. de syntaxi articulator. – Az⁹⁰⁴ imént említett pronomenekről *az enyím, a' tiéd, az övé, a' miénk, a' tiétek, az övék*, melyek articulus nélkül soha sem állhatnak,⁹⁰⁵ van szó az Analyt. Part. 2.⁹⁰⁶ §. 15. pag. 13. Meg van e' pronomenek előtt az articulus mindegyik cultivált emberi nyelvben, mely egyébaránt articulusal él, úgymint a' Németben, a' Francziában, az Olaszban, és az Anglusban.

NB. Ma Ó Excellentiájánál az Érseknél ebédeltem. Ebéd után a' Veszprémi Értekezésekről volt a' szó, melyeknek I. Kötetét azonnal maga kihozta a' belső szobájából, és világi Vendégeinek nagy, mondhatom, felette nagy és különös dicséretekkel megmutatta. Én azután elbeszéltem, hogy szinte tegnap volt szerencsém ezen I. Kötetet Ó Herczegségének kezébe⁹⁰⁷ Fő Tiszt. Úrnak nevével szolgáltatni; s a' Veszprémi ügyeketnek magasztalására kifakadtam. Az Érsek nem látszik tudni, hogy én is tagocskája vagyok a' Veszprémi társaságnak; mert vendégei előtt megvallván, hogy Ó is kívánna Egerben hasonló folyó írást bizonyos materiákra nézve kiadni, ha jó Magyar Írója volna, hozzám fordult⁹⁰⁸ mindnyájok' hallatára, hogy mennek vele e' végből Egerbe, anynyival is inkább, mivel ott vele öt esztendeig Clericus voltam, szülőm is ott lakott, és így

⁸⁹⁶ más <hasonló> példa

⁸⁹⁷ Deák [activum] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁹⁸ *vén* [művelő] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁹⁹ passivum <mint> accusativus [gyanánt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁰⁰ szenvedő <partit> gerundiummal

⁹⁰¹ és <...>

⁹⁰² álló <személy>

⁹⁰³ beszéd, <nem valamennyi, hanem bizonyos>

⁹⁰⁴ <...> Az

⁹⁰⁵ állhatnak, <...>

⁹⁰⁶ 2. <...>

⁹⁰⁷ Herczegségének [kezébe] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁰⁸ fordult <...>

igazán szóllván oda tartozok 's a' t. Kegyelmes Uram! így feleltem én *mosolygva másolygó* ajánlására, éppen azért nem merek én visszamenni, mert az Egriek mint Desértőrt katonára módra⁹⁰⁹ vessző alá vennének. Köz lett a' nevetés; az Érsek pedig⁹¹⁰ kegyesen fenyegetvén, és maga is nevetvén, csak azt vetette még hozzá:⁹¹¹ az Úr tréfával akarja a' feleletet kikerülni! és elhallgatott.

Fontosabb az, a' mit Paintner Püspöktől hallottam, kinek tiszteletére az Érsektől átmentem; hogy tudni illik a' Primás⁹¹² Magyar Synodusról gondolkodik. Elmondom Fő Tiszt. Úrnak, mikép süttöten én ki e' fontos újságot: de kérem, hogy ha másokkal közli, se Paintner' nevét, se az enyímet ne compromittálja. Az Érseknél minekutánna fellyebb említett ajánlására a' tudvaló tréfával feleltem,⁹¹³ szó történt⁹¹⁴ a' Bibliának Magyar fordításáról. Az alkalmatosság elő adván magát azt találtam az Érseknek mondani,⁹¹⁵ – tudgya Fő Tiszt. Úr, mi okra nézve? – hogy attól fogva, hogy Fő Tiszt. Úrral a' Magyar Bibliáról irtt jegyzéseimet közlötte, engemet már több ízben megszóllított, hogy az Értekezések' számára dolgoznom ki e' jegyzéseket magyarul, és hogy már meg is cselekedtem *minútában*, mellyet most tisztán leírok.⁹¹⁶ Elkezdtem azután mondani rövid sommáját plánomomnak, 's mivel említést tettem arról, hogy a' Biblia' fordításának megítélése, helybenhagyása és kiadása a' Nemzeti Synodusnak jussai közé tartozik 's a' t. félre hitt az Érsek, és azt kérdezte titkon, ha igazán bele akarjuka tenni az Értekezé[sek]be a' Synodusnak ezen említését? Feleltem az volt, hogy én e' munkát előbb Veszprémbe küldöm, és mind Fő Tiszt. Úrnak mind pedig Fő Tiszt. Kiss Ferencz Kanonok Úrnak bölcs ítéletére bízom: tegyék vele azt, a' mit legjobbnak tartanak. Erre Ő Excellentiája⁹¹⁷ engemet arra kért, hogy a' Synodusról *most még* ne tegyünk említést, hanem csak későbbben. Ezt megígértem; de okát kívánságának tudakozni, illetlennek tartottam. Mélt. Paintner Püspöknek és ezt elbeszéllettem,⁹¹⁸ ammint itt fekszik. „Áh! édes Öregem, úgymond, ennek az oka csak az, hogy a' két Érsek gondolkodik Synodusról; és így nem akarja, hogy tik őket ezen ügyekezethen *megelőzzétek*. Haggyátok el e' szót *Synodus*, és mondgyátok helyette, hogy a' Biblia' fordításának megítélése etc. a' Püspökökhöz tartozik, *et res tota salva est*.

Tovább! Az Érsek nekem ma azt is megvallotta, hogy a' Primással már Bécsben a' Bibliának fordításáról szóllott, és hogy e' napokban vett tőlle Erdélyből levelet, mellyben

⁹⁰⁹ Desértőrt [katona módra] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹¹⁰ pedig <azt>

⁹¹¹ hozzá: <hogy>

⁹¹² Primás<unk eljövele után>

⁹¹³ Érseknél [minekutánna <...>] [fellyebb említett] ajánlására a' tudvaló tréfával feleltem,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹¹⁴ szó <lévén mindnyájok' hallatára mind az Értekezésekről, mind> [történt] [Betoldás a sor fölött.]

⁹¹⁵ fordításáról.<mondottam én az Érseknek>[Az alkalmatosság elő adván magát azt találtam az Érseknek mondani] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹¹⁶ leírok.<Elkezdtem azután>

⁹¹⁷ Excellentiája <nekem>

⁹¹⁸ lbeszéllettem [Átírással javítva.]

a' töllem készített⁹¹⁹ *Actákok*⁹²⁰ magához⁹²¹ kívánnya. Novákinak, és⁹²² Fő Tisztelendő Úrnak vélekedéseit és az én feleletemet, melyet e' vélekedésekről adtam, nem talállya, 's mivel nállam nincsenek, és én az Érseket reflectáltam, hogy magával elvitte, mikor a' Fürdőbe utazott, arra a' gyanúra fakadt, hogy talán Mélt. Veszprémi Püspöknél vannak. Ezeket Fő Tiszt. Úr, kérem, csak ignorállya. Ha ezen Írások Veszprémbe vannak, az Érsek maga vissza fogja kérni.

Lonovics, az Érseknek Ceremoniáriussa, ki Fő Tiszt. Urat tiszteli, nagyon ohajtya, hogy az Értekezéseknek mindenik darabjában volna egy vagy két gyönyörködtető darabocska a' Magyar Egyházi történetekből, mint péld. ok. a' Veszprémi Apácavölgyről, Gizela' kápolnájáról, a' Cathedrális templom alatt volt Catacumbáról 's a' t.

105. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. december 11.

Igen Tisztelendő Ur!
Kedves Uram Bátyám!

A' bölcsen, 's szépen végzett követségért Ő Cs. Fő Herczegségénél, 's Bekkers Ő Excellentiájánál, én különösen le vagyok kötelezve és az egész Magyar Egyház köszönettel tartozik Uram Bátyámnak; mert Munkánk által talán a' világi Nagy Urak előtt letörlüllyök a' Magyar Papságról a' dologtalanságnak gyalázattját, sőt reménylenem Külföldön is eddig való hírünknel dücsőbb nevet szerzünk.

Valamint Uram Bátyám ez üdeig nekünk minden Levelében örvendeztető dolgokkal szolgált, mink ellenben minden postával csak a' munkáit szaporítottunk, úgy én is már egyszer illendőnek találtam, hogy háladatosságunknak kinyilatkoztatásával örvendeztessem meg. Ennek bizonyosságául huszonhat arany van készen Uram Bátyám számára kezemnél, mellyel új esztendői ajándékkép kedveskedek. Ezen csekély de szíves ajándékba Hornyik 12 vel, Kis hattal, Horváth hattal, Szmodiss kettővel gazdálkodott. Csak biztos alkalmatosságom legyen, azonnal megküldöm. Vegye Kedves Uram Bátyám háladatos, 's szerető szívünknek adója gyanánt. Hornyik Ur megtiltotta a' köszönő levelet, 's a' többinek érzése gondolkodása is az övével egészen egyenlő.

A' Palesztinai Mappához való nevek iránt tett Jegyzéseit Uram Bátyámnak megfontoltuk; több Írókat meghánytunk vetettünk; de minthogy úgy találtuk, hogy azok egymással tökéletesen meg nem egyeznek, abban állapotunk meg; hogy mink Röhrnek mappáját csak tartuk meg úgy ammint van; Uram Bátyámnak jegyzéseit pedig – mivel helyesnek – minden legkisebb változtatás nélkül elfogadgyuk. Azért én az ide tartozó Írásokat visszaküldöm; de mivel azokra nekem a' Palesztina Leírásának kijobbíthatása-
kor ismét szükségem leszen, most pedig hirtelenében le nem másoltathattam, Kérem

⁹¹⁹ mellyben [a' töllem készített] <az> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹²⁰ *Actákok*<vagy ért>

⁹²¹ <vagy ír> magához

⁹²² Novákinak, [és] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Uram Bátyámat, hogy munkáját elvégezvén, azokat utmutatásképp nekem ismét vissza-küldeni ne terheltesse.

Osztizky Urat az Asszonysággal együtt tisztetem. Uram Bátyámat pedig mindnyájan, a' kikerül emlékezett; velem együtt csókollyák 's tisztelik, a' ki holtig maradok

Kedves Uram Bátyámnak

Veszprém. Dec. 11 dikénn 819.

tisztelője, 's lekötelezett szolgálja, baráttya

Horváth m. k.

Az új esztendőre való Éneket is várom, hogy a' II dik kötetbe, – mellynek nyomtatása elkezdett – bele iktathassam.

106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
[h. n., 1819. december 20.]

Fő Tiszt. Horváth Úrnak.

Fő Tiszt. Apátur és Kanonok Úr!

Kedves Drága Barátom Uram!

Engedgye meg, Édesem! hogy neve' napjára és az új esztendőre előre küldgyem e' levelemben tellyes tiszteletemet, 's az Úr Istentől minden némű jót, áldást boldogságot, előmenetelt, állandó egészséget 's a' munkálkodásra erőt és kedvet kívánván, magamot Úri szívességébe és barátságába ajánlyam, egyszersmind pedig⁹²³ e' kettős ünnepre egy pár Zsoltárral kedveskedgyek, mellyeknek egyikét saját szívére, a' másikat a' Papságra nézve különösebben⁹²⁴ szereti Fő Tiszt. Úr.

Az ide zártt leveleket, kérem bizodalmasan, ne sajnállya azon Uraknak kezeihez szolgáltatni, a' kikhez szólnak. Kettőben közüllök van három darabocská, mellyek az Értekezésekbe valók. Reméllem, hogy két utolsó leveleimet vette Fő Tiszt. Úr; az egyik a' Postánn vitte a' Mappába való neveket, az Ékesenszóllásnak folytatását, valamint az Extractusét is: a' második nem is volt levél, hanem a' Fejérvári Loterista által küldött Elmélkedés a' Bibliának Magyar Fordításárúl, mellyben a' Magyar Bibliáknak kiadásárúl azokat, a' mik Bod Péterben, a' Posonyi Ungrisches Magazinban, Wallaszkýban és a' M. Drougthonban vannak, Tettes Trenka Úrnak barátságos javasására, úgymint hibákkal pözsgő tudósításokat, mondhatom Cálv. kérdéseket, egészen elhagytam.⁹²⁵ Ez iránt Fő Tiszt. Kiss Ferencz Úrnak bővebben írok ide rekesztett levelemben. Ha ezen Elmélkedést helyben hagyják Fő Tiszt. Urak, és alkalmatosnak ítélik arra, hogy az Érteke-

⁹²³ ajánlyam, <és> [egyszersmind pedig] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹²⁴ különösebben <tiszteli>

⁹²⁵ hanem <különösen a' Kalvinistasággal> [a' Fejérvári Loterista által] küldött Elmélkedés a' Bibliának Magyar Fordításárúl, [mellyben a' Magyar Bibliáknak kiadásárúl azokat, a' mik Bod Péterben, a' Posonyi Ungrisches Magazinban, Wallaszkýban és a' M. Drougthonban vannak, Tettes Trenka Úrnak barátságos javasására, úgymint hibákkal pözsgő tudósításokoz, mondhatom Cálv. kérdéseket, egészen elhagytam.] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

zésekben helyt foglallyon, akkor Fő Tisztelendő Úrhoz fordítom következő kérésemet.

De dato 22. Aprilis 1819. Ezt írta Fő Tiszt. Úr Ságynak: „Mond meg Verseghynek, hogy már 16. darab régi könyvre tettem szert, azokban az ő orthographiája tökéletesen meg van erősítve. És így, ha okokkal nem, tekintettel is ’el lehet hallgattatni a jottistákat.”

De én reméllem, hogy e’ könyvekből nem csak a’ jottistákat, hanem általlyában a’ calvinistas magyarságnak és írásmódnak Catholicus bajnokit is megnémíthattuk, ha Fő Tiszt. Úr az imént küldött⁹²⁶ Elmélkedésemnek vége felé ezen szavaim után:

„Telegdinek imént előadott orthographiája a’ d. l. n. t. után olly erős gyökeret vert, hogy maga Káldi egészen hozzá ragaszkodni egy csöppet sem kételkedett, és hogy mind a’ három kiadásában tellyes épségében fennmaradt. Így írtak akkor nem csak a’ mieink, hanem a’ Reformátusok is”.⁹²⁷

akár saját nevével, a’ mi fontosabb volna, akár az Elmélkedéshez tartozó dolog gyanánt minden név nélkül, egy Jegyzést tenne, melyben az említett 16. könyvből vontt⁹²⁸ rövid példák állanának. Ha e’ példák a’ jotának helytelenségén kívül azt is megmutatnák egyszermind, hogy

- a) a’ cz és cs vagy legalább a’ ch uralkodik benne;
- b) hogy a’ harmadik forma habzik;
- c) hogy a’ genitivalis dativusok után, ha többes számúak is, nem áll mindenkor plurale possessivum, hanem singulare is; valaminthogy Káldi mindgyárt Gen. 2. 2. 1. így beszéll: azért elvégeztetének az egek és a’ föld, és *azoknak* minden *ékessége*; nem pedig *ékességek* ammint már most helytelenül írják;

felette kívánatos dolog, és a’ tiszta magyar⁹²⁹ írásmódnak felsegítésében nagy és nevezetes ugrás volna.

Ha ezen Elmélkedés a’ Bibliáról helyben hagyást nem talál, vagy az Értekezésekben nagyon⁹³⁰ későre kellene halasztania,⁹³¹ kérem Fő Tiszt. Urat, adgya tudomra: mert így belőlle Deák Dissertációskát kellene csinálnom nem kevés üdövesztegetéssel, hogy azon esetre, ha a’ Prímásnak feleletéből szükségesnek látnám, az Egri Érsek által hozzá igazítsam. De mennyivel jobb volna,⁹³² ha ezen esetben a’ Prímás előtt a’ Veszprémi Értekezésekre provokálhatnék! Azonban a’ felyebb ohajtott jegyzésre akkor is megkérném Fő Tiszt. Urat, ha Elmélkedésemet Deákra fordítani kénytelen volnék.

Báró Szepessyről, az új Erdélyi Püspökről hallom, hogy a’ legújabb Kálvinistas Magyarságnak nagy barátja, nem azért, hogy Kálvinistas, hanem mivel helyésnek [!]

⁹²⁶ írásmódnak | <Pápista> Catholicus |bajnokit is megnémíthattuk, ha Fő Tiszt. Úr az imént [küldött] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹²⁷ [A kéziratban a mondatot lezáró pont után betoldásra utaló jel szerepel: „*)”. Ilyen jellel ellátott betoldandó szakaszt azonban sem ezen, sem az ezt követő kéziratlapokon nem talál. Horváth Konsztantin e jelet nem tűnteti fel szövegkiadásában, és nem utal a problémára.]

⁹²⁸ gyanánt |minden név nélkül,| egy Jegyzést tenne, melyben az említett 16. könyvből [vontt] [Betoldások a lap szélén.]

⁹²⁹ magyar<...>

⁹³⁰ Értekezésekben [nagyon] [Betoldás a lap szélén.]

⁹³¹ késő<bb>re kellene <maradnia> [halasztania] [Betoldás a sor föltt.]

⁹³² De <mennél> mennyivel jobb volna, <ezen>

gondollya. Ha tudná, hogy a' Kálvinistáktól eredt, és hogy töllök apolgattatik, mint saját szüleménnyek, tudom, hogy csak ezért is felhagyna védelmezésével: mert ebben lelkiösmeretét nagyon pontosnak tudom.^{933 934}

Szinte eddig jöttem volt már e' Levélnek írásával, az ide zárt többi leveleim pedig⁹³⁵ már készen voltak, mikor Főtiszt. Úrnak de dato 11. Decemb. hozzám igazított böcsös Írását a' Mappába való nevekkal együtt vettem. Megelőztek engemet Főtiszt. Urak az új esztendőre való köszöntéssel, mellyhez még szép ajándékot is méltóztattak függeszteni; és, a' mi több, azzal a' nemes szívűséggel, melly engemet a' háladástól eltilt. Tisztelem és böcsülöm én még e' tilalmat is, mert olly szívekből származik, mellyekkel ellenkezni még ebben sem lehet, hozzájuk való kötelességemnek sérelme nélkül. Az ide zárt levelekben tehát erről semmi emlékezetet sem teszek, hanem csak a' névünnepeknek és az új esztendőnek⁹³⁶ érkezését tisztelem meg mindennemű jóknak ohajtásával, 's magamnak további ajánlásával. Az adományért való szíves köszönetemet pedig amaz Isten embernek oltárára teszem, ki a' tökéletes emberségnek és az emberi tökéletességnek legfőbb példázattya, azzal a' buzgó kéréssel, hogy áldgya meg mindazokat, kik a' jótevésben⁹³⁷ nyomdokit követni, 's hozzá hasonlítani ügyekeznek.⁹³⁸

Főtiszt. Külley Prépost Urat megkértem ide zárt levelemben, hogy Mélt. Veszprémi Püspöknek és Mélt. Nagy Prépost Úrnak az új esztendőre tiszteletemet megtenni ne terheltesen. Főtiszt. Barátom Uramnak pedig, hogy ezen alkalmatosságot felosszam, azért esedezek, hogy a' többi Káptalanbéli Uraknál, kiknek levelekkel alkalmatlankodni nem merészek, az új esztendőre ugyanezen szíves tiszteletemet jelenteni, és engemet úri kegyességekbe ajánlani méltóztasson. A' Professor Urakot Sámson Úrral⁹³⁹ együtt szívesen csókolom, arra kérvén őket, hogy hozzájuk való testvér szeretetemet az új esztendőben is⁹⁴⁰ viszonzolni ne átallyák. Szíveik nekem elfelejtethetlennék.

A' kívánt utolsó Strófát ide függesztem, öszveforrasztván benne⁹⁴¹ a' Veszprémi idéát az enyímmel. A' Mappába való neveket a' metsző számára egyszer, azután⁹⁴² magamnak másodszor leírtam, és így in originali visszaküldöm. A' rézmetszővel Sághy Úr már

⁹³³ volnék. | [Báró] Szepessy[rúl], az új Erdélyi Püspökről hallom, hogy a' legújabb Kálvinistas Magyarásznak nagy baráttya, nem azért, hogy Kálvinistas, hanem mivel helyésnek [!] gondollya. Ha tudná, hogy a' Kálvinistáktól eredt, és hogy töllök apolgattatik, mint saját szüleménnyek, tudom, hogy csak ezért is felhagyna védelmezésével: mert ebben lelkiösmeretét nagyon pontosnak tudom. | [Betoldás a lap szélén.]

⁹³⁴ <Kérem Fő Tiszt. Urat arra is, hogy a' Tettes N. Káptalannak, ha illendő módyát ejtheti, in Corpore az új esztendőnek alkalmatosságával alázatos tiszteletemet és készcsókolómat jelenteni, és engemet Úri kegyelmeibe ajánlani ne terheltesen. A' Professor Urakot Sámsonnal együtt az új esztendőre szívesen csókolom. Adgyanak az Egek mindnyájoknak állandó egészséget, és kívánatos előmeneteleket minden ügyekezeteikben.>

⁹³⁵ leveleim [pedig] [Betoldás a lap szélén.]

⁹³⁶ esztendő<k>nek

⁹³⁷ teszem, [ki a' tökéletes emberségnek és az emberi tökéletességnek legfőbb példázattya,] azzal a' buzgó kéréssel, hogy áldgya meg mindazokat, kik [a']ótevésben] [Betoldások a lap szélén.]

⁹³⁸ ügyekeznek. <...>

⁹³⁹ Sámson<nal> [Úrral] [Betoldás a sor fölött.]

⁹⁴⁰ szeretetemet [az új esztendőben is] [Betoldás a sor alatt.]

⁹⁴¹ benne <...>

⁹⁴² egyszer, <...> [azután] [Betoldás az áthúzott szó fölött.]

tractált, és én a' Mappát neki kezébe adtam. Ossitzky maga ír Főtiszt. Úrnak.⁹⁴³ Bezzeg nagyon visszamaradtam most *Schmid* Szókönyvecskéjével; újra bele kell majd tanulnom, ha megint hozzá fogok. Ez, és a' Magyar Törvény majd nem áthághatatlan gátokkal rémítik annak törekedéseit, a' ki mesterszavaikat Magyarra akarja⁹⁴⁴ tökéletes praecisióval tenni. Méltós. Kopácsy Püspökhöz Szent István' napjától fogva szüntelen készültünk Sággy Úrral, még ennek kellemetlen esete⁹⁴⁵ be nem érkezett, és a' hídat ki nem szedték. Én már csak a' jövő esztendőre hagyom, ha élek,⁹⁴⁶ nálla teendő udvarlásomat. Ezzel etc.

NB. NB. Misi etiam ex Extractu philatim. Complementum litera D. et initium literae E.⁹⁴⁷

NB. P.S. *Epitomérúl* a' 2. kiadást megírtam. Azután, hogy Külleit és Szmodítsot nem merem *Evangelista* Jánosoknak tartani. A' Kisasszonynak új esztendőt kívánok. Azután *vezeti embert* (az embert helyett) és több ilyen soloecismusról is írtam, de pronomine person indefinitio *az ember* nem pedig artic. nélkül: *ember*.⁹⁴⁸

107. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]

Hornyikk Fő Tiszt. Apátur és Kanonok Úr!
Drága Jóakaróm!

Mind neve' ünnepének,⁹⁴⁹ mind az új esztendőnek érkezése arra int engemet, hogy a' mit az Úr Istentől naponkint kérek, e' kettős ünnepnek alkalmatosságával Fő Tisztelendő Úrnak⁹⁵⁰ levelem által különösebben tiszta szívből kívánnyam, a' minőt csak⁹⁵¹ jó lelkű Magyarhoz hasonló indulatú Magyarban gondolni lehet. Az állandó egészség,⁹⁵² a' férjfiass erejű hosszas élet,⁹⁵³ a' jónak előmeneteléből származó édes öröm, és a' mit egyebet⁹⁵⁴ nemes szíve még boldogságnak tart, mind ezeket nem csak ohajtom, hanem a' mennyei Atyától⁹⁵⁵ esdekelve kérem⁹⁵⁶ Fő Tisztelendő Úrnak számára.

⁹⁴³ Úrnak. <Az utolsó strófát a' Zsoltárok után írom, ide zárom.>

⁹⁴⁴ akarja <...>

⁹⁴⁵ kellemetlen <rapsodiája> [eset] [Betoldás az áthúzott szó fölé.]

⁹⁴⁶ hagyom, [ha élek,] [Betoldás a lap szélén.]

⁹⁴⁷ | NB. NB. Misi etiam ex Extractu philatim. Complementum litera D. et initium literae E. | [Betoldás a sorok alatt.]

⁹⁴⁸ | NB. P.S. *Epitomérúl* a' 2. kiadást megírtam. Azután, hogy Külleit és Szmodítsot nem merem *Evangelista* Jánosoknak tartani. A' Kisasszonynak új esztendőt kívánok. Azután *vezeti embert* (az ember helyett) és több ilyen soloecismusról is írtam, de pronomine person indefinitio *az ember* nem pedig artic. nélkül: *ember*. | [Betoldás a lap szélén.]

⁹⁴⁹ neve' <napjának> [ünnepének] [Betoldás a törlés fölé.]

⁹⁵⁰ Úrnak <200 különös>

⁹⁵¹ minőt [csak] [Betoldás a lap szélén, korrekciójel.]

⁹⁵² egészség, <...>

⁹⁵³ élet, <a' tanácsadásra mindenkor>

⁹⁵⁴ a' mit <Fő Tiszt. Úrnak> [egyebet]

⁹⁵⁵ [...]átul [Átírással javítva.]

⁹⁵⁶ kérem <[...] meg Fő Tiszt. Úr>

Neve' napjának töllem kitelhető dücsőítésére küldök egy pár Zsoltárt, ammint azokat képzésem által felhevített szívem tollamba súgta. Vegye jó néven Fő Tisztelendő Úr e⁹⁵⁷ lengeteg tiszteletet: a' Poéták csak így képesek udvarolni. A' 118. Zsoltárról azt írja Gerhauser a' 25. old. hogy *abban*⁹⁵⁸ *ugyan azon gondolatok adatnak minduntalan elő*⁹⁵⁹ *külömbféle fordításokban és kifejezésekben.* A' Poétát tehát, lehetetlen, hogy meg ne próbálja. Én azon különösen ügykeztem, hogy a' hol csak lehetett, a' képeket megérzékenyítsem, a' kifejezéseket megindulatosítsam. Hogy mind e' Zsoltárt,⁹⁶⁰ mind a' többieknek fordítását már *szorosán*, már *szabadon* folytatom,⁹⁶¹ Fő Tiszt. Horváth Úr által már megigérttem, most pedig ígéretemet ama' versekkel⁹⁶² újíjtom meg, mellyeket a' 103. Zsoltár szerint⁹⁶³ énekeltem.

Még életem tart, tégedet Istenem!
buzgón dicsérlek; még vagyok, énekem
csak Téged' áldgyn mind örökké!
Óh! ha dicséretimet kegyelmes
névenn veended, mint fog el engemet
a' szent örömnnek tűze!

Tartson meg Fő Tiszt. Úr alázatossággal kérem⁹⁶⁴ Veszprémbe hozzám mutatott Úri kegyelmében és szívességében: mert én a' jó embereknek, a' bölcs férjfiaknak, kik amazokkal egy úton járnak, barátságos hajlandóságánál nagyobb és édesebb boldogságot nem ösmerek. Óh! ha mindnyájan ilyenek volnánk! – Nem volna jó még is: mert így talán az eggyességnek örök hazájába nem is kíváncsoznánk. Csókolom Fő Tiszt. Úrnak kezeit, s telyes tisztelettel és szíves ragaszkodással vagyok, még élek

Fő Tiszt. Úrnak

alázatos szolgálója.

108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.]

[Verseghy Ferenc jegyzete a levélfogalmazvány elé:]

Névnepokra és új esztendőre való Levelek. 20. Decz. 1819.⁹⁶⁵

⁹⁵⁷ e' <csekél>

⁹⁵⁸ hogy [*abban*] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁵⁹ elő <...>

⁹⁶⁰ mind <...> [e' Zsoltárt] <folytatom> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁶¹ többieknek <Zsoltároknak> fordítását <mind> [már] *szorosán*, <mind> [már] *szabadon* [folytatom] [Betoldások részint a lap szélén, korrektúrajellel, részint az áthúzott szavak fölött.]

⁹⁶² versekkel <feje>

⁹⁶³ Zsoltár [szerint] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁶⁴ Úr [alázatossággal kérem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁶⁵ *Levelek.* |<18> |20| Decz. 1819. | [Betoldás a törlés felett. A keltezés utólagos autográf betoldás.]

[A levélfogalmazvány szövege:]

Fő Tiszt. Kiss Ferencz Kanonok Úrnak.

Fő Tisztelendő Kanonok Úr!⁹⁶⁶

Drága Jóakaróm!

Az új esztendőnek érkezésével kötelesnek tartom magamot, hogy Fő Tiszt. Úrhoz való tiszteletemnek bizonyítását megújítsam. Kivánok tiszta szívemből⁹⁶⁷ az Úr Istentől mindennemű áldást, és boldogságot; állandó egészséget, és a' jónak előmozdítására állhatatos erőt. Tartson meg Fő Tiszt. Úr, bizodalmasan kérem,⁹⁶⁸ eddig mutatott Magyar⁹⁶⁹ szívességében, és legyen bizonyos benne, hogy hozzám való Úri hajlandósága, mellynek érdemlésében soha meg nem fáradhatok, legfőbb dücsösségeim közé tartozik. Tudván, hogy Fő Tiszt. Úr a' Zsoltároknak szoros fordításában különösbbe gyönyörködik,⁹⁷⁰ az így fordított 22. Zsoltárral kedveskedek. Jön majd hozzá több is rostálni való, mellyekről akár változásokat kívánó bölcs ítéleteit, akár kegyes helybenhagyásait örömmel elvárom.

Küldöttem a' minap Veszprémbe egy Elmélkedést a' Bibliának M. fordításáról is, mellynekelőre Fő Tiszt. Úrnál⁹⁷¹ egy kis ágyat kell vetnem. *Feleletemben* megkíméltem én még nyelvünk és Religiónk iránt a' Reformátusokat annyiból, hogy őket meg nem neveztem.⁹⁷² Csak általlyában a' nyelvművelőkről szóllok én, mikor a' Purizmust üldözöm, a' Deák nyelvet pedig, kivált a' 164. old. a)⁹⁷³ védelmezem; csak a' Berlinieket emlegetem a' 200. old. a' 4) szám alatt, mikor ama' gyanút ébreszttem irántok, hogy a' Deák nyelvvel, és a' németben régen szokott Deák szavakkal a' Deák Anyaszentegyházat akarják kiirtani a' Németeknek nyelvéből egyszersmind és szíveikből.⁹⁷⁴ De most már minekutánna a' Calvinizmus a' *Magyar Nyelvművelésnek*, vagy ammint ők nevezik, a' (gyűlöletes Deák, vagy Deákból eredett szavakból való) Nyelvtisztításnak⁹⁷⁵ *palástja alatt* oly erőre jutott, hogy szarvait nem csak mutogattya, hanem vele már szilaj marha gyanánt mindazokat, a' kik úttýában vannak, le is döfösi,⁹⁷⁶ szükségesnek tartom, hogy⁹⁷⁷ tekervényes úttýaikat az egész világ' láttára felfedezzük. Nem elég tudni illik⁹⁷⁸ hogy a' nyilvánvaló hivatalok tele vannak Protestánsokkal, vagy Apostolaikkal, sőt még olyan eszközeikkel is, kik nem is tudgyák, hogy nekik szolgálnak, már a' mono-

⁹⁶⁶ Névnepokra és új esztendőre való Levelek.[Autográf megjegyzés a lap tetején.]

⁹⁶⁷ szívemből <nag><so><jövő>

⁹⁶⁸ kérem, <...>

⁹⁶⁹ mutatott [Magyar] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁷⁰ gyönyörködik, <ide zár>

⁹⁷¹ előre [Fő Tiszt. Úrnál] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁷² neveztem<,>.<és így>

⁹⁷³ old. [a] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁷⁴ kiirtani [a' Németeknek nyelvéből egyszersmind és szíveikből.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁷⁵ *Nyelvművelésnek*, [vagy ammint ők nevezik, a' (gyűlöletes Deák, vagy Deákból eredett szavakból való) Nyelvtisztításnak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁷⁶ le [is] döf[ösi] [Betoldások a sor fölött.]

⁹⁷⁷ hogy <kor>

⁹⁷⁸ elég [tudni illik] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

poliumok⁹⁷⁹ után is nyújtogatták körmös⁹⁸⁰ karjaikat. Mikor a' Puristák azaz: a' Deák, vagy ammint ők mondgyák Pápista szavaknak irtogatói⁹⁸¹ a' mi Törvényeinket Magyarra nyakra főre és ugyanazért felette idomatlanul fordították, mikor a' Deák Curialis stílus helyett nagyon nevetséges szerencsével Magyarat koholtak, mikor Magyarul pörlekedni és tanácskozni úgy kezdettek, hogy egymást nem is értették, mi egyébre czéloztak vallyon, hanem a' mit Feleletemben a' 176. old. már újjal mutattam,⁹⁸² hogy az ország⁹⁸³ dolgainak elintézését, és a' tudományoknak tanítását monopolium gyanánt azoknak keze alá kerítsék, kik Deákul nem tudnak, sőt tudni sem akarnak, azaz Calvinistákra. Nem azon vannaké kézzel lábbal, hogy a' Magyar Muzéumot egészen hatalmok alá hódítsák, mellynek már szerzésénél is megvetették erre a' talpfalat, mikor a' Szerzőt arra vették, hogy a' Pápista Papokat a' Nemzeti Muzéumnak hivatalyaitúl örökre⁹⁸⁴ el⁹⁸⁵ zárja⁹⁸⁶? Az Universitásnál több Protestáns Professor van; noha az ő főbb oskoláikban nem csak Catholicust nem találni, hanem még más protestans vallásút sem. De ez még nem elég; már⁹⁸⁷ az Universitásnak Bibliothecáját és Typographiáját is körmök alá akarják kaparítani. Meg nem lehet magyarázni, micsoda kígyó útakonn vetik el az jövődöbéli gyarapodásoknak titkos magvait. Szállásom megett a' vároldalánn⁹⁸⁸ tavaly a'⁹⁸⁹ fundusokat osztogatták, elsőseget engedvén a' szomszédoknak. Ama' híres Calvinista auctor Pete megjelen egyszerre, és az egész fél vároldalt magának kívánnya, de mivel már nagyobb része el volt osztva, tiz egynehány fundusra teszi legalább kezét. A' szomszédok' protestátiójára, melly majdnem véres verekedésre fajúlt,⁹⁹⁰ azt híreszteli a' Calvinista,⁹⁹¹ hogy e' fundusokat Ő Excellentiájának Ürményi Úrnak számára veszi. Ezt ő tudni illik, noha hazugság volt, merte mondani, mert Ő Excellentiájának a' Secretáriussa Horváth, ki a' Nemzeti Muzeumnál is visel hivatalt, a' Calvinistáknak testi lelki factora.⁹⁹² Kévs üdö múlva Pete' fundussait több⁹⁹³ Calvinisták foglallyák majd el; a' kerteknél házakot építenek, a' szomszéd házakot üdövel jure vicinitatis, ha drágábban is megveszik⁹⁹⁴ 's végtére ha megszorodnak,⁹⁹⁵ Templomot is állítanak.⁹⁹⁶ Templomot már Jósef'

⁹⁷⁹ monopoliumok <is>

⁹⁸⁰ nyújtogatták [körmös] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁸¹ Puristák [azaz: a' Deák, vagy ammint ők mondgyák Pápista szavaknak irtogatói] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁸² old. <mondottam> [már újjal mutattam] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁸³ ország<n>[']

⁹⁸⁴ hivatalyaitúl [örökre] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁸⁵ el <legyenek>

⁹⁸⁶ zárva [Átírással javítva.]

⁹⁸⁷ elég; <meg> [már] [Betoldás a törlés fölött.]

⁹⁸⁸ vároldalánn <a' fundusokat>

⁹⁸⁹ a' <f...k>

⁹⁹⁰ protestátiójára, [melly majdnem véres verekedésre fajúlt,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁹¹ híreszteli [a' Calvinista] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁹² lelki <ösztoke> [factora] [Betoldás az áthúzott szó fölött.]

⁹⁹³ fundussait [több] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁹⁴ építenek, [a' szomszéd házakot üdövel jure vicinitatis, ha drágábban is megveszik] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁹⁵ ha <többen lesznek> [megszaporodnak] [Betoldás az áthúzott szó fölött.]

⁹⁹⁶ is [állítanak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

üdejében akartak Budánn építeni: de mivel kevesen voltak, meg nem engedtetett nekik. Ezt hajdani Darvas Consiliarius szájából tudom.

Így lévén az üdőknek környülállásai, és azt is bizonyosan tudván, hogy még a' Püspökök és egyéb Egyházi Urak között is vannak a' Calvinistás Magyar nyelvnek és írásmódnak pártfogói, a' nélkül, hogy⁹⁹⁷ helytelennek, vagy hitünkre és papi jussainkra⁹⁹⁸ nézve ártalmasnak lenni átlátnák,⁹⁹⁹ mihelyt Ő Excellentiájátúl a' Primás a' Bibliának Magyar kiadásáról értekező írásmot magához kívánta Erdélybe, szükségesnek állítottam, hogy az Értekezések' számára a' jelenvaló Elmélkedést elkészítsem részént¹⁰⁰⁰ a' végbül, hogy azt, a' mi nélkül még az imént említett írásaim szűkölködnek, azt legalább az Egyházi Értekezésekben, mellyek a' nyilvánvaló vélekedésnek formálására legalkalmasabbak, helyre hozzam,¹⁰⁰¹ részént pedig, hogy az Értekezések olvasói között csak találatnak majd némelylek, a' kik a' Calvinistás Magyarság' Catholicus és kiváltt¹⁰⁰² Egyházi pártfogóit figyelmetessé teszik előítéleteiknek¹⁰⁰³ szomorú következeiseire, vagy legalább illetlenségére.¹⁰⁰⁴ Hogy a' religyiobéli dolgokrúl a' Reformátusok írtak legelőször Magyarúl, nem tagadgyuk; de azt is tudgyuk, hogy ezt nem az anyanyelvhez való tiszteletbül, és nem a' hazának szeretetébül,¹⁰⁰⁵ hanem a' Deák Anyaszentegyháznak gyűlölésébül cselekedték és e' lélek a' mostani Református Mydásokban is uralkodik.¹⁰⁰⁶ Nem tagadhattuk azt is, hogy a' régi Catholicus Magyar Írók a' Reformátusoknak religyiobéli tévelygéseit akarván megczáfolni, csak azon magyarságnál maradtak, mellyet a' Reformátusok' könyveikben találtak, eszkebe¹⁰⁰⁷ sem jutván, hogy a' nyelvhibákat megjobbítsák. Így támadt Káldi' fordítása is. E' régi könyvekben támadtak nyelvhibák, de támadtak olly szép nyelvtörvények is, mellyeket elegendőképen nem csodálhatunk. De a' Reformátusok¹⁰⁰⁸ Tsétsi után a' régi és valóságos nemzeti¹⁰⁰⁹ nyelvzsépségeket a' 18. században megrontották, a' régi nyelv hibákat pedig reguláknak szentelték. Még ebben is megmutatta tudni illik a' Reformatió, hogy a' Babiloniai torony' építömestereinek oskolájában nevededett.¹⁰¹⁰ Ebbül én, úgy¹⁰¹¹ tartom, nem helytelenül, azt kö-

⁹⁹⁷ hogy <Calvinistásnak>

⁹⁹⁸ hitünkre [és papi jussainkra] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁹⁹ átlátnák, <szükségesnek tartottam, hogy>

¹⁰⁰⁰ elkészítsem [részént] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁰¹ hogy <a' publica opinio a' tárgyra nézve formáltasson> [azt, a' mi nélkül még az imént említett írásaim szűkölködnek, azt legalább az Egyházi Értekezésekben, mellyek a' nyilvánvaló vélekedésnek formálására legalkalmasabbak, helyre hozsam,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁰² Magyarság' [Catholicus és kiváltt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁰³ előítéleteiknek <nem igen>

¹⁰⁰⁴ következeiseire, [vagy legalább illetlenségére] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁰⁵ és [nem a' hazának] szeretetébül

¹⁰⁰⁶ cselekedték [és e' lélek a' mostani Református Mydásokban is uralkodik.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁰⁷ eszkebe<n>

¹⁰⁰⁸ a' <Protestánsok> [Reformátusok] [Betoldás az áthúzott szó fölött.]

¹⁰⁰⁹ égi [és valóságos nemzeti] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰¹⁰ szentelték. [Még ebben is megmutatta tudni illik a' Reformatió, hogy a' Babiloniai torony' építömestereinek oskolájában nevededett.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰¹¹ én, <azt> [úgy] [Betoldás az áthúzott szó fölött.]

vetkeztetem, hogy Káldiból a' régi hibákat ki kell irtani, a' régi nemzeti¹⁰¹² szépségeket pedig fenntartani, és soha meg nem engedni, hogy a' Catholicusoknak Magyar Szent Írása a' Calvinistas reformáltt, azaz deformáltt és romlott¹⁰¹³ magyarságnak¹⁰¹⁴ akár régi, akár mostani hibáival megkorcsosíttason, mintha nekünk a' Reformátusok' oskolájába¹⁰¹⁵ kellene járnunk, Magyarúl tanulni.

De bölcs egy Férjfiúnak többet is írtam már, hogysem szükséges volt volna arra, hogy szívemnek fenekibe belásson. Engedgye meg Fő Tiszt. Úr, hogy barátságosan megölelvén és szívesen megcsókolván, tellyes lelkemből bizonyossá tegyem a' felül, hogy még élek, meg nem szünök lenni

Fő Tiszt. Úrnak

igaz szívű tisztelője.

109. Versegby Ferenc – Külley Jánosnak
[h. n., 1819. december 20.]

Külley Prépost Úrnak.

Fő Tisztelendő Prépost és Kanonok Úr!
Drága Jóakaróm!

Mennél öröndetesebb volt nekem régi ösmeretségünknek a' múltt nyáronn való megújítása, annál nagyobb az indulatosság bennem, melly arra ösztönöz, hogy az új esztendőnek érkezésével tiszteletemet megtegyem, és magamot barátságos szívességébe ezentúl [!] is ajánlyam. Adgyon az Úr Isten Fő Tiszt. Úrnak jövődöben is mindennemű örömet, boldogítsa ügyeketit, áldgya meg lépéseit: adgyon erőt, egésséget, víg kedvet, bőséget, egy szóval, minden jót.

Nem gorombaságé töllem, Kedves Fő Tiszt. Uram! hogy még ezen alkalmatossággal is egy kéréssel terhelni merészlem? Méltóságos Veszprémi Püspöknek, valamint szinte Mélt. Nagy Prépost Úrnak is, nagyon örömet megtenném az új esztendőre tiszteletemet, de leveleimmel e' Méltóságoknak alkalmatlankodni nem merészlek. Kérem tehát bizodalmasan Fő Tiszt. Urat, ne terheltesen mind a' kettőnek alázatos kézcsókolásomat jelenteni, és engemet Úri kegyelmeikbe ajánlani.

Ossitzky különösen tiszteli Fő Tiszt. Urat, és szerencsés új esztendőt kívánván, magát kegyes emlékezetébe és Úri szívességébe ajánly. Emlegeti erősen Veszprimt szegényke, kivált mióta szolgálattyában éjjel nappal az Urasága mellett kell maradnia. A' palotában Leánya volna egy kis vigasztalása; de ennek megint éjjel nappal a' gyermekeknél kell lennie, úgy hogy még ebédre sem jöhet haza az attyával, hanem az ételeket fel kell neki küldenünk. Irthon az öreg, mikor velünk ebédel, fiával mulathat egye-

¹⁰¹² régi |nemzeti| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰¹³ Calvinistas |reformáltt, azaz deformáltt és romlott| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰¹⁴ [A „Calvinistas” és a „magyarságnak” fölött áthúzott, olvashatatlan szó szerepel.]

¹⁰¹⁵ oskolájába <..> <....>

dűl innye szerint,¹⁰¹⁶ de ezen öröme sem tart sokáig, mivel az ifiúnak Bécsbe kell visz-szamenne.

Ezek után szívesen ölelem és csókolván Fő Tiszt. Urat és magamot régi barátságába bizodalmasan ajánlván háládatos ragaszkodással vagyok¹⁰¹⁷

Fő Tiszt. Úrnak

örök tisztelője.

110. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]

Fő Tiszt. Szmodits János Ur
Főtisztelendő Kanonok Úr!

Veszprémben létemkor hozzám mutatott különösebb szívessége kötelességemnek teszi, hogy az új esztendőnk alkalmatosságával Főtiszt. Urat megtisztellyem e' kis írá-som¹⁰¹⁸ által, melly helyett tiszta szívemből inkább magam jelennék meg, hogy¹⁰¹⁹ egyéb jóakaróimmal és Baráttimmal együtt megölellyem. De csak én is úgy vagyok le-velemmel, mint hajdan könyvecskéjével Ovidius: *hei mihi! quo Domino non licet ire tuo*. Kívánok tehát Főtiszt. Úrnak mennyekből minden testi, lelki áldást, állandó egészséget, nevedékeiből sok örömet, különös dicsősséget, és a' mi egyéb jót magának az Úr Istentől ohajt. Engedgye meg, kérem, hogy magamot különös tisztelői közé számlálhassam, és hogy Úri¹⁰²⁰ hajlandóságával dűcsekedhessek, mellyet megérdemleni, tellyes erővel ügyekezek.

Valahányszor Ossitzkyval, ki Főtiszt. Urat az új esztendőnek alkalmatosságával kü-lönösen tiszteli, a' Veszprémi barátságos multságokrúl beszélgetünk, Főtisztelendő Úrnak szíves egyszersmind és vidám társalkodását¹⁰²¹ érzékeny tüzzel¹⁰²² emlegetni nem győzzük. Ah, ugymond az öreg Faunus,¹⁰²³ asszonyának hallattára, az illyen úrnak kormányra alatt mindgyárt ma beállok a' kispapok közé, és Sámson Urat választom mesteremnek. Így azután úgy¹⁰²⁴ bele tüzessedik Veszprémnek dűcsőítésébe, hogy vég-tére a' Veszprémi¹⁰²⁵ új ösmerősseinek egészségéért egy pohár bort iszik.

¹⁰¹⁶ lennie, <Így ezért ebéd> [úgy hogy] még ebédre sem jöhet haza az atyával, hanem az ételeket fel kell neki küldenünk. Itthon az öreg, mikor velünk ebédel, fiával mulathat egyedül [innye szerint], [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰¹⁷ Ezek után <barátságosan ölelvén és> szívesen [ölelem és] csókolván Fő Tiszt. Urat és <...> magamot <...> [rég]i barátságába bizodalmasan ajánlván <[háládatos]> háládatos ragaszkodással vagyok [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰¹⁸ írásom <hely>

¹⁰¹⁹ hogy <egyéb>

¹⁰²⁰ Úri <haj> <szíves>

¹⁰²¹ társalkodását<...>

¹⁰²² tüzzel <emlegettyük>

¹⁰²³ Faunus, <még>

¹⁰²⁴ azután [úgy] [Betoldás a lap szélén.]

¹⁰²⁵ Veszprémi <ösm>

Főtiszt. Urat szívesen csókolván,¹⁰²⁶ magamot szívességébe és barátságába ajánlom és vagyok

Főtiszt. Urnak

örök tisztelője.

NB. Proxima Occasione Reverendissimo Domino Horváth scribendum, ut in Oda (Psal. 103.) circa finem loco *önkint* ponatur *ismét* in versu sequenti: *éllednek ismét, 's árva tekintete* etc.

111. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. január 8.

Igen Tisztelendő Ur!

Kedves Uram Bátyám, 's Barátom!

A' Feleletnek, mellyel tartozom, 's az ajándéknak elküldésére, melly Uram Bátyámnak számára kezemnél letéve van; mind ekkorig hiában vártam a' biztos alkalmatosságot. Azon szíves indulatnak, 's szép műdaraboknak meghálálására, mellyeket böcsös leveleibe zárt, szavakat nem találok; hanem úgy vélem megelégszik azok helyett avval, ha mink is viszont szeretni meg nem szününk, a' miről ezennel bizonyossá is teszem Kedves Uram Bátyámat. De minthogy a' Barátok között kétség sem lehet a' viszontagos szeretetről, a' contestatiókat félbe szakasztván, tudományos tárgyainkra fordúlok. Uram Bátyámnak mind a' Káldinak fordításárul való Értekezése, mind a' Magyar Egyházi Ékesenszóllásról való tanácskozása kezemhez érkezett; 's mind a' kettő különösen megörvendeztetett. Az utólsónak az Értekezésekbe való iktatását, a' második kötetben elkezdem; a' nagy haszon tudni illik, melly abból a' Lelki Pásztorokra háramlik, mindekelőtt siettetni annak közrebocsátását. Általa, valamint a' nyelv bővül 's az írásmód igazodik; úgy ők is a' tanulásra, munkálkodásra, helyes 's kellemetes útmutatást nyernek. A' Zsoltárokrul való Értekezést kezdettem ugyan a' második kötetben elsőnek nyomtattatni; de mivel Paptársaim a' Verbőczy Commentáriussát sürgették, úgy mint a' mellynek bátor csak bölcsőjében feküdt, Veszprém Vármegyében már tapasztalták a' sikerét, kéréseknek nem lehetett ellene állanom. Így, ha e' mellett még a' Zsoltárokrul való Értekezést is bele iktattam volna a' második kötetbe, ez szinte húsz árkusra vastagodott volna; ezt pedig minden segedelmek mellett is meg nem bírhatom. Illy környüállásokban a' Káldinak fordításárul való elmélkedést szükségképen a' negyedik kötetre kell halasztanom, ez iránt egyebet most nem írhatok; mert még zsémbelygő Censorunknak kezénél van.

A' Grammaticai jegyzéseket nagy köszönettel vettem; 's ez utánn is ebbéli figyelmét, 's szabad kinyilatkoztatását, mindenkor kikérem. A' kezemhez érkező írásokban szinte pözsög a' nyelvkorcs; nem csuda, ha szarvasabb hibák is elcsuszznak szemem előtt; és minekutánna, hogy igazat mondgyak, Uram Bátyám nyelvtanító könyveinek hiával,

¹⁰²⁶ csókolván, <[...] |bizonyosságban| végtére, hogy>

magam is az ártúl elragadtattam, 's habozásaimbúl most allig tudok kivergődni. Én mindenkor szófogadóbb leszek, mint Telemachus a' maga Mentora iránt volt. Tanúlni, holtomig soha sem szégyenlek. Innen Uram Bátyámnak szép munkáit mindenkép terjeszteni, 's megkedveltetni iparkodok; de tudgya azt; hogy a' megrögzött szokást nem könnyű letenni; azért mély bölcsességgel van írva: argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina.

A' mi iránt Ságynak írtam, hogy tudni illik Uram Bátyámnak Orthographiáját a' régi könyveknek tekintetével is meg lehet erősíteni, azt én a' második kötetben, Telegdi Intéseinek elejébe teendő jegyzésemmel már elkezdem. Ebben a' többek között ezt mondom; „6) A' ts et cs helyett Telegdinek egy könyvében sem talállyuk, hanem azt mindenütt ch val írja, p. o. chak, kulch bölc 's a' t. Mellybúl azt lehet kihozni, hogy Ő a' ts betűknek hangját egybe kapcsolva is elégtelennek tartotta azon hangnak kifejezésére, mellyet az említett szavakban a' ch val kiejteni kíván; valamint a' tz-t azon hangnak kiejtésére, mellyet a' lapiczka, arczul 's t. effélékben a' cz vel fejez ki; mert hihető, egyedül ez bírta arra ötlet, hogy könyveiben cz helyett soha tz betűkkel nem élt. Melly írásmódot még az is javallya, hogy illykép már nem kénytelenítették többé habozni a' külföldi, nyelvünket tanulván (a' kikre a' Filozofus Nyelvtanítónak szükségképen ügyelnie kell) ha e' szavakban, 's ezekhez hasonlóknak, rútság, utzáró, átzuhog, atzél, 's a' t. a' ts 's tz betűknek hangját egybe kellé olvasztania, vagy mindenikét külön választva kimon-dania: – 9) A' kérdező e: betű az egész könyben vonás nélkül a' szóhoz ragasztva; p. o. voltále? keuantále? akartále? eskuttele? töttele? 's a' t. – Utóbb pedig a' az Egyházi Régiségeket, mindenekelőtt a' könyveket hozván fel, Uram Bátyámnak minden állítást, hasonló jegyzésekkel fogom támogatni. De, hogy philologiai harcza ne keveredgyünk; csak a' maga helyénn csöpgögtetve, hintegetve, mélyebre hatunk; mert az akár világosság, akár víz legyen, ártatúl kiki irtózik; az egyes sugároknak ellenben szemünket, 's a' harmatnak keblünket is örömet megnyitottuk. A' mit mink tökéletességre nem vihetünk, a' jövődő nyom fogja elvégezni.

A' mi a' harmadik formát illeti, erre nézve, kívált a' Duna mellékieknél legnehezebben boldogulunk. Vegyük fel azért principiumnak: Ne quid nimis. Keressük ki azokat az igéket, a' mellyeknek mind az egyenes, mind a' vegyült forma szerint történik ragasztása; 's ezeket szorítsuk a' regula alá; a' többire nézve alkalmaztassuk magunkot a' Megyékhez. A' mi nem emberi valónkbúl fejtetik ki, hanem a' kénynek szülöttje volt, sok üdő kívántatik arra, hogy e' tarka-barka apának – a' millyennek lenni a' kénynt ösmerjük – hasonló szőrű magzattyát egyformákká tegyük. A' szabad kénynek szívéhez csak Accomodációval férünk; 's a' Filozófia reguláját csak simogatva tehetjük a' Szilajnak nyakára.

Ezekrül ennyi elég. Most Ositzky Asszonyiságnak köszönöm rólam való szíves megemlékezését, ezernyi ezer áldásokat óhajtván viszontag. Ositzky Ur sincs nálunk elfelejtve; a' víg órákat, mellyeket kellemes nyájasságával szerzett ma is emlegettyük; kívánván, hogy kedve soha be ne borúllyon 's boldog legyen. A' pinczémnek telijébúl mihelyt módom esik, azonnal részesíteni fogom. Az Istennek áldása légyen rajtok.

Uram Bátyámat pedig ezerszer csókolom 's jószívébe, barátságába ajánlva maradok Veszpr. Jan. 8 dikánn 1820.

Igaz tisztelője baráttya
Horváth m. k.

112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. január 18.

[Verseghy Ferenc jegyzete a levélfogalmazvány szövege előtt:]

A' Veszprémi levélre de dato 8. Jan. imígy feleltem: 18do Jan 1820.

[A levélfogalmazvány szövege:]

Fő tisztel. Apátur és Kanonok Úr!

Kedves Drága Barátom Uram!

Hozzám igazított utolsó Levelét de dato 8. Jan. szíves örömmel olvastam: mert egyik részét, amaz esdeklő kívánságomnak megelégitette, mellyel Főtiszt. Úrnak barátságos társalkodását naponkint ohajtom. Ossitzky tiszteli Kedves barátom Uramot, és iránta való generositását előre nagyon köszöni. Valamint mikor nekem a' háznál Veszprémi borom volt, ő nekem hízelkedni meg nem szűnt: úgy most nagy füttel oda deklarálta magát, hogy az ő borából nem iszunk, ha csak szakállát meg¹⁰²⁷ nem czirógattyuk. Az Asszony csókollya Fő Tiszt. Úrnak kezeit a'¹⁰²⁸ rólla való kegyes megemlékezésért,¹⁰²⁹ 's látván Kedves Barátom Uramnak férjéhez való nagyszívűségét, általam egy alázatos kérésével merészel alkalmatlankodni, mellyhez azonban Ossitzky is esedezését, én is közbenjárásomat, oda függesztyük. Ez fiúnkot, Ossitzky Károlyt illeti. Gróf Aponyi, a' kinél két esztendeig Florentiában Czukros volt, kihozta őtet Septemberben¹⁰³⁰ magával Bécsbe olly declaratióval, hogy még ő Bécsben mulat, mindaddig fizetést,¹⁰³¹ asztalt, szállást neki nem adhat,¹⁰³² de azután, ha Károlyunknak tetszik, megmeg visszaviszi őtet magával Florentiába. E' declarátiót én nagyon igazságtalannak tartottam mindaddig, míg azt nem hallottam, hogy a' Grófnak sem ad az Udvar fizetést mindaddig, míg követségének helyére vissza nem megy. Az ifjú nállunk mulatott December végéig, szüntelen várván, hogy szolgálattya visszahivatik: végtére, hogy terhünkre ne legyen, és mesterségét folytathassa, visszament Bécsbe, hol meghallván, hogy Gróf Aponyi csak tavaszkor indul vissza Olasz országba, kénytelen volt, más kenyeret keresni. Ez most nagyon szűk, mivel az Uraságok kisebb háztartásokra szorítták magokat. Fiúnk utolsó levelében de dato 13. Jan. egykét vékony reménységeiről tudósítván bennünköt, a' többi között ezeket írja.

Ferner ist hier ein Graf Festetich, der eine Fürstin aus dem Reiche geheirathet hatte und sehr vermöglich ist, (es gehört Ihm der Georgicum von Keszthely), der zwar schon einen Zuckerbäcker hat, mit dem Er aber nicht zufrieden seyn soll, und wohin ich mir auch Wege zu bahnen trachten werde, und schon mit verschiedenen Personen darüber gesprochen habe.

¹⁰²⁷ <.> meg

¹⁰²⁸ kezeit [a'] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁰²⁹ [.]kegyes megemlékezés<.>[...] [Átírással javítva.]

¹⁰³⁰ őtet <Octoberben> [Septemberben] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰³¹ fizetést, <és>

¹⁰³² ad[hat] [Betoldás a sor fölött.]

Ossitzkyné ezeket olvasván, és Fő Tiszt. Úrnak Gróf Festetich' Házánál való tekintetét tudván, azonnal hozzám fordúltt könybe borúltt szemmel, hogy nevével annak a' Kegyes Jó Úrnak, Kedves Barátom Uramnak, elejébe terjesszem alázatos esedezését, méltóztasson Fiát e' Grófnak egy levél által, mennél hamarább lehet¹⁰³³ ajánlani, ha egyébaránt igaz, hogy a' Gróf mostani Czukrossával meg nem elégszik. Florentiában az Ifjú a' Czukros mesterségnek, melyet ő Gastronomiának nevez, Olasz fortélyait a' Florentiai Udvarnál többnyire¹⁰³⁴ mind magáévá tette, mert azonn kívül, hogy ezen Udvarnak öregebb szolgálai és Czukrossai az öreg Ossitzkyt, ki Nádor Ispányunkkal mint gyermekkel Florentiában 9. esztendeig lakott, mind ösmerték és szerették, és így fiát örömmel taníttatták, az idevaló Udvarról is nagy recommendátot vitt magával a' Florentiai Urakhoz, kik az Udvarban vannak. Ugyanazon Gastronomiának Francia fortélyait kitanúlgatta egyszersmind két Francia barátjától, kiknek egyike a' Florentziai Anglus követnél szolgál, a' másika pedig a' városban bótót tart. E' mellett a' Francia és Olasz nyelvet úgy beszéli, mintha született volna, és erre való nézve Gróf Aponyi is nagyon szerette hallani, hogy a' kis Grófokkal, nagy kedvellője lévén a' Gyermekeknek, naponkint társalkodott. A' mi morális magaviselését illeti, többet nem mondok,¹⁰³⁵ hanem hogy Gróf Aponyi, mikor Ő Felsege és a' Palatinus Florentiában voltak, több ízben azt vallotta Károlyunkról, hogy házának valóságos *bijouja*. NB. Ossitzky Károly Bécsben feltaláltatik: Bey Frau von Schirmer Im Gammingerhof am Kazensteig. N. 498. im 2ten Stock.¹⁰³⁶

De most már egy keveset azokról is, a' mik az Egyh. Értekezésekhez tartoznak. Valamint én is ohajtvá várom Verbőczy commentáriussát, úgy egészen megelégszek az a' rendtartással, melyet Fő Tiszt. Úr müdarabocskáimnak az Értekezésekbe való beiktatása iránt szabott. Grammaticabéli jegyzéseim az Egyh. Értekezésekre nézve soha sem fogják, fogadom, az orthographiát vagy a' harmadik formát illetni: de ha a' syntaxist nagyon sértik, engedelmével Kedves Barátom Uramnak élni fogok,¹⁰³⁷ s mivel tudom, hogy a' Grammaticák' tanulása nagy üdövesztegetés az olyan Férjfiaknál, kik felségebb munkákat készíthetnek, csak röviden terjesztem elő, vagy éppen csak citálom könyveimből a' regulákat, melyek az ilyen hibákat illetik. De még így is csak *meggyőződést* kívánok eszközölni. Megelégszek tovább ama' plánummal is, hogy Fő Tiszt. a' régi könyvek iránt csak mellesleg akár gramaticabéli jegyzéseket hintegetni,¹⁰³⁸ és hogy a' philologiai harcot kerüli. Én is feltettem ám magamban, hogy ama' critica után, mellyel Kedv. Barát. Uramnak kívánsága szerint a' régi könyvekből kiszedett mesterszavakat megrostáltam, utolsó volt a' harmadik formáról amaz értekezésem, melyet Káldi fordításáról való elmélkedéseimben előterjesztettem; hol azt a' miatt tartottam szükségesnek,¹⁰³⁹ mivel a' Biblia az oktató könyvek közé tartozik, mellyben tehát a' nyelvhi-

¹⁰³³ Grófnak [egy levél által, mennél hamarább lehet] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰³⁴ Udvarnál [többnyire] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰³⁵ mond<hat>ok

¹⁰³⁶ *bijouja*. [NB. Ossitzky Károly Bécsben feltaláltatik: Bey Frau von Schirmer Im Gammingerhof am Razensteig. N. 498. im 2ten Stock.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰³⁷ fogok, <és>

¹⁰³⁸ jegyzéseket <tenni> [hintegetni] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰³⁹ szükségesnek, <hogy>

bákot annyiival gondosabban kell kerülni,¹⁰⁴⁰ mennyivel bizonyosabb, hogy az efféle könyvek által a nyelv is legkönnyebben formáltatik. Ezekről elég.

Hogy e¹⁰⁴¹ levelem az Egyh. Értekez. is valamit vigyen,¹⁰⁴² ide függesztem a 18. Zsoltárnak szoros fordítását. Schmidbül a 'Lexicon' számára úgy dolgozok, hogy szinte füstölög a fejem. Nyáronn, reménylem, munkálkodásomnak két elég nagy írott könyvből álló fontos gyümölcseivel kedveskedhetek. Még ezekben Főtiszt. Urak állításimot megrostállyák és a Magyar mesterszavakat meghatározzák, én itthonn a munkát folytatom.¹⁰⁴³ Ugyan kérem, Főtiszt. Urat, tudósítson engemet, ha Fő Tiszt. Döme Károly Kanonok Úr volte tavaly nyáronn Veszprémbe a mint meg ígérté és az Értekezésekbe áde¹⁰⁴⁴ műdarabokat?

113. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. február 12.

Igen Tisztelendő Ur!
Kedves Uram Bátyám!

Hogy ekkorig halasztottam a Feleletet, mellyel Uram Bátyámnak böcsös Levelére tartozom, az okozta; mert az ifiú Oszitzky ügyében Keszthelyre tett folyamodásomra még választ nem kaptam. De mivel a helyett Vadnay Plenipotentiárius Úr tegnap előtt személyesen jött látogatásomra, annyit már most bizonyosan írhatok, hogy Emlékeztető írásomat kezéhez vévén, mihelyt haza ér a Gróf Urnak ötet mindgyárt ajánlani fogja. Többet nem tehettem; ezt pedig tiszta szívemből ama jó Famíliának kedvéért, melly az én szeretett Barátomat olly hüven dajkállya.

Döme Károl Kanonok Úr iránt tett kérdésére Kedves Uram Bátyámnak azt felelhetem: hogy ő a múltt nyáronn igen is volt nállam, s fogadta, hogy műdarabjaival Értekezéseinket segíteni fogja; de mind eddig egyetlen egy sorát sem láttam.

A jutalomkérdésekre már egy felelet küldetett; de nem tesz eleget. Vajky Urtúl hallottam, hogy ugyanazok Folnesicsnek német folyóírásában is, fontosságokra nézve különös ajánlásokkal s búzdításokkal kísérve, kihirdettettek. Azonban ha mind ezekkel nem segítettünk is, két esztendőre való darabok készen vannak nállam; azon üdő alatt pedig meg meg annyit összevgyűjtögetek; a szükségtől tehát nincs mit félnünk. Hogy ügyeketünk a Magyar Papságnál kedvet talált, abból eszre vehetni, hogy a 700. példából csak hatvan három maradt, azok is pedig bizonyosan elkelnek.

¹⁰⁴⁰ kerülni, <|a'|>

¹⁰⁴¹ Hogy |e'| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁰⁴² Értekez. |is| valamiv<el kedveskedgyen is> |vigyen| [Átírással javítva. Betoldások a sor fölött.]

¹⁰⁴³ két |elég| nagy |írott könyvből álló| <...> fontos gyümölcseivel kedveskedhetek. |Még ezekben Főtiszt. Urak állításimot megrostállyák és a Magyar mesterszavakat meghatározzák, én itthonn a munkát folytatom. [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁴⁴ Veszprémbe <és> |a'| mint meg, <és> |ígérté| és az Értekezésekbe |áde| [Betoldások a sorok alatt, korrektúrajellel.]

Oszitzky Urat tegye bizonyossá Uram Bátyám, hogy mihelyt az utak megjavulnak, ígéretemnek okvetlen eleget teszek; addig is pedig az Asszonyssággal együtt különösen tisztetem. A' szógyűjteményt már rendbe szedtettem, 's a' hol módomban eshetik, az Értekezésekben előre hintegetem. A' második kötetből már hat árkus került ki a' sajtó alúl; Jósef napi vásárra minden biztonnal elküldözgethetem. Hornyik, Kis, Szmodis, Küllei Urak tisztelik általam Uram Bátyámat; én pedig csókolom ezerszer, 's maradok holtig Veszprémben, Febr. 12 dikénn 1820.
sietve.

igaz tisztelője, 's baráttya
Horváth Kanonok m. k.

114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. február 23.

Die 23. Febr. 1820. Horváth Kanonok Úrnak.

Fő Tiszt. Apátur és K. Úr! Kedves Drága B. Uram!

Azon alkalmatossággal, mellyel Sággy Barátunk Fő Tiszt. Urnak könyveket küld, Ossitzky is szíves köszönettel és kézcsokkal vissza küldi a' Francia könyveket. *Deresert* Eggenberger meg nem kaphattya Bécsből: Sággy tehát azt gondolja, hogy Fő Tiszt. Úr a' magáét küldgye el nekem. De én más vélekedésben vagyok. Dereserre énnekem csak akkor lesz *elkerülhetetlen* szükségem, ha majd Gerhauserből *egészen* kifogyok. Ebben pedig van még egynehány Zsoltár kivált szorosan¹⁰⁴⁵ fordítani való. De úgy tetszik, hogy Egyházi Értekezések' számára elég Zsoltár is van már most egyszer Fő Tiszt. Úr' kezében, mellyekhez íme! kettőt ismét küldök. A' királyért való könyörgésre Sággy Barátunknak balsága buzdított fel, melly engemet¹⁰⁴⁶ a' múltt enyimekre is forrón megemlékeztetett. A' Zsoltárok most nállam egyébaránt is nyugszanak minden egyéb munkáimmal együtt: mert éjjel nappal azon vagyok, hogy a' Schmid' definitiói szerint már¹⁰⁴⁷ megmagyarított és legtöbbnyire a' Logicához tartozó mesterszavakat betű rend szerint *tisztán* leírjam. E' munka, minekutánna Fő Tiszt. Úrnak és a' kiknek ítélete alá azt vetendeni kívánja,¹⁰⁴⁸ helyben hagyását megnyeri; nem csak fontos része, hanem jeles talpfala is lesz a' *Nagy Lexiconnak*.¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴⁵ Zsoltár [kivált szorosan] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁴⁶ melly [engemet] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁴⁷ szerint [már] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁴⁸ alá [azt] vetendeni <tetszik> [kívánja] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁴⁹ *Lexiconnak*. <<Átírom majd a Magyar könyvekből szedett mesterszókrukl tett jegyzéseimet,> <...> [szedem rendbe,] dolgozom ki,> végképen és írom le tisztán hasonló szándékból. Hogy mink az Egyházi Lexiconnal olly könnyen bánnyunk, mint Marton a' magáéval, mellyel csak azért sietett, hogy az egész hazának, mint valaha Molnár és Páriz Pápai, az anyanyelvre nézve calvinista tónust adgyon, sem eszem, sem szívem helyben nem hagyhattya. Igaz, hogy az én plánumon szerint lassabban megy a' dolog, de bezzeg sikeresebben, olly annyira, hogy a' többi Magyar Lexiconokat mind homályba boríttya. Lassúsága mindazonáltal nem lesz még is olly szembetűnő, mint ha egyetlenegy ember maga dolgozna

Ossitzkyné csókolja kezeit Fő Tiszt. Úrnak, és azt üzeni, hogy a' jövő holnapnak közepe felé igazítson hozzánk egy Veszprémi jó alkalmatosságot, melyre¹⁰⁵⁰ virágmagokat, és virághagymákat bizhasson Fő Tiszt. Úr' számára. A' Georginiáknak töveit homokkal együtt egy ládácskába kell¹⁰⁵¹ tennie, hogy meg ne romoljanak. Kérdezteti azonn kívül Fő Tiszt. Urat, ha a' jövő ősszel¹⁰⁵² nem akarna kertyébe a' miénkből *valóságos Austriai sáfránt* átplántálni?¹⁰⁵³ Szívesen szolgál vele.

Tisztelem, csókolom mindnyájokat, és kiváltkép jótévedőimet. Nagyon szeretném hallani, ha Fő Tiszt. Hornyik, Kiss, Külley, Szmodis egészségesek? Hát Fő Tiszt. Úr hogy bírja magát? Én a' gyomromtól részint a' sok ülés miatt, részint pedig mivel már vénül, és így erőtlenedik, majdnem egész téleln sokat szenvedek. Szívesen csókolom¹⁰⁵⁴ Kedves Drága Barátom Uramot, és vagyok

*Levelemet de dato 18. Januar
reméllem, vette Fő Tiszt. Úr.*¹⁰⁵⁵

örök tisztelője

Az idevaló Káplán, Argauer, a' Pesti Gyűjtőknek nagy barátja, görbített szájjal mondta a' minap előttem¹⁰⁵⁶ az Érsek' Papjainak, hogy itt valakinél, kinek nevét elfelejtettem, Zsoltárokat látott, melyek a' Veszprémi Egyh. Értekezésekben fognak közre bocsáttatni. Hogy ezek az enyímek nem lehetnek, onnan tudom,¹⁰⁵⁷ mivel Fő Tiszt. Urakonn kívül senkinek sem adtam. Lonovits kívánta tőlem egyszer, de megtagadtam tőle azzal a' deklarációval, hogy a' mit én az Értekezések' számára dolgozok, azt előre¹⁰⁵⁸ közre még írásban sem bocsáthatom, a' nélkül, hogy az illendőséget meg ne sértsem. Dolgozik vallyon más valaki is számunkra Zsoltároknak?

rajta. Én gondolatimot nyalábonkint tisztán leírva <...> üdőről üdőre Fő Tiszt. Uraknak elküldöm; rostályák és határozzák meg, hogy munkáim bátorságosabban folyanak. Ez fáradságimot nagyon megkönnyíti, a' munkát pedig kimondhatatlanul sietteti; mert átesvén a' *részeknek* criticájánn, ezekből csak <...> egymás után ki lehet majd írhatnom a' rideg szavakat és nyalábonkint a' nyomtatónak adnom.> [Többszörösen áthúzott szakasz.]

¹⁰⁵⁰ melyre <külömbféle>

¹⁰⁵¹ kell <tennünk>

¹⁰⁵² ősszel <nem tetszene>

¹⁰⁵³ átplántálni? <Szolgálhat> <[...] belőlle>

¹⁰⁵⁴ csókolom <Fő Tiszt>

¹⁰⁵⁵ vagyok | *Levelemet de dato 18. Januar reméllem, vette Fő Tiszt. Úr.* | [Sorok közé írt utólagos betoldás.]

¹⁰⁵⁶ előttem <L>

¹⁰⁵⁷ tudom, <hogy>

¹⁰⁵⁸ előre <kö[...]>

115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. február 26.

Die 26. Febr. feleltem Horváth Úrnak feleletére de dato 12. Febr.

Fő Tiszt. A. és K. Úr. K. D. B. Egynehány nap előtt felküldöttem Sággy Barátunknak a' Francia könyveket egy levelemmel együtt, mely amazokkal és más könyvekkel¹⁰⁵⁹ együtt különös alkalmatossággal Veszprémbe vitessen. Ámde Sággy kapta magát, ammint nekem azután mondotta, 's a' levelet a' magáival együtt a' postára adta, és így csak haszontalan költséget okozott. Megszidtam már érte. Erre tegnap Fő Tiszt. Úrnak böcsös írását hozta hozzám de dato 12. Febr. melyből Ossitzky' Fia mellett tett barátságos lépéseit¹⁰⁶⁰ örömmel értettük, és tiszta szívből hálállyuk. Az Anya kíváltkép szíves kézcsókolással érzékenyen köszöni. A' Fiút ma vagy holnap irandó levelemben ezekről tudósítani fogom, hogy a' magáét ő is meg tegye.

Ha Döme Kanonok Úr műdarabokat ígért, szavát meg is tartya. Hogy már több ilyen folyóírások, mind németek, mind magyarok, hajótörést szenvedtek, a' tudós világ előtt ösmeretes.¹⁰⁶¹ Innen történt, azt tartom, hogy elejente a' Praenumeránsok' száma kevés volt. A' második, harmadik kötetnek közrebocsátásával ezek minden bizonnyal megszorodnak. Innen van az is, hogy eddig az öszvemunkálkodásra kevesen állottak öszve; de ezeknek száma is nagyobb lesz. Hogy ezek úgy megszorodgyanak, mint az olyan folyóírásoknál, melyekben¹⁰⁶² a' műdarabok alá a' szerzőknek nevei kitétetnek, nem hiszem: de szeretem is, mert ez a' munkának tartósságot ígér. A' Kassai M. Muséumnál tapasztaltam én azt, hogy a' névnek kinyomtatása több előhasú szerzőcskét bűjtatott fel az öszvedolgozásra, kik, ha középszerű vagy éppen gyáva szüleménnyek¹⁰⁶³ praeferenter ki nem adattak, hásártoskodásokra fakadtak, és a' jobbakat az ügykezetnek a' folytatásátul elijesztették. A' ki¹⁰⁶⁴ az Egyh. Értekezéseknek műdarabokat küld, a' nélkül, hogy alattok nevét tündöklenni látni kívánnya, az nyilván megbízonyította, hogy nem magát, hanem az Értekezéseknek nemes czéllját keresi; és az illyentől, ha mindgyárt nem remek tudományos munkát, legalább szívnesesítőt és istenességre oktatót¹⁰⁶⁵ legbátrabban várhatunk.

A' jutalomkérdésekre nézve szabad legyen egy jegyzést közlenem, melyet, ha előre róllok valamit tudtam volna, jó korán előterjesztettem volna. Mivel még a' Magyar mesterszavak nincsenek úgy meghatározva, hogy *közönségesen bevett és ösmeretes* szavak lehessenek;¹⁰⁶⁶ jó volna a' jutalomkérdéseket nem csak Magyarúl, hanem Deákul is kitenni, mivel Papjaink a' Theologiat Deákul tanúllják; azután pedig ugyanazon jutalomkérdésekhez azt is függeszteni, hogy a' feleletek Deák nyelvenn is elfogadtatnak, és

¹⁰⁵⁹ amazokkal [és más könyvekkel] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁶⁰ lépéseit <meg>

¹⁰⁶¹ ösmeretes. <I>

¹⁰⁶² melyekben <...>

¹⁰⁶³ szüleménnyek <az[...] és>

¹⁰⁶⁴ ki <nekünk műdarabok>

¹⁰⁶⁵ szívnesesítőt [és istenességre oktatót] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁶⁶ le<gy>|hess|enek [Betoldás a sor fölött.]

ha a jutalmat elnyerik, mitőlünk veszprémiektől¹⁰⁶⁷ Magyarra fordíttatnak, és az Értekezésekben Magyarul Közre is bocsáttatnak. Ha ezenn kívül azt is meg lehetne ígérni, hogy különös könyvecske gyanánt a' Deák is kinyomtatattatik, és áruba bocsáttatik, még jobb volna. Miért? A' Tót és Német Papoknak nagyon nem tetszik az a' mi országunkban, hogy az Értekezések Magyarul íratnak, meg nem gondolván, hogy a' Magyar eretnekek ellen elkerülhetetlenül szükséges anyanyelvünköt védfegyvernek éle-síteni. De ha¹⁰⁶⁸ Nemmagyar Papjainknak legalább a' jutalomkérdések által mód nyújtatik arra, hogy az Egy. Értekezésekben részt vehessenek, lehetetlen, hogy meg ne juhászodgyanak és ügyekezetünkhöz szítani ne kezdgyenek. E' környüállást a' jutalomkérdésekre nézve már a' 2. kötetben, ha tetszik, meg lehet próbálni, és a' feleletek' be-küldésének üdöhatárát továbbra nyújtani. De azt sem tartanám tanácsosnak, hogy a' jutalomkérdések megszorítottassanak. Három egy esztendőre untig elegendő. Attúl, hogy az Értekezések a' műdarabokból kifoggyanak, a' jó Isten tudgya, micsoda belső előérzésből: ¹⁰⁶⁹én valóban félni nem tudok. De Azt¹⁰⁷⁰ tudom, ¹⁰⁷¹hogy két esztendő múlva, mellyekre a' darabok Fő Tiszt. Úrnál már készen fekszenek, én is, – ha az Istennek tetszik, hogy életben, békességben, ¹⁰⁷²egésségben, és nem szűkölködésben megtartson, – befejezván az Egyházi Szókönyvet, úgy neki keseredek az új darabok¹⁰⁷³ készítésének, hogy Szammer Klára nyomtatni sem győzi. Ha originálist nem készíthet-tek, legalább fordítok mindent, a' mit Fő Tiszt. Úr töllem kívánni fog.

A' Szógyűjteményből nagyon jó előre az Értekezésekben a' mesterszavakat hinteget-ni; de mivel az *Extractusban* az okokat elő nem terjesztettem, a' hintegetésnek nehezen lehet olly terjedő foganattya, mint majd a' 3. kötetben lessz, hol már Fő Tiszt. Úr abbúl, a' mit most végképen¹⁰⁷⁴ kidolgozva tisztán leírok, a' mesterszavakról tetszése szerint puskázhat. Most már Schmidtől csináltt és betűrendbe szedett Szótárkámnak D betűjét purizálom; majd azután a' Szógyűjteményt veszem így¹⁰⁷⁵ elő, és tisztán leírván ezt is, olly karba hozom, hogy minden *szóru*lt tett jegyzéseimet egyenesen¹⁰⁷⁶ a' Nagy Lexiconba lehessen iktatni és kinyomtatni.

Fő Tiszt. Hornyik, Kis,¹⁰⁷⁷ Külley és Szmodis Uraknak róllam való barátságos meg-emlékezését nagyon böcsülöm, és szívesen köszönöm. A' két öreg Urnak kezeit és ifabb Uraknak arczeit, az én Kedves Barátomnak, Horváth Jankó Kanonok Úrnak pedig egész orcáját öszve meg öszve csókolom.

Lelkeském! az Érsek e' napokban leküldötte hozzám Lonovics Urat, Coeremo-niáriussát szíves örvendezésével, hogy egy Bécsi Újságban (Vaterländische Blätter), mellyeknek Sartori Úr a' Redactora, az Egyh. Értekezések igen szépen megdicsértetnek.

¹⁰⁶⁷ mitőlünk [veszprémiektől] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁶⁸ ha <.>

¹⁰⁶⁹ [elő]érzésből [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁷⁰ [De] Azt [Betoldás a lap szélén.]

¹⁰⁷¹ tudom <egyedül>

¹⁰⁷² <és> békességben

¹⁰⁷³ darabok<...>

¹⁰⁷⁴ most <már> [végképen] <egészen> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁷⁵ veszem [így] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁷⁶ jegyzéseimet [egyenesen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁷⁷ Kis, <Szmodis és>

Megvané Veszprémben ezen Újság? Ha nincsen, elkérem az Érsektől, és kiírom belőlle a' mi minket illet. NB. Seiller 30.f.¹⁰⁷⁸

Ezzel etc.¹⁰⁷⁹

Ha *Folnesist* az Egyh. Értekezések' részéről senki sem kérte meg, hogy ezeknek Jutalomkérdéseit megdicsérje, ajánlya 's a' t. semmire sem lehet egyébre magyarázni, hanem hogy már régen fűhöz fához kapkodván, a' Veszprémi Értekezések' árnyéka alá akar folyamodni. Őtet itt szegényt, mint phantastát, még a *jobb* szemes emberek is nevetik. Már mikor folyóírását kezdette, a' hiradásban is megkérte, nem csak a' Pápista Papokat, hanem a' Protestáns Prédikátorokat is, hogy társaságába állyanak. Ezzel tehát elérulta, hogy azoknak czéllya, kik őtet szerszámnak választották, nem a' Catholicismus, hanem a' Christianismus, és így amaz *unio* volt, melyet a' Berlíni Calvinisták a' Német Lutheránusokkal *ad speciem* (mert sokáig nem tart) azért kötöttek, hogy a' Német Catholicusokat is magokhoz csábítsák, vagy ha jó szerivel nem akarnak, végtére mint megerősödött uralkodó felekezet,¹⁰⁸⁰ kényszerítsék is. Folnecsics' Folyóírásának a' tendentiája szinte az, melly a' Bibliai Társaságoké, mellyek *mind a' három keresztény vallásnak*¹⁰⁸¹ *eggyaránt szolgáló szent Írásokat* nyomtatnak, és osztogatnak. Tavaly Januarius' elején Folnecsics egy műdarabot kapott egy Protestánstól, melyet folyóírásába iktatott, a' *gyermeknemzésnek módgyárul* im Geiste des Chrsithenthums;¹⁰⁸² 's noha különös parancsolattya volt, hogy *Trenka* Ur által¹⁰⁸³ censuráltassa, a' mit ki akar adni, ezt még is elkerülte, és a' mocskos sottiset¹⁰⁸⁴ Nagy Úrhoz vitte, ki alá is írta. A' *gyermeknemzés* a' Publicumnál nagy sensatiót csinált, 's mivel a' láрма nagy lett, az egész dolog a' Fels. Consilium' elejébe terjesztetett. Erre a' folyó írás töstént eltűltatott; de mivel Folnecsics a' félesztendőre való praenumeratiót¹⁰⁸⁵ már kezéhez vette és el is költötte, addig rí-mánkodott, még a' Consilium azzal, hogy a' folyóírásnak nevét megváltoztassa és ezentűl a' Censurát el ne kerüllye, megelégedett. Ezen ember Leányoskolát is tartott azelőtt a' Consiliumnak engedelmével, és nagy volt hozzá a' tolakodás; még két esztendő előtt egy¹⁰⁸⁶ Kisasszony, a' ki nevedéke volt, az édes anyjának azzal dűcsekedett fel, hogy már *szerelmes leveleket* is tud írni! Investigáltván a' dolog, minden tartózkodás nélkül declarálta e' különös Nevelő, hogy igen is! erre is taníttya ő a' leánykákot, mivel az ilyen levelek is a' jó neveléshez tartoznak im Geiste des Chrsithenthums.¹⁰⁸⁷ Azótátúl fogva óriás lépésekkel dőlt¹⁰⁸⁸ öszve leányiskolája, és el is tűnt. De a' Calvinisták' Istene úgy látszik, hogy csak még sem akarja szegényt elhagyni; mert e' felekeztnek egy Pápista ugyan de még is nagy oszlopa Professornak recommendálta a' Budai normális oskoláknak

¹⁰⁷⁸ illet. | NB. Seiller 30.f. | [Betoldás.]

¹⁰⁷⁹ [A levél hátralévő része utólagos hozzátoldásként szerepel a fogalmazványban a következő megjegyzések kíséretében: „Vide infra #”, illetve „Horváthio haec addidi”]

¹⁰⁸⁰ végtére [mint megerősödött uralkodó felekezet,] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

¹⁰⁸¹ *vallásnak* <sz>

¹⁰⁸² *módgyárul* [im Geiste des Chrsithenthums;] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

¹⁰⁸³ Ur<ral> [által],<mint> [Betoldás a sor fölött.]

¹⁰⁸⁴ és [a' mocskos sottise]t [darabot] | [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁸⁵ praenumeratiót <már új esztendőre>

¹⁰⁸⁶ egy <...>

¹⁰⁸⁷ tartoznak [im Geiste des Chrsithenthums.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁸⁸ dőlt <...>

második classissába. Ezeket Fő Tiszt. Úrnak csak *pro Directione* írom; mert nem jó volna vele vagy folyóírásával mélyebb¹⁰⁸⁹ szövetségbe lépni. E' nélkül egy szót sem szólottam volna; és most is úgy szóllok, hogy szavam Veszprémi Fő Tiszt. Barátim Uraim között maradjon, mert az egész Fol. veszedelmes egy felekezetnek az embere.¹⁰⁹⁰

Seilernek, kérem Fő Tiszt. Urat, küldjön a' nekem szánt Veszprémi ajándékkal, ha bátoraságos alkalmatossága lessz, a' második Áriáért egy kis jutalmat. Az elsőért harmincz forintot adott neki¹⁰⁹¹ Barátom Uram. Azt hallom, hogy Esztergomba megy, mint Regens Chori Ecclesiae Cathedralis: de ha igaz is, beszéllek én vele, hogy az Egyh. Értekezéseknek¹⁰⁹² Áriákat Esztergomban is csinállyon. – A' 3. kötet' számára csinállyake Egyházi Éneket? és miről?

116. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek h. n., 1820. február 26.

Vajky György Prépost Úrnak 26. Febr. 1820.

Fő Tisztel. Prépost Úr! Virág Benedek által vettem Fő Tisztelendő Úrnak ajándékát, és hogy ezért szíves köszönetemet megtegyem, kötelességemnek tartom. Róllam való Úri megemlékezését annál mélyebben érzem, annál nagyobbra böcsülöm, mennél tehetetlenebb vagyok illendő meghálálására. A' múltt esztendőnek végénn kezemhez vettem Sággy által ama' száz forintot is Fő Tiszt. Dréta Apátur Úrtól, melyek miatt, mikor Veszprémben voltam, általlottam, vagy inkább szégyenlettem Zirczre kirándulni, bármely nagy szívfájdalmomban telt, hogy Fő Tiszt. Apátur Úrnak tiszteletére nem lehettem.¹⁰⁹³ Levelében azt panaszlotta, hogy Sággy Úr e' száz forintról neki határozott tudósítást nem adott. Én e' nemes jutalmazását annyival nagyobb köszönettel vettem, mennél laposabb volt éppen akkorában kis erszényem. Hogy a' Nemzeti Museum nevében a' M. Nyelv iránt tett 4 kérdésre való Feleletemet, imént említett Fő Tiszt. Apáturoonn kívül, maga is¹⁰⁹⁴ Fő Tiszt. Prépost Úr, Tettes Takáts¹⁰⁹⁵ Úrral, kit különösen tisztetek,¹⁰⁹⁶ és Fő Tiszt. Horváth Kanonok Úrral előre megjutalmazták, most újra még egyszer köszönöm, mivel azt, a'mit előre láttam, hogy az én munkámat a' Pesti Calvinista Sanhedrim, a' nélkül hogy önnön magát meg ne pofozza, meg nem jutalmazhattya, valóban tellyesedni¹⁰⁹⁷ tapasztallyuk. A' M. Újságban N. 47. Anni 1819¹⁰⁹⁸ kitrombitáltatták már előre, hogy én e' *munka kiadásával megelőztem a' Feleletek eránt*

¹⁰⁸⁹ vele <közelebbbről>[|vagy folyóírásával mélyebb| Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁹⁰ hogy |szavam Veszprémi Fő Tiszt. Barátim Uraim között maradjon, mert az egész Fol. veszedelmes egy felekezetnek az embere.| [Betoldás a lap szélén.]

¹⁰⁹¹ neki <...>

¹⁰⁹² Értekezéseknek <...>

¹⁰⁹³ lehettem. <|Sággy[...].úr>

¹⁰⁹⁴ kívül, |maga is| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁹⁵ Takáts <Úr és>

¹⁰⁹⁶ Úrral, |kit különösen tisztetek| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁹⁷ tellyesedni <tudom>

¹⁰⁹⁸ Újságban |N. 47. Anni 1819| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

hozandó ítéletet, mintha csak azt volna szabad kinyomtatni, a' mit ők helyben hagynak,¹⁰⁹⁹ s *Hazánk Tudósaihoz* hát ők nem azok?¹¹⁰⁰ s a' *közönséghez folyamodtam, hogy igyekezetemről ítéletet hozzanak*. Ezt tehát színfogásúl veszik arra, hogy Feleletemet azok közül számkivessék, melyek az ígért jutalomért készítették. Más országokban a' jutalomkérdésekre való feleletek nem koldús módra írásban, hogy azt a' kérdezők, mint kegyelemeden adassák ki, hanem¹¹⁰¹ nyomtatásban küldetnek be.¹¹⁰² De ők a' többi tudós világnál jobbak sőt diktátorok¹¹⁰³ akarnak lenni. Ha én Feleletemet írásban küldöttem volna nekik, vagy elsikkasztották volna, vagy *dictatori ítéletek* által a' világ előtt azt hirdették¹¹⁰⁴ volna, hogy semmit sem ér. Ezt én előre látván, zsákban macskát nekik nem árultam. Egyébaránt hogy én a' munkát az ő ítéletek alá vettem, kitetszik az elejébe függesztett levélből, és több helyenn elő kerülő szóllításokból, melyekkel nevezet szerint¹¹⁰⁵ hozzájuk fordúlok. De legyen meg, a' mi lenni akar! munkámat¹¹⁰⁶ jótévőim barátságosan megjutalmazták, azok pedig, a' kik előítélet és indulatosság, vagy részrehajlás¹¹⁰⁷ nélkül olvassák, észgyőzőnek ösmerik, és követik. A' Pesti Sanhedrim nem a' nyelv' dolgát, hanem a' Calvinismusnak elhatalmasodását ügyeli, s a' Pápistákat oly ostobáknak tartja, hogy ezt át sem látták.

NB. Bocsásson meg Fő T. Prépost Úr, hogy illy buzgón írok. Tartozok én jótévőmnek e' munkámról egy kis számot adni.¹¹⁰⁸ Ezek után magamot Úri szívességébe ajánlom és örök tisztelettel vagyok F. T. P. Úrnak alázatos szolgája V. F.

117. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. március 4.

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Azon kellemes nyájasságból, melly szép leveleiben mosolyog, és játszik, örvendezve olvasom ki, hogy Kedves Uram Bátyám frissen van; legalább ha a' teste nehezedik is, lelke ifui elevenséggel röpköd a' világi bajok felett, és ez bennünket avval az édes reménységgel éltet, hogy a' mi Verseghynknek hosszú életet szánt az Ég!

¹⁰⁹⁹ *ítéletet*, [mintha csak azt volna szabad kinyomtatni, a' mit ők helyben hagynak,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁰⁰ *Tudósaihoz* [hát ők nem azok?] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁰¹ feleletek [nem koldús módra írásban, hogy azt a' kérdezők mint <...> [kegyelemeden] adassák ki, hanem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁰² be. <ha az eretneknek így tetszik>

¹¹⁰³ jobbak [sőt diktátorok] [Betoldás a sor fölött.]

¹¹⁰⁴ hirde<the>tték

¹¹⁰⁵ melyekkel [nevezet szerint] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁰⁶ munkámat <a'>

¹¹⁰⁷ előítélet [és indulatosság, vagy részrehajlás] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁰⁸ Calvinismusnak [elhatalmasodását ügyeli, s a' Pápistákat oly ostobáknak tartja, hogy ezt át sem látták. NB. Bocsásson meg Fő T. Prépost Úr, hogy illy buzgón írok. Tartozok én jótévőmnek e' munkámról egy kis számot adni.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Az Értekezésekben dolgozó tagoknak különös öröme lehet abból, hogy a' Nagy Méltós. Érsek Úr folyó írásunk iránt oly nagy kegyességgel viseltetik. Sartori Úrnak *Vaterländische Blätterjei* nálunk ösmeretlenek; annak okáért kérem Uram Bátyámat, ha lehetséges közöllye velünk azon darabot, mely bennünket illet. *Folnesius* Urat én nem is ösmerem, az első esztendőbéli *Zeitblätterjének* olvasója voltam ugyan, de mivel belőlle semmít sem tudtam tanulni, abba hagytam, 's azótatúl fogva még azt sem tudtuk, hogy él és ír. A' Zsoltároknak tudtomra senki sem dolgozik, de gyanítom Argauer Úr mondanása, honnan ered. Fő Tiszt. Poroszkai Váczi Kanonok Urnak munkája a' Zsoltárokról több esztendőttől fogva Budánn hever két nagy kötetben, de mind ekkorig, mivel még nem egész, Tek. Trenka Úrtól helyben hagyást nem nyert, hihető, ez a' Kanonok Úr akarná munkáját az Értekezésekben közrebocsátani. Ezt pedig abból gyanítom, hogy nekem éppen ő ajánlotta a' Töredelmes Zsoltárokat; de mivel én a' munkáját már láttam a' Revisor Úrnál, és az egészen Káldy fordítása a' jegyzések pedig felette hosszúak, Levelére akkép készülök felelni, hogy neki a' Zsoltárokról való Értekezést, melyhez Verseghynek remek fordítási hozzája lesznek ragasztva, és a' mellyből a' harmadik kötet számára négy árkus már ki is van nyomtatva, különösen megküldöm; a' példát meglátván, ha még ekkor is kedve lessz Bajnokommal verset futni, jól vagyon; ha nem önnkint letesz szándékáról; de én meg vagyok győződve iránta hogy bizonyosan elsínlik. Haszontalan! a' Zsoltároknak mind szoros mind szabad fordításában a' koszorú Verseghynek van eltéve.

A' jutalomkérdésekre tett észrevételei Uram Bátyámnak igen helyesek; de hisz azt én mind a' Jelentésben, mind az Előszóban már kihirdettem, hogy a' Feleleteket Deák nyelvenn is elfogadom; éppen oda célozván, hogy a' Tót 's Német Papjainknak is módot mutassak a' dolgozásban való részvételre; Uram Bátyám tanácslására azonban ezen ajánlásomat a' második kötetben teendő kérdéseknél ismét megújítom.

A' Lexiconnak készítéséhez a' jövő Vására ismét két segédkönyvet küldök. Az Egyik Verbőczinek 1691. eszt. Deák Magyar kiadása, mellynek végénn a' törvényes Mesterszavak magyaríttatnak meg; a' másik P. Zozimus Likvándinak a' *Deák és Magyar Theologiai 's Egyház-Törvényi Szó-Tárnak Próba-Tétele*. Posonyban 1802. – Adgyon az Isten erőt Kedves Uram Bátyámnak, hogy az Egyházi Szókönyvel a' Magyar Klérust, minél előbb megajándékozhasssa. Hogy munkálkodása mellett szűkölködést lászson, azt meg nem engedgyük. A' vásárra egyszersmind Uram Bátyámnak nállam letett 26 arannyát Seiler Úrnak honoráriumát is elküldöm.

Éneket csinállyáke [!] 's miről? azt kérdi Uram Bátyám! Hát a' szép *Stabat Materrül* már megfeledezett? Poétánk tudom ennél felségesebbet alkot, vajha osztán az Ária is annak méltóságos szomorúságához a' szomorú méltóságához szerencsésen legyen alkalmaztatva!

Tek. Trenka Urhoz a' múltt alkalmatossággal – melly által a' 26 aranyat is elküldöttem volna, ha azon száz forintt mellyeket én Uram Bátyámnak a' *Feleletért* honoráriumképen küldöttem, a' másik száz forintonn kívül, mellyeket a' nyomtatásbeli költségekre adtam, 's Uram Bátyám ammint ott létemben mondotta meg nem kapott, arra nem intett volna, hogy oly postára bizzam, ki egyenesen kezéhez viszi – a' múltt alkalmatossággal mondom ismét egy nyalábot küldöttem revisio alá az Értekezésekből; a' benne foglalt műdarabokból némelylek a' harmadik kötetbe tartozván, kérje meg nevemmel

Uram Bátyám a' Tiszteltt Urat, hogy azon írásokat a' Vásárig megvizsgálni ne legyen terhére.

Koncz József Egri Prebendárius a' Tudom. Gyűjt. az 1820. eszt. I. kötet. 39–40 old. helyben nem hagyható ifiúi tüzzel kelt ki az Egyh. Értekezések mellett némelly Egri Ócsárlói ellen. Tanullya ki Uram Bátyám, micsoda ember ez? A' tiszteltt Uraktól ezer meg ezer köszöntést, áldást; velem együtt mindnyájan egészségesek. Én pedig viszontag annyi barátságos csókot, a' hányat Uram Bátyám küldött

Veszprém. Mártz 4 dikénn 820

igaz baráttya
Horváth m. k.

118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. március 9.

Felelet Horváth Urnak de dato 4. Mart. 1820. levelére. de dato 9. Mar.

Fő Tiszt. Apát és K. Úr! K. D. B. U. Böcsös levelét de dato 4. Martii harmadnapra Sággy Barátunk által reggel vévén, elmentem azonnal ebéd után Ő Excellentiájához, az Érsekhez. A' kapuban öszevakadtam Igen Tiszt.¹¹⁰⁹ Palma Secretarius Úrral, ki a' nélkül hogy én kérdést tettem volna, önkint elbeszéllette az Egri Prebendatusnak Koncz Józsefnek egész dolgát. Pöstyényi Professor úr, kit Koncz a' *Tud. Gyűjt.*¹¹¹⁰ lepszkol, elégtételt kívánt az Érsektől. *Pálma* azt mondgya, hogy az Érsek erősen megdorgálta; hanem hogy az érdemlett büntetéssel megkímélte még is két okra nézve: úgymint a) mivel Ő Excellentiája attúl tartott – ezek Palmának a' szavai – hogy Koncz, a' ki a' nélkül is *fél* eszű, egészen meg ne tébolyodgyon; b) azután pedig, mivel ezen ember Ő Excellentiájátúl már a' nélkül is dimissiót kért a Megyéből ezen eset előtt, hogy¹¹¹¹ Mélt. Szepessy Püspökkel elmeheessen, ki ötet¹¹¹² magával akarja Erdélybe elvinni. Én a' Tudom. Gyűjteményt nem tartván, *Koncznak* bajvívását nem olvastam még; de Lonovicsnál nem sokára áttekintem. Fő Tiszt. Barátom Uramnak kérdésére mindazáltal, *micsoda ember tudni illik e' Koncz?* Palma' relatiója elegendőképen megfelel. Palmátúl azt az egyet hallottam, hogy Koncz Pöstyényinek még ama' szavát is elő hozza: hogy a' *Tud. Gyűjt. a' Calvinistáknak trombitája.*

Palma elmenvén Madarasi Püspökhöz, hol már Lonovics várta, én felmentem Ő Excellentiájához, ki szinte a' kanonokkal conistiónak¹¹¹³ okáért *billiardozott.* A' Veszprémi Fő Tiszt. Urak' nevével tiszteletet mondtam Ő Excellentiájának azzal a' kéréssel, hogy a' Bécsi Újságból engedgye meg nekem az Egy. Ért. Recensióját kiírnom, hogy

¹¹⁰⁹ által [reggel] vévén, elmentem azonnal [ebéd után] Ő Excellentiájához, az Érsekhez. A' kapuban öszevakadtam [Igen Tiszt.] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹¹⁰ a' [*Tud. Gyűjt.*] [Betoldás a lap szélén.]

¹¹¹¹ előtt, <mivel> [hogy] [Betoldás a törlés fölött.]

¹¹¹² Püspökkel [elmeheessen, ki ötet] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹¹³ [Bizonytalan olvasat.]

Veszprémbe elküldhessem. Nem csak ezt,¹¹¹⁴ hanem még azt is megengedte Ő Excellenciája, hogy az újságot magát elküldhessem, szíves köszönetét és köszöntését hozzá függesztvén, hanem sub expressa conditione, hogy Fő Tiszt. Úr ezen Újságdarabot az Érseknek mennél hamarább lehet, vissza küldgye; mivel be akarja köttetni.¹¹¹⁵ Maga kereste ki nekem e' kegyes úr a' kívántt és ide zártt Recenziót. Beszédközben még a' billiardnál, minekutánna az Érsek azt a' jegyzést tette volna, hogy a' Tud. Gyűjteménybe már sok *szemetet* kezdenek befogadni, azt kérdezte tőlem, ha tudom, kicsoda viszi¹¹¹⁶ most a' munkát? Feleletem az volt, hogy én ezen Urakkal ösmerős nem vagyok, hanem hogy hallásbúl Jankovics Urat tudom Igazgatónak, kinek két assistense van; úgy mint Diaconus Schedius Professor, ... az Lutheránus úgye? – Az Kegyelmes Uram; azután Subdiaconus Teisz, Calvinista, ki egyszermind Redactor is. Előtte Fejér, utánna Vas Professor Úr¹¹¹⁷ volt, Theologiae Professor; de ezt kimarták. Punctum! – Ő Excellenciájának kérdésére, ha Fő Tiszt. Barátom Uramnak vannak-e elegendő Praenumeránsai, és ha folytattya-e a' munkát, kivált ha olyan vetekedések támadnak az Egyh. Értekezések ellen is, mint a' Pestieknél; azt feleltem, hogy Praenumeráns a' Veszprémi Értekezésekre elég számos van; de hogy még többet várunk; a' mi pedig a' czivakodásokat illeti, hogy Fő Tiszt. Úr oda declarálta magát, hogy a' helyes recenziókat köszönettel veszi és a' megmutatott hibát megjobbítja; a' helyteleneket pedig megveti, és egy általlyában semmi sértő írásdarabot be nem fogad; nem vetekedések lévén az Ertekezéseknek czéllya, hanem az ifiú lelki pásztoroknak *sükeres oktatása, hitünknek dolga*, a' M. Anyaszentegyháznak jussai, *a' jó erkölcsnek gyarapítása*.¹¹¹⁸

Argauer' mondását a' Zsoltárokról olly világosan megfejtette nekem Fő Tiszt. Úr, hogy én rajta tökéletesen megnyugszok. Azzal, ha a' Zsoltárokból más is dolgozik, én bizonynyára egy csöppet sem gondolok, sőt szeretem; mert több szem többet lát. Én csak attúl féltem, hogy az én Zsoltáiraik talán írásban idegen kezekbe ne jussanak,¹¹¹⁹ minek előtte nyomtatásban kijönnek. Csak a'¹¹²⁰ sok leírással is úgy megrongáltatnak sokszor az ilyen kis műdarabok, hogy attyok meg sem ösmeri. Azonnkívül, ha a' leírás által megrontva okos emberek' kezébe jutnak, ezektől méltán megvettetnek, és rosszaknak hírezteltetnek, minekelőtte a' világra jönnek. A' jutalomkérdésekre nézve azt jegyzem még fel, hogy magokat a' jutalomkérdéseket is, nem csak Magyarúl, hanem Deákúl is ki kellene az Egyházi Értekezésekben tenni, hogy a' Németek és Tótok annyival könnyebben megérthessék. *Verböczit és Likvándit* elvárom; meglátom mikép alkudhatok meg velek. Higgye meg Kedves Drága Barátom Uram, hogy nekem is fő ügyekeztem és majdam indúlatos munkám az Egyházi Szókönyvnek elkészítése: de ha meggondolom, hogy mink a' helyes mesterszavaknak elfogadását a' sokféle húzó vonó Magyar

¹¹¹⁴ e[...] [Átírással javítva.]

¹¹¹⁵ mivel <ezen újságot> be akarja köttetni, <és Bibliotécájába helyeztetni> [Törlések, a vessző átírással javítva.]

¹¹¹⁶ viszi <már>

¹¹¹⁷ Vas [Professor Úr] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹¹⁸ *dolga*, [a' M. Anyaszentegyháznak jussai, *a' jó erkölcsnek gyarapítása*.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹¹⁹ kezekbe <jutnak> [ne jussanak] [Betoldás a sor fölött.]

¹¹²⁰ a' <...>

Szókoholóktól soha egyébkép nem remélhetjük, hanem ha azokat mind definitióikból, mind a Magyar etymológiából helyeseknek lenni meg mutattuk; e' gondolat után pedig az is eszembe tűnik, hogy ez sok és hosszas munkát kíván; mert csak maga *Schmid Logicája* tesz talán 18 apróra írott árkust, ama' nagy papirusból, melyet nekem Fő T. Úr Veszprémbe adott; ugyanannyit talán a' régi Magyar Könyvekből öszveszedett mesterszavaknak criticája, és a' példák, melyek e' könyvekből kivonattak. Ha tovább azt kérdem magamtól, Hol van még a' Dogmatica? hol a' Moralis? hol a' Psychologia? hol az Egyházi és Magyar Törvény? majd hogy kétségbe nem esek.¹¹²¹ Igaz, hogy a' Moralisnak és Psychológiának fundamentoma meg van már Schmidben¹¹²² a' mesterszavakra nézve nagy részént téve, és hogy a' Dogmaticában kevés szükségünk lessz a' rövid definitiókon kívül a' hosszasb fejtegetésre: de bezzeg a' Törvényben hová legyek, ha a' Vármegyéktől kiadott tarka barka mesterszavakra jutok, melyek a' tudományos nyelvből úgy sírnak ki némellykor,¹¹²³ mint a' Tót legények in Examine Clericali az¹¹²⁴ *izéli* verbum, mikor e' mondást: *filius prudens laetificat matrem* kinnyanban imígy fordította: *az a' fiú az az okos meg — az anyát.* De mind ezek után mit csinálunk majd az ilyen *tökélletes* ugyan, amint reménylem, de *nagy* munkának kiadásával: A' költség az Egészre sok; és így az *Előfizetés* is nem kevés. Részenként kiadni péld. ok. *három* kisebb¹¹²⁵ szakaszban, és így az előfizetést is részenként kérni tanácsosabb lessz. De mind ezekről világosabban megérthetjük majd egymást akkor, mikor *Smid Logicájának* Magyar Lexiconnyát elküldhetem, melyből már az *M.* betűt írom tisztára.

A' két száz forint iránt, melyeket Fő Tiszt. Úr a' Feleletért küldött, így volt a' dolog. A' nyomtatásért küldött száz forint Sággy Barátunknál maradt;¹¹²⁶ a' másik száz forinttal ugyanazon Barátunknak voltam adós hat öl fáért; ez is tehát nálla maradt. De azért nem mondhattam ám, hogy meg nem kaptam; sőt mindgyárt akkor, hogy¹¹²⁷ elküldötte Fő Tiszt. Úr, kötelességem szerint szívesen meg is köszöntem. Fő Tiszt. Dréta Apátur Urat illette akkor az én panaszom, hogy tölle az ígért száz forintot meg nem kaptam, ki e' sommát valóban nem is hamarább, hanem csak a' multt esztendőnek végénn adta meg. Azonban, hogy Fő Tiszt. Úrnak e' vélekedése arra birta jó szívét, hogy nekem az aranyokat *csak bátorágos* alkalmatossággal küldgye el, nagyon szeretem; mert meg nem

¹¹²¹ a' [helyes <...>] mesterszavaknak elfogadását <...> a' sokfelé húzó vonó Magyar <Szóköltőktől> [Szókoholóktól] soha egyébkép nem remélhetjük, hanem ha azokat mind definitióikból, mind a' Magyar etymológiából helyeseknek lenni meg <nem> mutattuk; e' gondolat után pedig az is <szemembe> [eszembe] tűnik, hogy ez sok és hosszas munkát kíván; mert csak maga *Schmid Logicája* tesz talán 18 apróra írott árkust, [ama' nagy papirusból, melyet nekem Fő T. Úr Veszprémbe adott;] ugyanannyit talán a' régi Magyar Könyvekből öszveszedett mesterszavaknak criticája, és a' példák, melyek e' könyvekből kivonattak. [Ha tovább azt kérdem magamtól,] Hol van még a' Dogmatica? hol a' Moralis? hol a' Psychologia? hol az Egyházi és Magyar Törvény? [majd hogy kétségbe nem esek] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

¹¹²² már [Schmidben] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

¹¹²³ nyelvből [úgy sírnak ki némellykor] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

¹¹²⁴ Clericali <ama> az

¹¹²⁵ [A kéziratlap tetején Verseghy autográf megjegyzése: „A' Veszprémbe írt leveleknek Folytatása”]

¹¹²⁶ maradt; és így erről mondhatom, hogy>

¹¹²⁷ hogy <.>

tudnám magamot könnyen vigasztalni, ha illyképen¹¹²⁸ kárt vallanék. Tavaly ilyenkor a' 350 forint Pensiomhoz még 50et resolvált Ő Felsége; és azótától fogva 75 forinttal *kevesebb* pensióm van, mint az előtt! Ezen aenigmát nagyon megnevette tegnap az Érsek, ki maga is nagyon előmozdította tavaly e' kérésemet. Az történt tudni illik, hogy mikor nekem 50. forinttal több resolváltatott, egyszersmind az a' parancsolat is jött, hogy a' kiknek eddig 150. f. procentralis¹¹²⁹ adjútája volt, ezentúl csak száz legyen. Isten neki! hiszem én, hogy el nem hagyják szegény fejemet a' Magyarok Pápista¹¹³⁰ Istene, és ennek Veszprémi Szentyei. Tek. Trenka Úrhoz maga ment Ságby Barátunk, és megkérte, hogy Vásárig a' műdarabot megvisgálja. Pálma és Lonovics engemet különösen megkértek, hogy nevekkal Fő Tiszt. Barátom Uramot megtiszteljem. Nagyon esdekelve kéri Fő Tiszt. Urat, hogy őket szeresse és tisztelői közé befogadni ne¹¹³¹ átallya. Derék két Magyar szívű és ébredt eszű Papi ifjú emberek, kiknek szíves barátságával nagyon és igen örömet élek. Ossitz. és az Asszony csókollyák Fő Tiszt. Úrnak kezét. Az utóbbik ma már elkészítette az inscriptiókkal együtt a' virágmagokat Kedves B. Uram' számára, melyek Schamburgi, Baldensteini és Florentiai productumokból állanak. Bajlódgyon velek I. T. Fliszár Professor Úr, Fő Tiszt. Urnak kertyében.¹¹³² A' Georginákat ezekenn kívül ládácskában a' homokkal együtt kell küldenünk; a' miről a' bejövendő alkalmatosságot jó lessz Veszprémben előre tudósítani.¹¹³³ A' 3. kötet' számára tehát a' *Stabat Mater* énekhez fogok, ammint K. B. U. kívánja. Seiler már nekem megígérte, hogy ha Esztergomba megy is, áriákkal szívesen szolgál. Tisztelem, csókolom Veszprémi jótévőimet és jóakaróimat. Fő Tiszt. Úrtól azt a' barátságot kérem, hogy kinyomtatott munkáival engemet meggazdagítani ne sajnállyon. Gróf Fest. Úrrúl mondott Halotti Prédikátiója megvan. Ezzel tiszta szivemből csókolom és vagyok etc.

119. Horváth János – Versegby Ferencnek
[h. n., 1820. március 9. és március 17. között]

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Böcsös Levelébe zárva vettem az Egyh. Értek. Bécsi Recensióját, melynek kegyes közléséért a' Nagy Méltós. Érseknek, Ő Excellentiájának kezeit alázatosan csókolom, 's azt ime ezennel ismét visszaküldöm. Közlöttem a' Mélt. Kurbélyi György Püspök Úr Ő Nagyságával is, 's a' mennyire Titoknokjátúl értettem, Kedves Uram Bátyám felül igen kegyesen gondolkodik. Mink csak plántállyunk, öntözzessünk; reménylem a' nevedést is meg adgya az Úr.

¹¹²⁸ magamot [könnyen] vigasztalni, ha [illyképen] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

¹¹²⁹ f. [procentralis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹³⁰ Magyarok [Pápista] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹³¹ ne <...>

¹¹³² számára, [mellyek Schamburgi, Baldensteini és Florentiai productumokból állanak. Bajlódgyon velek I. T. Fliszár Professor Úr, Fő Tiszt. Urnak kertyében.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹³³ tudósítani. <Ha ezen ide zárt>

Küldöm ez úttal először az Értekezéseknek második kötettyét. Hogy Ő Cs. Kir. Fő herczegségének, Uram Bátyám a' Papságra nézve hasznosan mutathassa be, némelly környüállásokra kell figyelmetessé tennem Uram Bátyámat. Úgy vélem tudgya azt, hogy a' Tek. Nem. Pest Vármegyének azon Deputátiója, melyre a' Felséges Rendeléshez képest leendő kidolgozása a' vokсок által való Tisztválasztás, Restauratio módgyának bízva volt, a' voksolók közül a' nemtelen születésű Papokat kirekesztette; 's azzal az állítással, hogy a' Verböczi I. Része 2 dik cikkelyében előforduló nevezet *et Rectores Ecclesiarum*, mint synonymumja a' Praelatusi névnek, nem a' Plébánosokat jegyzi – úgy mint a' kik az ő vélekedések szerint *Altaristáknak* nevezettek, az ő projectumjoknak elfogadására reá bírták. Erre való nézve, a' mi ennek megczáfolására az első Értekezésekben a' 90 oldaltúl fogva egész végig, felhozatik, azt szükséges a' Fő Herczegnek legnyomósabban elejébe terjeszteni.

Ide van továbbá kapcsolva az öreg Verböczi, melynek 548. oldala után egy betürrt 26. aranyos cikkely következik.

Ezt vizsgálja meg legelsőben is Kedves Uram Bátyám, 's szeresse azokat, a' kiknek általok csak szerető szívek példáztatik. Következik Likvándinak Egyházi Szókönyve; arra az üdöre elég, a' mit tett. Végre a' hordó, a' mely Oszitzky Urat illeti, kit az Asszonnyal együtt szívesen tisztelik.

Munkáimmal kíván Uram Bátyám gazdagítani? – Lelki Pásztori foglalatosságaim, az írásra nekem kevés üdőt engedtek, 's azokonn fellül pedig még világi hivatalt is viseltem; azokból tehát sem nagyobb ideákat, sem tiszta Magyarságot, sem igaz orthographiát nem tanulhat; én mind ekkorig csak az ügyekezethnél vagyok. Írásmódom, – úggymint a' ki azt a' francia classicusok után kezdtem formálni, a' mi nyelvünkben néha szinthe duzmadt; a' tollat akkor kezdtem forgatni, mikor az Orthographiánkban, Grammatikánkban a' legnagyobb habozás, 's határozatlanság uralkodott; 's mivel az újabb Filozofia szerint készült könyvek forogtak leginkább kezemben az ő homályos kifejezéseikből is csúsztak néha némelly, közönséges értelmesség nélkül szükölködő gondolatok észfogások 's magyarázások műdarabjaikban. Ihol, mit küldhetek én Uram Bátyámnak, saját egyenes kinyilatkoztatásomból megértheti. A' mit pedig a' régi Magyaroknak vallásbeli 's erkölcsi állapottyról; a' Pannoniai Hierarchiáról a' Magyarok bejövetelekor, 's a' Pannoniai népeknek megtéréséről írtam, az a' Tudományos Gyűjt. van. Én ezek iránt a' közönségnek vélekedését akartam tudni, hogy utóbb a' Magyar Szent egyház Történeteinek írásához bátrabban foghassak; de az elsőre egyebet sem mondott a' Bécsi Recensens, hanem csak ama' bírói szót: *sehr interessant*. Valamint a' Ékesenszólásról írtt Értekezésemre a' Halai Litteratur Zeitung: *Trefflich*. Azonban, hogy legyen valami Uram Bátyám kezénél, a' mi néha néha tökéletlenségeimre emlékeztesse, 's buzdítsa a' nagy munkában való segítségemre, a' melyet a' legnemesebb, legtisztább szándékkal kezdtem, íme a' mik kezemnél voltak, megküldöm. Éppen innen van, hogy a' Szókönyvet szinte indúlatosan várom; 's nagyon szeretném, ha a' filozofiai mesterszókat minél előbb megkaphatnám, úggymint a' ki egy filozofiai tárgynak, a' képző erő erkölcsi művelésének, kidolgozásához készülök; mert ökelme az emberek boldogságának, 's boldogtalanságának a' fő *factora*. A' mi nélkül ellehet Uram Bátyám kész munkájából, ezennel talán azt el küldhetné, hogy a' harmadik kötetben is, melynek nyomtatásához töstént hozzá fogunk, hasznát vehessem.

Valakikről emlékezett Uram Bátyám, mindnyájan tisztelik; Hornyik Úr még arra is kéri általam, hogy e' két Levelét kézhez szolgáltatni méltóztasson. Mivel pedig Dér Imre Pestenn tanul, tesszen azt magához hívatni, 's neki penes reversales super perceptis litteris adni által a' levelét.

A' bizalom, melly Uram Bátyám iránt nőttön nő szívemben, meg meg egy új kérésre bátorít. Palesztína leírását, mellyet egy derék fiatal Pap készített, nevezetesen Jerúzsálem' környékét, én Tassó festéseivel akarnám kiékesíteni, ammint azokat Chateaubriand is hasznolta a' maga utazásainak kellemetesítésére Uram Bátyám olaszul is tud, méltóztasson e' végre az ide csatlott [!] harmadik kötettyéből mindgyárt az első levélenn lévő a' 15-dikenn a' két sorból a' 16-dik old. a' két sorból, a' 24 dik old. a' nyolcz sorból a' 26-dikonn ismét nyolczból álló darabokat Magyar Hexameterekben fordítani, 's mikor elkészülnek nekem megküldeni.

Többször ezerszer csókolom Kedves Uram Bátyámat, 's különös tisztelettel maradok baráttya, híve

Horváth m. k.

Igen Tiszt. Pálma 's Lonovics Uraknak felőlem való szíves megemlékezéseket köszönöm, 's őket viszontag barátságos indulattal üdvözlöm.

A' Fő Herczeg, 's Beckers Ó Excell. exemplárja a' Sággy nyalábjában van, hogy azokat szinte azonkép, mint az elsőket, beköttesse.

A' Látogatók nállam annyi zavargást okoztak éppen midőn e' Levelét írtam, hogy több dolgokról megfeledkezvén az egész nyalábot fel kellett légyen bontanom, 's a' mik elmaradtak, hozzája toldanom.

1) Seiler Ur honoráriumát in fl. 30. ide rekesztem szíves köszönetem mellett.

2) Az Egri nyalábban Cancelláristám elfelejtette megjegyezni, a' czédulácskát is az iránt ide kellett toldanom; méltóztasson azt a' nyalábokkal együtt Pálma Urnak kezéhez adni.

3) Sággy nyalábjából kimaradt a' Jankovics Miklós Urat illető két kötet; ezt Sággy Barátunk átküldi Pestre.

[Benne cédula:]¹¹³⁴

Alul irt hogy Fő Tisztelendő Hornyik János Kanonok és Lektor Ur Eő Nagyságának nekem intézett azon Levelét, melly F. Tisztelendő Verseghy Ferencz Urhoz küldetett ugyan attul által vettem, meg esmérve bizonyítottam Pesten 23dik Mart. 1820.

Dér Imre

¹¹³⁴ [Horváth Konstantin megjegyzése.]

**120. Smodiss János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. március 13.**

Nagy Tiszteletű Ur!
Kedves Uram Bátyám!

Azon szíves óhajtások, melyeket Horváth Barátunk által Uj esztendőre Kedves Uram Bátyámtul kaptam, minthogy azokra magamat érdemetlennek véltem lenni, egy ki artza pirulásra vonzottak volna, ha ember, 's Pap társához ki mutatott igaz szívét első alkalmatossággal bőven nem tapasztalhattam volna. Viszszonzom mind azon jókat melyeket nékem kívánt Uram Bátyám, azon átokkal, hogy az idén, a ma jó Ossitzky Urral, kit ezerszer tsókolok, – több hetekig legyen szerentsénk Veszprémben. Addig is nagyra betsült szíves Barátságát ki kérvén meg különböztetett tisztelettel vagyok

Kedves Uram Bátyámnak
Weszprimben Martius 13kán 1820

szíves tisztelője s barátja
Szmodis János mp.
Weszpr Kanonok

**121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. március 18.**

Fő Tiszt. Horváth K. Úrnak Levelére, melyet 17. Martiusban a' borral és pénzzel együtt vettem. Budánn 18. Mart. 1820.

Fő Tiszt. Apátur és Kanonok Úr! Azon órában, hogy tegnap az ifjú Bencsik¹¹³⁵ Kedves Barátom Uramnak szekerét házunk' elejébe vezette, felszaladtam az Exemplárisokkal Ő Excellentiájához az Érsekhez, ki Fő Tiszt. Barátom Uramot különösen tiszteli. Senki sem lévén otthon Papjai közül, nem csak a' *Bécsi recensiót*, hanem még a' két nyalábot is magának adtam által az Érseknek, figyelmetessé tévén az első fontos és igen derekasan kidolgozott Értekezésre, melly egyszersmind¹¹³⁶ Verbőczinek 1. Rész. 2. Czikk. commentáriussa. Ennek olvasására úgy felhevítettem e' kegyes Urat,¹¹³⁷ hogy az eggyik nyalábot azonnal felnyittatta, és egy példázatot felvágatott. Még ez történt,¹¹³⁸ e' tárgyról nyílt szívvel beszélgettünk. Ő Excellentiájának van egy kis reménysége, hogy a' Generalis Gyűlésnél, mellynél a' Deputátiónak munkálkodása majd referáltatik, meg lehet talán akasztani a' dolgot, kivált ha, ammint én az Érseket bizonyossá tettem, a' Veszprémi Értekezésekből világos okokat lehet ellene felállítani. Elbeszéllettem én ezen alkalmatossággal az Érseknek, hogy a' Protestansok már nyakra főre szedik, kéregetik,

¹¹³⁵ Bencsik <.>

¹¹³⁶ melly [egyszersmind] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹³⁷ felhevítettem [e' kegyes Urat] [Betoldás a sor fölött.]

¹¹³⁸ történt, <.>

pénzenn is veszik, fenyegetésekkel is¹¹³⁹ facsarják ki a' Catholicusoktól a' Protestansok számára a' vótumokat. És ebből az következik majd, hogy Pest vármegye, mely a' múltt Restaurációnál két harmadrésére megprotestánsodott, a' jövőnél egészen Protestans lessz és így, mivel a' többi vármegye ezt¹¹⁴⁰ cynosurának tartani szokta,¹¹⁴¹ az egész¹¹⁴² országot oda birja, hogy a' Protestansoknak, a' Praedomíniumra való tendenciáját előmozdítsa. Ez meglévén gyönyörű Diétát várhatunk. Én az Erseknek mondtam, és Fő Tiszt. Barátom Uramnak is mondom, hogy e' dologban a' Papságnak nem kell késedelmeskedni, hanem jó koránn a' Királyhoz folyamodni, és a' generális gyűlésnél, ha¹¹⁴³ okokkal semmire sem mehetnek, solemniter protestálni.¹¹⁴⁴ A' következőt Fő Tiszt. Úrnak magának írom, hogy nevemnek elhallgatásával vele suis locis élylen, és hogy erre a' Papságot figyelmetessé tegye. A' Protestánsok, ammint vén farkas létemre mind saját károm, mind idegen tapasztalások¹¹⁴⁵ után minden lépéseikből világosan látom, nagyon is jól tudgyák az ő ügyekezeteiknél, hogy *okokra* nem támaszkodhatnak; és erre nézve az okokra nem is hajtanak, hanem¹¹⁴⁶ kígyó utakat keresnek, hogy azokonn a' nyilvánvaló opiniót számokra formálhassák, a' Catholicus világiak és papok közül anynyit, a' mennyit csak lehet, akármelly törvénytelen módokkal részekre hódíthassanak, és *nagy protectiókra* szert tehessenek, a' minő a' Cabinétben Stift, a' legújabb hírek szerint.¹¹⁴⁷ E' titkos útakonn *szerencsésen* járván imitt amott már *hatalmaskodnak* is. Illyen ügyekezeteiket pedig olly kicsinsységek által eszközlik meg, hogy a' jámborúl gondolkodó felekezet nem is tartya méltónak, hogy¹¹⁴⁸ azokra figyelmezzon. *Péld. ok.* Mikor a' fellyebb említett Deputatio tartatott, egy Névetlen által adatták be a' Palatinusnak a' Papság jussai¹¹⁴⁹ ellen czélozó írást, melyben Verböczinek fellyebb említett textussa esztelenül magyaráztatik. Természetes következése volt ennek, hogy ezen írást a' Palatinus a' Deputációnak átküldötte Pestre; és ez volt, a' mit ők végbe vinni akartak; mert azótátúl fogva a' Catholicusokat azzal döbbsentik, és az egész világnak azt az opiniót sorolják fejébe, hogy a' Palatinus *maga* kívánta¹¹⁵⁰ ezen írásnak átküldése által, hogy a' nemtelen Papok a' voksolástúl kirekesztessenek.¹¹⁵¹ Nem Machiavellismus ez? Mikor Herczeg Berrinek megölését az Újságok hirdették, a' Protestánsok Pestenn azt az ördögi hirt költötték melléje, hogy a' Bourbon Háznak¹¹⁵² illy módonn való kiírtását a'

¹¹³⁹ is <sarczollyák>

¹¹⁴⁰ ezt <mind>

¹¹⁴¹ tart<ya>|ani szokta| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁴² egész <országnak>

¹¹⁴³ ha <többet ve>

¹¹⁴⁴ protestálni <száz egész dolgon a' Diétához tartozó kérdésnek d[...].b[...]i[...]>

¹¹⁴⁵ saját <okulásim> |károm,| <t[...]> mind idegen tapasztalások<búl> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁴⁶ nézve |az okokra nem is hajtanak, hanem| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁴⁷ tehessenek |a' minő a' Cabinétben Stift, a' legújabb hírek szerint.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁴⁸ hogy <még>

¹¹⁴⁹ Papság |jussai| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁵⁰ kívánta <hogyan írtott panasz>

¹¹⁵¹ kire<s>kesztessenek

¹¹⁵² Háznak <ki>

Francia Pápista Papság tökéltette el, és már végbe is kezdette vinni. És ezen opiniót e két városban a Protestánsoknak Apostoli még most is házról házra viszik. Akár igazak legyenek, akár nem, a Maximák, melyeket nem rég a világ és kivált a Protestáns¹¹⁵³ Írók a jesuitáknak tulajdonítottak, azt mindenből látom, hogy a Protestánsok egész Európában, és kivált nállunk a Calvinisták *használó* Maximákat dolgoztak ki magoknak, hogy tendenciákat előmozdíthassák. Hogy a jacobinismus, melybe¹¹⁵⁴ én is az ilyenekben majdnem ostobaságig járatlan ifjú ember létemre¹¹⁵⁵ bele keveredtem, nállunk a Calvinisták plánuma volt, kik erre, mint a majom a macskának a lábát a forró gesztenyének kikaparására, Catholicus *kézműveseket* választottak, a mi Udvarunk jól tudja. De a mit akkor végbe nem vihettek, azonn most más plánum szerint¹¹⁵⁶ erősen dolgoznak, a Papságnak megrontásánn, ha mindgyárt a Constitutióknak sérelmével is, melyből, hogy a trónusnak¹¹⁵⁷ eltikkadása, vagy éppen veszedelme is következzen, bizonyosan reménylik. Csak igazat mondott Mirabeau *L'Esprit de loix*, hogy a Protestáns vallásnak lelke a republicanismus. *Sapienti pauca!* Én az Apát nevet *úr* nélkül csak azért sem írnám már most, hogy a Calvinisták még az Apát Uraknak *uraságát* is kétségbe ne vegyék, mint az al Papság jussait. Ha a Prépostokat még most is Kereszturaknak neveznénk, ebből is elvetnék ők az Urat. Énelöttem fontos kicsinységek ezek.¹¹⁵⁸

A Palatinushoz a II. kötetet még el nem vittem, mert¹¹⁵⁹ előre be kell kötetnünk; de azt tudom, hogy ma vagy holnap elmegy már hozzá a Papok dolgát illető értekezésnek a hire.¹¹⁶⁰ Mihelyt a¹¹⁶¹ II. Kötetet tiszteletére¹¹⁶² lehetek, Fő Tiszt. Barátom Uramnak megírom.

A¹¹⁶³ 26. aranyos cikkelyért, melyet nekem az öreg Verböczy hozott, még egyszer szíves köszönetet mondok, az általok példázott engemet szerető szíveknek örök háladatosságot és viszonzó szeretetet ígervén. Ki nem mondhatom Fő Tiszt. Barátom Uramnak, micsoda belső nyugalommal és micsoda tiszta örömmel munkálkodok én azóta, hogy leveleiből a Veszprémi nemes szíveknek ama tökéllését tudom, hogy engemet szűkölködni nem hagynak. Osszitzky szíves háladását üzeni általam a borért, és Fő Tiszt. Úrnak¹¹⁶⁴ adakozó kezét, valamint az Asszony is, avec enthousiasme csókollya.

¹¹⁵³ Protestáns <...> <...>

¹¹⁵⁴ <a> melybe

¹¹⁵⁵ is [az ilyenekben majdnem ostobaságig járatlan ifjú ember létemre] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁵⁶ szerint <erősen>

¹¹⁵⁷ trónusnak <...>

¹¹⁵⁸ pauca! [Én az Apát nevet *úr* nélkül csak azért sem írnám már most, hogy a Calvinisták még az Apát Uraknak *uraságát* is kétségbe ne vegyék, mint az al Papság jussait. Ha a Prépostokat még most is Kereszturaknak neveznénk, ebből is elvetnék ők az Urat. Énelöttem fontos kicsinységek ezek.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁵⁹ mert <...>

¹¹⁶⁰ hire. <A többi majd N Abau>

¹¹⁶¹ [Mihelyt] <ha> a [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁶² tiszteletére <leszek>

¹¹⁶³ A<z>

¹¹⁶⁴ Úrnak <...>

Munkáit akármiképp ócsálja azokat Fő Tiszt. Úr, kincs gyanánt tartom én¹¹⁶⁵ magamnál, mint érzékenyen szeretett és különösen böcsültt Barátomnak szüleménnyeit, kiken ammint ezekből világosan látni,¹¹⁶⁶ a' nyíltt ész a' nemes szívvel már régen kezét fogott.¹¹⁶⁷

A' Szókönyvet indúlatosan várja Kedves B. Uram; de még én is indúlatosan dolgoztam benne, hogy a' vásárra elkészíthessem. Higgye meg Főtiszt. Úr, lehetetlen volt. Két vagy három hét kell még, hogy¹¹⁶⁸ befejezhessem. Kész darabjait azért nem küldhetem előre Veszprémbe, mert két¹¹⁶⁹ Indiculust kell hozzá függesztenem, úgymint *hungarico-latino-germanicum*, és *germanico-latino-hungaricum*; ezek nélkül hosszas gyakorlás kelene arra, hogy Veszprémbe megítélhessék és hasznát vehessék. Illy¹¹⁷⁰ kis üdöt engedgyen még Édes Barátom Uram e' munkának, hogy *tökélletes* lábra állíthassam, és¹¹⁷¹ halassza el Húsvét utánra a' *képző tehetségéről* való munkájának kisimítását. Én ez első kis Szótárt úgy nézem, mint a' többieknek talpfalát, és így nagy szorgalommal kell kidolgoznom és meghatároznom. A'¹¹⁷² Balásy Secretarius Urnak szóló levelet már átadtam; de *Dér Imrét* nem tudom keresni. Sággy Barátunk is keresteti.¹¹⁷³ az ifiú Bencsiknek én adtam iránta commissiót.

Tasso' festéseit Magyar hexameterekbe szívesen átteszem Fő Tiszt. Úrnak kívánsága szerint. Seilernek¹¹⁷⁴ a' honoráriumot a' napokban elviszem, 's a' Magyar *Stabat Mater* énekemből az első strófát, szokott Musicabéli útasításimmal együtt, hogy reá szép Ariát¹¹⁷⁵ csinállyon. Pálma és Lonovics, kikkel még tegnap, mikor az Érsektől haza jöttem, az útszánn öszeakadtam, 's kiknek Fő Tiszt. Urnak leveléből az ököket illető szavakat elolvastam, nagyon köszönik Kedves Barátom Uramnak róllok való barátságos megemlékezését; tisztelik, köszöntik, áldgyák, magasztalják, Fő Tiszt. Urat. Az Egri Exemplárisokhoz való neveket magának adtam az Érseket [!], ki azokat örömmel olvasta, és a' gyöngyösi három Káplányra¹¹⁷⁶ jöven, ezt fenn szóval vígan repetálta. Hogy Méltos. Kurbélyi Püspök Úr róllam kegyesen gondolkodni méltóztatik, felette nagyra böcsülöm. A' jövő holnapban, ha Isten éltet neve' napjára egy rövid¹¹⁷⁷ levelet fogok Fő Tiszt. Barátom Uramhoz küldeni azzal a' kéréssel, hogy kezébe szolgálatni ne terheltesen. Igaz! Kedves Főtiszt. Uram! igaz a' mit mond levelében: *Plántállyunk, öntözgesünk; 's a' nevedést várjuk az Istentől!* Ha nem remélhetem is ügyekezetinknek szembe-tünő gyümölcsét, részént a' műveletlen föld, részént az ellenséges dércsipések miatt,

¹¹⁶⁵ Úr, <szívbeli> kincs gyanánt <...> tartom én <böcsületben>

¹¹⁶⁶ kiken [amint ezekből világosan látni,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁶⁷ fogott[.] <, és örök szüves>

¹¹⁶⁸ hogy <a' munkát>

¹¹⁶⁹ két <...>

¹¹⁷⁰ vehessék. <I[...]> [Illy] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁷¹ és <hogy>

¹¹⁷² meghatároznom. <L> <Tisz[...]> [A']

¹¹⁷³ keresteti. <Holnap átmegyek Bencsikné Asszonyhoz, és ha szállását ő sem tudja, az Universitas' Pedellussánál hagyjuk *Íráskát*, mellyel magamhoz szállítom>

¹¹⁷⁴ Seilernek <még>

¹¹⁷⁵ Ariát <s>

¹¹⁷⁶ Káplány<ok>ra

¹¹⁷⁷ rövid <f>

megélni; de azt a bizodalmat csak elviszem magammal más világra, hogy a' kezdett munkát Veszprém folytatni, és palántáink hajdan a' Magyar Anyaszentegyháznak és Hazának válogatott gyümölcsökkel kedveskedni fog. Amen. Tellyes megelégedéssel olvastam Telegdi' Orthographiájának rövid de nyomadékos előadását. Illy jegyzések által bizonyos, hogy az Olvasó Publicum legalább csak kételkedni kezd még is a' Tsétsitűl kigondolt, és¹¹⁷⁸ a' mostaniaktűl¹¹⁷⁹ felkapott írásmódnak helyességéről. Telegdibűl a' szent Keresztségnél való szőlítasoknak olvasásánál sírva fakadtam: eleven színekkel állván előttem ama' régi pipéretlen egygyűű jámborság.

Fő Tiszt. Hornyk Úrnak kezét nagy tisztelettel csókolom. Csókolom és ölelem Fő Tiszt. Kiss, Külley és Szmodis Kanonok Urakat is valamint szinte Kedves Barátom Uramot is, kinek minden tisztelettel maradok

igaz szívű hű szolgálja etc.

A' ládácskában homok között vannak a' Georginiai csillagvirágoknak gyökerei, melyeket fal mellé legjobb ültetni, mivel csöveik üresek, és így¹¹⁸⁰ gyámol nélkül a' szélben hamar eltörnek. Két ember magosságnyra is felnőnek, és oldalslag is nagyon terjednek; virágaik pedig ősz felé legbővebben gyarapodnak. Télre szárait el kell e' virágnak tövig vágni, gyökerét pedig a' pinczébe homok közé tenni. Küld ehhez Ossitzkyné még Florentiai és Német országi külömbféle virágmagokat is, remélvén, hogy lessz¹¹⁸¹ Veszprémben kertész, vagy kertszerető, a' ki velek banni tudgyon.¹¹⁸² Neveiket maga írta fel mindenikre, és ha talán Görög vagy Deák ortographicus hibákat csinált, bocsánatot kér.

Ossitzkynak Fő Tiszt Szmodis K. Úrnak levelébűl azt mondtam röviden: hogy neki és nekem az új esztendőbeli gratulációra egygy átkot üzen.

Was Teufel? Einen Fluch? Warum? – Er wünscht uns den Fluch auf den Hals, daß wir heuer einige Wochen in Veszprém zubringen sollen. – Ach! mondá ő – daß ist ja der schönste, charmenteste¹¹⁸³ Segen, den man einem ehrlichen Manne wünschen kann. Ich küsse dem guten, braven Herrn tausendmal die Hand für diesen wohlthätigen Fluch. Vielleicht kann ich ihn Anfangs Maji übernehmen. A' Fő Herczeg tudni illik a' palotában a' második contignatiót a' Gyermek¹¹⁸⁴ számára akarja tavaszkor rendbe szedni, és így ezekkel 's a' Fő Herczeg Asszonnyal egygyűűt Bicskére megy egynehány hétre Aprilis' vége felé¹¹⁸⁴ a' Bottányiak' kastélyába lakni. Akkor remélli¹¹⁸⁵ Ossitzky, hogy itthon marad, és magával szabad lessz. Ha egyszer a' Fő Herczeg Bicskéről visszaérkezhén, ötet a' Herczeg Asszonynak szolgálattábűl, ammint kéz alatt titok gyanánt¹¹⁸⁶ hallottuk, elviszi, és Pista Fiához adgya avec avancement mint komornokot,

¹¹⁷⁸ Tsétsi[...] |kigondolt, és| [Átírással javítva. Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁷⁹ mostaniaktűl <...> <...>

¹¹⁸⁰ így<, ha meg gyá>

¹¹⁸¹ lessz <talán>

¹¹⁸² tudgyon. <S>

¹¹⁸³ schönste, |charmenteste| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁸⁴ hétre |Aprilis' vége felé| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹⁸⁵ remélli<, h>

¹¹⁸⁶ alatt |titok gyanánt| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

akkor szabadságátúl örökre elbúcsúzhat, valamint leánya, kit három négy hét alatt allig látunk egyszer itthon egy rövid óráig. Azonban még Majus' elejénn is allig ha akadályt nem csinál neki is a Restauratio, melyre a' Palatinus bejön.

122. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. március 25.

*Die 25. Mart. 1820. Főtiszt. Horváth Kanonok Úrnak.*¹¹⁸⁷

A' Pesti Generalis Congregatiónak híre, tudom, már Veszprémbe¹¹⁸⁸ is elment; de azért talán még sem lessz alkalmatlankodás¹¹⁸⁹ e' tudósításom, mellyel a' Veszprémi Egyházi Uraknak, az én drága Jóakaróimnak kedveskedek. Ma Ő Excellentiájánál az Egri Érseknél volt szerencsém sok Pap Urakkal ebédelni, kik közül némellyek a' Congregatióban jelen voltak, némellyek pedig az előre küldött titkos¹¹⁹⁰ készüléteket tudták, és velem barátságosan, részént még titok gyanánt is, közlötték. Mihelyt Ő Excellentiája a' Veszpr. Egyh. Értek. 2. részénn átfutott, azonal elküldötte Mélt. Madarassy Püspökhöz, ki az Egri Káptalan' részéről lévén a' Congregatióra deputálva,¹¹⁹¹ a' Verböczi' Commentariussát ezen Értekezésekből éjjel nappal olvasta és magévá tette. A' melly nap én az¹¹⁹² Értekezéseket az Ersekhez vittem, azon nap Sággy¹¹⁹³ is kérésre elküldötte az Exemplárisokat Koválik Püspökhöz, és Pestre Jankovics Úrnak is. Főtiszt. Belánszky Úr, Váczi Kanonok, a' ki az előre tartott Deputatiónak Tagja volt, informatiot küldött erről a' Pap Urakhoz mind Egerbe, és Kalocsára, mind Fejérvárra és Nagyszombatba, hozzá függesztvén mássát a' Protestatiónak is,¹¹⁹⁴ mellyet a' Vácziak írásban magokkal Pestre hozni készültek, és mindnyájokat megintvén, hogy jussaiknak védelmezésére felfegyverkezzenek. – ¹¹⁹⁵ Ennek következése az volt, hogy a' Papság' részéről titkos informatio ment fel Ő Felségéhez egyenesen a' Cabinétba azzal a' kéréssel, hogy a' Palatinust compromittálendő rendetlenségeknek elejét venni méltóztasson. Hogy ez megtörtént, abból tudgyuk, mivel a' Palatinus a' Deputatio által, melly őtet a'

¹¹⁸⁷ *Dér Imre.* [Bejegyzés a lap szélén.]

¹¹⁸⁸ Veszprémbe<n>

¹¹⁸⁹ alkalmatlan|kodás| [Betoldás a sor fölött.]

¹¹⁹⁰ <leg>titkos<abb>

¹¹⁹¹ deputálva, <az>

¹¹⁹² én <a' 2. kötetet ezen> |az| [Betoldás a törlés fölött.]

¹¹⁹³ [A név tintával bekeretezve.]

¹¹⁹⁴ is, <ha>

¹¹⁹⁵ <A' mi most jön, az titok, hogy tudni illik Mélt. Vurum Püspök a' Palatinusnak egy levelet írt, mellyben előre küldvén, hogy a' világ előtt nyilvánosságosan ösmeretes nem csak a' Calvinistáknak a' czéllya, mellyet a' Papság' jussainak letapodásával meg akarnak eszközteni, hanem még az is, hogy ezen emberek a' Palatinusnak különös protectiójával dűcsekednek, hogy őtet szinte vezérjeknek hírdetik, és egészen az ő tekintetére támaszkodván, sokakban már garázdálkodnak is; <előre> <|magyaráz|> megmondgya |azutánn| a' Főherczegnek, hogy a' Papság' kénytelen lessz azon esetben, ha jussa megsértetik, a' Trónushoz folyamodni, és Ő felsége előtt magát is a' Palatinust compromittálni. A' hozzá való tisztelettűl és szeretettűl viseltetvén tehát arra kéri, hogy a' Congregatióban még <|önnön|> maga miatt is akadályoztassa meg a' Papi jusok minden sérelmeit. <...> Ez a' Palatinusnak olly szöveget ütött <...>>

Congregatióba invitálta, azt üzenve, hogy igen is meg fog jelenni annyival is bizonyosabban, mivel erre Ő Felségétől különös missiója és parancsolattya van. Ezen üzenetéből láthatták volna a Protestánsok egy tekintettel, *hány az óra?* ha vakok nem voltak volna. Hihető, hogy ugyanezen titkos parancsolat volt az oka, hogy a Palatinus még¹¹⁹⁶ a Congregatio előtt¹¹⁹⁷ a Consiliumnál lévő egy Consiliáriust és egy Secretariust megszóllított, hogy a Magyar Törvényben járatosak lévén, nyomozzák ki e kérdést, és adgyák be neki vélekedéseket írásban.¹¹⁹⁸ Ezek öszveülvén, kinyomozták a dolgot úgy ammint kellett, s az Egyházi Ertekezésekkel, általlyában szóllván, egyet értettek. De bezzeg! mit adtak még hozzá? Kötelességnek tartják őket, úgymond, hogy minekutánna hozzájuk¹¹⁹⁹ a Palatinus illy bizodalommal viseltetett, ők is vele bizodalmasan szóllyanak. A világ, úgymond tovább, régen úgy nézi már a Palatinust, mint a Calvinistáknak különös pártfogóját; jöllehet önekik (opinionsoknak) ez iránt semmi meggyőző bizonyoságaik sincsenek. A szemesebb világ pedig azt látta, hogy a Protestánsoknak, kik magokat már mindenütt befűrták, mindenütt praeferentiákra iparkodnak, és most végtére¹²⁰⁰ olly dolgokat feszegetnek, mellyek a Constitutióknak felforgatására czéloznak, egész tendenciájuk revolutionális. Nagyon veszedelmesnek tartanak tehát, és a Palatinusra nézve nagyon terhes consequentiákkal fenyegetőnek, ha őket illyes ügyekezeteikben gyámolgtatná.

A Congregationál számosak voltak mind az ülők, mind az állók, mind a Papok, mind a világiak. Az ülők közt három Fő Ispány volt a Herczegenn kívül.¹²⁰¹ Mikor e kérdés előkerült, Fő Tiszt. Belánszky Úr¹²⁰² vágott a dologba igen derekasan; Péchy a Cálvinisták oszlopa, és Szentkirályi, a Palatinusnak, ammint ott helyben nevezték, a Trombitás, (de inkább csak a Calvinistáknak pénzenn fogadott béressének tartom),¹²⁰³ ellene disseráltak, de olly gyáván, hogy kiki csudálkozott rajtok, hogy illy farkadokkal mernek a viadalra kiszállani. Erre Madarassy szólott *de jure* olly tetemesen, olly világosan, hogy a sok citáltt törvényekkel, diplomákkal,¹²⁰⁴ példákkal rakott beszédgyére mindnyájan elhűltek, stupidi facti sunt, ammint a Tót Deák egyszer mond-

¹¹⁹⁶ [Ennek következtése az volt, hogy a Papság részéről titkos információ ment fel Ő Felségéhez egyenesen a Cabinétba azzal a kéréssel, hogy a Palatinust compromittálandó rendetlenségeknek elejét venni méltóztasson. Hogy ez megtörtént, abból tudjuk, mivel a Palatinus a Deputatio <...> által, melly [ő]t a Congregatióba invitálta, azt üzenve, hogy igen is meg fog jelenni annyival is bizonyosabban, mivel erre Ő Felségétől különös missiója és parancsolattya van. [Ezen üzenetéből láthatták volna a Protestánsok egy tekintettel, *hány az óra?* ha vakok nem voltak volna.] Hihető, hogy ugyanezen [titkos] parancsolat volt az oka, hogy a Palatinus még [Betoldások a lap szélén korrektúrajellel.]

¹¹⁹⁷ előtt <a> fejébe, hogy>

¹¹⁹⁸ írásban. <[...], de ha még egyszer olly nagy titok volna is, az én Veszprémi Barátimnak még is kimondanám, mert tudom, kiknek szóllok. Komáromi a Consiliarius, Szalay a [...]>

¹¹⁹⁹ minekutánna [hozzájuk] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁰⁰ most <már> [végtére] [Betoldás a törlés fölött.]

¹²⁰¹ Ispány [volt a Herczegenn kívül.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁰² Úr <nagyon>

¹²⁰³ Trombitás [(de inkább csak a Calvinistáknak pénzenn fogadott béressének tartom),] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁰⁴ törvényekkel, [diplomákkal] <[...][kk[.]]> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

ta.¹²⁰⁵ Nosza tehát megfordították a fakardosok a köpönyeget, és azt akarták vátatni, hogy *per non usum* elvesztette az al Papság a jussát. Erre a Palatínus¹²⁰⁶ elolvastatta az archívumból és protocollumból az ő parancsolattyára készített extractust, de melyből sem az *usust*, sem a *non usust* nem lehetett kihozni. Erre megmeg Madarassy Püspök ágyúzott s minekutánna nyilván azt mondotta, hogy újjával mutathatná meg azokat a jelenvalók közül, kik a múltt Restauratiónál a Papokat, ki votizálni be akartak menni, eltaszigálták, eligazították, megmutatta végtére részént saját¹²⁰⁷ hogy még a *nem usus* sem ronthatná meg a just,¹²⁰⁸ részint saját tudományból, részint a Veszprémi Értekezésből hosszas és sükeres beszéddel egészen kimerítette. Most az ellenfél Verbőczinek elcsavarásához folyamodott: Rectores Ecclesiarum! E' lármát Jankovics Úr a Veszprémi Értekezésekből¹²⁰⁹ nem csak lecsillapította, hanem még meg is szégyenítette, írásából elolvassván szórúl szóra Heltai Gáspárnak et Compagnie már régi, régi fordítását: és a *Plébánusok*. Én azt tartom, hogy még a legvéresebb ütközeteknél is történnek olly nevetséges jelenések, melyek a verekedő katonáknak tüzet¹²¹⁰ egy szempillantásig meghűtik. Itt is Gróf Teleki László, a Calvinista superficialis¹²¹¹ Eruditionak portentuma, arra fakadt kényyában, hogy így tehát a Protestans Ministereknek is kell adni arra just, ha nem nemesek is, hogy a választásokban részt vehessenek. Erre Madarassy azt felelte röviden, hogy mikor a Pápista Papságnak a fundamentalis törvény nemességet¹²¹² adott, melyhez e jusok hasonlóképen régi törvények által kapcsoltattak, akkor a Reformationnak híre sem volt: lehetetlen tehát, hogy e törvény a Protestans Ministereket magába foglalhatta volna. Nevetés támadt, melly alatt magok¹²¹³ a Cálvinisták érdeemesnek tartották pártfogójokat arra, hogy szemébe köpjének; kivált mikor Madarassy Püspök azt tette még hozzá, hogy magok a Protestáns Urak sem engednék azt meg soha,¹²¹⁴ hogy Ministereik a Pápista Papságnak jussaiban és szabadságaiban részesüllynek; mivel ez vallások' belső systemájával meg sem egyezhetne.¹²¹⁵ Végre az öreg Baro Vécsey Septemvir kelt fel, és öszvetett kézzel könyübe borúlt szemekkel kérte a Státusokat, hogy valamint eddig ama' veszedelmes újításoknak, melyek Európában történtek, csak hírétül is rémültek, úgy most is rettegjenek minden újítástúl, és kivált az illyentűl, melly a Magyar polgári Alkotmánynak egyik fő oszlopát akarja feldúltni. Most négyenn áll, úgy mond, és erősen; három oszloponn, a negyedik ellenben álló

¹²⁰⁵ elhűltek, [stupidi facti sunt, ammint a Tót Deák egyszer mondta.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁰⁶ Palatínus<,>

¹²⁰⁷ ágyúzott [s minekutánna nyilván azt mondotta, hogy újjával mutathatná meg azokat a jelenvalók közül, kik a múltt Restauratiónál a Papokat, ki votizálni be akartak menni, eltaszigálták, eligazították, megmutatta végtére részént saját] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

¹²⁰⁸ just. <és e' kérdést is>

¹²⁰⁹ Úr [a Veszprémi Értekezésekből] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²¹⁰ katonáknak <vérét> [tüzet] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²¹¹ Calvinista [superficialis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²¹² nemességet <,>

¹²¹³ alatt [magok] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²¹⁴ meg [soha,] [Betoldás a sor fölött.]

¹²¹⁵ [soha,] [hogy Ministereik a Pápista Papságnak jussaiban és szabadságaiban részesüllynek; mivel ez vallások' [belső] systemájával meg sem egyezhetne.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

nélkül, lehetetlen, hogy fennmaradhasson. Átment azután az immoralitásra és religiótlanságra, mely a' világot, 's még Hazánkot is árvíz gyanánt elborította, 's mely természete szerint végső veszedelmet hoz, ha csak a' belőle támadó rendetlenségek egyesült erővel meg nem gátoltatnak. A' religiót hirdetni: a' moralitást megszerettetni a' Papi rendnek a' kötelessége; mely tehát töllünk mély tiszteletet, és mindennemű gyámolítást kíván. Ha úgymond, a' Magyar Papságnak semmi külömböztető jussai és szabadságai nem volnának is Hazánknak zsenyéjéül fogva, most e' romlott üdőkben kellene az ő tekintetét ezen jusokkal és szabadságokkal az istentelenség ellen felfegyverkeztetni, ha azt akarjuk, hogy mink világiak magunk minden jussainkkal és szabadságainkkal együtt el ne vesszünk. E' beszéd sokakat sírva fakasztott, az egész ellenfélt pedig úgy meghökkentette, hogy néma gyanánt elhallgatott. Erre a' Palatinus felkelt, és nevezet szerint Báró Vécsey Úrnak sententiájához állott, nem kételkedvén többé, hogy rajta a' Státusok is megnyugszanak. Szép győzelem! az Istennek legyen érte ezer hála; de én ezért az egész Magyar Papságnak azt súgnám, ha lehetne, fülébe, hogy ne diadalmaskodgyon, hanem hogy inkább duplázott figyelmetességgel vigyázzon minden legkisebb jussaira, és az ellenségnek minden titkos machinációira és kígyó úttyaira. A' crocodilus, ammint mondgyák, még holta után is, veszedelmesen harap.¹²¹⁶

Ide tartozik még, a' mit egy világi Úrtól hallottam, ki jelen volt, 's a' mi magában mocskos ugyan, de a' Calvinistáknak desperatióját characterizállyá. Egyik¹²¹⁷ a' hallgatók közül tudni illik, mikor már kitolódta imígy kiáltotta el magát: no! b-om a' pápista lelketeket! beb-tok nekünk örökre! Hozzátok már ki a' Semináriumból a' kis Papokat, még Bécsből is a' Pázmánitákat, és tartsatok Restauratiót.

Már csak az¹²¹⁸ is, hogy e' Restauratio 8. Májusra (Feria Rogationum) rendeltetett, oda czéloz, hogy a' Papság, ha jussátul meg nem foszthattyák is, legalább számosan

¹²¹⁶ [hogy Ministereik a' Pápista Papságnak jussaiban és szabadságaiban részesüllynek; mivel ez vallások' [belső] systemájával meg sem egyeztetne. Végre az öreg Báró Vécsey Septemvir kelt fel, és öszvetett kézzel könyűbe borúlt szemekkel kérte a' Státusokat, hogy valamint eddig ama' veszedelmes újításoknak, mellyek Európában történtek, csak hírétül is rémültek, úgy most is rettegjenek minden újítástul, és kívált az illyentül, mely a' Magyar [polgári] Alkotmánynak egyik fő oszlopát akarja feldúlui. Most négyenn áll, úgy mond, és erősen; három oszloponn, a' negyedik ellenben álló nélkül, lehetetlen, hogy fennmaradhasson. Átment azután az immoralitásra és religiótlanságra, mely a' világot, 's még Hazánkot is árvíz gyanánt elborította, 's mely természete szerint végső veszedelmet hoz, ha csak a' <rende> belőle támadó rendetlenségek egyesült erővel meg nem gátoltatnak. A' religiót hirdetni: a' moralitást megszerettetni a' Papi rendnek a' kötelessége; mely tehát töllünk mély tiszteletet, és mindennemű gyámolítást kíván. Ha úgymond, a' Magyar Papságnak semmi külömböztető jussai és szabadságai nem volnának is Hazánknak zsenyéjéül fogva, most e' romlott üdőkben kellene az ő tekintetét ezen jusokkal és szabadságokkal az istentelenség ellen felfegyverkeztetni, ha azt akarjuk, hogy mink világiak magunk minden jussainkkal és szabadságainkkal együtt el ne vesszünk. E' beszéd sokakat sírva fakasztott, az egész ellenfélt pedig úgy meghökkentette, hogy néma gyanánt elhallgatott. Erre a' Palatinus felkelt, és nevezet szerint Báró Vécsey Úrnak sententiájához állott, nem kételkedvén többé, hogy [rajta] a' Státusok is megnyugszanak. Szép győzelem! az Istennek legyen érte ezer hála; de én ezért az [egész] Magyar Papságnak <még s[.]> azt súgnám, ha lehetne, fülébe, hogy ne diadalmaskodgyon, hanem hogy inkább duplázott figyelmetességgel vigyázzon minden legkisebb jussaira, és az ellenségnek minden titkos machinációira és kígyó úttyaira. A' crocodilus, ammint mondgyák, még holta után is, veszedelmesen harap.] [Beltoldások a lap szélén és a lap alján, korrektúrajelekkel.]

¹²¹⁷ Egyik <közüllük tudni ill>

¹²¹⁸ ama [Átírással javítva.]

ösze ne gyűlhessen.¹²¹⁹ De én az Érseknél nyilván azt mondtam, hogy ezen napokra inkább¹²²⁰ Szerzeteseket rendélyenek magok helyett a' Plébános Urak, kik a' processiókat tartásák; hozzá adván ama' kívánságomat,¹²²¹ hogy bár ezentúl minden Congregatióra mindenik¹²²² viceesperestnek egy vagy két Plébánossal, a' Restauratiókra pedig valamennyi alkalmasb Plébánosnak be kellene *ex officio* menni, akár a' Districtusnak, akár a' Dioecesisnek, költségére, hogy az ususnak megszűnéséről soha többé kérdés ne támasztasson.¹²²³ Voltak, kik gondolatomat felfogták és támogatták.

Ő Excellentiájának Almássy Pál Úrnak is nevezetes volt nyomása, melyet e' dologban az ellenfélenn tett. *Péchy* azt akarván megpróbálni, hogy az al Papságnak e' jussáról való kérdés legalább az ország' gyűléshez tartozik még is, ha mindgyárt nem egy vármegyéhez is, arra provocált, hogy a' multt Diétánn az előfordúlt, és a' helyett, hogy kérdésbe vehetetlen dolognak declaráltatott volna, a' jövő Diétára hagyatott. Erre Ő Excellentiája Almássy Úr azt felelte, hogy ő maga jelen volt akkor a' Mánások Táblájánál, és hogy e' kérdés a' vármegyéknek új organizációját illette, nem pedig e' papi just, melynek még az új organizatio mellett is mindenkor fenn kell maradni, úgymint fundamentalis jusnak, mellyel a' Diéta nem disputálhat.¹²²⁴

Mondgyák, hogy mikor Madarassy Püspök igen szép mértékletességgel, és illendő méltósággal¹²²⁵ disserálván, a' Magyar törvényeket combinálta, és észgyőző¹²²⁶ okoskodásait előadta, a' felette nagy csendességben egy valaki¹²²⁷ az állók közül imígy kiáltott fel: Eb – a Papja! be derekasan tudja a' Magyar törvényt!

Die 27. Mart. Ma voltam a' 2. Résszel a' Palatinusnál. Mihelyt csak kezdettem mondani, hogy *Horváth Apátur és Veszprémi*¹²²⁸ *Kanonok* Úr munkálkodó társaival együtt a' 2. Résszel kedveskednek 's ügykezeteket¹²²⁹ magokkal egygyütt felséges oltalmába és kegyelmébe ajánlyák, mindgyárt kivette a' kezemből mosolygó örömmel és érezhető curiositással a' könyvet, 's felnyitván:¹²³⁰ hallottam, úgymond Németül) – hogy ebben

¹²¹⁹ gyűlhessen<ek>

¹²²⁰ inkább <.>

¹²²¹ kívánságomat, <.,>

¹²²² mindenik <...>

¹²²³ kérdés <...> ne <támadhasson> |támaszthasson| [Betoldás a törlés alatt.]

¹²²⁴ |Ő Excellentiájának Almássy Pál Úrnak is nevezetes volt nyomása, melyet e' dologban az ellenfélenn tett. *Péchy* azt akarván megpróbálni, hogy az al Papságnak e' jussáról való kérdés legalább az ország' gyűléshez tartozik még is, ha mindgyárt nem egy vármegyéhez is, arra provocált, hogy a' multt Diétánn az előfordúlt, és a' helyett, hogy kérdésbe vehetetlen dolognak declaráltatott volna, a' jövő Diétára hagyatott. Erre Ő Excellentiája Almássy Úr azt felelte, hogy ő maga jelen volt akkor a' Mánások Táblájánál, és hogy e' kérdés a' vármegyéknek új organizációját illette, nem pedig e' papi just, melynek még az új organizatio mellett is mindenkor fenn kell maradni, úgymint fundamentalis jusnak, mellyel a' Diéta nem disputálhat.| [Betoldás a következő kéziratlapon, korrektúrajellel.]

¹²²⁵ Püspök |igen szép mértékletességgel, és illendő méltósággal| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²²⁶ észgyőző <.>

¹²²⁷ valaki <az [...]>

¹²²⁸ és |Veszprémi| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²²⁹ 's <munkájokot> |ügykezeteket| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²³⁰ érezhető <visgasággal> <C> curiositással <(ezt én vizsgaságnak mondom)> a' könyvet, 's felnyitván: <úg s>

a' részben sikeres Értekezés (*bündige Abhandlung*) van ama'¹²³¹ kérdésről, mely most olly nagyon forog. – Rectores Ecclesiarum? kérdeztem én – Ja, ja! – Igen is Felséges Főherceg! vagyon, és ammint olvasás között¹²³² magam is megtélhettem, felette sikeres. Előre küldetik benne historico-diplomatico juridica propaedeutica Szent István királytól fogva egész a' legújabb üdőkig mind azokról, a' mik e' kérdéshez tartozhatnak. A' 90. paginával kezdődik Verbőczinek (Cap. I. Art. 2.) koránt¹²³³ sem önkényes,¹²³⁴ és a' fellegek közül előragadott, hanem megmeg diplomatico-juridicus commentáriussa, úgy hogy az igazság meg van e' munkában fejtve. – Das freut mich! Das ist sehr gut! ich höre in der That, daß die Wahrheit¹²³⁵ in dieser Abhandlung schön erörtert sey. A' végénn meg¹²³⁶ van még az *ususról* is minden, ami ide tartozik. És¹²³⁷ én Bárá Vécseynek tanácsát¹²³⁸ a' Gyűlésben, hogy ne *újítsunk*,¹²³⁹ egyéb és sikeres okok nélkül is¹²⁴⁰ nagyon méltónak tartom a' követésre. Engedgye meg Felséged, hogy ezen szempillantásban saját tapasztalásombúl szóllyak: ha én kezemet az újításra balgatagúl oda nem adtam volna azoknak, a' kik vele saját kezek helyett élni akartak, minden bizoznyal meg nem égettem volna. E' szavamra könyörűlő mosolygásra fakadt a' Herczeg. Én pedig folyvást beszéllvén átugrottam a' többi daraboknak említésére, melyek a' 2. kötetben vannak: mire Fő Tiszt. Úrnak és a' többi Veszprémi¹²⁴¹ Uraknak szíves köszönetet mondván, elbocsátott. Ő Excellentiájához Gróf Bekkers Úrhoz roszkor találtam menni annyibúl, hogy felette sok dolgai miatt füstölgött a' feje. Ezt abbúl vévén észre, hogy a' könyvről beszédbe sem ereszkedvén velem, csak megköszönte nállam a' Veszprémi Uraknak rólla való megemlékezését¹²⁴² és szolgálattját ajánlotta; magam is azonnal búcsút vettem tőlle.

28. Mart. Tegnapelőtt¹²⁴³ Mélt. Paintner Püspöknél ebédeltem; ki engemet bizonyossá tett a' felől, hogy az nap kapta ő is az exemplárisokat, a' mely nap én, és hogy azon órában el kezdette küldözgetését, hozzá adván, hogy a' Gyűlésre felette jókor érkezett, annyival is inkább, mivel az Ellenfél meg sem álmodta, hogy a' Papság illy derék fegyverrel kel ki ellene. Említette azután,¹²⁴⁴ hogy a' mit Lonovics nekem projectált az már megtörtént, hogy tudni illik más titulus alatt ezen Értekezés Eggenbergernél magányosan árultatik; de drágállyá a' Püspök, és azt mondgya, hogy jobb volna, ha a' Dioecesisek vennék meg a' végbúl, hogy a' Papoknak elosztogassanak. Én erről nem

¹²³¹ ama' <nagy>

¹²³² ammint <mag> olvasás között <maga>

¹²³³ <megmeg> [koránt] [Betoldás a törlés fölött.]

¹²³⁴ önkényes, <. > <...>

¹²³⁵ Wahrheit <schön>

¹²³⁶ végénn [meg] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²³⁷ Én [Átírással javítva.]

¹²³⁸ Vécseynek <vitatását> [tanácsát]

¹²³⁹ *újítsunk*, <még>

¹²⁴⁰ is <ele>

¹²⁴¹ Veszprémi <...>

¹²⁴² megköszönte | nállam a' Veszprémi Uraknak rólla való megemlékezését | [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁴³ Tegnap[előtt] [Betoldás a sor fölött.]

¹²⁴⁴ azután <nekem>

tudtam eddig semmit; de ki lévén már nyomtatva magányosan ezen Értekezés, engedgye meg Kedves Barátom Uram, hogy gondolatimot Mélt.¹²⁴⁵ Paintner Püspöknek gondolattyához függesszem. Hogy a' Protestansok a' Papság' győzedelmét felette nehezen viselik, és hogy új módokról gondolkodnak a' világosságnak eloltására, melyet kiváltkép Veszprém gyűjtött, csak az kételkedhet, a' ki őket nem ösmeri. E' módok közé tartozik az is, hogy az illy könnyvet nyalábonként megveszik, és semmivé teszik, vagy elrejtik, hogy annál kevesebb kézbe jusson. Hogy ez a' világon már több ízben megtörtént a'¹²⁴⁶ Históriából tudgyuk. Csak¹²⁴⁷ két esztendő előtt is, minekutánna grammaticám az Oskolák' számára¹²⁴⁸ kijött, és a' benne felállított¹²⁴⁹ principiumoknak bővebb fejtegetése végett, a' nyilván tett ígéret szerint, Analyticámnak első része a' prés alatt volt, a' Reformatusok' Agense,¹²⁵⁰ és deformáltt magyar¹²⁵¹ nyelveknek imádója, Horváth István Úr, a' Nemzeti Muzéum' egyik őrzője és Ő Excellentiájának Ürményi Úrnak Secretáriussa, azt ígerte a' Királyi Typografiának kéz alatt,¹²⁵² hogy az Analyticának ki-nyomtatott árkussait megfizeti (Calvinista pénzzel)¹²⁵³ úgy, ammint kívánnák, csak ígérjék meg neki, hogy az egész munkát elnyomják. Az én gondolatom tehát az volna, hogy a' Püspököknek és a' Káptalanoknak kellene Veszprémből az Értekezések' Redac-tiójának nevével azt az ajánlást tenni, hogy a' viseesperestségeknak [!] és a' nevezetes Plébániáknak számára redimállyanak annyi exemplárist, a' mennyi azoknak számához képest kívántatik,¹²⁵⁴ olly conditióval, hogy e' könyv, melyből jussaikat a' Papok majd-nem egy tekintettel kitanúlhatták, az említett viceesperestségeknak [!] és Plébániák-nak hivatalbéli¹²⁵⁵ Bibliothecáiban fennmaradgyanak pro successorum usu, és örök emlékezetére e' mostani viadalnak, mellyel a' Protestansok a' Papságnak sarkjussát meg-támadták.

Fő Tiszt. Hornyik Úrnak kezét csókolom, számára ide függesztvén Dér Imre Ifiú-nak¹²⁵⁶ sorait, mellyekkel, hogy a' Veszprémi Levelet töllem kezéhez vette, megösmeri.

Tudakozván, micsoda ember lehet az a' Péchy, a'¹²⁵⁷ kinek nevét most többször hal-lottam említeni, azt a' feleletet vettem egy Méltóságtól a' többi között, hogy szinte most, mikor a' Pápista Papok ellen Péchy Úr olly nagy iparkodással kikelt, közötté, és egy Cálvinista (úgy tetszik Debreczenyi) Superintendentia között a' Fels. Helyt. Tanács előtt egy infamis pör folyik, mellyben az egyik fél a' másikat csúnyául legyalázza, 's mellyben kivált Péchy Úrnak személlye, caractere, irtóztatóképen rajzoltatik. Adgyon

¹²⁴⁵ gondolatimot [Mélt.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁴⁶ a' <historiai>

¹²⁴⁷ Csak <eg>

¹²⁴⁸ számára <...>

¹²⁴⁹ felállított <...>

¹²⁵⁰ Reformatusok' <baráttya> [Agense] [Betoldás a törlés fölött.]

¹²⁵¹ magyar <...> <nyelv>

¹²⁵² Typografiának [kéz alatt] [Betoldás a sor fölött.]

¹²⁵³ megfizeti [(Calvinista pénzzel)] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁵⁴ a' mennyi <[...] innen, hogy> [azoknak számához képest kívántatik] <innen, hogy> <Az én itt megnevezett hivatalomnak> [Betoldás a sor fölött.]

¹²⁵⁵ hivatalbéli <Bibl>

¹²⁵⁶ Ifiúnak <[...]g[.]ásá[.]>

¹²⁵⁷ a' <kirúl>

Isten több ilyen pört közöttük, hogy rajtok amaz Isteni mondás: omne regnum in se divisum desolabitur, saját javokra is,¹²⁵⁸ mennél hamarabb beteljesedgyen.

Most még egy két szót¹²⁵⁹ köz ügyekezettünkről. A' *logicum Lexidionnak Schmid' definitói szerint*, Istennek hála! végére jártam. Le van már tisztára egészen írva. Most még a' két¹²⁶⁰ vocabuláriumot kell hozzá csinálnom. Fejér vasárnapon kézbe adhatnám, ha hiteles alkalmatosságot tudnák Veszprémbe. Ha Kedves Barátom Uramnak valamely ösmerős embere bejönne, kérem igazítsa hozzám egy is czédulával; mert S. Barátunk most nincsen itthon, és nem tudom, ha akkorra elérkeziké vagy sem: Házunknak addressa ez:

Wasserstadt¹²⁶¹ in der neuen Gasse beim Burg Gottes N. 699. gerade unter der Hauptkirche der Festung.

Ossitzkyék csókollyák kezét Kedves Barátom Uramnak, 's velem eggyütt örvendetes és egészséges ünnepeket kívánnak.

Szinte be akartam már pecsételni e' levelet, ammint nekem a' Magyar Papságnak oltalmazó Angyala egy felette szent¹²⁶² gondolatot sugarlott. A' 9. árkusból álló Commentáriust, mellyel az Egyh. Érték. 2. Része halhatatlanul díszeskedik, fordítsa Főtiszt. Barátom Uram, az Istenre kérem, mennél hamarább Deákra, nyomtattassa ki Veszprémbe és dedicállyá a' Palatinusnak, *háladásúl*, hogy vármegyéje által a' Papok jussa iránt olly igazságos és jeles végzést *tetetett*, háladásúl az oltalomért, az Igazgatásért, mellyel e' végzést meg eszközölte, hogy az ő Praesidiuma. Ennek kimondhatatlanul nagy haszna az lessz, hogy a' Világ a' Palatinusról igazságosabb opinióra vezéreltetik, a' Calvinistáknak praetendalt protectiója, és magának a' Fő Herczegnek gondolkozásmódgya iránt. Második hasonló haszon az lessz, hogy a' Tót Papok és Tót vármegyék is (többnyire Lutheránusok) jobban megösmerkednek a' Papi jusokról szóló törvényekkel. Pedig a' Tót Pap az ő Magyar nemessége mellett, tudom, sokkal nagyobb tüzzel szeret kikelni *in publicis conventibus, et privatis societatibus*, mint maga a' Magyar.¹²⁶³

Siettetni a' kiadást imígy lehet: Ha Főtiszt. Barátom Uram Tettes Trenka Urat¹²⁶⁴ barátságos Levele által megkéri, hogy a' fordítást két, három árkusonként revideállyá,

¹²⁵⁸ desolabitur, [saját javokra is,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁵⁹ szót <.>

¹²⁶⁰ két <...>

¹²⁶¹ Wasserstadt <.>

¹²⁶² felette <fels> [szent] <...> [Betoldás a sor fölött.]

¹²⁶³ Palatinusnak, | *háladásúl*, hogy vármegyéje által a' Papok jussa iránt olly igazságos és jeles végzést *tetetett*, háladásúl az oltalomért, az Igazgatásért, mellyel e' végzést meg eszközölte| <abbúl az incidensbül>, hogy az ő Praesidiuma, < [...] kormánya [...] alatt, és különös segedelmével, öszvemunkálkodó pártfogása alatt Pest vármegye a' Papok' jussáról olly nemes lelkű végzést tévén a' háladatosság hozza magával etc. hogy e' munka Ő Herczegségének dedicáltasson etc.> Ennek kimondhatatlanul nagy haszna az lessz, hogy a' <...> <Catholicus> Világ a' Palatinusról <a' [...] nézve [...] majd amaz opiniót, hogy ökö't [...] gállyá , 's magok is a' Calvinisták nagy diffidentiába esnek iránta> |igazságosabb opinióra vezéreltetik, a' Calvinistáknak praetendalt protectiója, és magának a' Fő Herczegnek gondolkozásmódgya iránt.| Második hasonló haszon az lessz, hogy a' Tót Papok és |a'| Tót vármegyék is (többnyire Lutheránusok) |jobban megösmerkednek a' Papi jusokról szóló törvényekkel. Pedig a' Tót Pap az ő Magyar nemessége mellett, tudom, sokkal nagyobb tüzzel <...> |szeret| kikelni *in publicis conventibus, et privatis societatibus*, mint maga a' Magyar.| [Betoldások a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

¹²⁶⁴ Urat <p[...]> eggy>

talán e' jószívű Úr még rövidebb útát is javasol maga; a' minő az volna, hogy censurálva lévén az originális, a' fordítást revisióra még nyomtatásban is acceptálja. A' mi csupa Deák van a' Magyar¹²⁶⁵ Commentarius alatt, azt a' Szedő előre mind megszedheti. A' mit pedig Főtiszt. Úr Deákra fordít, azt valakivel tisztára kell¹²⁶⁶ mindgyárt leiratni. A' Titulus a' Dedicatioval együtt a' nyomtatásban utólyára marad. Mihelyt a' Deáknak nyomtatása kezdődik, küldgye el Főtiszt. Úr nekem írásban a' Dedicatit,¹²⁶⁷ a' Palatinushoz igazított rövid Instantiával együtt, hogy az ilyen Titulusú könyvet neki dedíálni megengedni méltóztasson. Ez de regula: mert csak az ilyen Instantiának Indorsatiójára engedheti meg a' Censor a' Dedicatit. Jó volna ugyan, ha ezen Instantiával maga berándúlhatna Fő tiszt. Úr a' Herczeghez, ki, ammint mindenbűl észre veszem, közelebbről szeretne Kedves Barátom Urammal megösmerkedni: de ha nem lehetne, e' szolgálatot én is édes örömet megteszem.¹²⁶⁸

123. Horváth János – Verseggy Ferencnek Veszprém, 1820. április 4.

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

A' Pesti Közönséges Gyűlésnek – a' Papságra nézve kedvező resultatumát tudtuk ugyan már akkor a' Hazai 's Külföldi Tudósításokból, mikor Kedves Uram Bátyámnak böcsös Levele kezemhez érkezett; de ez a' dolgot a' környűlállásos előadás, az eleven festés, a' játszó személyeknek hű characterizálása, a' Liviusi lélek által egészen újjá tette. Gyönyörködve, 's köszönettel hallgatták azt a' Méltós. Püspök, 's a' többi Egyházi Urak, mindnyájan avval fejezván be figyelmeztetéseket: hogy Verseggy minden műdarabjában classicus. De hogy haszon nélkül sem volt, onnan mondhatom, hogy a' Fő Herczeg iránt valamennyien hálaadó kinyilatkoztatására fakadtak, *éllyent* kiáltottak Védőinknek, 's feltűzesedett az *esprit commun* kebeleikben. Csak azon búzdítás nem lehetett fogantos, mellyel Kedves Uram Bátyám engemet a' Commentáriusnak fordítására ébresztett. Igen sikeres okokból tudni illik azt másnak engedem, megelégedvén avval, a' böcsűlettel, hogy a' helyben hagyott eredeti Értekezésnek én vagyok a' Szerzője Hitesse el magával Kedves Uram Bátyám, hogy az általa javasolt fordításban való munkálkodásomat tisztvadászásra fogná magyarázni az irigység? melly eddig szándékomat nem bátorkodott mocskolni: de el is merem mondani, hogy ez a' vágy az én lelkemet soha nem háborgatta, mindennemű helyzetemben csak arra törekedvén egyedül, hogy az Anyaszentegyháznak és Hazámnak hasznosan rendellyem életemet.

A' Szókönyvnek kimondhatatlanképen örülök; az öreg Hornyik Úr pedig allig várja: a' kinyomtatásáról, mondván, Verseggy semmit se aggódjon hanem csak készíttse el.

¹²⁶⁵ Magyar <...>

¹²⁶⁶ kell<ene>

¹²⁶⁷ Dedicatit, <...>

¹²⁶⁸ megteszem; <jöllehet meg kell vallanom, hogy Mélt. Paintner Püspök által, ha felvállalná, meg csak sokkal jobb volna e' Kérést beadatni. >

Hatszáz exemplárral akarják az Öreg Urak, Uram Bátyámat megajándékozni. Caetera adjicientur vobis. A' mi belőle készen vagyon. Levelemet vivő Nemesovics Clericusunknak átadhattya Uram Bátyám, borítékba csinálván és bepöcsételvén. Ő hiteles alkalmatossággal, ugyanazon által tudni illik, mely ötet Pestre vitte, és helyette egy más Nevedék Papot haza hoz, töstént elküldi. Ha az Indiculusok készen nem volnának is, a' kész munkát útnak indíthattya Uram Bátyám, amazokat, meglévén a' fragmentum, Postánn is utánna küldheti. Az Értekezéseknek első kötetében feltett Jutalomkérdésekre, már négy Felelet érkezett a' Pécsi mindekkorig legjobb, legcsínosabb, de nem tökéletes. – A' harmadik kötetnek nyomtatását a' folyó hónapban el akarom végezni; mivel májusban az Esperességemnek látogatására megyek. Onnan visszajöven meg fogom kérdezni Uram Bátyámat, mikor rándúlhat ki hozzánk egy kevés pihenésre? – Füredet az idén legalább is egy hétig meg kell látnunk; mert arcus nimis tensus rumpitur. A' Vajky engemet már az iránt megkért; elinvitállya akkorra Takács Győri Fő Notárius, Horváth András Téli Plébános, Kisfaludy Sándor Urakat.

Hát-ha a' titkokat tudni szabad ki volt az a' Consiliarius, ki az a' Secretárius a' Helytartó Tanácsnál, a' kik a' Papság jussait olly igazán látták a' Honni Törvénykönyben? – De nem akadályoztatom Kedves Uram Bátyámat foglalatosságiban; Méltós. Paintner 's Madarassy Püspök Urakat különösen tisztelem; Oszitzkyéknak minden jókat szívemből ohajtván Kedves Uram Bátyámat ezerszer csókolom, 's maradok holtig

Veszprémben Április 4 dikénn 820.

igaz tisztelője 's baráttya
Horváth m. k.

124. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. április 6.

A' Veszprémi Levélre de dato 4. Április imígy feleltem Horváth Úrnak de dato 6. Április 1820.

Főtiszt. A. és K. Úr! Kedves Drága Barátom Uram!

Ma ebéd előtt hozta hozzám Tiszt. Nemesovics Clericus a' Levelet, mely¹²⁶⁹ Kedves Barátomnak kezéből nekem az én Drága Veszprémi Egyházi Uraimnak és Jóakaróimnak¹²⁷⁰ velem való meglegedését tellyes örömemre jelentette.¹²⁷¹ Egészen megifodtam reá. Kérem, hogy ezért¹²⁷² kézcsokolásom mellett mély tiszteletemet jelenteni Főtiszt. Úr e' Méltóságoknál ne terheltesen. Szinte fél árkus volt még hátra e' kézírásból, mellyet Schmid' könyvével együtt Tiszt.¹²⁷³ Zsebő Clericus által küldök, ammint Kedves Bara. Urnak levele érkezett. Csak e' fél árkust írtam tehát még be ma dél

¹²⁶⁹ melly<et>

¹²⁷⁰ Jóakaróimnak <mellyen megelege>

¹²⁷¹ örömemre <hatott> |jelentette| [Betoldás a lap szélén.]

¹²⁷² hogy |ezért| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁷³ mellyet |Schmid' könyvével együtt| <...>Tiszt. <...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

után;¹²⁷⁴ 's e' levéllel együtt kocsira ülök azonnal 's átviszem¹²⁷⁵ Pestre, hogy Zsebőnek magam kézbe adhassam. A' Magyar Indiculushoz végét, és az egész Németet majd más alkalmatossággal szolgáltatam Veszprémbe. Ezek után a' régi és újabb Magyar könyvekben előkerülő mesterszavaknak tudományos megítélését és meghatározását írom azonnal tisztára; mert ebből¹²⁷⁶ sok fog az *Észtudományos Lexidionba* tartozni. A' többiek a' Plánum¹²⁷⁷ szerint, melyet ennek elejébe függesztettem, 's mellyről Főtiszt. Uraknak¹²⁷⁸ végső ítéletét elvárom, a' Nagy Lexiconnak többi Részeire oszlanak majd fel. Hogy Kedves Barátom Uram a' Commentariusnak deákítását illy szépen elhárította magáról, mennél kevesebbet csudálom, annyiival többre böcsülöm. Most esze, szíve, lelke szerint szolgálhat a' Hazának és a' M. Anyaszentegyháznak; ha hivatalban volna, ezer ütközetekenn kellene átesnie, még egy olly hasznocskát hajthatna, melly a' most terjedőnek csak század részével felérhetne.¹²⁷⁹ De csak megdeákíttatik még is, ügye? és Veszprémi elme, Veszprémi szív által? Amen! Főtiszt. Hornyik Úrnak kezét különösen csókolom, valamint¹²⁸⁰ többi Főtiszt.¹²⁸¹ Jóakaróimnak is. Nem akarok én munkálkodásomnak jutalma iránt az ő jó szíveikkel alkudozni; hanem csak a' minapi mondásom mellett maradok, melyet most Salamon' szavaival adok elő: mendicitem et divitias ne dederis mihi! tribue tantum victui (et amictui)¹²⁸² meo necessaria.¹²⁸³ A' betegség a' testet, a' szűkölködés az elmét teszi alkalmatlannak a' munkálkodásra. Ha Kedves Barátom Uramnak Esperességéből való visszajövelele későre nem esik, meg lehet, hogy talán Ossitzky is elrándulhat velem Veszprémbe, és onnan Füredre, ki az Asszonnyal együtt Főtiszt. Úrnak kezét szívesen csókollya. Főtiszt. Vajky Prépost Urat tisztetem, és hogy engemet illy jeles férjfiaknak¹²⁸⁴ társaságával kíván boldogítani, érzékeny szívvel köszönöm. A' kívántt nevek Komáromy és Szalay, mind a' kettő Péter. Habeant claves regni coelorum. Böcsüllyük, segítsük őket in silentio. – Ezzel Kedves Barátom Uramot¹²⁸⁵ csókolom ezerszer és vagyok örök tisztelője.

Az olasz fordításból csak utolsó darab van még hátra.¹²⁸⁶

¹²⁷⁴ után; <'s kocsira ülén, átv>

¹²⁷⁵ 's át <megyek> |viszem| [Betoldás a törlés fölött.]

¹²⁷⁶ ebből <...>

¹²⁷⁷ Plánum<...>

¹²⁷⁸ Ur|ak|nak [Betoldás a sor fölött.]

¹²⁷⁹ csak <ezred> |század| részével <[...]|allig> |fel|érhetne <fel> [Betoldások a sor fölött.]

¹²⁸⁰ valamint <a'>

¹²⁸¹ többi |Főtiszt.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁸² victui |(et amictui)| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁸³ necessaria. <A' szűkölköd>

¹²⁸⁴ férjfiakkal <kíván> [Átírással javítva.]

¹²⁸⁵ Uramot <tisztetem>

¹²⁸⁶ <NB. Scribendum proxime. 1o) de Fribeisz. 2o) de restauranda si triennio Deputam pro Marcibanyiana fundatione per cum P. denunciata. NB. In Lexidio illae tantum vocum significantiones sunt positiones, quae ad Logicam et Psychologicam pertinent.>

125. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. április 15.

15. April. 1820. Főtiszt. Horváth K. Úrnak.

Főtiszt. A. és K. Úr. Kedves Drága B. Uram! A' német indiculus is készen van: de a' postára adni nagy és¹²⁸⁷ szükségtelen költség volna; mivel átküldése nem sürgetős. A' Magyar indiculus arra való, hogy a' Magyarúl írtt Lexidionban előakadó mesterszavakat azonnal felkeresni, és könnyebben átérteni lehessen. A' Német annak tesz szolgálatot, a' ki az efféle tárgyakról Német könyvekből kíván valamit fordítani.¹²⁸⁸ Nem hittem volna, hogy ezen indiculusok annyi üdömmöt elcsennyelek.¹²⁸⁹ Evvel gazdálkodni akarván, megerőltettem magamot egy keveset; 's mivel éjjel nappal több mint három hétig e' gépelyes munkánál testem ugyanazon helyzetetésben volt, egész jobbi oldalann egyszerre hangyapözséghez hasonló belső¹²⁹⁰ remegést éreztem. A' guta jutott eszembe; de Istennek hála! Ossitzkyék a' pusztá dörgölés által segítettek rajtam azonnal, és dolgozni, mihelyt az üdö megengedte,¹²⁹¹ a' kertbe kergettek, hol az én Édes Horváth Barátomat üldögelni újjúlo képzéseim által naponkint látom.¹²⁹² Itt már olly egészséges vagyok megint, mint a' hal a' vízben, 's a' régi és újabb M. Íróknak mesterszavait keményen rostálom. Bár csak e' Ilik Szakaszt készen vihetném el magammal Veszprémbe! Mind erről, mind az első Szakaszról azt kell még feljegyeznem, hogy a' benne előakadó szavaknak nem valamennyi, hanem csak *mesterséges* vagy inkább *tudományos*¹²⁹³ értelmei adatnak elő: mert a' munkát a' többiekkel nagyon megterhelnök.

Ide zárom az Olaszból tett fordítást,¹²⁹⁴ szívemből kívánván, hogy helybenhagyást érdemeljen: mert nekem barátimnak velem való megelégedésénél nagyobb boldogságom nincsen. Hozzá írtam mind az originalist, mind a' Német fordítást, a' könnyebb megítélésnek okáért, mivel¹²⁹⁵ a' könyvet magát csak különös alkalmatossággal küldhetem el.

Hiteles férjfiaktól hallom, hogy a' Palatinus már egynehányszor emlegette:¹²⁹⁶ *hogy bár csak*¹²⁹⁷ *a' Papság a' múltt Restauratiónál erősebben neki vetette volna magát,*¹²⁹⁸ *hogy Fribeisz Úr Viczispánynak választasson*, kihez, ammint látni, Ő Főherczegsége még most

¹²⁸⁷ adni [nagy és] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁸⁸ fordítani. <...>

¹²⁸⁹ elcsennyelek. <Ebben>

¹²⁹⁰ hangyapözség[hez] hasonló [belső] [Betoldások a sor fölött.]

¹²⁹¹ dolgozni, [mihelyt az üdö megengedte,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁹² kergettek, | hol az én Édes Horváth Barátomat üldögelni újjúlo képzéseim által naponkint látom. [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

¹²⁹³ *mesterséges* [vagy inkább *tudományos*] [Betoldás a sor fölött.]

¹²⁹⁴ fordítást <...>

¹²⁹⁵ mivel <...>

¹²⁹⁶ <fakadt> [emlegette] <arra> [Betoldás a sor fölött.]

¹²⁹⁷ *bár* [csak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹²⁹⁸ *magát*, <a' Főtiszt. Úrnak a' viczispányságra való>

is nagyon szít.¹²⁹⁹ Ezt jó volna non compromisso meo nomine, a' Váci,¹³⁰⁰ Egri és többi competens Egyházi Uraknak Veszprémből barátságos levelekben megírni; valamint azt is, hogy Pest Vármegye mindenik restaurációnál újítsa meg azt a' Deputatiót is, melly a' *legjobb könyveket* és a' kérdésekre való *feleleteket* Marczibányi' fundációjának szándéka szerint megítélte. E' Catholicus fundatiót Calvinista¹³⁰¹ Deputationalis Praesesnek a' kezébe és szinte örökre átadni nagy szertelenség, mintha az egész vármegyében nem volnának erre alkalmas Catholicus és Tudós Uraink!¹³⁰² Az ítélő tagok azonkívül, egyet kettőt kivéven, vagy Protestánsok, vagy ezeknek bérsesei. Méltos. Madarassy Püspök¹³⁰³ szívének mélyéből panaszkolt nekem, hogy a' Calvinistáknak *legfőbb* ügyekezete e' Pesti monopolium által¹³⁰⁴ az, hogy a' Literatúrát igájok alá hódítsák. A' mellett,¹³⁰⁵ hogy a' Deputációnak Praessét *minden*¹³⁰⁶ *újításnál* a' Catholicusok közül kellene választani, akár Papot, akár világit,¹³⁰⁷ mivel a' fundatiót Catholicus tette, a' mit Tekintetes Marczibányi Imre Trencsényi viczispány úrnak is szívére kellene kötni, a' Magyar Museumnak tisztjeit¹³⁰⁸ sem kellene Miller Consiliarius Úronn kívül a' Deputációhoz érszteni; mert ha Gróf Széchényi, a' M. Muséumnak szerzője, a'¹³⁰⁹ Papokat a' M. Muséumtól elzárta, a' Calvinistákat pedig nem; e' Tiszteket sem kellene viszontag oda érszteni, a' hol a' Catholicus Papoknak munkái megítéltetnek. Végtere mind a' józan politica,¹³¹⁰ mind a' tolerantia azt látszik kívánni, hogy a' Deputációnak fele mindenkor Catholicusokból, másik fele pedig Lutheranusokból és Calvinistákból álljon. Hogy ezen idea még a' Restauratio előtt¹³¹¹ üdejénn koránn elterjedgyen a' Pest' Vármegyei választók között, sok jó de erre nézve tehetetlen férjfiú nagyon kívánnia. A' mit Veszprém barátságosan megtehet, azt¹³¹² tudom, el nem mulattya. Jut eszembe az is, hogy az első jutalomosztásnál Pethe Cálvinistát az első helyre tették e' solennis Actiónál Virág' elejébe. Pedig a' jutalom és így az érdem is egyenlő volt. Már itt is arra czéloztak ők, hogy a' Clerusnak elsőségét elaltassák.¹³¹³ Mikor még az Érsek itt volt, és én a' Restaurációnak siettetésénn csodálkoztam, mivel az előbbentől a' 3. esztendő még el nem múlt, azt felelte nekem négy szem közt, hogy a' Calvinista Substitutusnak a' Főherczeg mint Főispány absolute semmi hasznát sem veheti balgatagsága miatt. És az

¹²⁹⁹ szít. <...>

¹³⁰⁰ Váci, <...>

¹³⁰¹ Calvinista <Praes>

¹³⁰² kezébe [és szinte örökre át]adni <sz> nagy szertelenség, [mintha az egész vármegyében nem volnának erre alkalmas Catholicus és Tudós Uraink!] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁰³ Püspök <...>

¹³⁰⁴ ügyekezete [e' Pesti monopolium által]

¹³⁰⁵ <Azon kívül> [A' mellett] [Betoldás a sor fölött.]

¹³⁰⁶ *minden*<kor>

¹³⁰⁷ választani, [akár Papot, akár világit] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁰⁸ tisztjeit <közül>

¹³⁰⁹ a' <Catholicus>

¹³¹⁰ józan <esz> [politica] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³¹¹ előtt <kor>

¹³¹² barátságosan [meg]tehet, [azt] [Betoldások a sor fölött.]

¹³¹³ mulattya. [Jut eszembe az is, hogy az első jutalomosztásnál Pethe Cálvinistát az első helyre tették e' solennis Actiónál Virág' elejébe. Pedig a' jutalom és így az érdem is egyenlő volt. Már itt is arra czéloztak ők, hogy a' Clerusnak elsőségét elaltassák.] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

ilyen emberek mernek még is mindenütt¹³¹⁴ praefereenciákra és monopoliumokra törekedni. Mentsen meg jármoktól bennünköt az Isten!¹³¹⁵ Az ő hideg kebeleiben mely hamar elfagyna örökre a' mi kultúránk.¹³¹⁶

Mélt. P. és M. Püspökök Fő Tiszt. Úrnak róllok való megemlékezését nagyon köszönik és a' V. Egyházi Urakat, Kedves B. Uramot pedig különösen tisztelik.¹³¹⁷

Minapi¹³¹⁸ leveléből tudom Fő Tiszt. Úrnak,¹³¹⁹ hogy egy értekezéssel az emberi képző tehetséget akarja megtámadni,¹³²⁰ úgymint az emberek' boldogságának 's boldogtalanságának fő factorát; és ezt valóban meg is érdemli, mert a' tudományokban és az erkölcsökben nagy károkat tett, 's még most is naponkint tesz. De kérem, el ne hallgassa Kedves Bar. Uram a' velevaló helyes élésnek kimondhatatlan, és más úton megszerzethetetlen hasznait a' szép mesterségekben és kivált a' Poézisban és Ékesenszóllásban. Szóllok én erről Analyticámnak¹³²¹ 3. Részében több helyenn, de kivált pag. 95. et seqq. azután pag. 157. usque ad pag. 162.

126. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. április 22.

Die 22. Apr. 1820. Horváth K. Úrnak.

Ha Tiszt. Zsebő Clericus kézbe szolgáltatta, a' miket de dato 6. Aprilis¹³²² küldöttem, levelemmel együtt, és ha második Levelemet is de dato 15. Aprilis, vette a' postán Fő Tiszt. Úr, mindeddig csak reménylem. Mikor a' *Szótárkát* 6. Aprilis Pestre átvittem, sem Zsebőt, sem Nemesovicsot nem találtam otthon, és így az egész nyalábot a' Vicerectornak adtam. Ez talán csak el nem felejtette átadni. Második levelemben az Olaszból¹³²³ fordított versek vannak. A' Magyar *Stabat Mater*t pedig ide zárva most küldöm. Már mikor a' Honorariumot át adtam Saillernek, akkor egyszersmind a' Stabat Materből is elvittem hozzá az első strófát, szokott német fordításommal, minden szónak értelmével, a' versnemével, 's egyéb musikabéli jegyzéseimmel együtt. Tegnap előtt felküldöttem az Áriáért hozzá,¹³²⁴ ő pedig azt üzenete, hogy még nem kész. Tudván, hogy Kedves Barátom Uram még ezen holnapban akarja¹³²⁵ kinyomtattatni a' harma-

¹³¹⁴ is |mindenütt| [Betoldás a sor fölött.]

¹³¹⁵ Isten! <NB. deputatior>

¹³¹⁶ [Az ő hideg kebeleiben mely hamar elfagyna örökre a' mi kultúránk.] [Utólag a sor alá betoldva.]

¹³¹⁷ kultúránk. | Mélt. P. és M. Püspökök Fő Tiszt. Úrnak róllok való megemlékezését nagyon köszönik és a' V. Egyházi Urakat, Kedves B. Uramot pedig különösen tisztelik. | [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³¹⁸ <Utolsó> |Minapi| [Betoldás a sor fölött.]

¹³¹⁹ tudom <hogy> Fő Tiszt. Úr|nak| [Betoldás a sor fölött.]

¹³²⁰ meg<rostálni>|támadni| [Betoldás a sor fölött.]

¹³²¹ Analyticámban [Átírással javítva.]

¹³²² a' miket |de dato-6. Aprilis| [Betoldás a sor fölött.]

¹³²³ Olaszból <cseréb>

¹³²⁴ Áriáért <erre> |hozzá| [Betoldás a sor fölött.]

¹³²⁵ akarja <.>

dik kötetet, szükségesnek tartottam, hogy ezen új Éneket, ha mindgyárt Áriája nélkül is, átküldgyem. Még Főtisztelendő Ur Esperességét látogattya, addig a' musikát ki lehet itt nyomtatni, úgy hogy Juniusban vásárkor ezen új kötetet közre lehet még is, ha úgy tetszik, bocsátani. Tisztelem és csókolom valamennyi Veszprémi jóakaróimot és Barátimot.¹³²⁶ Ossitzkyék különös tisztelettyek mellett¹³²⁷ Uri szívességébe ajánlyák magokat Kedves Főtiszt. Barátom Uramnak, kit én is¹³²⁸ lelkem' mélyéből ölelek, és csókolok, 's kinek vagyok

örök tisztelője etc.

**127. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. április 23.**

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Torquato Tasso' töredékdarabjainak gyönyörű fordításaival mindnyájan tökéletesen megelégedtünk. De bezzeg meg meg új szükségünk támadtt. Az Öreg Urak a' Zsoltároknak fordítását a' Vulgata' rendgye szerint ohajtyák; és mivel a' három első a' harmadik kötetben – sőt az egész harmadik kötet – már ki van nyomtatva, kívánnák, hogy a' negyedikben a' következő hármad adnánk ki; sürgetéseknek nem állhatván ellene, azokat kétféle fordításban ide zárva megküldöm. Mind Dereser, mind Sailer azt állítja, hogy az magát szorosán az eredetihez tartotta. – Magyarítsa meg őket Kedves Uram Bátyám; a' Zsoltárok' synopsissát kivévén, a' többi jegyzésekkel ne vesződgyön; azokat Fő Tiszt. Kis Fer. Úr vállalta magára; de majd osztán a' stilusba való vitelek iránt Uram Bátyámnak fogunk könyörögni. A' negyedik kötetnek nyomtatása Julius' közepénn elkezdődvn az említett Zsoltároknak is – mivel abban legelől fognak állani – az Egyházi s' Polgári könyvvizsgálatok által helyben hagyva, készen kellene lenniük.

Fő Tiszt. Hornyik 's Kis Fer. Urak a' többivel együtt Uram Bátyámnak felőlök való megemlékezését szívesen köszönik 's viszontag tisztelik; én pedig még csókolom is Uram Bátyámnak 's maradok

Veszprémben April 23 dikánn 820.

igaz tisztelője 's baráttya
Horváth mk.

Ossitzkyékat tisztelem.
Ezt hamarjában.

¹³²⁶ Barátimot, [Átírással javítva.]

¹³²⁷ mellett <ajánlák>

¹³²⁸ is <sz>

128. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. május 3.

A' Veszprémi Levélre de dato 23. Aprilis feleltem die¹³²⁹ 3. Maji. 1820.

Főtiszt. A. és K. Úr. Kedves Drága B. Uram! Utolsó böcsös levelét a' 4. 5. és 6. Zsoltároknak Német fordításaival együtt vévén, azonnal hozzá fogtam azoknak magyaráztához, hogy e' felelettemhez legalább egyet függeszthessek. Derezer iránt megint megszólítottam Eggenbergert; de kevés reménysége van, hogy megkaphassa, mivel már ritkának véli. Már az Antiquariusnak is adott commissiot Sághy, hogy Bécsből hozassa meg. E' könyvből egymás után fordíthatnám Főtiszt. Hornyik és Kiss Kanonok Uraknak plánuma szerint a' Zsoltárokat; mert Derezernek jegyzései,¹³³⁰ mikor azokat a' Zsidóval és a' Vulgátával öszvetartom, olly világosságot gyűjtanak nekem sokszor, hogy az originalis textusnak értelmét még jobban kifejezhetem, mint ő maga Német verseiben kifejezi. *Sailler'* és *Mendelson'* fordításai nekem szabadabbaknak látszanak lenni, hogysem kellene; azért¹³³¹ magamot reájok nem is igen hagyhatom.

Nem csak a' Schmid után kidolgozott szótárhoz tartozó elenchus, hanem a' Magyar Könyvekben találkozó mesterszavaknak megítéléséből és magyaráztásából is készen van már 5. árkus. Ezeket elküldöm, mihelyt bátorságos alkalmatosságát látom. Már e' munkában nincs tudni illik szükségem arra, hogy az elejére visszatekintsek, mint Schmidben kellett; és így nyalábonkint elküldhetem. Hogy e' régi¹³³² és új Magyar szavaknak¹³³³ megítélésében a' Grammatica és Syntaxis minduntalan előjön, könnyű átlátni, mert ezek nélkül a' szavakat megítélni lehetetlen; de azt is könnyű jövendőlni, hogy az illyen megítéléstől¹³³⁴ elirtóznak majd azok, kik *szépen írni*, és *ékesen szállani* akarnak, minekelőtte a' Grammaticából *helyesen* szállani¹³³⁵ megtanúllanak. A' Calvinistáknak Magyar Újságírója Kulcsár Úr sem szenvedhetette el¹³³⁶ a' Veszprémi Értekezéseknek 2.¹³³⁷ Kötetében, hogy az Egyházi Ékesesszállás a' Grammatica és Syntaxis,¹³³⁸ és Euphonia szerint való *helyesen szállásra* építtessen. Pedig ezt ő Analyticámnak III. Részében, melyből az Egyházi Ékesesszállást az Értekezések' számára készítettem, és készíteni fogom, a' nélkül, hogy akkor Grammaticabéli jegyzéseknek ócsárlotta volna, elszívte, sőt magyaráz olvasni kívánta. Méltó erről megtekinteni¹³³⁹ Böjt-Elő-Hava 7ik napján 1818. a' 87. oldalt, hol e' munkát személyemmel együtt nagyon is magasztalta.¹³⁴⁰

¹³²⁹ *die*<4.>

¹³³⁰ jegyzései, <olly világos>

¹³³¹ azért <...>

¹³³² régi <.>

¹³³³ szavakkal [Átírással javítva.]

¹³³⁴ megítélés[...] [Átírással javítva.]

¹³³⁵ minekelőtte <a' nyelvet> [a' Grammaticából] *helyesen* [szállani] [Betoldások a sor fölött.]

¹³³⁶ el <.> <.>

¹³³⁷ 2. <...>

¹³³⁸ Syntaxis, <szerint>

¹³³⁹ fogom, <...> [a' nélkül, hogy akkor] Grammaticabéli jegyzések[...]<...> [ócsárlotta volna], elszívte, <.> sőt magyaráz olvasni kívánta. <De független újságból erről írt saját szavait> Méltó erről megtekinteni [Átírással javítva. Betoldások a sorok fölött és a lap szélén.]

¹³⁴⁰ <[...] Analytica [...]>

Két esztendő alatt mindazáltal¹³⁴¹ nagyon megváltozott ammint látom,¹³⁴² ezen Recensensnek az esze;¹³⁴³ de én őtet régtől fogva jól ösmerem, és csak azt sajnálom, hogy az én nevetlen¹³⁴⁴ munkámnak kisebbitésével az Egyházi Értekezésekre akar árnyékot vetni,¹³⁴⁵ mellyekre ő és társai úgy tekintenek, mint a' Tudományos Gyűjteménynek antagonistáira. De hagyjuk e' gyűlöletes tárgyat. Én valamennyi munkáimot, mellyeket az Egyházi Értekezések' számára készítettem, az én Veszprémi Jóakaróimnak és Barátimnak barátságos ítélete alá terjesztettem eddig; és ezeknek ítéletéhez folyamodok velek ezentúl is, annyival nagyobb bizodalommal, mivel tudom, hogy e' Barátimnak ítélete soha nem építtetik semminémű helytelen indulatra, hanem egyenesen a' józan észre, 's mivel tudom azt is, hogy csak a' Veszprémi Censoraim lehetnek munkáimnak competens bírói; nem pedig egy olyan¹³⁴⁶ Újságíró, ki az egész világ' tudtára egy bizonyos felekezethez fizetett szolgája.¹³⁴⁷

Főtiszt. Hornyik és Kiss Kanonok Uraknak kezeit csókolom. Tisztelem velek együtt és csókolom¹³⁴⁸ többi Jóakaróimot¹³⁴⁹ is, de kivált Kedves Drága Barátom Uramot, kinek szívességébe magamot különösen ajánlván vagyok etc.

Ossitzkyék igaz szívű tisztelettel¹³⁵⁰ csókollyák Fő Tiszt. Úrnak kezeit.

129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
Buda, 1820. május 21.

Budánn 21. Majus. 1820.

Főtisztelendő Apátur és Kanonok Úr!
Kedves Drága Barátom Uram!

A' Francia Cathechismusnak Recenziója a' Censuránn átesett és Sághynál fekszik, ki csak hiteles embert vár, hogy Veszprémbe küldhesse. Tegnap Mélt. Paintner Püspök megint olly édes örömmel lepott meg engemet, mint a' minap, mikor Főtisztelendő Úr itt volt. Régi jó és szíves Barátom Mélt. Pyrker Püspök szállván hozzá, mikor Esztergomból ide jött, magához hivatott ebédre, hogy nálla szíveinket egymásnak megnyithassuk. Mikor a' jövő Synodusról, melly talán csak egy esztendő múlva állhat össze, és a' benne előveendő tárgyakról volt a' szó, és így a' Magyar Bibliának kijobbításáról is történt emlékezet, Mélt. Paintner Püspök nyájas gravitással e' szavakat vetette közbe: *a qua Verseghy removeatur!* Mélt. Pyrker Püspök ezt el nem értvén, kénytelen voltam, neki

¹³⁴¹ <De> Két esztendő alatt |mindazáltal| [Betoldás a sor fölött.]

¹³⁴² megváltozott |ammint látom| [Betoldás a sor fölött.]

¹³⁴³ esze; <...>

¹³⁴⁴ nevetlen <.>

¹³⁴⁵ vetni, <Egy>

¹³⁴⁶ pedig <...> |egygy olyan| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁴⁷ szolgája. <Pardonn!>

¹³⁴⁸ együtt |és csókolom| <a'> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁴⁹ Jóakaróimot <és Barátimot>

¹³⁵⁰ Ossitzkyék |igaz szívű tisztelettel| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

mindazokat elbeszélni, a' miket Ő Excellentiájának az Egri Érseknek kívánságára e' tárgyról a' múltt nyáronn kidolgoztam. Volt azután szó az Egyházi Értekezésekről is, melyeknek magasztalását Mélt. Paintner Püspöktől hallván, Ságynak azonnal pénzt adott, hogy számára szerezze meg az első köteteket, a' két utolsóira pedig praenumerállyon. Megjéjében, úgymond, egyetlen egy Magyar Plébánia sincsen; és ez volt az oka, hogy Főtisztelendő Úrnak Levelére az Értekezéseket nem is publicálta. Nagyon sajnálta azt is, hogy most Esztergomban Főtisztelendő Úrral közelebből meg nem ösmerkedett. De, quod differtur, non aufertur. Kanonokja Főtiszt. Andujár Úr megvette azután magának Németül irtt Magyar Grammaticámot, és az Analyticát, erősen ígérvén, hogy a' Magyar nyelvnek sikeresb tanulására fordíttya egész erejét. Mélt. Pyrker Püspök, kit Ő Felsege Velenczei Patriarchának akart nevezni, deprecálta ugyan e' méltóságot; de Ő Felsege a' deprecatiót csak egy alku alatt acceptálta; mely hihetőképén be nem tellyesedik. Itt azonnkivül az a' hír is jár, hogy Mélt. Vurum Püspök lessz Kalocsai Érsek, helyette pedig Fejérvári Mélt. Alagovics Püspök. Hogy az Olomuczi Érseknek Rudolph Főherczegnek adatott a' Váczi Püspökségnek Administratiója, bizonyosnak mondatik.

Derezerem lévén, a' Zsoltároknak folytatásához azonnal hozzá fogtam, hogy Főtisztelendő Hornyik és Kis Kanonok Uraknak kedvét mennél hamarább, és mennél jobban lehet, töltssem. Csókolom kezét mind a' kettőnek. Nagyon eszembe maradt Főtisztelendő Úrnak egy mondása ittlétében, hogy tudni illik a' Zsoltároknak szoros fordításában áttallanak Főtisztelendő Urak némellykor valamit megváltoztatni azért, ne hogy jambussaimnak ártsanak. Ez iránt tehát köteles vagyok illy ajánlást tenni. Mikor Főtisztelendő Kiss Kanonok Úrnak jegyzései az eggyenlő Magyarság miatt hozzám fognak küldetni, méltóztassanak kijegyezni ama' verseket is, melyekben változtatást kívánnak. Nállam a' Zsoltároknak fordításai meglévén, e' változtatásokat Főtisztelendő Uraknak tetszése és ítélete szerint megteszem, és az imígy megjobbított Zsoltárokat a' módomhoz alkalmaztatott jegyzésekkel együtt tisztán leírom, és visszaküldöm. Hiszen, ha én a' nyelvhibákat buzgóbban megfeddem is, mikor sikeres okokból hibáknak ösmerem, nem vagyok azért olly fejes, hogy az én bölcs bíróimnak, kiket szíves barátimnak és jóakaróimnak háladatos szívvel ösmerek, ítéletéhez állani ne tudgyak.

Megdöbbsentem kis házunknak egész népével együtt Kedves Barátom Uram végett, mikor itt azt hallottuk, hogy Esztergomot egy tolvajtársaság négy részről meggyújtotta, hogy könnyebben lophasson. De más nap hazugságnak hallván, feléledtünk. Hogy Mélt. Kopácsy Püspök csak ugyan még is kárt vallott, nagyon sajnálom. Mint Ő Méltóságátúl a' fordítani való Deák koporsó verset, mind Főtisztelendő Úrtól a' képzésről szólló Francia verseket elvárom mennél hamarább, hogy kertescskémbe beléjek tüzesedhessek. Méltóságos Veszprémi Püspök Ő Nagyságának kezét mély tisztelettel csókolom. Ossitzkyék szíves tisztelettyek mellett, kezét csókollyák Főtisztelendő Úrnak, kit én is, egyéb jóakaróimmal és Barátimmal együtt, a' minők kiváltkép Főtiszt. Vajky, Külley és Szmodis Urak, ölelek és csókolok, soha meg nem szünvén lenni

Főtisztelendő Apátur és Kanonok Urnak

igaz tisztelője
Verseghy mp

**130. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. május 30.**

Kedves Uram Bátyám!

Vettem böcsös Levelét, 's benne szívem gyönyörködött. Még mind ekkorig itt honn vagyok, és csak jövő Hétfőnn indulok el Somogyba. Delille munkácskáját két kötetben Sággy átadandgya, a' fordítandó darabok lesznek: az 1 ső kötetből a' 10 dik old. a' 12 dikig a' „„„ jelek alatt. – A' 80 dik 81 dik old. a' hasonlókép kijelelt helyek, nem különben a' 88 dik és 89 dik old.

Ismét a' II dik kötetbe a' 8 dik 34–35, 130 dik 204–205 dik old. meg vannak jegyezve.

Fő Tiszt. Hornyik és Kiss Urak a' többivel együtt köszönik Uram Bátyámnak felőlök való megemlékezését.

Az alkalmatosság, mely a' nyalábokat viszi annyira sietett, hogy most többre éppen nem érkezek, hanem csak hogy még Uram Bátyámat barátságosan csókolhatom: kinek maradok

Veszpr. Május 30 dikánn 820.

igaz tisztelője
Horváth mk.

Somogyból többet. Oszitzky Urat az Asszonyssággal együtt tisztelem.

**131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak
h. n., 1820. június 2.**

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Joanni Ladislav Pyrker de Felső Eör
Episcopo Szepesiensi, Domino gratiosissimo
per Cassoviam

Szepesii

Die 2. Junii 1820.

Illustrissime! Hanc Epistolu [...]

Hoc momento adfert mihi Sággy Illustritatem Vestram per Patriarcha Veneto de[.]
esse¹³⁵¹ Hanc dignitatem Illustritati Vestrae collatum esse, cumprimis ob Altissimam
Gratiam, quae hinc proluet, ex corde gaudes; et patriae nostrae, in numeris Bonis,
mihique gratulari neques. Sággy ea potissimum ex ratione istud mihi indicavit, ut¹³⁵²
apellam, quum de versione Biblior. in Hungaricum a die abitus Illustrissimis Vestrae a
nobis die nocteque ferventissime scribebam, et maxima poena in ordinem variis ani-
madversionibus illustratam sisteram, atque¹³⁵³ Illustritates Vestrae sensum expeterem,

¹³⁵¹ esse <[...] proinde>

¹³⁵² ut <...>

¹³⁵³ atque <ab>

an coeptum continuere, vel reponere debeam. De¹³⁵⁴ quo ordines Illustritatis Vestrae his¹³⁵⁵ humillime exoro.

Hac occasione requisitus a Domino, Dominuque domus, quam in habito, qui Illustritatis Vestrae manus exorcuntur interrogare praesumo, an Illustritas Vestra filium eorum, Carolum Ossitzky, quem a puero ipse educavi, in sua Domo Venetiis, sive ut conversarium, sive ut Zucherarium, nam hanc artem callet, accomodare velle¹³⁵⁶ gratiosissime dignaretur. Juvenis 21. annorum duos annos apud suum Excellsum Comitum Aponyi Legatum Florentiis, quo Zucherarius exegit; at nunc Viennae sine servitio est. Linguam Italicam et Gallicam exactissime, Hungaricam mediocriter callet. Mores habet¹³⁵⁷ optimos Musices, et artis pictoriae quarus, in conversatione jovialis, et tamen solitudinis [...] est. Sed de hoc plura, postquam responsum¹³⁵⁸ ad humillimum hanc interrogationem plo[...]bile recepert.

Gratiis¹³⁵⁹ et suorib. Illustritatis Vestrae mandatus, cum jugi veneratione persevero.

**132. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
Buda, 1820. június 7.**

Budánn, 7. Junii. 1820.

Főtitelendő Apátur és Kanonok Úr!
Kedves drága Barátom Uram!

Tegnap előtt reggel tiszteletére mentem ki Ő Herczegségének a' Prímásnak: de senkit sem bocsátván maga' elejébe, meglátogattam Tiszt. Korondi Secretariussát, kit magával Erdélyből hozott. Nálla találtam Főtitst. *Strajter* Kanonok Urat, ki rám ugyan nem ösmert, de nevemet hallván, világos örömmel mindnyájok előtt megölelt, mint régi ösmerőssét, mikor még fejér ruhában jártam. Örvendeztem neki, hogy Ő Herczegsége mellé jutott, de még jobban a' Jóknak, kik benne minden bizosnyal szószóllót lelnek. Erre kezét adott, megígérván, hogy e' várakozásomnak megfelel, és kérdésemre meg is engedvén, hogy ezt a' jóknak megmondhatom. Kérdezte azután önkint, mennyire mentem Ő Excellentiájánál az Egri Érseknél a' Magyar Bibliával? a' miről ötöt röviden ugyan, de sükeresen tudósítottam. Mikor vélekedésemet hallotta, hogy azon esetre, ha a' Szent Írás újra nem fordíttatik, meg kellene Káldinak még orthographiáját is inkább tartani, hogy sem a' mostanival, melyet Tsétsi kigondolt, 's a' Cálvinisták olly erőszakosan elterjesztettek, hogy már a' Pápista Cathéchismusokban is befogadtatott a' nemzeti iskolákban, e' szent munkát elmocskolni, nagyon helyben hagyta szavamat. Átmentem azután ama' szarvas hibákra is, melyek Káldiban talátnak, 's a' Vulgátát

¹³⁵⁴ <...> De

¹³⁵⁵ Vestrae |his|

¹³⁵⁶ accomodare |velle|

¹³⁵⁷ habet <...>

¹³⁵⁸ responsum <...>

¹³⁵⁹ <...> Gratiis

tellyességgel ki nem fejezik, azzal a tanácsadással, hogy ezeket csak ugyan még is nem kellene benne meghagyni. A példákra, melyeket hamarjában elejébe terjesztettem, elhűlt, és azt ígérte, hogy ezeket szó nélkül nem hagyja. Nekem tellyes barátságát, és a miben tölle kitelhet, szolgálattját ígervén elment. Majd azután Tiszt. Korondi Úrhoz fordúlván, a Káplányoknak jelenlétében ajánlottam neki a Veszprémi Értekezéseket; nem annyira, hogy maga olvassa, hanem hogy a hol lehet, a Pap Uraknak ajánlja. Kérdésére, hol lehetne reá előfizetni, megszóllamlott az egyik Káplán (úgy tetszik, Durgutnak híjják) és azt mondotta, hogy nálla is megrendelheti magának e könyvet, mivel erre már Bécsben a Pazmanéumban a Veszprémiek e hatalommal megtisztelték. – Annyival jobb, mondám, hogy Tisztelendő Úrban már nállam nélkül is jó szószóllója van a Veszprémi Értekezéseknek a Herczeg udvarában. Ebből állott reggel apostolkodásom.

Dél után audientiára a Primásnál sokan öszvegyűltünk. A nagy Urak magányosan mentek be hozzá, a Theológiának Professorai in corpore, valamint szinte a Consiliumtól is egy departamentum. Kiüzent azután, hogy mivel ma sokat ült, (az Egyházi Commissio nálla tartatott) kénytelen kocsinn kirándulni egéssége miatt; hanem hogy azonnal kijön, s mindnyájunkot egyszerre fogad. Ez meg is történt. Egy Plébánossal (Stankoviccsal, kit Mélt. B. Prényi, mint Vicarius letett) kegyesen beszélvén, azután hozzám fordult, s mivel meg nem ösmert, kezével kérdezte, ki vagyok? s nevemet hallván, mondhatom különös örömemre, derűltt sőt mosolygó orczával nevemet fenn szóval maga is elmondotta. Én is elmondtam viszontag Deákul röviden mind örvendezésemet, s mély tiszteletemet, mind önmagamnak ajánlását. Főhajtással ezeket megköszömvén, et quid facit, úgymond fenn szóval, lingua Hungarica? – Mosolygó kegyességét látván vérszemet kapott bennem a vén legény, s azt feleltem hirtelen szokott nyájassággommal: calvinisat, Celsissime Princeps! Erre a Herczeg, debet ipsos scopare. – Én viszontag: satis illos jam scopavi, sed illi me etiam scopant. – Elkaczagta magát és utánna az egész Auditorium. – Det aliquid, mondá azután, de hac materia ad Tudományos Gyűjtemény. – Én pedig erre: Celsissime Princeps! Illud ipsum opus est, quod Calvinianam linguam vel maxime promovet. – Siccine? – Catholica lingua, quae ante Tsétsium tam Káldio, quam Pazmano et aliis nostris aequae ac Calvinistis communis erat, nunc in Dissertationibus Ecclesiasticis Veszprémiensium conservatur et colitur. – Gratulor, így fejezte be e beszédet Ő Herczegsége; Pazmano majorem Hungarum antiquitas non habuit. – Ezzel mindnyájunktól elbúcsúzott, és én a kezére három szíves csókot tűztem, s Főtisztelendő Strajter Úrhoz fordúltam e szókkal: ich bin entzückt über die Gnädige Aufnahme Seiner Fürstlichen Gnaden! – mire ő viszontag: und ich freue mich darüber recht herzlich. Egy szempillantásom volt még arra, hogy e Kanonok Úrnak jelenlétében Ő Nagyságával Mérey Úrral régi ösmeretségemet megújithattam. Ez volt apostolkodásomnak a második része.

Minekutánna a minapi levelem már el mentt volt, apostolkodtam Mélt. Pyrker Püspöknél is, utolsó vacsorát tartván vele Mélt. Paintner Püspöknél. Azt kívánta Ő töllem, hogy hozzak fel neki csak egy darabkát a Magyar Bibliának fordításából, melyet Ő Excellentiájának az Egri Érseknek kívánságára próba gyanánt megtettem, s mely a Genesisnek 20 első Részéből áll. Csak 15. verset írtam fel belőlle cum observationibus philologicis et exegeticis; és ezek neki úgy megtetszettek, hogy mind a

húsz Részt megkérte tőlem a' jegyzésekkel együtt, valamint szinte rövid sommáját is azoknak, a'miket erről Ő Excellentiájának készítettem. Utánna tette azután e' declaratióját, hogy ő a' Synodusnál tellyes erejével megteszi azt a' *mótiót*, hogy a' Bibliát újra én fordítsam, fordításomat pedig végképen a' Veszprémi Káptalan, *notorie competentissimum iudicium*, ítéllye meg, superinspiciente Illustrissimo Domino Ordinario. Ki nem mondhatom, micsoda serénységgel készítettem eddig kidolgozott írásimból egy *Dissertationt de versione Bibliorum Hungarica*, mellyet már tisztán le is írtam. De ammint Moyses I. Könyvéből az első Résznek mind Káldi' fordítása alá, mind az enyím alá a' jegyzéseket írtam, jön hozzám Mélt. Paintner Püspöktől a' bizonyos hír, hogy Mélt. Pyrker Püspök velencei Patriarchának valóságosan kineveztetett, azzal az ígérettel, hogy a' mennyivel kevesebb jövedelme lessz a' mostaninál, azt Ő Felsége neki esztendőnkint kész pénzben kipótollya, sőt még más kegyelmekkel is megjutalmazza. E' részről tehát apostolkodásom füstbe ment. Isten neki! A' Mennyei Gondviselés legjobban tudgya, mi üdvözséges nekünk, mi nem? Talán e' régi szíves Barátomnak motiója nem is tett volna én reám nézve sokaknál olly jó sensatiót, a' minőt az ő jó szíve irántam érez. Az Isten áldgya meg érte! Nekem azonn az útonn kell maradnom, mellyet az Istennek újja kiszabott; és ezenn örömet is megmaradok.

Ezen órában hozta hozzám Sággy Barátunk Főtisztelendő Úrnak böcsös levelét de dato 30. Maji *Delille'* könyveivel együtt. Ügyekezni fogok, hogy a' belőlle kijegyzett helyeket jól fordítsam. Azoknak neveit megmutatta nekem Sággy, a' kiknek Főtisztelendő Úr exemplárokot küldött, láttam, hogy énróllam az én Kedves Drága Barátom megfeleltkezett; pedig a' 3. kötetet várva vártam. Még Veszprémből megkaphatom, Ságghitúl kérem el kölcsön. Sailler, ki a' Prímás' Installatiójára egy igen szép és remek Misét készített, mellyet Főtisztelendő Úr Esztergomban maga is hallott, e' munkájának több próbáival és Esztergomi úttáival úgy el volt foglalva, hogy a' mi *Stabat Mater* énekünkről csak az Installatio utánn gondolkodhatott. A' múltt vásárnap magam elénekeltem nálla Musikája mellett. Mondhatom, hogy ez szívreható, és a' dal még is nagyon könnyű. Mihelyt Főtisztelendő Úr Somogyból megtér, elküldöm. Főtisztelendő Vajky Prépost Úrnak ittlétét csak akkor hallottam Ságghitúl, mikor már elment; sajnálom, hogy tisztelére nem lehettem.

Méltóságos Veszprémi Püspök Urnak, Ő Nagyságának kezét mély tisztelettel csókolom, valamint Főtisztelendő Hornyik és Kiss Kanonok Urakét is. Többi Úri Jóakaróimot és Barátimot Főtisztelendő Barátom Urammal együtt tisztelem, szívesen ölelem és csókolom. Ossitzkyék csókollyák Kedves Barátom Uramnak, mély tisztelettyek mellett, kezeit. Én pedig Apostolkodásában sok lelki vígasztalást, és állandó egészséget kívánván, magamot szívességébe ajánlom, és vagyok

Főtisztelendő Apátur és Kanonok Úrnak,
Kedves Drága Barátom Uramnak

örök tisztelője
Verseghy Ferencz mp

**133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak
Buda, 1820. július 2.**

Budánn 2. Julius. 1820.

Kegyelmes Uram!
Kedves Drága Régi Barátom!

Szepesbül hozzám 24. Juniusban igazított boldogító Levelét örömkönyek között és szívemnek érzékenykedő emelkedésével vettem, olvastam és csókolgattam. Hányféle boldogságot hozott ez házunkhoz! Legelőször arról szóllok, mely Nevedékemet, Ossitzky Károlyt, és ennek Szülőit illeti, kik Excellentiádanak kezeit mély tisztelettel csókollyák. Erről szóllok, mondom, legelőször; mert ez felette jó, tisztességes, és érzékeny szívű embereknek belső nyugalalmát illeti. Nevedékemnek szülői sem Excellentiádnak feleletét nem látván, sem fioktúl Bécsbe való érkezését nem hallván, jóllehet Méltóságos Paintner Püspöktől sok jó biztatást vettek az iránt, hogy Excellentiád fiokot igen hihetőképén szolgáltyába veszi, és magával Velenczébe elviszi, olly nyughatatlanságba ragadták, még is magok után szívemet, hogy 27. juniusban Excellentiádhoz ismét egy új levelet igazítottam Szepesbe, Németül írva azért, hogy e' szülőknek elolvassván, megnyugoszthassam szíveiket az iránt, hogy részemről minden megtörtént, a' mi Nevedékemet és jó Szülőit megboldogíthassa.

Óh! vegye, kérem, Kedves Drága Régi Barátom Uram! – engedgye meg Excellentiád, hogy mély tisztelem mellett, mellyel Méltóságához viseltetek, Szívéhez így szólhas-sak! – vegye, kérem, e' jó indulatú, nemes érzésű, és szép erkölcsű, sőt még jeles talentumok nélkül sem szűkölködő, de a mostani világgal meg nem alkudható Ifiút Atyai szárnya alá, vegye Fő Úri kegyelmébe, 's vezérélyre mind tekintetével, mind szíves igazgatásával ama' nemes célhoz, mellyet neki nevelése által mutattunk. Ha magához méltóztatik ötet venni Excellentiád, kivált nem mint czukrost, hanem a' mire másra alkalmasnak találtatna, én és Szülői meg nem szününk neki Velenczébe is olly oktatásokat írni, mellyeket követvén, Excellentiádhoz, még él, mély tisztelettel, fiúi hűséggel és érzékeny háladatossággal viseltessen. Boldogítson meg ez iránt bennünköt Édes Drága Barátom Uram! Bármelly rövid, *csak Kegyelmes* feleletével. Ha lehetne, – és hogy ne lehetne, a' mi Excellentiádnak csak egy szavátul függ? – hogy ezen ifjú embert azonnal maga mellé venné Kedves Drága Barátom Uram! óh! akkor még jeles jótévőnk is volna; mert az Ifiú már 1. Octobertől fogva minden szolgálat nélkül tengődik; éntöllem pedig és Szülőitől segedelmet nem várhat. Mivel a' mi jövedelmünk vékony, és még ez is csak papírospénzből álló. De nem szóllok már erről többet: hanem az egész dolgot Excellentiádnak nemesen érző szívére bízom.

A' mi a' Bibliának Magyar fordítását illeti, köszönöm és véghetetlenül nagyra bücsülöm Excellentiádnak hozzám való bizodalomát, és irántam való gondoskodását, melly innen Vác felé való útazása alatt érzékeny szívében forgott. De mivel másképp rendelte az Úr Isten a' dolgot, méltóztasson nekem megengedni, hogy ez iránt való szándékomot barátságos ítélete alá terjesszem.

Ő Herczegségének, a' Primásnak tiszteletére menvén, ki az üdőnek szűke miatt mindnyájunkot, kik megjelentünk, egyszerre fogadott, olly szerencsés voltam, hogy szívességével megkülömböztetett. Meg nem ösmert ugyan, mert rég üdeje már nem látott; de nevemet hallván, különös örömmel mondotta ki utánnam elejébe terjesztett nevemet, 's köszöntésemet meghallgatván és megköszönvén, e' kérdésre fakadt mosolyogva: *Et quid facit lingua Hungarica?* Énbennem a' szíves fogadásra vérszemet kapott a' vén legény, 's azt feleltem hirtelen: *Calvinisat, Celsissime Princeps!* – Elnevetvén magát Ő Herczegsége: *debet, úgymond, istos homines bene scopare!* – Én viszontag: *satis jam et solida scopavi: sed et illi me scopant.* – Erre hangos kaczagásra fakadt a' Primás, és utána a' jelenvalók mindnyájan. Ő azután: *edat aliquid in hanc rem in Tudományos Gyűjtemény.* – Én pedig: *Hoc ipsum opus est, quod linguam Calvinianam vel maxime promovet.* – Siccine? – *Dissertationes Ecclesiasticae Veszprémiensium vicissum linguam Pázmáni et Kaldii, quae olim Calvinistis quoque usque ad tempora Tsétsii 1708. defuncti communis erat, peculialiter confovent, et ubi necessum est, moderare emendant.* Erre végtére a' Primás: *Gratulor! Pázmáno majorem Hungarum antiquitas non habuit.* Ezzel töllünk elbúcsúzott.

Harmad napra a' Primás gróf Brunszvicznál ebédelvén, megszólította ott ötet Ő Excellentiája Vigh István Titkos Tanácsos Úr tudtom nélkül Almássy Grófnénak nevével, kinek házában vasárnapokonn és ünnepekenn szent Misét szolgálok neki magának, mivel a' házbúl ki nem mehet, megszólította, mondám, hogy engedgye meg nekem, ezen Úri Asszonyságnak Szent gyónásait hallgatni, mivel hozzám különös bizodalommal viseltetik, A' Primás meglepéssel fogadta e' kérést, és Ő Excellentiája által nekem azt üzente, hogy mivel más nap innen elmegy, csak akkor jelennyek meg nálla, mikor majd júliusban a' Palatinus' gyermekének keresztelése végett ismét Budára jön.

Ezeket szükséges volt előre küldenem, hogy Excellentiád a' Biblia' fordításárul való szándékomot könnyebben megítélhesse. Kedves Drága Barátom Uramnak számára készítettem én egy egészen új rövid Dissertatiót Deák nyelvenn e' fordításról, mellyhez Moyses I. Könyvébúl a' húsz első Résznek új fordítását kezdettem jegyzéseimmel együtt függeszteni. A' harmadik Részt írtam már tisztára, mikor a' hírt hallottam, hogy Excellentiád Velenczei Patriarchának neveztetett. Félre tettem tehát e' munkát. De a' Primástúl illy szivességgel fogadtatván, és azt is mindenbúl látván, hogy Ő Excellentiája az Egri Érsek be nem mutatta a' Primásnak munkáimot, mellyeket a' Biblia' fordításában kívánsága szerint végbe vittem, és kezébe szolgáltattam: elökéltem magamban, hogy az említett új Dissertatiót a' 20. első Résznek fordításával együtt Ő Herczegségének a' Primásnak magam benyújtom. Helyben hagyva Excellentiád szándékomot?

A' fordítást a' Primás parancsolattya nélkül folytatni nem merem; de még parancsolattýára sem tehetném meg egyébkép, hanem ha substinentiámot jobb karba helyeztetné: mert nekem bizonyos jutalomért kell dolgoznom, hogy tisztességesen ruházkodhassak, az életnek gyermekségemtől fogva megszokott és szükségessé vált alkatmai nélkül ne szükölködjek, és vénségemhez szabott eledellekkel táplálkodhassak. Mióta pedig Sáhynak pöre folyik, a' Királyi Typographiánál is nagyon megvékonyodott keresetem. Csókollja ez Excellentiádnak kezét, 's mivel Bécsbúl hallya, hogy dolgai nem rosszul kezdenek menni, azonn esedezik, hogy reményeit ugyanott Excellentiád is támogatni, a' hol és amint lehet, támogatni méltóztasson.

Azon aggódik Levelében Kedves Drága Barátom Uramnak szíve, hogy atyafiai, és baráti távul fognak maradni, ha majd Velenczében letelepedik. Ha megengedi Excellentiád, hogy leveleimmel barátkozásomat ott is folytathassam, én e' távúllémetem kész vagyok kipótolni. Hogy ezt egyéb Tisztelői is megcselekszik, egy csöppet sem kételkedek; és így fennmaradnak amaz édes kötelékek, mellyek szíveinket ifiúságunktól fogva öszvefüggesztették.

Még egyet! Módom nem lévén benne, hogy most magamnak a' *Tunisiást* meg vehessem, nem nyugodtam, még egy valakitől olvasás végett kezemhez nem kaptam. Tegnap előtt éjféltkor végeztem el első olvasását, 's íme! tegnap, mikor még égett tőle a' fejem, buzgott érette szívem, felséges Szerzőjétől olly édesen, olly barátságosan írtt levelet vettem,¹³⁶⁰ szinte jutalomúl, hogy lelki magzattyával mulatoztam. A' Német Recensio, mellyel engemet Kedves Barátom Uram ittlétében megajándékozott, szórúl szóra tökéletesen igazat, és még is keveset mond. Kicsoda mutathat nekem, Tunisiasonn kívül Epopéát, mellyben csak e' Recensio által előadott szép tulajdonságok és, mind együtt legyenek? A' szívnek részéről a' Német Recensens felette kevesett mond: pedig énnállam a' szépnek megítélésében a' *Szív* a' fő Recensens. Ki nem mondhatom én, melly óriás lépésekkel nevededett bennem Tunisiának első elejétől fogva a' részvétel és az érzékenykedés; melly buzgó szeretetre gerjedtem a' fő Vitézekhez, kiknek characteri olly szívreható képvonásokkal rajzoltatnak 's mind végig hüven fenntartatnak; mikép féltettem őket a' veszedelmekben, mikép örültem szerencsésen végbevitt vitéz tetteiknek; melly érzékeny gyönyörködtetéssel vezettek engem' keresztül a' dühösködő halálnak harcmezejénn a' felséges hasonlítások; melly lelkesítő erővel ragadták elmémet a' Történetírásból kölcsönzött képek a' régi érdemes együgyűségnek csudálására; melly bosszankodásra emelték keblemet a' szerencsétlen foglyoknak méltatlan gyötrései. Tudtam én előre Tunisiának jó kimenetelét; és még is hányszor rémült el szívem, a' képzéstől elcsábítatván, melly e' kimenetelt a' veszedelmektől nem ok nélkül féltette. Már sírván, már örülvén, már buzogván,¹³⁶¹ már rettegvén, úgy meglágyúlt végtére szívem, hogy az öreg Húgóval pag. 335. ama' szavaira *Hugo kömmt nun allein!* mélyen kesergő zokogásra, azután pedig Ötödik Károlynak pag. 542. ama' valóban felséges mondására:

Stürb' ich doch jetzt! dann ach! mir wurde die Wonne des Himmels!

tökéletes szívovadásra fakadtam.

Íme! Kedves Édes Nagy Barátom! ez az én szívemnek, az én hízelkedni nem tudó szívemnek természetes Recensiója. Az Epopéáknak Szerzőit a' világ eddig csak csudálta: Tunisiának édes Attyát, lehetetlen, hogy az érzékeny emberi szív, ha személlye szerint nem ösmeri is, buzgón ne szeresse.

Hát a' Hexametrumok? hallom már kérdezni az én Szeretett Barátomat! Óh! ezek engemet kellemetesen megleptek, mivel a' Németben lehetetleneknek tartottam, azután pedig egészen megbájtak. A' Német Nemzet nem köszönheti meg elegendőképen, hogy nyelvében e' jeget egy Magyar Bölcs és illy szerencsésen megtörte.

¹³⁶⁰ levelet |vettem| [Betoldás a sor fölött.]

¹³⁶¹ buzogván, <meg>

Ezzel Excellentiádnak kezét mély tisztelettel csókolván, magamot Kegyelmeibe és Szívességébe ajánlom és vagyok
Excellentiádnak

örök tisztelője és
köteles szolgája
Verseghy Ferencz

Ha talán Nevedékem, Ossitzky Károly, nem juthatna könnyen Excellentiád' elejébe, – mert mi nem történhet meg minden a' világon? – nagyon sajnállanám, ha Excellentiád fel sem tudná szegénykét kerestetni. Ide írom tehát inkább mostani szállását:

Karl Ossitzky wohnt in der Josephstadt, Klostergasse, nächst den Piaristen N. 123. im Ersten Stock rückwärts im Hof, die Stiege links.

134. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. július 5.

Kedves Uram Bátyám!

Én Fő Esperesi kerületemből csak tegnap előtt érkeztem meg, 's 7 dik Júniusban költt Levelét – mellyet Kedves Uram Bátyám Vidra, a' Vidi Posta Expeditor pedig Veszprémbe utasított – csak itthon volt szerencsém olvasni. Azon szarvas hibáért, hogy Kedves Uram Bátyám a' jegyzésből kimaradván a' harmadik kötetből nyomtatványt nem kapott, Író deákomra, 's a' siettető környűllásokra boszankodtam, mellyek miatt a' hiba történt volt; de olly jó szívű Férjfiúnál, a' millyent én Uram Bátyámban ösmerek 's tisztelek, tudom kész a' bocsánat. Hogy a' kötetből a' *Lívjatánról* szóló jegyzés kimaradott, az okozta, mivel a' Sándor Istvánnak Sokféléjében némelly újabb utazóknak nyomozási után csufoltatnak azok, kik ezen úszó szigeteket, ráknak vagy más ösmeretlen állatnak tartják. Erre való nézve vigyáznom kellett, hogy rágalmazóinknak – kik között tán szinte első helyet foglal a' Hazai Tudósítások szerzője – alkalmatosságot ne nyújtsak még gorombább gúnyolódásra. Kulcsár Úr az Egyházi Értekezéseknek két darabját már balúl bírálván – midőn a' Tudományos Gyűjteményre, noha tömve van silány darabokkal, ártalýában való dicséreteket halmoz – foga' fejérét eléggé kimutatta, 's hogy ügyekezatunknek elnyomására törekszik kételkedni nem lehet. Mit gondol Kedves Uram Bátyám, tovább is garázdálkodni haggyuke ő kelmét; vagy bedugijuke a' száját?

Hogy mind ekkorig Kedves Uram Bátyáért nem küldhettem el, az okát érkezésemnek üdejéből láthatya; sőt, mivel Sággy Barátunk ezt írta Jun. 25 dikénn: „*Mi mikor jöhetünk Veszprémbe? nem bizonyos, mivel Verseghynek meg kell a' Primást várni fontos okokra nézve*” mihez tartsam magamat, nem tudom.

A' negyedik kötetnek nyomtatásához a' jövő hétenn már hozzá fogok, hogy így magamnak szabad üdőt készítsek a' Badacsonyi szüretre. Annak okáért kérem Kedves Uram Bátyámat, hogy a' Stabat Matert, minél előbb nyomtatás alá adni ne terheltessek. A' tiszteletbeli jutalmat Sailer Úrnak megküldeni el nem mulatom. A' jövő Szombatonn a' 4 dik, 5 dik, 6 dik Zsoltárra való jegyzéseket is elküldöm, mellyeket Kíss Ferencz Úr

még nem végzett el egészen, ki addig is Hornyik Úrral együtt Uram Bátyámat különösen tiszteli. Az első Éneket Archidiaconátusomban, a' jelesebb helyekenn már közönségesen éneklik; leghathatós előmozdítója Gróf Níczky János Ő Nagysága Berzencze' Ura volt, ki hatalmas Musikus lévén a' szomszéd Plébánosokat, 's Mestereket arra megtanította. Így fog lassan lassan a' jobb ízlés elterjedni a' falukra is.

Az Értekezéseknek kedvellői már annyira megszorodtak – még pedig a' világi Urak között is, hogy a' 700 Exempl. csupán csak három maradt; 's ezeket is elvitték volna, ha nem tartóztatnám. Tellyes reménységem van az iránt, hogy az Olvasóknak száma a' jövő esztendőre sem kevesbedik; mert mondhatom, hogy a' darabok fontosak lesznek. Csak Uram Bátyámat éltesse az Isten, hogy azokat csinosgatni, 's kellemetesíteni segélhesse szép műdarabjaival! 's ugyan ezen óhajításunknak megújításával ezerszer csókolom; 's Osszitzkyéknek felőlem való szíves megemlékezését különös tisztelettemmel hálálván vagyok

Kedves Uram Bátyámnak

Veszprémbe Julius 5 dikénn 820.

igaz tisztelője Horváth János mk.

135. Verseghy Ferenc – Májer Józsefnek h. n., 1820. július 9.

A. R. D. Josephus Májer, L. et R. civitatis Alba-Regalensis Parochio
Extramoeniali Districtus Alb[aregalensis] vicearchid.¹³⁶²
SS. Theologiae Doctori ven. Consistorii Episcopalis Assessor.
Eidem D. V. A. D. Mayer die 9. Julij 1820.

Főtisztelendő Vicsesperes Úr! Kedves Drága Barátom Uram!

Bucher József Úr, Bicskei Tisztartó, megszólította házi gazdasszonyomat, kinek férje Ossitzky Nádorispányunknak házi tisztje, tavaly velem Veszprémbe volt,¹³⁶³ hogy mivel¹³⁶⁴ Gróf Nádasdyékkal ösmerős, szerezze meg Ő Excellentiájának boldogultt Grof Nádasdy Ferencnek, Tekintetes Nemes Székesfejér Vármegye' hajdani¹³⁶⁵ Főispánnyának képét ugyanezen T. N. Vármegyének számára; mivel Főispánnyainak képeit a' gyűlésházban fenntartani kívánja. Ezen Asszonyság tehát megtévén lépéseit, Ő Excellentiája által, itt Budánn lakó öreg Gróf Nádasdy Mihály által,¹³⁶⁶ a' kívántt képet szerencsésen¹³⁶⁷ kinyerte.

Kérem tehát Főtiszt. Barátom Uramot, méltóztasson Tettes Marics Viczispány Úrnak tudtára adni, hogy meghitt emberét Bécsben Méltóságos Gróf Nádasdy Xaverius

¹³⁶² extramoeniali [Districtus Alb[aregalensis] vicearchid.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁶³ tisztje, [tavaly velem Veszprémbe volt,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁶⁴ mivel <..>

¹³⁶⁵ hajdani <..>

¹³⁶⁶ által, <[...] dolgot [...] vitte>

¹³⁶⁷ szerencsésen <még[...]>

Ferencz Úrhoz, ki ¹³⁶⁸ lakik, biztosan küldeni ne terheltesen, kinek ugyanezen Xaverius Gróf erga Quietantiam a kívánt képet¹³⁶⁹ a T. N. Vármegye' számára ajándékban át fogja adni. Ezen a boldogútt Nádasdy Ferencz Főispány Insurrectionalis Uniformisban vagyon lerajzolva.

Kérem Főtiszt. Urat, ne sajnállyá Méltóság. Fejérvári Püspök Úrnak alázatos kézsókolásomat, és mély tiszteletemet bejelenteni. Reménlem, hogy a folyó hónapnak vége felé Veszprémi útamban tiszteletére lehetek mind Ő Méltóságának, mind Főtisztelendő Barátom Uramnak. Addig is magamot szives barátságába ajánlván, érzékeny ragaszkodással vagyok

Főtiszt. Vicesperes Úrnak

igaz tisztelője és köteles szolgálja.

136. Horváth János – Versegby Ferencnek Veszprém, 1820. július 12.

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

A Püspöki Visgát által helyben hagyott szép fordításait Kedves Uram Bátyámnak ezennel a végett sietek megküldeni, hogy a IV dik, V dik. VI dik megegyengetett Zsoltárokkal – melly munkában Fő Tiszt. Kis Fer. Úrnak sikeres jegyzései útmutatás gyanánt fognak szolgálni – a Budai Könyvisgáló kir. hivatal által is, a Felső Rendelet szerint megrostitassanak. Kérem pedig Kedves Uram Bátyámat, hogy a folyó hónapnak végéig kezemhez juttassa; mert különben a nyomtatásom meg fog akasztatni.

Meg kell továbbá mondanom; hogy a Zsoltároknak ne csak a megegyengetett fordításait; hanem az elsőket is, azaz, a talpfordításokat is vissza küldgye Kedves Uram Bátyám, értvén az 1. 2. 3 dik Zsoltárokat is; mert azok többnyire érzékenyebbek, szívrehatóbbak lévén a szorosabbaknál – majd mikoron egy szép imádságos könyvecskét készítünk a község számára, igen jó szolgálatot fognak tenni.

Örömmel jelentem, hogy Fő Tiszt. Fejér György is küldött feleletet az első kötetben feltett juttatási kérdésekre: a mellyet így kezd el: „Hogy az Egyházi Tudományoknak kimívelése valahára Magyar Hazánkban is munkába vetessék, kívánatos dolog volt; hogy olly arányos úttal módokkal fogatott fel, igen öröndetes; hogy erre a Tiszt. Veszprémi Megye mint egy zászló emelt, az neki különös és örök dicsőségére fog szolgálni.” Kötelességemnek ösmertem tudni illik, hogy Uram Bátyámmal is tudassam – úgy mint a ki velem egyaránt osztozott kezdettől fogva a munkában – egy olly férjfiú itéletének megváltozását, a ki az ő hozzája való járulása nélkül kezdett munkát írgy szemmel nézte Én bizom az Istenben, hogy még a többi kajának is megtérnek.

A Méltós. Püspök még most sem jött meg Sümegről, a hová Junius' elejénn szellőzés végett ment volt. Collégáim egésségesek. Fő Tiszt. Hornyik s Kis Urak különösen

¹³⁶⁸ [A fogalmazványban üresen hagyott szakasz.]

¹³⁶⁹ képet <a' vár>

tisztelik. Bajom egyébaránt nekem sincs, hanem hogy a' Gyapjunkat még most sem adhattuk el; és így a' lapos guta kerülgeti erszényemet, az vigasztal, hogy *quod differtur, non aufertur*.

A' feleletet előbbeni Levelemre indúlatosan várom; mert ha Uram Bátyám tud indúlatoskodni, bezzeg tudok ám én is; – de kedves személyre iránt higgye el, csak a' szeretetben, mellyel forró csókok között, maradok

Osztizkyékat is tisztelvén

Veszprémben Jul. 12 dikénn 820.

igaz baráttya Horváth mk.

Igazé, hogy Tek. Trenka Úr hivatallyát resignálta? –

137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. július 13.

Főtiszt. Horváth A. és K. Úrnak levelére de dato 5. Julij¹³⁷⁰ imígy feleltem de dato 13 Julij 1820.

Annak a' Vidi Posta Expeditornak rontsa meg harmincz éhes bolha egygy éjszakáját; hogy nekem olly szomorú heteket okozott, mellyekben Veszprémről semmi nyugosztaló hírt nem olvashattam. Az ő hibája szarvas¹³⁷¹ énelőttem, de nem az én édes Barátomé, vagy inkább Íródeákjáé, ki nekem a' harmadik kötetet megküldeni elfelejtette. Elolvastam én ezt mindgyárt, hogy elérkezett, Sággyébúl. Hogy *Livjátánról* e' Jegyzés illy fontos okokra nézve elmaradt, nagyon szeretem. Kulcsár a' nélkül is nagyon belém kötélődzött az Ékesenszöllásra nézve, mivel¹³⁷² az én munkámnak ösmeri és így tellyes erővel azonn van, hogy engemet a' Veszprémiektől, és a Veszprémieket éntőllem elszakassza. Mit nem tett volna még Livjátánnal e' Calvinista Behemot? Az Ékesenszöllás iránt a' következő¹³⁷³ védelemmel tartozok én Főtisztelendő Barátom Uramnak nem külömben, mint egyéb Veszprémi Főtisztelendő Jóakaró Uraimnak.

Nem akarja tudni illik magának Kulcsár megvallani, hogy a' mit az Ekesenszöllásról az oskolák' reguláiból elő hozok, többnyire a' végből hozom elő, hogy azokban megválasszam azt, a' minek az Egyházi Szónok hasznát veheti, attúl, a' mi nem nekivaló, és a' mi¹³⁷⁴ még az oskolagyermeket is téveszti inkább, semhogy hasznosan oktassa.¹³⁷⁵

Csak nem szünik meg inderkedni a' Calvinistáknak Pesti Trombitássa, az Újságíró, és hívatlan Recensens. De hála Istennek! hogy pártoskodását el nem tudja titkolni.

¹³⁷⁰ Julij <fel>

¹³⁷¹ szarvas <...>

¹³⁷² mivel <eng>

¹³⁷³ következő <mentege>

¹³⁷⁴ nekivaló, <okt> [és a' mi] [Betoldás a sor fölött.]

¹³⁷⁵ Lásd a' többit fellyebb pag. 31. usq ad finem *büzt hágy*. [Verseghy Ferenc autográf megjegyzése. A betoldásra szánt szöveg a fogalmazvány előző oldalán található (OSZK Kt Quart. Hung. 3656.16r.), s az alábbi sor vezeti be: NB. Pro sequenti Epistola haec praenotatus. A szöveggközlés során a szóban forgó szakaszt a szerző kijelölte helyre illesztve adjuk közre.]

„Végre, úgymond, Káldinak Magyar fordításáról azt jegyzi meg (a' Veszprémi Értekezés a' Zsoltárokról) hogy abban több fordításbéli hijánosságok vannak. „Itt helye lett volna a' Molnár Albert, és Károlyi Gáspár fordításai öszvehasznoltásának, vagy legalább azon fordítások megemlítésének, melyekből a' Hasznos Multság, és a' Tudományos Gyűjtemény példát mutatott.”

Kevés híjja volt, hogy ezen ember azt nem kívánta, hogy a' Veszprémieknek Káldi hijánosságait Molnár Albertból és Károlyi Gáspárból kellett volna megjobbítaniok, vagy e' Calvinista fordításokat legalább megdicsérniük. De azt még is elég értelmesen kimondgya, hogy a' Veszprémieknek, ha az ő bírószéke előtt kegyelmet akarnak nyerni, a' Tudományos Gyűjteménynek példáját kell követniük.¹³⁷⁶ a' mit az oskolák' reguláiból előhozok,¹³⁷⁷ többnyire a' végből hozom elő, hogy azokban megválasszam azt a' mi-nek¹³⁷⁸ az Egyházi Szónok hasznát veheti, annál a' mi nem nekivaló, sőt még az oskolagyermeket is téveszti inkább, hogysem hasznosan oktassa. Egyébaránt nevetnem kell e' könyvbíró, ki megvallván, hogy Tanácskozásaim eddig csak az Ékesenszöllásra való *készületekben* foglalatoskodnak,¹³⁷⁹ azt kívánja mégis¹³⁸⁰ töllök, hogy *fellebb emelkedő és az iskolákon túl ható észrevételekkel* kedveskedgyenek. Hogy ilyen *észrevételek* már az *oskolabéli regulákról* is vannak e' munkában elég bőven,¹³⁸¹ a' pártatlan¹³⁸² bíró könnyen észreveszi; de a' pártos a' fák miatt nem láttya az erdőt. Azonban Recenziójának végénn nagyon kiüt a' szöge a' zsákból, mikor így szól: *ezen tanácskozásokból inkább azt gyaníthatni, hogy a' Tanácskozó valami Grammatikai különözéseket kívánt terjeszteni, mint az Egyházi Ékesenn szöllást felemelkedettebb léptsőre segíteni*. E' balgatag vagy inkább gonosz¹³⁸³ gyanítás csak amaz irtózásból támadhat, mellyel a' Tsétsiánusok és a' Calvinisták az én Grammaticámot, Analyticámot, és Feleletemet nézik. Felelni okaimra nem tudnak, mert mondani merem, nem is értik, annyival inkább pedig szívtelenségek miatt nem érzik;¹³⁸⁴ áskálódnak tehát, pártoskodnak, trombitálnak, garázdálkodnak.¹³⁸⁵ De én még az oroszlyán' bőrébe öltözött számárnak ordításátul soha sem ijedtem meg; noha ellenben¹³⁸⁶ eltökélt szándékom szerint azt az örömet sem teszem meg nekik, hogy ordítására valamit felellyek. Az ilyen recenziókról azt irtam már én egy angulus auctor után Analyticámban, hogy a' *rakétához* hasonlítanak, melly¹³⁸⁷ magosra emelkedik, egy szempillantásig komoran világít, szétreped, és maga után bűzt hágy.¹³⁸⁸

¹³⁷⁶ követniük. <A' mi az Ékesenszöllást illeti, nem akarja magának megvallani Kulcsár Úr, hogy>

¹³⁷⁷ elő->hozok

¹³⁷⁸ mi|nek| [Betoldás a sor fölött.]

¹³⁷⁹ foglalatoskodnak<[.] és mégis>

¹³⁸⁰ kívánja |mégis| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁸¹ munkában |lég bőven| <szemenkint> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁸² pártatlan <bíró>

¹³⁸³ balgatag |vagy inkább gonosz| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁸⁴ értik, |annyival inkább pedig szívtelenségek miatt nem érzik;| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁸⁵ trombitálnak, <...> |garázdálkodnak| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁸⁶ ellenben <azt>

¹³⁸⁷ m[.]lly [Átírással javítva.]

¹³⁸⁸ [A Verseghy által betoldásra jelölt szakasz vége.]

Ebből már előre láthattya Főtiszt. Barátom Uram, mit felelek¹³⁸⁹ ama' kérdésére: *ha tovább is garázdálkodni haggyuke ő kelmét, vagy bedugjuk, be csapjuk a' száját?* Mentsen meg minket az Isten attúl, mink az Egyházi Értekezésekből czivakodó piaczt csinállyunk.¹³⁹⁰ Ez e' munkának felséges czéllyát nagyon elhomályosítaná. Kulcsárnak czéllya csupán csak én vagyok; jóllehet titkosb szándéka oda is ügyekszik, hogy engemet¹³⁹¹ szerszámúl vegyen az Értekezéseknek lenyomására. Kihirdette mindgyárt elejénte Főtiszt. Úr, hogy a' helyes recenziókat köszönettel veszi, a' helyteleneket pedig elhallgattya, megveti; ne tegyük meg tehát Kulcsárnak azt az örömet, azt a' böcsületet, hogy recenzióját ellene szögezett czáfolásunkkal a' *helyteleneknek* számából kivegyük. De legfontosabb okom arra, hogy Kulcsárnak garázdálkodásirúl a' mi Értekezéseinkben legkisebb említés se tetessen, az, hogy őtet *más útra hozni lehetetlen*, akármit csinállyunk vele, és így kárt tenni, ha tehet, soha sem szűnik meg. Fájnak az Értekezések a' Calvinistáknak, mert mind a' Recenziókkal, mind a' *Rectores Ecclesiarum* szavakrúl való czáfolhatatlan Deductióval olly sebeket kaptak, melyeket elszívlelniek lehetetlen. De mit tegyenek tehát szegények egyebet, hanem hogy Kulcsár nevű fogadott Puskássokot irgalmatlanul fizetik, hogy oda lövődözzön sréttyeivel, a' honnan a' tudós 24 fontós golyóbisok leütötték ő kelmeket lábaikrúl; 's a' honnan még több ilyen *Istennyilákok* rettegve várnak. És az ilyen embereknek tengeri lovát, a' Pesti újságírórt lehessené akár okokkal megczáfolni, akár pénzenn megvenni, a' mi az igazság' hirdetőihez egyébkép sem illene, akár egyéb jó és barátságos móddal, észre, melytől rettegnek, melytől irtóznak, 's mely ellen öszveesküdtek, téríteni? Készen állanak ők előre minden feleletünkre a' hamisságnak, a' gorombaságnak, és a' pártoskodásnak¹³⁹² fegyvereivel; 's még mink az Értekezésekben a' Publicum' elejébe esztendő't által csak¹³⁹³ négyszer léphetnénk, ők addig minden hétenn megújíthatyák¹³⁹⁴ a' villongást. De hát így csak békével tűrjük Kulcsárnak piszkolódásait? Hidegvérrel nézzük, hogy szent ügyeketünk ellen szöge-

¹³⁸⁹ már [előre] láthattya Főtiszt. Barátom Uram, <hogy én> mit fele< >lek [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁹⁰ csinállyunk. <Ki [...]>

¹³⁹¹ vagyok; <nem> jóllehet [titkosb] szándéka <...> oda is <ez> ügyekszik, hogy engemet <esz> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁹² elhallgattya, [megveti;] ne tegyük meg tehát Kulcsárnak azt <. > az örömet, [azt a' böcsületet,] hogy <czáfolásával> recenzióját [ellene szögezett czáfolásunkkal] a' *helyteleneknek* számából kivegyük. De legfontosabb okom arra, hogy Kulcsárnak garázdálkodásirúl a' mi Értekezéseinkben legkisebb említés se tetessen, az, hogy őtet *más útra hozni lehetetlen*, akármit csinállyunk vele; [és így kárt tenni, ha tehet, soha sem szűnik meg.] Fájnak az Értekezések a' Calvinistáknak, mert mind a' Recenziókkal, mind a' *Rectores Ecclesiarum* szavakrúl való czáfolhatatlan Deductióval olly sebeket kaptak, melyeket elszívlelniek lehetetlen. De mit tegyenek tehát szegények egyebet, hanem hogy Kulcsár nevű [fogadott] Puskássokot [irgalmatlanul] fizetik, hogy oda lövődözzön [sréttyeivel], a' honnan a' tudós [24 fontós] golyóbisok leütötték ő kelmeket lábaikrúl; ['s a' honnan még több ilyen *Istennyilákok* rettegve várnak.] És az ilyen embereknek tengeri lovát, a' Pesti újságírórt lehessené akár okokkal megczáfolni, akár pénzenn megvenni, <akár> a' mi az igazság' hirdetőihez egyébkép sem illene, akár egyéb jó és barátságos móddal, észre, [melytől rettegnek, melytől irtóznak, 's mely ellen öszveesküdtek,] téríteni? Készen [állanak] ők előre minden feleletünkre a' hamisságnak, [a' gorombaságnak, és a' pártoskodásnak] [Betoldások a sorok fölött, valamint a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

¹³⁹³ által [csak] [Betoldás a sor fölött.]

¹³⁹⁴ megújíthat[.]ák [Átírással javítva.]

zi, és munkáinktúl az Olvasókot elidegeníti? Nem! Kedves Főtiszt. Barátom Uram! ezt mink lelkiösméretünk sérelme nélkül nem cselekedhettyük. Ámde mivel mink nem magunkért, hanem a' Hazának és az Anyaszentegyháznak javáért dolgozunk, Ő kelme ellen, úgy mint e' köz jónak szembetünő gátolója ellen, Anyaszentegyházunknak fő Pásztorá által a' Hazának a' Fejedelméhez kell folyamodnunk az ide zártt 's Főtiszt. Uraknak bölcs ítélete alá terjesztett Deák írással' melyet Főtiszt. Úr a' Primásnak, mint *kinevezett Redactor* az öszvedolgozó Tagoknak nevében benyújtani ne terheltesen. Az Írást Ságynak elolvastam, ki az φ signatura alatt levő *directe* szót elkerülhetetlenül szükségesnek tartja és azt vallyá, hogy csak ezen az egyetlen úton szabadúlhatunk meg Kulcsárnak és czinkossainak garázdálkodásaitúl.¹³⁹⁵

Kulcsárt, Kedves Édes Barátom Uram! más úton kell megragadni, és hallgatásra kényszeríteni, ha azt akarjuk, hogy¹³⁹⁶ munkálkodásunknak mind Istenes, mind köz hasznú czéllyát minduntalan meg ne zavarja, meg ne homályosítsa. Hallya ez iránt Főtiszt. úr javaslasomot, és közöllye egyéb Főtisztelendő jóakaróimmal, kik ezt bölcses-ségek által úgy intézzék,¹³⁹⁷ ammint a' Religiónak felséges Hazánknek köz java, és ügye-kezetünknek dücsössége megkívánnya.

Főtisztelendő Úrnak, mint Redactornak, mind maga' nevével, mind az öszvedolgo-zóknak nevezetlen nevével, egyenesen a' Primáshoz kell folyamodni azzal a' kéréssel, hogy Ő Felségénél, és így nem a' Consilium által, hanem inkább csak¹³⁹⁸ pörpatvarta-lan és¹³⁹⁹ csendes úton nyerje ki a' következő Parancsolatot. Erről gondolatimot ide írom deákul: Főtiszt. Úr stilizállyá, a' mint legjobbnak tetszik.

Occultae quidem,¹⁴⁰⁰ sed manifestis indiciis saepius jam proditae Protestantium machinationes, inter reliqua objectu sua illud quoque peculiariter consecantur, ut ad-miniculo¹⁴⁰¹ Ephemeridum, quas Hungaricae Viennae et Pestini partim Calviniani, partim eorum Mercenarii, Germanice vero Budae Augustanae Confessioni addictus, scribunt, deinde etiam adminiculo scriptorum periodicorum, ut Pestensium Tudomá-nyos Gyűjtemény est, opinionum publicam tam politicam et literariam, quam reli-

¹³⁹⁵ villongást. [De hát így csak békével tűrjük Kulcsárnak piszkolódásait? Hidegvérrel nézzük, hogy szent ügyekezettünk<nek> ellen szögezi, és munkáinktúl az Olvasókot elidegeníti? Nem! Kedves Főtiszt. Barátom Uram! ezt mink lelkiösméretünk sérelme nélkül nem cselekedhettyük. Ámde mivel mink nem magunkért, hanem a' Hazának és az Anyaszentegyháznak javáért dolgozunk, Ő kelme ellen, úgy mint e' köz jónak szembetünő gátolója ellen, Anyaszentegyházunknak fő Pásztorá által a' Hazának a' Fejedelméhez kell folyamodnunk az ide zártt 's Főtiszt. Uraknak bölcs ítélete alá terjesztett Deák írással' melyet Főtiszt. Úr a' Primásnak, mint *kinevezett Redactor* az öszvedolgozó Tagoknak nevében benyújtani ne terheltesen. Az Írást Ságynak elolvastam, ki <...> az φ signatura alatt lévő *directe* szót elkerülhetetlenül szükségesnek tartja és azt vallyá, hogy csak ezen az egyetlen úton szabadúlhatunk meg Kulcsárnak és czinkossainak garázdálkodásaitúl.] [Verseghy Ferenc a betoldandó szakaszt a fogalmazvány kézirata 16. oldalának versőjára, valamint a 17. oldal rectójának alsó részére írta (OSZK Kt Quart. Hung. 3656.16v–17r).]

¹³⁹⁶ hogy <e>

¹³⁹⁷ intézzék, <hogy>

¹³⁹⁸ csak <...>

¹³⁹⁹ pörpatvartalan [és] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁰⁰ Occultae [quidem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁰¹ adminiculo <Novali>

giosam ad palatum suum forment. Dissertationes porro¹⁴⁰² Ecclesiasticae Veszprémienses propria experientia sciunt, Excelsi Consilii R. L. H. expressissimum mandatum esse, ut ex eo incidenti, quod Ecclesiastica pertractant,¹⁴⁰³ praeter Censuram politicam Budensem, Theologicae etiam Dioecesani inomisse subjiciantur. Idem Benigno-Gratosum Mandatum obstringit etiam Dominum *Folnesics*, qui non quidem Catholicas, sed tamen Christianas ex proposito materias pertractat. Pestienses scripti periodici Tudományos Gyűjtemény auctores, ut censuram Theologicam subterfugiant¹⁴⁰⁴ declararunt se, nihil de Religione ac rebus Ecclesiasticis¹⁴⁰⁵ scribere velle: quod et agere videntur, nisi quod ex versione Scripturae Sacrae Calvinianam variam, arrepta¹⁴⁰⁶ occasione, opinionem suarum sementem spargunt spargunt, ut ex infra adferendis¹⁴⁰⁷ Ephemeridum Hungaricarum Pestiensium verbis patet, et quod earundem Ephemeridum auctorem, utut Catholicum, quia¹⁴⁰⁸ censurae Theologicae obnoxium non est, qualiquali demum pretio ad id adducant, ut ea, quae opinionibus et intentionibus¹⁴⁰⁹ eorum favent, per orbem Hungaricum disseminet.

Hinc, demum est, quod acciderit ut idem Ephemeridem Pestiens. Hungaric. scriptor id ageret, quod humilimae petitionis nostrae, quam ad C. V cum plena fiducia praesentibus deserimus occasionem (occasionibus, occasionum) praebeuit non nimirum in Dissertationibus Ecclesiasticis Veszprémiensibus, de versiones Psalmorum Tomulo 3i ageretur, naevorum quoque versionis Kaldianae memoria, cum debita hujus assertionis iudicio Pastorum Ecclesiae Hungaricae submissione, injecta fuit. Hac arrepta, Ephemeridum dictorum¹⁴¹⁰ scriptor in haec verba prorumpere non dubitavit:

”Végre (a’ Veszprémi Értek. a’ Zsoltárokról) Káldinak Magyar fordításárúl azt jegyzi meg, hogy abban etc. vide supra pag. 31.¹⁴¹¹

Ex his manifeste patet:

¹⁴⁰² politicam |et literariam| quam religiosam |ad palatum suum| forment. Dissertationes |porro| [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellekkel.]

¹⁴⁰³ ut| ex eo incidenti, quod Ecclesiastica pertractant [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁰⁴ Theologicam <...> subterfugiant <...>

¹⁴⁰⁵ Religione |ac rebus Ecclesiasticis| [Betoldás a lap szélén korrektúrajellel.]

¹⁴⁰⁶ <data> |arrepta|

¹⁴⁰⁷ adferendis <...>

¹⁴⁰⁸ Catholicum, <sed> |quia|

¹⁴⁰⁹ Theologicae <non> obnoxiant |non est| qualiquali demum pretio ad id adducant, ut ea, quae opinionibus |et intentionibus| [Betoldások a sorok fölött és alatt.]

¹⁴¹⁰ <Accident [...] > |Hinc, demum est, quod acciderit| ut |idem Ephemeridem Pestiens. Hungaric. scriptor |id ageret, quod humilimae petitionis nostrae, quam ad C. V cum plena fiducia |praesentibus deserimus occasionem (occasionibus, occasionum) praebeuit | non nimirum| in Dissertationibus Ecclesiasticis Veszprémiensibus, de versiones Psalmorum Tomulo 3i ageretur, naevorum quoque versionis Kaldianae memoria, cum debita hujus assertionis iudicio Pastorum Ecclesiae Hungaricae submissione, injecta fuit <...>. Hac arrepta, Ephemeridum <Pestiensi Hungaricarum> dictorum

¹⁴¹¹ [Verseghy itt e levelének egy korábbi szakaszára utal vissza: „hogy abban több fordításbéli hijánosságok vannak. » Itt helye lett volna a’ Molnár Albert, és Károlyi Gáspár fordításai öszve hasonlításának, vagy legalább azon fordítások megemlítésének, melyekből a’ Hasznos Multság, és a’ Tudományos Gyűjtemény példát mutatott. «”]

1.) Scriptorem levi manu tractare, atque ad suum tribunal ea pertrahere, quae Veszprémienses iudicio Pastorum Ecclesiae Hungaricae cum debita veneratione subternunt

2.) Eum Theologum Catholicum adeo non esse, ut menda versionis Kaldianae ex Calvinianis¹⁴¹² corrigi posse aut etiam debere satis innuat

3.) Eum, si non *privato* Protestantium¹⁴¹³ Scripturam Sacram interpretandi et vertendi *spiritu*, eorum certe de hoc spiritu¹⁴¹⁴ opinione ita surgere, ut versiones Alberti Molnar, et Casparis Károlyi Calvininas¹⁴¹⁵ a Catholicis Theologis cum honore memorati, paene dixisset, laudari exigat.

4.) E postremis ejus verbis denique patet, auctores scripti Periodici *Tudományos Gyűjtemény* Pestienses, objecta Theologica minimum pedetentim attingere, promissisque suis, quibus Censuram Theol. subterfugerent¹⁴¹⁶ nihil minus quam exacte stare.

NB. Hic promitte de Márton István.

Alterum, quid idem scriptor Ephemerides Hungaricarum Pestiensis sibi indulget, est, quod binis jam vicibus usurpata iudicis rerum Ecclesiasticum potestate Consulta-tiones de Eloquentia sacra Dissertationibus Ecclesiasticis Veszprémiensibus insertas adeo sinistre aggressus sit, ut scopum Recensionis suae¹⁴¹⁷ non alium esse, quam ut juventutem Ecclesiasticam a legendis adprendisque¹⁴¹⁸ praeceptis Eloquentiae sacrae hic propositis, et per Censuram tam politicam quam Dioecisanam, velut apprime utilibus approbatis¹⁴¹⁹ abalienet, deterreatque, imo ipsas Dissertationes Ecclesiasticas obtrectet¹⁴²⁰ mixtis crassioribus etiam, quam Recensentem deceat, impetitionibus.

Postquam Scriptores Veszpremienses quorum [...] scopus est, ut fidem, et Ecclesiam Catholicam ab impetitionibus non solum Aatholicorum, sed etiam eorum, qui saeviunt, pro viribus tuentibus, bonosque imo res et pietatem solidum promovent, postquam, imp., sub nomine Liberalium in viscera matris propriae¹⁴²¹ eam sibi in Recensendis¹⁴²² libris¹⁴²³ Aatholicorum legem posuerunt, ut nonnisi ea refutent, quae fidem catholicam aut Christianam directe aggrediunt aut clare¹⁴²⁴ subruunt,¹⁴²⁵ reliquis, ob respectum Tolerantiae Civilis, Protestantium doctrinis intuetis relictis: jure vicissim

¹⁴¹² Calvinianis <...>

¹⁴¹³ *privato* [Protestantium] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴¹⁴ hoc [spiritu] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴¹⁵ Calvininas <...>

¹⁴¹⁶ suis [quibus Censuram Theol. subterfugerent] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴¹⁷ scopum <...> [Recensionis suae] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴¹⁸ a [legendis adprendisque]

¹⁴¹⁹ utilibus [approbatis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴²⁰ deteraque, [imo ipsas Dissertationes Ecclesiasticas obtrectet] [Betoldás a sorok alatt, korrektúrajellel.]

¹⁴²¹ Veszpremienses [quorum [...] scopus est, ut fidem, et Ecclesiam Catholicam ac impetitionibus non solum Aatholicorum, sed etiam <[...] [...] qui sub nomine Liberalium [...] > [eorum, qui saeviunt,] pro viribus tuentibus, bonosque imo res et pietatem solidum promovent, postquam, imp., sub nomine Liberalium in viscera matris propriae] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴²² Recens<ione>[endis] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴²³ libr<...>[is] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴²⁴ aut [clare]

¹⁴²⁵ subruunt, <...>

postulare possent, ut Protestantes, atque eo a fortiori Catholici, qualis Ephemeridum Pestiensium Scriptor est, ea, quae in suis Dissertationibus¹⁴²⁶ doctrinam acatholicorum ne attingunt quidem, incompetentissimo iudicio suo non¹⁴²⁷ subijciant, crassioribusque recensionibus indigno¹⁴²⁸ contentis non exponant. At quia patet, tendentiam Protestantium, suorumque Mercenariorum, in se injustissimam, justitiae memorem esse non posse, Celsitudo sua, velut in rebus¹⁴²⁹ ad fidem et disciplinam totius Ecclesiae Hungaricae pertinentibus summus Antistes humillime exoratur ut directe a Sua Majestate¹⁴³⁰ Mandatum exoperari dignetur, vi cuius ipsæ etiam Ephemerides sive Hungaricae sive Germanicae, aut Latinae, sicut et Tudományos Gyűjtemény, omniaque scriptu periodica, aut ab omni digressionem ad ea, quae fidem Ecclesiae Catholicae, ejusque disciplinam concernunt, librumque de his [...] ¹⁴³¹ recensione penitus absineant, aut praeter Censuram Politicam, ¹⁴³² Censurae etiam ¹⁴³³ Theologicae, eique strictionis ¹⁴³⁴ subijciantur. A censore seculari, quamvis in dignitate posito, utpote in Theologicis non versato, exigere non potest, ut quasvis ¹⁴³⁵ etiam tertissimas Religionis et Ecclesiasticae disciplinae impetitiones, quasi totidem cuniculos animadvertat illos sola facultate ¹⁴³⁶ libros theologicos, aut ecclesiasticos, erga ¹⁴³⁷ pretium, cum brevi enumeratione materialium, quas pertractant, ¹⁴³⁸ impressionis et venditionis eorumd. annuciandi; ¹⁴³⁹

A' mi Veszprémbe való rándulásomat illeti, Sággy igazán írta, ¹⁴⁴⁰ hogy a' Prímást fontos okokra nézve magának a' Primásnak üzenésére, ¹⁴⁴¹ be kell várnom. ¹⁴⁴² Okát majd csak szóval mondom el Kedves Barátom Uramnak. A' Herczegasszonynak gyermekágyát napról napra várják, és a' holnapnak közepénn bizonyosnak tartják. Így hát Veszprémi Barátimot és Jóakaróimot csak Juliusnak végénn ¹⁴⁴³ ölelhetem, tisztelhetem meg. Gróf Almásynénál megtettem már a' rendeltetést, hogy két hétig elmaradhatok: de ezt úgy akarnám végbe vinni, hogy Vasárnap 30. Julii ¹⁴⁴⁴ neki korán misét mondván,

¹⁴²⁶ quae [in suis Dissertationibus]

¹⁴²⁷ suo [non] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴²⁸ <...> [indigno] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴²⁹ rebus <ad>

¹⁴³⁰ ut [directe] a Sua Majestate <...> [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴³¹ <...> [librumque de his [...]] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴³² aut [praeter Censuram Politicam,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴³³ Censurae [etiam] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴³⁴ stricti[oris] <...> [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴³⁵ quasvis <vel>

¹⁴³⁶ <Ephemeridibus et Scriptis Periodicis non Theologis sufficere debet facultationis cujus> [illos sola facultate] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴³⁷ theologicos, [aut ecclesiasticos], erga <...> [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴³⁸ pertractant, <locique>

¹⁴³⁹ annuciandi; <possint>

¹⁴⁴⁰ Sággy <igazságot> [igazán] írt[a] [Betoldások a sor fölött.]

¹⁴⁴¹ nézve [magának a' Primásnak üzenésére,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁴² várnom, <mivel egy Excellentiás Úr által, <előtte> kinek elmenetele előtt való nap estve beszéllett irántam, ekkorra, mikor keresztelni bejön, magáhot rendelt.>

¹⁴⁴³ vége<felé>[n] [Átírással javítva.]

¹⁴⁴⁴ Vasárnap <(vagy 23 vagy> 30 Julii <)>

azonnal elindúlljak; és legalább 12. Augustusban¹⁴⁴⁵ megmeg itthon legyek. Sággy,¹⁴⁴⁶ kinek – sub rosissima rosa sit dictum – szembetűnő triumphussa Bécsből¹⁴⁴⁷ már bizonyos, két hét múlva Bécsbe akar¹⁴⁴⁸ menni; de talán három hét múlva is elég lesz, ha ott megjelen. E' szerint tehát öszvebeszéllettünk, hogy velem Veszprémbe, onnan maga Bécsbe megy,¹⁴⁴⁹ visszaúttjában pedig érettem Bécsből ismét Veszprémbe jön, *ha lehet!* Mivel a' szülés után Főherczeg Lajos váratik le, ki Ő Felsége' nevében a' gyermeket a' keresztvízre tartsa, a' szülés után nekem is lesz elég üdöm arra, hogy Főtisztelendő Úrnak a' napot még egy másik levelem által újra¹⁴⁵⁰ meghatározhasam, melyre hogy érettem alkalmatosságot küldeni méltóztasson, bizodalmasan kérni fogom. Hogy idevaló kocsist fogadgyunk, mint tavaly, nem hagyhatnám helyben; mert sok pénzben telik, mellynek jobb hasznát lehet¹⁴⁵¹ venni.

Főtiszt. Hornyik és Kiss Kanonok Uraknak Vajky kezeit,¹⁴⁵² szíves tiszteletem mellett csókolom. A' Zsoltárokra való jegyzéseket elvárom, és azonnal elkészítem. De áh! most, ha Veszprémbe megyek, igazan félek Főtiszt. Hornyik Úrnak szemrehányásátul, hogy röst voltam. Csak az vigasztal egyedül, hogy a' Lexiconhoz tartozó írásimot, mellyeket már elküldöttem, Veszprémi Barátim még nehezen vizsgálhatták meg¹⁴⁵³ egészen; és így ha majd újjúlított erővel haza jövök, jó nagy új¹⁴⁵⁴ nyalábbal megelőzhetem munkálkodásaikat.

A' *Stabat Mater* már kész, és eddig csak azt vártam, ha nem történik változás a' versekben, hogy úgy ne járjunk a' kótákkal, mint az¹⁴⁵⁵ előbbeni énekünkben. Írásban elviszem majd magammal az Áriát, hogy próbálhassuk. Mélt. Gróf Niczky János Ő Nagyságának ügyekezete, bájos örömmel fogta el a' szívemet. Az Isten áldgja meg érte! Nem jó volna, ezt az Értekezésekben említeni? hogy több ilyen előmozdítói támadgának a' csinosabb Egyházi Énekeknek? A' *Stabat Mater* nagyon szomorú, szívreható és énekelni mégis nagyon könnyű.

Hogy a' Praenumransok szaporodnak, azonn nagyon örvendek. De bezzeg, nem ijednek majd el sokan attúl, hogy az első köteteket meg nem kaphatták. Kár volt legalább ezerral nem kezdeni. Hogy a' 4dikből ezret nyomtattasson Főtiszt. Úr, javaslom; vajmi költséges¹⁴⁵⁶ lesz végtére¹⁴⁵⁷ az első köteteknek új nyomtatása, mellyet Főtiszt. Úr nehezen kerülhet el. A' 3. Kötetel a' Herczeghez nem juthattam. Szinte amikor hozzá akartam a' garádicsokonn felmenni, Ő jött le¹⁴⁵⁸ a' Herczegasszonnyal és

¹⁴⁴⁵ és <a' harmadik vasárnap előtt> [legalább 12. Augustusban] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴⁴⁶ Sággy<nak>

¹⁴⁴⁷ Bécsből <nekem>

¹⁴⁴⁸ Bécsbe <kell> [akar] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴⁴⁹ megy, <visszajön>

¹⁴⁵⁰ napot [még egy<sz> másik levelem által újra] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁵¹ lehet<.>

¹⁴⁵² Uraknak [Vajky] kezeit, <mély [...] és> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁵³ [.]ég [Átírással javítva.]

¹⁴⁵⁴ jó [nagy új] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁵⁵ an<nál> [Átírással javítva.]

¹⁴⁵⁶ vajmi <káros> [költséges] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁵⁷ végtére <.>

¹⁴⁵⁸ Ő <le> jött [le]

a' gyermekekkel együtt, úgy hogy velem öszveakadt,¹⁴⁵⁹ és sétálásnak okáért kocsira ült. Itt a' könyvet kezébe adni vagy csak megszóllítani is nagy gorombaság volt volna. Elmentem azután Gróf Bekkersz Ő Excellenciájához, ki hallván töllem, hogy a' Herczeghez be nem juthattam, elkérte töllem a' könyvet, kész szolgálattát ajánlván, hogy ő maga bemutattya Ő Herczegségének. Ezt tölle megtagadni megmeg gorombaság volt volna. De semmi! helyre hozzuk másszor, a' mit elmulattunk.¹⁴⁶⁰ Ossitzky. Köszönés.

NB. Ezentúl tanácslom, hogy Kulcsárnak egy jó¹⁴⁶¹ szót se adgyon Főtisztelendő Úr a' végből, hogy az Értekezéseknek valamely új kötetét újságában kihirdesse. Egy kis czédulára fel kell írni röviden, hogy ez vagy amaz kötet a' prést elhagyta, melyben ilyen vagy ilyen műdarabok foglaltatnak;¹⁴⁶² és e' czédulát vigye el Sághy Kulcsárhoz, 's fizesse ki neki a' hirdetésnek az árát, mely többnyire minden nyomtatott sorért 10. krajczárból áll. Ugyanazon Czédulát a' Budai Német Újságba is magyarul ugyanazon¹⁴⁶³ fizetésért be kell teleni. Punctum! A' Német Budai Újság háromszor annyi embernek kezében megfordúl, mint, a' Magyar Hirmondó, és több jó emberekre akad, mint ez. Bécsben hallom, hogy *Schlegel* nevű Pap Egyházi¹⁴⁶⁴ dolgokról értekezendő Periodicus Írást hirdet, melyre Praenumeratiót kíván, hogy a' jövő esztendőre elkezdhesse. Ennek characterét azaz, gondolkozása' és érzése' módgyát kellene Bécsi Embereink által előre kitudni, és ha eszre vesszük, hogy ezek helyesek, és hogy a' miénkkel egyenlő czéllyá van, sőt hogy talán az Udvarnak szándékait akarja a' Religióra¹⁴⁶⁵ és Moralításra nézve előmozdítani, szorosabb szövetséget¹⁴⁶⁶ kell vele kötni. Ennek munkájában lehet azután Értekezésünknek Német és helyes¹⁴⁶⁷ Recensiót várni. Ez pedig meglévén azt tehettük,¹⁴⁶⁸ hogy mind ama' Bécsi Recensiót, melyet az Egri Érsek általam Veszprémbe küldött, mind pedig Schlegel' Recensióit Magyarra fordíttuk, különös árkusra kinyomtatattuk és¹⁴⁶⁹ koronkint valamelyik kötetel együtt a' Praenumeransoknak éppen úgy, mint a' harmadik kötetnél a' *Hirdetést*, külön és gratis elküldgyük.¹⁴⁷⁰

Hogy a' Primáshoz az ide zártt, és ha tetszik, kijobbított írással mennél hamarább folyamodgyon Főtiszt. B. Uram, nagyon javaslom és kérem. Kimélni ökö, ügyekezünknek ellenségeit tudni illik, az ilyen Panaszírásban, mely a' Primás' kezében marad, kimélni, mondám, ökö, üdörtlen és igazságtalan mértékletesség volna; mert nem a'

¹⁴⁵⁹ együtt, [úgy hogy velem öszveakadt,] <hogy> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁶⁰ elmulattunk. <Talán a' 4. kötetben jobban *nekivaló* materiák lesznek.>

¹⁴⁶¹ jó<.>

¹⁴⁶² elhagyta, [melyben ilyen vagy ilyen műdarabok foglaltatnak,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁶³ ugyanazon <árért>

¹⁴⁶⁴ nevű [Pap] Egyházi <...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁶⁵ Religióra <nézve>

¹⁴⁶⁶ szorosabb <barátságot> [szövetséget] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁶⁷ Német [és helyes] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁶⁸ tehettük, <meg>

¹⁴⁶⁹ és <...>

¹⁴⁷⁰ koronkint <...> <[valamelyik]> [valamelyik] kötetel együtt <mely szinte akkoriban kijön,> a' Praenumeransoknak <gratis> éppen úgy, mint a' harmadik kötetnél a' *Hirdetést*, <gratis> külön<.> és gratis elküldgyük. [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

mi *saját* ügyünkről van a' kérdés, hanem az Anyaszentegyháznak, a' hitnek, az Egyházi rendnek, a' jó erkölcsnek ügyéről.

**138. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak
Buda, 1820. július 16.**

Celsissime Princeps!
Excellentissime, Illustrissime ac Reverendissime Domine,
Primas et Archiepiscopo,
Praesul Gratosissime!

Sesquialter annus labitur, quod accepto Excellentissimi Domini Archiepiscopi Agriensis expresso Mandato, exquirendis in versione Bibliorum Kaldiana, imprimis orthographicis, deinde illis etiam mendis me accinxerim, quae sensum afficiunt, et quia clare patebat, haec copiosa, et magna parte gravia esse, versionem denique primorum XX. Geneseos Capitum, non tam novam adornaverim, quam priorem emendaverim, sub-junctis cuilibet Capiti, ut postulabatur, momentis, quibus emendationes Kaldianae innituntur. Huic labori totus deditus, pronum erat, ut post ipsam elucubrationum mearum ad manus Excellentissimi Domini Archiepiscopi, priori autumnio factam traditionem, plures adhuc, easque graves, praesertim historicas, ad hoc propositum pertinentes veritates detegam, aut minimum ad varias conjecturas adducar, verisimiles quidem, sed quas ob defectum partim fontium, partim temporis, a laboribus melioris sustentationis meae causa susceptis nunquam vacui, ad optatum veritatis gradum adminiculo momentorum evehere non licuit.

Incepto ad hunc gradum eluctato, quum probe mihi cognitum fuerit, de quarta Versionis Kaldianae editione agi, interno illi stimulo, ut ea, quae in hanc rem detexisse, aut bene conjecturasse mihi videbar, Sapientissimo Celsitudinis Vestrae Judicio cum humillima submissione, plenissimaeque resignatione substernam, resistere non potui. Novis ergo conatibus elucubravi Dissertationculam istam, quam humillima praesentare praesumo, ut momentis partim gravibus, partim verisimilibus ostenderem:

1o) Reformatos ex odio idiomatis Latini, quo Ecclesia Catholica semper utabatur, hodieque utitur, primos fuisse, qui res majoris indaginis, ad fidem et disciplinam Ejusdem pertinentes, scriptis in lingua vernacula, omnis tum adhuc culturae, imo et elementaris regularitatis experte consarcinatis, editisque impetere, gloriae sibi duxerunt.

2o) Nostros, in eadem lingua respondere coactos, omnes idiomatis naevos a Reformatis ortos, imo et eorum expressiones ad fidem et disciplinam pertinentes, sine uberiori indagine adoptasse, et quia solis materiis, quas pertractaverant, intenti erant, de puritate idiomatis vernaculi, sive profani, sive sacri, parum sollicitos fuisse.

3o) Kaldium, cui idipsum venerat, omnem suum conatum eo convertisse, ut controversa Scripturae Sacrae loca a corruptione Protestantium vindicarentur; secus vero, quod ad reliquam versionem adinet, ex oeconomia, trita jam eorum vestigia secutum fuisse, atque ideo innumeris, non solum philologicis mendis, sed ejusmodi etiam versionis vitiis scatere, quae sensum Vulgatae nihil minus quam ad captum et

dilucide reddunt, imo eundem caligine potius non mediocri obfundunt, et saepe subvertunt etiam.

4o) Eundem Kaldium in citatione locorum parallelorum a Vulgata saepius recessisse; Synopses vero in secunda editione additas, interquas illa Capitis IV. peculiarem adtentionem, censuramque meretur, ab eadem Vulgata penitus discrepare.

5o) Denique, quod ad linguam vernaculam, tum adhuc, ut inculta erat, Catholicis et Protestantibus communem adtinet, Kaldii versionem a putidis illis idiomatis vitiis, praesertim in duabus primis editionibus liberam fuisse, quibus duce Tsétsio, initio seculi prioris, Calviniani linguam patriam, omine pessimo, innundaverunt, hodieque obruere non cessant.

Hac Dissertatiuncula elucubrata, ipsa momenta, quibus emendationes versionis Kaldianae innituntur, multis additis philologicis et exegeticis animadversionibus, ita illustrare, firmareque conatus fui, ut iis ducibus, rectum a naevo discriminare difficile non sit.

Naevi porro, non solum idioma, sed ipsum etiam sensum concernentes, sicut in Kaldio, ita profecto in ipso Catechismo, Scholis Catholicis vernaculis praescripto, et lingua Tsétsiano – Calviniana misere verso, adeo copiosi occurrunt, ut emendationem, quam nonnisi e Paternis Celsitudinis Vestrae manibus opperiri possunt, summopere desiderent. Teste Typographo Pestiensis Patzko, Catechismum Hungaricum olim, dum ejus impressio cuivis Typhotetae libera fuisset, avus moderni Landerer Typographi Poseniensis per obvium aliquem versorem adornari curavit; qui deinde, postquam Libri Scholastici, per Privilegium, Typographiae Regiae Budensi adtributi fuissent, sine omni, ut idem Patzko adserit, emendatione adoptatus fuit.

Celsissime Princeps! Sicut omnes meas Ecclesiasticas et Literarias elucubrationes, quibus inde a recuperata per Altissimam Sacritissimae Suae Majestatis Gratiam libertate, omnem operam impendi, DEO, misericordiae inexhausto fonti ad resarciendam aliquam eorum partem in ima humilitate obtuli, quae juventutis affectibus abreptus, et ab hominibus pravis sub specie boni seductus, in Ecclesiam, Statum Clericalem et Patriam misere deliqueram: ita Celsitudinem Vestram humillime oro, obtestatorque, ut hos eosdem labores meos instar satisfactionis qualisqualis pro iis, quae imprudens egi, Gratosissime respicere, Paterneque acceptare non dedignetur.

Si quidpiam in praesenti opella repertum fuerit, quod ad propagandam, aut sustentandam Dei gloriam, Ecclesiae Catholicae dignitatem, statusque Clericalis honorem quantumcunque, converti posset, felicissimum me inter eos, qui ad frugem revertuntur, reputabo. Si secus, humillime oro Celsitudinem Vestram, ut bonam minimum voluntatem, sincerumque conatum meum aequè bonique consulere Gratosissime dignetur.

His me Altis Celsitudinis Vestrae Gratiis, Paternisque Favoribus demississime commendo, et humillime expetita Pastoralis Benedictione, jugi cum venerationis cultu, emorior

Celsitudinis Vestrae

Budae die 16. Julij, 1820.

obsequentissimus servus
Franciscus Versegby.

[A külföldi Verseghy Ferenc kezével:]

Ad

Celsissimum Principem *Alexandrum à Rudna et Divék Újfalú*, Metropolitanæ Ecclesiæ Strigoninensis Archiepiscopum, Sacræ Sedis Apostolicæ Legatum natum, Inclyti Regni Hungariæ Primatem, Summum et Secretarium Cancellarium, Insignis Ordinis S. Stephani R. A. Praelatum et Magnæ Crucis Equitem, Sacræ Caesareo-Regiæ et Apostolicæ Majestatis Actuale Intimum Status, et ad Excelsum Consilium R. L. H. Consiliarium, Ecclesiasticæ Commissionis Praesidem, I. Comitatus Strigoniensis Perpetuum ac Supremum Comitem, ac ad Exc. Tabulam Septemviralem Co-Judicem, Dominum Gratosissimum humillima repræsentatio

Dissertatio de Versione Bibliorum Hungarica, et correctæ versionis primorum XX. Geneseos Capitum, per introsertum elucubratarum.

139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak h. n., 1820. július 19.

Kegyelmes Uram! Kedves Drága Régi Barátom!

19. Jul. 1820.

Bécsből Juliusnak 10. napján hozzám igazított Német Levele olly érzékeny örömmel borította el házunkot, hogy Excellentiádot áldani meg nem szüntünk. Az kiváltkép, hogy maga mellé komornoknak méltóztatott ötet venni, nagyon megnyugosztal bennünket. Nem kételkedünk mink arról, hogy kötelességének eleget fog tenni; de még is levelünk által erősen intjük, hogy e' kegyelmet megböcsüllye, és arról, hogy Excellentiádtól érdeme szerint¹⁴⁷¹ megjutalmaztatik, ne kételkedjen.¹⁴⁷² Szülői csókoltyák Excellentiádnak kezeit, 's röllok a' Levélben tett kegyelmes emlékezetet alázatosan köszönnén, újra ajánlyák Üri Kegyelmeibe kedves fiokot. De még én is különös hálákokt mondok Kedves Drága Barátomnak azért, hogy kérésemet¹⁴⁷³ meghallgatni méltóztatott.¹⁴⁷⁴

¹⁴⁷¹ Excellentiádtól [érdeme szerint] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁷² kételkedjen. <minek után> <Édes atyától azt látta, hallotta, és tanulta ő gyermekségétől fogva, hogy olly tisztességes ruhába járjon, melly böcsületére vályyon annak, a' kinek szolgál. Ő Herczsége tudni illik, a' Palatinus, nem szenvedheti maga körül az ollyan tisztet, vagy szolgát, ki magát csinosan és tisztán nem viseli. Ez legnagyobb költsége Leányunknak is, ki <. > a' Főherczegnek gyermekeinél mint komorna szolgál; és ez, tudom, a' mi Károlyunkak is fő gondya, fő szükségse.>

¹⁴⁷³ kérésemet <így>

¹⁴⁷⁴ méltóztatott <Rendes, hogy Ő Excellentiája Gróf Aponyi, ki most Florentiából követ képében Romába megy, meg nem elégedvén azzal, hogy Bécsben a' mi Fiunkot, ki házánál Florentiában, kivált, mikor Ő Felségét megvendéglette, a' czukros mesterségben, minden segedelem nélkül, remek munkákat mutatott, négyszer, vagy <egyszer> ötször hívatta magához a' végből, hogy szolgáltyába visszamennyen, még ide is íratott Secretáriussa által Florentiából, kinek öccse Pestenn Patikás; és hogy ez más nap, <mik> minekutánna Excellentiádnak levelét vettük, hozzánk jött, és fiunkot <nagy ígéretek alatt> még töllünk is a' Grófhöz kívánta. Igérjen bár ő arany hegyeket, micsoda előmenetelt várhat az Ifú egy ollyan háznál

Méltós. Paintner Püspök, ki Excellentiádot tiszteli, avval bíztat bennünköt, hogy Szepesbül végképen elköltöztvén, Budánn keresztül fog Excellentiád Bécsbe, és innen Velenczébe menni, Óh! mely szerencsés leszek én, ha még egyszer szívemhez szoríthatom azt a jó lelket, ki engem szíves baráttjának ösmerni méltóztatik; és mely boldogok lesznek az én jó¹⁴⁷⁵ házi embereim is, ha kezeit annak a jó Úrnak megcsókolhatták, kinek fiokhoz való atyai kegyességétül minden jót várnak.

Ő Herczegségének, a' Prímásnak kezébe adtam már tegnap a' Szent Írásnak M. fordításául való Értekezésemet, a' Genesis' húsz első Részének új fordításával együtt. Különös örömmel és kegyességgel fogadta e' munkát, és három fertály óráig mulatta magát velem. Sorsomról sok szó történt, és olly szó, mely után különös oltalmába venni méltóztatott. Az Isten áldgja meg érte! Kegyelmes Uram! Kedves Drága Barátom! ne vegye, kérem, balúl, hogy hozzám jó szívével ilyen örömeimet közleni merészlem.¹⁴⁷⁶ Mivel¹⁴⁷⁷ én nem olly ártatlanul viseltem a' fogságot, mint Tunisiásnak felséges atya a' sanyarú rabságot, meg kell elégednem, és örömet¹⁴⁷⁸ meg is elégszek a' mennyei gondviseléssel, ha csak¹⁴⁷⁹ annyira megkönnyebbíti is sorsomat, hogy előjáróim jó embernek ösmerjenek, barátim szeressenek, jótévőim dajkálgassanak.¹⁴⁸⁰

Csókolom kezeit Excellentiádnak, és tiszta szívből kívánom, hogy az odaváló fürdő drága egészségét egészen helyre és állandó lábra állítsa. Ajánlom magamot tapasztalt kegyelmeibe és szívességibe, 's örök¹⁴⁸¹ tisztelettel vagyok,¹⁴⁸²

Excellentiádnak

alázatos szolgája.

akár a' mesterségnek vagy szolgálatnak állandó gyakorlására, akár jövedelmére nézve, melynek Ura, mikor a' követségnek helyéről szabadsággal Bécsbe megy, az ilyen kezdő Ifiat fél esztendeig minden jövedelem és szolgálat nélkül haggya? Ha az ilyen Legény most ahhoz nem szokhat, hogy fizetéséből bármely keveset is a' jövődő üdőre félre tegyen, és így gazdálkodni tanuljon, mi lessz belőle egyéb, hanem gondatlan ember, a' kinek principiuma ama' köz mondás: bringt der Tag, so hat der Tag. Mink ugyan Károlyunknak meg nem írjuk, hogy a' Gróf ide írtt miatta; noha tudgyuk, hogy csak ama' rossz ember miatt sem állhatatlankodna, ki a' Grófnak házán, mint francia szakács, embertelenül uralkodik; mert Ifiú az igazságtalanságnál semmit sem szenvedhet el nehezebben: de tudgyuk azt is, hogy levelek által még Excellentiádnál is felkeresik, mert a' Gróf egyébaránt a' Legényt, kivált nyíltt szíve és jó magaviselete miatt különösebben szerette.>

¹⁴⁷⁵ baráttjának <nevezni és tartani> |ösmerni| méltóztatik; és mely boldogok lesznek az én jó <...> [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴⁷⁶ Barátom! [ne vegye, kérem, balúl, hogy <én hozzám való jó szívének> hozzám jó szívével ilyen örömeimet közleni merészlem.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁷⁷ mivel [Átírással javítva.]

¹⁴⁷⁸ és |örömet| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁴⁷⁹ csak <oly s>

¹⁴⁸⁰ dajkálgassanak. <E' hosszú levelemmel csak azért merészlek alkalmatlankodni, mivel gyanítom, hogy Gasteinban több üres üdeje van Excellentiádnak arra, hogy barátságos csevegéssel magát mulassa.>

¹⁴⁸¹ 's <mélly> |örök| [Betoldás az áthúzott szó alatt.]

¹⁴⁸² vagyok, <még élek>

140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. július 20.

20. Juliusban feleltem Veszprémbe Főtiszt. Horv. K. Úrnak de dato 12. Jul. levelére.

Főtiszt. A. és K. Úr! Kedves Drága B. Uram!

Kezemhez vévén a' Zsoltárokat, azonnal megtettem benne a' jobbításokat Főtisztelendő Kiss Ferenc Kanonok Úrnak bölcs kívánsága szerint, kit valamint Főtisztelendő Hornyik Kanokot [!] Urat is szíves kézcsókolásom mellett alázatosan tisztellek. Most a' jegyzésekkel együtt tisztára írom, s¹⁴⁸³ holnap a' Censor Úrnak felküldöm, ki a' szolgálatot valóban felmondotta; jóllehet ha felmondása¹⁴⁸⁴ helyben hagyatiké vagy sem, mindeddig még nem bizonyos. Főtiszt. Úrnak Levelében ama' mondás, hogy *ne csak a' megegyengetett fordításokat, hanem az elsőket, azaz, a' talpfordításokat is vissza küldgyem, értvén az 1. 2. 3. Zsoltárokat is*, az én fejemet egészem megzavarta. Ezekről azt függeszti hozzá Kedves Barátom Uram! hogy *imádságos könyvecskében jó szolgálatot tehetnek*. Itt én a' Görög versnemekben fordított Zsoltárokat nem érthetem; mert így még a' 2. és 3. Zsoltárt nem fordítottam. Azokat kellene tehát értenem, melyeket szorosabban fordítottam ugyan, de Főtiszt. Kiss Kanonok Úrnak, mint Aristarchusunknak kívánságára megváltoztattam. De az én csekély ítéletem szerint sem ezek, sem a' görög versnemekben költött Zsoltárok nem volnának olly alkalmasak imádságos könyvbe, mint a' Massillon Püspök' példája szerint készített paraphrazisok próbában, a' minőknek próbáit Deákul az Officium Rakocziánumban, Magyarul pedig egy nem tudom már, micsoda nevű Imádságos Könyvben mutattam. De erről szóval majd többet; mert a' Primással hétfün¹⁴⁸⁵ végbe szakasztván szerencsésen dolgaímot, már most bizodalmasan kérem Főtiszt. Barátom Uramot, hogy ha egyébaránt Főtisztelendő Uraknak, kikkel valóban sokféléről kellene személyesen¹⁴⁸⁶ tanácskoznom, súlyosb alkalmatlanságára nincsen, érettem¹⁴⁸⁷ 29ik Juliusra az ígért alkalmatosságot beküldeni ne terheltessem. Sággy Barátunkhoz a' lovakot legjobb lessz talán igazítani, mivel velem kívánczik ő is Veszprémbe jönni. Így e' holnapnak 30dikánn korábban szolgálván a' Grófnénál Szent Misét, nyolcz órakor a' kocsira felülünk és éjszakára Méltóság. Fejérvári Püspökhöz igen könnyen behajtunk. Így hetfün délre, ha az¹⁴⁸⁸ Istennek tetszik, Veszprémbe termünk. A' censuráltt¹⁴⁸⁹ Zsoltárokat tehát magammal viszem.

Ugyanezen Zsoltárokról előre ide terjesztek egy jegyzést, mellyről Főtiszt.¹⁴⁹⁰ Kiss Ferenc Kanonok Úrral, kérem, hogy Kedves Barátom Uram, készülőleg tanácskozni méltóztasson. Mikor én a' Zsoltárok' elejébe a' szavakat írtam, a' *kútfőnek szorosb értelme szerint*, csak azt ígérhettem, hogy az értelmet fejezem ki úgy, hogy egyszersmind a'

¹⁴⁸³ s <mihelyt>

¹⁴⁸⁴ felmondása<.>

¹⁴⁸⁵ Primással <tegn>hétfün [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁸⁶ kellene [személyesen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁸⁷ érettem <...>

¹⁴⁸⁸ ha [az] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁸⁹ A' [censuráltt] [Betoldás a sor alatt, korrektúrajellel.]

¹⁴⁹⁰ mellyről [Főtiszt.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

parallelismusok is¹⁴⁹¹ nem csak fennmaradgyanak, hanem még szabadabb jámbusokban is zengjenek, mint Dereserben, Gerhauserben, Mendolsohnban.¹⁴⁹² E' végből szerzet-tük meg Deresert, kit eddig mind a' Vulgátával, mind a' Zsidóval, a' mennyire töllem vén Zsidótúl¹⁴⁹³ ki mindennap egy nótát felejt, kitelhetett, öszvetartottam. Ámde ha ellenben az megkívántatik, hogy még a' Magyar szavak is megeggyezzenek a' Zsidó szavakkal, a' minek következése az, hogy sokszor még a' konstrukciókat sem lehet magyarosan ejteni,¹⁴⁹⁴ akkor nem csak a' jámbusoknak *többnyire*, hanem még a' *parallelismusoknak* is¹⁴⁹⁵ legalább némelykor el kell maradni, és Derezernek kevés hasznát vehetem. Még én e' szavaknak értelmét: *Filii hominum usquequo gravi corde: utquid diligitis vanitatem et quaeritis mendacium?* és a' Zsidó Szerint (At o) *Filii viri, (superbi) quosque (erit vobis) gloria mea in ignominia? amabitis vanum? quaeritis mendacium;* és Dereser szerint: Wie lange wollt ihr, Männer! schänden meinen Ruhm, Verläumdung lieben, Lügen dichten? a' mit ő jegyzésében bővebben megmagyaráz; még én, mondom, e' szavaknak értelmét e' két jámbusba szoríthattam:

Dücsömet meddig mocskollyátok Férjfiak!
Meddig lessz rágalom 's hazugság fő fegyveretek ellenem?

senki sem hiheti, mennyi fáradságomban telt, 's mennyi üdömöt ragadta el. És az utóbbik mondás még is mind magában nagyon hosszú, mind az elsőnél szembetűnőképpen hosszabb.¹⁴⁹⁶ Könnyebb volna valamivel az ilyen munka, ha az egyik mondásból a' másikba szabad volna¹⁴⁹⁷ egy két szót áttenni, mint a' Görög és Deák Ódákban, melyekben ez még szépség is. Főtiszt. Kiss F. K. Úrnak szavait, mindenkép forgattam, hánytam előre hátra, de jámbusokat belőlők lehetetlen volt természetnem; a' parallelismus pedig két felette hosszú mondásból áll:

Főbb férjfiak! meddig lessz méltóságom gyalázástok' tárgya?
Meddig kedvellitek a' hiúságot? gyönyörködtök a' hazugságban?

A' puszta értelem, ha Dereser jegyzésében¹⁴⁹⁸ igazat mond, melly e' szavakban fekszik, egészen, sőt világosabban meg van az előbbeniekben.¹⁴⁹⁹ A' Poétáknak, (de még a' csinos Prózaistának is)¹⁵⁰⁰ a' rövideget kell keresni. A' Zsidó szavak még az enyémenknél is rövidebbek, mert az 1ső mondás 11, a' 2ik 10. silabából áll.¹⁵⁰¹

¹⁴⁹¹ parallelismusok<...> [is] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁹² zengjenek, [mint Dereserben, Gerhauserben, Mendolsohnban.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁹³ Zsidótúl <kitelh>

¹⁴⁹⁴ szavakkal, [a' minek következése az, hogy sokszor még a' konstrukciókat sem lehet magyarosan ejteni,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁹⁵ *parallelismusoknak* [is] [Utólag betoldva.]

¹⁴⁹⁶ hosszabb.<...>

¹⁴⁹⁷ másikba <lehetett> [szabad volna] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁹⁸ Dereser [jegyzésében] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁹⁹ előbbeniekben. <...>

¹⁵⁰⁰ Poétáknak, [(de még a' csinos Prózaistának is)] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁰¹ rövidebbek, [mert az 1ső mondás 11, a' 2ik 10 silabából áll.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Beni is ad meg kevódi liklimmah | teehavum rik tevakxu kasav

11. Syllabae

10. Syllabae.¹⁵⁰²

Én azt gondoltam, hogy a' *méltóságomat* helyett bizvást élhetek a' rövidebb *dücsömmöt* szóval; és hogy az, a' mit valaki *mocskol*, az valóban *gyalázasnak tárgya is*.

Ezeket előre bocsátván, kérem Kedves Barátom Uramot, bírja reá Főtiszt. Kiss Ferencz Kanonok Urat, hogy minden kötetre három és három Zsoltárt¹⁵⁰³ egyenesen a' Zsidóból¹⁵⁰⁴ szórúl szóra, ammint bölcs ítélete szerint kívánnya, fordítani és jegyzéseivel kísérni ne terheltesse. Én azután minden tehetségemet rá fordítom, hogy¹⁵⁰⁵ szavait, ha csak lehetséges lehet, jámbusokba szerkezzek, és jegyzéseit, ammint eddig is kívánni méltóztatott, módomból szerint előterjeszem. Így a' munkát egymásnak megkönnyebíttük,¹⁵⁰⁶ a' többi munkákra üdőt¹⁵⁰⁷ nyerünk és a' Bibliának új fordítására a' Zsoltárokat előre elkészíttük.¹⁵⁰⁸

Ama' megtért Úrra nézve, a' ki Főtiszt. Úrnak *Feleletet* küldött, nem tudok én olly istenesen és emberségesen gondolkodni, mint Kedves Barátom Uram. Én a' komának kötve hiszek. Fogadgyuk azonban egyenes szívű emberek' módgyára az új vendéget; de szemmel is tartsuk egyszersmind valamennyi lépéseit. A' ki még a' világhoz ragaszkodik, nem tért¹⁵⁰⁹ az meg igazán az Istenhez. Sok zsidó keresztelteti meg magát – titkos okokra nézve, és kívált, hogy a' keresztényeknek bizodalma megnyerjék, kiktől nyereséget várnak;¹⁵¹⁰ – de azért csak nem szűnnek¹⁵¹¹ meg egészen Zsidók lenni:¹⁵¹² ez az oka, hogy, még élnek, *keresztelt Zsidónak*, a' mi tulajdonképen amphibiumot, magyarosan két háznak szolgáló ebet¹⁵¹³ tesz, gyanúra intő nevét viselik.

Előbbeni feleletemet az Újságíró iránt *indúlatosan* várta Főtisztel. Úr; én pedig vizsga buzgással várom jól megfontolt tanácsomnak foganattyát. Erről most már két új dolgot mondhatok. Az egyik az, hogy ez¹⁵¹⁴ iránt Főtiszt. Streiter Kanonok Urat *messzéről* elkészítettem. A' másik az, hogy mióta szerencsém volt Ő Herczégével másodszor szóllanom, azt, a' mit tanácsoltam, meg bizonyosabban, mint az előtt¹⁵¹⁵ legrövidebb és legbátorságosabb útnak találok annak megessközlésére, ut *mulieres*, hoc est *Hirmondónes*¹⁵¹⁶ in *Ecclesia taceant*.

¹⁵⁰² Beni is ad meg kevódi liklimmah | teehavum rik tevakxu kasav

11. Syllabae

10. Syllabae. [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

¹⁵⁰³ Zsoltárt <a' Zsi>

¹⁵⁰⁴ Zsidóból <fordi>

¹⁵⁰⁵ tehetségemet <meg> rá fordítom, hogy <saját>

¹⁵⁰⁶ megkönnyebíttük, <és>

¹⁵⁰⁷ üdőt <is>

¹⁵⁰⁸ nyerünk [és a' Bibliának új fordítására a' Zsoltárokat előre elkészíttük.] [Betoldás a lap szélén.]

¹⁵⁰⁹ tért <még>

¹⁵¹⁰ kiktől <ha> nyereséget vár[nak]; [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵¹¹ szűn<i>|ne|k [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵¹² lenni: <ezért>

¹⁵¹³ amphibiumot, [magyarosan két háznak szolgáló ebet] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵¹⁴ hogy <ez> <az újságért> [ez] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵¹⁵ tanácsoltam, [meg bizonyosabban, mint az előtt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵¹⁶ mulieres, [hoc est Hirmondónes] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Az Áriát a' *Stabat Mater* éneke átadtam már a' Typographiának. Elviszem magammal mássát Veszprémbe, hogy próbaképen¹⁵¹⁷ dalolhassuk. A' miket a' Szent Írásnak Magyar fordításáról Főtiszt. Úrnak már, jó üdeje, elküldöttem, 's melyekről maga is azt méltóztatott egyszer írni, hogy változásokat kívánnak, az Értekezésekben még most ne is említsük. Okát majd meg mondom szóval. Az újságíró iránt teendő kérésnek nem csak az volna a' foganattya, hogy a' Cálvinista Csürhe ál Pápista czinkossaival együtt elnémúlna,¹⁵¹⁸ hanem még az is, hogy az Értekezések megösmerkedvén közelebbbrül a' Primással, ennek különös oltalmát és buzgó előmozdítását – minden bizonnyal előre mondhatom – megnyernék. Ez pedig még az óriáslépések között is nagy ugrás volna. Küllei, Vajky, Szmodics, Ossitzky.

**141. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. július 22.**

NB. Mea Epistola de K-r de dato 13. Julij
Altera pro curren[te] – de dato 20. Julij

Percepi 25ia Julij 1820.

Ezen levélre nem feleltem,
hanem magam mentem
Veszprémbe.¹⁵¹⁹

Igen Tisztelendő Ur!
Kedves Uram Bátyám!

A' levelet, az öleléseket, a' csókokat örömmel 's szíves köszönettel vettük, 's azokra majd akkor bővebben 's színről színre felelünk, mikor Uram Bátyám közünkbe érkezik. Ugyan e' végett az én kocsim annak üdejében bizonyosan jelen leszen: azért most csak egy darabkát Virág' leveléből, melyet Vajkinak írt: „*Horvátnak, ha most mellettem állana azt sugnám, hogy ne igen Rikótizna, pedig nem haragból nem irigykedésből*”¹⁵²⁰ sugnám ezt, nem csak most, hanem minek előtte olvastam volna a' nem régi Újság¹⁵²¹ levelet. Az Egyházi Értekezések legyenek felségesbek.” Ugye biz édes Uram Bátyám ez kettőnket illet? – De én erre régen megfeleltem, mikor azt a' nyilatkoztatást tettem; hogy mindenkinek tetszeni akarni esztelenségnek tartom. – Virág Uramnak én soha sem kívántam tetszeni: mert akkor a' Krisztus' keresztyét nekem is *bitófának*, Nep. Sz. Jánost *pártütőnek*, a' szerzeteseket *dologtalan népnek* kellett volna mondanom; a' Pápákat mocskolnom; a' Papokat alacsonyítanom; mert a' mennyire látom Ő előtte ez a' *felségesb*, nem

¹⁵¹⁷ hogy [próbaképen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵¹⁸ Csürhe [ál Pápista] czinkossaival együtt elnémúl[lyon]>[na] [Betoldások a sor fölött.]

¹⁵¹⁹ NB. Mea Epistola de K-r de dato 13. Julij Altera pro curren[te] – de dato 20. Julij Percepi 25ia Julij 1820. Ezen levélre nem feleltem, hanem magam mentem Veszprémbe. [Verseghy Ferenc tintával írt, autográf bejegyzése.]

¹⁵²⁰ *irigykedésből* [Átírással javítva.]

¹⁵²¹ *újság* [Átírással javítva.]

pedig a' Szt. Írás, 's az isteni igazságok. – Haragját, irigységét hiában palástollya; mert azt tulajdon szavai, maga viselete elegendőképen elárulják. De ne vesződgyünk az efféle rossz madarakkal.

Méltóságos Paintner Urat emlékeztesse reá kedves Uram Bátyám kegyes ígéretére, melly által ő nekem a' *Jus Patronátus* iránt kiadott Felsőleges Resolútióknak leiratását megfogadta; azokra pedig annál nagyobb szükségem lészen, mennél gonoszabbak a' protestansoknak az iránt való titkos tanítási a' magok Iskoláiban, a' mint egy kézírásból, mellyet Ivanics Antiquárius szolgáltatott kezemhez, kitanúltam. Hogy pedig ő általok már sok Katholikusok is megvesztegettek, ezeknek magok viseletét, az említett kézírásban hintegetett principiumokkal öszvetartván, nem lehet kételkednem. Nem gondolná Uram Bátyám, melly kártékony principiumok, törvénycsavarásokkal van rakva. – De a' sok barátságos látogatások miatt ki fogyván az üdöbűl, leveletem be kell rekesztenem: midőn szegény hajlékomnál ölelni fogom Kedves Uram Bátyámat, majd úgy is elég¹⁵²² üdőt találunk az effélékre, most még csak Hornyik, Kis, Külley, Szmodiss, Vajky Uraknak tiszteletét¹⁵²³ zárván ide, barátságos ölelésim mellé, Oszitzkiékat köszöntvén, 's örvendezvén jó fiok szerencséjénn maradok

Veszpr. Jul. 22 dikénn 1820.

igaz baráttya 's tisztelője
Horváth¹⁵²⁴ mk

**142. Verseghy Ferenc – Fischer Istvánnak
Buda, 1820. július 25.**

Excellentissime, Illustrissime ac Reverendissime
Domine Archiepiscopo,
Præsul Gratosissime!

Literas de dato 14. Julii ad me Gratosissime exaratas nonnisi 21. ejusdem percepi, et quia domum Fusoris Campanarum ob certam feminam nec bene moratam, nec boni nominis, quæ ibi conventicula sua fere quotidie agitat, inde a novo anno non accedo, illa ipsa adhuc die scripto eidem Fusori omnia communicavi, quæ mihi Excellentia Vestra Gratosissime committere dignata fuit, addito eo, ut siquid in hanc rem dicendum haberet, mihi usque ad hesternam vesperam significare non intermittat. Nescio, an quia decessionem meam a priori quantulocunque nexu ægere fert? an vero quia ipse ad Excellentiam Vestram recurrere cogitat? responsum mihi nec scripto, nec viva voce tulit. Interim, quia causa fissuræ commisso in fusione defectui per investigatores adscripta est, vi contractus initi campanarum gratuito refundere debet, et quia per me tempestive præmonitus est, eo ocyus etiam potest.

¹⁵²² elég<et>

¹⁵²³ [..]szteletét [Átírással javítva.]

¹⁵²⁴ Hor[..]th [Átírással javítva.]

His manus Excellentiae Vestrae humillime exosculor, atque Altis Gratiis et Favoribus commendatus, jugi cum venerationis cultu persevero

Excellentiae Vestrae

Budae 25. Julii 1820.

humillimus servus
Franciscus Verseghy.

[A hátlapon, nem Verseghy Ferenc kezével]

Ofen 6a Aug 1820

1796/ 820

Verseghy Franciscus circa campanas relationem praefras dubiam.

**143. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. július 27.**

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Kocsim, lovaim megérkeztek; vajha indulatosan vártt Barátim szerencsésen, frissen jöhessenek nyílt karjaim közé! – Utolsó Levelemet, nem kétlem a' múltt postával vette Uram Bátyám, mellyben előre megjelentettem, hogy alkalmatosságom a' kiszabott üdőre Budánn terem. Collegáim ohajtva várják Kedves Uram Bátyámat; én pedig valamennyinél szívesebben; Füred, Badacsony, Csicsó az én születésem' helye – fognak mulatni bennünket. És mivel ekkor elég üdőnk lessz Értekezéseink iránt tanácskozni, most Oszitzkyéket tisztelvén, csak azt mondom, hogy addig is még ide ballagnak csókolom 's szíves ragaszkodással vagyok

Veszpr. Jul. 27 dikénn 1820.

igaz tisztelője 's baráttya
Horváth mk

[Címzés a borítékon:]

Igen Tisztelendő *Verseghy* Ferencz Urnak, a' Szép Mesterségek 's Filozofia Doctorának.
Budánn.

[Verseghy Ferenc tintával írt, autográf feljegyzése a boríték alsó harmadában, címzésre merőlegesen:]

Czizsma. 1.p.

Szoknya ünneplő 1.

2. Keszkenő teve

szőr, a' másik

közönséges

Két szál fejér patyolat
Kötény 1.

2. Konyhakötény

2. Hosszú ümög

1. pár czipellő.

1. pár harisnya

1. Fésű

Láda

1. erős

szoknya

**144. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak
Buda, 1820. augusztus 16.**

Serenissime Princeps Caeseo-Regie, Archidux Austriae,
Regni Hungariae Palatine!
Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!
Domini Benigno-Gratiosissimi!

Infrascriptus, dum anno proxime elapso per Benigno-Gratiosissimam Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici Interpositionem 50. florenorum Augmentum Pensionis suae ex Altissima simul ac Clementissima Suae Majestatis Sacratissimae Gratiae cum tenerrimo gratitudinis affectu perceperat, eodem prorsus tempore, vi Generalis Resolutionis Adjutam 50 procentualem amisit: quo factum est, ut 75. florenis annuis minus, quam antea, haberet.

Cum ergo vitae necessitatibus, quae ob quotidie magis ingravescentem aetatem, defectum virium, et vicissitudines sanitatis multo minus, quam prius, occurrere possit, pro Augmento Pensionis suae iterum humillime supplicat, seque Altis Gratiis et Benigno-Gratiosissimis favoribus enixissime commendans, emoritur

Serenitatis Vestrae Caeseo-Regiae

et

Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici

Budae die 16. Augusti 1820.

humillimus servus
Franciscus Verseghy
Expaulinus Presbyter.

[A külföldre Verseghy kezével:]

Ad Serenissimum Principem Caesareo-Regium Josephum, Archiducem Austriae,
Regni Hungariae Palatinum, et ad Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale
Hungaricum Dominos Benigno-Gratiosissimos
humillima Supplicatio
Francisci Verseghy Expaulini Presbyteri pro Augmento suae Pensionis.

**145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. augusztus 20.**

[Verseghy Ferenc autográf megjegyzése a lap tetején:]

12. Augusz. csak egy tövid tudósítást írtam Főtiszt. Horváth Úrnak Veszprémből
való szerencsés visszaérkezésemről.

[A levélfogalmazvány szövege:]

20. Augusti Főtiszt. Horváth Úrnak.
Főtiszt. A. és K. Úr. Kedves Drága Barát. Uram!

Mélt. Paintner Püspök szívesen olvasván Főtiszt. Úrnak levelét, meghagyta, hogy
első alkalmatossággal különös köszöntést írjak viszontag nevével.¹⁵²⁵ Színtesen jó Úrnak
parancsolatjára arra¹⁵²⁶ kérem Főtisztelendő Urat, ne sajnálja Igen Tiszt. Fliszár
Professor Úr által megüzenni szegény öreg Tanhofer Expaulinus atyának, hogy küldgön
ide akár nekem, akár magának¹⁵²⁷ imént említett Mélt. Püspöknek egy rövid Instantiat
pro Augmento Pensionis, melléje tévén világtalanságáru az orvosnak bizonyosságát.

Tegnap, úgymint 19. Augusti voltam Ő Herczegségénél a' Prímásnál, 's beajánlot-
tam neki az Értekezéseket, 's¹⁵²⁸ kézcsókolást mondván¹⁵²⁹ Főtiszt. Redactor Úrnak és
Munkás Társainak nevével, különös oltalmába ajánlottam¹⁵³⁰ e' felséges célú ügyeke-
zetet, annyiaval is inkább,¹⁵³¹ mivel a' Pesti Újságíró, és a' Tudományos Gyűjtemény
űzőbe vették. Mindezeket Deákul akartam én Ő Herczegségének mondani, de ammint
beléptem, Magyarul az *Édes Verseghym* felette kegyes szóllítással és szíves fogadással
megelőzván, kívánatos¹⁵³² just adott nekem arra, hogy én is Magyarul szólljak. A' Tu-
dományos Gyűjteményt és a' Magyar újságokat töllem említetni hallván, *luridi homines*
úgymond, *az én könyvemről is hirdetést merészlettek tenni*. Ezt meg fogja Főtiszt. Úr

¹⁵²⁵ nevével<, > <...>

¹⁵²⁶ arra <a'>

¹⁵²⁷ magának<a' Mélt.>

¹⁵²⁸ Értekezéseket, <a> |'s| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵²⁹ mond<tam>|ván| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵³⁰ ajánlván [Átírással javítva.]

¹⁵³¹ ügyeket, [annyiaval is inkább,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵³² kíván<t>|atos| [Betoldás a sor fölött.]

maga látni, és¹⁵³³ benne ama' goromba sérelmet álméllkodással olvasni, hogy a' Primás' könyvével *minden religióbéli felekezetek* hasznosan élhetnek!!! Ezen embereket az Isten minden bizonnyal büntetni akarja, mivel eszeket elvette. És a' mi ügyünköt nem vezérli különösen a' mennyei Gondviselés, hogy engemet mindgyárt utánna való nap, hogy e' goromba és orczátlan Recenziót, mellyről én egy szót sem tudtam, a' Primás méltó bosszankodással olvassa, a' mi panaszunkkal ugyanezen Főpásztorhoz igazít:¹⁵³⁴ Átadtam azután a' Herczegnek az Írást is, mellyben csupán csak a' Dátumok vannak, úgy mint 1o hogy általlyában az Újságok, és a' Periodicus Írások, a' minő a' Tudományos Gyűjtemény hitbéli és egyházi dolgokról szabadon írnak, a' nélkül hogy a' Királyi vagy a' Püspöki Theologica Censura alá volnának vetve,¹⁵³⁵ 2o A' Magyar Újságnak Recenziója, mellyel a' Veszprémi Értekezéseket Káldi' fordítása iránt elő veszi. 3o Ugyanezen Újságnak szavai, mikor Márton Istvánnak Katéjárul a' veszprémi Recenziót elő hozza, a' Filozofiáról és a' Theológiáról.¹⁵³⁶ 4o Az Ékesenszóllásnak Recenziójáról azt írtam, a' mit¹⁵³⁷ Veszprémbe már odamentem előtt elküldöttem, egy kis toldalékkal. 5o A' Tudományos Gyűjtemény Theologica Censura nélkül Theologus Könyveket recenseal. (¹⁵³⁸Igen Tiszt. Korondi secretáriust figyelmetessé tettem arra, hogy a' sok recenseált Calvinista Theologusok között¹⁵³⁹ Tiszt. *Alber* Professor a' mieink közül maga áll.) 6o E' gyűjtemény a' Theologus könyveket,¹⁵⁴⁰ többnyire Protestansokat, sőt 7) még Rationalistákat és Naturalistákat is szabadon hirdet, dicsér, ajánl. Ide van függesztve,¹⁵⁴¹ melly szükséges egy különös parancsolat által az efféle¹⁵⁴² Íróknak vagy a' Theológiához tartozó tárgyakot megtiltani, vagy írásaikot¹⁵⁴³ a' Megyebéli Censura alá vetni. 8o) Mendelsohnak Jerusaleme van feladva, azzal a' híradással, hogy Főtiszt. Ur megczáfolásában már dolgozik. A' Primás mindezeket igen kegyesen fogadta, s Főtisztelendő Úrnak a'¹⁵⁴⁴ neki ajánlott Értekezéseket különösen köszöni, szentül ígervén, hogy minden kitelhető oltalmával előmozdítani fogja.

Elmentem azután Sággy Barátunkkal Igen Tiszt. Korondi Úrhoz, kit az egész [!] dolgról circumstantialiter informáltam, s kinek pápista és papi szívére kötöttem, hogy a' Primást a' fellyebb említett Királyi Parancsolatnak kinyerésére bírni ügyekezzen. Átlátta ő amaz előterjesztésemnek helyességét, hogy az újságokonn és a' Tudományos Gyűjte-

¹⁵³³ Úr <a> maga látni, <s> és

¹⁵³⁴ elvette. [És a' mi ügyünköt nem vezérli különösen a' mennyei Gondviselés, hogy engemet <...> mindgyárt utánna való nap, hogy e' goromba és orczátlan Recenziót, [mellyről én egy szót sem tudtam,] a' Primás méltó bosszankodással olvassa, a' mi panaszunkkal ugyanezen Főpásztorhoz igazít?] [Betoldás a lap szélén, korrektrajajellel.]

¹⁵³⁵ vetve, <amint a' következő Dátumokból kitetszik.>

¹⁵³⁶ Újság]nak szavai, mikor] Márton Istvánnak Katéjárul <hozván elő> a' veszprémi Recenziót [elő hozza], a' Filozofiá]ról és] a' Theológiáról <egészen elválasztja>. [Betoldások a sorok fölött.]

¹⁵³⁷ mit <már>

¹⁵³⁸ (<Koro> Igen

¹⁵³⁹ között <.>

¹⁵⁴⁰ könyveket, <tö>

¹⁵⁴¹ függesztve, <a' kü>

¹⁵⁴² efféle <Írás>

¹⁵⁴³ tartozó <dolgokat> [tárgyakot] meg<illetni>[tiltani], vagy [írásaikot] <magukat> [Betoldások a sor fölött és a lap szélén.]

¹⁵⁴⁴ <ne> a'

ményenn sem Refutációk által, sem a Consilium által győzedelmeskedni nem könnyen lehet,¹⁵⁴⁵ és hogy a Parancsolat legrövidebb és legbarátságosabb úttya szándékunknak.

Most már Főtiszt. Úrhoz fordúlok egy fontos kéréssel. Ha tudni illik akár Magyar, akár Német könyv in Theologicis olyan akad kezébe, mely olyan Censurát érdemel, mint *Mendelssohn*, vagy mint *Márton* István, Devette, Wegscheider 's a' t. kérem adgya nekem nevezet szerint tudomra, kiíratván belőle egynehány veszedelmes helyeket.

Mivel Kedves Barátom Uram felbízott, hogy az Ékesenszóllásnak Foly[ta]tásában ostrommal¹⁵⁴⁶ az Újságírónak nyaka közé vágják; ime! ide függeszttem a IV. Tanácskozásnak Bemenetelét, azzal a kéréssel, hogy¹⁵⁴⁷ jól megvizsgálván,¹⁵⁴⁸ nekem tudomra adni,¹⁵⁴⁹ ha az Értekezésekbe bele iktassuké vagy sem? ne terheltesse. A' Politica Censura nem mondhat ellene semmit; mert sem az *Újság*, sem az *Újságíró* nincs benne megnevezve. Reméllem azonnkivül, hogy addig, még ez majd a' Censurába ide jön, a' Parancsolatnak is lessz már foganattya, és hogy az idevaló Censor is az Ellenfél iránt¹⁵⁵⁰ különös instructiót veend.

Mint van a' mi Édes Atyánk, Főtiszt. Hornyik K. Úr, kinek kezét mély tisztelettel csókolom? Mint van jótévő¹⁵⁵¹ Barátom Főtiszt. Küllei Úr, kit betegen hagytam, 's kit szíves csókok közt ölelek. Hát a' mi szeretett¹⁵⁵² Aristarchusunk, Főtiszt. Kiss Ferencz Úr szeretié még, emlegetié még¹⁵⁵³ az öreg hárfássát? Hát az én édes¹⁵⁵⁴ Házi Gazdám, Dajkálóm, nem keresié némellykor házában a' Budai vén Szatirust, hogy vele a' munka után egy keveset kaczaghasson? Hát Főtiszt. Vajky és Kolosvári Urak, kik különös Jóakaróimnak számát¹⁵⁵⁵ megszorították, egészségeseke? Ölelem és csókolom Főtiszt. Lekovics, Szmodics K. Úrral együtt¹⁵⁵⁶ mindnyájokat, és hogy nemesszívű barátságokkal engemet boldogítani meg ne szűnnyenek, buzgó esdekléssel kérem.

NB. P. Damascenus Törökének nemde csak *második* Feleletét fordítsam?

146. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. augusztus 26.

Die 26. Aug. 1820. Főtiszt. Apátur és Kanonok Úr (Horváth János Urhoz)

Még egyszer kell énelem iránt a' pókhállóba szőtt Censor miatt, de valóban csak Sággy Barátunk' kedvéért alkalmatlankodnom. Sággy e' dolgot imígy terjeszti általam

¹⁵⁴⁵ könnyen [lehet] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁴⁶ Ékesenszóllást Foly[ta]tásában [<...> Ide függesztve eleje az Ékesenszóllásnak] ostrommal [Átírással javítva. Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁴⁷ hogy <...>

¹⁵⁴⁸ megvizsgál<lyák>[ván], <és> [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵⁴⁹ adni, <ha betesziké, avagy sem?>

¹⁵⁵⁰ iránt<,>

¹⁵⁵¹ jótévő<m és>

¹⁵⁵² mi <édes> [szeretett] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁵³ emlegetié [még] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁵⁴ én <szeretett> [édes] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵⁵⁵ <[...]> [A betoldásra jelölt szó utóbb olvashatatlaná téve áthúzva.]

¹⁵⁵⁶ csókolom [Főtiszt. Lekovics, Szmodics K. Úrral együtt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Főtisztelendő Úr' elejébe. A' Censor ötet minduntalan kérdezi, mi történt és mi törté-
 nik az üzőbe vett énekkel? mire ő egyebet nem felel, hanem hogy én magammal
 Veszprémbe elvittem.¹⁵⁵⁷ A' kóták már meg vannak szedve a' textussal együtt; de a'
 Factor, kinek a' folyó Commissio alatt, melly a' Typographiát kínozza, több kicsiny-
 ségekről kellett már a' Censura végett számot adni,¹⁵⁵⁸ nem meri a' kótákat a' prés alá
 adni, minekelőtte a' Censor alá nem lessz írva. E' környűllás arra kényteleníti Sághyt,
 hogy ezt újra a' Censorhoz vigye, ki a' Veszprémi Censurat nem látván alatta, Virágnak
 et Compagniajának kedvéért a' hásártoskodást minden bizonnyal megújítja. Hogy
 ezt elkerülhesse, javasollya és kéri Főtiszt. Urat, írassa le Veszprémbe (az én két
 correcturám szerint a' *szemérmes* helyett *fájdalmas*, és a' *hörgő* helyett *kínos*) íródeákja
 által,¹⁵⁵⁹ és quod bene notandum, írassa alá Főtisztelendő Úr per extensum Főtiszt. Kiss
 Ferencz Kanonok Úr által a' Megyebéli Censurát is, és küldgye el egy levél mellett,
 mellyet meg is lehessen a' Censornak mutatni, egyenesen Sághihoz, ki a' Cótákat a'
 Veszprémi Censúrával felfegyverkezett énekkel együtt, és ha szükséges volna, a' levelet
 is elejébe fogja terjeszteni.

Soha énnekem a' legvilágibb énekek miatt sem volt a' Censúrával annyi bajom,
 mint ezen istenes miatt: de hiszem az Istent, hogy ennek az egyébaránt jámbor ember-
 nek rövid látását is nem sokára¹⁵⁶⁰ meghosszabbítja.

Csókolom, ölelem, tisztelem mindnyájokat, Főtisztelendő Úrral együtt, és a' tudósi-
 tást, ha egészségesek? elvárom, vagyok etc. NB: Ossitzkyék tisztelik. 2o Das Leben Jesu
 Christi. – Ide írtam még a' Tanácskozásokból a' c) alatt álló tanítást is pro Censura amica.

147. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. augusztus 26.

Igen Tisztelendő Úr!
 Kedves Uram Bátyám!

Hogy Veszprémből Budára szerencsésen érkezett, otthon mindent jó rendben talált,
 azonn különösen örültem; de a' melly utazót annyi jó barátoknak áldási, szíves óhajtási
 kísérnek, annak egészsége erősen van védve a' lankasztó hőségnek hatalma ellen is. Az
 August. 19dik napján végbe ment követségnek, reménylem, nem kis sükere lessz az
 Értekezésekre nézve; ezeknek tárgyai az isteni igazságok lévén, azt legalább meg-
 kívánhatták, hogy szemtelenül ne gúnyoltassanak: Aristarchusunk azonban, ki vén
 hárfassát szívesen öleli, azt javallotta, hogy annyi erőt is¹⁵⁶¹ elég lessz először ellenek
 szegezni a' kajányoknak, a' mennyit az ide mellékelte írásban meghagyott. Én Men-
 delsohnnak paradoxiaival vesződök, mellyeket annál szükségesebb megczáfolni, men-

¹⁵⁵⁷ <[...]> [A betoldásra jelölt szó utóbb olvashatatlanná téve áthúzva.]

¹⁵⁵⁸ adni, <.>

¹⁵⁵⁹ által, <hogy az én kézírásom <[...]> szemibe ne tűnnyön>

¹⁵⁶⁰ is [nem sokára] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁶¹ azt javallotta, hogy annyi erőt is [A kiemelt szakasz utólagos, autográf betoldás, korábban kitörölt, olvashatatlan szavakra írva.]

nél veszedelmesebbek, mind az egyházi, mind a' polgári társaságra nézve, azoknak követkekezései. Tiszt. Török Damascenus Atyának Feleletét egészen fordította Kedves Uram Bátyám; a' híjánosságait, én ki fogom különös jegyzések által pótolni; a' jó öreg megérdemli ezt a' vigasztalást. – Már nem sokára mind azon kézírásra, melyet Uram Bátyám censúra alá vitt, mind az áriára szükségem lessz; méltóztasson tehát Tek. Trenka Urat is Sággy barátunkat is sürgetni, hogy még a' két hét alatt kezemhez szolgáltatassák; sőt ha Trenka Úr Palesztínát átnézte, nagyon szeretném¹⁵⁶² ezt is megkapni; mert illy formán a' Badacsonyi szüretig még abból is legalább három négy árkust kinyomtatattatnék; 's így¹⁵⁶³ a' jövő esztendőbeli járatnak nyomtatását megkönnyebítevé,¹⁵⁶⁴ mert megelőzvé, a' munkálkodásra több üdöm maradna.

Örömmel írhatom kedves Uram Bátyámnak, hogy Főtiszt. Hornyik Úr egészséges, 's a' többi Urakkal együtt, rólok való megemlékezését szíves köszönettel vévén, nevezet szerint valamennyien tisztelik.

Igen Tiszt. Tanhofer Úr ezerszer köszöni kedves Uram Bátyámnak felölle való gondoskodását; az attestátumot az instantiával együtt mennél hamarább el fogja küldeni.

Sággy Barátunknak dolga miben vagon? Engemet egy Budai levél¹⁵⁶⁵ nagyon el-rémített, azt írván: *res Sággyanae in pessimo cardine versantur*: ez az ember bizonyosan Barátunknak ellenségei közül való.

Oszitzky Urat 's az Asszonyaságot tisztetem, Uram Bátyámat pedig szívesen ölelvén, csókolván vagyok

Veszpr. Aug. 26dikánn 1820

változhatatlan baráttya
Horváth mk

148. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. szeptember 2.

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Az éneket, ihol a' Megyebéli vizgálatnak helyben hagyásával is megerősítettem. Én olly alázatos tisztelője, 's hű megtartója vagyok a' Felséges Rendeléseknek, hogy bizonynyára ezen éneket sem küldöttem volna a' Budai Censúra alá, ha itt hon az egyházi vizgálatonn át nem ment volna; de kétség kívül az Egyházi Revisornak aláírása nélkül hitelt nem követelhattünk:¹⁵⁶⁶ tehát e' pontban is eleget tettem.

A' Veszprémi Predikátor által küldött szóbeli szíves köszöntését Uram Bátyámnak köszönettel vettem, 's örömmel érttem, hogy a' mi vén Hárfásunk is friss egészségben vagon, 's kertecskéjében a' virágok között szorgalmasan munkálkodik, az Isten árasza reá szent áldásit.

¹⁵⁶² szeretném<,>

¹⁵⁶³ í[.] [Átírással javítva.]

¹⁵⁶⁴ nyomtatására megkönnyebíteném [Átírással javítva.]

¹⁵⁶⁵ levél<,>

¹⁵⁶⁶ követelhattünk [A szóban a kiemelt betűket tintapaca takarja.]

Fő Tiszt. Kiss Úr csókollya 's kéri általam, hogy a' *hasonlítás* alatt a' példát haggya ki, elég lévén, hogy a' vakmerőség a' bevezetésében visszatoroltatott.

Azt kívánta Uram Bátyám, hogy olly könyvet javasoljak, melly Jézus Krisztus életét a' 4. Evangéliom szerint *okosan és érzékenyen* írja meg; azt mondhatom tehát, hogy a' következők a' legjobbaknak tartatnak.

1) Morale de Jesus Christ et des Apotres, ou la vie et les instructions de Jesus Christ tirée de nouveam Testam. à Paris 1782. 2. Tom. in 12.

2) Geschichte der drey Lebensjahre Jesu mit desselben Jugendgeschichte zum Gebrauch der Römisch-Katholischen. 2 Theile. Münster 1782. in 8.

3) Sebast. Mutschelle die Geschichte Jesu aus den vier Evangelien in eines gesammelt und geordnet. Sammt einer Anweisung die Evangelien mit Einsicht und Nutzen zu lesen. München. 1784. 2 Theile in 8.

mind a' három igaz katolikus lélekkel van írva.

A' jövő hétenn Fliszár Úr is tiszteletére lessz Uram Bátyámnak; addig is – Osziczkyékat tisztelvén – csókolom Kedves Uram Bátyámat, 's vagyok Veszprémben 7ber 2dikánn 1820.

igaz tisztelője 's barátja
Horváth mk

149. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. szeptember 4.

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Si vales bene est, ego quidem valeo. Mennyi Beszédünk¹⁵⁶⁷ volt Veszprémbe a' Lexiconról, mennyi a' hozzájárulandó Psychológiáról? Mennyi üdeig pakkoltunk? és *Jakobnak* tapasztalásbúl való Lélektudománya még is itt maradott; hogy annak hijával se legyen az én kedves Lexicographusom, ime Fliszár azt¹⁵⁶⁸ kézhez szolgáltatta. A' levélbe pedig íme egy régi keresztet zárok ide, mellynek mind a' két felét részbe metszetni szükséges; mert rólla Kresznerics Plebános¹⁵⁶⁹ Úr egy tudós Értekezést készített, melly a' Censuránn át is ment. Az Éneket pedig indúlatosan várom a' nyomtatott cótával együtt, hogy csak a' negyedik kötetet is minél előbb lerázhassam nyakamról – legalább a' Badacsonyi szüretig; 's illykép kitisztulván, a' képző erőnek kiműveléséhez foghassak. A' Veszprémiek valamennyien ölelik 's csókollyák Uram Bátyámat, én pedig valamennyinek az ölelését csakjárt ezerrel sokszorozván – 's Osziczkyéket köszöntvén, maradok örökké hű barátja

Veszprémbe Sept 4 dikénn 1820.

örökké hű barátja
Horváth mk

¹⁵⁶⁷ beszédünk [Átírással javítva.]

¹⁵⁶⁸ azt <..> kézhez

¹⁵⁶⁹ Plebános [A szó kezdőbetűjét tintapaca takarja.]

150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. szeptember 8.

Die 8a 7bris három levelére így feleltem Főtiszt. Horváth Kanonok Úrnak

Főtiszt. A. és K. Úr. Kedves Drága Barátom Uram!

Szinte szégyenlem, hogy három levelére a' feleletet mindeddig halasztottam. Az elsőben de dato 26. August. az én Drága Veszprémi Jóakaróimnak és Barátimnak szíves óhajtásait hálados örömmel olvastam, mellyekkel engemet mint utazót kísértettek, 's egész hazáig erősen védelmeztek. De bezzeg még én is esdekeltem mindnyájoknak egészségéért és kivált Főtiszt. Hornyik Úrnak gyógyulásáért és oly hosszú életéért, hogy az egész Lexiconnak kiadását lássa. Ennek utolsó részét, Lexicon Aesthetico-Rhetoricum, el nem készítem én *egészen*, hanem hagyok belőle legalább fél árkuat a' végből, hogy e' jó Úr meg ne hallasson; mint a' régi Magyarok, mikor házat építettek magoknak, mindég hagytak épületlenül egy kis darabot belőle, hogy meg ne hallyanak. Csókolom hálados¹⁵⁷⁰ tisztelettel kezeit, valamint a' mi kedves Aristarchusunkot is, kinek tanácsánn mind a' két írárdarabomra nézve, mellyeket az Ékesenszöllás iránt küldöttem, tökéletesen megnyugszok. Mendelsohnak paradoxiai ellen kívánok különös¹⁵⁷¹ tüzet, állhatatos erőt annyiival is inkább, mivel e' czáfolással a' Primásnak előre dűcskedtem, Tisztelendő Török Damascénus Atyának mind a' két feleletét már fordítottam, a' két utolsó¹⁵⁷² paragraphus' hijával. Hogyha nem hamarább, Méltós. Kopácsy Püspök által bizonyosan elküldöm tisztán leírva. Sággy azt mondgya, hogy Tek. Trenka Úr már a' Palestinánn is átesett, és hogy már a' többiekkel ezen Írás is Veszprémben van. Én ezen Urat most nagyon kerülöm, mert nem bízik magamhoz annyit, hogy még akaratom ellen is ne böfentsek¹⁵⁷³ valami olyt, a' mi megbánthatná. Ságghnak a' nyakába vetem mind, a' mi ötöt illeti; vesződgyön vele! A' mi Sággy' dolgait illeti, mondhatom, hogy *in optimo cardine versantur*, de mivel ezek¹⁵⁷⁴ bizonyos okokra nézve *titkon* tractáltatnak, még jó baráti sem hathatnak könnyen az igazsághoz. Az Énekre való Kóták meg vannak már szedve, 's mind általam, mind Seiler által corrigálva, Sággy¹⁵⁷⁵ az Éneket ma¹⁵⁷⁶ viszi a' Censorhoz Főtiszt. Barátom Uramnak levelével egygyütt, mellyből¹⁵⁷⁷ azonban azt, a' mi az Éneket illeti, csak akkor olvassa el majd neki, ha hásártoskodna. Seillernál van már a *Super flumina Babylonis* Zsoltár két héttől fogva. Erősen tanullya, kivált mióta egy másik virtuosus hallván¹⁵⁷⁸ a' Zsoltárnak foglalatlyát, azzal biztatta fel jelenlétemben,¹⁵⁷⁹ hogy e' materiára classicus munkát csinálhat. Az Éneklő Szózat négy

¹⁵⁷⁰ Csókolom [hálados] <elég> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁷¹ kívánok <nagy> [különös] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁷² a' két [utolsó] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁷³ ne <mondgyak> [böfentsek] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁷⁴ ez|ek| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵⁷⁵ Sággy <...>

¹⁵⁷⁶ Éneket <holnap> [ma] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵⁷⁷ melly[...] [Átírással javítva.]

¹⁵⁷⁸ virtuosus <...> hallván

¹⁵⁷⁹ fel [jelenlétemben] [Betoldás a sor fölött.]

lessz; mivel a' Zsoltár mindenütt in prima persona plurali beszél. A' Musicát csak Fortepiánóra teszi, hogy könnyebb legyen azt az Énekszózatokkal kinyomtatni; de megígérte, hogy azután átteszi más hangeszközökre is.¹⁵⁸⁰ Egynehány nap múlva el megy már mindenestül Esztergomba: én pedig levelet adok neki Igen Tisztelendő Haulik Primatiális Secretarius Úrhoz, ki derék musikus, jó magyar, és nekem barátom, hogy ez ötlet a' compositio között támadható kétkedésekben igazgassa. E' barátomra bízom majd a' jövődő Énekeket is. I. T. Fliszár Professor Úrnak helyes gondolattya¹⁵⁸¹ van e' Zsoltár iránt, ha akkorra elkészül. Producáltatni akarja tudni illik Főtiszt. Hornyik Úr házánál neve' napjára: Hei mihi! quo Domino non licet ire tuo. Be szeretném benne a' Bassust énekelni! A' keresztnek egynehány¹⁵⁸² öntött Cópiait akarja Sággy Watz által, ki a' Typographiának Anglus¹⁵⁸³ Stereotypotetája, és neki szíves baráttya, előbb levetetni, a' minek ez nagy mestere; azután pedig lerajzoltatni,¹⁵⁸⁴ hogy metszése mennél könnyebben, annál tisztábban essen. *Hogy illykép kitisztulván*, úgymond az én Drága Barátom utolsó levelében, *a' képző erőnek kiműveléséhez foghassak*. Értem, Édesem! értem; én azt felelem reá, hogy egy nap sem múlik el, hogy e' Francia verseknek fordításában valamit ne dolgozzak. Negyvenkét verset elolvastam már Fliszárnak belőlle; nagyon reméllem pedig, hogy az első *hosszú és nehéz* darabonn átesvén, a' többiekkel könnyebben bánhatok. Barátságos tudósítását Főtiszt. Úrnak a' könyvekről, mellyek Jezus' életéről értekeznek, szívesen köszönöm. A' Grófné Muschellt választotta az oktatások miatt, mellyek az Evangéliumnak hasznos olvasásául benne foglaltatnak. A' Lexiconban is naponkint dolgozok; de mivel a' beküldött *régi szavak*, úgymint a' II. Szakasznak tárgya,¹⁵⁸⁵ még jó nagy darab üdömmöt elveszik, a' Psychológiához és így az átküldött Jákobhoz is csak a' jövő téleonn juthatok. Mihelyt Damascenusunkot elvégzem, az Ékesenszólláshoz is különösebben fogok, és így az Isten' segítségével lassankint mindennek eleget teszek. Halni, látom, meg nem halhatok, mert azt mondgya Fliszárka, hogy ez ellen a' Veszprémiek solemniter¹⁵⁸⁶ protestálnak. A' munkához tehát, míg *szusszal* győzöm.

Ossitzkyék csókollyák, valamint ösmeretlen leányok is, Kedves Barátom Uramnak kezeit. Ossitzky e' napokban meghűtötte magát, 's mivel Ő Felsegeknek érkezése miatt a' Királyi Palotában való szobáját a' vendégeknek kellett hagynia, és hálai éjféltájban, még ezek itt lesznek, haza járnia, mérgeződven, megbetegedett, ma harmad napja: de mérgét kipökven, és Fliszárkát meglátván, kivel Sámsonnyát bizonyosan várta egészen felelevenedett.¹⁵⁸⁷ Az asszony ellenben ugyanezen Professor Úrtól hallván, hogy Főtiszt. Úr az idénn már nehezen veheti az istállónak¹⁵⁸⁸ hasznát, mellyet Jóskával a' lovaknak e' nyáronn készített, egészen elszorodott. Szinte most érkezett Leányunk is betegen

¹⁵⁸⁰ is. <.>

¹⁵⁸¹ helyes <Plánuma> [gondolattya] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁸² keresztnek [egynehány] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁸³ Typographiának [Anglus] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁸⁴ [A sor fölött, a kéziratlap tetején Verseghy bejegyzése: „A' Veszprémbe írt leveleknek folytatása.”]

¹⁵⁸⁵ tárgya, <jó>

¹⁵⁸⁶ Veszprémiek <nagyon> [solemniter] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵⁸⁷ felelevenedett. <Ossitz>

¹⁵⁸⁸ veheti [az] istálló<já>nak [Betoldás a sor fölött.]

haza. Szobáját, melyben csak mikor beteg volt, hálni szokott, ő is kénytelen volt harmad nap előtt a vendégeknek engedni; betegen pedig a gyermekeknél, mint egyébkor szokott, nem szabad hálnia. Ő is tehát haza szorúlt. Az orvos reméli, hogy harmad napra egész baja elmúlik.

Főtiszt. Külley, Vajky,¹⁵⁸⁹ Kolosváry, Szmodics¹⁵⁹⁰ Kanonok Urakat különös tisztelettel ölelem és csókolom; valamint szinte Főtiszt. Lekovits és kivált Laszkalner Kanonok Urakat. Egy szóval Tutti quasi valamennyieket.

Hát Kedves Drága Barátom Uramnak mit mondgyak? Valamennyinek ölelését és csókját *ezerrel sokszorozta* nekem szíves levelében úgye? Az Egek fizessék, jutalmazza meg hozzám való érzékeny barátságát. Én viszont az ezerrel sokszorozottaknak somáját *cubusra emelem*: meglátom, ha nem kezdé alatta nyögni? Vagyok etc.

Fliszárka hozzá jöven deklarálta, hogy mivel egynehány nap múlva megint jön ide alkalmatosság Zirczrül, ő addig itt marad. E' levelemet tehát a postára adom. Itt érte ötet nállam Sággy, ki az éneket is elhozta a Censortúl ugyanennek aláírásával. Azt beszéli, hogy a Censor a Veszprémi Censúrát¹⁵⁹¹ különös vizsgasággal olvasván, vállat vonított, és azt mondotta, *ha úgy van a dolog, én nem bánom! de én ugyan mint Theologus soha nem engedtem volna meg?* De miért? *Est contra Religionem, contra Dogmaticam.* Hogyhogy? A' Szűz Anya nem *pillantott* a keresztre, hanem *nézett*. Krisztus' halála nem volt *kínos*, mert *magna voce exclamans* emisit spiritum. – Úgyde ének? – Az éneknek is szorosan a Dogmaticához, a Szent Íráshoz kell szabva lenni.

Kedves Barátom Uram! én¹⁵⁹² erről a jó emberről, szinte mikor ezt írom, azt veszem észre, hogy ő a Jésuitáktól szerzett hajdani Magyar Istenes Énekeket erőszakosan fenn akarja tartani, mint *legjobbakat, legszebbeket*: de azt ki nem mervén mondani, a Dogmatica és Religio megé búik. E' tendenciát észre vettem egyszer beszéd közt (az Egyház Énekekről)¹⁵⁹³ az egi Érsekben is. Esprit du corps! *Álla a keserves Anya's a t. ez ám önálló az igazi szép ének;* ugrós tót nótája van ugyan,¹⁵⁹⁴ de bezzeg még a paraszt gyermek is egy hallásra megtanúlly; és a Dogmaticával meeggyez, *minden szóban*, mert szórúl szóra van fordítva.¹⁵⁹⁵ Illyen a *Szűz Mária! e' világra nekünk szent Fiát hozá.* Ám!¹⁵⁹⁶ Ennek a nótájára még dogmatice táncolni is lehet. – Haj! be nehéz, még illyen emberek' kezében vagyunk, a régi vadság helyett az igazi emberséget, creditumba hozni! Én érzem magamban, hogy az Úr Isten olly tehetségekkel megáldott, melyeknek segedelmével az emberi szívet az Isteni szolgáltnál megilletni, megérzékenyíteni, és ennél fogva a keresztyény kötelességeknek teljesítésére bírni tudnám. De mit tehetnék csak ezen istenes énekecskémekkel is, ha minket a Mennyei Gondviselés a Veszprémi Megyebéli Censúrának oltalma alá nem szerkeztett volna?¹⁵⁹⁷

¹⁵⁸⁹ [.]ajky [Átírással javítva.]

¹⁵⁹⁰ Szm[.]dics [Átírással javítva.]

¹⁵⁹¹ Censúrát <...>

¹⁵⁹² én <ebben a' jó emberben>

¹⁵⁹³ közt [(az Egyház Énekekről)] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁹⁴ ugyan, <.>

¹⁵⁹⁵ *szóban*, [mert szórúl szóra van fordítva.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁹⁶ *hozá.* [Ám!] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵⁹⁷ volna? <Mivel még <a' posta miatt> [...] üdöt van írni, még egyget.>

Még egy fontost! Mélt. Wurum Püspök maga méltóztatott¹⁵⁹⁸ Fliszárnak és nekem, mikor együtt tiszteletére voltunk, elbeszélni, hogy mint Pest vármegyének orátora megköszönte Deputationalis beszédgyében különösebben¹⁵⁹⁹ Ő Felségének azt az atyai gondviselést, mellyel azonban, még több Európai híres országok constitutióik miatt háborognak és zavarognak, minállunk mind a' constitutiót mind a' békességet fenntartani ügyekeznek. Ő Felsége erre illyformán méltóztatott felelni: hogy a' békességet ugyan tellyes erővel fenntartya; de még is ha kényteleníttetne hadakozni, reménli, hogy a' jó és hű Magyarok el nem hagyják. *A' mi Constitutióinkot illeti, úgymond, tik azt buzgón szeretitek, tudom; de én sem különben szeretem; és itt ismét nyilván mondom, hogy megsérteni sem hagyom.* A' vivat kiáltások egynehányszor szakasztották félbe Ő Felségének szívreható és valóban Atyai beszédgyét; 's a' Deputatio illetődött szívvel, még örömkönnök között is, búcsúzott el tőlle. A' többi Vármegyékhez is mentek már staféták, hogy ide Deputatiókat küldgyenek.¹⁶⁰⁰

Elmenvén azután Méltos. Paintner Püspökhöz és e' történetről itt is előfordulván a' szó, a' következő plánummal hitt meg bennünköt. A' Prímás, és¹⁶⁰¹ a' Püspökök, a' kik itt vannak, 's¹⁶⁰² kik közé M. Paintner kiváltkép tartozik, egy Repraesentatiót adnak Ő Felségéhez, melly a' következő syllogismusból fog állani:

Nyilván meg méltóztatott Ő Felsége a' Pest Vármegyei Deputatióknak vallani és ígérni, hogy Constitutióknak még csak megsérteni sem engedi.

Atqui a' Vármegyéknek ama' kérdései, ha a' Vármegyei Restauratióknál legyené az alsó Papságnak jussa votizálni, vagy sem? a' Constitutióknak szintannyi sérelmei.

Ő Felsége tehát alázatosan és bizodalmasan kéretik, hogy azt a' Rescriptumot, mellyet Nyitra Vármegyének küldetett, a' Fels. Helytartó Tanács által valamennyi Vármegyékhez igazíttassa *Circulare* gyanánt. Vivant!

151. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. szeptember 17.

Die 17. 7br 1820. Főtiszt. etc.

Igen Tiszt. Fliszár Professor Úr által küldöm a' következő Írásdarabokat. 1.) Tiszt.¹⁶⁰³ Török Damascenus Atyának Feleletét magyarul az originalissal együtt mind a' két kérdésre; 2.) Delille verseinek fordításából a' kezdetet; 3o) egy terniót a' Lexiconból; 4o) Copiáját az Írásnak, mellyet a' Prímásnak 20. Augusti adtam; 5o) ajándékban a' Magyar Háfás Énekeinek első Szakasszát; a' másodikkal, mellyet Eggenberger árul, nem bővelkedek; 6o) a' Typographiába is küldöttem fel egy Intést, hogy a' *már*

¹⁵⁹⁸ méltóztatott <neke>

¹⁵⁹⁹ megköszönte [Deputationalis beszédgyében különösebben] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁰⁰ küldgyenek. <Ell>

¹⁶⁰¹ Prímás, [és] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁰² <Mélt> 's

¹⁶⁰³ Tiszt. <T> <Pater> <Damasz>

kész Áriát (Stabat Mater) küldgyék Pestre a' servitákhoz, hol Fliszár Professor Úr szállásonn vagyon.

Egy csöppet sem kételkedek én, hogy Főtiszt. Barátom Uram az *Egyházi Értekezéseknek* rövid Históriáját írogattya a' jövődőségnek¹⁶⁰⁴ vagy legalább a' Veszprémi Poszeritátsnak számára. Hogy pedig az Írás, melyet a' Prímásnak¹⁶⁰⁵ átadtam, az *Értekezéseknek* Actái közé tartozik, világos dolog. A' Prímásnak gondolkodását meghallya majd B. Uram a' Pestiek iránt Flisz. Úrnak szájából; mikor most tiszteletére volt, előhozódott a' dolog. A' *Jakobot* megkaptam; de úgy látszik, hogy a' 3. kötetből a' *nekem való* Exemplart is elfelejtettük. A' melly nállam van, az Sághyé.

152. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. szeptember 17.

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Be szerencsések volnának a' Creditorok, kölcsönadók, ha adóssaik úgy fizetnék viszsza a' kölcsönpénzt, mint Uram Bátyám szokott eleget tenni azoknak, a' kik legkevesbbé lekötelezik is! Én három levéllel voltam ugyan előre; de Uram Bátyámnak azon egy levele is, mellyel engemet 8dik Septemberben megörvendeztetett, fellül halladta valamennyit.

A' folyó hónapnak 13 dikánn Ferencz Cs. Kir. Herczeget, a' Püspöki Residentiában szerencsénk¹⁶⁰⁶ lévén tisztelni, az¹⁶⁰⁷ *Értekezéseknek* három első kötetét Ő Cs. Fő Herczegségének bemutattam, 's ajánlottam a' ki is azt igen kegyesen méltóztatott fogadni, 's¹⁶⁰⁸ Balassa Secretáriusnak átadván kérte,¹⁶⁰⁹ hogy csak a' kocsijába [!] tenné; mert ő „még az útonn elkezdí azt¹⁶¹⁰ olvasni, Pestenn pedig majd több üdeje lészen az olvasásra.” Az egész intézetnek a' planumát el kellett a' Fő Herczegnek beszéllelem. Méltós. Görög Úrnak is egy példázattal kedveskedtem, ki engemet annak folytatása iránt is szívesen megkért. Ez a' jó Úr igen magasztalta ügyekezettünket, 's nagyon örült, hogy a' tűz, melly a' Literatúra iránt a' Generale Semináriumban gyúlladott e' tájékon még most sem alutt¹⁶¹¹ el. Mellyet¹⁶¹² felém Nagyságod élesztett; és mink nagy 's szép példája által serkentve ápolni meg nem szününk.

¹⁶⁰⁴ jövődőségnek <számára>

¹⁶⁰⁵ Prímásnak <.>

¹⁶⁰⁶ szerencsénk [A kiemelt betű a kéziratban elmosódott.]

¹⁶⁰⁷ [.]z [Átírással javítva.]

¹⁶⁰⁸ 's <...>

¹⁶⁰⁹ kérvén [Átírással javítva.]

¹⁶¹⁰ elkezdí [azt] [Betoldás a sor fölélt.]

¹⁶¹¹ aludt [Átírással javítva.]

¹⁶¹² Melly[.] [Átírással javítva.]

A' Pesti Gyűjtők is kihirdették a' jövő esztendőbeli járat iránt közre bocsátott jelentésemet, azt adván hozzá: „hogy e' szelíd Lélekkel irtt munkát ők is ajánlyák olvasóinknak.”¹⁶¹³

A' Halai Allgem. Litt. Zeit. is; Juniusi darabjában a' 146 szám alatt, kétség kívül¹⁶¹⁴ Magyarországi tudósítója után ekképen ítelt Értekezéseinkről: „Egyházi Értekezések és Tudósítások (Theologische Abhandlungen und Nachrichten) Der Herausgeber dieser schätzbaren theologischen Zeitschrift ist der gelehrte Abt und Dommherr zu Veszprim Joh. von Horváth. Auch von protestantischen Theologen werden Beyträge angenommen. Die in dem ersten Bande vorgetragenen Ansichten über das Lesen der Bibel, und die Bibelgesellschaften kann Referent nicht unterschreiben. Auf jeden Fall ist diese theologische magyarische Zeitschrift den von Obscurantismus und Hass des Protestantismus angewehrten Zeitschriften und deren Fortsetzung, der Sonnenblume, von Folnesics in Ofen, vorzuziehen.”

Ime ezek én nálam, a' ki csak a' vak kúta mellett üldögélek, legújabbak, legnevezetesebbek; az, hogy Kedves Uram Bátyámat mindnyájan szeretik, 's általam tisztelik, nevezet szerint Hornyik, Kis, Külley, Kolosvári, Szmodiss, etc. etc. mind¹⁶¹⁵ régi dolog; 's ha nem is írnám is, gondolhatná Uram Bátyám.

Osziczky Urnak 's Asszonyának azt üzenem, hogy a' betegséget magoktól messze távoztassák; mert nekik – kik kincsünket őrizik – meg nem engedhetjük, hogy gondgyokat olly veszedelmes vendégre függesszék: azért ohajtyuk, hogy a' jó kedvű, piros ábrázatú Egészséggel¹⁶¹⁶ legyen inkább társalkodások; ammint az én jó Collégáim is mindnyájan vele tartanak.

Mendelsohn ellen jó hogy erőt 's tüzet kívánt Uram Bátyám; mert Filozofussal lévén dolgom, ugyan mélyen kellett nyomozódnom, hogy az Ekklesia ideáját az ész szerint alkotván, benne¹⁶¹⁷ már annak segédével az Egyházi hatalmat felállíthassam. De meg van. Pedig, hogy igazat mondjak ezen tapasztalás haladó világba sem tudtam volna kiröpülni, ha oda a' *képző erőnek* szárnyai nem vittek volna. – A' cubusra emelt csókoknak cubussával azonban levelemet befejezem, 's a' kótákat Fliszar által elvárván vagyok

Veszprimben Sept 17 dikénn, 1820.

igaz baráttya
Horváth mk

¹⁶¹³ olvasóinknak.[?] [em.]

¹⁶¹⁴ kívül<,>

¹⁶¹⁵ [..]ind [Átírással javítva.]

¹⁶¹⁶ egészséggel [Átírással javítva.]

¹⁶¹⁷ alkotván [benne] [Betoldás a sor fölött.]

153. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. szeptember 22.

Die 22. Sept. 1820, Főtszt. Horváth Urnak Felelet.

Igen Tisztelendő Secretarius Balassa¹⁶¹⁸ Úr látogatásával engemet megtisztelvén Fő-tisztelendő Barátom Uramnak Kedves levelével is megboldogított. Arrúl, hogy az Egyházi Értekezések régi szíves jó Barátomnak, Méltóságos Görög Úrnak tetszenek, legkisebbet sem kételkedtem; azonn pedig, hogy Ferencz Cs. Kir. Főherczegnél kegyelmet letek, különösen örvendek. A' Pesti Dudvagyűjtők ajánlyák bár, nem bánom,¹⁶¹⁹ mint kéretlen trombitások a' *szelid* lélekkel írt Veszprémi munkát, de minket csak rá nem vesznek még is, remélem,¹⁶²⁰ hogy az ő *szilaj* lelkű munkájoknak olvasását nyilván javasoljuk. A' *Hálai* tarka recensio¹⁶²¹ hadd írjon annyit, a' mennyit írhat: de ha folytatása üdövel megszilajodna, – pedig ezt, ha nem hamarább, P. Török Damascenus' feleletének közrebocsátásával jövendölhetem, – mink is adhatunk valamelyik Catholicus Külföldi Tudós Újságba¹⁶²² vagy egy kis borsos feleletet, vagy a' Tudományos Gyűjteményről egy kis fogas¹⁶²³ recensiót, vagy a' mi legfoganatosabb volna,¹⁶²⁴ a' Magyar Protestánsoknak Tendenciáirúl, és kivált ama' hiú kérdéseikről tudósítást, mellyekkel magokat országunkban az eruditionak legfőbb polczaira helyeztetik; bátor még a' legalsórúl is azonnak lecsúsznának, mihelyt abrázattyaikról az álorczákot le akarnánk rántani. Micsoda hallatlan arrogancia volt az a' Budai Lutheranus Újságírótól, hogy Baro Podmaniczky Ő Excellentiáját, ki ammint közelebbről van szerencsém ösmerni,¹⁶²⁵ az Astronomiának csak elementomait sem profiteállyá, a' tubus elejébe helyeztette, szinte mint igazgatóját a' tudós observátoroknak, kik a' napnak fogyatkozását Ő Felségek' jelenlétében¹⁶²⁶ vizsgálták. Csak ebből is kitetszik, hogy a' Magyar¹⁶²⁷ Protestánsoknak¹⁶²⁸ plánum szerint meghatározott ügyekezete¹⁶²⁹ a' *világgal elhíttetni*, hogy az egész Eruditiót szőröstől bőristől csak ők nyelték el. Melly részrehajló, 's melly gyáva a' Wallaszkynek munkája a' Magyar Országai Literatúráról; és az idén járta még is megint az országot egy tudós komondorjok, hogy e' munkának folytatására a' mi jót és szemetet talál, mind egybe gyűjtögesse. Ez ellen legszerencsésebben feszíthetjük mink meg magunkot az által, hogy az Egyházi Értekezésekben a' sükeres Eruditiótól nem távozunk és a' világtól jó barátink által kéz alatt csak azt az egyet kívánnjuk, hogy a' mi munkáinkot az övéikkel öszvetartani ne sajnállyá.

¹⁶¹⁸ Secretarius [Balassa] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶¹⁹ Dudvagyűjtők <hirdetik> ajánlyák bár, [nem bánom,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶²⁰ még is, [remélem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶²¹ recensio <valam>

¹⁶²² Újságba <...>

¹⁶²³ kis [fogas] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶²⁴ vagy [a' mi legfoganatosabb volna,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶²⁵ ki [amint közelebből van szerencsém ösmerni,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶²⁶ fogyatkozását [Ő Felségek' jelenlétében] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶²⁷ a' [Magyar] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶²⁸ Protestánsoknak <a' mi országunkban>

¹⁶²⁹ ügyekezete <.>

Thezárovich Gábornak Magyar Logicájára meghűlt a' vér bennem. Valamint az eddigvaló Magyar Terminologusok, úgy ő is magvát szegényke!¹⁶³⁰ szántatlan földbe vetette. Nem jól mondtamé én mindég, hogy nekünk a' Magyar mesterszavakat nem a' Deákból vagy a' Németből betű szerint, hanem a' Definitókból kell meg határozoznunk, és hogy a' neveket (notas rerum), ha egyébaránt értelmeseknek akarjuk tenni, az etymológiának szokott járása szerint kell formálnuk? Micsoda¹⁶³¹ nevetséges szószerzők az *alávetvény*, *alyazat* (a' barom alá való) vagy *alvány* pro *subjecto rei*, három szépen figurázó synonymum; az *allegva*, az *alagyanak*¹⁶³² sógorasszonya; az egybenőttös, *concretum*; az eggyedmény, *individuum*; az elmemény, *theoréma*; elővetvény, *objectum*¹⁶³³ Vorwurf; gondlék (mert léket a' gondba is lehet vágni, mint a' halászok a' jégbe)¹⁶³⁴ *spiritus*; gondolyag, mert az ilyen Terminologusoknál az analogia abból áll, hogy a' *gombolyag* szerint mindennemű hasonló szavakat koholhat, mint *trombolyag*, *sinkolyag*, *ferczelyeg*, s ezer efféle bolondságolag *ad libitum*,¹⁶³⁵ conceptus; hahazás; *conditio*, vagy inkább a' Deákban is *sisitio ex si et si*;¹⁶³⁶ íma, *religio*, ex excellens gondolat az *imáadás* névnek elejéből; mert így az Auctornak is igazi Magyar nevet lehet adni *Thezár*,¹⁶³⁷ képestség, proportio; költémes, Poéta; körrek, figura, ha mindgyárt 4 szögletű is;¹⁶³⁸ löny, *ens*, másomlat, *accidens*; nehézk, *pondus*; okalap, *principium* (miért nem inkább okülep?); rajtulat, *megin accidens*; szabda, *regula* (a' szabó' műhelyből); termetleg, *physice*; tsupányosan; *simpliciter*; tudalmód, *methodus sciendi*; tünd; *apparentia*; tündlik, *apparet*; tündértz, *spectrum*; vagyos *dijunctivus*; valónyi, *serius*; vonhad; *refertur*; vonhadás, *relatio*. Ugyan Lelkeim! bíztassátok fel a' *Mondolatnak* áldott Szerzőjét, írjon reá csak eggykét árkusra is eggy *Okolatot*, s tanítsa meg a' *gondolat mesterségének* e' Tanítóját, ki a' Bétsi Universitásban 11. egész esztendeig tanítói hivatalt, magyarul azután beszélteni, előbb gondolkodni.¹⁶³⁹ Rettenetese, elviselhetetlenek a' rongálások, melyeket szegény anyanyelvünknek tűrnie kell. Eddig többnyire csak a' Cálvinisták et Compagine korszosították; most már a' mieink még őrajtok is ki akarnak tenni. Eggy vigasztalásom az, hogy a' neve Deákból van megrontva, et *vics* silabával végződik és így szavára a' jó Magyar csak talán¹⁶⁴⁰ meg nem indul. Mesterszavai röviden szólván, alábbvalók, hogy

¹⁶³⁰ eddigvaló [Magyar] Terminologusok, úgy ő is magvát [szegényke!] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

¹⁶³¹ Micsoda <...>

¹⁶³² *alagyanak*<,>

¹⁶³³ *objectum* <,>

¹⁶³⁴ gondlék [(mert léket a' gondba is lehet vágni, mint a' halászok a' jégbe)] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶³⁵ gondolyag, [mert az ilyen Terminologusoknál az analogia abból áll, hogy a' *gombolyag* szerint mindennemű hasonló szavakat koholhat, mint *trombolyag*, *sinkolyag*, *ferczelyeg*, s ezer efféle [bolondságolag] *ad libitum*,] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶³⁶ *conditio*, [vagy inkább a' Deákban is *sisitio ex si et si*] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶³⁷ *religio*, [ex excellens gondolat az *imáadás* névnek elejéből; mert így az Auctornak is <...> [igazi Magyar nevet lehet adni <Thezá> *Thezár*;] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶³⁸ figura, [ha mindgyárt 4 szögletű is;] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶³⁹ magyarul <nem csak> [azután] beszélteni, <hanem> [előbb] gondolkodni <is>. [Betoldások a sor fölött.]

¹⁶⁴⁰ és így [szavára] a' [jó] Magyar [csak talán] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

sem a' críst megérdemelnék. És még a' Prímásnak dedicállyal! Soha nem hiszem, hogy nem Graeci K. orosz Pap, mert ezek között sok magyar Proselyta van.¹⁶⁴¹

Ossitzkyék csókollyák Főtiszt. Úrnak kezeit, és bizonyossá teszik, hogy akárminémű gondyaik között róllam el nem felejtkeznek. Ossitzky maga már régen meggyógyult; Rósika tegnap már szolgálattya visszament. A' palatinális kertben ragadt reá, és a' kis Herczegi Gyermekre is a' juhhimlő, melly kivált a' kicsinyekben nem veszedelmes. A' kertésznek és a' kocsisnak gyermekei tele voltak e' himlővel, és meg nem jelentették. Három hete, hogy a' Palatinusnak gyermekei a' Kertésznek vezérlése szerint a' törpefákról körtveszüretet tartottak; és ez által¹⁶⁴² a' himlőhöz is jutottak, Rósinkkal együtt. Ez tette meg minap a' kezdetet; negyed napja a' kis Hermina teli lett himlővel, de nem fekszik; Pistára tegnap előtt¹⁶⁴³ jött a' sor. Hogy Veszprémben mindnyájan egésségek jó akaró Uraink, Ossitzkyekkel együtt¹⁶⁴⁴ különösen örvendek. Tisztelem, csókolom mindnyájokat. Rósika¹⁶⁴⁵ különösebben csókollyá kezét Főtiszt. Barátom Uramnak, 's mivel Secretárius Úrtól hallotta, hogy Fliszárkát, nem tudom miért? fenyegette, kéri szépen, hogy most egyszer bocsásson meg neki.

Mikor Mendelsonbúl azt írtam ki, hogy die bürgerliche Gesellschaft kann, als moralische Person, Zwangsrechte haben, und hat diese auch durch den gesellschaftlichen Vertrag wirklich erhalten. Diese religiöse Gesellschaft macht keinen Anspruch auf Zwangsrecht erhalten und kann durch alle Verträge in der Welt kein Zwangsrecht erhalten: eszembe jutott, ha vallyon nem lehetne Mendelont saját szavaival megczáfolni? Historica igazság,¹⁶⁴⁶ hogy egy polgári társaság sem volt még e' világonn tudunkra,¹⁶⁴⁷ mellynek valamely religiója nem volt volna, és hogy a' polgári társasággal e' religió is született, nevedett, erősödött, és többnyire olly talpra állott, hogy az egyházi kormány a' polgáritúl még el is vált.¹⁶⁴⁸ De így lévén a' dolog, mihelyt a' népek a' polgári társaságokról állíthattak magok között *törvényes* szövetkezést, állíthattak az egyházi dolgokról is, úgymint amazoknak mivolti részéről. Ha polgári társaság religio nélkül nem lehet, amint kivévén a' Zsidóknak imaginatióját,¹⁶⁴⁹ valóban nem is lehet,¹⁶⁵⁰ annak, a' ki a' polgári társaságról szövetséget köt, jussának kell lenni arra is, hogy az Egyházi rendtartásról hasonló szövetséget állítson 's a' t. De minek viszek én a' Dunába vizet? e' gondolat el nem csúszott Főtisztelendő Úrnak tekintete elől, és ha helyes, tudom, nyakonn is fogta.

Ezzel a' szives, barátságos csókok' cubussának cubussátúl én az infinitesimalis calculushoz folyamodok, és vagyok, még élek, örök tisztelője.

¹⁶⁴¹ Pap, [mert ezek között sok magyar Proselyta van.] [Betoldás a lap szélén.]

¹⁶⁴² és et<túl> által [Átírással javítva.]

¹⁶⁴³ Pistára <talán egykét nap mulva> tegnap előtt

¹⁶⁴⁴ együtt <mind>

¹⁶⁴⁵ Rósika<nak>

¹⁶⁴⁶ igazság<ok ezek>

¹⁶⁴⁷ tudunkra, <mellyekn>

¹⁶⁴⁸ polgáritúl <elvált> [még el is vált.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁴⁹ amint [kivéven a' Zsidóknak imaginatióját,]

¹⁶⁵⁰ lehet, <kívánni>

**154. Fliszár György – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. szeptember 27.**

Kedves Uram Bátyám!

Regvel hat órakor Budáról megindulván estve hét órakor szerencsésen megérkeztem Veszprémbe. Azonnal átíztetem a' F. Tisz. Horváth Úrhoz a' megérkezett kincsnek átvitele végett, de a' posta azt az izetlen hirt hozta, hogy elúnván engemet várni elutazott Csóthra az öcséhez; bár megvárt volna, legalább az üdőnek mostohasága miatt én is segitettem volna néki a' szobában üldögelni. Szeptembernek 26án estve felé megérkezett, az egész familiátúl, és Uram Bátyámtúl való köszöntést a' nyalábbal együtt óhajtvá és tellyes örömmel várta, és vette; a' Primas Ó Herczegségének az Értekezések iránt való érzéseit szívbegye fogadta, és fáradozásainkat különösen köszönte. 'S így valamint kellemetes volt Budánn való lételem, és szivepesztő szomorúsággal tellyes volt kedves Uram Bátyámtúl, és Osziczkiéktúl való elválásom: úgy kedves volt a' Fő Tisz. Kánonok Urak előtt való megjelenésem, és szívenyhítő örömmel tellyes és sok szives köszöntéseknek megjelentése és elfogadása.

Fő Tisz. Kis Ferencz Kánonok Ur Testvérje leánykájának betegségéről beszélgettünk, előhozta én ezt az Öreg Úrnak, a' ki különösen megkért, hogy tudgyam meg az ides Annyátúl a' Leányka betegségének jelenségeit, és kérjem meg kedves Uram Bátyámat, hogy azokat megemlítvén az ösmért Udvari orvosnak kérjen tőle orvos Recipét, és írja meg a' vele való bánást. 'S azért ime a' Fejér Nemnek szokásban lévő tenger szavaiból röviden ezt merítettem. (non quidem praecisione medica, populari tamen). Hat esztendő előtt hat esztendő lévén a' Leányka a' bárány himlőt megkapta, a' melly a' rosz orvoltage miatt a' belső részre vette magát, és az üdőtől fogva minden két, legalább minden három holnapban egyszer nyomorgattya a' nyomorultat két, három hétig is. A' valóságos betegség előjáró jelei ezek: Két, három nappal előbb huzza vonnya magát, a' jobb oldalát, veséjét, ágyék csontját iszonyú mód fájdollya. A' valóságos betegség között öregedik az említett fájdalom annyira, hogy lélekzetet is alig tud venni, szörnyű forróságban van, az említett része megdagad, felpuffad, és a vizelete elmarad; két három nap után kiüti a hőség, erősen izzad, a' vizelete megindul véresen, és ez után könnybeeséget érze, de egyszer is mint olly bágyodságot, hogy három hétig sem bírja magát. Eleinten négy, öt nap sem kívánja az ételt.

Ezeket megjelentvén az orvosnak kéri a' Fő Tisz. Kánonok [!] Úr Uram Bátyámat, hogy az orvos által tett rendeléseket írja meg. Ha a' Leánykának személyes jelen léte kívántatna, annak üdejében le küldeni sem sajnállya, mert kellemetessége, okosága, és szépsége miatt igen kedves előtte.

Elgondolhatta Uram Bátyám micsoda szíves indulattal tisztelik majd azok, a' kik ösmérik. Elégten vagyok azon szíves tiszteletnek kifejezésére, a' mellyet keblemben érzek Saghiék, Osziczkiék (különösen Rozina kis Asszony) iránt (köztönk maradgyon a' tréfa) a' kiket is kedves Uram Bátyámmal együtt holtig tisztelek, szeretek, és csolkok (ho! ho! ne olly hevesen)

Weszprémben Sept. 27én
1820.

Igaz Baráttya
Flizár György m. p.
Professor.

Alázatosan csolkolom kezeit Mélt. Paintner Urnak.

A' Téli Gyümölcsre való Recomendációt az elmúlt egynehány mostoha nap meg semmiséttette.

**155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak
h. n., 1820. október 3.**

*An H. Bisch. von Zips, den 3ten 8b 1820.*¹⁶⁵¹

Euer Excellenz! Wir danken alle mit innigster, herzlichster Rührung sowohl für die beruhigende Nachricht, die uns¹⁶⁵² E. Excellenz de dato 22. Septem. von Zips zuzusenden die Gnade hatten, wie auch für die väterliche Sorge, mit welcher Hochdieselben unseren kranken Karl selbst¹⁶⁵³ in der Ferne zu behandeln, die mehr als menschliche Herzensgüte haben. Und dieses so edle Herz mußte doch mitten in der Ausübung der Wohlthätigkeit durch die Hinscheidung einer geliebten, guten Mutter verwundet werden. Daß wir diesen schmerzlichen Zufall innigst mitfühlen, versichere ich E. Excellenz, und bitten Gott, daß er einen solchen Verlust¹⁶⁵⁴ möglichst ersetzen möge.

Den dritten Tag,¹⁶⁵⁵ als wir die Ehre hatten, den Hochwürdigen H. Kanzler in unserem Hause zu empfangen, kam der Brief von Euer Excellenz; und weil wir¹⁶⁵⁶ diesen so geschwind auf die mündliche Nachricht nicht erwarteten, so¹⁶⁵⁷ gaben wir¹⁶⁵⁸ Tags vorher einen auf die Post nach Gastein, zwar¹⁶⁵⁹ an Karl adressirt, aber mit der offenen Bemerkung, der Hochwürdige Herr Pfarrer von Gastein möchte ihn in Abwesenheit Karls erbrechen und beantworten.¹⁶⁶⁰ Die Eltern fordern ihren Sohn¹⁶⁶¹ auf wenigstens ein Paar Zeilen an sie zu schreiben, und sich auf der Rückreise nach Wien wider die rauhe Herbstluft¹⁶⁶² gut zu verwalten. Uebrigens bedauern wir herzlich, daß E. Excellenz so viele Ungelegenheiten mit diesem jungen Manne haben, bevor er¹⁶⁶³ nur den kleinsten Theil von¹⁶⁶⁴ der an ihn verwendeten Gnade verdienen konnte, und bethreuen

¹⁶⁵¹ NB. 9^b ad *Gastein seipserimus* [Verseghy Ferenc autográf megjegyzése a lap szélén.]

¹⁶⁵² uns <...>

¹⁶⁵³ selbst <...>

¹⁶⁵⁴ er <den> [einen solchen] Verlust <ein uns mütterliche Herzen [...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁵⁵ Tag, <[darauf]> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel, utóbb áthúzással érvénytelenítve.]

¹⁶⁵⁶ weil [wir] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁶⁵⁷ so <g>

¹⁶⁵⁸ wir <einen>

¹⁶⁵⁹ Gastein, [zwar] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁶⁰ beantworten. <hätte nie gewußt, daß wir>

¹⁶⁶¹ fordern [ihren Sohn] <...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁶² Herbstluft <zu>

¹⁶⁶³ er <den>

¹⁶⁶⁴ von <diese>

sogarlich,¹⁶⁶⁵ daß wenn er je, was wir nicht in geringsten befürchten,¹⁶⁶⁶ die edle Behandlung ausser Acht setzen könnte, wir nie aufhören werden, ihn auf der kräftigste zu vernehmen, daß¹⁶⁶⁷ er sich durch Verdoppelung seines Diensteifers, seiner Treue, und kindlicher Anhänglichkeit an E. Excellenz, auch der schon genossenen Gnaden würdig zu machen, nach Möglichkeit trachten soll.¹⁶⁶⁸ Wir bitten E. E. inständig, uns, sobald und so vielmal es die Geschäfte erlauben werden, mit Nachrichten, nicht nur über seinen Genesung, sondern auch über seinen künftige Dienstleistungen¹⁶⁶⁹ zu beehren. Bestimmt wissen, daß er Euer Excellenz Erwartungen durch alle seine Fähigkeiten entsprechen befließen sey,¹⁶⁷⁰ ist in der That unsere größte Glückseligkeit. O! wenn wir¹⁶⁷¹ doch die wohlthätige Hand küssen könnten, bevor E. E. von uns, Ihren so großen Schuldern, von Ihren Freunden, von Ihren Vaterlande sich¹⁶⁷² trennen!

Eggy Magyar kéréssel merészlek Excellentiádnak, mint régi szíves jó Barátomnak alkalmatlankodni. A' Veszprémi Értekezésekben ki szoktuk tenni koronkint az Egyházi Méltóságokra való¹⁶⁷³ előmozdításokat. Ez meg fog történni Excellentiádnak a' Velenzei Patriarchátusra való emeltetéséről is, annyival is inkább, mivel Hazánknek érdemes fia. Ezen alkalmatossággal szó lesz literaturabéli érdemeiről, és így a' *Tuniziássáról* is, mellynek Recenzióját a' Bécsi Német Újságból Magyarra fordítom, és már Excellentiáddal¹⁶⁷⁴ közöltt jegyzéseimmel megbővitem. Ámde a' Veszprémiek sok olyan különös esetet hallván kedves Drága Barátom Uramnak előbbeni sorsából, mellyekből a' mennyei Gondviselésnek valóban csudálatos és mélyen imádandó rendelései világosan kiragognak, kéri általam és én is övelek¹⁶⁷⁵ Excellentiádot, méltóztasson velem ezen esetek közül csak annyit, a' mennyit e' szent czélnek elérésére elegendőnek Önmaga itélni fog, és olly kifejezésekben, a' minőkben¹⁶⁷⁶ tetszeni fog, a' Dátumokkal együtt¹⁶⁷⁷ kegyelmesen közleni. Rövideden is sokat elő lehet adni, és ha Excellentiád maga méltóztatik ezen interessans tudósítást¹⁶⁷⁸ akármely nyelvenn stilizálni, fogadom, hogy szórúl szóra a' nyomtatásban is¹⁶⁷⁹ szentül és pontosan megtartjuk, vagy ha idegen nyelvenn lesz írva, szinte azonkép megmagyaríttjuk. Ajánlom magamot tapasztaltt

¹⁶⁶⁵ konnte |<und versichern> und betheuren sogarlich,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁶⁶ was <ich> |wir| nicht |in geringsten befürchten,| <...> [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁶⁷ daß <...>

¹⁶⁶⁸ machen, <nicht>|nach Möglichkeit trachten| <vergessen> soll. [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁶⁹ seinen <Aufführung> |künftige Dienstleistungen| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁶⁷⁰ Excellenz <hohe Gnade nicht unwürdig ist> |Erwartungen durch alle seine Fähigkeiten entsprechen befließen sey, ist| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁷¹ wir <nur> |doch| [Betoldás a lap szélén.]

¹⁶⁷² Vaterlande |sich| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁷³ Egyházi |Méltóságokra való| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁷⁴ már <más alkalmatossággal> |Excellentiáddal| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁷⁵ általam |és én is övelek| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁷⁶ kifejezésekkel, a' minőkkel [Átírással javítva.]

¹⁶⁷⁷ fog, |a' Dátumokkal együtt| [Betoldás a lap szélén.]

¹⁶⁷⁸ tudósítást <stiliz>

¹⁶⁷⁹ szóra <pontosan megtartom> |a' nyomtatásban is| [Betoldás a sor fölött.]

kegyelmeibe és szívességébe, 's fel nem¹⁶⁸⁰ hagyhatván mindeddig amaz édes reménységgel, hogy elmenetele előtt még szívemhez szoríthatom,¹⁶⁸¹ mély tisztelettel és háladosossággal vagyok, még élek,¹⁶⁸² Excellentiádnak köteles szolgálja.

**156. Verseghy Ferenc – Fliszár Györgynek
h. n., 1820. október 7.**

Die 7. 8br 1820. Tiszt. Fliszár Prof. Úrnak Levelére Felelet.

Igen Tiszt. Professor Úr! Kedves Barátom!

Főtisztel. Kis Ferencz Kanonok Úrnak kezét csókolom és kívánságára¹⁶⁸³ az Udvari Orvosunktúl, kivel a' Levélből a' Leányka iránt¹⁶⁸⁴ sokat tanácskoztam, im! a' következendő feleletet küldöm.

Meg nem nyughat ő azon, hogy e' betegséget a' rosszúl orvosolt juh¹⁶⁸⁵ himlő okozta volna; és így vagy cachexiát (romlott nedvességűséget), vagy belső részeinek helyeztetésében rendtelenséget keres benne, melly az állati munkálkodásoknak gátokat vet, vagy más valami illyest. Ennél fogva azt declarálta, hogy noha régi már a' nyavalya, de mivel a' leányka ifjú, bele merne kapni orvoslásába, ha 1o *tökélletes* orvosi exament tartathatna nem csak magával a' leánykával, kinek már tekintetéből, színéből is sokat kitánulhatna, hanem a' *múlttra nézve* édes Anyjával is, a' mire tehát mindakettőnek jelenlétét elkerülhetetlenül szükségesnek tartja. 2o Kívánná azutánn tudni azt is, micsoda nyavalyának tartják¹⁶⁸⁶ a' leánykában ezt az orvosok, a' kik gyógyították: a' mit Fő Tiszt. Kanonok Úr az Orvosoktúl *beszédközben* könnyen kivehetne. 3o Kívánná az eddig való orvosi *Recipéket* is látni; legalább,¹⁶⁸⁷ a' mellyek még kéznél volnának. Nagyon tart ő attúl, hogy a' leánykában az orvos talán¹⁶⁸⁸ valamelly régiebb nyavalyát másnak nézett, és orvoslásával az újat okozta. Illyen esettől¹⁶⁸⁹ fél ő is; és ez az oka, hogy a' fellyebb megírt *rigorosum examen* nélkül a' gyógyításba nem ereszkedik.

Ha e' declaratióra Főtiszt. Kanonok Úr a' Beteget Édes Anyjával együtt beküldeni kész volna, tesszen Neki nevémmel és Ossitzkyék' nevével megmondani, hogy Házunknál e' Rokonyainak számára a' szállás és vendéglés, ammint tőlünk kitelhet,¹⁶⁹⁰ szolgál-

¹⁶⁸⁰ nem <adhatván>

¹⁶⁸¹ szoríthatom, <[addig is]> [A betoldásra szánt szavak utóbb áthúzva.]

¹⁶⁸² vagyok, [még élek,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁸³ és [kívánságára] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁶⁸⁴ iránt <mindenkép>

¹⁶⁸⁵ orvosolt [juh] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁸⁶ **tartatik** [Átírással javítva.]

¹⁶⁸⁷ legalább, <a' min>

¹⁶⁸⁸ talán <a' nyava> <régie>

¹⁶⁸⁹ <Ettől> [Illyen esettől] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁹⁰ szállás [és vendéglés, ammint tőlünk kitelhet,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

lattyára áll, és¹⁶⁹¹ csak arra kérjük egyedül,¹⁶⁹² hogy ezt előre nekem megjelenteni ne terheltessem.

Mivel itt már Mélt. Baro Lafert Úr házában e' hétenn a' lakodalom megvolt, remélem, hogy e' levelem is otthon talállya már a' Copulatiótúl megérkező Főtiszt. Horváth Kanonok Urat,¹⁶⁹³ kit szívesen¹⁶⁹⁴ csókolok, 's kit Ossitzkyék is érzékenyen tisztelnek. Azt kérdezem nemes szívétül, ha azonban még a' Badacsonyi szüreten vígan¹⁶⁹⁵ lessz, árván hágye engemet? avvagy, a' mire nagyon kérem, onnan is megboldogít egykét sorával, és azzal az engedelemmel, hogy levelemmel ott is felkereshessem. Ha azalatt valami nállam¹⁶⁹⁶ elkészül, mint p. o. az Egyházi Ékesenszóllás, vagy a' versek,¹⁶⁹⁷ hová küldgyem? vagy csak magamnál tartsam, még a' szüretnek vége lessz?

Kedves Barátom Uramnak elmenetele után eljött hozzánk Szepesbül¹⁶⁹⁸ Mélt. Pyrker Püspöknek Tiszt. Cancelláriussa, és azt a' szomorú hírt hozta, hogy Károlyunk Gasteinban betegen fekszik. Harmad napra magátül a' Püspöktül vettem Szepesbül levelet, mellyben e' szegény Betegnek egész sorsát megírja. Kétszer volt a' halál' veszedelmében rothasztó hideglelése miatt, és noha¹⁶⁹⁹ a' Gasteini Plébánusnak, a' kinél fekszik, utólsó levelébül, mellyet a' Püspöknek írt, vígasztalást és¹⁷⁰⁰ gyógyulásárul jó reménységet mérítettünk, csak nem tudjuk mégis mindeddig bizonyosan, ha¹⁷⁰¹ élé vagy sem? A' Püspöknek felelvén, megírtam neki, hogy az Egyházi Értekezésekben nem csak promotiója fog előadatni a' velenczei Patriarchátusra, hanem *Tuniziássának*¹⁷⁰² recenziója is; és arra kértem mind a' Veszprémiek' nevével, mind a' magaméval,¹⁷⁰³ hogy Biographiájából közöllye velem *csak egyedül*¹⁷⁰⁴ ama' Dátumokat, mellyekbül az Olvasó a' Mennyei Gondviselésnek iránta való különös kegyelmeit megösmérhesse, és imádhassa. Nem tudom, lessz-e, kérésemnek foganattya, vagy sem? Azt írtam neki, hogy maga stilizállya, ha tetszik, és mink, ha magyarrul lessz, szórul szóra betesszük. Óh! be szeretném, ha ez megtörténne. Engemet már Bécsi Újságírók is megkértek kéz alatt ez iránt; de én ezen interessans matériából csak azt a' keveset sem adnám a' világért másnak, a' mit tudok.

Főtiszt. Hornyik K. Úrnak kezeit mély tiszteletem¹⁷⁰⁵ mellett csókolom. Ölelem és csókolom Főtiszt. Külley, Kolosváry, Smodics, Vajky, Lekovics, Balassa, és valamennyi

¹⁶⁹¹ <csak> [és] [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁶⁹² kérjük [egyedül,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁹³ Urat, <.>

¹⁶⁹⁴ szívesen <..>

¹⁶⁹⁵ szüreten [vígan] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶⁹⁶ nállam <készen lessz>

¹⁶⁹⁷ versek, <.>

¹⁶⁹⁸ Szepes<.>bül

¹⁶⁹⁹ noha <az oda>

¹⁷⁰⁰ és <jobbúlásár>

¹⁷⁰¹ ha <meghalt>

¹⁷⁰² *Tuniziássának* <is>

¹⁷⁰³ kértem [mind a' Veszprémiek' nevével, mind a' magaméval,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁰⁴ velem <csa> *csak egyedül*

¹⁷⁰⁵ tiszteletem <.>

Uratot, kívánván mindnyájuknak, Kedves Horváth Barátom Uramnak is bő és¹⁷⁰⁶ különös jó szüretet.

Ossitzkyék tisztelik és csókollyák Kedves Barátom Uramot.¹⁷⁰⁷ *Rozina is?* hallom a kérdést. Rosina különösen tiszteli, és kéri Professor Urat, hogy a' Budaiakról el ne felejtkezzen. Elolvastam neki a' levélből, a' mi őtet illette, és mivel most egyébaránt is különös jó kedvű (Apja' leánya!), ha a' bátyja eszibe nem jut,¹⁷⁰⁸ olly bohó tréfákra fakadt ma, hogy még az annyát is megnevettette. Sagen Sie mir, Geistlicher Herr! Kann der Herr von Fliszár noch¹⁷⁰⁹ heirathen? – Nein mein Kind! – Schade! – ausgenommen er wollte ein Calvinischer Predikant werden. – Könnte er das? – Warum nicht? Ey! So schreiben Sie Ihm, er soll es werden und heirathen; 's több efféle bolondságokkal mulatta szegény édes annyát, még be nem estveledett. Azután kötelességéhez megmeg a' Palotába fel szaladt.¹⁷¹⁰

Die 9a 8bris Ő Felségek elmennek innen Esztergomba a' Prímáshoz, kinél egész¹⁷¹¹ más napig maradnak. Oda megy a' Palatinus is;¹⁷¹² de Hitvesse Alcsútra rándul ki, honnan azután a' Palatinus eggykét nap múlva haza hozza. Ő Felségek Troppauba mennek, hol a' szövetséges Fejedelmek egybegyűlnek.¹⁷¹³ Méltós. Paintner Püspökhöz¹⁷¹⁴ Barátom' Uramnak kézcsókolásával csak akkor megyek majd, mikor Pestről, Budáról a' vendégek elszélednek. Azonban szívesen csókolom Kedves Barátom Uramot és vagyok igaz tisztelője.

Sághynak Ő Felsége, kinél audientiánn volt, szentül megígérte, hogy még úttýábúl jó Resolútiót ad.

**157. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. október 11.**

Respondi 1. 9br 1820.¹⁷¹⁵

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Az Egyházi Értekezéseknek utolsó kötettyénél, *Laferte'* menyegzőjénél tisztemet elvégezvén, üdeje, hogy kedves Hárfásomhoz fordúlljak; úgymint a' kinek mind Leve-

¹⁷⁰⁶ és <.>

¹⁷⁰⁷ Uramot. <(>

¹⁷⁰⁸ (Apja' leánya!), [ha a' bátyja eszibe nem jut,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁰⁹ noch <heu>

¹⁷¹⁰ estveledett. [Azután kötelességéhez megmeg a' Palotába fel szaladt.] [Halványabb tintával utólag betoldva.]

¹⁷¹¹ egész <nap>

¹⁷¹² is; <de az Assz>

¹⁷¹³ hozza. [Ő Felségek Troppauba mennek, hol a' szövetséges Fejedelmek egybegyűlnek.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷¹⁴ Püspöknek <az k> <egy> [Átírással javítva.]

¹⁷¹⁵ Respondi 1. 9br 1820. [Verseghy Ferenc tintával írt, autográf bejegyzése.]

leírt, mind szép fordításiért adóssa vagyok. Addig tehát, még hathatósan tehetem háláérzeményemet, elégedyen meg írásba ömlött köszönetemmel.

Az Értekezéseket¹⁷¹⁶ – a' jövő 1821dik eszt. valókat is elkezdtem nyomtattatni; 's Palesztínából, mely az első teszi, már a' harmadik árkust szedik; azonn vagyok tudni illik, hogy a' Veszprémi Typographiának December és Januárius hónapban öszvetorlani szokott munkája miatt, a' mienk meg ne akadgion; 's József napi vásárra az első kötet elkészülhessen. *Az egyházi törvényeknek kötelező erejéről* szóló Értekezésemben, melyben Menedelsohn megczáfoltatik, még nem messze mehettem; mert meg nem mondhatom, a' beküldött műdaraboknak kiegyengetése mennyi üdömet elragadgya; 's csaknem minden oldalonn sohajtanom kell: Istenem! mért nem vagyunk olyan¹⁷¹⁷ Magyarok mint Verseghy; 's mikor tesszük már egyszer tulajdonunka azt, a' mit ő olly sükeresen¹⁷¹⁸ és szépen írt? –

Balassa Secetárius Úr által egy nyaláb írást küldöttem ismét revísió alá; kit¹⁷¹⁹ Trenka Úr azzal¹⁷²⁰ a' biztattással bocsátott el magátúl, hogy azt megvizsgálván Sággy Barátunknak adgya; én pedig mind ekkorig az írás iránt legkisebb tudósítást sem vettem, holott a' Recensióra, mely az egyik darabot teszi, mindgyárt a' jövő első kötetben szükségem lessz. Kérje meg nevemmel Kedves Uram Bátyám Sággyt, hogy ezen írásról ne felejtkezzen el, 's ha biztos alkalmatosságot talál, általa küldgye el.

Sebestyén István Pápánn Ref. Theol. Professor, egy nyomos darabot küldött az Értekezésekbe, mely által Pucz Antal,¹⁷²¹ Esztergom Megyebéli Papnak üdötlen írását (*A' Kant Filozofájának fő resultatumi*), melyet a' Tudom. Gyűjt. XI dik kötettyének 32. old 1818 eszt. közre bocsátott, helyesen megczáfollja. Bár csak Paptársaink is már egyszer felserkennének; mert én félek, hogy a' Protestansok, még pedig olyan munkákkal, a' melyek ellen legkisebb kifogást sem tehetünk, az Értekezéseket is elboríttják, valamint a' Pesti Gyűjteményt elfoglalták. Adgyon nekem Kedves Uram Bátyám tanácsot: miképen lehetne a' Magyar Catholicus¹⁷²² Papságban a' Literatúrának szeretetét még hathatóssban élesztetni? – 's mondgya meg: mi az oka, hogy a' mi embereink az írásban röstebbek a' protestansoknál?

A' Veszprém völgyi Apácza monostornak dűledékit tegnap rajzoltattam le egy derék képiróval. Annak¹⁷²³ üdejében, történeteit is elkészítem, melléje¹⁷²⁴ függesztvén rézmettszését az egész¹⁷²⁵ tájéknak, a' melyenn fekött: hogy az Egriek kívánságának eleget tegyek. – Innen láthattya Uram Bátyám mennyi tárgy várakozik reám a' következő 1821dik eszt!

Én azonban a' gondokat most szegre akasztom, 's Oct. 14dikénn Badacsonba indulok, és ott legalabb is két hétig mulatni szándékozok; ha csak az üdő feltételeimet sem-

¹⁷¹⁶ Értekezéseket [A kiemelt betűket tintapaca takarja.]

¹⁷¹⁷ olly[an] [Utólagos hozzátoldás.]

¹⁷¹⁸ sükeres[en] [Utólagos hozzátoldás.]

¹⁷¹⁹ ki[.]<...> [Átírással javítva.]

¹⁷²⁰ az[.]al [Átírással javítva.]

¹⁷²¹ Antal<nak>

¹⁷²² Catholicus [Átírással javítva.]

¹⁷²³ [.]nnak [Átírással javítva.]

¹⁷²⁴ melléje [A kiemelt betűt tintapaca takarja.]

¹⁷²⁵ [.]gész [Átírással javítva.]

mivé nem teszi. Hiszen a' Zsidók is¹⁷²⁶ vígabban töltötték a' Szüretet mint az aratást, örömdalok között szedvén a' szőlőt.

Tous chantent par refrain, tous chantent sans cesse
Vive le Dieu du vin, et vive l' allegresse.

De éppen midőn ezt írom az esső szinte szakad, 's azzal kell magamat vigasztalnom: Phoebum post nubila. – Csak hogy már elég is a' csevegés. Mit? elégé? Hátra van még a' summása: hogy Osziczkyéket, az én Barátom' hű dajkáit, tisztelem; Uram Bátyámat csókolom, 's maradok holtig

Veszprémben Oct. 11dikénn 1820.

igaz tisztelője 's barátja
Horváth mk

158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. november 1.

Die 1a Novemb. 1820. Felelet Főtiszt. Horváth Kanonok Úrnak!

Főtiszt. Apátur és Kanonok Úr! K. D. jó Barátom!

Hozzám de dato 11. Oct. igazított böcsös Levelének fő pontya a' Censúrába küldött írásokat illette. Erre tehát a' mi kedves Sággy Barátunkot azonnal felelni készítettem. Én az egészségemmel bajlódok; mert az ősznek kezdetétől fogva naponkint jobban érzem, hogy vén gyomrom erőtlenedik. Akármit egyek, bármely gyenge és kevés is legyen, a'¹⁷²⁷ köszvény úgy rájga gyomromot és beleimet, hogy a' munkára nem csak dél után, hanem még estve és éjszaka is alkalmatlanná tesz és álmomat majdnem hajnalig szünetelen háborgattya. Szegény Ossitzkyné kifogyott volt már minden házi orvoslásaiból, 's az Udvari Orvost hozta nyakamra. Ez egy Purgáció után¹⁷²⁸ tellyességgel azt kívánta, hogy legalább az ebédnek végénn naponkint egy pohár tiszta¹⁷²⁹ bort igyak, és¹⁷³⁰ ha lehet, az aranyér miatt fejéret; 's minekutánna nagy nehezen rá állottam, pilulákat is rendelt, mellyekkel azonnal élnem kell, mihelyt gyomromban, köszvényt érzek. Második hete már, hogy így élek, 's Istennek hála! a' pilulákra csak háromszor szorúltam. De tegnap előtt még is nagyon elővett a' bajom, úgyhogy éjszaka fel kellett szegény Ossitzkynénak kelni, noha maga is csak lézeng.¹⁷³¹ Szegény Bárá Fischer, az Egri Érsek

¹⁷²⁶ Zsidók [is] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁷²⁷ a' <gyomrom>

¹⁷²⁸ Ez [eggy Purgáció után] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷²⁹ tiszta <.>

¹⁷³⁰ és <.>

¹⁷³¹ <talán inkább félelemből, mint szükségből; mert mihelyt csak árnyékát érztem a' rágásnak, azonnal bevettem. Azóta tapasztaltam azt is, mivel magamra jobban figyelmezttem, hogy <a> gyomromot a' nedves hideg, és a' víz, mellyet ebéd után és estve mindedig inni szerettem, sőt még a' tejes kávé is leghamarább megragadgya.> [De tegnap előtt még is nagyon elővett a' bajom, úgyhogy éjszaka fel kellett szegény Ossitzkynénak kelni, noha maga is csak lézeng.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Ő Excellentiája¹⁷³² is szinte illy bajban van; kihez nagy nehezen csak egyszer mehettem Pestre, hol vénségünknek gyengüléseit egymásnak megpanaszoltuk. Azonban senki az én változásomonn nem örül jobban, mint Ossitzky, ki világosan mondgya, hogy enge-met, mióta bort iszok, még egyszer jobban szeret, mint azelőtt.

Hogy munkácskáimmal megelégszik, Kedves B. Uram! azonn nagyon örvendek. Készen vannak már nállam¹⁷³³ De Lillenek fordításai, az Ékesenszóllásbúl egy egész Tanácskozás, és a' Lexiconbúl is két ternio. Mihelyt hozzánk Veszprémbúl hiteles¹⁷³⁴ alkalmatosság érkezik, elküldöm.¹⁷³⁵

Szíves örömmel és barátságos meglelégedéssel olvastam Főtiszt. Úrnak¹⁷³⁶ serényke-dését, és előre való gondolkodását¹⁷³⁷ az Értekezéseknek folytatása iránt. Az Isten se-gítse! adgyon erőt, egészséget, békességes tűrést, állhatatosságot hozzá. Mendelsohn' czá-folásának, úgy látszik nekem, amaz Értekezés után kellene jönni, mellyel Főtiszt. Ba-rátom Uram az *uralkodó religiónak* ideáját akarja megfejteni. Ezen utóbbik az üdőknek mostani környülállásai miatt kimondhatatlanul szükséges: mert a' Protestánsoknak ügyekezete már régtől fogva oda czéloz, hogy egész Magyar Országot Calvinistának tegyék. Azért nevezik elejétől fogva vallásokat Magyar vallásnak, majmozni akarván Angliát, hol a' mostani fő vallás Angliai Ecclesiának¹⁷³⁸ nevezetik. De vajmi nagy gátot lehetne ügyekezeteknek vetni, ha amaz idéa mennél hamarább elterjedne, hogy a' Cat-holica Religiót, noha az egész emberi nemzetnek boldogítására és összebarátkoztatására alkalmas, lehet inkább¹⁷³⁹ Magyar religiónak mondani, mivel Hazánkban a' Magyar Constitúcióval egyszerre született.¹⁷⁴⁰

Mikor Főtiszt. Barátom Uram tudtomra adván azt, hogy egy Református Tudós egy kézírást küldött be az 'Ertekezések' számára, azt kérdi tőlem, mi lehesen annak az oka, hogy a' mi Paptársaink¹⁷⁴¹ a' literatúrához keveset szítanak? egy felette gonosz gondolat tűnt eszembe, melly noha valamennyi¹⁷⁴² Papjainkra nézve általlyában nem igaz, csak foglal még is magában¹⁷⁴³ egy kis figyelmetességre méltó sikerességet. A' heréltt *Pudli* tudni illik, nem fut a' vad után.¹⁷⁴⁴ Tagadhatatlan, hogy a' Protestans

¹⁷³² Szegény [Báró] Fischer, az Egri Érsek [Ő Excellentiája] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷³³ nállam <Deli>

¹⁷³⁴ Veszprémbúl <biztonságos> [hiteles] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷³⁵ elküldöm. <Ha a' Tanácskozás kellenél hosszabb volna; tesszen ketté osztani; és ha ez megtörténiké vagy sem? nekem tudtomra adni; mert ha fel nem osztatik, azonnal hozzá kell látnom folytatásához, melly már most több és több munkával fog járni; ha pedig felosztatik, a' Lexiconnak több üdőt áldozok. Ennek megrostálásával és meghatározásával ne sokáig késsenek Kedves Barátim Uraim, mert ha egészségem nem hátráltat, véletlenül lepem meg az Urakat az első Résznek végével. >

¹⁷³⁶ Úrnak <.>

¹⁷³⁷ gondolkodását <a' beküldi>

¹⁷³⁸ Angliai <nak> [Ecclesiának] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷³⁹ Religiót <valóságos> [noha az egész emberi nemzetnek boldogítására és összebarátkoztatására alkalmas,] <szükséges> [lehet inkább] [Betoldás a lap szélén és a sor fölött, korrektúrajellel.]

¹⁷⁴⁰ religió[nak mondani], mivel <...> Hazánkban a' Magyar Constitúcióval <melly be> <szinte> <besze> <beszövetett> egyszerre született.

¹⁷⁴¹ Pap[.]ársaink [Átírással javítva.]

¹⁷⁴² noha [valamennyi] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁴³ magában <sok sü>

¹⁷⁴⁴ után, <hanem inkább vah> [Átírással javítva.]

Prédikátoroknál nagy ösztön akár a' haszonhozó, akár csak a' dücsősségszülő tudós munkálkodásra is a' maradék. Előre láttyák ők, hogy fiaiknak sokat használ a' jövőendő világ előtt, ha azt mondhattyák, hogy attyok ez vagy amaz *híres tudós* férjfiú volt.¹⁷⁴⁵

A' mi különösen a' mi Értekezéseinket illeti, Tiszt. Szemes Urat,¹⁷⁴⁶ az idevaló vár-béli káplánt megkértem, hogy ösmerőssei közül intse meg a' tehetősebbeket, hogy küldgyenek Veszprémbe koronkint egyházi műdarabokat. Megígérte, hogy három Theologiae Professort, kik különös jó baráttyai, levelek által megszólít. Mélt. Kassai Püspökkel Cseh Úrral szerencsém lévén Ő Excellentiájának az Érseknek Kanonok-jánál Főtiszt. Rajner Úrnál megösmernedni, szó lett az Értekezésekről. A' Kanonok Úr szemünkre hányta, hogy a' Darabok alá a' Szerzőknek neveit ki nem tesszük. Én erre olly sükeresen¹⁷⁴⁷ megfeleltem, hogy mind a' ketten megnyugodtak rajta. – De csak még is nagy stimulus volna, úgymond a' Püspök, az öszvedolgozásra, ha a' társaknak nevei kitétetnének. – Erre azt feleltem, hogy mindenik esztendő' végénn, avvagy mindenik negyedik kötetben meg fognak az öszvemunkálkodó Társak neveztetni, a' nélkül, hogy a' darabok, mellyeket mindenik beküldött, specificáltassanak. E'¹⁷⁴⁸ beszélgetésből azt vettem én észre, hogy¹⁷⁴⁹ a' *gloria* csakugyan nagy inger még is az öszvemunkálkodásra, és reméllem,¹⁷⁵⁰ hogy azután, ha egyszer a' nevek a' 4dik kötetben kijönnek (a' Protestansokéval együtt, kik műdarabokat küldöttek, csak többen felszerkennek, mint eddig, az írásra. Egyébaránt nem félek én attúl, hogy a' Veszprémi Értekezéseket a' Protestánsok úgy elborítsák, mint a' Tudom. Gyűjteményt, melly már eredetiképen is Protestans fajzat volt,¹⁷⁵¹ mert mihelyt e' veszedelmet egyébkép el nem lehetne kerülni, a' Veszprémiekenn áll, az Értekezéseket félbeszakasztani, mivel ők nyerték reá az engedelmet. A' Protestansoktól nem vesz be Főtiszt. Úr semmi ollyast, a' mi a' Catholica Anyaszentegyháznak¹⁷⁵² hitével és rendtartásával meg nem egygez: a' többi pedig soha sem lessz olly számos, hogy az Értekezéseket elborítsák. Sőt mivel tudom, hogy a' Protestans Prédikátorok és Professorok között sokan vannak, kik velünk kivált D. Török feleletének kiadása után¹⁷⁵³ a' Rationalismus és Naturalismus ellen örmest öszveállának, és így a' többiektől elszakadnak, még azt is merem remélni, hogy Ertekezéseink által e' szakadás közöttük nagyon elő fog mozdítatni, a' minek végét ama' köz mondás igéri divide et vinces, és Krisztus' szava: omne regnum etc.¹⁷⁵⁴

Hogy a' Veszprémvölgyi Apácza-monostornak romladékit egy *derék* képiróval rajzoltatta le Főtiszt. B. Uram, nagyon szeretem; mert *Vignétünknek* rajzolásával a' műbírók meg nem akarnak elégedni. Az én Rikótim' elejébe Kiss István, ki a' kézírást

¹⁷⁴⁵ volt. <...> [A fogalmazványban ezen a helyen 16, hurkos vonallal áthúzott, olvashatatlaná tett sor látható.]

¹⁷⁴⁶ Urat, <ide>

¹⁷⁴⁷ sükeresen <f>

¹⁷⁴⁸ E' <...>

¹⁷⁴⁹ hogy <...>

¹⁷⁵⁰ és [reméllem,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁵¹ Gyűjteményt [melly már eredetiképen is Protestans fajzat volt,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁵² Anyaszentegyházal [Átírással javítva.]

¹⁷⁵³ velünk [kivált D. Török feleletének kiadása után] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁵⁴ és [Krisztus' szava: omne regnum etc.] [Betoldás a lap szélén.]

töllem kész pénzenn megvette, maga¹⁷⁵⁵ rajzoltott és metszette a' képet és az alacsony haszonkeresetből felette gyáván:¹⁷⁵⁶ de én ennek hibáival semmit sem gondoltam; sőt a Herczegnek, mikor velem lezke gyanánt olvasgatta, és fordítgatta, a' képre pedig fejét rázta, azt mondtam, hogy e' kép is Rikóti¹⁷⁵⁷ munkája, és így a' Poémához tartozik, mint eleven satyra. De az Értekezésekbe, hogyha nem remek, legalább¹⁷⁵⁸ helyes rajzolásokat és tiszta metszéseket kívánok, és velem együtt mindnyájan, kik ezen Értekezéseket nagyon böcsülik. Jó volna az Egri¹⁷⁵⁹ Érsektől a' híres *Foccontrasti* rajzolatját történetével együtt elkérni?¹⁷⁶⁰

Mikor Ossitzkynak olvastam: tous repetent sans cesse, vive le Dieu du vin! bele esett a' szavamba: Et moi aussi!¹⁷⁶¹ Tiszteli és öleli Fő tiszt. Urat szívesen; az Asszony pedig leányával együtt kezeit csókollya. Fiúnk, Istennek hála! súlyos betegségeinn átesvén, Bécsben várja már a' Velencei Patriarchát, hogy vele Olasz Országba mennyen. A' Gasteini fürdőben inhideglelésbe esett. A' Patriarcha tehát meg nem várhatván gyógyulását ott hagyta, és az oda való Plébánosnak gondviselésére bízta, kinek emberségét a' mi Károlyunk nem győzi áldani. Kétszer járult volt¹⁷⁶² már szegény Ifjú a' haldoklók' Szentségeihez; oly rosszúl volt. De az Isten kisegítette. Salzburgból írt levelet de dato 11. Oct. azután pedig másodikat Bécsből de dato 18. Oct.

Kívánunk mindnyájan bő és jó finom szüretet. Mély tisztelem mellett¹⁷⁶³ csókolum kezeit Méltos. Veszprémi Püspöknek,¹⁷⁶⁴ Főtiszt. Hornyik és Kiss Kanonok Uraknak kezeit. A' többi Jóakaróimot és Barátimot szívesen ölelem és csókolum. Főtisztel. Barátom Urammal együtt, kinek még élek, vagyok változhatatlan tisztelője V. F.

NB. Tekintetes Trenka Úrnak megjött már a' jubilatíója az Assessorságtúl; a' másikat pedig a' Censorságtúl várja. Tegnap Tiszt. Pater *Tauchert* temették el.

¹⁷⁵⁵ István, <mint> |ki a' kézírást töllem kész pénzenn megvette, maga| <Embert> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁵⁶ képet [és az alacsony haszonkeresetből felette gyáván;] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁵⁷ is <eggy olyan> Rikóti <nak>

¹⁷⁵⁸ legalább <tiszta metsz r>

¹⁷⁵⁹ Egri [A kezdőbetű átírással javítva.]

¹⁷⁶⁰ rajzolatját [történetével együtt] elkérni? [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁶¹ aussi! < Tiszteli és [...]>

¹⁷⁶² Kétszer <vette> [járult volt]

¹⁷⁶³ szüretet. [Mély tisztelem mellett] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁶⁴ Püspöknek, <...>

**159. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. november 4.**

Respondi 7. Nov. 1820.¹⁷⁶⁵

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

A' szegény, 's mondhatom rossz szürettről tized napja, hogy haza érkeztem. – Böcsös levelének első sorai igen megrettentettek, 's vigasztalhatatlan lettem volna, ha utóbb vén Hárfásomnak elmosolyodását 's tréfáját észre nem vettem volna. Csak okosan adta Sz. Pál tanítvánnyának ama' szép intést: *Vino modico utere propter debilitatem stomachi*; kövesse hát édes Uram Bátyám is. Hogy pedig a' bor olyan legyen, melly még a' vén gyomrot is erőre segítse, rövid üdő alatt fogok gondoskodni; pedig úgy hogy még Osziczky Urnak is jusson néha néha par compaignie, kit én az Asszonysággal együtt szívesen tisztelek. Kanonoktársaimnak tudtokra sem adhattam, hogy ez az alkalmatos-ságom akadott, egyébaránt tiszteletek ezen levelemből sem maradott volna ki; most tehát csak egyedül magam tisztelem ölelem, 's csókolom, ezen alkalmatossággal, mellyre az írásokat reá lehet bízni, kedves Hárfásomat, kinek holtig maradok

Veszprémben Nov. 4dikén 1820.

változhatatlan igaz tisztelője
Horváth mk

Sághy Barátunkat tisztelem.
Ennyit sietve.

**160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. november 7.**

Die 7a 9br 1820. Főtiszt. Horváth Kanonok Úrhoz!

Schmidt Úr, Veszprémi Kereskedő megvigasztalt Főtiszt. Barátom Uramnak rövid ugyan, de szíves levelével. Az Isten áldgja meg érte. A' múlt éjszaka megint olly hatalmasan megtámadt a' gyomorgörcs, hogy egész éjjel nyomorogtam, és más nap a' Testamentomot előregondoskodásból elkészíttem, hogy szegény Ossitzkyék a' *sok semmim* miatt holtom után ne háborgattassanak. De szegény *Marisunk* viszontag azonnal deszkákat vásárlott, 's kirakta a' tekéző helyet, hogy azonn mindennap sétálhas-sak, a' mit a az orvosok a' boronn kívül nagyon megparancsoltak. A' Lexiconból a' harmadik Ternio is elkészült az alatt, mellyet az ígért és most ide zártt írásokhoz füg-gesztek. Ma dél után Pestre megyek kocsinn, és ott Testamentumomot a' Bíróval és még egy Magistruálissal aláíratom. Az idevalók dobra ütnék, 's lármát csinálnának

¹⁷⁶⁵ Respondi 7. Nov. 1820. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

belőlle. Vízhofter tegnap várbéli Plébánosnak választatott, a' minn egész házunk¹⁷⁶⁶ felette nagyon örül. Szegény *Trnkának* megjött már a' jubilációja az Assessorságtúl, és a' másikat a' Censorságtúl is *bizonyosan* várja. Úgy hallom, hogy Gróf Cziráky' könyvének¹⁷⁶⁷ helybenhagyása miatt¹⁷⁶⁸ Bécsből alkalmatlanságai voltak. E' vigyázatlansága miatt sajnálom szegény Öreget.¹⁷⁶⁹ Tisztelem, csókolom, ölelem mindnyájokat, kiváltkép pedig Főtiszt. Urat, kinek még újjaim mozganak szíves Hárfássa, 's még élek, vagyok igaz tisztelője V.¹⁷⁷⁰

161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. november 12.

Die 12a 9br Horváth Kanonok Úrnak Veszprémbe.

Örömemet, a' nélkül, hogy közöllyem, elviselnem lehetetlen. Sággy Barátunknak ügyében a' Felsőleges Cancelláriánál Bécsben Ő Felsőségének Kegyelmes Resolúciója szerint a' folyó holnapnak elején a' következő parancsolatok határozottak meg: 1o) Sággy cum honore visszatetetik hivatalyába,¹⁷⁷¹ fizetésébe és beneficiumiba. 2o) Mivel több ízben megpanaszolta feleleteiben, hogy sok punctumról meg sem hallgattatott, hogy a' comissariusok szemlátomást való ellenségei, kik még feleleteit is vagy elforgatták, vagy elsikkasztották;¹⁷⁷² hogy a' commissáriusoknak az egyike az ő subalternussa, kinek sokakban incassusnak kellene lenni, nem pedig actornak, vagy éppen bírónak, ammint valóban megtörtént;¹⁷⁷³ megparancsoltatik, hogy *disinteressatus Consiliarius* neveztesen itt ki, a' ki az egész dolgot, csak a' mennyire a' hivatalt illeti, félre tévén a' dühös denunciásoknak kofákhoz illő minden egyéb rágalmait, újra átnézzé¹⁷⁷⁴ a' nem közölt punctumokat Sággyval közöllye, és feleleteit igazságosan megfontolván felküldgye.¹⁷⁷⁵ 3o) Subalternussa, ki eddig a' commissáriusoknak egyike volt, czinkos társával együtt, Falkával tudni illik, egy Ariánussal, ki az egész tüzet okozta, szoros számadás alá vetessen. El lehet gondolni, micsoda consternatio van ama' notorie rossz emberek között, kik szegény Sággyt több mint két esztendeig kínozták; 's mely nagy öröm van ellenben mind' a' két várasunkban a' böcsületes emberek között, kik Ő Felsőgét nem győzik ezen igazságos Resolútiójáért áldani, magasztalni. Officiose még tudomra el nem jött, de Pestenn lévén Testamentomomnak legalizatiója végett már egynehány nap előtt, hamarabb hallottam, mint maga Sággy. Seregesen repültek Bécsből ide és Pestre a' levelek,

¹⁷⁶⁶ a' minn |egész házunk| [Betoldás a lap szélén.]

¹⁷⁶⁷ könyvének <.>

¹⁷⁶⁸ miatt <alkal>

¹⁷⁶⁹ Öreget. <|Sággy a' mit veend|> [A betoldásra jelölt szavakat áthúzták.]

¹⁷⁷⁰ kinek |még újjaim mozganak szíves Hárfássa,| 's még élek, vagyok <mind szíves Hárfássa> igaz tisztelője V. <Versegh>

¹⁷⁷¹ hivatalyába, <és a' vele>

¹⁷⁷² elforgatt<y>ák, vagy elsikkaszt<y>ott|ák [Betoldás a sor fölött.]

¹⁷⁷³ bírónak, [ammint valóban megtörtént] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁷⁴ rágalmait, [újra <pl>átnézzé] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁷⁵ megfontol<lya>|ván felküldgye. [Betoldás a sor fölött.]

mihelyt ott titok nem volt. Csak sok jó ember van még elhintve a világon. Kár hogy egymást oly nehezen és oly lassan ösmerhetik meg.

Az Értekezéseknek 3. és 4. kötetét szíves köszönettel vettem. Gróf Bekkerszhez Sággy kívánnya elvinni a negyediket; de ha illy rossz lesz az üdő, talán a Herczeghez is ötet kell küldenem vele. A jövő esztendőnek első kötetébe ne tegyünk tán Éneket, mivel a Palesztinai Mappa van benne. Ha Sailler kész lesz a Zsoltárral, egy különös gondolatot akarnám végre hajtani, ha Főtiszt Barátom Uram, és azok az Urak, a kikhez tartozik, nem elleneznék. Az Úr koporsójához illő egynehány strófát akarnék szerezni, melyeknek mindenikét más már [!] melodiára kellene tenni, négy énekszózat-ra és csupán egy violonra, mely a tónust fenntartsa. A stílusnak tactusra vontt chorálisnak kellene lenni, ammint az I. Kötetben említettem. Mindenik strófa után, úgymint musikabéli rideg rész után¹⁷⁷⁶ megmeg pihenvén az énekesek, a koporsónak mélyében elrejtve, a Szentség megett új meg új indulatossággal foghatnák el a látogató népnek szíveit. Ihó! megint egy Planum, noha fél lábam a koporsóban. De én azt tartom, még más világról sem szűnök meg¹⁷⁷⁷ Veszprémi édes Baráttal Értekezéseikről tanácskozni.

Az Isten áldgja meg azt minden jókkal, mind itt, mind ott, a ki e 4. kötetben Márton Urat oly helyesen megrostálta.

Örömet többet csevegnék; de dög testem nyugalmat kíván; az éjféli közelget. Tisztelem, csókolom, ölelem mindnyájokat, kik engem szeretni méltóztatnak, kik közé Kedves B. Uram kiváltkép tartozik, s vagyok, még élek etc. Ossitzkyék etc.

**162. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. november 12.**

Respondi 19. 9br.¹⁷⁷⁸

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Az Ékesenszólásról való Tanácskozásoknak, a Szógyűjtemény Criticájának, Delille töredékeinek folytatása kezemhez érkezvén, legelsőben is az utóbbikat kezdettem olvasni többeknek jelenlétében, s az érzékeny lélektől, mely e műdarabot az eredetinel kellemetesebbnek teszi, megihletve így kiáltottam fel: *Verseghy ezzel magával halhatatlanságot érdemelt!* s a Hallgatók mindnyájan helyben hagyták ítéletemet; *élni, élni kell még e derék embernek*, mondván: s ha szívünk ohajtási¹⁷⁷⁹ s esdeklései fogatosak az életnek Ura előtt, a mi Kedvelttünket bizonyára minden nyavalya megszűnik kínzani.

Az Ékesenszólásról való Tanácskozást töstént Fő Tiszt. Kiss Fer. Úrhoz küldöttem, ki is azt tellyes meglepéssel átolvasván helyben hagyta; én pedig ezennel a Censúra

¹⁷⁷⁶ után, [úgy mint musikabéli rideg rész után] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁷⁷ meg <a>

¹⁷⁷⁸ Respondi 19. 9br. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

¹⁷⁷⁹ ohajtási<,>

alá visszaküldöm.¹⁷⁸⁰ Az első kötetben már nem díszeskedhetik; mert Palesztína hét árkust foglal el.

A' *Vignette* iránt a' műbiróknak ítéletében is megegyeztem; ugyan azért Bécsben újat metszetek, 's a' jövő Holnapnak elejénn már kész is lessz. Az *egyházi törvényeknek kötelező erejéről* kezdett Értekezésemben eddig mentem: „Tehát valamint fellyebb a' tiszta Észnek fáklyájánál az egyházi társaságnak mivoltában 's természetében a' törvényszerző¹⁷⁸¹ hatalmat feltaláltuk, úgy az Evangyliom igéinek örökös, 's *mindenütt egyforma* magyarázásából nyilván vagyon: hogy Krisztus az ő Anyaszentegyházában az ebbéli hatalommal az Apostolokat 's ezeknek tisztfolytatóit, az Egyházi Nagyokat (Hierarchákat) ruházta fel. És ennél fogva az általok hozott törvények kötelező erejének egyik fundamentoma meg vagyon mutatva.

Azonban minthogy a' kötelezésnek másik fundamentomát az a' *tudomány*, megbízás 's *előgyanítás* (præsuntio) teszi, hogy a' törvényszerzőknek parancsolattjai, rendszabásai¹⁷⁸² a' *józan észszel* nem csak *megegyeznek*, hanem még *hasznosak* is; tehát még azt is szükséges kinyomoznunk; ha az Egyházi törvényszerzőknek *tekintete* 's az általok alkotott *törvények*, parancsolatok olyanoké, hogy¹⁷⁸³ az Ész amazonn megnyughasson, ezeket pedig religió 's erkölcsügylő czéllýaira nézve – mint valóban arányosokat, hasznosakat, önmagával való ellenkezés nélkül sarkregulái (maximái) közé felvehesse, sőt fel kell vennie! Mert e' nélkül az egyházi hatalom kötve fogja ugyan külsőkép tartani az Anyasz. tagjait, de ezek a' kötelet titkon elszakasztani ügyekeznek; végre hajtának gépelesen a' rendszabások, de az Anyasz. czéllýát – az istenességet, erkölcsösséget, az emberedést¹⁷⁸⁴ az ellenek tusakodókban meg nem eszközölhetik.”

De elég kedves Hallgatóm! ideáimnak folyamattját ezen egynéhány sorokból is megláthattya; 's egyszersmind azt is észre veheti, hogy az egyházi törvényeknek elhatalmasodott megvetését nyilván 's nagyobb részént Papjaink *tudatlanságának* 's *gondatlanságának* kell tulajdonítanunk: amannak, mert az egyházi parancsolatokat kellett nem tudgyák: ennek; mert azokról figyelmetességeket egészen elfordították. Mire nézve e' pontban útát akarok mutatni, előterjesztvén az Anyasz. fő parancsolatainak¹⁷⁸⁵ azon arányzásit, mellyek legalkalmasbak a' szívet irántok engedelmességre, böcsülésre hajtani. Ezt elvégezvén töstént a' *képző erőnek* műveléséhez fogok, úgy mint a' mellyhez Kedves Uram Bátyám a' gyöngyöket már megküldötte, 's általok engemet¹⁷⁸⁶ ismét háladatosságra kötelezett.

Kanonoktársaim, Uram Bátyámnak pedig szíves baráttjai, mindnyájan frissen vannak, 's általam boldog és hosszú életet kívánnak.

Nálunk az a' hír terjedett el, hogy Fejér Fő Director Felséges Urunk N. Váradí Kanonoknak méltóztatott nevezni, 's ő lészen egyszersmind az Universitásnál is Bibliothecarius; de az megmeg elenyészett.

¹⁷⁸⁰ visszaküldök [Átírással javítva.]

¹⁷⁸¹ törvényhozó [Átírással javítva.]

¹⁷⁸² rendszabásai <...> <...>

¹⁷⁸³ [.]ogy [Átírással javítva.]

¹⁷⁸⁴ embered[.]t [Átírással javítva.]

¹⁷⁸⁵ [fő] parancsolatinak [Betoldás a sor fölött.]

¹⁷⁸⁶ engemet <.>

Többnyire itt semmi újság sincsen, Még¹⁷⁸⁷ azon egyet kivén, hogy a' Protest. Predikátorok önköztők Hierarchiai rendre törekednek, arra nézve azt a' kérdést tévén fel e' Tractusban: „Miképen lehetne az Egyháziaknak megcsökkent tekintetét felsegíteni?”

Osziczky Urnak tiszteletemet, az Asszonyságnak pedig szíves köszönetemet, azon jószágért, mellyel az én kedves Barátomat dajkállya! Ezer áldás legyen érette szép lelkénn!!!

Kedves Uram Bátyámnak pedig egészséget, boldogságot óhajtván szíves öleléssel, 's barátságos csókkal maradok holtig

Veszprémben Nov. 12 dikénn 1820.

igaz tisztelője 's baráttya
Horváth mk

Sággy Barátunkat tisztelem, csókolom; új esztendő napra mindenekről eleget teszek. A' rajzoló Beszédről szóló Tanácskozást adgya át kérem Tek. Trnka Úrnak; 's ha revideálva lessz, hiteles alkalmatossággal megmeg küldgye vissza Veszprémbe.

163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. november 19.

Die 19. 9bris Főtiszt. Horváth Kanonok Úrhoz.

A' folyó holnapnak 12én hozzám útasított böcsös Levelét a' Censurába való *Tanácskozás*mmal együtt különös örömmel és vigasztalással vettem: örömmel, mivel verseim és Tanácskozásom helybenhagyást érdemlettek; vigasztalással pedig, mivel Veszprémi Barátimnak szíves ohajtásai, mellyek¹⁷⁸⁸ az Ég előtt¹⁷⁸⁹ figyelem nélkül nem maradhatnak,¹⁷⁹⁰ nekem egészséget és hosszú életet kívánnak. A' Tanácskozást Tekintetes Trenka Úr nehezen fogja többé felvállalni, mivel a' Censorságnak resignációjátúl fogva, noha ennek acceptatiója Bécsből még el nem érkezett, semmit sem akar már censurálni. De Sággy majd Nagy Úrhoz, a' másik Censorhoz viszi, ki a' politicabéli Censurát szintúgy megetheti, mint Trenka Úr. *Az Egyházi törvényeknek kötelező erejéről* köszönöm és nagyon böcsülöm a' velem közlött dolgokat. Az Isten segítse Kedves Barátom Uramot és áldgya meg minden jókkal fáradhatatlan munkálkodásáért. Az Egyházi Törvények' kötelezésének első fundamentumánn szerencsésen átesvén, ammint minden kételkedés nélkül reméllettem, most már,¹⁷⁹¹ mikor a' másodikra átlép, kívánok egy kis oratori indulatosságot is: mert hogy az Egyházi hatalomnak és törvényeknek megvetéséből, az Isteni és természeti törvényeknek megvetése és így a' most uralkodó szörnyű erkölcselenség is támadott, kételkedni nehezen lehet. E' *második részben* tehát hathatósabban

¹⁷⁸⁷ még [Átírással javítva.]

¹⁷⁸⁸ mellyek<et>

¹⁷⁸⁹ Ég [előtt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁹⁰ nem <hagyhat> [maradhatnak,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁹¹ ammint <Főtisztelendő Úr írja> [minden kételkedés nélkül reméllettem, most már,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

kicsapkodni, és quod bene notandum, még a' köz jót, a' hazabéli régi rendet is félteni, nem ártana. Főgatanatos újmutatás volna ez Paptársainknak, kik az Értekezéseket olvasásuk arra, hogy predikációikban és még a' társaságokban is, az Egyházi Törvényeknek és Hatalomnak sikerét és foganatosságát *ezen oldalról* magasztalják és elkerülhetetlenül szükségesnek vítassák, ezen oldalról mondom,¹⁷⁹² mely a' világnak nagyobb része előtt kellemetesebb és kívánatosabb, sőt értelmesebb is, mint az, mely okoskodások által a' józan észbűl és a' Szent Írásbűl talpra állítatik.

Fejérrűl és Papolrűl itt már akkor, mikor még Ő Felsége Pestenn volt, az a' hír kerekedett, hogy az irántok való Resolútiók már meg voltak írva, sőt némelly¹⁷⁹³ hírek szerint, már alá is írva: de egy valaki Ő Felségéhez menvén,¹⁷⁹⁴ olly feketén rajzolta le mind a' kettőt, hogy egész szerencséjek hanyatt¹⁷⁹⁵ fordúlt. Azt mondgyák némellyek, hogy akkor tájban¹⁷⁹⁶ Schwardtner Professor volt Ő Felségénél, ki Fejér Urat Horváth Pista szíves baráttjának tudván, és így saját ellenségének nézvén, hihető, hogy mind Fejérnek, mind megint más ösmeretlen okokbűl az Exhortátornak is bevágta az úttját. Azt bizonyosnak hallottam beszélleni, még mikor Ő Felsége ide nem érkezett¹⁷⁹⁷ volt, hogy Schwardtner készebb volt volna¹⁷⁹⁸ resignálni, mint Fejér alatt szolgálni.

Bár csak ama' derűltebb eszű, és jobb szívű Protestans Predikátor Uraknak, kik a' Hierarchiai Rendre törekednek, ennek ama' legrövidebb,¹⁷⁹⁹ legbizonyosabb, és legbátorságosabb útja jutna eszükbe, hogy egész Községeikkel együtt hozzánk térjenek, és magokat Papoknak szenteltessék. Hiszen többnyire úgy is vagy özvegyek már, vagy életemesebb koraik miatt quasi özvegyek. Lám Engelmayer Püspök Lőcsei Superintendensbűl Egri Nagy Prépost és Titularis Püspök lett, és jövedelmeibűl mind¹⁸⁰⁰ hitvessét, mind gyermekeit, kik Lőcsén maradtak, tisztességesen eltartotta. Esztendőnkint egyszer vagy kétszer meg is szokták volt az öreg Urat Egerben látogatni; ki olly szép magos és nyájas ember volt, hogy képét és hozzám Clericuskához való szívességét¹⁸⁰¹ soha el nem felejtetem.

A' *Rajzoló Beszédrűl való Tanácskozásombűl*, úgy látszik nekem, hogy nagyon szükséges volna legalább az első négy *§ust* (usque ad 22. *§um exclusive*) a' jövő esztendőnek első Kötetében kiadni: egyébaránt Kulcsár et Socii, hogyha nem nyomtatott munkáikban, legalább fenn szóval az egész Magyar Világnál azt híresztelik, hogy Recensiók által

¹⁷⁹² Hatalomnak <hasznát is> sikerét [és foganatosságát] *ezen oldalról* <megerősítsék> [magasztalják és elkerülhetetlenül szükségesnek <bizonyítsák> vítassák, ezen oldalról mondom,] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁹³ némelly <...>

¹⁷⁹⁴ menvén, <úgy leraj>

¹⁷⁹⁵ hanyatt <...>

¹⁷⁹⁶ tájban <...>

¹⁷⁹⁷ érkezett <h>

¹⁷⁹⁸ késze[bb] volt [volna] <inkább> [Betoldások a sor alatt.]

¹⁷⁹⁹ legrövidebb, <és>

¹⁸⁰⁰ mind <fe>

¹⁸⁰¹ hogy <eleven> képét [és hozzám <való> Clericuskához való szívességét] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

a' Veszprémieket az Egyházi Ékesenszóllásról¹⁸⁰² való Tanácskozásoknak folytatásától elijesztették, vagy legalább eltérítették; a' mi¹⁸⁰³ nekem böcsületemre nem válna.

De még más is van nállam munkában, a' mi ezen első Kötetbe kívánczok; úgy mint *Pyrkernek*, az új Velencei Patriarchának Biographiája, mellynek Datumait saját kezével felírta és nekem elküldötte, hogy tetszésem szerint deducállyam; azután pedig Tuniziássának Recensiója. A' Biographia írásban nem lesz egész fél árkus; és így legalább ezt¹⁸⁰⁴ az első Kötetbe fel lehet fogadni azzal az ígérettel, hogy a' Tuníziásnak Recensiója a' 2. Kötetben következni fog. Új esztendő felé a' Patriarchát ide várjuk: írja meg tehát nekem Főtisztelendő Úr addig, biztathatomé azzal, hogy az I. kötetben legalább Biographiája kijön?

Tuníziásnak Recenziójához tartozik az ide mellékelt Írás, mellyet Pyrker maga írt, és ama' folyó írásba tetetett, mellynek neve: Archiv für Geographie, Historie etc. No. 123. és 124. sz. 1816. eszt. Ezen Írásban olly dolgok fordulnak elő, mellyeket Főtiszt. Kiss Ferencz Kanonok¹⁸⁰⁵ úrnak, kit szíves tisztelem mellett ölelek és csókolok, valamint Kedves Barátom Uramnak helyben hagyása nélkül is Recensiómba iktatni nem merésem. Megvallom, hogy Mythologia nélkül és ennél fogva¹⁸⁰⁶ az Epopejába való Gépelyezet nélkül is a' Keresztény Poéták szűkölködvén, nagyon szeretném Nemzetünknek¹⁸⁰⁷ tudós részével Pyrkernek Gépelyezetét ezen alkalmatossággal megösmerkedtetni, de csak úgy, ha a' Theologiában talpraesett Veszprémi Barátim helyben hagyják. Kérem tehát az Urakat, rostállyák meg a dolgot, mind poetice mind theologice jól, és mondgyák meg nekem,¹⁸⁰⁸ ha meglehetne, és mikép lehetne Tuníziás Attyában a' Poétát a' Püspökkel megegyeztetni?

Ha Főtiszt. Barátim Uraimnak ítélete nem volna kedvező, nagyon kérem, hogy ezen írásnak hozzám való visszaküldésénn kívül, az iránta történt e' tanácskozásunk is mély titokban maradjon. Ötet magát négy szem közt meginteni, ha szükséges lesz, el nem mulatom.¹⁸⁰⁹

Biographiájában a' Patriarcha azokat, a' miket¹⁸¹⁰ sanyarú rabszolgaságáru a' hírek eddig beszéltettek, eltakarja, sőt majd hogy nem tagadgya. Meglehet, hogy erre talán az Udvartúl van titkos hagyományja. A' Datumok, mellyeket küldött, nagyon rövidnek lévén, *Hanthallerra* igazit. (Rekursus Diplomatico-Generalogicus Archivi Campililiensis II. Tomi in Folio. – Beck Viennae 1819.). Meg van Veszprémben? Ha megvolna, csak

¹⁸⁰² Ékesenszóllásról <.>

¹⁸⁰³ mi <kin>

¹⁸⁰⁴ így <ezt> legalább [ezt] [Betoldás a sor alatt.]

¹⁸⁰⁵ Ferencz [Kanonok] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁰⁶ hogy [Mythologia nélkül és ennél fogva] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁰⁷ Nemzetünkkel [Átírással javítva.]

¹⁸⁰⁸ ne[...] [Átírással javítva.]

¹⁸⁰⁹ megegyeztetni? [Ha Főtiszt. Barátim Uraimnak ítélete nem <erre> <...> volna] kedvező<leg>, nagyon kérem, hogy ezen írásnak hozzám való visszaküldésénn kívül, az iránta történt e' tanácskozásunk is mély titokban maradjon. Ötet magát négy szem közt meginteni, ha szükséges lesz, el nem mulatom.] [Betoldás korrektúrajellel.]

¹⁸¹⁰ miket]

a' Praefatióbúl kellene a' Biographiába valót kiszedni, leírni és nekem elküldeni. De¹⁸¹¹ én ezenkívül Főtiszt. Andujar Szepesi Kanonok Urat akarom Mélt. Paintner Püspök által megszólíttatni, hogy Pyrkernek¹⁸¹² Szepesi Főpásztori hivatalyában ne talán végbe ment *nevezetesebb* tetteiről¹⁸¹³ hiteles tudósításokat küldgjön.

Mély tisztelem mellett szívesen csókolom Méltóságos V. Püspöknek és¹⁸¹⁴ Főtiszt. Hornyik K. Úrnak kezeit, ölelem, csókolom, tisztelem, Főtiszt. Kis Ferencz, Külley, Vajky, Kolosvári, kinek szép prédikációit, melyeknek felséges hírét hallom, szent buzgóságból irigylem, Smodics, Lekovics, Spiritualis Kanonok,¹⁸¹⁵ utánnok pedig Balassa Urat, és¹⁸¹⁶ a' Professor Urakot, Fliszárt, Sámson cum reliquis cunctis, vén Exszerzetes Fraterjaimmal együtt. – Hát Zsoltárok nem kellene e' már? Főtisztelendő Vajky Úrnak küldök majd új esztendőre egy pogány Zsoltárt.¹⁸¹⁷ Ossitzkyék szívesen csókollyák Kedves Barátom Uramnak kezeit, én pedig homlokát, sedem sapientiae, szívét, sedem humanitatis, szemét, fenestras animae, szép lelkét és vagyok etc.

Ossitzkynét úgy felbízta Barátom Uram irántam, hogy minden lépésemnél dajka vesszejével van mellettem. De gyomromot, Istennek hála' jobbacskán is érzem. Csak tartós legyen!

**164. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. november 22.**

Percepi 25 9br

Respondi ad hanc et sequent de dato 22. scriptum
die 30. 9br.¹⁸¹⁸

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

A' mi szeretett Barátunk frissen van: hála' Isten! erre mutatnak az utolsó gazdag leveleiben a' helyes tanácsok, az eleven gondolatok, a' nyájaskodások, a' fáradhatatlan munkásság. Hogy az Ékesenszólásról való Tanácskozások az első kötetből kirekeszteni, éppen nem volt szándékom, a' sietségből, mellyel azt a' Censurára visszaküldöttem, elgondolhatta Kedves Uram Bátyám; sőt ugyanazért minél hamarább, még pedig a' hiteles alkalmatosság híjjával, a' Postánn ismét haza várom: mert a' sor a' nyomtató műhelyben a' jövő héten minden bizonnyal reá kerül. A' rágalmazás valamint az erős lelkekenn

¹⁸¹¹ [Meg van-e Veszprémbe? Ha megvolna, csak a' Praefatióból kellene a' Biographiába valót kiszedni, leírni és nekem elküldeni.] De [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸¹² hogy [Pyrkernek] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸¹³ tetteiről <engemet>

¹⁸¹⁴ csókolom [Méltóságos V. Püspöknek és] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸¹⁵ Kanonok, <.>

¹⁸¹⁶ pedig [Balassa Urat, és] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸¹⁷ Zsoltárt. <.>

¹⁸¹⁸ Percepi 25 9br Respondi ad hanc et sequent de dato 22. scriptum die <29.> 30. 9br. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

nem diadalmaskodik; úgy Kulcsárnak öszve vissza való éretlen firkálása engemet útambúl ki nem tántorít. A' Velencei Patriarcha biographiájának különösen örülök; azt ellenben, hogy azon Könyv, melyet abban segédül kellene venni könyvtárainkban fel nem találhatik, nagyon sajnálom: annyival is inkább, hogy vele sem késhetünk; mert az első kötetnek nyomtatását Januárius' közepéig szükségképen el kell végeztetnem; mire való nézve kérem Kedves Uram Bátyámat, hogy azt elvégezvén egy úttal csak revidéáltassa, 's küldgye meg.

A' Tunisiás Attyának keresztény Mythologiájánn már tegnap derekasan vetekedtünk. Egy állítása iránt még meg nem alkhattunk. Én az ártatlanul tudatlan lelkeknek örömet engedek jobbúlást, 's a' *Hades*ből a' Boldogok lakhelyébe való költözködést a' Mythológiában; de tudgya Uram Bátyám, hogy valamilyen következetes, szinte olyan bokros az orthodoxia; a' minn megállapodunk, rövid üdő múlva tudtára adom. Az iránt azonban, bizonyosnak teszem Kedves Uram Bátyámat, hogy a' Biographiát az első, a' Tunisiás Recenzióját pedig a' második kötetben okvetlen kiadom. Hogy e' szép műdarab, Chateaubriand szemponytábúl vetetvén fel, ha Milton' Elveszett Paradicsomának, 's Klopstock Messiásának elejébe nem is, de melléje bizonyosan oda illik annak erősítésére: hogy a' kereszt. Hit a' Poezist nem csak meg nem rongálta, hanem felségesebb szépségekkel ruházta fel – kétséget sem szenved.

Kellő Zsoltár? – annyi, mint kérdezni: Lyeánka kellő rózsza a' koszorúdba? vagy: kellő gyöngy a' nyakadra? – midőn még a' Noë bárkájának Kulcsárja is a' többek között a' Zsoltároknak próbafordításit is figyelmetességre méltóknak hirdeti Tudósításaiában. Többet mit felellyek a' kérdésre?

Nem kisebb gyönyörködéssel hallok majd Nagy Péntekenn, 's Szombatonn amaz Éneket is az Úr' Koporsójánál, mely Kedves Uram Bátyámnak szép lelkében akkor fogantatott, mikor fél lábát a' koporsóban lenni képzelte.

Azok a' kikiről Uram Bátyám levelében barátságosan, 's szíves tisztelettel emlékezett, valamennyien viszontag tisztelik, ezer áldást¹⁸¹⁹ ohajtanak; a' mellyek¹⁸²⁰ öszvevéve megmeg egy ezred részét sem teszik annak, melly¹⁸²¹ az én szívemből ömledez, a' ki Osziczkyékat különösen tisztelvén, még élek maradok

Kedves Uram Bátyámnak

Veszprémben

Nov. 22dikénn 1820.

változhatatlan tisztelője
's barátja Horváth mk

Sághy Barátunkat ezerszer ölelem 's csókolom, kérvén, hogy az Ékesenszóllásrúl való Tanácskozást, minél előbb csak adgya postára; hogy a' nyomtatás meg ne akadgyon.

¹⁸¹⁹ áldásb<...> [Átírással javítva.]

¹⁸²⁰ mellyek<et>

¹⁸²¹ melly <szív>

**165. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. november 25.**

Percepi 29. 9br.

Ad hunc et priorem de dato 22. scriptum
respondi 30. 9br.¹⁸²²

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Az egyházi törvényhozó test bölcsességének megmutatására az intézetek' 's főbb parancsolatok' foglalattjának feltagolását a' közönséges tekinteteknél sikeresebbnek találván; nevezetesen, hogy azon parancsolatnak: „*Misé t böcsületesen hallgass*” arányos 's célkövető voltát – az istenességnek, és erkölcsösségnek táplálására az *Actiónak* szívérzenyítő környűállásibúl mintegy szemléltethessem,¹⁸²³ a' következő Francia¹⁸²⁴ verseknek megmagyarítására¹⁸²⁵ elmellőzhetetlen szükségem támadott.

„O moment solemnel! Ce peuple prosterné,
Ce temple dont la mousse a couvert les portiques,
Ses vieux murs, son jour sombre et ses vitreaux gothiques.
Cette lampe d'airain, qui dans l' antiquité,
Symbole du Soleil et de l'éternité,
Luit devant le¹⁸²⁶ Très-Haut, jour et nuit suspendue;
La majesté d' un Dieu parmi nous descendue,
Les pleurs, le vœux, l'encens, qui montent vers l'autel
Et de jeunes beautés, qui sous l'oeil maternel
Adoucissent encor pa leur voix innocente
De la religion la pompe attendrissante;
Cet orgue, qui se tait, ce silence pieux,
L' invisible union de la terre et des cieux
Tout enflamme, agrandit, emeut l' homme sensible;
Il croit avoir franchi ce monde inaccenssible
Ou sur des harpes d'or l'immortel Seraphin,
Au pied de Jehovah, chante l'hymne sans fin.
Alors de toutes parts un Dieu se fait entendre;
Il se cache au savant, se révèle au coeur tendre:
Il doit moins se prouver, qu'il ne doit se sentir.”

¹⁸²² Percepi 29. 9br. Ad hunc et priorem de dato 22. scriptum respondi 30. 9br. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

¹⁸²³ szemlélte[...] [Átírással javítva.]

¹⁸²⁴ francia [Átírással javítva.]

¹⁸²⁵ [...]sára [Átírással javítva.]

¹⁸²⁶ le<s>

De la Harpe ezeket a „*legszebb hús versek* nevezi, a *francia nyelvben*,” mely pártatlan ítéletéhez az egyébaránt sanyarú Műbírónak, tán nem csalatkozom, ha még azt is hozzá adom: hogy azokat a környülállásokat, melyek az új Szövetség’ Áldozattyának felséges voltát az érzékenyítésig emelik, a leggondosabb pontossággal festi.

Ragadgyon ki Kedves Uram Bátyám ebbéli szükségemből is, ammint egyébkor is,¹⁸²⁷ az Isten áldgya meg érette! hüven ’s szívesen megcselekedte. De félre a’ tollal – Schwaiger Posonyi könyváros jó! Éppen jókor; ösméretesé az Úr előtt Hanthallernek ily homlokírású munkája: Recensus Diplomatico-Genealogicus Archivi Campililiensis ’s a’ t. ? Nem csak ösméretes, hanem éppen velem is van. Derekasán! hát mi az árra? Már a’ Zirczi Apátur elfoglalta. Tehát csak azt engedgye meg az Úr, hogy átnézhessem; ’s a’ mit benne¹⁸²⁸ czélomra szükségesnek találok, magamnak hamarjában kiíráthassam;¹⁸²⁹ – szívesen udvarlok. A’ könyvet elhozza; én átnézem; de az Előbeszédnél egyebet benne nem találtam, a’ mit Pyrker’ Patriarchának biographiájában hasznolhatnánk: azt tehát töstént leiratván ím! ide foglalom. Azonban e’ kis darabban is szép vonásait láthatni a’ közjó és a’ Tudományok’ szeretetének, melyek lelkemben ama’ régi ohajtást megmeg felelevenítették: vajha a’ Káptalanok, Szerzetek, kiknek kezénél Archivumok vannak, a’ régi írásokkal ugyanazt cselekednék! Mennyi datumok jönnének elő, melyek honi ’s egyházi¹⁸³⁰ történeteinket megvilágosítanák!

Az Egyházi Értekezéseknek második eszt.beli járattyából már a’ hatodik árkust nyomtattyák, ’s innen át fogja látni Kedves Uram Bátyám, hogy az Ékesenszóllásról való Tanácskozásokra már a’ jövő héten szükségem lessz, hogy a’ munka folyton folyhasson; azért mihelyt a’ censúra¹⁸³¹ alúl kikerül töstént¹⁸³² postára kell adni; két hét múlva pedig a’ biographiára is. – Csókolom Kedves Uram Bátyámat az¹⁸³³ Osziczkyékat pedig mivel az Asszonyságnál fellyebb¹⁸³⁴ nem mehetek tisztelem ’s változhatatlanul maradok

Veszprémben¹⁸³⁵ Nov. 25dikénn 1820.

igaz, szíves tisztelője
baráttya Horváth mk

¹⁸²⁷ egyébkor |is| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸²⁸ mit |benne| [Betoldás a lap szélén.]

¹⁸²⁹ ki[i]ráthassam [em.]

¹⁸³⁰ egyhá[.]i [Átírással javítva.]

¹⁸³¹ censúra [Átírással javítva.]

¹⁸³² postént [Átírással javítva.]

¹⁸³³ rz [Átírással javítva.]

¹⁸³⁴ [...]yebb [Átírással javítva.]

¹⁸³⁵ [...]szprémben [Átírással javítva.]

166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. november 30.

Die 30. 9br respondi ad duas epistolas Veszprimio de dato
 22. et 25. ad me scriptas Reverendissimo Domino Horváth.

Első böcsös Levelére de dato 22. 9br nem feleltem mindgyárt, mivel a' postanapig nem tudhattam meg, mit végzett a' Censurával Sághy Barátunk. Ez tegnap nállam lévén, hírül hozta nekem, hogy mind a' Biographiát, mind az Egyházi Ékesenszöllást az öreg Úr Trnka helybenhagyta,¹⁸³⁶ és hogy mind a' két írás már a' postára die 26. 9br fel is adatott. Én azonkívül Főtiszt. Úrnak első levele szerint egy másikat vártam a' Tuniziásnak Mythológiájáról. E' másik levél eljött ugyan, de nem a' Mythológiával, hanem Pyrker' Praefatiójával, melynek kinyomozása Főtiszt. Úrnak fáradhatatlan iparkodását és nemes buzgóságát bizonyította, és a' Francia versekkel, melyek szívemet egészen megbájolták. Óh! Édesem! Szinte az ilyen műdarabok, melyek az embert a' jóra nem bottal, nem harsogó trombitaszóval unszollják, hanem kegyesen és szelíden érzékenyítik, éppen az ilyen műdarabok mondám, mellyekell¹⁸³⁷ legörömbestebb foglalatoskodok, kivált ha még azt is tudom hozzá, hogy az én Kedves Barátomnak vele örömet szerzek.

A' Praefatiónak, mellyet Magyarra fordítok,¹⁸³⁸ majd csak akkor veszem hasznát, mikor a' Tuniziást recenseálok. Pyrkert ide várjuk új esztendőre: vele tehát magával¹⁸³⁹ a' Campoliliumi dolgokról, kivált a' mennyire a' Publicumot és a' Familiákat illeti, bővebben értekezek. A' mit a' Tuniziásban uralkodó Mythológiáról a' Biográphiában mondok, hogy a' *Ker. Epopoejára Miltonénál és Klopstockénál sokkal alkalmatosabbnak látszik*, meg ne ütközzön Főtiszt. Úr, azt gondolván,¹⁸⁴⁰ mintha én e' szókkal a' Veszprémi Censuárnak ítéletét akarnám megelőzni. Nem! valóban tellyességgel nem! Meg fogom én azt talán a' meglegedésig¹⁸⁴¹ bizonyítani, hogy praescindendo a theologícis, az ortodoxiának minden sérelme nélkül lehet az ilyen Mythológiával a' Poétának élni, csak azt ne vítassa, hogy sikeressége in sensu sive theologico sive physico a' Szent Írásban fundáltatik. Az egész dolgot én így veszem. A' mostani Epopoeják nem a' köz népnek valók, mint a' régiek. A' Tudós emberek pedig, mikor az Epopoejában olvassák, hogy Mahomed, Attila, Hannibal, Caesar, Nagy Károly, Pipin, István, László 's a' t. kiket a' Poéta Biográphiáikból characterizál, a' hadi vezéreknek ezt vagy amaszt sugarolják, sőt a' vezérek által még a' köz emberekre is kiterjesztetik, igen természetesen veszik e' personificatiót a' helyett, hogy a' hadi vezérek a' sugarlott dolgokat az említett régi híres férjfiaknak tetteiből, characterükből vagy még elkövetett hadi hibáikból is a' Históriának olvasása által, vagy a' kéziről kézre leérkezett hagyományokból¹⁸⁴² tanulták,

¹⁸³⁶ helybenhagyta, <.>

¹⁸³⁷ mondám, mellyek[...] [Átírással javítva.]

¹⁸³⁸ Praefatiónak [mellyet Magyarra fordítok,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸³⁹ esztendőre: <...> vele tehát [magával] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁴⁰ Úr, <mintha én ezek> [azt gondolván]

¹⁸⁴¹ azt <világosan> [talán a' meglegedésig] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁴² által, [vagy a' <ha> kéziről kézre leérkezett hagyományokból] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

és az ütközeteknek alkalmatosságával eszekbe juttattyák. Lehet e' szerint az efféle Lelkekkel, mellyek a' Históriában lerajzolt képeikben és tetteikben még most is velünk társalkodnak, és így némünémű értelemben nekünk meg is jelenhetnek,¹⁸⁴³ tanácskozásokat és villongásokat is tartani az epopoejában, a' nélkül, hogy a' tudós Olvasó az ilyen personificatiókban megütközzön, mellyek inkább még gyönyörködtetik is. Az imént megnevezett Lelkekhez egész népeket is függeszthet a' Poéta, mellyek ököket mint lelkek még most is követik, mivel hajdan mint seregek követték 's a' t.¹⁸⁴⁴ De se abba ne ereszkedgyen soha, honnan jöttek a' levegőbe, igazán physice¹⁸⁴⁵ repdesneké a' levegőben vagy csak a' mi képzésünkben? se abba, hogy mi lessz belőlök? kívált úgy, hogy irántok való vélekedéseit a' Szent Írásból vitassa 's a' t. Chateaubriandal sem elégszek én meg tellyesen: czéllya jó, szép, és igaz: de úttjai némellykor tekervényesek.

A' Zsoltárok Főtiszt. Barátom Uramnak olly kedvező invitátiójára a' jövő holnapnak közepe felé útra indulnak majd egy csoportban Veszprémi¹⁸⁴⁶ Dajkáihoz. Nagy Pénteket csak a' *Super flumina* Zsoltárnak Musikája¹⁸⁴⁷ után veszem elő. Nem tudom, mit csinál vele *Sailer*. Késedelmessége miatt talán a' Nagy Pénteki Rhapsodiákkal másához folyamodok. E' napokban meghalt Pestenn egy derék musikaszerző, *Tucsek*, ki magának egy halhatatlan böcsű Requiemet szerzett. *Liberája* már¹⁸⁴⁸ az előtt olly nagy divatra emelkedett, hogy Motzárt Requiemje után még Bécsben is mindenütt hallatik. A' Requiemet az özveggye el akarná adni, ha jól megfizetnék neki. De van még egy musikus szerző¹⁸⁴⁹ Pestenn és nekem jó ösmerősöm, a' ki *Sailert* kipótollya, ha ez elhagy.

Tiszt. Tanhoffer Atyának, kérem, üzennye meg Főtiszt. Úr, hogy Pensiójának argumentuma Bécsből már ide megérkezett. *Solita Paulinorum Pensio*. Ez pedig, úgy látszik, hogy már az elagott Atyák' számára 500 f. Az én argumentumom még el nem jött. Isten neki! Patientia, baráttáncz! Tisztelem, csókolom mindnyájokat, kik Veszprémbe rólam emlékezni szeretnek. Ossitzkyék szíves tiszteletekkel mellett köszönik a' róllok való barátságos megemlékezést. Az Asszony, mivel Főtisztelendő Úr *fellyebb nem mehet*, méllyen lekukorodik, és Barátom Uramnak kezét csókolja. Ezek saját szavai. Fliszár Barátomnak sokat *kell csúklani*, mivel nagyon emlegettyük. Illyenkor Ossitzky azután *Sámsonnal* dobban beszédünkbe. Főtiszt. Hornyik Úrnak kezeit csókolom az én kedves, elfelejthetetlen szivességű¹⁸⁵⁰ Mezei Egeremet pedig szívesen ölelem és csókolom; úgy szinte Kedves Barátom Uramot is, kinek még élek, meg nem szünök lenni igaz és háladatos tisztelője.

¹⁸⁴³ társalkodnak, [és így némünémű értelemben nekünk meg is jelenhetnek,] <még> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁴⁴ követik, [mivel hajdan mint seregek követték 's a' t.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁴⁵ igazán [physice] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁴⁶ Veszprémi <...>

¹⁸⁴⁷ Zsoltár <nak a> [nak Musikája] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁴⁸ már <eddi>

¹⁸⁴⁹ egy [musikus szerző] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁵⁰ elfelejthetetlen [szivességű] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

**167. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. december 3.**

3. Decemb.

Főtiszt. Horváth Úrhoz.

Ihol megmeg itt van és alkalmatlankodik az öreg Hárfás. De olly okos ám! hogy minekelőtte kérését előterjessze, új műdarabocskáját mutattya be.¹⁸⁵¹ Fordítottam én a' Franczia verseket az Actiórúl *szorosán*; de elolvastván, azt gondoltam, hogy szalmát rágok. Nem volt benne Magyar vér. Tudván tehát e' fordításnak nemes és felséges czéllját, úgy adtam belé Magyar lelket, ammint itt fekszik. Kívánom, hogy Főtisztelendő Úr előtt nem különben, mint egyéb Jóakaróim előtt helybenhagyást lellyen.¹⁸⁵²

Főtisztelendő Barátom Uramnak eme' szavai utolsó levelében Pyrkerrül: „*Azonban e' kis darabban is*”¹⁸⁵³ (a' Partriarcha' Előbeszédgyében Hanthaller' könyve' elejébe: Recensus Diplomatico-Genealogicus etc) *szép vonásait láthatni a' köz jó és a' Tudományok' szeretetének, melyek lelkemben ama' régi ohajtást megmeg felelevenítették: vajha a' Káptalanok, Szerzetek, kiknek kezénél Archivumok vannak, a' régi Írásokkal ugyanazt cselekednék! Mennyi Dátumok jönnének elő, melyek honi' egyházi történeteinket megvilágosítanák;*” e' szavak, mondom, énbennem is felébresztették ama' gondolatot, hogy Főtiszt. Dréta Apátur¹⁸⁵⁴ Úrtúl kérjük meg¹⁸⁵⁵ copiáját Hanthaller' Introductiójának, melyre Pyrker Előbeszédgyében¹⁸⁵⁶ eme' szókkal igazította az Olvasót: quam viam, quemque ordinem ac methodum in recensendis archivi nostri documentis Author sit prosecutus, praefatione sive praevia introductione proxime adjuncta suggerit; hunc proinde, antequam (Lector!) explicueris librum, a te cura et sensu perlegi lectumque memori mente servari cum eodem Authore moneo atque obsecro. Ezen Introductiót, ha talán¹⁸⁵⁷ két vagy három árkusból állana is, minden bizonnyal örömet leíratnya számunkra a' Zirczy Apátúr annyival is inkább, mivel nem csak a' köz jónak előmozdítására, hanem szent Szerzetének dücsösségére is fog válni, ha én a' Veszprémi Értekezések' számára nem csak Kedves Barátom Uramnak nemes ohajtásait az Archivumoknak nyilvánvaló közlése iránt, hanem azonnkivül e' *közlésnek módgyát* is a Magyar Egyházi világ' elejébe terjesztem; a' mit még a' Tuniziásnak recensiója előtt akarok végbe vinni, mikor majd Pyrkernek Szepesi Főpásztorságárúl kezemhez veszem. Főtisztel. Andujár Apátur és Kanonok Úrtúl a' szükséges Dátumokat. A' Zirczi Apaturt sürgetni kell, kinek ne sajnállya Főtisztelendő Barátom Uram az én tiszteletemet is¹⁸⁵⁸ jelenteni.¹⁸⁵⁹

¹⁸⁵¹ <be>mutattya |be.| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸⁵² czéllját, <mint> úgy <tettem Magya> adtam belé Magyar lelket, ammint itt fekszik. Kívánom, hogy Főtisztelendő Úr előtt nem különben, mint egyéb <Kedves Drága Barátim> [Jóakaróim] előtt helybenhagyást lellyen. [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁵³ *darabban* |is| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸⁵⁴ Apátúr [Az ékezet áthúzva.]

¹⁸⁵⁵ meg <Hantha>

¹⁸⁵⁶ Előbeszédgyében <ime>

¹⁸⁵⁷ talán <h>

¹⁸⁵⁸ is <meg>jelenteni

¹⁸⁵⁹ <5. Decemb>

**168. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. december 6.**

Kedves Uram Bátyám!

A' Revisióra felküldött írások, *Pyrker* Pátriárcha biographiája, a' Franczia versek, mind megérkeztek; sőt az Ékesen szóllásnak folytatását már nyomtatás alá is adtam: illykép Kedves Uram Bátyám a' terhet nyakárúl lerázván a' háladatosság' bilincset az én szívemre tette, melyet¹⁸⁶⁰ én holtomig szívesen is viselek. – A' kereszt. Mythologia iránt, avagy a' Tuniziás Szerzőjének Gépelyezete iránt, Kis Fer. Kanonok Urnak vélekedését ide rekesztem; mondtam, hogy az orthodoxiának lessz némű némű kifogása ellene. A' *Recensus Campililiensis* még kezemnél vagyom, 's Kedves Uram Bátyámnak kérésére a' Bevezetést leiratom, hogy új plánumát az Archivumok haszonvételéről ki-dolgozhassa. Én még minek előtte az Egyházi hatalomnak tekintetéről elvégeztem volna értekezésemet, szükségesnek találtam, hogy az Egyházi Magyar Literaturának 1820dik esztbeli állapotját mindgyárt az első kötetben megösmertessem; mely czélbúl a' következőkből gyaníhattya Kedves Uram Bátyám: „Számba számba vévén az¹⁸⁶¹ 1820dik eszt.béli egyházi Magyar könyvgyűjteményemet, azt – a' sok jeles 's tudós férfiakhoz,¹⁸⁶² 's a' Theologiának öregb, kisebb ágaihoz képest olly csekélynek találtam, hogy ezen esztendő az Egyházi Magyar Literaturára nézve mind az eredeti, mind a' fordított munkákból, majd nem terméketlennék bátorodom mondani. E' terméketlenségnek okát más ám másutt keresse, én leginkább a' Tudományos Magy.¹⁸⁶³ Szókönyvnek nem létében találok. A' mesterséges szavak tudni illik mind ekkorig sem tökéletesen megmagyarítva, sem elhatározva nem lévén, a' tudós munkálkodás ezer meg ezer bajjal jár, úgy hogy azzal a' legbuzgóbb ügyekezeti¹⁸⁶⁴ sokáig kénytelen küszködni: innen sok derék 's tudós férfiú, kétség kívül a' sanyarú műbírók szófodorgatásitúl félvén, sem hogy idomatlan készüllettel¹⁸⁶⁵ álljon ki a' tudományoknak virágzó mezejére, inkább a' tollát leteszi, vagy éppen kezébe¹⁸⁶⁶ sem veszi 's a' t. – Ezen rajzolatot már a' Pedagogiáig el is vittem.”¹⁸⁶⁷

Munkálkodásomról ekképen számot adván meg meg egy darabot kell ide iktatnom *Voltaire'* munkáiból, mely Uram Bátyám tolla alá kívánczik, a' hűveknek az Úr' vacsorájához való járulásárául. Én úgy gondolkodok, hogy a' Vallásgúnyolók előtt az ilyen auctoritás többet nyom a' legtudósbb Szent Atyák' tekinteténél: szükséges tehát, hogy őket tulajdon bálványainknak oraculumáiból czáfolyjuk, ha szerét tehettük. „Da erscheinen Männer (gondolom az Egyházi férfiakat, a' Szentségosztogatókat érti) deren Ansehen nicht verdächtig ist. Da sind Menschen, welche Gott – bey einer Cerimonie

¹⁸⁶⁰ <...>mellyet

¹⁸⁶¹ vévén [az] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸⁶² férfiakhoz, <...>

¹⁸⁶³ Tudományos [Magy.] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸⁶⁴ is <...>

¹⁸⁶⁵ készüllettel <...>

¹⁸⁶⁶ éppen <...> [kezébe] [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁸⁶⁷ vittem. ["] [em.]

die wahrhaft erhaben ist, bey dem Glanze von Tausend Wachskerzen (kevesebb is elég, mert a'¹⁸⁶⁸ falunn sincs annyi) nach einem Tonspiel, welches sie am Fusse eines mit Gold bedeckten Altars bezauberte, – in sich aufnehmen. Die Einbildungskraft ist gleichsam unters Joch gebracht, die Seele erweicht und mächtig ergriffen; man athmet kaum, man ist von jedem irdischen Gut entfesselt, man vereinigt sich mit Gott, und Er hat sich mit unserm Fleische und Blute vereinigt. Wer würde es wagen, nach allem diesen ein Verbrechen zu begehen? – Wer könnte es nur¹⁸⁶⁹ einmal denken, sündigen zu wollen! Man kann sich unmöglich ein Geheimniss vorstellen, welches die Menschen stärker in den Banden der Tugend erhielte.” A' festés poétai, úgy vélekedek¹⁸⁷⁰ tehát, hogy az¹⁸⁷¹ bátor prosában is mindenkor érzékenyít; a' bajnoki módra mérsékelt¹⁸⁷² lépés mindazonáltal az erejét neveli; de ezt Uram Bátyámra hagyom. A' Primás exemplárja még itt van, 's azt mihelyt hiteles alkalmatosságom akad Uram Bátyámhoz útasítom. Mindnyájoktól ezer meg ezer áldást 's tiszteletet a' szép versekért; tőlem pedig – ki Osziczkieket és Sághy Barátunkat tisztelem – valamennyinél több áldást, tiszteletet, 's csókokat, mellyekkel vagyok

Veszprémben Dec. 6dikánn 1820.

igaz 's változhatatlan baráttya
Horváth mk

**169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek
h. n., 1820. december 6.**

Ama' Gyönyörű fordításban meg küldött műdarabocskából ösmerem én csak Tunissziást, noha egyéb aránt látnom szerencsém volt, de az olvasásra üdöm nem. – Csak a' Weszprimi forrásokból iddogálván, 's Pindustól távul esvén, a' költői Titkokba avatva nem vagyok, 's ennél fogva a' Méltóságos Szerzőnek műdarabocskájában elő adott rajzolvánnyáról, ítéletemet költői tekintetben, ön magamnak tartom, 's inkább a' többi kérdéseket kívánom érinteni.

Minthogy e' folyóírásban eredeti képzete szerint csak a' Szent, és az Egyházi Poësis foglalhat helyet, a' Tunissziásrúl való Értekezés, hanem ha bővebb példa képen hozattatik egyedül fel, a' Szerző életének le írásában jelenhetne leg alkalmasabban meg. Egyéb ágaiba a' Poëticanak mint folyon be a' keresztény religio? Ugy vélem a' Lelki pásztoroknak mint olyanoknak hasznára nem tartozik, 's pedig Uram Bátyám nem kétlem e' pontból vizsgálódnék. A' mi tovább magát a' tárgyat közelebbről illeti hogy hosszas ne legyenek[.]

Mig csak a' képekről vagyon a' szó, ha Szent is a' költő, a' vagy keresztény, azokban a' repkedő elmének, kivált ha még teremő is, sok szabad, hogy az érzékenítése mellett a' dolognak, a' fellengzők által lépje, 's mint egy Szent borzadás közben ragadja tárgyá-

¹⁸⁶⁸ mert [a'] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸⁶⁹ n[...] [Átírással javítva.]

¹⁸⁷⁰ [véle|...]ek [Átírással javítva. Betoldás a sor fölött.]

¹⁸⁷¹ hogy [az] [Betoldás a lap szélén.]

¹⁸⁷² mód[.]a [...]ékeltt [Átírással javítva.]

hoz a' szívet, innét annyi mérész képek a' Sz. költőknél, kivált Ezekielnél, és Habakuknál, hogy Moysést, Ióbot, 's az Apostolyticust ne említsem; valamint szinte personificatiokat se, mellyel tele vannak mind a Szent, mind pedig egyéb Poéták. De – más-kép van a' dolog a' vitatásokkal, vagy csak a' pusztá állításokkal is, mellyek ha az orthodoxyának ellenébe ütnek, nem Catholicus tollra valók, 's még azzal se menthetők hogy Tudósoknak íratnak, mert a' gyengébbek se akarnák magukat a' tudatlanság' bélyegénél fogva az illyes Darabok' olvasásától el rezzenteni. – A' Világ tapasztalásától vissza lépnünk üdőtlen volna. – A' leg régíbb költőknek nem kétlem, valamint Homerusnak is Epopojáik csak Mythusokkal kénálkoztak, de igen hamar, a' Csalóka titkos érzésnél fogva Theológiára változván, magára a' józan ész' maximáira akkora homályt borítottak, hogy azt Krisztusig a' leg józanabb Filosofusoknak egész táborá is csak szűr-kültre se bírhatná.

Tünhetnek tehát békémme elő Canna; Rubicon, Catalon, Marathon. Leuctra, Arbéla, 's több effélék Vézéri az őket seregesen követő Vitézek' lelkeikkel, – társalkodhatnak velünk Historiai képeikben, – tanácsolynak – villongjanak – maradjon a' föld közepi üreg – álljon Hádések – népesítették az érzéshaladó Tér– . Sőt ha úgy tetszik, (a' miről ugyan e' kinyilatkoztatás halgat, de a' Philosophia, a' szakadatlanul egymásba csatlott testi világban nyilvánosság példáját látván a' lelkekre nézve se ellenez) allittasának elő, annak félelme nélkül hogy léleklátóknak tartassunk az emberi lelket Gradi-csonként haladó lelkek szinte az angyali karokig; ha mind ezek, 's illyenek czélarányos tollból folynak, kitelik az igen magaszt, 's alacsonyt ölelő üreg – talpra állá a' gépelyezet – 's a' tudós'bakban érzékeny öröm serkedez, a' közép rendben pedig, a' pór nép számba se jöhetvén, leg fellyebb egy bájoló ámulás keletkezik.

De bezzeg az állítások, mellyek eránt Uram Batyám noha a' Fő Poéták sorában tündöklök, levelében bölcsen értekeznek. Ezek mondám a' mint a' Mélt. Szerző Műdara-bocskájában ki jelentetnek, leg alább az én ítéletem szerént se a' gépelyezethez nem tartoznak, se a' Poëzis Országába való könnyebb átt ereszkedest nem segítik; a' mi pedig több az orthodoxyába való csapástól nem mentethetnek eléggé.

1o Azzal ugyan keveset gondolok ha a' Mélt. Szerző a' Zsidó Poéták gondolkodása szerént minden meg holtak lelkeit Krisztus feltámadásáig azon egy Zsidó Hádésekbe seregelteti is öszve, tsak a'¹⁸⁷³ különös itéletben el határozott sorsukat ne változtassa.

2o Azon lelkeknek kiszabadulásáról, kiknek a' végső veszély ki vagyon szabva, állítólag szollani az orthodoxya nem engedi, mert azon kívül hogy ezen állítás maga magát le rontya, se az Isten változhatatlanságával se a'¹⁸⁷⁴ Sz. Lukácsnál említett le ronthatatlan választék fallal meg nem egyentethető, sem pedig a' hitnek azon nyilvánosság tanításával, hogy ez élet után tsak a' fizetésnek, nem pedig a' javúlhatásnak vagyon helye, bár melly elmésen fejezzé is ki a' Mélt. Szerző e pontban annak uttyát és modgyát. Ha pedig az elesett Angyalokról szöllünk, az ezek szabadulhatásáról való allítás, minden kétség kívül az Origenismussal rokony tanítás. A' mi e' pontban az orthodoxya sérelme nélkül mondhatunk. Az: ha az utolsó ítélet napja után nekik kiszabott végveszélyt,

¹⁸⁷³ a'|<z>

¹⁸⁷⁴ a' <vála>

non ad pœnam damniri a' mit már szenvednek, hanem *ad pœnam in completam in perpetuum subtinendam*¹⁸⁷⁵ határozzuk.

3. A' vétketlen tudatlanság maga kárhozatot nem okoz. Az Úr ezek' üdvözülhetése modgyát magának tartotta; nekünk tudni elég, hogy a' halál pertzenete minden érdekelhetőséget mind jobbra, mind balra vég képen el zár.

4. Ha a' nemátalkodott nemkeresztényeknek erkölcsi rideg cselekedetökről vagy on a' szó, ki fogja józan ésszel minnyáját kárhozatosnak állítani? de ha a' hitet, mely az igazulásnak fundamentuma, vesszük tekintetbe, minthogy ez az említettekben egyenesen az üdvösség uttya eránt való indifferentiából ered, kinek füleibe nem zeng Üdvözítőnk' ama' mondása: *prædicare* – – *qui non credidire condemnabitur*? – Az ilyenekben ama' titkos érzemény, csak a' gyarló könyörületességnek, a' képzelődés országába tartozó szülöttje lehet. *Viæ meæ non viæ vestræ nec cogitationis meæ cogitationes vestræ.*

Ezekből az az üdvösséges tanúság, hogy a' műdarabocská úgy a' mint az Archivba adatott, 's Uram Bátyámnak bájoló tollával magyarra fordíttatott, noha egy fellengző elmét árul el, a' Mélt. Szerző' nevének¹⁸⁷⁶ szeplője nélkül az Értekezésekben meg nem jelenhetik. A' mi pedig a' Tunissziást illeti, nem kételkedem hogy a' recensio annak gyöngyeit méltó fényben mutatván, a' Mélt. Szerzőnek iramlásait vagy magyarázza, vagy illő leplelvel takargattyá, de az igazságtúl távozni soha se fog – azonban soha én rokának berket, – soha agg lantosnak Cottát – – hanem vagyok holtig

Uram Bátyámnak igaz tisztelője 's

Baráttya K. F. mp.¹⁸⁷⁷

170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820 december 6. és december 17. között]

7.) Főtiszt. Horváth Apáturnak.

Itt ám Szent János' ünnepe, itt az új esztendő! és imel levelem által én is¹⁸⁷⁸ megjelenek Kedves Drága Barátom Uramnál, kinek hosszú életet, állandó egészséget, minden testi lelki áldást, és elkezdett Egyházi gyönyörű 's mind¹⁸⁷⁹ az Isten, mind az emberek előtt¹⁸⁸⁰ nagy érdemű ügykezetéhez erőt, békességes türést, fáradhatatlan buzgóságot kívánok¹⁸⁸¹. Ezeket kívánnyák igaz szívből Ossitzkyék is gyermekeikkel együtt, kik Főtisztelendő Úrnak kezét csókolván, velem együtt indúlatos esdekléssel kérik, hogy házunkot szívességével, barátságával ezentúl is boldogítani méltóztasson.

Utolsó leveléből Főtisztelendő Úrnak de dato 6. Decemb. örömmel értettem, hogy a' *Recensusbúl Hanthaller Introductióját* leíratyta: de ehhez még ama' kérésemet is füg-

¹⁸⁷⁵ *in<...> |completam in perpetuum subtinendam|* [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸⁷⁶ *Szerző<nek>|'* | **nevének**

¹⁸⁷⁷ Kiss Ferenc [Nem autográf ceruzás megjegyzés az aláírás alatt.]

¹⁸⁷⁸ *is <is>*

¹⁸⁷⁹ *mind<en>*

¹⁸⁸⁰ *előtt <a>*

¹⁸⁸¹ *buzgóságot |kívánok|* [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

gesztem, hogy Kedves Barátom Uram ne sajnállya gondolatit vélem közleni, mikép volna legjobb a' Magyar Káptalanokat és Szerzeteket a' hasonló ügyekre gerjeszteni? és ha nem kellene-e valamit Hanthaller' Plánumából a' Magyarokra nézve megjobbítani? Ezekben Főtisztelendő Úr járatosabb ám, mint én, és így¹⁸⁸² vezető karjáért nagyon esedezek. A' Magyar Egyházi Literatúráról elolvastattya majd magának szegény Trenka Sággy Barátunk által az Írást; mert főfolyási mind szemeit, mind még füleit is nagyon elfogták.¹⁸⁸³ Haj! be megérzettem én is a' Lexiconnak szükségét, mellyből ime! megint ragasztok ide egy Terniót, hét Zsoltárral. Ámde hát mi történt eddig Schmidtnek megmagyarított Logicabéli Lexiconnyával? mi a' Lexiconunknak II. Szakasszából elküldött Terniókkal? mellynek első felénn már átestem? Ezekről a' hosszas hallgatás nem jelentie azt, hogy sokat meg kell benne változtatnom? Voltaire' mondását Kedves Barátom Uramnak kívánsága szerint magyar versekbe teszem, mihelyt a' rendetlenségből, mellyel az ünnepek és az új esztendő mindenkor¹⁸⁸⁴ meglátogatnak, csak félig is kive-rődhetek. A' Poézis, tudgya Főtiszt. Úr, mind csendes elmét, mind csendes szobát kíván.

Csókolom,¹⁸⁸⁵ ölelem Édes Barátom Uramot ezerszer meg ezerszer, 's örökké tartan-dó mély háladatossággal köszönöm eddig¹⁸⁸⁶ hozzám mutatott szíves barátságát, és mondhatom, indúlatos ragaszkodását. Az Isten áldgya meg érte! Az új esztendőben, kérem, legyen hozzám megint olly testvér szívvel, mint eddig, és ne kételkedgyen, hogy vagyok, még élek, háladatos tisztelője.

E' leveleket, kérem, küldözgesse el oda, a' hová szóllanak.¹⁸⁸⁷ Professor urakat,¹⁸⁸⁸ szíves barátimot, Expaulinus Fratereimmel együtt az új esztendőre köszöntöm, csóko-lom. Fliszár Úrnak Ossitzky' Háza minden jókot kíván!

171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

[Verseghy Ferenc autográf jegyzete a lap tetején:]

Pro novo anno. 2.) Franc. Kiss – 3) 4) Joannes Horváth. – Restant. – 3) Joseph Ko-pátsy. 4) Joann. Lekovits. 5.) Adalb. Balassa. – 6) Jos. Sinkay. – 7.) 8) Gabriel Balassa.¹⁸⁸⁹

¹⁸⁸² így <s>

¹⁸⁸³ elfogták, <úgy hogy nehezen hall, és <.> sajnosan olvas.>

¹⁸⁸⁴ esztendők <többnyire minden esztendőben> [mindenkor] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸⁸⁵ <Sággy mondgy> Csókolom,

¹⁸⁸⁶ eddig <...>

¹⁸⁸⁷ szóllanak. <[Méltóságos Veszprémi Püspöknek, adja kézcsókolásomat <...>> Főtiszt. <Balassa> Lekovits, Balassa, Sinkay <Urak> K. Uraknak, <valamint Balassa Secretarius Úrnak etc> kérem, jelentse Főtiszt. Úr az új esztendőre szíves tiszteletemet.]> [Előbb betoldásra jelölt, majd többszörösen javított, végül teljesen áthúzott szöveg a lap szélén.]

¹⁸⁸⁸ urakat, <..>

¹⁸⁸⁹ <5. Decemb. Ő Excell. és Velencei Patriarchának, Pyrker László Úrnak.> Pro novo anno. <Joannes Hornyik> 2.) Franc. Kiss – 3) <Joannes Kulley> 4) Joannes Horváth. – <5) Alexander Kolossváry> – <6. Joannes Szmodics> <7. Gabriel Balassa NB. 7 Vajky> Restant. <1. Carol Nedeczky. – 2) Andreas Babits> – 3) Joseph Kopátsy. 4) Joann. Lekovits. 5.) Adalb. Balassa. – 6) Jos. Sinkay. – 7.) <Laszkalner Anton> 8) Gabriel Balassa.

[A levélfogalmazvány szövege:]

1. Főtisztelendő Hornyik Apátur és Kanonok Úrnak!

Szent János' napjának nem különben, mint az új esztendőnek alkalmatosságával szent kötelességemnek tartom, hogy Főtisztelendő Úrnak szíves tiszteletére és szíves kézcsókolására, legalább, mivel másképp töllem ki nem telik, levellem által megjelenyek. Kívánom tiszta szívemből, hogy az Úr Isten Főtisztelendő Úrat¹⁸⁹⁰ Szent Religióknak előmozdítására és a'¹⁸⁹¹ jó embereknek vigasztalására hosszas étellel, állandó egészséggel, és mindennemű áldással,¹⁸⁹² és amaz édes örömeikkel, melyek a' jámbor szívre a'¹⁸⁹³ jótéteményekből bőven erednek, megboldogítsa. Kérem egyszersmind ezen alkalmatossággal, hogy engemet, igaz szívű tisztelőjét, úri¹⁸⁹⁴ jóvoltában, és énelőttem elegendőképen böcsülhetetlen barátságában ezentűl is részesíteni méltóztasson.

Főtiszt. Horváth Úrnak¹⁸⁹⁵ leveleiből folyvást tudván, hogy Főtisztelendő Úrnak egészsége, mely a' múltt nyáronn habzani kezdett, azóta kívánatos karban van, örven-dezve adtam halát [!] az Úr Istennek e' különös kegyelemért. Az én egészségem is sinleni kezdett¹⁸⁹⁶ az ősznek elején, mellynél legfájdalmasabb szenvedésem az volt, hogy gyomromnak köszvényes szaggatásai vagy nyomásai miatt nem dolgozhattam úgy és annyit, ammint és ammenyit kívántam volna. Azóta az orvosoknak javallása szer-int,¹⁸⁹⁷ egy pohár tiszta borocskával kell ebédemet naponkint befejeznem, és ha talán még is némelykor nem tehetné meg kötelességét megerőtlenedett¹⁸⁹⁸ gyomrom, egykét kanál keserű orvossághoz kell folyamodnom. Ebből és ama' szörszálhasogató vigyázásból, mellyel az ételnél naponkint bajlódnom¹⁸⁹⁹ kell, átlátom már igazságát ama' köz mon-dásnak: qui vivit medice, vivit mendice.

Csókolom Főtisztelendő Úrnak kezeit, 's magamot tapasztaltt úri kegyességébe ajánlván, vagyok még élek¹⁹⁰⁰ szíves tisztelője és kész szolgája.

¹⁸⁹⁰ Úr[...]<...> [Átírással javítva.]

¹⁸⁹¹ a' <jóakar>

¹⁸⁹² áldással, <megboldogítsa>

¹⁸⁹³ jámbor<ságból és> |szívre a'| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁹⁴ úri <szí>

¹⁸⁹⁵ Úrnak <több>

¹⁸⁹⁶ kezdett <a' min>

¹⁸⁹⁷ szerint, <legal>

¹⁸⁹⁸ megerőtlenedett <vén>

¹⁸⁹⁹ naponkint <vigyáznom> |bajlódnom| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹⁰⁰ élek <igaz szíves>

172. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

2. Főtisztelendő Vajky Prépostnak.

Az új esztendőnek alkalmatosságával kívánok Kedves Drága Barátom Uramnak hosszas életet, állandó egészséget, mindennemű testi és lelki áldást. Kérem egyszersmind, hogy tiszteletemről, és szíves ragaszkodásomról soha, még élek nem kételkedni, engemet hozzám eddig mutatott szíves barátságával ezentúl is boldogítani méltóztasson.

Mihelyt Veszprémben létemkor megtudtam, hogy Főtisztelendő Barátom Uramnak¹⁹⁰¹ a' Metamorphosisból általam fordított első könyvnek olvasásában nagy kedve telt, e' munkának folytatására, a' mennyire a' Veszprémi Egyházi Értekezésekbe ígért ügyekezeteim engedték, különösebben felbuzdúltam. Tíz Szakaszt végezhettem el eddig a' 2. Könyvből, mellyekkel a' hozzá függesztett jegyzések nélkül, ime! itt kedveskedni merészek,¹⁹⁰² Abban, hogy én Ovidiust nem annyira¹⁹⁰³ fordítom, mint inkább megmagyarosítom, reményilem, meg nem ütközik Főtisztelendő Barátom Uram. A' szoros fordítás legfellyebb az oskoláknak való, hogy abból az Ifiak¹⁹⁰⁴ a' Deák nyelvet régi szépségeivel együtt annyival könnyebben megtanúlhassák. Én a' Deák nyelvnek szépségét a' Magyarban, mellyre szorosán fordítatnak, szépségeknem nem ösmerhetem; megmagyarosításomnak czéllya pedig az, hogy a' Magyar Olvasónak szívét Ovidiusnak érzékeny helyzetéseinél úgy megérdekellyem, ammint ő a' Deáknak szívét¹⁹⁰⁵ megilleti. Ha ebben nem vagyok mindenkor szerencsés, legalább ügyekezetem nem érdemes arra, hogy gúnyoltasson. Szóval, tartsa meg magánál, kérem, Kedves Barátom Úram e' kis írádarabomat, és ha olykor kezébe veszi, hogy valamely üres óráját kitöltse, emlékezzen meg barátságosan¹⁹⁰⁶ róllam,¹⁹⁰⁷ ki, még élek, meg nem szünök lenni igaz szívű tisztelője. Ossitzkyék etc.

173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

3.) Főtiszt. Külley Prépostnak.

Az új esztendőnek, 's mivel eddig ki nem tudhattam, mellyik Jánost üli, Szent János' napjának alkalmatosságával is¹⁹⁰⁸ tiszteletemet kívántam megtenni e' levelem által.

¹⁹⁰¹ Uramnak <az általam fordított>

¹⁹⁰² merészek, <azzal a' kéréssel, hogy a' leírás által való terjedését meggátolni ne terheltessem, mivel ez a' munkának ne talán megismétlendő kinyomtatását megkárosítaná.>

¹⁹⁰³ annyira <nem gyak>

¹⁹⁰⁴ abból [az Ifiak] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹⁰⁵ szívét <megragadgya>

¹⁹⁰⁶ meg [barátságosan] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁰⁷ róllam, <szíves tisztelőjérül aggott Poétárúl>

¹⁹⁰⁸ is <...>

Áldgya meg Főtiszt. Barátom Uramot a' jó Isten hosszas étellel, állandó egésséggel, mindennemű áldással és szeressen több hű baráti és tisztelői között engemet is.

Mivel nyáronn betegen hagytam Kedves Barátom Uramot, aggódtam e' miatt mindaddig, még kérésemre Főtiszt. Horváth Úr bizonyossá nem tett levelében arról, hogy egéssége ismét megtért.¹⁹⁰⁹ Erre nekünk napról napra jobban¹⁹¹⁰ kell már vigyáznunk; mert a' hegy' tetejéről, ifuságunknak virágzó csúcscsárul lefelé megyünk. Haj! be kínos pedig nekem e' gondoskodás! Tücsköt bogarat összevevett volna hajdan magyar gyomrom; most pedig úgy elfajult már, hogy a' Német és Franczia étkekhez kell folyamodnia. Isten neki! Magyar mindazáltal még is mind fejem, mind szívem.

Ossitzky különösen tiszteli Kedves Barátom Uramot, 's az új esztendőre minden jókot kívánván, magát tapasztaltt szívességébe ajánlya. Biztatom erősen, hogy ha majd nem sokára a' Herczeg Bécsbe, és onnan talán tavaszkor Schaumburgba megy, rándúlyon Veszprémbe farsangolni. Nyalogattya ugyan biztatásomra¹⁹¹¹ ajakit, de nállam nélkül nem mer, úgymond alkalmatlankodni. Merjemē terhelni Főtiszt. Urat azzal a' barátságos kéréssel, hogy előadandó alkalmatossággal Méltóságos Nagy Prépost Úrnak, és Főtisztel. Babits Kanonok Úrnak, úgymint szomszédgyainak új esztendőre mély tiszteletemet megjelenteni és engemet kegyességekbe ajánlani méltóztasson?¹⁹¹²

Ajánlom magamot Kedves Barátom Uramnak érzékeny háladatossággal tapasztaltt és soha el nem felejthető szívességébe, és legyen bizonyos benne, hogy még utolsó pihe-néssel sem szünhet meg bennem ama' szeretet és ebből lett tisztelet, melly régi¹⁹¹³ ösmeretségünknek elejétől fogva szívemben mély gyökeret vert. Vagyok, még élek igaz tisztelője.

174. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

4.) Főtiszt. Smodis Kanonok Úrhoz.

Szent János' ünnepe és az új esztendő kívántt alkalmatosságot nyújtanak nekem arra, hogy Főtisztelendő Úrhoz való tiszteletemet levelem által megbizonyítsa. Hosszas élet, állandó egészség, mindennemű áldás szálljon le Kedves Barátom Uramra, mint érdemlett boldogítás a' mennyei Atyától. Ezt kívánnya szívéből Ossitzky is, kinek kérésével öszvekapcsolom az enyimet is, hogy bennünket eddig tapasztaltt szívességével ezentől is megboldogítani ne terheltessen.

¹⁹⁰⁹ megtért. <Errül>

¹⁹¹⁰ napra <öbbet> |jobban| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹¹¹ biztatás[...]ra [Átírással javítva.]

¹⁹¹² alkalmatlankodni. [Merjemē terhelni Főtiszt. Urat azzal a' barátságos kéréssel, hogy előadandó alkalmatossággal Méltóságos Nagy Prépost Úrnak, és Főtisztel. Babits Kanonok Úrnak, úgymint szomszédgyainak új esztendőre mély tiszteletemet megjelenteni <...> és engemet kegyességekbe ajánlani méltóztasson?| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹¹³ melly [régí] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Nem magyarázza, reményelem, balúl, Főtisztelendő Úr bizodalmas kérésemet, hogy Főtiszt. Laszkalner Kanonok Úrnak az új esztendőnek alkalmatosságával különös tiszteletemet, 's barátságáért való esdeklésemet¹⁹¹⁴ jelenteni ne áttallya. Egy házban, 's a nevedék Papságnak köz atyái¹⁹¹⁵ lévén, kívánom tiszta szívemből mindkettejeknek, hogy a' vezérlések alatt felserdülő Ifjúságból tellyes lelki örömet arassanak.

Ajánlom magamot Főtiszt. Úrnak tapasztalt szíves barátságába, és vagyok örök tisztelője.

175. Versegly Ferenc – Kolossváry Sándornak
[h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

5.) Főtiszt. Kolossváry Apátúrnak.

Engedgye meg, kérem, hogy az új esztendőnek alkalmatosságával e' levelem által¹⁹¹⁶ érdemekkel tellyes úri személyéhez tiszteletemet, hozzám mutatott barátságos szívéhez pedig érzékeny indulatot megmutassam. Adgyon az Úr Isten Főtiszt. Úrnak hosszas életet, állandó egészséget, felséges hivatalyára erőt és megereszkedhetetlen buzgóságot. Kérem, egyszersmind, hogy engemet, még élek, igaz tisztelői közé¹⁹¹⁷ számlálni egy csöppet se kételkedgyen. Magamot úri szívességébe, és barátságos emlékezetébe ajánlván,¹⁹¹⁸ vagyok örök¹⁹¹⁹ tisztelője és kész szolgája.

176. Versegly Ferenc – Kiss Ferencnek
[h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

6.) Főtiszt. Kiss Kanonok Úrnak.¹⁹²⁰

Az új esztendőnek érkezése különösen lekötelez engemet, hogy Főtisztelendő Úrnak egynehány soraim által mély tiszteletemet, és indulatosan hajlandó szívemet megbizonyítsam. Boldogítsa meg Főtiszt. Barátom Uramot az Úr Isten hosszas élettel, állandó egészséggel, minden testi és lelki áldással, de kivált békességes tűréssel, mikor azokkal az Egyházi Értekezőkkel bajoskodik: mert annyiféle fejet egy kalap alá öszveszorítani csak nem könnyű dolog még is. Azért pedig, hogy engemet szíves barátságával a' jövő esztendőben is megboldogítani méltóztasson, buzgón esedezek.

¹⁹¹⁴ esdeklésemet <.>

¹⁹¹⁵ atyái<k> <attyok>

¹⁹¹⁶ által <|nagy|> [A betoldásra jelölt szó utóbb áthúzva.]

¹⁹¹⁷ közé <...>

¹⁹¹⁸ ajánlván, <utolsó pihenésemig>

¹⁹¹⁹ vagyok <szíves> [örök] [Betoldás az áthúzott szó alatt.]

¹⁹²⁰ <6.) Méltóságos Főtiszt. Lekovits Apátúrnak. Neve' napjának és az új esztendőnek alkalmatosságával.>[Versegly Ferenc autográf megjegyzése a Kiss Ferencnek írt levél címzése fölött, utóbb áthúzva.]

Érzékeny köszönettel vettem Főtiszt. Úrnak bölcs ítéletét a' Mythológiáról,¹⁹²¹ avagy gépelezetről, melyhez, mint fő zsinórmértékhez fogom rövid értekezésemet alkalmaztatni. Olly üdökök élünk, Édes Drága Barátom Uram, melyekben a' képző tehetség a' Poézisnak színpalástya alatt a' Religiónak még legszentebb tárgyaival is kénye szerint játszdogál, ammint Dantéból, még Tassóból is, de kivált Miltonból, Klopstockból, Scarronból, Blumauerből látni. Pedig ellenben mely fontos szolgálatot tehetne a' Poézis után esdeklő Ifúságnál, ha törvényes útonn maradna! Ez nekem fő szempontom, mikor e' Mythológiáról való gondolatimot az Egyházi Értekezésekbe akarom iktatni. Bár élledne fel általa egy Egyházi¹⁹²² ifiú szép elme Kupa¹⁹²³ ellen hadakozó Szent Istvánnak lerajzolására! Mennyit mondhatna ő ezen epopoejában a' Catholica Religioról, a' Magyar Anyaszentegyháznak születéséről és neveléséről, mennyit a' Magyar¹⁹²⁴ Moralitásnak akkor vetett talpfaláról. De vannak azonnkívül Tuniziában is olly jelenések, melyek egyesesen¹⁹²⁵ Folyó munkánkba tartoznak, mint péld. ok. a' szent Misenek [!] remek rajzolója, mely a' táborban érzékeny ünnepléssel tartatott.

Egyébaránt ölelem, csókolom Kedves Barátom Uramot, 's magamot tapasztalt szívességébe és munkáimra nézve bölcs vezérlésébe ajánlván ama' különös kérésem mellett, hogy agg hárfássának hivatalyában ezentúl is megtartsón, vagyok még élek¹⁹²⁶ igaz tisztelője és köteles szolgálja.

177. Verseghy Ferenc – Balassa Gábornak
[h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

Főtisztelendő Secretarius Úr (Balassa Veszprémbe)
Kedves Drága Barátom Uram!

Az új esztendőnek alkalmatosságával kötelességemnek tartom, hogy egynehány soraim által tiszteletére megjelenyek. Adgyon az Úr Isten Kedves Főtisztelendő Barátom Uramnak hosszú életet, állandó egészséget, minden testi lelki áldást és elkezdett ügyekezeteiben dücsösséges előmenetelt. Kérem egyszersmind, hogy engemet igaz tisztelői és hű baráti közé számlálni, és¹⁹²⁷ tapasztalt szívességével boldogítani ezentúl is méltóztasson. Esdeklek azonnkívül, hogy az új esztendőnek alkalmatosságával Méltóságos Veszprémi Püspöknek, Ő Nagyságának alázatos kézcsofolásomat, és¹⁹²⁸ mély tiszteletemet bejelenteni,¹⁹²⁹ és engemet Uri kegyelmébe ajánlani ne terheltesen. Az Úr Isten áldgva meg Ő Nagyságát minden testi lelki javakkal, hosszas élettel, állandó egészséggel.

¹⁹²¹ mythológiáról [Átírással javítva.]

¹⁹²² Egyházi <szép>

¹⁹²³ elme <Szent Istvánnak> Kupa

¹⁹²⁴ a' [Magyar] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹²⁵ egyenesen <a>

¹⁹²⁶ vagyok [még élek] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹²⁷ é[.] [Átírással javítva.]

¹⁹²⁸ kézcsofolásomat, [és] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹²⁹ bejelenteni, <ne terheltesen.>

Ölelem,¹⁹³⁰ csókolom Kedves Drága B. Uramot, 's magamot tapasztaltt szívességébe ajánlván, maradok örökre tisztelője és kész szolgája.

**178. Pyrker János László – Verseghy Ferencnek
Szepes, 1820. december 12.**

Hochwürdiger Lieber Freund [!]

Ihren Brief ddo 5.-ten d. M. samt Einschluss habe ich erhalten, und eile Ihnen darauf jene Antwort zu geben, welche Sie verlangen – nemlich: die Bezeichnung jener Stellen in der *Tunisiad*, die ich allenfalls auch zu einer Uebersetzung von Ihrer Meisterhand geeignet finden, und darum herausgehoben wünschen würde.

Es war mir besonders erfreulich [!] zu lesen, dass Sie die *Messe* im 11-ten Gesang, die auch eine meiner liebsten Stellen ist, indessen vor allen gewählt hatten, Ausser deieser [!] schlage ich noch in Eile folgende aus der Reihe der Gesänge vor, aus welchen Sie nach Belieben auslesen, und damit schalten und walten mögen. Doch wünschte ich, dass Sie die verbesserte Auflage zur Hand hätten, welcher eine Übersicht [!] angeschlossen ist.

Im IV. Ges: Von 1-bis 60. Vers: *Die Ankunft des Keisers [!] in Barzellona*. [!] – Dann der *Ausbruch des Vesuv* vom 132–168. – *Der Meeressturm* vom 187–250. V. Dann weiter unten die *Seeschlacht*

Im V. Ges: *Kurd*. Vom 444. Vers bis zum Ende.

”VI. Ges: Das *Heimwehe*. Vom ½ 600 Vers bis Ende.

VII. *Der Keiser [!] auf Karthagos Ruinen*-vom 1–81. V.

do: *Kampf mit der Riesenschlange*. Vom 112–122. V.

VIII. *Mathildes Flucht*. Vom 86–178. V.

IX. Ges. *Einstürmung der Bergschanze*. 253–352. V.

do: *Mathildens Tod*. 528–601. V.

X. *Samum*. 156–250. V.

XI. *Des Keisers [!] Trauer*. 208–387.¹⁹³¹ V.

do: *Die Lagermesse*. 410–504. V.

XII. *Ankunft des Keisers [!] vor Tunis*. 609-bis Ende.

Aus diesem mögen Sie vielleicht das *Heimwehe* und *Mathildens Tod*, nebst der *Messe* herausheben.

Bis 7-ten Jänner hoffe ich Sie, und die Ihrigen in Ofen zu sehen, und verharre indess mit grösster Hochachtung

Ihr ergebenster Freund [!]

Zips den 12-ten Dezember 820.

JL Pyrker
P

¹⁹³⁰ <Aja> Ölelem,

¹⁹³¹ 208.387. [em.]

**179. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. december 13.**

Percepi 17. Dec 1820.
Respondi eadem die.¹⁹³²

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Az 1820dik esztendőbéli Egyházi Magyar Literatúrának rajzolatját *Sághy* Barátunkhoz már tegnap előre elküldöttem, hogy még ezen alkalmatossággal, melly mostani Leveleimet viszi oda érkezik Trnka Úrral, vagy akármellyik Királyi Könyvrevissorral átnézzesse, 's töstént megküldgye.

Ez alkalmatossággal a Fő Méltós. Primás Herczegnek benyújtandó példázatot is az Egyh. Értek. megküldöm, avval a' barátságos kéréssel, hogy azt Kedves Uram Bátyám Ő Herczegségének mély tisztelem, 's alázatos kézcsókolásom mellett bemutatni,¹⁹³³ 's ajánlani méltóztasson. Én úgy gyanítom, hogy Ő Herczegsége mind a' Kulcsárt, mind a' Tudományos Gyűjteménynek Redactióját megintette; mert a' stilust, 's köpönyeget egészen megfordították, ammint azt mind a' Hazai 's Külföldi Tudósításoknak 41dik Darabjából, mind a' Tudom. Gyűjteménynek XI¹⁹³⁴ kötettyéből láthatni. Emez minnekutánna a' Magyarországi Papságnak érdemeit előszámlálta volna,¹⁹³⁵ mellyeket az Erkölcösségnek 's Tudományoknak terjesztése által szerzett, az Egyh. Értek. új¹⁹³⁶ bizonyosság gyanánt hozza fel, 's foglalattyát megösmertetvén e' szavakra fakad: „Elég az, hogy ezen Értekezések közül némelyek valóban remekek, 's hogy ezeknek olvasása az Evangelicus Tudósoknak is jó lélekkel ajánlható.” 's a' t.

Hanthaller Recensussát még most sem kaphattam kezemhez a' könyvkötőtől; mihelyt kész lessz, ígéretem szerint a' kívánt árkusokat mindgyárt leíratom 's hiteles alkalmatosság által megküldöm. Az *Actiónak* érzékenyítő magyar rajzolatja¹⁹³⁷ csak ma jött vissza kezemhez; az óta mindég a' Káptalanbelieknél vándorlott. Hát mit mondanak felőlle? – Ezt: „*Verseghy ellen minden tusakodás haszontalan! Ő csak ugyan első Magyar a' Hazában.*” 's általam mindnyájan szívesen tisztelik. Én pedig ezernyi ezerszer¹⁹³⁸ csókolván maradok míg csak pihegek,

Veszprémben
Dec. 13dikánn 1820.

változhatatlan baráttya
Horváth mk

Osizcky Urat az Asszonysággal együtt különösen tisztelem.

¹⁹³² Percepi 17. Dec 1820. Respondi eadem die. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

¹⁹³³ [.]emutatni [Átírással javítva.]

¹⁹³⁴ [..]dik [Átírással javítva.]

¹⁹³⁵ voln[.] [Átírással javítva.]

¹⁹³⁶ új <...>

¹⁹³⁷ raj[.]olatja<n> [Átírással javítva.]

¹⁹³⁸ ererszer [Átírással javítva.]

180. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. december 17.

Die 17.¹⁹³⁹ Decem. Főtiszt. Horváth Úrnak.

Ossitzkyék szíves tiszteletek mellett csókollyák Kedves Barátom Uramnak kezét és neve napjára Evangelista Szent János' képével kedveskednek Főtisztelendő Úrnak örök emlékezetül.¹⁹⁴⁰

E' kép márványhomokból, avvagy porrá törtt márványból van hintve, és annyival remekebb munka, mennél nehezebb a' szabad levegőben függő kézzel¹⁹⁴¹ egy papíros tölcserkéből, mutató újának ütögetése által a' homokot úgy lebocsátgatni, hogy a' képnek életet, sőt még indultatos kifejezést is adgyon. A' márványpor előre külömbféle árnyékozatok szerint külömbféle színekre festetik, mellyek úgy fekszenek a' hintő mester kezénél, mint a' külömbféle festékek a' képíróénal [!]. Az egész kép meg lévén hintve egy köhmentéssel szét lehetne fúni: de a' hintő Mesterségnek van egy titkos¹⁹⁴² részből vegyített vize, mellyel a' képet megnedvesíti, és a' márványport úgy összehegeszti, hogy belőlle¹⁹⁴³ fenn maradandó egész vályyon.

Károly fiunk haza érkezvén, 's az ilyen hintésnek gyakorlásához, még a' Velenczei Patrarcha Budára érkezik, felkészülvén, hints fiam! úgy mond neki az Anyja, a' mi szíves Barátunknak, Horváth Kanonok Úrnak örök emlékezetül egy Evangelista Szent Jánost. Hints! hints! öszvekiáltottunk mindnyájan, és az öreg Ossitzky igestova szaladozott azonnal, hogy a' szükséges materialéket öszve hordgya.¹⁹⁴⁴

Vegye Főtisztelendő Úr tollók jó névenn e' magában kis adományt, de a' hintő mesterségre nézve valóban remek, az adó szívekre nézve pedig még remekebb munkát! *Ide tettem a' verseket.*¹⁹⁴⁵

Kívánnjuk¹⁹⁴⁶ mindnyájan, hogy neve' napját tellyes örömmel töltse Főtisztelendő Úr. Mink minden bizonnal, ha egyébaránt az Úr Isten valami bajjal meg nem látogat,

¹⁹³⁹ Die <16> |17.| [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁹⁴⁰ és <az ide egy ládácskába szorított Szent János> neve napjára Evangelista Szent János' képével kedveskednek [Főtisztelendő Úrnak] örök emlékezetül. <E' kép tegnap még kész nem volt, azért leveleimet csak nélküle küldöttem fel Sághynak a' végből, hogy Tekintetes Király [Veszprémi] contragus Úrnak kezébe szolgáltassa; a' másik alkalmazotsságot bizodalmasan várom már a Főtiszt. Barátom Uramnak Sághyhoz írt utolsó levele szerint.>

¹⁹⁴¹ nehezebb [a'] szabad levegőben függő <kézből> [kézzel] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁴² titkos <...>

¹⁹⁴³ belőlle <örökösen>

¹⁹⁴⁴ öszvehordgya. <A' részre metszett originalis gyönyörű képet, amely a' Copiában ad vivum el van találva, és Szent János mellett a' poharat meglátván gyanakodó szemmel tekint az Asszonyra, 's végre azt mondgya: Aber Maria! ich glaube, du stichest mit diesem <Glase> Bilde gar auf mich. Wozu denn ein Glas an der Hand des Heiligen? Was wird der gute Horváth von mir denken? – Nichts anderes mein lieber Mann, als daß in dem Bilde dieses Heiligen ein Giftbecher seyn muß, <und> und er soll auch nichts anderes denken. – Gut! gut! mondá az öreg; aber Karl! das sag' ich dir, daß du mir das Glas vorzüglich gut triffst.>

¹⁹⁴⁵ munkát! [*Ide tettem a' verseket.*] [Betoldás sötétebb színű tintával.]

¹⁹⁴⁶ Kívánnjuk <h>

örömmel fogjuk ülni, öszve öszve ütvén poharainkot Kedves Édes Jóakarónknak, Barátunknak állandó egészségéért.

A' Primásnak elviszem e' napokban a' hozzám küldött 4. Kötetet. Ha történté valami a' Hazai Tudósításokkal és a' Tudom. Gyűjteménnyel, bizonyosan nem tudom: de tudakozni sem akartam, nehogy gyanúsnak tegyem magamot. De az effectusbúl, melyre engemet figyelmetessé tesz Főtiszt. Úr, látszik, hogy legalább a' Censorokhoz ment intés.

Hogy verseim az Actorul az én kedves Veszprémi Jóakaróimnak és Barátimnak tet-szenek, azt valóban fő dűcsösségeim közé számlálom. De bezzeg kicsoda hoz engemet Poétahevülésbe? Kicsoda ihleti meg szívemet, hanem szinte ezen Jóakaróim, és Barátim.

Ossitzkyné Kalendáriummal kedveskedik Stereotipus etc. etc. –

**181. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. január 3.**

Percepi 7a Januar. 1821

Respondi 10. Jan¹⁹⁴⁷

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Már két hete, hogy kocsimat Budára készülök küldeni, az üdő sanyarúságának enyhülését az utnak jobbúlását várván; de mínthogy az iszonyú nagy hó miatt megindítását ismét halasztanom kell, felelettemmel tovább nem késhetek: a' szíves barátságának tudni illik annyi emlékeztető jeleivel lepott meg Kedves Uram Bátyám, melyek mind az öreg Hárfást, mind a' szeretetre méltó Osziczky házát elfelejthetetlennek teszik előttem. Szemem elejébe függesztettem, mingyárt Sz. Jánosnak remek rajzolattyát, hogy a' szeretet ezen Apostolának példája naponkint jobban gyullassa szívemben az igaz felebaráti szeretetet; már többször elolvastam a' szép Zsoltárokat, 's Hornyik Urnak jelenlétében magánál Kissnél kimondottam: hogy én lassú Zsidaimnak superarbitriumát többé nem várom, hanem mihelyt Kedves Verseghym azokat elkészíti, én töstént egészen kiadom; mert véteknak tartom¹⁹⁴⁸ azon lelki épülést, mely belőlők következni fog, egy két betűért késleltetni is, hallasztani is. A' mi Kisünknek a' gyóntatásban való buzgólkodás e' pontban nagy akadályára van, pedig szinte egészségének rövidségével. Ez okozta, hogy a' Lexiconon sem tudott mind ekkorig egészen átesni. A' régi szavak criticája is kezemhez érkezett, a' Mestertől a' tanítványhoz! A' leveleket hasonló képen egygyől egygyi kézhez adtam, 's azokat minden részről szíves köszönet, ezernyi ezer áldás követte; olyan áldás, mely áradás nélkül bizonyosan nem marad. – Én is hála' Istennek az *Egyházi törvényeknek erejéről* való értekezésemet befejeztem, és már tisztára íratom. Abban vagyok, hogy vele a' Synodust megelőzzem. Ezentől a' képző erőnek erkölcsi művelésére függesztem figyelmességemet. Dii coeptis aspirate meis!

¹⁹⁴⁷ Percepi 7a Januar. 1821 Respondi 10. Jan [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

¹⁹⁴⁸ tarto[.] <én> [Átírással javítva.]

A' melly útmutatást Kedves Uram Bátyám töllem kért¹⁹⁴⁹ az Archivumokban található régi írásoknak közlése iránt, mihelyt *Hanthaller* munkája kezemhez a' könyvkötőtől vissza kerül,¹⁹⁵⁰ majd megpróbálom valamikép össze aggatni. A' Zirczi Apátúr tegnap hozta hozzám a' Pilisi Apátúrságnak eredeti foundationális levelét 1284. eszt. Az írás olly könnyen olvasható a' rajta függő arany pöcsét olly ép, mintha csak száz esztendő volt, János Apátúrnak eredeti pöcsét nyomójával együtt, megkérvén, hogy mindeniket mettszessem ki és ő a' költségeket megfizeti; a' levelet pedig iktassam az Egyházi Értekezésekbe. Kérésének annál örömebb engedelmeskedek, hogy ez tán példa gyanánt is fog szolgálni. De mivel egyebet sem tudok csak *navita de ventis*, a' leveletem befejezem, azon egyért könyörögvén: vegye szíves óhajtasomat, mellynek tárgya nem más, hanem Kedves¹⁹⁵¹ Uram Bátyámnak testi lelki áldásokkal¹⁹⁵² boldogított élete háladatosság helyett, ama' derék útmutatásokért, mellyeket én böcsös¹⁹⁵³ írásaiból a' csínosbódásra vettem; 's azon szíves barátságának tanúbizonysága gyanánt – Nebst dem Dankgefühl für die Unvergesslichen – Vatter Mutter, Sohn und Tochter – mellyel Kedves Uram Bátyám iránt még élek lenni meg nem szünök, 's maradok

Veszprémbe Jan 3dikánn 1821.

változhatatlan tisztelője
baráttya Horváth mk

Sághy Barátunkat ezerszer csókolom.

182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. január 10.

Főtiszt. Horváth K. U. 10. Január 1821.

Böcsös levelét de dato 3. Január. a' háladatosságnak érzékeny kifejezései között olvasom, egy ilyen szíves jó barátért nem győzvén az Istennek elegendő hálátot adni. Tellyes meggyőződéssel lévén az iránt, hogy Ossitzky itthon marad, feltette magában, hogy Főtisztelendő Úrnak kocsijánn, mellyet ide küldeni szándékozik, lopva Veszprémbe megy és Kedves Barátom Uramot, egyéb Jóakaróinkkal együtt meglepi. De mit tehet fel az ember, a' mit a' sors meg ne játszon? Szinte az nap, hogy a' levelet vesszük, a' Circulare is kijött Ő Herczegségétől, mellyben Ossitzky nevezet szerint a' fő komornik mellé mint¹⁹⁵⁴ házi tiszt rendeltetik az útra. Bécsben a' nagy Böjtig mulat Budai Udvarunk; de innen visszajönnek ide, vagy még tovább, azt a' jó Isten tudja. Régen volt már itt szó arról, hogy Bécsből Schaumburgra mennek, a' kis Pista Herczeget,

¹⁹⁴⁹ kért<, >

¹⁹⁵⁰ kerül, <az[...]>

¹⁹⁵¹ [..]dves [Átírással javítva.]

¹⁹⁵² [..]ldásokkal [Átírással javítva.]

¹⁹⁵³ [...]sös [Átírással javítva.]

¹⁹⁵⁴ mint <köz>

minekutánna e' jussa iránt folyt processussát¹⁹⁵⁵ megnyerte, beiktatni. De azóta ezen nagy útnak más oka is támadt: mert az újságokból könnyű tudni, hogy a' Svécziái Koronaherczeg a' Schaumburgi Herczeg Kisasszony' kezéért követséget küldött. A' Herczegeink Gyermekével a' mi Rosina leányunk is elmegy holnap, úgymint 11. Januar.¹⁹⁵⁶ Januariusnak 7. napján levél érkezett Mélt. Paintner Püspökhöz Gödöllőről azzal a' szomorú tudósítással, hogy a' Velencei Patriarchát a' Postakocsis Hatvan és Bag között úgy feldöntötte, hogy a' kerekek az égnek állottak. Író asztalkája lévén a' kocsiban, e' miatt olly szerencsétlenül esett el a' kocsival a' Patriarcha, hogy jobb vállán a' kulcsontya eltört. Mink tehát fiunkot, úgymint komornokját Mélt. Paintner helybenhagyásával Postánn azonnal elküldöttük hozzá, hogy tegye meg körülötte hű szolgálattát. Fiunktól tegnap levelet vettünk, melly jó reménységgel tele van. Vasárnap összeigazított a' törött csont szerencsésen, és más nap a' Patriarcha már írhatott volna is e' kezével, ha az orvos megengedte volna. Egynehány nap múlva bevárjuk Pestre, és ha nyílttan marad a' Duna, még Budára is, hol, ammint mondgyák, talán heteket is fog tölteni.

Hogy Zsoltáiraimhoz olly nagy bizodalommal viseltetik Kedves Barátom Uram, kimondhatatlanul nagyra böcsülöm. Elejétől fogva csak arra kellett volna ezekben tekintenem, ha a' mondásoknak értelmei és indulattjai úgy vannak előadva, ammint azokat hihetőképen maga Dávid¹⁹⁵⁷ kifejezte volna, ha Magyarul írt volna. Az oskolában az eredeti textust szóról szóra kell elő venni és más¹⁹⁵⁸ nyelvre áttenni; szóról szóra kell azután még az idiotismusokat is fordítani, hozzá adván a' másik¹⁹⁵⁹ nyelvnek idiotismussait, mellyek amazoknak¹⁹⁶⁰ megfelelnek, és ezt én *interpretationak*, írásfejtegetésnek, írásmagyarázásnak tartom.¹⁹⁶¹ De illik az illyen oskolabéli magyarázás a' predikációkba és olyan munkákba, kivált költeményesekbe, mellyek az észnek¹⁹⁶² hermeneuticabéli okokkal való meggyőzését elmellőzvé, csak azonn vannak, hogy a' szívet megindítsák. Maga Dávid¹⁹⁶³ czélozotte Zsoltáiraiban másra? Merem én azt állítani, hogy még a' Bibliának fordítása is nem az oskolának kedvéért vetetik elő, mellynek magát a' vetekedésekben és fejtegetésekben mindenkor az eredeti textushoz kell tartani, hanem azért, hogy az ollyan olvasónak szívet könnyebben megindítsa, a' ki az eredeti nyelvnek szépségeit nem érzi szójárásait nem érti. Ide tartozik a' Prímásnak declarációja is, mellyet nekem 19a Decembris¹⁹⁶⁴ tenni méltóztatott, mikor Főtiszt. Úrnak nevével a' IV. kötetet kezébe adtam. Különös szívességgel és köszönettel vette ő ezt: csak a' compactura miatt tévén ama' jegyzést, hogy Barátom Uram magának ezzel költséget ne tegyen. Én azonban Sággy Barátunkkal együtt csak azt javaslom még is, hogy az eddig való compacturánál maradgyunk ezután is;¹⁹⁶⁵ de hamarább kell ezentúl a' Compactura

¹⁹⁵⁵ processussát] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹⁵⁶ elmegy [holnap, úgymint 11. Januar.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁵⁷ Dávid <elő adta volna>

¹⁹⁵⁸ és <az ösmeretesebb> [más] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹⁵⁹ adván <az ösmeretesebb> [a' másik] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁶⁰ amazoknak <fel>

¹⁹⁶¹ tartom. <De vesszük>

¹⁹⁶² észnek <theol>

¹⁹⁶³ Dávid <czéloz>

¹⁹⁶⁴ Decembris <négyszem közt>

¹⁹⁶⁵ is; <kivéén, hogy>

torhoz adni, hogy a' többi exemplárisokkal együtt ide érkezzen. Az Esztergomi Vicaria-tusnál sőt még Udvari Papjainál is régen meg voltak már akkor a' IV. kötetek, mikor az övé 17. Dec.¹⁹⁶⁶ hozzám érkezett: és ez, köztünk maradgyon a' szó! az illendőség ellen nem kis hiba volt.¹⁹⁶⁷ Kérdésére mik foglaltatnak e' IV. kötetben, rend szerint megfelel-vén, azt tudakozta tőlem, hogy különösebben melyek az én darabjaim. A' Zsoltárok, mondtam, és az Egyházi Ékesenszóllásnak ama' része, mely a' szíveket érdeklenni tanította. És ez fő hivatalya¹⁹⁶⁸ is, feleli a' Herczeg,¹⁹⁶⁹ mellynek tellyesítése nélkül az egyházi beszédnek soha sem kell szűkölködni. Megdicsérte azután általlyában serénykedése-met; felbízott az egyházi és oskolabéli munkálkodásimnak állhatatos folytatására, és fő pásztori áldásával erre az Istentől erőt és segedelmet kívánt.

Hogy az Egyházi törvényeknek erejéről befejezte már Barátom Uram az értekezést, azonn felette nagyon örvendek. Majd megörül neki a' Primás, kirül nekem a' Budai Viceesperest barátságos örömmel azt mondotta, hogy¹⁹⁷⁰ az ő jelenlétében a' Herczeg az Egyházi Értekezéseket már több ízben felette nagyon dicsérte, Verbőczy' Commentáriussát pedig nevezet szerint remek munkának hirdette.

Levelében Főtisztelendő Urnak ezen Értekezésről azt olvasom, hogy *már tisztára íratya*. Szabad legyen erről nekem egy jegyzést tennem önmagamról. Soha én bármelly nagy munkámnak tisztára való leírását másra nem bízom azért, mert egész életemben tapasztaltam, hogy a' leírásnál nem csak a' szavaknak nagy részét, nem csak a' construc-tióknak rendgét, hanem sokszor¹⁹⁷¹ még a' periodusoknak¹⁹⁷² kapcsait is megváltoztat-tom. Ez nállam¹⁹⁷³ az *elaboratio*, melly nélkül egy írást sem hagyom. Mikor az íráshoz sőt még a' fordításhoz is fogok, többnyire ama' helyes kifejezésekkel van bajom, mellyek rideg ideáimot pontosan és értelmesen előterjesszék. Ámde mikor purizálok, akkor már az ideáknak kapcsolattaira és az egész kerekbeszédnek, sőt munkának értel-mes összefüggésére is fordíthatom a' ridegségeken¹⁹⁷⁴ átesett eszemet. Ha van valami írásimban, Kedves édes Barátom Uram, a' mit egyéb jó Írók¹⁹⁷⁵ örömet követnének, azt én valóban legnagyobb részént a' purisatióknak tulajdonítom. Ossitzky az asszonnyal és gyermekeivel együtt mély tisztelettyek mellett szívesen csókollyák Főtiszt. Úrnak kezeit. Verseimet ide függesztvén, vagyok etc.

A' Hüveknek az Úr' vocsorájához való járulása.

¹⁹⁶⁶ övé |17. Dec.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁶⁷ hiba |volt.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁶⁸ fő <tiszt> |hivatalya| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁶⁹ Herczeg, <melly nélkül az egyházi beszédnek>

¹⁹⁷⁰ hogy <.>

¹⁹⁷¹ hanem |sokszor| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁷² periodusoknak <is>

¹⁹⁷³ Ez <...> |nállam| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁷⁴ ridegségek[...] [Átírással javítva.]

¹⁹⁷⁵ Írók <irigy [...]>

**183. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. január 18.**

Percepi 27. Jan 1821.
Respondi 8. Febr. 1821.¹⁹⁷⁶

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Utolsó böcsös levelét Kedves Uram Bátyámnak, melly a' Hűvek' áldozásának az eredeti rajzolatnál elevebb, 's érzékenyebb festését hozta, különös köszönettel vettem; mint az igaz gyöngyök a' Szűz leány' nyakát, úgy fogják azok az én Értekezésemet ékesíteni. Azonféléül köszönöm Uram Bátyámnak az illendőség' törvényére való barátságos emlékeztetését is, de hozzá adván: hogy jóllehet a' Bakonynak tövében lakok, egy kevesé távulabb a' nagy világtól – a' mellybe soha nem is vágyódtam – arrúl mindaz által most sem felejtkeztem meg; sokkal korábban átadtam én a' Primás' számára bekötendő példázatot a' könyvkötőnek a' többieknek, de a' rossz ember arra¹⁹⁷⁷ várakozott, hogy több aranyozni való munkája gyűllyön.

Az Értekezésekből a' kilencedik árkust nyomtatták; a' példázatok' számát ezerig emeltem; és mind ekkorig még csak 420an jelentették magokat a' Püspökmegyéből. Igaz ugyan, hogy a' Pécsi, Kalocsai, Esztergomi megyéből még egy sincs, de ha lesznek is, minthogy az utolsóból tavál sem volt több tizenkét olvasónknál az elsőből 45. a' másodikkal tizenkettő, még sem reményelem, hogy az előfizetők' száma ezerre menynyen. Azonban, ha ezekből egy sem lesz is, az a' mi munkánknak folyamattát meg nem akasztja, sem kedvünket meg nem csökkenti, tudván¹⁹⁷⁸ azt, hogy a' Jó négyszáz, öt száz embernek eszközlése által is sok ezerekre elterjedhet, hasonló lévén mennyeknek országa, az igazság' országa, a' kovászhoz; tudván, hogy mink az Isteni Gondviselésnek mindnyájan csak pusztá eszközei vagyunk, 's azon környéknél tovább¹⁹⁷⁹ nem hathatunk, a' melly ki van szabva.

A' múlt hétenn ismét ötven árkus kézírást adtam [!] át Kis Ferencz Urnak megvizsgálás végett; mihelyt elvégzi, töstént meg meg azt is a' magam alkalmatosságánn a' Királyi censurára felküldöm; 's ennél fogva – ha az Ékesenszólásról való Tanácskozások is folytattatnak – két esztendeig szükségét nem látunk. *Spreitzenbart* 's múlt esztendőbeli első kötetben feltett jutalomkérdésekre, olly nyomósan 's bőven megfelelt, hogy az ő műdarabja még a' Sorbonának is¹⁹⁸⁰ dicsőséget fogna szerezni. Az első feleletet a' második kötetbe okvetetlen bele iktatom.

¹⁹⁷⁶ Percepi 27. Jan 1821. Respondi 8. Febr. 1821. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

¹⁹⁷⁷ a[...].a [Átírással javítva.]

¹⁹⁷⁸ [...]dván [Átírással javítva.]

¹⁹⁷⁹ tovább <...>

¹⁹⁸⁰ Sorbonának [is] [Betoldás a sor fölött.]

Valakikről kedves Uram Bátyám emlékezni méltóztatott, mindnyájan szívesen tisztelik, ezer áldást ohajtván buzgó munkálkodására, én pedig azonfellől ezerszer csókolom is, 's a' jószívű háznépnek minden jókat kívánván, maradok

Veszprémben Jan 18dikánn 1821.

változhatatlan baráttya
's tisztelője Horváth mk

**184. Versegghy Ferenc – az Egyetemi Nyomdának
Buda, 1821. január 20.**

Cum Libellus *Az ó és új Testamentomi Szent Históriának Sommája*, cujus correctio et pro Stereotypo adcommodatio mihi delata est, ex Libello Germanico pro Scholis eandem materiam pertractante adeo misere in Hungaricum versus sit, ut sensus aut ambiguus, aut obscurus, imo saepius Hungaro Germanicam non callenti prorsus impervius sit, expressiones vero et idiotismi a plano et naturali Linguae Hungaricae ordine adeo recedant, ut dictorum literalis transpositio risum aut commiserationem moveat: mihi porro nihil sanctius sit, quam ut ea, quae pro scholis Altissimo Numine praescripta sunt, et exactae et terse reddam; supplico, mihi ex Libraria Typographiae Regiae exemplar novissimae editionis Libelli Germanici Historiam Biblicam continentis dari, cui elucubrationem meam exacte conformare queam.

Budae

Die 20. Januar. 1821.

Franciscus Versegghy mp.

**185. Versegghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. január 23.**

Főtiszt. Horváth Kanonok Úrnak Die 23a Januar. 1821.

Ihol megint egy levéllel alkalmatlankodok. Velencei Patriarchánk 15ik Januáriusban Budára szerencsésen érkezett, és azótától fogva mindennapi vendége vagyok Mélt. Paintner Püspöknek, kinél megszállott. 29ben el akar indulni a' Prímáshoz és innen a' Győri Püspökhöz, és így Bécsbe, hova Ő Felségét 10. Februariusra várják. A' Decretum¹⁹⁸¹ de 5. Januar, hogy Titkos Tanácsos lett, már kezében van.¹⁹⁸² Egész fél napokat töltvén vele egyedül, elgondolhattya Főtisztelendő Barátom Uram, mely szorosán, mely mélyen újjítottuk meg örökre régi barátságunkot. Főtisztelendő Urat, ki nek külsejét, belsejét elejébe rajzoltam, különösen tiszteli, csókollya. Elolvastam neki azután Apológiájának fordítását, a' Veszprémiekhez tett ama' kéréssel együtt, hogy azt theologicce megrostállyák. – És mit feleltek reá? kérdezé hevesen. Erre Főtiszt. Kiss Ferencz Urnak levelét elejébe olvastam. Többször félbe kellett szakasztanom az

¹⁹⁸¹ Decretum<...>

¹⁹⁸² kezében <küldötték ide Bécsből> [van.] [Betoldás a törlés fölött.]

olvasást helybenhagyó felkiáltásai, és dicséretekre fakadó jegyzései miatt, 's végét hallván, „enged, úgymond, egymás után enged e' bölcs Férjfiú egész a' meredeknek széléig, hol azt mondgya: non plus ultra!”¹⁹⁸³ Tiszteld és csókold nevemmel, 's mentségemül írd meg neki a' következő környűllálást. Még Bécsi Barátim az első kiadásnak terjesztésében foglalatoskodtak, levelet vettem egyikétől, mellyel¹⁹⁸⁴ tudtomra adta, hogy Tuniziasomnak Mythológiájában némelyek megütköznek. Hevenyében tehát,¹⁹⁸⁵ ammint író tolamba jött, oda vettem az apologiámat, a' végből, hogy azokat, a' kik amabban megütköznek, barátságosan kielégíthesse. Ő pedig kapta magát, az *Archivum-ban* közre bocsátotta szándékom ellen,¹⁹⁸⁶ hol azonnfelül a' Szedő a' javát ki is hagyta. Ennek hibáját kipótolta azután a' második kiadásnak előjáró beszédgye.¹⁹⁸⁷ Én egészen Kiss Ferencz Úrnak vélekedéséhez ragaszkodom.”

Tovább menvén köztünk a' szó a' Veszprémi Káptalant leírtam neki eleven festékekkel,¹⁹⁸⁸ a' mi kedves édes¹⁹⁸⁹ Hornyik Atyántól kezdvén egyenkint, mind végig, ki nem hagyván még Balassa Secretarius Urat, és a' Professor¹⁹⁹⁰ Urakat is. „Áh! Barátom! ha én olly szerencsés voltam volna, hogy *ilyen* Káptalanhoz jussak, mit nem vittem volna én az ilyen férjfiakkal végbe!”

Mikor munkáimból elolvastam neki¹⁹⁹¹ az *Úrnak felmutatását*, és kívánságára elbeszéllettem, hogy annak Főtiszt. Barátom Uram az Egyházi Parancsolatoknak fogantosságáru¹⁹⁹² való Értekezésében akarja hasznát venni, rám parancsolt azonnal, hogy az ő Tuniziasából fordítsam le a' Szent Misét, és küldgyem el nevével Főtiszt. Barátom Uramnak, azzal a' kéréssel,¹⁹⁹³ hogy ugyanezen Értekezésében adgyon e' darabocskának illendő helyet. A' fordítás prózában van; mert az originálist hüven kifejezni, méltónak tartottam. Versben sokat meg kellett volna változtatnom, és minden bizonytalanságnak kárával. Szándékom volt egyszersmind,¹⁹⁹⁴ hogy Pyrkernek, mint Poétának, érdemeit a' Magyar világ' elejébe terjesszem. Mikor Caesarnak, Hermannak és Hannibálnak kibékélését, 's az oltár felett való lebegését írtam, felbuzdult bennem ama' szent kívánság: vajha így egyesülnének meg velünk mindnyájan, kik e' felséges áldozattól elpár-

¹⁹⁸³ ultra! <Áh! Barátom! ha én olly szerencsés voltam volna, hogy>

¹⁹⁸⁴ Még <<Bécsben> Apátur koromban vettem én egy levelet Bécsből egy Barátomtól, ki> [Bécsi Barátim az első kiadásnak terjesztésében foglalatoskodtak, levelet vettem egyikétől, mellyel] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁸⁵ Hevenyében [tehát] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹⁸⁶ ellen, <elhagyván>

¹⁹⁸⁷ előjáró beszédgye. <>

¹⁹⁸⁸ Káptalant <elejébe rajzoltam> [leírtam neki eleven festékekkel,] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹⁸⁹ édes <[Főtiszt.]> [A betoldásra jelölt szó utóbb áthúzva.]

¹⁹⁹⁰ Professor<ok>

¹⁹⁹¹ neki <a' Sze>

¹⁹⁹² Parancsolatoknak <hasznáru> [fogantosságáru] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁹³ Uramnak <a' végből> [azzal a' kéréssel,] [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁹⁹⁴ egyszersmind <az is>

túltak!¹⁹⁹⁵ Az Értekezésekre a' Patriarcha¹⁹⁹⁶ praenúmerál, mellyeknek¹⁹⁹⁷ Velenczébe való elküldését magamra vállaltam. A' Zsoltároknak szoros fordítását nagyon helyben haggya, és sürgeti.

Ossitzky és Leánnya¹⁹⁹⁸ 20. Januar. a' Budai Udvarral Bécsbe indultak. Az Asszony és Fia csókollyák Kedves Barátom Uramnak kezét, és kövér farsangot kívánnak.

A' Patriarcha nagyon dicsérte nekem Ildephonsus Schwarz Benedictinusnak Dogmaticáját azért, mivel Poétákból szinte oly szívérdeklődő darabokat vegyít könyvébe, mint Főtiszt. Barátom Uram az Egyházi Parancsolatokról való Értekezésébe.

186. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. február 7.

Percepi 10a Febr. 1821.
Respondi 19ia Febr.

NB. *Chateaubriand*.¹⁹⁹⁹

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Szíves köszönettel vettem ugyan Uram Bátyámnak utolsó levelét, mellyben a' számomra készített útát ama' derék Férjfiúval, a' Tuniziás' Attyával való megösmerkedésre megmutatta: de minthogy egészségemnek a' hideg legnagyobb ellensége, 's arranézve a' téli hosszabb utazástul le is vagyok tiltva, a' jó alkalmatossággal nem élhettem.

A' mi a' velem közlött szép darabnak remekfordítását illeti, én azt Hornyik, 's Kis Ferencz Kanonok Uraknak jelenlétében felolvastam, 's megvallom, mindnyájunkat arra az ítéletre kényszerített, hogy Verseghy első Magyar! az Értekezésben mindazáltal hosszú episodának tartanám. Az én vélekedésem szerint folyó írásunkban helyénn állana egy Értekezés a' keresztény Poezistról, mellyet ama' műdarab különösen ékesítene. Nem bántom meg Uram Bátyámat ha az írást az ideámot itt röviden kifejtem. A' vádok között, mellyekkel a' hitlenség a' Christianismust terheli, egyik az, hogy a' Romaiaknak 's Görögöknek szép mythologiáját megrontotta: ammint Kedves Uram Bátyám előtt is ösmeretes II. Fridrik Királynak e' tárgyúl készült versse Chateaubriandból. Ez maga helyes ok gyanánt szolgálhatna arra, hogy a' kereszt.²⁰⁰⁰ e' tekintetben való védelmére is tollat ragadgyunk. Nagy lévén a' poézisnek ereje 's hatalma az erkölcsökön, az ő tárgyainak, képeinek, festéseinek mivolta írást sem lehetünk érzéketlenek: hanem azt kell

¹⁹⁹⁵ terjesszem. [Mikor Caesarnak, Hermannak és Hannibálnak kibékélését, 's az oltár felett való lebegését írtam, felbuzdult bennem ama' szent kívánság: vajha így egyesülnének meg velünk mindnyájan, kik e' felséges áldozattul elpártultak!] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁹⁶ Értekezésekre [a' Patriarcha] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹⁹⁷ mellyeknek <V>

¹⁹⁹⁸ Ossitzky [és] Leánnya<val együtt> [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹⁹⁹ Percepi 10a Febr. 1821. Respondi 19ia Febr. NB. *Chateaubriand*. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁰⁰⁰ hogy [a' kereszt.] [Betoldás a sor fölött.]

legböcsösnek ösmérnünk, mely az embert azon ideáloknak megvalósítására, melyekre főbb természete igazíttatik, tudni illik az Igazra, Jóra, Szépre, tisztább ösméretekkal vezeti, 's szívét hathatósabban érzékenyíti; mert csak ez által fejtetik ki a' tiszta emberiség. Innen mely kártékony volt arra nézve a' pogányok' mythologyiája. Clemens Alex (Lib. Strom.) világosan megmutatta; e' tekintetben még a' Zsidó poezis is jótévőbb volt; a' keresztény poézis pedig mindeniknél felségesebb. Mely érzékeny képekkel gazdagította a' kereszténység a' poezist, arra számtalan példákat találunk. Mellyik tudta az Istent egy Atyának képe alatt festeni? 's a' t. E' magos ideák mennyire ihlették a kereszt. műdarabokat, az elvesztett [!] Paradicsombúl, a' Messiásbúl, 's Tuníziásbúl láthatni. Ezekről megmeg alkalmasan át lehetne menni az Egyházi énekek' készítésének módgyára, tulajdonságira, 's a' t. – Segédül szolgálna e' kidolgozásban Herders sämmtliche Werke Wien. 1813. II. VII. IX. Band. mellyek az én Bibliothecámban is megtalálthatnak.²⁰⁰¹

Az új Vignettünk már a' Budai Postahivatalnál van letéve; mely iránt Sággy Barátunknak is ma írtam, kérvén őtet, hogy a' homloklapot mennél hamarább el készíttesse, 's az üdőt meghatározza, hogy tudgyam, alkalmatosságomat mikor kellyen érette küldenem. Visgállya meg Kedves Uram Bátyám, a' művet, 's mondgya meg felölle ítéletét; a' Ferkót pedig sürgesse. A' Bécsi Művész olly gőgös volt, hogy tölle még csak mustrát próbanyomtatványt sem lehetett kialkudni: ugyanazért még nem is tudom micsodás. Vállallya magára kedves Uram Bátyám a' példanyomtatásnak kijobbígtatását, arra vigyázzván, hogy a' nyomtatás' helye, a' homloklaponn ne Budánn, hanem *Veszprém*ben Özv. Szammer Klára' betűivel tetessen, valamint a' tavalinn.

Trnka Úrnak resignatiója már az Újságban is kihirdettetett: vallyon kicsoda lessz a' mí Revisorunk? Még az ötven árkusbúl álló kézírást Budára menendő kocsimonn felküldöm, gondoskodgyon iránta Mélt. Paintner Püspök Úrnál, kit alázatosan tiszttelek. Akarnám, hogy az Egyházi törvények erejéről készített Értekezésemet præferenter megvisgálná, melly a' kézírások²⁰⁰² között pag. 159–316. olvastatik; mert azt a' második kötetben közre akarnám bocsátani, 's vele a' Synodust megelőzni.

Nállunk az Urak mindnyájan egésségesek, 's Uram Bátyámat tisztelik, ammit én is ezernyi ezerszer az Oszitzky familiával egyetemben, 's szívesen ölelvén maradok

Veszprémben Febr 7dikénn 1821.

változhatatlan tisztelője 's
baráttya Horváth mk

²⁰⁰¹ megtalálathatja[...]. Jak [Átírással javítva.]

²⁰⁰² kézírás[...] [Átírással javítva.]

187. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. február 8.

Főtiszt. Horváth K. Úrnak. – de dato 8k Febr. 1821.

Főtisztelendő Vajky Prépost Úrnak embere hozott hozzám 27ik. Január. Főtisztelendő Barátom Uramtúl egy Levelet, melyre azonnal azért nem felelhettem, mivel a' ki hozta, csak addig sem mulathatott, még megírtam volna a' választ. Ha utolsó levelemre Kedves Barátom Uram Györbe a Patriarchának köszöntésére valóban elment, és így ezen útát haszontalanul tette, kérem mindenre, a' mit szeret, bocsásson meg barátságos és valóban jó szándékból tett biztatásomnak, melyet²⁰⁰³ az előre láthatatlan bal eset olly²⁰⁰⁴ irígyen megjátszott. Azon vasárnap közt, melyenn levelemet a' postára adtam, és a' hétfü között, melyre a' Patriarchának innen való elindulása meghatározatott, vérgyulladással egybekötött nyilamlás fogta el e' régi jó Barátomat, és a' halálnak veszedelmébe vetette, melytül csak két érvágás menthette meg. A' gyulladás azonnal megszűnt, de a' nyilamlások csak harmad napra, és lassankint. Mivel Veszprémbe a' posta csak csütörtökönn ment, és én azt gondoltam, hogy Főtisztelendő Urat levelem már otthon nem talállya, kínomban ösmeretlen létemre Főtiszt. Minian Apátur és Kanonok Úrnak írtam Mélt. Paintner Püspök' házából tudósítást azzal a' kéréssel, hogy ezt a' Főtiszt. Veszprémi Kanonok Urakkal, a' kik Györben volnának, közleni ne sajnállya. Mi történt, mi nem? azt csak Főtiszt. Barátom Uramnak levelébül tudhatom meg. Ő Excellentiájának a' Patriarchának az egész történetet elbeszéllettem, minek utánna fellábadt; ki felette nagyon sajnállotta, hogy ezen alkalmatossággal Főtisztelendő Úrral közelebbül, mint kívánta,²⁰⁰⁵ meg nem ösmerkedhetett.

De ezenn kívül talán még egy van, a' mi iránt Kedves Barátom Uramtúl bocsánatot kell kérnem. Levelébül szívem ugyan tellyességgel nem akarja gyanítani, de képzelésem még is meg nem szün engemet azzal a' szemrehányással furdalni, hogy azzal, a' mit a' Primásnak való exemplárnak elkésésérül írtam,²⁰⁰⁶ Főtiszt. Urat talán megsértettem. Hogy ennek vagy a' Compactor, vagy valamely egyéb hátráltatás,²⁰⁰⁷ nem pedig Főtiszt. Úrnak részérül a' *Savoir vivre*nek fogyzatkozása volt az oka, mellyel Kedves Barátom Uram az egész világ' tudtára és tulajdon tapasztalásomnak világos bizonyosága szerint bővelkedik, azt én jól tudtam, és így írásomban nem e' *Savoir vivre* volt, mellyet ajánlottam,²⁰⁰⁸ hanem az akadályoknak szorgalmatos elhárítása. Nem ezek voltaké levelemben szavaim: *de hamarább kell ezentül a' Compactorhoz adni, hogy a' többi exemplárisokkal együtt ide érkezzen?* Kérem tehát Kedves Barátom Uramot, ne vegye sérelemnek, és ne talán határozatlanabb kifejezésimnek bocsásson meg.

²⁰⁰³ melyet <a' bal eset, melyet előre látnunk lehetetlen volt,>

²⁰⁰⁴ olly <f>

²⁰⁰⁵ Úrral [közelebbül, mint kívánta,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁰⁶ írtam, <'s a' minek a' Compactor volt az oka,>

²⁰⁰⁷ hátráltatás, <[volt az oka]> [A betoldásra jelölt szavak utóbb áthúzva.]

²⁰⁰⁸ ajánlottam, <hogy>

A' Patriarcha csak itt Budánn vette Ő Felségétől a' *Titkos Tanácsos* méltóságot. Biographiájában tehát, melyet neki magának is²⁰⁰⁹ elolvastam, Excellentiás Úrnak még nem nevezhettem. Ha ez még ki nincsen nyomtatva, e' folytatkozást hozza, kérem, Főtiszt. Úr helyre. Ha pedig kivolna, a' Munka' végére oda lehetne talán még ezt tenni:

Minekutánna e'²⁰¹⁰ kötet a' prést már elhagyta, híre jött, hogy Ő Felsége²⁰¹¹ a' Velencei Patriarchát Titkos Tanácsosi közé számlálni méltóztatott.

A' Praenumeransok' számánn ne aggódgyunk egy csöppet is. Sokan kérdezték éntőllem a' 4. kötetnek megjelenésénél, *ha folytattyáké esztendőre a' Veszprémiek az Értekezéseket, vagy sem?* Mihelyt tehát a' folyó esztendőnek I. Kötetét megláttya, a' Publicum, a' Praenumeransok is megszorodnak mint taval.²⁰¹² De még az első esztendőnek új nyomtatásáról se mulassa el Főtiszt. Úr ama' velem közlött ajánlását megtenni, hogy 100. Praenumeransa lévén reá, újra kibocsáttya. Jó lessz azonn kívül az 1821. esztendőbéli I. kötetnek megjelenését a' Posonyi Deák, és a' Budai Német Újságban, amabban Deáki, ebben Magyarúl kihirdetni.

E' szavait olvasván Főtiszt. Barátom Uramnak: *'s ennél fogva – ha az Ékesenszöllásról való Tanácskozások is folytattnak – két esztendeig szükségét nem látunk*, szükségesnek találok azt felelni, hogy²⁰¹³ az Ékesenszöllást, ha az Isten éltet, folytatom minden biznnyal és elvégzem. Azután pedig más munkákkal is talán csak²⁰¹⁴ szolgálhatok.

Igen Tiszt. Spreitzenbart Professor Úr dücsösséges munkájának szívemből örülök. Adgya Isten, hogy többször is, másszor is! A' Veszprémi Férjfiaktól annyi telik ki, hogy a' költőkre rá nem szorúlnának, ha a' Munkának folytatásában megszorúlnának is.²⁰¹⁵

Tisztelem, csókolom mindnyájokot, kik engem' szeretni méltóztatnak. Maris csókollya Főtisztelendő Úrnak kezeit, én pedig ajakit és vagyok, még pihegek²⁰¹⁶

Főtiszt. Barátom Uramnak

igaz szívű tisztelője.

Kérem, tudósítson engemet Főtiszt. Úr arról, ha az I. kötetben *egészen* ki vané nyomtatva az Ékesenszöllásról átküldött utolsó Tanácskozásom, vagy csak *egyik része?* Mert ha *egészen* ki van, folytatásáról *korábban* kell gondolkodnom.

²⁰⁰⁹ is <előbb>

²⁰¹⁰ e' <rész>

²⁰¹¹ Felsége <.>

²⁰¹² megszorodnak [mint taval.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰¹³ *látunk*, [szükségesnek találok azt felelni, hogy] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰¹⁴ is [talán csak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰¹⁵ is! [A' Veszprémi Férjfiaktól annyi telik ki, hogy a' költőkre rá nem szorúlnának, ha a' Munkának folytatásában megszorúlnának is.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰¹⁶ pihegek <Kedves>

188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. február 15.

15. Febr. Felelet Horváth Kan. Úrnak levelére de dato 10. Febr.

Hála Istennek, hogy a' győri útból semmi sem lett! Hatvannégy esztendő koromban szégyen szemmel kell megvallanom, hogy az emberösmerésnek mesterségében, mivel minduntalan szívem veti közbe magát, még most is csak inaskodok. Rendes! Némely emberek annál jobban szeretik²⁰¹⁷ egymást, mennél mélyebben²⁰¹⁸ behatnak egymásba, 's mennél tovább társalkodnak egymással. Ez volt, hála Istennek! Veszprémi utazásimnak odaváló Barátimra nézve, mennél édesebb, annál felejthetlenebb gyümölcse. Mások ellenben, kik ifianta jó²⁰¹⁹ üdeig barátkoztak²⁰²⁰ egymással, hosszas távúllét után öszvekeveredvén vénségekben,²⁰²¹ 's két három hétig társalkodván együtt, úgy elrémlenek egymástól, mintha kétféle²⁰²² Ádámtól származtak volna. Hat esztendeig lévén ifianta az Egri Megyének Clericussa, hírére tanultam megösmerni a' Monachismust, 's a' mit rólla tanultam, mélyen benyomtam emlékezetembe, és szerencsémre! mert a' környüállások önmagamot is beragadván a' klastromba, olly könnyen átláttam a' Monachusoknak minden lépéseit, olly könnyen kikerültem minden kelepcczéiket és utánnam való²⁰²³ markolásaikat, hogy végtére velem, noha heterogeneus lelkű emberrel, csak meg tudtak férni. De azt még is meg kell vallanom, hogy ezen öszveférésnek nagy részét annak kell köszönnöm, mivel Szerzetünkben²⁰²⁴ a' fellyevalóknak hatalma csak három esztendeig tartván, az alattvalók pedig még ezen üdő alatt is a' klastromot mással felválthatván,²⁰²⁵ a' Monachismus²⁰²⁶ olly liberalis és olly árthatatlan volt, hogy amannak, melly az örökös Apáturok és változhatatlan²⁰²⁷ Fraternitások alatt uralkodik, csak árnyéka se lehetett.

De hova csábít engemet szívem, melly *írásban* hasztalan törekszik Kedves Barátom Uramnak nemes szívébe kiömleni! Haggyuk akkorra, mikor majd itt egyszer²⁰²⁸ szemben lehetünk. Akkor ad amicus aures többet, sőt mindent. Most az elég legyen, hogy mind Főtiszt. Kiss Kanonok Úrnak a' Mythologiáról hozzám igazított bölcs Levele után, mind Kedves Barátom Uramnak utolsó írása után, mind több más tekintetekből, eddig előterjesztett plánumától el, és inkább egészen a' Chateaubriandból kidolgozandó szép Értekezéshez állók; úgy mindazáltal, hogy elkészülésének üdeje előre meg ne határoztasson. Vajmi sok kell még Lexiconunknak csak első Részéhez is, ha fenn van

²⁰¹⁷ szeretik <mag>

²⁰¹⁸ mennél <szorosabban> |mélyebben| [Betoldás a sor fölött.]

²⁰¹⁹ jó <hosszas>

²⁰²⁰ barátkoznak [Átírással javítva.]

²⁰²¹ vénségekben, <'s vagy>

²⁰²² kétféle <ember>

²⁰²³ és |utánnam való| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰²⁴ Szerzetünkben<,>

²⁰²⁵ felválthatván, <még>

²⁰²⁶ Monachismus <is>

²⁰²⁷ és |változhatatlan| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰²⁸ mikor <vagy itt, vagy talán Veszprémben> |majd itt egyszer| [Betoldás a törlés fölött.]

még Barátim Uraimnál az illy nehéz munkának kiadása iránt való tavalyi szándék; sok kell a' Zsoltároknak,²⁰²⁹ ha folytattuk; jó darab üdő az Ékesenszóllásnak. Tegyük ezekhez az idevaló munkákat. A' Consilium' parancsolattyára az én Grammaticám szerint kell a' Normális, sőt még a' falusi Oskolakönyveket is kijobbítani és²⁰³⁰ a' Stereotypus alá adni: ezeket tehát nekem kell a' Calvinista rongyokból Pápista Magyar ruhába öltöztetni; a' mi új kidolgozás nélkül tellyességgel lehetetlen. Most nállam a' Historia Biblica van csávéban. Hátha még ezekhez az is járul, hogy egésségem állhatatlankodik. Decembernek fele és Januarius jó barátim voltak az Isten' kegyelméből; de a' Februarius úgy bánt már egynehány ízben szegény vén gyomrommal, mintha Csáky' szalmája volna. Ha majd Chateaubriandból 's a' t. kiszedegetem mind a' méznek²⁰³¹ valót, közleni fogom a' rendet, melyet magamnak Főtiszt. Úrnak plánuma szerint azután csinállok.

Az új Vignétról nincs mit írjak egyebet annál, a' mit már Sághy megírt. A' rajzolás tagadhatatlanul jobb és szebb, mint az előbbeni. A' Censor iránt már akkor szóllottam Mélt. Paintner Püspökkel, mikor még K. B. Uramnak ez iránt való levelét nem vettem. Ennek a' jó Urnak kívánsága szerint²⁰³² mind addig, még a' Patriarcha itt volt, és így három hétig mindennapi vendége voltam. Velemvaló mindennapi barátkozásának, és négy szem között való gyakrabbi társalkodásának gyümölcse majdnem az volt, melly a' nemes szívű Veszprémiéknél.

Különös örömmel olvastam e' szíves Barátimnak egésségéről a' tudósítást. Tisztelem, csókolom mindnyájokat, Főtiszt. Hornyik Úrnak kezeit pedig különösen. Szegény Maris, ki csak tengődik mellettem, arra kér, hogy Főtiszt. Barátom Uramnak mély tiszteletet és szíves kézcsofolást küldgyek nevében. Férje fiával és leányával együtt Bécsben vannak ugyan, de leveleikben Főtisztelendő Úrról szintúgy emlékeznek, mint Maris. Új gondunk van megint; mivel Fiúnkot el kell Urától vennünk, ha csak azt nem akarjuk, hogy liberális esze és nemes szíve hasonló²⁰³³ legyen egy Conversus Frateréhez, vagy éppen egy Török²⁰³⁴ rabszolgához. Ezerszer meg ezerszer csókolom Kedves B. Uramot és vagyok, még pihegek igaz szívű tisztelője. Egy kis Tudósítás is, *Anecdota* is.²⁰³⁵

Talán²⁰³⁶ nem bízván hozzám, vagy halogatásomat ki nem állhatván, felbízta a' Tuníziának az attya Gróf Majláth Urat, hogy könyvének²⁰³⁷ második kiadását a' Tudom. Gyűjteményben²⁰³⁸ recenseáltassa.²⁰³⁹ A' Budai²⁰⁴⁰ Újságíró e' recenziót *competensnek* nevezvén, arra serkentett engemet és még egy valakit, hogy ezt a' Gyűjte-

²⁰²⁹ Zsoltároknak, <. >

²⁰³⁰ is |<[...]> kijobbítani és| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰³¹ a' <mi> méz<ünk>nek

²⁰³² Urnak| kívánsága szerint| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰³³ hasonló <ne>

²⁰³⁴ egy <Túnis> |Török| [Betoldás az áthúzott szó fölött.]

²⁰³⁵ tisztelője. |Egy kis Tudósítás is, *Anecdota* is.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰³⁶ <§. Inserta[...] pag. 64.> Talán

²⁰³⁷ hogy |könyvének| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰³⁸ Gyűjtemény<ek>ben

²⁰³⁹ recenseáltass[.] [Átírással javítva.]

²⁰⁴⁰ Budai <Német>

ményben²⁰⁴¹ felkeressük; melyet tehát Mélt. Paintner Püspöktől kölcsön elkértem. *Döbrentei Károly* Calvinista a' Recensens. Kikel ez a' Német Recensens ellen, ki²⁰⁴² e' könyvet, mihelyt *első* kiadása kijött, in den vaterländischen Blättern a' mythologia avvagy machineria végett erősen megrostálta. De Döbrentei elmellőzván ezeket csak általlýában mocskolýa mind az olyan Recensenseket, a' kik a' vaterländische Blätter nevű Írásban valóhoz hasonlítanak. Majd azután a' második kiadásból a' Praefationak elejét szórúl szóra Magyarra fordítýa; de mihelyt a' mythológiának ugyanazon Praefatióban foglaltt védelmezéséhez érkezik, mely majdnem szórúl szóra az, melyet én a' minap Főtiszt. Barátom Uramnak magyarul theologia rosta alá küldöttem,²⁰⁴³ a' Calvinista Recensens megáll, (Stock an!) és Recensióját befejezi egy Jegyzéssel, egy tudós társasággal dúcsekedván, melyben²⁰⁴⁴ Pyrkernek újabb munkáit olvasni hallotta. Ezen Olvasó e' társaságokban a' felyebb említett Gróf Majláth Úr volt, ki itt ösmeretes Német és Magyar Poeta és Literátor egyéb semmi;²⁰⁴⁵ a' hallgatók pedig egynehány ifiabb Dámák, kik literátorkodnak, és egynehány férjfiak²⁰⁴⁶ a' Pesti Magyar Literatúrának bajnoki közül. Gróf Majláth Úr eljött hozzám a' múltt őszkor illy declaratióval: „Ő a' Magyar Poétákból fordított Németre²⁰⁴⁷ egynehány darabokat *ugyanazon vers-nemben*, és ugyan annyi *versben*, ammint az originálisban vannak; 's ki akarja adni a' Magyar Literatúrának rajzolatýával egyýütt. De előbb magokkal az Auctorokkal közli; ha még élnek, és fordítása íránt ítéleteiket megkéri. Ez volt az oka, hogy énhozzám is eljött.” Hasztalan viaskodván vele az íránt,²⁰⁴⁸ hogy a' verseknek ugyanazon száma és neme a' fordítást olly törpének teszi, hogy²⁰⁴⁹ az eredeti munkáknak dücsösségére nem válhat, tettem neki egynehány jobbítást az én darabjaimra nézve, és el akartam bocsátani. De most jött még a' vastaga. „Én, úgymond, Kazinczinak szíves baráttýa vagyok, és őtölle hallottam, hogy a' Magyar nyelvre nézve két felekezet van az országban, és hogy az egyiknek *fő vezére* maga Kazinczy, a' másiknak pedig Tisztelendő Úr.” – Ez énelőttem újság! felelém én. Ha Kazinczy magát *fő vezérnek* tette, engemet annak ne tegyen, minekelőtte töllem nem tudgya, ha ő ellene a' *fő vezérséget* fel méltóztatomé vállalni, vagy sem.” – „Én – mondá erre a' Gróf, az egész dolognál csak historicus akarok lenni. Kazinczy nekem írásban adta az okokat, melyekre ő *felekezetét* építi; ezt kérem Tisztelendő Úrtól is.” Szívesen! 's ezzel²⁰⁵⁰ *Feleletemet a' 4. kérdésre* kezébe adván, én még okaimot nyomtatásban adom Nagyságodnak ajándékúl. – „És e' könyvön kívül nincs egyéb ide tartozó?” Nincs. – „Én hát kiolvasom, kivonom, és az extractust átvizsgálásnak

²⁰⁴¹ Gyűjtemény[...] [Átírással javítva.]

²⁰⁴² ellen, <melly> [ki] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁴³ mely [majdnem] szórúl szóra az, melyet én <tavaly az egyházi Censurába> [a' minap] Főtiszt. Barátom Uramnak magyarul [theologia rosta alá] küldöttem, <'s melyre Főtiszt. Kiss Ferencz Kanonok Úr bölcsen és szorosan megfelelt,> [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁴⁴ befejezi<,> egy Jegyzéssel, <mellyben> egy tudós társasággal dúcseked<ve>[vén], <[.] hol> [mellyben] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁴⁵ Literátor [egyéb semmi;] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁴⁶ férjfiak<,>

²⁰⁴⁷ fordított [Németre] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁴⁸ az [íránt] <ellen> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁴⁹ teszi, [hogy] <melly> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁵⁰ ezzel <nyomtatott munkámat>

okáért elhozom.” Ammint tetszik! – Hozza bíz ő mai napig is, mert könyvem²⁰⁵¹ nem is érti. – Többször öszvetalálkoztam vele Pyrkernél. Mikor tehát a’ Tuniziásbúl a’ Szent Misét fordítottam, és a’ Patriarchának elolvastam, ez úgy megörült, hogy Majláthot pro auditore et iudice azonnal elhívatta. Eljött ő Gróf Telekyvel együtt. Majláthnak az originalis Tuníziást kellett maga előtt tartani, és a’ fordítást e’ szerint megítélni,²⁰⁵² ha hüé vagy sem? Elolvassván én fordításomat, Majláthra veti²⁰⁵³ a’ Patriarcha tudakozó tekintetét; Majláth pedig hozzám fordulván: én, úgymond, *olvasás közben mindig scandáltam a’ magyar*²⁰⁵⁴ *verseket; de a’ fordítás sokkal több versbül áll, mint az originalis.* Elneveti magát a’ Patriarcha és azt mondgya neki: *hisz a’ fordítás prózában van, nem pedig versekben.* Erre a’ *fordítás hűségének választott birója*²⁰⁵⁵ elhalaványodott, ’s úgy állott előttünk, mint az oskolagyermek mikor leczkáját nem tudgya Mestere előtt.²⁰⁵⁶

Ezekbül én azt tanultam, hogy a’ mi recenziókra már egy csöpp szüksége sincs a’ Tuniziásnak, és hogy Kazinczynak felekezetétül, mely többnyire illyféle Tudós Műbirókból és Literátorokból áll,²⁰⁵⁷ nincs mit rettegennem.

189. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. február 24.

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Nem mentt ugyan az emberi Ész is a’ botlástúl, de a’ Szív megmeg sokkal gyengébb, nagyobb hatalma lévén emezenn a’ képző erőnek. Ezt az igazságot – ammint utólsó Levelébül sajdítottam – ismét megerősítette²⁰⁵⁸ a’ tapasztalás. Csak hogy a’ barátság’ dolgában még a’ csalódás is böcsületére válik szívünknek, úgymint a’ mely amaz emberséges érzeménnyébül eredett, hogy az embereket felvilágosodottabbnak, jobbaknak tartotta, mintsem valósággal voltak; és ez vizsgáztatására szolgálhat Kedves Uram Bátyámnak. A’ Monachismusnak talpideája bizonynyal felséges, az érzeményes világonn való uralkodás lehetőségének vitatását foglalván magában, ’s a’ tiszta emberség’ zsenge képének szomszédgya: de valamint kevés embernek van ahhoz szerencséje, hogy emezt megvalósíthassa, úgy amazt is ugyan kevesen tudták ám megvalósítani Monachusaink közül. Ezt előre bocsátván

Jelentem, hogy a’ kocsim, lovam itt vagyon; („Jaj nekem ez hogy urad nem mehet innen oda!” ammint Ovidius utánn Édes Gergely panaszkodik.) de nem tudom

²⁰⁵¹ is, <.> mert [könyvem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁵² fordítást <úgy hallgatni> [e’ szerint megítélni,] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁰⁵³ én <a> fordításomat, Majláthra <reá>veti

²⁰⁵⁴ a’ [magyar] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁵⁵ fordítás<nak> [hűségének] választott birója<úgy> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁵⁶ oskolagyermek <a’> Mestere előtt, mikor leczkáját nem tudgya. [Az eredeti szórend megváltoztatását Verseghy a sor fölé írt számokkal jelezte.]

²⁰⁵⁷ áll, <nem volna mit szóban még akkor is,>

²⁰⁵⁸ meg[.]ősítette [Átírással javítva.]

Sághy Barátunk elkészítette az Értekezéseknek²⁰⁵⁹ homloktábláját. Megparancsoltam küldöttjeimnek, hogy szépen köszöntsenek be, nevemmel a' Vén Hárfást a' jó Gazdát 's Gazda Asszonyt tisztelvén; Cancellistámnak pedig, hogy Kalauzért könyörögjön, a' ki őtet a' Levéllel Sághynkhoz felvezesse, vagy más módért, hogy azt megtalálhassa.

Hogy Uram Bátyám a' Keresztény Poezisirul való Értekezésnek kidolgozását magára vállalta, lelkemből örvendettem, 's érette Kis Fer. velem együtt ezerszer csókollya: ama' mezőnn szemléltük tudni illik ezennel Verseghynket, a' hol érzékeny szíve egészen kiömlik, mellynek árjában a' mienk tellyes gyönyörűségét talállya.

Mink sem a' Tudományos Szókönyvről, sem a' Zsoltárokról le nem mondtunk, nem is mondunk: annyival is inkább, hogy annak szükséges voltát mások is magunk is naponkint jobban jobban érezzük; én pedig a' Magyar Literatura 1820dik eszt.béli állapotjának rajzolatlyában, az idei Ertek. Iső köt. még éreztetni is ügyekszem.

A' Képzőerőnek erkölcsi kiművelését [!] elkezdtem, hanem munkámat egy váratlan Commissió megmeg félbe szakasztatta velem. Feltettem volt²⁰⁶⁰ már magamban, hogy halottas Beszédet soha sem csinállok; de meghalálózván Tallián Consil. Úr, olly szép kérésekkel ostromoltattam, hogy szinte lehetetlen volt ellent állanom: nállam is a' szív vetette magát közbe, ammint Uram Bátyámnál szokta, 's Isten neki! megadtam magamat.

A' tavali Értek. Ildik kötettyében feltett kérdéseimre, hét árkusból álló valóban tudós egy Értekezés érkezett kezemhez minden Név nélkül. Deákul van írva, 's mivel az új filozofiai Felekezeteknek egész tudományépületét hüven előadgya, hogy annak az Exegeticára való hatását megmutassa, azt ugyan a' Magyar új Szókönyvnek Attyánn²⁰⁶¹ kívül senki meg nem magyarította. Olly csekély ösztönök mennyi elmét²⁰⁶² felerkentettek,²⁰⁶³ nagyobbak 's hathatósak által nem lehetne valamennyit tudományos tűzbe hozni?

De elég most az egyszer; ha a' halottas Beszédet elvégzem, szabad lévén, többet. Kanonoktársaim mindnyájan egészségesek 's Uram Bátyámat szívesen tisztelik. Úgy beszélgettünk magunk között, hogy az idén vagy korábban vagy későbben küldgyek Uram Bátyámért, hogy ne kénytelenítessen a' nagy hőség miatt szüntelen a' falak között sínleni.

Méltós. Páintner, 's Koválik Püspök Urakat alázatosan tisztelem; 's tessén²⁰⁶⁴ az elsőnek megmondani, hogy nem sokára egy ajánló levéllel bátorkodok ismét nálla alkalmatlankodni.

Osziczky Urat 's Osziczkiné Asszonyságot különösen tisztelem, úgymint a' kiknek emberséges szíve elégképen böcsülhetetlen előttem. Kedves Uram Bátyámat pedig ezerszer csókolván maradok

Veszprémben Febr. 24dikénn 1821.

változhatatlan baráttya
Horváth mk

²⁰⁵⁹ [...]tekezéseknek [Átírással javítva.]

²⁰⁶⁰ Feltettem [volt] [Betoldás a sor fölött.]

²⁰⁶¹ Attyán[.] [Átírással javítva.]

²⁰⁶² elméket [Átírással javítva.]

²⁰⁶³ fel[.]erkentettek [Átírással javítva.]

²⁰⁶⁴ [...]ssen [Átírással javítva.]

Levélkémet már elkészítettem, mikor Fő Tiszt. ide kapcsolt írását avval a' barátságos kéréssel hozzám küldötte, hogy Pestenn lakozó Szentál Fiscális Úrhoz írtt Levelét, melly pénzzel van megterhelve, bátorságosabb kézhez való szolgáltatás végett Uram Bátyámhoz utasítsam: „*Mit meg nem*²⁰⁶⁵ *tesz úgymond ez a' jó Úr?*” Azt is tudni illik ammint láthattya Uram Bátyám szintazon bizodalom 's szeretet kapcsollya személyéhez, mellyel az én szívem ragaszkodik.

Egy jó legényünk, Györke János a' neve, nállunk Prebandarista, a' Misericordiánusokhoz²⁰⁶⁶ vitetett Budára orvosoltatás végett; de a' kirúl én azt mondhatom, hogy nem beteg, nem tibolyodott [!], hanem igen érzékeny 's²⁰⁶⁷ tüzes; ki a' törvénytelen ölelkezésktül irtóztván, magában azonban a' nemi ösztönt érezvén, mindenféle jurisdic-tióknál feleségért esdeklelt, kérése elvettétvén, ammint másképp a' rendnek felzavarása nélkül nem is lehetett, az ifiú érzékenykedni kezdett, 's megújított könyörgő leveleiben olyan kifejezésekre fakadt,²⁰⁶⁸ a' minéműeket²⁰⁶⁹ józan elmével senki sem írhatna. Szerencsétlenségének kútforrása ama' fonák önelhitézés, hogy minden ember magát²⁰⁷⁰ reprodukálni köteles; az ártatlanság; a' nemiösztönnek nagy ereje; 's az innen származó érzékenykedés. Látogassa meg szegénykét kedves Uram Bátyám; valóságos irgalmasságot fog cselekedni vele, a' mellyre mindenképen méltó.

190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. február 25.

Die 25.²⁰⁷¹ Febr. Főtiszt. Horváth Kanonok Úrnak.

A' folyó holnapnak 23dik napján vettem Ő Herczegségétül a' Prímástúl a' következendő Levelét. Dilecte Fili! etc. A' hozzám küldött²⁰⁷² kézírásnak csak 2ik része van nállam, mellynek Előbeszedgyébül tudom, hogy első része magában a' Német énekeket, és a' Musicára való oktatást foglallya. De már csak a' második része is tenne nyomtatásban 50. árkust és az Énekekenn kívül találatnak benne 1o Imádságok és Litániák. 2o Két Passio és egynehány Lamentatio Káldi' Bibliájából.²⁰⁷³ 3o Deák Vecseryék. 4. Psalmi Poenitentiales. 5. Temetési Énekek és Búcsúztatások. 6o Ordo Exequiarum. Az Énekek mind régiek, mellyeket az Auctorok, ammint magok mondgyák, *Szent Mihályibül, Szelepcsényibül, Bozókýbül, Náraybül, Tsikybül, Illyésbül, és a' többi egyyenkint minden Püspöki Megyékben szokásban lévő apróbb Énekes Könyvekbül egyg Tetembe hoz-*

²⁰⁶⁵ ne[.] [Átírással javítva.]

²⁰⁶⁶ Misericordiánusoknál [Átírással javítva.]

²⁰⁶⁷ és [Átírással javítva.]

²⁰⁶⁸ fakadt, <...>

²⁰⁶⁹ a'minéműeke[...] [Átírással javítva.]

²⁰⁷⁰ [..]gát [Átírással javítva.]

²⁰⁷¹ Die <24.>|25. [Betoldás a törlés fölött.]

²⁰⁷² a' |hozzám küldött [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel. A mondat kezdőbetűje átírással javítva.]

²⁰⁷³ Lamentatio [Káldi' Bibliájából.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

tak, és a' nép közt szokásban lévő és már helyt álló dalokra²⁰⁷⁴ kaptáztak és orgonára alkalmaztattak.

Itt Kedves Barátom Uram! a' Magyar Isteni szolgálatról²⁰⁷⁵ van a' kérdés, melyly olly annyira a' Veszprémi Értekezéseknek²⁰⁷⁶ felséges czélliaihoz tartozik, hogy én ezeknek nagy szívű és bölcs Dajkáihoz tanácsért²⁰⁷⁷ folyamodni egy csöppet sem kételkedek. Ámde mivel nem ok nélkül kívánom, hogy a' Prímásnak e' hozzám való bizodalma csak legbiztosb barátim között maradjon, és még ezek közül is csak azok között, kik az illy tárgyról tanácskozni nem csak nem áttallanak, hanem még szeretnek is, azt tartom hogy²⁰⁷⁸ Főtisztelendő Hornyik, Kiss és Kolosvári Kanonok Urakkal ez iránt értekezni²⁰⁷⁹ elegendő lészen. Mutathatë nekünk a' Mennyei Gondviselés szebb alkalmatosságot arra, hogy a' Magyar Isteni Szolgálatot helyesb, sőt fényesb 's a' Kántorok illetlen bögéseire nézve eszesebb²⁰⁸⁰ rendbe szedessük és a' mennyire lehet, az egész országban egyformának tesszük egy olyan Főpásztornak buzgósága és bölcsessége által, ki a' közelgető Synodusban az illyenekről tanácskozni és végezni²⁰⁸¹ kíván. Kérem tehát Főtisztelendő Urakat, fontolják meg, mint régi próbált Lelki Pásztorok, e' tárgyat,²⁰⁸² és adgyák kezemre, mit lehetne iránta²⁰⁸³ hasznost mondanom. A'²⁰⁸⁴ Herczegnek ama' szavaiból: *in quavis consideratione* szabadságot merészlek én²⁰⁸⁵ magamnak venni arra, hogy még²⁰⁸⁶ az Isteni Szolgálatnak regulatiójáról is szóllyak, ha Főtiszt. Urak helyben haggyák és részkrül való javaslatokkal engemet²⁰⁸⁷ megtisztelnék.

Hogy pedig annál könnyebben értekezhessenek Főtisztelendő Urak e' tárgyról, ide teszem röviden gondolatimot, melylyekből a' Herczeghez igazítandó feleletemet alkotni akarom, azzal a' kéréssel, hogy bölcs ítéleteiket velem²⁰⁸⁸ ezekről is közleni ne sajnállyák.

1ör Előre küldvén röviden a' Veszprémi Értekezéseknek I. Kötetében lévő Jegyzéseket az Egyházi Énekekről, meg akarom mutatni az régi Énekekből vontt példákkal, hogy e Magyar Kántorproductumok²⁰⁸⁹ nem csak metrum, hanem még az emberi beszédhez

²⁰⁷⁴ dalokra <.>

²⁰⁷⁵ Isteni <tisztelettről> [szolgálatról] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁷⁶ Értekezéseknek <Dajk>

²⁰⁷⁷ tanácsért <[...]> [A betoldásra jelölt szavak utólag hurkos vonallal áthúzva.]

²⁰⁷⁸ kételkednek. <Kérem mindazáltal Főtiszt. Urat, hogy e' dolognak híre el ne terjedgyen.> [Ámde mivel nem ok nélkül kívánom, hogy a' Prímásnak e' hozzám való bizodalma csak legbiztosb barátim között maradjon, és még ezek közül is csak azok között, kik az illy tárgyról tanácskozni nem csak nem áttallanak, hanem még szeretnek is, azt tartom hogy] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁷⁹ iránt <tanácskozni> [értekezni] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁰⁸⁰ fényesb [s a' Kántorok illetlen bögéseire nézve eszesebb] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁸¹ tanácskozni [és végezni] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

²⁰⁸² Pásztorok, [e' tárgyat] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁸³ mit lehetne <e' tárgyról> [iránta] [Betoldás az áthúzott szó fölött.]

²⁰⁸⁴ mondanom, a' [Átírással javítva.]

²⁰⁸⁵ merész<elven>[lek én] [Betoldás a sor fölött.]

²⁰⁸⁶ hogy [még] [Betoldás a sor fölött.]

²⁰⁸⁷ részkrül <.> való <szabadsággal és> [javaslatokkal <[és épít[...]]el> engemet] [Betoldás a sor fölött, és a lap szélén. A lap szélén szereplő, betoldásra jelölt szavak utólag áthúzva.]

²⁰⁸⁸ ítéleteiket <nekem> [velem] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁰⁸⁹ az [rég]i Énekekből <ki>vontt példákkal, hogy [e] <a' régi> Magyar <Egyházi Énekek> [Kántor-productumok] <legtöbnyire Kántoroktól készítettven, mi> [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

szükséges józan logica, sőt Grammatica és Syntaxis nélkül is szűkölködvén, nem egyebek érthetetlen Jargonoknál,²⁰⁹⁰ és hogy sokszor oly kifejezésekkel és szavakkal is²⁰⁹¹ élnek, melyek az Anyaszentegyháznak tanításával, vagy legalább Deák Hymnusaiban foglalt kifejezéseivel meg nem egyeznek, és így nem is alkalmasak arra, hogy a' szívet ajtatosságra indítsák.

2or. Áriák, melyek a' Kántoroktól irgalmatlan rikótásokkal előadatni szoktak, minden tactus nélkül szűkölködvén, mely csak a' metrummal férhet egyedül öszve, és többnyire idegen rövid és megrontott²⁰⁹² táncznótákból vagy világi énekekből kölcsönöztetvén, vagy ellenben az úgy nevezett szomorú tónusokban a' Kántoroktól szertelen hangváltoztatásokból öszveférceltetvén,²⁰⁹³ hasonlóképen nem képesek arra, hogy az éneklőkben rendet szüllyenek, mely nélkül az Isteni Szolgálat illendőségre nem kaphat, vagy hogy a' szívet érzékeny indulatokra gerjesszék.

3or. Kíváncsinos dolog volna tehát, hogy az Egyházi Énekeknek kidolgozása oly Papi személyekre bízasson, kik a' Poézisban, a' Musikában és a' tiszta Magyar nyelvben járatosak, és a' Catholica Hitnek Szent Titkait, s az Anyaszentegyháznak a' Hymnusokban foglalt felséges gondolatjait, kifejezéseit és kivált indulatjait, nem szórúl szóra való lelketlen fordításokban, hanem illendő Magyar metrumokban²⁰⁹⁴ kifejezni tudgyák. Ezen új énekekre meg kell azután az Orgonistákat tanítani, ammint Főtiszt. Barátom Uramnak tudósítása szerint Gróf Niczky cselekedett, vagy a' Mária-Nosztrei példa szerint az iskolagyermeket. Mind a' két módhoz üdö kívántatik, és kíméllés; mivel az emberek a' régítől elállani még akkor sem szeretnek, mikor helytelennek²⁰⁹⁵ ösmerik.

4er Ámde mivel úgy látszik, hogy a' Kántorok Énekes Könyvek nélkül szűkölködvén, a' mit legalább a' Pesti Auctorok nagyon emlegetnek; azt akarom a' Herczegnek javasolni, hogy a' több helyen már bevett²⁰⁹⁶ Énekenn kívül, *Ím! arczunkra borúlunk*, pag. Collect. Pestiens. 57.²⁰⁹⁷ az Isteni Szolgálatra esztendő által legszükségesebb Énekeket addig is kiválogattassa, megjobbította, az egyformaságnak megesközlése végett²⁰⁹⁸ a' Synodus' elejébe terjessze, és a' Királyi Budai Universitásnál jobb rendbe szedett, és figurális²⁰⁹⁹ kótákba orgonára tett áriáival egygyütt²¹⁰⁰ közre bocsáttassa.

5ör Mivel a' Pesti Auctorok az Isteni szolgálathoz tartozó Énekekenn kívül Imádságokkal és Litániákkal, azután pedig olyas énekekkel is megrakták gyűjteményeket, melyek a' házi ajtatosságot nevellyék: azt szándékozom a' Herczegnek ja-

²⁰⁹⁰ nélkül [is] szűkölködvén, nem [egyebek] érthetetlen Jargonok[nál] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén.]

²⁰⁹¹ szavakkal [is] [Betoldás a sor fölött.]

²⁰⁹² metrummal <járhat> [férhet] egyedül [öszve], és többnyire idegen rövid [és megrontott] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellekkel.]

²⁰⁹³ tónusokban [a' Kántoroktól] szertelen hangváltoztatásokból [öszveférceltetvén] <állván>, [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellekkel.]

²⁰⁹⁴ Magyar <mondatokkal> [metrumokban] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁰⁹⁵ mikor [helytelennek] <rossznak> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁹⁶ helyen <szokott> [már bevett] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁹⁷ *borúlunk*, [pag. Collect. Pestiens. 57.] <...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁹⁸ megjobbította, [az egyformaságnak megesközlése végett] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁹⁹ figurális [Átírással javítva.]

²¹⁰⁰ kótákba [orgonára] tett áriáival <egygyütt> [egygyütt] [Betoldások a sor fölött.]

vasolni, hogy mivel²¹⁰¹ a' Pesti Gyűjtemény 100. árkusra menvén a' nyomtatásban, sokkal drágább lesz, hogysem azt a' Keresztény Hívek magoknak megszerezhessék,²¹⁰² haggya inkább e' Gyűjteményt úgy felosztva, ammint eddig volt; 1ör) Imádságos Könyvekre, az Imádságokat és Litániákat,²¹⁰³ mellyekhez²¹⁰⁴ a' házi ajtatosságot nevelő Énekek a' pusztá szózatnak kótáival együtt legjobban illenének; 2or: A' Deák vecsernyéket, és Ordinem Exequiarum a' Rituáléra;²¹⁰⁵ 3or A' megválogatott Egyházi Énekeket az egy Kántoroknak való Énekes Könyvre.

Ezekből áll, a' mit Főtisztelendő Urakkal közleni kívántam. A' Herczegnek hozzám való illy bízodalmából merészlem én gyanítani, hogy azokat, a' miket Neki a' Szent Írásnak fordításáról benyújtottam, nem rosszallotta és talán annak üdejében a' Synodusnál elő is veszi.²¹⁰⁶ Véggépen azért esedezek, hogy e' tárgy iránt Főtiszt. Úr bölcs válasszával sietni ne terheltesen; mivel a' Primást feleletemre nagyon sokáig váratkoztatni nem akarnám.

191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. február 28.

Die 28. Febr. Felelet Főtiszt. Horváth K. Urhoz

Én is mondom azt, mikor Főtiszt. Urnak emberei töllünk ezen órában elmentek; jaj! nekem árvának, hogy veletek²¹⁰⁷ Uratokhoz, Szíves Barátomhoz nem mehetek. Isten neki! Az öreg hárfás és a' gazdasszony, im! a' levéllel hasonlóképen beköszönnek Főtiszt. Úrnál, és ölelik, csókollyák, tisztelik.

Sághy szinte nállam volt, mikor a' kocsi érkezett, és így a' Comissiókot mind elragadta magával, még Főiszt. Hornyik Urét sem vevén ki, kinek kezét mély tisztelettel csókolom. A' borért szíves köszönetet mondok Főtisztelendő Úrnak; adgyon az Isten Barátom Uramnak²¹⁰⁸ minden esztendőben ötezerszer annyit. Szinte fogyott már a' tavalyi, mellyel asztal után legörömelebb élek, hogy gyomromot, melly hásártoskodni meg nem szűnik, megmelegítsem. Hogy Főtiszt. Kiss Ferencz Úrnak és Barátom Uramnak kedvét megnyertem a' kereszt. Poézisnek²¹⁰⁹ kidolgozására [!] való ígéretem-

²¹⁰¹ hogy [mivel] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁰² megszerezhessék, <haggyass>

²¹⁰³ Könyvekre, [az Imádságokat és Litániákat] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁰⁴ mellyek[.]ez [Átírással javítva.]

²¹⁰⁵ Rituáléla [Átírással javítva.]

²¹⁰⁶ Ezekből áll, a' mit Főtisztelendő Urakkal <tanácskozásnak okáért> közleni [kívántam] <akartam>. <De azonnkívül> A' Herczegnek <ill> hozzám való illy bízodalmából <azoko> merészlem én gyanítani, hogy azokat, a' miket Neki a' Szent Írásnak fordításáról benyújtottam, nem rosszallotta, <a' mi tudom, Főtisztelendő Barátom Uramnak <is> szívét is érdekli> [és talán annak üdejében a' Synodusnál elő is veszi.] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén.]

²¹⁰⁷ vel[e]tek [Betoldás a szó fölött.]

²¹⁰⁸ Isten [Barátom Uramnak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁰⁹ Poézis[...]. [Átírással javítva.]

mel, nagyon örvendek; és ennek megbizonyítására az új Filozofiarúl való Deák feleletet is²¹¹⁰ elfogadom.

Keveset irok, mert a' halottas Beszéd nem szeret most eleven²¹¹¹ mellékideákkal bajlódni. Györke volt nállam, és megbizonyította magaviseletével,²¹¹² hogy ő valóban nem tébolyodott. Ajánlottam neki, hogy látogasson meg többször. Talán csak elkezd egyszer nállam a' baját említeni; és akkor rajta leszek, hogy a' kulcsot vagy szívéhez, vagy talán még eszéhez is meglellyem.

Az én Kedves²¹¹³ drága jó Veszprémi Barátim már²¹¹⁴ megint arrúl gondolkodnak, hogy a' vén hárfáss Veszprémbe vitessen.²¹¹⁵ Megelé a' szegény²¹¹⁶ öreg addig? nem szakadoznak el azonban hárfájának húrjai? A' mit az Isten rendel!²¹¹⁷ Ölelem, tiszteltem, csókolom mindnyájokat Főtisztelendő Barátom Urammal együtt, kinek egy kis Tudományos Szókönyvtöredékkal is kedveskedek a pag. 305. usque ad pag. 340. vagyok etc.

A' Püspökkel még nem lehettem; mert ők most nagyon²¹¹⁸ foglalatoskodnak.

Vízát már nem kapni. Maris egy igen jó barátnéjánál volt e' miatt, egy halásznénál, kinek legtöbb Commissiói szoktak lenni Ország' szélében a' viza iránt; de azt felelte, hogy ezer forintért sem kapni már csak egy fontot. Szent Mihály-nap tájban kell nálla a' rendelést megtenni.

192. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. március 12.

Percepi 20. Martz.²¹¹⁹

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Engemet a' halottas Beszéd annyira elfoglalt, hogy ama' tárgyrúl, mellyel Ő Herczége a' Primás Uram Bátyámat elfoglalta, én még gondolni sem tudtam: ugyanazért Fő Tiszt. Kiss Fer. Urat kértem meg, hogy iránta való vélekedését tegye fel írásban; a' mit ő hüven tellyesített is, ammint az ide kapcsolt írásból láthattya Kedves Uram Bátyám, Fő Tiszt. Kolosváry Sándor Úr is, közölve lévén vele a' Levél, fogadta, hogy felel. – Ádándrúl, hol az Exequia tartatott, csak tegnap estve érkeztem haza; ma pedig

²¹¹⁰ felelet[...] is <csak> [Átírással javítva.]

²¹¹¹ most |eleven| [Betoldás a sor fölött.]

²¹¹² megbizonyította <maga beszélgetésével> |magaviseletével| [Betoldás a sor fölött.]

²¹¹³ Kedves <jó>

²¹¹⁴ már <illy korán e'>

²¹¹⁵ vitess[.] [Átírással javítva.]

²¹¹⁶ szegény <add>

²¹¹⁷ rendel! <Csó>

²¹¹⁸ most <nagyon> |nagyon| [Betoldás a sor fölött.]

²¹¹⁹ Percepi 20. Martz. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

az Értekezésekkel kell vesződnöm, melyeknek²¹²⁰ szétküldésére jó alkalmatosságot találtam; minekokáért levelemet befejezem, Osziczkyékat tisztelvén, Uram Bátyámat pedig ezerszer csókolván maradok

Veszprémben Mártz. 12dikénn 1821.

változhatatlan baráttya
Horváth mk

A' Synodusból lesszë valami az idénn?

193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek
[h. n., 1821. február 25. és március 12. között]

Édes Batsim!

Levele a' dologhoz értőnek nyelvén lévén írva mit szollyak én, a' ki az azt környékező titokba avatva nem vagyok? A' kereskedéshez nem értő méltán zárja be boltját, 's nem illet esmeretlen holmit, nem hogy a' tudatlanokat szédítse, az értelmeseknek pedig gúnnyára legyen. Azért a' mit irok, Uram Bátyámnak üresebb perczenteiben egy kis mosolyodására írom, hogy lássa a' járatlant 's erősödgyék a' magáéban.

1o Kívánatos valójában a' Magyar Isteni szolgálatnak ország szerte való egyformasága, 's erre a' Synodusban való öszve eggyezés kétség kívül a' leg egyenesebb út; de ez csak azon értelemben, hogy ki tessék, hogy az eddig gyakorlott imádságok, 's énekek közül melyek legyenek köz helyben hagyást érdemlettek? de ezek mellett fenn marad a' Megyés Fő Pásztorok részére mindenkor az, hogy az elő akadható szükséghez képest, a' hit' 's erkölcsi tanítás' egyes ágazati ujj imádságok 's énekek által gyámolíttathassanak. Lám így keletkeztek a' Rogatio – az Urnapja, a' Mariana, az Aloysiana, Nepomucenus, Sz. Háromság-devotiók.

2o Tagadhatatlan az, hogy vannak számtalan kántor koholta Énekeink, melyek ki-fütyölést inkább 's háborodást, sem hogy ájtatosságot gerjesztenek; vannak imádságos könyveink, melyeknek csak Czimjeik is eléggé ki mutatják minő értéket árúlnak; 's ezer koholt búcsúkkal, 's elme költötte ígéretekkel szinte az undorodásig mutatkoznak. Vannak, melyek a' Deák Hymnusok fordításával minden válogatás, és arra való ügyelés nélkül, hogy azok jobbra lángoló képzelésből származtak, lévén betöltve, ha a' csinosultabbakban haszonnal járhatnak is a' köznépre nézve szívemelő, 's érzékenyítő erő nélkül szűkölködnek. De vagynak végre olyanok is, melyek a' legjobb Atyának felségéről mint egy meg felejtkezve a' fiúi szív', 's szeretet' ömledézéseit, a' súrlódás 's Hízelkedés'²¹²¹ gúnyjába öltöztetik. Innét közönséges a' Hívek' panassza, az alkalmas könyvek nem létéről, 's közönséges a' ragaszkodás az idegen nyelven írt imádságos könyvekhez.

²¹²⁰ melye[.]nek [Átírással javítva.]

²¹²¹ [...]és' [Átírással javítva.]

3o Igaz az is, hogy Mestereinknek szertelen ordítása, a' nem tudom mi idegen nótákból esetlenül öszve férczelt nünötése, a' nyelv poézisének nyakszegése a' jobb izlésűekben undorodást, az éretlenekben pajkosságot, a' köznépből általlában érzetlenséget²¹²², vagy végső rendetlenséget nem pedig ájtatosságot gerjeszt, 's énekjének külső kelemét annyira zavarja, hogy különben e' hajlékony nyelv, az egyházi énekekben minden kellemetességét el veszti. Éltemben egy kántort hallottam, ki a' nyelv poézisát mindenkor figyelemben tartván, a' szívet szinte a' bájolásig ragadta; 's ekkor győződtem meg, hogy a' Magyarban nem a' nyelvet az Áriához, hanem²¹²³ inkább az Ariát kell a' nyelvnek poézisához alkalmazni. Mind ezekre nézve, mi legyen gondolkodásom szerint az üdvösséges tanúság, röviden meg mondom.

Elsőben is tehát az Énekekről.

a) Mind azon Énekek, melyek az Anya Sz. Egyháznak tiszta gondolkodásával 's lekével meg nem eggyeznek, – vagy annak taníttását csonkítva fejezik ki – vagy csigázott indulatokkal 's fattyú bűzgósággal, nem pedig az igazi Ájtatosságból hajnalott gerjedelmekkel mutatkoznak – a' vagy inkább gyermekes érzékenykedést, mintsem ama Nagy felséget illető leg alázatosabb keresztényi érzelmeket foglalnak magokban, minden irgalom nélkül sepressenek ki. E' foglatatosságra Uram Bátyám bölcs javallása szerint érett Theológiával bíró Papi személyek szükségesek.

b) Szinte úgy sepressenek ki azok is, melyeknek Áriáik az Egyházi egyűgyűségtől szerfelett elütöttek, minthogy más, két vagy négy szóval állani elő, más pedig az egész sokaságnak énekét vezethetni – melyek továbbá notáik, vagy méltatlan illetődéseket, vagy világi érzeményeket szívlelnek a' szívbe; hanem ha egyébbaránt tartalmaik meg érdemlenék hogy az Egyházi mértéket meg ütő Áriákra alkalmaztassanak. De ehez a' Musikát is értő egyházi személy szükséges.

c) Vagynak énekeink, melyek vagy magok a' Fő Pásztorok által, vagy az Ő ügyelések alatt Theologiai pontossággal készültek 's a' Mise alatt tellyes lelki haszonnal énekeltethetnek, millyenek p. o. a' Sz. Háromság énekei, ugymint: *SzSzSz szüntelen – Könyörülj rajtunk Istenünk – Jertek népek – Kiben élünk – Sz. Háromságnak – Oh Istenem!* 's a' t. Ezeket méltó közönséggé tenni a' Magyar A. S. Egyházban.

d) Vagynak egyébb alkalmasok, 's talán Haza szerte ösmeretese, sőt igen is gyakorlottak és a' köznép értelmét el nem nyomó Énekeink p. o. *Imádlak tégedet – Leborulok Isten – Üdvöz légy nagy Szentség – Itt jelen van Jézus – Üdvöz légy Sz. Ostyá – Imádlak nagy Istenség – Hiszek benned* 's a' t. melyeket a' bennök találkozó Grammatica 's syntaxis hibáik mellett is változtatlanul hagyni javallanám, mert ezeket nyelvökről le venni annyi volna mint az egyházi Zengedezést a' Hazában egyszerre elnémítani, vagy leg alább az ájtatosságnak szertelen kárával egy szükségtelen zavart okozni.

e) Amaz egész Mise alá szolgáló Ének: *Im Arczunkra* 's a' t nehezen kap Hazánkban lábot, mert máj napig is tapasztalhatni, hogy bár 6. 7. száz jelen²¹²⁴ lévő köznépből is alig énekel 25. Én úgy vélem a' nyelv kenységéhez nem alkalmaztatott Ariája miatt – inkább kedveltetik a' több tekintetekben alkalmasabb: *Jertek keresztény* etc. De mint-

²¹²² érzek[.]lenséget [Átírással javítva.]

²¹²³ ha[.]em [Átírással javítva.]

²¹²⁴ [...]en [Átírással javítva.]

hogy azon egynek mindenkori gyakorlása kivált az énekben, meg az ájtatosságban is únalmat okoz, igen ohajtani való, hogy készítették még leg alább egy a' változtatás kedvéért, az egész Mise alá szolgáló ének, melynek fő tárgya volna a' meg bantatott Isteni felség rajzolója, 's Üdvözétőnknek e' vér nélkül való Áldozat szerzésében mutatott szeretetének ki magyarázása mellett azon ideának ki fejtese, hogy szívünkben Krisztussal meg halván 's magunkat avval együtt a' feláldozásban egyesítvén religionknak leg felségesbb foglalatosságát gyakoroljuk. Úr Mutatáskor meg szünnék minden ének, az utánn pedig egészen meg változnék az Ária. – Hasonlóan kellene egy Halotti Mise alá szolgáló Éneket is alkotni, a' hol a' világi állapotnak a' halál által történő bizonyos elvágása – az Isten nagy igazsága – az ítéletnek rettenetessége – a' joknak jutalmaztatása – 's a' szenvedőkért a' könyörgő feleknek az Isten irgalmasságáért esdeklő szíveknek indulattya fejeztetnek ki.

f) Sátoros ünnepi Énekeinkben is fölötte nagy a' hézag; alig találni melly az akkor ábrázolt Titkokat, 's Isteni jó téteményeket alkalmasan igazíttaná a' szívre. – Úgy vagyunk ha ama kettőt: *Kesergő Anyja* – *A' kereszten függőnek* kivesszük Böjti énekeinkkel is; Az Adventiak majd a' csinoztatást, majd pedig az Ária változtatást meg kívánnák.

g) Halotti Énekeink számosan, noha némelly nyelvbeli hibákkal, vagynak. Egyébb Aránt úgy vélem ezekben egyébb nemzeteket meg haladunk; 's a' mi bennök javítani való lesz, kevesebb alkalmatlansággal meg történhetik. Vagy ki vetni valók is, 's ezek helyébe miért ne lehetne némelly ujjakat is készíteni?

Ezekből nyilván ki tetszik, hogy vagynak meg hagyni valók, vagynak csinoztatást várók, de szükség képen ujjonnan készítendő is. Ez utolsónak Áriáik magokban hordják az Egyházi Gravitást, és távul járván az igen mesterséges szökésektől, majd édességök által olvadoztassák a' szívet, majd pedig fordúlattyaikkal eszközöljék annak a' buzgóságra ömlő gyúlékonyságát. Legyenek többnyire metrumokban, hogy leg alább félszázad alatt lassankint a' nép is ízlést kapjon erántok. Erre nézve jó a' tanács, hogy a' triviális gyermekeken kezdessék; 's én csak azt adom hozzá, hogy a' deák oskolásoknál pedig folytattassék, úgy, hogy egyik nap deákul a' másikon pedig Magyarul énekellyenek. Ebből azt nyerjük hogy cultussabbainknak is valahára meg nyittuk nyelvét a' néppel való együtt éneklésre, kik most némán állanak, mint hogy nevendék üdejökben egyedül a' deák zengedezéshez szokván átallanak a' szokatlanba ereszkedni. Ezen kívül a' leendő Mesterek is ezekből az oskolákból kerülván ki, ha itt a' nyelv poézisa szerént való éneklést meg szokják alkalmasabbak lesznek, a' Nép énekeinek is ugyan ezen tekintetben való megcsöklzésére. – (hát a' Praeparandiában?)²¹²⁵

Ezen pontokban megjegyzettek szerént kellene készülni a' Mesterek Cantionáléjának, de csak a' pusztá szózat Kótáival, ne hogy a' könyv mázsányi legyen. Ugyan azért igen helyes az észrevétel, hogy a' mi az imádságos könyvekhez való maradjon oda, a' mi pedig a' rituálékhoz, mellyek a' nyelv hibáit ki vévén, úgy is gondosabban vagynak készíttve, legyen azokban a' Cantionáléban az Énekeken kívül hely kell még a' Virágvasárnapi és Nagy Pénteki Passiónak – Egynehány versnek a' Lamentatióból a' Jeremiás imádságával egyetemben. És a' Lytániáknak mellyek vélekedésem szerént ezek volnának: Minden Szentekről – Sz Háromságról – Az Oltári Szentségről – Jézus Nevé-

²¹²⁵ (hát a' Praeparandiában?) [Sötétebb tintával írt, utólagos autográf hozzátoldás.]

ről – Szűz Máriáról – Ezen három utolsóira nézve az volna észre vételem, hogy a' szerfelett való Mysticalizálás hagyatnék ki belőlök, 's egyedül azok maradnának mellyekre világosabban mutat a' Sz. Írás. Úgy is mi haszon, ha a' köznép ámbár maga nyelvén hallya, vagy éneklí, még is hosszabb magyarázat nélkül nem értheti. A' többi különös ájtatosságok többnyire különös megyéknek, a' hol tudni illik gyakoroltatnak, ügyelése alatt vagynak. Ha az egy Nepomucenusét kiveszem, melly annyira el terjedett az Anyaszent-egyházban, hogy ezen tekintetnél fogva az említett Cantionaléban Lytaniájával együtt, ezen csinoztatása mellett helyet foglalhatna.

Már most a' második Tárgyra.

Vagynak némelly imádságaink, mellyek az egész Magyar A. S. Egyházban annyira gyakorlottak, hogy majd minden Hív könyvetéve tudgya. Ezeket a' némelly nyelv, grammatica, vagy Syntaxis hibái miatt bolygatni eszem szerint gondolatlanság volna Kövessük Anya Sz. Egyházunknak az illy dologban mutatott lépéseit, melly noha látta hogy Hyeronimusnak fordítása a' Zsoltárookra nézve a' régi Italánál gondosabb volna, de mivel már eme' szerint szokta meg a' nép a' Zsoltározást, úgy hagyta meg, 's amazt be nem fogadta. Így látom én a' dolgot a' praedicatio előtt való énekkel, 's az azután mondatni szokott imádságokkal. Külömben a' Miatyankot is reformálnunk kellene. Ezt előre bocsátván:

Noha az eddig pendített hangból gyanítani lehet, hogy nem vagyok idegen, egy különösebben készítettő imádságos könyvnek javallásától egyedül a' csinosulttabbak, és az olyanoknak látszani kívánók részére; kik a' szokott imádságoknak formáiban vagy nem tudnak, vagy nem akarnak le ereszkedni a' köznép pontyaig. Valójában nem lát-nánk annyi merevedett oszlopokat templomainkban; de én ezt nálomnál belátóbbra hagyván, csak ezeket jegyzem meg.

a) Valamelly imádságos könyvek, a' vagy egyes imádságok is a' fenn jegyzett második pont vonásai alá esnek, polyva gyanánt szórattassanak el.

b) Szedessenek össze, vagy ha szükség készíttessenek is az Anya Sz. Egyház lelkén 's érzelmein járó imádságok, 's az igaz tiszta, de általlyaban meg érthető nyelven szerkesztessenek össze.

c) Az emberi természet esmerésénél fogva javallanám hogy ez három különböző legyen ugymint a' férfiaknak – a' fejer nemnek – 's a' mind két nemen lévő nevendékeknek részére.

d) A' ferjfiaknak kik külömben is tellyesebb elméjük, 's nagy részt az oskolákban meg fordulttak valamennyire emelkedettebb, de nyomos gondolatokkal – a' fejer személyeknek érzékenyebb, de mindenkor a' valódiságot követő indulatokkal – a' nevendékségnek pedig az üdejökhöz, esmereteikhez szabott le ereszkedéssel – szem előtt tartván mindekben a' hit regulait, 's az A. S. Egyház lelkét.

e) Az illy könyveket szakaszokra kellene osztani. Az 1ben a' regveli, 's estvéli imádságokat, 's Hit', reménység' stb. indulatit, a' Sz. Háromsághoz, 's egyenként az Isteni személyekhez, secundum ad propiationes theologicas – a' sátoros ünnepekre példázattyoknál fogva – Böjt üdejére az A Sz. Egyház érzelmeiből merétve. – A' születés' előforduló napjára – A' Mindenhatónak akarattyára való támaszkodás – Az Isteni közönséges látogatásokban – A' végső kegyelemért – A' kereszték' békes viseléséért – Az erköltsös életért – A' Házassági életbe szorosban befolyó erkölcsök meg nyereséért. – A' Magzatoknak istenes neveléséért. – Jó akarokért – ellenségekért – nyomorgókért – a

bünösök megtéréseért.²¹²⁶ – Nyavalyás állapotban – A' halálról való elmélkedés, mellyben mind a' 4 végső dolgokról egyszersmind foglaltassék. – A' meg holt hívekért.

a' 2dik szakaszban: A' Sz. Mise áldozattya alatt való imádságok Az oltári Szentségnek imádása.

a' 3 dikban a' poenitentia Szentségehez való készüllet – a' Poenitentiális Zsoltárok nem versekre szaggatva, hanem folyton folva – Az Úr vételéhez való készüllet – és hála adások.

a' 4 dikben Az Istennek imádása az Szeiteiben az az a' B. Szűz tisztelete. 's hozzá való folyamodás az esedezésért; el kerülván ezen imádságokban minden excentrizálást, mellyet némellyek (nem veszem ki Sz. Bernárdot is) a' hyperduliához tartozandónak véltek. – Az Angyalok esedezésiért – különösen az őrző Angyalhoz – a' Sz. Patronusokhoz – Azutan különkülön azon Szentekhez, kiknek neveik a' Sz. Kereszttségben fel vetődni szoktak. 'S mivel a' Szentek tiszteletének leg főbb része az ő erkölcsöknek követeése, az imádságok alkotásában különösen szem előtt tartassék mind egyikének főbb erkölce, 's olly indulatokkal járjon azoknak készítése, hogy az imádkozók szive azon erkölcsök gyakorlására szinte édesgettesék.

az 5 dikben az énekek minden *kota* nélkül; de csak a' szokatlanabbak, és ujjak.

f) micsoda változást kellyen az elő adottakra nézve a' fejér nép részére készítettendő könyvben önként ki tetszik, de egyszersmind szem előtt tartván a' d) alatt foglalt jegyzést is. Valamint.

g) a' nevendékek részére készítettendőkben is. Hozzá adván hogy mindennek rövidebbnek kell lenni 's némellyek helyett²¹²⁷ a' tisztaságért – az alázatosságért – engedelmességért – az isteni gondviselésben való megnyugvásért való könyörgések jöjjenek – 's ollyan Szentekhez való imádságok, kik leg inkább ezekben tündöklöttek.

Édes öreg Hárfásom, a' kit szívemből tiszttelek!
e' bizony hosszú nóta, 's azért véget is vet

Igaz Baráttya K. F.

194. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak Buda, 1821. március 12.

Humillima Opinio
De Collectione Hymnorum Ecclesiasticorum Hungaricorum
per Gabrielem Nagy et Bernardum Jéger digesta

Celsissime Princeps, et Regni Primas!
Praesul²¹²⁸ Bengignissime!

Mandato Celsitudinis Vestrae ad me ddo 20 Febr. a. c. Benigne²¹²⁹ dimisso, atque ob Patrenam in me Fiduciam aeterna, eaque tenerrima gratitudine mihi recolendo hu-

²¹²⁶ nyomorgókért – [a bünösök megtéréseért.] [Betoldás a sor fölött.]

²¹²⁷ he[...] [Átírással javítva.]

²¹²⁸ Praesul <Gratiosissime!>

²¹²⁹ < Gratosissime> Benigne [Betoldás a szó fölött, halványabb tintával.]

millime obsecutus, de Collectione Hymnorum Ecclesiasticorum in usus Fidelium Catholicorum idiomate Hungarico elucubrationum per Gabrielem Nagy et Bernardum Jéger Civitatis Pestiensis in suburbio Josephino incolas digesta, sequentes reflexiones cum plenissima opiniorum mearum sapientissimo Celsitudinis Vestrae submissione depromere praesumo.

I. Collectio haec ex antiquis Canticis, per varios Cantores in fronte operis nominatos concinnatis compilata est. Plurima nomine cujuspian Psalms aut Hymni, ab Ecclesia in Officio Divino praescripti, fere perperam inscribuntur, velut horum versiones: reliqua instar originalium considerari possunt. Sed tam haec, quam priora, nihil minus profecto, quam ad imprimenda mentibus fidelium religiosa de veritatibus fidei ac morum sensa, aut ad excitandum in animis ipsorum pietatem idonea esse, manifestum fit ex sequentibus, quas humillime substerno, reflexionibus.

1.) Enunciationes, ex quibus strophulae horum canticorum consurgunt, saepe ne quidem ad leges Logices ad integritatem sermonis humani necessarias, multo vero secius ad regulas Grammaticas et Syntaxeos exactae, versificationis legi, certum syllabarum numerum postulanti, aut homoeoteleuto, seu ita dictae cadentiae, ita subjugantur, ut crebro omni sensu careant, creberrime fluctuantem solum vixque divinabilem reddant. Sed gravi huic incommodo ne quidem occurrere potest, utprimum melodiae in se brevi, adeo quae ex semicadentiis rhythmici musici multo adhuc brevioribus constanti, dictiones quamcunque leviter ligatae accomodandae sunt. Lingua Hungarica breves versiculos non facile fert, quia longis vocibus abundat: Musicorum vero irrefragabilis lex est, ut textus metricus cantui destinandus prius elaboretur, atque tum demum tonis musicis instruat, juxta illud axioma Italicum: prima la poesia, poi la musica. Obscurae porro dictiones, aut omni sensu carentes, praesertim si solitas etiam²¹³⁰ sermonis leges identidem infrigant, nullas²¹³¹ enimvero in mente humana ideas gignere, nulla sensa fovere, nullus veritates firmare valent.

2.) Versiones Hymnorum Ecclesiae atque Psalmorum aut ad verbum factae, aut nimis liberae, tantum abest, ut sublimissima Ecclesiae aut Divini Vatis sensa, tenerrimosque pietatis affectus exprimant, quin potius, ut fieri semper adsolet, dum quamcunque dictionem in aliam linguam verbaliter traducimus, si non ridiculos, inanes profecto reddunt. Enorme praeterea horum veterum Canticorum per Cantores Hungaricos consarcinatorum vitium illud est, quod maxima ex parte historica, didactica, dogmatica, saepe etiam polemica sint, Canticorum scopus unicus est, ut sensa secundum notas fidei veritates in mentibus fidelium forment et robovent, atque ut pios affectus in animis eorum erga Mysteria et Opera Divina aliunde jam nota excitent. Canticum ex gr[aeco] quod omnes circumstantias Nativitatis Domini enarrat, nihil amplius agit, quam quod unicus imaginis, hoc Mysterium repraesentantis conspectus in homine rudi praestat: frigidam nimirum Mysterii admirationem, quae epici potius quam lyrici carminis materia est. Canticum de hoc Mysterio cetera notissimo agens, tunc solum fini suo satisfacit, si in canente aut auditore affectus gratitudinis et amoris erga Salva-

²¹³⁰ solitas [etiam] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹³¹ nullas <...>

tozem, et alios similes, aut amorem paupertatis exemplo Jesuli, coelis terraeque Domini,²¹³² excitet.

3.) Aesthetice, seu sensibilibiter *pulchrum* excitandorum affectuum unicum medium esse, omnis vero pulchri fundamentum ab *ordine* repeti debere, Schola Boni Gustus et docet et demonstrat. Atqui versiculi, ex quibus Cantica Hungarica veterum Cantorum conflantur, omni prorsus metro, poëtici nimirum sermonis *ordine* carent; unde secundum melodias ad tactum, seu *ordinem* musices exactas ne quidem cani possunt, quin syllabae breves identidem prolongentur, longae vero corripantur; quod cantum ridiculum reddit. Ipsa homoeoteleotu, quae ad distingendis Musices cadentias et semicadentias, ex quibus rhythmici musici conflantur, magnopere idonea sunt, in his veterum Cantorum opellis adeo irregularia, vaga, aut debilia sunt, ut gravi huic muneri respondere nequeant.

Uberioris horum inspectionis gratia, *Analysum aliquot Speciminum ex hac collectione excerptorum* sub .I/ humillime adnectere praesumo, additis ubique versionibus²¹³³ latinis, ut eo commodius trutinari²¹³⁴ digiditorique²¹³⁵ possint.

II. Melodiae veterum Cantorum in hac Collectione congesturum,²¹³⁶ aut e melodiis saltui destinatis, cantilenis item mundanis varie detortis, et ipsa ordine musico spoliatis, aut ex inordinatis illis, auresque ferientibus tonorum, potissimum minorum transmeatibus, per Cantores varie consarcinatis consistunt, qui tactu aut quovis alio rhythmico ordine adeo carent, ut ne quidem melodiae nomen mercantur.²¹³⁷ Si huic vitio stentorius Cantorum in Ecclesia clamor addatur, mirari vix licebit, hodiernos fideles in bonis artibus magis versatos, ab illis devotionibus publicis, ubi Cantores nec musices, nec cantus probe periti interveniunt, deterreri, aut in exercitiis pietatis suae nimio opere turbari. Sed haec utpote ad decentiam, et dignitatem publici Cultus Divini magnopere pertinentia,²¹³⁸ clariorem tantisper deductionem postulare videntur.

De ortu et maiestate²¹³⁹ Cantus Choralis seu Gregoriani, in Cathedralibus Ecclesiis vigentis,²¹⁴⁰ quem Itali *Cantum firmum* nominant, aliquantum fusius agitur in Dissertationibus Ecclesiasticis²¹⁴¹ Veszprémiensibus Tomulo I. anni 1820. pag. 154. ubi inter reliqua iure adseritur: „characterem Cantus firmi imprimis *simplicitatem* esse, quae principibus tonis contenta, cujusvis generis ornamentum fugit; deinde *lentum melodiae motum*, qui eliciendae ac nutriendae illi venustati, quam Aesthetica nomine *solemnis* insignit, aptissimus est; foveri²¹⁴² praeterea, vi harum proprietatum, et teneros pietatis affectus, et devotas de mysteriis religionis cogitationes; vimque, quam hae proprietates

²¹³² Domin[.] [Átírással javítva.]

²¹³³ versionibus <[specimimum]> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel, utólag áthúzva.]

²¹³⁴ commodius <perpendi> [trutinari] <et> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹³⁵ [Bizonytalan olvasat.]

²¹³⁶ Collectione <occurrentium> [congesturum] [Betoldás a törlés fölött.]

²¹³⁷ mer[.]antur [Átírással javítva.]

²¹³⁸ haec [utpote ad decentiam, et dignitatem publici Cultus Divini magnopere pertinentia,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹³⁹ et <dignitate> [majestate] [Betoldás a törlés fölött.]

²¹⁴⁰ Ecclesiis <usitati> [vigentis] [Betoldás a törlés fölött.]

²¹⁴¹ Dissertationibus [Ecclesiasticis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁴² est; <...> [foveri] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

in animos humanos exerunt, nulla alia ratione ita hebetari, quam festinatione canentium, aut intempestivis organi decorationibus, cujus unicum munus est, ut tonorum transmeationes, quae frequentissimae sunt, sollicite praeparet; aestheticam denique cantus firmi energiam per id, quod Romae, imo in quibusdam etiam Hungariae Cathedralibus, praesertim Hebdomada sancta, ad tactum redigatur, et harmonico reliquarum vocum humanarum comitatu, unico *Violone* tonum sustinente, insternatur, roborari potius, quam enervari.”

Sed cantus iste, majestatis plenus, qui primis Ecclesiae temporibus, ex antiquis Graecorum modis musicis natus, a Guidone d’ Arezzo Benedictino Seculo XI. systemate musico instructus, a Joanne de Muris, Canonico et Doctore Parisiensi Seculo XIV. limatus, ac tandem a Gregorio Summo Pontifice in ordinem redactus, typis editus, et in Officio Divino praescriptus fuit, cantus, inquamste²¹⁴³ varias easque graves posteriori aevo vicissitudines subiit. Partim ex inepta firmi hujus Cantus tractatione, partim vero et cumprimis ex imperita, et informi ejusdem imitatione arbitrari ortas fuisse tam melodias Calvinianorum, Psalmis primum in Galliis, deinde in Germania, ac tandem in Hungaria suppositas, quam etiam illas, quibus Cantores Catholici²¹⁴⁴ dudum utebantur, et quarum magna pars organistis Hungaricis hodieque familiaris est.

Successu temporis aliquot Hymni Ecclesiae cum aliis cantilenis piis et probe elaboratis inserti sunt variis libris Latinis precatoriis, inter quos vetus Officium Rakotzianum quoad praesentem quaestionem maxima adtentione dignum est. Verum vitio temporum,²¹⁴⁵ debita cognitione musices, praeprimis ad conservandam et promovendam publico²¹⁴⁶ Cultus Divini majestatem accomodatoris destitutorum accidit, ut Studiosa juvenus melodias mundanas, saepe etiam choraicas advoceretur, atque ad cantandos juxta easdem Hymnus Ecclesiae, ac reliquos libris precatoriis insertos manuduceretur; neglectis²¹⁴⁷ Cantus firmi, ab Ecclesia praescripti aut aliis decentionibus²¹⁴⁸ melodiis. Et quanta tamen majestas, quam festiva solemnitas inest melodiae, ut unicam pro plurimis adducam, Hymni illius Ecclesiastici *Pange lingua gloriosi*, vere sublimis! Atqui sicut haec una cum melodia Hymni Ambrosiani *Te Deum laudamus*, et pluribus aliis, ubique jam notu est; ita profecto reliquas etiam Ecclesiae melodias in Hymnis Ejusdem retinere, juventutemque scholasticam edocere, et facile et satius fuisset, quam ad mundanas confugere.

Cantores demum Hungari, quibus hae melodiae inde a puero, dum publicas scholas frequentarent, familiares erant, nihil mirum, quod bona fide freti, zeloque poetatis impulsus, versioni memoratarum cantilenarum, ac tandem Hymnorum Ecclesiae ita sese accinxerint, ut eundem prorsus et versiculorum et syllabarum, ex quibus hi constunt, numerum cum aperto metri, idiomatis, et ipsius sensus dispendis²¹⁴⁹ retineant, quo melodias sibi dudum notas et gratas suis etiam opellis vernaculis substernere possint.

²¹⁴³ fuit, [cantus, inquamste] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel. Bizonytalan olvasat.]

²¹⁴⁴ Cantores [Catholici] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁴⁵ tempor[.] [Átírással javítva.]

²¹⁴⁶ promovendam [publico] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁴⁷ manuduceretur; [neglectis] <relictis> [Betoldás a sor fölött.]

²¹⁴⁸ praescripti [aut aliis decentionibus] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁴⁹ dis<crimine>[pendis] [Betoldás a törlés fölött.]

Istud porro eo etiam ardentius consecrati sunt,²¹⁵⁰ quod novas melodias a se male²¹⁵¹ consarcinatas opaco applausas,²¹⁵² suor cessaque carere frequenter viderunt.²¹⁵³

III. Verum, etiamsi praesens Hymnorum Collectio vitiis mox adductis non laboraret, editio tamen ejusdem suaderi ob vitia [...] ²¹⁵⁴ nullatenus posset.

1.) Imprimis enim Collectio haec praetensum scopum fovendae fidelium Catholicorum pietatis jam ipsa sua mole eludit. Pars ejus *secunda*, quam coram oculis solam²¹⁵⁵ habes, typis edita, minimum 50. phileras efficeret: ejus igitur pretium majus foret, quam ut a maxima fidelium parte dependi possit.

2.) Continet deinde haec Collectio praeter farraginem Cantilenarum, partim ad publicum Cultum, partim ad devotionem domesticam confovendam destinatarum:

a) Lytanas Laurentanas, de Passione Dominis, de omnibus Sanctis, de Spiritu Sancto, de SS. Trinitate, de SS. Nomine Jesu, de venerabili Altaris Sacramento, cum variis Precibus.

b) Vesperas Latinas pro fastis mobilibus et quibusdam immobilibus per decursum anni a pag. 112. usque ad pag. 185.

c) Passionem secundum Matthaeum pag. 449. et secundum Joannem pag. 476.

d) Lamentationes pag. 462. et seq. usque ad pag. 492.

e) Ordinem denique Exequiarum tam pro adultis quam pro parvulis, idiomate Latino.

Tot porro et tam amplae²¹⁵⁶ materiae, huc in unum congestae, humillima opinione mea commodius utiliusque manent ita separatim,²¹⁵⁷ ut hactenus erant. Preces profecto et Lytaniae optimum in libris precatoriis locum habent, quibus adjungi etiam possunt selectiones et²¹⁵⁸ notis musicis, unicam vocem humanam indicantibus, quae [...] Cantilen[...]²¹⁵⁹ ad pietatem tantum domesticam [...] ²¹⁶⁰ pertinent. Vesperae Latinae in usum Cantorum Cantionali e selectis et probe correctis canticis adornando commodius subjunguntur. Passiones et Lamentationes ad peculiarem Librum pertinerent, qualis sub nomine *Hebdomade Sanctae* in pluribus linguis jam prostat. Denique Ordo Exequiarum ad Rituale relegandus²¹⁶¹ esse videtur, quod civis Cantori praesto est.

²¹⁵⁰ ardentius <egerunt> |consecrati sunt,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁵¹ se |male| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁵² applausas<...>

²¹⁵³ [Bizonytalan olvasat.]

²¹⁵⁴ suaderi |ob sequentia [...] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel. Az utolsó betoldandó szó olvashatatlan.]

²¹⁵⁵ oculis |solam| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁵⁶ tam <ampliar> <[...]> |amplae| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁵⁷ ita <divisae> |separatim| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel. Bizonytalan olvasat.]

²¹⁵⁸ possunt |selectiones <illar>| <cantilenae eum> |et| [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel és a sor fölött.]

²¹⁵⁹ quae <[...] ad publicum Officium divinum in Ecclesiis praescriptum, sed> |[...] Cantilen[...]] [Betoldás a sor fölött. A betoldandó szakasz részben olvashatatlan.]

²¹⁶⁰ domesticam |[...]] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel. A betoldandó szó olvashatatlan.]

²¹⁶¹ relegandu[.] [Átírással javítva.]

Celsissime Princeps! Postquam²¹⁶² ex momentis quoad Cantica Hungarica in presenti Collectione congesta hucusque adductis, humillima opinione mea satis manifeste sequitur, hujusmodi monumenta Antiquitatis, pia quidem, et eo fortassis unico excepto, quod elucubrationem hymnorum hungaricorum ad publicum²¹⁶³ cultum divinum spectantium, cantoribus in arte poëtica et musica aequae ac in Theologia²¹⁶⁴ peregrinis reliquerit, nihil minus quam culpabilis, iudicio tamen in discernendis talia inquam Antiquitatis monumento,²¹⁶⁵ quae ad decentiam et dignitatem cultus divini spectant, sanis exercitatio indubiae carentis, AA. LL. elucubrationibus,²¹⁶⁶ aeternam potius obliterationem, quam novam, eamque sub Auspiciis Supremi Patriae nostrae Praesulis vulgationem postulare: Benigna²¹⁶⁷ Celsitudinis Vestrae Benevolentia, qua omnia,²¹⁶⁸ quae ad promovendam Dei Gloriam et spiritualim Fidelium aedificationem pertinent, Paterne complectitur, mihi vero, ut reflexiones meas in quavis consideratione depromerem, indulgere dignata est. vehementer me animat, ut observationibus humillime praemissis sequentes quoque subungere praesumam.

Optandum nimirum foret, ut elucubratio Canticorum Ecclesiasticorum ad SS. Missae Sacrificium et reliquum Dei Cultum publicum²¹⁶⁹ spectantium viris Ecclesiasticis committatur, qui in arte poëtica et musica satis versati sint, et vernaculum idioma tam exacte calleant, ut in hac Fidei Catholicae Mysteria et morum regulas, ac cumprimis sublimes illas ideas, tenerrimosque affectus, quibus Hymni Ecclesiae Catholicae abundant, fideliter, clare, simulque metricè reddere noverint, devitata prudenter quavis verbali versione, aut praepostera illa traducendi methodo, cui genus metri, et numerum versuum ac syllabarum in gratiam melodiae praexistentis²¹⁷⁰ ad amussim retinere, princeps gloria est. Cantica per hos elucubrata, et per debitam Censuram ratihabita, tradenda demum essent probationis Musices Magistris, qui compositionis artem calient, ut affectus in Canticis dominantes adminiculo ipsius Musices eo certius²¹⁷¹ eliciantur, confoveanturque Veszprémienses Dissert[ationes] Ecclesiasticarum Auctores tria jam Cantica Hungarica instar exemplarium ediderunt, ut adtentionem Curatorum ad hanc divini Cultus partem cum fructu defigant. Melodiam et musicam fini cujusvis cantici non minus, quam legibus artis presse respondentem addidit Josephus Sailer, Cathedralis Ecclesiae Strigoniensis Chori musici Director, versatissimus in arte suae, et cumprimis in stylo Ecclesiastico Magister. Viris Ecclesiasticis Cantica pro publico Cultu divino adornaturis commendari satis non possunt ea, quae *Analyticae Institutionum* Linguae Hung[aricae] Partis III. Sectione secundo Cap. XV. *de metro* pag. 627. et

²¹⁶² [Celsissime Princeps!] Postquam [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁶³ ad [publicum] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁶⁴ Theologia < tam dogmatica quam morali >

²¹⁶⁵ culpabilis, <...> iudicio [tamen] in discernendis < [...] > [talía inquam Antiquitatis monumente] <...> [Betoldások a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

²¹⁶⁶ exercitatio [indubiae] carentis, [AA. LL. elucubrationibus,] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

²¹⁶⁷ postulare: <Gratiosissima> [Benigna] [Betoldás a törlés fölött.]

²¹⁶⁸ omnia, <f>

²¹⁶⁹ Cultum [publicum] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁷⁰ syllabarum [in gratiam melodiae praexistentis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁷¹ Musices [eo certius] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Cap. XVII. *de variis versuum generibus* pag. 696. ita proponuntur, ut doctrina de versibus condendis ex arte Musices illustretur, imo adminiculo notarum musicarum ipsi²¹⁷² conspectui Lectoris substernatur. Agitur hic ubertim pag. 637. et 684. de duplici etiam Prosodia, Graecorum nimirum et Latinorum una, altera vero hodiernarum cultioris Europae gentium, quae posterior ad elucubrationem Canticorum Ecclesiasticorum et aptissima est et sufficis praesertim si versus debitis homoeteleotis distinguantur.

Ad id, quod dici amat, populum rudem a solitis suis cantilenis avocari novisque ac ad artem pressius exactis melodiis instrui non facile posse,²¹⁷³ experientia duplex respondet.

1.) In Mariae Nostre Parochiae Administrator Ordinis S. Pauli primi Eremitae, tum adhuc florentis, et Pater primi Eremitae, tum adhuc florentis, et Pater Organista, qui simul Novitios arte musica imbuere solebat,²¹⁷⁴ emendatis aut noviter elucubratis Canticis Ecclesiasticis melodias vere nitidas et faciles subdiderunt, puerosque ac puellulas in Scholio trivialibus ad eas debite cantandas manuduxerunt. Postquam²¹⁷⁵ Seniores plebis has saepius, primum domi, deinde in Ecclesia auditas levi negotio condidicissent,²¹⁷⁶ pia haec Cantica intra semialterum annum adeo communia evaserunt, ut domi et ruri in medio laborum ipsis cantilenis mundanis, prius²¹⁷⁷ canturi solitis substituerentur.

2.) De primo Cantico, quod Dissertationum Ecclesiasticarum Veszpremiensium Tomulo I. sub finem anni 1819 edito insertum est, hanc ddo. 5. Julii 1820. amicam, solatioque spirituali plenum relationem mihi fecit Remis D. Canonicus Joannes Horváth earundem Dissertationum Redactor: „Az első éneket Archidiaconátusomban a' jelesebb helyekenn már közönségesen éneklik; leghathatósab előmozdítója gróf Niczky János Ő Nagysága, Berzencze' ura volt, ki hatalmas Musicus lévén, a' szomszéd Plébánosokat, s' Mestereket arra megtanította.”

Verum quia novorum Canticorum introductio propter praejudicia plebis, quae res veteres, etiamsi vitiosas esse perspiciat, difficulter deserit, pedetentim tantum institui posse videtur; si verum est, quod Redactores Collectionis Hymnorum Pestienses in sua ad hanc Praefatione adseverant, Cantionalium nimirum pro Organistis ruralibus necessariorum pluriam²¹⁷⁸ esse; de nova Cantionalis editione cogitandum esse humillime arbitror. Tum vero relictis pro libris precatoriis omnibus iis canticis, quae ad privatam devotionem confovendam pertinent, illa solum pro publico cultu divino e numerosis unum idemque objectu varie nec satis digne tractantibus seligi, emendari, et cum notis musicis figuralibus²¹⁷⁹ in ordinem, quantum licet, metricum redactis, in Regia Typographia Budensi, ubi tales notae praesto sunt, edi deberent, quae correctu finibus Ecclesiae optime respondere posse existimarentur. Unicum Canticum, probe emendatum

²¹⁷² musicarum [ipsi] [Betoldás a sor fölött.]

²¹⁷³ posse, <...>

²¹⁷⁴ solebat, <...>

²¹⁷⁵ manuduxerunt. [Postquam] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁷⁶ condidic[...], <...> [Átírással javítva.]

²¹⁷⁷ prius <...>

²¹⁷⁸ p[.]uriam [Átírással javítva.]

²¹⁷⁹ figuralibus <quarum>

aut elaboratum pro quavis occasione sufficere videtur, non solum ideo, quia haec numero per annum pauciore²¹⁸⁰ plebs saepius audita facilius condiscere, memoria retinere, et cum organista cantare posset, sed ideo cumprimis, ut uniformitas in cultu divino ei hac quoque parte²¹⁸¹ ubivis locorum eo felicius efflorescat.

Benignitati et Protectioni Celsitudini Vestrae²¹⁸²

enixissime commendatus, Paternam Benedictionem humillime imploro, et²¹⁸³ inter manum osculu profundissim cum veneratione filialique devotione emorior²¹⁸⁴

humillimus in Christo Filius
et obsequentissimus Capellanus F. V.

Budae die 12. Martii
1821.

195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. március 25.

25. Márc.²¹⁸⁵ *Felelet Horváth Kanonok Úrnak.*

Az Értekezéseket szívesen köszönöm. A' Prímásét mindgyárt más nap, úgymint 21. hujus kezébe²¹⁸⁶ adtam. Köszöni Főtiszt. Úrnak mind rólla való megemlékezését, mind az ajándékot. Hogy a' Materiákról, melyek az Értekezéseknek ezen új Kötetében vannak, nem szóllott velem semmit, az lehetett az oka, hogy engemet meglátván, azonnal reám bízott saját dolgairól tudakozódott. A' Magyar Énekekről nem győzvéni várni Főtisztelendő Úrnak feleletét, mivel csak²¹⁸⁷ azt sem tudhattam, ha rosta alá veszik az Urak e' dolgot, vagy sem? a' Prímásnak ama' tulajdonságát pedig, hogy a' serény és gyors munkást szereti, jól tudván, már 12. Martii bemutattam neki vélekedésimet. Nagyon örvendek, hogy ezek csak igen keveset különböznek azoktól, melyeket nekem Főtiszt. Kiss Ferencz Kanonok Úr, kit tisztetek, csókolok,²¹⁸⁸ küldeni méltóztatott.²¹⁸⁹ Lessz nekem még alkalmatosságom arra, hogy Jegyzéseinek a' Prímásnál²¹⁹⁰ jó hasznát veszem. Mikor a' Magyar Énekekről írásomat bemutattam, Ő Herczegsége a' Prímás megint két új munkával – nem foglalt el, ammint Főtisztelendő Úr levelében nekem írni találta – hanem csak megböcsült. Az egyik már kész magyar²¹⁹¹ fordításából áll ama' híres könyvecskének: Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten

²¹⁸⁰ haec [numero per annum pauciore] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁸¹ divino [ei hac quoque parte] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁸² Vestrae <Altis Gratiis et Favoribus>

²¹⁸³ et <jugi [...] filialique devotione [...] obsequissimus servus>

²¹⁸⁴ [Bizonytalan olvasat.]

²¹⁸⁵ 25. <Febr.> [Márc] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁸⁶ kez|é|be [Betoldás a szó fölött.]

²¹⁸⁷ mivel <kivált> csak

²¹⁸⁸ Úr, [kit tisztetek, csókolok,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁸⁹ méltóztatott, <kit szíves tisztelem mellett szívesen csókolok>.

²¹⁹⁰ Jegyzéseinek [a' Prímásnál] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁹¹ egyik [már kész magyar] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

noch länger fortbestehen? Ein Wort der Liebe 's a' t. Von *Augustin Hille*. Dritte Auflage. Augsburg bey Nicolaus Doll. 1820. E' Magyar Fordítást kell megrostálnom, és tellyes szabadsággal²¹⁹² kijobbítgatnom, mivel Ő Herczegsége a' fordításhoz nem igen bízik. Erre én naponkint csak egy két órát szentelek.²¹⁹³ E' holnapnak 21. napján tehát, mikor nálla voltam, egész gondgya csak e' könyvecske volt, melyet *cliensének, gyerme-kének* nevezett, 's mellynek nyomtatására²¹⁹⁴ a' költséget adgya. A' könyv, tudom, Főtiszt. Úr²¹⁹⁵ előtt ösmeretes, és így dicsérnem szükségtelen. Mikor nekem a' Primás e'²¹⁹⁶ munkát a' kezembe adta, a' Bibliának fordításáról is tudakozódott, azt gondolván, hogy folytatom. Feleletemre, hogy parancsolat vagy legalább engedelem nélkül én ezt cselekedni nem merészlettem, felbízott, hogy csak folytassam, legalább üresebb óráimban. Ő azután, a' mit elkészíthetek, a' Synodus' elejébe fogja terjeszteni, melyet csak esztendőre tarthat. Ő Felségétől, mint Apostoli Királytól, akar a' Primás előre Propositiókat várni, mint a' Diétáknál szokás. Ezeket pedig előbb elküldi a' Püspököknek, *hogy Megyebéli Synodossaikban* előre megrostáltassák. Ezeket nekem maga méltóztatott mondani, hogy lássam, mennyi üdöm van még a' fordításnak folytatására. Én e' munkára²¹⁹⁷ meg akarnám magamnak a' *legjobb Német fordítást* – nem pénzenn, mert jövedelmem még csak szükségeimnek megelégitésére sem elegendők, – hanem *kölcsön* szerezni. A' Patriarcha'²¹⁹⁸ megnevezte nekem azt, a' melyet legjobbnak tart; de én a' nevét nem is akartam a' fejemben tartani, tudván, hogy ő csak azt tartja legjobbnak, melly *legszebb nyelvenn* van írva. Nállam pedig az *utile dulci*, és itt a' *pontosság* a' fő Regula. Erre nézve is tehát inkább csak megint az én Kedves Barátomhoz, a' Veszprémi Theológiának Directorához, és a' külső Literatúrában járatos oráculumhoz folyamodok, annyival is inkább, mivel a' Primás is, ammint Sághtúl hallom,²¹⁹⁹ a' legjobb német fordítást keresi, hogy a' Királyi Typographiában a' Deákkal együtt²²⁰⁰ kinyomtattasson. Most már nincs Főtisztelendő Úrnak *halottas Beszédgye*, az Értekezéseket is már szétküldötte, és ezeknek folytatására van két egész esztendőre elég matériára: *ergo!* az öreg hárfássázt²²⁰¹ is hosszabb és több leveleivel ezekbe foglalt jó tanácsaival²²⁰² vigasztalhattya.

A' Patriarchának Praeparanda Oskolájáról az Írásokat ide függesztem, Praefatiójával együtt. Ha méltónak és a' közjónak előmozdítására hasznosnak²²⁰³ talállya Főtisztelendő Úr, az Értekezésekben mind a' Praeparandáról, mind a' Hahntaller Recensussáról bővebben szólni, kérem, vállallya magára mind a' kettőt. Egy az, hogy Főtisztelendő Úr

²¹⁹² szabadsággal <kijobbítanom>

²¹⁹³ szentelek. <Ez volt a' Primásnak>

²¹⁹⁴ nyomtatására <és>

²¹⁹⁵ Főtiszt. [...] [Átírással javítva.]

²¹⁹⁶ e' <dolgot>

²¹⁹⁷ munkára <Ő Herczegségétől>

²¹⁹⁸ Patriarcha' <nev>

²¹⁹⁹ is, [ammint Sághtúl hallom,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁰⁰ Typographiában [a' Deákkal együtt] <k[.]> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁰¹ hárfássának [Átírással javítva.]

²²⁰² leveleivel [és ezekbe foglalt jó tanácsaival] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁰³ méltónak [és a' közjónak előmozdítására hasznosnak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

ezekről *melegebb* vérről²²⁰⁴ – és a' mi több, gyakorlottabb tollával írhat, mint én; más pedig az, hogy most kevesebb dolga van; mint nekem. Én valóban még²²⁰⁵ a' Keresztény Poézisba sem akarok kapni mindaddig, még az Egyházi Lexiconunknak első Részét meg nem indíthatom, mellynek szükséges voltát Főtisztelendő Úr az Értekezéseknek első Kötetében 1821. igen fontosán bizonyította, és én magam is a' Primástól rá bízott fordításnak megítélésében minduntalan tapasztalom.

A' miket a' Primásnak beadtam, és beadandok, minútában nállam megvannak, és ha az Isten öszvehoz bennünköt, majd együtt elolvassuk. Főtisztel. Hornyik Kanonok Úrnak kezeit mély tisztelettel csókolom! Ölelem és szívesen csókolom egyéb Főtiszt.²²⁰⁶ Jóakaróimot és Barátimot is. Ossitzkyné innen, a többiek Bécsből csókollyák Főtiszt. Úrnak kezeit, én pedig gazellaszemeit – így nevezi a' tüzes fekete szemeket Marisunk – és barátságos mézzel folyó ajakit és vagyok, még élek,

Györke Jánkó jár hozzám. Ma a' Primásnál ebédel a' Mizere Priorral. (Az Egriek ökök Mizerének híjják.) Ha Györke tanácsomot²²⁰⁷ fogadgya, ügyének mindenkép jó és²²⁰⁸ csendes végét várom. Nagyon rajta vagyok, hogy szívét a' Püspökkel kibékéltessem. A' mi fiúnk a' Patriarchától már a' múltt holnapban búcsút vett, és más²²⁰⁹ szolgálatot keres.

Kívánom szívemből, hogy Főtiszt. Úrnak és valamennyi Veszprémi Főtiszt. Jóakaróimnak az egészség jobban szolgállyon, mint nekem. Nállam minden kicsinység miatt változik. Csak öregszik a' legény.

196. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n., 1821. április 7.]

Celsissime Princeps et Primas Regni!
Praesul Benignissime!

De Versione Hungarica Libri: Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen? Ein Wort der Liebe an alle, welche die Katholische Kirche nicht kennen oder gar mißkennen, per Augustinum Hille elucubrat, ad severiorem, prout Celsitudo Vestra Benigne praecipere dignabatur, crisim vocata, sequentem pro viribus elaboratam relationem humillime substeruere praesumo.

Sicut Originale eruditionis plenum, mansveto calamo et terso idiomate exaratum, ad praefixum scopum obtinendum apprime²²¹⁰ accomodatum, et sub quavis consideratione opus longe praestantissimum est: ita versorem obtinuit ingenis et dotibus ad

²²⁰⁴ vérről < – az enyém e' régi Barátomhoz [a' Patriarchához] nagyon meghűlt>

²²⁰⁵ még <az Egyház>

²²⁰⁶ egyéb [Főtiszt.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁰⁷ tanácsomot <az e[...]>

²²⁰⁸ ügyének [mindenkép jó és] <szép> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁰⁹ és <megint> [más] [Betoldás a sor fölött.]

²²¹⁰ apprime <...>

versionem consummatam necessariis optime²²¹¹ instructum, cui praeter exercitium in indagandis utriusque linguae proprietatibus,²²¹² serium deinde²²¹³ omnia exactissime reddendi propositum ac denique studium idiomatis patrii et deformationibus recentissimus ejusdem reformator maxima ex parte absurdus liber – –²²¹⁴ nihil profecto de est. Ei ergo sequentia imperanda esse humillime judico.²²¹⁵ Naevi, qui in ejus versione occurrunt, sequentibus generatim absolvuntur.

1.) Versio non est ex Editione tertia adornata: eam igitur huic, utpote auctiori et emendatori plane conformandam esse existimo.

2.) Versor sacro zelo frequentius adeo abripitur, ut monsvetis et humanissimis Auctoris expositionibus nomenclationes et expressiones paulum mordaciores substat, quas juxta Benignum Celsitudinis Vestrae Mandatum in ipso Manuscripto, aut in Reflexionibus hic sub ./’ pro usu Versoris humillime adnexis diligenter mitigavi.

3. Ex defectu exercitii linguarum, ad versionem exactam summe necessarij accidisse puto, quod versor genuinum Auctoris aut idiotismi germanici sensum non semper adsecutus sit. Haec ergo emendata, aut ubi necessum est, per extensum deducta, Reflexionibus paulo ante nominatis pro commoditate versoris inserui.

4.) Ut versio ad eundem utilitatis et venustatis gradum evehatur, quo Originale pollet, necessarium omnino est, ut exacta sit, quae originali nihil addat, nihil demat; quod nunc jam, post institutam primam versionem, praeter modicam adtentionem, et virilem in proposito constantiam, nullum profecto versori molestiam faceretur. Si tamen stili oratorii gratia, longiores potius²²¹⁶ explamationes, synonymias, et periodorum inversiones sectari vellet: in fronte operis apertis quatenus, aut circumscribentes provincia et obsequentissimus Capellanus, domenter, sed ut veritates, quo facilius fieri potest auribus Lectorum instillantur²²¹⁷ verbis indicari debere humillime existimo, *versionem liberam* esse; ne Criticis occasio praebeatur, eandem ex illa parte vellicandi et improbandi, quae ad princeps operis propositum ne quidem pertinet. Ceterum, postquam opus hoc tantum jam in orbe Erudito auctoritatis tantique gratii est, ut tertiam inter tres annos editionum promeruerit, illud profecto sine *nota versoris certoque ipsius versionis repundo* vix aliter, quam *presse* traduci posse censeo.²²¹⁸

5.) Postquam Orthographia et scribendi ratio *Tsétsiano*-Calviniana, mendis grammaticis et syntacticis scateus, vel eo ipso instar reprobatae considerata est, quod libri, qui illam momentis non levibus refutant, eique *antiquam correctum* substituunt, per Sacrum Suum Majestatem per Scholis Catholicis adoptati et praescripti sint: convenicus

²²¹¹ <apprime> |optime| [Betoldás a törlés fölött.]

²²¹² proprietatibus, <et>

²²¹³ serium |deinde| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²¹⁴ propositum |ac denique studium idiomatis patrii et deformationibus recentissimus ejusdem reformator maxima ex parte absurdus liber – –| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²¹⁵ est. |Ei ergo sequentia imperanda esse humillime judico.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²¹⁶ longiores |potius| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²¹⁷ apertis |quatenus, aut circumscribentes provincia et obsequentissimus Capellanus, domenter, sed ut veritates, quo facilius fieri potest mantib Lector instillantur| [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

²²¹⁸ pertinet. |Ceterum, postquam opus hoc tantum jam in orbe Erudito auctoritatis tantique gratii est, ut tertiam inter tres annos editionum promeruerit, illud profecto sine *nota versoris certoque ipsius versionis repundo*| vix aliter, quam I traduci posse censeo.| [Betoldás a lap alján.]

fore, humillime arbitror, ut in hac quoque Versione, et propositio Catholica, atque insuper etiam erudita, idioma Hungaricum, a mendis etymologicis, syntacticis et orthographicis diligenter purgatum adhibentur.²²¹⁹

6.) Exoptatissimum denique in hac versione foret, si Traductor terminos technicos Latinorum aut Graecorum, eruditus Hungaris alioquin notiveas, in tali operem ad finem longe sublimissimum devotinato intactos relinqueret versionis hujus scopus non est, ut pactiles Puristorum, potissimum Protestantium juratorum lingua Latinam hostium, versiones, terminus technicus misceretur.

Etiamsi versor novam, eamque exactissimam Editionis tertiae²²²⁰ traductionem adornaret, impressio hujus nullam ferme, aut omnium exilem tantum remoram pateatur, quam praeterea²²²¹ utilitas et aesthetica²²²² [...] versionis magnis omnino et jam elucubrata alioquin diligenter emendanda et pro typo purius²²²³ et ordinatius describenda est, eodem fere labore ac tempore nova et exacta editionis tertiae traductio commode institui potest. Interea, dum versor has plagulas, per me jam correctas, elucubraverit, ego vicissim continuationem Reflexionum et exactam difficiliorum locorum traductionem jam²²²⁴ elaboratam per partes suppeditabo, quod ad sublevandam et accelerandam novam versionem, operam non mediocram conferet. Ipse versor talem sui laboris emendationem suscepturus, magnam in vertendo dexteritatem et praestitudinem adipiscetur, adeo ut traductione plurium hujusmodi operum abendam utilitas, et ob temporum Circumstantias paene necessarias, non contaminando Ecclesiae Catholicae operam novaturus sit.²²²⁵ Utprimum denique tertia paris versionis hac ratione noviter concinnata fuerit, impressio ejusdem inchoari potest, cujus correctionem typhoteticam Celsitudini Vestrae ex ea etiam ratione humillime offero, quia hujus²²²⁶ occasionis²²²⁷ naevos, qui adhuc superessent, emendare, opusque ita eliminare possum²²²⁸ ut cum pari²²²⁹ fructu, et voluptate, ac ipsum originale,²²³⁰ a Lectoribus tam Nostris, quam Protestantibus perfruatur.

²²¹⁹ [6.) Exoptatissimum denique in hac versione foret, si Traductor terminos technicos <...> Latinorum aut Graecorum, eruditus Hungaris alioquin notiveas, in tali operem ad finem longe sublimissimum devotinato intactos relinqueret <quod omnes> versionis hujus scopus non est, ut pactiles Puristorum, pontissimum Protestantium juratorum lingua Latinam hostium, versiones, terminus technicus misere for.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²²⁰ tertiae <versi>

²²²¹ quam <nihilomnius> [praeterea] [Betoldás a törlés fölött.]

²²²² et [aesthetica] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²²³ purius <deseri>

²²²⁴ traductionem [jam] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²²⁵ conferet. [Ipse versor talem sui laboris emendationem suscepturus, magnam in vertendo dexteritatem et praestitudinem adipiscetur, adeo ut traductione plurium hujusmodi operum abendam utilitas, et ob temporum Circumstantias paene necessarias, non contaminando Ecclesiae Catholicae operam novaturus sit.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²²⁶ quia [hujus] [Betoldás a sor fölött.]

²²²⁷ occasionis <hujus correctionis>

²²²⁸ eliminare [possum] <...> [Betoldás a sor fölött]

²²²⁹ cum [pari] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²³⁰ <...> fructu, <...> es voluptate, ac ipsum originale, <legatur t[...]> Nostris, quam a Protestantibus

Benignitati er Protectioni Celsitudinis Vestrae emixissime commendatus, iamerana
Benediction. humillime imploro et inter Manum osculo profundissimum cum
veneratione, filialique devotione emorior

humillimus in Christus Filius

**197. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. április 17.**

Respondi 29. April. 1821.²²³¹

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Hogy ennyi üdeig hallgattam éppen ne csudállyá Kedves Uram Bátyám, A' közön-
séges egyházi köteleésekenn kívül két házasságbéli 's egy szerzetes – mindenik vastag
pör. Nevedékjeinknek examennyei, a' nyomtatásbéli correctura, hetenkint három Con-
sistorium osztotak rajtam, szinte miképen Uram Bátyámnak gyönyörű leveleit az effé-
le akadályok megrovidítették, megtrikították. Mink magunk tehát rövidséget láttunk,
de azt méltán úgy tarthattuk, mint a' közjóért való áldozatot.

Azon bizodalomnak, mellyel Primás Ó Herczegsége Uram Bátyámat megböcsülni
méltóztatott szívemből örülök; mert bizonyosnak tartom, hogy a' Káldi fordításának
megigazítása, és a' Tudományos Szókönyv fogják tenni Uram Bátyám eddigvaló szép
műdarabjainak koronáját. A' sükeres tanítások, mellyeket Anyanyelvünknek ékesítésére
könyvei által hirdetett, csak azok által örökíttetnek meg; 's valamint amaz a' biblia' ol-
vasását – ammint azon új próba darabokból, mellyek az Ékesenszóllásrúl való barátság-
gos Tanácskozásokban példa gyanánt hozatnak fel előre érzem – kívánatosbnak teendi,
úgy emez viszontag a' Tudományos dolgozást végtelenül meg fogja könnyebbíteni, 's
czáfolni azon ellenvetést, mellyel Anyanyelvünket ellenségei a' Tudományok' előadására
alkalmatlannak vítatták. Mind a' két dücsöséges munkához hosszú életet, és egészséget
ohajtok Kedves Uram Bátyámnak az Istentől.

A' Szent Írásnak fordítása által Brentano is halhatatlan lett a' Németeknél, kinek el-
kezdett munkáját, ő 1798dikben meghalálozván Dereser folytatta. Ez a' fordítás Me-
gyénkben többeknél megvagyon. Az új Testamentumot azonban Van Ess (a' 9dik ki-
adásban) legszerencsésebben fordította; valamint Jób' remek könyvének fordításában
Bridel Lajost, ki azt illy homlokírás alatt adta volt ki: Le Livre de Job nouvellement
traduit d'après le texte original non ponctué et les anciens versions, notamment l' Arabe
et la Syriaque; avec un Commentaire imprimé à part, melly nállam is megtalálattik.

De hogy kedves Uram Bátyámnak halhatatlan érdemei a' honi Litteratúra iránt ne
csak újabb újabb munka szabásokkal, hanem az életet könnyebbítő jutalommal is
megböcsültessenek, azt is indúlatosan kívánom. Az efféle ügykezeteknek előmozdítá-
sa – úgymint a' mellyek²²³² a' tudomány erkölcs, 's vallásügyelő csinosodásnak, tökéllé-

²²³¹ Respondi 29. April. 1821. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²²³² előmozdítása<,> úgymint [a' mellyek] [Betoldás a sor fölött.]

tesbedésnek legsükeesebb eszközei²²³³ – mind Ő Herczegségének, mind a' Nemzeti Gyülekezetnek örök dücsösségére fog szolgálni.

Azonban valamint Uram Bátyámat mink újabb újabb munkákkal terhellyük úgy én sem fogyok ki soha a' dologból. Csak imént adtam ki Értekezésemet a' házasságról filozofiai 's polgári tekintetben, és már megmeg némely jó Barátim ugyanazon tárgyról kívánniák egyházi tekintetből²²³⁴ való gondolatimat. Kérésekre annál örmestebb hajlottam, hogy e' tárgynak kidolgozásával a' házasságot illető egyházi törvénytudományra – mely a' Lelki Pásztoroknál elmellőzhetetlen az útát egészen elkészíthetem, és mivel Törvénytanítóink közül egyet sem tudok, a' ki magát azon szempontra helyeztette volna, a' mellyről az Anyaszentegyháznak e' tárgy körül való jussát egész kiterjedésében voltaképen 's világosan szemlélhette volna: innen történt, hogy a' két hatalom' környékének elhatározásában, valamennyien kétkedni, 's habozni kénytelenítették. Munkámból ihol van egy kis kósloló:

„Az emberek' nagyobb részének életében nevezetesebb történet, fontosabb változás allig adgya elő magát az ő házasságoknál. Az ember ekkor egészen új életet kezd élni, örökre egy társhoz köttetvén, kinek oldala mellett öröme megkomorodik, kéjjei korlátok közé szoríttatnak. Ama' gondatlanságot (nemé gondatlanság az *insouciance*, *Sorglosigkeit*?), melly őtet ifúságában vígnak tette, a' jövendőről való huzamos gondoskodás váltja fel. Szövetségének czéllya a' maga nemének szaporítása 's tökéletesbítése lévén, az is kötelességévé tetetik, hogy magzattyait a' hasznos és boldog életnek tudományával meggazdagítván helyeztesse pályájokra; 's neki, mint hajdan az első emberek' atyái voltak, tanítónak papnak, kormányozónak, bírónak kell lennie háza népe között. Ezekre nézve még olly népek is, mellyek vallásbéli ösmereteikre nézve az észderülésnek legalsóbb garádicsain állottak, nem tartották elégnek, hogy a' jegyesek magos hivatalyokba valamelly polgári tisztviselő, vagy közönséges ember által iktattassanak; hanem a' házasságot, mint vallásbéli tárgyat Istenség' ügyelete alá helyezettvén, ugyanazt ebbéli szövetségek' megerősítésére bizonyáságnak hitták, 's papjai által, mint életeknek legnevezetesebb epocháját, istenes szertartásokkal megszenteltették. A' Persák szent könyvében” 's a' t.

„Ámde az igaz isteni kinyilatkoztatás nem is hágy bennünket kételkedni az iránt, hogy az Isten, kí az embert nem csak önszaporításra, hanem az erkölcsi tökéletesbedésre, 's ennél fogva valóságosan az ő hasonlatosságáig való fejtőzésre, emelkedésre, üdeig 's örökkévaló boldogulásra alkalmasnak teremtetten, a' házasságot is – kivált ama' nemzetségnél, mellyet minteggy középpontnak választott, a' honnan azon religió 's erkölcsügylő ösméretek, mellyeket a' föld' lakosinak kinyilatkoztatandó volt, egyéb népekre is kisúgározzanak – ollyképen intézte; hogy általa az emberségnek mind testi, mind lelki czéllyai előmozdítottassanak. Nyilvánvaló nyomaira találunk tudni illik ezen isteni ügyelésnek, mind az ő, mind az új testamentombéli írásokban. Hogy pedig a' házasságot illető rendszabásokat, 's ezeknek az emberi nem' erkölcsi tökéletesbítésére való arányzását 's igazítását, következésképen az isteni bölcsességhez való méltó voltát tellyesebb

²²³³ eszközei<,>

²²³⁴ tekintetből [!]

világosságba helyeztethessem, egyszersmind a' házasságnak történeteit is ama' választott népnél, nevezetesebb üdőhatárai szerint elő fogom terjeszteni." – – – – –

Ezenkívül a' képző erőnek erkölcsi tökéletesbítése, a' Patronátust illető jusoknak 's kötelességeknek, a' lelkiösméret' szabadságának elhatározása, 's a' t. mind én reám vára-koznak.

A' Kulcsár kihirdette az Értekezéseket, de azokrúl, a' mik a' Tudósításokban foglal-tatnak, említést sem tesz; a' jutalomkérdéseket is elhallgatván, gyanússá teszi magát, hogy nyilván azon Filozofusok közé tartozik, kik a' religyióbéli tárgyaknak sikeresebb nyomozására bosszonkodnak, azt akarván, hogy azok egészen feledékenységbe temet-teszenek.

A' halál körünkbe is bevágott, Sinkay Urat Virágvasárnaponn estvéli hét órakor, hosszas betegeskedés után, a' boldogabb életre átvívén. Böcsületes egy ember volt, nyugodgyon békességben! A' többi Urak mindnyájan egészségesek, 's Uram Bátyámat szívesen tisztelik.

Szinte mikor ezeket írom, akkor toppan be hozzám a' Levél hordozó egy fekete pöcsétes levéllel! Mit? hát ismét meghalt valaki? – Felnyitom, olvasom – 's ihol Bold. Schwarzenberg Herczeg Győri Püspöknek 21dik Májusban tartandó exequiáira halot-tas Beszéddel böcsül meg az odavaló Káptalan – mely atyafiságos 's tisztos meghívásnak megmeg lehetetlen ellene mondanom: pedig nem sokára allig ha Mélt. Kurbélyi Püspök Úr is dolgot nem ad, kinek lábdagadása, szívdobogásai, gyakor ájúlási, beesett halándéki, sáppadt arczái a' közalgó véget látszanak hirdetni.

De befejezem leveletem az új munka képző erőmet egészen elfoglalván. Csókolom ezerszer Kedves Uram Bátyámat Osziczky Urat az Asszonyssággal, és Sággy Barátunkkal együtt tisztelvén 's vagyok még élek

Veszprémbe April 17dikénn 1821.

változhatatlan igaz tisztelője
Horváth mk

198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. április 22.

Die 22. Aprilis. Főtiszt. Horváth Kanonok Úrhoz!

Veszprémből egy szíves Barátom azt panasolta a' minap egyik levelében, melyet Ságghynak írt,²²³⁵ hogy én már két vagy három postanapot mulattam el, a' nélkül, hogy²²³⁶ hozzá levelet írtam volna. Pedig azon szempillantásban, mikor²²³⁷ illy panasszát Ságghyval együt olvastuk, Ő Veszprémbe az én leveletem²²³⁸ olvasta, melyet Fejér Lajos által küldöttem. De most már kérem Főtisztelendő Uramot, vesse egy keveset

²²³⁵ írt<am>

²²³⁶ hogy <Veszprémbe>

²²³⁷ mikor <e' drága Barátomnak><e'>

²²³⁸ az en<yémet> |leveletem| [Átírással javítva. Betoldás a lap szélén.]

helyettem szemére ugyanezen szíves Barátomnak, hogy engemet már kilencz vagy tíz postanaponn hágy böcsös válasszára fogatlanul várakozni.

Tréfánn kívül, én nagyon aggódok azon, hogy Főtiszt. Barátom Uram talán egészségében szenved változást, mivel levelét olly sokáig nem veszem, vagy neki esett megint a' munkának, vagy – a' mitűl az Isten mentsen meg, még élek, reám neheztel. Az utolsót magammal el nem hitethetem; a' második pedig az első megokozhatná, ha még nem okozta, és adgya az Isten, hogy semmi sem okozhassa; mert én a' friss és állandó²²³⁹ egészséget Kedves Barátom Uramnak buzgóbban kívánom, mint önnön magamnak. Azonban, mivel az előregondoskodás annya az okosságnak, engedgye meg Főtisztelendő Úr, hogy én szinte azt mondgyam, a' mit nekem tavaly mondott: Ragadgya ki magát a' sok munka közül egy üdőre, jőjjön hozzám, egész házunk szolgálattára készen áll, úgy legyen²²⁴⁰ és uralkodgyon benne mint otthon sajáttyában. Ha megúnnya virágos kertecskénket, rándúljon ki a váras' majorjába, Pestnek mulató erdőcskéjébe, Vácra, Esztergomba, Szent Gellért' hegyére, csillagokat nézni, a' fürdőbe, melly házunktúl nem messze van. Az ugró fürdőt értem, melly most szép új fürdő szobákkal díszeskedik. Estvénkint Ossitzkyval, kit a' Herczeggel együtt 25dikre haza várunk, mulassunk egy keveset, vagy munkáinkot olvasgassuk; igyunk egy szoval, együnk, jó tiszta ágyban²²⁴¹ aludgyunk, és egy kicsinyt imádkozzunk. Maris csinál még a' lovaknak is szállást; nekünk pedig olly jót főz, a' minőt csak tud. Elég! ha többet ígérnék, verbungos katonához hasonlítanék.

Szerencsés Alleluját tiszta szivemből kívánván, ölelem, csókolom Kedves Barátom Uramot, 's egykét nyugosztoló sorát ohajtva várván maradok etc.

199. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak h. n., 1821. április 25.

Celsissime Princeps et Regni Primas!
Praesul Benignissime!

Versione exacta, earum, quas in Opere²²⁴² Augustini Hille a pag. 57. usque ad pag. 92. editionis tertiae interiora Reformationis pertractant, totam potius denuo adornare, quam priorem corrigere satius esse dixi partim ideo, quia editio prima, quam nuper²²⁴³ fortuito videram, et quam Traductor Hungaricus vertisse videntur, centum et triginta paginis pauciores habet, quam Editio tertia; partim etiam ideo, quia materiis difficilioribus et paene delicatissimis abundat, quae versori negotium non mediocriter facessunt, ut²²⁴⁴ vel e paucis Reflexionibus, exactae huic versioni praemissis, quas hic sub ./.' humillime aductere praesumo, manifestum fit.

²²³⁹ friss [és állandó] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁴⁰ legyen <benne>

²²⁴¹ együnk, [jó tiszta ágyban] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁴² Opere <Hilleana>

²²⁴³ nuper <cas[.]>

²²⁴⁴ ut <...>

Cum plenissima praeterea opinionis meae Sapientissimo Celsitudinis Vestrae iudicio submissione humillime insinuandum habeo, verba Auctoris pag. 91. in Nota²²⁴⁵ circa finem: und darum sogar sich nicht entblödete, Beicht-Geheimnisse aus den Beichtstuhle aufzudecken, per me in versione Hungarica consulto suppressa esse. Hic nimirum Auctor Scriptorem libri *Fromme Wünsche eines Katholiken*, sacerdotem Catholicum non immerito reprehendit, quod superstitiones in Confessionibus fidelium auditas, *qua ibi auditas*, in hoc suo libro manifestaverit.²²⁴⁶ Ratio porro, cur hanc circumstantiam in ipso Originali non exstare cupexem²²⁴⁷ et minimum in versione Hungarica praeferri exoptem, est, quod tempora vivamus, ubi non paucis fidelibus, cetera bene moratis, confessio annicularis ob defectum confidentiae erga Confessarios onerosa esse videtur. In his ergo diffidentiam, exemplo scriptoris libelli *Fromme Wünsche* augere, intempestivum fore humillime existimo.^{2248 2249}

Benignitati et Protectioni C. V. enixissime commendatus Paternum Benedictionum humillime imploro et inter Manuum osculu profundissimum cum veneratione, filialique devotine emorior

C. V.

25. Apr. 1821.

humillimus in Christo filius
et obsequentissimus capellanus.
F. V.

200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. április 29.

29. April. Horváth K. Úrnak.

Mélt. Paintner Püspök hallván töllem, hogy ma Főtiszt. Úrnak levelet akarok írni, azzal a' kéréssel tisztelt meg, hogy nevével²²⁵⁰ Győri házában szállást ajánlyak²²⁵¹ Kedves

²²⁴⁵ Nota <...>

²²⁴⁶ manifestaverit. <Ratio, cur>

²²⁴⁷ exstare [cupexem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁴⁸ existim[.]<.>. [Átírással javítva.]

²²⁴⁹ <Utpimum Celsitudo Vestra continuationem versionis Hungaricae Bibliorum nuper mihi Benigne demandare dignata fuit, mentem meam cogitatio illa subiit, valde consultum fore, ut praeter Genesim, e Novo quoque Testamento aliquid vertere tentem, nimo tantum ex utroque Testamento, antequam Synodus Nationalis initium sumserit, traducam, quantum commode licuerit. Quia vero versionem [hungaricam] praeter inspectionem textus Originalis, versio quoque in aliud idioma, vernaculus, mihi familiaris, si fidelis sit, incompalabiliter faciliorem et securiorum reddit, consului Reverendum Dominum Canonicum Veszprémiensem Joannem Horváth, in Literatura Theologica hodie florentiae [...]issium, quo mihi fideles Bibliorum Traductiones in hunc finem amice svadere vellet. Nominat ille mihi versionem germanicam *Brentanoianam*, quam *Dereser* continuavit; es addito, quod Librum Jobi Ludovicus Bridel in gallicum multo adhuc felicius transtulerit. Versionem denique Novi Testamenti per *Van Ess* in <...> *nona editione* adruatam longe praestantissimam esse. Has ergo versiones Celsitudini Vestrae humillime substerno, impentissime orans.>

²²⁵⁰ nevével <Főtisztelendő Úrnak>

²²⁵¹ ajánlyak <F>

Barátom Uramnak, mikor boldogultt Schwartzenberg Herczegnek és Győri Püspöknek tiszteletére Győrről halotti prédikációt fog tartani. Nálra lessz szállva Főtiszt. Láng Úr is Bécsből, ki a' Deák Oratitot fogja mondani. Az Exequiát a' Primás tarttya.

Egynehány óra mulva, hogy Húsvét' Vasárnapján Főtiszt. Úrhoz szőlő leveletem a' postára küldöttem, Kedves Barátom Uramnak a' levele érkezett kezemhez. Annál nagyobb meglepéssel és örömmel olvastam én ezt, mennél²²⁵² érzékenyebben esdeklettem már több hetektől fogva utánna.²²⁵³ De a' sok munkát látván, melyek Főtiszt. Urat elfoglallják, el is szegyenlettem ám magamot, a' miatt, hogy utolsó levelemben pattogva fakadtam arra, hogy²²⁵⁴ kevesebb dolga van, mint nekem. Bocsásson meg Kedves Barátom Uram hirtelenkedésemnek.

Hogy a' Szent Írásnak legjobb német²²⁵⁵ fordítóival megösmerkedtetett Főtiszt. Úr, nagyon szívesen köszönöm. Ha majd szerencsém lessz, kis házunknál, ammint utolsó levelemben ajánlani merészlettem, egy üdeig tisztelni, mélyebb tanácskozásba fogok ez iránt Főtiszt. Úrral ereszkedni, mely majd e' könyveknek részeit is meg fogja határozni, melyekre elejénte²²⁵⁶ szükségem lessz. Addig is csak röviden teszem ide gondolatotom, azzal a' kéréssel, hogy nekem²²⁵⁷ egyenesen kimondani ne átallya, ha megérdemli a' helybenhagyást vagy sem? A' Genesis után Szent Máté' Evangyliumát akarom elővenni, azután Jóbot, és ez után az Apostolok' Cselekedetét, és végtére, ha²²⁵⁸ annyi üdöm és erőm lessz, a' Bölcsesség' Könyvét és Szent Pálnak a' Rómaiakhoz írt levelét. Ezekhez oda akarom függeszteni azon egynehány Zsoltárt, melyek már a' Veszprémi Értekezéseknek számára készen vannak, azzal a' javaslással,²²⁵⁹ hogy a' Magyar Bibliába ezek tetessenek, nem pedig a' Vulgátába csak azért fogadott Olasz-Deák fordítás után való magyar fordítás, mivel már akkor²²⁶⁰ az Isteni Szolgálatnál szokásban voltak: mely fontos²²⁶¹ ok a'²²⁶² Zsidó szerint való magyar fordítás ellen nem harcolhat. De ezekről annak üdejében megint egy jó könyvért fogok Kedves Barátom Uramhoz folyamodni. A' Primás ugyan²²⁶³ nagyon biztatott, hogy fordításomhoz ragasztott jegyzéseimet is folytassam;²²⁶⁴ de így felette keveset fordíthatnék a' Synodusig.²²⁶⁵ Szóval majd többet. Azt tartom ezekből a' Synodus elegendőképen át fogja láthatni, ha Káldi' fordítását kellé újra, ammint van, kinyomtatni, vagy előbb mind nyelvbéli, mind értelemillető szarvas²²⁶⁶ hibáiról kitisztogatni?

²²⁵² mennél <hosszabban várakoztam reá>

²²⁵³ utánna. <De bezzeg>

²²⁵⁴ hogy <.>

²²⁵⁵ német <[és Fran]> [A betoldásra jelölt szavak utólag áthúzva.]

²²⁵⁶ melyekre [elejénte] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁵⁷ hogy <helyben> nekem <mond>

²²⁵⁸ ha <üd>

²²⁵⁹ javaslással, <- de erre nekem olly könyv kellene, melyben a' Vulgátában lévő>

²²⁶⁰ akkor <a' hívek a' templom>

²²⁶¹ mely [fontos] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁶² a' <Veszpré>

²²⁶³ ugyan <fel>

²²⁶⁴ folytassam; <Deák meg>

²²⁶⁵ fordíthatnék [a' Synodusig.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁶⁶ értelemillető [szarvas] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

A' házasságnak remek polgári tekintete után, melyre, mióta egyszer Veszprémben kóistolót hallottam belőlle, magam is ohajtozva váraoztam most már minden bizonynyal egyházi tekintetének kell és mennél hamarább lehet, következni. Ez ennél hasznosabb munka, mennél kevesebb, kivált a' mi két nagy városunkban, a' jó és istenes házasság. Szörnyűségek, a' miket ez iránt naponkint hallunk, látunk, tapasztalunk, és én azt merem mondani, hogy minden mostani erkölcstelenségnek legfőbb forrása a' házasságokban való istentelen rendetlenség. Még a' polgárok között is elhatalmasodott már ama' szokás, hogy a' férjfi maîtresseket, az asszony cicisbeókot tart, és az egész világ' tudtára. Mások meg veszekednek szüntelen, és verekednek. Csak tavaly kettő verte agyon a' feleségét. A' gyermekeknek az efféle házások micsoda nevelést adhatnak? Egynehány hete, hogy történt a' várban, hogy egy ifiú Dicasterialista, kinek édes atya jeles tisztségben van a' Consiliumnál, minekutánna egy asszonnyal – ura' tudtával – majd három esztendeig törvénytelenül társalkodott, hűlni tapasztalván a' menyecskének szerelmét, két töltött pisztollal ment a' házához, hogy előbb őtet, azután magát agyon löjje. Egy katonatisztet találván nálla, reggel 9. óra fele²²⁶⁷ nem mert bele kapni; bement tehát a' másik szobába, a' hol a' menyecskének ártatlan fiacskája tanúlgatott, és ennek jelenlétében magát agyon lőtte. A' szerelmes levelekből, melyek²²⁶⁸ a' legénynek írási között feltaláltattak, nyilván kitetszik, hogy a' menyecske, kinek férje a' Generál Commandónál szép characterben és bő fizetéssel áll, valóságos csábító szörnyet,²²⁶⁹ ki örök fenytést²²⁷⁰ érdemlene. Segítse Főtiszt. Urat az Isten e' munkájában olly tűzre, mely a' Synodusnak szívét e' rendetlenségek ellen buzgóságra gyujthassa. Végbe viheti talán ez, hogy az Egyházi törekedésnek a' világi hatalom is segedelmet nyújtson.

Főtisztelendő Úrnak indulatos és barátságos kívánását, hogy azon Urak, a' kik nekem újabb újabb [!] munkákat szabnak, jutalommal is megböcsüllyenek, nagyon szívesen köszönöm. E' nélkül valóban sem Isten, sem ember nem kívánhat senkitől²²⁷¹ a' munkálkodásban buzgóságot. Sicut nos visitas, ita te colimus. Bele kezd ugyan az ember hevesen, folytatya buzgón, végzi nagy örömmel; de ha láttya, hogy jutalom helyett új munkával tisztelik meg inkább csak,²²⁷² más és talán alábbvaló foglalatosság-hoz folyamodik, mely legalább bizonyos²²⁷³ hasznot hoz. Óh! mennyivel okosabbak a' setétségnek magzati a' világosságnak fiainál! Ha a' Calvinisták' részére valaki és kivált Catholicus ír, mely kövéren²²⁷⁴ jutalmazák, mely buzgón terjesztik,²²⁷⁵ dicsérik, árulják könyvét! Szembetűnő, a' mit cselekszenek, 's mikép koldúlnak az ilyen Írók' számára még a' mieinknél is.²²⁷⁶ A' mieink ellenében - - Nevekediké már Értekezé-

²²⁶⁷ nálla, [reggel 9. óra felé] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

²²⁶⁸ szerelmes <correspondentiából, mert a' legénynek> [levelekből], mely[ek] [Betoldások a sor fölött.]

²²⁶⁹ szörnyet <volt>

²²⁷⁰ fenytő <fogságot> [Átírással javítva.]

²²⁷¹ kívánhat <töllem> [senkitől] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁷² meg [inkább csak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁷³ legalább [bizonyos] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁷⁴ mely [kövéren] <bőven> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁷⁵ terjesztik, <a' ko>

²²⁷⁶ könyvét! [Szembetűnő, a' mit cselekszenek, 's mikép koldúlnak az ilyen Írók' számára még a' mieinknél is] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

seinkre a' Praenumeranusok' száma? Vesznek belőlők a' Püspökök és Káptalanok²²⁷⁷ a' szegényebb²²⁷⁸ egyházi személyek közé elosztandó annyi példázatot, a' mennyit a' Veszprémi Káptalan a' Tudományos Gyűjteményből és a' Pesti Magyar Újságból *másoknak*²²⁷⁹ esztendőnkint tart?

A' Herczeg megint elmegy. Sinkát sajnálom. Békesség van! Tisztelet innen!

201. Hornyik János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. április 31. [?]

Tisztelendő Úr Kedves Barátom Uram!

Levelemet kézhez adó Fehér Lajos, ki is Kultsáromnak, Fehér Istvánnak, szegény ugyan, de egy bötsületes nemes embernek fia, azon könyörgött, hogy én ötöt Tisztelendő Kedves Barátom Uram pártfogásába ajánlanám, kinek Budán bővebb ösmeretsége lévén, közben járása által a' Fölséges Consiliumnál valamely alkalmaztatást nyerhetne. Ajánlottam én már ötöt Méltóságos Paitner Püspök Úrnak is, de ezen Úrnak fontosabb foglalatosságai lévén, talán éppen akkor nem jut eszébe, mikor üresség vagyok. Kérem azért Tisztelendő Kedves Barátom Uramat, készítse el (a' mennyire tehetségében vagyok) ezen Ifjúnak az utát kívánt tzellyának el-érésére. Jutalmát fogja venni fáradozásának az Irgalmasság attyátúl, engemet pedig hála-adásra le-kötelez, ki vagyok

Tisztelendő Úrnak

Igaz barátja
Hornyik János mp.

Weszpr. April. 31diken 1821

202. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. április 31. (?) után]

Főtisztelendő Apátúr és Kanonok Úr! Kedves Drága jóakaróm és Barátom Uram.²²⁸⁰

Böcsös Levelére, melyet Fejér Lajos hozzám hozott,²²⁸¹ szívesen válaszoltam volna azonnal, ha ezen Ifjúnak sorsárúl²²⁸² bizonyost írhattam volna. Tekintetes Tóth Expeditor Úrnál voltam azonnal más nap, hogy Fejér a' Levelét²²⁸³ kezembe adta. E' jó Úr nekem egyenesen megmondotta, hogy hatalmában nem áll, olly Ifiút a' Consiliumnak

²²⁷⁷ Káptalanok <a' szegény>

²²⁷⁸ szegények [Átírással javítva.]

²²⁷⁹ Újságból [másoknak] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁸⁰ Úr! <Mély tiszteletemre méltó drága Jóakaróm!> [Kedves Drága jóakaróm és Barátom Uram.] [Betoldás a törlés fölött.]

²²⁸¹ hozott, <hár mely><[kötelessége]> [Betoldás a sor fölött utóbb áthúzva.]

²²⁸² sorsárúl <valami>

²²⁸³ Levelét <Le>

bemutatni, a' ki²²⁸⁴ írás nem hoz a' felül, hogy már másutt valahol practizált. Beszéllett is nekem egy két régi példát, mellyből²²⁸⁵ láttam, hogy e' parancsolat ellen a' Herczeg távollétében erőltetni akarta két ízben két Consiliarius cliensének befogadását; a' Herczeg pedig, mihelyt haza érkezett, és ezt²²⁸⁶ meghallotta, mind a' két ifiút azonnal²²⁸⁷ elparancsolta. Fejérnek tehát csak azt javasolhattam, hogy vegye nyakára a' jármot, és gondollya meg, hogy turpius ejcitur quam non admittitur hospes.

Tanácskoztam azután e' dologról Sághy Baráttal, kinek több olyan ösmerőssei vannak, a' kiknél Fejér practicálhat. Szerencsésen végbe is vitte, hogy a' Várban a' város házánál az ünnepek után a' praxist elkezdheti. Sághy az Ifiúnak a' Német nyelvet nagyon ajánlotta; nekem pedig megígérte, hogy mihelyt saját dolgának vége lesz – talán két vagy három holnap múlva; én azt tartom, még hamarabb is – Fejérnek azonnal olly statiot szerez, a' hol fizetése is lesz. Adgya az Úr Isten ezekre szánt áldását!²²⁸⁸ Nekem valóban kiváltképen való örömemre lesz, ha látni fogom, hogy csak ezen egy két lépésem is – bár nagyobbakkal szolgálhatnék! – nem volt foganatlan arra, hogy Főtisztelendő Úrnak kívánsága beteljesedgyen.

[Halványabb tintával:]

Die 19. April 1821

203. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. május 6.

Percepi 16. Maji 1821. Respondi 14. Junij.²²⁸⁹

Igen Tisztelendő Úr,
Kedves Uram Bátyám!

Tiszteletes Ángyán János Veszprémi Predikátor Úr, ki e' Levelet Kedves Uram Bátyámnak kezéhez szolgáltattya, Pestre úttya lévén, azzal a' kérdéssel jött hozzám: ha nem volna oda valamely üzenetem, vagy rendelésem; annak végbevételére kész szolgáltyát ajánlván; melly²²⁹⁰ szíves ajánlását annál örömebb fogadtam, hogy ő egyébaránt is tiszteletére kívánczozott Kedves Uram Bátyámnak: de mivel a' halottas Beszédnek még ekkorig végére nem járhattam, ismét röviden csak azzal a' kéréssel bátorkodok alkalmatlankodni, hogy Méltós. Paintner Püspök Úrnak, felöllem való kegyes gondoskodásáért – mellyet szíves köszönettel fogadok, – alázatos kézcsókolásom mellett mély tiszteletemet megmondani ne terheltesen. Méltós. Püspökünk a' múltt kedden útazott el

²²⁸⁴ ki <...>

²²⁸⁵ mellyből <ki>

²²⁸⁶ és [ezt] [Betoldás a sor fölött.]

²²⁸⁷ azonnal <elbocsatt>

²²⁸⁸ áldását! <...>

²²⁸⁹ Percepi 16. Maji 1821. Respondi 14. Junij. <...>[Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²²⁹⁰ [...] [Átírással javítva.]

Bécsbe tanácsot tartani nyavalyás állapotja felül; nyavalyáját az idevaló orvosok melykórságnak²²⁹¹ vagy mellyvízi betegségnek nevezik: ha úgy, akkor hosszas sínlődésének a' halál lessz az orvosa. Hornyik Úr is ismét szokott mely nyavalyájával vesződik, de nincs veszedelemben, a' ruha is főtál tart. Kiss Ferencz szünet nélkül a' Gyóntatással vesződik, még egészségérül is megfelejtkezvén, a' miért olykor csatázunk is.

A' mit az Értekezésekre nézve Kedves Uram Bátyám a' Püspökökrül 's Káptalanokrul kérdezett, ha tudni illik vitetneké a'²²⁹² szegényebb Papok' számára annyi példázatokot a' mennyit a' Tudományos Gyűjteménybül²²⁹³ vagy Kulcsár' tudósításaibul? arra én *Nemmel* kénytelenítették felelni, s' Uram Bátyámnak kinyilatkoztatni, hogy még eddig csak ötszáz Előfizetők van. E' dologrul gondolatimnak kifejtését máskorra halasztom. Ezek az Urak már mind Tudósok lévén, töllünk semmi újat sem várnak; vagy pedig a' tudományokban való gyarapodást az emberi főbb természet' inségének lenni nem ösmérvén 's nem érezvén, az újabb literatúra iránt – melly még gyanús is szokott előttök lenni, vagy hogy azt tanulniok ne kellyen, szántszándékkal gyanúsak mondgyák – még kívánságok sem támadhat; vagy végezetre a' tudományokat csupa kenyéreszköznek tartván, minthogy a' kenyerek elég fejtér, azokra többé szükségek nincsen. Azonban öt száz Előfizetövel is az Írás meg nem csökkenik.

A' Szent Írás' Részei iránt tett kérdésre²²⁹⁴ való feleletet máskorra tartom; most még csak azon egyvetlen egy kinyilatkoztatást, hogy még élek meg nem szűnök lenni

Kedves Uram Bátyámnak
Veszprémben Május' 6 dikánn 1821.

igaz tisztelője 's szíves
barátja Horváth mk

Sághy Barátunknak, 's Osziczinknek szeretett házát szívesen tisztelem.

[Címzés a borítékon:]

Igen Tisztelendő Tudós *Verseghy*
Ferencz Úrnak Esztergomi Érsek
megyebéli Papnak a' szép Mester
ségek' 's Filozófia' Doctorának

Budánn
a' vízi Városban
Nro 699.

²²⁹¹ me[...]órságnak [Átírással javítva.]

²²⁹² vitetneké [a'] [Betoldás a sor fölött.]

²²⁹³ Györke János [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt megjegyzése a lap alján.]

²²⁹⁴ kérdés[.] [Átírással javítva.]

204. Versegby Ferenc – Rudnay Sándornak Buda, 1821. május 29.

Celsissime Princeps et Primas Regni (de dato 29. Maji 1821)

Praesul Benignissimo!

Dum continuationem Reflexiones in²²⁹⁵ versionem²²⁹⁶ operis Augustini Hille²²⁹⁷ isthic sub /. humillime advolvo, animadvertere cogve, traductionem²²⁹⁸ praeterea quod stilo Auctoris didactico oratorium porro quoque²²⁹⁹ substinet,²³⁰⁰ atque idioma patrum non satis curate, ut dignitas materiae desideraret, tractet²³⁰¹ eo frequentius hallucinare, quo graviores in originali materiae occurrunt. Est tamen haec Elucubratio adeo solida et tempori adeo accommda,²³⁰² ut in²³⁰³ vernaculos sermones fideliter sermo vero telis Criticorum convulsa damnum potius adferre²³⁰⁴ traducta, optatis, simul Ecclesiae Hungaricae²³⁰⁵ commenda praebere ac teste debeat.²³⁰⁶ Dignetur ergo Celsitudo Vestra pro innata Sua Benignitate aequae bonique consulere, quod novum isthic totius operis versionem pro usu²³⁰⁷ primi Traductoris adnexam potius, quam priorem correctoris, non facile dissigendis [...] ²³⁰⁸ hac enim sola unica via effici²³⁰⁹ posse humillime autumo, ut ille naevus suae versionis intimius perspiciat, certius emendet, seque ad²³¹⁰ suspiciendas similes elucubrationes²³¹¹ promotiorem, ad feliciter terminandas longe aptissimum reddat.

Valetudo adversa, quae mihi duas fere hebdomadas eripuit, hanc quoque laboris partem tantisper retardavit. Sectio, quae sequitur, quia sex²³¹² phyleras occupat, pluscu-

²²⁹⁵ <de> |in| [Betoldás a sor fölött.]

²²⁹⁶ versione[.] [Átírással javítva.]

²²⁹⁷ Hille <hoc>

²²⁹⁸ traductionem <praeterquam quod>

²²⁹⁹ oratorium |porro quoque| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁰⁰ substinetre [Átírással javítva.]

²³⁰¹ tracte[.] <purgat>

²³⁰² accommda<tat>

²³⁰³ in <patrias sen>

²³⁰⁴ fideliter |sermo vero telis Criticorum<deposita>, convulsa damnum potius adferre| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁰⁵ Hungaricae <fructus>

²³⁰⁶ praebere |ac teste debeat| <possit. Hinc factum est> [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁰⁷ quod <[...]>novum <[...]><hujus operis> |isthic totius operis| versionem pro usu <...>[Lapszéli betoldások áthúzással érvénytelenítve és olvashatatlaná téve.]

²³⁰⁸ adnexam |potius, quam priorem correctoris, non facile dissigendis [...] | [Betoldások a sor fölött és lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁰⁹ sola <ei> unica via <feri> |effici| [Betoldás a sor fölött.]

²³¹⁰ ad <susc>

²³¹¹ elucubrationes <longe>

²³¹² sex <phylers>

lum temporis postulabit: at interea Traductur quoque²³¹³ primum operis dimidium ita elucubrare,²³¹⁴ ac pure describere poterit, ut illico prelo committi queat. Benignitati etc ut supra. Budae Die 29. Maji 1821.)²³¹⁵

**205. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. június 8.**

Percepi 15. Juni 1821. Respondi die²³¹⁶ 1 Juli.²³¹⁷
mea ad sequend epistolas, quod 30. Jun. percepi.²³¹⁸

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Csak igaz az, hogy az ember még az örömben is böcsületbe is bele un! – Jóllehet öröm az érdemeket dicsőíteni, 's erre hívatni nem utolsó böcsület; meg kell mindazáltal valanom, hogy az nekem az időnn szinte terhemre van. Allig végeztem el tudni illik Beszédemet Adádonn egy feddhetetlen Tisztviselő felett, megmeg Győrben kellett, a' korán elszóllított Püspöknek²³¹⁹ szép ügyekezeteit hirdetnem; itt lefutottam a' pályát, 's legottan tulajdon Fő Pásztorom emlékezetének tiszteletével bíztak meg Kanonoktársaim. Ez valóban már sok! – hanem én is feltettem ám magamban, hogy ezennel, úgy mint a' tizenkettődik halottas Beszéddel, ebbéli Szónokságomat befejezem. Minő hátramaradást okoztak ezek nekem egyéb munkáimban, elgondolhattya kedves Uram Bátyám!

Azokáért mennyünk át e' megúntt foglalatosságról a' Biblia fordítására, melyl iránt egy két szóval adóssa maradtam Kedves Uram Bátyámnak. Erről egykor ekkép tetszett kinyilatkoztatni gondolatját. „A' *Genesis* után *Szent Maté* Evangéliomát akarom elővenni; az után *Jóbot*, és ezután az *Apostolok' Cselekedeteit*, és végtére, ha annyi üdöm és erőm lessz, a' *Bölcsesség' könyvét*, és *Szent Pálnak a' Romaiakhoz írt levelét*.” Mellyre, mivel Kedves Uram Bátyám egyenes kinyilatkoztatást vár, íme meg is mondom vélekedésemet, elhitetvén magammal, hogy abban velem senki sem fog ellenkezni; „A' fenn kitett választás valóban helyes, akár a' Könyveknek foglalatját, akár szépségét tekintsük. Az első tudni illik a' világ' eredetét festi, 's az emberi nemet bölcsőjében ábrázollya; Sz. Máté legteljesebb az Evangyelisták között; Jób Moisesnek legelső műdarabja, 's a' szent Poezisnak legfelségesebb remekje; az Apost. Cselek.²³²⁰ könyve az Apostoli bűzgóságnak,

²³¹³ quoque <initim[...]>

²³¹⁴ elu[.]ubrare [Átírással javítva.]

²³¹⁵ [A kéziratban nem szerepel a nyitó zárójel.]

²³¹⁶ die <...>

²³¹⁷ Juli. <ad>

²³¹⁸ Percepi 15. Juni 1821. Respondi die <...> 1 Juli. <ad> mea ad sequend epistolas, quod 30. Jun. percepi. [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²³¹⁹ Püspök[.]ek [Átírással javítva.]

²³²⁰ [..]elek [Átírással javítva.]

nagy lelkűségnek eleven rajzolatyaiból áll; a' Bölcsesség' könyve az Ó Test. erkölcsi könyvei között közönségesen legszebbnek tartatik, valamint Pálnak a' Romaiakhoz írt levele az új testamentombéliek között: és így ezek helyes fordításban terjesztvén a' Synodus' elejébe, nem kétlem a' többi könyveknek is új 's tökéletesebb fordításban való kiadását fogják meghatározni az Atyák." – E' munkálkodásban Brentano, Schnappinger, Van Ess és Bridel, kik Katholikus létekre is az eredeti nyelvből készítették fordításaikat, jó szolgálatot tehetnek Kedves Uram Bátyámnak; hogy pedig ahhoz – és Lexiconunkhoz, mellynek ohajtása naponként közönségesebb kezd lenni – az Isten erőt 's egészséget adgyon tiszta szívemből kívánom.

Ezennel²³²¹ ítéletemet megmondván, az Értekezések tűnnek előmbe. Hogy az Egyh. Ékesenszóllásról való Tanácskozásokból még a' harmadik kötetbe is egy darabot hagytam, a' másodikból észre vehette Kedves Uram Bátyám. Némellyeknek azon kérdezőskedéséből: az Ékesenszóllásról való Tanácskozásoknak mikor lessz vége? azt hoztam ki, hogy Papjaink a' systematica olvasásnál²³²² a' rapsodiát jobban szeretik; kétségkívül hogy kedveket lepkeint többféle tárgyakon legeltethessék, 's mindenikből valamit kóstolhassanak: erre való nézve jó volna talán most az Ékesenszóllásnak hátulsóbb cikelyeit venni fel p. o. az Actióról, Stilusról 's a' t. 's közbe közbe egy Homiliát vetni, vagy Predikációt, 's mindeniket egy különös Értekezésbe foglalni, mintha nem is az Ékesenszólláshoz tartozna, – 's innen ismét a' Beszédmódokra vissza térni. A' mi Papjaink tudni illik a' kész Homiliákat 's Prédikációkat jobban²³²³ szeretik, mintsem a' sükeres tudományt; mivel amazok dolgokon könnyebbítenek. Az lévén tehát a'²³²⁴ célunk, hogy őket a' tudományokra édesgessük, mindeneknek mindenné kell lennünk, 's annyira mennyire kényneknek engednünk, 's kéjjeknek kedveznünk.

A' Veszpremi Káptalan Mélt. Kurbély György Urnak halála után Fő Tiszt. Hornyik Urat választotta Vicáriussának;²³²⁵ de a' jó Úr gyakran betegeskedik; vajha későn szólítsa el őtet közüllünk az Isten.

Többnyire egészségesek vagyunk, 's Kedves Uram Bátyámnak mindnyájan életet és erőt kívánunk az élet' Urától. Én különösen – Osziczky Úrnak egész háznépét tisztelven – ezernyi ezerszer csókolom Kedves Uram Bátyámat, 's szíves ragaszkodással vagyok utolsó lehelletemig

Veszprémben Jun 8dikánn 1821.

igaz tisztelője 's baráttya
Horváth mk

Sághy Barátunkat csókolom, 's tudtára adom, hogy a' homloktáblákat köszönettel vettem.

²³²¹ [...]ennel [Átírással javítva.]

²³²² olvasás[...]ál [Átírással javítva.]

²³²³ jo[...] [Átírással javítva.]

²³²⁴ tehát [a'] [Betoldás a sor fölött.]

²³²⁵ vicáriussának [Átírással javítva.]

206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. június 14.

Juniusnak 14. napján. 1821. Főtiszt. Horváth János Kanonok Úrnak.

De most már csak nem győzőm tovább *szusszal*! Még munkái között is kénytelen vagyok Főtiszt. Barátom Uramot levelemmel háborgatni csupán csak azért, mivel válasszára úgy áhítozok már, mint a' kopasz madár a' táplálékra, melyet annyátul vár. Hány kérdésemre felelte már Főtisztelendő Úr azt, hogy azokról más alkalmatossággal velem értekezni fog? Ezek úgy megsaporodtak, hogy majd egész könyvet kell²³²⁶ Kedves Barátom Uramnak írnia, hogy engemet megeléghíthesse. Hát hol van még az én részemről a' sok közleni való?

Főtiszt. Úrnak értekezését az Anyaszentegyháznak parancsolatiról szinte olly nagy elégedéssel mint örömmel olvastam, és azt mondtam reá szívemnek mélyéből: Az Isten fizesse meg a' Szerzőnek²³²⁷ mind ezen mind a' más világon! Amen.²³²⁸

Főtisztelendő Hornyik Kanonok Úrnak Kezeit alázatosan csókolom, tudtára adván, hogy az ifjú Fejér serényen folytatta Vitkovics Barátomnál a' praxist, mellytől el sem akarnám vonni mind addig, még Sággy képes nem lessz, iránta tett ígérteit tellyesíteni; a' mi talán két holnap alatt meglessz, mivel dolgai, hála Istennek! jól mennek. Ő nálla megérhet és szépen előmehet a' legény; csak a' Németben el ne mulassa magát gyakorolni.

Hát Főtisztelendő Kiss Kanonok Úr mit csinál? Tisztelem, ölelem, szívemből kívánván, hogy az imént megnevezett Főtisztelendő Úrral együtt tartsa meg az Isten sokáig erőben, egészségben, és áldgja meg szent munkáinkot! Atesetté már a' Logicum Lexidionnak rostálásán? Mesterszavaim számosan akadtak előmbbe, mikor az Értekezéseknek új kötetét olvastam, 's megörültem, a' divatnak, mellyre bölcs Barátimtúl felemeltettek. Hogy Wagnernek Phraseologiában jó útát nyesek nekik, Főtisztelendő Úr előtt ösmertes dolog: de sajnálom, hogy Wagner' nyomtatása megint megakadt. Én már utolsó betűjénn dolgozok, de csak lassacskán, mivel nem sürgetik.

A' Főherczeg, Nádorispányunk, és a' Főherczegné, valamint a' gyermekek is a' jövő holnapnak elejénn Füredre mennek hat hétre. Ossitzky itthon marad; de leánya a' gyer-

²³²⁶ kell <Fő>

²³²⁷ meg <neki> [a' Szerzőnek] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³²⁸ Amen. <Györke Jánost, ki hozzám többször eljár, nagyon kínozza szegény! a' bizonytalanság, mellyben él, sorsának kimenetele végett; de kivált a' dologtalanság, mellyel üdejét vesztegetnie kell. Nagy reménysége duzzant az iránt, hogy minekutánna a' Püspök meghalálozott, és ő azóta kérésével a' Generalis Vicariátushoz folyamodott, nem sokára a' Megyébe vissza mehet, és valamely Egyházi szolgálatba léphet. De nem vévén feleletet, azt sem tudgya, ha levelét Sipos Úr kézhez szolgáltattaé, vagy sem? Eleget biztatom a' türeelmes várakozásra: de bár melly kész is mindenre, csak aggódik szegény még is, ki nem vethetvén eszébe, hogy *el van hagyva* a' Veszprémiektől. Én ezt lehetetlennek tartom, és tudta nélkül kérem Főtisztelendő Urat, hogy tolyla, a' hol lehet a' szekerét, és írja meg nekem titkon, mivel vigasztalhatnám? Talán ha a' Káptalan' vagy a' Vicariatus' részéről a' Primáshoz egy kis jó szót tetetne, hamar jóra fordúlhatna ügye. A' Primás vele nagyon megelégszik; de talán a' Veszprémi közbenjárás nélkül nem olly könnyen indíthat valamit. Kár! valóban kár! hogy e' jó ember szolgálat nélkül sorvad.>[Az áthúzott szakasz mellett lapszéli megjegyzés: Györke e' levelet már maga vitte haza.]

mekekkel megy. Ossitzkyné már egy hete, hogy betegen fekszik; de most már lábbad. Tisztelik mind a' hárman Főtisztelendő Urat, és kezét csókollyák.

A' multt holnapnak²³²⁹ közepénn veríték (Ausschlag) ütött ki egy éjjel a' mellyemenn hátamon, és karjaimon. Az orvos epeverítéknek nevezte, azt adván hozzá, hogy ha ki nem ütött volna önkint, véretem két három nap alatt rothadásba hozta volna, a' nélkül, hogy az orvos a' nyavalyának okát kitalálhatta volna. Negyed napra kivégezhetett volna a' világból. És íme! az Isten kegyelméből két²³³⁰ hét alatt megmenekedtem e' rossztól, minekutánna a' vizketéstől, melly sokszor sírásra fakasztott, kimondhatatlanul szenvedtem. Erőm ugyan megcsökkent, kedvem pedig egy kis félénkséggel megvegyülvén, eltikkadt,²³³¹ de azért csak munkálkodok, ammint lehet.

Főtisztelendő Küllei, Vajky,²³³² Kolosvári, Smodis, és Spiritualis Urakat tisztelem és csókolom, valamint szinte és kiváltkép Főtiszt. Barátom Uramot is, kinek, még élek, vagyok igaz szívű tisztelője.

207. Rátz András – Verseggy Ferencnek Esztergom, 1821. június 18.

Fő Tisztelendő Úr!

Schneider Püspök Urnak, a' Szász Király' gyontató papjának egynehány Leveleiből, mellyeket Jordánszky Kanonok Úrnál mint neki irattattakot olvasni szerentsém volt, értettem, hogy Hille Ágoston Káplány megösmarkedvén a' fenntisztelt Püspökkel Carlsbádban, vele közlőtte a' mostani időkhöz alkalmaztatott irovánnát: Soll die Scheidewand unter den Katholiken und Protestanten noch länger forbestehen? olly szándékkal, hogy azt átvizsgálván, és a' hol szükségesnek találná, megjobbítván, kinyomtatassa. Ezt az iroványt kegyessen fogadta a' Püspök Úr, és nem tsak több helyeken megjobbította, némelleyeket hozzáadván, némelleyeket elhagyván, némelleyeket megváltoztatván: hanem a' megjobbítás után azonnal Augsburgba küldötte is, és annak kinyomtatása végett egynehány jóbarátit megkérte. Rövid idő alatt, a' mint láttyuk, megjelent már a' harmadik kiadás. Bélik választott Püspök Ő Hertzegségének Primásunknak Vicarius átolvasván a' második kiadást, olly helyesnek találta, hogy azonnal magához hivatott, és annak magyarra való fordítását reám bizta annyival is inkább, ha káplány volna annak fordítója is. De mivel az említett német munkátska nem olly classicus szerzemény, mintha lelkiismeretben járó dolog volna abban legkissebb változást tenni, meghagyta, hogy a' hol a' nagyobb világosság okáért szükségesnek fogom találni, ott szabadabban fordíthassam és paraphrasisokkal is élhessek.

²³²⁹ holnapnak <kezd>

²³³⁰ két <alatt>

²³³¹ félénkséggel <megmértékeltetten> [megvegyülvén, eltikkadt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³³² Küllei, [Vajky] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Nagy tisztelettel veszem Ő Méltóságának a' Vikárius Úrnak ennyi bizodalmat irántám [!] és azonnal hozzá fogtam a' fordításhoz. Éltem a' szabadsággal; és mikor elégeztem a' munkát, Ő Herztegségének helybenhagyását megkértem.

Azonban két három hetek mulva magához hivatván a' Hertzeg Primás, velem közli a' Fő Tisztelendő Urnak fordításomnak megjobbítására ügyelő böls észrevételeit azzal a' parantsolattal, hogy azok szerint még egyszer a' munkátskámot elkészíttsem. Megvallom ugyan, hogy a' várakozásom ellen történt több jobbítások nem épen legkellemesebben tsiklandoztatták öntetszésemet és szeretetemet; de még is minden reménységgem felett szerentsésnek találtam abban magamot, hogy ő Herztegségének böls megválasztása és ítélete engem a' Hille Ágostonnal egy irányosságba és egy paralellába helyzetetett. Mert valamint Hille Ágostonnak szerentséje volt egy nagy tapasztalású, és messze terjedt tudományú Mentor által az ő munkájának kiadásában vezéreltetni: ugy nekem is szerentsém van Fő Tisztelendő Úrban, kinek a' Tudományokban jártas keltes volta Magyar Hazánkban isméretes, egy ilyen Mentoromot tisztelni, kinek vezérfonálánál bátran vihetem kis fordításomat a' Magyar Világ elejébe.

Vegye azért Fő Tisztelendő Úr igaz szíves köszönetemet, mellyel tartozom fáradozásáért, melly minden bizonnal nagyobb a' fordításomnak megjobbításában, mint lett volna, ha maga a' Fő Tisztelendő Úr mindgyárt elejénten fordította volna a' Német munkát magyarra. És hogy ezen igaz szíves köszönetemet megtegyem, ez első tzéllya e' jelenvaló Levelemnek. Második pedig e' következő: Előadták magokat egynehány környülállások, mellyek a' magyar fordításomnak mentől hamarébb [!] való közrebo-csáttását kívánnyák és sürgetik. Ezen környülállások, jelesebbiki közül egygyik az, hogy Ő Herztegségének meghagyásából más munkának is ismét németről magyarra való fordítása előttem áll, mellyhez nem foghatok előbb, mint a Scheidewanddel elkészüllyek. Bátorkodom azért, és pedig magának Ő Herztegségének parantsolattyából, kinél ma dél előtt voltam, arra megkérni Fő Tisztelendő Urat, hogy a' mennyire az egészsége, és egyéb szorgos foglatatossági engedik, fordításomnak hátra maradt nagyobb részét megvizsgálni, a' hol szükséges megjobbítani (talán némelly helyeken úgy maradhatna, a' mint van), és gyengeségemnek további igazítására böls észrevételeivel egygyütt mentől előbb elküldeni méltóztatna. Ezen bizodalmas aláztos kérésem mellett azt akarom említeni, hogy a' miket a' Hille munkájának harmadik kiadója (mert nem hiszem, hogy ez maga a' Hille volna) a' Pápa tsalhatatlansága felől, úgy tetszik az utolsó részben, mond, mivel azok koránt se teszik bizonyossá és megtzáfolhatatlanná a' Pápa tsalhatatlanságát, de nem is erről annyira szóllani látszanak, mint a' Pápának az egész Anyaszentegyházban való Primásságáról, nem is a' Pápa tsalhatatlansága, hanem annak Primássága az a' közfal, melly a' Protestansokat tőlünk Katolikusoktól elválasztja, azokat, valamint én a' Pápának Primásságáról értettem, és annak megbizonyítására használtam, hasonlóképpen arra magyarázni és alkalmaztatni méltóztatson. Ő Herztegsége tsak egy szóval való említést sem akar a' Pápa tsalhatatlanságáról; mivel ez nem tsak a' Katolikusok nagyobb részének viszza tetszik: hanem kivált a' Protestansok gyomrában ímelgést okoz.

Megvallom még azt is, hogy a' könyv tzimjének való fordításában: Soll die Scheidewand etc. mind eddig nem igen a' tetszésem szerint törtem a' fejemet.

Tudom, hogy Fő Tisztelendő Úr kisegít a' hinnárból. És ezen bizodalmas kérésem a' hátra maradt résznek mentől előbb való elküldése végett, mellyet tsak Ő Herztegségének

biztatására tenni bátorkodok, második tüzélya ezen Levelemnek. Méltóztasson jó névvel venni bátorságomat, ki noha ismeretlen, még is mint a tudományos embereknek becsülője Fő Tisztelendő Úr iránt nagy tisztelettel lenni sohase szünök meg

Fő Tisztelendő Uraságodnak
Esztergom szabad Királyi Városában
18-dika Juniusban 1821 Eszt.
igen sietve

köteles alázatos szolgálja
Rátz András mp.

208. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak
[h. n., 1821. június 23. után]

A. R. D.²³³³ Andreae Rátz

Celsissime Princeps et Primas Regni!
Praesul Benignissime!

Perceptis die 23. labentis Junii Versoris literis, quibus versionem Operis Hic esse²³³⁴ ante duas circiter hebdomades fortuito mihi²³³⁵ innotuit, in quibus ex Benigno²³³⁶ Celsitudinis Vestrae Mandato ad accelerandam Manuscripti revisionem et correctionem ea cumprimis ex causa humaniter pro[...]cor, quod impressio ejusdem Manuscripti ultro differi nequeat: fideliori²³³⁷ Operis Hilleiani versioni²³³⁸ illico supersedi, cujus ceteroquin etiam unicus²³³⁹ scopus fuit, ut versori novam editionis 3em²³⁴⁰ traductionem adornaturo allevamentum praebentis²³⁴¹ praesentem enim suo stilu deducere, multo facilius fore putaveram, quam ex Originali novam adornare.

Reflexiones tamen²³⁴² necessarias secundum Benignos²³⁴³ Celsitudinis Vestrae Ordines facere non desino, sive dum versio sensum originalis non adsequitur, sive quando digressionibus ad conciliandum claritatem nihil profuturis utitur, sive dum in acerbiores iniciativas adversus Protestantes prorumpit, sive denique, quando integras suas periodos Originali intertextit.²³⁴⁴ E postremum additamcutorum suorum specie

²³³³ <Percept> <Perceptio die 23 <[labentis] Junij> <...>> A. R. D.

²³³⁴ literis, <cujus nomen> [quibus versionem Operis Hic esse] [Betoldás a sor fölött.]

²³³⁵ fortuito [mihi] [Betoldás a sor fölött.]

²³³⁶ quibus <...> [ex Benigno] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³³⁷ fideliori <quam>

²³³⁸ versioni <qua>

²³³⁹ unicus <illa>

²³⁴⁰ novam [editionis 3em] [Betoldás a lap szélén korrektúrajellel.]

²³⁴¹ praebentis <nihil [...]ut debitavi,>

²³⁴² tamen <juxt>

²³⁴³ Benignam [Átírással javítva.]

²³⁴⁴ quando <cir[...]c[...]> digressionibus <con> ad [conciliandum] claritatem <sed nihil> nihil <...> [profuturis] utitur, sive dum in acerbiores <...> [iniciativas] [adversus Protestantes] prorumpit sive denique, quando integras [suas] periodos Originali intertextit.

duorum²³⁴⁵ sequentia²³⁴⁶ sapientissimo Celsitudinis Vestrae Iudicio peculiariter²³⁴⁷ discriminanda²³⁴⁸ humillima substernere praeservo.

Ad reperitur²³⁴⁹ pagina Manuscripti versoris 150²³⁵⁰ sub rubro K. sub * *) ubi versioni Notae Auctoris interpolantur alia Traductoris de opere Reverendissimi Domini Haamen, et de Magnae Memoriae Archiepiscopo Petro Pázmán. Posterius eo maiorem vim habet, quod citationibus historicis demonstratur. Prius relatio tantum versoris est, sed quae humillima opinione mea²³⁵¹ debita fide dignitate non caret. Reflexio de his²³⁵² et subsequentibus versoris adsertis habetur pag. 15. Reflexionem isthic sub ./' humillime adnexerant. Ea me cum primis sollicitudo subit, ne illa, quae de *Politicis et Publicistis*, de *nostro regno*, de *unice salvifica fide* et de *schola tolerantiae* ibidem²³⁵³ adseruntur, per malevolos ad classum dictorum ipsum Regimen vellicantium pertrahantur.

Sunt quidem in ipso Originali hic et illic expressiones, utut verissimae, tamen satis acerbae. Verum hac versori dummodo fidelis sit, vitio verti nunquam possumus; atque a Protestantibus in Regno nostro degentibus eo facilius dissimulantur, quod in originalis sermo exteris sit. Longe aliunde effectum producerent similes versionis aggressiones nostris Protestantibus intentatae; quos amabiliter conciliare satius esse iudicis ad sententiam in vel etiam opitulante convictione, quae sine animi dolore et sine sanguinis renitentia evenire vix unquamis solet, pertrahere velle. Dignetur Celsitudo vestra pro Benigno-Paterna sua Liberalitate aequae bonisque consulere, quod humillimus opinionem meum isthic promere praesumam: unionem nostrum Protestantium cum Catholicis longe feliciores progressus nancisci posse, si animi amor communis Patriae aut vinculo particularium etiam cognationes alioquin juncti concilientur, quam si mentes, quae in tot sententias abire amant, quot capitibus insumo adminiculo convictionis acietentur.²³⁵⁴

Alterum pag. 76. manuscripti Versoris additamentum, vel potius circumscriptis inde ortu esse videtur, quod Traductor non animadverterit, hic de Principibus Germa-

²³⁴⁵ du[.] [Átírással javítva.]

²³⁴⁶ sequentes [Átírással javítva.]

²³⁴⁷ Iudicio [peculiariter] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁴⁸ discriminanda<s>

²³⁴⁹ A[d] <est> <.>reperitur

²³⁵⁰ 150<.>

²³⁵¹ mea <diffid[...]>

²³⁵² his <et subsequenti>

²³⁵³ tolerantiae [ibidem] [Betoldás a sor fölött.]

²³⁵⁴ pertrahantur. | Sunt quidem in ipso Originali hic et illic <...> expressiones, utut verissimae, <simul> tamen <etiam> satis acerbae. Verum hac versori dummodo fidelis sit, vitio verti nunquam possumus; atque a Protestantibus in Regno nostro degentibus eo facilius dissimulantur, quod in Originali sermo de exteris sit. Longe aliunde effectum producerent similes versionis aggressiones nostris Protestantibus intentatae; quos amabiliter conciliare satius esse iudicis ad sententiam in vel etiam opitulante convictione, quae <...> sine animi dolore et sine <imaginationis> sanguinis renitentia evenire vix unquamis solet, pertrahere velle. Dignetur <mihi> Celsitudo vestra <Beni> pro Benigno-Paterna sua Liberalitate aequae bonisque consulere, quod humillimus opinionem meum isthic promere praesumam: unionem [nostrum] Protestantium cum Catholicis longe <facilior> feliciores progressus nancisci posse, si animi amor communis Patriae aut [vinculo] particularium etiam cognationes alioquin juncti concilientur, quam si mentes, quae in tot sententias abire amant, quot capitibus insumo adminiculo convictionis acietentur. | [Betoldások a lap szélén és a lap alján, korrektúrajelekkel.]

nice A catholicis modo viventibus sermonem esse, qui expressionibus versoris sine dubio laederentur. Reflexio, quam de hoc puncto versori feci, pag. 16. Reflexionem habetur.

Veniam humillime per de auxietate fortassis intempestiva, qua minimam nubeam in²³⁵⁵ hac versione occurentem indico. Intentio Celsitudinis Vestrae in edendo Hungarice Opere Hilleiano multo carre sublimior, et Benigno-Paterna fiducia, qua ejus revisionem mihi concedere, dignata est, multo pretiosior est, quam ut in me minimum profundissimum venerationis atque aeternae gratitudinis defectum quacumque ratione germinascere sinant.

Benignitati etc

**209. Versegby Ferenc – Rátz Andrásnak
h. n., 1821. június 26.**

Admodum Reverendo Domino Andreae Rátz Ecclesiae Strigoniensis
Curato Capellano.

Utrum litteras de dato 18. Junij ad me exaratus die 23. ejusdem mensis percepi, seposito versione²³⁵⁶ adlevandae novae traductioni subservitura, ad particulares quospiam Reflexiones me restrinxi, promptissimum Benigno Celsitudo Suae Mandato morem gesturus. Cetera, pro humanissimis animi sui erga me contestantibus grates rependo dignissimas, addita tamen solempni protestatione adversus parallelam,²³⁵⁷ ad quam me cum piissimo, et eruditissimo Episcopo Domino Schneider collocare voluit, cujus non sum dignus ut corrigiam calcermenti solvam. Praemissa illa adseveratione, quod mihi Celsitudo Sua novam Traductis Operis Hilleiani reticuerit; quod ego temeritudinem istam vere Paternam adeo veneratus sim, ut in Traductorem²³⁵⁸ non inquisiverim, et quod demum ad notitiam ejusdem nominis ante duas circiter hebdomadas casu devenerim: veniam fraternam peto de Reflexionibus per me in versionem A. R. Domini factis, quae, prout mihi ingenue fateri non dubitabo, nihil minus quam arriserunt. Postquam Celsitudo Sua revisionem Manuscripti mihi²³⁵⁹ cum aperta illa declarati deferre²³⁶⁰ Benigo-Paterne dignata fuit, quod²³⁶¹ in me omnem fiduciam collocet, et cum expresso illo Mandato, ut omnia, quae immutanda, aut delenda judicavero, diligenter emendam, imaginari sibi facile potes. A. R. Domino Vestra quam gravibus me vinculis tam gratitudo, quam honestas, imo et ipsa conscientia²³⁶² ad fidelissimam commissae provinciae executionem obligaverit. Scio nimirum²³⁶³ ego, opus quacumque, utpri-

²³⁵⁵ in <occu>

²³⁵⁶ versione <f>

²³⁵⁷ parallelam, <...>

²³⁵⁸ Traductorem <ne>

²³⁵⁹ Manuscripti |mihi|

²³⁶⁰ declarati <comittere> |deferre| [Betoldás a törlés fölött.]

²³⁶¹ quod <se> <judicio>

²³⁶² conscientia <...>

²³⁶³ Scio |nimirum| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

mum typis editur, non amplius Auctoris aut Versoris, sed Publici, atque in nostro casu Ecclesiae Hungaricae proprietatem esse; scio etiam Celsitudinem suam, si aliquod opus ejusdem Auspiciis, aut cum²³⁶⁴ Primatiali approbatione, cui Censor Regius, quin Manuscriptum ipse inspiciat, subscribere solet, demum imprimatur, et aliquid, quod Normalibus²³⁶⁵ Suae Majestatis quoquia ratione adversaretur tamen²³⁶⁶ contineat, non per Auctorem, sed per Revisorem a Sua Celsitudine nominatum compromitti; scio denique Protestantes omnem lapidem moturos, ut haec A. R. Domini versio²³⁶⁷ sinistre recenseatur, substernetur, et si possibile fuerit, etiam supprimatur. Ego igitur, dum Reflexionibus meis manuscriptum duriuscule fortassis perstrinxi, profecto non Versorum, quem fraterne veneror, offendere, deprimere aut vexare, sed Ecclesiae nostrae emolumentum ab omni incertitudinis periculo tutari²³⁶⁸ Suae Celsitudinis dignitatem a quamvis subsumptionis membram immunem reddere, atque ipsum versorem ab omni adversariorem impetitione liberare contendere. Fieri potest, ut haec mea cogitandi ratio a quibusdam pro justo scrupuliosiore declarentur: sed ego, qui jam vapulavi, satius esse scio, ut quis²³⁶⁹ de providentiae excessu potius quam de ejusdem²³⁷⁰ defectu arguatur.²³⁷¹

Quod de Infallibilitate²³⁷² Summi Pontificis A. R. D. in epistola sua monuit, diligenter observabo; quod vero ad Titulum Libri adinet, eum sic optime reddi posse existimo: A' Közfal²³⁷³ a' Catholicusok és a' Protestansok között (vel: A' Közfal, mely a' Catholicusokot és a' Protestansokot szétválasztja) fenn maradgyonë még ezentúl is? A' szeretetnek szózatja mind azokhoz, kik a' Catholica Anyaszentegyházhoz vagy nem, vagy rosszul ösmerik, Hille Ágoston Schlukenauai Káplány²³⁷⁴ által. Fordította a' harmadik kiadás szerint Rátz András Esztergomi Káplány.²³⁷⁵ Impressionem²³⁷⁶ per id acceleravi posse, si tertia pars manuscripti prelo submittatur, interea vero dum haec exeditur reliqua elaboretur monui jam in primo Reflexionum menerem fasciculo. Ultimo loco imprimenda veniant: Titulus libri, Dedicatio, Praefatio versoris,²³⁷⁷ tres Praefationculae trium Editionum, ac demum Inhalts: Anzeigen, quod postremum manifeste probat, opus systematice elaboratum esse.

Indulgens mihi, rogo humanissime, unicam adhuc observationem, quae ex sincerissimus bonum Ecclesiae Hungaricae, usum²³⁷⁸ venerabilis Cleri, et²³⁷⁹ gloriam A. R.

²³⁶⁴ cum <.>

²³⁶⁵ normalibus [Átírással javítva.]

²³⁶⁶ adversaretur [tamen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁶⁷ versio<nem>

²³⁶⁸ periculo <remove, > [tutari] [Betoldás a törlés fölött.]

²³⁶⁹ quis <per>

²³⁷⁰ quam [de ejusdem] [Betoldás a sor fölött.]

²³⁷¹ argnamur [Átírással javítva.]

²³⁷² Infallibilitate <P>

²³⁷³ Közfal <a' Catholi>

²³⁷⁴ Ágoston [Schlukenauai Káplány] [Betoldás a sor alatt.]

²³⁷⁵ Káplány. <Quod acceleravi meo Accelerationem impressionis>

²³⁷⁶ Impressionem [Átírással javítva.]

²³⁷⁷ libri, [Dedicatio, Praefatio versoris,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁷⁸ Hungaricae, <gloriam> usum [Betoldás a törlés fölött.]

²³⁷⁹ et <peculiariter>

Domini provocandi studio scaturit. E copiosis soloecismis, quos calami errores esse potes, et e plurimis periodis, qui ob stricte repentum, Germanici²³⁸⁰ sermonis ordinens, Hungaricis contructionis ordini fere a diametro oppositum, cum bona venia sit dictum, ita intorquens, ut vix intelligi possint: ex his inquam, ea mentem meam subiit suspicio, A. R. Dominum, in advenandis similibus versionibus Zelo ac fervore ita abicipi, ut laborem satis accelerare nequeat, adscriptumque semel versionem vix amplius inspiciat, multo minus *secundo, cum peculiari adtentione*, et mendorum homini in evitabilium²³⁸¹ investigatione elaborat, describatque. Si res ita se habet, per omnia sacra obtestor. A. R. Dominum, sequatur in juventute sua consilium vere fraternum sinceri sui amici, qui in similibus elucubrationibus conseruit. Experientia et usu 40. annorum periculum huiusmodi accelerationis edoctus, nam et ego arsi. –²³⁸² usque ad hodiernum diem, utut in vertendis diversis operibus exercitatus, nunquam aliquid praesumo e manibus in Publicum dimittere, nisi adscriptum celere mani conceptum, aut traductionem, post longius temporis intervallum, res[...] et²³⁸³ elaborem²³⁸⁴ diligentissime, simulque purissem, dein vero occasione trium correcturarum typhoteticarum, quoties fieri potest,²³⁸⁵ phyleratim eo fine perlegem, ut ipsum sermonis numerum²³⁸⁶ observari et antedari²³⁸⁷ possim. Edicere nequeo, quoties²³⁸⁸ quantos²³⁸⁹ ego in vi dicta minuta errores reperiarn corrigamque,²³⁹⁰ dum me ejusdem elaborationi²³⁹¹ accingo, adeo ut adseverare audeam, purificationem sive originalium sive traductiam apud me proprie dictum²³⁹² elucubrationem esse. Hanc ipsam epistolam, sicut quasvis alias solet, et Reflexiones, quas de vertim A. R. D. submisi et submissurus sum²³⁹³ sicut primis literis *cum aestu* mando, ita frigidioni sanguine deinde elaboro, ac describo. Ita ego novem anno, quos²³⁹⁴ Horatianum illud *nonumque prematur in annum* Poetis praescribet, elaborationis²³⁹⁵ *intensione*²³⁹⁶ compensare adnitor.

Die 26. Junij 1821.

²³⁸⁰ Germanici <ordines>

²³⁸¹ mendorum [homini in evitabilium] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁸² edoctus, [nam et ego arsi. –] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁸³ intervallum, res[...] et [Betoldás a sor fölött.]

²³⁸⁴ elaborem <simul>

²³⁸⁵ potest, <qu[...]libet>

²³⁸⁶ numerum <[...]de>

²³⁸⁷ observari [et antedari] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁸⁸ nequeo, [quoties] [Betoldás a sor fölött.]

²³⁸⁹ quantos <[...] copiosos>

²³⁹⁰ reperiarn [corrigamque] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁹¹ elaborationi <imp[...]>

²³⁹² apud me <veri [...]> [proprie dictum] [Betoldás a törlés fölött.]

²³⁹³ submi<ssimus>[ssurus sum] [Betoldás a törlés fölött.]

²³⁹⁴ ego [novem anno, quos] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁹⁵ annum [Poetis praescribet.] <...> elaborationis [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁹⁶ intensione <resarcir>

**210. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. június 27.**

Percepi die 30. Junij. } 1821.²³⁹⁷
Respon di 1²³⁹⁸ Julij. }

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Utolsó leveléből, melyet Györke hozott, úgy vettem észre, hogy az enyim mikor ő Budárúl elindult, még nem ment Uram Bátyámnak kezéhez. Ha el talált volna veszni, leginkább azért sajnálnám, mivel én abban ama' régi kérdésre: „vallyon a' szent írásbéli könyveknek próbafordítás végett való választása helyesé vagy sem?” vélekedésemet rövid okokkal támogatván, hízelkedés nélkül megmondottam, 's ebbéli adósságomat lefizettem.

Hanem bezzeg a' személyes látogatással az idén adóssa maradok Kedves Uram Bátyámnak! Olly akadályok állanak tudni illik útamban, melyek azt nekem tellyességgel lehetetlennek teszik: az egyik bold. Püspökünknek Augustus' 8dikánn tartandó exequiája, mellyenn megmeg halottas Beszéddel kell felállanom; a' másik a' 26dik Septem-berre határozott Püspökmegyebéli Gyülekezet, mellynek – ha Nagy Primásunk' levelének lelkébe igazán behatottam – ama' fontos kérdések lessznek a' tárgyai: „Miképpen lehet az emberi szívekben a' meghűltt istenességet,²³⁹⁹ relígyióbéli érzeményt felélesztetni? És: miképpen kell az Egyházi Eggyesületnek [!] minden rendbéli tagjaiban az indulatokat korlátok közé szorítani, 's a' szabadakaratot az erkölcsi törvények iránt engedelmességre győzni?”²⁴⁰⁰ – E' nagy és mély kérdések minő előkészületet kívánnak, Uram Bátyámnak nem szükséges magyaráznom. Ollyan törvényeket alkotni, melyek a' Hűveket félelemben tartásák, nem nagy mesterség; de viszontag az igaz istenességnek (religiositas) 's erkölcsiségnek megesközlésére, nem elég; hanem ollyan rendszabásokat 's intézeteket tenni, melyek az Észet is szinte kényszerítsék, hogy azokat maximái közé felvegye, 's ennél fogva a' szívet, (melly az²⁴⁰¹ erkölcsi gondolatok', érzemények', indulatok' széke, középpontya, tűzhelye a' lélekben) az erkölcsi törvények szerint öntökél-lésből való járásra lobbantsák, megjámborítsák – a' mesterségek' mestersége, 's annak nehézségét annál mélyebben érzem, mennél mélyebben bocsátkozok²⁴⁰² az emberi léleknek, az erkölcsiségnek, az Egyházi Eggyesületnek mivoltába, természetébe. Ezek az okok, úgy vélem engemet elegendőképen ki fognak menteni, 's önkint folyik a' consequentia: tehát Uram Bátyám örvendeztessen meg bennünket jelenlétével. De hogyan? Ihol a' plánum! – az én lovam 's kocsim 3dik Augustusban Budánn lessz, hol egy nap nyugodván 5dikben megindul 's hatodikban meghozza Hárfásunkat, úgy hogy 7dikben

²³⁹⁷ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²³⁹⁸ 1 <...>

²³⁹⁹ [..]tenességet [Átírással javítva.]

²⁴⁰⁰ győzni?[""] [em.]

²⁴⁰¹ [melly] az [Betoldás a sor fölött.]

²⁴⁰² bocsátkozó[.] [Átírással javítva.]

magát kipihenvén, 8dikánn Fő Pásztorunknak emlékezetére egy szomorú Dalot pengethessen; a' melly plánumnak elfogadása iránt való kinyilatkoztatását Kedves Uram Bátyámnak ohajtván elvárom.

Sághy Barátunknak levelére is felelettel tartozom, de minthogy arra ma üdőt nem vehetek, a' posta pedig megy; adgya tudtára Kedves Uram Bátyám: 1) hogy Virág Benedek Úrnak nálam letett munkái nem kelnek; 2) hogy az arany bullát és János Apátúr pöcsétyét egy táblára mettsesse; 3) ha Sz. Udalrik keresztye elkészül, azonnal küldgye el; 4) hogy a' metszésért 's nyomtatásért járandó pénzt, mihelyt bátorságos alkalmatosságot talállok, mindgyárt meg fogom küldeni; mert postára adni nem bátorkodom;²⁴⁰³ 5) az²⁴⁰⁴ említett keresztet nagy²⁴⁰⁵ nyolczad formában, szinte a' millyenben az Értekezések vannak, és szép fejér 's finomabb posta papírosra nyomtattassa. – Uram Bátyámnak jó szívét és Sághy iránt való szeretetét 's barátságát ösmervén, reménylem, hogy ezen alkalmatlan kérésemet meg nem veti.

Mink most mindnyájan egészségesek vagyunk, és viszontag szívesen ohajtyuk, hogy Uram Bátyámat is közöttünk ép 's friss egészségben ölelhessük.

Többnyire Osziczky Urat az Asszonysággal együtt különösen tisztelvén, Uram Bátyámat pedig és Sághyt ezerszer csókolván maradok

Kedves Uram Bátyámnak

Veszprém²⁴⁰⁶ Junius 27dikénn 1821.

igaz tisztelője 's változhatatlan
baráttya Horváth mk

T. Kocsi Úr szívesen tiszteli.

211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. július 1.

Die 1a Julii 1821. két levélre így feleltem Főtiszt. H. Úrnak.

A' melly nap reggel Igen Tiszt. Györke Úr levelemmel Budárúl elment, az nap dél után kezemhez vettem Főtiszt. Úrnak első levelét, mellyben bölcs vélekedését velem a' fordítandó Szent Könyvek iránt közleni méltóztatik. Ezért valamint barátságos útásításáért is a' könyvekhez, mellyeknek e' munkára jó hasznát vehetek, szívesen köszönöm és nagy adóssa maradok Főtiszt. Úrnak. Második levelében olvasván, hogy hozánk magát Kedves B. U. az idénn meg nem alázhattya, mindnyájan elszomorodtunk. Azonban mit van mit tennünk, mikor illy fontos akadályok örömnünknek úttyát elállják. Talán a' jövő esztendő jobban kedvez majd ebben is kicsiny ugyan, de Főtiszt. Úrhoz való tiszteletében felérhetetlenül nagy Házunknak.

²⁴⁰³ bátorkodo[.] [Átírással javítva.]

²⁴⁰⁴ a[.] [Átírással javítva.]

²⁴⁰⁵ nagy <rézben>

²⁴⁰⁶ Ves[...]rémben [Átírással javítva.]

Így lévén a' dolog, ha én K. Barátom Uramot itt nem láthatom, nem ölelhetem, azokkal, a' miket azóta, hogy együtt voltunk, szívemben forraltam, vagy a' köz jónak előmozdítására²⁴⁰⁷ cselekedtem, meg nem ösmerkedhetem, lehetetlen valóban, hogy barátságosan ajánlott Plánumát háladatos szívvel el ne fogadgyam. Hisz én egészen el-lankadnék munkáimban, ha Kedves Barátom Uramtól új tüzet nem hoznék magamnak. A' kocsit tehát 3dik Augustusra elvárom. Levelében Főtisztelendő Úrnak e' szavak: *8dikánn Fő Pásztorunknak emlékezetére egy szomorú Dalot pengethessen* vallyon nem azt teszik, hogy e' napra egy Magyar Ódácskát készítsék? Ha azt teszik, kérem Főtiszt. Urat,²⁴⁰⁸ írjon fel nekem egy kis skeletont, egy két fő dátumot az öregebb Uraknak helyben hagyása szerint, kiknek kezét csókolom,²⁴⁰⁹ hogy bizodalmasabban és így könnyebben is dolgozhassak. Hallom, hogy a' Boldogútt Úrnak búcsúzása a' Káptalantúl és a' Papságtúl szívreható volt: nem adhatna ez egy két poézisbéli szikrára okot, alkalmatosságot?

Sághy azon órában, hogy tegnap a' levelet vettem, önnkint hozzám jött, és azt üzeni, hogy Főtiszt. Úrnak akarattját mindenben tellyesíteni fogja.²⁴¹⁰

A' mi szegény Marisunk a' minapi lábbadása után olly hosszas betegségbe esett, hogy még most is fekszik. Negyedik hete már, hogy nyavalyog. Veszedelemben volt szegény, de²⁴¹¹ ma harmadik napja, hogy megint jól érzi magát.

Ki nem mondhatom, mint örülök, hogy szerencsém lessz, az Isten' kegyelméből 's Főtiszt. Úrnak jóvoltából, Kedves Barátom Uramot predikállani *látni és hallani*. De arra kérem, hogy a' predikatio után hátra maradandó másfel napot nekem szentelje, mert én egynehány zsákkal viszek közleni valót.

Ossitzkyék tiszteletek mellett csókollyák Főtiszt. Úrnak kezét. Maris nagyon ohajtya, hogy Füreden az édes és valóban jó leánnyával Rósikával Főtisztelendő Úr szállhatna. Rósi lehetetlen, hogy a' gyermekektől elmehessen: de sokkal félénkebb is, hogy sem Ked. Barátom Uramnak tiszteletére²⁴¹² megjelenni merészellyen. Ha talán Főtiszt. Úr a' Herczeghez vagy legalább Füredre a' nélkül is elmenne, a' Főhercegi Gyermekeknek szobájából *Ossitzky* név alatt könnyű volna kihivatni, és édes Annyának gyógyulásáról neki²⁴¹³ egy kis örömet vinni. Igen Tisz. Fliszár Professor Urat válassza K. B. U. Kalaúznak.²⁴¹⁴ Juliusnak végével a' Palatinus Füredről mindenestül haza jön egykét napra és innen Bécsbe megy.

Hogy a' Megyéknak Egyházi Gyűlései már ki vannak hírdetve, bizonyos jele, hogy esztendőre a' Synodus csak meglessz még is. A' rám bízott könyvnek²⁴¹⁵ megrostálását egy vagy két hét múlva már elvégzem; mert sürgetik. Hihető, hogy a' Gyűlésben²⁴¹⁶ az

²⁴⁰⁷ előmozdítására <k[...]>

²⁴⁰⁸ Urat, <hogy>

²⁴⁰⁹ csókolom, <Én azután>

²⁴¹⁰ fogja. <A>

²⁴¹¹ de <mos>

²⁴¹² tiszteletére <.>

²⁴¹³ gyógyulásáról [neki] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴¹⁴ vinni. [Igen Tisz. Fliszár Professor Urat válassza K. B. U. Kalaúznak.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴¹⁵ könyvnek <rev>

²⁴¹⁶ hogy [a' Gyűlésben] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Uniórúl is lessz²⁴¹⁷ szó, melyre e' könyvecske czéloz. A' Fordító sok helyenn még erősebben kikel a' Protestansok ellen, mint az Originális; és én ezt szenvedni nem akarván, ezeket írtam a' Prímásnak: (de köztünk maradgyon a' szó!)

Sunt quidem in ipso Originali hic et illic expressiones, utut verissimae, satis tamen acerbae. Verum hac versori, dummodo fidelis sit, vitio verti nunquam possunt, atque a' Protestantibus in Regno nostro degentibus eo facilius dissimulantur, quod in Originali sermo de exteris sit. Longe alium effectum producerent similes versoris aggressiones nostris Protestantibus intentatae, quos amabiliter conciliare satius esse judico, quum ad sententiam vi vel etiam opitulante convictione, – quae sine animi dolore et sine sanguinis renitentia evenire vix unquam solet, – pertrahere velle. Dignetur Celsitudo Vestra pro Benigno-Paterna sua Liberalitate, aequè bonique consulere, quod humillimam opinionem meam isthic depromere praesumam: unionem nostrorum Protestantium cum Catholicis longo feliciores progressus nancisci posse, si animi, amore cum nimis Patriae, aut vinculo particularium etiam cognationum alioquin juncti, concilientur, quam si mentes, quae in tot sententias abire amant, quot capitibus insumo, adminiculo convictionis acietentur.

Ölelem, csókolom etc.

212. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak
h. n., 1821. július 6.

Die 6a Julij 1821.

Celsissime Princeps et Primas Regni!
Praesul Benignissime!

Residuum versionis Operis Hilleiani, quum fere tantum Theologica contineat, paucioribus absolvere, facile fuit. Reflexiones vix aliud attingunt, quam puritatem et claritem²⁴¹⁸ sermonis Hungarici, de qua ad calcem illarum²⁴¹⁹ versori breve monitum addo, fontesque, unde regulas [...] possit, indigito. Si hujusmodi elucubrationes non praecipitaverit, sed celeri ut solet²⁴²⁰ manu descriptas²⁴²¹ interposito temporis intervallo resumserit, et secundis semper curis diligenter elaboraverit, insignes profecto labores²⁴²² pandere poterit, qui non mediocria Ecclesiae nostrae²⁴²³ emolumenta, decusque Venerabili Clero eximium adferent. Postquam Protestantes nostri²⁴²⁴ novissimis temporibus

²⁴¹⁷ lessz<'>

²⁴¹⁸ puritatem |et claritem|

²⁴¹⁹ i[.]Jarum [Átírással javítva.]

²⁴²⁰ celeri |ut solet| [Betoldás a sor fölött.]

²⁴²¹ descriptas <post>

²⁴²² labores <perficere per>

²⁴²³ nostrae <eli>

²⁴²⁴ nostri <et eorum>

Patriam²⁴²⁵ diversis²⁴²⁶ opellis Hungaricis potissimum praecipitanter editis²⁴²⁷ mandaverunt, ut speciem majoris quod Catholicorum sit,²⁴²⁸ eruditionis sibi concilient, viri vicissim Ecclesiastici tum solum illis, ut olim semper ita nunc quoque palmam praecipiet, si elucubrationes suas²⁴²⁹ diligenter excoluerint serie tradidaverint et a quibusvis ipsius sermonis – delicatissimi omnis doctrinam vehiculi – naris perpurgaverint²⁴³⁰ antequam in publicum dimittant.

Sed nunc jam Celsissime Princeps! alia me provincia longe sanctissima manet, quam mihi concredere Benigno-Paterne dignata fuit: continuatio nimirum versionis²⁴³¹ scripturae sacrae. Memini ego, a Celsitudine Vestra Benigne²⁴³² declaratum fuisse, quod versionem, quam partim jam humillime subservire pro[...] ²⁴³³ partim elucubratorum sum, Sacrae Synodo presentare Benigne velit. Memini etiam, eadem occasione mihi Benigno-Paterne demandatum fuisse, ut minimum²⁴³⁴ triginta, quae supersunt, genereos capita primis viginti jam elucubratibus addum²⁴³⁵ et continuis adnotationibus convitarum non intermittam. Sed, postquam sapientissimam hujus provinciae finem ex una parte, ex alia vero modos elucubrationis mihi Benigne impositae ad eandem finem adsequendam aptissimos saepius et serio perpensissem, necessariam esse duci, ut, antequam manum gravissimam²⁴³⁶ huic operi admoveam, sequens Planum Benigno Paterno et Pastoralis Celsitudinis Vestrae iudicio humillime substernam.

1o) Quia hic de mendis antiquae versionis potissimum philologicis, quae saepe ipsum sensum textus sacri subremet, et eorum correctione praecipue agitur: dissertationculam meam,²⁴³⁷ quam mense Augusto anni proxime elapsi Celsitudini Vestrae humillime praesentavi, omni omnino versionis praemittendam esse existimo. Agitur in ea

I. De versionibus Bibliorum Hungaricis olim jam adornatis.

II. De versione Kaldiana.

III. De orthographia in nova Editione adoptanda.

IV. De tribus versionis Kaldianae Editionibus.

Abundat haec dissertatio philologicis observationibus et regulis; ad quas in Notis, quas Capitibus geneleos subdidi, brevitatis gratia capiosissime provoco, atque in iis quoque, quam adhuc elucubratibus suis, provocabo.

2o) Quia libri sacri in varias classes dispescuntur, diversam quod in qualibet classe regunt, scribundi genus, diversum etiam in versione caractere progenerare de-

²⁴²⁵ Patriam <nostram>

²⁴²⁶ diversis<...>

²⁴²⁷ opellis [Hungaricis potissimum praecipitanter editis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴²⁸ speciem [majoris quod Catholicorum sit,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴²⁹ suas <scria>

²⁴³⁰ excoluerint [serie tradida <...> verint et <...> a quibusvis ipsius sermonis – delicatissimi omnis doctrinam vehiculi – naris perpurgaverint] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴³¹ versionis <...>

²⁴³² Benigne <mihi>

²⁴³³ subs<...>[ervere pro[...]] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁴³⁴ minimum <relique>

²⁴³⁵ addum <ac tandem Memini denique>

²⁴³⁶ manum <subli> <sacratissima> [gravissim] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴³⁷ meam, <quam jam in [...] Celsitudinis Vestrae>

bet.²⁴³⁸ Zelus ergo, quo ad fideliter²⁴³⁹ exequendam²⁴⁴⁰ hanc provinciam exarseram, eam mihi cogitationem iniecit, ut praeter *Genesim*, *Jobum*, *Sapientiam*, et *omnem* e minoribus Prophetis, ex novo etiam Testamento *Matthaeum*, *Acta Apostolem* et *Epistolam ad Romanos* traducem. Sed tanta volanti annum integrum etiamsi omnes alios labores quidem quatenus [...], ob copiam Notarum quae addi debent,²⁴⁴¹ vix suffecturum²⁴⁴² animadvertens, sic me, si cetera Celsitudinis Vestrae Benigna adprobatio, et Paterna Benedictio accesserit, restringere cogito, ut viginti Geneseos capitibus, loco reliquorem triginta ejusdem libri, potius e quolibet²⁴⁴³ paulo ante nominatorum librorum aliquot Capita imo aliquot Psalmus²⁴⁴⁴ addam.

3o) Sicut viginti prima geneseos capita, ita reliquas etiam versiones cum versione Kaldiana confundam, ut discrimen uno intuitu pervideri possit; atque id, quod e posteriori emedavero, Notis, ubi necesse fuerit, exegeticis conitabor; Philologicis, nisi sensum textus sacri attingant,²⁴⁴⁵ ad praemissam dissertatiunculam relegatis.²⁴⁴⁶

4o) Postquam Celsitudinis Vestrae Benigno-Paterna intentio est, ut istud novae versionis Testamen judicio Sacrae Synodi substernatur; ea vero, quae ad Philologiam, seu²⁴⁴⁷ Grammaticam²⁴⁴⁸ et Syntaxim linguae Hungaricae pertinent, sine peculiari studio non facile intelliguntur: valde consultem fore homilium²⁴⁴⁹ judico, ut tota elucubratio, cui me accingere gestio, in tot solum exemplaribus sub inspectione mea prae-vie imprimatur, quot Personae Sacrae fuerint, quibus eam communicare Celsitudinis Vestrae Benigne placuerit.

Utrumque Benignam Celsitudinis Vestrae circa hoc planum voluntatem intellexero, magnis me animis oper accingam, novasque elucubrationes meas sapientissim Celsitudinis Vestrae judicio²⁴⁵⁰ partitum cum devotissima submissione substerno.

Benignitati et Protectioni Celsitudini Vestrae enixissima commendatus Paternam²⁴⁵¹ Benedictionem humillime imploro, et inter Manum oscula profundissimo cum veneratione, filialique devotione emorior.

C. V.

humillimus in Christus filius
et obsequentissimus capellanus

²⁴³⁸ debet. <,>

²⁴³⁹ ad [fideliter] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁴⁰ exequendam <hoc opus>

²⁴⁴¹ ann[.] [integrum etiamsi omnes alios labores [quidem quatenus] [...], ob copiam Notarum quae addi debent,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁴² suffectur[.] [Átírással javítva.]

²⁴⁴³ e [quolibet] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁴⁴ Capita [imo aliquot Psalmus] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁴⁵ nisi <sed> sensum [textus sacri] [...]ngant [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁴⁶ relega<...>[tis] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁴⁴⁷ Philologiam, [seu] [Betoldás a sor fölött.]

²⁴⁴⁸ Grammaticam <...>

²⁴⁴⁹ fore [homilium] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁵⁰ judicio <hac illi>

²⁴⁵¹ Paterna<...>[m] <atque pro hac sacrae labore specialem>

**213. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. július 11.**

Feleltem 26. Julius.²⁴⁵²

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Minő örömmel töltött el engemet azon édes reménység, hogy tehát Uram Bátyámat 6dik Augustusban meglátom, annak kifejezését csak akkorra halasztom, mikor reménységem megvalósodik. A' szomorú Dal iránt való kívánságomat helyesen gyanította ugyan Uram Bátyám, de én azt a' sok dolga miatt nyilvánban előterjeszteni nem bátorkodtam: most azonban, mivel sceletont kérvén szíves készségérül legkevésbbé sem hágy kételkedni, felháborítva Beszédemből a' bevezetést írom ide egy kis toldalékkal, gondolván, hogy sceleton gyanánt szolgálhatnak.

„Miképen megsúlyosodott rajtunk az Úr keze, (a' Bakony', a' Balaton', Szala' 's Dráva' vidékjeinn széltiben a' bánat kesereg) elvitetvén közülünk a' vőlegény! – E' tartomány' asszonya özvegygé, mink pedig árvákká lettünk atya nélkül! – Az oltár' fényessége meghomályosodott, karunknak víg zengedezése szomorú hangra változott, elfogyott a' szívünk' öröme! – Óh felejthetetlen Pásztor! óh mélyen sebesítő csapás! óh nehezen pótolható veszteség! Szinte azzal a' kellemetes tulajdonsággal volt tudni illik felékesítve a' Dűcsöült, mellyért a' Krónika' Írója Asa királyt magasztalta: *a' szíve*, mondván *tökélletes vala az ő tellyes napjaiban*: a' melly ötet annál felejthetlenebbnek, veszteségünket annál tetemesbnek, fájalmunkat annál érzékenyebbnek teszi mennél drágább, mennél ritkább a' jó szív az emberek között. Drágának mondtam; mert a' jó szívnek híjával az ember mindennemű természeti ereji²⁴⁵³ tehetségei mellett is csak állat, az erkölcs pusztá hang, a' méltóság szívremítő váz a' világonn: ritkának mondtam mert tán ez üdőkorbán is igaz Szentegyházainkról: *„ha tízezer tanítótok van is a' Krisztusban, de nem sok atyátok”* (I. Kor. IV. 15). Mire nézve a' kebelemben megáradott bánat csak önmagát kívánván táplálni, a' veszteségnek nagyságáról eltéríthetetlen 's beszédemet is az ő jó 's tökéletes szívére függeszti.

De hogy erről²⁴⁵⁴ minden homályt 's kétséget elhárítsak, meg kell előre jegyeznem: hogy erkölcsi értelemben mind a' régi, mind az új nyelvek azt nevezik szívnek, a' mi a' gondolatoknak, érzeményeknek, kívánságoknak, indulatoknak mintegy széke, középontya, tűzhelye a' lélekben; meg kell jegyeznem, hogy én a' jó szívnek vonásait sem nem az álbölcsességnek, sem nem a' hitfonákságnak képzeménnyéből, hanem az Isteni kinyilatkoztatásnak tárházából veszem, úgymint a' melly egyedül tiszta kútfeje, forrása az igazságnak. Az álbölcsesség mindeniket jónak magasztallja, melly az embereknek 's egyéb teremtményeknek állapottya iránt részvevő érzékenységgel bír, ha egyébaránt valálatalansággal, erkölcstelenséggel meg van is förtőztetve; valamint a' hitfonákság viszon-

²⁴⁵² [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁴⁵³ ereji<vel>

²⁴⁵⁴ e[...]²⁴⁵⁴ül [Átírással javítva.]

tag mindazt tökéletesnek hirdeti, mely az Isten' dücsössége, a' hit, az erkölcs mellett buzog, érzékenykedik, ha mindgyárt lábával tapodgya is az emberségnek szent törvényeit. A' kinyilatkoztatás ellenben e' kártékony, e' veszedelmes szörnyetek ellen az Isteni szeretetnek szent törvényét, a' felebaráti szeretetnek törvényével egyenlítő, egyedül az olyan szívet ösmérteti jónak, melyben az Isten iránt való szent érzemények' s indulatok, az emberek iránt való szelíd, kegyes, jótevő érzeményekkel párosítva vannak.

Innen valamint a' Dücsőült velünk együtt mind az álbölcsességet, mind a' hitfőnakságot kárhoztatván, gondolatit, érzeményeit, indulatit, az Isteni szent hagyományok szerint ügyekezett²⁴⁵⁵ kormányozni; úgy én is azokat az Isten' igéjének fáklyájánál nyomozván, ugyanannak szent szabásai szerint, az ő Gyászünnepe – ammint hivatalomnak s a' helynek szentsége kívánja – hüven és nagyítás nélkül hirdetem a' búsolygó Atyafiaknak, hogy jó s tökéletes volt a' szíve, az istenességet az emberséggel egyesítvén. E' szép tulajdonságok nagynak s háboríthatatlannak tették az ő szívét még a' balságok között is, melyeket reá a' világon a' gonosz lelkűség árasztott, ez az ő nagy s tökéletes szíve pedig őtet meghalni nem hagyta, hanem örökké élteti: beszédemből is tehát szomorú Atyafiak²⁴⁵⁶ vigasztalást is tanúságot is vehettek.”

Ezen jó szívét búcsúzáskor is megmutatta: bocsánatot kérvén, ha cselekedeteivel – melyeknél szándéka mindenkor tiszta volt – valakit²⁴⁵⁷ megbántott, s viszontag még ellenségeinek ezernyi ezer áldást ohajtván az Istentől, tudván hogy szívét, szándékát nem láthatták;” megmutatta mindnyájunknak az atyafiságos szeretetet ajánlván. Erre csókjainkban²⁴⁵⁸ megfőrtöttük haldokló Atyánknak kezeit, melyekkel ő, midőn előtte térdre estünk – az egész Clerus tudni illik – olly tiszta szívvel adta reánk az áldást, mint Jákob az ő²⁴⁵⁹ fiaira.

Igen szeretném, ha az elkészítendő Dalot mink korábban benyomtatattván,²⁴⁶⁰ az Exequiákonn kiosztogathatnánk; a' mi meg is történik, ha Kedves Uram Bátyám a' műdarabot revideáltatván, legalább egy héttel előbb nekem postánn megküldi.

De elég legyen erről ájtatos Hallgatóm! Osziczky Asszonyságot szívemből sajnálom; reménylem azonban, hogy szíves könyörgésemre szeretett Hárfásom' Dajkáját az Isten meggyógyítja, kit kedves Férjével együtt különösen tisztellek; nem különben Sággy Barátunkat is. Kedves Uram Bátyámat pedig ezernyi ezerszer csókolván maradok Veszprémben Jul. 11 dikénn 1821.

változhatatlan tisztelője s barátja
Horváth mk

²⁴⁵⁵ szerint [ügyekezett] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel jelölve.]

²⁴⁵⁶ atyafiak [Átírással javítva.]

²⁴⁵⁷ valakinek [Átírással javítva.]

²⁴⁵⁸ csók<...>jainkban [Betoldás a törlés fölött.]

²⁴⁵⁹ a|z| <maga> ő

²⁴⁶⁰ benyomta[...]**atnánk** [Átírással javítva.]

E' Képre nézvén, érdemes Olvaso!
 édes Hazánknek férjfiás oszlopát
 Religiónknak gondos atyát
 Rudnay Herczeget ösmered meg.
 ártatlan
 Ap
 Engemet
 Dissertatio
 Dissertatio
 Di²⁴⁶¹

**214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
 h. n., 1821. július 26.**

26. Jul. Felelet Főtiszt. Horváth A. és K. Úrnak.

Az öreg Hárfás előre küldi ide zárva dallyát, ammint Főtiszt. Úr a nyomtatás végett kívánta; önmaga majd Kedves Barátom Uramnak nagyszívű jóvoltából²⁴⁶² utánna kullog. Repülne, ha lehetne. Ha dallya kedvet lel, még egyszer olly édes lessz az idén Veszprémi úttya. Bár csak Főtiszt. Hornyik Urat,²⁴⁶³ a' kinek kezeit csókolom, bajából egészen fellábadtnak találhatnám! A' többi Főtiszt. Urakrúl, hála Istennek! semmit sem hallottam, hogy egésségesek nem volnának, és így reménlem, hogy mindnyájokot frissen találom. Utamban, hogy a' lovakot megkíméllyük,²⁴⁶⁴ hetfünn talán csak Palotánn ebédelek. Ossitzkyék tisztelik Kedves Barátom Uramot. Ma a' hetedik hete múlt már, hogy az Asszony fekszik; de ma csak ugyan negyedik napja is, hogy valóban jobban érzi magát, és hogy az ágyból egy két fertály órára fel is kel; sőt ma legelőször asztalunkhoz is ült, mikor ebédtünk. 's egy két beteg ételkét velünk ette. Azt üzeni Főtisztelendő Úrnak, hogy a' lovakot, mint eddig, csak egyenesen a' mi házunkhoz igazítsa; az istálló ökök készen fogja várni. Ölelem és csókolom Kedves Barátom Uramot, 's örök tisztelettel vagyok háladatos szolgája.

²⁴⁶¹ [Horváth szignója után Verseghy Ferenc autográf tintával írt sorai következnek: négy sornyi összefüggő szöveg, valamint öt szó, feltehetően tollpróba.]

²⁴⁶² Uramnak <adako> nagyszívű [jóvoltából] <adakozásából> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁶³ Ur[at] [Betoldás a sor fölött. Az „U” fölötti ékezet áthúzva.]

²⁴⁶⁴ megkíméllyük, <tal>

**215. Fliszár György – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. augusztus 1.**

Kedves Uram Bátyám!

A' Fő Tisz. Kánonok Úr támétalan sok dolga miatt írni nem érkezvén, a' Levélnek írását reám bízta, a' mely csekély szolgálatot mind egyik rész miatt kettős örömmel végbe hajtom, és a' reám bízott dologban ezennel híven eljárók. Több szíves tudósítások és ígéretek szerint a' határozott üdőre az alkalmatosság megjelenik, parancsollyon vele kedves Uram Bátyám, a' mint tetszik, egyedül arra kérem, hogy minél serényebben, és előbb közöttünk megjelenvén annál előbb és tovább szerencsétessen bennünket tisztességgel szemlélvén óhajtott látásával 's aggott kobzójával. Tek. Sággy Ferencz Úrhoz, a' kit a' Kánonok Úr és én szívesen tisztetek, hasonlóképen Eggenberger Pesti Könyvároshoz izennyen tudakozván töllök, ha nincs e' valami küldeni valójok a' Fő Tisz. Kánonok Ur részére.

Kedves Uram Bátyám! Bezzeg éltem szíves utasításával, meghallván tudniillik, hogy a' kedves Rozina Füredenn tartózkodik, nem sokára kirándultam, az alkalmatosságot, helyet, és üdőt, mely fényes szerencsét ígért, szemesen kikimleltem, és tizen egy óra volt az a' boldog óra, a' midőn ötet a' Fő Herczeg Kiss Asszonnyal sétálgotni láttam másfelé fordultt orczája helyett tisztességgel járása, deli termete elég bizonyosság volt a' mi elárulta ötöt; de részint társának nagy rangja, részint a' bábéskodó népnek nagy sokasága személyes megszólításáról eltoltottak, elkezdtem tehát a' taplót főzni, és magammal arról vetekedni, hogyan ejthetném szerét a' vele való beszélgetésnek, 's ime az érzés megelőzővén az elhatározást lábaim sétálni indulnak azon tájra, a' melyre ötet andalogni látom, magamhoz térvén úgy tetetem magamat, mintha az ország dolgait forgatnám elmemben, különösen pedig mintha a' Fő Herczeg Asszonynak fürdő helyét (a' melyet már a' nélkül is láttam) kívánnam megsejlelni, hozzá közelgetek, ő megpillantdván engemet álmélikodik, 's én szívlebegve mosolgom, vége szakadván a' magunkat illető figurának, a' kedves Bátyánkról, szüleiről tanácskozunk 's a. t. Delután hasonló szerencsém volt, megsejdetvén tudniillik, hogy mikor menne az említett kedves a' Fő Herczegcskével sétálni én már útban lévén a' kocsiból szinte kirepültem, magamat hozzá adtam és legalább egy egész tellyes órát vele sétálgottam. Boldog órák, szerencsés nap! csak az kár, hogy elmúltál. – De hiszen minden így jár a' világon, nem érdemes tehát, hogy hozzá ragaszkodjunk. Elgondolhatta micsoda szíves forró tisztelet búzog édes csokkokkal párosítva mindnyájunknak keblében mint kedves Uram Bátyám, mint Oszicziékié iránt. Vegyék szívesen, 's tarcsák jó emlékezetőkben, a' ki holtig kíván maradni.

Weszprémben Aug 1.
1821.

Szíves jóakarójuk
Fliszár György mp
Professor.

216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. augusztus 12.

Die 12. August. 1821. Főtiszt. Horváth Úrnak.

Még egyszer köszönöm Főtiszt. Úrnak hozzám mutatott szívességét, jóvoltát, jótéménnyét, mellyekért holtomig tartandó háladatossággal, és szolgálattal²⁴⁶⁵ eleget bizonynyára nem tehetek. Mihelyt innen hazulról elindultam, a' mi Betegünk másnap azonnal lerendelte magához a' Várbéli Plébánust, szíves jó barátomat Vizhoffer Urat, ki szent gyónását estve kihallgatta. Más nap a' Capucinust úgymint²⁴⁶⁶ Plébánosunkot kérette meg, hogy²⁴⁶⁷ megáldoztassa. Ossitzky csak akkor látta, mi történik, mikor a' Szentséggel a' Barát érkezett. De el is szomorodott szegény, még²⁴⁶⁸ Maristúl meg nem értette, hogy koránt sem a'²⁴⁶⁹ halálnak félelméből, hanem csak ama' keresztény kötelességből cselekedte, melly a' hosszabb²⁴⁷⁰ nyavalyáknál különösen támad. Csütörtökönn nagyon elbágyadt volt; de az Úr Isten ebből is kisegítette. Péntekenn haza érkezvén a' Főhercegasszony, Rósinkot azonnal leküldötte azzal a' szép declarationnal, hogy édes annyát apolni és vigasztalni²⁴⁷¹ felségesb és nagyobb kötelesség, mint a' kis Herczeg²⁴⁷² körül szolgálattal tenni. Ezt majdnem egész nap a' Herczegasszony maga tette meg Rósi helyett ma is, tegnap is, és így leányunk csak éjszakára meg fel *Palatinus* Pistájához.

Méltóságos' Paintner Püspök tiszteli, köszönti a' Veszprémi Főtiszt. Urakat, és különöbben Főtiszt. Barátom Uramot. Híradásomra, hogy Győrbe a' Veszprémi Exequiánál senki sem volt, elálmélkodott, s végtére azt mondotta, hogy a' N. Káptalan *Nagy* Urat nevezte ki erre Deputátusnak, tellyes reménységgel lévén az iránt, hogy Ő²⁴⁷³ Méltósága is, a'²⁴⁷⁴ második Deputatus helyett, meg fog jelenni. Hogy Őtölle ki nem telhetett, azt nagyon sajnállyá. Mi történt legyen pedig *Nagy* Úrral, mindeddig nem tudgya. El kellett azután az egész Solemnitást beszélnem; a' mire egyébaránt is nagy ihletéssel tele²⁴⁷⁵ voltam. Még az ablak alatt tartott *Serenátát* is elbeszélttem, melly neki Jankovics Vicispány Úréval nagyon tetszett. A' legfontosabb újság nekünk itt az, hogy minekutánna a' Helytartó Főtanács boldogult Koválik Püspök helyett ötöt vagy épen hatott, a' Primás is szintannyit candidált, Ő Felségének tegnap érkezett parancsolattya meghatározza, hogy csupán csak három Candidatus neveztesse ki, az irántok való *szoros* információval, ammint eddig szokás volt.

²⁴⁶⁵ szolgálattal <nem>

²⁴⁶⁶ Capucinust <kért [...]> úgymint <ord[...]>

²⁴⁶⁷ hogy <az>

²⁴⁶⁸ még <az>

²⁴⁶⁹ a' <veszed>

²⁴⁷⁰ hosszabb [Átírással javítva.]

²⁴⁷¹ vigasztalni <na>

²⁴⁷² Herczeg<.>

²⁴⁷³ Ő <is[.]>

²⁴⁷⁴ is, [a'] [Betoldás a sor fölött.]

²⁴⁷⁵ ihletéssel [tele] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

A' kézírás a' Censúrán átvesén, ime átküldöm. Szemeim a' portúl fájnak. Az útonn Péntekenn egész lethargus fogott el. Palotán Főtiszt. Viczeesperes Úrnak a' Húga egy findza jó erős fekete kávé főzött; és ez meggyógyított, írtóztató diarhaeát támasztván bennem, mely Baracskáig kínozott. Most már megint vén ugyan, de még is friss legény vagyok; és ha szemeim engedik, holnap már dolgozok is.

A' következő Levelet, mely Főtiszt. Hornyik Úrnak szóll, kérem a' jövő Examen után való Ebédnek alkalmatosságával méltóztasson Kedves Barátom Uram ebéd alatt kézhez adni.

217. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. augusztus 12.]

Főtiszt. Apátur és K. Úr (Hornyik Úrnak)

Parancsolattya szerint, íme! megjelenek a' mai ebédre nem csak gondolatommal, hanem ammint Igen Tiszt. Sámson Professor Úr kívánta, palpabiliter. Kívánok Főtiszt. Úrnak és kedves Vendégeinek jó appetítust, imént említett Professor Urat arra kérvén, hogy mindenik *második* falattyát helyettem egye, *kortyát* helyettem így; én itthon majd csak *nyelem* gondolatommal. De ha meg talállya terhelni gyomrát, vagy megkábíttya fejét, folyamodgyon Tekintetes Haizler Orvos Úrhoz és vegye be helyettem az orvosságokat is. *Kocsi* Bácsi majd tartya helyettem a' fejét.²⁴⁷⁶

Bocsásson meg Főtisztelendő Úr, hogy vén létemre gyermekekedek. Nekem az öröm, mely minden szögletből rám nevet, legfőbb²⁴⁷⁷ eszközöm arra, hogy a' nyavalyák között oda csússzak, a' hol az élet virágzik. Csókolom mély tisztelem mellett kezeit, és vagyok Főtiszt. – örök tisztelője és hű szolgálja.

218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. augusztus 16.

Die 16. Aug.²⁴⁷⁸ 1821. Főtiszt. Horváth Úrnak.

A' mit Veszprémben kezdettem, azt itthon végezni, fő gondom volt, mellynek gyümölcset, ím!²⁴⁷⁹ ide²⁴⁸⁰ függesztem. Az Előtudósításhoz oda kell még toldani a' Summát, mellyet az Előfizetőktől Főtiszt. Úr kívánni akar; azután az előfizetésnek üdöhatárát, melly után a' könyv drágábban adasson; végtére a' Személyeknek neveit, kik hogy az

²⁴⁷⁶ folyamodgyon <helyettem és> Tekintetes Haizler Orvos Úrhoz<, hogy> |és vegye be helyettem az orvosságokat is<,>|. <orvosságot> *Kocsi* Bácsi majd tartya helyettem a' fejét. <és adgyon neki [...] a' Czigány [...]>

²⁴⁷⁷ legfőbb <orvosságom>

²⁴⁷⁸ Aug. <1821>

²⁴⁷⁹ ím<e>!

²⁴⁸⁰ i[.]e [Átírással javítva.]

Előfizetést beszedgyék, megkéretnek. Mind ezeket én hozzá nem adhattam, mert Kedves Barátom Uram²⁴⁸¹ nekem előre meg nem határozhatta. Az egész Elő tudósítást magába a' könyvbe is a' Titulus után kell tenni: mire nézve szükséges, hogy ugyanazon Formátumban, és szintazon betűkkel nyomtattasson, mellyekkel maga a' Lexicon nyomtatni fog.

Valamint az ide függesztett írásokat a' Lexiconnak I. Szakassza' elejébe, úgy a' változtatásokat, mellyeket Főtiszt. Kiss Kanonok Úr, kit szívesen tisztetek és csókolok, magában a' Lexiconban teend, ennek sarkához kell kulcsokkal²⁴⁸² akasztani, és a' Censurát ezek alá írni; hogy itt a' Censurral bajunk ne legyen.

Főtisztelendő Generális Vicarius Úrnak kezét mély tisztelettel csókolom, szívemből kívánván, hogy drága egészsége mennél hamarább egészen megtérjen, és állandóképen jó karban maradjon.

Ossitzkyék, kivált szegény Betegünk tisztelik és kezét csókollyák Főtiszt. Barátom Uramnak. Ma a' második napja, hogy szoros értelemben gyógyúl. A' hányás egészen elmúlt, a' hasmenés olly ritka, hogy csak az orvosságnak felel meg, mellyet e' végből vesz; az ételhez való kedv zsendül, de a' szomjúság nem igen²⁴⁸³ tágít rajta. Az ágyban felfel ül; de még keveset járhat. Ha így megy elő naponkint, két hét alatt fellábad, és így reménylem, szerencsénk lehet, Igen Tiszt. Fliszár és Sámson Professor Urakat szállásunkkal megkínálni.

Holnap a' Főherczeg Asszonyával együtt Bánsági Jóságába indul Zomboronn keresztül. A' gyermekek itthon maradnak. Szeptembernek első napján ezekkel együtt Bécsbe indul,²⁴⁸⁴ hová vele, ammint már susogják, Ossitzkynk is elmegy.

Az ide zártt Előszó abból van csinálva, mellyet Veszprémi Műbíróimhoz igazítottam és az *ész tudományos Lexiconom'* elejébe függesztettem. Mind ebben, mind az Elő tudósításban a' jobbításokat, ha szükségesnek tartatnak, Főtiszt.²⁴⁸⁵ Barátom Uramra bízom. Most már, mennél előbb lehet, a' Catholicismusról és a' Gondviselésről küldök valamit.²⁴⁸⁶ A' Lexiconról pedig legyen bizonyos Főtiszt. Úr, hogy folytatásátul engemet semmi sem fog tartóztatni, és hogy a' nyomtatással a' mostani plánum szerint utól nem ér.²⁴⁸⁷

Egyet, mikor Veszprémbe voltam, elfelejtettünk. Az íránt tudni illik, hogy a' Zsol-tároknak Olasz fordítása a' Vulgátában csak azért tartatott meg, mivel²⁴⁸⁸ a' Szent Egyházakban a' hűvek imádkozták, szeretnék egy vagy két tanúbizonyságot előhozni. De ezt talán egy levélben is megteheti Kedves²⁴⁸⁹ Barátom Uram.

²⁴⁸¹ Uram <ez>

²⁴⁸² csókolok, [magában] <a' Kézír> a' Lexicon<on>|ban teend, ennek| sarkához kell |kulcsokkal| [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁸³ szomjúság <pedig> |nem igen| [Betoldás a törlés fölött.]

²⁴⁸⁴ Bécsbe <megy> |indul| [Betoldás a törlés fölött.]

²⁴⁸⁵ Főtiszt. <U>

²⁴⁸⁶ valamit, <ammint> [A központosítás jele átírással javítva.]

²⁴⁸⁷ ér<nek>

²⁴⁸⁸ mivel <az An>

²⁴⁸⁹ Kedves <Uram>

Bocsánatot kérek végtére, hogy e' levélkét, melly Balassa Kisasszonynak egy Guitár iránt szóll,²⁴⁹⁰ ide zárom. Fejér Lajos, úti társom, ide hozta, hogy Jóskának adgyam, mikor Veszprémbe visszatér. Én pedig, mint a' félholt, író asztalomonn felejtettem, csak saját leveleimmel levén fejem elfoglalva.

**219. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. augusztus 22.**

Percepi 23a Aug. Respondi 24. Ejus. 1821.²⁴⁹¹

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Levelei mind kezemhez jöttek. Örültünk, hogy sárgáim szerencsésen haza vitték öreg Hárfásunkat, kit mindnyájan áldással kísértünk úttáiban. Fő Tiszt. Hornyik Úrnak éppen az asztalhoz ülven adtám [!] át a' Levelet, melly neki szóllott, azt ő felolvastván,²⁴⁹² jó izü nevetésre fakasztotta valamennyi vendégjét. Ez úttal is tiszteli Kedves Uram Bátyámat, könyörögven, hogy az ő számára az Universitás Typographiájában ki-jött Breviáriumból in 8o öt exemplárt küldeni méltóztasson, 's egyszersmind az árárúl is tudósítani, hogy azt bátorságos alkalmatossággal megküldhesse.

Kis Ferencz Úrnak mind bemutattam a' 'Tudományos Mester szavak' folyó gyűjteményét illető írásokat, hogy azoknál fogva őtet a' kezénél lévő Észtudományos Szókönyvnek olvasására ébresszem; reményilem, nem sokára át is esik rajta.

Megmeg két darab írást kapcsolok ide, azzal az alázatos kéréssel, hogy azt töstént censuráltatni, 's alkalmatosságom által visszaküldeni méltóztasson. Az egyik *Zalánd'* és *Thadenka'* folytatása; a' másik Szeder Fábián²⁴⁹³ fordításának Recenziója, mindenik a' 4dik kötetbe való, 's ez az oka, hogy revisióját sürgetni kénytelen vagyok. Mivel pedig Bold. Mélt. Kurbély György Püspökünknek biographiáját is ki szándékozom adni a' 4dik kötetben, mellynek elkészítését Kedves Uram Bátyám magára vállolta, az ahhoz szükséges jegyzéseket [!], a' halottas predikációval együtt (ezt csak írásban, mert még nem jött ki a' sajtó alúl) szíves barátságában bízván, íme ide foglalom. Elkészítvén a' biographiát Uram Bátyám, tesszen azt azonnal²⁴⁹⁴ cenuráltatni is, 's ha egyébkép nem lehet, postánn töstént megküldeni. Van a' többi írások között egy darab, melly a' Bold. saját kezeírása, 's azonn olvastatik Bold. Battyáni Cardinálisnak tulajdon indorsátája, ezt a' Püspöki Archívumba különösen vissza²⁴⁹⁵ várom.

²⁴⁹⁰ levélkét, [melly Balassa Kisasszonynak egy Guitár iránt szóll,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁹¹ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁴⁹² felolvas[.]án [Átírással javítva.]

²⁴⁹³ Fábián<nak>

²⁴⁹⁴ [A szó fölött a lejegyzőjével megegyező tintával írva a következő jel látható: +]

²⁴⁹⁵ [különösen] vissza [Betoldás a sor fölött.]

Miképen jött légyen a' Zsoltároknak régi olasz fordítása a' mai Vulgátába? az iránt Szabó Professornak saját jegyzését iktatom ide. A' mit ezen dologról mondani lehet, azt ő szorgalmasan kinyomozta.

Osziczky Asszonyságnak jobbülésára örülök, 's szívemből ohajtom, hogy őtet az Isten jó gyermekei 's szeretett Hárfásunk' számára sokáig éltetni méltóztasson. Osziczky²⁴⁹⁶ Urat is tisztetem. Kedves Uram Bátyámat pedig ezerszer csókolom 's maradok még élek

Veszprémben Aug 22dikénn 1821.

változhatatlan tisztelője
's barátja Horváth mk

**220. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. augusztus 25.**

Die 25. Aug. Felelet Főtiszt. Horváth Úrnak.

Főtiszt. Hornyik Vicarius Úrnak kezét csókolom és a' kívántt öt Exemplárt a' Breviáriumból parancsolattya szerint küldöm, az ide zártt Contóval együtt, mely 80. forintot tesz Bécsi Értékben. Ide függesztve küldöm Főtisztelendő Úrnak is a' censuráltt kézírásokat.

Ha azt, hogy a' Bold. Veszprémi Megyés Püspöknek biographiáját²⁴⁹⁷ magamra vállalom, megígertemé vagy sem? én bizonyára nem tudom. De Főtiszt. Barátom Uram kívánnya, és én szívesen megcselekszem. Ezzel úgy fogott engemet meg az én szemes Redactor Uram, mint a' jó gazdaasszonyok a' kappanyokat szokták. Megrészegítik tudni illik, 's alájok teszik a' kiköltött csibéket. Más nap felébredvén, el hiszik szegények, hogy a' csibéket ők költötték ki, 's annyok helyett felnevelik. A' Catholicismusról és a' Providentiáról adott nekem Főtiszt. Ur két munkát, mellyekbe már bele is kezdettem. De ezek másszorra maradhatnak, mivel a' biographia sürgettetik. A' hozzá tartozó Írások nállam fogadom, el nem vesznek.

Igen Tiszt. Szabó Professor Úrnak nagyon köszönöm a' velem közlött deductiót a' Zsoltárok iránt.

Főtiszt. Kiss Kanonok Urat szívesen csókolom és tisztetem, atyai szorgalmába ajánlván Lexiconunkot.

Igen Tiszt. Korondi Secretarius és Durguth Urak, hallván töllem, hogy az Értekezésekre²⁴⁹⁸ még most is lehet praenumerálni, kéri általam²⁴⁹⁹ Főtiszt. Urat, hogy küldjön számokra nekem két példázatot a' folyó esztendőnek három darabjaiból; mellyeket elmulattak. Tegnap Ő Herczégénél a' Primásnál ebédelvén,²⁵⁰⁰ azt a' kívánatos újságot hallottam, hogy Ő Felségétől a' Helytartó Tanácshoz az a' szoros parancsolat

²⁴⁹⁶ [..]ziczky [Átírással javítva.]

²⁴⁹⁷ biographiáját <me>

²⁴⁹⁸ Értekezésekre <p>

²⁴⁹⁹ általam <. >

²⁵⁰⁰ ebédelvén <. >

jött, hogy ezentúl az Academiáknál és az Universitásnál a' Cathedrákra vagy más hivatalokra Protestansok ne is candidáltassanak. – Igaz is, Ő Kegyelmek nem mutathatnak példát sem Hazánkban, sem a' külső Országokban, hogy az ő oskoláikban Pápista Professorok volnának; ők pedig nállunk az eruditiónak urai akarnak lenni. A' másik jó újság az, hogy az Erdélyi Literatúrábéli Társaságot Ő Felsege suspendálta. Ez nekem reménységet ad arra, hogy a' hasonló szándékú Pesti Tudományos Gyűjtemény is nem sokára úgy jár. Ők a' Magyar Literatúra' előmozdításának szinfogása alatt a' Catholicismust és a' Papi jusokat akarják megrongálni. Az Erdélyi Püspök annyira megy már a' Magyar buzgóságban, hogy még a' Missálét és a' Breviáriumot is Magyarra akarja fordíttatni. Boldog Isten! a' Keresztény Religiónak fő és felséges czéllya az, hogy az emberi nemzetből egy famíliát neveljen, mellynek atya az Isten! A' Deák nyelv ezen eggyesülésnek legfőbb eszköze volt, és a' különbféle nemzeteket még most is egy religióbéli Egészbe öszvekapcsolva tartya. Kövessük csak a' Görögöket, kik Liturgiáikat anyanyelveikben tartják, fogadom, hogy a' mostani *eggyességiünknek* csak árnyéka sem marad fenn.

Igen Tiszt. Korondi Secretarius Úrral igen jó ízűt nevettünk egy Új Magyar Könyvecskének, melly e' homlokírás alatt *Világos Berkes-Hegy a' Radnai Szent Képről* Aradon nyomtattatott 1820. Ebből kellene ám nekünk és a' Veszprémieknek Magyarul tanulni. Buzgott azután a' gondatlanság ellen, mellyel ex Parte Ordinarii Loci Carolus Roth E. S. J. Alt. Schol. Decanus a' Censurát liberaliter alája írta. Pag 95. nevettük e' propositiot: *Mesler Mária a' fiának lába bú-bájos mesterség által megrontatott.* De bezzeg hahotára fakadtunk pag. 103. et seqq. mikor a' *Különös és méltó Emlékezést* olvastuk, *melly ebben a' könyvben foglaltatva vagyon.* Itt a' többi között ez van:

Most is méltóztatta az örökkén való Isten, egynehány idők után 152dik esztendőktől fogva az ő Szentséges Annyának lakását új fényességgel ditsóítani; úgy mint Fő Méltóságos Hertzeg Rudnay Sándor Ur Magyar Országi Primas, Esztergomi Érsek és egyszer'smind Fő Ispán azon Vármegyének, az Érseki Köpönyeget mint Fő-Papi tiszteletnek jelét ebben az Istenházában 8dik Aprilisben 1820. felvette, és azután következő Vasárnapon méltóztatott ezt az Istenházát hajlékot maga fő Személye felszentelte. Amelly ünneplésen a' Csanádi Clerus részről ő kegyelmes Úr Kőszeghi László fellyebb említett megyének Püspöke e' mellett sok számú Papok voltak. Az Erdélyi megyéből való Méltóságos Fangh István Titulált Püspök Úr két Kaptalanbéli Urak jelenlétében 's a' t. Készítette és ki adta 1820dik esztendőben P. Bernardus Eberstaller Vigarius itten. – Ezt Főtisztelendő Lekovits Úrnak nagyon ajánlom, hogy ez *el veszi Jutkája* mellé ad Notam vegye.

Igen Tiszt. Fliszár és Sámson P. Uraknak kérem, méltóztasson megmondani, hogy jöjjenek etc.

221. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. szeptember 1.

Die 1a 7br 1821. Főtiszt. Horváth Úrnak.

Tiszt. Nemessovits János a' Pesti Semináriumból Veszprémbe készülvén, eljött hozzám, szolgálattát ajánlani, ha valamim Főtisztelendő Úrhoz küldendő volna. Ezzel az alkalmatossággal én örömet élvén, ide zárom a' 16. forintot a' most folyó esztendőre szolgáló Egyházi Értekezésekért Igen Tiszt. Korondi Secretarius és Durgut Ceremoniarius Uraknak részéről. Számokra tehát a' három első kötetet elvárom és kérem.

Tegnap Sággy Barátunk nállam lévén, elkézdi, hogy a' Veszprémi Jelentést, mely a' 3ik kötettel jött, Magyar Tudóssaink nem értik. – Hogy hogy? – T. Úrnál voltam, úgymond, és ott találtam Horváth Pistát, a' M. Muzéumnak Őrző angyalát is. El nem tudtunk ezenn a' jelentésenn menni, és én sem értem. Eggyik azt hozta ki belőlle, *hogy az Értekezéseknek ára két forintal többre emeltetett; a' másik pedig azt neveltségesnek találta, hogy*²⁵⁰¹ *a' praenumeratio a' harmadik kötetnek kiadása előtt kívántatik, mellyel a' jelentés ide érkezett.* – Nem tudtam valóban, Kedves Barátom Uram! kaczagjaké vagy bosszankodgyak? Eggy Tót Jésuita azt talállya mondani, hogy a' jelentést *nem érti*, a' mi valóban nem is lehetetlen; két²⁵⁰² Exanítvánnya pedig azonnal tárgyet, fejet hajt, olly vallással, hogy ők sem értik. Sággyt talán meg is bántottam, olly hevesen és csípősen keltem ki a' jelentés fejtegetésénél az Obscuransok ellen, kik még a' legszorosabb praecisióval írtt dolgot sem akarják érteni. És az illyen embereknek bírószekéhez kellett volna Lexiconunkot küldeni, ha az Úr Isten változást nem tett volna. Elöttem a' képe, micsoda czivakodások támadtak volna ebből, mihelyt kézírásomat e' Bíró megösmerte volna. Ő csak még most is testestül lelkestül azokkal tart, kik alatta levágták a' fát.

Horváth István a' Prímásnak Archiváriussa akart lenni, sőt még most is akar. A' Prímás, ha Horváthnak hiszünk, megígérte neki. De én²⁵⁰³ hiteles ajakból tudom viszontag, hogy a' Prímás Horváthnak mind belsejét mind külsejét, és kivált e' hivatal után való esdeklésének czéllyát nagyon is jól ösmeri.

E' napokban Pesti Tratner, a' Magyar Calvinistáknak könyvnyomtatója házamhoz küldi kötetlen Horváth Ádámnak nem rég *megjutalmazott Feleletét a' Magyar Dialectusokról*. Álmélkodtam e' jelenésen eggy szempillantásig; de csak hamar vissza adtam a' követnek a' könyvet azzal az üzenettel; hogy köszönöm Tratner Úrnak róllam való megemlékezését; de a' könyvet el nem veszem, mert semmi szükségem reá; és ha szükségem találna reá lenni, megszerzem magamnak, csak más útonn pénzért. Még az nap estve eljön hozzám Sággy, 's hallván tőllem, a' mi történt,²⁵⁰⁴ elnevette magát, és sajnálta, hogy declarációjával későn érkezett hozzám. Horváth Pista mondotta neki, úgymond, hogy e' könyv hozzám is fog küldetní, mint *Magyar Tudóshoz ex Officio a' Muzéum részéről*. Kár volt tehát el nem fogadni. – Nem volt kár, Kedves Barátom! mondtam én viszontag, sőt, kérem, hogy Horváthnak et Compagnie declarállya nevemmel ezeket.

²⁵⁰¹ [A szó után a betoldást jelző korrektúrajel áthúzva. A lap szélén áthúzott, olvashatatlan betűk.]

²⁵⁰² két <ex>

²⁵⁰³ én <...>

²⁵⁰⁴ történt, <elkacz>

Ha nekem a' M. Muzéum ex officio akar valamit küldeni, küldgye maga, küldgye saját nevével, nem pedig Trattnerével. Azonkívül mondgya meg nekik azt is, hogy valahányszor még ünnepet tartott a' M. Muzeum Marczibányi költségére, mindannyiszor feldücskedett vele, hogy a' Pesti és Budai Tudós Urakat ezen ünnepre személyek szerint invitálta. De én egyszer sem voltam olly szerencsés, hogy akár szóval, akár czéduálával invitáltattam volna: a' miből azt kellett kihoznom, hogy engemet a' M. Muzéum nem számlál a' M. Tudósok közé. Így hát én most is megmaradok e' mellett, csak hogy a' botot megfordítom, és azt declarálom, hogy én viszontag magamot a' Pesti M. Tudósok közé számlálni tellyességgel nem akarom.

Csak vetekedés az én életem még vénségemben is; pedig egész életemben, nem tudom, hogy bántottam volna valakit, ha csak engemet *balgatagúl* vagy *gorombául* meg nem támadt. De el is untam volt már régen a' czívódást,²⁵⁰⁵ és ha a' Fels. Helytartó Tanács nem provocált volna, soha még más nyelven sem írtam volna semmit többé a' *Magyar Nyelvről*, ha pedig az utánn a' Veszprémi Urak barátságosan fel nem biztattak volna, soha biz én *magyarúl* semmit sem írtam volna. Vitkovicsnak mondtam a' mi nap, mikor a' Lexiconunkról szóllott velem, hogy ennél talán tizszerte többet végeztem volna már én ifúságomotúl fogva a' Magyar Literatúrának előmozdítására, ha a' M. Tudósok a' helyett, hogy úgy bántak volna velem, úgy segítettek volna tanácsaikkal, úgy biztattak volna a' helyesben, olly barátságosan és okosan tartóztattak volna a' helytelentúl, mint most a' Veszprémiek, tudós czivakodásokra nem készttetek volna és útamat kéz alatt vagy nyilván el nem állották volna. Higgye meg, Főtiszt. Barátom Uram, hogy, a' ki tudgya és meggondolgya azokat az alacsony színű marakodásokat, mellyeket a' Magyar Literatúra miatt a' Magyar Literátoroktól szenvednem kellett, mellyek még régi, szelid characteremet is alighogy meg nem szilajították, sajnálkodással nézi inkább, mint megvető rosszallással ama' harapós heveskedésem, és a' gyanakodásra nagyon kész hajlandóságomot, melly belöllem koronkint kilobban.²⁵⁰⁶

De elég, sok is ezekről! kiöntöttem szívemet az én édes Barátomnak kebelébe és erre magamot könnyebben érzem. Tisztelem, csókolom²⁵⁰⁷ Főtisztelendő Jóakaróimot mindnyájokot. Ossitzkyék csókollyák Főtisztelendő Úrnak kezét. Az Asszony lassacskán ugyan, de csak még is naponkint gyógyúl. Az orvosok megjövendelték neki, hogy mind az ülést, mind a' járást újra kell tanulnia; most még csak ülni sem tud²⁵⁰⁸ sokáig.

²⁵⁰⁵ volt |már régen| <már> a' czívódást, <...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁰⁶ ha |a' M. Tudósok| a' helyett, hogy <a' Magyar Tudósok> úgy bántak volna velem, <min> úgy segítettek volna tanácsaikkal, úgy biztattak volna a' helyesben, <úgy> olly barátságosan és okosan tartóztattak volna a' helytelentúl, mint most |a' Veszprémiek|, tudós czivakodásokra nem készttetek volna és |útamat| kéz alatt vagy nyilván el nem állották volna. Higgye meg, Főtiszt. Barátom Uram, hogy, a' ki |tudgya és| meggondolgya azokat az alacsony színű marakodásokat, mellyeket a' Magyar Literatúra miatt a' Magyar Literátoroktól szenvednem kellett, mellyek még |rég, szelid| characteremet is <...> |alighogy meg nem szilajították,| sajnálkodással nézi inkább, mint |megvető| rosszallással ama' harapós heveskedésem, és |a'| gyanakodásra <h> nagyon kész hajlandóságomot, melly |belöllem| koronkint <...> kilobban. [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁰⁷ Barátom|nak| kebelébe <[...> és erre már megint> és erre magamot könnyebben érzem. Tisztelem, csókolom <mindnyájokot>

²⁵⁰⁸ tud <még>

A' Főherczeg hetfűnn Esztergomba megy a' Főherczegnével együtt a' Prímáshoz,²⁵⁰⁹ ki tegnap előtt innen már haza ment. A' gyermekek egyenesen Ácsra mennek ugyanazon nap éjszakára, hová a' szülők is hálásra fognak ügykezni. Onnan együtt Bécsbe két holnapra.

A' Biographiát már elkészítettem és így a' hozzá tartozó írásokat vissza küldöm;²⁵¹⁰ de még tisztára kell írnom, és a' Censúrába adnom. Azt gondoltam, hogy a' Providentiáról is elkészíthetem egyszersmind Oswaldból a' kívánt darabot; de ez nekem több munkát ad, hogysem reméltem; mert nehéz benne a' jót a' helytelenül megválasztani; s a' szívnek is²⁵¹¹ akarnék vele táplálékot adni, ha a' sok eszeskedés miatt lehetne, mellyekkel Oswald bővelkedik.

222. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. szeptember 26.

26. Septemb. Főtitst. Horváth A. és K. Úrhoz.

Mi dolog lehet az vallyon, hogy sem Kedves B. Uramnak feleletét 1. 7ber írt levelemre, sem Igen Tiszt. Professor urakat nállunk nem látom? Háromszor is megettük a' halakot, csibéket, ludakot, kappanokot, pulykákot, kacskákat s a' t. mellyeket számokra beszerezünk. 6ik Septembertől fogva várakoznak már reájok a' puha menyasszony ágyak, pántlikákkal felczifrázva. A' kertben az új tekék és fahempelykéik már penészednek; az ökölnyi őszi baraszok lehúllottak; a' sok szép virágok elcsüggedtek; a' fejer szőlő elrothadt, a' veres pedig az éréstől elijedt, hasztalan várván napról napra a' kedves²⁵¹² vendégeket. Mi dolog az, hogy a' Veszprémiek²⁵¹³ Budára olly sokáig nem tekintenek?

Az új promótiókat, ha bizonyosak volnának, már régen megírtam volna. Most már talán Veszprémben is tudva vannak. Ime! ide teszem azokat rövideden: Veszprémi Püspök Alagovich, Vivat! Kanonok Secretarius Balassa; vivat! Kalocsai Érsek Gróf Eszterházy, helyette Rosnyai Madarassy; Szepesi Gróf Nádasdi Praelatus,²⁵¹⁴ Váczi Benyovszky; Győri²⁵¹⁵ Paintner.

Nekem tegnap előtt I. T. Vízhofter Várbéli Plébános Úr azzal mentegette a' Veszprémi Professor Uraknak késedelmességét, hogy talán Megyeegyülekezetet tartanak, mint a' Vácziak. De ha igaz volna is, már ennek régen végének kellett volna lenni. Hát a' Lexiconunk mit csinál? Mihelyt hirdetését látom, a' 2ik szakasznak befejezéséhez fogok azonnal, és azután semmi sem bírhat többé arra, hogy a' folytatást félbe szakasszam, az egy (Veszprémi *Vetót* kivévén. Nagyon kívánom látni, mikép fogadgya a' hirdetést a' tudós²⁵¹⁶ Magyar nép? Wagner' Phraseológiához kívánnya a' Typographia, hogy ama'

²⁵⁰⁹ Prímáshoz, <ki te>

²⁵¹⁰ elkészítettem |és így a' hozzá tartozó írásokat vissza küldöm| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵¹¹ szívnek |is| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵¹² a' |kedves| [Betoldás a sor fölött.]

²⁵¹³ Veszprémiek <[...] egyszerre úgy megfelejtik>

²⁵¹⁴ Praelatus, <.>

²⁵¹⁵ Benyovszky; <Veszprimi> |Győri| [Betoldás a lap szélén.]

²⁵¹⁶ a' |tudós| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

mester²⁵¹⁷ szavaknak Lexidionnyát függesszem, mellyek a²⁵¹⁸ hadi, polgári és egyházi dolgokról ex *Jano, Nolthino, d' Aquino* 's a' t. a' Bécsi Kiadásban németül és deákul vannak. Ez még csak tökéletlen szókönyvecske; de belé akarom vegyíteni azokat, a' mellyek már nállunk készen vannak, úgy mindazáltal, hogy pragmaticájokra nézve az Olvasót a' Veszprémi Lexiconra igazítsam. Ezt pedig addig meg nem tehetem, még az első Szakasz a' prés alá nem jut. Kérem Főtiszt. Barátom Uramot, mondgya meg ez iránt nekem gondolattját: mert már Wagnerbúl az utolsó árkus van munkában előttem; a'²⁵¹⁹ barbarismusokonn pedig egy két hét alatt²⁵²⁰ átesek; mire az említett mesterszavaknak száraz²⁵²¹ lajstroma következik.

Főtiszt. Gener. Vicarius Úrnak kezét mély tisztelettel csókolom. Szegény Fejérrel játszani látszik a' szerencse, vagy inkább ennek eszeveszett udvarnoki, Tóth úr, ki tőlle azt kívánta, hogy practicállyon, magának Vitkovics Úrnak egy hét előtt szentül megígérte, hogy mihelyt az attestatumot a' praxisrúl hozzá hozza, azonnal módgyát ejti, hogy Fejér bevetessen. Egy két nap múlva hozzá megy Fejér az attestatummal, és ennek Tóth Úr azt declarállya, hogy nincs reménység, mivel Ő Felsége még az actualis Practicánsoknak is legnagyobb részét elbocsátta. Vitkovics Úr tehát el akart menni vele tegnap előtt Ő Excellentiájához Báro Ötvös Úrhoz, azután ennek Fiához azzal a' kéréssel, hogy a' Magyar Kamaránál fogadgyák be.²⁵²²E' járásnak²⁵²³ foganattját még nem tudom; de azt tartom, hogy maga Fejér azonnal meg fogja írni édes attyának. Óh! melly szerencsésnek²⁵²⁴ tartom magamot, hogy páratlan Miska maradván, gyermekeim nincsenek, kiket a' Molochnak,²⁵²⁵ a' mostani rossz világnak torkába kellene hánynom áldozatul! Hogy ne tanullya meg az ilyen ifjú a' másokkal való csavarékos, félvállú, irgalmatlan bánást, ha vele magával így bánnak. Így tenyésznek a' világonn az alacsony characterek, mellyekben sem az Istennek, sem a' jámbor embernek kedve nem telhet.

Ölelem, csókolom, tisztelem Főtiszt. Kiss Urat, valamennyi Veszprémi Jóakaróimmal és Baráttimmal együtt, Kedves Barátom Uramot pedig ezerszer és vagyok etc.

Ossitzkyék csókollyák. F. T. Úrnak kezeit. Az Asszony egyébaránt egészséges, de lábai úgy fájnak, hogy rájuk nem állhat, és így²⁵²⁶ az ágyban nyomorog.

Szinte most küldi be hozzám az Ifjú Sággy *Kulcsár' Tudósításainak* 24. darabját, mellyben utolsó mérgét ellenem kiköpi. *Utólsónak* mondom, mert én ugyan nem adok nekik többé alkalmatosságot arra, hogy belém²⁵²⁷ kapjanak. A' mit a' Deák Grammatikárul mond, akár az Analyticát értse, akár az Epitomét, nem tudgya szegény, hogy miért maradt el az elsőbűl a' Stilus Curiális, a' másodikbűl a' Syntaxis. De én tudom, hogy sem az egyiknek, sem a' másiknak oka *én* nem vagyok. Hogy a' periodicus mun-

²⁵¹⁷ ama' |mester| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵¹⁸ a' <kato>

²⁵¹⁹ előttem; [.] [Átírással javítva.]

²⁵²⁰ alatt <pedig>

²⁵²¹ mesterszavaknak |száraz| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵²² be <a' jó Ifiút Practicansnak>

²⁵²³ járásnak <...>

²⁵²⁴ szerencs[és][...] [A hiányzó betűket pótoltuk. A szó vége átírással javítva.]

²⁵²⁵ kiket |a'| <Mogolnak> |Molochnak| [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵²⁶ így <a' b[.]>

²⁵²⁷ belém <zimpalkó>

kákba nagyon illik az olyan írás,²⁵²⁸ mellynek folytatása több esztendeig tart, kiki tud-gya; valamint azt is, hogy az Ékesenszóllásnak tornácczait ki kellett előbb söpörni, mi-nekelőtte belsejébe lépjek. Hogy éppen akkor kell e' munkával felhagynom, mikor e' lépést akartam tenni; arrúl²⁵²⁹ megint nem *én* tehetek. Ezen alkalmatossággal, kérem Főtiszt. Barátom Uramot, fontolgya meg jól a' mi Lexiconunknak kiadását is,²⁵³⁰ mert hogy ezt is meg ne támadgyák a' Magyar Literaturának²⁵³¹ Pesti Dictátorai, nem re-méllem, kivált mihelyt észre veszik, hogy az én munkám, ami pedig már előttök Vitkovics által tudva is van.²⁵³² Hogysem pedig azután az ő kedvéért vagy tőlök való félelemből²⁵³³ félbe hagyjuk, jobb talán belé sem kezdenünk.

**223. Fliszár György – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. szeptember 29.**

Kedves Uram Bátyám!

Hogy ígretünket nem tellyesítettük részint a' megyebeli gyülekezet (Congregatio Diocesana, mert így neveztük) részint az üdőnek roszvolta, de leginkább a' Kedves Osziczkyénknak már hírből, már leveléből értett beteges állapottya volt az oka, a' kinn valamint tellyes szívűl szánakodni kötelesek vagyunk, ugy rajta személyes jelenlétünkkel alkalmatlankodni nem bátorzkodtunk, nem is akartunk, 's az idén nem is akarunk.

A' megyebeli gyülekezet sept. 26án ment végbe, a' hol a' kerületbeli munkákból több ízben tartott Consistorium F. Tiszt. Kiss Kánonok úr által egybeszerekesztett munkát a' gyülekezet elejébe terjesztett; olly velős, és talpra esett munka, hogy az mindnyájoknak helybenhagyását legkisebb csonkítás, vagy hozzáadás nélkül megnyerte, 's valóban szűkít-tem, ha dicsekedhet é valami Megye illy munkával. Adgya az Úr Isten hogy foganattya legyen!!

Ugyan ezen gyülekezet hat ezer egynéhány száz forintból álló fundatiót tett a' szegé-nyebb iskola Mesterek részére. Példa gyanánt szolgálhat minden Megyének.

Tisztelem Osziczkyékat, a' Kedves Rozinát. Kívánok egészséget béketürést, tiszteletet mindnyájunktúl, 's forró csókok közt maradok

Kedves Uram Bátyámnak

Weszpr. Sept. 29én
1821

Igazán szerető Öccse

Fliszár György m. p.
Prof.

²⁵²⁸ olyan <munka> [írás] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁵²⁹ arrúl <nem>

²⁵³⁰ is <.>

²⁵³¹ támadgyák [a' Magyar Literaturának] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵³² Pesti <képzelt> Dictátorai, <.> nem reméllem, [kivált mihelyt észre veszik, hogy az én munkám, ami <n> pedig már előttök Vitkovics által tudva is van.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵³³ kedvéért [vagy <.> tőlök való félelemből]

[A lap alján Verseghy Ferenc kezével:]

„Megálly! Kialtya jó Barátom!
ne fuss a' csürhe nép elűl²⁵³⁴!
Van nékem ellenek kész gátom,
melly ostromokra el nem dől.
Kiállván türelmességgel
a' sorsnak nagy balságait.²⁵³⁶
ne fájlald kicsiny szívűséggel
eggy tollnak szürkálásait.”

Csak ostromit bölcs Írástoknak
Kívántam én elfojtani;
mert nem érezvén²⁵³⁵ társotoknak
azt tán nem fogják bántani.
Jónásnak sorsát választottam
a' mély magányban értetek.
De miota szavadot hallottam,
ím! hozzád visszasietek

**224. Hornyik József – Verseghy Ferencnek
Székesfehérvár, 1821. október 1.**

Nagy Érdemű
Fő Tisztelendő Úr!

Percepi 6a 8bris 1821.²⁵³⁷

Valahára módot ejthettem benne, hogy köszönettel foglalt adósságomat, mely felől két holnapok' el forgása alatt, valahányszor a' pirosan fényeskedő Nap' leg kisebb sugára derült ki, ígretet tettem vala, le fizessem: Jól lehet vakmerőségnek állítom esméretlenképp Fő Tiszt. Úrnak illő tiszteletét nevelő Lantomat mostanában meg zendíteni; de meg vallom az illőség úgy magával vonzását, 's nem tűrhetem utóbbra édes jó tétéményének felém kacsintása után, nagy érdemmel habzó kegyelmébe nyujtó alázatos ajánlásommal ded köszönetemet. – Továbbá miként omlik szűk kebelemnek el tikkadt érében ama mennyei Ihlés? és ama szívem' üregét őrlő szent öröm, mely asztat, Fő. Tiszt. Úr', Uram Bátyámnál létének, és akkor tájban költ csekély verseim' leg érdemessebb revisiója alá bocsájtásának meg hallásán, küllőzte, minőképp vidámitott? le rajzolatlan. – Tüstént majd nem alélva ragadtam ujjolag csecsemős tollamat több apró munkáscáimnak ki dolgozása és Világ' Szeme elejbe iktatása végett, hogy így célomnak bellyebb hatván üregébe, idővel nagyobb előmenetelre képes legyek. Azért most is azon leg drágább tűz özönétől gyullasztatván: bátorkodok mint esméretlen nagy kegyének hozzám édesgetésére, és így Uram Bátyám' tiszteletére koholt versezetemnek kegyes színe elejbe bocsájtására; hogy ha talám annak némelly közbe csuszamlott hibákkal való terhét meg másítani, és újj talált rendbe szerkesztetni méltóztatnék. Mind ezek különös kegye' által Fő Tiszt. Urnak megtörténvén: ujjonon árasztom *alázatos* alázatos²⁵³⁸ könyörgésemet, hogy ha futólag által visgált iroványomról bizonyossá tenni és azont

²⁵³⁴ elűl<...>

²⁵³⁵ nem <s[...]nek>|érezvén| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵³⁶ balságait. <ne hadd el kicsiny szívűséggel>

²⁵³⁷ Percepi 6a 8bris 1821. [Verseghy Ferenc autográf megjegyzése.]

²⁵³⁸ [A szó a kéziratban kétszer egymás után szerepel.]

20dik októberig nevemmel Veszprémbe (mivel azután Bécsbe főbb pályám' elkezdésére utasítatok) hozzám czimezni nem terhelhetnék. Ezzel különös kegyelmébe és emlékezetébe Fő Tiszt. Úrnak ajánlván magamat elhalok

Alázatos kéz csókolója és tisztelője

Hornyik József²⁵³⁹ Veszprémi Nevéndék Pap. Fejérvátott 1ő Októb.

**225. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. október 6.**

Percepi²⁵⁴⁰

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Bocsánat! bocsánat édes Hárfásom! hogy ma leveletem dorgálással kénytelenítettem kezdeni. Mit? hát egy nagy lelkű férfiú, ki a' sorsnak sanyarúbb balságai között nem csüggedt el, egy dölfös toll' szúrására meg akar futamodni? – Megállj! megállj! – ha Te nem akarsz vesződni a' semmirevalókkal, majd felveszem én a' kesztyűt, 's megtorlom a' vakmerő körmölést, és a' goromba kürtölőt²⁵⁴¹ bizonyosan meg némítom. Majd reá emlékeztetem én, a' szemtelent arra, miképen szemetelte ő be az Ékesenszóllásnak tornácczát; addig tehát békességes tűrést! – Nem, nem egyedül az Ékesenszóllás, hanem általlyában²⁵⁴² az Egyházi Érték. szúrják az ő kaján szemét; azért mivel azt mondgya az öreg Hárfás „én nem tehetek róla,” majd hát én teszek.

Hogy Uram Bátyámnak a' Synodus előtt nem írok azt előre megmondottam; mivel pedig Congregaciónkat 26dik Septemberben tartottuk, levelem nem késett. Minthogy t. i.²⁵⁴³ Gyűlésünk csak tanácskozásokból 's nem Végzésekből állott, azért azt sem Synodus formában nem tartottuk, sem Synodusnak nem neveztük. Foglalattya elég bő; czikkelyeinek megállapítása azonban a' Nemzeti Gyülekezettől függ, fogalattya pedig az Isteni kegyelemtől várjuk. Hajdan a' hűvek tartották szerencséjeknek, hogy az Anyaszentegyház' kebelében a' felderített világosságot láthatták, nem pedig a' Pásztorok, hogy nyájijokat méltatlanokkal is szaporíthatták: valamint²⁵⁴⁴ az is históriai igazság, hogy a' moralitás a' religiositással²⁵⁴⁵ – azzal melly az értő, érző, 's vágyó tehettséget ügyekszik áthatni²⁵⁴⁶ – mindenkor együtt²⁵⁴⁷ járt, egy garádicsonn állt, 's ennek hanyatlásával amaz is sínleni kezdett: innen valamíg a' mostaniak is e' talpmaximából nem

²⁵³⁹ József <...>

²⁵⁴⁰ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁵⁴¹ kürtölőt [Átírással javítva.]

²⁵⁴² általlyában [Átírással javítva.]

²⁵⁴³ Minthogy [t. i.] [Betoldás a sor fölött.]

²⁵⁴⁴ valam[...]. [Átírással javítva.]

²⁵⁴⁵ religi[...]. [Átírással javítva.]

²⁵⁴⁶ áthatni<,>

²⁵⁴⁷ együtt<nyomban> [Betoldás a sor fölött.]

kezdenek munkálkodni, mindaddig sükertelen lessz minden ügyezetek. De ezt bizzuk a' Fő Pásztorokra, kiket a' Szent Lélek az Egyház' kormányára ültetett.

Mi előttünk még egy más fontos tárgy is vagy, tudni illik a' Tudományos Szókönyv. Hogy a' mesterszavaknak megmagyarítása Wagner' böcsét felette nevelni fogja,²⁵⁴⁸ 's annak kelendőséget szerezni, az tagadhatatlan; de kicsoda fogja azon esetben a' mi Lexiconunkat megvenni,²⁵⁴⁹ ha a' mesterszavaknak csak Lajstroma is ahhoz hozzá ragasztatik? ez is nagy kérdés ám! Hányadiknak van tudni illik kedve valamely szónak filozofiai értelmét, 's helyes voltát nyomozni *euntes qua itur, non qua eundum est?* Nem ugyanez a' gondatlanság születte a' sok szöszörnyetet? Én így vélekedek; Uram Bátyámnak azonban, meg lehet, hogy erősebbek az okai, tartsa azért azokat öszve az én tekinteteimmel, 's a' resultatumot tegye sinormértékének.

Fliszár és Sámson Professoroknak felmeneteléről semmi bizonyost sem tudok mondani; mert itthonn sincsenek, hogy velek szólhattam volna. Mihelyt megérkeznek, azonnal sürgetni fogom őket; mert magam is szeretném, ha nevemben Eggenbergerrel számot vetne valamelyik, 's a' nálla lévő praenumeratióból Sághy Barátunkat – kit tisztellek addig is – kielégítené.

Oszitzkyné Asszonyságot tisztellem, 's nagyon sajnálom, hogy mind ekkorig sem juthatott előbbeni jó egészségéhez.

A' Velencei Patriarchának, úgy hallom, megmeg jött ki Pestenn egy új poetai munkája, az asszonyi Eggyesület javára, 's Rössler trombitálta ki. Tudakozódgyon iránta Kedves Uram Bátyám, és ha lehet szerezze 's küldgye meg számomra. A' minap rézmet-szésben árulták nálunk a' képét; szemében valamely ferde pillantást találók.

Kanonoktársaim mindnyájan egészségesek, 's Uram Bátyámat szívesen tisztelik, én pedig ezerszer csókolom, és maradok

Kedves Uram Bátyámnak

Veszprémben Oct. 6dikánn 1821.

változhatatlan baráttya

Horváth mk

226. Verseghy Ferenc – Hornyik Józsefnek h. n., 1821. október 10.

Die 10. 8br Reverendissimo Domino Josepho Hornyik Clerico Diocessis Veszprém.

Kedves Tisztelendő Úr! Verseit böcsös levelével eggyütt, melyet 1. Oct. Fejérvárról hozzám igazított, ugyanazon holnapnak 6án kezemhez vettem, szíves örömmel²⁵⁵⁰ látván mind a' kettőből a' költésnek tudományához való tüzes indulattyát. Sokan ugyan a' Poézist megvetik, mint haszontalan játszodogálást: de ha Horatiusnak amaz arany regulája szerint üzetik, *utile dulci!* merem én állítani, hogy a' mostani üdőkben szinte

²⁵⁴⁸ fogja<k>

²⁵⁴⁹ [.]egvenni [Átírással javítva.]

²⁵⁵⁰ örömmel <értvén>

olly²⁵⁵¹ fontos hasznokat hajthat a' Religiónak és a' tőlle parancsolt jó erkölcsöknek fenntartására és terjesztésére, mint valaha az első emberektől fogva egész Krisztusig a' jámborságnak és emberségnek a' vad népek között való felsegítésére hajtott.

A' hozzám küldött verseket²⁵⁵² ide rekesztem, a' nélkül, hogy azokban valamit változtattam volna. Ki fogja azokból Főtiszt. Generalis Vicarius látni kedves Öccsének mind szép tehetségeit, mind érzékeny szívét: és ez e' különös esetre minden bizonnal elegendő. A' mi a' közre bocsátandó vagy még költendő műdarabokat illeti, ezekre nézve javaslom, sőt bizodalmasan kérem, hogy azokat, a' mik a' költésnek tudományához, nem annyira²⁵⁵³ külső tulajdonságaira,²⁵⁵⁴ mint belső mivoltára nézve tartoznak, jól és szorgalmasan kitanúllyá Tiszt. Úr ama' könyvekből, mellyeket ezekről kiadtam, úgymint ex *Analytica Institutiones Linguae Hungaricae*, és a' Feleletből, mellyet a' Magyar Múzeumnak kérdéseire 1818. adtam.²⁵⁵⁵ Ha egy jó szót ad Tiszt. Úr Főtiszt. Generalis Vicarius Úrnak, megveszi a' K. Typographiától²⁵⁵⁶ mind a' kettőt Főtiszt. Horváth János Veszprémi Kanonok Úrnál. Megláttya ezekből Tiszt. Úr, hogy nyelvünknek szépsége és tisztasága nem ama' támentalan²⁵⁵⁷ szemetszavakból, vagy amaz idegen nyelvektől²⁵⁵⁸ kölcsönzött természetlen szókötekekből áll, mellyekkel a' Cálvinisták, és őutánnok sokan a' mieink közül is a' múltt században és ennek elejénn²⁵⁵⁹ a' törzsökös Magyar beszédet úgy megidomatlanították, hogy már magok sem értik.²⁵⁶⁰ Megláttya azt is, hogy a' Poézisban a' legtisztább nyelvnek kell uralkodni, és hogy a' Poétának, az úgy nevezett licentiának szinfogása alatt nem szabad a' nyelvnek sem etymológiájában, sem syntaxissában az analogiának reguláitól eltávozni. Mikor a' Poétától azt kívánnyuk, hogy a' nyelv a' hatalmában legyen, nem azt értjük, hogy vele szája íze szerint bánhasson, mint kínzó, gyötrő, csonkító, bénító tirannussa, hanem hogy azonn akármelly gondolatot, akármelly gondolatárnyékozatot ki tudgyon fejezni, le tudgyon rajzolni.²⁵⁶¹ Megláttya²⁵⁶² különösen az *Analytica* 3. Részének I. Szakasszában az Aestheticát, melly valamint a' Poétának, úgy a' jó költeménynek elkerülhetetlenül szükséges tulajdonságait is meghatározza.²⁵⁶³ Ezeket lassankint átforgatván, legyen azután Tiszt. Úr önnön magának ítélő bírója, és ha munkáimból valami jót vagy szépet tanulhat, emlékezzen meg barátságoson²⁵⁶⁴ róllam, ki illendő tisztelettel vagyok köteles szolgálja.

²⁵⁵¹ olly <nagy>

²⁵⁵² verseket <vissza>

²⁵⁵³ annyira <a' versek>

²⁵⁵⁴ külső [tulajdonságaira,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁵⁵ 1818. <feleltem> [adtam] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁵⁵⁶ megveszi [a' K. Typographiától] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁵⁷ támentalan <szemetes>

²⁵⁵⁸ nyelvek[.]ül [Átírással javítva.]

²⁵⁵⁹ is [a' múltt században és ennek elejénn] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁶⁰ értik, [Átírással javítva.]

²⁵⁶¹ eltávozni. [Mikor a' Poétától azt kívánnyuk, hogy a' nyelv a' hatalmában legyen, nem azt értjük, hogy vele szája íze szerint bánhasson, mint kínzó, gyötrő, csonkító, bénító tirannussa, hanem hogy [azonn] akármelly gondolatot, akármelly gondolatárnyékozatot ki tudgyon <...> fejezni, le tudgyon rajzolni.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁶² Megláttya <az Anal>

²⁵⁶³ meghatározza. <.>

²⁵⁶⁴ barátság[os]on [em.]

227. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. október 13.

Die 13. Oct. Főtiszt. Horváth K. Úrnak.

„Megálly! kiáltya jó Barátom,²⁵⁶⁵
 ne fuss a' csürhe nép elől.
 Van nékem ellenek kész gátom,
 melly ostromunkra el nem dől.
 Kiállván türelemmességgel
 a' sorsnak nagy balságait,
 ne fájld kicsiny szívűséggel
 egy tollnak vak szúrásait.”

Csak ostromit bölcs Írástoknak
 kívántam én elfojtani:
 mert nem érezvén társotoknak,
 azt tán nem fognák bántani.
 Jónásnak sorsát választottam
 a' mély magányban értetek.
 De móta szavadot hallottam,
 ím! hozzád visszasietek.

Nekem, Kedves Főtiszt. Barátom Uram! Wagnerre nézve valóban csak az volt az okom, hogy abbúl az Olvasót a' Veszprémi Szókönyvre igazíthassam. De az ellenkező okok olly fontosak, hogy, ha csak jó módgyával lehet, a' Bécsi Kiadásnak mesterszavait is elhagyom Wagnerbúl,²⁵⁶⁶ és inkább csak a' mi számunkra pragmatice kidolgozom, hogy Szókönyvünknek második Szakasszába becsúszttassuk. De mikor jön már egyszer az I. Szakassza ide a' Censurába?²⁵⁶⁷

Igen Tiszt. Fliszár Professor Úr írt nekem 29. Sept. hogy az idén hozzájok szerencsénk nem lesz. Isten neki! A' jó Ossitzkyné még az ágybúl is megtette volt már fogadásokra mind a' készülleteket. Fekszik még most is; mert noha lábai javúlnak, de azóta, hogy utolsó levelemet Főtisztelendő Úrhoz igazítottam, veszedelmes egy hasmenés jött reá, 's minekutánna ezen is szerencsésen átesett, a' vak aranyér kerítette meg, melly fájdalmasabb ugyan az előbbeni nyavalyánál, de legkisebbet sem veszedelmes. Ha a' Professor Urak ide nem jönnek, Sággy Barátunk talán Eggenbergerrel, ha Főtiszt. Úrnak tetszik és ez iránt akarattját egy új levélben kinyilatkoztattya, a' számadást megcsinálhatná.²⁵⁶⁸

²⁵⁶⁵ Barátom, <.>

²⁵⁶⁶ elhagyom [Wagnerbúl,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁶⁷ becsúszttassuk. [De mikor jön már egyszer az I. Szakassza ide a' Censurába?] [Utólagos betoldás a bekezdés végén.]

²⁵⁶⁸ Sággy [Barátunk talán Eggenbergerrel, ha Főtiszt. Úrnak tetszik és ez iránt akarattját egy új levélben kinyilatkoztattya, a' számadást megcsinálhatná.] [Betoldás a lap szélén.]

Amaz igazságot, hogy a' moralitas az *igazi* relígyiosítással jár, Főtisztelendő Úrtúl már jó üdeje hogy megtanultam, és a' mi Papjaink között tehetségem szerint el is terjesztettem. De én egész okoskodó tehetségemet arra fordítom egy synodalis írásomban, melyet egy jó Barátomnak számára készítettem, hogy az *irreligiositásnak* eredetét és veszedelmes eláradását a' Protestantismusban, és annak részint titkos részint nyilvánvaló²⁵⁶⁹ terjesztésében feltaláljam. Ez legalább figyelmetesekké teheti a' Szent Atyákat arra, hogy a' Magyar²⁵⁷⁰ Protestánsoknak ügyekezeteit az Egyházi Rendnek nem kell tekintetenn kívül hagyni, vagy éppen megvetni.

A' Bibliában már óriáslépéseket tettem. Megbővítvén, 's imitt amott megvilágosítván a' praelimináris Disseratiatiomot, a' Genesisnek húsz Részével²⁵⁷¹ együtt, pedig úgy, hogy Káldi fordítása az enyém mellett folyton folyik, minden rész után Jegyzéseim állanak, már tisztán leírtam. Kidolgoztam és megmeg tisztán leírtam hozzá Szent Máthébúl a' négy első Részt, Káldi fordításával és hasonló jegyzésekkel együtt. Illy planum szerint, de egyenesen a' Zsidóbúl²⁵⁷² készen van már egynehány Zsoltárom is. Ezek sokkal nagyobb munkámban telnek, mint a' többi Könyvek: mert a' Káldiétúl való külömbözés sokkal nagyobb, mellynek mindenütt okát kell adnom. Van Deresernek, van a' Zsidó Bibliának, és a' Zsidó Lexiconoknak dolga.

A' Velencei Patriarchának új munkáját Főtisztelendő Urnak első alkalmatossággal megküldgyük. Remek munkának kell vallanom, bár minek ösmerjem is az apját. A' *ferde* pillantáshoz tartozik még az édesgető mosolygás is; de ezt a' képíró ki nem fejezhette, mert az alatt, hogy a' lerajzolás végett ült, hihető, senkivel sem beszélgetett, hanem verseket költött.

Főtisztelendő Generalis Vicarius Úrnak kezeit mély tisztelettel csókolom. Ölelem, tisztetem, csókolom Főtiszt. Kiss Urat is a' többi Főtiszt. Kanonok Urakkal, nekem elfelejthetetlen²⁵⁷³ jóakaróimmal és jó barátimmal együtt, kikhez még Igen Tiszt. Balassa²⁵⁷⁴ Secretarius Úr, és a' Professor Urak is tartoznak.

Minekelőtte e' Levelet befejezhettem, ma szegény Ossitzkyné nagyon elrémitett mindnyájunkot. A' szívdobogás ebéd előtt *fél óráig* tartotta függőben, ha örökre elalszik²⁵⁷⁵ vagy megél? Az Isten' akarattya való resignatióra e' jó asszonyrúl vehett volna a' Képíró remek copiát,²⁵⁷⁶ mikor e' fél óra alatt ösvezetett kézzel, az égre emeltt szemmel hanyatt feküdvén bajnoki jelenléttel, minden szempillantásban várta rezkető szívének utolsó²⁵⁷⁷ szakadását. Most estve már jobbacskán van; de nem tudom, bízhatunké sokat hozzá. Húszadik hete, hogy fekszik. Ah! melly sanyarú csapásokkal látogatya meg az Isten az idénn a' mi kis házunkot!

²⁵⁶⁹ nyilvánvaló <iparkodásában>

²⁵⁷⁰ Pagyar [Átírással javítva.]

²⁵⁷¹ [.]észével [Átírással javítva.]

²⁵⁷² Zsidó[búl]<szerint>

²⁵⁷³ is <egyéb> [a' többi Főtiszt. Kanonok Urakkal, nekem elfelejthetetlen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁷⁴ Balassa <Ú>

²⁵⁷⁵ elalszik <. >

²⁵⁷⁶ remek <originálist> [copiát] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁵⁷⁷ feküdvén [bajnoki jelenléttel,] minden szempillantásban várta [rezkető] szívének <utolsó dobb el> utolsó <...> [Betoldások a lap szélén, korrektúrajellel.]

Ölelem, csókolom ezerszer Kedves Barátom Uramot.²⁵⁷⁸ Ossitzkyék kezét csókol-lyák; a' beteg kiváltkép, a' jó Veszprémieknek szent emlékezetébe ajánlván magát. Va-gyok Főtiszt. Úrnak örök tisztelője.

**228. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. október 22.**

Philip. 4. 'v. 5. Modestia vestra nota sit etc.
Feleltem 25. Novemb. 1821²⁵⁷⁹

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Mint az Evangéliumi asszony megtaláltt pénzének, én Kedves Uram Bátyám' leve-lének szintazonkép örültem. A' Relígyió' 's Erkölcs' előmozdítására szentelvén életün-ket, 's minden munkálkodásunkat, az ettől irtózó vallástalanságnak ordítása által elijesz-tetni soha se hagyjuk. De jól vagyom, Barátom megállott. A' jövő esztendőbeli Érte-kezéseknek első kötettyében, midőn az Egyházi Magyar Literatúrának idei szomorú állapottyát lerajzolom, ekkor mondam majd minden *módossággal* levonom én a' Hazai 's Külföldi Tudósítások' Írójárúl a' báránybőrt, legalább annyira, hogy körmei kitessenek.

Amoda a' módosságot, éppen ne gondollya Uram Bátyám, mintha ok nélkül kíván-tam volna szemébe tüntetni;²⁵⁸⁰ éppen nem! mert én e' szó iránt Uram Bátyámmal már régtől fogva részszerint vetekedni készültem.

Ez pedig íme innen ered. *Böhme* jeles Német²⁵⁸¹ Író egy műdarabjában velem a' *Bescheidenheit*ot – melyet az én Lexicographusom *Módosságnak* nevezett el, igen meg-kedveltette, úgy mint „den reizendsten Schmuck aller Tugend; mert: *Was der Schleier der Schönheit, das ist die Bescheidenheit der Tugend; sie erhöheth ihren Reiz.*” Innen eltökéllettem magamban, hogy e' tárgyat bővebben kidolgozom, Magyar köntösbe öltöztetem, re-mélyvén, hogy ha azt csínosan elejébe állíthatom büszke 's negédes betyárjainknak, ta-lán erkölcsaik megszelédlének. De a' Modestia', Bescheidenheit' magyar nevét nem tudom megszeretni, 's óhajtanám, ha azt Uram Bátyám másképp keresztelné. Mivel ²⁵⁸² a' *modestia* keresztény kötelesség lévén, a' módosságra való köteleztetés,²⁵⁸³ csak annyiba fog vetetni mint a manirosságra való kötelesség, és így csupa külső cselekedetre nem pedig belső érzésre, avvagy,²⁵⁸⁴ hogy világosabban²⁵⁸⁵ szóllyak, mivel a' módosságon

²⁵⁷⁸ Uramot, <kiv> [A központosítás jele átirással javítva.]

²⁵⁷⁹ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁵⁸⁰ tünnetni [Átirással javítva.]

²⁵⁸¹ német [Átirással javítva.]

²⁵⁸² Mivel <...>

²⁵⁸³ köteleztetés, <...>

²⁵⁸⁴ Avvagy [Átirással javítva.]

²⁵⁸⁵ világos[.]bben [Átirással javítva.]

csupa külső alkalmaztatás,²⁵⁸⁶ nem pedig belső lelki készség értetik; minthogy pedig a „*modestia* est dominans in nostra dignitate, perfectione que diiudicanda veritatis amor, et ei convenienter²⁵⁸⁷ agendi studium,” látnivaló, hogy ez erkölcsnek értelmes kifejezésére elégtelen. Továbbá úgy tetszik a módosság az Isten iránt nem oly helyes kiejtés, mint a Bescheidenheit gegen Gott etc... – Gondollyon Kedves Uram Bátyám, ha lehet, nyelvünküből valamely más szót, de a mely Kazinczy *szerénységénél* értelmesebb, s azért böcsösebb is legyen; olyant a mely e szép erkölcsnek fellyebb kifejezett természetét tökéletesebben kimondgya.

Osziczky Asszonyságot különösen tisztetem, szívesen sajnálom, s gyógyulását lelkemből ohajtom. De nem is halhat meg még²⁵⁸⁸ a mi szeretett Barátunk érzékeny dajkája. Osziczky Urat hasonlóképp tisztetem.

Az Értekezéseknek negyedik kötettye is hála' Istennek! elkészült s ugyan ezen alkalmatossággal valamennyi példázatot elküldöttem Sággy Barátunkhoz; úgy szinte igen Tiszt. Korondi és Durgut Uraknak járandókat is azok közé pakkoltattam. – De vallyon az 1822dik eszt. Értek. első kötettyébe minő darabot fog küldeni a mi Hárfásunk? – Ej irjon kedves Uram Bátyám eggyet, a melyre a Gyűjteményes Compániának még a kurv _ _ _ _ya is megindullyon. Ha' Beati immaculati in via készen volna, azt iktatnám az elsőbe: de más lessz, is jó lessz.

Kanonoktársaim mindnyájan egészségesek, s Uram Bátyámat szívesen tisztelik; én különösen ezernyi ezer áldást ohajtván az Istentől, annyiszor csókolom s maradok

Veszprémben Oct. 22dikénn 1821.

változhatatlan
baráttya Horváth mk

*Ex Sch[.]velio: Modestia: Modestia: τὸ κόσμιον, κοσμιότης–Modeste:*²⁵⁸⁹ κοσμίως, μετριώς,²⁵⁹⁰ σώφρονος.²⁵⁹¹ – *Modestus:* κοσμιος, εὐτακτος,²⁵⁹² ἐπιεικής, σώφρων,²⁵⁹³ εὐτρεπής²⁵⁹⁴.

Phil. 4. v. 5. ὁ, ἡ ἐπιεικής²⁵⁹⁵, *aequus, lenis, clemens*
ab επι et ειχω, *cedo*. Τὸ επιεικής ὑμῶν lenitas vestra.

(*Módtartás.*)

Módtartás. Engedékenység *lenitas*, επιεικής. –²⁵⁹⁶

²⁵⁸⁶ alkalmaztatás<a>

²⁵⁸⁷ convenien[...] [Átírással javítva.]

²⁵⁸⁸ még<,>

²⁵⁸⁹ Modeste: <κοσμίω>

²⁵⁹⁰ moderate [Megjegyzés a szó alatt.]

²⁵⁹¹ moderate [Megjegyzés a szó alatt. Az itt említett görög szavak jelentései: κοσμίως: 'jól elrendezve, illendően, megfelelően', μετριώς: 'mértéktelenen, megfelelően, moderáltan', σώφρονος: 'mértéktelenen, diszkrétan, körültekintően, ésszerűen'.]

²⁵⁹² moderatus [Megjegyzés a szó alatt.]

²⁵⁹³ σώφρων, <εὖ>

²⁵⁹⁴ [κόσμιος: 'rendes, moderált', εὐτακτος: 'jól elrendezett, rendes', επιεικής: 'megfelelő, illő', σώφρων: 'mértéktelen, diszkrét, körültekintő, ésszerű', εὐτρεπής: 'előkészült, kész'.]

²⁵⁹⁵ [ἐπιεικής: 'hozzáilló, megfelelő']

²⁵⁹⁶ [Horváth szignója után Verseghy Ferenc autográf, tintával írt, részben görög sorai láthatók.]

229. Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak
h. n., 1821. október 25.

Főtisztelendő Apátur Úr!

Kedves Drága Jóakarom, és Barátom Uram!

Bocsásson meg, kérem, hogy szent kívánságának eleget illy későn tehetek. A' már 22. hétig fekvő házi Gazdasszonyunktól okozott házi gondok és nyughatatlanságok, melyekben én is nagyon részesülök, és egyéb fontos munkálkodásim, melyekkel Prímásunk meghinni méltóztatott, nem vették ugyan el sem üdömöt, sem kedvemet, mely a' 70. Zsoltárnak kidolgozására megkívántatott, de elrel kesztgették még is Poéta eremet, mely nélkül az ilyen törekedés csak középszerű is allig lehet. A' mi keveset egykét éjszaka, majdnem invita Minerva költöttem, azt harmad napra át meg át kellett keresztelnem, meg nem tudván vele elégedni. Nállam pedig az önnelégedés, ha egyébaránt helyes okokkal jár, a' költemény' jóságának legfőbb próbaköve. Hogy a' Zsidóból kellett az igaz értelmet felkeresnem, könnyen átlátta Főtisztelendő Úr. Jámibusokban ügykeztem azután a' gondolatokat kifejezni; de egy két versben szabadabb lábakkal kellett élnem, hogy a' szent Poétának kifejezéseit egészen megtarthassam. Kívánom tiszta szívemből, hogy e' kis műdarabocskával megelégedhessen Főtisztelendő Úr, és hogy drága jó szívének az legyen a' rossz világnak viszontagságai között, a' mi a' Deák Zsoltár a' boldogultt Veszprémi Püspöknek volt. Egyébaránt magamot Úri szívességébe ajánlván, mély tisztelettel maradok

Főtisztelendő Apátur Úrnak
 Budánn Octob. 25. napján
 1821.

köteles szolgálja
 Verseghy Ferenc mp

[Melléklet:]

A' LXX. Zsoltár.

In te Domine speravi: non confundar in aeternum.

- Uram! Tebenned bízik én;
 ne vallyak szígyent mindörökké!
2. Önn igazságodért ragadgy ki, ments meg,
 hallgass meg, 's üdvözíts meg engemet.
 3. Erős oltalmam légy nekem;
 légy fohelyem, hol segedelmet mindég lellyek.
 Örökököt parancsolván nekem,
 kőszálam, 's menedékes váram vagy.
 4. Kezéből a' gonosznak, Istenem! ragadgy ki;
 markából az istentelen törvényszegőnek.
 5. Mert Te Uram! vagy egy reményem,
 Te ifjú koromtól fogva bizodalmam.

6. Anyám' méhében voltál már oltalmam;
kebléből Te vontál ki e' világra!
Tenéked zeng örökké hálaénekiem.
7. Sokan csudának néznek engemet;
látván, hogy erős fohelyem vagy.
8. Dicséretteddel tellyenek meg ajakim;
naponkint énekelvén dücsödöt.
9. Ne vess meg engem' vénségemben;
ne hadgy el, ha erőm hanyatlik.
10. Mert ellenségim követ fúnak ellenem;
tanácsot tartanak, kik lesbe vették éltemet.
11. Azt mondgyák ők: „elhagyta őt az Isten!
űzzétek, ragadgyátok meg! Nincs a' ki mentse.”
12. Ne távozz töllem Jehovah!
Siess, én Istenem! segedelmemre.
13. Romollyanak meg szígyenszemmel
éltémnek ellenségei;
csúfságba, gyalázatba essenek,
kik romlásomban fáradoznak.
14. Azonban én reménlek Benned szüntelen;
's új énekekkel dücsóítlek Tégedet!
15. Kegyelmedet hirdessék ajakim,
egész nap segedelmedet;
mert hatalmad' csudáit fel nem számlálhatom.
16. Újultt erővel járúlok Tehozzád, Jehova!
's csak igazságodot magasztalom.
17. Mint ifiút oktattál erre Istenem!
's mind ekkoráig hirdetem csudáidot.
18. Ősz fejemet vénségemben se hadd el:
hogy hirdethessem karodot
még a' jövődő nemzetségnek is,
az érkező világnak nagy hatalmadot.
19. Egész a' magosságig hat jóságod Istenem!
Nagyok mind tetteid! Ki hasonlít hozzád?
20. Sok súlyos inséget tűrettél énvelem;
de új életre hoztál ismét,
a' föld' mélyéből visszavezérelvén.
21. Nagyságomat meg bővítetted;
's megvizasztaltál újra engemet.
22. Azért hangszközönn
dicsérem is hú pártfogásodot.
Hárfámonn dücsóítlek Téged'
Izraelnek szent Istene!
23. Hangszközömnél örvendeznek ajakim,
örvendez lelkem, kit Te megmentettél.

24. Kegyelmedet naponkint dűcsőíti nyelvem is,
ha egyszer szígyent, 's gyalázatot vallanak,
kik vesztmenn dolgoznak.

**230. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. november 9.**

Feelt. 25. 9br. 1821.²⁵⁹⁷

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Badacsonyba költözvén a' sovány szüretre, előre minden rendeléseket megtettem volt, hogy Pesti Vásárra az Ért. IVdik kötettye felküldessen, ammint az oda tartozó exemplárok fogyatkozás nélkül – a' Budaiakkal együtt, melyeket Sággy Barátunkhoz igazítottam – Eggenbergernél le is tetettek: annakokáért, ha mindeddig Sággyhoz át nem küldöttek volna²⁵⁹⁸ is, bizonyosan az említett Pesti Könyvárosnál hevernek; talállyon valamelly módot Kedves Uram Bátyám, hogy azokat kézhez vehesse. E' nyaláiban mind Uram Bátyám' számára, mind Sággyéra egy levél van letéve.

A' Szerémi asszú szőlő bornak foganattyát megértvén Kedves Uram Bátyám' leveléből 's szívemből ohajtván, hogy a' jó szívü Osziczynét, az én Barátom hű dajkáját, az Isten tovább is éltesse: egyetlen egy buteliámot is elküldöm Tiszt. Ángyán János Veszprémi Predikátor Úr által, ki Feleségével együtt Kedves Uram Bátyámnak tiszteletere készült. T. Balassa Secretárius Úr is egyet ígért, de ötöt inasom nem találta otthon; annak elküldése tehát más korra marad.

Szölőmben a' bújást, döntést elvégezvén hétfőnn szerencsésen haza érkeztem, 's tegnap megmeg²⁵⁹⁹ a' műhelyhez ültm: a' jövő esztendőbéli első kötetből, mikor megjötem már három árkus correctúrát találtam, és ez volt a' legelső dolgom. Hát ebben nem készített Uram Bátyám valamelly műdarabot? –

A' Lexiconnak revisiójához is a' jövő hétenn – mivel Kis Fer. Úr, ki Uram Bátyámat szívesen tiszteli, már²⁶⁰⁰ zsémbelenségéből egészen helyre állott – szívvel lélekkel hozzá fogunk. Azonn vagyunk tudni illik, hogy azt F. T. Hornyik Urnak, ki annak elsősegéllését megígérte, még életében közre bocsáthassuk.

A' Pátriarcha' munkáját, ha eddig valaki által el nem küldetett, Tiszt. Ángyán²⁶⁰¹ Úrra lehet bízni; valamint Wagner Phraseológiájának, melyből nálam csak a' Z z z árkus van meg, a' folytatását is, ha készen van. Csudálom, hogy e' jeles munkának kiadásán a' Typographia szorgalmasabban nem dolgozik.

²⁵⁹⁷ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁵⁹⁸ [...]na [Átírással javítva.]

²⁵⁹⁹ m[.]gmeg [Átírással javítva.]

²⁶⁰⁰ [.]ár [Átírással javítva.]

²⁶⁰¹ [.]ngyán [Átírással javítva.]

Többször szívemből ezerszer csókolván Kedves Uram Bátyámat
maradok
Veszpr. Nov. 9 dikén 1821.

változhatatlan baráttya
Horváth mk

**231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. november 25.**

Die 25. 9bris 1821. Főtiszt. Horváth Kanonok Úrhoz!

A' folyó holnapnak 14 és 15. napjai között éjjelkor az én kedves Dajkám elhagyott. Halála példás, és olyan volt, aminő az istenfélő jó keresztényeké csak lehet. Minden szentségekkel és a' generalis absolutióval elkészítettvén, mind ezek alatt, mind azután legutolsó szempillantásáig eszén volt, imádkozott, beszélgett oly értelmes szózáttal, mint élteben. Kimúlása előtt azt adta fel nekem, hogy jóakaróinak, kik között Főtiszt.²⁶⁰² Horváth és Vajky Urak, kedves Fliszár Úrral együtt mindenkor magosabban állottak, nevével szíves búcsút mondgyak. A' Szeremi borból hála adatossággal ivott még egynehány pohárával; a többi gyenge gyomromnak hagyta. Betegsége 24. egész hétig tartott. Mély fájdalomam nem engedi, hogy e' szomorú esetnek szívreható körülállásait²⁶⁰³ előterjesszem. Azt az egyet kérem Ossitzkyval együtt, ki Főtiszt. Urat tiszteli, hogy a' boldogultnak lelkét Veszprémi²⁶⁰⁴ Barátinknak ajtatos emlékezetébe, kivált a' szent Mise áldozatoknál ajánlani ne terheltesse.

Főtiszt. Úrnak két ízbéli levelét²⁶⁰⁵ (de dato 22. Oct. és de dato 9. 9br) tisztelettel vettem. Az elsőben a' *Modestia* névnek²⁶⁰⁶ magyarítása kívántatván, im! ezt ide függesztem. Ha megelégszik vele Főtiszt. Úr, ki lehetne talán a' Modestiárul írandó²⁶⁰⁷ mű darabja elejébe, vagy alája az Értekezésekben nyomtatni. A' negyedik kötetet köszönettel vettem; Sághyék küldötték le hozzám. A' jövő első kötet' számára²⁶⁰⁸ csinálgom a' 118. Zsoltárnak kívánt folytatását: *Legem pone mihi*. De ah! fájdalomim még újak, házi gondgyaim nagyok, erem,²⁶⁰⁹ melly másszor csurgott, most csak egy két versecskét csöppent némellykor.

²⁶⁰² nekem <mindnyájok' hallatára>, hogy jóakaróinak, <...> kik között Főtiszt. <Úr, és Főtiszt>

²⁶⁰³ körülállásait <elő>

²⁶⁰⁴ hogy [a' boldogultnak lelkét] Veszprémi <B[.]> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁰⁵ Két ízbéli Levelét Főtiszt. Úrnak [Az eredeti szórendet Verseghy a szavak fölé írt számokkal jelezve megváltoztatta. A főszöveg a módosított szórendet közli.]

²⁶⁰⁶ névnek <kív>

²⁶⁰⁷ írandó <darab>

²⁶⁰⁸ számára <kí>

²⁶⁰⁹ erem, <csu>

**232. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1821. december 22.**

Respondi 16. Jan. 1822.²⁶¹⁰

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Nekünk ez az esztendő valóban sulyos volt! Kedves Uram Bátyám hű Dajkáját vesz-tette el – multis illa bonis flebilis occidit, nulli flebilior quam tibi; én testvéremet nyolcz holnap óta látom sínlődni, magamat pedig két héttől fogva a rheumatica fájdalmak kínoznak. Hála az Isteni Gondviselésnek! – így oldozza el tudni illik lassankint a nyomorúltt emberi szívet e földi formáktól, így gerjeszti fel benne a jobb életnek kívánságát, hogy halálánn²⁶¹¹ könnyebbítsen. De óh távoztasd azt még Istenem szeretett Hárfásomtól! én úgy vélem még a *Nyelv* a nemzetiségnek egyik kútfeje, 's a *Biblia*, a tisztább ösmeretek forrása szükségesnek tetszik itt az ő munkás életét 's szép tollát. 'S ime ezzel²⁶¹² a szíves ohajtással jelenek meg Kedves Uram Bátyám előtt az alkonyodó 's hajnalló esztendőnek határponttyánn azon eggyért esdekelvén, hogy szíves barátságában jövőendőben is megtartsion.

Az 1822dik esztendőre való Értekezésekből már az 5dik árkust nyomtattya, szinte azon kötetet mely a *Beati immaculati* után esdeklik. – Sággy Barátunk a Döme Kán. Úr által küldött áriát nem talállya helyesnek; Uram Bátyám' bírószéke' elejébe igazítottam őtet, hogy az Érzés 's Musicatudomány Mestere által határozassa meg, ha leheté rajta jobbítani a talptonust megtartván? és addig nyomtatását függesse fel.

Kulcsárt az első kötetben hallgatásba ügyekszem hozni: hanem minek utánna az írás a Revisióról kezemhez visszaérkezett; eltökéllettem, hogy méltatlan szavainak citátióját kihagyom.

Többsnyire testi lelki áldást óhajtván az új esztendőben, ezernyi ezer csókkal mara-dok

Veszpr.

Dec. 22dikénn 1821.

változhatatlan baráttya
's tisztelője
Horváth mk

²⁶¹⁰ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁶¹¹ [..]lálánn [Átírással javítva.]

²⁶¹² **evvel** [Átírással javítva.]

233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. december 23.

Die 23.²⁶¹³ 10br 1821. Főtiszt. Horváth Kanonok Úrhoz!

Neve' napjának és az érkező új esztendőnek alkalmatosságával kívánok Főtisztelendő Barátom Uramnak a' Felséges Istentől állandó egészséget, hosszas víg életet, a' köz jóra célzó Egyházi Tudós iparkodásiban dicsőösséges előmenetelt, és szívbéli vígasztalást, 's mind ezek mellé csűrbe, pinczéjébe, és erszénnyébe bőven áradó áldásokat. Kérem Főtiszt. Urat, ne sajnállya szíves üdvözlésemet az új esztendőre Főtisztelendő Kanonok Uraknak, kivált Jótévőimnek, különösen Főtiszt. Kiss és Külley és Smodics Uraknak²⁶¹⁴ jelenteni. Csókolom mindnyájokat,²⁶¹⁵ 's ajánlom magamot szíves barátságokba, jó-voltokba. A' szomorú csapás után, mellyről Főtiszt. Urat de dato 25 9br tudósítottam,²⁶¹⁶ oly kevés az erőm, oly gyenge az egészségem, hogy allig tehetek valamit, kivált a' mi egy kis főtöréssel jár. Ötödik hete, hogy az arany érnek alkalmatlansággal bajlódok. Éjszakáim többnyire álomtanok, rendetlenek. Fejemet a' vér el el foglallja; szomjúságom tűrhetetlen, kedvetlenségem, mivel sem beteg nem vagyok, sem egészséges, mind másoknak, mind magamnak felette terhes. Bíztnak erősen az orvosok, és azt tanácsollják, hogy életemnek előbbi módgyához, a' régen megszokott rendhez pontosan visszaérni ügyekezzenek: és e' tanácsnak valóban jó hasznát is érzem. A' téli napfordulás után a' napfényrel reménységem is fog nevedni, hogy tavaszig egész valóm rendben lessz. Csak még egy szomorú jelenésenn szerencsésen áteshessek, mikor majd új esztendőre a' boldogulttnak jó leánya Rosina Bécsből a'²⁶¹⁷ Főherczegnek gyeremekeivel haza érkezik. Ossitzky tiszteli Kedves Barátom Uramot, és mind neve' napjára, mind az új esztendőre mindennémű jókot kíván. Ölelem, csókolom ezerszer én is, és vagyok örök tisztelője, változhatatlan²⁶¹⁸ hűve.

A' kívántt 118. Zsoltárnak He és Vav betűit ide zárva küldöm. Kívánom, hogy kedvet lellyen. Csak egykét versenkint²⁶¹⁹ lehetett elő vennem, hogy fejemet megkíméllyem.

²⁶¹³ Die <20.> [23.] [Betoldás az áthúzott szám fölött.]

²⁶¹⁴ Jótévőimnek, [különösen Főtiszt. Kiss és Külley [és Smodics] Uraknak] [Betoldás a sor fölött.]

²⁶¹⁵ mindnyájokat <Főtiszt. Barátommal együtt>

²⁶¹⁶ után, [mellyről Főtiszt. Urat de dato 25 9br tudósítottam,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶¹⁷ a' <..>

²⁶¹⁸ változhatatlan <barát>

²⁶¹⁹ versenkint <kelle>

234. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. december]

Főtiszt. Hornyik Apátur, Kanonok és G. V. Úrnak.

Neve' napjának és az új esztendőnek alkalmatosságával, engedgye meg Főtisztelendő Ur, hogy alázatos üdvözlésemet több hű és buzgó²⁶²⁰ tisztelői között én is megtegyem. Az Úr Istentől hosszú életet, állandó egészséget, erőt, és főpásztori örömekeket, ezek mellé pedig minden lelki és testi áldást szívemből kívánok, 's magamot tapasztaltt Úri szíves-ségébe ezentűl is alázatosan ajánlom.

Hogy az Egyházi Értekezésekbe való munkáscákkal a' folyó esztendőnek utóbbik felében²⁶²¹ hátra maradtam, tulajdonítsa, kérem, Főtiszt. Úr szegény boldogultt házi asszonyom' 24. hétig tartott fekvő betegségének, és a' mellette töltött nyughatatlan napokból és éjszakákból rám érkezett egészségbeli változásoknak, melyek, már ötödik hete, hogy életemnek előbbeni rendétől tartóztatnak. Bízok az Istenben, hogy napról napra több erőre jutván, tavaszig megint tehetek annyit, a' mennyit az előbbeni esztendőben tettem. A' mi különösen az Egyházi Lexicont illeti, szentűl fogadom Főtiszt. Úrnak, hogy mihelyt az I.²⁶²² Szakasznak nyomtatása kihirdettetik, én a' másodikat azonnal befejezem, mellyből csak öt betű van még hátra; és így könnyen végbe viszem, hogy engemet a' nyomtatás útól ne érjen, 's a' munkának folyton folyó kiadása énrajtam legkisebbet se múllyon. Régi szokás már az nállam, hogy mikor valamelly munkának nyomtatása okadásom nélkül megakad, én azonban a' többi munkáknak folytatásához fordúlok. Az említett Asszonyságnak haláláig elvégeztem Ő Herczegségének, a' Prímásnak parancsolattya szerint a' Synodus' számára,²⁶²³ és tisztán le is írtam nyomtatásra előljáró Értekezésemet a' Bibliának Magyar fordításairúl, azután Moyzes I. Könyvéből az újra fordított 20. első Részt, Szent Máthéból a' négy²⁶²⁴ első Részt, és szorosan a' Zsidó szerint fordított²⁶²⁵ húsz Zsoltárt, számtalan jegyzésekkel, melyek az új fordításnak majdnem versenkint okait adgyák. De még e' munkát is félre kellett azóta ten-nem, mivel beteg fejemet nagyon elfoglallya; és így Wagner' Phraseológiáját végeztem el e' napokban az oskolák' számára, hogy betegségemben is megtegyem azt, a' mit meg-tehetek.

De már sokáig is tartóztatom Főt. Urat. Csókolom mély tisztelettel kezeit, 's ma-gamot tapasztaltt úri szíves-ségébe ajánlván, vagyok, még élek alázatos szolgája.

²⁶²⁰ hű [és buzgó] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶²¹ munkáscákkal [a' folyó <az utóbbik fel> esztendőnek utóbbik felében] <...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶²² I. <.>

²⁶²³ szerint [a' Synodus' számára,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶²⁴ [.]égý [Átírással javítva.]

²⁶²⁵ szerint [fordított] [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

235. Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak [h. n., 1821. december]

Főtiszt. Dréta Apátur Urnak!

Az új esztendőnek kezdetével kötelességemnek tartom, Főtiszt. Úrnál hálados udvarlásommal megjelenni. Hosszú életet, állandó egészséget, minden lelki és testi áldást kívánok tiszta szívemből, és magamot Úri szívességébe ajánlom. A' küldött ajándékot alázatosan köszönöm. Vajha úgy hálálhatnám meg, ammint érzékeny szívem²⁶²⁶ kívánnya. A' 70. Zsoltárt szorosán a' Zsidó szerint is fordítottam, más 19. Zsoltárral együtt mustra gyanánt Ő Herczegségének a' Prímásnak parancsolattya szerint a' Synodus' számára. Ide függeszttem ezt is, hogy Főtiszt. Úrnál is kétféleképen meg legyen.

Nem lessz talán haszontalan feljegyzem, hogy 20. Decemb. érkezett Bécsből Ő Főherczegségétől, Nádorispányunktól egy levél, melyben Udvarát tudósította, hogy 27. Decemb. vagy 2. Januariusban haza érkezik mindenestül.

Csókolom szívesen Kedves Főtiszt. Barátom Uramot, 's érzékeny²⁶²⁷ tisztelettel vagyok, még élek, hálados szolgája.

A' Super flumina Babyl. Zsoltárnak²⁶²⁸ musikájával, melyet Sailer szerzett, mit csinállyunk? Szép mustra volna ám ez sokaknak, kik ugró nótákra szent énekeket csinálnak.

236. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1821. december]

Főtiszt. Vajky György Urnak.

Az új esztendőnek alkalmatosságával szoros kötelességemnek tartom, hogy Kedves Barátom Uramnál szíves köszöntéssel megjelennék. Adgyon az Úr Isten, tiszta szívemből kívánom, hosszú életet, állandó egészséget;²⁶²⁹ minden lelki és testi áldást. E' rövid udvarlásom után magamot tapasztalt szíves barátságába ajánlom²⁶³⁰ ezentúl is, szentül ígervén, hogy soha hozzám mutatott jóvoltairól²⁶³¹ meg nem felejtkezek, és hogy szívességét, ha²⁶³² meg nem szolgálhatom is, legalább örök és érzékeny háladosággal böcsülöm, magasztalom.

A' boldogultt házi Asszonyunk, mivel szerencséje volt Főtiszt. Urat ösmerni, halála előtt egy két fertály órával előbb, nevezet szerint meghagyta nekem, hogy Főtiszt. Úrnak, valamint Főtiszt. Horváth Úrnak is *szíves búcsúzását* (ihr herzliches Lebewohl!)

²⁶²⁶ szívem <[meghálálhatni]> <kívánnya> [A betoldásra jelölt szó utóbb áthúzva.]

²⁶²⁷ 's <mély> [érezékeny] [Betoldás a törlés fölé.]

²⁶²⁸ Zsoltárnak<, mell>

²⁶²⁹ egészséget; <'s bo[...]>

²⁶³⁰ ajánlom<,>

²⁶³¹ jóvoltairól <[háladatlanul]> [A betoldásra jelölt szó utóbb áthúzva.]

²⁶³² ha <elengendőképén>

megjelentsem. Ajánlyuk, mind én, mind férje, ki Kedves Barátom Uramot különösen tiszteli, Főtiszt. Úrnak szent emlékezetébe. Hogy házuknál kis gazdaságunk rövidséget ne szenvedgyen, egy igen tisztességes Özvegy²⁶³³ Asszonyt, ki már két esztendeje múlt, hogy nállunk zsellérkedett, megszóllítottunk, hogy annak kormányozását, mint Barát-nénk, vállallya magára, és kapcsollya magát hozzánk: a' mit valóban meg is tett.

Ovidiust csak lassankint folytatgatom, mivel Sággy Barátunk kinyomtatásárául még nem igen gondolkodhat. Ügye jó karban van, de még a' végső választás, melyet Ő Felsége magának tartott fenn, meg nem történt.

Csókolom szívesen Kedves Barátom Uramot, 's magamot tapasztalt szívességébe ajánlván, vagyok, még élek háladatos tisztelője.

237. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1821]

Az Egyházi Értekezéseknek Kiadójához, Főtiszt. H. János. Rudinai Apátur és Veszprémi Kanonok Úrhoz!

Az Egyházi előmozdításokat, és az Egyházi Férjfiaknak biográphiáit ama' dücsösséges és mindenkép felette hasznos Folyó Íráshoz tartozni tudván, mellynek kormányozását, bővítését, egyengetését, saját jeles munkáival való gazdagítását és,²⁶³⁴ és kiadását nagy lélekkel magára vállalta Főtisztelendő Úr; Méltóságos Felső Eöri Pyrker János László Szepesi Püspök Úrhoz folyamodtam ama' kéréssel, hogy életének Dátumait velem, kit ifiabb korában barátságával megkülömböztetett, a' végből közleni ne terheltesen, hogy azokat híres Tunizíássának emlékezetével együtt az Egyházi Értekezésekben a' Magyar Világ' elejébe terjeszthessem. Kívánságomnak saját keze' írásával méltóztatott Ő Nagysága eleget tenni, mellynek foglalattját, egyéb hozzá kis²⁶³⁵ tartozó tudósítással együtt, annyival nagyobb örömmel igazítom Főtisztelendő Úrhoz, mennél bizonyosabb vagyok benne, hogy a' Méltóságos Hazáfnak tündöklő tetteiből mind Magyar Anyaszentegyházunkra, mind Hazánkra szép dücsösség, csudálatos sorsából pedig az Egyházi személyeknek, és a' keresztény Hívenek szíveire²⁶³⁶ a' mennyei Gondviseléshez mély és érzékeny bizodalom terjed.

Született Ő Lánghonn²⁶³⁷ Székes Fejérvárnak megyéjében, 1772. eszt. Novembernek 2. napján. Édes Attya itt hajdani generálissának, Méltos. B. Luzsinszky Úrnak Leányánál Tisztartó volt, minekutánna e' Fő Hadi Tisztnek vezérleése alatt az egész hét esztendőbeli háborúban, mint Huszár Strázsamester vitézkedett, és magát²⁶³⁸ a' Kunersdorfi

²⁶³³ tisztességes [Özvegy] [Betoldás a lap szélén.]

²⁶³⁴ egyengetését, [saját jeles munkáival való gazdagítását és] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel. Az „és” kötőszó mind a lapszéli betoldásban, mind a főszövegben szerepel.]

²⁶³⁵ hozzá [kis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel. A betoldást jelölő korrektúrajel tévesen kerülhetett a „hozzá” szó után, hiszen a betolandó kifejezésnek szórendileg a „tartozó” után lenne a helye.]

²⁶³⁶ szívei<.>re

²⁶³⁷ Ő [Lánghonn] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶³⁸ magát <.>

híres²⁶³⁹ ütközetben, mely e' helységnek Kuhgrund nevű mellékében történt, dicséretesen megkülömböztette. Fia János, László²⁶⁴⁰ az 1782. eszt. Fejérvárott boldogultt Ányos Pál alatt az első grammaticalis oskolát, a' harmadikot pedig Tiszt. Virág Benedek alatt végezte, kik mind a' ketten Remete Szent Pál' Szerzetének Tagjai, és akkorában Fejérvárott Királyi Professorok voltak. E' két Tanítójárúl Méltóságos Pyrker Úr,²⁶⁴¹ illy szavakra fakad hozzám útasított írásában: „Két férjfiú, úgymond, kik a' Hazának díszére válnak, 's az én szíves háladatosságomnak és változhatatlan tiszteletemnek örök tárgyai lesznek. *Ányos Pál egy*²⁶⁴² vasárnapon reggel, csak egynehány nappal előbb halála előtt, az ágyban feküdvén, egy imádságos könyvbe, mely az Officium Rakoczianum név alatt ösmeretes, 's mellyel engemet örök emlékezetűl megajándékozott, a' következő verseket írta:

Bár melly csekély legyen ezen adományom,
Emlékezz meg róllam Kedves Tanítványom!
's mivel erkölcsidet mindétig szerettem,
Egy két szent sohajtást tégy, kérlek, érettem.
De leginkább akkor, midőn már nem lések,
'S a' halandóságnak karjainn enyészek,
Több haszna lesz ennek, mintha könyvet sírnál,
Vagy koporsóm felé néma szöket írnál.

Néhaj Jó akaród 's Tanítód
Ányos Pál.

„A' könyv ugyan töllem elolvasatott”, így fejezi be e' nemes indulatosságot Ő Nagysága, „de, jöllehet már ennek harminczhat esztendeje, az Egésznek még is, és minden kézvonasásának képe hűven fenn maradt emlékezetemben.”

Az Emberségnek oskoláit elvégezvén, a' Filozofiát, a' Pécsi Académiában tanulta. Szinte akkor forrott javában a' Török háború, 's a' katonaeletre való tüzés²⁶⁴³ [!] kedvét csak Szülőinek akarattya nyerhette meg áldozatul, kik azt kívánták tőlle, hogy a' Felső Helytartó Tanácsnál ügyekessen magának előmenetelt érdemleni. Budára érkezett tehát 1789. eszt. és az imént említett Dicasteriumnál gyakorolgatta magát a' hivatalokra készítő munkában egész az 1792. esztendőnek Aprilis hónapjáig. Ezen esztendők alatt támadt és ért meg velem való barátkozása. A' menyeyi Gondviselés' vezérlésének kell tulajdonítanom, hogy Budánn az elkezdett gyakorlásokhoz vékony kedve volt, és hogy előmenetelének útát nyitni nem serénykedett, de kiváltképp azt, hogy az alkalmatosságot, melly neki Siciliának fő várássában, Palermóban, tisztességes hivatalt ígért, különös készséggel sőt örömmel elfogadta. Tergestumonn keresztül tehát Velenczébe költözött, és innen a' tengerenn Manfredóniába és Nápolynak fő várossába. Innen Palermóba ugyan nem jutott, hanem e' helyett egy ellenes sors által Algier' várássának szomszéd-

²⁶³⁹ Kunersdorfi [híres] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁴⁰ László <[a' mosta]> [A betoldásra jelölt szavak utóbb áthúzva.]

²⁶⁴¹ Pyrker <mostani Velenczei Patriarcha,> [Úr] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁴² *Ányos Pál egy* [Barna színű ceruzával aláhúzva.]

²⁶⁴³ való [tüzés] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

ságába; „a’ miről, úgymond maga Ő Nagysága, írásim között holtom után valami talán elő fog kerülni, – talán nem is! Ez iránt némelly csudaridegségeket terjesztett el a’ hír,²⁶⁴⁴ mellyeket igaztalanoknak kell ösmernem és vallanom.”

Ugyanazon esztendőnek September holnapjában Genuába érkezvén Lombardiánn, Rhaetiánn, avvagy a’ grizonok’ földgyénn, Sváb országban és Baváriánn keresztül Bécsbe, és innen Octobernak 18. napján alsó Austriának Campolilium nevű klostromában a’ Tiszt. Cisztercitáknak Szent Szerzetébe költözött. A’ Theológiát a’ Szent Hyppolitusi Püspökségnek Semináriumában elvégezvén, első szent Miséjét 1796. eszt. Decembernek 8. napján tartotta. A’ következő esztendőben, minekutánna egy súlyos betegségben átesett, a’ Klostrom’ jószágaiban a’ gazdaság’ Igazgatójának, az 1800. esztendőben pedig Tárnoknak, és Erdőmesternek nevezetett. Az 1807. esztendőben Tirniti Plébános lett. Itt Ő Az 1810. eszt. felosztotta első gondolattait 12. Dalra, mellyekből Tuniziássa támadt, egy Bajnoki Költemény, avvagy Epopeja, mellynek tárgya Túnis’ várássának V. Károly Császár által végbe vitt hódításából ’s 20 ezer Keresztény rabszolgának ez által megszökölt szabadításából áll. Többször félbeszakadt munkálkodással az 1813. 1816. és 1817. esztendőkben végtére kidolgozván, egy nappal előbb, hogy Szepességbe útnak indult, átadta a’ Kiadónak. Nem csak keresztény tárgya miatt, hanem azért is, mivel e’ költeményben olly *gépelyezet, vagy ammint* némellyek általlában nevezni szeretik, olly Mythologia van, melly a’ Keresztény Epopejakra Miltonénál és Klopstockénál sokkal alkalmasabbnak látszik, más alkalmatossággal e’ munkáról bővebb értekezéseket közölök. Tirnitzbül, minekutánna a’ Klostrom elégett, az 1811. eszt. haza hivatván, Priornak nevezetett. Egy esztendő múlva, úgy mint az 1812ben, Juliusnak 8. napján Praelátusnak választatott, azzal a’ nehéz kötelességgel, hogy romladékaiból a’ Klostromot újra felépítse. De ő ezenn felül még többet tett, mikor ama’ híres Hanthaleri Recensens etc. második Tömussát in Folio kiadta és Előbeszédgyével megjelesbítette, mellyből a’ Szerzetben végbe vitt nevezetesebb tetteiről is tudósítások találtnak. Ő Felségétül azután 1818. 3. Augustusban a’ Szepesi Püspöknek, 1820. pedig Májusnak 23. Napján a’ velencei Patriarchának méltóságára kegyelmesen felemeltetett.²⁶⁴⁵

²⁶⁴⁴ csudaridegségek<nek>|et| terjesztett<ek> el a’ hír<ek>

²⁶⁴⁵ |[Itt Ő] Az 1810. eszt. <mint Trinitzi Plébános> [fel] osztotta <fel> első gondolattait 12. Dalra, mellyekből Tuniziássa [támadt <lett>], <itt> [egy Bajnoki Költemény, avvagy Epopeja, mellynek tárgya Túnis’ várássának V. Károly Császár által végbe vitt hódításából ’s 20 ezer Keresztény rabszolgának ez által megszökölt szabadításából áll.] Többször félbeszakadt munkálkodással az 1813. 1816. és 1817. esztendőkben végtére kidolgozván, egy nappal előbb, hogy Szepességbe útnak indult, átadta a’ Kiadónak. Nem csak keresztény tárgya miatt, hanem azért is, mivel e’ költeményben olly *gépelyezet, vagy ammint* némellyek általlában nevez[...]| szeretik, olly Mythologia van, melly a’ Keresztény Epopejakra Miltonénál és Klopstockénál sokkal alkalmasabbnak látszik, más alkalmatossággal [e’ munkáról] bővebb [...]ezéseket közölök. Tirnitzbül, minekutánna| a’ Klostrom elégett, [az 1811. eszt. <be[...]>] haza hivatván, Priornak <választatott> [nevezetett.] Egy esztendő múlva, úgy mint az 1812ben, Juliusnak 8. napján Praelátusnak választatott, azzal a’ nehéz kötelességgel, hogy romladékaiból a’ Klostromot újra felépítse. [De ő ezenn felül még többet tett, mikor ama’ híres Hanthaleri Recensens etc. második Tömussát in Folio kiadta és <aját> Előbeszédgyével megjelesbítette, mellyből a’ Szerzetben végbe vitt nevezetesebb tetteiről is tudósítások találtnak.] Ő Felség[é]tül azután 1818. 3. Augustusban [a’] Szepesi Püspöknek, 1820. pedig Májusnak 23. Napján [a’] velencei Patriarchá<tusra>[nak] [méltóságára] kegyelmesen felemeltetett. [A fogalmazványnak e szakaszán Verseghy számos módosítást, átírást végzett.

Pro Coro inde. El nem szívelhetem, hogy itt e' nagy Méltóságra emeltt Hazafinak mind Hazájához mind anyanyelvéhez való különös és valóban indúlatos ragaszkodását érzékeny tisztelettel ne említsem. Több mint 26. esztendeig távul élvén a' Magyaroktól, és a' Magyar nyelvet csak egynehány barátságos leveleiben gyakorolhatván, eztet beszillenl még is nem csak el nem felejtetett, hanem hasonló leveleiben mai napiglan is tisztán és legörömostebb ír.²⁶⁴⁶

**238. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak
Buda, 1822. január 8.**

Celsissime Princeps et Regni Primas!
Praesul Benignissime!

Majorem partem eorum, quae in Plano die 6. Julii 1821. Celsitudini Vestrae humillime praesentato, subinde vero die 11. Julii Benigno-Paterne approbato, atque hic sub ./ in paribus advoluto polliticus fui, Sapientissimo Celsitudinis Vestrae Judicio humillime substerno: ut, quia juxta paulo ante memoratum Planum, opella haec typis edenda esset, initium ejus, quod praeter Dissertationem de Versione Hungarica Scripturae Sacrae, viginti Geneseos, et quatuor Matthaei Capita, ac viginti et unum Psalmos continet, per Censorem a Celsitudine Vestra Benigne deligendum commode revideri, et si necesse fuerit, emendari, ac demum praelo mature committi queat. Ego interea aliquot Capita ex Actis Apostolorum, quae jam incloavi, deinde ex Jobo, Sapientia, Epistola ad Romanos, juxta suprafatum Planum elaborabo; nisi fortassis pauciora versionis correctae Specimina ad scopum suffectura esse existimarentur. Hac ratione Typothetae difficile non erit, totam opellam pro definito Sacrae Synodi Nationalis termino imprimere.

Plura ego, Celsissime Princeps! correctae versionis Specimina ad hoc usque tempus elaborassem, si valetudo inde a medio Novembris adversa, atque ex illa secutae noctes insomnes, et capitis per sanguinem identidem occupati affectiones, utut lecto me, opitulante Deo, affigere nequiverint, imbecillem tamen ad graviores istas elucubrationes continuandas non reddidissent.

Dissertationi de versione Hungarica Scripturae Sacrae Dedicatiunculam ad Celsitudinem Vestram praefigere humillime praesumsi, quam ut Benigno-Paterne ratam habere dignetur, demississime obtestor.

Autográf betoldásait részint a sorok fölött, részint korrekktúrajelekkel lapszéli, illetve lapalji betoldásokkal jelezte.]

²⁶⁴⁶ *Pro Coro inde.* [El nem szívelhetem, hogy itt e' nagy<ra magasaltt> [Méltóságra emeltt] Hazafinak mind Hazájához mind anyanyelvéhez való különös és valóban indúlatos ragaszkodását érzékeny tisztelettel ne említsem. Több mint 26. esztendeig távul élvén a' Magyaroktól, és a' Magyar nyelvet csak egynehány barátságos leveleiben gyakorolhatván, ezt[et beszillenl] még is nem csak el nem felejtetett<e>, hanem hasonló leveleiben mai napiglan [is] tisztán és legörömostebb ír.] [Betoldás a lap alján.]

Benignitati et Protectioni Celsitudinis Vestrae enixissime commendatus, Paternam Benedictionem humillime imploro, et inter manum oscula, profundissima cum veneratione, filialique devotione emorior.

Celsitudinis Vestrae

Budae die 8. Januarii 1822.

humillimus in Christo filius
et obsequentissimus capellanus
Franciscus Verseghy

[A külzeten, más kézzel:]

N. 294.

p[...] 15 Jan.

Verseghy Franciscus Archi-Diocesis Strigoniensis Presbyter AA. LL. et Philosophiae Doctor substernit Suae Celsitudini Dissertationem de Versione Hungarica Scripturae Sacrae, cui Specimina correctae, atquae ad Vulgatam exactae Versionis, una cum Momentis exegetico philologisis emendationum, in traductione Káldiana istituendarum subjunguntur.

[Más kézzel:]

Opus in quatuor jam perfectum est [...] creditum secretario Korondi relique poro Authori elabranda benigne commissa.

[Melléklet: Verseghy Ferenc autográf kézírata.]

Copia Plani de vertendis ex Scriptura Sacra in Hungaricum aliquot Speciminibus, die 6. Julii 1821. praesentati, et die 11. ejusdem mensis et anni Benigne approbati.

1o Quia hic de mendis antiquae versionis potissimum philologicis, quae saepe ipsum sensum textus sacri subruunt, et eorum correctione praecipue agitur: dissertatiunculam meam, quam mense Augusto anni proxime elapsi (1820) Celsitudini Vestrae humillime praesentavi, omni omnino versionis praemittendam esse existimo. Agitur in ea

I. De versionibus Bibliorum Hungaricis olim jam adornatis.

II. De versione Kaldiana.

III. De orthographia in nova Editio adoptanda

IV. De tribus versionis Kaldianae editionibus.

Abundat haec Dissertatio philologicis observationibus et regulis, ad quas in Notis, quae Capitibus Geneseos subdidi, brevitatis gratia copiosissime provoco tantum, atque in illis etiam, quae adhuc elicubraturus sum, provocabo.

2o Quia Libri sacri in varias classes dispescuntur, diversum, quod in qualibet classe regnas scriendi genus diversum etiam in versione characterem prognerare debet. Zelus ergo, quo ad fideliter exequendam hanc provinciam exarseram, eam mihi cogitationem iniecit, ut praeter *Genesim*, *Jobum*, *Sapientiam*, et unum e minoribus Prophetis, ex novo etiam Testamento *Mathaeum*, *Acta Apostolorum*, et *Epistolam ad Romanos* traducam.

Sed tanta volenti annum integrum, etiamsi omnes alios labores pridem pactatos seponerem, ob copiam Notarum, quae addi deberent, vix suffecturum animadvertens, sic me – si ceterum Celsitudinis Vestrae Benigna Approbatio et Paterna Benedictio accesserit, – restringere cogito, ut viginti Geneseos Capitibus, loco reliquorum triginta ejusdem Libri, potius e quolibet paulo ante nominatorum Librorum aliquot Capita, et tandem aliquot Psalmos addam.

3o Sicut viginti prima Geneseos Capita, ita reliquas etiam versiones cum versione Kaldiana conjungam, ut discrimen uno intuitu pervideri possit, atque id, quod e posteriori emendavero, Notis, ubi necesse fuerit, exegeticis comitabor, philologicis, nisi sensum textus sacri tangant, ad praemissam Dissertatiunculam relegatis.

4o Postquam Celsitudinis Vestrae Benigno-Paterna intentio est, ut istud novae versionis Tentamen Judicio Sacrae Synodi substernatur; ea vero, quae ad Philologiam, seu Grammaticam et Syntaxim linguae Hungaricae pertinent, sine peculiari studio non facile intelliguntur, valde consultum fore humillime judicio, ut tota Elucubratio, cui me accingere gestio, in tot solum exemplaribus sub inspectione mea praevis imprimatur, quot Personae sacrae fuerint, quibus eam communicare Celsitudini Vestrae Benigne placuerit.

Utrumque Benignam Celsitudinis Vestrae circa hoc Planum Voluntatem intellexo, magnis me animis operi accingam, novasque elucubrationes meas Sapientissimo Celsitudinis Vestrae Judicio partitum cum devotissima submissione substernam.

[A külfözet, más kézzel:]

1822 –

ad Nrum 294 –

[Versegby Ferenc kezével:]

Copia Plani de vertendis e scriptura Sacra in Hungaricum aliquot speciminibus.

239. Versegby Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n., 1822. január 8. után]

Celsissime et Princeps et Primas Regni Praesul Benignissime!

Opellae praesentis elucubrationem, mihi

Benignus²⁶⁴⁷ delatam, et²⁶⁴⁸ assidua per gratiam Dei correctione ad finem perductam, sapientissimo Celsitudinis Vestrae judicio humillime substerno. Convictus de eo, quod omnes, quibus me Pater coelestis instruere dignatus est, mentis et animi dotes in id intenderim, ut diligenter collatis fontibus, excussisque Lexicorum et fidelium²⁶⁴⁹ versio-

²⁶⁴⁷ Benignus <Paterne>

²⁶⁴⁸ et <[...] Deo>

²⁶⁴⁹ et [fidelium] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

num adminiculis, opus proferam, quod viribus meis adaequare respondet, humillime observo, ut illud Celsitudo Vestra Benigno-Paterne complecti velit.

Praeter fontes, Hebraicum scilicet textum et Graecum, atque Lexica et alia adminicula, quae ad intelligendum originale textum non minus, quam ad exacte reddendam Vulgatae sensum, utpote praecipuum praesentis elucubrationis scopum,²⁶⁵⁰ necessaria sunt, usus sum in Veteri Testamento versionibus Germanicis, quas viri illustres Brentano et Dereser ediderunt, in Novo autem Testamento Versione aequae Germanicae Leandri Van Ess, qui Sanctos Patres et reliquos Interpretes exhausisse videntur, et de quorum eruditione, atque auctoritate in Notis ad Cap 1. v. 1. Matthaei et ad Psalmum 1. maxime necessaria brevibus exequor.

Quod ad linguam et orthographiam Hungaricam spectat, rejectis Tsétsiano-Calvinisticis hallucinationibus, et veterum aequae ac recentiorum Scriptorum Hungaricorum barbarismis et soloecismis, quibus ipsa Kaldii versio abundat, ei potius adhaerendum esse iudicavi, quam in Analysis Institutionum Linguae Hung. in Felelet a' Magyar Muzéumnak négy kérdése, atque in Grammatica Hungarica²⁶⁵¹ Latine, Germanice, et Hungarice edita, Benigno-Gratiosa Ex. Cons. R. L. H. Intimato²⁶⁵² die 31. Januariae 1814 sub No. 25342. emanato provocatus elaboravi, et quam Sacratissima Sua Majestas pro Scholis Catholicis²⁶⁵³ praescribere Clementissime dignata est.

Si²⁶⁵⁴ praesens Opella Ecclesiae Nostrae ad confirmandam Fidem et²⁶⁵⁵ nutriendos in gremio suo bonos piosque²⁶⁵⁶ mores aliquis emolumenti adferre, sicque Benignam²⁶⁵⁷ Celsitudinis Vestrae Approbationem²⁶⁵⁸ assequi potuerit, felicissimam me iinter illos reputabo, qui²⁶⁵⁹ multa Deo multa²⁶⁶⁰ hominibus sibi et ipsis²⁶⁶¹ rescribenda habent.

Benignitati et Protectioni Celsitudinis Vestrae eminentissimae commendatas Paterne Benedictus humillime imploro, et inter Manuum oscula, profundissima cum veneratione, filialique devotione emorior

Celsitudinis Vestrae

humillimus in Christo filius
et obsequentissimus Capellanus

²⁶⁵⁰ textum [non minus, quam ad exacte reddendam Vulgatae sensum, utpote praecipuum praesentis elucubrationis scopum.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁵¹ Grammatica [Hungarica] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁵² Intimato <de>

²⁶⁵³ Catholicis <Clementissime>

²⁶⁵⁴ <...> Si

²⁶⁵⁵ <...> Fidem <jam> <jam red[...]> dosque bonos> et

²⁶⁵⁶ bonos [piosque] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁵⁷ sicque <...> [Benig]nam [Betoldás a törlés fölött.]

²⁶⁵⁸ Approbationem <...>

²⁶⁵⁹ qui<s>

²⁶⁶⁰ Deo [multa] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁶¹ hominibus <...> [sibi et ipsis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

**240. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1822. január 12.**

Respondi 16. Jan. 1822²⁶⁶²

Kedves Uram Bátyám!

Nem képezheti Uram Bátyám, minő aggodásba ejtett bennünket utolsó levele, melyben egészségének változásait festette. „Vajha illy hasznos, illy munkás férfiú helyett a' herék hullanak el!” ez vala közönséges ohajtásunk.

Amaz érzékeny fordításnak, remek műdarabnak; *Uram! jegyezd ki énnem* 's a' t. a' végénn ezt olvasom: „*admittitur una cum notis musicis*” és a' nóták a' levél mellett nem találtnak –²⁶⁶³ mi dolog ez? Méltóztasson Uram Bátyám az iránt engemet felvilágosítani.

Seiler Úr' számára Ságbi Barátunknál száz forintot rendeltem honorariumkép; 1514 fl. restantiám lévén kinn a' prænumerans Uraknál, és így a' nyomtatásbéli költségeket nagyobb részént a' magamébúl kénytelenítettven pótolni, most bővebb kezűnek lennem szinte lehetetlen, még meg meg a' kinnheverő pénzecskét be nem küldözgetik; úgy veszem észre, hogy a' pénz szűkét mindenütt igen érzik a' szegény Papok.

Fő Tiszt. Döme Károly Úrnak énekét megítélés végett Uram Bátyámhoz igazítottam. Én a' jó Urnak kedvét nem örömet szegném; a' mennyire lehetséges igazíttassa meg Uram Bátyám a' nótáját.

A' Protestansok' darabjai – melyeket az Egyházi Értekezésekbe küldözgetnek – szinte egymást érik; a' Katholikus Pap Urak pedig szinte merültek az álomba és henyélésbe. Ez a' szomorú környűllás engemet arra kényszerít, hogy csak azért is, hogy őket elmel-lékelhessem, 's megmeg ez a' Folyó írás is²⁶⁶⁴ – mint a' Tudom. Gyűjtemény – protest. írássá ne változzon, önmagamnak kell dolgoznom, 's készítenem többnyire a' darabokat. A' napokban Vas Vármegyéből küldött egy Luther. Predikátor két darabot, az egyikben, mondhatom, igen helyesen védi a' Papi nőtelenséget. Én csak az valló vagyok, hogy a' mi Papjainkban²⁶⁶⁵ soha sem fogja senki is felserkenteni a' tudományok' szeretetét, melly egyik talpfala a' jámborságnak: jól tudván ők azt, hogy a' Szentségek' kiszolgáltatását előbeszéddek, intések nélkül is elvégeztethetik; vásár 's innepnapokra pedig kész Predikációkat²⁶⁶⁶ találnak 's a' t. inkább könnyebb végét fogják a' dolognak.

Fő Tiszt. Hornyik Vicárius Úr megmeg betegeskedik. Kis Fer. Úr mióta a' tél bejött egyre hurutol. Itt az hirtelik, hogy Mélt. Gróf Nádasdi Veszprémi; Mélt. Nedeczky Károly Prépostunk Győri Püspök lessz.

²⁶⁶² [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt megjegyzése.]

²⁶⁶³ találtnak, [Átírással javítva.]

²⁶⁶⁴ írás [is] [Betoldás sor fölött.]

²⁶⁶⁵ Papjaink[...] [Átírással javítva.]

²⁶⁶⁶ Prediká[.]ziókat [Átírással javítva.]

Hát Mélt. Paintner Püspök, kinek én minap a' Veszpr. Gyülezetnek tanácskozását megküldöttem Budánn vanē még, vagy helyét Mélt. Juranics Antal Úr – kit szívesen tisztelek – immár elfoglalta?

Csókolom Kedves Uram Bátyámat
's vagyok
Veszpr. Jan. 12 dikénn 1822

változhatatlan
tisztelője 's baráttya
Horváth mk.

Janko hat Anticipats 2. f.

24. Jan. Jovis. $\frac{3}{4}$ Tag. Janko allein
der andere $\frac{1}{2}$ Tag.

1. unus
2. duo
3. tres
4. quatre²⁶⁶⁷

241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. január 16.

Die 16. Januar. Fötiszt. Horváth Kan. Úrnak. 1822.

Nem vagyokē én háladatlan és rossz egy ember, hogy az én kedves Barátomnak második levelét bevárom válaszzal? Bocsánat! Bocsánat! Az elsőnek fő cikkelyére megfelelttem az által, hogy a' *Legem pone mihi Domine!* Zsoltárdarabot beküldöttem. Hogy a' Censor hozzá függesztette még a' Musicának helybenhagyását is, onnan történhetett, mivel Döme énekénél az Áriát látta. Ezen áriát én magam úgy változtattam meg, ammint azt²⁶⁶⁸ Fötiszt. Úr itt leírva láttya. Énekeltesse el magának mind a' kettőt, hogy a' különbséget lássa. A hozzá való Musicában az idevaló²⁶⁶⁹ Regens Chori *Seeman, Sailernek* successora dolgozik: de mivel az Ária már kész, az ő dolga nagyon könnyű, úgy-mint az orgonánn gyakorolt mesternek.

A' mit Fötiszt. Úr nekem a' Protestansoktól az Értekezésekbe való számos munkákról, és a' mi Papjainknak érzéketlen tunyaságáról ír, énbennem nagy és mély rezzenést okozott. Szívemből sajnálom, hogy buzgóságomat²⁶⁷⁰ e' periodicus írásnak titkos ellenségei azok által el tudták erőszakosan fojtani, a' kiknek azt talán nevelniük kellett volna. Sok hasznos dolgokkal táplálgathattam volna még én e' folyó írást az Ékesenszöllásról; sok Zsoltárral kellemesíthettem volna meg helyelközzel mélyebb és ugyanazért komorabb materiáinak folyamattját. De Isten neki! ez már nekem a' sorsom; csak hogy a' pártos-

²⁶⁶⁷ [A levél borítólapján Verseghy Ferenc autográf, tintával írt, idegen nyelvű feljegyzése látható.]

²⁶⁶⁸ ammint <itt |az idezárt| a' régi> |azt| [Betoldás a sor fölött.]

²⁶⁶⁹ idevaló <reg>

²⁶⁷⁰ hogy <engemet> |buzgóságomat| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

kodók²⁶⁷¹ még is nem mindenkor érhetik el czéllyokot ellenem: mert azonnkivül, hogy Grammaticám minden törekedéseknek trucczára²⁶⁷² oskolakönyvnek választatott; most is egy *Kassai* nevű Plébános és viceesperes egy gyalázatos Írást küldött be Magyar-ságom ellen a' Prímásnak, azt kérvén tőlle, hogy engemet²⁶⁷³ a' Bibliának jobbításátúl zárjon el. A' Prímás ezt nekem nevetve maga megmondotta, 's hallván tőlem, hogy Kassainak Grammaticája a' Consiliumtól el nem fogadtatott azért, mivel annak kidolgozása már akkor²⁶⁷⁴ rám bízott volt, és hogy ez az oka hozzám való gyűlölségének, még az Írását is kezembe adta, azt kívánván, hogy vélekedésemet íránta adgyam neki írásba, és szentül fogadván, hogy munkámat, melyet az ő parancsolattya szerint a' Synodus' számára a' Bibliárúl készítettem,²⁶⁷⁵ kinyomtatatta. Kassay Írásából látom, hogy a' Protestansoknak²⁶⁷⁶ ellenem²⁶⁷⁷ fogadott bajnoka. Azt vitattya ő, hogy Káldit Károlyi Gáspárból kell megjobbítanunk!!!

Sailler' számára a' 100 forintot még Sághy Eggenbergertől meg nem kapta. A' Honorarium szép, és így arról kell tanácskoznunk Sághyval, hogy mind ez, mind a' nyomtatásért való költség, Főtiszt. Úrhoz vissza folyjon.²⁶⁷⁸

Az új Veszprémi és Győri Püspökökről itt még senki sem tud semmit. Mélt. Paintner Püspök már elment; Juranits Antal pedig meg ide el nem érkezett.

Ide zárva küldök három²⁶⁷⁹ Kalendáriumot Stereotypusban. Ifjú Uraknak való, kiknek szemeik még elég jók és élesek.²⁶⁸⁰ Adgyon egyet Barátom Uram Főtiszt. Külley Úrnak. Álmom, egészségem egynehány naptól fogva, Istennek hála! úgy megtér, hogy már fontosabb munkákra is alkalmas kezdek lenni. A' két matéria közül, a' melyeket rám bízott Főtiszt. Úr a' *Providentiába* nem merek kapni, mert sok van abban a' könyvecskében, a' mi nem nekünk való. A' másik a' *Catholicitásról* van és²⁶⁸¹ egynehány predikációból²⁶⁸² áll. Ezek közül az első²⁶⁸³ fordítani fogom. A' Zsidó Poézisnak darabjaihoz ugyan²⁶⁸⁴ nagyobb kedvem volna; de úgy látszik énnekem, hogy a' mi Papjainknak, ammint Főtiszt. egyszer maga írta, sem systematicus munka nem kell, sem Poezis. Csak úttyokban szeretnek ők már ide, már oda kapkodni, hogy az olvasástól főfájást ne kapjanak.

²⁶⁷¹ pártoskodók <nem>

²⁶⁷² Grammaticám |minden törekedéseknek trucczára| <az oskolák' számára> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁷³ engemet <a' Bi> <és>

²⁶⁷⁴ kidolgozása |már akkor|[Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁷⁵ készítettem, <és>

²⁶⁷⁶ Protestansoknak <ezen trombitássa, és>

²⁶⁷⁷ ellenem <pá>

²⁶⁷⁸ folyjon.<Szabadé Kedves Barátom Uramnak szavaival egy keveset játszani. Ezeket írja nekem utolsó levelében: Úgy veszem észre, hogy a' pénz szűkét mindenütt igen érzik a' szegény Papok: és im! ez nekem egyszerre megnyitotta a' szememet, hogy nekem is szegénynek kell lenni, mivel a' pénz szűkét érzem.>

²⁶⁷⁹ három <Stereoty izá>

²⁶⁸⁰ való, |kiknek szemeik még elég jók és élesek.| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁸¹ van |és| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁸² prediká[.]ióból [Átírással javítva.]

²⁶⁸³ áll. <Az első mennél hamarabb lehet> [Ezek közül az első] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁸⁴ darabjaihoz <Chateaubriand szerint> |ugyan| [Betoldás a törlés fölött.]

Bár csak az Úr Isten Főtiszt. Generalis Vicarius Urat és a' mi Aristarchusunkot megmenené hamar betegségekiből. E' két Oszlop nélkül a' mi Lexiconunk elolvad. Csókolom, tisztelem mindnyájokat, kik Veszprémben hozzám barátsággal és jóakarattal viseltetnek, de kivált Főtiszt. Barátom Uramot, kinek vagyok, még élek változhatatlan tisztelője.

242. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek
Buda, 1822. január 16.

Admodum Reverende Domine Secretarie!

De Libello per Samuelem Liptay sub titulo *A' Thebéi Kébesz' erkölcsi Rajzolvánnya* edito sequentes habeo animadversiones.

1. Quatuor diversas personas video ad edendam hanc opellam concurrisse, quas cominus noscere necessarium est.

Antesignanus est Joannes junior Gyöngyössy de Pettény. Primae nimirum iconi subscriptum legitur: *Gyöngyössy invenit*. Ei ergo adtribuenda est etiam iconis explicatio, quae pag. 39. et seqq. legitur. Ipsi ego Dedicationem etiam adtribuere audeo: Liptay enim, qui Catholicus nondum est, ut ex Epistola Gyöngyössiana ad A. R. Dominationem vestram scripta patet, et cetera etiam notum est, *Religionem*, aut ut in Dedicatione loquitur, *Confessionem* Suae Celsitudinis et suam eandem esse his verbis: *Keresztényi Szent Vallásunk* dicere non potest: utut de ipso etiam Gyöngyösio verisimile sit, quod se catholicum esse tantum simulet.

A. R. D. Vizhoffer Parochus refert, *Gyöngyösium de Pettény* sub ipsius directione ad Sacra nostra ex Confessione Augustana transire voluisse: verum, antequam id factum fuisset, post varias professionis Fidei dilationes per semialterum annum identidem factas, evanuisse; deinde iterum Budam redivisse, atque correctorem Typographiae Regiae Budensis agere; neque certum esse, an Fidem Catholicam alicubi professus sit, nec ne? Porro, ut clarum fiat, hunc eundem Gyöngyösium esse, qui opellam Liptayanam in lucem promovit, adii Factorem ejusdem Typographiae Matthiam Savoral, a quo sequentia mihi relata sunt: eundem nimirum Joannem juniorem Gyöngyösy de Pettény et correctorem Typographiae esse, et carmina Hungarica Memoriae Archiducis Herminae dicata et hic advoluta scripsisse, edique curasse; et opellam Liptayanam edidisse; eum ad Dicasterium prius Practicantem fuisse, verum ob immoderatum vini potum, et excentricum cogitandi modum munere excidisse; in variis scientiis versatum, sed impostorem esse; e regione Typographiae Landererianae in Aquatica apud vietorem habitare, et Factori hujus Typographiae Gabrieli Rutkay variis elucubratiunculis literariis servire.

Gyöngyössianae Iconis primae sculptor *Lehnhardt* est Adjunctus Samuelis Falka, Sculptoris Typographiae Regiae Budensis A catholici.

Supra memoratus Factor Gabriel Ruttkai, qui sub titulo libri, ubi Impressor et locus impressionis nominari deberent, nomine *Editoris* comparet, homo Augustanae Confessionis est.

De Samuele Liptay 1ae Humaniorum Classis studioso testatur R. D. Szemes Capellanus Arcensis, eum juvenem innocentem et bene moratum esse, seque jam apud Directorem Scholarum insinuasse, quod ad Sacra Catholica transire velit.

Ex his inferre facile est: Gyöngyössinum, postquam ficta, ut ex circumstantiis manifeste apparet, conversione sua ad fidem Catholicam, ut notus impostor, nihil amplius impetrare potest, in Liptayanam se ingessisse, ut aliquid nomine promotoris a Benignitate Suae Celsitudinis eliciat. Sed quam imprudenter istud instituerit, videamus.

2.) Explicationes iconis primae pag. 39. et 40. adeo contortae atque adeo excentricae sunt, ut tantum instar pallioli servire videantur. Quod, quaeso, *pondus* illud est, sub quo palma, vel – cujus symbolum esse deberet, – Patria nostra, crescit? Forte illud, quo se *gravari* malecontenti queruntur, dum a se mella, non *sibi ipsis*, sed *exteris Dominis* congeri existimant? An non hunc sensum indicat subscriptio alvearis: *A' M. Haza?* Opto, ut errem, dum his querelis Domum Austriacam, Protestantibus nostris dudum exosam tangi autumo. Galli clamor *Serkennyetek, hajnallik!* cui non videatur esse signum, ad abjiciendum hoc jugum, palam datum? praesertim si cum explicatione pag. 41. conferat: *Rajtunk a' sor!* praeuntibus nimirum tot regnorum Europaeorum revolutionibus? Deinde *Mutassátok meg ama' Kárpáth' sorompójának három felemelkedett köszírtyaín nyugvó Ész*t (atramentarium et calamus in prima icona) és *Erőt* (gladium ibidem in monte medio) azon *Fáklyával* (candelam ardentem²⁶⁸⁵ ibidem), melly a' *köz jóra* világol. Addit quidem in fine *Királyunkért*; sed si de Rege bene sentiret, prius jam loco *a' ti haza-atyái vezérléstek alatt* (Ország' Naggyai!) dicere debuerat: *a' Királynak vezérlése alatt készek leszünk feláldozni vérünket és éltünket*.

Symbolum praeterea, quod ad indicandum *magnum* caritatis Christianae *praeceptum* arbitrario elegit, – columbae nimirum sese basiantes – nimium indecens est, quia carnalem amoris impetum notat.

Rotam Fortunae Liptay quidem sculpsit; sed periculosam ejus interpretationem nonnisi Gyöngyösi praecidere potuit. Rex in supremo ejus apice sedens, ruinae proximus exhibetur, quam *directio* manus motricis aperte indicat.

In Dedicatione illud, quod de Celsitudine Sua his verbis adserit: úgymint a' kinek Isteni boldogító intézetei szerint az *Elenyészendők'* helyébe *felserdülő Statusnak* is Boldogsága Nagyszívén fekszik, penetrare nequeo. Ut haec de aeterna Beatitudine interpreter, nomen *Statusnak*, et generatim ipsa loquendi methodus non admittit. Estne ergo hic status rerum politicarum loco eorum succrescens, quae evancere debebunt? Atque novi hujus status felicitas sit Suae Celsitudini cordi?

Dedicationem ad Archiducem Palatinum nemo Censorum Regiorum imprimi admittit, nisi Archiducis facultatem supplici Dedicantis libello et ipsi Dedicationi indorsatam videat; quam instar documentum archivo etiam concredit suo. Porro, ut haec facultas impetretur, necessarium est, ut Dedicans Opus suum manuscriptum, aut etiam jam impressum, Inspectioni Suae Serenitatis Regiae subiciat, vel minimum Censoris testimonio comprobet, opus admitti posse.

Nisi Celsitudo Sua tale Mandatum ad Regios Censores a Sua Majestate impetraverit, dedicationibus similium opellarum indubie obruetur.

²⁶⁸⁵ arden[...] [Átírással javítva.]

Haec sunt, Admodum Reverende Domine Secretarie, quae circa opellam Liptayanam proponenda esse existimavi. Ut Celsissimo Principi profundissimam meam venerationem et humillima Manuum oscula hac occasione deferre velit, enixe rogo, meque amicis affectibus et jugi cum venerationis cultu persvero.

Admodum Reverendi Domini

Budae die 16. Januar 1822.

humillimus servus
Franciscus Verseghy mp.

[A külzeten, más kézzel:]

N. 146. 1822

praec. 17. Jan.

Liptay per Samuelem edito de libello *A' Thebei Kébesz Erkölcsi Rajzolvánnya* observationes Francisci Verseghy ddo 16a curr.

penes communicationem libelli serenissimus Princeps C. R. Regni-Palatinus demisse elocabitur, ut libelli hujus citra meum scriptum multo minus annutum dedicati resque novae improvido consilio molitibus confiscationum et in²⁶⁸⁶ impressorem et censorem investigationem praecedidita decurrere dignetur

Ad F. XLVII. # 4508.

243. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek
Buda, 1822. január 17.

Admodum Reverende Domine Secretarie!
mihi peculiari veneratione colendissime!

Heri, postquam Observationes meas in Libellum Liptayanum, *Tabulam* nimirum *Cebetis* in Hungaricum versam, una cum eodem libello et Epistola Gyöngyösiana per Typothetum sodalem ad A. R. Dominum expedissem, invisit me circe vesperam D. Francis. Sággy, Curator Typographiae. Huic proinde, amico meo veterano, ulterioris etiam informationis capessendae gratia, Observationes suprafatas communicavi. Ait ille, omnia vera esse, quae scripsi, excepto eo, quod Lehnhardt, nihil minus quam Adjunctus Falkaianus, sed Sculptor Pestiensis sit. Addidit deinde, Joannem jun. Gyöngyösy de Pettény, Augustanae Confessioni hucusque addictum, hominem summe periculosum esse, adeo ut non dubitet, existere consociationem Protestantium et Liberalium, cujus machinationes eo tendunt, ut Celsitudini Suae quaquam ratione obumbret, ac cumprimis, ut cogitandi rationem suae similem appingat.

Oramus ergo A. R. Dominum tam Sággy, quam ego, ut Celsitudinem Suam eo adducat, ne protestationem suam adversus Liptayanum Libellum, Sibi dedicatum, vel

²⁶⁸⁶ confiscationum <...> et in <...>

momento differat, quae pro more recepto in eo consistit, ut Sua Celsitudo ab Archiduce Palatino confiscationem, hujus libelli, Sibi sine Suo indultu et scitu dedicati, simulque investigationem in Impressorem et Censorem Praesidentialiter – quia Sessiones hac hebdomada amplius non celebrantur, – decerni postulet. Hac ratione genus istud hominum, nihil nisi reformationes et revolutiones spirans, a similibus Dedicationibus feliciter etiam deterrebitur.

Dum simul amicissime flagito, ut me per hunc Pusionem unico minimum verbo certiorum facere non gravetur, an heri Observationes meas reapse perceperit? amicis affectibus commendatus, jugi cum venerationis cultu persevero

Admodum Reverendi Domini

Budae die 17 Januar. 1822.

humillimus servus
Franciscus Verseghy mp

**244. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1822. január 23.**

Percepi 27. Januar. Respondi 31. Jan. 1822.
De Emberiség respondi 3a Febr.²⁶⁸⁷

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Utolsó leveléből, úgy veszem észre, hogy szívének ama' sebe mellyet rajta a' Pesti tudósító ejtett még most sem hegedt be! Mit? hát egy Bölcsét annyira megijeszthetë az ebugatás, hogy fegyverét letegye? Nem! nem! – nekünk a' tollat letennünk nem szabad! Nádor Ispány Ő Cs. Kir. Fő Herczegségének ama' kegyes kinyilatkoztatása, mellyel bennünket Füredenn megböcsült: „*Ihr Schrift war in Ungarn unumgänglich nothwendig*”, soha²⁶⁸⁸ sem enyészik el háladatos²⁶⁸⁹ emlékezetemből, 's a' hitlenség patvarkodásai között is lelkesíteni fog; tisztelnék ösmervén: „non desistere patriæ etiam famæ dispendio consulere.” Osztán megmeg az is szemem előtt áll, a' mit Cicero mondott volt: „qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus.” Hát Uram Bátyámnak kellhetë még ennél nagyobb és több arra, hogy újra kezeibe ragadván tollát, az Ékesenszóllásról való Tanácskozásait, az ebugatások' trucczára, ha nem is systematica rendben, rapsodice legalább folytassa? Mert hiszen ezek a' pórok csak a' systemátúl undorodnak, úgymint a' kiknek sem eszében sem szívében nincs systema; és nekünk, kiknek mindenné kell lennünk, hogy őket Krisztusnak 's az igazságnak megnyerhessük, e' pontban is alkalmazzatnunk kell magunkat csöcsömös korokhoz. És ezen tekintetből újra kérem Kedves Uram Bátyámat, hogy azt tovább is folytatni méltóztasson. Hogy a'

²⁶⁸⁷ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁶⁸⁸ [...] [Átírással javítva.]

²⁶⁸⁹ [...]lados [Átírással javítva.]

Catholicitásról szóló darabnak néműnēmű eredeti formát adgyunk, valamint akkor, midőn azt Uram Bátyámnak átadtam levélformába kívántam öntetni; úgy most is csak azért könyörgök. *Oswaldban* nem a' providentiárul, hanem a' lélek' halhatatlanságáról való darab volt az, melynek hasonlóképen levélformába való öntése iránt esdeklettem; de melyik oldalán van, arról nem emlékezek.

Kassai Uramnak Grammatikáját nem ösmerem: azt hallottam, hogy B. Szepesi volt a' Méczenássa; némelly szörnyeteit a' Tudom.²⁶⁹⁰ Gyűjteményből tudom, *quassálly*a meg ötet Kedves Uram Bátyám. – Ha a' Biblia' kiadásának üdeje elérkezik, 's a' Synodus által meghatároztatik annak kijobbítgatása *Vénuszi* Apát Úrnak újdónúj, egyenesen a' Zsidóból készített fordítása nagy segítségére lehet Uram Bátyámnak; de még eddig a' Pentateuchusnál tovább nem ment. A' munkának egész titulussa ez:²⁶⁹¹ *Pentateuch oder die fünf Bücher Mosis übersetzt von Jos. Bened. Venusi Abten zu Osseg, Prag, 1820.* A' második kötettye: *Wörterbuch zu den fünf Büchern Mosis.* – Azt gondolom, hogy Kassai Uram az új literatúrában, legalább a' Katholikusokéban²⁶⁹² járatlan; azért bátorkodott a' vakmerő Károlyi fordítását ajánlani; sem az előbbenit nem ösmeri tudni illik, sem azt nem tudgya, hogy *Dereser* az Ó Testamentomnak igen szerencsésen eltaláltt új²⁶⁹³ fordítását kiadni elkezdette.

Az új áriával a' Veszprémi Musicusok nem elégszenek meg, 's valamint Döme Urét egygyűűnek, úgy az újat nem populárisnak talállyák, holott az én vélekedésem szerint az²⁶⁹⁴ Éneket, hogy foganattya legyen a' nép' culturájához kell szabni; mert a' természetben nincsen ugrás.

Hogy Értekezéseinknek komor folyamattját néműnēműképen megkellemesítem az Énekekenn, Zsoltárokon, az Ékesesszóllásról tanító Rapsodiákon kívül, Erkölcsi levelekről is gondolkodtam, különösen olyan tárgyról, melyek még Erkölcsitanítóink által sincsenek tellyesen 's tökéletesen elhatározva: ilyenek²⁶⁹⁵ a' *módosság, műveltség*, (cultura) *emberedés similitudo Dei*,²⁶⁹⁶ *emberség, emberiség* értelményei. Emez utolsókról el is kezdettem a' próbát, melyet részszerint mutatóképen, részszerint azért, hogy Uram Bátyámtól az iránt – szinte mint a' *módosság* iránt – világosítást nyerhessek, ide függesztem.

„Kérdéseid, melyeket némelly – ha származásokra nézve nem is, haszonolásokra nézve bizonyosan új szavak' magyarázattya iránt előmbe terjesztettél, hidd el, szinte kedvemre érkeztek: mert általok olly tárgyaknak nyomozására nyújtottál alkalmatosságot, melyeknek helyes 's igaz értelménye sok erkölcsi ösmeretekre fáklya gyanánt szolgál.

A' többek között azon árnyékozatot keresd, mely az *emberséget*, 's *emberiséget* egymástól elválasztja? Hogy ebben el nem igazodhattál éppen nem csudálom; midőn az azokkal való élésben olyan férjfiakat is habozni látunk, kik egyébaránt a' Nyelvnyomo-

²⁶⁹⁰ T[.]dom. [Átírással javítva.]

²⁶⁹¹ az [Átírással javítva.]

²⁶⁹² Katholikus[.]ében [Átírással javítva.]

²⁶⁹³ eltaláltt [új] [Betoldás a sor fölött.]

²⁶⁹⁴ a[.] [Átírással javítva.]

²⁶⁹⁵ ilyenek [Átírással javítva.]

²⁶⁹⁶ (cultura) | *emberedés similitudo Dei* | [Betoldás a lap szélén, korrektrajellel.]

zásban, 's Erkölcstudományban Mesterek:²⁶⁹⁷ a' mi kétségkívül onnan származik, mivel azoknak elhatározásában magok a' Német Irók sem értenek egyet, kik²⁶⁹⁸ után h-
zánkfiak e' szavakkal idealis értelemben, az újabb üdőben kezdettek élni. Mit? Csak az
újabb üdőkben? – Nincs különben. Kútasd fel bár minden régi Magyar Írásokat,²⁶⁹⁹
az *emberiséget* sehol sem fogod találni, az *emberség* által pedig mindenütt vagy²⁷⁰⁰ ál-
tallyában az emberi természet helyett, vagy tisztesség, böcsület, hitel helyett vetetik,
ammint ma is vele a' község csak ilyen értelemben él. Azon értelme, melyben a' Német
a' *Menschheitot*, 's *Menschkeitot* veszi, nem rég keletkezett –²⁷⁰¹ csak imént, midőn az
újabb Filozofia a' tapasztaláshaladó világba emelkedvén az embernek tiszta ideáját felta-
lálta. Innen látod, hogy valamint segedelme nélkül filozofiai tekintetben való értelme-
ket ki nem tudjuk világosítani; úgy ama' határvonást is mely őket egymástól választja
lehetetlen megtenni: annakokáért én is, hogy kérdésedre, ha nem is telyes, legalább
nem helytelen feleletet adhassak, ugyan ahhoz kénytelenítettek folyamodni. Az²⁷⁰²
ideák' világába repülök tehát ki,²⁷⁰³ hogy ott az emberség illetőket öszveszedvén belőlök
annak ideállját²⁷⁰⁴ öszve alkothassam.

Hogy nem²⁷⁰⁵ meggondolatlanul, vaktában alkotott mű az ember, hanem az ő ideá-
ja, képe, tökéletes volta szerint, a' Teremtőnek elméjében, önvalójának hasonlatosságá-
ra öröktől fogva fogantatott; hogy mikor őtet teremtette, bele olly erőket öntött,
melyek amaz örök ideát megvalóságosítani képesek; hogy tehát ezen öröknek mivolta,
arányozása mind amaz örök ideát előnkbe terjeszti, mind annak megvalóságosítására
való tisztűnket hirdeti; az Isteni tökéletes észség, bölcsesség, változhatatlanság, 's min-
denhatóság éppen nem hagy kételkedni 's a' t. A' mely örök közül minthogy az em-
bert²⁷⁰⁶ az érző, ²⁷⁰⁷ a' főbb értelemben érző, és vágyó erő bélyegezi az igazság, a' szép-
ség, a' jóság²⁷⁰⁸ dücső fénnébe²⁷⁰⁹ a' testiség meggyőzősével²⁷¹⁰ vett²⁷¹¹ emelkedésben
fog állani az *emberség* tiszta ideája 's a' t.

²⁶⁹⁷ [...]esterek [Átírással javítva.]

²⁶⁹⁸ ki[...] [Átírással javítva.]

²⁶⁹⁹ [...]rásokat [Átírással javítva.]

²⁷⁰⁰ vagy <...>

²⁷⁰¹ keletkezett; [Átírással javítva.]

²⁷⁰² folyamodni: az [Átírással javítva.]

²⁷⁰³ világába [repülök tehát ki,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁰⁴ ideállját <...>

²⁷⁰⁵ nem <g>

²⁷⁰⁶ ember[.]<...> [Átírással javítva.]

²⁷⁰⁷ érző, <az>

²⁷⁰⁸ jóság <...>

²⁷⁰⁹ fénnébe <emelkedett>

²⁷¹⁰ meggyőzősével <emelkedés>

²⁷¹¹ volt [Átírással javítva.]

Világot! világot ide Kedves Uram Bátyám! vagy vegye ki kezemből e' magos tárgyakat, úgy mint a' ki az ember nem birodalmait szerencsésen megfutotta, 's ezen²⁷¹² indulatos kérésekkel ezerszer csókolom 's vagyok

Veszpr. Jan. 23dikánn 1822.

változhatatlan tisztelője
Horváth mk

Osziczky Urat szívesen tisztelem.

**245. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. január 31.**

Die 31. Jan. Főtiszt. Horváth Úrnak. Felelet.

Éjnye! be szépen rám akarja Kedves Barátom Uram hárítani, hogy *szívemnek a' sebe, melyet rajta a' Pesti tudósító ejtett, még most sem hegedt be* 's a' t. Mind igaz az, hogy a' Bölcsnek az ebugatástul el nem kell ijedni; és hogy qui ex errore imperitae multitudinis perdet, hic in magnis viris non est habendus 's a' t. De hisz én kedves Barátom Uram! a' Pesti tudósítót meg akartam czáfolni, az Ékesenszóllást pedig trucczára úgy folytatni, ammint kezdettem, annyival is inkább, mivel szinte ott, a' hol²⁷¹³ meg kellett szünnöm, a' fontosabb tanítások kezdődtek volna. Meg kell szünnöm, mondtam, mert meg van nállam a' levél, melyben nekem ez meghagyatik, és az előbbeni tanításrend helyett rapsodiák kívántatnak. E' rapsodiákat mindgyárt az előbbeniek után kiadni, annyi volt volna, mint megvallani, hogy a' Pesti recensiótúl megijedtünk; a' mit a' tellyes megszűnés nem jelenthetett: mert ezt [!] többféle okokból történhetett meg, mint péld. ok., hogy a' többi fontosabb materiáknak helyét el ne foglalják.

De minek is szabatozok én annyit az én szíves Barátommal? Kívánnya Ő²⁷¹⁴ töllem barátságosan, hogy, ha nem is systematica rendben, rapsodice legalább folytassam; és én kedvét a' világért meg nem szeghetem. A' Catholicitásról és a' léleknek halhatatlanságáról hasonlóképpen előveszem majd a' kívánt darabokat. Zsoltárokat is küldök helyel közzel, de csak görög versnemekben szabadon fordítva: mert úgy látszik énnekem, hogy szoros fordításaimról is voltak már²⁷¹⁵ exceptiók; melyek igen jók lehetnek volna, ha azokat Derezer szerint és jámbusokban nem kellett volna fordítanom. A' Prímás' számára ugyanazokat, a' melyek már a' V. Értekezésekben vannak, és még egynehány egyebeket (mindössze 21. Zsoltárt) Derezer' vezérlése után ugyan, de szorosán a' Zsidó szerint fordítottam, és exegesisbéli jegyzéseimmel megerősíttem. Csak két hetet kérek meg [!] Kedves Barátom Uramtúl arra, hogy Wagnert *egészen* elvégezhessem, melly Húsvétra a' Typographiában is kész lessz. A' Prímásnak is kell még egynehány szent könyvből (3 vagy 4 Részt mindenikéből) fordítanom; de erre van üdöm; mert a' Synodus, a' mint Ő Herczgsége nekem maga mondotta, Augustus' végénn,

²⁷¹² ez|en| [Betoldás a sor fölött.]

²⁷¹³ a'hol <megsz>

²⁷¹⁴ [.] [Átírással javítva.]

²⁷¹⁵ már <.>

vagy September' elejénn lessz: mert²⁷¹⁶ addig több Püspököt fog kinevezni Ő Felsége; a' mit pedig már munkámból Ő Herczegségének pro typo benyujtottam, úgymint a' Dissertatiót, a' Genesisből²⁷¹⁷ húsz, Szent Máthéból 4. részt, és 21 Zsoltárt, azt már emberei által revideáltattya, és azonnal²⁷¹⁸ nyomtatás alá adgya. Még ezt kinyomattya'k addig én a' többit könnyen elkészíthetem.

Kassait ugyan csak meg *quassáltam*. A' Herczeg, mikor mondottam neki, hogy ezen írás nekem szívbéli fájdalma'kot, és nyughatatlan álomtalanságot okozott, homlokát érintvén újjával, ezeket mondotta nevetve: Verseghy! Verseghy! quomodo hoc potuit cordi sumere? Ego hoc manuscriptum communicavi, ut rideat. – Azóta, hogy ezen írást ellenem Kassai beküldötte, más levelet is küldött a' Prímásnak, mellyben tölle kanonokságot kér, és a' Püspökök ellen kikel, hogy mind csak Secretáriussaikot segítik kanonokságra.

Hogy *Venusi* munkájával megösmarkedtetett Kedves Barátom Uram, nagyon köszönöm. Ha Káldi' fordításának jobbítása rám bíztatik, megszereztetem magamnak a' Herczeg által szintúgy, mint Brentánót, Deresert, Bridelt és Van Est is. De áh! megélem e' nagy munkának a' végét?

Az új Áriáról tanácskoztunk Sághyval; ki valóban eggy olly jó tanácsadásra fakadt, mellyet helyben nem hagynom lehetetlen. A' Veszprémi Regens Chori igen derék²⁷¹⁹ Hangszerző, játékos e' mesterségben a' Bassista is, ki Főtiszt. Úrnál lakik. Ezek, ha Magyarúl nem tudnának is, az ide függesztett írásom szerint könnyen elmehetnek rajta. *Sailer* is illy útasítás mellett dolgozott: kinek megüzentem már a' honoráriumot, de még el nem küldhettem, mivel kezemhez nem vettem.

Az *emberség* és *emberiség* iránt való gondolatimot másszorra hagyom: most a' huruttal bajlódok megint, és a fejem nem munkára való. Bár csak az Isten hozná már a tavaszt szerencsésen: elől bennünköt a' lágy és nedves²⁷²⁰ tél.

Tisztelem, csókolom mindnyájokot, kik róllam barátságosan emlékezni méltóztatnak.²⁷²¹ Kedves Barátom Uramot pedig különösen, kinek vagyok még élek, változhatatlan tisztelője.

Ossitzky tiszteli Főtiszt. Urat. etc.

²⁷¹⁶ mert <hogy>

²⁷¹⁷ Genesisből <20>

²⁷¹⁸ azonnal <.>

²⁷¹⁹ derék <Sz>

²⁷²⁰ lágy [és nedves] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷²¹ méltóztatnak. <Ossitzky>

**246. Verseghy Ferenc – Döme Károlynak [?]
Buda, 1822. február 2.**

Budánn 2. Febr. 1822.

Tisztelendő Úr!
Kedves Öcsém Uram!

Böcsös levelére részént egésségemnek változásai miatt, részént fogadott és parancsolt munkáim miatt hamarabb nem válaszolhattam. Kivánsága szerint Kedves Öcsém Uramnak ide terjesztem röviden ítéletemet, melyet verseiről ejthetek. A' metrum hibátlan; a' gondolatok helyesek; az *egész* olly jó, ammint egy ilyen *occasionalis óda* csak lehet. Kár, hogy *új magyarsággal* van írva, mellynek felállításánn *Tsétsi* zászlója alatt a' Calvinisták és a' töllök elcsábított más Literátorok, már száz esztendeje, szinte olly haszonnal dolgoznak, mint hajdan azok, kik a' babiloniai tornyot építették, 's egymást végtére nem is értették. A' ki magyarul könyveket és kivált verseket akar írni, attúl én méltán megkívánom, hogy a' Magyar Grammaticát ne csak tanullya, hanem a' sok felekezetűek közül meg is válassza. A' ki verseket szépen akar írni, attúl megkívánom, hogy a' nyelvnek *nemzeti lelkét*, a' syntaxist, és a' nyelv szépségek' tárházát, az Aestheticát serényen forgassa. A' ki új szavakat akar koholni, vagy a' másoktól koholtakkal okosan élni, attúl megvárom, hogy a' magyar etymológiának szoros és az értelmességnek veszedelme nélkül áthághatatlan törvényeiben járatos legyen. De kivált Papjainktúl megkívánom azt is, hogy a' régi Magyarságtúl, melly az egész Nemzetnél közönséges volt, a' mostani Újítóknak kedvéért el ne szakadgyanak, annyival is inkább, mivel tudom, 's mivel szemesebb Egyházi Fellyebvalóink is tudgyák, hogy ezen Újítóknak tendentiája, aránnya az, hogy eszeveszett új nyelvek által, mellyet ők már legtökéletesebbnek tartanak, a' Deák beszédet Hazánkban sükségtelennek tegyék, sőt kiirtsák, azt remélvén, hogy ennek kiirtásával a' Deák Anyaszentegyház is dugába dől Papjaival együtt. Kérem Öcsém Uramot, ne sajnállya olvasni *Feleletemet* mellyet a' M. Muzéumnak négy kérdésére kiadtam; a' Poézisra nézve pedig Analyticámnak 3 Részét. Egyébaránt bocsásson meg nyiltszívűségemnek, mellyet az, hogy verseiben a' Magyarság a' Catholicus oskolák' számára Ö Felségének helybenhagyásával kiadott nyelvtanítással egyenesen ellenkezik, éntöllem minden esetre megkívánt. Vagyok illő tisztelettel

Tisztelendő Urnak

kötelese
Verseghy Ferencz m. p.
vertatur

1. *Stropha*, *Fénylő* epithetum redundat; quia ignem lucere alioquin notum est. 2.) *vihar* est vox, quam non intelligo. Nec Molnár, nec Pariz Pápai, nec David Szabó eam memorat. Est forte inter ipsos provincialismos infimi ordini vocula. 3.) *Áldó* pro *áldott* magis congrueret. 4.) *Malaszt* ex Slavico *Miloszt* nomen est, quo fere tantum in operibus piis, et de *Dei gratia* utimur. 6.) pro megújít fors aptius esset felújít.

2. *Stropha*. Szabó ponit *szigorú* pro *sanyarú*, *nyomorultt*, *szigorán* adverbium esse non potest, quia sicut ex *sanyarú* adverbium *sanyarúan* vel *sanyarún* ita etiam, analogia sic

praecipiente, ex *szigorú* adverbium *szigorúan* vel *szigorún* esse deberet. Ceterum *szigorú* est provincialismus paucis Hungaris notus. – 2.) *lj* notius et magis solitum est, quam *ív*, post quod *j* pronuntiationem euphoniae male faventem profert.

3.) *Stropha*. Apocopatio dativorum genitivalium *tél* et *tavas*z sensum difficilem reddit. – 2.) *Álmos* non videtur esse aptum epithetum. – 3.) *Világunk* pro accusativo *világunkot* ne in Poëta quidem approbari potest. 4. *Idvezle* pro *üdvözle* est pronuntiatio Zingarica, nunc Calvinianis etiam familiaris, de quo vide *Felelet* §. 57. Nro 1. pag 209. et. sequ. – 5.) *Lehelem* est verbi *lehel* 1. pers. Indic. praes. formae demonstrativae: pro substantivo ergo sumi sine dispendio *intelligibilatis* linguae nequit. Sunt hujusmodi nomina foetus Novatorum! qui in lingua nostra omnia susdeque miscent.

4. *Stropha* *Lachryma* est *köny*, non vero *könny*. – 2.) Ante *Nemzetek* articulus desideraretur, quem omittere aut adhibere non a' lubitu pendet.

5. *Stropha*. *Leve* primo intuitu ideam, *succi sui* excitat. Ejicienda nobis sunt e lingua nostra Imperfecta ab antiquis Reformatis male excogitata, et a nostris pejus adoptata, quae libris Protestantium Germanicis et Gallicis debentur, qui olim in Hungaricum versi sunt. 2.) *Menny* Király (I Rex!) pro *mennyei Király*, vel a' *mennynek Királly*a soloecismus est, quem Poëta cumprimis vitare debet. Regulae compositionis vocum in meis *Grammaticis* et in *Felelet* videri possunt. 3.) *Nyájt* pro *nyáját* est aequae soloecismus. 4.) *Idv* est monstrosus nomen Novatorum pro *üdvözség*, ad cuius imitationem etiam *Cálv* dici posset pro *Cálvinista*, *Páp* pro *Pápista* cet.[!] Formationes vocum, nisi ad regulas etymologiae erigantur, risum movent. 5.) *Intsd* male pro *intsd*; radiculis enim *t* retineri debet. 6.) *Intsd* 's *vidd* pronuntiationem difficilem gignunt, quae euphoniae et metro valde officit.

6. *Stropha*. *Virány* est foetus Novatorum, jure optimo eliminandus. Similes voces *novum* idioma formant in *usum* aliquot Pseudoeruditorum, sed non totius Nationis.

7. et 8. *Stropha*. In 7a video *Barátyát* cum *y*; in 8a *dalolja* cum *j*!

9. *Stropha*. *Beültöd* pro *beülésedet* soloecismus est, Novatoribus tantum arridens.

10. *Stropha*. *Tölsél* pro *töltsél* est orthographicus similis illi, qui in *incsd* supra occurrit.

247. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1822. február 9.

Resp. die 18. Febr. 1822²⁷²²

Igen Tisztelendő Úr
Kedves Uram Bátyám!

Édes Levele 's szép világosításai a' *Műveltség*rül, *Emberség*rül, 's *Emberiség*rül kezemhez érkeztek, melyeket mind különös köszönettel vettem, 's annak üdejében és helyénn hasznolni fogom; azon reménység pedig, hogy Kedves Uram Bátyám' darabjaival meg meg ez esztendőbeli járatot is felvirágozhatom, egészen megvidámított. Ebbéli²⁷²³ érze-

²⁷²² [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁷²³ E[.]éli [Átírással javítva.]

ményemnek bizonyosságául az első kötetben a' CXVIII. Zsoltárnak azon részét, mely az Egyh. Solozsmának első órájában mondatni szokott, már ki is nyomtattattam. Ez a' kötet már egészen készen van, 's csak a' homloktáblát várom Sággy Barátunktól, hogy be is köttethessem; sőt mivel magamnak a' tavasz elejénn egy kis szabad üdőt akarok szerezni, hogy a' folyton folyó munka után megpihenhessek, már a' második Kötethez is hozzá fogtak. Ez engem szinte kényszerít megmeg alkalmatlankodni Uram Bátyámnál az iránt, hogy vagy a' Tertiához tartozó Zsoltár²⁷²⁴ hátra lévő két szakaszt, vagy más akárminő darabot, revideálva a' Censúra által, küldeni méltóztasson. Akármely kifogásokat keressen is tudni illik Uram Bátyám műdarabjai ellen a' nemtelen²⁷²⁵ irigység; én, a' ki figyelmet különösen a' stilus tökéletesedésére függesztettem, napról napra szembetűnőbb nyomdokaira találok még ellenségei írásában is annak, hogy Uram Bátyám munkáit, példa gyanánt veszik, a' körülöttem lévő józanabb fiatal Papság pedig szinte imádgya. Mely nagy haszna, sükere volt légyen pedig reám nézve a' kerek 's rajzoló beszédről való helyes²⁷²⁶ tanításnak, az én írásimból leginkább észre vehetni: 's ugyanazért hitesse el magával Kedves Uram Bátyám, hogy én holtig háladatos leszek.

Szíves üdvözlését Kanonoktársaim – kik most valamennyien egészségesek – különös köszönettel 's viszontag való köszöntéssel fogadták. Én pedig ezerszer csókolván maradok

Veszprémbe Febr. 9dikénn 1822.

változhatatlan
tiszteelője 's barátja
Horváth mk

Osziczky Urat szívesen tisztellem.

NB. Kérdeztetett: a' *moles* deák szót hogyan lehetne leghelyesebben Magyarúl kifejezni?

248. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
Buda, 1822. február 18.

Budánn 18. Febr. 1822.

Főtisztelendő Apátur és Kanonok Úr!
Kedves Drága Barátom Uram!

Haj! be fel tudgya Kedves Barátom Uram az öreg emberben az ifiú tüzet lobbantani! Hogy érzékeny szíve és éles elméje írásimban az igazat és az érzékenyítőt mindenkor és könnyen feltalállya, arról soha sem kételkedtem: de bezzeg vannak ám hideg lelkű olvasók, vannak szórszálhasogató criticasterek, kik a' nemes érzékenységnek legszebb vi-

²⁷²⁴ Zsoltár <...>

²⁷²⁵ nentelen [Átírással javítva.]

²⁷²⁶ <T>helyes

rágjait leforrázni, 's helyettek csak az oskolaporról belepett szívszorító naspolyákat szeretik fitogtatni. Ezekre mindazáltal nem kellene nekünk munkáinkban figyelmeznünk, ha egyébarant az emberségnek igazán használni akarunk; mert én merészlem azt nyilván állítani, hogy a' tudósság, avagy *eruditio*, annyival inkább pedig az oskolás tudóskaság a' szívet soha sem képes megjobbítani, hanem ha külső és többnyire affectált fékek által. A' nemes és érzékeny szív ellenben, csak középszerű tudománnyal is, dajka gyanánt neveli az emberséget; ha pedig a' tudományoknak mélyeibe is behat, hol az igaz bölcsesség²⁷²⁷ avagy *sapientia* fekszik, akkor az emberséget az istenségig felemeli. Valamint mindgyárt elejente megmondottam Kedves Barátom Uramnak, úgy most is újra kénytelen vagyok megvallani: hogy az Egyházi Értekezéseknek számára a' *tudományos* tárgyakban kevés hasznot veheti; nem mintha képes nem volnék magamnak ezekben is járatosságot szerezni, mert az Isten illy tehetséggel is megáldott; hanem mivel e' tárgyak nekem felette szárazok, mihelyt a' szív benne nem részesül.

Hogy ellenségeim is kezdik követni nyelvünkben a' tisztaságot, mellynek sikeres felállításában már majdnem egész 40. esztendeig munkálkodok, Főtisztelendő Úrnak levelében mély elégedéssel olvastam: mert én magam az új Magyar könyveket meg nem tekintem, ne hogy talán elkeserítsenek: nekem tudni illik²⁷²⁸ fontos és kívált érzékeny munkáimhoz az²⁷²⁹ *édes* belső *nyugodalom* elkerülhetetlenül szükséges.

A' *moles* Wagnerban már imígy van megmagyarázva: *Nehéz teher*: eine schwere Last. *Nagy fáradtság*: grosse Mühe. *Töltés vagy gát a' tengerben*: ein Damm in dem Meere. *Nagy, roppant épület*: ein grosses Gebäude. *Nagyság*. Grösse.

Erről Hübnerben csak ezt olvasni: Mole, Molo, Molire, Hooft, Steensleis, Steenmuur in en Zee-Haven. *Latein*. Moles lapidea portus, ist eine Reihe grosser Steine, nebst einem dicken Gemäuer, welche man in Gestalt eines Dammes vor dem Haaven, wider das Ungestümm der Wellen aufrichtet, und solchergestalt nach Möglichkeit zu verhindern sucht, daß weder die fremden Schiffe mit Gewalt in den Haven einlaufen, noch auch die anderen, die bereits in Haven liegen, von der Gewalt der Wellen allzu sehr beunruhigt, oder auf die Höhe können geworfen werden.

Az előbbeni nevekhez tehát oda²⁷³⁰ lehet még ezeket is függeszteni: *révját*, és a' tengerenn kívül valókról *kőalkotmány*, vagy *földalkotmány*, vagy a' miből a' *Moles* összeállítatik.

Főtisztelendő Úrnak levelénn kívűl az ifjú Fejér is hozzám sietett azzal az örvendetes hírről, hogy Főtisztelendő Generalis Vicarius Úr jobban van, és hogy szobájában már misét is mond. Áh! melly érzékeny háladással köszöntem az Úr Istennek e' különös kegyelmet. Az illyen jó Uraknak tellyességgel halhatatlanoknak kellene lenni. Csókolom mély és igaz szívű tisztelettel kezeit. A' többi Főtisztelendő Kanonok Uraknak is kívánok szerencsés farsangünnepeket, és boldog hamvazó szerdát. Csókolom, ölelem Kedves Barátom Uramot ezerszer és vagyok

örök tisztelője
Verseghy mp

²⁷²⁷ bölcsesség [Az ékezet áthúzva.]

²⁷²⁸ illik <.>

²⁷²⁹ munkáimhoz [az] [Betoldás a sor fölött.]

²⁷³⁰ oda <még>

Eggy kis kóstoló ama' feleletbűl, mellyet Kassai Viseesperes Úrnak gyalázó írására beadtam.

Pro coro inde addo: vehementer me desiderasse, dum hoc Operatum legeram, ut enthusiastica illa Casparis Károli, vel potius Bibliorum per eum pro Calvinianis editorum citatio, ac si unica ejus acutoritas nos, saepe contrarium sentientes, commolere deberet, vel nunquam, vel saltem rarius occurat. Suffecisset profecto ad unicum textum originalem provocare, aut Catholicos citare, qui versiones suas ad hunc textum fideliter exegerunt. Vehemens ille fervor, quo A. R. D. Kassai Tsétsianorum, sive Calvinianorum orthographiam et sententias philologicas mordicus tuetur, manifeste probat, verum esse, quod in Dissertatione mea de versione Bibliorum Hungarica, speciminibus novae versionis praemissa § 6. asserui: „quod Protestantes adminiculo opinionis de se undique plausibiliter disseminatae, se tantum veros Hungaros, suamque loquendi et scribendi rationem unice ac perfecte patrium idioma esse,²⁷³¹ plurimos e Catholicis – etiam Sacerdotibus – nacti fuerint cultores et asseclas, et quod horum numerum quibusvis viis hodieque augere non cessent,” praesertim si athleta Catholico egeant, quem alteri aequae Catholico sententiarum suarum impugnatori opponere possint. Porro, quam facilis sit e societate Calvinianorum literaria ad tuendas et commendandas ipsorum elucubrationes, sectandasque opiniones, ad conservandam, corroborandum et disseminandam sectam suam tendentes transitus, ex enthusiasticis Bibliorum Calvinianorum citationibus facile patet.

Si consideremus, in Parochia Szerencs una cum filiabus Catholicos 1536. tantum, Helveticae Confessionis asseclas vero 3670 et ex his in sola matre Cartholicos tantum 650. Reformatos vero *mille* degere; si praeterea animadvertamus, Parochiae huius Patronum nullum esse, et Parochi subinentiam a Nobilibus majori parte Calvinistis dependere; mirabimur, Parochum spiritu Helveticae literaturae et exegeticae ita penetrari, ut fratrem suum in eorum gratiam hostiliter tractet? Ipse victima amioris cum Protestantibus nexus in juventute mea initi, bene novi et illicia, quibus nostros, praesertim sacerdotes ad suas partes pertrahere gestiunt, ut eorum opera, velut simia cati pede ad eruendas ex igne castaneas utantur, et pericula, quibus ipsorum sectatores exponuntur. Similibus profecto nostrorum, cum primis sacerdotum seductionibus adscribenda est maxima pars irreligiositatis, immoralitas et principiorum ad continuas reformationes, et his affines revolutiones tendentium, quibus in Europa cultiorem humani generis partem circumfundi jure querimus.

²⁷³¹ esse, <...>

249. Verseghy Ferenc – Gaisznak
h. n., 1822. március 12.

Die 12. Martii 1822.

Domin. A. R. D.

Gaisz.

Admodum Reverendissime Domine!

Remitto manuscriptum Hungaricum una cum libello Germanice edito, cum illa vere amica animadversione, quod versio, sicut quodcumque aliud opus enthea manu factum, *elaborationem* ac tandem *eliminationem* postulet. Utrumque ipsa A. R. Dominatio Vestra praestare optime potest illa occasione, dum laborem suum *pure* descripserit. Hoc facto dignetur opellam hanc vere salutarem Celsitudini suae, Principi et Primati Nostro Benignissimo tradere, qui²⁷³² ipsam censurae cujuspian ex suis pro lubita subjecit, atque sub prelum promoveri faciet.

In reliquo piis precibus et fraternis affectibus commendatus, persuasus
 humillimus servus.

250. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. március 21.

Die 21 Martii. Főtiszt. Horváth Kanonok Úrnak Veszprémbe.

A' két Zsoltárhoz, melyeket Sággy Barátunk nem rég elküldött, oda függesztem még az ide zártt *Levelet a' Keresztény Indifferentismusról*, melyet Főtiszt Úrnak kívánsága szerint *Nellessennek* első Beszédgyébül *von der Göttlichkeit des katholischen Glaubens-Systems* készítettem. Azzal, hogy a' mi Protestáns Indifferentistáinknak lárvája legalább az örök alá le van vonva, reménylem, nem sokat fognak gondolni Főtiszt. Urak, kivált, mivel minden sértés nélkül történik. Hogy szándékaikat és tekervényesen áskálódó titkos járásaikat²⁷³³ a' világ előtt lassankit felfödözzük, még szükségesnek is tartom: mert mennél tovább vannak ők abban a vélekedésben, hogy ügyekezeteiket eszre sem vesszük, annál nagyobbra nevededik benne a' merészség, mely végtére olly veszedelmes vakmerőségre fajul, mellynek ellent sem állhatunk. Egykét új példáját adom ennek. Jól tudván ők, hogy a' Prímás Synodust tartani áttal, ha Ő Felsége több Püspököt ki nem nevez, tellyes ügyekezeteiket arra fordították, sőt még most is fordítták, hogy az új Püspököknek kinevezése elhalasztasson. De a' Prímás ellenben feltette magában, hogy az Evangéliom szerint, ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, a'

²⁷³² qui <...>

²⁷³³ Protestáns<ainknak> Indifferentistáinknak lárvája [legalább] <egész az> az örök alá <leva> le van vonva, reménylem, nem sokat fognak gondolni Főtiszt. Urak, kivált, mivel minden sértés nélkül történik. Hogy szándékaikat és tekervényesen <járó> [áskálódó] titkos <útjaikat> [járásaikat] [Betoldások a sorok fölött és a lap szélén, korrekciójájjel.]

Synodust bármely kevés Püspökkel is csak elkezdí és végre is hajtya. A' második példa abbúl áll, hogy az Esztergomi Megyében egyy Pap sincs, ammint mondgyák, kinek írásban beadott²⁷³⁴ vélekedéseit de punctis Synodalibus a' Pesti Protestansok *in Cópia* ne bírnák. Bezzeg! másképp buzognak ezek ügyök mellett, mint a' mieink a' miénk mellett. Prudentiores filii membrarum filiis lucis.

Hogy a' folyó esztendőnek 2. kötetében a' vastagabb végét fogta Főtsízt. Barátom Uram a' Pesti Tudományosok és Hírmondók²⁷³⁵ ellen, sok böcsületes Catholicus ember tudom,²⁷³⁶ tellyes meglegedéssel fogadgya; én pedig részemrűl a' mellettem írtt Apológíát szívesen köszönöm. Veszprémben nem képzelhetik magoknak az Urak a' publicitást, mellyel a' Pesti szilaj tulkok mindenenn keresztül²⁷³⁷ járnak. Megütik ugyan némmellykor körmököt, mint nem régében egyy revolutionalis könyvecske miatt, mellyet a' Prímásnak²⁷³⁸ dedicáltak, s melly a' Prímásnak repraesentatiójára, mivel a' Dedicatio tudta nélkül történt, confiscáltatott. Privatus, kivált szegény legény, nem mer ellenek írni, mert írásával már a' gyalázó felelet is egyszersmind kijön, vagy írását azonnal mind megveszik és²⁷³⁹ elsikkasztyák, vagy még panaszt is tesznek ellene, mellynek elhárítására pénz és protectio kívántatik. Így hát büntetlenűl szilajkodnak. Urat a' tudományos dolgokban csak egyy olly²⁷⁴⁰ sükeres Tekintetű tudós Társaság mutathat nekik,²⁷⁴¹ a' minő a' Veszprémi, mellytűl minden kitelik, a' mi jó,²⁷⁴² bölcs, és szép.

Mennyit nem agyarkodtak, micsoda szidalmakra nem fakadtak még a' legnagyobb Catholicus Uraknak asztalánál is inter pocula,²⁷⁴³ sőt még fülem' hallatára az útszánn a' Protestánsok és ezeknek Catholicus pajtásai a' Liberálisok,²⁷⁴⁴ a' Prímásnak Budai Visitációja ellen, mellynél az idevaló polgároktűl²⁷⁴⁵ minden templomba pompával fogadtatott! De bezzeg nem szóllanak arrűl, hogy az igazságtalanságokat, mellyek a' templomoknak pénzei és a' lelki Pásztoroknak subsistentiái iránt olly régtűl fogva folyamatban voltak,²⁷⁴⁶ kinyomozta, felfödözte, és most már irántok a' váras' házánál a' Magistrátussal és Plébánosokkal²⁷⁴⁷ a' templomatyáknak és a' tekintetesebb polgároknak jelenlétében solemnis sessiókot tart. Azt sem emlegetik, hogy a' kilencz Budai Plébániáknak fiú és leány oskoláiban a' jól felelő gyermekeknek annyi ezüst és arany pénzt osztogatott, hogy kiki álmélkodott rajta.

²⁷³⁴ sincs, [amint mondgyák,] kinek [írásban beadott] [Betoldások a lap szélén, korrektúrajelekkel.]

²⁷³⁵ Hír<.>]mon]dók [Betoldás a törlés fölött.]

²⁷³⁶ ember [tudom,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷³⁷ szilaj <marhák> [tulkok] mindenenn keresztül <menn> [Betoldás a törlés fölött.]

²⁷³⁸ Prímásnak <ennek tudta nélkül>

²⁷³⁹ mind <fe> megveszik és <el>

²⁷⁴⁰ olly <...>

²⁷⁴¹ mutathat [nekik] [Betoldás a sor fölött.]

²⁷⁴² jó, <szép és>

²⁷⁴³ is [inter pocula] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁴⁴ Protestánsok [és ezeknek Catholicus pajtásai a' Liberálisok,] [Betoldás a lap szélén, korrektúra-jellel.]

²⁷⁴⁵ mellynél [az idevaló polgároktűl] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁴⁶ voltak, <fel>

²⁷⁴⁷ Magistrátussal [és Plébánosokkal] <...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Erről egy kellemetes történetecskét írok ide.²⁷⁴⁸ A' Rácز városban egy leányka igen derekasan felelt. A' Prímás tehát kérdi a' Tanítót, [„]kinek a' leánykája? – Egy szegény mosóné az anyja. – Úgy de szép ruháskában van” ’s ezt mondván a' Prímás, magához inti a' leánykát a' sorbúl, és kérdezi tőle: Wer ist denn deine Mutter? – Eine Wäscherin. – Ist sie arm? – O! ja, wir sind arm. – Aber du hast ja schöne Kleider an? – Erre a' leányka, körül tekintette magát, hogy elég messze van-e a' többi leánykáktól, ’s újjat ajakira tévén,²⁷⁴⁹ fejét pedig a' Prímáshoz közelebb tolván, lassúbb szózáttal ezt felelte: Die Mutter hat die Kleider zu leihen genommen (geborgt) wegen Prímás. – A' Prímás elnevette magát, a' leánykát pedig két arannyal megajándékozta.

Már most magamról is egy keveset. A' Prímás, mikor a' minap nálla voltam, azzal a' declaratióval vigasztalt meg, hogy Feleletemnek, melyet Kassai viseesperes Úrnak Operatumára írtam, elolvasására és megfontolására egy éjszakát szánt; megdicsérte a' módosságot és mértékletességet, melyet benne talált; okaimról pedig azt vallotta, hogy általuk egészen meggyőzetett.²⁷⁵⁰ E' részről tehát, Istennek hála! jó rendben vagyok; jó rendben van egészségem is; kivéven, hogy a' vak aranyér alól²⁷⁵¹ bánt, de ezzel nem sokat gondolok, csak a' fejemnek hagyjon békét;²⁷⁵² jó rendben vagyok Isten' kegyelméből életemnek módgyával is; mert azonnal, hogy szegény Marist eltemettük, megszólítottuk, én és Ossitzky, özvegy²⁷⁵³ Kikíngerné Asszonyt, ki elejénte fiával, azután pedig maga, két esztendőttől fogva házukban lakik, és a' Boldogúlttnak szíves barátnéja, sőt betegségében fő apolója volt, hogy mivel fia mint Annonariae Officialis Nápolyban van, Ossitzky pedig Leányával együtt éjjel nappal²⁷⁵⁴ szolgálatot tesz, kis házuknak igazgatását, nem bérért, hanem barátságból és barátságos háladatosságért, magára vállalja, és nekem is különösen gondomat viselyle. Erre rá állván, az Asszonyság,²⁷⁵⁵ életemnek előbbeni módgyát legkisebben sem kellett megváltoztatnom, és én az Istennek elegendő hálát nem adhatok, hogy e'²⁷⁵⁶ személyben, ki már 55ik esztendejét éli,²⁷⁵⁷ jó dajkára, szíves barátnéra és víg kedvű, okos és cultivált társnéra akadtam magányosságomban.²⁷⁵⁸ Főtsízt. Úr őtet nállunk már látta, és így merészli általam tisztelete mellett kezeit csókolni.

²⁷⁴⁸ ide. <...>

²⁷⁴⁹ tévén, <'s>

²⁷⁵⁰ <Egynehány nap múlva belekezek Jób' könyvéből a' három első Résznek fordításához; mert a' sor már reá jön ama rend szerint, melyet a' Prímás nekem kiszabott. Igen Tiszt. Spreitzenbart Professor Úr megígérte ugyan nekem, hogy Brentano' fordításából Jób' Prófétát, ki akkorában kezeinél nem volt, elküldi; de hihető elfelejtekezett róla. De azt tartom, *Bridel* nekem e' dr[.] >

²⁷⁵¹ hogy <...> [a'] vak aranyér [alól] [Betoldások a' törlés fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁵² gondolok, [csak a' fejemnek hagyjon békét;]

²⁷⁵³ Ossitzky, [özvegy] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁵⁴ nappal <.>

²⁷⁵⁵ állván, [az Asszonyság] [Betoldás a lap szélén.]

²⁷⁵⁶ e' <jó>

²⁷⁵⁷ személyben, [ki már 55ik esztendejét éli] [Betoldás a lap szélén.]

²⁷⁵⁸ akadtam magányosságomban [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

251. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. április 25.

Die 25. Aprl. 1822. Főtiszt. Horváth K. Úrnak Felelet.

Szíves levelét de dato 8. April. szíves örömmel olvastam. Hála Istennek, hogy munkácskám a' Keresztény Indifferentismusról a' kívánt helybenhagyással megdűcsőíttetett. Hidgye meg Kedves Barátom Uram! hogy a' Pesti Literátor Uraknak hásártoskodásait, mellyekkel az egész Protestantismusnak veszedelmes tendenciáit nyakrafőre előmozdították²⁷⁵⁹ szelídséggel fogadni, most már felette vétkes üdötlenség volna. Ők e' szelídséget, vagy néma hallgatást²⁷⁶⁰ részént ostobaságnak, részént félénkségnek nézik,²⁷⁶¹ és a' helyett hogy emberségeskedésünk által megjuhászodván magokba szállyanak, vérszemek inkább egész a' vakmerőség és gorombaságig emelkedik. Csak rajta tehát! *A' lelkiösméret' szabadságának mivoltáról 's határaitól való munkával* előzzük meg²⁷⁶² Horváth Pistának *broschúráját*, mellyre azután *broschúrával* is megfeleünk. A' *broschúrát* ők azért szeretik, mert rágalmazásaikat ingyen osztogathatták még a' falusi notáriusoknak is, kik sokszor azt sem tudgyák, miről van a' kérdés, de a' broschúrából még is, szinte mint a' kótából a' musikusok, erősen trombitálnak.

Sághy Barátunk talán már megírta, hogy e' Horváth Pista Eggenberger bótyyában bizonyos dolognak híresztelte, hogy Ő Excellentiája Örményi Úr Főtisztelendő Barátom Uramot proponálta Ő Felségének pro Directore Facultatis Theologicae. Hogy ezt Ő Excellentiája jó szívből és lelkiösmeretének indítása szerint cselekedte, egy csöppet sem kételkedek: de arról sem tudok habzani, hogy a' kik neki²⁷⁶³ ezt tanácslották, minden bizonnyal oda céloztak, hogy Barátom Uramnak Veszprémből való elszakasztása által a' Veszprémi Értekezéseknek nyakát szegjék. Pedig én könnyen átlátom a' módgyát annak, hogy²⁷⁶⁴ Főtiszt. Úr ezen új²⁷⁶⁵ hivatalya mellett is képes volna folytatni az elkezdett és²⁷⁶⁶ annál fontosabb munkát, mennél jobban félnek tőlle a' Pesti Literátorok az ő titkos Principálsaikkal együtt.

Jó üdeje már, hogy egy idevaló Egyházi jó Barátom – nem tudom magától, vagy talán hagyományból – engemet megszólított, hogy a' Synodalis punctumokra való feleletekről²⁷⁶⁷ írjam fel számára gondolatimot, mivel magának felette kevés üdeje van. Ez már akkor történt, minekutánna a' Plébános Urak a' Viceesperes Uraknak feleleteiket benyújtották. Kívánságát tellyesíttem mihellyt kitelhetett töllem. Most tehát ezen írással²⁷⁶⁸ Esztergomba elment, és ammint a' következekből látom, nagy indulást

²⁷⁵⁹ előmozdítottani <ügyekeznek> [Átírással javítva.]

²⁷⁶⁰ hallgatás|t|<unkot>

²⁷⁶¹ nézték, [Átírással javítva.]

²⁷⁶² [.]eg [Átírással javítva.]

²⁷⁶³ neki <e' Tanács>

²⁷⁶⁴ hogy <mind>

²⁷⁶⁵ Úr [ezen új] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁶⁶ elkezdett [és] [Betoldás a sor fölött.]

²⁷⁶⁷ feleletekről <írájam>

²⁷⁶⁸ írás|omm|<s>al [Betoldás a törlés fölött.]

okozott. Barátom ugyan még Esztergombúl vissza nem tért, de egy idevaló Káplántúl már tegnap előtt nagy újság gyanánt ezeket hallottam.

„Mélt. Bilek Püspök, mint Generalis Vicárius a Viceespereseknek múltt esztendőbéli feleleteiből az Extractust most a Megyebéli gyűlés előtt elolvastán, azt adta még, magátulë, mondá a Káplány,²⁷⁶⁹ vagy valakinek tanácslásából hozzá, hogy mivel a Veszprémi Értekezésekből olly sok és felséges haszon hárul a Magyar Anyaszentegyházra, Esztergomban hasonló Folyóírást kellene Deákul a Püspököknek és Káptalanoknak segedelmével felállítani, hogy két nyelvenn, és két oldalról nyomhassuk vissza a Protessantsoknak mind religióbéli mind politicabéli iparkodásait. Nagy applausussal fogadták mindnyájan e' szent gondolatot, s a' t.[”]

Ide rekesztem Főtisztelendő Úrnak Extractusban, a' mit én erről imént említett Barátomnak írásban adtam, ki azt, ammint minden körülállásokból látom, a' Generális Vicáriusnak talán a' Prímás parancsolattyára,²⁷⁷⁰ benyújtotta.

Hogy Főtiszt. Urak a' mi Lexiconunknak revisiójához testestül lelkestül hozzá fogtak, és a' 3. kötetben ki akarják hirdetni, biz! avval engem meg nem ijesztenek. Wagner' Phraseológiája az én részemről kész; a' Bibliából a' Prímásnak még csak kilencz capitulummal vagyok adós, hárommal *Izaiásból*, hárommal, a' *Rómaikához írt Levélből*, és hárommal szent Jánosnak *titkos látásaiból*; azután füttyet hányván²⁷⁷¹ visszatérek a' Lexiconunkhoz és azt kiáltom: *eb legutó!* NB. ha az Isten mostani egészségemet fenn tartya, a' mit tölle, nem magam miatt, hanem a' köz jó és az ő nevének dicsőssége miatt erősen reméllek.

Ingressus ad Extractum. Minekutánna ezen Írásban a' Történetekből vontt okokkal röviden²⁷⁷² megmutatom, hogy a' mostani religiótlanságnak és erkölcstelenségnek fő okai közé a' Reformationak mindenre kiterjedő Lelke tartozik, melly nállunk a' Tolerantiával képtelennagy activitással kezdett munkálkodni, és iparkodásiban napról napra nagyobb előmenetelre jut; utánna teszem a' módokat, mellyekkel ezen iparkodásoknak gátat lehetne vetni. E' módok között a' 4ik ez. etc. Vide in *Scelet* eorum etc.

²⁷⁶⁹ magátulë, |mondá a' Káplány,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁷⁰ Vicáriusnak |talán a' Prímás parancsolattyára| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁷¹ azután |füttyet hányván| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁷² okokkal |röviden| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

**252. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1822. május 8.**

Percepi 12. Maji 1822.
Resp. 19. d. d.²⁷⁷³

Igen Tisztelendő Úr!
Kedves Uram Bátyám!

Gondgyaimat szögre akasztván, a' Bakony' tövéből kirándultam a' kiesebb mezőre, új erőt gyűjteni, ama' munkára, melyre hátralévő egynehány napjaimat szenteltem. Innen midőn egy hét múlva megmeg visszatértem vadonyomba, cselédem egy levelet nyújtván jött köszöntésemre; melynek borítékán már messzéről ráösmervén szeretett Hárfásunk keze' vonásira, még azt fel nem nyitottam²⁷⁷⁴ volt, szívesen örültem: de minnekutánna elolvastam volna, szinte lehetetlen volt el nem komordnom. Hogy is ne?²⁷⁷⁵ midőn Barátom *először* hivatalra való candidáltotásomat örvendezőleg jelenti! Meg ne ütközzön ebbéli kinyilatkoztatásomban²⁷⁷⁶ Kedves Uram Bátyám! Én ugyan a' hivatalviseléstől, szívemben hordozván amaz igazságot: „*non solum nobis nati sumus*”, sokáig nem voltam idegen: hanem azt is meg kell vallanom, hogy mióta egy felszentelt istentelen ezermester, meg szorgalmatosságomat is írgyelvén, üldözőbe vett, 's dűcsekedés nélkül legyen mondvá az Anyaszentegyház, a' Király 's a' Haza iránt szerzett 's más jámboroktól megösmertt csekély érdemeimet meghomályosítani, 's ártatlanságomat hazug költeményekkel alattomosan mocskolni iparkodik, valahol csak módgyát ejtheti –²⁷⁷⁷ nem akarván a' nyomorútnak alkalmatosságot szolgáltatni a' nagyobb nagyobb [!] kárhozatra; még a' káptalanbéli hivatalokat is kerülöm: úgymint a' ki fáradtsággal szerzett jó híremet nevemet életemnél nagyobbra becsülöm; Fejedelmeknek, Fellyebvalóimnak jó vagy rossz vélekedése iránt érzéketlen lenni nem tudok; és ugyanazért inkább magányomban akarok valamit²⁷⁷⁸ tenni embertársaim' javára 's szememet, szívemet egyedül az égre függesztvén, ama' tündér 's mulékony fényt 's jutalmat, melyet a' világ ád, másoknak engedem. *Bene vixit, qui bene latuit*. Ebbéli Filozofiám mellett is azonban, ha igaz az, hogy Ürményi Úr Ő Excellentiája csekély személyemet candidátiója által megböcsülte, jóllehet annak sükere úgy sem lessz, háladatos emlékezetemben fogom tartani. Annak orülljön [!] tehát inkább Kedves Uram Bátyám, hogy, mikor hivatalokról van szó, nevemet nem hallja.

Második oka elkomorodásomnak a' Deák Folyó Irás iránt való projectum volt: mert akárhogy simogattya is az Értekezéseinket; bizonyos mindazáltal, hogy az mellékesleg

²⁷⁷³ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írta bejegyzése.]

²⁷⁷⁴ nyitottam<,>

²⁷⁷⁵ is [...] [Átírással javítva. Az eredetileg e helyen szereplő szót kitörölték a kéziratlapról, helyét a kéziratlap színénél halványabb folt jelzi.]

²⁷⁷⁶ kinyilat[.]tatásomban [Átírással javítva.]

²⁷⁷⁷ ejtheti, [Átírással javítva.]

²⁷⁷⁸ akarok <jót> [valamit] [Betoldás a törlés fölé.]

csakugyan azoknak életére törekszik –²⁷⁷⁹ legalább virágzását meg fogja akadályoztatni. Lehetetlen tudni illik, hogy midőn amazt majd Püspökjeink 's Káptalannyaink egygyesített erővel emelik, a' magára hagyott Bakonyi szülemény²⁷⁸⁰ semmiségébe vissza ne essen, ammint azt az Olvasók csekély számából, 's ezeknek ösmeretes oszlékonyságából, állhatatlanságából nem nehéz előre látni: holott bizonyos, hogy a' Deák Folyó Irás, ha csakugyan a' Protestansoknak rationalismusra fájultt gondolkodásokonn akarnak igazítani, czéltalan lessz, minekutánna tudva vagyon, hogy a' Magyar Protestansok a' Deák munkákat nem örömezt olvassák, hogy azt ne mondgyam: gyűlölik. Erre való nézve Pázmán, Telegdi, Balásfalvi, Veresmarthy, Illyés 's a' t. mind Magyarúl írtak volt azoknak feljőzanítására.²⁷⁸¹ Azonban legyen úgy, ammint a' hatalmasabbak akarják! Mink jó szándékunkban a' világnak minden dücsösségénél édesebb jutalmat találunk. Nem sokára a' negyedik kötetnek nyomtatását kezdetem, melly Kedves Uram Bátyámnak is egy műdarabocskájáért esdeklik. –

De még egy nagy kérdés vagyon hátra, az tudni illik: ha nem volna kedve Kedves Uram Bátyámnak pro 13ia Junii hozzánk kirándulni; de²⁷⁸² hogy egy két nappal előbb itt legyen? Azonn a' napon tudni illik Tiszt. Hőgyészi Volt Paulínus a' Secunditiáját fogja Zirczenn tartani. Uram Bátyámnak elhatározásátúl 's kinyilatkoztatásátúl függ, hogy azon üdöre elküldgyemé vagy se²⁷⁸³ Budára a' kocsimat. Elvárván böcsös levelét, ezerszer csókolom 's maradok

Veszpr. Május 8dikánn 1822.

változhatatlan tisztelője 's baráttya
Horváth mk

253. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. május 19.

Die 19. Maji. Felelet Főtiszt. Horváth K. Úrnak.

Sajnálom szívemből, hogy előbbeni levelemmel előre nem látott komorságot²⁷⁸⁴ okoztam. Hogy én annak megörüllyek, a' minn az én szíves Barátom, Jótevőm, és Jóakaróm, szabadé úgy szólni, szenvedő társom nem örvendez, az lehetetlen. De nem is volt levelemben²⁷⁸⁵ az örömnnek csak legkisebb jele is,²⁷⁸⁶ mellynek minutáját²⁷⁸⁷ a' végbül, hogy az ilyen jelet benne²⁷⁸⁸ feltalálhassam, háromszor átolvastam. Sőt mi-

²⁷⁷⁹ törekszik, [Átírással javítva.]

²⁷⁸⁰ szülemény <,>

²⁷⁸¹ [...]józanítására [Átírással javítva.]

²⁷⁸² [.]e [Átírással javítva.]

²⁷⁸³ elküldgyemé [vagy se] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁸⁴ komorságo[t] [A szó utolsó betűjét tintafolt takarja.]

²⁷⁸⁵ De [nem is volt levelemben] [Betoldás a sor fölött.]

²⁷⁸⁶ jele <sem volt levelemben> [is] [Betoldás a sor fölött.]

²⁷⁸⁷ minutáját [Bizonytalan olvasat.]

²⁷⁸⁸ jelet [benne] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

vel²⁷⁸⁹ attúl tartottam,²⁷⁹⁰ hogy az ilyen előmozdítás által a' Veszpr. Értekezéseknek nyakát²⁷⁹¹ szegni ne iparkodgyanak a' Pesti Tudós Gyűjtőknek apró és kamasz²⁷⁹² Angyalai, szorgalom tűnik ki inkább ez iránt levelemből, melly²⁷⁹³ ellen az volt a' vígasztalásom, hogy az Értekezéseket még így is lehetne folytatni.²⁷⁹⁴

Azonban Hogy ezekről²⁷⁹⁵ bizonyost mondhasak Főtiszt. Urnak, elmentem Mélt. Juranits Püspökhöz, kitől ezeket hallottam. Igaz, hogy Ő Excellentiája Ürményi Úr az Universitas' nevével Főtiszt. Urat is candidálta a' Fels. Helytartó Tanács által Ő Felségének az Universitas' nevében pro Directore Facult Theologicae. A' Helytartó Tanács előtt a' candidatio ellen csak az volt az exceptio, hogy nem Theologiae Doctor: de ezt a' Referens Consiliar. Nitray Úr azzal superálta, hogy az Universitas e' tiszteletet Főtiszt. Úrnak ösmeretes tudományai és egyéb jeles²⁷⁹⁶ érdemeire nézve édes örömet²⁷⁹⁷ minden vonogatás nélkül megadgya. A' Candidatio végtére²⁷⁹⁸ úgy esett ki, hogy primo loco Főtiszt. Bottyányi Kanonok Úr, a' köz Semináriumnak Rectora candidáltatott.

A' mi a' felszenteltt istentelen ezeremestert illeti, nekem úgy látszik, hogy ennek te-kíntete már csak azáltal is, hogy Méltós. Kopácsy Püspök Fejérvári Dioecesanus lett, nagyon megcsökkent. Hogy pedig Főtiszt. Barátom Uramra nézve sincsen már árulkodásainak ereje, onnan gyanítom,²⁷⁹⁹ mivel Mélt. Juranits Püspök engem bizonyossá tett, hogy nem rég megérkezett már ide²⁸⁰⁰ Bécsből Ő Felségének parancsolattya, melylyel Főtiszt. Úr a' Veszprémi Licéumban Directornak confirmáltatik. Mélt. Juranits Püspök akkor²⁸⁰¹ azt sürgette, hogy e' confirmatio Főtiszt. Úrnak adasson tudtára; de a' Consilium azt tartván, hogy a' confirmatio feledékenységből halasztatott el Bécsben mind ekkorig, és azt vévén okúl, hogy már több²⁸⁰² esztendeig ususban vagyom, a' communicatiót szükségtelennek ítélte. Méltós.²⁸⁰³ Juranits Püspök e' halogatásnak igaz okát, úgy látszik, hogy tudta, de a' F. Helytartó Tanács' elejébe terjeszteni, mint ember-séges ember, átalotta; hanem nekem azt ígérte, hogy a' Confirmatiót leíratgya és én ál-talam Főtiszt. Barátom Uramnak elküldi.²⁸⁰⁴

Más nap, úgymint 17. hujus ebédenn²⁸⁰⁵ voltam nálla, 's ammint hozzá beléptem, azzal kezdette mindgyárt a' beszédgyét, hogy nem lessz már szükséges a' Confirmatiót

²⁷⁸⁹ Sőt [mivel] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁹⁰ tart[.] [Átírással javítva.]

²⁷⁹¹ nyakát <ne szegjék>

²⁷⁹² kamasz <őrző>

²⁷⁹³ melly<ben>

²⁷⁹⁴ [A soron következő négy bekezdés utólag betoldva.]

²⁷⁹⁵ [Azonban] Hogy <errül> [ezekről] [Betoldások a törlés fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁹⁶ egyéb [jeles] [Betoldás a sor fölött.]

²⁷⁹⁷ örömet <és>

²⁷⁹⁸ Candidatio <mindazáltal> [végtére] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁷⁹⁹ gyanítom, <.>

²⁸⁰⁰ hogy <a' napokban> [<hogy> nem rég] <ide> megérkezett [már ide] [Betoldások a törlés fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁰¹ Püspök [akkor] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁰² több <esztendőit>

²⁸⁰³ Méltós. <P[.]>

²⁸⁰⁴ elküldi. <m[...]>

²⁸⁰⁵ ebéd[...]. [Átírással javítva.]

leírtni és elvinni, mivel Bécsből a' protocollum iránt, mely innen a' minap²⁸⁰⁶ felküldetett, 's melyben az említett Confirmatióról csak az volt, hogy *sumitur pro statu notitiae*, az a' reflexio jött, hogy a' Confirmatio nemcsak pro statu notitiae Ex Consilii küldetett, ha nem a' végből is, hogy Veszprémbe ex officio elküldessen; a' mi e' napokban meg is fog történni.

Mindezekből én azt a' resultátumot merem kivonni, hogy van Bécsben Főtisztelendő Úrnak és más böcsületes jó embereknek is egy új őrző Angyala, a' ki a' felyebb említetthez hasonló ezermestereknek áskálódásait megrontya.²⁸⁰⁷ – És ezenn, lehetetlen, hogy ne örüljek.

A' mi a' másodikat illeti, éppen nem úgy van a' dolog, ammint a' minap a' Káplány szava után írtam. Barátom haza érkezvén, pontosabban beszéllette azt el nekem. Írásomat elvitte ugyan magával, de legkisebb hasznát sem vehette. Bélik Püspök, mint Generalis Vicarius és a' Gyűlésnek feje, csak a' Viceperesektől beküldött feleleteknek rövid sommáját olvasta el, és *egészen magától* fakadván a' Veszpr. Értekezéseknek magasztalására, azt javasolta, hogy egy hasonló Deák Írásnak köz akarattal való szerzéséről ajánlás²⁸⁰⁸ terjesztessen az Esztergomi Megyének részéről a' Synodus' elejébe. Ezt a' gyűlés²⁸⁰⁹ örvendő helybenhagyással fogadta.²⁸¹⁰ De ugyanezen Barátom hozzá tette azonnal, hogy ezen ügyeket²⁸¹¹ foganattyához kevés reménység van több okokra nézve, mellyeket szóval könnyebb elmondani, mint papirosra tenni. – – – – Még a' Bibliára nézve is²⁸¹² annyi már a' factio, hogy a' dolognak csak középszerű kimenetelét is allig lehet reményleni. Erről is szóval többet; mert Főtiszt. Úrnak ajánlását, hogy Veszprémbe és innen Hőgyészi bátyámnak ünneplésére Zirczre vitet, örömmel egyszerűsmind és szíves háladatossággal elfogadom. Zirczet úgy sem láttam még soha; Főtiszt. Apátur Urat is egyszer már megtisztelnem, kötelességemnek tartom; Hőgyészt pedig, úgymint régi contubernalisomat Nagyszombatban még egyszer megölelni,²⁸¹³ minelőltte e' setét világot elhagyjuk, nagyon kívánom. A' kocsit tehát tesszen házunkhoz²⁸¹⁴ úgy beküldeni, hogy 9ik Juniusban reggel elindulhassak. Ha a' lovaknak nem ártana, szeretnék Fejérvárról 10dikben reggel 3. óraker elindulni, hogy ebédre Veszprémbe lehessen; mert²⁸¹⁵ Péntekenn – ebéd után a' nélkül is el kell megint kedves Veszprémi Barátimot hagynom. De még egy nagy kérésem van Főtiszt. Úrnál!²⁸¹⁶ Szabadé magammal Ossitzkyt elvinni, ha szolgálattya miatt velem eljöhet?²⁸¹⁷ Leánya holnap

²⁸⁰⁶ innen [a' minap] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁰⁷ megrontya. <...>

²⁸⁰⁸ szerzéséről <javasítás> [ajánlás] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁰⁹ gyűlés <nagy applaus>

²⁸¹⁰ fogadta. <De [:] Bara>

²⁸¹¹ ügyeket[:].Jek [Átírással javítva.]

²⁸¹² nézve [is] [Betoldás a sor fölött.]

²⁸¹³ megölelni<...>

²⁸¹⁴ házunkhoz <...>

²⁸¹⁵ <.>mert

²⁸¹⁶ Úrnál<...>

²⁸¹⁷ elvinni, [ha szolgálattya miatt velem eljöhet?] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Altsútra megy a' Főherczegnek gyermekeivel, és ott kinn marad a' nyáronn; az attyát tehát magát kellene a' háznál hagynom.²⁸¹⁸

A' negyedik kötetbe való darabocskámot, ha hamarább el nem küldhetem, legalább magammal cum censura elviszem.

**254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. június 19.**

Die 19. Junii 1822. Főtiszt. Horváth K. Úrhoz.

Haj! be keservesen megsujtott engem' az Úrnak keze!²⁸¹⁹ Juniushoz első napján a' fürdőben voltam reggel; azután a' kertbe mentem dolgozni, mert a' nap szép és meleg volt. Le voltam vetkezve annyiból, hogy sem felső ruhám, sem nyakravalóm, sem sapkám nem volt. Estve felé hírtelen az éjszakai szél úgy meghűtött mindent, hogy én sem menekedhettem meg tőle, jöllehet még magamban semmit sem éreztem. Más nap, úgymint Szent Háromság' ünnepén csak estve felé éreztem a' kertben egy kis belső hideget; de nem sokat gondoltam vele. Lemenvén dolgoztam is még szobámban estve majd 11. óráig. Csak mikor lefeküdtem, akkor tört ki megint egy kis hideg; de mezei szegfűvízzel azonnal lecsillapítottam, és elaludtam. De más nap reggel azt hallottam az új Dajkámtól, hogy még éjfél után is hánykolódtam a' száraz hőségben. De ez még mind katonadolog volt előttem. Hetfűnn megint a' kertben dolgoztam; de négy óra után úgy előfogott a' hideg, hogy allig tudtam könyveimet és írásimot összeszedni; 's lejutván fogaimnak vaczogásai között levetkeztem 's az ágyba dőltem. Engedgye meg, Édesem! hadd panaszzoljam ki magamot; mert minden bizonnyal nagy könnyebbségemre válik.²⁸²⁰

Régi Orvosunk, ki engemet is már több ízben erős betegségekből kivont, egy két szóval Ossitzkynak bizodalmit elvezetette, és mondhatom, hogy engemet is nem tudománnyára, hanem buzgóságára²⁸²¹ nézve egy kis rossz opinióba tett volt maga iránt Maris' halála után. De meghagytuk neki mégis a' Pénteki ebédet házunknál minden hétenn, a' nélkül, hogy bizodalmitlanságunknak legkisebb jelét mutattuk volna.

Ezen alkalmatossággal tehát még hetfűnn estve új orvost hívtunk. (Doctorem Medicinæ.) Ennek mindgyárt declaráltam, hogy nekem 5. Junii a' Prímáshoz kell menem; azután pedig, mivel már a' Veszprémieknek a' kocsit le nem mondhatom, csak csütörtökönn és vasárnapon menvén innen oda a' Posta; hogy 9a Veszprémbe is el akarnék utazni. Pökte ő a' markát! ein rheumatisches Fieber macht mir nicht viel Aufsehens. Mondtam ugyan neki, hogy hurutom is van, hogy a' jobbik oldalam fáj és hogy a' pituita, mellyet kivetek fekete és bűdös. Egész²⁸²² kedden az ágyban párolgottam

²⁸¹⁸ hagynom. <Az én [...]>

²⁸¹⁹ keze! <El>

²⁸²⁰ dőltem. [Engedgye meg, Édesem! hadd panaszzoljam ki magamot; mert minden bizonnyal nagy könnyebbségemre válik.] [Utólagos betoldás a bekezdés végén.]

²⁸²¹ hanem <serénységére> [buzgóságára] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸²² Egész <hetfűnn>

úgy, hogy az arany ér is megjelent, és keservesen kínozott. Estig jobban éreztem magamot, a' mit az új orvos is megösmert, 's mikor a' Prímásról szóllottam vele, azt mondta, hogy csak maradgyak szerdán az ágyban, még ő eljön. Szerdán semmi bajomat nem éreztem 's még is délig az ágyban maradtam. De ő nem jött el. Felkeltem tehát, beteg ebédemet megettem, 's négy órakor Sággy Barátunkkal a' Prímáshoz kocsin kimentem. Azalatt az orvos engem keresett. Más nap is olly jól voltam, hogy a' Grófnénál misémet elmondván a' jelentést is megtettem, hogy 9. Veszprémbe megyek. De én észrevettem, hogy az éjszaki szél, melly uralkodni meg nem szűnt énbennem új hurutot okozott. Eljön az orvos,²⁸²³ rendel megint valamit, és szombaton gyomorerősítő orvosságot ad az útra.

Elvultunk már készülve mindenestül, ammint szombaton estve Sággy Barátunk hozzám jön, 's írásaim között talál, mellyeket magammal el akartam vinni. Már ezeket nem tudtam többé rendbe szedni; Sággyval félre beszéllettem különféle dolgokról. Ő és az Asszony rá beszéllettek nagy nehezen, hogy az ágyba mennek. Szavokat fogadván kitört a' hideg, pedig a' hurut hideg, 's egész éjszaka a' száraz hőségben tétova szóllottam s kiabáltam. Más nap reggel úgymint 9. Junii felüzentem a' Grófnénak, hogy Veszprémbe nem mehetek; hanem hozzá 10. órakor felmegyek misét mondani. Bár ezt sem cselekedtem volna. Veszedelemes állapotban jöttem haza az éjszaki szél miatt. Az új orvosom megint elővett, de nem úgy, ammint kellett volna. Die 10. et 11. meglátogatott, 's jobb állapotban lenni declarált, azt rendelvén, hogy 12. az orvosságot vegyem még be, melly megmaradt. Így ő engemet elhagyott. Szerencsémre 14. Juniusban ebédre jön hozzánk a' mi régi orvosunk. Én már az újat csütörtökönn is hivattam. De nem jött. A' régi orvos láttya állapotomat; pulsusomat tapíntya, 's a' másik szobában éktelen nagy lármát üt. Felír hamarjában egy orvosságot, és azt mondgya, hogy azonnal beadgya azt nekem maga; egyébaránt csak egy óra múlva is²⁸²⁴ minden bizonnyal meggyullad a vérem, és oda vagyok. Mondhatom, hogy allig vettem be háromszor belőlle, már is jobban éreztem magamot. Azótátúl fogva, Istennek hála! naponkint erőtlenebb bennem a' betegség; és ma van az első napom, mellyet pulzusom jónak mutat.

Íme! így vagyok, Kedves Barátom Uram! A' helyett, hogy Veszprémbe és Zirczenn jóakaróimot és Barátimot megölellyem, a' halál ölelt meg itthon; de reménlem, hogy karjai közül kisegít az Isten. Ne nehezteljen reám Kedves Főtiszt. Barátom Uram, hogy lovait haszontalanul ide fárasztottam. A' környüállásokból könnyen láthattya, hogy a' postának járása miatt lehetetlen volt tudtára adnom, hogy a' kocsit be ne küldgye.

Fejér' levelérül még hozzá tettem.

²⁸²³ orvos, <...>

²⁸²⁴ is<,>

**255. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1822. június 26.**

Resp. 14. Julij 1822.²⁸²⁵

Igen Tisztelendő Ur
Kedves Uram Bátyám!

Szíves szánakodással egyszersmind és örömmel vettem Kedves Uram Bátyám' Levelet, mellyben súlyos nyavalyáját, 's a' veszedelmet, melly hasznos életét fenyegette, de egyszersmind a' halál karjai közül lett²⁸²⁶ szerencsés megmenekedését rajzolja. Abból én úgy veszem észre, hogy a' nyavalya néműnémű vigyázatlanságból, 's legényes meg-hittségből eredett: engedgye meg tehát kedves Uram Bátyám, hogy az iránt a' diadalom után megdorgáljam. Nem könnyebé egy kis héséget szenvedni, mintsem egészségét, életét szerencsételni? El kellett azt felejtetni, hogy a' test hat hét esztendő tized által elgyengítettén sokkal érzékenyebb, mint sem az ifjú korban? Nem kellett szeme előtt tartania, melly szükséges a' Magyar Szenetegyháznak? De elég.

Az öreg Fejér Úrral szóllottam, 's megkérdeztem a' Levelet kinek adta? de ő csak annyi utasítást tudott adni, hogy az Ifiat, kinek a' levelet kezére bízta *Koncz*nak híjják; Földmérő, de itt Kilényi Színjátszónak társaságában volt; beszegődött abba, vagy csak mint dilettant jár vele, azt nem tudgya.

A' Szent Irásnak Magyar kiadásáról szóló Értekezés²⁸²⁷ kezemhez érkezett, 's azt²⁸²⁸ mivel²⁸²⁹ nállam Magyarúl megvagyon, töstént Fő Tiszt. Kiss Ferencz Generális Vicárius Urnak adtam át olvasás végett, most a' hátra lévő árkusokért is könyörögvén, nem külömben az Egyházi Értekezések' negyedik kötettyébe szántt műdarabjáért;²⁸³⁰ mert a' nyomtatást már elkezdtem. A' fejem a' sok munkában szinte gőzölög, azért Levelemet is befejezem Sággy 's²⁸³¹ Osziczky Barátinkat, különösen pedig Kedves Uram Bátyámat szívesen ölelvén 's csókolván mint

Veszpr. Jun 26dikánn 1822.

változhatatlan baráttya
Horváth János mk

Sággy Barátomnak mondgya meg Kedves Uram Bátyám:

1o Hogy Laszkalner Úr kézírása az *Ötvenedik Zsoltárnak* magyarázattyát foglalja magában, és hogy azt nekem még vissza nem küldötte a' Censúra²⁸³² alól.

2o Ha bátorságos alkalmatossága akad, küldgye meg minél [!] Wagner Phraseológiájának hatra [!] lévő árkusait is azaz, az 1337dik oldaltól kezdve.

²⁸²⁵ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁸²⁶ [..]tt [Átírással javítva.]

²⁸²⁷ Értekezés <...>

²⁸²⁸ 's [azt] [Betoldás a sor fölött.]

²⁸²⁹ mivel <...>

²⁸³⁰ [..]űdarabjáért [Átírással javítva.]

²⁸³¹ B [Átírással javítva.]

²⁸³² Censúra[.] [Átírással javítva.]

256. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. július 14.

14. Julius 1822. Felelet.

Barátságos Levelének ránczos homlokátúl megdöbbsentem; de látván azután, hogy a' dorgálás, melyet²⁸³³ megérdemlettem, olly atyai, hogy atyaiabb nem lehet, egynehány-szor megcsókoltam Írója helyett valóságos hálados szívvel. A' munkához való buzgó-ság szokott engem sokszor úgy elragadni, hogy azt, a' mik körülöttem történnek, eszre sem veszem. Ezentúl fejemben függendő²⁸³⁴ barometrum nélkül még csak a' kertben sem megyek; mert látom, hogy nem csak²⁸³⁵ vénül, hanem még gyengül is a' legény.

Az öreg Úrnak halálát eltitkolták előllem mindaddig, még önmagam ki nem verődtem a' veszedelemből. Megsirattam azután szívesen; és átgondoltam, melly szörnyen megragadta volna érzékeny szívemet, ha Veszprémbe érkezvén, azt hallottam volna hirtelen: Főtiszt. Hornyik Urat tegnapelőtt temettük el. Borzadok még most is,²⁸³⁶ mikor magamnak e' jelenést képzem. Az Úr Isten nyúgosztallya!

A' munkámból a' két első árkust elküldöttem Főtiszt. Úrnak; de a' többiek usque Z. nállam fekszenek, és hiteles Veszprémi emberre várakoznak, a'²⁸³⁷ ki által Kedves Barátom Uramnak kezébe szolgáltatassam. A' Genesissel én meg nem elégszek egészen; mert a' Boldogúlt Egri Érsek olly conditiok²⁸³⁸ alá szorított, mellyek miatt a' fordítás csak tökéletlen lehetett. Szeretném, ha mennél hamarább közölhetném Főtiszt. Urakkal. Főtiszt. Kiss Ferencz Urat különös tisztelem, és új tisztségéhez sok erőt, egészséget és áldást kívánok.

A'²⁸³⁹ jövő hétenn, ha egészségem javulásában megmarad, küldök egy darabocskát az Értekezésekbe. A' másodiknak csak kevés híja van, de mivel versekkel van egyítve, nagyon erőtlen fejemet nem merem rá vetni. Most már megint egészen a' Veszprémieké leszek; mert holnap küldöm a' Prímásnak pro Censura *Conclusionem operis*, melyet betegségemben valóban nagy erőltetéssel végezhettem el.

De Kedves Főtiszt. Barátom Uram! szívemenn egy nagy teher fekszik, mellytől csak Veszprémi Barátim menthetnek meg. Emlékeztetem Főtiszt. Urat ama' nemes szívű ajánlására, melyet nekem itt léttében tett, hogy ha valamely inség megkerítene, adgyam Kedves B Uramnak²⁸⁴⁰ hírül olly bizodalmasan, mint testvéremnek. Az orvos még most is jár hozzám naponkint; mivel hurutom mindekkoráig nagy erőltetéssel jár; és ő engemet mindeddig a' tüdőgyulladástúl félt. Hogy a' tudóm már megsértetett, azt érzem; csak az Istentől kell kérnem és várnom, hogy egészen kigyógyúllyon. Orvosságokkal tele még most is az almárjomom. Ha e' Contók hozzám érkeznek, mint csinállyak az Istenért, ha csak Veszprémi Barátim a' sárból ki nem segítenek. Főtiszt. Külley Urat, ha

²⁸³³ melyet <nagy>

²⁸³⁴ Ezentúl [fejemben függendő] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸³⁵ csak <. >

²⁸³⁶ is, <e' >

²⁸³⁷ a' <kinek>

²⁸³⁸ conditiok<kal foglalt el>

²⁸³⁹ <. > A'

²⁸⁴⁰ Uramnak <mint>

nevemmel K. B. Uram megszólíttya, minden bizonnyal meg nem vonnya töllem jóvoltát.²⁸⁴¹ De ígérem viszontag, hogy az Értekezéseket munkáimmal minden tehetségem szerint felczifrázom; mert olly *sürgetős* munkát, mint a' melly most engemet²⁸⁴² több mint esztendeig kínzott, én ugyan soha senkitől²⁸⁴³ sem vállalok fel többé.

**257. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak
Buda, 1822. július 15.**

Celsissime ac Reverendissime Princeps!
Regni Primas!
Archipraesul Benignissime!

Utut jam initio prioris mensis, altero scilicet post discessum Celsitudinis Vestrae die, febribus rheumaticis, quarum sequelis, tussi cumprimis importuna usque ad praesens momentum premor, lecto graviter affixus fuerim, Divina tamen Gratia optitulante, tam correcturam typotheticam curare, quam ipsi Operi, diebus a morbi gravamine tantisper liberioribus, optatum finem imponere potui.

Conclusionem Operis, ut Celsitudo Vestra peculiariter perlustrare dignetur, humillime oro; ne aliquid dicam, quod dicere aut ad me non pertineret, aut fortassis intempestium foret.

Brevem Conspectum Differentiarum orthographicarum et etymologicarum, quae inter me ac magnam Scriptorum Patriae partem vigent, huic Opellae adnectendam esse existimavi: ne Viri cetera ingenui ac probi, mihi que nihil minus quam alieni, perpetuis adversus Hungarismum meum in genere profusis clamoribus obruti, tandem erga me cognitionesque meas philologicas refrigescant, antequam seipsos vel de statu quaestionis breviter informare possint, sicque res, in se exigua, sed studio exaggerata, principi causae, rectae inquam Sacrorum Librorum versioni officiat.

Dignetur denique Celsitudo Vestra Benigne indulgere, ut pro peculiari illa Gratia, qua Dedicationem hujus Opellae acceptare, atque elucubrationes meas Suis sumptibus edi curare dignatur, aeternam hac iterum occasione gratitudinem, profundissimamque devotionem meam contester. Nihil mihi, dum vixero, ita cordi erit, quam ut Benigno-Paternis Celsitudinis Vestrae Gratiis indignus non sim.

Benignitati ac Protectioni Celsitudinis Vestrae enixissime commendatus, Paternam Benedictionem humillime imploro, et inter Manuum oscula, profundissima cum veneratione filialique devotione emorior

Celsitudinis Vestrae
Budae die 15. Julii 1822.

humillimus in Christo filius
et obsequentissimus capellanus
Franciscus Verseghy.

²⁸⁴¹ segítenek. [Főtiszt. Külley Úrat, ha nevemmel K. B. Uram megszólíttya, minden bizonnyal meg nem vonnya töllem jóvoltát.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁴² engemet <esztendőkönn>

²⁸⁴³ soha [senkitől] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

[A külfeten, más kézzel:]

1822.

N. 469. praec. 21a Julii –

Verseghy Franciscus Archi-Dioecesis Strig. Presbyter AA. LL. et Philosophiae Doctor ddo 15ta Julii a. c. substernit Suae Celsitudini Dissertationis de Versione Hungarica Scripturae S. cui specimina correcta, atq ad vulgatam exacta versionis subjunguntur conclusionem.

Revisum opus per suam celsitudinem.

**258. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. július 22.**

Die 22. Julij. 1822. Igen²⁸⁴⁴ Tiszt. Fliszár Professor Úrnak, Kedves Barátomnak le-
veléből megértvén, hogy Főtiszt. Úr egynehány napra elútazott, a' hozzám küldött
Fejérvári Loterista által, ammint a' Levélben rendeltetett, ime elküldöm Munkámból a'
már kinyomtatott árkusokat, a' Ctül fogva egész az Yig: mert a' két első (A és B) már a'
minap elküldöttem.

A' múltt vasárnap el akartam küldeni Kedves Barátom Uramnak az Értekezésekbe
való Darabomot; de a' Censor nincs itthon. Sággy tehát Pestre küldötte, 's még most is
Pestenn²⁸⁴⁵ nyugszik. Mihelyt²⁸⁴⁶ kezemhez veszem, azonnal elküldöm. E' kis Darab a'
Szent Írás' fordításának szarvas hibáit fődözi fel, a' nélkül hogy valamely Fordítót meg-
nevezzen.²⁸⁴⁷ Azután a' helyes fordítás' példája gyanánt Jóh Könyvének 3. Részét
adom elő ama' jegyzésekkel, mellyek az ide zárt Munkában Deákul már olvastatnak.

Fliszár Gyurka a' Szótárunkot emlegeti. De Főtiszt. Úrnak már egyszer megígértem,
és most is újra szentül ígérem, hogy mihelyt az I. Résznek kiadása az Értekezésekben ki
lessz hirdetve, én a' II. Rész azonnal végre hajtom, mellyből csak egynehány betű van
még hátra.

Egészségem még sincs helyénn: köhögök irgalmatlanul, de hála Istennek, a' köhögés
által tisztúlok is erősen. Esdekelve veszem be az orvosságokat, kivált mellyek arravalók,
hogy tudómnak véreit kigyógyítsák.

Főtiszt. General. Vicarius Úrtól kezdvén, tisztelem, ölelem, csókolom.

²⁸⁴⁴ 1822. [Igen] [Betoldás a sor fölött.]

²⁸⁴⁵ is <náll> [Pestenn] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁴⁶ mihelyt [Átírással javítva.]

²⁸⁴⁷ megnevezett [Átírással javítva.]

259. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. július 25.

Die 25. Julij. Ugyanahhoz.

Ihol! ide zárom a' sületlen pástétomot. Nem tudtam én azt, hogy új parancsolat jött, melly az idevaló világi Censoroknak tellyességgel megtíltya, a' Religyiórúl értekező írásokat censurálni. (Nagyon hihető előttem, hogy ez a' Primásnak kívánságára történt.) Ide zárom a' Pesti Censornak, *Dreschernek*, czéduláját, mellyel kézírásomat tegnap visszaküldötte. Sághy azt vítattya, hogy már most a' mi írásainkot még az idevaló Censor sem írhatná alá, ha csak Veszprémből a' Theologica Censura nem volna alatta. Szinte Sághynek tanácsára tehát, elküldöm Jóbnak 3. Részét, hogy a' Theologica censúrával felkészítettven, ide megint le lehessen küldeni a' Budai censorhoz, ki a' jövő szombatig megjön, s mivel a' Veszprémi Írásnak censurajárását tudgya, azonnal alá írja.

Mivel már ezen írásért a' Postapénzt²⁸⁴⁸ meg nem kímélhettyük, nem haragszik talán meg Főtiszt. Úr, ha e' levelet még munkámból is három árkussal megterhelem. A' Rómaiakhoz írtt Levélből 3. és az Apocalypsisből is 3. Részt a' *Munkának Befejezésével* együtt tegnap a' Primástúl Püspökiből²⁸⁴⁹ cum peculiari Censura, mellyet megint saját kezével alá írt, kezemhez vévén, a' nyomtatással 4dik Augustusig készen leszünk. Mi-helyt az egész munka ki lessz nyomtatva, a' Fejérvári Loterista által elküldöm. Adgya Isten, hogy olly gyümölcsöt hozzon, a' minőt a' Religiónknak fenntartása és a' Magyar Anyaszentegyházunknak lelki haszna és dücsössége megkíván.

260. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. augusztus 3.

3a Aug. Horváth Kanonok Úrnak.

Tegnap előtt szerencsém volt házamnál Főtiszt. Tulok Apátur és Kanonok Urat megtisztelni, ki nekem a' *Veszprémieknek nevével* száz forintot adott kezembe, a' nélkül, hogy a' küldőnek nevét belőlle kivehettem volna. Vegye tehát szíves és érzékeny köszönetemet a' jótéteményért Főtiszt. Barátom Uram, és adgya annak, a' ki küldötte. De azt tartom, e' köszönetem²⁸⁵⁰ Úri házánál is marad; mert az ügyefogyottonn *hamar* segíteni az én Kedves Drága Barátomnak, Horváth Jankónak különös tulajdonsága, ammint már régi tapasztalásokból tudom.

A' hurut csak el nem hágy; és az orvosságok még is előttem állanak, és ha egy részről gyógyítanak is, más részről az appetitususomot rontják. Isten neki! Csak a' fejemmel

²⁸⁴⁸ Postapénzt <nem>

²⁸⁴⁹ Primástúl [Püspökiből] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁵⁰ köszönetem <háza>

dolgozhatnék folyvást! de ez még nagyon gyenge; talán mivel testi²⁸⁵¹ erőmben²⁸⁵² nagyon megfogyatkoztam: csak a' csont és a' bőr rajtam.

Főtisztelendő Tulok Úr által ide zárva küldöm munkámból a' kinyomtatott árku-sokot. A' Dedicatio, és a' két utolsó árkus még a' prés alatt vannak: de ezeknek legalább *correctúrait* zárom ide, hogy Főtiszt. Barátom Uram annál hamarabb olvashassa. A' *Conclusio Operis* e' munkának az én ítéletem szerint, legfontosabb része. Kevésben én itt sokat mondok. Bár nyilvánban szólhattam²⁸⁵³ volna!

Ölelem,²⁸⁵⁴ csókolom Kedves Drága Barátom Uramot ezerszer meg ezerszer. Főtiszt. Generalis Vicarius Urat, valamennyi egyéb jóakaróimmal együtt hasonlóképen.

**261. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1822. augusztus 17.**

Percepi 26. Aug.
Respon. 27. Aug 1822.²⁸⁵⁵

Kedves Uram Bátyám!

A' Magyar Bibliának új kiadását ügyelő tudós Értekezéséből a' Loterista által hozzám utasított nyomtatványok; a' helyes fordításról való észrevételei Jób' harmadik részének szép fordításával, mind kezemhez jöttek. Amazokat még minekelőtte a' Synodusra elindúllak, figyelmesen elolvasom, hogy a' műdarabból magából tudgyak mellette vinni, ha ellenkezői találkoznának; emezt a' jövő esztendőre tartom, 's vele valamelyik komorabb kötetet felvidámítom. A' Biblia' kiadásáról szőlő Értekezés iránt én egy különös észrevételt tettem: mi lehet az? – „Verseghy mondám ezen próba fordításával a' Magyarokat a' Biblia' olvasásátul egészen elidegeníti! Ho! ho! Nincs külömben. Mert kivülötte senki sincs Hazánkban, a' ki ez isteni könyvet illy édes 's tiszta nyelvonn tudná beszéltetni; ezt megízlelvén Papjaink, a' régi fordításra undorodással fognak nézni. Azt pedig, hogy a' Biblia Verseghy szabású szép köntösben jelennyen meg – mellynek elkészítése több esztendőt kíván – Püspökjeink nem győzik elvárni: és így ismét²⁸⁵⁶ némünénű kevés változtatással, régi idomatlan formájában fog világ elejébe bocsáttatni. Vajha hamis Proféta legyek! – Én a' Papság' gondolkodását kitanúlván, töstént tudtára adom Kedves Uram Bátyámnak.

Az egészségére azonban ügyeljen; mert élete még szükséges az Anyaszentegyházban. Ezerszer meg ezerszer csókolom 's maradok

Veszpr. Aug 17dikénn 1822.

változhatatlan tisztelője 's baráttya
Horváth mk

²⁸⁵¹ mivel [testi] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁵² erőmben <egyéb kép>

²⁸⁵³ [...]hattam [Átírással javítva.]

²⁸⁵⁴ Cslelem [Átírással javítva.]

²⁸⁵⁵ [Verseghy Ferenc autográf, tintával írt bejegyzése.]

²⁸⁵⁶ így [ismét] [Betoldás a sor fölött.]

262. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. augusztus 27.

Die 27. Aug. 1822. Horváth Kan. Úrnak.

Jó szándékait a' Szent Írásnak fordításáról értekező munkám iránt nagyon szívesen köszönöm. Hogy ellenkezői találkoznak, arról legkisebbet sem kételkedhetek. De mi-nekutánna én semmit sem tettem egyebet, hanem a' mit az Érsekem mint lelki fő felgyebbvalóm tőlem kívánt, oly nyugodt elmével vagyok a' jövődőség iránt, mint a' jó fiú, a' ki atyának parancsolatjára a' jégre megy, hogy onnan az elejtett pénzgyűszőt ki-hozza. Ama' szíves és nagyon barátságos észrevételére Főtiszt. Barátom Uramnak, hogy próbafordításaimmal a' Magyarokat a' Biblia' olvasásától egészen elidegenítem, elmoso-lyogtam.²⁸⁵⁷ Hát ha én e' szándékra czéloztam is? Ha egyszer tökéletességre vitt nyel-vünk közönségesebb lesz, találkozni fognak, – de talán most is találkoznak már – olyanok, a' kik a' Szent Írást kellemetes Magyar köntösbe öltöztessék. Ezt holtom után onnan felülről látván, örülni fogok, hogy magvát én vetettem. Azonban, ha Káldit úgy nyomtatták is újra, ammint fekszik, a' *szebb* Szent Könyveknek fordításától horis succisivis, én, még élek, nehezen válok meg. Egyébaránt mivel Kedves Barátom Uram a' Szent Írásnak fordításáról munkám mellett még *víni* is kíván, kérem ne sajnállya azokat jól megfontolni, a' mik a' *Conclusio Operis* alatt, de kíváltt pag. 237 et seqq. *A.* és *B.* alatt vannak; ne sajnállyon azonnkívül előre ez iránt magával a' Primással tanács-kozni, kinek Secretáriussát is, Korondy Urat, hogy közelebbbről megismerje, és ezek iránt meghallgassa, nagyon, felette nagyon kérem. Valamint tellyes resignatióval az Is-tenre bízom, ha én fordítsam a' Bibliát, vagy más, úgy kimondhatatlanul ohajtom, hogy Káldié amaz útálatos hibák miatt meg ne maradjon, mellyek a' Szent Könyveket a' hittelenek előtt méltán nevetségessé teszik.

Jóbnak 3. Részét tehát esztendőre akarja hagyni Kedves Barátom Uram? Pedig én már a' jövő esztendőre két műdarabocskát készítek; a' harmadikkal pedig tele van a' fejem. Igaz, hogy ezek közül az egyik talán oly erős lesz in prosa, hogy a' Veszprémi Értekezések elirtóznak tőle, és magokba el se fogadgyák. De hiszen e' helyett mást is lehet ezeknek számára készíteni. Szóll ez a' *Religióznak, Moralitásnak és Humanitásnak Hazánkbul való enyészéséről*, s' mihelyt elkészül, talán még Posonyba elküldöm Főtiszt. Úrnak, hogy megítéllye, ha nyerheté helyet az Értekezésekben vagy sem?

Wagnernak Exemplárisait bizodalmasan elküldöm Főtisztelendő Úrhoz azzal a' szí-ves kéréssel, hogy adassa el, ha lehet, *bét* forintyával a' Veszprémi akár Tudós Uraknak, akár a' Tanuló Ifúságnak.

A' harmadik Kötetet szíves köszönettel kezemhez vettem. Hát a' mi Lexiconunk mit csinál? Azt gondoltam, hogy a' harmadik Kötetben ki fog már az első Szakasz a' prae-numeratio végett hírdettetni.

²⁸⁵⁷ elmosolyogtam <magamot>.

Ölelem, csókolom, tisztelem Kedves Barátom Uramot valamennyi egyéb Veszprémi Jóakaróimmal együtt, 's azzal az örvendetes tudósítással, hogy egészségem, noha csak lassankint, de csak mégis megtér,²⁸⁵⁸ leveletem végezvén, vagyok
Fő etc.

**263. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomdának
Buda, 1822. szeptember 2.**

Inclyta Typographia Regiae Universitatis!

Ad aestimatissimas Inclytae Typographiae Literas sub 15. Julii 1822. ad me exaratas, quibus me ad sumtus impressionales Operis mei, sub titulo *Felelet*, seu *Responsum ad quatuor a Musaeo nationali propositas quaestiones* noti persolvendos provocat, remittente tantisper diuturna aegritudine mea, sequentia humanissime reponendi honorem mihi sumo:

Quod, cum hoc Opus ad integritatem Grammaticae meae, Altiori Jussu certis principiis *philologicis* firmatae, ac tandem in usum Scholarum editae, ob circumstantiam illam, quod paulo post editionem ejusdem, *principia* etiam *philosophica* ab iis, qui regulas meas suffodere gestiebant, publice expetita fuerint, tantopere pertineat, ut sine hoc inimici elucubrationum mearum de veritate principiorum philologicorum, quibus Grammaticam superstruxi, convinci atque ad silentium adigi nequeant: ipsissimum hoc Opus, velut fundamentum reliquorum pro Scholis elaboratorum, Inclytae Typographiae Regiae in praeexistentibus apud Eandem exemplaribus cum eadem Reverentia, qua reliquas elucubrationes meas, instar proprietatis offeram: illis nihilominus per modum conditionis additis demississimis precibus, ut Inclyta Typographia Regia mihi vicissim, tam pro hoc Opere, quam etiam pro numerosis in uberrimum Institutum hujus Typographici emolumentum, per decursum 16. annorum erga mediocre pretium exantlatis Laboribus, quorum nomina isthic sub '//. humillime substerno, Altiori Loco eam Remunerationem exoperari dignetur, quam aequissimam, et generosis suis in compensando diligentiorum Collaboratorum suorum quovis fatigio Sensus accomodatissimam fore judicaverit.

Dabam Budae 2. Septembr. 1822.

Inclytae Typographiae Regiae

humillimus servus
Franciscus Verseghy mp

'//. Elenchus

Elenchus Librorum per Franciscum Verseghy pro Inclyta Typographia Regia per decursum 16. annorum, partim noviter elucubratorum, partim auctorum, partim quoad ipsas materias, quas pertractant, secundum Vota Ejusdem Inclytae Typographiae reformatorem.

²⁸⁵⁸ megtér <le>

Breviarii Romani ob elevationem ritus veterum quorumpiam Festorum, et ob accessionem novorum Sanctorum difficilis sane Redactio, emendatio ac correctio. Tomi IV. Missalis Romani simillima Redactio, emendatio et correctio.

Versiones Brevis Doctrinae de *Varrina*, per Clariss. Dominum Doctorem et Professorem Franciscum Bene elucubratae.

Epitome Institution. Gramm. Linguae Hung. pro Gymnasiis. Tomuli V. *Opus originale*.

Exercitationes Idiomatis Hung. pro iisdem Gymnasiis. *Opus originale*.

Analyticae Institutionum Lingvae Hungaricae, Tomi III. etymologiam, syntaxim et aestheticam ejusdem Idiomatis rationibus philologicis in usum Magistrorum Lingvae firmatam continentes. *Opus originale*.

Felelet a' Nemzeti Muzéumnak 4. kérdésére. *Opus originale*, principia *philosophica* Lingvae *Humanae* in genere continens, quibus demum, systematice demonstratis Regulae Lingvae Hung. superstruuntur. *Opus originale*.

Francisci Wagner Phraseologia emendata, et utilissimis vocum significationibus et idiotismis aucta. Tomi II. Pro Scholis Humanioribus.

Officium Rakoczianum Psalmorum Paraphrasibus intellectu facilior²⁸⁵⁹ redditum et aliis precibus auctum.

Panis quotidianus animae, seu Preces selectae. Emendatus et auctus.

A. B. C. Könyvecske a' falusi oskolák' számára. *Emendatus*.

Dtto, dtto a' Nemzeti Osk. számára. *Emendatus*.

Az ó és új Testamentum' Historiájának sommája az Oskolák' számára. Emendatum tam quoad stilum, quam quoad versionem olim ex germanico nimium vitiose factam. *Opus fere originale*.

Magyar Grammatica a' Nemz. Oskolák' számára. *Opus originale*.

Magyar Orthographia a' Nemz. Osk. számára. *Opus originale*.

Makula nélkül való Tükör, diligenter perpurgatum et vita Jesu Christi ex quatuor Evangeliiis ordine chronologico proposita auctum.

Ungarische Sprachlehre zum Gebrauche der ersten Lateinischen und der National-schulen. *Opus originale*.

Ungarische Rechtschreibung zum Gebrauche der nemlichen Schulen. *Opus originale*.

Gradus ad Parnassum seu Synonima pro Scholis Humanioribus, sunt actu sub elucubratione et prelo.

His accedunt innumeri libri majores et minores, quorum typicam in variis²⁸⁶⁰ lingvis, etiam externis, correctionem per 16. annos peculiari diligentia.

²⁸⁵⁹ facili[.] [Átírással javítva.]

²⁸⁶⁰ variis <...>

264. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. szeptember 28.

Die 28. Sept. 1822. Főtiszt. Horváth Kanonok Úrnak Posonyba.

Ide zárva küldöm már készen amaz írást, mellyről előbbi levelemben azt gyanítottam, hogy²⁸⁶¹ a' Veszprémi Értekezések talán el sem fogadgyák. Ha tárgya nem volt volna synodalis, haza vártam volna vele Kedves Barátom Uramot: de így azt gondoltam magamban, hogy azon esetre, ha Főtisztelendő Úr az Értekezésekbe be nem vehetné, nevemmel mindgyárt bemutatathatná I. T. Korondy Secret. Úrnak, kit szívesen tisztellek,²⁸⁶² ama' kérésem mellett, hogy ha méltónak tartya, Ő Herczegségével, kinek kezeit alázatosan csókolom, közölni ne terheltesse. Tapasztalásaimmal, mellyek ezen Íráskában foglaltatnak, nem igen dűcsekedhet egy valaki: mert én a' tragédiának nem²⁸⁶³ hidegvérű nézője, hanem szerencsétlenségemre actora is voltam. A' miket pedig ezen előre mélyen belátó actorságomban tanúltam, magammal a' más világra elvinni lelkiösméretem nem engedi. És ez a' fő oka ezen Íráskának, mellyből sokat kilátni, a' mi az Anyaszentegyháznak és a' Hazának jövődöbéli hasznára szolgálhat. Veszedelemben forog mind a' kettő: az ellenek való áskálódásokat, bármely kicsinyeknek látszassanak, jóval megelőzni kötelességünkhöz tartozik. Én itt megteszem²⁸⁶⁴ azt, a' mit megtehetek.

Szerettem volna ezen írást valamely biztos ember által elküldeni, hogy a' postapénzzel Kedves B. Uramot megkíméljem: de én betegségem és erőtlenségem miatt utánna nem láthatok; Sággy Barátunk pedig, a' ki az ilyen utazókat nagyon fel tudgya hajházni, most torkig úszik a' jó mustnak bőségében, mert szüretel.

Méltós. Kopátsy Püspöknek, kivel tudom többször öszve jön Kedves B. Ur. ne sajnálgya kérem²⁸⁶⁵ kézcsókolásomat bejelenteni. Installatiója alatt én éppen a' halállal kuzködtem. Főtiszt. Vajky Prépost Urat tisztelem és szívesen csókolom. Az erőltető hurut csak még sem hagyott el engemet, úgy hogy némellykor még éjszakáimot is megromtya. Isten neki! Három ízben már jó portio vért is pöktem: de az orvos azt mondgya, hogy nem a' mellyemből származik. Egy két óránál egyszer sem tartott tovább, és melly fájdalom helyett inkább könnyebbülést érzettem utánna.

Ölelem szívemből és csókolom Kedves Barátom Uramot, 's állandó egészséget kívánván a' Posonyi levegőben, örök háladatossággal vagyok igaz tisztelője és különös szolgálgya V. F.²⁸⁶⁶

²⁸⁶¹ hogy <[...]> [A betoldásra jelölt szó utóbb áthúzva.]

²⁸⁶² Úrnak, [kit szívesen tisztellek,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁶³ nem <csak>

²⁸⁶⁴ megteszem <a' magamét>

²⁸⁶⁵ Püspöknek, [kivel tudom többször öszve jön Kedves B. Ur.] ne sajnálgya <Főtiszt. Úr>[kérem] [Betoldások a törítés fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁶⁶ 11. Decemb. V. in seq[...]. Ternione. [Verseghy Ferenc autográf megjegyzése a lap alján.]

265. Verseghy Ferenc – Paintner Mihályinak [?]
[h. n., 1822. szeptember vége]

Hochgeborner, hochwürdigster
 Herr Bischof und Referendär!

Da Herr von Rieger bey unserem Inwohner H. von Lakits seine Musick-Uebungen oftmahlen hält, und mich alten kranken Mann durch²⁸⁶⁷ seiner schönen Kunst schon²⁸⁶⁸ einigemal zu erquicken die Güte gehabt hat, so nahm ich mir die Freiheit mich bei ihm über das Wohlseyn Euer Bisch. Gnaden, so oft er Briefe von Wienn bekam zu erkundigen, und ihm meinen respectvollen Handkuß an hochdieselben aufzutragen. So glaubte ich eine unbedeutende Correspondenz zu ersparen, die einem Geschäftsmann nichts als lästig seyn kann. Nun aber kömmt ein feyerlicher Tag, und eine noch dazu, die mich zwingen, um eine Gnädige Nachsicht zu bitten, daß ich durch meine gegenwärtigen²⁸⁶⁹ Schreiben selbst erscheine.²⁸⁷⁰ Zum Namensfest wünsche ich alles erdenkliche Glück, was nur ein zart fühlendes, und mit den tiefsten Gefühlen der innigsten Erkenntlichkeit durchgedrungenes Herz wünschen kann. Nie werde ich die väterliche Huld, das freundschaftliche Zutrauen, die liberalen Gnadenbezeugungen vergessen, mit welchen ich im hochderselben Hause aufgenommen, und bis zur²⁸⁷¹ letzten Stunde des hohen hierseyns behandelt werden bin. Ach! einen solchen Vater und Freund zugleich werde ich hienieden nie wieder finden. Mit der untertänigsten Bitte, daß sich²⁸⁷² E. B. G. auch in der Entfernung meiner gnädigst erinnern möchten, nehme ich mir die Freyheit, meine oben erwähnt²⁸⁷³ Noth zu klagen, und um eine amtsfähige Hülfe²⁸⁷⁴ anzuflehen.

Den 4sten Junii überfiel mich in unserem Garten während meiner gelehrten Arbeiten²⁸⁷⁵ ein Rheumatisches Fieber, und eine trockene Keuchhusten.²⁸⁷⁶ Mein Artzt will²⁸⁷⁷ behaupten, daß auch schon eine Lungenen[t]zündung dabey gewesen sey. Vier Wochen hatte ich zu thun, um den Fieber²⁸⁷⁸ und überhaupt der Lebensgefahr zu entkommen. Nun blieb mir aber die Keuchhusten, die mich Tag und Nacht, oder wenigstens abwechselnd quält, und alles, woraus Fleisch nachwachsen sollte, mitnimmt. Ich sehe im ganzen Leibe, wie ein Skelet aus. Die 16te Woche ist schon, daß der Arzt mich besucht, und meine Stube mit Arzneyen angepropft ist. Um diese befriedigen, und die

²⁸⁶⁷ <mit> [durch] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁸⁶⁸ schon <mehrmalen>

²⁸⁶⁹ Gnädige <...> [Nachsicht] zu bitten, daß ich <me> [durch] meine [gegenwärtigen] [Átírással és betoldásokkal javított szakasz.]

²⁸⁷⁰ erscheine<n> <darf>.

²⁸⁷¹ zum [Átírással javítva.]

²⁸⁷² daß [sich] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁷³ meine [oben erwähnt] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁷⁴ eine amts<mässige>[fähige]Hülfe <zu bethen> [Betoldás a törlés fölött.]

²⁸⁷⁵ Garten [während meiner gelehrten Arbeiten] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁷⁶ Keuchhusten. <Die>

²⁸⁷⁷ will <auch>

²⁸⁷⁸ um <...>[den] Fieber <.> [Betoldás a törlés fölött.]

Folgen dieser Krankheit bestreiten zu können, war ich genötigt, wieder um eine Allernädigste Pensionszulag unterthänigst zu bitten. Ich fand aber den Hochw. Herrn Bischof von Juranits eben in Anzug, seine schon gehabte Urlaub zu geniessen. Er hatte die Gnade, mir anzurathen, seine Zurückkunft zu erwarten, mit der heiligsten Versicherung, daß er für mich alles mögliche thun will, welches ich auch mit Erkenntlichkeit annahm.²⁸⁷⁹ Aus meiner Bittschrift, und aus dem Attestato Medico²⁸⁸⁰ die erst gegen Ende October²⁸⁸¹ nach Wienn kommen²⁸⁸² können, werden E. B. G. meinen elenden Zustand weitläufiger ersehen; und ich zweifle nicht, daß hochderselben edelmüthiges Herz gegen den alten Knecht Gottes²⁸⁸³ der noch einige Jahre lang nicht nur vegetiren, sondern auch nützlich seyn möchte, Mitleid fassen, und seine demüthigste Bitte durch Eine Löbliche Hof-Canzley²⁸⁸⁴ bei Seiner Majestät unterstützen wird; wofür ich E. B. G. unterthänigst anflehe.

Mit der tiefesten Ehrerbietung, und innigsten, aufrichtigsten Gefühlen der ewigen Dankbarkeit, habe ich die Ehre zu seyn

unterth. gehorsamsten
Diener.

**266. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak
Buda, 1822. október 17.**

Serenissime Princeps Caesareo-Regie,
Regni Hungariae Palatine!
Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!
Domini Benigno-Gratiosissimi!

Infrascriptus, annorum aetatis 66. initio Junii anni currentis febribus rheumaticis correptus, quarum sequela pulmonum inflammatis, et tussis vehementer irritans fuit, utut intra quinque hebdomadas a febribus cum summa difficultate, atque nonnisi ope meliorum medicaminum liberatus sit, per residuum tamen, hodieque in vicesimam hebdomadem perdurans, paulo ante memoratae tussis malum adeo enervatus est, ut vix ossibus haereat. Expensae insuper in Medicum, in pharmaca, et in servitium domesticum aegro summae necessarium adeo increverunt, et usque ad praesens momentum adeo incrementum non cessant, ut praeter viam Altissimae Gratiae modum non videat, quo se ex hac plaga extricet. Sed nec spe magna per Medicum suum lactatur, fore, ut a tussi maligna et saepius suffocante immunis fiat medicamentis vix alio fructu adtributo,

²⁸⁷⁹ will, [welches ich auch mit Erkenntlichkeit annahm.] [Betoldás a lap szélén.]

²⁸⁸⁰ Medico <werden E. B. G.> <mei>

²⁸⁸¹ October <seines>

²⁸⁸² kommen <werden>

²⁸⁸³ alten <Diener> [Knecht] [Gottes] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁸⁸⁴ Bitte [durch Eine Löbliche Hof-Canzley] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

quam quod levamen aliquod adlatura sint: prout hae ex humillime adnexo sub
./ Attestato medico²⁸⁸⁵ uberius patent.

Serenitatem ergo Vestram Caesareo-Regiam, et Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum humillime obtestatur, ut consideratis etiam elucubrationibus, literariis, quas in commodum Scholarum et Ecclesiae edidit, a Suae Majestate Sacratissima augmentum pensionis Benigno-Gratiosae exoperari dignetur.

Cetera Altis Gratiis enixissime commendatus, jugi cum venerationis cultu emoritur Serenitatis Vestrae,

et

Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici
Dominorum suorum Benigno-Gratiosissimorum

Budae die 17a Octobris
1822.

devotissimus et obsequentissimus servus
Franciscus Verseghy
Expaulinus Presbyter

[A külzeten Verseghy Ferenc kezével:]

Ad Serenissimum Principem Caesareo-Regium

Josephum Archiducem Austriae, Regni Hungariae Palatinum

nec non

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale

Hungaricum,

Dominos suos Benigno-Gratiosissimos

humillima supplicatio

Francisci Verseghy,
adversa valetudine
pressi,
pro *Augmento suae
Pensionis.*

[A melléklet szövege, más kézzel:]

Arztliches Zeugniß

Daß ich dem Geistlichen Herrn Franz von Várséggy [!] 66. Jahr alt, den 14ten Juny 1822. mit einer vernachlässigten Lungen-Entzündung, und daraus verfolgten Lungen Geschwern, welche einen heftigen Husten, mit bekleidung eines Starken Fiebers, und darauf verfolgten heifigen [!] Bus artigen Stinkkrten [!] Auswurf erzeugten, in die Kur übernommen habe, auch nicht Ermangelte, alle die Mitteln, die immer Ärzte in dergleichen Fällen zu Gebothe stehen, an derselben zu verwänden, und es doch kaum

²⁸⁸⁵ m[.]dico [A kéziratlap széle sérült, a szó második betűje nem látszik.]

dahin gebracht habe, daß der Üble Geruch, und heifige Auswurf Sich vermindert haben; Mithin sehr Schwär ist, eine Sichere Vorhersagung zu machen, ohne daß die Frage aufwürft; kann das *Übel gänzlich?* – oder zum *Theil?* – – oder *Nie* gehoben werden? – –

Meines erachtens muß dieß die Zeit, unf Zufälle, bestimmen. Dieses bezeigt meine unterschrift, und Petschaft. Ofen den 22ten August 1822.

Johann Mayer
Practisch. W. Arzt.

**267. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n. 1822. december 11.**

11. Decembris 1822. Főtiszt. Horváth Apátur és K. Úrnak.

Böcsös levelére, melyet az előbbeni holnapnak 13. napján kezemhez vettem, én is csak most felelhetek, egészségemnek terhes változásai miatt. Tűrhetetlen hurutomhoz, mely mellyemből felette sok hegedtt nyálat taszított ki, még a vérhányás is oda járult, de, Istennek hála! nem a' mellyemből, hanem a' gyomromból és fejemből; a' mit az orvosok az aranyérnek tulajdonítanak. A' vérhányás November' végével megszűnt; de a' hurut még most is uralkodik rajtam, pedig úgy, hogy még a' lélekzetem is megszorúlt. Biztatnak erőssen az orvosok, kik külső színemmel és pulsusommal nagyon meglegszenek, hogy a' jövő tavaszig legfeljebb ha egy kevés hurut marad a' nyakamon. Hogy az ilyen jövendölések tetszenek a' betegnek, könnyű átlátni; de nekem csak az forog még is szüntelen eszemben, hogy ha még több esztendő élek is, kevés hasznót hajthatok a' világnak. Isten neki!

Mentegetési Főtiszt. Barátom Uramnak, miért nem írt nekem két levelemre Positybúl, olly fontosak, hogy főhajtással kellett²⁸⁸⁶ azokat fogadnom. Hogy Hrabovszky Györgynek tetemesen megfelelt Főtiszt. Barátom Uram, legkisebbet sem kételkedhetek. Hogy Értekezésemnek a' religió', moralitás' és humanitás' enyészéséről olly különös hasznát akarja venni, nagyon örvendek. Adgya az Úr Isten reá szent áldását. A' Prímás nekem utolsó levelében, hol megengedi, hogy Parókat viseljek, azt írja, hogy Káldirúl szóval fog velem értekezni, mihelyt Budára érkezik. De mit mond majd ehhez az egészség?

Ez a' feleletem Főtiszt. Úrnak levelére. Most már a' Neve' napjának és az új esztendőnek érkezésével minden testi lelki jókot és mennyei áldásokat kívánok Kedves Drága Barátom Uramnak. Adgyon az Úr Isten erő, egészséget, jó kedvet, hogy a' kezdett Egyházi munkákat serényen folytathassa Religiónknak előmozdítására. Hazánknak dűcsösségére. Nem reméllem, hogy én egészen kidőllyek²⁸⁸⁷ a' szép ügyekezethetnek bármely csekély²⁸⁸⁸ előmozdításából; de ha még kevesebbet tehetnék is, mint eddig, ne

²⁸⁸⁶ kell|ett| [Betoldás a sor fölött.]

²⁸⁸⁷ kidőllyek<,>

²⁸⁸⁸ ügyekezethetnek |bármely csekély| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

vonnya meg töllem, kérem, szíves barátságát, és atyafiságos szeretetét. Et voluisse sat est. Régen fekszik már nállam egy kis munkám; de nyavalyám miatt nem vagyok azt képes befejezni. Megsegít talán az Isten egy jó órában véletlenül.²⁸⁸⁹

A' többi Főtisztelendő Kanonok Uraknak, kivált Főtiszt. Gen. Vicar. Úrnak, kinek kezeit tisztelettel csókolom, kérem szeretettel, tegye meg Főtiszt. Barátom Uram nevémmel²⁸⁹⁰ az új esztendőbeli tiszteletet; de különösen Főtiszt. Külley és²⁸⁹¹ Vajky György Uraknak, mint különösebb Jóakaróimnak.²⁸⁹²

²⁸⁸⁹ szeretetét. [Et voluisse sat est. Régen fekszik már nállam egy kis munkám; de nyavalyám miatt nem vagyok [azt] képes befejezni. Megsegít talán az Isten egy jó órában véletlenül.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁹⁰ Uram [névemmel] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁹¹ Főtiszt. [Külley és] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸⁹² NB. 1822. decz 15én meghalt [Ceruzával írt, nem autográf megjegyzés a lap alján.]

BIZONYTALAN DATÁLÁSÚ ÉS NEM KELTEZHETŐ LEVELEK

1. Versegby Ferenc – Ismeretlennek (1.) [h. n., 1806 után]

Nagyságos Consililum!

Kívántt vélekedéseimet a' Magyar Ortográfíárúl, és a' Curiális Terminusoknak magyar fordításárúl ide rekesztem. Ha Nagyságodnak helyben hagyását megérdemlik, különös szerencsémnek fogom tartani.

A' magányos szavaknak megrostálására¹ sükségtelennek ítéltém ereszkednem, mi helyt a' fordításrúl, és szóformálásrúl általlyában való regulákra mutathatok, mellyek Könyveimben a' Magyar Olvasó világnak szemei előtt fekszenek. De megvallom, hogy felette kevés olyan szó is akadt a' Diáriumokban szemembe, melly² olyan rostálást³ kívánna, a' minőt számtalan új szavak megérdemlenek, mellyeket azóta, hogy e' Diariumok kijöttek,⁴ egynehány Tudóssaink némelly megyéknek Pártfogása alatt kóholnak.

Vegye jó névenn Nagyságod e' csekély szolgálatomat, és legyen bizonyos benne, hogy mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szol.

2. Versegby Ferenc – Fischer Istvánnak [?] [h. n., 1816 után]

Excellentissime Domine Archiepiscopo!
Praesul Gratosissime!

Sepositis omnibus aliis occupationibus, dictionem hic adclusam maturius confeci ex eo, ut Excellentissimae Vestrae ad eam emendandam et ne fors hinc inde permutandam plus temporis suppetat.

¹ megrostálására <nem>

² melly <az>

³ rostálás[t] <alá való volt>

⁴ mellyeket [azóta, hogy e' Diariumok kijöttek] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Illustrissimus D. Episcopus Wurum polliceri mihi dignatus est, se⁵ pensionem Matris⁶ erga⁷ quietantiam, quam albam cum testimonio diei obitus Matris in manibus habet, hic illico mihi⁸ exsoluturum, utprimum⁹ summam obvenientem noverit. Supplico igitur humillime, dignetur Excellentia Vestra id unicum ordinare, ut haec summa Illustritati suae fide digne significatur.

Ceterum Excellentiae Vestrae manus humillime exosculor, meque Gratiis et Favoribus commendans, plena, justique cum veneratione persevero

Ex.

humilimus servus

3. Verseghy Ferenc – Ismeretlen grófnőnek [h. n., 1817 után]

Gnädige Gräfin!

Theuereste verehrteste Freundin!

Wie¹⁰ unaussprechlich ist es für uns zu vermehren, daß die Gesundheitsumstände unserer innigstverehrten Freundin nicht die besten sind, noch schmerzlicher aber, daß Sie die Hofnung hergestellt zu werden aufgeben zu wollen scheint.

Sollte aber die so schöne, so gesunde, und so ausgebreitete Vernunft, die Euer Gnaden, besitzen keine Trostgierde finden, welche diese so grall schattirte Wolken zerstreuen könnten? Die Jugend ist noch da, und sie wirkt gewiß, wenn sich nur das Gemüth wider sie nicht einnehmen läßt, und ihre Wirkung aus Hang zum Traurigen nicht hemmt. Euer Gnaden könnten meine Tochter seyn, und ich habe viel gelitten, leide an den Uebeln des Alters noch; aber je mehr diese mich quellen, desto heiterer und bestimmter schreye ich auf, daß ich¹¹ über meine zurückgelegten 60 Jahren noch¹² wenigstens andern 90. überleben werde. Man lacht dazu, ich lache mit, und so ein Lachen ist die beste Arznei, und verlängert das Leben. Für den Antheil an dem Glücke unserer Kinder sagen wir den innigsten Dank; besonders Rosine¹³ küsset E. G.¹⁴ mit der zärtlichen Rührung des Erkenntlichkeit die Hand. Sie ist in ihrem Dienste so¹⁵ pünktlich, und so zuvorkommend, in ihrer Aufführung so gesetzt, daß¹⁶ sie sich eine¹⁷

⁵ se <...>

⁶ Matris <hic illia exsoluturum utprimum>

⁷ erga <|mea>

⁸ illico |mihi| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹ utprimum <Reverendissimo>

¹⁰ Wie <unendlich schw>

¹¹ ich <noch wenigstens>

¹² Jahren |noch| [Betoldás a sor fölött.]

¹³ Rosine <das>

¹⁴ G. <die Hand>

¹⁵ Dienste |so| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶ daß <Sie>

¹⁷ sich <das> |eine| [Betoldás a lap szélén.]

besondere Auszeichnung der Fürstin Mutter erworben hat. Ihre Durchlaucht hat die Hohe Gnade gehabt, dieses der Marie, den Ossitzky, und selbst mir mit den gütigsten Betheuerungen zu versichern. Karl schwebt ebenfalls, daß er glücklich sey, und die Gnade seiner Herrschaft besitze. Ich habe ihm schon berichtet, daß E. Gnaden nach Florenz kommen werden, und ihm, was er von uns brauchen sollte, mitnehmen wollten. Wie wird sich der gute Mensch freuen, wenn er dieses vernimmt, und wie erst, wenn er E. G. in einem fernen Lande die Hand zu küssen das Glück haben wird.

Was den Erzherzog anbelangt, ich kann E. G. versichern, daß die Redereyen von einer neuen Liebschaft nichts als ein giftiger Geifer der niedrigsten und pöbelhaftesten¹⁸ Verläumdung seyn. Er ist in strengsten Sinne der zärtlichste Vater, der seine ganze Zeit, die einzigen Stunden der Geschäfte ausgenommen, nur seinem¹⁹ Erhabenen Kindern schenkt, die Ihn und uns Gott gesund erhalten möge! Ein Vater, der wie uns Rosine mit Freuden Thränen erzählt, seine Sprossen so zärtlich lieben, sie ans Herz legen, und Ihr aufkeimen, Ihr Lächeln, und ihre Bedürfnisse mit unverwandten Augen beobachten kann, ist wohl nichts weniger als fähig, auf Liebschaften zu denken, und²⁰ die Erhabene Mutter, die mit dem Verlust Ihres Lebens Ihm diese theuere und Engelschöne²¹ Pfänder Ihrer zärtlichsten Liebe hinterlassen hat, aus dem Gedächtnisse zu verlieren.

Graf Beckers genießet²² ungestört seinen Himmel, den er in der That verdienet hat. Seine Gräfin, ein wahrer Engel, die leutseligste Güte selbst, und die kleine Comtesse, der Mutter²³ Stolz, der Vaters Freude. Uebrigens ist dieser glückliche Vater Tag und Nacht, mit seinem Amt beschäftigt, und nur seinem unausgesetzten Eifer und Thätigkeit hat das Haus zu verdanken, daß es nach einer so entsetzlichen Zerrüttung in so kurzer Zeit sich wieder zu haben anfängt. Nur ein B. war fähig mit seiner Pünktlichkeit, die er mit der zartesten Menschenliebe gegen seinen brave Untergeben zu verknüpfen weiß, aus diesem Chaos eine andere schöne Welt zu schaffen.

Glauben E. G. ja nicht, daß ich eins oder das andere übertreibe. Ich bin zwar in keinem Hofdienste, und komme nur selten en visit hinauf: aber aus²⁴ Ossitzkys und Rosinens unschuldigsten Erzählungen²⁵ habe ich die beste Gelegenheit, einen stillen Beobachter zu machen. Ich würde auch, wenn die Sachen anders ständen, kein Bedenken tragen, Euer Gnaden, als eines²⁶ vernünftigen, und verschwiegenen Freudin die klare²⁷ Wahrheit zu vertrauen.

An Herrn Grafen bitte ich meine ergebenste Respect zu melden. Henri ist, meines Erachtens, weder faul, noch tumm [sic!]. An E. G. Stellen würde ich ihn nur auf eine einzige Probe setzen, und er würde die ganze Welt um sich überzeugen, daß er das

¹⁸ niedrigsten [und pöbelhaftesten] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹ seinem <Ki>

²⁰ und <das Gedächtnis>

²¹ theuere [und Engelschöne] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²² genießet <sei>

²³ Mutter <...>

²⁴ aber <durch> [aus] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁵ Rosinens [unschuldigsten Erzählungen] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶ <.>eines

²⁷ die [klare] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Gegentheil sey. Wie so? Ich würde ihm mit Genehmigens ja sogar unter der Leitung²⁸ seines Principals einen kleinen besondern Handel mit einigen Artikeln, die er sich wählen würde, gestatten, und ihn einen kleinen Fond dazu geben, mit der ausdrücklichen Erklärung, daß ihn der Gewinn ganz eigen bleiben wird. Sein eigenes Interesse würde ihn beleben. Auf die Millione Küsse soll die gute Marie, die sich von Männern nicht gern küssen läßt, selbst antworten. Wäre meiner bei E. G. so wirksam, daß er die Gesundheit unsere Freundin herstellen könnte, heute würde ich noch aufbrechen, um noch Oedenburg zu eilen. Nun, da dieses nicht zu hofen ist, so nehme ich von E. G. den mir zugesandten mit Ehrfurcht und innigster Freude bei meinem Schreibpult an, und bitte um Erlaubniß, ihn ebenfalls schriftlich erwiedern zu dürfen.²⁹

4. Verseghy Ferenc – Ismeretlenek (2.) [h. n., 1817 után]

A' Prépostnak. Nagys. Uram!

Úri személyét ugyan ösmerni szerencsém nem lévén, de Barátimtúl³⁰ igaz Magyar szívén³¹ dicsősséges hírért hallván, anyanyelvünknek csinosítására ügyelő legújabb munkámmal merészleg örök emlékezetűl kedveskedni Nagyságodnak, csekély ajándékomhoz ama' kérést függesztvén, hogy engemet szíves Tisztelői közé fogadni méltóztasson. A' mit a' Magyar Nyelvről eddig³² negyven esztendőbeli³³ fáradságos, és³⁴ számtalan akadályokkal küszködni kénytelenített nyomozásim által kitanúlhattam, azt én e' könyvembe mind beiktattam, nem mintha a' velem eggyüdös Írókot a' töllem kinyomozott igazságoknak elfogadására téríthetni³⁵ magamhoz édesíthetni reméllettem volna, hanem hogy a' jövőd kornak anyanyelvünk renbeszedésére és valóságos szépítésére útát nyissak. Több már harmincz esztendejénél, hogy Könyvszerzőinket, valahányan vannak, majd annyi felekezetre szakadni látom az anyanyelvnek művelésében. Eggyik régi Enniusainkból akarja azt csinosítani, kikben az arany sok szemet alatt fekszik; a' másik a' Deák nyelvnek rámájára vonni, a' harmadik a' mostani Európai nyelvekhez alkalmaztatni. Kiki közülök azonnkivül tekintetekre szeret építeni, talán csak hogy ma-

²⁸ Genehmigens [ja sogar unter der Leitung] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁹ beleben. [Auf die Millione Küsse soll die gute Marie, die sich von Männern nicht gern küssen läßt, selbst antworten. Wäre meiner bei E. G. so wirksam, daß er die Gesundheit unsere Freundin herstellen könnte, heute würde ich noch aufbrechen, um noch Oedenburg zu eilen. Nun, da dieses nicht zu hofen ist, so nehme ich von E. G. den mir zugesandten mit Ehrfurcht und innigster Freude bei meinem Schreibpult an, und bitte um Erlaubniß, ihn ebenfalls schriftlich erwiedern zu dürfen.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁰ Barátimnak <tudósításaiból> [Átírással javítva.]

³¹ szívé[...] [Átírással javítva.]

³² Nyelvről [eddig] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³³ esztendőbeli <fáradságos és szá>

³⁴ és <a'>

³⁵ velem <élő> [eggyüdös] Írókot [a' töllem kinyomozott igazságoknak elfogadására téríthetni] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

gának is hatalmaskodó³⁶ tekintetet szerezhessen. Így én lehetetlennek látván, hogy megegyesüljünk, a' Filozofiához folyamodtam. Ennek tanácslása szerint nem néztem én nyelvünköt egyébnek, hanem csak eszköznek, mellyel a' Nemzeti csinosítás előmozdítottasson: erre pedig szükségesnek találok, hogy a' nyelv *értelmes* és *érzékenyítő* legyen. Értelmes elegendőképen és így mindenik Olvasó előtt egyaránt kedves³⁷ nem lehet, ha csak a' külömbféle deákul felállított külömbféle rideg rendhagyások, az egyformaságnak törvénnye alá nem vonatnak, mellyet az egész Nemzet a' beszédben eredetétől fogva hűven megtart. Szintazon Filozofia vezérlése szerint nagy³⁸ igazságnak találtam azt is, hogy valamint mindenik nemzetnek tagjai valóságos emberek, és bizonyos nemzeti tulajdonságok által egymástól még is szembetűnőképen különböznek, úgy valamennyi nyelv a' világonn van, mind *emberi* nyelv ugyan, de egymástól még is meghatározott nemzeti tulajdonságok által nyilvánvalóképen messze távoznak: a' miből azt következtetem, hogy nyelvünknek ama' reguláit, mellyek mindenik emberi nyelvben közönségesek, a' Logikának törvényei alá kell vetni, de nemzeti tulajdonságai ellenben a' deák, vagy más idegen nyelveknek majmozásával meg nem kell rontani.³⁹ Ezen talpigazságokra építettem Analiticamnak két első Részét. De mivel a' Nemzetnek csinosítására nem elegendő az, hogy a' tudományokat értelmes nyelvenn elejébe terjeszthessük, az Érzéstudománynak avvagy Aestheticának vezérlése szerint kikerestem ama' módokat is, mellyekkel akármely emberi nyelvet képesnek lehet tenni arra, hogy az emberi szíveket érzékenyítő erővel a' nemes érzékenyégekre a' szép erkölcsöknek szeretetére,⁴⁰ a' jeles charactereknek formálására, egy szóval a' humanitásra vezethesse, ragadhassa. E' módokra nyelvünkben is utat nyitván Analiticam 3. részének 1. Szakasszában, végtére a' 2. Szakaszban az említett Érzéstudományok talpigazságaira építettem az Ékesenszólásnak az Ékesenírásnak⁴¹ és a' Költésnek szép mesterségeit is.

Ha ezen ügyeketem czéll yokhoz közelítteneke vagy sem? Nagyságod maga legjobban megítélheti, ha hivatalbéli foglalatossági után helyelközzel mulatságnak okáért egy órácskára könyvemhez fordulni méltóztatik, hogy abban mind eszemnek járását, mind szívemnek érzéseit kivisgálhassa. Adgyák az Egek, hogy munkám csak egy szempillantásig tartó unalmat se okozzon.

Egyébaránt magamot úri szívességébe ajánlván, örök tisztelettel vagyok M aláz. szolg.

³⁶ tekintet[ek]re szeret építeni, <csak> [talán] csak hogy magának is [hatalmaskodó] [Betoldások a sor fölött, és a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁷ elegendőképen [és így mindenik Olvasó előtt egyaránt kedves] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁸ szerint [nagy] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁹ rontani. <Ézeknek Ana>

⁴⁰ érzékenyégekre [a' szép erkölcsöknek szeretetére] [Betoldás a sor fölött.]

⁴¹ Ékesenszólásnak [az Ékesenírásnak] [Betoldás a sor alatt.]

5. Verseghy Ferenc – Ismeretlenek (3.) [h. n., 1817 után]

Nagys. Uram!

Csak úgy van az, mikor az Urak azoknak a papirosmolyoknak, kiket könyvszerzőknek nevezünk,⁴² egy kis mosolygással együtt jó tekintetet mutatnak. Mihelyt módgyát láttyák, kibújnak könyveik közül, 's azon vannak, hogy a' hozzájuk lehajlott Urakhoz kullancsok gyanánt ragaszkodhassanak. Nagyságodnak különös szivessége, mellyel itt léteben engemet fogadni méltóztatott, arra bírja egyébkép elég szemérmes szívemet, hogy Analiticámmal örök emlékezetül kedveskedni merészellyek. A' két első Rész azoknak való, kik a' sok felekezetek alatt nyögő nyelvünköt a' Filozofiának vezérlése szerint rendbe szedni és úgy irni akarják, hogy az abban előadandó igasságokat minden Magyar könnyen és tisztán megérthesse. A' harmadik rész⁴³ a' nyelvnek érzékenyítő szépségeiről értekezik,⁴⁴ mellyek az Érzéstudománynak⁴⁵ talptanításibul vannak kivonva, és az Ékesenszóllásra és Költésre alkalmaztatva. Mivel az Érzéstudománynak, Ékesenszóllásnak és Poézisnak regulái, mellyek e' harmadik részben elő adatnak, mindennémű emberi nyelveken közönségesek, és így a' Deákra is tökéletesen illenek, e' munkának egyáltalában nagy hasznát vehetik a' deák Rhetoricának és Poézisnak Professorai, és a' predikállásra készülő egyházi Ifúság.

Vegye Nagyságod, kérem, jó névenn e' kis adományomat, és engedgye meg azzal dűcsekedhetnem, hogy hű Tisztelői közé tartozok, és hogy⁴⁶ tellyes ragaszkodással vagyok.

[A kéziratlap alján fejjel lefelé nem a levél szövegéhez tartozó francia szöveg olvasható:]

De votre sortiment des livres, ayez la bonte de m' en voyer le Virgil et Homer ent latin en grand velin, d' avec les carteres si vous ne trouver pas d' autres occasion de chaque pièce un exemplaire

6. Verseghy Ferenc – Ismeretlenek (4.) [h. n., 1817 után]

Hochwürdigster Herr!

Auf die gütige Anempfehlung der Gnädigen Frau von W. gestützt, wagt ein Unbekannter bei E. Hochwürden eine sehr wichtige Bitte.

⁴² nevezünk, <eg bármelly>

⁴³ rész <a' nye>

⁴⁴ értekezik, <...>

⁴⁵ Érzéstudomány[...] [Átírással javítva.]

⁴⁶ hogy <érezék>

Nachdem mir nemlich von Einer Löblichen Ungarischen Statthalterei de dato 31. Jänner 1814. No 25342 der Gnädigste und für mich der ehren vollste Antrag gemacht worden ist, die Ungarische Sprachlehre für die öffentlichen Schulen in der Lateinischen Sprache auszuarbeiten: lieferte ich das kleine Werk Epitome Institutionum Grammaticarum, welches dann die nemliche Hohe Stelle, als ein, durch die Allerhöchste Genehmigung Seiner Majestät unseres Gnädigsten Herrn angenommenes Schulbuch durch ein Intimat von 28. Maji 1816. an die Königlich Buchdruckerei zu übergeben die hohe Gnade hatte, um es drucken zu lassen, mit der Bemerkung, daß die nemliche Sprachlehre für die kleinen Schulen auch deutsch, und ungarisch bearbeitet werden soll, wenn das erstere von mir bereits geleistet worden, in der ungarischen Sprache aber eben jetzt bearbeitet wird.

Da nun die Ungarische Sprache das Unglück hat, unter⁴⁷ zahlreichen, sich mehr oder weniger entgegengesetzte Partheyen der sogenannten *Sprachbearbeiter*, und *Sprachschmücker* zu seufzen, wie es aus dem 69. §. des 1. Theils Seiten 122 und ff. und aus dem⁴⁸ XXVII. Kapitel Seite 430 und ff. des zweiten Theils meines Analytick erhellet: so fand man es nöthig in einem⁴⁹ grösseren Werken die Gründe der gesunden Philologie in der lateinischen Sprache⁵⁰ ausführlicher vorzutragen, welche die vielen Partheyen⁵¹ endlich vereinigen sollten.

Unter diesen Partheyen ist jene der Calviner die merkwürdigste, und hemmt in der That⁵² die wahre Cultur sowohl der Sprache, wie auch der Nation auf eine besondere Art. Sie nennt nemlich⁵³ das Reformierte Glaubensbekenntniß die *ungarische Religion*, und behauptet, nur der einzige Calviner sey im Lande ein wahrer Ungar, und nur er spreche die ungarische Sprache rein und unverfälscht. Sie brüstet sich damit so dreist, daß es schon viele nicht Reformierte giebt, die es ihrem auf ihr Wort glauben. Sie fassen die lateinische Sprache, als die Sprache der catholischen Religion; selbst die Griechische lernen unter ihnen nur die Theologen. Die fremden Sprachen die in⁵⁴ heutigen Europa auf⁵⁵ den höchsten Gipfel der Cultur prangen, betrachtet sie, als die gefährlichsten Injodium ihres⁵⁶ National-Daseyns, und ihrer vermengten echt ungarischen Cultur. Nur der hohe Adel spricht unter ihnen französisch und deutsch, aber nur in der Conversation, und ohne auf die Vergleichung der Cultur dieser Sprachen mit jener der ungarischen Bedacht steigen.⁵⁷

⁴⁷ unter <...>

⁴⁸ dem [69. §. des 1. Theils Seiten 122 und ff. und aus dem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁹ einem <W>

⁵⁰ Sprache <anzu>

⁵¹ Partheyen <den>

⁵² That <sowohl die [...] >

⁵³ nennt <sogar> [nemlich] [Betoldás a törlés fölött.]

⁵⁴ in <jetzigen>

⁵⁵ Europa <mit> [auf] [Betoldás a törlés fölött.]

⁵⁶ ihres <...>

⁵⁷ deutsch, [aber nur in der Conversation, und ohne auf die Vergleichung der Cultur dieser Sprachen mit jener der ungarischen Bedacht steigen.] [Betoldás a bekezdés végén.]

Dieser höchstwichtige Umstand brachte mich auf dem Gedanken den zwei ersten Theilen meiner Analytick welche die Wortforschung, und die Fortfügung enthält⁵⁸ den dritten beizufügen, in welchem die⁵⁹ allgemeine Grundsätze der Aesthetick, der Rhetorick und der Poetick aufgestellt, und mit Beispielen aus verschiedenen calvinirten Sprachen erläutert sind. Ich glaubte, meinen Landsleute auf diese Art einen Spiegel vorhalten zu müssen, in welchen sie doch einmal⁶⁰ klar sehen könnten, wie weit sie noch sammt ihrer Sprache von⁶¹ der Höhe der Cultur entfernt sind, auf welches die an ihren verachteten Völker und Sprachen prangen.

Da ich nun nicht hofen kann, daß selbst die besten und aufgeklärtesten Männer unserer Nation diese so mächtig nun sich greifende Parthey⁶² durch eine vortheilhafte Recension⁶³ meiner Analytick, zu reitzen, Muth genug haben würden; und da ich überdieß⁶⁴ durch ein Paar Vorfälle, wo meine Werke in auswärtigen⁶⁵ Zeitschriften recensirt werden sind, die sichere Erfahrung gemacht habe, daß die Gemüther meiner Landsleute unendlich mehr geneigt sind, die vortheilhaften Beurtheilungen der⁶⁶ Ungarn geschriebenen Werke von Ausländern zu hören, als von ihren Landsleuten selbst, in dem sie sich dadurch zugleich geschmeichelt finden: so bitte ich E. H. wenigstens den 3ten Theil meiner Analytick in Ihren Schutz zu nehmen, und entweder *Selbst* zu recensieren,⁶⁷ oder wenn dieses zu ungelegen wäre, durch irgend einen andern bewährten und unpartheischen Richter aber ja durch keinen ungarischen Calviner⁶⁸ recensiren zu lassen, die Recension in der Intelligenz-Blatt der Wiener Zeitung, wo jetzt ähnliche Recensionen ihren Platz finden, einzurücken,⁶⁹ und mir davon durch Frau von W. ein Exemplar Gütigst zuzuschicken. Ich werde dann diese Recension ins Lateinische und Ungarische übersetzen, und sammt dem⁷⁰ Original drucken und bekannt machen lassen.

Diese R[ecension] kann auch von einem Mann füglich vorgenommen werden, welcher der ungar[ischen] S[prache]. nicht kundig ist, weil dieser 3ten Theil gerade die in allen Sprachen bekannte allgemeine Regeln der Aest[hetick] Rh[etorick] und Poetick enthält. Ja selbst in dem ersten Theile der erste, und im zweiten das letzte Kapitel besteht aus⁷¹ philologischen Grundsätzen, die allgemein bekannt und bewährt sind. Meinen Namen, der selbst im Buch nicht ausgesetzt ist, bitte ich auch in der Recension

⁵⁸ Fortführung |enthält| [Hozzátdás a lap szélén.]

⁵⁹ die <in allen Sprachen [...] >

⁶⁰ einmal <rein>

⁶¹ von <der>

⁶² Nation |diese <um sich> so mächtig um sich greifende Parthey| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶³ Recension <dieses dritten Theiles meiner A die>

⁶⁴ überdieß <aus einigen>

⁶⁵ ausgärtigen [Átírással javítva.]

⁶⁶ der <von>

⁶⁷ *Selbst* |zu recensieren,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁸ Richter |aber ja durch keinen ungarischen Calviner| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁹ ein|zu|rücken [Betoldás a sor fölött.]

⁷⁰ der [Átírással javítva.]

⁷¹ aus <Ge>

zu verschweigen: denn ich wünsche, daß mein Name der Wahrheit, und der guten Sache weder schaden, noch ein⁷² geborgtes Licht geben möchte. Da ich Mensch bin, folglich auch fehlen kann, so bitte ich, meine Fehler freimüthig zu rügen, aber⁷³ zugleich meine zwei Hauptabsichten, die ich in 242. §. des 3. Theils der Analytick aufrichtig⁷⁴ vorlege, eines geneigten Blicks zu würdigen.

Sollte⁷⁵ einst durch dieses Werk die wahre Cultur der ungarischen Sprache und der Nation einen wirklichen⁷⁶ Vorsprung machen, und die dadurch zunehmende Humanität meinen Landsleute an die benachbarten cultivirten Völker näher und inniger anknüpfen, so werden E. H. daran einen sehr wichtigen Theil ganz gewiß haben, und den Dank der Nachwelt, insonderheit der Nationen, die mit der ungarischen unter dem nemlichen⁷⁷ Allerhöchsten Herrn, und Allgemeinen Vater leben, mit⁷⁸ vollen Rechte verdienen. Ich bin mit aller Achtung. etc.

7. Versegby Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után]

Pongrácz János P. Úrnak. *Die 16. Febr.*

Nagy Érdemű P. U! Már mikor a' Felség. Helytartó Tanács az 1813. esztendő vége⁷⁹ felé tanácskozás alá vette T. B. Urnak Grammaticáját, világos⁸⁰ tanúságait adta⁸¹ Professor Úr ama' bizodalomnak, mellyel a' töllem⁸² régiebb írásaimban a' M. nyelvnek rendbeszedése iránt közrebocsátott talpigazságokhoz viseltetett. Ez éntöllem Professor Uramnak nem csak méltó tiszteletet, hanem még érzékeny hajlandóságot is érdemlett, melly ösmeretlen létünkre akkor még nagyobbra nevededett, mikor az 1814. eszt.⁸³ Planumom iránt való vélekedését a' Fels. Helytartó Tanácsnak kívánságára beküldötte. Azóta külömbféle ösmeretes munkáimnak kidolgozása és kiadása csak arra sem hagyott kíváncsatos üdőt, hogy valamelly módrúl gondolkozzak, mellyel Professor Uramnak irántam való jó vélekedését meghálállyam. Mind ezen munkáknak szinte⁸⁴ rövid foglalattya és a' Filozofiából kölcsönzött⁸⁵ okokra építetett systemája lévén a' *Felelet*, mellyet a' Nemzeti Muzéumnak 4. első kérdésére készítettem, eltökéllettem magam-

⁷² ein <fals>

⁷³ aber <doch>

⁷⁴ aufrichtig <bekomm>

⁷⁵ Sollte<,>

⁷⁶ w[.]rklichen [Átírással javítva.]

⁷⁷ nemlichen <Hr>

⁷⁸ mit <ge>

⁷⁹ vége<..>

⁸⁰ világos <b[.]>

⁸¹ adta <Nagy érdemű>

⁸² töllem <már>

⁸³ eszt. <az én>

⁸⁴ szinte <koronája gyanánt>

⁸⁵ kölcsönzött <okkal>

ban, hogy azzal Professor Uramnak örök emlékezetűl e' levelem mellett kedveskedek olly kéréssel, hogy a' csekélységet úgy nézni ne sajnálja, mint háladatoságomnak, szívességemnek, és tiszteletemnek⁸⁶ bizonyosságát. Ha e' Feleletet⁸⁷ méltónak találja Prof. Uram arra, hogy a' Tanuló Ifjúság olvassza, noha tudom, hogy Hazánknak⁸⁸ és Nyelvünknek buzgó⁸⁹ szeretetéből neki azonnal ajánlani is fogja, kérésemet még is, hogy ezen ajánlást Tanítványainál megtenni ne terheltesen, bizodalmasan ide terjesztem, viszontagvaló szolgálatimot szívesen ígervén.⁹⁰Ezzel egyébaránt is tapasztaltt hajlandóságába magamot ajánlván, minden tisztelettel vagyok etc.

8. Verseghy Ferenc – Ivánszky Antalnak [h. n., 1818 után]

Ivánszky Antal Úrnak.

Nagy érdemű P. U. Ne gondollya kérem, hogy a' mit⁹¹ két esztendő előtt, mikor magát hozzám megalázta, könyveim iránt ígértem, beteljesíteni elmulattam. De minkelette ez iránt Ő Excellenciájával szóllottam, tanácsot kértem még is ama' Tiszt. Uraktól, kik mellette hivatalkodnak. Ezeknek felelete oda ment, hogy Ő Excellenciája ezt nehezen, vagy legalább nem örömet cselekszi, mivel egyébaránt, ha az egyik Professor Úrnak az oskolájához tartozó könyveket saját költségénn megszerezné, e' Kegyelmes adakozást a' többiek is megkívánhatnak. Ugyanazon⁹² Tiszt. Urak megígérték azután nekem, hogy ez Érseknek Bibliothecáriussához egy levelet intéznek, mellyben neki meg fogják hagyni, hogy az Úrnak a' Bibliothecából könyveimet olvasásnak okáért kölcsön kiadni ne terheltesen. Ha ez megtörténté, nem tudom, de azt tudom⁹³ ellenben, hogy mihelyt Prof. Úr e' könyveket a' Bibliothecáriustól kívánni fogja, kívánsága minden bizonnyal beteljesedik.

E' munkáimnak szinte rövid foglalattya és a' Filozófiából kölcsönöző okokra épített systemája lévén a' *Felelet*, mellyet a' N. Muzeumnak 4. első kérdésére készítettem, ezzel Professor Uramnak örök emlékezetűl kedveskedek, arra kérvén barátságosan, hogy valamint már eddig is egyéb munkáimot, ammint hiteles tudósításokból tudom, a' Tanuló Ifjúságnak buzgón ajánlotta, úgy ezt is, sőt⁹⁴ mint legfontosabb írásomat még különösebben is ajánlani ne terhetessen. Ha viszontag valamiben szolgálhatok, parancsollyon velem az Úr, kinek egyébaránt is magamot szívességébe ajánlom, és állandó tisztelettel vagyok.

⁸⁶ tiszteletemnek <bi>

⁸⁷ Ha [e' Feleletet] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁸ [.]azánknak [Átírással javítva.]

⁸⁹ Nyelvünknek [buzgó] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁰ szívesen <ajánlván> [ígervén] [Betoldás a törlés fölött.]

⁹¹ Ne gondollya <...> [kérem,] hogy [a' mit] [Betoldások a sor fölött.]

⁹² Egyazon [Átírással javítva.]

⁹³ de azt <...> tudom <...>

⁹⁴ sőt <még kö>

9. Verseghy Ferenc – Kanka Dánielnek [h. n., 1818 után]

Kanka Daniel Prof. Úrnak.

N. E. Prof. Úr! Ha talán csudálkozna azonn, hogy ösmeretlen kéztől írtt levelet szemlél maga előtt Professor Uram, tekintse meg a' melléje kapcsolt és *Felelet* nevű Könyvnek 282. oldalán a' Jegyzést. Énbennem principiumainknak megegyezése nem csak tiszteletet és hajlandóságot ébresztett P. Uramhoz, hanem még arra is bírt, hogy e' *Feleletemmel* örök emlékezetül kedveskedvén, viszontagvaló hajlandóságát megkérjem. Ha a' munkámat méltónak tartya P. Uram arra,⁹⁵ hogy azt a' Tanuló Ifiúság olvassgassa, kérem, ne sajnállya azt Tanítványinak különösebben⁹⁶ ajánlani. Ha viszontag valami-ben szolgálhatok, tessén velem parancsolni, ki egyébaránt is szívességébe ajánlván magamot, minden tisztelettel vagyok etc.

10. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821 után]

Hochw. Herr!

Das Manuskript, welches ich heute für Veszprém in di Zensur schikte, will zur Imprimirung desselben Nagy – den Author wissen. Bitte d[...] [...] darüber zu verständigen, besser schriftlich – an Nagy zu schiken, so erkommt dero Er [...] die Censur.
S mp

11. Almásy Pálné Kapy Anna Mária – Verseghy Ferencnek [nem keltezhető]

Lieber geistlicher Herr von Verseghy!

Ich wünsche diese Woche zu Beichten und zwar den 14ten als an einen Donnerstag, vo die Schullen recreation haben, folglich der Ministrant komme van, an Sie ihm es befohlen: veil der Tag so kurz ist, und spät licht wird, so wäre es am besten, venn Sie die gütte hätten um 8 Uhr zu kommen, um so mehr das es mir hart geschiht früh auß dem beth zu steigen: lassen Sie mir mündlich Sagen, ob ihnen meine disposition Recht ist.
gräfin Almasy

⁹⁵ Uram [arra,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁶ Tanítványinak [különösebben] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

12. Szojkovits Ferenc – Verseghy Ferencnek [nem keltezhető]

Admodum Reverendi ac Clarissime Domine,
Domine mihi colendissime!

Hodierna die apud Illustrissimum Dominum Gsciarium Sistens periti Dominus Vestræ Sacrissimæ Mentionem feci qui instantiamque hic aclusam facultatem mihi consignari putavit, quo dum cum solatio sub mitto, Recentis Amicitie affectionibus ultroque commendatus, persevero

Dominis Vestrae Clarissimæ
humillimus Servus
Szoikovits

[Címzés:]

Admodum Reverendo ac Eximio
Domino Francisco Verseghy, Archi Dioecesis Strigoniensis Presbytero,
Domino Omni Venerationis cultu mihi
colendissimo
a
Budæ

13. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (5.) [nem keltezhető]

Euer Excellenz!

Ad §. 32. sub b). Ceterum enorme Versorum vitium et illud est, quod huiusmodi ideas in exteris linguis occurrentes, de verbo ad verbum retinendus ac vertendus esse existiment; cum tamen⁹⁷ æquivalentes potius⁹⁸ substitui debeant. Sed nempe has investigare et exquirare longiori labore venit, quam⁹⁹ ideam exteram de verbo ad verbum vertere. Hac ratione prodierant¹⁰⁰ barbarismi illi, quos moderari Hungari adeo captant: jól néz ki; bene prospicit; er sieht gut aus¹⁰¹; jó színben van¹⁰² jól áll érte: er steht gut aus; pro kezes érte; Esztergomnál átkeltünk: wir übersehen bei Gran pro áteveztünk.

⁹⁷ tamen <ubi fieri>

⁹⁸ æquivalentes [potius] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁹ quam <[...], e quibus [...] ideam constat>

¹⁰⁰ prodierant <[...] illa>

¹⁰¹ prospicit; [er sieht gut aus] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰² aus; [jó színben van] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

14. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (6.)
[nem keltezhető]

Jóskának, mihelyt hozzám jött, leirtam magyarul a' musikabéli scálát, és a' musikának tanulására órát is rendeltem. De kevés üdő múlva azzal mentegette magát, hogy az oskolabéli tárgyak elveszik üdejét. Én tehát nem készítettem többé; mert csak ugyan az oskola a' fő dolog; és én¹⁰³ nem akartam neki mentséget nyújtani azon esetre, ha talán tanúlásaiban hátra maradna.

Ezzel magamot szíves barátságába ajánlván, 's Istentől minden jókot kívánván maradok

Tiszteletes Úrnak

igaz tisztelője
Verseghy Ferencz mp

¹⁰³ én **ne** [Átírással javítva.]

JEGYZETEK

Dupress

BEVEZETÉS

Jelen kötet arra vállalkozik, hogy egybegyűjtve közreadja Verseghy Ferenc levelezésének ma fellelhető darabjait. Bár az életmű kiadása terén sem a távolabbi, sem a közelmúltban nem tétlenkedett a Verseghy-kutatás,¹ a teljes levelezés publikálására mindeddig nem került sor. Nem szükséges bizonygatni, hogy a több mint négy évtizeden át aktív, több nyelven és tudományterületen alkotó, korának számos meghatározó kérdéséhez hozzászóló szerző levélváltása miért értékes és megkerülhetetlen forrás a régi századforduló kutatói számára. Érdemes viszont szót ejteni arról, miért maradhatott el mégis e szövegek egybegyűjtése és közzététele, s egyszersmind figyelmet fordítani e feladat megoldásának követelményeire és nehézségeire.

Egy szerzői levelezés összegyűjtése és közreadása számos nehézség elé állítja a filológust. Először is tudatában kell lennie, hogy kevés reménye lehet arra, hogy a valaha létezett teljes korpusz minden darabját megismerhesse. A levelek, írásos üzenetek egy részét a címzettek nem feltétlenül őrizték meg, számolni kell tehát az egykorú iratpusztulással. Más részüknek, amelyek megőrződtek a címzettek-nél, vagy akár fogalmazvány formájában a feladónál is, az idők során, különösen a 20. század levéltárakat, kéziratárakat és érintő viszontagságai közepette vesztett nyoma. E ma már nem hozzáférhető kéziratokra szerencsés esetben rendelkezhetünk utalásokkal, ideális esetben lehetséges, hogy közleményekből szövegük is ismert. Elméletben adott az esély azonban olyan levelek létezésére is, amelyek a fenti csoportok egyikébe sem tartoznak, s a szerzői kapcsolati háló eddig felderítetlen szegmenseinek emlékét őrizve azonosíthatatlanul pihennek egyházi vagy világi archívumokban, esetleg magángyűjtőknél, vagy rég megsemmisülve végérvényesen elérhetetlenné váltak az információk, amelyeket hordoztak. Az a korpusz, amely a leírtak alapján nyilvánvalóan csak töredékes lehet, nem csak darabjainak felkutatása okán lehet komplikált: paleográfiai, illetve nyelvi szempontból is kihívást jelenthet, emellett műfaji vonatkozásban is kérdéseket vethet fel. Az említett problémák a Verseghy-levelezést tekintve halmozottan kimutathatók.

VERSEGHY FERENC KÉZIRATOS HAGYATÉKA

Verseghy Ferenc kéziratosa hagyatékának sorsát kutatva kézenfekvőnek tűnik szemügyre venni a végrendeletet. Verseghy első végrendelete a levelezés utalásai szerint 1820 novemberében kelt.² Írásba foglalt végakaratainak létezik azonban egy ennél későbbi változata is, amely 1822. október 3-án született: Verseghy 1822. december 15-én bekövetkezett halála idején nagy valószínűséggel ez a verzió lehetett érvényben.³ A szöveg nem említi kifejezetten és hangsúlyozottan a kéziratokat, azonban a benne

¹ Az életmű kiadástörténetéről lásd: VERSEGHY Ferenc *Dramái*, s. a. r. DONCSECZ Etelka, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014 (Csokonai Könyvtár. Források [Régi kortársaink], 17.), 353–354. Jelen kötettel egy időben az életmű kritikai kiadásából két további kötet van készülőben: Verseghy verseinek, valamint szépprózai munkáinak kiadása.

² Lásd jelen kötetben: 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.

³ Verseghy végrendelete és hagyatéki ügyeinek iratai az esztergomi Prímási Levéltárban találhatóak: Rud. Litt. PE. No. 44/20. Vic. II. Cat. 13. No. 12. / 834–839. Végrendeleteinek egykorú, de nem autográf másolatai megtalálhatók a Magyar Nemzeti Levéltár állományában az alábbi jelzeten: MNL OL C 72, 1823. fons 4 pos. 38.

felbukkanó nevekből összeállítható azon személyek köre, akik a kézirat hagyatéka közelébe kerülhettek. Ingóságait arra a két személyre hagyta, akik élete utolsó éveiben mellette voltak: Johann Ossitzkyre, a nádor egykori ajtónállójára és házvezetőnőjére, Kikinger Eleonóra-ra.⁴ Kettejükön túl – érintőlegesen ugyan – említődnek mások is. A Verseghyvel élete utolsó éveiben intenzív szakmai összeköttetésben álló Horváth János veszprémi kanonok neve Verseghynél lévő könyvei kapcsán bukkan fel: a végrendelet meghagyja, hogy a rendelkező halála után ki kell válogatni Horváth köteteit, s vissza kell juttatni számára Veszprémbe. Rajta kívül Verseghy életének egy másik fontos szereplője, Sággy Ferenc is említésre kerül a szövegben, amely őt és fiát, Sággy Sándort bízta meg a rendelkezésben foglaltak végrehajtásának felügyeletével. A nem túl hosszú és elsősorban praktikus tudnivalók és teendők rögzítésére szorítkozó iratban e három utóbb felsorolt személy mellékesen kerül szóba, Verseghy kézíratai tekintetében azonban úgy tűnik, nekik jutott a főszerep.

Három évvel Verseghy halála után *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete* címmel jelent meg az első róla szóló kötet. A kiadvány Sággy Ferenc és fia, Sággy Sándor nevéhez fűződik.⁵ A mű ajánlása Horváth Jánosnak és Vajky Györgynek szól: Sággy Ferenc az előszóban saját magán kívül kettejüket nevezi meg Verseghy legközelebbi barátaiként, akik anyagilag is támogatták őt. Az ajánlás szövegéből kiderül, hogy a kézirat hagyatékhhoz Verseghy környezetéből először Sággy és fia jutottak hozzá. A kötet összeállításával több célt szeretett volna szolgálni. Egyfelől közreadni Verseghy kéziratban maradt és töredékes Ovidius-fordítását, illetve néhány eddig ugyancsak publikálatlan kisebb írását, közölni műveinek jegyzékét, valamint életrajzát. E szándéokra a cím is kifejezően utal. Az „*Élete*” fejezetben közreadott életrajz megírásának feladatát Sággy Ferenc fiának engedte át, aki külön előszóban utal a biográfia keletkezési körülményeire. Ebből kiderül, hogy a kézirat hagyatékhhoz az említetteken kívül még valaki hozzáfért: Fejér György. Fejér volt, aki – talán a történelem iránti érdeklődésének köszönhetően érte a felkérés – az életrajz első verzióját megírta a hagyatékban található írásos források felhasználásával. Munkája feltehetően kéziratban maradt. Jóllehet Szinnyi Fejéről közölt portréja végén a megjelent kötetek között sorolja fel, az alábbi címmel és megjelenési adatokkal:

Verseghy Ferencz viszontagságos élete, poétai és grammatikai érdemei, Buda, 1824.

Fejér maga Horvát Istvánnak írt levelében is arra utal, hogy munkáját nyomtatásra szánja:

„Bátorkodom azt is jelenteni, hogy én Verseghi Ferencznek is életét kidolgoztam és nyomtatásra leküldöttem. Reménylem, hogy holta után megbékültél vele, legalább megengedsz, ha meggyőződésemet követtem írásomban.”⁶

Sem Petrik bibliográfiája, sem könyvtári katalógusok nem tartalmaznak ilyen vagy hasonló című tételt. Sággy Sándor viszont szót ejt arról, hogy Verseghyről készített saját, a kötetben közölt életrajzához Fejér György munkájából indult ki, azt azonban újabb, ugyancsak a kézirat hagyatéka dokumentumaiból merített adatokkal bővítette.⁷ Feltehetően az a kézirat jutott el hozzá, amelyet Fejér – idézett levele szerint – nyomtatásra szánt, s valószínűsíthetően Sággyékhoz, az Egyetemi Nyomdába küldött. Fejér e munkája nem maradt fenn vagy lappang, így annak tartalmáról és terjedelméről nincsenek ismereteink. A Sággy Sándor közölte életrajz hossza láttán minden érdeklődő lelkesen fog az olvasáshoz, remélvén, hogy a 93 oldalnyi szövegből választ kap Verseghy élettörténetével kapcsolatos kérdéseire. E remények azonban nem teljesülnek: a terjedelmes szövegből alig 22 oldal hasonlít egy klasszikus

⁴ Róluk bővebben lásd a levelezés tárgyi jegyzeteit.

⁵ *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete*, kiad. SÁGGY Ferenc, az életrajzot írta SÁGGY Sándor, Buda, Kir. M. Univ., 1825.

⁶ Fejér György–Horvát István, Győr, 1824. február 10. Jelzete: OSZK Kt Levelestár.

⁷ *Verseghy Ferencz' Maradványai...*, i. m., 141.

életrajzra. A fennmaradó közel 70 részletbe menően ismerteti Verseghy nyelvészeti nézeteit. E szokatlan eljárás magyarázata Sággy Sándornak a biográfia műfajáról alkotott felfogásában rejlik.

„Mert bizonyos az, hogy valamint a' História, mely csak a' pusztá történeteket, okaiknak és a' belőlök eredett következtéseknek rendes egybefoglalása nélkül, közli, nem sokkal több az üres mesénél: úgy hasonlóképen a' Biographia is, ha csupán a' tetteket ridegen előszámlálgattya, minéműségre pedig nem ügyelvén, fel nem leli a' nevezetességeket, melyekből a' szükséges tanúságokat kifejezhesse; nem egyéb az élet' közönséges jelenésinek hézagossá emlegetésénél, 's így magában haszontalan.”⁸

Döntését emellett azzal indokolja, hogy tájékoztatni kívánja az olvasókat Verseghy kevésbé ismert vagy – véleménye szerint – rosszul megítélt nyelvészeti nézeteiről. A szorosan vett életrajzi szakaszok ugyan arányaikban elmaradnak e nyelvészeti ismertető mögött, az adatok közlésén túl mégis nagy értékük, hogy néhány esetben megnevezik a forrásokat is, ahonnan az információkat merítették. Így kiderül, hogy az életrajz első összeállítói látták Verseghy keresztlevélét és diplomáját is.⁹ Ezek a források ma nem hozzáférhetők, nem maradtak fenn vagy lappanganak. A hivatkozások mutatják, hogy Fejér és Sággy e hivatalos dokumentumok mellett áttanulmányozhatták a szerzői levelezés összes Verseghy birtokában lévő darabját is.¹⁰ A legértékesebb adatokat azonban kétségtelenül Verseghy ön-életrajzi feljegyzéseiből meríthették. Sággy Sándor előszavából ugyanis kiderül, hogy Verseghy Pápai Páriz szótárának 1762-es nagyszombati kiadása egy példányának lapjaira feljegyezte életének legfontosabb eseményeit.¹¹ Nem kizárt, hogy a kötet hosszúra nyúlt fogsága alatt vele volt, s annak üres lapjaira vagy lapszéleire akkor rögzítette múltja fontosnak ítélt fordulópontjait és élményeit.¹² A bevezetőben emlegetett több irathoz hasonlóan e kötettről sem mondható más: ma nem hozzáférhető, feltehetően nem maradt fenn vagy lappang. E megállapítás – látni fogjuk – a Verseghy-hagyatékot tekintve tüneteszerű: egészen bizonyos, hogy az egykori kéziratoknak ma csupán töredéke ismert és hozzáférhető. Valószínűsíthetően már Sággyék sem láthattak mindent, s úgy tűnik, kötetük megszületése után az ahhoz felhasznált kéziratkorpusz tovább csonkult. Valószínűnek látszik, hogy Verseghy szövegeinek s főként levelezésének jó részét elégethette a Martinovics-összeesküvés leleplezése és letartóztatása közötti időszakban.¹³ Letartóztatásakor néhány nála lévő kéziratot lefoglaltak a hatóságok, ezek ma az MNL OL állományában lelhetők fel.¹⁴ Hogy pontosan milyen kéziratok maradtak otthonában elfogatása után, arról nincsenek ismereteink, ahogy arról sem, hogy mi maradt meg ezekből akkorra, mikor kilenc év birodalmi börtönökben eltöltött fogság után hazatért. Verseghy otthon maradt édesanyját fia távolléte idején Makk Domokos látogatta. Makk Verseghy egykori pálos szerzetestársa és jó barátja volt. A Martinovics-összeesküvésbe szintén Verseghy által sodródott bele, s osztozott vele az elítéltek sorsában is. A rá mért büntetés azonban jóval enyhébb volt: 1797-ben szabadult. Verseghy Kazinczynak

⁸ *Uo.*, 142.

⁹ *Uo.*, 143, 145.

¹⁰ *Uo.*, 152–153.

¹¹ Franciscus PÁPAI PÁRIZ, *Dictionarium Latino-Hungaricum [...], Dictionarium Hungarico-Latinum*, Tyrnavia, Typ. Acad., 1762.

¹² Verseghynek több ilyen, kézíratos jegyzetekkel teleírt kötete ismert: az *Uránia* című folyóirat III. kötetének egyik példánya (jelzete: OSZK Kt, Oct. Hung. 994), Albrecht von Haller *Versuch schweizerischer Gedichte* című verseskötetének egy példánya (jelzete: OSZK Kt, Oct. Hung. 1896). A kézíratos bejegyzésekkel bővített kötetekről lásd: Joó Tibor, *Ismeretlen Verseghy-kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban*, MKSz, 1938/1, 72–73; SZAUDER Mária, *Verseghy Ferenc ismeretlen kéziratai*, ItK, 1977/2, 241–276.

¹³ DONCSEZ Etelka, *A pesti Lesegesellschaft szabályzata és tagjai*, MKSz, 132 (2016), 337.

¹⁴ MNL OL E 708 Vert. A. Fasc. 51. ad 13.

írt leírásából kiderül, hogy szabadulása után Makk rögtön felkereste Schaibl Erzsébetet, de korántsem azért, hogy támogassa: nem remélve, hogy Verseghy valaha is hazatér, az édesanyát apránként nemcsak letétbe helyezett vagyonától, hanem fia személyes tárgyaitól is megfosztotta, s annak könyvtárát is értékesítette.¹⁵ Verseghy a beszámolóban nem szól kifejezetten kéziratokról, mivel azonban kitér arra, hogy hazatérve a legalapvetőbb ruházatot is kénytelen volt kölcsönkérni, valószínűsíthetően kilenc évvel korábban otthon hagyott kézírataira sem ügyeltek nagy gonddal.

Ami a fogságban keletkezett kéziratokat illeti, a fentiekhez hasonlóan ugyancsak csupán következethetünk létükre, illetve sorsukra. Tudjuk, hogy Verseghy fogsága alatt főként nyelvtanulással és nyelvészeti munkáihoz készített jegyzetek írásával töltötte idejét. Ismert néhány olyan, birtokában lévő és börtöneiben magánál tartott kötet is, amelynek üresen maradt lapjaira, illetve a lapszélekre, valamint a sorok közé jegyzetelt. Korántsem bizonyos azonban, hogy valamennyi ilyen, bejegyzésekkel ellátott könyvről tudomásunk van, illetve hogy e művek Verseghy kézjegyeivel egyedivé tett példányai fennmaradtak: jól példázza ezt a Pápai Páriz-szótár már említett esete.

A fentiekből kitűnik, hogy Verseghy Ferenc kéziratosa hagyatéka már a szerző halála előtt is több alkalommal komolyan csonkulhatott, s úgy tűnik, az iratok sorsa a szerző halála után legalább ilyen viszontagságos. Leszögezhető, hogy a valaha létezett teljes kéziratosa korpusz méretei beláthatatlanok, összetételére pedig legfeljebb csak következtetni lehet. Szó esett már róla, hogy a hagyatékhoz legelőször négy személy, Sággy Ferenc, Sággy Sándor, Fejér György és Horváth János férhetett hozzá. Nem áll rendelkezésre információ arra nézvést, hogy melyikük pontosan mit látott, mit használt és mit tartott meg esetleg e kéziratokból. Az iratanyag nem egyetlen tömbben maradt fenn, hanem szétszóródott. Egyes csoportjai különböző possessorok gyűjteményeiből ma az ország nagyobb közgyűjteményeiben lelhetők fel. Hogy a szétszóródott iratok milyen módon kerülhettek későbbi birtokosaikhoz, arról az esetek túlnyomó többségében nem állnak rendelkezésre információk. A Verseghyhez közel álló fent felsorolt négy személy közül úgy tűnik, a Horváth Jánoshoz került kéziratok sorsa követhető a leginkább nyomon. A ma ismert levelek döntő többsége ebből az iratcsoportból való. Ezek a források feltehetően a Horváth Jánossal régi ismeretséget ápoló Sággy Ferenc révén kerültek Horváth birtokába.¹⁶ A székesfehérvári püspökként elhunyt Horváth 1835-ben bekövetkezett halálát követően hagyatéka a Verseghy-hagyaték hozzá került részével együtt Villax Ferdinánd (1784–1857) ciszterci szerzeteshez, zirci apáthoz, a székesfehérvári ciszterci gimnázium egykori tanárához került, s általa a zirci ciszterci apátság kéziratgyűjteményébe jutott.¹⁷ Valószínűsíthető azonban, hogy az idők során vagy Horváth, vagy Villax, illetve a zirci apátság megőrzéséből is kerülhettek ki kéziratok magánszemélyek gyűjteményébe. Legalábbis gyanítható, hogy a *Parnassus hegyén zengedező magyar musáinak szózatai* kézírata tőlük került Pauer János (1814–1889) székesfehérvári püspök könyvtárába.¹⁸ S bár több hasonló, konkrét nyom nem utal erre, nem kizárt, hogy más székesfehérvári kötődésű egyháziakhoz is jutottak források.¹⁹ A zirci kéziratanyag közel százhusz év elteltével, az 1950-es években a zirci apátság

¹⁵ Erről bővebben: DONCSEZ ETelka, „mert lelkeinket a múlt szerencsétlenség örökre összeköte”: Verseghy és fogolytársai kapcsolata a fogság után, Irodalomismeret, 2016, 3. sz., 9–12.

¹⁶ Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

¹⁷ HORVÁTH KONSTANTIN, Az „Egyházi Értekezések és tudósítások”: (Az első magyar kat. teol. folyóirat) története 1820–1824: Verseghy Ferenc és Horváth János levelezése 1819–1822 Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda, 1937 (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából), 96. Vö. KÚTHY ISTVÁN, Emlékek a székesfehérvári püspöki könyvtár múltjából, Székesfehérvári Szemle, 7 (1937), 36–48.

¹⁸ LAVOTTA REZSŐ, Verseghy Ferencnek egy ismeretlen kéziratáról, MKSz, 61 (1937), 1. sz., 57–61.

¹⁹ A zirci apátság könyvtáráról és műkincsgyűjteményéről lásd: HAJNÓCZI GÁBOR, Adalékok a zirci apátság könyv- és műgyűjtő tevékenységének történetéhez a XVIII. sz. végén és a XIX. sz. elején = A Veszprémi Múzeumok Közleményei 13: Történelem, szerk. KRALOVÁNSZKY ALÁN, PALÁGYI SYLVIA, Veszprém, 1978, 189–206.

gyűjteményének felszámolása után került új őrzőhelyre, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirtárába.²⁰

A kéziratos hagyaték ma elérhető további részeinek sorsa, hagyományozódásuk útja nem rekonstruálható, darabjainak csupán mai őrzőhelyei ismertek. Jelentékeny mennyiségű kézirat található az MTAKK Kézirtárában, az MNL OL, a Prímási Levéltár és az ELTE Egyetemi Könyvtárának állományában, néhány darab egyházi, illetve vidéki gyűjteményekben (Ráday Levéltár, Pannonhalma) lelhető fel. Ebben az erősen szórt iratcsoportban az egykor Zircen őrzött korpuszhoz képest jóval kisebb a levelek aránya.

Korántsem bizonyos azonban, hogy a rendelkezésre álló publikált és kutatók által hozzáférhető levéltári segédletek minden egyes fennmaradt Verseghy-kéziratot regisztrálnak. Erre utal két, közel-múltban előbukkant forrás, illetve forráscsoport, amelyeknek eddig még létéről sem tudott a kutatás. Az egyik Verseghynek Josef Anton Steffan dalalbumaiból készített másolatgyűjteménye, amelyet a székesfehérvári Szent István Király Múzeum Könyvtára őriz.²¹ Ugyancsak ismeretlenek voltak a kutatás előtt azok a Verseghytől származó kéziratok, amelyek a kismartoni Eszterházy-kastély könyvtárának gyűjteményében, Görög Demeter hagyatékában őrződtek meg.²²

További lappangó források feltételezésére ad okot, hogy Verseghy ma ismert leveleinek túlnyomó hányada saját fogalmazványfüzetében levélfogalmazványként maradt fenn.²³ Az elküldött példányokról és azok mellékleteiről ma nincsenek információink: ugyanannyi esély mutatkozik arra, hogy megsemmisültek, mint arra, hogy közgyűjteményekben vagy magángyűjtőknél azonosítatlanul hevernek. A rendelkezésre álló levélanyag töredékességét mutatja emellett a levelek egyenetlen időbeli eloszlása, valamint a tény, hogy bizonyos évekből egyáltalán nem maradtak ránk sem Verseghytől származó, sem neki szóló iratok.²⁴

Verseghy teljes fellelhető levelezésének összkiadására eddig nem vállalkozott a kutatás. A 19. század végén, 20. század elején keletkezett néhány apróbb szövegközlésen túl, amely szórványosan fellelhető forrásokra hívta fel a figyelmet, szisztematikusabban a Zircen őrzött levelezés vizsgálatára és részleges kiadására került sor, elsősorban Zircen szolgáló irodalmár érdeklődésű ciszterci szerzetesektől, Madarász Flóristól és Horváth Konstantintól.²⁵ Horváth Konstantin kötete, amely az EÉT történetének ismertetését választotta céljául, Horváth János és Verseghy Ferenc szinte teljes levélváltását közreadja, s bár kritikai jegyzetapparátus nem járul hozzá, számos adalékot tartalmaz a levelek kelet-

²⁰ HORVÁTH VIKTOR, *Könyvek és könyvtárak államosítása Magyarországon (1949–1960)* = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1974/1975, 233–261; V. WALDAPFEL ESZTER, *Az Országos Széchényi Könyvtár a felszabadulás óta* = Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1957, 7–75; NÉMETH GÁBOR, *A zirci műemlékkönyvtár 60 éve az Országos Széchényi Könyvtár gondozásában: 1953–2013*, Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 22 (2013), 8. sz., 32–37.

²¹ XXXVI. Arietae pro Clavi Cembalo Authore D. Jos. Stephan. Scripsit P. Eugen Verseghy. Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum Könyvtára, Verebi-Végh Hagyaték 1202. Erről lásd: HOVÁNSZKI MÁRIA, *A Verseghy-énekek kéziratos hagyományozódása – avagy hová tűnt Steffan, a császáruudvari zeneszerző?* = *Doromb: Közköltészeti tanulmányok* 3., szerk. CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN, Budapest, reciti, 2014.

²² ZVARA EDINA, *Kéziratok Görög Demeter gyűjteményéből: betűrendes összetett tartalomjegyzék*. 2016. Kézirat. Köszönet illeti Zvara Edinát, amiért kéziratos jegyzékét rendelkezésre bocsátotta.

²³ Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3656.

²⁴ Különösen szembeötlő, hogy az 1806 és 1810 közötti évekből egyáltalán nem ismert sem Verseghynek szóló, sem az ő tollából származó levél.

²⁵ MADARÁSZ FLÓRIS, *Verseghy és a nyelvújítás*, Budapesti Szemle, 1900, 47–68, 195–211; MADARÁSZ FLÓRIS, *Időszaki sajtónk történetéhez = Dolgozatok Békefi Remig egyetemi tanár működésének emlékére*, szerk. PINTÉR JENŐ, Budapest, Stephaneum Nyomda R. T., 1912, 405–420; HORVÁTH, *Az „Egyházi Értekezések és tudósítások”, i. m.*

kezésével kapcsolatban, ilyen módon pedig minden hasonló jellegű vállalkozás számára szilárd kiinduló alapot kínál.

A KÖTETHATÁROKRÓL ÉS A SZÖVEGKÖZLÉS ELVEIRŐL

Jelen gyűjtemény mindazokat a missziliseket tartalmazza, amelyeknek Verseyhy címzettje, vagy feladója volt, s szövegüket kéziratokból vagy legalább közleményekből ismerjük. A kötet összeállítása során műfaji szempontból szükséges volt döntéseket hozni. Noha Rékasy Ildikó a levelek között sorolja fel őket, s formailag valóban felidézük a levélformát, e kötet az ajánlóleveleket a dedikáció típusának tekinti, s nem veszi fel.²⁶ E kiadvány tartalmazza viszont hivatalos levelek, kérvények szövegeit, s az ezekhez csatolt rövidebb terjedelmű mellékleteket, orvosi igazolásokat, elenchusokat. A hosszabb terjedelmű s a tanulmány, illetve értekezés műfajába tartozó mellékletek esetében eltekint a szövegközléstől, a mellékelt írásművek pontos levéltári, kéziratári jelzetét azonban minden esetben rögzíti. A kötetben megtalálhatók azon Verseyhynak szóló vagy tőle származó verses episztolák is, amelyek misszilis volta igazolható vagy legalább feltételezhető. Ebben a gyűjteményben nincs helyük, mégis érdemes szót ejteni két további forrástípusról. A kéziratanyag tartalmaz olyan levélfogalmazványokat, amelyeket feltehetően Verseyhy fogalmazott s az ő keze jegyzett le, azonban ő nem a saját nevében és érdekében írta ezeket. Mai ismereteink szerint a hagyaték három ilyen levelet tartalmaz. A szövegek datáltnak, a nádor szolgálatában álló, s ekkortájt már Verseyhyvel közös háztartásban élő Johann Ossitzky érdekében születtek, címzettjük pedig József nádor és Hermína Amália Mária anhalti hercegnő.²⁷ Mivel e levelek tartalma nem érinti Verseyhyt, s neki csak a szövegek megfogalmazásában volt szerepe, közlésüket mellőzzük.

Sághy Ferenc és Sándor, valamint Császár Elemér is megemlíti, hogy Verseyhy a Helytartótanács megbízására részt vállalt a hivatalos körlevelek és pátensek fordításában.²⁸ Jelzetekre egyikük sem hivatkozik, s így nem megállapítható pontosan, mely s milyen jellegű szövegekről van szó. Bár műfajilag nem állnának távol a hivatalos levéltől, jelen kötet nem veszi fel e forráscsoportot sem.

A kiadványban szereplő szövegek két egységet alkotnak, s az egyes egységeken belül a kronológia elvének megfelelően követik egymást. A *Keltezett levelek* csoportjába azok az írárok kerültek, amelyek datáltak vagy keletkezésük ideje más források alapján kikövetkeztethető. A *Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek* között olyan szövegek szerepelnek, amelyek keletkezési ideje csak hozzávetőlegesen vagy egyáltalán nem határozható meg.

A kötet Verseyhy Ferenc összegyűjtött leveleinek szövegeit betűhűen közli, e gyakorlattól csak néhány, ma már nem használatos betűforma esetében tér el (İ = s, ő = ö, ű = ü). A levelek közül ebben a tekintetben egyetlen levél képez kivételt: 8. Verseyhy Ferenc – Kreskay Imrének [Felsőgyőr, 1781 nyara (?)]. E verses episztola szövege ugyanis nem Verseyhy autográf kézirataként, hanem a címzett, Kreskay Imre másolatában maradt fenn. Kreskay azonban a másolás során nem őrizte meg Verseyhy helyesírási gyakorlatát. Ez az eredetileg disztichonban íródott episztola esetében feltűnő és zavaró. Ezért hogy a hosszú és rövid szótagok váltakozása valóban megfeleljen az időmértékes verselés szabályainak, e szöveget emendáltuk. Az emendált szöveghelyekre minden esetben lábjegyzet hívja fel a figyelmet.

²⁶ PESTI Brigitta, *Dedikáció és mecenatúra Magyarországon a 17. század első felében*, Budapest, Eger, Kossuth Kiadó, Eszterházy Károly Főiskola, 2013, 51–52, 79–150.

²⁷ A levélfogalmazványok az alábbi jelzeten találhatók: OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 122r–122v, 128r, 134r–134v.

²⁸ *Verseyhy Ferencz' Maradványai...*, i. m., 228; CSÁSZÁR Elemér, *Verseyhy Ferencz élete és művei*, Budapest, MTA, 1903, 309.

Főszövegeként – ha rendelkezésre áll – minden levél esetében az elküldött tisztázat szerepel, amennyiben ismert a levélfogalmazvány is, annak szövege a tárgyi jegyzetek között kapott helyet. A szövegközléshez kapcsolódó szövegkritikai jegyzeteket lábjegyzetek tartalmazzák. A kéziratok átírása során a ligatúrákat jelöletlenül oldottuk fel. Mind az általánosan használt (kettőnél többször előforduló), mind az egyedi rövidítéseket változatlanul hagytuk: előbbieket feloldását a *Szótár és rövidítésjegyzék*, utóbbiakét a tárgyi jegyzetek tartalmazzák.

A levélszövegekhez járuló jegyzetapparátus négy alfejezetből épül fel. Elsőként a közölt szöveg *Kéziratának* jelzetét közöljük. A *Megjelenés* alfejezet a nyomtatásban megjelent levelek megjelenési helyét, pontos könyvészeti adatait tartalmazza. A levelek létrejöttének körülményeiről a *Keletkezés* rovatban esik szó. A magyarázatot igénylő kifejezésekhez fűzött észrevételek a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között kapnak helyet, éppúgy, ahogy az idegen nyelvű levelek, illetve levélrészletek fordításai. A személynevekhez fűzött magyarázatok minden esetben az első előfordulásnál kapnak helyet, a későbbi előfordulásoknál a magyarázatot nem ismételjük. A levelek szövegeiben kettőnél többször előforduló kifejezéseket a *Szótár és rövidítésjegyzék* tartalmazza. A kötetben való tájékozódást mutatók segítik.

A kötet az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoportjának keretén belül készült. Sajtó alá rendezőként sokaknak tartozom hálával és köszönettel, amiért munkámat segítették. Mindenekelőtt Debreczeni Attilának, aki mindvégig – az anyaggyűjtéstől kezdve egészen a nyomdai előkészítésig – figyelemmel kísérte és tanácsokkal segítette a kiadás munkálatait. A kötet lektorának, Balogh Piroskának, aki lektori feladatain túl vállalta a kiadványban helyet kapott latin nyelvű levelek fordításai első, Rédey János által készített változatának ellenőrzését és javítását, valamint a kötet zárása előtt nem sokkal felbukkant latin nyelvű szövegek fordítását. Hovánszki Máriának, aki Verseghy Ferenc verseinek kritikai kiadását készíti, s jelen kötet jegyzeteit számos, a versekhez kapcsolódó megjegyzéssel és kiegészítéssel gazdagította. Constantinovitsné Vladár Zsuzsának, aki értékes észrevételekkel gyarapította Verseghy Ferenc Henrik Gabriel Porthanhoz címzett levelének jegyzeteit. Bíró Annamáriának és Kerti Józsefnek, akik Verseghy Aranka Györgyhöz, illetve az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társasághoz intézett leveleinek felleléséhez nyújtottak segítséget. Köszönet illeti Tózsér Endrét Verseghy Maria Clara Herpinnek írt levele fordításához, valamint a levél jegyzeteihez fűzött megjegyzéseiért. Neki és Koltai Andrásnak köszönöm, hogy megtalálták Verseghy Koppi Károlyhoz címzett episztolájának hosszú ideje lappangó kéziratát, s hogy arról a másolatot rendelkezésemre bocsátották. Végül, de nem utolsósorban nagyon köszönöm Juhásznén Marosi Edit munkáját, aki a kötet tördelését végezte.

JEGYZETEK A KELTEZETT LEVELEKHEZ

1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]

Kézirat

OSZK Kt Oct. Hung. 758, 50–52. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HATTYUFFY 1906, 57–58.

LABÁDI 2012, 154–155.

Keltekzés

Verseghy Ferenc ma ismert levelei közül a legkorábbiakat Kreskay Imrével váltotta. Kreskay Imre (1748–1811) nemesi családból származott, amely Turóc megyéből települt a Dunántúlra, Veszprém és Fejér megyébe. 1748. november 5-én született Székesfehérvárott, teljes neve Kreskay Tamás Imre. Édesapja Kreskay János, Székesfehérvár későbbi főbírája és országgyűlési követe. 1764-ben belépett a pálos rendbe, ahol az Imre szerzetesi nevet vette fel. A rendi vezetés Molnár Elek (1747–?) szerzetestársával együtt külföldre küldte: beutazta Németföldet és Itáliát, Rómában négy évet töltött. Hazatérve a Baranya megyei Mecsek hegyi kolostorban élt, ekkortájt ismerkedett meg a Pécsett szolgáló Virág Benedekkel. 1777-ben Pestre helyezték, ahol a rendház könyvtárának könyvtárosi feladatait látta el. 1780-ban Szatmárba került, a helyi pálos gimnázium igazgatója lett. A rend feloszlása után világi papként működött. Szatmárról Ugocsa megyébe, Sasvárra költözött. Később Fejér megyében élt, 1790 és 1797 között nevelő volt a Somogy megyei Ötvösön özvegy Tallián Farkasnéjánál. 1798–1799 között Bodajkon, 1804–1809 között Ihászbán élt papként, nevelőként. 1811-ben Pápán halt meg (LAUSCHMANN 1905; HATTYUFFY 1906).

Verseghy Ferenc Kreskayval feltehetően a hetvenes évek végén ismerkedhetett meg. Az egri jezsuitáknál végzett tanulmányait 1777 májusában hagyta félbe. A következő néhány hónapot Pest-Budán töltötte, valószínűleg a budai egyetem előadásait látogatta. Kreskayval Szauder József sejtése szerint Ányos Pál révén került kapcsolatba, Ányos ugyanis Verseghyvel egy időben lehetett a budai egyetem hallgatója. Verseghy ez idő tájt megfordulhatott a pesti pálos rendházban, amelynek könyvtárosa 1777 és 1780 között Kreskay Imre volt. Verseghy 1778-ban – Szauder szerint feltehetően Ányos és Kreskay hatására – kérte felvételét a pálos rendbe, s nemsokára el is hagyta a várost. Novícius évét Márianosztrán töltötte, innen 1779. április 6-án tért vissza Pestre. A rend ez év október 25-én Nagyszombatba küldte a teológia speculativára. Tanulmányait 1781 tavaszán fejezte be, ez év április 22-én szentelték pappá. Nagyszombatot június 6-án hagyta el, s a nyarat a felsőgyőri (Diósgyőrhöz közeli) pálos kolostorban töltötte (CSÁSZÁR 1903, 9–15; SÁGHY 1825, 144; SZAUDER 1961, 50–89).

Verseghy Ferenc és Kreskay Imre levelezése töredékesen maradt ránk. 1779 és 1781 között tíz levél létéről van tudomásunk, amelyek közül ma szövegszerűen nyolc darab ismert. Egészen bizonyos azonban, hogy a levélváltás ennél méretében és talán időben is kiterjedtebb volt.

1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]
2. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]
3. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]
4. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]
5. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Nagyszombat, 1779. november 19.
6. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek [Pest, 1779. november 19. és 1780. július 3. között]
[Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, 1780. július 3.]
[Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, 1780. szeptember 1.]
7. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Nagyszombat, 1780. szeptember 7.
[Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, 1780. szeptember 7. és 1781 nyara között]
8. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének [Felsőgyőr, 1781 nyara (?)]

A ma hozzáférhető kéziratok két kéziratcsoportban maradtak fenn, s az OSZK Kézirattárában lelhetők fel. Verseghy és Kreskay verses episztolái Kreskay Imre *Barátságos mulatozások versekben* című kéziratot kötetében található. A kézirat jelzete: OSZK Kt Oct. Hung. 758. A szövegek Kreskay Imre autográf tisztázataiként maradtak fenn. A kézirat címlapján az alábbi szöveg olvasható: Barátságos Mulatozások Versekben. Irta Kreskay Imre Első Remete Sz. Pál Rendéből. Pesten. 1779. A kötetben 56 számozott vers olvasható, ezt követi egy *Anekdottok*, és egy *Külömbféle Játékok* című fejezet. Labádi Gergely szerint a szövegek nagy része 1777 és 1779 között keletkezett, a gyűjtemény utolsó harmadában lévő írások pedig 1780 és 1787 között jöttek létre. Labádi véleménye alapján Kreskay nem a széles nagyközönségnek, hanem feltehetően egy szűkebb társaságnak szánta a kollekciót. Sejtése szerint utólag, 1787 táján készíltetett az összeállítás. Kreskay irodalmi munkássága ugyanis 1786, tehát a pálos rend feloszlata után látványosan gyarapodik. (Éppúgy egyébként, ahogy Verseghy. Vö. DONCSEZ 2016d.) Az 1787 körüli keletkezés mellett szól továbbá, hogy egyetlen szöveg sem utal arra, hogy Kreskay a Dunántúlon élne, ahová 1788 után költözött (LABÁDI 2012, 21–22).

Kreskay kéziratot kötetére létrejöttének körülményei szorosan összefüggnek azzal a kérdéssel, vajon misszilisekről van-e szó. Az episztolákat először Hattyuffy Dezső közölte: HATTYUFFY 1906. Hattyuffy feltehetően a kézirat hagyaték nagy részét egyben láthatta: édesanyja, Kreskay Etelka (1833–?) ugyanis Kreskay Imre testvérének, Kreskay Gáspárnak (?–?) az unokája volt.

Hattyuffy Dezső kiadványában utal arra, hogy létezett Kreskaynak egy 1791-ben összeállított versgyűjteménye is. Megemlíti továbbá, hogy tudomása szerint az általa látottakon túl, a kézirat hagyaték egy része a Magyar Nemzeti Múzeum (a mai OSZK) állományába került, valamint, hogy „[t]öbb műve el is kallódhatott, a család gondatlansága miatt, legalább néhány költeményének nyomára akadtam, melyek a kéziratok között fel nem találhatók.” (Lásd: HATTYUFFY 1906, 15–17, 69–71.) A Hattyuffy birtokába került kéziratok további sorsáról sem áll rendelkezésre sok információ. Az OSZK Kt-ban őrzött *Barátságos mulatozások versekben* példányáról annyit árul el a kézirtár katalógusa, hogy az Modrovich Ignác (1810–1895) Fejér megyei alügyész, szolgabíró levéltáros, rácalmási földbirtokos és műgyűjtő possessor hagyatékából került a mai OSZK Kt állományába 1922 és 1929 között. (Modrovich kapcsolatban állt az ugyancsak rácalmási birtokos családból származó Kreskay Etelkával és Hattyuffy Dezsővel. Nem csak birtokaik voltak egy településen, rokoni szálak is összefűzték őket: Modrovich Ignác apai nagyanyja, Boncz Borbála (?–?) ugyanis Kreskay Etelka anyai nagypjának, Boncz Miklósnak (?–?) a testvére volt.)

Amennyiben feltételezzük, hogy a Kreskay másolatában fennmaradt verses episztolák misszilisek, az eredeti, elküldött, autográf példányok Verseghy, illetve Kreskay kézirat hagyatékában keresendők. Azok azonban a szerzői hagyatékok ma ismert részeiben nem találhatók: nem maradtak fenn vagy lappangnak. Nem teljesen kizárt, hogy a Martinovics-összeesküvés leleplezése után égették el őket a címzettek (vö. *Bevezetés*). Jó okuk volt rá, hiszen abban közvetlenül vagy közvetve mindketten érintettek voltak. Verseghy közvetlenül: a leghosszabb börtönbüntetést kapta közreműködéséért. Érintettsé-

géről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24. Kreskay közvetve. Részint, mert kapcsolatban állt Verseghyvel. Részint, mert egyik testvére, Kreskay József – Lauschmann Gyula szerint – ugyancsak résztvevője volt a szervezkedésnek, s ezért külföldre menekült (LAUSCHMANN 1905, 764). A *Barátságos mulatozások versekben* című gyűjteményben feltehetően azért maradtak fenn a szövegek, mert a verses episztola műfajában, a pásztorköltészet hagyományait imitálva, a szerzőt és a címzettet Dafnis, illetve Orfeus nevek mögé bújtatva íródtak. A (feltételezett) misszilisverziók kéziratjai – netán azok borítékjai – azonban őrizhettek olyan bejegyzéseket, amelyek alapján azonosíthatóvá vált volna a szerző és a címzett.

A szóban forgó episztolák misszilis volta az elküldött példányok hiányában nem igazolható minden kétséget kizáróan. E kötetben azonban mégis helyet kapnak, az alábbi okokból. Először: mivel a Verseghy–Kreskay-kapcsolat fontos lenyomatai, s egyben elhagyhatatlan kontextusát jelentik a bizonyosan misszilisnek tekintett leveleknek. Másodszor: Császár Elemér valószínűsíti egy pálos önképző-kör létezését, nem kizárt, hogy a szóban forgó szövegek ebben a közegben jöttek létre (VERSEGHY 1910, 333). Ahogy szó esett róla, erősen imitálják a páasztorköltészet sémáit és megoldásait, ami igen jellemző Kreskay költészetére is. Nem lehetetlen, hogy ez amolyan Kreskay javasolta gyakorlat, játék volt a kör tagjai között. Harmadszor: a verses episztolák utalásai azon ritka források közé tartoznak, amelyek sok mindent elárulnak nemcsak a hetvenes-nyolcvanas évek pálos szerzeteseiről, hanem a korabeli Pest-Budáról és ugyanezen időszak Verseghyjéről is. Negyedszer: a Verseghy–Kreskay-kapcsolat verses és nem verses darabjai így, együtt még soha nem jelentek meg eddig.

A Verseghy–Kreskay-levelezés másik csoportjára Gorzó Gellért hívta fel a figyelmet (GORZÓ 1914). Az OSZK Kézirattárában a Quart. Hung. 177. jelzetten található *Magyar Énékek* című kéziratgyűjteményben két, Verseghy kezével íródott levélre bukkant. A kéziratok Jankovich Miklós gyűjteményéből 1852-ben kerültek a mai OSZK Kt állományába. Hogy Jankovich milyen úton-módon jutott hozzájuk, arról nem áll rendelkezésre információ. A Verseghy–Kreskay-levelezés korpuszán belül a Gorzó közölte levelek fontos jellemzője, hogy pontos kelezést tartalmaznak. (5. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Nagyszombat, 1779. november 19.; 7. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Nagyszombat, 1780. szeptember 7.) Ez a levélváltás többi darabjáról nem mondható el: keletkezési idejükre csak következtetni van mód.

A szövegközlés során külön figyelmet kellett fordítani azokra a szövegekre, amelyek nem a szerző autográf kézírataiként maradtak fenn, tehát a Kreskay másolataiban megőrződött Verseghy-episztolákra. Kreskay ugyanis a másolás közben őrizte meg Verseghy helyesírási gyakorlatát. Ez leginkább az eredetileg disztichonban íródott episztola esetében feltűnő. (8. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének [Felsőgyőr, 1781 nyara (?)]). Hogy a hosszú és rövid szótagok váltakozása valóban megfeleljen az időmértékes verselés szabályainak, e szöveget emendáltuk.

Jelen írás Kreskay Imre *Barátságos mulatozások versekben* című kéziratgyűjteményében maradt fenn. Az ott található, Kreskay és Verseghy által írt hat episztola kelezetlen. Közülük a szakirodalom négy esetében a keletkezés tekintetében nem tud pontosabb dátumot meghatározni az alábbiánál: 1779. április 6. és október 25. között. A szövegeket a Császár feltételezte pálos önképző-kör működéséhez kötik, s úgy vélik, azok csak abban az időben keletkezhettek, amikor egy időben Verseghy és Kreskay is Pesten tartózkodott (GORZÓ 1914; LABÁDI 2012, 401). E négy episztola közlésének sorrendjét az egyes episztolák Kreskay kézíratos kötetében elfoglalt helye határozza meg. Jelen szöveg Kreskay gyűjteményében a Verseghyvel cserélt írások közül a legelső, s a kötetben belül a XXVIII. számot viseli. A Kreskay gyűjteményében található többi episztolához hasonlóan szorosan követi a páasztorköltészet hagyományait. A kérdésre, hogy lehetséges-e a szöveg referenciális olvasata, s ha igen, pontosan milyen eseményekre és szereplőkre vonatkoznak utalásai, más, kapcsolódó források híján nem adható felelet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Dafnis – Daphnisz. Hermész és egy nimfa fia. Anyja kitette egy borostyánligetben, pásztorok és nimfák nevelték fel, maga Pán tanította zenére. A pásztorköltészet megteremtője. Verses episztoláiban ezen a néven nevezi magát Kreskay Imre.

Orfeusz – Orpheusz. Oiagrosz és Kalliopé fia. Dalnok, bűbájos hatású dalaival és zenéjével képes volt lecsillapítani a vadállatokat, megmozgatni a fákat és a hegyeket. Felesége egy nimfa, Eurüdiké. Amikor Eurüdiké kígyómarás miatt meghalt, Orpheusz lement érte az Alvilágba, ahol dalaival elérte, hogy Perszeponé, az Alvilág úrnője megengedje Eurüdiké visszatérését. A szabadon bocsátást azonban feltételhez kötötte: az Alvilágból kivezető úton Orpheusz nem nézhet vissza addig, amíg a felszínre nem érnek. A dalnok ezt nem tudta teljesíteni, így Eurüdikének az Alvilágban kellett maradnia. Verseghy Kreskayval váltott verses leveleiben Orpheusnak nevezi magát, így szólítja őt a vele Dafnis néven levelező Kreskay is. Verseghyt nem csak Kreskay szólította Orpheusnak, az elnevezés a kortársak előtt is ismert és használatos lehetett. Verseghyt Baróti Szabó Dávid is így nevezte egy versében: *N. T. Versegi Ferentz Urról. 1788. = BARÓTI SZABÓ 1802, 89.*

Flóra – szabin istennő. A tavasz, a virágok és az ifúság istennője. A görög Khlórisz megfelelője.

Euriditézédnek – Eurüdiké. A görög mitológiában Orpheusz felesége. Lásd az Orpheuszhoz fűzött jegyzetet.

Plutó – Pluto. A római mitológiában az Alvilág istene. Megfelelője a görög mitológiában: Hadész.

Venusnak – Venusnak. Venus, a szépség és a szerelem istennője a római mitológiában. Görög megfelelője: Aphrodité. Egyes hagyományok szerint Vulcanus felesége.

Leda Leányának – az utalás Helénára vonatkozik. Léda a görög mitológiában Thesztiosz király lánya, Tündareósz spártai király felesége, akit Zeusz hatyú alakjában elcsábított. A nászt követően Léda két hatyútojást szült, amelyekből négy gyermek jött a világra: Zeusztól Heléna és Polüdeukész, Tündareósztól Klütaimnésztra és Kasztór. Helénát születése után az istenek elhalmozták ajándékokkal: Aphroditétól különleges szépséget kapott. Menelaosz spártai király felesége lett. Aphrodité, mivel Parisz trójai királyfitól megkapta a „legszebbnek” járó almát, cserébe a legszebb földi asszony (Heléna) szerelmét ígérte Parisznak. Parisz megszöktette Helénát, s ezzel kirobbant a görög–trójai háború.

Kupidó – Cupido. A római mitológiában a szerelem istene, más néven: Ámor. Megfelelője a görög mitológiában: Erósz

tzitarádat – citerádat. Verseghyről kortársai előtt is ismert tény volt, hogy zeneileg képzett és hangszeren is játszik. Maga s az őt ismerők is gyakran emlegették Hár fásként, (utóbb) a vén Hár fásként. (Erről bővebben; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.) Egri tanulmányai idején, 1775-től 1777-ig ő volt az egri székesegyházi karnagy helyettese, mint idősebb kispap. 1776. április 8-án, Wagner József kanonok aranymiséjén az egri székesegyházi karnagy muzsikált. Feljegyezték, hogy ezen az eseményen Verseghy is szerepelt egy cytherán (gitáron vagy kézi hár fán) kísért énekkel, amelyet maga szerzett és adott elő (KISS 2007, 265; BÁRDOS 1987, 160; HOVÁNSZKI 2017c).

Apollót – Apolló római isten. A görög Apollón megfelelője, aki a görög mitológiában Zeusz és Létó fia, Artemisz ikertestvére. A nap, a költészet, a zene, a tánc, a művészetek és a jóslás istene.

Parnassust – Parnassoszt. A Parnassosz a Pindosz hegység része, Apollón szent hegye, a múzsák lakhelye.

Tytirus – Vergilius első eklogájának szereplője. A név beszélőnév, jelentése: nyáját vezető, csengettyűs juh. Vö. CSEHY 2009.

Tett fogadásodat már el-felejtetted – lásd fent az Orpheuszhoz fűzött jegyzetet. Ha elfogadjuk a szöveg referenciális olvasatának lehetőségét, a „fogadás” vonatkozhat Verseghy szerzetesi fogadalmára is.

Boszulló haragját – lásd fent az Orpheuszhoz fűzött jegyzetet.

Prozerpinának – Proserpinának. Proserpina a római mitológiában az Alvilág úrnője, Pluto felesége. Megfelelője a görög mitológiában: Perszeponé.

2. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]

Kézirat

OSZK Kt Oct. Hung. 758, 53–58. Kreskay Imre másolata.

Megjelenés

HATTYUFFY 1906, 59–63.

VERSEGHY 1910, 13–17.

LABÁDI 2012, 155–159.

Keletkezés

Verseghy Ferenc és Kreskay Imre verses episztoláiról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]. Jelen írás Kreskay versgyűjteményében a Verseghyvel cserélt írárok közül a második, s a kötetben belül a XXIX. számot viseli. A szakirodalom álláspontja egységes a tekintetben, hogy a szöveget úgy értelmezi, mint amely valós vonatkozásokkal bír (GORZÓ 1914, 456–467; SZAUDER 1961, 59–60; LABÁDI 2012, 402). Ez annnyival egészíthető ki, hogy az episztola összetett, mitológiai képekben rendkívül gazdag utalásrendszere csak nehezen és csak részben felfejthető. Abban is egyetértés mutatkozik az említett kutatók között, hogy jelen episztolát nem tekintik a Kreskay gyűjteményes kötetében XXVIII. számot viselő írásra adott feleletnek. (1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Pallás – Pallasz Athéné. A görög mitológiában a bölcsesség istene, Zeusz lánya. A római mitológiában megfelelője Minerva.

Böltseit – az utalás a tanulmányaikat folytató pálos növendékekre vonatkozhat. Vö. *Keletkezés*.

Pán – a görög mitológiában a pásztorok kecskeszarvú, kecskelábú és kecskefarkú istene. Megfelelője a római mitológiában: Faunus.

Epeussal – Epeus Panoopeosz fia, harcos és jártas az ácsmesterségben. Pallasz Athéné segítségével ő építette a trójai falovat. Trójából Itáliába utazott, ahol megalapította Pisae-t és Mentapontumot. Amennyiben egyetértünk a szakirodalom álláspontjával, s elfogadjuk, hogy az episztola valós eseményekre utal, úgy a szövegben Epeusként említett szereplő is létező lehet. Egyértelmű azonosítása nem lehetséges. Csak feltételezni lehet, hogy az utalás talán Antonius Ruchman (1728–1791) pálos szerzetesre vonatkozik. Személyéről, életéről a pálos rend sematizmusai és a felosztási jegyzőkönyvek árulnak el adatokat. A fekete-erdői Lembachban született, s szerzetesi mivolta mellett bútorkészítő mesterember is volt. Hosszú ideig szolgált a pesti pálos rendházban, ő és munkatársai készítették a pesti pálos könyvtár művészien megalkotott polcrendszerét és berendezését (vö. DONCSEZ 2016d, 62).

Diannátul – Diana a római mitológiában az állatok és a vadászat istennője. Jupiter és Latona gyermeke, Apolló ikertestvére. Megfelelője a görög mitológiában: Artemisz.

Akteon – Aktaion, Actaeon. A görög mitológiában Arisztaios és Autonoé gyermeke. Rettenthetetlen vadász, akinek Kheirón volt a nevelője. A hagyomány szerint megleste a Partheniosz forrásánál fürdőző Artemiszt, aki büntetésből szarvassá változtatta, hogy ezentúl ő legyen az üldözött. Kutyái nem ismerték fel, ezért szétmarcangolták.

feredő – fürdő, fürdőző.

Bellonátul – Bellona, más néven Duellona, a római mitológiában a harc istennője, Mars nővére vagy felesége. Temploma a Campus Martiuson állt, itt fogadták az idegen országok követeit, illetve itt

találkoztak a csatából győztesen visszatérő hadvezérekkel. Olykor azonosítják a görög mitológiában szereplő Enüóval.

Mopsus – Mopszosz a görög mitológiában szereplő hős, jósló tehetséggel bír, távolbalátó. Egyes mondák szerint Apollón fia. Hogy Verseghy melyik pálost azonosítja vele, az a szöveg utalásai alapján nem megállapítható.

Minervának – Minerva istenség a római mitológiában: apja Jupiter fejéből pattant ki teljes fegyverzetben, mennydörgés közepette. A bölcsesség, a művészetek, a mesterségek istennője, a városok, a hajózás, az igazság és az igaz ügyért harcolók védelmezője. Megfelelője a görög mitológiában: Pallasz Athéné.

Tritonisnak – Tritónnak. Tritón a görög mitológiában félig ember, félig haltestű tengeri istenség, Poszeidón és Amphitrité fia. Tritonisz Pallasz Athéné egyik mellékneve, a tritóni mocsárról, amelyet születése után először pillantott meg.

Könyvekkel telt tárházának kitsin, de hiv őrzője – az episztola keletkezése idején a pesti pálos rendház könyvtárosi feladatait Kreskay Imre látta el. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].

Orfeus-is velek sétál, el-felejtí hárfáját – az utalás a zeneértő Verseghyre vonatkozik. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Hazájának módja szerént beszél – Verseghy Ferenc Szolnokon született, az ott beszélt nyelvjárást imitálhatta.

's űzi tréfáját – Verseghy humora jelen kötet számos levelét, életművének több darabját is átjárja. E jellemvonásáról több egykorú forrás is megemlékezik. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2. Vö. Csörsz 2018; DONCSECZ 2017, 38–39.

Neptunusnak – Neptunusz a római és a szabin hagyományban a vizek és a tenger istene. Alakját gyakran párhuzamba állítják a görög mitológiában szereplő Poszeidónnal, de a megfelelés nem teljes. Az utalás jelen episztolában feltehetően a Duna-partra vonatkozik.

Palamonnak – Palaimónnak. Palaimón a görög mitológiában Héphaisztosz fia, az argonauták egyike.

Eolus – Aiolosz. A szelek sáfárja, szélisten a görög mitológiában.

Amfítrite – Amphitrité. A görög mitológiában Néereusz és Dórisz lánya, a nereidák egyike, Poszeidón felesége, Tritón anyja.

Melicerte – Melikertész. A görög mitológiában Athamasz és Inó fia. Téboldult anyja vele együtt vetette magát egy szikláról a tengerbe. Melikertészt egyes hagyományok szerint az istenek Palaimón néven a bajba került hajósok istenévé tették. A szöveg utalásaiból nem megállapítható, kivel azonosítja Verseghy Melikertészt.

tsinált hídra – az utalás a Pestet és Budát összekötő hajóhídra vonatkozik. Az állandó pesti hajóhíd létrejötté Albert szász-tescheni herceg (1738–1822), Magyarország helytartójának 1767-es pesti látogatásához köthetik. A Helytartótanács erre az alkalomra készülve utasította a Hajózási Hivatalt, hogy a herceg látogatása idejére gondoskodjék egy hajóhíd felállításáról. A hidat a mai Türr István utca (régí nevén Kis Híd utca) közelében állították össze, s nemcsak a látogatás idején, hanem később is használatban maradt. A hídról bővebben lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 63. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 11; 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20].

Mars rettentő fajzatit – Mars a római mitológiában eredetileg termékenységisten volt, az erdők, a mezők, a termés és a tavasz védnöke, jóslóképeséget is tulajdonítottak neki. Görög hatásra utóbb Árés hadistennel azonosították. Az utalás a katonákra, hadseregére vonatkozik. Vö. a következő jegyzettel.

Kik dsidákkal jesztegették minap Burgus táborit – az utalás a bajor örökösödési háborúra (1778–1779) vonatkozik, amelyet – e levél keltével közel egy időben, 1779. május 13-án – a tescheni béke zárt.

Még a vizen túl meg-látta a ferdőnek tetejét – az egykori hajóhíd a mai Budapest pesti oldaláról a Türr István utca vonalában húzódott. Azon áthaladva (ugyancsak a mai elnevezéseket említve) a Friedrich Born rakpartra lehetett jutni. A legközelebbi gyógyfürdőket a Duna-parton délre haladva lehet elérni. Földrajzi elhelyezkedése alapján két fürdő jöhet szóba: a Rudas és a Rác gyógyfürdő. Valószínűbb, hogy a Rudas gyógyfürdőről van inkább szó, mert ez közelebb fekszik a Dunához, a hídról valóban látszódnak a teteje. Emellett ez volt a korszakban az egyetlen városi fürdő, a többi magánkézbe került: a Rác fürdőt 1774-ben Zagler Márkus vásárolta meg, s azt a következő években jelentősen átépítette (BERZA 1993b, 339, 378–379). A Rudas fürdő a 19. század elejére a társasági élet egyik központjává vált, de már azt megelőzően is fontos találkozóhelynek számíthatott.

Napeák – Napeák, völgyekben lakó nimfák.

Musákkal – múzsákkal. A múzsák Hésziodosz szerint Zeusz és Mnemoszüné lányai. A költészet, a zene, a tudományok és a művészetek istenasszonyai. Kilencen vannak: Klió, Euterpé, Thalia, Melpomené, Terpszikhoré, Erató, Polümnia, Urania, Kalliópé.

Jápix – Iapis. Iasus fia, Apollón kedvelte. Vergilius *Aeneis*-ében Aeneas orvosa a trójai háború idején. A háború után Itáliába menekült.

Mesterségét – a gyógyfürdőket látogatók a helyszínen orvosi szolgáltatásokban, például köpölyözésben is részesülhettek.

míg kotsiját / Febus tengerbe meritvén el-nem kezdé nagy álmát – Febus, azaz Phoebus a római mitológiában Apolló mellékeve. Jelentése: ragyogó, fényes. A kiemelt szakasz jelentése: míg a nap lenyugszik.

Ceres majorjába – Ceres az anyaföld, a növények, főként a gabona istenasszonya a római mitológiában. Megfelelője a görög mitológiában: Démétér. Az episztola feltehetően a Városmajorra utal (NYILAS 1961, 15). A területen 1785-ben hozott létre közkertet II. József. A város tulajdonában álló majort és kertészetet az ezt megelőző időszakban, 1731 és 1783 között kertészeknek adták bérbe (RAPAICS 1940, 268). A Ceres alakjával azonosított személy kiléte nem megállapítható.

Itt nem meszsze a Brontesek sisakokat kobolnak – Brontész a görög mitológiában a küklopszok egyike. Hésziodosz szerint a küklopszok Uranosz és Gaia hatalmas teremű, nagy testi erejű, egyszemű gyermekei. Hárman voltak: Argész ('fénylő'), Szttereopész ('villámló'), Brontész ('dörgő'). Értettek a kovácmesterséghez. Egyes mondák szerint ők kovácsolták Zeusz villámain, Poszeidón szigonyát és Hadész láthatatlanná tevő sisakját is. Zeusz a segítségükkel győzte le a titánokat. Az utalás egy közelben fekvő kovácműhelyre, fegyverkovácműhelyre vonatkozik.

Mellette a Fidiások fa képeket faragnak – Pheidiasz (Kr. e. 500 – Kr. e. 430), Kharmidész fia, szobrász, építész. Első szobrai athéni megrendelésre közvetlenül a perzsa háborúk után készültek. Periklész bizalmasa. Részt vett az Akropolisz, a Parthenón, a Propülaia és az Erekhtheion építésében is. Az utalás egy közeli fafaragó műhelyre vonatkozik.

Ambrosiát – ambróziát. Az ambrózia a görög mitológiában az istenek eledele, amely halhatatlanná és örökké ifjúvá teszi őket.

Nektárral – a nektár a görög mitológiában az istenek itala, amely az ambróziához hasonló hatással bír.

Bakkus – Bacchus vagy Liber. A római mitológiában a bor és a mámor istene. Megfelelője a görög mitológiában: Dionüszosz.

Kloris – Khlórisz. A tavasz, a virágok, az új növények sarjadásának nimfája a görög mitológiában. Az elíziumi mezőkön lakott. Megfelelője a római mitológiában: Flóra.

Hüacintok – az utalás a jácintokra vonatkozik, amelyek Hüakinthoszról kapták nevüket. Hüakinthosz Amüklosz spártai király fia, Apollón kedvese. Apollón véletlenül eltalálta, s megölte elhajított diszkoszával. Hüakinthosz kiserkenő véréből virág fakadt, amelyet róla jácintnak neveztek el. A mí-

toszban Apollón diszkosza a napkorong szimbóluma: képes melegével táplálni, de forróságával pusztítani is.

Narcissus – az utalás a nárcisz nevű virágra vonatkozik, amely Narkisszoszról kapta a nevét. Narkisszosz a görög mitológiában Képhiszosz folyamisten és Leiriopé nimfa fia. Ovidius szerint a szép ifjúba több nimfa is beleszeretett – köztük Ekhó –, akiknek érzelmeit azonban nem viszonozta Narkisszosz. Ekhó annyira belefogyott a bánatba, hogy belőle csak a hangja maradt, csontjai pedig sziklává változtak. Az istenek megbüntették Narkisszoszt: egy folyóban meglátta a tükörképét, és önmagába szeretett. Tükörképét sosem tudta magához ölelni, így ugyanazt a kínt élte át, mint az elutasított nimfák. Bánatában virággá változott, amelyet róla nárcisznak neveztek el, s amely maga felé hajló szirmai miatt is az önimádat szimbóluma.

ama Szüzeket, / Kik Vestának éllesztgetnek újabb 's újabb tüzeket – Vesta a római mitológiában az otthon, a család, a családi tűzhely istennője. (Görög megfelelője Hesztia.) A Vesta-szüzek Vesta papnői, feladatuk a szent tűz őrzése és fenntartása. Számuk kezdetben négy, később hat volt. Az utalás feltehetően apácákra vonatkozik.

Pán Istennek Sátorit – az utalás valószínűleg egy a lovaglóiiskola környékén lévő szabadtéri, sátras vendéglátóhelyre vonatkozik, ahol bort is mértek.

a borzas Satyrosok – a satyüroszok a görög mitológiában a fák és a hegyek istenei, Hermész fiai. Ló- vagy kecskefarkuk és disznófülük van, törzsük, karjuk és arcuk az emberéhez hasonló, de szőrösebb, homlokukon szarvakat viselnek, hajuk sötét és borzas. A hagyomány szerint Dionüszosz kísérői: a bornak, a mámornak és a gyönyöröknek élnek. A római mitológiában faun néven ismertek.

Itt tanulja a lovaglást, a ki Marshoz esküszik – az utalás egy budai katonai lovasiskolára vagy táborra vonatkozik, amelynek pontos helyszíne nem azonosítható.

Pomonának kapui – Pomona a római mitológiában a fák gyümölcsseit védő istennő. Az utalás egy gyümölcsöskertre vonatkozhat. Pomona feltehetően konkrét személyt takar, akinek fogadója lehetett a kertben, kiléte azonban a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

Nimfáinak – a nimfák nőalakok a görög mitológiában, istenek és istennők kísérői, a természet erőinek megtestesítői.

Itt van férje Pomonának – Pomona férje Vertumnus, római isten. Vertumnus azoknak a változásoknak az ura, amelyekről a jó termés függ. Egyes hagyományok szerint csapodár férj volt, így alakja a változékonyság és az állhatatlanság jelképe. Az utalás ebben az esetben is konkrét személyre, a fogadóra vonatkozhat, aki azonban a szöveg alapján nem azonosítható.

Hebe – Hébé. Zeusz és Héra lánya, az örök ifúság istennője. Az istenek pohárnoka, aki nektárt töltöget nekik az Olümposzon. Megfelelője a római mitológiában Juventas. Az utalás konkrét személyre, a felszolgálóra vonatkozhat, akinek kilétéről nem árul el többet a szöveg.

nényével – Hébé a görög mitológiában Zeusz és Héra gyermeke, akiknek a különböző mítoszok szerint egymástól és más istenektől is több leányuk született. A szövegből nem derül ki, kire vonatkozhat az utalás.

Orfeus is el-felejtí Plutó setét völgyeit – bár a szakirodalom nem valószínűsít szoros kapcsolatot jelen levél és a kötetünkben azt megelőző között, ez az utalás feltehetően az ott megfogalmazottakra, vagy ahhoz hasonló élményekre vonatkozhat. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]. Vö. *Keletkezés*.

mikép Pallas szépségét / Páris előtt kissebbitse – az utalás Erisz almájának történetére vonatkozik. Erisz Péleusz lakodalmán, hogy viszályt keltsen, egy almát gurított a résztvevők közé, amelyet a legszebbnek szánt. Zeusz Hermész által Pariszt kérte fel, hogy döntsön az almáért versengő Aphrodité, Pallasz Athéné és Héra között. Parisz Aphroditének adja az almát, mert ő cserébe a legszebb földi asszony szerelmét ígérte neki.

Alectohoz – Alektóhoz. Alektó a fúriák egyike. A fúriák vagy más néven Erinnüszök az átkok, a büntető csapások megszemélyesített alakjai. Ők üldözik és büntetik meg a bűnösöket. A hagyomány szerint hárman vannak: Alektó, Tiszifoné, Megaira.

3. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]

Kézirat

OSZK Kt Oct. Hung. 758, 88–94. Kreskay Imre másolata.

Megjelenés

HATTYUFFY 1906, 76–79.

VERSEGHY 1910, 17–20.

LABÁDI 2012, 174–176.

Keletkezés

Verseghy Ferenc és Kreskay Imre verses episztoláiról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]. Jelen írás Kreskay *Barátságos mulatozások versekben* című gyűjteményében a Verseghyvel cserélt írárok közül a harmadik, s a kötetben belül a XXXVII. számot viseli.

Verseghy Ferenc jelen episztolájában egy álmát osztja meg Kreskay Imrével, s annak megfejtéséhez kér tőle segítséget. A levélben foglaltak tartalmáról nincsenek közelebbi ismereteink. A mitológiai utalásokkal sűrűn átszótt szövegben leírt történet néhány helyszíne azonban talán azonosítható. A Parnasszosz hegye feltehetően a budai Várhegynek feleltethető meg, az utalások közül számos a nemrég Nagyszombatból Budára helyezett egyetem egyes karaira vonatkozhat. Kasztalia völgye a Duna völgyét jelképezheti, Minerva itt őrzött könyvei pedig a pesti pálos könyvtár kötetei lehetnek. Verseghy jelen írására Kreskay az alábbi episztolával felelt: 4. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kasztalis völgyébe – Kasztalia vagy Kasztaliusz kútja egy Apollónnak és a múzsáknak szentelt forrás fölé épült, a Parnasszosz lábánál található. Akik a közeli Delphoi szentélyében jóslatért vagy bűnbocsánatért folyamodtak, benne tisztultak meg. Vízének költői ihletet adó erőt tulajdonítottak. Feltehetően a Duna völgyének feleltethető meg.

Parnassus hegyének ama szép öblébe, / Melly Apollót sokszor fogadja ölébe – a Parnasszosz a Pindosz hegység része, Apollón szent hegye, a múzsák lakhelye. Az utalás feltehetően a budai Várhegyre vonatkozik.

Még messziről láttuk a hegynek tetejét, / Musák Palotáját, a Templom födelét – az utalás a budai Várhegyre és az azon álló épületekre vonatkozhat. A szövegben említett templom minden bizonnyal a Mátyás-templom (budavári Nagyboldogasszony-templom), amely a Várnegyed látképének meghatározó eleme volt már a 18. században is.

Ugy tetszik Kliónak hogy hangos énekét / Hallottuk, de még nem érthettük beszédjét – Zeusz és Mnemoszüné lánya, a múzsák egyike, a történelem múzsája. Hésziodosz szerint nevének jelentése: a dicsőség hirdetője.

Nézet Urania az Egek bolygára – Urania Zeusz és Mnemoszüné lánya, a kilenc múzsa egyike. A csillagok tudományának, az asztrológiának és az asztronómiának a múzsája. Az utalás minden bizonnyal a budai csillagvizsgálóra vonatkozik. A nagyszombati egyetemet 1777-ben helyezték át Budára. Ekkor bízták meg Hell Miksát a feladattal, hogy találjon alkalmas helyet Budán az egyetem csillagvizsgálója számára. Hell először a Gellérthegyet javasolta, a Makó Pállal és Sajnovics Jánossal folytatott konzultáció után azonban megváltoztatta eredeti elképzelését, s az obszervatórium helyszínül a királyi várat jelölte ki, amelyre e célból egy külön tornyot építettek. A torony 1779-ben – tehát

jelen levél keletkezése idején – már állt. A nagyszombati műszerek egy részét is átszállították, a mérések 1780-ban indultak meg. Az egyetem Pestre költözésével és a nagyszombati obszervatórium teljes felszámolásával néhány év múlva a csillagvizsgáló számára ismét új helyszínt kellett keresni. Az első ötleteknek megfelelően a Gellérthegy mellett döntöttek, az új csillagvizsgáló építési munkálatai 1815-re fejeződtek be (KELÉNYI 1930, 13–14, 24; KELÉNYI 2005, 36).

Tubusokat – távcsöveket.

Klió és szemmel minden Országokat / El-járván fel-jegyzi a történt dolgokat – az utalás a történetírás műzsájára vonatkozik.

Huzza Kalliope nagy száru tsizmáját – Kalliope a görög mitológiában Zeusz és Mnemoszüné lánya, az epikus költészet műzsája. Nevének jelentése: szép szavú. Az utalás feltehetően az epikus költészetre vonatkozik. A szöveg további szakaszai az epikus költészet műfajait sorolják fel.

Méreti a Földet Thalia lántzokkal – Thalia a görög mitológiában Zeusz és Mnemoszüné lánya, a színház, a komédia és a pásztorének műzsája. Az utalás a drámai költészetre vonatkozik.

Meg-tisztelet Faunust nagy ajándékokkal – Faunus a római mitológiában a pásztorok kecskeszarvú, kecskelábú és kecskefarkú istene. Megfelelője a görög mitológiában: Pán. A kép értelmezhető a színjátszásra való utalásként is.

Euterpe – a görög mitológiában a lírai költészet műzsája. Nevének jelentése: örömet adó.

Erato – Erató: Zeusz és Mnemoszüné lánya, a múzsák egyike, a szerelmi költészet műzsája. Héziadosz szerint nevének jelentése: a bájos.

Koronis Fiát-is – Apollón és Korónisz közös gyermeke Aszklépiosz volt, akit a görög-római mitológiában orvosként tiszteltek.

Negy őrzője vagyon e gyülekezetnek – az itt említett oroszán, galamb, méh és szív összetett jelentésű szimbólumok. Az oroszán többek között az erő, a bátorság, a hatalom, a galamb a béke, az alázat, a Szentlélek, a méh a szorgalom és az okosság, a szív a szeretet, a lángoló szív az Isten iránti odaadó szeretet jelképe, emellett több szent attribútumaiként is feltűnnek. Az utalás feltehetően egy címerre vagy domborműre, illetve szoborcsoportra utal (SEIBERT 1986, 104–105, 225, 250–252, 294–295).

Zefirus-is – Zephürosz a görög mitológiában a nyugati szél istene. A szelek közül a legenyhébb, a növények védelmezője.

A midőn szép Febe sátora petzkeit / Ki üti, 's fel-nyitnya fénnel telt szemeit – Phoibé a görög mitológiában Artemisz, a hold és vadászat istennőjének mellékeve. Jelentése: fényes, sugárzó. Az utalás az alkonyatra vonatkozik.

Pindusnak – Pindosz hegység: hegylánc Thessália és Epirusz között, a Dinári-hegység része. A Parnassosz a Pindosz hegység része.

Láttuk a mezőkön tűzét Silvanusnak – Silvanus erdei isten a római mitológiában. Az utalás feltehetően a tavaszi tarlóégetésre vonatkozik.

Lunát – Luna a római mitológiában a Hold istennője. Megfelelője a görög mitológiában: Szeléné.

Echó – Ekhó erdei nimfa a görög mitológiában. Csacsogásával segítette, hogy Zeusz elvonja Héra figyelmét szerelmi dolgairól. Héra ezért megbüntette: Ekhó ezután nem volt képes megszólalni, csak mások mondatait ismételni, de azokat sem teljes terjedelmükben, csupán a végüket. Beleszeretett Narkisszoszba, aki azonban nem viszonzta érzelmeit. A nimfa boldogtalanságában felemészthődött, csak a hangja maradt meg, csontjai sziklává változtak. Egy másik mítosz szerint Ekhó nem viszonzta Pán szerelmét, aki bosszúból pásztorokkal szétszaggattatja Ekhó testét, amelynek szétszaggatott tagjai alkotják a visszhangot.

E völgyben rejt-e Minerva könyveit – amennyiben helytálló a Kastalis völgyének a Duna völgyével való azonosítása, úgy ez az utalás minden bizonnyal a Duna partjától nem messze fekvő pesti pálos rendház könyvtárára vonatkozik, amelynek könyvtárosa jelen episztola címzettje, Kreskay Imre volt.

Máronak – az utalás Publius Vergilius Maróra (Kr. e. 70 – Kr. e. 19) vonatkozik.

Ime! két Satirus, ki-út Pán völgyéből – vö. 4. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].

4. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]

Kézirat

OSZK Kt Oct. Hung. 758, 94–95. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HATTYUFFY 1906, 86.

LABÁDI 2012, 177.

Keletkezés

Verseghy Ferenc és Kreskay Imre verses episztoláiról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]. Jelen írás Kreskay *Barátságos mulatozások versekben* című gyűjteményében a Verseghyvel cserélt írások közül a második, s a kötetben belül a XXXVIII. számot viseli. Kreskay Imre jelen episztolájával Verseghy Ferenc hozzá címzett, korábbi írására felel. Lásd: 3. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

tzitarádat – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].

's Euridicédben vesztett jutalmadat – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].

Hebrus – a Marica folyó ókori elnevezése. Az ókori Trákia fő folyójának számított, a mai Bulgária, Görögország és Törökország területén folyik.

Thirsis – a vergiliusi eklogák egyik főszereplője, később az egyik állandósult pásztornév a költészetben.

'S Aganippe kútját őrző seregeknek – a Helikon lábánál található forrás, amelyet a múzsáknak szenteltek. Vízének költői ihletet adó erőt tulajdonítottak. Az Aganippé nevet viselte e forrás nimfája, Termesszosz lánya is.

5. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének Nagyszombat, 1779. november 19.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 177, 45r–46v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GORZÓ 1914, 467–470.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét nem sokkal azután írta, miután megérkezett Nagyszombatba, hogy rendi előjárói kérésére tanulmányait folytassa.

Verseghy 1771-ben, Egerben lett papnövendék. A két filozófiai osztály elvégzése után, 1773-ban kezdte meg teológiai tanulmányait, amelyeket 1777 tavaszán megszakított. 1778-ban felvételét kérte a pálos rendbe. Márianosztrán töltött novíciúséve letelte után előjárói tanulmányai folytatására Nagyszombatba küldték, ahol a rend rendházat és teológiai intézetet tartott fenn (Császár 1903, 8–13; SÁGHY 1825, 144). Hangsúlyozandó: nem az egykori nagyszombati egyetem hittudományi karáról van szó. Mária Terézia döntése alapján ugyanis a nagyszombati egyetem székhelye 1777-től Budára került. Az utolsó szemeszter Nagyszombatban 1777. augusztus 24-én ért véget, az első budai tanévet 1777. november 3-án nyitották meg. A hittudományi kar a jezsuita akadémia épületében kapott helyet. Nagyszombatban csak a filozófiát hallgató kispapok maradtak (HERMANN–ARTNER 1938, 160–162; SZÖGI 2003, 71–74). A pálos teológiai intézet (Studium Generale), amelyet Verseghy is látogatott, 1673-ban nyílt meg, s 1783-ig létezett. Az úgynevezett theologia speculativáról van szó, amely négy évfolyamos volt, s amely a tehetségesebb növendékek képzését szolgálta a kétéves filozófiai képzést követően. (A kevésbé tehetséges növendékek képzésére a kétéves casuistica vagy theologia moralis szolgált. A pálos intézményről lásd: KISBÁN 1940, 288–290; BOJTOŠ 2016.) Császár Elemér szerint Verseghynek elismerték korábbi egri tanulmányait, így Nagyszombatban rögtön a harmadik évfolyamhoz csatlakozhatott (Császár 1903, 12). A szakirodalomban egymásnak ellentmondó adatok olvashatók arról, meddig tartózkodott Nagyszombatban (Császár 1903; SÁGHY 1825; GORZÓ 1914). Mindenesetre a rend tagjairól 1782-ben készített sematizmus Verseghy nevét a nagyszombati konviktus lakói között említi: *Paulinorum provinciae Hungariae Schematismus A. 1782. Ms. Sec. XVIII., OSZK Kt Fol. Lat. 2939. 5r–5v.*

Jelen levél Verseghy autográf kézirataként maradt fenn, s azt a formát idézi, amelyben az előző négy ma ismert Kreskayval váltott episztola is íródott. A szöveg Verseghy első nagyszombati élményeiről számol be.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Allig szemlélttem meg Nagy-Szombat tornyait – lásd: *Keletkezés*.

szerzetes házunknak – a pálosok nagyszombati házának megszervezése (1651) Ivanovics Pál generális perjel nevéhez kötődik. A nagyszombati egyetem itt működő teológiai karát látogató számos pálos növendéknek így lehetősége adódott saját közegében élni, és saját rendi előjáróinak vezetése mellett tanulmányait folytatni. Két évtizeddel később a pálosok saját teológiai intézetet is létrehoztak, amelyet Kéry János rendfőnök nyitott meg 1673-ban. (Lásd: *Keletkezés*.) A városban élő pálos közösség számára 1718 és 1741 között tanulmányi ház épült. A pálos rendházat II. József 1783-ban számolta fel, 1786 óta a pálosok egykori templomában is egyházmegyes papok szolgáltak (Pálosok 2006, 31). Verseghy nagyszombati tanulmányait folytatva e rendházban élt.

Itt lakik Astraea Themys szülőjével – Asztraia (‘csillagszűz’) Diké görög istennő mellékneve. Diké a görög mitológiában Zeusz és Themisz lánya, a Hórák egyike. Az igazság, a jog és az igazságszolgáltatás istennője. Themisz: a görög mitológiában Uranosz és Gaia lánya, Zeusz első felesége, a jogrend istennője. Gyermekai a Hórák, a Moirák és a Heszperiszek.

az Eget vizsgálja amaz elméjével – az utalás feltehetően az asztronómia tudományára vonatkozik. A nagyszombati egyetem csillagászati tanszékének vezetője az 1770-es években Weiss Ferenc (1717–1785) volt. Mária Terézia 1777-ben elrendelte az egyetem Budára költözését, s ez a döntés a csillagvizsgálóra is vonatkozott, amellyel együtt Weiss is Budára települt. Az intézmény felszerelésének egy része azonban Nagyszombatban maradt, s bár ez az obszervatórium jelentőségében a későbbiekben elmaradt a budaitól, Weiss korábbi munkatársának, Taucher Ferencnek (1738–1820) a vezetésével

továbbra is végeztek benne csillagászati megfigyeléseket (KELÉNYI 1930, 9–13; KELÉNYI 1929. Vö. DRUGA 2012; ŽAŽOVA 2012; HAIMANN–MUSZKA–BORSA 1997, 72–81.)

Ez pedig oktattya népét törvénnével – az utalás a jogtudományra vonatkozik. A nagyszombati pálos teológiai intézetben a növendékek jogi ismereteket is tanulhattak. Azokban az években, amelyeket Verseghy Nagyszombatban töltött, Barabás Gellért és Táncz Menyhért tanított egyházjogot a pálos intézményben (KISBÁN 1940, 445).

Ott ül Minerva is magos thronussába – az utalás a nagyszombati pálos teológiai intézetre vonatkozik (lásd: *Keletkezés*).

Meg ösmért nevemről, mellyet még Egerbe / négy esztendő előtt be irt nagy könyvébe – Verseghy tanulmányairól lásd a fenti jegyzetet. A teológiai stúdiumok öt éves képzést jelentettek. Az első, előkészítő évet négy teológiai évfolyam követte. Verseghy utalása – „négy esztendő előtt” – valószínűleg 1774-re vonatkozhat: a tulajdonképpeni teológiai képzést ebben az évben kezdhette. (CSÁSZÁR 1903, 9. Vö. HERMANN–ARTNER 1938, 164–165.)

Thisbét – Pyramus és Thisbe története Ovidius *Átváltozás*aiban olvasható. A Babilonban élő szerelmespárt családjaik tiltották egymástól, ezért titkos éjszakai találkozót terveztek a városfalon kívül, egy szederfa alá. Thisbe érkezett hamarabb, de egy elejtett vadtól véres szájú oroszlán elijesztette. Menekülés közben elejtette vállkendőjét, amelyet az oroszlán véres szájával széttépett. Pyramus már csak a széttépett, véres kendőmaradványokat találta a fa alatt, s úgy hitte, Thisbe meghalt. Bánatában öngyilkos lett. Thisbe – aki nem akarta megszegni Pyramusnak tett ígéretét – ekkor érkezik vissza a megbecsült találka helyére, s halott szerelme mellett ő is öngyilkos lesz. Utolsó szavaival arra kérte a szederfát, amely eddig fehér színű gyümölcsöt hozott, hogy ezentúl a gyász színére, feketére érlelt terméssel őrizze történetük emlékét. Ezt a szüzsét dolgozza fel Verseghy *A Parnassus Hegyén Zengedező Magyar Músának Szózat*i című, kéziratban maradt énekgyűjteménye második részének második és harmadik éneke. (Jelzete: OSZK Zeneműtár, Ms. Mus. 1824, 19v–21v.) A témáról lásd: HOVÁNSZKI 2017b. Verseghy később is foglalkozott Ovidiusszal: Sággy Ferenc kérésére készített Ovidius-fordításai azonban csak halála után jelentek meg (SÁGGY 1825, 1–116).

Piramussal – lásd a fenti jegyzetet.

Parnassusom – a Parnassosz a Pindosz hegység része, Apollón szent hegye, a múzsák lakhelye.

Pindusra – a Pindosz hegység; hegylánc Thesszália és Epirusz között, a Dinári-hegység része. A Parnassosz a Pindosz hegység része.

Castalis Kútyára – Kasztalia vagy Kasztaliosz kútja egy Apollónnak és a múzsáknak szentelt forrás fölé épült, a Parnassosz lábánál található. Akik a közeli Delphoi szentélyében jóslatért vagy bűnbocsánatért folyamodtak, benne tisztultak meg. Vízének költői ihletet adó erőt tulajdonítottak.

O szerentsés Clio! ki Pest várossába / vigad Kreskaival bátor hajlékába – az utalás a pesti pálos rendház könyvtárára vonatkozik, amelynek könyvtárosa ez idő tájt Kreskay Imre volt.

szerentsés Erato, ki Buda varába / nyugszik Anyos Pálnak édes ajakába! – az utalás Ányos Pál (1756–1784) pálos szerzetesre vonatkozik, aki a levél írodása idején Budán folytatta tanulmányait. Pál a szerzetesi neve, eredeti keresztnéve István volt. Kisnemes családba született a Veszprém megyei Esztergáron. Tanulmányait Komáromban, Veszprémbe, Győrött és Pápán végezte. 1772-ben lépett a pálos rendbe. Teológiát Pápán, Nagyszombatban és Budán tanult. Kapcsolatban állt Barcsay Ábrahám és Bessenyei György körével. A tervezett Hazafiúi Magyar Társaságban titkári szerepet szántak neki (NÉMEDI 1978, 287). A rendi vezetés 1781-ben Felsőelefántra küldte, 1782-ben Székesfehérvárra helyezték. Itt együtt tanított a pálosok vezette gimnáziumban Virág Benedekkel. Súlyosan megbetegszik, 1784 júliusában orvosi kezelésre Veszprémbe kerül, de két hónap múlva meghal. Verseit Batsányi János gyűjtötte össze és adta ki először. (TUNGLI 1994; ÁNYOS 1798. Vö. ÁNYOS 1907.)

Haec in Consortio, et quidem furtivo Tristis, ut dixi Calliopes. Coeteroquin, quod me, meaque praeter versificationem attinet, sanus, incolumis, jucundus, et contentissimus, Vestrae autem Paternitatis sum aeternum sinceré fidelis servus – (lat.) 'Ezeket – amint mondtam – szomorú Calliope társaságában, ráadásul titokban írtam. Egyébiránt, ami engem és a költészetet kívüli dol-

gaimat illeti, ép, egészséges, vidám, és igen elégedett vagyok, Atyaságának pedig mindörökké őszintén hűséges szolgálja' A szövegben emlegetett Calliope Verseghynek egy ugyancsak Nagyszombatban tartózkodó rendtársa lehet, akit feltehetően eltiltottak a versírástól. Ennél több azonban nem derül ki róla az episztolából, személye nem azonosítható.

Datum Tyrnaviae Die 19a 9bris 1779 – (lat.) 'Feladva Nagyszombatban 1779 október 19-én'.

Fratris Bernardi D. Mater eidem in filiali obedientia imponit, ut per litteras significet, num res sibi per meam occasionem transmissas rité perceperit – (lat.) 'Bernard D. Testvér édesanyja gyermeki engedelmességére hivatkozva kéri őt, levélben jelezze, hogy rendben megkapta-e a közvetítéssel küldött dolgokat'. Az itt említett személy nem azonosítható.

Köszöntöm a Physicus S. v. gyermekeket – az említett személyek nem azonosíthatók.

A. S. Rogo P. Vestram, placeat nomine R. P. Huberer, et meo Fratres Paulum Ányos, et Augustinum Gindl cum coeteris salutare; semetipsum autem eorundem nomine revereri – (lat.) 'A. S. [?] Kérem Atyaságát, üdvözlje a nevemben R. P. Huberer, Ányos Pál és Gindl Ágoston testvéreket a többiekkel együtt; magamagát pedig ugyancsak a mi nevünkben tiszteltetem'. Franciscus Huber (?-?) pálos szerzetes. Az 1782-es pálos sematizmus a nagyszombati konviktus lakói között sorolja fel. (*Paulinorum provinciae Hungariae Schematismus A. 1782. Ms. Sec. XVIII.*, OSZK Kt Fol. Lat. 2939. 5r–5v.) Gindl József Ágoston (1756–1817) pálos szerzetes, tanár, színművek írója és fordítója. A pálos rendbe tizenhét évesen lépett. Pesten, 1774-ben tett fogadalmat. Filozófiát Nagyszombatban, teológiát Budán tanult. Az 1780-as években Székesfehérvárott tanított. Jártas volt a festészetben és a rajzolásban, erre is oktatta tanítványait. A feloszlítás után felajánlotta a székesfehérvári városi tanácsnak, hogy létrehozna egy rajziskolát, amelynek egyben vezetését is vállalná (SCHOEN 1931). Hamarosan azonban Budára, később Pozsonyba költözött, majd a veszprémi egyházmegyébe, az Inkey családhoz került házi káplánként. Itt halt meg hatvanegy éves korában. Több színművet írt és fordított.

6. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek [Pest, 1779. november 19. és 1780. július 3. között]

Kézirat

OSZK Kt Oct. Hung. 758, 101–102. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HATTYUFFY 1906, 87–88.

LABÁDI 2012, 180–181.

Keletkezés

Jelen írás Kreskay *Barátságos mulatozások versekben* című gyűjteményében maradt fenn, s a kötetben belül a XLI. számot viseli. Kreskay Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1779. november 19-én kelt levelére felel. Lásd: 5. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Nagyszombat, 1779. november 19. Az episztola első közreadója, Hattyuffy Dezső nem tért ki rá, de Labádi Gergely felhívta a figyelmet arra, hogy jelen levél szövegének nagy hányada megegyezik Kreskay egy Virág Benedeknek írt, s 1780-ban kelt levelével. (Lásd: HATTYUFFY 1906, 81–82. Vö. LABÁDI 2012, 415.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mátyus Mezejének kiessebb Várából – azaz Nagyszombatból. Ányos Pál édesanyjának írt levelében ugyanígy nevezi a várost (LABÁDI 2012, 415). Mátyusföld: a történeti Pozsony és Komárom vár-

megyében fekvő sík terület, amely a Csallóköztől északra, a Kis-Kárpátoktól keletre húzódik és a Vágig terjed. Nevét Csák Máté egykor itt elhelyezkedő birtokairól kapta.

Böls Isten-Aszszonyinak volt palotájából – az utalás az egykori nagyszombati egyetemre vonatkozik.

'S a kilentz szűzeknek – azaz a múzsáknak.

Írád leveledet [...] vettem – ez a szakasz azonos a Virág Benedeknek írt episztola 4–5. sorával (HATTYUFFY 1906, 81). Vö. *Keletkezés*.

Mellyemhez szorítván akképpen illetem – azonos a Virág Benedeknek írt episztola 7. sorával (HATTYUFFY 1906, 81). Vö. *Keletkezés*.

Minervának ültél kebelébe – az utalás Verseghy nagyszombati tanulmányaira vonatkozik. 1779. október 25-én indult Nagyszombatba, a teológia harmadik évfolyamát végezte itt. (Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 5. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Nagyszombat, 1779. november 19.)

Hogy böls [...] ölébe – ez a szakasz azonos a Virág Benedeknek írt episztola 21–24. sorával (HATTYUFFY 1906, 81). Vö. *Keletkezés*.

Kit Minerva [...] szerentsének – ez a szakasz azonos a Virág Benedeknek írt episztola 29–40. sorával (HATTYUFFY 1906, 82). Vö. *Keletkezés*.

Helikon – hegység Görögországban, Boiótia déli részén. A múzsák lakhelye.

Kastalis – Kasztalia vagy Kasztaliusz kútja. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 5. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Nagyszombat, 1779. november 19.

Alcides – Héraklész másik neve, aki a görög mitológiában Zeusz és Alkméné kivételes testi erővel bíró fia.

De már [...] tzelodnak – ez a szakasz megegyezik a Virág Benedeknek írt episztola 49–52. sorával (HATTYUFFY 1906, 82). Vö. *Keletkezés*.

7. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének Nagyszombat, 1780. szeptember 7.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 177 47r–47v. Autográf tisztázata.

Megjelenés

GORZÓ 1914, 470–473.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Kreskay Imre két korábbi írására felel: Kreskay Imre – Verseghy Ferenc, 1780. július 3; Kreskay Imre – Verseghy Ferenc, 1780. szeptember 1. Kreskaynak e levelei nem maradtak fenn vagy lappangnak. Azok tartalmára csak következtetni van mód: Kreskay arra kérhette bennük Verseghyt, hogy lássa el dallammal Ányos Pál *Reménség, reménség de hamar megtsalál* kezdetű versét. Verseghy jelen írásához mellékelte a vers dallammal ellátott változatát. Vélhetően kifejezetten Kreskay kérésére verbunkos dallamot alkalmazott Ányos szövegéhez. Saját ízléséhez valószínűleg közelebb állt a klasszikus-érzékeny stílus, hiszen az ugyanezen levélhez mellékelte *Venus panaszi Vulcanus férje ellen* című énekhez ebben a stílusban komponált dallam társul. (Erről lásd: HOVÁNSZKI 2017c.)

A levélhez mellékelte kottákat Verseghy a korabeli szokásnak megfelelően szoprán kulcsban jegyezte le, ezt kötetünk a mai kiadások gyakorlatának megfelelően G-kulcsba átírva közli. A kotta átírt változatát Hovánszki Mária készítette. A kottába írt szöveget Verseghy lejegyzését követve, betűhíven közöljük.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

előbbeni Levelének, és T. P. Anyos énekének vétele felől – lásd a *Keletkezést*.

mintsem az iskolabeli hartzok között szokott engedtettni – Verseghy e levelének íródása idején a pálos rendi előljárók utasítására teológiai tanulmányokat folytatott Nagyszombatban. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 5. Verseghy Ferenc – Kreskay Imréné, Nagyszombat, 1779. november 19.

mint 3a Julii, mind pedig 1a 7bri irt T. Bátyám Uramnak Levele felől – Kreskay itt említett két levele ma szövegében nem hozzáférhető, valószínűleg nem maradt fenn vagy lappang. Lásd: *Keletkezés*.

hogy sokkal tanátsossabb verseket Ariara, mint Ariat versekre szerezni – Verseghy prozódiai okok miatt az énekszerzésnél jobbnak tartotta, ha egy adott dallamra születik a szöveg, mint ha egy költeményt utólag zenésítenek meg. Felfogása szerint ugyanis a költő (tehetségétől is függően) szövegíráskor pontosan tudja követni a dallam ritmusát, addig az utólagos megzenésítésnél – legalábbis strofikus énekeknel – nagy valószínűséggel lesznek prozódiai hibák. (Hovánszki Mária jegyzete.)

nagy örömmel vévén az Installatio alkalmatosságával ki botsájtott három féle verseket – a levél kelte alapján valószínűleg a budai egyetem ünnepélyes beiktatására íródott alkalmi versekről lehet szó, amelyeket Kreskay egyik korábbi, lappangó leveléhez mellékelhetett. A Nagyszombatból Budára áthelyezett egyetem ünnepélyes felavatására 1780. június 25-én került sor.

azoknak Attyokat – a szövegből nem derül ki egyértelműen, kiknek a verseiről van szó. Az alábbi kifejezés, „tartson Isten benneteket”, arra utal, hogy különböző személyek költeményeiről van szó. Kreskayn kívül számos szerző írt az egyetem Budára helyezése előtt tisztelgő költeményt. Erről bővebben: NYILAS 1961, 19–26; WALDAPEL 1935, 16–28; BÍRÓ 2013, 107; HATTYUFFY 1906, 12.

Náni – a levélben említett személy nem azonosítható.

Katka Nénémnél – a levélben említett személy nem azonosítható.

Tunnerné – a levélben említett személy nem azonosítható.

ígenessen – egyenesen.

Egerbe – a levél íródása idején Verseghy Ferenc édesanyja Egerben élt.

Egyenes – Verseghy Ferenc szerzetesi neve az Eugenius volt. Maga Egyenesre magyarosítva is használta.

Reménség, reménség – a kotta alá írt szöveg Ányos Pál költeménye (ÁNYOS 1907, 115–116). Verseghy ezt az éneket *Reménységnek tsalárdsága* címmel az 1781-es *A Parnassus Hegyén Zengedező Magyar Músának Szózat*i című autográf énekgyűjteményébe is lejegyezte (OSZK Zeneműtár, Ms. Mus. 1824, 51b. IV. Rész, 12. darab). Mivel ebből a kéziratból kimetszettek egy lapot, a szöveg fele és a kotta nem szerepel benne.

Venus Panaszi, Vulcanus Férje ellen – a szöveg *Venus* címen szerepel Verseghy ez idő tájt keletkezett kéziratosszerű énekgyűjteményeiben: *A Magyar Parnassus* (OSZK Kt Oct. Hung. 764), *A Parnassus Hegyén Zengedező Magyar Músának Szózat*i (OSZK Zeneműtár, Ms. Mus. 1824).

Vulcanus – a tűz és a kovácsmesterség istene a római mitológiában. Görög megfelelője: Héphaisztosz. Egyes hagyományok szerint Venus férje. Apa közreműködése nélkül született, anyja Juno (a görög hagyományban: Héra). Csúfként és sántán jött a világra, ezért anyja haragjában lehajította az Olümposzról.

tatár – eredetileg mongol nyelvű törzs, amelynek nevét 8–12. századi kéziratok kelet-ázsiai, török nyelvű törzsekre is használták.

Medusa – Medúza: a Gorgók egyike. A Gorgók Phorküsz tengeristen testvérétől, Kétótól született lények. Hárman vannak: Medúza ('uralkodó'), Szthénó ('hatalmas'), Eurialé ('messzeugró'). A Heszperidák kertjének közelében élnek. Kerek arcú, tompa orrú, disznófogú teremtmények, érc hajfűrtjeik kígyókkal átszőttek. Aki a szemükbe néz, kővé dermed. Testük és öltözetük fekete, ércszárnyaik vannak.

Adonis – Adónisz: Hésziodosz szerint Phoinixnek és Aphisiboéának, Agénór király lányának rendkívüli szépséggel megáldott fia, akibe még Aphrodité is beleszeretett.

Jupiter – a római mitológiában főisten, a fény, a ragyogás, égi jelenségek, villám és mennydörgés istene. A rómaiak a görög Zeusz alakjával azonosították.

Fr. Tarnóczy Pál – Tarnóczy Pál (1758–1796) pálos szerzetes. Kevés információ áll rendelkezésre róla, a pálos sematizmusok csupán főbb életrajzi adatait rögzítik: OSZK Kt Quart. Lat. 1144, 13v.

Cáve-fintsákat – kávéfındzsákat: kávécsészéket.

P. Toronyi – Toronyi István (1748–1797) pálos szerzetes. Kevés információ áll rendelkezésre róla, a pálos sematizmusok csupán főbb életrajzi adatait rögzítik: OSZK Kt Quart. Lat. 1144, 10r.

fidellissime – (lat.) leghűségesebben. Értsd: hiánytalanul.

Fr. Egyed Györgynek – Egyed György (1758–?) pálos szerzetes. Kevés információ áll rendelkezésre róla, a pálos sematizmusok csupán főbb életrajzi adatait rögzítik: OSZK Kt Quart. Lat. 1144, 13v.

8. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének [Felsőgyőr, 1781 nyara (?)]

Kézirat

OSZK Kt Oct. Hung. 758, 103–108. Kreskay Imre másolata.

Megjelenés

HATTYUFFY 1906, 88–91.

VERSEGHY 1910, 20–23.

LABÁDI 2012, 181–185.

Keletkezés

A szöveg keletkezését tekintve a szakirodalomban több álláspont létezik.

(1) Gorzó Gellért szerint jelen episztola válasz a *Kreskay Verseghynek* című episztolára (6. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek [Pest, 1779. november 19. és 1780. július 3. között], s Kreskay kötetrendje ennek a feltételezésnek nem is mond ellent (GORZÓ 1914). Ha Gorzó érvelése helytálló, akkor e levélnek 1780. július 3. után kellett keletkeznie. (Lásd a Verseghy–Kreskay-levelezés ma ismert darabjairól írottakat Verseghy alábbi levélének jegyzeteiben: 1. Kreskay Imre – Verseghy Ferencnek, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].)

(2) Császár Elemér az episztola 63–68. és 85–88. soraiból arra következtet, hogy az episztola 1781 nyarán, Verseghy felsőgyőri remeteskédése idején születhetett. A pálos rend ugyanis előírta tagjainak, hogy egy esztendőt remeteként kell eltölteniük, emlékezve a pálos közösség eredeti jellegére (VERSEGHY 1910, 334). Labádi Gergely Császár Elemér érvelését elfogadva jelen levél keltét Felsőgyőrbe, 1781 nyarára teszi. Kiadásunk Császár Elemér és Labádi Gergely nyomán szintén így tesz.

Jelen szöveg Kreskay Imre másolatában maradt fenn. Kreskay azonban a másolás során nem őrizte meg Verseghy helyesírási gyakorlatát. Kreskay más szövegek esetében is hasonlóan járt el. Gyakorlata pontosan nyomon követhető a *Parnassus hegyén zengedező Magyar Músa szószati* című autográf énekgyűjtemény azon darabjain, amelyek mind Verseghy, mind Kreskay lejegyzésében fennmaradtak [Verseghy Ferenc: *A Parnassus Hegyén Zengedező Magyar Músának Szószati*, OSZK Zeneműtár, Ms. Mus. 1824. Kreskay Imre: *Magyar Ódák avagy Énekek* (1788). Quart. Hung. 2197.] Verseghy minden esetben ügyelt arra, hogy a választott formának és verselési rendszernek megfelelően helyesen írjon.

Az eredetileg disztichonban íródott episztolát ezért a helyes időmértéknek megfelelően javítottuk. A főszöveg a javított szöveget közli, az emendált szöveghelyekre minden esetben szöveghelyek hívjuk fel a figyelmet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

kedves leveledre – Kreskay Imre itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang.

Pandion – athéni király a görög mitológiában. Téreusz trák király a segítségére volt egy háborúban, ezért Pandión hálából hozzáadta egyik lányát, Proknét. A házasságból egy fiú született, Itüsz. Prokné arra kérte Téreuszt, hogy hozza el hozzá látogatóba hűgát, Pandión másik lányát, Philomélát. Az út során Téreusz beleszeretett Philomélába, és erőszakot vett rajta. Hogy ne tudja elmondani a történeteket, Téreusz kivágta Philoméla nyelvét, majd fogságba vetette, s Proknénak azt mondta, meghalt. Philoméla azonban egy kelmébe hímezve megüzente Proknénak a történeteket. Prokné kiszabadította testvérét, majd bosszúból megölte fiát, Itüsz, akinek húsát egy lakomán szolgálta fel Téreusznak. Amikor Téreusz rádöbbsent, hogy saját fiát szolgálták fel neki, üldözőbe vette Proknét és Philomélát. Az istenek azonban közbeléptek, mindhármasukat madárrá változtatták: Prokné fülemülévé, Philoméla fecskévé, Téreusz bűbos bankává változott.

Tereus – Téreusz trák király. Lásd a fenti jegyzetet.

Pénélope – a görög mitológiában Odüsszeusz ithakai király felesége, aki hűségesen és kitartóan várta férje hazatértét. Odüsszeusz előbb a trójai háború, majd tízéves bolyongása miatt nem térhetett haza. Pénélope közben csellel tartotta távol kérőit, mondván, akkor fog dönteni köztük, ha elkészül az apósának, Láertésznek szánt halotti lepelével. Ám amit nappal szőtt, éjszaka lebontotta.

kobozt – koboz: húros, pengetős, lantszerű hangszer.

Klio nyirettyűjét vonszani – nyirettyű: hegedűvonó. A szövegből nem állapítható meg egyértelműen, Kreskaynak melyik művére vonatkozik az utalás.

Driadeselek – a görög mitológiában a fák nimfái. Egyes mítoszokban a fák védelmezői és gondozói, más mítoszokban együtt élnek és halnak a fákkal.

Réti dallra, komor sípna el-adta fülét – az utalás feltehetően az ekloga műfajára vonatkozik.

térj-bolttba – térségbe.

álmokat – Verseghy más alkalommal is versbe foglalta álmát. Lásd: 3. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].

Korónis Gyermeké – Apollón és Korónisz közös gyermeke Aszklépiosz volt, akit a görög-római mitológiában orvosként tiszteltek.

Avernumi váznak – a római mitológiában az Averno-tó az Alvilág bejárata. Az Avernumi váz kifejezés itt alvilági árnyra, szellemre vonatkozhat.

Kólika – kólika, azaz hastáji fájdalom, görcs.

Kotzitnak – kocipór; hitvány, aljas.

padmallyiba – padmaly: vízvájta üreg a part oldalán.

begyek allya vagyunk – Császár Elemér feltételezése szerint az episztola e szakasza elárulja, hogy a szöveg Felsőgyőrben keletkezett. Lásd: *Keletkezés*. A felsőgyőri pálos kolostorról lásd: Lovász 2000; Joó–Sólyom 2000.

Bromius – Dionüszosz mellékneve, jelentése: zajos, üvöltő, hangos.

Fólnagy – major, majoros, előljáró.

Nagy Atyánk – Császár Elemér szerint Gindl Gáspár pálos provinciálisra vonatkozik az utalás, aki épp éves visitatiója okán érkezett Felsőgyőrbe (VERSEGHY 1910, 334).

Hogy vagy [...] menendek – Császár Elemér szerint e sorok Verseghynek a remeteév utáni lehetőségeire vonatkoznak. Eszerint kilátásban volt, hogy a rend Székesfehérvárra küldi tanárnak, vagy Nagyszombatba prefektusnak. A két opció közül az utóbbi vált valóra (VERSEGHY 1910, 334).

hol téged Anyád a' lepedőre ki-tett – Kreskay Imre Székesfehérvárott született (LAUSCHMANN 1905, 765).

Léthe – Léthe: a görög mitológiában az Alvilág folyóinak egyike. Vize az emlékek elvesztését okozta: a holt lelkek ittak belőle, hogy elfelejtsék a földi életükben történeteket.

Fortúna – a római mitológiában Jupiter lánya, a sors, a szerencse istennője. Megfelelője a görög mitológiában: Tükhé.

9. Verseghy Ferenc – Maria Clara Herpinnek Eger, 1786 májusa

Kézirat

PL Barth. P II. PE No. 191 / Nro. 3. Idegen kezű másolat.

Megjelenés

Kiadatlan. A levél eredeti nyelven nem jelent meg. A szöveg Deme Zoltán készítette fordítása, illetve az ahhoz fűzött jegyzetek az alábbi kötetben olvashatók: VERSEGHY 1982, 7–10, 260–262.

Keletkezés

Verseghy Ferenc és Maria Clara Herpin levélváltásának jelen levél az egyetlen ma ismert darabja, jöllehet a szöveg több, a feladó és a címzett között cserélt írás hajdani létezésére utal. A kézirat nem autográf, hanem egykorú másolat, s a levélben érintett téma, valamint az ügy, amelynek kapcsán az irat későbbi őrzőhelyére, a Prímási Levéltárba került, kérdéseket vet fel hitelességét illetően. (Erről alább bővebben.) A levél címzettjének neve több változatban szerepel a szakirodalomban: Herpi Krisztina, Herpin Klára (Császár 1903, 24; DEME 1975). Jelen kiadás a német ajkú címzett nevét Maria Clara Herpin alakban használja, ahogy a rendelkezésre álló levéltári forrásokban maga a címzett is tette. (MNL OL C 103, 31. doboz.) Maria Clara Herpin Esztergomban született 1753 táján. Klarissza rendi apáca volt, a rend feloszlata idején, 1782-ben a budai klarissza kolostorban szolgált énekes nővérként („Professorin und Chorschwester”). Kilenc évig volt a rend tagja, melyben a Christina szerzetesi nevet viselte. Az abolíció során felvett jegyzék szerint gyenge egészségi állapotára hivatkozva a feloszlatus után nem kérte, hogy helyezték át egy másik szerzetesi közösségbe, hanem a renden kívüli, világi életet választotta. A klarissza rend budai kolostorának iratai nem tartalmaznak adatokat további sorsát illetően, arra csak jelen levélből, illetve Kondé Miklós Batthyány Józsefnek küldött, 1792-ben kelt leveléből következtethetünk (Kondé Miklós – Batthyány Józsefnek. Buda, 1792. november 10. Jelzete: PL Batth. P III. PE No. 94. / Nro. 15). Jelen levél tanúsága szerint 1786 tavaszán Pesten élt, egy férfi rokona, Stephanus Herpi házában.

A levél központi témája egy botrányos ügy, amelyben mind a feladó, mind a címzett érintett, s amely miatt utóbbi nem maradhat tovább eddigi lakhelyén. Ez az ügy a szöveg célzásai alapján Maria Clara Herpin és Verseghy Ferenc szerelmi viszonya, amely Maria Clara gyóntatója révén – aki a dolog jellegére tekintettel feltehetően megszegte a gyónási titkot – juthatott nyilvánosságra. Ugyancsak e kapcsolatra céloz Kondé Miklós hat évvel később kelt, fent hivatkozott levele, amely azt is elárulja, hogy Maria Clara ebben az időben már Budán, a Vízivárosban lakott, Verseghy lakhelyének közelében. Maria Clara Herpinről egyéb információt nem tartalmaznak az eddig ismert források. Verseghyvel való kapcsolatáról sem tudunk meg közelebbit: arra mindössze az említett két levél céloz, s az egykorú forrásokban, valamint a szakirodalomban időről időre felbukkanó vád, miszerint Verseghy katolikus pap létére nem vetette meg a női társaságot (BENDA III, 378–379; HORVÁT 1967, 251; Császár 1903, 116–119, 153).

Itt szükséges szót ejteni jelen levél fennmaradásának körülményeiről, amelyek szorosan összefüggnek a levél hitelességének kérdésével. A kézirat – ahogy már szó esett róla – nem autográf, hanem másolatban maradt fenn. A levél végén olvasható bejegyzés szerint azt Stephanus Herpi, Maria Clara Herpin rokona és szállásadója nyitotta fel, s küldte el másolatban az egyházi előjáróknak. Stephanus Herpi megjegyzése és aláírása ugyanattól a kéztől származik, aki a levelet lemásolta. Nem világos azonban, hogy a másoló személye bizonyosan azonos-e Stephanus Herpivel, az is lehetséges ugyanis, hogy egy – ismeretlen – másoló másolta le a teljes levelet Stephanus Herpi megjegyzésével és aláírásával együtt. A szöveg tartalmaz néhány törlést, amelyek arra utalnak, hogy a másoló első próbálkozás-

ra nehezen olvasta ki a lemásolandó kézírást (például: „auslegen” helyett „aufnehmen”-t, „magst” helyett „mach”-t olvasott).

A levélnek az a példánya, amelyről e másolat készült, nem maradt fenn vagy lappang. Felkutatásában egy ugyancsak a kézíraton olvasható, de Kurbély György kezétől 1786. augusztus 20-ról származó megjegyzés segíthetne: eszerint a másolatot az eredeti levéllel együtt küldték el a prímáshoz. A PL-ben található iratanyag azonban nem őrzi ezt a példányt, így nem eldönthető, hogy jelen másolat miről készült, Stephanus Herpi (vagy valaki más) másolatáról, avagy Verseghy autográf leveléről. Verseghy autográf kéziratának hiánya olyan körülmény, amely megkérdőjelezheti, hogy valóban egy általa írt levélről van szó.

E tekintetben további kérdéseket vet fel, hogy a levélben emlegetett témát Verseghy élete során két olyan esetben is felemlítették, amikor azt vádként használták fel Verseghy ellen. Először akkor, amikor felmerült annak lehetősége, hogy hitszónokként alkalmazzák. Ez időben épp egybeesik jelen levél keletkezésével. A pesti pálosokkal 1786 márciusában közölték a rend feloszlását bejelentő rendeletet. A rendtagok ez év augusztus 20-ig voltak kötelesek elhagyni a kolostort. Verseghy már április 24-én elutazott édesanyjához Egerbe. Ebben az időben még nem hozott döntést arról, hogy a szerzetten kívül kerülve hogyan folytatja pályáját. Távollétében, 1786 májusa és októbere között Pest város polgárai több beadványt küldtek a városi tanácshoz és a prímáshoz, hogy Verseghy – immár világi papként – folytathassa hitszónoki tevékenységét korábbi szolgálati helyén. A megbízást a polgárok aláírásaival nyomatékossított kérvények ellenére nem Verseghy nyerte el. Egy az ügyet összefoglaló és a jelölteket jellemző irat Verseghy kapcsán utal az általa folytatott „illetlen levelezésre” („unanständige Correspondenz”). (Lásd: Tájékoztató és javaslat a császárnak Verseghy Ferenc és Ernestus Frenreis kinevezése ügyében. Másolat. 1786. szeptember 4. Jelzete: PL Batth. P II. PE No. 191. A hitszónoki szék betöltéséről bővebben lásd: DONCSECZ 2016d, 102–106.) Nincsenek információk arról, hogy ez a körülmény milyen mértékben befolyásolta a döntéshozókat, de biztos állítható, hogy nem vetett jó fényt a jelöltre.

Hasonlóan kedvezőtlen kontextusban említődik Verseghy Maria Clara Herpinhez fűződő ismeret-sége 1792 őszén, Kondé Miklós jelentésében. A Verseghy életvitelét részletező jelentés nem sokkal azután íródott, hogy megindult a vizsgálat Verseghy *Millot-fordításhoz* fűzött *Értekezései* ügyében. (Kondé Miklós – Batthyány Józsefnek. Buda, 1792. november 10. Jelzete: PL Batth. P III. PE No. 94. / Nro. 15. Az *Értekezések* kapcsán lefolytatott vizsgálatról lásd: DONCSECZ 2016d, 120–156; valamint jelen kötetben az alábbi levél jegyzeteit: 11. Verseghy Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának, Buda, 1791. február 7.)

Minden kétséget kizáróan terhelő tartalmú iratról van tehát szó, amely egyértelműen hátrányosan érinti szerzőjét, illetve azt, akit szerzőjének tekintenek, vélelmeznek. Egy ilyen jellegű írás megszületése, óvatlan kezelése és avatatlan kezekbe kerülése a legkevésbé sem az érintettek érdekeit szolgálja. A levél hitelessége körüli bizonytalanságot egyedül a másolat alapjául szolgáló kézirat felbukkanása oszlatná el.

A levél fordításához és a jegyzetekhez fűzött megjegyzéseimért köszönettel tartozom Tözsér Endrének.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Szívem választottja!

Igen derék vagy, és leveleddel igazán kellemes szórakozást szerzel nekem, ezért csókolom kezedet, különösen ujjaskáidat, amelyek a tollat vezették. Hogy kiköcsiztál, helyesen tetted, s javaslom Neked, hogy a továbbiakban is keress szórakozást magadnak: egész hónapokat kellene Pesten kívül töltened, mert mindkettőnk számára ez a legjobb orvosság. Most amúgy is jön a nyár, igyekezz, hogy vagy

Lőrincátára, vagy Majtényihoz kimehess néhány hétre vagy hónapra. Ezt két okból tanácsolom Neked. Először azért, mert nagyon megijesztettél és elszomorítottál azáltal, hogy rögtön melankóliába esel, ha egyedül vagy. Mindenem! Mindenre kérlek, légy figyelemmel egészségemre, vess ki magadból mindent, és menekülj a magány elől. Ha Téged valamikor valami rossz érne, hidd el nekem, én meghalok. Ha Te, kincsem, a saját kedvedért nem akarod a dolgokon túltenni magad, akkor az én kedvéért vess ki Magadból minden szomorú gondolatot, mert erőm és egészségem szemmel láthatóan fogyatkozik, ha hallom vagy látom, hogy szomorkodsz vagy rosszul vagy. Másodszor azért tanácsolom Neked, hogy utazz el, s egy pár hét múlva vissza, újra el, s ismét Pestre, hogy ne légy a csirkefogók szeme előtt.

Azt is írod, hogy most nem akarsz átmenni Budára, hogy ellenségeink ne mondják, hogy el kellett menned. Én ugyan mindenbe belemegyek, amit jónak találsz, de elmondom, hogy ők ezt nem mondhatják, mivel Te csak Budára költöztél. Minden ember tudja, hogy az a személy, akinek Pestről el kell költöznie, annak egyúttal el kellene hagynia Óbudát is, mert hiszen a két város, az efféle személy számára egy. Tudom, ezt megérted. Egyébként – úgy sejtem, nem is tudom, hogyan –, hogy Pesten üldöztetésekben és kötekedésekben lesz részed, amelyek Neked vagy állandó nyugtalanságot, kedélybetegséget és egészségbeli fogyatkozásokat okozhatnak, vagy még a Pesten lakást is elviselhetetlenné, lehetetlenné tehetik. Én jobban ismerem a csirkefogókat, mint ahogy azt Te el tudod képzelni, biztosítalak róla, hogy minden lépésedet, minden tetteidet és magaviseletedet félre fogják magyarázni, s rágalmazni fognak. Amit egyszer ugyan már megpróbáltak, most világgá fogják kürtölni, amíg nem szorítanak vissza, s amíg nem érik el, hogy mindenki, még barátaid, és különösen a felettesek is megvessenek. Hadd beszéljenek, Szívem, csak hadd mondják, szívem, azt fogják mondani, hogy el kellett hagynod Pestet, de ez még nem érinti majd olyan hátrányosan tisztességedet és nyugalmat, mint a rágalmak, amelyeket akkor szőnek majd, ha Pesten maradsz. Hallgass meg, de nyugodtan: ha Pesten maradsz, úgy ellenségeid minden lépésedet – ahogy mondtam – félre fogják magyarázni, s mindenütt hinni fognak nekik, mint eddig, mert mindenki azt gondolja majd, hogy ők Téged naponta látnak, és tetteidet, magatartásodat helyesen meg tudják ítélni. Ha azonban Budára költöazol, akkor Rólad sem rossz, sem jót nem mondhatnak, s ha [ezek] Téged valaha rágalmazni szeretnének, úgy a budaiaiak, akik nekem mindenkor jó bizonyítványt adnak, mint nem érintett emberek, és azok, akik tetteidet és magatartásodat nap mint nap látják, mindenkor több hitelt érdemelnek, mint a pesti rágalmazók. Mindezt nem azért mondom Neked, mintha kényszeríteni akarnálak, mert Te tudod, hogy én nyugalmat s tisztességedet keresem. Én csupán a véleményemet mondom el Neked, és az okokat, amelyek e vélemény megalkotására kényszerítettek. Fontolj meg mindent, ne csak egyszer, hanem többször, s válaszd a legjobbat, s én elégedett leszek. Ne légy dühös, legszebb Tinácskám! Te tudod, hogy őszintén Veled érzek. Ami a te tisztességes gyóntató atyád, s egyúttal rágalmazódat illeti, igazad van, hogy tisztességedet keresed, de ebben az ügyben óvatosnak kell lenned, s a körülményt, hogy ő gyóntató atyád volt, nem szabad figyelmen kívül hagynod. Ha találnál egy derék embert, különösen egy papot, aki Neked ebben az esetben jó tanácsot adhatna, s főként megírná leveleidet, az nagyon jó lenne. Bárkiben azért ne bízz meg mégsem, én mindent megteszek majd, amit tudok, csak türelem! A primás nem mondott nekem semmit, és a vikárius sem. Ami személyemet illeti, abban a dologban a plébános hazudik. Ami Téged illet, a vikárius azt mondta nekem, hogy azt a megbízást kapta, hogy Téged – ha bűnösnek találják – adjanak kolostorba, ezt elfelejtettem Neked mondani, de nem is érte meg a fáradságot, hogy elmondjam Neked, mert ezek színtiszta papi furfangok: szegény bolondok! Hát mit tettek Karolinával, Zsuzsannával, Eleonórával? A becsületüket elvenni, befeketíteni, rágalmazni és üldözni tudták őket, s mást semmit, s *József* él. A magyar újságban olvasom, hogy egy apáca a minap, március 28-án a gyermekével, akinek apja egy császári udvari lakáj volt, elment a császárhoz, hogy nyugdíjat kérjen. A császár rápillantott a kishúra, nevetett, és így szólt: kár lett volna, ha ez a derék legényke nem jött volna világra. Megadta neki a nyugdíját, s emellett engedélyt adott neki arra, hogy kedvesével megházasodjék. Az ostoba papság persze máig azon a véleményen van, hogy az exklarisszák [még mindig] valódi apácák, s a helyesen gondolkodó világ már belátja, hogy azok már nem kötelesek meg-

tartani fogadalmukat. Semmi egyebet nem kell velük tenni, mint más világi személyekkel, és ha egy apáca ezer gyermeket hoz a világra, semmi esetre sem lehet bezárni.

Kérlek Téged, Angyalom, nyugodj meg, s igyekezz tőlük ügyesen megszabadulni. Nem tehetnek ellened semmit, s még ha Te Isten tudja, milyen rossz is lennél, akkor sem tudnának egyebet tenni, mint fenyegetni és rágalmazni. Ha Mihály-napig is Pesten akarsz maradni, úgy arra kérlek, hogy ez idő alatt keveset tartózkodj Pesten, hidd el nekem, egy pillanatnyi nyugalmad sem lesz. Ami engem illet, én hamarosan felutazom majd, s ha az lehetséges, egyenesen Bécsben maradok, és ha ez mégsem így történik majd, Pesten akkor is keveset tartózkodom majd, s augusztus elejéig bizonyosan elmegyek Bécsbe, hogy ott időzzek. Ami Téged illet, az én egyedüli bánatom az lesz, hogy Te még a csirkefogók karmai között vagy, és hogy jelenléted, ó, a jelenléted, amelytől egészségem és életem függ, nem élvezhetem. Egyébiránt légy bizonyos afelől, hogy soha nem hagylak el Téged, s hogy úgy szeretlek, mint annak előtte, és még jobban, s hogy kitarasz mellettem, az mindennél többet ér számomra. S óvárogva vártalak, s magam repültem volna el innen Hozzád, de attól féltem, hogy Te éppen akkor egy másik úton tartasz felém, s egymást keressük majd.

Ami szerelmedet illeti, biztos vagyok afelől, hogy az állandó marad irányomban, hogy Tőled, Galambom, nem érdemlek gyűlöletet. Azt tehetesz, amit akarsz, Te az enyém vagy, és én a Tiéd vagyok, s én nem hagylak el Téged az örökkévalóságig. A sors egy időre elszakíthat engem Tőled, de remélem, hogy találkozásunk utána annál édesebb lesz. Nem szabad a jövő évre gondolnom. Azok alapján, amiket nekem írtál, csak személyeinket választhatják el egymástól, de nem a szíveinket. Lehetetlen! Ó, legjobb asszonykám, lehetetlen lesz olyan sokáig idegen helyen Nélküled élnem. Igen, lehetetlen! S ha a világ végén lennék is, látnom kellene Téged legalább egyszer ebben az évben. De jobb kilátásokat remélek: Bécsben meg kell beszélnem bátyád urammal a dolgokat, s Te sem tudsz áttelelni a te Budádon. Várj csak, te kis huncut, megtalállak majd én. A Te jó szívedet még jobban az enyémhez kötözöm majd (ah, mi mással, mint a közösen átélt kellemetlenségekkel), s úgy magamhoz vonlak, ahogy a mágnes vonzza a vasat, s ha Te nem akarsz jönni, úgy én jövök Hozzád, Csibém, elől-hátul alaposan felmelegítelek, míg azt nem mondod, igen, igen, jövök, engedelmeskedem már Neked, kedves Uracskám! Oda megyek, ahol Te vagy.

Légy jókedvű, Kincsecském, a szerelem nem tudja lelkesültségét, hevületét nehézségek nélkül fenntartani. Talán elfelejtetted, hogy Te a jó Klárika, s én a szegény Herfort vagyok. Nem, Gyermekem, nekem sohasem lett volna ilyen örömem (s tudom, hogy Te is így gondold) ilyen örömem ismeretségünkben, ha mi zavartalanul maradtunk volna. Mi lett volna belőlünk Pesten? – – –

Ellenségeink magas csúcsról vetettek volna le minket, ha mi elhatározásunk szerint ott maradtunk volna. Most okosabbak leszünk, s a szerencse épp arra a gondolatra vezet minket, hogy elhagyjuk az elátkozott fészket.

Egyedül arra kérlek Téged, mindenem, hogy amikor majd egyszer megteheted, bizonyosan kövess engem, s hogy erre minden erőddel törekedj, ha elhagynál, az bizonyosan haláloamat jelentené.

Úgy gondolom, május végéig maradok itt, s ismét várom leveledet, hogy kellemesebb dolgokról hozzon hírt, mint az első, amely búskomorságod miatt különösen elsomorított engem. Pesten alig egy hetet töltök majd, s aztán azonnal Dévénybe megyek, barátomhoz. Pesten már egy kicsit többet fogok beszélni Veled, bár aligha Nálad. Akkor szeretlek, s aztán sok ezerszer csókollak, és ach! – – – a többi gondolatot és – – – nem merem ideírni. Mindezt sokkal szívesebben szerettem volna szóban elmondani. Adieu, Csibém! Szeress engem, mert bennem nincs egyetlenegy csepp vér, egyetlenegy tag, egyetlenegy részecske sem, amely ne egészen egyedül csak Neked lenne szentelve. Tájékoztass mihamarabb egészségesemről [!].

Haudrich üdvözl.

[Címzés:]

Herpi Krisztina kisasszonynak Pestre.

[Más kézzel:]

E levelet Egerből küldte hozzám Versegi páter. Én gyanakvásból bontottam fel saját kezemmel. Pest, május 21-én.

Herpi István sk.

[Más kézzel:]

Átadva az eredetivel együtt. Pest, 1786. augusztus 20. Kurbély György, őeminenciája egyházi titkára. sk.

Mein auserwähltes H[erz]! – (ném.) 'Szívem választottja!' A levél szövege nem ad támpontot a rövidítés feloldásához. Azonban a „Herz” szó mellett szól, hogy az „auserwähltes Herz” kifejezés szerepel a Szűz Mária szent szívének litániája német szövegében, amelyet Verseghy is ismerhetett (GRUBHOFFER 1848, 236).

mit deinem Schreiben – (ném.) 'leveleddel'. Maria Clara Herpin és Verseghy Ferenc levélváltásának jelen levél az egyetlen ismert darabja.

auf Lörintz-Kata – (ném.) 'Lőrincátára'. Szentlőrinc-kata település a mai Pest megyében, a Nagykáta járásban.

zum Majténi – (ném.) 'Majtényihoz'. Az utalás a kesselőkeői Majthényi család egyik, itt közelebből nem meghatározott tagjára vonatkozik. Császár Elemér szerint ez a família rokonságban áll Maria Clara Herpinnel (CSÁSZÁR 1903, 24). Deme Zoltán ezt az állítást nem tartja megalapozottnak, ehelyett azt feltételezi, hogy Verseghy az 1770-es évek végén került kapcsolatba a Majthényiekkel Beleznay Miklós házáat látogatva, ahol a Hazafiúi Magyar Társaság tagjai találkoztak. Beleznay húga, Beleznay Anna Majthényi Károly (1721–1792) királyi tanácsossal kötött házasságot. Deme sejtése szerint Maria Clara Herpin Verseghyn keresztül köthetett ismeretséget a családdal (DEME 1975, 48).

werden die Ofner die allezeit mein gute Zeugniß geben – (ném.) 'a budaiak, akik nekem mindenkor jó bizonyítványt adnak'. A pálos rend feloszlatása után a szerzetesen kívül került Verseghy számára több lehetőség kínálkozott, hogyan töltse további életét. 1786 májusa és októbere között – tehát jelen levél keletkezésével egy időben – pesti polgároktól több beadvány is érkezett annak érdekében, hogy a templomban, amelyben eddig pesti pálosok prédikáltak, az abolíció után immár világi papként továbbra is ők lássák el a hitszónoki szolgálatot. A beadványok kifejezetten Verseghy és Ernestus Frenreis kinevezését kérik. A kérvényekhez mellékelt aláírások azt mutatják, hogy többségében frissen polgárjogot nyert, főként bajor vagy az Osztrák Örökös Tartományok területéről származó – templomlátogató – kézműves mesterek, fogadósok és kereskedők köréből kerültek ki a kérelmet pártolók. Verseghy személye ezek szerint Pesten is népszerű volt. A kinevezés kérelmezésével kapcsolatos iratok a Prímási Levéltárban találhatóak: Pest város német polgárainak beadványai Verseghy Ferenc és Ernestus Frenreis hitszónoki kinevezése ügyében. Pest, 1786. május 16. Jelzete: PL Batth. P II. PE No. 191. Pest város magyar polgárainak beadványa Verseghy Ferenc hitszónoki kinevezése ügyében. Pest, 1786. június 16. Jelzete: PL Batth. P II. PE No. 191. Pest város magyar és német polgárainak beadványa Verseghy Ferenc hitszónoki kinevezése ügyében. Pest, 1786. június 22. Jelzete: PL Batth. P II. PE No. 191. Tájékoztató és javaslat a császárnak Verseghy Ferenc és Ernestus Frenreis kinevezése ügyében. Másolat. 1786. szeptember 4. Jelzete: PL Batth. P II. PE No. 191. Pest város polgárainak kérelme a prímáshoz Verseghy Ferenc hitszónoki kinevezése ügyében. Pest, 1786. október 13. Jelzete: PL Batth. P II. PE No. 191. A szövegeket lásd: DONCSEZ 2016d, 358–365. Verseghy hitszónoki kinevezéséről bővebben: DONCSEZ 2016d, 102–106.

Tinedel – (ném.) 'Tinácskám'. Maria Clara Herpin szerzetesi neve, a Christina becézett alakja.

deinen rechtschaffenen Beicht-Vater – (ném.) 'a te tisztességes gyónatató atyádat'. Az itt említett személy nem azonosítható.

und besonders deine Briefe schreiben könnte – (ném.) 's főként megírná leveleidet'. Itt feltehetően hivatalos levelek megfogalmazásáról van szó. Maria Clara Herpin – még ha jelen levél hitelességével

kapcsolatban fel is merülnek kérdések – feltehetően tudott írni és olvasni, a hivatalos levelek tartalmi és formai követelményeivel azonban nem biztos, hogy tisztában volt.

Der Primas – (ném.) 'A primás'. Németújvári gróf Batthyány József (1727–1799). Tanulmányait Kőszegen és Nagyszombatban végezte. 1752-től esztergomi kanonok, barsi főesperes, rátóti prépost. 1755-től pozsonyi prépost. 1759-től erdélyi püspök, 1760-tól kalocsai érsek. 1776-tól esztergomi érsek, 1778-tól bíboros. Több beadvánnyal tiltakozott II. József egyházat érintő rendeletei ellen. Részt vett az 1790-es országgyűlésen. Halála után tíz évig nem töltötték be az esztergomi érseki széket.

der Vicari – (ném.) 'a vikárius'. A primás vikáriusa 1786-ban Nagy István (1725–1804) themiscirai püspök volt (*Calendarium* 1786, 23).

Was haben sie denn ausgerichten können mit der Carolina, mit der Suzanna, mit der Eleonora? – (ném.) 'Hát mit tettek Karolinával, Zsuzsannával, Eleonórával?' Az említett személyek a levél utalásai alapján nem azonosíthatók.

der Joseph lebt – (ném.) 'József él'. Az utalás feltehetően II. Józsefre (1741–1790) vonatkozik, akinek nevéhez köthető a szerzetesrendek feloszlatása is.

Ich lese in der ungrischen Zeitung – (ném.) 'A magyar újságban olvasom'. Az utalás a Magyar Hirmondóban megjelent cikkekre vonatkozik: *„Igen jeles nem régi Bétsi Történet.* »Edgy bizonyos Személy fel-megy Bétsbe lakni, 's nem sok idő múlva meg-esmerkedik edgy Udvari Inassal. Rövideden Annyira megy' a' közelebből való esméretség, hogy az Leánnak edgy szép fiatskája lészen szerentsésen. Mit tsináljanak? Már az Inas örömost el-vinné hites-társúl; de nem szabad, 's ha szabad volna-is, amaz félt a' 200 forint Pensio el-vesztéséről. Rá veszi az Inas (mint hogy ő többet tudott a' Világhoz mint a' másik) hogy mennyenek ő Felsőge eleibe, és instáljanak mind a' házasságért, mind a' Penzio meg-maradásáért. El-is mennek mind a' ketten, és a' kis Fiutskát-is, ki már nagyotska vala, el-viszik magokkal. Bé-mennek a' K. Udvarba, és az Inas kívül maradván, az Leány kis Fiatskájával edgyütt bé-megy ő Felsőge eleibe, 's által adja az Instántziát. Mindgyárt meg-esmeri a' Tsászár, hogy e' Pensios-személy, 's kérdi: no! hogy tettszik a' Világon? Felsőges Uram! felel, én semmit sem tudtam a' Világhoz, hogy, és mint van itt a' dolog, tsak azon vettem észre, hogy edgyszer nehezebb nehezebb kezdvén lenni fíja született; azért instálom Felsőgedet adjon már most tanátsot, mi tévös légyek. A' Monárkha elfordulván el-mosolyodik, 's azt mondja: »Ha akkor nem kértél tölem tanátsot, mikor – –; már most késő. Holvan a' Legény? kérdi ő Felsőge – künn-áll. Bé-szóllittyák János Gazdát-is, edgy szóra 's kérdi ő Felsőge, hogy ő-e a' személy. Meg-valja, hogy ő, és hogy tsak azért tselekedte légyen, hogy külömben házostársúl nem vehette volna. Körül-nézhvén és meg-is fogogatván ő Felsőge a' szép fiú gyermeket, monda: ez látom derék gyermek, kár lett volna ennek világra nem jönni. Ha szeretitek edgymást, éljetekek házossági életet. Mig a' Gyerek nagyobbra nevededik, addig az Pensiot foghattyátok; annakutánna én lészek a' Gyereknek édes Attya, ti pedig éljetekek Istenhírvél, a' mint élhettek. Öszve kelének és Bétsből el-menének.” MH, 1786. Szent György hava 8, 232–233. A tudósítás nem utal arra, hogy az eset 1786. március 28-án történt volna.

Zum Kaiser – (ném.) 'a császárhoz'. II. Józsefhez.

Die dumme Geistlichkeit meynet halt bisdato, daß die Exclarisserinen wirkliche Klosterfrauen sind – (ném.) 'Az ostoba papság persze máig azon a véleményen van, hogy az exklarisszák [még mindig] valódi apácák'. II. József 1782. január 26-án kihirdetett rendelete megszüntette a szemlélődő életmódot folytató karthausi, kamalduli, klarissza és Ágoston-rendi apácarendeket, valamint a remeteséget mint intézményt. A rendeletet a budai klarissza kolostorban 1782. április 10-én olvasták fel. Az egykori rendtagok sorsa többféleképpen alakulhatott a továbbiakban. Átléphetek a rend külföldön még működő kolostorába (ha volt ilyen); beléphetek egy másik, Magyarországon még működő rendbe; élhettek tovább korábbi rendházuk szabályai szerint egy másik, még működő rend kolostorában, de ebben az esetben fizetniük kellett ellátásukért; azok a rendtagok, akik idős koruk vagy betegségük miatt sem családjukhoz nem térhettek vissza, sem egy másik rendbe nem léphettek úgynevezett gyűjtő kolostorba kerültek. A feloszlatott rendek tagjai – megfelelő indokkal – kérhették a szekularizációt is, tehát visszatérhettek a világi életbe. A rendelet a klarisszák számára engedélyezte, hogy az abolicíót

követően magánlakásokban éljenek, ezért a nők nagy része szüleihez, rokonaihoz, ismerőseihez költözött. Jelen levél tanúsága szerint Maria Clara Herpin is ezt a lehetőséget választotta. A feloszlítás során felvett jegyzőkönyv elárulja, hogy gyenge egészségi állapotára hivatkozva a feloszlítás után a szekularizációt választotta. (Lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat. Vö. BEKE 1990; VELLADICS 2001.)

daß du daß gute Klärchen, und ich der arme Herfort bin – (ném.) 'hogyan Te a jó Klárka, s én a szegény Herfort vagyok'. Az utalás Benedikte Naubert regényének címére vonatkozik: *Heerfort und Klärchen*. Lásd: NAUBERT 1779.

maschine alsogleich nacher Theben zu meiner Freund – (ném.) 'Dévénnybe megyek, barátomhoz'. Theben: a Pozsony vármegyei, német lakta mezőváros, Dévény német neve. Verseghy pálos szerzetestársa, Ernestus Frenreis (1750–1803) korábbi lakóhelye, ahová a rend feloszlítása után visszatért. Verseghy itt említett barátját a szakirodalom Frenreisz/Frenraisz Ernő magyarosított néven emlegeti. 1750-ben született az ausztriai Peterneben, a család később költözött Dévénybe. 18 évesen lépett a rendbe, 1767. október 8-án tett örök fogadalmat. A pesti pálos közösség fiatalabb tagjai közé tartozott, jozefinista szellemiségű szónoklatai népszerűvé tették Pest város német polgársága előtt. Az abolíció idején 36 éves volt, a rend feloszlításakor felvett jegyzőkönyv szerint egészséges, németül beszél. A feloszlítás utáni időket Dévényben tervezte tölteni. Utolsó éveiről nem tudni. 54 évesen, 1803. november 19-én halt meg St. Nikolausban. (Róla bővebben: DONCSECZ 2016d, 59–60.)

Haudrich – az említett személy a levél utalásai alapján nem azonosítható.

Dieser Brief von Erlau an mich gestehlet P. Versegi – (ném.) 'E levelet Egerből küldte hozzám Versegi páter'. Verseghy, miután a pesti pálosokkal közölték, hogy rendjüket feloszlítják, 1786 áprilisában Egerbe utazott édesanyjához (Császár 1903, 25).

Stephanus Herpi – Herpi István (?–?). Feltehetően Maria Clara Herpin rokona, akinek pesti házában élt jelen levél íródásának idején.

Georg Kurbély – Kurbély György (1755–1821) római katolikus pap. A Nyitra megyei Tuzsinán született Schwarz János és Kurbel Rozina gyermekeként, fiatalkorában vette fel édesanyja nevét, s azt Kurbély formában viselte. Tanulmányait Privigyén, Szekszárdon, Pécsen és Nagyszombatban végezte, később a Pazmaneum növendéke lett. 1778-ban szentelték áldozópappá. A budai Széchenyi-szeminarium tanulmányi felügyelője, 1782-től érsekhelynökségi titkár és szentszéki jegyző, 1786-tól primási titkár, 1794-től esztergomi kanonok. 1806-tól választott pristinai püspök, helytartótanácsi tanácsos. 1808-tól udvari kancelláriai és királyi tanácsos. Károly Ambrus főherceg primás idején esztergomi érseki helynök. 1809-től veszprémi püspök, azonban VII. Pius pápa napóleoni fogsága miatt a szentszéki jóváhagyást csak 1815-ben kapta meg (HERMANN 1947; PFEIFFER 1987, 36–38).

10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után]

Kézirat

MNL OL C 60, 73. csomó, 1788. fons 13, pos. 1–2. Autográf tisztázata.

Megjelenés

MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1977, 91.

Keletkezés

Verseghy Ferenc 1788 őszén folyamodványt nyújtott be a Helytartótanácsnak, amelyben felajánlotta szolgálatait a budai cenzori hivatalnak. A levél keletkezéstörténetének megértéséhez szükséges néhány évvel korábbi eseményeket is felemlíteni. Verseghy pályájának ugyanis egyik leghangsúlyosabb

epizódja a korábban őt is tagjai között tudó pálos rend 1786-ban történt feloszlata. (Verseghy pálos éveiről lásd: DONCSECZ 2016d.) Nem csupán azért kiemelkedő jelentőségű ez a momentum, mert Verseghy – hivatalosan – kívül kerül az addig számára szellemi közösséget is jelentő renden, hanem azért is, mert a rendház falain túl lakhatási és megélhetési lehetőségeit elvesztette. Jelentős vagyonnal nem rendelkezvén életének ezt követő szakaszában egzisztenciájának megteremtése válik legfontosabb törekvésévé.

A pálos rend feloszlátását követően Verseghy több alternatíva közül választhatott további sorsát illetően. Rendjét veszített szerzetesként lehetősége volt szerzetesrendi keretek között továbblétezni vagy egyházmegyei szolgálatba lépni: előbbi esetben az adott rend rendtartományának vezetője, utóbbi esetben az adott egyházmegye püspökének fennhatósága alá tartozott volna. Módja volt emellett arra is, hogy kérelmezze, hogy klerikus státusából felmentve világi személyként élhessen tovább. A döntést nem csak egyéni hajlamai, hanem a következmények anyagi vonzatai is motiválhatták.

– A feloszlátott rendek tagjainak lehetőségük volt arra, hogy kérjék áthelyezésüket az adott rend egy másik, még működő rendházába, ha volt ilyen. A pálos rend lengyel rendtartománya kívül esett a Habsburg Birodalom határain, ezért elkerülte a feloszlátást. A rend központja Máriavölgy helyett Częstochowa lett. (Vö. *Pálosok* 2006.) Ha Verseghy ezt a lehetőséget választja, csupán útiköltséget kapott volna, s nem részesült volna a Vallásalap által a feloszlátott rendek tagjainak felajánlott nyugdíjban.

– Átléphetett volna más, még egzisztáló szerzetbe is: 150–300 forint nyugdíj járt volna neki attól függően, hogy az állam által is támogatott tevékenységet folytató (például tanító vagy betegápoló) közösséghez csatlakozik-e.

– Amennyiben úgy költözött volna egy őt befogadó kolostorba, hogy nem csatlakozik az azt bíró közösséghez, abban az esetben évi 150 forintot lett volna köteles fizetni.

– Ha a világi szolgálat vagy a szekularizálás mellett dönt, évi 300 forintra nyílt volna kilátása.

– A birodalom területén az idős vagy beteg szerzetesek számára gyűjtőkolostorokat hoztak létre. Magyarországon ezt a feladatot az irgalmas rend látta el. Ez mint lehetőség az ekkor 29 éves és egészséges Verseghy számára nyilván szóba sem jöhetett.

Verseghy a felsoroltak közül – az egyébként legmagasabb javadalmazással járó – világi szolgálat mellett döntött. Az az évi 300 forint jövedelem, amelynek ilyen módon a birtokába jutott, kevésnek bizonyulhatott a megélhetéshez, hiszen – ahogy számos leveléből is kiderül – Verseghy élete során igyekezett minden lehetőséget megragadni, hogy azt a neki megadott képességeket, tudást és kapcsolatokat a legváltozatosabb módokon felhasználva kiegészítse, helyettesítse. A korabeli szerzetesek, exszerzetesek karrierútjainak vizsgálata azt mutatja, hogy több olyan megélhetési/karrierlehetőség is azonosítható, amely alternatívát jelenthetett számukra. Lehetek oktatók jellemzően egy-egy közép- vagy felsőfokú oktatási intézményben; vállalhattak nevelői, illetve házi kápláni szerepet egy-egy család megbízásából; szolgálhattak világi papként és/vagy hitszónokként egy-egy egyházközségben; tábori papi pályára léphettek; vállalhattak cenzori feladatokat. (Erről bővebben lásd: DONCSECZ 2016d, 70–119.)

Verseghy a pálos rend 1786-ban bekövetkezett feloszlátását követően, miután nem sikerült elnyernie a pesti hitszónoki állást, amelyre beadványaikkal pesti polgárok javasolták, tábori papnak állt. (Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 9. Verseghy Ferenc – Maria Clara Herpinnek, Eger, 1786 májusa.) Hozzávetőlegesen másfél évig működött tábori papként, s ez idő alatt jelentős előrelépést tett a ranglétrán: helyőrségi lelkészből Milassin Miklós tábori pap titkára lett. Az ígéretes karriernek II. József török ellen folytatott háborúja vetett véget. Verseghy is a hadba indulókkal tartott, de nem kísérhette őket sokáig: a tábori tartózkodás során szerzett izületi gyulladás és bőrbetegség miatt Zimonyból vissza kellett fordulnia. Betegeskedése elhúzódott, ezért meg kellett válnia hivatalától. 1788 júniusában érkezett vissza Budára, ahol új megélhetés után kellett néznie.

Verseghy jelen folyamodványához melléklet járul: Boros Ignác kirurgus orvosi igazolása 1788. június 30-ról. (A dokumentum levéltári jelzete: MNL OL C 60, 73. csomó, 1788. fons 13. pos. 1–2. Szövegét közli: MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1977, 91.) A keletetlen folyamodvány datálását ez a forrás segíti: az irat 1788. június 30. után keletkezhetett. Verseghy már ekkor több nyelven olvasó literátor volt, s ahogy maga is megemlíti, a cenzori feladatok – amelyeket gyakran láttak el egyházi személyek – fizikailag nem túl megterhelőek, s ő meggyengült egészséggel is alkalmas lenne elvégzésükre. Jelentkezését nem előzte meg felhívás: a budai cenzori feladatokat ekkortájt két egykori jezsuita, Hübner Mihály censor primarius és Riethaller Mátyás censor secundarius látta el. Mivel nem volt szükség új munkatérőre, egyetlen mondattal utasították el ajánlkozását. Verseghy ennek ellenére nem feledte a lehetőséget, s a továbbiakban még kétszer pályázott cenzori hivatalra. A cenzori pályázatokról bővebben: MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1977; DONCSEZ 2016d, 108–111. Lásd még az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.; 25. Verseghy Ferenc – Sándor Lipótnak, Buda, 1793. december 3.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A folyamodvány Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Tekintetes Helytartótanács!

Nevezett alázatosan folyamodik, akármi módon borították el a gondok, hogy nyugdíját megtartva a budai Könyvvizsgálati Hivatalba mint segéderőt vegyék föl, a következő okokból kifolyólag:

Először is, mivel államhivatalban kíván szolgálni, és addig, amíg erejéből telik, saját fenntartását, melyet attól kap kézhez, munkával kívánja kiérdemelni; a legnagyobb mértékben arra törekedvén, hogy nyugdíját ne tétlenkedés közepette élje fel. Ez abból is világosan látszik, hogy nyomban saját rendjének eltörlése után tábori lelkészi szolgálatot vállalt, mely életmódtól, mivel a tábor az egészségének nem kedvezett, vissza kellett vonulnia.

Azon felül másodsor azért, mert miután gyermekkorától fogva az ülő élethez szokott – ahogy mondani szokás –, mihelyt bőséges testmozgásnak és levegőváltoztatásnak kellett magát kitennie, egyszerre a köszvény keserű és tartós fájdalmait szenvedte, melyek miatt hosszabb ideig is ágyhoz volt kötve; ahogyan az a mellékelt orvosi bizonyítványból is kiderül: bizony, a lelkipásztori szolgálat legyen az akár tábori, akár civil, igen megterhelő, ahol a testmozgás és a levegőváltozás a temetések, a beteglátogatások és a keresztelesek alkalmával, különbség nélkül a sokféle tennivalóra, melegben, hidegben, hóban és éjszaka egyfolytában bekövetkezik, amiért is saját magát a lelkipásztori gondozásra alkalmatlannak találja.

Harmadszor, egészségi állapotát, melyet különösen azért akar jól megőrizni, nehogy a köznek egyszersmind betegként és nyugdíjazottként kétszeresen legyen terhére, fontolóra véve, orvosa tanácsára olyan hivatalba kíván átkerülni, ahol testének tagjait pihentetve csak szellemének kell dolgoznia.

Végül negyedszer, hogy ne lehessen kételkedni a cenzori hivatalra való alkalmasságában, mindenfajta próbának szívesen aláveti magát: biztosan remélve, hogy e levelet kézhez kapva, és az eléje tárt okok jelentőségét mérlegelve szíves határozatával méltányos lesz a nagyra becsült Helytartótanács.

Versegi Eugenius
az eltörölt pálos rend áldozópapja

[A külzeten Verseghy Ferenc kezével:]

A tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsnak.

Versegi Eugenius

az eltörölt pálos rend áldozópapja

[A külfeten más kézzel:]

Azzal [a határozattal] kiadandó, hogy kérése nem teljesíthető

A Királyi Magyar Helytartótanácsból

Buda, 1788. november 11-én.

Philipp von Seeberg

[A melléklet szövegének fordítása:]

Bizonyítvány.

[Arról,] hogy Versegi Eugenius atya, az eltörölt pálos rend papja, óriási ízületi fájdalmait, amelyek több hétre ágyhoz kötötték, s amelyek ellen a fent nevezett atyát kezeltem, úgy szerezte, hogy jóllehet ülő életmódhoz és egyenletes hőmérséklethez szokott, a táborban ki volt téve a sok mozgásnak és az időjárás viszontagságainak. Ha továbbra is hasonló életmódot folytatna, betegsége annyira fokozódhat, hogy hónapokig az ágyat kell majd nyomnia. Ezért nem tartom őt alkalmasnak a sok mozgással és az időjárás viszontagságaival járó életre, hanem tanúsítom, hogy ha egészségét meg akarja őrizni, ülő életmódot kell folytatnia.

Mohács, 1788. június 30.

Ignatius Boros

Baranya megye főkirurgusa.

penes pensionem suam – (lat.) 'nyugdíját megtartva'. A feloszlatott szerzetesrendek tagjai az abolíció után a Vallásalaptól nyugdíjban részesülhettek. Egy 1794-es kimutatás szerint Verseghy évi 350 forintos nyugdíjban részesült: PL Batth. P III. PE No. 40.

Ordinis sui – (lat.) 'saját rendjének'. Verseghy Ferenc 1786-ig a pálos rend tagja volt.

curam animarum ad Militiam adsumserit – (lat.) 'tábori lelkeszi szolgálatot vállalt'. Lásd: Keletkezés.

longiori etiam tempore lecto adfixus maneret – (lat.) 'hosszabb ideig is ágyhoz volt kötve'. Lásd: Keletkezés.

Eugenius – (lat.) Verseghy Ferenc szerzetesi neve.

Philipp von Seeberg – (ném.) Philipp von Seeberg (?-?) helytartótanácsi titkár.

Ignatius Boros – Boros Ignác (?-?) pécsi kirurgus, orvos. Kevés adat áll rendelkezésre róla. A levél íródása idején Baranya megye főkirurgusa. Doktori fokozatot a bécsi egyetemen szerzett 1797-ben. PHILLEBOIS 1798, 59; HARTENKEIL 1798, 80.

11. Verseghy Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának

Buda, 1791. február 7.

Kézirat

MNL OL P 661. 2. tétel No. 2097. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelének címzettje iktári gróf Bethlen Zsuzsanna (1754–1797), gróf Bethlen Domokos és Wesselényi Mária lánya. 1770-ben kötött házasságot Teleki Sámuellel, aki épp e levél íródásának idején lett Erdély főkancellárja, emellett korának egyik legjelentősebb kultúrapártolója és mecénása volt. Teleki 40 000 kötetes könyvgyűjteményének 1799 és 1802 között Marosvásárhelyen

külön épületet emelt, ahol 1802-ben Teleki Téka néven hivatalosan is megnyílt nyilvános könyvtára. Férjéhez hasonlóan Bethlen Zsuzsanna maga is könyvgyűjtő volt, s jelentős, 1200 darabot számláló könyvtárral rendelkezett, amely Teleki Sámuel alapvetően idegen nyelvű gyűjteményével szemben főként magyar nyelvű darabokból áll. Bethlen Zsuzsanna könyvtárának részévé vált anyai nagynénje, Rhédei Zsuzsanna, valamint anyai nagynénje, Wesselényi Kata könyveinek nagy hányada is. A Teleki Téka Bethlen Zsuzsanna gyűjteményét is elérhetővé tette, e könyvek jegyzékét a Teleki Téka katalógusának harmadik kötete publikálta. Ma ez az egyetlen egészében fennmaradt 18. századi erdélyi asszonykönyvtár.

A házaspár nemcsak gazdag könyvtáráról volt ismert a kortársak előtt, hanem a kultúra és a tudományok tevékeny pártolójaként is. Teleki Sámuel igen kiterjedt levelezésének számos darabja érinti ezt a kérdést: tudósok, írók fordulnak hozzá, hogy tájékoztassák éppen zajló kutatásaikról, készülő műveikről (például Benkő József, Kazinczy Ferenc, Hannulik János Krizosztom, Kovásznai Tóth Sándor, Cornides Dániel). Telekitől nemcsak a munkálatokhoz szükséges szakirodalomra számíthattak, hanem anyagi segítségre is, hogy eredményeiket, írásait közzétehesék. Bethlen Zsuzsanna nemcsak a könyvgyűjtésben, hanem a tudósok és literátorok támogatásában is férjéhez hasonló úton járt. Számos kötet megjelenését finanszírozta, amiért a szerzők kötetek dedikációiban mondtak köszönetet (DEÉ NAGY 1997, 45–49, 118–121).

Verseyhy Ferenc jelen, Bethlen Zsuzsannának szóló levele hasonló tárgyban született. Kettejük ismeretségének kezdeteiről nem állnak rendelkezésre információk. E levél szövege arra utal, hogy a kapcsolat nem egészen új keletű, s hogy a levelezőpartnerek már jelen írás megszületése előtt is érintkeztek szóban vagy írásban. Erre utal, hogy Verseyhy szövegéből hiányzik egyfelől a – kapcsolatfelvételnél elmaradhatatlan – bemutatkozás, másfelől a levélben említett ügy hátterének részletező bemutatása. Mindez arra utal, hogy az említett információknak a címzett a levél íródásának idején már birtokában van. Verseyhy ebben az írásában mond köszönetet Bethlen Zsuzsannának azért, amiért vállalta, hogy fedezi *Millot-fordítása* megjelenés előtt álló második kötetének kiadási költségeit. (A kötetről bővebben alább.) Megtudjuk, hogy e mecénási segítség nélkülözhetetlen volt Verseyhy számára, mivel a fordítás első kötetének bevételeit – amely a második kötet publikálásának anyagi hátterét jelentette volna – nem kapta meg a kiadótól. Verseyhy a támogatást az 1791-ben napvilágot látott mű elé illesztett dedikációval köszönte meg (MILLOT 1791, számozatlan oldalak a kötet elején.) A dedikáció szövege:

MÉLTÓSÁGOS született iktári BETHLEN SUSÁNNA grófné-asszonynak gróf TELEKI SÁMUEL' erdélyi cancellária praesidense ő excelléntája' [!] hitvessének, kegyelmes asszonyának nagy alázatossággal ajánlya munkáját

A' Magyar Fordító.

KEGYELMES ASSZONYOM!

AMA' különösb szívességg, mellyel KEGYELMESSÉGED Millót' Közönséges Történetírásának magyarra fordított első részét fogadni méltóztatott, bátorságot ad énnékem arra, hogy annak következő részeit, nyilvánáságos ajánlás által, KEGYELMESSÉGEDNEK, úgymint e' köz jóra intézett fordítás' leg-buzgóbb Elősegítőjének, tiszteletére szenteljem.

KEGYELMESSÉGEDNEK a' Neve sokkal nagyobb ugyan, és az elégtelen szárnyakkal repdesésnek indúlt Magyar Literatúrához való rehetős hajlandósága sokkal buzgóbb, hogysen e' munka vagy amannak ditsóíttésére, vagy ennek meg-hálálására elegendő volna. De azt a' szolgálatot tsak ugyan meg teheti még is, hogy nem tsak a' most élő, hanem még a' következő időkben virágzandó Magyarokat is KEGYELMESSÉGEDNEK különösb tiszteletére, és a' Nemzetnek a' boldogulását elősegítő Jóvóltáért való buzgóbb háladatosságra gerjessze. A' Magyarokat, a' kik a' tanúltt és szintén erre nézve helyesen nevelő Anyákat, kivált, ha nemesebb ágból származnak, méltán ugyan-annyi válo-

gatott Gyöngyöknek nézheti; úgymint, a' kik a' nemzeti characternek fenn-tartására felséges Gyámolítókat, az Ország' közönséges boldogságának fáradhatatlan Eszközölőket, 's egygy-általában az ember-ség' jussainak meg-oltalmazására buzgó Védelmeszőket készítenek.

Vegye KEGYELMESSÉGED jó néven takarékos erőmnek ezen akármitsodás műdarabját, vegye, kérem, az én meg-magyarázhatatlan tiszteletemnek és háladatosságomnak elégtelen ki-fejezését, 's engedgye meg kegyelmesen, hogy magamat, a' míg élek, nevezhessem

KEGYELMESSÉGED'

alázatos szolgájának

Verségi Ferentz.

Verséghy és Bethlen Zsuzsanna levelezésének jelen írás az egyetlen ma ismert darabja, kettejük ismerettségének további alakulásáról nem állnak rendelkezésre adatok. Ha voltak is annak további epizódjai és írásos nyomai, azokra 1794 decemberéig, Verséghy letartóztatásáig kerülhetett sor: mire Verséghy 1803 őszén szabadul, Bethlen Zsuzsanna már nem él. A jelen levél azonban nemcsak kapcsolattörténeti szempontból fontos forrás, hanem azért is, mert a levelek közül elsőként említi azt a témát – a *Millot-fordítást* –, amely a következő esztendőök levelezése ma ismert darabjainak majd mind-egyikében felbukkan. (A témához lásd: PENKE 1984; PENKE 1992, 24–54; PENKE 2000.)

Claude François Xavier Millot (1726–1785) jezsuita szerzetesként kezdett tudományos kutatásai-ba: görög és latin szónokok és történetírók műveiből készített fordításokat. Kapcsolatban állt korának ismert gondolkodóival, Montesquieu-vel, Turgot-val, Buffonnal, Berthier-vel. Rendje azonban nem nézte jó szemmel e kötetéseit, s el is tiltotta attól, hogy Montesquieu-vel levelezzen. Az őt körülvevő jezsuita közösséggel nemcsak emiatt volt feszült a viszonya, hanem mert oktatási módszereiket is el-avultnak ítélte. E konfliktusai miatt – egészségügyi okokra hivatkozva – elhagyta a rendet. Ezután előbb tanításból, majd a mecénásaitól kapott támogatásokból tartotta fenn magát, végül udvari pap lett. Pártfogói közbenjárására Parmába került, a nemes ifjak oktatását vállaló Parmai Egyetem történe-lem tanszékének élére. Négy évet töltött itt, amely mind világtörténete megszületése, mind szemléle-tének alakulása vonatkozásában kulcsfontosságú. Ezt az 1768 és 1772 közti időszakot az előbb I. Fülöp, utóbb I. Ferdinánd parmai herceg szolgálatában álló Du Tillot miniszter közvetlen közelében és társa-ságában élte, aki nagy hatást gyakorolt rá. Amikor Du Tillot megvált hivatalától, Millot is elhagyta Parmát: idő előtt, hiszen tíz évre szerződött. Du Tillot eltávolítása mögött politikai irányváltás állt: I. Ferdinánd 1769-ben feleségül vette Mária Terézia lányát, Mária Amáliát, s e lépésével a Habsburg-család befolyása a hercegség életére a korábbiaknál nagyobb mértékben érvényesült. Du Tillot vezető-ként hozott döntéseit az egyház, s azon belül kifejezetten a jezsuiták, valamint a pápa hatalmát korlá-tozó intézkedések jellemezték. Ferdinánd frigyével azonban az osztrák uralkodócsalád jóval katolikusbarátabb attitűdjé vált kíváncsisággá, az ezzel ellentétes beállítódású miniszter pedig kegyvesz-tetté vált, s távoznia kellett. Vele együtt távoztak elvbarátai, köztük Millot is. Parmai éveiben szerzett benyomásai azonban nem illantak el nyomtalanul: annak nyomai tapinthatók ez idő tájt keletkezett szövegein, köztük a számára igazi ismertséget hozó filozofikus világtörténeten.

A történeti munkák válfajai közül a filozofikus világtörténet Franciaországban a 18. század közepe táján vált ismertté s kedveltté. Ez az évszázad általában – s nem csupán e műfaj tekintetében – is ma-gával hozta a történelem iránti érdeklődés élénkülését: az olvasók válaszokat kerestek a körülöttük zajló társadalmi, gazdasági, politikai változások hátterére. Figyelmük a közelmúlt eseményeire, s kife-jezetten a nemzetközi kapcsolatok történetére irányult, Franciaország mellett pedig különös érdeklő-dést mutattak Anglia, és az úgynevezett „északi népek”, azaz egyebek mellett az oroszok, svédok, len-gyelek, magyarok múltja iránt. Főként azokat a műveket részesítették előnyben, amelyek a jelen meg-értésében, orientálódásukban segíthették őket, ezért nem elsősorban a tudományos forrás- vagy adatközléseket, hanem az összefüggésekre mutató, a szerző személyes szemléletmódjától sem mentes s gyakran didaktikus kiadványokat igényeltek. A párhuzamosan megélénkülő ütemben készülő, s első-sorban szerzetesrendekhez köthető forrásfeltáró munkák ennél jóval szűkebb célközönségre számít-

hattak. A filozofikus világtörténet nevében is jelzi az elkülönülést minden más hasonló feladatra vállalkozó kiadványtól. A „filozófus” szó jelentése a 18. században sajátos jelentésbővülésen ment át. Az *Enciklopédia* meghatározása szerint a filozófus legfőbb feladata, hogy a tudományos kutatások eredményeit minél nagyobb közönség számára elérhetővé és megérthetővé tegye. A filozófus történetírónak kötelessége tehát, hogy olvasójával ne pusztán ismereteket közöljön, hanem mondandóját élvezetes, szórakoztató stílusban tárja az érdeklődők elé, s így vállaljon részt a tömegek felvilágosításának feladatából. E munkák tehát nem elsősorban tudományos igénygel születtek. Jellemzőjük továbbá, hogy a száraz eseménytörténeti adalékok mellett nagy hangsúlyt szentelnek a civilizációtörténetnek. Nem egyszer tetten érhető bennük szerzőik a korszak politikai, filozófiai, vallási kérdéseiben való állásfoglalása, e jellegüknel fogva erősen aktualizáló olvasmánynak tekinthetők.

Millot első történeti munkái Parmába hívásának idején hagyták el a sajtót, s Franciaország, valamint Anglia történetét választották tárgyukul. A francia olvasók körében mind hazájuk, mind az éppen gyors felvirágzást átélő, s szomszédos szigetország históriája gyorsan nagy sikert ért el: erről a kötetek több francia kiadása, valamint idegen nyelvű edíciói tanúskodnak. A hercegségben teljesített megbízatása kezdetén tervezet formájában már készen állt a később szerzőjének igazi ismertséget hozó világtörténet is, amely azonban csak szolgálatától való megválása után jelent meg nyomtatásban. *Éléments d’histoire générale* (‘A világtörténet alapismeretei’) címen, hat kötetben, 1772–1773-ban látott napvilágot, s számos kiadást megért. 1777-ben németül, 1778-ban angolul, később több más európai nyelven. Miután elhagyta Parmát, már meglévő munkáit kézükönyvekké dolgozta át, amelyek utóbb rendkívüli népszerűsége tette szert, s tankönyv gyanánt évtizedekig használatban maradtak. Összefoglaló munkák kiadása mellett belekóstolt a szerzetes-történésznek másik jellegzetes foglalatosságába, a forrásfeltárába és -kiadásba is. Történész munkásságát 1778-ban akadémiai tagsággal jutalmazták, s korának Franciaország-szerte egyik legelismertebb, Laclos, Diderot, D’Alembert s Voltaire által is méltányolt történészének számított.

Millot szemléletében egyértelműen Voltaire követője. Elsősorban az *Essai sur les mœurs* megközelítéséből töltekezett. A történetírára a hasznosság elve felől tekint, s céljának legfőképp a gondolkodó és erkölcsös állampolgárok nevelését tekinti. Elutasítja a vallásos történelemszemléletet, a Bibliát nem fogadja el történeti forrásnak, fontosnak véli a teológia és történetírás elkülönítését. Voltaire-rel ellentétben azonban kerüli az éles konfrontációt, s a vallást és az egyházat érintő kérdésekben is jóval mérsékeltabb álláspontot képvisel.

Művében elsősorban a modern kor története iránt érdeklődik, amelyet az 5. századtól számít, s időben előre haladva az események egyre részletesebb bemutatását adja. Az olvasók feltételezett igényeihez igazodva világtörténetében a legnagyobb helyet a francia történelem kapja, nagyon hangsúlyos a szomszédos Anglia története, Európa sorsának alakulása kapcsán kerülnek említésre a német és spanyol történelem egyes epizódjai, a kisebb és Európán kívüli népek históriájáról csupán érintőlegesen esik szó. A magyar olvasók elvárható érdeklődésének vonatkozásában, a fordítás elkészítését szorgalmazók motivációit feltárando nem érdektelen szemügyre venni, mennyi figyelmet szentel s hogyan szól Millot a magyarság történelméről. A magyar történelemhez annak a kontinens históriájában betöltött szerepe felől közelít. Figyelmet szentel egyfelől a török elleni háborúknak, kiemelve a különösen jelentős szentgotthárdi csata kapcsán a francia uralkodó, XIV. Lajos szerepét. Hangsúlyozza a magyarok és a Habsburg-család kapcsolatát. Két uralkodóról különösen részletesen szól. I. Lipót regnálását kritikával illeti, mert nem vette tekintetbe a magyarokat törvényesen megillető jogokat. Jogosnak tartja ezért a császár elleni lázadásokat, így a Rákóczi-szabadságharcot is. (A Rákóczi-szabadságharcról beszélni vagy írni a Habsburg Birodalom területén a 18. század folyamán igen merész vállalkozásnak számított. Erről: KÖPECZI 1973; DONCSEZ 2014.) Millot-nál az ideális uralkodót Mária Terézia testesíti meg: mintegy a felvilágosult uralkodó archetípusaként, aki nem erőszakkal, hanem érvekkel, a törvények betartásával, a jogok figyelembevételével nyerte meg a magyarság támogatását. E jellemvonásával Millot illeszkedik a magyar literátorok körében is megragadható trendhez, amely az aranykort a Habsburg uralkodónőhöz köti (DEBRECZENI 2009, 25–27).

A magyar olvasók bizonyos köreiből mind a filozofikus világtörténet műfaja, mind Millot neve ismert volt már jóval Verseghy vállalkozása előtt. Millot művét a világtörténetek terén különösen tájékozott Orczy Lőrinc ajánlotta Bessenyei figyelmébe. A testőríróként szolgálatot teljesítő Bessenyeit utóbb az a megtiszteltetés érte, hogy a Ferdinánd parmai herceggel házasságot kötő Mária Amáliát 1769-ben Parmába – Millot akkori szolgálati helyére – kísérhette. 1778-ban napvilágot látott, *A magyar néző* címet viselő írásában ajánlja közönsége számára az *Éléments d'histoire générale*-t. Egy évtizeddel később Péczeli József buzdítja olvasóit a fordításra a Mindenés Gyűjteményben. (*Román, 's mi jobb a' Románnál*, MGy, 1789, II. negyed, 188.) Nem hivatalosan, hanem vélhetően informális kérešként megfogalmazva óhaját 1787-ben Batsányi János személyesen Verseghyt kérte fel a fordításra: előbb Bessenyei, utóbb – 1789. október 8-án kelt, Verseghynek szóló, ám ma már nem hozzáférhető levelében – a Mindenés Gyűjtemény felhívását a figyelmébe ajánlva (MILLOT 1790, XXI–XXI).

Millot művének több olyan specifikuma is van, ami – attól eltekintve, hogy kifejezetten őt kéri fel a fordítás feladatára – felkelthette Verseghy Ferenc figyelmét. 1. A szóban forgó opus egyházszemlélete nem áll távol saját korábbi, nyomtatásban nem megjelent műveinek szellemiségétől. (*Fontos Intés a Kereszténységhez a Tíz Garasos Mise és a Papi Bérlés ellen [...] [1786]*. Jelzet: OSZK Kt Quart. Hung. 3352; *A Mostani Derülésnek Fontosabb kérdéseiről VI. Predikáziók [...] [1786]*. Jelzet: OSZK Kt Quart. Hung. 3369.) 2. A filozofikus világtörténet mint műfaj s kifejezetten Millot a művelt olvasók és írók azon köreiből igazán népszerű, amelyek valamilyen módon összeköttetésben állnak a pálosok pesti rendházával, s így Verseghy számára otthonos közösséget alkotnak. (Lásd: DONCSEZ 2016d, 47.) 3. A filozofikus világtörténetek – láttuk – az olvasók körében Európa-szerte népszerű s kelendő kiadványok a korban, ilyen módon könyvkiadókkal, könyvkereskedőkkel szerződve rentábilis vállalkozás reményét ígérhette efféle művekkel megjeleni a könyvpiacra. Verseghy pedig – életműve mutatja – talán épp könyvkiadói-könyvkereskedői összeköttetéseinek is köszönhetően tökéletesen tisztában volt a popularitás kritériumaival, s – Steffan, valamint Kotzebue munkáinak magyarra ültetése után – ez Millot esetében is releváns mozgatórugó lehetett. Választásával mindenestre állást foglal: a franciáknál regisztrálható s Penke Olga említette megosztottság a szerzetes-történészek attitűdjét illetően Magyarországon is tetten érhető: Verseghy nem a forrásfeltáró, adatközlésre specializálódott (egykori) szerzetesek körét gyarapítja, hanem közérdeklődésre számító, ismeretterjesztő munka kiadásával a piaci, a szélesebb olvasóközönség igényeit jobban kiszolgáló mű létrehozása mellett határozott (DONCSEZ 2016d, 125).

Verseghy a jelek szerint átgondoltan fogott a mű magyarra ültetésének feladatához, s minden bizonnyal annak teljes egészét szerette volna a magyarul olvasókkal megismertetni. Millot világtörténetének 1772–1773-as kiadása két fő részre oszlik: három kötet tárgyalja az ókori és ugyanennyi a modern történelmet. Verseghy e felosztáshoz alkalmazkodva az ókori kötetek fordításával kezdte a munkát. Nem az eredeti, francia kiadást használta, hanem a Dán Királyi Akadémia történésze, az evangélikus vallású Wilhelm Ernst Christiani (1731–1793), 1777-ben megjelent német nyelvű verzióját (MILLOT 1777; MILLOT 1778). Christiani műve nem szó szerinti, pontos fordítás, inkább adaptáció: munkája során több helyen átdolgozta, evangélikus szempontból módosította a szöveget, illetve saját értelmező, kiegészítő jegyzeteivel látta el azt. Hogy Verseghy miért e német változatot választotta, arra több magyarázat lehet. Mind saját bevallása, mind fordított szövegeinek tüzetes vizsgálata arra mutat, hogy a magyar és a latin mellett leginkább németül olvasott és írt. Jóllehet számos más – köztük a francia – nyelv ismeretére is találhatók nyomok a kéziratanyagokban, leggyakrabban németül olvas, németből fordít. Valószínűbb azonban, hogy nem emiatt, hanem azért választotta Christiani átdolgozását, mert e verzió szemléletét közelebb érezte magához, s szerette volna olvasóival megismertetni azokat a jegyzeteket is, amelyekkel Christiani az eredeti francia szöveget kiegészítette. Verseghy erről maga így vall:

„Íme tehát Millót' Történet-írásának első Kötettye! és ezzel az egész Munka iránt való szándékomról az a' tudósítás-is: hogy a' Német Fordításban találkozó valamennyi jegyzéseket, és az Éjszaki Országokról való toldalékokat, melyek Christiani és Mielek Uraktól hozzá tétettek, én-is, a' mint egy

Fordítóhoz illik, híven megtartom: hogy azokat saját jegyzéseimmel, a' hol szükséges, meg-szaporítom; kinek-kinek jegyzését nevének utánna-vetésével meg-külömböztetvén [...]”. (MILLOT 1790, XXII.)

Verseghy tehát koncepciózusán választotta forrásul Millot művének német nyelvű átdolgozását. Ennek ellenére ő sem dolgozott mechanikusan. Ahogy Christiani Millot francia szövegével, Verseghy úgy bánt Christiani német textusával: reflektált forrására, megbővítette azt, s így lényegében egy saját, magyar nyelvű adaptációt hozott létre. Szándéka ellenére azonban nem tudta a teljes munkát elvégezni. Háromköretnyi fordítást készített el. Az első kötetben a „régí nemzetek”, azaz az ókori keleti népek történetéről írt. (MILLOT 1790). A második kötetben az ókori görögök históriáját ismerteti (MILLOT 1791). Elkészült a harmadik kötettel is, ennek tartalmáról azonban nincsen tudomásunk, mert nyomtatásban nem jelent meg, kézírata pedig nem maradt fenn vagy lappang (MERÉNYI 1892). A kötetek kiadása voltaképpen Verseghynek e sajátos adaptáló eljárása miatt maradt abba. Verseghy kiegészítései közül az egyik ugyanis felkeltette a cenzúra figyelmét, vizsgálat indult ellene, amelynek végén elmarasztalták. A retorziót a fordítás első kötetéhez csatolt egyik melléklet váltotta ki. Verseghy fordításának első részét több, kifejezetten a magyar olvasók számára szánt szöveggel, segédlettel látta el:

- a magyar nőkhez címzett ajánlással (MILLOT 1790, III–X.);
- a magyar olvasókhoz szóló tudósítással, amelyben bemutatja Millot munkáját és saját fordítását (MILLOT 1790, XI–XXIV.);
- egy általános összefoglalóval a történetírásról és a történettudomány hasznáról (MILLOT 1790, XXV–LXI.)
- egy összegzéssel a történeti forrásokról és a történelem segédtudományairól (MILLOT 1790, LXII–LXXIII.);
- tíz értekezéssel (a továbbiakban: *Értekezések*), amelyeket azért függesztett a fordításhoz, hogy pótolja azokat a hiányokat, amelyeket Millot-nál észlelt (MILLOT 1790, 183–288).

A cenzorok figyelmét az *Értekezések* keltették fel. Verseghy célja e kiegészítéssel az volt, hogy a régi nemzetek történetét civilizációtörténeti elmélkedéssel egészítse ki, s bemutassa az emberi gondolkodás fejlődési fokozatait. Szövegeiben – főként Voltaire és Vierthaler alapján – kétségbe vonja a Biblia történelmi hitelességét, történeti forrásként való alkalmazhatóságát; megkérdőjelezi az egyház hatalmát; a kereszténységet a többi vallással egyenrangúként, a létező vallások egyikeként kezeli. A szerző-fordító ellen az *Értekezések* miatt 1792 októberében vizsgálat indult, amely 1793 tavaszán zárult: Verseghy inkriminált művét lefoglalták, s őt magát, tételei visszavonására, valamint háromhavi elzárásra ítélték. Büntetésén később enyhítenek, azt nem a domus recollectionisban, hanem Nagyszombatban, növénydek papok között kellett töltenie, s tulajdonképpeni elzárása mindössze kilenc napra csökkent. Miután tételeit 1793 novemberében visszavonta, még ebben a hónapban visszatért Budára. (A vizsgálat részletező bemutatását lásd: DONCSEZ 2016d, 120–156.)

A büntetés letöltése nem jelentette, hogy az eseményeket követők előtt feledésbe merült volna az *Értekezések* szerzőjének sorsa: 1794-ben Alaxay József Tamás egész könyvet szentelt cáfolatának, vallo-másában Martinovics Ignác is említette, s T. Szabó János, Laskai Sámuel, valamint Kazinczy Ferenc sok évvel a történetek után is felemlgették (ALAXAY 1794; HERMANN 1973, 413–414; LASKAI 1806; T. SZABÓ 1803; BENDA III, 378–379; BALÁZS 2013, 137–149).

A vizsgálat kapcsán terjedelmes iratanyag keletkezett, amely ma két őrzőhelyen, három nagyobb csoportban érhető el. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a Helytartótanácsi Levéltárban (C 60: Departamentum revisionis librorum) és a Kancelláriai Levéltárban (A 39 Acta generalia) találhatók a vizsgálat világi szálának dokumentumai. Az ügyszálhoz kapcsolódó egyházi vonatkozású anyagok a Prímási Levéltárban lelhetők fel (Batthyány József prímás iratai.) Az iratokat áttekinve fény derült rá, hogy bizonyos dokumentumok több példányban, több őrzőhelyen is fellelhetők. Jelen kötet az egyes szövegeket mindig az eredeti, elküldött példány alapján közli, amennyiben az rendelkezésre áll. Minden esetben utal emellett az esetleges másolatokra, és feltünteti azok jelzetét is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nemzetünknek boldogítására tzélozó fordításomnak ki-adását – az utalás Verseghy Millot-fordítására vonatkozik. Lásd: *Keletkezés*.

de, ha Excellentiád meg engedi, állítok tiszteletére minden hízelkedés nélkül való emlékeztető jeleket – Verseghy feltehetően a Millot-fordítás második kötete elé illesztett dedikációra utal. Lásd: *Keletkezés*. Ha egy szerző a korban művét mecénásának, patrónusának szerette volna ajánlani, szokás volt az ajánlással megtisztelni szándékozott személy hozzájárulását kérni. (Lásd: PESTI 2013, 154–164.) Verseghy jelen levelének szövege arra utal, hogy Verseghy is követi a hagyományt, s engedélyt kér a dedikációhoz.

Millótnak – lásd: *Keletkezés*.

magyar ki-adása minden bizonnyal félbe szakadt, vagy legalább oly időkre ki-halasztatott volna – lásd: *Keletkezés*.

édes Anyámtól – Schaibl Erzsébettől. Schaibl Erzsébet (1723/1724 k.–?). Kevés adatszerű tudnivaló áll rendelkezésre róla. Első férje Verseghy János (?–?), Verseghy Ferenc édesapja, szolnoki sótiszt volt. Második férje Vigh Ignác (?–1789), gróf Eszterházy Károly egri püspök számtartója. Megözvegyülése után Egerből Budára költözött fiához. Halálának ideje ismeretlen, a levelezés utoljára 1811-ben említi (CSÁSZÁR 1903, 1–3, 37).

a' Könyvárostól – Weingand János Mihály (?–1802) könyvkereskedőtől. Budán a Várban és Pesten a Beleznay-házban is volt könyvesboltja. Az első olyan könyvárus volt, aki nagyobb készletet tartott külföldi könyvekből.

12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1792. augusztus 16.

Kézirat

MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 33r–33v. Autográf másolat.

Az irat eredeti példányban nem maradt fenn. Szövegét Verseghy Ferenc saját kezű másolata őrizte meg, amelyet az *Értekezések* nyomán indult vizsgálat kapcsán készített, *Acta pro Milloti hungarici prima parte* című beadványába iktatott. A cenzori pályázat másolata ebben a szövegegységben *I. Copia primi supplicis libelli* címen kapott helyet.

Az *Acta pro Milloti hungarici prima parte* című kézirat tulajdonképpen egy dokumentumgyűjtemény, amely a védekezés során felhasználni szánt iratok Verseghy által készített másolatait tartalmazza. Jelzete: MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 33r–47v. Értékét növeli, hogy több olyan forrás kópiáját is magában foglalja, amelynek eredeti példánya nem maradt fenn vagy lappang. Az összeállítás az alábbi dokumentumok másolatait tartalmazza:

- I. Copia primi supplicis libelli (1792. augusztus 16.)
- II. Copia Testimonii in primo supplici libello sub A provocati (1788. június 5.)
- III. Copia secundi supplicis libelli (1792. november 2.)
- IV. Copia tertii supplicis libelli (1792. december 15.)
- V. Copia Synopsis in tertio supplici libello sub A provocatae: Synopsis apologetica Dissertationum in libro: a' világnak közönséges Történetei, írta Millót, első Kötet contentarum.
- VI. Copia apologiae in tertio supplici libello sub B provocatae.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc először 1788-ban folyamodott cenzori állásért. (Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].) Kérelmét akkor elutasították, mert a budai cenzori feladatokat el tudta látni a meglévő két alkalmazott, Hübner Mihály censor primarius és Riethaller Mátyás censor secundarius. Hübner Mihály azonban 1792. augusztus 15-én meghalt. Verseghy azonnal reagált, s már másnap, augusztus 16-án beadta kérelmét, hogy ő tölthesse be a megüresedett állást. Meg sem várta a döntést, alig néhány hónap múlva új beadványt nyújtott be, hogy megerősítse korábbi kérését. Ennek az 1792. november 2-án kelt iratnak a megszületését Verseghy élethelyzetének megváltozása indokolta. Nem sokkal korábban értesült ugyanis a *Millot-fordítás* első kötetét, s benne az *Értekezéseket* ért vádakról. (Erről lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.; vö. 11. Verseghy Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának, Buda, 1791. február 7.) Korábbi kérését a kifogásokat alaptalannak tartva ismétli meg, nyomtatékosítva, hogy a könyvét ért bírálatok nem térítették el szándékától.

Egy évvel később, 1793. december 3-án már egészen máshogy nyilatkozott: ekkor ugyanis korábbi kérelmeit visszavonó beadvánnyal fordult a Helytartótanácshoz. Ebben egészségi állapotára hivatkozva, amelyet bizonyos események – s itt kétségtelenül az *Értekezések* nyomán lefolytatott vizsgálatra utal – testi és lelki értelemben is meggyengítettek, eláll korábbi kezdeményezésétől. (Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 25. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1793. december 3.) A megbízást tehát nem ő nyerte el. A Verseghy cenzori pályázatát korábban vizsgáló Mályuszné Császár Edit Verseghy mint jelölt alkalmatlanságával magyarázza, hogy nem őt nevezték ki (MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1977, 90–92). Megállapításával jelen értelmezés nem ért egyet.

Időben kétségtelenül Verseghy pályázata volt a legelső, hiszen a Helytartótanács Hübner halála után csak 1793. február 17-én hirdette meg az álláshelyet concursus, azaz nyílt pályázat formájában. Verseghyn kívül hat másik jelentkező is benyújtotta jelentkezését. *Bencsik József* (?–1827), jelentkezése idején jogász, utóbb teológus, bazini plébános végül primási könyvtáros és levéltáros. *Berg Jakab* (?–?) tábori pap. *Büky József* (1758–?), jelentkezése idején orvos, utóbb Bács, majd Bihar megye főorvosa és táblabírája. *Horányi Elek* (1736–1809) világot látott és elismert piarista tudós és tanár. *Liebold Károly* (?–?) pozsonyi tanár, valamint *Beresevich József* (?–?) horvát világi pap, utóbb diakovári kanonok. Mályuszné Verseghy pályázatát eleve esélytelennek ítéli, mondván: „A pályázók ismeretében Verseghy helyzetét eleve reménytelennek ítélni lehet. Személyével érdemben a Helytartótanács nem is foglalkozott. [...] A Helytartótanács röviden számot vetett a lehetőségekkel. Beresevich, Bencsik, Büky és Liebold között döntött el a pályázat. Verseghy már 1788-ban kompromittált ember volt, azóta a *Millot-fordítás*, ill. az egyházi hatóságok megindította eljárás helyzetét csak súlyosbította. Alkalmaztatásának valószínűsége a nullával volt egyenlő.” (MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1977, 91–92) Valóban: valamennyi pályázó képzett, s a feltételeknek megfelelő személy volt, s igen: épp a hivatal betöltéséről szóló döntés idején indult vizsgálat ellene a *Millot-fordítás*hoz fűzött *Értekezések* okán, s nyilvánvalóan maga az a körülmény sem növelte esélyeit, hogy elnyervén a stallumot, az *Értekezések* ügyében ellene vádakat megfogalmazó Riethaller Mátyás mellett kellett volna szolgálatot teljesítenie. A tanulmány szerzője azonban – hivatkozásai mutatják – nem vet számot a ténnyel, miszerint Verseghy 1793. december 3-án maga vonta vissza ajánlkozását, így pályázatát ezt követően nem is vették figyelembe a döntéshozók. Arról tehát, hogy a bírálatostület hogyan dönthetett volna felőle, biztos állítást megfogalmazni nem lehet. (Vö. DONCSEZ 2016d, 108–111.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

I. Az első kérelmező irat másolata:

Felséges Úr!

Alulírott a legalázatosabban könyörög, hogy az igen tisztelt Hübner Mihály úr halála miatt üres budai királyi cenzori, avagy könyvvizsgálati hivatalt kegyesen neki juttassák a következő indítóokokból kifolyólag:

Először is, mivel a kérvényező alkalmazása esetén kiléphetne a nyugdíjazás állapotából.

Másodszor, mivel tartós betegségeinek hatásai miatt, melyeket a zimonyi táborban betöltött királyi szolgálata okozott, amint az A pont alatt csatolt tanúsítványból nyilvánvaló, bármilyen más akár egyházi, akár tudósi hivatal viselésére alkalmatlan állapotban térven vissza, a közalapnak a jövőben folytonosan a terhére lesz, hacsak nem szolgálhatna, ahogyan mondják, valamilyen ülő hivatalban, amilyen a cenzori hivatal, és amelyet egyedül most ellátni képes.

Harmadszor, mivel, azon túl, hogy saját nyugdíját megtartva a török háború előtti másfél évben Óbudán tábori segédlelkész volt, a tábori szolgálatból való visszatérését követően, miután értesült a budai királyi Könyvvizsgálati Hivatal valamivel több munkalehetőségéről, ajánlkozott, hogy ugyan ezen cenzori hivatalnak segédje és mintegy gyakornoka lesz, a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1789. évben benyújtott kérvénye révén, éppúgy saját nyugdíjának megtartása mellett.

Negyedszer, mivel – ami az erre a hivatalra való alkalmasságát illeti – anyanyelve, a magyar mellett németül is egyformán jól tud, de még a szláv nyelvekben is jártas annyira, hogy esetleg ilyen nyelven kiadás előtt álló könyveket megértse. Hanem, hogy egyéb szükséges adottságokkal is rendelkezik-e, ennek eldöntéséhez bármilyen szóba jövő próbának szívesen aláveti magát.

Ennélfogva alázatos kéréseit kitartóan megújítja, hogy méltóztassék Felséges Királyi Méltóságodnak és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsnak e kérvényt ne csupán Ő Legszentebb Császári és Királyi Felségének Legmagasabb trónusa elé terjeszteni, hanem azt igen erőteljes, jóindulatú ajánlással meg is támogatni.

Kelt Budán, 1792. augusztus 16-án

Verseghy Ferenc Eugenius
az eltörölt pálos rend papja

[A melléklet Bara Péter fordításában:]

A Seregek Urának nevében

Verseghy Ferenc Eugenius tisztelendő úr, egykori bajtársam a császári királyi fősereg táborában, minthogy nem kedvezett neki e vidék levegője és ebből adódó betegeskedése miatt hivatalát elhagyni kényszerült, vissza akar térni Budára; és ott Ley János köz/segédkáplán mellett ezt követően, ha a szükség úgy hozza, a tábori lelkészi szolgálatban tervez segédkezni. Ezért jelen levél révén igazolom, hogy a fent említett pap feladatának a [legapróbb] részletig eleget tett és példás életet élt. Ennélfogva őt mindazok gondoskodó szeretetébe ajánlom, akikhez majd eljut és [kérem], hogy számára, amennyiben esedékes, minden támogatást megadjanak.

A fősereg főparancsnokságában

Zimony, 1788. június 5-én

Milassin Miklós s. k.
a császári-királyi sereg
szuperiorja és helyettes tábori generálisa

per mortem A. R. D. Michaelis Hübner – (lat.) 'Hübner Mihály úr halála miatt'. *Hübner Mihály* (?–1792) jezsuita szerzetes, budai cenzor primarius. Lásd: *Keletkezés*.

e statu pensionis – (lat.) 'a nyugdíjazás állapotából'. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

per reliquias infirmitatis diutinae – (lat.) 'tartós betegségének hatásai miatt'. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

per servitia Regia in castris Zemlinensibus – (lat.) 'melyeket a zimonyi táborban betöltött királyi szolgálata okozott'. Verseghy tábori papi szolgálatáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után]. Zimony: település a Szerémségben, ma Belgrád városának része.

ex adnexo sub A testimonio – (lat.) 'az A pont alatt csatolt tanúsítványból'. A tanúsítványt Milassin Miklós állította ki 1788. június 5-én. Eredeti példányban nem maradt fenn vagy lappang. Szövege a jelen levél szövegét őrző kézíratra másolva maradt fenn az alábbi címmel: *Copia Testimonii in primo Supplici libello sub A provocata*. Vö. a *Kézirat* fejezetben leírtakkal.

bellum Turcicum – (lat.) 'a török háború'. Az utalás Oroszország és Ausztria a Török Birodalom ellen folytatott háborújára vonatkozik (1787–1791), amelybe II. József II. Katalin cárnő szövetségeseként kapcsolódott. A harcok az osztrák fél számára kevés sikert s növekvő államadósságot hoztak, II. József a tábori élet során szerzett betegségébe halt bele. A háborút az 1791. augusztus 4-én megkötött szisztovói béke zárta.

Joanni Ley – Ley János (?–1807) trinitárius szerzetes, rendjének feloszlása után világi pap, a székesfehérvári püspök ceremóniáriusa. 1793-tól zsámbéki plébános.

Nicolaus Milassin – Milassin Miklós Bertalan (1736–1811). Tanulmányait Baján, Kecskeméten, Szegeden és Budán végezte. 1756-ban belépett az obszerváns ferencesek közé. 1761-ben pappá szentelték, majd Firenzébe küldték teológiai tanulmányai befejezésére. Néhány éves itáliai szolgálat után, 1767-ben tábori pap lett. 1782-ben tábori főlelkésszé nevezték ki. II. József 1788-as török elleni háborúja során őt választotta gyóntatójának. 1789-ben részt vett a belgrádi csatában. 1790-ben székesfehérvári püspökké nevezték ki.

13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1792. november 2.

Kézirat

MNL OL C 60, 1792. fons 49, 215–215/a. Autográf tisztázat.

Jelen levélnek két autográf másolata ismert.

Az első *Copia secundi supplicis libelli* címen megtalálható az *Acta pro Milloti hungarici prima parte* című dokumentumgyűjteményben, amelyet Verseghy az *Értekezések* ügyében ellene lefolytatott vizsgálat idején hozott létre, s amely a védekezés során felhasználandó iratok másolatait tartalmazta. Jelzete: MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19. 33v–34r. Az *Acta pro Milloti hungarici prima parte* című kézíratról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

A második a Prímási Levéltárban található Verseghy Batthyány Józsefnek címzett, 1792. november 3-án kelt levele kézírata mellett. Jelzete: PL Batth. III. PE No. 94. / Nro. 2.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írása azon levelek legelső darabja, amelyek a *Millot-fordításhoz* fűzött *Értekezések* miatt a szerző-fordító ellen lefolytatott vizsgálat idején keletkeztek. (A *Millot-fordításról* lásd az alábbi levél jegyzeteit: 11. Verseghy Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának, Buda, 1791. február 7.)

Verseghy jelen levelét nem sokkal a vizsgálat kezdete után írta. A vizsgálat nyitóakkordja Riethaller Mátyás budai cenzor 1792. október 20-i dátummal ellátott cenzori véleménye volt, amelyben elmarasztalta Verseghy Ferencet az *Értekezések* egyházellenes tartalma miatt. (Riethaller Mátyás cenzori véleménye, Buda, 1792. október 20. A kézirat két példányban is fennmaradt, a jelzetek: MNL OL C 60, 1792. fons 49, 209–213; PL Batth. III. PE No. 94. / Nro. 1. A szöveg magyar fordítását lásd: MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1985, 98–103.) A Helytartótanács soron következő, 1792. október 23-i ülésén tárgyalta Riethaller Mátyás beadványát, s utasította Pest város tanácsát, hogy gyűjtse össze az inkriminált munka megjelenésére vonatkozó adatokat. 1792. október 27-én Pest város tanácsa felszólította Weingand János Mihályt, a *Millot-fordítást* forgalmazó könyvkereskedőt, hogy bocsássa a hatóságok rendelkezésére a kért információkat (CSÁSZÁR 1900a, 42). Weingand János Mihály 1792. október 31-én válaszolt a városi tanács kérdésére: a kötetet Landerer Katalin nyomdájában nyomtatták ki, 500 példányban, Szekeres és Hoffinger bécsi cenzorok engedélyével. (Johann Michael Weingand beadványa, Pest, 1792. október 31. A kézirat jelzete: MNL OL C 60, 1792. fons 49, 216.)

Verseghy Ferenc, miután – valószínűleg Weingandtól – tudomására jutottak a vádak, 1792. november 2-án kelt jelen levelével a Helytartótanácsához folyamodott, egyrészt azért, hogy megerősítse, nem vonja vissza korábban benyújtott cenzori pályázatát; másrészt azért, hogy kérvényezze, hadd ismerhesse meg Riethaller Mátyás az *Értekezéseket* bíráló beadványának pontos tartalmát. (A cenzori pályázathoz lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.) Jelen levél kelte után egy nappal hasonló kérést fogalmaz meg a primás felé is: 14. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 3.

Kívánságát hónapokkal később teljesítik: Riethaller Mátyás cenzor véleményét csak 1793 februárjában ismerheti meg. (Vö. DONCSEZ 2016d, 146. Lásd még: 16. Verseghy Ferenc – Ferenc császárnak, Bécs, 1793. március 4.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Felséges Királyi Herceg,
Főherceg és Magyar Királyi Nádor!
Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács!

Alulírott, miután Hercegi Felségednek és a Magyar Királyi Helytartótanácsnak a Pesti Városi Hivatalhoz jelen év október 23-án 24124. szám alatt kibocsájtott rendelete révén, melynek erejénél fogva a pesti könyvkereskedő, Weingand az *A' világnak közönséges Történetei*, írta frantzia nyelven Abbas Millot. Első Kötet, cenzori véleményezését, melyet – mint ugyanazon testület jegyzőkönyvéből világosan látható – a Császári Királyi Bécsi Könyvvizsgálati Hivatal maga rendelt el, és Tekintetes **Hoffinger** titkár úr, valamint az Igen Tisztelt **Szekeres** könyvvizsgáló úr aláírásával 1790. április 30-án megerősített, ugyanazon Hivatalnak köteles volt tudomására hozni; – tehát miután alulírott észrevette, hogy a könyv megjelenése késedelmet szenved, és mivel nem ok nélkül vélhette, nehogy e könyv körül keletkezett jelentés saját személyes becsületét és megbecsülését sértse: a legalázatosabban kéri Hercegi Felségedet és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsot, hogy a Könyvvizsgálati Hivatal a fent nevezett jelentést, hogy annak pontjaira a kérvényező a törvénynek megfelelően válaszolhasson, jóindulatú kegyességgel méltóztassék másolatban neki kiadni, a következő okokból:

Először is, mivel az állami kormányzatnak kiemelt kötelessége, hogy a polgári személyek becsületéről és megbecsültségéről, mely egész bizonyosan még fizikai létüknél is drágább, bármely őket támadóval szemben gondoskodjék, és azoknak, akik a nyilvánosan rájuk ütött szégyenbélyeget törvényesen letörölni akarják, segítő kezét nyújtson.

Másodszor, a kérelmezőnek alapos okai vannak kételkedni, vajon esetleg nem csupán azért indítványozta a Könyvvizsgálati Hivatal bizonyos rosszakarókon keresztül ezzel a kerek két esztendeje publikált könyvvel szemben az említett jelentés elkészítését, hogy a kérelmező írásaira és netán a személyére is publikusan rásütött szégyenbélyeg révén a könyvvizsgálói hivatal elnyerésének minden reményétől a kérelmezőt megfossza – mely hivatallal kapcsolatban kérvény útján a folyó év augusztus 16-án sürgetve kérte, hogy királyi Felséged és a tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács neki juttassa.

A kérelmező ezen oknál fogva tehát, nehogy előbb említett kérvényével szemben jogtalan akadály merüljön fel, és hogy az nevezett ez évi augusztus 16-i kérvényében említett motivációit erre való tekintettel is a legalázatosabban megújítsa, úgymint hogy

először is a szabad művészetek és a bölcsészet pesti egyetemen végzett doktora,

másodszor magyar születésű, következésképpen e haza szülötte,

harmadszor kitűnően tud németül, valamint olaszul és franciául is, jóllehet ugyanezek a nyelveken már nem beszél, mindenesetre eléggé járatos bennük ahhoz, hogy az e nyelveken megírt könyveket könnyedén megértse.

Ami pedig a gyakran említett jelentés vele való közlését illeti, igen kitartóan kéri, hogy jóindulatú kegyességgel adjanak neki módot saját maga törvényes tisztázására, sőt, a legalázatosabban apellál Hercegi Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács igazságságára és méltányosságára, magának és ügyének ugyanezek jóindulatú kegyes pártfogása alá való teljes átadásával.

Kelt Budán, a Vízivárosban, a fekete medvéről

nevezett utcában, 480 szám alatt.

1792. november 2-án.

Verseyhy Ferenc s. k.

a szabad művészetek és a bölcsészet doktora,

az eltörölt pálos rend papja,

és kiérdemesült tábori káplán.

ex benigno-gratioso Intimato [...] de dato 23 Octobris anni currentis sub No 24124. dimisso – (lat.) 'jelen év október 23-án 24124. szám alatt kibocsájtott rendelete révén'. A Verseyhy ügyében lefolytatott vizsgálatról megindulásának körülményeiről lásd: *Keletkezés*.

A' világnak közönséges Történetei, írta frantzia nyelven Abbas Millot. Első Kötet – lásd: MILLOT 1790.

Hoffinger – (?–?) bécsi cenzor, Szekeres Athanáz titkára.

Szekeres – Szekeres Athanáz (?–1794) eredetileg ortodox vallású, később katolikus hitre tért római katolikus pap. Győri származású, Bécsben a magyar könyvek cenzúrázását végezte. Verseyhy nem először fordul hozzá kiadásra szánt munkájával: 1786-ban Hoffingerrel együtt ő cenzúrázta Verseyhy (utóbb mégis kéziratban maradt) prédikációit is (Császár 1903, 28).

ab omni spe obtinendi Revisoratus Officii [...] abarceatur – (lat.) 'a könyvvizsgálói hivatal elnyerésének minden reményétől a kérelmezőt megfossza'. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 12. Verseyhy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

per supplicem libellum de dato 16. Augusti anni currentis [...] flagitaverat – (lat.) 'a folyó év augusztus 16-án sürgetve kérte'. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 12. Verseyhy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

in Aquatica – (lat.) 'a Vízivárosban'. Verseyhy Ferenc ebben az időben a budai Medve utcában, az úgynevezett „Hamon-házban”, tehát feltehetően egy Hamon Kristóf által tervezett épületben élt.

(Kondé Miklós – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 10. = DONCSECZ 2016d, 363. Vö. Császár 1903, 38; POGÁNY 1962, 248–249.)

14. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek Buda, 1792. november 3.

Kézirat

PL Batth. PIII. PE No. 94. / Nr. 2. Autográf tiszttázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

E levél a Verseghy ellen a *Millot-fordításhoz* csatolt *Értekezések* ügyében lefolytatott vizsgálat idején született, röviddel annak megindulását követően. (Az ügy háttéréről lásd: 11. Verseghy Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának, Buda, 1791. február 7.) Az irat egy nappal a Helytartótanácsához címzett, 1792. november 2-án kelt kérvény után keletkezett, s tematikailag szorosan kapcsolódik ahhoz. (Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.) Verseghy, miután 1792. november 2-án arra kérte a Helytartótanácsot, hogy járjon közben annak érdekében, hogy szövegszerűen megismerhesse az őt elmarasztaló cenzori véleményt, most a prímáshoz fordul, s tőle is ugyanezt kéri. Érvelését a címzett által betöltött pozícióhoz igazítja, s argumentációjának alapja nem más, mint hogy az ellene indított – Verseghy által támadásnak minősített – vizsgálat nemcsak őt, hanem egyszersmind egész egyházát is hátrányosan érinti. Kérését csak jóval később teljesítik: Riethaller Mátyás cenzor véleményét csak 1793 februárjában ismerheti meg. (Vö. DONCSECZ 2016d, 146. Lásd még: 16. Verseghy Ferenc – Ferenc császárnak, Bécs, 1793. március 4.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Eminenciás Úr, a Római Szent Egyház Bíborosa, a Szent Római Birodalom Fejedelme, Magyarország Prímása, Érseke, Igen Kegyes Úr!

Alulírott – miután őt az itteni Könyvvizsgálati Hivatal a Magyar Királyi Helytartótanácsnál tett felterjesztés útján saját *A' világnak közönséges Történetei, Első Kötet* című könyve miatt feljelentette, mihielyt azonban ez a könyv a hozzákötött értekezésfélésekkel együtt 1790. április 24-én bemutatott a bécsi császári-királyi Könyvvizsgálati Hivatalnál, valamint ugyanez a hivatal az előbb említett értekezésfélésekkel együtt, a tekintetes **Hoffinger** titkár úr és az igen tisztelt **Szekeres** könyvvizsgáló aláírásaival 1790. április 30-án ténylegesen jóváhagyta, minélfogva semmilyen, a katolikus vallással ellenkező dolgot nem tartalmazhat, amint azt állították – Eminenciádhoz alázatosan folyamodik, az-iránt, hogy kérését, mellyel az A jelzés alatt másolatban csatolt irat útján a legalázatosabban kérte ugyanattól a Magyar Királyi Helytartótanácsból, hogy az itteni Könyvvizsgálati Hivatal fent említett felterjesztését neki kiadják azon okból, hogy önmagát törvényes eszközzel védelmezhesse, hathatós szavával támogatni, valamint egyébiránt ügyét kegyes, atyai oltalmába fogadni méltóztassa, a következő indítóokokból kifolyólag:

Először is, mivel a mi katolikus papságunk tekintélye, amelynek Magyarország-szerte legméltóbb fejét Eminenciád személyében a legodaadóbban tiszteli a kérvényező, és amelynek hitéhez és vallásához tartozónak magát nyíltan vallja ugyanezen kérvényező fent említett könyvének XXXIX. oldalán, e papság tagjainak politikai hivatalok előtt történő feljelentése révén súlyos csorbát szenved. Amiért is a kérvényező nem annyira maga miatt, mint testülete becsületének megóvása miatt úgy véli, kötelessége, hogy magát az őt és írásait sújtó megbélyegzéstől törvényesen megtisztítsa, amit végrehajtani másképp nem lehetséges, csak ha számára a Könyvvizsgálati Hivatal jelentését másolatban kiadják.

Másodszor a kérvényező egészen 1786-tól, beszédei miatt, és az azokat átható nyelv és tisztább tudomány felsőbbrendű adománya miatt, bizonyos irigyek által, akik őt a pesti plébániai hitszónokságból el akarták távolítani, részben pedig a durva babonaság dühöngő védelmezői által folyamatos zaklatással, és papi becsületét súlyosan sebzó nyilvános sértésekkel, gyalázásokkal háborgattatván, és Eminenciád legkegyesebb atyai pártfogásából semmirekellő pártoskodók által kiforgattatván, oly végtelen körülmények közé kényszerítették, hogy saját szerzetestestvéreitől, mint ellene összeesküdött ellenségeitől, fivéreitől is menekülnie kellett. Mindezek annál súlyosabban érintették a kérvényezőt, mivel hitszónoklatai miatt, melyeknek császári-királyi cenzori vizsgálatát **Hoffinger** tekintetes titkár úr és Tisztelendő **Szekeres** Könyvvizsgáló Úr 1786. október 13. óta mind ez idáig végzi, sohasem törvényesen vádolták, hanem csak és kizárólag azzal, hogy csekély hitéből adódóan a szokásos rejtett tévutakon jár, sohasem hallgatták meg sem barátilag, sem tövénnyel idézve, és még ennyire sem bizonyították rá sohasem, mégis szerzetestársaitól olyan szidalmakat kellett elviselnie nyilvánosan, amilyenekkel a keresztényi szeretet még a visszaeső, legrosszabb gonosztevők ostromzását is tiltotta volna.

Ezért a kérvényező Eminenciád méltányossága és igazságossága miatt csak annál bátrabban kéri, hogy ne engedje, hogy elvegyék a kérvényezőtől ezt az alkalmas lehetőséget magának és papi rendjének a becsutelt vádaktól való megtisztítására, mely alkalmat a Könyvvizsgálati Hivatal az ő könyve ellen megírt felterjesztésének közlése adhatna.

Harmadszor, minthogy, ha nem áll szemben semmiféle nyilvános vagy magánjellegű rágalommal, amelyek igen megszokott fegyverei az – ahogy mondani szokás – vaskos tudatlanságnak a jobb belátású és a tanultabb emberekkel szemben, a táborban tanúsított példamutató életpitelének tanúsítványából, amelyet a méltóságos fehérvári püspök úr, akkor főudvarmesteri általános helyettes pecsétje és aláírása megerősít, és amely a B jelzés alatt hitelesített másolatban itt mellékelve van, világosan kitűnik, hogy a kérvényező nem érdemtelen Eminenciád igen kegyes és atyai oltalmára.

Ennélfogva alázattal ugyanazon igen kegyes pártfogásába és atyai jóindulatába teljes odaadással ajánlja magát és saját ügyét.

Eminenciádnak

Budán, a Vízvárosban, a Fekete medve utcában, 480. szám alatt.

1792. november 3-án.

legengedelmesebb alattvalója

Verseghy Ferenc

az eltörölt pálos rend papja,

a szabad művészetek és a bölcsészet doktora,

és kiérdemesült tábori lelkész.

[A külfeten Verseghy Ferenc kezével:]

A Szent Római Egyház Főméltóságú és Tisztelendő Bíborosának, Sancti Bartholomei in Insula Tiszteletbeli Áldozópapjának, a Szent Római Birodalom Hercegének, Batthyán József Herceg Úrnak, Németújvár örökös, és Esztergom Főegyházmegye Püspökének, az Apostoli Szentszék Követének, a Magyar Királyság Prímásának, titkos főkancellárnak, a Szent István Apostoli Király Lovagrendjének Prelátusához, Nagykeresztes Lovaghoz, Tekintetes Vas Vármegye örökös, és Esztergom megye éppígy örökös Főispánjához, A Szent Császári és Apostoli Királyi Felső titkos belső tanácsosához, a Tekintetes

Magyar Királyi Helytartótanács Tanácsosához, a Tekintetes Hétszemélyes Tábla ítélőbírájához, a Legkegyesebb Úrhoz.

igen alázatos felelete
Versey Ferencnek

postquam ab hujate Librorum Revisoratu [...] delatus esset – (lat.) ’miután őt az itteni Könyvvizsgáló Hivatal [...] feljelentette’. Lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 11. Versey Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának, Buda, 1791. február 7.; 13. Versey Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.

A’ világnak közönséges Történetei, Első Kötet – lásd: MILLOT 1790.

cum Dissertatiunculis eidem adnexis – (lat.) ’a hozzákötött értekezésfélésekkel’. Lásd: MILLOT 1790, 183–288.

Cesareo-Regio Librorum Revisoratui Viennensi – (lat.) ’a bécsi császári-királyi Könyvvizsgálati Hivatalnál’. Császár Elemér úgy sejt, hogy *Millot-fordítás* engedélyeztetésében szerepe lehetett Versey bécsi összeköttetéseinek, jelesül Görög Demeternek és bécsi körének, akikkel Versey már 1790-et megelőzően kapcsolatban állt, feltehetően a testőröknek a pesti pálosokhoz fűződő nexusain keresztül (Császár 1903, 86). Verseynek nem a *Millot-fordítás* volt az első munkája, amelyet bécsi cenzorok vizsgálatára bízott, korai kéziratai közül többet is ők – épp a később a *Millot-fordítást* is engedélyező Szekeres és Hoffinger – vizsgáltak át. (Például: *Fontos Intés a Kereszténységhez a Tíz Garasos Mise és a Papi Bérlet ellen* [...] [1786]. A kézirat jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3352; *A Mostani Derülésnek Fontosabb kérdéseiről VI. Predikációk* [...] [1786]. A kézirat jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3369.) A vizsgálat során Versey védekezésének fontos eleme lesz majd, hogy kötete, amely az inkriminált *Értekezéseket* is tartalmazza, cenzori engedéllyel jelent meg. (Lásd: DONCSEZ 2016d, 146–149.)

quatenus petitionem ejusdem, qua per libellum hic sub A – (lat.) ’az A jelzés alatt másolatban csatolt irat’. Jelen irat mellett annak mai őrzőhelyén két dokumentum másolata található: Milassin Miklós 1788. június 5-én kelt igazolásáé, amely másolatban megtalálható az *Acta pro Milloti prima parte* című kéziratban is; valamint Versey Ferenc Sándor Lipótnak címzett, 1792. november 2-án kelt leveléé. Mellékletek a levél mellett találhatók az alábbi jelzeten: PL Bath. PIII. PE No. 94. / Nr. 2. Lásd még az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 12. Versey Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.; 13. Versey Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.

sibi extradari – (lat.) ’neki kiadják’. Versey hasonló kérést fogalmaz meg egy nappal korábban írt, a nádorhoz címzett levelében: 13. Versey Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2. Lásd még: *Keletkezés*.

in præmentionato Libro suo pag. XXXIX. – (lat.) ’fent említett könyvének XXXIX. oldalán’. Lásd: MILLOT 1790, XXXIX.

inde ab anno 1786. propter conciones suas – (lat.) ’egészen 1786-tól, beszédei miatt’. Versey Ferentől az 1780-as évekből fennmaradt egy nyomtatásra előkészített prédikációgyűjtemény: *A’ Mostani Derülésnek Fontosabb Kérdéseiről VI. Predikációk melyeket mondott Versey Egyenes, Ferentz Aldoza Pap, és a’ szabad Tudományoknak Tanítója*. A szöveget közölte: VERSEGHY 1982, 41–120. A szövegeiben megfogalmazottak párhuzamosak a jozefinista egyházpolitika irányvonalával, s illeszkednek a korabeli bécsi jozefinista szellemű egyházi szerzők gondolatvilágához. Erről lásd: DONCSEZ 2016d, 95. Vö. DONCSEZ 2016e. A prédikációk nem jelentek meg egykorán nyomtatásban, bár 1786 októberében elnyerték a bécsi cenzorok, Szekeres és Hoffinger engedélyét.

qui eundem a Parochiali Concionatura Pestiensi amotum voluerunt – (lat.) ’akik őt a pesti plébániai hitszónokságból el akarták távolítani’. 1786-ban, a pálos rend feloszlását követően, pesti polgárok beadványokat nyújtottak be, amelyekben Versey hitszónoki kinevezését kérik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 9. Versey Ferenc – Maria Clara Herpinnek, Eger, 1786 májusa. Versey jelen levelének e helyén egyértelműen arra utal, hogy beszédei miatt nem sikerült elnyernie a posztot.

continua persecutione, ac publicis, sacerdotalis Status honori vehementer noxiis, debonationibus lacessitus – (lat.) 'folyamatos zaklatással, és papi becsületét súlyosan sebzó nyilvános sértevésekkel, gyalázásokkal háborgattatván'. Verseghy feltehetően arra utal, hogy a hitszónoki kinevezés érdekében született beadványokkal egy időben egy számára kínos történet kelt szárnyra, amely Maria Clara Herpinhez, az egykori klarissza apácahoz fűződő kapcsolatát érinti. Erről lásd: 9. Verseghy Ferenc – Maria Clara Herpinnek, Eger, 1786 májusa.

ut ipsorum Fratrum suorum, tanquam hostium contra se conjuratorum, consortium fugere debuerit – (lat.) 'hogy saját szerzetestestvéreitől, mint ellene összeesküdött ellenségeitől, fivéreitől is menekülnie kellett'. Verseghy 1786 áprilisában hagyta el a pesti pálos rendházat, s Egerben élő édesanyjához utazott szerzetestársra, Papp Ferenc társaságában (Császáár 1903, 25–26). A pálos rendet feloszlató rendeletet ez év márciusában olvasták fel a pesti pálos rendházban, amelyet a szerzeteseknek ugyancsak ez év augusztus 20-ig kellett elhagyniuk (Császáár 1903, 21). Verseghy jelen levelének itt kiemelt utalása annak nyoma, hogy Verseghy talán az őt ért s Maria Clara Herpinhez fűződő kapcsolatát illető vádak miatt hagyta el idő előtt a pesti pálos rendházat. Vö. 9. Verseghy Ferenc – Maria Clara Herpinnek, Eger, 1786 májusa.

quod propter easdem conciones suas, quarum Cæsareo-Regiam Censuram subscriptione Spect. Domini Secretarii Hoffinger, ac A. Reverendi Domini Revisoris Szekeres de dato 23. Octobris 1786. hucusque habet – (lat.) 'mivel hitszónoklatai miatt, melyeknek császári-királyi cenzori vizsgálatát Hoffinger tekintetes titkár úr és Tisztelendő Szekeres Könyvvizsgáló Úr 1786. október 13. óta mind ez ideig végzi'. Verseghy levelének itt kiemelt szakasza szerint nem értesült arról, hogy prédikációgyűjteménye már 1786. október 23-án elnyerte a bécsi cenzorok jóváhagyását. A megjelölést engedélyező bejegyzést kéziratra jegyezték: *A Mostani Derülésnek Fontosabb kérdéseiről VI. Predikátziók [...]* (1786). A kézirat jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3369, 61v.

nunquam legaliter – (lat.) 'sohasem törvényesen'. Nincs nyoma annak, hogy Verseghy ellen hivatalos vizsgálat indult volna prédikációi miatt.

ejusmodi tamen contumelias a Fratribus suis in publico sufferre debuerit – (lat.) 'mégis szerzetestársaitól olyan szidalmakat kellett elviselnie nyilvánosan'. Azoktól a szerzetesektől, akik 1786-ban a pesti pálos rendházban éltek, nem maradt fenn olyan kézirat, amely ennek nyomát őrizné. Nem ismert más olyan egykorú, de nem pálosoktól származó forrás sem, amely erre vonatkozna. A feloszlítás idején a pesti pálos rendházban élő szerzetesekről lásd: DONCSEZ 2016d, 55–65.

ex Attestato vitæ in ipsis castris exemplariter gestæ – (lat.) 'a táborban tanúsított példamutató életvitelének tanúsítványából'. Verseghy tábori papi szolgálatáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

Illustrissimi Domini Episcopi Albaregalensis, tunc Superioris et vicarii Generalis Castrensis – (lat.) 'a méltóságos fehérvári püspök úr, akkor főudvarmesteri általános helyettes'. Verseghy utalása Milassin Miklós Bertalanra (1736–1811) vonatkozik.

in paribus vidimatis hic sub B adnexo – (lat.) 'amely a B jelzés alatt hitelesített másolatban itt mellékelve van'. Jelen írat mellett, annak mai őrzőhelyén nem találhatók mellékletek.

Bude, in Aquatica, in platea ab urso nigro nominata, No 480. – (lat.) 'a Vízivárosban, a Fekete medve utcában, 480. szám alatt'. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.

15. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1792. december 15.

Kézirat

MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 53r–59r. Autográf tisztázat.

Az irat autográf másolata *Copia tertii supplicis libelli* címen megtalálható az *Acta pro Milloti hungarici prima parte* című dokumentumgyűjteményben, amelyet Versegly az *Értekezések* ügyében ellene lefolytatott vizsgálat idején hozott létre, s amely a védekezés során felhasználandó iratok másolatait tartalmazta. Jelzete: MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 34r–40r.

Az *Acta pro Milloti hungarici prima parte* című kézitről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 12. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Versegly Ferenc e levele az azt megelőzőkhez hasonlóan szintén az *Értekezések* ügyében folyó vizsgálathoz kapcsolódik. (Lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 11. Versegly Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának, Buda, 1791. február 7.; 12. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.; 13. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.; 14. Versegly Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 3.) Mivel Versegly az őt elmarasztaló cenzori véleményt sem a Helytartótanácshoz, sem a primáshoz írt kérése ellenére nem kapta kézhez, jelen levelét – amelyet önmaga védelmében írt – úgy szerkesztette meg, hogy szövegszerűen nem ismerte a kifogásokat, amelyekkel *Értekezéseit* illették. Az esetleges kifogásokra csak következtetni volt módja. Levelében ezekre részletesen reagál, írásához emellett két védekezőiratot is csatol az alábbi címekkel: *Synopsis apologetica Dissertationum in libro a' világnak közönséges Történetei, írta Millot, Első Kötet, contentarum, sub A provocata; Apologia sub B provocata.* (A szövegekről bővebben a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között.)

A Versegly által vélelmezett vádak sejtése szerint az alábbiakon alapulnak:

- Alexovics Vazul *A' könyvek szabados olvasásáról* című művén, amely számos helyen bírálja Verseglyt és *Értekezéseit*;
 - hogy megváltoztatta a cenzori engedélyt kapott kézirat szerkezetét, és az egyes értekezéseket nem az egyes fejezetek után helyezte el, amelyekhez azok tematikusan kapcsolódnak, hanem összegyűjtve, egy egységet képezve a *Millot-fordítás* első kötetének végén helyezte el azokat;
 - hogy értekezéseit magyar nyelven írta.
- Ezek cáfolata után írása utolsó harmadában kérésekkel fordul a nádorhoz:
- kéri, hogy álljon mellé Alexovics vádjaiával szemben, s őt mint rágalmozót példásan büntesse meg;
 - kéri, hogy *Apologia sub B provocata* című védekezőiratát publikálják magyar és latin nyelven;
 - kéri, hogy a nádor járjon közben annak érdekében, hogy becsülete, amelyen csorba esett az uralkodó előtt helyreállíttassék.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Felséges Királyi Fejedelem,
Főherceg, a Magyar Királyság Nádora!
Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács!

Alulírott, *a' világnak Közönséges Történetei, írta Millot, első Kötet* című könyv fordítója, mivel meg van győződve arról, hogy e kis munkájával szemben szinte csak azokkal az érvekkel hadakoztak, mint amelyekkel Alexovics Vazul néhai pálos tisztelendő atya Pesten való tartózkodásakor *a' Könyvek' szabados olvasásáról Két fő tikkely Pesten, nyomtatott Patzkó Ferentz' betűivel* 1792 című könyvében igen élesen támadta; továbbá mivel hallja, hogy elsősorban azt tekintik vétkének, hogy a kézírata belső rendjét úgy, amint azt a bécsi Császári Királyi Könyvvizsgáló Bizottságnak benyújtotta, a nyomtatott példányokban nem őrizte meg, és hogy értekezéseit a nép számára anyanyelven írta; s végül mivel semmit annyira nem kíván, mint azt, hogy személyiségét, gondolkodásmódját és saját becsületét, melyek Hercegi Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács előtt, s netalán Ő Legszentebb Királyi Felsége előtt valamilyen okból veszedelembé sodortattak, minden gyanútól megtisztítsa, alázatosan esedezik: amennyiben királyi Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács említett könyvének itt illő tisztelettel csatolt védőiratát méltányosságához mértén megfontolás végett kézbe venni, és a kérelmező ügye iránt újra megnyilvánuló méltányosság folytán, amint ahhoz semmi kétség sem fér, alázatos kéréseire való tekintettel kegyesen gondjaiba venni méltóztatná:

ön maga polgári méltóságának védelme miatt szemben Alexovics tisztelendő atya ellene felhozott nyilvános rágalmaival szemben, amelyek annyira veszélyesek, hogy úgy tűnik, azoknak nyomására a Könyvvizsgálati Hivatal kötelességének érezte feljelentést tenni;

amiatt, hogy a könyvvizsgáló hivatali állást reá bízzák;

amiatt, hogy ügyét a legmagasabb trónus előtt vegyék oltalmukba;

és végül amiatt, hogy kézírata korábbi állapotának visszaállításáról intézkedjenek.

Először is, ami azokat az érveket illeti, amelyek a kérelmező könyvét támadhatóvá tették, ezeket az előbb említett Alexovics tisztelendő atya munkájából a következő fejezetekre korlátozhatjuk:

- 1) „A kérvényező értekezéseit a **Horus**ból és más tiltott könyvekből vagdosta össze.”
- 2) „Ezekben az értekezéseiben a keresztény vallástól elfordul, és a lélek halhatatlanságát, a meny-nyet, a poklot, sőt magát Krisztust is kétségbe vonja.”
- 3) „A vallás ellen felhozott, kétséges történeti kérdéseket feloldatlanul hagyta, és a teológia körébe utasítja.”

Az elsőket illetően a kérelmező a következőket bocsátja alázatosan hercegi Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács belátására:

Először: Bármilyen, még a tiltott szerző esetében is, tényeket, avagy tisztán történeti eseményeket az ő véleményétől, sőt, ami a gondolatokat illeti, az ártalmasakat az ártalmatlanoktól el kell választani. Emellett azt a törvényt, amely a sajtószabadságot azzal az indokkal korlátozza, hogy a tiltott, de akár a túrt könyvek újranyomása vagy fordítása is tilos, nem lehet alkalmazni

a) az alábbi értelmezésben: hogy tudniillik a tiltott vagy túrt könyvekből az önmagukban ártalmatlan tényeket, melyek talán a műveltség szempontjából hasznosak is lehetnek, még ha ezekben a könyvekben *eredetieknek* is számítanak, nem szabad kitörölni. Azokat a történeti tényeket tehát, amelyek nemcsak hogy ártalmatlanok, de emellett a tiltott vagy megtúrt könyvekbe csupán *időzetként* kerültek be engedélyezett forrásokból merítve, nem pedig *eredeti* gondolatként, és amelyek közé az antikvitás tetteit, vélekedéseit, találmányait, titkait és rejtélyeit méltán, és joggal soroljuk, még kevésbé legyen szabad kitörölni. Különben ugyanis ebből nyilvánvalóan az következne, hogy Szent János evangélista mindama látomásait, Jézus Krisztus minden cselekedetét, a régiek összes titkát, az ókori misztériumok összes szertartását, és végre Zodiákusnak a napévre és a holdévre, vagyis az időszámításra vonatkozó találmányát, amiket a **Horus** szerzője az Ó- és Újtestamentum legszentebb könyveiből, vagy **Montfaucon**, **Jablonszki** és mások igen ismert műveiből merített, amint a *Vorbericht* XXI. oldalán maga vallja be nyíltan, és amelyeket a továbbiakban egyetlen szerző sem tudhat *a továbbiakban a*

törvényeink értelme ellenében büntetlenül felhasználni, vagy akár csak a történeti elbeszélés kedvéért felidézni, megemlíteni, azon egyszerű oknál fogva, mivel ezeket a fent nevezett szerző már felhasználta.

b) Abban az értelemben sem lehet az idézett törvényt itt alkalmazni, hogy tudniillik a tiltott, avagy türt szerzők ártalmatlan vagy jó hasznos gondolataira és véleményére a későbbi írók közül senkinek se lenne szabad utalni, vagy azokat szóról szóra leírni. Ugyanis ebből az következne: hogy a **Horus** szerzőjének érveire, amelyekkel a legbölcsebb teremtmény létezését a világmindenség matematikai rendjéből a 390. oldalon és a következőkön nagyon kiválóan és pontról pontra levezeti, sőt e szerző ilyen módon igazolt véleményére Isten létezéséről sem utalni, sem azokat idézni, és a köz javára, ami az ateisták filozófiai meggyőzéséből fakadna, fordítani köztörvényesen tiltott gonoszított lenne.

c) Ennélfogva az említett törvény semmi mást nem tilthat, mint 1) a tiltott és türt művek újra nyomását, amint az lefektetve van. 2) Ezeknek teljes fordítását. 3) Ezekből olyan történeti események kivonatolását, amelyek önmagukban veszedelmesek, és pedig nem az azokat idéző író közismert rossz hajlama miatt, hanem az általa megidézett események saját természete miatt, amelyeket idéz. 4) Végül a veszedelmes gondolatok idézését és leírását, amelyeket az ilyesféle szerzők a nyilvánosságra hoztak, kivéve, ha esetleg egy későbbi író a cáfolásuk kedvéért idézi azokat.

Másodszor. A kérvényező továbbá saját maga törvényes tisztázása érdekében alázatosan a következőket ajánlja Hercegi Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács figyelmébe:

1) Azok a szerzők, melyekből értekezését részben merítette, engedélyezettek, részben maga a salzburgi püspöki konzisztórium is 1787. január 19-én jóváhagyta őket, műveltség tekintetében igen gazdagok, és nemcsak a műveltek, hanem az egész emberi nem számára igen értékesek; *az értekezéseinek rövid védelme* című, itt **A.** pont alatt alázatosan csatolt iratból bőszegesen kitűnik.

2) Mindazok a dolgok, amelyekről azt lehet állítani, hogy a kérvényező azokat tiltott könyvekből szedte, oly mértékben ártalmatlanok, oly mértékben tisztán történetiek és oly mértékig jóhiszeműen vette át azokat, hogy akármilyen igen ártalmas könyv részét képezzék is, abban a formában, ahogy a kérvényező szerény művében szerepelnek, semmiféle cenzúrára nem tűnhetnek érdemesnek; ahogy ez ebből az **A** alatt csatolt áttekintésből ismét jól látszik.

3) Magukat a rejtélyeket és más ókori szövegelemleket és találmányokat, melyeket a **Horusból** véve illesztett be,

a) a **Horus** szerzője igen ismert férfiak engedélyezett írásából vette, és végül is a saját céljainak megfelelően alakította át azokat. A magában a **Horusban** a XXI. lapon és másutt is idézett írások a következők:

Jablonszky, *Pantheon Aegyptiorum*. [Az egyiptomiak istenei.]

Court de Gebelain, *Allegories Orientales*. [Keleti példázatok.]

Hyde, *de religione veterum Persarum*. [Az ókori perzsa vallásról.]
Zend-Avesta. [Zend-Aveszta.]

Josephus, *de Antiquitatibus Judaicis*. [Az ősi zsidó szokásokról.]

Censorinus *de die natali*. [A születésnapról.]

Montfaucon (templomi/gyülekezeti áldozópap) *l'Antiquité expliquée*. [Az ókor értelmezése.]

Albategnius *de scientia stellarum*. [A csillagászatról.]

Plutharchus;

hogy ezekben fellelhető az ókoriak minden és mindenfajta szövegelemleke, titka, találmányai, rejtélyei és rejtvényei, abban senki művelt ember nem kételkedik.

b) Ezekhez az auctorokhoz a kérvényező, mielőtt még *saját értekezéseinek megírására* akár csak gondolt is volna, vagy a **Horus** ismerte volna, műveltségük okán gyakorta folyamodott.

c) Mindaz, amiről azt állítják, hogy a kérvényező a **Horusból** vette, azt a **Horus** szerzője fonák, a kérvényező azonban a leghasznosabb céllal használja fel, ahogyan az **A** alatt csatolt áttekintésből ismét kitűnik; azért hát, ahogy azok sem egyforma büntetés alá esnek, akik ugyanabból a vasból készítenek ekét a szántáshoz és tört az apagyilkossághoz, úgy a kérvényező sem számítandó olyan szerzők soraiba, mint amilyen a **Horus** írója.

Harmadszor. Amiként bizonyos az, hogy egyetlen annyira szent mű sem létezik, amellyel a rosszakarató emberek a polgárok magán- vagy nyilvános nyugalmanak megzavarása érdekében számtalan-szor vissza ne éltek volna, éppúgy az is kétségtelen, hogy egyetlen annyira veszedelmes művet sem lehet találni, amelyből a keresztény gondolkodók, akik közé sorolni magát nem fél a kérvényező, a magán-személyek, vagy nem kevésbé maga az állam sikerének előmozdítása érdekében a legtöbb édes mézet ki ne szűrnék.

A második pontot illetően, ahol azt állítják, hogy a kérvényező értekezései elfordulnak a keresztény vallástól, és a lélek halhatatlanságát, a mennyet, a poklot, sőt magát Krisztust is kétségbe vonják, ezen kérvényező alázatosan a következőket terjeszti Hercegi Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács elé.

1) Minden effajta ellenvetés az *A* alatt csatolt összefoglalás egyetlen áttekintésével érvényét veszti.

2) A műveletlen nép és bizonyos teológusok igen sok babonás vélekedését, melyeket sem a köz boldogulásával, sem magának a politikai kormányzásnak a biztonságával nem lehet összeegyeztetni, a vallás és a hit lényegét érintő szabályok közé soroltak; azért is ezeknek ítéletét a könyvek hitbéli szabályok szerinti megítélésében nem lehet elfogadni.

3) Gyűlöletből, nyereségvágyból, irigységből, boldogulása akadályoztatása miatt, vagy tudatlanságból igen sok jeles férfiú az ateista, vallástalan vagy a polgárok közösségére ártalmas emberek osztályába soroltatván – gyakrabban, mintsem hogy az egész világ előtt ez rejtve maradjon –, ilyen módon a sötétségbe taszítva feledésre ítéltetett; amint ez azoknak az elítéltetéséből, akik egykor az antipodusok (a gömbölyű föld túloldalán lakók) létezése mellett érveltek, és Szókratész, Galilei peréből, Kopernikusz és Newton meghurcoltatásából világosan kitűnik.

4) A kérvényező írásából egyáltalán nem lehet semmit sem kicsiholni, ami a keresztény, sőt igaz nevén a katolikus vallással ellenkezik, kivéve, ha saját tételeit hiányosan és hamisan idéznék, vagy az általa mondottakat rossz értelemben félremagyaráznák, vagy írásaiból a szerző által még soha nem is álmódott következtetéseket csikarnának ki igen nagy és jogtalan erőfeszítéssel, vagy végül, ha mások gondolatait, melyeket akár szó szerint, akár utalásokkal, vagy az értekezés módszere szerint jelölve idéz, igen méltánytalan módon magának a kérvényezőnek tulajdonítanak.

5) Helyesen értelmezve **Meissner** előszavát az Alcibiades első részéhez, ebben azt írja, hogy azon problémák, melyeket a könyvekben – még a legeslegszenzibbekben is – fellelhetünk, ha akarjuk, vagy a könyvet olvasó elméjének gyengesége, vagy szívének rosszindulata miatt keletkeznek. Ebből az is következik, hogy minden eretnokség a szentírás szövegének rossz megértéséből, eltorzításából, meghamisításából, vagy hamis következtetésekkel való megterheléséből fakadt.

6) A kérvényező épphogy annyira elkötelezett híve a lélek halhatatlanságának, valamint az igazak halál utáni jutalmának, a kárhozottak büntetésének, hogy értekezése IV. részének 218. oldalán, és 111. oldalának *lábjegyzetében* a zsidók és a kínaiak bűnéül rója fel azt, hogy azok ezt a tantételt nem ismerték. Hasonlóképpen önkényesen állítják, hogy Krisztusban, a szentírásban vagy a keresztény vallás igazságában kételkedik, ugyanis ezeket nyíltan nem is tárgyalja; és saját véleményét sem fejt ki sehol, amint az *A* alatt csatolt áttekintésből kiderül. Egyébiránt minden értelmező, de különösen a legkiválóbb **Herder** exegéta munkáiból, az *Aelteste Urkunde des Menschengeschlechts*-ből és a *Vom Geist der Ebräischen Poesie*-ből világosan látszik, hogy az Ótestamentum könyvei eredeti szövegükben sokkal emelkedettebben, az embereknek kinyilatkoztatott örök értelmével sokkal egybehangzóbb módon, sőt teljesen másképp hangzanak, mint azoknak a tudós magyarázóknak a szájában, akik a keleti nyelvek tökéletes ismeretével nem rendelkeznek. Ezért történt, hogy a katolikus egyház a tridenti zsinatra összeülve, midőn minden változat közül a Vulgátát jelentette ki a legautentikusabbnak, nem csak hogy nem utasította el az eredeti szöveget, sőt inkább ajánlotta az exegétáknak, hogy gondosan tanulmányozzák.

A harmadikat illetően, ahol azt állítják, hogy a vallással szemben történeti kételyek maradtak felvetve és feloldatlanul, a kérvényező ezeket terjeszti alázatosan Náadori Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács elé.

1) Ezek a kételyek nem a keresztény, avagy katolikus vallást, hanem a teljes időszámítást vagy bizonyos történelmi események hermeneutikai értelmét érintik; amint a gyakran felhozott és *A* alatt csatolt áttekintésből igen világosan ki fog tűnni.

2) Még ha érintik is magát a vallást, az író, aki történeti, nem pedig hitvitázó munkát akart írni, semmi jobbat nem tehetett, mint azt, hogy az effajta kételyek ügyében az olvasó számára a teológiát ajánlja vezérfonalként.

Másodszor, annak kapcsán, hogy a nyomtatott példányok nem tartották meg a kézirat szerkezeti rendjét, a következőket bízta nádor Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács igen méltányos ítéletére.

1) Hogy a kérvényező, ismételt kutakodásokat folytatva, mindmáig semmi bizonyosat nem tudott meg olyanfajta magasságos határozatról, mely megtiltaná, hogy a kéziratok szerkezeti rendje, miután a cenzúra elfogadta, a nyomtatás során ne változtathassék meg. És hogy maga a nyomdász, Landerer Mihály, aki e kérdéses könyvet kinyomtatta, amikor a kérvényező ez ügyben érdeklődött, nyilatkozatot tett, hogy ilyesfajta utasításról nem tud.

2) Bizonyos pedig, hogy az olyan író vagy nyomdász, aki valamely cenzúrázott kézirat állításait vagy egyes szavait olyan módon változtatja meg, hogy a császári- királyi cenzúra által soha sajtó alá nem bocsájtható tartalom jelenjék meg, tekinthető mintegy a törvény kijátszójának. Azonban, hogy vajon ezt a vétket azokra is ki kell-e terjeszteni, akik egész fejtegetéseket, körmondatokat, sőt állításokat és egyes szavakat is az értelem minden megzavarása nélkül más sorrendbe kényszerítenek, annak megítélését a kérvényező alázattal Náadori Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács méltanyosságára bízta.

3) Hogy a kérvényező magában a császári- királyi cenzúra saját írásaihoz csatolt határozatában közvetett módon olyan bizonyítékot talált, mellyel legitimálni lehet kézírata szerkezeti rendjének megváltoztatását. Azután ugyanis, hogy arra került sor, hogy az egyik értekezésének felét kitörölték, a másikat, minthogy az értekezés névvel illetni a továbbiakban már nem lehetett, a többi közül szükségképpen kellett emelnie, és mint jegyzetet egy másik helyre, hiszen önmagában nem állt volna meg, át kellett helyezni. Úgy látszik tehát, hogy maga a császári- királyi cenzúrahivatal rendelkezése bizonyította, és hogy semmiféle utasítás nem tiltotta a kéziratok sorrendjében ejtett változtatást.

4) Hogy e sorrend megváltoztatásának okai a lehető legártalmatlanabbak, és a következőkben foglalhatók össze:

a) Miután a dolog természete azt kívánta, hogy a fordító értekezései a szerző fejezeteitől külalakkban elkülönüljenek, a kérvényező a nyomdász figyelmeztetésére világosan átlátta, hogy a könyve az *antikva* és a *kurrens* újra meg újra visszatérő váltakozása miatt túlságosan csúnya lesz, kivéve, ha gondoskodik róla, hogy az értekezések ugyanazzal a típussal nyomtatva, amellyel a szerző fejezeteit szedték, a könyv végére kerüljenek.

b) Azonfelül a nyomdászműhelyben akkortájt rendelkezésre álló *kurrens* betűk, amellet, hogy gyengébb minőségűek voltak, s egyszersmind kevesebb volt belőlük, mintsem, hogy ezekhez a hosszabb értekezésképekhez akár ívenként szedve is elég lett volna.

c) Tehát egy bőségesebb számú típusra való váltás nagyobb kiadásokkal járt volna a kérvényező számára.

5) Emellet a kérvényező erősen bízik abban, hogy a mindeddig elővezetett okok révén meggyőzően igazolta, hogy saját munkájában semmilyen olyan állítás nem szerepel, amely a sajtószabadságot korlátozó törvényekkel ellenkezne, bármilyen sorrendben jelentek is meg végül nyomtatásban.

6) Hogy a kérvényező, midőn kézírata sorrendjét megváltoztatta, a legjobb és nem valamilyen alantas elhatározás vezette, az abból is világosan látszik, hogy ezekhez az értekezésekhez világosan feltüntetve a saját nevét adta.

7) Ezeket az értekezéseket, ahogy maga a kérvényező saját könyve XII. és XIII. lapjain figyelmezteti erre az olvasót, mint a Millot művét kiegészítő jegyzeteket kell érteni. Az pedig bizonyos, hogy

ezeket a jegyzeteket vagy a szöveg alá, vagy bármely fejezet végére, vagy a nyomdász tetszése szerint szedve lehet és szokás kinyomtatni.

Harmadszor, ami a magyar nyelvet illeti, amelyen a kérdéses értekezések íródtak, a kérvényező a következőket bízta Nádoni Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács kegyes ítéletére.

1) Hogy a mi hazánkban a latin nyelv, sőt maga a német is sokkal általánosabb, mint a magyar. Mégpedig annyira, hogy ezeket az értekezéseket magyarul kevesebben olvassák, mint azokat, amelyeket latinul vagy németül adtak ki.

2) A magyar nép saját nyelvén könyveket mindaddig olyannyira nem olvas, hogy magyar könyveket irodalom gyanánt csak és kizárólag népünk írói azon részének műveiként szabad számításba venni, akik latinul és németül is tudnak.

3) A kérvényező által kiadott értekezések forrásait német nyelven csaknem mindenütt árulják. Ha tehát a németek olvashatják ezeket, vajon ugyanezt jogosan meg lehet-e tiltani a magyar nép számára, és ilyen módon lehet-e összehasonlíthatatlanul inkább korlátozni a sajtó szabadságát egész Magyarországon? A kérvényező ezt a legalázatosabban Nádoni Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács kegyes és jóindulatú ítéletére bízta.

4) Olyan beszédek, amelyek főleg mendemondákon, vélekedésen és babonás tantételeken alapulnak, a dicsőséges katolikus vallást megalázzák, amellet a keresztény filozófusok, a modern írók és a katolikus hittől idegenkedők ellen támadnak, lelkiileg mélységesen elkeserítőek, és azért a köz nyugalomára nézve igen ártalmasak, tehát olyan elvekre hivatkoznak, amelyek állami kormányzásunk biztonságával és alapjaival alig összeegyeztethetők – amint az például Alexovics tisztelendő atya nyilvánosan tiltakozó és fennhangon elmondott beszédeivel demonstrálható –, az igen műveletlen néphez ugyanennek a politikai kormányzatnak minden előzetes cenzúrája nélkül magyarul szólnak. Így tehát vajon azokat a könyveket, amelyek csupán kevesekkel, és pedig a műveltebb olvasókkal közölve olyan filozófiai igazságokat hangoztatnak ellenfeleikkel szemben, amelyek révén a katolikus vallás mindazon felületes vélekedéstől, amellyel ellenségei fonákul bemocskolják, mentesnek, valamint nem pusztán a józan ésszel egybevágnak, hanem a politikai kormányzat elveivel és biztonságával is összeegyeztethetőnek mutatkozik, és amelyeket, mielőtt a nyilvánosság előtt megjelenének, törvényi úton a császári-királyi cenzúra elé terjesztenek, hogy annál inkább biztosítva legyenek, csak azért, mert ugyanazon a nyelven íródtak, amelyen a beszédek elhangoztak, gonoszul gyanúba lehet-e keverni, és jogosan veszedelmessé lehet-e nyilvánítani? Mindez hasonlóképpen Nádoni Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács méltányos ítéletére van bízva.

Negyedszer, mindezeket igen alázatosan előrebocsátva, és teljes egészében Nádoni Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács kegyes ítéletének alávetve a kérvényező végül alázatosan megújítja kérését. Ami pedig méltóságának Alexovics tisztelendő atya reá zúdított nyilvános rágalmaival szembeni védelmét illeti, alázatosan a következő indokokat hozza fel.

1) Mivel az említett író, nem elégedve meg a mindaddig elősorolt kifogásokkal, csaknem végig az egész könyvében a kérvényező személye, erkölce és stílusa ellen annyira kidühöngte magát, hogy a nyakába varrt szégyen bármely gonosztevő törvényes büntetésére bőségesen elegendő lenne. A fenti író könyvének, *a' könyvek' szabados olvasásáról* lapjai, melyeken ezt művelte, a következők: 12, 13, 14, 30, 33, 114, 115, 118, 119, 121, 242. Amelyek nem kevésbé hamis, mint jogtalan híresztelésektől és annyira közönséges megnyilvánulásoktól duzzadoznak, hogy a kérvényező méltán aggódik, hogy azok szóbeli kinyilvánításával Nádoni Felségednek és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsnak mindekelőtt kijáró tiszteletet sérti.

2) Mivel, miután az író az itt idézett helyeken, de kiváltképp a 115. lapon nyíltan kijelenti, hogy nem az volt a célja, hogy a kérelmező könyvét cáfolja, nem lehetett a célja más, mint hogy a kérvényező személye és könyve ellen gúnyiratot írjon.

3) Mivel olyannyira tiltott az ilyenfajta gúnyiratoknak a kinyomtatása, hogy azokat, még ha talán át is esnének a királyi cenzúrán, a felsőbb bíróság méltán elítéli és bünteti.

4) Mivel az író, amikor a kérvényező könyvét a 7. oldalon világosan megnevezi, a 33. és 121. oldalon ékes szavakkal valósággal dicséri: „a kérvényező személye olyannyira élénk színekkel van megfestve saját könyvében, hogy még ha nem is neveznék meg, mégis bárki felismerné, ismeri a könyvét.” Saját magát pedig azok közé a művészi gúnyírók közé sorolja, akik elfedve az illető nevét oly hatásosan tudtak bárkit befeketíteni, mintha valóban megneveznék az illetőt, és ilyen módon a gúnyiratokat betöltő törvényt saját kedvükre különösképp ki tudták játszani.

5) Mivel, ha figyelembe vesszük, hogy bármely polgár számára a nyilvános méltósága és becsülete, az illető jó híre magánál az életénél is értékesebb, és azért a befektetés vétke, amely csak és kizárólag az elítélt gonosztevőket illeti meg, felsőbb hatóság jogkörébe tartozik, nem kétséges, hogy ez az író ezt a fajta jogot a polgári törvény minden szakaszával szemben jogtalanul bitorolta.

Ezért a kérvényező alázatosan esedezik, amennyiben Náadori Felsőged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács ez ellen az író ellen példát statuálna más hasonló rágalmozók elrettentése érdekében. Továbbá pedig azért, hogy a kérvényezőnek az említett író vádjai ellen készített, és itt *B* jelzés alatt másolatban csatolt *védőiratát* latinul és magyarul a nyilvánosság számára kinyomtatni és terjeszteni engedélyezze, hogy visszaszerezhesse jogtalanul megsértett méltóságát.

Ötödször, ebből az alkalomból a kérvényező saját kéréseit, amelyekkel immár másodízben folyamodik, hogy a könyvvizsgálói hivatalt neki juttassák, alázatosan újból megismétli a következő új okokból kifolyólag.

1) Mivel a kérvényezőnek nemcsak jelenleg kérdéses értekezéseiből, hanem más munkáiból is világosan látszik, hogy írásaival főleg az volt a szándéka, hogy a hazai irodalom művelésével, valamint az igaz katolikus vallásnak az ausztriai kormányzat alapelveihez és biztonságához való igazításával a köz boldogulását és egyszersmind nyugalmit is előmozdítsa. Mely törekvésre kétségtelenül elsősorban a könyvek vizsgálatánál van szükség.

2) Mivel a rend eltörlésétől fogva erejét egyrészt a lelkipásztori szolgálatra, másrészt betegségét követően hasznos könyvek kiadására fordította, melyek közül említésre méltók: 1) *Millot Egyetemes történelme* két részben; 2) A háziállatok általános gondozásának és veszedelmes betegségeik gyógyításának módszere magyar gazdák számára *Patikai Lukács* neve alatt; 3) *Antipárosz szigetének barlangja*, avagy az ártalmas könyvek olvasásának veszélyéről, mely a Kassai Magyar Museumban olvasható; 4) Tanköltemény a világ teremtéséről, ugyancsak a Magyar Museumban; 5) Értekezés a zenéről; 6) Értekezés a költészetről; 7) a görög Aischylos Prométheusza és más drámák; 8) *Bevezetés a magyar nyelv sajátosságaiába, az adelungianus rendszert, a keleti nyelvek eredetét és a tiszai és az erdélyi nyelvjárást illetően*, latin nyelven.

Melyekből világosan látszik, hogy a kérvényező saját betegségében, nyugdíjának egyedüli birtokában tehetségéhez mérten minden idejét a köz hasznára fordította, melyet is azért nem fél saját érdemeihez számítani.

3) Mivel a kérelmező munkáiból kitűnik, hogy az illető oly mértékig jártas az irodalomban, hogy képes a Könyvvizsgálati Hivatal utasítása szerint könyvekről döntést hozni.

4) Mivel a héber, a görög és más idegen nyelvek elégséges ismerete mellett, melyeket a korábbi kérvényekben említett, a magyar nyelvben, nemcsak a köznapiban, de az irodalmiban is mélyen jártas, amely a budai Könyvvizsgálati Hivatalban a magyar könyvek helyes megértéséhez igencsak szükséges.

5) Mivel úgy látszik, maga az igazság követeli meg, hogy a kérelmező méltóságát és megbecsülését, mely hat éven át részben beszédei miatt – melyek azoknak az időknek legfelsőbb utasításaihoz igazodva, ráadásul a bécsi Könyvvizsgálati Hivatal által cenzúrázott állapotban, kéziratban a mai napig megvannak –, részben írásai miatt, melyek a mi politikai kormányzatunk elveinek kedveznek, szüntelen üldöztetést szenved, ilyen nemű királyi hivatal rendelkezése nyomán végül minden szegénytől mentesnek nyilvánítsák.

6) Mivel igencsak valószínű, hogy a kérvényező ellenségei, amikor a Könyvvizsgálati Hivatal buzgalmát arra használták, hogy őt megtámadják, az volt a céljuk, hogy ahogyan őt öt évvel korábban

a pesti egyházmegye plébániáinak szószékéről alant cselszövésssel eltávolították, úgy most boldogulásának is gátat fognak vetni. Mivelhogyz:

a) A kérvényező értekezéseit már két teljes éve árusították, mégis azokkal szemben mindaddig nem történt feljelentés, amíg a kérvényező a könyvvizsgálói hivatalt meg nem pályázta.

b) Mivel a Könyvvizsgálati Hivatal, amint Landerer Mihály tanúsítja, az előző, 1791-es évben az értekezések cenzúrázása iránt érdeklődni iparkodott, azt a választ kapta, hogy a könyv Bécsben cenzúráztatott, semmiféle intézkedést nem tett; míg nem végül ugyanon hivatal kérdéses viselője elhunyván, a kérelmező említett ellenségei nyomására az igen tisztelt Riethaler úr, éppen akkor, amikor a kérvényező saját alkalmazását kérte, a könyve elleni följelentést újonnan indítványozta.

c) Végül is amikor a Millot második részét – amivel kapcsolatban a kérelmező több okból kifolyólag is sürgetőleg kéri, hogy Náadori Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács különösképpen vegye fontolóra –, miközben a hazai Könyvvizsgálati Hivatal teendői az első országgyűlés után oly sokáig elhúzódtak, a néhai igen tisztelt Hübner Mihály, akkor még teljes egészéégnek örvendő 1791. március 7-én cenzúrázta, azt anélkül tette, hogy ő maga vagy valaki más egészen a mai napig, amely a kérelmező boldogulása szempontjából a leginkább kritikus, az első rész kapcsán bármely úton intézkedést léptetett volna életbe.

Ennélfogva a kérelmező sürgetőleg ismét azt kéri Náadori Felségedtől és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsától, hogy érdemeire tekintettel, a könyve elleni vádat teljes egészében figyelmen kívül hagyva a könyvvizsgálói hivatal elnyerésében támogatni méltóztatna.

Hatodszor, a kérelmező továbbá azt is alázatosan nyomatékkal kéri Náadori Felségedtől és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsától, hogy az ő megbízható hitelességét, melyet e műve kiadása kapcsán nélkülözött, ugyanúgy a törvényes utat, melyen azt a császári-királyi cenzúrának alávetette, és végül azt a dicséretes célt, amely ebből a munkából sugárzik, kéréseivel együtt Őfelsége dicső trónusánál kegyesen előmozdítani, és kedvező véleményével kísérni méltóztatná, a következő okokból kifolyólag:

1) Mivel a kérelmező méltán aggódik, hogy talán saját karakterét, gondolkodásmódját és megbecsülését – ahogy Náadori Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács színe előtt a Könyvvizsgálati Hivatal könyvet érintő hivatalos feljelentése is gyanúba keverte – úgy Őfelsége szent színe előtt is fondorlatos feljelentésekkel súlyos veszélybe sodorják.

2) Mivel a kérelmező jól tudja, hogy Őfelsége alattvalói iránti atyai indulatától távol esik, hogy azok a polgárok, akik a közjólét előmozdításáért akár írásaikkal, akár bármely más szolgálattal tehetségükhöz mérten, és ami az írásokat illeti, a királyi cenzúra szerinti törvényes módon fáradoztak, a megérdemelt jutalom helyett támadásoknak kitéve, a dicsőséges trón színe előtt rossz hírbe hozva maradjanak.

Végül hetedszer azért a kegyért is eseng, amennyiben Náadori Felséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács kegyesen intézkedni méltóztatna, hogy ennek az ügynek véget vetve a kérelmező kéziratát, amelyet vizsgálat miatt rendelkezésre bocsátott, hozzá az ebben az ügyben megbízott méltóságos tanácsos úron keresztül visszajuttatná.

Budán,

a Vízivárosban,

a Fekete medve utca 480-ban.

1792. december 15-én.

Verseghy Ferenc s. k.

az eltörölt pálos rend papja,

a szabad művészetek és a bölcsészet doktora,
valamint kiérdemesült tábori lelkész.

[A külfeten Versegly Ferenc kezével:]

A legfenségesebb Királyi Hercegehez, Ausztia Hercegehez, Sándor Lipót Úrhoz, a Magyar Királyság Nádorához és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács legkegyelmesebb és legkegyesebb urához [szóló]

kérelmező irat

Versegi Ferenc a legalázatosabban sürgetően kéri, hogy könyvének védőirata megvizsgálásra felvéssék, hogy becsületét Alexovics tisztelendő atya nyilvános vádjaiával szemben mentsék fel; hogy a könyvvizsgálói hivatalt neki juttassák; hogy ügyét a legmagasabb trónus előtt védelmezzék; és hogy kézírata helyreállíttassék.

a' világnak Községes Történetei, írta Millot, első Kötet – lásd: MILLOT 1790.

quum persuasum habeat: opusculum hoc suum vix aliis argumentis impugnari posse – (lat.) 'mivel meg van győződve arról, hogy e kis munkájával szemben szinte csak azokkal az érvekkel hadakoztak'. Versegly levelének e pontján azért fogalmaz így, mert az őt és *Értekezéseit* elmarasztaló cenzori vélemény szövegét többszöri kérése ellenére sem ismerhette meg, ezért jelen védekezőiratát úgy állította össze, hogy annak tartalmáról pontos ismeretei nem, csak sejtései voltak. Lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 13. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.; 14. Versegly Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 3. Vö. *Keletkezés*.

Basilio Alexovics – (lat.) 'Alexovics Vazul'. Egerben született 1742. január 4-én, szerb ortodox szülők gyermekeként. Tizenhárom évesen, 1757-ben lett római katolikussá. 23 évesen lépett a pálos rendbe, 1765. július 13-án tett örök fogadalmat. Pápán, Pécsen, Pesten és Nagyszombatban tanított teológiát, mathézist, fizikát és szentírástudományt. 1783 és 1786 között Pesten hitszónokként teljesített szolgálatot, e feladatban Versegly osztozott vele. A katolikus egyház álláspontját mereven képviselő apologetaként tartják számon. Az abolíciót követően ő nyerte el a Nagyboldogasszony-plébánia-templom magyar prédikatori állását, egyházmegyei papként működött tovább. Utóbb ugyancsak hitszónokként Bécsbe is meghívást kapott, nevelő tevékenységéért kitüntetésben részesült. 1795. április 2-án halt meg Pesten.

a' Könyvek' szabados olvasásáról Két fő tzikkely, Pesten, nyomtattatott Patzkó Ferentz' be-tüivel 1792 – lásd: ALEXOVICS 1792.

audiat praterea – (lat.) 'mivel hallja'. Versegly – többszöri kérése ellenére – e levelének írodása idején nem ismerhette szövegszerűen az őt elmarasztaló cenzori véleményt, a vádakról viszont e meg-jegyzése szerint informálsan és szóban értesülhetett. Lásd: *Keletkezés*.

illud Censurae Casareo-Regiae Viennensi – (lat.) 'a bécsi Császári Királyi Könyvvizsgáló Bizott-ságnak'. A *Millot-fordítás* első kötetét Bécsben cenzúrázták, erről lásd az alábbi levél szövegét és jegy-zeteit: 13. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.

apologiam memorati libri sui hic cum debita reverentia advolutam – (lat.) 'említett könyvé-nek itt illó tisztelettel csatolt védőiratát'. Versegly jelen leveléhez két védőiratot csatolt, lásd: *Keletkezés*.

de conferendo sibi Revisoratus librorum officio – (lat.) 'hogy a könyvvizsgáló hivatali állást reá bízzák'. Lásd Versegly második cenzori pályázatát: 12. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16. Versegly tartott tőle, hogy az *Értekezések* ügyében folyó vizsgálat hátrányo-san érinti majd nem sokkal korábban benyújtott cenzori pályázatát, ezért nemcsak jelen, hanem ko-rábbi beadványában is hangsúlyozza, hogy fenntartja kérését, továbbra is számít az állás elnyerésére. Vö. 13. Versegly Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.

e pramemorato R. Patris Alexovics opere – (lat.) 'Alexovics tisztelendő atya munkájából'. Alexovics Vazul itt említett műve: ALEXOVICS 1792.

ex Horo – (lat.) 'a *Horusból*'. Az utalás Ernst Christian Wunsch (1744–1828) alábbi művére vonat-kozik: WUNSCH 1783.

omnes illas visiones sancti Joannis Evangelistae – (lat.) 'Szent János evangélista mindama látó-másait'. Az utalás a Jelenések könyvére vonatkozik.

Zodiaci – (lat.) 'Zodiákusnak'. Értsd: állatövnek. Az úgynevezett állatöv, állatkör vagy zodiákus az az égbolton lévő öv vagy sáv, amelyben a nagyobb bolygók mozognak, s amelyet a Föld a Nap körüli keringése során egy év alatt bejár. Az ókori csillagászok ezt a sávot 12 szakaszra osztották, s mind-egyik szakaszhoz egy-egy csillagképet rendeltek. Ezek sorban a következők: Vízöntő, Halak, Kos, Bika, Ikrek, Rák, Oroszlán, Szűz, Mérleg, Skorpió, Nyilas, Bak. A zodiákust a keresztény művészet is átvette, s összetett jelentésű jelképként alkalmazta: egyrészt az idő múlásának szimbolizálására, másrészt annak kifejezésére, hogy Isten az idő és a csillagok ura is.

Montfauconis – (lat.) 'Montfaucon'. Bernard de Montfaucon (1655–1741) francia bencés szerzetes, a paleográfia tudományának kidolgozója. Toulouse-ban lépett a bencés rendbe, 1675-ben. Ókori nyelvekkel, egyházatyák műveinek tanulmányozásával és kiadásával foglalkozott.

Jablonszkii – (lat.) 'Jablonszki'. Paul Ernst Jablonski (1693–1757) német protestáns teológus és orientalista, Daniel Ernst Jablonszki teológus és berlini udvari prédikátor fia. Tanulmányait Berlinben és Frankfurtban végezte. 1727-től a teológia professzora, utóbb a berlini tudományos akadémia tagja.

ipsomet in Vorbericht pag. XXI. fatente hauserat – (lat.) 'amint a *Vorbericht* XXI. oldalán maga vallja be nyíltan'. Az utalás Wünsch fent említett művének előszavára vonatkozik, lásd: WÜNSCH 1783, XXI–XXI.

pag. 390. et seqq. – (lat.) 'a 390. oldalon és a következőkön'. Wünsch egy hosszú fejezetben tárgyalja a kérdést: WÜNSCH 1783, 390–472.

ab ipso Consistorio archiepiscopali Salisburgensi de dato 19. Januarii 1787. adprobato – (lat.) 'a salzburgi püspöki konzisztórium is 1787. január 19-én jóváhagyta őket'. Az utalás arra vonatkozik, hogy Vierthaler Verseghy említette műve cenzori engedéllyel hagyta el a sajtót. A mű első kötetében a címlap versóján olvasható az említett dátum: „In Consistorio 19. Ian. 1787. Imprimatur.” Lásd: VIERTHALER 1787, számozatlan oldal.

e Synopsi apologetica Dissertationum suarum hic sub A. humillime advoluta – (lat.) 'az értekezéseinek rövid védelme című, itt A. pont alatt alázatosan csatolt iratból'. Verseghy jelen leveléhez két terjedelmes védekezőiratot csatolt. (Erről lásd: *Keletkezés*.) Az utalás az alábbi szövegre vonatkozik: *Synopsis apologetica Dissertationum in libro a' világnak közönséges Történetei, írta Millot, Első Kötet, contentarum, sub A provocata*. Az irat autográf tisztázata megtalálható jelen levél mellett az alábbi jelzeten: MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 27r–31v. A szövegről több autográf másolat készült. A másolatok őrzőhelyei és jelzetei:

– MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 40r–44r. (Az *Acta pro Milloti hungarici prima parte* című kézirat része. A kézíratról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.)

– PL Bath. P III. PE No. 94. / Nro. 3.

– PL Bath. P III. PE No. 94. / Nro. 34.

in Horo ipso pag. XXI. – (lat.) 'magában a *Horusban* a XXI. lapon'. Lásd: WÜNSCH 1783, XXI.

Jablonszky, Pantheon Ægyptiorum. – lásd: JABLONSKI 1750–1753.

Court de Gebelain, Allegories Orientales. – Antoine Court de Gébelin (1719–1784) teológus, hugenotta lelkész, tudós. Nyelv- és vallástudós. Több szabadkőműves-páholy tagja volt, személyesen ismerte Mesmert, érdekelte a magnetizmus. Kutatta a kabbalát és a tarot-t is. Itt említett munkája 1773 és 1782 között kilenc részben megjelent *Le Monde primitif analysé* című művének első része: *Plan général, allégories orientales*.

Hyde, de religione veterum Persarum. – az utalás Thomas Hyde (1636–1703) angol orientalista *Historia religionis veterum Persarum* című művére vonatkozik.

Zend-Avesta – Aveszta: a zoroasztrizmus követőinek szent könyve, a perzsa irodalom egyik legrégebbi szövege.

Josephus, de Antiquitatibus Judaicis – az utalás Josephus Flavius (37–100) zsidó történétíró és hadvezér *Antiquitates Judaicae* című, a zsidó nép történetéről szóló művére vonatkozik.

Censorinus de die natali – az utalás Censorinus (Kr. u. 3. sz.) római grammatikus *De die natali* című asztrológiával foglalkozó művére vonatkozik.

Montfaucon (Presbyter Oratorii) l'Antiquité expliquée – Bernard de Montfaucon itt említett műve 1719 és 1724 között jelent meg 15 kötetben *L'antiquité expliquée et représentée en figure* címmel.

Albategnius de scientia stellarum – az utalás Al-Battani, latin nevén Albategnius (858 k.–929) arab matematikus, asztronómus és asztrológus *Kitab al-Zij* (latin fordításban: *De scientia stellarum*) című csillagászati munkájára vonatkozik.

Plutharchus – Plutarkhosz (45 után – 120 után) görög történetíró, életrajzíró. Legismertebb műve a *Párhuzamos életrajzok*.

Antipodum – (gör., lat.) 'az antipodusok'. Antipodus: szó szerint 'ellenlábás', a földgömbnek pontosan az ellenkező oldalán, ellenkező hosszúsági és szélességi körön élő emberek, akik tehát lábaikkal egymással átellenben állnak. Egymástól eltérő napszakban és évszakban élnek. Meg kell különböztetni tőlük az úgynevezett ellenlakókat (antoeici), akik ugyanazon a hosszúsági, de ellenkező szélességi körön, tehát ugyanabban a napszakban, de eltérő évszakban élnek.

Socratis – (lat.) 'Szókratész'. Szókratész (Kr. e. 470 – Kr. e. 399), görög filozófus. Nem maradt fenn írott műve. Gondolatait tanítványai, Xenophón és Platón dialógusai őrizték meg.

Galilei – (lat.) 'Galilei'. Galileo Galilei (1564–1642) itáliai csillagász, fizikus, matematikus. Tanai ellentmondtak a geocentrikus világmépnek, ezért az inkvizíció betiltotta köteteit, őt pedig tételei vizsgávonására kényszerítette.

Copernici – (lat.) 'Kopernikus'. Nikolausz Kopernikus (1473–1543) lengyel csillagász, a heliocentrikus világmép kidolgozója.

Newtoni – (lat.) 'Newton'. Isaac Newton (1642–1727) angol fizikus, matematikus, csillagász, filozófus, a tömegvonzás törvényének kidolgozója.

Meissnerio, præfatione sua in Alcibiadem part. 1 – (lat.) 'Meissner előszavát az Alcibiades első részéhez'. August Gottlieb Meissner (1753–1807) német író. 1785-től a prágai egyetem esztétika és klasszikus irodalom tanszékének tanára. Szabadkőműves. Történelmi regények és bűnügyi történetek szerzője. Az utalás Meissner *Alcibiades* című regényének első részére vonatkozik. A szövegből nem derül ki, pontosan melyik kiadásról van szó.

Dissert. sua IV. pag. 218. et pag. 111 in nota – (lat.) 'értekezése IV. részének 218. oldalán és 111. oldalának lábjegyzetében'. Lásd: MILLOT 1790, 111, 218.

Herderii – (lat.) 'Herder'. Johann Gottfried Herder (1744–1803) német költő, filozófus, teológus.

Exegetae – (lat.) 'exegeta': szentírás-magyarázó.

Aelteste Urkunde des Menschengeschlechts et Vom Geist der Ebräischen Poesie – lásd: HERDER 1774–1776 HERDER 1782–1783.

in Concilio Tridentino – (lat.) 'a tridenti zsinatra'. Trienti vagy trentói zsinat (1545–1563): a katolikus egyház egyetemes gyűlése, amelyet a Luther fellépését követő konfliktusok rendezésére hívtak össze. Három szakasza volt: 1545–1549, 1551–1552, 1562–1563. A zsinat határozatainak egy része a katolikus dogmákat rögzítette a protestánsok által hirdetett tanokkal szemben. A gyűlés kimondta, hogy egyedül a katolikus egyházat illeti meg a szentírás-magyarázat joga, hiteles bibliafordításnak egyedül a Vulgátát ismerte el. Elvetette a lutheri megigazulást. A szentségek számát hétben határozta meg. Az oltáriszentségről rögzítette, hogy abban Krisztus igazán, valósággal és lényegileg jelen van a kenyér és a bor színe alatt. A püspökök és papok felszentelését a püspökök feladatává tette, azzal a meghagyással, hogy abba sem a népnek, sem a világi hatóságoknak nincs beleszólása. Megtiltotta a javadalomhalmazt és a simónia minden formáját. Szabályozta a papság kötelességeit és életmódját.

Michael Landerer – (lat.) 'Landerer Mihály'. Landerer Mihály (1760 k.–1807) Landerer Lipót Ferenc budai nyomdatulajdonos fia, apja halála után a nyomda vezetője. A Martinovics-összeesküvésbe Verseyhy Ferenc szervezte be (BENDA II, 629–630). Sorsuk is hasonlóan alakult: Landererre először ugyancsak halálos ítéletet mértek, amelyet utóbb bizonytalan idejű várfogságra mérsékeltek. Kufsteinben, majd Spielbergben raboskodott. A fogságot rosszul viselte, megbomlott az elméje, ezért 1801-ben

előbb a brünni Szent Anna-kórházba, majd innen a bécsi elmegyógyintézetbe szállították. Életrajzai valószínűsítik, hogy itt is halt meg (KAZINCZY 2011, 439–440).

unius dissertationis suae dimidium delatum rediisset – (lat.) 'hogy az egyik értekezésének felét kitörölték'. A *Millot-fordítás* első kötete kéziratának cenzúrapéldánya nem maradt fenn vagy lappang.

antiquae et currentis – (lat.) 'az antikva és a kurrens'. Antikva: nyomtatott álló betű. Az antikvák jellegzetessége a betű fő- és kötővonalai vastagságának különbsége, valamint a betűk fővonalait lezáró vékony vonalak, talpak. Több változata létezik: a korszakban a legelterjedtebb az úgynevezett Tótfalusi-antikva. Kurrens: kisbetű, minuszkula.

nomen suum his dissertationibus clare expressum subjunxerit – (lat.) 'ezekhez az értekezésekhez világosan feltüntetve a saját nevét adta'. Verseghy *Értekezéseit* aláírással látja el: „Versegi Ferentz A' józan és a' természeti tudományoknak doktora.” Lásd: MILLOT 1790, 288.

in libro suo pag. XII et XIII. – (lat.) 'saját könyve XII. és XIII. lapjain'. Verseghy itt a *Millot-fordítás* elé illesztett, *Tudósítás a' magyar olvasóhoz* című írásának egy részletére utal. Lásd: MILLOT 1790, XII–XIII.

e concionibus R. Patris Alexovics publice protestantibus et viva voce dictis – (lat.) 'Alexovics tisztelendő atya nyilvánosan tiltakozó és fennhangon elmondott beszédeivel'. Alexovics beszédeinek egy részét nyomtatásban is kiadta. Lásd: ALEXOVICS 1789; ALEXOVICS 1790–1791.

Paginae libri ejusdem scriptoris: a' könyvek' szabados olvasásáról, in quibus istud agit, sequentes sunt: pag. 12. 13. 14. 30. 33. 114. 115. 118. 119. 121. 242 – (lat.) 'A fenti író könyvének, a' könyvek' szabados olvasásáról lapjai, melyeken ezt művelte, a következők: 12, 13, 14, 30, 33, 114, 115, 118, 119, 121, 242.' Az utalás az alábbi kötet oldalszámaira vonatkozik: ALEXOVICS 1792.

sed praesertim pag 115. – (lat.) 'de kiváltképp a 115. lapon'. Lásd: ALEXOVICS 1792, 115.

dum librum Supplicantis pag. 7. (1.) clare nominat, pagina vero 33. et 121. disertis verbis gloriatur – (lat.) 'amikor a kérvényező könyvét a 7. oldalon világosan megnevezi, a 33. és 121. oldalon ékes szavakkal valósággal dicséri'. Lásd: ALEXOVICS 1792, 7, 33, 121. Az a szakasz, amelyre Verseghy latinul, idézőjelek között utal, a 121. oldalon olvasható, és magyarul így hangzik: „Ha meg-nem neveztem-is ötöt, ők még-is sok mondásimból igen könnyen által-láthatták, kiről beszéllek.”

Apologiam [...] hic in paribus sub B. adnexam – (lat.) 'itt B jelzés alatt másolatban csatolt védő-iratát'. Verseghy jelen leveléhez két terjedelmes védekezőíratot csatolt. (Erről lásd: *Keletkezés*.) Az utalás az alábbi szövegre vonatkozik: *Apologia sub B provocata*. Az irat autográf tisztázata megtalálható jelen levél mellett az alábbi jelzeten: MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 21r–24v. A szövegről több autográf másolat készült. A másolatok őrzőhelyei és jelzetei:

– MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 44r–47v. (Az *Acta pro Milloti hungarici prima parte* című kézirat része. A kéziratról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.)

– PL Bath. P III. PE No. 94. / Nro. 3.

– PL Bath. P III. PE No. 94. / Nro. 34.

binis jam vicibus de conferendo sibi Revisoratus librorum Officio factas – (lat.) 'amelyekkel immár másodízben folyamodik, hogy a könyvvizsgálói hivatalt neki juttassák'. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

inde a temporibus aboliti ordinis – (lat.) 'a rend eltörlésétől fogva'. Az utalás a pálos rend 1786-os eltörlésére vonatkozik. Erről az időszakról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

ægritudine subsecuta – (lat.) 'betegségét követően'. Verseghy arra a betegsége utal, amelyet tábori papi működése idején szerzett, s amely miatt el kellett hagynia e szolgálatot. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

Milloti Historia universalis, partes duæ – (lat.) 'Millot Egyetemes történelme két részben'. Lásd: MILLOT 1790; MILLOT 1791.

De methodo curandorum in animalibus domesticis communium et pestiferorum morborum, pro hungaris oeconomis, sub titulo: Patikai Lukáts – (lat.) 'A háziállatok általános gondozásának és veszedelmes betegségeik gyógyításának módszere magyar gazdák számára Patikai Lukáts neve alatt'. Lásd: VERSEGHY 1792a.

Grotta insulæ Antiparos, seu de periculo lectionis librorum perniciosorum; quod in hungarico Musæo Cassoviensi legitur – (lat.) 'Antipárosz szigetének barlangja, avagy az ártalmas könyvek olvasásának veszélyéről, mely a Kassai Magyar Museumban olvasható'. Az utalás Verseghy alábbi szövegére vonatkozik: *Az antipárosi barlang* = MM, 1789, 1. k., 3. sz., 395–410.

Hexametrum didacticum de creatione mundi, itidem in Musæo hungarico – (lat.) 'Tankötemény a világ teremteséről, ugyancsak a Magyar Museumban'. Az utalás Verseghy alábbi szövegére vonatkozik: *A' Teremtésről: Költemény: Hat énekben: Első Ének: A' Mindenségről* = MM, 1792, 2. k., 1. sz., 20–39.

Dissertatio de Musica – (lat.) 'Értekezés a zenéről'. Lásd: VERSEGI 1791.

Dissertatio de Poesi – (lat.) 'Értekezés a költészetről'. Verseghynek 1792-ből vagy az azt megelőző évekből nem ismert hasonló tárgyú műve. Feltehetően a *Mi a' poézis?* című munkájára utalhat, amely 1793-ban jelent meg nyomtatásban, de a levél íródása idején már létezhetett kéziratos változatban. Lásd: VERSEGHY 1793a.

Prometheus ex Aeschyli græco, et plura alia dramata – (lat.) 'a görög Aischylos Prométheusza, és más drámák'. Verseghy Aiszkhülosz-fordítása: VERSEGHY 1792b. Verseghy drámáit, drámafordításait – köztük az Aiszkhülosz-fordítást is – lásd: VERSEGHY 2014.

Proludium in Institutiones linguae hungaricæ, ad systema Adelungianum, genium item linguarum orientalium, ac dialectum tibiscanum et transylvanum exactas, latino idiomate – (lat.) 'Bevezetés a magyar nyelv sajátosságaiba, az adelungianus rendszert, a keleti nyelvek eredetét és a tiszai és az erdélyi nyelvjárást illetően, latin nyelven'. Verseghy itt említett munkája sem létezett még nyomtatott verzióban e levél íródása idején, de talán ekkor már zajlottak a nyomdai előkészítés munkálatai. A szóban forgó kötet 1793-as dátummal hagyta el a sajtót. Lásd: VERSEGI 1793.

penes unicam pensionem – (lat.) 'nyugdíjának egyedüli birtokában'. Verseghy arra a nyugdíjra utal, amely egykori pálos szerzetesként a rend feloszlata után megillette. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

inde a sex annis – (lat.) 'mely hat éven át'. Azaz: 1786-tól kezdődően. Vö. a következő jegyzettel.

ob conciones suas – (lat.) 'beszédei miatt'. Erről bővebben lásd: 14. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 3.

a Revisoratu Viennensi censuratas in manuscripto hucusque habet – (lat.) 'a bécsi Könyvvizsgálati Hivatal által cenzúrázott állapotban, kéziratban a mai napig megvannak'. Verseghy levelének itt kiemelt szakasza szerint nem tud arról, hogy prédikációgyűjteménye már 1786. október 23-án elnyerte a bécsi cenzorok jóváhagyását. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 14. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 3.

ob scripta sua, principii regiminis nostri politici faventia – (lat.) 'írásai miatt, melyek a mi politikai kormányzatunk elveinek kedveznek'. Verseghy feltehetően jozefinista szellemű, nyomtatásra előkészített, de kéziratban maradt írásaira utal: DONCSEZ 2016e.

quemadmodum ipsum ante quinque annos a cathedra parochialis Ecclesiæ Pestiensis per sublectas factiones abarcuerunt – (lat.) 'ahogyan öt öt évvel korábban a pesti egyházmegye plébániáinak szószékéről alantas cselszövessel eltávolították'. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 9. Verseghy Ferenc – Maria Clara Herpinnek, Eger, 1786 májusa; 14. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 3.

per integros duos annos – (lat.) 'már két teljes éve'. Az *Értekezéseket* magában foglaló kötet 1790-ben jelent meg. Lásd: MILLOT 1790.

donec tandem inquirente Individuo ejusdem Officii demortuo – (lat.) ’ugyazon hivatal kérdéses viselője elhunyván’. Verseghy itt Hübner Mihály halálára és saját cenzori pályázatára utal. Lásd: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

secunda pars Milloti – (lat.) ’Millot második részét’. Lásd: MILLOT 1791.

post primam Dietam – (lat.) ’az első országgyűlés után’. Az utalás az 1790/91-es országgyűlésre vonatkozik.

Sua Majestatis – (lat.) ’Öfelsége’. A levél íródása idején I. Ferenc magyar király (II. Ferenc néven német-római császár) az uralkodó.

Budae, in Aquatica, in platea ab urso nigro denominata, No 480. – (lat.) ’a Vízivárosban, a Fekete medve utca 480-ban’. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.

16. Verseghy Ferenc – Ferenc császárnak Bécs, 1793. március 4.

Kézirat

A levél eredeti, elküldött kézirata nem maradt fenn vagy lappang. Császár Elemér feltehetően még látta az eredetit, mert monográfiájának 100. oldalán így hivatkozik rá: „Eredetije a királyi kézjeggyel ellátva u. o. 1793: 1714.” (Császár 1903, 100.) Az utalás a Kancelláriai Levéltár iratanyagára vonatkozik, ott azonban az említett ügyiratszámom nem található meg Verseghy szóban forgó levele: az tehát vagy elveszett, vagy Császár hivatkozása hibás.

A levél szövegét Verseghy Ferenc egykorú másolataiból ismerjük.

A szövegközlés alapja:

MNL OL N 123. Vertrauliche Akten 40. fasc. 7. doboz, 211–214. Autográf másolat.

A levélnek és mellékletének egy autográf másolata a Helytartótanácsi Levéltár iratai között is fellelhető: MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 48r–51v.

A felsoroltakon kívül a levél mellékletének fennmaradt még egy autográf másolt példánya:

MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19, 19r–20r.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Jelen levél 1793 kora tavaszán, Verseghy bécsi útja során íródott. A *Millot-fordítás* és az *Értekezések* ügyében zajló vizsgálatban 1793 elejére komoly előrehaladás történt. A kötetünkben közölt levelek alapján 1792. december közepéig az események alábbi lépcsőfokai azonosíthatók.

– Verseghy 1792. október végén – november elején értesülhetett arról, hogy könyve ügyében vizsgálat indult. Röviddel azután, hogy az információ a birtokába jutott, az illetékes világi és egyházi hatóságokhoz fordult, s több beadványt nyújtott be a maga védelmében.

– 1792. november 2-án a Helytartótanácshoz folyamodott kérve, hogy megismerhesse a kötetet elmarasztaló jelentést, hogy annak pontjaira reagálhasson. Egyúttal nyomatékosította, hogy nem vonja vissza korábban benyújtott cenzori pályázatát, továbbra is szeretné elnyerni az állást. (Lásd: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.)

– Egy nappal később, 1792. november 3-án, hasonló tartalmú levelet írt a primásnak. (Lásd: 14. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 3.)

– Mivel kérése nem teljesült, s nem ismerhette meg szövegszerűen a könyvét ért bírálatot, a hallo-más útján fülébe jutott információk, illetve vélelmei alapján próbált következtetni annak tartalmára, és ennek alapján szerkesztette meg védekezőiratait, amelyeket 1792. december 15-én kelt leveléhez mellélt. (Lásd: 15. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. december 15.)

A Helytartótanács feltehetően azért nem ismertette meg rögtön Verseghyvel a könyvét ért bírálatot, mert 1792. november 16-i ülésén, a Verseghy 1792. november 2-i levelében foglaltakat figyelembe véve felszólították Riethaller Mátyást, hogy igazolja vádjait. Riethaller a felszólításnak eleget téve, 1792. december 9-én nyújtotta be második, az *Értekezéseket* bíráló beadványát. Miután ez s Verseghy ez év december 15-én kelt levele, az ahhoz mellélt védekezőiratokkal megérkezett a Helytartótanácsához, az 1792. december 18-án felkérte Klobusiczky Józsefet, az irodalmi ügyek referensét, hogy készítsen jelentést az ügyről. Klobusiczky ez év december 23-án nyújtotta be az elkészült iratot, amelyet a vizsgálat egyéb dokumentumaival együtt felterjesztettek a Kancelláriához. A Kancellária 1793. január 8-án felkérte a prímást, hogy készítsen jelentést az ügyről, amelyet a prímás még ebben a hónapban el is készít, emellett kéri Verseghy megfenyítését, s ezért Riethaller Mátyást Bécsbe küldi, hogy személyesen tolmácsolja e kérést az uralkodónak. Január 21-re elkészül a Kancellária uralkodóhoz címzett felterjesztése, amelyben a *Millot-fordítás* első kötetének eltiltását és a még forgalomban lévő példányok lefoglalását kéri, valamint javaslatot a szerző-fordító megbüntetésének módjára. A könyvet eltíltó királyi leirat meg is érkezett, s azt február 19-én kihirdették a vármegyéknek. Feltehetően ezzel egy időben juttathatták el Verseghy számára a vád alapját szolgáló bírálatokat. Verseghy ezek kézhezvétele után vetette papírra 1793. március 4-én kelt levelét, s az ahhoz csatolt védekezést. Ahogy a prímás kérésére Riethaller, úgy maga Verseghy is Bécsbe utazott, hogy a bírálatokat megfogalmazó Riethallerhez hasonlóan, maga is személyesen adja át beadványát. Császár Elemér szerint egy hetet tartózkodott Bécsben Görög Demeternél (Császár 1903, 100). Császár ezt az adatot sem látja el hivatkozással, tehát nem tudni, milyen forrásból vette azt. Ugyanígy nem tudni, vajon Verseghy valóban bejutott-e a király elé, s hogy miként zajlott a találkozó.

Verseghy jelen levelében és annak mellékletében a neki kiszolgáltatott s a könyvével szemben megfogalmazott bírálatokra reagál. Azok közül is Riethaller Mátyás 1793. december 9-én kelt, a Helytartótanács felszólítására, immár bővített, pontosított bírálatára. Emellett kéri könyve eltiltásának feloldását. Riethaller bírálatának kézirata a Prímási Levéltárban őrződött meg; jelzete: PL Batth. P III. PE No. 94. / Nro. 34. A szöveget közli: DONCSECZ 2016d, 375–380.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Az A. jelzés alatt hivatkozott kérelmező irat másolata.

Öfelsége!

Alulírott a legalázatosabban kéri a legnagyobb kegyelmet, hogy a magyar Helytartótanács iratait, amelyek alulírott könyve: *Millot a' Világnak közönséges Történetei: Első Kötet* tárgyában születtek, pontosan vizsgálják meg, és hogy töröljék el a Magyar Udvari Kancellária ez év február 11-én e könyvet eltíltó határozatát, s ilyenformán kegyeskedjenek a leghűségesebb, ám mégis érdemtelenül üldözött alattvaló megsértett becsületét helyreállítani az alábbi okokból:

Először: Mivel amellett, hogy e könyvet a bécsi császári-királyi cenzúrának – amint az a fent említett akták között eredetiben is látható – valóban alávetették, s ők engedélyt adtak a kinyomtatására, így tehát a könyv törvényes úton nyomtatott ki; éppoly kevésbé tartalmaz [olyan dolgokat], amelyek politikai kormányzatunk szándékait és alapelveit hátrányosan érinthetnék, s hogy sokkal inkább min-

den erejével a MONARCHIÁÉRT, s a legfenségesebb Osztrák Uralkodóház legdicőségesebb kormányának akkoriban általánosan ismert és elfogadott alapelveiért harcol.

Másodszor: Ami azokat a kételyeket illeti, amelyek ebben a könyvben a keresztény-katolikus vallás ellenében állítólag felvetődtek és feloldatlanul hagyva maradtak:

a) Ezek semmi esetre sem a keresztény-katolikus vallás igazságát érintik; mivel ezek tulajdonképpen némely kronológiát illető véleményeknek, vagy néhány, a szent könyvekben található tett némely hermeneutikai jelentéseinek megvitatásához, s tehát csakis az ókor kronológiai-történelmi ismereteihez tartoznak, amelyekről még a skolasztikus teológiában is vitatkoznak, s így következésképp a keresztény-katolikus vallás igazságára nézve soha nem lehetnek hátrányosak.

b) Ha e kételyeket némely olvasók még a keresztény-katolikus vallás igazságainak keresett elferdítésével is magyaráznák, a szerzőt csak akkor lehetne megvédeni, ha ő e kételyeket feloldatlanul adta volna elő, vagy az olvasó előtt a feloldás útját elhomályosította volna. Mivel azonban a szerző csak abból az okból utalja az olvasót a teológiához, mert ő nem teológiai vagy polemikus viták, hanem a legrégebb nemzetek történetének megírására vállalkozott, és erre tett nyilvánosan ígéretet, így felfoghatatlan marad, hogyan lehet ilyesmit a kiadónak felróni.

c) Ha felrónák a szerzőnek, hogy az ilyen kételyeket, amelyeket feloldhat és fel kell oldania, visszatartja a teológia [területére], akkor abból arra kellene következtetni, hogy nem megengedett kritikai viták nélkül történetet írni; amely írásmód az államra éppoly veszélyes lehet, mint a történelem kritikai magyarázása.

Harmadszor: mivel úgy tűnik, hogy e könyv feljelentése nem más okból történt, mint hogy ezzel a kérelmező szerencséjét – aki a budai könyvvizsgálói állást 1792. augusztus 17-én a legalázatosabban kérte –, a könyve végére nyomtatott nevének nyilvános szidalmazásával hátráltassák. Mivel

Először: ez a könyv két teljes éve nyilvánosan ismert, és kereskedelmi forgalomban volt, anélkül, hogy azt a folyamodvány benyújtásáig a budai Könyvvizsgálati Hivatalnál feljelentették, vagy akár csak nem megengedettnek tartották volna.

Másodszor: mivel ugyanennek a könyvnek a második részét épp a budai Könyvvizsgálati Hivatal cenzúrázta és engedélyezte, anélkül, hogy az első rész ugyanezen hivataltól mostanáig, amikor a kérelmező szerencséjét kereste megvádoltatott volna. Mindez a magyar Helytartótanács aktáiból messze-menőig látható.

Negyedszer: ha e könyvet minden részrehajlás nélkül ítélik meg, úgy hihetetlen, hogy annak eltiltása Rhiethaller páter, mint a budai Könyvvizsgálati Hivatal segédje által megvalósulhatott volna más módon, mint csonkítás vagy erőszakos elferdítés útján, s következésképpen a könyv kontextusából kiemelt mondatok ferde közlése által, amint ez az itt az A. jelzés alatt csatolt mellékletből meglehetősen kiviláglik.

Egy a hivatala hűség viselésére eskü által kötelezett férfinak oly kevésbé elnézhető egy ilyen viszályság a rábízott hatalommal, mint amennyire inkább szükséges a kérelmező dolgának helyes megítéléséhez az, hogy az őt ért vádakot pontosan ütköztessék könyvével és a kérelmező válaszaival.

Alulírott a maga igazolására mindezt előrebocsátva arra vállalkozik, hogy a budai könyvvizsgálói állást a legalázatosabban kérje, a következő okokból:

1-ször: mert a kérelmező ezzel az állással a nyugdíjas állományból egy tevékeny állományba léphetne át.

2-odszor: mivel tüstént a pálos rend feloszlatását követően, nyugdíjának élvezete mellett, Kiscellben másfél éven át helyőrségi káplánként teljesített szolgálatot, majd a zimonyi táborban a főhadiszálláson titkári és egyéb szolgálatot látott el a főhadisereg tábori szuperiorja mellett egészen betegségének bekövetkeztéig, s végül még betegségében is kérelmet nyújtott be a magyar Helytartótanácsához nyugdíja mellett a budai Könyvvizsgálati Hivatal gyakornoki állásáért.

3-adszor: mivel a test gyengesége által – amely a császári-királyi katonai szolgálatban szerzett betegség maradványa, amint ez az akkori tábori szuperiornak az akták között található igazolásából ki-

világlik –, a lelkipásztorságra vagy iskolai szolgálatra alkalmatlanná vált, s következkésképpen kénytelen a közalap terhére lenni, ha járandóságát egy nyugodt ülő hivattallal ki nem érdemelheti.

4-edszer: az érdemek mellett, amelyeket a kérelmező a katonaságnál a lelkipásztorságban szerzett, igyekezett még betegségében is amennyire lehetséges volt a magyar irodalom által a közönséget szolgálni, mivel ő Millot-nak a monarchikus kormányzat számára részint mélyreható, részint megnyerően vitatkozó általános világtörténete mellett több művet kiadott magyar nyelven, amelyek közül figyelemre méltóak:

1.) A háziállatok részint általános, részint járványos betegségei gyógyításának legkönnyebb módja, az alábbi cím alatt: *Patikai Lukás*, németből, *Erdman Hilfreichtól*. 2.) Az antiparosi barlang, egy elbeszélés a csábító írárok veszélyeiről. 3.) Egy tanító költemény hexameterekben a teremtsérről. 4.) Értekezés a muzsikáról. 5.) Értekezés a poézisrről. 6.) Aiszkhülosz Prométheusza görögből, és több drámai darab. 7.) Proludium in Institutiones linguae hungaricae, avagy bevezetés a magyar nyelvbe Adelung rendszere alapján kidolgozva.

5-ödször: ami a kérelmező képességeit illeti

Először: rendelkezik az e hivatal viseléséhez szükséges ismeretekkel az olasz, a francia, a szláv nyelvből és a tudós nyelvek közül a görögből és a héberből, amelyekben mihelyst hivatala azt megköveteli, kis idő alatt tökéletesítheti is magát.

Másodszor: amellet, hogy a latinnak és a németnek egyaránt a birtokában van, beszéli nemcsak az általános, hanem a budai Könyvvizsgálati Hivatalban a magyar könyvek megítéléséhez különösen szükséges magyar irodalmi nyelvet is.

Harmadszor: rendelkezik a pesti királyi egyetem filozófiai doktori fokozatával is, és amint az írásai-ból kiviláglik [ugyancsak rendelkezik] a könyvek megítéléséhez, különösen a hivatalos utasításokhoz oly szükséges könyvismerettel és képzettséggel.

Együttal a legalázatosabban kéri, hogy Őfelsége a legeslegmagasabb kegyelemből hagyja jóvá, hogy [a kérelmező] az ő egész Magyarország előtt különösen megsértett becsületének helyreállításához az Alexovics páter gúnyirata ellen készített, és a magyar Helytartótanácsához benyújtott apológiát latin és magyar nyelven kinyomtathassa.

A legmélyebb alázatosságban maradva
az Őfelségének

Bécs, 1793. március 4-én

legalázatosabb-legengedelmesebb
Versegi Ferenc Eugenius
a felosztatott pálos rend papja.

[Melléklet:]

A.

A Rhiethaler páter által elferdített, vagy megcsonkítva említett szöveghelyek
A' világnak közönséges Történetei, írta Millót. Első Kötet című könyvből.

Először. Megcsonkítja a 184. oldalon található szöveghelyet, ahol a szerző nyomtatékosan mondja: *hogy a hallatlan időszámítások krónikái tele vannak mesékkel.*

Másodszor. Azt mondja, hogy a szerző ezt állítja: hogy e krónikákat nem lehet figyelmen kívül hagyni, de ezen a helyen a szerző csak ennyit állít: *hogy a történettudományban ezeket a jóllehet nem egészen hibetó krónikákat nem szabad félretolni.* 184. oldal.

Harmadszor. Megcsonkítja a 204. oldalon található szöveghelyet. A héberek eredetéről van szó, amelyről Josephus Flavius Manethón írásából származó tudósításai és a Szicíliai Diodóroszéi nincsenek összhangban Mózes tudósításaival. A szerző ezt az értekezést a következő kifejezésekkel zárja: „A' történet-írónak kötelessége ugyan az ilyeneket, jóllehet a' szent könyvek' tudósításával minden-

képpen meg nem egyeznek, elő-hozni: de a' tsupa történet-író vagy szerető, ha tsak egyszersmind nem theologus vagy kész és engedelmes hitű ember, soha azokra nézve meg-győző és meg-elégítő eligazítást sem nem adhat, sem nem vehet. Mire nézve ezt én-is, úgymint a' theologiához tartozó villongást, igen örömet másokra hagyom."

Amiből egészen világosan kitűnik: hogy a szerző Mózes történeteit sem megbízhatóként vázolja, hanem hogy éppen egy történetíró sorompói között akarja tartani azokat, amit csak az az író vehetne zokon, aki arra vállalkozna, hogy oknyomozó történelmet ír.

Negyedszer. A harmadik értekezést is vitatja a 205-től a 215. oldalig, ahol a szerző az egyiptomi papok példájából – akik királyaikat részint megölték, részint elűzték, és a királyi méltóságot egészen magukra ruházták –, részletesen igazolja: az első törvényhozók akkoriban ártatlan állításaiból, *hogy törvényeik az isteneiktől származnak*, az egész törvényhozás és a hatalom, ezek végrehajtása és értelmezése, de még a királyok leváltása vagy bántalmazása az akkori papság kezeibe jutott.

A szerzőnek ezt az uralkodóink és minden politikai kormányzat általános biztonsága vonatkozásában oly jó szándékú értekezését senki sem vádolhatja, mint az, aki VII. Gergely magasztalásait, amelyek a breviáriumban olvashatók, és a probabilisták halál-morálját, mint katolikus igazságokat akarja méltányolni.

Ötödször. A szerzőnek a 218. oldalon olvasható szavait, *a héberek saját könyvei*, az Ószövetségre vonatkoztatja, pedig ezeken a Talmud és más, Buxtorf *Synagoga Judaica*-ja által hivatkozott és a héberek vallását magyarázó könyvek értendők.

Hatodszor. Az ötödik értekezés 219. oldalát mintegy csak ezért vádolhatja: mert [a szerző] nem veszi azt teljes összefüggésében. Ez [az értekezése] pusztán ebből a metafizikai kérdésből áll: hogy Isten ideája *bevésett* vagy *szerzett-e*. S ha az egy szerzett idea, azt a vad nemzetek milyen lépcsőfokokon át szereztek meg?

Hetedszer. A szerző nem állítja, hogy a keresztény vallás néhány szertartása a régi misztériumokból származik, hanem a 240, 241, 242. oldalakon ezt csak néhány tudós – akik közé **Fleury** is számít – idegen véleményeként említi. De hiszen ezt még a katolikus egyház is elismeri breviáriumban a gyertyaszentelő ünnepéről (február 2.) és a Mindenszentekről (november 1.) [szólván].

Nyolcadszor. Semmi esetre sem Voltaire-re vezethető vissza ez az állítás: a régi nemzetek jótevőiket először (243. oldal) olyan férfiaként tisztelték, akik saját isteneik és szüzek nászából születtek, következképpen Isten fiaiként, azután viszont félistenekként és valóságos istenekként. Ez az állítás **Kempfer** *Amoenitibus exoticis* című művében található, és még **Vierthaler**nél, a *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker*-ben, amely művet a salzburgi érseki konzisztórium 1787. január 19-én engedélyeztet.

Kilencedszer. Egészen elferdíti a hatodik értekezést a 245. oldalon. Mert a szerző a 247. oldalon nyomtatékosan ezt mondja: *hogy még a legostobább katolikus sem tartja a fagalambot Szentléleknek*; amelyből aztán következik, hogy a régi nemzeteket sem kell az emberiség iránti szeretetből materiális bálványimádónak tartani.

Tizedszer. Elferdíti a nyolcadik, a kínaiak eredetéről szóló értekezést is, ahol pedig a szerző a 270. oldalon nyomtatékosan ezt mondja: *hogy neki az tűnik a legbiztosabbnak, ha a kínaikban semmit sem dicsér, és semmit sem kifogásol*.

Tizenegedszer. Amit pedig a kilencedik értekezés 276. oldala kapcsán előhoz, szintén szembevető fordítás. Miközben a szerző a babilóni asszonyokat illető szégyenletes keveredést – Voltaire ott említett kehlai közreadói nyomán – nemcsak a templomból a sekrestyébe utasítja, hanem ezt az elbeszélést, mint a legvalószínűbb fabulát a 279–280. oldalon egészen elveti. – Így derül fény a 279. oldal kontextusából arra is, hogy egy megszentelt és istenné emelt egyiptomi hagyma megkülönböztetése nem más, mint szatíra.

Tizenkettedszer. Amikor [a bíráló] Amerikára tér át, és nem említi, hogy a szerző könyvében szerepelnek a spanyoloknak a nemcsak a **Benzonio**, hanem a **De las Casas** püspök által *bivatalból* leírt

kegyetlenkedései, úgy tűnik, hogy [a bíráló] nem idegenkedik ezek megismétlésétől vagy hasonló üldözésektől.

Millót a' Világnak közönséges Történetei, Első Kötet – lásd: MILLOT 1790.

den von der hungarischen Hof-Kanzley ddo 11ten Februar dieses Jahres ergangenen Verbot – (ném.) 'a Magyar Udvari Kancellária ez év február 11-én e könyvet eltiltó határozatát'. Lásd: *Keletkezés.*

der Kayserl. Königl. Wiener Censur – (ném.) 'a bécsi császári-királyi cenzúrának'. A *Millot-fordítás* első kötetét Bécsben cenzúrázták, erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.

damals – (ném.) 'akkoriban'. Verseghy levelének e helyén a II. József halálát követő és a levél írásának éveit, I. Ferenc uralkodását jellemző időszak politikai klímájának eltérő jellegére utal.

der um das Ofner Bücher-Revisorat sub do 17. August. 1792. unterthänigst bat – (ném.) 'a budai könyvvizsgálói állást 1792. augusztus 17-én a legalázatosabban kérte'. Verseghy levelének e helyén második cenzori pályázatára utal: írásos beadványa 1792. augusztus 16-án kelt. Lásd: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

der zweite Theil des nehmlichen Buches – (ném.) 'ugyanennek a könyvnek a második részét'. Lásd: MILLOT 1791.

aus dem Pensions-Stand – (ném.) 'a nyugdíjas állományból'. A feloszlatott szerzetesrendek tagjainak lehetőségeiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

ines Garnison-Caplans – (ném.) 'helyőrségi káplánként'. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

im Semliner Lager in Hauptquartier die Dienste des Secretairs und Socii beyrn Feld-Superior der Haupt-Armée – (ném.) 'a zimonyi táborban a főhadiszálláson titkári és egyéb szolgálatot látott el a főhadisereg tábori szuperiorja mellett'. Verseghy Milassin Miklós mellett látott el titkári feladatokat. Verseghy tábori papi szolgálatáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

bis zu seiner erfolgte Krankheit – (ném.) 'egészen betegségének bekövetkeztéig'. Verseghy betegségéről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

Bittschrift – (ném.) 'kérelmet'. Lásd: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

aus den in Acten befindlichen Attestat – (ném.) 'az akták között található igazolásából'. Az utalás Milassin Miklós 1788. június 5-én kelt igazolására vonatkozik. Lásd: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

zur Last des öffentlichen Fondes – (ném.) 'a közalap terhére'. Az utalás a Vallásalapra vonatkozik, amely egy egyházi célokra rendelt pénzalap volt. Mária Terézia hozta létre 1780-ban részint a cassa parochorumból, részint a feloszlatott jezsuita rend vagyonából. II. József ide olvasztotta be a felosztott rendek vagyonát is (HERMANN 1973, 371).

Patikai Lukáts – lásd: VERSEGHY 1792a.

Erdman Hilfsreichs – (ném.) 'Erdman Hilfsreichtól'. Erdmann Hilfreich vagy Hülfreich Joseph Michael Freiherr von Ehrenfels (1767–1843) alsó-ausztriai agronómus és méhésztudós. Lásd: ADB 1877, 711–712. Vö. VERZEICHNISS 1796, 113.

Die Grotte Antiparos – (ném.) 'Az antiparosi barlang'. Az utalás Verseghy alábbi szövegére vonatkozik: *Az antiparosi barlang* = MM, 1789, I. k., 3. sz., 395–410.

Ein didactisches Gedicht in Hexametern von der Schöpfung – (ném.) 'Egy tanító költemény hexameterekben a teremtésről'. Az utalás Verseghy alábbi szövegére vonatkozik: *A' Teremtésről: Költemény: Hat éneken. Első Ének: A' Mindenségről* = MM, 1792, 2. k., 1. sz., 20–39.

Abhandlung von der Musick – (ném.) 'Értekezés a muzsikáról'. Lásd: VERSEGI 1791.

Abhandlung von der Poesie – (ném.) 'Értekezés a poézisról.' Verseghynek 1792-ből vagy az azt megelőző évekből nem ismert hasonló tárgyú műve. Feltehetően a *Mi a' poézis?* című munkájára utalhat, amely 1793-ban jelent meg nyomtatásban, de a levél íródása idején már létezhetett kéziratos változatban. Lásd: VERSEGHY 1793a.

Prometheus aus dem griechischen des Aeschylus – (ném.) 'Aiszkhülosz Prométheusza görögéből'. Lásd: VERSEGHY 1792b.

mehrere dramatische Stücke – (ném.) 'több drámai darab'. Verseghy drámáit, drámafordításait – köztük az Aiszkhülosz-fordítást is – lásd: VERSEGHY 2014.

Proludium in Institutiones lingua Hungarica – az utalás Verseghy frissen megjelent munkájára vonatkozik: VERSEGI 1793.

Er hat auch von der Königlichen Pester Universität den philosophische Doctorats-Grad – (ném.) 'rendelkezik a pesti királyi egyetem filozófiai doktori fokozatával is'. Verseghy 1783-ban szerzett doktori fokozatot (CSÁSZÁR 1903, 15). Diplomájának szövegét idézi: SÁGHY 1825, 145.

die Schmähschrift des Pater Alexovics – (ném.) 'Alexovics páter gúnyírata'. Lásd: ALEXOVICS 1792.

der hungarischen Statthaltereij eingerichte Apologie – (ném.) 'a magyar Helytartótanácschoz benyújtott apológiát'. Verseghy levelének e szavaival az 1792. december 15-én kelt leveléhez csatolt, nagyobb lélegzetű védekezőirataira utal, amelyek az alábbi címeket viselik: *Synopsis apologetica Dissertationum in libro a' világnak közönséges Történetei, írta Millot, Első Kötet, contentarum, sub A provocata; Apologia sub B provocata*. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 15. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. december 15.

Er verstümmelt die Stelle Seite 184 – (ném.) 'Meggcsönkítja a 184. oldalon található szöveghelyet.' Riethaller Mátyás 1792. december 9-én kelt részletes bírálatát számos lábjegyzettel látta el, amelyekben idézi is a Verseghy kötetéből górcső alá vett szöveghelyeket. Idézetei azonban nem pontosak, Verseghy szövegéből jelöletlenül hagy el szakaszokat. A 184. oldalra így hivatkozik: „pag. 184. meg egyezése amaz iszonyu régiség iránt-valóban ha nem egészen hiteles leg aláb az én ítéletem szerint sokkal szembe tűnőbb hogy sem annak megfontolását – el mellőzni lehetne” (DONCSECZ 2016d, 374). A teljes szöveg Verseghynél így szerepel: „De a' meg-egyezés amaz isszonyú régiség iránt, melyet ők az országainak mindnyájan tulajdonítanak, ez valóban ha nem egészen hiteles, leg-alább, az én ítéletem szerint, sokkal szembe-tűnőbb, hogy-sem annak meg-fontolását egy Történet-írásban el-mellőzni lehetne” (MILLOT 1790, 184).

daß die alte Kronicken der ungeheueren Zeitrechnungen mit Fabeln angefüllet seyn. – (ném.) 'hogy a hallatlan időszámítások krónikái tele vannak mesékkel'. Verseghy szóban forgó kötetében pontosan így fogalmaz: „Igaz ugyan, hogy ezek a' krónikák teli vagynak mesékkel,” (MILLOT 1790, 184).

Er läßt den Verfaßer sagen: daß man diese Kronicken nicht außer Acht setzen kann – (ném.) 'Azt mondja, hogy a szerző ezt állítja: hogy e krónikákat nem lehet figyelmen kívül hagyni.' Verseghy Riethaller véleményében feltehetően erre a szöveghelyre utal: „Animadversione 1a callicatur fide dignitas Chronologiae a Veteri Testamento stabilita 1o praetensa gentium consensione, qua Regna sua 100. 200. 300. annorum millibus stetisse fabulosa eorum Chronica perhibent. 2o praetensis pluribus annorum millibus, quibus ad singulos tres Culturae gradus opus erat. 3o praetensio Callisthenis observationibus Astronomicis, quas tercentis ante Christum an[n]is Aristoteli Babylone submisisset asseritur. 4o demum praetensio eo, quod tempore inventi Zodiaci jam 5400 anni effluxerint. Haec pleraque desumpta sunt ex Horo pag. 13. 16. 17. 55. 148.” (DONCSECZ 2016d, 374)

daß man in der Geschichtskunde diese obwohlen nicht ganz glaubwürdige Kronicken nicht beseitigen darf. – (ném.) 'hogy a történettudományban ezeket a jóllehet nem egészen bízható krónikákat nem szabad félretolni.' Verseghy kötetében az említett szakasz szó szerint így szerepel: „De a' meg-egyezés amaz isszonyú régiség iránt, melyet ők az ő országainak mindnyájan tulajdonítanak, ez valóban ha nem egészen hiteles, leg-alább, az én ítéletem szerint, sokkal szembe-tűnőbb, hogy-sem annak meg-fontolását egy Történet-írásban el-mellőzni lehetne” (MILLOT 1790, 184).

Er verstümmelt die Stelle Seite 204. – (ném.) 'Megcsonkítja a 204. oldalon található szöveghe-lyet.' Riethaller a Versegghy kötetének 204. oldaláról származó szöveghelyet így idézi: „pag. 204. Azt pedig, hogy a' Régi történet írók azokról az egyiptomi tsapásokról, és a' Veres tengerbe veszet Pharaónak, és hadi Népének veszedelméről, melyeket Moses meg ír, Leg Kissebb emlékezetet sem tesznek, igen gyanúsak, és szembe tűnőnek talályák (az újabb Tudósok) ibid: Mósest, mivel ezeket csak ő maga egyedül és saját Népéről írja, tsak úgy nézik ők, mint egy hitetlen és részre-hailó bizony-ságot. ibid: Ezek jól Lehet a' Szent Könyvek Tudósítása minden képpen meg nem egyeznek – de a' tsupa történet író – soha azokra nézve meg győző, és megalégítő el igazítást se nem adhat, se nem ve-het.” (DONCSEZ 2016d, 375) A szöveghely Versegghynél így szerepel: „Azt pedig, hogy a' régi történet-írók azokról az Egyiptomi tsapásokról, és a' veres tengerbe veszett Pharaónak és hadi népének vesze-delméről, melyeket Móses meg-ír, leg-kissebb emlékezetet sem térsznek, igen gyanúsak és szembe-tűnőnek talályák; kivált mivel nekünk ugyan-azok az Írók különbféle áradásokról, dög-halálokról, hadakozásokról, és több efféle az Egyiptomi vereségeknél sokkal allábbvaló és kevésbé tudálatos tsapásokról bő tudósításokat hagytak. Mósest, mivel ezeket csak ő maga egyedül és saját népéről írja, tsak úgy nézik ők, mint egy hitetlen és részre-hajló bizony-ságot.” Lásd: MILLOT 1790, 204.

Josephi Flavii – (ném.) 'Josephus Flavius'. Josephus Flavius (37/38–100 után) zsidó történetíró. Rabbínista nevelést kapott, később a farizeusokhoz csatlakozott. A zsidó háborúban Galilea parancs-noka volt. 67-ben római fogságba került, ahonnan annak köszönhetően szabadult, hogy megjárta Vespasianusnak, hogy császár lesz. A Flavius nevet szabadulása után vette fel a Flavius nemzetséget megalapító Vespasianus iránti tiszteletből. A Flaviusok kegyéből római polgárjogot és életjáradékot kapott. Főbb művei: *Bellum Iudaicum* ('A zsidó háború'), *Antiquitates Iudaicae* ('A zsidók története').

Manethons Schriften – (ném.) 'Manethon írásából'. Manethón (Manetho vagy Manethos): a Kr. e. 4. században élt egyiptomi pap, történetíró. Fő műve a görög nyelven íródott *Aigüptiaka*, amely Egyiptom történetét kronologikusan, 30 fejezetre osztva dolgozta fel.

des Diodoru Siculi – (ném.) 'a Szicíliai Diodóroszéi'. Szicíliai Diodórosz, görög nevén Diodórosz Szikulosz, latinul: Diodorus Siculus (Kr. e. 90 k. – Kr. e. 27) ókori történetíró. Harminc éven át utaz-gatott Európában és Ázsiában, hogy bejárja és megismerje a legfontosabb történelmi események hely-színét, s hogy a fellelhető összes történelmi forrás alapján egy áttekinthető struktúrájú egyetemes törté-neti munkát írjon. Elkészült műve a *Bibliothéké* ('Könyvtár') címet kapta, és 40 részből állt, amelyből mára csak az 1–5., valamint a 11–20. részek ismertek teljes terjedelmükben, a többi csupán töredékek-ben maradt fenn.

Der Verfasser schließt diese Betrachtung mit folgenden Ausdrücken – (ném.) 'A szerző ezt az értekezést a következő kifejezésekkel zárja.' A fordításban ezt a szakaszt Versegghy magyar nyelvű szö-vegéből idéztük: MILLOT 1790, 204–205.

Seite 205. bis 215. – (ném.) 'a 205-től a 215. oldalig'. MILLOT 1790, 205–215.

daß ihre Gesetze von ihren Göttern herkommen – (ném.) 'hogy törvényeik az isteneiktől szár-maznak'. Versegghy az *Értekezések* 205. oldalán pontosan így fogalmaz: „Valamint a' palléroztalan nem-zetek egyáltalánban könnyen-hívók voltak, úgy az ő zabolázásokra az első törvény-szerzők hathatós, rövidebb és alkalmasb módot nem találhattak annál, ha vélek el-hitették, hogy azokat a törvénye-ket, melyeket nékiek szabtak, az ő isteneiktől vették.” Lásd: MILLOT 1790, 205.

Gregors der VII. – (ném.) 'VII. Gergely'. VII. Szent Gergely pápa (1020 k. – 1085). Hildebrand néven született, 1073-ben választották pápává. Számos egyházi és erkölcsi reform fűződik a nevé-hez. 1075-ben adta ki *Dictus Papae* című iratát, amely kinyilvánította, hogy csak a pápának van joga arra, hogy uralkodókat tegyen le méltóságukból. Megtiltotta az invenziót, tehát azt, hogy világiak nevezzenek ki egyházi tisztviselőket. Intézkedései miatt összeütközésbe került IV. Henrik német-ró-mai császárral, aki 1076-ban letettnek nyilvánította, s akit Gergely ezért kiátkozott. A konfliktus ideiglenesen 1077-ben IV. Henrik visszaközvetítésével és vezeklésével zárult. Amikor azonban a császár 1084-ben elfoglalta Rómát, a pápa elmenekült, és száműzetésben halt meg Salernóban.

im Brewier – (ném.) 'a breviáriumban'. Breviárium: (lat.) a kifejezés szó szerint valaminek a rövid áttekintését, kivonatát jelenti. Így nevezik a római katolikus papság által használt imádságoskönyvet is, amely az év négy szakaszára és minden egyes napra tartalmazza azokat az imádságokat, zsoltárokat és himnuszokat, a bibliából, a szentatyák írásaiból és szentek legendáiból való részleteket, amelyeket a felszentelt papok naponta kötelesek elolvasni, elimádkozni. Mai formáját VII. Gergely pápának köszönheti, aki 1074-ben a korábban e célra használatos négy kötetből készített kivonatokból egy összefoglalót készített, amelyet ekkor neveztek el *Breviarium Romanum*-nak. A művet a trienti zsinat korszerűsítette, alapjaiban azóta sem változott, csupán kiegészítették.

Probabilisten – (ném.) 'a probabilisták'. Probabilizmus: olyan, a moralisták többsége által elfogadott etikai elmélet, amely szerint egy egyénnek jogában áll úgy cselekedni, ahogy adott helyzetben helyesnek tűnik, még abban az esetben is, ha ez ellenkezik a törvénnyel. Alapelve: Kétes törvény nem kötelez. Először Bartolomeus Medina OP fogalmazta meg 1577-ben.

Seite 218. – (ném.) 'a 218. oldalon'. MILLOT 1790, 218.

Er deutet [...] auf das alte Testament aus – (ném.) 'az Ószövetségre vonatkoztatja'. Verseghy Riethaller bírálatának az alábbi szakaszára utal: „Animadversione 4a Explicitis verbis docet cum Voltairio in Dictionario Philosophico portabili, et prohibito: inter omnes omnino gentes, solos sinas, et judæos fuisse, qui anteaquam Secta Phariseorum orta fuisset, nec de im[m]ortalitate animæ, nec de coelo, nec de inferno quidquam siverint, seu judæos nec mercedem, nec poenam post hanc vitam credidisse, idque patere ex Libris Sacris hebraice scripsi Legantur. Hæc doctrina tollit fidem in renuneratoribus et Vindicen Deum, sine qua juxta Apostolum nemo salutem consecutus est. Hebr. vv. 6.” (DONCSECH 2016d, 375)

Talmud – (héb.) 'tanítás, tanulmányozás'. A Misna (zsídó szóbeli törvények) és a Gemara (az amoreusok Misnához fűzött magyarázatai) összefoglaló neve. Két változata létezik: a jeruzsálemi vagy palesztinai, ez a korábbi; és a babilóniai, amely később keletkezett.

Buxtorfi Synagoga Judaica – (ném.) 'Buxtorfi Synagoga Judaicája'. Az utalás Johannes Buxtorf (1564–1629) bázeli hebraista professzor *Synagoga Judaica* (1603) című művére vonatkozik.

Seite 219. – (ném.) '219. oldalát'. Lásd: MILLOT 1790, 219.

Seite 240. 241. 242. – (ném.) 'a 240., 241., 242. oldalakon'. Lásd: MILLOT 1790, 240, 241, 242.

Fleury – Claude Fleury (1640–1723) francia pedagógus és egyháztörténész, XIV. Lajos fiának nevelője, XV. Lajos gyóntatója. Legismertebb műve a Párizsban 1691 és 1720 között 20 kötetben megjelent *Histoire ecclésiastique*.

Lichtmeße – (ném.) 'gyertyaszentelő'. Gyertyaszentelő Boldogasszony napja: február 2. A római katolikus egyházban Szűz Mária tisztulásának (purificatio), illetve Jézus templomban való bemutatásának ünnepe.

aller heiligen – (ném.) 'mindenszentek'. Mindenszentek napja: november 1. A római katolikus egyház ezen a napon emlékezik meg azokról a szentekről, megdicsőült lelkekről, illetve a tisztítóhelyen már megtisztult és a mennyországba jutott lelkekről, akiknek – nagy számuk miatt – nincs külön ünnepnapjuk.

Seite 243. – (ném.) '243. oldal'. Lásd: MILLOT 1790, 243.

Kempfers – (ném.) 'Kempfer'. Engelbert Kaempfer (Kämpfer) (1651–1716) német orvos, utazó. 1683 és 1693 között tartó utazása során bejárta Oroszországot, Perzsiát, Indiát, Jávát, Sziámot és Japánt. Számos ismeretet gyűjtött össze a beutazott vidékek földrajzáról, természetrajzáról, társadalmairól, vallásairól és államformáiról. Megfigyeléseit írásba foglalta és ki is adta, ezzel fontos forrást hozva létre a kora újkori Ázsia kutatásához.

Amoenitatus exoticis – (lat.) 'Amoenitatus exoticis című művében'. Az utalás Engelbert Kaempfer alábbi munkájára vonatkozik: KAEMPFER 1712.

Vierthaler, Philosophische Geschichte der Menschen und Völcker – (ném.) 'Vierthalernél, a Philosophische Geschichte der Menschen und Völckerben'. Az utalás Franz Michael Vierthaler (1758–1827) *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker* című, 1787 és 1819 között, hét kötetben

megjelent munkájára vonatkozik. Lásd: VIERTHALER 1787; VIERTHALER 1788; VIERTHALER 1789; VIERTHALER 1790; VIERTHALER 1794; VIERTHALER 1818; VIERTHALER 1819.

erzbischöfliche Salzburger Consistorium ddo 19. Januar 1787. – (ném.) 'a salzburgi érseki konzisztórium 1787. január 19-én'. Az utalás arra vonatkozik, hogy Vierthaler Verseggy említette műve cenzori engedéllyel hagyta el a sajtót. A mű első kötetében a címlap versóján olvasható az említett dátum: „In Consistorio 19. Ian. 1787. Imprimatur.” Lásd: VIERTHALER 1787, számozatlan oldal.

Seite 245. – (ném.) 'a 245. oldalon'. Lásd: MILLOT 1790, 245.

S. 247. – (ném.) 'a 247. oldalon'. Lásd: MILLOT 1790, 247.

daß der dummeste Katholick die hölzerne Taube nicht für den heiligen Geist selbst haltet; – (ném.) 'hogy még a legostobább katolikus sem tartja a fagalambot Szentléleknek'. Verseggy *Értekezése* 247. oldalának alábbi szöveghelyére utal: „Vagyon-e vajjon köztünk egy oly balgatag paraszt, a'ki magával el-hitetné, hogy az örök Atyának nagy szakállú képe maga légyen személye szerint az Atya Isten? Vagy a'ki az oltáron függő fa-galambot a' szent Lélek – és egy asszonyságnak ölében fekvő festett vagy faragott gyermeket a' valóságos Fiú Isten gyanánt imádná?” Lásd: MILLOT 1790, 247.

S. 270. – (ném.) 'a 270. oldalon'. Lásd: MILLOT 1790, 270.

daß ihm das Sicherste zu seyn scheine, in den Chinesern weder alles zu loben, noch alles zu tadeln. – (ném.) 'hogy neki az tűnik a legbiztosabbnak, ha a kínaiakban semmit sem dicsér, és semmit sem kifogásol'. Verseggy *Értekezése* 270. oldalán pontosan így fogalmaz: „Az ugyan nékem leg-jobbnak látszik, ha ezzel az Íróval (az említett könyvnek második fejezettyében) a' Khínaiakat sem *Vossius* után minden leg-kisebb erköltséikre és rendtartásaikra nézve mértéktelenül meg nem tsudállyuk, sem pedig a' böltsek' ellensége, *Renodó* (Renaudot) után meg nem vettyük, vagy rágalmaszásokkal meg nem gyalázzuk.” Lásd: MILLOT 1790, 270.

S. 276. – (ném.) '276. oldala'. Lásd: MILLOT 1790, 276.

nach der Meynung der dort angeführten Kehlischen Herausgeber des Voltaires – (ném.) 'Voltaire ott említett kehli közreadói nyomán'. Az utalás Voltaire műveinek kehli kiadására vonatkozik. A kiadás Pierre-Augustin Caron de Baumarchais (1732–1799) francia író, színműíró nevéhez fűződik, aki azért alapított nyomdát Kehlben (ma: Németország, Baden-Württemberg tartomány), hogy nyomtatásban közreadja Voltaire írásait. Ehhez John Baskerville (1706–1775) angol nyomdász betűkészletét vásárolta meg. Baskerville korának egyik leghíresebb, Európa-szerte ismert és elismert betűmetszője volt. A cambridge-i egyetem megbízására az ő betűivel nyomtatták ki a Bibliát, valamint Vergilius és Horatius műveinek kiadásait. Halála után özvegye az egyetemnek ajánlotta fel a teljes betűkészletet, de miután az visszatásította, a párizsi irodalmi társaságnak adta át azt, amelynek élén Baumarchais állt (TEVAN 1984, 249–250). Verseggy *Millot-fordításához*, illetve az ahhoz csatolt szövegekhez, köztük az *Értekezések*hez is felhasználta Voltaire *Essai sur les mœurs* című művét, illetve ennek bevezetőjét, a *Philosophie de l' Histoire*-t, amely több, a régi nemzetekről és az emberi társadalom létrejöttéről szóló értekezésből áll. Verseggy maga árulja el, hogy Voltaire kehli kiadását használta. (Erről bővebben: PENKE 1984.)

S. 279. 280. – (ném.) 'a 279–280. oldalon'. Lásd: MILLOT 1790, 279–280.

S. 279. – (ném.) 'a 279. oldal'. Lásd: MILLOT 1790, 279.

zu einen Gott erhöhten aegyptischen Zwiebels – (ném.) 'istenné emelt egyiptomi hagyma'. Verseggy az *Értekezések* 279. oldalán így ír: „Így végtére Juvenális az Egyiptombéliekre azt költötte, hogy a' veres hagymát imádták.” (MILLOT 1790, 279). Az utalás Iuvenalis 15. szatírájára vonatkozik, amelynek vonatkozó szakasza így szól:

Thynia-földi Volusiusom! Hogy a dőre Egyiptom
hány fura szörnyet fél, ki ne tudná? Ez krokodilhoz
esd, kígyót megevő íbisztől retteg a másik.
S ott szent macskamajom szinarany képmása ragyog, hol
bűvös hárfa gyanánt zeng Memnon szobra törötten,
s hajdani százkapujú Thebe ős romjai vannak.

Itt az egész város macskákat, amott halat, ismét
 máshol ebet tisztel, de egyetlen lény se Dianát;
 ott vétek szentségtelenül hagymába harapni.
 Ó, szent nép, aminek veteménye is isteneket hajt!

(IUVENALIS 1977, 155.)

Benzonio – Girolamo Benzonio (1519 k. – 1572 k.), itáliai kereskedő, utazó. 1541 és 1572 között járt Közép- és Dél-Amerikában. Szemtanúja volt a spanyol gyarmatosítók bennszülöttekkel szembeni kegyetlenkedéseinek, amelyet élesen bírált. Tapasztalatait írásban is megörökítette, legismertebb műve a *L'istoria del mondo nuovo*, amelyet több európai nyelvre is lefordítottak. A mű kemény hangvétele miatt Benzoniot azzal vádolták, hogy személyes elfogultsága is közrejátszott e kritikus szemlélet alkalmazásában. Benzonio ugyanis kereskedelmi vállalkozást működtetett Dél-Amerikában, amit a spanyolok (saját hasonló törekvéseik miatt) nem néztek jó szemmel.

De las Casas – Bartolomeo Las Casas (1485–1566) misszionárius püspök. Diego Velazques és Pánfilo de Narvaez tábori papjaként részt vett Kuba gyarmatosításában. A gyarmatosítók kegyetlenkedéseit látva visszatért Spanyolországba, és további életét a bennszülöttek védelmének szentelte. A királyi udvarnál is tiltakozott a kegyetlenkedések miatt, nem is eredménytelenül: 1516-ban kinevezték az indiók protektorává. A spanyol hódítók pusztításait több írásban is bemutatta. Legismertebb műve a *Historia general de las Indias* (1561), amelyben Dél-Amerika gyarmatosításának történetét írja le.

17. Verseghy Ferenc – Sándor Lipótnak Buda, 1793. május 8.

Kézirat

MNL OL N 123. Vertrauliche Akten 40. fasc. 7. doboz, 209–210. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen beadványa, az ezt megelőzőkhez hasonlóan a *Millot-fordításhoz* fűzött *Értekezések* miatt indított vizsgálathoz kapcsolódik. Létrejöttének előzményeihez lásd az alábbi levél jegyzeteit: 16. Verseghy Ferenc – Ferenc császárnak, Bécs, 1793. március 4. Verseghy e császárhoz intézett folyamodványának fogadtatásáról nincsenek pontos információink. 1793. március 4. és a jelen levél keletkezése között nem maradt fenn (nem ismert) egyetlen Verseghytől származó vagy neki szóló levél sem. A két időpont között az *Értekezések* ügyében munkálkodó hivatalok tanulmányozták a vizsgálat során keletkezett iratanyagot. Az eltelt két hónap eseményeit Császár Elemér rekonstruálta. Miután az inkriminált kötet eltiltásáról döntés született, az *Értekezések* szerzője sorsára nézvést a Kancellária 1793. március 18-án a Directorium in Publico-Politicis véleményét kérte, amely ez év április 30-án a kézirat rendjének megváltoztatását szándékos hamisításnak minősítette, s a vétek súlyosságával arányos büntetést javasolt (Császár 1900b, 124–126).

Verseghy feltehetően értesülhetett a számára kedvezőtlen fejleményekről, s jelen írásával kísérletet tett arra, hogy befolyásolja a számára meghatározandó büntetésre vonatkozó döntést. Sándor Lipót nádorhoz fordul, hogy járjon közben érdekében. Levelében nyomatékositja, s összefoglalva megismétli korábbi kérelmeiben megfogalmazott kéréseit:

- kéri írásba foglalt védekezésének nyomtatását;
- megújítja kérelmét a könyvvizsgálói állás elnyerése érdekében;
- nyomtatékosítja és érveket fogalmaz meg amellet, hogy kötetét kizárólag azért érte támadás, hogy megakadályozzák, hogy ő nyerje el a megpályázott könyvvizsgálói állást;
- leveléhez mellékeli a Riethaller Mátyás tévedéseiről készített írásos összefoglalója egy másolatát, amelyet 1793. március 4-én kelt Ferenc császárhoz címzett beadványához is csatolt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Fenséges Királyi Herceg, Ausztria Főhercege
és a Magyar Királyság Nádora!

Alulírott igen szerény kérelmeit a legalázatosabban megújítja: méltóztassék Náadori Felséged a méltányosság iránti önnön veleszületett szereteténél fogva Ő Legszentebb Felségénél jóakaratólag és kegyesen, de egyszersmind a leghatásosabb közbenjárással kieszközölni, hogy miután elszenvedte az *A Világnak Közönséges Történetei, írta Millót, Első kötet* című könyvnek, melyen a kérelmező neve nyilvánosan fel van tüntetve, az egész Magyar Királyságra érvényes, határozott, ártalmas betiltását, Apológiájának nyomtatását, mely Tisztelendő Alexovics Atya, pesti hitszónok paszkvillusa ellen irányul, annak érdekében, hogy becsületét nyilvánosan visszanyerje, és melyet a Náadori felségednek benyújtott aktákban latin és magyar nyelven is csatolt, kegyesen engedélyezze, és ugyanezen kérelmező legalázatosabb folyamódásait a budai könyvvizsgálói hivatalnokság irányában megújítván, azokat Császári-Királyi Őkegyelmessége elé terjessze.

Hogy pedig eme könyv megvádolása azon okból történt, hogy Ő Legszentebb Felsége és a Közhivatalok előtt az egész Királyságban befeketéttessék a kérelmező neve, és legalázatosabb folyamódása a könyvvizsgálói hivatalnokság irányába, melyet az előző évben nyújtott be, foganat nélkül visszautasítottassék, nyilvánvalóan világos:

1. Egyrészt abból, hogy ugyanezen könyvnek második részét, miközben egészen az országgyűlés utánig késett a budai könyvvizsgáló hivatal a munkálatokkal, miután *ötször* lett nekik benyújtva 1790. november 21-től egészen 1791. május 11-ig, ahhoz képest, hogy hiába lett benyújtva a cenzúrának, *aláírásokkal* jóváhagyták, nehogy valamely kivételt tegyen ugyanazon budai könyvvizsgáló hivatal az első rész ellen egészen a könyvvizsgálói hivatalnokságért való folyamódvány benyújtásának idejéig, mely 1792. augusztus 17-re datálódik.

2. Másrészt abból, hogy a fentebb említett Tisztelendő Alexovics Atya *A' Könyvek' szabados olvasásárúl* című könyvét, melyben a Kérelmező nyílt és nem kevésbé méltatlan szarkazmussal támadja, az 1791. év elteltével publikálta, ami miatt azután a budai könyvvizsgáló hivatal akár magának a könyvvizsgálóknak az aktuusa révén, akár a nyomtatott példány hivatalból reá háruló elolvasása révén köteles volt a Kérelmező könyvét ismerni, és 1791-ig az év folyamán megvizsgálni, ha nem akarta volna az ő megvádolását rosszindulatúlag arra az időre halasztani, amikor majd a Kérelmező 1792. augusztus 17-én a könyvvizsgálói hivatalnokság iránt kérelmét benyújtotta.

3. Harmadrészt abból, hogy a könyv betiltásáról úgy gondoskodtak, miközben a per még mindig Náadori Felséged és a Magyar Királyi Helytartótanács színe előtt van függőben, különféle rendkívüli kitérők által, sőt amint az Ő Szent Felségéhez benyújtott kérvényből és emellet Tisztelendő Riethaller Atya szabálytalanságainak ehhez csatolt és másolatban a legalázatosabban ide is mellékelt levezetéséből világosan látszik, a Kérvényező könyvéből kivonatolt tételek olyan jellegű nyílt elferdítései és csonkolásai által, hogy azok egy férfi esetében, aki hivatalát illően kell, hogy betöltse, tűrhetetlenek legyenek.

Amiért is Nádori Felségednek az Ő Szent Felségénél való kegyes és jóindulatú közbenjárásáért az örök hála érzelmeivel lekötelve maradok

Nádori Felségednek

Budán, 1793. május 8-án

legodaadóbb szolgálja,
Versey Ferenc,
kiérdemesült tábori lelkész

[A külfeten Verseyh Ferenc kezével:]

Magyarország és Csehország Királyainak Legfelségesebb Örökös Hercegéhez, Ausztria Főhercegéhez, Sándor Lipót Úrhoz, Az Aranygyapjú, egyszersmind a Jeles Szent István Rend Apostoli Királyi Nagykeresztjének Lovagjához, a Magyar Királyság Nádorához és Királyi Helytartójához, egyszersmind ugyanezen Királyság Főkapitányához, a Jászok és Kunok Főbírájához, az első Magyar Rendi Lovasrezd saját jogú Ezredéséhez, Pest, Pilis és Solt törvényben egyesített megyék örökös Főispánjához, a Magyar Királyi Helytartótanács, és hasonlóképp a Hétszemélyes Tábla Elnökéhez, a Legióakaratúbb és Legkegyesebb Úrhoz szóló kérvénye

Versey Ferencnek,
aki a legalázatosabban könyörög Királyi Nádorsága
kegyes és jóindulatú közbenjárásáért Ő Legszentebb Felségénél
A' Világnak közönséges Történetei, írta Millót, Első kötet kapcsán.

Világnak Közönséges Történetei, írta Millót, Első kötet – lásd: MILLOT 1790.

Apologia – (lat.) 'Apológiájának'. Verseyh utalása az 1792. december 15-én kelt beadványához csatolt írásos védekezésre vonatkozik. Lásd: 15. Verseyh Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. december 15.

pasquillum – (lat.) 'paszkvillusa'. Lásd: ALEXOVICS 1792.

Actis – (lat.) 'aktákban'. Lásd: 15. Verseyh Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. december 15.

Supplicantis – (lat.) 'folyamodásait'. Az utalás Verseyh Ferenc második cenzori pályázatára vonatkozik: 12. Verseyh Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

ejusdem libri secunda pars – (lat.) 'ugyanezen könyvnek második részét'. Lásd: MILLOT 1791. Verseyh hasonló módon érvel alábbi levelében is: 21. Verseyh Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1793. szeptember 14.

supplicis libelli – (lat.) 'folyamodvány'. Az utalás Verseyh Ferenc második cenzori pályázatára vonatkozik: 12. Verseyh Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

abnormitatum R. Patris Rhiethaller – (lat.) 'Tisztelendő Riethaller Atya szabálytalanságainak'. Verseyh arra utal, hogy jelen leveléhez mellékelte annak az írásos összefoglalónak a másolatát, amelyben a Riethaller Mátyás cenzori véleményében található torzításokat sorolja fel. Jelen levél mellett annak mai őrzőhelyén nem található meg az említett melléklet. Annak szövege azonban Verseyh Ferenc császárhoz címzett, 1793. március 4-én kelt leveléhez csatolva fennmaradt. Lásd: 16. Verseyh Ferenc – Ferenc császárnak, Bécs, 1793. március 4.

18. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek Buda, 1793. június 27.

Kézirat

PL Batth. PIII. PE No. 94. / Nr. 16. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írás előtt keletkeztetett legutóbbi levelét 1793. május 8-án írta Sándor Lipótnak, akkor, amikor még nem volt ismert előtte, milyen büntetést rónak ki rá, miután az *Értekezések* ügyében lefolytatott vizsgálatban elmarasztalták. Ebben arra kérte a nádort, hogy járjon közben érdekében. Lásd: 17. Verseghy Ferenc – Sándor Lipótnak, Buda, 1793. május 8. Hogy Verseghy e kérése milyen mértékben befolyásolta a büntetését illető döntést, nem tudni.

1793. május 13-án a Kancellária a Directorium in Publico-Politicis véleménye alapján javaslatot tett a szerző-fordító megbüntetésére: háromhavi papi áristomban (Recollections Haus, domus recollectionis) eltöltendő fogságra ítélte, s kilátásba helyezte nyugdíjának megvonását, amennyiben nem javul meg. A Kancellária 1793. június 10-én értesítette a Helytartótanácsot a döntésről, s kérte, hogy az továbbítsa a hírt a primásnak (CsásZÁR 1900b, 124–126). Nincs információ arra nézvést, hogy szóban-e vagy írásban – ilyen tartalmú levél nem maradt fenn vagy lappang –, de Verseghy is értesült a fejleményekről. Az információk birtokába jutván fogalmazta jelen, a primáshoz címzett levelet, amelyben a rá kirótt büntetés enyhítéséért folyamodik, s kéri a primást, hogy pártfogolja kérelmét az uralkodó előtt.

Ugyanazon a napon, amelyen e folyamodványát írásba foglalta, hasonló tartalmú kérést intéz a nádorhoz is. Lásd: 19. Verseghy Ferenc – Sándor Lipótnak, Buda, 1793. június 27.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Eminenciás Bíboros Úr,
Szent Római Birodalmi Herceg és Magyarország Primás Érseke,
Kegyelmes Főpap!

Alulírott a legnagyobb igazságtalanságtól elnyomva Eminenciád veleszületett, nyomorultak iránti atyai kegyelmében és érdemtelenekkel szembeni bőkezűségében egyetlen menedékére tekint, és Eminenciád igen becses pártfogásáért alázatosan esdekel: az esdeklő legszentebb Őfelségéhez intézett, valamint itt másolatban az A jelzés alatt alázattal csatolt kéréseit a legmagasabb trónusnál hathatós közbenjárásával megerősíteni és ott véghez vinni méltóztatná, hogy a börtönbéli három hónapnyi testi büntetést, melynek egyébként az esdeklő készséggel aláveti magát, nem annyira az esdeklő rossz természetű betegsége miatt, vagy nemsokára hetvenesztendő, folyamatosan betegeskedő, gyásztól megviselt és egyetlen fiának szüntelen jelenlétét és segítségét nélkülöző édesanyja miatt, mint Eminenciád egyedüli közbenjárására, valóságos atyai feddésére, túlcorduló kegyességének közbenjárására csökkentsék, vagy legalább enyhítsék.

A kérvényező jól tudja, hogy ez a büntetés Ő Legszentebb Felsége atyai kezéből egyedül a javítás szándékából ered, és ezért az elítélt mindenfajta ítélet alá bocsájtást elfogadván, és ami a bekövetkező dolgok elfogadását illeti, mélyen meg van győződve arról, hogy szentséges Őfelsége utasításaival és

Eminenciád igen kegyes rendelkezéseivel a fennálló ítéletet kellő határozottsággal, nem üres engedelmezzéssel, túlárado kegyből az igazság megsértése nélkül elhagyni vagy enyhíteni lehet. Azonkívül jól tudja, hogy Eminenciád minden törekvése arra irányul, hogy a tehetségeket, még az olyan férfiakét is, akik gyarlásból nem pedig gonoszságból követtek el hibát, ne a bűnök sokasága temesse el, hanem inkább atyai kegyelem által a vallás és az ország közös javára talpra állítsák őket. Végül pedig jól tudja azt is, hogy saját sorsa, különösen amikor nem azért eseng kegyelemért, hogy mintegy az igazságszolgáltatást titokban elkerülje, Eminenciád egyedüli közbenjárásától függ. Ezért tehát igen alázatos kéréseit bizalommal újítja meg: Eminenciád veleszületett kegyelméhez mérten a legmagasabb trónus színe előtt ennek a férfinak pártját fogni méltóztassék, akinek, amíg él, minden szándéka az lesz, hogy világosan megmutassa, hogy Eminenciád eme atyai közbenjárására nem méltatlan, és aki minden alázatával és a legteljesebb tisztelettel marad.

Eminenciádnak,
Budán, 1793. június 27-én
legelkötelezettebb szolgája,

Verseghy Ferenc,
az eltörölt pálos rend papja

[A külföldi Verseghy Ferenc kezével:]

A Szent Római Egyház Főméltóságú és Tisztelendő Bíborosának, Sancti Bartholomei in Insula Tisztelendő Áldozópapjának, a Szent Római Birodalom Hercegeinek, Batthyán József Herceg Úrnak, Németújvár örökös, és Esztergom Főegyházmegye Püspökének, az Apostoli Szentszék Követének, a Magyar Királyság Prímásának, titkos főkancellárnak, a Szent István Apostoli Király Lovagrendjének Prelátusához, Nagykeresztes Lovaghoz, Tekintetes Vas Vármegye örökös, és Esztergom megye éppígy örökös Főispánjához, a Szent Császári és Apostoli Királyi Felső titkos belső tanácsosához, a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács Tanácsosához, a Tekintetes Hétszemélyes Tábla ítélőbírójához, a Legkegyesebb Úrhoz és Elöljáróhoz az Eminenciájának a

Legmagasabb Trónus előtt való közbenjárásért

könyörgő Verseghy Ferencnek,
az eltörölt pálos rend papjának kérvénye

sub A. – (lat.) 'az A jelzés alatt'. Jelen irat mellett mai őrzőhelyén nem találhatók mellékletek.

ut poena corporalis in carcere trium mensium – (lat.) 'a börtönbéli három hónapnyi testi büntetés'. Lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat.

non tam propter male affectam Supplicantis valetudinem – (lat.) 'rossz természetű betegsége miatt'. Az utalás feltehetően Verseghy Ferenc tábori papként szerzett betegségére utal. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

19. Verseghy Ferenc – Sándor Lipótnak Buda, 1793. június 27.

Kézirat

MNL OL N 123. Vertrauliche Akten 40. fasc. 7. doboz, 207–214. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen, Sándor Lipóthoz intézett írása azután keletkezett, hogy értesült arról, hogy miután az *Értekezések* ügyében lefolytatott vizsgálatban elmarasztalták, háromhavi elzárással büntetik. 1793. június 27-én két kérvényt foglalt írásba, egyet-egyet a legmagasabb egyházi, illetve világi méltóságokhoz címezve. Mind a prímástól, mind a nádortól büntetése enyhítését kéri. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 18. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1793. június 27.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Fenséges Királyi Herceg, Ausztria Főhercege
és a Magyar Királyság Nádora!

Alulírott alázatosan könyörög: méltóztassék Hercegi Magasságod érzékeny embersége miatti veleszületett kegyessége folytán az Alulírottnak ide igen alázatosan csatolt kérvényét Ő Legszentebb Felségének jóakaratólag és kegyelmesen átadni, és leghathatósabb közbenjárásával a Kérelmező kéréseit támogatni. A Kérvényezőnek minden törekvése, amíg csak él majd, arra fog irányulni, hogy nyíltan megmutassa: Hercegi Magasságodnak eme jóakarató és kegyes közbenjárására sosem volt méltatlan. Aki egyébiránt legalázatosabb tisztelettel marad

Hercegi Magasságodnak
Budán, 1793. június 27. napján

legodaadóbb szolgálja
Verseghy Ferenc
kiérdemesült tábori lelkész

[A külföldre Verseghy Ferenc kezével:]

Magyarország és Csehország Királyainak Legfelségesebb Örökös Hercegehez, Ausztria Főhercegéhez, Sándor Lipót Úrhoz, az Aranygyapjú, egyszersmind a Jeles Szent István Rend Apostoli Királyi Nagykeresztjének Lovagjához, a Magyar Királyság Nádorához és Királyi Helytartójához, egyszersmind ugyanezen Királyság Főkapitányához, a Jászok és Kunok Főbírájához, az első Magyar Rendi Lovasrezd saját jogú Ezredeséhez, Pest, Pilis és Solt törvényben egyesített megyék örökös Főispánjához, a Magyar Királyi Helytartótanács, és hasonlóképp a Hétszemélyes Tábla Elnökéhez, a Legjóakaratóbb és Legkegyesebb Úrhoz szóló kérvénye

Verseghy Ferencnek,
aki a legalázatosabban könyörög
Királyi Nádorsága közbenjárásáért
Ő Legszentebb Felségénél

supplicem Infrascripti libellum hic humillime adclusum – (lat.) 'az Alulírottnak ide igen alázatosan csatolt kérvényét'. A levél melléklete nem maradt fenn vagy lappang.

20. Batthyány József – Verseggy Ferencnek Pozsony, 1793. július 14.

Kézirat

PL Barth. P III. PE No. 94. / Nr. 17. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Császár 1900b, 128.

Keletkezés

Batthyány József jelen írásával Verseggy Ferenc hozzá címzett, 1793. június 27-én kelt folyamodványára felel, amelyben Verseggy az *Értekezések* ügyében hozott ítélet enyhítését kérte. Lásd: 18. Verseggy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1793. június 27.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroksa és Rédey János fordításában:

Másolat / Őminenciája a következő válaszokat adta saját keze által

Szeretett Fiam!

Amint megosztották velem az ügyedben hozott ítéletet, valóban támogattam annak közzétételét megaláztatásod ellenére, mint a javulásról való gondoskodás legjobb eszközét, mégis egyszersmind arra jutottam a kérvényedet illetően, hogy az ítélet végrehajtását bízzák a tapintatomra, amit könnyen elértem, s most immár hogy a királyi trónushoz folyamodtam a kérvényeddel kapcsolatos utasításra várok, a kellő időben pedig gondoskodni fogok arról, miután te értesítettél az ügyedben, hogy a királyi kegyelem feléd forduljon. Én, aki csupán az egyház fegyelme és hivatásod érdekében lefokozni kíván, nem a romlásodra, hanem hogy testben és lélekben is egészséges légy, és az egyház és magad számára előnyösen keveredj ki. Addig is fáradságomat és gondomat rád fordítom.

Pozsony, 1793. július 14.

aggódó atyád,
Batian bíboros

Ut primum sententia in causa tua lata mecum communicata fuit – (lat.) 'Amint megosztották velem az ügyedben hozott ítéletet'. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 18. Verseggy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1793. június 27.

instantiae – (lat.) 'kérvényedet'. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 18. Verseggy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1793. június 27.

21. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek Buda, 1793. szeptember 14.

Kézirat

PL Batth. P III. PE No. 94. / Nr. 25. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével a primás 1793. szeptember 11-én kelt írására felel, amely azonban nem maradt fenn vagy lappang. A szöveg az *Értekezések* ügyében lefolytatott vizsgálathoz kapcsolódik, s Verseghytől a *Millot-fordítás* második kötetének kéziratát kéri. Verseghy válaszában közli, hogy a kézirat nem nála, hanem Trattnernél van, s – bár a döntés megfenyítéséről már megszületett – megragadja az alkalmat, hogy megismételje a vádak ellen felhozott érveinek egy részét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Eminenciás Bíboros Úr,
Szent Római Birodalmi Fejedelem,
Érsek és Kegyelmes Főpap!

Alulírott Eminenciád ez év szeptember 11-én kibocsájtott igen kegyes utasítására, és melyet az alulírott maga ugyanezen hó 13-án kapott meg, melyben, összhangban a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 18965. szám alatt folyó év augusztus 9-én kiadott kegyes határozatával, arra lett föl-szólítva, hogy Millot Historiája második kötetének eredeti kéziratát, melyet magyarra fordított, juttassa el Eminenciádhoz. Erre alázatosan azt a feleletet kell adnia, hogy:

ez a kézirat a birtokában nincsen, az Trattner Mátyás pesti nyomdász úr kezei közt lelhető fel, aki az ehhez a kötethez szükséges kiadásokat az ugyancsak pesti Weingand könyvárus úrral állta. Ezt a kéziratot azonban az alulírott az első rész hivatali vizsgálata alkalmával egyfelől az ideiglenes elnökhöz, az igen kiváló Haller József gróf úrhoz, másfelől a méltóságos Klobusiszky tanácsos úrhoz, megbízott előadóhoz juttatta el – annak igazolására, hogy a második, cenzúra alá darabonként szolgáltatott felét az udvari könyvvizsgáló, Hübner úr az év közepén *ötször* hagyta jóvá, tudniillik az 1790-es év végétől az 1791-es év májusáig, mely idő alatt éppen a cenzor úr még a legteljesebb egészségnek örvendett, valamint annak igazolására, hogy két év eltelte és a második rész jóváhagyása után az első rész elleni vádat csak azért emelte az udvari könyvvizsgáló Rihethaller úr, hogy az alulírottat, aki a könyvvizsgálói hivatalra pályázott, a maga részéről attól távol tartsa, mint olyan embert, mint aki saját tetteire nézve most már a magyar nemzet nagyobb része előtt törvényi úton gyanús, szemmel kell tartani, jobban, mintsem kedvére lenne. Alulírott mindazonáltal hajlandó arra, hogy Eminenciád akár legkisebb jóváhagyására az előbb említett Trattner úrral beszéljen, hogy az a kívánt kéziratot Eminen-

ciádnak, vagy neki magának kiadja. Aki egyébiránt magát az atyai kegyeibe nem kevésbé, mint legkegyesebb kedvébe a legalázatosabban ajánlva magát, marad

Eminenciádnak,

Budán, 1793. szeptember 14-én,

legengedelmesebb szolgálja,

Versegi Ferenc,

a széptudományok és a filozófia doktora
és kiérdemesült tábori lelkész.

[A külfeten Verseghy Ferenc kezével:]

A Szent Római Egyház Főméltóságú és Tisztelendő Bíborosának, a Sancti Bartholomei in Insula Tiszteletbeli Áldozópapjának, a Szent Római Birodalom Hercegeinek, Batthyán Józsefnek, Németújvár örökös urának, és Esztergom Főegyházmegye Püspökének, az Apostoli Szentszék Követének, a Magyar Királyság Prímásának, főtitkárnak és kancellárnak, a Szent István Apostoli Király Lovagrendjének Prelátusához, Nagykeresztes Lovaghoz, Tekintetes Vas Vármegye örökös urának, és Esztergom megye éppígy örökös Főispánjához, a Szent Császári és Apostoli Királyi Felső titkos belső tanácsosához, a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács Tanácsosához, a Tekintetes Hétszemélyes Tábla ítélőbírájához, a Legkegyesebb Úrhoz [intézett]

igen alázatos felelete

Versegi Ferencnek

Millot általa fordított története
második kötetének eredeti kéziratáról

de dato 11a Septembris a. c. emanatum et sibi die 13a ejusdem mensis exhibitum – (lat.) 'ez év szeptember 11-én kibocsájtott igen kegyes utasítására, és melyet az alulírott maga ugyanezen hó 13-án kapott meg'. Az itt említett levél nem maradt fenn vagy lappang.

sub No 18965 – (lat.) '18965 szám alatt'. Az említett 18965-ös ügyiratszámú irat az MNL OL állományában, a Helytartótanácsi Levéltár iratai között lelhető fel. Jelzete: MNL OL C 60, 1793. fons 28, 123–126.

Tomi secundi Historiæ Milloti – (lat.) 'Millot *Historiája* második kötetének'. Lásd: MILLOT 1791.

Matthiæ Trattner – (lat.) 'Trattner Mátyás'. Trattner Mátyás (1745–1828) pest-budai nyomdász és könyvkereskedő, a levél írodása idején a Trattner-nyomda vezetője.

Josepho e Comitibus de Haller – (lat.) 'Haller József'. Gróf Haller József (?–1814). 1787 és 1790 között a nagyváradi kerület királyi biztosa, helytartótanácsos, 1781 és 1785 között Krassó-Szörény, 1790-től Máramaros, 1804 és 1817 között Kolozs vármegye főispánja. 1806-tól főlovászmester, 1812-től főpohárnokmester. Ő volt a magyarországi szabadkőműves-páholyok főmestere.

Klobusiszky – Klobusiczi és zetényi Klobusiczky József (1756–1826). 1770-től a Helytartótanács titkára, később tanácsosa. 1801 és 1809 között Fiume város és környékének kormányzója. 1810-től Borsod vármegye főispánja.

qui pro Officio Revisoratus Librorum competebat – (lat.) 'aki a könyvvizsgálói hivatalra pályázott'. Lásd: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

22. Verseghy Ferenc – Koppi Károlynak Nagyszombat, 1793. október 28.

Kézirat

PMKL 1. 03. a. Personalia vetus, no. 17. 1. Autográf tisztázat.

Megjelenés

CSAPLÁR 1887, 206.

VARGHA 1956, 37–40.

VERSEGHY–FÖLDI–FAZEKAS 1989, 22–25.

VERSEGHY 1910, 102–104.

VERSEGHY 1996, 49–51.

Keletkezés

Verseghy jelen episztolájának címzettje Koppi Károly (1744–1801) piarista szerzetes, történész. A kor több neves oktatási intézményében tanított: 1780-tól történészprofesszor a kolozsvári akadémián, 1784-től az egyetemes történelem tanára a pesti egyetemen, 1787/1788-ban a bölcsészkar dékánja. Szabadkőműves volt, a pesti *Nagyszívűséghez* címzett páholy tagja, s ismertek kötődései az ugyancsak pesti *Hét csillagokhoz*, valamint a bécsi *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves közösségekhez is. 1790-ben született, nagy vihart keltett röpiratában (*Jus electionis quondam ab hungaris exercitum. Historia stirpis Arpadianae*) a szabad királyválasztás és az uralkodó hatalom gyakorlásának kérdéseit vizsgálta. Hajnóczy Józsefhez fűződő barátsága miatt gyanúba került a jakobinus perben, s bár nem sikerült bizonyítani részvételét az összeesküvésben, állásától megfosztották. Pest-Budát is el kellett hagynia, Máramaroszigetre került. Élete utolsó éveit Nagykárolyban töltötte.

Verseghyt és Koppit számos szál fűzte egymáshoz. Egészen bizonyos, hogy leveleztek is egymással, azonban mivel mindketten érintettek voltak a Martinovics-összeesküvésben, feltehetően mindketten megsemmisíthették az önmagukra és másokra nézve is több vonatkozásban kompromittáló iratokat. Levélváltásuk egyetlen ma ismert darabja a jelen episztola. Ha közvetlen források nem is maradtak fenn, közvetett nyomok lehetővé teszik, hogy legalább megkíséreljük felvázolni kötődéseik alakulását. Kapcsolatuk kezdeteire nézve nem állnak rendelkezésre pontos adatok. Ismerettségük akár már az 1780-as évektől is datálódhat: Koppi 1784-ben került a pesti egyetem történelem tanszékére, Verseghy ugyanekkor lett a pesti pálos rendház tagja. Azé a pálos rendházé, amely a rend feloszlata előtti évtizedben fontos szellemi találkozóhelynek számított, s amelyben számos világi is gyakran megfordult (DONCSEZ 2016d, 42–55).

Verseghy Ferenc kéziratos hagyatékának ma ismert darabjai közül több is utal arra, hogy Verseghy szoros kapcsolatban állt a pest-budai szellemi ellittel, amelynek egyik meghatározó alakja volt Koppi Károly. Az egyik ilyen egy, az 1780-as évek végén, 1790-es évek első felében Pesten működő olvasótársaság működési szabályzatát és a tagok listáját tartalmazza (DONCSEZ 2016f). Verseghy személyesen kötődött a társasághoz. A kézírásával fennmaradt lista 33 személy nevét tartalmazza. Koppi Károly is e közösség tagja, annak egyik vezetője volt. A névsort áttekintve a tagokról két fontos megállapítás fogalmazható meg. Egyfelől: szembetűnően magas arányban szerepelnek köztük a pesti egyetem egyes tanszékeihez kötődő, valamint a Helytartótanács, a Kamara, a Hétszemélyes Tábla és a Királyi Tábla alkalmazásában álló személyek. Másfelől: ugyancsak feltűnő, hogy az olvasókört látogatók közül sokan szabadkőművesek, s köztük kiemelkedően magas a *Nagyszívűséghez* páholy tagjainak aránya. Jóllehet Abafi nem emlegeti Verseghyt szabadkőműves-páholyok tagjaként, Jancsó Elemér feltételezi, hogy ő is a *Nagyszívűséghez* címzett páholyhoz kötődött (JANCÓS 1936, 56, 227). Koppi – ahogy már szóba került – szintén e páholy tagja volt.

Verseghy kézirat hagyatékának a Koppihoz való kötődések vonatkozásában másik fontos darabja az a beadványtervezet, amely a pesti egyetem áthelyezése körüli vitákhoz kapcsolódik (DONCSEZ 2016c). Az 1777-ben Nagyszombatról Budára, majd 1784-ben Budáról Pestre költöztetett egyetem újbóli áthelyezése II. József halálát követően merült fel. Az intézményt Nagyszombat, Esztergom és Vác is szívesen befogadta volna. A Verseghy kézírásával fennmaradt beadvány tervezete Pest mellett érvel. Verseghy figyelme az egyetem sorsa iránt minden bizonnyal túlmutat egy literátor általános érdeklődésén. A pesti olvasótársaság tagjai közül heten – Koppi Károly, Kreil Antal, Clemens Friedrich Werthes, Schaffrath Lipót, Schwartner Márton, Stáhly György, Szvorényi Mihály – a pesti egyetem különböző karain és tanszékein tanítottak az 1780-as, 1790-es években, részben épp azokban az esztendőben, amikor a költöztetés gondolata felmerült. Verseghy tehát informális kapcsolatban állt az áthelyezésben közvetlenül érintett személyekkel, akik – feltehetően hozzá hasonlóan – valamennyien szabadkőművesek voltak, s közülük többen magukra vonták a hatóság figyelmét írásban vagy szóban terjesztett eszméikkel. Az áthelyezést pártolók, és főként az Esztergom mellett érvelők rendre a Pesten az ifúság erkölcsseit veszélyeztető hatásokra hivatkoznak. Nem kizárt, hogy a kérelmezők indokai között e hasonló felfogású tanárokból álló közösség megbontásának szándéka dominált: az intézmény más városba telepítése a tanári kar összetételének megváltozását is magával vonhatta volna. Verseghy így közvetve ugyan, de maga is érintett volt az ügyben. Ha az új székhelyen működő intézmény átvenné a pesti tanárokat, úgy Verseghy szellemi közegét vesztené volna, ha pedig nem alkalmazza tovább őket, úgy egzisztenciális válságba kerülhetek volna ugyane közeg egyes tagjai.

Beadványával nemcsak Verseghy tett gesztust e közösség felé, hanem egyértelmű jelek mutatják az említett kör Verseghy iránti lojalitását is. Különösen igaz ez a *Nagyszívűséghez* címzett szabadkőművespáholy tagjaira. Verseghy Ferenc *Millot-fordításának* első elkészült kötetéről az *Ephemerides Budenses* közölt népszerűsítő tudósítást 1790-ben (EB 1790, 485–486). E beszámoló megjelenése önmagában még nem lenne feltűnő, illik az *Ephemerides* profiljához. A lapot kiadók alaposabb szemügyre vétele azonban más motivációk jelenlétét is feltételezni engedi. A periodikum körül felrajzolható szerkesztői-szerzői kör tagjai között szép számmal találhatók szabadkőművesek: Koppi Károly, Kovachich Márton György, Haliczky András s maga a lapszerkesztő, Spielenbergh Pál is. Valamennyien a pesti *Nagyszívűséghez* tagjai voltak. A cikkeket áttekintve a könyvismertetések, recenziók között feltűnő az ugyancsak szabadkőműves és ugyancsak *Nagyszívűséghez*-tag szerzők munkáinak magas aránya (BALOGH 2015, 238). Verseghy kötődései e csoport tagjai közül Koppihoz különösen szorosak lehetnek: Koppi épp azokban az években működött a pesti egyetem egyetemes történet tanszékén, amikor Verseghy Millot filozofikus világtörténetének első kötetét fordította, a fordításhoz csatolt *Értekezésekben* foglaltak pedig nagy fokú hasonlóságot mutatnak a Koppi 1787-ben nyomtatásban megjelent munkájában foglaltakkal (KOPPI 1787). Nem lehet pusztán véletlen továbbá, hogy a Verseghy által le-másolt szabályzat és lista íródásának idején, épp ugyanez a Koppi Károly volt a pesti olvasótársaság felügyelője.

Mindebből jól látható, hogy annak ellenére, hogy mindössze egyetlen levél maradt fenn levélváltásukból, az 1780-as, 1790-es években Verseghy Ferenc és Koppi Károly szoros és többrétű összeköttetésben állhatott egymással, amelynek a Martinovics-összeesküvés leleplezése vetett véget. Koppi Pest-Buda elhagyására kényszerült, Verseghyt bebörtönözték, s szabadulását Koppi már nem érte meg.

Jelen episztola szövegét Csaplár Benedek közölte először: CSAPLÁR 1887. Csaplár a levél közlésekor nem követte Verseghy írásmódját: elhagyta az aposztrófokat, gyakran megrovidította a hosszú mássalhangzókat, illetve saját kora helyesírásának megfelelően módosította a magánhangzókat.

Csaplár látta az eredeti kéziratot, amelyre Váry Gellért (1843–1929) piarista szerzetes hívta fel a figyelmét: „Verseghynek e levelét eredetiben a kegyesrendiek váci könyvtárában lelte föl Váry Gellért a rendi ujonc növendékek mestere.” A kéziratnak azonban a szövegközlő tanulmány megjelenése óta hosszú időre nyoma veszett, egyetlen egyházi vagy közgyűjtemény nyilvános katalógusa sem utalt rá. Az elmúlt évtizedek szövegkiadásai Csaplár nem betűhű átirata alapján készültek. A szöveget betűhű átiratban először jelen kötet adja közre. Ezt az a szerencsés körülmény tette lehetővé, hogy a PMKL

állományában a közelmúltban sikerült nyomára akadni Verseghy autográf kéziratának. A sajtó alá rendező köszönettel tartozik Tözsér Endrének és Koltai Andrásnak, akik a kéziratot megtalálták, és arról a másolatot rendelkezésre bocsátották.

Az episztoła a *Millot-fordításhoz* csatolt *Értekezések* körüli vizsgálat témájához kapcsolódik. Verseghy 1793. június 27-én kelt levelében az *Értekezések* miatt rá kiszabott büntetés enyhítését kérte a prímástól. (Lásd: 18. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1793. június 27. Vö. 20. Batthyány József – Verseghy Ferencnek, Pozsony, 1793. július 14.) 1793 szeptemberében valóban döntés született a Verseghyre kiszabott büntetés mérsékléséről: azt nem a domus recollectionisban, hanem Nagyszombatban kellett letöltenie, a papnövédek között, ahol kilencnapos elzárást követően, elmélkedéssel kellett töltenie idejét. Verseghy 1793. október 1-jén érkezett meg Nagyszombatba, kilenc napig tartó elzárása október 11-én ért véget. A prímás Kluch József (1748–1826) esztergomi kanonokot rendelte Verseghy mellé, és meghagyta neki, hogy igyekezzen rávenni, hogy lássa be tévedéseit, s ha ez megtörtént, foglaltassa vele írásba nézetei visszavonását (Császár 1900b, 132–135). Verseghy retraktációja 1793. november 10-én kelt, s ugyanerre az időre készen állt a nagyszombati időszak alatt született elmélkedések írott változata, a *IX Meditationes de scandalo* is. (Lásd: DONCECZ 2009b, 228–237; Verseghy Ferenc: *IX Meditationes de scandalo* [Nagyszombat, 1793 novembere]. Kézirat: PL Batth. P III. PE No. 94. / Nr. 33.)

Jelen szövegében Verseghy a hivatalos leveleiben és beadványaiban megfogalmazottaktól eltérően foglalja össze véleményét a rá kirótt büntetésről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

szent cásábúl – a kispapok rendházából.

talabor – széles, terjedelmes.

kulibáit – kalibáit, kunyhóit.

száznak – századnak.

23. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek Nagyszombat, 1793. november 12.

Kézirat

PL Batth. P III. PE No. 94. / Nr. 2. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Jelen írás a *Millot-fordításhoz* kapcsolt *Értekezések* ügyében lefolytatott vizsgálatához kapcsolódik. A közvetlen előzményekről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 22. Verseghy Ferenc – Koppi Károlynak, Nagyszombat, 1793. október 28. Verseghy e levelével köszönetét fejezi ki a prímásnak, amiért a rá kirótt büntetés letelte után hajlandó őt visszafogadni papjai közé, s kéri, hogy hadd térhessen vissza Budára.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

A Római Szentegyház Eminenciás
és Tisztelendő Bíborosa,
Szent Római Birodalmi Fejedelem,
Prímás, irántam kegyes Érsek Úr!

Meghallgattam és szívembe véstem/megfogadtam a tisztelendő kanonok úrnak, a papi ház prefektusának könyvemmel szembeni mind teológiai, mind erkölcsi észrevételeit. Azonban megvizsgálva a könyv tartalmát nem kevésbé alaposan, mint írója helyzetét, annak kapcsán olyan értelmezésre jutottam, hogy megtiltja e könyv általam történő védelmét, amit kétségtelenül őszinte lélekkel fogalmazott meg, és hagyott jóvá Tisztelendő Címzetes Kanonok Úr, mint Eminenciádnak kétség fölött állóan felterjesztendő szándékot.

Így most fiúi bizalommal bízva Eminenciád atyai keblére kívánok borulni és hozzá merészkedem, amelyből, hogy kivessen, joggal és megérdemelten szolgáltam rá, meggyőződve és lelkesítve Eminenciád épp oly nagy jóakarataról, amilyen azé az evangéliumi atyáé volt, aki fiát még a disznóólból visszatérten is nemcsak hogy nem utasította el, hanem örvendezve befogadta/visszafogadta, az elsőszülöttnek járó örökséggel ajándékozta meg. Habár ezek közül az utóbbit nem célom elérni, és nem is kecsegtetem ilyenekkel magamat, sokkal inkább kecsegtetem magamat az előbbivel, hogy tudniillik nem utasít el.

Elsősorban két dolog az, ami engem arra késztet, hogy az atyai kebelre boruljak.

Az egyik: térdre borulva, a legalázatosabban adok hálát Eminenciádnak azért az atyai és igaz pásztori aggodalomért, amelyet Eminenciád irántam, méltatlan papja iránt tanúsítani méltóztat, hogy hozzám az igaz útról letévedthez odalépni, engem visszahívni, és mint ellenszegülőt még visszavezetni és a hibás utamról visszafordulásra kényszeríteni méltóztat. Megfeddtél engem és megvilágosodtam.

Másrészt ugyanilyen alázattal kérem: hogy Eminenciád ne csak kegyesen védelmébe venni legyen méltó védekezésem, hanem azt használja is fel úgy, hogy azáltal mind az én és mások lelkiismeretének, mind pedig az egész magyarországi keresztény papság és a nép, továbbá különösen a katolikus vallás rajtam keresztül megsértett és meggyalázott becsületéről a lehető legjobban gondoskodhasson. Ugyanis mindenre készen áll a szívem, aminek Eminenciád szigorú ítélete jóakarátulag helyesnek tart.

És végül, ha sértés nélkül tehetem, igen alázatos kéréseimet azzal szaporítom, hogy jóakarátu beleegyezésével legyen szabad visszatérnem a megszokott lakásomba. Ugyanis lassanként kezdődik az egyszerre hideg és nyirkos, a közsvényre való hajlamomnak ellenséges és veszélyes időszak. Azonfelül özvegy édesanyám beteges állapota, aki velem lakik, és akiről gondoskodom, aggaszt és aggodalmat szül. Ráadásul attól is tartok, hogy hosszabb távolmaradásom komoly veszélyt jelent a házi pénzügyeimre.

Mindazonáltal mindezeket szerényen mélységes ítéletre bízom, és magamat legmagasabb kegyeibe ajánlva a legalázatosabb tisztelettel vagyok

Eminenciádnak

Nagyszombatban, 1793. november 12-én.

legalázatosabb lelkésze
Verseghy Ferenc

Auditis et cordi sumptis Reverendissimi Domini canonici Domus Presbyterialis Praefecti tam theologicis quam etiam moralibus in Librum meum animadversionibus – (lat.) 'Meghallgattam és szívembe véstem/megfogadtam a tisztelendő kanonok úrnak, a papi ház prefektusának könyvemmel szembeni mind teológiai mind erkölcsi észrevételeit.' Az utalás Kluch József kanonokra vonatkozik. Lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat.

illa Patris Evangelici – (lat.) 'az evangéliumi atyáé'. Az utalás a tékozló fiú történetére vonatkozik: Lk 15,11–32.

Castigasti me et eruditus sum – (lat.) 'Megfeddtél engem és megvilágosodtam.' Az idézett szöveg hely Jeremiás könyvéből származik, s teljes terjedelmében így szól: „Jól hallom Efraim panaszsa-

vát: »Megfenyítettél, s hagytam hogy fenyíts, mint járomba még be nem tört tinó. Hozz vissza, engedj visszatérnem, mert te vagy az Úr, az én Istenem!« Jer 31,18.

ad solitum domicilium meum – (lat.) ’megszokott lakásomba’. Verseyhy Ferenc az 1790-es évek elején Budán, a Vízivárosban, a Medve utcában, az úgynevezett „Hamon-házban”, tehát feltehetően egy Hamon Kristóf által tervezett épületben élt. (Kondé Miklós – Batthyány Józsefnek, Buda, 1792. november 10. = DONCSEZ 2016d, 363. Vö. CSÁSZÁR 1903, 38. Lásd még: 13. Verseyhy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.)

24. Batthyány József – Verseyhy Ferencnek Pozsony, 1793. november 19.

Kézirat

PL Bath. P. III. PE No. 94. / Nr. 33.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Batthyány József jelen írásával Verseyhy Ferenc hozzá címzett, 1793. november 12-én kelt levelére felel. Lásd: 23. Verseyhy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Nagyszombat, 1793. november 12.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Megelégedéssel tapasztalom egyfelől Tisztelendőséged szavaiból és megváltozott véleményéből, másfelől Kluch kanonok úr jelentéséből, hogy Tisztelendőségdben volt annyi tanulékonyság és lelki fogékonyág, hogy tévedéseit, amelyek igen nagyszámúak és súlyosak, könnyen felismerte, és az azokkal ellenkező igazságokat készséggel elfogadta. A Jóisten erősítse meg, mivel ott munkálkodik Tisztelendőségdben! Én bízom Tisztelendőséged őszinte vallomásában, bűnbánatában, tettei újrarendelésében és derekasságában a jövőbeli szándékát illetően. Nem akarom tovább megtagadni azt az emberi igényt, hogy egészségét és házi ügyeit Budán gondozásába vehesse, miközben tanújelét adom, hogy megbízom tisztelendőséged leendő lelkületében, és hogy azon dokumentumokat, melyek szükségesek számomra, hogy lelke és teste javát még jobban előmozdítsam, meg fogom kapni. Azzal zárom, hogy a Főegyházmegye nyílt és hivatalos hatalmát [?] útja során minél jobban előmozdítsa.

Tisztelendő Úrnak, legőszintébb, lélekből jövő atyai áldással

Pozsony, 1793. november 19-én

ex relatione – (lat.) ’jelentéséből’. Kluch József 1793. november 13-án küldött beszámolót a prímásnak Verseyhy nagyszombati tartózkodásáról. Kluch József – Batthyány Józsefnek, Nagyszombat, 1793. november 13. Kézirat: PL Bath. P. III. PE No. 94. / Nro. 34.

Kluch – Kluch József (1748–1826) római katolikus pap. Tanulmányait Nagyszombatban végezte. 1773-tól a nagyszombati egyetem tanára. 1786-tól esztergomi kanonok, 1798-tól komáromi főesperes. 1808-tól nyitrai püspök.

documenta – (lat.) ’azon dokumentumokat’. A levél szövegéből nem derül ki egyértelműen, milyen dokumentumokra gondol a prímás. Nem kizárt, hogy Verseyhy retractatiójára, illetve a *IX Medi-*

tationes de scandalo című iratra gondol. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 22. Verseghy Ferenc – Koppi Károlynak, Nagyszombat, 1793. október 28.

25. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1793. december 3.

Kézirat

MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 14, pos. 7. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HALMY 1891, 9–10.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével megromlott egészségi állapotára hivatkozva – s feltehetően nem függetlenül az *Értekezések* ügyében lefolytatott vizsgálat kimenetelétől – visszavonja 1792 augusztusában benyújtott cenzori pályázatát. Lásd: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Felséges Királyi Fejedelem,
Ausztria Főhercege és a Magyar Királyság Nádora!
Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács!

Alulírott nádori Felséged, valamint a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1793. szeptember 17-én, 25346-os iratszám alatt kibocsátott kegyes és jóindulatú hátiratára, melyben *arra szólítják fel, hogy bizonyítsa, hogy a könyvvizsgálói hivatalhoz szükséges műveltséggel és nyelvek ismeretével, úgymint magyar, latin, német, szláv és francia rendelkezik, és hogy a rájuk vonatkozó szükséges és megbízható tanúsítványokat a nemes magyar királyi Helytartótanácsnál* mutassa be, igen nagy alázattal megfelel.

Egészsége, mely már korábban is elég gyenge volt, majd a hivatal ráruházása érdekében tett kérvények révén és az új és ismert viszontagságok révén tovább romlott, és mind testi, mind lelki ereje annyira megtört, hogy akár a bármelyik hivatal viseléséhez szükséges erőt, akár az élet és az egészség megőrzésének természetes kényszerűségét tekintve, lelkiismerete szerint sem ezt, sem bármilyen más hivatalt sem megpályáznai, sem vállalni nem képes. Így első pályázatától, igen alázatos hálával az irányt viselt kegyes és jóindulatú készségességért, kénytelen elállni.

Aki a továbbiakban Királyi Magasságod, valamint a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács legmagasabb kegyeibe legalázatosabban ajánlva magát marad

Magasságodnak és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsnak

Budán 1793. december 3-án

legalázatosabb lelkésze
Versey Ferenc

[A külfeten Verseghy Ferenc kezével:]

A Magyar és Cseh Királyság legfenségesebb Örökös Hercegéhez, Ausztria Hercegéhez, Sándor Lipót Úrhoz, a Magyar Királyság Náadorához és Királyi Helytartóájához és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsához [szóló]

alázatos felterjesztése

Verseghy Ferencnek

első, a magának igénylendő könyvvizsgálói hivatal ügyében benyújtott kérelme meggyengült egészsége miatti visszavonásáról

Excelsi Consilii Regii Locumtenetialis Hungarici de dato 17. septembris 1793. sub No 25346. emanatam Indorsationem – (lat.) 'a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1793. szeptember 17-én, 25346-os iratszám alatt kibocsátott kegyes és jóindulatú hátiratára'. Az itt említett irat nem maradt fenn vagy lappang.

a prima petitione – (lat.) 'első pályázatától'. Lásd: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

26. Verseghy Ferenc – Henrik Gabriel Porthannak Buda, 1794. május 13.

Kézirat

Helsinki Egyetemi Könyvtár No. 162./M/69. Autográf tisztázat.

Megjelenés

SETÄLÄ 1891, 140–154.

Facsimile kiadás: VERSEGHY 1987b.

A levél fordítása megjelent: VERSEGHY 1987a, 68–79.

Keletkezés

Verseghy Ferenc 1794. május 13-án kelt levelével ismeretlenül fordul a turkui egyetem professzorához, Henrik Gabriel Porthannhoz. Levélírára a bécsi Magyar Hírmondó 1794. április 25-i lapszámának egy híradása indította, amely a finnugor nyelvrokonság kérdései iránt is érdeklődő Josef Dobrovský kutatóútjáról számolt be. A cikk tolmácsolja Dobrovský magyar tudósokhoz címzett javaslatát, amelyben azt ajánlja számukra, vegyék fel a kapcsolatot Porthannal, s vele együttműködve vizsgálódjanak. Verseghy a lapszám megjelenése után nagyon gyorsan, két héten belül reagált, s terjedelmes levelében hangtani szempontból ismerteti a magyar nyelvet, valamint mellékel hozzá egy szójegyzéket. Úgy tűnik, egy esztendővel első nyelvészeti munkája, a *Proludium* (VERSEGI 1793) megjelenése után törekvése, hogy kapcsolatba lépjen más nyelvészekkel kötetében megfogalmazott nyelvtan-, illetve szótárírási tervei megvalósítása érdekében. Részben hasonló intencióból születik az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaságnak címzett levele is. (Lásd: 27. Verseghy Ferenc – az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaságnak, Buda, 1794. szeptember 18.) Porthan válaszelevele nem ismert. Ha felelt is, Verseghy valószínűleg megsemmisíthette az írást, hisz feltehetően így tett többi levelével is: 1794. december 11-én ugyanis a Martinovics-összeesküvésben való részvétel vádjával letartóztatták, később bizonytalan idejű várfogságra ítélték. A kapcsolat így minden bizonnyal megszakadt: Porthan nem sokkal Verseghy szabadulása után, 1804-ben halt meg.

A szöveggözlés alapja a levél 1987-ben megjelent facsimile kiadása: VERSEGHY 1987b. A fordítás alapja: VERSEGHY 1987a, 68–79. E verziótól csak az *Elenchus* esetében térünk el, ahol lefordítottuk a

szövegben maradt latin mondatokat. Mind a levélben, mind az *Elenchus* szövegében számos, különböző idegen nyelvekből származó kifejezés található, amelyeket Verseghy példaként említ. Ezeket a fordított verzióban meghagyjuk eredeti formájukban, hogy érzékeltessük használatuk eredeti célját.

A fordításhoz és a jegyzetekhez fűzött fontos megjegyzésekért és kiegészítésekért köszönettel tartozom Constantinovitsné Vladár Zsuzsának.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél szövegének fordítása:

Legjelesebb Professzor Úr!

Arról, amit a *Hírmondó* című bécsi magyar hírlap Rólad legújabban országunkban nyilvánosságra hozott, azt tartom, hogy elsősorban kell itt beszámolnom róla, mint olyan okról, amely engem írásra késztetett. A híradás körülbelül így szól:

A Cseh Tudós Társaság a maga kebeléből Sternberg gróft és Dobrovský Josef tisztelendő urat körülbelül három évvel ezelőtt kiküldte külföldi országok meglátogatására. Dobrovský úr, miután Hamburgon keresztül megkezdte utazását, és bejárta Svédországot, Finnországot és Oroszországot, visszatért Prágába, és végezetül közölte tapasztalatait a Társasággal. Hazánk egyik tudósához intézett levelében a magyar nyelvről egyebek között ezeket írja: „Nagyon hasznos lett volna számomra, ha ismertem volna a magyar nyelvet. A született magyarok csodálkozva hallgatnák azoknak a finnországi lányoknak a beszédét, akik Petersburgban szolgálnak. Ezeknek a nyelveknek a rokonságához többé semmi kétség sem fér; ezt akár az is bizonyítja, hogy a finn nyelvben, éppen úgy, mint a magyarban, nincsenek *nemek*. Sajnovics a lapp nyelvet összehasonlította a magyarral, és azonosnak találta vele; úgy látszik, a lapp nyelv mindazonáltal jobban különbözik a magyartól, mint a cseh az oroszról. Maguk a finn tudósok vallják, hogy a lapp nyelv az ő nyelvüknek még nyelvjárása sem lehet. Szeretném, hogy a magyar tudósok közül valaki részletesebben tanácskozzék ezekről Porthan professzor úrral, aki Åboban, Finnország fővárosában a finn nyelv általános szótárának a kiadásán fáradozik. Finnül a pisces *cala*, magyarul *hal*; a manus finnül *käsi*, magyarul *kéz*; a lapis az előbbi nyelven *kivi*, az utóbbin *kő*, amelynek származékai többnyire a *v* betűt is magukhoz veszik: *kövem, köved, köve*, lapis meus, tuus, ejus; ehhez a megfigyeléshez még azt teszem hozzá, hogy a *hala* származék magyarul *pisces ejus*; a *keze* pedig és egyes tájakon a *kezi* ugyanazt jelenti, mint a *manus ejus*; végül az aqua-t *uésinek*, magyarul *víz*-nek mondják.”

Azt, hogy a magyarok eredetét mindmáig különféle bizonytalan vélekedések homályosítják el; hogy a történelmi tényekre leginkább a nyelvek összehasonlításából derül fény; hogy azok az írók, akik néhány évvel ezelőtt a finn nyelvet a magyarral kezdték egybevetni, nem voltak mindkét nyelvben egyszerre olyan jártasak, hogy tanúságtételük minden kifogást kiálljon; végül, hogy a nyelvek hasonlóságáról vagy azonosságáról való pontos ítéletalkotáshoz nem elegendő az, hogy valaki beszéljen és írjon ezeken a nyelveken, hanem ezenfelül az is szükséges, hogy azok szerkezetébe – a filológia és a filológia együttes útmutatása alapján – mélyen behatoljon; mindezeket Te, kiváló férfiú, jobban tudod annál, semhogy nekem azokat akár csak említenem is kellene.

Már a negyedik év telik el azóta, hogy a magyar nyelv szerkezetét kutatom azzal a céllal, hogy az így összegyűlt kutatási anyagokból összeállíthassam annak etimológiai-filológiai szótárát és végül grammatikáját. Annak a hosszú ideje tartó munkának az eredményei, amellyel a magyar szavak analógiáját, etimológiáját, euphoniáját gondosan megvizsgáltam, már olyanok, hogy azokból minden nehézség nélkül kihámozhatók ennek a nyelvnek azon általános sajátosságai, amelyeket nyilvánvalóan elsősorban kell ismernie annak, aki a magyar nyelvet valamelyik másikkal össze akarja hasonlítani.

Ahhoz tehát, hogy a finn és a magyar nyelv között meglevő azonosság vagy hasonlóság foka a tudományos világ előtt kellően ismeretessé váljék, úgy látszik, semmi más nincs hátra, mint hogy Te, aki

a finn nyelv tanulmányozásában fáradozol, megengedd, hogy munkám ebben a tárgyban a tiedhez kapcsolódjék.

Úgy gondolom, hogy az egész dolgot néhány levéllel meg lehet oldani, ha összehasonlító munkánkban azt a rendet követjük, hogy Te elsősorban a finn nyelv sajátosságait és tőszavait vesd pontosan egybe a magyar nyelv azon sajátosságaival és tőszavaival, amelyeket külön fejezetekre tagolva részletekben rendelkezéssre fogok bocsátani; közöld velem kutatásaid eredményeit barátilag, ugyancsak hasonló részekre tagolva egészen addig, amíg mindkét nyelv jellegzetes szerkezete szinte egy pillantással áttekinthetően teljesen össze nem áll; és végül, mivel igen közel vagy a legvirágzóbb tudományegyetemekhez, bocsásd azoknak a személyeknek rendelkezésére ezen megfigyeléseinket, akikről úgy gondolod, hogy azok tudományos tevékenységük számára hasznos szolgálatot tehetnek.

Nem kételkedve baráti készségedben, amellyel ajánlatomat vállalni fogod, észrevételeimet ezzel a levéllel máris megkezdem: folytatásukat arra az időre halasztva, amikor majd válaszüzenetedből értesülök arról, hogy levelem eljutott Hozzád.

I. *A magyar betűkről.* A magyarok harminckilenc tagolt hangot használnak, amelyeket a latin ábécéből vett jelekkel fejeznek ki. Segédbetűik, azaz magánhangzók száma tizenöt: a. á. e. ë. é. í. í. o. ó. ö. ő. u. ú. ü. ű. A rövid *a* mély hangot jelöl, mint a német *a* az *acht* szóban; a hosszú *á* pedig éles és a latin *amor* szóban levő *a*-hoz tökéletesen hasonló hangot. Az *e. ë. é*, magánhangzók csak zenei jeleikben különböznek egymástól; az *e* tudniillik úgy hangzik, mint a latin rövid *e* vagy mint a német *e* a *meer* szóban; az *é* pedig mint a német *ä* a *Gänse* szóban; végül az *ë*, amely az *e* és az *é* közötti középhang, úgy hangzik, mint a német *e* a német *Geduld* szóban. A rövid *i, o, u*, a latin rövid hangoktól, ahogyan azok az *ignis, olor, lutum* szavakban hangzanak, nem különböznek. Az *ö* hangot úgy ejtik ki, mint a francia *oei-t* vagy *oeu-t* az *oeillet, soeur* szavakban: az *ü-t* pedig úgy, ahogyan a francia *u-t* a *but* szóban. Végül a hosszú *í, ó, ű, ő* rövid párvuktól csak hosszabb hangzásukkal különböznek, körülbelül úgy, mint az olaszban a hangsúlyos betűk: *virtù, amò, il dí* azoktól, amelyek hangsúlytalanok.

A fő betűk, azaz mássalhangzók száma, amelyek az ugyanilyen jellegű latin betűktől nem különböznek, ugyancsak tizenöt: b. d. f. g. h. j. k. l. m. n. p. r. t. v. z. A *j* betűt úgy ejtik, mint a latin *i-t* a *iambus* szóban; a *v* betűt pedig úgy, mint a latin *v-t* a *valor* szóban. A többi kilenc, úgymint a: cz. ch. gy. ly. ny. ty. s. sz. zs, a következő tagolt hangokat ábrázolja: a *cz* betű nyilván a latin *c* hangot az *e* vagy *i* előtt: *cervus, civitas*; a *cs* viszont az olasz *c* hangját *e* vagy *i* előtt: *cecità*; a *gy* betű a *di* betűk hangját a francia *diable* szóban, miközben a *g* a *galea* szóban levő latin *g*-hez tökéletesen hasonló torokhangját mindenütt megtartja; a *ly* betű az olasz *gli* hangját a *pigliare* szóban, vagy a francia *ill-ét* a *fille* szóban, az *ny* betű az olasz *gn* hangját az *agnello* szóban, a *ty* betű a francia *ti* hangját a *pitie* szóban; az *s* betű az olasz *sc* hangját a *scemare, lasciare* szavakban, vagy a francia *ch-ét* a *char-, cher*-ben, vagy a német *sch-t* a *Schein* szóban; az *sz* betű, azaz a *z* betű elé kapcsolt hosszú *s-ét*; végül a *zs* betű a francia *g* hangját a *genou, gibier* szavakban.

Az újabb kori magyarok a *cz* és a *cs* helyett a *tz* és a *ts* betűket használják. De azok, akik törődnek a helyesírással, látva azt a zavart, amely ezekből – a magában vett *t-től* és *z-től* vagy *t-től* és *s-től* nem egykönnyen megkülönböztethető – betűkből szükségszerűen támad, kezdenek a régiek szokásához visszatérni. Közben föl kell hívni a figyelmet arra, hogy a *cz. ch. gy. ly. ny. ty. sz. zs* betűk, bár kettős jelből állanak, mégsem kettős hangok, mivel csak egyszeres hangokat jelölnek. Abban az esetben – ami igen gyakran előfordul –, amikor ezeket a betűket vagy inkább azok hangjait kettőzni kell, a megkülönböztető jelet: a *z-t, s-et* vagy az *y-t* a rövidség kedvéért csak egyszer írják le: *ccz, ccs, ggy* vagy *dgy, lly, nny, tty, zzs* a *czcz, csccs, gygy, lyly, nyny, tyty, szsz, zszs* helyett.

II. *A magyar nyelv magánhangzóinak osztályairól és összhangjáról.* – Az euphonia, amelynek Európa nyugati nyelveiben szinte általánosan engednie kell az analógia és az etimológia javára, a magyar nyelvet illetően igen nagy mértékben és szigorúan érvényesül. Minden képzésnek és ragozásnak a zenei harmónia törvényeihez kell alkalmazkodnia, aminek hatására azután a hangok bizonyos osztályokra csoportosulnak, amelyekből, mint részekből valami szimmetrikus egész keletkezik.

A magyar magánhangzók tudniillik, a mélyebektől fokozatosan rendeződve a magasabbakig, kromatikusan emelkedő zenei hangokat érzékeltetnek – *Sulzer: Allgemeine Theorie der schönen Künste*, artic: Chromatisch; – és a négy emberi hangnak körülbelül megfelelő négy osztályba kell őket sorolni; mégpedig *mély* hangokra: u, ú, o, ó, a, á; *középhangokra*: ü, ű, ö, ő; *magas* hangokra: e, ë; és *éles* hangokra: é, i, í.

Az olyan szó, amelynek utolsó szótagjában mély magánhangzó van, az összes olyan képzőkben és ragokban, amelyek kapcsolódása révén valamilyen új értelmet nyer, hasonlóképpen mély magánhangzót kíván meg. Így a *fog* latinul: capit igéből a következő alakok származnak: *fogok*, latinul capio; *fogunk*, latinul capimus; *fogás*, latinul captio; *fogó*, latinul capiens vagy forceps is; *fogat*, latinul capi curat; tudniillik a mély hangú *ok*, *unk*, *ás*, *ó*, *at* szótagok révén.

Viszont ha a szó utolsó szótagjában közép- vagy magas magánhangzó van, a hozzákapcsolandó képzőkben vagy ragokban is közép- vagy magas vagy éppen éles magánhangzónak kell lenniük. Így a *széd*, latinul *colligit* szóból a következők származnak: *szédék*, latinul colligo, *szédünk*, latinul colligimus; *szédés*, latinul collectio; *szédő*, latinul colligans vagy collector is; *szédet*, latinul colligi curat; mármint az *ék*, *ünk*, *és ő*, *et*, képzők vagy ragok révén.

Amint a zenében a diszkant hangjai, mivel kisebb rezgésszámuk miatt nem sokáig zengenek, a harmónia fő vonalát nem könnyen zavarják meg, és ezért dallamdíszítések befogadására is igen alkalmasak; úgy az éles magánhangzók is: az é, i, í, mély magánhangzókkal éppúgy keveredhetnek, mint a magasakkal és középhangokkal anélkül, hogy a magyar beszéd összhangjának ártanának. Innen van az, hogy: 1.) az utolsó szótagban éles magánhangzót tartalmazó tőszavak némelyike mély, másika pedig magas hangú képzőket és ragokat kíván. Így az *ír* ige, latinul *scribit*, amelyből az *írok*, latinul scribo; *írunk*, latinul scribimus; *írás*, latinul scriptio; *író*, latinul scribens vagy scribe; *írat* latinul scribi curat képződik; mély hangú; a *fél* pedig, latinul *timet*, amelyből a *félek*, latinul timeo; *félünk*, latinul timemus; *félés*, latinul timor; *félő*, latinul timens; *félhet*, latinul timere potest származik, a magas hangú igékhez számít. 2.) Innen van az, hogy azokban a származékokban, amelyek éles hangú képző vagy rag útján jönnek létre, valamely új képző vagy rag kapcsolódása esetén nem az újonnan toldalékolandó szó utolsó, éles magánhangzóját, hanem az ezt megelőző utolsó előtti mély, magas vagy középhangzót kell számításba venni. Így az *akadé* latinul: *obex*, amely az *akad*, latinul *haeret* igéből származik, a mély *ad* szótag miatt ugyancsak mély hangú képzőket és ragokat kíván: *akadékom*, latinul obex meus; *akadé-kunk*, latinul obex noster; *akadékok*, latinul obices többes számú alanyesetben; viszont: *töltelék*, latinul *impletura*, amely a *tölt*, latinul implet igéből származik, a magas hangú *él* szótag miatt szintén magas hangú és középhangú képzőket és ragokat követel: *töltelékem*, latinul impletura mea; *töltelékünk*, latinul impletura nostra; *töltelékek*, latinul impleturæ többes számú alanyesetben. 3.) Innen van az, hogy az olyan képzők vagy ragok, amelyekben éles magánhangzó van, és amelyeknek nincs megfelelő mély hangú képző- vagy ragpárjuk, megkülönböztetés nélkül kapcsolódnak mind a mély hangú, mind a magas és középhangú szavakhoz. Így a cselekvő igéket képző *ít* szótag a *lág*y latinul: *mollis*, szóból mély hangú igét képez: *lág*yít, latinul mollit; az *üres*, latinul *vacuus* szóból pedig magas hangú igét: *üresít*, latinul vacuat.

Ezek a szabályok, amelyek a magyar beszéd harmóniájára vonatkoznak, minden nyelvjárásban annyira általánosak, hogy alig akad egy-két olyan tőszó, amelynél kétséges lehetne, hogy a mély hangúak vagy a magas hangúak osztályába tartozik-e. Ilyen a *nyír*, latinul: *tondet*, amelyet egyesek a mély hangúakhoz számítanak: nyírok, latinul tondeo, mások viszont a magas hangúakhoz, *nyírék*, latinul tondeo.

III. *A betűk osztályairól és nyomósító változásairól.* – A magyar betűket egynémely olyan változások miatt, amelyeknek – mint majd részletesebben elő fogom adni – alá vannak vetve, a beszédszervek alapján kell felosztani: *nyelvhangokra*: d, l, n, t; *ínyhangokra*: j, gy, ly, ny, ty, amelyek közül a j eredeti hang, a többiek pedig a nyelvhangokból származtak annyira, hogy *gy* helyett valójában helyesebb lenne *dy*-t írni, ha egyébként az általános gyakorlat megengedné; *foghangokra* vagy *sziszegőkre*: cz, cs,

s, sz, z, zs; *torokhangokra*: g, k, amelyekhez hozzá kell tenni a rezgő r-et; *ajakhangokra*: b, f, m, p, v; és végül *tüdőhangokra*: h és az összes magánhangzók, amelyek sohasem állnak össze diftongusokká.

Azok között a ragok között, amelyek a magyar nyelvben az igeragozás terén vagy a latin birtokos névmások kifejezésében játszanak szerepet, akadnak olyanok, amelyek annak a szónak utolsó betűjénél, amelyhez csatlakoznak, a nyomósítás miatt változásokat okoznak. Ilyenféle nyomósító ragok:

1.) a jelen idő egész felszólító módjának ragjai mindkét formában, tudniillik az alanyiban és a tárgyban egyaránt.

2.) A tárgyban formában az egyes szám harmadik személye és a jelen idő kijelentő módjának egész többes száma ragjai a mély hangú igék számára, vagy amelyeknek az utolsó szótagja az a, á, o, ó, u, ú magánhangzók egyikét tartalmazza, a többes szám első személye ragjai, a magas rendű és középhangú igékben is.

3.) A főnevek ragjai, amelyek a [latin] birtokos névmásokat – *suus, a, um; sui, a, a; nostri, a, a; tui, a, a; vestri, a, a; eorum* – fejezik ki. Az igeragozás kettős formájáról és a mind főnévi, mind igei toldalékokról más alkalommal részletesebben fogok szólni; most röviden csak azokat kívánom itt megemlíteni, amelyek közvetlenül tartoznak a nyomósító ragok által okozni szokott változáshoz.

A nyomósító változás ugyanis annak a beszédszervnek a tekintetbe vételével, amely által a ragozandó szó utolsó betűje elsősorban formálódik, különféle módon szokott végbemenni; mégpedig:

1.) Ha ez a betű nyelvhang, a nyomósító rag előtt vagy a vele rokon ínyhanggá, vagy sziszegővé, vagy foghanggá változik, mégpedig – ha a szó nem két mássalhangzóra végződik – kettőzötté. Így a *tanul*, latinul *discit* igéből a felszólító mód így alakul: *tanúlylon*, discat; *tanúlylál* vagy végrövidülés révén *tanúlyl*, discas; *tanúlylak*, discam. A *tanít*, latinul: *docet* igéből a tárgyban forma kijelentő módja így alakul: *taníttya*, latinul *docet hoc* vagy *illud*; az alanyi felszólító mód: *taniccson*, latinul *doceat*; a tárgyban felszólító: *taniccsa*, latinul *doceat hoc* vagy *illud*. A *vet*, latinul *jacit* igéből az alanyi felszólító mód így alakul: *vessen*, latinul *jaciat*; *vessél* vagy végrövidülés révén: *vess*, latinul *jacias*; a tárgyban ragozás jelen idejű kijelentő módjának többes számú első személye: *vettyük*, latinul *jacimus hoc* vagy *illud*. Az *emészt*, latinul: *consumit* igéből az alanyi felszólító mód: *emésszen*, latinul *consumat*; emésszél vagy végrövidüléssel: *eméssz*, *consumas*; a kijelentő mód jelen idejének többes számú tárgyban ragozásbeli első személye: *emésztjük*, latinul *consumimus hoc* vagy *illud*. A *korlát*, latinul *chlattrum* névszóból a birtokragos alakok: *korláttya*, *korláttyok*, latinul *chlattrum ejus, eorum*; *korláttyaim*, latinul *chlatra mea*. A *kalmár*, latinul *mercator* szóból – ez a szó nekem Svédország Calmar nevű városát juttatja eszembe – *kalmárja*, latinul *mercator ejus*; *kalmárjaim*; *kalmárjaink*; *kalmárjaid*; *kalmárjaitok*; *kalmárjai*; *kalmárjaik*; *mercatores mei, nostri, tui, vestri, ejus, eorum*. De a *d* betű meg szokott maradni, és egyetlen gy formájában szokott meglágyulni annak a zavarnak az elkerülése végett, amely a lágyított és méghozzá kettőzött *d*-ből alkotott *ggy* és a szótőbeli *gy* betű pusztá megkettőzéséből keletkezett *ggy* között állna elő. Így a *had*, latinul: *exercitus* szóból a birtokragos alak írásmódja nem *haggya*, hanem *hadgya*, latinul *exercitus ejus*; mivel a *haggya*, latinul *sinit hoc* vagy *illud*, valójában a *hagy*, latinul *sinit* igéből keletkezik.

2.) Ha a ragozandó szó utolsó betűje ínyhang vagy foghang, a nyomósító rag előtt csupán megkettőződik. Így a *homály*, latinul *caligo* főnévből ilyen birtokragos alakok képződnek: *homályya*, *homályyok*; *caligo sua, eorum*; *homályyaim*, *caligines meae*. Az *érez*, latinul *sentit* igéből az alanyi ragozású felszólító mód: *érezzen*, *sentiat*; *érezzel* vagy végrövidüléssel *érezz*, *sentias*; a tárgyban felszólító mód: *érezze*, *sentiat hoc* vagy *illud*, *érezzed* vagy hangkiesés révén *érzed*, *sentias hoc* vagy *illud*.

3.) Ha végül a ragozandó szó utolsó betűje torokhang, ajakhang vagy tüdőhang, akkor a nyomósító rag előtt j betűt vesz föl. Ezeknek a szerveknek a hangjai ugyanis nem lágyíthatók, a kettőzést pedig egyáltalán nem tűrik; a lágyítást tehát és a kettőzést a j betű által pótolják, amely azon felül, hogy ínyhang, teljesebb és szinte két betűvel egyenértékű hangzása van. Így az *ír*, latinul *scribit* igéből az alanyi ragozású felszólító mód így alakul: *írjon*, latinul *scribat*; *írájál* vagy végrövidüléssel: *írj*, latinul *scribe, scribas*; írjak, latinul *scribam*. A *felhő*, latinul *nubes* főnévből birtokragosan *felhője*, *nubes sua* vagy *eius*, *felhőjök*, *nubes eorum* képződik. A nyílt végződésű igékben, amelyekből igen kevés van, a j

megkettőződik. Így a *fű*, latinul *flat* igéből ilyen alanyi ragozása felszólító mód képződik: *fűjjon*, *flet*; *fűjjál* vagy végrövidüléssel: *fűjj*, *fla*, *fles*; *fűjjak*, *flem*.

Csak azokban az esetekben, amelyekben a szó utolsó betűjét a rokon ínyhanggá kellene változtatni, a Duna-melléki nyelvjárás a nyomósító változást többnyire csupán a nyelvhang kettőzésével hajtja végre: *tollon*, latinul *trudat*, a *tol*, trudit igéből; szintén ennek megfelelően: *alla*, latinul: *inferum ejus*, az *al* inferus, a, um szóból az *allya* helyett. Viszont az erdélyi nyelvjárás, bár azt a kettőzött ínyhangot, amellyé a nyelvhangot változtatni kell, az élőbeszédben elég pontosan ki tudja fejezni, helyette mégis – helytelenül – j hangot ír: *toljon-t tolljon* helyett a *tol*, trudit igéből; úgy gondolom, hogy ezek a nyelv igazi szellemétől való eltérések azoknak a németeknek és szászoknak a szokásából származnak, akikkel a Duna-mellékiek és az erdélyiek érintkeznek. Ezeknek a népeknek ugyanis a gy, ly, ny, ty ínyhangok kiejtése olyan nehéz, hogy azok helyébe, ha magyarul beszélnek, folyton j hangot tesznek. A tiszai nyelvjárás, mivel távolabb esik az idegenek közösségétől, az ínyhangokat annyira megtartja, hogy még a tőszavakban levő d, l, n, t hangokat is igen gyakran szokta a rokon gy, ly, ny, ty ínyhangokra változtatni: *dió* helyett *gyió*, latinul *nux*; *leány* helyett *jány*, latinul: *puella*. Innen van az, hogy a Tisza mentén lakó köznép *tollyon*, trudit helyett *tojjon-t* ejt; pedig az tulajdonképpen a *tojik*-ből, latinul *ovum parit*, és nem a *tol*-ból, latinul *trudit*, származik; az is előfordul, hogy a Tisza mentén még az írók is, bár előszóban *tollyon-t* mondanak, mégis nagyon hajlamosak arra, hogy e hang és minden más ínyhang helyett az erdélyi j betűt írják: *tollyon* helyett *toljon-t*.

A nyomósító változtatást, bár az igéknél általános, a legtöbb főnévnl mégis nemcsak egyik-másik nyelvjárás, hanem az egész magyar népesség figyelmen kívül hagyja: *adóssága*, latinul *debitum eius* vagy *suum adósságja* helyett az *adósság*, debitum, szóból; hogy ezt mindazonáltal a régiek nem használták olyan szabadosan és általánosan, könyveikből észleljük. Akár egyetlen híres alkotásból, nevezetesen Gyöngyösi István *Murányi Venus* című Kassán 1664-ben kinyomtatott elbeszélő költeményéből, amely megvan gróf Ráday kegyelmes úr híres könyvtárában, és amelyet 1791-ben lemasoltattam magamnak, elég világosan kitűnik: a nyomósító változás szabályai, amelyeket az imént szóba hoztam, a múlt század vége körül még sokkal általánosabbak voltak; sőt a kettőzött ínyhangok: ggy, lly, nny, tty alakban való rövidítése a ggy, lyly, nyny, tyty helyett az újabb kor leleményei közé tartozik.

Végül is mindebből nyilvánvaló: a nyelvjárásoknak és az egész magyar nyelvnek a nyomósító ragok előtt szokásos változásoktól történő, felsorolt eléréseit az idegenekkel való érintkezés vagy a kor számlájára kell írni, magát a nyomósító változást pedig az ennek a fejezetnek az elején említett esetekben a magyar nyelv valóban általános sajátosságai közé kell sorolni.

IV. *A képzők és ragok osztályairól*. A képző szóttagok, amelyek a szónak valamilyen külön tartalmat kölcsönöznek, úgyszintén a ragok, amelyek a latin szóhajlításokat pótolják, elsősorban a II. fejezetben kifejtett hangrend alapján így oszthatók föl:

1.) Ötalakúak, amelyek az első magánhangzótól függően a következő öt magánhangzót váltakoztatják: o, e, ö, a, e. Így a zárt mély magánhangzós végződésű szavak a többes számú alanyesetet *ok* végződéssel képezik: *áldozat*, sacrificium; *áldozatok*, sacrificia, az *áldoz*, sacrificat igéből; az *áld*, benedicit, tőszóból. De ezek közül némelyek ugyanazt az alanyesetet *ak*-kal képezik, mint: *ágak*, rami, az *ág*, ramus szóból; ezeket én a magyar nyelv elemzésében mérsékelten mélyeknek nevezem. Viszont a zárt magas magánhangzós végződésű szavak a többes számú alanyesetet *ek*-kel képezik: *jövendőlet*, oraculum; *jövendőletek*, oracula; a *jövendő*, praedicat igéből, amely a *jő*, latinul *venit* ige jövő idejű melléknévi igenevéből, a *jövendő*-ből származik. Ezek közül némelyek megint mérsékelten magasak, amelyek a többes számú alanyesetet *ek* végződéssel képezik, mint: *védelmek*, defensæ, a *védelem*, defensa szóból; a véd, defendit tőszóból. Végül a zárt középhangzós végződésű szavak a többes számú alanyesetet *ök* végződéssel képezik, mint: *csűrök*, horrea, a *csűr*, horreum szóból; ezek közül némelyek ismét mérsékelten magasak, mint: *fülek*, aures, a *fül*, auris szóból.

2.) Háromalakúak, amelyek három magánhangzót váltakoztatnak, ezek: e, ö, ö. Így a mély hangú igék az alanyi ragozás jelen ideje kijelentő módjának egyes számú első személyében *ok*, a magas han-

gúák *ék*, a középhangúak *ök* végződést kívánnak: *vágok*, latinul *seco*, a vág, secat igéből; *veték*, latinul *jacio*, a vet, jacit igéből; *török*, latinul *frango*, a tör, frangit igéből.

3.) Kétalakúak, amelyek csak két-két magánhangzót váltakoztatnak, mégpedig ezeket, *a* és *e*; *á* és *é*; *o* és *ő*, *ó* és *ö*, *ú* és *ü*. Így a mély hangú szavak a részeshatározó-estetet *nak* végződéssel képezik: *úrnak*, domino, az *úr*, dominus szóból; a magas hangú és középhangú szavak pedig *nek* végződéssel, mint: *rendnek*, ordini, a *rend*, ordo szóból; *tűznek*, igni, a *tűz*, ignis szóból.

4.) Egyalakúak, amelyek éles magánhangzót tartalmaznak magukban, és bármilyen szóhoz megkülönböztetés nélkül csatlakozhatnak. Így az *ért* rag, amely a latin *pro* előjárósztót fejezi ki, mind a mély, mind a magas és középhangú névszókhoz egyaránt csatlakozhat: *falért*, *pro muro*, a *fal*, murus szóból; *ményért*, pro nuru, a *mény*, nurus szóból; *örömért*, pro gaudio, az *öröm*, gaudium szóból.

Mindezeket a szótagokat *harmonikusoknak* vagy *jól hangzóknak* nevezik, és megint más osztályokba is elkülönülnek. Egyesek ugyanis: *nyomósítók*, amelyekről a III. fejezetben volt szó; mások *kezdetrövidítők*, amelyek a képzés vagy ragozás során kezdő magánhangzójukat elvesztik, ami elsősorban a nyílt végződésű szavakban történik meg; így a *felhő*, nubes szóból a többes számú alanyeset kezdetrövidítő *k*-val képződik: *felhők* a *felhők* helyett; mások *betűbetoldók*, amelyek maguk előtt valamilyen betoldásos betűket vagy akár szótagokat is kívánnak meg, mint *vetemedik*, prolabitur, a *vet*, jacit igéből, az *edik* képzőből és a betoldásos *em*-ből, amely ennek a képzőnek szinte mindig eléje szokott kerülni, valahányszor magas hangú egy szótagosakból képez igéket; végül mások *végrövidítők*, amelyek a szó utolsó magánhangzóját kivetik: *szomorkodik*, tristatur, a *szomorú*, tristis szóból és a *kodik* képzőből.

És ennyi egyelőre legyen elegendő a magyar nyelv sajátosságairól, amihez ráadásként magyar tőszavak jegyzékét is csatolom. Ezek közül egyesek szoros értelemben vett *tőszavak*; mások pedig *képzett tőszavak*, azaz olyanok, amelyek önmagukban semmit sem jelentő természetes hangokból álló, akár már elavult, akár mostanáig használatban levő képző útján jönnek létre; végül mások *idegenek*, amelyek a magyaroknál polgárjogot nyertek. Azokat a származékszavakat, amelyek a tőszavakból vagy képzett tőszavakból születnek, hogy az írásban ne legyenek az illónél hosszadalmasabb, teljesen elhagyom; ezek helyett azokat a képzőket és ragokat kívánom majd más alkalommal megküldeni, amelyek révén képezik őket. Ha majd Tőled meg fogom tudni, hogy némely tőszavak finn szavakhoz hasonlítanak, akkor mindenesetre ezeknek a tőszavaknak a származékait és azok teljes körű használatát pontosabban fogom tárgyalni. Te akár ezekből is, amiket most itt figyelmedbe ajánlok, sok mindent fogsz kihámozni a finn és a magyar nyelv azonosságáról vagy hasonlóságáról; kérlek, hogy ezeket minél előbb légy szíves velem közölni. Addig is ne vedd tőlem rossz néven azt a fáradságot, amit Neked okozok, és élj boldogul.

Versegi Ferenc s. k.
a szép tudományok és a filozófia doktora

Magyar tőszavak jegyzéke

A rövid *a* magánhangzóval kezdődőek

Aba. Bizonytalan eredetű. Csupán Magyarország egyes részein silány minőségű fehér posztót jelent.

Abaj. Azok kiáltozását jelenti, akik vadat vagy ellenséget üldöznek. Bizonytalan eredetű.

Abajdocz. Farrago; promiscuus, a, um. Idegen eredetű.

Abár. Rudis, is. Qwerl. Képzett alapszó.

Ablak. Fenestra. Szláv eredetű.

Abrak. Pabulum; zab- vagy árpaadag lovak számára.

abroncs. A kádárok hordópántja.

abrosz. mappa. Asztalkendőt is jelent. Valószínűleg a német *Abriefß*, rajz, ábra, vázlat szóból keletkezett.

aczél. chalybs, lybis. *Aczéloz;* chalybe indurat.

agy. cranium, ii. Hirnschale.

agyag. argilla, æ.

agyar. Ragadozó állatok fogas állkapcsa.

agár. vertagus, i.

agg. senex, cascus, a, um.

ah. hepar, hepatitis. Leber. Mások *eh*-nek, de legtöbben *máj*-nak hívják. 2) felsőhajtó indulatszó: ah, heu!

ahá. csúfondároskodó indulatszó.

ahha. rosszálló indulatszó.

aj. crena, æ. Kerbe.

ajak. labium. Lippe. Valószínűleg az *aj*-ból képződött.

ajánl. offert, donat. 2o) commendat.

ajtó. janua, æ.

akad. adhæret. *Ad*-dal képezett alapszó.

akar. vult. 2o) határozószó: *sive, aut* az *akár* helyett.

akár. sive, aut. *Akar*-nak is mondják.

akaszt. adhærere facit. *Aszt*-tal képzett alapszó.

akna. salina, salisfodina.

akol. caula, ovile.

akó. hordó mérőeszköz, amellyel a hordó befogadóképességét mérik. 2o) urna, æ; Wassereymer.

al. inferus, a, um. Ebből: *alá*, infra; *alatt*, sub és több más származék.

alabárd. bipennis. Hellepart-ból.

alabor. Bizonytalan eredetű. Az a vas- vagy fasarú, amelyre – hozzákötözve – ráteszik a kereket, hogy amikor a kocsí meredek lejtőn lefelé halad, ne törjön össze.

alacsony. humilis, demissus, improcerus. Valószínűleg az *al*-ból, de egészen elavult származásmódon képződött.

alafa. demensum, i; victus, us. 2o) dignitas, auctoritas. Mindkét jelentésében használaton kívül esik.

alajt. putat; amit azonban mások a *vél* révén helyesebben fejeznek ki. Valószínűleg az *állít*ből, statuit, elferdített alak. Az *alít*, putat igét az *állít* vagy *vél* helyett használják egyesek, helytelenül.

alak. larua. Valószínűleg az *al*-ból származott, mint az ajak az *aj*-ból.

alakor. spelta, æ. Dinkel. Bizonytalan eredetű.

alamizsna. a latin eleemosynából.

alás. ulmus, i. De általánosabb és helyesebb elnevezése: szil; különösen mivel az *alás* bizonytalan eredetű.

alkalom. mint az *aptamen*, az *aptare* szóból, zusammenfügen, ordnen. *Alommal* képzett alapszó. Ebből van az alkalmas, aptus, a, um; alkalmaz, aptat; alkalmaztat, aptari curat.

alkony. occasus, us. Régi és bizonytalan származású szó; hacsak esetleg az *alk* természetes hangsorból nem származtatjuk. Származékában megmaradt: *alkonyodik*, occidit, advesperascit, amely mindenfelé használatos.

alkot. creat, struit, convenienter aptat. Képzett alapszó, mint: alkalom.

alkszik. alkuszik helyett; legfeljebb a metrum kedvéért.

alku. pactum, contractus. Vertrag. Vergleich. Képzett alapszó, mint: alkalom és alkot.

alkuszik. paciscitur, convenit, contrahit. Az alku-ból.

allig. vix, aegre. Bizonytalan és régi származású.

allik. mintegy silány minőségű részeire bomlik; megromlik. Az *al*-ból kezdő-hangkivető *l* képzővel, amelyhez a hangrendi *ik* kapcsolódik.

alma. pomum, i.

almárjom. repositorium, abacus, riscus. A latin armarium-ból.

alom. substramentum pecorum. Az *al*-ból.

alszik. dormit. Valószínűbb, hogy ez az ige az álból, ludicrus, mintsem az *al*-, inferus, -ból származik, mint az az *álom*, somnus, szóból eléggé nyilvánvaló. Ugyancsak egyaránt valószínűnek látszik, hogy az *olt*, extinguit ige hasonló származású az *alszik*-kal. Az *ik* szótag minden igében annyira csak a jóhangzást szolgálja, hogy az ige minden ragozásánál el szokott maradni: *alszok*, dormio, *alszol*, dormis.

aluszik. ugyanaz, mint az *alszik*, dormit. Az, hogy hajdan az *alu* álmot jelentett-e, mint ahogy most az *alku* pactum-ot jelöl, bizonytalan.

andalog. elgondolkodva ide-oda bolyong. Bizonytalan eredetű; hacsak esetleg *og* képzős utánzó szónak nem minősítjük.

angyal. angelus.

anya. mater.

apa. műveltebbeknél: *atya*, pater.

apacso. a halászok szakszava, bizonytalan eredetű. Olyan rudakat jelöl amelyekre a halászháló széleit szokták felakasztani.

apad. detumet. *Ad*-dal képzett alapszó.

apalin. *Apalin szívű* szűk körben, közmondásszerűen, nőies lelkületű embert jelent.

apaszt. detumere facit. *Aszt*-tal képzett alapszó.

apácza. monialis. Bizonytalan eredetű, de erről lásd: *apátúr*.

apály. detumescentia. *Ály*-lyal képzett alapszó.

apátúr. abbas. Bizonytalan, hogy az *apa*, pater és az *úr*, dominus, szavakból, vagy inkább az *abbas*-ból származik-e. Valószínű, hogy az *apátúr*-ból képződött az *apácza* szó.

apostol. apostolus, i.

apró. minutus, a, um.

apród. armiger. apparitor. pedisequus. tyro.

ara. nurus, us.

arany. aurum, i.

arasz. spithama, palmus.

arat. metit. *Aratás*, messis.

arány. scopus, i. Ebből: aránt, circa, de. *Írány*-t és *iránt*-ot is mondanak.

arcz. vultus, us. Máskor: *orca* is. De hogy *arcz* helyett az *arca* használata helytelen, az kiviláglik ennek a szónak a ragos alakjaiból: arcczal, arcczúl; ezek helyett *arczával*-t és arczául-t kellene mondani, ha az alanyesetben *arca* lenne: ahogyan orczával-t és orczául-t mondanak az orcza-ból.

armás. Némelyek szerint rablót jelent. Valószínűleg a latin *arma*, *armorum* szóból van egybeszerkesztve; mint *arma habens*. Hasonló szüleményekkel egyes legújabb kori írók akkor is teletűzdelték nyelvünket, amikor a fogalmakat valódi magyar és tőszószerű elnevezésekkel fejezhették volna ki.

arnót. albanus, i. Nemzetségnév az *Arnaut*-ból.

asag. rutabulum, i. Ofenbrücke.

aszag. quiquilix; fimus. Valószínűleg az *aszik*-ból származik.

aszal. torret. arefacit. Alapszó az *aszik*-ból.

aszaly. sinus vestis. Der Saum des Kleides. Bizonytalan eredetű.

aszat. elszáradt hitvány és elszáradt növények halmaza. Az *aszik*-ból.

aszály. siccitas; mintegy *arescentia*. Az *aszik*-ból.

aszik. arefit, torretur. Az *ik* szótag a jóhangzást szolgálja.

asszony. domina. *Ony*-nyal képzett alapszó.

asztag. aceruus, congeries. *Ag*-gal képzett alapszó.

asztal. mensa. 2o victus, us. Szláv eredetű.

aszú. torridus, a, um. Az *aszik*-ból.

atka. egyesek szerint *glarea*. Az *at*-ból képzett alapszó.

atlacz. bombycinum attalicum. Atlaß.

atracczél. borrago. Ochsenzunge. (Növény.)

atya. pater.

avar. száraz fűfélékkel borított rét.

avat. miscet, ingerit. 2o) densat.

az. nem változó határozott névelő. Ha az a szó, amely előtt áll, mássalhangzóval kezdődik, a z be-tűt hiányjellel (a') pótolja: *az ember*, homo, der Mensch; *a' nép*, populus, das Volck. 2o) Mutató név-más; ille, illa, illud. Az esetek szerepében ugyanazokat a ragokat veszi föl, amelyeket bármely más névszó; és végül is így a latin nyelv különféle határozószavait fejezi ki, mint: *azért*, propterea; *addig azig* helyett, eousque, tamdiu stb.

A hosszú á-val és a többi betűvel kezdődő tőszavakat arra az időre hagyom, amikor majd válaszodat megkapom.

Írtam Budán, 1794. május 13. napján.

Quod ephemerides Vindobonenses hungaricae, Hirmondó dictæ, de Te – (lat.) 'amit a *Hirmondó* című bécsi magyar hírlap Rólad legújabbban országunkban nyilvánosságra hozott'. Verseghy Ferenc a bécsi *Magyar Hirmondó* 1794. április 25-én megjelent számában olvasható tudósításra utal, amelynek tartalmát e levelében szabad fordításban ismerteteti is Porthannal. A híradás szövege így hangzik:

„Gróf Sternberg, és Tisztelendő Dobrovsky József két tudós Tagjait, utazni küldötte a' Tseh Országi tudós Társaság, mintegy 3 esztendővel ez előtt. Dobrovsky Úr Hamburg Várossának vévén utját, Svéd, Finn, és Orosz Országokat el járván, tíz hónap múlva vissza tért Prágába, 's közlötte tapasztalásait a' Társasággal. Egy tudós Hazánkfához utasított levelében, ezeket írja a' többek között a' Magyar Nyelvről »Sok hasznát vettem volna, ha Magyarul értettem volna. A' született Magyarok tsudálkozva halgatnák beszélni, a' Petersburgban szolgáló Finn Országi (Finnlandiai) leányokat. Nem lehet kételkedni ezen két nyelvnek atyafiságáról, melyet bizonyít az is, hogy a' Finniai Nyelvnek szintűgy, mint a' Magyar-nak nintsenek nemei (genera). Sajnovits egybe vetette a' Lappiai Nyelvet a' Magyarral, 's ugyan azon Nyelvnek találta azt; úgy látszik még is, hogy a' Lappiai Nyelv sokkal inkább különbözik a' Magyar-tól, mint a' Tseh az Orosz Nyelvtől. Magok a' tudós Finnok (Finnusok) azt vallják, hogy a' Lappiai Nyelv még Dialectusok se-lehet az ő nyelveknek. Kivánnám hogy valamely tudós Magyar erről bővebben értekezne Porthan Professor Urral, ki Finniának fő Várossában Aboban egy tökéletes Finniai Szótárnak ki-adásában fáradozik. A' Finniaiak a' halat cala, a' kezét käsi, a' követ kiwi, a' vizet wesi, a' nyelvet kieli-nek nevezik 's a' t.«” (MH 1794. április 25., 598–599)

Bohemica Eruditorum Societas – (lat.) 'Cseh Tudós Társaság'. A szakirodalomban Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften, Prágai Tudós Társaság néven is ismert. A társaság magja 1769–1770 fordulóján alakult meg. Állami engedély nélkül, de a prágai gubernium hallgatólagos jóváhagyásával jött létre. Az első években privát társaságként létezett: *Privatgesellschaft zur Pflege der Wissenschaften in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte und Naturgeschichte*. 1784-ben hivatalos elismerést nyert II. Józseftől, így a továbbiakban nyilvános társaságként működhetett. 1790-ben II. Lipóttól elnyerte a „Königliche” ('királyi') címet. *Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften* néven 1918-ig működött. A Privatgesellschaft eredetileg önálló és egymással egyenrangú tudósok közössége volt, amely szervezeten nem volt alárendelve egyetlen más intézménynek sem. Tagjai azok a kutatók, tudománykedvelők lehettek, akik tudományos munkát végeztek, s eredményeiket a társaság kiadványaiban hozták nyilvánosságra. A társulás leginkább Ignaz von Born lapja, a *Prager Gelehrte Nachrichten* (1771–1772) köré szerveződött, s olyan nevek fémjelezték, mint Gelasius Dobner, Mikuláš Adaukt Voigt, Karel Rafael Ungar, František Martin Pelcl. A hetente megjelenő kritikai lap különböző tudományok legfrissebb eredményeit mutatta be, s Born maga is recenziót publikált benne: írt egyebek mellett Sajnovics *Demonstratiójáról* is. A társaság másik jelentős publikációs fóruma az 1775 és 1784 között, hat kötetben megjelent *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen* című kiadvány

volt. A tagok érdeklődése kezdetben elsősorban – jöllehet nem kizárólag – a történeti témák felé fordult. A közösség történetében annak 1784-es állami elismerése tekinthető az egyik legmarkánsabb fordultnak. Egyfelől azért, mert ettől az időtől kezdve a jozefinista politika szempontjaival összhangban nagyobb hangsúlyt kaptak a gazdasági, mezőgazdasági, természettudományos témák; másfelől azért, mert szervezeti és tudományos értelemben is átértékelődött a szerveződés korábbi autonóm státusza (DEÁK 2001).

Comitem Sternberg – (lat.) 'Sternberg gróf'. Joachim Sternberg (1755–1808). Gróf Johann Nepomuk Sternberg és Anna Josepha Kolowrat-Krakowsky grófnő fia, a híres természettudós, Kaspar Sternberg (1761–1838) fivére. Neves grófi család tagjaként gondos nevelésben részesült, majd katonai pályára lépett. 1784-ben felhagyott a szolgálattal, vidéken telepedett le, ahol matematikával, asztronómiával és kémiával foglalkozott. Még ugyanebben az évben Darowában vasgyárat alapított. 1790-ben az éppen Prágában tartózkodó Európa-szerte híres léghajóssal, Jean-Pierre Blanchard-ral (1753–1809) léghajós utazáson vett részt, amelyen fizikai vizsgálatokat végzett. (Blanchard egyébként a következő évben, 1791-ben Bécsbe látogatott. Az eseményről Verseghy is értesült, *Örömfő Tamás* című művében meg is emlékezett róla. Erről: s. l. 1931.) 1792-ben Josef Dobrovskýval egy svédországi és oroszországi állomásokból álló utazásokra indult, később azonban útítársával különváltak. (Az utazás részleteit lásd alább.) Oroszországi tartózkodását II. Katalin nem nézte jó szemmel, beavatkozásának köszönhetően Sternberg nem is teljesíthette maradéktalanul úti célját. Valószínűleg a cári hatóságok közreműködésének köszönhetően nem érték el címzettjükhöz azok a levelek, amelyeket Sternberg fivérének, Kasparnak írt, s amelyekben úti élményeiről számolt be. Híradásaiban vélhetően elmarasztalta a cári kormányzatot, s bírálhatta azt a birodalomban élő népek durva elnyomása miatt. Erre következtethetünk a nyomtatásban is megjelent útleírásaiban foglaltakból. Véleményét útja során sem titkolhatta, ez magyarázhatja az uralkodó lépéseit. 1793 telén elhagyta Pétervárt. Pekingbe indult, de úti célját nem érthette el. Moszkván keresztül Szófiába, majd Königsbergen át hazaérkezett. Később más nagyobb utazásokra is vállalkozott, megfordult Franciaországban (1801), Angliában (1802), Magyarországon (1807). (Vö. BLKÖ 1879, 252, 289; PRAŽÁK 1967; STERNBERG 1793; STERNBERG 1794.)

Reverendum Dominum Josephum Dobrovský – (lat.) 'Dobrovský Josef tisztelendő ura'. Josef Dobrovský (1753–1829). (A vezetéknev többféle írásmóddal szerepel a szakirodalomban. A jegyzetek Richard Pražák gyakorlatát követik.) A Győr közelében fekvő Gyarmaton született. Apja Jakob Dobrovský dragonyos őrmester volt. A család hat héttel Josef születése után Csehországba települt. Dobrovský német nyelvi környezetben nevelkedett, csak kilencéves korától kezdett el csehül tanulni, magyar kötődései iránt csak jóval később, magyarországi tudós levelezőpartnerei révén érdeklődött. A prágai egyetemen poézist, retorikát és filozófiát hallgatott. 1772-ben a jezsuita rend tagja lett, novícius évét Brünnben töltötte, a szerzetesközösséget azonban 1773-ban eltörölték. A feloszlítás után visszatért Prágába, hogy folytassa teológiai tanulmányait, emellett különösen a keleti nyelvek érdekelték. 1776-ban a Nostitz grófi családhoz került nevelőként. 1786-tól teológiai cenzor Prágában, 1787-ben szentelték pappá. Két évvel később a hradischi seminarium generale igazgatója, majd rectora. Az intézmény 1789-es eltörlése után a neki megítélt nyugdíjból élt Prágában, a Nostitz család környezetében. 1792–1793-ban Joachim Sternberg társaságában a Cseh Tudós Társaság megbízásából svéd és orosz területeken vizsgálódó kutatóúton vesz részt. (Erről részletesen alább.) A finnugor nyelvrokonság kérdései iránt már jóval utazása előtt érdeklődött, ismerte Sajnovics János vonatkozó munkáit is. 1792. augusztus 3-án érkezett Turkuba, ahol tizennégy napot töltött. Ez idő alatt ismerkedett meg Henrik Gabriel Porthannal, aki hozzá hasonlóan szintén August Ludwig Schlözer (1735–1809) egykori tanítványa volt. Dobrovský sok értékes információt és szakkönyveket kapott tőle. Turkuból Szentpétervárra utazott, ahol felkereste Peter Simon Pallast (1741–1811), aki a zoológia és botanika mellett a finnugor népek vizsgálatával is foglalkozott, s akitől egy permi grammatikához jutott. Útja során további vonatkozó művekkel bővítette könyvtárát. Újonnan szerzett ismeretei birtokában saját koncepciót alakított ki a finnugor népekről, amelyet úti élményeit megörökítő kötetében publikált (DOBROWSKY 1796). Vallotta, hogy a finnugor népek egy speciális nyelvcsoporthoz tartoznak. Elismerte Sajnovics érdemeit,

de úgy látta, hogy a magyar jelentősebb mértékben különbözik a lapp nyelvtől, mint ahogy azt Sajnovics gondolta. Dobrovský szerint sokkal közelebb áll a vorják, a permi s különösképpen a vogul nyelvhez. Gyarmathi Sámuel írásait is figyelemmel követte, az *Affinitas*-ról ismertetést írt a jénai Allgemeine Literatur-Zeitungba (ALZ 1799a; ALZ 1799b). Útleírásának röviddel megjelenése után Magyarországon is jelentős visszhangja volt. Elismerően szólt róla Sándor István (1750–1815), aki *Sokféle* című lapjában is figyelmet szentelt a finnugor nyelvrokonság kérdéseinek (SÁNDOR 1795; SÁNDOR 1801). Dobrovský kiterjedt tudományos levelezést folytatott, több magyarországi tudóssal, műkedvelővel is érintkezésben állt, például Ribay Györggyel (1754–?), Jankovich Miklóssal (1773–1846), Johann Christian Engellel (1770–1814), Johann Georg Schwandtnerrel (1716–1791), Széchényi Ferencsel (1754–1820). Lásd: BLKÖ 1858, 334; PRAŽÁK 1962; PRAŽÁK 1967; PRAŽÁK 1968; PRAŽÁK 1995; PRAŽÁK 2003; DOBROWSKY 1796; GLÜCKSELIG 1837.

ad visitandas externas provincias [...] dimiserat – (lat.) 'kiküldte külföldi országok meglátogatására'. Amikor II. Lipót a Cseh Tudós Társaság számára 6000 florenit adományozott, a tagok úgy döntöttek, hogy az összeg egy részét, 1000 florenit, történeti kutatásokra fordítják, amelyek célja a harmincéves háború során elrabolt és Svédországba hurcolt értékes történelmi dokumentumok fellelése volt. A feladattal Josef Dobrovskýt bízták meg, aki Joachim Sternberg társaságában 1792. május 15-én indult útnak. A két kutató később különvált, s eredeti küldetése mellett Dobrovský egyéni érdeklődésének megfelelően is vizsgálódott. Eredményeiről lásd a személyeikhez fűzött jegyzeteket. Vö. BLKÖ 1858, 334.

In epistola sua, ad quemdam ex Eruditiss. Patriae nostrae directa – (lat.) 'Hazánk egyik tudósához intézett levelében'. Kiss Ernő úgy vélte, hogy Dobrovský szóban forgó levelének címzettje Gyarmathi Sámuel volt. Amikor azonban ezt állította, tévedett: a bécsi Magyar Hírmondó által közölt levelet ugyanis Dobrovský Ribay György (1754–?) evangélikus lelkészhez igazította, akivel hosszan tartó levelezést folytatott, s akinek köszönhetően számos más magyarországi literátorral került kapcsolatba. Vö. Kiss 1900; PRAŽÁK 1967, 78; ZOVÁNYI 1977, 510.

Petropoli – (lat.) 'Petersburgban'. Szentpétervár: Nagy Péter cár (1672–1725) alapította, Szent Péterről elnevezett orosz város a Balti-tenger partján, a Néva torkolatánál. 1712-től az Orosz Birodalom fővárosa, koronázóváros.

De affinitate harum linguarum nullum amplius dubium superest – (lat.) 'Ezeknek a nyelveknek a rokonságához többé semmi kétség sem fér'. A levél e szakaszához, valamint az affinitas jelentésének kérdéseihöz lásd Constantinovitsné Vladár Zsuzsa észrevételeit Verseghy latin terminusairól. CONSTANTINOVITSNÉ 2005, 136–137. Vö. CONSTANTINOVITSNÉ 2001.

Sajnovics – tordasi és kálózi Sajnovics János (1733–1785) jezsuita szerzetes, csillagász, nyelvész. 1748-ban Budán lépett a jezsuita rendbe. Novícius évét Trencsénben töltötte, tanulmányait Győrött, Nagyszombatban és Bécsben végezte. 1758 és 1760 között a bécsi obszervatóriumban Hell Miksa (1720–1792) asszisztense volt. 1766-tól segédfelügyelőként működött Weiss Ferenc mellett a nagyszombati csillagvizsgálóban. Részt vett Hell 1768-ban indított lappföldi expedícióján, amelynek célja a Vénusz átvonulásának megfigyelése és a Nap–Föld távolság kiszámítása volt. A kutatók egyéb vizsgálatok mellett a finn és a lapp nép történetével is foglalkoztak. Élményeit naplójában rögzítette (SAJNOVICS 1990). Az expedíció során kitűnően megtanult lappul, a lapp nyelv vizsgálata terén szerzett érdemei elismerésül a dán királyi akadémia tagjává fogadta, így tett a trondheimi tudós társaság is. A lapp és a magyar nyelvet illető eredményeit *Demonstratio. Idioma ungarorum et lapponum idem esse* című munkájában (SAJNOVICS 1770) foglalta össze, amelyet 1770 elején fel is olvasott a dán tudományos társaság előtt. A munkának Nagyszombatban hamarosan új, bővített kiadása is megjelent (SAJNOVICS é. n.). A *Demonstratiót* külföldön elismeréssel fogadták. Első recenziója feltehetően Kollár Ádám Ferencről származik (ÉDER 2014). Henrik Gabriel Porthan a *Tidningar utgifne af et Sällskap i Åbo* című svéd lapban részletes ismertetést írt róla. (Magyar fordítását lásd: SAJNOVICS 1994, 150–157.) Elismerően nyilatkozott a munkáról Emanuel Johann Öhrling *Dissertatio academica de convenientia linguae hungaricae cum lapponica* (Uppsala, 1772) című művében, valamint Josef Hager *Neue Beweise*

der Verwandschaft der ungarn mit den Lappländern (Bécs, 1793) című írásában. Sajnovics a *Demonstratio* megjelenése után újra csillagászáttal foglalkozott. 1771–1772-ben az expedíció előtt végzett munkájához visszatérve a nagyszombati csillagvizsgálóban működött. 1773-ban Budára költözött, s az itteni jezsuita kollégium mennyiségtanára lett. A rend megszűnése után esztergomi egyházmegyei pap, majd az egyetem Budára helyezését követően a csillagvizsgáló másodcsillagásza lett. Lásd: LAKÓ 1973; ZSIRAI 1952; SAJNOVICS 1994; ÉDER 1999b; ÉDER 1999c; MAMÚL 2010, 194–195.

lapponicam cum hungarica contulit, eandemque esse reperit – (lat.) 'a lapp nyelvet összehasonlította a magyarral, és azonosnak találta vele'. Az utalás Sajnovics János *Demonstratio*jára vonatkozik, amelynek címében is olvasható az idézett állítás: *Idioma ungarorum et lapponum idem esse, azaz: 'A magyar és a lapp nyelv azonos.'* Lásd: SAJNOVICS 1770; SAJNOVICS é. n.; SAJNOVICS 1994. Az *identitas* és az *affinitas* jelentéséhez és kapcsolatával a göttingai egyetem szellemi áramlatával lásd: BÉKÉS 2016.

cum Domino Professore Porthan – (lat.) 'Porthan professzor úrral'. Henrik Gabriel Porthan (1739–1804). Tanulmányait a turkui egyetemen végezte. 1762 és 1777 között ugyanitt retorikát oktatott docensként, 1777-től professzorként. Alapító tagja a *Tidningar utgifne af et Sällskap i Åbo* című lapnak, amely az első finn (de még svéd nyelvű) periodikum. 1788-ban megválasztották a Svéd Irodalmi Akadémia tagjává. Legismertebb munkája az 1766 és 1788 között öt füzetben megjelenő *Dissertatio de pöësi Fennica*, amelyben a finn ösköltészetet és népi költészetet vizsgálta. Eredményeivel ő alapozta meg a 19. században lendületet vevő finn népköltészeti kutatásokat. Érdeklődött a finnugor nyelvrokonság kérdéseiről, ismertetést írt Sajnovics *Demonstratio*járól (SZINYEI 1928, 58–59; SAJNOVICS 1994, 150–157). A magyar nyelvtan felépítéséről is voltak ismeretei: az egykor göttingeni diák, utóbb evangélikus lelkész, Perlaki Dávid (1754–1802) tájékoztatása alapján (SETÄLÄ 1891, 138–140). Sőt a magyar nyelvről maga is írt ismertetést (GYARMATHI 1999, 374). Ismertek továbbá a magyar és finn nyelvet összehasonlító jegyzetei (WEÖRES 1967), valamint Farkas János (1719–1789) *Ungarische Grammatik* című munkájához írt észrevételei (PÁPAY 1922, 20). Josef Dobrovský 1792–1793-as expedíciója során kötött személyes ismeretséget Porthannal, s Ribay Györgynek írt, a (részletben) bécsi Magyar Hírmondóban 1794. április 25-én napvilágot látott levelében arra buzdította a magyar tudósokat, konzultáljanak Porthannal. 1798-ból ismert Gyarmathi Sámuel egy levele is, amelyben – jöllehet nem utal Dobrovský ösztönzésére – közös munkára ajánlkozik. (A szöveget közölte: SETÄLÄ 1891, 155–156. A levél magyar fordítása: GYARMATHI 1999, 374–375.)

Åboæ – (lat.) 'Åbóban'. Åbo: Turku svéd elnevezése. Finnország legrégibb városa (1809-ig fővárosa) az Aura folyó torkolatánál.

ut e collectis huiusmodi indagibus lexicon etymologico-philologicum ac tandem grammaticam eiusdem construere possim – (lat.) 'hogy az így összegyűlt kutatási anyagokból összeállíthassam annak etimológiai-filológiai szótárát és végül grammatikáját'. Verseghy Ferenc saját nyilatkozata szerint a levél megírása idején már négy éve foglalkozott nyelvészeti kutatásokkal, 1790 tájára datálta tehát ez irányú vizsgálódásai kezdetét. E tekintetben szokás hivatkozni a magyar nyelv ügyét pártoló, az 1790/91-es országgyűlés idején publikált költeményére: VERSEGI 1790. Első, valóban kifejezetten nyelvészeti témájú monografikus munkája azonban ennél később, 1793-ban hagyta el a sajtót (VERSEGI 1793, magyar fordításban: VERSEGHY 1999). Verseghy itt foglalja össze először – ahogyan ő fogalmaz – a magyar nyelv alaptörvényeit, egyszersmind alapot kínálva a rendszeres grammatikáknak. Úgy látja, kidolgozott nyelvtan mellett szótárak készítésére is szükség van. Ezek három típusát tartja szükségesnek. (1) Legelőször egy etimológiai és filológiai szótár összeállítása lenne célszerű. Voltaképpen egy általános értelmező szótárra gondol, amely csak a köznyelv szavait tartalmazná. (2) Ezt követné a szakszótárak elkészítése, amelyek legalább tizenkét tudományterületet fognának át: általában a természettudomány, fizika, gazdaság, mesterségek, mechanika, szabad mesterségek, földrajz, kereskedelem, jog, politika, hadászat, matematika. (3) Ezek elkészülte után íródhatna meg a magyar nyelv univerzális, egyetemes szótára, amely mind a köznyelvi, mind a szaknyelvi szóképzésre kiterjedne. Nagyszabású tervét nem egyedül kívánta elvégezni, hanem egy kimondottan e feladatra szervezendő tudós társaságra bízta volna (VERSEGI 1793, 83–88; VERSEGHY 1999, 73–76). Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő

Társasághoz címzett levele, s maga a kapcsolatfelvétel ténye ebben a vonatkozásban is értelmezhető. (Lásd 27. Verseghy Ferenc – az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaságnak, Buda, 1794. szeptember 18.) Verseghy tervei abban a formában, ahogyan azokat az 1790-es évek elején elgondolta, nem valósultak meg. Hosszúra nyúlt börtönbüntetése alatt ugyan foglalkozott nyelvészettel, s szabadulása után számos nyelvészeti témájú munkája jelent meg, mi több, élete utolsó éveiben szótárkészítéssel is foglalkozott. (Vö. GÁLDI 1957, 130–135, valamint: ÉDER 1999d; ÉDER 1999e; ÉDER 1999f; ÉDER 1999g; ÉDER 1999h; FÁBIÁN 1988; FRIED 1988.)

analogiam, etymologiam et euphoniā – (lat.) 'analógiáját, etimológiáját, euphoniáját'. Adelungot követve a korabeli szerzők négy, a nyelvben uralkodó elvet tartott számon: *usus* (nyelvszokás), *analogia*, *etymologia* (szóeredet), *euphonia* (jóhangzás, Verseghynél: hangrendi illeszkedés értelemben). Costantinovitsné Vladár Zsuzsa megjegyzése.

radices – (lat.) 'tőszavait'. Az európai grammatikai hagyományban eredetileg nem volt töre és toldaléokra osztás, a tő fogalma a latinizált héber grammatikai hagyományból érkezett a 16. században. A magyar grammatikusok kezdettől használták a fogalmat. Később a *radix* (korabeli szóval: *gyök*) az abszolút tövet is kezdte jelölni, Verseghy korában a szóhasonlítás alapfogalma lett. Lásd: CSER 2015; C. VLADÁR 2016. Costantinovitsné Vladár Zsuzsa megjegyzése.

chromaticæ – (lat.) kromatikusan.

Sulzer: Allgemeine Theorie der schönen Künste, artic: Chromatisch – az utalás Johann Georg Sulzer (1720–1779) esztétikai munkájára vonatkozik: SULZER 1771; SULZER 1774. A hivatkozott szócikk az első kötetben található: SULZER 1771, 206–207. Verseghy írásain az 1780-as évek végétől mutatható ki a szerző hatása. A kézikönyvből készített fordításai a Magyar Museum hasábjain jelentek meg (MM I, 339–348, 442–447, 353–359, 405–407). *Analytica* című munkájában ugyancsak szembevető Sulzer szócikkeinek jelenléte. (Erről: VERSEGHY 2014, 355–360.)

quatuor vocibus humanis – (lat.) 'a négy emberi hangnak'.

discantus – (lat.) 'diszkant': a női szopránnaak megfelelő magas gyermekhang.

suffixa – (lat.) 'ragok'. Az európai grammatikai hagyományban eredetileg nem különböztettek meg a szóalakban tövet és toldalékokat. A latinizált héber grammatikákból a 16. században került át a pronomén suffixum (toldott névmás) fogalma, és a magyar grammatikusok egységesen így nevezték a birtokos személyjelet (pl. *házam*), illetve a tárgyas igeragozás ragjait (pl. *olvasom*). A *suffixum* később általánosan 'toldalék' értelmű lett. Vö. TELEGDÍ 1996–1997. Constantinovitsné Vladár Zsuzsa megjegyzése.

De duplici coniugationis forma – (lat.) 'Az igeragozás kettős formájáról'. Értsd: határozott és általános ragozás. Constantinovitsné Vladár Zsuzsa megjegyzése.

in dyptonges – (lat.) 'diftongusokká'. A diftongus, más néven kettőshangzó olyan magánhangzó, amelynek artikulációja során változás történik a nyelvállásban, a hang képzésének helyében, illetve az ajakműködésben. A diftongus egyetlen szótagot alkot (GÓSY 2004, 61).

quæ vox mihi urbem Sveciæ, Calmar dictam, in memoriam adducit – (lat.) 'nekem Svédország Calmar nevű városát juttatja eszembe'. A levélnek ez a szakasza szinte szó szerint egyezik Verseghynek egy, a brünni jegyzetek között található bejegyzésével: „*Kalmar, latin: mercator – quæ vox mihi urbem Suecicæ, Calmar, dictam in memoriam adducit.*” (GÁLDI 1957, 132; VERSEGHY 1987a, 98. Vö. ÉDER 1999d.) A *kalmár* főnév a német *Krämer*, *kereskedő* jelentésű szó átvételéből származik (BÁRCZI 1941, 147; EWUNG I, 671). *Kalmar*: svéd város Stockholmtól délnyugatra a Balti-tenger partján.

poemate nimirum Stephani Gyöngyösi: Murányi Venus dicto et anno 1664 Cassoviae procuso – (lat.) 'Gyöngyösi István *Murányi Venus* című Kassán, 1664-ben kinyomatott elbeszélő költeményéből'. Az utalás Gyöngyösi István *Márrsal társalkodó Murányi Venusz* című művének 1664-es kiadására vonatkozik (GYÖNGÖSSI 1664). Verseghy jól ismerte Gyöngyösinek e szövegét, s annak valamennyi kiadását. A kötet felemlítése több vonatkozásban is informatív. Egyrészt vélhetően ez a kiadás szolgált Szécsi Mária a *Murányi várban* című színműve alapjául. A darab maga nem maradt fenn vagy lappang, csupán egyik előadásának színlapja elérhető (VERSEGHY 2014, 349–350, 483–491). Gyöngyösi emlí-

tése e levélben nagyon aktuális: a levél íródásának idején ugyanis már nagyban folyhattak a mű színpadra állításának előkészületei, hiszen tudomásunk szerint az ősbemutatóra 1794. június 11-én került sor. Másrészt tudnivaló, hogy Verseghy nyelvi szempontból kifejezetten ezt az edíciót tekintette hitelesnek, szemben a többivel, amelyek az általa „*Kolosvári Herélő*” névvel illetett Tsétsi Zachariás 1702-es kiadásának torzításait örökítették tovább (JANKOVICS 1998, 192). Minderről a Porthannak írt levél kelte előtt alig egy évvel megjelent *Mi a poézis?* című írásának lapjain vall: „*Egy kis példa gyanánt lássuk Gyöngyösinek Murányi Venussából, miként tsavarja ezen egyébaránt nagy Poéta a' gondolatokat, és a' magyar szőjétést a' hangeggyeztetés miatt. Az 1664 esztendőbéli Kassai Kiadásban, melyet velem Méltóságos Gróf üdösb RÁDAY Gedeon úr közleni méltóztatott, [...] Ezeket mindazáltal nem úgy mondom, mintha GYÖNGYÖSIT gúnyolni akarnám. Ő az akkori magyar nyelvvel egyébképp' nem bánhatott, mert ez még akkor az ízzel eggyütt palléroztalan volt. Egész krízisem mellett tehát meghagyom örömet néki azt a' dütsőséget, mellyel nemzeti Poétáink között díszeskedik.*”

A' *Kolosvári Herélő*, a' ki Murányi Venust 1702 esztendőben kiadta, 's a' kit azután a' többi Nyomtatók is követtek, ezen szókbán: szerzőtt, rejtőzött, érkezött az ortographiát rosszalván, mivel már akkor így kezdődtek íratni: szerzett, rejtezett, érkezett; és erre nézve az első szóhoz között más hasonló hangú szókat keresvén; halhatatlan GYÖNGYÖSINEK szép gondolatlytát, ismét az egy hangeggyeztetésnek kedvéért, még nagyobb homályba temette, sőt fogytig megrontotta, [...] Valahány szó, melly a' *Kolosvári Kiadónak* agyvelejéből származik, annyi szentségtörés annyi mérgefórtasztó kábaság! Így ronttya ő a' hangeggyeztetésnek kedvéért több helyeken is a' legjobb gondolatokat!” (VERSEGHY 1793a, 29–31)

quod in celebri Bibliotheca Excell. Dom. Comitís Ráday extat, et cuius copiam mihi anno 1791 fieri curavi – (lat.) 'amely megvan gróf Ráday kegyelmes úr híres könyvtárában, és amelyet 1791-ben lemásoltattam magamnak'. Verseghy Gyöngyösi művének 1664-es kiadásához id. Ráday Gedeon (1713–1792) gróf könyvtárából jutott. Vélhetően a Magyar Museum körüli munkálatok kapcsán köthettek ismeretséget, Ráday és Kazinczy levélváltása alapján 1789 táján. (Lásd: Ráday Gedeon – Kazinczy Ferencnek, Pest. 1789. március 1. KAZ. LEV. I, 294.) Verseghy számára különösen értékes lehetett ez a kapcsolat, hiszen minden alkalommal, amikor a kötet szóba kerül, hangsúlyozza azt. A Porthannak írt levélben emlegetett kéziratos másolat további sorsáról, mai hollétéről nem tudunk.

quae latinorum inflexiones supplent – (lat.) 'a latin szóhajlításokat pótolják'. A latin *inflexio*, *onis* főnév hajlást, elhajlítás jelent, de névszóragozás értelemben is használatos. A levél e helyén ebben az utóbbi értelemben értendő. Latin nyelvtanokban a névszóragozás elnevezésére elterjedtebb az ugyancsak hajlítást, hajlást, szóhajlást jelentő *declinatio* kifejezés. Constantinovitsné Vladár Zsuzsa megjegyzése: a flektáló típusú latinban a teljes szóalak változása jelzi a nyelvtani viszonyokat. Ezért a klasszikus grammatikákban nem töre és toldaléokra bontották a szóalakokat, hanem alapalakról, és attól elhajló (görögül: *declinatio*, latinul: *inflexio*) alakokról beszéltek. A magyar *rag* terminus a nyelvtani viszonyokat ragokkal kifejező agglutináló (ragasztó) nyelvek szemléletét tükrözi.

in analysi linguae hungaricae – (lat.) 'a magyar nyelv elemzésében'. Erről lásd az alábbi levél jegyzetét: 27. Verseghy Ferenc – az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaságnak, Buda, 1794. szeptember 18.

radicum – (lat.) 'tőszavak'. Tőszó, abszolút tő: egyetlen morfémából áll, nem járul hozzá toldalék (KESZLER 2000, 61).

Elenchus Radicum hungaricarum – (lat.) 'Magyar tőszavak jegyzéke'. A különböző nyelvek rokonságát, hasonlóságát tárgyaló korabeli művek fontos fejezetei az elenchusok, szójegyzékek. Mivel több nemzet tudósai érdeklődésére tarthattak számot, e lajstromokkal szemben az egyik legfontosabb elvárás volt, hogy a felsorolt szavak jelentését egy közismert nyelven tartalmazzák. A közvetítő nyelv szerepét leggyakrabban a latin töltötte be. Verseghy ettől a gyakorlattól néhány esetben eltér, s a magyarázatok közé német kifejezéseket is felvesz (CONSTANTINOVITSNÉ 2001, 74; vö. VERSEGHY 1987a, 98).

Aba – festetlen, fehér színű durva szövet.

Abaj – az *abajg*, *abajgat* szó töve. Abajg: kiált, üvölt. Abajgat: kiáltozva, ütlegetve üldöz valakit.

Abajdocz – keverék, vegyülék.

Farrago – (lat.) ’vegyes abrak’.

Abár – az *abáról* szó töve. Abáról: a főzött húslé habzó fölét kanállal leszedi, vagy a főzésben lévő húst kanállal keveri. Az *abár* igeő alapjelentésével rokon: habar, kavar, zavar.

aj – nyílás, nyiladék, hasadék.

akó – ürmérték, körülbelül 32 pintnek, azaz 51 liternek felel meg. A szó jelenthet bor tárolására alkalmas abroncsos hordót is. (MNL I, 56. Vö. BOGDÁN 1991, 584–587.)

alabárd – kétélű széles pengével ellátott szűrő- vagy vágófegyver.

alabor – hegyi szekereknél használatos talpszerű eszköz, amelyet a lejtőn ereszkedő szekér kerekének talpa alá tesznek. Jelenthet szintén szekereknél használatos emelőeszközt, amelyet tengelytöréskor használnak.

alafa – élelmiszeradag, melyet járandóság vagy alamizsna gyanánt adnak. Jelenthet méltóságot, hivatalt is.

demensum, i – (lat.) kimért élelmiszeradag, rabszolgák számára kimért gabona.

alajt – vél, gondol.

alakor – rönköly.

alás – alásfa. Néhány szerző által a szilfa (*ulmus*) egyik megnevezése. Mások a *ptelea* magyar megfelelőjeként ismerték és használták a szót. Lásd: KASSAI 1833, 152.

almárjom – almárium, almárium: szekrény.

apacsó – apacs, apacsú, apacsúr, apasúr: halászok által használt rúd, amelyre a hálót rögzítik, s amelynek segítségével azt vízirányban tarthatják, illetve partra vontathatják.

apalin – félénk, gyáva, nőies természetű ember.

arasz – hossz mérték, a 18. században használatos pozsonyi arasz: 26,6 cm. Vö. BOGDÁN 1990, 134–137, 568.

armás – haramia.

asag – a szó azsag, arzsag alakban is létezik. Jelentése: piszkafa, amellyel a kemencében égő szalma, nád, gaz igazgatására használatos.

aszag – szemét, trágya.

asztag – szabadban tárolt, szögletes vagy elipszis alakú halomba rakott, cséplésre vagy nyomtatásra váró gabona.

aszú – itt melléknév: összeszáradt, összefonnyadt, összezsugorodott.

atka – itt: folyók partjain összegyűlt kavicsréteg.

atlacz – nehéz, tömör, fényes szövet.

atraczel – növény, ökörnyelvfű.

27. Verseghy Ferenc – az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaságnak Buda, 1794. szeptember 18.

Kézirat

MTAKK M. Irod. Lev. 4r. 146. sz. Vass József másolata.

Megjelenés

JANCSÓ 1960, 373–374.

Keletkezés

Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság létrejöttének egyik fő kezdeményezője Aranka György (1737–1817) volt. Tanulmányait Marosvásárhelyen és Nagyenyeden végezte. 1764-től a marosvásár-

helyi királyi tábla írnoka, 1787-től törvényszéki közbíró, 1796-tól rendes ülnök. Költő, drámafordító, történész és tudományszervező. A létrehozandó közösség tervét röpiratokban osztotta meg az 1790/91-es erdélyi országgyűlés idején (ARANKA 1791a; ARANKA 1791b; ARANKA é. n.). Az akadémiai jellegű társulás fő célja az ismeretterjesztés mellett egy egységes magyar nyelv meghatározása, amelyhez egy grammatika, egy szótár összeállítását, valamint a provinciális szavak összegyűjtését tartja szükségesnek. A kezdeményezést gróf Bánffy György kormányzó is tevékenyen támogatta. A társaság 1793 végén tartotta első üléseit. Vezetője, főtitoknok ekkor Aranka György, tiszteletbeli előülője Bánffy György volt. Igazán aktívan 1794 és 1801 között működött, a záró dátumról azonban a vonatkozó források gyér volta és szűkszavúsága okán nem egységes a szakirodalom álláspontja. Valószínűsíthető, hogy a tagok immár informális keretek között az 1801 utáni években is tartottak összejöveteleket (DÁVID 2013; JANCÓS 1955; ENYEDI-UGRIN 1988). A társaság működésének évein számos erdélyi és magyarországi literátorral került kapcsolatba. Pártolóinak jegyzéke a közösséghez kapcsolódó személyeket három kategóriába sorolta: „Jóltévők”, „Tudósok”, „Tudós levelezők”. Verseghy neve e listán a „Tudósok” között szerepel (JANCÓS 1955, 347, 349). Verseghy Ferenc e levelével az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság tagokat toborzó felhívására, az úgynevezett *Jelentő levélre* válaszol.

Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság első ülését 1793. december 3-án tartotta (JANCÓS 1955, 130–139). Ekkor és a második, 1793. december 10-én tartott találkozón (JANCÓS 1955, 140–144) rögzítették a társaság fő céljait, valamint működésének szervezeti kereteit, szó esett emellett a költségvetést illető kérdésekről. A második ülés utolsó pontja előrevetíti a társaságszervezés következő lépését, a támogatók és tagok toborzásának szükségességét:

„Társoknak szerzése

Nyilvánvaló dolog lévén, hogy ilyen sok ágra kiterjedett igyekezetben sok munkás és értelmes tagok kívántatnak.

Igyekszik a Társaság mind a két hazában az esméretes jobb-jobb hazafiai, nevezetesen, akik becses munkákkal tudományoknak és haza szeretetüknek jeleit magyar munkák kiadásában megbizonyították, megtalálni és atyafiságos munkás segedelmeket kikérni, kiknek becses neveknél lajstromba való szedése s beadása bízatik ismét főtitoknak atyánkfiára.” (JANCÓS 1955, 144)

Aranka több lajstromot is készített (JANCÓS 1955, 379). A listák egyik példányát harmadik, 1793. december 21-i ülésén tárta a résztvevők elé (JANCÓS 1955, 145). A csatlakozásra ösztönző levél fogalmazványát a negyedik ülésen, 1793. december 31-én olvasták fel. Ekkor döntöttek arról, hogy azt nyomtatvány formájában is terjesztik, ugyanakkor néhány személy részére névre szólóan is megküldik majd (JANCÓS 1955, 147–149). Az 1794. március 26-án tartott ülés jegyzőkönyve szerint a „*jelentő levél*”-ként emlegetett felhívás nyomtatványai elkészültek ezer példányban, amelyből ötszázat Kolozsvárra és Marosvásárhelyre vittek, ötszázat pedig gróf Teleki Sámuel vett magához, hogy Magyarországon terjessze (JANCÓS 1955, 153). Enyedi Sándor Teleki Sámuel kéziratot hagyatékából közli a *Jelentő levél* szövegét (ENYEDI-UGRIN 1988, 117–123). A szóban forgó példányon 1794. július 15-i, feltehetően kézzel a nyomtatványra írt keltezés szerepel, a felhívás továbbítása tehát hosszabb időn át, folyamatosan folyhatott. Aranka György 1794 augusztusától ez év októberéig maga is Magyarországon tartózkodott, s Debrecenben és Budán gyűjtött tagokat a Kéziratkiadó és a Nyelvmívelő Társaságnak (DÁVID 2013, 109). Verseghyhez vélhetően ebben az időszakban juthatott el a felkérés, levelének szeptemberi kelte erre utalhat. A felhívás hírt ad a társaság megalakulásáról, s röviden összefoglalja annak céljait és terveit. Saját vállalkozásukat a tagok kísérletnek minősítik, ideiglenes megoldásnak szánják mindaddig, amíg létre nem jön egy nagyobb és jelentősebb országos közösség. A társaság a nyelvművelés és ismeretterjesztés általános céljain kívül a magyar nyelven tanítók, illetve tanulók számára kíván segítséget nyújtani, ezért az egyik legsürgetőbb feladatnak egy grammatika, valamint egy szótár összeállítását véli. Emellett a csatlakozóktól különböző témájú, magyar nyelvű kötetek írását, valamint

fordítások és recenziók készítését várja. A tervek között szerepel a tagok írásainak közreadása, valamint egy rendszeresen megjelenő kalendárium megjelentetése is. Verseghy jelen levele eljuthatott a címzett-hez, a társaság 1799. június 19-i gyűlésének jegyzőkönyve utal erre (JANCÓS 1955, 291). A levél eredeti, elküldött példánya nem maradt fenn vagy lappang, szövegét Vass József másolatából ismerjük. Ugyancsak Vass József másolata őrizte meg Verseghy Arankához címzett, feltehetően jelen levél után, 1794 őszén kelt írásának szövegét. (Lásd: 28. Verseghy Ferenc – Aranka Györgynek [h. n., 1794. szeptember 18. és 1794. december 11. között].) Aranka Verseghynek küldött válaszai egyik esetben sem ismertek (vö. JANCÓS 1947; KIRÁLY 2007).

A kéziratok fellelésében nyújtott segítségéért köszönettel tartozom Biró Annamáriának és Kerti Józsefnek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Amaz Írás – a *Jelentő levél*. Lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat.

e' munkálkodásnak egyszersmind és dicsőségnek Templomába a' bemenetelt minden buzgó hazafinak megnyittyák, – Verseghy levelének e szakasza a *Jelentő levél* vonatkozó passzusának szavait idézi fel: „Megnyitja azért a Társaság ezt a dicsőségnek és becsületnek ajtaját a két nemes haza és egész nemzet előtt közönségesen, és annak minden érdemes haza fiait és lányait, ha kiknek fog tetszeni, mint társaságbéli tagokat, hogy a tisztességben részt vegyenek, arra kiterjesztett karokkal hívja, s hogy a teherben osztozni ne sajnálják, arra buzgó szeretettel kényszeríti.” (ENYEDI–UGRIN 1988, 122)

négy-esztendőbeli nyomozásimot, mellyeket nyelvünk iránt tettem – Verseghy jelen levelének megírása előtt néhány hónappal Henrik Gabriel Porthannak címzett írásában csaknem szó szerint ugyanez az állítás olvasható. Lásd a levél szövegét és a hozzá fűzött jegyzeteket: 26. Verseghy Ferenc – Henrik Gabriel Porthannak, Buda, 1794. május 13.

Analysis Linguae Hungaricae – Verseghy itt említett kézírata lappang. A dokumentumról legutóbb Éder Zoltán és Éder Zoltánné adott hírt: ÉDER–ÉDER 1994. Közleményükben részletesen ismertetik a forrást, s még a címlap képét is közlik: ÉDER–ÉDER 1994, 26. Hivatkozással az alábbi jelzetre közlik: „OSZK Kézirattár, jelzete Annalekta [sic!] 11. 843.” (ÉDER–ÉDER 1994, 23.) Az OSZK Kézirattárának katalógusa azonban sem a cím, sem a megadott jelzet alapján nem tartalmazza ezt a kéziratot, s annak nyomára nem akadtunk Verseghy ott őrzött teljes kézíratos hagyatékának áttekintése után sem.

Verseghy jelen leveléről, valamint az *Analysis*ről a társaság 1799. június 19-i gyűlésén esett szó: „Verseghy Ferenc a magyar nyelvben található betűk olvasásmódja és azoknak kimondása ezen szín alatt Analysis Linguae Hungaricae oly ígérettel, hogy a több részét elkészítvén, elküldi.” (JANCÓS 1955, 291)

hogy e munkát deákul irom, következő okait adom cselekedetemnek – Verseghy 1817-ben hasonló módon érvel majd az *Analyticáról* szólván. Lásd: Verseghy Ferenc: *Indító okok, hogy az Analytikát deákul írjam*. A kézirat jelzete: MTAKK K 380/53. Vö. VERSEGHY 1987a, 33–35.

mesterséges szavak – Verseghy Henrik Gabriel Porthannak írt levelében részletes tervet ismertet arra vonatkozóan, milyen szótárak elkészítését látja szükségesnek. (Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 26. Verseghy Ferenc – Henrik Gabriel Porthannak, Buda, 1794. május 13.)

a Teremtésről – Verseghy itt említett műve a Magyar Museumban jelent meg az alábbi címen: *A' teremtésről. Költemény. Hat énekben. Első Ének. A' Mindenségről*. MM I, 264–275. Vö. MM II, 160–162.

a Musicáról – Verseghy itt említett műve a Magyar Museumban jelent meg az alábbi címen: *A' muzsikáról*. MM I, 353–359, 405–407. Vö. MM II, 181.

a Szép Mesterségekről – az utalás Verseghynek két szövegére is vonatkozhat, amelyek a *Magyar Museumban* jelentek meg az alábbi címen: *A' szép mesterségekről*. MM I, 339–348. Vö. MM II, 179–180. *A' szép mesterségeknek rövid történetei*. MM I, 442–447. Vö. MM II, 199.

a Formentéri Remete – az utalás August von Kotzebue *Der Eremit auf Formentera* című darabjának Verseghy készítette fordítására vonatkozik: VERSEGHY 1793b. Vö. VERSEGHY 2014, 167–229, 405–434.

és egynehány kis költemények – Verseghy 1794-ig megjelent munkáiról tájékoztat: RÉKASY 1994, 27–36.

a' Magyar Játékszínnek negyedik részével – Endrődy János (1756–1824) *A' magyar játék-szín* címen 1792–1793-ban négy kötetből álló sorozatot jelentetett meg, amelyben magyar nyelvű dráma-szövegeket, drámafordításokat adott közre az indulófélben lévő hivatásos magyar színjátszás darab-szükségletét enyhítendő. A széria itt emlegetett negyedik részében (ENDRŐDY 1793) látott napvilágot Verseghynek *A' formentéri remete* című drámafordítása. Ugyanebben a kötetben kapott helyet Kazinczy Ferenc (1759–1831), Egervári Ignác (1751–1809) és Simai Kristóf (1742–1833) egy-egy színműve (KAZINTZY 1793; EGERVÁRI 1793; SIMAI 1793).

28. Verseghy Ferenc – Aranka Györgynek [h. n., 1794. szeptember 18. és 1794. december 11. között]

Kézirat

MTAKK M. Irod. Lev. 4r. 146. sz. Vass József másolata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy és Aranka György, valamint az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaság kapcsolatáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 27. Verseghy Ferenc – az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaságnak, Buda, 1794. szeptember 18.

Jelen levél szövegét Vass József másolatából ismerjük, az eredeti példány nem maradt fenn vagy lappang. Vass másolata nem tartalmaz pontos keletkezést, a másolat jobb felső részén mindössze egy évszám látható: 1794. A szöveg utalásai alapján úgy tűnik, hogy az az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaságnak küldött 1794. szeptember 18-án kelt levél után keletkezhetett. A másolaton szereplő megjegyzés arra utal, hogy még ebben az esztendőben. Egészen bizonyos, hogy még ez év december 11., azaz Verseghy letartóztatása előtt íródhatott.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Méltóságos Consiliarius Uram – Aranka György (1734–1817).

Az emberi nemzetről már régen kezdett írásdarabocskát elvégeztem – Verseghy itt említett műve a szöveg utalásai alapján nem azonosítható teljes bizonyossággal. Nem kizárt, hogy *Az emberi Nemzetnek életkorai* című verse egy változatáról van szó.

kik még a Miatyánkot is erővel balra magyarázzák – Verseghy feltehetően a *Millot-fordításhoz* csatolt *Értekezések* miatt támadt botrányra utal. Erről bővebben: DONCSEZ 2009b, vö. az alábbi levél jegyzeteivel: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.

Analysis nevű deák munkámból – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 27. Verseghy Ferenc – az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaságnak, Buda, 1794. szeptember 18.

a m. Museumban és a m. Játékszínben – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 27. Verseghy Ferenc – az Erdélyi Magyar Nyelv-mívelő Társaságnak, Buda, 1794. szeptember 18.

29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek Buda, 1794. december 24.

Kézirat

MNL OL E 708 Vert. A. Fasc. 51. ad 13. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferencet a Martinovics-összeesküvésben való részvétel vádjával 1794. december 11-én tartóztatták le. Az összeesküvésbe Hajnóczy József szervezte be ez év júliusában. Több nyelvet magabiztosan ismerő és politikai kérdésekben is tájékozott literátorként a mozgalomban elsősorban idegen nyelvű szövegek magyarra ültetésében számítottak rá. Hajnóczy József a *Marseillaise* énekelhető és a magyar viszonyokhoz idomított magyar verses változatának létrehozásával, valamint a zágrábi szabadságfára kifüggesztett horvát vers magyarra fordításával bízta meg. Verseghy mindkét kérésnek eleget tett. Mindemelllett úgy tűnik, nemcsak e szövegeket, hanem a francia forradalomhoz kapcsolódó vers- és röpiratirodalom számos darabját alaposan ismerte és terjesztette. Krammer József, Verseghy kezelő-orvosa ugyanis – akit szintén kihallgattak – vallomásaiban beszámol arról, hogy Verseghy a viziteken szóba hozta a francia eseményeket, s néhány vonatkozó iratot át is adott neki. Krammer így jutott hozzá a forradalom néhány emblemikus szövegéhez, a *Ça ira*, illetve a *Carmagnole* című dalokhoz, valamint Martinovics Ignác Ferenc császárhoz címzett nyílt leveléhez. Szerepe azonban nem merült ki ennyiben: a kátékat lemásolta és továbbította, s ő szervezte be a mozgalomba egykori rendtársát, Makk Domokost, a premontrei Juhász Nepomuk Jánost, valamint Landerer Mihályt is.

A vizsgálatot követően előbb pallos általi halálra ítélték, majd büntetését határozatlan idejű börtönbüntetésre módosították. 1795. augusztus 10-én Kufsteinbe szállították, innen 1796 szeptemberében a Graz környéki Schlossbergbe helyezték át. 1798 áprilisától 1803. augusztus végéig a Brünn melletti Spielbergben tartották fogva. Kilenc évig tartó elzárás után valamennyi elítélt közül ő szabadult a legkésőbb. Verseghy Martinovics-összeesküvésben betöltött szerepéről bővebben: DONCSECZ 2016b.

Verseghy jelen levelével arra kéri a prímást, hogy járjon közben érdekében az uralkodónál, s segítsen elérni, hogy ne kapjon súlyos büntetést.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Eminenciás Bíboros Úr, Prímás Érsék,
Kegyes Főpap!

Azután, hogy viszontagságaimon, amelyek egy évvel ezelőtt a könyvem miatt lezajlottak, Eminenciád jóságos közbenjárása révén sikerrel felülemelkedtem, az egész vad, emberi társadalomtól elkülönülten, betegség és egészség közötti folyamatos váltakozásban nyugodtan és magánosan élek, és a budai Szent Erzsébet-apácák templomának teljesítek szolgálatot mindennapos misézéssel és a bűnbánati, illetve az oltáriszentség kiszolgáltatásával. Azonban nyughatatlan és rosszakaró emberek, akiket túl későn ismertem csak ki, hátsó szándékkal pusztá magányomban felkerestek, és vérmérsékletemet baráti társalgás leple alatt kihasználva óvatlanul és mit sem sejtve újabb viszontagságok hálójába kerít-

tettek, melyektől, az élő Istenre könyörgök és esedezem, hogy Eminenciád hathatós közbenjárásával engem, legérdemtelenebb alattvalóját jóságosan szabadítson meg.

Tudom, hogy én, szerencsétlen, sehol nem fogok biztosabb segítséget és igazabb vigaszt találni, mint az anyaszentegyház ölében, melynek szolgálatára felszenteltek, melynek szelídsége, ahogy a bajba jutottak segítségére siet, magával ragad, és amelynek méltóságos fejét Eminenciád személyében odaadással tisztetem. Tudom, hogy Eminenciád lelke a veleszületett emberségéből adódóan a szerencsétlenek megsegítésére igen készséges, közbenjárásának fogamatja pedig Ő Szent Felsége magasságos trónusa előtt összehasonlíthatatlanul a legnagyobb. Végül azt is tudom, hogy Eminenciád együttérzésére, akinek bőséges kegyeit lelkem mély hálájával tapasztalom, még mostani körülményeim között sem vagyok méltatlan.

Ugyanis Isten a tanúm rá, hogy míg mással voltam elfoglalva, és semmire sem gondoltam kevésbé, mint hasonló dolgokra, rejtékutakon, hogy ne mondjam cselvetéssel a bajoknak ebbe az útvesztőjébe csaltak, és minden bűnömet nem elszánt rosszindulatomnak, hanem a tudatlanságnak, a hiszékenységnak és a meggondolatlanságnak, vérmérsékletem fő hibáinak kell felróni. Isten a tanúm arra is, hogy mihelyt észrevettem ezt, mindent megtettem, amire lehetőségem volt, hogy visszavonva azokat a dolgokat, amiket óvatlanul megtettem, semmissé tegyem, mielőtt következményük lenne. Amely dolgokat bárcsak világosan Eminenciád elé lehetne tární, és meggyőző érvekkel kézzelfoghatóvá lehetne tenni. Végül Isten a tanúm rá, hogy bírám fölszólítására anélkül, hogy a szokott vallatást megelőzzem, mindent, amire vissza tudtam emlékezni, papi lelkiismeretem mellett őszintén és világosan hoztam nyilvánosságra, és pedig ilyen formán olyannyira alávetett engedelmisséget tanúsítottam Ő Szent Felsége iránt, megannyire mélységes ellenérzést váltottak ki belőlem ezek a dolgok.

Egyébiránt, ha a fájdalom és a megbánás, valamint a javulás iránti komoly szándék magát az isteni bölcsességet megbocsátásra és könyörületességre indítja, akkor bizakodóbban remélhetem ugyanezt Eminenciád és Ő Szent Felsége részéről, semmint azoktól, akik vétkemen megütköztek és megbotránkoztak. Ezért Isten színe előtt szent meggyőződéssel Eminenciádnak ígérem, hogy fáradságot nem kímélve jellemhibáimat, amelyek szerencsétlenné tettek, elszánva magamat megfélekezésükre, kijavítom. És főként nem fogok hasonló ügyekbe keveredni, vagy megengedni, hogy velem olyasmi történjen, amiről nem számolok be azonnal Eminenciádnak vagy egyéb feletteseimnek részint saját elhatározásból, részint amiatt is, hogy a híresztelések és a veszélyes kezdeményezések a kezdet kezdetén elüljenek. És távol tartván magamat mindazon társaságomat keresőktől, akik valami okból gyanúsak, akár nyílt elhatárolódással, akár, ha Eminenciád jónak ítéli, nyilvános publikációk által, egyedül olyan emberek társaságát fogom keresni, akiknek általános becsületességéről mindenki meg van bizonyosodva. És végül tehetségemet és erőimet Eminenciád rendelkezése mellett Ő Szent Felsége szolgálatának és szent vallásunk előmozdításának fogom szentelni minden lehető akár egyházi, akár irodalmi munkával, amire csak képes leszek, úgy, hogy mindazok, akik tudják, hogy hibáztam, világosan lássák, hogy tettemet nemcsak őszinte szívvel megvetem, de minden igyekezetemmel azon erőlködöm, hogy azt, amit engedve a csábításnak leromboltam, bőven újra felépítsem.

Ezeket alázatosan előrebocsátva esedezem és kérem Eminenciádat, hogy hathatós közbenjárásával Őfelsége hatalmas trónusától számomra kegyelmet és megbocsátást eszközöljön ki készségesen, és én minden megaláztatással elviselem a megérdemelt fogságot, amely azáltal, hogy nevemet örökre megbélyegzi, ha nekem, mint papnak és értelmes férfinak nem lenne az a legnagyobb büntetés, hogy az előbbiekben megígért, és tehetségeim segítségével nyilvánosan megadott elégtétel révén az eltörölhető eltöröljem. Nem vindikálok magamnak ártatlanságot, és nem akarom tettemet így vagy úgy magyarázva láttatni. A legnagyobb alázattal azt az egyet kérem, hogy Ő Szent Felsége ne vessen a törvény szigorú és kemény büntetése alá, hanem mint olyan embert, aki Istennek van szentelve, aki saját vétkét illetően mélységesen megbélyegezve önként és őszintén nyugodtabb vizekre tér vissza, és végső megbocsátásért Ő Szent Felsége lábaihoz siet, egyedüli kegyelméből a tartós büntetésből váltsa ki.

Előszörban ugyanis egészségem, amelyet Ő Szent Felségének teljesített szolgálat közben a török háború alatt veszítettem el nem kevésbé lábaim folyamatos bedagadása és gennyesedése, mint testned-

veim rosszindulatú begyűlése miatt, a friss levegő és a mozgás hiánya miatt, és az ülő életmódtól, különösen pedig a lelki betegségből kifolyólag testemben megszokottá állandósult, egészségem tehát annyira elgyengült, hogy a halálos betegség nyilvánvaló veszélye nélkül nem szenvedhetem a hosszabb fogva tartást, amit orvosi és sebési tanúsítványokkal is igazolni tudok.

Megjegyzendő először az öregség, másodszer a háztartás, harmadszor a betegségek miatt.

Azonban hetvenesztendő édesanyám is, aki bennem, egyedüli gyermekében öregségének egyetlen támaszát, folyamatos és oly mértékben súlyos betegségében, hogy cselekedeteinek nincs tudatában, egyetlen vigaszt, és a háztartás fenntartásában egyetlen segítségét bírja; aki miután ingatlan vagyonát eladta, azzal bízta rám magát, hogy lelkét mint leginkább méltatlan alattvaló az én kezemben adhassa vissza Istennek; aki végül az én éjszakai vállaltasom miatt mélyen megrendülve még a folyamatos bántattól is annyira felemésztdődik, hogy alig kerülheti el az életveszélyt, ő, az édesanyám, mint mondtam, Ő Szent Felsége és Eminenciád egészségéért velem együtt a legforróbb könyörgésekkel árasztja el a Mindenható Istent, ha egyetlen fiát Ő Szent Felsége legmagasabb kegyelméből és Eminenciád atyai közbenjárása által még egyszer karjába ölelheti.

Eminenciádnak 1794. december 24-én

A közjó előmozdítására akár egyházi, akár irodalmi munkák révén úgy készül magát szentelni, hogy mindenki, aki tudja, hogy megtestisztaltam, nyilvánvalóan lássa is, hogy nemcsak tettemet bántam meg őszinte szívvel, hanem minden erőfeszítéssel azon vagyok, hogy mindazt, amit a botrány által leromboltam, bőven újjáépítsem.

Méltóztassék fontolóra venni tehetségeimet, melyekkel a közjó előmozdítását hogy valamifajta hivatal által szolgáljam, miután a tábori szolgálatnak egészségem helyreállítása miatt kénytelen voltam búcsút mondani, ugyan eddig kieszközölni nem tudtam, de rendem eltörlése óta teljes erőmmel arra fordítom, és melyekkel rossz szándékú emberek látva munkára hajló szorgalmamat, képesek voltak oly nagyon visszaélni, mivel szorgalmamnak nem tudtam semmilyen közhasznú célt találni.

Méltóztassék megfontolni egészségi állapotomat, melyet Ő Szent Felsége szolgálatában a török háborúban elvesztettem, és ami miatt állandó stb. stb.

Méltóztassék végül tekintetbe venni hetvenesztendő anyámat stb. stb.

Méltóztassék, mint mondtam, mindezt tekintetbe venni, és legalázatosabb kérdéseimet saját kedvező véleményével Ő Szent Felsége legmagasabb trónja elé vinni kegyesen; melyért halálból örökös odaadással és lelkem múlhatatlan hálájával maradok

Postquam vicissitudines meas, ante annum ratione libri mei habitas – (lat.) 'Azután, hogy viszontagságaimon, amelyek egy évvel ezelőtt a könyvem miatt lezajlottak'. Az utalás a *Millotford*-hoz csatolt *Értekezések* ügyében lefolytatott vizsgálatra, Verseghy büntetésére vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2.

Ecclesiae Matrum Elisabethinum Budensium – (lat.) 'a budai Szent Erzsébet-apácák templomának'. Az Erzsébet-apácák közössége eredetileg világi harmadrend volt: Szent Ferenc alapította 1221-ben. E rend tagja volt Árpád-házi Szent Erzsébet is, akiről a rend egyik ága a nevét kapta. A szerzetesi fogadalom letételének kötelezettségét a 14. században vezették be. A 17. században főleg német nyelvterületen voltak népszerűek. Fő profiljuk a betegápolás és az elesettek segítése, különös tekintettel a nőkre. Budai megtelepedésüket is ennek köszönhették. II. József 1782-ben a budai vízivárosi plébániához tartozó Kapisztrán rendtartományú ferenceseket áthelyezte az országhi ágostonosok kolostorába, s templomukat az Erzsébet-apácáknak adományozta, hogy ott polgári női kórházat hozzanak létre. Az első nővérek 1785-ben érkeztek Budára Bécsből. Bár a 19. században több magyar szerzetes is került közéjük, a közösség tagjai alapvetően német ajkúak: németül leveleztek, a prédikáció és a katekézis is német nyelven folyt náluk, s ezzel a jellemzőjükkal szervesen illeszkedtek is a Víziváros német ajkú

közegébe (POKORNY 1935; BEKE 1992). Vö. 53. Verseghy Ferenc – Próány Simonnnának, Buda, 1810. december 6.

sub bello turcico – (lat.) 'a török háború alatt'. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

quod testimoniis etiam medicis et chyrurgicis contestari possum – (lat.) 'amit orvosi és sebészi tanúsítványokkal is igazolni tudok'. Lásd az alábbi levél mellékletét: 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

quod tamen postquam servitiis castrensibus sanitatis curandæ gratia valedicere coactus fuisset – (lat.) 'miután a tábori szolgálatnak egészségem helyreállítása miatt kénytelen voltam búcsút mondani'. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

ab abolitione ordinis mei – (lat.) 'rendem eltörlése óta'. Verseghy sorsáról a pálos rend feloszlása után lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után]

etc etc – (lat.) 'stb. stb.' Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, a tisztázat szövege (amennyiben készült ilyen) ezen a ponton bővebb lehetett.

30. Verseghy Ferenc – a Királyi Táblának [Buda, 1794. december 11. és 1795. augusztus 10. között]

Kézirat

MNL OL E 708 Vert. A. Fasc. 51. ad 13. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc e datálatlan levele a Martinovics-összeesküvésben való részvétele miatti letartóztatását követően, a vizsgálati fogságban, foglyul ejtése, 1794. december 11. és Kufsteinbe szállítása, 1795. augusztus 10. között keletkezhetett. (Részvételéről az összeesküvésben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.) Verseghy ebben az írásban egyfelől magára maradt édesanyjáról rendelkezik, másfelől saját fogsága körülményeinek javításáért folyamodik, s kéri, hadd végezhesen szellemi munkát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Tekintetes Bizottság!

Alulírott alázattal folyamodik, hogy a következő pontokat illetően jóságosan támogassák.

1. Hogy a szobácskát, ahol lakott, saját édesanyja kényelmének érdekében nyissák meg. Elsősorban azért, mivel nevezett édesanya az egész vendégszobát kiadta; másodsorban a berendezés, a könyveket sem kivéve, nevezett édesanyjának a pénzét gyarapítaná, mivel a kérelmező nyugdíjából alig telik ételre, ruhára és a saját betegségének kezelésére. Harmadszor mivel, ha az egyetlen nagyon szűk hálószó-

bában összezsúfolva a holmikkal kellene laknia, különösen a téli időszakban, az könnyen még egészségre kárára is válhat.

2. Miután a kérelmező [...] nek megígérte, hogy minden tehetségét arra fogja fordítani, hogy amit az említett botrány által lerombolt, azt ellentétes és elégtételt szerző tettekkel újra felépíti, alázattal kéri, hogy támogassák, hogy ígéretének beteljesítését a fogva tartás során el tudja kezdeni, és az *Ayala* herceg című vagy bármely más művet, amely bármiféle forradalmi gondolatokat hatásosan cáfol, magyarra vagy latin nyelvre fordíthasson.

3. Alázatosan folyamodik, hogy főleg a magyar nyelv tudós elemzését illető írásait, mintegy öt-évnnyi munkáját tartsák meg, számára juttassák el, és egyben támogassák, hogy ezt a művét a fogva tartás ideje alatt folytathassa.

4. Végül pedig alázattal kéri, mivel legesleginkább a semmittevéstől retteg, és a lelki egészségét érő folyamatos keserűség túlságosan ártalmas lenne, hogy saját könyvgyűjteményéből egy válogatásnyit magával hozhasson.

Amely kegyért és szívességért minden odaadással és tisztelettel, hálás vagyok.

cubiculum in quo habitauit – (lat.) 'a szobácskát, ahol lakott'. Verseghy 1790-es évekbeli lakhelyéről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2. Jelen levelének e helyén feltehetően arra utal, hogy letartóztatásakor zár alá vehették, lezárhatták szobáját. A letartóztatásakor tőle lefoglalt kéziratokat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrzi, jelzetük: MNL OL E 708 Vert. A. Fasc. 51. ad 13.

comes Ayala – (lat.) 'Ayala herceg'. Az utalás feltehetően Sebastiano Ayala (1744–1817) alábbi munkájára vonatkozik: AYALA 1792.

31. Verseghy Ferenc – Ferenc császárnak [Buda, 1795. június 20. előtt]

Kézirat

MNL OL A 45. 38//1795, 5–6. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásában köszönetet mond Ferenc császárnak, amiért a Martinovics-összeesküvésben való részvételéért először rárótt halálbüntetést határozatlan idejű börtönbüntetésre módosították (KAZINCZY 2011, 83–85; BENDA II, 630). A jelen levél keletkezett. A kéziratot megőrző levéltári irategységben Verseghy írása mellett Nagy Sándor ügyvéd, Pesten, 1795. június 20-án kelt kísérőlevele is megtalálható. A datálást ez teszi lehetővé: Verseghy köszönőlevele feltehetően az 1795. június 20. előtti napokban keletkezhetett. Verseghy részvételéről az összeesküvésben lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.; 30. Verseghy Ferenc – a Királyi Táblának [Buda, 1794. december 11. és 1795. augusztus 10. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Legfelségesebb Császár, Apostoli Király,
Természetéből fakadóan Legkegyesebb Úr!

Legszentebb Felséged Legmagasabb Trónusa előtt térdepre borulva, nincsenek szavaim, melyekkel a rám kirótt halálbüntetés és vagyonekrobzás legkegyesebb elengedéséért lelkem legbensőbb háláját és örökké tartó odaadását kellőképp kifejezhetném. Életemnek minden pillanatát, mint amelyeket igen drága adományként Legszentebb Felséged Magasságos Jobbjából nyertem, teljes erőmmel arra az egyre áldozom, hogy állásom és papi hivatásom kötelezettségeit a legpontosabban betöltssem, és minden tehetségemet gondosan arra fordítom, hogy a vétket, melyre csábultam, kijavítsam és eltöröljem, és tökéletes alattvalói hűségemet és legteljesebb odaadásomat utolsó leheletemig tanúsítsam. Ezen vállalásom mellett, midőn Legszentebb Felséged Legmagasabb Kegyéért folyamodom, maradok

Legszentebb Felségednek

bűnbánó alattvalója,
Versegi Ferenc

32. Verseghy Ferenc – Trsánszky Józsefnek h. n., 1795. augusztus 10.

Kézirat

OSZK Kt Leveléstár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc e levelét Trsánszky József (?–?) ügyvédhez írta. A címzett személyéről kevés tudnivaló áll rendelkezésre. A családnév több írásmóddal is használatos a korszakban, például: Tersztyánszky, Trsztjenszky, Trsztynszky, Trsánszky, Tersztyenszky, Trstjenszky, Trsztjenszky, Tresztjanszky, Tresztjanszki, Tersánszky, Tercsánszky. Verseghy levelének utolsó sorai arra utalnak, hogy feltehetően a család Nádaszi előnevű ágának egyik tagjáról van szó. A rendelkezésre álló családtörténeti szakirodalmat áttekintve azonban nem találni közelebbi adatokat e família József nevű, és jogvégzett tagjára, aki 1803 táján Pesten működött. (Lásd: NAGY 1865a, 111–119, 333–342; GUDENUS–TERSZTYÁNSZKY 2013; TERSZTYÁNSZKY 1901.) Verseghy néhány évvel később, 1803-ban ugyancsak jogi segítségre szorul, s egy hasonló vezetéknevű ügyvédhez, Trstjansky Sámuelhez fordul. (Lásd: 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.) Hogy Trstjansky Sámuel és Trsánszky József rokoni kapcsolatban állt-e egymással, s ha igen, milyenben, arról nem szólnak a források.

Verseghy jelen levele Kufsteinbe szállítása napján, nem sokkal az utazás kezdete előtt kelt. Ügyvédi segítséget kér, mert Trattner Mátyás – Verseghy felé támasztott követeléseit fejében – Verseghy letartóztatását követően, annak édesanyjával számára kedvező végrendeletet íratott alá. Trattner követeléseiről, a vitás ügy háttéréről e levélből nem derül ki pontos információ. Verseghy Trsánszkyt a végrendelet semmissé tételére, s távollétében magára maradt édesanyja látogatására kéri.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

1795. augusztus 10-én

Tekintetes és Nemeslelkű Uram!

A május elején nyilvánosságra hozott halálos ítéletet követően a pesti nyomdász Trattner úr társával édesanyámat titokban olyan végakarat elkészítésére vette rá, amely egyfelől az én, másfelől a királyi államkincstár rászédését volt hivatott szolgálni. Ezen alkalomból édesanyámat meggyőzte arról is, hogy új lakását elhagyva folyó év Mihály napja előtt Pestre költözzék át. Miután édesanyám velem személyesen beszélve az említett végakarat értelmét, amelyet egyáltalán nem értett meg, s mégis aláírt, mélyen átlátta az okiratot, a jelenlétemben semmisnek nyilvánította tudniillik a saját neve kitépésével, azonban a többi részét bármiféle további értelmezés végett magához vette, ha még szükség lenne rá. Ezen esemény Trattner urat haragra gerjesztette. Mindenekelőtt bosszúból (vindicta) a nála elhelyezett pénzünket a haszonbérletbe nyomban visszahelyezte figyelmen kívül hagyva a negyedévvvel korábbi szerződéses fölmondást. Azonban a lakbért, amiről már azt állította, hogy azt májusban Mihály ünnepe előtt kézhez kapta, számon kérte mint ami a negyedévért osztályrészül jut, és, ahogy ürügyül fölhozta, mint amit már a haszonra tekintettel kifizetett. Édesanyám a Trattner úrra bízott tőkét megkapta ugyan, de a követelt házbért nem adta meg, és nem is hagyta, hogy az átadott pénzből levonják. Mostanra már aggódva, nehogy esetleg távollétemben emiatt az adósság miatt ismét zaklassák, tanácsot kért tőlem, én azonban ezzel a felvilágosítással tekintetes uram irányítása alá küldtem. Továbbá alázattal kérem, hogy egyébként is minden szempontból elhagyatott és magáról nem tudó édesanyámmal, ha a szükség lenne rá, ebben az ügyben törődjön és támogassa is őt.

Ami a végakaratot illeti, melyet édesanyám megszüntetett, annak a pesti előljáróság jelenlétében történő bejelentését és jegyzőkönyvezését ugyan a tekintetes Pavianovics Ferenc budai szenátorra bíztam, azonban ő bécsi tartózkodása miatt megbízásomat édesanyámtól nem fogadta el. Ha ez a dolog esetleg őmiatta elhúzódna, tekintetes uram irányításával ebben az ügyben is az eddigiek szerint méltóztasson kipótolni a hiányokat.

Végül pedig, ha édesanyám nevének felmentése érdekében történne valami, a kérvény elkészítését és Bécsbe, illetékes helyre való elküldését is méltóztasson elvállalni, miután erről édesanyámmal előzőleg beszélt.

A legnagyobb és legmélyebb bizalommal azt kérem, hogy adandó alkalommal, ha egyébként éppen Budán jár, édesanyámat gyakrabban látogassa meg, vigasztalja őt, ilyen módon tanúságot téve humanitásáról, ahogy a minap önként tette, és amiért örökké hálás maradok, barátilag kísérje.

Miközben magamat barátsággal, édesanyámat viszont a nyugtalansággal kitartón ajánlva maradok tekintetes és nemes irányítása

alatt alázatos szolgálja,
Verseghy Ferenc s. k.

Ami a Trattner úr adó körüli követelését illeti, arra azt lehet válaszolni, hogy énnekem kölcsönösen az ő számára végzett munkáért – amilyen egyebek közt a Magyar Almanach nevű magyar kalendárium elkészítése – mindenekelőtt a folyó évre vonatkozóan, ellenkövetelésem vannak, amelyek az említett adósságnál bizonyosan nem csekélyebbek.

[Sötétebb tintával, utólag betoldva a lap aljára:]

A társam üdvözlét küldve kéri: amennyiben el méltóztatik jönni hozzá, Uraságodnak, mielőtt távozna [a mondat befejezetlen].

[Címzés a borítékon:]

Tekintetes és Nemes Uramnak, Nádasdy Trsánszky Józsefnek, a Szent Birodalom és a Magyar Királyság felesküdtött bírósági ügyvédjének, általam igen tisztelt Úrnak

Kreutzgaße

Constandi Emanuel úrnál

Pesten

Mortis sententia initio Maji publicata – (lat.) 'A május elején nyilvánosságra hozott halálos ítéletet követően'. Verseghy első, halálos ítéletének dátuma: 1795. május 4. Lásd: BENDA II, 630.

Typhographus Pestiensis D. Trattner cum consorte – (lat.) 'a pesti nyomdász Trattner úr társával'. A Trattner Mátyás társaként említett másik személy nem azonosítható.

ut relicta moderna sua habitatione – (lat.) 'hogyan új lakását elhagyva'. Verseghy Ferenc és édesanyja az 1790-es években a budai Medve utcában, az úgynevezett „Hamon-házban”, tehát feltehetően egy Hamon Kristóf által tervezett épületben élt. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 13. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. november 2. Jelen levélben említett új lakását más, ma ismert forrás nem említi: feltehetően fia letartóztatása után váltott lakhelyet.

pro festo Michaelis – (lat.) 'Mihály napja előtt'. Szent Mihály napja: szeptember 29.

a se nunquam intellecti – (lat.) 'amelyet egyáltalán nem értett meg'. Verseghy egy későbbi levelében arról számol be, hogy édesanyja írástudatlan. Lásd: 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.

censum hospitii – (lat.) 'lakbért'. Verseghy édesanyja feltehetően egy Trattner Mátyás, illetve a Trattner család tulajdonában álló házba költözött fia letartóztatása után.

in Majo pro festo Michaelis – (lat.) 'májusban Mihály ünnepe előtt'. Az utalás Szent Mihály másik ünnepnapjára, május 8-ra vonatkozik.

Francisco Pavianovics – (lat.) 'Pavianovics Ferenc': 1790 óta Buda város árvaszámtartója, 1795-től városi tanácsos.

Magyar Almanak – a *Magyar Almanak* című évkönyv 1794 és 1796 között jelent meg Bécsben, Decsy Sámuel kiadásában. Verseghy közreműködésére a kiadás munkálataiban nem ismert más forrás.

Josepho Trsánszky (!) de Nádasd – (lat.) 'Nádasdy Trsánszky József'. Az OSZK Kt katalógusában a Trestyánszky József névalak szerepel.

Kreutzgaße – (ném.) 'Kereszt utca': a mai Budapest pesti oldalán, a belvárosban elhelyezkedő Veres Pálné utca Papnövelde és Bátya utca közti szakaszának 18. század végén használatos elnevezése (BERZA 1993b, 624).

beym H. Constandi Emanuel – (ném.) 'Constandi Emanuel úrnál'. Az említett személy nem azonosítható.

33. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek Buda, 1795. augusztus 10.

Kézirat

MTAKK K 632 189r. Ring Adorján másolata.

A szövegforrást tartalmazó kéziratcsomó az alábbi elemekből épül fel:

186. fólió: címloldal felirattal: „Versegi”

187–188. fólió: Verseghy Budán, 1795. Kiadása: KAZ. LEV. XXII, 32–34.

189. fólió: jelen levél

190–193. fólió: Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek. Buda, 1803. november 29.

A kézirat jellemzését lásd: KAZ. LEV. XXIV, 446–447.

Megjelenés

Idézetként: FRAKNÓI 1880, 416; KAZ. LEV. II, 590–591.

Teljes szövegközlés: KAZ. LEV. XXIV, 41.

Keletkezés

A levél címzettje Kazinczy Ferenc (1759–1831) író, költő, irodalomszervező. A Sárospataki Református Kollégium diákja volt, teológiát, majd jogot hallgatott. 1784-ben Abaúj vármegye aljegyzője, 1786-ban kassai tankerületi felügyelő lett. A Magyar Museum egyik alapító szerkesztője, később Orpheus címmel saját lapot indított. Részt vett a Martinovics-összeesküvésben. Számos társához hasonlóan először őt is a legsúlyosabb büntetéssel sújtották, halálra ítélték. Az ítéletet később várfogságra enyhítették, 1801-ben szabadulhatott. 1815-től a Zemplén vármegyei levéltár gondnoka. Korának rendkívül aktív és produktív literátora, véleményalkotója és véleményformálója, hatalmas és sokrétű kéziratos hagyatékot hagyott hátra, kiterjedt levelezést folytatott. Verseghyvel évtizedeken át kapcsolatban állt. Ismeretségük kezdeteiről nincsenek adataink, a Magyar Museum körül végzett munkálatok idején már egészen bizonyosan ismerték egymást. Levelezésük valószínűleg jóval kiterjedtebb lehetett, mint amit abból a ma ismert darabok mutatnak. A levélváltásból mindössze három levél maradt fenn (33. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1795. augusztus 10.; 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.; 37. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1804. április 9.), mindhárom Verseghy tollából. A fogság előtti leveleiket valószínűleg mindketten elégették, a fogság utáni levelek hiányát az esetleges iratpusztulás mellett kapcsolatuk megromlása is magyarázhatja. Ennek okairól bővebben: DONCSEZ 2016b.

Jelen levél Kazinczy megjegyzése szerint nem sokkal az előtt keletkezhetett, hogy Verseghyt a Martinovics-összeesküvésben való részvétele miatti büntetése letöltésére Kufsteinbe szállították. Verseghy szerepéről a mozgalomban, a rá kiszabott büntetésről, valamint visszailleszkedési kísérleteiről lásd: DONCSEZ 2016a; DONCSEZ 2016b.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

ereklyédet – nincs adatunk arra vonatkozóan, miféle emléket kapott Verseghy Kazinczytól.

részecskéjét Énëmnek – nincs adatunk arra vonatkozóan, miféle emléket kapott Kazinczy cserébe Verseghytől.

augustus 10-dikén 1795. Két órával az előtt, hogy elvittetett. – a *Fogságom naplója* szerint a Verseghyt Kufsteinbe szállító kocsi augusztus 10-én éjfélkor indult. Kazinczy megjegyzése kétféleképpen értelmezhető: (1) vonatkozhat a levél íródásának időpontjára; (2) de utalhat a levél kézhezvételének idejére is. Lásd: KAZINCZY 2011, 88.

34. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1803. szeptember 18.

Kézirat

MNL OL C 72, 218. csomó, 1803. fons 111, 1–2. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Jelen írás a ma ismert levelek közül az első olyan, amit Verseghy a Martinovics-összeesküvésben való részvételéért rá mért fogságból való szabadulása után írt. A Hofkriegsrat 1803. augusztus 23-án rendelte el szabadon bocsátását, budai otthonába ez év szeptember 7-én érkezett meg. Hazatérte után egyik első feladata volt, hogy a csaknem egy évtizedes távollétet követően megalapozza egzisztenciáját. Ennek fontos alapja volt korábbi állandó jövedelme, az egykori pálos szerzetesként neki kiutalt nyugdíj, amelynek újbóli megítélését e folyamodványával s az ahhoz mellékelte orvosi igazolással kérte. Ezzel egy időben irregularitás alóli felmentését is kezdeményezte, hogy papi feladatait – amelyeknek gyakorlását elítéltként eltiltották – újra elláthassa, s így jövedelemre tehessen szert. Törekvései részben sikerrel járnak: a Kancellária 1803. november 11-én kelt javaslata alapján nyugdíját újból megítélik neki. Az irregularitás alól azonban csak részleges feloldást nyer: a papi feladatok közül csak a misemondást engedélyezték számára, a hívek lelki gondozásától továbbra is eltiltották. Nyugdíjának folyósítását ez év decemberében hagyta jóvá az uralkodó. (Vö. BENDA II, 631.) Az üggyhöz kapcsolódó legfontosabb levéltári források:

- a nyugdíjkérelemhez tartozó helytartótanácsi iratok: MNL OL C 72, 217. csomó, 1803. fons 56; MNL OL C 72, 218. csomó, 1803. fons 111; MNL OL C 72, 220. csomó, 1804. fons 13;
- a Kancellária 1803. november 11-én kelt javaslata: MNL OL A 39. 1803: 12013;
- a pápai diszpenzáció: MNL OL A 39. 1803: 3090;
- az irregularitás alóli felmentés dokumentumai a Prímási Levéltárban: PL Vic. I. Cat. 15. PE VI. No. 27/28.

Verseghy szerepéről a Martinovics-összeesküvésben lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.; 30. Verseghy Ferenc – a Királyi Táblának [Buda, 1794. december 11. és 1795. augusztus 10. között]. Verseghy szabadulás utáni vissza-illeszkedési kísérleteiről lásd: DONCSECZ 2016a; DONCSECZ 2016b; DONCSECZ 2016d, 159–186.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Felséges Királyi Herceg, Ausztria Főhercege, a Magyar Királyság Nádora!
Tekintetes Magyar és Udvari Királyi Helytartótanács!
Igen Kegyes és Jóakarátú Urak!

Alulírott, aki Ő Legszentebb Felsége Legmagasabb Kegyelméből ez év augusztus 27-én fogságából kiszabadult, a legalázatosabban kéri, méltóztassék Nátori Fenséged és a Tekintetes Királyi Tanács leghathatósabb közbenjárásával a Legmagasabb Trónustól kieszközölni, hogy Ő Szent Felsége méltóztassék a 350 forintos nyugdíjának, és annak az 50 forintnak, melyet a tábori királyi szolgálatban elkapott betegségek miatt elnyert, a visszaállítása által, életét, mellyel Ő Szent Felségének adója, megsegíteni.

Emellett ugyanis, mivel a Kérelmező

1. a fent említett betegségeknek következményei támadván, mindmáig betegessé vált, és újabban szerzett skorbut jellegű panaszokkal terhelve tért vissza fogságából, miként ez az A pontban mellékelte orvosi tanúsítványból világosan látszik; mivel

2. magában a fogságban közel kilenc esztendőn át úgy viselte magát, amint az egy bűnhődő egyházi férfiúhoz méltó, s ez azoktól, akiknek felette hatalmuk volt, remélhetőleg könnyen megtudható; és végül mivel

3. hetvenéves édesanyját betegen, és rosszakaratú emberek által majdnem minden tulajdonából kifosztva találta, tőle tehát nemhogy segítségre nem számíthat, hanem sokkal inkább fiúi segítséggel támogatni kötelessége;

4. teljes mértékben készen áll, hogy megmaradt erőit és tehetségeit, melyeket Istentől kapott, az Egyház és a Haza javára fordítsa úgy, ahogyan Felettesei jónak látják, és ilyen módon nemcsak a rendjére és magamagára ráégett bélyeget, amennyire lehet, eltörölhesse, hanem szolgálataival is arra törekedjen, hogy Ő Szent Felsége Legmagasabb Kegyére, és Nádori Fenséged és a Tekintetes Királyi Tanács kegyes és jóindulatú kedvezésére méltóvá váljék.

Mindezeket a legalázatosabban remélve marad
Nádori Fenségednek és a Tekintetes Magyar
és Udvari Királyi Helytartótanácsnak
Budán, 1803. szeptember 18-án

legalázatosabb lelkesze,
Verseghy Ferenc,
a pálosok eltörölt rendjének papja

[Melléklet:]

Alulírott tanúsítom, hogy Tisztelendő Verseghy Ferenc Úr, a pálosok eltörölt rendjének papja a zimonyi táborban belső szerveiben, amint azt elmondja, károsodott, majd pedig köszvényes lett, egy korábbi betegséget elnyomva daganat képződött mind a mellkasában, mind a bal lábában. A mellkasan képződött daganat egy gennyes sipolyba nyílván bordájában fekélyt hagyott, mely közel négyesztendei kúra után nehezen tudott begyógyulni, ezért mellkasa gyengébb maradt, semhogy bármilyen megérőltetést veszély nélkül tudjon elviselni. Lába a mai napig dagadt, változatosan elszíneződött, és három fekély nyomait viseli magán, melyek a szokott módon, mivel csak igen vékony bőrréteg fedi, mindmáig minimális mozgatótól megnyílnak. Hozzájárul ehhez, hogy itt és most a fent nevezett Úr nemcsak rejtett aranyerektől, melyek már kétszer is véreztek, szenved, hanem második fokozatba lépő skorbut is kínozza, melyet egyértelművé tesznek a következő tünetek: úgymint egész testének reggeli bágyadsága, kékes hólyagok hátán és vállain, emellett aransárga foltok, és kékek a lábain, és a köszvényes fájdalmak, különösen alsó végtagjaiban – ezek az egész test ökonómiájának teljes megsérülését mutatják, és komoly gyógykúrát tesznek szükségessé.

Budán, 1803. szeptember 18-án

Franc. Ant. Christen s. k.
kirendelt városi orvos

morborum in Servitiis Regiis castrensibus olim contractorum habuerat – (lat.) 'a tábori királyi szolgálatban elkapott betegségek'. Verseghy tábori papi szolgálatáról és itt szerzett betegségéről lásd az alábbi levél szövegét, mellékletét és jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

Matrem suam setuagenariam [!] morbidam atque omni fere sua substantia per malevolos homines spolitatam repererit – (lat.) 'hetvenéves édesanyját beteg, és rosszakarató emberek által majdnem minden tulajdonából kifosztva találta'. Arról, miként alakult Verseghy édesanyjának sorsa, míg fia börtönbüntetését töltötte, lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.; 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

Franc. Ant. Christen – Franz Anton Christen (1760–1847) budai orvos, a leghíresebb budai orvosdinasztia egyik tagja. 1783-ban szerzett sebészoklevelet, 1787-ben pedig doktori fokozatot. 1789-től Buda város helyettes főorvosa, 1806-tól Buda első főorvosa. A források megemlítik érdemeit, amelyeket 1809-ben katonai kórházakban, 1810-ben a tabáni tűzvész, illetve 1831-ben a kolerajárvány idején szerzett. Róla bővebben: SIMON 2013, 201–215.

35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek Buda, 1803. szeptember 29.

Kézirat

MNL OL C 69. Fasc. 63. Nr. 323, 3–4. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét Trstjansky Sámuel (?–?) ügyvédhez címezte. A levél címzettjéről kevés információ áll rendelkezésre. Családnevéről lásd: 32. Verseghy Ferenc – Trsánszky Józsefnek, h. n., 1795. augusztus 10. A vonatkozó családtörténeti kötetek nem említik (NAGY 1865a; GUDENUS–TERSZTYÁNSZKY 2013; TERSZTYÁNSZKY 1901). A szakirodalomban azonban említődik egy hasonló nevű ügyvéd, Trsziyenszky Sámuel: a név Nyíregyháza 1824-es adóösszeírásában bukkan fel (KUJBUSNÉ MECSEI 2003, 212; vö. KUJBUSNÉ MECSEI 2018, *passim*). Hogy ez a személy azonos-e Verseghy levelezőpartnerével, nem eldönthető: a nevek hasonlóságán kívül egyéb érv nem szól emellett.

Jelen levél röviddel azután keletkezett, hogy Verseghy hazatért a Martinovics-összeesküvésben való részvételéért rá rótt fogságból, s egyedülálló forrás arra nézvést, hogyan telhettek Verseghy egyetlen közeli hozzátartozójának, édesanyjának mindennapjai fia távollétében. A levélben leírtak egyik kulcsszereplője Makk Domokos (1754–1809) Verseghy egykori pálos rendtársa. 1754-ben született Pesten. A rendbe 19 évesen lépett, 1772. március 28-án tett örök fogadalmat. 1782-ben a nagyszombati királyi érseki konviktusban prefektus, akárcsak a vele csaknem egyidős Verseghy. Pesten is együtt szolgáltak, Papp Ferenc és Ernestus Frenreis mellett Verseghy hozzá állt a legközelebb a rendház lakói közül. Az abolíció idején 32 éves volt, a feloszlatás után előbb udvari káplán lett Bazinban, Pálffy gróf családjánál. Később Esztergomba került, ahol Batthyány József matematikusaként működött, emellett térképészettel is foglalkozott. Verseghyvel való kapcsolata nem szakadt meg, általa lett részese a Martinovics-összeesküvésnek, amiért három év börtönre ítélték. A büntetést később két évre csökkentették, 1797-ben szabadulhatott. Élete hátralévő éveiben a neki megítélt s újra folyósított nyugdíjból élt. 1809. december 10-én, 55 évesen halt meg Budán (BEKE 1994; BEKE 2004; BEKE 2005; REINALTER–KUHN–RUIZ 1992, 182; DONCSEZ 2016d, 62–63).

Az egykori pálos szerzetesek hosszú idővel a rend feloszlatása után is kapcsolatban maradtak egymással. Erre egyebek mellett a Virág–Kazinczy-levélváltás utal. Innen tudjuk, hogy míg Verseghy fogságban volt, Virág többször meglátogatta annak édesanyját (DONCSEZ 2016a, 54–55). Jelen levél arról vall, hogy Verseghy más rendtársai is hasonlóan tettek. Makk szabadulása után felkereste Schaibl Erzsébetet, akitől megszerezte annak letétbe helyezett vagyonát, és pénzzé tette fia könyvtárát és személyes tárgyait is. Verseghy e Trstjansky Sámuelhez küldött írásában részletesen ismerteti, miként fosztották ki édesanyját, s tanácsot kér, hogyan szerezhetné vissza a veszteséget. A szöveg több mellékletre utal, amelyek azonban nem találhatók a levél mellett annak mai őrzőhelyén. A levél közvetlen környezetében mindössze néhány olyan dokumentum található, amely Verseghy, illetve édesanyja Johann Michael Tröxler kereskedő felé való tartozásairól és azok kiegyenlítéséről szól. Császár Elemér szerint Tröxler Verseghy édesanyjának „háziura”, szállásadója is volt egyben Verseghy távollétének kezdeti időszakában (CSÁSZÁR 1903, 170–171). Szól emellett egy Verseghy írta, Tröxlernek címzett, 1808. július 28-án kelt levélről is ugyanazt a levéltári jelzetet említve, amelyre jelen levél és mellékletei kapcsán hivatkozik: „Orsz. Levéltár. Táblai oszt. Ügyv. iratok, fasc. 63. Nr. 323.” A hivatkozott iratanyag mai jelzete megegyezik jelen levelet is tartalmazó dokumentumegység jelzetével, abban azonban nem lelhető fel a szóban forgó Tröxlernek címzett írás.

Hogy sikerrel járt-e Verseghy, nem tudni. Kazinczynak írt 1803. november 29-én kelt levelében ugyancsak említi ezt az esetet, s beszámol arról, hogy Tóth-Pápai Sámuelről (az egykor az összeesküvésben való részvétellel megvádoltak számára kirendelt ügyvédől) is jogi tanácsot kért. (Vö. 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.) Az ügy kimenetelére nem utal más forrás.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Verseghy Ersébetnek, ki most már boldogultt Mostohámnak Vigh nevét viseli – Verseghy édesanyja, Schaibl Erzsébet (1723/1724 k.–?) első férje Verseghy János (?–?), Verseghy Ferenc édesapja, szolnoki sőtiszt volt. Második férje Vigh Ignác (?–1789), gróf Eszterházy Károly egri püspök számtartója (CSÁSZÁR 1903, 1–3, 37).

5. pro centumért elocáltam – (lat.) '5%-ért adtam bérbe', értsd: Verseghy 5%-os kamatért helyezte el a városnál édesanyja megtakarítását.

Tisztelendő Makk Domonkos Úr – lásd: *Keletkezés*.

Írás-tudatlan – lásd: 32. Verseghy Ferenc – Trsánszky Józsefnek, h. n., 1795. augusztus 10.

Tútor – (lat.) gyámja.

Reisner Simon András – Reisner Simon András: a budai polgárkönyv Reisner Andreas néven, kereskedőként, római katolikus, házas emberként említi. 1790. április 9-én szerzett polgárjogot. A jegyzék szerint az akkori Sopron vármegyéből, Veperdről származik. A település ma Ausztriához tartozik, annak Burgenland tartományában található (PALLÓS–ILLYEFALVI II, 232). Feltehetően rokonságban áll Reisner Ignác Pállal és Reisner Leopolddal.

Binder Józsefa – Reisner Simon András sógornője. Egyéb adat nem áll rendelkezésre róla.

Óvár – Mosonmagyaróvár.

eggy Hafner nevű Kalmárhoz – Binder Jozefa férje. Egyéb adat nem áll rendelkezésre róla.

Factumról – (lat.) dologról.

Entrepreneurnek – entrepreneur (fr.): vállalkozó.

volt Pestenn Makk' Sogorának Alter nevű asztalosnak házában Tubák-Fabricájok – Anton Alter (?–?) asztalos Pest város címjegyzéke szerint a Kecskeméti utca 486. szám alatt lakott (*Adreßbuch* 1803, 190).

in sub C accludált leveléből – (lat.) 'a C jelzés alatt mellékelt levélből'. A hivatkozott melléklet nem maradt fenn vagy lappang. Lásd: *Keletkezés*.

Kalmár-Compániáról – kereskedőtársaságról.

legaliter – (lat.) törvényszerűen, törvényesen.

a' Banquerotot – (fr.) csődöt.

grídátul – kridától: csődtől.

Rajkán (Ragendorf) Mosony Vármegyében – Rajka: település a mai Győr-Moson-Sopron megyében, a Mosonmagyaróvári járásban.

boldogultt Kóziánn Úrtul – az itt említett személy a levél utalásai alapján nem azonosítható.

Curiát – (lat.) kúria: nemesi udvarház.

mala fide – (lat.) csalárdul, rosszhiszeműen.

Reisner Ignátz Pál – Reisner Ignác Pál: a budai polgárkönyv Reissner Ignatý néven és kereskedőként említi, 1787. január 29-én szerzett polgárjogot. Más adat nem áll neve mellett a jegyzékben (PALLÓS–ILLYEFALVI II, 232). Feltehetően rokonságban áll Reisner Simon Andrással és Reisner Leopolddal.

Reisner Leopold – Reisner Leopold: a budai polgárkönyv Reiszner Leopold néven, vaskereskedőként, római katolikus, házas emberként említi. 1794. március 7-én szerzett polgárjogot. A jegyzék szerint az akkori Sopron vármegyéből, Veperdről származott. A település ma Ausztriához tartozik,

annak Burgenland tartományában található (PALLÓS–ILLYEFALVI II, 232). Feltehetően rokonságban állt Reisner Ignác Pállal és Reisner Simon Andrással.

deponálva – (lat.) deponál: letétbe helyez, megőrzésre átad.

Contractusban – (lat.) szerződésben.

creditor – (lat.) hitelező.

Capitálisnak – (lat.) tőkének.

a' Királyi Causáknak Directoratussa' – az utalás a királyi jogügy-igazgatóságra (Causarum regalum directoratus) vonatkozik. Az intézmény 13. századi eredetű. A király jogi képviselétével megbízott személyeket kezdetben jegyzőknek (speciales notarii, notarii) vagy királyi ügyvédeknek (procuratores regum) nevezték. A királyi jogügyigazgató elnevezés a 15. században keletkezett. A feladatot kezdetben egy személy látta el. 1567-től egy aligazgató segítette a munkát, akinek az illetékessége Felső-Magyarország területére terjedt ki. 1774-ben jött létre az immár megfelelő hivatali apparátussal rendelkező királyi jogügy-igazgatóság (Officium Causarum Regalum Directoratus). A hivatal 1853-ig működött. A királyi jogügyigazgató (Causarum Regalum Director et Sacrae Regni Hungariae Coronae Fiscalis) kettős feladatot látott el: egyrészt a kincstár ügyvédjeként a kincstár polgári peres ügyeinek képviselétét látta el; másrészt mint a Szent Korona ügyésze közvádloi funkciót töltött be a király személyét vagy a fennálló társadalmi rendet veszélyeztető ügyekben, valamint védte a kincstár felségjogokon alapuló anyagi érdekeit. (Minderről bővebben: BUZÁSI 1967, 1–4.)

mellynek keze alatt mint Fogoly voltam – Verseghy utalása a Martinovics-összeesküvésben rárótt fogság miatti büntetésére vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.

Proprietáriussa – (lat.) tulajdonosa.

naturalis successora – (lat.) természetes utóda.

Testamentom – (lat.) végrendelet.

Jusok – (lat.) itt: javak.

Dioecesisbéli – (lat.) egyházmegyebeli.

a' Pensionatus Ex-Szerzetesek – Makk Domokos a fogságból való hazatérése után jelen levél utalása szerint a számára egykori szerzetesként megítélt nyugdíjból élt. A feloszlatott szerzetesrendek tagjainak lehetőségeiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

insocialitassa – insocialis (lat.): társaságba nem való, nem társas.

accludált – (lat.) mellékel.

a' Procedúrának circumstantiáival – (lat.) az eljárásnak körülményeivel.

Az A alatt lévő levélnek – a hivatkozott melléklet nem maradt fenn vagy lappang. Lásd: *Keletkezés*.

Hypotheca – (gör., lat.) zálog.

obligatiókat – (lat.) tartozásokat, kötelezettségeket.

nem intabuláltatta – (lat.) nem jegyeztette be.

bona fide – (lat.) jóhiszeműen, tisztességesen.

annuntiátója – (lat.) tudtul adása, kihirdetése.

auctoritássából – (lat.) hatalmából.

legalis assistentia – (lat.) törvényi támogatás.

Magistrátusnak – (lat.) városi tanácsnak.

Plenipotentiát – (lat.) teljhatalmat.

Bek Notáriusnak – az utalás feltehetően Mathias Beckre (?-?) vonatkozik, aki 1803-ban írnok volt Pest város magisztrátusánál (*Adreßbuch* 1803, 104).

interessátusabb – (lat.) érdekeltebb.

Revisor librorum mercantilium – (lat.) 'kereskedelmi könyvvizsgáló'.

a' Creditumok – (lat.) kölcsönök.

interesse – (lat.) kamata.

elocálni – (lat.) bérbe adni.

invitállya – (lat.) felkéri, meghívja.

(*L.*) – a hivatkozott melléklet nem maradt fenn vagy lappang. Lásd: *Keletkezés.*

(*N.*) – a hivatkozott melléklet nem maradt fenn vagy lappang. Lásd: *Keletkezés.*

(*R.*) – a hivatkozott melléklet nem maradt fenn vagy lappang. Lásd: *Keletkezés.*

sub patrocínio legis – (lat.) a törvény védelme alatt.

pro privata directione – (lat.) magáneligazítás gyanánt.

Budánn a' Vízi Várasban a' Fő útszában, Bösenbacher' házában a' Schöne Ofnerei mellett, az Oskola-útszára – Michel Bösenbacher (?–?) városi esztergályosként működött Budán a 17. század végén. Neve mellett két ingatlan szerepel a forrásokban: egy a mai Fő utca 59., egy a mai Fő utca 48. szám alatt. Verseghy feltehetően ez utóbbiban lakhatott, amely az Iskola utca és a felsővízivárosi Szent Anna-templom közvetlen közelében található (NAGY 1964, 210, 223).

Deposita sunt Frusta 33 in missilibus et alliis Literalibus, in orig. recognosci Sam. Trstjansky – (lat.) '33 részlet (?) lett elhelyezve a levelekben és más küldeményekben, az eredetiben felismertem Trstjansky Sámuel.'

Eadem 33 Frusta nisi/mihi? restituta esse recognosco Franciscus Verseghy mp. – (lat.) 'Ugyanazt a 33 részletet én magam állítottam helyre; Verseghy Ferenc sk.'

36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek Buda, 1803. november 29.

Kézirat

MTAKK K 632, 190r–193v. Ring Adorján másolata.

A Kaz. Lev. jegyzetei utalnak egy másik másolatra is: „Megvan a Ducsay Dénes birtokában levő Kraynik-féle másolati kötetben is a 211–215. lapokon.” (KAZ. LEV. XXII, 69)

A kézirat jellemzéséhez lásd az alábbi levél jegyzeteit: 33. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1795. augusztus 10.

Megjelenés

Kaz. Lev. XXII, 66–69.

Keletkezés

Kazinczy és Verseghy levelezéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 33. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1795. augusztus 10. Verseghy jelen írásos üzenetét a Martinovics-összeesküvésben való részvétele miatt rárótt fogságból való szabadulása után röviddel írta. Jelen tudásunk szerint literátor ismerősei közül először Kazinczyt kereste fel levélben. A szöveg egyedülállóan értékes forrás Verseghy szabadulás utáni első néhány hónapjainak vizsgálata tekintetében, s fontos részleteket árul el az őt érintő, távollétében történt eseményekről is. Minderről, valamint Kazinczy és Verseghy szabadulás utáni kapcsolatáról részletesen: DONCSEZ 2016a; DONCSEZ 2016b. Vö. 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tudakozódol irántam Pestre szólló leveleidben – a levélben ugyan nem kerül említésre, a Kazinczy-levelezés vonatkozó évekre eső anyagának vizsgálata viszont arra mutat, hogy Kazinczy Virág Benedekről érdeklődött Verseghy sorsa felől. A Kazinczy–Virág-levelezésben 1803 tavaszától kezdve egyre gyakrabban fordul elő Verseghy neve. (Virág Benedek–Kazinczy Ferencnek, Pest, 1803.

április 6. = Kaz. Lev. III, 50; Virág Benedek – Kazinczy Ferencnek [Pest], 1803. szeptember 10. = Kaz. Lev. III, 110; Virág Benedek – Kazinczy Ferencnek [Pest], 1803. szeptember vége. = Kaz. Lev. III, 112; Virág Benedek – Kazinczy Ferencnek [Pest], 1803. november 27. = Kaz. Lev. III, 123.) Úgy tűnik, a közvetítői szerep – az inkriminált személyek közt kerülendő postai utat helyettesítendő – a közvetlen kapcsolat megteremtődése után is fennmaradt. Erre utal Virág 1803 végén kelt levele: „*A budai Anacreon Versegi sokszor vala már nálom. Itt egy levele, melyet már régen le tett nálom. Soraidat mihelyt által jövend, neki adom.*” (Virág Benedek – Kazinczy Ferencnek, Pest, 1803 vége. = Kaz. Lev. III, 142–145.)

bosszas szenvedéseim után – Verseghy Ferencet 1794. december 11-én tartóztatták le. A budai vizsgálati fogság, valamint a kufsteini, stájerországi, grazi és brünni börtönök után, a Hofkriegsrat 1803. augusztus 23-án rendelte el szabadon bocsátását. Magyarországi otthonába, édesanyjához szeptember 7-én érkezett meg. A vonatkozó levéltári iratok jelzetei: MNL OL A 39. 1803: 8392, MNL OL A 39. 1803: 8919. Vö. BENDA II, 630. Lásd még: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.

új inségimben, melyek itthon reám várakoztak, 's melyeket Makk Domonkosnak köszönök – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.

édes Anyámat – Schaibl Erzsébetet.

Pest várássátul pénzeinket – Verseghy és édesanyja megtakarításairól lásd: 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.

gridákat – grida: feltehetően krida, azaz csőd.

protectiója – (lat.) védelme, oltalma.

könyveimmel együtt – Verseghy fogság előtti könyvtárának nagyságáról és összetételéről nincsenek adataink. Lásd: GÁLOS 1932a; DEME 1985.

a boldogult Egri Püspöktől 200 ft pensiócskája – Schaibl Erzsébet második férje, Vigh Ignác (?–1789) Eszterházy Károly (1725–1799) egri püspök számtartója volt (CsÁSZÁR 1903, 6, 37). Schaibl Erzsébet feltehetően az egykori számtartó özvegyeként részesült a járandóságban. Verseghy Ferenc kézirat hagyatékának az OSZK Kézirattárában őrzött részében található egy kézirategység, amely a *Notationes Domesticæ* címet viseli (jelzete: OSZK Kt Analekta 6576). Ebben az 1800-as évek elejéről származó számlák, rövid feljegyzések, jegyzetek, Verseghy kiadásainak jegyzékei találhatók. Az iratok között fellelhető két elismervény fogalmazványa is, amelyben Verseghy édesanyja, illetve Verseghy megerősíti, hogy rendben átvették a kiutalt összeget. A forrásból kiderül, hogy Verseghy édesanyja évi 200 forint nyugdíjat kapott.

írásainkot – a szövegből nem derül ki, milyen dokumentumokról van szó.

tirannussa – (gör., lat.) zsarnoka.

Ő arra tartott számat, hogy én a napvilágot soha sem vagy legalább Anyám halála előtt nem látom – Verseghyt a Martinovics-összeesküvésben betöltött szerepéért először halálra ítélték. Az ítéletet később módosították, s a büntetést bizonytalan idejű fogságra enyhítették (BENDA II, 630). Az elzárás időtartamának hosszát nem határozták meg, arról sem a fogvatartottaknak, sem hozzátartozóiknak nem voltak ismereteik.

valamint a szabadulásomra szükséges rendelkezésekben lassú – a foglyok mielőbbi szabadulása érdekében az otthonmaradottak, családtagok nyújtottak be kérvényeket. (Vö. KAZINCZY 2011, 342.) Verseghy itt arra utal – talán édesanyja beszámolóira támaszkodva –, hogy Makk a kérvények megfogalmazásában, illetve az ügyintézésben nem volt Schaibl Erzsébet segítségére.

Szén Antal – Szén Antal (1749–?) Valószínűleg horvát, katolikus, nem nemesi családból származott. Szén Károly (1758–1803 k.) testvére. Előbb Eszterházy Miklós szolgálatában állt házitánítóként, majd 1786 és 1791 között számvevőtiszt lett a Helytartótanácsnál. 1793-ban az alapítványi ügyosztályon kapott alkalmazást. Részt vett a Martinovics-összeesküvésben, az először rá rótt halálbüntetést – ahogy Verseghy esetében is – bizonytalan idejű várfogságra módosították. 1795. augusztus 7-én

Kufsteinbe, 1800 nyarán Munkácsra került. 1802-ben szabadult (KAZINCZY 2011, 453–454). Eddig íródott életrajzai nem tudnak későbbi sorsáról. Jelen levél új adatokkal gazdagítja a Szénre vonatkozó ismereteket. Kiderül belőle, hogy nem sokkal szabadulása után – 1802 és 1803 ősze között – megfordult Budán, s találkozott egykori elítéltekkel, illetve felkereste hozzátartozóikat. Verseghyvel való ismeretségéről nem ismert más forrás: elképzelhető, hogy kapcsolatban álltak már a fogság előtt is, ám az is lehetséges, hogy csak a vizsgálati fogság ideje alatt ismerkedtek meg egymással.

Németújvárbán lakó atyámfiai – a Verseghy család németújvári ágáról nincsenek adataink. Verseghy kézírathagyatékának ma ismert darabjai közül a jelen levél jegyzetei között már említett *Notationes Domesticae* (OSZK Kt Analekta 6576) őriz egy feljegyzést, amely feltehetően a Verseghy család egy tagjának elérhetőségét rögzíti: „NB. Verseghy Mihály Rácz-Csanádon lakik. A’ postajárás: per Szegedium, török Kanisa, Banát-Komlós.” Az említett személyről nem áll rendelkezésre több információ.

Instantiát – (lat.) kérvényt, folyamodványt.

Documentumok vannak kezemben – a szöveg utalásaiból nem derül ki, Verseghy pontosan milyen iratokra céloz.

Tramontánát – tramontana: északi Sarkcsillag. Elvesztette a tramontánát: nem tudott tájékozódni, eltévedt.

causákra – (lat.) ügyekre.

Tőrpápai úrral – Tóth-Pápai Sámuel (?–?). A Martinovics-összeesküvés ügyében lefolytatott per során a vádlottak védelmére kirendelt ügyvédek egyike. Védencei közé tartozott Szentjóni Szabó László, Rosty János, Sigray János (KAZINCZY 2011, 459). Verseghy a per során magát képviselte (BENDA II, 816).

mala fide – (lat.) rosszhiszeműen, hűtlenül.

legális actiója – (lat.) értsd: törvényes, jogos keresete.

processuskodnom – (lat.) pereskednem.

vissza csafarhassam – visszaszerezhessem.

Kis Istvány – Kiss István (1774–1805). Pápai származású, református vallású könyvkötő. Előbb Óbudán, később Pesten dolgozott. 1799-ben kapott pesti polgárjogot. A könyvkötés mellett könyvkiadással is foglalkozott. Halála után a vállalkozást özvegye és fia működtette tovább (GÁRDONYI 1927, 111). Verseghyvel való együttműködésének nyomát jelen levélen kívül egyetlen kis feljegyzés őrzi. Az e levél jegyzetei között már többször hivatkozott *Notationes Domesticae* (jelzete: OSZK Kt Analekta 6576) című irategység egyik darabján az alábbi jegyzet olvasható:

„Kiss Istvány Úr adott nekem a’ Kézírásokért: Egyszer 30. f. azután 25. f. Harmadszor Szén Antal’ részére 8. forintára könyveket. Summa: 63. f.

Rikótira adós lévén 37. forinttal és 30 Xel, én még visszafizettem neki 25. f. 30 Xf. Májusnak 7. napján 1806, mikor tőlle az írott Agláját elvettem, és Eggenbergernek eladtam.”

productumoknak – (lat.) itt: kiadványoknak.

szerencsétlenségemben – a Martinovics-összeesküvésben való részvételért elítélt foglyok általában e szóval utalnak érintettségükre és fogságukra (KAZINCZY 2011, 50, 144, 184, 198).

Swarz György ide való német comicus – Georg Schwarz (1763–1808). A 18–19. század fordulóján Pest-Budán működő, közkedvelt, német ajkú színész, színműíró. Főként magyarországi színpadokon lépett fel, kivéve 1794 és 1796 között, amikor Grazba szerződött (KÁDÁR 1914, 42; WELLMANN 1982, 309; BELITSKA-SCHOLTZ–SOMORJAI 1995a, 152, 294, 302; BELITSKA-SCHOLTZ–SOMORJAI 1995b, 596, 835, 947).

Vilt József – Vilt József Ignác (1738–1813). 1761-ben szentelték pappá. Felszentelése után esztergomi főszentszéki jegyző, majd a Haller család szolgálatába áll nevelőként. 1778-ban pozsonyi kánonok és a nagyszombati konviktus rektora. 1779-től esztergomi kánonok, 1784-től szentbenedeki prefektus. 1786 és 1807 között érseki helynök. 1806-tól győri püspök.

Szabó András – Szabó András (1738–1819). Tanulmányait Nagyszombatban és Bécsben végezte, 1761-ben szentelték pappá. 1763-ban a nagyszombati generális szeminárium vicerektora, később pozsonyi kanonok és apostoli protonótárius. 1773-tól esztergomi kanonok. 1775-től a Pázmáneum rektora, 1777 és 1784 között a budai egyetem hittudományi karának igazgatója. 1785-től a pozsonyi generális szeminárium igazgatója, 1800-tól érseki helynök, 1804-től a kassai egyházmegye püspöke.

kivált a penziomnak visszanyerésére nézve – Verseghy a pálos rend 1786-ban bekövetkezett feloszlása után először tábori papi hivatalt vállalt, betegsége miatt azonban fel kellett hagynia a szolgálattal. Ezt követően az egykori szerzetesként neki megítélt nyugdíjból tartotta fenn magát (Császár 1903, 22–42). A Martinovics-összeesküvésben való részvételével azonban – bár a halálos ítéletet végül elkerülte – egzisztenciájának legbiztosabb alapját elvesztette: a szervezkedésben részt vevő egyházi személyeket megfosztották papi méltóságuktól, irregularitás alá vonták őket, a nekik korábban kiutalt nyugdíjak folyósítását felfüggesztették (KAZINCZY 2011, 77–79, 298; BENDA II, 788–799). 1803-as szabadon bocsátása után egyik első tette volt, hogy felvette a kapcsolatot Szabó András (1738–1819) érseki helynökkel, aki közbenjárta érdekében a Kancelláriánál és a prímásnál, hogy Verseghy felmentést nyerjen az irregularitás alól. (A vonatkozó irat jelzete: MNL OL A 39. 1803: 9713.) Nyugdíja ügyében nem sokkal ezután Verseghy maga fordult a Kancelláriához, s kérte, hogy korábbi 300 forintos járandóságát újra kiutalják számára, a börtönben megromlott egészségére hivatkozva további 50 forint megítélését kérvényezte. (Az eredeti kérvény szövege lappang. Vö. MNL OL A 39. 1803: 10497.) A Kancellária hamarosan mindkét ügyben javaslatot tett, amelyet később a király, illetve a felmentést illetően a pápa is jóváhagyott. Verseghy az irregularitás alól csupán részleges feloldást nyert: a papi feladatok közül csak a szentmisek bemutatására kapott engedélyt, a hívek lelki gondozásától eltiltattott. (A Kancellária javaslata: Bécs, 1803. október 15. Jelzete: MNL OL A 39. 1803: 12407.) Nyugdíjkérelme tekintetében azonban a Kancellária egyértelműen méltányos, s az előző kérdésben hozott döntést figyelembe vevő javaslatot dolgozott ki: *„Da der Bittsteller nach ausgestandenen 9jährigen Gefängnisse aus allerhöchster Milde die Freiheit erhalten hat, so scheint es da er weder Vermögen noch einen Erwerbverdienst hat, indem er nachdem unterm 15ten Oktober dieß Jahres von Seite dieser Hofstelle gemachter Antrag außer der Meßlesen von allen geistlichen Verrichtungen aufgeschloßen wird, mithin so wie nicht durch die Seelsorge, also auch nicht leicht auf eine andere Art sich, und seine 80 jährige Mutter den nöthigen Unterhalt verschaffen kann der allerhöchster Gnade Euer Majestät nicht unangemessen zu seyn, daß ihm als Expauliner auch in Rücksicht auf das Fürwort Genaralvicars der geistlichen Kommission, und der Königlichen Statthaltereie die vormals gemassene Pension zusammen mit jährl. 350 fl. aus dem Religionsfond beilieget werden.”* A szöveg fordítása: *„Midőn a kérelmező kilencéves börtönbüntetését letöltvén a legfőbb kegyelemből szabadságot nyert, úgy látszik, sem vagyona, sem keresettel járó foglalkozása nincs. Mivel jelen hivatal ez év október 15-én hozott javaslata által a misemondáson kívül minden papi tevékenységtől eltiltatik, következésképpen sem lelkipásztori szolgálat útján, s egykönnyen más módon sem tud gondoskodni sem a maga, sem 80 éves édesanyja számára szükséges ellátásról. Hogy ne szülessen Ófelsége legnagyobb kegyelméhez méltatlan döntés – a vallási bizottság fő helytartója, valamint a Királyi Helytartótanács pártolását is figyelembe véve – folyósítassék számára, mint egykori pálos szerzetesnek, a vallásalapból a korábban neki megítélt évi összesen 350 forint nyugdíj.”* (A Kancellária javaslata: Bécs, 1803. november 11. Jelzete: MNL OL A 39. 1803: 12013. A pápai dispensációról: MNL OL A 39. 1804: 3090. Vö. BENDA II, 631. Verseghy Ferenc irregularitás alóli felmentésének dokumentumai a Prímási Levéltárban: PL Vic. I. Cat. 15. PE VI. No. 27/28.)

Kis István úr iráskaímnak ki adását felvállalta – a tervezett kiadványok közül Kiss Istvánnál mindössze egy kötet jelent meg: VERSEGHY 1804a. A levélben említett többi munka Eggenbergernél, illetve az Egyetemi Nyomdánál hagyta el a sajtót. Ebben talán közrejátszhatott Kiss 1805-ös halála, jöllehet özvegye és fia továbbműködtették a vállalkozást. Lásd a Kissre vonatkozó jegyzetet fentebb.

remuneratiót – (lat.) viszonzást, ellentételezést.

A te káraidnak nagy részét ballottam – az utalás Kazinczy családi konfliktusaira vonatkozik, amelyek egy része abból fakadt, hogy testvérei fivérük távollétében nem gondozták elég körültekintően

annak épülőfélben lévő házát és a kapcsolódó birtokokat. Mindezt kiegészítették a családi vagyon megosztása körüli, hosszan elhúzódó nézeteltérések. Erről bővebben: KAZINCZY 2009, 109–118, 121–154, 154–161, 200–227, 233–239.

Költeményes Enyelgések, különféle versnemekben – Verseghy itt említett munkája: VERSEGHY 1806b.

a versnek a musikából való magyarázattya – az utalás az említett kötet elejére illesztett, verstan-bevezető fejezetre vonatkozik: VERSEGHY 1806b, 3–24.

comicumok – (lat.) feltehetően: vígjátékok.

Rikóti Mátyás – Verseghy itt említett munkája: VERSEGHY 1804a.

Poema – (lat.) verses elbeszélő költemény.

laureatióját – (lat.) babérkoszorúval való megjutalmazását.

a Kis gustusnak satirizatióját – értsd: a kicsinyes ízlésnek kigúnyolását.

vecződik – értsd: vergődik.

Neue, mit Gründen unterstützte Hungarische Sprachlehre – Verseghy itt említett munkája: VERSEGHY 1805a.

Révainak deákul írt magyar Grammaticája – az utalás Révai Miklós *Elaboratio grammatica hungarica* című művének első, 1803-ban megjelent kötetére vonatkozik: RÉVAY 1803.

Compendiumot – (lat.) kivonatot.

A tiszta Magyarság – Verseghy itt említett munkája: VERSEGHY 1805b.

Az emberi nemzetnek rövid sommába vont Historiája – Verseghy itt említett, a levél írodása idején készüléfélben lévő munkája három kötetben, 1810–1811-ben jelent meg: VERSEGHY 1810a; VERSEGHY 1810b; VERSEGHY 1811.

tűtóra – (lat.) pártfogója.

A magyar Theátrum, hallom, Debreczenben van – az utalás feltehetően az erdélyi magyar színtársulat vendégszereplésére vonatkozhat. A kolozsvári színjátszás ügyét 1794-től báró Wesselényi Miklós veszi pártfogásba. A társulat fennmaradása érdekében ettől az időtől kezdve Kolozsváron kívül több játszóhelyen rendszeresen vállaltak fellépést: Marosvásárhelyen, Nagyváradon, később Debreczenben is. Wesselényi 1798 nyarán kötött szerződést Debrecennel. A társulat első vendégszereplése 1798. augusztus 11-én volt: Kotzebue Verseghy fordította darabját, *A szerelem gyermekét* játszották. Bár kevés forrás maradt fenn erről az időszakról, úgy tűnik, az előadások 1800 és 1803 között is folyamatosak voltak. KATONA 1976, 18–23; HEGYI 1939, 11–18.

directorul – (lat.) igazgatóról.

Protectorrul – (lat.) protector: támogató, pártfogó, védnök.

Swarz Barátomnak vannak egynehány igen érzékeny darabjai kézírásban – Georg Schwarz itt említett kézíratos színművei nem azonosíthatók.

Betlehemné, született Reviczky Rósi – a személy azonosítása kérdéses. Nagy Iván említ egy báró Reviczky Róza (?–1858) nevű személyt, ő azonban nem Betlehemné, hanem Baranyi Gáspár Simon felesége (1748–1816) volt. NAGY 1857, 184. Vö. MNZS 1905, 25.

ha imádkozott-e már az Egri Püspök lelkéért, hogy bocsássa meg az Isten szarvas bolondságait? – a levél írodása idején az egri püspöki szék betöltetlen volt. Előtte az utolsó püspök Eszterházy Károly volt, aki 1799-ig, haláláig viselte a méltóságot. Őt követően – néhány év széküresedés után – az egyházmegyét érseki rangban 1804-től Fuchs Ferenc Xavér (1744–1807) vezette. Az utalás tehát feltehetően Eszterházy Károlyra vonatkozik. Verseghy e helyütt minden bizonnyal szemléletbeli különbségekre utal. Eszterházy ugyanis feltétlenül hű volt a pápához, és mereven elutasította a jozefinista egyházpolitikát, valamint az azzal hasonló elvi alapokon álló szellemi áramlatokat, mint például a febronianizmust. Részt vett az 1790/91-es országgyűlésen, ahol ellenezte a protestánsok jogainak elismerését. Egyházi előjáróként megkövetelte az egyházi fegyelmet, s azt szinte aszketikus életmódjával maga is szigorúan betartotta. (Róla bővebben: SZELESTEI N. 2013.) Verseghy 1780-as évekből fenn-

maradt szövegei azt mutatják, hogy Eszterházyval szemben ő elkötelezett támogatója volt a józsefi egyházpolitikának. (Erről bővebben: DONCSEZ 2016e.)

a Budai Királyi Typographiában már kották is vannak – Verseghy értesülései pontosak és aktuálisak. A budai Egyetemi Nyomdában a jelen levél íródása idején már valóban volt lehetőség a kották nyomtatására is: ott először 1798-ban F. P. Rigler, majd 1802-ben Gáti István adott ki kottát (MONA 1989, 23–25).

Instrumentumra – (lat.) hangszerre.

37. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek Buda, 1804. április 9.

Kézirat

MTAKK Ms 4758/53. Autográf tisztázat.

Megjelenés

KAZ. LEV. XXIII, 74–76.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Kazinczy Ferenc egy hozzá címzett, ám szövegében ma már nem hozzáférhető vagy lappangó levelére felel. A Kazinczy–Verseghy-levélváltásról, valamint Verseghy szabadulása utáni kapcsolatfelvételükről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 33. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1795. augusztus 10.; 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Válaszodot örömmel vettem. – Kazinczy itt említett válaszlevele nem maradt fenn vagy lappang.

Szívemből sajnálom, hogy Makkjaid neked is vannak. – az utalás Kazinczy Ferenc ez idő tájt zajló családi konfliktusaira vonatkozik. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

Epictetus – Epiktétosz (Kr. u. 55–120) görög sztoikus filozófus.

a' múltt 9 esztendő alatt – azaz 1795 óta. A Martinovics-összeesküvésben perbe fogottak ügyében ekkor hoztak ítéletet. Az elítéltek egy részét ekkor végezték ki, más részük ekkor kezdte meg a rárótt büntetés letöltését. Verseghy itt saját börtönbüntetésének időtartamára utal.

A' melly Darabokat neked a' minap elküldöttem – nincs adatunk arra nézvést, Verseghy milyen szövegekre utal. Szabadulása után a Verseghy–Kazinczy-levélváltásból jelen levél előtt egyetlen darab ismert: 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29. E szöveg nem szól mellékletekről. Ennek alapján Verseghy és Kazinczy feltehetően 1803. november 29. és 1804. április 9. között is váltott leveleket egymással – erre utalnak jelen levél kezdőszavai is –, ezek az írások azonban nem maradtak fenn vagy lappangnak.

Landerer 28. Septembris 1803. – Landerer Mihály (1760 k.–1807) Landerer Lipót Ferenc budai nyomdatulajdonos fia, apja halála után a nyomda vezetője. A Martinovics-összeesküvésbe Verseghy Ferenc szervezte be (BENDA II, 629–630). Sorsuk is hasonlóan alakult: Landererre először ugyancsak halálos ítéletet mértek, amelyet utóbb bizonytalan idejű várfogságra mérsékeltek. Kufsteinben, majd Spielbergben raboskodott. A fogságot rosszul viselte, megbomlott az elméje, ezért 1801-ben előbb a brünni Szent Anna-kórházba, majd innen a bécsi elmegyógyintézetbe szállították. Életrajzai valószí-

nűsítik, hogy itt is halt meg (KAZINCZY 2011, 439–440). Verseghy itt említett adata ezekhez képest vagy új, vagy téves információ.

Tancsics 7. Maji 1804. – Tancsics Ignác (1765–1825). Félbehagyott teológiai tanulmányai után jogot hallgatott, majd a Zemplén megyei Nagymihályon gróf Sztáray Mihály családjának alkalmazásában állt mint nevelő. A Martinovics-összeesküvésben való részvételéért tíz év várfogságra ítélték. Kufsteinben, Grazban és Spielbergben raboskodott. A szakirodalom szerint 1803. május 16-án szabadult (KAZINCZY 2011, 457–458). Verseghy információja tehát valószínűleg téves.

Szén 30. Maji 1804. – Verseghy és Szén Antal kapcsolatáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29. Szén Antal 1802-ben szabadult (KAZINCZY 2011, 454).

én 27. Auguszt 1804. – a szövegben szereplő évszám téves: Verseghy 1803 augusztus végén szabadult.

Eszköze lenni az isteni kéznek – az idézet Kazinczy Ferencről származik. Lásd: KAZINCZY 2018a, 39; KAZINCZY 2018b, 301–302.

Resolváld prosaice – (lat.) alakítsd át prózára.

germanizmus – a német nyelvre jellemző jellegzetesség.

convincálni – (lat.) meggyőzni.

Tiszta Magyarság – Verseghy itt említett munkája: VERSEGHY 1805b.

melly 22 esztendőbéli nyomozásainnak gyümölcse – vö. 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

Kulcsár Urat – Kulcsár István (1760–1828). Bencés szerzetesnek készült, a szerzetesrendek feloszlásának idején elhagyta az egyházi pályát. A következő években tanárként működött Komáromban, Szombathelyen, Esztergomban. 1799-től hat évig nevelősködött gróf Festetics György László nevű fia mellett. Szolgálatai befejeztével a gróf Viczay családhoz szegődött, ugyancsak nevelőként. 1806-ban költözött Pestre, s Hazai Tudósítások címen elindította az első rendszeresen megjelenő pesti folyóiratot. 1813 és 1815 között a pesti magyar színtársulat igazgatója volt. 1827–28-ban részt vett a Magyar Tudományos Akadémia alapszabályainak kidolgozásában.

De ő olly Úrnál lévén, a' ki nagyon csiklandós – Kulcsár István e levél íródása idején gróf Festetics György (1755–1819) fiának, Lászlónak (1785–1846) a nevelője. A „csiklandós” kifejezés itt a kényes ügyek iránti érzékenységet jelenti. Verseghy attól tart, Kulcsárra rossz fényt vet majd alkalmazójánál, ha neve egy a Martinovics-összeesküvésben való részvétele miatt kompromittált személlyel említetik együtt. Az egykor perbefogottakkal és elítéltekkel létesített kontaktusok évekkel az események után is gyanút kelthettek, s ezért sokan tartózkodtak az érintkezéstől. Erről bővebben: DOBSZAY 2010.

hanga – más néven erika: örökzöld, zárva termő fás szárú növény, feltűnő színű virágzatú cserje.

pensiom – vö. 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

Ó Herczegségénél, Palatinus Urunknál – Habsburg–Lotharingiai József Antal (1776–1847). II. Lipót és Bourbon Mária Ludovika fia, I. Ferenc osztrák császár és magyar király testvére, 1796-tól haláláig Magyarország nádora (HAMANN 1990, 188–190). A „legmagyarabb Habsburg” néven emlegetett nádor Bécs és Magyarország konfliktusaiban gyakran az utóbbi mellé állt. Maga járt közben a császárnál a Martinovics-összeesküvés egyes elítélteinek büntetését enyhítendő, sokat tett a magyarországi kulturális és tudományos ügyek, valamint a gazdaság és a kereskedelem fejlesztése, valamint Pest-Buda városi arculata kialakítása érdekében (POÓR 1994). Lásd még az alábbi levél jegyzeteit: 43. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 21.

Gróf Szapáry – Szapáry János Péter Keresztély (1757–1815). 1788 és 1791 között Fiume és partvidéke kormányzója. Valóságos belső titkos tanácsos, József nádor udvarmestere. Főudvarmesterként 1808-ban kapta meg a Szent István-rend nagykeresztjét (DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007, 61–62).

Kisasszonyának – Szapáry Leopoldina (1794–1866), Szapáry János és Wilhelmine von Clary und Aldringen (1742–1795) lánya. Verseghy nevelői megbízatása a családnál legkésőbb 1810-ig tarthatott,

a kapcsolat azonban a családdal Verseggy Prónay Simonnéval váltott leveleinek tanúsága szerint a következő néhány esztendőben még bizonyosan élt. Leopoldina 1813-ban ment férjhez gróf széki Teleki Pálhoz (1790–1853) (DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007, 61–62).

Odltizer kereskedőnek a' házában – Martin Adltizer (?–?) német kereskedő házában. A mai Budapest I. kerületében, az Országház utca 4. szám alatt állt. A házat a Buda ostroma során elpusztult romokra Förderer Gáspár építtette 1758-ban. Ez az épület földszintes, hatablakos lakóház volt. Új tulajdonosa, Martin Adltizer 1783-ban előbb bővítette, 1810-ben emeletesre és klasszicista stílusúra építtette át. 1824-től Rauschmann József órásmesteré lett (BERZA 1993b, 242).

melly a' fő piarcz' mellékénn fekszik – fő piacként a korban a budai, ma Szentháromság tér néven ismert teret nevezték. A 18–19. század fordulóján e teret egy időben több néven is emlegették, az elnevezéseket párhuzamosan használva: Jesuiter Blaz, Rathaus-Dreyfaltigkeits- oder Haupt Platz, Markt Platz. Csak a 19. század végére vált általánossá a Dreyfaltigkeits Platz megnevezés használata, amely magyar fordításban ma is él (VASS 1929, 56–57).

és a' Paráda-piaczra néz – Budán a mai Dísz tér és Tárnok utca területét a 18. század elején Haupt plaz, 1797-től Paradeplatz néven nevezték (VASS 1929, 42).

38. Verseggy Ferenc – Széchényi Ferencnek Buda, 1806. június 22.

Kézirat

MNL OL P 623. A–I.–9.–56.–266.–No. 1. Autográf tisztázata.

Megjelenés

VALJAVEC 1934, 393–394.

Keletkezés

A levél címzettje gróf Széchényi Ferenc (1754–1820), Széchényi II. Zsigmond (1720–1769) és Cziráky Mária Anna grófnő fia. Tanulmányait Sopronban, Nagyszombatban és a bécsi Theresianumban végezte. 1776-tól a kőszegi kerületi tábla ülnöke, 1783-tól a horvát báni tábla elnöke volt. 1785-ben a pécsi kerület királyi biztosságává nevezték ki, valóságos belső titkos tanácsos, Somogy, Baranya, Verőce és Szerém vármegyék adminisztrátora lett. 1787-ben lemondott tisztségeiről, mert nem értett egyet II. József abszolutista döntéseivel. A következő éveket utazással töltötte: bejárta Nyugat-Európát. Hazatérése után reformjavaslataival aktívan részt vett az 1790/91-es országgyűlésen, 1792-ben ismét visszavonult a közéletől, tisztségeket csak az 1790-es évek végén vállalt ismét. 1798 és 1811 között Somogy vármegye főispánja, 1807 és 1811 között Vas vármegye adminisztrátora, 1799 és 1820 között főkamrás volt, 1800-tól országbíró-helyettes. Felesége gróf Festetics György testvére, Festetics Julianna (1753–1824).

Verseggyvel való kapcsolatának kezdeteiről nincsenek adataink. Levelezésükből három darab őrződött meg, mindhárom Verseggy tollából (38. Verseggy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. június 22.; 43. Verseggy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 21.; 44. Verseggy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 27.). Széchényi valószínűleg tartózkodott a frissen szabadult Verseggyvel való érintkezéstől. (Erről bővebben alább. Vö. DOBSZAY 2010.) Hogy az 1800-as évek elején mégis kapcsolatba kerültek, abban szerepe lehetett annak, hogy Verseggy hamar elnyerte a nádor és köre jóindulatát. Ferenczy János naplója szerint Verseggy már a ma ismert levelek előtt Széchényi környezetében mozgott. Ferenczy naplójának 1805. március 25-én kelt bejegyzése

szerint Széchenyi arra kérte Verseghyt, tanítsa leányát – a szövegből nem derül ki, melyiket – énekelni, hogy a nádor névnapjára tervezett ünnepségen szerepelhessen:

„23. Nyoltz óra után Horváltal Budára indultunk Versegi Ferencz látogatására. Minek előtte a Várba föl mentünk volna Vitkovicsot elől találtuk, ki is Versegihez vélem (mert Horvát a Várban későbbben Szerdahelyi ápatúr látogatása után Versegihez jött) föl ment. Versegi kérdettem, hogy ha a Palatinus neve napjára készült nyoltz Hazánkban uralkodó nyelveken való Verseket nem olvasta e? hogy néki nem tetszettek, meg vallotta. Gróf Szétsényi Ferencz több esztendőktől oltá Josef napra a Palatinus tiszteletére Musikát, cantatákat, verseket nagy költséggel készített, és pompásan tart; az idén *Deák*, mellyet Szerdahelyi Aloisius apátúr tsekély költő lélekkel kiszéttet [!], *Magyar*, ezt Kultsár szerzette, *Német*, Szédius [!] munkja, és Tót, Horváth, Orosz, Oláh és a többi Hazánkban uralkodó nyelveken Verseget nyomtattatott ki. Leányát Szétsényi már farsánkban Versegi által énekekre Hárfa mellet tanétatta, de mivel némelly Attyafija halála miatt mostan jászban vagyon familiája nem maga Hazánál [!], hanem Szentiványi Judex Curiænél tartotta a Palatinus meg tisztelésére szorgálló [!] mulatság. Énekek, musika, és a Versek ezek mellet ki osztogattattak. Versegit, Szentiványi két napok előtt Hárházásra hivatta, de ő Palatinusnak természetét, kinek Szétsényi Grófnak minden Szépnek értése, rendje nélkül való inneplései éppen nem tetszenek, jól tudván magát erre elégtelennek tenni, irta levélben Szentiványihoz és otthon maradt.” *Napi jegyzések Ferenczy János, a Törvénynek harmadik esztendőbeli halgatója által*, Pesten 1805–1806. (Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 463, 26v–27r.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mellyel Excellentiádhoz már sok esztendőktől fogva viseltetek – a Verseghy–Széchenyi-levelezésnek jelen írás a legkorábbi ma ismert darabja. Ha váltottak is levelet korábban, mindkét félnek meg volt az oka arra, hogy ennek nyomait láthatatlanná tegye. Verseghy a Martinovics-összeesküvésben kompromittált személy volt, hasonló sorsú társai példáját követve leveleit a megvádoltatás hírére el-égethette. Széchenyi is igyekezett az érintettség minden látszatát kerülni. Miután fény derült titkáranak, a család uradalmi ügyvédjének, Hajnóczy Józsefnek az összeesküvés előkészítésében játszott szerepére, Prágába utazott, s csak 1795 augusztusában tért vissza. (BERLÁSZ 1981, 30–31; PRAŽÁK 2003, 25, 27; DEÁK–ZVARA 2012, 12, 17.) A későbbiekben is óvakodott attól, hogy kompromittált személyekkel létesítsen kontaktust (vö. DOBSZAY 2010).

Herculesnek amaz öntött képe – az utalás egy Herculest ábrázoló antik bronzszoborra vonatkozik, amelyet Szentgyörgyi Kiss Antal, Torontál vármegye táblabírája talált családi birtokán, a bánáti Szinícén. Az értékes leletet József nádornak ajándékozta, aki ezt elfogadta, s az adományozót egy értékes gyűrűvel jutalmazta meg. A szobrot azonban nem tartotta meg, hanem a Széchenyi Ferenc alapította Nemzeti Múzeumnak adományozta. A műtárgy felbukkanása s a nádor gesztusa is szenzációt keltett, mind a magyar, mind a német nyelvű sajtó beszámolt róla (Intelligenzblatt der Jenaischen Allgem. Literatur – Zeitung, Numero 89., 1806. szeptember 22., 731., MK, Nro. 41., 1806. május 31., 630 – 631.) Miller Jakab Ferdinánd, a múzeum könyv- és érmegyűjteményének őre önálló kötetet szentelt a műtárgy leírásának, amely ez év augusztusában hagyta el a sajtót (MILLER 1806; HORVÁT 1967, 342, 352).

a' Nemzeti könyvbáznak – gróf Széchenyi Ferenc az 1770-es évektől kezdve gyűjtötte a magyar nyelvű és vonatkozású könyveket és kéziratokat. A kollekció katalógusát 1799 és 1807 között adta ki hét kötetben. Magángyűjteményét – amely közel 12 000 nyomtatványt, csaknem 1200 kéziratot, valamint metszeteket, térképeket és érmekeket is tartalmazott – 1802. november 25-én kelt alapítólevelével a nemzetnek ajándékozta, s létrehozta a nemzet könyvtárát. Az alapítást I. Ferenc 1802. november 26-án hagyta jóvá. A könyvtár az egykori pesti pálos kolostor épületében kapott otthont, s 1803. augusztus 20-án nyílt meg. Az ünnepélyes felavatást 1803. december 10-én tartották (SOMKUTI 2002, 7–30; BERLÁSZ 1981, 9–53).

E' költeményemnek egynehány párjával – Verseghy itt említett alkalmi költeménye: VERSEGHY 1806a. Verseghy a levél papírra vetésének idején a nádor közvetlen környezetében tartózkodott. Részint: Szapáry János (1757–1815), a nádor udvarmesterének alkalmazásában állt, aki lánya, Szapáry Leopoldina (1794–1866) nevelésével bízta meg. (A családról bővebben: DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007.) Részint: 1806-tól a nádor magyar nyelvmestereként is működött. A szobor felajánlásáról tehát első kézből értesülhetett: a nádor előtt tisztelgő versével nagyon gyorsan jelentkezett: az első sajtóhírek 1806 májusából valók, s Verseghy ez év június 22-én – levelének tanúsága szerint – már a vers kinyomtatott példányait terjesztette, megelőzve Miller Jakab Ferdinánd fent említett, augusztusban napvilágot látott munkáját is. A gyors reakciót a nádor iránti lojalitás nyílt kifejezésének szándéka vezethette. A Martinovics-összeesküvésben való részvételért a leghosszabb börtönbüntetést letöltött egykori államfogyoként súlyos bélyeget viselt magán, amely 1803-as szabadulása után nem kecsegtethetett a gyors visszailleszkedés reményével. Verseghy ezzel szemben hamar megteremtette egzisztenciájának alapjait, s gyorsan a legfelsőbb főúri körökbe került. (Erről bővebben: DONCSEZ 2016a; DONCSEZ 2016b.)

A' magyar másának báladatos öröme című alkalmi verse e kontextusban értelmezhető. E szövegben Verseghy a nádor tettét önmagán túlmutató, szimbolikus gesztusként értelmezi. Áttekintést ad a magyarság történetéről, s az aranykort a kultúrapártoló I. Mátyás idejébe helyezi. A virágzásnak a török háborúk vetettek véget. A hanyatlásból a vers narratívája szerint a Habsburgok kínálnak kiutat azzal, hogy pártolják a magyar nyelv és kultúra ügyét. Hogy a nádor az ajándékba kapott Hercules-szobrot a Nemzeti Múzeumnak ajánlotta fel, Verseghy szemében jelkép: mintha Mátyásnak a Szulejmán által Budáról elrabolt Hercules-szobra tért volna vissza ismét a magyar nemzethez – a Habsburg nádor kegyéből (RÁZSÓ–V. MOLNÁR 1990, 270–280; SPITZER–KOMORÓCZY 2003, 775–776). A megfeleltetés egyértelmű: a magyar kultúra pártolója a 19. század elején nem I. Mátyás, hanem (közvetlenül) egy magyar főúr, Széchényi Ferenc, (közvetve) a (koronát bíró) Habsburg-ház egyik tagja. E párhuzam felidézése nem Verseghy leleménye. A szerző a Mátyás–Széchényi-kapcsolat említésével a könyvtáralapítást méltató szövegekben kimutatható tendenciához igazodik. Emellett József nádor sem csak a Hercules-szobor odaajándékozása révén kötődött a könyvtárhoz, hisz Széchényi az ő védnöksége alá helyezte az intézményt (DEÁK–ZVARA 2012, 30). Verseghy az egyértelmű gesztussal a múltján esett folt elhalványítására tett kísérletet. A kiadvány terjesztésével nem egyszerűen saját versét népszerűsítette, hanem egyszersmind hírt adott arról, hogy sikerült közel kerülnie a vezető udvari körökhöz, pontosabban azok József nádor szellemiségét képviselő, a magyar kultúra ügyét pártoló ágához. Lépései átgon-doltságát jelzi, hogy a potenciális mecénások megnyerése érdekében magát Széchényit, kora egyik legjelentősebb kultúrapártolóját kérte fel arra, hogy a nyomtatványt – s ugyan nem mondja ki, de a vers szerzőjét is – sógora, gróf Festetics György figyelmébe ajánlja.

Gróf Festetic György Úrnak – gróf Festetics György (1755–1819) gróf Festetics Pál és gróf Bossányi Julianna fia. A bécsi Theresianumban végzett tanulmányai után az udvari kamaránál teljesített szolgálatot, majd katonának állt. 1786-ban a bécsi magyar testőrséghez került. 1791-ben elhagyta a katonai pályát, s a keszthelyi családi birtokra költözött. A magyarországi tudományos és kulturális élet egyik fő pártolója a keszthelyi Georgikon és a Helikon Könyvtár megalapítója. Kezdeményezésére kerültek megrendezésre 1817-től évente a király névnapján Helikoni Ünnepek, amelyeken a legjelesebbnek ítélt magyar írókat is megjutalmazták.

Keszthelyre – Keszthely: a Festetics család birtokainak központja, gróf Festetics György lakóhelye.

Grófné Asszonyomnak – gróf tolnai Festetics Julianna (1753–1824), gróf Széchényi Ferenc felesége, gróf Festetics György testvére.

39. Versegly Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., 1806. július 1. és július 6. között]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 135r–135v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Versegly Ferenc jelen levele a Zala megye tisztí szótárát előkészítő munkálatokhoz kapcsolódik. A magyar hivatali nyelv megújításában az 1790/91-es és 1792-es országgyűlés döntéseire alapozva az 1805-ös diéta hozott fordulatot. A magyar nyelv használatának kérdéseivel az 1805/IV. tc. foglalkozott, amely az 1792/VII. tc.-re hivatkozva az alábbiakról rendelkezett:

– A királyhoz és a Kancelláriához címzett felterjesztéseket az esetleges félreértéseket elkerülendő hasábos formátumban, latin és magyar nyelven kell benyújtani.

– A törvényhatóságoknak jogot ad arra (de nem teszi kötelezővé!), hogy a Helytartótanáccsal magyarul levelezzenek, s hogy a törvényszékeken és a perekben a magyar nyelvet használják. Meghagyja emellett, hogy a Helytartótanács köteles ugyanazon a nyelven válaszolni, amelyen hozzá fordultak. A királyi kúriának ellenben haladékat ad: számára egyelőre nem törvény szabta előírás, hogy a hozzá fellebbezett perekben a fellebbezés nyelvén járjon el.

– Az 1792/VII. tc. a magyar nyelvet az ország határain belül rendes tantárggyá nyilvánította. Jelen rendelkezés e törvénycikk foganatosításáról is határoz.

A magyar nyelv hivatali életben való használatára a törvényi lehetőség tehát adott volt. Ahhoz azonban, hogy azzal a gyakorlatban élni lehessen, szükség volt arra, hogy a hivatalos fórumokon addig használatos latin terminusokat megfelelő magyar kifejezésekkel helyettesítsék. Az úgynevezett „tisztí szótárak” e problémát orvosolandó születtek.

A vármegyék közül Pest tette az első lépést, hogy e kíváncsalmnak eleget tegyen. Az 1805. november 22-én tartott Pest vármegyei közgyűlésen résztvevők megbízták Ottlik Dániel főjegyzőt, hogy a következő közgyűlésre állíttasson össze egy jegyzéket, amely a vármegyei közigazgatásban és jogszolgáltatásban leginkább használt latin szavak és kifejezések magyar változatait tartalmazza. A feladat elvégzésére kijelölt bizottság tagjainak névsorát nem rögzítik a vármegyei dokumentumok. Azt viszont több forrás is alátámasztja, hogy Révai Miklós, a pesti egyetem magyar tanszékének tanára hamar bekapcsolódott a munkálatokba. 1806 januárjában nyújtotta be javaslatát, amelyeket a bizottság nagy arányban el is fogadott. Pest még ugyanebben a hónapban ki is nyomtattatta az elkészült tisztí szótárt. A közkeletűvé vált elnevezés nem egészen pontos. Erre Kerényi Ferenc hívta fel a figyelmet, s joggal. A kis kötet ugyanis csak nyomokban emlékeztet egy klasszikus szótárra, amely definíciója szerint általában egy címszavakat alfabetikus sorrendben közlő, értelmező, egy- vagy többnyelvű kötet. Pest vármegye *A' tisztibeli írás módjának saját szavai* címet viselő kiadványa ezzel szemben egy több fejezetből álló tematikus jegyzék, amely a hivatali életben használatos szavakat, kifejezéseket, illetve formulákat sorolja fel nem minden esetben két nyelven (latinul és magyarul), s nem minden esetben ábécérendben (*Pesti szótár* 1806).

Az 1806. február 4-én tartott közgyűlésen Pest vármegye arról határozott, hogy a frissen megjelent kiadványt elküldi a magyarországi vármegyéknek és az erdélyi főkormányzéseknek, várva véleményüket, észrevételeiket, kiegészítéseiket. Abban a reményben tette mindezt, hogy az afféle írásban lefolytatott konzultációt követően, a beérkezett visszajelzések alapján sikerül majd általánosan elfogadott s egyértelmű magyar megfelelőekkel helyettesíteni a korábban használt latin formulákat, s így

egyszersmind nemcsak elvben, hanem a gyakorlatban is mód nyílik majd az 1805/IV. tc. adta jog gyakorlására.

A felhívásra sorra érkeztek a megyék visszajelzései, sorra készültek az egyes megyék, vagy a témában jártas és érdeklődő magánszemélyek alternatív szójegyzékei. Bihar vármegye felvetette, hogy tartásnak a tárgyban egy közös tanácskozást valamennyi megye részvételével. József nádor azonban ezt nem engedélyezte. A tilalom világosan jelzi: a tiszti szótár ügye nem egyszerűen (s nem elsősorban) nyelvészeti téma: a magyar nyelv használata politikai kérdés, s hogy 1795 után a kormányzat szemében még mindig gyanút ébreszt bármiféle összejövettel, különösképp, ha az e tárgyban, s ha vármegyei küldöttek részvételével zajlana.

Verseghy Ferenc Zala vármegye felkérésére szólott hozzá a tiszti szótárak kérdéséhez. Miután Zalába is eljutott a Pest vármegye által összeállított szójegyzék, a megye deputációt jelölt ki e szótár vizsgálatára és javaslatételre. A deputáció elnökének Nagy József szombathelyi prépostot nevezték ki, tagjai báró Ghillányi (Gillányi) János, Tuboly László, Kisfaludy Sándor, Péteri Takáts József és Csutor János voltak. A bizottság az 1806. június 9-én tartott megyei közgyűlésen mutatta be írásba foglalt javaslatait. Az 1806. június 9-én tartott közgyűlésen folytatott megbeszélések eredményeként a résztvevők feltehetően arra jutottak, hogy mégsem nyújtják be az előkészített iratot, hanem felvetődhetett, hogy a bizottság tovább dolgozik, s a tagok egyenként készített véleményeinek, javaslatainak tanulmányozása és összevetése után alkotja majd meg álláspontját a deputáció. Úgy tűnik, a deputáció tagjai már a közgyűlés előtt külső szakértő bevonásán gondolkodtak. Nagy József, a deputáció elnöke – sejthetően Sággy Ferenc közbenjárására – ugyanis már a júniusi közgyűlést megelőzően, 1806. június 4-én levélben felkérte Verseghyt, hogy a bizottság munkálatait segitendő, foglalja össze véleményét a pesti szótárról. E levelet Verseghy csaknem egy hónappal később, július 1-jén vette kézhez. Nagy sejthetően megvárta a júniusi közgyűlés eredményeit, s csak azután küldhette el levelét a címzettnek, ez magyarázhatja a kelezés és a kézhezvétel dátuma közti jelentős különbséget. Verseghy a felkérést követően rövid időn belül két részletben, egy-egy kísérőlevelet mellékelve küldte el észrevételeit 1806. július 6-án, illetve július 20-án. Az ő írásos véleményén kívül három másik szerepel a deputáció, illetve a közgyűlés anyagai között: Tuboly Lászlóé 1806 júliusából, Kisfaludy Sándoré 1806 szeptemberéből, valamint Péteri Takáts Józsefé 1807 januárjából. Zala szótára 1807 januárjára készült el, s alapvetően három összetevőből épült fel: Pest szótára (*Pesti szótár* 1806), Szirmay Antal szótára (SZIRMAY 1806), a deputáció munkálataiban részt vevők írásos véleményei (Verseghy, Kisfaludy, Péteri Takáts és Tuboly). Több vármegyéhez hasonlóan Zala is támogatta, hogy a magyar nyelv művelésére hozzanak létre egy társaságot, amelyet az alábbi módon képzelt el: feladata a helyesírás szabályainak megállapításán túl a nyelv bővítése, javítása, csinosítása lenne; a tanulmányi alaptól finanszíroznák; a nádor védnöksége alatt állna; tagjai – nevek ajánlása nélkül – az ország legkiválóbb literátorai közül kerülnek ki.

A tiszti szótár kérdése ezt követően az 1807-es országgyűlésen került szóba, immár – a vármegyei beadványokban felvetetteknek megfelelően – egy felállítandó tudós társaság ügyével összefonódva. Az uralkodó azonban az országgyűlés bezárásának határidejére hivatkozva elhalasztotta a kérdést, s egy deputációra bízta, hogy a pesti szótárat alapul véve a következő országgyűlésre állítson össze egy átdolgozott s a megyék által megfelelőnek tekintett változatot. A deputáció teljesítette feladatát, s *Az országos Deputatio által készített Szó Tár* címmel összeállította a kért jegyzéket. Viszota Gyula Bakos Gábor munkájára hivatkozva arról ír, hogy a vármegyei követek e szótár egy bekötött példányát Pest vármegye könyvtárában helyezték el, a kötetet fellelni szándékozó Kerényi Ferenc azonban nem akadt annak nyomára a Bakos említette iratok között. Hogy a szótárnak e verziója máshol sem bukkant fel, jelzi, hogy a tiszti szótár ügye – legalábbis vármegyei, illetve országgyűlési szinten – elakadt. Az 1805/IV. tc. gyakorlati alkalmazásának nehézségei azonban nem szűntek meg, s ha nem is hivatalos felkérésre, magánkezdeményezésre a következő évtizedekben is születtek javaslatok a (hivatali) nyelv megújítására.

A témához kapcsolódó legfontosabb szakirodalom: VISZOTA 1905; KOVÁCS–KECSKÉS 2011; KERÉNYI 2002, 30–35; TÓTH 2011. Verseghy Zala vármegye felkérésére összeállított írásos véleményét közli, valamint annak keletkezéstörténetét feltárja: DONCSE CZ 2019.

Verseghy Ferenc jelen levelében megerősíti Nagy József hozzá címzett, 1806. június 4-én kelt levelének kézhezvételét. Jelzi, hogy eleget tesz a felkérésnek, még mielőtt azonban a kért véleményt elkészítené, előzetesen elküldi egy írást a szakszavak fordításának kérdéseiről. Verseghy e levele fogalmazványként maradt ránk, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Lásd még az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 40. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 6.; 41. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 20. Vö. Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek: 1. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (1.) [h. n., 1806 után].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Főrisztelendő Nagy Prépost Úr – Nagy József (1753–1810) római katolikus pap, nagyprépost. Tanulmányait Kőszegen és Győrött végezte. 1776-ban szentelték fel, ezt követően a győri líceum retorikatanára lett. 1777-től a szombathelyi káptalan jegyzője, 1778-tól püspöki titkár. Részt vett az 1790/91-es országgyűlésen. 1805-től szombathelyi nagyprépost.

Szent Iván' havának – júniusnak.

hozzám írtt levelét – az itt említett levél nem maradt fenn vagy lappang.

hozzám való különös bizodalmát – lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat.

Nemes Pest Vármegyének fordítását – lásd: *Pesti szótár* 1806.

előre küldöm én itt a' mesterséges szavaknak fordításáról általlyában való vélekedésemet – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. A levélben e szavakat követően hosszabb terjedelmű, áthúzott szakasz következik, amely egy mondat közepén szakad félbe. Jelen levélfogalmazvány tehát töredék, s mivel az eredeti példány ma nem fellelhető, nem kizárt annak a lehetősége sem, hogy Verseghy végül nem fejezte be a fogalmazványt, s nem küldte el a levelet.

40. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek Buda, 1806. július 6.

Kézirat

MNL ZML IV. 1/b. Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok. 1807. január 26., közgyűlés, 2. szám. Autográf tisztázata.

Megjelenés

VISZOTA 1905, 213.

Keletkezés

A keletkezés körülményeiről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., 1806. július 1. és július 6. között]. Verseghy Ferenc jelen leveléhez mellékelten küldi el a *Jegyzések A' hivatalbéli levelezésnek Titulussairól* című, Nagy József felkérésére összeállított véleményének első részletét. A kézirat jelzete: MNL ZML IV. 1/b. No. 2. Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok. 1807. január 26. közgyűlés, 2. szám. A szöveget közli: DONCSE CZ 2019.

Verseghy mellett a zalai deputáció több tagjai is írásba foglalta észrevételeit: Tuboly László: *A' Tiszti Írás Mődjának Saját Szavai*. Jelzet: MNL ZML IV. 1/b. No. 2. Zala vármegye nemesi közgyűlésének

iratai. Közgyűlési iratok. 1807. január 26. közgyűlés, 2. szám. Kisfaludy Sándor – Nagy Józsefnek, Sümeg, 1806. szeptember 17. Jelzet: MNL ZML IV. 1/b. No. 2. Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok. 1807. január 26. közgyűlés, 2. szám. A levél szövegét közli: KISFALUDY 1893, 144–148, 669–683. Péteri Takáts József – Nagy Józsefnek, Veszprém, 1807. január 15. Jelzet: MNL ZML IV. 1/b. No. 2. Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok. 1807. január 26. közgyűlés, 2. szám.

Jelen írás, valamint a *Jegyzések* második részletéhez írt kísérőlevél kézírata hosszú lappangást követően a közelmúltban került vissza eredeti őrzőhelyére, a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltárába. A kéziratok fellelésében nyújtott segítségéért köszönettel tartozom Kulcsár Bálintnak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' többi szókról való Jegyzéseket egynehány nap mulva küldöm el – lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., július 1. és július 6. között]; 41. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 20.

a' Curialis Stílusban szokott mesterséges szóknak – értsd: a hivatalos stílusban szokásos szakki-fejezéseknek.

Cházár András – Cházár András (1747–1816). Evangélikus vallású ügyvéd, főjegyző, a váci siket-néma intézet kezdeményezője.

ama' projectumát – az utalás feltehetően Cházár alábbi munkájára vonatkozik: CHÁZÁR 1806.

41. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek Buda, 1806. július 20.

Kézirat

MNL ZML IV. 1/b. Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok. 1807. január 26. közgyűlés, 2. szám. Autográf tisztázat.

OSZK Kt Oct. Hung. 1479, 53r–53v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

VISZOTA 1905, 213–214.

Keletkezés

A keletkezés körülményeiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., július 1. és július 6. között]; 40. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 6. Verseghy Ferenc jelen leveléhez mellékelten küldi el a *Jegyzések A' hivatalbéli levelezésnek Titulussairúl* című, Nagy József felkérésére összeállított véleményének második részletét. A kézirat jelzete: MNL ZML IV. 1/b. No. 2. Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok. 1807. január 26. közgyűlés, 2. szám. A szöveget közli: DONCSEZ 2019.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levélfogalmazvány szövege:

Főtisztel. Prépost Úr!

Ezekből állanak vélekedéseim mind általlýában, mind pedig szóról szóra a' Curiális Stílusnak fordítása¹ iránt. Valamint kimondhatatlanúl böcsülöm Főtiszt. Urnak nemes ügyekezettét, mellyel T. N. Vas vármegyét arra bírta, hogy az Ország' dolgait² Magyarúl folytassa; úgy Nemzetünknek Existenciájára kérem Főtiszt. Urat, vessen³ az említett T. N. Vármegyénél, és vettessen⁴ ez által más vármegyeknél is gátot ama' most annyira felbuzdultt és csak ifjú elmékhez illő pözségnek, melly a' curialis stílust, sőt még magát a' Magyar nyelvet is egészen fel akarja forgatni.

Volt ilyen Enthusiasmus a' Németeknél is; de ő nállok ez nem volt olly veszedelmes, mint nálunk; mivel az ő anyanyelveknek nem voltak Hazájokban semminémű ellenségei. Mink most az által, hogy új magyar nyelvet akarunk magunknak csinálni, megnehezíttyük, sőt meglehetetleníttyük magunknak⁵ végrehajtását amaz új törvénynek, melly az Ország' dolgait magyarul kívánnya folytatni. Tudóssaink is így cselekedtek II. Jósef' üdejétül fogva a' Tudományokkal, mellyeknek mesterséges szavait magyarul és többnyire csak gondolom szerint akarván előadni érthetetleneknek tették írásaikot, s a' helyett, hogy a' Cultúrát elősegítették volna, inkább⁶ akadályoztatták.

Egyébaránt felette nagyra böcsülöm Főtisztelendő P. Úrnak hozzám való bizodalomát, és szerencsésnek tartom magamot, ha⁷ nemes kívánságának legalább részént⁸ megfelehetett vékonyságom. A' hiteles kiadásokat és az esküvéseknek formáit örömezt fordítottam volna; de az előtttem fekvő⁹ nem csak magyartalan, hanem¹⁰ imitt amott még logycítlan fordítást is nem érthetvén elegendőképen, az originálisok pedig kezemnél nem lévén, ezt a' szolgálatot meg nem tehettem úgy, ammint magamtól megkívántam. Azonban a' közlött jegyzéseim szerint, ha ezek tetszést találnak, könnyű lessz azokat is fordíttatni. A' fő dolog ezeknek fordításában, valamint az egész curialis stílusban szinte az, a' mi a le- vélírásban, hogy úgy írjunk, ammint beszéllünk. Ha a' közönséges beszédben a' Curiális stílusnak deák szavait megtartjuk, miért ne lehetne azokkal az írásban is élni?

Ezzel magamot úri szívességébe ajánlván etc, etc

T. N. Vas vármegyét – a levél címzettje, Nagy József szombathelyi nagyprépost volt.

Existenciájára – (lat.) léteire.

Curiális stílusnak – hivatalos stílusnak.

Volt ilyen Enthusiasmus a' Németeknél is – a német nyelv megújítását célzó mozgalmakról és kezdeményezésekről lásd: STEJDE 2007, 172–191.

amaz új törvénynek, melly az Ország' dolgait magyarul kívánnya folytatni – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 40. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 6.

vékonyságom – értsd: csekélységem.

hiteles kiadásokat – értsd: hiteles kiadmányokat, azaz a bíróságok vagy hatóságok írásos határozatainak lemásolt és az adott ügyben érintett feleknek kiadott példányait. Vö. DONCSEZ 2019.

¹ Stílus|nak| <előtem ülő> fordítása [Betoldás a sor fölött.]

² Ország' <ügyeit> |dolgait| [Betoldás a törlés fölött.]

³ Urat, <tegyen> |vessen| [Betoldás a törlés fölött.]

⁴ és <...> <vetessen> vettessen

⁵ magunknak <az>

⁶ volna, |inkább| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷ magamot, <hogy> ha

⁸ részént <el>

⁹ előtttem <való> |fekvő| [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁰ hanem <még logi>

42. Verseghy Ferenc – Kisfaludy Sándornak Buda, 1806. október 11.

Kézirat

MTAKK K 378/13. Autográf tisztázat.

Megjelenés

KISFALUDY 1931, 543–547.

Keletkezés

A levél címzettje Kisfaludy Sándor (1772–1844) író, költő, katonatiszt. Római katolikus nemesi család tagja, Kisfaludy Mihály és Sándorffy Anna fia, Kisfaludy Károly (1788–1830) bátyja. Középiskoláit Győrben végezte, Pozsonyban bölcseletet és jogot tanult. 1793-tól a bécsi magyar királyi testőrgárda tagja. 1795-ben egy zendülésben való részvételéért kizárták a testőrségből, s katonai szolgálatra Milánóba vezényelték. 1796-ban francia hadifogságba esett. Szabadulása után Württembergben teljesített katonai szolgálatot. 1799-ben felhagyott a katonasággal, visszatért Magyarországra. Részt vett a Magyar Tudós Társaság szabályzatát előkészítő bizottság működésében, 1830-tól az Akadémia rendes, 1835-től tiszteleti tagja. Verseghyvel folytatott levelezésének jelen levél az egyetlen, ma ismert darabja. Megismerkedésük körülményeiről nincsenek adataink, viszont egészen bizonyos, hogy hosszú ideig, még a tízes évek végén is kapcsolatban álltak. Lásd: DONCSECZ 2009a.

Verseghy jelen levelével Kisfaludy Sándor egy korábbi, neki címzett írására felel, amely azonban ma már szövegében nem hozzáférhető vagy lappang. Tartalmára csak Verseghy válaszeleveléből következtethetünk: Kisfaludy nyelvészeti és verstani kérdésekben kérhette Verseghy véleményét, valamint megjelenés előtt álló munkája (KISFALUDY 1807) kiadásának kérdéseiről értekezhetek. Verseghy leveleinek szövegéből, hangneméből és stílusából ugyan kölcsönös tiszteletre és rokonszenvre lehet következtetni a levelezőpartnerek között, de egyben arra is, hogy kapcsolatuk nem lehet túl mély és közeli: Verseghy lényegében összefoglalóját adja eddigi nyelvészeti és verstani kutatásainak, mintegy bemutatva azokat, s úgy tűnik, Kisfaludyról nemigen tud többet annál, mint hogy ő a nagy sikert aratott Himfy szerzője. Ismeretségük feltehetően a Zala vármegyei tisztszótár munkálatai során, s vélhetően Sággy Ferencnek köszönhetően mélyülhetett el. (Erről lásd DONCSECZ 2019, valamint az alábbi levél jegyzeteit: 39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., 1806. július 1. és július 6. között].) Szorosságát mutatja, hogy Kisfaludy a szótár összeállítása során következetesen támogatja Verseghy javaslatait, s az épp ekkortájt kibontkozó Révai–Verseghy-vitát figyelemmel kísérve is Verseghy szempontjaival rokon-szenvezik. (Erről lásd: DONCSECZ 2009a.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mellyekkel engemet Kisfaludy Sándorunknak illetni tetszik – jelen levél előzményeiről nincsenek adataink.

Himfit – Kisfaludy Sándor szóban forgó műve: KISFALUDY 1801.

fogságomban – az utalás Verseghynek a Martinovics-összeesküvésben való részvételéért büntetésül rá rótt fogságára vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.

e' könyvecske szoros ugyan de törvényes útonn át tudott hozzám hatni – Verseghy valószínűleg spielbergi fogsága idején (1798–1803) már hivatalosan is kaphatott könyveket. (Erről lásd: HOVÁNSZKI 2017a, 30.) Feltehetően ekkor juthatott hozzá a kötethez s olvashatta azt.

Aglájámat – lásd: VERSEGHY 1806b.

Rikótímat – lásd: VERSEGHY 1804a.

Ennek testvérét, a' Regéket – Kisfaludy Sándor itt említett műve: KISFALUDY 1807.

Sághy Ferenc Urral – Verseghy Sághyval való ismeretségéről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sághy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

Kulcsár Istvány Úrra – Kulcsár István (1760–1828). Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 37. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1804. április 9.

szerencsétlenségem után – Verseghy itt a Martinovics-összeesküvésben való részvétele miatt rárótt fogságára utal. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

82 esztendő anyámat – Schaibl Erzsébet (1724 k.–?), Verseghy édesanyja. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

tökepenzeitül, sőt még házi eszközeitül is csalárd emberek által megosztva találván – lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.; 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

kénytelen vagyok a' könyvtárosoknak' béréért olly munkákat készíteni, a' minőköt ők akarnak – Verseghy Ferenc a szabadulása utáni első években főként Konrad Adolf Hartleben (1778–1863) és Josef Eggenberger (?–1850) pesti könyvkereskedők megbízására dolgozott, akik egyrészt a külföldön már sikeres, gyakran sorozatokban megjelenő regények, elbeszélések magyar változatainak létrehozásában, másrészt a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére számot tartó, a mindennapi életben használatos kiadványok közreadásában számítottak a segítségére. VERSEGHY 1804a; VERSEGHY 1804b; VERSEGHY 1805c; VERSEGHY 1805d; VERSEGHY 1805e; VERSEGHY 1806d; VERSEGHY 1807a; VERSEGHY 1808a; VERSEGHY 1808b; VERSEGHY 1812; VERSEGHY 1813.

Aglájához ragasztott Declaratióban – lásd: VERSEGHY 1806c.

grammaticában – lásd: VERSEGHY 1805a.

Tiszta Magyarságomban – az utalás Verseghy alábbi munkájára vonatkozik: VERSEGHY 1805b.

plurális accusativusokat – többes szám tárgyestű alakokat.

Aglájamban a' becsúszott hibákról a' 245 és köv. old. – lásd: VERSEGHY 1806b, 245–246.

Tiszta Magyarságomnak 17. Sban a' 19. old. – lásd: VERSEGHY 1805b, 19.

classificállyá – (lat.) rendezi, osztályozza.

törzsök szavaknak – töszavaknak.

Tiszta Magyarságomnak 28. §. a' 33 old. – az itt említett paragrafus a 33-tól a 35. oldalig tart. VERSEGHY 1805b, 33–35.

ezeket Grammaticában a' 23. oldaltól fogva a' 29dikig fel is jegyeztem – feltehetően: VERSEGHY 1805a, 23–29.

oda függesztvén a' 27. oldal. Anmerkung a' regulát is – lásd: VERSEGHY 1805a, 24.

Aglájamban is olvastatik a' 245. old – lásd: VERSEGHY 1806b, 245.

tompá szavak – Verseghy *A' tiszta magyarság* című munkájában a magánhangzókat négy kategóriába sorolta (VERSEGHY 1805b, 34):

„A vocálisok megmeg négyfélék, úgymint:

a' tompa hangúak: o, ó, u, ú, a, á. (basszus.)

a' középszerűek: ö, ő, ü, ű. (ténor)

az élesek: e, ë. (altus)

a' sívók: é, í, i. (discantus)”

formatívák – (lat.) képzők. Verseghy *A' tiszta magyarságban* az inflexióhoz viszonyítva definiálja a fogalmat. „Inflexióknak nevezem ama' betűköt vagy silabákat, melyek a' neveknek vagy a' verbumoknak törzsökeihez függesztetvén, amazokat declinállyák, ezeket pedig conjugállyák. Illyenek: *túl, hoz, sz, ok* e' szókban: *tagtúl, taghoz, írsz, írok*. A' formatívát az inflexiótól jól meg kell különböztetni. A' formatíva a' nevekre nézve csak nominativusokat, a' verbumokra nézve pedig csak egyenes formabéli indicativus præsens singularis harmadik személyeket formál; mire nézve maga után új formatívát vagy legalább inflexiókat megszerved, mint a' formatíva hat e' szóban *foghat*, mellyhez új formatívák

ragasztathatnak, mint: *foghatatlan*, vagy legalább inflexiók, mint: *foghatsz*. Az inflexio ellenben maga után sem formatívát sem más inflexiót nem szenved, mert e' szóhoz: *foghatsz* semmiféle betűt vagy silabát többé nem függeszthetünk. Értelme tökéletesen meg van határozva. Ez az oka, miért nem lehet az é betűt genitívusnak tartanunk." (VERSEGHY 1805b, 41)

inflexiók – (lat.) ragok. Lásd a „formatívák” kifejezéshez fűzött jegyzetet.

élesek – Verseghy A' *tiszta magyarság* című munkájában a magánhangzókat négy kategóriába osztotta (VERSEGHY 1805b, 34.), az élesek közé a következőket sorolta: e, ë.

középszerűek – Verseghy A' *tiszta magyarság* című munkájában a magánhangzókat négy kategóriába osztotta (VERSEGHY 1805b, 34), a középszerűek közé a következőket sorolta: ö, ő, ü, ú.

Aglájában a' 247 old. – lásd: VERSEGHY 1806b, 247.

a' mi a' Hazai Tudósításoknak 19. darabjában a' correspondenstül felette hibásan nevezetik eredetiségnek. – az utalás a HT-ban megjelent, A' Magyar Nyelv' Külömbözesei című cikkekre vonatkozik. Lásd: HT (XIX.) 1806. Szent Mihály hava 3, 159. A cikk említett szakasza így hangzik: „Ha valaki a' Székely földet figyelmetesen megjárta Erdélyben; isméri a' Mátra melléki Palóczokat; Forgólódott Tsalóközben; Götseiben N. Szala Vármegyében a' Lakosokkal társalkodott. Baranya Vármegyének felső részét megvizsgálta; nagy külömbözésekre akadott ugyan: de egzsersmind [sic!] eredetiség-re is. [...] Például adom egy Baranya Vármegyeyi Vén aszszony panaszát. Ő nem rég így szóllott. »Tsuda dolog, hogy az Isten adi áldását, mint hordozzi magát a' fejár tseléd. Magik magikat tsúfitik illetlen tsuhájokkal. A' mostani ifjú fejár tseléd azt se tudí, mit vegyen magára, kevély, veszteget, szégyenlé, ha négyke pántlika nem nyúlna előrről is a' nyakából, hátúlról is a' haja alól. Ollyik már szoknyát is kezd viselni, szörnység! Gyeretске [sic!] koromba nem volt több pántlika tsak egyke, az is szépké, kékke, zöldke, vereske.«»

Herder – Verseghy Herdernek az *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* című művében kifejtett gondolatokra utalhat:

„Alle Nachrichten sind darüber einig, daß sich die Mongolische Völkerschaften auf der nordöstlichen Höhe Asiens durch eine Feinheit des Gehörs auszeichnen, die sich bei ihnen eben sowohl erklären läßt, als man sie bei andern Nationen vergebens suchen würde; die Sprache der Sinesen ist von dieser Feinheit des Gehörs Zeuge. Nur ein Mongolisches Ohr konnte darauf kommen, aus dreihundert dreissig Sylben eine Sprache zu formen, die sich bei jedem Wort durch fünf und mehrere Accente unterscheiden muß, um nicht statt Herr eine Bestie zu nennen und jeden Augenblick die lächerlichen Verwirrungen zu sagen; daher ein Europäisches Ohr und Europäische Sprach-Organen sich äußerst schwer oder niemals an diese hervorgezwungene Sylbenmusik gewöhnen. Welch ein Mangel von Erfindungskraft im Großen und welche unselige Feinheit in Kleinigkeiten gehörte dazu, dieser Sprache aus einigen rohen Hieroglyphen die unendliche Menge von achtzigtausend zusammengesetzten Charakteren zu erfinden, in welchen sich nach sechs und mehr Schriftarten die Sinesische Nation unter allen Völkern der Erde auszeichnet.” (HERDER 1790, 12–13)

Az idézet magyar fordítása: 'Minden híradás egymással összhangban számol be arról, hogy az Ázsia északkeleti magaslatain élő mongol népek hallásuk finomságával tüntetik ki magukat, amely tulajdonság náluk épp annyira érthető, mint amennyire hiába keressük azt más népeknél. A hallás finomságáról a kínai nyelv tanúskodik. Csakis egy mongol fül képes arra, hogy 330 hangból formáljon egy nyelvet, amelyben minden szó esetében öt vagy több hangsúly különböztetendő meg, hogy ember helyett nehoggy állatot, s nehoggy nevetséges tévedéseket mondjunk minden pillanatban. Az európai fül és az európai beszédszervek számára ezért különösen nehéz, ha nem éppen lehetetlen a szótágak e kikényszerített muzsikájához hozzászokni. S ehhez a nagy dolgokban a leleményesség kicsoda hiánya, a kis dolgokban pedig kicsoda áldatlan finomság járul: e nyelvben néhány nyers hieroglifából nyolcvanezer különböző karaktert állítottak össze, amelyet hat vagy több írásmóddal írnak, s ezzel a kínai nemzet a föld összes nemzete között kitünteti magát.'

a' napkeleti ember címája miatt tunyább lévén – a levél e szakasza arra utal, hogy Verseghynek voltak ismeretei az ún. éghajlatelméletéről. A nyomokban már Hippokratésznél is kimutatható elgon-

dolás egyik legrészletesebb kidolgozása Montesquieu (1689–1755) nevéhez fűződik. E teória szerint összefüggés mutatkozik az egyes államok éghajlati viszonyai és az ott élők mentalitása, habitusa és gondolkodásmódja között. A déli, melegebb éghajlatú területeken élők túlzottan heves vérmérsékletűek, az északiak ezzel szemben túlzottan hűvösek. Ideális helyen az Európa középső területein élők laknak, ők rendelkeznek a legkiválóbb tulajdonságokkal. Montesquieu szerint e középső területek közül is kiemelkedik Franciaországé, amelynek éghajlata messze a legkedvezőbb mind közül (MONTESQUIEU 1962, 338; ZÓKA 2014, 121). Az éghajlatelmélet Versegly más szövegeiben is felbukkan, lásd: VERSEGHY 1808b.

organumokkal – (lat.) hangokkal.

modificállyá – (lat.) változtatja.

bassusbéli – (ol.) mély.

ténorbéliekhez – (ol.) magasakhoz.

Tiszta Magyarság. 28. §. 3. és 4. szám alatt a' 34 old. – lásd: VERSEGHY 1805b, 34.

a' discantusbéli sívó vocálisokot – *A' tiszta magyarság* szerint ezek a következők: é, i, í. Lásd: VERSEGHY 1805b, 34.

a' discantusbéli szaladásokhoz – diszkant: a többszólamú énekben a felső szólam. Az utalás arra vonatkozik, hogy a diszkant szólam általában apróbb ritmusértékű hangokból áll, mint a harmóniai alapot adó basszus szólam.

tónussa – tónus: itt a dúr-moll tonalitásban kialakult zenei fok.

a' tertiát – (lat.) terc: zenében az alaphang és a tőle számított harmadik hang közti távolság.

sextát – (lat.) sext: zenében az alaphang és a tőle számított hatodik hang közti távolság.

octávát – (lat.) oktáv: zenében az alaphang és a tőle számított nyolcadik hang közti távolság.

decimát – (lat.) decima: zenében az alaphang és a tőle számított tizedik hang közti távolság.

a' discantusbéli hang ellenben rövid oscillatiókból állván – oscillatio: rezgés, lebegés. Az utalás arra vonatkozik, hogy a diszkant szólam dallama a basszushoz képest a rövid ritmusértékek miatt viszonylag gyors mozgású.

accord – akkord: három vagy több zenei hang tercekre épülő együtthangzása.

A' jó metrumban, vagy a' jó ritmusban van-e nagyobb musika? – értsd: az időmértékes [metrumos] vagy a rímes-hangsúlyos, azaz magyaros [ritmikus] verselés zeneibb-e?

Sulzer Allgemeine Theorie der Schönen Künste, articulo Klang, Discant. – az utalás Sulzer lexikonának szócikkeire vonatkozik. Lásd: SULZER 1774, 587–589; SULZER 1771, 261–262.

a' Magyar Versnek különféle nemeiről való értekezésében olvastatik, mellyet Aglájám' elejébe függesztettem – lásd: VERSEGHY 1806c.

a lépéseknek (lábaknak) – értsd: verslábaknak.

silabamértékre – szótagmértékre, azaz a szótagok hosszúságát figyelembe vevő időmértékre.

poézisbéli tactus – verstani ütem.

elegiacumban – (lat.) elégia: antik eredetű líroepikus műfaj, fuvalával kísért, változatos témákról szóló, disztichonban íródott költemény. Fogalma az újkorban módosult, az elégia műfajába ekkortól azokat a disztichonban írt verseket sorolták, amelyek alapélménye a panasz, szomorúság, vágyódás.

sapphicumban – (lat.) sapphói strófa: az időmértékes verselés egyik strófatípusa, amely három 11 szótagos sapphói és egy adóniszi sorból épül fel.

sapphicum – sapphicum. Lásd fent.

cadentiás versek – (lat.) rímes versek.

cultiváltt – (lat.) művelt.

Mi a' Poézis: és ki az igaz Poéta? – Versegly itt említett műve: VERSEGHY 1793a.

liricumot – (lat.) lírát.

Kezdettem én hexametrumban egy nagy poémát – Versegly Ferencnek három hexameterben írt elbeszélő költeménye ismert: az *Égfi Ferencz*, *Az Irgalmasság*, valamint *A' Budamelléki Nyúlziget melly Szent Margit' Szigetének is nevezetetik*. Közülük csak a harmadikként említett rímes: páros rímű

felező 12-esekben íródott. Verseghy tehát feltehetően erre utal. *A' Budamelléki Nyúlsziget* Verseghy életében nem jelent meg, töredékben és kéziratban maradt. Szövegét közölte: HORVÁTH 1928, 276–279.

synonimumok – (lat.) szinonímák, rokon értelmű szavak.

Mindszent' havának – Mindszent hava: október.

43. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek Buda, 1806. december 21.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tiszttázat.

MNL OL P 623. A–I.–9.–56.–266.–No. 2. Autográf tiszttázat.

Megjelenés

SÁGHY 1825, 153; DEÁK–ZVARA 2012, 175.

Keletkezés

Verseghy Ferenc és Széchényi Ferenc levélváltásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 38. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. június 22. Verseghy Ferenc jelen levelében mond köszönet Széchényi Ferencnek, amiért ő eljuttatta számára az általa alapított könyvtár állományának nyomtatott katalógusának kötetét.

Széchényi Ferenc könyvtárának népszerűsítésére a legmegfelelőbb eszköznek a könyvgyűjtemény katalógusának elkészítését és terjesztését tartotta. A jegyzék összeállításának munkálatai 1797-ben indultak, s az akkor körülbelül 7000 kötetet számláló állományra terjedtek ki. A feladatot a családi könyvtár első könyvtárosai, Tibolth Mihály (1765–1833) és Petravits Ignác (?–?) végezték el. A jegyzék mutatókkal együtt 1799 és 1807 között jelent meg hét kötetben (*Catalogus* 1799a; *Catalogus* 1799b; *Catalogus* 1803; *Catalogus* 1807; *Index* 1800; *Index* 1803; *Index* 1807). Széchényi a kiadványt saját költségén adta ki, s tiszteletpéldányként küldte szét Magyarországra és európai országokba tudományos intézmények, világi és egyházi hatóságok, főrangú méltóságok, írók és tudósok részére. A címzetek gondosan válogatott lajstromát a könyvtár első öre, Miller Jakab Ferdinánd (1747–1823) és Tibolth Mihály állította össze. A katalógus kötetéből részesült mindenki, akinek műve vagy fordítása szerepelt a jegyzékben, vagy támogatta a művelődés ügyét. A terjesztés több szakaszban zajlott, igazodva az egyes darabok megjelenésének idejéhez. A kötetekhez Széchényi kísérőlevelet mellékel, amelyben arra kérte a megszólítottakat, levélben erősítsék meg, kézhez vették-e a küldeményt (BERLÁSZ 1981, 31–37; DEÁK–ZVARA 2012, 28, 31–32). Verseghyhez a katalógus 1806-ig megjelent első öt kötete jutott el. Jelen levél a Széchényi kísérőlevelére adott válaszként íródott. Előzménye, Széchényi levele, nem maradt fenn Verseghy kéziratai között. A katalógus kötetei viszonylag későn érkeztek el hozzá, hisz Széchényi a terjesztést már 1802-ben megkezdte. A késedelmet Verseghy múltja magyarázza. Széchényi igyekezett magát távol tartani minden olyan személytől, aki az összeesküvésben érintett volt. Maga – Hajnóczy munkaadójaként –, hogy a lehető legtávolabb maradjon az eseményektől, mindaddig nem tért haza csehországi útjáról, míg a per le nem zajlott. 1795 után Kazinczyhoz való viszonyát is ez a szemlélet határozta meg; Kazinczy neve nem szerepelt a Miller és Tibolth összeállította listán, bár 1802-ben már szabadlábon volt. Széchényi csak azt követően küldte el neki a katalógust, miután Kazinczy erre levélben kérte őt (DEÁK–ZVARA 2012, 17). Verseghy a Martinovics-összeesküvésben való részvételért rárótt börtönbüntetésből 1803-ban szabadult. Súlyos vétkekkel, a káték lemásolásán és terjesztésén túl a francia forradalom emblematisz szövegeinek fordításával vádolták, s az először

rámért halálbüntetést csak utóbb változtatták határozatlan idejű börtönre. (Erről bővebben: DONCSEZ 2016b.) Széchényi csak három év elteltével küldi el neki könyveinek jegyzékét, azt követően, miután Verseghy nyílt bizonyítékát adta a nádor iránti lojalitásának, s erről maga számolt be levélben Széchényinek. (Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 38. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. június 22.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Magyar Nemzeti Könyvház' érdemes Szerzőjének – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 38. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. június 22.

jeles ajándékát, mely a' Nemzeti Könyvház' Cathalogussának öt első Tömussából áll – lásd: *Keletkezés*.

JOSEF Nádorispányunknak bazafiúi buzgóságát értem – József nádor jelen levél utalása szerint 1806. december 15-től kezdve magyar nyelvleckéket vett Verseghytől. Az oktatás körülbelül egy évig tartott (CSÁSZÁR, 1903, 267), Verseghy azonban élete végéig a nádor környezetében maradt.

Karácsony' havának – karácsony hava: december.

44. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek Buda, 1806. december 27.

Kézirat

Jelen levél szövegét csupán közleményből ismerjük: a kézirat nem maradt fenn vagy lappang.

Megjelenés

VALJAVEC 1934, 394.

Keletkezés

Verseghy Ferenc és Széchényi Ferenc levélváltásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 38. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. június 22.

Verseghy jelen levelével Széchényi Ferencnek ígért látogatása elmaradása miatt menti ki magát. Hogy a megígért személyes találkozó később megvalósult-e, arra nézvést a Verseghy-levelezés ma ismert korpusza nem hordoz információkat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

hasztalan' keresek abban módot, hogy Excellentiádnak tiszteletére lehessek – hogy a tervezett látogatást megelőzte-e meghívás, vagy Verseghy saját kezdeményezése volt, arra vonatkozóan nincsenek adataink, ahogy azt sem tudjuk, egy későbbi időpontban sor került-e rá.

Mivel ő Herczegsége a' Magyar Nyelvben naponkint, minden kivétel nélkül, vesz leczkét – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 43. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 21.

45. Verseghy Ferenc – József nádornak [h. n., 1806.]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 138r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével arra kér engedélyt József nádortól, hogy *A' magyar másának háladatos öröme Herculesnek amaz öntött képzeténn, melyet felséges urunk Jósef Magyar és Cseh országnak örökös királyi, Austriának pedig fő herczegje és Magyar országnak nádor-ispánnya a pesti nemzeti könyvtárháznak ajándékozott* címet viselő alkalmi költeményét (VERSEGHY 1806a) neki dedikálhassa. E tétellel íratlan szabálynak tett eleget: a korban ugyanis szokás volt, hogy a szerző engedélyt kérjen a dedikációhoz attól, akinek művét ajánlotta. Erről bővebben: PESTI 2013, 154–164.

Verseghyt egy közelmúltbeli esemény ihlette a versírásra. Szentgyörgyi Kiss Antal, Torontál vármegye táblabírája családi birtokán, a bánáti Szinicén egy Herculest ábrázoló antik bronzszoborra akadt, amelyet József nádornak ajándékozott. A nádor elfogadta az ajándékot, s az adományozót egy értékes gyűrűvel jutalmazta meg. A szobrot viszont nem tartotta meg, hanem a Széchenyi Ferenc alapította Nemzeti Múzeumnak adományozta. Az antik szobor felbukkanásáról és a nádor gesztusáról mind a magyar, mind a német nyelvű sajtó beszámolt: *Intelligenzblatt der Jenaischen Allgem. Literatur – Zeitung*, Numero 89., 1806. szeptember 22., 731., MK, Nro. 41., 1806. május 31., 630–631. Miller Jakab Ferdinánd, a múzeum könyv- és érmegyűjteményének őre önálló kötetet szentelt a műtárgy leírásának, amely ez év augusztusában hagyta el a sajtót (MILLER 1806; HORVÁT 1967, 342, 352).

Verseghy ebben az időben a nádor magyar nyelvmestere volt, s e versével is igyekezett lojalitása jelét adni. Frissen szabadult egykori államfogyolyként ugyanis nagyon gyorsan nagyon közel került a legfelsőbb főúri körökhöz. Minderről és Verseghy gesztusának háttéréről lásd: DONCSEZ 2016a; DONCSEZ 2016b; KISFALUDY 1931, 51. Vö. 38. Verseghy Ferenc – Széchenyi Ferencnek, Buda, 1806. június 22.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Őcsászári Magassága!

Alulírott alázatosan kérelmezi, hogy költeményét a Hercules-szoborról – amelyet Őfelsége a nemzeti könyvtárnak adományozott – Őfelsége nevének dedikálhassa.

E legmagasabb kegyet várva marad hódolatteljes alázattal

Őcsászári Magasságának

legalázatosabb legengedelmesebb
szolgája
F. V.

Itt a' mozaika tündöklött képekben / amott a' zománcz – az itt olvasható sorok egyetlen ma ismert Verseghy-versben sem szerepelnek. Elképzelhető, hogy Verseghy egy be nem fejezett kísérletéről van szó. Az sem kizárt, hogy másolta, kijegyezte e szavakat, forrása azonban nem azonosítható.

bleibt alles – (ném.) 'marad minden'.

Égtek a' gyűrűkönn – a fenti sorokhoz hasonlóan e néhány szó sem azonosítható, s csupán ugyanannyi állapítható meg róla, ami a már említett részletről. Nem eldönthető, hogy e két részlet kapcsolatban áll-e egymással.

46. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1808. június 20.

Kézirat

MNL OL C 72, 229. csomó, 1808. fons 56, 1–2. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével neki kiutalt nyugdíj összegének megemelését kéri a Helytartótanáctól. Az egykori szerzetesként számára megállapított nyugdíj megélhetésének egyik fő forrása volt. Hogy mennyire fontos volt egzisztenciája szempontjából, azt jól jelzi a körülmény, hogy a Martinovics-összeesküvésben való részvételéért rárótt fogságból való szabadulását követően néhány héten belül kérvényezte felfüggesztett járandóságának újbóli megítélését. Kérelmét még abban az évben kedvezően bírálták el. Lásd: 34. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18.

Jelen folyamodványában 1803-as, hasonló jellegű írásának érvéksztetét mozgósítja. Az irathoz mellékeli Krammer József igazolását is. A kérelemhez kapcsolódó helytartótanácsi iratok az alábbi jelzeten találhatók: MNL OL C 72, 229. csomó, 1808. fons 56, 4–5; 6–8.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Fenséges Császári és Királyi Herceg,
a Magyar Királyság Nádora!

Tekintetes Magyar és Udvari Királyi Helytartótanács!

Alulírott igen alázatosan esedezik: méltóztassék neki Császári és Királyi Nádori Fenséged és a Tekintetes Királyi Tanács Ó Szent Felségétől éves nyugdíjának megnövelését veleszületett jóakaratóból kifolyólag kieszközölni.

A szükségleti dolgok árai naponta nőnek, amint az széles körben ismert, olyannyira, hogy a Kérelmező, aki immár előrehaladott korú, és ereje javától megfosztatott a betegségek által, melyeket a királyi szolgálatban, az egykori török táborban szolgálva a tábori főlelkész oldalánál, szedett össze, és a kóroktól, melyek mintegy a betegségek következményeiképp léptek fel, amint ezt a ./' jel alatt idecsatolt orvosi bizonylat tanúsítja, mindmáig szenvedvén, kénytelen Ó Szent Felsége kegyességéhez folyamodni a legalázatosabban, hogy könnyítsen rajta.

Hozzájárul ehhez, hogy ebben az oly nagy nélkülözésben 84 éves édesanyját, akit kilencévnyi távolléte alatt rosszakarató emberek minden alapvető javából alattomosan kifosztottak, a szolgálattal együtt, akinek segítségére rossz egészségi állapota és erőtlen öregsége miatt éjjel-nappal szüksége van – őt tehát fiúi kötelessége eltartani.

Megújítván oly alázatos kérését, a legteljesebb tisztelettel és a legodaadóbb alázattal marad
Császári és Királyi Nádori Fenséged és a Tekintetes Királyi Helytartótanács
Budán, 1808. június 20-án
legalázatosabb szolgálja,

Verseghy Ferenc, s. k.
volt pálos szerzetes

[Melléklet:]

Alulírott a jelenlevőknek tanúsítom, hogy Verseghy Ferenc Tisztelendő Úrnak betegségbeli ártalomból fakadóan mellkasán gennyes sebek voltak évekkel ezelőtt, és az ezekből visszamaradt anyag testnedveibe beszívárogván lábain fekélyeket okozott, és köszvényes fájdalmakkal együtt állandó lázat kelteve őt annyira megviselte, hogy hetekre ágyhoz volt kötve.

Budán, június 18-án

Josephus Kramer
orvosdoktor

in servitio Regio in castris olim turcicis – (lat.) 'az egykori török táborban szolgálva'. Verseghy tábori papi szolgálatáról, valamint itt szerzett betegségéről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után]. Vö. 34. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18.

tempore novennalis absentiae suae per malevolos homines omni substantia subleste spoliata – (lat.) 'akit kilenc évnyi távolléte alatt rosszakarátú emberek minden alapvető javából alattomosan kifosztottak'. Arról, miként alakult Verseghy édesanyjának sorsa, míg fia börtönbüntetését töltötte, lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.; 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

una cum servili – (lat.) 'a szolgálattal együtt'. Az itt említett személyről nem áll rendelkezésre több adat, viszont Verseghy más levelében is utal rá, lásd: 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, Buda, 1810. december 6.

Josephus Kramer – Krammer József (?-?) budai tisztiorvos. (GÁL 1971, 51; JNII III, 832. Vö. BENDA II, 625.)

47. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomda megnevezetlen munkatársának h. n., 1810. január 11.

Kézirat

MTAKK K 378/14. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc e levelét az Egyetemi Nyomda egy munkatársához címezte. A címzett személye nem megállapítható. Nem kizárt, hogy az Egyetemi Nyomda vezetőjéről, a Verseghyvel baráti kapcsolatban álló s őt rendszeres megbízásokkal ellátó Sággy Ferencről van szó, azonban a szöveg nem tartalmaz olyan utalást, amely egyértelműen azonosíthatóvá tenné őt. (Sággy és Verseghy kapcsolatáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.) Jelen levél

egy német lexikon fordításának előkészületeiről szól. A vállalkozás feltehetően meghiúsult: nem ismert olyan hasonló kiadvány, amely ezekben az években Verseghy közreműködésével jelent volna meg. A szöveg beszámol *Az Emberi Nemzetnek Története*i munkálatairól is, amely – az előbb említett kiadvánnyal ellentétben – hamarosan el is hagyta a sajtót. A levélhez Verseghy mellékelte a már elkészült első és a még csak készülőfélben lévő második kötet tervezett fejezeteinek listáját. (Lásd: VERSEGHY 1810a; VERSEGHY 1810b; VERSEGHY 1811.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' fordításra való Német Lexicont – az itt említett lexikon a levél utalásai alapján nem azonosítható.

mellyet Flathe 1785. kiadott – az utalás Philipp Jakob Flathe (1735–1810) német romanista, nyelvész *Nuovo Dizionario manuale Italiano-Tedesco e Tedesco-Italiano* című, Lipcsében, 1785-ben megjelent szótárára vonatkozik. Lásd: FLATHE 1785.

Alphabétumból – (lat.) alfabetum: ábécé.

azt a' két Urat – az említett személyek a levél utalásai alapján nem azonosíthatók.

interessályák – (lat.) érdeklik.

papírospénz pedig naponkint ócsúl – a devalvációról lásd az alábbi levél jegyzetét: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

Deux Nations Lexicont – az utalás feltehetően az alábbi kiadványra vonatkozik: ND 1782. Hogy a műnek pontosan melyik kiadásáról van szó, az nem derül ki a levél szövegéből.

Contractust – (lat.) szerződést.

in Contextu – (lat.) a szövegbe.

ad Calcem – (lat.) lábjegyzetként.

K. Urnak – az említett személy a levél utalásai alapján nem azonosítható.

Az Emberi Nemzetnek történeteire nézve – az utalás Verseghynek *Az Emberi Nemzetnek Története*i című, 1810–1811-ben, az Egyetemi Nyomdánál megjelent munkájára vonatkozik: VERSEGHY 1810a; VERSEGHY 1810b; VERSEGHY 1811.

manuscriptum – (lat.) kézirat.

azonnkívül fenn tartom magamnak még azt a' szabadságot is, hogy valakinek dedicalhasam – Verseghy a köteteket végül patrónusainak, a Marczibányi–Majthényi család egyes tagjainak, Marczibányi Istvánnak, Majthényi Máriának és Marczibányi Imrének ajánlotta (VERSEGHY 1810a; VERSEGHY 1810b; VERSEGHY 1811). A dedikáció szokásáról lásd: 45. Verseghy Ferenc – József nádornak [h. n., 1806].

48. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek Györgye, 1810. szeptember 28.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél írója, Hirgeist Anna (1783–1825), asszonynevén Prónay Simonné, a Martinovics-összeskűvésben való részvétellel megvádolt s utóbb elítélt bátyja, Hirgeist Ferenc (1774–1804) révén kötött

ismeretséget több, fivéréhez hasonló sorsú államfogyollyal. A *Pályám emlékezete* és a *Kazinczy-levelezés* is hírt ad arról, hogy 1795-ben több alkalommal is meglátogatta még Budán raboskodó bátyját. Kazinczyval – s feltehetőleg Verseghyvel is – ily módon ismerkedhetett meg. (Kazinczy Ferenc–Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. november 4. = Kaz. Lev. V, 215–216; Kazinczy Ferenc–Szentgyörgyi Józsefnek, Széphalom, 1808. november 10. = Kaz. Lev. VI, 116; Kazinczy Ferenc–Zádor Györgynek, Ujhely, 1825. december 16. = Kaz. Lev. XIX, 487; KAZINCZY 2009, 647–649.) Az ekkor megteremtődött összeköttetések többekkel tartósnak bizonyultak. Hirgeist Ferenc egykori pesti joghallgató-, később budai zárkatársa, Szmethanovics Károly (1775?–1815?) szabadulása után Anna kérője lesz – jöllehet kosarat kap. Kazinczy sem csupán egykori fogolytársa sorsát követte nyomon, hanem annak hűgát, az általa rajongással övezett „Nini”-ét is. Kazinczy igyekezett közvetíteni barátja, báró Prónay László és annak fia, báró Prónay Simon, Nini férje között. (Az evangélikus Prónay Simon ugyanis apja szemében rangon aluli házasságot kötött, amikor a polgári, ráadásul katolikus Hirgeist családból választott feleséget magának. (Kazinczy Ferenc – b. Prónay Lászlónak, Széphalom, 1808. április 21. = Kaz. Lev. V, 399–401; Ráday Pál – Kazinczy Ferencnek, h. n., d. n. = Kaz. Lev. VI, 171–172; Ráday Pál – Kazinczy Ferencnek, Pest, 1809. július 29. = Kaz. Lev. VI, 471; Kazinczy Ferenc – Szentgyörgyi Józsefnek, Széphalom, 1808. november 10. = Kaz. Lev. VI, 116–118; KAZINCZY 2009, 1083–1084.) Kazinczy arra is törekedett, hogy családjaikat (szerzett) rokoni szálakkal kapcsolja össze: Ninit kérte fel Thalie leánya keresztanyjának. Gesztusát Nini viszonozta, s őt választotta a maga Iphigenie Sophie és Ágnes Paulina Honorata nevű leányainak keresztapjául. (Kazinczy Ferenc – Berzsényi Dánielnek, Széphalom, 1809. október 21. = Kaz. Lev. VII, 30; Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. november 4. = Kaz. Lev. V, 217; Kazinczy Ferenc – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1810. január 22. = Kaz. Lev. VII, 224; KAZINCZY 2009, 1073.)

Úgy tűnik, Hirgeist Anna a fivére sorsában osztozók közül – velük hasonló jellegű kötelekeket létrehozván – többeket igyekezett maga és gyermekei körül tudni: Kazinczyt keresztapaként, Verseghyt legidősebb fia, László nevelőjeként. Hogy Hirgeist Anna Verseghyt választotta fia nevelőjéül, azt egy másik körülmény is támogatta amellet, hogy ápolván fivére emlékét, támogatni szeretne volna annak egykori sorstársát. Verseghyt tudniillik kortársai sokoldalúan képzett és pedagógusi tapasztalatokkal rendelkező egyházi literátorként tartották számon. Vannak adatok, amelyek arra mutatnak, hogy e szerepkörben már a fogság előtti években kipróbálta magát. A pálos rend előjárói már akkor fiatalabb hallgatótársai tanításával bízták meg, amikor még maga is tanulmányait végezte: a pesti pálos rendházban héber és görög nyelvet tanított (Császár 1903, 12–13). Tudni lehet továbbá, hogy 1781 táján prefektus volt a Horeczky és Bertalanfy családok gyermekei mellett (SÁGHY 1825, 144). Fogságából szabadulván megélhetésének fontos bázisa lett az a jövedelem, amelyre nevelőként tett szert. Visszailleszkedési törekvései során kézenfekvő döntésnek tekinthető, hogy e kifejezetten gyakran szerzetecek, egyháziak által betöltött szerepkör felé fordult. (Erről bővebben: DONCSEZ 2016d, 72–73.) Szabadulása után alig néhány hónappal felkéri, legyen Szapáry János lányának, Leopoldinának nevelője, akinek oktatását az 1810-es évek elejéig folytatta, s a családdal való jó kapcsolata e feladatai befejeztével is fennmaradt. (Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 37. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1804. április 9.) Ismert tény az is, hogy 1805 táján énekelni tanította Széchényi Ferenc lányát. (Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 38. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. június 22.) A levelezés és a kézirat hagyatékek darabjai pedig jelzik továbbá, hogy e neves famíliák leszármazottai mellett több kevésbé előkelő pest-budai család gyermekeit – köztük a vele egy háztartásban élő Ossitzkyét is – tanította ezekben az esztendőekben. (Lásd: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.) Hátramaradt iratai között jó néhány, tanítás során használt jegyzet, gyakorlatsor is megőrződött. (Minderről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.; 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 6.; 54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 17.)

Verseghy és a Prónay házaspár levelezésének darabjai többségében az ifjú báró neveléséhez kapcsolódnak, s 1810–1812 tájáról származnak. A kapcsolatra, valamint a levelezésre az 1930-as években

Gálos Rezső hívta fel a figyelmet. A Verseggy zirci kéziratai között fennmaradt levélanyagból tizenhárom közölt rövid bevezetővel, elsősorban Verseggy nevelői szerepére fókuszálva (GÁLOS 1935). Gálos azonban mindössze a Verseggytől származó levélfogalmazványok szövegeit hozta nyilvánosságra, a választlevelek publikálását mellőzte. A feleletül íródott levelek fennmaradt példányai ma az OSZK Kt Levelestárában lelhetők fel, s nyomtatásban először kötetünkben látnak napvilágot. E levélváltás legelső ma ismert darabja arra utal, hogy a kapcsolat már e ma elsőként számontartott levél előtt is rendszeres volt, noha írásos források nem maradtak fenn vagy nem ismertek róla. Tehát, ahogy a Verseggy-levelezés egészére, úgy erre a forráscsoportra is igaz, hogy a valaha létezett teljes egész darabszámát és az átfogott időt tekintve is jóval kiterjedtebb volt, mint amit a ma elérhető részek első pillantásra mutatnak. A levelezés e bizonyosan fragmentumos szakasza is rendkívül értékes információkat hordoz az 1810-es évek első felére nézvést, hiszen ezekről az esztendőkről nem ismert más ilyen jellegű primer vagy szekunder forrás. Ez a korpusz rendkívül izgalmas adalékokat hordoz a korabeli Pest-Buda mindennapjairól, lakásviszonyairól, zenei életéről, fontos kútfő a 19. század eleji magyar neveléstörténethez, József nádor és környezete, valamint más nemesi és főúri családok hétköznapijainak, valamint a tízes évek pénzügyi válságának tanulmányozásához. A levélváltás túlnyomórészt német nyelven zajlott, s a német nyelv magyarországi használatának vizsgálata vonatkozásában is érdekes forrás. Különösen Prónay Simonné helyesírási és nyelvhasználati gyakorlatát tekintve. Egyedi megoldásait, helyesírási gyakorlatának következetlenségeit ezért nem emendáltuk. Sajátos eljárásairól mindazonáltal megjegyzendő, hogy nagyban megnehezítik leveleinek magyarra ültetését: a fordításban maradtak bizonytalan értelmű szakaszok.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Györgye, 1810. szeptember 28.

Kedves drága Barátom!

Több napja hallottunk már arról a szomorú esetről, amelyet a tűz okozta szerencsétlenség idézett elő. Úgyhogy bizonytalanságban élek: vajon nem volt-e része Önnek is, drága Barátom a szerencsétlenségben? Reszketve várom a választ! De a baráti-résztvevő szív igaz érzéseivel mégis arra kell kérnem, hogy pár sorral adja tudunkra, hogy vannak *mind*? A jövő héten magunk is odautazunk, hogy lássuk kedves Barátunkat!

Addig éljen boldogul. Abban a reményben zárom levelem, hogy semmi olyat nem hallunk majd, mi szívünket lehangolja!

Az Ön igaz szerető barátja

Prónayné

[Címzés:]

Verseggy tisztelendő úr részére

Buda

Györgye – Györgye, ma Tápiógyörgye: település a mai Pest megyében. A levél íródása idején a Prónay család birtoka (BOROVSKY 1910, 140–141).

das Unglück des Feuers – (ném.) 'a tűz okozta szerencsétlenség'. 1810. szeptember 5-én Budán, a Tabánban tűz ütött ki, amely a városrész nagy részét elpusztította. Ezen a napon a Tabán lakóinak többsége a közeli szőlőkben szüretelt, a kádárok pedig az új bor számára hordókat égettek ki. A tüzet a szóbeszéd szerint egy pintérlégény gondatlansága okozta, aki a szeles és száraz időben tüzet rakott egy ház udvarán. A lángok gyorsan terjedtek, a szüreten lévő távolléte miatt az oltás is nehezen ment,

ezért a tűz átterjedt a Vízivárosba is. Másnapra több száz épület, köztük Virág Benedek háza és könyvtára is megsemmisült, a katasztrófában közel százan életüket veszítették. Az esetről részletesen beszámol a Magyar Kurír szeptember 11-i száma. MK, 1810. szeptember 11, 450–453. Vö. FAZEKAS 1994; Soós 2003. Verseghy ez idő tájt ugyan a Vízivárosban lakott, de személyesen nem érintette a szerencsétlenség.

wie es Ihnen allen geht? – (ném.) 'hogyan vannak mind?' Verseghy ezekben az években – ha még nem is közös háztartásban, mint később – már a nádor ajtónállója, Johann Ossitzky és annak családja környezetében élt.

49. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek [h. n., 1810. szeptember 28. és 1810. november 15. között]

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen levele datálatlan. A szöveg arról számol be, hogy a Pest-Budán tartózkodó levélíró személyesen szeretné felkeresni Verseghyt, terve azonban gyengélkedése miatt meghiúsul. Az irat 1810. szeptember 28. és november 15. között keletkezhetett. A datálást két másik levél teszi lehetővé: Prónayné ugyanis 1810. szeptember 28-án kelt levelében értesíti Verseghyt arról, hogy családjával hamarosan Budára látogat, s november 15-én ad hírt arról, hogy pest-budai tartózkodása véget ért, egyszersmind sajnálatát fejezi ki azért, hogy a személyes találkozó elmaradt. Jelen levélnek tehát az említett két dátum között kellett íródnia. Lásd: 48. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Györgyre, 1810. szeptember 28.; 50. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, h. n., 1810. november 15.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Drága Barátom, mi már szerda óta itt vagyunk, s még semmi hírt nem adtam magunk felől. Azt mondták, a fivérek tegnapra elkészülnek, s így legkedvesebb barátunkat magam leptem volna meg, de még ha a fivérek nincsenek is itt, mégis szerettem volna örömet szerezni magamnak azzal, hogy láthatom, de olyan erős mellkasi fájdalmak gyötörtek, hogy Samym nem engedte, hogy átkeljek a folyón. – Csütörtökig maradtunk itt, s amennyire nagy örömünkre szolgálna, ha láthatnánk, épp annyira kell kérnem, ne tegye ki egészségét veszélynek vagy meghülésnek. Ha kint meleg lenne, s Önnek a legkisebb kellemetlenséggel sem kellene számolni, minden órában várhatná az Önt szívből szerető hűgát, Prónayné.

die Brüder – (ném.) 'a fivérek'. Az itt említett személyek nem azonosíthatók.

mich [...] über das Wasser nicht läßt – (ném.) 'nem engedte, hogy átkeljek a folyón'. A Prónay család ezek szerint Pesten szállt meg, s a hideg őszi időjárás miatt ítélte kockázatosnak a Dunán való átkelést, hogy az ez idő tájt Budán élő Verseghyt felkeressék.

Samy – az utalás Hírgeist Anna férjére, Prónay Simonra vonatkozhat.

50. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
h. n., 1810. november 15.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat. A levél fekete keretes papírra íródott.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen levelében pest-budai tartózkodásának végéről értesíti Verseghyt, s sajnálatát fejezi ki, amiért ez idő alatt nem volt mód arra, hogy sor kerüljön tervezett személyes találkozásukra. Vö. 49. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek [h. n., 1810. szeptember 28. és 1810. november 15. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Kedves legdrágább Barátom!

Anélkül utazunk el, hogy láttuk volna Önt, számos ügyeink hátráltattak minket ebben. Ma délután szeretnénk volna meglátogatni, s már a Vízi városban voltunk, amikor ismerősökkel futottunk össze, akik úgy eltérítettek minket, hogy megfordultunk, s csak lélekben mondtunk Önnek istenhöz-zádot. – Mégis mindaddig, míg nem jövünk ismét, tudósítjuk rögvest, s addig majd írásban adunk hírt magunkról, oly gyakran, amint ez csak lehetséges. Éljen boldogul, drága Barátom! Gondoljon olykor barátaira, kik Önt igazán szeretik!

Prónayné

P. S.

Bátorkodom barátomnak ezt a kis csekélységet küldeni konyhájára. Kérem, adja át üdvözetemet Ossitzkynének a kéréssel, hogy fogadja el tőlem a zsírt, egy kis emlék gyánánt. Adieu!

1810. november 15.

[Címzés:]

Verseghy tisztelendő úr részére
Buda

der Ositsky – (ném.) 'Ossitzkynének'. Johann Ossitzky, a nádor ajtónállójának felesége. Kevés adat áll róla rendelkezésre. A Verseghy-levelezésből tudjuk keresztnévét: Marie. A házaspárnak két gyermeke volt, Karl és Rosine. A család szoros kapcsolatban állt Verseghyvel, valószínűleg 1803 után ismerkedhettek meg egymással, amikortól fogva Verseghy egyre több szalon, egyre szorosabban kötődött a nádorhoz és környezetéhez.

51. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek Nándor, 1810. december 1.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen írásában mindössze rövid üdvözlését küldi Verseghynek: részletesebb levelét későbbre ígéri. Mai ismereteink szerint a következő, Verseghynek küldött írásos üzenete 1811. január 29-én kelt. (55. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. január 29.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nándor, 1810. december 1-jén.

Kedves drága Barátom!

Oly sokat írtam ma, hogy úgy határoztam, Önnek szánt levelem megírását más alkalomra hagyom, de képtelen vagyok így tenni, tehát még mielőtt nyugovóra térnék, az íróasztalhoz sietek, s csak néhány szót mondok, s érdeklődöm, hogy érzi magát szeretett barátunk, mióta elváltunk tőle, vajon nem érte-e valami kellemetlenség? Apámmal – ki sokszor csókolgatja – együtt mi mind egészségesek vagyunk, bár én nem érzem magam a legjobban, mert az én jó uram Györgyén van, s így lehetetlen, hogy jól legyek! Most zárom levelem, különben a néhány sorból, amelynek írásához ellenkezéssel fogtam, valódi levél lesz: bizonyítéka annak, mily nehéz a barátoknak elválniuk egymástól!

Éljen boldogul, drága barátom! Hogy a barátságnak e kicsiny bizonyítékát adtam, igazolja egyszerűsmind azt is, mennyire vagyok
védelmező barátnéja

Prónayné

[Címzés:]

Verseghy Ferenc úr részére Budára

Nándor – mai nevén Magyarnándor: település a mai Nógrád megye területén, a levél íródása idején a Prónay család birtoka (BOROVSKY 1911, 79).

seitdem wir Ihn verlassen haben – (ném.) 'mióta elváltunk tőle'. A levélnek e szavai arra utalnak, hogy a Prónay család és Verseghy között 1810. november 15. és jelen levél kelte között sor kerülhetett egy személyes találkozóra. Talán itt kerülhetett szóba ifj. Prónay László nevelése, amelynek részleteiről Verseghy 1810. december 4-én kelt levelében tesz említést. Lásd: 50. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, h. n., 1810. november 15.; 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.

meinen Vatter – (ném.) 'Apámmal'. Hirgeist Lipót (?–1831 előtt), Hirgeist Anna (1783–1825) és Hirgeist Ferenc (1774–1804) édesapja, báró Orczy László (1750–1807) kasznárja (KAZINCZY 2009, 1074; KAZINCZY 2011, 432).

52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének h. n., 1810. december 4.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 124–127. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 7–9.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével köszönetet mond Prónay Simonnének a tőle érkezett küldeményért. A levél túlnyomó része ifj. Prónay László nevelésével foglalkozik. Prónay Simonné és férje Verseghyt kérték fel fiuk, ifj. Prónay László nevelőjének. Verseghy a fiú budai nevelése megkezdésének előkészületeiről számol be írásában, reagál egyszersmind Prónayné neki küldött, 1810. december 1-jén kelt írásos üzenetére: 51. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1810. december 1.

Hogy ifj. Prónay László nevelésével a család Verseghyt fogja megbízni, annak nincs nyoma a levelezésben. A felkérésre egy feltételezett személyes találkozón kerülhetett sor, amely 1810. november 15. és 1810. december 1. közé eshetett. (Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 51. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1810. december 1.) Ifj. Prónay László neveltetéséről, valamint Verseghy és a Prónay család kapcsolatáról: DONCSEZ 2016b.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

1810. december 4-én.

Kegyelmes Báróné!
Legbecsesebb Barátném!

A nekem és Ossitzkynénak küldött zsírért kézsókolásunkat küldjük Őkegyelmének. Isten fizesse meg! – mondta Ossitzkyné könnyekkel a szemében; Isten fizesse meg! – mondtam én a legmélyebb köszönettel. Örömmel ragadjuk meg az alkalmat, hogy hálánkat kimutassuk.

Végtelen örömmel töltött volna el, ha Őkegyelmét a Bárány úrral együtt lakásomban láthattam volna, megtiszteltetésnek vettem volna. Az a néhány dolog, amit a lakást illetően mondani fogok, sokkal világosabb lenne így. Az első alkalmatosság két szobából, egy előszobából az inas számára, és egy kis konyhából áll. Ebben [a lakásban] laknak Ossitzkyék. Ezután következik még két szobácska egy tágas konyhával – itt lakom én. Mellettem van még két nagyobb, utcára néző szoba, és egy kisebb, gangra néző szobácska egy konyhával és egy éléskamrával, amelyben egy egyedülálló, nyugdíjas őrnagy él. A házhoz kert tartozik. A kilátás Pestre nyílik, a gangról pedig a Vízvárosra, Óbudára és Vádra. A levegő nem olyan metsző, mint a Várban, és sokkal tisztább, mint a Vízvárosban, mert a ház a Várhegyen áll, szabadon.

Engedje meg Őkegyelme, hogy a lakás rövid leírása után áttérjek elképzeléseinkre. Szükséges, hogy ezeket január végéig tisztázzuk egymással, ha Szent György napjára biztos lakást szeretnénk, mert a lakás ügyében – abban a házban, ahol most vagyok – február 2-ig meg kell történnie a felmondásnak vagy a módosító szerződés megkötésének.

Az első javaslatom az volt, hogy vegyük bérbe az őrnagy kvártélyát a magam és az ifjú báró úr számára, s étkezni járjunk át Ossitzkyékhez. Azonkívül azonban, hogy ez utóbbi az ifjú báró úr számára nem lenne illő, a két szoba nem lenne elegendő neki, az inas és az én számomra.

A második javaslatom arra irányult, hogy az őrnagy említett kvártélyában a kosztrol mostani szakácsné gondoskodik. Azonban azonkívül, hogy az ifjú úrnak, nekem és az inas számára ebben az esetben is csak két szoba jutna, azt is meg kell vallanom, hogy ettől a gyakorlatlan és különösen koros szakácsnétól nem sok ízletes ételre számíthatok. Mióta Őkegyelmének ezt az ajánlatot tettem, a szakácsné [tudományát] néhányszor próbára tettem, s igen rosszul szerepelt. Levest, marhahúst, főzeléket és sültet készített nekem az édesanyám vezetése mellett. Ami azonban a becsináltat, a finomabb tésztákat vagy felfújtakat illeti, amit egy gyermeknek – mint az ifjú báró is – mégiscsak feltétlenül kapnia kell, nos, ezeket tekintve, ahogy látom, nagyon gyakorlatlan. Ezenkívül szükséges lenne mellé még egy szolgáló is, aki a mosogatásban, intéznivalókban és a mosásban a segítségére lenne, s annak eltartása nagyon költséges. Ebben az esetben a végén a nevelés mellett még a háztartásban is részt kellene vennem, mert édesanyám túl idős, hogy a háztartást és a konyhát vezetni tudná. Szabad legyen Őkegyelmének még azt is elmondanom, hogy az idős személyek általában nem ügyelnek a tisztaságra sem a főzésnél, sem pedig az asztalnál.

A harmadik mód a megállapodásra az lehetne, ha az őrnagy kvártélyát csak az ifjú úr, a magam és az inas számára venném ki, és egy külön szakácsnét tartanék, aki a mosás és mosogatás miatt szintén egy konyhai kisegítő alkalmazását kérné. Ez a megoldás is nagyon költséges lenne, és nekem is ténylegesen többet kellene ügyelnem a háztartásra, mint a nevelésre. Ezenkívül egy fiatal szakácsnő esetén még a rossz nyelvek, egy idős esetén pedig a nem tiszta körülmények és a konyhai varázslatok árát is meg kellene fizetnem.

Miután így állnak a dolgok, arra kérem Őkegyelmét, vitassa meg a Báró úrral aprólékosan, nem lenne-e elfogadhatóbb az első javaslatom az alábbi módosításokkal.

Összeköltözzünk Ossitzkyékkel a kvártélyukba, amelyben van egy tágas és egy kisebb szoba, egy előszoba és egy konyha, s ez kevesebbe kerül, mint az őrnagy lakása. A nagyobb szoba, amelyhez az előszoba tartozik, lehetne a közös tanulószobánk, ahol én aludnék is. A szomszédos kis szoba az ifjú úr hálószobája lenne. Az amellet fekvő kis konyha, amelynek egy külön kijárata is van a lépcső felé, helyet adhatna az ifjú gróf árnyékszékének és az inas tisztító felszerelésének. Anyám az én mostani lakásomban maradna. Ossitzkyék megkapnák az őrnagy kvártélyát, aki átköltözhetne a házban egy másik lakásba. Ami a kosztot illeti, azt Ossitzkyektől kapnánk, azzal a feltétellel, hogy az ételeket nekünk a szobánkba küldetnének, ahol tehát én az ifjú úrral teljesen zavartalanul étkezhetnék. Ez épp olyan lenne, mintha az ételt kifőzdéből hozatnánk, azzal a különbséggel, hogy a mi kifőzdénk nevezett házban, ugyanazon a gangon, az ötödik szobában lenne, s az tehát étkeinket inasunk által forrón, és teljesen kényelmesen tudná ideszállítani. Ossitzkyné vállalná a mosást és az ifjú báró úr mosdatását, s nekem egyáltalán nem lenne más gondom, egyedül csak a nevelés. Emellett teljesen meg vagyok győződve arról, hogy Ossitzkyné tisztességből, barátságból és hálából, sőt még a becsületesség nemes ösztönző erejéből is – amely tulajdonságnak a szakácsnők egyáltalán nincsenek birtokában –, mint az ifjú báró úrnak járó ellátás felügyelője, az ifjú báró úr és jó szülei kívánságait éppúgy, mint az enyéimet szolgáltatászen teljesítené.

Itt a helye, hogy mondjak valamit ama fizetős gyermeket illetően, e barátném becsületének védelmében. Miután azt a gyermeket professzora és instruktora velőtlen tökfilkónak nevezte, édesanyja egy alkalommal panaszkodott barátnémnak, hogy semmire nem megy vele. Ossitzkyné javasolta neki, hogy bízsa rám oktatását. Az anya gyorsan meg is fogadta a tanácsot, de nem volt elég bátorsága, hogy megszólítson. Ossitzkyné volt az, aki ezt megbeszélte velem. Kezdetben naponta hazajárt enni a gazfickó, s mert én Ossitzkyék gyermekeinek csak esténként adhattam leckéket, részt vett az órákon, és Ossitzkynénál éjszakázott. A lakásért, a reggeliért és a kevés vacsoráért bagatell árat fizetett, s nekem 200 Ft adott. Amikor az édesanya Pestre költözött, gyermekének Ossitzkyné a kosztot is biztosította, mosás nélkül, mert a fiú nagyon piszkos volt. Az asszony azonban barátnémnak, habár egyre nehezebb idők jöttek, az ajándékokkal együtt alig 250 Ft fizetett évente. Ilyen alacsony összegért mennyit kérhet az ember bankjegyekben? Barátném ezenkívül állt napon át mártírként viselte a fiú huncut csínytevéseit, aki nekem is iszonyú sok keserű órát okozott. Mert amilyen jól tanult az első fél évben – minden-

ki csodálatára –, a fennmaradó időben taníthatatlan állat maradt. Csak a vizsga előtt tudtam néhány napig ígérekkel arra bírni, hogy a kérdésekre adott feleleteket félig-meddig megtanulja. Én és barátném kénytelenek voltunk panaszt tenni rá, de az édesanya többe adott hazudós fia panaszaira, aki elég ravasz volt ahhoz, hogy édesanyját kéz alatt megnyerje az Ossitzky gyerekekkel és még Ossitzkynével szemben is.

Nos, őkegyelme maga ítélni meg barátném és a fizetős gyermek esetét illetően (aki nem volt más, mint egy falánk és felettebb velőten állatka), hogy az ifjú báró úr vajon hátrányos elhelyezést kapna-e nála?

Most következzen még néhány kérdés az óhajokat illetően, amelyeket Őkegyelme az ifjú báró úr érdekében kíván, nevezetesen:

Éppen most vettem Őkegyelme Nándorban, 1810. december 1-jén kelt, s számomra végtelenül becses levelét. Sajnálom, hogy Őkegyelme és a mi kedves Papánk nem érzik jól magukat, remélem azonban, hogy ezek csekély rosszulletek csupán, amelyeket a rossz időjárás okoz, s amelyek – amint bizonyosan remélem – meg fognak szűnni. Tanakodásaimnak még nem értem végére, terveinket illetően még sok, nagyon sok, de ismert dolgot kell mondanom, amelyek meggyőzik majd Őkegyelmét, hogy anyai gondjaiban, amelyek szeretett és egyetlen fiának nevelését illetik, a legmélyebben osztozom. A folytatást Őkegyelme a következő alkalommal kapja majd kézhez. A gazdaasszony nem tud tovább várni, s így kénytelen vagyok félbeszakítani kellemes foglalatosságomat, amelyet abban lelek, ha távolról is kimutathatom, mily nagyra becsülöm, hogy

Őkegyelmének

Alázatos szolgája vagyok

Für das mir und der Ossitzky überschiedten Schmalz – (ném.) 'A nekem és Ossitzkynének küldött zsírért'. Lásd: 51. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1810. december 1.

samt dem Herrn Baron – (ném.) 'a Báró úrral együtt'. Báró Prónay Simon (1777–1825), báró Prónay László (1734–1808) helytartótanácsi tanácsos, később főispán fia, 1802-től Hirgeist Anna férje (KAZINCZY 2009, 1217).

für den jungen Herrn Baron – (ném.) 'az ifjú báró úr számára'. Ifj. Prónay László (1802–?), báró Prónay Simon és Hirgeist Anna fia. (KAZINCZY 2009, 1073).

in Betref des Preißischen Sohnes – (ném.) 'ama fizetős gyermeket illetően'. A személy nem azonosítható. Az említett történet a Prónay család és Verseghy feltételezett személyes találkozásánál kerülhetett szóba. (Lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat.) Az utalás arról is tanúskodik, hogy Verseghy ez idő tájt részben gyerekek neveléséből, tanításából tartotta fenn magát. Vö. 54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 17. A kéziratanyagunkban akad forrás arra nézvést, hogy nem minden esetben készpénz fejében vállalt tanítói-nevelői feladatokat: egy Julia nevű tanítványa oktatásáért cserébe egy feljegyzése szerint három köbméter fát kapott. (Verseghy Ferenc: *Notationes Domesticæ*. A kézirat jelzete: OSZK Kt Analekta 6576.) Vö. az alábbi levél jegyzeteivel: 48. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Györgye, 1810. szeptember 28.

dieser meiner Freundin – (ném.) 'e barátném'. Az utalás Marie Ossitzkyre vonatkozik.

Instructoren – (ném.) 'instruktora'. Instruktör (lat.): nevelő, oktató.

nemlich – (ném.) 'nevezetesen'. Verseghy ezen a ponton megszakítja levelének szövegét, és a továbbiakban Prónay Simonné épp kézhez vett, 1810. december 1-jén kelt levelére reagál.

Eben erhalte ich von E. G. den mir unendlich schätzbaren Brief von Nándor de dato 1. Dec. 1810. – (ném.) 'Éppen most vettem Őkegyelme Nándorban, 1810. december 1-jén kelt, s számomra végtelenül becses levelét'. Lásd az alábbi levél szövegét és a hozzá fűzött jegyzeteket: 51. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1810. december 1.

unser lieber Papa – (ném.) 'a mi kedves Papánk'. Értsd: Hirgeist Lipót (?–1831 előtt).

Die Fortsetzung – (ném.) 'A folytatást'. Lásd: 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, Buda, 1810. december 6.

53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének Buda, 1810. december 6.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 118–121v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 9–12.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét korábbi, 1810. december 4-én kelt írása folytatása gyanánt küldi. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Buda, 1810. december 6.

Kegyelmes Báróné!
Legbecsesebb Barátném!

Legutóbbi levelemet sietve zártam, mert a gazdaasszony nem tudott tovább várni, s most bátorkodom azt azon nyomban folytatni.

A kérdések az óhajokat illetően, amelyeket Ökegyelme az ifjú báró úr érdekében kíván, azt hiszem, a következőképpen határozhatók meg:

Mennyi ételt kapjon ebédre, s mennyit vacsorára? Kapjon-e bort is? Miből álljon a reggeli? Mi legyen uzsonnára? Milyen gyakran váltson fehéreneműt egy héten? Milyen gyakran cseréljük az ágyneműjét? Hogyan szokta mosni a fejét és az egész testét? Az e kérdésekre adott válaszok nemcsak az ételről gondoskodóknak fontosak, hogy az adagokat és az előkészítés igényelte munkát megbecsülhesse, hanem nekem is, hogy minden kérést tolmácsolni tudjak felé, ami [az ifjú báró úr] táplálását és egészségét szolgálja, s amihez eddig hozzá volt szokva.

Az inast illetően azt is tudni szükséges, hogy kosztpténzt vagy étkezést is kapjon-e a háznál. Én az utóbbit pártolnám, mert az ebédre és különösen a vacsorára hivatkozva sokat késne, s naponta nagyon hosszan hagyna magunkra minket, s egy vendéglőben a rossz társaság megronthatná. Nézetem szerint szükséges lenne meghatározni étkezései számát, és a neki járó ital mennyiségét.

Kötelezettségeit nem szívesen terjeszteném ki a konyhára és a befűtésre. Szeretném őt többnek tartani, mint az ifjú báró úr egyszerű komornikja. [Az ifjú báró urat] öltöztetni, utána beágyazni, kisépérni, ruháit kiporolni, gardróbját rendben tartani, teríteni, tálalni, a csizmákat kitisztítani, elkísérni őt, és semmi szín alatt se magára hagyni, ha nekem a templomba vagy szükség esetén valahová mennem kellene nélküle – véleményem szerint ebben állnának kötelességei.

Óhajtanám azt is, ha Ökegyelme az ifjú báró úr számára egy saját étkezésletet biztosítana három, legfeljebb négy személy részére. Egypár asztalterítőre, szalvétára, késre stb. és pohárra gondolok. Nem mintha vendégségeket szeretnénk tartani, hanem mert megeshet, hogy valaki olyan által érkezik a posta Ökegyelmétől hozzánk, mint például a fiskális úr vagy a tisztartó úr stb., akit udvariasságból ebédrel illik kínálni. Ezenkívül, ha az ifjú báró úr külön zenetanárt, tánc- vagy rajzmestert szeretne, úgy szükséges lenne őket olykor ebédre is meghívni. Tudom, hogy volt ez ezekkel az urakkal a grófkisasszonynál, ha e tekintetben olykor elhanyagolták őket.

Őszinte szívvel kívánom, hogy az ifjú báró úrnak élete során ne legyen szüksége orvosra. Ha azonban mégis úgy hozná a sors, úgy Őkegyelme figyelmébe ajánlom doktor Krammert és Mayer kirurgust, kik a barátaim, s akiket megbízható, ügyes embernek ismerek. Az utóbbi ugyan nem tart fenn rendelőt, de mind a külső, mind a belső betegségeket kezeli. Krammer doktor már több mint húsz éve bizalmas barátom.

Most, Őkegyelme, valamit csekélységemről is szólnom kell. A Báró úr barátságosan értésekre adta, hogy tőlem mint nevelőtől nem vár egyebet, mint hogy fiából *tiszteletes férfit s jó hazafit* neveljek. A többi saját belátásomra bízta. E két tulajdonság természetesen elegendő, hogy [az ifjú báró úr] boldogságát megalapozzák, de a világ az ő származásától s tehetségétől ragyogó tulajdonságokat is követel, amelyeket egy szóval röviden *nemes neveltetésnek* szokás nevezni. A mélyreható tudományok nem ide tartoznak, ez nem vitás, azonban annál biztosabban idesorolhatók azok [az ismeretek], amelyek társaságát kellemessé, s őt ragyogóvá teszik. Egy fiú esetében tehát a nyelvek a legfontosabbak. Ez a legbiztosabb út a kultúra megismerése és a jó erkölcsök szeretete felé, amelyeket azok a nemzetek birtokolnak, amelyek nyelveit [az ifjú báró úr] beszélni fogja. Magyarországon egy jó hazafitól megkövetelik a latin nyelv ismeretét, amely egyúttal az európai kultúra forrásaihoz is elvezet. A nagyok között a magasabb társalgásoknál kedvelt a francia. A zeneértés manapság fontos része a nemesi nevelésnek, s nézetem szerint képi a szívét, egyúttal a lágy hajlamokra is befolyással van. Tökéletes zeneértésre azonban nem lehet szert tenni, ha nélkülözzük az olasz nyelv ismeretét. Egy leendő fiatalembernek szüksége van még földrajzi, természetrajzi, világtörténelmi ismeretekre, hogy tudja hazája történelmét. Ahhoz pedig, hogy gyarapítsa is hazáját, számtanra és geometriára. Értelmének képzésére a fizika kínálkozik, szívét az etika vagy az erkölcsan, ízlését az esztétika [fejleszti], ahová a tánc és a rajzolás is tartozik. Aztán szüksége van még közgazdasági és jogi ismeretekre is, s kíváltképp a hazai jogéra, s végül azokra a tudományokra, amelyeket az a rang megkíván, amelyet idővel elérni szeretne.

Egy fiút ennél több anyaggal túlterhelni nagy óvatlanság volna. Testének 16 éves koráig alig van többre szüksége, mint szellemének. Csak ezt sem szabad a testbe zárva hagyva elhanyagolni. Tanulmányait tehát az első esztendőben a következő módon gondolom beosztani.

Részismeretek erkölcsanból, földrajzból és természetrajzból. Gyakorlatok magyar, német, francia és latin nyelvből. Számtan és zene.

Őkegyelme volt oly jó, s többször tudomásomra hozta, hogy nemes szíve, mint fivérére tekint rám, s hogy néhai barátom, az Ön kedves bátyjának halála után, gyermekének nevelését kizárólag rám óhajta bízni. Én e megbízást vállalom hát, fivéri szívvel, amely azért cserébe a legmélyebb főhajtással s barátsággal illetül a Báró úr iránt, s semmit sem kíván jobban, mint hogy az ő atyai örömeit megsokszorozza, s hogy családja tündöklését [a családfa] egy újabb gallyával növelje, egyszersmind a világunknak is megmutassa, hogy a Báró a nevelő megválasztásával sem csalta meg magát. Jogosnak tartom tehát, hogy Őkegyelmétől cserében nővéri gondoskodást várjak. Ha egy uradalom nevelőt fogad, akkor számára az adott évekre kosztot, kvártélyt, világítást, fűtést, mosást, kiszolgálást; másodszor egy bizonyos összeget fehérneműre és ruhára; harmadszor a meghatározott évek letelte után nyugdíjat vagy alkalmazást ígér. Majd egy mindkét fél által aláírt, írásbeli szerződést adnak egymásnak és így tovább. De nekünk nem kell így eljárunk.

Őkegyelme legyen oly jó, és biztosítson nekem a fiával együtt kosztot, kvártélyt, világítást, fűtést, mosást és kiszolgálást, hogy saját fenntartásommal ne legyen gondom, s a többi én egészen Őkegyelmére és a Báró úrra hagyom. Ha ennél többet adhatnak nekem anélkül, hogy ez Önöknek vagy gyermekeinek megterhelő volna, akkor én azt mint nővérek és fivérek közt szokásos hálát szíves köszönettel elfogadom. Ellenkező esetben, ha szorító szükség lépne fel, legyen szabad éppoly fivéren Őkegyelméhez és a Báró úrhoz fordulnom. Szeretném röviden előadni, miként adódhat ilyen eset.

Szerencsétlenségem ideje alatt édesanyámat kifosztották vagyonából. Én tehát köteles vagyok eltartani őt szolgálójával együtt, aki ápolja őt, s aki otthonomban – magunk közt szólva – egy elkerülhetetlenül szükséges rossz, s aki engem magunk közt szólván arra visz, hogy függetlenül kívánjak élni, s hogy édesanyámról egy bizonyos távolságból gondoskodjam. Édesanyám nyugdíja 200, az enyém

400 f. Ha nem kapnám meg a cenzori állást, s egyéb mellékes megbízásra sem tennék szert, úgy a magam számára szükséges fehéreneműről és ruházatról nehezen gondoskodhatnék, kivéve, ha a napi misepénz mellett, amit az Erzsébet-apácáktól kapok, könyvírással nem csinállok nem remélt szerencsét, ami azonban Magyarországon alig elvárható.

Abban az esetben tehát, ha elnyerem a cenzori állást, amely egy ifjú fiú nevelésével nagyon könnyen összeegyeztethető, nem akarom Ökegyelmét a fent említett ellátáson kívül egyébbel terhelni. Ellenkező esetben viszont arra kérném, hogy némi élelmiszerral könnyítse meg számomra 87 éves és gyámoltalan édesanyám ellátását.

Kérem Ökegyelmét, nézze el bőbeszédűségemet ebben az iszonyúan hosszú levélben. Az szemmel láthatóan bizonyítja, hogy komolyan veszem, és hogy e fontos ügyben pontos akarok lenni. Ha hosszú levelem untatná Ökegyelmét, úgy kérem, olvassa részletekben, gondolkodjon rajta, s aztán tanácskozzanak erről a Báró úrral. Kérem, aggályaikat és fenntartásaikat éppoly őszintén osszák meg velem, amennyire az én javaslataim őszinték.

Mivel meg vagyok győződve arról, hogy Ökegyelme éppoly szívén viseli kisasszonykái nevelését is, úgy bátorodom itt egy kis javaslattal élni. A jó erkölcsöket, a helyes morált, a háztartást, a női munkákat, s még az olvasást és írást is a kisasszonykák a legjobban édesanyjuktól tanulhatják meg, aki amúgy is szívesen aláveti magát e kellemes elfoglaltságoknak, s szívesen szenteli magát gyermekeinek. Egy zenetanár és egy francia nyelvmester azonban szükséges lenne számukra. Ami azonban a tudományokat illeti, e téren segítségére lehetnek Ökegyelmének. Az ifjú báró úr számára az első oktatásokat amúgy is írásban adom, s úgy készülve, hogy az egy ifjú kisasszony számára is megfelelő legyen. Ezeket az írásokat letisztázva megosztom Ökegyelmével. A legszükségesebb s egyúttal leghasznosabb kivonatokat tartalmazzák majd erkölcsstanból, természetrajzból, földrajzból, világtörténelemből, magyar történelemből, számtanból, fizikából, gazdasági ismeretkből és esztétikából, amelyeket Ökegyelme tehát nagyon jól felhasználhat. Nézetem szerint Ökegyelme így nagyon könnyen meglehet nevelőnő nélkül is.

Herr Fiscal – (ném.) 'fiskális': ügyvéd. A személy, akire az utalás vonatkozik, nem azonosítható.

der Hofrichter – (ném.) 'tisztartó úr'. Tisztartó: nagyobb uradalmak gazdasági ügyeit irányító személy. Feltehetően Király Mihályról (?–?) van szó, akivel Verseggy maga is levelet váltott ezekben az években. Lásd: 67. Verseggy Ferenc – Király Mihálynak, Buda, 1811. július 16.; 70. Király Mihály – Verseggy Ferencnek, Györgye, 1812. január 2.

bei der Comtesse – (ném.) 'a grófkisasszonynál'. Gróf Szapáry Leopoldina (1794–1866). Lásd az alábbi levélhez fűzött jegyzeteket: 37. Verseggy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1804. április 9.

den D. Krammer – (ném.) 'doktor Krammert'. Feltehetően Krammer József (?–?) budai tisztiorvos. (GÁL 1971, 51; JNI III, 832. Vö. BENDA II, 625.)

den Chyrurgus Mayer – (ném.) 'Mayer kirurgust'. Feltehetően Majer József (?–?) kirurgus, aki 1809-ben alkirurgusként részt vett a nemesi felkelésben is (JNI III, 703).

Das übrige überläßt er meinen Einsichten. – (ném.) 'A többi saját belátásomra bízta.' Kidolgozott tanmenetek, tananyagok teljes terjedelmükben nem maradtak fenn Verseggy ma ismert kéziratgyűjteményében. Bizonyosan létezhettek azonban ilyenek, ezt igazolják a levélfogalmazványok kéziratjai. Verseggynek – takarékoságból – szokása volt, hogy kéziratjai üresen maradt oldalait, oldalrészeit is felhasználta más munkái, illetve levelei vázlataihoz. A Prónay Simonnal és feleségével váltott levelek fogalmazványai hátlapjain, illetve a lapok üresen maradt helyein több esetben találhatóak óravázlatoknak, tanmenetek vázlatainak, latin-, német-, angolnyelv-tanításhoz használt segédleteknek a töredékei. Lásd: OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 100v, 102r, 104v, 114v. Ugyancsak nyelvtanításhoz használatos példamondatok, magyar, latin és német szójegyzékek, kérdés-felelet formájában összeállított tananyagok találhatók Verseggy kézírásával az alábbi jelzeteken: OSZK Kt Oct. Hung. 1478; OSZK Kt Oct. Hung. 1481; OSZK Kt Oct. Hung. 1485. Verseggy ezeket a segédanyagokat nemcsak Prónay László,

hanem más tanítványai oktatásához is felhasználhatta, az 1800-as évek elején ugyanis bevételeinek fontos forrása volt a magántanítványoktól származó jövedelem. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.; 54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 17.

nach dem Ableben meines seeligen Freundes, Ihres lieben Bruders – (ném.) 'néhai barátom, az Ön kedves bátyjának halála után'. Hirgeist Ferenc (1774?–1804): Hirgeist Lipót fia, Hirgeist Anna testvére. Jogi tanulmányokat folytatott a pesti egyetemen. Verseghyhez hasonlóan részt vett a Martinovics-összeesküvésben, amiért előbb halálra, majd határozatlan idejű börtönre ítélték. 1802-ben szabadult, majd Franz Deym woditzi birtokának jószágigazgatója lett. Innen 1803-ban már betegesen utazott Bécsbe, hűgához, s hamarosan meghalt (KAZINCZY 2011, 432).

Während meines Unglücks – (ném.) 'Szerencsétlenségem ideje alatt'. Verseghy e kifejezéssel a Martinovics-összeesküvésben való részvételére, illetve az emiatt rárótt börtönbüntetésre utal. Verseghy érintettségéről lásd: DONCSECZ 2016b. A kifejezés értelmezéséhez lásd az alábbi levél jegyzeteit: 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

ist meine Mutter ihrer Capitalien beraubt worden – (ném.) 'édesanyámat kifosztották vagyonából'. Lásd: 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.; 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

sammt ibrem Dienstboten – (ném.) 'szolgájával együtt'. Az itt említett személyről nem áll rendelkezésre több adat, viszont Verseghy más levelében is utal rá, lásd: 46. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1808. június 20.

Sollte ich die Censor-Stelle nicht bekommen – (ném.) 'Ha nem kapnám meg a cenzori állást'. Verseghy két sikertelen próbálkozás (1788 és 1792) után 1808-ban újra pályázott a cenzori hivatalra. Az állás betöltése felőli döntés évekig halasztódott. Verseghynek még e levél íródása idején sem volt tudomása arról, hogy pályázatát már ez év márciusában elutasították, s hogy személye ellen maga az uralkodó emelt kifogást. Vö. MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1977; MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1985, 94–95. Vélemény az 1808-ban benyújtott cenzori pályázatokhoz: MNL OL C 60, 84. csomó, 1793. fons 19. I. Ferenc elutasító nyilatkozata: MNL OL A 39. 1810: 3332. Vö. 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után]; 12. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1792. augusztus 16.

wenn ich nebst den täglichen Meßgeldern, die ich von den Elisabetanerinnen bekomme – (ném.) 'ha a napi misepénz mellett, amit az Erzsébet-apáctól kapok'. Verseghy már a fogsága előtti években is a budai Erzsébet-apácnál látott el papi feladatokat. (Lásd: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.) Verseghy patrónusai, Marczibányi István és Majthényi Mária 1806-ban nagy összegű alapítványt tettek az Erzsébet-apácák számára, amelyről Verseghy alkalmi költeménnyel emlékezett meg. Hogy Verseghy épp e közösségnél látott el papi feladatokat – amellett, hogy maga is a Vízivárosban élt, s kiválóan tudott németül –, feltehetően nem független attól, hogy patrónusai is e közösséget támogatták (VERSEGHY 1806e).

meiner 87. jährigen und unbehülflichen Mutter – (ném.) '87 éves és gyámoltalan édesanyám'. Schaibl Erzsébet.

die kleine Fräulein – (ném.) 'kisasszonykái'. Prónay Simon és Hirgeist Anna házasságából hét gyermek született. A legidősebb Lászlónak hat testvére volt: Amália (1805–1811), Iphigenie Sophie (1807–?), Ágnes Paulina Honorata (1808–?), Antónia Francisca Paulina (1810–1868), István (?–?), Sarolta (?–?) (KAZINCZY 2009, 1073, 1255).

54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének h. n., 1811. január 17.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 114r–115v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 12–13.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében arról érdeklődik, hogy két korábbi üzenetét kézhez vette-e Prónay Simonné. (52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.; 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, Buda, 1810. december 6.) Verseghy sürgető hangnemben kéri a választ, hogy ifj. Prónay László nevelését a terveknek megfelelően, időben elkezdhessék. Lásd az említett levelek szövegeit és jegyzeteit.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

1811. január 17-én.

Kegyelmes Báróné! Legbecsesebb Barátném!

Mivel első levelemet még az elmúlt hónapban egy bizonyos és biztos alkalmatossággal küldtem el Ökegyelme számára, a másikat pedig e hónap elején maga a Báro úr vette át, nem lehet kétségem afelől, hogy Ökegyelmének rendben kézbesítették azokat. Nézeteimet én azokban fivéri őszinteséggel fejeztem ki, amit úgy remélem, nem értett félre. Abban is bizonyos vagyok, hogy megjegyeztem, hogy még január végéig bizonyos választ kell kapnom Ökegyelmétől, ha háziurammal Szent György napjára szerződést szeretnék kötni. Mivel Ökegyelmétől mostanáig egyáltalán nem kaptam semmiféle választ, kénytelen vagyok azt hinni, hogy ajánlatom nem aratott tetszést, vagy a nevelés kezdete még tovább húzódik. Engem itt – különösen Marczibányi Úr Öexcellenciája halála után, akinek gyermektelen özvegye nevelésre magához akar venni néhány rokonságába tartozó kisasszonyt – részint uradalmi, részint polgári ismeretek oktatására kértek fel. Ez utóbbi annál is kényelmesebb lenne, mert a gyerekeket naponta hazaküldenék. Csupán azért habozom a válasszal, mert nap mint nap Ökegyelme ajánlatomra adott nyilatkozatát várom. Ha ez január végéig nem történne meg, úgy kénytelen lennék egyet az itteni megbízások közül, mint biztos kilátást elfogadni, s ezt aztán nem egykönnyen mondhatnám le anélkül, hogy azokat, kik gyermekeik tanításával akarnak megbízni, megsérteném.

Kérem tehát Ökegyelmét, szívelelje meg a dolgot. A világért sem szeretnék Ökegyelmével szemben hálátlanul eljárni, de manapság oly nehéz idők járnak, hogy én abban az esetben, ha Ökegyelme az ifjú báró úr nevelésének kezdetét csak tovább csúsztatná, még pár hónapra sem maradhatok a biztos kérés nélkül, amelyet a gyermekek oktatása jelent nekem.

Kérem, tolmácsolja a Báro úr számára alázatos megbecsülésem, s kérem, legyen bizonyos afelől, hogy szerencsémnek tartom, ha Ökegyelme szolgálatára lehetek.

A legőszintébb odaadással és a legmélyebb ragaszkodással

Ökegyelmének

alázatos szolgálja

mein erster Brief noch das vorige Monath – (ném.) 'első levelemet még az elmúlt hónapban'. Tudomásunk szerint Verseghy két, e levelet megelőző írása 1810. december 4-én, és december 6-án kelt. A kézbesítés módjáról, valamint a kézhezvétel időpontjáról nem maradtak fenn információink. Lásd: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, h. n., 1810. december 4.; 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, Buda, 1810. december 6.

mit meinem Hausherrn – (ném.) 'háziurammal'. Verseghy Ferenc egy későbbi levele tanúsága szerint Buda egykori polgármesterével, Sztatényi Ferencel kötött bérleti szerződést. Lásd: 58. Verseghy Ferenc – Sztatényi Ferencnek, h. n., 1811. február 2.

besonders nach dem Ableben Seiner Excellenz des Herrn von Marczibány – (ném.) 'Marczibányi Úr Öexcellenciája halála után'. Marczibányi István (1752–1810) nagybirtokos, mecénás. 1800-tól királyi tanácsos, 1783 és 1786 között csanádi alispán. 1800-tól udvari tanácsos. 1806-tól valóságos belső titkos tanácsos. Nagy összegekkel támogatott tudományos, vallási, szociális intézményeket. Alapítványt tett a lévai piarista gimnázium részére. 50 000 forint adománnyal és két tanár fizetésével támogatta az 1808-ban felállított Ludovika Akadémiát, azzal a kikötéssel, hogy magyarul oktassanak, és anyagi segítséget nyújtott a magyar nyelvű katonai tankönyvek megjelentetéséhez. Az Erzsébet-apácák budai kórháza mellé női menhelyet építtetett. 1806-ban megvásárolta a Császár fürdőt és a környékbeli telkeket az irgalmasok számára, hogy a fürdő jövedelméből kórházat létesítsenek és tartsanak fenn. Műgyűjteményt hozott létre, számos író és literátor mecénása volt. 50 000 forintos alapítványt tett egy Magyar Tudós Társaság megalapítására, hogy ennek létrejöttéig évente jutalmazza meg a legjobb magyar nyelvű tudományos munkát vagy klasszikusokból készült fordítást (VERRASZTÓ 2010; SIMON 2016).

dessen kinderlose Wittwe – (ném.) 'akinek gyermektelen özvegye'. Kesselőkői Majthényi Mária, kesselőkői Majthényi Károly (1721–1792) septemvir, országbírói ítélőmester, királyi tanácsos és Belezna Anna lánya. Marczibányi István 1777-ben kötött házasságot vele, nem született gyermekük (NAGY 1860, 260, 298–299). Férjével együtt hosszú időn át Verseghy mecénásai. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 78. Verseghy Ferenc – Vitkovics Mihálynak, Buda, 1812. május 10.

einige Frauleins von Ihrer Familie bei sich erziehen will – (ném.) 'nevelésre magához akar venni néhány rokonságába tartozó kisasszonyt'. Ezekben az években Verseghy megélhetésének komoly részét jelenthette az a bevétel, amelyre gyerekek neveléséből, tanításából tett szert. Vö. 48. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Györgye, 1810. szeptember 28.

55. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek Nándor, 1811. január 29.

Kézirat

A levél szövege az OSZK Kt állományában két jelzeten maradt fenn: miközben Verseghy eredetileg a zirci apátságban őrzött kéziratait az OSZK-ba szállították, a kéziratlapok összekeveredhettek. A kéziratokat az OSZK-ban a korábbi zirci rendszertől eltérő módon rendezték. A besorolás során nem érzékelték, hogy ez esetben a kéziratlapok összetartoznak, egyetlen levél szövegét őrzik. Így kerülhetek a levél egyes lapjai külön kéziratári jelzetre.

A levél első felének lelőhelye: OSZK Kt Levelestár. Verseghy Prónayné levelének erre a részletére jegyezte fel neki címzett, 1811. január 31-én kelt válaszlevele fogalmazványának zárósortait. Lásd: 56. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, h. n., 1811. január 31.

A levél második felének lelőhelye: OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 123r–123v.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonnné jelen levelével Verseghy Ferenc három korábbi hozzá címzett levelére felel: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, h. n., 1810. december 4.; 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, Buda, 1810. december 6.; 54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, h. n., 1811. január 17.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

[Az OSZK Kt Levelestárban található töredék fordítása:]

Nándor, 1811. január 29-én.

Legdrágább Barátom és Fivérem!

Ez alkalommal nagyon sokáig késlekedtem a válasszal. Nap mint nap reméltem, hogy indul majd Önökhöz alkalmatosság, s így mostanáig eltelt néhány hét, amikor [már] nem halasztom tovább, hogy számunkra oly becses levelét megválaszoljam. Minden egyéb előtt most a legfontosabbakkal kezdem.

A kvártély ügyében teljesen megfelel nekünk, hogy azt veszi ki, amelyik a tágas szobából, a kis szobából, az előszobából és a kis konyhából áll. Az az elosztás, amelyet Ön, kedves barátom elgondolt, igazán nagyon jó.

Az ajánlat kapcsán, amelyet a kosztot illetően tett, szintén egyetértünk, tudniillik, hogy szobájába hozzatnak az ételt, ez nem jár együtt azzal a kellemetlenséggel, ami ahhoz kapcsolódik, ha otthon főznek. Az Ön utolsó leveléről most áttérek a másodikra, ahol az egyes pontokat épp úgy akarom megválaszolni, ahogy Ön azokat elém tárta, így jobban érthető, s ráadásul most a kvártély a fő dolog, mert itt az ideje ezt elrendezni, minden egyébre van még idő. A válaszok esetében nem voltam túl pontos.

A kosztot illetően azt gondolom, legyen öt étkezés: leves, marhahús, főzelék, egyik nap becsinált, másnap becsinált helyett tészta és sült. Vacsorára, kedves Barátom, legyen szokása szerint. Laci most levest kap és még egy fogást, általában sültet, vagy felváltva becsináltat, egy fogással többet vagy kevesebbet, erről beszélünk majd még, most csak ennyit határozok, csak hogy barátnéjának legyen mihez igazodnia.

Noha Laci eddig ivott bort, már régebben elhatároztam, hogy leszoktatom erről, mert azt gondoljuk, hogy minden forró ital felesleges az egészséges gyermek számára. Mégis, kezdetben, míg a budai vízhez hozzászokna, igyon egy kevés borral elegyített vizet. A reggeli télen legyen kávé, nyáron viszont gyümölcs. Uzsonnára naponta egy almát és egy darabka kenyeret kap, amit Önnél is megkaphat, kenyér helyett lehet kifli. A fehérneműt minden harmadik nap váltja, ha még tiszta lenne, úgy történhet mindez négy naponta.

Az ágyneműt tizennégy naponta váltsák. Ezenkívül Laci naponta fésülködik, mosakszik és fogat mos, s gyakran kap lábfürdőt, a testét azonban nem különösebben mossa meg. Kívánságom még, hogy amilyen gyakran csak a meleg időjárás engedi, havonta egyszer vigyék el vidékre.

Ami az inast illeti, olyan feladatokat lásson el, amelyeket Ön óhajt, a mi szándékunk sem különbözik ettől. Kapjon olyan kosztot, amelyet egy inas a háznál kapni szokott, épp azokból az okokból, amelyekre Ön óva intett. Az inas kosztja napi három étkezésből áll, tudniillik levestől, marhahúsból, főzelékből s valami feltétből. Este levestől és még egy fogásból, ha marad délről a főzelékből, úgy kapja azt, ha nem, akkor savanyúan becsinált húst vagy rendes tésztát, aki a kosztrol gondoskodik, ő tudja majd ezt is a legjobban beosztani. Ezenkívül vasár- és ünnepnapokon kaphat sültet. Bort ne kapjon, és ha Ön, kedves Barátom, Lacival zsemlyét vagy fehér kenyeret kap enni, úgy az inas fizessen kenyérpénzt, vagy kapjon egy meghatározott időre elegendő fekete kenyeret.

[Az OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 123r–123v. jelzeten található töredék fordítása:]

Ami a mosást illeti, úgy gondolom, legyen így, mivel apám gazdaasszonya amúgy sem tett semmit, mossa hát így [Ossitzkyné] is a mosnivalót, mielőtt szétszakadna, kijavíthatná [az elvásott ruhát]. Nos, azt hiszem, mindenre válaszoltam, még csak barátnéját illetően akarok valamit mondani, közben Ossitzky[né] mindent jól megfontolhat, és mivel már csak a kosztról való gondoskodás van hátra, addig is kiszámolhatják a költségeket, hogy mennyit kell készpénzben fizetni. Utána megmondom, milyen terményeket tudnék Önöknek adni, amelyeket részletre a legalacsonyabb áron adhatnék Önöknek, hogy barátnéjának ne legyen gondja a jutalékra.

A szilárd meggyőződésben, hogy Ön Lacim tartós egészségét óhajtja, köszönöm gyengéd gondoskodását, amellyel minden lehetséges esetben előre gondoskodik róla. Ha Laci olyan egészséges marad, mint most, úgy nem lesz szükségünk orvosra, ellenkező esetben számomra az a Benne lenne a legmegfelelőbb. Ha azonban olyan körülmény adódna, hogy nem lehetséges Bennéért küldetni, vagy gyors segítségre lenne szükség, úgy kérem, válassza barátai közül a legjártasabbat.

Nos, Barátom, áttérek e nevelési tervre! De amit erről mondandó vagyok, [az nem más], mint hogy mindaz, amit levelében velünk oly szépen megosztott, szilárdan meggyőzött minket arról, milyen érdemes barátunknak tekinthetjük Önt! Örömteli megindultsággal olvastuk nemes tervét, amit fiunkon akar beteljesíteni. Túlságosan felkavart vagyok ahhoz, hogy hízelegjek Önnek, de olvasta Rousseau Emiljét a nevelésről? S ha mindaz a szép és igaz, ami Rousseau-ból *csak álmodható*, elérhető, akkor úgy érezzük, olyan szerencsénk van, amely ezer közül tán csak egynek adatik, hogy fiunk képzését egy igaz barátunkra ruházhatjuk! Ó, Barátom! Oly kevésbé tudjuk ellentételezni e barátságot, oly kevésbé tudjuk e nemes ajánlatot elfogadni, kis összeggel, évi 600 f-nyi kis summával szeretnénk hálánkat megmutatni. Azzal a baráti felszólítással, hogy minden esetben, amikor akár csak a legcsekélyebb zavarban érezné magát, [tekintsen rám úgy], mint valódi húgára, aki csak akkor fogja úgy érezni, hogy adósságát félig törlesztette, ha barátja gondtalanul élheti életét. Számítson tehát arra, hogy az idős hölgy érdekében megfogalmazott kívánságait minden körülmények között teljesítjük majd. Még majd beszélünk erről, édesanyja háztartása számára egy kis könnyítés gyanánt hat akó bort küldhetnénk, s nagyon szívesen megteesszük, amit még tehetünk.

Szívből köszönöm baráti segítségét is, amellyel lányaim nevelésében szeretne segítségemre lenni. Azt a legnagyobb örömmel fogadom el, s már előre látom, hogy sok könnyebbséget jelent nekem majd a nevelés során, s hogy mennyi hasznot fogok még én *magam* ezekből az írásokból hajtani.

Mellékelem Laci írásait magyarul és németül, kérem azonban, hogy küldje majd vissza nekem, mert ez az első ajándék, amit tőle kaptam, s ezért meg kell őriznem.

Éljen boldogul, legdrágább barátom! S legyen bizonyos afelől, hogy Önt mi mind igaz barátunként és fivérünként szeretjük. Ez a bizonyosság tart meg majd minket örökös nyíltszívúságban.

Igaz barátnéja
Prónayné

P. S. Mellékelek 100 f-t, amelyet most egyúttal a kvártélyra kell kifizetnie.

Bruder – (ném.) 'Fivérem'. Verseghy 1810. december 6-i levelében felidéz egy jelenetet egy Prónay Simonnéval korábban folytatott beszélgetéséből. Verseghy elbeszélése szerint Prónayné ekkor adta Verseghy tudtára, hogy fivéréként tekint rá, s hogy bátyja, Hirgeist Ferenc halála után, szeretné rábízni gyermekei nevelését. Lásd: 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnénak, Buda, 1810. december 6. Prónay Simonné e levelet aláírva magát Verseghy húgának nevezi. Verseghy és Prónay Simonné ismeretségéről lásd: DONCSEZ 2016b. Levelezésükben Verseghy és Prónay Simonné a továbbiakban rendszeresen a „fivérem”, „bátyám”, „húgom” kifejezéseket használják egymásra vonatkoztatva. E szöveghelyekhez külön-külön nem fűzünk jegyzeteket.

Ich übergebe ist von Ihren letzten Brief zum zweiten – (ném.) 'Az Ön utolsó leveléről most áttérek a másodikra'. Verseghy ifj. Prónay László pesti nevelésének megkezdését megelőző praktikus teen-

dőkről két levelet írt Prónay Simonnnénak: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, h. n., 1810. december 4.; 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, Buda, 1810. december 6. Prónayné mindkettőre e levéllel felel, miután Verseghy 1811. január 17-én felhívja a figyelmét az elmaradt feleletre, s a sürgető határidőkre: 54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, h. n., 1811. január 17.

Ihre Freundin – (ném.) ’barátnéjának’. Értsd: Marie Ossitzkynak.

Benne – Bene Ferenc (1775–1858) orvos, egyetemi tanár. 1798-ban szerzett orvosi oklevelet a pesti egyetemen. 1799-től az elméleti orvostan előadója. 1802–1813-ban az elméleti orvostan tanára. 1805–1816-ban az állatorvostan, 1813-ban a különös kórtan és gyógytan előadója, illetve tanára. 1806-tól Pest főorvosa és a Rókus Kórház igazgatója. Pesten, 1801. augusztus 1-jén ő kezdte meg a himlőoltást (KAPRONCZAY 2004, 42).

Rousseaux Emil – (ném.) ’Rousseau Emiljét’. Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) szóban forgó, nagy hatású pedagógiai munkája: *Emil, avagy a nevelésről (Émile ou De l’ éducation, 1762)*.

Alte Frau – (ném.) ’idős hölgy’. Az utalás Verseghy édesanyjára vonatkozik.

meiner Mädchen – (ném.) ’lányaim’. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, Buda, 1810. december 6.

56. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak h. n., 1811. január 31.

Kézirat

A levélfogalmazvány szövege két, az OSZK Kt állományában őrzött kéziraton maradt fenn.

A fogalmazvány első felének jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 123r.

A fogalmazvány második felét Verseghy Prónayné levelének kézirataira jegyezte fel. 55. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. január 29. A kézirat jelzete: OSZK Kt Levelestár.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 13.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levéllel Prónay Simonnné hozzá címzett, 1811. január 29-én kelt írására felel: 55. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. január 29.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

1811. január 31-én.

Kegyelmes Báróné! Legszeretreméltóbb gyengéd húgom!

Örömmel vettem válaszáat, a részvét könnyeivel olvastam abban a gyengéd anyai szív pontos megnyilvánulásait, s ez arra bírta engem, hogy ennek az anyának a legszentebb, s legmélyebből jövő óhaját, s érdemes hitvese valamennyi elvárását teljesítem. Képzeldőerőm hirtelen életem egy eljövendő pillanatába repített engem, amikor azt mondhatom majd: Barátaim! Fiatok ismét a tiétek, kiképezve, kitanítva, nemes alapokkal felvértezve. Mily nemes ember, s milyen igaz tagja válik majd belőle hazájának. Arassátok le [a termést], Barátaim, amelynek magvait reszketeg kézzel vettem el.

Holnap eljárók a kvártély ügyében. E levéllel magam megyek Pestre, hogy a Báró úrral beszélhessek róla. Mivel azonban nem tudom, ott érem-e, lepecsételem a levelet. Ha tovább maradna itt, úgy személyesen adhatom át neki holnap a híreket a kvártély ügyében. Ha nem, úgy hamarosan újra írok majd Őkegyelmének. Barátném kézcsókolását küldi Őkegyelmének. Rövid időn belül – amint remélem – tisztázni fogom vele a koszt árát, s értesítem erről Őkegyelmét. Az ifjú báró úr első munkáit visszaküldöm. Jó keze lesz. Különös öröm számomra, hogy Őkegyelme meg akarja őrizni ezeket. Nálam majd mindet le kell tisztáznia, és megőriznie [ti. az ifjú báró úrnak]. Kimondhatatlan öröm a gyerekeknél, amikor első és későbbi munkáik összevetése által láthatóvá válik, mennyit haladtak előre a képzésben. Szívből csókolom őt!

De szalad az idő, sietnem kell a Báró úrhoz. Közben édesanyámmal együtt csókolom a kezét, s a legmélyebb hálával és fivéri ragaszkodással vagyok

Őkegyelme
alázatos szolgája.

A sietségben majd elfelejtettem ideírni, hogy megkaptam számlán a szállásra szánt 100 guldent. V.

Das Quartier werde ich morgen behandeln. – (ném.) 'Holnap eljárók a kvártély ügyében.' Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 57. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak, Buda, 1811. február 1.

Meine Freundin – (ném.) 'Barátném'. Marie Ossitzky.

Doch! die Zeit vergeht – (ném.) 'De szalad az idő.' A fogalmazvány szövege e szavakkal kezdődően az alábbi levél kéziratán folytatódik. 55. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. január 29. A kézirat jelzete: OSZK Kt Levelestár.

57. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak Buda, 1811. február 1.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 101r–101v. Autográf fogalmazvány

Megjelenés

GÁLOS 1935, 13–14.

Keletkezés

Verseghy Ferenc Prónay Simont annak fia, ifj. Prónay László nevelése ügyében keresi fel levélben, s elsősorban az ifjú báró budai nevelésének praktikus előkészületeiről ad hírt számára. A szöveg szorosan kapcsolódik Verseghy Prónay Simonnéval váltott, alábbi írásainak tematikájához: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.; 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, Buda, 1810. december 6.; 54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 17.

Prónay Simonnének írt, 1811. január 31-én kelt üzenetében arról írt Verseghy, hogy úgy tervezi, másnap a megbeszélteknek megfelelően intézkedik majd a kiválasztott szállás ügyében, s ha ugyan személyesen nem biztos, hogy sikerül, levél útján igyekszik értesíteni a bárót a fejleményekről. (Lásd: 56. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 31.) Jelen levél szövege elárulja, hogy a személyes találkozó elmaradt, ezért Verseghy írásban számolt be arról, milyen megállapodásra jutott a lakásbérlet ügyében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Prónay Simon – báró Prónay Simon (1777–1825), báró Prónay László (1734–1808) fia, 1802-től Hirgeist Anna férje, ifj. Prónay László édesapja.

a' Dunánn járás már nem igen tanácsos – jelen levél február elején íródott: az olvadás miatt ekkorra már elvékonyodhatott a Dunát fedő jégréteg, s veszélyessé válhatott gyalog átkelni a folyón.

el is késtem a' szállás' fogadással – Verseghy korábbi leveleiben több alkalommal utalt arra, hogy bérelt lakóhelyük kérdését legkésőbb január végéig rendezni kell. Lásd: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.; 54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 17.

a' Majorét – Verseghy egy korábbi levele szerint abban a házban, amelyben Ossitzkyék s ő is lakik, egy nyugdíjas őrnagy is lakást bérel, az utalás rá vonatkozhat. Lásd: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.

tallérral – tallér: nagyobb értékű ezüstpénz.

gyávább – itt: gyengébb, rosszabbul felszerelt, rosszabb adottságokkal rendelkező.

patikár – patikárius: gyógyszerész, gyógyszeráros.

commotiót – kommóció (lat.): mozgás, testmozgás.

pro et contra – (lat.) mellette és ellene.

decisiót – decízió (lat.): ítélet, döntés.

Gróf Szapáry' Ő Excellentiájának Kisasszonyában – gróf Szapáry János Keresztély (1757–1815) valóságos belső titkos tanácsos, József nádor udvarmestere leánya, Szapáry Leopoldina (1794–1866) nevelésére 1803–1804 táján Verseghyt kérte fel, akinek nevelői megbízatása a családnál legkésőbb 1810-ig tarthatott. A kapcsolat – ahogy jelen levél is igazolja – azonban ezután sem szakadt meg (DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007, 61–62).

58. Verseghy Ferenc – Szlatényi Ferencnek h. n., 1811. február 2.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 14.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét ifj. Prónay László budai nevelésének előkészületei kapcsán írja. Az ifjú báró nevelésére alkalmas lakás bérleti szerződése ügyében fordul Szlatényi Ferenchez, akivel korábbi, a levelezés tanúsága szerint 1811. február 1-jén született szóbeli megállapodásuk részleteit pontosítja. E levél témájához szorosan kapcsolódnak az alábbiak: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.; 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, Buda, 1810. december 6.; 54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 17.; 57. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak, Buda, 1811. február 1.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

1811. február 2-án Sztatini úrnak a következőket
Nagyságos Sztatini Uram!

Úgy rémlik nekem, mintha a szerződésben, amelyet felolvasott nekem, a szoba, a konyha és élesskamra felsorolásakor nem esett szó *a zárt fürdőszobáról*, amelyről pedig alig fél órával korábban tanácskoztunk.

Esdeklően kérem tehát, hogy a barátságunkra tekintettel iktattassa be ezt a cikkelyt a szerződésbe. Nem akarom Önt arra kényszeríteni, hogy külön fürdőszobát adjon, amely persze nekem a legkedvezőbb lenne. Én csak saját érdekeimet szeretném jogilag is biztosítani, amíg Ön, legdrágább Sztatini úr, olcsó áron öreg deszkákat szerezhet, amelyre majd az Ön és a Báró fehéreneműt az Ön zárt fürdőszobájában felakaszthatja. Jótállok érte, hogy semmi nem lesz elmozdítva ott az Ön holmijai közül. Szeretném még, ha a szerződésbe bekerülne egy nyomatékos észrevétel, miszerint a Mihály napján [kötött szerződés alapján] a felmondás Gyertyaszentelő Boldogasszony napján [még] ne legyen érvényben, mert ahogy nekem nem lenne kedvező, hogy Gyertyaszentelő Boldogasszony napján költözzen ki, az Önnek is ugyanúgy hátrányos lenne, hisz nem lehetne elkülöníteni a [régie és az új] lakókat, s közben Gyertyaszentelőkor senki sem tudna tisztességesen költözni.

A kertet illetően már írtam a Báró úrnak, s nyomatékosan figyelmébe ajánlottam a dolgot.

Nézze el nekem, hogy írással terhelem. Gyertyaszentelésre kell sietnem, és még meg akartam Önnel osztani az észrevételemet, mielőtt a szerződést letisztázza, hogy ne kelljen majd [később] módosítani. Minden hálámmal maradok

nagyságos uramnak
őszinte szolgálja
V.

Sztatini – Sztatinyi vagy Sztatényi Ferenc (1759–1828), nemeskottói Sztatinyi/Sztatényi Ferenc (1725–?) budai városbíró fia. Pest város tanácsosa, 1807 és 1819 között bírása, a pesti szépművészeti bizottság elnöke (SCHMALL 1899a, 178, 185, 236).

folgendes – (ném.) 'a következőket'. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Verseghy Ferenc e megjegyzése jelzi, hogy írását nem tisztázatnak, hanem vázlatzerű, később esetleg bővíthető piszkozatnak szánta. A levél elküldött példánya nem maradt fenn vagy lappang.

den Sie mir vorgelesen haben – (ném.) 'amelyet felolvasott nekem'. A levél szövege e helyütt Verseghy és Sztatényi személyes találkozására utal. Más levelekből úgy tűnik, arra nagy valószínűséggel 1811. február 1-jén kerülhetett sor. Lásd: 56. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 31.; 57. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak, Buda, 1811. február 1.

auf Lichtmeßen – (ném.) 'Gyertyaszentelő Boldogasszony napján'. Gyertyaszentelő Boldogasszony napja: február 2. A római katolikus egyházban Szűz Mária tisztulásának (purificatio), illetve Jézus templomban való bemutatásának ünnepe.

In Betref des Gartens habe ich an H. Baron schon geschrieben – (ném.) 'A kertet illetően már írtam a Báró úrnak'. Lásd: 57. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak, Buda, 1811. február 1.

Ich muß zu der Kerzenweihe eilen – (ném.) 'Gyertyaszentelésre kell sietnem'. A mózesi törvények szerint az anya a fiúgyermek születése után tisztátalannak számított, a tisztulási idő után ezért egy pár gerlét vagy galambot kellett áldoznia. Az előírások szerint továbbá az elsőszülött fiúgyermek papi szolgálatra voltak rendelve. Mária és József eleget téve e szabályoknak Jézust a jeruzsálemi templomba vitték, hogy az Úrnak szenteljék, s áldozatot mutassanak be. Simeon – aki korábban azt a kinyilatkoztatást kapta, hogy nem hal meg addig, míg nem látja az Úr felkentjét – ekkor a Szentlélek sugallatára elment a templomba, karjába vette Jézust, s a pogányokat megvilágosító világosságnak nevezte: „Most

bocsásd el Uram, szolgálodat, szavaid szerint békében, mert látta szemem üdvösségedet, melyet minden nép színe előtt készítettél, világosságul a pogányok megvilágosítására, és dicsőségül népednek, Izraelnek.” (Lk 2,29–32) A gyertyaszentelés szokása innen ered, s a világ világosságával, Jézussal való találkozásra utal. A magyar néphagyományban a szentelt gyertyának az élet kezdetétől annak végéig szerep jutott. Szentelt gyertya égett az újszülött mellett, amíg meg nem keresztelték, amikor az anya gyermeke születése után először ment templomba, szentelt gyertyát vitt a kezében. Ez égett súlyos betegek mellett, és a haldoklók kezébe is szentelt gyertyát tettek (BIBLIA 2008, 1494–1495; BÁLINT 1998a, 203–213).

59. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének Buda, 1811. március 20.

Kézirat

OSZK Kt Analekta 6559, 1. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 14–15.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében – folytatva a Prónay házaspárral váltott írások tematikáját – ifj. Prónay László budai nevelése előkészítésének gyakorlati részleteire tér ki. Írásos összefoglalójában a várható költségekről ad tájékoztatást. Abban az irategységben, amely jelen levél fogalmazványát is megőrizte, olyan feljegyzések találhatók, amelyek Verseghy kiadásait rögzítik 1811–12-ből, tehát ifj. Prónay László nevelésének idejéből. Hasonló jellegű, erre az évkörre vonatkozó forrás található a 19. század elejére datált nyelvtanuláshoz, nyelvtanításhoz használatos segédanyagai között az alábbi jelzeten: OSZK Kt Oct. Hung. 1478, 61v.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Költségvetés.

Amennyire Ossitzkyék a szívük mélyéről szeretnének Ökegyelme megelégedésére lenni a koszt pénz tekintetében, épp annyira szükségesnek találják azt is, hogy közelebbről megvilágítsák igényeiket, hogy Ökegyelme tisztán beláthassa, hogy a [rendelkezésre álló] 2500 f. keretein belül a legkevésbé sem a nyereséget, csakis azon óhajukat tartották szem előtt, hogy Ökegyelme felé barátságukat bizonyítsák.

Azokat az árakat vették alapul, amelyek most Pesten és Budán érvényesek, s a következő rövid költségvetést készítették.

Először. Az ifjú báró úrnak, nekem és az inasnak ebédre, és ha marad vacsorára naponta nem kevesebb mint 3 *W* marhahússal számolnak. Egy napi adag egy évre 547-re rúg.

Másodszor. A sertés hús 1 f., a süldő 1 f. és 6 krajcár, a borjú 1 f. és 6 krajcár, a füstölt 9 f., egy kakas 3 f., a csirke 1 f 42 kr., a nyúl 6 f., a malac 6 kr. Most vegyük a legalacsonyabb árú, 1 f-ba kerülő sült és a legdrágább, 9 f. árú közötti köztes lehetőséget, ami 3 f-ba kerül, így a napi sült ebédre és estére, ha a déli maradékot becsináltként estére is fel lehet használni, évente 1095 f-ba kerül.

Harmadszor. A kenyér mindhármunk számára ebédre, vacsorára, reggelire, uzsonnára naponta 30 krajcár, évente 182.

Negyedszer. A negyedik fogást, amely becsinált vagy tészta lehet, mostanság biztosan nem lehet kihozni 1 f-nál kevesebből. [Ez évente] 365 f.

Ötödször. A főzelék, ha a zöldségek nagyon drágák, a hússal együtt, ami feltétként szolgál hozzá, 1 f-nál olcsóbban nem hozható ki hármunk számára [Ez évente] 365 f.

Hatodszor. A tej a reggelihez, amelyből fél liter 16 krajcárba kerül, az ételekhez járó só, amelynek ára amúgyis ismert, és a [főzéshez használt] tűzhöz való 1 öl fa, hozzávetőlegesen 150 f-ot tesz ki.

Ez összesen: 2704 f.

Mivel tehát Ossitzkyék [előzetesen] 2500 f-t igényeltek, számítanak a barátságukra, s hogy Ökegyelme küldet élelmiszert, s nem kell itt megvásárolni. Ha csökkennének az árak, úgy csökkennének az Ön kiadásai is, kevesebb esne ki. Azonban, ha továbbra is úgy emelkednek, ahogy néhány napja kezdtek, úgy a végén jelentős kárt szenvednénk, amint ez a mostani árakból látható, s ezt ökegyelme bizonyosan nem óhajtja.

A Báró úr és még egy ifjú úr az udvarmesterrel és az inassal együtt Pozsonyban 600 f-ért mindent megkapott, de az árak akkoriban különösen alacsonyak voltak, szemben a mostaniakkal, különösen, ami az olyasmiket illeti, mint a fa, a szállás és a csizmák stb. Most azonban ha 2500 f-ot a mostani értékre redukálunk, az nem több, mint 500 f, következőképpen 100-zal kevesebb, mint amennyiért akkortájt egy fiút nagyon könnyedén el lehetett tartani.

Ossitzkyék tehát legalább addig, míg a mostani árak emelkedőben vannak, maradnak a 2500 f-nál, amelyből egy jelentékeny részt élelmiszerben szeretnének megkapni egy kedvezőbb áron, mint amennyiért a piacon hozzá lehet jutni. Éspedig: 12 métermázsa kenyérlisztet, 6 métermázsa finomlisztet, 50–70 *℔* szalonnát. Lencséből, babból és borsból egyaránt egy mérőt. 1 métermázsa zsírt, 1 süldőt, darát és tojást annyit, amennyit Ökegyelme gondol. 2 mérő kukoricát, 2 mérő árpát, 12 akó bort.

Azt is kéri, hogy alkalomadtán küldessék nekik egy borjú, olykor egy bárny, szárnyas és vaj a saját kontójukra.

Mivel a Báró úr a többi mesterrel is számol, s ezáltal a nevelés költségei túl magasra látszanának rúgni, úgy tudtára adom, hogy az ifjú báró úr bennem egy személyben muzsika- és nyelvmesterre is lel majd, mindaddig, míg néhány esztendőn belül nem tesz oly nagy előrehaladást, hogy magasabb zenei ismereteket tanuljon. Egy rajzmestert úgy látom, amúgy is csak pár év múlva kellene alkalmazni, mert a gyermeknek most nincs érzéke a magabiztos rajzoláshoz. A táncmester az egyetlen, akire most szükségünk van, aki azonban rövid idő alatt megtaníthatja.

Dátum, Budán, 1811. március 20-án.

Sie nehmen die Preise – (ném.) 'Azokat az árakat vették alapul'. A levél íródásának éveiben az árak a devalváció miatt gyorsan változtak. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Próány Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

℔ – (ném.) Pfund: font. Tömegmértékegység, a magyar vagy bécsi font körülbelül 0,56 kg-nak felel meg.

Klafter – (ném.) 'öl'. Hosszmérték, hozzávetőlegesen 1,9 m.

Zentner – (ném.) 'métermázsa'. Súlymérték: 50 kg.

Metzen – (ném.) 'mérőt'. Űrmérték: egy bécsi mérő 61,487 l.

Eimer – (ném.) 'akó'. Űrmérték: hozzávetőlegesen 58 l.

an mir einen Musick und Sprachmeister haben soll – (ném.) 'bennem egy személyben muzsika- és nyelvmesterre is lel majd'. Verseghy az említett területeken rendelkezett már gyakorlattal. Néhány évvel korábban Széchényi Ferenc lányát zenére, József nádort pedig magyar nyelvre tanította. Lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 38. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. június 22.; 43. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 21.

Der Tanzmeister – (ném.) 'A táncmester'. Ifj. Prónay László táncmesterének utóbb a Versegghyhez több szálon kötődő Johann Anton Ehrensteint kéri fel. Lásd: 80. Versegghy Ferenc – Prónay Simonné-nak, h. n., 1812. július 15.

**60. Prónay Simonné – Versegghy Ferencnek
Nándor, 1811. március 30.**

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen levelében ifj. Prónay László budai nevelése megkezdésének előkészületeiről érdeklődik Versegghy Ferencnél: elsősorban fia leendő otthonáról és a költségekről. Vö. 58. Versegghy Ferenc – Szlatényi Ferencnek, h. n., 1811. február 2.; 59. Versegghy Ferenc – Prónay Simonné-nak, Buda, 1811. március 20.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nándor, 1811. március 30-án.

Válaszoltam április 1-jén.

Drága Barátom!

Ezen alkalmatosság által, amely egy napig Pesten fog tartózkodni, küldöm el Önnek levélkémet, a hírrel, hogy mi mindannyian jól vagyunk, s az az óhajunk, hogy drága barátunk felől is hasonlókat halljunk! Most mégis meg kell kérdeznem Önt, hogy állnak a dolgok háziurával? S lesznek-e további következményei a pénzügyek terén végbement változásoknak? Írja meg nekem most, hogy megtudjam, mikor alkalmatosságom ismét visszatér. Jó Schwarzunknak minden elképzelhető jót kívánunk, nem írok neki, mert gyakran megy Pestre alkalmatosságom, s most egy halom írnivalóm akad, tehát csak a legszükségesebbekkel szeretnék végezni.

Éljen boldogul drága barátom s fivérem, míg abban az örömben lesz részünk, hogy ismét lássuk.
Szerető húga: Prónayné

P. S. Férjem és atyám szívélyes ölelésüket küldik! Csitskinek is minden szépet. Csaknem elfelejtettem, hogy ezzel az alkalmatossággal küldjek édesanyjának egy fél akó bort. Ha kiürül a hordó, kérem, égettessék ki, s úgy őrizték meg mindaddig, amíg alkalmatosságot nem küldhetünk érte, de emiatt ne fájjon a feje! Adieu

[Címzés:]

Versegghy úrnak Budán

Respondi 1. Aprilis – (lat.) 'Válaszoltam április 1-jén.' Verseghynek itt említett, Prónay Simonnéhoz címzett, 1811. április 1-jén kelt válaszlevele nem maradt fenn vagy lappang.

Durch diese Gelegenheit – (ném.) 'Ezen alkalmatosság által'. Nincs információnk arra nézvést, hogy ki közvetítette e levelet feladó és címzett között.

mit Ihren Haußherr – (ném.) 'háziurával'. Sztatényi Ferencce.

die Veränderung des Geldes – (ném.) 'a pénzügyek terén végbement változásoknak'. Lásd: 59. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnénak, Buda, 1811. március 20.

Unsrer guten Schwarz – (ném.) 'Jó Schwarzunknak'. A személy nem azonosítható: Verseghy színész barátja, Georg Schwarz e levél íródásának idején már nem él, 1808-ban meghalt. 36. Verseghy Ferenc – Kazinczy Ferencnek, Buda, 1803. november 29.

an die Csitski – (ném.) 'Csitskinek'. Az említett személy nem azonosítható pontosan. Ismert a korszakból egy Farkas vagy Csitski Mihály nevű személy. Nem valószínű azonban, hogy róla van szó: a források szerint 1818-ban 46 éves, a komáromi várórségtől elbocsátott, cigány származású, tömlőcőt is megjárt obsitos katona (NAGY 2000). Nem teljesen kizárható, hogy az említett Csitski név esetén rövidítésről vagy becenévről van szó. Nagy Iván ismeri például a Trencsén vármegyéből eredő Borcsiczky családot (NAGY 1858, 170–171). A família több ismert tagja Verseghy kortársa volt, s magas egyházi vagy világi hivatalt viselt. A családnév több változatban, több írásmóddal is felbukkan: Borcsicsky, Borcsiszky, Borsiczky. Ezt a lehetőséget továbbgondolva fennáll a lehetősége annak is, hogy egy másik -csicsky, -csiczky, -siszky vagy -siczky végződésű családnévet viselő személyre vonatkozik az utalás.

61. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1811. május 4.

Kézirat

MNL OL C 72, 229. csomó, 1808. fons 56, 1–2. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével nyugdíja összegének 1811. márciusi csökkentése ellen emel kifogást, s egyszersmind kéri, hogy a visszatartott összeget utalják ki a számára. Leveléhez mellékeli Krammer József orvosi igazolását. Verseghy nyugdíjkérelmeiről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 34. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18.; 46. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1808. június 20.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroksa fordításában:

Fenséges Császári és Királyi Herceg,
 Ausztria Főhercege, és a Magyar Királyság Nádora!
 Igen Jóakarátú és Igen Kegyes Úr!
 Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács!
 Igen Kegyes Urak!

Alulírott, akinek a Királyi Politikai-Alapítványi Főkincstár Számvevő Főhivatala azon címen, hogy a Kérelmező 400 forintos éves nyugdíjából 100 forint drágasági pótléknak számít, folyó 1811. évi március 15-én csak 300 forintnak megfelelő váltóvalutát fizetett ki, alázatosan kérelmezi: méltóztasson Császári-Királyi Nádori Fenséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács a következő indokokat fontolóra véve az e címszó alatt visszatartott összeget személyes járandósággént meghatározni, és gondoskodni arról, hogy az ímént megnevezett Hivatal azt a Kérelmezőnek most és a jövőben is kifizesse.

A korábbi években a száz forintból, mely a pálosok meghatározott nyugdíján felül jár, 50 forint egészen 1790. július 15-e óta a Kegyes Emlékezetű II. Lipót által ítéltetett meg igen kegyesen, mint az a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1790. augusztus 10-i, 20 396. számú kegyes és jóakarátú rendeletéből nyilvánvaló. Emellett mivel azóta soha egyszer sem esett még csak említés sem arról mostanáig, hogy ez drágasági pótlék lenne, a kegyes és jóindulatú rendelet szavaival ez a járandóság *egészségügyi helyzete miatt*, sőt, kifejezetten személyes járandósággént rendeltetett el. Ráadásul, mivel a Kérelmező eme egészségügyi helyzetbe a török táborokban teljesített szolgálatai miatt került, ez a járandóság mintegy speciális módon az egészségén esett kár fennállásáig, mely még most is tart, ami a ./' jel alatt csatolt orvosi tanúsítványból kitűnik, értendő.

Ehhez hozzájárul:

Hogy Ő Szent Felsége, a legdicsebb módon uralkodó Császár és a mi Felséges Királyunk, midőn a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1804. január 24-i, 1326. számú rendelete révén a Kérelmező nyugdíját, mely az 1803. december 23-i királyi dekrétum értelmében évente 350 forintot tesz ki, a legkegyesebben megerősíteni méltóztatott, ezen 350 forinton belül semmiféle különbséget nem tett *nyugdíj és pótlék* között, hanem egyértelműen *nyugdíjnak* nevezte azt.

Ami pedig a másik 50 forintot, amit ugyanazon Legfelségesebb Császár és a legdicsebb módon uralkodó Király által a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1808. augusztus 30-i, 18042. számú rendelete szerint az 1808. augusztus 5-i királyi dekrétum révén igen kegyes módon megítélt, illeti: ez ugyancsak a Kérelmező különféle betegségei, úgymint a török táborban végrehajtott szolgálatának következményei miatt, mint az a csatolt orvosi tanúsítványból egyértelmű, megadott összeg, mely a személy számára megítélt járandóság jellegét annál inkább magán hordozza, mivel abban az időben az az igen kegyes általános határozat még nem létezett, ami miatt minden hajdani szerzetesnek, akinek a nyugdíja nem haladja meg a 300 forintot, 50 forintot kell adni kiegészítésül.

A Legkegyesebb és Legigazságosabb Császárnak és a mi Legfelségesebb Királyunknak bizonyosan nem állhat szándékában, hogy a Kérelmező sorsa, a török táborban tanúsított szolgálatai után, a kultúra területén végzett számos munkája után, mely munkákat a köz épülésére még ma is olvasnak, végül számos könyv kiadása után, melyek a magyar nemesi felkelés harci kedvének serkentésére szolgálnak, most, midőn egészségében meggyengült és az öregség is kikezdte, sokkal rosszabbra forduljon, mint annak előtte volt, midőn azon időszakokat, melyekben a betegség nem kínozte, a kényelmesebb élet eszközeinek megszerzésére tudta fordítani.

Ezen, bizonyosan teljes mértékben igaz okokból a legalázatosabban esedezik, hogy méltóztassék Császári Királyi Nádori Fenséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács ezen intézkedéseket kegyesen és jóindulatúlag megtenni, hogy a Kérelmező számára a Királyi Politikai-Alapítványi Főkincstár Számvevő Főhivatala 1811. március 15-étől a teljes 400 forintos nyugdíját a továbbiakban

is kurrens pénznemben kifizesse; aki jóindulatú kegyeikbe és kegyes kedvezésükbe a legalázatosabban ajánlja magát, és marad teljes tisztelettel

Császári és Királyi Nádori Feséged és
a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács
Budán, 1811. május 4-én
legalázatosabb szolgálója,

Verseghy Ferenc,
volt pálos szerzetes

[A külföldi Verseghy Ferenc kezével:]

A Fenséges Császári és Királyi Hercegehez, Józsefhez, Ausztria Főhercegéhez és a Magyar Királyság Nádorához, és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsához, Kegyes és Jóindulatú Uraihoz legalázatosabban esedező igen alázatos kérvénye

Verseghy Ferencnek,
a volt pálos szerzetesnek a 100 forint megadása végett, mely nyugdíjához személyes járandóságként tartozik, de a kifizető Hivatal drágasági pótléknak tekintve visszatartja.

[Melléklet:]

Alulírott különleges hatállyal tanúsítom: *Verseghy Ferenc Tisztelendő Úr* az utolsó török táborból visszatérve az én kezelésemet kérte, gennyes sipolyú bordával, mindkét lábán több, skorbutból származó, részben a lábszárain, részben az izmos részekben keletkezett sebekkel, úgymint a táborban szerzett és helytelenül kezelt láz következményeivel. És mivel a genny eltávolítása a csontokból hosszabb ideig szokott tartani, a skorbutos sebek pedig csak a vér lépésenként történő feljavításával gyógykezelhetők, ugyanezen sipoly és sebek miatt három- vagy négynapos láztól (melyet sebláznak is nevezhetünk) négy éven keresztül szenvedett; utána pedig hosszabb időre kezelés nélkül maradván, krónikus betegséget, nevezetesen aranyeret, azzal járó lázzal, mivel a genny felgyűlését általában láz súlyosbítja, és az aranyeres panaszok miatti gyengeségét még megterhelte, ami idősebb férfival igen veszélyes. Ezt az orvosi tanúsítványt felkérésre aláírással és pecsétemmel megerősítve kiadtam

1811. május 2-án, Budán

Josephus Kramer, s. k.,
orvosdoktor,
Buda szabad királyi város körzeti orvosa

per servitia in castris turcicis praestita contraxerit – (lat.) 'a török táborokban teljesített szolgálatai miatt került'. Verseghy tábori papi szolgálatáról és ott szerzett betegségéről lásd az alábbi levéljegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

ddo. 23ae Decembris 1803 – (lat.) '1803. december 23.'. Az utalás Verseghy 1803-ban benyújtott nyugdíjkérelmére vonatkozik. Lásd: 34. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18. A nyugdíjkérelemhez kapcsolódó levéltári iratok az alábbi jelzeteken találhatók: MNL OL C 72, 217. csomó, 1803. fons 56; MNL OL C 72, 218. csomó, 1803. fons 111; MNL OL C 72, 220. csomó, 1804. fons 13.

Decretum Regium ddo 5ae Augusti 1808. – (lat.) '1808. augusztus 5-i királyi dekrétum'. Az utalás Verseghy 1808-ban benyújtott nyugdíjkérelmére vonatkozik. Lásd: 46. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1808. június 20. A nyugdíjkérelemhez kapcsolódó levéltári iratok az alábbi jelzeteken találhatók: MNL OL C 72, 229. csomó, 1808. fons 56. 4–5; 6–8.

post editos denique libros, excitando Insurrectionis Hungaricae spiritu bellico servientes – (lat.) 'számos könyv kiadása után, melyek a magyar nemesi felkelés harci kedvének serkentésére szolgálnak'. Lásd: CEVALLOS 1809; VERSEGHY 1809.

in Valuta modo corrente – (lat.) ’kurrens pénznemben’. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

62. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek Nándor, 1811. június 10.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen levele röviddel azután keletkezett, hogy fiát, ifj. Prónay Lászlót Verseghy gondjaira bízva Budán hagyta. Ez alkalommal arról érdeklődik, hogyan viselte fia az elválást, s sikerült-e beilleszkednie.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nándor, 1811. június 10.

Legdrágább Barátom és Fivérem!

Alig váltam el Öntől és kedves fiamtól, máris hallatok magamról, s óhajok hallani is – most ezt mondja, igaz? Igen, eltalálta, de kedves Barátom! Engedje meg, hogy bevalljam Önnek, hogy a szívemben már nem az a szomorú sóvárgás lakik, hanem a boldog tudat, hogy gyermekem az *Ön* kezei alatt tudhatom, elnyomja annak örömét is, mintha nálam lenne. Sokat félttem, ittlétem utolsó idejében, és csak most érzem, hogy csak az elválás a legfájdalmasabb. Olyan, mintha Laci azokkal a parasztfiúcskákkal játszana, és csak az asztalnál jut eszembe, hogy 10 mérföldnyi távolságra van tőlünk, de lassacskán ez is el fog múlni.

De most, drága Fivérem (mert elválásunk óta fivérem neve nekem szent), megkérdem, hogy van az én Lacim? Megszokott már ott? Vagy egyáltalán nem is sóvárog utánunk? Kerekednek a szemei, mikor Carlt vagy Sinit felelni hallja?

Sok kérdésemből láthatja, mennyire vágyom arra, hogy mindent tudjak. Sokat ugrándozik? Hagyja, csak hadd ugrándozzon szabadon, hogy gyarapodjék testi ereje. De most véget vetek ennek, különben az egész levél megtelik kérdésekkel és kívánságokkal, és mivel Menyánszky utolsó kívánsága már nem teljesült, tudnillik, hogy ne beszéljünk róla, de ebben a minapi megszállottságban már el kell néznie, ha megígértem, hogy amilyen gyakran csak íráshoz fogok majd, a korábbiakról nem akarok majd beszélni (és szilárd meggyőződése, hogy minden jó, amit kedves fivérem tesz), de hogy ezt elítélendőnek is lehet-e tartani, az más kérdés! – Mellékelek 100 f-ot, Lisi készítsen Lacinak egy nagy matracot, s azt a jól tömöttet küldje el, mert Maly részére szükségem van rá. Ágyvázat lehet venni vagy szerezni, csak az a kívánságom, hogy az ágy fejnél és lábnál lévő része legyen egyenes, mert így az ágytakaró jobban mutat. – Maly egy levelet küld kedves fivérének, s én [Laci] festékeit és könyveit, mert azokra *szüksége* van egy szorgalmas diáknak. – Nézze át őket, kedves barátom, s válogassa ki, amelyek inkább Malynak, mint Lacinak valók, s azt a néhányat kérem, küldje vissza.

Éljen boldogul, valamennyien csókoltatjuk, épp oly szívélyesen, mint kedves Lacinkát, mert Ön az, aki életünket egykor boldogságra vezetett majd!

Örökké az Ön húga
Prónayné

P. S. Ezzel az alkalmatossággal küldök Ossitzkyné részére két akó bort, fél kila lencsét és ugyanennyi borsót, elég lesz addig, míg beérik az új. Kérem, ha kiürül, a hordócskát is küldjék vissza.

[A hátlapon:]

Ossitzkynének üdvözlétemet küldöm, s kérem, gondoskodjon a számomra új, rendes szobalányról, aki már szolgált rendes házban, s minden asszonyi munkában ügyes. Évente 100 vagy 150 f bért is fizetek, ha ügyes és megfelelő lesz nekem. – Azt a lányt Laferttől nem vettem fel, mert annyira pimasz, hogy félnem kellett, hogy rövid időn belül ő játszaná az asszonyt helyettem. Adieu!

[Fejjel lefelé ugyanezen a lapon:]

NB.

Azt a 100 f-ot nem tudom mellékelni, mert itt senki sem tud váltani nekem. Fel fogom váltatni az inassal, hogy adja oda magának, mivel amúgy is több mindent vásárolt.

Az öregúr ma véget nem érően duruzsolt, így hozzáteszem: kérem, mondja meg Lisinek, hogy kényszerítse el azt a matracot azonnal, mert ezzel az alkalmatossággal szívesen átadtam volna Laciét.

10 Meilen – (ném.) '10 mérföldnyi'. Mérföld: hossz mérték, egy mérföld hozzávetőlegesen 7500 m.

Carlen und Sini – (ném.) 'Carl és Sini'. Karl és Rosine Ossitzkyné.

Menyánszky – az itt említett személy nem azonosítható. A névelő jelzi, hogy a Mednyánszky család egy férfi tagjáról lehet szó. A szöveg az ő utolsó kívánságáról beszél, de az nem derül ki, mikor hunyt el: közvetlenül a levél íródása előtt vagy akár jóval korábban.

lisi – az itt említett személy nem azonosítható.

Maly – Prónay Amália (1805–1811) Prónay Simon és Hirgeist Anna lánya.

Killa – (ném.) 'kila'. Űrmérték: a mérő másik, gyakran használt elnevezése. Egy bécsi mérő 61,487 l. (A pozsonyi mérő: 62,498 l; a pesti mérő 93,747 l.) Lásd: ZOLTÁN 1963, 364.

von Lafert – (ném.) 'Laferttől'. Feltehetően Laffert Antalné Prónay Antónia (1776–1831), Prónay Gábor (1748–1811), Prónay Simon édesapja öccsének lánya (FUKÁRI 2008, 89–95).

der Alte Herr – (ném.) 'az öregúr'. Hirgeist Lipót.

63. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének h. n., 1811. június 11.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 92r–95r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GÁLÓS 1935, 16–18.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével beszámolót küld Prónay Simonnének fia, ifj. Prónay László első budai napjairól. Híradását az alábbi levelekben folytatja: 64. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének,

h. n., 1811. június 14.; 65. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnénak, h. n., 1811. június 24. Jelen levelével egyszersmind felel Prónay Simonné hozzá címzett, 1811. június 10-én kelt írására. Lásd: 62. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. június 10.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

1811. június 11-én

Kegyelmes Báróné, legbecsebb Húgom!

A gyengéd anyai szív elhalmoz engem jótéteményekkel, s a tőlem jövő fivéri köteleiséget a legszigorúbb lekötöttségévé változtatja. Minél gondtalanabb ugyanis az élet, melyet Őkegyelme biztosít nekem, annál inkább kötelezve érzem magam, hogy minden gondom és fáradságom szeretetreméltó fia nevelésének szenteljem. E kis bevezető után a nevelő szívből jövő alázatos kézcsofolással mond köszönetet az átküldött dolgokért cserébe, a fivér azonban [viszonzás gyanánt] húga anyai szíve számára egy kis beszámolót küld mindarról, ami Lacinkkal eközben történt.

Amikor Őkegyelme elvált tőle, Laci az ablaknál sírt, ugyanabban a testhelyzetben, ahogy Őkegyelme hagyta őt. Idős és fiatal, mind azzal foglalatzkodott, hogy vigasztalja őt. Mit sem ért, hogy emlékeztettük rá, már többször töltött hosszabb időt egyedül a kedves Papa és a kedves Mama nélkül. Az ablakból néztük Őkegyelmét, ahogy a főúton a Kapucinusok tere felé halad, s megmutattuk neki a kocsit. Akkor még hevesebb sírásra fakadt. Ha ez így van – mondtam végül –, kedves Lacim, hozatok egy kocsit, s az visszaviszi Magát Pestre a Mamához. Rendben lesz így? – Nem, felelte, és fokozatosan abbahagyta a sírást. Mi [többiek] különféle dolgokról beszélgettünk, ő azonban nem vett részt társalgásunkban. Hol lehet most már a Mama? – mondta végül. – Vettem egy pillantást a hídra, s felismertem a kocsit. Ott megy a Mama, Szent János mellett, a híd közepén! Látja? Pièrre ott áll hátul. – Igen, igen, ő az, mondta örömmel, most halad el a kocsi a szent házikója mögött, látom őt. – Integethetünk még egyszer Neki egy fehér kendővel, mondtam, s ezt meg is tette az ablakon keresztül. Olyan hosszan nézett a kocsi után, ameddig csak láthatta. A jövő héten jön a Papa, s egy időre rá a Mama is. Ez a vigasz megbékítette.

Különféle szórakozásokat kínáltam neki. Kocsijának és kecskéjének bemázolását választotta. Minden festéket, ami csak a háznál volt, összehordtunk neki. Az egész asztal, a széke, a ruhája mind festékes lett. Ebéd után kimentünk a kertbe, ahol tekézzel szórakoztatta magát. Este egy zsinórral, mint a lovakat, befogta Karlt, Rosit s még egy kislányt, aki épp Rosinál volt látogatóban, s a kötélállomáshoz hajtották őket és vissza, fel és alá.

Hogy hajlamait kitudjam, az első órákban szabad gyeplőn hagytam. Miközben a kocsit festette, a jelenlétemben ugratta és kötekedett Karllal, s nagyon találó, ugyanakkor csípős megjegyzéseket tett rá. A fiú sírva ment haza, de rábeszélésemre újra csatlakozott hozzá. Ez háromszor történt meg rögtön az első napon, mivel semmit sem szóltam neki. Este megint körülöttük sündörgött. Az ostort Rosira és barátőjére emelte, mintha kocsizna, olyat húzott rájuk, hogy piros foltok váltak láthatóvá testükön. Azok otthagyták őt, és odajöttek hozzám a kertajtóhoz, ahol álltam, hogy szemmel tartsam őket. Lecsillapítottam, és a kertbe vezettem őket. Laci egy darabig Karllal ugrándozott a Várhegyen. Végül hiányolta a leánykakat, akikkel megbeszéltem, hogy menjenek oda hozzá. Alig értek azonban a közélébe, ő Rosi ostorcsapásoktól még piros kezét csalánnal kezdte el verni, úgy, hogy az felhólyagosodott.

Most már eljött a szentbeszéd ideje. Elhívtam, és négy szemközt megdorgáltam, s megtiltottam neki, hogy bármilyen ürüggyel bárkihez hozzáérjen, s főleg azt, hogy bárkit megverjen. E jelenet óta nem győzöm nyomtatékosítani számára, hogy minden személy a felebarátja, s mint olyan, mindig szent kell hogy legyen. Helyesen jártam el így, kedves Mama?

Épp most vettem kézhez a június 10-dikén kelt levelet, amelyben Őkegyelme biztosít engem, hogy afeletti öröme, hogy fiát kezeim között tudja, meghaladja az aggóató sóvárgást. Köszönöm Őkegyelmének ezt a nővéri bizalmat, s egyúttal szerencsét is kívánok ehhez a hősiés bátorsághoz. Ez fiának jövendő boldogulása okán feltétlenül szükséges.

Térjünk át a kérdésekre! Laci egészséges, úgy futkározik, mint egy kis szarvas. A nagyszobában olykor oly gyorsan megy négykézláb, mint egy kandúr, s nem sóvárog Nándor után, de a szülei után igen. Az első napokban csak az a remény vigasztalhatta, hogy hamarosan viszontláthatja a Papát és a Mamát. A bizakodás, hogy ez nemsokára megtörténik majd, minden kételyét eloszlatta, s így a sóvárgás összes indulatát is, s most vidám és derűs, akár egy kis isten.

Hogy tanult-e már? Rögtön az első nap, amikor a gyerekek felmondták a leckét, s tőlem a nagy dicséreteket hallotta, s látta, miként dédelgetem őket, ő is ezt kérte tőlem. Másnapra ígértem neki, miután majd hazaérek a templomból. A következő nap vasárnap volt. Mindenképpen velem akart jönni a templomba, s ez meg is történt. Miután megreggeliztem, ismét felszólított, hogy tanítsam. E naptól fogva korán és délután annyit tanul, amennyit akar, s naponta megírja [a neki kiszabott] néhány sort. Fő foglalatossága, hogy naponta 3-4 sort helyesen olvasson el, és értelmezzen latinul és franciául. Utána a latin névszóragozást memorizálta. A kertben tanult magyarul olvasni és magyarról németre fordítani, ahol azonban néhányszor írt is, anélkül, hogy erre felszólították volna.

Ahogy számol, az csodálatos jelenségnek tűnik számomra: oly fürgén és oly helyesen számolt bájos tanítványom. Fáradtságomba kerül, hogy kövessem Lacit a gondolkodásban, ha számol. Most tanul osztani.

Nem, kedves édesanya, kedves nővérem! Ön szívével és bizalmával [elfoglult] irántam, *szóljon csak bele* nevelésembe a Papával együtt. Szándékom, hogy bizalmasan lejegyezzem megfigyeléseimet, meg fogom mondani, mit szeretnék, és mit nem szeretnék tenni. Okaimat is be akarom mutatni, s szándékom, hogy tanácsot kérjek. Olykor akár segédcsoportokra is szükségem lehet, ha [az ifjú báró úr] véleményével harcolok majd. De minderről majd más alkalommal.

Holnap Lacival felkeresem Clary grófnőt. Mérföldetlenül örülök, hogy megismerhetem őt. Remélem, kellemes híreket visz majd Önnek Laciról.

Marie kézsókolását küldi Őkegyelmének. Mindent meg fog tenni, hogy szobalányt találjon. Lisi magával hozta a matracokat, s én rendelek majd egy új ágykeretet. Őkegyelme elfelejtette a bor, a borsó és a lencse árát felszámolni. Marie ismét kér néhány font zsírt, mert annak az ára itt szörnyen felment. A szeretet, amivel az az asszony Laci iránt viseltetik – elfogulatlan úriemberként mondom ezt – leírhatatlan. Egy más alkalommal leírok majd pár jelenetet. S ami a kosztort illeti, valóban többet tesz, mint ami a kötelessége lenne. Figyelmeztettem már őt néhányszor, de nem tűri a beleszólást, s csak az ételekre hagyatkozik. Azokat itt megvenni, s kijönni a pénzből teljességgel lehetetlen lenne.

De épp ily leírhatatlan a szeretet, amellyel a gyermek Ossitzky iránt viseltetik, aki született „*gyerek-bolond*”. Az ő barátsága a gyermek számára drágábbnak látszik lenni, mint az enyém, mert ő minden játéokban benne van. Ossitzky ötlete, hogy fogadjon velem, pompás volt. Amikor Laci örömmel vitte oda neki a guldent, Ossitzky szívből megköszönte neki. Látja, kedves báró uram – mondta neki – a tisztelendő úrnak elég pénze van, és se felesége, se gyereke. Ha szerez nekem tőle néhány guldent, milyen hálás leszek én Önnek! – Ez épp elég volt ahhoz, hogy Lacink gyenge oldalát megragadja, mert ő valóban együttérző. [Ők ketten] minden nap meg kell, hogy kapják a guldenjüket, vagy ha felveszik a fogadás [tértjét], talán még ennél többet is. – Én nagyon szívesen megelégszem napi egy gulddal. – Azt meg kell kapniuk. Fog nekem hajókat csinálni? – Amennyit csak szeretne! S [Ossitzky] valóban készített is neki papírból 25 kicsi hajót, és Laci álló nap angol admirális volt, s hajói estig mind terepen voltak a kertben lévő víztározóban. Csak szegény matrózaimat sajnálom – szölt ő –, s elaludt.

A Mama rólam is ír? – kérdezte tőlem tegnapi este, mikor látta, hogy Őkegyelme levelére írok választ.

Kedves kis barátom! Az egész levél Önről szól.

S mit ír a válaszában rólam a Mamának?

Megírok neki minden jót és rosszat, amit Ön tett, ahogy ezt már sokszor elmondtam Önnek.

Ekkor átölelt, és megpuszilt engem, s így szólt: Kérem Önt, kedves pótnagyapám, hogy a rosszat ne írja meg neki. Semmi rosszat nem fogok tenni többé.

Oly esdekelve mondta ezt, hogy megígértem neki. Őkegyelmének tehát semmit sem kell tudnia mindarról a rosszról, amit írni fogok, vagy már megírtam, mindaddig, amíg én nem kérem erre.

Az előző levelet 1811. június 14-én küldtem el.

Capuciner-Plaz – (ném.) 'Kapucinusok tere'. Mai nevén Corvin tér, Budapest I. kerületében. 1687-ben kapucinusok telepedtek le ebben a városrészben, itt állt a Tojgun pasa dzsámijából átalakított templomuk is. A kapucinusok a templomtól északra és délre fekvő területeken fallal körülvett kertek hoztak létre, amelyet később II. József vett el a rendtől, hogy két teret alakíthasson ki területén. A levél íródása idején Kapucinus tér néven ismert területet később Mátyás térnek nevezték, 1874-ben pedig Corvin térre keresztelték át (BERZA 1993a, 295).

beim h. Johannes mitten auf der Brücke – (ném.) 'Szent János mellett, a híd közepén'. Az utalás Nepomuki Szent János, a hidak és folyók védőszentjének szobrára vonatkozik, amely a Pestet és Budát összekötő hajóhídon állt. A hajóhídról bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]. Vö. 2. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között]. A szobor a hídról utóbb a Nepomuki Szent Jánosról elnevezett kápolnába került, amelyet 1825-ben lebontottak, s annak helyén (ma: Budapest, Eötvös tér 2.) lakóházat építettek, a szobor ennek udvarán kapott helyet. (Lásd: PETRIK 1911.)

Pière – a Prónay család szolgálatában álló inas. Egyéb információ nem áll rendelkezésre róla.

dem Häußchen des Heiligen – (ném.) 'a szent házikója'. Feltehetően a Nepomuki Szent János hídon álló szobra köré emelt építmény.

den Brief von 10ten Junij – (ném.) 'a június 10-dikén kelt levelet'. Lásd: 62. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. június 10.

auf dem Festungsberg – (ném.) 'Várhegyen'. Várhegy: a Budai-hegység része, a mai Budapest I. kerületében található. Itt helyezkedik el a budai Várnegyed is. (Vö. BERZA 1993b, 596–597.) Verseghy szabadulása után élete végéig Budán, a Vízivárosban, nem messze a Várnegyedtől élt. Az 1810-es évekbeli lakhelyéről lásd: 52. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1810. december 4.; 57. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak, Buda, 1811. február 1.; 58. Verseghy Ferenc – Szlatényi Ferencnek, h. n., 1811. február 2. Vö. ÉDER 2003, 39.

aus der Kirche – (ném.) 'a templomból'. Verseghy ez idő tájt a budai Erzsébet-apácánál teljesített templomi szolgálatot. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, Buda, 1810. december 6.

Gräfin Clary – (ném.) 'Clary grófnőt'. Feltehetően Szapáry Leopoldina édesanyjának, Wilhelmine von Clary und Aldringen (1742–1795) grófnő egyik nőrokona (DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007, 59).

Pfund – (ném.) 'font'. Súlymérték, egy bécsi font = 0,56 kg.

mein lieber Quasi Groß Papa – (ném.) 'kedves pótnagyapám'. Ifj. Prónay László hasonló formulával illette a levelezés tanúsága szerint a gondozásában részt vevő Marie Ossitzkyt: „Quasi-Mama”-nak nevezte őt. Erre utal az a Verseghy kéziratgyűjteményében fennmaradt versszöveg, amelyet Marie Ossitzky születésnapjára ifj. Prónay László nevében írt Verseghy: *Zum Geburtstag der Quasi-Mama gewidmet von Ihren Quasi-Sohn den 26. Jänner 1812*. Jelzete: OSZK Kt Analekta 6549.

Den 14. Junij 1811. ist der vorige Brief abgeschickt worden. – (ném.) 'Az előző levelet 1811. június 14-én küldtem el.' Verseghy utólagos, más színű tintával írt bejegyzése jelen levél továbbításának dátumára vonatkozik.

64. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének h. n., 1811. június 14.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 95r–98v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 18–21.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével folytatja Prónay Simonnének 1811. június 11-én kelt levelében elkezdett beszámolóját ifj. Prónay László első Budán töltött napjairól. (Lásd: 63. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 11.) Tudósítását 1811. június 24-én kelt levelében folytatja tovább. (65. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 24.) A Verseghy által 1811. június 14-re datált levelet Verseghy nem fejezte be ezen a napon, hanem több napon át – a szöveg alapján még június 22-én is –, szinte naplószerűen írta. Jelen levelét 1811. június 22-én továbbította. (Lásd: 65. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 24.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Folytatás 1811. június 14-én.

Rögtön az első „szentbeszéd” után, amit Lacinak tartottam, Laci ott ólálkodott Rosi körül, aki titkos rendelemnek megfelelően, Karllal együtt Lacitól elvonulva, külön foglalatzkodott. – Csak hogy tudd, Rosi! Nem foglak verni többé. Karl sem fogom többé bántani. – Hamar hol az egyikhez, hol a másikhoz törleszkedett, s játékokat vitt oda nekik, biztosítva őket arról, hogy nem fog ártani nekik többé. Végre ismét helyreállt a harmónia, s Laci azóta tartózkodik mindenféle verekedéstől.

Második fő észrevételem, amelyet e rövid idő alatt szerzett tapasztalataim alapján tettem, abban áll, hogy [Laci] mindent, amit meglát, a kezébe vesz, ide-oda dobálja, szétöri, elpusztítja. Vasárnap, amikor a templomból megjöttünk, egy gyümölcsárusnő standja mellett elhaladva elvett egy cseresznyét. Én láttam ezt, s azon nyomban megbüntettem, annál is inkább, mivel a mise előtt már reggeli-zett, s egyúttal biztosítékot is kapott afelől, hogy a templomból hazaérve, otthon kap majd cseresznyét. Marie-nál különböző károkat okozott a poharakban és más apróságokban, amelyeket nem akart addig kiadni a kezéből, míg el nem pusztította őket. Saját ivópoharát a harmadik napon törte szét, ebédnél. Tegnap előtt Lányi helytartótanácsi titkár úr meglátogatott engem a kertben, Laci főhajtással üdvözölte őt, s azonnal kezébe vette szablyáját, kihúzta azt karikájából, s hadonászott vele. Latinul elnézésért kértem [Lányi úrtól], és bocsánatot kértem a mi Lacink született naivitása miatt, amely a legkevésbé sem gonoszság. Hogy azonban ezt fokozatosan elhagyja, szükségesnek találom, hogy megmutassam neki a különbséget *enyém és tiéd* között, s átadom neki az alapelvet, hogy becstületes emberek tárgyai, amelyek nem a mieink, szentek kell, hogy legyenek, s hogy azokat sohasem érinthetjük meg. Helyes ez így, kedves édesanya?

Észrevettem továbbá, hogy szokása mindent, ami rosszat tett, vagy legalábbis annak okát, valaki másra hárítani. Mivel azonban állandóan szemeink előtt van, így a mentegetődzésnek ez a módja rögtön a kezdeti néhány alkalommal oly feltűnően félresikerült, hogy világosan be kellett látnia, hogy nincs igaza, s magamagán is nevetnie kellett. Karl meglökött, ezért ejtettem el a poharat. Ő játszott azzal. De nézze csak, kedves Báro! Karl éppen a konyhából jött. – [Laci] még egyszer körülnézett, hogy

nem áll-e mögöttem legalább Rosi, hogy rá háríthassa a dolgot. Rosi épp nem volt ott. Most ő maga nevetett a balul elsült mentegetődzésen. Több ilyen rábizonyítás majd erről a szokásáról is lebeszéli. Helyes lesz ez így, kedves édesanya?

Olykor a fejébe vesz valamit, s ha az nem szándékai szerint alakul, úgy nyakas, dacos, sőt igazságtalan és harapós lesz. Egy dolgot ötször, hatszor kell elmondani neki, és nem fogad szót, míg nem mutatjuk dühösnek magunkat. Íme egy példa, és a gyógymód is, amelyet ez ellen alkalmazok. [Lacinak] nap mint nap Marie mossa a fogait, a kezeit és az arcát. Az első nap, amikor megérkezett, még evés közben megfájdult a foga, de azóta nem, amivel majd minden étkezésnél hengegett is. Egy reggel leült a földre, és csak játszott, játszott, és nem figyelt Marie-ra, aki meg akarta mosni [Laci] fogát, és aki a heti vásárra sietett. Több kérés, még az én figyelmeztetésem és parancsom után is, hogy hagyja megmosni a fogát, mozdulatlan maradt, kezdetben kötekedve, később azonban dacolva. Menj hát Isten nevében a dolgozdra, szoltam komolyan Marie-hoz. Jöjjön Pière, s legyen ő a szolgálatára. Ez ment, az jött. De neki sem engedte [Laci], hogy megmossa a fogát, s dacosan ült. Pière civakodni és perlekedni kezdett vele. Laci ellökte magától, és azt mondta, hogy durván bánt vele. E kijelentésnél megkérdeztem tőle, hogy hát akkor miért nem engedi, hogy Marie mossa a fogát? – [Mert] úgy bánik velem, mint egy kutyával. – Űgy? Hisz én mindig jelen voltam és hallottam, mire szólította fel. Ő nem akar a mosdatásnál olyan kíméletesen bánni Önnel, mivel olyan piszkosak a kezei és az arca is, hogy félig alig lehet megtisztítani. Tehát mátol kezdve tegye, ami szándékában áll. Marie többé nem érhet a testéhez. [Laci] maga mosta meg a fogait, sokat amúgy is tönkretett már a borszesz és a mézga. Azonnal átmentem Ossitzkyékhez és meghagytam nekik, hogy [Lacival] viselkedjenek ugyan udvariasan, de ne legyenek vele barátságosak, s ne mondják meg neki, hogy mi ennek az oka. [Laci] odament a gyerekekhez, akik azonban hidegen kikerülték őt. Ossitzky, akit nagyon szeret, hidegen üdvözölte, s odaült írnivalójához. Én kimentem, s megbeszéltem a gyerekekkel a leckéjüket. [Laci] különféle apróságokkal szórakoztatta magát, s olykor a gyerekekre, olykor az apjukra, olykor rám nézett. Űgy tettem, mintha egyáltalán nem vettem volna észre őt. Végre hazaért Marie, és mikor feszült arcainkat látta, annál könnyebben alkalmazkodott ebben ő is hozzánk, mert meg volt bántva. Kedves Marie! – mondtam, a báró nem akarja, hogy te mosdass, mert te úgy bántál vele, mint egy kutyával. – Én? mondta, aki őt oly nagyra becsülöm, és aki őt sokkal jobban szeretem, mint saját gyermekeimet? Űgy bántam vele s ekkor hangos sírásban tört ki mint egy kutyával? – – – Ezt akartam elérni, kedves édesanya és húgom! hogy [Laci] lássa, milyen fájdalmat okoz egy jó embernek, ha igazságtalanul bánnak vele. Ha Marie-t beavattam volna, ez a jelenet nem sikerült volna, és semmi más, különösen betanult dolgok nem érintették volna meg [Laci] szívét soha. [Laci] most teljesen zavarba jött, mert ilyen rosszra biztosan nem gondolt. Odajött hozzám, s szívből arra kért, hogy ne legyek mérges, nem tesz többé ilyet. Magától értetődik, hogy most egy nyílt, szívbéli-atyai prédikáció következett tőlem, amit lehetetlen, hogy [Laci] megérthetett volna anélkül, ha nem látta volna a zokogó asszonyt saját szemeivel. A gyerekeknek az érzelmek súgják meg vétkeiket, mielőtt ők azokat megtanulnák belátni. Haza akartam vezetni [Lacit], de ő belekarolt Marie-ba, s kérte, hogy ne sírjon, s ne legyen dühös rá. Ezt Marie részéről gyengéd szemrehányások és a kibékülés követte. Szerencsémre [Lacinak] érkezés közben ismét megfájdult a foga. Bevallotta, hogy még nem boldogul a fogai tisztításával, s kérte Marie-t, hogy a jövőben ismét segítsen neki ebben. Ő ezt tüstént megtette, s a fájdalom abbamaradt. Most újra minden rendben. Jól volt ez így, kedves Barátném?

Az itt leírt jelenetből Ökegyelme ne következtessen arra, hogy túl szigorúan bánok vele. Csak az ilyen esetekben a gyerekeknel nem lehet elég korán a ferde hajlamokat büntetni, amelyekről könnyen látszik, hogy ugyanazok a hajlamok, ha gyökeret eresztenek, erkölcsstelenné, igazságtalanná és gonosz-szá válhatnak. Hasonló esetekben szigorú, dühös és parancsoló hangnemet használlok, ha a gyengéd figyelmeztetés mit sem használ. Az ártalmatlan kötődéseken és ötleteken, amelyek sem neki, sem másoknak nem ártanak, szívesen átsiklom. Ilyen ötlet volt az, amit Marie ellen hajtott végre. [Marie] mellette ült. [Laci] egy pohár vizet kért tőle, amit Marie egy tálcan szervírozott neki, s lehajolt vele hozzá, hogy a tálcat a pohár alatt tartsa. [Laci] kiitta a felét, a többit pedig Marie mellére öntötte, úgy

hogy a víz végigfolyt rajta egészen a lábáig. Mind neveltünk, [Laci] a legjobban. Végül fel kellett hívnom a figyelmét, hogy ez nem csak a ruhát szennyezi be, hanem az egészségre is ártalmas lehet. Nem teszem többé, hangzott a válasz.

Azt hiszi Ökegyelme, hogy csupa kellemetlen dologról van írandóm? Ó, nem! Sőt a kellemesek a végtelenségig meg is haladják az előbbieket. Azokat azonban részletekbe menően leírni lehetetlenség volna. A legpompásabb képességek, különböző talentumok csírái már most oly felismerhetők benne, a romlatlan szív, a nemes hajlamok, a jó dolgok elragadó szeretete, mindez most még nem *ragyog* tisztán, mert most még egészen szunnyadozik, de *érezhetően* elő fog jönni, s teljessé fog válni benne, amely egy okos képzés által, amelyhez az ég adjon szerencsét és erőt nekem és segítőimnek, a legpompásabb gyümölcsöket fogja hozni. Szerfelett sokat ígérek róla. Bizonyosan szülei öröme lesz, díszje családjának, támasza hazájának, s a tökéletesség mintaképe saját kora számára.

A gyerekeket elmondhatatlanul szereti. E társaság nélkül lehetetlen lenne [Lacit] nálunk tartani, vagy legalább úgy képezni, ahogy őt képezni kell. Az Ossitzky gyerekek megkapnak tőlem minden figyelmet, amit a körülmények megkívánnak, titkos instrukciókat, hogyan kell [Lacival] bánni. Ezen a módon csodálatos dolgokat érek el vele. Például. Kezdetben egyáltalán nem akart tanulni, csak [a gyerekek] társaságában, mivel ő még a metódust sem tudta megtanulni, amit képességeihez kell igazítanom, s amit ő következképpen úgyszólván csak tőlem és nálam tanult meg. Ez azt jelenti, hogy ők hárman együtt ordítottak, s így hátráltatták egymást a tanulásban. Ezenkívül többet játszottak és enyelegtek, mint tanultak. Nem tudták a leckéjüket, s ezt Lacira fogták. Laci éppúgy nem tudta a sajátját, s e vétket rájuk hárította. Ez bosszantotta és bántotta a kis Ossitzkyket. Én tehát elővettem őket négy szemközti, s elmondtam nekik, hogy a következő alkalommal színleg nagyon szigorúan fogok bánni velük, és ők azzal az ürüggyel, hogy jobban tanulhassanak, s hogy haragomat ne hogy kivívják [azt fogják mondani], hogy tanuláskor, amennyire lehetséges, különítsem el őt tőlük. Így történt. Meg akartam őket büntetni, de Laci sírva könyörgött értük. Ez alkalommal megbocsájtottam nekik. Most ismét eljött a tanulás ideje. A [gyerekek] különváltak [Lacitól]. [Laci] tehát odajött hozzám, s otthon tanult. Azóta a kanapén hevert, ahol és könyveivel ültem, s mindent megtanult, amit akartam. Ide-oda hánykolódott mellettem, de mégis megtett mindent, amit megköveteltem, s ezen a módon két-három óráig kitartott. Magától értetődik, hogy ezt az időt nemcsak száraz tanulóssal töltöttük, hanem különböző vidám feladatokkal is. Egyszóval: [Laci] ezen a módon szívesen töltötte velem az idejét, s az a véleményem, hogy ez a féle társas időtöltés a legjobb s leghelyesebb módja az oktatásnak. Hasonlóan tanítom délután a kertben is, ahol, mellettem a pázsiton gurulva, játszva tanul.

Ma, június 22-én kaptam kézhez Ökegyelme levelét, a cseresznyével együtt. [Laci] kedves Mamája csókját ezer gyermekien gyengéd csókkal viszonzza, amin azonban Ökegyelmének osztania kell a Papával. [Laci] egészséges és élénk, és igen szorgalmasan tanul. Tegnap voltam vele Szápáry grófnőnél, s ma Marczibányiné Öexcellenciájánál. Mindketten rendkívül szívesen fogadták, mert rendkívül jól viselkedett náluk, és a Nándorról és annak szomszédságáról szóló mesékkel nagyon kellemesen szórakoztatta őket. [Laci] kézcsókolását küldi Clary grófnőnek, éppúgy, ahogy én és Ossitzkyék. Utóbbiak éppoly szívből jövő kézcsókolással ajánlják magukat Ökegyelmének. Remélem, Ökegyelme a grófnő által megkapta levelem. Miközben hőstetteink folytatását naponta lejegyzem, fivéri-gyengéd ragaszkodással vagyok Ökegyelme alázatos szolgája.

Pièrre kézcsókját küldi Ökegyelmének, és kéri, legyen kegyelmes, és a fehérműtől illetően emlékezzék meg róla jószágon. Mostanáig jól viseli magát.

Herr von Lányi Statthaltereii Secretair – (ném.) 'Lányi helytartótanácsi titkár úr'. Lányi Sámuel (?–?). Tanulmányait a göttingai egyetemen végezte. 1784-től helytartótanácsi fogalmazó. Korabeli jelentések a kormányzat szempontjából megbízhatatlan személyként tartják nyilván. Közeli kapcsolatban állt Orczy Lászlóval és Hajnóczy Józseffel. Szabadkőműves, a budai az *Első ártatlansághoz* címzett páholy tagja volt. 1800 és 1830 között helytartótanácsi titkár (BENDA I, 624–625; ABAFI 2012, 267).

Heute den 22ten Junij erbielt ich E. G. Brief – (ném.) 'Ma, június 22-én kaptam kézhez Ökegyelme levelét'. Az utalás feltehetően Prónay Simonné 1811. június 10-én kelt levelére vonatkozik: 62. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. június 10. A dátum egyszersmind azt is jelzi, hogy Verseghy jelen, 1811. június 14-re datált (e napon megkezdett) levelét több napig, folytatólagosan írhatta.

Seiner Excelenz Frau von Marczibány – (ném.) 'Marczibányiné Öexcellenciájánál'. Az utalás Marczibányi István feleségére, Majthényi Máriára vonatkozik.

65. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének h. n., 1811. június 24.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 99r–99v, 106r–112r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 21–27.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével folytatja Prónay Simonnének 1811. június 11-én, és 1811. június 14-én kelt leveleiben elkezdett beszámolóját ifj. Prónay László első Budán töltött napjairól. (Lásd: 63. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 11.; 64. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 14.) Verseghy jelen levelét 1811. június 24-re datálja, azonban az előző leveléhez hasonlóan ez az írás is több napon át, a szöveg alapján július 1-jéig íródott. Az elküldés időpontjáról nincsen információnk.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Folytatás, 1811. június 24-én.

Kegyelmes Bárónő!

Az előző levelet azon a napon küldtem Pestre, amikor én Ökegyelméet kézhez vettem, de az alkalmatosság már elutazott. Most hát Ökegyelme dupla adag hírt kap, a mi kedves Lacinkról.

Amikor a minap első alkalommal voltam vele Marczibányinénál, balszerencsére épp kártyázás közben értem [Marczibányinét]. Nagyon barátságosan fogadott minket, cseresznyével kínált bennünket, a mi kicsinkkel azonban nagyon keveset tudott beszélni, mert két játékos társa túl buzgó volt a játékban. [Marczibányiné] végre befejezte ezt a szórakozását, de akkor jött a posta, hogy Clary grófnő felkeresni készül minket lakásunkon, és így hazamentünk. [Laci] nem viselkedett bután, sem szégyenlősen, sem pedig illetlenül. Egyszóval teljesen elégedett voltam a magaviseletével.

21-dikén Szápáry gróf ebédre hívott engem. Mivel Marie már régóta szeretett volna Lacival Pestre utazni, hogy egy kalapot vegyen neki, így Lacival együtt a királyi várba rendelttem ebédre Szápáry grófnőhöz, hogy aztán onnan majd Pestre mehessenek. Étkezés előtt beszéltem a gróffal és Szápáry grófkisasszonnyal is, s megkértem őket, hogy növendékemet utolsóként bemutathassam.

Ők nagyon barátságosan fogadták kérésemet. Azért kértem különösen az utóbbit, hogy bátorságot öntsek Laciba, s ügyes tanárként ajánljam magamat nála. [A grófkisasszony] nagyon nevetett ötlete-

men, de én biztosítottam őt, hogy példája és intései az Ossitzky gyerekeknél befolyásos ösztönzésként szolgáltak nekem, és hogy Lacinál ugyanezt a hatást még biztosabban remélem. Bevezettem őt, s ő komoly látogatóként viselkedett. Fél órán át a grófnővel szemben ült, és ártatlanul, komoly hangon, a legkellemesebb naivitással mesélt neki mindazokról a római és magyar régiségekről, amelyek Nándorban és környékén láthatók. Időnként más is szóba került, s [Laci] ekkor gondolatait jól megválogatott szavakkal olyan ingerkedve adta elő, hogy a grófnő nem tudott felhagyni a szívből jövő nevetéssel, s végül, mikor elbúcsúztunk, kifejezetten kérte, hogy látogassuk meg őt többször. A grófot nem láttuk, mert épp sziesztáját töltötte. Innen Katzianerhez mentünk, ott vettünk egy kalapot, és hazatértünk.

Amikor másodszor mentem [Lacival] Marczibányinéhoz, egyedül találtam és nagyon sokat édelgetett Lacival! Ekkor már otthonosan érezte magát. Karllal együtt – miután engedélyt kaptak erre – egyik szobából a másikba ment, s minden látnivalót szemügyre vett. Az ebédlőben megszólaltatták [neki] az orgonát, s [Laci] ezer kérdést tett fel erről a komornyiknak. Viselkedése egyébként itt is ártatlan és nagyon illedelmes volt. A szófán ült az asszonnyal, s mesélt neki, kérdéseket tett fel, vagy nagyon illendően és szerényen válaszolt. Ebből arra következtetek, hogy nem lesz buta, sem embergyűlölő.

22-dikén figyelemreméltó esetre került sor köztünk, amely azonban tegnap és ma a legpompásabb gyümölcsöket hozta. Ebéd előtt Karl egy kis mintát készített neki, amelyet a szobafestésnél használnak. Ez szórakoztatta őt, amikor azonban a kencét nem tudta a mintára kenni, hamar lagymatag lett. Amikor az asztalhoz kellett ülnünk, a jelenlétemben pénzt adott Karlnak, hogy hozzon neki kencét. Mihez kell a kence? – kérdeztem. Szeretném, ha a kencét a mintára kenhetném, s akkor azzal kidíszítem a szobánk falát – hangzott a válasz.

Engedélyem nélkül hozatna Ön ilyesmit, és te, Karl, megtenné ezt, anélkül, hogy megkérdeznél engem? Menj édesanyádhoz, és Ön, gyermekem, jöjjön velem és vendégével az asztalhoz. [Laci] meghívta kedvencét, az idősebb Ossitzkyt, aki német locsogással rávette [Lacit], hogy vele ebéd közben franciául beszéljen, s tőle néhány olasz mondatot tanult.

[Laci] leült és nem akart enni. Én nem kényszerítettem egy szóval sem erre, s intettem Ossitzkynek is, hogy ő is tegyen így. [Laci] végül evett levest és marhahúst, anélkül, hogy egy szót szólt vagy dacolt volna. Ekkor elhagyta a száját a fenyegetés: Ha Ön nem engedi meg, majd jön a Mama, és annyi kencét vesz nekem, amennyit csak akarok.

Gyermekeim, feleltem, a Mama és a Papa úgy adták Önt át nekem, hogy még ők sem vehetnek Önnek semmit az én akaratomon és tudtomon kívül. Ezt egyedül csak én tehetem meg.

[Laci] kinevetett engem, és amikor Pièrre ebédnél ismét a tervemről akart beszélni vele, keserű durvasággal ezt mondta: nem! Nem is durvaság ez, hanem egy gyermek megmondta, amit vélhetően akkor sajtófított el, amikor húgaival egyedül érkezett. Úgy tettem, mintha mélyen meg lennék bántva, nagyon szigorúan igazítottam el. Ezután más témát hoztam szóba Ossitzkyvel. A harmadik fogásról kezdtem el beszélgetni vele, amint ez szokásunk volt. [Laci] azonban azt mondta, hogy nem eszik többet, felállt és meghajolt. A hálószobájába ment. Pièrre-nek megtiltottam, hogy később ételt szolgáljon fel neki, és egyáltalán azt is, hogy beleártsa magát intéseimbe és tanításaimba. Aztán Marie-hoz futottam, s arra kértem, hogy minden ennivalót, de különösen a kenyeret, rejtse el, nehogy [Laci] titkos evéssel rontsa el a gyomrát, de azért ne mentesüljön a hátrányoktól sem, azt is meghagytam, hogy szedje össze az ételt, amit [Laci] nem evett meg. [Laci] már a sütnél ismét előlapkodott, a földön vánszorgott – ahol még mindig szabad volt neki gurulnia – hozzám, s mivel én nem vettem észre, ismét Ossitzkyhez, ahol leült egy mellékszékre, s a morzsákat szedegette az asztról. Ha visszaült volna az asztalhoz, és rendesen evett volna, egy szót sem szóltam volna neki, de semmiképpen nem akartam őt erre kérni, mert teljesen le akarom szoktatni a dacolásról. Elvitték a desszertet, felálltunk az asztaltól, Ossitzky elköszönt. Én a szobában járkáltam fel és alá a legszigorúbb tekintettel, s nem szóltam egy szót sem. [Laci] végül ülhelyéről nagyon halkán elkezdett hívogatni engem: Tisztelendő úr! – Én úgy tettem, mint aki nem hallja. [Laci] többször elmondta, mindig hangosabb hangon. Nem vagyok én az Ön számára Tisztelendő úr! Az Ön számára én egy kutya vagyok. – Ökegyelme emlékezni fog [Laci] kedvenc mondatára, amit a minap mondtam el Marie-nak is, s amit most [Laci] ellen fegyverként

voltam kénytelen használni, hogy éreztessen vele a keménységet, amit e szavak tartalmaznak. – Kutyaínknak, Parislnak és Marlinának finom falatokat ad, azokat szereti, dédelgeti őket, én kevesebbet számítok Önnek még egy kutyanál is, mert megbánt engem.

Ekkor vége volt! Zokogva esett térdre, és a bocsánatomat kérte, s megesküdt, hogy megjavul. Magától értetődik, hogy feleltem, és megbocsájtottam neki.

De az evésről nem mondtam egy szót sem, mert az már egy más kérdés. Kibékülve mentünk Ossitzkyékhez. – Szeretném Tisztelendő uramat szívből megkérni, hogy engedje meg nekem, hogy kencét hozassak, mondta [Laci] a távollétében Marie-nak, de [a Tisztelendő úr] még azt hiheti, hogy *csak* a kence miatt kértem tőle bocsánatot. Marie ekkor megfelelő intésekkel látta el, mert Ossitzkytól ő ekkor már értesült az egész jelenetről.

Kimentünk a kertbe, hogy szokásunknak megfelelően ott tanuljunk, s aztán szórakozzunk. [Laci] törtézetekkel végzett műveleteket, amelyeket már az előző napokban megtanult, kitűnően, megtanult egy újat [is]. Olvasott, és magyarból háromszor annyi fordítást készített, mint különben, s miután megdicsértem és megcsókoltam, teljesen naivan így szólt: ma egy buta bohóc voltam! Nagyon keveset ettem, és most éhes vagyok. Sohasem dacolok többé. Kedves Rosi! Menj haza, és hozz nekem édesanyádtól egy darab kenyeret.

Menj, Rosi! – szóltam, és mondd meg édesanyádnak, hogy melegítse fel az ételt, amit félretett. – [Laci] most nagyon vidám volt, tekézt, és igazán jóízűen evett, aztán hagytam, hogy még három órát, kilencig hadd futkározzon a kertben és a Várhegyen, s [aztán] nagyon jól aludt.

E jelenet óta teljesen megváltozott. Szót fogad, még a gyerekekkel is udvarias, igazán mondhatom: megelőzi a kívánságaimat. Egyszóval: ő egy angyal. De mi is megelőzzük az ő ártatlan kívánságait, s nem várt örömeiket szerzünk neki. Ezen a módon két héten belül elértem, amit akartam. Ha mindent ráhagytam volna kezdetben, ha nem álltam volna a sarkamra néhány alkalommal, ha nem vettem volna rá a tanulásra, fél éven belül nem lett volna azzá, ami most.

De hogy az is maradjon, ahhoz szükségem van Ökegyelme és a Báró úr nyomatékos segítségére, s ez abban áll, hogy Ökegyelme és a Papa [Laci] legkisebb kívánságát se teljesítse, a legkisebb dolgot se adja vagy vegye meg neki, anélkül, hogy a jelenlétében meg ne kérdezzék, vajon én ezt helyesnek tartom-e? Vajon megérdemli-e? Vajon én megengedem-e? [Laci] szeretete nem csorbul majd ezáltal szülei mint adományozók iránt, különösen, mert ha kap valamit, azt sohasem tőlem kapja, hanem mint szülei ajándékát. Tekintélyem azonban ezzel szemben ilyen módon szilárd lábakon áll. Házunkban senki nem ad neki semmit engedélyem nélkül. [Laci] már hozzászokott ahhoz, hogy se nem iszik, se nem eszik anélkül, hogy engem megkérdezze.

Hogy Ökegyelme számára felejtethetlenné tegyem, miért szükséges tekintélyemet fenntartani, elmesélek itt egy rövid anekdotát egy itáliai iskolamesterről. A császár – úgy mesélik, II. József – váratlanul betért egy iskolába. Az iskolamester méltóságteljesen felállt, rövid időre levette sapkáját fejéről, üdvözölte a császárt, majd újra feltette fejére a sapkát. A császár kérdéseire merész hangnemben felelt, fel s alá sétált vele együtt az iskolában, s úgy járkált mellette, mintha egyenrangúak lennének. Amikor a császár kiment az iskolából, az iskolamester elkísérte, az előszobában térdre esett előtte, s így szólt: Öfelsége, bocsássa meg nekem, hogy az iskolában feltettem a sapkámat, s úgy viselkedtem, mintha egyáltalán nem lennék az alattvalója. Ha gyermekeim tudnák, hogy a világon van nagyobb úr nálam, semmit sem tudnék kezdeni velük. – A császár nevetett és egyúttal csodálta is, mennyire ismeri [az iskolamester] a gyermeki életkor sajátosságait; megdicsérte és megajándékozta őt.

Most valamit a névnapról. A mi Lacink semmit sem tudott róla, és senki nem is emlékeztette rá, hogy még nagyobb legyen a meglepetés. Katzianer és Ő, az előző nap voltak itt, hogy gratuláljanak neki, de kérésünkre megelégedtek azzal, hogy megüzenjük neki, hogy meg akarták látogatni. Az ünnepségre is szívesen láttam volna őket, de dolguk volt. E napra készítettem egy kis versikét, amelyet kinyomtattam s itt mellékelek, barátunk, Seiler tette át énekhangra, és felkérte a nevemben Sándor gróf zongoramesterét, valamint a lottó egy alkalmazottját és még valakit a nádori zenekarból. Mindhárman tekintélyes férfiak és jó énekesek. Este hétkor a tanulószobánkban gyűltek össze. Laci az

Ossitzky gyerekeknél volt, s megcsodálta a nagy vitorlášhajót, amit a számára Ossitzky e napra készített. Egészen véletlenül és hívatlanul ebben a pillanatban érkezett meg Fanni a barátnőjével, hogy búcsút vegyen Ossitzkytól, mert Laffert báró úr birtokára fog utazni. Én ekkor vezettem haza Lacit, s mindenki jött utánunk, aki Ossitzkyéknél volt. Így szóltam [Lacihoz]: vendégeim volnának, akiknek be akarom Önt mutatni. Nem jött szívesen. Kedves gyermekem! – szóltam végül, holnap lesz a névnapja, s ezek az urak azért jöttek, hogy ünnepeljék Önt, s hogy e jókívánságot, amelyet én írtam és nyomtattattam ki, elénekeljék. Köszöntse őket főhajtással, s foglaljon helyet. [Laci] zavarban volt, leült s mindent meghallgatott. Az ének végén komolyan meghajolt, s nem tudta még felfogni, mi történt. Még soha nem tapasztalt ilyesmit, nem tudta, hogy kell viselkednie. Énekeltek még néhány kvartettet, amelyeknek a [zene]értők nagy értéket tulajdonítanak. Laci Sailert már korábbról ismerte, ezért tehát közeledett hozzá, és barátságosabb volt. Sailer azt mondta neki, hogy: most pedig a kapucinusok szakálláról fogunk valami vidámat énekelni, jól figyeljen. Énekelve szótagolták a szavakat: *Venerabilis barba Capucinatorum*. Nagyon mesterien van megzenésítve, s egyúttal nagyon komikus is. Annyira jól szórakozott rajta [Laci], hogy később, amikor ezek az urak fél 12-kor, éjfél felé menni készültek, [Sailer] még egyszer előadta. Laci közben nagyon kellemesen volt, az énekesek közé ült törökülésben a kanapémra, s a legszigorúbb figyelemmel hallgatta végig a kvartetteket. Marie-nak előre adtam 25 f-ot, s ő kétféle sülttel, kaláccsal és az Ön pincéjéből való borral kínálta [a vendégeket]. Fanni csak 10 körül távozott. Amikor a Capuciner-Bart másodszor elhangzott, finálé gyanánt, [Laci] jó éjszakát kívánt, és aludni ment. De hogy meglepődött, amikor a hálószobájába ment, s ágyát szőlő-guirlandok díszítették, és párnáján egy szép virágkoszorú volt, amit rögtön a fejére is tett. Az oldalajtónál egy transzparenst talált, ahol felhők között a következő betűk ragyogtak: Vivat Laci! Mindent örömmel szemlélte végig, mert már a Capuciner-Bart első eléneklése után rögtön nagyon vidám és kellemesen beszédes lett. Most koszorúval a fején az ágyra ült a guirlandok közé, s körbenézett. Végül a gyerekek énekeltek el a verset, amelyet itt írásban mellékelek. [Laci] mosolyogva hallgatta, s amikor befejezték, megölelte és megcsókolta őket. Ekkor az urak is hazamentek, s [Laci] az ágyba. Ablaka alatt az utcán az urak még egy kvartettet énekeltek, amelynek végén jó éjszakát kívántak. [Laci] az ágyból még néhányszor szintén jó éjszakát kiáltott, és parodizálta éneküket. Hogy jól mulatott, azt különösen az jelezte, hogy Sailer urat saját ötlettől vezérelve másnapra meghívta ebédre. Délután az Ossitzky gyerekekkel a kertbe ment, hogy hajóját vitorlával a tengerre bocsássa, amelyet a medencébe képzelt. A hajót megrakta kókuszdióval és narancssal, azaz: cseresznyével és ribizlivel, s aztán portékáját köpönczek fejében eladta a gyerekeknek.

Ma, június 28-án nem akartam [Lacit] tanításra bírni, mert holnap ünnep, és holnapután vasárnap van. E napokra a szent névnap miatt vakációt rendeltem neki és a gyerekeknek. Tanulás helyett elvittem őket a könyvnyomdába és a betűöntődébe, ahol mindent elmagyaráztak nekik, amennyire csak lehetséges. Még a kiadóba is velem jött, ahol néhány boltíves szoba tele van bekötetlen könyvekkel.

Hát nem fáradtál még el, szószátyár öreg bátyám? – így szól majd Ökegyelme. Kedves Húgom! Ahol tele a szív, túlszalad a szája. A mi Lacink egy angyal, napról napra szembetűnően egyre remekebb és nekünk mindannyiunknak éppen ezért napról napra kedvesebb és becsesebb. Mivel majd minden nap hallja Karlt, amint apjával hegedűn játszik, mert ajánlkozott, hogy hívják meg oda, így nagy kedvet kapott ahhoz, kapjon egy hegedűt. Ökegyelme mit szól hozzá? Vegyek neki egy kis hegedűt, vagy ne? Ossitzky meg akarja tanítani az alapokra. Miután hangszerünket megjavítják vagy kicserélik, elkezdem majd fortepianón is tanítani.

Ma, 29-dikén kora reggel az új íróasztalával volt elfoglalva, amelyet tegnap este kaptunk meg az asztalostól. Míg ő az ágyból kikászálódott, aranyozott gerincű, szépen bekötött könyveket kellett adnom neki, hogy írópultja fahajait azokkal tölthesse meg. Aztán a szépírást gyakorolta a szabályos előírások szerint, s végül Bertuchhal szórakoztatta magát. Így szokott hozzá lassanként a tanuláshoz és a hasznos időtöltéshez, amelyek mellett az azt kiegészítő testmozgásról is gondoskodtam.

De Kedves Húgom! Mihez kezdünk a naponta növekvő drágasággal. Kaptam egy számlát az asztaltól, amely a két ágyvázhoz szükséges deszkák felvágásáért, egy új ágykeretért, egy kerek ebédlőasztalért, az inas asztaláért, Laci íróasztaláért és egy ruhafogasért 112 f-ra rúgott. Nem fizettem ki addig, míg nem jön Őkegyelme. Jó, hogy minden pénzt, amit Őkegyelme adott egy összegben magamnál tartok, és Ossitzkyéknek csak egy részét adtam oda, különben azokat az apróságokat, amelyekről naponta gondoskodnom kell – és kezdetben számos ilyen volt – nem tudtam volna beszerezni. Ha jön Őkegyelme, kiegyenlítem a számlát. A kis számlák könnyen átnézhetők. Marie kézcsókolását küldi Őkegyelmének, s még egyszer szívből kéri, [küldjön] valamennyi zsírt. Ha hazajön a bevásárlásból, s összeadja a számlákat, szokása szerint elgondolkodva ezt mondja: az Isten nevében! Mit jelentsen ez? – kérdeztem a minap. Összeszámolta nekem, milyen kiadásai voltak, s végül így szólt: a sorsom egy tisztességes atya és egy gyengéd anya kezeiben van, ők nem hagyják, hogy csüggedjek. Ez az, amit akkor gondolok, amikor azt mondom: az Isten nevében! Nem hagyják ők, hogy csüggedj, Marie! – válaszoltam, mert adósságotat legnagyobb kincsük fejében törleszted, kedves fiukért. Igazam volt, kedves húgom, kedves, gyengéd atya?

E hónap 28-dikán már megérkeztek az új váltójegyek *kék* példányai a kereskedőkhöz és a Helytartótanácsához. Nem kétséges, hogy az igaziak is követik majd őket néhány nap múlva. Aztán remélem, hogy a drágulás *is alábbhagy majd*.

E hónap 30-án Laci magaviseletét illetően iszonyú rossz napunk volt. Mindenképpen velem akart jönni a templomba, mert hazafelé menet néhány alkalommal gyümölcsöt vásároltam neki. Amikor cseresznyével megrakva a házunk közelében voltunk, mormogott valamit a fogai között, amit lehetetlen volt érteni. Megkérdeztem, mit mondott, erre még érthetetlenebbül mormogott. Nem értem, mondtam, mondja hangosabban. Kézen fogva vezettem, ahogy szoktam. Második kérdésemre kirántotta kezemet az övéből, s ellökött magától. Megfeddtem, ő pedig dacolt. Mindenáron az inas után akart menni, és a bejövettelkor megállt, s nem akart felmenni, míg nem fogtam kézen, s nem vezettem föl. Hamarosan megbékélt, s ismét a szokásosat mondta: *Bocsánatot kérek, nem teszek többé ilyet*, de csak azért, hogy nagyobb csínyeket tegyen. Belavírozott a konyhába, a kamrába, Ossitzkyék fiókjaiba, s úgy teleette magát, hogy ebédre alig valamicske levest és marhahúst tudott enni. Akkor az ételt szapult az asztalnál, mert [teli hassal] nem tudta élvezni azt. Különben majd minden nap így tett, én azonban soha nem tudtam a valódi okot, mígnem valaki bevallotta, hogy [Laci] reggel korán teleeszi magát zsemlyével, tejjel, cseresznyével és mindennel, amit csak talál. Az ebédnél palástoltam, hogy [Laci] nem étkezik, mert ázalt, hogy nem evett, saját magát épp eléggé büntette. Délután a kertben olyan féktelen volt, hogy Karlak pofont adott. Büntetésből Karl orthagyta, s hazament édesanyjához. Este ismét kibékült vele, utána viszont Marie-t szemelte ki. Korábban kérte a vacsorát, mint különben, mert a zivatar hamarabb hazazavart minket a kertből. [Marie] idő előtt tüzet rakott, hogy megbékítse. [Laci] egyebek mellett borjúbecsínáltat kapott. A szósz ízlett neki, mert éhes volt, de minthogy túl unalmasnak tartotta a húst leszededetni a kis csontocskákról, gyalázkodásba kezdett. Leszedegtettem neki, ő dacolt, s nem evett ismét semmit. Miután mindent leeszegetett, Marie-tól a legdurvább kifejezésekkel kért enni. [Marie] frisset akart főzni, én azonban nem hagytam neki, s azt mondtam: [Lacinak] hozzá kell szoknia a rendes ételhez. Reggelente nem kell annyit ennie, hogy tudjon ebédelni, akkor esténként soha nem lesz éhes, és sokkal nyugodtabban alszik majd, mintha este tömi tele magát. Akkor aztán elkezdődött a sírás és az ócsárlás. Nekem és Marie-nak feltűnő gorombaságokat mondott, például: felőlem adhat nekem kutyaszart is enni, meg fogom enni, ha a Tisztelendő úr azt parancsolja, és több efféle. Végül kézen fogtam, és az ágyába vezettem. Néhány durva kifejezésen kívül, amelyet rám használt, s amelyeket én végül egyáltalán nem akartam hallani, odaültem íróasztalomhoz, s ő elkezdett jobb húrokat pengetni, s tőlem ágyából bocsánatot kérni. Ez alkalommal azonban elhatároztam, hogy nem fogok oly könnyen megbocsájtani, mert a tapasztalatból azt tanultam, hogy a könnyű bocsánattal szívesen visszaélnék. Azt mondtam neki, hogy a bocsánatot jó magaviseletével kell *kiérdemelnie*. Látja Őkegyelme, milyen keményen kell eljárni még a jó gyerekekkel szemben is, hogy ők az

efféle szokásoktól és hajlamoktól megszabaduljanak, amelyek idővel minden embert elriasztának tőlük, s ez által végül mizantróppá kellene válniuk.

Ma, július 1-jén az volt a hadiparancs, hogy nem lépheti át többé Ossitzkyék küszöbét, ahol instrukcióim szerint, amúgy sem talált volna meghallgatásra. A gyerekek se jöttek hozzánk. Senki nem étkezett nálunk. [Laci] már korán, 7 órakor az íróasztalánál ült, s a mai nagy ismétlésre készült, amelyre sort kellett kerítenem a négynapos vakáció után. Ma ismét barátságos, mintha mit sem tett volna, mi azonban mégis mind hűvösek, bár udvariasak vagyunk vele.

Fortsetzung – (ném.) 'folytatás'. Lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat.

Den vorigen Briefschickte ich den nemlichen Tag nach Pest – (ném.) 'Az előző levelet azon a napon küldtem Pestre'. Lásd: 64. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnénak, h. n., 1811. június 14.

Verseghy e június 14-én írni kezdett, s több napon keresztül folytatott levelében kitér arra, hogy Prónayné hozzá címzett, 1810. június 10-én kelt levelét (62. Prónay Simonnné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. június 10.) e hónap 22-én vette kézhez.

jenen von E. G. – (ném.) 'Ökegyelméét'. Prónay Simonnné 1811. június 10-én kelt levelét. Lásd: 62. Prónay Simonnné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. június 10.

Katzianer – feltehetően Karl Katzianer pesti német színész. 1812-ben a pesti német színház tagja, emellett magyarul játszott. Pestet elhagyva külföldre utazott, tagja lett a hannoveri királyi színháznak is. Az 1830-as években újra Pesten játszott (SCHÖPFLIN 1930, 387–388; KERÉNYI 1990, 41, 138).

Nun etwas vom Namenstage – (ném.) 'Most valamit a névnapról'. A László névnapot június 27-én ünneplik. Verseghy kézíratos hagyatéka több olyan forrást is őriz, amely arra utal, hogy a Verseghy–Ossitzky családban szokás volt a születésnapok, névnapok méltó megünneplése. Ennek emlékét őrzik a Marie Ossitzky születésnapjára, illetve névnapjára készült köszöntőversek, melyek ifj. Prónay László, Karl, illetve Rosine Ossitzky nevében, Verseghy tollából származnak. Jelzetük: OSZK Kt Analekta 6549.

Katzianer und Sie – (ném.) 'Katzianer és Ö'. A Katzianer neve társaságában említett személy, a német névmás alapján egy hölgy, személye azonban egyéb információk híján nem azonosítható.

Ich verfertigte auf diesen Tag ein kleines Gedicht, welches ich drücken ließ, und hier anschließe – (ném.) 'E napra készítettem egy kis versikét, amelyet kinyomtattam s itt mellékelek'. Verseghy itt említett verse nem azonosítható: a nyomtatott életművet és a kézíratos hagyatékot áttekintve nem találni olyan darabot, amely ebben a témában született volna. A verset feltehetően kis példányszámban nyomtatták ki, sem kézíratos, sem nyomtatott formában nem maradt fenn.

Seiler – Joseph Anton Seyler (Sailer, Seiler) (1778–1854) cseh származású osztrák zeneszerző és karmester. 1798-ban a Karlsbad melletti Buchauban orgonista és tanár. Később hosszabb időre Itáliába költözött, mivel báró Trautensberg felkéri, hogy karmesterként álljon fivére szolgálatába, akit alezredeként Piemontba vezényeltek. 1805-ben a sereg továbbállt, Seyler pedig előbb Pestre, majd Budára települt, ahol megházasodott. 1808-ban a budai Nagyboldogasszony-templomban (mai nevén: Mátyás-templom) nyert alkalmazást mint karvezető és tanár. 1820-ban Rudnay Sándor hercegrímáستól felkérést kapott, hogy legyen az esztergomi székesegyház karvezetője. Itt szolgált nyugalomba vonulásáig, 1841-ig. Helyét fia, Karl Seyler (1815–1885) vette át. Vö. M. Tóth 1998, 69–70, 117, 125, 127.

den Klaviermeister vom Grafen Sándor – (ném.) 'Sándor gróf zongoramesterét'. Az utalás feltehetően gróf Sándor Mórira és zongoramesterére vonatkozik. Sándor Móric (1805–1878) gróf Sándor Vince (1766–1823) császári királyi kamarás (a budai Sándor-palota építtetője) és gróf Szapáry Mária Anna fia volt. Verseghy Szapáry Jánoson keresztül kötődhetett a családhoz, aki Szapáry Mária Anna testvére volt (DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007, 69, 180). Sándor Móric vakmerő lovasmutatványaival vált ismertté, kortársai „ördöglovasként” emlegették. 1835-ben feleségül vette Klemens Wenzel Lothar Metternich lányát. Talán örökölt hajlamnak, talán lovasbaleseteinek és fejsérüléseinek köszönhetően elméje megbomlott (TARJÁN 2013a; TARJÁN 2013b). A lovaglás és lótenyésztés mellett az úszásban és a vadászatban is jeleskedett, franciul és olaszul is beszélt. Széchenyi István barátja volt. Zenei

képzettségéről, tanulmányairól kevés információ áll rendelkezésre. Életrajzírója ennyit említ ezzel kapcsolatban: „Aztán leült a zongora mellé és mester nélkül megtanult zongorázni. Valcereket és magyar nótákat játszott. Kedvet kapott a citerához, hamarosan ahhoz is értett, sőt bájos kis stájer dalokat komponált.” (LESTYÁN 1942, 17)

einen Beamten von der Lotterie – (ném.) ’a lottó egy alkalmazottját’. Az említett személy nem azonosítható. A témához lásd: KULCSÁR 2013.

einen von der Erzherzoglichen Capelle – (ném.) ’és még valakit a nádori zenekarból’. Az utalás József nádor fúvószenekarára vonatkozik. A zenakarról kevés adat áll rendelkezésre. Valószínűleg 1800 táján jöhetett létre, 1828–1829-ig működhetett. Fellépéseiről a korabeli sajtó tudósított, tagjait a *Hof- und Staats-Schematismus* sorolja fel a nádor udvartartásáról szólván. A tagok összetétele az együttes három évtizedes működése során alig változott. A levél íródása idején az alábbi személyek szerepelnek a zenekari névsorban:

Venceslaus Weiss (1747 k.–1812) karmester
 Georg Druschetzy (1745–1819) zeneszerző és oboista
 Valentinus Kolbe (1774/1777?–1839 után) zeneszerző és oboista
 Jacobus Duffek (1767 k.–1817) oboista
 Johannes Chorus (?–?) klarinétos
 Josephus Chorus (?–1831) klarinétos
 Bodányi Ferenc (?–1838) kürtös
 Johann Oliva (1765 k.–1814) kürtös
 Georgius Ignatius Ludovicus Spalek (?–?) fagottos
 Ludovicus Spalek (1760 k.–1820) fagottos
 Adamus Edelkraut (1765 k.–?) zenekari szolga.

Hogy pontosan kire utal Verseghy, nem állapítható meg. A témához lásd: GALVÁN 1997–1998.

die Fanni mit ihrer Kameradin – (ném.) ’Fanni a barátnőjével’. Az itt említett személyek a szöveg utalásai alapján nem azonosíthatók.

Venerabilis barba Capucinatorum – (lat.) ’A kapucinusok tiszteletre méltó szakálla’. Az utalás Mozart szerzeményére vonatkozik. *Venerabilis barba capucinatorum*. Opus száma: KV Anh C 9. 07.

Vivat Laczi! – (lat.) ’Éljen Laczi!’

Capuciner-Bart – (ném.) ’kapucinus szakáll’. Az utalás a már említett, *Venerabilis barba Capucinatorum* kezdetű dalra vonatkozik.

weil morgen ein Feyertag – (ném.) ’mert holnap ünnep’. Az utalás június 29-re, Szent Péter és Szent Pál ünnepére vonatkozik: ekkor van vértanúhaláluk emléknapja. Ez a nap egyben az aratás kezdetének időpontja is.

wegen dem heiligen Namenstag – (ném.) ’a szent névnap miatt’. Péter és Pál névnapját június 29-én ünneplik. Vö. a fenti jegyzettel.

in die Buchdruckerei, und Schriftgießerei – (ném.) ’a könyvnyomdába és a betűöntődébe’. Az utalás feltehetően a budai Egyetemi Nyomdára vonatkozik. Verseghy kötetének jó része szabadulása után az Egyetemi Nyomda kiadványaként jelent meg, emellett alkalmi, könyvkiadáshoz kapcsolódó feladatokat is teljesített a nyomda megbízásából. Az intézmény vezetőjéhez, Sággy Ferenchez több évtizeden át tartó barátság és munkakapcsolat fűzte. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

so hat es eine große Lust zu der Violin bekommen – (ném.) ’így nagy kedvet kapott ahhoz, kapjon egy hegedűt’. A levelezés későbbi darabjaiból kiderül, hogy ifj. Prónay László a továbbiakban hegedűleckéket vett Johann Ossitzkytól. Lásd: 80. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnéknak, h. n., 1812. július 15.

Bertuch – az utalás minden bizonnyal Friedrich Justin Bertuch (1747–1822) weimari könyvkereskedő, író és fordító *Bilderbuch für Kinder* című, 1790-től folytatásokban megjelenő, összesen 190

füzetből álló sorozatára vonatkozik. Hogy annak pontosan mely darabját látta ifj. Prónay László, az a levél szövegéből nem derül ki.

mit der täglich steigenden Theuerung – (ném.) 'a naponta növekvő drágasággal'. A devalvációról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

die blauen Exemplarien von den neuen Einlösungs-Scheinen – (ném.) 'az új váltójegyek kék példányai'. Erről és a devalvációról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

zu Misanthropen – (ném.) 'mizantróppá'. Mizantróp (fr.): embergyűlölő, emberkerülő.

66. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek [h. n., 1811. június–július]

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné rövid üzenetében fia, ifj. Prónay László hogyléte felől érdeklődik. Érdeklődő levele elküldésére Budára utazó ismerőse kínálta az alkalmatosságot. A levél keletzetlen. A datálásban a szöveg utalásai segítenek. Laci 1811 júniusában kezdte meg budai tartózkodását és tanulmányait. A szövegben említett Clary grófnő 1811 júniusában kétszer is említődik a levelezésben. (64. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 14.; 65. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 24.) Az ifj. Prónay László számára küldött cseresznye érési ideje ugyancsak erre az időre, június–júliusra esik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Kedves drága Barátom!

Lehetetlen, hogy úgy hagyjam innen elindulni az alkalmatosságot, hogy Lacim felől ne érdeklődjem. Clary [grófnő] már mesélt felőle, én most csak annyit kérdezek, hogy egészséges-e, valóban virgonc-e? Kedves fivérem, írjon nekem valamit róla, s adjon Lacinak helyettem egy szívből jövő csókot, s [adja át neki] a *cseresznyét*, amelyet nehéz szívvel gyűjtöttünk neki, mert Laci ebben különben mindig részt vett, s sok mulatságot okozott nekünk, és a [...] cseresznyének hitte, de meg is ette. Mindannyian barátian öleljük Önt, s én maradok mint mindig

szerető húga
Prónayné

[Címzés:]

Verseghy Ferenc úrnak Budán

**67. Verseghy Ferenc – Király Mihálynak
Buda, 1811. július 16.**

Kézirat

OSZK Kt Analekta 6559, 25. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét a Prónay család györgyei tisztartójának küldi, hogy megerősítse, megérkeztek a györgyei birtokról az ifj. Prónay László ellátására szánt küldemények.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Király Mihály – Király Mihály (?–?) tisztartó a Prónay család tápiógyörgyei birtokán.

Nota – (lat.) jegy, jegyzet.

eggy Györgyei Embertől – a személy nem azonosítható.

Kantában – kannában.

iccze – icce: űrmérték, 7-8 dl.

Signatum – (lat.) kelt.

**68. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek
Nándor, 1811. július 27.**

Kézirat

OSZK Kt Leveléstár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen levelét a család birtokairól Budára, az ifj. Prónay László számára szánt küldemények kísérő leveleként írta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nándor, 1811. július 27-én.

Legdrágább Barátom és Fivérem!

A mi szegény Michelünk megbetegedett, s ez hátráltatott minket abban, hogy hamarabb küldjük be az alkalmatosságot. Michel most is csak lábadozik, így most nem őt küldjük be, a tiroli talán már amúgy is teljesítette szolgálatát kedves Lacimnál [...] míg mi magunk nem jövünk majd. Mit csinál

kedves Lacim? Kedves Bátyám elégedett vele? Annál több oka lehet arra, hogy velem elégedetlen legyen, még mindig nem küldhetek önnek semmit francia fordításaimból, ha egyáltalán nem [küldök] majd, úgy kedves fiam igazán szégyellni fogja magát, nemde? Ositzkyné megkapta már a könyhába szánt rizst? Ez egy időre elegendő lesz. Épp ily kevészer áll módomban az idős hölgynek küldeni. Kérem, ne felejtse el üdvözlétemet átadni kedves édesanyjának, ahogy Ositzkyéknek sem. – Őket s Lacimat szívből csókolom, s alig várom az időt, míg anyai szívemhez szoríthatom őt.

Örökké gyengéd
húga Prónayné

[Más tintával, Versegly Ferenc kezével:]

Liszt az anyának
2 liba Ossitzkyéknek
4 csibe
dinnye

Unser armer Michel – (ném.) 'A mi szegény Michelünk'. Feltehetően a Prónay család szolgálatában álló személy.

der Tiroler – (ném.) 'a tirol'. Az itt említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

von meinen französischen Übersetzungen – (ném.) 'francia fordításaimból'. Prónay Simonné itt említett francia fordításairól nincs egyéb információ.

der Alten Frau – (ném.) 'az idős hölgynek'. Az utalás Versegly édesanyjára, Schaibl Erzsébetre vonatkozik.

69. Prónay Simonné – Versegly Ferencnek h. n., 1811. szeptember 4.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen levelét fiának, ifj. Prónay Lászlónak szánt küldemények kísérőleveleként küldi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nándor, 1811. szeptember 4-én.

Drága Barátom és Fivérem!

Az alkalmatossággal, amit küldünk, megint nem Michel megy, azt mondta, hogy biztosan belehalna, ha naponta csak egyszer is fel kellene másznia a várba, hogy vizet hozzon. Mégis alapvetően azt hiszem, nagyon nehéz lenne mégis eldönteni, hogy mi vagy ő-e a hibás abban, hogy itt marad. Azt

hiszem, egymásra vagyunk utalva. – Tehát, kedves fivérem, a férjem kérdezteti, mennyire elégedett Ön ezzel a [mostani] inassal?

Ha ez megfelel Önnek, úgy tudtára adhatja, hogy ő marad Laci mellett, s fizetségét havonta két gulden pótlékkal megemelik. – Azt is kérni akartam a Marczibányi növendéklányt illetően, hogy ha még nem talált szolgálatot, s talán olyan helyen tartózkodik, amely nem kerül sokba neki, s kedve is van hozzám [szegődni], úgy megmondhatja nekik, ha elégedett leszek vele, akkor 200 f-ot adok neki, de várnia kellene, amíg bejövök [Budára], hogy beszélhessek vele, mert annak idején, csak futólag beszéltem vele, mivel az a szándékom, hogy ő legyen az utolsó növendéklány, akit foglalkoztatok [?]. Azt gondolom azonban, hogy csak másodíknak veszem fel, s egyúttal mosásra is alkalmazom majd, emiatt előbb még beszélnem kell vele.

A jövő héten Györgyére utazunk, s aztán 14 nap múlva biztosan bejövök, hogy elhozzam Önöket, el nem tudom mondani, mennyire örülök már a pillanatnak, hogy Önt és kedves Lacimat nálunk láthatom, csak nehogy megghiúsítsa valami örömöm, éppen mert oly biztosnak vélem! Kedves Verseggy! Amikor én Önnek az utolsó előtti este átadtam a pénzt, meg akartam kérni arra, hogy abból 50 forintot kis segítség gyanánt adjon át Ossitzkyéknek, egy kis segítség gyanánt. Most megismétlem ezt, mert akkoriban valóban csak a sietség miatt felejtettem el.

Kedves Lacimat, akire most (elmondhatatlanul) többet gondolok, mint valaha, szívből csókolatom. Elküldöm neki az arany és a fekete könyvecskét, és remélem, ha szeretett engem, a fekete könyvecske üresen marad. – Elküldöm neki a színházát, amely hiányos [...].

Adieu, kedves drága Fivérem! A legbarátabb érzésekkel öleljük mindannyian, s mindegyikünk örül a pillanatnak, amikor körünkben lesz majd.

Szerető húga,
Prónayné

wieder Kein Michel – (ném.) 'megint nem Michel megy'. Vö. 68. Prónay Simonné – Verseggy Ferencnek, Nándor, 1811. július 27.

des Schulen Mädchens von der Marzipány – (ném.) 'a Marczibányi növendéklányt'. A Marczibányi Istvánnal rokonságban lévő leányok: személyük nem azonosítható.

70. Király Mihály – Verseggy Ferencnek Györgye, 1812. január 2.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Király Mihály a Prónay család györgyei tisztartója jelen írását a családi birtokról Budára, ifj. Prónay Lászlónak szánt küldemények kísérelőleveleként küldi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

zsértésnek – sertésnek.

bizattat – hízottat.

Kappant – herélt kakast.

Kila – kila. Ūrmérték: a mérő másik, gyakran használt elnevezése. Egy bécsi mérő 61,487 l. (A pozsonyi mérő: 62,498 l; a pesti mérő 93,747 l.) Lásd: ZOLTÁN 1963, 364.

a mi tsak az Házta! télt – ami csak a háztól telt, értsd: amennyi csak a háznál található volt.

Kántaba – kannába.

instálok – kérek.

engedés – olvadás.

Marba dögéről – marhadög: a szarvasmarhák tömeges, járványos megbetegedéseinek korabeli, általános elnevezése.

Fejjér Farkas – Fehér Farkas fogadó: a 18. század második felétől a 19. század közepéig működött Pesten, a Hatvani utcában (a mai Kossuth Lajos és Szép utca sarkán) (BERZE 1993a, 415).

Pintzénél – a Pintze feltehetően egy vezetéknév. Az említett személyről nem áll rendelkezésre több információ.

Döbön – bödön: élelmiszer tárolására szolgáló fa- vagy fémedény.

71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak

[h. n., 1812. január eleje]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 100r–100v, 102v, 143r–143v. Autográf fogalmazvány. A 143v számú kéziratlapon Joseph Eggenberger Verseghy Ferenc számára kiállított számlája szerepel 1811. május 17-i keltezéssel.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 27–28.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével újévi jókívánságait küldi Prónay Simonnak. Beszámol egyszerűsmind ifj. Prónay László tanulmányi előmeneteléről, s arról, hogy a devalváció és az ezzel járó áremelkedés miatt a gyermek budai tartózkodásának előzetesen kalkulált költségei is megnövekedtek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Méltóságos Bárá Uram!

Mivel a dunai közlekedés veszélyei miatt, nincs reményem arra, hogy a Bárá Urat köreinkben lássam, veszem a bátorságot, s e levéllel küldöm el szívbeli jókívánságaimat az új esztendő alkalmával. Isten tartsa meg Önt s a kegyelmes Báráonét – akinek kezeit őszintén csókolom – sok évig házukkal együtt, s ajándékozza meg mindkettőjüket sok atyai és anyai örömmel, s minden elgondolható boldogsággal. Ugyanezen jókívánságokat küldi édesanyám és Ossitzkyék is.

Mellékelem a kérdéseket, amelyekből a mi Lacink az elmúlt év decemberében egy nagy vizsgát tett. Becsületes emberként, hízég nélkül mondom – ahogy a Bárá Úr is tudja, hogy az nekem egyáltalán nem szokásom –, hogy [Laci] válaszaival minden elvárásomat megelégedésemre teljesítette. S most, télen általában is nagyon jó irányba fordult, amint azt mindig is reméltem. Nagyon ritkán dacol, s ha olykor mégis így tesz, úgy az sosem tart negyedórát sem, tüstént magába száll, és belátja hibáját, hogy meglágyítson. Ó, mily szívesen teszem meg azt én, hogy megnyerjem magamnak!

Most még Ossitzkyéket illetően szükséges egy merész nyilatkozatot tennem, amelyet a Báró Úr alkalomadtán szívesen meghallgat. Arra kéri a Báró Urat, szívlelje meg az alábbi érveket, s aztán tegye azt, amit becsületes szíve és nemes gondolkodása diktál.

1. Alighogy az elmúlt évben megkötöttük a szerződést a kosztot illetően, egy hónapon belül ismét emelkedtek az árak. Egyes dolgok rövid időn belül kétszer, háromszor is drágábbak lettek, mint annak előtte voltak. Néhány dolog ára szeptemberben és októberben ismét csökkent, de novemberben és decemberben még annál is magasabbra emelkedett, mint amennyi a csökkenés előtt volt. Az új évben sem csökkent ez a drágaság, sőt azzal fenyeget, hogy még magasabbra lendül.

2. Itt azt várták, hogy az országgyűlés augusztustól majd dönteni fog néhány a kereskedelmet és a váltókat érintő kétes ügyben. Ezért emelkedett a váltójegyek ára, és ezért csökkent néhány élelmiszeré szeptemberben majd októberben egy keveset. Mivel azonban október végén és a következő hónapokban látszott, hogy a rendek nem fognak dönteni, s a remények beteljesedése napról napra halasztódott, így a háziurak és a termelők elkezdték saját maguk meghatározni a váltójegyek árát. Néhányan a bankjegyek értékének felét kérték a váltójegyekben, azaz: 50 f. váltójegyet, 100 bankjegyért. Mások a bankjegyek 1/5-ét, s így megduplázták hát az összeget. Ez azt jelenti, hogy 100 f. bankjegy helyett 40 f. váltójegyet kértek. Most így számolnak utána a háziasszonyok a kamatoknak és termékeik előállításának, azzal a különbséggel, hogy közülük egy sem kevesebb [...], hanem a többség még annál is többet kér.

3. Az árfolyam szerint, ami november óta majdnem mindig emelkedik, s amit a váltójegyek bemutatott számítása okozott, a 2500 f. kosztpénz alig ér 250 f. ezüstpénzt, s rövid időn belül alig tesz ki majd 200-at.

4. Igaz ugyan, hogy az elmúlt időkben egy ifjú 800 f-ért kapott kosztot, több ifjúval közösen, mert így azt az egyet hozzászámolhatták a többihez. Azonban jómagam is tudom, hogy egy ifjú egyedül és az udvarmestere, ha még egy inas is mellette volt, 1200 f. konvenciós pénz alatt nem kapott kosztot. Ezért az ilyen vállalkozások itt és Pesten november óta [...] 6000 f. bankjegyet kérnek. Néhányan egyáltalán nem kötöttek szerződést, hanem havonta számítják ki a kiadásokat, s éppígy havonta kéri a fizetséget, annak megfelelően, hogy növekszik-e vagy csökken a drágulás.

Biztosítom Önt, Báró Úr, hogy Ossitzkyéknek a bevételeiken kívül, amelyek az ötszörös havidíj és a 8-9 feladat révén, nagyon megemelkedett, s amelyet Ossitzkynek Pesten szintén ötfelé kell fizetnie, fel kellett használniuk az én nyugdíjamat, s a járandóságot is, amit nekem a Báró Úr ad – azt a keveset leszámítva, amit én abból édesanyámnak adok, aki nagyon szűkösen él. Ami emellett az én veszteségeimet illeti, azt szívesen kiheverném, mert fűt a fivéri szeretet, ha nem fenyegetne más oldalról olyan csapás, amely nagyon érzékenyen érint. Két hete ugyanis kaptam egy rezolúciót, miszerint a nyugdíjas szervezetek nem ötszörös, hanem csak háromszoros kifizetést kapnak. Január végén tehát kétötöd részt levonnak tőlünk a már kifizetett összegből. Ha ez megtörténik, úgy január végén negyedévi járandóságom lejár, egy fillért sem kapok.

Tehát még a lakbéreimet sem tudom majd kifizetni, még kevésbé pedig Ossitzkyéket és édesanyámat valamivel támogatni.

Ez a fő oka annak is, amiért Báró Uramat szívből arra kell kérnem, hogy hagyjon itt nekem egy jelentős összeget, amelyet majd elszámllok. Ellenkező esetben kénytelen leszek adósságba bonyolódni, amely egészen bizonyosan megkeseríti majd azt a kevés örömet, amim az életben még van, s amit Lacitól remélek.

Maradok tisztelettel etc. etc.

Ich schließe hier die Fragen an – (ném.) 'Mellékelem a kérdéseket'. E levél szövegét csupán fogalmazványként ismerjük. Az elküldött példány mellékletével együtt lappang vagy nem maradt fenn.

so fieng in einem Monath darauf die Theuerung an wieder zu steigen – (ném.) 'egy hónapon belül ismét emelkedtek az árak'. Az utalás az 1810-es pénzügyi válságra vonatkozik. A Habsburg Birodalom területén a 17. századtól kezdődően számos pénznem volt forgalomban, ami sok nehézséget

okozott az átváltások és a szinte követhetetlen árfolyamok miatt. A probléma kiküszöbölésére a kormányzat 1753-ban elrendelte a konvenciós pénztábla bevezetését, amely rögzítette az árfolyamokat, valamint ezzel egy időben értékálló ezüstpénzt, úgynevezett konvenciós pénzt bocsátott ki. Az ezüstermék mellett/helyett 1762-ben megkezdődött a papírpénz, az úgynevezett bankócédulák kibocsátása, amelyek gyorsan elterjedtek és nagyon népszerűvé váltak. A francia forradalmak és a napóleoni háborúk azonban jelentősen megnövelték a hadi kiadásokat, és a birodalom pénzügyi zavarba került. A növekvő költségek miatt egyre több (fedezet nélküli) papírpénzt bocsátott ki, így egyre nőtt az infláció, a pénzermék és a papírpénz értéke között egyre nagyobbá vált a különbség az előbbi javára. A pénzügyi válság kezelésére az 1810. február 26-án kiadott pátensszel egy áthidaló megoldást próbáltak alkalmazni: értékállónak tervezett váltójegyeket (Einlösungsschein) bocsátottak ki, az ezekre beváltott bankócédulákat pedig kivonták a forgalomból. A terv nem hozott sikert: 1810 elején 100 forint ércpénzért 500 forint bankócédulát adtak, 1810 végére ugyanannyi ércpénzért már 1000 forint bankócédulát kellett adni. 1811. február 20-án ezért kiadták az úgynevezett devalvációs pátenst, amely a pénz értékét egyötödére csökkentette. Az intézkedések nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket: a birodalom pénzügyi helyzete csak a háborúk befejeztével rendeződött (PALLOS–TORBÁGYI–TÓTH 2017, 84–92; VADERNA 2017, 203–206).

Man hat vom Landtage die Bestimmung mancher Zweifeln im Handel und Wandel vom Augusti her erwartet. – (ném.) 'Itt azt várták, hogy az országgyűlés augusztustól majd dönteni fog néhány a kereskedelmet és a váltókat érintő kétes ügyben.' Az utalás az 1811-es országgyűlésre vonatkozik. A diétán tárgyalt kérdések közül a legfontosabb a devalváció volt: erről lásd a fenti jegyzetet.

Resolution – (ném.) rezolúció: határozat, végzés, jelentés. Az itt említett dokumentum nem maradt fenn vagy lappang.

etc. etc. – jelen levél csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

72. Prónay Simonné – Verseggy Ferencnek Nándor, 1812. január 11.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen levelében fia, ifj. Prónay László hogylétéről érdeklődik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nándor, 1812. január 11-én.

Drága Fivérem és Barátom!

Megérkezésük óta naponta szándékomban állt, hogy írjak önnek, hogy érdeklődjem, hogy érzi magát a mi Lacinkkal. Meggyógyult-e már, s egészen betegségeből? – A végzetes időjárás azonban hátráltatott minket abban, hogy alkalmatosságot küldjünk. – Most, hogy az út kicsit jobb lett, kihasz-

náljuk az időt. S remélem, csak olyan híreket hallok, amelyet fájdalomtól nyomasztott szívem óhajt !!!

Laci hogy szerepelt a vizsgán? Szilveszter napján nagyon sokat beszélünk róla, amikor az új esztendő ezt alkalommal könnyek közt hívtuk, amelyek legkedvesebb gyermekemet hiányolták!! S aki örökre az egyetlen! Ez a gondolat olyan szörnyű, hogy nem vagyok még abban az állapotban, hogy felfogjam!! Csupán az Ön utolsó levelének szavai adnak nekem némi vigaszt, hogy Laci fog majd egykor fáradozni azért, hogy veszteségemet kibírjam.

Ez most egyetlen örömöm, míg kicsinyeim felnőnek.

Kedves Barátom! Ha lehetséges, szerezzen nekem hóvirágot, amíg az ki nem bújik, ha [kibújna] akkor várjon inkább tovább, míg el nem virágzik, hisz nemsokára amúgy is újra megy egy alkalmatosság oda. – Most azt írja meg nekem, hogy érzik magukat mind, de nézze el nekem, hogy most zárom soraimat, mert kettejük miatt többet szenvedtem a fejemmel, mint valaha, de az idő segíthet! Szívből öleljük mindannyian, Lacimat sokszor csókolom, s ha van kedve, írhat nekem pár sort. Még egyszer, éljen boldogul! Ezt kívánja Önnek

szerető húga, Prónay.

P. S. Ossitzkynét kérjük, ha elkészült a munkával, küldje el. Itt küldök 8 perkál zsebkendőt, amelyeket úgy, vagy valamivel még kisebbre lehet kötni, mint a mellette lévő, minta gyanánt küldött kendőt. Küldök egy muszlint is szalagokban. 13 szalag van, amelyek mindkét oldalról kisebbre köthetők.

Lacinak küldök két új mellényt és egy zekét. – Írja meg nekem, Györgyéről megkapták-e már a szárnyasokat és a tojásokat, és a sertést! Adieu, kedves drága barátom! Katzianernek minden szépet.

Nur die Worte in Ihren letzten Brief – (ném.) 'Csupán az Ön utolsó levelének szavai'. Verseghy itt említett levele nem ismert, nem maradt fenn vagy lappang.

den Verlust zu bestehen! – (ném.) 'hogy veszteségemet kibírjam'. Prónay Simonné feltehetően Amália lánya 1811-ben bekövetkezett halála miatti fájdalomra utal.

Bergäiler – (ném.) feltehetően a Perkal szó egy nyelvjárási változtatásáról van szó. A perkál egy textiltípus: finom, könnyű pamutszövet.

ob Sie [...] von Györgye, geflügel und Eyer, wie auch die Schwein lobneten haben – (ném.) 'hogy Györgyéről megkapták-e már a szárnyasokat és a tojásokat, és a sertést'. Lásd: 70. Király Mihály – Verseghy Ferencnek, Györgye, 1812. január 2.

73. Prónay Simon – Verseghy Ferencnek Nándor, 1812. január 15.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simon jelen levelével Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1812. január elején kelt levelére felel: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje]. A levél szövegét tartalmazó kézirat

végén Prónay Simonné Verseghynek szóló rövid üzenete olvasható. Lásd: 74. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 15.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Dietanknak – az 1811/1812. évi országgyűlésnek. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

a volt conventios pénznek – a Habsburg Birodalom és Bajorország 1753. szeptember 21-én egyezséget kötött arról, hogy az ezüstpénzeket ezentúl azonos pénzláb szerint verik majd. Eszerint 10 tallér 20 forintot ért, 20 forint pedig 120 krajcárt. Ez a pénzláb az 1811 és 1816 közötti időszakot kivéve 1754-től egészen 1856-ig volt érvényben. Vö. az alábbi levél jegyzeteivel: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

existentiaja – (lat.) létezése, biztos létezése.

in crudo – (lat.) nyersen, feldolgozatlanul.

qualitasu – (lat.) minőségű.

quantitasu – (lat.) mennyiségű.

Ezenkívül arra is, amit Tiszteletendő Ur példajul ad elő – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

Mi érettünk kettőnkért – Prónay Lászlónak (1734–1808) négy fia volt: Simon, Sándor (1760–1839), Kálmán (1778–1845) és Lajos (?–1827). Sándor a kilencvenes években már nős volt, Simonnal együtt tehát feltehetően valamelyik korban hozzá közel álló fivére, talán az egy évvel fiatalabb Kálmán nevelkedhetett Pozsonyban (FUKÁRI 2008, 101–103).

szüléim – Prónay László (1734–1808) és Radvánszky Rozália (1742–1803).

Examennek – (lat.) vizsgának.

Hogy a szerentsétlen bizó oly módon érkezett bé – lásd: 70. Király Mihály – Verseghy Ferencnek, Györgye, 1812. január 2.

Statussok – (lat.) rendek.

74. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek Nándor, 1812. január 15.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen, pár soros levelét férje Verseghyhez címzett levele végére írta. (Lásd: 73. Prónay Simon – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 15.) Prónayné e rövid írásában reagál Verseghy 1812 január elején írt üzenetére, egyszersmind arról érdeklődik, hogy Ossitzkyné teljesítette-e már a korábban rábízott feladatot. (Lásd: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje]; 72. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 11.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Drága barátom! Csak azért keresem, hogy Ossitzkynétől – akinek ajánlom magamat – kérdezze meg, hogy a szalagokat, amelyeket akkor adtam neki, amikor elutaztam, megkötötte-e már? Most már szükségem van rájuk, s kérem, hogy sűrítse a munkát. – Lacimat sokszor csókolgatom, igazán nagy örömmel hallottam, hogy milyen szorgalmas. Megkaptam franciául írt levelét, de még nem volt elég [...], hogy válaszolhassak rá. Adieu!

Streife – (ném.) 'a szalagokat'. Lásd: 72. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 11.

ich habe wirklich sehr viele Freude darüber gehabt das er so fleißig ist – (ném.) 'igazán nagy örömmel hallottam, hogy milyen szorgalmas'. Verseghy 1812. január elején számolt be ifj. Prónay László sikeres vizsgájáról. Lásd: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

seinen französischen Brief haben ich aufgehoben – (ném.) 'megkaptam franciául írt levelét'. Ifj. Prónay László itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang.

75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek h. n., 1812. január 30.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 87r–87v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél címzettje Sággy Ferenc (1766/68 k.–1838 után), az Egyetemi Nyomda kurátora, színműíró, -fordító. Kiterjedt Zala megyei – Vas megyei köznemesi családból származott. Az 1780-as években a pozsonyi papi szeminárium növendéke. 1785-ben Kresznerics Ferencsel, Döme Károllyal, Fejér Györggyel, Juranics Lászlóval, Kulcsár Istvánnal, Péteri Takáts Józseffel, Berits Ferencsel, Csergits Simonnal, Tumpacher Józseffel és Horváth Jánossal együtt alapító tagja a pozsonyi diáktársaságnak, s a tagokkal később évtizedekig fenn is tartotta kapcsolatát. (Megjegyzendő, hogy közülük feltűnően sokan játszanak majd szerepet Verseghy életében.) Sággy 1790 táján hagyta el Pozsonyt, 1791-ben Veszprémben volt kispap. A következő években Pest-Budán tartózkodott, feltehetően látogatta a pesti egyetem előadásait, ahol jogot tanulhatott. Korábbi szándékával ellentétben végül nem lépett papi pályára. 1795 táján házitanítói feladatokat látott el a Szláv családánál. 1796-ban hosszabb utazást tett a Bánságban. 1797-től a pesti egyetem írónoka lett. 1804-ben elnyerte az Egyetemi Nyomda kurátori állását. Az intézményt jó ideig sikeresen vezette, a vezetése alatt vált a tankönyvek, a hivatalos kormányzati iratok, a kormányzat által hasznosnak ítélt ismeretterjesztő munkák, fontos tudományos és szépirodalmi munkák, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia köteteinek kiadójává. A nyomda magyar, latin és német nyelvű könyvek mellett, a nemzetiségek nyelvű (szerbül és románul) íródott műveket is kiadott. (Ságghy személyes kötődései is voltak a hazai szerbekhez: felesége, Kubányi Katalin a budai rác Marco Desevics leszármazottja volt.)

Sággy a kor irodalmi életének egyik közismert személyisége volt, aki – tisztségének is köszönhetően – nagy és szerteágazó kapcsolati hálóval bírt. Levelezése is rendkívül kiterjedt lehetett, annak anyaga azonban mára erősen szétszóródott. Sokat levelező, s nyomdavezetőként számos küldeményt továbbító személyként mások kommunikációjában is fontos szerepet töltött be: ismeretségi köréből többen bízták rá személyes híreik, üzeneteik és küldeményeik közvetítését. Nemcsak kiadóként állt kapcsolat-

ban a kor literátoraival, hanem – bár nem erről a legismertebb – maga is közéjük tartozott: színdarabok írója és fordítója volt, kétezer kötetes magánkönyvtára pedig a legnagyobbak közé tartozott a korabeli Pest-Budán. Annak ellenére, hogy a gondjaira bízott intézményt rendkívül eredményesen vezette, az 1810-es évektől kezdve több alkalommal visszaélésekkel vádolták, míg nem a Helytartótanács vizsgálatot indított ellene. (Ebben nagy szerepe volt Bikfalvi Falka Sámuel sorozatos feljelentéseinek.) 1819-ben felfüggesztették állásából. A vádak alól végül sikerült tisztáznia magát, s 1821-től újra elláthatta hivatalát. 1835-ben és 1837-ben azonban újabb vádak érték, amelyek hatására 1838-ban lemondott hivataláról. További sorsa nem ismert. (Személyéről és életéről bővebben: SZALISZNYÓ 2011, 343–345; IVÁNYI–GÁRDONYI 1927, 115–132; KÁFER 1977, 119–132; SZENTESI 2009.)

Sághy Ferencet Verseghy Ferenchez hosszú évtizedeken át szoros kapcsolat fűzte, amely már feltehetően Verseghy bebörtönzése előtt kezdetét vette. Benkő Loránd az ismeretség kezdetét 1792–1793 táján sejtí. Sághy és Verseghy mindketten szorosan és több szálon kapcsolódtak ugyanis a pesti egyetem tanáraihoz és diákjaihoz, valamint ugyanabban az időben mindketten foglalkoztak színművek írásával, illetve fordításával. Sághy emellett – bár végül nem fogták perbe miatta – Verseghyhez hasonlóan ugyancsak kötődhetett a Martinovics-összeesküvésben részt vevőkhöz. Erről árulkodnak legálábbis Kresznerics Ferenchez címzett levelei (BENKŐ 1982, 51–51; MÁRKI 1914).

Sághy nem sokkal Verseghy 1803 őszén történt szabadon bocsátása után, 1804-től lett a budai Egyetemi Nyomda gondnoka, amely tisztséget 1838-ig viselte. E minőségében betöltött többretű pártfogói-támogatói szerepének látványos nyomai akadnak. 1806-tól korrektorként alkalmazta Verseghyt, aki később mint fordító, kéziratok gondozója, kötetek átdolgozója is teljesített feladatokat az Egyetemi Nyomda megbízásából (ILLÉSSY 1897). Bár nem kapott állandó fizetést, a kisebb-nagyobb rendszerséggel számára juttatott megbízási díjak komoly segítséget jelentettek a szabadulása után bizonytalan anyagi helyzetbe került egykori elítélt számára. Több jel utal arra, hogy Sághy átgondoltan és tevékenyen törekedett arra, hogy a frissen szabadult Verseghynek olyan összeköttetéseket szerezzen, amelyek segíthetik visszailleszkedését. (Szinte napi kapcsolatban lehettek, hiszen egymás közelében laktak: Sághy a Várnegyedben, Verseghy a Vízivárosban.) Amikor Verseghy az 1800-as évek elején a budai cenzori állásra pályázott, Sághy Kresznerics egyházi összeköttetéseinek mozgósítását kérte barátja érdekében. Ugyancsak a zalai származású és számos dunántúli kapcsolatot fenntartó Sághy közbenjárása sejtethető amögött, hogy Verseghyt kérték fel, készítsen véleményt Zala megye tisztí szótárához. (Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., 1806. július 1. és július 6. között].) A legnagyobb támogatást azonban alighanem az jelentette, hogy az Egyetemi Nyomda jelentette meg Verseghy majd minden munkáját szabadulása után. Segítette e kötetek népszerűsítését és terjesztését is: nemcsak a már kinyomtatott példányokat küldte el több helyre, hanem már megjelenés előtt továbbította az egyes műveket kéziratos formában. Verseghyt ő ismertette össze Horváth Jánossal, olyan kapcsolatot létesítve ezzel, amely alapjaiban meghatározta Verseghy utolsó éveit. (Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Sághy az Egyetemi Nyomdánál betöltött pozícióját, tapasztalatait és kapcsolatait mozgósítva segített az EÉT körüli munkálatokban is: részt vállalt a metszetek és kották kinyomtatásában, közvetítette a lapszámokat a világi cenzorok felé, és segített az elkészült, friss példányok terjesztésében is. Családjával együtt Verseghy mellett volt élete végén is, ők viselték a temetés költségeit is. (Ezt utóbb a Helytartótanács engedélyével az Egyetemi Nyomda vállalta át.) Sághy és fia azon kevesek közé tartozott, akik egyben látták Verseghy hátramaradt kéziratos hagyatékát, s annak valamennyi dokumentumát felhasználva állíthatták össze a szerző biográfiáját, s közölhettek darabokat kiadatlan kézírataiból. A kötet szerkesztését Sághy fiatalon elhunyt fia, Sághy Sándor (1804–1826) végezte. (SÁGHY 1825. Lásd erről a *Bevezetést*.) Ugyancsak az Egyetemi Nyomda kiadványaként jelent meg posztumusz, 1826-ban a *Lexicon Terminorum Technicorum*, amelynek munkálataival Verseghy élete utolsó éveit töltötte. (Sághy pártfogói szerepéről lásd: BENKŐ 1982, 60–65; DONCSEZ 2019.)

Jelen levél Franz Wagner frazeológiai munkájának az Egyetemi Nyomda gondozásában megjelenő új kiadásának munkálatait érinti. Az *Universae phraseologiae latinae corpus* című, több kiadást megért

kötetének új kiadásán Verseggy az Egyetemi Nyomda megbízásából hosszú éveken át dolgozott, s az aktuális munkafázisokról időről időre hírt adott leveleiben is.

Franz Wagner (1675–1748) jezsuita szerzetes, tanár, tankönyvíró és történész volt. 1690-ben, Bécsben kérte felvételét a jezsuita rendbe. Tanulmányait Grazban végezte. 1697-től a grazi, kremsi, pozsonyi, később pedig a nagyszombati jezsuita gimnáziumok tanára volt. 1702-től teológiai tanulmányokat folytatott előbb Bécsben, majd Grazban. 1707-től Bécsben, majd Kremsben működött mint rendi történetíró, prédikátor és katekéta. 1715-től Leidenben tanított. 1717-től élete végéig Bécsben élt, ahol ezekben az évtizedekben több tisztséget betöltve működött: az egyháztörténet tanáraként, lelkipásztorként, hitoktatóként, könyvtárosként és a szeminárium vezetőjeként. Számos könyv, köztük jezsuita iskolákban használatos tankönyvek szerzője. (MAMÚL 2012, 18. A szócikk szerzője: Kovács Eszter.)

Legismertebb és legtovább használt munkája egy latin nyelvű frazeológiai kézikönyv, amely az *Universae phraseologiae latinae corpus* címet viseli, s először 1718-ban jelent meg (WAGNER 1718). Létrejöttének céljairól és felépítéséről a *Praefatio Ad Humaniorum Scholarum Professores* című előszó tájékoztat. A mű összeállítójának célja eszerint nem volt más, mint hogy egy olyan kézikönyvet adjon közre, amely az oktatásban segíti a latin nyelv megtanulását és annak – ahogy a szöveg fogalmaz – „elegáns” használatát: azaz a vulgáris kifejezésektől, „barbarizmusoktól” mentes latin nyelv elsajátítását. A közölt szócikkek a klasszikus latin auctorok kifejezéseit és szófordulatait veszik alapul, a cicerói latinságot követik, és köztük külön figyelmet kapnak a vallási kifejezések. Ez a kézikönyv voltaképpen egy latin ábécérendbe szedett egynyelvű szótár, amely közli a szavak szótári alakjait, valamint ismerteti jelentésüket. Utal a szavak eredetére is, valamint felsorol szinonimákat és antonimákat is. Számos példát hoz továbbá a felvett kifejezések előfordulásaira.

A kötetnek – oktatásban használatos kézikönyv lévén – a következő évtizedekben számos újabb kiadása született, az alapul vett szókészlet azonban jó ideig változatlan maradt. A komolyabb átdolgozások elkészültét az az igény motiválta, hogy az alapkiadás hatalmas latin szóanyagához nemzeti nyelveken is magyarázatokat fűzzenek – igazodva az oktatásban mutatkozó tendenciákhoz. Ebből az okból készült el a kézikönyv német–latin változata, a *Phraseologia Germanico-Latina*, amely először 1751-ben jelent meg, az eredeti, több mint 1400 oldalas kiadványhoz képest jóval kisebb, 482 oldal terjedelemben (WAGNER 1751).

Hasonló okok állnak a magyarországi kiadások-átdolgozások elkészülte mögött. Az első magyarországi szláv- és magyar nyelvű kiegészítésekkel ellátott editio Nagyszombatban jelent meg 1750-ben, amelyhez a magyar nyelvű kiegészítéseket az ugyancsak jezsuita Vargyas István (1717–1751) állította össze (WAGNER 1750).

A kötet még a 19. században is rendkívül népszerű és kelendő volt, és számos kiadást élt meg. Verseggy az Egyetemi Nyomdától az 1810-es évek elején kapott megbízást arra, vegyen részt egy új kiadás elkészítésének munkálataiban. Sággy Ferencnek írt jelen levele alapján 1812 januárjában már javában dolgozik a feladaton: a munkához maga is több régebbi kiadást felhasznál (WAGNER 1745; WAGNER 1775), azonban a levélben leírtak szerint elégedetlen velük, rendkívül sok hibára akad bennük, amelyeket igyekeznek javítani, a korrekcióhoz pedig saját leleményén túl elsősorban Adam Friedrich Kirsch munkáját használja (KIRSCH 1731). Az átdolgozás folyamata Verseggy egyéb megbízásai – előbb a Helytartótanács kérésére írt tankönyvek összeállítása, majd az EÉT számára végzett munkák – miatt jelentősen elhúzódik. A levelezésben mint téma csak 1819 táján kerül elő ismét, a kötet pedig csak 1822-ben lát majd napvilágot: WAGNER 1822. Vö. VOIGT 2015; GÁLDI 1957, 350–351. A témáról lásd még az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 91. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.; 94. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; 206. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14.; 222. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26.; 225. Horváth János – Verseggy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6.; 227. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. október 13.; 230. Horváth János – Verseggy Ferencnek,

Veszprém, 1821. november 9.; 245. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 31.; 251. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. április 25.; 255. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. június 26.; 262. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. augusztus 27.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

elküldöm – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Wagner' Frazeologyájából – lásd: *Keletkezés*.

a' Praefatioban – (lat.) a bevezetésben.

1775dik esztendőbeli nagyszombati Edítiót – lásd: WAGNER 1775.

az 1745dik esztendőbeli Ratisbónaival – Wagner művének regensburgi kiadása: WAGNER 1745.

melly szerencsémre könyveim között találtatik – Verseghy könyvjegyzékei nem tüntetik fel a kiadványt. Lásd: DEME 1985.

Kirschiusból – Adam Friedrich Kirsch (?–1716) weimari születésű, Nürnbergben élt filológus. Szótárának első kiadása Nürnbergben, 1714-ben jelent meg *Cornuopiae linguae Latinae et Germanicae selectum* címmel. Lásd: KIRSCH 1714.

A' kis Bárótúl – ifjabb Prónay Lászlótól. Verseghy e levél íródása idején ifj. Prónay László nevelője. Lásd a Prónay Simonnal és Prónay Simonnéval váltott leveleket jelen kötetben.

poronyú – porhanyós.

columnával – columna (lat.): hasáb.

cursus – (lat.) árfolyam.

beváltó czédula – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

pro anni eventu – (lat.) 'a következő évre'.

a' Curator – curator (lat.): gondnok. Itt: Sággy Ferenc, az Egyetemi Nyomda vezetője.

a' Patens – rendelet. Itt: az 1811-es devalvációs rendelet. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

A' Tótnak – az itt említett személy nem azonosítható.

cursitis litteris – (lat.) dőlt betűkkel.

phrasisonak – (gör., lat.) mondatoknak, szófordulatnak.

pag. 3. sub abeo, e' jegyzést: translatum ad tristia, cum desirunt – (lat.) 'a 3. oldalon az abeo címszó alatt, e jegyzést: a keservekre vonatkoztatva, amikor azok eltávoznak tőlünk'.

Resolut in Consessu pr philerá 80 f. in Sched. Relationes. – resolutio in consessu pro philerá 80 florenis in Schedis Relationis (lat.): 'az ülés határozata fillérre a 80 forintról a jelentés lapjain'.

76. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek Nándor, 1812. február 2.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Simonné jelen levelében fia, ifj. Prónay László egészségi állapotáról érdeklődik. Levelét feltehetően a nem sokkal korábban Budán tartózkodó Prónay Simon által hozott, fiáról szóló aggasztó hírek hatására írta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nándor, 1812. február 2-án.

Drága Barátom!

Csodálkozni fog, hogy ily gyorsan kap levelet tőlem, miután férjem megosztott velem mindent az én kedves Lacimról, örömömre. Férjem csak annyit mondott, hogy Laci nyakmirigyei mintha meg lennének duzzadva, ami nyugtalanná tett engem, úgyhogy kérem kedves fivéremet, hogy ezen alkalmatosság által adjon hírt arról, hogy van [Laci], hogy a duzzanat erősebb lett-e vagy gyengébb? – Arra is kérem, legyen különös figyelemmel a nagy hidegre és a tikkasztó forróságra, ha [Laci] kimegy, tehát csakis a déli órákban, amikor a legkellemesebb, s akkor is legyen kendő a nyaka körül. Habár azt ott-hon sosem hordta, de ez most mégis kivétel, arra is kérem viszont, hogy ne éljenek más eszközzel, mint amit a kordában tartott meleg amúgy is bőségesen biztosít. Most csak ez az én legfőbb kívánságom, s bár meg vagyok győződve arról, hogy Ön Laci körül minden lehetségesre figyelemmel van, mégis azt gondolom, figyelmessé teszem néhány apróságra, amilyenekkel az anyák foglalkozni szoktak. Különb-ben sokszor csókoltatom [Lacit], míg magam nem ölelhetem szívemhez. Ossitzkynének is üdvözlétemet küldöm, s ha tudna nekem élesztőt szerezni, nagyon örülnék neki – annak is, ha valami már kész lenne, küldje el nekem. Éljen boldogul, kedves drága barátom, míg mind újra láthatjuk.

Öszinte húga

Prónay

P. S. Itt küldök egy nyulat és némi borjúhúst, s kérem, küldjék vissza a kendőket és a zsákok, amelyben a süldő volt.

[Címzés:]

Werseghy Ferenc úrnak Budán

nur sagte mir mein Mann – (ném.) 'Férjem csak annyit mondott'. Prónay Simon Verseghynek írt, 1812. január 15-én kelt levelében Verseghy tudtára adja, hogy hamarosan pénzt küldet Pest-Budára, hogy az infláció miatt megnövekedett költségeknek elegendő fedezetet biztosítson. 1812. január 15. és február 2. között nem ismertek vagy nem maradtak fenn levelek a Prónay család és Verseghy között. Prónay Simon látogatására e két említett időpont között kerülhetett sor, s nem kizárt, hogy maga hozta el a korábban megígért összeget. Lásd: 73. Prónay Simon – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 15. Vö. 77. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak, h. n., 1812. március 15.

auch wen etwaß fertig ist – (ném.) 'ha valami már kész lenne'. Lásd: 72. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 11.

der Frösbling – (ném.) 'a süldő'. Lásd: 73. Prónay Simon – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 15.

**77. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak
h. n., 1812. március 15.**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 113r–113v. Autográf fogalmazvány, töredék.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 28.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében ismét a devalváció okozta áremelkedésről és megnövekedett költségeiről tudósítja Prónay Simont. (Vö. 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje]; 73. Prónay Simon – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. január 15.) Beszámol arról is, hogy fogytán az ifj. Prónay László nevelésére rendelkezésére bocsátott összeg. A levél fogalmazványtöredék-ként maradt fenn, szövege mondat közben szakad meg.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mikor télelni nállunk volt Nagyságod – lásd: 76. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. február 2.

Rhéman úrhoz – az itt említett személy nem azonosítható.

takarmánnyát – értsd: megtakarítását.

györgyei Tisztartó – Király Mihály.

**78. Verseghy Ferenc – Vitkovics Mihálynak
Buda, 1812. május 10.**

Kézirat

DRERL Szemere-tár, 3. kötet, 109, 869–872. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Jelen levél címzettje Vitkovics Mihály (1778–1829) ügyvéd, költő, műfordító. Kazinczy pesti triászának tagja. Magyarországi szerb családból származott, apja Vitkovics Péter szerb ortodox lelkész volt. Egerben nevelkedett, jogi tanulmányait részben ugyanitt, részben Pesten végezte. 1805-ben tett ügyvédi vizsgát. Ezt követően előbb báró Laffert Antal, 1806-tól kezdve a budai ortodox egyház – ahol apja is szolgált – jogásza. Pesti tartózkodása idején kötött ismeretséget Horvát Istvánnal és körével: Ferenczy Jánossal, Virág Benedekkel, Révai Miklóssal és Szemere Pállal. Horvát István és Ferenczy János naplói és levelezése beszámolnak arról, hogy az 1800-as évek elején e kör több tagjához hasonlóan Vitkovics is szinte napi kapcsolatban állt Verseghyvel. (Erről bővebben: HORVÁT 1967; HORVÁT–FERENCZY 1990; *Napi jegyzések Ferenczy János, a Törvénynek harmadik esztendőbeli halgatója által. Pesten 1805–1806.* A kézirat jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 463.) Verseghyvel való ismeretsége kez-

deteiről nincsenek információink, mindössze Vitkovics életkorából következtethetünk arra, hogy feltehetően csak Verseghy szabadulása után kerülhettek kapcsolatba egymással. Levélváltásuknak e levél az egyetlen ma elérhető darabja. A szöveg stílusából és utalásaiból azonban feltételezhető, hogy – amint az Verseghy több levelezőpartnerére is igaz – írásbeli érintkezésük ennél kiterjedtebb volt. Vonatkozó források híján azonban nincs mód arra, hogy annak időtartamára és méreteire következtetni lehessen.

Verseghy jelen levelében azért fordul Vitkovicshoz, hogy jogászként kérje segítségét özvegy Marczibányi Istvánné Majthényi Mária számára. (Marczibányi István és Majthényi Mária életrajzi adatait lásd az alábbi levél jegyzetei között: 54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, h. n., 1811. január 17.) A Marczibányi–Majthényi családdal Verseghy Császár Elemér szerint Majthényi Mária révén már a fogság előtt ismeretségben állt (Császár 1903, 14). Már ebben az időben a Marczibányiék támogatta Erzsébet-apácánál teljesített templomi szolgálatot, s e tevékenységét szabadulása után is folytatta. (Erről lásd: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.; 53. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, Buda, 1810. december 6.) A mecénási működése során kifejezetten katolikus intézményeket és személyeket előnyben részesítő család feltehetően alkalmanként anyagilag is segítette Verseghyt, aki számos művét dedikálta a família különböző tagjainak: VERSEGHY 1806e; VERSEGHY 1806f; VERSEGHY 1808c; VERSEGHY 1810a; VERSEGHY 1810b; VERSEGHY 1810c; VERSEGHY 1811. Ismert továbbá egy kéziratban maradt operatőredéke *Zotmund, a' Majthényi fő nemes familiának törzsöke, avvagy a' Posonyi Ostromlás* címmel, amely a Majthényi család eredetét választja témájául (VERSEGHY 2014, 341–348, 479–482). A Verseghy-levelezés több helyütt utal arra, hogy Verseghy Marczibányi István halála után is látogatja az özvegyet. (54. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, h. n., 1811. január 17.; 64. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, h. n., 1811. június 14.) Marczibányiné végrendeletében 300 forintos évjáradékot hagyott Verseghyre, amellyel – mivel az közel azonos nagyságú volt a számára exszerzetesként megállapított nyugdíjjal – nagyban megszilárdította Verseghy szabadulása után ingatag lábakon álló egzisztenciáját. (Marczibányi Istvánné Majthényi Mária végrendeletének Verseghyre vonatkozó kivonatát lásd: OSZK Kt Analekta 6561.)

Verseghy közvetítői szerepe eredményes volt: a továbbiakban Vitkovics Mihály intézte a Majthényi Mária körüli jogászai teendőket.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ő Excellentiájának, Marczibányiné Asszonyomnak – özv. Marczibányi Istvánné Majthényi Máriának.

disinteressatus – (lat.) nem részrehajló.

Fiscálissának – fiskális (lat.): jogvézett személy, ügyvéd.

mert a' Marczibányiak nem szépen bánnak vele – az utalás Majthényi Mária 1810-ben elhunyt férje, Marczibányi István családjára s feltehetően hagyatéki vitákra vonatkozik.

Báró Prónainéval – Prónay Simonné Hirgeist Annával.

Pestenn az új városban Laszlovsky Úr' házában – az utalás Laszlovsky Józsefre (1737–1818), Pest vármegye táblabírája vonatkozik, aki 1795 és 1800 között Buda polgármestere, később városi tanácsnok volt. Lásd még az alábbi levél jegyzeteit: 80. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnának, h. n., 1812. július 15. Pest város 1818-as házjegyzéke szerint Laszlovsky József háza a Két sas utca (mai nevén: Sas utca) 148. szám alatt állt (*Házjegyzék* 1818, 39).

a' hol a' Dobány Abaldónak a' Cancellariája vagyon – az utalás a pesti dohányjövedéki hivatalra vonatkozik. A Habsburg-kormányzat a dohánykereskedelmet és -termesztést itáliai mintára szabályozta. Az e célra életre hívott hivatalt az olasz appalto kifejezést németesítve Appaltnak nevezték. Az abaldó e szó egy használatban lévő változata. Német nyelvű források Tabakamtnak is nevezik. (Lásd: POTOCZKI 2016; BIERBAUER 1932, 84.)

Trexler – feltehetően Johann Michael Tröxler kereskedőről van szó. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 35. Verseghy Ferenc – Trstjansky Sámuelnek, Buda, 1803. szeptember 29.

Pour Monsieur Michel de Vitkovics célèbre Avocat à Pest – (fr.) 'Vitkovics Mihály ismert ügyvéd részére, Pestre'.

79. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1812. július 9.

Kézirat

MNL OL C 72. 1812. fons 30, 10–13. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével a korábban neki megítélt, nyugdíját kiegészítő 100 forintos járadék újbóli kiutalását kérvényezi a Helytartótanáctól. Kérelméhez mellékeli Krammer József orvosi igazolását. Hasonló kérést fogalmazott meg egy évvel korábbi levelében, amelynek érvelését csaknem szó szerint ismétli meg jelen iratában. Lásd: 61. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1811. május 4. Vö. 34. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18.; 46. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1808. június 20.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Fenséges Császári és Királyi Herceg,
Ausztria Főhercege és a Magyar Királyság Nádora!
Igen Jóakarató és Igen Kegyes Úr!
Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács!
Igen Kegyes Urak!

Alulírott igen alázatosan kérelmezi, hogy méltóztassék Császári és Királyi Nádori Fenséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács leghathatósabb közbenjárásával Ő Szent Felségénél jóakaratólag és kegyesen kieszközölni, hogy számára a 100 forintos járadéka, melyet 300 forintból álló nyugdíja mellett az előző években kapott, a Császár legmagasabb kegyéből, a következő indokokat megfontolva igen kegyesen újra kifizetessék számára.

Ezen évektől fogva a száz forintból az első 50 forint egészen 1790. július 15-e óta a Kegyes Emlékezetű II. Lipót által ítéltetett meg igen kegyesen, mint az a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1790. augusztus 10-i, 20396. számú kegyes és jóakarató rendeletéből nyilvánvaló. Emellett mivel azóta soha egyszer sem esett még csak említés sem arról mostanáig, hogy ez drágasági pótlék lenne, a kegyes és jóindulatú rendelet szavaival ez a járandóság egészségügyi helyzete miatt, sőt, kifejezetten személyes járandóságként rendeltetett el. Ráadásul, mivel a Kérelmező eme egészségügyi helyzetbe a török táborokban teljesített szolgálatai miatt került, ez a járandóság mintegy speciális módon az egészségen esett kár fennállásáig, mely még most is tart, ami a csatolt orvosi tanúsítványból kitűnik, értendő. Ehhez hozzájárul:

Hogy Ő Szent Felsége, a legdicsebb módon uralkodó Császár és a mi Felséges Királyunk, midőn a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1804. január 24-i, 1326. számú rendelete révén a Kérelmező nyugdíját, mely az 1803. december 23-i királyi dekrétum értelmében évente 350 forintot tesz ki, a legkegyesebben megerősíteni méltóztatott, ezen 350 forinton belül semmiféle különbséget nem tett nyugdíj és pótlék között, hanem egyértelműen nyugdíjnak nevezte azt.

Ami pedig a másik 50 forintot, amit ugyanazon Legfelségesebb Császár és a legdicsebb módon uralkodó Király által a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1808. augusztus 30-i, 18042. számú rendelete szerint az 1808. augusztus 5-i királyi dekrétum révén igen kegyes módon megítélt, illeti: ez ugyancsak a Kérelmező különféle betegségei, úgymint a török táborban végrehajtott szolgálatának következményei miatt, mint az a csatolt orvosi tanúsítványból egyértelmű, megadott összeg, mely a személy számára megítélt járandóság jellegét annál inkább magán hordozza, mivel abban az időben az az igen kegyes általános határozat még nem létezett, ami miatt minden hajdani szerzetesnek, akinek a nyugdíja nem haladja meg a 300 forintot, 50 forintot kell adni kiegészítésül.

A Legkegyesebb és Legigazságosabb Császárnak és a mi Legfelségesebb Királyunknak bizonyosan nem állhat szándékában, hogy a Kérelmező sorsa, a török táborban tanúsított szolgálatai után, a kultúra területén végzett számos munkája után, mely munkákat a köz épülésére még ma is olvasnak, végül számos könyv kiadása után, melyek a magyar nemesi felkelés harci kedvének serkentésére szolgálnak, most, midőn egészségében meggyengült és az öregség is kikezdte, sokkal rosszabbra forduljon, mint annak előtte volt, midőn azon időszakokat, melyekben a betegség nem kínozte, a kényelmesebb élet eszközeinek megszerzésére tudta fordítani.

Ezen, bizonyosan teljes mértékben igaz okokból a legalázatosabban esedezik, hogy méltóztassék Császári Királyi Nátori Fenséged és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács kegyesen és jóindulatúlag teljesíteni a kérelmező kérését, aki jóindulatú kegyeikbe és kegyes kedvezésükbe a legalázatosabban ajánlja magát, és marad teljes tisztelettel

Császári és Királyi Nátori Fenséged
és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács
Budán, 1812. július 9-én.

legalázatosabb szolgálja,
Verseyhy Ferenc,
volt pálos szerzetes

[A külfeten Verseyhy Ferenc kezével:]

A Fenséges Császári és Királyi Hercegehez, Józsefhez, Ausztria Főhercegehez és a Magyar Királyság Náadorához, és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsához, Kegyes és Jóindulatú Uraihoz Verseyhy Ferencnek, a volt pálos szerzetesnek a 100 forint járandóság visszaállításáért legalázatosabban esedező igen alázatos kérvénye.

[Melléklet:]

Alulírott tanúsítom, hogy *Verseyhy Ferenc* Tisztelendő Úr az utolsó török táborból visszatérve az én kezelésemet kérte, gennyes sipolyú bordával, mindkét lábán több, skorbutból származó, részben a lábszárain, részben az izmos részekben keletkezett sebekkel, úgymint a táborban szerzett és helytelenül kezelt láz következményeivel. És mivel a genny eltávolítása a csontokból hosszabb ideig szokott tartani, a skorbutos sebek pedig csak a vér lépésenként történő feljavításával gyógykezelhetők, ugyanezen sipoly és sebek miatt három- vagy négynapos láztól, melyet a hasi belső szervek elzáródása okozott, négy éven keresztül szenvedett; és utána is még hosszú évekig; és a nagyon veszedelmes állapot révén a sebek begyógyulása után is több krónikus betegséget, nevezetesen aranyeret, azzal járó lázzal, mivel a hasi genny felgyűlését általában láz súlyosbítja, és az öregség miatt amúgy is megfogyatkozott erőinek gyengesége mellett kólikus fájdalmak és aranyeres panaszok keletkeztek, ami idősebb férfinal igen

veszélyes, és ezektől a fent nevezett Verseghy Ferenc Úr mindmáig gyakorta szenved. Ezek igazolására ezt az orvosi tanúsítványt aláírással és pecséttemmel megerősítve kiadtam

1812. június 8-án, Budán

Josephus Kramer, s. k.,

orvosdoktor,

Buda szabad királyi város körzeti orvosa

ei Adjuta 100. florenorum – (lat.) 'a 100 forintos járadéka'. Lásd: 61. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1811. május 4.

per servitia in castris turcicis – (lat.) 'a török táborokban teljesített szolgálatai'. Verseghy tábori papi szolgálatáról és ott szerzett betegségéről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 10. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak [Buda, 1788. június 30. után].

Decreto Regio ddo 23. Decembris 1803 – (lat.) 'az 1803. december 23-i királyi dekrétum'. Az utalás Verseghy 1803-ban benyújtott nyugdíjkérelmére vonatkozik. Lásd: 34. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18. A nyugdíjkérelemhez kapcsolódó levéltári iratok az alábbi jelzeteken találhatók: MNL OL C 72, 217. csomó, 1803. fons 56; MNL OL C 72, 218. csomó, 1803. fons 111; MNL OL C 72, 220. csomó, 1804. fons 13.

Decretum Regium ddo 5. Augusti 1808 – (lat.) 'az 1808. augusztus 5-i királyi dekrétum'. Az utalás Verseghy 1808-ban benyújtott nyugdíjkérelmére vonatkozik. Lásd: 46. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1808. június 20. A nyugdíjkérelemhez kapcsolódó levéltári iratok az alábbi jelzeten találhatók: MNL OL C 72, 229. csomó 1808. fons 56. 4–5; 6–8.

post editos denique libros excitando Insurrectionis Hungaricae spiritu bellico servientes – (lat.) 'számos könyv kiadása után, melyek a magyar nemesi felkelés harci kedvének serkentésére szolgálnak'. Lásd: CEVALLOS 1809; VERSEGHY 1809.

80. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnének h. n., 1812. július 15.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 105r–104r. Autográf fogalmazvány, töredék.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 28.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében közelgő névnapja alkalmából küld köszöntőt Prónay Simonnnének. Beszámol emellett ifj. Prónay László hogylétéről és tanulmányi előmeneteléről. A levél szövege csupán Verseghy fogalmazványtöredékéből ismert. A szöveg mondat közben szakad meg, a fogalmazványt Verseghy minden bizonnyal nem tisztázta, s nem küldte el Prónaynának, hiszen Prónay Simon feltehetően a fogalmazvány íródásának napján kereste fel Verseghyt, s vitte magával fiát, közölvén, hogy nevelői megbízását visszavonja. Vö. 81. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. július 16.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

1812. július 15.

Kegyelmes Bárónó!

Összes hozzátartozóm sorának élén járulok Önhöz. Ossitzkyék a gyermekeikkel, édesanyám, Henri, Ehrenstein és még a szolgák is csatlakoznak hozzám, hogy hódolatukat fejezzék ki Ökegyelmének névnapja alkalmából. Isten tartsa meg Ökegyelmét sokáig egészségben és örömben, s nekünk pedig adjon erőt és szerencsét ahhoz, hogy az Ön anyai szívének kedves gyermeke nevelése által annyi örömet szerezzünk, amennyit csak lehetséges. Ezen a módon szeretnénk az Ön kegyelmét és jóindulatát a továbbiakban is kiérdemelni.

Laci kezd ismét oly szorgalmas lenni, mint amilyen a télen volt. A latinban a conjugatiókkal halad, de egyúttal a declinatiókat is gyakorolnia kell. Mindemellett írásban és szóban a francia, magyar és olasz conjugatiókat is. Ezenkívül francia párbeszédet tanul a grammatikából, s még más párbeszédet is memorizálhat nyelven. Számtanból visszanyerte korábbi jártasságát. Egyik nap magyarázatokat hallgat latin nyelvtanból és geográfiából a Galletti nyomán, amelyet a Papa vett neki. A másik nap azonban francia nyelvtani magyarázatokat és számtant. A magyar nyelvtant lecke gyanánt tanulja kívülről. A leckéket hetente szombatonként ismételjük, s a negyedévi vizsgák helyett [Laci] köteles a hónap utolsó napjain *mindent* felmondani, amit egész hónapban tanult. Emellett naponta vesz forte-piano-, hegedű- és táncleckéket. Laszlovszky né javasolt nekem egy pesti rajzmestert, s azt üzeni, hogy az egy leckéért egy tallért kér bécsi értékben, mert Pestről ide [utazva] sok időt kénytelen elvesztegetni. Mivel azonban én nem kaptam megbízást Ökegyelmétől, hogy rajzmestert fogadjak, elutasítottam az ajánlatot. Idén már amúgy is túl késő, és épp elég sok neki, hogy a többi leckével foglalkozzon, nem hogy még a rajzban is előmeneteleket tegyen. Véleményem szerint a rajz tanítását tavasszal kellene elkezdeni és naponta folytatni, hogy télen már valami foganatja legyen. Ha a fiú a nyár folyamán nem gyakorol tartósan eleget, úgy feladataiban télen, mester nélkül hibákat ejt és elmarad. Azonban ha a szépművészet terén a nyár folyamán messzire előrehalad, a téli gyakorlatok sokkal helyesebbek és éppen ezért eredményesebbek lesznek. Ebből az okból [Lacival] és a többi gyermekkel Ehrenstein úrtól – ha neki nincs épp túl sok feladata a színházban – naponta táncleckéket vételek, és arra számított, hogy télen, ha a táncmester majd ritkábban jön, helyesebben és hibátlanabban [táncolnak majd], mint most, mivel [most még] nem elég biztosak tánc tudásukban. Azt is remélem, hogy Lacinak a következő tavasszal nem lesz már szüksége táncmesterre, s akkor annak helyébe léphet a rajzmester.

A kertben végzett gimnasztikai gyakorlatoknak mértékét szabtam, mert Laci attól pár alkalommal nem érezte jól magát. Az ártalmatlanabb [feladatokat] folytathatja majd, és csináltatok neki egy bakot, hogy gyakorolja a műlovaglást. Ehrenstein sokat fáradozik, s délutánonként otthon a kertben délután négytől általában nyolcig tánc- és gimnasztikai gyakorlatokat tart a gyerekeknek.

Ossitzky a napi hegedűleckékért cserébe megelégszik havi 6 forinttal, bécsi értékben. Ökegyelme e kiadást azáltal ismét ...

Henri – az itt említett személy nem azonosítható.

Ehrenstein – Johann Anton Ehrenstein (?–?) táncmester, koreográfus. Életrajzi adatai nem ismertek, csupán annyi tűnik bizonyosnak, hogy a 19. század első évtizedeiben Magyarországon, Pest-Budán működött (IBN 1993, 867; IBN 1973, 387; KOSCH 1971, 991). Feltehetően német nyelvterületről érkezhetett (vö. FARKAS 2001). Neve az 1810-es, 1820-as években gyakran feltűnik színpapokon (BELITSKA-SCHOLTZ-SOMORJAI 1995a, passim; BELITSKA-SCHOLTZ-SOMORJAI 1995b, passim; GOEDEKE 1953, 56; KERÉNYI 1990, 143–144; TAR 2012, 78; SZILÁGYI 1980). E darabokat javarészt Pest-Budán állították színpadra, Ehrenstein azonban más magyarországi városokban is megfordulhatott, ismert például egy 1813-as székesfehérvári szereplésének emléke (KÁLLAY 1988, 306–307). Ismert egy 1822-es bécsi munkája is, a *Die Zauberhöhle* (BINAL 1972, 138). Verseghyt közről ismerhette, ő állította össze a *Falusi Inderkedések, avagy a próbára tett szeretők* című balett koreográfiáját is. Vö. VERSEGHY 2014, 337–338, 469–475.

zum Namenstage – (ném.) 'névnapja alkalmából'. Az Anna névnapot július 26-án ünneplik.

nach Galletti – 'Galletti nyomán'. Johann Georg August Galletti (1750–1828). A levélben említett munkája feltehetően: GALLETTI 1807.

Papa – Prónay Simon.

Frau von Laszlovsky – 'Laszlovskyné'. Kammerlauf Veronika (1751–1823) Buda alkamarása, Kammerlauf János György lánya. Férje Laszlovsky József (1737–1818) Pest vármegye táblabírája, 1795 és 1800 között Buda polgármestere, később városi tanácsnok, Buda legtehetősebb polgárai közé tartozott. 1799-ben a budai várban lévő városházán ő állította fel az ország első könyomdáját.

einen Zeichnungsmeister von Pest – (ném.) 'egy pesti rajzmestert'. A személy nem azonosítható.

den übrigen Kindern – (ném.) 'a többi gyermekkel'. Karl és Rosine Ossitzkyvel.

Ossitzky begnügt sich für die täglichen Violin lectionen – (ném.) 'Ossitzky a napi hegedüleckékért cserébe'. A hegedüleckék ötlete 1811 nyarán merült fel. Lásd: 65. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 24.

81. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek

Nándor, 1812. július 16.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy nevelői megbízatásának 1812 nyarán hirtelen szakadt vége. Július 15-én még elkezd írni szokásos beszámolóját növendéke édesanyjának, egyszersmind fel is köszönti őt közelgő névnapja alkalmából. (80. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1812. július 15.) Nem mutatkoznak jelei annak, hogy Laci nevelése a végéhez közeledne. A fogalmazvány szövege azonban hirtelen, mondat közben félbeszakad. A dátumok alapján Prónay Simon e napon kereshette fel Verseghyt minden előzetes bejelentés nélkül – talán épp látogatása akasztotta meg a levélírást. Prónay ekkor közölte, hogy nem tart tovább igényt Verseghy szolgálataira, s fiát annak minden holmijával együtt azonnal magával vitte. Prónay Simonné jelen levelében férje hirtelen döntése és tette miatt kér elnézést Verseghytől. Hogy mi állt a váratlan esemény hátterében, az sem a levelezésből, sem egyéb forrásokból nem derül ki. A Prónay család gyermekei nevelését a katolikus Verseghy után 1813–1814-ben az evangélikus Edvi Illés Pálra (1793–1871) bízta (KOVÁCS–TÓTH 1997, 36).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nándor, 1812. július 16-án.

Drága Barátom és fivérem!

Szomorú hangulatban ragadok tollat, hogy köszönetet mondjak barátsága minden jeléért, amelyet felém és a fiam felé mutatott! Ezt a kellemetlen változást kérem, írja férjem számlájára: az én akaratom alá kell rendelnem az övének! Fogadja ismét szívből jövő legmelegebb köszönetemet. Túlságosan felindult vagyok, hogy [szabadkozás gyanánt] többet írjak. – Barátságunkért még csak egyetlen dolog-

ra kérem. – Hozza el az írásokat, amelyekből Lacit tanította, hogy férjem meggyőződhesen arról, mit tanult [Laci]. – Aggódom, hogy teljesül-e kívánságom, s hogy barátsága kezeskedik-e arról, hogy úgy nevetünk-e majd együtt a jövőben is, mint ennek előtte. Legyen biztos afelől, hogy büszkén fogom elismerni, fiam mennyit veszített az Ön elvesztésével! Kedves Barátom, e magyarázat megnyugtatta majd érzéseit! Még egyszer: éljen boldogul a legmelegebb barátság bizonyosságával.

Prónay

**82. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének
h. n., 1812. július 20.**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 103r–103v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

GÁLOS 1935, 29–30.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Prónay Simonné hozzá címzett, 1812. július 16-án kelt üzenetére felel: 81. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1812. július 16. Levelében arról osztja meg gondolatait Prónay Simonnéval, hogyan vélekedik nevelői megbízatása hirtelen megszakításáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Kegyelmes Báróné,
Legszeretetremléltóbb Húgom!

Habár a hirtelen végbevitt változtatás ellen – amely [eljárás] valóban csak a rossz emberekkel szemben helyénvaló – megfelelő okom lett volna panasszal élni, Őkegyelme [kedvéért] eltekintek attól, ahogy a Báró úr [az ügyet] elrendezte. [A Báró úrnak] őszintébb barátja, s a jó Lacinak rátermettebb nevelője kívánok lenni, mint amilyent [a Báró úr] bennem lenni hisz.

Átküldöm Őkegyelmének a tőlem és Lacitól kért írásokat, amelyeket könnyen rendezhet. A sietségben összekeverve pakoltam be őket.

Amit az ifjú Bárónál és érte tettem, bizonyosan több volt, mint kötelesség. Fivéri szeretet volt, játékkal vegyítve. Azonban egy olyan esztendőben, amikor őt a tanulásban háromszor is jelentősen megzavarták, valójában még a kedvesebb fivér sem tud egyebet felmutatni munkájának gyümölcseiből, mint majdani bimbókat. Lelkiismeretem minden szemrehányás alól felment engem. Sőt azt súgja nekem, hogy óriási munkát vittem véghez. Ha ez netalán mások kezei által leromboltatik, azért bizony nem engem terhel a felelősség.

A kegyelmes Báró úrnak kérem, tolmácsolja legalázatosabb megbecsülésemet.

Őkegyelmének kezeit csókolom, és kérem, tartson meg engem továbbra is kegyelmében és nővéri szeretetében. Osszitzkyék ajánlják magukat Őkegyelmének és a Báró úrnak, és köszönnek minden irántuk tanúsított kegyet. Ezt teszi idős édesanyám is, akit Osszitzkyékkel együtt nagyon megrendített ez a hirtelen váltás – szertefolyó könnyek közt, melyek nem lelnek vigaszt. E [könnyek] azt állítják, hogy nekünk – amint ez minden vállalkozásunkból látnivaló – nem a boldogság rendeltetett.

Én a magam részéről köszönök minden felém tanúsított kegyelmet Ökegyelmének és a Báró úrnak szintúgy, s kérem, legyen bizonyos afelől, hogy teljes tisztelettel és hódolattal maradok

Ökegyelme

1812. július 20-án.

legőszintébb szolgálja

Kérem Ökegyelmét, alkalomadtán küldje vissza könyveimet.

Ich überschicke E. G. die verlangten Schriften von mir, und von Laczi – (ném.) 'Átküldöm Ökegyelmének a tőlem és Lacitól kért írásokat'. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn, vagy lappanganak.

er im Lebrgang dreimal beträchtlich gestört wurde – (ném.) 'őt a tanulásban háromszor is jelentősen megzavarták'. Sem a levelezésből, sem más forrásokból nem derül ki, milyen alkalmakra gondol Verseghy. Sorai mindenesetre arra utalnak, hogy Prónay Simon döntéséhez talán hozzájárulhatott, hogy elégedetlen volt Verseghy nevelői teljesítményével.

meine Bücher – (ném.) 'könyveimet'. Az említett kötetek nem azonosíthatók.

83. Verseghy Ferenc – a Tudományos Gyűjtemény egy munkatársának [h. n., 1816. augusztus 12. után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 137r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc e levelének szövege csupán levélfogalmazványként ismert. A kézirat ugyan nem tartalmaz kelezést, s nem tünteti fel a címzett nevét sem, a szöveg utalásai azonban lehetővé teszik az erre vonatkozó óvatos következtetéseket. Az írásból kiderül, hogy annak volt előzménye: a Tudományos Gyűjtemény egy munkatársa arra kérte Verseghyt, publikáljon a lapban. Nem kizárt, hogy arról a felhívásról van szó, amellyel a lapindítók a folyóirat megindulása előtt igyekeztek szerzőket toborozni. Az előkészületek 1815 tavasza óta zajlottak. A lapot kiadó Trattner János Tamás 1816 augusztusának elején megbeszélést tartott az indulófélben lévő periodikum szerkesztőivel, munkatársaival, majd augusztus 12-én nyomtatott felhívóleveleket küldött ki azoknak a literátoroknak, akiket közlemények írására kért fel, valamint eljuttatta hozzájuk a Tudományos Gyűjtemény munkatervét (KÓKAY 1979, 281). Nem lehetetlen, hogy Verseghy e felhívásra reagált. Az elutasító válaszban felhasznált érvek más szövegében is feltűnnek, vö.: Verseghy Ferenc: *Indító okok, hogy az Analitikát deákul irjam*. A kézirat jelzete: MTAK Kt K 380/53. Vö. VERSEGHY 1987a, 33–35.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nagyságos Uram!

Miután néhány évvel ezelőtt, amikor egynémely hazai író által mindenféle, a magyar nyelvről folyó kellemetlen viszálykodásba belekeveredtem, arra a megmászhatatlan elhatározásra jutottam, hogy semmit sem írok többé sem magyarul, sem más nyelven a magyar nyelvről, hacsak nem magasabb parancs szólít fel erre. Így hát arra kérem, bocsássa meg, hogy ajánlatát – amely arra kér, gyarapítsam cikkekkkel a Tudományos Gyűjteményt – el kell utasítanom.

Maradok teljes tisztelettel

Nagyságos Uramnak

legőszintébb szolgálja

Verseghy Ferenc

in manche unangenehmer Streitigkeiten über die ungarische Sprache – (ném.) 'a magyar nyelvről folyó kellemetlen viszálykodásba belekeveredtem'. A korszak nyelvészeti vitáiról, amelyekben Verseghy is érintett volt, lásd: MARGÓCSY 1990; C. VLADÁR 2015; DONCSEZ 2009a.

84. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1819. január 6.

Kézirat

MNL OL C 72, 1819. fons 4, 1. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével nyugdíja megemeléséért folyamodik a Helytartótanácsnak. Nyugdíja szabadulása utáni újbóli megítéléséről, valamint a számára megítélt összeg nagyságáról lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 34. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18.; 46. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1808. június 20.; 61. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1811. május 4.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács!

Igen Kegyes és Jóakarató Uraim!

Alulírott, öregember, megfáradva az irodalmi munkáktól és más viszontagságoktól nem kevésbé, mint elnehezülve nap mint nap egyre rosszabbra forduló egészségétől, nyugdíjának növelését kérvényezi a legalázatosabban, ami 350 forint, és melyből 50 forintot a Kegyes Emlékezetű, Legfelségesebb Lipót Császár a tábori szolgálataiért ítél meg igen kegyesen. Mindeközben egyébiránt a legbuzgóbban ajánlja magát kegyes és jóindulatú kegyeikbe, alázattal telve, és örökös tisztelettel marad

A Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsnak legalázatosabb szolgálja,

Budán, 1819. január 6-án

Verseghy Ferenc volt pálos,
Esztergom főegyházmegyei pap

[A külfeten Verseghy Ferenc kezével:]

A Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácshoz, Kegyes és igen Jóindulatú Uraságaihoz intézett legalázatosabb kérelme Verseghy Ferenc volt pálos papnak, 350 forintból álló nyugdíja növeléséért.

85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. január 12.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 61r–62r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *5–8*.

Keletkezés

A Verseghy-levelezés ma ismert részének legnagyobb hányadát a Horváth Jánossal váltott írások alkotják: Verseghy életének utolsó négy évéből maradt fenn a levelek közel kétharmada. A levélváltás 1819 januárjában indult, s 1822-ben, Verseghy halálával szakadt meg.

Horváth János (1769–1835) Zala megyei jobbágycsaládból származott. Tanulmányait Veszprém-ben, Pápán és Pozsonyban végezte. 1792-ben szentelték pappá. Egész későbbi pályafutását meghatározó lépés volt, amikor rövid veszprémi és szőlősgyörki szolgálat után 1801-ben elfogadta Festerics György felkérését, s Keszthelyre szegődött plébánosnak: itt töltött évei alatt tartott egyházi beszédeivel ismertségre, s későbbi karrierjét segítő kapcsolati hálóra tett szert. 1808-tól veszprémi kanonok és rudinai címzetes apát. 1804-ben Zala, 1814-ben Veszprém, 1819-ben Somogy vármegye táblabírája. Vezető tisztséget betöltve szerepet vállalt a veszprémi papi szeminárium életében is: előbb 1808 és 1810 között rektorként, majd 1817-től igazgatóhelyettesként. Országos jelentőségű eseményektől sem maradt távol: részt vett az 1822-es nemzeti zsinaton, valamint a veszprémi káptalan követeként az 1825-ös országgyűlésen. Ugyanebben az évben bosoni címzetes püspök lett, s megválasztották a pesti egyetem hittudományi karának igazgatójává. Utóbbi tisztségét 1826-tól töltötte be és 1831-ig viselte. 1828-tól tagja a reformmunkálatok átdolgozására és az MTA szervezeti szabályzatának kidolgozására kiküldött országos bizottságoknak. 1829-től kancelláriai előadó. 1830-ban székesfehérvári püspökké nevezték ki, amely tisztségébe a megerősítés után 1832-ben iktatták be. Ugyanettől az évtől az MTA tiszteletbeli tagja.

Már említett egyházi beszédein kívül verseket, egyháztörténeti és teológiai témájú műveket írt. Irodalmi érdeklődése, literátori működése nem független annak a szellemi közegnek a hatásától, amely az 1780-as évek végén a pozsonyi papi szemináriumban körbevette. Olyan személyekkel kötött itt ismeretséget, akiknek neve rendre felbukkan még évtizedekkel később, a Verseghyvel váltott levelekben is, hiszen közülük többen a korszak irodalmi életének meghatározó szereplőivé váltak: Péteri Takáts József, Fejér György, Döme Károly, Juranics László, Rudnay Sándor, Kopácsy József, Sággy Ferenc, Kresznerics Ferenc, Kultsár István. Horváth és Verseghy kapcsolatfelvételében Fejér György és Sággy Ferenc közreműködése meghatározó, akik Horváthnak egy eddig nem említett literátori kezdeményezése, a folyóirat-alapítás kapcsán is fontos szerepet tölthettek be. Lapindítási szándékairól Horváth Virág Benedekhez írt, 1816. június 15-én kelt levelében számolt be (Horváth János – Virág Benedeknek, Veszprém, 1816. június 15. Jelzete: OSZK Kt Levelestár):

„A’ jövő esztendő’ kezdetével az *Egyháziak’ Barátságát*, ereszttem ki, ez időszaki írás lesz, a’ mit az Európai tanultabb Theologusok’ szépen, ’s nyomósan irtak Journáljaikban, fogja a’ Magyar Papsággal megismertetni. E’ végre minden Theológiára való időszaki írásokat megrendeltem; talán a’ tekéntetből,

hogy a' válogatott Értekezéseket foglallya magában, a' Tót 's Német Papjaink is elkezdik szeretni nyel-vünket, mellynek csak a' Papok lehetnek legjobb terjesztőik."

Az 1817-ben elindítani tervezett periodikum érdekében Horváth már ekkor előkészítő lépéseket tett. Igyekezett tájékozódni a külföldi minták terén. A veszprémi káptalan könyvtárasaként – s lelkes könyvgyűjtőként – lehetősége és módja is nyílt erre: a szakirodalom 24 olyan katolikus és protestáns időszaki kiadványt tart számon, amelyre kifejezetten e célból fizetett elő. Első tervei nem is mutattak tovább annál, mint hogy a külföldi teológiai szakirodalom legfrissebb eredményeit magyar nyelven is megismertesse olvasóival. Az indulásra kijelölt dátum azonban a szervezés-előkészítés elhúzóódásával távolabbra került, s Horváthot egykori pozsonyi diáktársa, Fejér György megelőzte saját hasonló szándékainak megvalósításával: 1817-ben megjelent az általa szerkesztett Tudományos Gyűjtemény első száma. A lap hamar népszerűsége tett szert, létrejöttével, példájával – egyfajta referenciapontként – Horváth tervezett egyházi folyóiratának formálódó koncepciójára is hatással volt. A veszprémi káptalan egyháztörténeti témájú tanulmányaival maga is szerzőjévé vált a Fejér lapjának, így testközelből nyерhetett betekintést annak működésébe. Horváth külföldi mintát követve (a kutatások leginkább a linzi Theologisch-Praktische Monatschrift hatását emelik ki) először a vállalkozás mögött álló szellemi közösséget igyekezett egybegyűjteni, ezért létrehozta a Veszprémi Tudós Társaságot. Ez a csoport azonban nem nevezhető a szó szoros értelmében vett tudós társaságnak, hisz nem rendelkezett alapszabállyal, nem ülésezett rendszerszerűen, s az esetleges összejöveteleken elhangzottakat sem rögzítették jegyzőkönyvek. Tagjai – akik a veszprémi káptalanhoz, illetve a veszprémi papi szemináriumhoz való kötődésük okán lettek résztvevőkké – inkább baráti kört, támogatói-patronusi hálót képeztek az induló vállalkozás körül. E hálózat alkotóiként Kurbély György veszprémi püspök, Nedeczky Károly segédpüspök, Hornyik János babócsai apát, Külley János és Smodiss János kanonokok, a veszprémi szeminárium vezetői és tanárai közül pedig Kopácsy József, Kolossváry Sándor, Kiss Ferenc, valamint Vajky György szentszéki ülnök és Lekovics János veszprémi püspök neve feltételezhető. Közülük aktívan – ahogy még szó lesz róla – egyházi cenzorként Kiss Ferenc vett részt a folyóirat életében. A szerzők, cikkírók más körből kerültek ki. Horváth Konstantin szerint a munkálatokban való részvételre felhívó leveleket Horváth János 1817 végén küldhette ki, a válaszok 1818 legelején íródtak. A megszólítottak elsősorban dunántúli katolikus és protestáns literátorok közül kerültek ki. A szerkesztő az év hátralévő részét a szervezés-előkészítés munkálatával töltötte. Az új folyóirat – amely az Egyházi Értekezések és Tudósítások címet kapta – hirdetése, a prenumerációra való felhívás 1819 májusában jelent meg nyomtatásban (önálló nyomtatványként: HORVÁT 1819), míg az első lapszám 1820-as dátummal 1819 novemberében látott napvilágot. Horváth az előszóban határozza meg a lap céljait, s ismerteti felépítését, ahol egyértelműen a Fejér szerkesztette Tudományos Gyűjteményhez képest pozicionálja azt: ahogy a Tudományos Gyűjtemény a világi ismeretek magyar nyelvű terjesztését végzi, úgy kívánja az Egyházi Értekezések és Tudósítások a teológia tárgykörébe tartozó legfrissebb híreket és eredményeket olvasóival magyar nyelven megismertetni. A kapcsolatnak egyértelmű jelét adja a címlapképül választott, Kisfaludy Károly rajza alapján készített metszettel is, amely vitathatatlanul a Tudományos Gyűjtemény címlapképére reflektál. Ám míg amannál egy földön álló génuszalak bal kezében magyar címet, jobb kezében fátylát tart, addig emennél egy égen szálló génuszt látni jobb kezében magyar címerrel, baljában pálmaággal. Célközönsége elsősorban az idegen nyelven nem olvasó papság. A lapszámok két fő fejezetből épülnek fel: értekezésekből, amelyek voltaképpen teológiai, egyháztörténeti szaktanulmányok, közlemények, és tudósításokból, azaz a magyarországi egyház életét befolyásoló eseményekről, egyházi előléptetésekről szóló hírekből. Az egyes köteteket jutalomkérdések zárják, amelyek a válaszadóknak pályadíjat ígérnek. A lap 1820 és 1824 között működött. (Lásd az EÉT első lapszámának bevezetőjét: EÉT, 1820. 1. sz., I–VI. A folyóirathoz kapcsolódó iratanyagot egykor a zirci apátság könyvtára őrizte, innen került mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába, ahol az alábbi jelzeteken található: OSZK Kt Quart. Hung. 3589. *Az Egyházi Értekezések és Tudósítások számára írt könyvismertetések*; OSZK Kt Quart. Hung. 3595. *Az Egyházi Értekezések és Tudósítások c. folyóirat részére írott cikkek kéziratai*; OSZK Kt Quart. Hung. 3599. *Az Egyházi Értekezések és Tudósítások c. folyóiratba ki-*

tűzött teológiai kérdésekre adott válaszok; OSZK Kt Quart. Hung. 3598. Egyházi jogi tanulmányok az Egyházi Értekezések és Tudósítások című folyóirat számára.)

Az EÉT programjában az egyházi-teológiai tárgyú ismeretterjesztés mellett a magyar nyelvűség tölti be a kulcsszerepet. Horváth már a tervezés fázisában szembesül a magyar nyelvű szakszókincs hiányosságaiból származó problémával, s azt tervezi, jutalomkérdést hirdet egy magyar teológiai szakszótár készítésére. (Erről alább bővebben.) Elgondolásait megosztja Sággy Ferencsel, akivel – amint levelezésük tanúsítja – rendszeresen konzultált a hamarosan megindítandó folyóiratról. 1819. január 7-én kelt, Ságghynak címzett levelében arra kéri a Verseghyvel köztudottan szoros összeköttetésben álló barátját, hogy mielőtt publikálná a jutalomkérdést, vesse fel Verseghynek a szakszótár ügyét, s tudja meg, vállalná-e ő a feladatot, akinek nyelvészeti felfogásával Horváth és köre messzemenőig egyetért. (Horváth János – Sággy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 7. = HORVÁTH 1937, 281*.) Sággy teljesíti a kérést: megteremti az összeköttetést két – ekkor egymást még személyesen nem ismerő – régi barátja között. Így indul meg a Horváth és Verseghy közti levélváltás, amely egészen 1822 decemberéig, Verseghy haláláig intenzív és folyamatos. A ma fellelhető több mint 150 darabot számláló korpusz több vonatkozásban is rendkívül izgalmas és értékes forráscsoport: tájékoztat nem csak Horváth és Verseghy életének négy esztendejéről, s ennek fontos, országos politikát is befolyásoló eseményeiről, mint például vármegyei követválasztásokról, a nemzeti zsinat előkészületeiről, az új magyar nyelvű bibliafordítás kérdéséről, a tudományos mesterszókönyv készítésének koncepciójáról, a Tudományos Gyűjteménnyel való nézetkülönbségekről, egyházpolitikai és felekezeti kérdésekről. Emellett pedig művelődés- és mentalitástörténeti vonatkozásban rengeteg adalékot szolgáltat az 1810-es, 1820-as évek papságának mindennapjairól.

Páratlan forrás a tekintetben is, hogy bepillantást kínál egy folyóirat szerkesztésének folyamatába. A Veszprém–Pest-Buda közti távolság miatt a személyes konzultációt a szerkesztésben részt vevők levelezés útján pótolták, amely ilyen módon számtalan tudnivalót árul el a lapszámok létrejöttének, cenzúráztatásának, promóciójának és terjesztésének körülményeiről. (A folyóirat történetéhez lásd: HUDI 2009, 175–178; HORVÁTH 1937, 1–100; KOPPÁNYI 2003; KÓKAY 2004; MADARÁSZ 1912; SZMIDA 1883; Horváth Jánosról: BADICS 1927.) A jelen kötetben közreadott levélváltások jellemzéseinek szinte állandó összetevői azok a mondatok, amelyek arra hívják fel a figyelmet, hogy az adott korpusz feltehetően jóval kiterjedtebb volt annál, mint amennyi ma elérhető belőle. A Horváth–Verseghy-levelezésre mindez hatványozottan igaz. A levelek közül eredeti, elküldött példányok csak Horváth tollából érhetők el. A Verseghy által elküldött példányok nem maradtak fenn vagy lappanganak. Szövegüket Verseghy levélfogalmazványai őrizték meg, amelyek ma az OSZK Kézirattárának állományában lelhetők fel a Quart. Hung. 3656. jelzeten. Létük, jellegük több kérdést is felvet. 1. Nem tudni, az összes levélhez készített-e fogalmazványt, s valamennyi fennmaradt-e. 2. Nem tudni, hogy a fogalmazványok közül vajon valamennyit letisztázta s elküldte-e. 3. Ahogy azt sem tudni, hogy a tisztázás folyamata során mennyiben változott a levelek tartalma. A kötetünkben közölt levelek e körülmények figyelembevételével olvasandók és értelmezendők.

Mai ismereteink szerint jelen levél a Horváth–Verseghy-levélváltás első darabja. Verseghy Ferenc ezzel az írásával veszi fel a kapcsolatot Horváth Jánossal. A kapcsolatfelvétel közvetlen előzménye – ahogy már szó esett róla – Horváth János Sággy Ferenchez írt, 1819. január 7-én kelt levele. (Horváth János – Sággy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 7. = HORVÁTH 1937, 281*.)

A Verseghy–Horváth-kapcsolat vizsgálata érdekében érdemes e levelet alaposabban szemügyre venni. Horváth Ságghynak írt leveléből kiderül, hogy a veszprémi kanonok, Sággy egykori pozsonyi diáktársa részt vett az Egyetemi Nyomda kiadványainak terjesztésében, s bár személyes ismeretségben ekkor még nem állt Verseghyvel, az ő kötetét is közvetítette a veszprémi, illetve a dunántúli érdeklődők felé:

„Verseghy Úr Grammatikája már mind elkelt, sőt még nyolcz példázat kívántatik. A' Feleletekből még meg vagyon. Küldgy tehát Kopácsi Praelatus Ur alkalmatossága által még nyolcz Grammatikát. Az árrok pénzemből kikerül.”

Horváth emellett tájékoztatja Sághyt az EÉT mellett tervezett másik vállalkozásáról, a teológiai szakszótár ügyéről. Megindítandó folyóirata előkészítése közben ugyanis szembesült a vonatkozó magyar nyelvű szakszókincs hiányosságaival, s úgy látta, a magyar nyelvű egyházi-teológiai témájú közlemények, illetve fordítások megszületését nagyban segítené egy vonatkozó szakszótár. Ságynak írt leveléből kiderül, hogy a kézikönyv összeállítására jutalomkérdést szeretne hirdetni, mielőtt azonban ezt publikálná, megkéri Sághyt, hogy érdeklődjön Verseghytől, nem vállalná-e a feladatot, Horváth ugyanis őt tartotta a legalkalmasabbnak a feladatra. Feltehetően nemcsak pusztán Verseghy műveinek a dunántúli olvasók felé való továbbításában vett részt, hanem maga is olvasója volt e köteteknek, s tisztában volt a szerző nyelvészeti elképzeléseivel, valamint a szótárak összeállításának szükségességéről vallott elveivel. Verseghy koncepciója úgy tűnik, e tekintetben már az 1790-es években kialakult, s az alapokat tekintve nem változott a következő évtizedekben sem. Elgondolása szerint egy a magyar nyelv rendszerét összefoglaló nyelvtan és a nyelv szóanyagát felölelő szótár(ak) ügye szorosan összefügg. Erről részletesen először *Proludium* című munkájában nyilatkozik (VERSEGY 1793). Több szótárt tart szükségesnek, s összeállításukat három szakaszban képzei el. Elsőként egy etimológiai és filológiai szótár kidolgozását javasolja (*Lexicon etymologico-philologicum*). Ez a kötet a köznyelv szavait gyűjtené össze, s voltaképpen egy grammatikai tudnivalókat is tartalmazó értelmező szótár lenne. A második fázist a szakszótárak elkészítése jelentené. Verseghy tizenkét tudományterület szakszavait gyűjtené kötetekbe, az alábbi elosztásban: *Historiae naturalis, Physicum, Oeconomicum, Opificiorum, Mechanicum, Artium Liberalium, Geographicum, Commerciale, Juridicium, Politicum, Bellicum, Mathematicum, et reliqua*. A munkálatok befejező szakaszát a magyar nyelv egyetemes szótárának megismerkedése jelentené, amely ártekintést adna mind a köznyelvi, mind a szaknyelvi szókészletről. Verseghy a *Proludium*ban nagyszabású tervet vázolt, azonban maga is tisztában volt azzal, hogy a munkálatok meghaladnák egy ember erejét. A feladat végrehajtását ezért egy tudós társaságra bízta volna. Addig is, míg e társaság megszerveződik s munkához lát, maga a *Lexicon etymologico-philologicum* megszerkesztéséhez fogott, s feltehetően hosszúra nyúlt fogsága alatt is e feladathoz végzett anyaggyűjtést. Szabadulása után e részletesen kidolgozott terv egy időre háttérbe szorul, az 1800-as évek elejéről Verseghynek más jellegű szójegyzékei ismertek: németül írt magyar nyelvtanához készített, s középkori hagyományokra utaló nominalja (VERSEGHY 1805a), *A' tiszta magyarság* című kötethez csatolt rímjegyzék (VERSEGHY 1805b), valamint azok a gyűjtemények, amelyeket a hivatali szaknyelv megújításához készített. (Lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., 1806. július 1. és július 6. között]; 40. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 6.; 41. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1820. július 20. [lásd még a *Bizonytalan datálási és keletkezési levelek* között: 1. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek [l.], [h. n., 1806 után].) A *Proludium*ban vázolt rendszer elemei 1818-ban a *Felelet*ben köszönnek vissza (VERSEGHY 1818b), Horváth talán e friss olvasmányélménye kapcsán gondolhatott arra, hogy Verseghyre bízta tervezett szakszótára megszerkesztését.

Verseghy a *Felelet*ben nemcsak szótárírói elképzeléseiről vallott, hanem arról is, hogy szükségesnek ítéli a tudományos műszavak rendszeres és célszerű megmagyarítását. Javasolja, hogy a jövőben magyarra fordítandó tudományos művekhez a fordítók csatoljanak szójegyzéket (vocabularyumot), amely rendszerezve foglalná össze az adott mű tartalmazta idegen nyelvű kifejezéseket és azok magyar változatait. A *Felelet*hez maga is csatolt hasonlót: *A' Mesterséges Deák Szavak, Magyar értelmeikkel együtt, melyek e' munkában elő kerülnek* = VERSEGHY 1818b, 372–377; *A' Mesterséges Magyar Szavak, Deák értelmeikkel együtt, melyek e' munkában elő kerülnek* = VERSEGHY 1818b, 378–384.

Verseghy 1790-es évek óta formálódó szótárírói tervei és Horváth elképzelései tehát harmonizáltak egymással. A Horváth–Verseghy-levelezés számos darabja utal a szótárra: az első tervektől az összeállítás munkamódszereinek kérdésein át, a megvalósítás folyamatáig. Verseghy az egyházi-teológiai lexikonba felveendő szakkifejezések jegyzékét Carl Christian Erhard Schmidnek a kanti terminológiához készített kézikönyve alapján állította össze: SCHMID 1795a. A válogatás szempontjai azt mutatják, hogy az eredetileg teológiai tervezett lexikon inkább filozófiai jelleget kapott. Az első elképzelések

alapján öt részből álló sorozat készült volna: *Lexicon logicum et psychologicum*, *Lexicon theologicum* (v. *dogmaticum*) *et exegeticum*, *Lexicon morale patrologicum et liturgicum*, *Lexicon juris patrio-canonici*, *Lexicon rhetorico-aestheticum*. Verseghyt azonban egyéb vállalásai és hamarosan bekövetkező halála megakadályozták abban, hogy valamennyi kötet elkészüljön. A szótár ügyében végzett munkálatai – az elgondolt öt részből az első kettő, összevonva – posztumusz jelentek meg Horváth János gondozásában, 1826-ban: VERSEGHY 1826.

Verseghy jelen levelével elfogadja Horváth Ságby által közvetített felkérését, s nemcsak Horváth Ságbynak írt, 1819. január 7-én kelt levelére (Horváth János – Ságby Ferencnek, Veszprém, 1819. január 7. = HORVÁTH 1937, 281*) reagál, hanem egyszersmind az ahhoz mellékelte *Jutalomkérdésre* is. E forrás mindmáig nem jelent meg nyomtatásban, mivel azonban mind Verseghy és Horváth kapcsolata, mind az EÉT vonatkozásában érdekes és értékes adalékokat tartalmaz, szövegét alább közöljük:

Jutalomkérdés.

A' Magyar nemzetnek fő gondgya minden időben a' vallásbeli, 's erkölcsi kultúrára volt függesztve. Ismét azon is voltak Lelki Tanítói, hogy a' deák, és görög szavakat, mellyekbe a' theologiai igazságok, esmeretek, ideák, közönségesen öltöztetve voltak; értelmessé, használatossá való tételek végett, a' mesterséges kifejezéseket megmagyarosítnák. Látni ezt a' régiek közül Telegdy, Pázmán, Káldy, az újabbak közül Molnár, Gánóczi, Vajda, Faludi, Fejér 's a' t. munkáiból. Törekedések sokakban szerencsés, némellyekben szerencsétlen vala. De ezen új alkotásbeli szavak is, mind ekkorig Írásaikban szét-szórva talatnak, 's reájok még újabb Szókönyvíróink figyelme sem terjedett. A' kifejezésben való egyformaságnak megcsúszására, az Írók munkálkodásának könnyebbítésére, és a' theologiai Magyar munkák tökéletesítésére, melly hasznos, sőt szükséges légyen az Egyházi Lexicon, hosszas bizonyítás nélkül is ki ki önmagától átláttya. Egygy illy

Deák–Magyar Egyházi Szókönyv [sic!] szerzettetésére az Egyházi Értekezések Szerzői három száz forintot Vált. tesznek fel jutalom képpen a' derék Hazafinak, kinek készítménye az alább megmutatandó módon ahhoz értő Férjfiaktul helyben hagyást nyerni fog. A' feltételek a' következők:

1) A' Dolgozó, Nagytiszteletű, Tudós Verseghy Urtul újdjon felállított filozofiai talpizagságokat, a' Magyar nyelvnek bővítésére, 's csinosítására nézve¹¹ szeme előtt tartsa.

2) Egygy Előbeszédben a' kiszabott principiumokat rövideden kifejteni; azokhoz mennyire tartotta légyen magát a' Szerző, vagy micsoda okok javallották néha azoktul való eltávoztát, rendhagyását; nem különben a' regulákat is előadni, mellyekre az újalkotásbeli szavakkal való élésben vigyázni kell; – szükséges leszen.

3) Mivel a' theologiai esmereteknek tudományos előadattatások, megvilágosittatások, 's öszveköttetések végett a' Filozofiat segédül venni sokszor szükséges volt, és ez ennyiben még ma is megtartya a' maga befolyását: – a' Biblia magyarázás – Hit – Erkölcs – Egyházi történet – Törvény – Szertartás – Lelkipásztori – Nevelés 's a' t. tudománybeli szavakon, kifejezéseken kívül, a' régi 's újabb filozofiabeliek is öszveszedtessenek mellyek a' Theologiában, úgy szóllván már honiakká lettek; 's a' mennyire lehetséges, az Íróknak rövid mondásaival, kik velek éltek volt, megerősítessenek.

4) A' melly szavak a' régiek közül meg nem állhatnának; helytelen voltaknek oka, a' felvett principiumok szerint, rövideden megjegyeztessék, 's a' helyekbe képzett újdoniak, hasonlóképpen okkal erősítessenek.

5) A' szavak, nem külön, a' Theologiának részei szerint, hanem egybevée, az A. B. C. szerint rendbeszedtessenek, a' deák nevek elől tétetvén, 's két rekesz között, a' szó mellyik tudományhoz tartozik, megjeleltetvén.

¹¹ A' Filozofának talpizagságára épített Felelet a' Nemzeti Muzeum nevében a' Magyar Nyelv iránt tett kérdésre. Budánn 1818.

6) Az Érdemes Dolgozók a' magok munkáját e' f. 1819. eszt. December utolsó napjáig, vagy böcsös Neveikkel aláírva, vagy bizonyos jelmondás alatt Veszprémbe Főtiszt. Horváth János Apát, 's Kanonok Urhoz biztos alkalmatossággal beküldeni ne terheltesse. A' dolgozások közül, helyben hagyást – a' theologiai 's filozofiai tudományokban, 's anyanyelvünkben járatos Férjfiaktul – kik e' végre meg fognak kértettni; mellyik nyert légyen, az újságok által kihirdettetik; 's a' feltett jutalmat fenn említett Kanonok Ur kiszolgáltattya; a' Deák–Magyar Egyházi Lexicon pedig azon módon a' Szerző neve alatt kinyomtatatik.

Költ. Veszpr. Jan. 7dikén. 1819.

Az Egyházi Értekezések Szerzői.

(A *Jutalomkérdés* kézírata az OSZK Kt állományában található. Horváth János: *Jutalomkérdés a deák-magyar egyházi szókönyvrre*. Veszprém, 1819. Jelzete: OSZK Kt Analekta 2369.)

Verseghy amellet, hogy – abból szó szerint is idézve – reagál a *Jutalomkérdés* fő pontjaira, részletekbe menő tervet ismert az egyházi lexikon összeállítására vonatkozóan. A munkát nem egyszemélyes vállalkozásként képzei el, hanem társaságban. Pontosan meghatározza a munkafolyamat részeit, valamint ezek sorrendjét. Levelének végén mindemellett felajánlja, hogy az EÉT számaint maga is gyarapítaná az esztétika és retorika tárgykörébe vágó tanulmányokkal, zsolrtárfordításokkal, -parafrázisokkal és egyházi énekekkel. Ajánlatát – látni fogjuk – Horváth örömmel fogadta, s Verseghy tollából számos írás jelent meg a katolikus folyóirat hasábjain.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Hoc Responsum est de dato 12. Jan. 1819. – (lat.) 'Ezt válaszoltam 1819. január 12-én.'

Sághy Úrhoz írt Levelében – Verseghy Horváth János Sághyhoz címzett, 1819. január 7-én kelt levelére utal. Annak szövegéből kiderül, hogy Verseghy neve már 1819-et megelőzően is szóba került Horváth és Sághy között: Verseghy 1818-ban megjelent munkáit, *A' Filozófiának Talpizáságaira épített felelet*, valamint a *Magyar Grammatika* című köteteket (VERSEGHY 1818a; VERSEGHY 1818b) Veszprémben Horváth terjesztette. A szövegben szó esik arról, hogy Horváth tervezett egyházi lexikonának elkészítésére jutalomkérdést, pályázatot tervez hirdetni az EÉT-ben. Mielőtt azonban azt nyilvánosságra hozná, kéri Sághyt, hogy tájékoztassa a készülő vállalkozásról Verseghyt, kérje ki véleményét a lexikon készítéséről, őt tartja ugyanis a legalkalmasabb személynek a kézikönyv szerkesztésére, s grammatikai nézeteivel is egyetért, olyannyira, hogy azokat igyekszik követni saját folyóiratban is. Lásd: Horváth János – Sághy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 7. = HORVÁTH 1937, 280*. A levelét és a *Jutalomkérdés* tervezetét Sághy Horváth kérésének megfelelően megmutatta Verseghynek. (Vö. a *Keletkezés* alfejezetben leírtakkal.)

a' melléje függesztett Jutalomkérdésben – a *Jutalomkérdés* Sághynak elküldött példánya az OSZK Kt-ban található. Szövegét és jelzetét lásd a *Keletkezés* alfejezetben.

a' Deák és Magyar Egyházi Szókönyvről – lásd: *Keletkezés*.

E' szavak – Verseghy levelének így bevezetett, kiemelt szakasza a *Jutalomkérdés*ből származik. A szöveget lásd a *Keletkezés* alfejezetben.

mellynek elmellőzése az imént múltt esztendőkből a' Magyar Curialis Stilst oly boldogtalanul megzavarta – Verseghy levelének e pontján szinte szó szerint idézi a *Felelet* szófordulatait: „Az imént múltt esztendőkből a' Curialis Stilstnak Fordítói kapkodtak kiváltkép a' kiavúlt szavakonn.” (VERSEGHY 1818b, 280). Verseghy maga is részt vett a hivatali nyelv megújítását célzó kezdeményezésekben. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., 1806. július 1. és július 6. között]; 40. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 6.; 41. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1820. július 20. Lásd még a *Bizonytalan datálású és nem keletkezhető levelek* között: 1. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (1.) [h. n., 1806 után].

Dicasteriumok – (lat.) kormányhivatalok.

rideg – itt: egyes.

Egyházi Értekezésekhez készülő Társaság – lásd: *Keletkezés*.

Telegyi Predikációiból, Rituáléjából – Verseghy levelének e szakaszával a *Jutalomkérdés* vonatkozó passzusára reagál. Erről lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat.

Telegyi Miklós (1535–1586) római katolikus egyházi író, hitszónok, jogtudós, püspök. Tanulmányait Krakkóban és Bécsben végezte. Oláh Miklós szentelte pappá 1558-ban. A nagyszombati szeminárium prefektusa, majd tanára, 1561-től esztergomi kanonok, nagyszombati plébános. 1570-től zólyomi főesperes, 1579-től pécsi püspök, 1583-tól az esztergomi érsek apostoli adminisztrátora. 1577-ben ő alapította a nagyszombati nyomdát. A magyarországi ellenreformáció emblematisz alakja, latin nyelvű művei mellett számos magyar nyelvű szertartáskönyv és vitairat szerzője. Verseghy által hivatkozott munkái feltehetően a következők: TELEGYI 1577–1580; TELEGYI 1596.

Pázmán' Kalaúzából – Pázmány Péter (1570–1637) jezsuita szerzetes, esztergomi érsek, egyházi író. Tanulmányait Krakkóban, Jaroslawban, Bécsben és Rómában végezte. Vágsellyei és kassai éveit után 1607-ben tért vissza Magyarországra, ahol Forgách Ferenc esztergomi érsek szolgálatába állt. Egyházpolitikai kérdésekben megfogalmazott véleményével hamar felhívta magára a figyelmet, s jelentős tisztségekkel jutalmazták: 1616-tól turóci prépost, majd esztergomi érsek. Az ellenreformáció vezéralakja, nagy gondot fordított a papnevelésre. Nagyszombatban és Bécsben papnevelő intézetet, Pozsonyban jezsuita kollégiumot és gimnáziumot alapított. 1635-ben ő hozta létre a nagyszombati egyetemet. Verseghy által hivatkozott munkája: PÁZMÁNY 1637.

Gánóczy Credoájából – Gánóczy Antal (?–1790) római katolikus pap, egyházi író. 1764-től pozsonyi, majd nagyváradai kanonok, később a budai papnevelő intézet igazgatója. Tagja a római Árkádia társaságnak és az erfurti tudós társaságnak. Verseghy által hivatkozott munkája: GÁNÓCZY 1780.

Molnár Könyvházából – Molnár János (1728–1804) jezsuita szerzetes, tanár. 1759-ben szentelték pappá. Nagyszombatban, Győrben, Budán és Kolozsvárott tanított bölcseletet és szentírást. 1772-ben Patachich Ádám nagyváradai püspök szolgálatába állt teológusként és könyvtárosként. A rend feloszlása után lelképásztorként működött tovább. 1776-tól a budai akadémia vezetője. 1777-től tiszteletbeli szombathelyi kanonok, majd belakúti apát, később szepesi kanonok. A Verseghy által hivatkozott munkája a *Magyar Könyv-ház* címet viselő, enciklopédikus jellegű, ismeretterjesztő periodikum, melynek 1783 és 1804 között 22 kötete jelent meg.

Káldyból – Káldi György (1537–1634) jezsuita szerzetes, egyházi író. Tanulmányait Bécsben és Rómában végezte. 1598-ban lépett a jezsuita rendbe. A következő években Alamócon, Brünbnben, Sellyén és Kolozsvárott szolgált. 1606-ban száműzték Erdélyből. Ezt követően Bécsben, Brünbnben és Leobenben élt hitszónokként és novíciusmesterként. 1618-ban Nagyszombatban, 1629-ben Pozsonyban házfőnök. Ő készítette az első teljes magyar nyelvű katolikus bibliafordítást, emellett számos egyházi munka, főként beszédgyűjtemények szerzője. Verseghy utalása feltehetően bibliafordítására vonatkozik: KÁLDI 1626.

Vajdából – Vajda Sámuel (1718–1795), bencés szerzetes, egyházi író, prédikátor. 1735-ben lépett a bencés rendbe, tanulmányait Nagyszombatban végezte. 1743 és 1757 között bölcseletet és teológiát tanított Pannonhalmán, emellett magyar hitszónokként is működött. 1757-től a dömölki apátság főkormányzója, 1760-tól tihanyi apát. Verseghy nem árulja el, melyik munkájára utal, csak sejtethő, hogy Vajda fő művéről lehet szó: VAJDA 1772–1774.

Faludiból – Faludi Ferenc (1704–1779) jezsuita szerzetes, költő, író. Tanulmányait Kőszegen, Sopronban és Grazban végezte. Az 1720-as évek második felében Pozsonyban, Pécsen és Bécsben tanított. Pappá szentelése után, a harmincas években megfordult Besztercebányán és Linzben is. 1741 és 1745 között Rómában a magyar zarándokok gyóntatója. 1745-től a nagyszombati egyetem teológia-tanára és a bölcészkar dékánja. 1746-ban a bécsi Theresianum igazgatója. 1747 és 1750 között a nagyszombati nyomda vezetője. 1753 és 1774 között könyvtáros a pozsonyi jezsuita kollégiumban. A rend feloszlása után a rohonci szegényház vezetője. Verseghy nem árulja el, hogy Faludi számos munkája közül melyikre gondolt.

Fejérből – feltehetően Fejér György (1766–1851) római katolikus pap, tanár, történész. Tanulmányait Pesten és Pozsonyban végezte, 1790-ben szentelték pappá. A Festetics és Ürményi családoknál nevelőként állt alkalmazásban. 1808 és 1818 között a pesti egyetem dogmatikatanára, 1816/1817-ben a hittudományi kar dékánja. 1817 és 1818 között a TGY első szerkesztője. 1818 és 1824 között Győrben működött iskolai és tanulmányi királyi főigazgatóként. 1824 és 1843 között a pesti egyetemi könyvtár igazgatója. Verseghy nem fedti fel, utalása melyik művére vonatkozik.

Sapere aude! – (lat.) 'Merj gondolkodni!' Az idézet Horatius első episztolájából származik (HORATIUS 1961, 494). A mondás a 18. században Immanuel Kant által nyert új értelmet és vált közismertté, aki *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* című munkájában idézte, s a felvilágosodás jelmondatának nevezte azt. Lásd: KANT 1784, 481.

a Capite – (lat.) 'a fejtől'.

idiotizmusok – idiotizmus (lat.): idiomatizmus, valamely nyelvre vagy nyelvjárásra jellemző sajátos szókapcsolat vagy fordulat.

a' Dogmaticához – dogmatika (lat.): a katolikus teológia dogmákkal, azaz hittételekkel foglalkozó ága.

Egyházi Törvényhez – egyházzoghoz.

Polemicához – polemika (lat.): a dogmatika egyik ága, a hitvitázás elmélete és gyakorlata.

Morálishoz – morális (lat.): erkölcsan.

eggy Deák Theologicum Lexicon – értsd: egy latin nyelvű teológiai lexikont.

erga Restitutionem – (lat.) szó szerint: visszaállítás/helyreállítás iránt, azaz azért, hogy Verseghy e latin szakmunkákból kiegészítse az esetleges hiányokat.

Lexicon Historiae Ecclesiasticae solius – (lat.) 'teljes egyháztörténeti lexikon'.

vagy Lexicon Juris Canonici – (lat.) 'kánonjogi lexikon'.

definitio – (lat.) definíció, meghatározás.

a' prés alá lehet adni – ki lehet nyomtattni.

Ha sorsom jobb volna, e' munkát édes örömet megtenném ingyen – Horváth János és az EÉT körül munkálkodó veszprémi egyháziak a következő években rendszeresen támogatták Verseghyt anyagilag. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.; 116. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek, h. n., 1820. február 26.

Feleletemnek 295. és köv. old. – lásd: VERSEGHY 1818b, 295–323.

Analyticámnak 3. Részében, 103. old. – lásd: VERSEGHY 1817b, 103.

etc. – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány – amely nem maradt fenn vagy lappang – ezen a ponton bővebb lehetett.

86. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek Buda, 1819. január 24.

Kézirat

PFK, Hungarica, 10a. E. 28./25. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levele nem tartalmazza a címzett nevét, a megszólításból mindössze annyi derül ki, hogy a szöveg egy püspökhöz íródott. A kézirat a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár gyűjteményében van.

ményében őrződött meg, amelynek kéziratkatalógusa a levél címzettjeként kérdőjellel Paintner Mihályt jelöli meg (SZABÓ 1981, 116). Erre azonban nem tartalmaz utalást a szöveg, s magán a kéziratban sem szerepel olyan, akár Verseghy, akár más kezétől származó megjegyzés, ami a fenti sejtést igazolná. A rövid levél keletkezéséről kevés információ áll rendelkezésre: Verseghy egy tréfás feladványt továbbít egy püspök ismerősének, aki feltehetően német ajkú, illetve ezen a nyelven kommunikál. A levél rövidsége, tárgya és hangneme megengedi a következtetést, hogy a feladó és a címzett közvetlen, akár baráti viszonyban is állhatott egymással. Ezek a jellemzők illenek Paintner Mihályra, de találóak lehetnek más, ekkortájt püspöki méltóságot viselő személy vonatkozásában is, hisz Verseghy ez idő tájt keletkezett levelezése arra utal, hogy egyházi körökben is igen kiterjedt kapcsolati-ismeretségi hálójával rendelkezett.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Kegyelmes Püspök Úr!

Bátorkodom Kegyelmességének egy – véleményem szerint tréfás – rejtvénnnyel, amelyet csak ma kaptam kézhez, egy kis örömet szerezni. Ez egy enigmatikus leírás a stájer kappanokról.

Legőszintébb kézcsókolással és minden tisztelettemmel maradok

a Kegyelmes Püspök Úrnak

Budán, a Vízivárosban, 1819. január 24-én

legalázatosabb szolgálja
Verseghy Ferenc s. k.

mit einem, meines Erachtens nicht unwitzigen Räthsel – (ném.) 'egy – véleményem szerint tréfás – rejtvénnnyel'. A levél melléklete nem maradt fenn vagy lappang.

87. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. január 28.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 189*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1819. január 12-én kelt levelére felel: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Leveléhez mellékeli a Verseghy javaslatai szerint a tervezett lexikonhoz készülő szójegyzékek első részletét, s biztosítja Verseghyt afelől, hogy örömmel veszi felajánlott közreműködését az EÉT munkálataiban. A levelet feltehetően Sággy Ferenc továbbította Verseghy Ferenc részére. Erre utal Horváth János Sággy Ferencnek küldött rövid üzenete, amely Verseghy másolatában maradt fenn Verseghy Horváth Jánosnak címzett, 1819. március 9-én kelt levele fogalmazványára jegyezve. Jelzet: OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 76r. Lásd: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 3a Febr. 1819. – (lat.) 'kézhez vettem 1819. február 3-án'.

Pázmán Hodégusához – lásd: PÁZMÁNY 1637.

ide csatolom – jelen levél mellett mai őrzőhelyén nem találhatók mellékletek. Ismert azonban egy olyan kéziratcsomó, amely az egyházi lexikonnal kapcsolatos iratokat összegyűjtve őrzi: *Az Egyházi Értekezésekben munkálkodó Veszprémi Tudós Társaságtul készítettett [...] Deák, Magyar, és Német Mesterszókönyv*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657. Jelen levél csupán „Gyűjteményünk zsengeje”-ként utal a mellékletre, e jellemzés túl szűkszavú ahhoz, hogy az azonosítást lehetővé tegye.

Pásztori Tudománynak – pásztori tudomány: theologia pastoralis, lelkipásztorkodás-tan.

Liturgicának – (lat.) liturgia, szertartástan: a szertartások rendjét magyarázó tudomány.

Isteniszolgálattain – szertartásain.

88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. március 9.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 58r, 76r–76v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *8–10*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János hozzá címzett, 1819. január 28-án kelt levelére felel (87. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 28.), s abban elsősorban a Horváth János kezdeményezésére készülő egyházi lexikon kérdéseit illeti. Leveléhez mellékelte a lexikon összeállítása során követni javasolt, általa írásba foglalt szabályok (*Regulák*) egy példányát. Ugyancsak a lexikonhoz kapcsolódóan elküldte egy másik írását is, amely az alábbi címet viseli: *Egynehány példája ama' criticának, mellyel a' régiebb könyvekben előkerülő helytelen szavak az Egyházi Szókönyvben megítéltetnek*. A Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Verseghy az említetteken túl két másik szöveget is csatolt jelen leveléhez: *Az Egyházi Énekrül* című tanulmányát, valamint *Az Úrnak felmutatása után* című versét. A mellékletekről bővebben lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatokat*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Szógyűjtésnek zsengejét az első nyalábban meglátván – lásd: 87. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 28.

E' Reguláknak párja nállam megvan; az ide zártt példázatot – Verseghy levelének e szavaival az egyházi lexikon összeállítása során követendő szabályokra utal. Ezek írásba foglalását Horváth János kérte a *Jutalomkérdésben*. (Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Verseghy levelének elküldött példánya nem maradt fenn vagy lap-pang, ugyanez igaz a levél mellékleteire is. Ismert azonban egy kéziratcsomó, amely az egyházi lexikonnal kapcsolatos iratokat összegyűjtve őrzi: *Az Egyházi Értekezésekben munkálkodó Veszprémi Tudós Társaságtul készítettett [...] Deák, Magyar, és Német Mesterszókönyv*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657. Ebben az iratcsoporthoz található egy kilenc regulát felsoroló irat, Verseghy jelen levelében fel-

tehetően erről beszél. Nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy ez a Horváth Jánosnak elküldött vagy a Verseghynél maradt példány-e. Az irat címe: *A' Magyar Mesterszavaknak készítését igazgató Regulák*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657, 8–11. A kézirat utolsó lapján, a regulák szövegének végétével Horváth János Sággy Ferencnek címzett, 1819. április 22-én kelt levelének Verseghy kezétől származó kivonata olvasható. A szöveg így szól:

Extractus Epistolae Horvathianae ad Sággyum ddo 22. Aprilis 1819.

Az éneket vissza küldöm; valamint neked, nekem is felette tetszik. Annak üdejében tudósítalak, miképen nyomtattasd ki, hogy az Értekezésekbe illeszthessük.

Verseghyt csókolom; hidd el, én szinte égek szép lelkét közelebbre ölsmerni. Meg nem mondhatom, mennyire gyönyörködöm szép munkáiban; melyek közül csak a' Francia Nevelőjét nem bírom, ha csak ugyan jól emlékezem a' könyvnek túlulassáról. De mihelyt a' Püspök kézírásomat megbéllyegezi; azonnal sietni fogok hozzátok vele egygyütt; és ha Trnka Úr barátságát megnyerhetem, el sem is jövök, még az át nem futtya, 's meg nem jegyzi.

Mond meg Verseghynek, hogy már 16. darab régi könyvre tettem szert; azokban az ő orthographiája tökéletesen meg van erősítve. És így, ha okokkal nem, tekintettel is el lehet hallgattatni a' jottistákat. Ha azokat is Origine kívánná látni, add tudtomra; kiszedetvén belőlök a' szavakat, örömet elviszem magammal, a' maga tapasztalásán bátrabban építhet. De ammint én az Egyházi Értekezésekben egy Recenzióban nyilván megmondom, a' Filozófiai talpigazságokra állított tanítása bizonyosan győzni fog. Csak hogy, úgy vélem, az ellenfél még szégyenl elállani a' maga felvett módgyaitúl.

Horváth János Sággyhoz írt, 1819. április 22-én kelt levelének teljes szövege nyomtatásban is megjelent. Lásd: Horváth János – Sággy Ferencnek, h. n., 1819. április 22. = HORVÁTH 1937, 282*. Verseghy ugyanerre a levélre utal Horváth Jánosnak címzett, 1819. április 24-én kelt írásában: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

rekeszbe zártt – zárójelbe tett.

citatio – (lat.) idézet.

a' mit Felelet. 323. old. – lásd: VERSEGHY 1818b, 323.

a' Magyar Istenes Énekeknek Árái végett – Verseghy Horváth Jánosnak írt, 1819. január 12-én kelt levelében felajánlotta, hogy nemcsak az EÉT munkálataiban venne részt, hanem ha Horváth igényli, zsoltárparafrázisokat és egyházi énekeket is készítene. Horváth kedvezően fogadta az ajánlatot, s felvetette, hogy az énekekhez kottát is lehetne mellékelni, mert ez minden bizonnyal segítené a valóságos alkalmakon elhangzó egyházi énekek megújítását. Lásd: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 87. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 28.

egy igen derék Musikaszerzővel már szólottam is – Verseghy feltehetően Joseph Anton Seyler (Sailer, Seiler) (1778–1854) cseh származású osztrák zeneszerzőre és karmesterre utal, akivel nemcsak személyes ismeretségben és barátságban állt, hanem aki több versének megzenésítésében is közreműködött.

etc. – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

characteristicáival – (lat.) jellemzéseivel.

Prologus galeatus – (lat.) 'sisakos előszó'. Szent Jeromosnak a Sámuel és a Királyok könyvéhez írt előszavának elnevezése.

successióját – successio (lat.): egymás után következés.

Egynehány példája ama Criticának, mellyel a' régiebb könyvekben előkerülő helytelen szavak az Egyh. Szókönyvben megítéltnek – az utalás Verseghy *Egynehány példája ama' criticának, mellyel a' régiebb könyvekben előkerülő helytelen szavak az Egyházi Szókönyvben megítéltnek* című kéziratára vonatkozik, amelynek jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657, 6–7. A szöveget Horváth Konsztantin adta ki: HORVÁTH 1937, *297–301*. Verseghy jelen levele csak fogalmazványként ismert: nem tudjuk, hogy a Horváthnak elküldött tisztázathoz a kéziratnak ezt a példányát csatolta-e. Verseghynek

az itt idézett s ezt követő, a fogalmazvány szövegébe iktatott megjegyzései saját maga számára szánt s a levél mellékleteire vonatkozó emlékeztetők.

az Énekekről való Dissertációval – Verseghy az EÉT legelső számában (neve feltüntetése nélkül) megjelent tanulmányára utal: *Az Egyházi Énekről*, EÉT, 1820, 1. sz., 147–168.

és az Énekkel együtt – Verseghy utalása *Az Úrnak felmutatása után* című versére vonatkozik. A költeménynek nem maradt fenn kézírata. A szöveg Verseghynek *Az Egyházi Énekről* című tanulmányába illesztve jelent meg (EÉT, 1820, 1. sz., 168). A szöveghez tartozó kotta ugyane lapszám végére kötve jelent meg. Vö. az előző jegyzettel.

89. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. március 21.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *190–192*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1819. március 9-én kelt levelére felel, s részletesen reagál annak mellékleteire is. Lásd: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9. Leveléhez több mellékletet csatolt. Részint a tervezett lexikonhoz készített szójegyzékek egy újabb részletét, részint – ugyancsak a lexikonhoz kapcsolódóan – Verseghy munkáját megkönnyítendő, segédkönyveket. A Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

hozzám küldött Értekezéseiben is – lásd: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

A' velem közlött Reguláknak – lásd: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

katechesisekben – (lat.) itt katekizmus értelemben. Katekizmus: kérdések és feleletek formájában összeállított tankönyv.

A' régi szavak criticájának példái – az utalás Verseghy kéziratára vonatkozik: *Egynehány példája ama' criticának, mellyel a' régiebb könyvekben előkerülő helytelen szavak az Egyházi Szókönyvben megítéltetnek*. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

bedingt – (ném.) feltételes.

hypotheticus – (lat.) feltételezett.

seu conditionem habens sibi adpositam – (lat.) az „alkus” kifejezés latinul körülírva.

sub conditione jam stabilitum – (lat.) az „alkudtt” kifejezés latinul körülírva.

unbedingt – (ném.) feltétlen.

absolutus – (lat.) feltétlen, korlátlan, befejezett.

conditionalis – (lat.) feltételhez kötött.

Itt ismét egy nyaláb szógyűjteményt küldök – jelen levél mellett annak mai őrzőhelyén nem találhatók mellékletek. Ismert azonban egy olyan kéziratcsomó, amely az egyházi lexikonnal kapcsolatos iratokat összegyűjtve őrzi: *Az Egyházi Értekezésekben munkálkodó Veszprémi Tudós Társaságtul készítettett [...] Deák, Magyar, és Német Mesterszókönyv*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657. Ha a melléklet fennmaradt, nem kizárt, hogy ebben az irategységben található. Horváth azonban kevés információt árul el ahhoz, hogy az iratot azonosítani lehessen.

eggy Protest. Ur Bibliothécájában – a személy a levél szövegének utalásai alapján nem azonosítható.

Tudományos Gyűjteménynek – 1817 és 1841 között, Trattner János Tamás kezdeményezésére és támogatásával havonta megjelenő, magyar nyelvű tudományos folyóirat. Erről bővebben: KÓKAY 1979, 280–329.

Pucz Antal – Pucz Antal (1767–1831) római katolikus pap. Tanulmányait Pozsonyban végezte. 1790-ben szentelték pappá, majd Óbudán, Érseklélen, Nagyajacson, 1812-től pedig Balonyban szolgált.

A' Kritika Filosofjának főresultátumi – Pucz Antal emlegetett írásának pontos címe és megjelenésének adatai: *Kant' Filosofjájának fő Resultatumai*, TGy, 1818, 11. sz., 32–51. Erről lásd még az alábbi levelet és a hozzá kapcsolódó jegyzeteket: 157. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. október 11.

elogiumot – elógium (lat.): dicsőítés, magasztalás, méltatás.

Speculativus – (lat.) elméleti, elméletes.

ratio speculativa – (lat.) szemléleti okosság.

res speculativa – (lat.) szemléleti dolog.

Practicus – (lat.) gyakorlati.

Ansicht – (ném.) nézet, vélemény, szemlélet.

Verhältnisst – (ném.) körülményt, viszonyt, kapcsolatot.

Relatiót – (lat.) viszonyt.

Causalitas – (lat.) okozatiság, ok-okozati viszony.

Gemüth – (ném.) kedv, kedély.

ingenium – (lat.) képesség, hajlam, tehetség.

Gemüthszustand die Stimmung der Erkenntnisskräfte zu einer Erkenntniss überhaupt – (ném.) 'kedélyállapot, általában a megismeréshez szükséges észlelőerő hangulata'.

Organicus – (lat.) gépies.

Conceptus – (lat.) felfogás.

Begriff – (ném.) felfogás, fogalom.

Bestimmung – (ném.) cél, rendeltetés.

Bewegungsgrund – (ném.) indítóok, mozgatóok.

Objectiv – (ném.) tárgyilagos, pártatlan.

objectivitas – (lat.) elfogulatlanság, tárgyilagosság.

Subjectivum – (lat.) alanyi, saját, személyes.

Mediate – (lat.) közvetetten, közbevetőleg.

mediatus – (lat.) közvetett, közbevetett.

Immediatus – (lat.) azonnali, közvetlen.

Bewusstseyn – (ném.) öntudat.

Beziehung auf einen Gegenstand – (ném.) 'egy tárgyhöz fűződő viszony'.

Grundsatz – (ném.) alap, alapelv.

Anlage – (ném.) itt: kezdemény, vázlat.

Anschauung – (ném.) nézet, szemlélet, vélemény.

Abstractum – (lat.) kivonat, vázlat; melléknévként: elvont.

Sinnlichkeit – (ném.) érzékiség.

Sinnlich – (ném.) érzéki, érzékelhető.

a' könyvek, melyeket ezen alkalmatossággal küldök – a levélhez mellékelte kötetek további soráról nincs információ. Verseghy végrendelete meghagyja, hogy halála után Horváth kötetait ki kell válogatni Verseghy könyvtárából, s vissza kell juttatni Horváthnak. Lásd: *Bevezetés*.

Schmid Wörterbuch zum leichtern Gebrauch der Kantischen Schriften. Jena 1759. 1. B. – lásd: SCHMID 1795a.

Domin Macri Hierolexicon sive Dictionarium Sacrum. I. Vol. Venetiis. 1765. – lásd: MAGRI 1765.

Szirmai Glossarium vocum. Cassoviae 1806. – lásd: SZIRMAY 1806.

Veszprém Vármegye Észrevételei, 's a' Törvényes kifejezések gyűjteménnyé 1807. – lásd: PÁPAY 1807.

Biblisches Universallexicon Ilter Band Dogmatisch moralisches Lexicon. Augsburg 1807. – lásd: MAUCH–BRAUN 1807.

Erhard Schmid Versuch einer Moralphilosophie, dritte vermehrte Ausgabe Jena 1795. – lásd: SCHMID 1795b.

Darstellung der philos. und theologisch. Lehrsätze des Herrn Oberhofpredigers D. Fr. V. Reinhard. herausgegeben von Karl Heinrich Ludwig Pölitz. Dritter Theil Amberg und Sulzbach 1802. – lásd: PÖLITZ 1802.

Mauri Schenckl Ethica Christiana III Tomi. Augustæ Vindelicorum 1804. Editio secunda Auctoris. – lásd: SCHENKL 1804a.

a' Schelling Filozofája – Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775–1854) német filozófus, az úgynevezett „azonosságfilozófia” irányzatának kidolgozója.

Eschenmayer Psychologie. 1. Vol. Stuttgart 1817. – lásd: ESCHENMAYER 1817.

Az Értekezést az Énekkel együtt az első kötetbe tettem – az utalás Verseghynek az alábbi tanulmányára vonatkozik: *Az Egyházi Énekről*, EÉT, 1820, 1. sz., 147–168. *Az Úrnak felmutatása után* című verse e dolgozatba illesztve jelent meg. Vö. 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

Revisió alá – az EÉT lapszámain két cenzor ellenőrizte. Az egyházmegyei cenzúrárt Kiss Ferenc kanonok, a világi könyvvizsgálatot az első kötetek esetében Trenka Mihály Alajos (?–1822), majd az 1821. évi 4. kötettől Nagy Antal (1774–1847) végezte. A cenzorok nevét a kiadvány megjelenéséhez való hozzájárulásukkal együtt valamennyi lapszám feltüntette.

90. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. március 24.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 58v–59v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *10–12*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1819. március 21-én kelt üzenetére felel: 89. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. március 21. Írásában részletesen reagál Horváthnak azon észrevételeire, amelyeket Horváth Verseghy hozzá címzett, 1819. március 9-i levele, illetve annak mellékletei kapcsán tett. Lásd: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ad Epistolam de dato 21 Martii. 1819. – (lat.) 'Az 1819. március 21-én kelt levélhez.' Vö.: 89. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. március 21.

de dato 24 Marz – (lat., ném.) 'március 24-én'.

Kedves levelét – Verseghy az alábbi levélre utal: 89. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. március 21.

öszön – itt: ösztönzés.

A' borért alázatos köszönetet mondok – Horváth János rendszeresen küldött bort Verseghynek. Erről részletesen lásd az alábbi levél jegyzeteit: 191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 28.

surrogatumnál – surrogátum (lat.): pótlék, utánpótlás. Verseghy Ferenc kéziratosságot hagyatékában, a *Notationes Domesticæ* című irategységben található egy recept, amely az alábbi címet viseli. *Surrogatum Caffè pro me*. A kézirat jelzete: OSZK Kt Analekta 6576.

Harmadik Regulám – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

A' mit én a' szavak' criticájából Fő Tiszt. Úrnak küldöttem – az utalás Verseghy *Egynehány példája ama' criticának, mellyel a' régiebb könyvekben előkerülő helytelen szavak az Egyházi Szókönyvben megítélhetnek* című kéziratára vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

bedingt – (ném.) feltételes.

hypotheticus – (lat.) feltételezett.

seu conditionem habens sibi adpositam – (lat.) az „alkus” kifejezés latinul körülírva.

sub conditione jam stabilitum – (lat.) 'az „alkudt” kifejezés latinul körülírva.

unbedingt – (ném.) feltétlen.

absolutus – (lat.) feltétlen, korlátlan, befejezett.

conditionalis – (lat.) feltételhez kötött.

a' minútára – minuta (lat., rég.): perc.

Speculativus – (lat.) elméleti, elméletes.

practicus – (lat.) gyakorlati.

neutrumokból – neutrum (lat.): semleges nem.

Analyt. Pars. I. pag. 263. a) – lásd: VERSEGHY 1816a, 263–264.

praxis – (lat.) aktivitás, gyakorlat.

Relatior – relatio (lat.): ismételtség, jelentés, viszony.

Csere – az utalás Apáczai Csere János (1625–1659) *Magyar Encyclopaedia* című munkájára vonatkozik: APÁCZAI CSERE 1959.

A' tekintet úgymond a' dologban olly mód, mellyel egyik dolog a' másikat nézi. – Verseghy Apáczai Csere János meghatározását idézi: APÁCZAI CSERE 1959, 59.

Schmid így szól p. 489. – lásd: SCHMID 1795a, 489. Az idézet fordítása: 'Objektív viszony az, amikor egy dolog egy másikat beláthatóan és kölcsönösen befolyásol, például a szubsztancia viszonya az akcidentshez, az ok [viszonya] a hatáshoz, dolgok [viszonya], amelyek kölcsönösen hatnak egymásra. Az efféle viszonyok a reláció kategóriával lesznek kifejezve.'

Kirschius a' Relatio szó alatt így szól – a kifejezés Kirsch szótárának 1731-es kiadásában a 929. oldalon szerepel. Lásd: KIRSCH 1731, 929.

eine Vergleichung, eine Beziehung auf etwas anderes – (ném.) 'összehasonlítás, viszony valami máshoz'.

idem quod mutuus rerum inter se respectus – (lat.) 'ugyanaz, mint dolgok kölcsönös egymáshoz való viszonya'.

und in dieser Bedeutung hat es die vierte Stelle unter den Praedicamenten – (ném.) 'és ebben a jelentésben a negyedik helyen áll a kategóriák sorában'.

Csere a' contraria relata, néző, barátságos ellenkezőknek nevezi. – lásd: APÁCZAI CSERE 1959, 64.

Ansicht – (ném.) nézet, vélemény, szemlélet.

Causalitasnak – causalitas (lat.): okozatiság, ok-okozati viszony.

Gemüth – (ném.) kedv, kedély.

animus – (lat.) elme, gondolat, jellem.

mens – (lat.) ész, értelem, lélek.

ingenium – (lat.) alkotóerő, képesség, tehetség, ész.

Sein Gemüth auf etwas richten – (ném.) 'kedélyét valamire irányítani'.

animum ad aliquid applicare – (lat.) 'eszét/gondolatát valamire fordítani'.

Sich etwas zu Gemüthe ziehen – (ném.) 'valamit a szívére venni'.

re aliqua affici – (lat.) 'valamilyen dolog megérinti'.

Er hat ein leichtfertiges Gemüth – (ném.) 'meggondolatlan kedélyű'.

ingenii ancipitis, vani et mutabilis est – (lat.) 'kétértelmű, hiú és változékony szellemű'.

Gemüthszustand – (ném.) kedélyállapot, lelkiállapot.

91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. április 24.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 60r–60v. Autográf fogalmazvány. A kézirat első lapjának felső harmadában (OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 60r), *Az Úrnak felmutatása után* című vers második versszaka második felének és harmadik versszakának szövege szerepel:

Hogy asztaloddal gyenge lelkeinket
az üdvözsleges jóban vastagítsd;
's véreddel mosván újabb véreinket,
szívünköt szent szíveddel eggyesítsd.

Óh! kúcsolly minket Jézus! oltalmazd,
ha vággyaink gonoszra vonzanak.
Vedd kérlelő lelkünköt irgalmazd,
ha gyarló lábaink megbotlanak.
Add, hogy még élünk, tellyes jámborsággal
tisztelvén e' felséges Titkodot,
Mennyedben szünhetetlen buzgósággal
hálállyuk végtelen jóvoltodot.

A versről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9. A vers szövegét két vízszintes vonal választja el a levélfogalmazvány szövegétől.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *13–14*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében Horváth János Sággy Ferenchez címzett 1819. április 22-én kelt írásának rá vonatkozó szakaszára reagál. (Horváth Sággyhoz írt levelének szövegét lásd az alábbi levél jegyzetei között: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9. Korábbi kiadása: HORVÁTH 1937, 282*.) Levelében megemlíti, hogy kidolgozta az egyházi ékesszólásról készülő tanulmányosorozata tervezetét, s mellékeli is az első két dolgozatot. Szóba hoz továbbá két olyan témát, amely a Horváth–Verseghy-levelezés ezt követő szinte valamennyi darabjában felbukkan. Egyrészt bejelenti, hogy hozzáfogott a 103. zsoltár lefordításához, másrészt említést tesz arról, hogy Fischer István egri érsek felkérte „a’ Magyar Szent Írásnak orthographiabeli és nyomtatásbeli jobbítás”-ára.

Verseghy Ferenc már legelső Horváth Jánosnak címzett levelében felajánlotta, hogy szívesen készít zsoltárfordításokat az EÉT számára. (85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Horváth örömmel fogadta a felajánlást, s az EÉT hasábjain önálló publikációként, valamint tanulmányokba ágyazva is helyet adott a szövegeknek. (Horváth János zsoltárokról szóló értekezése – amely Verseghy néhány zsoltárfordítását is közölte – két részletben jelent meg az EÉT 1820-as évfolyamában: EÉT, 1820, 3. sz., 1–94; EÉT, 1820, 4. sz., 132–145.) A zsoltárfordítások másik csoportja az új magyar bibliafordítás épp ekkortájt napirendre kerülő ügyéhez kapcsolódik. (Erről bővebben alább.) Verseghynek az EÉT hasábjain megjelent fordításai felkeltették Rudnay Sándor primás figyelmét, aki arra kérte Verseghyt, hogy a bibliafordításról készülő értekezését zsoltárfordításokkal illusztrálja. Verseghy eleget tett a kérésnek, s *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című munkájába minta gyanánt 21 zsoltár magyarra fordított változatát illesztette. (Lásd: VERSEGHY 1822.) A szövegek magyarra ültetése során követett fordítói, költői eljárásokról azonban mind az EÉT szerkesztésében részt vevő veszprémi kanonokok, mind Rudnay Sándor véleménye eltért Verseghytől. A levelezés kötetünkben publikált darabjai alaposan dokumentálják a fordítások alakulástörténetét, s fényt vetnek a korabeli egyházi körökben e kérdést illető markáns szemléletbeli különbségekre. (Verseghy zsoltárfordításait Hovánszki Mária vizsgálta: HOVÁNSZKI 2016.)

A Horváth–Verseghy-levelezést meghatározó másik domináns téma a bibliafordítás ügye. 1820-ra égetővé vált a magyar nyelvű bibliafordítás kérdésének rendezése. A Káldi-fordítás kiadásainak (1626, 1732, 1782) példányai ugyanis ezekre az évekre elfogytak, szinte beszerezhetetlenné váltak. Egyes egyházmegyéekben a katolikus hívek ezért kénytelenek voltak a református Károli-fordítást használni. Jordánszky Elek kanonok ugyan talált még 400 példányt a budai Egyetemi Nyomdánál, amit Széchényi Ferenc felvásárolt, s a hívek arányának megfelelően 1818-ban szétosztott az egyházmegyék között. Ez azonban nem orvosolta a problémát. Fischer István egri érsek, Jordánszky és Széchényi ezért megbeszéléseket folytattak megoldásokat keresve a kérdésre, s Széchényi hajlandó lett volna egy teljesen új kiadás költségeit is vállalni: 4000 forintot ajánlott fel erre a célra. Vita tárgyát képezte azonban, milyen legyen a tervezett új kiadás. Fischer egri érsek 1818. július 9-én körlevelet intézett az egyházmegyékhöz, amelyben arra kérte a megszólítottakat, foglaljanak állást a tekintetben, hogy változatlan vagy javított kiadást látnának-e szívesebben, illetve, hogy támogatják-e, hogy egy jegyzetekkel ellátott verzió hagyja el a nyomdát. A válaszadók között a változatlan és a javított kiadás pártolói nagyjából hasonló arányt mutattak. A későbbi primás – ekkor még erdélyi püspök – Rudnay Sándor pedig egy teljesen új fordítás elkészítését javasolta.

Verseghy Fischer István egri érsek révén kapcsolódott a vállalkozásba. Fischer – aki Verseghyvel egy időben volt egri papnövendék – fordítói kompetenciái, magabiztos latin, görög és héber nyelvismérete, grammatikusi teljesítménye, valamint a régi ismeretség miatt fordult Verseghyhez, s kérte fel – ahogy fentebb hangsúlyoztuk – „a’ Magyar Szent Írásnak orthographiabeli és nyomtatásbeli jobbítás”-ára. Fontos ezt nyomatékosítani, hiszen nem egy új fordítás készítésére, hanem a régi kijavítására, megjobbítására kapott felkérését. A megbízást saját indíttatásból teljesítette túl: egy új magyar fordítás elkészítésébe fogott.

Verseghyt már korábban is foglalkoztatta a bibliafordítás gondolata. E szándék találkozott 1819 táján Fischer felkérésével, s a régi kiadás javított verziójának létrehozására irányuló kezdeti törekvések

egyre inkább egy teljesen új fordítás elkészítésének igénye felé mutattak. Mindezt csak támogatta, hogy Verseghy már Fischer felkérését megelőzően maga ajánlotta fel Horváthnak, hogy az EÉT lap-számaival zsoldfordításával gyarapítja. (85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Erről bővebben fentebb.) Felkészültsége, képzettsége, érdeklődése és épp aktuális vállalásai is alkalmassá tették tehát arra, hogy elvégezze a Biblia új magyar fordításának nem kis feladatát. Észrevételeit, próbafordításait 1819 tavaszától kezdődően küldte el az ügyet pártoló egyházi ismerőseinek: előbb Fischer Istvánnak és Horváth Jánosnak, majd Rudnay Sándornak is. A témában született első írásait olvasván Horváth a publikálás lehetőségét ajánlotta Verseghynek az EÉT hasábjain, amelyet Verseghy el is fogadott. A bibliafordításhoz kapcsolódó megjegyzések száma és fajsúlya azonban a munkálatok során olyan méreteket öltött, hogy szétfeszítette egy tanulmány kereteit: a készülő értekezés akkorára duzzadt, hogy önálló kötetben jelent meg. (Lásd: VERSEGHY 1822; vö. VERSEGHY 1987c. Verseghy e tárgyban született kézíratait, valamint zsoldfordításait az alábbi irategység tartalmazza: Verseghy Ferenc: *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*. OSZK Kt Quart. Lat. 3250.)

E munkálatokkal egy időben zajlottak a nemzeti zsinat előkészületei, amely a megvitatandó kérdések közé a Biblia új kiadásának témáját is felvette. (Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.) Verseghy bibliafordításról készülő dolgozata közvetlenül a zsinat előtt jelent meg nyomtatásban (VERSEGHY 1822; VERSEGHY 1987c). A zsinat bibliafordítást megvitató bizottságában végül nem került szóba Verseghy tervezete, s a tanácskozás döntései sem pápai, sem királyi jóváhagyást nem nyertek. A témáról bővebben: HERMANN 1973, 400–404; SZÖRÉNYI 1983; SZÖRÉNYI 1988; HORVÁTH 1929; SZÉKELY 2008.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 24. April. 1819. – (lat.) '1819. április 24. napján.'

Sághy Úrhoz igazított böcsös Levelébül – Verseghy Horváth Sághyhoz írt, 1819. április 22-én kelt levelére utal. Lásd: Horváth János – Sághy Ferencnek, h. n., 1819. április 22. = HORVÁTH 1937, 282*. Lásd még az alábbi levél jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

Telegdy' Prédikációs Könyve – feltehetően: TELEGDI 1577–1580.

az imént talált régi Magyar könyveket – lásd: 89. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. március 21.

Az Egyházi Énekekenn kívül ígertem még Zsoldárokat és az Egyházi Ékesenszólásról való értekezéseket is – Verseghy Horváth Jánosnak írt legelső levelének végén felajánlotta, hogy az egyházi-teológiai lexikon elkészítésében való közreműködésén kívül az EÉT-et is szívesen gyarapítja közleményekkel. Lásd: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

az utolsókból is küldök itt egy kis próbát – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

A' plánumot megcsináltam már e' kis munkára, mely noha csak darabocskánként fog az Értekezésekben kijönni, rendbeszedett Egészset fog még is tenni. – Verseghy 1819. január 12-én kelt levelében ajánlotta fel, hogy szívesen gazdagítja az EÉT-et az egyházi ékesesszólásról szóló írásaival. (85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Tanulmányosorozata *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz. 116–139; 3. sz., 112–130.

periodusokkal – (gör.) periódus: a szónoklatban körmondatot jelent.

trópusokkal – trópus (gör.): szókép.

figúrákkal – figura (lat.): alakzat.

Declamatiórúl – deklamáció (lat.): szavalás, szónoklat.

Actiórúl – actio (lat.): előadás.

Benedic anima mea Domino: Domine Deus magnificatus est vehementer – (lat.) Verseghy a 103. zsoltár kezdő szavait idézi, amelyek saját fordításában így hangzanak: „Nagy vagy Te, Isten! fő ura, kútfeje / mindennek, a’ mit tár Eged átölel.” A zsoltárról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.

Alcaicus – (lat.) itt: alkaioszi strófában íródott.

Szókönyvünkhöz – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy Ferenc közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Ő Excellentiájának, az Érseknek – Fischer István (1751–1822) egri érseknek. Tanulmányait Kassán, Kiszebenben, Kalocsán, Pesten és Nagyszombatban végezte, majd a Collegium Germanicum-Hungaricum növendéke volt. 1784-től egri kanonok, 1803-tól szatmári püspök, 1804-től egri püspök, 1807-től egri érsek. 1809-től, Károly Ambrus esztergomi prímás halála után annak egykori feladatait a Helytartótanács egyházi bizottságának elnökségében és a központi papnevelő vezetésében az uralkodó Fischerre bízta, aki ezért ideje nagy részét Budán töltötte, s e levél keletkezése idején Verseghy gyakori vendég nála. (Vö. BOROVSKY 1909a, 423.)

a’ Magyar Szent Írásnak orthographiabeli és nyomtatásbeli jobbítását – lásd: *Keletkezés*.

a’ boldogult Schneider Püspöktől kiadott Imádságos Könyvnek Magyar fordításával együtt – Verseghy utalása Johann Aloys Schneider (1752–1818) imádságoskönyvére vonatkozik. Róla bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 207. Rátz András – Verseghy Ferencnek, Esztergom, 1821. június 18. Imádságoskönyve több kiadásban is napvilágot látott: SCHNEIDER 1805.

Fő Tiszt. Úrnak hozzánk való érkezését allig győzőm már várni – lásd: 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.

megtikkad – ellankad.

92. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. május 8.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 192*.

Keletkezés

E levél egy formanyomtatvány, amelyet Horváth János az EÉT körüli munkálatokban való részvételre felkért személyeknek küldött el. Horváth János lapindítási terveiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Horváth a levélhez mellékelte a *Jelentés* című szöveget, amely készülő folyóiratának céljait és tervezett felépítését ismertette. Erről bővebben lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatokat*.

Horváth János a jelen levelet annak mellékelésével együtt feltehetően 1819. május 31-én kelt írásának társaságában juttatta el Verseghynek, ott ugyanis így fogalmaz: „A’ halottas Beszédből, mellyel, öt nap alatt, bold. Tolnai Gróf Festetics György Ő Excellentiájának, mint régi Jótévőmnnek, halálánna gyászolnom kellett, az ide zártt példával kedveskedek; nem különben a’ jelentéssel is, mellyel az Egyházi Értekezéseket valamennyi Püspökségben kihirdettem.” Lásd: 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az ide mellékeltt Jelentés – Horváth a *Jelentés* című, önálló kiadványként megjelent nyomtatványra utal: HORVÁT 1819. (Vö. a *Keletkezés* alfejezetben leírtakkal.) A szöveg nagy fokú hasonlóságot mutat az EÉT legelső számában megjelent bevezetővel. (Vö. EÉT, 1820, 1. sz., I–VI.) Mivel értékes adalékokat tartalmaz a folyóiratot előkészítő munkálatok, valamint az előfizetés és terjesztés vonatkozásában, a nem túl hosszú szöveget teljes terjedelmében közöljük:

JELENTÉS.

Miolta virágba indultak a Tudományok, nem mutathatnak a Történetírások oly üdőkort, mely azokat buzgóbban dajkálta volna, mint a mi századunk, minden hosszas zivatarok mellett, a melyek között folyt. Nyilván való biznyságot tesz erről, a tudományos könyveknek szaporasága, elősegítése, kelendőse, mely kivált az üdőtől fogva, hogy a békesség Európa kebelébe visszatért, szembetűnővé lett. És ebben édes Hazánk is nemesen vetélkedve kezdett pályát futni a Külföldre. De itt sem állapodott meg a tudománybeli kultúrára való törekedés. Minden legkisebb fejtegetéseket temetni, sajnos vesztésének ösméretett; és hogy még e morzsalékok se vesznének el, számokra Archivumok, Könyvesházak s t. e. félék szerezettek, melyeknek segedelmével, azon kicsinyszerű, de nyomos dolgozások, üdőszakaszonként, folyvást öszveszedettvén; mind most közönségessé tétetnének, mind a jövőendő kor számára fenntartatnának. A hímes vegyítéssel felerdítvén ezek a tudni kívánást, számtalanokat észrevehetetlenképen hasznos olvasásokra édesgettek; az aprólékoknak is menedékszolgáltatás, s a körtágítás által, az elméket munkára, mérésre, önnönröplésre ébresztették, taníttatták; sőt sok tudományokat a tökéletességnek legfelsőbb garádicsára segítettek.

A Magyar Nemzetnek szükségét is, e tekintetben – a világi ösméretekre nézve – a Tudományos Gyűjtemény kielégítette; s még a későbbi századok is, háladatosan fogják emlegetni érdemeit: úgy mint a mely, oly szép pályát nyitott a mindenre termett Magyar elméknek; és új tüzet gyújtott a nemzeti léleknek felevenítésére. Azonban midőn a világi Tudományok illy jótévő segédnek örültek, a Theologia – jöllehet mindenütt szép folyamatban állt felvilágosodott, s buzgó Fő Pásztoraink gondos ügyelete, és a derék Egyházi Tanítók fáradhatatlan ügykezete által – maga maradt csak oly intézet nélkül, mely anyanyelvünket tudományos előadására lassankint, s könnyűden hajtogatná; a Lelki Tanítóknak munkáján könnyebbitene; a szép elméket felerkentvén, eredetiségre fejtoztetné; apróbb műdarabjaikat közhasznuakká tenné, s a következő üdőre is átbocsátaná. Ezen fellyül tudgyák mind azok, a kik ösméretesek külföldönn az új theologiai literatúrával, hogy harmincz esztendő oltá, a vélekedések harczainak közepette is, számos remekművek készültek; s ma is egy sereg, nagyobb kissebb böcsü Folyó Irás forgattya tollát az igazság védelésére; és ha tán egyik életére esküdt, a másik, sőt többen kezét fognak, hogy álfegyvereit öszvetörjék, és megoltalmazák az emberi nemnek legdrágább örökségét. De mind ezek – az üdőtől fogva, miolta a Nemzetek, magos szempontokbul, nyelveket, különös szorgalommal ápolgatni szükségesnek találták – idegen nyelveken irattak, melyeket a Magyar Papságnak nagy része nem tanult, megszerzések pedig felette költséges. Ezen előszámlált okok sürgették, s bírtak reá, hogy a minden tiszteltetére érdemes Magyar Lelki Pásztoroknak, és a vallásbeli ösméretekből vastagodni kívánó Keresztény Hiveknek számára a következő homlokírásu folyó munkát kezdeném:

EGYHÁZI ÉRTEKEZÉSEK.

Vele mit arányzok, mi a czélom, úgy vélem nem szükség többé fejtegetnem. Tárgyát a Theologia egészen kimondgya. Felvételre benne, nem csak sükeres eredeti dolgozások, de jelesebb fordítások is számot tarthatnak. Az értelmes dolgozó közönségesen magáévá teszi azt eleve, a mit fordítani készül; osztán újra szüli; s illykép mint egy honi földönn letet öltözteti a Magyar ekesebb köntösbe. Hogy pedig rend lenne foglalattyan,

I. Értekezésekre II. Esmértetésekre
oszlík fel.

Az első Résznek tárgyai:

- a) A' Vallás Filozófiája, a' mennyire a' kijelentett Relígyiónak felvilágosítására, erősítésére, 's az ő ellenkezői' hiúságos eszeskedéseiknek megczáfolására szolgál.
- b) Az Exegesis különös tekintettel az újabb Hermeneuták, Magyarázás Tanítók világosítására, classicus helyekre, a' Hit, 's Erkölcstudományban.
- c) A' Hittudomány; legjelesben pedig azon ágazatok, mellyeknek bővebb kifejtését, merősítését, az üdökor kiváltképen szükségesé teszi.
- d) Erkölcstudomány; szem előtt tartva, megbírálvá az újabb psychologyiai fejtegetéseket, 's principumokat.
- e) Az Egyházi törvénytudomány, különösen a' Magyar Szentegyházra való alkalmaztatással.
- f) Pásztoritudomány, 's annak ágai: a' Pedagogyika, Katechetika, Homiletika, Liturgyika; következőképen, nevelésről, egyházi ékesenszólásról, szertartásokról szóló oktatások, jelesb Egyházi Beszédek, Katechesisek, istenes Énekek.
- g) Egyházi történettudomány, de a' melly fölén a' Magyar Egyház' ügyével foglalatoskodik.

A' második Résznek tárgyai:

- a) Egyházi literatúra, hol 1) a' theologyiai, vagy az egyházi tudományokkal öszveköttetésben lévő honi könyvvek vétetnek vizgálat alá 1800 dik esztendőőtől fogva. Mellyek közül Protest. Irók munkáinak recensiója sem rekesztetik ki; hogy ennél fogva könnyebb legyen üdövel, a' Magyar theologyiai literatúrának históriai rajzolatnyát adni a' XIX dik században. Ugyan e' végett megkívántatik, hogy a' Rec. a' munkának foglalatnyát, különösségeit, hiányosságait, személysértegetés nélkül megösmértesse.
- 2) A' külföldiek közül csak a' nevezeteseb theologyiai műdarabok vetetnek fel; mellyeknek megszerzése az Egyházi Férjfiaknak ajánlható.
- b) Egyházi régiségek: könyvek, diplomák 's t. e. f. mellyek Hazánkban, az egyházi dolgok világoztatására szolgálhatnak, és még eddig világ eleibe nem bocsáttattak, vagy egyedül ritka, 's régi könyvekben talátnak.
- c) A' Püspök Megyéekben, a' tudománybeli, vagy erkölcsi cultúrára arányzó intézetek.
- d) Kegyes szerzeményekről, Plebániái iskolák állapottjáról szóló tudósítások.
- e) Egyházi előlépések.
- f) Jeles Egyházi Férjfiak' biográfiái.
- g) Jutalomkérdések. Minden kötet ezekkel rekesztetik be.

Ugyan ezek a' felséges tárgyak nyilván való tanúk arra, melly istenes czélra légyen intézve ezen Folyóírás. Éppen arra t. i. a' mellyre minden Keresztény embernek, kivált Egyházi 's Szerzetes férjfiunak törekedni szent tisztiben áll. Innét avval az édes reménységgel fogtam e' nagy munkához, hogy abban mindnyájan, kiknek az Ur bővebben osztotta a' lelki ajándékokat, részt venni bizonyosan készek lesznek, ammint is ezennel általam atyafiságosan meghivattatnak. Tudós, nyomos műdarabjaik, ha Deák nyelven lesznek is készítve örömmel fogadtatnak; a' kikötéssel mindazáltal, hogy azokat megmagyarítani szabad légyen. Bizonyos, meghatározott üdöszakaszhoz magát ez Irás nem köti; de legalább is esztendőnkint négy kötetben – mindenikét tizenkét árkussal számlálván – ügyekszik kedveskedni Olvasóinak: 's ugyan ezért mindenkor négy kötetre, öszveségesen nyolcz forintyával, Váltóban érte, vétetik fel az előfizetés; mellynek beküldése határozza meg kezdetét. Erre való nézve barátságosan kértetnek általam a' Tit. Urak, kiket bizodalmammal terhelni bátorkodtam, hogy az előfizetéseket elfogadni, és a' Megrendelőknek tiszteletneveikkel együtt, bátorságos alkalmatossággal, minél előbb átküldeni méltóztassanak.

Nevezet szerint:

Minden Érsek, 's Püspök Megyében,
A' Hivatalbeli Nagy tiszteletű Titoknok Urak,

Bécsben Nagy tiszteletű Durguth József Ur, a' Pazmaneumban Studiorum Præf.
Pestenn Eggenberger József Könyváros Ur,
Posonyban Schwajger András Könyváros Ur,
Sopronyban Wigandt Könyváros Ur.

A' kik által a' járandó nyomtatványok, viszontag, fogyasztás nélkül a' Tit. Előfizetőknak kezekhez szolgáltattnak. Költ Veszprémben Majus 4-kén 1819. eszt.

HORVÁT JÁNOS

Rudinai Apát, Veszprémi Kanonok, 's az
Egyházi Értekezések kiadója.

Dissertatio de [.]unbis Cleri – (lat.) 'értekezés a [...] papságról'.

93. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. május 31.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 193*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1819. április 24-én kelt üzenetére felel: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24. Írásához több mellékletet csatol. Egyrészt a tervezett egyházi lexikonhoz készített szójegyzékek újabb részletét. (A lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Másrészt gróf Festetics György halála alkalmából készített beszéde egy példányát. Harmadrészt 1819. május 8-án kelt (kőr)levelének egy példányát annak mellékletével együtt: 92. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 8.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 13. Junii 1819. – (lat.) 'Kézhez vettem 1819. június 13-án.'

Ezennel viszont egy csomó szógyűjteményt küldök – jelen levél mellett, annak mai őrzőhelyén nem találhatók mellékletek. Ismert azonban egy olyan kéziratcsomó, amely az egyházi lexikkal kapcsolatos iratokat összegyűjtve őrzi: *Az Egyházi Értekezésekben munkálkodó Veszprémi Tudós Társaságtul készítettett [...] Deák, Magyar, és Német Mesterszókönyv*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657. Ebben az iratanyagban Horváth szűkszavú jellemzése alapján nem azonosítható e melléklet.

Az ékesenszözlásrul való tanácskozásnak – Verseghy 1819. január 12-én kelt levelében ajánlotta fel, hogy szívesen gazdagítja az EÉT-et az egyházi ékeszözlásról szóló írásaival. (85. Verseghy Ferenc

– Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Munkájából az első két részletet 1819. április 24-én küldte el Horváthnak. (Lásd: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.) Tanulmányosorozata *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz., 116–139; 3. sz., 112–130.

Fő Tiszt. Kis Ferencz Kanonok Ur, Megyebéli könyvvizsgálónk – farádi Kiss Ferenc (1767–1825) római katolikus pap, kanonok. Tanulmányait Győrött és Pozsonyban végezte. 1790-ben szentelték pappá. 1796-tól dogmatikát tanít, 1805-től a pesti egyetemen az erkölcsstan tanára. 1806-tól órkánok, 1808-tól éneklőkanonok, 1811-től olvasókanonok. 1822-től káptalani helynök, 1824-től nagyprépost. Ő végezte az EÉT egyházi cenzúráját.

classicitást – klasszicitás (lat.): művészi tökéletesség.

A' balottas Beszédbül – Horváth János Festetics György halálára írt beszéde: HORVÁTH 1819. Jelen levél melléklete nem maradt fenn vagy lappang.

a' jelentéssel is – feltehetően az 1819. május 4-én kelt *Jelentésről* van szó, amelyet Horváth János 1819. május 8-án írt levelében emleget, s amelyet a levél szövege szerint akkor mellékelten el is küldött a címzettnek. Lásd: 92. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 8.

igyengetem – egyengetem.

legottan lerándulok – lásd: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13. Vö. 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. június 13.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 60v, 72r–72v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *14–17*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János hozzá címzett, 1819. május 31-én kelt levelére felel: 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31. Reagál egyszersmind Horváth János 1819. május 8-án kelt körlevelére és annak mellékletére, amelyet Horváth azon literátorok részére küldött, akiktől írásokat remélt és várt megindítandó folyóiratába. Lásd: 92. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 8.

Verseghy e levelének legnagyobb részében az EÉT-ben követendő nyelvészeti, illetve helyesírási elvek kapcsán fejt ki javaslatait, válaszolva Horváth korábban megfogalmazott felvetésére, miszerint szeretné az EÉT-ben e tekintetben Verseghy felfogását követni. A levél szövegében található héber szó olvasata és fordítása Parlagi Gáspár munkája.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 13. Junii 1819. – (lat.) '1819. június 13. napján.'

de dato 31. Maji. – (lat.) 'május 31-én.'

Májusnak 31. napján hozzám igazított böcsös levelét – lásd: 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.

nil mihi rescribas attamen; Ipse veni! – (lat.) 'ám nem válaszodat várja, de jöjj te magad!' Az idézet Ovidius első episztolájából származik: *Heroidák Könyve*, 1. levél, 2. sor: Penelope Ulixesnek. Lásd: OVIDIUS 1985, 5.

Hogy az Egyházi Magyar Ékesenszólásról való Tanácskozásim tetszenek – Verseghy 1819. január 12-én kelt levelében ajánlotta fel, hogy szívesen gazdagítja az EÉT-et az egyházi ékesenszólásról szóló írásaival. (85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Munkájából az első két részletet 1819. április 24-én küldte el Horváthnak. (Lásd: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.) Tanulmányosorozata *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz., 116–139; 3. sz., 112–130.

a' bold. Gróf Festetics György Úrnak tiszteletére emeltt Oszlop – Horváth János Festetics György (1755–1819) halálára írt gyászbeszéde nyomtatásban is megjelent: HORVÁTH 1819. Lásd: 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.

A' meghívást az Egyházi Értekezésekben való öszvemunkálkodásra tisztelettel és köszönettel olvastam, és szíves örömmel elfogadom – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 92. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 8.

A' Jelentésbül – a Verseghy által emlegetett *Jelentés* szövegét lásd az alábbi levél jegyzetei között: 92. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 8. Horváth János 1819. május 31-én kelt levelében arról ír, hogy ahhoz mellékelte a *Jelentést* is. 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.

Most már engedgye meg Fő Tiszt. Kanonok Úr, hogy utolsó levelében ejtett ezen szavairúl – a Verseghy által idézett szakasz Horváth János hozzá címzett, 1819. május 31-én kelt leveléből származik: 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.

Scyllája – Szküllá: tengeri szörny a görög mitológiában, amely egy keskeny tengerszoros egyik oldalán élt. A tengerszoros másik oldalán egy másik tengeri szörny, Kharübdisz lakott. Történetének több változata ismert, szerepel Ovidius *Átváltozásaiban*, és Homérosz *Odüsszeiájában* is.

Charybdisse – Kharübdisz: lásd a fenti jegyzetet.

vehiculumárúl – vehiculum (lat.): vivóanyag, hordozóanyag.

regularitássa – regularitás (lat.): szabályosság, szabályszerűség.

Grammaticárúl – lásd: VERSEGHY 1818a.

Feleletemrúl – lásd: VERSEGHY 1818b.

negédbül – kevélységből.

competens – kompetens (lat.): illetékes, jogosult, szakértő.

Wagner' Phraseologiája – az utalás Franz Wagner frazeológiai kézikönyve Verseghy közreműködésével készül új kiadására vonatkozik. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

gutta cavabit lapidem, non vi, sed saepe cadendó – (lat.) közmondás: Az esőcsepp kivájja a követ, de nem erővel, hanem gyakori eséssel. A közmondás Ovidius pontuszi levele vonatkozó szakaszának parafrázisából alakult ki: *Levelek Pontusból*, Negyedik könyv, X, 5. Vö. OVIDIUS 1991, 119.

naspolya – mespilus: a rózsavirágúak rendjébe tartozó növény. Díszfaként vagy termése miatt termesztik. Későn, október végén terem, gyümölcse utóérő, magas C-vitamin-tartalmú, gyógyászati célokra is alkalmazzák.

koporsóverset – Verseghy sírkövére valóban ezt a feliratot vészték (Császár 1903, 377).

Alcaicumokban – alkaioszi strófákban.

ódámot Az Istennek Felségérül és Jóságárúl – az utalás a 103. zsoltár Verseghy készítette fordítására vonatkozik, amelynek az alábbi címet adta: *Az Istennek Felsége és Jósága a' 103. Zsoltár szerint*. A szöveg nyomtatásban az EÉT 1820. évfolyamának harmadik számában jelent meg Horváth Jánosnak *A' Zsoltárokrúl* című, név nélkül publikált tanulmányába illesztve: EÉT, 1820, 3. sz., 89–94. Verseghy

1819. április 24-én számolt be arról, hogy elkezdett dolgozni a 103. zsoltár nyomán írt versén. Lásd: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

ide függesztem – jelen levél szövegét csak fogalmazványként ismerjük, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. A 103. zsoltárnak egy kézírata ismert, amely egy autográf fogalmazvány. Jelzete: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 314a–315b. Vö. a fenti jegyzettel.

Lebanon – Libanoni-hegység: hegyvonulat a Szír–Jordán-árok nyugati oldalán, a Földközi-tenger partvonalával párhuzamosan.

Lívjatan – Leviatán: a Biblia szövegében előforduló tengeri szörny, szárazföldi párja Behemót. Leggyakrabban tengeri sárkányként vagy kígyóként ábrázolják. Vö. BALOGH 2010.

Zsidó hangokat – héber hangokat.

Hiberniai Püspöknek Utazásában – Hibernia (lat.): Írország ókori szerzők által használatos megnevezése. Az utalás magyarázatát maga Verseghy adja meg a 103. zsoltárhoz kapcsolódó, kéziratban maradt jegyzetében. Itt Erik Pontoppidan (1698–1764), Bergen püspökének, a koppenhágai királyi tudományos akadémia tagjának természettörténetére hivatkozik, amelyet német fordításban olvasott egy gyűjteményes kiadványban. A leviatánra vonatkozó leírás könyvészeti hivatkozását is megadja, ám az évszámot elvéli: a szóban forgó kötet ugyanis nem 1765-ben, hanem 1764-ben jelent meg. A kézirat a leviatánról szóló szakasz magyar fordítását tartalmazza. Lásd: HORVÁTH 1937, *310–314*; *Sammlung* 1764, 221–225. Úgy tűnik, Verseghy nemcsak a kötet évszámában, hanem a szerző nemzetiségében is téved: Pontoppidan ugyanis nem ír, hanem dán volt.

GrófAlmássy Pál Úrhoz – Zsadányi és törökszentmiklósi Almássy Pál (1750–1821). Szülei: Almássy Pál (1722–1804) és Kvassay Franciska (1728–1797). 1776-tól királyi kamarás, 1783 és 1787 között fumei kormányzó, 1786-tól belső titkos tanácsos. 1787 és 1790 között kerületi főispán, 1791 és 1795 között a királyi tábla bírója. 1790-től Arad megye főispánja. 1801-től koronaőr, majd 1812-től királyi főlovászmester. Kereskedelmi és statisztikai művek szerzője, elnyerte a Szent István-rend középkeresztjét. (Vö. OROSZ 1906, 3–7; KAZINCZY 2011, 418.) Verseghy több szalon kötődött a családhoz: Almássy felesége kapivári Kapy Anna Mária (1756–1829) gyóntatója volt. Verseghy az Almássyakhoz fűződő kötődéseihez lásd még: 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.; Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek: 11. Almássy Pálné Kapy Anna Mária – Verseghy Ferencnek [nem keltezhető].

mert a' szerencsétleneknek Ő méltóztatott Bibliothecájából olvasás végett könyvekkel kedveskedni – Verseghy és kortársai, például Kazinczy is, a „szerencsétlenség” kifejezéssel többnyire a Martinovics-összeesküvésben való érintettségükre utalnak. Nem egyértelmű, hogy e kifejezés itt ilyen értelemben értendő-e. Verseghy a leviatánról szóló jegyzetben mindenesetre beszámol arról, hogy a kötethez valóban Almássy könyvtárából jutott hozzá: „Feltaláltatik ez a' következő könyvben, melyet Ő Excell[ent]iájá Zsadányi és Török Szent-Miklósi Almássy Pál Úr nekem, hogy e' jegyzést belőlle kivonhassam bibliothekájából különös kegyelmes készséggel kölcsönözni méltóztatott [...]” (HORVÁTH 1937, 311*). Mutatnak rá adatok, hogy könyvtárát Almássy mások számára is rendelkezésre bocsátotta: Kazinczy budai fogsága alatt tőle kapott könyveket (KAZINCZY 2011, 418).

Az Egyházi Szókönyvnek – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

a' M. Bibliának új nyomtatásáról – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Ő Excellentiájának az Érseknek – Fischer István (1751–1822) egri érseknek.

a' IV. Rész előtt álló Synopsisban is ama' helytelen Magyarságot, mely az Istent Enoch' nemzőjének mondgya – az utalás Káldi bibliafordítására vonatkozik: „Kain, és Ábel Ádámtól, és Évától születetnek. Kain, és Ábel áldozatokat mutatnak bé az Istennek: Kaint áldozattyával megveti az Isten, Ábelt bé-vészi; kiért Kain Ábelt meg-öli: azért Isten vándorlással, és szám-kivetéssel büntetvén Kaint, nemzi Énokot. Ádám pedig nemzi Sethet, Seth pedig nemzi Enost.” (KÁLDI 1732, 3)

Egerben két Kanonok Úrnak – a szöveg utalásai alapján e személyek nem azonosíthatók.

Úr' napja után – Úrnapja: az Eucharisztia ünnepe, a Szentháromság vasárnapját (a pünkösd utáni vasárnapot) követő csütörtök.

Exegesisben – (gör.) szentírás-magyarázatban.

Próba gyanánt ide függesztek egy jegyzést – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Horváth János válaszevele egyértelművé teszi, hogy a melléklet Verseghy *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című műve készülő kéziratából származó részlet lehetett, mégpedig a Teremtés első könyvének 6. versére vonatkozó megjegyzés. Vö. 95. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. július 3. Lásd a következő jegyzetet is.

Genesis C. 1. 2. 6. Quod Káldy erősség compellat, in Hebraeo קָלָדְ נִימִינָטוּר, quod expansum etc. Vide in manuscriptum. – (lat.) 'Teremtés könyve 1,2–6. Amit Káldy erősségnek nevez, az a héberben קָלָדְ ['szilárd (boltozat), ég'], az expansumot ['kifeszítést'] [jelent] stb. Lásd a kéziratban.' Káldy fordításának itt hivatkozott helyén és további helyeken is valóban az erősség kifejezést használja. Például: „Monda még-is az Isten: Légyen erősség a' vizek-közzött: és válaszsza-el a' vizeket a' vizektől.” Gen 1,6. (KÁLDI 1732, 1). Verseghynek ez a latin nyelvű megjegyzése a *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* készülő kéziratából származik. Feltehetően az e szavakkal kezdődő szakaszt mellékelte Horváth Jánosnak írt levele letisztázott és elküldött példányához. A vonatkozó részlet az elkészült és kiadott műben is szerepel. Lásd: VERSEGHY 1822, 26–27. Vö. VERSEGHY 1987c, 39–40.

95. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. július 3.

Kézirat

Jelen levél kézírata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztetett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *193–194*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1819. június 13-án kelt levelére felel: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13. Horváth János ebben a levelében felajánlotta Verseghynek, hogy a bibliafordítás kapcsán készülő megjegyzéseit publikálja az EÉT hasábjain. A terv ebben a formában nem valósul meg: Verseghy észrevételei *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* címen önálló kiadványban látnak majd napvilágot. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az Egyházi Értekezéseknek felsegállítására kinyilatkoztatott szíves készsége; 's ennek bizonyítására küldött 103. Zsoltár – lásd: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.

melly a' másodig kötetnek gyöngye lészen – Verseghy 103. zsolnárról készített fordítása az EÉT, 1820. évi 3. számában jelent meg. A 103. zsolnárról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.

A' Livjatannak megösmertetésére, valóban jó lesz a' Hiberniai Püspöknek tudósítását – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13. Verseghy elkészítette a vonatkozó jegyzetet, szövegét lásd: HORVÁTH 1937, *310–314*.

Herdert ugyan (Von Geiste der Ebräischen Poesie 1. Th. 120–2 old.) – az utalás Johann Gottfried Herder *Vom Geist der Ebräischen Poesie* című munkájára vonatkozik: HERDER 1782, 120–122.

játszik ezek között / a' képtelen nagy vízi állat, / Livjátán, életadó erődnek / megfoghatatlan czímere – az idézet Verseghynek a 103. zsolnárról készített fordításából származik. Lásd a fenti jegyzetet.

a' millyen a' Mojs. I. 6. versére tett szép jegyzés – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.

az Érsek – Fischer István (1751–1822) egri érsek.

ugyan Annak – ha ő Excellentiája megengedné – A Magyar Országi Püspökökkel tanácskozó Levelét, melly nállam meg van; egy egészben kiadnánk – Horváth feltehetően Fischer István 1818. július 9-én kelt köriratára utal, amelyet azért juttatott el egyházi személyeknek, hogy véleményüket kérje a bibliafordítás ügyében. Erről bővebben lásd: HORVÁTH 1929, 98. Lásd még az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

egy egészben kiadnánk – lásd: Keletkezés.

Sággy Barátomhoz szálllok – Sággy Ferenc és családja Budán, az Egyetemi Nyomda épületében (ma: Budapest, Hess András tér 4.) egy ötszobás szolgálati lakásban élt. Sággy Ferenc felesége, Kubányi Katalin a tehetős budai római katolikus [sic!] rác Desevics családból származott. A família több telket és házat is birtokolt a Tabánban, amelyek az 1810-es évek elején öröklés útján Kubányi Katalin és férje birtokába jutottak. Így lettek tulajdonosai az úgynevezett Szarvas-háznak (ma: Budapest, Szarvas tér 1.), illetve az úgynevezett Sággy-háznak (ma: Budapest, Döbrentei utca 15., a Mesemúzeum épülete), amelyeket befektetésként, bérbeadással hasznosítottak. A család emellett 1819-ben azon a telken, amelyen ma a Déli pályaudvar foglal helyet, tekintélyes „nyári lakot” építtetett (SZENTESI 2009).

Hogy annyi készületem után, még most sem értem el Budára – erről lásd az alábbi leveleket: 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.; 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13. Vö. 113. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. február 12.

96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek Buda, 1819. augusztus 6.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztetett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 278*.

Keletkezés

Sághy Ferenc jelen írása Verseghy Ferenc veszprémi látogatására vonatkozik. Verseghy és Horváth, illetve a környezetébe tartozó veszprémi kanonokok az EÉT megindulását követően időről időre meglátogatták egymást. Az útra, amelyre a rövid üzenet utal, 1819. augusztus 9. és 13. között került sor. Sághy úgy tervezte, elkíséri Verseghyt, hogy meglátogassa régi veszprémi barátját. (Sághy, Horváth és Verseghy ismeretségéről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sághy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Verseghynek végül nélkülöznie kellett Sághy társaságát, s Johann Ossitzkyvel utazott Veszprémbe. (Vö. HORVÁTH 1937, 79.) Sághy jelen írásához mellékelte egy levelet, s arra kérte Verseghyt, hogy elutazása előtt fordítsa le franciára. Sághy leveléhez hasonlóan e mellékletnek is nyoma veszett: nem maradt fenn vagy lappang. Címzettjéről, tartalmáról más források sem nyilatkoznak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Watts miatt, ki dolgozni kezd – John Watts (?–?) amerikai betüöntő, a homok- vagy gipsz-szte-reotipizálás feltalálója. Sághy Ferenc a nyomda korszerűsítése érdekében bízta meg azzal a feladattal, hogy sztereotípiamezeket készítsen a számukra, 1818. december 7-én kötöttek szerződést. A nyomda munkatársai közül azonban nem mindenki fogadta el az új eljárást, s a – részben Sághy ellen irányuló – bírálatok oda vezettek, hogy 1824-ben szerződést bontottak Wattsszal. (BIRÓ 1936, 508; FIRTINGER 1900, 27–29; KÄFER 1977, 128–129; IVÁNYI–GÁRDONYI 1927, 145–150).

Ezt a' kis német Levelet – a levél melléklete nem maradt fenn vagy lappang.

97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. augusztus 20.

Kézirat

Quart. Hung. 3657, 4v–5v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *149–152*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét 1819 nyarán tett veszprémi látogatásáról való hazaérkezése után írta, de nem közvetlenül a megérkezést követően. A szöveg ugyanis utal arra, hogy visszatérte és jelen levelének kelte előtt már küldött egy írásos üzenetet Horváthnak: „és így tizedfél óra felé értünk be Mayerhez Fejérvárra, ammint már megírtam”. Ez az irat azonban nem maradt fenn vagy lappang, tartalmára csak következtethetünk: Verseghy feltehetően arról számolt be benne, hogy szerencsésen megérkezett útjáról budai otthonába. (Verseghy 1819 nyarán tett veszprémi utazásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sághy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.)

Verseghy Ferenc jelen levele mellékleteként küldi el Horváth János számára az első három zsoldár fordítását. (A zsoldárfordításokról lásd: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.) A zsoldárfordításokon túl a levél beszámol Verseghynek a bibliafordítás kapcsán tett előrehaladásáról, valamint Paintner Mihálynál tett látogatásáról. Továbbítja emellett veszprémi ismerőseinek a legfrissebb információkat, amelyek a várható egyházi előléptetésekről, áthelyezésekről Budán a fülébe jutottak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ide rekesztve küldöm – a levél szövege csak közleményből ismert, az elküldött példány és mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Erről lásd a *Kézirat* alfejezetben leírtakat.

a' három első Zsoltárt – jelen levél kézirata csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn, vagy lappanganak. Verseghy kézirat hagyatékában fellelhetők az említett zsoltárok kéziratai, ezek azonban a hagyatékon belül nem a levelek mellett foglalnak helyet, hanem a *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* (OSZK Kt Quart. Lat. 3250) címet viselő kézirategységben. A zsoltárfordítások jelzetei:

– 1. zsoltár (kezdő sor: *Boldog ember az, ki a' gonoszok' tanácsán nem jár*): OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 286a, 246a, 284a, 273a, 275a. (Verseghy e zsoltárról később készített egy másik magyar változatot is *A' jámbornak boldogsága* címmel. Jelzete: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 280b, 289a. Vö. az alábbi levél jegyzeteivel: 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.)

– 2. zsoltár: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 286a, 246a, 284b, 273a, 275b–276a.

– 3. zsoltár: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 286b, 246b, 285a–285b, 273b, 276b.

A zsoltárfordítások az EÉT 1820. évi harmadik számában jelentek meg, Horváth János *A' Zsoltárok* című tanulmánya első részébe illesztve: EÉT, 1820, 3. sz., 1–94.

Trenkával – Trenka Mihály Alajos (?–1822). Cseh származású exjezsuita, a rend feloszlása után világi pap. Kevés információval rendelkezünk működéséről. 1796-tól 1809-ig a pesti egyetem történelemtanára. Tanította Horvát Istvánt és Katona Józsefet is. 1797/98-ban dékán, 1803/1804-ben rektor. 1809-ben a Helytartótanács tanulmányi bizottságának ülnökévé nevezték ki. 1815-től nyugdíjba vonulásáig, 1821 januárjáig budai cenzor (WALDAPFEL 1932, 429–430; LIPP 2009; MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1985, 277–278, 281–282).

Betlehem – város Jeruzsálemtől délre, 8 km-re. Jézus születési helye.

unxit – (lat.) beken, megken, megolajoz.

participium – (lat.) melléknévi igenév.

praeteritum – (lat.) múlt idő.

unguentum ejus – (lat.) kenőcs.

Absolon – Absalom: Dávid harmadik fia. Megölte féltestvérét, Amnont, mert az megbecstelenítette húgát, Tamart. Tette miatt elmenekült Dávid udvarából. Néhány év múlva elnyerte Dávid bocsánatát, és visszatért Jeruzsálembe. Ő lett a trónörökös, de hamarosan lázadást szított apja ellen, ennek során egy csatában haja miatt fennakadt egy fán, az öszvér pedig kiszaladt alóla, így az ellenfél kezére jutott, akik megölték.

Zsido ejtést – héber kiejtést.

A' könyvecskét, mellyből a' zsoltárokat kidolgoztam – az utalás Johann Balthasar Gerhauser kötetére vonatkozik. Lásd: GERHAUSER 1817.

az új esztendőre való Éneknek – Verseghy az alábbi versre utal: *Új esztendő napjára való ének*. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

az Egyházi Szókönyvben és a' Bibliában – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

az Egyh. Értekezések számára a' Magyar Bibliának fordításairól való rövid értekezésekhez, és Káldiának kívánt Criticájához fogok – Horváth János 1819. július 3-án kelt levelében felvetette, hogy az EÉT szívesen publikálná Verseghynek azon észrevételeit, amelyeket a Biblia tervezett új kiadása kapcsán Fischer István egri érsek számára összeállított. Lásd: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; 95. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. július 3. Verseghy készülő dolgozata végül *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* címen önálló ki-

adványként jelent meg. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

a' mit eddig a' Genezisről az Egri Érseknek parancsolattyára kidolgoztam – az utalás Fischer István (1751–1822) egri érsekre vonatkozik. Lásd a fenti jegyzetet.

az új Primástúl – Rudnay Sándor (1760–1831) esztergomi érsek. Tanulmányait Pozsonyban, Nagyszombatban és Budán végezte. 1785-ben szentelték pappá, 1787-ben esztergomi helynökségi írnok, 1789-ben nagyszombati helynökségi titkár, 1805-ben esztergomi kanonok, 1806-ban a nagyszombati szeminárium rektora, 1808-ban korosi apát, a Helytartótanács tagja, esztergomi érseki helynök. 1815-ben erdélyi püspökké nevezték ki, e tisztségében 1818-ban erősítették meg. 1819-ben nevezték ki esztergomi érsekké, betöltve az egy évtizede üres érseki széket (ZELLIGER 1893, 448–449, vö. NAGY 2007).

Én csak a' szívnek akartam e' folyó Írásban némelly darabokkal kedveskedni – Verseghy 1819. január 12-én kelt levelével vette fel a kapcsolatot Horváth Jánossal. Ebben az írásában jelezte, hogy örömmel részt venne az EÉT körüli munkálatokban, levelének végén pedig felsorolta, hogy milyen jellegű írásokkal gyarapítaná a folyóiratot. Lásd: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Harmincz esztendeje már, hogy a' Theologiától búcsút vettem – Verseghy utalása 1789/1790 tájára vonatkozik, s valóban, utolsó teológiai tárgyú írásai ezekből az esztendőkből valók. Nem kizárt, hogy konkrétan egy szövegére, a *Millot-fordításhoz* fűzött *Értekezésekre* utal. A „búcsút vettem” kifejezés feltehetően az *Értekezések* körül kialakult vitákra és az azt követő vizsgálatra céloz, amelyet követően Verseghynek vissza kellett vonnia az *Értekezésekben* kifejtett nézeteit, s elzárásra ítélték. Erről lásd: DONCSEZ 2009b; DONCSEZ 2016d. Vö. 11. Verseghy Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának, Buda, 1791. február 7.; 13. Verseghy Ferenc – Sándor Lipótnak, Buda, 1792. november 2.

ama' kis Német könyvben, mely nállam van – lásd: GERHAUSER 1817.

borítékhoz – értsd: borítóhoz.

vásár előtt – feltehetően a Szent Mihály-napi vásárról van szó: Szent Mihály napját szeptember 29-én ünneplik.

mustráit – mustra (lat.): minta.

Mélt. Paintner Püspöknek – Paintner János Mihály (1753–1826) jezsuita szerzetes, püspök. 1769-ben lépett a jezsuita rendbe. A közösség feloszlata után világi papként működött. Előbb Grassalkovich Antal herceg nevelője a bécsi Theresianumban, majd 1774–1775-ben gimnáziumi tanár Kőszegen. 1785-től rátóti prépost. 1805-től a győri tankerület igazgatója, 1806-tól győri kanonok. 1809 és 1811 között locsmándi főesperes. 1811-től novi választott püspök és királyi tanácsos. 1811 és 1826 között szentadalberti prépost. 1822-től a Magyar Királyi Udvari Kancelláriánál az egyházi és vallási ügyek előadója. Tagja a jénai mineralógiai társaságnak (BEDY 1938, 471).

Wesprémio Dominorum Canonicorum salutem, imo animam fero Illustrati Vestrae – (lat.) 'a veszprémi kanonok uraknak tiszteletét, sőt lelkét ajánlom Öfényességének'.

Ergo non vivunt? – (lat.) 'Hát nem élnek?'

Imo vivunt spiritu in Illustrate Vestra – (lat.) 'Dehogynem, sőt: lélekben Öfényességében élnek.'

egygy Győri Egyházi Professornak jelenlétében – a levél szövege alapján e személy nem azonosítható.

epiphonémája – epifonéma (lat): érvelő vagy elbeszélő gondolatmenet váratlan, rövid, szentencia-szerű lezárása.

Somogyit – perlaki Somogy Lipót Márton (1746–1822). Római katolikus pap, püspök. Tanulmányait Sopronban, Bécsben és Győrött végezte. 1771-ben szentelték pappá. 1790-től győri kanonok és a szeminárium rektora, 1801-től locsmándi főesperes, 1805-től pápóci prépost, 1806-tól szombathelyi püspök. A kalocsai érsekségben Kollonich László (1736–1817) halála után székiüresedés volt. A tisztséget végül nem Somogy kapja: 1821-ben Klobusiczky Pétert (1752–1843) nevezték ki kalocsai érsekké.

Alagovicsot – Alagovics Sándor (1760–1837). Római katolikus pap, püspök. 1783-ban szentelték pappá, 1784-től a pozsonyi papnevelő intézet tanulmányi felügyelője. 1792-től a nyitrai szeminárium rektora. 1796-tól galántai plébános, 1807-től pozsonyi kanonok és somlyóvásárhelyi prépost. 1808-tól esztergomi kanonok, 1809-től a pesti központi papnevelő intézet rektora. 1816-tól udvari tanácsos és előadó, valamint szenttamási prépost. 1822 és 1832 között auraniai címzetes perjel. 1828-tól zágrábi prépost, báni helytartó és berzencei örökös főispán. 1829-től zágrábi püspök.

Kovalikot – Kovalik János (1770–1821). Római katolikus pap, választott püspök. 1799-ben szentelték pappá, a következő években tábori papként működött a Sztáray-gyalogezredben, a Délvidéken, Szlavóniában és Horvátországban. 1804 és 1811 között budai katonai plébános és szentszéki ülnök, 1807-től pozsonyi kanonok, 1810-től esztergomi kanonok és a nagyszombati papnevelő kormányzója. 1813-tól tribunici választott püspök és esztergomi érseki helynök. 1818-tól komáromi főesperes, 1820-tól nagyszombati helynök, 1821-től helytartótanácsi tanácsos.

Septemviralistának – septemvir (lat.): hétszemélynök, a hétszemélyes tábla bírja.

Madarasit – gojzesti Madarassy Ferenc (1762–1838). Római katolikus pap, választott püspök. Tanulmányait Nagyszombatban, Budán és Pozsonyban végezte. 1787-ben szentelték pappá. 1793 és 1802 között Vadkerten, majd Rimócon káplán, később budai cenzor. 1803-tól szentszéki ülnök. 1815-től egri kanonok, 1816-tól ansariai választott püspök, 1827-től pozsonyi prépost és a hétszemélyes tábla tagja.

Referendáriusnak – referendarius (lat.): előadó, tanácsos.

Ürményit – feltehetően ürményi Ürményi Ferenc (1780–1858), Ürményi József (1741–1825) országbíró fia. Jogi tanulmányokat folytatott, 1803-ban a leMBERGI kamarai igazgató segédje lett. 1808-tól az udvari kamara titoknok, 1815-től temesi kamarai igazgató, udvari tanácsos. 1823-tól fumei és tengeremléki kormányzó. 1837-ben telepedett le Pesten. Az 1840-es években a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke, koronaőr, az MTA igazgatósági tagja.

a' Cancelláriust – a szövegből nem derül ki, kire vonatkozik az utalás.

jubilállýák – (lat.) ünneplik.

cum titulo Consiliariorum Status – (lat.) 'államtanácsosi címmel'.

Majláthot – székhelyi Mailáth György (1786–1861) országbíró, a főrendiház elnöke. Id. Mailáth György (1752–1781) királyi személynök, a királyi ítélőtábla elnökének fia. Tanulmányait Győrött és Pesten végezte. 1809–1810-ben aljegyző, 1811-ben főjegyző, 1814-től Pozsony vármegye első alispánja. 1821-ben helytartótanácsossá, 1822-ben ítélőmesterré, majd cancelláriai udvari tanácsossá nevezték ki. 1825-től személynök. Elnyerte a Szent István-rend középkeresztjét. 1828-tól Hont vármegye főispánja. Az MTA igazgatótanácsának tagja, 1831-től államtanácsos, 1839-től országbíró. 1848-ban V. Ferdinánd királyi helytartóvá nevezte ki, ez év decemberében ő vezette a Windisch-Grätz osztrák főparancsnokhoz küldött békeküldöttséget. (Vö. MARKÓ 2006, 285–286.)

Cancelláriusnak – cancellarius (lat.): kancellár, korlátnok vagy főjegyző.

Brunszvikot – alsókorompai gróf Brunswick József (1750–1827) főispán. Gróf Brunswick Antal és Adélfy Anna fia, valóságos belső titkos tanácsos, császári-királyi kamarás. 1790-ben Bihar vármegye adminisztrátora, 1796 és 1808 között Csongrád vármegye főispánja. 1808-ban elnyerte a Szent István-rend középkeresztjét. 1806 és 1827 között Nógrád vármegye főispánja. 1802 és 1825 között tárnokmester, e tisztségei mellett I. Ferenc országbíróvá nevezte ki. (Vö. MARKÓ 2006, 273.)

Végbet – az itt említett személy azonosítása nem egyértelmű. Nem kizárt, hogy a levelezésben másutt is emlegetett Vigh/Végh Istvánról van szó. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.

Tavernícusnak – (lat.) tárnokmesternek.

ama' barátságos szívességgért, mellyel fogadtak – Verseghy 1819. augusztusi, veszprémi látogatására utal. (Vö. HORVÁTH 1937, 79.) Lásd: 96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

epocháját – (lat.) időszakát, korszakát.

Palotánn – Várpalotán.

Kováts Viceesperest Úrnál – feltehetően Kováts Antal (1762–1832) római katolikus pap, esperes. Tanulmányait Győrött, Veszprémben és Pozsonyban végezte. 1789-ben szentelték pappá. 1790-től várpalotai plébános, 1797-től kanonok, 1810-től a palotai kerület esperese. 1816-tól veszprémi kanonok-plébános. 1832-től szentszéki ülnök és somogyi főesperes (PFEIFFER 1987, 144).

tizedfél óra felé – értsd: fél tizenegy felé.

Mayerhez Fejérvárra – Májer József (1785–1834) római katolikus pap. Tanulmányait Pécsen, Pesten és Székesfehérvárott végezte. 1802-ben vették fel a papnövendékek közé. 1807-ben szerzett doktori fokozatot, s szentelték pappá. Ugyanettől az évtől a székesfehérvári papi szeminárium tanulmányi felügyelője. 1808-tól papnövendékek oktatásával bízták meg. Később székesfehérvári német káplán, szentszéki aljegyző, majd jegyző. 1809-től az egyháztörténet tanára. 1815-től felsővárosi plébánosa, valamint a fehérvári felső kerület alesperese. 1828-tól kanonok és a papnevelő intézet igazgatója (*Schematismus* 1819, 48).

ammint már megírtam – erről lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat.

a' mi jó Asszonyunk – Marie Ossitzky.

Fő Tiszt. Külley Urnak – Küllei Nepomuk János (1763–1849) római katolikus pap, kanonok. Tanulmányait a pozsonyi papi szemináriumban végezte, ahol iskolatársa volt Horváth János (1769–1835) későbbi veszprémi kanonok, székesfehérvári püspök. 1789-ben szentelték pappá, 1790-től Veszprémben kántor. 1796-tól mernyei plébános, 1806-tól a kaposvári kerület esperese, 1807-től veszprémi kanonok, 1808-tól somogyi főesperes, 1809-től Szent Lászlóról nevezett címzetes apát. Táblabírája több vármegyének, emellett Veszprém vármegye árvaügyeinek igazgatója. 1823-tól püspöki helynök, 1825-től káptalani helynök, 1843-tól pristinaai választott püspök. (Vö. PFEIFFER 1987, 149–150.)

a' liberalis conversatióval – a szabad beszélgetéssel, társalgással.

Sámson – Sámson János (1792–1847) római katolikus pap, tanár. Tanulmányait Pozsonyban, Veszprémben és Bécsben végezte. 1817-ben szentelték pappá. Ettől az évtől kezdve Veszprémben szemináriumi tanulmányi felügyelő. 1819-től szentszéki jegyző, 1820-tól dogmatikatanár Veszprémben. (Vö. PFEIFFER 1987, 891.)

Dalilát – a bibliai Sámson és Delila történetét *A bírák könyve* 16. fejezete írja le. Sámson názír volt. A názír olyan Istennek szentelt ember, akinek azért, hogy küldetését teljesíthesse, tartózkodnia kellett bizonyos dolgoktól. Sámsonra a hajvágás tilalma vonatkozott. Rendkívüli testi erővel bírt. A filiszteusok, akikkel Sámson konfliktusban állt egy korábban elkövetett gyilkossága miatt, meg akarták tudni Sámson erejének titkát, ezért rávették annak szeretőjét, Delilát, hogy tudja meg, miben rejlik ereje. Sámson elárulta, hogy a hajában. Delila elárulta a titkot a filiszteusoknak, ezért azok álmában levágták Sámson haját, foglyul ejtették és megvakították (Bir 16).

Fliszár – Fliszár György (1791–1863) római katolikus pap, tanár. Tanulmányait Szombathelyen és Pesten végezte. 1814-ben szentelték pappá. Ettől az évtől kezdve Veszprémben egyházjogot, történelmet, később erkölcsant, lelképásztorkodás-tant, szónoklattan és hitoktatást tanított. 1824-től szentszéki ülnök, 1833-tól murakeresztúri apát-plébános. (Vö. PFEIFFER 1987, 409.)

Molnár – az itt említett személy feltehetően Molnár Józseffel azonos. Devecserben született 1786-ban, tanulmányait Győrött és Pesten végezte, 1809-ben szentelték pappá, ettől az évtől kezdve veszprémi szeminárium tanulmányi felügyelője, valamint a teológián a keleti nyelvek tanára. A tanári pályát 1819 novemberében betegsége miatt elhagyja, s plébános lesz Szentbékállán. 1824-ben visszavonult a veszprémi agg papok házába. 1833-ban halt meg (PFEIFFER 1987, 736).

Spreitzenbart – Spreitzenbart János (1794–1854) római katolikus pap, tanár. Tanulmányait Szombathelyen, Veszprémben és Bécsben végezte. 1817-ben szentelték pappá. Ettől az évtől kezdve egyháztörténelmet és kánonjogot tanít Veszprémben. 1824-től szentszéki ülnök, 1828-tól peremartoni plébános, 1837-től a veszprémi Dávid Árvaház igazgatója, 1845-től kanonok. (Vö. PFEIFFER 1987, 930.)

Fő Tiszt. Hornyik Úrnak – Hornyik János (1756–1822) római katolikus pap, kanonok, rektor. Unokaöccse Hornyik József (1802–1873) palóznaki plébános. Tanulmányait Veszprémben, Budán és Nagyszombatban végezte. 1780-ban szentelték pappá. 1781-től veszprémi karkáplán, 1783-tól püspöki szertartó. 1786-tól nyírádi, 1796-tól tapolcai plébános. 1801-től veszprémi kanonok. 1801 és 1806 között szemináriumi rektor. 1804-től a Boldogságos Szűzről nevezett babócsai címzetes apát. 1811-től olvasókanonok. Kurbély György halálát követően, 1821-től káptalani helynök. (Vö. PFEIFFER 1987, 116.)

neve napjára – a János névnapot június 26-án és december 27-én ünneplik.

Fő Tiszt. Kis Urat – farádi Kiss Ferenc (1767–1825). Lásd az alábbi levélhez fűzött jegyzeteket: 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.

Fő Tiszt. Szmodis Urat – nagy és kisbarkóczy Smodiss János (1771–1851) római katolikus pap, kanonok. 1794-ben szentelték pappá. 1794-től karkáplán, 1796-tól alkántor Veszprémben. 1800-tól sümegi plébános, 1809-től kerületi esperes. 1811-től tapolcai plébános, 1815-től veszprémi kanonok. 1816-tól 14 éven át a veszprémi szeminárium igazgatója. 1831-től a Szent Egyedről nevezett somogyvári címzetes apát. 1832-től káptalani dékán és őrkanonok. 1837-től szentszéki ülnök. 1850-től nagyprépost (PFEIFFER 1987, 196).

a' Kisasszonynak – az itt említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

Ő Excellentiájátul Bekkers Grófnétul – westerstetteni gróf Beckers József Henrik (1764–1840) felesége, Rothkirch-Trach Natália (1792–1846).

Nádor Ispányunk – József nádor, azaz Habsburg–Lotharingiai József Antal (1776–1847).

Leányunkot – Rosine Ossitzkyt. Rosine Ossitzky ezekben az években a nádor gyermekei mellett teljesített szolgálatot komornaként (HSS 1819, 177; HSS 1820, 178).

melly édes dücsösség a' nevelőnek – Verseghy Ferenc Johann Ossitzky mindkét gyermeke nevelésében részt vett. Verseghy nevelői működéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 48. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Györgye, 1810. szeptember 28.

98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. szeptember 11.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 72v–73r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *17–19*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth Jánosnak két olyan levelére felel, amelyek kézirata ma nem elérhető, nem maradt fenn vagy lappang. Horváthnak e leveleit feltehetően 1819. augusztus 20. után vehette kézhez: aznap kelt írásában ugyanis még nem tesz említést ezekről. (Lásd: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.) Az elveszett vagy lappangó levelek tartalmára csak következtetni tudunk: azok feltehetően Verseghy zsoltárfordításainak és bibliafordításának munkálatait érintették. Horváth valószínűsíthetően azokban jelölte ki a 118. és 138. zsoltárt fordításra, valamint e levelei egyikéhez mellékelhette a Rippert francia zsoltárfordításait tartalmazó kötetet.

Verseghy válaszelevelében beszámol a bibliafordításról készülő írásai munkálatairól, valamint mellékel két szövegét, az *Új esztendő napjára való ének*, valamint a *Szent István Királynak jobb kezéről a szokott Ének, szorosabb üdömmértékre vontt versekben* címűt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ama' cédulára melly de dato 7. Sept. Veszprémből jött – mai tudásunk szerint nem ismert olyan Verseghynek szóló levél, amelyet a címzett 1819. szeptember 7-én vett volna kézhez.

Rippertnek Franciaia Zsoltáraival – az utalás feltehetően az alábbi műre vonatkozhat: RIPPERT 1804.

A' minap a' 118. és 136. Zsoltároknak kinevezését – Verseghy ezekkel a szavakkal Horváth Jánosnak szintén egy olyan levelére utal, amelynek kézírata ma már nem elérhető vagy lappang. Verseghy mindkét itt említett zsoltár fordítását elkészíti. Kézirataik és megjelenési adataik:

– 118. zsoltár: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 277b–278a, 279a–279b, 316a–317b. A fordítás az EÉT 1822. és 1824. évfolyamában jelent meg: *A' CXVIII. Zsolt. az Egyh. Solyozmának első órájában mondatni szokott része szabadon fordítva*, EÉT, 1822, 1. sz., 165–169. *A' CXVIII. Zsoltárnak folytatása*, EÉT, 1824, 3. sz., 69–73.

– 136. zsoltár: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 318a–318b, 277a–277b. A fordítás az EÉT 1820. évfolyamában jelent meg: EÉT, 1820, 4. sz. 143–145. Vö. 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.

olly szabadon – Verseghy szabad és szoros zsoltárfordításairól lásd: HOVÁNSZKI 2016.

periphrastice – (gör.) perifrázis: körülírás.

a' 103. dikkal – a 103. zsoltár Verseghy készítette fordításáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.

képzésem' – itt: képzelőerőm.

paralellismusokban – (lat.) paralelizmus: gondolatritmus.

A' németül írt Magyar Magazinból – Verseghy a pozsonyi Ungrisches Magazin 1783-ban megjelent kötetének egy írására utal: *Von ungrischen Uibersetzenngen der heiligen Schrift*, Ungrisches Magazin, 1783, Dritter Band, Viertes Stück, 491–501.

a' Magyar Broughthonból – Thomas Broughthon (1704–1774) *Bibliotheca historico-sacra* című, 1737 és 1739 között megjelent művét Mindszenti Sámuel (1753–1806) református lelkész fordította magyarra: MINDSZENTI 1792–1793. Vö. PETRŐCZI 2013.

mellyeket magammal Veszprémből hoztam – Verseghy a két említett kiadványt 1819 augusztusában tett veszprémi utazása során vehette magához. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

kidolgoztam én nagy tüzzel a' Bibliának magyar fordításait, és kiadásait – Verseghy feltehetően a végül a *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című munkájába fejezetként beépült szövegek kézírataira utal. Valószínűsíthetően az alábbi fejezetek előmunkálatairól lehet szó: *De Versionibus Bibliorum Hungaricis, olim jam adornatis*; *De Versione Káldiana*; *De tribus versionis Káldianae editionibus*. Lásd: VERSEGHY 1822, 1–5, 5–12, 16–20; VERSEGHY 1987c, 1–6, 7–17, 23–25. A Verseghy előmunkálatairól fennmaradt kéziratok az OSZK Kézirattárában az alábbi jelzeten találhatók: Quart. Lat. 3250. *Verseghy Ferenc Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*. Vö. a következő jegyzettel.

a' miket Káldi' fordításáról az Egyházi Értékezeseknek [!] szántam – az utalás Verseghy *Dissertatio de versione hungaricae Scripturae Sacrae* című szövegének előmunkálataira vonatkozik. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; 95. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. július 3.; 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20. Vö. 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

De a' Censor, nem mint Censor, hanem mint jó Barátunk – értsd: Trenka Mihály Alajos (?–1822). Az EÉT lapszámain két cenzor ellenőrizte. Az egyházmegyei cenzúrát Kiss Ferenc kanonok, a világi könyvvizsgálatot az első kötetek esetében Trenka Mihály Alajos, majd az 1821. évi 4. kötettől Nagy Antal (1774–1847) végezte.

Vallaszkit – Wallaszky Pál (1742–1824) evangélikus lelkész, tudós, összefoglaló irodalomtörténeti munkája: WALLASZKY 1808.

és mivel ez Bod Pétert nagyon dicséri – Bod Péter (1712–1769) református lelkész, történész, író. Wallaszky az alábbi helyen szól róla munkájában: WALLASZKY 1808, 21–22.

Sylvester János – Sylvester János (1504–1552) humanista tudós, bibliafordító, az első magyar nyelvtan összeállítója. Wallaszky említett művének alábbi oldalain szól róla: WALLASZKY 1808, 147–149.

a' Pesti Tudományos Gyűjteményt ajánlja – az utalás feltehetően a TGy 1817-es évfolyamában megjelent cikkekre vonatkozik: NÉMETH 1817.

a' Gordiusz burkot – gordiuszi csomó: megoldhatatlannak látszó feladat. Phrügia fővárosa, Telmisszosz jósának jóvendölése szerint az lesz az ország királya, aki egy ökrös szekérrel érkezik majd a városba. Egy Gordiasz nevű ember volt az első, aki így tett, ezért őt választották uralkodónak. Fia, Midász a szekeret hálából az isteneknek ajánlotta, s a szekér jármát egy somfa háncsból készített, bonyolult csomóval illesztette a szekér rúdjaához. Úgy tartották, aki képes megoldani a csomót, az lesz Ázsia királya. Amikor Nagy Sándor hódító útján elérte a fővárost, a csomót kardjával egyszerűen átvágta.

critice – (lat.) kritikusan, kritikus szemlélettel.

Káldi György Oktatására – Káldi György bibliafordításának végére egy hosszabb, az 1626-os kiadásban 44 oldal terjedelmű tanulmányt illesztett az alábbi címmel: *Oktato intes, melyből a' Keresztýén ember könnyen ítéletet tehet a' Magyar nyelve [!] írott Kalvinisták Bibliájáról, elsőbe Károlyi Gáspár Gönczi Predikátor Magyar-országban Visolyban, az-után Mólnár Albert Német-országban Hannoviában nyomtatott: és eszébe veheti, ha az, igaz Szent Biblia-e, vagy nem.* Lásd: KÁLDI 1626, 1–44. (A melléklet oldalszámozása újraindul.)

a' Magyar Múzeumhoz – lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 38. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. június 22.; 43. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 21.

Miller Jakab Urat – Miller Jakab Ferdinánd (1749–1823) történész, író. 1771-től 1773-ig Batthyány József prímás titkára, 1773-tól a pozsonyi érseki könyvtár őre, 1776 és 1798 között a nagyváradi jogakadémia történelem- és statisztikatanára. Gróf Széchényi Ferenc 1802-ben a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának őrévé nevezte ki, 1808-tól ő az intézmény igazgatója. 1817-ben elnyerte a császári-királyi tanácsosi címet.

Ide zárva küldöm az új esztendőre készített Éneket, és Szent István' jobbjáról a' szokott énekek jobbitását – Verseghy Ferenc az alábbi két vers készülésének folyamatára utal:

– *Új esztendő napjára való ének.* Kézirata: OSZK Kt Quart. Hung. 3661, 34a–34b; OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 274a. Megjelent: EÉT, 1820., 2. sz., 181–182, a vershez készített kotta mellékletként a lapszám végén található. A vers készültéről lásd: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

– *Szent István Királynak jobb kezéről a szokott Ének, szorosabb üdömmértékre vontt versekben.* Kézirata: OSZK Kt Quart. Hung. 3661, 39a–43a.

99. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. szeptember 18.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *194–195*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy két hozzá címzett levelére felel: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.; 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11., s Verseghynek azon zsoltárfordításaira reagál, amelyeket ő leveleihez mellékelve küldött el Veszprémbe, a veszprémi kanonokok jóváhagyását várva. E szövegek közül a veszprémiek az 1., a 2. és 3. zsoltár Verseghy készítette magyar változatainak módosítását javasolják. Horváth jelen leveléhez mellékelte Kiss Ferenc kanonok e tárgyban született észrevételeit, s arra kérte Verseghyt, hogy ezeket figyelembe véve változtasson szövegein. Verseghy ezekre az észrevételekre reagál 1819. szeptember 25-én kelt válaszlevelében, s magukat az észrevételeket is visszaküldi leveléhez mellékelve. (Lásd: 100. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. szeptember 25.) Ez a melléklet nem maradt fenn sem Verseghy, sem Horváth hagyatékában.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az új esztendő napjára készült lelkes 's érzékeny éneket a' megyebeli vizgálat által helyben hagyva vissza küldöm – Verseghy Ferenc 1819. szeptember 11-i leveléhez mellékelve küldte el Horváth Jánosnak az *Új esztendő napjára való ének* című versének kéziratát. (Lásd: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.) Horváth jelen leveléhez mellékelve küldi vissza a verset, miután az átesett az egyházi cenzúrán. (Az EÉT cenzúráztatási gyakorlatáról lásd: 89. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. március 21.)

A' 118. és 136 Zsoltárra nézve – Verseghy e két zsoltár fordításainak kéziratait 1819. szeptember 11-i leveléhez mellékelve küldte el Horváth János számára. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

lobjaiban – lángjaiban.

az 1. 2. 3. Zsoltárral – Verseghy e három zsoltár fordításainak kéziratait 1819. augusztus 20-i leveléhez mellékelten küldte el Horváth Jánosnak: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

az idemellékeltt észrevételekhez – Horváth leveléhez mellékelte Kiss Ferenc kanonoknak az 1., 2. és 3. zsoltár Verseghy készítette magyar változatához fűzött észrevételeit, s kérte, hogy Verseghy ezek alapján módosítsa szövegeit. Jelen levél és annak melléklete nem maradt fenn vagy lappang. Vö. Keletkezés.

Dogmaticának – dogmatika (lat.): a katolikus teológia dogmákkal, azaz hittételekkel foglalkozó ága.

Küldi Györgynek oktatásaival – lásd az alábbi levélhez fűzött jegyzeteket: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

**100. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
Buda, 1819. szeptember 25.**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 73r–74v. Autográf fogalmazvány.

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 63r–64v. Autográf tisztázot.

Főszöveggént az elküldött tisztázatot közöljük, a fogalmazvány szövege a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között kap helyet.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *19–24*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1819. szeptember 18-án kelt írására felel. Levelét alapvetően két téma határozza meg. Elsősorban azokra az észrevételekre reagál, amelyeket Kiss Ferenc kanonok gyűjtött össze az 1–3. zsoltárok Verseghy készítette magyar változatairól. (Lásd: 99. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. szeptember 18.) Emellett hosszan ír a tervezett egyházi lexikon előkészületeiről, s összefoglalja azokat a praktikus tanácsokat, amelyeket a szógyűjtés kapcsán követendőnek tart. Leveléhez mellékeli a korábban Veszprémből neki elküldött szógyűjteményekből kiválasztott, A betűvel kezdődő szavaknak a jegyzékét, s kéri, hogy utasításai alapján dolgozzák fel azokat. (A Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levélfogalmazmány szövege (jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 73r–74v):

A' veszprémi Levélre de dato 18. Septem. 1819. Felelet.

Fő¹² Tisztelendő¹³ Apátur és Kanonok Úr! Kedves Drága Barátom Uram! Fő Tisztelendő Kis Úrnak¹⁴ Észrevételei szerint, kit szívesen csókolok, és különösen tisztелеk, azonnal hozzá fogtam a' három első Zsoltárnak leírásához. Az első Zsoltárban az 1. versszak ama' szavait: *úttján a' bűnösöknek meg nem állapodik* azért tettem én ilyen renddel,¹⁵ hogy e' nevekből *tanácsán, úttján a' két mondásnak közepénn homoeotelevton*,¹⁶ e' három mondásból pedig *a' gonoszok' tanácsán, a' bűnösök' úttján, 's a' gyűnyolónak székeénn* homeologia ne támadgyon, melyről *Feleletemnek* 130. old. szöllok. A' mi az ellenvetést illeti, hogy *úttján a' bűnösöknek*, vagy így is *a' bűnösöknek úttján* ezt az értelmet is adhattya: *in via sua peccatoribus* vel *coram iniquis non subsistit*, azt felelem, hogy annyit mint *coram iniquis non subsistit* semmikép sem tehet; annyit pedig, mint *peccatoribus non subtit* azért nem jelenthet, mivel a' magyar mondás: *a' bűnösöknek megállapodni* az tudomra szokatlan és semmit sem tesz.¹⁷ Az *állani* igével mondgyuk: *ha megszólítom, nekem meg nem áll*; de tegyük az *áll* helyett az *állapodik* igét, a' *nekem* Dativus e' Magyar beszédből kisír; akkor a' *nekem* helyett legfellyebb a' *szavamra*¹⁸ nevet lehetne mondani. Egyébaránt, ha én itt az új Magyaroknak szokása szerint a' *gonoszoknak, bűnösöknek*, és *gyűnyolónak* genitivalis dativusok helyett, melyek a' *tanácsán, úttján, székeénn* possessivumokkal társaságos állapotban állanak, nominativusokat mondok, és a' *boldog embert* az igékkal együtt a' többes számba teszem így:

Boldog emberek azok, kik a' gonoszok tanácsokonn¹⁹ nem járnak; a' bűnösök úttyokonn meg nem állapodnak; 's a' gyűnyolók székeekenn nem üldögélnek;

¹² <Kedv> Fő

¹³ Tiszt[el]endő [em.]

¹⁴ Úrnak <jegy>

¹⁵ renddel, <...>

¹⁶ homoeotelevton, <ne támadgyon>

¹⁷ szokatlan [és semmit sem tesz.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸ *szavamra* <s>

¹⁹ taná[...]*]*konn <j> [Átírással javítva.]

hányféle galimathiaszt lehetne sőt kellene²⁰ belőllők Deákul kivonni? Beati viri illi, qui impii (azaz qui utut impii, vel per exclamationem qui, impii!) in consiliis non ambulant; peccatores in sua via non subsistunt; et subsannatores in sua sede non sedent.

De mindezek nem birhatnak engemet arra, hogy e' Zsoltárban az észrevétel szerint a' *bűnösök úttján* ne tegyem, csak a' *k* után a' hiányjel avagy apostrophus el ne hagyasson, mely a' *nek* végzést kipótollya.

Tettem az Észrevételekben egynehány egyéb változást is, mert szükségesnek gondoltam. A' második Zsoltárnak homlokírásában el kellett²¹ kerülnöm az *embereknek* és *ellenkezősőknek* két genitivalis dativusnak összeütközését.

A' *veszik* igének a' *David* és *Salamon* nevekben *rül* suffixumot adok. *Foglalt dolgok* tettem értelmességné okáért a' *foglaltak* helyett. *Legvégső* határi az *utolsó* helyett. A' 2. Zsoltárnak 5. v. *hevével* tettem a' *hevében* helyett, mert amaz nekem magyarosabbnak látszik. – A' 10. vershez való jegyzésben *földitélők*, vagy articulussal a' *földnek itélői*: mind a' kettő jó. – A' 11. vershez való jegyzésben a' szórendet változtattam meg.

A' 3 Zsoltárnak homlokírásában a' *megmaradtát* helyett a' *megmaradását* tettem, részént mivel a' *multt* *űdö* már a' *lett* igével elegendőképen jelentetik, részént pedig mivel az igéknek perfectumaiból formált substantívumok szokatlanok, egynehány régít kivévén, mint *tudomra*, *jártomban*, *mentében*, *neveltünkben*, *jöttömben*; és a' kimondást nagyon rögsítik. Anal. Part. I. pag. 74. sub d.) – Illyenek alább az *altom*, *lefektem*, *ébredtem* nevek is, melyek közül az utolsó, akármit csinállyunk vele, mindenkor csak azt teszi, hogy *experrectus sum*. Legfellyebb, ha mint adverbiumokkal lehet velek in statu suffixo némellykor élni, mint *altomban*, *lefektemkor*, *ébredtemben*, és még így is csak egy két bizonyos ragasztékkal. Nevek gyanánt a' beszédben szófacsarás nélkül.²²

Achtophel után az *azon* helyett *azt* a' tettem, mert *azon* annyi, mint *idem*, *eadem*, *idem*. – *Üzenettel*, cum nuncio helyett *üzenet által* tettem per nuncium. *Kikerülte* helyett *elkerülte*. A' *szembeszállási* a' Deák szerint van mondva, és²³ helytelen a' *szembeszálláshoz való* helyett; mert az *i* csak olyan adjectívumokat szülhet, melyek a' helyet, vagy az *űdöt* illetik; a' többi majdnem²⁴ mind érthetetlen latinismus. – A' *lett multtát* olyan, mint fellyebb a' *lett megmaradtát*. – Az *elő* névből az *előbb* adverbium comparativum támad; ebből az *előbbi* adjectívum, melynek comparaivussa *előbbiebb*.

A'²⁵ 3. Zsolt. 1. vhez való jegyzésben *gyámolít* a' *gyámít* helyett; mert a' név nem *gyám*, hanem *gyámol*, a' *gyám*, valamint a' *tám*²⁶ csak néma gyökök,²⁷ melyekből a' *gyámol* név és a' *támaszt* ige származnak. – Az 5. vershez *áldattak* tettem az *áldottattak* helyett; a' *hallgat* és *áld* igéknek passivumai *hallgattatik* és *áldatik*, ezeknek perfectumai pedig *hallgattatott*, *áldatott*. – A' 6. vershez a' *segél* helytelen formatio a' *segít* helyett. A' régi könyvekben / betűvel több illy helytelenül formált ige maradt reánk. A' *segél* még az esküvésben is régi hiba. Anal. Part I. p. 318. n. 11.²⁸ – A' *hív* név a' *bű* helyett csak

²⁰ lehetne [sőt kellene] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹ el <akartam> [kellett] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²² *sum*. [Legfellyebb, ha mint adverbiumokkal lehet velek in statu suffixo némellykor élni, mint *altomban*, *lefektemkor*, *ébredtemben*, és még így is csak egy két bizonyos ragasztékkal. Nevek gyanánt a' beszédben szófacsarás nélkül.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³ szerint [van mondva, és] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴ többi [majdnem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵ A' |<z>

²⁶ *gyám*, [valamint a' *tám*] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷ gyöke[ek], [melyekből a' *gyámol* név és a' *támaszt* ige származnak.] [Betoldás a sor fölött és a lap szélén.]

²⁸ helyett. [A' régi könyvekben / betűvel több illy helytelenül formált ige maradt reánk. A' *segél* még az esküvésben is régi hiba. Anal. Part I. p. 318. n. 11.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

a' terjedt²⁹ velevaló élés miatt szenvedtetik meg, és így a' derivátumokban jobb a' törvényes *hű* gyökérel élni, melly amannál szebb is.

E' változtatások miatt szíves³⁰ bocsánatot olly bizodalommal kérek, a' minővel azokat megtettem. Adott ezekhez egyget kettőt Tettes és igen Tiszt. Trenka Censor és Assessor Úr egyget vagy kettőt; tudniillik: a' *Kentye* szóban nem szenved meg a' második *t* betűnek elhagyását, magának, úgymond, Verseghynek orthographiája szerint; mert a' perfectum ugyan³¹ indicativusban *kent*, *unxit*,³² de a' participiumban *kentt*, *unctus*. – Javasolta azután, hogy a' 2. Zsoltár 1. és 2. verseihez való jegyzésben említsük meg azt, *quem Pater unxit*, a' mit én e' szavakkal tettem meg: *kít maga az örök Atya kent fel*. Act. 4. v. 27. Luc. 4. v. 18. collat. cum v. 21.³³ – Az *Absolon* nevet imigy jobbította meg *Absalom*, én pedig inkább *Absalom*nak teszem, hogy a' Deákkal a' hangra nézve tökéletesen megegyezzen. Ezt annyival örömebb cselekszem, mivel³⁴ a' Magyar Bibliából³⁵ előkerülő idegen nevekben ama' betűknek megtartását, mellyekkel azokat a' Vulgáta kifejezi, nagyon javasolom, kivén, ha a' Deák betűnek hangja a' Magyarétul különbözne, mint az *Absalom* névben az *s* betűé. Ezt tegyük a' Szalomon névvel is: mert úgy is az efféle idegen nevekben a' Magyar *s* hang a' Deák *s* hang helyett kálvinista fajzat: *estné sús intus; vere sunt tales darabones*.³⁶ Végére a' fenn megtisztelt Assessor Úr a' 3. Zsoltárnak 5. verséhez való jegyzésben a' *Keletiek* helyett csak az *Israelitákat* javasollya megnevezni³⁷ mivel a' *Keleti* név nagyon közönséges.

Nevessem ki, kérem, engemet, kérem Fő Tiszt. Barátom Uram! Káldi Györgynek *Oktató Intését* az egész világonn szerte keresem, mint a' Czigány a' lovát,³⁸ és nállam fekszik, Káldi' kiadásának a' végénn, mellyet nekem Ő Excellentiája, az Egri Érsek, kölcsön adott. Most már majd a' Magyar Bibliának Fordításairúl, és kiadásairúl is kidolgozom critice, a' mit Fő Tiszt. Barátom Uramnak reám bízni tetszett.

Hogy a' 118 és 136. Zsoltároknak előadása le nem szoríttatik, azonn különösen örvendek. A' 118 Zsoltárt több Ódákra és különbféle versnemekre kell osztanom, de úgy még is, hogy egy Egészet tegyen. Az új esztendőre való éneket visszaküldöm, hogy az Egyh. Értek. a' többi Darabok közé lehessen Kóták nélkül szedni és nyomtatni, a' mi,³⁹ reméllem,⁴⁰ első Énekemmel is megtörtént. A' Kóták alatt nehéz az illy darabocskákat, mint költeményeket, jól kivenni, és megízlelni,⁴¹ megítélni.

Az Észrevételeket is visszaküldöm, hogy a' 3. első Zsoltárt és az alattok való jegyzéseket, ammint ide zárva fekszenek, öszve lehessen velek tartani. De nagyon javasolom, hogy Fő Tiszt. Barátom Uram ezen *Eszrevételeket* jól eltegye; mert belőlők⁴² nagyon kitanúlhattya az ember ama' szándéknak lelkét, melly a' Zsoltárokat szorosán fordítani kívánnya.

²⁹ terjedt <...>

³⁰ E' változ[ta]t[ás]ok miatt [szíves] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

³¹ perfectum [ugyan] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³² *kent*, [unxit] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³³ 18. [collat. cum v. 21.] [Betoldás a sor fölött.]

³⁴ mivel <...>

³⁵ Bibliá[b]úl [Betoldás a sor fölött.]

³⁶ betűé. [Ezt tegyük a' Szalomon névvel is: mert úgy is az efféle idegen nevekben a' Magyar *s* hang a' Deák *s* hang helyett kálvinista fajzat: *estné sús intus; vere sunt tales darabones*.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁷ megneve[...]. [Átírással javítva.]

³⁸ keresem, [mint a' Czigány a' lovát] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁹ nyomtatni, <amint> [a' mi] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁰ reméllem, <az>

⁴¹ meg<ízlelni> ízelelni

⁴² mert <ezekből> [belőlők] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Veszprémben létemkor megszóllított Fő Tiszt. Barátom Uram engemet, hogy ama' *Materialékból*, melyeket az Egyházi Szókönyvnek számára a' szógyűjtőknek írásból már elkészítettem, küldgyek egy kis extractust. Hozzá fogtam én ezen extractushoz, és az *A* betűvel kezdő szavakat csak most végezhettem el, egyéb munkáim mellett. Próbáltam csak egyedül ezeket betűrendbe szedni, és már a' negyedik nap kidőltem a' hámbúl.⁴³ Ki nem mondhatom, mely kesergéssel néztem legfontosabb munkáinkra, melyeket e' géppelyes foglalatosság miatt el kellett hagynom.⁴⁴ Értsen meg engemet Fő Tiszt. Barátom Uram jól, és vegye fel a' következő körülállásokat.

Én⁴⁵ nagy tűzzel végeztem a' Szógyűjtők' írásainak *naggyából való* megítélését, a' minek egynehány példát el is küldöttem; és még nagyobb tűzzel kíváncsoztam átlépni e' fontos munkának másik és sokkal felségesebb és hasznosabb részére, úgymint a' nállam lévő könyveknek a' végből való átvizsgálására, hogy a' benne foglalt *definíciók* szerint a' mesterszavakat megmagyarítsam. Csak e' munka határozhatta meg még azt is, ha eddig megtett szómagyarításomat⁴⁶ helyben hagyhatome vagy sem? Az extractust megígértem, és hozzá is fogtam; de már most tapasztalásomból azt mondhatom, hogy ezen extractust, egyéb munkáim mellett⁴⁷ fél esztendő előtt lehetetlen volna⁴⁸ elvégezni; és hogy ezen idő alatt a' könyvekből semmit sem dolgozhatok. E' száraz és géppelyes munka azonknívül úgy elfáraszt, hogy minden egybre alkalmatlan leszek; sőt még egészségemet is nagyon féltem tőlle. Kivált a' gondolat, hogy még most kevés mesterszónak határozhatom meg tökéletesen magyarítását, és hogy még a' munkának géppelyes része is csak akkor lehet fogatos és tökéletes, ha minden ide tartozó könyvekenn átestem, e' gondolat, mondom,⁴⁹ úgy elkedvetlenít, hogy ki nem fejezhetem.⁵⁰ Azonban, hogy Fő Tiszt. Úrnak kívánsága az extractusra nézve telyesedgyen, és én is a' könyvekhez foghassak, minek előtte tüzem elalszik, hallgassa meg következő tanácslásomat.⁵¹

Io Az idezártt szavaknak, melyek *A*. betűvel kezdődnek, csináltasson Fő Tiszt. Úr valaki által Lajstromot illyképen.

A' papírosnak csak egyik oldalát fel kell osztani vontt lineák által⁵² columnákra,⁵³ és ezekbe egymás után leírni a' fő⁵⁴ szavakat *paginájokkal együtt* mind végig: mint *Aberrans*. 1. – *Aculeata* 1. *Ánima* 1. 's a' t.

E' szavak a' papírosnak csak egyik oldalán lévén írva, fel kell azokat vagdalni kis czédulkákra.

A' czédulkákat fel kell először osztani a' betű rendre második betűik szerint, úgymint *Ab. Ac. Ad. Ae.* 's a' t. 's egy könyvbe rakni sorjában, hogy el ne vesszenek.

Elő kell azután az *Ab* felekezetet venni, 's a' czédulkákat az író asztalonn a' tökéletes betűrendbe szedni.

⁴³ a' <munkából, mely még e' nélkül is elviselhetetlen <...> az olyan embernek, a' ki örömost fontosabb dolgokat végezne.> [hámbúl] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁴ hámbúl. [Ki nem mondhatom, mely kesergéssel <kellett> [néztem] legfontosabb munkáinkra, melyeket e' géppelyes foglalatosság miatt el kellett hagynom.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁵ <...> Én

⁴⁶ szómagyarításomat <...>

⁴⁷ extractust, [egyéb munkáim mellett] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁴⁸ lehetetlen [volna] [Betoldás a sor fölött.]

⁴⁹ átestem, [e' gondolat, mondom,] [Betoldás a lap alján.]

⁵⁰ nem <mondhatom> [fejezhetem] [Betoldás a törlés alatt.]

⁵¹ következő <ajánlásomat> tanácslásomat

⁵² osztani <négy> vontt lineák által [Betoldás a sor fölött.]

⁵³ columná[k]ra [Betoldás a sor fölött.]

⁵⁴ a' [fő] [Betoldás a sor fölött.]

Ez meglévén, vesz az ember⁵⁵ tiszta papírost, egyenlőt avval,⁵⁶ a' mellyikenn itt a' szavak vannak, és rendre leírja a' czédulákra mind a' szavakat, mind a' paginákat. Így a' lajstrom megvan.

Ha egy szó több paginán jön elő, ezeket utánna kell írni mind. Így azután a' szót mindenütt fel lehet keresni, és azokat, a' mit róla a' régi M. könyvekből és saját criticam szerint mondok, megítni.⁵⁷

2o Ha e' javaslasomot elfogadgya Fő Tiszt. Úr, első parancsolattyára elküldöm Veszprémbe egész kézírásomat, mellyben a' többi betűkkel kezdődő szavak is részint critizáltaknak, részint végképen vagy legalább intermaliter megmagyarítottaknak.⁵⁸ Ezzel így kell bánni.

Ammint a' szavak benne fekszenek, olly renddel írássanak ki a' régi magyarításokkal,⁵⁹ és az én rövid⁶⁰ criticámmal együtt, éppen úgy, ammint én az ide zártt írásban az A betűvel kezdődő szavakkal cselekedtem.

Mindenik betű utánna ragasztasson ollyan lajstrom, a' minőt fellyebb az A utánna javasoltam. És így mind végig.

Ez meglévén, küldgye vissza nekem Fő Tiszt. Úr írásimot, hogy azok mellé eltegyem, mellyeket az alatt, még az Urak Veszprémbe az extractussal bajlódnak, a' könyvekből készíteni fogok, és hogy magam is, mikor a' könyvekből dolgozok, a világosságnak okáért némelykor beléjek tekinthessek.⁶¹

Ez iránt Fő Tiszt. Barátom Uramnak határozott rendelését elvárom.⁶² Elküldöm én majd részenkint a' könyvekből készitendő írásokat is, nem csak illy extractusok végett, hanem azért is, hogy az Urak⁶³ mindenik szórúl az én munkámott megrostállyák, megítnéllyék, és tökéletesen meghatározzák. Mert ha egyszer azután valamennyi könyvekenn átesek, és mindenik szórúl a' Chaosból a' végső resultatumot világosság gyanánt feljegyzem, késő lessz a' rostálás, az ítélés, a' meghatározás, kivált a' számtalan citációk miatt. *Péld. okáért.* Ha egyszer a' *Causa* név alatt meg lesznek határozva ezen adjectivumoknak magyarításai: *efficiens, procreans, adjuvans, instrumentalis* 's a' t. ugyanezen Adjectivumok alatt lehetetlen volna új chaos nélkül a' *Causa* névnél meghatározott magyar szavakat megváltoztatni.

Hallom Sáhgy Barátunktúl, hogy Fő Tiszt. Úr elvégződén az első Szakasznak nyomtatása, szüretre készül. Adgya Isten bő áldását! De onnan veszünke majd Fő Tiszt. Úrtúl egy kis tudósítást?

Ossitzky és az Asszony csókollyák Fő Tiszt. Urnak kezeit. Az elsőnek nevével⁶⁴ és az enyimmel ne sajjállyon Fő Tiszt. Barátom Uram az Öreg Uraknak tiszteletünköt és kézcsókolásunkot jelenteni. Az ifjabbakat, kik velünk olly barátságosan társalkodtak, hogy szívességeket soha el nem felejtjük, szívesen csókollyuk.

Vegye Fő Tiszt. Úr testvér csókomot, és higgye el, hogy még élek, vagyok igaz szívű tisztelője.

Kis Ferencznek gratulatio neve' napján.

Fő Tisztelendő Kis Úrnak – farádi Kiss Ferenc (1767–1825). Lásd az alábbi levélhez fűzött jegyzeteket: 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 31.

⁵⁵ ember <eggy>

⁵⁶ avval, <mellyre a' szavakat írtam, mellyeken az>

⁵⁷ megítni. <Így a' lajstrom kész.>

⁵⁸ megmagyarítottaknak. <Ezek>

⁵⁹ régi <fordításokkal> |magyarításokkal| [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁰ én |rövid| [Betoldás a sor fölött.]

⁶¹ fogok, |és hogy magam is, mikor a' könyvekből dolgozok, a világosságnak okáért némelykor beléjek tekinthessek. | [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶² elvárom. <...>

⁶³ hogy |az Urak| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁶⁴ nevével <...>

Észrevételei – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 99. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. szeptember 18.

a' három első Zsoltárnak – az 1–3. zsoltárok fordításáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

homoeoteleuton – (gör.) szavak, szövegek összecsengése a vessor végén, rím.

homeologia – homológia (gör.): szóismétlés.

Feleletemnek 130. old. – Verseghy így ír a homológiáról: „*Homeologia*, mellyben a' hasonló kifejezések úgy öszve csoportoztatnak, hogy belőlök azután nagyon egyenlő és únalmas járású beszéd támad, mint kezdődik már az útközet, a' puskák dörögenek, az ágyúk morganak, a' kardok csörgenek.” Lásd: VERSEGHY 1818b, 130.

in via sua peccatoribus vel coram iniquis non subsistit – (lat.) 'aki útja során a vétkeknél vagy a rosszakaratúaknál meg nem állapodik / velük el nem időzik'. A latin szövegrészlet az első zsoltárból származik. A teljes szakasz magyar fordítása: „Boldog ember, aki nem indul a gonoszok tanácsa nyomán, aki nem jár a bűnösök útján és nem vegyül a csúfot űzők közé”. Zsolt 1,1. (A Bibliából származó részek fordítása az alábbi kiadásból származik: BIBLIA, 2008.)

coram iniquis non subsistit – (lat.) 'a rosszakaratúaknál meg nem állapodik'.

peccatoribus non subtit – (lat.) 'a vétkeknél meg nem állapodik'.

genitivus dativusok – dativus genitivus (lat.): birtoklást kifejező részeshatározó.

possessivumokkal – possessivum (lat.): birtok, birtokolt dolog.

galimathiast – galimatiász (fr.): zagyaság, badarság.

Beati viri illi, qui impii – (lat.) 'boldogok a férfiak, akik mint a gonoszok'.

qui ut impii, vel per exclamationem qui, impii! – (lat.) 'akik mint a gonoszok vagy felkiáltásként: akik, gonoszok!'

in consiliis non ambulant; peccatores in sua via non subsistunt; et subsannatores in sua sede non sedent – (lat.) 'tanácsaira nem hajlanak, vétkeknél a saját útjukon meg nem állnak, és a csúfolódók székhelyén nem telepednek meg'.

apostrophus – (lat.) aposztróf.

Analyt. Pars II. p. 31. a) – lásd: VERSEGHY 1817a, 31.

David – Dávid: Izrael második királya, Jессe legfiatalabb fia. Országáa székhelyévé Jeruzsálemet tette. A hagyomány szerint ő írta a zsoltárok nagy részét.

Salamon – Izrael királya, Dávid és Batseba fia. Kr. e. 967 és 928 között uralkodott.

articulussal – articulus (lat.): itt névelő.

perfectumaiból – perfectum (lat.): befejezett igeidő, befejezett igeidejű igealak.

substantivumok – substantivum (lat.): főnév.

rögösítik – nehezítik.

Analyt. Part. I. pag. 74. sub d) – lásd: VERSEGHY 1816a, 74–76.

experrectus sum – (lat.) 'felébredtem'.

in statu suffixo – (lat.) 'ragként'.

ragasztékkal – toldalékkal.

Achitophel – Achitofel: Dávid hűtlen tanácsadója, aki Dávid és Absalom harcában az utóbbi oldalára áll. Amikor Husai véleménye hatására Dávid mégsem Achitofel tanácsait követte a Dávid elleni támadás módját illetően, Achitofel felakasztotta magát. 2Sám 17.

idem, eadem, idem – idem, eadem, idem (lat.): ugyanaz, ugyanő.

cum nuncio – (lat.) 'üzenettel'.

per nuncium – (lat.) 'üzenet által'.

latinismusok – latinizmusok: latin nyelvi sajátosságok, szófordulatok.

adverbium comparativum – (lat.) középfokú melléknév.

comparativussa – (lat.) középfoka.

Analyt. Part I. p. 318. n. 11. – VERSEGHY 1816a, 318–319.

derivátumokban – derivatum (lat.): származék, származékszó.

Assessor – assessor (lat.): ülnök, hivatalsegéd.

indicativusban – indicativus (lat.): kijelentő mód.

unxit – (lat.) itt: felken.

quem Pater unxit – (lat.) 'akit az Atya felkent'.

Act. 4. v. 27. Luc. 4. v. 18. collat. cum v. 21. – (lat.) az utalás bibliai szöveghelyekre vonatkozik: ApCsel 4,27. Lk 4,18. vö. 21.

az Érseknek – Fischer István (1751–1822) egri érseknek.

Apologeticumokban – (lat.) védekezőiratokban. Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

estné sús intús? Véré sunt tales darabónés – Verseghy itt a reformátusok latin kiejtését figurázza ki. A reformátusok az „sz” hang helyett magyar „s”-t ejtenek.

úgymond a' Tógátus – tógátus (lat.): a református kollégium azon diákjai, akik papi pályára készültek. Ezek a növendékek kötelesek voltak tógát, hosszú, fekete színű öltözetet viselni. A kollégium főiskolai szintjén tanuló, de nem papi pályára készülő diákokra, a publicusokra nem vonatkozott ez az előírás.

Israelitákat – izraelita: izraelita vallású, zsidó.

Káldi Györgynek Oktató Intését – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

mint a' Czigány a' lovát – szólás: A lovát keresi, pedig rajta ül. Több változatban ismert: Azt a lovat keresi, akin ül; Szász a lován ül és keresi. Jelentése: szórakozott ember (O. NAGY 1966, 440).

a' Magyar Biblia első kiadásának a' végénn – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

a' M. Bibliának fordításairúl és kiadásairúl is kidolgozom critice a' mit Fő Tiszt. Barátom Uramnak reám bízni tetszett – az utalás Verseghy *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című munkája előmunkálataira vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24. Vö. 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

a' 118 és 136. Zsoltároknak – a két itt említett zsoltárról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

Az új esztendőre való éneket visszaküldöm – az *Új esztendő napjára való énekekről* lásd az alábbi levél jegyzeteit és szövegeit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

a' mi, reméllem, első Énekemmel is megtörtént – Verseghy *Az Úrnak felmutatása után* című költeményére utal, erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

Az Észrevételeket is visszaküldöm – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 99. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. szeptember 18.

Veszprémben létemkor – Verseghy 1819. augusztus 9. és 13. közötti, veszprémi látogatására utal. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sághy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

Materialékból – (lat.) anyagokból.

Egyházi Szókönyvnek – a Horváth János kezdeményezésére készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

kidöltem a' hámból – kidől a ló a hámból: szólás. Értsd: feladtam.

a' minek egynehány példáit el is küldöttem – a Horváth János kezdeményezésére készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Lásd még az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.; 90. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 24.

mechanicus – (lat.) gépies.

maschinenmässig – (német) gépies.

lineák – (lat.) vonalak.

columnákra – (lat.) hasábokra.

pagináikkal – (lat.) oldalaikkal.

Aberrans – (lat.) a normálistól eltérő.

Aculeata – (lat.) szálkás, szúrós, tüskés.

Anima – (lat.) lélek.

meg ne vegyüllyenek – össze ne keveredjenek.

felekezetet – itt: csoportot, egységet.

ordine naturali – (lat.) természetes rendben.

egész Kézírásomot – a szöveg utalásai alapján nem azonosítható teljes bizonyossággal, hogy Verseghy pontosan mely vonatkozó jegyzetére utal. Verseghynek a Horváth János kezdeményezésére készülő egyházi lexikonhoz készített, írásba foglalt javaslatai egy csomóba gyűjtve az OSZK Kézirattárában lelhetők fel: *Az Egyházi Értekezésekben munkálkodó Veszprémi Tudós Társaságtul készítettett [...] Deák, Magyar, és Német Mesterszókönyv*. Az iratanyag jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657. (Nem állítható bizonyosan, hogy Verseghy valamennyi vonatkozó jegyzetét tartalmazza ez a csomó: a kéziratok e csoportját tekintve is feltételezhetők lappangó források. Erről lásd a *Bevezetőt*.)

interimaliter – (lat.) azalatt, közben.

az idezártt írásban – jelen levél mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

chaosbúl – (gör., lat.) rendezetlen állapot, rendezetlenség.

resultatumot – (lat.) eredményt.

citátiók – (lat.) idézetek.

efficiens, procreans, adjuvans, instrumentalis – (lat.) 'ható, termesztő, erősítő, eszközös'.

elvégződvén az 1. Szakasznak nyomtatása – az utalás az EÉT legelső, 1820. évi 1. számára vonatkozik.

Fő Tiszt. Kis Ferencz Kanonok Úrnak neve' napjára – Ferenc névnapot május 11-én, október 4-én és december 3-án ünnepelnek, Verseghy az októberi alkalomra utal.

A' Veszprémben volt Létemnek emlékezete – Verseghy e helyütt *Veszprémben volt létemnek Emlékezete* (*August. 9től fogva 13ikig*) *az odavaló Egyházi Urokhhoz* című versére utal. A versnek két autográf kézírata maradt fenn, a kéziratok jelzetei: OSZK Kt Analekta 6584; OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 274b. A szöveg Verseghy 1819. augusztusi, veszprémi látogatásának állít emléket. Ennek részleteiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

Lessz talán halálom előtt jó alkalmazosságom arra, hogy kinyomtassam – a szöveg Verseghy életében nem jelent meg nyomtatásban.

101. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. november 11.

Kézirat

Nem maradt fenn vagy lappang.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *195–196*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1819. szeptember 25-én kelt írására felel. Lásd: 100. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. szeptember 25. Beszámol arról,

hogy megjelent az EÉT legelső lapszáma (EÉT, 1820, 1. sz.), s Ságbyn keresztül elküldi és Verseghynek a terjesztésre szánt példányokat. Tájékoztatja Verseghyt az *Új esztendő napjára való ének* várható megjelenésének idejéről, és arról, hogy a veszprémi munkatársak apró módosítást kérnek a szövegen. Hírt ad róla, hogy elkészült Werbőczy-kommentárja (*Verbőczy I. Része II-dik Czikkelyének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömböztetése Magyarországbán*), valamint felkéri Verseghyt, hogy lássa el a Biblia magyar fordításában használatos helységnevekkel a Johann Friedrich Röhr munkájában (RÖHR 1819) található térképet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' három Zsoltár – Verseghynek az 1–3. zsoltárról készített fordításáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

Mendelsohn, Gerhauser vagy Dereser német fordítási utánn – Horváth az alábbi német zsoltárfordításokra utal: MENDELSSOHN 1783; GERHAUSER 1817; DERESER 1815.

Zsidóban – értsd: héberben.

A' velem közlött Rendszabás szerint – Horváth a tervezett egyházi szókönyv készítéséhez a Verseghy összeállította *Regulákra* utal. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

eggy derék fiatal embert – az itt említett személy nem azonosítható.

Az Értekezéseknek első kötettye elkészült – az utalás az EÉT legelső, 1820. évi 1. számára vonatkozik.

Ő Cs. Kir. Fő Herczegségének – József nádornak. Az EÉT kiadásában részt vevők nagy gondot fordítottak a folyóirat promóciójára: minden megjelent lapszámból eljuttattak egy-egy tiszteletpéldányt olyan egyházi és világi előljáróknak, akiknek számítottak a támogatására. A példányok pest-budai terjesztésében kulcsszerepe volt Ságby Ferencnek, ő közvetítte emellett a nyomtatás előtt álló lapszámokat a világi cenzúra és a veszprémi lapkiadók között.

Az új Esztendő nap Ének csak a' második kötetben adatik ki, a' kótával – Horváth az *Új esztendő napjára való ének*re utal. A versről és megjelenési adatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

Találkoztak, a' kik az utolsó versben nagyobb popularitást óhajtanának: vö. 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.; 103. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 20.

a' Verbőczy első Részének II dik czikkelyére írott Commentáriusomat – Horváth János az alábbi írására utal: *Verbőczy I. Része II-dik Czikkelyének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömböztetése Magyarországbán*. A szöveg az EÉT 1820. évi második számában jelent meg: EÉT, 1820, 2. sz., 1–128. A dolgozat önálló nyomtatványként is napvilágot látott: HORVÁTH 1820.

mert mindenfelül halljuk, hogy a' világi Rendek, a' nemtelen születésű Papokat a' Tisztválasztásból ki akarják zárni – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

Röhrnek Palestináról készített Mappáját – Horváth János jelen levelében ad megbízást Verseghy Ferencnek arra, hogy a Johann Friedrich Röhr munkájában (RÖHR 1819) található térképet a Biblia magyar fordításában használatos helységnevekkel lássa el. A térképmelléklet az EÉT 1821. évi 1. számának végére kötve jelent meg, illusztrációként az alábbi tanulmányhoz: *Palesztina Jézus' üdejében*, EÉT, 1821, 1. sz., 1–103.

102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak Buda, 1819. november 15.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 90v–91r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *24–25*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1819. november 11-én kelt írására felel. Lásd: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11. Leveléhez mellékel a tervezett egyházi szókönyvhöz kapcsolódó jegyzeteiből készített újabb kivonatot, valamint az egyházi ékesen szólásról készített tanulmányosozata harmadik részét. Beszámol arról is, hogy újabb három zsoltár fordítását készítette el. Ugyanakkor jelzi, hogy a zsoltárfordításokhoz szüksége lenne szakirodalomra. A kézirat csatolmányok mellett e levelét egy rendhagyó melléklettel is ellátta: azzal az italkülönlegességgel, amelyet Johann Ossitzky fia, Karl készített firenzei recept alapján.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az I. kötetet – az EÉT első kötetét: EÉT, 1820, 1. sz.

a' Herczegnek – József nádornak. Az EÉT népszerűsítéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

A' mi a' Zsoltároknak szoros fordítását illeti – Verseghynek a zsoltárfordítások kapcsán vallott fordítói elveiről és gyakorlatáról lásd: HOVÁNSZKI 2016.

Calmetem – Antoine Augustin Calmet (1672–1787) francia bencés szerzetes, történész, teológus, bibliatudós. Verseghy nem árulja el, melyik művére gondol. A téma alapján több kötete is szóba jöhet: CALMET 1707–1716; CALMET 1718; CALMET 1720; CALMET 1721.

Mendelsonom – lásd: MENDELSSOHN 1783.

Dereserem – lásd: DERESER 1815.

Zsidó Bibliám – zsidó biblia: értsd héber nyelvű biblia.

Deák textussal – latin szöveggel.

contextust – (lat.) szövegkörnyezetet, szövegösszefüggést.

Gerhauserben – lásd: GERHAUSER 1817.

az Egyházi Szókönyvre – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Schmidbül – lásd: SCHMID 1795a.

extractust küldök belőlök – e levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Küldöm az Egyházi Ékesenszólásnak folytatását is – Verseghy Ferenc Horváth Jánosnak írt, 1819. április 24-én kelt leveléhez mellékelte az egyházi ékesszólásról készülő tanulmányosozata első két részletét. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24. E leveléhez a sorozat harmadik részét mellékelhette. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

commoditása szerint – (lat.) ahogy neki megfelel, kényelmes.

Van készen három új Zsoltár is Görög mértékű versekben – Verseghy utalása valószínűleg az alábbi zsoltárokra vonatkozik:

– 1. zsoldár (kezdő sora: A' jámbornak boldogsága). Kézirata: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 280b, 289a. Vö. az alábbi levél jegyzeteivel: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

– 22. zsoldár, *Az Istenben való Bizodalom* címmel (kezdő sora: Nézdse az érzékeny pásztort, mely hüve apollya). Kézirata: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 278b. Megjelent: EÉT, 1820, 4. sz., 141–143. Verseghy e zsoldárt egy másik változatban is lefordította, erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

– 71. zsoldár, *Könyörgés a' Királyért a' LXXI. Zsoldár szerint – görög versnemekben* (kezdő sor: Óh! Fejedelmünknek sugarold szívébe, kegyelmes / Isten! ítéletidet. Kézirata: OSZK Kt Quart. Lat. 3250. 281a–282a, 289b–290b. Megjelent: EÉT, 1824, 3. sz., 76–79.

Verseghy az 1. és a 71. zsoldár fordítását 1820. február 23-án küldte el Horváthnak. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 23.

Görög mértékű versekben – időmértékes verseléssel.

szabadon fordítva – Verseghy fordítói koncepciójáról és a veszprémiek elvárásairól lásd: HOVÁNSZKI 2016.

az új esztendőre való Énekemnek – Az *Új esztendő napjára való énekről* lásd az alábbi levél jegyzeteit és szövegeit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11. Vö. 103. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 20.

A' Verbőczi I. R. II. Czikkelyére való Commentáriust – Horváth János itt említett tanulmányáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

mikor Veszprémbe voltam – Verseghy 1819. augusztusi látogatásának részleteiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

Palestina' mappája – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

gyemekeinkkel – Karl és Rosine Ossitzkyvel.

Fiúnk – Karl Ossitzky.

Arcoliumot – arcueil-i szőlőtő, a királyok borának alapanyaga. Lásd: CARPENTIER 1766, 1176.

Czukrosok – cukrászok.

Alchermes Liquidót – alchermes folyadék. Alkormös: vérfürt, berzsenyvérfürt, amerikai karmazsinbogyó, festőbogyó, festőszőlő (Phytolacca americana). Lágyszárú, élő növény, az alkormös-félék családjába tartozik, Észak-Amerikából származik, Magyarországra a Mediterraneumból került. Fekete-bíborszínű bogyót terem. Bogyói és gyökere mérgezőek, hashajtó és hánytató hatásúak. Festőanyagként, dísnövényként termesztették, ételfestékként, borszínezőként használták.

ingredientiákkal – (lat.) hozzávalókkal.

Parthiát – (lat.) részt, részletet, adagot.

mivel a' Gróf, még Bécsben mulat, fizetést neki adni nem akár [!] – Karl Ossitzky ebben az időben gróf Apponyi Antal (1782–1852) szolgálatában állt. Alkalmazásának kérdése 1820 táján lesz gyakori téma a levelezésben. Erről lásd még az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

butéliát – butélia: hosszú nyakú, karcsú palack.

porto – (ol.) postaköltség.

papírus forintnál – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

Stomachalénak – gyomorkeserűnek.

etc. – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

103. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. november 20.

Kézirat

Nem maradt fenn vagy lappang.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *197–198*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1819. november 15-én kelt írására felel. Lásd: 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15. Horváth egyrészt a zoltárfordításokhoz szükséges segédkönyvek felleléséhez látja el tanácsokkal Verseghyt, másrészt felvilágosítja arról, egészen pontosan milyen változtatást kér az *Új esztendő napjára való ének* utolsó strófája kapcsán.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

sem Calmet, sem Mendelsohn, sem Dereser – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.

Eggenbergernél – Eggenberger József (1768–1850) pesti könyvkereskedő, könyvkiadó. Weingand János Mihály segítője, később örököse. A vállalkozás 1805-től az ő nevét viseli. Verseghy több munkájának kiadója.

az én Contómra – az én számlámra, költségemre.

Gerhauserbül – lásd: GERHAUSER 1817.

„Die Psalmen, als Fortsetzung des von Brentanoischen alten Testaments, aus dem Hebräischen übersetzt und erklärt von Thaddäus Antonius Dereser de Philosophie und Theol. Doctor, Professor und Geistlichem Rathe.” Frankfurt am Mayn bey Franz Parrenttrapp 1815. gr. 8. Seite 424. – Horváth János Dereser alábbi munkájára utal: DERESER 1815.

mellyet Értekezésemnek utolsó §-ában eképen teszek – az utalás Horváth Jánosnak *A' Zoltárokról* című értekezésére vonatkozik, amely az EÉT 1820. évi 3. számában jelent meg (EÉT, 1820, 3. sz., 1–94). Horváth ebben közölte az 1–3. és a 103. zoltár Verseghy készítette fordítását. A cikk jelen levélben idézett szakaszában ígéretet tesz a többi újrafordított zoltár közlésére. Ezt az ígéretét be is váltotta, s dolgozatának folytatásában közreadta a 4–6., valamint a 22. és 136. zoltár fordításait ugyancsak Verseghy tollából (EÉT, 1820, 4. sz., 132–145).

az új esztendői Ének utolsó strófájában – Horváth az *Új esztendő napjára való ének*re utal. A versről és megjelenési adatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

a' liturgica poesissel – (lat.) az egyházi költészettel.

Az Alchermes Liquidot – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.

Az Éneket, kótát – az utalás az *Új esztendő napjára való ének*re vonatkozik. Vö. a fenti jegyzettel.

104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1819. december 1.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 1–2. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *26–30*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1819. november 20-án kelt üzenetére felel. Lásd: 103. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 20. Arról értesíti Horváthot, hogy kézbesítette az EÉT első lapszámának tiszteletpéldányait. Beszámol az EÉT-hez kapcsolódó munkálatokban tett előrehaladásáról, nyelvhelyességi észrevételeket tesz az EÉT első számában megjelent írások kapcsán. Hírül adja mindazt, ami Fischer István egri érseknél tett látogatása alkalmával jutott a fülébe. Egyfelől azt, hogy Fischer érsek az EÉT-hez hasonló folyóirat megindítását tervezi Egerben, másfelől azt, hogy tudomást szerzett arról, hogy a magyar egyházi vezetők legfelsőbb köreiben elindult egy magyar nemzeti zsinat előkészítése. Levelét több melléklettel látja el: az *Új esztendő napjára való énekhez* készített áriával, a tervezett egyházi lexikon munkálataihoz szükséges szójegyzékek egy újabb részletével, és a Johann Friedrich Röhr kötetében található s az EÉT-ben közlésre szánt térképhez kapcsolódó magyar helységnevekkel. (A mellékletekről részletesen lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatokat*.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az Egy. Értekez. első kötetét – az EÉT legelső, 1820. évi 1. számát.

Ő Főhercegségéhez, Nádorispány Urunkhoz – József nádorhoz. Az EÉT lapszámainak népszerűsítéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

Der Herr Abt und Domberr von Veszprém Johann von Horváth, Herausgeber der Geistlichen Abhandlungen in einer Periodischen Schrift, und seine Mitarbeiter nehmen sich die Freyheit, Euer Kais. Hoheit die Erstlinge ihrer Arbeit durch mich zu unterbreiten, und bitten unterthänigst um eine buldreiche Aufnahme und gnädigsten Schutz für ihre fernere Unternehmungen. – (ném.) 'Horváth János veszprémi apát és kanonok úr, az Egyházi Értekezések, egy periodika közreadója és az ő munkatársai bátorkodnak munkájuk első zsengéit általam Császári Felsége elé terjeszteni és a legalázatosabban kérik annak kegyes elfogadását és a legkegyelmesebb oltalmat további vállalkozásaik számára.'

az Előszóbul – az utalás az EÉT első lapszámának előszavára vonatkozik. Lásd: EÉT, 1820, 1. sz., I–VI.

A' Katholika Egyházi alkotmányának rajzolattyára – a szöveg az EÉT legelső lapszámában megjelent tanulmányra utal: *A' katholika Egyházi alkotmányának rajzolattya*, EÉT, 1820, 1. sz., 84–107.

Mivel engemet Ő Főhercegsége is a' valahai mindennapi leczkékbül közelebbbrül ösmer – József nádor 1806-ban Verseghyt kérte fel, hogy tanítsa magyarra. Ez év december 15-től vett magyar nyelvleckéket tőle, tanulmányai körülbelül egy évig tartottak (Császár, 1903, 267). Vö. 43. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 21.

Tóth Ferencz Homiletikája – Tóth Ferenc (1768–1844) református lelkész. Tanulmányait Debrecenben végezte. 1799-től gróf Teleki Sámuel házában nevelő Bécsben. 1800-ban a göttingeni egyetem hallgatója. 1801-től pápai teológiatanár, 1817-től ugyanitt lelkész. 1821–1822-ben a pápai

generális konvent jegyzője. 1823-tól esperes, 1827-től püspök. Említett műve: TÓTH 1802. Tóth Ferenc kötetéről az alábbi címmel közölt recenziót az EÉT: *Tóth Ferencz. Homiletika 's a' t.*, EÉT, 1820, 1. sz., 188–203.

Mendelsonnak Zsoltárait Eggenbergertől már kezemhez vettem; Deresert pedig elhozattya – vö. 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.; 103. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 20.

Az Ária, mellynek Seilertől írtt originalissát – a szöveg az *Új esztendő napjára való ének* megzenésítésére utal. A versről és megjelenési adatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

ide függesztem – a levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

találkozó – értsd: található.

különösen – értsd: külön.

a' minap küldöttem – lásd: 100. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. szeptember 25. A Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

ide zárva küldöm – a levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Küldöm a' Mappához való neveket is – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

Mihelyt ezek megjobbitva és helyben hagyva visszajönnek, a' rézmetszés elkezdődik: az utalás az EÉT-be szánt térképre vonatkozik. A Verseghy–Horváth-levelezés számos helyen utal arra, hogy az EÉT-ben megjelent metszeteket, illetve kottákat Sággy közbenjárására az Egyetemi Nyomda metszői készítették. Vö. 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Sággy Barátunknak levelét, hiszem, vette már Fő Tiszt. Úr – Sággy Ferenc itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang.

és így sorsát tudgya – Verseghy utalásai a Sággy Ferenc ellen lefolytatott vizsgálatra vonatkoznak. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

a' Magyar Bibliáról való elmélkedésimet – az utalás Verseghy *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című szövegének előmunkálataira vonatkozik. Horváth János 1819. július 3-án kelt levelében felvetette, hogy az EÉT szívesen publikálná Verseghynek azon észrevételeit, amelyeket a Biblia tervezett új kiadása kapcsán Fischer István egri érsek számára összeállított. Verseghy készülő dolgozata végül kinőtte a folyóirat kereteit, s *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* címen önálló kiadványként jelent meg. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; 95. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. július 3.; 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.; 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11. Vö. 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

az Ékesenszöllásról – Verseghy 1819. január 12-én kelt levelében ajánlotta fel, hogy szívesen gazdagítja az EÉT-et az egyházi ékesenszöllásról szóló írásaival. (85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Munkájából az első két részletet 1819. április 24-én, a harmadik részletet 1819. november 15-én küldte el Horváthnak. Lásd: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.; 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15. Tanulmányosorozata *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszöllásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz. 116–139; 3. sz., 112–130.

a' harmadik formára nézve – lásd: VERSEGHY 1805b, 96–114.

gerundiumot – (lat.) főnévi igenevet. Verseghy példái arra utalnak, hogy határozói igenevekre gondol.

activa – (lat.) cselekvő.

passiva – (lat.) szenvedő.

accusativussal konstruálni – (lat.) tárgyesettel / tárggyal létrehozni.

az Érték. 12. old. – az utalás az EÉT első lapszámára vonatkozik: EÉT, 1820, 1. sz.

Péter Apostol – Szent Péter, az apostolok egyike. Eredeti neve Simon, Jézus azonban az Kéfás nevet adta neki, amely a görög Péetrosz megfelelője. Rómában halt vértanúhalált.

fratrem ejus ligatum adtulerunt in urbem – (lat.) 'bátyját megkötözve hozzák a városba'.

ligatum – (lat.) megkötözve.

participium praeteriti temporis passivum – (lat.) múlt idejű szenvedő melléknévi igenév.

adtulerunt – (lat.) hozzák.

cásussa – (lat.) oka.

fratrem – (lat.) a bátyját.

laudatus – (lat.) dicsért.

exaltatus – (lat.) magasztalt.

in do – (lat.) do-val.

laudando – (lat.) dicsérendő.

exaltando – (lat.) magasztalando.

tulerunt – (lat.) hoznak.

participium passivum – (lat.) szenvedő melléknévi igenév.

Analyt. II. Rész. §. 241. pag. 301. et seqq. azután §. 242. pag. 304. és végtére pag. 310. 3. – lásd: VERSEGHY 1817a, 301–305, 310–312.

articulus nélkül való superlativusokból – (lat.) névelő nélküli felsőfokú alakokból.

Érték. pag. 87. – az utalás az EÉT első lapszámára vonatkozik: EÉT, 1820, 1. sz.

Analyt. Part 2. Cap. 1 – lásd: VERSEGHY 1817a, 1–15.

Analyt. Part. 2. §. 15. pag. 13. – lásd: VERSEGHY 1817a, 13.

cultiváltt – (lat.) művelt.

Ő Excellentiájánál az Érseknél – Fischer István (1751–1822) egri érseknél.

Ő Herczegségének – József nádornak.

mivel ott vele öt esztendeig Clericus voltam, szülöm is ott lakott, és így igazán szóllván oda tartozok 's a' t. – Verseghy Ferenc 1771 decemberétől 1777 májusáig végzett teológiai tanulmányokat Egerben (Császár 1903, 8–9). Szolnokon született. Édesapja korai halála után édesanyja másodszor is férjhez ment, második férje Vigh Ignác, az egri püspök számtartója volt. A házasságkötés után a család Egerben élt (Császár 1903, 37).

Desertőrt – (fr.) katonaszökevényt.

Köz lett – általánossá vált.

a' Primás – Rudnay Sándor (1760–1831) esztergomi érsek.

Magyar Synodusról gondolkodik – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc–Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

compromittálta – kompromittál (lat.): rossz hírbe hoz, gyanúba kever, kellemetlen helyzetbe hoz.

et res tota salva est – (lat.) 'és az egész dolog meg van mentve'.

Actákat – Verseghy bibliafordításhoz készített munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Novákinak – Nováky József (1753–1827) római katolikus pap, tanár. Tanulmányait Kassán és Egerben végezte. 1776-ban szentelték pappá. Sárospatakon segédlelkész, majd Egerben gimnáziumi tanár. 1790-től kömlői plébános, majd Pásztón és Gyöngyösön szolgált. 1808-tól az egri székesegyház tagja (KONCZ 1892, 184–185).

és én az Érseket reflectáltam – (lat.) értsd: és én az érseket emlékeztettem.

csak ignorállya – (lat.) ne vegye figyelembe.

Lonovics – krivinai Lonovics József (1793–1867) római katolikus pap, egri érsek. 1817-ben szentelték pappá, Fischer István egri érsek mellett teljesített szolgálatot. 1825-től sajóvárkonyi plébános. 1829-től egri kanonok és az erkölcs- és lelkipásztorkodás-tan tanára, a papnevelő intézet igazgatója. 1834-től csanádi püspök. 1844-ben Rómában teljesít szolgálatot. 1848-tól egri érsek. Miután 1848-ban felajánlotta, hogy a magyar püspöki kar lemond a tizedjogról a nemzet javára, lemondatták a csanádi püspökségről és az egri érsekségről is, s előbb a mülki bencésekhez, majd Bécsbe helyezték. Csak 1860-ban térhetett vissza Magyarországra. Még ugyanebben az évben amasiai címzetes érsekké nevezték ki. 1866-tól kalocsai érsek (KONCZ 1892, 158–161).

Ceremoniáriussa – (lat.) szertartásmestere.

a' Veszprémi Apáczavölgyről – Veszprémvölgy vagy Betekints-völgy. Itt épült a veszprémvölgyi apácák kolostora. Veszprém várától nyugatra, a Séd bal partján található. A kolostort 1018 k. Szent István alapította Szent Imre bizánci menyasszonya számára. Görög nyelvű alapítólevele Könyves Kálmán 1109-es átiratában maradt fenn. Az épületet 1638-ban a jezsuiták győri kollégiuma kapta meg. A jezsuiták 1747-ben a területen templomot kezdtek el építeni, de a feloszlítás miatt befejezni már nem tudták (BALASSA–KRALOVÁNSZKY 1983, 133; KOROMPAY 1957, 17).

Gizella' kápolnájáról – Gizella-kápolna: a hagyomány szerint Szent István felesége, Gizella királyné alapította, valójában azonban a 13. században keletkezhetett. Neve a 18. század végétől használatos, s onnan eredhet, hogy a püspöki székesegyház Gizella alapította. Korábban Szent György-vagy Szent Imre-kápolnának hívták. A kápolna eredetileg kétszintes palotakápolna volt, amely északról kapcsolódott a középkori várhoz. Túlélte a török időket, Koller Ignác (1725–1773) veszprémi püspök püspöki területnek nyilvánította és az új püspöki palota építése miatt elkezdte az épület bontását. Veszprém városa tiltakozott, ezért leállították a munkálatokat, és az alsó szintet helyreállították, azonban a kápolna jelentős része a 13. századi értékes freskókkal együtt elpusztult (BALASSA–KRALOVÁNSZKY 1983, 63–67; KOROMPAY 1957, 130–138).

a' Cathedrális templom alatt volt Catacumbáról – a veszprémi Szent Mihály-székesegyház a török idők pusztításai után gróf Eszterházy Imre püspök építtette újjá az 1720-as években. Ő hozta létre az altemplomban a katakombákat is (NYIKUS 2006; ÁBÁM 1912, 379–430).

105. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1819. december 11.

Kézirat

Nem maradt fenn vagy lappang.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *198–199*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1820. december 1-jén kelt levelére felel. Lásd: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1. Beszámol arról, hogy elfogadták Verseghy javaslatait a magyar helységnevek kapcsán, amelyeket Röhrnek az EÉT-ben közölni szánt térképéhez dolgozott ki, s amelyeket 1819. december 1-jén kelt leveléhez csatoltan küldött el Veszprémbe. Tudatja emellett Verseghyvel, hogy eddigi szolgálataiért a veszprémi egyháziak tiszteltdíjjal jutalmazták, s 26 aranyat fognak küldeni neki.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' bölcsen, 's szépen végzett követségért – lásd az alábbi levél utalásait: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Ő Cs. Fő Herczégénél – József nádornál.

Ennek bizonyságául huszonhat arany van készen Uram Bátyám számára kezemnél – a veszprémi egyháziak rendszeresen támogatták anyagilag Verseghyt. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 116. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek, h. n., 1820. február 26. Az itt említett 26 arany további sorsáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.; 118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 9.; 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között]; 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.

A' Palesztinai Mappához való nevek iránt – erről lásd: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Röbrnek mappáját – RÖHR 1819. Vö. a fenti jegyzettel.

Az új esztendőre való Éneket – az *Új esztendő napjára való énekről* lásd az alábbi levél jegyzeteit és szövegeit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
[h. n., 1819. december 20.]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 4–5. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *30–33*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával több célnak is eleget kíván tenni. Egyfelől válaszol Horváth János neki küldött, 1819. december 11-én kelt üzenetére (105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.), másfelől névnapi és újévi jókívánságokat küld Horváth Jánosnak, akit arra kér, továbbítsa hasonló tartalmú, e levélhez mellékelte üzeneteit az EÉT körül munkálkodó veszprémi egyháziaknak. Lásd: 107. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]; 108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.]; 109. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]; 110. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

Verseghynek szokása volt hasonló év végi köszöntőket küldeni veszprémi ismerőseinek: 1820 és 1821 végén is így tett. Lásd: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 172. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 174. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 175. Verseghy Ferenc – Kolossváry Sándornak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 176. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 177. Verseghy Ferenc – Balassa Gábornak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. december 23.; 234. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. december]; 235. Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak [h. n., 1821. december]; 236. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1821. december].

Jelen íráshoz és az ahhoz mellékelt levelekhez a kéziratban nem kapcsolódik egyedi keltezés: a dátum a fogalmazványfüzet 1819. év végén kelt levelek elé írt jegyzetben szerepel: „*Névnepokra és új esztendőre való Levelek*. 20. Decz. 1819.” OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 2r.

Verseghy a veszprémi ismerősöknek szánt üzeneteken kívül jelen leveléhez más mellékleteket is kapcsolt. Csatolta a 118. és a 22. zsoltár fordítását, az *Új esztendő napjára való ének* veszprémiek kérésére megjobbitott változatát, valamint azokat a jegyzeteket, amelyek a Röhr térképéhez szánt magyar helységneveket tartalmazzák. A levélben sok szó esik Verseghy azon tanulmányának kezdeményéről, amely a Biblia magyar verziójáról szól, s amely végül *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* címmel önálló kiadvánnyként jelent meg. A mellékletekről bővebben lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatokat*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

neve' napjára – János névnapot a levél dátumához képest legközelebb december 27-én ünnepelnek.

egy pár Zsoltárral kedveskedgyek – Verseghy e leveléhez az alábbi zsoltárfordításait mellékelte:

– a 118. zsoltár fordításának első két részletét, amely utóbb az EÉT 1822-es évfolyamában jelent meg (EÉT, 1822, 1. sz., 165–169). A 118. zsoltár fordításáról bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

– a 22. zsoltár szorosan fordított változatát (kezdő sora: Az Úr a' pásztorem). Kézirata: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 287a–287b, 244b, 306a–307a, 280a. (E zsoltár másik, Verseghy fordította változatáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.) Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, nem található mellette a versmelléklet fogalmazványa. A levél elküldött példánya és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Az ide zárt leveleket – lásd: *Keletkezés*.

Kettőben közüllök van három darabocska, melyek az Értekezésekbe valók – Verseghy a Hornyik Jánosnak és Kiss Ferencnek írt levelekhez csatolt mellékleteket. Lásd: 107. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]; 108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.].

két utolsó leveleimet – lásd: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1. A szöveg lentebb megjegyzi, hogy a másik levélként emlegetett küldemény nem is a szó szoros értelmében vett levél, hanem egy, a bibliafordításhoz kapcsolódó tanulmány, amelynek előkészületeiről Verseghy 1819. december 1-i levelében beszámolt. Az „*Elmélkedés*”-ként emlegetett dolgozat nem azonosítható teljes bizonyossággal. Verseghy vonatkozó jegyzeteit az OSZK Kézirattára őrzi: OSZK Kt Quart. Lat. 3250. Verseghy Ferenc: *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*. Az e jelzeten őrzött dolgozatok, jegyzetek közül több is szóba jöhet.

a' Mappába – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

Extractusét – Verseghy a készülő egyházi lexikon előmunkálataira utal. A vállalkozásról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Verseghy a jelen levélben emlegetett mellékletet az 1819. december 1-jén kelt levélhez csatolta: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1. Ez az írás fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei lappanganak. Verseghynek az egyházi lexikonhoz kapcsolatos jegyzeteit az OSZK Kézirattára őrzi: *Az Egyházi Értekezésekben munkálkodó Veszprémi Tudós Társaságtul készített [..] Deák, Magyar, és Német Mesterszókönyv*. OSZK Kt Quart. Hung. 3657. Nem bizonyos azonban, hogy valaha létezett valamennyi vonatkozó kézirat fennmaradt, s itt található: feltételezhetően lappangó források.

a' Fejérvári Loterista – a levelezésben „Fejérvári Loterista”-ként emlegetett személy nem azonosítható.

Elmélkedés a' Bibliának Magyar Fordításáról – az utalás Verseyhy *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című szövegének előmunkálataira vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 104. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Bod Péterben – lásd: BOD 1748.

a' Posonyi Ungrisches Magazinban – Verseyhy a pozsonyi Ungrisches Magazin 1783-ban megjelent kötetének egy írására utal: *Von ungrischen Uibersetzungen der heiligen Schrift, Ungrisches Magazin*, 1783, Dritter Band, Viertes Stück, 491–501.

Wallaszyban – lásd: WALLASZKY 1808.

a' M. Droughthonban – az utalás Thomas Broughthon (1704–1774) *Bibliotheca historico-sacra* című, 1737 és 1739 között megjelent művére vonatkozik, amelyet Mindszenti Sámuel (1753–1806) református lelkész fordított magyarra: MINDSZENTI 1792–1793. Vö. PETRÓCZI 2013.

pözsög – itt: bővelkedő.

ide rekesztett levelemben – lásd: 108. Verseyhy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.]

de dato 22. Aprilis 1819. Ezt irta Fő Tiszt. Úr Ságbynak – lásd: Horváth János – Ságby Ferencnek, Veszprém, 1819. április 22. = HORVÁTH 1937, *282–283*. Vö. az alábbi levél jegyzeteivel: 88. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

mind a' három kiadásában – a Káldi György készítette magyar nyelvű bibliafordítás először 1626-ban jelent meg, ennek két következő változatlan kiadása 1732-ben, illetve 1782-ben hagyta el a sajtót. Lásd: KÁLDI 1626; KÁLDI 1732; KÁLDI 1782.

hogy a' harmadik forma habzik – erről lásd: VERSEGHY 1805b, 96–114.

genitivalis dativusok – dativus genitivalis (lat.): birtoklást kifejező részeshatározó.

plurale possessivum – (lat.) többes számú birtokos névmás.

singulare – (lat.) egyes számú.

Gen. 2. 2. 1. – az idézet helye Káldinál: KÁLDI 1626, 2. Ma használatos hivatkozással: Ter 2,1.

a' Primásnak – Rudnay Sándor (1760–1831).

Egri Érsek – Fischer István (1751–1822).

provocálhatnék – (lat.) itt: biztathatnék.

Báró Szepessyről, az új Erdélyi Püspökről – négyesi báró Szepes Ignác (1780–1838) püspök. 1803-ban szentelték pappá. 1805-től egri plébános, 1808 és 1819 között egri kanonok, majd borsodi főesperes. 1820-tól erdélyi püspök. 1827-ben Pécsre helyezték. 1831-től az MTA tagja. 1835-ben átdolgoztatta a Káldi-féle bibliafordítást. (Vö. KONCZ 1892, 225–226.)

apolgattatik – értsd: hogy ezt az irányzatot a kálvinisták támogatják.

Főriszt. Úrnak de dato 11. Decemb. hozzáigazított böcsös Írását – lásd: 105. Horváth János – Verseyhy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.

a' Mappába való nevekkal együtt – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 105. Horváth János – Verseyhy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.

szép ajándékot – az utalás a Verseyhy számára ígért tiszteletdíjra (26 arany) vonatkozik. Lásd: 105. Horváth János – Verseyhy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.

Főriszt. Külley Prépost Urat megkértem ide zártt levelemben – lásd: 109. Verseyhy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

Veszprémi Püspöknek és Mélt. Nagy Prépost Úrnak – a levél írásának idején Kurbély György volt a veszprémi püspök, s nedeci Nedeczky Károly a veszprémi nagyprépost. Nedeci Nedeczky Károly (1766–1823) római katolikus pap. A tisztséget 1811 és 1823 között viselte. Tanulmányait Győrött, Pozsonyban és Veszprémben végezte. 1789-ben szentelték pappá. Előbb Bajzáth József (1720–1802) püspök szertartója Veszprémben, majd 1794-től hahóti plébános. 1796-tól tapolcai plébános, 1797-től hahóti javadalmas apát és keszthelyi plébános. Ugyanettől az évtől kerületi esperes, 1801-től veszprémi

kanonok. 1811-től nagyprépost, 1812-től driveszti választott püspök. Később egresi címzetes apát, apostoli főjegyző, valamint Somogy, Veszprém és Zala megye táblai elnöke (STRAUSZ 1930; PFEIFFER 1987, 165–166).

A' kivántt utolsó Strófát – az utalás az *Új esztendő napjára való ének* című versre vonatkozik. Arról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

ide függesztem – e levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn, vagy lappanganak.

in originali – (lat.) eredetiben.

tractált – (lat.) tárgyal.

Schmid Szókönyvecskéjével – lásd: SCHMID 1795a. Az utalás a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével kiszülő egyházi lexikon előmunkáltaiaira vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

a' Magyar Törvény – értsd: a jogi szaknyelv.

praecisióval – (lat.) meghatározással.

Kopácsy Püspökhöz – Kopácsy József (1775–1847) hitszónok, püspök, később hercegprímás. Tanulmányait Veszprémben és Pozsonyban végezte. 1798-ban szentelték pappá. A teológiai főiskolán egyházzogot és egyháztörténelmet tanított. 1805-ben szentszéki ülnök. 1806-tól veszprémi kerületi esperes. 1807-től veszprémi kanonok. 1809-től zselicszentjakabi címzetes apát, valamint a veszprémi szeminárium igazgatóhelyettese. 1811-től székesegyházi főesperes, hantai prépost. 1819-től királyi táblai prelátus, a hétszemélyes tábla tagja, pristina választott püspök. 1821-től székesfehérvári püspök. 1825-től veszprémi püspök. 1831-től az MTA tagja. 1838-ban esztergomi érsekké nevezték ki. (Vö. PFEIFFER 1987, 33–35.)

Szent István' napjától fogva – augusztus 20. óta.

kellemetlen esete – Sághy Ferenc 1804-től volt a budai Egyetemi Nyomda kurátora. A nyomdát sikeresen vezette, az 1810-es évektől kezdve azonban több alkalommal visszaélésekkel vádolták. A Helytartótanács ezért vizsgálatot indított ellene, 1819-ben pedig felfüggesztették állásából. A vádak alól végül sikerült tisztáznia magát, s 1821-től újra elláthatta hivatalát. Erről bővebben: 75. Verseghy Ferenc – Sághy Ferencnek, h. n., 1812. január 30. A Verseghy–Horváth-levelezés a vizsgálat ideje alatt rövid megjegyzésekkel ugyan, de rendszeresen utal az ügy fejleményeire.

a' hidat ki nem szedték – az utalás a Pestet és Budát összekötő hajóhídra vonatkozik. Az állandó pesti hajóhíd létrejötté Albert szász-tescheni herceg (1738–1822), Magyarország helytartójának 1767-es pesti látogatásához köthető. A Helytartótanács erre az alkalomra készülve utasította a Hajózási Hivatalt, hogy gondoskodjék hajóhíd felállításáról a herceg látogatása idejére. A hidat a mai Türr István utca (régii nevén Kishíd utca) közelében állították össze, s a látogatást követően később is használatban maradt. 1787-ben a mai Rudas fürdő közelében állították fel, 1788-ban ismét áthelyezték, a mai Deák Ferenc utcába. A 18. század végén a hajóhíd vízállástól függően 46–47 hajóból állt, s az azt alkotó hajókat, glédákat nem egyenes vonalban, hanem a Duna sodrásával szemben, boltozatszerű ívben helyezték el. A 19. század elején 43 hajóból állt, és egyenes vonalú volt. A hajóhídnak több hátránya is volt. A hajóforgalom növekedése miatt egyre többször kellett szüneteltetni az átkelő forgalmat. Mindez a hajóhíd szétnyitásával és újbóli zárásával járt, amely sok időbe került. Nehézséget jelentett és baleseteket is okozott, hogy a folyópart felhajtói meredek és iszaposak voltak, így a szekerek gyakran elakadtak vagy megcsúsztak. A tél közeledtével a jegesedés miatt ráadásul a hidat szét kellett bontani, hogy ne essék kár a hajókban. (GÁLL 1984, 22–26. Vö. BERZA 1993a, 525–526; RÁCZ 2012; TOMSICS 1995; TÓTH 1997, 22.) Lásd még az alábbi levél jegyzeteit: 63. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnnak, h. n., 1811. június 11. Vö. 2. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrének, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].

NB. – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány szövegében ezen a ponton bizonyosan bővebb lehetett a fogalmazvány őrizte szövegváltozatnál.

Misi etiam ex Extractu philatim. Complementum litera D. et initium literae E. – (lat.)

‘Elküldtem kivonatból darabonként a D betű kiegészítését és az E betű elejét.’

Epitomérúl a’ 2. kiadást megírtam – lásd: VERSEGHY 1820.

Evangelista Jánosoknak – Szent János, az apostolok egyike. A hagyomány szerint a negyedik evangélista.

A’ Kisasszonynak – az itt említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

soloecismusról – soloecismus (gör., lat.): nyelvtani, mondatszerkesztési hiba.

de pronomine person indefinitio – (lat.) ‘a névmási személy meghatározatlanságáról’.

artic. – (lat.) articulus: névelő.

107. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 3v–3r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *155–156*.

Keletkezés

Verseghy e levelét a Horváth Jánoshoz címzett, 1819. december 20-án kelt írásához mellékeli.

A keletkezés körülményeiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]. Jelen levélhez a kéziratban nem kapcsolódik egyedi keletkezés: a dátum a fogalmazványfüzet 1819. év végén kelt levelek elé írt jegyzetben szerepel: „*Névnapokra és új esztendőre való Levelek.* 20. Decz. 1819.” OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 2r.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mind neve’ ünnepének – János névnapot a levél dátumához képest legközelebb december 27-én ünnepelnek.

küldök egy pár Zsoltárt – a levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

A’ 118. Zsoltárról – a 118. zsoltárról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

Gerhauser – lásd: GERHAUSER 1817, 25–26.

mind a’ többieknek fordítását már szorosan, már szabadon folytatom – Verseghynek a zsoltár-fordítások kapcsán vallott fordítói elveiről és gyakorlatáról lásd: HOVÁNSZKI 2016.

a’ 103. Zsoltár szerint – Verseghy 103. zsoltárról készített fordítása az EÉT 1820. évi 3. számában jelent meg. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.

Még életem tart, tégedet Istenem! – az idézett szakasz a 103. zsoltárból származik.

108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 2v–3v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *158–160*.

Keletkezés

Verseghy e levelét a Horváth Jánoshoz címzett, 1819. december 20-án kelt írásához mellékeli.

A keletkezés körülményeiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]. Jelen levélhez a kéziratban nem kapcsolódik egyedi keletkezés: a dátum a fogalmazványfüzet 1819. év végén kelt levelek elé írt jegyzetben szerepel: „*Névnepokra és új esztendőre való Levelek.* 20. Decz. 1819.” OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 2r.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tudván, hogy Fő Tiszt. Úr a' Zsoltároknak szoros fordításában különösebben gyönyörködik – Verseghynek a zsoltárfordítások kapcsán vallott fordítói elveiről és gyakorlatáról lásd: HOVÁNSZKI 2016.

az így fordított 22. Zsoltárral – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Az utalás a 22. zsoltár Verseghy készített szoros fordított változatára vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

Küldöttem a' minap Veszprémbe egy Elmélkedést – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

Feleletemben – lásd: VERSEGHY 1818b.

a' 164. old.a) – lásd: VERSEGHY 1818b, 164–165.

csak a' Berlinieket emlegetem a' 200. old. a' 4) szám alatt – lásd: VERSEGHY 1818b, 200–202.

a' nyilvánvaló hivatalok – közhivatalok.

már a' monopoliumok után is nyújtogattyák körmös karjaikat – kizárólagosságra törekednek.

Curialis stilus – hivatalos stílus, hivatali nyelv.

a' mit Feleletemben a' 176. old. – lásd: VERSEGHY 1818b, 176.

a' Magyar Muzéumot – a Magyar Nemzeti Múzeumot.

mikor a' Szerzőt arra vették, hogy a' Pápista Papokat a' Nemzeti Muzéumnak hivatallyaitúl örökre el zárja? – Verseghy feltehetően a könyvtár alapítólevelének 6. pontjára utal, azonban nem pontosan, az ugyanis megengedően fogalmaz: „valamint mostmár a legkegyesebb királyi jóváhagyás birtokában, az írnok, szolga és egyben fűtő állásának betöltésére három alkalmas katolikus vallású férfit, elsősorban pedig azokat, akik gyermekeim, vagy leszármazóim gyermekeinek nevelésében családom körül jeles érdemeket szereztek, legyenek ezek akár egyháziak, akár világiak jelölhessünk és legmagasabb királyi kinevezésre felterjesztessünk” (BERLÁSZ 1981, 47, 63–65).

az Universitásnak Bibliothecáját és Typographiáját – az Egyetemi Könyvtárat és az Egyetemi Nyomdát.

Szállásom megett a' vároldalánn – Verseghy ekkori lakhelyéről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

fundusokat – (lat.) házhelyeket, telkeket.

Ama' híres Calvinista auctor Pete – Pethe Ferenc (1763–1832) újságíró, gazdasági szakember, agrártudományi munkák szerzője. Tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban végezte. 1788-ban külföldi útra indult, s nyolc évig utazgatott Európában, közben egyetemi tanulmányokat is folytatott. 1796-ban tért vissza, Bécsben telepedett le, ahol a Magyar Ujság, későbbi nevén Vizsgálódó Magyar Újság szerkesztője lett. 1797-ben a lap megszűnt. Ekkor kérte fel gróf Festetics György, hogy legyen a keszthelyi Georgikon tanára. 1805-től a herceg Eszterházy család uradalmaiban inspektor. 1813-tól újból Bécsben élt, itt indította, később Pesten adta ki újabb lapját, a Nemzeti Gazdát. 1818-tól földbérlelésből, üzleti vállalkozásokból élt. 1827-ben Kolozsvárra költözött, új lapot indított Erdélyi Híradó címmel, amelyet 1831-ben eladott, s ő maga Szilágyosmlyóra költözött (FÜR–PINTÉR 1988, 719–723).

protestátiójára – (lat.) tiltakozására.

Ő Excellentiájának Ürményi Úrnak – Ürményi Józsefnek (1741–1825).

Ő Excellentiájának a' Secretáriussa Horváth, ki a' Nemzeti Muzeumnál is visel hivatalt – Horvát Istvánról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

factora – (lat.) tevékeny embere.

jure vicinitatis – (lat.) a szomszédjog alapján.

Templomot már József üdejében akartak Budánn építeni: de mivel kevesen voltak, meg nem engedtetett nekik. – II. József 1781. október 25-én adta ki az úgynevezett türelmi rendeletet, amelyben Magyarország és Erdély vallásügyét rendezte. Ebben kitért a vallásgyakorlás kérdéseire is. A protestánsok és görögkeletiek számára – akiknek korábban erre nem volt lehetősége – engedélyezte, hogy templomot építhessenek. Ennek azonban feltételeket szabott. Használatukra csak ott épülhetett templom, ahol 100 családnál nagyobb közösség élt, s az épületnek sem tornya, sem harangja nem lehetett, aajtaja pedig nem nyílhatott az utcára.

hajdani Darvas Consiliarius – nagyréthy Darvas Ferenc (1740–1810), Darvas József nógrádi alispán és Szirmay Zsuzsanna fia. 1773 és 1783 között Nógrád megye első alispánja. 1784-től helytartótanácsi tanácsos. Meggyanúsították a Martinovics-összeesküvésben való részvétellel, a vádak alól később felmentették. Aranysarkanyús vitéz, elnyerte a Szent István-rendet. Támogatta a Wesselényi-féle szintársulatot, az Orpheus egyik szerzője. Szabadkőműves volt. Részt vett az 1790/91-es országgyűlésen, ahol magyarul szólalt fel. Verseghy említi nevét az országgyűlést megelőző pesti megyegyűlésről készített jegyzetében. (Vö. DONCSEZ 2016c.)

mihelyt Ő Excellentiájátúl a' Primás a' Bibliának Magyar kiadásáról értekező írást megkívdá kívánta Erdélybe – Rudnay Sándort 1815-ben nevezték ki erdélyi püspökké, primássá pedig 1819-ben. Hivatalos beiktatására 1820 májusában került sor: a beiktatás előtt, jelen levél írodása idején – a szöveg utalásai szerint – még Erdélyben tartózkodhatott. Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

a' jelenvaló Elmékedést – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

Mydásokban – Midász, mondabeli fríg király, aki – Dionüszosz adományából – képes volt arra, hogy mindent arannyá változtasson, amihez csak hozzáér.

Káldi fordítása – lásd: KÁLDI 1626.

Tsetsi – Csécsi János (1650–1708) református tanár. Tanulmányait Sárospatakon, Kassán, Debrecenben és Gyulafehérváron végezte. 1680-tól iskolaigazgató Tállyán. 1682-ben európai útra indult, amelynek során Utrechtben, Leidenben és Frankenbergben tanult. Utrechtben Kaposi Juhász Sámuel-lel együtt segített Tótfalusi Kis Miklósnak az úgynevezett *Aranyas Biblia* szövegének átdolgozásában. Hazatérve, 1686-tól sárospataki tanár, később Göncön, majd Kassán tanított. 1705-ben tért vissza Sárospatakra. Legismertebb munkája egy helyesírási szabályzat, amely Pápai Páriz Ferenc szótárának függelékeként jelent meg, s amely Geleji Katona István *Magyar grammatikácskájá* és Tótfalusi Kis

Miklós elveit követi (Tsétsi 1708, vö. Tsétsi 2009). Ebben voltaképpen a szóelemző írásmódot tartja helyesnek, neve ezért előkerül később a 18–19. század nyelvészeti, helyesírási vitáiban is. Lásd: MAMÜL 2004, 124. (A vonatkozó szócikk Lux Etelka munkája.) Vö. C. VLADÁR 2016, 122; KOROMPAY 2009.

a' Babiloniai torony' – Bábel tornya. A Teremtés könyvében szereplő történet szerint Noé utódai Sineár földjén telepedtek le, ahol egy várost és egy tornyot akartak építeni, amely elér egészen az égig, s így ez az alkotás híressé teszi majd őket. Ekkor még minden ember egy nyelvet beszélt. Isten azonban – hogy megakadályozza tervük valóra váltását – összezavarta nyelvüket, hogy ezentúl ne értsék meg egymást, s így ne tudják felépíteni a tornyot. Ter 11,1–9.

deformáltt – (lat.) torzult.

fenekibe – értsd: mélyére.

109. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 4r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *162–163*.

Keletkezés

Verseghy e levelét a Horváth Jánoshoz címzett, 1819. december 20-án kelt írásához mellékeli.

A keletkezés körülményeiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]. Jelen levélhez a kéziratban nem kapcsolódik egyedi keletkezés: a dátum a fogalmazványfüzet 1819. év végén kelt levelek elé írt jegyzetben szerepel: „*Névnapokra és új esztendőre való Levelek.* 20. Decz. 1819.” OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 2r.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

régi ösmeretségünknek – Külley János és Verseghy Ferenc ismeretségének kezdeteiről nincsenek információink.

a' múltt nyáronn való megújítása – Verseghy feltehetően 1819 augusztusi, veszprémi látogatására utal. Ennek részleteiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sághy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

Méltóságos Veszprémi Püspöknek – a levél íródásának idején Kurbély György (1755–1821) volt a veszprémi püspök.

Mélt. Nagy Prépost Úrnak is – a levél íródásának idején nedeci Nedeczky Károly (1766–1823) volt a veszprémi nagyprépost.

Emlegeti erősen Veszprímt – 1819 augusztusában Verseghyt Johann Ossitzky is elkísérte veszprémi útjára. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sághy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

az Urasága mellett – József nádor mellett.

Leánya – Rosine Ossitzky.

a' gyermekeknél – értsd: a nádor gyermekei mellett. Rosine Ossitzky ezekben az években a nádor gyermekei mellett teljesített szolgálatot komornaként (HSS 1819, 177; HSS 1820, 178).

fiával – Karl Ossitzkyvel.

az ifjúnak Bécsbe kell visszamennie – Karl Ossitzky ekkortájt gróf Apponyi Antal (1782–1852) szolgálatában állt. Alkalmazásának kérdése 1820 táján gyakori téma a levelezésben, e tekintetben s Apponyi vonatkozásában lásd még az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

110. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 5r–5v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 164*.

Keletkezés

Verseghy e levelét a Horváth Jánoshoz címzett, 1819. december 20-án kelt írásához mellékeli.

A keletkezés körülményeiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]. Jelen levélhez a kéziratban nem kapcsolódik egyedi keletkezés: a dátum a fogalmazványfüzet 1819. év végén kelt levelek elé írt jegyzetben szerepel: „*Névnepokra és új esztendőre való Levelek.* 20. Decz. 1819.” OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 2r.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Veszprémben létemkor – Verseghy 1819 augusztusi látogatásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

mint hajdan könyvecskéjével Ovidius: hei mihi! quo Dno non licet ire tuo – az idézet Ovidius *Tristia* (*Keservek*) című elégiagyűjteménye első könyvének első elégiája kezdő soraira utal: „Parve, nec invideo, sine me, liber, ibis in urbem, / Hei mihi! quo domino non licet ire tuo.” Magyar fordításban: „Kis könyvem, menj – én nem irigylem tőled – a Várost / érd el, lásd meg, amit nem láthat meg urad.” (OVIDIUS 2002, 7. Erdődy János fordítása.)

az öreg Faunus – Ossitzky János. Faunus: római istenség, a mezőn és erdőben legelő nyájak istene. Görög megfelelője: Pán. Nevének jelentése: jó akaró, kedvező. Alakját görög hatásra megsokszorozták, s faunoknak nevezték a görög szatüroszok (kecskelábú, félig ember formájú lények) római megfelelőit, akikhez a dévajkodás, csúfolódás, érzékiség tulajdonságait kapcsolták. A levelezés több helyen utal Johann Ossitzky tréfálkozásra hajlamos jellemére. Lásd: 63. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. június 11.; 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.; 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

Sámson – Sámson János (1792–1847).

NB. Proxima Occasione Reverendissimo Domino Horváth scribendum, ut in Oda (Psal. 103.) circa finem loco önkint ponatur ismét in versu sequenti: éllednek ismét, 's árva tekintete etc. – (lat.) 'NB. A következő alkalommal meg kell írni Horváth tisztelendő úrnak, hogy az ódában (103. zsoltár) a vége felé [szereplő] *önkint* helyére helyeztessék *ismét* a következő vers[szak]ban: éllednek ismét, 's árva tekintete etc.' Verseghy itt említett, a 103. zsoltárról készített fordítása az EÉT 1820. évi

3. számában jelent meg. A 103. zsoltár fordításáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Verseghynek e megjegyzése a kéziratlapon egy saját maga számára írt emlékeztető.

111. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. január 8.

Kézirat

Nem maradt fenn vagy lappang.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *199–201*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1819. december 20-án kelt levelére és annak mellékleteire felel: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]. Köszönetet mond a Verseghy küldte írásokért, valamint Verseghy elnézését kéri, amiért elmaradt mind a válasszal, mind a kilátásba helyezett tiszteletdíj továbbításával. Pontról pontra reagál a Verseghy érintette témákra. Visszaul emellett Verseghy 1819. december 1-jén kelt levelére, s hosszan reagál Verseghy ott leírt helyesírási-nyelvhelyességi észrevételeire. Lásd: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az ajándéknak elküldésére – lásd: 105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.

’ szép műdaraboknak meghálálására, melyeket böcsös leveleibe zárt – Horváth János azoknak a leveleknek a mellékleteire utal, amelyeket Verseghy 1819 év végén neki és veszprémi pap ismerőseinek küldött. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

contestatiókat – kontesztáció (lat.): bizonyítás, esdeklés.

a’ Káldinak fordításáról való Értekezése – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

a’ Magyar Egyházi Ékesenszólásról való tanácskozása – Verseghy 1819. november 15-én kelt leveléhez mellékelte egyházi ékesenzólásról szóló tanulmányorozatának harmadik részletét. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.

Az utolsó az Értekezésekbe való iktatását, a’ második kötetben elkezdem – Verseghy egyházi ékesenzólásról szóló tanulmányorozata *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenzólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as évfolyamának második számától kezdődően: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz. 116–139; 3. sz., 112–130.

a’ Verböczi Commentáriussát – Horváth János itt emlegetett tanulmánya az EÉT 1820. évi második számában jelent meg: *Verböczi I. Része II-dik Cikkelyének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömböztetése Magyarorszában*, EÉT, 1820, 2. sz., 1–128.

A' Zsoltárokról való Értekezést kezdettem ugyan a' második kötetben elsőnek nyomtattatni – Horváth János zsoltárokról szóló értekezése – amely Verseghy néhány zsoltárfordítását is közölte – két részletben jelent meg az EÉT 1820-as évfolyamában: EÉT, 1820, 3. sz., 1–94; EÉT, 1820, 4. sz., 132–145. Vö. az alábbi levél jegyzeteivel: 103. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 20.

a' Káldinak fordításáról való elmélkedést szükségképen a' negyedik kötetre kell balasztanom – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

zsémbelygő Censorunknak – Kiss Ferencnek (1767–1825).

A' Grammaticai jegyzéseket – Verseghy az EÉT első megjelent lapszáma (EÉT, 1820, 1. sz.) kapcsán 1819. december 1-jén kelt levelében grammatikai észrevételeit ismertette Horváthtal. Lásd: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Uram Bátyám nyelvtanító könyveinek – Verseghy fent említett levelében saját, *Analytica* című művét ajánlja Horváthnak. Lásd: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Én mindenkor szófogadóbb leszek, mint Telemachus a' maga Mentora iránt volt – Homérosz Odüsszeijában Télemakhosz Odüsszeusz és Pénélopé fia. Amikor Odüsszeusz a Trója elleni háborúba indult, időse barátját, Mentórt bízta meg azzal, hogy házáról és családjáról gondoskodjék. Mentór így lett Télemakhosz nevelője és tanácsadója. Pallasz Athéné is több alkalommal öltötte magára Mentór alakját, hogy segítse Télemakhoszt.

argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina – az utalás Szent Pál apostolnak a Timóteushoz írt második levelére vonatkozik. Az idézett szakasz magyarul így hangzik: 'Érvelj, ints, buzdíts nagy türelemmel és hozzáértéssel.' 2Tim 4,2.

A' mi iránt Ságynak írtam, hogy tudni illik Uram Bátyámnak Orthographiáját a' régi könyveknek tekintetével is meg lehet erősíteni – az utalás Horváth János Sággy Ferenchez írt, 1819. április 22-én kelt levelére vonatkozik. Lásd: Horváth János – Sággy Ferencnek, Veszprém, 1819. április 22. = HORVÁTH 1937, *282–283*. Lásd még jelen kötetben az alábbi levél jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

azt én a' második kötetben, Telegdi Intéseinek elejébe teendő jegyzésemmel már elkezdem – Horváth János itt említett tanulmánya a következő: *Telegdi Miklós Pécsi Püspök, Agendáriussának Folytatása*, EÉT, 1820, 2. sz., 194–205.

lapiczka – lapocka vagy lapát formájú eszköz, mángorló.

voltále? keuantále? akartále? eskuttele? töttele? – értsd: voltál-e? kívántál-e? akartál-e? esküd-tél-e? tettél-e?

a' harmadik formát – lásd VERSEGHY 1805b, 96–114.

Ne quid nimis. – (lat.) 'Csak semmi túlzás!' A mondást Terentiusztól eredeztetik: TERENTIUS 1858, 12.

mellyeknek mind az egyenes, mind a' vegyült forma szerint történik ragasztása – értsd: mellyek mind a cselekvő, mind az ikes ragozás szerint ragozódnak. Vö. CONSTANTINOVITSNÉ 2005.

Accomodációval – akkomodáció (lat.): alkalmazkodás.

A' pinczémnek telijéből mihelyt módom esik, azonnal részesíteni fogom. – a levelezés többször hírt ad arról, hogy Horváth János rendszeresen küldet bort Verseghy és más pest-budai ismerősei számára. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 28.

112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. január 18.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 5v–6r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *33–35*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1820. január 8-án kelt írására felel. Lásd: 111. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. január 8. Hosszan kitér az EÉT kapcsán korábban tett helyesírási-nyelvhelyességi észrevételeire. (Lásd: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.; 111. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. január 8.) E levele társaságában küldi el Veszprémbe a 18. zsoltár fordítását. Az említettek mellett Verseghynek ebben az írásában kerül szóba egy olyan téma, amely több későbbi levélben is felbukkan: Johann Ossitzky fia, Karl Ossitzky alkalmazásának ügye. Karl Ossitzky cukrászként gróf Apponyi Antal szolgálatában állt, azonban elvesztette állását. Verseghy a Festetics családdal ismeretségben álló Horváth János segítségét kéri Karl elhelyezése érdekében. Bár Horváth beajánlja a családhoz, Karl végül mégsem áll a szolgálatukba. Verseghy a későbbiek során több más ismerősénél is közbenjár a fiú érdekében. Lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Veszprémi levélre de dato 8. Jan. – lásd: 111. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. január 8.

generositássát – generozitás (lat.): nagylelkűség.

Veszprémi borom – a levelezés több alkalommal is hírt ad arról, Horváth János rendszeresen küldet bort Verseghy és más pest-budai ismerősei számára. Erről lásd az alább levél jegyzeteit: 191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 28.

GrófAponyi – gróf nagyapponyi Apponyi Antal (1782–1852) konzervatív arisztokrata, diplomata, gróf Apponyi Antal György (1755–1817) és Maria Karolina Lodron-Laterano Castelromano (1756–1825) fia. Felesége Teresa Nogarola (1790–1874). 1815 és 1820 között Ausztria toszkánai követe. 1820 és 1826 között római, 1826 és 1848 között párizsi követ. (Vö. DIÓSZEGI 1960; GRANASZTÓI 2016.)

Florentiában – Firenzében.

Czukros – értsd: cukrász.

Fiúnk utolsó levelében de dato 13. Jan. – Karl Ossitzky itt említett, 1820. január 13-án kelt levele nem maradt fenn vagy lappang.

Ferner ist hier ein Graf Festetich, der eine Fürstin aus dem Reiche geheirathet hatte und sehr vermöglich ist, (es gehört Ihm der Georgicum von Keszthely), der zwar schon einen Zuckerbäcker hat, mit dem Er aber nicht zufrieden seyn soll, und wohin ich mir auch Wege zu bahnen trachten werde, und schon mit verschiedenen Personen darüber gesprochen habe. – (ném.) 'Itt azonkívül az egyik Festetich gróf – aki egy birodalmi hercegnőt vett feleségül és nagyon tehetős (övé a keszthelyi Georgicon) – bár van már neki cukrásza, ő nem elégedett vele. Hozzá is egyengethetem az utamat, s erről már többekkel beszéltem.'

Gróf Festetich' – gróf Festetics László (1785–1846), gróf Festetics György (1755–1819) és jakabházi Sallér Judit (1765–1829) fia. Földbirtokos, mecénás. Felesége Hohenzollern-Hechingen Jozefa hercegnő (1791–1856). Apja halála után annak örököse, a levél íródásának idején Bécsben tartózkodott (KURUCZ 2013, passim).

tekintetét – értsd: tekintélyét. Horváth János és a Festetics család kapcsolatához lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Gastronomiának – (gör.) az ételkészítés művészetének.

ki Nádor Ispányunkkal mint gyermekkel Florentiában 9. esztendeig lakott – József nádor édesapja, a későbbi II. Lipót császár uralkodóvá koronázása előtt toszkánai nagyherceg volt, s családjával együtt a Toszkánai Nagyhercegség fővárosában, Firenzében élt. József Antal főherceg, a későbbi nádor is itt töltötte gyermekora egy részét (DOMANOVSKÝ 1944, 97–115).

a' kis Grófokkal – gróf Apponyi Antal fiai: Rudolf (1812–1876) és Albert György Gyula (1816–1857).

mikor Ő Felsége és a' Palatinus Florentiában voltak – Ferenc József Károly főherceg (1768–1835), a későbbi Ferenc császár József Antal János főherceg (1776–1847) bátyja volt, gyermekkorukban együtt nevelkedtek a Toszkánai Nagyhercegségben.

bijouja – (fr.) ékszere.

Bei Frau von Schirmer Im Gammingerhof am Kazensteig. N. 498. im 2ten Stock. – (ném.) 'Schirmer asszonynál, a Gammingerhofban, a Kazensteignél a 498. szám alatt, a második emeleten.' (Erről lásd: PEZZL 1823, 7.)

Verböczi commentáriussát – Horváth János itt emlegetett tanulmánya az EÉT 1820. évi második számában jelent meg: *Verböczi I. Része II-dik Czikkelyének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömböztetése Magyarországon*, EÉT, 1820, 2. sz., 1–128.

Grammaticabéli jegyzéseim – Verseghy 1819. december 1-jén kelt levelében az EÉT első megjelenő lapszáma (EÉT, 1820, 1. sz.) kapcsán helyesírási észrevételeit ismertette Horváthtal. Lásd: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

a' harmadik formát – lásd: VERSEGHY 1805b, 96–114.

amaz értekezésem, melyet Káldi' fordításárul való elmélkedéseimben előterjesztettem – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

ide függesztem a' 18. Zsoltárnak szoros fordítását – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. A 18. zsoltár Verseghy készítette fordításának az alábbi kéziratai ismertek: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 159b, 253a–254b, 244a, 287a–287b, 302a–303b, 304a–305b. A szöveg megjelent: EÉT, 1821, 1. sz., 133.

Schmidbül – lásd: SCHMID 1795a.

Fő Tiszt. Döme Károly Kanonok Úr – Döme Károly (1768–1847) római katolikus pap, költő, fordító. Tanulmányait Komáromban és Pozsonyban végezte. 1790-ben szentelték pappá. 1793-tól a pozsonyi szeminárium, az Emericanum gondnoka, később prefektusa. 1800-tól Izsán plébános. Ezekben az években kötött barátságot a közeli Viten élő Baróti Szabó Dáviddal és Pyber Benedekkel. 1816-ban alesperes, gyulafehérvári tiszteletbeli kanonok. 1818-tól pozsonyi kanonok, 1828-tól az Emericanum rektora, 1831-től az MTA tiszteletbeli tagja (ZELLIGER 1893, 95–97).

113. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. február 12.

Kézirat

Nem maradt fenn vagy lappang.

Megjelenés

HORVÁTH 1932, *201–202*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc neki küldött, 1820. január 18-án kelt írására felel: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18. Levelében több témát érint: Karl Ossitzky alkalmazásának ügyét, az EÉT szerkesztésének aktuális kérdéseit, valamint a megjelenés előtt álló második szám nyomtatási munkálatait.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az ifiú Ossitzky ügyében Keszthelyre tett folyamodásomra – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.

Vadnay Plenipotentiárius Úr – Vadnay Károly (?–?), a Festetics család intézője, uradalmi tisztje (KURUCZ 2013, 277, 367).

a' Gróf Urnak – gróf Festetics Lászlónak (1785–1846).

A' jutalomkérdésekre – az utalás az EÉT első lapszámában megjelent jutalomkérdésekre vonatkozik. Lásd: EÉT, 1820, 1. sz., 211. A szövegből nem derül ki, pontosan mely jutalomkérdésre s kitől érkezett felelet. Az OSZK Kézírttárában fellelhető egy kéziratcsoport, amely a jutalomkérdésekre beérkezett válaszokat őrzi: *Az Egyházi értekezések és tudósítások című folyóiratban kitűzött teológiai kérdésekre adott válaszok*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3599.

Vajky Urtúl – Vajky György (1764–1830) római katolikus pap. Tanulmányait Győrött, Budán, Pozsonyban és Veszprémben végezte. 1789-ben szentelték pappá, majd káplán lett Marcaliban. 1792-től mezőkomáromi plébános. 1808 és 1814 között veszprémi kanonok és pápai főesperes. 1814-től felsőöri prépostplébános és a füredi kerület esperese. Utóbb szentszéki ülnök, Fejér, Somogy és Veszprém megye táblabírája (PFEIFFER 1987, 219, 220).

Folnesicsnek német folyóírásában – Folnesics János Lajos (1780–1823) tanár, fordító, lapszerkesztő. A budai leánynevelő intézet tulajdonosa, a keszthelyi leányiskola tanára (FEHÉR 2005, 96–99, 279–280). József nádor felesége, Hermina főhercegnő magyar nyelvtanára. *Alvina* címen magyaráította Friedrich Gustav Schilling (1766–1839) *Der Beichtvater* című regényét (GYÖRGY 1930). 1818-tól a *Zeitblätter für Freunde wahrer Menschenbildung* című folyóirat szerkesztője, amely 1819-től a cenzúra utasítására *Sonnenblume: Ein christlich-religiöses Zeitblatt für Freunde wahrer Menschenbildung* címen működött tovább. (A névváltoztatás körülményeiről lásd: 115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 26.). A *Sonnenblume* rendszeresen hírt adott az EÉT lapszámainak megjelenéséről és az abban meghirdetett jutalomkérdésekről. Horváth utalása az EÉT első lapszámában közölt jutalomkérdésre vonatkozik, amelyről Folnesics saját lapjában 1819. december végén tudósított. Lásd: *Theologische Preisfrage aus Weßprim* = *Sonnenblume: Ein christlich-religiöses Zeitblatt für Freunde wahrer Menschenbildung*, Nro. 105., 1819. december 31., 231–232.

példából – példányból.

A' második kötetből – az EÉT 1820. évi 2. számából.

ígéretnek okvetlen eleget teszek – Horváth feltehetően budai látogatására utal, amelyet már 1819 késő tavaszán-nyarán megígért. 93. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május

31.; 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; 95. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. július 3.

József napi vásárra – József napján, március 19-én tartott vásár. Tavaszi vásárnak is nevezték, Pesten ez volt az évi első vásár.

114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. február 23.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 6v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *35–37*.

Keletkezés

Verseghy e rövid üzenete elküldésére Sághy Ferenc kínált alkalmat, aki jelezte Verseghynek, hogy arra készül, hogy könyveket küldjön Veszprémbe, s felajánlotta, hogy a küldeménynel együtt levelet is továbbít. (Sághy, Horváth és Verseghy kapcsolatáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.) Verseghy Horváth János hozzá címzett, 1820. február 12-én kelt levelét (113. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. február 12.) ekkor még nem vette kézhez, ezért ebben az írásában még nem reagál arra, csupán arról értesíti röviden levelező-partnerét, miként halad a zsoltárfordítások és a készülő egyházi lexikon munkálataival. Csatolmányként két zsoltárt küld: a 71.-et, valamint az 1. *A' jámbornak boldogsága* kezdő sorú változatát. Levele végén beszámol továbbá arról, hogy úgy értesült, más is dolgozik zsoltárfordításokon. Erről Horváthtól kér bővebb tájékoztatást.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ossitzky is szíves köszönettel és kézsókkal vissza küldi a' Franczia könyveket – e levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Hogy milyen köteteket küldött Ossitzky, az nem derül ki a levelezésből. Horváth János feltehetően akkor adhatott kölcsön neki francia könyveket, amikor Ossitzky 1819 augusztusában elkísérte Verseghyt Veszprémbe. A látogatás részleteiről lásd: 96. Sághy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

Deresert – lásd: DERESER 1815.

Gerhauserbül – lásd: GERHAUSER 1817.

kettőt ismét küldök – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Verseghy a 71. zsoltárra, valamint az 1. zsoltár *A' jámbornak boldogsága* kezdő sorú változatára utal. 1819 novemberében számolt be arról, hogy nekikezdt a zsoltárok fordításának. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.

A' királyért való könyörgésre – az utalás Verseghy alábbi versére vonatkozik: *Könyörgés a' Királyért a' LXXI. Zsoltár szerint*. Lásd a fenti jegyzetet.

Schmid' definitiói szerint – lásd: SCHMID 1795a.

Nagy Lexiconnak – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

A' Georginiáknak – georgina, gyöngyike, azaz dália: a fészkesvirágzatúak közé tartozó növény.

Austriai sáfránt – sáfrány (lat. crocus): a nősziromfélék családjába tartozó növény. Dísnövényként és fűszerként is alkalmazzák.

Levelemet de dato 18. Januar – lásd: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.

Az idevaló Káplán, Argauer – Argauer Máté (1787–1840). Esztergomi plébános, alesperes, szentszéki ülnök. Komárom megye táblabírája.

a' Pesti Gyűjtőknek – azaz a TGY körül tömörülő literátoroknak.

az Érsek – Fischer István (1751–1822) egri érsek.

Dolgoziké vallyon más valaki is számunkra Zsoltárokbán? – lásd: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. február 26.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 7r–8r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *37–40*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1820. február 12-én kelt írására felel: 113. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. február 12. Jelen írása előtt alig néhány nappal küldött üzenetet Veszprémbe, akkor azonban még nem vette kézhez Horváth 1820. február 12-én kelt levelét. (Lásd: 114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 23.) Az csak február 23. és 26. között juthatott el hozzá, így csupán most nyílt alkalma arra, hogy reagáljon az abban foglaltakra. Verseghy mindenekelőtt köszönetét fejezi ki Horváth Karl Ossitzky ügyében tett közbenjárásáért. Szóba hozza emellett az EÉT előfizetésének alakulását, valamint javaslatot tesz arra, hogy az EÉT jutalomkérdéseire adott válaszokat latinul is elfogadják a továbbiakban. Hírül adja azt is, hogy a Vaterländische Blätterben támogató hangvételű recenzió jelent meg az EÉT-ről. Írása végén az egyházi lexikon körüli munkálatokban tett előrehaladásáról számol be.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Egynehány nap előtt felküldöttem Sággy Barátunknak a' Franczia könyveket egy levelemmel együtt – lásd: 114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 23.

Erre tegnap Fő Tiszt. Úrnak böcsös írását hozta hozzám de dato 12. Febr. – lásd: 113. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. február 12.

A' Kassai M. Muséumnál – Verseghy Ferenc azok közé az egykori pálos szerzetesek közé tartozott, akik javarészt Batsányi János ösztönzésére bekapcsolódtak az MM körüli munkálatokba. Verseghy előbb korrektorként, később szerzőként vette ki részét a feladatokból. MM II, 221; KÓKAY 1979, 213.

előhasú – itt: először publikáló.

praeferenter – (lat.) elsőbbséggel.

A' jutalomkérdésekre nézve – lásd az alábbi levél utalásait: 113. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. február 12.

Egyházi Szókönyvet – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Szammer Klára – Sammer Mihály (1763–1806) veszprémi nyomdász özvegye, Sammer Mihályné Wallner Klára (?–1827), 1806-tól, férje halálától 1827-ig vezette a veszprémi nyomdát. Sammer Mihály a Streibig József által 1789-ben alapított nyomdát 1793-ban vette át. 1803-ban Székesfehérvárott is nyomdát alapított. Halála után felesége, Sammer Klára, a vállalkozás új vezetőjének neve szerepel a kiadványokon. Horváth János és Pápay Sámuel munkáin, valamint az EÉT kötetén kívül itt jelent meg a *Mondolat* is (VARGA 1998, 480; BÁNDI 1989, 20–30).

Schmidtül – lásd: SCHMID 1795a.

az Érsek – Fischer István (1751–1822) egri érsek.

Coeremoniáriussát – (lat.) szertartásmesterét.

egy Bécsi Újságban (Vaterländische Blätter) – az EÉT első kötetéről Franz Sartori lapja közölt ismertetést. A cikk az Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat 1820. január 29-i számának mellékletében olvasható: Chronik der österreichischen Literatur, 1820. január 29., 35–36.

Sartori Úr – Franz Sartori (1782–1832) osztrák író, lapszerkesztő. Minorita rendi szerzetesnek készült, 1804-ben azonban elhagyta a rendet. 1807 és 1810 között az Annalen der Literatur des Österreichischen Kaiserthumes, 1814-től a Vaterländische Blätter kiadója.

NB. – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

phantastát – fantaszta (gör.): álmodozó, ábrándozó, légvárakat építő ember.

szemes – figyelmes.

a' h iradásban is megkérte – Folnesics folyóiratában az 1820. évi első szám elé írt előszó (a címlap versóján) utolsó bekezdése így hangzik: „Jeder eifrige Christus-Freund, und jeder christliche Menschen-Bildner ist geziemend eingeladen, daß Interesse dieser gemeinnützigen Zeitschrift durch literarische Beiträge, obige Rubriken betreffend, befördern zu helfen.” Magyarul: 'Krisztus valamennyi buzgó barátját, és valamennyi keresztény embernevelőt illően meghívunk, hogy a fenti rovatokba tartozó irodalmi közleményekkel mozgítsa elő e közhasznú folyóirat javát.' (Lásd: Sonnenblume: Ein christlich-religiöses Zeitblatt für Freunde wahrer Menschenbildung, herausgegeben von Joh. Ludwig Folnesics, Dritter Jahrgang, Erster Band, Januar bis Juni, Ofen, königl. ung. Universitäts-Schriften, 1820.)

a' Christianismus, és így amaz unio volt – a szöveg az uniós mozgalmakra utal, lásd: BALÁZS 1935; KIRÁLY 1965.

ad speciem – (lat.) a látszat kedvéért.

a' Bibliái Társaságoké – bibliatársulatok: olyan szervezetek, amelyek a nemzeti nyelvű bibliafordítások készítésére jöttek létre. Katolikus és protestáns társulatok is ismeretek. A katolikusok első bibliatársulatát 1805-ben, Regensburgban alapították, ezt a szervezetet azonban VII. Pius pápa 1817-ben feloszlatta. A pápák ezt követően következetesen tiltották működésüket, hogy megelőzzék a teológiai szempontból nem feltétlenül megbízható kommentárokkal ellátott kiadványok elterjedését. Protestáns oldalról a nemzeti nyelvű Biblia kérdése kulcsfontosságú: a protestáns bibliatársulatok működése megalapításuktól kezdve folyamatos. Az első ilyen jellegű protestáns szervezetet 1698-ban hozták létre Angliában, ennek mintájára a következő években sorra alakultak a hasonló közösségek.

Tavaly Januarius' elején Folnesics egy műdarabot kapott egy Protestánstúl, melyet folyóírásába iktatott, a' gyermeknemzésnek módgyárul – Verseghy Romy Károly György (1780–1847) evangélikus lelkész írására utal, amely három részletben jelent meg Folnesics folyóiratában az alábbi címmel: *Widerlegung der Paradoxien und Verirrungen der berühmten deutschen Philosophen Kant und Fichte über die Ehe*, Zeitschrift für Freunde wahrer Menschenbildung, Nro. 3., 1819. január 8., 21–23; Nro. 4., 1819. január 12., 31; Nro. 5., 1819. január 15., 38–39. (Rumy egyébként 1824-ben katolizált.)

im Geiste des Christenthums – (ném.) 'a kereszténység szellemében'.

sottiset – sottise (fr.): ostobaság, butaság, ízetlenség.

Nagy Úrhoz – Nagy Antal (1774–1847) horvát származású ügyvéd, a zágrábi akadémia történelem tanára. 1815 és 1840 között budai cenzor (KAPRONCZAY 2000, 96).

Erre a' folyó írás töstént eltíltatott – Folnesics a Verseghy említette körülményekről nem szól. Folyóiratában azonban bejelenti a névváltoztatást, s hírt ad arról is, hogy a lap – mivel a túl kevés előfizető nem fedezi a költségeket – csökkentett terjedelemben, a korábbi heti egy helyett fél íven fog megjelenni a továbbiakban. *Anzeige und Aufruf an gebildete und eifrige Katholiken, und an die verehrl. Abnehmer (sic!) dieser Zeitschrift*, Zeitschrift für Freunde wahrer Menschenbildung, Nro. 26. 1819. március 30., 206–208. A következő lapszám folytatódó számozással (Nro. 27.), de már az új címmel, 1819. április 2-án jelent meg.

Ezen ember Leányoskolát is tartott azelőtt – Folnesics leánynevelő intézete Budán az Úri utca 46. szám alatt működött. Az intézet nevelési elveiről és céljairól lásd: FEHÉR 2005, 279–280.

Investigáltván – (lat.) kivizsgáltván.

recommendálta – rekommandál (lat.): ajánl.

pro Directione – (lat.) eligazításul, iránymutatásul.

mint Regens Chori Ecclesiae Cathedralis – (lat.) 'mint a székesegyház kórusvezetője'.

A' 3. kötet' – az EÉT tervezett, 1820. évi 3. száma.

etc. – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

116. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek h. n., 1820. február 26.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 7r, Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *183–184*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében köszönetet mond azért az anyagi juttatásért, amelyet Vajky György Virág Benedek közvetítésével juttatott el hozzá. A levél arra utal, hogy ezt az ajándékot Verseghy *Felelet* című munkájáért kapta egyfajta tiszteletdíj gyanánt (VERSEGHY 1818b). A szöveg céloz rá, hogy az EÉT körül tömörülő egyháziak közül nem ő volt az egyetlen, aki a szűkös jövedelemből élő Verseghyt támogatta: kiderül, hogy Dréta Antal is komoly összeget adományozott számára. A levelezés utal rá, hogy a Verseghyt anyagi támogatásokban részesítők közül Horváth János és Péteri Takáts József sem hiányzott. Vö. 105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11. Verseghy írásában kitér arra, hogy a *Felelet* megjelenéséről a HKT kritikus éllel adott hírt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Virág Benedek – Virág Benedek (1754–1830) pálos rendi szerzetes, költő, fordító, történész. Tanulmányait Nagykanizsán, Pesten és Pécsen végezte. 1775-ben lépett a pálos rendbe. Felszentelését követően Székesfehérvárot szolgált, a rend gimnáziumában tanított. Az abolíció után ugyanitt folytatta tanári pályáját, ám immár a székesfehérvári egyházmegye papjaként. A várost 1794-ben hagyta

el, és Pestre költözött, ahol nevelőként a Batthyány család alkalmazásába lépett. Később Budán, a Tabánban élt az egykori pálos szerzetesként neki kiutalt nyugdíjából. Versegly Ferenczel pálos szerzetesi éveit óta ismeretségben állt, annak börtönbüntetése idején egyike azoknak, akik tartják a kapcsolatot Versegly édesanyjával.

mikor Veszprémben voltam – az utalás Versegly 1819. augusztusi veszprémi látogatására vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sággy Ferenc – Versegly Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

Levelében azt panaszlotta, hogy Sággy Úr e' száz forintról neki határozott tudósítást nem adott – Dréta Antal itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang.

a' Nemzeti Museum nevében a' M. Nyelv iránt tett 4 kérdésre való Feleletemet – lásd: VERSEGHY 1818b.

Tettes Takáts Úrral – Péteri Takáts József (1767–1821) ügyvéd, író. Keszthelyi gimnáziumi tanulmányai után győri papnövendék, majd négy éven át a pozsonyi papnevelő intézet növendéke lett, de tanulmányait félbeszakította, s végül mégsem a papi pályát választotta. 1790-től Festetics György fiának, Lászlónak a nevelője lett, s vele három keszthelyi év után hét évig Bécsben élt. Itt jelentette meg első verseskötetét 1796-ban. 1797-ben tért vissza Keszthelyre. 1798-ban Festetics támogatásával elindította a *Magyar Minerva* című könyvsorozatot. Szerkesztője volt az MH-nak. 1808-ban birtokot vásárolt Téten, és felvette a téti előnevet. 1811-től táblabíró, 1816-tól Győr vármegye főjegyzője (GRÁBICS–HORVÁTH–KUCSKA 2003, 264).

Sanhedrim – sanhedrin (héb.): a zsidóság legfőbb politikai, vallási és jogi tanácsadó testülete (Vö. VAL 2009, 833).

A' M. Újságban N. 47. Anni 1819 kitrombitáltatták már előre – az utalás a HKT 1819. december 11-i lapszámára vonatkozik, amely ismertetést közöl a *Feleletről*. A vonatkozó szöveghely így hangzik: „A' Tudós Szerző e' munka kiadásával megelőzte a' Feleletek eránt hozandó ítéletet, 's Hazánk Tudósiához, 's a' közönséghez folyamodott, hogy igekezetéről ítéletet hozzanak.” HKT, 47, 1819. Karátson Hava 11, 376.

színfogsúl – színfogás: ürügy.

az ígért jutalomért készítették – Versegly *Felelet* című munkáját a HKT 1818. Bőjtelő hava 7-én megjelent lapszámában közölt jutalomkérdésekre válasz gyanánt írta. A felhívás így hangzik:

„Az előadott 4 Kérdéseknek legjobb megfejtésekre külön külön 100 Rhénes Forint Jutalom téte-tik. – A' Feleleteknek Magyar Nyelven kell készülni; és a' folyó 1818-ik esztendő Szent András havá-nak 15-ik napjáig a' Nemzeti Muzeumhoz beküldetni, akár különös alkalmatossággal, akár Frankózzott Póstánn. Minden felelet mellé szükséges egy lepecsételt Levélkét kaptsolni, a' mellyben a' Felelőnek neve, hivatala és lakása foglaltassék. A' levelkére kívül, valamint a' Feleletnek elejébe is ugyan azon egy Jegymondás irattassék. A' Munkák megbíráltatván, az érdemeseknek neveik ki fognak hirdettetni, a' feleletek pedig a' Muzeum Aktái közzé nyomtatattatni.” Lásd: HKT, 11, 1818. Bőjt-Elő-Hava 7, 81–82.

kitetszik az elejébe függesztett levélből – az utalás a *Felelet* elejére illesztett, Miller Jakab Ferdinándhoz címzett, s az előszó funkcióját ellátó, levélformátumot imitáló szövegre utal. Lásd: *Ő Nagyságához, Brassói Müller Jakab Ferdinánd Királyi Consiliárius Úrhoz, a' Nemzeti Múzeum' Igazga-tójához* = VERSEGHY 1818b [III–IV].

117. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. március 4.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztetett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *202–204.*

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc két korábbi írására felel: 114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 23.; 115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 26. Horváth Konstantin jelen levelet 1820. március 20-ra datálva közli, azonban a levél kéziratán az alábbi keletkezés szerepel: „Veszprém, Mártz 4 dikénn 1820”. Bizonyosan ez az utóbbi dátum a helyes, mivel Verseghy 1820. március 9-én kelt levele a dátumot is említve utal vissza jelen levél tartalmára, s egyben válaszol, reagál is az abban foglaltakra. Lásd: 118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 9. Horváth Konstantin kötetébe tehát feltehetően elírás vagy sajtóhiba csúszhatott.

Horváth jelen írásában arra kéri Verseghyt, juttassa el Veszprémbe a Vaterländische Blätter azon számát, amelyben az EÉT-ről szóló recenzió megjelent. Válaszolva Verseghy korábbi kérdésére, tisztázza, hogy félreértés történt, s Verseghyn kívül nem dolgozik más a zsoltárfordításokon. Az EÉT és a tervezett egyházi lexikon munkálatainak aktuális ügyei mellett tájékoztatja a neki ígért tiszteletdíj kézhezvételének módjáról, valamint felkéri a *Stabat Mater* magyar változatának elkészítésére. Levele végén Koncz József személyéről kér felvilágosítást Verseghytől.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Érsek Úr – Fischer István egri érsek.

Sartori Úrnak Vaterländische Blätterjei – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 26.

Folnesius – feltehetően: Folnesics. Mivel e levél szövege csak Horváth Konstantin közleményéből ismert, nem eldönthető, hogy ő követett-e el hibát az olvasásakor, illetve az átírásakor, vagy maga Horváth János alkalmazta ezt a névváltozatot kézirataiban.

A' Zsoltárokbán tudomra senki sem dolgozik – lásd: 114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 23.

Poroszkai Váczi Kanonok Urnak munkája a' Zsoltárokról – Poroszkay János (1767–1825) római katolikus pap. Tanulmányait a budai egyetemen végezte. Pappá szentelése után a váci papnevelő intézet tanulmányi felügyelője, egyházzog- és történelemtanára. 1804-től Vác Felsőváros plébánosa. 1808-tól székesegyházi kanonok, 1822-től székesegyházi főesperes és címzetes babóti apát. A levél utalása kéziratban maradt ötkötetes munkájára vonatkozik: *Commentarius in Psalmos Davidicos*.

a' Türedelmes Zsoltárokat – a bűnbánati zsoltárokat, a hét bűnbánati zsoltárt: 6; 31; 37; 50; 101; 129; 142.

a' Zsoltárokról való Értekezést, mellyhez Verseghynek remek fordítási bozzája lesznek ragasztva – az utalás Horváth Jánosnak *A' Zsoltárokról* című tanulmányára vonatkozik, amely két részben jelent meg az EÉT 1820-as évfolyamában: EÉT, 1820, 3. sz., 1–94; EÉT, 1820, 4. sz., 132–145.

verset futni – a kifejezés így szerepel Horváth Konstantin kiadásában, amely jelen szövegközlés alapja. Kézirat híján nem megállapítható, hogy elírásról van-e szó, avagy Horváth János itt – a „versenyt futni” kifejezést szándékosan módosítva – egy szójátékkal él-e.

mind szoros mind szabad fordításában – a kérdésről lásd: HOVÁNSZKI 2016.

A' jutalomkérdésekre tett észrevételei – lásd: 115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 26.

de hisz azt én mind a' Jelentésben, mind az Előszóban már kibírdettem – az önálló nyomtatványként megjelent *Jelentés* szövegét lásd az alábbi levél jegyzetei között: 92. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. május 8. Vö. az EÉT első lapszámának előszavával: EÉT, 1820, 1. sz., I–VI.

ezen ajánlásomat a' második kötetben teendő kérdéseknél ismét megújítom – EÉT, 1820, 2. sz., 206–207.

a' jövő Vásárra – a József-napi, március 19-én tartandó vásárra.

Verbőczinek 1691. eszt. Deák Magyar kiadása, mellynek végénn a' törvényes Mesterszavak magyaríttatnak meg – a szöveg ezen a helyen valószínűleg elírást tartalmaz: Werbőczy munkájának ugyanis nem ismert ebben az esztendőben megjelent kiadása. Horváth Konstantin átírását a kézirat hiányában nincs módunk ellenőrizni, illetve felülbírálni, ezért csak feltételezhetjük, hogy Horváth János az 1611-es kiadásra gondolhatott: VERBŐCI 1611. A kötet itt említett fejezete voltaképpen egyfajta tárgymutató, amely latinul és magyarul is szerepelteti a címszavakat, és amely az alábbi címet viseli: *Index verborum latino ungaricus In Decretum Tripartitum Iurus, Inclyti Regni Hungariae* = Verbőci 1611 [517–551]. Mindezt az a tény is alátámasztja, hogy a műhöz készített kommentárjában maga is erre az editióra hivatkozik: *Verbőczy I. Része II-dik Czikkelyének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömböztetése Magyarországhban*, EÉT, 1820, 2. sz., 1–128. A dolgozat önálló nyomtatványként is napvilágot látott: HORVÁTH 1820.

P. Zozimus Likvándinak a' Deák és Magyar Theologyiai 's Egyház-Törvényi Szó-Tárnak Próba-Tétele. Posonyban 1802. – lásd: LIKVÁNDI 1802.

az Egyházi Szókönyvel – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

nállam letett 26 aranyját – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.

a' szép Stabat Materrül – az utalás *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* című versre vonatkozik, amelynek két kézirata ismert: OSZK Kt Quart. Hung. 3661, 37a–37b; OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 283a. A szöveg az EÉT 1820-as évfolyamában jelent meg kottával, Joseph Anton Seyler zenésítette meg (EÉT, 1820, 4. sz., 145–146).

a' Tiszteltt Urat – értsd a világi cenzort, Trenka Mihály Alajost.

Koncz Jósef – életrajzi adatai nem ismertek, nevét Josephus Kontz névalakkal a prebendáriusok között sorolja fel az egri sematizmus: *Schematismus* 1820b, 18.

Prebendárius – prebendarius (lat.): káptalani javadalmas. A káptalanok tagjai, a kanonokat segítették feladataikban.

a' Tudom. Gyűjt. az 1820. eszt. I. kötet. 39–40 old. – lásd: KONCZ 1820, 39–40.

118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. március 9.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 8r–9r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *40–43*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1820. március 4-én kelt írására felel: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4. Horváth kérésének eleget téve részletes felvilágosítást küld Koncz Józsefről. Beszámol Madarassy Ferenc püspökkel való találkozásáról, és leveléhez csatolja a Vaterländische Blätternek az EÉT-ről szóló recenziót tartalmazó lapszámát. Az EÉT és az egyházi lexikon előző levelekben is érintett kérdésein túl bejelenti, hogy hozzálát a *Stabat Mater* magyar verziójának elkészítéséhez.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Horváth Urnak de dato 4. Mart. 1820. levelére – lásd: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

az Érsekhez – Fischer István (1751–1822) egri érsekhez.

Palma Secretarius Úrral – szoblahói Palma Pál (1789–1866) római katolikus pap. Tanulmányait Vácott és Egerben végezte. 1812-ben szentelték pappá. Felszentelése után a püspöki irodába helyezték, ahol előbb titkár, később irodaigazgató lett. 1829-től füzesabonyi plébános és közép-hevesi esperes. 1832-től patai főesperes, 1837 és 1866 között maklári plébános (Koncz 1892, 191–192).

az Egri Prebendatusnak Koncz Józsefnek egész dolgát – lásd: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

Pöstyényi Professor úr, kit Koncz a' Tud. Gyűjt. lepszkol – lásd: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

dimissiót – (lat.) elbocsátást.

Mélt. Szepessy Püspökkel – Szepesy Ignác (1780–1838) korábbi egri kanonok, 1820-tól erdélyi püspök.

relatiója – (lat.) itt: jelentése.

Koncz Pöstyényinek még ama' szavát is elő hozza: hogy a' Tud. Gyűjt. a' Calvinistáknak trombitája – lásd: KONCZ 1820, 32–33.

Madarasi Püspökhöz – Madarassy Ferenc (1762–1838), 1815-től egri kanonok, 1816-tól ansariai választott püspök.

conistiónak – (lat.) mozgásnak.

a' Bécsi Újságból engedgye meg nekem az Egy. Ért. Recenzióját – az EÉT első kötetéről Franz Sartori lapja közölt ismertetést. A cikk az Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat 1820. január 29-i számának mellékletében olvasható: Chronik der österreichischen Literatur, 1820. január 29., 35–36. Vö. 115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 26.; 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

sub expressa conditione – (lat.) 'világos kikötéssel'.

a' kívántt és ide zárt Recenziót – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Jankovics Urat – Jankovich Miklós (1772–1846) műgyűjtő. Kollekciónak alapját – édesapja könyvtárát és kisebb műgyűjteményét kiegészítve – Wagner Károly és Fejérváry Károly könyvtárának

felvásárlásával hozta létre. Kapcsolatban állt más műgyűjtőkkel, és ügynökei segítségével magyarországi és külföldi aukciókról koncepciózusan gyarapította gyűjteményét. Élete első felében mindent gyűjtött, ami az egyetemes kultúrához tartozik, később elsősorban a hungaricumok érdekelték. Könyveken kívül okleveleket, kéziratokat, érmekeket, ötvöstárgyakat, ékszereket és egyéb műtárgyakat is vásárolt. Emellett bibliográfusként, numizmatikaként, kultúrapártolóként is tevékenykedett. A TGy egyik alapítója, 1817 és 1819 között pedig szerkesztőbizottságának elnöke. József nádor kérésére részt vett a Magyar Tudományos Akadémia alapszabályainak megalkotásában. Vásárlásai azonban meghaladták lehetőségeit, ezért 1836-ban az eredetileg nemzetnek szánt gyűjteményeit kénytelen volt áron alul eladni a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Hamarosan azonban újabb kollekció létrehozásához fogott. 1844-ben újra tönkrement, és zárgondnokság alá helyezték. Halála után családja nyilvános árverésre bocsátotta gyűjteményét, amelynek egyes darabjai ma az ország legnagyobb közgyűjteményeiben lelhetők fel: Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria, Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Nemzeti Levéltár, Iparművészeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum (MAMÜL 2005, 407–411).

assistent – Verseghy ismeretei nem egészen pontosak, jobban mondván a levél íródásának idején már nem aktuálisak. Levelének szövege alapján úgy tűnik, a folyóirat mögött álló szervezeti struktúrát sem ismeri behatóan, s összekeveri a Tudományos Egyesület, valamint a szerkesztői csoport tagjait. A TGy körül tömörülő literátorokat a Tudományos Egyesület fogta össze. Ennek elnökévé 1818 januárjában Jankovich Miklóst, az ő tanácsosaivá pedig Schedius Lajost és Pethe Ferencet választották. Pethe még ez év februárjában lemondott, helyére pedig Teleki Józsefet választották. 1819 elején ugyanő váltja az egyesület élén Jankovich Miklóst. A szerkesztés feladatát nem az egyesület, hanem egy megbízott szerkesztő látta el. A folyóirat első szerkesztője Fejér György volt, aki azonban 1818 júliusában lemondott feladatáról. Helyét ez év végéig Vass László foglalta el, akit Thaisz András váltott (KÓKAY 1979, 282–283).

Diaconus Schedius Professor – Schedius Lajos (1768–1847), lapszerkesztő, térképszerkesztő, pedagógus, a pesti egyetemen az esztétika professzora. Német ajkú, evangélikus családból származott. Tanulmányait Pozsonyban, Sopronban és Göttingenben végezte. 1792-től ötven éven át vezette a pesti egyetem esztétika tanszékét. Kiterjedt kapcsolati hálójával rendelkezett, pesti háza szellemi találkozóhelynek számított. A pesti evangélikus közösség meghatározó alakjának számított, aki nem csak tanterv- és iskolareform-tervezetével járult hozzá az evangélikus iskolaügy fejlesztéséhez, hanem az egykori Szén téri (mai nevén Deák Ferenc tér) evangélikus iskola megalapítójaként is.

Subdiaconus Teisz – Thaisz András (1789–1840) ügyvéd. Tanulmányait Késmárkon végezte. 1811-ben Pesten telepedett le. 1817 és 1827 között a Tudományos Gyűjtemény szerkesztője. 1831-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

Fejér – Fejér György (1766–1851) római katolikus pap, tanár, történész.

Vas Professor Úr – Vass László (1780–1842) római katolikus pap, teológus. Tanulmányait Szombathelyen végezte. 1815-től a pesti egyetem egyháztörténelem tanszékének tanára. Az 1818/1819-es és 1823/1824-es tanévben ugyanitt dékán, majd 1827/28-ban rektor. 1832-től a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja. 1842-től Esztergom vármegye táblabírája.

Punctum – (lat.) pont.

Argauer' mondását a' Zsoltárokról olly világosan megfejtette nekem Fő Tiszt. Úr – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

A' jutalomkérdésekre nézve azt jegyzem még fel – erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 26.; 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

Verbőczit és Likvándit – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

Schmid Logicája – SCHMID 1795a.

ha a' Vármegyéktől kiadott tarka barka mesterszavakra jutok – Verseghy utalása a hivatali nyelv megújítását célzó próbálkozásokra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., 1806. július 1. és július 6. között].

in Examine Clericali – (lat.) 'a papi vizsgán'.

a' Tót legények – Verseghy az általa idézett szólások esetében máskor hivatkozik tótokra: 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

filius prudens laetificat matrem kényyában imígy fordította: az a' fiú az az okos meg — az anyát – Verseghy a latin laetifico ige téves fordítására utal. A szó a 'megörvendezett' jelentés mellett 'megtermékenyít' értelemben is használatos. A levél szövege arra céloz, hogy az ismertetett történetben szereplő tót legények (tévesen) az utóbbi jelentéssel fordították a szót.

A' két száz forint iránt, melyeket Fő Tiszt. Úr a' Feleletért küldött, így volt a' dolog – lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 116. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek, h. n., 1820. február 26.; 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

az aranyokot – lásd: 105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11. Vö. 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

resolvált – (lat.) folyósított.

aenigmát – (gör., lat.) rejtélyt, feladványt.

procentialis adjútája – (lat.) százalékos támogatása.

Vásárig – feltehetően a március 19-én tartandó József-napi vásárig.

inscriptiókkal – (lat.) felirataikkal.

Schamburgi, Baldensteini és Florentiai productumokból – értsd: Schamburgból, Baldensteinből és Firenzéből származó virágmagokból. Az Ossitzky család tagjai a nádori család környezetében szolgálatot teljesítve, valamint Karl Ossitzky révén – aki Apponyi gróf alkalmazásában Firenzében töltötte idejét – juthattak hozzá ritkának számító külföldi növényekhez.

Georginákat – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 23.

A' 3. kötet' számára tehát a' Stabat Mater énekhez fogok – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

Gróf Fest. Úrrúl mondott Halotti Prédikáztója – lásd: HORVÁTH 1819.

etc. – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között]

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirtatárába kerülése között vesztetett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *204–206.*

Keletkezés

E levél szövegét csak közleményből ismerjük. A levelet közreadó Horváth Konstantin kiadványa e levelet 1820. március 23-ra datálja. Ez a dátum azonban téves, Horváth ugyanis jelen levelével Verseghy hozzá címzett, 1820. március 9-én kelt írására felel, Horváth jelen levelére pedig Verseghy 1820. március 18-án válaszol. (Lásd: 118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 9.; 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.) Az 1820. március 18-án kelt levél fogalmazványán szereplő bejegyzés szerint Verseghy Horváth jelen levelét ez év március 17-én vette kézhez. Annak tehát 1820. március 9. és március 17. között kellett keletkeznie. A kézirat hiányában nincs mód arra, hogy a félreolvasás vagy sajtóhiba miatt tévesen szereplő dátumot minden kétséget kizáróan pontosítani lehessen.

A Horváth Konstantin által említett dátum (1820. március 23.) azon a Dér Imre aláírásával megerősített rövid üzeneten olvasható, amelyben Dér arról nyilatkozik, hogy a Horváth küldte és neki szánt levelet rendben átvette Verseghytől. Horváth Konstantin megjegyzése szerint a Dér Imre rövid írását tartalmazó kéziratlapocská Horváth János itt tárgyalt levelének kéziratlapjai közé keveredett. Elképzelhető, hogy ez a körülmény vezette félre Horváth Konstantint.

Horváth jelen levelével tehát Verseghy hozzá címzett, 1820. március 9-én kelt írására felel. (Lásd: 118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 9.) Írásához több mellékletet csatol. Egyrészt: az EÉT 1820. évi második számának tiszteletpéldányait, amelyek szétosztásához Verseghy segítségét kéri. Másrészt: Werbőczy István törvénykönyvének egy példányát, amelybe elhelyezte a Verseghynek korábban megígért tiszteletdíjat. Harmadrészt: két levelet, amelyek kézbesítésére Verseghyt kéri fel. Horváthnak e levele az említettek mellett azért is kiemelkedően fontos, mert olyan témákat vezet be, amelyek több későbbi írásban is visszatérnek.

Az egyik a vármegyei tisztújítások, illetve ennek kapcsán az alsó papság szavazati joga.

Az első pesti tisztújítási rendszabás kidolgozásának előzménye az 1819. február 16-i, 4390. számú helytartótanácsi körrendelet volt, amely a megyei választásoknál kötelezővé tette a fejenkénti szavazást (szemben a korábbi, közfelkiáltáson alapuló gyakorlattal). E rendelet hatására több megye is kidolgozott javaslatokat az új rendtartásra. József nádor utasítását egy új tisztújítási rendszabás előkészítésére Pest vármegye 1820. január 18-i közgyűlésén olvasták fel. A közgyűlés kinevezett egy deputációt, amelynek két feladata volt. Egyrészt ki kellett dolgoznia a voksolás módját és menetét, másrészt meg kellett határoznia a szavazásra jogosultak körét. A deputáció elnöke Bárczay Pál másodalispán, tagjai pedig Szily József királyi udvari tanácsos és hétszemélyes táblai ülnök, gróf Festetics János, báró Prónay Sándor, báró Orczy Lőrinc, Belánszky József váci kanonok, Péchy Imre alnádor, Szentkirályi László nádori ítélőmester, Ottlik Dániel ítélőmester, Tallián István, Rakovszky János, Gosztonyi Dániel, Madarassy István, Torius Dániel táblabírák, Fribeisz József főjegyző, öt járásbeli főszolgabíró, Muslag István főügyész és Balla Gábor levéltárnok voltak.

A Horváth–Verseghy-levelezés a tisztújítás kapcsán elsősorban a választásra jogosultak kérdésével foglalkozik. A deputáció a választásra jogosultak körének meghatározásánál a szokásból indult ki. Jelentését 1820. március 20-án olvasták fel és tárgyalták. A jelentés az alábbi személyeket tekintette voksolásra jogosultnak:

- minden egyházi és világi nemes birtoktulajdontól függetlenül;
- azon nemeseket, akik ugyan nem az adott megyében laknak, de ott rendelkeznek valóságos nemesi birtokkal;
- azon nemes ifjakat, akik bár még nem töltötték be a szükséges életkort, s atyai hatalom alatt állnak, viszont közhivatalt viselnek, vagy az apjukétól külön családot és háztartást alkotnak;
- külön-külön szavazat jár az osztatlan birtokot bíró testvéreknek;
- szavazatra jogosultak a birtokos nemesek özvegyei, a nemesi árvák nevében gyámjuk vagy gondviselőjük szavazhat;

- a székes- és társaskáptalanok, valamint a szabad királyi városok összesen egy-egy szavazatot kapnának;
- a káptalanok küldöttjein kívül megjelenő kanonokok külön is szavazhatnak.

A deputáció nem támogatta az alsó papság választójogát, arra hivatkozva, hogy azok korábban sem szavazhattak. (Balla Gábor levéltárnok vizsgálta át a megelőző kétszáz év jegyzőkönyveit az alsó papság szavazati jogát illetően, s nem talált rá precedenst.) A rendek elfogadták a deputáció javaslatát, és a kérdést egyszersmind országgyűlési tárgynak tekintették. A nádor javaslatára azonban mindaddig, míg az országgyűlésen nem rendezik a kérdést, ideiglenesen személyes szavazati jogot biztosítottak az alsó papság számára (DOMBOVÁRI 2011, 43–46). A témához lásd még az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.; 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25. Az alsó papság szavazati jogának kérdéséhez szorosan kapcsolódott Horváth János épp ekkortájt publikált tanulmánya: *Verbőczy I. Része II-dik Czikkelyének magyarázattya, avagy az Egyházi Rendnek polgári megkülönböztetése Magyarországon* (EÉT, 1820, 2. sz., 1–128; HORVÁTH 1820). A Horváth-Verseghy-levelezésben ezért is ilyen hangsúlyos e tárgy jelenléte.

A másik több levelen átvonuló téma Verseghy *Tasso-fordítása*. Horváth János már 1819 őszén előkészületeket tett egy az EÉT-ben megjelentetni kívánt tanulmány ügyében. A Palesztináról szóló írás mellé illusztráció gyanánt Johann Friedrich Röhr témába vágó kötetének egyik térképét szeretne volna közölni, s Verseghyt kérte fel, hogy azt a Biblia magyar fordításában használatos helységnevekkel lássa el. (RÖHR 1819. Vö. 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.) Horváth azonban nem elégedett meg a térképmelléklettel, hanem versbetétekkel is szeretne volna gazdagabbá tenni a publikálni szánt dolgozatot. E tetteivel François-Auguste-René de Chateaubriand (1768–1848) példáját követte, aki saját útleírását (CHATEAUBRIAND 1811) Tassónak *A megszábadított Jeruzsálem* című művéből vett részletekkel színesítette. Jelen leveléhez mellékelte egy Tasso-kötetet, s arra kérte Verseghyt, hogy a kijelölt részeket fordítsa le magyarra. Verseghy eleget tett a kérésnek, s elkészítette a fordítást, amelyet 1820. április 15-én kelt leveléhez mellékelten küldött el Horváthnak. (Lásd: 125. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 15.) A versnek egy kézirata ismert: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 282a–282b. A szöveg a *Palesztína Jézus' üdejében* című tanulmányba illesztve jelent meg az EÉT 1821-es évfolyamában (EÉT, 1821, 1., 59, 65). Lásd még az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.; 126. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 22.; 127. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 23.

A harmadik olyan téma jelen levélben, amely számos további szövegben felbukkan Horváth János egy tervezett dolgozata, amelynek előkészítő munkálataiban Verseghynek is szerepet szánt. Horváth ebben a levelében számol be először arról, hogy tanulmányt készül írni a képzelőerőről. Készülő dolgozatát utóbb ezen a címen emlegeti: *A' Képzőerőnek erkölcsi kiművelése*. Munkájához szeretné felhasználni Jacques Delille (1738–1813) *L'Imagination* című művének egyes részleteit is, amelyek lefordítását Verseghytől kéri. Verseghy a fordítást elkészítette, s még ebben az évben elküldte Horváthnak, Horváth tanulmánya azonban végül nem jelent meg. Verseghy fordításai posztumusz jelentek meg az EÉT-ben: *A' képzelő erőnek nagy művei az emberben, Delille után* = EÉT, 1824, 3. sz., 79–90. A fordítás kéziratait lásd: OSZK Kt Analekta 1089. Az OSZK Kézirattárában megtalálható egy tanulmány töredéke, amely vagy azonos Horváth készülő s a levelezésben gyakran emlegetett dolgozatával, vagy annak egy változata. A szöveg az alábbi címet viseli: *A' képző erőnek erkölcsi műveléséről, avagy tökéletesítéséről*. Jelzete: OSZK Kt. Quart. Hung. 3600.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Böcsös Levelébe zárva vettem az Egyh. Értek. Bécsi Recenzióját – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 9.

a' Nagy Méltós. Érseknek, Ő Excellentiájának – Fischer István (1751–1822) egri érseknek.

Titoknokjától – az említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

az Értekezéseknek második kötettyét – az EÉT 1820. évi 2. számát.

Ő Cs. Kir. Fő herczegségének – József nádornak. Az EÉT népszerűsítéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

a' Verbőczy I. Része 2 dik czikkelyében előforduló nevezet – a szöveghely, amelyre az utalás vonatkozik, így hangzik: Sciendum in primis est, quod personarum, de quarum iuribus, et consuetudinibus nunc agitur, aliae sunt spirituales, sive Ecclesiasticae; aliae vero seculares, et quamvis personae spirituales (quarum medio salutem humanam Dominus et Salvator noster administrari voluit) personis secularibus digniores habeantur, tamen omnes domini Praelati, et Ecclesiarii Rectores, ac Barones, et caeteri Magnates, atque nobiles & Proceres regni huius Hungariae, ratione nobilitatis, et bonorum temporalium, una eademque libertatis, exemptionis, et immunitatis praerogativa gaudent: nec habet dominorum aliquis magis, nec nobilis quisquam minud de libertate, hinc etiam una eademque lege, et consuetudine, ac uno et eodem iuridico processu, in iudiciis utuntur, homagiorum duntaxat quantitas variatur.

Magyar fordításban: Tudni kell főképen, hogy azon személyek közül, kiknek jogairól és szokásairól most szó van, némelyek lelkiek vagyis egyháziak, mások pedig világiak. És ámbár a lelki személyek (kik által Urunk s Megváltónk az emberi üdvösséget rendelte kiszolgáltatni) a világi személyeknél méltóbbakul tekintetnek: mindazáltal e Magyarországnak minden főpap, egyházigazgató, zászlós és többi országnagy urai 's nemesei, és főrendei, nemességök 's világi javaikra nézve, ugyanazon egy szabadsági, kivételi 's mentességi elő joggal élnek; nincs is valamelly úrnak nagyobb, vagy valamelyik nemesnek kisebb szabadsága. Innen azon egy törvénnyel és szokással, 's azonegy törvénykezési eljárással élnek a törvényszékeken, csupán a díjak mennyiségére különböznek (WERBŐCZY 1990).

et Rectores Ecclesiarum – (lat.) 'és az egyházigazgatók'.

a' Praelatusi névnek – prelátus (lat.): előljáró.

Altaristának – altarista (lat.): 'oltáros pap', miséző pap. Egy meghatározott oltárnál miséző pap, aki az oltár javadalmaiból él, de lelkipásztori hivatalt nem tölt be.

az első Értekezésekben a' 90 oldaltúl fogva – az utalás Horváth János tanulmányára vonatkozik: *Verbőczy I. Része II-dik Czikkelyének magyarázatya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömböztetése Magyarországnban*. A szöveg az EÉT 1820. évi második számában jelent meg: EÉT, 1820, 2. sz., 1–128. A dolgozat önálló nyomtatványként is napvilágot látott: HORVÁTH 1820.

Ide van továbbá kapcsolva az öreg Verbőczy, mellynek 548. oldala után egy betüirt 26. aranyos czikkely következik – Horváth János arra a Verseghynek szánt pénzbeni jutalomra utal, amelyről 1819. december 11-én kelt levelében adott hírt. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11. Horváth feltehetően Werbőczy István kötetébe rejtve küldte el Verseghynek a neki szánt jutalmat. Horváth fent idézett tanulmányában az alábbi kiadásra hivatkozik: VERBŐCZI 1611.

Likvándinak Egyházi Szókönyve – lásd: LIKVÁNDI 1802.

még világi hivatalt is viseltem – Horváth János 1804-ben Zala, 1814-ben Veszprém, 1819-ben pedig Somogy vármegye táblabírája volt. Erről lásd Horváth János életrajzát az alábbi levél jegyzetei között: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

duzmadt – gőgös, felfuvalkodott.

A' mit pedig a' régi Magyaroknak vallásbeli 's erkölcsi állapottyárul; a' Pannoniai Hierarchiáról a' Magyarok' bejövetelekor, 's a' Pannoniai népeknek megtéréséről írtam, az a' Tudományos Gyűjt. van – Horváth János az alábbi tanulmányára utal: *A' Régi Magyaroknak Vallásbeli 's Erkölcsi Állapottyokról: A' Magyar Anyaszentegyház' Történeteinek Próbájából*, TGy, 1817, 2. kötet, 27–91. A dolgozat önálló kiadványként is megjelent: HORVÁTH 1817.

a' Bécsi Recensens – az EÉT első kötetéről Franz Sartori lapja közölt ismertetést. A cikk az Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat 1820. január 29-i számának mel-

lékletében olvasható: Chronik der österreichischen Literatur, 1820. január 29., 35–36. Lásd: 116. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek, h. n., 1820. február 26.

sehr interessant – (ném.) 'nagyon érdekes'.

Trefflich – (ném.) kitűnő, pompás, remek.

a' képző erő erkölcsi művelésének, kidolgozásához készülök – lásd: *Keletkezés*.

factora – (lat.) tényezője.

a' harmadik kötetben – értsd: az EÉT 1820. évi 3. számában.

hogy e' két Levelet kézhez szolgáltatni méltóztasson – jelen levél szövegét csupán közleményből ismerjük. Az elküldött példány kézírata és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Verseghy 1820. március 18-án kelt levele a kézbesítendő küldemények címetzettjeiként Balásy Secretariust és Dér Imrét említi. Lásd: 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.

penes reversales super perceptis litteris – (lat.) 'az összegyűjtött levelek térítvényeinek birtokában'. Dér Imre elismervénye jelen levélhez mellékelve található.

Palesztína leírását, melyet egy derék fiatal Pap készített, nevezetesen Jeruzsálem' környékét – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

én Tassó festéseivel akarnám kiékesíteni, ammint azokat Chateaubriand is hasznolta a' maga utazásainak kellemetesítésére – lásd: *Keletkezés*.

az ide csatlott (!) harmadik kötettyéből – a szöveg utalásai alapján nem azonosítható, hogy Tasso mely kiadásáról lehet szó.

Az Egri nyáláiban – értsd: az EÉT 1820. évi 2. számának Egerbe szánt példányai mellett.

Cancelláristám – (lat.) írnom, titkárom.

120. Smodiss János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. március 13.

Kézirat

Jelen levél kézírata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézírtárába kerülése között vesztett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 271*.

Keletkezés

Smodiss János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1819. december 20-án kelt levelére felel. Lásd: 110. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Azon szíves óhajások, melyeket Horváth Barátunk által Uj esztendőre Kedves Uram Bátyámtul kaptam – lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.], 110. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

több betegig legyen szerentséknk Wespzmében – Smodiss arra utal, hogy szeretné, ha Verseggy 1820-ban ismét ellátogatna Vespzmébe, ahogy azt 1819 nyarán tette. Verseggy 1819. augusztusi vespzméi útjáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 96. Sággy Ferenc – Verseggy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6. Smodiss kívánsága teljesült: a levelezésből kiderült, hogy Verseggy 1820. július végén utazott Vespzmébe látogatába, s hozzátétőlegesen két hetet tölthetett ott. Vö. 143. Horváth János – Verseggy Ferencnek, Vespzmé, 1820. július 27.

121. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. március 18.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 9r–10v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *44–47*.

Keletkezés

Verseggy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1820. március 9. és 17. között kelt levelére felel: 119. Horváth János – Verseggy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között]. Az EÉT körüli munkálatok éppen aktuális fejleményei (az EÉT 1820. évi második lapszáma példányainak kézbesítése, az egyházi lexikon előkészületei, a Tasso- és *Stabat Mater*-fordítás) mellett Verseggy e levelének legnagyobb része a vármegyei tisztújítások rendtartásának kidolgozása körüli vitákról és munkálatokról számol be. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseggy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között]; 122. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25. Verseggy jelen leveléhez az Ossitzky család jókívánságai mellett mellékelte azokat a növényeket is, amelyeket Marie Ossitzky küldött Horváth Jánosnak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Fő Tiszt. Horváth K. Úrnak Levelére, melyet 17. Martiusban a' borral és pénzzel együtt vettem – lásd: 119. Horváth János – Verseggy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

az ifjú Bencsik – feltehetően egy Horváth János alkalmazásában álló személy, a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

az Exemplárisokkal – (lat.) példányokkal, az EÉT 1820. évi 2. számának példányaival.

Ő Excellentiájához az Érsekhez – Fischer István egri érsekhez.

a' Bécsi recensiót – az EÉT első kötetéről Franz Sartori lapja közölt ismertetést. A cikk az Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat 1820. január 29-i számának mellékletében olvasható: Chronik der österreichischen Literatur, 1820. január 29., 35–36. Lásd: 116. Verseggy Ferenc – Vajky Györgynek, h. n., 1820. február 26.; 118. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 9.; 119. Horváth János – Verseggy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

figyelmetessé tévén az első fontos és igen derekasan kidolgozott Értekezésre, mely egyszerűsmind Verböczinek 1. Rész. 2. Czik. commentáriussa – a levél Horváth János tanulmányára utal: *Verböczi I. Rése II-dik Czikkeljének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömbözte-*

tése Magyarországon. A dolgozat az EÉT 1820. évi második számában jelent meg: EÉT, 1820, 2. sz., 1–128.

a' Generalis Gyűlésnél, mellynél a' Deputációnak munkálkodása majd referáltatik – értsd: a közgyűlésnél, amelyen majd ismertetik a bizottságok munkálkodását. A 18–19. században azon kérdéseket illetően, amelyek tekintetében az országgyűlésen nem született döntés, deputációkat, bizottságokat jelöltek ki. A bizottságok feladata volt, hogy a kérdés körülmekint vizsgálata után javaslatot tegyenek, amelyet a soron következő országgyűlés volt hivatott tárgyalni.

vótumokat – (lat.) szavazatokat.

a' múltt Restaurációnál – restauráció (lat.): vármegyei tisztújítás. Pest vármegyében jelen levél íródása előtt legutóbb 1818. március 31-én tartottak tisztújítást. Erről bővebben: DOMBOVÁRI 2011, 43.

cynosurának – cynosura (gör., lat.): északi Sarkcsillag, Kis Medve csillagkép. Cynosurának értsd: orientációs pontnak.

a' Praedomíniumra való tendenciáját – (lat.) a túlsúlyra, uralomra való hajlamát, törekvését.

solemniter protestálni – (lat.) a szokásnak megfelelően, formálisan tiltakozni.

suis locis – (lat.) a maga helyén.

a' nyilvánvaló opiniót – opinio (lat.): vélemény, itt: a bizottság által kidolgozott javaslat.

és nagy protectiókra szert tehesenek, a' minő a' Cabinétben Stift, a' legújabb hírek szerint – Andreas Joseph Freiherr Stift (1760–1836) orvos. Polgári családból származott. Tanulmányait Bécsben végezte, 1784-ben szerzett doktori fokozatot. Szakértelme és hozzáértése révén hamarosan főúri családok orvosa lett. 1796-ban I. Ferenc udvari orvossá nevezte ki. A császár korábbi orvosa, Anton Freiherr Störck (1731–1803) halála után első udvari orvos lett. 1810-től udvari tanácsos, 1813-tól állam- és kormánytanácsos. 1826-ban, mivel a császárt meggyógyította súlyos betegségéből, Szent István-renddel jutalmazták, s titkos tanácsossá nevezték ki.

Mikor a' fellyebb említett Deputatio tartatott, egy Névétlen által adatták be a' Palatinusnak a' Papság jussai ellen czélozó írást, mellyben Verböczinek fellyebb említett textussa esztelenül magyaráztatik – az említett írás a szöveg utalásai alapján nem azonosítható. A levél azt sem árulja el, kézíratról vagy nyomtatványról van-e szó.

a' Palatinusnak – József nádornak.

Machiavellismus – Niccolò Machiavelli (1469–1527) itáliai filozófus, politikus nevéhez kapcsolódó nézet, felfogás, amelyet *A fejedelem* című munkájában fejtett ki. Ennek lényege, hogy a politikát különválasztja az erkölcsről, s a hatalom megszerzése érdekében nemcsak az erkölccsel összeegyeztethető, hanem minden eszköz használatát megengedhetőknek tartja.

Mikor Herczeg Berrinek megölését az Újságok hirdették – Károly Ferdinánd francia királyi főherceg (Charles Ferdinand d'Artois, 1778–1820), Berry hercege, Artois grófjának, a későbbi X. Károly francia királynak (1757–1836, ur. 1824–1830) a fia. Mivel sem XVI. Lajosnak, sem XVIII. Lajosnak nem voltak élő férfiutódai, ezért a Bourbon-ház örökösének Artois grófia és fiai számítottak, így Berry hercege a trónörökösök egyike volt. Károly Ferdinánd hosszabb angliai tartózkodás után 1814 óta élt újra Franciaországban. Napóleon 1815-ös visszatérésekor XVIII. Lajos a királyi hadsereg főparancsnokává nevezte ki, csapatai azonban Napóleon oldalára álltak, ő Gentbe menekült, s csak a konszolidáció során tért újra vissza. 1816-ban feleségül vette Mária Karolina Ferdinanda (1798–1870) nápoly-szicíliai királyi hercegnőt. 1820. február 13-án feleségével együtt egy opera-előadáson vett részt a párizsi operaházban, amikor egy bonapartista merénylő megölte.

a' Bourbon Háznak – a Bourbon-ház egyik Európa legrégebbi uralkodódinasztiáinak. A 16. századtól kezdve navarrai, francia, spanyol és nápoly-szicíliai trónokra adott uralkodókat.

Maximák – (lat.) alapelvek.

a' jacobinismus, mellybe én is az ilyenekben majdnem ostobaságig járatlan ifjú ember létem-re bele keveredtem – Verseghy a Martinovics-összeesküvésben való részvételére utal. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.

Catholicus kézműveseket – Verseghy a „kézműveseket” szót levelében kurzívan kiemeli. Nem lehetetlen, hogy e gesztusával a Martinovics-összeesküvés résztvevőinek szabadkőműves kötődéseire utal.

Csak igazat mondott Mirabeau L' Esprit de loix, hogy a' Protestans vallásnak lelke a' republicanismus – az említett szakasz nem Mirabeau, hanem Montesquieu munkájából, *A törvények szelleméről* címűből származik (MONTESQUIEU 1962b, 162–163).

Sapienti pauca! – (lat.) az okos ember kevés szóból is ért. A mondás Terentius *Phormio* (*Az elősdi*) című darabjából származik (TERENTIUS 1749, 169).

a' II. kötetet – az EÉT 1820. évi 2. kötetét.

A' 26. aranyos cikkelyért, melyet nekem az öreg Verböczy hozott, még egyszer szíves köszönetet mondok – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

avec enthousiasme – (fr.) rajongással.

ócsállya – ócsál: ócsárol, kritizál, bírál, helytelenít.

a' vásárra – értsd: a március 19-én tartandó József-napi vásárra.

hungarico-latino-germanicum – (lat.) magyar–latin–német.

germanico-latino-hungaricum – (lat.) német–latin–magyar.

a' képző tehetségről való munkájának – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

talpfalát – alapját.

Balásy Secretarius Úrnak – Balásy Ferencnek (?–?). Életrajzi adatai nem ismertek, a sematizmusok csak nevét sorolják fel (*Schematismus* 1821, 33).

de Dér Imrét nem tudom keresni – végül sikerült Dér Imre nyomára bukkanni, a levél átvételét elismerő rövid írása az alábbi levél kézírata mellett maradt fenn: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

Tasso' festéseit – erről lásd: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

a' Magyar Stabat Mater énekemből – az utalás *A' keresztfá mellett álló Szűz Anya* című versre vonatkozik. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

Fő Tiszt. Úrnak Leveléből – lásd: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

Az Egri Exemplárisokhoz – az EÉT 1820. évi 2. számának Egerbe szánt példányaihoz. Lásd: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

repetálta – repetál (lat.): ismét, elismétel.

neve' napjára – a György névnapot április 24-én ünneplik.

egy rövid levelet – hogy az itt említett levél elkészült-e s elküldetett-e, arra nézvést nincs információnk.

Teljes megleléssel olvastam Telegdi' Orthographiájának rövid de nyomadékos előadását – Verseghy az EÉT 2. számában megjelent tanulmányra utal: *Telegdi Miklós Pécsi Püspök, Agendáriusának Folytatása*, EÉT, 1820, 2. sz., 194–205.

Tsésitül kigondolt, és a' mostaniaktól felkapott írásmódnak – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.]. Vö. TSÉTSI 1708.

Telegdiből a' szent Keresztégnél való szállításoknak olvasásánál – lásd a fenti jegyzetet.

pipéretlen – piperétlen.

a' Georginai csillagvirágoknak – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 114. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 23.

mivel csöveik üresek – értsd: mivel száraik üregesek.

gyámol nélkül – értsd: támaszték nélkül.

Fő Tiszt Szmodis K. Úrnak leveléből – lásd: 120. Smodiss János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 13.

Was Teufel? Einen Fluch? Warum? – Er wünscht uns den Fluch auf den Hals, daß wir heuer einige Wochen in Veszprém zubringen sollen. – Ach! mondá ő – daß ist ja der schönste, charmenteste Segen, den man einem ehrlichen Manne wünschen kann. Ich küsse dem guten, braven Herrn tausendmal die Hand für diesen wohlthätigen Fluch. Vielleicht kann ich ihn Anfangs Maji übernehmen – (ném.) 'Mi az ördög? Egy átkot? Miért? – [Smodiss] átkot küld a nyakunkra, hogy idén néhány hetet Veszprémbe kelljen töltenünk. – Ach! mondá ő – de hisz ez a legszebb, legbájosabb áldás, amit egy tisztességes embernek csak kívánni lehet. Ezerszer csókolom annak a jó és remek embernek a kezét ezért a jótékony átokért. Talán május elején átvehetem azt.'

A' Fő Herczeg – József nádor.

contignatiót – (lat.) emeletet, szintet.

Gyermekek' számára – az utalás József nádor második, Hermina Anhalt-Bernburg-Schaumburg-Hoym-i hercegnőről (1797–1817) született ikergyermekre vonatkozik: Hermina Amália Mária főhercegnőre (1817–1842) és István Viktor főhercegre (1817–1867), Magyarország későbbi nádorára (HAMANN 1990, 161, 163; SCHIEKEL 1990).

a' Fő Herczeg Asszonnyal – József nádor második felesége halála után két évvel, 1819-ben újránősült. Harmadik felesége Mária Dorottya württembergi hercegnő (1797–1855) lett.

a' Bottányiaiak' kastélyába – a Batthyány család németújvári grófi ága a 17. században szerezte bicskei birtokát. A bicskei kastélyt Batthyány Lajos Ernő (1696–1765), Magyarország utolsó nemzeti nádora emeltette 1754–55-ben, feltehetően Giessl József tervei szerint. Az épületet fia, Batthyány Tódor (1729–1812) építtette át, így jött létre a késő barokk stílusú, háromszárnyú, kétemeletes, 64 helyiségből álló kastély, amely a levél íródásának idején fia, gróf Batthyány Antal (1762–1828) birtokában volt, aki ideje nagy részét családjával nem itt, hanem Bécsben és Milánóban töltötte (VIRÁG 2002, 26–29).

Pista Fiához – István Viktor főherceghez (1817–1867).

avec avancement – (fr.) a rangsornak megfelelően, értsd: előléptetés gyanánt.

komornokot – komornyikot.

valamint leánya – Rosine Ossitzky.

a Restauratio, melyre a' Palatinus bejön – az esedékes Pest vármegyei tisztújítást 1820. május 8–9-én tartották. (Vö. DOMBOVÁRI 2011, 43.)

122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. március 25.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 10v–12v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *48–54*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében 1820. március 18-án kelt írásának témáját folytatva, az annak elküldése után néhány nappal, 1820. március 20-án tartott megyei közgyűlésen történekről küld részletes beszámolót Horváth János számára (DOMBOVÁRI 2011, 44). A közgyűlés az 1820 májusában esedékes Pest vármegyei tisztújítást készítette elő. A témáról bővebben lásd az alábbi levelek szövegeit

és jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között]; 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18. Verseghy emellett beszámol az EÉT 1820. évi második száma példányainak és tiszteletpéldányainak terjesztéséről, illetve kézbesítéséről, valamint az egyházi lexikon munkálatairól is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Generalis Congregationnak – (lat.) megyei közgyűlésnek. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.

Ő Excellenciájánál az Egri Érseknél – Fischer István (1751–1822) egri érseknél.

a' Veszpr. Egyh. Értek. 2. részénn – azaz az EÉT 1820. évi 2. számán.

deputálva – (lat.) követként küldve.

a' Verbőczi' Commentariussát – az utalás Horváth János tanulmányára vonatkozik: *Verbőczi I. Része II-dik Czikkelyének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömböztetése Magyarországbán*, EÉT, 1820, 2. sz., 1–128.

Koválik Püspökhöz – Kovalik János (1770 k.–1821) római katolikus pap. Árva megyében, Turdosinban született. 1799-től tábori pap a Sztáray-gyalogezredben, később szentszéki ülnök. 1807-től pozsonyi, 1810-től esztergomi kanonok s a nagyszombati papnevelő intézet vezetője. 1812-től választott tribunicus püspök és esztergomi érseki helynök. 1818-tól komáromi főesperes, 1820-tól nagyszombati helynök. 1821-től helytartótanácsi tanácsos.

Főriszt. Belánszky Úr, Váczi Kanonok – bélai és felsőliszkói Belánszky József (1769–1843), római katolikus pap. Tanulmányait Budán, Pesten, Pécsen és Vácott végezte. 1792-ben szentelték pappá. 1796-tól a váci szeminárium tanára és alrektora, 1801-től rektora. 1802 és 1820 között váci kanonok. 1810-től bármonostori apát, 1820-tól nyitrai nagyprépost, 1823-tól beszercebányai püspök.

Protestátiónak – (lat.) tiltakozásnak.

a' Cabinétba – (fr.) a minisztertanácsba.

a' Palatinust – József nádort.

invitálta – (lat.) meghívta.

missiója – (lat.) küldetése.

a' Consiliumnál lévő egy Consiliáriust és egy Secretariust megszállított – értsd: egy a tanácsnál lévő tanácsost és egy titkárt felkért. Horváth János egy későbbi levelében érdeklődik e személyek kiléte után, Verseghy válaszában árulja el a neveket. Lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4.; 124. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 6.

opínansoknak – (lat.) véleményezőknek.

praeferentiákra – (lat.) előnyökre.

tendentiájok revolutionális – (lat.) hajlamuk, törekvésük forradalmi.

consequentiákkal – (lat.) következményekkel.

Péchy – pécsújfalui Péchy Imre (1753–1841) alnádor, a hétszemélyes tábla bírása, a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka. Tanulmányait Debrecenben, Késmárkon, Pesten és Göttingenben folytatta, jogi végzettséget szerzett. 1787 és 1803 között Bihar vármegye alispánja. 1813-tól alnádor, 1824-től a hétszemélyes tábla bírása. 1830-tól a Magyar Tudományos Akadémia igazgatótanácsának tagja.

Szentkirályi – Szentkirályi László (?–?). 1793-tól Pest-Pilis-Solt vármegye első aljegyzője, 1798-tól a megye főjegyzője és másodalispánja, 1810-től alispán. 1804–1805-ben, 1811–1812-ben és 1830-ban a vármegye országgyűlési követe. 1820-tól nádori ítélőmester. Református vallású, a korban ultrakonzervatív, udvarhű személyként tartották számon (BERÉNYINÉ KOVÁCS 2009; PAJKOSSY 2007).

disseráltak – disszerál (lat.): értekezik, fejteget.

de jure – (lat.) jog szerint.

diplomákkal – (lat.) oklevelekkel.

stupidi facti sunt – (lat.) 'mindannyian kábultakká váltak'.

ammint a' Tót Deák egyszer mondta – Verseghy az általa idézett szólások esetében máskor is hivatkozik tótokra: 118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 9.

per non usum – (lat.) nem a szokásjog által.

az archivumból és protocollumból – (lat.) a levéltárból és a jegyzőkönyvből.

mellyből sem az usust, sem a' non usust nem lehetett kibozni – értsd: amelyből nem derül ki, hogy az alsópapság szavazati joga összhangban van-e a szokásjoggal, vagy sem.

a' Veszprémi Értekezésből – az utalás Horváth János e levélben már említett tanulmányára vonatkozik: *Verbőczy I. Része II-dik Czikkelyének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömböztetése Magyarországon*, EÉT, 1820, 2. sz., 1–128.

Rectores Ecclesiarum! – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

Heltai Gáspárnak et Compagnie már régi, régi fordítását: és a' Plébánusok – lásd: WERBŐCZY 1571.

Gróf Teleki László – gróf széki Teleki László (1764–1821), gróf Teleki József (1738–1796) ugcasai főispán és királyfalvi Róth Janka (1741–1814) fia. Tanulmányait Marosvásárhelyen és Göttingenben végezte, nevelője Cornides Dániel volt. 1789-től tiszteletbeli titoknak az erdélyi kormánysszéknél, 1791-től királyi kamarás, 1792-től az erdélyi királyi tábla bírása, 1790-től országgyűlési követ és a kolozsvári református kollégium gondnoka. 1796-ban áttelepült Magyarországra. 1802-től a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka. 1803-tól a pesti királyi tábla bírása, 1811-től Somogy vármegye helyettes főispánja, 1817-től a Marczibányi-alapítvány elnöke, 1819-től a hétszemélyes tábla bírása. Harmincezer kötetes könyvgyűjteményét fiai a Magyar Tudományos Akadémiának ajánlották fel: ez a korpusz lett a mai Akadémiai Könyvtár állományának alapja.

a' Calvinista superficialis Eruditionak portentuma – (lat.) 'a felületes református oktatás szörnyesülöttje'.

az öreg Baro Vécsey Septemvir – Vécsey Miklós (1749–1829). 1787-től császári és királyi kamarás, helytartótanácsi tanácsos, a temesi kincstári igazgatóság elnöke. 1804-től Szatmár megye főispánja, 1809-től a hétszemélyes tábla bírása. Fia ifjabb Vécsey Miklós (1789–1854) császári és királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, Szatmár megye főispánja.

immoralitásra – (lat.) erkölcstelenségre.

religiótlanságra – (lat.) vallástalanságra.

machinációira – (lat.) ármánykodásaira, cselvetéseire.

a' Calvinistáknak desperatióját characterizálja – (lat.) a reformátusok kétségbeesettségét, reményvesztettségét jellemzi.

no! b-om a' pápista lelketeket! beb-tok nekünk örökre! – Verseghy levelében a trágár kifejezések-re rövidítve utal. A szöveghely a rövidítések feloldása után így hangzik: no! baszom a' pápista lelketeket! bebasztok nekünk örökre!

a' Pázmánitákat – értsd: a Pázmáneum növendékeit. Pázmáneumnak nevezik a Pázmány Péter által 1623-ban alapított bécsi papnevelő intézetet. (Erről bővebben: ZOMBORI 2002.)

Feria Rogationum – (lat.) ünnepnapra.

processiókat – (lat.) körmeneteket.

viceesperestnek – alesperesnek.

ex officio – (lat.) hivatalból.

Districtusnak – (lat.) (egyház)kerületnek.

Dioecesisnek – (lat.) egyházmegyének.

arra provocált – (lat.) itt: arra hívta fel a figyelmet.

a' multt Diétánn – értsd: az 1811–12-es országgyűlésen.

a' Mágnások Táblájánál – a felsőháznál.

organizációját – (lat.) szervezetét.

nem disputálhat – (lat.) nem vitatkozhat, nem szállhat vitába.

disserálván – (lat.) értekezvén, fejtegetvén.

Ma voltam a' 2. Résszel a' Palatinusnál – az EÉT népszerűsítéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

curiositással – (lat.) kíváncsisággal.

bündige Abhandlung – (ném.) 'remek értekezés'.

Ja, ja! – (ném.) 'Igen, igen!'

historico-diplomatico juridica propaedeutica – (lat.) 'oklevéltani-jogtörténeti előkészítés'.

A' 90. paginával kezdődik Verbőczinek (Cap. I. Art. 2.) – az utalás Horváth János tanulmányának oldalszámaira vonatkozik: *Verbőczy I. Része II-dik Czikkelyének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülönböztetése Magyarországon*, EÉT, 1820, 2. sz., 1–128.

diplomatico-juridicus commentáriussa – (lat.) 'jogi-oklevéltani kommentárja'.

Das freut mich! Das ist sehr gut! ich höre in der That, daß die Wahrheit in dieser Abhandlung schön erörtert sey – (ném.) 'Örülök neki! Nagyon jó! Valóban hallom, hogy ebben az értekezésben szépen taglalattik az igazság.'

ha én kezemet az újításra balgatagúl oda nem adtam volna azoknak, a' kik vele saját kezek helyett élni akartak, minden bizonnyal meg nem égettem volna – Verseghy itt feltehetően a Martinovics-összeesküvésben való részvételére utal. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 29. Verseghy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.

E' szavamra könyörűlő mosolygásra fakadt a' Herczeg. – Verseghy kapta a leghosszabb börtönbüntetést a Martinovics-összeesküvésben való részvételéért az összes elítélt közül. Szabadulása után Szapáry János lányának nevelőjeként nagyon hamar a nádor környezetébe került, később a nádor nyelvmestere is lett. Verseghy és a nádor magatartásáról, valamint ezek kortárs megítéléséről lásd: DONCSECZ 2016b.

projectált – (lat.) javasolt.

tudni illik más titulus alatt ezen Értekezés Eggenbergernél magányosan árúlatik – Horváth János tanulmánya önálló nyomtatványként is megjelent Veszprémbe, Szammer Klára nyomdájában. A kiadványt Pesten – jelen levél utalása szerint – Eggenberger terjesztette. Lásd: HORVÁTH 1820.

grammaticám az Oskolák' számára – Verseghy helytartótanácsi megbízásra írt tankönyveiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: Bizonytalan datálású és nem kelezhető levelek 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

Analyticámnak első része – lásd: VERSEGHY 1816a.

a' Reformatusok' Agense, és deformáltt magyar nyelveknek imádója, Horváth István Úr, a' Nemzeti Muzéum' egyik őrzője és Ő Excellentiájának Ürményi Úrnak Secretáriussa – Horvát István (1784–1846) történész. Tanulmányait Székesfehérvárott és Pesten végezte. 1805-ben szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1802-től Ürményi József (1741–1825) országbíró fiainak nevelője. 1808 és 1820 között Ürményi titkára. 1815-től a Széchényi Ferenc alapította nemzeti könyvtár őre. 1823-tól a pesti egyetem tanára. Részt vett a Magyar Tudományos Akadémia megalapításában. 1833-tól a TGY szerkesztője. Azon literátorok egyike, akik Verseghy közvetlen környezetébe tartoztak szabadulása utáni éveiben: Horvát mind naplójában, mind Ferenczy Jánossal folytatott levelezésében számos alkalommal szól Verseghyről. Révai és Verseghy nyelvészeti vitájában Révait támogatta, Verseghy rosszalló megjegyzése e nézeteltérésre utal. HORVÁT 1967; HORVÁT-FERENCZY 1990. Vö. DONCSECZ 2009a.

a' Királyi Typografiának – az Egyetemi Nyomdának.

viseesperestségeknék [!] – alesperességeknek.

redimállyanak – (lat.) kölcsönözzenek.

conditioval – (lat.) feltétellel.

pro successorum usu – (lat.) az utódok használatára.

sarkjussát – sarkalatos jogát.

ide függesztvén Dér Imre Ifjúnak sorait – jelen levél fogalmazványként ismert, az elküldött példány nem maradt fenn vagy lappang. Hogy készülhetett róla tisztazat, s az eljuthatott a címzetthez, azt bizonyítja, hogy Dér Imre itt említett rövid levele fennmaradt: az ma Horváth János Verseggyhez címzett levelének kézirata mellett található: 119. Horváth János – Verseggy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között]. Dér Imre levele feltehetően a kéziratok többszöri átrendezése során keveredhetett Horváth János itt említett, korábbi levele mellé. Erről lásd: *Bevezetés*.

Superintendentia – (lat.) protestáns egyházkerület, a római katolikus egyházmegyének megfelelő egyházkormányzati egység.

eggy infamis pör folyik – infamis (lat.): csúfos, szégyenletes. 1818-ban Péchy Imre, a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka és az egyházkerület világi tagjai, valamint Benedek Mihály (1748–1821) püspök és az őt támogató egyháziak között nézeteltérés bontakozott ki. Péchy ugyanis a püspök, továbbá néhány esperes és pap tiltakozása ellenére a kerületi gyűléssel elfogadtatta az egyházkerülettel a Budai kánonok (1791) egyházszerkezetre vonatkozó határozatait. A püspök és a papság az uralkodóhoz fordult, s kérte, hogy ne erősítse meg a döntést, Péchy-t pedig felségsértéssel vádolták. Az uralkodó az ügyet a Helytartótanácson keresztül a négy református egyházkerület egyetemes konventjéhez utalta. A tiszántúli egyházkerület belviszályainak tisztázására hívták össze az 1821–22-es generálkonventet, amely végül elfogadta a Péchy által szorgalmazott változtatást (ZSILINSZKY 1907, 632–634).

omne regnum in se divisum desolabitur – (lat.) a latin idézet Lukács evangéliumából származik, és magyarul így hanagzik: 'minden önmagával meghasonlott ország elpusztul'. Lk 11,17.

A' logicum Lexidionnak Schmid' definitói szerint – a Horváth János kezdeményezésére, Verseggy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

vocabuláriumot – (lat.) szójegyzéket.

Fejér vasárnapon – fehérvasárnap: Dominica in albis, tamásvasárnap. A húsvét nyolcadát lezáró vasárnap. Az elnevezés onnan ered, hogy a nagyszombaton keresztelt katekumenok ezen a napon vetkék le fehér ruhájukat, amelyet egy héten át viseltek. A II. vatikáni zsinat óta húsvét második vasárnapja.

S. Barátunk – Sággy Barátunk. Az utalás Sággy Ferencre vonatkozik.

adressa – (ném.) címe.

Wasserstadt in der neuen Gasse beim Burg Gottes N. 699. gerade unter der Hauptkirche der Festung – (ném.) 'Vízváros, az Új utcán a Burg Gottesnél, 699-es szám, közvetlenül a várbéli főtemplom alatt'. Az Új utca Budán Neue Gasse néven a 19. század eleje óta létezett. A mai Budapesten 1872 óta Toldy utca néven ismert, mivel itt született 1805-ben Toldy (Schedel) Ferenc (POGÁNY 1955, 686; ÉDER 2003, 39).

A' 9. árkusból álló Commentáriust, mellyel az Egyh. Érték. 2. Része halhatatlanul díszeskedik – az utalás Horváth János tanulmányára vonatkozik: *Verbőczi I. Része II-dik Czikkeljének magyarázattya, avagy az Egyházi Rendnek polgári megkülönböztetése Magyarországon*, EÉT, 1820, 2. sz., 1–128.

Praesidium – (lat.) elnöksége.

praetendaltt protectioja – (lat.) megkövetelt, elvárt támogatása.

in publicis conventibus, et privatis societatibus – (lat.) nyilvános összejöveteleken és magán-társaságokban.

Instantiával – (lat.) folyamodvánnyal.

de regula – (lat.) szabály szerint.

Instantiának Indorsatiójára – (lat.) a folyamodványnak felzetére.

a' Herczeghez – József nádorhoz.

123. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. április 4.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztetett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *206–207*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghynek két korábbi, hozzá címzett írására felel: 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.; 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25. Horváth köszönetet mond a vármegyei közgyűlésről küldött részletes beszámolóért, valamint az egyházi lexikon körül végzett munkálatokért. Hírt ad továbbá az EÉT 1820. évi harmadik száma nyomtatási munkálatainak előkészületeiről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Pesti Községes Gyűlésnek – a' Papságra nézve kedvező resultatumát – lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.; 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

tudtuk ugyan már akkor a' Hazai 's Külföldi Tudósításokból – a HKT 1820. március 22-i lapszámában közölt tudósítást az 1820. március 20-án tartott Pest vármegyei közgyűlésről. HKT, 24, 1820. Böjt-más-Hava 22, 185–186.

Kedves Uram Bátyámnak böcsös Levele – 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

a' Liviusi lélek – Titus Livius (Kr. e. 59 – Kr. u. 17) római történetíró. Legismertebb műve a Róma történetét feldolgozó *Ab urbe condita* ('A város alapításától'). A „Liviusi lélek” kifejezés Verseghy történetmondói erényeire utal, amelyek Horváth szerint a szóban forgó levélben is megmutatkoznak.

a' Fő Herczeg – József nádor.

esprit commun – (fr.) közös szellem.

a' Commentáriusnak fordítására – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

Caetera adjicientur vobis. – (lat.) 's ezeket mind megkapjátok hozzá'. Az utalás Máté evangéliumára vonatkozik, s teljes formájában így hangzik: Quærite primum Dei, et justitiam ejus: cætera adjicientur vobis. Magyarul: Ezért ti elsősorban az Isten országát és annak igazságát keressétek, s ezeket mind megkapjátok hozzá! Mt 6,33.

Nemesovics Clericusunknak – Nemesovits János (1800–1863). Tanulmányait Győrött és Pesten végezte, kánonjogból szerzett doktorátust. Amíg korhiány miatt nem szentelheték pappá, Veszprémben püspöki levéltárosként alkalmazták. 1824-ben szentelték fel, ezután Kaposvárott és Mezőkomáromban szolgált. 1827-től 1831-ig tábori pap, 1833-tól szentszéki jegyző, 1835 és 1845 között balatoncsicsói plébános. 1862-től városdombói kisegítő lelkész. (PFEIFFER 1987, 769, későbbi sorsáról lásd: FOGL 2015.)

fragmentum – (lat.) töredék.

Az Értekezéseknek első kötetében feltett Jutalomkérdésekre – lásd: EÉT, 1820, 1. sz., 211.

A' harmadik kötetnek – értsd: az EÉT 1820. évi 3. számának.

az Esperességemnek látogatására megyek – Horváth János 1815-től viselte a segesdi főesperesi címet (PFEIFFER 1987, 118).

arcus nimis tensus rumpitur – (lat.) 'ha az íjat nagyon megfeszítik, elszakad'. A mondást Phaedrusról származtatják, a *Fabulák* harmadik könyvének 14. darabjából. PHÆDRUS 1754, 51.

elinvitállya – elhívja.

Takács Győri Fő Notárius – Péteri Takáts József (1767–1821). Főnotárius: főjegyző.

Horváth András Téli Plébános – Pázmándi Horváth Endre (1778–1839) római katolikus pap, költő. Nevét 1821-ig Horváth András formában használta. Tanulmányait Győrött, Komáromban és Pozsonyban végezte. 1797-ben Heinrichauban (Felső-Szilézia) belépett a ciszterci rendbe, 1798-tól a győri papnevelő intézet növendéke lett, 1801-ben szentelték pappá. Ezt követően Széplakon, Szergényben és Győrött szolgált, 1806-tól téti plébános. 1829-től haláláig pázmándi plébános, 1835-től alesperes. 1830-tól a Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi osztályának rendes tagja (GRÁBICS–HORVÁTH–KUCSKA 2003, 257–258).

Hát-ha a' titkokat tudni szabad ki volt az a' Consiliarius, ki az a' Secretarius a' Helytartó Tanácsnál – Verseghy az alábbi levélben tesz említést erről: 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25. A választ e levelében írja meg: 124. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 6.

124. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. április 6.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 13r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *55–56*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével a Horváth János hozzá címzett, 1820. április 4-én kelt írására felel: 123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4. Rövid írásában elsősorban a készülő egyházi lexikonról szól. Leveléhez mellékelve elküldi az egyházi lexikonhoz készült szójegyzék korábban megígért részletét, valamint visszaküldi Schmid már feldolgozott kötetét (SCHMID 1795a.) Beszámol továbbá arról, hogy csaknem elkészült a Tasso-fordítással, amelyre Horváth Jánostól kapott megbízást.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Veszprémi Levélre de dato 4. Aprilis – lásd: 123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4.

e' kézírásból – a levél szövege fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Schmid' könyvével együtt – lásd: SCHMID 1795a.

Tiszt. Zsebő Clericus által – az említett személy nem azonosítható.

Ezek után a' régi és újabb Magyar könyvekben előkerülő mesterszavaknak tudományos megítélését és meghatározását írom azonnal tisztára – az utalás feltehetően Verseghy alábbi írására

vonatkozik: *Egynehány példája ama' criticának, mellyel a' régiebb könyvekben előkerülő helytelen szavak az Egyházi Szókönyvben megítéltetnek*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657, 6–7. A szöveget Horváth Konstantin adta ki: HORVÁTH 1937, *297–301*.

az Észtudományos Lexidionba – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

a' Plánum szerint, mellyet ennek elejébe függesztettem – az utalás feltehetően Verseghy alábbi szövegére vonatkozik: *Az Egyházi Szókönyvnek készítéséről Eggy kis Tanácskozás*. A kézirat jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657. HORVÁTH 1937, *301–307*.

Hogy Kedves Barátom Uram a' Commentariusnak deákítását illy szépen elhárította magárúl – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4.

mellyet most Salamon' szavaival adok elő: mendicitatem et divitias ne dederis mihi! tribue tantum victui (et amictui) meo necessaria – Verseghy a Példabeszédek könyvéből idéz latinul, a citátumot a zárójelbe tett szavakkal egészíti ki: 'szegénységet vagy gazdagságot ne adj nekem, táplálj engem (és ruházz engem) szükségem szerint'. Vö. Péld 30,8.

A' kívántt nevek Komáromy és Szalay, mind a' kettő Péter – Komáromy Péter (?–?) köznemes, 1805 és 1835 között helytartótanácsi tanácsos, 1824-től egyszersmind irodaigazgató is. Szalay Péter (?–?) is évtizedekig állt a Helytartótanács szolgálatában: 1801 és 1803 között írnokként, 1803 és 1807 között iktatótisztként, 1807 és 1818 között helytartótanácsi fogalmazóként, 1818 és 1825 között helytartótanácsi titkárként (EMBER 1940, 203, 207, 211, 216, 218, 223). Lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.; 123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4.

Habeant claves regni coelorum – (lat.) 'Kulcsaink vannak a mennyek királyságához'. Az idézet Szent Ágostontól származik: AUGUSTINUS 1839, 332.

in silentio – (lat.) csendben.

Az olasz fordításbúl csak utolsó darab van még hátra – Horváth János 1820 márciusában kérte meg Verseghyt arra, hogy Tasso *A megszabadított Jeruzsálem* című művének általa kijelölt részeit fordítsa magyarra. Lásd: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között]. Verseghy az elkészült fordítást 1820. április 15-én kelt leveléhez mellékelve küldte el. Lásd: 125. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 15. A szöveg az EÉT 1821-es évfolyamában jelent meg: EÉT, 1821, 1. sz., 59, 65.

125. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. április 15.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 13r–13v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *56–58*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét a készülő egyházi lexikon munkálatairól szóló beszámolóval indítja. Írásához mellékelte Tasso *A megszabadított Jeruzsálem* című művéből készített fordítását. Üzenetében kitér az esedékes vármegyei tisztújítások kérdésére, valamint az alsó papság szavazati jogát érintő viták-

ra. Javaslatot fogalmaz meg továbbá a Marczibányi-alapítvány működésére vonatkozóan, annak érdekében, hogy biztosítva legyen annak katolikus felügyelete.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Magyarúl írt Lexidionban – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Ide zárom az Olaszból tett fordítást – Horváth János 1820 márciusában kérte meg Verseghyt arra, hogy Tasso *A megszabadított Jeruzsálem* című művének általa kijelölt részeit fordítsa magyarra. Lásd: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között]. Verseghy az elkészült fordítást jelen levélhez mellékelve küldte el Horváthnak, a szöveg az EÉT 1821. évfolyamának első számában jelent meg.

a' múltt Restauratiónál – erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.; 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

Friebeisz Űr – Friebeisz József (?–?) Pest vármegyei tiszttviselő. 1798 és 1804 között másodaljegyző, 1804 és 1810 között első aljegyző, 1810 és 1818 között főjegyző, 1820 és 1825 között helyettes alispán (SCHRAMEK 2016, 28, 29, 30).

non compromisso meo nomine – (lat.) 'nevemet nem gyanúba keverve'.

competens – kompetens (lat.): illetékes, jogosult, szakértő.

Marczibányi' fundátiójának – az utalás a Marczibányi-alapítványra vonatkozik. Marczibányi István (1752–1810) végrendeletében egy a nemzet javára létrehozandó alapítványról határozott. A Marczibányi-hagyaték gondozását feleségére, Majthényi Máriára és unokaöccsére, Marczibányi Imrére bízta. Majthényi Mária 1814. október 14-én halt meg, s végrendeletében örököséként Marczibányi Imrét nevezte meg, aki 1815. április 20-án kiállította a fundációs levelet, amely a mecénás házaspár végakarátát teljesítve, azok alapítványairól rendelkezik, egyszersmind hetvenezer forintot tett le Pest vármegyénél e célokra. Ebből az összegből, illetve kamataiból – egyéb jótékony célok, például a váci siketnéma intézet vagy a budai Erzsébet-apácák támogatása mellett – évi 1000 forint illette a Magyar Nemzeti Múzeumot. Az adományból 500 forint jutott a múzeum működtetésére és gyarapítására. 400 forintot szántak az úgynevezett nagyjutalomra, amellyel a „legbetsesebb, s jó erköltsöket tárgyazó, vagy Históriaiban, vagy Törvényes 's Orvos Tudományokban, vagy Classicusok fordításában Hazai nyelven készült munkát” díjazták. Emellett 100 forintot szántak az évente kitűzendő nyelvészeti témájú pályakérdésekre beérkező pályamunkák díjazására. Az alapító úgy határozott, hogy a pályamunkák elbírálásának feladatát bízzák egy bizottságra, amelynek tagjait Pest vármegye jelölje, elnökét pedig a nádor nevezze ki. A bizottság a vármegye javaslata alapján az alábbi személyekből állt össze: báró Prónay Sándor, Glosius Dániel, Georch Illés, Szentkirályi László, Jankovich Miklós, Stettner Máté, Kovachich Márton György, Schedius Lajos. A Magyar Nemzeti Múzeum képviselőiben a nádor Miller Jakab Ferdinánddal és Horvát Istvánnal bővítette a testületet, az elnökséget pedig Teleki Lászlóra ruházta. A bizottság „Marczibányi-küldöttség” néven működött, alakuló ülését 1817. március 26-án tartotta. (FEKETE 1988, 13–14; KERÉNYI 2002, 78–79. A fundációs levél szövegét közli: KULTSÁR 1818.)

Catholicus fundátiót Calvinista Deputationalis Praesesnek a' kezébe – (lat.) értsd: a katolikus alapítványt református bizottsági elnöknek a kezébe. Marczibányi István és Majthényi Mária mindketten katolikusok voltak. Jótékonycodásuk, mecénási tevékenységük során is katolikus intézményeket és személyeket támogattak. A már említett Erzsébet-apácák mellett segítették az irgalmasok kórházát, s pártfogoltként ott találni környezetükben a pálos Verseghyt és Virág Benedeket, a ciszterci Szekér Joachimot és a piarista Endrődy Jánost (VERRASZTÓ 2010, 37, 66, 90, 95; TOKAJI-NAGY 2001, 38; GÁLOS 1932b, 411). A bizottság elnöke, Teleki László református volt. Vö. 53. Verseghy Ferenc –

Prónay Simonnének, Buda, 1810. december 6.; 54. Verseyhy Ferenc – Prónay Simonnének, h. n., 1811. január 17.; 122. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

Marczibányi Imre – Marczibányi Imre (?–1826) trencsényi alispán.

Miller Consiliarius Úronn – Miller Jakab Ferdinánd (1749–1823) történész, író.

mert ha Gróf Széchényi, a' M. Muséumnak szerzője, a' Papokot a' M. Muséumtól elzárta – lásd az alábbi levél szövegét és utalásait: 108. Verseyhy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.].

az első jutalomosztásnál Pethe Calvinistát az első helyre tették – a Marczibányi-küldöttség 1818. június 13-án tartott második ülésén döntött az először díjazandó munkákról. A díjakat a fundációs levél keltének évéig, tehát 1815-ig visszamenőleg kezdték el kiosztani. Az 1815-ös évben Pethe Ferenc munkáját, az 1816-os esztendőben Virág Benedek kötetét részesítették nagyjutalomban. Az első díjátadó ünnepségre 1817. november 23-án került sor (KERÉNYI 2002, 80, 82; PETHE 1815; VIRÁGH 1816).

solennis Actiónál – (lat.) 'ünnepélyes cselekedetnél'. Az ünnepség részletes ismertetését lásd: HORVÁTH 1817.

Virág' elejébe – értsd: a Marczibányi-alapítvány által megítélt nagyjutalmat legelőször, tehát az 1815-ös évre vonatkozóan egy reformátusnak, azaz Pethe Ferencnek ítélték oda, s nem pedig egy katolikusnak.

én a' Restaurátionak siettetésénn csodálkoztam, mivel az előbbenitül a' 3. esztendő még el nem múlt – Pest vármegyében az 1820. május 8–9-én tartott tisztújítás előtt utoljára 1818. március 31-én került sor hasonló eseményre. Erről bővebben: DOMBOVÁRI 2011, 43.

a' Calvinista Substitutusnak – (lat.) 'a református helyettesnek'. Az alnádori tisztséget 1813-tól a református vallású Péchy Imre (1753–1841) viselte.

praeferentiákra és monopoliumokra – (lat.) 'előnyökre és kizárólagosságra'.

Mélt. P. és M. Püspökök – Méltóságos Paintner és Méltóságos Madarassy püspökök.

V. Egyházi Urakat – értsd: a veszprémi egyházi urakat.

Minapi levelébül – lásd: 119. Horváth János – Verseyhy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

egy értekezéssel az emberi képző tehetséget akarja megtámadni – az utalás Horváth Jánosnak tervezett, a képzelőerőről szóló dolgozatára vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseyhy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

factorát – (lat.) tényezőjét.

errül Analyticámnak 3. Részében több helyenn, de kivált pag. 95. et seqq. azután pag. 157. usque ad pag. 162. – lásd: VERSEGHY 1817b, 95, 157–162.

126. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. április 22.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 13v–14r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 58*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében arról érdeklődik, eljutott-e Horváth Jánoshoz két legutóbbi neki szánt levele: 124. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 6.; 125. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 15. Rövid írásos üzenetéhez mellékeli a *Stabat Mater* magyar változatát, *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címmel, amelyet Horváth János felkérésére készített. Beszámol egyúttal arról, hogy megbízást adott arra, hogy a vershez dallam is készüljön.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' miket de dato 6. Aprilis küldöttem – lásd: 124. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 6.

és ha második Levelemet is de dato 15. Aprilis, vettee a' postánn – lásd: 125. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 15.

Mikor a' Szótárkát 6. Aprilis Pestre átvittem – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 124. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 6.

és így az egész nyalábot a' Vicerectornak adtam – vicerector (lat.): aligazgató. A levél utalásai alapján a személy nem azonosítható.

A' Magyar Stabat Matert pedig ide zárva most küldöm – Verseghy fordítása *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az EÉT 1820. évi 4. lapszámában jelent meg. Jelen levél szövege csupán fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. A versről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

a' harmadik kötetet – az EÉT 1820. évi 3. számát.

Még Főtisztelendő Ur Esperességét látogattya – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4.

hogy Juniusban vásárok – a szöveg feltehetően a pünkösdi vásárra utal.

127. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. április 23.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 208*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy két korábbi, hozzá címzett írására felel: 124. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 6.; 125. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 15. Verseghy e két levelet követően még egy alkalommal írt Horváthnak, 1820. április 22-én (126. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 22.), ezt az írást azonban Horváth jelen levél íródásakor még nem vehette kézhez. Horváth e levelében megbízta Verseghyt azzal, hogy

készítse el a 4–6. zsoltár magyar fordítását. Beszámol továbbá arról, hogy az EÉT 1820. évi harmadik számát már kinyomtatták, s hamarosan a negyedik lapszám nyomtatása is elkezdődik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Torquato Tasso' töredékdarabjainak gyönyörű fordításaival – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 125. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 15.

a' három első a' harmadik kötetben: az 1–3. zsoltárról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

sőt az egész harmadik kötet – már ki van nyomtatva – az utalás az EÉT 1820. évi harmadik számára vonatkozik.

a' következő hármad adnánk ki – a 4–6. zsoltárok fordítására Horváth János jelen levelében ad megbízást Verseghy Ferenc számára. Verseghy a fordításokkal 1820 júliusában készül el, s azokat személyesen viszi el Veszprémbe. (Lásd: 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.) A zsoltárfordítások kéziratai ma az OSZK Kézirattárában lelhetők fel, az alábbi jelzeteken:

– 4. zsoltár: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 247a, 291a, 257b.

– 5. zsoltár: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 247a, 292a, 258a.

– 6. zsoltár: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 247b, 292b–293a, 258b.

A zsoltárfordítások az EÉT 1820. évi negyedik számában jelentek meg, Horváth János *A' Zsoltárokról* című tanulmánya második részébe illesztve: EÉT, 1820, 4. sz., 132–145.

Fő Tiszt. Kis Fer. Úr – Kiss Ferenc (1767–1825) veszprémi kanonok.

A' negyedik kötetnek – az EÉT 1820. évi 4. számának.

az Egyházi s' Polgári könyvvizsgálatok – az EÉT valamennyi lapszámát két cenzor ellenőrizte. Az egyházmegyei cenzúrárt Kiss Ferenc kanonok végezte. A világi könyvvizsgálatot az első kötetek esetében Trenka Mihály Alajos (?–1822), majd az 1821. évi 4. kötettől Nagy Antal (1774–1847) végezte.

128. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. május 3.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 14r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *59–60*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1820. április 23-i írására felel: 127. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 23. Leveléhez mellékeli a tervezett egyházi lexikonhoz készített jegyzetei újabb részleteit. Bejelenti, hogy hozzálátott a 4–6. zsoltárok fordításához. Hosszasan szól emellett arról a recenzióról, amely az EÉT 1820. évi második lapszámáról a HKT-ban megjelent, s amely kritikával illeti Verseghy e lapszámban publikált, az egyházi ékesen szólásról szóló tanulmányát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Veszprémi Levélre de dato 23. Aprilis – lásd: 127. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 23.

Utolsó böcsös levelét a' 4. 5. és 6. Zsoltároknak Német fordításaival együtt vévén – lásd: 127. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 23. Horváth János 1820. április 23-án kelt levelének mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Derezer iránt – a szóban forgó kötet: DERESER 1815.

Antiquariusnak – antikváriusnak.

Sailer' – Johann Michael Sailer (1751–1832) római katolikus pap, teológus, Regensburg püspöke. Tanulmányait Münchenben és Ingolstadtban végezte. Jezsua rendi szerzetesnek készült, terveit a rend 1773-as feloszlata hiúsította meg. 1775-ben szentelték pappá. 1780-ban szerzett teológiai doktori fokozatot az ingolstadti egyetemen, majd egy évig ugyanitt a teológia professzora. 1784-től a dilingeni egyetem pasztorális teológia és etika tanára. 1794-ben felmentették állásából azzal a váddal, hogy illuminátus, szimpatizál a protestánsokkal, s hogy a felvilágosodás eszméit követi. 1799-től Ingolstadtban, majd Landshutban tanított erkölcs- és pasztorálteológiát, homiletikát, pedagógiát, liturgiát. 1822-től Regensburg püspöke. Zsoltárfordításai imakönyveiben láttak napvilágot, több kiadásban (SAILER 1791). A bűnbánati zsoltárok Sailer készítette fordításai Carl Borromäus Neuner (1778–1830) által megzenésítve külön kötetben is megjelentek. (SAILER–NEUNER 1810. Vö. ROKAY 2016; TAKÁCS 2016.)

Mendelson' – Moses Mendelssohn (1729–1786), német filozófus, író, kereskedő. Műveinek nagy része a zsidó és nem zsidó közösség egymáshoz való közelítése jegyében született. Ismeretterjesztő, felvilágosító munkáival igyekezett széles körben megismertetni a zsidó szokásokat és szövegeket. A tárgyban született értekezései, a Bibliából készített fordításai is jelentősek. Itt említett munkája: MENDELSSOHN 1783.

Schmid után – lásd: SCHMID 1795a.

Ezeket elküldöm – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. A Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Az egyházi lexikkal kapcsolatos iratokat összegyűjtve az alábbi kéziratgyűjtemény őrzője: *Az Egyházi Értekezésekben munkálkodó Veszprémi Tudós Társaságtól készítettet [...]* Deák, Magyar, és Német Mesterszókönv. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657.

A' Calvinistáknak Magyar Újságírója Kulcsár Úr – Kulcsár István (1760–1828).

sem szenvedhetette el – az utalás a HKT-ban az EÉT 1820. évi második számáról szóló recenzióra vonatkozik. E recenzió Verseghy *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen tanulmányorozatának első részét (EÉT, 1820, 2. sz., 153–181) kritikával illeti. Az ismertető Verseghyre vonatkozó szakasza így hangzik: „Következik a' Kötetben az Egyházi Ékesen szóllásról való Értekezés, melly a' tárgyat igen meszszerűl kezdi, a' velejét nem érdekli, és végre Grammatikai észrevételekre tér, mellyek éppen nem látszanak a' Magyar Egyházi Ékessen-szóllást az ifju Papsággal megismertetni: mert azt közelebről éppen nem segítik.” HKT, 35, 1820. Szent György-Hava 29, 287.

Analyticámnak III. Részében, mellyből az Egyházi Ékesenszóllást az Értekezések' számára készítettem, és készíteni fogom – lásd: VERSEGHY 1817b. Verseghy Ferenc az egyházi ékesenszólásról szóló tanulmányát *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címmel folytatásokban, négy részletben jelentette meg az EÉT-ben: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; EÉT, 1821, 2. sz., 116–139; EÉT, 1821, 3. sz., 112–130.

Méltó erről megtekinteni Böjt-Elő-Hava 7ik napján 1818. a' 87. oldalt, hol e' munkát személyemmel együtt nagyon is magasztallya – az utalás az *Analytica* harmadik részéről a HKT-ban megjelen ismertetőre vonatkozik. Lásd: HKT, 11, 1818. Böjt-Elő-Hava 7, 87–88. Vö. VERSEGHY 1817b.

az én nevetlen munkámnak – az EÉT a szerzők neveinek közzététele nélkül publikálta a benne megjelenő tanulmányokat. Ehhez lásd: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

antagonistáira – (gör.) ellenfeleire.

129. Verseghegy Ferenc – Horváth Jánosnak Buda, 1820. május 21.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 14v. Autográf fogalmazvány

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 65r–65v. Autográf tisztaát.

Főszöveggént az elküldött tisztaátot közöljük, a fogalmazvány szövege a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között kap helyet.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *60–61*. Horváth Konstantin a fogalmazvány szövegére hivatkozik, a szövegváltozatok összevetése azonban azt mutatja, hogy mindkét verziót ismerte, hiszen a közleménybe beemelte a tisztaátnak a fogalmazványban nem szereplő elemeit is, ilyen módon a fogalmazvány és a tisztaát elegyítésével egy, a két kéziratból összeállított hibrid verziót közölt.

Keletkezés

Verseghegy Ferenc jelen levelének nagyobb részében a Paintner Mihálynál tett látogatásáról számol be Horváth Jánosnak. Hírül adja, hogy Paintner jóvoltából módja volt felújítania ismerettségét Pyrker János Lászlóval. Szót ejt továbbá az EÉT-be szánt közlemények cenzúráztatásának folyamatáról, biblia- és zoltárfordítási munkálataiban tett előrehaladásáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levélfogalmazvány szövege:

Die 21. Maji 1820. Veszprémbe Horváth K. Urnak.

Főriszt. Apátur és Kanonok Úr! A' Francia Cathéchismusnak⁶⁵ Recenziója a' Censuránn átesett és Sághynál fekszik, ki csak hiteles embert vár, hogy Veszprémbe küldhesse. Tegnap Mélt. Paintner Püspök megint olly édes örömmel lepett meg engemet,⁶⁶ mint a' minap, mikor Főtiszt. Úr itt⁶⁷ volt. Régi jó és szíves Barátom Méltos. Pyrker Püspök szállván hozzá, mikor Esztergombul ide jött, magához hívatott ebédre, hogy nálla szíveinket egymásnak megnyithassuk. Mikor a' jövő Synodusról, melly talán csak egy esztendő múlva állhat össze,⁶⁸ és a' benne előveendő tárgyakról volt a' szó, és így a' Magyar Bibliának kijobbításáról is történt emlékezet, Mélt. Paintner Püspök nyájas⁶⁹ gravitással e' szavakat vetette közbe: *a qua Verseghegy removeatur!*⁷⁰ Mélt. Pyrker Püspök ezt el nem értvén, kénytelen voltam neki mindazokat elbeszélni, a' miket Ő Excellenciájának az Egri Érseknek kívánságára e' tárgyról⁷¹ a' múltt nyáron kidolgoztam. Volt azután szó az Egyházi Értekezésekről is, mellyeknek magasztalását Mélt. Paintner Püspöktől hallván, Sághinak azonnal pénzt adott, hogy számára szerezze meg az első köteteket, a' két utolsó pedig praenumerállyon. Megyében úgy mond, egyetlenegy

⁶⁵ Cat[.]echismusnak [Átírással javítva.]

⁶⁶ megint <kicsordo> [olly édes] örömmel lepett meg [engemet] [Autográf betoldások a lap szélén, korrektúrajellel és a sor fölött.]

⁶⁷ Úr [itt] [Betoldás a sor fölött.]

⁶⁸ össze, <...>

⁶⁹ nyájas <...>

⁷⁰ *removeatur!* <A' [...]>

⁷¹ tárgyról <.>

Magyar Plébánia sincsen; és ez volt az oka, hogy Főtiszt. Úrnak Levelére az Értekezéseket nem is publicálta. Nagyon sajnálta azt is, hogy most Esztergomban Főtiszt. Úrral közelebbről meg nem ösmerkedett. De, quod differtur, non aufertur.⁷² Kanonokja Főtiszt. Andujár Úr megvette azután magának Németül irtt Magyar Grammaticámot, és az Analyticát, erősen ígervén,⁷³ hogy a' Magyar nyelvnek sükeresebb tanulására fordítta egész erejét. Mélt. Pyrker Püspök, kit Ő Felsége Velencei Patriarchának akar nevezni, deprecálta ugyan e' méltóságot; de Ő Felsége a' deprecatiót csak egy alku alatt acceptálta; melly hihetőképén be nem tellyesedik. Itt azonkívül az a' hír is jár, hogy Mélt. Vurum Püspök lessz Kalocsai Érsek, helyette pedig Fejérvári Mélt. Alagovics Püspök. Hogy az Olomuczai Érseknek Rudolf Főherczegnek adatott a' Váczi Püspökségnek Administratiója, bizonyosnak mondatik.

Derezerem lévén, a' Zsoltároknak folytatásához azonnal hozzá fogtam, hogy Főtiszt. Hornyik és Kis Kanonok Uraknak kedvét mennél hamarább és mennél jobban lehet, töltsen. Csókolom kezét mind a' kettőnek. Nagyon eszembe maradt Főtiszt. Úrnak egy mondása ittlétében, hogy tudni illik a' Zsoltároknak szoros fordításában áttallanak Főtisztelendő Urak némelykor valamit megváltoztatni azért, ne hogy jambussaimnak ártsanak. Ez iránt tehát köteles vagyok illy ajánlást tenni. Mikor Főtiszt. Kis Kanonok Úrnak jegyzései az eggyenlő⁷⁴ Magyarság miatt hozzám fognak küldetni,⁷⁵ méltóztassanak kijegyezni ama' verseket is, mellyekben változtatást kívánnak. Nállam a' Zsoltároknak fordításai meglévén, e' változtatásokat Főtiszt. tetszése és ítélete szerint megteszem és⁷⁶ az imígy megjobbított Zsoltárokat⁷⁷ a' módomhoz alkalmaztatott jegyzésekkel eggyütt tisztán leírom, és visszaküldöm. Hiszen, ha én a' nyelvhibákat buzgóbban megfeddem is, mikor sükeres okokból hibáknak ösmerem, nem vagyok azért olly fejes, hogy az én bölcs bíróimnak, kiket szíves barátimnak és jóakaróimnak háladatos szívvel ösmerek, ítéletéhez állani ne tudgyak.

Megdöbbsentem kis házunknak egész népével eggyütt Kedves Barátom Uram végett,⁷⁸ mikor itt azt hallottuk, hogy Esztergomot⁷⁹ egy tolvajtársaság négy részről meggyújtotta, hogy könnyebben lophasson. De más nap hazugságnak hallván, feléledtünk. Hogy Mélt. Kopácsi Püspök⁸⁰ csak ugyan még is kárt vallott, nagyon sajnálom. Mint Ő Méltóságátúl a' fordítani való Deák⁸¹ koporsó verset, mind Főtiszt. Úrtúl a' képzésről szólló Francia verseket elvárom mennél hamarább, hogy kertecskémbe beléjek⁸² tüzesedhessek. Ossitzkyék szíves tisztelettyek mellett, kezét csókollyák Főtisztel. Úrnak, kit én is, egyéb⁸³ jóakaróimmal és Baráttal eggyütt ölelek és csókolok, soha meg nem szünnén lenni

Főtiszt.

igaz tisztelője etc.

⁷² praenumerállyon. [Megyjében úgymond, egyyetlen egy Magyar Plébánia sincsen; és ez volt az oka, hogy Főtiszt. Úrnak Levelére az Értekezéseket nem is publicálta. Nagyon sajnálta azt is, hogy most Esztergomban Főtiszt. Úrral közelebbről meg nem ösmerkedett. De, quod differtur, non aufertur.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷³ <...> <[felt[...]]>[ígervén] [Betoldás a törlés fölött.]

⁷⁴ jegyzései [az eggyenlő] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁵ küldetni, <ki>

⁷⁶ és <a' Zsoltá>

⁷⁷ Zsoltárokat <...>

⁷⁸ eggyütt [Kedves Barátom Uram végett,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷⁹ Esztergomot <.>

⁸⁰ Püspök<nek még>

⁸¹ való [Deák] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸² beléjek <...>

⁸³ egyéb <[Tiszt]>

mint a' minap, mikor Főtisztelendő Úr itt volt – Horváth János részt vett Rudnay Sándor primás 1820. május 16-án tartott beiktatásán Esztergomban. (Erről bővebben: VADERNA 2015.) A levél e szavai alapján úgy tűnik, hogy útját – a beiktatásra tartva vagy onnan hazatérőben – megszakította Budán, s meglátogatta Verseglyt.

Régi jó és szíves Barátom Mélt. Pyrker Püspök szállván hozzá, mikor Esztergombúl ide jött – Pyrker János László is részt vett Rudnay Sándor beiktatásán.

Mikor a' jövő Synodusról, mely talán csak egy esztendő múlva állhat össze – Versegly utalása az ekkor már tervezett, ám csak 1822-ben megvalósult nemzeti zsinatra vonatkozik. Rudnay Sándor primási beiktatása után nem sokkal – több egyházmegye kéréseit figyelembe véve – kezdeményezte egy nemzeti zsinat összehívását. A zsinaton megvitatandó témákat az uralkodó 1821-ben hagyta jóvá, de a gyűlés csak 1822. szeptember 8-án kezdődhetett el úgy, hogy a pápai jóváhagyás elmaradt. A tanácskozáson az alábbi kérdések kerültek napirendre:

- a világi papság és a szerzetesség erkölcsének helyreállítása;
- a püspöki líceumokban folyó oktatás egységesítése;
- a pesti egyetem teológiatanárai között fennálló viták rendezése;
- a magyar nyelvű bibliafordítás tervezett és szükséges új kiadásának ügye;
- az Augustinaeumnak juttatandó támogatás növelése, hogy több magyar pap ottani képzésére nyíljon lehetőség;

– a megszüntetett szerzetesrendeknél alapítványozott misék számának csökkentése;

– az egyházi bíráskodás szabályozása és egységesítése.

A kérdéseket Rudnay felhívására már a zsinat összeülte előtt megtárgyalták több szinten: a püspökök az espereskerületi gyűléseken, a papok pedig egyházmegyei tanácskozásokon. A megbeszélések jegyzőkönyveit elküldték a zsinatra. Ez jelentősen felgyorsította a tárgyalásokat, s a zsinat így már október 17-én be is fejeződhetett. A zsinatról bővebben: FEJÉRDY 2014a; RITSMANN 1943; HERMANN 1973, 400–404; CSERNOCH 1895; PÁL 1912.

a' Magyar Bibliának kibjobbításáról is történt emlékezet – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

gravitással – (lat.) hangsúllyal.

a qua Versegly removeatur! – (lat.) 'amelyet Versegly dolgoz át'.

a' miket Ő Excellentiájának az Egri Érseknek kívánságára e' tárgyról a' múltt nyáronn ki-dolgoztam – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Megjében, úgymond, egyetlen egy Magyar Plébánia sincsen – Pyrker a levél írásának idején a szepesi püspöki címet viselte.

publicálta – (lat.) itt: hirdette.

quod differtur, non aufertur – (lat.) 'ami késik, nem múlik'.

Főtiszt. Andujár Úr – Andujár János (1774–1847) római katolikus pap. 1797-ben szentelték pap-pá. 1801-től püspöki titkár. 1809 és 1847 között szepesi kanonok. 1813-tól püspöki irodaigazgató. 1820-tól lipcsei főesperes, 1826-tól hropkói apát. 1830-tól nagyprépost és szepesváraljai plébános. 1846-tól vovadreji választott püspök.

Németül irtt Magyar Grammaticámot – Versegly több grammatikát is írt németül. Régebbi kötete: VERSEGHY 1805a. Újabb munkája, melyet iskolai tankönyvnek szánt: VERSEGHY 1817c.

és az Analyticát – lásd: VERSEGHY 1816a; VERSEGHY 1817a; VERSEGHY 1817b.

kit Ő Felsőge Velencei Patriarchának akart nevezni – Pyrker János László kinevezése még ebben az évben meg is történik.

deprecálta – (lat.) elhárította.

Mélt. Vurum Püspök lessz Kalocsai Érsek – Vurum József (1763–1838) római katolikus pap. Tanulmányait Trencsénben, Pozsonyban, Nagyszombatban és Nyitrán végezte. 1788-ban szentelték

pappá. 1791-től Nyitrán teológiatanár. 1805-től egri kanonok, majd a líceum igazgatója. 1810-től szardikai címzetes püspök, 1816-tól székesfehérvári, 1821-től nagyvárad, 1827-től nyitrai püspök.

belyette pedig Fejérvári Mált. Alagovics Püspök – Alagovics Sándor (1760–1837). A levélben lehetőségként említett csere nem valósult meg.

Hogy az Olomuczi Érseknek Rudolph Főhercegnek adatott a' Váci Püspökségnek Adminisztratiója, bizonyosnak mondatik – Habsburg–Lotharingiai Rudolf olmützi hercegérsek (1788–1831), osztrák főherceg, II. Lipót fia, József nádor öccse. Egyházi pályára 1805-ben lépett, 1819-től Olmütz hercegérseke, 1820-tól bíboros. Zeneszerző, Beethoven tanítványa s egyben mecénása.

Derezerem lévén – lásd: DERESER 1815.

a' Zoltároknak folytatásához – Verseghy zoltárfordításairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Mikor Főtisztelendő Kiss Kanonok Úrnak jegyzései az eggyenlő Magyarság miatt hozzám fognak küldetni – Verseghy zoltárfordításai készülésétől lásd: HOVÁNSZKI 2016.

Hogy Mált. Kopácsy Püspök csak ugyan még is kárt vallott, nagyon sajnálom – a Kopácsyt ért kárrol nem áll rendelkezésre információ.

a' fordítani való Deák koporsó verset – az itt említett szöveg nem azonosítható. Horváth és Verseghy között vélhetően személyes találkozásuk alkalmával eshetett szó lefordításának tervéről.

mind Főtisztelendő Úrtól a' képzésről szóló Franczia verseket elvárom mennél hamarább – az utalás Delille szövegére vonatkozik, amelynek lefordítására saját készülő tanulmányához Horváth János kérte fel Verseghyt. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

Méltóságos Veszprémi Püspök Ö Nagyságának – a levél íródásának idején Kurbély György (1755–1821) volt a veszprémi püspök.

130. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. május 30.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézírtárába kerülése között vesztett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *208–209*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1820. május 21-én kelt levelére felel. Lásd: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21. Felelete igen szűkszavú. Levelének túlnyomó része saját tervezett, a képzelőerőről szóló dolgozatának előkészületeit érinti. Ehhez számít Verseghy segítségére, akit már korábban felkért arra, hogy fordítsa le számára Jacques Delille *L'Imagination* című művének egyes részleteit. Most arról értesíti Verseghyt, hogy a szövegeket tartalmazó köteteket Sággy Ferenc által küldi el neki, s tudomására hozza azt is, pontosan mely szöveghegyek fordítására van szüksége.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Vettem böcsös Levelét – lásd: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Még mind ekkor itt honn vagytok, és csak jövő Hétfőn indulok el Somogyba – Horváth János 1815-től viselte a segesdi főesperesi címet (PFEIFFER 1987, 118). A levelezés korábbi darabjai utalnak arra, hogy 1820 tavaszán a Somogy megyei esperesség vizitációjára készült. Vö. 123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4.

Delille munkácskáját két kötetben – lásd: DELILLE 1806a; DELILLE 1806b. Verseghy Delille-fordításai posztumusz jelentek meg: *A' képzelőerőnek nagy művei az emberben Delille után*, EÉT, 1824, 3. sz., 79–90. Minderről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak h. n., 1820. június 2.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 71r–71v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél címzettje Felsőőri Pyrker János László (1772–1847) ciszterci szerzetes, püspök. Tanulmányait Székesfehérvárott, Pécsen és Budán végezte. A székesfehérvári gimnáziumban Ányos Pál és Virág Benedek tanítványa volt. Katonai pályára készült, de szülői nyomásra Budára költözött, ahol a Helytartótanács alkalmazásába lépett. Szolgálatát azonban rövid idő után elhagyta. A palermói gróf, Paolo d'Andreis ajánlatát elfogadva annak írnokául szegődött, s vele 1792-ben Itáliába utazott. Megbízata nem tartott sokáig, ez év őszén vissza is tért, s Lilienfeldben belépett a ciszterci rendbe. 1796-ban szentelték pappá. 1807-től türnitzi plébános, 1811-től lilienfeldi prior, 1812-től ugyanitt apát. 1819-től szepesi püspök, 1820-tól velencei pátriárka, 1821-től dalmát prímás, valamint császári titkos tanácsos. 1827-től egri érsek. Író, költő, mecénás (Vö. PYRKER 1966).

Verseghy és Pyrker 1790 és 1792 között köthetett ismeretséget egymással, amikor huzamosabb ideig mindketten Budán tartózkodtak: Pyrker helytartótanácsai tisztviselőként, Verseghy pedig az egykori szerzeteseknek kiutalt nyugdíjból élve, különböző fordítói, szerkesztői munkákkal töltve idejét. Kettejük között az ismeretség feltehetően Verseghy hajdani szerzetestársai révén teremthető meg: Pyrker gimnáziumi tanulmányait Székesfehérvárott végezte pálos szerzetes tanárok, Virág Benedek és Ányos Pál tanítványaként, akiket szoros szálak kötöttek Verseghy Ferenchez. Pyrker és Verseghy kötődései 1820 tavaszán újulnak meg. (Lásd: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.) A szepesi püspöki tisztelet betöltő Pyrkert ez idő tájt nevezik ki velencei pátriárkává. Mielőtt új székhelyét elfoglalná, s tényleges megbízatását megkezdené, Szepesből több alkalommal Bécsbe utazik, s útja során Esztergom mellett Pest-Budát is érinti. A Verseghyvel való újbóli kapcsolatfelvételre e körülmény teremt alkalmat. Pyrker személye 1820 májusa és 1821 októbere között említődik a Verseghy-levelezésben, öt egymással váltott írásuk ismert. A levelek szövege azonban arra utal, hogy 1820 táján jóval több írást cseréltek egymással, mint amennyi ma hozzáférhető. Pyrker önéletírása emellett megerősíti a levelezés arra vonatkozó utalásait, hogy ebben az időszakban gyakran személyesen is találkoztak egymással, amikor Pyrker Pest-Budán tartózkodott (PYRKER 1966).

Jelen levél időrendben az első a Pyrker–Verseghy-levélváltás fennmaradt és szövegében ma ismert darabjai közül. Fogalmazványának kézírata Verseghy bibliafordításhoz készített jegyzetei között maradt fenn. A kézirat rendkívül rosszul olvasható, számos javítást, áthúzást tartalmaz, ami a fordításban is nehézséget jelentett. Verseghy levelében Karl Ossitzky alkalmazásához kéri Pyrker segítségét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Bara Péter fordításában:

Az igen kiváló, tiszteletre méltó és szeretett felsőőri Pyrker János László szepesi püspöknek,
Kassán keresztül

Szepes

1820. június 2.

Igen kiváló [barátom]! Ezt a levelet [...]

Felhőtlen örömmel légy kiváló barátom, hogy ezt a tisztséget megkaptad, különösképpen a magas-ságos kegyelem miatt, mely ebből tovább sugárzik. Hazánknak és nekem hosszan hálálkodni nem tudsz. Sággy kinevezéséről azért értesített engem, hogy nagyságodhoz forduljak és véleményed kérem, mivel a Szentírás magyarra fordításával kapcsolatban Nagyságod tőlünk való eltávoztása óta, éjt nappallá téve, nagy hévvel írok és igen nagy munkával rendbe szedtem azokat úgy, hogy különféle megjegyzéseket is fűztem hozzájuk. [Azt kérdezem, hogy] amit elkezdtem, folytassam vagy félbehagyjam. Ezzel kapcsolatban Nagyságod utasításait e levél révén alázatosan kérem.

Az alkalmat megragadva rákérdezek, mivel a háztulajdonos és felesége, akiknél lakom, arra kértek, akik, úgy gondolom, nagyságodat megkérni nem merik, vajon nagyságod fiukat Carolus Ossitzkyt, akit én magam tanítottam gyerekkora óta, Velencében igen kegyesen házába fogadni mint gondnokot vagy mint cukrászt hajlandó lenne-e. A huszonegy éves fiatalember két évet töltött cukrászként Aponyi követ úr házában Firenzében, azonban most Bécsben munka nélkül maradt. Az olasz és francia nyelvekben kiválóan, a magyarban közepesen járatos. Modora kiváló, ért a zenéhez és a festészethez, jó kedélyű társalgópartner, mégis [nem fut el a ?] a magány elől [sem]. De róla majd akkor [beszéljünk] többet mikor válasz: [...].

Sággy ea potissimum ex ratione istud mihi indicavit – (lat.) 'Sággy kinevezéséről azért értesített engem'. Az utalás Pyrker velencei pátriárkává váló kinevezésére vonatkozik. Lásd: *Keletkezés*.

de versione Biblior. in Hungaricum – (lat.) 'a Szentírás magyarra fordításával kapcsolatban'. Verseghy munkálatairól a bibliafordítás vonatkozásában lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24. Verseghy számított arra, hogy támogatni fogja bibliafordításról alkotott nézeteit a közelgő nemzeti zsinaton. Erről lásd: DONCSÉCZ 2018.

Carolum Ossitzky – (lat.) 'Carolus Ossitzkyt'. Karl Ossitzky alkalmazásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

132. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak Buda, 1820. június 7.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 15r–16r. Autográf fogalmazvány.

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 67r–68r. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *62–64*.

Keletkezés

Verseyhy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1820. május 30-án kelt írására felel: 130. Horváth János – Verseyhy Ferencnek, Veszprém, 1820. május 30. Levelében részletesen beszámol Rudnay Sándor primásnál tett látogatásáról. Ugyanerről az esetről később – szinte szó szerint ismételve jelen levél sorait – Pyrker János Lászlónak is tudósítást küld. Lásd: 133. Verseyhy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2. Hírt ad továbbá Paintner Mihállyal való találkozásáról, amelyen Pyrker János László is részt vett. A két összejegyzetből való tudósításában a bibliafordítás és az EÉT ügyének támogatása érdekében kifejtett törekvéseit hangsúlyozza.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levélfogalmazvány szövege:

Die 7. Junii Horváth Kanonok Úrnak. *Vidre.*

Főtiszt. Apátur és K. Úr! Tegnap előtt reggel tiszteletére mentem ki Ő Herczegségének a' Primásnak; de senkit sem bocsátván reggel⁸⁴ maga' elejébe,⁸⁵ meglátogattam Tiszt. Korondi Secretariussát, kit magával⁸⁶ Erdélyből hozott. Nálla⁸⁷ találtam Főtisztelendő Strajter Kanonok Urat, ki rám ugyan nem ösmert, de nevemet hallván, világos örömmel mindnyájok előtt megölelt, mint régi ösmerőssét, mikor még fehér ruhában jártam. Örvendeztem neki, hogy Ő Herczegsége mellé jutott, de még jobban a' jóknak, kik benne minden bizonnyal szószoállót lennek. Erre kezét adott,⁸⁸ megígérvén, hogy e' várakozásomnak megfelel, és kérdésemre meg is engedvén, hogy ezt a' jóknak megmondhatom. Kérdezte azután önnkint, mennyire mentem⁸⁹ Ő Excellenciájánál az Egri Érseknél a' Magyar Bibliával? a' miről ötet röviden ugyan, de sükeresen tudósítottam. Mikor vélekedésemet hallotta, hogy azon esetre, ha a' Szent Írás újra nem fordítatik, meg kellene Káldinak még orthographiáját is inkább tartani, hogysem a' mostanival, melyet Tsétsi kigondolt, 's a' Cálvinisták olly erőszakosan elterjesztettek, hogy már a' Pápista Cathéchismusokba is befogadtatott a' nemzeti iskolákban, e' szent munkát⁹⁰ elmocskolni, nagyon helyben hagyta szavamat. Átmentem azután ama' szarvas hibákra is, melyek Káldiban talátnak, 's a' Vulgátát tellyességgel ki nem fejezik, azzal a' tanácsadással, hogy ezeket csak ugyan még is nem kellene benne meghagyni. A' példákra, melyeket hamarjában elejébe terjesztettem, elhűlt,

⁸⁴ bocsátván [reggel] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁵ elejébe, <...>

⁸⁶ kit [magával] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁸⁷ <Itt> [Nálla] [Betoldás a törlés fölött.]

⁸⁸ adott, <hogy>

⁸⁹ mentem <hogy>

⁹⁰ iskolákban, [e' szent munkát] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

és azt ígérte, hogy ezeket szó nélkül nem hagyja. Nekem tellyes barátságát, és a' miben tölle kitelhet, szolgálattját ígervén elment. Majd azután Tiszt. Korondi Úrhoz⁹¹ fordulván, a' Káplányoknak jelenlétében ajánlottam neki a' Veszprémi Értekezéseket, nem annyira, hogy maga olvassa, hanem hogy a' hol lehet, a' Pap Uraknak ajánlja. Kérdésére, hol lehetne reá előrefizetni, megszállamlott az egyik Káplán (úgy tetszik Durgutnak híjják) és azt mondotta, hogy nálla is megrendelheti magának e' könyvet, mivel erre már Bécsben a' Pazmanéumban⁹² a' Veszprémiek e' hatalommal megtisztelték. Annyival jobb, mondám, hogy Tisztelendő Úrban már nállam nélkül is jó szószóllója van a' Veszprémi Értekezéseknek a' Herczeg' Udvarában. Ebből állott reggel⁹³ apostolkodásom.

Dél után audientiára a' Primásnál sokan összevgyűltünk. A' nagy Urak magányosan mentek be hozzá, a' Theológiának Professorai in Corpore, valamint szinte a' Consiliumtól is egy Departamentum. Kiüzent azután, hogy mivel ma sokat ült, (az Egyházi Commissio nálla tartatott) kénytelen kocsinn kirandulni egéssége miatt; hanem hogy azonnal kijön, 's mindnyájunkot egyszerre fogad. Ez meg is történt. Egy Plébánossal (Stankovicssal [!], kit Prényi, mint Vicarius letett) kegyesen beszéllvén, azután hozzám fordult,⁹⁴ 's mivel meg nem ösmert, kezével kérdezte, ki vagyok? 's nevemet hallván, mondhatom különös örömemre, derült sőt mosolygó orczával nevemet fenn szóval maga is elmondotta.⁹⁵ Én is elmondtam azonnal Deákul röviden mind örvendezésemet, mind mély tiszteletemet, mind önmagamnak ajánlásimot. Főhajtással ezeket megköszönnvén, et⁹⁶ quid facit lingua Hungarica? úgymond fenn szóval. Mosolygó kegyességét látván vérszemet kapott bennem a' vén legény, 's azt feleltem hirtelen szokott nyájassággommal: calvinisat, Celsissime Princeps! Erre a' Herczeg: debet ipso scopare. – Én viszontag: satis ipso jam scopavi, sed illi me etiam scopant. – Elkaczagta magát, és utánna az egész auditorium. – Det aliquid, mondá azután, de hac materia ad Tudományos Gyűjtemény. – Én pedig erre: Celsissime Princeps! Illud ipsum opus est, quod Calviniam linguam vel maxime promovet. – Siccine? – Catholica lingua, quae ante Tsétsium tam Káldio, quam Pázmáno, et aliis nostris, quam etiam Calvinionis communis erat, nunc in Dissertationibus Ecclesiasticis⁹⁷ Veszprémiensibus conservatur et colitur. – Gratulor, így fejezte be e' beszédet Ő Herczegsége; Pázmáno majorem Hungarum antiquitas non habuit. – Ezzel mindnyájunktól elbúcsúzott, és én a' kezére három szíves csókot tűztem,⁹⁸ s Főtiszt. Strajter Úrnak azt mondtam németül: ich bin entzückt über die Gnädige Aufnahme Seiner Fürstlichen Gnaden! – mire ő viszontag:⁹⁹ und ich freue mich darüber recht herzlich. Egy szempillantásom volt még arra, hogy e' Kanonok Úrnak jelenlétében Ő Nagyságával Mérey Úrral régi ösmerettségemet megújithattam. Ez volt apostolkodásomnak a' második része.

Minekutánna a' minapi levelém már el mentt volt, apostolkodtam Mélt. Pyrker Püspöknél is, utólsó vocsorát tartván vele Mélt. Paintner Püspöknél. Azt kívánta Ő töllem, hogy hozzak fel neki csak egy darabkát a' Magyar Bibliának fordításából, melyet az Egri Erseknek kívánságára próba gyanánt megtettem. Csak 15. verset írtam fel belőle cum observationibus philologicis et exegeticis; és ezek neki úgy megtetszettek, hogy mind a' húsz Résznek fordítását megkívánta töllem a' jegyzésekkel együtt, valamint szinte rövid sommáját is azoknak, a' miket erről Egri Érseknek készítettem.¹⁰⁰ Utánna tette

⁹¹ Úrhoz<...>

⁹² Pazmanéumban <e' hat>

⁹³ reggel <ez>

⁹⁴ fordult, <'s kezét>

⁹⁵ szóval [maga is el]mondotta [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁶ Főhajtással [ezeket] megköszönnvén <tiszteletemet>, [et] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁷ erat, [nunc] in Dissertationibus [Ecclesiasticis] [Betoldások a sor fölött és a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁹⁸ három <sze> [szíves] csókot<is> [tűztem,] <még ugyanis után <i>s [Betoldások a sor fölött.]

⁹⁹ – [mire ő viszontag:] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁰ készítettem. <El is>

azután e' declaratióját, hogy ő a' Synodusnál telleyes erejével megteszi azt a' mótiót, hogy a' Bibliát újra én fordítsam, fordításomat pedig finaliter a' Veszprémi Káptalan, notorie competenssum judicium, ítéllye meg, superinspiciente Illustrissimo Domino Ordinario.¹⁰¹ Ki nem mondhatom, mi-csoda serénységgel készítettem eddig¹⁰² kidolgozott írásaimból egy Dissertatiot de versione Bibliorum Hungarica, melyet már tisztán le is írtam. De ammint Moyses I. Könyvéből¹⁰³ az első Résznek mind Káldi fordítása, mind az enyím alá a' jegyzéseket írtam, jön hozzám Mélt. Paintner Püspöktől a' bizonyos hír, hogy Mélt. Pyrker Püspök velenczei Patriarchának valóságosan kineveztetett, azzal az ígérettel, hogy a' mennyivel kevesebb jövedelme lessz a' mostaninál, azt Ő Felsége neki esztendőnkint¹⁰⁴ kész pénzben kipótollja, sőt,¹⁰⁵ még más kegyelmekkel is megjutalmazza. E' részről tehát apostolkodásom füstbe ment. Isten neki! A' mennyei Gondviselés legjobban tudja, mi nekünk üdvözséges, mi nem! Talán e'¹⁰⁶ régi szíves Barátomnak motiója nem is tett volna én reám nézve sokaknál¹⁰⁷ olly jó sensatiót, a' minőt az ő jó szíve irántam érez. Az Isten áldgja meg érte! Nekem azon az útonn kell maradnom, melyet az Istennek újja kiszabott; és ezenn örömet is megmaradok.

Ezen órában hozta hozzám Sághy Barátunk Főtiszt. Úrnak böcsös Levelét de dato 30. Maji *Delille* könyveivel együtt. Ügyekezní fogok, hogy a' belőlle kijegyzett helyeket jól¹⁰⁸ fordítsam. A'neveket megmutatván nekem Sághy, azoknak lajstromában, a' kiknek Főtiszt. Úr a' 3. kötetből exemplárokat küldött, meggyőződtem a' felül, hogy rőllam az¹⁰⁹ én Kedves Drága Barátom elfelejtkezett; pedig e' 3. kötetet várva vártam. Még Veszprémből megkaphatom, Ságहितül kérem el kölcsön. Sailler, ki a' Prímás' installatiójára egy igen szép és remek Misét csinált, melyet Főtiszt. Úr Esztergomban maga is hallott, e' munkájának több próbáival és Esztergomi úttýával úgy el volt foglalva, hogy a' mi Stabat Mater énekünkéről csak az Installatio után gondolkodhatott. A' mutlt vasárnap eljátszotta nekem, és én musikája szerint elénekeltam. Mondhatom, hogy a' Musika szívreható, és¹¹⁰ a' dallya még is nagyon könnyű. Mihelyt Főtiszt. Úr Somogyból Veszprémbe megtér, elküldöm. Főtiszt. Vajky Prépost Úrnak ittlétét csak akkor hallottam Ságहितül, mikor már elment; sajnálom, hogy tiszteletére nem lehettem.

Méltóságos Veszprémi Püspök Úrnak, Ő Nagyságának kezét mély tisztelettel csókolom, valamint Főtiszt. Hornyik és Kiss Kanonok Urakét is.¹¹¹ A' többi jóakaróimot és Barátimot Főtisztelendő Úrral együtt tisztelem, szívesen ölelem és csókolom. Ossitzkyék csókollyák¹¹² Kedves Barátom Uramnak, mély tisztelettyek mellett, kezét.¹¹³

Ő Herczegségének a' Primásnak – Rudnay Sándor (1760–1831) esztergomi érseknek.
meglátogattam Tiszt. Korondi Secretariussát, kit magával Erdélyből hozott – Korondi József (?-?).

¹⁰¹ meg, [superinspiciente Illustrissimo Domino Ordinario.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰² eddig <...>

¹⁰³ ammint [Moyes I. Könyvéből] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁴ esztendőnkint <...>

¹⁰⁵ sőt <ha kívánnya>

¹⁰⁶ e' <s>

¹⁰⁷ nézve [sokaknál] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁸ helyeket <a' képzésről a' képzés' segedelmével helyesen> [jól] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁰⁹ [Verseghy a fogalmazvány szövegét megszakítja, s az alábbi, latin nyelvű, tintával bekeretezett sorokat iktatja közbe.] NB. NB. Die 6o Junii 1820, scripsi: Illustrissimo ac Reverendissimo Dominno Joanni Ladislas Pyrker de Felső Eör, Episcopo Sepesiensi, Domino gratosissimo per Cassoviam scripsi.

¹¹⁰ és <az ének>

¹¹¹ is. <...>

¹¹² csókollyák <...>

¹¹³ kezét. <Én>

Főtiszt. Strajter Kanonok Urat – Straiter József (1764–1826) római katolikus pap. Tanulmányait Nagyszombatban és Pozsonyban végezte. 1788-ban – felszentelését követően – Komáromba küldték káplánnak. 1790-től esztergomi, 1792-től izsai, 1800-tól komáromi plébános. 1802-től komáromi kerületi alesperes. 1809-től pozsonyi kanonok és Pozsony városi plébános. 1817-től esztergomi kanonok, s egyúttal az itt működő Szent Istvánról nevezett papnevelő szeminárium vezetője (KOLLÁNYI 1900, 435).

mikor még fejér ruhában jártam – Verseghy itt pálos múltjára céloz. A pálos rend 1643-as, megújított rendi konstitúciója szabályozta a szerzetesi viseletet is. E szerint a pálos szerzetesek öltözkédének olcsó, fehér színű szövetből kell készülnie. A csuha hosszúsága bokáig érjen, a csuklya elől mell közepig, hátul övig. A szerzetesi viselethez tartozott az ugyancsak fehér színű pileolus. A csuhát egyujjnyi széles övvel fogták össze. A rendházon kívül fekete színű köpenyt és széles karimájú kalapot viseltek (Pálosok 2006, 23).

hogy Ő Herczsége mellé jutott – értsd: hogy Straiter esztergomi kanonokként Rudnay Sándor hercegprímás érsek környezetébe került.

Ő Excellentiájánál az Egri Érseknél – Fischer István (1751–1822) egri érseknél.

a' Magyar Bibliával – a bibliafordítás kérdéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

mellyet Tsétsi kigondolt – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.].

a' Pápista Cathechismusokban – a katolikus katekizmusokban, azaz kérdések és feleletek formájában összeállított tankönyvekben.

ügy tetszik, Durgutnak híjják – Durguth József (1790–1872) római katolikus pap. Tanulmányait Nyitrán és Pozsonyban végezte. 1806-ban nyert felvételt az esztergomi egyházmegye papjai közé. Teológiát a pesti egyetemen tanult, közben nevelőként teljesített szolgálatot Ocskay Rezső családjánál. 1812-ben szentelték pappá, majd segédlelkész lett Vágsellyén. 1814-től tanulmányi felügyelő a Pázmáneumban. 1820-tól Rudnay Sándor szertartója és levéltáros. 1825-től sellyei plébános, utóbb alesperes. 1845-től esztergomi kanonok, 1853-tól Szent Gergelyről nevezett kalocsai címzetes apát, 1856-tól honti főesperes. 1858 és 1861 között nagyszombati érseki helynök. 1861-től szenttamási, 1864-től szentistváni prépost. 1869-től nagyprépost (ZELLIGER 1893, 103).

a' Pazmanéumban – Pázmáneumnak nevezik a Pázmány Péter által 1623-ban alapított bécsi papnevelő intézetet. (Erről bővebben: ZOMBORI 2002.)

a' Herczeg' udvarában – értsd: a primás udvarában.

in corpore – (lat.) személyesen.

a' Consiliumtól is egy departamentum – (lat.) 'a Helytartótanácsból is egy osztály'.

Stankoviccsal – feltehetően Sztankovits János (1781–1848). Tanulmányait Nagyszombatban és Bécsben végezte. 1806-tól teológiatanár Nagyszombatban. 1818-tól püspöki titkár Győrben, 1821-től a győri szeminárium rektora és kanonok. 1829-től tatai címzetes apát. 1832-től bosoni választott püspök, valamint udvari kancelláriai előadó. 1837-től váci nagyprépost, 1838-tól győri püspök (ZELLIGER 1893, 516–517).

Mélt. B. Prényi – báró Perényi Imre (1746–1823) római katolikus pap. Tanulmányait Nagyszombatban, Bécsben és Rómában végezte. 1770-től Galánta plébánosa, 1774-től szepesi, 1776-tól esztergomi kanonok. 1778-tól a Pázmáneum rektora és bácsi választott püspök. 1779-től nagyszombati plébános. 1806-tól nagyprépost. 1809 és 1819 között mint káptalani helynök az esztergomi egyházmegye vezetője. 1820-ban Rudnay a káptalant Nagyszombatból visszahelyezte Esztergomba, Perényinek azonban engedélyezte, hogy haláláig Nagyszombatban maradjon (KOLLÁNYI 1900, 388–389; ZELLIGER 1893, 395–396).

et quid facit, úgymond fenn szóval, lingua Hungarica? – (lat.) 's mit csinál, úgymond fenn szóval, a magyar nyelvv?'

calvinisat, Celsissime Princeps! – (lat.) 'kálvinizálódik, Főméltóságú úr!'

debet ipsos scopare – (lat.) 'meg kell azokat seprűzni'.

satis illos jam scopavi, sed illi me etiam scopant – (lat.) 'már eléggé megseprűztem őket, de ők is engem'.

Auditorium – (lat.) előadóterem.

Det aliquid, monda azután, de hac materia ad Tudományos Gyűjtemény – (lat.) 'Adjon valamit, monda azután, erről a dologról a Tudományos Gyűjteménybe'.

Celsissime Princeps! Illud ipsum opus est, quod Calvinianam linguam vel maxime promovet. – Siccine? – Catholica lingua, quae ante Tsétsium tam Káldio, quam Pazmano et aliis nostris aequae ac Calvinistis communis erat, nunc in Dissertationibus Ecclesiasticis Veszprémiensium conservatur et colitur – (lat.) 'Főméltóságú úr! Ez a munka maga, amely a kálvinista nyelvet akár a leginkább előmozdítja. – Igazán? – A katolikus nyelvet, amely Tsétsi előtt mind Káldinál, mind Pázmánynál és éppúgy másoknál a mieinknél és a kálvinistáknál közös volt, most a veszprémi Egyházi Értekezések tartja fenn és ápolja.'

Gratulor – (lat.) 'gratulálok'.

Pazmano majorem Hungarum antiquitas non habuit – (lat.) 'Pázmánynál nincs nagyobb magyar a régiségben'.

és én a' kezére három szíves csókot tűztem – Verseghy itt feltehetően a gyűrűcsók szokására utal. Az egyházi előjárók viselte püspökgyűrű, főpapi gyűrű fölé hajolás, illetve annak csókkal illetése az egyházi előjáró iránti tisztelet kifejezésének egyik formája.

ich bin entzückt über die Gnädige Aufnahme Seiner Fürstlichen Gnaden! – (ném.) 'el vagyok ragadtatva, hogy Öhercegségénél kegyes fogadtatásra lelt [az Egyházi Értekezések és Tudósítások]'.
und ich freue mich darüber recht herzlich – (ném.) 'én is szívből örülök ennek'.

Ő Nagyságával Mérey Úrral – feltehetően Mérey Sándor (1779–1848) valóságos belső titkos tanácsos, aranyaskapitány vitéz. 1800-tól a királyi tábla jegyzője, 1806-tól királyi ügyész. 1807-től a Pest vármegyei színész társulat felügyelő bizottságának tagja, maga is számos olasz és német nyelvű darab fordítója és magyarítója. 1808-ban Nyitra vármegye követe az országgyűlésen, később ugyane megye táblabírája, majd Magyarország tartományi főbíztosa. 1831 és 1845 között Somogy vármegye főispánja.

cum observationibus philologicis et exegeticis – (lat.) 'filológiai és exegetikai megfigyelésekkel'.

Synodusnál – zsinatnál. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

mótiót – (lat.) előmozdítást.

notorie competentissimum judicium – (lat.) 'nyilvánvalóan legszakavatottabb bíróság'.

superinspiciente Illustrissimo Domino Ordinario – (lat.) 'felülvizsgálta a méltóságos megyéspüspök úrtól'.

eggy Dissertatiót de versione Bibliorum Hungarica – (lat.) egy értekezést a Biblia magyar változatáról. A kötet 1822-ben látott nyomtatásban napvilágot: VERSEGHY 1822, magyar fordítása VERSEGHY 1987c. Lásd még az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Moyses I. Könyvéből – a Teremtés könyvéből.

Mélt. Pyrker Püspök velencei Patriarchának valóságosan kinevezetett – a velencei patriarchátus a legmagasabb egyházi méltóságok egyike. A cím apostoli eredetű, arra utal, hogy a pátriárka közvetve vagy közvetlenül valamelyik apostol által alapított egyházmege feje. A velencei patriarchátust Szent Márktól eredeztetik, aki ugyan nem volt apostol, de Szent Péter és Pál kísérlőjeként velük tartott apostoli útjaikon. Márk alapította meg Aquileiát, amely az 5. században emelkedett érseki rangra, s Velence suffraganeus püspökségeként annak fennhatósága alá tartozott. Később maga az érsekség és patriarchátus székhelye is átkerült Velencébe. A velencei pátriárka cím viselése – ha nem is járt kirívóan magas javadalmazással – nagy presztízst jelentett. A tisztséget betöltő politikai rangban közvetlenül a dózse után következett, a cím viselői közül sokan elnyerték a bíborosi kinevezést, s töb-

beket pápává is választottak. Pyrker akárcsak 1819-es szepesi püspöki, úgy 1820-as velencei pátriárkává való kinevezését is I. Ferenc kegyéből nyerte el. A császár egy politikailag teljesen megbízható személyt szeretett volna tudni a posztón, akire alkalomadtán számíthat majd mint közvetítőre Bécs és Róma között az esetleges újabb itáliai püspöki kinevezések ügyében. Az udvarhű s Ferenc iránt feltétlenül lojális Pyrker személyében megfelelő jelöltre vélt találni. (A címről és Pyrker kinevezésének hátteréről lásd: LÖFFLER 2007; BARTALOS 1911.)

Főtisztelendő Úrnak böcsös levelét de dato 30. Maji Delille' könyveivel együtt – lásd: 130. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. május 30.

Sailer – Joseph Anton Seyler (Sailer, Seiler) (1778–1854) cseh származású osztrák zeneszerző és karmester.

a' 3. kötetet – azaz az ÉÉT 1820. évi 3. számát.

a' Primás' Installatiójára – Rudnay Sándor primási beiktatására. Az eseményre 1820. május 16-án került sor. A témához lásd: VADERNA 2015.

egy igen szép és remek Misét készített – lásd: SEYLER é. n.

a' mi Stabat Mater énekünk – Verseghy fordítása *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az ÉÉT 1820. évi 4. lapszámában jelent meg.

133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak Buda, 1820. július 2.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 28r–29r. Autográf fogalmazvány.

A levél autográf tisztázata magántulajdonban van. A budapesti Alexandra Antikvárium 2008-as kiadványában adott hírt a kéziratról, amelynek fotóját a kötethez mellékelt DVD-n adta közre. (GRÉCZI–KISS 2008. A kéziratot Szilágyi Márton ismerteti a 237. oldalon.) A szöveget a fotón látható autográf tisztázat alapján közöljük. Az autográf fogalmazvány szövege a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között kapott helyet.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *176–180*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Pyrker János László hozzá címzett, 1820. június 24-én kelt írására felel. Pyrkernek e levele nem maradt fenn vagy lappang.

Verseghy írásának meghatározó témája Karl Ossitzky alkalmazása. Szó esik emellett a Biblia új magyar fordításának, s ezzel összefüggésben a tervezet nemzeti zsinatnak az ügyéről, valamint Pyrker velencei pátriárkává való kinevezéséről. Verseghy hírt ad továbbá a primásnál tett látogatásáról is: beszámolója szinte szó szerint megegyezik a korábban Horváth Jánosnak küldött ismertetéssel. (Lásd: 132. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. június 7.) A levél utolsó harmadában Pyrker nemrég megjelent eposza, a *Tunisiás* kerül szóba.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levélfogalmazvány szövege:

Excellentissimo Domino Patriarchar. Venetiar.

2. Julij 1820.

Kegyelmes Uram! Kedves Drága Régi Barátom!

Szepesbül hozzám 24. Juniusban igazított boldogító Levelét örömkönyek között és szívemnek érzékenykedő emelkedésével vettem, olvastam és csókolgattam. Hányféle boldogságot hozott ez házunkhoz!¹¹⁴ Legelőször arról szóllok, mely Nevedékemet, Ossitzky Károlyt, és ennek Szülőit illeti, kik Excellentiádnak kezeit mély tisztelettel¹¹⁵ csókolják. Erről szóllok, mondom, legelőször; mert ez felelet jó, tisztességes, és érzékeny szívű embereknek belső nyugodalmát illeti. Nevedékemnek szülői sem Excellentiádnak feleletét nem látván, sem fioktól Bécsbe való érkezését nem hallván, jóllehet Méltóságos Paintner Püspöktől sok jó biztatást¹¹⁶ vettek a' felül, hogy Excellentiád Fiokot igen hihetőkép¹¹⁷ szolgálattya veszi, és magával Velenczébe elviszi, oly nyughatatlanságba ragadták, még is magok után¹¹⁸ szívemet, hogy 27. Juniusban Excellentiádhoz ismét egy új¹¹⁹ levelet igazítottam Szepesbe,¹²⁰ Németül írva, hogy elejkebe olvasván, szíveiket az iránt megnyugosztallam, hogy részemről minden megtörtént, a' mi Nevedékemet és jó szülőit megboldogíthassa. Óh! vegye, kérem, Kedves Drága régi Barátom Uram! – engedgye meg Excellentiád, hogy mély tiszteletem mellett, melylyel Méltóságához viseltetek,¹²¹ szívéhez így szólhassak! – vegye, kérem, e' jó indulatú, nemes érzésű, és szép erkölcsű, sőt még jeles¹²² talentumok nélkül sem szűkölködő, de a mostani világgal meg nem alkudható Ifiút atyai szárnyai¹²³ alá, vegye Fő Úri kegyelmébe, 's vezérellye mind tekintetével, mind szíves igazgatásával¹²⁴ ama' nemes célhoz, melyet neki nevelése által mutattunk. Ha magához méltóztatik ötet venni Excellentiád, kivált nem mint cukrost, hanem a' mire másra alkalmasnak találtatna,¹²⁵ én és Szülői meg nem szününk neki Velenczébe is¹²⁶ oly oktatásokat írni, melyeket követvén, Excellentiádhoz, még él, mély tisztelettel, [!] fiúi hűséggel¹²⁷ [!] és érzékeny háladatossággal viseltessen. Boldogítson meg ez iránt bennünköt Édes Drága Barátom Uram bármely rövid, csak Kegyelmes feleletével. Ha lehetne, – és hogy ne lehetne, a' mi Excellentiádnak csak egy szavatúl függ? – hogy ezen ifjú embert azonnal maga mellé venné Kedves Drága Barátom Uram! óh! akkor még jeles jótévnök is volna. Az Ifiú tudniillik¹²⁸ már 1. Octobertől fogva minden szolgálat nélkül tengődik;¹²⁹

¹¹⁴ házunk<nak>|hoz| [Betoldás a törlés fölött.]¹¹⁵ tisztelettel <kez>¹¹⁶ biztatást <hallottak>¹¹⁷ Fiokot |igen hihetőképén| <...> [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]¹¹⁸ ragadták, <hozzájok jó> |még is magok után| [Betoldás a törlés fölött.]¹¹⁹ új <né[...]>¹²⁰ igazítottam |Szepesbe| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]¹²¹ Méltóságához <tartozok> |viseltetek| [Betoldás a törlés fölött.]¹²² még |jeles| [Betoldás a sor fölött.]¹²³ szárnyai <.>¹²⁴ igazgatásával <...>¹²⁵ Excellentiád, kivált nem mint cukrost, hanem <vagy előszobája> <mint akár komornokot> <vagy mint cancellistát> a' mire másra alkalmasnak találtatna,¹²⁶ Velenczébe |is| [Betoldás a sor fölött.]¹²⁷ hűséggel<el>¹²⁸ Ifiú |tudniillik| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]¹²⁹ tengődik; <mitőlün>

éntöllem pedig és Szülőitől segédelmet nem várhat, mivel¹³⁰ a' mi jövedelmünk vékony, és még ez is csak papírospénzből álló. De nem szóllok már erről többet: hanem az egész dolgot Excellentiának nemesen érző szívére bízom.

A' mi a' Bibliának Magyar Fordítását illeti, köszönöm és véghetetlenül nagyra böcsülöm Excellentiának hozzám való bizodalomát, és irántam való gondoskodását, mely innen Vác felé való¹³¹ utazása alatt érzékeny szívében forgott. De mivel másképp rendelte¹³² az Úr Isten a' dolgot, méltóztasson nekem megengedni, hogy ez iránt való szándékomot barátságos ítélete alá terjesszem. Ő Herczegségének, a' Primásnak tiszteletére menvén, ki az üdönek szűke miatt mindnyájunkot, kik megjelentünk, egyszerre fogadott, olly szerencsés voltam, hogy szívességével megkülömböztetett. Meg nem ösmert ugyan, mert régen volt, hogy látott, de nevemet hallván, különös¹³³ örömmel mondotta ki utánnam eléje beterjesztett¹³⁴ nevemet, 's köszöntésemet meghallgatván és megköszönvén, e' kérdésre fakadt mosolyogva:¹³⁵ et quid facit lingua Hungarica? Énbennem e' szíves fogadásra vérszemet kapott a' vén legény, 's azt feleltem hirtelen: Calvinisat, Celssissime Princeps! – Elnevetvén magát Ő Herczegsége: debet istos homines bene scopare! úgymond. – Én viszontag: satis¹³⁶ jam et solide scopavi: sed et illi me scopant! Erre hangos kaczagásra fakadt a' Primás, és utána a' jelenvalók mindnyájan. Ő azután: edat¹³⁷ aliquid in Tudományos Gyűjtemény in hanc rem. – Én pedig: hoc ipsum opus linguam Calvinianam vel maxime promovet. – Siccine? – Dissertationes Ecclesiasticae Veszprémiensium vicissum linguam Pázmáni et Kaldii, quae olim Calvinistis quoque usque ad tempora Tsétsii 1708 defuncti¹³⁸ communis erat,¹³⁹ peculiariter confovent, et ubi necessum est, moderare emendant. –

Erre végtére a' Primás: Gratulor!¹⁴⁰ Pázmáno majorem Hungarum antiquitas non habuit. Ezzel tollünk elbúcsúzott.¹⁴¹

Harmad napra Ő Excellentiájánál Gróf Brunszvik Úrnál ebédelvén a' Primás, tudtom nélkül megszólaltatta¹⁴² őtet Ő Excellenciája Vigh István Titkos Tanácsos Úr, Almásky Grófnénak nevével, kinek házában vasárnapokonn és ünnepekenn szent Misét mondok, hogy engedgye meg nekem ezen Úri asszonyságnak gyónásait hallgatni, ki hozzám különös bizodalommal viseltetik. A' Primás megelégedéssel fogadta e' kérést, és Ő Excellenciája által nekem azt üzente, hogy mivel más nap innen elmegy, csak akkor jelennyek meg nálla, mikor majd Juliusban a' Palatinus' gyermekének keresztelése végett ismét Budára jön.

Ezeket szükséges volt előre küldennem, hogy Excellentiád a' Biblia' fordításáról való szándékomot könnyebben megítélhesse. Kedves Drága Barátom Uramnak számára készítettem én egy kis de egé-

¹³⁰ várhat, <mert> |mivel| [Betoldás a törlés fölé.]

¹³¹ felé <útt> való

¹³² másképp <fordította> |rendelte| [Betoldás a törlés fölé.]

¹³³ különös <örömkialtásokával örömk>

¹³⁴ ki |utánam eléje beterjesztett| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁵ fakadt |mosolyogva| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁶ satis <illos>

¹³⁷ <i[.]po[.]at> |edat| [Betoldás a törlés fölé.]

¹³⁸ quoque |usque ad tempora Tsétsii 1708 defuncti| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹³⁹ erat, <perpurg[...]> simul a>

¹⁴⁰ Primás: |Gratulor!| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴¹ [A lap szélén, a bekezdés mellett az alábbi szöveg látható:]

1818

1792

26

¹⁴² megszólaltotta <Ő H>

szen új¹⁴³ rövid Dissertatiót deákul¹⁴⁴ e' fordításról,¹⁴⁵ melyhez Moyses I. Könyvéből a' hús első Résznek új fordítását kezdettem jegyzéseimmel együtt függeszteni. A' harmadik Részt írtam már tisztára, mikor a' hírt hallottam, hogy Excellentiád Velenczei Patriarchának neveztetett. Félre tettem tehát e' munkát. De a' Prímástul illy szívesseggel fogadtatván, és azt is mindenből látván, hogy Ő Excellentiája az Egri Érsek e' fordításról¹⁴⁶ saját kívánsága szerint tett¹⁴⁷ munkáimot a' Prímásnak be nem mutattya: eltökéltem magamban, hogy az említett Dissertatiót a' 20. első Résznek fordításával együtt Ő Herczegségének a' Prímásnak magam benyújtom. Helyben hagygaë Excellentiád szándékomot.¹⁴⁸

A' fordítást az Ő parancsolattya nélkül folytatni nem merem; de még parancsolattya sem tehetném meg¹⁴⁹ egyébkep, hanem ha subinentiáimot jobb karba helyeztetné: mert nekem bizonyos jutalomért kell dolgoznom, hogy tisztességesen ruházkodhassak, az életnek gyermekségemtől fogva megszokott és szükségé vált alkalmi nélkül ne szűkölködjek,¹⁵⁰ és vénségemhez szabott eledelekkel¹⁵¹ táplálkodhassak. Mióta pedig Sáhynak póre folyik, a' Királyi Typographiánál is nagyon megvékonyodott keresetem. Csókollya ez Excellentiádnak kezét, 's mivel Bécsből hallya, hogy dolgai nem rosszul kezdenek menni, azonn esedezik, hogy reményeit Bécsben Excellentiád is támogatni, a' hol és amint lehet, támogatni méltóztasson.¹⁵²

Azon aggódik Levelében¹⁵³ Kedves Drága Barátom Uramnak szíve, hogy atyafiai, és baráti távul fognak lenni¹⁵⁴, ha majd Velenczében letelepedik. Ha megengedi Excellentiád, hogy leveleimmel barátkozásomat ott is folytathassam, én e'¹⁵⁵ távullétemet kész vagyok kipórolni. Hogy ezt egyéb Tisztelői is megcselekszik, egy csöppet sem kételkedek; és így fennmaradnak amaz édes kötelékek, melyek szíveinket ifúságunktól fogva öszvefüggesztették.¹⁵⁶

Még egyet! Módom nem lévén benne, hogy most magamnak a'¹⁵⁷ *Tunisiast* meg vehessem, nem nyugodtam mindaddig, még egy valakitől olvasás végett meg nem kaptam. Tegnap előtt éjfélnél¹⁵⁸ végeztem el első olvasását, 's íme! tegnap, mikor még égett tőle a' fejem, buzgott érette szívem, felséges Szerzőjétől veszek,¹⁵⁹ olly édesen, olly barátságosan írt levelet, szinte jutalomul, hogy lelki magzattyaival mulatoztam. A' Német Recensio, mellyel engemet¹⁶⁰ Kedves Barátom Uram! ittlétében megajándéko-

¹⁴³ kis [de egészen új] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁴ Dissertatiót [deákul] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁵ fordításról, <[.] év után>

¹⁴⁶ fordítástul [Átírással javítva.]

¹⁴⁷ szerint [tett] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁸ benyújtom. [Helyben hagygaë Excellentiád szándékomot?] [Betoldás a bekezdés végén, korrektúrajellel.]

¹⁴⁹ még [Az ékezet áthúzva.]

¹⁵⁰ ruházkodhassak, [az életnek gyermekségemtől fogva megszokott és szükségé vált alkalmi nélkül ne szűkölködjek,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵¹ eledelekkel <.>

¹⁵² keresetem. [Csókollya ez Excellentiádnak kezét, 's mivel Bécsből hallya, hogy dolgai nem rosszul kezdenek menni, azonn esedezik, hogy reményeit Bécsben Excellentiád is támogatni, a' hol és amint lehet, támogatni méltóztasson.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁵³ aggódik [Levelében] [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵⁴ lenni <nemesen érő szívétől>

¹⁵⁵ én <magamot távul> [e'] [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁵⁶ fennmaradnak amaz édes kötelékek, melyek szíveinket ifúságunktól fogva öszvefüggesztették.] [Betoldás a lap szélén.]

¹⁵⁷ magamnak <.> [a'] [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁵⁸ Tegnap előtt [éjfélnél] [Betoldás a lap szélén korrektúrajellel.]

¹⁵⁹ veszek, <...>

¹⁶⁰ mellyel <nekem> [engemet] [Betoldás a törlés fölött.]

zott, szórúl szóra¹⁶¹ tökéletesen igazat,¹⁶² és még is keveset mond. Kicsoda mutathat nekem, Tunisiásonn kívül Epopéát, mellyben csak e' Recensióban előadott szép tulajdonságok és, mind együtt legyenek? A' szívnek részéről a' Recensens felette kevesett mondott: pedig énnállam a' szépnek megítélésében a' szív a' fő Recensens. Ki nem mondhatom én, melly óriás lépésekkel nevededett benem¹⁶³ Tunisiának első elejétől fogva mindvégig a' részvétel, az érzékenykedés; melly buzgó szeretetre gerjedtem a' fő vitézekhez, kiknek characteri oly szívreható képvonásokkal rajzoltatnak 's mind végig hűven fenntartatnak; mikép féltettem őket a' veszedelmekben, mikép örültem¹⁶⁴ szerencsésen végbevitt vitéz tetteiknek; melly érzékeny gyönyörködtetéssel vezettek engem keresztül a' dühösködő halálnak harczmezején a' felséges hasonlítások; melly lelkesítő erővel¹⁶⁵ ragadták elmémet a' Történetírásból kölcsönzött képek a' régi¹⁶⁶ érdemes együgyűségnek csudálására; melly bosszankodásra emelték keblemet a' szerencsétlen foglyoknak méltatlan gyötrései.¹⁶⁷ Tudtam én előre Tunisiának jó kimenetelét; és még is hányszor rémült el szívem, a' képzéstől elcsábítatván, melly e' kimenetelt a' veszedelmektől nem ok nélkül féltette. Már sírván, már örülvén, már buzogván, már meg rettegván, úgy meglágyult végtére szívem, hogy az öreg Húgóval pag. 335. ama' szavaira *Hugo kömmt nun allein!*¹⁶⁸ mélyen kesergő zokogásra,¹⁶⁹ azután pedig Ötödik Károlynak pag. 542. ama' valóban felséges mondására:

Stürb' ich doch jetzt! dann ach! mir wurde die Wonne des Himmels!

tökéletes szívovadásra fakadtam.

Íme! Kedves Édes Nagy Barátom! ez az én szívemnek, az én hízelkedni nem tudó szívemnek természetes recenziója. Az¹⁷⁰ Epopéáknak Szerzőit a' világ eddig csak csudálta: Tunisiának édes attyát, lehetetlen, hogy az érzékeny emberi szív, ha személye szerint nem ösmeri is, buzgón ne szeresse.

Hát a' hexametrumok? hallom már kérdezni az én Szeretett Barátomat! Óh! ezek engemet kellemetesen megleptek, mivel a' Németben lehetetleneknek tartottam, azután pedig egészen megbájtak. A' Német Nemzet nem köszönheti meg elegendőképen, hogy nyelvén¹⁷¹ e' jeget egy Magyar Bölcs és illy szerencsésen törte meg.

Szepesbül hozzám 24. Juniuban igazított boldogító Levelét – az itt emlegetett levél nem maradt fenn vagy lappang.

Nevedékemnek – növendékemnek. Verseghy Ferenc Johann Ossitzky mindkét gyermeke nevelésében részt vett. Vö. 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

hogy Excellentiád fiokot igen hibetöképen szolgálattya veszi, és magával Velenczébe elviszi – az Apponyi Antal (1782–1852) mellett cukrászként szolgálatot teljesítő Karl Ossitzky nem sokkal e levél íródása előtt elvesztette állását. Verseghy Pyrker figyelmébe ajánlotta a fiatalembert, s kérte, hogy vegye maga mellé. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc

¹⁶¹ megajándékozott, <nem csak> [szórúl szóra] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁶² igazat, <ha nem az>

¹⁶³ <...>bennem

¹⁶⁴ örültem <vitéz>

¹⁶⁵ melly <...> [lelkesítő erővel] [Betoldás a lap szélén.]

¹⁶⁶ régi <világnak>

¹⁶⁷ együgyűség<...>[nek csudálására; melly bosszankodásra emelték keblemet a' szerencsétlen foglyoknak méltatlan gyötrései, [Betoldások a lapszéleken, korrektúrajelekkel. A mondatzáró írásjel átírással javítva.]

¹⁶⁸ *allein!*<zo>

¹⁶⁹ zokogásra, <és>

¹⁷⁰ Az <Epop> <Épicus>

¹⁷¹ nyelve<...>ben [Az ékezet utólag betoldva.]

– Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

és magával Velenczébe elviszi – Pyrker 1820-ban nevezték ki velencei pátriárkává, de hivatalát csak 1821-től töltötte be.

hogy 27. juniushan Excellentiádhoz ismét egy új levelet igazítottam Szepesbe – az itt emlegetett levél nem maradt fenn vagy lappang.

Németül írva azért, hogy e' szülőknek elolvassván, megnyugoszhassam – Johann Ossitzky és felesége, Marie a levelezés alapján német ajkúak voltak, Verseghyvel is németül érintkeztek, a családban is ezt a nyelvet használták.

talentumok – (gör., lat.) tehetségek, képességek.

és még ez is csak papírospénzből álló – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 71. Verseghy Ferenc – Prónay Simonnak [h. n., 1812. január eleje].

A' mi a' Bibliának Magyar fordítását illeti – Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

De mivel másképp rendelte az Úr Isten a' dolgot – az utalás Pyrker velencei pátriárkává való kinevezésére vonatkozik.

Ő Herczegségének, a' Primásnak tiszteletére menvén, ki az üdönök szűke miatt mindnyájunkot, kik megjelentünk, egyszerre fogadott – a Rudnay Sándor (1760–1831) primásnál tett látogatáson történekről Verseghy Horváth Jánosnak is beszámolt. A két levél szóban forgó szakaszai szintén szó szerint megegyeznek. Vö. 132. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. június 7.

Et quid facit lingua Hungarica? – (lat.) 's mit csinál a magyar nyelv?'

Calvinisat, Celsissime Princeps! – (lat.) 'kálvinizálódik, Főméltóságú úr!'

debet, úgymond, istos homines bene scopare! – (lat.) 'meg kell azokat, úgy mond, seprűzni'.

satis jam et solida scopavi: sed et illi me scopant – (lat.) 'már eléggé megseprűztem őket, de ők is engem'.

edat aliquid in hanc rem in Tudományos Gyűjtemény – (lat.) 'adon valamit erről a dologról a Tudományos Gyűjteménybe'.

Hoc ipsum opus est, quod linguam Calvinianam vel maxime promovet. – Siccine? – Dissertationes Ecclesiasticae Veszprémiensium vicissum linguam Pázmáni et Kaldii, quae olim Calvinistis quoque usque ad tempora Tsétsii 1708. defuncti communis erat, peculialiter confovent, et ubi necessum est, moderare emendant – (lat.) 'Ez a munka maga, amely a kálvinista nyelvet különösen a legjobban előmozdítja. – Igazán? – A Veszprémi Egyházi Értekezések Pázmány és Káldi nyelvét, amely egykor 1708-ig, a néhai Tsétsi idejéig a kálvinistákéval közös volt, gazdagon ápolja, és ahol szükséges, javításokkal kiigazítja.' Tsétsiről és nyelvészeti felfogásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.].

Gratulor! Pázmáno majorem Hungarum antiquitas non habuit – (lat.) 'Gratulálok! Pázmánynál nincs nagyobb magyar a régiségben'.

gróf Brunszwicknál – gróf Brunszwick József (1750–1827) főispán.

Ő Excellentiája Vigh István Titkos Tanácsos Úr – Vigh István nevű titkos tanácsos nem ismert a korban, Vigh István viszont igen: sejthetően róla van szó. Vigh István (1763–1834) 1805-től Baranya megye főispánja, császári-királyi kamarás volt. 1810-től belső titkos tanácsos, 1827-től koronaőr, majd egészen 1833-as nyugdíjazásáig az országos tartományi bizottság főigazgatója (KÖLCSEY 2000, 392–393). A személy azonosításában Szilágyi Márton segített.

A vezetéknevű olvasata mind a fogalmazványon, mind a tisztázaton egyértelműnek látszik. Verseghy feltehetően félrehallotta, félreértette a nevet: a Végh és a Vigh vezetékeknek hangalakilag nagyon hasonlóak egymáshoz. A névtévesztés máskor is dokumentálható Verseghy esetében: Horváth Jánosnak írt, 1821. február 15-én kelt levelében például Döbrentei Gábort Döbrentei Károlyként emlegeti. Lásd: 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.

Almássy Grófnénak – zsadányi és törökszentmiklósi gróf Almásy Pál (1750–1821) felesége kapivári Kapy Anna Mária (1756–1829). Verseghy az Almásyakhoz fűződő kötődéseihez lásd még: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13. Vö. Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek: 11. Almásy Pálné Kapy Anna Mária – Verseghy Ferencnek [nem keltezhető].

hogyan engedje meg nekem, ezen Úri Asszonyságnak Szent gyónásait hallgatni – Verseghyt a Martinovics-összeesküvésben való részvétele miatt megfosztották papi méltóságától és jogaitól. Szabadulása után egyik első tette volt, hogy kezdeményezze irregularitás alóli felmentését, azonban csak részleges feloldást nyert: a papi feladatok közül csak a misemondást engedélyezték számára, a hívek lelki gondozásától továbbra is eltiltották. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 34. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18.

mivel a' házból ki nem mehet – pontos tudásunk nincs arra nézvést, hogy Almásyné miért nem hagyhatta el a házat. Talán egészségi állapota nem tette lehetővé, hogy kimozduljon: a levél íródása idején 64 éves volt.

mikor majd júliusban a' Palatinus' gyermekének keresztelése végett – József nádor harmadik felesége, Mária Dorottya württembergi hercegnő (1797–1855) a levél íródása idején várandós volt, gyermekét júliusra várta. Erzsébet Karolina Henrika (1820. július 3. – 1820. augusztus 23.) azonban mindössze alig több mint egy hónapig élt (HANKÓ–KISZELY 1990, 85; OEHLER 2003, 56). Erről lásd: 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.

Kedves Drága Barátom Uramnak számára készítettem én egy egészen új rövid Dissertatiót Deák nyelvenn e' fordításról – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Velencei Patriarchának – a velencei patriarchátusról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 132. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. június 7.

az Egri Érsek – Fischer István (1751–1822) egri érsek.

subtinentiámot – (lat.) itt: megélhetésem.

Mióta pedig Ságbynak pöre folyik – Ságby Ferenc 1804-től működött a budai Egyetemi Nyomda kurátoraként. A nyomdát sikeresen vezette, de az 1810-es évektől kezdve több alkalommal visszaélésekkel vádolták. A Helytartótanács ezért vizsgálatot indított ellene, így 1819-ben felfüggesztették állásából. A vádak alól végül sikerült tisztáznia magát, s 1821-től újra elláthatta hivatalát. Erről bővebben: 75. Verseghy Ferenc – Ságby Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

a' Királyi Typographiánál is nagyon megvékonyodott keresetem – Ságby nem sokkal Verseghy 1803 őszién történt szabadon bocsátása után lett a budai Egyetemi Nyomda kurátora. Verseghyvel már a fogság előtt is kapcsolatban állt, s a szabadulás után igyekezett hathatós segítséget nyújtani megrendült egzisztenciájú ismerősének. Ságby kinevezése után alig néhány év elteltével Verseghy munkái szinte kivétel nélkül az Egyetemi Nyomda kiadásában jelentek meg. Ságby emellett szerkesztői, korrektori feladatokkal is ellátta, s ezzel némi jövedelemhez is juttatta őt. Lásd: 75. Verseghy Ferenc – Ságby Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

's mivel Bécsből hallya, hogy dolgai nem rosszul kezdenek menni – Ságby bécsi ismerőseitől juthatott információkhoz arról, hogy ügyében kedvező döntés van születőben. Vö. 161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 12.

a' Tunisiást – Pyrker *Tunisia*s című eposza 1820-ban jelent meg (PYRKER 1820a). A mű V. Károly (1500–1558) Hairaddin tuniszi kalózvezér elleni hadjáratát választja témájául, amelynek során a német-római császár keresztény rabszolgák sokaságának adta vissza szabadságát. Pyrker az eposz műfaj szerves velejárójának tekintette a csodás elemek (deus ex machina, isteni gépezet) alkalmazását, viszont szakított mind a reneszánsz és barokk hagyományokkal, mind Milton és Klopstock eljárásával: sem görög-római isteneket, sem angyalokat és ördögöket nem szerepeltetett szövegében. Helyettük egykor élt történelmi személyiségek (Attila, Mohamed, Regulus, Hermann) lelkei, szellemei kapnak helyet művében. Katolikus egyházi körökben megoldásai teológiai szempontból visszatetszést keltet-

tek. Pyrker erre reflektálva még az első kiadás megjelenésének évében, tehát 1820-ban másodszor is kiadta kötetét, amelyet előszóval látott el, ahol az eposzírás során alkalmazott sajátos eljárását veszi védelembe. (PYRKER 1820b, I–VIII. Vö. SZÖRÉNYI 2016; SZÖRÉNYI 1993; SZÖRÉNYI 2010; CSONKI 2015.) Verseghy úgy tervezi, hogy a magyar származású szerző frissen megjelent művéről recenziót közöl az EÉT-ben: a szöveg megjelenése azonban előbb épp e teológiai aggályok miatt halasztódik, később pedig – Verseghynek Pyrkertől való elhidegülése miatt – elmarad. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.; 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.; 166. Verseghy Ferenc – Horváth János, h. n., 1820. november 30.; 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.; 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6.; 178. Pyrker János László – Verseghy Ferencnek, Szepes, 1820. december 12.; 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.; 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15. Vö. DONCSEZ 2018.

levelet vettem – Verseghy Pyrker már említett, 1820. június 24-én kelt levelére utal. A levél nem maradt fenn vagy lappang.

A' Német Recensio, mellyel engemet Kedves Barátom Uram ittlétében megajándékozott – a Tunisiáról jelen levél íródásáig több német nyelvű recenzió is megjelent. A szöveg utalásai alapján nem eldönthető, Pyrker melyiket adta át Verseghynek. A hőskölteményről hozzátételekkel e levél megíródásának megjelent kritikákat az Oesterreichischer Beobachterben megjelent ismertető sorolja fel: OB, Nr. 126., 1820. május 5, 611–612.

az öreg Húgóval pag. 335 – lásd: PYRKER 1820a, 335.

Hugo kömmt nun allein! – (ném.) 'Hugo most egyedül jön!'

Ötödik Károlynak pag. 542 – Verseghy elvétette az oldalszámot: a szóban forgó mondat ugyanis a kötet 342. oldalán szerepel. Lásd: PYRKER 1820a, 342.

Stürb' ich doch jetzt! dann ach! mir wurde die Wonne des Himmels! – (ném.) 'De ha most meghalnék, akkor ach, enyém lenne a mennyek boldogsága.'

ezek engemet kellemetesen megleptek, mivel a' Németben lehetetleneknek tartottam – a német nyelv hangsúlyváltó, az antik időmértékes verseléshez azonban szükséges a hosszú és rövid szótagok megkülönböztetése. Német nyelvtérületen ezért a 17–18. századtól a hosszú szótagokat hangsúlyos, a rövideket hangsúlytalan szótagokkal helyettesítve próbálták imitálni az antik időmértékes verselést.

Karl Ossitzky wohnt in der Josephstadt, Klostersgasse, nächst den Piaristen N. 123. im Ersten Stock rückwärts im Hof, die Stiege links – (ném.) 'Karl Ossitzky a Josephstadtban lakik, a Klostersgassén, a piaristák mellett, a 123-as szám alatt, az első emeleten hátul az udvaron, a bal oldali lépcső felől.'

134. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. július 5.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztetett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *209–210*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc neki címzett, 1820. június 7-én kelt levelére felel: 132. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. június 7. Horváth levelének elején magyarázatot ad egyrészt késedelmes feleletére, másrészt arra, miért nem publikálja mégsem az EÉT Verseghynek a Leviatánról szóló s közlésre szánt jegyzetét. A levélben szó esik emellett a HKT-ban az EÉT-ről megjelent recenziókról, az EÉT 1820. évi 4. számának nyomtatási munkálatairól, valamint az EÉT példányszámairól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Én Fő Esperesi kerületemből csak tegnap előtt érkeztem meg – Horváth János 1815-től viselte a segesdi főesperesi címet (PFEIFFER 1987, 118). A levelezés korábbi darabjai utalnak arra, hogy 1820 tavaszán a Somogy megyei esperesség vizitációjára készült. Vö. 123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4.; 130. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. május 30.

's 7 dik Júniusban költt Levelét – lásd: 132. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. június 7.

Vidra – Vid: település a Dunántúlon. Ma Veszprém megye devecseri járásához tartozik.

Posta Expeditör – (lat.) postai ügyintéző, a küldemények továbbításáért felelős személy. A posta korabeli működéséről lásd: HENNYEY 1928, 113–154; HENCZ 1937, 76–96.

a' harmadik kötetből – az utalás az EÉT 1820. évi 3. számára vonatkozik.

Hogy a' kötetből a' Livjátánról szóló jegyzés kimaradt – Verseghynek a Leviatánról szóló jegyzete kéziratban maradt, a szöveget Horváth Konstantin adta ki: HORVÁTH 1937, *310–314*. Vö. 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.

Sándor Istvánnak Sokféléjében – lásd: Sokféle, 5, 1798.

a' Hazai Tudósítások szerzője – Kultsár István.

Kulcsár Úr az Egyházi Értekezéseknek két darabját már balúl bírálván – az utalás az EÉT 1820. évi 2. és 3. számáról szóló, a HKT-ban megjelent recenziókra vonatkozik: HKT, 35, 1820. Szent György-Hava 29, 287–288; HKT, 49, 1820. Szent Iván-Hava 17, 399–400.

mivel Sággy Barátunk ezt írta Jun. 25 dikénn – Sággy Ferenc itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang. Sággy és Horváth feltehetően Verseghy és barátai tervezett veszprémi látogatásáról leveleztek. Verseghy 1820. július végén utazhatott Veszprémbe látogatóba, s hozzávetőlegesen két hetet tölthetett ott. Vö. 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.

A' negyedik kötetnek – az EÉT 1820. évi 4. kötetének.

a' Stabat Matert – Verseghy fordítása *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az EÉT 1820. évi 4. lapszámában jelent meg.

Sailer – Joseph Anton Seyler (Sailer, Seiler) (1778–1854) cseh származású osztrák zeneszerző és karmester.

A' jövő Szombatonn a' 4 dik, 5 dik, 6 dik Zsoltárra való jegyzéseket is elküldöm – a 4–6. zsoltárról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 127. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 23.

Az első Éneket – az utalás *Az Úrnak felmutatása után* című műre vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

Archidiaconátusomban – (gör., lat.) esperességemben.

Gróf Niczky János Ó Nagysága Berzencze' Ura – gróf Niczky János (1776–1828). A berzencei uradalmat 1820-ban vásárolta meg tőle Festetics László (KURUCZ 2016).

135. Verseghy Ferenc – Májér Józsefnek h. n., 1820. július 9.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 16r–16v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 176*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét Májér József székesfehérvári plébánoshoz címzi. A Verseghy–Májér levelezésnek ez az írás az egyetlen ma ismert darabja. Ismerettségükről kevés információ áll rendelkezésre: Verseghy veszprémi látogatásai során általában székesfehérváron szakította meg útját, s Májér Józsefnél szállt meg.

Verseghy ezúttal gróf Nádasdy Ferenc (1745–1802) portréja ügyében fordul székesfehérvári ismerősehez. Bucher József bicskei tiszttartó azzal a kéréssel kereste fel a Verseghyvel közös háztartásban élő Marie Ossitzkyt, hogy járjon közben a Nádasdy családnál, amellyel közeli ismeretségben áll, annak érdekében, hogy Fejér megye hozzájuthasson az egykori főispánját ábrázoló festményhez. Verseghy üzenetében arra kéri Májert, adja hírül Marich István Dávid (1777–1866) Fejér megyei alispánnak, hogy a Nádasdy család rendelkezésre bocsátja a festményt, emellett tájékoztatja arról, miként juthatnak hozzá a portréhoz.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A. R. D. Josephus Májér, L. et R. civitatis Alba-Regalensis Parochio Extramoeniali Districtus Alb[aregalensis] vicearchid. SS. Theologiae Doctori ven. Consistorii Episcopalis Assessori – (lat.) 'Májér József főtisztelendő úr, a fehérvári esperesi kerületben lévő Székesfehérvár szabad királyi város felsővárosi parókiájának alesperese, a teológia doktora, tiszteletre méltó püspöki szentszéki ülnök részére.' Májér József (1785–1834) római katolikus pap (*Schematismus* 1820a, 48). Vö. 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

Eidem D. V. A. D. Mayer die 9. Julij 1820 – (lat.) 'ugyanazon Mayer tisztelendő úr részére 1820. július 9-én.'

Bucher József Úr, Bicskei Tisztartó – a személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

házi gazdasszonyomot – Marie Ossitzkyt.

Nádorispányunknak – József nádornak.

tavaly velem Veszprémben volt – Verseghy 1819. augusztus 9. és 13. közötti, veszprémi látogatására utal. (HORVÁTH 1937, 79. Vö. 96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.)

Gróf Nádasdyékkel – a családról bővebben: BESSENYEI 2005.

Grof Nádasdy Ferencznek – gróf Nádasdy Ferenc (1745–1802), Nádasdy Ferenc horvátországi kormányzó, varasdi főkapitány (1709–1783) fia, 1779-től Fejér megye főispánja. Első felesége Erdődy Cecília, második felesége gróf Aichpichl Mária Terézia. Második feleségétől származó fia, Ferenc József, akinek fia, szintén Ferenc, 1800-ban meghalt. Ezzel a családnak ez az ága is kihalt. BESSENYEI 2005, 115, 167; FALLENBÜCHL 1994, 76.

Gróf Nádasdy Mihály – gróf Nádasdy Mihály (1746–1826), Nádasdy Lipót Flórián (1700 k.–1758) fia, császári és királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos. 1761-től Komárom vármegye örökös főispánja, királyi főajtónálló mester (BESSENYEI 2005, 106–107, 166; FALLENBÜCHL 1994, 83).

Marics Viczispány Úrnak – szolgaegyházi Marich István Dávid (1777–1866). 1811-től császári-királyi kamarás, 1813-tól Fejér megye első alispánja. 1837-től Torna, 1841-től Győr, később Veszprém vármegye főispánja, belső titkos tanácsos.

Gróf Nádasdy Xaverius Ferencz – gróf Nádasdy Xavér Ferenc (1778–1854), Nádasdy Mihály (1746–1826) fia. Császári és királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, felesége Schidegg Júlia (BESSENYEI 2005, 119, 166–167).

erga Quietantiam – (lat.) ’nyugta ellenében’.

Insurrectionalis Uniformisban – (lat.) ’a nemesi felkelés résztvevői által viselt egyenruhában.’ A napóleoni háborúk során négyezer folyamodtak nemesi felkeléshez: 1797-ben, 1800-ban, 1805-ben és 1809-ben. Nádasdy Ferenc esetében az 1797-es és az 1800-as felkelés jöhet szóba. 1797-ben a Fejér megyei résztvevők zöld mentét és dolmányt, vörös nadrágot és fekete csákót viseltek. 1800-ban a gyalogság búzavirágszínű egyenruhát viselt, annak nyakán és ujján piros hajtókával. A lovasság öltözéke világoskék, sötétkék vagy zöld színű mente és fekete vagy vörös csákó volt (VIZI 2007; VIZI 2014, 118, 133).

Fejérvári Püspök Úrnak – a székesfehérvári püspök 1820-ban Vurum József (1763–1838) volt.

a’ folyó hónapnak vége felé Veszprémi útamban – Verseghy 1820. július végén utazhatott Veszprémbe látogatóba, s hozzávetőlegesen két hetet tölthetett ott. Vö. 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.

136. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. július 12.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztetett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *210–211*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc zsoltárfordításait érinti: szól a 4–6. zsoltárok kiadási munkálatairól, valamint kéri az 1–3. zsoltárok szabadon fordított verzióinak újbóli elküldését. Horváth emellett üzenetében hírt ad arról, hogy az EÉT 1820. évi első kötetében feltett jutalomkérésre Fejér György is küldött feleletet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A’ Püspöki Visgálat által helyben hagyott szép fordításait – lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 128. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. május 3.; 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.; 134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.

a’ IV dik, V dik. VI dik megegyengetett Zsoltárokkal – a 4–6. zsoltárok fordításáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 127. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 23.

Fő Tiszt. Kis Fer. Úrnak – Kiss Ferenc (1767–1825) veszprémi kanonoknak. Az EÉT lapszámain két cenzor ellenőrizte. Az egyházmegyei cenzúrát Kiss Ferenc kanonok, a világi könyvvizsgálatot az első kötetek esetében Trenka Mihály Alajos (?–1822), majd az 1821. évi 4. kötettől Nagy Antal (1774–1847) végezte.

a' megegyengetett – a Kiss Ferenc egyházi cenzor javaslatai szerint módosított.

talpfordításokat – a fordítások első, eredeti, szabadon fordított változatait, amelyeket még nem alakított át Kiss Ferenc kéréseinek megfelelően.

az 1. 2. 3 dik Zsoltárokat – az 1–3. zsoltár Verseghy készítette fordítása az EÉT 1820. évi 3. számában jelent meg. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

majd mikoron egy szép imádságos könyvecskét készítünk a' község' számára, igen jó szolgálatot fognak tenni – Verseghy reakcióját az itt felvetett tervre lásd: 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20. Lásd még az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 87. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 28.; 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

Fő Tiszt. Fejér György is küldött feleletet az első kötetben feltett jutalomkérdésekre – az utalás az EÉT első lapszámban megjelent jutalomkérdésekre vonatkozik. Lásd: EÉT, 1820, 1. sz., 211. Az OSZK Kézirattárában fellelhető egy kéziratcsoport, amely a jutalomkérdésekre beérkezett válaszokat őrzi: *Az Egyházi értekezések és tudósítások című folyóiratban kitűzött teológiai kérdésekre adott válaszok*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3599. A beérkezett válaszok anonimek.

A' Méltós. Püspök – a levél íródásának idején Kurbély György (1755–1821) volt a veszprémi püspök.

szellőzés – értsd: pihenés, felüdülés.

hanem hogy a' Gyapjunkat még most sem adhattuk el – a veszprémi püspökség területén belül a talaj minősége Veszprém környékén volt a legrosszabb, még legeltetésre is alig volt alkalmas. Mezőgazdasági művelhetőség szempontjából az egyházmegye somogyi területei voltak a legértékesebbek. Az egyházmegyében a szarvasmarha-tenyésztés mellett a juhtenyésztés is jelentősnek mondható volt, s a 19. század végére ez az ágazat vált a legjelentősebbé. (DÓKA 1997, 206–224. Vö. PÁKAY 1978.)

a' lapos guta kerülgeti erszényemet – a lapos guta ütött erszényébe: nincs pénz, üres az erszénye (BALLAGI 1867, 472).

quod differtur, non aufertur – (lat.) 'ami késik, nem múlik'.

A' feleletet előbbeni Levelemre indúlatosan várom – Horváth János saját, 1820. július 5-én kelt levelére utal. Lásd: 134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.

indúlatosan – hevesen, hűvel.

resignálta – (lat.) visszaadta, lemondott róla. Trenka Mihály Alajos (?–1822). 1815-től nyugdíjba vonulásáig, 1821 januárjáig budai cenzor. E levél szerint már 1820 nyarán híre ment tervezett visszavonulásának. Vö. 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. július 13.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 16v–18v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *65–69*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János hozzá címzett, 1820. július 5-én kelt üzenetére felel: 134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5. A levél túlnyomó része a HKT-ban az EÉT-ről megjelent, s különösen Verseghy közleményét illető, kritikus hangvételű recenziókra reagál. Érinti Verseghy zsoltárfordításait és *Stabat Mater*-fordítását, az EÉT előfizetéseit, valamint az 1820. évi harmadik száma tiszteletpéldányainak kézbesítését.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Főtiszt. Horváth A. és K. Úrnak levelére de dato 5. Julij – lásd: 134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.

Annak a' Vidi Posta Expeditornak – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.

a' harmadik kötetet – az EÉT 1820. évi harmadik számát.

Hogy Livjátánról e' Jegyzés illy fontos okokra nézve elmaradt – Verseghynek a Leviatánról szóló jegyzete kéziratban maradt, a szöveget Horváth Konstantin adta ki: HORVÁTH 1937, *310–314*. Vö. 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; 134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.

Kulcsár a' nélkül is nagyon belém kötődött az Ékesenszöllásra nézve – az utalás az EÉT 1820. évi 3. számáról szóló, a HKT-ban megjelent recenzióra vonatkozik: HKT, 49, 1820. Szent Iván-Hava 17, 399–400.

Behemot – Behemót: a Jób könyvében leírt (40,15–24) hatalmas termetű állat, szörnyeteg. A zsidó mitológiában együtt emlegetik Leviatánnal és Ziz madaraival. Leggyakrabban vízilóként vagy elefántként ábrázolják, tengeri párja a Leviatán. (HAAG 1989, 1938. Vö. BALOGH 2010.)

Az Ékesenszöllás iránt – Verseghy egyházi ékesszólásról szóló tanulmánya *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz., 116–139; 3. sz., 112–130.

oskolagyermeket – értsd: az iskoláskorú gyermekeket.

inderkedni – inderkedés, ingerkedés: ellenkezés.

a' Calvinistáknak Pesti Trombitása, az Újságíró, és hívatlan Recensens – az utalás Kultsár Istvánra és az EÉT 1820. évi 3. számáról íródott, a HKT-ban megjelent recenzióra vonatkozik: HKT, 49, 1820. Szent Iván-Hava 17, 399–400.

Végre, úgymond – az idézet az EÉT 1820. évi 3. számáról szóló recenzióból származik: HKT, 49, 1820. Szent Iván-Hava 17, 399.

könyvbíró – értsd: könyvbírálot.

nagyon kiüt a' szöge a' zsákból – értsd: kiderül, mik a valós szándékai.

Grammatikai különözéseket – sajátos nyelvészeti felfogást.

Tétsiánusok – a Csécsi János (1650–1708) nyelvészeti elképzeléseivel egyetértők, a szóelemző írásmód hívei. Vö. 108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.].

Grammaticámat, Analyticámat, és Feleletemet – lásd: VERSEGHY 1816a; VERSEGHY 1817a; VERSEGHY 1817b; VERSEGHY 1818a; VERSEGHY 1818b.

a' Rectores Ecclesiarum – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

Deductióval – (lat.) levezetéssel.

sréttyeivel – értsd: sörétjeivel.

tengeri lovát – az utalás Behemótra vonatkozik, akit szokás vízilóként ábrázolni. Verseghy a levél korábbi soraiban Behemótként Kultsár Istvánt emlegeti.

az Értekezésekben a' Publicum' elejébe esztendői által csak négyszer léphetnének – az EÉT-ből évente négy kötet jelent meg.

Anyaszentegyházunknak fő Pásztorá által a' Hazának a' Fejedelméhez kell folyamodnunk – értsd: a primás közvetítésével az uralkodóhoz kell fordulni.

az ide zártt 's Főtiszt. Uraknak bölcs ítélete alá terjesztett Deák írással' – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

a' Primásnak – Rudnay Sándor (1760–1831), esztergomi érseknek.

mint kinevezett Redactor – az EÉT szerkesztője Horváth János volt.

stilizállyá – (lat.) csiszolja, formálja.

Occultae quidem – a latin szakasz Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

A protestánsok homályos, de napvilágra hozott bizonyítékokkal immár gyakran felfedett ármánykodásai, egyéb vádaskodásaik mellett különösen is arra töreksenek, hogy az újságok segítségével, melyeket részben a kálvinisták Bécsben és Pesten magyarul, részben az ő bérenceik Budán, mint az Ágostai vallás rabjai, németül írnak, majd pedig a folyóiratok segítségével, mint amilyen a pesti Tudományos Gyűjtemény, nyilvános véleményt formáljanak mind politikai, mind vallási és irodalmi kérdésben a saját ízlésüknek megfelelően. Azonban saját tapasztalatból tudomásuk van arról, hogy a Magyar Királyi Helytartótanács kifejezett utasítására azzal összefüggésben, amit az Egyház taglal, a veszprémi egyházi értekezések a budai állami cenzúra mellett multhatatlanul egyházmegyei és hittudományi hatáskörbe is tartoznak. Ez a kegyes és szívélyes határozat még Folnesics urat is kötelezi, aki nemcsak katolikus, de, szántszándékkal, keresztény témákat is taglal. A Tudományos Gyűjtemény folyóirat pesti szerzői, hogy elkerüljék a teológiai cenzúrát, azt állítják, hogy ők semmit sem akarnak írni a vallásról és egyházi dolgokról. Ami úgy tűnik, hogy így is van, azt leszámítva, hogy a Kálvin-féle szentírásfordítás révén adandó alkalommal saját nézeteik sokféle magvát hintik szét, amint az a magyar pesti újságok alább idézésre szoruló kijelentéseiből világos, és azt, hogy ezeknek az újságoknak a szerzőjét, hacsak lehet, katolikus, mivel nincs kiszolgáltatva a teológiai cenzúrának, végtére bármilyen jutalom ellenében arra beszélik rá, hogy olyan dolgokat hangoztasson magyarul területeken, amelyek az ő szándékaiknak és nézeteiknek kedveznek.

Végül is ebből következően történik meg az, hogy a pesti magyar újságoknak ugyanez az írója [?] Ezt magához véve az említett lapok írója nem késlekedett ilyen kirohanást tenni: „Végre (a' Veszprémi Érsek. a' Zsoltárokról) Káldinak Magyar fordításáról azt jegyzi meg, hogy abban etc. lásd fent a 31. oldalon.”

Ezekből világosan látszik:

1) hogy a szerkesztő hanyag kézzel taglalja, és saját pulpitusához hordja azokat a dolgokat, amelyeket a veszprémi magyar egyház a kellő tisztelettel a papok ítéletére bíz.

2) hogy amaz nem katolikus teológus annyira, hogy jelezné, hogy a Káldi-féle szöveg tollhibáit a kálviniakra tekintettel javítani szabad, vagy nagyon is szükséges.

3) Amaz, ha a protestáns szentírást a fordításnak és a magyarázatnak nem saját szellemével, akkor azoknak az erről a szellemről szóló véleményével emeli fel úgy, hogy Molnár Albert és Károlyi Gáspár kálvinista szövegeinek a katolikus teológusokkal szemben tisztelettel való megemlékezésére, csaknem úgy mondaná, dicsőítésére szólítana föl.

4) Végül legutóbbi kijelentéseiből világosan látszik, hogy a Tudományos Gyűjtemény folyóirat pesti szerzői a teológiai vádaskodásokkal a lehető legóvatosabban foglalkoznak, saját ígéreteiket pedig, amelyekkel a teológiai cenzúrát elkerülik, nem kevésbé pontosan betartják.

Egyébiránt, amit a pesti magyar újságoknak ugyanez a szerkesztője megenged magának, az az, hogy immár kétszer is, az egyház dolgainak megítélésére vonatkozó hatalommal visszaélve olyannyira balul támadt neki a veszprémi egyházi értekezések közé beillesztett szent ékesszólásról szóló kérdésfeltevéseknek, hogy bírálatának nem más volt a célja, mint az, hogy az egyházi ifjúságot a szent ékesszólásnak előírt, itt javasolt olvasásától [?], amelyet mind az állami, mind az egyházmegyei cenzúra, mint

különösen hasznos dolgot jóváhagyott, eltántorítsa, elrettentse, sőt, hogy magukat az egyházi értekezéseket durvább vegyes támadásokkal becsmérelhesse, amint az a bírálónak tetszik.

Miután a veszprémi szerzőknek, akiknek a célja az, hogy a hitet, és a katolikus egyházat, valamint a jóra való dolgokat és az állhatatos istenfélelmet ne csak a nem katolikusok támadásaival szemben, hanem azokéval szemben is, akik dühöngenek, erejükhez képest [?] előmozdítsák, [?] hogy kivéve, ha megcáfolják azokat a dolgokat, amelyek a katolikus vagy keresztény hitet egyenesen támadják, vagy nyíltan aláássák, [?] joggal viszont kívánhatnák, hogy a protestánsok, és így annál inkább a katolikusok, azokat a dolgokat, amelyek értekezéseikben a nem katolikusok tanját még csak nem is érintik, igen illetéktelen ítéletüknek ne vessék alá, és durvábban perlekedő bírálataiknak ne adják martalékul. Ellenben mivel úgy tűnik, hogy a protestánsok törekvése, és a saját bérenceiké, amely önmagában igen jogtalan, nem lehetséges, hogy az igazsággal gondoljon, Nagyságod, mint az egész magyar egyházat nézve a hit és a tan dolgában legfőbb főpap, arra kéretik, hogy egyenesen Ófelségétől méltóztassék kieszakozolni egy határozatot, amelynek erejével még az újságok is, akár magyar, akár német, akár latin, miként a Tudományos Gyűjtemény is, és valamennyi folyóirat, vagy sürgősen tartózkodjanak minden eltéréstől azon dolgok iránt, amelyek a katolikus egyház hitére, és annak tanítására vonatkoznak, és azon könyvek bírálattól, amelyek ezekről [ezeket támadják?], vagy legyenek alávetve az állami cenzúra mellett a teológiai cenzúrának is, és az ahhoz tartozó megszorításoknak. A világi cenzortól, bármennyire is legyen belehelyezve a méltóságába, minthogy a teológiában nem jártas, nem lehet az kívánni, hogy minden még az igen helyes a vallás és az egyházi tanítással szembeni vádakra is, mintegy ugyanannyi aknára, felhívja a figyelmet, azokra a csak segédeszköz gyanánt [használható] teológiai vagy egyházi jellegű könyvekre, áruk szerint, tartalmuk/forrásaik rövid felsorolásával, amelyeket taglalnak, tudtul adandó nyomtatásuk és eladásuk körülményeivel;

A' Herczegasszonynak gyermekágyát napról napra várják – József nádor harmadik felesége Mária Dorottya württembergi hercegnőnek (1797–1855) 1820-ban kislánya született, Erzsébet Karolina Henrika (1820. július 3.–1820. augusztus 23.), aki azonban alig egy hónapig élt (HANKÓ–KISZELY 1990, 85–85; OEHLER 2003, 56).

Gróf Almásynénál megtettem már a' rendelést, hogy két hétig elmaradhatok – Versegly zsadányi és törökszentmiklósi gróf Almásy Pál (1750–1821) felesége kapivári Kapy Anna Mária (1756–1829) gyóntatója volt. Az utalás a családnál teljesített szolgálatok alóli felmentésre vonatkozik. Versegly az Almásyakhoz fűződő kötődéseihez lásd még: 94. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek: 11. Almásy Pálné Kapy Anna Mária – Versegly Ferencnek [nem keltezhető].

sub rosissima rosa sit dictum – (lat.) 'a legbizalmasabban legyen mondva'.

szembetűnő triumphussa Bécsből már bizonyos – Versegly utalása a Sággy Ferenc ellen lefolytatott vizsgálatra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Versegly Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

Főherceg Lajos – Habsburg–Lotharingiai Lajos főherceg (1784–1864) II. Lipót német-római császár és magyar király és Mária Ludovika spanyol hercegnő fia, József nádor testvére. Katonai képzést kapott, részt vett a Napóleon elleni hadjáratban. 1818-ban tábornaggyá nevezték ki. 1819 és 1849 között tüzérségi főigazgató, emellett az államtanács tagja, a császár távollétében annak helyettese, I. Ferenc halála után az államkonferencia elnöke (HAMANN 1990, 234–235).

Ó Felsége' – I. Ferenc osztrák császár és magyar király.

a' Lexiconhoz tartozó írásmot, melyeket már elküldöttem – a levél utalása a Horváth János kezdeményezésére, Versegly Ferenc közreműködésével készülő egyházi lexikonra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

A' Stabat Mater már kész – Versegly fordítása *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az EÉT 1820. évi 4. lapszámban jelent meg. Lásd még az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

hogy úgy ne járjunk a' kótákkal, mint az előbbeni énekünkben – az utalás az *Új esztendő* napján című énekre és kottamellékletére vonatkozik: EÉT, 1820, 2. sz.

Mélt. Gróf Niczky János Ő Nagyságának ügyekezete – lásd az alábbi levél szövegét és utalásait: 134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.

a' 4dikbül – az utalás az EÉT 1820. évi 4. számára vonatkozik.

a' Herczeghez – József nádorhoz.

a' Herczegasszonnyal és a' gyermekekkel együtt – Mária Dorottyaival, azaz József nádor harmadik feleségével, valamint a József nádor második, Hermina hercegnővel kötött házasságából született ikergyermekével, Hermina Amália Mária főhercegnővel és István Viktor főherceggel.

Gróf Bekkersz – westerstetteni gróf Beckers József Henrik (1764–1840) pfalzi származású nemesi család tagja, császári-királyi kamarás, valóságos titkos tanácsos, altábornagy. (Vö. NAGY 1857, 263–365; KEMPELEN 1911, 2.)

elmulattunk – értsd: elmulasztottunk.

Ossitzky. Köszönés – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

a' Budai Német Újságba – a Vereinigter Ofner-Pester Zeitungba.

Punctum! – (lat.) 'pont'. Értsd: kész, vége, ennyi.

Schlegel nevű Pap Egyházi dolgokról értekezendő Periodicus Írást birdet – az említett személy nem azonosítható.

Bécsi Embereink – az itt említett személyek a szöveg utalásai alapján nem azonosíthatók.

Moralításra – (lat.) erkölcsre.

ama' Bécsi Recenziót, melyet az Egri Érsek általam Veszprémbe küldött – az EÉT első kötetéről Franz Sartori lapja közölt ismertetést. A cikk az *Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat* 1820. január 29-i számának mellékletében olvasható: Chronik der österreichischen Literatur, 1820. január 29., 35–36. Lásd: 116. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek, h. n., 1820. február 26.; 118. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 9.; 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.

gratis – (lat.) ingyen.

138. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak Buda, 1820. július 16.

Kézirat

PL Rud. Litt. No. 17/69. Autográf tisztázat.

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 82r–83r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc e leveléhez mellékelten a tervezett új magyar bibliafordításról készített értekezését, valamint a Teremtés könyvéből készített fordításait küldi el a primásnak. A levél mellékletei nem maradtak fenn, vagy lappanganak. Verseghy szerepéről az új magyar bibliafordítás előkészületei körül lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24. Észrevételeit, próbafordításait 1819-től kezdődően küldte el az ügyet pártoló egyházi ismerőseinek: Horváth Jánosnak, Rudnay Sándornak, Fischer Istvánnak. E szövegeinek kézirateit, valamint zsoltár-

fordításait az alábbi irategység tartalmazza: OSZK Kt Quart. Lat. 3250. Verseghy Ferenc: *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*. Vö. 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A fogalmazvány szövege:

Celsissime Princeps!

Excellentissime, Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Primas et Archiepiscopo,

Praesul Gratosissime!

Sesquialter annus labitur, quod accepto Excellentissimi Domini Archiepiscopi Agriensis expresso Mandato, exquirendis in versione Bibliorum Kaldiana, imprimis orthographicis, deinde illis etiam mendis me accinxerim, quae sensum afficiunt, et quia clare patebat,¹⁷² haec copiosa, et magna parte gravia esse¹⁷³, versionem denique¹⁷⁴ primorum XX. Geneseos Capitum, non tam novam adornaverim, quam priorem emendaverim,¹⁷⁵ subunctis cuilibet Capiti, ut postulabatur,¹⁷⁶ momentis, quibus emendationes Kaldianae innituntur. Huic labori totus deditus, pronum erat, ut post ipsam elucubrationum¹⁷⁷ mearum ad manus Excellentissimi Domini Archiepiscopi, priori autumnus factam traditionem, plures adhuc,¹⁷⁸ easque graves, praesertim historicas, ad hoc propositum pertinentes veritates detegam, aut¹⁷⁹ minimum ad varias conjecturas adducar, verisimiles quidem, sed quas¹⁸⁰ ob defectum partim fontium, partim temporis, a laboribus melioris sustentationis meae causa susceptis nunquam vacui, ad optatum¹⁸¹ veritatis gradum¹⁸² adminiculo momentorum evehere non licuit. Incepto ad hunc gradum eluctato,¹⁸³ quum probe mihi cognitum fuerit,¹⁸⁴ de quarta¹⁸⁵ Versionis Kaldianae editione agi, interno illi stimulo, ut ea, quae in hanc rem detexisse, aut bene conjecturasse mihi videbar,¹⁸⁶ Sapientissimo Celsitudinis Vestrae Iudicio cum¹⁸⁷ humillima submissione, plenissimaque resignatione substernam, resistere non potui. Novis ergo conatibus¹⁸⁸ elucubravi¹⁸⁹ Dissertationunculam istam, quam humillima praesentare praesumo, ut momentis partim gravibus, partim

¹⁷² quia |<...> clare patebat| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷³ esse<...>

¹⁷⁴ versionem |denique| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁵ emendaverim, <addit>

¹⁷⁶ Capiti, |ut postulabatur| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁷ elucubratio[...] [Átírással javítva.]

¹⁷⁸ plures |adhuc| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁷⁹ aut <...>

¹⁸⁰ sed <quibus> |quas| [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁸¹ |ad| optatum [Betoldás a sor fölött.]

¹⁸² gradum <...>

¹⁸³ licuit. <Quia vero> |Incepto ad hunc <...> gradum eluctato,| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁴ cognitum <...> |fuerit| [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁸⁵ quarta <...>

¹⁸⁶ vide[...] [Átírással javítva.]

¹⁸⁷ cum <plura>

¹⁸⁸ potui. |Novis ergo conatibus| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁸⁹ elucubravi <ergo [...]>

verisimilibus ostenderem:¹⁹⁰ 1o) Reformatos ex odio idiomatis Latini, quo Ecclesia Catholica¹⁹¹ semper utabatur, hodieque utitur, primos fuisse, qui res majoris indaginis,¹⁹² ad fidem et disciplinam Ejusdem pertinentes, scriptis in lingua vernacula, omnis tum adhuc¹⁹³ culturae,¹⁹⁴ imo et elementaris regularitatis experte¹⁹⁵ consarcinatis, editisque impetere, gloriae sibi duxerunt.¹⁹⁶ 2o) Nostros, in eadem lingua respondere coactos, omnes¹⁹⁷ idiomatis naevos a Reformatis ortos, imo et eorum expressiones ad fidem et disciplinam pertinentes, sine uberiori indagine adoptasse, et quia solis materiis, quas pertractaverant, intenti erant, de puritate idiomatis vernaculi, sive profani, sive sacri, parum sollicitos fuisse. 3o) Kaldium, cui idipsum venerat, omnem suum conatum eo convertisse, ut controversa Scripturae Sacrae loca a corruptione Protestantium vindicarentur; secus vero, quod ad¹⁹⁸ reliquam versionem adinet, ex oeconomia, trita jam eorum vestigia secutum fuisse, atque ideo innumeris, non solum philologicis mendis, sed ejusmodi etiam versionis vitiis scatere, quae sensum Vulgatae nihil minus quam ad captum et dilucide reddunt, imo eundem caligine potius non mediocri obfundunt, et saepe subvertunt etiam.¹⁹⁹

4o) Eundem Kaldium in²⁰⁰ citatione locorum parallelorum²⁰¹ a Vulgata saepius recessisse; Synopses vero in secunda editione additas, interquas illa Capitis IV. peculiarem adtentionem, censuramque meretur,²⁰² ab eadem Vulgata penitus discrepare.

5o) Denique, quod ad linguam vernaculam, tum adhuc, ut inculta erat, Catholicis et Protestantibus communem adinet, Kaldii versionem a putidis illis idiomatis vitiis, praesertim in duabus primis editionibus liberam fuisse, quibus duce Tsésio, initio seculi prioris, Calviniani linguam patriam, omine pessimo, innundaverunt, hodieque obruere non cessant.²⁰³

Hac Dissertatiuncula elucubrata, ipsa momenta, quibus emendationes versionis Kaldianae inniuntur, multis additis philologicis et exegeticis animadversionibus, ita illustrare, firmareque conatus fui, ut iis ducibus,²⁰⁴ rectum a naevo discriminare difficile non sit.

Naevi porro, non solum idioma,²⁰⁵ sed ipsum etiam sensum concernentes, sicut in Kaldio, ita profecto in ipso Catechismo, Scholis Catholicis vernaculis praescripto, et lingua Tsésiano – Calviniana

¹⁹⁰ ostend<...>|ere|m [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁹¹ Catholica <...>

¹⁹² res |majoris indaginis| [Betoldás a sor fölött.]

¹⁹³ omnis <...> |tum adhuc| [Betoldás a törlés fölött.]

¹⁹⁴ culturae <...>

¹⁹⁵ experte <...>

¹⁹⁶ editisque<...> |impetere, gloriae sibi duxerunt| [Betoldás a lap szélén.]

¹⁹⁷ coactos, <...> omnes

¹⁹⁸ quod |ad| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹⁹⁹ ideo |innumeris, non solum philologicis mendis, sed ejusmodi etiam versionis vitiis scatere, quae sensum Vulgatae nihil minus quam ad captum et dilucide reddunt, imo eundem caligine potius non mediocri obfundunt, et saepe subvertunt etiam| [Betoldás a lap alján, korrektúrajellel.]

²⁰⁰ in <...>

²⁰¹ parallelorum <...>

²⁰² additas, [interquas illa Capitis IV. peculiarem adtentionem, censuramque meretur,] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰³ discrepare. [5o) Denique, quod ad linguam vernaculam, tum adhuc, ut inculta erat, Catholicis et Protestantibus communem adinet, Kaldii versionem a putidis illis idiomatis vitiis, praesertim in duabus primis editionibus liberam fuisse, quibus duce Tsésio, initio seculi prioris, Calviniani linguam patriam, omine pessimo, innundaverunt, hodieque obruere non cessant.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁰⁴ ut|iis ducibus| [Betoldás a sor alatt.]

²⁰⁵ idioma<...>

misere verso,²⁰⁶ adeo copiosi occurrunt, ut emendationem,²⁰⁷ quam nonnisi e Paternis Celsitudinis Vestrae manibus opperiri possunt, summopere desiderent. Teste Typographo Pestiensis Patzko, Catechismum Hungaricum olim, dum ejus impressio cuivis Typhotetae libera fuisset, avus moderni Landerer Typographi Posoniensis per obvium aliquem versorem adornari curavit; qui deinde, postquam Libri Scholastici, per Privilegium, Typographiae Regiae Budensi adtributi fuissent, sine omni, ut idem Patzko adserit, emendatione adoptatus fuit.

Celsissime Princeps! Sicut omnes meas²⁰⁸ Ecclesiasticas et Literarias elucubrationes, quibus inde a recuperata per Altissimam Sacritissimae Suae Majestatis Gratiā libertate, omnem operam impendi, DEO, misericordiae inexhausto fonti ad resarciendam aliquam eorum partem in ima humilitate obtuli, quae juventutis affectibus abreptus, et ab hominibus pravis sub specie boni seductus, in Ecclesiam, Statum Clericalem et Patriam misere deliqueram:²⁰⁹ ita Celsitudinem Vestram humillime oro, obtestatorque, ut hos eosdem labores meos instar satisfactionis qualisqualis pro iis, quae imprudens egi,²¹⁰ Gratosissime respicere, Paterneque acceptare non dedignetur.

Si quidpiam in praesenti opella repertum fuerit, quod²¹¹ ad propagandam, aut sustentandam Dei gloriam, Ecclesiae Catholicae dignitatem, statusque Clericalis honorem quantulumcunque, converti posset, felicissimum me inter eos, qui ad frugem revertuntur, reputabo. Si secus, humillime oro Celsitudinem Vestram, ut bonam minimum voluntatem, sincerumque conatum meum aequi bonique consulere Gratosissime dignetur.

His²¹² me Altis Celsitudinis Vestrae Gratiis, Paternisque Favoribus demississime commendo, et humillime expetita Pastoralis Benedictione, jugi cum venerationis cultu, emorior

Celsitudinis Vestrae

Budae die 16. Julij, 1820.

obsequentissimus servus
Franciscus Verseggy.

humillima repraesentatio Dissertationis de versione Biblior. H. et [...] versionis [...] XX Geneseos Capitum per [...] elucubratur.

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Kiváló Hercegérsék,
Kitűnő, Nevezetes Tisztelendő Úr,
Prímás Érsek,
Kegyelmes Elöljáró!

Másfél év telt el azóta, hogy a tekintetes egri érsek úrtól világos megbízását kaptam, hogy lássak hozzá a Káldi-féle Biblia elsősorban helyesírási, továbbá értelemzavaró hibáinak a kivizsgálásához, és mivel világos volt, hogy ezek bőven vannak, és nagyrészt súlyosak, végül a Genézis első húsz fejezetének nem annyira új fordítását készítettem, mint inkább kijavítottam a korábbi, hozzátéve minden egyes fejezethez, amint következik, azon részleteket, melyekre a Káldi-féle javítások támaszkodnak.

²⁰⁶ praescripto, [et <...> [lingua] Tsétsiano – Calviniana misere verso][Betoldás a lap szélén, korrek-túrajellel.]

²⁰⁷ emendationem<...>

²⁰⁸ meas<...>

²⁰⁹ misere <...> [deliqueram] [Betoldás a lap szélén, korrek-túrajellel.]

²¹⁰ imprudens <...> [egi] [Betoldás a törlés alatt.]

²¹¹ fuerit, <...> [quod] [Betoldás a törlés fölött.]

²¹² <...> His

Ebbe a munkába való teljes belemerülés oda vezetett, hogy értekezéseimnek a Méltóságos Érsek Úr kezeibe való, előző őszi átadása után, még több és fontos, ehhez a tárgyhöz tartozó, különösen történeti igazságot fedeztem fel, vagy legalábbis sokféle következtetésre jutottam, mégpedig valószínűekre, azonban ezeket részben a források, részben az idő hiánya miatt, melynek a jobb létfenntartásom miatt vállalt munkák következtében sosem voltam bővében, az igazság kíváncsatos fokára a részletek által nem lehetett eljutni.

Ahogy a vállalkozás idáig eljutott, minthogy világosan kiderült a számomra, hogy a Káldi-féle változat negyedik kiadásáról van szó, nem tudtam annak a belső készítésnek ellenállni, hogy azokat, amiket ebben a tárgyban felfedezni, vagy helyesen kikövetkeztetni véltem, a legmélyebb alázattal és a legteljesebb belenyugvással Magasságod legbölcsebb ítélete elé terjesszem. Így tehát újabb erőfeszítések árán kidolgoztam ezt a kis értekezést, melyet a legnagyobb alázattal bátorkodok bemutatni, hogy a részint nehézkes, részint a valósághoz közel álló részleteket bemutassam:

1) Elsőként a reformátusok voltak azok, akik a latin nyelv utálata miatt, melyet a katolikus egyház mindig használt, és ma is használ, maguk számára dicsőségnek tartották, hogy a nagyobb vizsgálódást igénylő, Ugyanazon személyt illető hitre és tanításra tartozó dolgokat akkor minden addigi műveltség, sőt alapvető szabályszerűséget nélkülözve szedett-vedett és kiadott népnyelvi írásokkal támadták.

2) Mi, lévén ugyanazon a nyelven kényszerültünk válaszolni, valamennyi a reformátusoktól származó nyelvi hibát, sőt azoknak a hitet és a tanítást illető kifejezéseit bővebb vizsgálódás nélkül átvettük, és mivel [a reformátusok] csak azokra a tárgyi kérdésekre összpontosítottak, amelyeket tárgyaltak, az anyanyelvi tisztaság miatt, akár világi, akár szent, kevésbé aggdóttunk.

3) Káldi, akinek ez sikerült, minden kísérletével azon volt, hogy a Szentírás ellentmondásos helyei a protestánsok fonákiságától mentesek legyenek. Máskülönben, ami a többi fordítást illeti, azok gazdagságból a már általuk kitaposott nyomokat követik, és ezért számos, nemcsak filológiai, de fordítási hibáktól is hemzsegek, és a Vulgata értelmét nemhogy jól értelmezhetően és világosan adják vissza, sőt azt inkább meglehetősen homályossággal árasztják el, és gyakran ki is forgatják.

4) Maga Káldi a párhuzamos helyek idézésekor gyakran eltávolodik a Vulgatától. Valóban, a második kiadásban hozzáadott szinopszisek, amelyek közt a IV. fejezet különös figyelmet és cenzúrázást érdemel, a Vulgatától teljesen eltérnek.

5) Végül, ami az anyanyelvet, a katolikusok és protestánsok számára közös nyelvet illeti, ami akkor még jöllehet műveletlen volt, Káldi fordítása mentes azoktól a tolakodó nyelvi hibáktól, különösen az első két kiadásban, amelyekkel a kálvinisták a megelőző század elején Tsétsi vezetésével igen szerencsétlen módon elárasztották az anyanyelvet, és amit ma sem késlekednek elhomályosítani.

Ennek a kis értekezésnek a kidolgozásával magukat a részleteket, amelyekre a Káldi-féle fordítás javításai támaszkodnak, úgy próbáltam további filológiai és értelmezői észrevételekkel megvilágítani és alátámasztani, hogy azok segítségével a helyeset a hibástól könnyű elkülöníteni.

Továbbá a hibák, amelyek nemcsak a nyelvet, de magát az értelmet is érintik, ahogy Káldinál, úgy valójában magában a katekizmusban, amelyet a népnyelvi katolikus oktatás számára írtak elő, és amelyet a Tsétsi-Kálvini nyelve szerencsétlenül lefordítottak, olyannyira bőven fordulnak elő, hogy a javításra, melyet hacsak nem Magasságod atyai kezeire várnak, a legnagyobb mértékben rászorulnak. A pesti Patzko nyomdász tudomása alapján a magyar katekizmus elkészítését annak idején, amikor annak kinyomtatása bármelyik nyomdában szabad volt, a mostani pozsonyi nyomdász, Landerer elődje intézte valamely kéznél levő fordító révén. Amelyet azután, miután a tudományos könyveket előjog révén a budai királyi nyomdára bízta, minden helyreigazítás nélkül, ahogy az Patzko állítja, átvettek.

Nagylelkű Fejedelem! Miként valamennyi egyházi és irodalmi munkámat, melyekre minden fáradságomat ráfordítottam attól fogva, hogy Ő Szent Felsége legmagasabb kegyelméből visszanyertem szabadságomat, legmélyebb alázattal az ISTENNEK, az irgalom ki nem apadó kútfejének ajánlottam azok valamely részének jóvátételére, amelyekben ifjúi érzelmektől elragadtatva és a jó képmása alatt gonosz emberektől félrevezetetten az egyház, a papság és a haza ellen szerencsétlenül vétkeztem. Ezért Nagyságotat alázatosan kérem, és esedezem, hogy éppenséggel ezeket a munkáimat, mint valamiféle

elégtételt azokért a dolgokért, amelyeket oktanuln tettem, ne tartsa méltatlannak arra, hogy azokkal igen nagy kegyelemmel törődjön, és atyai módon befogadja.

Ha bármi fellelhető jelen kis munkámban, ami valamilyen csekély módon Isten dicsőségének a terjesztésére vagy fenntartására, a katolikus egyház tiszteletére, a papság megbecsülésére fordítható, a legszerencsésebbnek tartom majd magam azok között, akik a jó magaviseletre visszatértek. Ha más-képp lenne, alázattal kérem Nagyságodat, hogy legalább jószándékomat és őszinte törekvésemet igen nagy kegyelmében jó néven venni méltóztassék.

Ezekkel Magasságod nagy kegyelmébe és atyai kegyébe igen nagy alázattal ajánlom magam, és lelkipásztori áldásodat alázattal kérvén, tisztelete iránti állandó hódolattal hallgat el.

Nagyságodnak
Budán, 1820. Július 16-án

legengedelmesebb szolgája,
Verseyhy Ferenc

[A külzeten Verseyhy Ferenc kezével:]

A Magasságos *Divéküjfalvai Rudnai Sándor* Herceprímáshoz, az Esztergomi Főegyházmegye érsekihez, az Apostoli Szentszék követéhez, a Nemes Magyar Királyság prymásához, a Legfőbb Titkos Kancellárhoz, a Szent István Rend Főpapijához és Nagykeresztes Lovagjához, A Szent és Apostoli Császári-Királyi Felség jelenlegi Belső Államtanácsosához, a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács tanácsosához, az Egyházügyi Bizottság elnökéhez, Tekintetes Esztergom Vármegye Örökös Főispánjához, a Méltóságos Hétszemélyes Tábla bírójához, Legkegyelmesebb Úrhoz

a legalázatosabb felterjesztés

Értekezés a Biblia magyar fordításáról, és a Teremtés I. Könyvének első 20 fejezetének csatolt ki-dolgozott fordítása

Sesquialter annus labitur, quod accepto Excellentissimi Domini Archiepiscopi Agriensis expreso Mandato – (lat.) 'Másfél év telt el azóta, hogy a tekintetes egri érsek úrtól világos megbízását kaptam'. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

priori autumnno – (lat.) 'előző őszi'. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 100. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. szeptember 25.; 104. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

quibus inde a recuperata per Altissimam Sacritissimae Suae Majestatis Gratiam libertate – (lat.) 'attól fogva, hogy Ő Szent Felsége legmagasabb kegyelméből visszanyertem szabadságomat'. Verseyhy itt a Martinovics-összeesküvésben való részvételére utal. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 29. Verseyhy Ferenc – Batthyány Józsefnek, Buda, 1794. december 24.

139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak h. n., 1820. július 19.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 29r–29v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *180–181*.

Keletkezés

Verseghynek e levele Pyrker János László hozzá igazított, 1820. július 10-én kelt írására felel, amely azonban nem maradt fenn vagy lappang. Tartalmára csak jelen szöveg utalásaiból következtethetünk. Pyrker a szóban forgó levélben értesíthette Verseghyt és az Ossitzky családot arról, hogy megfontolta kérésüket, s szolgálatába veszi az állását nem sokkal korábban elvesztő Karl Ossitzkyt, de nem cukrászként, amint azt kérték tőle, hanem a magasabb rangot jelentő komornyiki pozícióban. Ugyane levélben jelenthette be, hogy korábbi szolgálati helyét, Szepest elhagyva Budán és Bécsen keresztül utazik majd új megbízatásának helyére, Velencébe, s hogy tervezett budai tartózkodása során módja lesz a Verseghyvel való személyes találkozóra, hiszen közös ismerősüknél, Paintner Mihálynál fog megszállni. Verseghy a fent közöltekre reflektál jelen levelében, s beszámol arról, hogy a primás miként fogadta készülő bibliafordításának részleteit, amelyeket Verseghy bemutatott neki.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Bécsből Juliusnak 10. napján hozzám igazított Német Levele – Pyrker itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang.

Az kiváltkép, hogy maga mellé komornoknak méltóztatott ötven venni, nagyon megnyugosztal bennünköt – Karl Ossitzky alkalmazásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2. Verseghy jelen levél fogalmazványának első változatában ismertetni szerette volna a körülményeket, amelyek miatt megszakadt Karl Ossitzky alkalmazása Apponyinál, ám ezt a szakaszt végül áthúzta a fogalmazványban. Az áthúzott szakasz szövegét lásd a jelen levél szövegéhez fűzött lábjegyzetek között.

Szülei – Johann és Marie Ossitzky.

Szepesből végképen elköltözvén, Budánn keresztül fog Excellentiád Bécsbe, és innen Velencébe menni – Pyrker 1819-től viselte a szepesi püspöki címet, 1820-ban nevezték ki velencei pátriárkává. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.

az én jó házi embereim – a Verseghyvel az 1810-es évek óta közös háztartásban élő Ossitzky család.

Ő Herczegségének, a' Primásnak – Rudnay Sándor (1760–1831) esztergomi érseknek.

a' Szent Írásnak M. fordításául való Értekezésem, a' Genesis' húsz első Részének új fordításával együtt – Verseghy *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című szövegének előmunkálataira vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1. Vö. 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Mivel én nem olly ártatlanul viseltem a' fogságot, mint Tunisiásnak felséges attya a' sanyarú rabságot – Verseghy itt a Martinovics-összeesküvésben való részvételéért rárótt büntetésre utal. Erről bővebben: DONCSEZ 2016b. Pyrker fogságáról nagyon kevés konkrét információ áll rendelkezésre. 1792 márciusában elhagyta helytartótanácsi állását, s elfogadta a budai évek során megismert paler-

mói gróf, Paolo d'Andreis ajánlatát, akinek írnokként állt a szolgálatába. Megbízataása nem tartott sokáig, ő viszont nem tért rögtön haza, hanem beutazta Itáliát. Hazafelé tartva felszállt egy Genua felé tartó hajóra, hogy majd Tirolon át Ausztriába juthasson. A hajót azonban a szél Szardínia felé sodorta, ahol útját algériai kalózok keresztették. Nem tudjuk pontosan, mi történt: az egyetlen erre vonatkozó forrás Pyrker *Mein Leben* című önéletírása, amely arról számol be, hogy a kalózok ugyan megtámadták a hajót – s Pyrker közben hőiesen helytállva ellenállásra buzdította a jajveszékélő matrózokat –, végül komolyabb összecsapásra nem került sor, s a feltámadó szél elsodorta egymás mellől a hajókat. A történeteknek azonban híre ment, s némileg módosult verzióban: a fáma úgy szólt, hogy Pyrkert az algériai kalózok rabszolgaságba vetették. Pyrkert nemcsak a történetek után közvetlenül, hanem évtizedekkel később is javarészt e kalandos történet okán tartották számon. Az algériai kaland momentumá illeszkedik Pyrker hőskölteménye, a *Tunisia* szüzséjéhez, amely V. Károly (1500–1558) Hairaddin tuniszi kalózvezér elleni hadjáratát választja témájául, amelynek során a német-római császár keresztény rabszolgák sokaságának adta vissza szabadságát (PYRKER 1820a). E munkának kiemelt szerepe lesz majd mind a Verseggyel való kapcsolatfelvétel, mind a kapcsolat megszakadása vonatkozásában. Pyrker fogságtapasztalatáról részletesen: DONCSEZ 2017.

140. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. július 20.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 18v–19r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *69–72*.

Keletkezés

Verseggy Ferenc jelen írásával Horváth János hozzá címzett, 1820. július 12-én kelt üzenetére felel: 136. Horváth János – Verseggy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12. Levelében beszámol arról, hogy Kiss Ferenc kanonok kéréseinek megfelelően átalakította a 4–6. zsoltárok fordításait. Információt kér arról, miként szeretné Horváth felhasználni az 1–3. zsoltárok fordításainak első változatait, amelyek újbóli elküldését kérte Verseggytől. Szót ejt tervezett veszprémi látogatásának előkészületeiről. Végül röviden visszatér az EÉT-et a HKT és Kultsár István részéről ért kritikára, valamint *Stabat Mater*-fordításának nyomtatási munkálataira.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Főtiszt. Horv. K. Úrnak de dato 12. Jul. levelére – lásd: 136. Horváth János – Verseggy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.

Kezemhez vévén a' Zsoltárokat – az utalás a 4–6. zsoltárok fordítására vonatkozik. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 136. Horváth János – Verseggy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.

holnap a' Censor Úrnak felküldöm, ki a' szolgálatot valóban felmondotta – az EÉT lapszáma-it két cenzor ellenőrizte. Az egyházmegyei cenzúrát Kiss Ferenc kanonok, a világi könyvvizsgálatot az első kötetek esetében Trenka Mihály Alajos (?–1822), majd az 1821. évi 4. kötettől Nagy Antal (1774–1847) végezte. Trenka 1815-től nyugdíjba vonulásáig, 1821 januárjáig volt budai cenzor. Tervezett visszavonulásának hírérl Horváth János 1820. július 12-én kelt levelében érdeklődött Verseggy Ferentől. Lásd: 136. Horváth János – Verseggy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.

Főriszt. Úrnak Levelében – lásd: 136. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.

a' Görög versnemekben – antik időmértékes sor- és strófaformákban.

mint Aristarchusunknak – szamothrakéi Arisztarkhosz (Kr. e. 216 – Kr. e. 143) alexandriai görög nyelvész, szövegkritikus, Ptolemaiosz Eupator nevelője. Verseghy Kiss Ferenc kanonokot illeti e névvel, aki az EÉT egyházi cenzúráját végezte, s Verseghy zsoltárfordításaihoz is kritikai észrevételeket fűzött. Vö. HOVÁNSZKI 2016.

a' Massillon Püspök' példája szerint – Jean-Baptiste Massillon (1663–1742) francia római katolikus hitszónok, püspök. Egyházi beszédei révén nagy hírnévre tett szert: XIV. Lajos fölött ő mondott gyászbeszédet, és közreműködött XV. Lajos koronázásán is. Beszédein kívül zsoltárparafrázisai is ismertek, s több nyelven, több kiadásban megjelentek (MASSILLON 1810).

paraphrasisok – parafrázis (gör., lat.): körülírás, kifejtés, átfogalmazás, magyarázat.

Officium Rakócziánumban – az Officium Rákócziánium egyike a legnépszerűbb, legtöbbször kiadott 17. századi imádságoskönyveknek. Az Európa-szerzte ismert és elterjedt laikus breviáriumok közé tartozik. Noha a kiadások címe és a kiadványok szerkezete nem változott az idők során, tartalmuk módosult. Az officiumhagyományról, a szerzőség kérdéseiről és a kiadástörténetről lásd: HOLL 1955; KNAPP 1997a; KNAPP 1997b. A mű 1817-es kiadásának munkálataiban – az Egyetemi Nyomda megbízásából – Verseghy is részt vett. Lásd: VERSEGHY 1817e.

a' Primással – Rudnay Sándor (1760–1831) esztergomi érsekkel.

a' Grófnénál – Verseghy zsadányi és törökszentmiklósi gróf Almásy Pál (1750–1821) felesége, kapivári Kapy Anna Mária (1756–1829) gyóntatója volt. Verseghy az Almásyakhoz fűződő kötődéséhez lásd még: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.; Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek 11. Almásy Pálné Kapy Anna Mária – Verseghy Ferencnek [nem keltezhető].

érettem 29ik Juliusra az ígért alkalmatosságot beküldeni ne terbeltessem – Verseghy 1820 július végén utazhatott Veszprémbe látogatóba, s hozzávetőlegesen két hetet tölthetett ott. Vö. 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.

Méltóság. Fejérvári Püspökhöz – Vurum József.

parallelismusok – paralelizmus; gondolatritmus.

Dereserben, Gerhauserben, Mendolsobnban – Verseghy az alábbi német zsoltárfordításokra utal: DERESER 1815; MENDELSSOHN 1783; GERHAUSER 1817.

mind a' Vulgátával, mind a' Zsidóval – a Bibliának mind a latin, mind a héber nyelvű változatával.

töllem vén Zsidótúl – Verseghy kiválóan ismerte a héber nyelvet, már papnövendék korában őt bízták meg a feladattal, hogy az alsóbb évfolyamok hallgatóit görögre és héberre tanítsa. CSÁSZÁR 1903, 12; KRAUSZ 1899.

öszvetartottam – összehasonlítottam.

a' Zsidó szavakkal – a héber szavakkal.

a' konstrukciókat – konstrukció (lat.): szerkezet.

Filii hominum usquequo gravi corde: utquid diligitis vanitatem et quaeritis mendacium? – (lat.) Az idézet a negyedik zsoltárból származik, fordítása: 'Ti emberek, meddig marad kemény a szívetek? Miért szeretitek, ami haszontalan, miért törekedtek álnokságra?' Zsolt 4,3.

Wie lange wollt ihr, Männer! schänden meinen Rubm, Verläumdung lieben, Lügen dichten?

a' mit ö jegyzésében bővebben megmagyaráz – (ném.) 'Emberek, meddig gyalázzátok még dicsőségemet, meddig lelitek kedvetek a rágalomban, meddig költötök hazugságokat?' Az idézet a negyedik zsoltár harmadik sorának német fordítása. A fordítást és a kommentárt lásd Deresernél: DERESER 1815, 15–16.

Dücsömet meddig mocskollyátok Férfiak! / Meddig lessz rágalom 's hazugság fő fegyveretek ellenem? – az idézet a 4. zsoltár fordításának egy változatából származik. E szövegváltozat az alábbi jelzeten őrzött kéziratban szerepel: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 257b.

Főbb férfiak! meddig lessz méltóságom gyalázástok' tárgya? / Meddig kedveltitek a' hiúságot? gyönyörködtek a' hazugságban? – az idézet a 4. zsoltár fordításának egy változatából származik. E szövegváltozat az alábbi jelzeten őrzött kéziratban szerepel: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 291r.

és a' Bibliának új fordítására – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Ama' megtértt Úrra nézve, a' ki Főtiszt. Úrnak Feleletet küldött, nem tudok én olly istenesen és emberségesen gondolkodni – Horváth János Verseghyhez címzett, 1820. július 12-én kelt írásában – amelyre feleletül jelen levél íródott – arról ad hírt, hogy az EÉT első kötetében feltett jutalomkérdésre, Fejér György is jelentkezett egy dolgozattal. Lásd: 136. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12. A „megtértt” jelzővel Verseghy Fejérnek a TGy körüli munkálataira utal: Fejér ugyanis 1817–1818-ban a lap első szerkesztője volt. A Verseghy–Horváth-levelezés számos alkalommal bíráló hangon szól a TGy szemléletéről és cikkeiről. Az EÉT első számának előszavában magát e folyóirathoz viszonyítva pozicionálta: annak a világi ismeretek terjesztésének, magának az egyházi ismeretek továbbítását feladatul jelölve (EÉT, 1820, 1. sz., I–VI).

amphibiumot – (lat.) kételtút.

Főtiszt. Streiter Kanonok Urat – Straiter József (1764–1826) római katolikus pap.

Ő Herczégességével – József nádorral.

ut mulieres, hoc est Hirmondónes in Ecclesia taceant – (lat.) 'hogy az asszonyok, azaz a Hirmondók, hallgassanak az összejöveteleken'. A latin szövegrész a Szent Pál Korinthusiakhoz írt első levelének módosított verziója. Az eredeti változat az alábbi formában szerepel: mulieres in ecclesiis taceant, 'az asszonyok hallgassanak az összejöveteleken'. Verseghy az idézetet az újságírókra vonatkozó betoldással formálta át.

Az Áriát a' Stabat Máter énekre – Verseghy fordítása *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az EÉT 1820. évi 4. lapszámában jelent meg. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

A' miket a' Szent Írásnak Magyar fordításárúl Főtiszt. Úrnak már, jó üdeje, elküldöttem – az utalás a *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* előmunkálataira vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1. Vö. 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Az újságíró iránt teendő kérésnek – erről lásd: 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.

Küllei, Vajky, Szmodics, Ossitzky – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

141. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. július 22.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *211–212*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1820. július 13-án kelt üzenetére felel: 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13. A levél röviden érinti Verseghy tervezett veszprémi utazásának előkészületeit. Horváth hírül adja emellett, hogy megismerte Virág Benedek Vajky Györgyhöz szóló levelének tartalmát, amelyről Verseghynek is beszámol. Végül arra kéri Verseghyt, emlékeztesse Paintner Mihályt ígéretére, miszerint másolatot készíttet Horváth számára a főkegyúri jogot illető királyi rezolúcióról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

NB. *Mea Epistola de K-r de dato 13. Julij* – (lat.) 'Lásd július 13-án kelt levelemet K[ultsár]ról.

Altera pro curren[ta] – de dato 20. Julij – (lat.) 'a másikat ez év július 20-ról'.

Percepi 25ia Julij 1820 – (lat.) 'kézhez vettem 1820. július 25-én'.

hanem magam mentem Veszprémbe – Verseghy 1820. július végén utazhatott Veszprémbe látogatába, s hozzávetőlegesen két hetet tölthetett ott. Vö. 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.

azért most csak egy darabkát Virág' levelébül, melyet Vajkinak írt – Virág Benedek itt említett Vajky Györgynek szóló levele nem ismert.

hogya ne igen Rikótizna – Virág utalása Verseghy alábbi művére vonatkozik: VERSEGHY 1804a.

Nep. Sz. Jánost – Nepomuki Szent János (1349–1393) római katolikus pap, az egyházjog doktora, prágai érseki helynök. Konfliktusba került IV. Vencel (1361–1419) cseh királlyal a kladraui bencés kolostori apáti szék betöltése miatt. A király ezért elfogatta, megkínnoztatta, és a Moldva folyóba dobatta. Egyes források szerint a szigorú büntetés valódi oka az volt, hogy a helynök, aki egyben a hűtlenséggel vádolt királyné gyóntatója is volt, nem volt hajlandó megszegni a gyónási titkot. A folyók, a hidak, a hajósok, a vízimolnárok és a halászkok védőszentje.

a' Jus Patronátus – summum jus patronatus (lat.): a legfőbb főkegyúri jog. A témához lásd: HERGER 2010, 98–117.

Ivanics Antiquárius – Ivanics Zsigmond (1768–1844) pest-budai könyvkereskedő. Bölcséleti és jogi tanulmányokat folytatott. Pályáját Bécsben kezdte, első magyarországi üzletét 1807-ben, Budán nyitotta meg; elsősorban régi könyvekkel kereskedett. 1817-ben boltját Pestre helyezte át. Nem sokkal ezt megelőzően Budán kölcsönkönyvtárat alapított. Kiterjedt könyvgyűjtői és könyvkiadói kapcsolathálóval rendelkezett (Kis 1965–1966).

öszvetartván – összevetvén.

's örvendezvén jó fiok szerencséjénn – az utalás Karl Ossitzky alkalmazásának hírére utal: Johann Ossitzky cukrászmesterségben jártas fiát nem sokkal e levél íródása előtt – Verseghy közbenjárására – Pyrker János László vette szolgálatába. Karl Ossitzky alkalmazásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

142. Versegly Ferenc – Fischer Istvánnak
Buda, 1820. július 25.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Versegly e levele nem tartalmazza a címzett nevét. A megszólítás egy érseknek szól. A levél íródásának idején Magyarországon két érseki szék volt betöltve, az esztergomi és az egri. Mivel az esztergomi érsek egyben a prímás is, egy neki szóló levél megszólításában szerepelnie kellett a prímási méltóságnak is. Mindezek alapján feltételezhető, hogy e levél Fischer István egri érseknek szól. Az e levélben említett téma háttére vonatkozó források híján nem feltárható.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Nagyságos, nevezetes és tisztelendő érsek úr! Kegyelmes előljáró!

A július 14-én, hacsak nem 21-én nekem igen kegyesen írott levelet megkaptam, és mivel újév óta nem járok a harangöntő környékére egy bizonyos nem jó erkölcsű, se nem jó nevű nő miatt, aki majdnem minden nap itt tartja összejöveteleit, azokat az ügyeket, amelyeket Excellenciád kegyesen rám hagyni méltóztatott, még az írott napon mindenestül megbeszéltem az öntővel, hozzátéve még azt, hogy ha valami mondandója lenne ezzel kapcsolatban, egészen tegnap estéig ne mulassza el nekem jelezni. Nem tudom, hogy vajon azért-e, mert [...] vagy pedig azért, mert azt tervezi, hogy Excellenciádhoz siet vissza, de nekem választ sem írásban, sem élőszóban nem hozott. [...]

Ezekkel alázatosan csókolom Excellenciád kezét, és nagy kegyelmébe és kegyébe ajánlva magamat tisztelete iránt állandó hódolattal maradok

Excellenciádnak

Budán, 1820. július 25-én

alázatos szolgája
Versegly Ferenc

Literas de dato 14. Julii ad me Gratosissime exaratas nonnisi 21. ejusdem percepi – (lat.) 'a július 14-én, hacsak nem 21-én nekem igen kegyesen írott levelet megkaptam'. Az említett levelek nem maradtak fenn vagy lappanganak.

143. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. július 27.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 212.* Horváth Konstantin nem közli a címzést s Verseghy autográf feljegyzését a borítékon.

Keletkezés

E levelet rövid írásos üdvözlét gyanánt Horváth János feltehetően azzal a kocsival küldte Verseghynek, amelyet érte küldött, hogy Veszprémbe szállítsa őt. Verseghy közel két hetet tölthetett a látogatással: 1820. augusztus 20-án kelt levelében ugyanis említi, hogy augusztus 12-én rövid értesítést küldött Horváthnak arról, hogy szerencsésen megérkezett Budára. Lásd: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kocsim, lovaim megérkeztek – Horváth János 1820. július 22-én kelt levelében említi, hogy kocsit küld majd Verseghyért, amely majd Veszprémbe viszi. Lásd: 141. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 22.

Utolsó Levelemet – Horváth jelen levél előtt – mai ismereteink szerint – utoljára július 22-én írt Verseghynek. Lásd: 141. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 22.

Csicsó az én születésem' helye – Horváth János 1769. november 4-én született a Balaton-felvidéki Csicsón. (Ma: Balatoncsicsó, Veszprém megye.) (BADICS 1927, 2)

Ümög – ing.

144. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1820. augusztus 16.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 142r. Autográf fogalmazvány.
MNL OL C 72. 1820. fons 4, 1. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc élete utolsó éveiben főként kiadói megbízásokból, a Helytartótanács felkérésére írt tankönyvekért kapott tiszteletdíjból, a Helytartótanács számára végzett fogalmazói, fordítói feladatokból, az Erzsébet-apácánál teljesített misemondó szolgálatért kapott díjból, a Marczibányiné Majthényi Mária által ráhagyományozott életjáradékból, valamint Horváth János és más veszprémi egyháziak alkalmi támogatásaiból tartotta fenn magát. Több forrásból származó jövedelmének egyik legbiztosabb összetevője a neki egykori pálos szerzetesként kiutalt nyugdíj volt. Jelen levelében e nyug-

díjának megemelését kéri vényezi a Helytartótanácsból. Vö. 34. Verseggy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1803. szeptember 18.; 46. Verseggy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1808. június 20.; 61. Verseggy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1811. május 4.; 84. Verseggy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1819. január 6.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levélfogalmazvány szövege:

Serenissime Princeps²¹³ Caesareo-Regie!
 Excelsum Consilium R. L. H.
 Domini Benigno-Gratiosissimil

Infrascriptus, dum anno proxime per Benigno-Gratiosissimam Excelsi Consilii R. L. H. Interpositionem 50. florenorum augmentum pensionis suae ex Altissima simulac Clementissima.²¹⁴ Sacratissimae suae Majestatis Gratia cum tenerrimi gratitudinis affectu²¹⁵ perceperat, eodem prorsus tempore, vi Resolutionis Generalis Adjutam 50. procentualem amisit: quo factum est, ut 75. florenis annuis minus, quam antea, haberet.

Cum ergo vitae necessitatibus, quae ob quotidie magis ingravescentem aetatem,²¹⁶ defectum virium, et sanitatis vicissitudines, multo minus, quam antea occurrere possit, pro augmento pensionis suae iterum humillime supplicat, seque Altis Gratiis et Benigno-Gratiosissimis favoribus enixissime commendans, emoritur

Serenitatis Vestrae Cesareo-Regiae
 Excelsi C. et²¹⁷ R. L. H. humilimus servus.
 Budae Die 16. Augusti 1820.

A levél Balogh Piroska fordításában:

Igen Fenséges Császári és Királyi Herceg,
 Ausztria Főhercege, a Magyar Királyság Nádora!
 Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács! Jóakarátú és Igen Kegyes Urak!

Alulírott, miután előző évben a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács jóakarátú és igen kegyes közbenjárására nyugdíjának 50 forintos kiegészítését Ő Szent Felsége Legmagasabb és Legkegyesebb Kedvezéséből a hála igen kedves érzésével megkapta, ugyanakkor azonban az Általános Határozat által járandósága 50 százalékát elvesztette: így az történt, hogy évente 75 forinttal kevesebbet kap, mint korábban.

Mivel tehát létszükségletei miatt, melyeket napról napra súlyosbodó kora, gyengesége és egészségügyi hanyattatásai miatt sokkal kevésbé tud kielégíteni, mint korábban, nyugdíja növeléséért könyörög újra a legalázatosabban, és a legbuzgóbban ajánlja magát magas, kegyes és jóindulatú kegyeikbe, marad

²¹³ Princeps <Re>

²¹⁴ Altissima [simulac Clementissima] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁵ Gratia [cum tenerrimi gratitudinis affectu] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²¹⁶ in graves centem <senectutem> [aetatem] [Betoldás a törlés fölött.]

²¹⁷ C. [et] [Betoldás a sor fölött.]

Császári-Királyi és Náadori Fenséged,
és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács

Budán, 1820. augusztus 16-án

legalázatosabb szolgálja,
Verseghy Ferenc volt pálos pap

[A külföldi Verseghy Ferenc kezével:]

A Legfenségesebb Császári és Királyi Hercegehez, Józsefhez, Ausztria Főhercegéhez és a Magyar Királyság Náadorához, valamint a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsához, Kegyes és igen Jóindulatú Uraságaihoz intézett legalázatosabb kérelme Verseghy Ferenc volt pálos papnak nyugdíja növeléséért.

145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. augusztus 20.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 19r–20r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *72–74*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc 1820. július végén utazhatott Veszprémbe látogatóba, s hozzávetőlegesen két hetet tölthetett ott. Hazatérte után, augusztus 12-én egy rövid üzenetben tájékoztatta Horváth Jánost arról, hogy rendben megérkezett. Ez az írása azonban nem maradt fenn vagy lappang. (A veszprémi útról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.)

Arról, ami hazatérte után esett meg vele, Verseghy részletesen jelen levélben számol be Horváth Jánosnak. Továbbítja Paintner Mihály üdvözlését, szót ejt Tanhoffer Pál nyugdíjának ügyéről. Hírül adja, hogy meglátogatta a prímást, akivel megvitatták az EÉT-et a HKT részéről ért bírálatokat. Leveléhez csatolta az egyházi ékesszólásról írt tanulmányosorozata negyedik része bevezetőjének kéziratát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

12. Augusz. csak egy tövid tudósítást irtam Fötiszt. Horváth Úrnak Veszprémből való szerencsés visszaérkezéséről – lásd: Keletkezés.

Mélt. Paintner Püspök szívesen olvasván Fötiszt. Úrnak levelét – Horváth János Paintner Mihálynak címzett, itt említett levelét feltehetően Verseghy vette magához veszprémi látogatása alkalmával, s hozta magával, hogy kézbesítse a címzettnek. Mivel Paintner csak szóban, s Verseghy által küldi üdvözlését, feltehetően csak egy rövid üzenetről lehetett szó. Horváth János itt említett, Paintner Mihálynak szóló levele nem maradt fenn vagy lappang.

Tanhoffer Expaulinus atyának – az utalás Tanhoffer Pál (1748–?) pálos szerzetesre vonatkozik. A pálos sematizmusok csak a rendbe lépésének idejét (1765) árulják el (OSZK Kt Quart. Lat. 1144). A feloszlítás Pécsre érte, további sorsáról nem áll rendelkezésre más információ (KISBÁN 1940, 442).

Instantiat – (lat.) kérvényt, folyamodványt.

pro Augmento Pensionis – (lat.) 'a nyugdíjmelés ügyében'.

Ő Herczegségénél a' Primásnál – Rudnay Sándor (1760–1831) esztergomi érseknél.

Főtiszt. Redactor Úrnak – Horváth Jánosnak, az EÉT szerkesztőjének.

mivel a' Pesti Újságíró, és a' Tudományos Gyűjtemény üzőbe vették – az utalás az EÉT 1820. évi 2. és 3. számáról szóló, a HKT-ban megjelent recenziókra vonatkozik: HKT, 35, 1820. Szent György-Hava 29, 287–288; HKT, 49, 1820. Szent Iván-Hava 17, 399–400.

luridi homines – (lat.) 'mocskos emberek'.

az én könyvemről is hirdetést merészlettek tenni – az utalás Rudnay alábbi kötetére vonatkozik: RUDNAY 1819. Az ismertető a TGy 1820. évfolyamában jelent meg: TGy, 1820, 3. sz., 78–82.

A' Magyar Újságnak Recenziója, mellyel a' Veszprémi Értekezéseket Káldi' fordítása iránt elő veszi – lásd: HKT, 49, 1820. Szent Iván-Hava 17, 399–400.

Ugyanazon Újságnak szavai, mikor Márton Istvánnak Katéjéről a' veszprémi Recenziót elő hozza, a' Filozofiáról és a' Theológiáról – lásd: HKT, 49, 1820. Szent Iván-Hava 17, 399–400.

Az Ékesenszöllásnak Recenziójáról azt írtam, a' mit Veszprémbe már odamentem előtt elküldöttem, egy kis toldalékkal – lásd: 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.

Tiszt. Alber Professor – Alber Nepomuk János (1753–1830) piarista szerzetes, tanár, teológus. 1769-ben lépett a piarista rendbe, 1776-ban szentelték pappá. A következő években gimnáziumi tanár Veszprém, Szeged, Nyitrán és Pesten. 1794 és 1805 között a keleti nyelvek és a Biblia tanára a kalocsai papnevelő intézetben. 1805-től ugyanezeket a tárgyakat tanítja a pesti egyetemen, ahol 1809-től a hittudományi kar dékánja.

Rationalistákat – racionalizmus: filozófiai irányzat, amely szerint a megismerés legfőbb forrása az ész.

Naturalistákat – naturalizmus: filozófiai irányzat, amely szerint csak a természetes világ létezik, nem léteznek természetfeletti dolgok.

Mendelsobnak Jerusaleme van feladva, azzal a' híradással, hogy Főtiszt. Ur megczáfolásában már dolgozik – lásd: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

circumstantialiter – (lat.) a körülményeket részletezve.

Refutációk – (lat.) cáfolatok.

in Theologicis – (lat.) teológiai témában.

az Újságírónak – az utalás az EÉT 1820. évi 3. számáról a HKT-ban megjelent recenzióra vonatkozik. Lásd a fenti jegyzetet.

ide függeszttem a' IV. Tanácskozásnak Bemenetelét – Verseghy Ferenc az egyházi ékeszsózlásról szóló tanulmányát *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszöllásról* címmel folytatásokban, négy részletben jelentette meg az EÉT-ben: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; EÉT, 1821, 2. sz., 116–139; EÉT, 1821, 3. sz., 112–130. A levélben a közlemény negyedik, utolsó részletének bevezetőjére utal. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

az idevaló Censor – a budai cenzor a levél írodása idején Trenka Mihály Alajos volt.

Aristarchusunk – Kiss Ferenc kanonok. Vö. 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.

az öreg hárfássát – Verseghy zeneileg is képzett literátor volt. Maga is énekelt s hangszerezen is játszott – erről kortárs leírások vallanak. „[...] 's olly szerencsés voltam, hogy a' szomszéd Cellába, mellynek ajtaja az enyémhez csak három lépés, Péter Versegi van fogva, 's ő a' muzikális éneklés által, (mellynek zengése hozzám el hat, ha a' szokot, a' mellyeket énekel, nem értem is) gyakorta midőn a' keseregés elborított, hirtelen felderít.” (KAZINCZY 2011, 172) Batsányi János Verseghyről írt jellemzésében nyilatkozik így: „Versegi Ferentz. Ex-Paulinus. Budán privatizál. Nagy-tudományú, nyílt elméjű, igaz lelkű derék Férjfiú. A' Hárfát úgy veri, 's e' mellett olly szépen énekel, hogy hozzá-fogható alig van a' Hazában erre nézve.” (Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. augusztus 8. OSZK Kt Quart. Hung. 1994, 82–83) Verseghy e hajlamáról életműve számos darabja vall: eddig kiadatlan munkájában, a

Parnasszus Hegyén zengedező Magyar Músának szószati című, kottákkal ellátott kéziratában hetvennél is több éneket gyűjtött össze, verseinek jó része énekelhető, s népszerű német nyelvű dalgyűjtemények hatására született (HOVÁNSZKI 2013, 53; SDL I; SDL II; SDL III; SDL IV; HAYDN 1781; HAYDN 1784). Kéziratban maradt drámai töredékei is mutatják, hogy jártas volt kora opera- és balettirodalmában is. VERSEGHY 2014.

a' Budai vén Szatirust – Ossitzky János. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 110. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1819. december 20.]

Kolosvári – Kolossváry Sándor (1775–1842) római katolikus pap. Tanulmányait Sopronban, Veszprémben és Pozsonyban végezte. 1798-ban szentelték pappá, ezt követően a veszprémi papi szemináriumban erkölcs- és lelkipásztorkodás-tant tanított. 1804-től nagykapornaki plébános, 1805-től esperes, 1808 és 1829 között veszprémi plébános és kanonok. 1822-től segedi, 1823-tól pápai főesperes. A káptalan követeként részt vett az 1825-ös országgyűlésen. 1831-től az MTA tiszteletbeli tagja.

Lekovics – Lekovics János (1750–1831) római katolikus pap. 1781-től ősi plébános, 1808-tól veszprémi kanonok, 1811-től somogyi főesperes, 1815-től veszprémvölgyi apát, később székesegyházi főesperes és hantai prépost.

P. Damaszenus Törökének nemde csak második Feleletét fordítsam? – kadicsfalvi Török Damaszcén (1757–1824) ferences szerzetes. 1775-ben lépett a rendbe, 1781-ben szentelték pappá. Aradi, kolozsvári és nyírbátori működése után az egri szeminárium, majd a miskolci gimnázium igazgatója. 1808 és 1818 között ferences tartományfőnök. Az utalás Török Damaszcén latin nyelvű dolgozatára vonatkozik, amelyet Verseghy fordított magyarra. A feladatra feltehetően veszprémi útja során, szóban kaphatott megbízást. A fordítás végül kéziratban maradt, szövegét Horváth Konstantin közölte: *Ama' két kérdésről, melyek az Egyházi Értekezéseknek második kötetében tetettek [...] = HORVÁTH 1937, 56, *330–341**.

146. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. augusztus 26.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 20r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *74–75*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében *Stabat Mater*-fordításának, *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* cenzúráztatásának és nyomtatásának nehézségeiről számol be Horváth Jánosnak. A mű az EÉT 1820. évi 4. lapszámában jelent meg. Az előzményekhez lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 126. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. április 22.; 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' pókhállóba szőtt Censor – Trenka Mihály Alajos (?–1822). 1815-től nyugdíjba vonulásáig, 1821 januárjáig budai cenzor.

az üzőbe vett énekkel – az utalás Verseghy *Stabat Mater*-fordítására, *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* című versre vonatkozik. A versről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

Factor – (lat.) nyomdai művezető.

a' folyó Commissio alatt, melly a' Typographiát kínozza – Verseghy utalása a Sággy Ferenc ellen lefolytatott vizsgálatra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

ki a' Veszprémi Censurat nem látván alatta – az EÉT lapszámain két cenzor ellenőrizte. Az egyházmegyei cenzúrárt Kiss Ferenc kanonok, a világi könyvvizsgálatot az első kötetek esetében Trenka Mihály Alajos (?–1822), majd az 1821. évi 4. kötettől Nagy Antal (1774–1847) végezte.

quod bene notandum – (lat.) 'ami jól megjegyezendő'.

per extensum – (lat.) 'teljes egészében'.

etc. NB: – Verseghy Ferenc jelen levele fogalmazványként maradt fenn. A levél utolsó sorai vázlat-szerűek: az elküldött példány ezen a ponton bővebb lehetett.

Das Leben Jesu Christi – (ném.) 'Jézus Krisztus élete'. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 148. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 2.

a' Tanácskozáskból a' c) alatt álló tanítást – Verseghy egyházi ékeszsőlásról szóló tanulmánya *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékeszsőlásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz. 116–139; 3. sz., 112–130.

pro Censura amica – (lat.) 'a baráti cenzúra érdekében'.

147. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. augusztus 26.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 213*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc 1820. augusztus 20-án kelt üzenetére felel: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20. A levél az EÉT-ben közlésre szánt és előkészületben lévő szövegeket érinti: Horváth János tervezett dolgozatát az egyházi törvényekről; Török Damaszcénna az EÉT jutalomkérdésére benyújtott latin nyelvű Verseghy által lefordításra szánt feleletét; Verseghy *Stabat Mater*-fordítását; valamint Johannn Friedrich Röhr térképét, amelyhez a magyar helységneveket Verseghy gyűjtötte össze.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Hogy Veszprémből Budára szerencsésen érkezett, otthon mindent jó rendben talált, azonn különösen örültem – Verseghy Ferenc 1820. július végén tett látogatást Veszprém-ben, amely hozzávetőlegesen két hétig tartott. Vö. 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Az Augst. 19dik napján végbe ment követségnek, reménylem, nem kis sikere lessz az Értekezésekre nézve – Verseghy Horváth Jánosnak írt, 1820. augusztus 20-án kelt levelében arról számolt be, hogy egy nappal korábban, augusztus 19-én Rudnay Sándor primásnál volt látogatóban, hogy figyelmébe ajánlja az EÉT-et. Lásd: 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Aristarchusunk – Kiss Ferenc kanonok. Vö. 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.

vén hárfássát – Verseghy Ferencet. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

kajányoknak – kajánoknak.

a' mennyit az ide mellékeltt írásban – a levél melléklete nem maradt fenn vagy lappang.

Én Mendelsobnnak paradoxiaival vesződök – az utalás Horváth János alábbi, készülő tanulmányára vonatkozik: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116. Horváth e dolgozatában egy protestáns értekezés kapcsán fogalmazza meg ellenvetéseit (MENDELSSOHN 1786). A szóban forgó értekezés szerzői Moses Mendelssohn *Jerusalemét* vizsgálják, s kétségbe vonják az egyházi törvények erejét. Vö. HORVÁTH 1937, 49.

Tiszt. Török Damascenus Atyának Feleletét egészen fordítsa – az utalás Verseghy alábbi fordítására vonatkozik: *Ama' két kérdésről, melyek az Egyházi Értekezéseknek második kötetében tetettek [...]* = HORVÁTH 1937, *330–341*. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Már nem sokára mind azon kézírásra, melyet Uram Bátyám censúra alá vitt, mind az áriára szükségem lessz; méltóztasson tehát Tek. Trenka Urat is Sággy barátunkat is sürgetni – az utalás a *Stabat Mater* fordítására vonatkozik. A mű *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az EÉT 1820. évi 4. lapszámában jelent meg.

ha Trenka Úr Palesztínát átnézte – Horváth János 1819. november 11-én kelt levelében adott megbízást Verseghy Ferencnek arra, hogy Johann Friedrich Röhr *Palästina* című műve (RÖHR 1819) térképmelléklete feliratait és földrajzi neveit ültesse át magyarra, oly módon, hogy azok megfeleljenek a Biblia magyar változatában található elnevezéseknek. Az ókori Palesztináról szóló ismertetés az EÉT 1821-es évfolyamában jelent meg: *Palesztína Jézus' üdejében*, EÉT, 1821, 1. sz., 1–103. Ugyane kötet mellékletként közli a Röhr kiadványa alapján készített térkép magyar nevekkal ellátott változatát is: *Palesztína Jézus' üdejében*. A térkép neveinek magyarításáról az alábbi levelek tesznek említést: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.; 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.; 105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.; 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20.].

Tanhofer Úr ezerszer köszöni kedves Uram Bátyámnak felölle való gondoskodását – lásd: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

attestátumot – (lat.) tanúsítványt.

instantiával – (lat.) kérvénnyel, folyamodvánnyal.

res Sággyana in pessimo cardine versantur – (lat.) 'Sággy ügye a legrosszabb irányba fordult'. Horváth János utalása a Sággy Ferenc ellen lefolytatott vizsgálatra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

148. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. szeptember 2.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 214*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1820. augusztus 26-án kelt üzenetére felel: 146. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 26. Horváth levelében arról értesíti Verseghyt, hogy a *Stabat Mater* fordítása elnyerte az egyházi cenzor jóváhagyását. Emellett – Verseghy egy korábban megfogalmazott kérésének eleget téve – szakirodalmat javasol Jézus életéhez.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az éneket, ihol a' Megyebéli vizgálatnak helyben hagyásával is megerősítettem – az utalás a *Stabat Mater* fordítására vonatkozik. A mű *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az EÉT 1820. évi 4. lapszámában jelent meg.

A' Veszprémi Predikátor által küldött szóbeli szíves köszöntését Uram Bátyámnak köszönettel vettem – az itt említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

a' mi vén Hárfásunk – Verseghy Ferenc. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Azt kívánta Uram Bátyám, hogy olly könyvet javasoljak, melly Jézus Krisztus életét a' 4. Evangéliom szerint okosan és érzékenyen írja meg – Horváth János feltehetően a Verseghy 1820. augusztus 26-án kelt levelében megfogalmazott kérésre utal. E levélnek azonban csupán a fogalmazványa ismert, az elküldött példány nem maradt fenn vagy lappang. A fogalmazványban a Horváth említette momentum nincs kifejtve, Verseghy mindössze egy mondattal utal a tisztázatlanban kifejtendő kérésre: „2o Das Leben Jesu Christi”. Lásd: 146. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 26.

Morale de Jesus Christ et des Apotres, ou la vie et les instructions de Jesus Christ tirée de nouveam Testam. à Paris 1782. 2. Tom. in 12 – a hivatkozott kötet legkorábbi kiadása könyvtárkatalógusok szerint 1785-ben jelent meg: *Morale* 1785.

Geschichte der drey Lebensjahre Jesu mit desselben Jugendgeschichte zum Gebrauch der Römisch-Katholischen. 2 Theile. Münster 1782. in 8 – a megadott adatokkal hivatkozott kiadást nem tartalmazzák a könyvtárkatalógusok. Vö. Hess 1779.

Sebast. Mutschelle die Geschichte Jesu aus den vier Evangelien in eines gesammelt und geordnet. Sammt einer Anweisung die Evangelien mit Einsicht und Nutzen zu lesen. München. 1784. 2 Theile in 8 – lásd: MUTSCHELLE 1784.

A' jövő hétenn Fliszár Úr is tiszteletére lessz Uram Bátyámnak – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 149. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 4.

149. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. szeptember 4.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 215*.

Keletkezés

Horváth János rövid levelét a készülő egyházi lexikon kapcsán írja Verseghynek, hogy ahhoz mellékelve, Fliszár György által elküldje neki Ludwig Heinrich Jakob kötetét, amelynek szóanyagát más művek mellett ugyancsak tervezték feldolgozni. A kötetről Verseghy legutóbbi veszprémi látogatása során esett szó, azonban Verseghy elmulasztotta, hogy Veszprémből magával vigye Budára. A látogatás részleteiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27. A Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Horváth jelen leveléhez mellékel egy Sümegen felbukkant keresztet is, s kéri, hogy Verseghy Ságby által készíttessen róla rézmetszetet. Röviden utal továbbá saját, készülő, a képzelőerőről szóló dolgozatára, valamint Verseghy hosszas huzavona után cenzori engedélyt nyert, s megjelenés előtt álló *Stabat Mater*-fordítására.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Si vales bene est, ego quidem valeo – (lat.) 'Ha jól vagy, jól van – én is jól vagyok.'

Mennyi Beszédünk volt Veszprémben a' Lexiconról – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Jakobnak tapasztalásból való Lélektudománya még is itt maradt – az utalás feltehetően Ludwig Heinrich Jakob (1759–1827) munkájára vonatkozik: JAKOB 1791.

Lexicographusom – (lat.) szótáríró.

ime Fliszár azt kézhez szolgáltatya – Horváth János Verseghyhez címzett, 1820. szeptember 2-án kelt levelében említi, hogy Fliszár György hamarosan meg fogja látogatni Verseghyt. Jelen levelet az ahhoz mellékelte kötetrel együtt ő kézbesítette. Vö. 148. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 2.

A' levélbe pedig ime egy régi keresztet zárok ide – Horváth János egy Sümeg környékén előkerült keresztet mellékel a leveléhez, amelyről Kresznerics Ferenc készített ismertető tanulmányt. Lásd a következő jegyzeteket.

mellynek mind a' két felét rézbe metszetni szükséges – az EÉT-ben megjelenő metszeteket Ságby Ferenc közbenjárására az Egyetemi Nyomda metszői készítették. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

mert rólla Kresznerics Plebános Úr egy tudós Értekezést készített, melly a' Censuránn át is ment – Kresznerics Ferenc (1766–1832) római katolikus pap, matematikus, nyelvész, régiséggyűjtő. Tanulmányait Szombathelyen, Sopronban és Pozsonyban végezte. 1790-ben szentelték pappá. 1793-tól a szombathelyi líceum tanára, 1812-től alsósági plébános. 1831-től a Magyar Tudományos Akadémia első alsó papságból származó tiszteletbeli tagja. Kresznerics írása az EÉT 1821-es évfolyamában jelent meg: *Eggy Sümeghen talált Emlékeztető Keresztről*, EÉT, 1821, 3. sz., 136–169.

Az Éneket pedig indúlatosan várom a' nyomtatott cótával együtt, hogy csak a' negyedik kötetet is minél előbb lerázhassam nyakamról – az utalás a *Stabat Mater* fordítására vonatkozik, amely *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az EÉT 1820. évi 4. lapszámában jelent meg. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

's illykép kitisztulván, a' képző erőnek kiműveléséhez foghassak – az utalás Horváth János tervezett, a képzelőerőről szóló dolgozatára vonatkozik. Erről lásd: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. szeptember 8.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 20v–21v.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *75–79*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével a Horváth János három korábbi, hozzá címzett írására felel: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.; 148. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 2.; 149. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 4. Feleletében pontról pontra reagál a Horváth által említett témákra, különös figyelmet szentelve EÉT-ben kiadni szánt írásokra. A *Stabat Mater*-fordítás cenzúráztatása kapcsán hosszabban nyilatkozik arról, hogy úgy véli, Trenka Mihállyal nem hasonló az álláspontjuk az egyházi énekek terén. Utal arra, hogy Fliszár György meglátogatta budai otthonában, akivel többeknél is látogatást tettek. Részint Vurum Józsefnél, részint Paintner Mihálynál. Beszámolója szerint mindketeküknél Pest vármegye közgyűlésének eseményeiről volt szó.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

három levelére így feleltem – Horváth János szóban forgó levelei a következők: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.; 148. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 2.; 149. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 4.

Az elsőben de dato 26. August. – lásd: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

Lexiconnak – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Ennek utolsó részét, Lexicon Aesthetico-Rhetoricum – lásd a fenti jegyzetet.

Aristarchusunkot – Kiss Ferenc kanonokot. Vö. 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.

mind a' két írásdarabomra nézve, mellyeket az Ékesenszóllás iránt küldöttem – az utalás Verseghy Ferenc tanulmányorozatára vonatkozik, amely *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz., 116–139; 3. sz., 112–130. Az első két dolgozatot 1819. április 24-én, a harmadikat 1819. november 15-én, míg a negye-

dik rész első felét 1820. augusztus 20-án küldte el Horváth Jánosnak. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.; 102. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1819. november 15.; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Mendelsohnak paradoxiai – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

a' Primásnak – Rudnay Sándor (1760–1831) esztergomi érseknek.

Tisztelendő Török Damascénus Atyának mind a' két feleletét már fordítottam – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

már a' Palestinánn is átesett – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

in optimo cardine versantur – (lat.) 'a legjobb irányba fordult'. Verseghy e szavaival Horváth János 1820. augusztus 26-án kelt levelének fordulatait idézi fel, ahol Horváth így szólt: „res Ságghyanæ in pessimo cardine versantur”, azaz 'Ságghy ügye a legrosszabb irányba fordult'. Horváth János és Verseghy utalásai a Ságghy Ferenc ellen lefolytatott vizsgálatra vonatkoznak. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Ságghy Ferencnek, h. n., 1812. január 30. Vö. 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

tractáltatnak – (lat.) tárgyalatnak.

Az Énekre való Kóták meg vannak már szedve – az utalás a *Stabat Mater* fordítására vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

a' Censorhoz – Trenka Mihály Alajoshoz.

Főtiszt. Barátom Uramnak levelével együtt, mellyből azonban azt, a' mi az Éneket illeti, csak akkor olvassa el majd neki, ha bászartoskodna – Horváth itt említett levele a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

Seillernál van már a Super flumina Babylonis Zsoltár két héttől fogva – az utalás a 136. zsoltár fordítására vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

mióta egy másik virtuosus hallván a' Zsoltárnak foglalatnyát, azzal biztatta fel jelenlétemben, hogy e' materiára classicus munkát csinálhat – az itt említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

Az Éneklő Szózat négy lessz – értsd: négy énekszólam lesz a műben (szoprán, alt, tenor, basszus), azaz a darabot négyszólamúra (kórusra) tervezik.

in prima persona plurali – (lat.) 'többes szám első személyben'.

A' Musicát csak Fortepiánóra teszi, hogy könnyebb legyen azt az Énekszózatokkal kinyomtatni; de megígérte, hogy azután átteszi más hangszerekre is – értsd: a könnyebb előadás kedvéért először csak zongorakísérettel nyomtatja ki a négyszólamú darabot, de Verseghy kívánsága szerint később kamaradarabként is feldogozza és más hangszerkíséretre is alkalmazza majd.

én pedig levelet adok neki Igen Tisztelendő Haulik Primatiális Secretarius Úrhoz – várallyai Haulik György (1786–1869) római katolikus pap. Tanulmányait Esztergomban, Nagyszombatban és Bécsben végezte. 1811-ben szentelték pappá. 1812-től érseki levéltáros, 1815-től szentszéki jegyző, 1817-től pedig titkár lett. 1820-tól Rudnay Sándor primás titkára: jelen levél szövege e tisztségében emlegeti. 1825-től esztergomi kanonok, topuszkói apát. 1829-től a teológiai kar dékánja a pesti egyetemen. 1830-tól pristinai választott püspök. 1832 és 1837 között zágrábi nagyprépost, 1837-től zágrábi megyéspüspök, 1845-től báni helytartó. 1848-ban az udvar és Jellasics oldalán állt, ezért a Honvédelmi Bizottmány lefoglalta javait. A szabadságharc leverése után az uralkodó a Szent István-rend nagy keresztjét adományozta neki. Néhány évvel később, 1853-ban Zágráb első érsekévé nevezték ki.

a' compositio közt támadható – (lat.) a zenemű kapcsán felmerülő.

Producáltatni akarja – (lat.) elő akarja adatni.

Hei mibi! quo Domino non licet ire tuo – (lat.) 'Jaj nekem! hogy Uradhoz nem mehetsz'. Az idézet Ovidius *Keservek* című műve első könyve első elégiájából származik. A teljes szakasz Erdődy János műfordításában így hangzik: „Kis könyvem, menj – én nem irigylem tőled – a Várost / érd el, lásd meg, amit nem láthat meg urad.” OVIDIUS 2002, 7.

a' Bassust – egy zenei darab legmélyebb, legalsóbb szólama. Verseghy hangfekvéséről, hangterjedelméről nem állnak rendelkezésre egyéb vonatkozó források.

A' keresztnék egynehány öntött Cópiait – az utalás arra a Sümeg környékén előkerült keresztre vonatkozik, amelyről az EÉT 1822. évi 3. lapszáma számára Kresznerics Ferenc írt ismertetést: KRESZNERICS 1821. (Vö. 149. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 4.) A folyóirat képet is közölt a műtárgyról, amelyet jelen levél tanúsága szerint Sággy és nyomdája állított elő.

Watz által, ki a' Typographiának Anglus Stereotypotetája – John Wattsról és az Egyetemi Nyomdához való kötődéseiről lásd: 96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.

Hogy illykép kitisztulván, úgymond az én Drága Barátom utolsó levelében, a' képző erőnek kiműveléséhez foghassak – Verseghy pontosan idéz Horváth leveléből: „s illykép kitisztulván, a' képző erőnek kiműveléséhez foghassak”. (Lásd: 149. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 4.)

Barátságos tudósítását Főtiszt. Úrnak a' könyvekről, melyek Jezus' életéről értekeznek – lásd: 148. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 2.

A' Grófné Muschell választotta – MUTSCHELLE 1784. Az itt említett személy a levél utalásai alapján nem azonosítható.

de mivel a' beküldött régi szavak, úgymint a' II. Szakasznak tárgya – Verseghy és Horváth János a készülő egyházi lexikonról 1819 eleje óta leveleztek. Írásaikhoz számos alkalommal mellékeltek a kézikönyv előkészítéséhez szánt jegyzeteket, szójegyzékeket, amelyek azonban ma nem találhatók az egymással váltott levelek mellett. Az OSZK Kézirattárában található egy iratsomó, amely feltehetően ezekből őriz néhányat: *Az Egyházi Értekezésekben munkálkodó Veszprémi Tudós Társaságtól készítettett [...] Deak, Magyar, és Német Mesterszókönyv*. Jelzete: Quart. Hung. 3657. Valószínűsíthető azonban, hogy az összes valaha létezett vonatkozó forrás nem található meg itt, feltételezhető, hogy néhány kézirat mára megsemmisült vagy lappang.

a' Psychológiához és így az átküldött Jákobhoz is csak a' jövő téleln juthatok – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 149. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 4.

Mibelyt Damascenusunkot elvégezem – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

az Ékesenszólláshoz is különöbben fogok – az utalás Verseghy egyházi ékesszólásról szóló tanulmányára vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

solemniter protestálnak – (lat.) a szokásnak megfelelően/formálisan tiltakoztak.

Ő Felsőeknek érkezése miatt – az utalás I. Ferenc 1820. szeptemberi budai látogatására vonatkozik. Erről lásd: REXA 1941, 101–104.

Sámsonnyát – Sámson János (1792–1847) római katolikus pap.

Jóskával – az említett személy nem azonosítható.

Leányunk – Rosine Ossitzky.

Laszkalner – Laszkalner Antal (1774–1854), római katolikus pap. Tanulmányait Veszprémben és Pozsonyban végezte. 1797-ben szentelték pappá. Ezt követően előbb veszprémi káplán, majd 1801-től nagyvácsenyi plébános lett. 1811-től sümegi esperes. 1819 és 1831 között a veszprémi szeminárium növendékeinek lelki igazgatója. 1832-től kanonok, 1850-től nagyrépost, közben 1832 és 1852 között püspökhelyettes.

Tutti quasi – (ol.) szintúgy.

cubusra emelem – (lat.) köbre emelem.

a' Censortúl – Trenka Mihály Alajostól.

a' Veszprémi Censúrát – az EÉT cenzúráztatási gyakorlatáról lásd: 127. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 23.

De én ugyan mint Theologus – Trenka Mihály Alajos római katolikus pap volt; pályáját jezsuita szerzetesként kezdte, a rend feloszlata után pedig világi működött tovább. Róla bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Est contra Religionem, contra Dogmaticam – (lat.) '[Az] a vallás és a dogmatika ellen való [dolgot tartalmaz]'.
magna voce exclamans emisit spiritum – (lat.) 'nagy hangon kiáltva kilehelte lelkét'.
az egri Érsekben – Fischer István (1751–1822) egri érsekben.
Esprit du corps! – (fr.) 'Bajtársi szellem!'
ugrós tót nótája van ugyan – értsd: táncdallama van.
dogmaticae – (lat.) dogmatikai értelemben, a dogmatikának megfelelően.
creditumba – (lat.) itt: hitre.
Mélt. Wurum Püspök – Vurum József.
Deputationalis beszédgyében – bizottsági beszédjében.
Ő Felségének – Ferenc császárnak.
Vivat – (lat.) éljen.
staféták – (rég.) lovas hírnökök.
A' Prímás – Rudnay Sándor (1760–1831) esztergomi érsek.
Repraesentatiot – (lat.) felterjesztést.
syllogismusból – (gör.) következtetésből.
Atqui – (lat.) mégis, mindazonáltal.
jussa votizálni – (lat.) joga szavazni.
Rescriptumot – (lat.) leiratot.
Circulare – (lat.) körlevél.
Vivanti! – (lat.) 'Éljenek!' A levélfogalmazvány szövege így zárul. Az elküldött példány ezen a ponton – legalább az elkészönéssel – bizonyosan bővebb lehetett.

151. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. szeptember 17.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 21v–22r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 79*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen rövid üzenetét néhány Horváth Jánosnak szánt küldemény mellékleteként küldi. Írásához néhány, az EÉT-be szánt szövegek mellett, egy saját, már nyomtatásban megjelent munkáját is csatolja. (Lásd: *Tárgyi és nyelvi magyarázatok*.) Verseghy e levélfogalmazványának tisztázatát és annak mellékleteit a Veszprémbe utazó Fliszár György kézbesítette, aki ezt megelőzően Budán vendégeskedett. Vö. 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

küldöm a' következő Írásdarabokat – e levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Tiszt. Török Damascenus Atyának Feleletét magyarul az originalissal együtt mind a' két kérdésre – az utalás Verseghy fordításának kéziratára vonatkozik: *Ama' két kérdésről, melyek az Egyházi Értekezéseknek második kötetében tetettek [...]* = HORVÁTH 1937, *330–341*. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Delille verseinek fordításából a' kezdetet – Verseghy Delille-fordításai posztumusz jelentek meg: *A' képzelőerőnek nagy művei az emberben Delille után*, EÉT, 1824, 3. sz., 79–90. A fordítás kéziratát lásd: OSZK Kt Analekta 1089. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

a' Lexiconból – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Copiját az Írásnak, melyet a' Prímásnak 20. Augusti adtam – Verseghy Ferenc Horváth Jánoshoz címzett, 1820. augusztus 20-án kelt levelében arról ír, hogy levele íródása előtt egy nappal, tehát augusztus 19-én volt látogatóban a prímásnál. Üzenetében pontosan felsorolja a prímásnak átadott iratokat. Lásd: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

ajándékban a' Magyar Hárfa Énekeinek első Szakasszát; a' másodikkal, melyet Eggenberger árul, nem bővelkedek – lásd: VERSEGHY 1807b; VERSEGHY 1807c.

a' Typographiába – az Egyetemi Nyomdába.

a' már kész Áriát (Stabat Mater) – az utalás a *Stabat Mater* fordítására vonatkozik. A mű *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az EÉT 1820. évi 4. lapszámban jelent meg.

Pestre a' servitákhöz, hol Fliszár Professor Úr szállásonn vagyon – a szerviták pesti temploma (mai nevén Belvárosi Szent Anna-plébániatemplom) és kolostora a török kiűzése után az 1710–20-as években kezdett épülni. A templom 1732-re, a kolostor 1772-re készült el. Utóbbi kétszintes, zárt udvart körülfogó épület volt, s a templommal ellentétben ma már nem áll: a második világháború során szerzett sérülései miatt lebontották.

Posteritásnak – (lat.) utókornak.

Actái – (lat.) iratai.

A' Jakobot megkaptam – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 149. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 4.

152. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. szeptember 17.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *215–216*. A levél Horváth Konstantinnál tévesen 1820. szeptember 12-i dátummal szerepel.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1820. szeptember 8-i üzenetére felel: 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8. Horváth levelében hírt ad Ferenc császár veszprémi látogatásáról, s arról, hogy alkalmat talált arra, hogy az uralkodó figyelmébe ajánlja

az EÉT-et. Értesíti emellett Verseyhyt arról, hogy a TGy-ben megjelent az EÉT következő évfolyamára szóló előfizetési felhívás. Arról is beszámol, hogy a hallei Literatur Zeitung recenziót közölt az EÉT-ről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Creditorok – (lat.) hitelezők.

Én három levéllel voltam ugyan előre; de Uram Bátyámnak azon egy levele is, mellyel engemet 8dik Septemberben megörvendeztetett, fellül balladta valamennyit – lásd az alábbi levél utalásait: 150. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.

Ferencz Cs. Kír. Herczeget – Habsburg–Lotharingiai Ferenc Károly főherceget (1802–1878). Ferenc Károly I. Ferenc császár és Mária Terézia Karolina nápoly–szicíliai királyi hercegnő fia volt. 1824-ben vette feleségül Wittelsbach Zsófia Friderika bajor királyi hercegnőt. Házasságukból született a későbbi Ferenc József főherceg, a későbbi császár. I. Ferenc 1820. szeptemberi budai látogatásáról lásd: REXA 1941, 101–104.

a' Püspöki Resindentában – a veszprémi püspöki palotában.

az Értekezéseknek három első kötetét – az EÉT 1820/1., 1820/2., valamint 1820/3. számait.

Balassa Secretáriusnak – Balassa Gábor (1783–1851) római katolikus pap. Tanulmányait Veszprém, Pozsonyban és Nagyszombatban végezte. 1806-ban szentelték pappá. 1807-től püspöki titkárként, majd irodavezetőként működött. 1831-től sümegi esperes-plébános, 1832-től veszprémi kanonok, 1936-tól veszprémi püspöki helynök. 1838-tól a Kancellária tanácsosa és az egyházi ügyek előadója, valamint ansariai címzetes püspök. 1844-től szombathelyi püspök.

Az egész intézetnek a' planumát – az egész vállalkozás tervét.

Méltós. Görög Urnak – Görög Demeter (1760–1833) literátor, szerkesztő, kartográfus, mezőgazdász. Görögkatolikus családba született, édesapja Hajdúdorog hadnagya volt. Bacsinzky András (1732–1809) görögkatolikus püspök hamar felfigyelt tehetségére, s pártfogásba vette: irányította nevelését, később pedig alkalmazásokhoz segítette. Tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban kezdte, majd – Bacsinzkyt Ungvárra követve – az ungvári papnevelő intézetben folytatta. 1779-től bölcséletet és jogot tanult Nagyváradon. 1783-tól jogi stúdiumokat folytatott Bécsben. Tanulmányai befejeztével ugyancsak Bacsinzky közbenjárására nevelői megbízást kapott a Kolonics családnál, s e feladata által főúri körökbe nyert bebocsátást, s nevelőként különböző családoknál évtizedekig folyamatos alkalmazást. 1795-től Eszterházy Miklós herceg fiának, Eszterházy Pálnak a nevelője. 1803-ban az udvarhoz került: I. Ferenc fia, József Ferenc főherceg udvari nevelőjévé nevezték ki. Növendéke 1807-ben bekövetkezett halála után is a család mellett maradt, s 1809-től 1824-ig Ferenc Károly főherceg mellett látott el nevelői feladatokat, amelyek végeztével elnyerte a Szent István-rend középkeresztjét. A nevelői teendők mellett kartográfiával és mezőgazdaságtannal, ezen belül szőlőtermesztéssel és borászattal is foglalkozott. Szerkesztője volt a Hadi és Más Nevezetes Történetek, illetve a bécsi Magyar Hírmondó című lapoknak. Kiterjedt literátori kapcsolatszerzővel bírt, melynek tagjait publikálási lehetőségeikhez segítette (MOLNÁR 1975; ZVARA 2016).

hogy a' tűz, melly a' Literatúra iránt a' Generale Semináriumban gyulladt e' tájékon még most sem alult el – II. József 1782-ben megszüntette az egyházmegyei papnevelő intézeteket, s helyettük központi állami szemináriumok (seminarium generale) létrehozásáról határozott, amelyekben a korábbiaktól eltérő tanterv szerint, a jozefin egyházpolitikával összhangban álló tananyagot tanítottak. A központi szemináriumok egyike 1784-ben Pozsonyban kezdte meg működését. A pozsonyi kispapok aktív szellemi életet éltek, 1785-ben létrehozták a pozsonyi diáktársaságot, többen publikáltak írásait, magyar nyelvű iskolai színdarabokat adtak elő. Számosan közülük meghatározó szerepet töltek be a következő évtizedek irodalmi életében, s nyoma van annak is, hogy az itt kötetett ismeretségek a későbbiekben is fennmaradtak. Pozsonyi papnövendék volt többek között: Kresznerics

Ferenc, Döme Károly, Fejér György, Juranics László, Kultsár István, Takáts József, Berits Ferenc, Csergits Simon, Tumpacher József, Horváth János és Sággy Ferenc. Közülük többekkel Verseghy is kapcsolatban állt. Vö. 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30. (FEHÉR 2000; BODOLAY 1963).

A' Pesti Gyűjtők – az utalás a TGy körül csoportosuló literátorokra vonatkozik.

kibírdették – a levélben említett „jelentés”, előfizetési felhívás a TGy 1820. évi 8. számában jelent meg. Lásd: *Jelentés* = TGy, 1820, 8. sz., 127.

járat – évfolyam.

A' Halai Allgem. Litt. Zeit. is; Juniusi darabjában a' 146 szám alatt, kétség kívül Magyarországi tudósítója után ekképen ítélt Értekezéseinkről – az EÉT első kötetéről a hallei Allgemeine Literatur-Zeitung adott hírt Literarische Nachrichten című rovatában: ALZH, Nro. 146 (1820), 300. A folyóirat nem tünteti fel a tudósítás írójának nevét. Horváth János a szerző tájékozottságából, s feltelezhető magyar nyelvismeretéből következtet annak magyarországi származására.

„Egyházi Értekezések és Tudósítások (Theologische Abhandlungen und Nachrichten) Der Herausgeber dieser schätzbaren theologischen Zeitschrift ist der gelehrte Abt und Dommherr zu Veszprim Joh. von Horváth. Auch von protestantischen Theologen werden Beyträge angenommen. Die in dem ersten Bande vorgetragenen Ansichten über das Lesen der Bibel, und die Bibelgesellschaften kann Referent nicht unterschreiben. Auf jeden Fall ist diese theologische magyarische Zeitschrift den von Obscurantismus und Hass des Protestantismus angewehnten Zeitschriften und deren Fortsetzung, der Sonnenblume, von Folnesics in Ofen, vorzuziehen.” – az idézet az ALZH fent hivatkozott számából származik. Magyar fordítása: 'Egyházi Értekezések és Tudósítások ([németül:] Theologische Abhandlungen und Nachrichten). E becses teológiai folyóirat kiadója a tudós veszprémi apát és kanonok, Horváth János. Protestáns teológusok közleményeit is elfogadják. Az első kötetben előadott nézetekkel a Biblia olvasásáról és a bibliatársulatokról a referens nem érthet egyet. Mindenesetre ez a magyar teológiai folyóirat megelőzi az obskurantizmustól és a protestánsok gyűlöletétől áthatott folyóiratokat, s azok folytatását, a budai Folnesics Sonnenblume [című kiadványát].'

vak kúta – kiszáradt kutak. Horváth János itt Pest-Budától s az ottani történekektől való távolságára utal. Hasonlóan tesz későbbi levelében is: 183. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 18.

Mendelsohn ellen jó hogy erőt 's tüzet kívánt Uram Bátyám – az utalás Horváth János készülő tanulmányára vonatkozik. Lásd: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

Ekklesia ideáját – (gör., lat.) az egyházzal való elképzeléseket.

ha oda a' képző erőnek szárnyai nem vittek volna – Horváth János *A' Képzőerőnek erkölcsi kiművelése* címen tervezett tanulmányt írni az EÉT számára. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

A' cubusra emelt csókoknak cubussával – a köbre emelt csókoknak köbével. Horváth Verseghy 1820. szeptember 8-án kelt levelének szófordulatait idézi fel e szavaival. Vö. 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.

a' kótákat – az utalás a *Stabat Mater* fordításához készülő kottamellékletre vonatkozik. A mű *A' keresztfa mellett álló Szűz Anya* címen az EÉT 1820. évi 4. lapszámában jelent meg. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

**153. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. szeptember 22.**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 22r–23r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *79–82*.

Keletkezés

Verseghy e levelével a Horváth János 1820. szeptember 17-én kelt írására felel, amelyet a Veszprémből Pest-Budára látogató Balassa Gábor püspöki titkár kézbesített a címzettnek. Lásd: 152. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 17. Miután részletesen reagál azokra az EÉT-tel kapcsolatos hírekre, amelyeket előző levelében Horváth osztott meg vele, hosszasan véleményezi Thezárovich Gábor Sigmund Storchenua kötetéről készített fordítását. Levelének végén megjegyzést fűz Horváth készülő, az egyházi törvények erejéről szóló tanulmányához.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

regi szíves jó Barátomnak, Méltóságos Görög Úrnak – Görög Demeterrel és annak bécsi körével Verseghy már 1790 előtt is kapcsolatban állt, feltehetően a bécsi testőrírók pesti pálosokhoz fűződő kötődésein keresztül. Összeköttetésük a fogság előtti években igen szorosnak látszik: Görögék nemcsak figyelemmel kísérik Verseghy sorsát, hanem igyekeznek tevékenyen részt venni annak alakításában is. Császár Elemér szerint már a *Millot-fordítás* (MILLOT 1790) könyvvizsgálói engedélyeztetésében is szerepet játszottak, ők közvetítették ugyanis a kéziratot a bécsi cenzorok felé. Verseghy egy évvel később, Bécsben megjelent *Rövid értekezések a musikáról VI énekkel* című munkájának (VERSEGY 1791) kiadásában még aktívabb a részvételük: ők állták a munka előállítási költségeit (CSÁSZÁR 1903, 74, 86). Verseghy emellett rendszeresen publikált a Hadi és Más Nevezetes Történetek, illetve a bécsi Magyar Hírmondó című lapokba, amelyek szerkesztésében Görög is részt vett. Ugyane lapok rendszeresen hírt adtak Verseghy készülő és frissen megjelent munkáiról is. Lásd: HMNT, 1790. március 12., 344; 1791. június 28., 824; 1791. szeptember 9., 336; 1791. szeptember 23., 400; 1791. október 9., 464; 1791. november 22., 672; 1791. december 30., 840. MH 1792. február 28., 312; 1792. június 26., 938; 1792. július 20., 98–102; 1793. május 24., 734–739; 1794. július 1., 14–15; 1795. június 9., 770–771.

A' Pesti Dudvagyűjtők – az utalás a TGy körül tömörülő literátorokra vonatkozik.

A' Hálai tarka recensio – Verseghy itt arra a recenzióra utal, amely a hallei Allgemeine Literatur-Zeitung Literarische Nachrichten című rovatában jelent meg, s az EÉT első kötetét ismertette. ALZH, Nro. 146 (1820), 300. Erről lásd: 152. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 17.

P. Török Damascenus' feleletének – az utalás Török Damaszcén latin nyelvű dolgozatának Verseghy készítette fordítására vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

a' Budai Lutheranus Újságírótól – az említett személy nem azonosítható.

bogy Baro Podmaniczky Ő Excellentiáját – báró Podmaniczky József (1756–1823) császári és királyi belső titkos tanácsos, kamarás, főispán.

az Astronomiának csak elementomait sem profiteállya – értsd: akinek az asztronómiáról még részismeretei sincsenek.

a' tubus – (lat.) távcső.

a' napnak fogatkozását Ő Felségek' jelenlétében vizsgálta – az utalás az 1820. szeptember 7-i napfogatkozásra vonatkozik, amely időben egybeesett az uralkodó magyarországi látogatásával.

a' Wallaszkynek munkája a' Magyar Országai Literatúráról – WALLASZKY 1808.

és az idénn járta még is megint az országot egygy tudós komondorjok, hogy e' munkának folytatására a' mi jót és szemetet talál, mind egybe gyűjtögesse – az utalás feltehetően gróf Majláth Jánosra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.

Thezárovich Gábornak Magyar Logicájára – az utalás Thezárovich Gábor (1761–1844) nagyváradi plébános, később kanonok fordítására vonatkozik, amelyet Sigmund Storchenau (1731–1797) *Grundsätze der Logik* (Augsburg, 1774) című munkájából készített. Lásd: STORCHENAU 1820.

notas rerum – (lat.) 'a dolgok jelei'.

pro subjecto rei – (lat.) 'a dolog alanya gyanánt'.

synonimum – (lat.) szinonima, rokon értelmű kifejezés.

concretum – (lat.) tény, valós dolog.

individuum – (lat.) egyén.

theoréma – (gör., lat.) bizonyítható tétel.

objectum – (lat.) tárgy.

Vorwurf – (ném.) tárgy, téma.

spíritus – (lat.) lélek, szellem.

Terminologusoknál – terminológus (lat.): egy szakterület szakkifejezéseivel foglalkozó tudós.

ad libitum – (lat.) 'tetszés szerinti'.

Conceptus – (lat.) vázlat, elgondolás.

conditio – (lat.) körülmény, állapot.

sisitio ex si et si – (lat.) 'feltételeesség a ha-ból és ha-ból' (lefordíthatatlan szójáték).

excellens – (lat.) kitűnő, kiváló.

Thezár – Verseghy Thezárovich Gábor vezetéknévét megfosztja a szláv nyelvekben használatos „-vich” képzőtől, így karikírozza a fordító fent említett kötetében követett szóalkotó eljárásait.

proportio – (lat.) arány, viszony.

accidens – (lat.) járulékos.

pondus – (lat.) súly, tömeg.

physice – (gör., lat.) fizikailag, természetileg.

simpliciter – (lat.) egyszerűen.

methodus sciendi – (lat.) tudományos módszer.

apparentia – (lat.) megjelenés.

apparet – (lat.) megjelenik.

spectrum – (lat.) képzet.

dijunctivus – (lat.) szétválasztó, elválasztó.

serius – (lat.) komoly, lényeges.

refertur – (lat.) odavitetik.

relatio – (lat.) viszony, kapcsolat.

a' Mondolatnak áldott Szerzőjét – a *Mondolat* című kiadványt Somogyi Gedeon (1783–1821) veszprémi nyelvész és levéltáros adta ki 1813-ban. A gúnyirat Kazinczy nyelvújítási vitában betöltött szerepét és álláspontját figurázza ki. A különböző műfajú szövegeket ötvöző munka névtelenül jelent meg, összeállítója felhasználta hozzá Szentgyörgyi József (1765–1832) debreceni orvos 1808–1809 táján íródott, hasonló címet viselő kéziratát. Minderről bővebben: ONDER 2010.

Egy vigasztalásom az, hogy a' neve Deákbul van megrontva, et vics silabával végződik – Verseghy a Thezárovich nevet feltehetően a latin thesaurus, 'tárház, kincstár' jelentésű szóból származtatja, amelynek módosult verziójához a szláv nyelvekben gyakori „-vich” képző járul.

crisist – (gör., lat.) válságot.

Graeci K. orosz Pap – görögkeleti orosz pap, értsd ortodox pap. Verseghy feltehetően Thezárovich szláv hangzású nevéből – illetve a már említett „-vich” végződésből –, annak szerb származására következtet. A szerbek a korban köztudottan túlnyomórészt ortodox vallásúak voltak.

mert ezek között sok magyar Proselyta van – prozelita (gör.): jövevény, más felekezetről áttért. A Millot-fordításhoz fűzött *Értekezések* kapcsán Verseghyt bíráló, szerb származású Alexovics Vazul (1742–1795) például e csoportba tartozott: tizenhárom éves korában lett ortodoxból római katolikus-sá (KÖZI-HORVÁTH 1930).

A' palatinális kertben – a Nádorkertben. A Téténybe vezető postaút mellett elhelyezkedő terület. Ma az összekötő vasúti híd, a Budafoki út és a Hengermalom utca által határolt rész neve Budapest XI. kerületében. Létrehozása idején ennél nagyobb, körülbelül 90 hold nagyságú birtok volt, mely északon meghaladta mai kiterjedését. A földterületet Batthyány József prímás 1799-ben hitbizományként adományozta József nádornak. A kert egy részét megművelték, más része mulatságok, ünnepségek, színi előadások színhelyéül szolgált.

a' kis Herczegi Gyermekekre – az utalás József nádor második, Hermina Anhalt-Bernburg-Schaumburg-Hoym-i hercegnőtől (1797–1817) született ikergyermekeire vonatkozik: Hermina Amália Mária főhercegnőre (1817–1842) és István Viktor főhercegre (1817–1867) (HAMANN 1990, 161, 163; SCHIEKEL 1990).

jubhimlő – bárányhimlő.

körtveszüretet – körteszüretet.

a' kis Hermina – Hermina Amália Mária főhercegnő (1817–1842).

Pistára – István Viktor főhercegre (1817–1867).

Secretarius Úrtúl – Balassa Gábortól.

Fliszárkát – Fliszár Györgyöt.

Mendelsonbúl – Verseghy jegyzete Moses Mendelssohn *Jerusalem* című művéből származik: MENDELSSOHN 1791, 25. Megjegyzése Horváth Jánosnak az egyházi törvények erejéről szóló, készülő tanulmányához kapcsolódik. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzetét: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

die bürgerliche Gesellschaft kann, als moralische Person, Zwangsrechte haben, und hat diese auch durch den gesellschaftlichen Vertrag wirklich erhalten. Diese religiöse Gesellschaft macht keinen Anspruch auf Zwangsrecht erhalten und kann durch alle Verträge in der Welt kein Zwangsrecht erhalten – (ném.) 'a polgári közösségnek, mint morális értelemben vett személynek, lehet kényszerítő joga, s ezt társadalmi szerződés által is ténylegesen elnyerheti. E vallási közösség nem formált igényt arra, hogy a kényszerítő jogot elnyerje és a világ minden szerződése által sem kaphatja meg azt.'

Historica – (lat.) történelmi.

hogy egy polgári társaság sem volt még e' világon tudunkra, mellynek valamelly religiója nem volt volna – Verseghy e kérdéseket több művében is érintette. Leginkább: VERSEGHY 1989.

imaginatióját – (lat.) elképzelését.

De minek viszek én a' Dunába vizet? – Vizet hord a Dunába (szólás): felesleges munkát végez.

Ezzel a' szives, barátságos csókok' cubussának cubussátúl én az infinitesimalis calculushoz folyamodok – Verseghy a Horváthtal cserélt írások közül a két legutolsó záró szakaszára reflektál e soraival. Vö. 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.; 152. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 17. Infinitesimális számítás: a differenciál-, az integrál- és a variációs számítás összefoglaló elnevezése. Ezekben a műveletekben a változó minden határon túl – infinitesimálisan, tehát határtalanul – a nulla felé tart.

154. Fliszár György – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. szeptember 27.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *259–260*.

Keletkezés

Fliszár György jelen levelével – az elfoglaltságai miatt Veszprémtől távol lévő Horváth János helyett – Verseghy Ferenc Horváth Jánoshoz címzett két legutóbbi levelére felel: 151. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 17.; 153. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 22. Levelének második felében Fliszár egy Kiss Ferenc kanonok rokonságába tartozó leánygyermek betegségéről ad hírt Verseghynek, akit arra kér, ismertesse az esetet a budai udvari orvosnak, s kérjen tőle segítséget a diagnózist és a gyógymódot illetően.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

szerencsésen megérkeztem Veszprémbe – az utalás Fliszár György budai utazására vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 151. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 17.

a' megérkezett kincsnak átvitele végett – Fliszár Verseghy két levelét és azok mellékleteit kézbesítette Horváth Jánosnak: 151. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 17.; 153. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 22.

elutazott Csóthra az öccséhez – Badics Ferenc szerint Horváth Jánosnak három fiú- és hat leánytestvére volt. A szövegből nem derül, pontosan melyikükre vonatkozik Fliszár utalása (BADICS 1927, 2).

az egész familiátul – az Ossitzky családtól.

a' Primas Ö Herczegségének – Rudnay Sándornak.

az Értekezések iránt való érzéseit szívelebegve fogadta – 151. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 17.

Fő Tisz. Kis Ferencz Kánonok Ur Testvérje leánykájának betegségéről – a szöveg utalásai alapján a személy nem azonosítható.

jelenségeit – értsd: tüneteit.

az ösmért Udvari orvosnak – a korabeli sematizmusok két személy nevét említik a nádori udvar orvosaként: Johann Bapt. von. Streit és Joseph Würtler.

orvos Recipét – orvosi receptet.

non quidem praecisione medica, populari tamen – (lat.) 'ugyan nem orvosi pontossággal, de közérthetően'.

kiüti a béség – kiüti a hőség, azaz belázasodik.

A' Téli Gyümölcsre – téli gyümölcs: feltehetően naspolya. Latinul: mespilus, a rózsavirágúak rendjébe tartozó növény. Díszfaként vagy termése miatt termesztik. Későn, október végén terem, gyümölcs utóérő, magas C-vitamin-tartalmú, gyógyászati célokra is alkalmazzák.

155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak h. n., 1820. október 3.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 23r–23v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *182–183*.

Keletkezés

Verseghynek e levele Pyrker János László 1820. szeptember 22-én kelt írására felel, amely azonban nem maradt fenn vagy lappang. Tartalmára jelen szöveg utalásaiból következtethetünk: Pyrker Karl Ossitzky váratlan és súlyos megbetegedéséről értesíthette Verseghyt és az Ossitzky családot. (Ennek részleteiről lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatokat*.) Az Ossitzky család nemrég állását veszített gyermeke két 1820 késő nyarán – kora őszen fogadhatta szolgálatába. (Karl Ossitzky alkalmazásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.)

Verseghy jelen levelében, miután értesíti Pyrkert arról, miként jutottak el hozzájuk a betegségről szóló információk, s reflektál a hírekre, egy kéréssel fordul levelezőpartneréhez. Felvilágosítást kér Pyrker életrajzának egy régi, kétes s egyébként máig nem tisztázott részletéről. Pyrker ugyanis, miután 1792 márciusában elhagyta helytartótanácsí állását, elfogadta a budai évek során megismert palermói gróf, Paolo d'Andreis ajánlatát, s írnokként állt a szolgálatába. Megbízatása nem tartott sokáig, ő viszont nem tért rögtön haza, hanem beutazta Itáliát. Az utazást befejezve hazafelé tartva felszállt egy Genua felé tartó hajóra, hogy Tirolon át Ausztriába juthasson. A hajót azonban a szél Szardínia felé sodorta, ahol útját algériai kalózok kereszteztek. Nem tudni, pontosan mi történt ezt követően: az egyetlen erre vonatkozó forrás Pyrker *Mein Leben* című önéletrajza (PYRKER 1966), amely arról számol be, hogy a kalózok ugyan megtámadták a hajót, komolyabb összecsapásra végül nem került sor, s a feltámadó szél elsodorta egymás mellől a hajókat. A történeteknek azonban híre ment, s némileg módosult verzióban: a fáma úgy szólt, hogy Pyrkert az algériai kalózok rabszolgaságba vetették. Több egykorú forrás is arra mutat, hogy Pyrker vélt vagy valós kalandja még évtizedekkel a történetek után is érdeklődésre tartott számot. (Az eset részletes ismertetését lásd: DONCSEZ 2017.) Mivel az EÉT-nek szokása volt, hogy beszámoljon a legfrissebb egyházi előléptetésekről, Verseghy szeretett volna hírt adni Pyrker velencei pátriárkává való kinevezéséről is. A pusztá tájékoztatás mellett életrajzot is közölt volna az érintettéről, ezért kért tőle magától információkat a homályos részletekről.

Jelen levél jellegzetessége, hogy két nyelven íródott: a Karl Ossitzky betegségét illető szakaszok németül, míg a levél többi része, amely Pyrker múltjáról érdeklődik, magyarul. Feltehetően nem Pyrker nyelvismeretének hiányosságai jelentik ennek okát. Verseghy leveleiben németül is, magyarul is megszólítja őt, s a róla megjelent életrajzban később kiemeli, hogy bár a nyelvet rég nincs módja anyanyelvi környezetben gyakorolni, jól bodogul vele (*Nagy Mélt. Pyrker László Szepesi Püspök Úr Ő Excell. biographiája, 's Velencei Patriarchatusra való emeltetése*, EÉT, 1821, 1. sz., 188–194). Megjegyzendő azonban, hogy Pyrker egyetlen fennmaradt Verseghynek szóló levele németül íródott, s ebben Verseghyt kéri meg a *Tunisiás* néhány részének magyarra fordítására (178. Pyrker János László – Verseghy Ferencnek, Szepes, 1820. december 12.), emellett irodalmi szövegei nagy részét is németül írta. Hogy Verseghy a szóban forgó kérést magyarul fogalmazta meg, s tárta a címzett elé, annak más oka is lehet: Pyrker múltjának e szeletét módszeresen elhallgatta, alig nyilatkozott róla, több alkalom-

mal kitalációnak minősítette. (Arról, miként reagált Pyrker arra a komoly érdeklődésre, amely e téma iránt a kortársak oldaláról mutatkozott, lásd: DONCSEZ 2017.) Nem kizárható, hogy Verseghy tapintatból, diszkrécióból tette fel kérdését magyarul, elrejtve annak tartalmát az illetéktelen tekintetek elől: Pyrkernek szepesi püspökként volt titkára, akinek talán a levelek felolvasása is feladata volt, s a Szepességben működve nem feltétlenül tudott magyarul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél német szakaszának fordítása:

A szepesi püspök úr részére, 1820. október 3-án.

Öexcellenciája! Mi mindannyian a legmélyebb, legbensőbb megérintettséggel mondunk köszönetet mind a megnyugtató hírekért – amelyet Öexcellenciája volt oly kegyes és szeptember 22-én a Szepességből megküldött nekünk –, mind az atyai gondoskodásért, amelyben Nagyságod maga a távolban a mi beteg Karlunkat részesítette emberi szívózságból. S e nemes szívnek – a jótékonyág gyakorlása közepette – mégis sebet kellett kapnia, amelyet a szerető, jó édesanya elvesztése okozott. Biztosítom Öexcellenciáját e fájdalmas eset kapcsán mély együttérzésünkről, s kérem az Istent, hogy kárpótolja a veszteséget, amennyire lehetséges.

Harmadnapra rá, hogy abban a megtiszteltetésben volt részünk, hogy a méltóságos kancellárius urat otthonunkban fogadhattuk, vettük kézhez Öexcellenciája levelét, s mivel nem vártuk olyan gyorsan a szóbeli híreket követően, egy nappal azelőtt már postáztunk egy levelet Gasteinba, Karlak címezve, de azzal a nyilvános megjegyzéssel, hogy a tisztelendő gasteini plébános úr Karl távollétében felnyithatja, s megválaszolhatja azt. A szülők arra kérik fiukat, hogy legalább egy pár sort írjon nekik, s hogy a Bécsbe vezető visszaút során jól védje magát a zord őszi levegőtől. Egyébiránt szívből sajnáljuk, hogy Öexcellenciájának oly sok kényelmetlensége akadt ezzel a fiatalemberrel, még mielőtt ő a felé gyakorolt kegynek akárcsak a legkisebb részét is kiérdemelhette volna. Azonkívül gondunk lesz rá, hogy ha ő valaha is – amitől a legkevésbé sem tartunk – figyelmen kívül hagyná e nemes bánásmódot, nem szűnünk meg a legkeményebben arra bírni, hogy lehetőség szerint törekedjen megkettőzött ügybuzgalmával, hűségével és gyermeki odaadásával Öexcellenciája felé a már élvezett kegyre magát érdemessé tenni. Esdeklően kérjük Öexcellenciáját, hogy oly hamar, s oly gyakran, amint ügyei engedik, tiszteljen meg minket hírekkel nemcsak [Karl] lábadozásáról, hanem szolgálatairól is. Bizonyosan tudjuk, hogy Öexcellenciája elvárásainak minden készségével kész megfelelni. Valóban ő a mi legnagyobb boldogságunk. Ó! bárcsak csókjainkkal illethetnénk jótévő kezét, mielőtt Öexcellenciája tőlünk, akik oly sokkal tartoznak neki, barátaitól, hazájától elválik!

für die beruhigende Nachricht, die uns E. Excellenz de dato 22. Septem. von Zips zuzusenden die Gnade hatten – (ném.) 'a megnyugtató hírekért – amelyet Öexcellenciája volt oly kegyes és szeptember 22-én a Szepességből megküldött nekünk'. A Pyrker-től 1820. szeptember 22-én kelt, Verseghynek címzett levél szövege nem maradt fenn vagy lappang.

unseren kranken Karl – (ném.) 'Karlunkat'. Ossitzky Károlyt.

den Hochwürdigen H. Kanzler – (ném.) 'a méltóságos kancellárius urat'. A látogatásról, valamint Karl Ossitzky betegségéről beszámol az alábbi levél is: 156. Verseghy Ferenc – Fliszár Györgynek, h. n., 1820. október 7.

nach Gastein – (ném.) 'Gasteinba'. Mai nevén: Bad Gastein. Település Ausztria Salzburg tartományában, amely – amint neve is jelzi – főként gyógyfürdőjéről ismert.

bevor E. E. von uns, Ihren so großen Schuldern, von Ihren Freunden, von Ihren Vaterlande sich trennen – (ném.) 'mielőtt Öexcellenciája tőlünk, akik oly sokkal tartoznak neki, barátaitól, hazájától elválik'. Pyrker János Lászlót 1820-ban velencei pátriárkává nevezték ki. Verseghy e soraival

Pyrker hamarosan bekövetkező költözésére utal. Lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 132. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. június 7.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.

mint régi szíves jó Barátomnak – Verseghy Ferenc és Pyrker János László ismeretségéről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.

A' Veszprémi Értekezésekben ki szoktuk tenni koronkint az Egyházi Méltóságokra való előmozdításokat – az EÉT koncepciójának egyik fontos eleme volt, hogy tájékoztassa olvasóit a legfrissebb egyházi intézkedésekről és eseményekről. Erre kitér az első kötet előszava is: EÉT, 1820, 1. sz., III–V.

Ez meg fog történni Excellentiádnak a' Velencei Patriarchátusra való emeltetéséről is – a beszámoló Pyrker életrajzával együtt az EÉT 1821. évfolyamában jelent meg: *Nagy Mélt. Pyrker László Szepesi Püspök Úr Ő Excell. biographiája, 's Velencei Patriarchátusra való emeltetése*, EÉT, 1821, 1. sz., 188–194.

literaturabéli érdemeiről – Pyrker egyházi tevékenysége mellett íróként, költőként számos műfajban alkotott: színműveket, verseket, epikus költeményeket, egyházi beszédeket, tudományos értekezéseket írt, amelyek nagy része szerzőjük életében nyomtatásban is napvilágot látott. Műveinek bibliográfiáját lásd: HÖLVÉNYI 1987, 339–350.

a' Tuniziássáról – Pyrker *Tunisias* című hőskölteményéről: PYRKER 1820a.

mellynek Recenzióját a' Bécsi Német Újságból – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2. Verseghy recenziója a *Tunisias*ról végül nem jelent meg az EÉT-ben. Erről bővebben lásd: DONCECZ 2018.

Ámde a' Veszprémiek sok olyan különös esetet hallván kedves Drága Barátom Uramnak előbbeni sorsából, mellyekből a' mennyei Gondviselésnek valóban csudálatos és mélyen imádan-dó rendelése világosan kiragynak – lásd: *Keletkezés*. Verseghy e megjegyzésén túl más forrás is utal arra, hogy Pyrker múltja sokakat érdekel, sőt vannak, akik bizonyosnak tartják, hogy kalózik fogságába esett. A HKT 1819-es évfolyamában, a *Tunisias*ról szóló ismertetésben az eset kapcsán például az alábbi sorok olvashatók: „A' kinek Liliomföldi Apáturaságból, Szepesi Püspökségre lett emeltetésekor hazafui tapsolással örvendettünk, mint hazánkfiának, most örömmel tapsolunk mint Tudósnek, a' ki ifjúságának viszontagságait a' Barbarusok között szerentsésszen kiállván, megszabadulását azon ditső pályafutásra fordította, hogy jeles elméjét, bő tudománnyal gazdagítaná, és szerzett tudományát jeles munkákkal megbizonyíttaná.” HKT, 34, 1819. Mind-Szent hava 27, 272.

interessans – (lat.) érdekes.

stilizálni – (lat.) megformálni, megfogalmazni.

156. Verseghy Ferenc – Fliszár Györgynek h. n., 1820. október 7.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 23v–24r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *172–174*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Fliszár György hozzá címzett, 1820. szeptember 27-én kelt levelére felel: 154. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 27. Tájékoztatja Fliszárt

arról, hogy megbeszélést folytatott az udvari orvossal a Kiss Ferenc kanonok rokonságába tartozó leány betegsége kapcsán, s szállást ajánl a pest-budai vizsgálatok idejére. Írását a Karl Ossitzky betegségről szóló híradással folytatja, majd Pyrker János Lászlóval váltott levele ismertetésével zárja, s azt is tudtul adja, hogy a *Tunisiáról* recenziót, annak szerzőjéről pedig biográfiát készül írni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tiszt. Fliszár Prof. Úrnak Levelére Felelet – lásd: 154. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 27.

Udvari Orvosunktól – a korabeli sematizmusok két személyi nevét említik a nádori udvar orvosaként: Johann Bapt. von. Streit és Joseph Würtler.

juh himlő – bárányhimlő.

cachexiát – cachexia (gör., lat.): sorvadás, kóros soványság.

exament – (lat.) vizsgálatot, kivizsgálást.

orvosi Recipéket – (lat.) orvosi recepteket.

rigorosum examen – (lat.) szigorú vizsgálat, kivizsgálás.

Mélt. Baro Lafert Úr – báró Laffert Ignác Antal (1792–1853) császár és királyi udvari titkár, Pest vármegyei táblabíró, báró Laffert Antal (1789–1860) öccse. A Prónay családdal rokonságban álló famíliával Verseghy régóta ismeretségben áll. Lásd: 62. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Nándor, 1811. június 10.

a' lakodalom – Laffert Ignác Antal 1820. október 4-én kötött házasságot Jankovich Éva Terézzel (1794–1854).

a' Copulatiótól – (lat.) az esküvőről.

az Egyházi Ékesenszóllás – az utalás Verseghy egyházi ékesesszólásról szóló tanulmánysorozatára vonatkozik, amely *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24. A sorozat negyedik részének első felét 1820. augusztus 20-án küldte el Horváth Jánosnak: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Kedves Barátom Uramnak elmenetele után eljött hozzánk Szepesből Mélt. Pyrker Püspöknek Tiszt. Cancelláriussa, és azt a' szomorú hírt hozta – Karl Ossitzky betegségről, a család értesítésének körülményeiről lásd: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3. Fliszár György budai útjáról lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 151. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 17.

az Egyházi Értekezésekben nem csak promotiója fog előadatni a' velencei Patriarchátusra, hanem Tuniziássának recenziója is – lásd: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.

stilizállyá – (lat.) fogalmazza meg.

Engemet már Bécsi Újságírók is megkérettek kéz alatt ez iránt; de én ezen interessans materiából csak azt a' keveset sem adnám a' világért másnak, a' mit tudok – az említett bécsi újságírók a szöveg utalásai alapján nem azonosíthatók. A Pyrker története iránti egykorú érdeklődésről lásd: DONCSECZ 2017.

Elofvastam neki a' levélből, a' mi ötlet illette – lásd: 154. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 27.

Sagen Sie mir, Geistlicher Herr! Kann der Herr von Fliszár noch heirathen? – Nein mein Kind! – Schade! – ausgenommen, er wollte ein Calvinischer Predikant werden. – Könnte er das? – Warum nicht? Ey! So schreiben Sie Ihm, er soll es werden und heirathen – (ném.) 'Tisztelendő uram, mondja meg nekem, Fliszár úr még megházasodhat? – Nem, gyermekem! – Kár! –

Kivéve, ha nem lesz kálvinista prédikátor. – Lehetséges lenne ez? – Miért is ne? Ej! Úgy írja meg neki, hogy legyen azzá, s házasodjék meg.’

Azutánn kötelességéhez megmeg a’ Palotába fel szaladt – Rosine Ossitzky ezekben az években a nádor gyermekei mellett teljesített szolgálatot komornaként (HSS 1819, 177; HSS 1820, 178).

Die 9a 8bris Ő Felségek elmennek innen Esztergomba – I. Ferenc 1820 októberében feltehetően a tervezett nemzeti zsinat ügyében utazott Esztergomba. A Kancellária 1819. november 26-án kelt előterjesztésében javasolta az uralkodónak a zsinat megtartásának engedélyezését, s emlékeztette arra a jogára, hogy személyesen vagy királyi biztosok útján lehetősége van a zsinat felügyeletére. A primás ezzel veszélyeztetve látta a zsinat belső szabadságát. A következő néhány hónap az e jogi kérdés értelmezése körüli nézetkülönbségek rendezésével, a Kancellária és a primás közti írásbeli egyeztetésekkel telt. A vita kompromisszummal zárult: I. Ferenc 1820. október 24-én jóváhagyta, hogy a zsinatot királyi biztosok nélkül tartsák meg, feltétlenül szabta viszont, hogy a zsinat határozatait kihirdetésük előtt be kell nyújtani az uralkodónak, s nyilvánosságra hozataluk csak királyi jóváhagyással történhet (FEJÉRDY 2014b, 515–516). A tervezett nemzeti zsinatról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

a’ Primáshoz – Rudnay Sándorhoz.

a’ Palatinus – József nádor.

Hitvesse – József nádor harmadik felesége, Mária Dorottya württembergi hercegnő.

Alcsútra – a korábban a Vallásalap kezelésében lévő alcsúti birtok 1819-ben kerül József nádor tulajdonába. 1820 és 1827 között Pollack Mihály tervei alapján itt építette fel nyári rezidenciáját. Az épület a második világháború alatt elpusztult, ma csupán portikusza áll.

Ő Felségek Troppauba mennek, hol a’ szövetséges Fejedelmek egybegyűlnek – az utalás a Szent Szövetség második, 1820 októberében, Troppauban megtartott kongresszusára vonatkozik. A találkozót I. Sándor orosz cár hívta össze az év elején Spanyolországból indult forradalmi hullám miatt, amely Franciaországra és Itáliára is áttért. Az egyeztetés után 1820. november 19-én Oroszország, Ausztria és Poroszország aláírta a troppai nyilatkozatot, amely kimondta, hogy a szövetség államaiban a felbomlott rendet helyre kell állítani, s ennek érdekében akár az erőszakos fellépés is megengedett.

audientiánn – (lat.) kihallgatáson.

jó Resolútiót ad – rezolúció (lat.): határozat. Versegly utalása Sággy ez idő tájt zajló peres ügyére vonatkozik. Lásd: 75. Versegly Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

157. Horváth János – Versegly Ferencnek Veszprém, 1820. október 11.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztaát.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *217–218*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével személyesen most reagál Versegly hozzá címzett, korábbi írásaira: 151. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 17.; 153. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 22. A válaszlásban ez idáig elfoglaltságai akadályozták, ezt korábban Fliszár György által adta Versegly tudtára. Lásd: 154. Fliszár György – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 27. Horváth, miután köszönetet mond Versegly küldeményeiért, beszá-

mol az EÉT 1821. évi első számának nyomtatási munkálatairól. Érdeklődik emellett a korábban cenzori vizsgálatra küldött s az EÉT-be szánt írások sorsáról, valamint hírt ad két további, publikálandó dolgozatról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Respondi 1. 9br 1820. – (lat.) 'Válaszoltam 1820. november 1-jén.' Lásd: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

Az Egyházi Értekezéseknek utolsó kötetténél – az EÉT 1820. évi 4. számánál.

Laferte' menyegzőjénél – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 156. Verseghy Ferenc – Fliszar Györgynek, h. n., 1820. október 7.

kedves Hárfasomhoz – Verseghy Ferenchez. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Addig tebát, még hathatósnak tebetem hálaérzeményemet, elégedgyen meg írásba ömlött köszönetemmel – Horváth János az EÉT számára végzett munkálatokért több alkalommal honoráriumban részesítette Verseghyt. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 105. Horváth János – Verseghy Ferencknek, Veszprém, 1819. december 11.

Az Értekezéseket – az utalás Verseghy *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* című tanulmányosorozata negyedik darabjára vonatkozik, amely az EÉT 1821. évi első számában jelent meg. Lásd: EÉT, 1821, 1. sz., 123–134.

Palesztínából, mely az elsőt teszi – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 147. Horváth János – Verseghy Ferencknek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

a' Veszprémi Typographiának – a veszprémi nyomdának. Az EÉT kötetait a Szammer Klára vezette veszprémi nyomdában nyomtatták. Vö. BÁNDI 1989.

Jósefnapi vásárra – a József-napi, március 19-én tartandó vásárra.

Az egyházi törvényeknek kötelező erejéről szóló Értekezésemben, melyben Menedelsohn megcáfoltatik – az utalás Horváth János alábbi tanulmányára, *Az egyházi törvényeknek ereje* című tanulmányára vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 147. Horváth János – Verseghy Ferencknek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

Sággy barátunknak adgya – Sággy Ferenc tevékenyen részt vett az EÉT körüli munkálatokban. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencknek, h. n., 1812. január 30.; 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 101. Horváth János – Verseghy Ferencknek, Veszprém, 1819. november 11.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

holott a' Recenzióra, mely az egyik darabot teszi, mindgyárt a' jövő első kötetben szükségem lessz – Horváth János utalása feltehetően az alábbi szövegre vonatkozik: *Könyvismertetés. Belső Fragmenta ad Historiam Ecclesiasticam Regni Hungariae*, EÉT, 1821, 1. sz., 150–184.

Sebestyén István Pápán Ref. Theol. Professor, egy nyomos darabot küldött az Értekezésbe – Sebestyén István (1761–1841) református tanár. Tanulmányait Mezőtúron, Debrecenben és Odera-Frankfurtban végezte. 1792-től a keleti nyelvek tanára Debrecenben. 1803-tól Hajdúböszörményben, 1806-tól Hajdúszoboszlón, 1808-tól Kecskeméten, 1814-től Monoron szolgált lelkészként. 1817-től nyugalomba vonulásáig, 1837-ig teológiatanár Pápán. A szóban forgó írása az EÉT 1822-es évfolyamában jelent meg két részletben: *Némely észrevételek „Kant Filozofiájának fő Resultátumira” az 1818-dik eszt. Tudom. Gyűjteményben*, EÉT, 1822, 1. sz., 1–91; *Némely észrevételek „Kant Filozofiájának fő Resultátumira” (Befejezés)*, EÉT, 1822, 2. sz., 1–43.

Pucz Antal, Esztergom Megyebeli Papnak üdötlen írását (A' Kant Filozofiájának fő resultátumi), melyet a' Tudom. Gyűjt. Xldik kötettének 32. old 1818 eszt. közre bocsátott – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 89. Horváth János – Verseghy Ferencknek, Veszprém, 1819. március 21.

eggy derék képíróval – az említett személy nem azonosítható.

a' Szüretet – a veszprémi káptalan birtokaihoz szőlőtermelő vidékek is tartoztak. A levelezés több alkalommal utal arra, hogy Horváth az innen származó borokkal látja el pest-budai ismerőseit. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 28.

Tous chantent par refrain, tous chantent sans cesse / Vive le Dieu du vin, et vive l' allegresse – (fr.) 'Énekeljetek énekeket, énekeljetek szüntelenül / Éljen a bor Istene, éljen az örömmujongás'.

Phoebum post nubila – (lat.) 'Apolló a felhők után', értsd: borúra derű. A mondat William Langland (1330?–1386) angol költőtől származik. Széchenyi István évekkel később ezt választotta a Magyar Tudományos Akadémia jelmondatává.

158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. november 1.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung, 3656, 24r–25r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *82–85*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János hozzá címzett, 1820. október 11-én kelt üzenetére felel: 157. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. október 11. Levelének elején romló egészségi állapotáról ad hírt. Írásának nagy részében az EÉT munkálatait érinti. Beszámol az EÉT-be szánt írásai és az egyházi lexikont előkészítő szójegyzékek készülésétől. Hírt ad azokról a véleményekről és javaslatokról, amelyek az EÉT kapcsán egyházi ismerőseitől a fülébe jutottak: ezek közül külön kiemeli a szerzők neve feltüntetésének igényét. Levelének végén, az Ossitzky családot illető hírek mellett tudatja Horváthtal, hogy az EÉT címlapképe nem aratott osztatlan tetszést az olvasók körében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 1a Novemb. 1820. – (lat.) '1820. november 1-ső napján.'

Hozzám de dato 11. Oct. igazított böcsös Levelének – lásd: 157. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. október 11.

köszvény – anyagcserezavarból eredő betegség, amelynek során megnövekszik a vér húgysavtartalma, és a különböző szövetekben, elsősorban ízületekben húgysavas sók rakódnak le, s ez gyulladáshoz vezet.

az Udvari Orvost – a korabeli sematizmusok két személy nevét említik a nádori udvar orvosaként: Johann Bapt. von. Streit és Joseph Würtler.

Purgatóió – (lat.) hashajtás.

pilulákat – pirulákat.

De Lillenek fordításai – az utalás Verseghy Delille-fordítására vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

az Ékesenszóllásbúl eggy egész Tanácskozás – Verseghy egyházi ékesszólásról szóló tanulmánya *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT,

1821, 1. sz., 123–134; 2. sz., 116–139; 3. sz., 112–130. Az utalás feltehetően a sorozat ötödik darabjára vonatkozik. Vö. 157. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. október 11.

a' Lexiconbúl – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Mendelsohn' czáfolásának – az utalás Horváth János készülő, *Az egyházi törvényeknek ereje* című tanulmányára vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

amaz Értekezés utánn kellene jönni, mellyel Főtiszt. Barátom Uram az uralkodó religiónak ideáját akarja megfejtetni – nem egyértelmű, Verseghy Horváthnak melyik dolgozatára gondol. Horváth János EÉT-ben megjelent tanulmányairól lásd: HORVÁTH 1937, 47–52.

majmozni – utánozni.

Angliai Ecclesiának – anglikán egyháznak.

Mikor Főtiszt. Barátom Uram tudomra adván azt, hogy egy Református Tudós egy kéz-írást küldött be az Értekezések' számára – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 157. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. október 11.

Pudli – pudli vagy uszkár: francia eredetű kutyafajta, a 18. században vadászkutyaként vagy öleb-ként tartották.

Tiszt. Szemes Urat – Szemess Ferenc (?–?). Életrajzi adatai nem ismertek, nevét a korabeli sematizmusok említik (*Schematismus* 1821, 36).

Theologiae Professort – (lat.) teológiatanárt.

Mélt. Kassai Püspökkel Cseh Úrral – Cseh István (1762–1831) római katolikus pap. Tanulmányait Vácott, Nagyszombatban, Budán és Pozsonyban végezte. 1786-ban szentelték pappá. 1799-től szepesi kanonok, 1812-től belgrád–szendrői püspök és Szabó András kassai püspök segédpüspöke. 1820-tól kassai püspök.

Ő Excellentiájának az Érseknek – Fischer István egri érseknek.

Főtiszt. Rajner Úrnál – Rajner Károly (1762–1846) római katolikus pap. Tanulmányait Esztergomban, Nagyszombatban, Budán, Pozsonyban és Bécsben végezte. 1787-ben szentelték pappá. 1790-től gróf Forgách József fiainak nevelője. 1804-től kassai kanonok és a kassai szeminárium rektora. 1818-tól egri kanonok, 1827-től egri érseki helynök, 1829-től egri nagyprépost. 1830-tól vovadrei választott püspök. 1840-től amoriumi püspök. 1840 és 1845 között Pyrker János László segédpüspöke.

stimulus – (lat.) ösztönzés, inger.

specificáltassanak – (lat.) felsoroltassanak.

gloria – (lat.) dicsőség.

D. Török feleletének – az utalás Török Damaszcén latin nyelvű dolgozatára vonatkozik, amelyet Verseghy fordított magyarra. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Rationalismus – racionalizmus: filozófiai irányzat, amely szerint a megismerés legfőbb forrása az ész.

Naturalismus – naturalizmus: filozófiai irányzat, amely szerint csak a természetes világ létezik, nem léteznek természetfeletti dolgok.

divide et vinctes – (lat.) 'Oszd meg, és győzni fogsz!'

és Krisztus' szava: omne regnum etc. – az utalás a Bibliára, Lukács evangéliumára vonatkozik. A teljes mondat latinul: „Omne regnum in se divisum desolabitur, et domus supra domum cadet.” Magyar fordításban: Minden önmagával meghasonlott ország elpusztul, és ház házra omlik (Lk 11,17).

Hogy a' Veszprémvölgyi Apácza-monostornak romladékait egy derék képiróval rajzoltatta le Főtiszt. B. Uram – lásd az alábbi levél utalásait: 157. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. október 11.

mert Vignétünknek rajzolásával a' műbírók meg nem akarnak elégedni – az EÉT címlapképét Kisfaludy Sándor rajzolta. A folyóirat munkatársai között 1820 őszén merült fel egy új metszet készítésének gondolata. Horváth János Bécsben rendelt új metszetet, a bécsi mester azonban késlekedett, és mivel nem biztosított próbanyomtatványt sem, ezért a címlapokat Sággy Ferenc készítette el Budán Johann Novak rajza alapján. A címlapon szereplő kép 1823-ban változott ismét: ekkor Lenhard Sámuel (1790–1840) metszete került a lapszámokra. Vö. 161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 12.; 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.; 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.

Az én Rikótim' – lásd: VERSEGHY 1804a.

a Herczegnek, mikor velem leczke gyanánt olvasgatta, és fordítgatta – Verseghy itt József nádorral utal, akinek 1806 táján egy évig magyar nyelvmestere volt. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 43. Verseghy Ferenc – Széchényi Ferencnek, Buda, 1806. december 21.

Rikóti' – Rikóti Mátyás, Verseghy fent említett, szatirikus művének főszereplője, aki az elbeszélte történetben falusi kántor, egyszersmind ezermester, aki azonban valójában semmihez sem ért.

Poémához – poéma (gör., lat.): verses elbeszélő költemény.

mint eleven satyra – értsd: mint a gúnyos, ironikus ábrázolásmód része.

az Egri Érsektől – Fischer Istvántól.

Foccontrasti – helyesen: Fourcontrasti. E nevet viselte a Barkóczy Ferenc által 1750-ben Felsőtárkányban építtetett kastély.

tous repetent sans cesse, vive le Dieu du vin! – (fr.) 'mindenki visszhangozza szüntelenül, éljen a bor Istene.'

Et moi aussi! – (fr.) 'én is'.

Fiúink, Istennek bála! súlyos betegségeinn átesvén – Karl Ossitzky betegségéről lásd: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.; 156. Verseghy Ferenc – Fliszár Györgynek, h. n., 1820. október 7.

Bécsben várja már a' Velencei Patriarchát, hogy vele Olasz Országba mennyen – Karl Ossitzky alkalmazásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

a' baldoklók' Szentségeibez – szent kenet, betegek kenete, unctio infirmorum: szentség, a hívó beteg vagy haldokló Istenbe vetett hitét, lelki megerősítését szolgálja.

Salzburgból írt levelet de dato 11. Oct. azután pedig másodikat Bécsből de dato 18. Oct. – Karl Ossitzky itt említett levelei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Tekintetes Trenka Úrnak megjött már a' jubiliatioja az Assessorságtól – Trenka Mihály visszavonulásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 136. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.; 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.

Tiszt. Pater Tauchert – Taucher Ferenc (1738–1820) római katolikus pap, csillagász. 1753-ban lépett a jezsuita rendbe. 1757-től a nagyszombati csillagvizsgáló munkatársa, később a nagyszombati egyetem teológiatanára. A csillagvizsgáló 1777-ben Weiss Ferenc irányításával Budára költözött, Taucher a Nagyszombatban maradt műszerekkel folytatta a vizsgálatokat. 1785-ben, Weiss halála után Budára költözött, mivel őt bízták meg az obszervatórium vezetésével. E tisztségéből 1806-ban vonult nyugdíjba, 1819-ig a központi papnevelő intézet spirituális volt.

159. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. november 4.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázatlan.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 218*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1820. november 1-jén kelt üzenetére felel: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1. Rövid levelében a Verseghy betegségéről szóló hírekre reagál.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Respondi 7. Nov. 1820. – (lat.) 'Válaszoltam 1820. november 7-én.' Lásd: 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.

A' szegény, 's mondhatom rossz szürettrül – Horváth János 1820. október 14-én tervezett Badacsonyba, a szüretre utazni. Lásd: 157. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. október 11.

Böcsös levelének első sorai – lásd: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

vén Hárfásomnak – az elnevezést Horváth János és kortársai Verseghy Ferencre használják. Vö. 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Csak okosan adta Sz. Pál tanítvánnynak ama' szép intést: Vino modico utere propter debilitatem stomachi – az utalás Szent Pál Timóteushoz írt első levelére (1Tim 5,23) vonatkozik, amely a Vulgátában pontosan így szerepel: „noli adhuc aquam bibere sed vino modico utere propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates”. Magyar fordítása: Ezentúl ne csak vizet igyál, hanem gyomrod és gyakori gyengélkedésed miatt egy kevés bort is.

par compagnie – (fr.) 'társasága által'.

Asszonyossággal – Marie Ossitzkyvel.

160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. november 7.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 25r. Autográf tisztázatlan.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *85–86*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János neki címzett, 1820. november 4-én kelt üzenetére felel: 159. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 4. A küldeményt a

Schmidt vezetékneven emlegetett, a kevés rá vonatkozó utalás alapján nem azonosítható veszprémi kereskedő kézbesítette a címzettnek. Verseghy e rövid írásában ismét arról ad hírt, hogy egészsége nem a legjobb. Beszámol róla, hogy végrendeletet is készített. Csatolva megküldi Horváthnak azokat az írásait, amelyek készülésétől már november 1-jén kelt levelében említést tett. (Vö. 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.) Levelének végén kitér Trenka Mihály cenzor visszavonulására.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Schmidt Úr, Veszprémi Kereskedő – az itt említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

Főtiszt. Barátom Uramnak rövid ugyan, de szíves levelével – lásd: 159. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 4.

A' múlt éjszaka megint olly hatalmasan megtámadt a' gyomorgörccs – Verseghy egészségi állapotának romlásáról először az alábbi levelében számolt be: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

más nap a' Testamentomot előregondoskodásból elkészítettem – Verseghy kétszer végrendelezett. Először 1820. november 2-án. Jelen levél erre a verzióra utal. Két év elteltével, 1822. október 3-án Verseghy új testamentumot készített, mivel a róla addig gondoskodó Marie Ossitzky ekkor már nem élt, s a háztartás vezetését Kikinger Eleonóra vette át, akiről Verseghy szeretett volna végakarátában is megemlékezni. Halála pillanatában ez a nyilatkozata volt érvényben. Verseghy végrendelete és hagyatéki ügyeinek iratai az esztergomi Prímási Levéltárban találhatók: PL Rud. Litt. PE. No. 44/20. Vic. II. Cat. 13. No. 12. / 834–839. Végrendeleteinek egykorú, de nem autográf másolatai megtalálhatók a Magyar Nemzeti Levéltár állományában az alábbi jelzeten: MNL OL C 72, 1823. fons 4, pos. 38.

Marisunk – Marie Ossitzky.

A' Lexiconból – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

most ide zártt írásokhoz – jelen levél szövege fogalmazványként ismert, az elküldött levél és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Verseghy azokat a szövegeket csatolhatta írásához, amelyeket november 1-jén kelt levelében említett. Lásd: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

Magistratuálissal – a városi tanács egyik tagjával.

Az idevalók – azaz a budai városi tanács alkalmazottjai.

Vizhoffer – Vizhoffer József (?–?) budai plébános. Életrajzi adatai nem ismertek, nevét a korabeli sématisztikusok említik (*Schematismus* 1821, 32).

Szegény Trnkának megjött már a' jubilatiója az Assessorságtúl, és a' másikat a' Censorságtúl is bizonyosan várja – Verseghy november 1-jén csaknem ugyane szavakkal számolt be ugyanerről a hírről Horváth Jánosnak. 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1. Trenka Mihály visszavonulásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 136. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.; 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.

Úgy ballom, hogy Gróf Cziráky' könyvének helybenhagyása miatt Bécsből alkalmatlanságai voltak – gróf Cziráky Antal (1772–1852) jogász. 1811 és 1825 között Vas vármegye adminisztrátora, 1825 és 1845 között Fejér vármegye főispánja. 1825 és 1827 között tárnokmester, 1828 és 1839 között országbíró, 1839 és 1848 között miniszter. A szóban forgó munkája név nélkül jelent meg, s a magyar királyok trónszerzési jogának témájával foglalkozott: CZIRÁKY 1820.

Hárfassa – az elnevezést Horváth János és kortársai Verseghy Ferencre használják. Vö. 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. november 12.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 25v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *86–87*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében a Sággy Ferenc ügyében indított vizsgálat legújabb fejleményeiről értesíti Horváth Jánost. (Ennek hátteréről lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatokat*.) Köszönetet mond egyszersmind az EÉT 1820. évi 3. és 4. számának neki küldött lapszámaiért, valamint beszámol a tiszteletpéldányok kézbesítéséről, s a saját, az EÉT számára készülő szövegeiről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Sággy Barátunknak ügyében – Sággy Ferencet az Egyetemi Nyomda kurátoraként visszaélésekkel vádolták, és 1819-ben felfüggesztették állásából. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

cum honore – (lat.) tisztességgel, becsülettel.

beneficiumiba – (lat.) javadalmaiba.

punctumról – (lat.) pontról, vádpontokról.

comissariusok – (lat.) megbízottak, felügyelők.

subalternussa – (lat.) alárendeltje, hivatalnok.

incassusnak – (lat.) hasztalannak, hiábavalónak; itt: tétlennek, közömbösnek.

actornak – (lat.) végrehajtónak, ügyvivőnek.

disinteressatus Consiliarius – (lat.) független, elfogulatlan tanácsos.

denunciantsoknak – (lat.) besúgóknak, árulóknak.

Falkával – Bikfalvi Falka Sámuel (1766–1826) betűmetsző, rézmetsző. Tanulmányait Székelyudvarhelyen és Nagyszebenben, valamint a bécsi képzőművészeti akadémián végezte. 1798-tól a budai Egyetemi Nyomda betűöntődjének igazgatója. Az öbetűivel nyomták Verseghy *Magyar Aglája* című kötetét (VERSEGHY 1806b). Képzett, gyakorlott és sokat foglalkoztatott metsző volt. A latin mellett a szláv és héber betűk metszéséhez is értett. (Róla bővebben: PATAKY 1951, 40–41.) Több alkalommal feljelentette Sággy Ferencet, aki ellen ennek hatására a Helytartótanács vizsgálatot indított. (Bikfalvi szerepéről és motivációiról a Sággy ügyében folytatott vizsgálat kapcsán lásd: SZENTESI 2009, 57.)

Ariánussal – itt: eretnekekkel. Arius (260–336) líbiai származású, Alexandriában működő pap: tanai szerint az Atya nem egylényegű a Fiúval.

consternatio – (lat.) nyugtalanság, aggodalom.

notorie – (lat.) hírhedt, megrögzött.

mínd' a két várasunkban – értsd: Pesten és Budán.

Officiose – (lat.) hivatalos úton.

Testamentomnak legalizatiója – (lat.) végrendeletnek hitelesítése. Lásd: 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.

ide – Budára.

Az Értekezéseknek 3. és 4. kötetét – az EÉT 1820. évi harmadik és negyedik kötetét.

Sággy kívánnya elvinni – Sággy Ferenc tevékenyen részt vett az EÉT körüli munkálatokban. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.;

85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

a' Herczeghez – József nádorhoz.

A' jövő esztendőnek első kötetébe – az EÉT 1821-es évfolyamának 1. számába.

a' Palesztinai Mappa – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

Ha Sailler kész lesz a' Zsoltárral – az utalás a 136. zsoltárra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

Az Úr' koporsójához illő egynehány strófát akarnék szerezni – Verseghynek ez a terve végül nem valósult meg, mivel Joseph Anton Seyler, aki dallammal látta el Verseghy szövegeit, épp ez idő tájt hagyta el Pest-Budát, s kezdte meg szolgálatát Esztergomban.

melodiára – dallamra.

violonra – hegedűre.

tónust – itt: alaphangot, alaphangnemet.

A' stílusnak tactusra vontt chorálisnak kellene lenni, ammint az I. Kötetben említettem – Verseghy az EÉT-ben névtelenül megjelent *Az Egyházi Énekről* című tanulmányára, illetve az abban leírtakra utal (EÉT, 1820, 1. sz., 148–186). Eszerint a *Chantus choralis* vagy *Gregorianus* (magyarul *talpénekként* adja vissza Verseghy) „üdümérték nélkül szűkölködik, *unisono* is egyszersmind, az az, csak egyetlenegy szózatból áll: de mivel a' tapasztalás világosan megmutatta, hogy az üdümérték, melyre szorítatik, és a' követő szózatok, melyek hozzá orgona nélkül az egy *violonnak* vezérlése szerint accordokat függesztenek, szívérzékenyítő erejét nem csak meg nem rontják, hanem még gyarapítják is; mind Romában, mind a' Deák Anyaszentegyháznak más főbb templomaiban, hallani már több különös alkalmatossággal illyképen megerősített és rendbeszedett talpéneket is. És valóban, ha az egyébféle társaságos vagy theatrális énekek hathatósan megragadgyák az emberi szívet, nem látom az okát, mért ne birjanak hasonló vagy még nagyobb erővel az *üdümértékes és accordos talpénekek* is?” (EÉT, 1820, 1. sz., 156–157) Azaz Verseghy ütemmutató közé szorított, metrikus gregoriánt képzelt el a darabhoz (Hovánszki Mária jegyzete).

musikabéli rideg rész után – értsd: a zenei közjáték után.

a' ki e' 4. kötetben Márton Urat olly helyesen megrostálta – az utalás Horváth János Márton István bíráló közleményére vonatkozik, amely több részletben jelent meg az EÉT 1820. évfolyamának lapszámaiban: *Márton István Prof. Úr. Ker. Katekizmusának ügyében kibocsátott fontosabb állítására tett észrevételek*, EÉT, 1820, 1. sz., 108–146; 2. sz., 129–152; 3. sz., 152–169; 4. sz., 45–91.

162. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. november 12.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *219–220*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1820. november 7-én kelt írására felel, s részletesen reagál annak mellékleteire: 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820.

november 7. Beszámol továbbá az EÉT új címlapképének készülésétől, valamint saját, az egyházi törvények erejéről, valamint a képzelőerőről szóló tanulmányai munkálatairól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Respondi 19. 9br. – (lat.) 'Válaszoltam november 19-én'. Lásd: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

Az Ékesenszóllásról való Tanácskozásoknak, a' Szógyűjtemény Criticájának, Delille töredékeinek folytatása – Horváth Verseghy 1820. november 7-én kelt levelének mellékleteire utal: 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.

Palesztína – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.

Vignette – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

Az egyházi törvényeknek kötelező erejéről kezdett Értekezésben eddig mentem – az utalás Horváth János alábbi tanulmányára vonatkozik: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

Hierarchákat – (gör.) előjárókat.

præsumtio – (lat.) vélelem, előfeltevés.

tusakodókban – küzdőkben.

Ezt elvégezvén töstént a' képző erőnek műveléséhez fogok – Horváth János *A' képző erőnek erkölcsi kiművelése* címen tervezett tanulmányt írni az EÉT számára. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

a' melyhez Kedves Uram Bátyám a' gyöngyöket már megküldötte – az utalás Verseghy Delille-fordításaira vonatkozik. Verseghy Delille-fordításai posztumusz jelentek meg: *A' képzelőerőnek nagy művei az emberben Delille után*, EÉT, 1824, 3. sz., 79–90. A fordítás kéziratait lásd: OSZK Kt Analekta 1089. Vö. a fenti jegyzettel.

Nálunk az a' hír terjedett el, hogy Fejér Fő Director Felséges Urunk N. Váradí Kanonoknak méltóztatott nevezni, 's ő léssen egyszersmind az Universitásnál is Bibliothecarius – Horváth Fejér Györggyel kapcsolatos értesülései tévesek voltak. Lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

A' rajzoló Beszédről szóló Tanácskozást – az utalás Verseghynek az egyházi ékeszsóllásról szóló tanulmányorozatának az EÉT 1821. évi 1. számában megjelent részletére vonatkozik: *Az Egyházi Magyar' Ékesenszóllásról való barátságos Tanácskozásoknak Folytatása. V. Tanácskozás. A' Rajzoló Beszédről*, EÉT, 1821, 1. sz., 123–134. (A dolgozat kéziratát Verseghy 1820. november 7-én kelt leveléhez csatolta. Lásd: 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.) A sorozat *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszóllásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz., 116–139, 3. sz., 112–130.

**163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1820. november 19.**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656. 26r–26v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *87–90*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János hozzá címzett, 1820. november 12-én kelt üzenetére felel: 162. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 12. Levelének első felében saját, korábban elküldött, s már az egyházi cenzúra jóváhagyását elnyert munkái világi cenzúráztatását érinti. Észrevételeket tesz emellett Horváth Jánosnak az egyházi törvények erejéről szóló, készülő dolgozatához kapcsolódóan, amelyből Horváth előző levelében küldött rövid ízelítőt. Beszámol továbbá arról, hogy dolgozik Pyrker János László EÉT-be szánt biográfiáján és a *Tunisiás* recenzióján. Leveléhez csatolja Pyrkernek az AGHSKK-ban megjelent dolgozatát, amelyben sajátos eposzi eljárásairól értekezik. Verseghy arra kéri veszprémi ismerőseit, tanulmányozzák Pyrker koncepcióját, s ítélik meg, teológiaiilag elfogadhatónak tartják-e. Írása végén Verseghy egy kéréssel fordul Horváth Jánoshoz: Johann Adam Hanthaler *Fasti Campililiensis* című művéhez szeretne hozzájutni, hogy a Pyrker-életrajzhoz adatokat nyerhessen belőle.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' folyó holnapnak 12én hozzám útasított böcsös Levelét – lásd: 162. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 12.

a' Censurába való Tanácskozással együtt – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 162. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 12.

mivel a' Censorságnak resignátiójátúl fogva, noba ennek acceptatiója Bécsbül még el nem érkezett, semmit sem akar már censurálni – resignáció (lat.): lemondás, acceptál (lat.): elfogad. Trenka Mihály visszavonulásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 136. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.; 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.; 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.

Sághy – Sághy Ferenc tevékenyen részt vett az EÉT körüli munkálatokban. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sághy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Nagy Úrhoz – Nagy Antal (1774–1847) budai cenzor.

Az Egyházi törvényeknek kötelező erejéről – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 162. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 12.

quod bene notandum – (lat.) 'ami jól megjegyezendő'.

Fejérről – Fejér György kinevezéséről Horváth János a Verseghynek küldött, 1820. november 12-én kelt levelében érdeklődött. Lásd: 162. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 12.

és Popolról – Popol Ágoston (?–1854) piarista szerzetes, pesti hitszónok, 1820-tól a pesti egyetem filozófiai karának dékánja, 1829-től nagyváradai kanonok.

mikor még Ő Felsége Pestenn volt – Verseghy I. Ferenc 1820 őszén, Pest-Budán tett látogatására utal. Erről lásd: 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.; 152. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 17.

Schwardtner Professor – Schwartner Márton (1759–1823) történész, statisztikus. Göttingeni egyetemi tanulmányait követően előbb 1784-től Késmárkon, majd 1786-tól Sopronban gimnáziumi tanár. 1788-tól a pesti egyetemen diplomatikát és heraldikát tanított, emellett egyetemi könyvtárnok volt. Nevelőként id. báró Prónay László szolgálatában állt.

Horváth Pista – Horvát István (1784–1846).

Exhortátornak – (lat.) hitszónoknak.

resignálni – (lat.) lemondani.

ama' derültebb eszü, és jobb szivü Protestans Predikátor Uraknak, kik a' Hierarchiai Rendre törekednek – lásd: 162. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 12.
quasi – (lat.) mintegy.

Lám Engelmayer Püspök Lőcsei Superintendensbül Egri Nagy Prépost és Titularis Püspök lett – engelspergi Engelmayer Sámuel (1705–1773). Tanulmányait Nagyszombatban végezte. 1731-ben szentelték pappá. 1732-től alistáli, 1734-től lőcsei plébános és Szent Jakabról nevezett címzetes apát. Barkóczy Ferenc (1710–1765) szepesi szolgálata letelte után kérte, hogy tartson vele Egerbe. 1746 és 1773 között egri kanonok, 1746-tól egri nagyprépost és biduai választott püspök.

és hozzá Clericuskához – Verseghy 1771-ben lett egri papnövendék, teológiai tanulmányait 1777-ben szaktította félbe (CSÁSZÁR 1903, 8–13; SÁGHY 1825, 144).

A' Rajzoló Beszédrül való Tanácskozásombül – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 162. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 12.

usque ad 22. Sum exclusive – (lat.) 'hozzávetőlegesen a 22. paragrafusig bezárólag'.

Kulcsár et Socii – (lat.) 'Kulcsár és társai'.

Pyrkernek, az új Velencei Patriarchának Biographiája, mellynek Datumait saját kezével felírta és nekem elküldötte – Pyrker János László az EÉT-ben közlendő életrajzáról lásd az alábbi levelet: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.

deducállyam – (lat.) dolgozzam ki.

Tuniziássának Recenziója – lásd: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.

az ide melléklett Írás – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Archiv für Geographie, Historie etc. No. 123. és 124. sz. 1816. eszt. – Pyrker akkor még készülőlőfélben lévő *Tunisiás* című hőskölteményéről az Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst című lapban jelent meg előzetes ismertetés, s néhány részlet a szövegből. *Carl des V. Heeresfahrt gegen Tunis, episch behandelt durch den Herrn Abten von Lilienfeld, Ladislaus Pircher*, AGHSKK, 123–124, 1816. október 14., 507–513; AGHSKK, 127–128, 1816. október 23., 524–526; AGHSKK, 131, 1816. október 30., 539–541; AGHSKK, 136–137, 1816. november 13., 563–566; AGHSKK, 142–143, 1816. november 27., 587–589. Vö. 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.

Megvallom, hogy Mythologia nélkül és ennél fogva az Epopejába való Gépelyezet nélkül is a' Keresztény Poéták szűkölködvén, nagyon szeretném Nemzetünknek tudós részével Pyrkernek Gépelyezetét ezen alkalmatossággal megösmékedtetni, de csak úgy, ha a' Theológiában talpraesett Veszprémi Barátim helyben haggyák – Pyrkernek az eposzírás során alkalmazott sajátos eljárásairól és azok fogadtatásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.

poetice – (lat.) poétikai szempontból.

theolice – (lat.) teológiai szempontból.

Tuniziás Attyában – azaz: a *Tunisiás* szerzőjében, Pyrker János Lászlóban.

Biographiájában a' Patriarcha azokat, a' miket sanyarú rabszolgaságáról a' hírek eddig beszéltettek, eltakarja, sőt majd hogy nem tagadgya – erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.; 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3. Vö. DONCSECZ 2017.

Hanthallerra igazit. (Rekursus Diplomatico-Genealogicus Archivi Campililiensis II. Tomi in Folio. – Beck Vienna 1819.) – Johann Adam Hanthaler (1690–1754) osztrák ciszterci szerzetes, történész, numizmatikus. Salzburgi jogi, filozófiai és teológiai tanulmányok után 1716-ban lépett a ciszterci rendbe Lilienfeldben. Ekkor vette fel a Chrysostomus nevet. A helyi archívum anyagát feldolgozva az apátság történetét kutatta. Fő művét *Fasti Campililiensis* néven emlegetik, s az a lilienfeldi kolostor és környéke részletes történetét ismerteti. A kötetek új kiadásban 1819–1820-ban Pyrker János László szerkesztésében jelentek meg: HANTHALER 1819; HANTHALER 1820.

Praefatióból – (lat.) előszóból.

Szepesi Főpásztori hivatallyában – Pyrker János László 1819-től viselte a szepesi püspöki címet 1820-ig, velencei pátriárkává történő kinevezéséig.

Méltóságos V. püspöknek – Vurum Józsefnek.

Spiritualis – (lat.) lelki igazgató: papnevelő intézetekben a lelki képzést irányító pap.

cum reliquis cunctis – (lat.) 'az összes fennmaradóval együtt'.

vén Exszerzetes Fraterjaimmal együtt – az itt említett levelek nem azonosíthatók.

Főrisztelendő Vajky Úrnak küldök majd új esztendőre egy pogány Zsoltárt – a Verseghy említette zsoltár nem azonosítható.

sedem sapientiae – (lat.) 'a bölcsesség lakhelyét'.

sedem humanitatis – (lat.) 'az emberiség lakhelyét'.

fenestras animae – (lat.) 'a lélek ablakait'.

etc – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

164. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. november 22.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár, Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *220–221*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1820. november 12-én kelt üzenetére felel: 161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 12. Levélben biztosítja Verseghyt arról, hogy szívesen folytatja az egyházi ékesszólásról szóló dolgozatok közzétételét a HKT-ban megjelent kedvezőtlen recenzió ellenére. Levele legnagyobb részében Verseghy Pyrkerhez kapcsolódó, készülőként lévő írásait érinti. Egyfelől értesíti arról, hogy Hanthaler kötete, amelyre Verseghynek a biográfia megírásához lett volna szüksége, nincs meg a gyűjteményében. Másfelől beszámol róla, hogy Verseghy kérésének megfelelően veszprémi kanonok társaival hozzáfogtak Pyrker a *Tunisiásban* alkalmazott sajátos megoldásainak teológiai szempontú vizsgálatához.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 25 9br – (lat.) ’kézhez vettem november 25-én’.

Respondi ad banc et sequent de dato 22. scriptum die 30. 9br. – (lat.) ’Választam erre és a 22-ét követően írtra november 30-án.’ Lásd az alábbi leveleket: 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25.; 166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.

az utolsó gazdag levelében – lásd: 161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 12.

az Ékesenszöllásról való Tanácskozásokat – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 162. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 12.

Kulcsárnak öszve vissza való éretlen firkálása – az utalás a HKT-ban az EÉT-ről megjelent, s Verseghy egyházi ékeszöllásról szóló tanulmányát kritikával illető recenzióra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.

A’ Velenczei Patriarcha biographiájának – Pyrker János László az EÉT-ben közlendő életrajzáról lásd az alábbi leveleket: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

azon Könyv, melyet abban segédül kellene venni – HANTHALER 1819; HANTHALER 1820. Lásd: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. november 19.

A’ Tunisiás Attyának keresztény Mythológiáján – Pyrker eljárásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.

alkhattunk – alkudhatunk.

Hadesből – itt: az Alvilágból.

Az iránt azonban, bizonyosnak teszem Kedves Uram Bátyámat, hogy a’ Biographiát az első, a’ Tunisiás Recenzióját pedig a’ második kötetben okvetlen kiadom – a két tervezett szöveg közül csak az életrajz készült el, s látott nyomtatásban napvilágot: Nagy Mélt. Pyrker László Szepesi Püspök Úr Ő Excell. biographiája, ’s Velenczei Patriarchatusra való emeltetése, EÉT, 1821, 1. sz., 188–194. Vö. DONCSEZ 2018.

Chateaubriand szempontyából vetetvén fel – François-Auguste-René de Chateaubriand (1768–1848) francia író és politikus. A szóban forgó munkája *A kereszténység szelleme, avagy a keresztény vallás szépsége* (*Génie du christianisme, ou Beautés de la religion chrétienne*) 1802-ben jelent meg. A kötet azt igyekszik bizonyítani, hogy a kereszténység erkölcsi tisztasága által a pogány vallások fölött áll.

Milton’ Elveszett Paradicsomának – az utalás John Milton (1608–1674) *Elveszett paradicsom* című (1667) eposzára vonatkozik.

’s Klopstock Messiásának – az utalás Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) *Messiás* című (1748) eposzára vonatkozik.

Noë bárkájának – az utalás a HKT-ra vonatkozik.

a’ Zsoltároknak próbafordításit is figyelmetességre méltóknak hirdeti Tudósításaiiban – az utalás az EÉT 1820. évi 3. számáról a HKT-ban megjelent recenzióra vonatkozik: HKT, 49, 1820. Szent Iván-Hava 17, 399–400.

Nagy Péntekenn, ’s Szombatonn – Krisztus kereszthalálának napján és az azt követő, a feltámasztás ünnepét, húsvét vasárnapot megelőző szombaton.

amaz Éneket is az Úr’ Koporsójánál – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 12.

képzette – képzelte. Az utalás Verseghy betegségére vonatkozik. Vö. 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.

**165. Horváth János – Verseghy Ferencnek
Veszprém, 1820. november 25.**

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1935, *222–223*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1820. november 19-én kelt üzenetére felel: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19. Levelével azért keresi fel Verseghyt, hogy készül, az egyházi törvények erejéről szóló tanulmányához felkérje egy Chateaubriand-nál olvasható, francia liturgikus szöveg lefordítására. Emellett hírt ad arról, hogy sikerült hozzájutnia Hanthaler kötetéhez, amelyet Verseghy Pyrker János Lászlóról írt biográfiájához szeretett volna felhasználni. A kötet előszavának másolatát írásához csatolva megküldi Verseghynek. E melléklet nem maradt fenn vagy lappang. Levelének végén Horváth röviden beszámol az EÉT 1821. évfolyama első kötetének nyomtatási munkálatairól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 29. 9br. – (lat.) 'Kézhez vettem november 29-én.'

Ad hunc et priorem de dato 22. scriptum respondi 30. 9br. – (lat.) 'Erre és az előző, 22-én írt levélre válaszoltam november 30-án.' Lásd az alábbi leveleket: 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.; 66. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.

Az egyházi törvényhozó test bölcsességének megmutatására – az utalás Horváth János *Az egyházi törvényeknek ereje* című tanulmányára vonatkozik. A dolgozat az EÉT-ben jelent meg: EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

Actiónak – (lat.) cselekedetnek. A római katolikus liturgia része a gratiarum actio ('hálaadás'), a görög eucharistia megfelelője.

a' következő Franczia verseknek megmagyarítására – az idézett szöveg François-Auguste-René de Chateaubriand munkájából származik. Lásd: CHATEAUBRIAND 1802, 31. Verseghy még ebben az évben elkészítette a fordítást *A' Szent Misében az Actio* címmel. Kéziratának jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3661, 58a. A kézirat szereplő dátum: 1820. december 1. Fordítása Horváth János tanulmányába ágyazva jelent meg: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116. (Itt: 54–55.)

De la Harpe – Jean-François de la Harpe (1739–1803) francia költő, drámaíró. A Horváth János által tőle idézett gondolatra Chateaubriand is hivatkozik, a Horváth által fordításra kiválasztott szöveghez kapcsolt lábjegyzetben. Lásd: CHATEAUBRIAND 1802, 31.

Schwaiger Posonyi könyváros – Schwaiger András (?–1853) pozsonyi könyvkereskedő.

ösméretes az Úr előtt Hanthallernek illy homlokírású munkája: Recensus Diplomatico-Generalogicus Archivi Campililiensis 's a' t. – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

a' Zirczi Apátur – Dréta Antal.

az Előbeszédnél egyebet benne nem találtam, a' mit Pyrker' Patriarchának biographiájában haszonolhatnánk – a Pyrker írta előbeszéd Hanthaler művének első kiadása elején található, számozatlan oldalakkal: Johann Ladislaus PYRKER, *Lectori benevolo!* = HANTHALER, 1819, oldalszámok nélkül.

ide foglalom – a levél mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Archivumok – itt: kézirat-, illetve oklevélgyűjtemények, az egyes rendek vagy rendházak történetével kapcsolatos iratok.

Az Egyházi Értekezéseknek második eszt. beli járattýából – azaz az EÉT 1821-es évfolyamából.

az Ékesenszólásról való Tanácskozásokra – lásd: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

a' biographiára – Pyrker János László életrajza az EÉT 1821-es évfolyamának első számában jelent meg: Nagy Mélt. Pyrker László Szepesi Püspök Úr Ó Excell. biographiája, 's Velencei Patriarchatusra való emeltetése, EÉT, 1821, 1. sz., 188–194.

166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. november 30.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 26v, 32r, 32v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *90–92*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János két hozzá címzett üzenetére felel: 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.; 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25. Levelében elsősorban Pyrker János Lászlóhoz kapcsolódó, készülőképben lévő szövegeit – a biográfiát és a recenziót – érinti. Hírt ad emellett a 136. zsolttár zenei kíséretének készülésétől.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 30. 9br respondi ad duas epistolas Veszprimio de dato 22 et 23o ad me scriptas Reverendissimo Domino Horváth – (lat.) 'November 30-án válaszoltam Horváth tiszteendő úr 22-én és 23-án hozzám írt két levelére.' Lásd: 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.; 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25.

Első böcsös Levelére de dato 22. 9br – lásd: 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.

mit végzett a' Censurával Sággy Barátunk – az EÉT világi cenzor által jóváhagyandó írásait Sággy Ferenc közvetítette a veszprémiek és a budai cenzor között. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

mind a' Biographiát, mind az Egyházi Ékesenszólást – lásd: 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.

a' Tuniziásnak Mythológiájáról – Verseghy egy korábbi levelében arra kérte Horváth Jánost és veszprémi ismerőseit, hogy vizsgálják meg, vajon teológiai szempontból helytálló-e, ahogy Pyrker János László a deus ex machinát a *Tunisiában* alkalmazta. Lásd: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

E' másik levél eljött ugyan, de nem a' Mythológiával, hanem Pyrker' Praefatiójával, melynek kinyomozása Főtiszt. Úrnak fáradszatólan iparkodását és nemes buzgóságát bizonyítja – Verseghy Horváthnak az alábbi levélre utal: 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25.

és a' Francia versekkel, melyek szívemet egészen megbájták – az utalás arra a Chateaubriand közölt liturgikus szövegre vonatkozik, amelynek lefordítására Horváth János kérte fel Verseghyt. Lásd: 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25.

mikor a' Tuniziást recenseálok – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.

Campoliliumi – Campolilium (lat.): Lilienfeld latin neve.

A' mit a' Tuniziában uralkodó Mythológiáról a' Biográfiában mondok, hogy a' Ker. Epopoejára Miltonénál és Klopstockénál sokkal alkalmasabbnak látszik – Verseghy Pyrkerrel írt életrajza az EÉT 1821. évfolyamában jelent meg: Nagy Mélt. Pyrker László Szepesi Püspök Úr Ó Excell. biographiája, 's Velencei Patriarchatusra való emeltetése, EÉT, 1821, 1. sz., 188–194. Pyrker János László az EÉT-ben közlendő életrajzáról lásd az alábbi leveleket: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

praescindendo a theologicis – (lat.) 'a teológiától elszakadva'.

ortodoxiának – óhitűségnek.

in sensu sive theologico sive physico – (lat.) 'akár teológiai, akár fizikai értelemben'.

fundáltatik – (lat.) alapozódik meg, nyer alapot.

Epopoeják – epopeia (gör.): nagyeposz.

Mahomed, Attila, Hannibal, Caesar, Nagy Károly, Pipin, István, László – Mohamed: próféta. Az iszlám vallás Mohamed b. 'Abd Allah (570–632) ígírdetéseiből ered. Istentől kapott kinyilatkoztatásait a Korán tartalmazza. Attila: Attila (433–453) hun uralkodó. A középkori nyugat-európai krónikák őrizte hagyomány szerint Árpád nemzetsége Attilából származik. Hannibál (Kr. e. 247 – Kr. e. 183): karthágói hadvezér, a II. pun háborúban a karthágói csapatok vezetője. Caius Iulius Caesar (Kr. e. 100 – 44): római hadvezér, politikus, dictator. Nagy Károly (768–814): frank uralkodó, Kis Pipin fia. 800-ban római császárrá (imperator augustus) koronáztatta magát. Pipin: Kis Pipin (714–768) frank uralkodó. Nagy Károly apja. István: I. (Szent) István (969 k. – 1038): az első magyar király, a magyar állam megalapítója. László: I. (Szent) László (1046–1095) magyar király.

kiket a' Poéta Biográfiáikból characterizál – értsd: akiknek jellemét a költő életrajzaik alapján rajzolja meg.

sugarollyák – sugallnak, sugalmaznak.

personificációt – (lat.) megszemélyesítést.

Históriának – (lat.) történelemnek, történetírók műveinek.

physice – (lat.) fizikailag.

invitációjára – (lat.) meghívására, felhívására.

Nagy Penteget – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 12.

a' Super flumina Zsoltárnak – az utalás a 136. zsoltárra vonatkozik. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

Rhapsodiákkal – rapszódia: itt zenei műfaj. Verseghy nagypéntekhez kapcsolódó, tervezett darabja eszerint széles dinamikai skálán mozgó, ezeket hirtelen és gyakran váltogató zenemű lett volna.

Tucsek – Vincenz Tucsek (1755 k.–1820) cseh zeneszerző. Franz Tucsek, a prágai Szent Péter templom karvezetőjének fia. Pályáját tenoristaként kezdte, majd különböző főúri színházakban kapott alkalmazást mint hangversenyvezető, zeneigazgató. 1801-től a bécsi leopoldstadti színház karnagya lett. Élete utolsó éveit Budán töltötte, itt is halt meg. Zeneszerzőként több műfajban alkotott: írt miséket, kantátákat, oratóriumokat, dalokat és operákat is. Vö. M. Tóth 1998, 42, 68, 80–81, 119, 125–126.

Requiemet – (lat.) gyászmisét.

Liberája – értsd: librettója, azaz a zenemű szövegkönyve.

De van még egy musikus szerző Pestenn és nekem jó ösmerősöm, a' ki Sailert kipótollya, ha ez elhagy – az itt említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

Tiszt. Tanhoffer Atyának, kérem, üzenye meg Főtiszt. Úr, hogy Pensiójának argumentuma Bécsből már ide megérkezett – lásd: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

argumentuma – (lat.) jele, bizonyítéka.

Solita Paulinorum Pensio – (lat.) 'szokásos nyugdíj a pálosoknak'.

Patientia, baráttáncz – közmondás. Értsd: Türelem, békétűrés!

Az Asszony – Marie Ossitzky.

az én kedves, elfelejthetetlen szívvességu Mezei Egeremet – az itt említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

167. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. december 3.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 32v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *92–93*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében egy kéréssel fordul Horváth Jánoshoz. Miután Horváth másolatban elküldte neki a Chrysostomus Hanthaler kötetéhez Pyrkér János László által írt előbeszédet, most arra kéri, hogy másoltassa le ugyane kötet bevezetőjét. (Vö. 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25.) Leveléhez egyszersmind mellékeli a Horváth János kérésére készített, *A' Szent Misében az Actio* című fordítását.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az öreg Hárfás – az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Fordítottam én a' Franciaia verseket az Actióról szorosan – az utalás Verseghynek *A' Szent Misében az Actio* című fordítására vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

eme' szavai utolsó levelében Pyrkerről – Verseghy szó szerint idézi Horváth alábbi levelének idevágó sorait: 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25.

copiáját Hanthaller' Introductiójának – (lat.) másolatát Hanthaler bevezetőjének. Verseghy arra szeretné kérni Horváth által Dréta Antalt, hogy másoltassa le Hanthaler művének birtokában lévő első kötetéből annak bevezetőjét: *Praenotiones introductionae in recensum diplomatico-genealogicum archivii nostri* = HANTHALER 1819, I–XIII.

quam viam, quemque ordinem ac methodum in recensendis archivii nostri documentis Author sit prosecutus, praefatione sive praevia introductione proxime adjuncta suggerit; hunc

proinde, antequam (Lector!) explicueris librum, a te cura et sensu perlegi lectumque memori mente servari cum eodem Authore moneo atque obsecro. – (lat.) 'amennyire a szerző utat tör a rendezendő archívumainkban a dokumentumok rendezésével és metódusával, azt az előszóban vagy a csatolt előzetes bevezetőben szinte sugallja. Olvasó, én ezért ugyanazzal a szerzővel együtt emlékeztetek és esdekelve kérek téged arra, hogy mielőtt a könyvet értelmezed, gonddal és értelemmel vizsgáld át és olvasd [a bevezetőt].'

a' Zirczy Apátúr – Dréta Antal.

szent Szerzetének – Dréta Antal ciszterci szerzetes volt.

nemes ohajtásait az Archivumoknak nyilvánvaló közlése iránt – erről lásd: 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25.

a' Tuniziásnak recensiója – erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.

mikor majd Pyrkernek Szepesi Főpásztorságárául kezemhez veszem. Főtisztel. Andujár Apátúr és Kanonok Úrtól a' szükséges Datumokat – Verseghynek a dátumokra Pyrker János Lászlóról készülő életrajzához van szüksége. Verseghy Pyrkerrel írt életrajza az EÉT 1821. évfolyamában jelent meg: Nagy Mélt. Pyrker László Szepesi Püspök Úr Ó Excell. biographiája, 's Velencei Patriarchatusra való emeltetése, EÉT, 1821, 1. sz., 188–194. A témához lásd: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

168. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. december 6.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *223–224*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc két korábbi hozzá címzett üzenetére felel: 166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.; 167. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 3. Horváth levelében megerősíti a Verseghytől kapott küldemények kézhezvételét, s Verseghynek a *Tunisiáról* készülő recensiójához mellékeli Kiss Ferenc írását, amelyben Kiss Pyrkernek az eposzírás során alkalmazott sajátos eljárásairól fejti ki véleményét. Lásd: 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6. Felkéri továbbá Verseghyt egy Chateaubriand által közölt Voltaire-szöveg lefordítására.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Revisióra felküldött írárok, Pyrker Pátriárcha biographiája, a' Francia versek, mind megérkeztek – Horváth János az alábbi levelek mellékleteire utal: 166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.; 167. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 3.

az Ékesen szállásnak folytatását – lásd: 166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.

A' kereszt. Mythologia iránt, avvagy a' Tuniziás Szerzőjének Gépelyezete iránt, Kis Fer. Kanonok Urnak vélekedését ide rekesztem – az utalás Kiss Ferenc levelére vonatkozik. Lásd: 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6. Verseghy 1820 őszén kérte fel Horváthot és veszprémi ismerőseit, hogy teológiai szempontból mondjanak véleményt Pyrkernek az eposzírás során alkalmazott sajátos eljárásairól. Lásd: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.; 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.

A' Recensus Campililiensis még kezemnél vagyon – az utalás Hanthaler művére vonatkozik, amelyet Horváth Verseghy kérésére kért kölcsön. HANTHALER 1819.

Kedves Uram Bátyámnak kérésére a' Bevezetést leíratom, hogy új plánomat az Archivumok haszonvételéről kidolgozhassa – Verseghy kéréséről lásd az alábbi levelet: 167. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 3.

Én még minek előtte az Egyházi hatalomnak tekintetéről elvégeztem volna értekezésemet – Horváth János az alábbi tanulmányára utal: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

sükségesnek találtam, hogy az Egyházi Magyar Literaturának 1820dik esztbeli állapotját mindgyárt az első kötetben megösmertessem – Horváth János itt említett írása az EÉT 1821. évfolyamának első kötetében jelent meg: *Az 1820-dik esztendőbeli állapotjának rajzolatya*, EÉT, 1821, 1. sz., 135–150.

Tudományos Magy. Szókönyvnek – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

egy darabot kell ide iktatnom Voltaire' munkáiból, melly Uram Bátyám tolla alá kívánkozik, a' hüveknek az Úr' vacsorájához való járulásáról – az utalás Voltaire *Questions sur l'encyclopédie* című műve egy részletére vonatkozik, amelyet saját munkájában Chateaubriand idéz. Horváth a szöveget németül citálja, tehát ő a német kiadást használta (CHATEAUBRIAND 1803). Verseghy a Horváth levelébe másolt prózai szöveg alapján hozza létre a szöveg hexameterben írt magyar változatát *A' Hüveknek az Úr' Vacsorájához való járulása* címmel. A szöveg kéziratának jelzete: OSZK Kt. Quart. Hung. 3661, 66a. A mű Horváth Jánosnak *Az egyházi törvényeknek ereje* című tanulmányába ágyazva jelent meg: EÉT, 1821, 4. sz., 66.

auctoritás – (lat.) tekintély.

Szent Atyák' tekinteténél – a szentatyák tekintélyénél. Horváth az egyházatyákra, egyháztanítókra utal.

oraculumaiából – itt: jóslataiból.

„Da erscheinen Männer (gondolom az Egyházi férfiakat, a' Szentségosztogatókat érti) deren Ansehen nicht verdächtig ist. Da sind Menschen, welche Gott – bey einer Cerimonie die wahrhaft erhaben ist, bey dem Glanze von Tausend Wachskerzen (kevesebb is elég, mert a' falunn sincs annyi) nach einem Tonspiel, welches sie am Fusse eines mit Gold bedeckten Altars bezauberte, – in sich aufnehmen. Die Einbildungskraft ist gleichsam unters Joch gebracht, die Seele erweicht und mächtig ergriffen; man athmet kaum, man ist von jedem irdischen Gut entfesselt, man vereinnigt sich mit Gott, und Er hat sich mit unserm Fleische und Blute vereinnigt. Wer würde es wagen, nach allem diesen ein Verbrechen zu begehen? – Wer könnte es nur einmal denken, sündigen zu wollen! Man kann sich unmöglich ein Geheimniss vorstellen, welches die Menschen stärker in den Banden der Tugend erbielte.” – (ném.) 'Ott kiváló férfiak tűnnek fel (gondolom az Egyházi férfiakat, a' Szentségosztogatókat érti), akik tekintélyéhez nem férhet kétség. Olyan emberek, akiket – egy valóban fennkölt szertartás során, ezer viaszgyertya fénye mellett (kevesebb is elég, mert a' falunn sincs annyi) egy hangjáték után, amely őket elbájolta a talpig arannyal fedett oltár lábai mellett – az Isten magába fogadott. A képzelőerő ugyancsak iga alá vétérik, a lélek ellágyul és erősen elragadtatik. Alig lélegzünk, minden földi hívságtól felszabadulunk, egyesülünk Istennel, és ő egyesült a mi húsunkkal és vérünkkel. Ki merészelne hát mindezek után bűnt elkövetni? – Ki tudna akárcsak egyszer is arra gondolni, hogy vétkezni

akar! Lehetetlen elképzelni olyan titkot, amely az embereket erősebben tartaná az erény kötelékeiben.’ Az idézet forrása: CHATEAUBRIAND 1803, 60.

169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek h. n., 1820. december 6.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *264–266*.

HORVÁTH 1926.

Keletkezés

Jelen levél kézirata, amelyet az OSZK Kt-ban őriznek, datálatlan. Keletkezési idejét Horváth Konstantin az 1820. december 3. és 30. közötti időszakra helyezte (HORVÁTH 1937, 264*). Jelen kiadás e keletkezéssel nem ért egyet, s ha a levél íródásának idejét pontosan nem is tudja meghatározni, elküldésének idejét 1820. december 6-ra teszi. Az alábbiakban e datálás indoklására történik kísérlet.

Kiss Ferenc szóban forgó levele a Verseghy-levelezés azon csoportjába tartozik, amelyik Pyrker János László *Tunisiás* című eposza magyarországi megismertetésének témáját érintik. (Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.) Verseghy Ferenc a *Tunisiás*ról tervezett recenziójában megkerülhetetlennek tartja, hogy szót ejtsen Pyrkernek az eposz megalkotása során alkalmazott sajátos eljárásáról. A *Tunisiás* szerzője ugyanis az eposz műfaj elhagyhatatlan velejárójának tekintette a csodás elemek alkalmazását. A reneszánsz és barokk hagyományokkal, valamint Milton és Klopstock eljárásával szakítva azonban nem görög-római isteneket vagy angyalokat és ördögöket szerepeltet szövegében, hanem hajdan élt történelmi személyiségek (Attila, Mohamed, Regulus, Hermann) lelkei, szellemei kapnak helyet művében. Ez az eljárás teológiai szempontból aggályos lehet, s ezt maga a szerző is érezte, ezért a *Tunisiás* második, javított kiadásának előszavában részletes magyarázatát adja vitatható megoldásainak. (PYRKER 1820b, I–VIII. Vö. SZÖRÉNYI 2016.) Verseghy ezért, mielőtt az EÉT-be szánt ismertetést megírná, kikéri a folyóirat körül csoportosuló veszprémi egyháziak véleményét, s elsősorban a lap egyházi cenzúrájáért felelős Kiss Ferenc jóváhagyását várja. 1820 novemberében több levelet is vált erről Horváth Jánossal. (Lásd: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.; 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.; 166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.) Horváth János leveleiben arról tájékoztatja Verseghyt, hogy napirenden van köztük a kérdés, megbeszéléseket folytatnak a vitatott eljárásról. 1820. december 6-i írásában végül arról számol be, elkészült Kiss Ferenc véleménye, amelyet mellékelve küld: „A’ kereszt. Mythologia iránt, avvagy a’ Tuniziás Szerzőjének Gépelyezete iránt, Kis Fer. Kanonok Urnak vélekedését ide rekesztem; mondottam, hogy az orthodoxiának lessz némű némű kifogása ellene.” (168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.) Jelen kiadás álláspontja szerint itt Kiss Ferencnek arról a leveléről van szó, amelyet Horváth Konstantin 1820. december 3. és 30. közöttre datált. Hogy Kiss mikor vetette papírra sorait, nem megállapítható: a kézíraton nincsenek erre mutató utalások. A levél keletkezési dátumaként ezért jobb híján az elküldés idejét tüntetjük fel. A Horváth Konstantin által az írás keletkezésére meghatározott időintervallum azért sem lehet helyes, mert Verseghy Kiss Ferenc szóban forgó levelére annak a levelcsoportnak egy

darabjával válaszolt, amelyet Horváth János által küldött a veszprémi egyháziak számára, s amely 1820. december 6. és 17. között keletkezhetett. (176. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]. A levélcsoportról és annak datálásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tunissiast – PYRKER 1820a.

's Pindustól távul esvén – Pindosz hegység: hegylánc Thesszália és Epirusz között, a Dinári-hegység része. Az említés itt Pest-Budára vonatkozik.

a' Meltóságos Szerzőnek – Pyrker János Lászlónak.

Mínhogy e' folyóírásban eredeti képzete szerint csak a' Szent, és az Egyházi Poësis foglalhat helyet – az EÉT céljairól és programjáról lásd: EÉT, 1820, 1. sz., I–VI.

Ezekielnél – a Kr. e. 6. században élt zsidó próféta. Az utalás a Biblia ószövetségi részének Ezekiel nevét viselő könyvére vonatkozik.

Habakuknál – Habakuk: a kispóféták egyike. Az utalás a Biblia ószövetségi részének Habakuk nevét viselő könyvére vonatkozik.

Moysest – Mózes (héberül: Mose): a Kr. e. 13. században élt zsidó vezető. A Kivonulás könyve szerint az Egyiptomban élő Amrá és Jochebed fia, akit szülei a Nílus nádasába rejtettek, mivel a fáraó elrendelte, hogy minden újszülött zsidó fiúgyermeket meg kell ölni. A fáraó lánya talált rá, s nevelte fel. Hóreb hegyén Isten égő csipkebokor formájában jelent meg neki, s megparancsolta, hogy vezesse ki Egyiptomból az ott rabszolgaként élő zsidókat. A vándorlás során a Sínai-hegyen Isten kinyilvánította neki a tízparancsolatot. Az utalás a Biblia ószövetségi részének Mózes nevét viselő könyveire vonatkozik.

Ióbot – Jób könyve az ószövetségi Szentírás része. A könyv ismeretlen szerzője a szenvedést mutatja be Jób történetén keresztül, elbeszélve, miként fosztotta meg Isten gyermekeitől, egészségétől és vagyonától Jóbot, s hogy Jób miként viselte a rá mért csapásokat.

az Apostolypticust – azaz az Apostolok cselekedeteit: az Újszövetség ötödik könyvét, amely az egyház kialakulásának első időszakát mutatja be. Szerzőjének a hagyomány Lukácsot tartja.

personificatiokat – (lat.) megszemélyesítéseket.

üdüetlen – időszerűtlen.

Homerusnak – Homérosz: a Kr. e. 8. században élt görög költő, az Odüsszeia és az Íliász feltételezett szerzője.

Epopojáik – eposzeia (gör.): nagyeosz.

Mythusokkal – mítosz (gör.): istenekről, isteni eredetű, emberfeletti képességekkel rendelkező hősökről szóló elbeszélés.

Canna – az utalás a cannaei csatára vonatkozik. A második pun háború döntő ütközetében, Kr. e. 216. augusztus 2-án Hannibál pun hadvezér vereséget mért a rómaiak Caius Terentius Varro vezette csapataira.

Rubicon – folyó Észak-Itáliában, mai neve Rubico. Az ókorban az Umbria és Gallia Cisalpina tartományok között folyó határfolyó volt. Kr. e. 49-ben Julius Caesar felfegyverkezve lépte át, ezzel megszegve a törvényt, s háborús konfliktust okozva, amely végül a köztársaság bukásához vezetett.

Catalon – az utalás a catalaunumi csatára vonatkozik, amelynek során, 451. június 20-án Flavius Aetius, a Nyugatrómai Birodalom hadvezére legyőzte az addig számos győzelmet arató betörő hun csapatokat, amelyeket Attila vezetett.

Marathon – az utalás a marathóni csatára vonatkozik. Kr. e. 490. szeptember 12-én I. Dareiosz perzsa nagykirály és Mithridatész athéni hadvezér seregei csaptak össze, s a csata a görög fél győzelmével zárult. Hellász ezzel egy időre felszabadult a perzsa elnyomás alól.

Leuctra – település Boiótiában. Kr. e. 371-ben itt ütközött meg egymással a thébai Epameinondas és a spártai Kleombrótosz. A csata a thébai csapatok győzelmével zárult, s ez véget vetett a spártai görög hegemoniának.

Arbela – Arbela más néven Erbil: város a mai Irak északi-északkeleti részén. Az emberiség egyik legősibb folyamatosan lakott települése, amely a hagyomány szerint arról nevezetes, hogy története során minden háborús helyzetet sértetlenül élt túl.

’s több effélék Vezéri az őket seregesen követő Vitézek’ lelkeikkel, – társalkodhatnak velünk Historiai képeikben – lásd a *Keletkezés* alfejezetben leírtakat Pyrker eposzi eljárásairól.

Hádesek – itt: alvilágjuk.

Gradicsonként – garádcisonként: azaz lépcsőnként, fokról fokra.

De bezzeg az állítások, melyek eránt Uram Batyám noba a’ Fő Poéták sorában tündöklék, levelében bölcsen értekezik – Kiss feltehetően Verseyhy Horváth Jánoshoz címzett, 1820. november 30-án kelt levelének vonatkozó szakaszára utal. Lásd: 166. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.

a’ Mélt. Szerző – Pyrker János László.

különös – itt: külön, személyre szabott.

a’ Sz. Lukácsnál említett le ronthatatlan választék fallal – Kiss utalása feltehetően a Lukács evangéliumában szereplő Lázár nevű koldus történetére vonatkozik (Lk 16,19–31). A példázat szerint egy városban élt egy gazdag ember, akinek ugyan módja volt arra, hogy nagy lakomákat rendezzen, mégsem segített Lázáron, a kapuja előtt fekvő beteg kolduson. Halála után a gazdag ember a pokolba, Lázár a mennybe jutott. A gazdag ember a pokolból látta, hogy Lázár a mennyben Ábrahám mellett van, s kérte Ábrahámot, küldje le hozzá Lázárt, hogy az az ujját vízbe mártva enyhítse szomszúságát, amely a pokolban kínozza. Ábrahám nem teljesíti a kérést, hisz mind Lázár, mind a gazdag ember földi tetteik következményeként kerültek az őket megillető helyekre. Itt hívja fel a figyelmet arra, hogy a pokol és a menny között nincs átjárás, azokat mély, áthidalhatatlan szakadék választja el egymástól.

allítás – állítása.

Origenismussal – Órigenész (185 k.–254 k.) keresztény tudós és teológus. Kiss itt Órigenésznek azokra a vitatott tanaira utal, amelyek az apokatasztaszisz (gör. ’helyreállítás’, ’megújulás’) elméletét, a kárhozat örökkévalóságának tagadását érintik.

non ad pœnam damniri – (lat.) ’nem bűnhődésre ítélve’.

ad pœnam in completam in perpetuum subtinendam – (lat.) ’a teljes örökkévalóságig tartó bűnhődésre’.

A’ vétketlen tudatlanság maga kárhozatot nem okoz – az utalás azok üdvözülésére vonatkozik, akik nem ismerik a keresztény tanítást.

pertzenete – perce, pillanata.

nemátalkodott – nem megátalkodott, azaz nem megrögzötten bűnös.

az igazulásnak fundamentuma – az üdvözülés alapja.

indifferentiából – (lat.) közömbösségből.

prædicate – – qui non credidire condemnabitur? – az utalás Márk evangéliumára vonatkozik: Mk 16,15–16. A teljes szakasz latinul: et dixit eis euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturae qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit qui vero non crediderit condemnabitur. Magyar fordításban: Aztán így szólt hozzájuk: „Menjetek el az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni, aki nem hisz, az elkárhozik.”

Via meæ non viæ vestrae nec cogitationis meæ cogitationes vestrae – az utalás Izajás próféta könyvére vonatkozik: Iz 55,8. A teljes szakasz pontosan, latinul: non enim cogitationes meae cogitationes vestrae neque viae vestrae viae meae dicit Dominus. Magyar fordításban: Hiszen az én gondolataim nem a ti gondolataitok, és az én útjaim nem a ti útjaitok – mondja az Úr.

hogy a' müdarabocska úgy a' mint az Archivba adatott, 's Uram Bátyámnak bájoló tollával magyarra fordítattott – az utalás Pyrker János László tanulmányára vonatkozik: *Carl des V. Heeres-fahrt gegen Tunis, episch behandelt durch den Herrn Abten von Lilienfeld, Ladislaus Pircher*, AGHSKK, 123–124, 1816. október 14., 507–513; AGHSKK, 127–128, 1816. október 23., 524–526; AGHSKK, 131, 1816. október 30., 539–541; AGHSKK, 136–137, 1816. november 13., 563–566; AGHSKK, 142–143, 1816. november 27., 587–589. Lásd: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 34v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *93–94*.

Keletkezés

A levélfogalmazvány Verseghy fogalmazványfüzetében abban az egységben foglal helyet, amely az EÉT veszprémi munkatársainak szóló 1820 év végén kelt, az újívi jókívánságokat is tartalmazó levelek fogalmazványait tartalmazza: OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 34r–35r. Jelen levéllel együtt nyolc írás tartozik ide, a fogalmazványfüzetben elfoglalt helyük sorrendjében: 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 172. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 174. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 175. Verseghy Ferenc – Kolossváry Sándornak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 176. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 177. Verseghy Ferenc – Balassa Gábornak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

A levelek pontosan nem datáltak, azokat a Hornyik Jánoshoz címzett írást tartalmazó kéziratlap tetején olvasható sorok vezetik be, amelyek a keletkezés dátuma tekintetében mindössze annyi utalást tartalmaznak, hogy újívi köszöntőszövegekről van szó: „Pro novo anno.” (Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].) Mind a szövegbeli utalások, mind a fogalmazványok füzetben elfoglalt helye arra utal, hogy azok 1820 végén keletkeztek, feltehetően december 6. és december 17. között. Egyfelől azért, mivel jelen levél Horváth János utolsó kézhez kapott leveleként az alábbi szöveget nevezi meg: 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6. Horváth János következő, 1820. december 13-án kelt levelén – amelyre jelen írásában Verseghy nem reagál, tehát annak tartalmát még nem ismerte – pedig az a Verseghy kezétől származó feljegyzés olvasható, hogy azt december 17-én vette kézhez. (Lásd: 179. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 13.) Másfelől azért, mivel az említett nyolc darab alkotta levélcsoport az alábbi két levél fogalmazványai között foglal helyet: 167. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 3.; 180. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 17.

E szövegek jelen kötetben Horváth Verseghynek írt, 1820. december 6-án kelt levele után kapnak helyet (168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.), s a nyolc levelet a

fogalmazványfüzet eredeti sorrendjét megbontva a Horváthnak írt jelen levél indítja, hiszen Verseghy e levélhez mellékelve, egyben küldte el Horváth János számára a többi veszprémi egyházinak szánt írását, s őt kérte meg, hogy azokat kézbesítse.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

7.) Főtiszt. Horváth Apátornak – Verseghy jelen levele az 1820 végén kelt levélcsoport általa meghatározott sorrendjében a hetedik. Lásd fent a *Keletkezés* alfejezetben s az alábbi levél jegyzeteiben leírtakat: 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Itt ám Szent János' ünnepe – Szent János napját december 27-én ünneplik.

Utolsó leveléből Főtisztelendő Úrnak de dato 6. Decemb. – Horváth János december 6. után is írt levelet Verseghynek: Horváth december 13-án kelt levelét azonban Verseghy saját autográf feljegyzése szerint csak december 17-én vette kézhez. Jelen levél tehát 1820. december 6. és december 17. között írható. Lásd: 179. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 13.

a' Recensusból Hanthaller Introdúcióját leírattya – erről lásd: 167. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 3.; 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.; 179. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 13.

A' Magyar Egyházi Literatúráról elolvastattya majd magának szegény Trenka Sággy Barátunk által az Írást – Horváth János itt említett írása az EÉT 1821. évfolyamának első kötetében jelent meg: *Az 1820-dik esztendőbeli állapotjának rajzolatya*, EÉT, 1821, 1. sz., 135–150. A világi cenzornak szánt írást Sággy közvetítette a veszprémiek és Trenka között.

főfolyási – Bugát Pál az alábbi latin kifejezésekkel magyarázza: rheuma ('reuma, csúz'), catarrhus ('hurut'), corrhiza ('hurut, nátha'). BUGÁT 1843, 139–140.

megint ragasztok ide egy Terniót, hét Zsoltárral – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. A zsolnárkézirat-csomók szerint az utalás a 10–16. zsolnárra vonatkozhat. Ezeket a zsolnárokat egyszerre fordította és együtt kezelte Verseghy. A csomón a következő megjegyzés olvasható: „Eddig már elküldöttem Veszprémbe 15. Decemb. 1820.” Jelzetük: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 260b–265a (Hovánszki Mária jegyzete).

Schmidtnek megmagyarított Logica-béli Lexiconnyával – a Horváth János kezdeményezésére készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Voltaire' mondását Kedves Barátom Uramnak kívánsága szerint magyar versekbe teszem – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.

E' leveleket, kérem, küldözgesse el oda, a' hová szállanak – lásd: *Keletkezés*.

Expaulinus Frateraimmel együtt – az utalás Verseghy volt pálos rendtársaira vonatkozik. Személyük nem azonosítható pontosan. Mutatnak rá adatok, hogy a veszprémi egyházmegye területén éltek egykori pálos szerzetesek: 1821-ben nyolcan. Egykori pálosok látták el a veszprémi egyházmegyét: hez tartozó két plébánia, Gamás és Lepsény szolgálatát. Lásd: HERMANN 1947, 88.

Fliszar Úrnak Ossitzky' Háza minden jókot kíván! – Fliszar György többször meglátogathatta Verseghyt budai otthonában, több alkalommal ő közvetítette a küldeményeket Verseghy és Horváth között. Így ismerkedhetett meg az Ossitzky családdal is, akikkel személyesen is közeli, baráti kapcsolatot alakíthatott ki. Erről lásd különösen az alábbi levelet: 156. Verseghy Ferenc – Fliszar Györgynek, h. n., 1820. október 7.

171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak
[h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 33r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 156*.

Keletkezés

Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Pro novo anno. 2.) *Franc. Kiss* – 3) 4) *Joannes Horváth.* – *Restant.* – 3) *Joseph Kopátsy.* 4) *Joann. Lekovits.* 5.) *Adalb. Balassa.* – 6) *Jos. Sinkay.* – 7.) 8) *Gabriel Balassa.* – *Pro novo anno:* (lat.) 'Az új évre'. Verseghy veszprémi egyháziaknak szánt, 1820 végén küldött köszöntőleveleiről lásd az alábbi levél jegyzeteit, s az ott említett leveleket: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]. Az a lista, amelyet Verseghy jelen kéziratlapon feljegyez, eredeti formájában bővebb volt, számos törlést tartalmaz. (A törölt szakaszokat pontosan regisztrálja a szöveg megfelelő helyéhez fűzött lábjegyzet.)

A lista előtt az alábbi, utóbb törölt mondat szerepel: 5. Decemb. Ő Excell. és Velenczei Patriarchának, Pyrker László Úrnak. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 178. Pyrker János László – Verseghy Ferencnek, Szepes, 1820. december 12.

Verseghy a sorból az alábbi neveket törölte:

Joannes Hornyik: Hornyik János. A törlés ellenére neki küldött köszöntőt, jelen levél az.

Joannes Kulley: Külley János. A törlés ellenére küldött neki levelet. Lásd: 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Alexander Kolossváry: Kolossváry Sándor. A törlés ellenére küldött neki levelet. Lásd: 175. Verseghy Ferenc – Kolossváry Sándornak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Joannes Szmodics: Smodiss János. A törlés ellenére küldött neki levelet. Lásd: 174. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Gabriel Balassa: Balassa Gábor. A törlés ellenére küldött neki levelet. Lásd: 177. Verseghy Ferenc – Balassa Gábornak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]. Nevét még egyszer felveszi, s a lista végére iktatja.

Vajky: Vajky György. A törlés ellenére küldött neki levelet. Lásd: 172. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Carol Nedeczky: Nedeczky Károly. Verseghytől származó neki írt levél nem ismert vagy lappang.

Andreas Babits: Babics András (1752–1830) római katolikus pap. Tanulmányait Grazban és Nagyszombatban végezte. 1776-ban szentelték pappá. 1777-től a veszprémi szeminárium helyettes felügyelője, s egyúttal püspöki helynöki titkár. 1784-től látrányi, majd kéthelyi plébános. Rövid ideig a zágrábi egyetem rektora, megbízatása leteltével ismét kéthelyi plébános. 1806-tól veszprémi kanonok és a szeminárium rektora. 1810-től címzetes prépost. Verseghytől származó neki írt levél nem ismert vagy lappang.

Laszkalner Anton: Laszkalner Antal. Verseghytől származó neki írt levél nem ismert vagy lappang.

Franc. Kiss – Kiss Ferenc (1767–1825).

Joannes Horváth – Horváth János (1769–1835).

Restant. – restantes (lat.): maradék, megmarad.

Joseph Kopácsy – Kopácsy József (1775–1847).

Joann. Lekovits – Lekovics János (1750–1831).

Adalb. Balassa – Balassa Adalbert (?–?) pápai főesperes (*Schematismus* 1820c, 33).

Jos. Sinkay – Sinkay József (1757–1821), római katolikus pap. 1808 és 1816 között a veszprémi papi szeminárium vezetője. A levél íródása idején kanonok, a veszprémi papi szeminárium prefektusa (*Schematismus* 1820c, 33).

7) – a hetes számot a levélfogalmazványok között a Horváth Jánosnak írt levél viseli. Lásd: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Gabriel Balassa – Balassa Gábor (1783–1851).

Szent János' napjának – Szent János napja: december 27.

Főtiszt. Horváth Úrnak leveleiből folyvást tudván, hogy Főtisztelendő Úrnak egészsége, mely a' múltt nyáronn habzani kezdett, azóta kívánatos karban van – Hornyik János egészségi állapotáról az alábbi levelek ejtenek szót: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.; 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.

Az én egészségem is sinleni kezdett – Verseghy egészségi állapotának romlásáról 1820 novemberében tájékoztatta Horváth Jánost. Erről lásd: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.

qui vivit medice, vivit mendice – (lat.) 'aki orvossal él, koldus módjára él'.

172. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 33r–33v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *184–185*.

Keletkezés

Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mihelyt Veszprémbe létemkor – Verseghy legutóbbi, 1820 augusztusában tett veszprémi látogatására utal: 1820. július végén utazhatott Veszprémbe látogatóba, s hozzávetőlegesen két hetet töltött ott. Vö. 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

a' Metamorphosisból általam fordított első könyvnek – Verseghy Ovidius-fordításai posztumusz jelentek meg Sággy Ferenc kiadásában (SÁGGY 1825, 13–116).

Tíz Szakaszt végezhettem el eddig a' 2. Könyvből, mellyekkel a' hozzá függesztett jegyzések nélkül, ime! itt kedveskedni merészkék – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Ovidiust – Publius Ovidius Naso (Kr. e. 43 – Kr. u. 17 v. 18) római költő. Legismertebb műve a *Metamorphoses*.

A' szoros fordítás legfellyebb az oskoláknak való – Verseghy szoros és szabad fordításról alkotott véleményéről és gyakorlatáról a zsolnárok kapcsán lásd: HOVÁNSZKI 2016.

173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak
[h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 33v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 163*.

Keletkezés

Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mivel eddig ki nem tudhattam, mellyik Jánost üli – a János névnapot június 26-án és december 27-én ünneplik.

Szent János' napjának – december 27-ének.

Mivel nyáronn betegen hagytam Kedves Barátom Uramot – Verseghy legutóbbi, 1820 augusztusában tett veszprémi látogatására utal: 1820. július végén utazhatott Veszprémbe látogatóba, s hozzávetőlegesen két hetet tölthetett ott. Vö. 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20. Ugyane látogatást emlegeti Vajky Györgynek címzett levelében: 172. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]. Külley egészségi állapotáról részletesen nem nyilatkoznak a Verseghy-levelezés ma ismert darabjai.

Haj! be kínos pedig nekem e' gondoskodás! – Verseghy egészségi állapotának romlásáról 1820 novemberében számolt be Horváth Jánosnak. Erről lásd: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7. S ugyanerről írt Hornyik Jánosnak is: 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

a' Herczeg – József nádor, aki mellett Johann Ossitzky ajtónállóként állt alkalmazásban.

Schaumburgba – a tervezett látogatás háttéréről és részleteiről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.

Méltóságos Nagy Prépost Úrnak – a levél íródásának idején nedeci Nedeczky Károly (1766–1823) volt a veszprémi nagyprépost. A tisztséget 1811 és 1823 között viselte.

Főtisztel. Babits Kanonok Úrnak – Babics András (1752–1830).

új esztendőre mély tiszteletemet megjelenteni és engemet kegyességebe ajánlani méltóztasson – Nedeczky Károly és Babics András neve szerepelt azon a listán, amelyen Verseghy azon veszprémi papismerősei nevét sorolta fel, akiknek 1820 végén év végi-újévi köszöntőlevelet szeretne írni. Nevüket utóbb törölte a felsorolásból. Lásd: 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

régi ösmeretségünknek – Verseghy és Külley ismeretségének kezdeteire és történetére ma nem ismertek források.

174. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak
[h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 33v–34r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *164–165*.

Keletkezés

Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Szent János' ünnepe – december 27.

Laszkalner Kanonok Úrnak az új esztendőnek alkalmatosságával különös tiszteletemet, 's barátságáért való esdeklésemet jelenteni ne áttallya – abban a jegyzékben, amelyben Verseghy azon veszprémi ismerőseinek nevét sorolta fel, akiknek év végi-újévi köszöntést tervez írni, eredetileg Laszkalner Antal neve is szerepelt. Verseghy azonban utóbb törölte e nevet a felsorolásból, s amint jelen levél utal rá, közvetítő útján tolmácsolta jókívánságait. Lásd: 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]. Hasonlóan járt el Babics András és Nedeczky Károly esetében. Lásd: 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Egy házban, 's a' nevedék Papságnak köz atyái lévén – Smodiss János 1816-tól 1830-ig volt a veszprémi szeminárium vezetője, ahol Laszkalner Antal 1819 és 1831 között volt a papnövendékek lelki igazgatója. Erről lásd az alábbi levelekhez fűzött jegyzeteket: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.; 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.

175. Verseghy Ferenc – Kolossváry Sándornak
[h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 34r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 158*.

Keletkezés

Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

felséges hivatallyára – Kolossváry Sándor (1775–1842) a levél íródása idején veszprémi plébános és kanonok volt.

176. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek
[h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 34r–34v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *161–162*.

Keletkezés

Verseghy jelen írásával Kiss Ferenc neki címzett, 1820. december 6-ra datált írására felel. A levél keletkezéséről és a benne érintett témák háttéréről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6.; 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mikor azokkal az Egyházi Értekezőkkel bajoskodik – az EÉT lapszámainak egyházi szempontú cenzúrájáért Kiss Ferenc felelt, Verseghy utalása ezekre a munkálatokra vonatkozik.

Érzékeny köszönettel vettem Főtiszt. Úrnak bölcs ítéletét a' Mythológiáról, avvagy gépelyezetről – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6.

ammint Dantébül, még Tassóbül is, de kivált Miltonbül, Klopstockbül, Scarronbül, Blu-mauerbül látni – az utalás a vallásos eposzok eljárásaira vonatkozik. A deus ex machina *Tunisiás*ban való szerepéről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.; 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.; 166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.; 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.; 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6.; 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.

Kupa – más néven Koppány (?–997). Árpád fejedelem ükunokája, Tar Zerind fia. A levírátus elve alapján Géza fejedelem halála után a fejedelmi címet követelte Géza fiával, a későbbi I. István királlyal szemben. Koppány és István seregei Veszprém és Várpalota között ütköztek meg egymással, a csata István győzelmével és Koppány halálával zárult.

talpfaláról – alapjáról.

Tuniziásban – PYRKER 1820a.

a' szent Misenek [!] remek rajzolása, mely a' táborban érzékeny ünnepléssel tartatott – Verseghy és Pyrker között a *Tunisiás* egyes szakaszainak magyarra ültetéséről hozzávetőlegesen épp jelen levél keletkezésével egy időben esett szó. Lásd: 178. Pyrker János László – Verseghy Ferencnek, Szepes, 1820. december 12. E levélben Pyrker kiemeli a *Tunisiás* tábori misét leíró részét, mint olyan szakaszt, amely egyik személyes kedvence, s amelyet korábban Verseghy is fordításra javasolt. Fordítását az

OSZK Kézirattára őrzi: *A' Szent Misének Áldozattya Tuniziásbúl XI. Dal. 410–504.* Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3658. *Verseghy Ferenc cikkei az Egyházi Értekezések és Tudósításokban. 1819–22, 3–4. f.*

agg bárffásának – az elnevezést a kortársak Verseghy Ferencre használják. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

177. Verseghy Ferenc – Balassa Gábornak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 35r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 169*.

Keletkezés

Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Főisztelendő Secretarius Úr – Balassa Gábor 1807-től püspöki titkári, majd irodavezetői tisztséget töltött be a veszprémi püspök mellett. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 151. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 17.

Méltóságos Veszprémi Püspöknek, Ő Nagyságának – jelen levél íródása idején Kurbély György (1755–1821) volt a veszprémi püspök.

178. Pyrker János László – Verseghy Ferencnek Szepes, 1820. december 12.

Kézirat

Jelen levél szövege csupán közleményből ismert, az elküldött példány nem maradt fenn vagy lappang.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *275–276*.

Keletkezés

Pyrker János László jelen írásával Verseghy hozzá címzett, 1820. december 5-én kelt üzenetére felel, Verseghynek azonban e levele nem maradt fenn vagy lappang. Hogy létezhetett, arra a Verseghy Hornyik Jánosnak küldött 1820 végén keletkezett levelének kéziratlapjára írt autográf jegyzet utal. Verseghy a veszprémi egyháziaknak szánt újévi köszöntőlevelei bevezetéseként felsorolja, kiknek küldött efféle üzenetet. Az erre utaló sorok előtt az alábbi, utóbb áthúzott mondat szerepel: „5. Decemb. Ő Excell. és Velencei Patriarchának, Pyrker László Úrnak.” Lásd: 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]. Az 1820 végén küldött köszöntőlevelekről

lásd az alábbi levél jegyzeteit, s az ott említett leveleket: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Verseghy nemcsak recenziót tervez írni a *Tunisiáról*, hanem annak egyes részleteit magyar nyelven is megismertetné az olvasókkal. Pyrker jelen levelében jelöli ki művéből azokat a szakaszokat, amelyeket lefordításra javasol. Verseghy kéziratanyagának ma ismert részében e részletek közül csupán a *Tunisiás* tábori misét leíró epizódjának fordítása található meg. A kéziratot az OSZK Kézirattára őrzi: *A' Szent Misének Áldozattya Tuniziásból XI. Dal. 410–504.* Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3658. *Verseghy Ferenc cikkei az Egyházi Értekezések és Tudósításokban. 1819–22, 3–4. f.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nagyérdemű Kedves Barátom!

Levelét e hónap ötödikéről annak mellékletével együtt kézhez vettem, s sietek Önnek a kért feleletet megadni. Tudniillik: megjelölöm a helyeket a *Tunisiás*ban, amelyeket esetleg alkalmasnak találok arra, hogy az Ön mesterkeze által fordítás készüljön róluk, s ezért [lefordítandó részletként] kiemelném őket [a teljes műből].

Külön öröm volt számomra, hogy Ön közben kiválasztotta a *Misé*t a 11. énekben, amely egyike az én kedvenc helyeimnek. Ezenkívül még gyorsan a következőket javaslom az énekek sorából, amelyek közül válogasson, s amelyekkel tegyen-vegyen kedvére. De szeretném, ha a megjobbított kiadást venné kézbe, amelyhez egy áttekintés is hozzácsatoltatott.

A IV énekben, az 1–60. sorig: *A császár megérkezése Barcelonába.* – Aztán a *Vezív kitérése* a 132–168. sorig. – *A tengeri vihar* a 187–250. sorig, majd tovább lent a *tengeri csata*.

Az V. énekben: *Kurd*, a 444. sortól a végéig.

VI. ének: *A honvágy*. A 600. sor felétől végig.

VII. [ének:] *A császár Karthago romjain*. 1–81. sor.

ugyanitt: *Küzdelem az óriáskigyóval*. 122–122. sor.

VIII. [ének:] *Mathilde menekvése*. 86–178. sor.

IX. ének: *Betörés a hegyisáncba*. 253–352. sor.

ugyanitt: *Mathilde halála*. 528–601. sor.

X. [ének:] *Számmum*. 156–250. sor.

XI. [ének:] *A császár gyásza*. 208–387. sor.

ugyanitt: *A tábori mise*. 410–504. sor.

XII. [ének:] *A császár megérkezése Tunis elé*. A 609. sortól a végéig.

Ezek közül talán kiemelhetné *A honvágyat* és *Mathilde* halálát a *Mise* mellé.

Remélem, január 7-ig látom majd Önt s az Önét, s addig maradok a legnagyobb nagyrabecsüléssel legőszintébb barátja

Szepes, 1820. december 12-én.

Johann Ladislaus Pyrker

Ihren Brief ddo 5.-ten d. M. samt Einschluss – (ném.) 'Levelét e hónap ötödikéről annak mellékletével együtt'. Lásd: *Keletkezés*.

die Messe im 11-ten Gesang – (ném.) 'a *Misé*t a 11. énekben'. Lásd: PYRKER 1820b, 296–299. Az alább felsorolt szakaszok oldalszámai a *Tunisiás* 1820-ban megjelent, javított kiadásából származnak, mivel Pyrker a levélben maga is ezt az edítiót javasolja Verseghynek. Erről bővebben a következő jegyzetben.

Doch wünschte ich, dass Sie die verbesserte Auflage zur Hand hätten, welcher eine Übersicht [!] angeschlossen ist – (ném.) 'De szeretném, ha a megjobbított kiadást venné kézbe, amelyhez egy áttekintés is hozzácsatolatott'. Lásd: PYRKER 1820b. Az áttekintés a kötetben Pyrker római lapszámokkal ellátott előszava után kapott helyet, újrainduló római lapszámozással: *Inhalt der zwölf Gesänge* = PYRKER 1820b, I–VIII.

Die Ankunft des Kaisers [!] in Barzellona. [!] – (ném.) 'A császár megérkezése Barcelonába'. Lásd: PYRKER 1820b, 67–69.

der Ausbruch des Vesuv – (ném.) 'Vezúv kitörése'. Lásd: PYRKER 1820b, 72–73.

Der Meeressturm – (ném.) 'A tengeri vihar'. Lásd: PYRKER 1820b, 74–77.

die Seeschlacht – (ném.) 'a tengeri csata'. Lásd: PYRKER 1820b, 77–90.

Kurd – (ném.) 'Kurd'. Lásd: PYRKER 1820b, 111–113.

Das Heimwehe – (ném.) 'A honvágy'. Lásd: PYRKER 1820b, 141–142.

Der Keiser [!] auf Karthagos Ruinen – (ném.) 'A császár Karthago romjain'. Lásd: PYRKER 1820b, 1–148.

Kampf mit der Riesenschlange – (ném.) 'Küzdelem az óriáskígyóval'. Lásd: PYRKER 1820b, 149–150. (A kiadványban a záró oldalszám hibásan szerepel, a szóban forgó oldalra 150 helyett 152-t nyomtattak.)

Mathildes Flucht – (ném.) 'Mathilde menekvése'. Lásd: PYRKER 1820b, 182–186.

Einstürmung der Bergschanze – (ném.) 'Betörés a hegyisáncba'. Lásd: PYRKER 1820b, 217–221.

Mathildens Tod – (ném.) 'Mathilde halála'. Lásd: PYRKER 1820b, 228–231.

Samum – (ném.) 'Számum'. Lásd: PYRKER 1820b, 247–251. Számum: Észak-Afrikában, Arábiában és Szíriában előforduló sivatagi szélvihar.

Des Kaisers [!] Trauer – (ném.) 'A császár gyásza'. Lásd: PYRKER 1820b, 287–294.

Die Lagermesse – (ném.) 'A tábori mise'. Lásd: PYRKER 1820b, 296–299.

Ankunft des Kaisers [!] vor Tunis – (ném.) 'A császár megérkezése Tunis elé'. Lásd: PYRKER 1820b, 337–342.

Zips – (ném.) 'Szepes'. Pyrkert 1820-ban nevezték ki velencei pátriárkává, de hivatalát csak 1821-től töltötte be. 1819-től a szepesi püspöki címet viselte.

179. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1820. december 13.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 225*.

Keletkezés

Horváth János jelen leveléhez mellékelve küldi az EÉT 1820. évi 4. számának a primásnak szánt tiszteletpéldányát, s kéri Verseghyt, hogy továbbítsa a küldeményt a címzettnek. Levelében visszaautal a Horváth–Verseghy-levelezést 1820 tavaszán-nyarán meghatározó témára, a HKT-ban megjelent, és az EÉT-ről, illetve Verseghyről kritikusan szóló recenzióra. Megosztja Verseghyvel, hogy mind a HKT, mind a TGy esetében hangnemváltást tapasztal, ami alighanem a primás közbenjárásának köszönhető. Az előzményekhez lásd: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20. Vö. 128. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. május 3.; 134. Horváth János – Verseghy

Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.; 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.; 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 17. Dec 1820. Respondi eadem die. – (lat.) 'Kézhez vettem 1820. december 17-én. Ugyanezen a napon válaszoltam rá.' Lásd: 180. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 17.

Az 1820dik esztendőbeli Egyházi Magyar Literatúrának rajzolatlyát Sággy Barátunkhoz már tegnap előre elküldöttem – Horváth János itt említett írása az EÉT 1821. évfolyamának első kötetében jelent meg: *Az 1820-dik esztendőbeli állapotjának rajzolatlyá*, EÉT, 1821, 1. sz., 135–150. A cikk megírásának tervéről alábbi levelében ír Verseghynek: 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6. Az EÉT világi cenzor által jóváhagyandó írásait Sággy Ferenc közvetítette a veszprémiek és a budai cenzor között. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Trunka Úrral, vagy akármellyik Királyi Könyvrevissorral átnézesse – a levél megírásának idején épp lejáróban van Trenka Mihály Alajos cenzori megbízása: nem sokkal korábban ugyanis maga kérelmezte nyugdíjazását. Erről lásd az alábbi leveleket: 136. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.; 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.; 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

a' Fő Méltós. Primás Herczegnek – Rudnay Sándornak.

példázatot – példányt.

Redactióját – (lat.) szerkesztőségét.

ammint azt mind a' Hazai 's Külföldi Tudósításoknak 41dik Darabjából, mind a' Tudom. Gyűjteménynek Xldik kötettyéből láthatni – lásd: HKT, 41, 1820. Szent András Hava 18; TGy, 1820, 11. sz.

Hanthaller Recensussát még most sem kaphattam kezemhez a' könyvkötőtől – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19. Vö. 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Az Actiónak érzékenyítő magyar rajzolatlyá – az utalás Verseghynek *A' Szent Misében az Actio* című fordítására vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25. Verseghy 1820. december 3-án kelt leveléhez mellékelte a fordítást. Lásd: 167. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 3.

tusakodás – küzdelem.

180. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1820. december 17.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 35r–35v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *94–95*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János 1820. december 13-án kelt üzenetére felel: 179. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 13. Levélben egyszersmind továbbítja az Ossitzky család Horváth Jánosnak szóló névnapki köszöntését, valamint mellékeli a neki szánt névnapki ajándékokat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Evangelista Szent János' képével kedveskednek – az említett kép a szöveg szerint János apostolt ábrázolja. A levél melléklete nem maradt fenn vagy lappang.

Károly fiunk haza érkezvén – Karl Ossitzky ez év őszén súlyosan megbetegedett. Gasteini lábadózása után Bécsbe utazott, innen tért haza Budára e levél írodása előtt. Karl Ossitzky betegségről lásd: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.; 156. Verseghy Ferenc – Fliszár Györgynek, h. n., 1820. október 7.; 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

még a' Velencei Patrirkarcha Budára érkezik – Pyrker János László Verseghynek írt, 1820. december 12-én kelt levelében írt arról, hogy 1821 januárjában Pest-Budára fog utazni. 178. Pyrker János László – Verseghy Ferencnek, Szepes, 1820. december 12.

materialéket – (lat.) hozzávalókat.

Ide tettem a' verseket – a levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány nem maradt fenn vagy lappang. A szöveg utalásaiból nem derül ki, Verseghy milyen versekre gondolt.

neve' napját – a János névnapot, azaz december 27-ét.

A' Primásnak elviszem e' napokban a' hozzám küldött 4. Kötetet – az EÉT Rudnay Sándornak szánt példányáról lásd: 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.

Ha történté valami a' Hazai Tudósításokkal és a' Tudom. Gyűjteménnyel, bizonyosan nem tudom – erről lásd az alábbi levél utalásait: 179. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 13.

effectusbúl – (lat.) a hatásról.

Hogy verseim az Actiorul – az utalás Verseghynek *A' Szent Misében az Actio* című fordítására vonatkozik. Lásd: 179. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 13.

Ossitzkyné Kalendáriummal kedveskedik Stereotípus etc. etc. – Verseghy e fogalmazvány utolsó mondatával csak utal azokra a témákra, amelyeket a tisztázatlanban még érinthetett. Jelen levél elküldött példánya nem maradt fenn vagy lappang. Az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

181. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. január 3.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázatlan.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *226–227*.

Keletkezés

Horváth János e levelével Verseghynek több írására felel egyszerre: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 180. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 17. Horváth utoljára 1820. december 13-án írt Verseghynek (179. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 13.), ekkor azonban még nem kapta kézhez levelezőpartnere december 6. és december 17. közöttre datált, neki és több veszprémi egyházinak címzett, s továbbítás céljából Horváthnak küldött írásait. Válaszát – ahogy a szövegben utal is rá – a rossz időjárás is késleltette.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 7a Januar. 1821 – (lat.) 'Kézhez vettem 1821. január 7-én.'

Respondi 10. Jan – (lat.) 'Válaszoltam január 10-én.' Lásd: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.

Már két hete – tehát hozzávetőlegesen 1820. december 24. óta.

az öreg Hárfást – az elnevezést a kortársak Verseghy Ferencre használják. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Szemem elejébe függesztettem, mingyárt Sz. Jánosnak remek rajzolatnyát – Horváth arra a Szent Jánost ábrázoló képre utal, amelyet speciális technikával Karl Ossitzky készített, s amelyet Verseghy és az Ossitzky család János névnap alkalmából küldött Horváth Jánosnak. Erről lásd: 180. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 17.

a' szép Zsoltárokat – az utalás a 10–16. zsoltárra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

superarbitriumát – (lat.) felülvizsgálatát.

Lexiconon – a Horváth János kezdeményezésére készülõ egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

A' régi szavak criticája is kezemhez érkezett – lásd: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

A' leveleket hasonló képen egygyl egygyl kézhez adtam – Verseghy 1820. december 6. és 17. közöttre datált levelével együtt hét másik, veszprémi papoknak címzett levelet is küldött Horváth Jánosnak, s arra kérte õt, hogy kézbesítse a küldeményeket. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

az Egyházi törvényeknek erejérül valo értekezésemet – az utalás Horváth János alábbi tanulmányára vonatkozik: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

a' Synodust – a tervezett nemzeti zsinatot. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Ezentül a' képzõ erõnek erkölcsi művelésére függesztem figyelmességemet – Horváth János *A' képzõ erõnek erkölcsi kiművelése* címen tervezett tanulmányt írni az EÉT számára. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

Dii coeptis aspirate meis! – (lat.) az idézet Ovidius *Átváltozások* című művéből való: Első könyv, 2. sor. Magyar fordításban így hangzik: „isteneink! (hisz ez is mind általatok lett), / adjatok ihletet” (OVIDIUS 1964, 5).

A' melly útmutatást Kedves Uram Bátyám töllem kért az Archivumokban található régi írásoknak közlése iránt, mihelyt Hanthaller munkája kezemhez a' könykötötül vissza kerül,²¹⁸
majd megpróbálom valamikép össze aggatni – Verseghy kérését az alább levélben fogalmazta meg: 170. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

²¹⁸ kerül, <az[...]>

A' Zirczi Apátúr – Dréta Antal.

a' Pilisi Apátúrságnak eredeti fundationális levelét 1284. eszt. – Horváth János ezen a helyen pontatlanul hivatkozik. A pilisi apátságot ugyanis III. Béla alapította 1184-ben, IV. Béla pedig 1254-ben privilegiális levéllel erősítette meg azokban a birtokaiban és jogaiban, amelyeket a tatárjárás során elveszett oklevelek biztosítottak számára. Mivel az EÉT-be szánt közlemény végül a *Negyedik Bela Magy. Kir. és János Pilisi Apátúr* címmel jelent meg, Horváth IV. Béla oklevelére utalhat. Vö. a lenti jegyzettel. Az apátság alapításáról lásd: BÉKEFI 1891, 238, 245, 316–319.

János Apátúrnak – János: 1241 és 1256 között pilisi apát. Mivel a tatárjárás során Esztergomban elpusztultak az apátság jogait biztosító oklevelek, IV. Bélától kérte, hogy erősítse meg az apátság jogait, amit az uralkodó meg is tett az 1254-es privilegiális oklevéllel. Lásd: BÉKEFI 1891, 244–245.

a' levelet pedig iktassam az Egyházi Értekezésekbe – a szóban forgó forrás csak jóval e levél megírása után jelent meg: *Negyedik Bela Magy. Kir. és János Pilisi Apátúr*, EÉT, 1823, 1. sz., 165–171.

navita de ventis – latin közmondás, amely teljes formájában így hangzik: Navita de ventis, de bobus narrat arator. Magyar fordítása: A hajós a szélről, a szántóvető pedig ökreiről beszél. Értsd: mindenki a saját mesterségéről szeret beszélni.

Nebst dem Dankgefühl für die Unvergesslichen – Vatter Mutter, Sohn und Tochter – (ném.) 'Köszönettel a felejthetetleneknek: az apának, az anyának, fiuknak és leányuknak.' Horváth János az Ossitzky család tagjainak mond köszönetet, feltehetően a neki küldött névnap-i köszöntésért és ajándékért.

182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak

h. n., 1821. január 10.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 35v–36v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *95–97*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János 1821. január 3-án kelt üzenetére felel. (181. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 3.) Levelében beszámol József nádor és családja tervezett schauburgi utazásáról. (Vö.: 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].) Hírt ad arról, hogy Pyrker János Lászlót kocsibaleset érte, s várhatóan Pesten fog lábadozni. Szót ejt a primásnál tett látogatásáról, s arról, hogy átadta neki az EÉT 1820. évi 4. számának tiszteletpéldányát. Javaslatokat fogalmaz meg a tiszteletpéldányok kézbesítése kapcsán, mivel az EÉT primásnak szánt példánya a költetés miatt ezúttal késve érkezett meg a címzetthez. Levelének végén Verseghy a kéziratok tisztázásának módjáról osztja meg gondolatait Horváthtal.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Böcsös levelét de dato 3. Január – lásd: 181. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 3.

Teljes meggyőződéssel lévén az iránt, hogy Ossitzky itthon marad, feltette magában, hogy Főisztelendő Úrnak kocsiján, melyet ide küldeni szándékozik, lopva Veszprémbe megy és Kedves Barátom Uramot, egyéb Joákaróinkkal együtt meglepi – Ossitzkynak a nádor elutazásá-

hoz kapcsolódó, itt említett terveiről az alábbi levél is hírt ad: 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Circulare – (lat.) körözüény, körlevél.

Schaumburgba – József nádor második felesége, Hermina, IV. Viktor Károly, Anhalt–Bernburg–Schaumburg–Hoym hercegének és Amélia, Nassau–Weilburg hercegnőjének lánya volt. Hermina 1815-ben kötött házasságot József náddal, s hozományul Schaumburg és Holzappel grófságokat kapta. Ikergyermekai, Hermina és István születése után nem sokkal, 1817-ben meghalt. István gyermekkorában sok időt töltött a schaumburgi birtokon.

a' kis Pista Herczeget – István Viktor főherceget (1817–1867).

processussát – (lat.) perét.

a' Svécziái Koronaherceg – az utalás XIV. Károly János fiára, az utóbb I. Oszkár (1799–1839) néven uralkodóvá vált koronahercegre vonatkozik.

A' Herczegeink Gyermekivel a' mi Rosina leányunk is elmegy holnap – Rosine Ossitzky ezekben az években a nádor gyermekei mellett teljesített szolgálatot komornaként (HSS 1819, 177; HSS 1820, 178).

a' Velencei Patriarchát – Pyrker János Lászlót.

a' Postakocsis Hatvan és Bag között úgy feldöntötte, hogy a' kerekék az égnek állottak – a baleset körülményeiről Pyrker beszámol *Mein Leben* című önéletrésében is (PYRKER 1966, 98–100).

Mink tehát fiunkot, úgymint komornokját – Karl Ossitzky alkalmazásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

Postánn – értsd: postakocsival.

Fiunktól tegnap levelet vettünk – Karl Ossitzky itt említett levele nem maradt fenn vagy lap-pang.

és ha nyíltan marad a' Duna – azaz: ha a jég vastagsága lehetővé teszi a folyón való átkelést.

még Budára is, hol, ammint mondgyák, talán beteket is fog tölteni – Pyrker valóban hetekig lábadozott Budán. Ez idő alatt Verseghy gyakran meglátogatta. Minderről lásd: 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23. Vö. PYRKER 1966, 99.

Az iskolában az eredeti textust szórúl szóra kell elő venni és más nyelvre áttenni – Verseghy elképzeléseiről a szoros, illetve a szabad fordítást illetően lásd: HOVÁNSZKI 2016.

idiotismusokat – idiotizmus (lat.): idiomatizmus, valamely nyelvre vagy nyelvjárásra jellemző sajátos szókapcsolat vagy fordulat.

interpretationak – (lat.) magyarázatnak.

hermeneuticabéli – hermeneutika (gör.): az értelmezés, megértés tudománya.

mellyet nekem 19a Decembris tenni méltóztatott, mikor Főtiszt. Úrnak nevével a' IV. kötetet kezébe adtam – az utalás az EÉT 1820. évi 4. számára vonatkozik.

compactura – (lat.) könyvkötészet.

Compactorhoz – (lat.) könyvkötőhöz.

Esztergomi Vicariatusnál – az esztergomi helynökségnél, helytartóságnál.

azt tudakozta tőlem, hogy különösebben mellyek az én darabjaim – az EÉT cikkei a szerzők nevének feltüntetése nélkül jelentek meg. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 26.; 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

a' Herczeg – itt: a primás, Rudnay Sándor.

Hogy az Egyházi törvényeknek erejéről befejezte már Barátom Uram az értekezést – az utalás Horváth János alábbi tanulmányára vonatkozik: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

a' Budai Viceesperest – Szojkovits Ferenc (*Schematismus* 1821, 31). Lásd: Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek: 12. Szojkovits Ferenc – Verseghy Ferencnek [nem keltezhető].

Verbőczi' Commentáriussát – az utalás Horváth János tanulmányára vonatkozik: *Verbőczi I. Része II-dik Czikkelyének magyarázattya, avvagy az Egyházi Rendnek polgári megkülömböztetése Magyarországnban*. A szöveg az EÉT 1820. évi második számában jelent meg; EÉT, 1820, 2. sz., 1–128.

Levelében Főtisztelendő Urnak ezen Értekezésről azt olvasom, hogy már tisztára íratnya – lásd: 181. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 3.

constructióknak – (lat.) szerkezeteknek.

periodusoknak – (lat.) körmondatoknak.

elaboratio – (lat.) kidolgozottság, megmunkáltság.

purizálok – a szöveget tisztázom.

Verseimet ide függesztvén – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Az utalás *A' Hűveknek az Úr' vocsorájához való járulása* című versre vonatkozik. 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6. Vö. a lenti jegyzettel.

etc. A' Hűveknek az Úr' vocsorájához való járulása – a levélfogalmazvány szövege ezekkel a szavakkal ér véget. Verseghy feltehetően saját maga számára szóló emlékeztetőnek szánta e megjegyzést, amelyet az elküldött példányban részletesen kifejthetett. A levél elküldött verziója tehát ezen a ponton bővebb lehetett a levélfogalmazványnál. Verseghy feltehetően e leveléhez mellékelve küldt el *A' Hűveknek az Úr' Vocsorájokhoz való járulása* című fordítását. A szövegről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.

183. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. január 18.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *227–228*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc 1821. január 10-én kelt üzenetére felel. Lásd: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10. Levelében az EÉT 1821. évi lapszámainak előkészületeit érinti. Szól a nyomtatási munkálatokról, a példányszámokról és előfizetésekről, valamint a kiadásra szánt írárok cenzúráztatásáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 27. Jan 1821. – (lat.) 'Kézhez vettem 1821. január 27-én.'

Respondi 8. Febr. 1821. – (lat.) 'Válaszoltam rá 1821. február 8-án.' Lásd: 187. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 8.

Utolsó böcsös levelét Kedves Uram Bátyámnak – lásd: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.

melly a' Hűvek' áldozásának az eredeti rajzolatnál elevenebb, 's érzékenyebb festését hozta – az utalás Verseghy *A' Hűveknek az Úr' Vocsorájokhoz való járulása* című fordítására vonatkozik, ame-

lyet előző leveléhez mellékelve küldhetett el Horváthnak. Erről lásd: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.

köszönöm Uram Bátyámnak az illendőség' törvénnyeré' való barátságos emlékeztetését is – lásd: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.

jöllehet a' Bakonynak tövében lakok – Horváth János a Bakony közelében elhelyezkedő Veszprémben élt. Pest-Budától s az ottani történeésektől való távolságára máskor is utal, lásd: 152. Horváth János – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. szeptember 17.

a' Primás' számára – Rudnay Sándor számára.

a' Püspökmegyéből – az egyházmegyéből.

hasonló lévén mennyeknek országa, az igazság' országa, a' kovászhoz – az utalás Máté evangéliumára vonatkozik: „A mennyek országa hasonlít a kovászhoz, amelyet fogott az asszony, belekeverte három mérő lisztbe, s az egész megkelt tőle.” (Mt 13,33).

a' Királyi censurára – az EÉT lapszámain két cenzor ellenőrizte. Az egyházmegyei cenzúrát Kiss Ferenc kanonok, a világi könyvvizsgálatot az első kötetek esetében Trenka Mihály Alajos (?–1822), majd az 1821. évi 4. kötettől Nagy Antal (1774–1847) végezte. A cenzorok nevét a kiadvány megjelenéséhez való hozzájárulásukkal együtt valamennyi lapszám feltüntette.

az Ékesenszöllásrül való Tanácskozások – Verseghy egyházi ékesenszöllásról szóló tanulmánya *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszöllásrül* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz. 116–139; 3. sz., 112–130.

Spreitzenbart 's múlt esztendőbeli első kötetben feltett jutalomkérdésekre, olly nyomosan 's bőven megfelelt – az EÉT 1820-as évfolyamának első számában feltett jutalomkérdések az alábbiak voltak:

„1. A' keresztény tudománynak cikkelyeit, 's ezeknek magyarázattyát, csak okosság szerinté, vagy inkább historiai tanúbizonyságok utánn kell meghatározni?

2. A' historiai bizonyítások, az érzékenység felett való igazságokra nézve, bátorságba helyeztetneké bennünket minden csalódás ellen; és az általok szereztetett bizonyosság miképen emelkedik az isteni hitnek méltóságára?

3. Az okosságnak minő jussa, 's tisztí hivatallya van, nevezet szerint, e' vizsgálódásokban?”

Lásd: EÉT, 1820, 1. sz., 210–211. A jutalomkérdésekre beérkezett feleleteket az OSZK Kézirtárában található irategység őrzi: *Az Egyházi értekezések és tudósítások c. folyóiratban kitűzött teológiai kérdésekre adott válaszok*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3599. A beküldött írásokon nem szerepelnek a szerzők nevei.

még a' Sorbonának is – Sorbonne: eredetileg a párizsi egyetem egyik kollégiumának neve volt, amely a 13. századi teológusra, Robert de Sorbonne-ra utal. Az elnevezés később a párizsi egyetem egészére kiterjesztett értelemben vált használatossá.

Az első feleletet a' második kötetbe okvetetlen bele iktatom – Spreitzenbart felelete két részletben jelent meg az EÉT 1821. évfolyamának 3. és 4. számában: *Próbafelelet az 1820-dik esztendőbeli Egyházi Értekezéseknek első kötetében tett fontos Jutalomkérdésekre*, EÉT, 1821, 3. sz., 1–111. *Az 1820-dik esztendőbeli Jutalomkérdésekre való Próbafeleletnek folytatása*, EÉT, 1821, 4. sz., 1–148.

**184. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomdának
Buda, 1821. január 20.**

Kézirat

MNL OL Z 715, 31. csomó, 199. (47 072. mikrofilmtekercs). Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levele az Egyetemi Nyomda megbízására végzett feladataihoz kapcsolódik. A nyomda *Az ó és új Testamentomi Szent Históriának Sommája* című kiadvány új kiadására készül, s a szöveg lektorálására, illetve átdolgozására Verseghy Ferencet kérte fel. A cím alapján Molnár János (1728–1804) kötetének új kiadásáról lehet szó: MOLNÁR 1777. Ez a munka a Ratio Educationis elveinek megfelelő, iskolai használatra szánt, kormányzati felkérésre született (tan)könyv volt. (Erről: MÉSZÁROS 1980.) Számos kiadást megért. Petrik bibliográfiája az 1778-as, 1782-es és 1793-as, az újabbak körül pedig az 1837-es és 1841-es editiót említi (PETRIK 1890, 774). Rékasy Ildikó Verseghy-bibliográfiája említi egy 1821-es kiadást, amelynek létrejöttében állítása szerint Verseghy közreműködött: „Jav., a germanizmusoktól megtisztította V.” Rékasy Illéssy János tanulmányára hivatkozik. (Lásd: RÉKASY 1994, 56; ILLÉSSY 1897.) Molnár német mintáját a szakirodalom nem azonosította. Verseghy és az Egyetemi Nyomda kapcsolatáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sághy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 47. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomda megnevezetlen munkatársának, h. n., 1810. január 11.; 263. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomdának, Buda, 1822. szeptember 2.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Az ó és új Testamentomi Szent Históriának Sommája című könyvecske, melynek javítása és a sablonhoz való alkalmazása rám bízott, a német könyveskből, mely az iskolák számára fejti ki ugyanezen tárgyat, oly szerencsétlen módon fordítottatott le magyarra, hogy értelme vagy kétséges, vagy homályos, sőt a németül nem tudó magyar számára sokszor egyenesen átláthatatlan. A magyar nyelv teljes és természetes rendjétől olyannyira eltérnek kifejezései és mondatai, hogy a mondatok szó szerinti átültetése miatt neveltségessé vagy szálnalmassá válik. Számomra továbbra sincs szentebb dolog, mint hogy azon dolgokat, melyeket az iskolák számára a Legmagasabb Isteni Szellemről elő vannak írva, pontosan és tisztán adjam vissza a fordításban; ezért kérelem, hogy nekem a Királyi Nyomda Könyvtárából a bibliai történelmet tartalmazó német könyvecske legújabb kiadásának egy példányát adják át, hogy pontosan ahhoz igazíthassam a kidolgozást.

Budán,

1821. január 20-án,

Verseghy Ferenc, s. k.

Az ó és új Testamentomi Szent Históriának Sommája – lásd: *Keletkezés*.

ex Libello Germanico – (lat.) 'a német könyveskből'. A kötet német mintája nem ismert.

185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. január 23.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 36v–37r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *98–99*.

Keletkezés

Verseghy e levelében azokról az 1821. év eleji eseményekről számol be Horváth Jánosnak, amelyek előzményeiről korábbi írásában már hírt adott:

– Pyrker várhatóan hosszabb ideig tartó budai tartózkodásáról: korábbi kocsibalesete miatt ugyanis Budán, Paintner Mihálynál lábadozik. (Az előzményeket lásd: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.)

– Ezzel összefüggésben Pyrkernek a *Tunisiás* megírása során alkalmazott eljárásairól a deus ex machina mint eposzi kellék használatát tekintetében. (Az előzményeket lásd: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.; 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.; 166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.; 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.; 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6.)

– Pyrker tervezett bécsi utazásáról. (Az előzményeket lásd: 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.)

– Az Ossitzky család két tagjának tervezett bécsi utazásáról. (Az előzményeket lásd: 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.)

Noha Horváth János nem sokkal jelen levél kelete előtt írt Verseghynek (183. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 18.), azt a levelet Verseghy – a kéziratra írt saját autográf jegyzete szerint – csak 1821. január 27-én vette kézhez, s csak február 8-án felelt rá.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Velencei Patriarchánk 15ik Januáriusban Budára szerencsésen elérkezett, és azótától fogva mindennapi vendége vagyok Mélt. Paintner Püspöknek, kinél megszállott. – Verseghy Ferenc Horváth Jánosnak írt 1821. január 10-én kelt levelében számolt be arról, hogy Pyrker ez év január 7. táján Hatvan és Bag között kocsibaleset érte, amelyben komolyan megsérült, kulcscsont-törést szenvedett. Arról is hírt adott, hogy hamarosan Budára érkezik, ahol várhatóan huzamosabb ideig tartózkodik majd, nyilván lábadozását töltve. Lásd: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.

a' Prímáshoz – Rudnay Sándorhoz.

a' Győri Püspökhöz – a győri püspöki címet a levél íródása idején Schwarzenberg Ernő (Ernst von Schwarzenberg) herceg (1773–1821) viselte. Szülei, Johann Schwarzenberg herceg és Eleonora Oettingen-Wallenstein grófnő ikertestvérével, Ferencsel együtt egyházi pályára szánták. Már kilencévesen a kölni káptalan tagjává fogadták, tanulmányait azonban ekkor még otthonában folytatta. 1792-től a lüttichi káptalan tagja lett. Miután a francia háborúk miatt feloszlatták a káptalanokat, előbb salzburgi, majd passauai kanonok lett. 1807-ben szentelték áldozópappá, 1808-tól esztergomi kanonok, 1810-től sasvári főesperes. Győri püspökké 1818-ban nevezték ki, a tisztséget 1819-től töltötte be, s haláláig, 1821. március 14-ig viselte.

és így Bécsbe, hova Ő Felségét 10. Februariusra várják – I. Ferenc császár feltehetően a Szent Szövetség második, 1821 januárjában Laibachban tartott konferenciáján vett részt. Hazajövetelét innen várhatták.

Decretum de 5. Januar, hogy Titkos Tanácsos lett, már kezében van – Pyrker János Lászlót 1821-től újból előléptették: elnyerte a dalmát primási, illetve a császári titkos tanácsosi címet. Tervezett bécsi utazása feltehetően beiktatásához kapcsolódik.

Elovestam neki azután Apológiájának fordítását, a' Veszprémiekhez tett ama' kéréssel együtt, hogy azt theologic megrostállyák – Pyrker szóban forgó írásában a deus ex machina *Tunisiás*ban alkalmazott módjához fűzött magyarázatot, mivel tudomására jutott, hogy az ellen-teológiai szempontból kifogást emeltek. (A kérdésről bővebben lásd a *Keletkezés* alfejezetben hivatkozott levelek szövegeit és jegyzeteit.) A szöveg megjelenési adatait maga Verseghy adja meg Horváth Jánoshoz címzett, 1820. november 19-én kelt levelében: „Archiv für Geographie, Historie etc. No. 123. és 124. sz. 1816. eszt.” Az utalás alapján a több részletben megjelent szöveg pontosan azonosítható: *Carl des V. Heeresfahrtr gegen Tunis, episch behandelt durch den Herrn Abten von Lilienfeld*, Ladislaus Pircher, AGHSKK, 123–124, 1816. október 14., 507–513; AGHSKK, 127–128, 1816. október 23., 524–526; AGHSKK, 131, 1816. október 30., 539–541; AGHSKK, 136–137, 1816. november 13., 563–566; AGHSKK, 142–143, 1816. november 27., 587–589. (Lásd: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19. Ugyane levelében kérte Verseghy, hogy a veszprémiek mondjanak véleményt a *Tunisiás* vitatott megoldásairól.)

Erre Fötiszt. Kiss Ferencz Úrnak levelét elejébe olvastam – Verseghy Kiss Ferenc alábbi levelére utal: 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6.

non plus ultra! – (lat.) felülmúlhatatlan, utolérhetetlen!

az első kiadásnak – PYRKER 1820a.

Tuniziásomnak Mythológiájában némelyek megütözkönek – a kérdésről bővebben lásd a *Keletkezés* alfejezetben hivatkozott levelek szövegeit és jegyzeteit.

Ő pedig kapta magát, az Archivumban közre bocsátotta szándékom ellen – lásd fentebb a Pyrker Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunstban megjelent írásához kapcsolódó jegyzetet.

Ennek bibáját kipótolta azután a' második kiadásnak előjáró beszédgye – Pyrker *Tunisiás* című eposza 1820-ban jelent meg (PYRKER 1820a). Az eposzt ért kritikákra reflektálva a szerző azonban még ugyanebben az évben másodszer is kiadta kötetét, immár előszóval bővítve, amelyben a deus ex machinát illető sajátos eljárását vette védelembe: PYRKER 1820b.

az Úrnak felmutatását – az utalás Verseghynek *Az Úrnak felmutatása után* című művére vonatkozik. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.; 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

és kívánságára elbeszéllettem, hogy annak Fötiszt. Barátom Uram az Egyházi Parancsolatoknak fogamatosságáról való Értekezésében akarja hasznát venni – az utalás Horváth János alábbi tanulmányára vonatkozik: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

rám parancsolt azonnal, hogy az ő Tuniziásából fordítsam le a' Szent Misét, és küldgyem el nevével Fötiszt. Barátom Uramnak, azzal a' kéréssel, hogy ugyanezen Értekezésében adgyon e' darabocskának illendő helyet – Verseghy és Pyrker között a *Tunisiás* egyes szakaszainak magyarra ültetéséről már korábban is szó esett. Lásd: 178. Pyrker János László – Verseghy Ferencnek, Szepes, 1820. december 12. E levelben Pyrker kiemeli a *Tunisiás* tábori misét leíró részét, mint olyan szakaszt, amely egyik személyes kedvence, s amelyet korábban Verseghy is fordításra javasolt. Verseghy fordítása elkészült, a szöveget az OSZK Kézirattára őrzi: *A' Szent Misének Áldozattya Tuniziásból XI. Dal. 410–504.* = OSZK Kt Quart. Hung. 3658. Verseghy Ferenc cikkei az Egyházi Értekezések és Tudósításokban. 1819–22, 3–4. f.

Hermannak – Hermann, más néven Arminius (Kr. e. 16 – Kr. u. 19) keruszk vezér. A teutoburgi csatában legyőzte a túlerőben lévő római sereget. A németiség – különösen a 19. századtól kezdve – saját dicső őseként tekint rá.

a' Patriarcha – Pyrker János László, aki a levél íródása idején már kinevezett velencei pátriárka volt, jöllehet még nem utazott el megbízatási helyére, hogy hivatalát betöltse.

A' Zsoltároknak szoros fordítását nagyon helyben haggya, és sürgeti – Verseghy fordítási koncenpciójáról a zsoltárokat illetően lásd: HOVÁNSZKI 2016.

Ossitzky és Leánnya 20. Január. a' Budai Udvarral Bécsbe indúltak – Johann és Rosine Ossitzky utazásának részleteiről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.

Az Asszony és Fia – Marie és Karl Ossitzky.

Ildephonsus Schwarz Benedictinusnak Dogmaticáját – az utalás feltehetően Ildephons Schwarz alábbi munkájára vonatkozik: SCHWARZ 1818.

mint Főtiszt. Barátom Uram az Egyházi Parancsolatokról való Értekezésébe – az utalás Horváth János alábbi tanulmányára vonatkozik: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

186. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. február 7.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *228–229*.

Keletkezés

Jelen írásával Horváth Verseghy 1821. január 23-án kelt üzenetére felel. Lásd: 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23. Levelének nagy része Verseghynek a *Tunisiásból* készített fordítását érinti: *A' Szent Misének Áldozattya Tuniziásból XI. Dal. 410–504*. Horváth azt javasolja, hogy a fordítást ne önmagában publikálják az EÉT-ben, hanem készüljön egy nagyobb terjedelmű dolgozat a keresztény poézisről, s a *Tunisiás* e magyarra fordított részlete épüljön bele e tanulmány szövegébe. Üzenetében beszámol arról is, hogy elkészült az EÉT új címlapképe, amelyről a metszetet az Egyetemi Nyomda metszőivel fogja elkészíttetni. Végül saját, az egyházi törvények erejéről szóló tanulmányáról ejt szót, s arra kéri Verseghyt, hogy annak kéziratát továbbítsa Paintner Mihályhoz, akinek véleményét kéri a készülőfélben lévő szövegről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 10a Febr. 1821– (lat.) 'Kézhez vettem 1821. február 10-én.'

Respondi 19ia Febr. – (lat.) 'Válaszoltam rá február 19-én.' Verseghy Horváth Jánosnak szóló, 1821. február 19-én kelt levele nem maradt fenn vagy lappang.

Uram Bátyámnak utolsó levelét – lásd: 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.

ama' derék férjfiúval, a' Tuniziás' Attyával – Pyrker János Lászlóval, a *Tunisias* című eposz szerzőjével.

A' mi a' velem közlött szép darabnak remekfordítását illeti – az utalás Verseghynek a *Tunisias* egy részletéről készített, *A' Szent Misének Áldozattya Tuniziásból XI. Dal. 410–504.* című fordítására vonatkozik. Erről lásd: 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.

az Értekezésben – az EÉT-ben.

episodának – (gör., lat.) epizódnak, fejezetnek.

a' Christianismust – (lat.) a kereszténységet.

mythologyáját – (gör., lat.) mitológiáját.

Clemens Alex (Lib. Strom.) – Horváth utalása Alexandriai Szent Kelemen *Sztrómata* című, nyolc kötetből álló művére vonatkozik.

az elvesztett [!] Paradicsomból – az utalás John Milton (1608–1674) *Elvesztett paradicsom* című (1667) eposzára vonatkozik.

a' Messiásból – az utalás Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) *Messiás* című (1748) eposzára vonatkozik.

's Tuniziásból – Pyrker János László *Tunisias* című eposzából (PYRKER 1820b).

Herders sämtliche Werke Wien. 1813. II. VII. IX. Band. – az utalás Johann Gottfried Herder műveinek Bécsben, Haasnál 1813 és 1820 között megjelent gyűjteményes kiadásának darabjaira vonatkozik.

mellyek az én Bibliothecámban is megtalálthatnak – Horváth János lelkes könyvgyűjtő volt, egy ideig a veszprémi káptalan könyvtárosaként működött. Magánkönyvtára tízezernél is több kötetet számlált (HUDI 2009, 177).

Az új Vignettünk – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

a' Ferkót – feltehetően Sággy Ferencet.

A' Bécsi Művész – a személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható. Az EÉT címlapját díszítő metszetről lásd: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

mustrát – mintát, mutatványt.

Trnka Őrnak resignatiója már az Újságban is kibírdettetett – Trenka visszavonulásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 136. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.; 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.; 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

vallyon kicsoda lessz a' mi Revisorunk? – az EÉT világi cenzúrájával Trenka visszavonulása után Nagy Antal budai cenzort bízták meg.

az Egyházi törvények erejéről készített Értekezésemet – az utalás Horváth János alábbi tanulmányára vonatkozik: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

præferenter – (lat.) előzetesen.

mert azt a' második kötetben közre akarnám bocsátani – Horváth szóban forgó tanulmánya valóban megjelent az EÉT itt említett számában: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

a' Synodust – a zsinatot. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Nállunk az Urak – az EÉT veszprémi pártfogói és munkatársai.

187. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. február 8.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 37r–37v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *99–101*.

Keletkezés

Verseghy e levelével Horváth János 1821. január 18-án kelt írására felel, amelyet saját, a kéziratra tett autográf bejegyzése szerint január 27-én vett kézhez. (Lásd: 183. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 18.) Verseghy nem sokkal jelen levél kezte előtt, január 23-án írt Horváthnak egy másik levelet, amelyben az 1821 januárjában történt legfrissebb eseményekről számol be. Verseghy az ebben közöltekre is visszaütal. (Lásd: 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.) 1821. január 23-án arról számolt be Horváth Jánosnak, hogy Pyrker János László a tervek szerint január 29-én elhagyja Budát, és útját két helyen megszakítva Bécsbe indul: előbb Esztergomban, Rudnay Sándornál, majd Győrben herceg Ernst von Schwarzenberg püspöknél tesz látogatást. Bécsi utazásának oka császári-királyi tanácsosi kinevezése, amelyről 1821. január 5-én kapott hírt. (Lásd: 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.) Verseghy korábbi írásában utalt arra, hogy Pyrkernek sokat mesélt az EÉT körül munkálkodó veszprémi egyháziakról. Amikor Horváthnak megemlítette, hogy Pyrker hamarosan a Veszprémtől nem túl távol eső Győrben is időzik majd, voltaképpen egy kettejük megismerkedésére alkalmas lehetőségéről számolt be veszprémi barátjának. Pyrker váratlan rosszullete – amelyről Verseghy jelen levelében adott hírt – azonban megghiúsította tervezett elutazását. Verseghy a gyors értesítéssel szeretné elkerülni, hogy Horváth hiába keljen útra a találkozó reményében. A körülmények mindeközben Verseghy javára alakultak: Horváth egészségi állapota miatt nem vállalkozott az útra, erről február 7-én kelt írásában értesítette is Verseghyt, aki azonban jelen levele lejegyzésének idején még nem vehette kézhez ezt az üzenetet, így nem juthatott tudomására, hogy aggodalma időközben okafogyottá vált. (186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.)

Jelen levél az említettek mellett szót ejt még Verseghy 1821. január 23-án kelt levelének további két témájáról: a primásnak szánt EÉT példányai köttetésének és a folyóirat előkészületben lévő új évfolyamának ügyéről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Főtisztelendő Vajky Prépost Úrnak embere hozott hozzám 27ik. Január. Főtisztelendő Barátom Uramtúl egy Levelet – lásd: *Keletkezés*. A levelet kézbesítő személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

Ha utolsó levelemre Kedves Barátom Uram Győrbe a Patriarchának köszöntésére valóban elment – lásd: *Keletkezés*.

bétfű – hétfő.

a' Patriarchának – Pyrker János László velencei pátriárkának.

nyilamlás – hasogató fájdalom.

érvágás – sebészeti eljárás, amelynek során egy vivőeret megnyitnak, hogy bizonyos mennyiségű vért levegyenek.

Főtiszt. Minian Apátur és Kanonok Úrnak – Minian Antal (?–1824) római katolikus pap. 1777-ben szentelték pappá. 1777 és 1789 között szolnoki káplán. 1789-től kálnoki, 1797-től rajkai, 1802-től

magyaróvári plébános. 1803-tól címzetes kanonok. 1806-tól győri kanonok, címzetes apát. 1806 és 1810 között a győri papi szeminárium igazgatója. Ernst von Schwarzenberg győri püspök halála után káptalani helynök (BEDY 1937, 265).

Mi történt, mi nem? azt csak Főtiszt. Barátom Uramnak leveléből tudhatom meg – Horváth János 1821. február 7-én kelt levelében arról értesítette Verseghy Ferencet, hogy egészségi állapota nem teszi lehetővé, hogy a januári hidegben Győrbe utazzon. Horváthnak e levelét Verseghy saját, a kézirat-ra írt autográf jegyzete szerint csak február 10-én vette kézhez, jelen levél írásakor tehát még nem ismerhette annak tartalmát. 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.

fellábadt – meggyógyult.

a' mit a' Primásnak való exemplárnak elkészéséről írtam – Verseghy Ferenc 1821. január 10-én kelt levelében arról számolt be Horváth Jánosnak, hogy 1820. december 19-én meglátogatta Rudnay Sándort, a primást, hogy átadja számára az EÉT legfrissebb számát, bekötve. Verseghy e levelében arra figyelmeztette Horváthot, hogy a következő alkalommal hamarabb kellene könyvkörökhöz adni az EÉT primásnak szánt példányát, hogy az ne késsen a kötetés miatt, hanem a többivel együtt érkezzen Esztergomba. Verseghy ugyanis arról értesült, hogy a szóban forgó szám hamarabb jutott el az esztergomi papokhoz, mint a primáshoz, s ezt illetlenségnek tekinti. (Lásd: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.) Jelen levelében azért kér bocsánatot Horváthtól, mert aggódik amiatt, hogy megsértette, amiért felhívta a figyelmét az esetre.

Compactor – (lat.) könyvkötő.

a' Savoir vivrenek – (fr.) az illendőségnek.

A' Patriarcha csak itt Budánn vette Ő Felségétől a' Titkos Tanácsos méltóságot – Pyrker János László 1821. január 5-én kapott hivatalos értesítést a császári udvari tanácsosi kinevezéséről (185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.).

Biographiájában – életrajzában. Verseghy – az EÉT szokásához alkalmazkodva, amely rendszeresen hírt adott a legfrissebb egyházi előléptetésekről – Pyrker velencei pátriárkává történő kinevezéséről is szeretett volna tudósítást közölni. Emellett tervezte, hogy az olvasók tájékoztatására közzéteszi Pyrker életrajzát is. Verseghy Pyrkeréről írt életrajza az EÉT 1821. évfolyamában jelent meg: *Nagy Mélt. Pyrker László Szepesi Püspök Úr Ő Excell. biographiája, s Velencei Patriarchatusra való emeltetése*, EÉT, 1821, 1. sz., 188–194. A témához lásd: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

Excellentiás Úrnak – (lat.) Nagyméltóságú Úrnak. Verseghy utalása szerint a császári-királyi tanácsosoknak ez a megszólítás járt.

a' prést már elhagyta – már elhagyta a nyomdát.

Mihelyt tehát a' folyó esztendőnek I. Kötetét – tehát az EÉT 1821, 1. számát.

a' Posonyi Deák, és a' Budai Német Újságban – az utalás feltehetően az alábbi lapokra vonatkozik: Ephemerides Posonienses, Vereinigte Ofner-Pester Zeitung.

E' szavait olvasván Főtiszt. Barátom Uramnak – Verseghy Horváth János 1821. január 18-án kelt levelének sorait idézi: 183. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 18.

az Ékesenszólást, ha az Isten életet, folytatam minden bizonnyal és elvégzem – Verseghy egyházi ékesenszólásról szóló tanulmánya *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz. 116–139; 3. sz., 112–130.

Igen Tiszt. Spreitzenbart Professor Úr dücsösséges munkájának – Spreitzenbart János tanulmányáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 183. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 18.

Maris – Marie Ossitzky.

188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. február 15.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 38r–39r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *101–104*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc e levelével Horváth János hozzá címzett, 1821. február 7-én kelt üzenetére felel (186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.). Az abban foglaltakra azonban csak igen röviden reagál, s leginkább arra vet fényt, miként szakadt meg az 1820-ban újrászövődött kötődés Pyrker János László és Verseghy között. A kapcsolatot Verseghy szakította meg, döntésének okát maga jelölte meg: tudomására jutott, hogy Pyrker Majláth János közvetítésével a TGY-ben kíván recenziót közölni a *Tunisiáról*. Verseghy ezt zokon veszi, mivel ekkor már maga is dolgozik az eposzról szóló ismertetőjén, amelynek elkészítése 1820-ban az újbóli kapcsolatfelvétel után szinte azonnal felvetődik Pyrker és Verseghy között. Verseghy az eset után nem vált több levelet Pyrkerrel, s mind jelen szövegében, mind későbbi utalásaiban rendkívül indulatosan és bírálóan szól a pátriárkáról.

Az események hátterét megvizsgálva megkockáztatható a feltételezés: az eset jóval összetettebb annál, mint amilyennek első pillantásra tűnik, s több pusztán neheztelésnél. Semmi nem zárja ki ugyanis, hogy a *Tunisiáról* több folyóiratban, több szerző is ismertetőt publikáljon: e gyakorlat a 19. században is általánosan elfogadott volt. Verseghynek feltehetően inkább az váltotta ki nemtetszését, hogy Pyrker épp egy bizonyos folyóirathoz s egy bizonyos szellemi közösséghez fordult, jelesül: a TGY-hez, valamint Majláth János és Döbrentei Gábor köréhez, akik köztudottan összeköttetésben álltak Kazinczy Ferencel. Erre utal, hogy Verseghy felelegeti, miszerint Majláth egy személyes találkozásuk alkalmával megemlítette, hogy vannak, akik szerint nyelvészeti kérdésekben két egymással szembeálló tábor létezik Magyarországon, s az egyik élére Verseghyt, a másik élére Kazinczyt helyezik. Verseghy jelen, Horváthnak írt levelében úgy nyilatkozik, itt szembesült először e felosztással. Mindazonáltal a tény, hogy Pyrker recenziós felkérése a vele való kapcsolat teljes megszakítását eredményezte, valamint jelen levél utolsó sorai arra utalnak, hogy Verseghy ennél korábban is érzékelte a jelenséget, s hogy Pyrker a TGY és közvetve a Kazinczy személyéhez közel állókkal vette fel a kapcsolatot, azt állásfoglalásként interpretálta, jelesül, hogy a pátriárka nem mellé, hanem a – mások által vele szembeállított – másik közösség mellé tette le a voksát. Pyrkernek Verseghy kapcsolatépítő stratégiái miatt különösen jelentős a szerepe. Több dolgozat is tárgyalja, hogy Verseghy egykori államfogyólként miként jutott feltűnően gyorsan az ország vezető világi köreinek közvetlen közelébe (DONCSECZ 2016a; DONCSECZ 2016b). A Horváth Jánossal folytatott levélváltást tanulmányozva úgy tűnik, az 1820-as évek elejére – egyháziként szintén erősen kompromittált múltja ellenére – kirajzolódni látszik körülötte egy, a legmagasabb rangú egyházi vezetőkől álló patrónusi-támogatói kör, amelynek olyan tagjai vannak, mint Fischer István egri érsek, Rudnay Sándor frissen beiktatott prímás, Kurbély György veszprémi püspök s a sokat emlegetett említett Horváth János és Paintner Mihály. Számos jel – például Pyrker irodalmi műveinek népszerűsítési szándéka is – arra mutat, hogy az egyházi ranglétrán egyre magasabb fokokra jutó velencei pátriárkát Verseghy e sorba szeretne volna beilleszteni, maga körül egy olyan közeget létrehozván, akik nyelvészeti elképzeléseit is elfogadják, támogatják és segítenek terjeszteni. (Gondoljunk csak az EÉT-re mint nagy példányszámban terjesztett folyóiratra, amely Horváth szándékainak megfelelően kifejezetten Verseghy nyelvészeti elgondolásait tartotta mérvadó-

nak, vagy a tervezett bibliafordításra, amely, ha megjelent volna, Verseghy magyar szavaival jutott volna el az olvasók legszélesebb rétegeihez.)

Mindennek a nyelvújítási viták irodalomtörténet-írásban élő toposzai kapcsán is jelentősége van. A vonatkozó szakirodalom ugyanis sajátos narratívát építve minden esetben egymással szemben álló táborokba sorolja e viták résztvevőit, s Verseghyt hol Révaival, hol Kazinczyval szemben pozicionálja. A legutóbbi évek kutatásai rámutattak, hogy a szóban forgó évtized nyelvészeti vitáinak képe jóval több árnyalatot mutat, mint amennyit ebből korábban észrevettek. A kérdésekhez hozzászólók csoportjainak kontúrjai sem oly élesek, amint azt látni vélték, sőt az sem bizonyos, valójában léteztek-e, szervezeten léteztek-e e sokat emlegetett csoportosulások. Jelen levél kulcsfontosságú forrás a tekintetben, Verseghy maga hogyan pozicionálta magát ennek az időszaknak a legkülönbözőbb módokon gondolkodó literátorai között. Minderről részletesen: DONCSEZ 2018.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

de dato 10. Febr. – Verseghy feltehetően elvettette a dátumot. Nem ismert ugyanis olyan, Horváth Jánostól származó, Verseghynek szóló levél, amely 1821. február 10-én keletkezett volna. Horváth utolsó, Verseghynek szóló levele 1821. február 7-én kelt. Verseghy jelen levelének tartalmi utalásai arra mutatnak, hogy valójában Horváthnak erre az 1821. február 7-én íródott levelére felelt jelen írásával. Vö. 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7. Verseghy Horváth e levelének kéziratára feljegyezte a kézhezvételi napját: február 10-ét. Vélhetően tehát összekeverte a levél keletkezésének és kézhezvételének dátumát.

a' győri útból – a győri út részleteiről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.; 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.; 187. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 8.

Rendes! – itt: különös, furcsa (KARDOS 1931).

Veszprémi utazásimnak – Verseghy jelen levél megíródásáig kétszer utazott látogatóba Veszprémbe: 1819 és 1820 augusztusában. Lásd: HORVÁTH 1937, 79. Vö. 96. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.; 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Mások ellenben, kik ifianta jó üdeig barátkoztak egymással, hosszas távullét után összekeveredvén vénségekben, 's két három hétig társalkodván egygyütt – Verseghy és Pyrker megismerkedéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2. Ismeretségük 1820-ban újult meg, az a két-három hétnyi idő, amikor nagyon gyakran találkoztak, Pyrker 1821. januári kocsi-balesete utáni néhány hetes pest-budai tartózkodására tehető. Pyrker ez idő tájt Paintner Mihálynál lakott, s Verseghy gyakran meglátogatta. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.; 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.

Ádámtról – a Biblia szerint az Isten által teremtet első ember, akitől az emberiség származik.

Hat esztendeig lévén ifianta az Egri Megyének Clericussa – Verseghy 1771-ben lett egri papnövendék, teológiai tanulmányait 1777-ben szakította félbe (CSÁSZÁR 1903, 8–13; SÁGHY 1825, 144).

a' Monachismust – (lat.) a szerzetességet.

a' környüllállások önmagamot is beragadván a' klastromba – Verseghy 1786-ig, az abolíció évéig a pálos szerzetesrend tagja volt. Pálos szerzetesként eltöltött éveiről lásd: DONCSEZ 2016d.

a' Monachusoknak – (lat.) a szerzeteseknek.

noha heterogeneus lelkű emberrel – heterogén (lat.): külön nemű, elütő. Verseghynek a pesti pálosok között betöltött szerepéről, szerzetesi karakteréről lásd: DONCSEZ 2016d.

mivel Szerzetünkben a' fellyeivalóknak hatalma csak három esztendeig tartván, az alattvalók pedig még ezen üdö alatt is a' klastromot mással felválthatván, a' Monachismus olly liberalis

és oly árthatatlan volt – a pálos rend karakteréről, valamint a pesti rendház 18. század végi működéséről lásd: DONCSEZ 2016d.

Fraternitások – (lat.) testvériségük.

ad amicas aures – (lat.) 'baráti fülhöz', azaz személyesen, bizalmasan.

Főtiszt. Kiss Kanonok Úrnak a' Mythológiáról hozzám igazított bölcs Levele után – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6.

Kedves Barátom Uramnak utolsó írása után – lásd: 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.

a' Chateaubriandból kidolgozandó szép Értekezéshez állok – az utalás Horváth János levelére vonatkozik, amelyben azt javasolja Verseghynek, hogy írjon egy tanulmányt a keresztény poézisről. Lásd: 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.

Lexiconunknak – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

a' Zsoltároknak – az utalás Verseghy zsoltárfordításaira vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

az Ékesenszözlásnak – az utalás Verseghy egyházi ékeszözlásról szóló tanulmányorozatára vonatkozik, amely *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszözlásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában. Lásd: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz. 116–139; 3. sz., 112–130.

A' Consilium' parancsolattára az én Grammaticám szerint kell a' Normális, sőt még a' fa-lusi Oskolakönyveket is kijobbítani – lásd az alábbi levél jegyzeteit: Bizonytalan datálása és nem keltezhető levelek: 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

Stereotypus – sztereotip: nyomdászati kifejezés. Jelentése: nyomólemez, a szedésről készített öntött másolat, amelyet későbbi utánnyomáshoz használtak fel. „*Stereotypus alá adni*”: értsd nyomdába küldeni.

Historia Biblica – (lat.) biblia történet. Verseghy bibliafordítási munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

egészségem állhatatlankodik – Verseghy egészségi állapotának romlásáról 1820 novemberében tájékoztatta Horváth Jánost. Erről lásd: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7. S ugyanerről írt Hornyik Jánosnak is: 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

míntha Csáky' szalmája volna – szólás, jelentése: gazdátlan, rendetlen.

Az új Vignétről – az utalás az EÉT új címlapképére vonatkozik. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.

a' mit már Sággy megírt – Sággy itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang.

A' Censor iránt – az EÉT világi cenzúráját 1821 januárjáig Trenka Mihály Alajos végezte. 1820-ban azonban maga kérelmezte nyugdíjazását. Visszavonulása mint téma ez idő tájt gyakran felbukkan a Horváth–Verseghy-levelezésben. Lásd az alábbi leveleket: 136. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 12.; 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.; 158. Verseghy Ferenc – Horváth János, h. n., 1820. november 1.; 160. Verseghy Ferenc – Horváth János, h. n., 1820. november 7.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth János, h. n., 1820. november 19.; 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7. Az EÉT világi cenzúrájával Trenka visszavonulása után Nagy Antal budai cenzort bízták meg.

mikor még K. B. Uramnak ez iránt való levelét nem vettem – Horváth János 1821. február 7-i levelében érdeklődött Verseghytől az új cenzor felől, e levelét Verseghy a kéziratra írt autográf bejegyzése szerint február 10-én vette kézhez. Lásd: 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.

mind addig, még a' Patriarcha itt volt, és így három hétig mindennapi vendége voltam – Pyrker János László 1821 januári többhetes pest-budai tartózkodásáról lásd a fenti jegyzetet.

Maris – Marie Ossitzky.

Férje fiával és leányával együtt Bécsben vannak ugyan – Johann Ossitzky és leánya, Rosine. Lásd: 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.; 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.

Új gondunk van megint; mivel Fiúnkot el kell Urátul vennünk – Karl Ossitzky ez idő tájt komornyikként Pyrker János László alkalmazásában állt. Karl Ossitzky alkalmazásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 183. Horváth János – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. január 18.; 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

eggy Conversus Frateréhez – (lat.) egy megtért szerzeteséhez. Verseghy itt arra utal, hogy Pyrker eredetileg nem szerzetesi életre készült, hanem előbb a Helytartótanács hivatalnoka volt, később pedig katonai pályára szeretett volna lépni. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.

eggy Török rabszolgához – Verseghy itt a Pyrker múltjáról szóló mendemondákra utal. A rabszolgaság kérdéséhez lásd a következő levelek jegyzeteit: 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.; 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

Anecdota – anekdota (gör.) történet.

vagy halogatásomat ki nem állhatván – Verseghy a *Tunisiáról* írni tervezett recenzió kapcsán kikérte az EÉT körül munkálkodó veszprémi egyháziak véleményét arra vonatkozóan, vajon összeegyeztethető-e a keresztény teológiával az, ahogy eposzában Pyrker a deus ex machina eposzi kelléket alkalmazta. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.; 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.; 166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.; 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.; 169. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek, h. n., 1820. december 6.; 176. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23. Az egyeztetések e levelek szerint valóban hónapokat vettek igénybe, különösen, hogy a *Tunisiás* már 1820 nyarán téma volt a Pyrker–Verseghy-levelezésben.

Tuniziasnak az attya – azaz a *Tunisiás* című eposz szerzője, Pyrker János László.

Gróf Majláth Urat – gróf Majláth (Mailáth) János (1786–1855) történész, költő, politikus, Majláth József (1737–1810) osztrák államminiszter fia. Irodalmi és történelmi témájú művek szerzője, életműve közel 60 kötetet tölt meg. Konzervatív politikusként több országgyűlésen és pesti vármegye gyűléseken is részt vett. 1848-ban lányával együtt elhagyta Magyarországot és Bajorországba ment. 1853–54 táján ő tanított magyar történelmet Ferenc József császár jegyesének, a majdani Erzsébet királynőnek. Élete vége felé anyagi gondokkal küzdött, ez vezetett 1855-ös öngyilkosságához is.

második kiadását – PYRKER 1820b.

A' Budai Újságíró e' recenziót competensnek nevezvén, arra serkentett engemet és még egy valakit, hogy ezt a' Gyűjteményben felkeressük – az említett személyek nem azonosíthatók.

Döbrentei Károly Calvinista a' Recensens – högyészi Döbrentei Gábor (1785–1851) író, irodalomszervező, folyóirat-szerkesztő. Apja Döbrentei Lajos evangélikus lelkész. Tanulmányait Pápán, Sopronban, Wittenbergben és Lipcsében végezte. Hazatérve, 1808-tól Gyulai Lajos nevelője lett. Megbízata végeztével áttelepült Erdélybe, 1814-től az Erdélyi Múzeum szerkesztője. 1817-től Hunyad megye táblabírája. Az 1820-as években ismét Pest-Budán működött. Az MTA alapszabályát kidolgozó bizottságnak előbb jegyzője, majd titkára volt. 1804-től levelezett Kazinczyval, akihez kezdeti baráti viszonya később kihűlt. Verseghy információi Döbrenteiről több tekintetben is tévesek: mind a ke-

resztnevét, mind a felekezetét elvétette Horváthnak írt jelen levelében. Döbrentei Gábor recenziója a TGY 1821-es évfolyamában jelent meg: DÖBRENTÉI GÁBOR, *Tunisiás, Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen von Johann Ladislaw Pyrker Wien 1820 bei Carl Ferd. Beck, gedruckt bei Anton Strausz gr. 8., TGY, 1821, 1. sz., 78–85.*

Kikel ez a' Német Recensens ellen, ki e' könyvet, mihelyt első kiadása kijött, in den vaterländischen Blättern a' mythologia avvagy machineria végett erősen megrostálta – A Verseghy által említett recenzió az Erneuerte Vaterländische Blätter 1819-es évfolyamában jelent meg. A folyóirat e lapszáma utólag, 1820-ban hagyhatta el a sajtót, így volt módja arra, hogy ismertetést közöljön Pyrker 1820-ban megjelent művének első kiadásáról (PYRKER 1820a). Az eposzt bemutató cikk névtelenül jelent meg az EVB 86., 1819. október 27-i dátummal ellátott számának Chronik der österreichischen Literatur című mellékletében: *Tunisiás. Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen von Johann Ladislaw Pyrker. Wien, 1820. Bey Carl Ferd. Beck. Gedruckt bey Ant. Strauß. Gr. 8. 342 Seiten. Preis der Druckpapier: Ausgabe: 7 fl. 30 kr.* = Chronik der österreichischen Literatur, 86., 1819. október 27., [241]–242. (A lap oldalszámozása kaotikus, rendszertelen: több helyen nyomtatási hiba feltételezhető.) A cikk névtelen szerzője elsősorban az eposzban elbeszélt fabulát és a jellemábrázolást bírálja, ugyanakkor mint költészeti teljesítményről elismerően szól róla. A Pyrker művét ért kritika teológiai háttéréről lásd a fenti jegyzetet.

a' második kiadásból a' Praefationak elejét szórúl szóra Magyarra fordította – Pyrker az eposz első kiadását ért kritikákra reflektálva még az első editio megjelenésének évében, tehát 1820-ban másodszor is kiadta művét, amelyet előszóval látott el, ahol az eposzírást során alkalmazott sajátos eljárását veszi védelembe (PYRKER 1820b, I–VIII.).

mellyet én a' minap Főtiszt. Barátom Uramnak magyarul theologica rosta alá küldöttem – Verseghy és a veszprémiek vonatkozó levélváltásáról lásd a fenti jegyzetet.

Stock an! – (ném.) 'Megállj!'

literátorkodnak – (lat.) itt: írogatnak.

Gróf Majláth Úr eljött hozzám a' múltt őszkor illy declaratióval – Majláth János szóban forgó műve, amelynek előkészületeiről e levél beszámol *Magyarische Gedichte* címmel, 1825-ben jelent meg: MAILÁTH 1825. A kötet az alábbi szerzőktől közöl németre fordított magyar verseket: Faludi Ferenc, Ráday Gedeon, Orczy Lőrinc, Baróti Szabó Dávid, Virág Benedek, Ányos Pál, Endrődy János, Kazinczy Ferenc, Dayka Gábor, Kisfaludy Sándor, Vitkovics Mihály, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Buczy Emil, Szemere Pál, Kisfaludy Károly, Kis János, Kölcey Ferenc, Ungvárnémeti Tóth László, Szentmiklóssy Alajos, Göndöcz Judit (Dukai Takách Judit), Képlaki Vilma (Szemere Krisztina). Verseghynek hat költeménye kapott helyet a munkában (*Abschied von Musen, An den Neid, An meine Freundin, Der wahre Weise, An die Gerechtigkeit, An Apollo*) (MAILÁTH 1825, 51–59). A németre fordított szövegek elé Majláth két tanulmányt illesztett: egy a magyar költészet történetét és egy a magyar prozodiát áttekintő tanulmányt (*Uebersicht der Geschichte der magyarischen Poesie* = MAILÁTH 1825, XI–LVI. *Ueber die magyarische Prosodie* = MAILÁTH 1825, LVII–LXXII.).

Hasztalan viaskodván vele az iránt, hogy a' verseknek ugyanazon száma és neme a' fordítást olly törpének teszi, hogy az eredeti munkáknak dücsösségére nem válhat – Verseghynek a szoros és szabad fordításról alkotott nézeteiről tájékoztatt levelezésének az a része, amelyet a zsoltárok fordítása kapcsán az EÉT veszprémi munkatársaival folytatott. Erről lásd: HOVÁNSZKI 2016.

historicus – (lat.) történész. Itt: a történet ismertetője.

Feleletemet a' 4. kérdésre kezébe adván – Verseghy szóban forgó munkája: VERSEGHY 1818b.

Mikor tehát a' Tuniziásból a' Szent Misét fordítottam, és a' Patriarchának elolvastam – A *Tunisiás* tábori misét leíró szakaszainak magyarra fordítását mind Verseghy, mind Pyrker szorgalmazta. Verseghy Horváth Jánosnak írt, 1821. január 23-án kelt levelében arról számol be, hogy a fordítást prózában el is készítette. A szöveget az OSZK Kézirattára őrzi: *A' Szent Misének Áldozattya Tuniziásból XI. Dal. 410–504.* = OSZK Kt Quart. Hung. 3658. *Verseghy Ferenc cikkei az Egyházi*

Értekezések és Tudósításokban. 1819–22, 3–4. f. Vö. 178. Pyrker János László – Verseghy Ferencnek, Szepes, 1820. december 12.; 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.

pro auditore et iudice – (lat.) ’ügyész és bíró előtt’, azaz hivatalos úton.

Gróf Telekyvel – az itt emlegetett „Gróf Teleky”-t Horváth Konstantin gróf széki Teleki Lászlóval (1764–1821) azonosítja (HORVÁTH 1937, 349*).

scandáltam – (lat.) skandál, azaz időmértékes verset a ritmus hangsúlyozásával felolvas.

oskolagyermek – értsd: iskolás gyermek.

189. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. február 24.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *230–231*.

Keletkezés

Horváth János e levelével Verseghynek két írására felel, s a kettő közül az utóbbira reagál bővebben. (187. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 8; 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.) Üzenetében elsősorban az EÉT és a veszprémi káptalan ügyei kapnak hangsúlyt, a Verseghy február 15-i levelében Pyrker kapcsán leírtakra feltűnően szűkszavúan, és a konkrét eset kapcsán az állásfoglalást mellőzve reflektál. Levelében elsősorban az EÉT-be szánt saját készülő írásait, valamint Verseghy tervezett szövegeit érinti. Mellékelve küldi feltehetően Vajky György Szentall Ferencnek szóló levelét, s kéri Verseghyt, hogy továbbítsa a címzettnek. Egy másik kérése is van hozzá: elmeséli a Budán gyógykezelt Györke János esetét, s kéri Verseghyt, látogassa meg.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mentt – mentes.

a' képző erőnek – a képzelőerőnek.

utolsó Levelébül – lásd: 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.

A' Monachismusnak – (lat.) a szerzetességnek.

talpídeája – alapelve.

Monachusaink – (lat.) szerzeteseink.

„Jaj nekem ez hogy urad nem mehet innen oda!” ammint Ovidius után Édes Gergely panaszkodik – vö. 110. Verseghy Ferenc – Smodiss Jánosnak [h. n., 1819. december 20.] Édes Gergely (1763–1847) református lelkész, költő. Ovidius-fordításai kéziratban maradtak.

de nem tudom Sághy Barátunk elkészítette az Értekezéseknek homloktábláját – a Verseghy-levelezés több darabja utal arra, hogy Sághy nemcsak az EÉT cenzúráztatásában segédkezett, hanem feltehetően a lapszámok címlapjainak sztereotípiáit is az Egyetemi Nyomda munkatársai készítették. Elkészültük után ezeket elküldhették Veszprémbe, ahol sztereotípiákról utánnyomatok készülhettek, amelyek aztán a lapszámok élére kerültek. (Vö. 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.; 247. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. február 9.; 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.)

a' Vén Hárfást – Verseghy Ferencet. Az elnevezést Horváth János és kortársai Verseghy Ferencre használják. Vö. 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

a' jó Gazdát 's Gazda Asszonyt – azaz Johann és Marie Ossitzkyt.

Cancellistámnak – (lat.) írnokomnak, titkáromnak.

Hogy Uram Bátyám a' Keresztény Poezisirúl való Értekezésnek kidolgozását magára vállalta – az utalás Verseghy Ferencnek a keresztény poézisről, Horváth János tanácsára megírni tervezett dolgozatára vonatkozik. Lásd: 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.

Kis Fer. – Kiss Ferenc kanonok.

a' Tudományos Szókönyvről – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

a' Zsoltárokról – Verseghy zsoltárfordításairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

a' Magyar Literatura 1820dik eszt.béli allapottyának rajzolattyában, az idei Ertek. Iső köt. – Horváth János itt említett írása az EÉT 1821. évfolyamának első kötetében jelent meg: *Az 1820-dik esztendőbéli állapottyanak rajzolatya*, EÉT, 1821, 1. sz., 135–150.

A' Képzőerőnek erkölcsi kiművelését – az utalás Horváth Jánosnak a képzelőerőről szóló, készülő dolgozatára vonatkozik. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

Feltettem volt már magamban, hogy halottas Beszédet soha sem csinálók – Horváth Jánost kortársai kiváló szónokként tartották számon. Számos beszéde nyomtatásban is megjelent. Gyászbeszédet tartott a Festetics család – amelynek hívására pályája kezdetén keszthelyi plébános lett – több tagja, Festetics Lajos, Festetics János és Festetics György emlékére. Emellett jeles egyházi személyek tiszteletére tartott gyászbeszédnek tartására is őt kérték fel. Így történt ez Csapodi Lajos, Bajzáth József, Milassin Miklós, Ernst von Schwarzenberg és Kurbély György esetében. Beszédei egy részét gyűjteményes formában is publikálta, s e kiadványt a halotti beszédekről szóló terjedelmes tanulmánnyal látta el. HORVÁTH 1797; HORVÁTH 1802a; HORVÁTH 1802b; HORVÁTH 1809; HORVÁTH 1811; HORVÁTH 1816; HORVÁTH 1819; HORVÁTH 1821b; HORVÁTH 1821c.

Tallián Consil. Úr – vizeki Tallián Antal (1751–1820) császári és királyi kamarás, királyi tanácsos, táblabíró. A beszéd, amelyet Horváth János Tallián emlékére tartott, nyomtatásban is megjelent: HORVÁTH 1821a.

A' tavali Értek. Ildik kötettyében feltett kérdéseimre – az EÉT 1820-as évfolyamának második számában feltett juttalomkérdések a következők voltak: 1. Az új Filozofia minő befolyást nyert külföldön a' Protestantismusra, kiváltképen pedig annak Exegetikájára? 2. Ennél fogva a' Protestantismus, minő oppositóba jött a' Catholicismussal? (EÉT, 1820, 2. sz., 206–207)

bét árkusbúl álló valóban tudós egygy Értekezés érkezett kezemhez minden Név nélkül. – az EÉT juttalomkérdéseire érkezett válaszokat az OSZK Kézirattárában fellelhető kéziratcsoport őrzi: *Az Egyházi értekezések és tudósítások című folyóiratban kitűzött teológiai kérdésekre adott válaszok*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3599.

Exegeticára – (gör.) szentírás-magyarázatra.

azt ugyan a' Magyar új Szókönyvnek Attyánn kívül senki meg nem magyarította. – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

ösztönök – értsd: ösztönzések.

Kanonoktársaim – az EÉT körül munkálkodó veszprémi kanonokok. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Úgy beszélgettünk magunk között, hogy az idénn vagy korábban vagy későbben küldgyek Uram Bátyámért, hogy ne kényteleníttessen a' nagy bőség miatt szüntelen a' falak között sínleni. – Verseghy jelen levél megíródásáig kétszer utazott látogatóba Veszprémbe: 1819 és 1820

augusztusában. Lásd: HORVÁTH 1937, 79. Vö. 96. Sághy Ferenc – Verseghy Ferencnek, Buda, 1819. augusztus 6.; 143. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 27.; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20. Harmadik utazását 1821 augusztusában tette.

Kovalik Püspök – Kovalik János (1770 k.–1821) római katolikus pap. 1799-ben szentelték pappá. Felszentelése után tábori káplán a Sztáray-geológusvezetékben, tábori papként főként a Délvidéken, Szlavóniában és Horvátországban teljesített szolgálatot. 1804 és 1811 között katonai plébános Budán, valamint szentszéki ülnök. 1807-től pozsonyi kanonok, 1810-től esztergomi kanonok, s egyúttal az esztergomi papnevelő intézet vezetője. 1813-tól tribunici választott püspök és esztergomi érseki helynök. 1818-tól komáromi főesperes, 1820-tól pedig nagyszombati helynök. 1821-től helytartótanácsi tanácsos.

Levélkémet már elkészítettem, mikor Fő Tiszt. ide kapcsolt írását avval a' barátságos kéressel hozzám küldötte – Horváth János szavai alapján nem azonosítható teljes bizonyossággal a „Fő Tiszt.”-ként említett személy. Mivel azonban az említett levél címzettje a veszprémi káptalan gazdasági ügyeit intéző Szentall Ferenc volt, nem kizárt, hogy a levél írója a káptalan élén álló prépost, azaz Vajky György lehetett. E feltételezést erősíti, hogy Verseghy Horváthnak írt, 1821. február 8-án kelt levelében arról ír, hogy Vajky prépost egy embere vitte hozzá Horváth 1821. január 27-én kelt írását. Ez alapján arra következtethetünk, hogy Vajky a veszprémi káptalan pest-budai ügyeinek intézéséhez igénybe vette Verseghy mint közvetítő segítségét. 187. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 8. Horváth levelének melléklete nem maradt fenn vagy lappang.

Pestenn lakozó Szentall Fiscális Úrhoz írt Levelét – Szentall (Zentall) Ferenc (?–?). Trencsén vármegyei származású nemesi család tagja. A levél íródásának idején pesti ügyvéd, aki e minőségében részt vett a veszprémi káptalan gazdasági ügyeinek intézésében. (Vö. KARLINSZKY 2008, 165; NAGY 1865b, 351–352.)

Györke János – Györke János Antal (1790–1869) római katolikus pap. A Zala megyei Mihályfán született, tanulmányait Sümegen, Keszthelyen, Szombathelyen végezte. 1807-től a veszprémi szeminárium tagja. Teológiai tanulmányait Pesten végezte 1807 és 1811 között. 1812-től tanulmányi felügyelő a veszprémi szemináriumban. 1813-ban szentelték fel, ezt követően teológiatanár Veszprémbe. 1814-ben Mernyére küldték káplánnak, azonban állomáshelyét nem akarta elfoglalni, ezért felfüggesztették. Nem sokkal ezután mégis teljesítette előjárói utasítását, s elment Mernyére, itt azonban megbomlott az elméje. 1821-re helyreállt az egészsége, karkáplán lett Veszprémbe. Hamarosan azonban visszaesett betegségébe, és gyógykezelésére Budára, az irgalmasok kórházába szállították. 1823-ban Veszprémbe alkántor, majd ugyanebben az évben Vászolyba helyezik plébánosnak. 1858-ban visszavonult, a következő években Nagyvácszonyban élt (PFEIFFER 1987, 466).

Prebandarista – praebendarius (lat.): a kanonokot helyettesítő egyházmegyei pap. A tisztség középkori eredetű, elnevezése onnan ered, hogy a kanonokok egy része távol élt a püspöki székhelytől, ezért jövedelmük (praebenda) egy részének átengedésével megbíztak egy papot, hogy helyettesítse őket.

a' Misericórdiaúsmokhoz vitetett Budára orvosoltatás végett – az utalás az Irgalmasrend budai kórházára vonatkozik. A betegápolással foglalkozó Irgalmasrend magyarországi kórházai közül a budai volt a legnagyobb, amely létrejöttét Marczibányi Istvánnak köszönhetette, aki 1806-ban megvásárolta a rend számára a Császár fürdőt és a közelében található házakat, hogy ott kórházat működtethessenek. Az intézmény támogatására alapítványt hozott létre. Az alapításról és az adományról alkalmi költeményében Verseghy is megemlékezett. (VERSEGHY 1806e. Vö. TOKAJI-NAGY 2001.)

tibolyodott – tébolyodott.

jurisdictióknál – iurisdictio (lat.): itt egyházkormányzati hatalom.

reproducálni – (lat.) megismételni, sokszorosítani. Itt: utódokat létrehozni, az életet továbbadni.

190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. február 25.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 39r–40r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *104–105*.

Keletkezés

Verseghy e levelében a Rudnay Sándor 1821. február 23-án kézhez vett írásáról számol be Horváth Jánosnak. Rudnaynak e levele és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Tartalmára csak Verseghy ismertetőjéből van mód következtetni. Eszerint Rudnay elküldte Verseghy számára Jéger Bernát és Nagy Gábor készülőfélben lévő katolikus énekeskönyvének kéziratát, és kérte, hogy – zeneértő egyháziként – mondjon róla véleményt. Rudnay Verseghy szerint a tervezett zsinaton szeretné elérni, hogy lépések történjenek annak érdekében, hogy a szertartásokon énekelt énekek szövegét és dallamát felülvizsgálják és egységesítsék. Ehhez kéri Verseghy segítségét, Verseghy pedig az EÉT veszprémi munkatársaihoz fordul, a tanácsukat, jóváhagyásukat várva elképzeléseit illetően. Levelében kiemeli, hogy a felkérés pontosan illeszkedik a veszprémiekkel közösen már korábban kialakított tervekhez. (Lásd: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 87. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. január 28.; 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.) Ismerteti továbbá Rudnaynak küldendő válasza főbb pontjait, s kéri, hogy azokat megvitattva, mielőbb küldjék meg véleményüket. A veszprémiek visszajelzései hamarosan meg is érkeznek, s Verseghy is elküldi részletes véleményét a prímásnak. Verseghy véleménye: *Analysis aliquot speciminum ex Collectione Gabrielis Nagy et Bernardi Jéger excerptorum*. Jelzete: OSZK Kt Analekta 6554. Az énekeskönyvhöz kapcsolódó iratok a Prímási Levéltárban: PL Rud. Litt. No. 17/63. Lásd még: 192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.; 193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821. február 25. és március 12. között]; 194. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. március 12.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' folyó holnapnak 23dik napján vettem Ő Herczégységétől a' Prímástól a' következő Levelet – Rudnay Sándor itt említett levele és annak melléklete nem maradt fenn vagy lappang.

Dilecte Fili! – (lat.) 'Szeretett fiam.'

Litániák – litánia (gör.): válaszos (respondeáló) imaforma, Istenhez vagy a szentekhez intézett könyörgés, amelynek során az előimádkozó mondja vagy énekli az Istennek vagy a szentnek szánt megszólításokat, a hívek pedig ezt szó szerint vagy némileg megváltoztatott formában megismétlik.

Passio – passió (lat.): Krisztus kínszenvedésének és kereszthalálának története az utolsó vacsorától a Krisztus testének sírba helyezéséig. A szenvedéstörténetet a nagypénteki és virágvasárnapra szentmise-n énekelt vagy olvasott formában adják elő.

Lamentatio – lamentáció (lat.): szó szerinti jelentése jajgatás, panasz. A papi zsoltosza nagycsütörtök, nagypéntek és nagyszombat reggel elmondandó első olvasmánya a Síralmak könyvéből.

Káldi' Bibliájából – a Biblia Káldi György által készített katolikus magyar fordítása: KÁLDI 1626.

Deák Vecsernyék – latin vecsernyék. Vecsernye: más néven vesperás, esti imaóra, a papi zsoltosza esti imádsága.

Psalmi Poenitentiales – septem psalmi poenitentiales (lat.): bűnbánati zsoltárok, a hét bűnbánati zsoltár (6; 31; 37; 50; 101; 129; 142).

Ordo Exequiarum – (lat.) temetési szertartásrend.

Szent Mihályibül, Szelepcsényibül, Bozókýbül, Náraybül, Tsíkybül, Illyésbül – Verseghy a 19. század végén legelterjedtebb katolikus énekeskönyveket sorolja fel. Szent Mihályibül: lásd SZENT-MIHÁLYI 1797. Szelepcsényibül: a Szőlősy Benedek jezsuita szerzetes által szerkesztett *Cantus Catholici* (első kiadása: 1651) című énekeskönyvet a korban Szelepcsényi néven emlegették. A kötet bővített kiadása 1675-ben, Nagyszombatban Szelepcsényi György esztergomi érseknek szóló ajánlással jelent meg, innen ered a kortársak által használatos „Editio Szelepcsiana” elnevezés. Lásd: SZŐLŐSY 1675. Bozókýbül: BOZÓKY 1797. Náraybül: lásd NÁRAY 1695. Tsíkybül: BALAS 1719. Illyésbül: feltehetően Illyés András énekeskönyvéről van szó. Lásd: ILLYÉS 1693. A témához lásd: PAPP 2012.

eggy Tetembe hoztak – értsd: összegyűjtöttek, összefoglaltak.

kaptáztak – kaptáz: a bőrt kaptára húzza, feszíti. Kapta: cipőkészítésnél használt fából készült forma. A kaptáz jelentése itt: alkalmaz.

a' Magyar Isteni szolgálat – a magyar nyelvű szentmise.

a' közelgető Synodusban – a közelgő zsinaton. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

A' Herczegnek – a primásnak, azaz Rudnay Sándornak.

ama' szavaibül: in quavis consideratione – (lat.) 'bármilyen tekintetben'. Az idézet feltehetően Rudnay Verseghyhez címzett, 1821. február 23-án kelt, lappangó leveléből származik.

regulatiójárúl – (lat.) szabályozásáról.

a' Veszprémi Értekezéseknek I. Kötetében lévő Jegyzéseket az Egyházi Énekekrül – az utalás az alábbi tanulmányra vonatkozik: *Az Egyházi Énekekrül*, EÉT, 1820, 1. sz., 147–168.

Jargonoknál – zsargon (fr.): egyes társadalmi csoportok sajátos beszédmódja.

Áriáik – az ária a 17. századtól – a korábban elterjedt többszólamú canzone stílussal szemben – egyre népszerűbbé váló monodikus (egyszólamú) énekforma. Zenekarral kísért énekelt szólószám, amely operák, kantáták, oratóriumok alkotóeleme. Gyakran kapcsolódik hozzá recitativo, amelynek funkciója, hogy összekapcsolja a zárt számokat, s továbbvigye a cselekményt (WINKLER 2004, 766, 786).

tónusokban – tónus (lat.): hangnem.

Főtiszt. Barátom Uramnak tudósítása szerint Gróf Niczky cselekedett – erről lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.; 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.

vagy a' Mária-Nosztrei példa szerint az oskolagyermeket – Verseghy *Az Egyházi Énekekrül* című tanulmányában így ír:

„De mittévők legyünk tehát a' köz néppel, hogy az Isteni szolgálatnál még a' Poézisnak szoros regulái szerint szerzett szent verseknek éneklésében is az üdömmértékre legalább annyi figyelmettséget szenteljen, a' mennyit a' világi mulatságoknál szentelni szokott? A' tapasztalás erre legjobb felelet adhat. Maria Nostrén, hol Remete szent Pál' Szerzetének Novitiátussa volt, egy vasárnapi Concio-nator, ki egyszersmind a' Plébániát is adminisztrálta, a' részént új, részént kibőbített Egyházi Énekekre új melódiákat készítettett, melyek a' Musikának törvényeihez voltak szabva, 's a' falu oskolájában a' fiú és leány gyermekeket az orgonistának segedelmével, ki hasonlóképen Szerzetes Atya és a' Novitiátusoknak Musicamestere volt, e' melódiáknak tactus szerint való éneklésére olly szerencsésen megtanította, hogy kevés üdö múlva a' templomban az orgona mellett az egész népnek nagy lelki épülésével pontosan élénkeltek. A' többszöri hallás által e' melódiákat az öregek is megtanúlták, 's minekutánna a' gyermekekből férjfiak és asszonyok váltak, e' szent énekek is, szoros rendbe szedett dallyaikkal együtt úgy elterjedtek, hogy azokat a' nép a' világi énekek helyett már a' házi és mezei munkáinál is örömmel zengtetten. Minekutánna a' Tót néppel kevés üdö alatt ennyire lehetett a' dolgot vinni, nem tudom, mi okra nézve vethetnénk el reménységünköt a' Magyar néppel való hasonló ügyekezetenek szerencsés kimenetelérül?” (EÉT, 1820, 1. sz., 164–165)

Ím! arcunkra borúlunk, pag. Collect. Pestiens. 57. – az utalás az *Ím arcunkra borulunk* című ismert katolikus miseénekre vonatkozik. (Vö. SZELESTEI N. 2014.)

a' Királyi Budai Universitásnál – a budai Királyi Egyetemi Nyomdánál.

figuralis kótákba – a figurális hangjegyzírás alapvetően a modern, ütemvonalakat és ütemmutatót használó kottairást jelenti, de ezentúl – és itt, az orgonakíséret miatt nyilván ebben az értelemben is használja Verseghy – a többszólamú zenét is jelenti. Verseghy tehát orgonakísérettel ellátva szerette volna közreadni az énekeket (Hovánszki Mária megjegyzése).

a' Herczegnek – Rudnay Sándor prímásnak.

a' Rituáléra – (lat.) a szertartásra.

a' miket Neki a' Szent Írásnak fordításáról benyújtottam – Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. február 28.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 40r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 107*.

Keletkezés

Verseghy jelen írásával Horváth János 1821. február 24-én kelt üzenetére felel. Lásd: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24. Horváth János üzenetét és küldeményeit veszprémi ismerősei juttatták el Budára, ugyanők kézbesíthették Verseghy jelen levelének tisztázott változatát. Verseghy jelen üzenetében beszámol arról, hogy a Horváth küldte, s a tőle és más veszprémiektől pest-budai címzettnek szánt küldemények úton vannak az érintettek felé. Hírt ad emellett arról, hogy Horváth kérésének eleget téve felvette a kapcsolatot Györke Jánossal. Leveléhez mellékelte a tervezett egyházi lexikonhoz készített szójegyzék egy újabb részletét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Én is mondom azt, mikor Főtiszt. Urnak emberei tollunk ezen órában elmentek: jaj! nekem árvának, hogy veletek Uratokhoz, Szíves Barátomhoz nem mehetek – Verseghy e soraival Horváth János 1821. február 21-én kelt írásának vonatkozó passzusára reagál. Horváth itt arról számol be, hogy veszprémi küldöttjeivel hamarosan útnak indítja levelét és más küldeményeket: „Jelentem, hogy a' kocsim, lovam itt vagyok; (»Jaj nekem ez hogy urad nem mehet innen oda!« ammint Ovidius utánn Édes Gergely panaszkodik.) de nem tudom Sáhgy Barátunk elkészítette az Értekezéseknek homloktábláját. Megparancsoltam küldörttyeimnek, hogy szépen köszöntsenek be, nevemmel a' Vén Hárfást a' jó Gazdát 's Gazda Asszonyt tisztelvén; Cancellistámnak pedig, hogy Kalauzért könyörögjön, a' ki ötet a' Levéllel Sáhghynkhoz felvezesse, vagy más módért, hogy azt megtalálhassa.” (189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.) Verseghy a veszprémi vendégek hazaindulásakor ismétli meg azt a gondolatot, amit Horváth ugyane személyek útnak indítása kapcsán írt Verseghynek.

Az öreg hárfás és a' gazdasszony – azaz Verseghy és Marie Ossitzky. A hárfás elnevezést Horváth János és kortársai Verseghy Ferencre használják. Vö. 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n.,

1820. augusztus 20. Azért csak ketten küldik üdvözlétüket a veszprémi kanonoknak, mert az Ossitzky család többi tagja feltehetően nincs Budán. Johann és Marie Ossitzky a nádori család kíséretében Ausztriába utazott. (Az utazás részleteiről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.; 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.; 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.)

és így a' Comissiókot mind elragadta magával – comissio (lat.): megbízás. Horváth János 1821. február 24-én kelt levelében utal arra, hogy veszprémi küldöttjeivel még a veszprémi káptalan tagjainak más pest-budai címzeteknek szánt üzeneteit is elküldi. E küldeményeket vehette magához Sággy, hogy kézbesítse azoknak a személyeknek, akiket illetnek.

Szinte fogyott már a' tavalyi, mellyel asztal után legörömostebb élek, hogy gyomromot, melly hásártoskodni meg nem szűnik, megmelegítem – Verseghy Ferencnek orvosi előírása fehérbort kellett fogyasztania. Egészségi állapotának romlásáról 1820 novemberében számolt be Horváth Jánosnak. Erről lásd: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 160. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 7. S ugyanerről írt Hornyik Jánosnak is: 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]. A veszprémi káptalan birtokaihoz földrajzi elhelyezkedése miatt balatonfelvidéki bortermelő területek is tartoztak, s a káptalannak jelentős bevételei származtak borkereskedelemből (KARLINSZKY 2008). A Horváth–Verseghy-levelezés számos alkalommal utal arra, hogy Horváth pest-budai ismerőseinek – köztük Verseghynek is – rendszeresen küld bort: 90. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 24.; 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 121. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 18.

Hogy Főtiszt. Kiss Ferencz Úrnak és Barátom Uramnak kedvét megnyertem a' kereszt. Poézisnek kidolgozására [!] való ígéretemmel, nagyon örvendek; és ennek megbizonyítására az új Filozofiáról való Deák feleletet is elfogadom – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.

Kevészet írok, mert a' halottas Beszéd nem szeret most eleven mellékideákkal bajlódni – Horváth János 1821. február 24-én kelt levelében számolt be arról Verseghynek, hogy felkérték, tartson gyászbeszédet Tallián Antal emlékére. Lásd: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.

Györke volt nállam – Horváth legutóbbi levelében arra kérte Verseghyt, nyújtson lelki támogatást az arra rászoruló Györke János veszprémi praebendariusnak. Lásd: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.

Az én Kedves drága jó Veszprémi Barátim már megint arrúl gondolkodnak, hogy a' vén hárfáss Veszprémbe vitessen – Horváth János ugyancsak legutóbbi levelében utalt arra, hogy Verseghy tervezett nyári látogatását lehetőség szerint az előző évihez képest egy korábbi vagy későbbi időpontra időzítik majd, hogy elkerüljék a nagy nyári hőséget. Lásd: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24. Hárfás: Verseghy Ferenc. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

egy kis Tudományos Szókönyvtörredéssel is kedveskedek a pag. 305. usque ad pag. 340. vagyok etc. – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

A' Püspökkel még nem lehettem; mert ők most nagyon foglalatoskodnak – Verseghy feltehetően a Horváth legutóbbi levelében emlegetett Paintner Mihályra vagy Kovalik Jánosra utal. Lásd: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.

Vízát már nem kapni – viza (Huso huso): a valódi tokfélék családjába tartozó nagy méretű, édesvízi (de a Fekete-, a Kaszpi- és az Adriai-tengerben is előforduló) halfajta. Ikrájából készül a beluga

kaviár. Horváth János ma ismert levelei nem szólnak arról, hogy Verseghyétől vizát rendelt volna: feltehetően a veszprémi küldöttek útján szóban érdeklődhetett.

Maris – Marie Ossitzky.

192. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. március 12.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 232*.

Keletkezés

Horváth János e levelével Verseghy hozzá címzett, 1821. február 25-én kelt írására felel. Verseghy ebben az üzenetében számolt be Rudnay Sándor primás 1821. február 23-án kézhez vett írásáról. (Rudnaynak e levele nem maradt fenn vagy lappang.) Verseghy tájékoztatója szerint a primás elküldte neki egy készülőfélben lévő katolikus énekeskönyv kéziratát, és kérte, hogy mondjon róla véleményét. Verseghy Horváthnak küldött 1821. február 25-én kelt levelében az EÉT veszprémi munkatársainak véleményét kérte, s közölte velük Rudnaynak küldendő válasza főbb pontjait, jóváhagyásukat várva. (Lásd: 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.) Horváth jelen írásában szabadkozik, amiért még nem volt módja teljesíteni Verseghy kérését, viszont mellékelve megküldi Kiss Ferenc írásos véleményét, s beszámol arról, hogy Kolossváry Sándor is készül hasonlóval. (Lásd: 193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821. február 25. és március 12. között].)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 20. Martz. – (lat.) 'Kézhez vettem március 20-án.'

Engemet a' balottas Beszéd annyira elfoglalt – Horváth János 1821. február 24-én kelt levelében adott hírt Verseghynek arról, hogy felkérték, tartson gyászbeszédet Tallián Antal emlékére. Lásd: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.

ama' tárgyrúl, mellyel Ő Herczgsége a' Primás Uram Bátyámat elfoglalta, én még gondolni sem tudtam – lásd: *Keletkezés*.

Fő Tiszt. Kiss Fer. Urat kértem meg, hogy iránta való vélekedését tegye fel írásban; a' mit ő hüven tellyesített is, ammint az ide kapcsolt írásból láthattya – lásd: 193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821. február 15. és március 12. között].

Fő Tiszt. Kolosváry Sándor Úr is, közölve lévén vele a' Levél, fogadta, hogy felel – az írásos vélemény elkészültéről nincsenek információink.

Ádándrúl, hol az Exequia tartatott, csak tegnap estve érkeztem baza – Ádánd: település a mai Somogy megye területén, a Tallián család birtoka, Tallián Antal búcsúztatójának helyszíne. Horváth Tallián Antal temetésére készített gyászbeszédéről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.

Értekezésekkel – az utalás az EÉT 1821. évi 1. lapszámára vonatkozik.

A' Synodusból – a zsinatból. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek
[h. n., 1821. február 25. és március 12. között]

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *266–271*.

Keletkezés

Kiss Ferenc jelen írásával Verseghy 1821. február 25-én kelt s Horváth Jánosnak címzett levelére felel. A szöveg keletkezéséről a szóban forgó levélhez fűzött jegyzetek tájékoztatnak: 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.

A Kiss levelét publikáló Horváth Konstantinnál az alábbi datálás szerepel: „1821. február 25 után.” (HORVÁTH 1937, 266*) Horváth János 1821. március 12-én kelt, Verseghyhez címzett írásának utalásai azonban egy ennél pontosabb keletkezést tesznek lehetővé. Horváth ugyanis itt említett rövid levelében arról tájékoztatja Verseghyt, hogy neki magának ugyan még nem volt ideje felelni az 1821. február 25-i írásban megfogalmazottakra, mellékeli viszont Kiss Ferenc véleményét, amely kétségtávolan azonos jelen levéllel. (Vö. 192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.) Annak tehát abban az időszakban kellett keletkeznie, amelynek kezdőpontját Verseghy 1821. február 25-én, végpontját pedig Horváth 1821. március 12-én kelt levele jelöli ki.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Levele – lásd: 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.

a' Synodusban – a zsinaton. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

a' Megyés Fő Pásztorok – a megyés püspökök.

a' Rogatio – (lat.) feriae rogationum, rogationes, litaniae minores: keresztyár napok, az áldozócsü-törtök (Krisztus mennybemenetelének ünnepe, a húsvét utáni 40. nap) előtti hétfő, kedd és szerda, könyörgő, imáságos napok.

az Urnapja – Urnapja: lat. Festum Eucharistiae, Solemnitas Corpus Domini, az Eucharisztia ünnepe. A Szentháromság vasárnapját (a pünkösd utáni első vasárnap) követő csütörtökön ünneplik.

a' Mariana – értsd: Mária-devóciók, a Mária-tisztelet kötött formái.

az Aloysiana – feltehetően Gonzága Szent Alajos 18. században igen elterjedt tiszteletéhez kapcsolódik, főleg jezsuita intézmények népszerűsítették.

Nepomucenus – Nepomuki Szent János tiszteleti formái.

Sz. Háromság-devotiók – a Szentháromság tiszteletének formái. A témához lásd: BALÁZS–GÁBOR 2007.

nünötése – nünü: nádból vagy más üreges szárú növény szárából készített síp. Kiss Ferenc kifejezése feltehetően ebből a főnévből ered, s a kántorok énekének jellegére utal.

Űr Mutatáskor – úrfelmutatás: a szentmise része. A pap a kenyér konsekrálása után Krisztus testét, a bor konsekrálása után Krisztus vérének emeli magasba, hogy láthassák a szentmisén részt vevő hívek.

Sátoros ünnepi – sátoros ünnep: gör. szkénopégia. Eredetileg a zsidók pusztai vándorlására emlékező ünnep. Az ünneplők hét napon át sátorban laktak, a nyolcadik napon pedig körmenetet tartottak a jeruzsálemi templom oltára körül. A kifejezést később a keresztyények is átvették, s legfőbb ünnepeikre – a karácsonyra, a húsvétra és a pünkösdre – alkalmazták.

Böjti – nagyböjt (lat. quadragesima): a hamvázószerdától húsvétvasárnapig tartó, negyvennapos időszak, Krisztus negyvennapos böjtjére és kinszenvedésére emlékezve tartják. A hívők ezt az időszakot imával, a mértékletesség és önmegtartóztatás gyakorlásával, bizonyos ételektől való tartózkodással töltik.

csinoztatást – csinosítást: itt módosítást, javítást.

Gravitást – (lat.) hangsúlyt.

triviális – (lat.) közönséges.

a' deák oskolásoknál – a kisgimnáziumi osztályok tanulói. A Ratio Educationis óta négy év elemi követően kezdődtek a kisgimnázium osztályai, a növendékek itt kezdtek latin grammatikát tanulni.

cultussabbainknak – (lat.) műveltebbjeinknek.

Praeparandiában – (lat.) előkészítő iskolában, tanítóképzőben.

Cantionáléjának – (lat.) énekeskönyvének.

ritualékhoz – (lat.) szertartásokhoz.

a' Virágvasárnapi és Nagy Pénteki Passiónak – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.

a' Lamentatióból a' Jeremiás imádságával egyetemben – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.

Lytániáknak – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.

Mysticizálás – a népi vallásosság egyik túlbujánzó formája a litánia, a 17–19. században több pápa is próbálta rendszabályozni. Az utalás feltehetően az e szövegekben tömegesen előforduló szóképek (például: Mária elefántcsonttorony stb.) elhagyására vonatkozik.

Hyeronimusnak fordítása a' Zsoltárokra nézve a' régi Italánál gondosabb volna – Hyeronimus, azaz Szent Jeromos (347–419/420) készítette a Biblia latin nyelvű, Vulgata néven ismertté vált fordítását. A zsoltárokat is lefordította latinra, több változatban: *Psalterium juxta hebraeos* és *Psalterium Gallicanum*. A Vulgatába az utóbbi került bele. Jeromos fordítása előtt azonban készültek más latin fordítások is, ezeket összefoglaló néven „*Vetus Latina*”-nak nevezik. A *Vetus Latina*-nak két típusa létezik: az *afrikai Afra* és az *európai Itala*. Az Afra 200 körül, míg az Itala a 3–4. században keletkezhetett, az utóbbinak több helyi változata is létezett.

a' praedicatio – prédikáció: szentbeszéd. A szentmise része: az adott ünnepre kijelölt szentírási szöveg felolvasását követi. Két fő típusa a homília (egy meghatározott szentírási szöveghely magyarázata) és a sermo (beszéd szabadon választott tárgyról).

pendétett – pendített.

csinosulttabbak – itt: műveltebbek.

polyva – pelyva: füvek vagy gabona magvait takaró burok, amely a betakarítás, cséplés során lehull.

a' fejeér nemnek – a fehérnépnek, azaz a nőknek.

secundum ad propiationes theologicas – (lat.) 'a teológiai értelemben vett tulajdonítás szerint'.

A' születés' előforduló napjára – feltehetően: karácsony vigíliájára, szentestére.

Magzatoknak – itt: gyermekeknek.

Nyavalys – beteg.

mind a' 4 végső dolgokról – végső dolgok: a teológiában a halállal, ítélettel és üdvösséggel kapcsolatos dolgok. A négy végső dolog: halál, ítélet, pokol, mennyország.

A' Sz. Mise áldozattya – oltáriszentség – oltáriszentség.

Az oltári Szentségnek imádása – oltáriszentség: Krisztus teste és vére a kenyér és a bor színe alatt az oltáron, tabernákulumban elhelyezve.

a' poenitentia Szentségehez – a bűnbánat szentségehez. A bűnbánat vagy más néven a bűnbocsánat szentsége a hét szentség közül a negyedik, amely a keresztség után elkövetett bűnök eltörlésére ad lehetőséget.

a' Poenitentiális Zsoltárok – septem psalmi poenitentiales (lat.): bűnbánati zsoltárok, a hét bűnbánati zsoltár (6; 31; 37; 50; 101; 129; 142).

Az Úr vételéhez való készüllet – a szentáldozásra való felkészülés.

excentrizálást – (lat.) túlkapást.

Sz. Bernárdot – Clairvaux-i Szent Bernátnak (1090–1153) a középkori misztikus teológia szerint írt himnuszaiban a felvilágosodás már Mária érzelmi megelevenítését (is) látta, ami a korabeli vallásos gondolkodásban visszatetszést keltett (Hovánszki Mária megjegyzése).

hyperduliához – hyperdulia (lat.): a szentek, illetve Szűz Mária felé irányuló megkülönböztetett tisztelet.

az őrző Angyalhoz – őrangyal: személyek vagy közösségek védelmére rendelt angyal.

Hárfásom – Verseghy Ferenc. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

K. F. – Kiss Ferenc.

194. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak Buda, 1821. március 12.

Kézirat

OSZK Kt Analekta 6565. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelének tisztázatához mellékelve küldte el a primásnak Jéger Bernát és Nagy Gábor kéziratos énekeskönyvről összeállított véleményét. A terjedelmes levélmelléklet fogalmazványa az OSZK Kt-ban található: *Analysis aliquot speciminum ex Collectione Gabrielis Nagy et Bernardi Jéger excerptorum*. Jelzete: OSZK Kt Analekta 6554.

Verseghy felkéréséről és a vélemény megszületésének előzményeiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Legalázatosabb vélemény
a magyar egyházi himnuszok gyűjteményéről,
melyet Nagy Gábor és Jéger Bernát gyűjtött össze

Magasságos Herceg, az Ország Prímásérseke!
Legjóakaratúbb Elöljáróm!

Magasságod folyó év február 20-án hozzám jóakaratólag intézett utasításának, és a belém helyezett aytai bizalma miatti örök és igen gyengéd hála kimutatása készítésének a legalázatosabban engedelmeskedve, az egyházi himnuszok gyűjteményéről, mely a katolikus hívek használatára készült magyar nyelven kidolgozva Nagy Gábor és Jáger Bernát, Pest városának józsefvárosi lakosai által, a következő megfigyeléseket bátorkodom kifejezni, a legteljesebb mértékben Magasságod bölcsessége alá bocsájtvá vélekedéseimet.

I. Ezt a gyűjteményt régi énekekből kompilálták a mű elején megnevezett, azokat összegyűjtő kántorok. Igen sok közülük az Egyház által a szent liturgiában előírt zsoltárnak vagy himnusznak a neve alatt tévesen jegyeztetett le, úgymint azok változatai: a többi eredetinek tekinthetjük. De mind ezek, mind pedig az előbbieket, akár a hívek elméjében a hitbéli és erkölcsi igazságokról születő vallásos érzések kifejezését, akár a kegyesség lelkükben történő felébresztését nézzük, semmivel sem tekinthetők alkalmasabbnak, ami nyilvánvaló lesz a következő megfigyelésekből, melyeket a legalázatosabban közlök.

1. A mondatok, melyekből ezen énekek strófái felépülnek, gyakran nemcsak az emberi beszéd értelmes mivoltához szükséges logikai szabályokhoz, hanem éppúgy az egzakt grammatikai és szintaktikai szabályokhoz, a verselés törvényeihez, a meghatározott szótagszámokhoz és rímekhez, avagy kánciacíkhöz is úgy viszonyulnak, hogy gyakorta minden értelmet nélkülöznek, és igen gyakran kétséges, és aligha Istenhez méltó az értelmük. De ezzel a komoly kellemetlenséggel még nem is szembesülünk, mielőtt az önmagában véve rövid, feles zárlatokra épülő ritmusú zene dallamához, és egyfajta könnyedén kötött dikcióhoz kellene alkalmaznunk a szövegeket. A magyar nyelv a rövid vesszorokat nem könnyen viseli, mivel igen sok benne a hosszú szó: a zenészek számára megtörhetetlen törvény, hogy az éneklésre alkalmas szövegért must előbb ki kell dolgozni, és csak utóbb dallamokkal ellátni, az alábbi itáliai mondás szerint – *Prima la poesia, poi la musica*. A homályos kifejezések, vagy amelyek minden értelem nélkül valók, kiváltképp ha a beszélt nyelv megszokott szabályait is megtörik, nem képesek az emberi elmében semmilyen ideát létrehozni, semmilyen érzéket megmelengetni, semmilyen igazságot megerősíteni.

2. Az egyházi himnuszok és zsoltárok akár szó szerinti fordítások, akár szabad átdolgozások, nem-hogy az Egyház és a Szentíró legfenségesebb érzéseit, kegyességének leggyengédebb érzelmeit nem fejezik ki, sőt inkább, ahogyan mindig is lenni szokott, mikor egy kifejezést valamely nyelvre szó szerint átültetünk, azok ha nem is nevetségesek, de bizonyosan üresen csengenek. Emellett hatalmas hibája ezeknek a régi, magyar kántorok által összefércelt énekeknek, hogy nagyrészt történeti, didaktikus, dogmatikus és gyakran még polemikus részekből állnak, holott az énekek egyetlen célja, hogy a hit-igazságok kapcsán a hívek elméjében helyes fogalmakat formáljanak, és azokat megerősítsék, és hogy Isten műve és titkai kapcsán a máshonnan már ismert kegyes érzelmeket lelkükben felszítsák. Az Úr születésének körülményeit elbeszélő ének semmi mást nem tesz, mint hogy ezt a misztériumot megjelenítő képzetről egyetlen látványképet állít a műveletlen ember elé: a misztérium túlzottan is rideg tiszteletét, mely inkább az epikus, semmint a lírai költemények feladata. Az erről az egyébként igen ismert misztériumról szóló ének egyedül akkor teljesíti be a saját célját, ha az éneklőben vagy hallgatóban a Megváltó iránti hála és szeretet érzéseit, és más hasonló érzéseket, vagy Jézus, ég és föld Ura példája nyomán a szegénység szeretetét felszítja.

3. Esztétikailag, azaz az érzéki befogadás szempontjából a *szép* az, ami az egyetlen médiuma az érzelmek felszításának, és a *szép* alapját a *rend*ben kell keresni, amint azt a Jó Ízlés iskolája tanítja és mutatja. De e versikék, melyekből a régi énekek magyar énekeskönyve összeelegyedett, minden vers-tani és a költői beszédre jellemző *rend*nek híján vannak; ezért a dallamok szerinti ütemre, azaz *rendre* előadott melódiával egyáltalán nem lehet énekelni őket, sőt, a rövid szótagokat időnként meghosszabbítják, a hosszúakat ellenben lerövidítik; ami az éneket nevetségessé teszi. Maguk a rímek, melyek

egyszersmind a zenei zárlatok és felező zárlatok, amelyekből a zenei ritmus keletkezik, megkülönböztetésére a legnagyobb mértékben alkalmasak, ezekben a régi kántorok csinálmányaiban annyira szabálytalanok, esetlegések vagy gyengék, hogy súlyos feladatuknak megfelelni nem tudnak.

Ezek bővebb vizsgálata kedvéért a „/” jel alatt csatolni bátorkodom az *Eme gyűjteményből válogatott egyes példák elemzése* című írásomat, hozzájuk téve mindenütt a latin eredeti verssorokat, hogy azokat annál kényelmesebben lehessen mérlegelni és összevetni.

II. Az e gyűjteményben összegyűjtött régi énekek dallamai vagy táncra szánt dallamokból, vagy hasonlóképp világi dalok dallamából lettek átalakítva, és magának a zenei rendnek is híján vannak, vagy azon zeneileg rendszertelen, fűlsértő, igen kis hangátmenetekkel élő dallamok valamelyikéből kántorok által sokféleképp összetoldozva állnak, melyek az ütemnek, vagy bármilyen más ritmusnak olyannyira híján vannak, hogy nem is érdemlik meg a dallam nevet. Ha ehhez a problémához a szent-tori hangú kántorok templomi lármáját is hozzáteesszük, aligha lehet csodálni, ha a szépművészetekben csiszoltabb mai hívek azon nyilvános áhítatoktól, amelyeken sem a zenében, sem az éneklésben nem megfelelően jártas kántorok működnek közre, elrettennek, vagy áhítatuk gyakorlásában túlzottan is akadályoztatnak. De mindezek, mint a nyilvános istentisztelet szépségéhez és méltóságához nagymértékben hozzá tartozó dolgok, úgy tűnik, világosabb indoklást igényelnek.

A kórusének, vagyis gregorián keletkezéséről és méltóságáról, mely énekeket a szentegyházakban szoktak leginkább énekelni, és az itáliaiak *cantus firmus*-nak („erős ének”) neveznek, valamelyest terjedelmesebb értekezés olvasható a Veszprémi Egyházi Értekezések 1820-as évfolyamának első kötetében a 154. oldaltól, ahol többek között joggal állítják: „a cantus firmus karakterét mindenekelőtt az egyszerűség határozza meg, mely beéri az alaptónusokkal, mindenfajta díszítmenyt kerül, ezért a *dallam lassú mozgását* részesíti előnyben, mely ama gyönyörűség előidézéséhez és táplálásához, melyet az esztétika az *ünnepélyes* megnevezéssel jelöl, a leginkább alkalmas. Emellett az ezen sajátságok erejéből fakadó dolgokat: mind a kegyesség érzését, mind a hittitkokról való elmélyült gondolatokat, mind pedig a hatást, melyet e sajátságok az emberi lelkekre gyakorolnak, semmi más módon nem lehet úgy elhomályosítani, mint az énekesek siettetésével, vagy alkalmatlan orgonakísérettel, melynek egyetlen feladata az, hogy a tónusok átmeneteit, melyek igen gyakoriak, óvatosan előkészítse. A cantus firmus esztétikai energiája azáltal, hogy Rómában, sőt, bizonyos magyar katedrálisokban is, különösen a Szent Héten, pusztán a szólam ütemeire redukálják, és a többi emberi hang kíséretével, egyedül egy *hegedűvel* tartva a tónust, adják elő, inkább megerősödik, semmint elgyengül.”

De ez a fajta ének, mely fenséggel teli, mely az ősegyház időszakában az ókori görög zenei formákból született, Guido d'Arezzo bencés szerzetes a 11. században rendszeres zenei kísérettel látta el, Joannes de Muris párizsi kánondoktor a 14. században tovább csiszolta, és végül Gergely pápa rendszerezte, kinyomtatta és előírta éneklését a szentmiséken, mint említettem, a következő korokban súlyos megpróbáltatásokon ment keresztül. Ezek részben ennek a firmus cantusnak az alkalmatlan kezeléséből fakadtak, részben pedig, és úgy vélem, mindenekelőtt tapasztalatlan és műveletlen utánzásából egyrészt a kálvinisták azon dallamainak, melyek először Franciaországban, majd a németeknél, végül Magyarországon is a zsoltáreneklés helyettesítésére jöttek létre, másrészt azon dallamok utánzásából, melyeket a kántorok már régóta használnak, és melyeknek nagy része a magyar orgonisták között ma is elterjedt.

Az idő múlásával néhány egyházi himnusz más és jól kidolgozott kegyes énekekkel együtt bekerült a latin imakönyvekbe, közöttük a régi Rákóczi officiumba, mely jelen kérdés szempontjából a leginkább figyelemre méltó. De az idő múlásával gyengülő zenei tudás miatt, mindenekelőtt a szentmise fenségének alkalmasabb megőrzésére és előmozdítására való általános igyekezet miatt az történt, hogy a tanuló ifjúság a világi dallamokat, gyakran táncdallamokat hívta segítségül, és az egyházi himnuszokat ezek dallamára énekelve bejegyzték az imakönyvekbe is, elhanyagolva az Egyház által előírt cantus firmust és más decens dallamokat. Pedig mekkora fenség, milyen ünnepi méltóság van ezekben a dallamokban, hogy a sokból csak egyet emeljek ki: mint például ama valóban ünnepélyes egyházi himnuszban, a *Pange lingua gloriosi* címűben! És miként ez, az ambrusi himnusszal, a *Te Deum*

laudamusszal és sok mással egyetemben mindenütt ismert már, úgy valóban könnyebb és kielégítőbb lenne a többi egyházi dallamot ezen himnuszokhoz visszavezetni, és a tanuló ifjúságot ebben kiművelni, semmint világi dallamokhoz folyamodni.

Végezetül pedig a magyar kántorok, akik számára ezen dallamok gyerekkoruktól fogva, mikor még az elemi iskolát látogatták, ismerősek, nem csoda, hogy jó szándéktól vezetve, és költői ihlettől hajtva a fent említett dalok változatait és végül az egyházi himnuszokat magukban úgy összeelegyítették, hogy a verssoroknak és szótagoknak, melyekből ezek állnak, a mértékét a metrum, a kifejezések és az értelem nyílt mellőzésével megtartották, és ezáltal a számukra régóta ismerős és kedves dallamokat hazai nyelvű versekre alkalmazhatták.

És annál tüzeesebben szentelték ennek magukat, mert látták, hogy az általuk összefoldozott dallamokat sűrűn megtapsolják, és a többieket mellőzni kezdik.

III. De, ámbár a jelenlegi himnuszgyűjtemény a felsorolt hibáktól nem szenved, kiadását mégsem lehet a következő [problémák] miatt javasolni.

1.) Mindenekelőtt ugyanis ez a gyűjtemény kitűzött célját a katolikus hívek áhítatának élnépszerűsítésére már csak saját súlya miatt sem éri el. Ha csak *második* kötetét tekinted, ez kinyomtatva minimum 50 fillért tesz: a tényleges ára tehát nagyobb lenne, mint amit a hívek legnagyobb része ki tudna érte fizetni.

2.) Ez a gyűjtemény az énekek egyvelege mellett tartalmaz részint a közös istentiszteletre, részint a házi áhítatok felélénkítésére szánt szövegeket is:

a) Loretói litániákat, az Úr szenvedéséről, Mindenszentekről, a Szentlélekről, a Szentháromságról, Jézus Szent Nevéről, a Tiszteletreméltó Oltáriszentségről, különféle könyörgésekkel.

b) Latin vesperásokat mozgó és állandó ünnepekre az egész év során, a 112. oldaltól a 185. oldalig.

c) Máté passióját a 449. oldaltól, Jánosét a 476. oldaltól.

d) Síratókat a 462. oldaltól a 492. oldalig.

e) Temetési szertartásrendet mind felnőttek, mind kicsinyek számára, latinul.

Annyi és oly sokféle anyagot gyűjt egybe, hogy szerény véleményem szerint alkalmasabb lenne ezeket külön-külön hagyni, mint ahogyan eddig is voltak. A könyörgéseknek és litániáknak a legjobb helyük a könyörgések könyvében van, melyekhez lehet csatolni kottákat, az énekléshez, melyek a házi áhítathoz tartoznak. A latin vesperások a kántorok kancionáléjához válogatott és javított énekekkel ékesítve alkalmasabb módon csatolhatók. A passiók és siratók egy külön könyvet alkothatnának, ilyen könyv *Hebdomada Sancta (Szent Hét)* címen több nyelven is rendelkezésre áll. Végül a gyászszertartások rendje a rituálékhoz látszik tartozni, mely egy kántornak mindig kéznél van.

Legmagasságosabb Herceg! Miután elővezettem a jelen gyűjteményben összeszedett magyar énekeket illető részleteket, legalázatosabb véleményemből elég nyilvánvalóan következik, hogy a régiség ilyen kegyes emlékeit túl különlegesnek tartom ahhoz, hogy a közös istentisztelethez tartozó magyar himnuszok kidolgozását a költészetben, zenében és teológiában egyaránt járatlan kántorokra hagyjuk, ami semmivel sem kevésbé vétkes dolog, mint a megítélést az ilyenfajta régiségek megkülönböztetése kapcsán, melyek az istentisztelet illő és méltóságos mivoltát adják, az elégséges gyakorlatot és a szabad művészetekben jártas kidolgozást kétségtelenül nélkülözőre hagyni, és inkább annak örök eltörlését, semmint újbóli, ráadásul a mi Legfőbb Atyánk és Elöljárónk támogatása alatti publikációját kellene követelni. Magasságod jó szándékú jóakarata, mely mindent, ami Isten dicsőségének előmozdítására és a hívek lelki épülésére szolgál, atyailag felkarol, nekem pedig megengedni méltóztatott, hogy megfigyeléseimet bármely tekintetben kifejezzem, igen erősen lelkesít engem, hogy megjegyzéseimet a legalázatosabban előre bocsátván a következő megfontolásokat is csatolni bátorítkodjam.

Igen kíváncsú lenne, hogy a szentmiséhez és a többi nyilvános istentisztelethez kapcsolódó egyházi énekek kidolgozását olyan egyházi férfiakra bíznánk, akik a költészetben és a zeneművészetben eléggé járatosak, és anyanyelvüket oly pontosan beszélik, hogy a katolikus hitnek a misztériumait és az erkölcsi törvényeket, mindenekelőtt pedig ama finom képzeteket és az oly lágy érzelmeket, melyekben a Katolikus Egyház himnuszai bővelkednek, hitelesen, világosan, egyszersmind verstanilag rendezet-

ten képesek kifejezni, okosan elkerülve bizonyos szó szerinti fordításokat, vagy azt a visszás átdolgozási gyakorlatot, mely szerint az a legfőbb dicsőség, ha a metrum fajtáját és a verssorok és szótagok ütemét a már adott dallam kedvéért teljes mértékben gúzsba kötik. Az ezek által kidolgozott énekek, miután a szükséges cenzúrán átesetek, végül zenészmesterek jóváhagyása alá bocsájtandók, akik ismerik a komponálás művészetét, hogy az énekeket meghatározó érzelmeket magának a zenének a segítségével is annál egyértelműbben kifejezzék és felerősítsék. A Veszprémi Egyházi Értekezések szerzői már három magyar éneket ki is adtak mintaképp, hogy az előljárók figyelmét az istentisztelet e részére eredményesen felhívják. A dallamot és a zenét az egyes énekek céljának éppúgy, mint a művészeti szabályoknak szorosan megfelelően Sailler József tette hozzá, az Esztergomi Katedrális zenei kórusvezetője, aki mind a saját művészeti ágában igen jártas, mind pedig az egyházi stílusnak is mestere. Egyházi embereknek a nyilvános istentisztelet ékesítésére való énekekhez nem is lehet eléggé ajánlani azon dolgokat, melyek az *Analyticae Institutionum Linguae Hung.* III. rész, 2. fejezet, XV. alfejezetében a 627. oldalon a *metrumról*, a XVII. alfejezetben a 696. oldaltól a különféle versformákról úgy vannak előadva, hogy a verskészítés tana a zene által illusztráltatik, sőt, hangjegyek segítségével az olvasó számára szemléletesen tétetik. Itt bőven szó esik a 637. és 684. oldalakon a görög és latin, illetve a modern európai kultúrnemzetek prozódijáról, mely utóbbi az egyházi énekek kidolgozásához igen alkalmas, különösen, ha a verssorokat rímek választják el egymástól.

Arra, amit szeretnek mondani, hogy ti. a műveletlen népet a megszokott saját énekeiről leszoktatni, és új, művészibben alkalmazott dallamokkal megismertetni ne lenne könnyű, két tapasztalat ad választ.

1.) A márianosztrai plébánián az akkor még viruló pálos rend adminisztrátora, és az akkor még viruló pálos rend papja, valamint az organista atya, aki egyszersmind a novíciusokat is be szokta avatni a zeneművészetbe, a kijavított és újonnan kidolgozott egyházi énekekhez ragyogó és könnyed dalamokat kapcsoltak, és az elemi iskolában tanuló fiúkat és lánykákat ezek helyes éneklésére rávezették. Miután az idősebbek ezeket gyakrabban, először otthon, majd a templomban is hallották, könnyedén megtanulták, és ezek a kegyes énekek egy fél év alatt annyira általánosan elterjedtek, hogy otthon és a földeken munka közben korábban énekelni szokott világi dalokat is felváltották.

2.) Az első énekről, mely a Veszprémi Egyházi Értekezések I. kötetében az 1819. év végén került kiadásra, 1820. július 5-én ezt a baráti, lelki vigasszal teli jelentést tette nekem Horváth János kanonok úr, ugyanezen Értekezések kiadója: „Az első éneket Archidiaconátusomban a' jelesebb helyekenn már közönségesen éneklék; leghathatósá előmozdítója gróf Niczky János Ő Nagysága, Berzencze' ura volt, ki hatalmas Musicus lévén, a' szomszéd Plébánosokat, 's Mestereket arra megtanította.”

De mivel új énekek bevezetése a nép előítéletei miatt, aki a régi dolgokat, még ha be is látja, hogy azok rosszak, nehezen hagyja el, úgy tűnik, csak lépésről lépésre kivitelezhető; ha igaz, amit a himnuszgyűjtemény pesti szerkesztői az előszavukban határozottan állítanak, hogy az énekeskönyvek első sorban a vidéki organisták szükséges segédeszköze, egy új énekkiadásról, úgy vélem, igen alázatosan kell gondolkodnunk. Ez esetben azonban az imakönyvekre hagyva mindazon énekeket, melyek a személyes áhítat felszítására valók, csak azokat kell a nyilvános istentisztelet számára a számos, egymás másikat tárgyat felváltva és nem elég méltón tárgyaló énekből kiválasztani, kijavítani, és kottával ellátva, amennyire lehet, rendezett mértékbe szedve, a Budai Királyi Nyomdában, ahol ilyenfajta hangjegyek rendelkezésre állnak, kiadni, melyekről úgy véljük, hogy javítással az Egyház céljai számára a leginkább megfelelővé tehetők. Egyetlen ének, mely jól van javítva és kidolgozva, egy alkalomra elegendőnek tűnik, nemcsak azért, mert ezt az év folyamán több alkalommal gyakrabban hallva a nép könnyebben megtanulja, megjegyzi, és tudja énekelni az organistával együtt, hanem mindenekelőtt hogy az egységesség az istentiszteletben e tekintetben is mindenhol annál szerencsésebb módon kivirágozzék.

Magasságod jóakaratába és támogatásába magát igen serényen ajánlva, atyai jóakarát igen alázatosan kérem, és kézcsókok közepette tisztelettel és fiúi odaadással maradok

Krisztusban legalázatosabb fia
és legengedelmesebb káplánja, V. F.

Budán, 1821. március 12-én.

per Gabrielem Nagy et Bernardum Jéger – (lat.) 'Nagy Gábor és Jéger Bernát'. Az említett személyekről csupán azok az információk állnak rendelkezésre, amelyeket jelen levél tartalmaz: mindketten pesti kántorok.

ddo 20 Febr. a. c. – (lat.) 'folyó év február 20-án'. Rudnay Sándor Verseghyhez címzett, 1821. február 20-án kelt levele nem maradt fenn vagy lappang. Vö. 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.

Prima la poesia, poi la musica – (ol.) 'Első a költészet, aztán a zene'.

Analysum aliquot Speciminum ex hac collectione excerptum – (lat.) 'Eme gyűjteményből válogatott egyes példák elemzése'. Lásd: *Keletkezés*.

stentorius – (lat.) 'sztentori hangú'. Erős, dörgő, harsogó hang. A kifejezés Szenttór, a Tróját ostromló görög sereg egyik katonájának nevéből ered, akinek olyan erős hangja volt, mint ötven embernek együttvéve.

in Dissertationibus Ecclesiasticis Veszprémiensibus Tomulo I. anni 1820. pag. 154. – (lat.) 'a Veszprémi Egyházi Értekezések 1820-as évfolyamának első kötetében a 154. oldaltól'. Az utalás Verseghynek *Az Egyházi Énekről* című tanulmányának egy részletére vonatkozik (EÉT, 1820, 1. sz., 147–168).

Hebdomada sancta – (lat.) 'Szent Héten'. Az utalás a nagyhétre vonatkozik, amely a nagyböjt utolsó hete, s virágvasárnaptól nagyszombatig tart.

Guido d' Arezzo – Arezzói Guidó (991/992 k. – 1033 és 1050 között) itáliai bencés szerzetes, a szolmizációs rendszer legkorábbi változatának megalkotója.

Joannes de Muris – Johannes de Muris (1290 k. – 1351 ?) francia matematikus, zeneelméleti író.

a Gregorio Summo Pontifice – (lat.) 'Gergely pápa'. XIII. Gergely pápa.

Officium Rakotzianum – (lat.) 'Rákóczi officiumba'. Az Officium Rákócziánium egyike a legnépszerűbb, legtöbbször kiadott 17. századi imádságoskönyveknek. Az Európa-szerte ismert és elterjedt laikus breviáriumok közé tartozik. Noha a kiadások címe és a kiadványok szerkezete nem változott az idők során, tartalmuk módosult. Az officiumhagyományról, a szerzőség kérdéseiről és a kiadástörténetről lásd: HOLL 1955; KNAPP 1997a; KNAPP 1997b. A mű 1817-es kiadásának munkálataiban – az Egyetemi Nyomda megbízásából – Verseghy is részt vett. Lásd: VERSEGHY 1817e.

Pange lingua gloriosi – (lat.) 'Zengjed nyelv a dicsőéges test titkát'. Aquinói Szent Tamás himnusza az Oltáriszentség tiszteletére.

Te Deum laudamus – (lat.) 'Téged Isten dicsérünk'. A Szentháromságot dicsőítő imádság.

sub nomine Hebdomade Sanctae in pluribus linguis jam prostat – (lat.) 'Hebdomada Sancta (Szent Hét) címen több nyelven is rendelkezésre áll'. Lásd például: CAPUGNANO 1770.

Veszprémienses Dissert[ationes] Ecclesiasticarum Auctores tria jam Cantica Hungarica instar exemplarium ediderunt – (lat.) 'A Veszprémi Egyházi Értekezések szerzői már három magyar éneket ki is adtak mintaképp'. Az utalás az alábbi művekre vonatkozik: *Az Úrnak felmutatása után, Új esztendő napjára való ének, A keresztfa mellett álló Szűz Anya*. Lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11; 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9; 117. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. március 4.

Analyticae Institutionum Linguae Hung[aricae] Partis III. Sectione secundo Cap. XV. de meteo pag. 627. et Cap. XVII. – (lat.) 'Analyticae Institutionum Linguae Hung. III. rész, 2. fejezet, XV. alfejezetében a 627. oldalon'. Lásd: VERSEGHY 1817b, 627.

pag. 696. – (lat.) 'a 696. oldaltól'. Lásd: VERSEGHY 1817b, 696.

pag. 637. et 684. – (lat.) 'a 637. és 684. oldalakon'. Lásd: VERSEGHY 1817b, 637; 684.

In Mariae Nostre Parochiae – (lat.) 'A márianosztrai plébánián'. A pálos szerzetesek novícius évüket Márianosztrán töltötték.

De primo Cantico, quod Dissertationum Ecclesiasticarum Veszpremiensium Tomulo I. sub finem anni 1819 edito insertum est – (lat.) 'Az első énekről, mely a Veszprémi Egyházi Értekezések I. kötetében az 1819. év végén került kiadásra'. Az utalás *Az Úrnak felmutatása után* című műre vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 88. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

ddo. 5. Julii 1820. – (lat.) '1820. július 5-én'. Lásd: 134. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 5.

195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. március 25.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 40v–41r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *108–110*.

Keletkezés

Verseghy jelen írásában köszönetet mond Horváthnak az EÉT legfrissebb, 1821. évi 1. számának elküldéséért, s beszámol arról, hogy a primásnak szánt tiszteletpéldányt kézbesítette. Emellett négy, a levelezésben korábban már tárgyalt, és egy új témát említ:

- az általa lektorált énekeskönyv ügyét;
- a bibliafordítást és a nemzeti zsinat előkészületeit;
- a Pyrkerről tervezett íráskor sorsát (a téma 1820 nyara óta van jelen a levelezésben);
- Györke János ügyét;
- beszámol arról is, hogy a primás megbízta Augustin Hille kötete Rátz András készítette magyar fordításának ellenőrzésével.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az Értekezéseket szívesen köszönöm – az utalás az EÉT 1821. évi 1. számára vonatkozik. Jelen levelet megelőzően Horváth János 1821. március 12-én küldte utolsó – ma ismert – írásos üzenetét Verseghynek. Abban még arról számol be, hogy az EÉT legfrissebb számán dolgozik. Az elkészült lapszámot tehát március 12. után és március 21-ét megelőzően juttathatta el Verseghynek, feltehetően a megszokott módon, Pest-Budára küldött alkalmatosság útján. 192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.

A' Primását mindgyárt más nap, úgymint 21. hujus kezébe adtam – az utalás Rudnay Sándor primásra vonatkozik. Hujus (lat.): ezé, itt 'e hónap'. Az EÉT szerkesztői külön gondot fordítottak arra, hogy a folyóiratból tiszteletpéldányokat juttassanak el befolyásos egyházi és világi előljáróknak. Az EÉT népszerűsítéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.

Materiákrul – (lat.) anyagokról. Itt: témákról, cikkekről, tanulmányokról.

A' Magyar Énekekrul nem gyözvén várni Fötisztelendő Úrnak feleletét – erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.;

192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.; 193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821. február 25. és március 12. között].

már 12. Martii bemutattam neki vélekedésimet – lásd: 194. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. március 12.

Nagyon örvendek, hogy ezek csak igen keveset különböznek azoktól, melyeket nekem Főtiszt. Kiss Ferencz Kanonok Úr, kit tisztetek, csókolok, küldeni méltóztatott – lásd: 193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821. február 25. és március 12. között].

nem foglalt el, ammint Főtisztelendő Úr levelében nekem írni találta – Verseghy Horváth János hozzá címzett, 1821. március 12-én kelt levelének szófordulatát idézi fel: „mellyel Ő Herczagsége a' Primás Uram Bátyámat elfoglalta”. (Lásd: 192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.)

Az eggyik már kész magyar fordításából áll ama' bíres könyvecskének: Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen? Ein Wort der Liebe 's a' t. Von Augustin Hille. Dritte Auflage. Augsburg bey Nicolaus Doll. 1820. – az utalás Augustin Bartolomäus Hille (1786–1865) leitmeritzi püspök, valamint filozófia- és teológiatanár alábbi művére vonatkozik: HILLE 1820. A katolikus és protestáns felekezetek egyesülését szorgalmazó kötetéről Rátz András (1789–1864), a levél írodása idején az esztergom-királyvárosi plébánia adminisztrátora Béli József (1757–1847), a primás generalis vicariusának kérésére készített fordítást: RÁTZ 1822. Verseghyt Rudnay Sándor primás kéri fel a fordítás lektorálására, ugyanis kétségek merültek fel benne annak pontosságát illetően. Verseghy vállalta a feladatot. A fordító, Rátz András római katolikus pap volt. Tanulmányait Nyitrán, Nagyszombatban, Pesten és Székesfehérvárott végezte. A teológia mellett jogot is hallgatott. 1812-ben szentelték pappá. Előbb Drégelypalánkon, majd 1817-től Esztergomban volt káplán. 1820-tól az esztergom-királyvárosi plébánia adminisztrátora. 1825-től füzessgyarmati plébános, 1831-től a Központi Papnevelő Intézet plébánosa (ZELLIGER 1893, 427–428).

Verseghy észrevételeit több részletben, kísérőlevelek társaságában küldte el a primásnak. E szövegek ma fogalmazványként ismertek, az elküldött példányok nem maradtak fenn vagy lappangnak. A fogalmazványok kéziratai az OSZK Kt-ban találhatók. Jelzetük: OSZK Kt Quart. Lat. 3249. *Verseghy Ferenc: De versione Hungarica libri: Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen? Ein Woert der Liebe an allen, welche die katholische Kirche nicht kennen, oder gar misskennen, per Augustinum Hille elucubratu [...].*

A fordítás 1822-ben hagyta el a sajtót, annak előszavában Rátz nem utal Verseghy lektori szerepére. Lásd: RÁTZ 1822.

Vö. 196. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n. 1821. április 7.]; 199. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, h. n., 1821. április 25.; 204. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. május 29.; 207. Rátz András – Verseghy Ferencnek, Esztergom, 1821. június 18.; 208. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n., 1821. június 23. után]; 209. Verseghy Ferenc – Rátz Andrásnak, h. n., 1821. június 26.

cliensének – (lat.) pártfogoltjának, védencének.

a' Bibliának fordításáról is tudakozódott – Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Ő azután, a' mit elkészíthetek, a' Synodus' elejébe fogja terjeszteni, melyet csak esztendőre tarthat – az utalás a tervezett nemzeti zsinatra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Ő Felségétől, mint Apostoli Királytól – I. Ferenc osztrák császártól és magyar királytól.

Propositiókat – proposíció (lat.): javaslat, indítvány.

A' Patriarcha' – Pyrker János László. A levelezés fennmaradt darabjai nem árulják el, melyik kiadást ajánlotta. Nem kizárt az a lehetőség sem, hogy nem levélben, hanem előszóban javasolta a kiadványt.

utile dulci – (lat.) kellemeset a hasznossal.

a' Veszprémi Theológiának Directorához, és a' külső Literatúrában járatos oráculumhoz folyamodomok – Smodiss Jánosnak, aki 1816-tól 1830-ig volt a veszprémi szeminárium vezetője.

a' Királyi Typographiában – a Magyar Királyi Egyetemi Nyomdában.

Most már nincs Főtisztelendő Úrnak halottas Beszédgye – Horváth János 1821. február 24-én kelt levelében számolt be arról Verseghynek, hogy felkérték, tartson gyászbeszédet Tallián Antal emlékére, s hogy a beszéd megírása elfoglaltsággal jár majd. Lásd: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.

az Értekezéseket – az EÉT 1821. évi 1. számát.

ergo – (lat.) tehát.

öreg hárfássát – a kortársak Verseghy Ferencet nevezték így. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

A' Patriarchának Praeparanda Oskolájáról az Írásokat ide függesztem – az utalás a Pyrker János László alapította szepeskáptalani tanítóintézetre vonatkozik. Nem sokkal azután, hogy Pyrker szepesi püspökké nevezték ki, végiglátogatta egyházmegyéjét, és azt tapasztalta, hogy a tanítók alkalmatlanok feladatuk ellátására. Ezért úgy döntött, tanítóképző intézetet hoz létre számukra, amely az 1819/1820-as tanévben kezdte meg működését. Ez volt az ország első önálló tanítóképző intézménye. A képzés német nyelven zajlott, mivel az egyházmegye lakossága túlnyomórészt német volt. Pyrker a szepesi tapasztalatok birtokában csaknem egy évtizeddel később, 1828-ban Egerben is alapít egy tanítóképzőt, ahol azonban már magyar nyelven folyt az oktatás (NÉMETH 1990, 14–15). Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Praefatiójával együtt – az utalás Pyrker *Tunisia*s című eposza második kiadásának előszavára vonatkozik. Pyrker az eposz első kiadását ért kritikákra reflektálva még az első editio megjelenésének évében, tehát 1820-ban másodszor is kiadta művét, amelyet előszóval látott el, ahol az eposzirás során alkalmazott sajátos eljárását veszi védelembe (PYRKER 1820b, I–VIII.). Verseghy e szöveget a *Tunisiáról* készülő recenziójához szerette volna felhasználni. A recenzió végül nem készült el. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.; 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.

Habntaller Recensussáról – az utalás Hanthaler *Fasti Campililiensis* című művének bevezetőjére vonatkozik, amelyet Verseghy tervezett magyarra fordítani. Erről lásd: 167. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. december 3.; 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.; 179. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 13.

a' Keresztény Poézisba – az utalás Verseghy keresztény poézisról szóló, Horváth János javaslatára megírandó dolgozatára vonatkozik. Erről lásd: 186. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 7.

Egyházi Lexiconunknak – a Horváth János kezdeményezésére készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

mellynek szükséges voltát Főtisztelendő Úr az Értekezéseknek első Kötetében 1821. igen fontosan bizonyította – lásd: *Az 1820-dik esztendőbeli állapotjának rajzolatya*, EÉT, 1821, 1. sz., 135–150.

Marisunk – Marie Ossitzky.

Györke Jánkó jár hozzám – Györke János ügyéről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.; 191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 28.

a' Mizere Priorral – az utalás feltehetően egy irgalmasrendi szerzetesre vonatkozik. Miserens (lat.): szánakozó, irgalmas. Prior (lat.): perjel, szerzetesi előjáró.

A' mi fiunk a' Patriarchától már a' múltt hónapban búcsút vett, és más szolgálatot keres – Karl Ossitzky Pyrker János László mellett teljesített szolgálatot komornyikként. Verseghynek Pyrkertől való elhidegülése miatt azonban az Ossitzky család úgy döntött, visszahívja Karl a pátriárkától, s

másutt keres neki alkalmazást. Karl Ossitzky alkalmazásáról és hazahívásának hátteréről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 131. Versegly Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.; 133. Versegly Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Versegly Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.; 188. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.

196. Versegly Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n., 1821. április 7.]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656. 81r–81v. Autográf fogalmazvány.

OSZK Kt Quart. Lat. 3249. Autográf fogalmazvány. A szövegközlés alapjának e fogalmazványt tekintjük, mivel abban az irategységben foglal helyet, amely Verseglynek azon kéziratait őrzi, amelyekben Augustin Hille *Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen?* Rátz András készítette fordításáról fejt ki véleményét. Versegly véleményét négy részletben küldte el a primásnak, s mindegyik részletet egy-egy kísérőlevéllel látta el.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Versegly Ferenc jelen levelében Augustin Hille *Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen?* Rátz András készítette fordításáról fejt ki véleményét. A feladatra a primás kérte fel, erről bővebben lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 195. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25. Leveléhez mellékeli részletekbe menő észrevételeinek első részét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az OSZK Kt Quart. Hung. 3656. 81r–81v-n található fogalmazvány szövege:

Celsissime Princeps et Primas Regni!
Praesul Benignissime!

De versione Hungarica Libri per Augustinum Hille elucubrati: Soll die Scheidenwand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen, ad severiorem, prout Celsitudo Vestra Benigne praecipere dignabatur crisim vocata, sequentem pro viribus elaboratam relationem humillime subtere praesumo.

Sicut Originale eruditionis plenum, mansveto calamo et terso idiomate exaratum, ad praefixum scopum obtinendum accommodatissimum, et sub quavis consideratione opus longe praestantissimum est: ita Versorem obtinuit ingenis et dotibus ad versionem consummatam necessariis optime instructum, cui praeter exercitium in indagandis utriusque linguae proprietatibus, serium deinde omnia exactissime reddendi propositum, ac denique studium idiomatis patrii a deforemationibus recentissimorum ejusdem reformatorum maxima ex parte absurdus prorsus immunis nihil profecto deest.

Huic igitur ea praestare, quae adhuc ad perfectionem rem statumque, versionis jam tentane tentatae desiderantur,²¹⁹ molestum esse potest. Haec porro sequentibus absolui humillime iudico.

1.) Novam tertiae Editionis versionem, eamque pressam et ad Auctoris sensum exactissimam adseruandum esse,²²⁰ dubitare nequeo. Postquam enim Opus²²¹ tantae jam in Orbe Erudito auctoritatis, tantique pretii est, ut tertiam inter tres annos editionem promeuerit, illud profecto sine nota versoris, certoque ipsius versionis rependis, ne dicam explosione²²² non aliter, quam *presse* ac fidelissime²²³ traduci potest. Paraphrasis, nisi originale praesertim classicum vel²²⁴ praecellat, vel debite²²⁵ interpretes justum contentum periculum facile subit.

2.) Instituta fideliori versione²²⁶ sponte evanescunt superfluae illae in gratiam stili oratori, qui hic²²⁷ didacticae Auctoris scribundi rationi non satis proinde²²⁸ substituitur,²²⁹ suceptae digressiones,²³⁰ quae saepe ipsum sensum subruunt; prout etiam expressiones et emendationes [...] mordaciores, quae Adversarios pro eo, ut alliciantur, offendunt potius et alienant.

3.) Orexis ipsos terminos technicos Graecorum et Latinorum²³¹ in sermone Hungarico inde ab initiis Patriae nostrae longe avitatissimos et ipsi saepe plati novissimos in Hungaricum traducendi, libros in idiomate patrico recentius²³² editos²³³ intellectu admodum difficiles, ne dicam impossibiles reddi. Versio praesentis operis Germanici ad finem longe sublimiorem destinata est, quam informes Puristarum, potissimum²³⁴ Protestantium, [...] torem linguae Latinae ob Ecclesiam Latinam hostines traductiones, quae terminos technicos communicater misere detorquent, aut inepte circumscribunt, disseminare ac cum certo propriae claritatis dispendis²³⁵ provincia [...] gestiat. Dissimulare isthic non possum, Puristarum [...] eo simultendere, ut per novas nomenclationes sensum realem veteribus adimant. Sic, ut [...] pro innumeris exemplum adferam, nomen *Primatis Hungariae* nomine *Főpapa* reddi volunt,²³⁶ ut ideam civilis²³⁷ potestatis, quam nomen *Primás* in se a seculis²³⁸ continet, quasi aliud agendo²³⁹ oblitterent.

4.) Vitandae demum sunt²⁴⁰ in Traductione hujus operis versiones idiotismorum Germanicorum literales, quas nemo, nisi Germanicae linguae [...] intelligere potest, deinde syntaxes exoticae, ordo

²¹⁹ desiderantur <nihil proferto [...] quia>

²²⁰ esse, <[...] esse [...]>

²²¹ Opus <hoc Germanicum>

²²² dicam <...> [explosione] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²³ *presse* [ac fidelissime] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁴ originale <...> [praesertim classicum vel] [Betoldások a sor felett és a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁵ <...> vel debite <...>

²²⁶ <...> Instituta <extractioni juxta originale> [fideliori versione] [Betoldás a sor fölött.]

²²⁷ qui [hic] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁸ rationi [non satis proinde] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²²⁹ substitu[...] [Átírással javítva.]

²³⁰ di[...]ressiones [Átírással javítva.]

²³¹ technicos [Graecorum et Latinorum] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³² patrico [recentius] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³³ [editos] <solitos> [Utólag betoldva.]

²³⁴ potissimum <Calvini[...]>

²³⁵ ac [cum certo propriae claritatis dispendis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁶ reddi<...> [volunt] [Betoldás a sor fölött.]

²³⁷ civilis <dignitatis et politicae>

²³⁸ *Primás* [in se a seculis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²³⁹ continet, [quasi aliud agendo] [Betoldás a lap szélén.]

²⁴⁰ demum <sunt> [sunt] [Betoldás a törlés fölött.]

constructionis e quocunque idiomate peregrino petitus, ac denique²⁴¹ vitiose ampullaris scribendi ratio²⁴² ac orthographia hodiernis Tsessiano-Calvinianis scriptoribus familiaris.

Reflexiones hic sub A in usum Traductoris humillime adnexae, eum de his uberius educebent, versiones²⁴³ non magis difficiliorum locorum, ubi Traductor Auctoris sensum assecutus non est, iisdem Reflexionibus insertae,²⁴⁴ novum illius laborem multo leviores efficiunt.

Reliquam Manuscripti partem una cum Originali apud me retinui, ut interea, dum Traductor primas hic pariter humillime adnexas plagulas elucubraverit, coeptum emendationem, et ubi necessares fore videres, pressam versionem,²⁴⁵ nisi Celsitudini Vestrae aliter visum fueri, continuare tempore possim.

Benignitati et Protectioni Celsitudinis Vestrae enixissime commendatus Patrum Benedictionem humillime imploro et inter Manum oscula profundissimo cum veneratione, filialique devotione emorior C. V.

humillimus in Christo Filius et
obsequentissimus capellanus
Die 7. Aprilis 1821.

A levél Balogh Piroska fordításában:

Magasságos Herceg, az Ország Prímása!
Legjóakaratóbb Elöljáró!

A Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen? Ein Wort der Liebe an alle, welche die Katholische Kirche nicht kennen oder gar mißkennen című kötet, melyet Hille Ágoston írt, magyar fordításáról, mivel ennek kapcsán komolyabb döntést kell hozni, minthogy Kegyes Magasságod erre méltóztatott utasítani, bátorkodom a legalázatosabban előterjeszteni jelentésemet.

Mínthogy az eredeti mű teljes mértékben művelt, nyájas tollal, csinos nyelvezetben íródott, kitűzött céljához kiválóan alkalmazva van, és minden tekintetben igen kitűnő munka: és éppígy a fordítóról is azt tartjuk, hogy a tökéletes fordításhoz szükséges tehetségekkel és adottságokkal a legteljesebb mértékben rendelkezik, akinek amellet, hogy mindkét nyelv sajátosságának kifürkészésében gyakorlata van, továbbá komolyan veszi a célkitűzést, hogy mindent a legpontosabban adjon vissza, végezetül törekedve a hazai nyelv ápolására, mint annak legfrissebb reformátora, távol tartotta magát többnyire az abszurd eltorzításoktól – tehát voltaképp semmiben sem szenved hiányt a fordítás. Úgy ítélem tehát, igen alázatosan, hogy számára a következő teendőket kell előírni. A fordításában feltűnő hibák a következőkkel ugyanis általában orvosolhatók.

1.) A fordítás nem a harmadik, leginkább kidolgozott kiadáson alapul: úgy vélem, hogy a fordítást tehát ehhez, úgymint a bővebb és javított kiadáshoz kell igazítani.

2.) A fordítót a szent lelkesedés gyakorta annyira elragadja, hogy a Szerző nyájas és humanisztikus kitételei helyébe kissé mordabb szavakat és kifejezéseket állít, melyeket Magasságod igen jóakarató utasítása értelmében magában a kéziratban, illetve a ./' jel alatt a Fordító használatára csatolt Megjegyzésekben gondosan megszelídítettem.

3.) A nyelvgyakorlat hiánya miatt a pontos fordításhoz a legnagyobb mértékben szükségesnek gondolom, hogy a fordító a Szerző, vagy a német nyelv sajátos, eredeti nyelvhasználatát ne kövesse mindig.

²⁴¹ denique <...>

²⁴² ratio<ne>

²⁴³ <[...] versionem> versiones

²⁴⁴ insertae, <laborum illius multo levi>

²⁴⁵ versionem, <[...] vel>

Ezeket tehát javítva, vagy ahol szükséges, hosszabban levezetve az imént említett Megjegyzésekbe a fordító számára beiktattam.

4.) Hogy a fordítás a hasznosság és a gyönyörködtetés ugyanazon fokára emeltesék, melyen az eredeti áll, mindenképpen szükséges, hogy pontos legyen, olyan, amely az eredetihez semmit sem ad hozzá, és semmit sem vesz el belőle; ami most már, az első fordítás elkészítése után, mérsékelt figyelem mellett, és a kitűzött célhoz férfias állhatatossággal ragaszkodva valóban nem kerülne sok fáradságába a fordítónak. Ha a szónoki stílus kedvéért mégis inkább törekedni akar a hosszabb felkiáltásokra, szinonimákra, körmondatok képes beszédére: a kötet előlapján valamelyest nyíltan, vagy körülírva ezt, eme igen engedelmes káplán annak érdekében, hogy az igazságokat, amilyen könnyen csak lehet, belecsepegtesse az olvasók fülébe, a legalázatosabban úgy vélem, hogy meg kell jelölnie: *szabad fordításról* van szó. Nehogy a kritikusoknak alkalmuk nyíljon erről az oldalról csipkedni vagy helyteleníteni azt, ami egyébként a mű fő célkitűzéséhez nem is kapcsolódik. Egyébként, miután ez a mű már csak a szerzője miatt is oly kedvelt a művelt világban, hogy három éven belül már a harmadik kiadást érdevelte ki, úgy vélem, hogy az a *fordító megbélyegzése és magának a fordításnak a visszautasítása* nélkül sehogyan másképp, csakis *szorosan* fordítható.

5.) Miután a helyesírása és az írásmódja kálvínista-*Tsétsista*, és akár mert tele van grammatikai és szintaktikai hibákkal, akár mert önmagában is elvetendőnek kell gondolni, hogy azon könyvek, melyek azt nehéz érvekkel cáfolják, és a *régi javítását* állítják elébe, Ő Szent Felsége által a katolikus iskolákban be vannak vezetve és elő vannak írva: úgy vélem igen alázatosan, hogy alkalmasabb volna, hogy ebben a fordításban is egyrészt katolikus előadásmód, valamint mindenekfölött a művelt magyar nyelv nyilatkozózzék meg, mely az etimológiai, szintaktikai és helyesírási hibáktól gondosan meg van tisztítva.

6.) Végezetül a legkívánatosabb ebben a fordításban az volna, ha az átültető a latin vagy görög szakszavakat, melyek a művelt magyarok számára egyébként is ismeretesek, egy ilyen, messzemenően fenséges célnak szentelt munkában érintetlenül hagyná. Ennek a fordításnak nem célja, hogy a puristáknak, különösen a latin nyelvvel ellenséges protestáns jogászoknak az összetoldozott fordításait és szakszavait ide keverje.

Habár a fordító az új és igen pontos harmadik kiadás átvételét dicséri, ennek átvezetése szinte egyáltalán semmi, vagy csak igen csekély halasztást tűr, minthogy miközben ugyan a fordítás hasznossága és esztétikája nagyrészt már ki van dolgozva, de egyébiránt a nyomtatás előtt még javítani, megtisztítani és rendezettebbé tenni szükséges, szinte ugyanezen munka és időszak alatt a harmadik kiadásnak az új és pontos átvétele megoldható. Mindemellett, miközben a fordító ezeket az íveket, melyeket én már átjavítottam, kidolgozza majd, én cserébe a megjegyzések folytatását és a nehezebb szöveghelyek pontos fordítását részenként át fogom adni, hogy az az új fordítás megkönnyítéséhez és meggyorsításához nem kis munkával hozzá járuljon. Maga a fordító, amennyiben munkájának ilyen-fajta javítását fel fogja vállalni, a fordításban nagy javulást és fejlődést fog elérni, különösen abban, hogy megismerje a sok effajta mű fordításából fakadó hasznót, mely az időszerrű körülmények miatt szükségképp adódik, anélkül, hogy a Katolikus Egyház munkáját megrontaná. Hogy pedig végezetül amint a harmadik kiadás ily módon újonnan létrehozott fordítása elkészül, annak kinyomtatása megkezdődhessék, ennek nyomdai korrekcióját Magasságodnak igen alázatosan felajánlom azért, mert ez alkalommal a még fennmaradó hibákat javítani és az egész művet oly módon csiszolni tudnám, hogy az eredetivel egyenértékű haszonnal és gyönyörűséggel élvezzék azt mind a mi olvasóink, mind a protestáns olvasók.

Magasságod jóakarátába és pártfogásába igen buzgón ajánlva magamat, atyai áldásáért igen alázatosan könyörgök, és kézsókók közötti legmélyebb tisztelettel és fiúi odaadással maradok

Krisztusban legalázatosabb fia

Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen? Ein Wort der Liebe an alle, welche die Katholische Kirche nicht kennen oder gar mißkennen – lásd: HILLE 1818.

versorem – (lat.) 'a fordítóról'. Rátz Andrásról.

Versio non est ex Editione tertia adornata – (lat.) 'A fordítás nem a harmadik, leginkább kidolgozott kiadáson alapul'. Augustin Hille művének három kiadása ismert: HILLE 1818; HILLE 1819; HILLE 1820.

hic sub ./.' – (lat.) „a ./. jel alatt”. A levélfogalmazvány mellett annak mai őrzőhelyén az alábbi terjedelmes latin nyelvű melléklet található: *Reflexiones De versione Hungarica Libri: Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger bestehen: per Augustinum Hille elucubratu [...]*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Lat. 3249, 2r–23v.

Tsésiano-Calviniana – (lat.) 'kálvinista-Tsésista'. Értsd: Csécsi János felfogását követő. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.] Vö. Tsétsi 1708.

197. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. április 17.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *232–235*.

Keletkezés

Horváth e levelében Verseghy 1821. március 25-én kelt írására felel. (195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.) Ezt megelőzően – ismereteink szerint – utoljára 1821. március 12-én küldött szűkszavú üzenetet Verseghynek, amelyhez mellékelte Kiss János levelét. (192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.; 193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821. február 25. és március 12. között].) Írásában mindenekelőtt szabadkozik a késlekedés miatt, majd gratulál Verseghynek a prímástól nyert újabb megbízásokhoz. Beszámol emellett saját készülő s tervezett munkáiról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Respondi 29. April. 1821. – (lat.) 'Válaszoltam 1821. április 29-én.' Lásd: 200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.

Hogy ennyi üdeig hallgattam – ismereteink szerint Horváth legutóbbi levelét 1821. március 12-én küldte Verseghynek: 192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.

Nevedéjjeinknek – növendékeinknek. Értsd: a veszprémi papi szeminárium hallgatóinak.

Consistorium – (lat.) konzisztórium, egyháztanács.

Azon bizodalomnak, mellyel Primás Ő Herczege Uram Bátyámat megböcsülni méltóztott szívemből örülök – Verseghy legutóbbi levelében arról számolt be Horváthnak, hogy a prímás megbízta, hogy ellenőrizze Augustin Hille kötetének Rátz András készítette magyar fordítását. Lásd: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.

mert bizonyosnak tartom, hogy a' Káldi fordításának megigazítása, és a' Tudományos Szókönyv fogják tenni Uram Bátyám eddigvaló szép műdarabjainak koronáját – Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24. A Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

azon új próba darabokból, melyek az Ékesenszólásról való barátságos Tanácskozásokban példa gyanánt hozatnak fel – Verseghy egyházi ékesesszólásról szóló tanulmánya *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz., 116–139; 3. sz., 112–130.

A' Szent Írásnak fordítása által Brentano is halhatatlan lett a' Németeknél, kinek elkezdett munkáját, ő 1798dikben meghalálozván Dereser folytatta – Dominikus Brentano (1740–1797) publicista, teológus, bibliafordító. 1790 táján kezdett hozzá fő művéhez, a Biblia eredeti nyelvről németre való lefordításához. Csak az Újszövetség fordításával készült el, az Ószövetségből Mózes öt könyvének, a zsoltároknak és a Példabeszédek könyvének fordításával készült el, halála megakadályozta, hogy befejezze a vállalkozást. Munkáját Thaddäus Anton Dereser (1757–1827) folytatta.

Megyéinkben – a veszprémi egyházmegyében.

Az új Testamentumot azonban Van Ess (a' 9dik kiadásban) legszerencsésebben fordította – Johann Heinrich (szerzetesi nevén: Leander) van Ess (1772–1847) római katolikus pap, hittudós, benecses szerzetes, bibliafordító. (A szóban forgó kötetnek 1819-ben jelent meg a harmadik kiadása: Ess 1819.)

valamint Jób' remek könyvének fordításában Bridel Lajost, ki azt illy homlokírás alatt adta volt ki: Le Livre de Job nouvellement traduit d'après le texte original non ponctué et les anciens versions, notamment l' Arabe et la Syriaque; avec un Commentaire imprimé à part – Horváth Louis Bridel alábbi kötetére utal: BRIDEL 1818.

nállam is megtalálattik – Horváth János egy ideig a veszprémi káptalan könyvtárosaként működött, de maga is lelkes könyvgyűjtő volt. Magánkönyvtára tízezernél is több kötetből állt (HUDI 2009, 177).

mind Ő Herczességének, mind a' Nemzeti Gyülekezetnek – azaz: mind a prímásnak, mind a nemzeti zsinatnak. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Csak imént adtam ki Értekezésemet a' házasságról filozofiai 's polgári tekintetben, és már megmeg némelly jó Barátim ugyanazon tárgyról kívánnák egyházi tekintetből való gondolatimat – Horváth itt említett írásai folytatásokban az EÉT 1821–1822. évfolyamaiban jelentek meg: HORVÁTH 1821d; HORVÁTH 1822.

insouciance – helyesen insouciance (fr.): gondatlanság.

Sorglosigkeit – (ném.) gondatlanság.

garádcsainn – lépcsőfokain, fokozatain.

epocháját – (gör.) korszakát, időszakát.

A' Persák szent könyvében – az Avesztában, a zoroasztrizmus követőinek a Kr. e. első évezredben keletkezett szent könyvében.

a' képző erőnek – az utalás Horváth Jánosnak a képzelőerőről szóló, készülő tanulmányára vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 119. Horváth János – Verseghy Ferencnek [h. n., 1820. március 9. és március 17. között].

a' Patronátust – vö. 141. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. július 22.

A' Kulcsár kihirdette az Értekezéseket – az utalás az EÉT 1821. évi 1. lapszámáról megjelent ismertetőre vonatkozik. Lásd: HKT, 29, 1821. Szent-György-Hava 11, 252.

a' jutalomkérdéseket – lásd: EÉT, 1821, 1. sz., 194–195.

Sinkay Urat – Sinkay Józsefet.

Virágvasárnapon – virágvasárnap: a húsvétvasárnapot megelőző vasárnap, Krisztus jeruzsálemi bevonulásának ünnepe.

Bold. Schwarzenberg Herczeg Győri Püspöknek 21dik Májusban tartandó exequiáira halottas Beszéddel böcsül meg az odavaló Káptalan – Horváth János Ernst von Schwarzenberg emlékére készített beszéde nyomtatásban is megjelent: HORVÁTH 1821b.

pedig nem sokára allig ha Mélt. Kurbélyi Püspök Úr is dolgot nem ad – Horváth sejtése beiga-
zolódott: Kurbély alig egy hónappal jelen levél kelte után, 1821. május 27-én halt meg. Emlékére
ugyancsak Horváth tartott beszédet: HORVÁTH 1821c.

198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. április 22.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 41r–41v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 110*.

Keletkezés

1821 tavaszán Horváth János és Verseghy között ritkábbá válik a levélváltás. Emiatt elfoglaltsá-
gaira hivatkozva Horváth több levelében is szabadkozik. (Lásd: 192. Horváth János – Verseghy
Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.; 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821.
április 17.) Jelen levél keletkezésének időpontjában Horváth legutolsó Verseghy birtokába jutott üzene-
te az 1821. március 12-én kelt levél, és Kiss Ferenc ehhez mellékelte írása volt. (192. Horváth János –
Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.; 193. Kiss Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821.
február 25. és március 12. között].)

A válaszokkal Verseghy is elmaradt: legutóbb 1821. március 25-én írt Horváthnak. (195. Verseghy
Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.) Erre a levélre időközben – 1821. április 17-én –
felelt Horváth, de ezt a választ Verseghy csak a jelen levél elküldése után vehette kézhez: 1821. április
29-én kelt levelében számol be arról, hogy néhány órával a Horváthnak címzett, 1821. április 22-én
kelt levél elküldése után kapta meg azt. (Lásd: 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém,
1821. április 17.; 200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.) Verseghy jelen,
rövid levelében érdeklődik Horváth hogyléte felől, s az írásos üzenetek elmaradásának okairól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

**Veszprémből leggy szíves Barátom azt panaszkolta a' minap egyik levelében, melyet Ságbynak
írt** – Verseghy itt feltehetően Horváthnak egy Sággyhoz címzett, valószínűleg 1821 áprilisában kelt
levelére utal, amely levél azonban nem maradt fenn vagy lappang.

**Pedig azon szempillantásban, mikor illy panasszát Sággyval egyyüt olvastuk, Ő Veszprém-
ben én levelemet olvasta** – lásd: Keletkezés.

a város' majorjába – Városmajor: a mai Budapesten a Rózsadomb és a Martinovics-hegy között
húzódó terület. A török uralom előtt kaszáló volt. 1724-ben Daun Henrik József várparancsnok birto-
ka lett, aki villát és majorságot épített itt. A terület 1730-ban került Buda város tulajdonába, ahol az
1780-as években II. József kezdeményezésére közparkot alakítottak ki (BERZA 1993b, 606).

Pestnek mulató erdőcskéjébe – Verseghy feltehetően a Városerdőre, mai nevén a Városligetre gondolt, amely a mai Budapest XIV. kerületében a Dózsa György út, Ajtósi Dürer sor és a Hermina út határolta területen helyezkedik el. A ligetet I. Lipót adományozta Pest városának. 1799-ben Batthyány József hercegrímás vette bérbe a területet, és Witsch Rudolf mérnök tervei alapján annak mocsaras részén tavat alakított ki, rajta két szigettel. A nagyobbik szigeten (Páva-sziget) ma a Széchenyi fürdő, a kisebbiken (Drót-sziget) pedig a Vajdahunyad vára áll. A prímás halála után a bérletet Batthyány Tódor örökölte, de mivel nem teljesítette a bérlettel járó kötelezettségeket, a területet Pest város vette kezelésbe. Ebben az időben nyerte el a Városerdő nevet (BERZA 1993b, 602–606).

Szent Gellért' hegyére, csillagokat nézni – Gellért-hegy: a Budai-hegység legkeletebbi része, amely a Duna jobb partján helyezkedik el. Nevét Szent Gellért püspökről (980–1046) kapta, aki a hagyomány szerint a Vata-féle lázadás során itt halt vértanúhalált (BERZA 1993b, 492–494). Az itt helyet kapott obszervatóriumról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 3. Verseghy Ferenc – Kreskay Imrénék, Pest, 1779. [április 6. és október 25. között].

a' fürdőbe, melly házunktól nem messze van. Az ugró fürdőt értem, melly most szép új fürdő szobákkal díszeskedik – ugró fürdő: a Király fürdő korban használatos elnevezése. A gyógyfürdő, amelyet a Király-forrás táplál a mai Budapest II. kerületében, a Fő utcán található. Az épületcsoport két fő részből áll: egy 16. századi fürdőcsarnokból és a 18–19. század során hozzáépített szárnyból. Több tulajdonosváltás után 1796-ban König Ferenc és családja vásárolta meg. A család később magyarosította nevét, a fürdő ma ismert elnevezése innen ered (BERZA 1993b, 676–677). Verseghy lakhelyéről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

Ossitzkyval, kit a' Herczeggel együtt 25dikre baza várunk – a nádori család szolgálatában álló Johann Ossitzky és lánya, Rosine Ossitzky 1821 elején elkísérték a nádort és családját szolgálati útjukra. Az utazás okáról és előkészületeiről lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 173. Verseghy Ferenc – Külley Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 182. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 10.; 185. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.

Maris – Marie Ossitzky.

verbungos katonához hasonlitanék – verbungos katona: toborzó katona. Az állandó hadsereg felállítását követően alakult ki a toborzás mulatozással és tánccal egybekötött gyakorlata, amely az úgynevezett Werbung Kommando szervezeti keretei között működött. Célja az újoncok biztosítása volt azokban az időszakokban, amikor nem volt központilag elrendelt hatósági sorozás (például háború, vagy a tízévenkénti kötelező sorozás okán).

Szerencsés Alleluját tiszta szíveimből kívánván – Verseghy a közelgő húsvétra gondolva küldi jókívánságait.

etc. – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. A levél letisztázott és elküldött változata ezen a ponton bővebb lehetett.

199. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak h. n., 1821. április 25.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Lat. 3249, 24r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében Rátz András Augustin Hille kötetéről készített fordításához fogalmaz meg javaslatokat. A fordítás lektorálására Rudnay Sándor kérte fel. Levelének tisztázatához mellékelten küldhette el írásos észrevételeinek második részletét. Hille kötetének Rátz készítette fordításáról és Verseghy lektori munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Magasságos Herceg és az Ország Prímása!
Legjóakaratúbb Elöljáró!

Miután elkészült a fordítás, azon dolgoknak, amelyeket Hille Ágoston művében a harmadik kiadás 57. oldalától a 92. oldaláig a reformáció belső dolgairól tárgyalt, inkább a teljes újradolgozását, semmint a korábbi fordítás kijavítását mondtam kielégítőbbnek azért, mert az első kiadás, melyet a minap történetesen megnéztem, és melyet, úgy tűnik, a Magyar Átültető lefordított, 130 oldallal rövidebb, mint a harmadik kiadás. Részint azért is, mert ez a rész bővelkedik nehezebb és finomabb témákban, melyek a fordítónak nem kis gondot okoznak, amint abból a néhány megjegyzésből, melyeket e fordításról előre bocsájtottam, és melyeket ./' jel alatt alázatosan csatolni bátorkodom, nyilvánvaló.

Véleményemet Magasságod Igen Bölcs Ítéletének a legteljesebben alárendelve a legalázatosabban úgy vélem, közölnöm kell, hogy a szerző szavait a 91. o. jegyzetének vége felé: und darum sogar sich nicht entblödete, Beicht-Geheimnisse aus den Beichtstuhle aufzudecken, én a magyar fordításban jól megfontoltan kihagytam. Itt a szerző elsősorban a *Fromme Wünsche eines Katholiken* című könyv íróját, egy katolikus főpapot fedd meg, mivel a hívek gyónásaiban hallott babonáságokat, *mint itt hallottakat*, ebben a könyvében nyilvánosságra hozta. A további oka annak, hogy ezt a körülményt magában az eredetiben is inkább szeretném nem látni, és legfőképp a magyar fordításból kívánnám kiséprűzni, az, hogy mivel olyan idöket élünk, mikor nem kevés hívőnek, akik egyébként jó erkölcsűek, az évenkénti gyónás a gyóntató iránti bizalom hiánya miatt terhesnek látszik lenni. Bennük tehát a bizalmatlanságot a Fromme Wünsche könyvecske írójának példája által növelni, a legalázatosabban úgy vélem, igen alkalmatlan lenne.

Magasságod jóakaratába és pártfogásába igen buzgón ajánlva magamat, atyai áldásáért igen alázatosan könyörgök, és kézsókok közötti legmélyebb tisztelettel és fiúi odaadással maradok Magasságodnak

1821. április 25.

Krisztusban legalázatosabb fia
és legengedelmesebb káplánja,
V. F.

a pag. 57. usque ad pag. 92. editionis tertiae – (lat.) 'a harmadik kiadás 57. oldalától a 92. oldaláig'. Lásd: HILLE 1820, 57–92.

editio prima – (lat.) 'az első kiadás'. Lásd: HILLE 1818.

Traductor Hungaricus – (lat.) 'a Magyar Átültető'. Rátz András.

sub ./' – (lat.) './' jel alatt'. Jelen levél mai őrzőhelyén a levélfogalmazvány mellett az alábbi terjedelmes melléklet fogalmazványa található: *Continuatio Reflexionis de versione Hungarica libri: Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger bestehen? per Augustinum Hille elucubravi, in usum Traductuis concinnatarum*. OSZK Kt Quart. Lat. 3249, 24v–39r. Verseghy feltehetően ennek a szövegnek egy részletét mellékelhette levelének tisztázatához. Részletét: bizonyosan nem az egész.

A fogalmazványt folytatólagosan írta, a szövegben szereplő utalások szerint még ez év májusa és júniusa folyamán is.

pag. 91. in Nota circa finem – (lat.) 'a 91. o. jegyzetének vége felé'. Lásd: HILLE 1820, 91.

und darum sogar sich nicht entblödete, Beicht-Geheimnisse aus den Beichtstuhle aufzudecken – (ném.) 's ezért még azt sem áttallotta, hogy a gyónási titkot a gyóntatószéken kívül felfedje'.

Auctor Scriptorem libri Fromme Wünsche eines Katholiken – (lat.) 'a *Fromme Wünsche eines Katholiken* című könyv íróját'. Az utalás a *Fromme Wünsche eines Katholiken bey der dritten Jubelfeyer der Reformation Luther's* című kiadványra vonatkozik. A műből nem sikerült példányt találni, csak korabeli folyóiratok, illetve évkönyvek hivatkozásait, amelyek megjelenési adatait nem árulják el, csupán szerzőjének nevét: Ignaz Wagner. Lásd: ALZ, 173, 1818. Julius, 550.

200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. április 29.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 41v–42r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *111–113*.

Keletkezés

Verseghy jelen írásával Horváth hozzá intézett, 1821. április 17-én kelt üzenetére felel, amelyet csupán néhány órával azután vett kézhez, hogy Horváthnak címzett, ezt megelőző levelét postára adta. (Lásd: 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.; 198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 22.) Verseghy közvetíti Horváth számára Paintner Mihály üzenetét, aki a veszprémi kanonok számára szállást ajánlott Győrben Ernst von Schwarzenberg búcsúztatója idejére. Verseghy tájékoztatja Horváthot arról, hogy a Biblia mely szakaszait s milyen sorrendben tervezi lefordítani. Hosszabban reflektál továbbá Horváthnak a házasságról szóló készülő tanulmányára, s a témához kapcsolódóan a korabeli Pest-Buda napi híreiből is megoszt néhányat levelezőpartnereivel.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mélt. Paintner Püspök hallván töllem, hogy ma Főtiszt. Úrnak levelet akarok írni, azzal a' kéressel tisztelt meg, hogy nevével Győri házában szállást ajánlyak Kedves Barátom Uramnak – Paintner Mihály több szálón is kötődött Győrhöz: 1806-tól győri kanonok, 1811 és 1826 között pedig szentadalberti prépost volt (BEDY 1938, 471).

mikor boldogultt Schwartzenberg Herczegnek és Győri Püspöknek tiszteletére Győrrött halotti prédikációt fog tartani – Ernst von Schwarzenberg győri püspök 1821. március 14-én halt meg. Emlékére Horváth János tartott magyar nyelvű gyászbeszédet, amely nyomtatásban is megjelent: HORVÁTH 1821b. E nyomtatvány címlapja szerint a gyászünnepegre 1821. május 21-én került sor.

Főtiszt. Láng Úr is Bécsből, ki a' Deák Oratitot fogja mondani – Lang János Fortunát (1771–1829) római katolikus pap, tanár. Tanulmányait Esztergomban és Pozsonyban végezte. 1798-ban szentelték pappá. 1801-től a pozsonyi szeminárium prefektusa, 1802-től természet-, mennyiség- és gazdaságtanár a nagyszombati szemináriumban. 1806-tól patológiát és dogmatikát tanít a pesti egyetemen, 1816-ban ugyanennek az egyetemnek a rektora. 1820-tól esztergomi kanonok s a Pázmá-

neum rektora, valamint a bécsi egyetem teológiai karának dékánja. 1824-től a királyi tábla tagja, 1825-től komáromi főesperes. Gyászbeszéde nyomtatásban is megjelent: LANG 1821.

a' Primás – Rudnay Sándor.

Egynehány óra mulva, hogy Húsvét' Vasárnapján Főtiszt. Úrhoz szőlő leveletem a' postára küldöttem, Kedves Barátom Uramnak a' levele érkezett kezembe – Verseghy itt Horváthnak címzett 1821. április 22-én kelt levele elküldésére utal, s beszámol arról, hogy még ugyanezen a napon érkezett kezéhez Horváth neki küldött, 1821. április 17-én kelt írása, amelyre azonban ilyen módon nem tudott azonnal felelni. (Lásd: 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.; 198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 22.)

De a' sok munkát látván, melyek Főtiszt. Urat elfoglallják – 1821 tavaszán Horváth János és Verseghy között megriktul a levélváltás. Horváth elfoglaltságaira hivatkozva több írásában is mentegődzik emiatt. (Lásd: 192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.; 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.)

utolsó levelemben – lásd: 198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 22.

Hogy a' Szent Írásnak legjobb német fordítóival megösmarkedtetett Főtiszt. Úr, nagyon szívesen köszönöm – Verseghy Ferenc Horváth Jánosnak írt, 1821. március 25-én kelt levelében arról számolt be, hogy a primás a korábban megkezdett bibliafordítás folytatására biztatta. A munkához felhasználandó megbízható német bibliafordítások terén Verseghy Horváthtól kért eligazítást, aki 1821. április 17-én kelt levelében meg is küldte neki azt. (Lásd: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.; 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.)

Ha majd szerencsém lesz, kis házunknál, ammint utolsó levelemben ajánlani merészlettem, egy üdeig tisztelni – Verseghy legutóbbi levelében meghívta az elfoglaltságai miatt magáról ritkán hírt adó és rég nem látott Horváthot Budára. Lásd: 198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 22.

a' Zsidó szerint való – azaz a héber alapján készített.

Synodusig – a zsinatig. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Azt tartom ezekből a' Synodus elegendőképen át fogja láthatni, ha Káldi' fordítását kellé újra, ammint van, kinyomtatni, vagy előbb mind nyelvbéli, mind értelemillető szarvas hibáiról kitisztogatni – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21. Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

A' házasságnak remek polgári tekintete után, melyre, mióta egyszer Veszprémbe kóstolót hallottam belőlle, magam is ohajtozva várakoztam most már minden bizonynyal egyházi tekintetének kell és mennél hamarább lehet, következni – Horváth itt említett írásairól lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.

maîtreseket – (fr.) szeretőket.

cicisbeókat – (ol.) házibarátot, szeretőt, férfitprostituáltat.

Dicasterialista – dicasterium (lat.): kormányhivatal, az uralkodónak alárendelt központi kormány szerv. Dicasterialista: kormányhivatalnál alkalmazott személy.

a' Generál Commandónál – a Főhadparancsnokságnál.

characterben – (lat.) itt: tisztásban.

Főtisztelendő Úrnak indultatos és barátságos kívánását, hogy azon Urak, a' kik nekem újabb újabb [!] munkákat szabnak, jutalommal is megböcsülljenek – Verseghy itt szinte szó szerint idézi fel a Horváth Jánostól neki címzett, 1821. április 17-én kelt levél alábbi szövegét: „De hogy kedves Uram Bátyámnak halhatatlan érdemei a' honi Literatura iránt ne csak újabb újabb munkaszabásokkal, hanem az életet könnyebbitő jutalommal is megböcsültessenek, azt is indultatosan kívánom.” Lásd: 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.

Sicut nos visitas, ita te colimus – (lat.) 'Amint minket te látogatsz, úgy téged megtartsunk'. A latin szöveg egy Aquinói Szent Tamás Panis Angelicus kezdetű himnuszából származik.

Óh! mennyivel okosabbak a' setétségnek magzati a' világosságnak fiainál – az utalás Jézusnak a hűtlen intézőről szóló, Lukács evangéliumában megörökített példázatára vonatkozik. Ennek utolsó mondata így hangzik: „Igen, a világ fiai a maguk módján okosabbak a világosság fiainál.” Lk 16,8

a' Pesti Magyar Újságból – a HKT-ből.

A' Herczeg – József nádor.

Sinkát – feltehetően: Sinkay Józsefet.

Békesség van! Tisztelet innen! – Verseghy jelen levele fogalmazványként ismert. A szöveg utolsó, jegyzetszerű, kifejtés nélkül maradt mondatai arra utalnak, hogy az elküldött példány szövege bővebb lehetett.

201. Hornyik János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. április 31. [?]

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 262*.

Keletkezés

Hornyik János jelen levelében Verseghy segítségét kéri kulcsárja fiának alkalmazása ügyében.

Hornyik elvétette levelének kelezését, az április ugyanis 30 napból áll. A kelezés nem tartalmaz sem átirást, sem javítást. A pontosítást Verseghy válaszlevele segíthetné. Verseghy válasza csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány nem maradt fenn vagy lappang. A fogalmazvány Hornyik jelen levelének hátoldalára íródott, ahol a szöveg alatt az alábbi, utólag, halványabb tintával írt bejegyzés olvasható: „*Die 19. April 1821.*” Mivel Hornyik levele bizonyosan téves kelezésű, s nem tudni, mi volt a helyes dátum, úgy ennek az utólagos bejegyzésnek a hitele is kérdéses. Vö. 202. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. április 31. (?) után]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Fehér Lajos – Fehér István feltehetően jogi tanulmányokat végzett fia. Személyéről nem áll rendelkezésre több információ.

Fehér Istvánnak – Hornyik János kulcsárja, Fehér Lajos édesapja. Személyéről nem áll rendelkezésre több információ.

202. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. április 31. (?) után]

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Hornyik János hozzá címzett, Hornyik által tévesen 1821. április 31-ére datált írására felel: 201. Hornyik János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 31. [?]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tekintetes Tóth Expeditor Úrnál – az említett személy nem azonosítható.

a' Herczeg – József nádor.

turpius ejicitur quam non admittitur hospes – (lat.) az idézet Ovidius *Keservek* című művéből származik (V. 6, 13). Magyarul: 'Gond tovaűzni a vendéget, könnyebb, be se hívni.' (Csehy Zoltán fordítása. OVIDIUS 2002, 116.)

statiot – (lat.) állást.

Die 19. April 1821 – (lat.) '1821. április 19-én.' A bejegyzés utólag, halványabb tintával íródott. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 201. Hornyik János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 31. [?]

203. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. május 6.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *235–236*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy neki küldött, 1821. április 29-én kelt üzenetére felel. (200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.) Levelét Horváth Ángyán János veszprémi református prédikátor által küldte el Budára, Verseghynek. A rövid üzenetet az Ángyán pest-budai utazása kínálta alkalmat kihasználva vetette papírra, mivel Ángyán felajánlotta, hogy kézbesíti az esetleges küldeményeket. Horváth ezért csupáncsak a legfontosabbnak ítélt veszprémi hírekről küld tudósítást: Kurbély György rohamosan romló egészségi állapotáról, Hornyik János és Kiss Ferenc hogylétéről, illetve az EÉT előfizetőinek számáról. Verseghy megválaszolatlanul hagyott kérdéseire későbbre halasztja a feleletet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 16. Máj 1821. Respondi 14. Junij. – (lat.) 'Kézhez vettem 1821. május 16-án. Válaszoltam rá június 14-én.' Vö. 206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14.

Tiszteletes Ángyán János Veszprémi Predikátor Úr – Ángyán János (1768–1846) református lelkész, literátor. Tanulmányait Vörösberényben, Debrecenben és Jénában végezte. 1808-ban megválasztották a veszprémi református gyülekezet prédikátorának. 1825-től veszprémi egyházmegyei főjegyző és tanácsbíró. Írásai korabeli periodikumokban láttak napvilágot: a Szépliteratúrai Ajándékban, a Tudományos Gyűjteményben, a Prédikatori Tárházban és az EÉT-ben.

ki e' Levelet Kedves Uram Bátyámnak kezébe szolgáltattya – Horváth János és Verseghy Ferenc között a levelek leggyakrabban a feladó vagy a címzett Pest-Buda és Veszprém között utazó ismerősei által cseréltek gazdát, s – nyilván a felmerülő költségeket elkerülendő – csak ritkán postai úton.

de mivel a' halottas Beszédnek még ekkorig végére nem járhattam – Horváth János az Ernst Schwarzenberg győri püspök emlékére készített gyászbeszéd készítésére utal. A nyomtatásban is megjelent beszéd az 1821. május 21-én tartott búcsúztatón hangozott el (HORVÁTH 1821b). Vö. 200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.

Méltós. Paintner Püspök Úrnak, felüllem való kegyes gondoskodásáért – 200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.

Méltós. Püspökünk – Kurbély György veszprémi püspök.

tanácsot tartani nyavalyás állapotja felül – azaz orvosi konzíliumra betegsége miatt.

melykórságnak vagy mellyvízi betegségnek nevezik – a betegség korban használatos elnevezése mellvízkór vagy mellvízkórság. Feltehetően a hydrothorax nevű betegséggel azonosítható, amelynek során a mellhártya rétegei között – gyulladás, tumor vagy a mellkasi erek átteresztőképességének megváltozása következtében – vérplazmaszerű, átlátszó vagy sárgás színű, szagtalan folyadék halmozódik fel. Tünetei: szúró mellkasi fájdalom, légzési nehézségek, köhögés, láz, étvágytalanság, fáradékonyság, súlyvesztés, rossz közérzet, sápadtság, beesett szemek.

ha úgy, akkor hosszas sínlődésének a' halál lessz az orvosa – Horváth Kurbély egészsége miatti aggodalmait már korábbi levelében is megosztotta Verseghyvel, leírásában felfedezhető a mellvízkór több tünete: „pedig nem sokára allig ha Mélt. Kurbélyi Püspök Úr is dolgot nem ad, kinek lábdagadása, szívdobogásai, gyakor ájúlási, beesett halándéki, sáppadt arczái a' közelgő véget látszanak hirdetni”. (197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.)

Hornyik Úr is ismét szokott mely nyavalyájával vesződik – Hornyik János betegségét nem részletezi a levelezés, mindössze arra utal, hogy egészsége nem a legjobb. Lásd: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.; 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.; 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között].

Kiss Ferencz szünet nélkül a' Gyóntatással vesződik, még egészségéről is megfejtkézvén, a' miért olykor csatázunk is – Horváth már korábbi levelében is említette Verseghynek, hogy Kiss túlzottan sok gyóntatást vállal: 181. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 3.

A' mit az Értekezésekre nézve Kedves Uram Bátyám a' Püspökökrül 's Káptalanokrul kérdezett – az itt említett kérdést Verseghy 1821. április 29-én kelt levelében tette fel: 200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.

gondolatimnak kifejtését máskorra halasztom – lásd 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.

A' Szent Írás' Részai iránt tett kérdésre – Verseghy 1821. április 29-i levelében ismertette Horváthtal, hogy a Biblia mely részeivel szeretné folytatni a fordítás munkálatait, s arra kérte a kano-nokat, mondjon véleményt elgondolásáról: 200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.

204. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak Buda, 1821. május 29.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 81v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásában Augustin Hille *Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen?* Rátz András készítette fordításával foglalkozik. Levelének tisztázatához mellékelte részletes véleményének egy újabb részletét. (A levél tisztázata és annak melléklete nem maradt fenn vagy lappang.) Verseghy lektori feladatáról és a primásnak e tárgyban küldött leveleiről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Magasságos Hercegprimás (1821. május 29-én)
Kegyelmes Elöljáró!

Miközben Hille Ágoston munkájának fordításával szembeni észrevételem folytatását alázatosan most itt a ./' jel alatt csatolom, meg kell jegyeznem, hogy az átültetéssel, azon túl, hogy az a szerző didaktikus stílusát továbbra is szónokiasra cseréli és a hazai nyelvvel nem bánik olyan gondosan, ahogyan azt az anyag szépsége megkívánná, így minél gyakrabban téved, annál súlyosabban kerül szembe az eredetivel. Mégis ez a kidolgozás van annyira igaz és annyira időszerű, hogy az anyanyelvi beszéd szabályainak szétzilálása keresztény szempontból nagyobb kárt okozna a kíváncsnál, s ebben egy szersmind a Magyar Egyháznak példát kellene nyújtania és tanúságot tennie. Ennélfogva nagyságod veleszületett jóindulatánál fogva vegye jó szívvel, hogy itt az egész műnek az új fordítását legfőképp a fordító hasznára csatolom, ugyanis legalázatosabban úgy gondolom, hogy csak egyedül azon a módon lehetséges elkészíteni [a fordítást], hogy amaz [a fordító] saját szövegének hibáit alaposan átnézi, pontosan kijavítja, magát pedig a hasonlóan fővállalt kidolgozásra elszántabban, azok sikeresebb befejezésére messze felkészültebben rászánja.

Mostoha betegségem, amely tőlem csaknem két hetet elvett, a munkának ezt a részét is annyi ideig késleltette. Az a része, amely következik, mivel hat ívlapot tölt be, több időt fog igényelni. Eközben azonban a fordító a munka első felét is olyan formán tudja majd kidolgozni és letisztázni, hogy tüstént a nyomdára bízhatja.

Kegyelmednek mint korábban, Budán, 1821. május 29-én.

isthic ./' sub humillime advolvo – (lat.) 'itt a ./' jel alatt csatolom'. A melléklet nem maradt fenn vagy lappang.

205. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. június 8.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *236–238*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy neki küldött, 1821. április 29-én kelt levelére felel. (200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.) Ez év május 6-án küldött már egy rövid üzenetet válaszul Verseghynek, de abban nem érintetett minden kérdést, ugyanis kevés ideje volt a levélíráshoz: Ángyán János veszprémi református prédikátor váratlanul kereste fel, s hírt adott arról, hogy nemsokára Pest-Budára látogat, s ha akadna küldemény, amit kézbesíthet, szívesen magával viszi. Horváth nem szeretne volna elszalasztani az alkalmat, ezért – ha csak röviden is – reagált Verseghy korábbi írására. (Lásd: 203. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6.) Jelen levelében küldi el bővebb feleletét, s egyben beszámol legújabb szomorú kötelességéről, az újabb megírandó gyászbeszéd elkészítésének munkálatairól, a veszprémi káptalan vezetésében Kurbély halála miatt előállt változásokról, az elhunyt püspök helyébe lépő Hornyik János egészségének romlásáról. Levelében a veszprémi eseményekről való tudósítás mellett újabb kötetet is ajánl Verseghynek a bibliafordítás folytatásához.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 15. Juni 1821. Respondi die 1 Juli. – (lat.) 'Kézhez vettem 1821. június 15-én. Válaszoltam rá július 1-jén.' Verseghy ugyanazon nap délutánján kapta meg e levelet, amelynek reggelén Győrke János Verseghy Horváthnak címzett, 1821. június 14-én kelt levelével Veszprémbe indult. Erre az alábbi levél utal: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1. Vö. 206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14.

mea ad sequend epistolas, quod 30. Jun. percepi – (lat.) 'a következő levélre, amit június 30-án vettem kézhez'. A latin bejegyzés nehezen olvasható.

Allig végeztem el tudni illik Beszédemet Ádándonn egy feddhetetlen Tisztviselő felett, megmeg Györben kellett, a' korán elszóllított Püspöknek szép ügyekezeteit hirdetnem; itt lefutottam a' pályát, 's legottan tulajdon Fő Pásztorom emlékezetének tiszteletével bíztak meg Kanonoktársaim – Horváth Jánost 1820 első felében több halotti beszéd megírására is felkérték: először Tallián Antal királyi tanácsos és Ernst Schwarzenberg győri püspök, s legutóbb a májusban elhunyt Kurbély György emlékére. HORVÁTH 1821a; HORVÁTH 1821b; HORVÁTH 1821c.

úgy mint a' tizenkettődik halottas Beszéddel – Horváth Jánosnak – akit kortársai kiváló szónokként tartottak számon – kilenc gyászbeszéde jelent meg nyomtatásban: HORVÁTH 1797; HORVÁTH 1802a, HORVÁTH 1802b; HORVÁTH 1809; HORVÁTH 1811; HORVÁTH 1819; HORVÁTH 1821a; HORVÁTH 1821b; HORVÁTH 1821c.

Azokáért mennyünk át e' megúnt foglalatosságról a' Biblia fordítására, mely iránt egy két szóval adóssa maradtam Kedves Uram Bátyámnak. – Verseghy 1821. április 29-i levelében számolt be Horváthnak arról, hogy a Biblia mely részeivel szeretné folytatni a fordítás munkálatait, s arra kérte a kanonokot, mondjon véleményt elgondolásáról. Horváth ezt követő levelében még nem válaszolt a kérdésre, csak jelezte, hogy hamarosan felel majd. Lásd: 200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.; 203. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6. Horváth

a kérdésre június 27-i levelében is visszatér: 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27. A Biblia új magyar nyelvű kiadásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Jób Moisesnek legelső műdarabja – a Talmud és egyes biblia magyarázatok szerint Jób könyvének szerzője Mózes volt.

a' Synodus' – az utalás a tervezett nemzeti zsinatra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

E' munkálkodásban Brentano, Schnappinger, Van Ess és Bridel, kik Katholikus létekre is az eredeti nyelvből készítették fordításait, jó szolgálatot tehetnek – Verseghy Ferenc 1821. március 25-én kelt levelében számolt be arról Horváth Jánosnak, hogy a prímás biztatására hozzáfog megkezdett bibliafordítási munkálatai folytatásához. Horváthtól azt kérte, ajánljon neki megbízható német fordításokat, amelyeket felhasználhat saját munkájához. Horváth 1821. április 17-én kelt levelében említ néhány vonatkozó kiadványt, köztük az itt felsoroltak közül hármat: Dominikus Brentano (1740–1797), Johann Heinrich (Leander) van Ess (1772–1847) és Jean-Louis-Philippe Bridel (1759–1821) köteteit. (Lásd: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.; 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.) Jelen levélben egy újabb munkát, Bonifaz Martin Schappinger (1762–1832), Thaddäus Anton Dereser egykori karmelita rendtársának és katolikus teológusnak a *Die Heilige Schrift des Neuen Bandes* címen, több kötetben, több kiadásban megjelent bibliafordítására hívja fel Verseghy figyelmét. A Biblia új magyar nyelvű kiadásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Lexiconunkhoz – a Horváth János kezdeményezésére készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

az Egyh. Ékesenszöllásról való Tanácskozásokból még a' harmadik kötetbe is egy darabot bagytam – Verseghy egyházi ékeszöllásról szóló tanulmánya *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszöllásról* címen hat részletben jelent meg az EÉT 1820-as és 1821-es évfolyamában: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; 3. sz., 118–152; 4. sz., 92–132; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; 2. sz., 116–139; 3. sz., 112–130.

azt hoztam ki, hogy Papjaink a' systematica olvasásnál a' rapsodiát jobban szeretik – értsd: Horváth szerint az EÉT olvasói a változatos tematikájú lapszámokat kedvelik.

Actióról – actio (lat.): cselekmény, szónoki előadás.

Homiliát – a prédikáció műfajának egyik válfaja, egy meghatározott szentírási szöveghelyet témául választó, magyarázó beszéd.

A' Veszpremi Káptalan Mélt. Kurbély György Urnak halála után Fő Tiszt. Hornyik Urat választotta Vicáriussának – vicarius (lat.): helynök, helyettes. Kurbély György veszpremi püspök halála után Hornyik János (1756–1822) lett a káptalani helynök. (Vö. PFEIFFER 1987, 116.)

vajha későn szöllítsa el ötet közüllünk az Isten – Hornyik János egészségi állapotáról az alábbi levelek ejtenek szót: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.; 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.; 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]. Horváth legutóbb május 6-án írt Verseghynek arról, hogy Hornyik egészsége romlott: 203. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6. Hornyik 1822. június 7-én, csaknem napra pontosan egy évvel jelen levél kelte után halt meg.

's tudtára adom, hogy a' homloktáblákat köszönettel vettem – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1. Vö. 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.

**206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1821. június 14.**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 42r–43r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *113–114*.

Keletkezés

Verseghy jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1821. május 6-án kelt írására felel, amelyet a kéziraatra tett autográf jegyzete szerint 1821. május 16-án vett kézhez. (Lásd: 203. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6.) Az azóta eltelt időben nem kapott újabb levelet a veszprémi kanonoktól (erről részletesen lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatokat*), ezt az írását ezért az üzenetek elmaradása miatti számonkéréssel kezdi. Emellett beszámol az EÉT számára végzett munkálatainak alakulásáról, a Hornyik által pártfogásába ajánlott fiatalember sorsáról és az Ossitzky családot illető legfrissebb hírekről. Jelen levelet a korábban gondjaira bízott Györke Jánossal küldi el Veszprémbe, akiről a levélfogalmazvány utólag Verseghy által áthúzott szakaszából megtudni, hogy helyzete rendeződött, s visszahelyezték a veszprémi egyházmegyébe.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' kopasz madár – értsd: a fióka.

Hány kérdésemre felelte már Főtisztelendő Úr azt, hogy azokról más alkalmatossággal velem értekezni fog? – 1821 tavaszán Horváth János és Verseghy között megritkul a levélváltás. Horváth elfoglaltságaira hivatkozva több írásában is mentegetődzik emiatt. (Lásd: 192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.; 197. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 17.) Verseghy Horváth Jánostól legutóbb annak 1821. május 6-án kelt levelét kapta kézhez, a kéziraatra tett autográf jegyzete szerint 1821. május 16-án, s az azóta eltelt csaknem egy hónapban nem kapott újabb üzenetet. (203. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6.) Jóllehet, Horváth időközben küldött egy levelet, azt az 1821. június 8-án kelt írást azonban Verseghy csak jelen levele megírása után, 1821. június 15-én vette kézhez. (205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.)

Főtiszt. Úrnak értekezését az Anyaszentegyháznak parancsolatirúl – az utalás Horváth János alábbi tanulmányára vonatkozik: *Az egyházi törvényeknek ereje*, EÉT, 1821, 2. sz., 1–116.

az ifjú Fejér serényen folytattya Vitkovics Barátomnál a' praxist, mellytül el sem akarnám vonni mind addig, még Sággy képes nem lessz, iránta tett ígéretét tellyesíteni – lásd: 201. Hornyik János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. április 31. [?]; 202. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. április 31. (?) után].

Logicum Lexidionnak – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Wagnernek Phraseologyában – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

A' Főherczeg, Nádorispányunk, és a' Főherczegné, valamint a' gyermekek – József nádor, a felesége és Mária Dorottya főhercegnő, valamint a József nádor második, Hermina hercegnővel kötött házasságából született ikergyermekek, Hermina Amália és István Viktor.

Füredre – a mai Balatonfüredre: a fürdőket kedvelő József nádor gyakran időzött itt családjával.

Ossitzky ithon marad; de leánya a' gyermekekkel megy – Johann Ossitzky ajtónállóként, lánya, Rosine Ossitzky ezekben az években a nádor gyermekei mellett teljesített szolgálatot komornaként (HSS 1819, 177; HSS 1820, 178).

Ausschlag – (ném.) kiütés.

epeverítéknek – feltehetően a sárgaság vagy sárgaságkórság nevű betegségről van szó, amikor a veríték az epe működési zavara miatt megsárgul. Lásd: FRANK 1830, 88.

Spiritualis – (lat.) lelki igazgató: papnevelő intézetekben a lelki képzést irányító pap.

[Jegyzet a levélből törölt szakaszhoz:]

Györke Jánost – Györke János esetéről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.; 191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 28.; 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.

hogy minekutánna a' Püspök meghalálozott – értsd: Kurbély György veszprémi püspök halála után.

a' Generalis Vicariátushoz – (lat.) az általános helynökséghez. Kurbély György halála után Hornyik Jánost nevezték ki a veszprémi káptalan vikáriusának, azaz káptalani helynöknek. Vö. 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.

Sipos Úr – Sipos György (1791–1864) római katolikus pap. 1817-től a veszprémi székesegyház sekrestyeigazgatója, 1822-től nagyberényi plébános.

Györke e' levelet már maga vitte baza – Verseghynek e jegyzete a levélből törölt szakasz mellett szerepel. Ez arra enged következtetni, hogy Györke ügye megoldódott, engedélyezték számára a veszprémi egyházmegyébe való visszatérést.

207. Rátz András – Verseghy Ferencnek Esztergom, 1821. június 18.

Kézirat

Jelen levél kézirata nem maradt fenn vagy lappang. A szöveget Horváth Konstantin közleménye nyomán közöljük, aki a kéziratot még Zircen látta, s tartalmát rögzítette. A levélnek feltehetően Horváth kötetének 1937-es megjelenése és az egykor Zircen őrzött iratok mai őrzőhelyére, az OSZK Kézirattárába kerülése között vesztett nyoma.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *276–278*.

Keletkezés

Rátz András jelen levelét saját, Augustin Hille kötetéről készített fordítása kapcsán írja Verseghynek, akit a primás kért fel a fordítás lektorálására. Hírt ad róla, hogy a primás megismertette vele Verseghy észrevételeinek eddig elkészült részleteit. Beszámol arról, milyen körülmények között vállalkozott a fordításra. Végül köszönetet mond Verseghy tanácsaiért, s kéri további megjegyzéseit és segítségét. Rátz jelen írására Verseghy 1821. június 26-án felel: 209. Verseghy Ferenc – Rátz Andrásnak, h. n., 1821. június 26. Rátz András fordításáról, valamint Verseghy lektori közreműködéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Schneider Püspök Urnak, a' Szász Király' gyontató papjának – Johann Aloys Schneider (1752–1818) római katolikus pap. Jezsuita szerzetesnek készült, 1768-ban kérte felvételét a rendbe, a közösség 1773-as feloszlatásakor még növendék volt, pályáját világi papként folytatta. 1775-ben szentelték fel. Tanulmányait Prágában folytatta, majd a helyi gimnázium grammatika- és poétikatanára lett. 1787-től a szász apostoli vikárius káplánja és lípcsei katolikus iskola igazgatója. 1792-től Drezdában udvari káplán és prédikátor. 1801-től apostoli vikárius, valamint III. Frigyes Ágost szász választófejedeleme (1806-tól I. Frigyes Ágost szász király) gyontatója. 1816-tól Argos címzetes püspöke. Számos beszéde és beszédgyűjteménye jelent meg nyomtatásban, leghíresebb azonban ima- és erkölcsnemesítő könyve, amely először 1805-ben jelent meg, s nemcsak számos kiadást ért meg, hanem más felekezetek hívei körében is népszerű volt: SCHNEIDER 1805.

Jordánszky Kanonok Úrnál – Jordánszky Elek (1765–1840) római katolikus pap. Tanulmányait Pozsonyban és Nagyszombatban végezte. 1792 és 1798 között szentszéki jegyző, a Prímási Levéltár őre, Batthyány József titkára. 1798 és 1805 között szőlgyéni plébános. 1805-től a teológia doktora, egyháztörténet- és dogmatikatanár Nagyszombatban. 1807-től pozsonyi kanonok, 1808-tól a pozsonyi akadémia aligazgatója. 1816-tól esztergomi kanonok, szászvári apát, apostoli főjegyző. 1820-tól sasvári főesperes, 1827-től nagyszombati kerületi érseki helynök. 1830-tól tinnini püspök. Jordánszky-kódex néven róla nevezték el azt a 18. században felfedezett, s tiszteletből neki adományozott 16. századi kódexet, amely Báthory László pálos szerzetes magyar nyelvű bibliafordításának másolatát tartalmazza.

Hille Ágoston Káplány – Augustin Bartholomäus Hille (1786–1865) cseh származású római katolikus pap. Tanulmányait Leitmeritzben végezte, itt is szentelték pappá 1810-ben. Káplánként Schluckenauban szolgált. 1820-tól pasztorálteológiát tanított a leitmeritzi papi szemináriumban, 1824-től ugyanennek az intézménynek az igazgatója. 1831-től leitmeritzi kanonok, 1832-től pedig püspök.

Carlsbádban – a levél szövege alapján nem egyértelmű, Rátz melyik Karlsbad nevű városra utal: ezen a néven nevezik ugyanis nemcsak a mai Baden-Württemberg tartományban található német várost, de így hívják németül a csehországi Karlovy Varyt is.

irovánnyát – irományát, írását.

Soll die Scheidewand unter den Katholiken und Protestanten noch länger forbestehen? – a kötet első kiadása 1818-ban jelent meg: HILLE 1818. A mű a katolikus és protestáns felekezetek uniója mellett érvel. A téma a reformáció óta többször felmerült mindkét oldalon, az 1810-es, 1820-as években újra számos szerző, számos írása vetette fel a lehetőséget. Erről lásd: BALÁZS 1935; KIRÁLY 1965.

azonnal Augsburgba küldötte is, és annak kinyomtatása végett egynehány jóbarátit megkérte – Hille kötetének első kiadása Augsburgban, Nicolaus Doll nyomdájában jelent meg (HILLE 1818).

Bélik választott Püspök Ő Hertzegségének Primásunknak Vicariusa átolvasván a' második kiadást, olly helyesnek találta, hogy azonnal magához hivatott, és annak magyarra való fordítását reám bízta – Bélik József (1757–1847) római katolikus pap. Tanulmányait Nagyszombatban és Bécsben végezte. 1778-ban szentelték pappá. 1784-től a pozsonyi szeminárium prefektusa, 1787-től ugyanit erkölcsstanár, majd 1789-től rektor. A szeminárium megszüntetése után, 1790-től zsigárdi plébános. 1809-től esztergomi kanonok, 1810-től a pesti Központi Papnevelő Intézet vezetője. 1818-tól barsi főesperes, 1821 áprilisától fárói választott püspök. 1823-ban szepesi püspökké nevezték ki. Augustin Hille fent említett kötetének második kiadása: HILLE 1819.

Primásunknak – Rudnay Sándornak.

annyival is inkább, ha káplány volna annak fordítója is – Rátz esztergomi, Hille schluckenauai káplán volt, a párhuzamra fordításának címében is utal: RÁTZ 1822.

Ő Hertzegségének – a primásnak, azaz Rudnay Sándornak.

Azonban két három hetek mulva magához hivatván a' Hertzeg Primás, velem közli a' Fő Tisztelendő Urnak fordításomnak megjobbítására ügyelő bölts észrevételeit – Verseghy Ferenc Horváth Jánosnak 1821. március 25-én kelt levelében számolt be arról, hogy a primás megbízta Rátz

fordításának ellenőrzésével. (Lásd: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.) Rátz szavaiból úgy tűnik, Verseghy írásba foglalta a fordításhoz fűzött észrevételeit. E kézírata azonban nem maradt fenn vagy lappang.

paralellába – (lat.) párhuzamba.

Ő Hertzegségének meghagyásából más munkának is ismét németről magyarra való fordítása előttem áll – Rátznak nem ismert nyomtatásban megjelent egyéb fordítása.

a' Hille munkájának harmadik kiadója (mert nem hiszem, hogy ez maga a' Hille volna) – a kötet harmadik kiadása 1820-ban jelent meg: HILLE 1820. A kiadvány nem utal arra, hogy a bővítés, átdolgozás folyamatába más is bekapcsolódott volna.

Primásságáról – (lat.) elsőségéről.

ímelgést – émelegést.

a' könyv tzmjének való fordításában – Rátz fordítása nyomtatásban megjelent változatában Hille könyvének címének szó szerinti magyar fordítását adta: Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen? Ein Wort der Liebe an Alle, welche die katholische Kirche nicht kennen, oder gar mißkennen; Fennmaradgyon-é még tovább is a' közfal, mely a' katolikusoktól a' protestansokat elválasztja? A' szeretet szózatya mind azokhoz, kik a' katolikus Anyaszentegyházat vagy nem, vagy rosszul isméri. Lásd: RÁTZ 1822.

binnárból – hínárból.

208. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n., 1821. június 23. után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Lat. 3249, 39v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét Rátz András Augustin Hille munkájáról készített fordítása kapcsán írta a prímásnak. Beszámol Rátz neki küldött, 1821. június 18-án kelt leveléről. Lásd: 207. Rátz András – Verseghy Ferencnek, Esztergom, 1821. június 18. Röviden kitér a fordítás újabb átnézett részlete kapcsán szerzett benyomásaira, s jelzi, hogy részletes megjegyzéseit a levélhez csatolva küldi. Jelen levél csak fogalmazványként ismert, amelyhez nem járul melléklet. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Rátz András fordításáról s Verseghy lektori feladatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Magasságos Herceg és az Ország Prímása!
Legjóakaratúbb Elöljáró!

A Tiszteletre méltó Rátz András Úrnak

Június 23-án megkapván a Fordító levelét, melyben történetesen tudtomra adta, hogy a mű fordítása megvan már körülbelül két hete, és melyben Magasságod jóakaratú megbízásából a kézirat felülvizsgálatának és javításának felgyorsítására elsősorban azért kér igen emberségesen, mert e kézirat ki nyomtatását nem lehet tovább halogatni. Hille művének fordításán igen elidőztem, melynek egyébiránt egyetlen célja volt, hogy a fordítónak, aki az új, harmadik kiadás átültetésére készül, könnyebbé tegyem, mivel a jelenlegi fordítást a mű stílusához alkalmazni sokkal könnyebben kivihetőnek láttam, mint az eredetiből egy újabb fordítást készíteni.

A szükséges észrevételeket azonban Magasságod jóakaratú rendelkezései szerint továbbra is meg fogom tenni, akár midőn a fordítás az eredeti értelmétől eltér, akár amikor a világos beszédet semmiben sem segítő kitérőket használ, akár amikor a protestánsok ellen keserűbb felkiáltásokban tör ki, végül pedig, amikor saját körmondatokat sző az eredeti szövegbe. Előzetesen ügynöki fogok rá, hogy az utóljára hozzátett, második változtatás következményei Magasságod igen bölcs ítélete alá bocsáttassanak.

A fordító kéziratának 150. oldalán, a vörös K alatt a *) jegyzetben a fordításban a Szerző jegyzete felcseréltetik az Átültető jegyzetével Tisztelendő Haamen Úr munkájáról, és a dicső emlékezetű érsekről, Pázmány Péterről. Később ennek nagyobb jelentősége lesz, mint az a történeti jegyzeteknél bemutatásra kerül. Az előbbi ötlet csak a fordítóé, de az az én legalázatosabb véleményem szerint a szükséges hitelt és méltóságot nem nélkülözi. Ezekről és a fordító további betoldásairól szóló feljegyzés a 15. oldalon olvasható. Ezt a feljegyzést ./ pont alatt a legalázatosabban csatolom. Engem mindenekelőtt az nyugtalanít, nehogy azon dolgok, melyeket itt a *politikai és köz* dolgokról, a *mi országunkról*, az *egyedül üdvöztető hitről* és a *tolerancia iskolájáról* ugyanitt betold, rosszakarók által arra magyaráztassanak, hogy ezen mondatai a kormányzást gúnyolják.

Miként pedig magában az eredeti műben itt-ott vannak kifejezések, melyek bár igazak, mégis elég keserűek. Ezek a fordító számára hitelesen adottak, nem róhatjuk fel az ő hibájául, és a mi királyságunkban élő protestánsoktól így annál könnyebben el tudjuk vonatkoztatni azt, ami az eredetiben a külföldiekre vonatkozik. Teljesen más hatást eredményeznek viszont a fordító hasonló kirohanásai, melyek a mi protestánsainkra vonatkoznak; akiket barátságosan megnyerni elegendő lenne azon bírói ítélezést eredményező meggyőződésnek, mely a lélek fájdalma és a vér ellenállása nélkül kifejleni aligha szokott valaha, a háttérbe szorítása. Méltóztassék Magasságod atyai jóságos nagylelkűségéhez méltón jóra magyarázni, hogy a legalázatosabban bátorkodom itt kifejezni a véleményemet: a mi protestánsainknak a katolikusokkal való egyesülése sokkal szerencsésebb folyamat lenne, ha a haza iránti közös szeretet által vagy a rokoni kötélekkel egyébként összekötött lelkek barátkoznának meg egymással, semmint ha az elmék, melyek annyiféle ítéletre szeretnek jutni, ahány fejben a meggyőződés támaszául szolgálnak, közelítenének egymáshoz.

A Fordító másik betoldása a kézirat 76. oldalán, úgy tűnik, inkább körülírásként keletkezett, ám az Átültető nem figyelt arra, hogy itt a még élő, nem katolikus német fejedelmekről van szó, akiket a fordító kifejezései megsértenének. A megjegyzés, amit a fordító ezen kitételére tettem, az Észrevételek 16. oldalán található.

Bocsánatos a néha talán mértéktelen bőségesség, melyből azonban, kijelentem, igen keveset találunk ebben a fordításban. Magasságod buzgólkodása Hille művének magyar kiadásában sokkal magasztosabb, és atyai jóakaratú bizalma, mellyel annak revízióját rám bízni méltóztatott, sokkal drágább, mintsem hogy bennem a legmélyebb tiszteletnek és az örök hálának a legcsekélyebb hiánya is bármi módon létrejöhessen.

Kegyességednek stb.

Perceptio die 23. labentis Junii Versoris literis – (lat.) 'Június 23-án megkapván a Fordító levelét'. Lásd: 207. Rátz András – Verseghy Ferencnek, Esztergom, 1821. június 18.

novam editionis 3em – (lat.) 'az új, harmadik kiadás'. Lásd: HILLE 1820.

Manuscripti versoris – (lat.) 'A fordító kéziratának'. Rátz András fordításának kézirta nem maradt fenn vagy lappang.

de opere Reverendissimi Domini Haamen – (lat.) 'Tisztelendő Haamen Úr munkájáról'. Rátz kéziratának hiányában az említett munka nem azonosítható.

sub ./. – (lat.) './.' pont alatt'. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak melléklete nem maradt fenn vagy lappang. A levélfogalmazvány mellett annak mai őrzőhelyén nem található melléklet.

etc. – (lat.) 'stb.'. A levél tisztázata ezen a ponton bővebb lehetett.

209. Verseghy Ferenc – Rátz Andrásnak h. n., 1821. június 26.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Lat. 3249, 40r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Rátz András hozzá címzett, 1821. június 18-án kelt üzenetére felel. Lásd: 207. Rátz András – Verseghy Ferencnek, Esztergom, 1821. június 18. Levelében Rátz Augustin Hille művéről készített fordítását érinti. Részletesen kitér a lektorálás során alkalmazott elveire, valamint Rátz kérésének eleget téve címet javasol a fordítás számára. Rátz fordításáról és Verseghy közreműködéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

A Tiszteletre méltó Rátz András Úrnak,
az esztergomi székesegyház lelkész káplánjának

Amint június 18-i levelét ugyanazon hónap 23. napján megkaptam, félretéve a fordítást, az új átdolgozás megkönnyítésére szolgáló, bizonyos részleteket illető észrevételekre összpontosítottam figyelmet, hogy a legnagyobb készséggel tanúsíthassam Őmagassága jóakarátú megbízása irányában. Egyébiránt az ő lelkének írántam tanúsított nagy emberségességét így hálálom meg a legméltóbban, ünnepélyes tiltakozást tanúsítván a párhuzam ellen, melyet köztem és az igen istenfélő és igen művelt Schneider Püspök Úr között akart vonni, kinek sarusziját sem vagyok méltó megoldani. Előrebocsájtván a szigorúságot, mivel Őmagassága Hille új fordítása kapcsán rám hallgatott, és mivel én ezt a valóban atyai vakmerőséget annyira tisztetem, hogy nem kérdezősködtem az átültetőt illetően, és végül mivel az ő nevét körülbelül két hete véletlenül tudtam meg: testvéri megbocsájtást kérek a magam számára a Tiszteletre méltó Úr fordítására tett észrevételeim kapcsán, melyek, mint azt nyíltan megvallani nem

habozok, azért nem kevésbé kedvemre valók. Miután Őmagassága a kézirat bírálatát azzal a nyílt kívánsággal méltóztatott atyai jóindulatában rám bízni, hogy mindent, amiről úgy vélem, hogy meg kell változtatni vagy ki kell törölni, szorgosan javítsak, Tiszteletre méltó Uraságod könnyen elgondolhatja, mily súlyos láncokkal kötelezett le engem mind a hála, mind a tisztesség, sőt, a lelkiismeret maga is, a rám bízott feladat leghitelesebb kivitelezésére. Nagyon is jól tudom, hogy bármely mű, amint kinyomtatatik, nem a Szerző vagy a Fordító, hanem a köz tulajdona, a mi esetünkben a Magyar Egyházé. Tudom azt is, hogy Őmagassága, ha valamely mű az ő pártfogásával, akár csak primási jóváhagyásával, melyet a királyi cenzor, anélkül, hogy a kéziratba beletekintene, rögvest alá szokott írni, kinyomtatattik, és bármit, ami Őfelsége előírásaival bármely módon ellentétben áll, mégiscsak tartalmazna, az nem a szerzőt, hanem az Őmagassága által kinevezett bírálót fogja kompromittálni. Végül tudom, hogy a protestánsok minden követ meg fognak mozgatni, hogy a Tiszteletre méltó Úrnak ezt a fordítását balul fogadják, lekicsinyeljék, és ha lehet, teljesen elnyomják. Én tehát, midőn észrevételeimmel a kéziratot talán keményebben vizsgáltam át, valójában nem a fordítót, akit testvéreileg tisztetek, akartam megsérteni, lebecsülni vagy bántani, hanem a mi Egyházunk gyarapodását a bizonytalanság minden veszedelmétől megvédeni, Őmagassága bármely méltóságos részét a bántalomtól megóvni, és magát a fordítót is ellenfelei minden támadásától mentesíteni törekedtem. Lehetséges, hogy ezt az én gondolkodásmódot egyesek a méltányosnál skrupulózusabbnak nyilvánítják: de én, aki már megcsenvedtem ezt, elég jól tudom, hogy jobb, ha az embert inkább a túlzott előrelátás, semmint az előre látás hiánya miatt szidják.

Amire Tisztelt Uraságod a Pápa tévedhetetlensége kapcsán a levelében figyelmeztetett, gondosan ügyelni fogok rá: ami pedig a könyv címét illeti, úgy vélem, így lehet a legjobban lefordítani: A' Közfal a' Catholicusok és a' Protestansok között (vagy: A' Közfal, melly a' Catholicusokat és a' Protestansokat szétválasztja) fenn maradgyoné még ezentűl is? A' szeretetnek szózatya mind azokhoz, kik a' Catholica Anyaszentegyházat vagy nem, vagy rosszul ösmerik, Hille Ágoston Schlukenauai Káplány által. Fordította a' harmadik kiadás szerint Rátz András Esztergomi Káplány. Hogy a kinyomtatást azzal lehet meggyorsítani, ha a kézirat harmadrésze megy sajtó alá, közben pedig, míg ez elkészül, a maradék kidolgozásra kerül, már az észrevételeim első részében intésként leírtam. Utoljára legyen kinyomtatva: a mű címe, az ajánlás, a fordító előszava, a három kiadás rövid előszavai, és végül az Inhalts, Anzeigen, melyet nyilvánvalóan utolsóként kell elkészíteni és szisztematikusan kidolgozni.

Nézze el nekem, emberséggel kérem, még azt az egy megjegyzést, mely a Magyar Egyház javát, a tisztelt klérus hasznát és Tisztelt Uraságod dicsőségét előmozdító törekvésből fakad. A sok grammatikai vétség miatt, melyek tolhibák lehetnek, és a sok körmondat miatt, melyek kötött voltukban a német beszéd szerint rendeződnek, és a magyar szórenddel szinte teljesen ellentétben állnak, és engedelmével legyen mondva, annyira kifacsartak lesznek, hogy alig lehet őket érteni: mindezek miatt, ahogyan mondtam, az a gyanúm támadt, hogy Tisztelt Uraságodat a szoros fordításra való törekvés lelkesedése és tüze annyira elragadta, hogy a munkát nem tudta elég gyorsan végezni, és az egyszer leírt fordítást alig nézte át később, és kevésbé *másodszori, és különleges figyelemmel*, és az ember által óhatatlanul vétett hibákat keresve dolgozta ki és írta le. Ha ez a helyzet, minden szentre esküdve kérem Tisztelt Uraságodat, hogy ifjúságában kövesse az ő őszinte barátjának valóban testvéri tanácsát, aki hasonló munkálatokat már végzett. 40 évnyi tapasztalat és gyakorlat által megtanulván az ilyesfajta felgyorsítás veszedelmes mivoltát, mert én is megégettem magam – mindmáig, különféle könyvek fordításában gyakorlatot szerezvén, sosem bocsájtok ki semmit kezeim közül a nyilvánosság elé, ha a gyors kézzel fogalmazott írást vagy fordítást előbb hosszabb idő eltelte után igen gondosan nem dolgoztam ki, egyszersmind nem tisztítottam meg a hibáktól, majd pedig a három nyomdai korrektúra során, ahányszor csak lehet, apránként át nem olvastam azzal a céllal, hogy magának a beszédnek a ritmusát megőrizhessem és elővételezhessem. Elmondani sem tudom, hányszor és hány hibát találtam és javítottam ki én e mondott aprólékos erőfeszítéssel, ezért ragaszkodom annak kidolgozásához, sőt, hogy még szigorúbb legyek, a megtisztításához, akár eredeti, akár fordított írásnak az általam mondott

kicsiszolásához. Ezt a levelet magát, mint minden mást, és az Észrevételeket, melyeket Tisztelt Uraságodnak elküldtem és el fogok küldeni, ahogy az első betűktől kezdve *tűzzel* lejegyzem, éppúgy aztán hidegvérrel kidolgozom és leírom. Így próbálom én a kilenc évet, amit Horatius előír a költőknek, *nonumque prematur in annum* (kilenc évig csiszolandó), a kidolgozás *intenzitásával* kompenzálni.

1821. június 26-án.

Utprimum litteras de dato 18. Junij ad me exaratus die 23. ejusdem mensis percepi – (lat.) 'Amint június 18-i levelét ugyanazon hónap 23. napján megkaptam'. Lásd: 207. Rátz András – Verseghy Ferencnek, Esztergom, 1821. június 18.

cujus non sunt dignus ut corrigiam calcerementi solvam – (lat.) 'kinek saruszíját sem vagyok méltó megoldani'. Bibliai utalás: „Én csak vízzel kereszteltek benneteket. De jön nálam erősebb, akitnek saruszíját sem vagyok méltó megoldani.” Lk 3,16.

Celsitudo Sua – (lat.) 'Ömagassága'. Értsd: a primás, azaz Rudnay Sándor.

A' Közfal, melly a' Catholicusokat és a' Protestansokat szétválasztja) fenn maradgyoné még ezentül is? A' szeretetnek szózatya mind azokhoz, kik a' Catholica Anyaszentegyházat vagy nem, vagy rosszul ismerik, Hille Ágoston Schluckenauai Káplány által. Fordította a' harmadik kiadás szerint Rátz András Esztergomi Káplány. – Rátz munkája végül az alábbi címmel jelent meg: Fennmaradgyon-é még tovább is a' közfal, melly a' katolikusoktól a' protestansokat elválasztja? A' szeretet szózatya mind azokhoz, kik a' Katolika Anyaszentegyházat vagy nem, vagy rosszul ismerik Hille Ágoston schluckenauai káplány által; fordította a' harmadik kiadás szerint Rátz András. Lásd: RÁTZ 1822.

em anno, quos Horatianum illud nonumque prematur in annum Poetis prave scribet – (lat.) 'a kilenc évet, amit Horatius előír a költőknek, *nonumque prematur in annum* (kilenc évig csiszolandó)'. Az utalás Horatius *Ars poeticájára* vonatkozik. Lásd: HORATIUS 1941, 11.

210. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. június 27.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *238–239*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy 1821. június 14-én kelt levelére reagál, egyszersmind több olyan, a korábbi hónapokban érintett kérdésről is említést tesz, amelyekre egyéb elfoglaltságai miatt eddig nem volt módja kitérni. (Lásd: 206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14. A ritkuló levélváltásról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 22.) Bejelenti, hogy az invitálásnak nem tud eleget tenni: teendői miatt nincs módja Budára látogatni, ellenben Verseghyt szívesen látja Veszprémbe. Levelében javaslatot is tesz Verseghy veszprémi útjának időpontjára. Verseghynek küldött jelen írásával egyszersmind Sággy Ferenc egy korábbi neki címzett – ma lappangó – levelére is felel, s kéri Verseghyt, adja át az üzenetet Sággynek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi die 30. Junij. 1821. Respondi 1 Julij. – (lat.) 'Kézhez vettem június 30-án, válaszoltam rá július 1-jén, 1821-ben.' Lásd: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.

Utolsó levelébül, melyet Györke hozott, úgy vettem észre, hogy az enyim mikor ő Budáról elindult, még nem ment Uram Bátyámnak kezéhez – lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14.; 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.

Ha el talált volna veszni, leginkább azért sajnálnám – Horváth szóban forgó, 1821. június 8-án kelt levele nem veszett el, de valóban késve érkezett Verseghy kezéhez: a levélre tett jegyzete szerint június 15-én vette kézhez, s július 1-jén válaszolt rá. (Lásd: 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.)

ama' régi kérdésre – Verseghy 1821. április 29-i levelében írt Horváthnak arról, hogy a Biblia mely részeivel szeretné folytatni a fordítás munkálatait, s arra kérte a kanonokot, mondjon véleményt tervéről. Horváth következő levelében még nem válaszolt a kérdésre, részletes feleletét, lásd: 200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.; 203. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6.

Hanem bezzeg a személyes látogatással az idénn adóssa maradok Kedves Uram Bátyámnak! – a Horváth–Verseghy-levelezés számos alkalommal utal arra, hogy a veszprémi káptalan tagjai látogatják Verseghyt. Verseghy legutóbb 1821. április 22-i levelében invitálta Horváthot Pest-Budára: 198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 22.

bold. Püspökönknek Augustus' 8dikánn tartandó exequiája, mellyenn megmeg halottas Beszéddel kell felállanom – Horváth Kurbély György búcsúztatójára utal. Az alkalomra készített grászbeszéde nyomtatásban is megjelent: HORVÁTH 1821c.

Püspökmegyebéli Gyülekezet – értsd: egyházmegyei gyűlés.

Nagy Primásunk' – Rudnay Sándor.

levelének lelkebe igazán behatottam – értsd: levelének lényegét megértettem.

religiositas – (lat.) vallásosság.

intézeteket – intézkedéseket.

széke – székhelye.

consequentia – (lat.) következtetés.

Ihol a' plánum! – Verseghy veszprémi látogatására ez év augusztusának elején került sor. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.

Hárfásunkat – Verseghy Ferencet. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

8dikánn Fő Pásztorunknak emlékezetére egy szomorú Dalot pengethessen – az utalás Kurbély György búcsúztatójára vonatkozik. Lásd: 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.

Sághy Barátunknak levelére – az itt említett levél nem maradt fenn vagy lappang.

Virág Benedek Úrnak nálam letett munkái nem kelnek – Virág Benedek munkáit az 1810-es évek közepéig jellemzően Trattner nyomdája adta ki, az 1810-es évek közepétől viszont szinte kizárólag a Sághy vezette Egyetemi Nyomda. Feltehetően ez utóbbi kiadványokat juttatta el Sághy Horváth Jánoshoz, hogy ő aztán Veszprémbe próbálja meg értékesíteni azokat, részint az Egyetemi Nyomda, részint a köztudottan nehéz anyagi körülmények között élő Virág bevételeit növelendő.

az arany bullát és János Apátúr pöcsétyét egy táblára mettsesse – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 181. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. január 3.

ha Sz. Udalrik keresztye elkészül, azonnal küldgye el – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 149. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. szeptember 4.

posta papírosra – levélpapírra.

T. Kocsi Úr – Kocsi Sebestyén István (1761–1841) református lelkész, tanár. Hajdúböszörményi, hajdúszoboszlói, kecskeméti és monori szolgálat után 1815-től Pápán hittan- és szentírás tanár.

211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. július 1.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 43r–43v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *114–116*.

Keletkezés

Verseghy e levelével Horváth Jánosnak két korábbi – az 1821. június 8-án, valamint az 1821. június 27-én kelt – írására felel. (Lásd: 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.; 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27.) Hírt ad arról, hogy Horváth Ságynak szánt üzenetét továbbította. Jelzi, hogy örömmel elfogadja az invitálást Veszprémbe. Beszámol Marie Ossitzky betegségéről, valamint József nádor és családja füredi tartózkodásáról. Levelének végén kitér Augustin Hille Rátz András fordította kötetének lektorálási munkálataira, s megismerteti egy részletet Horváthtal a prímásnak e tárgyról elküldött írásából.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

két levélre így feleltem – Verseghy Horváth János 1821. június 8-án és június 27-én kelt levelére felel: 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.; 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27.

A' melly nap reggel Igen Tiszt. Györke Úr levelemmel Budáról elment, az nap dél után kezemhez vettem Főtiszt. Úrnak első levelét – Verseghy Ferenc Horváthnak írt, 1821. június 14-én kelt levelét Györke Jánossal küldte el Veszprémbe a címzetthez. Horváth neki küldött 1821. június 8-án kelt levelét június 15-én vette kézhez Verseghy: a kéziratra írt autográf jegyzete tanúskodik erről. Eszerint Györke június 15-én reggel indulhatott Veszprémbe a rábízott küldeménynel. 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.

Második levelében – lásd: 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27. **lehetetlen valóban, hogy barátságosan ajánlott Plánját háladatos szívvél el ne fogadjam** – Horváth János 1821. június 27-i levelében leírja, hogy elfoglaltságai miatt nem tud eleget tenni Verseghy meghívásának, felveti ellenben, hogy az ő budai utazása helyett inkább Verseghy utazzon Veszprémbe, kocsit is küldet érte. Megosztja vele a látogatásra elgondolt programok tervét is. Lásd: 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27.

Levelében Főtisztelendő Úrnak e' szavak: – lásd: 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27.

e' napra egy Magyar Ódácskát készítek? – lásd: 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.

skeletont – szkeleton (gör.): váz, csontváz.

Sághy azon órában, hogy tegnap a' levelet vettem, önnkint hozzám jött, és azt üzeni, hogy Főtiszt. Úrnak akarattját mindenben teljesíteni fogja – Verseghy 1821. június 30-án vette kézhez Horváth neki küldött, 1821. június 27-én kelt levelét. Ebben Horváth hivatkozik s reagál Ságynak

egy hozzá írt levelére – ez nem maradt fenn vagy lappang –, s arra kéri Verseghyt, hogy adja át az üzenetet Ságynak, mivel elfoglaltságai nem engedik, hogy külön levelet küldjön neki. Lásd: 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27.

Marisunk – Marie Ossitzky.

lábbadása – lábadozása, gyógyulása.

De arra kérem, hogy a' predikatio után hátra maradandó másfel napot nekem szentelje – lásd a Horváth június 27-i levelében ismertetett útitervet: 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27.

Füreden – Verseghy a Horváthnak írt, 1821. június 14-én kelt levélben említi, hogy József nádor családjával Füredre készül, s hogy Rosine Ossitzky, aki a nádori család gyermekei mellett teljesít szolgálatot, szintén velük tart. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14.

Rósikával – Rosine Ossitzkyvel.

a' Főhercegi Gyermekeknek szobájából – Rosine Ossitzky ezekben az években a nádor gyermekei mellett teljesített szolgálatot komornaként (HSS 1819, 177; HSS 1820, 178).

Synodus – (lat.) zsinat. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

A' rám bízott könyvnek megrostálását egy vagy két hét múlva már elvégzem; mert sürgetik – Verseghy Augustin Hille Rátz András által fordított kötetére utal. Erről bővebben lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.

A' Fordító – Rátz András (1789–1864).

ezeket írtam a' Primásnak – a latin nyelvű szövegrész Balogh Piroska fordításában: Miként pedig magában az eredeti műben itt-ott vannak kifejezések, melyek bár igazak, mégis elég keserűek. Ezek a fordító számára hitelesen adottak, nem róhatjuk fel az ő hibájául, és a mi királyságunkban élő protestánsoktól így annál könnyebben el tudjuk vonatkoztatni azt, ami az eredetiben a külföldiekre vonatkozik. Teljesen más hatást eredményeznek viszont a fordító hasonló kirohanásai, melyek a mi protestánsainkra vonatkoznak; akiket barátságosan megnyerni elegendő lenne azon bírói ítélezést eredményező meggyőződésnek, mely a lélek fájdalma és a vér ellenállása nélkül kifejezni aligha szokott valaha, a háttérbe szorítása. Méltóztassék Magasságod atyai jóságos nagylelkűségéhez méltón jóra magyarázni, hogy a legalázatosabban bátorodom itt kifejezni a véleményemet: a mi protestánsainknak a katolikusokkal való egyesülése sokkal szerencsésebb folyamat lenne, ha a haza iránti közös szeretet által vagy a rokoni kötelekkel egyébként összekötött lelkek barátkoznának meg egymással, semmint ha az elmék, melyek annyiféle ítéletre szeretnek jutni, ahány fejben a meggyőződés támaszául szolgálnak, közelítenének egymáshoz.

Az idézet Verseghy alábbi leveléből származik: 208. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n., 1821. június 23. után].

etc. – jelen levél csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

212. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak Buda, 1821. július 6.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Lat. 3656. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében két, a primás megbízására végzett feladatáról ad hírt. Egyrészt Rátz András Augustin Hille kötetéről készített fordításának lektorálásáról, másrészt a bibliafordítás kapcsán készülő értekezéséről és próbafordításairól. Levelének második fele a próbafordításokra vonatkozó tervezetet tartalmazza. E tervezetet Verseghy később másolatban mellékeli a primásnak írt, 1822. január 8-án kelt leveléhez is. Lásd: 238. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1822. január 8.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Bara Péter fordításában:

1821. július 6.

Magasságos Herceg, az Ország Primása!
Legjóakaratúbb Elöljáró!

Könnnyű dolog volt Hille munkájának még hátramaradt részét rövid idő alatt befejezni, mivel szinte csak teológiai témákról szólt. A megjegyzések alig szólnak másról, mint a magyar nyelv tisztaságáról és átláthatóságáról, melyről a [szövegek] alján rövidebb fordítással jegyzetet is teszek, és a forrásokat, melyekből a szabály [megalkot]ható, jelzem. Ha az ilyen molyolkamunkát nem sieti el, hanem, ahogyan az szokása, a rövid jegyzeteket bizonyos idő elteltével újra előveszi és azt követően gondosan kidolgozza, kiemelkedő eredményeket tud felmutatni, mely egyházunknak nem közepszerű eredményeket hoz, a tiszteletre méltó klérusnak pedig ragyogó díszére válik. Protestáns testvéreink mostanság hazánkat különböző magyar nyelvű munkácskákkal látták el, melyek legfőbb jellemzője gyors kiadásuk volt, hogy [így] a műveltség látszatát keltsék. Ezzel szemben az egyházi emberek győzelmi koszorúja akkor [és] csak azoknak terem biztosan, ahogyan ez régen mindig így volt és így van manapság is, ha nagy szorgalommal kicsiszolják éjszakába nyúló munkájuk eredményeit, [azokat] összeszedetten leírják, és mielőtt művüket publikálják, több ember segítségével a leírt szöveg folyása előli akadályokat elhengerítik, mely minden tanítás [terjedésének] legkicsiszoltabb eszköze.

De most már igen rangos herceg, egy másik, sokkal szentebb feladat vár rám minden bizonnyal, melyet méltóztatott atyai jóssággal rám bízni: a Szentírás fordításának folytatása. Emlékszem arra, hogy méltósága nagy jószágában kinyilvánította, hogy a fordítást, melyet már alázatos szolgálatként részben fáradtságos munkával kicsiszoltam, a szent szinódus előtt kegyesen bemutatni szándékozik. Emlékszem továbbá arra is, hogy ugyanakkor atyai jószágában azt kérte tőlem, hogy a 30 hátralévő fejezetből legalább húszat tegyek hozzá a már kidolgozottakhoz és ne hagyjak fel azzal, hogy [azokat] folytonos jegyzetekkel [is] ellássam. Ámde, miután egyrésztől több alkalommal komolyan mérlegeltem, hogy hogyan tudnám a legmegfelelőbben befejezni ezt a feladatot, másrésztől, hogy milyen utakon lehetne elérni a kegyesen rám bízott kemény munka végére, szükségesnek láttam, hogy mielőtt nagy erővel ebbe a feladatba fogok, a legalázatosabban földre boruljak atyai jóindulata és pásztori önagyságának véleménye előtt.

1. Mivel itt a régi fordításnak olyan, főleg nyelvészeti hibáiról és azok javításáról van elsősorban szó, amelyek gyakran a szent szövegnek még az értelmét is aláássák, úgy vélem, hogy általában az egész fordítás előtt szükséges közölni azt a kis értekezésemet, amelyet múlt év (1820) augusztusában Fenségednek a legalázatosabban bemutattam. Abban az alábbiakról van szó:

- I. A már régebben készült magyar bibliafordításokról
- II. A Káldi-féle fordításról
- III. Az új kiadásban követendő helyesírásról
- IV. A Káldi-féle fordítás három kiadásáról.

Ez az értekezés bővelkedik nyelvészeti észrevételekben és szabályokban. Ezekre a rövidség kedvéért igen gyakran csak hivatkozom azokban a jegyzetekben, amelyeket a Genézis fejezeteihez fűztem, és hivatkozni fogok azokban is, amelyeket még ezután fogok kidolgozni.

2. Mivel a szent könyvek különféle egységekre tagolódnak, az egyes egységekben uralkodó eltérő stílusnak a fordításban is eltérő jelleget kell eredményeznie. Az a buzgalom tehát, amely e feladat hű teljesítésére lelkesített, azt a gondolatot ébresztette bennem, hogy a *Genézisben*, *Jób könyvében*, a *Bölcsesség könyvében* és az egyik kisebb prófétán kívül az Újtestamentumból is lefordítsam *Máté evangéliumát*, az *Apostolok cselekedeteit* és a *Rómaiakhoz írt levelet*. De figyelembe véve, hogy ha ilyen sokat akarok, még ha minden más, előzőleg vállalt munkámat félretenném is, a hozzáfűzendő jegyzetek sokasága miatt aligha lenne elegendő egy teljes esztendő, ezért – ha egyébként Fenséged kegyes jóváhagyása és atyai áldása meglesz hozzá – olyan korlátozásra gondolok, hogy a Genézis húsz fejezetéhez ugyanezen könyv további harminc fejezete helyett inkább az ímént említett könyvek valamelyikéből teszok hozzá néhány fejezetet és végül néhány zsoldárt.

3. Ahogyan a Genézis első húsz fejezetét, úgy a többi fordítást is össze fogom kapcsolni a Káldi-féle fordítással, hogy a különbség első tekintetre jól látható legyen, és azt, amit az utóbbiból kijavítok, ahol szükséges lesz, exegetikai jegyzetekkel fogom kísérni, a nyelvészetiek esetében – ha nem érintik a szent szöveg értelmét – a bevezető kis értekezésre hivatkozva.

4. Miután Fenséged kegyes atyai szándéka az, hogy ezt az új fordítási kísérletet a szent zsinat ítélete elé kell tárni, viszont mindaz, ami a nyelvészetre, azaz a magyar nyelv grammatikájára és mondat-tanára tartozik, különleges szaktudás nélkül nem egykönnyen érthető, ezért a legalázatosabban úgy ítélem, hogy nagyon észszerű lenne, hogy az egész dolgozatot, amelyhez örömmel fogok hozzá, előzetesen csak annyi példányban nyomtassák ki az én ellenőrzésem alatt, ahány olyan beavatott személy lesz, akinek Felséged azt kiadni kegyesen elhatározza.

Mihelyt Fenségednek a tervre vonatkozó kegyes elhatározása tudomásomra fog jutni, nagy lelkesedéssel látok majd munkához, és új dolgozataimat kellően elrendezve a legodaadóbb alázattal Fenséged bölcs ítélete elé fogom tárni.

Krisztusban legalázatosabb fia
és legengedelmesebb káplánja

Operis Hilleiani – (lat.) 'Hille munkájának'. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.

scripturae sacrae – (lat.) 'a Szentírás'. Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

ut minimum triginta, quae supersunt, genereis capita primis viginti jam elucubratis addum – (lat.) 'hogy a 30 hátralévő fejezetből legalább húszat tegyek hozzá a már kidolgozottakhoz'. Lásd: 200. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.

dissertationculam meam, quam mense Augusto anni proxime elapsi Celsitudini Vestrae humillime praesentavi – (lat.) 'azt a kis értekezésem, amelyet múlt év (1820) augusztusában Fenségednek a legalázatosabban bemutattam'. Verseghy feltehetően a végül a *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című munkájába fejezetként beépült szövegek kézírataira utal. Valószínűsíthetően az alábbi fejezetek előmunkálatairól lehet szó: *De Versionibus Bibliorum Hungaricis, olim jam adornatis*; *De Versione Káldiana*; *De tribus versionis Káldianae editionibus*. Lásd: VERSEGHY 1822, 1–5; 5–12; 16–20. VERSEGHY 1987c, 1–6; 7–17; 23–25. A Verseghy előmunkálatairól fennmaradt kéziratok az OSZK Kézírtatárában az alábbi jelzeten találhatók: Quart. Lat. 3250. *Verseghy Ferenc Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*. Lásd: 138. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1820. július 16.; 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

213. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. július 11.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *239–241*.

Keletkezés

Horváth János e levelével Verseghy 1821. július 1-jén kelt írására felel. A levél főként Kurbély György közelgő búcsúztatójának előkészületeivel foglalkozik. Horváth János 1821. június 27-én kelt üzenetében meghívta Verseghyt Veszprémbe augusztus elejére. Tervezett látogatása idejére, augusztus 8-ára esett Kurbély búcsúztatásának napja is, Horváth pedig felkérte Verseghyt, írjon egy ódát az alkalomra. (Lásd: 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27.) Verseghy segítséget kér a munkához: életrajzi adatokat, illetve rövid tájékoztatást a már elhangzott megemlékezések tartalmáról. (211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.) Horváth ezért lemásolja neki készülő beszédének egy részletét. Úgy tervezik, Verseghy ódáját kinyomtatva osztják majd szét a megemlékezésen résztvevők között.

Horváth kéziratára Verseghy rájegyezte ekkor még készülődőfélben lévő, utóbb *A' Primás Herczeg' Képére* címet kapott költeményének kezdő sorait.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Feleltem 26. Julius. – lásd: 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.

Minő örömmel töltött el engemet azon édes reménység, hogy tehát Uram Bátyámat 6dik Augustusban meglátom – Horváth János 1821. június 27-én kelt levelében hívta meg Verseghyt Veszprémbe. Verseghy július 1-jén kelt válaszlevelében azt felelte, szívesen eleget tesz a meghívásnak. (Lásd: 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27; 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.)

A' szomorú Dal iránt való kívánságomat – lásd: 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.

sceletont – szkeleton (gör.): váz, csontváz.

Beszédemből a' bevezetést írom ide – Horváth János Kurbély György emlékére írt beszéde nyomtatásban is megjelent. Lásd: HORVÁTH 1821e. A beszéd jelen levélbe iktatott, készülődőfélben lévő része némileg módosított formában a nyomtatott kiadvány 2–5. oldalán található (HORVÁTH 1821e, 2–5).

Szala' – Szala: a Zala folyó.

a' Krónika' Irója Asa királyt magasztalta: a' szíve, mondván tökéletes vala az ő tellyes napjaiban – Horváth beszédében a Királyok könyve első fejezetére utal: „Mégis, Aza szíve maradéktalanul az Úré volt, egész életében.” (1Kir 15,14) Aza Júdea királya volt, Absalom lányának, Maachának az unokája. A bibliai könyv szerzője katonai győzelmein kívül kiemeli róla, hogy ledöntötte az elődei által emelt bálványokat, és elűzte a kéjelgőket és a paráznákat.

„ha tízezer tanítótok van is a' Krisztusban, de nem sok atyátok” (I. Kor. IV. 15) – az idézet Szent Pál korinthusiakhoz írt első leveléből származik: „Ha számtalan tanítótok volna is Krisztusban, atyátok nincs sok.” (1Kor 4,15)

Jákob – a Biblia szerint Izsák és Rebeka kisebb fia, Ézsau ikertestvére, a zsidó nép egyik ősatya. Az elsőszülöttnak járó atyai áldást csalással szerezte meg az idős és vak Izsáktól. Feleségeitől, Leától és Ráhelről 12 fia született. Tőlük származnak a zsidó törzsek.

benyomtatattavánn – értsd kinyomtatva.

Hárfásom' – Verseghy Ferenc. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

E' Képre nézvé, érdemes Olvaso! – a levél kéziratán Horváth szignója után Verseghy Ferenc autográf tintával írt sorai következnek: négy sornyi összefüggő szöveg, valamint öt másik szó, szótöredék, feltehetően tollpróba. Az összefüggő sorok Verseghynek *A' Primás Herczeg' Képre* című verséből származnak, annak kezdő sorai.

214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. július 26.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 43v–44r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 116*.

Keletkezés

Verseghy e levelével Horváth János 1821. július 11-én kelt írására felel. (213. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. július 11.) Ahogy Horváthtal korábban megállapodtak, tervezett veszprémi utazása előtt Verseghy előre elküldi a Kurbély György búcsúztatására készített ódát, hogy azt kinyomtathassák, és az augusztus 8-án tartandó megemlékezésen kioszthassák majd. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az öreg Hárfás – Verseghy Ferenc. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

előre küldi ide zárva dallját – Horváth János arra kérte Verseghyt, írjon egy ódát Kurbély György búcsúztatójára. Verseghy e költeményt küldte el még elutazása előtt Veszprémbe, hogy az a megemlékezésre kinyomtathassék, s szét lehessen osztani a résztvevők között. Jelen levél szövege csupán fogalmazványként ismert. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. A költemény keletkezési körülményeiről lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 210. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 27.; 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 213. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. július 11.

Bár csak Főtiszt. Hornyik Urat, a' kinek kezeit csókolom, bajából egészen fellábadtnak találhatnám! – a Horváth–Verseghy-levelezésben Hornyik egészségi állapota legutóbb 1821. június 8-án került szóba Horváth Verseghyhez igazított levelében, amely beszámol arról, hogy Kurbély halála után Hornyikot választották vikáriusnak. (Lásd: 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.) Hornyik János romló egészségéről az alábbi levelek ejtenek szót: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.; 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.; 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december

6. és december 17. között]. Horváth legutóbb május 6-án írt Verseghynek arról, hogy Hornyik egészsége romlott: 203. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6. Hornyik 1822. június 7-én, csaknem napra pontosan egy évvel jelen levél kelte után halt meg.

Palotán – Várpalotán.

az Asszony – Marie Ossitzky romló egészségéről lásd az alábbi levelet: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.

fertály – negyed.

215. Fliszár György – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. augusztus 1.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *260–261*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc Horváth Jánoshoz írt, 1821. július 26-án kelt levelére elfoglaltságai miatt nem a címzett felel: a kanonok megkérte a Verseghyvel szintén közeli ismeretségben álló Fliszár Györgyöt, válaszoljon helyette Verseghy üzenetére. (Lásd: 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.) Fliszár emellett beszámol arról, hogy – Verseghy korábbi kérését teljesítve – Horváth helyett ő látogatott el Füredre, s találkozott Rosine Ossitzkyvel is. A találkozó hátteréről és részleteiről lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatokat*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

támétalan – töménytelen, rengengeteg.

kobzójával – koboz: húros, pengetős hangszer, lant. A kortársak Verseghyt hárfásként tartják számon. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Bezzeg éltem szíves utasításával, meghallván tudniillik, hogy a' kedves Rozina Füredenn tartózkodik – Verseghy a Horváthnak írt, 1821. június 14-én kelt levélben ad hírt arról, hogy József nádor a családjával Füredre készül, s hogy Rosine Ossitzky, aki a nádori család gyermekei mellett teljesít szolgálatot, szintén velük tart. Lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14. Július 1-jén kelt Horváthhoz címzett levelében megemlíti a veszprémi kanonoknak, hogy Marie, Rosine Ossitzky édesanyja szívesen venné, ha a kanonok felkeresné lányát, ha megfordul Füreden a nádornál. (Lásd: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.) Fliszár György többször meglátogathatta Verseghyt budai otthonában, időnként ő közvetítette a küldeményeket Verseghy és Horváth között. Így köthetett ismeretséget az Ossitzky családdal és Rosinével is. Erről lásd különösen az alábbi levelet: 156. Verseghy Ferenc – Fliszár Györgynek, h. n., 1820. október 7.

Füredenn tartózkodik – a nádori család és Rosine Ossitzky füredi tartózkodásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14.; 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.

a' Fő Hertzeg Kiss Asszonnyal – az utalás feltehetően a József nádor második feleségétől, Hermina főhercegnőtől született Hermina Amália Mária főhercegnőre (1817–1842) vonatkozik.

elkezdettem tebát a' taplót főzni – főzi a taplót: töpreng, tépelődik.

a' Fő Herczeg Asszonynak – az utalás József nádor feleségére, Mária Dorottyára vonatkozik.

a' kedves Bátyánkról, szüleiről – Verseghyről, valamint Johann és Marie Ossitzkyről.

a' Fő Herczegecskével – az utalás a József nádor második feleségétől, Hermina főhercegnőtől született István Viktor főhercegre (1817–1867) vonatkozik.

Professor – Fliszárt 1814-ben szentelték pappá. Ettől az évtől kezdve Veszprémben egyházjogot, történelmet, később erkölcsant, lelkipásztorkodás-tant, szónoklattan és hitoktatást tanított. (Vö. PFEIFFER 1987, 409.)

216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. augusztus 12.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 44r–44v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *117–118*.

Keletkezés

Verseghy e levelét Horváth Jánosnak veszprémi látogatását követően küldte, hogy tudósítsa a kanonokot hazaérkezéséről. Horváth János 1821. június 27-én kelt levelében hívta meg Veszprémbe, s Verseghy ez év augusztusának elején feltehetően 4–5 napot tölthetett ott. E néhány nap eseményei a levelezés alapján rekonstruálhatók:

1821. augusztus 3. – Horváth János Verseghyért küldött kocsija megérkezik Budára.

1821. augusztus 5. – A koci Verseghyvel együtt elindul Veszprém felé.

1821. augusztus 6. – Verseghy Veszprémbe érkezik.

1821. augusztus 8. – Verseghy részt vesz Kurbély György búcsúztatóján.

1821. augusztus 10. – Verseghy Horváth Jánosnak küldött, 1821. július 1-jén kelt levele alapján Verseghy e napon indulhatott vissza Budára: „*De arra kérem, hogy a' predikatio után hátra maradandó másfel napot nekem szentelje, mert én egynehány zsákkal viszek közleni valót.*” (211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.)

1821. augusztus 11. – Verseghy feltehetően e napon érkezett meg Budára, hiszen az odaút is hozzávetőlegesen egy napot vett igénybe.

Verseghy emellett beszámol még Horváthnak a távolléte alatti pest-budai történeésekről: Marie Ossitzky betegségéről, a nemrég elhunyt Kovalik János tisztségeinek betöltéséről, mellékel továbbá egy levelet, és kéri továbbítását Hornyik János számára. Lásd: 217. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. augusztus 12.].

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Még egyszer köszönöm Főtiszt. Úrnak hozzám mutatott szívességét, jóvoltát, jótéteményét – Verseghy e levelét veszprémi útjáról hazaérkezve írta Horváth Jánosnak, hogy értesítse szerencsés megérkezéséről, s megköszönje a vendéglátást. Lásd: *Keletkezés*.

Mibelyt innen hazulról elindultam – Verseghy 1821. augusztus 5-én indult el Veszprémbe. Lásd: *Keletkezés*.

a' mi Betegünk – Marie Ossitzky. Egészségi állapotáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.

a' Várbéli Plébánust, szíves jó barátomat Vizhoffer Urat – Vizhoffer József (?–?) budai plébános.

Más nap a' Capucinust úgymint Plébánosunkot kéréte meg – az említett személy nem azonosítható.

mikor a' Szentséggel a' Barát érkezett – Marie Ossitzky a szent kenet, más néven a betegek kenete szentséget vette magához.

Péntekenn haza érkezvén a' Főherczegasszony – József nádor harmadik felesége, Mária Dorottya családjával együtt füredi útkjáról érkezett haza. Ennek részleteiről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14.; 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.

Rósinkot – Rosine Ossitzky ezekben az években a nádor gyermekei mellett teljesített szolgálatot komornaként (HSS 1819, 177; HSS 1820, 178).

Palatinus Pistájához – az utalás József nádor második feleségétől, Hermina főhercegnőtől született fiára, István Viktor főhercegre (1817–1867) vonatkozik.

Híradásomra, hogy Győrből – Paintner győri kötődéseiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.

a' N. Káptalan Nagy Urat nevezte ki erre Deputatátusnak – az említett személy nem azonosítható.

Solemnitást – (lat.) ünnepséget.

Serenátát – (ol.) szerenád.

Jankovics Viczispány – feltehetően Jankovich József (1773–1860) királyi tanácsos, Fejér megye alispánja.

A' legfontosabb újság nekünk itt az, hogy minekutánna a' Helytartó Főtanács boldogult Koválik Püspök helyett ötöt vagy éppen batott, a' Primás is szintannyit candidált – candidál (lat.): jelöl. Kovalik János (1770 k.–1821). Róla bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24. Kovalik 1821. május 28-án halt meg. Az utalás halálakor viselt két címének, a helytartótanácsi tanácsosi, illetve a tribunicus választott püspöki tisztségnek a betöltésére vonatkozik, az utóbbin utóda: Kollár István (1764–1844).

Candidatus – (lat.) jelölt.

A' kézírás a' Censúránn átesvén, ime átküldöm – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

lethargus – (gör.) álomkóros.

Palotánn – Várpalotán.

Főtiszt. Viczeesperes Úrnak a' Huga – az említett személy nem azonosítható.

diarhaeát – (lat.) hasmenést.

Baracskáig – Baracska: település a mai Fejér megyében.

A' következő levelet, mely Főtiszt. Hornyik Úrnak szóll – bár jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, s az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak, a Hornyiknak szánt levél fogalmazványa elérhető, lásd: 217. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. augusztus 12.]

217. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. augusztus 12.]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 44v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 157*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc Hornyik Jánosnak küldött jelen írását a Horváth Jánosnak címzett, 1821. augusztus 12-én kelt leveléhez mellékelve küldte el. (216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.) A Horváthnak írt, szóban forgó levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. A jelen, Hornyiknak küldött üzenet szövege tehát autográf tisztázatként nem maradt fenn, azt levélfogalmazványként ismerjük. A kézirat keletzetlen, keletkezési idejéről annak a levélnek a dátumát adtuk meg, amelynek mellékleteként Verseghy elküldte. Verseghy a Horváthnak írt levélben, amelynek mellékleteként jelen írást elküldte, a Hornyiknak szóló levél megírására szolgáló alkalomként egy exament, azaz vizsgát vagy vizsgálatot emleget, amelyet egy ünnepélyes ebéd követ majd. Ennek részleteiről azonban nem árul el többet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Parancsolattya szerint, íme! megjelenek a' mai ebédre – lásd: *Keletkezés*.

palpabiliter – (lat.) tapinthatóan, kézzel foghatóan (értsd: a papírra írt levél által).

appetitust – (lat.) étvágyat.

Tekintetes Haizler Orvos Úrhoz – Haiszler György (1761?–1841) orvos. Bécsben szerzett orvosi oklevelet 1789-ben. Sopron vármegye tisztiorvosa, majd Szily János szombathelyi püspök orvosa. 1800-tól élt Veszprémben, ahol megyei főorvosként működött.

Kocsi Bácsi – feltehetően Kocsi Sebestyén István (1761–1841) református lelkész, tanár. Hajdúböszörményi, hajdúszoboszlói, kecskeméti és monori szolgálat után 1815-től Pápan hittan- és szentírás tanár.

218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. augusztus 16.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 44v–45r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *118–119*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével a Horváth János kezdeményezésére készülő egyházi lexikon munkálatairól küld tudósítást. Az előzményekről lásd: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n.,

1819. január 12. Leveléhez mellékeli a lexikon elé szánt előszó, illetve bevezető kézíratait. Üzenetében beszámol az Ossitzky családot érintő legfrissebb hírekről, főként Marie Ossitzky egészségi állapotáról. Írásához mellékel egy – feltehetően – Balassa Gábor rokonságába tartozó leánynak szóló levelet, amelynek kézbesítését kéri.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' mit Veszprémben kezdettem, azt itthon végezni, fő gondom volt, mellynek gyümölcsét, im! ide függesztem – az utalás a Horváth János kezdeményezésére, Verseggy közreműködésével készülő egyházi lexikonra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Az Elő tudósítás hoz oda kell még toldani a' Summát, mellyet az Előfizetőktől Főtiszt. Úr kívánni akar – az utalás a készülő egyházi lexikonhoz írt úgynevezett elő tudósításra utal. A szöveg – a korábban elküldött regulákkal kiegészítve – megjelent önálló nyomtatványként, valamint az elkészült lexikon elejére illesztve is: *Elő tudósítás a' Tudományos Mesterszavaknak folyó Gyűjteményéről* = VERSEGGY 1826, III–XVII. Kézirata az OSZK Kt-ban található. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657, 30r–30v. *A' Tudományos mesterszavaknak folyó gyűjteménye. Elő tudósítás.* A *Regulák* kéziratának jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657, 8–11. *A' Magyar Mesterszavaknak készítését igazgató Regulák.* Verseggy a *Regulák* szövegét 1819. március 9-én kelt leveléhez mellékelve küldte el Horváth Jánosnak. Lásd: 88. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. március 9.

a' Titulus után – értsd: a címlap után.

Főtisztelendő Generális Vicarius Úrnak – Hornyik Jánosnak.

drága egészsége mennél hamarabb egészen megterjen – Hornyik János egészségi állapotáról az alábbi levelek ejtenek szót: Lásd: 147. Horváth János – Verseggy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.; 150. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.; 171. Verseggy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 203. Horváth János – Verseggy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6.

szegény Betegünk – Marie Ossitzky. Egészségi állapotáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 211. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.

a' Főherczeg Asszonyával együtt – József nádor és felesége, Mária Dorottya főhercegnő.

Bánsági – Bánság vagy Bánát: a Kárpát-medence délkeleti részén elhelyezkedő, a Duna, a Tisza, a Maros, a Ruzsika-havas, valamint a Temes és a Cserna völgye által határolt terület.

Jószágába – birtokára.

Zomboronn – Zombor: település a Vajdaságban, a mai Szerbia területén.

Az ide zártt Előszó abbúl van csinálva, mellyet Veszprémi Műbíróimhoz igazítottam és az ész tudományos Lexiconom' elejébe függesztettem – Verseggy utalása az egyházi lexikonhoz készített előszóra vonatkozik. Amint levélben maga utal rá, a szövegnek több változata volt. Jelen levélének tisztázatahoz feltehetően az alábbi csatolhatta: *Előszó A' Tudományos Mesterszavak Folyó Gyűjteményben A' Veszprémi Egyházi Értekezéseknek Kiadói által. I. Szakasz. Az új Logícának avvagy Ész tudománynak nevezetesebb mesterszavai.* Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657, 29r–29v. Az előszó korábbi változata: *Rövid Előszó Veszprémi Barátimhoz, kik e' kézírást critice olvasni fogják.* Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3657, 1. Az előszó a nyomtatásban megjelent lexikonban is helyet kapott: *Rövid Előszó Veszprémi Barátimhoz, kik e' kézírást critice olvasni fogják.* = VERSEGGY 1826, XVII–XXIII.

Most már, mennél előbb lebet, a' Catholicismusról és a' Gondviselésről küldök valamit – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 221. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 1.

mikor Veszprémbe voltam – Verseghy 1821. augusztusi tartózkodásának részleteiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.

Bocsánatot kérek végtére, hogy e' levélkét, mely Balassa kisasszonynak egy Guitár iránt szóll, ide zárom – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Balassa kisasszony: feltehetően Balassa Gábor (1783–1851) veszprémi püspöki titkár rokonságába tartozó személy.

219. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. augusztus 22.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *241–242*.

Keletkezés

Horváth János e levelével Verseghynek két korábbi írására reagál. 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

Tájékoztatja Verseghyt, hogy Hornyik Jánosnak küldött üzenetét kézbesítette, s az kedvező fogadtatásra talált. (Lásd: 217. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. augusztus 12.].) Levélét több melléklettel is ellátja. Csatol két, az EÉT-be szánt szöveget, s kéri Verseghyt, juttassa el azokat a világi cenzorhoz. Mellékel segédanyagokat is Kurbély György életrajzának megírásához. Elküldi továbbá Szabó László egy zsoldárokról szóló kéziratát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 23a Aug. Respondi 24. Ejus. 1821. – (lat.) 'Kézhez vettem augusztus 23-án. Válaszoltam rá ugyane hónap 24-én, 1821-ben.' Verseghy elvettette a dátumot: Horváthnak e levelére 1821. augusztus 25-én felelt. (Lásd: 220. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 25.)

Levelei mind kezemhez jöttek – Horváth Verseghynek három levelére utal: Az 1821. augusztus 12-én keltre, amelyhez Verseghy egy Hornyik Jánosnak címzett írást is mellékel, valamint az 1821. augusztus 16-án keltre. Lásd: 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 217. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. augusztus 12.]; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

sárgáim – sárga: barna szőrű és sörényű ló.

Hárfásunkat – Verseghy Ferencet. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Fő Tiszt. Hornyik Úrnak éppen az asztalhoz ülven adtam [!] át a' Levelet – Verseghy 1821. augusztus 12-én kelt levelében kérte meg Horváth Jánost arra, hogy adja át az üzenethez mellékelt levelet Hornyik Jánosnak. Lásd: 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 217. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. augusztus 12.].

az Universitas Typographiájában kijött Breviáriumból – lásd: VERSEGHY 1817e.

a' Tudományos Mester szavak' folyó gyűjteményét illető írásokat – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

két darab írást kapcsolok ide – a levél mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Az egyik Zalánd' és Thadenka' folytatása; a' másik Szeder Fábíán fordításának Recenziója, mindenik a' 4dik kötetbe való – a *Zalánd és Thadenka* című közlemény három részletben jelent meg az EÉT 1821. évfolyamában: *Zalánd és Thadenka, avvagy némelly Egyházi dolgok' felvilágosítása IV. Bela' üdejében*, EÉT, 1821, 1. sz.; 1821, 2. sz., 170–179; EÉT, 1821, 3. sz., 177–182.

Szeder Fábíán (1784–1859) bencés szerzetes fordításáról az ismertető az EÉT 1821. évfolyamának negyedik számában jelent meg: *A' Katholikusok' Tanítása a' Protestantismusra nézve. Fordította Német-ből Szeder Fábíán szent Bened. Szerzetbéli Pap*, EÉT, 1821, 4. sz., 161–192.

Mivel pedig Bold. Mélt. Kurbély György Püspökünknek biographiáját is ki szándékozom adni a' 4dik kötetben, melynek elkészítését Kedves Uram Bátyám magára vállolta – Kurbély György életrajza az EÉT 1821. évfolyamának negyedik számában jelent meg: *Néhai Méltós. 's Főtisztel. Kurbély György Veszprémi Püspöknek legnevezetesebb vonásai*, EÉT, 1821, 4. sz., 193–202.

az ahhoz szükséges jegyzéseket [!], a' halottas predikációval együtt (ezt csak írásban, mert még nem jött ki a' sajtó alúl) szíves barátságában bízván, íme ide foglalom – a levél mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Bold. Battyáni Cardínálisnak – Batthyány József (1727–1799) esztergomi érseknek, hercegprímásnak.

indorsátája – (lat.) hátirata. A szövegből nem derül ki, Horváth pontosan milyen jellegű és tartalmú forrásra utal.

Archívumba – (lat.) levéltárba, irattárba.

Szabó Professornak saját jegyzését iktatom ide – Szabó László (1796–1846) római katolikus pap. Tanulmányait Győrött, Veszprémben és Pesten végezte, 1819-ben szentelték pappá, majd a veszprémi papi szeminárium szentírástudomány tanára lett. 1832-ben címzetes, 1844-ben valóságos kanonok (HORVÁTH 1937, 17). A levél mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Osziczkyné Asszonyságnak jobbülésára örülök – Marie Ossitzky egészségi állapotáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

gyermekei – Rosine és Karl Ossitzky.

220. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. augusztus 25.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 45r–46r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *119–121*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János 1821. augusztus 22-én kelt üzenetére felel: 219. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 22. Leveléhez mellékelten elküldi a Hornyik János által kért breviárium egy példányát, valamint beszámol saját, az EÉT-be szánt írásai munkálatairól. Hírt ad arról, hogy nemrégiben részt vett egy a primásnál tartott ebéden, s megosztja Horváthtal az ott tudomására jutott információkat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' kívántt őt Exemplárt a' Breviáriumból parancsolattya szerint küldöm – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 219. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 22.

az ide zártt Contóval együtt – contó, kontó: számla. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Ide függesztve küldöm Fötisztelendő Úrnak is a' censuráltt kézírásokat – Horváth János 1821. augusztus 22-én kelt leveléhez két, az EÉT-ben megjelentetni tervezett tanulmányt csatolt, s kérte Verseghyt, közvetítse azokat a világi cenzor felé. Erről bővebben lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 219. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 22.

Ha azt, hogy a' Bold. Veszprémi Megyés Püspöknek biographiáját magamra vállalom, megígértém vagy sem? én bizonynyára nem tudom – a Horváth–Verseghy-levelezésben nincs nyom, hogy Verseghy írásban elkötelezte volna magát e feladatra. Nem lehetetlen azonban, hogy 1821. augusztusi, veszprémi látogatása alkalmával szóban vállalta az életrajz összeállítását. A veszprémi látogatás részleteiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12. Kurbély György életrajza az EÉT 1821. évi negyedik számában jelent meg: *Néhai Méltós. 's Fötisztel Kurbély György Veszprémi Püspöknek legnevezetesebb vonásai*, EÉT, 1821, 4. sz., 193–202.

kappanyokot – kappan: herélt, ivartalanított kakas.

A' Catholicismusról és a' Providentiáról adott nekem Fötiszt. Ur két munkát – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 221. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 1.

A' hozzá tartozó Írások nállam fogadom, el nem vesznek – Horváth János Kurbély György megírandó biográfiájához segédleteket is küld. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 219. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 22.

deductiót – (lat.) levezetést, következtetést.

Lexiconunkot – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

a' folyó esztendőnek három darabjaiból – azaz az EÉT 1821-es évfolyamának eddig megjelent, első három számából.

elmulattak – elmulasztottak.

Ő Herczegségénél a' Primásnál – Rudnay Sándor esztergomi érseknél.

candidáltassanak – (lat.) jelöltessenek.

A' másik jó újság az, hogy az Erdélyi Literatúrabéli Társaságot – az utalás feltehetően a Döbrentei-féle tudós társaságra vonatkozik. DÁVID 2013, 178–182.

suspendálta – suspendál (lat.): felfüggeszt.

színfogása – ürügye.

Az Erdélyi Püspök – Szepesy Ignác.

a' Missálét – (lat.) a misekönyvet.

a' Breviáriomot – (lat.) a zsolozsmáskönyvet.

Kövessük csak a' Görögököt, kik Liturgiáikat anyanyelveikben tartják – az utalás a keleti rítusú keresztényekre utal: a szerb vagy görög ortodoxokra, illetve a magyar görögkatolikusokra, ahol a szertartásokat anyanyelven (a szláv népeknél ószlávul, a görögöknél középgörögül, a magyaroknál magyarul) végzik.

Világos Berkes-Hegy a' Radnai Szent Képről Aradon nyomtatott 1820 – az itt említett kötet 1820-as aradi kiadását nem tartja számon Petrik bibliográfiája. Jordánszky Eleknek a tárgyban született monográfiája is csak egy latinból fordított, aradi, német nyelvű kiadást említ ebből az évből: *Wunderzeichen an der Wald-Schatten*, Arad, Anton Michok, 1820. A fordítást P. Bernardus Eberstaller készítette. A magyar kiadások közül pedig az alábbi: *Világos Berkes hegy*, ford. C. L., Pest, Trattner, 1824. JORDÁNSZKY 1836, 101.

ex Parte Ordinarii Loci Carolus Roth E. S. J. Alt. Schol. Decanus a' Censurát liberaliter alája írta – az utalás feltehetően a kötet megjelenési engedélyére vonatkozik, amelyet szokás jelezni a korbéli kiadványokon.

Pag 95. neveltük e' propositiot – értsd: a 95. oldalon neveltünk ezen a tételen.

pag. 103. et seqq. – (lat.) 'a 103. és az ezt követő oldalon'.

az Érseki Köpönyeget mint Fő-Papi tisztelésnek jelét ebben az Istenházában 8dik Aprilisben 1820. felvette – az utalás Rudnay Sándor primási beiktatására vonatkozik. Az ünnepélyes alkalomra Verseghy levelének soraival ellentétben nem 1820. április 8-án, hanem 1820. május 16-án került sor.

és azután következő Vasárnapon méltóztatott ezt az Istenházát hajlékot maga fő Személye felszentelte – Verseghy utalása a török elől a 16. században Nagyszombatba helyezett primási székhely Esztergomba való visszahelyezésére vonatkozik. A gesztus Rudnay Sándor nevéhez fűződik, aki nemcsak beiktatását tartotta itt, hanem itt rendezte be központját is. Ideiglenes székesegyháznak az esztergomi vízivárosi főtemplomot (mai nevén: Szent Ignác-plébániatemplomot) jelölte ki. Verseghy erre a konkrét eseményre utal. Rudnay hivatalba lépése után nem sokkal rendelte el az esztergomi Várhegyre tervezett új bazilika felépíttetését. A Rudnay beiktatásához kapcsolódó ünnepélyes események részletező bemutatását lásd: BOROVSKY 1909b, 396–397.

Köszeghi László – Köszeghy László (1748–1828) római katolikus pap. Tanulmányait Budán végezte. Pályáját jezsuita rendi növendékként kezdte, majd a rend feloszlata után világi papként folytatta. 1776-ban szentelték pappá. 1779-től csanádi kanonok, 1788-tól csanádi püspöki helynök, 1798-tól nagyprépost. 1800-tól kinevezett csanádi püspök.

Fangh István Titulált Püspök – Fangh István (1750–1825) római katolikus pap. Az erdélyi egyházmegyében Batthyány Ignác püspök szertartójaként került. 1782-től főesperes. 1797-től a gyulafehérvári püspöki líceum rektora és szerencsi apát. 1806-tól nagyprépost és a szeminárium rektora. 1819-től dulcinói választott püspök.

P. Bernardus Eberstaller – Eberstaller Bernát (?–?) ferences rendi szerzetes.

Vigarius – érdsd: vikárius.

Ezt Főtisztelendő Lekovits Úrnak – Lekovics János (1751–1831) római katolikus pap. Tanulmányait Budán végezte. 1776-ban szentelték pappá. 1808-tól veszprémi kanonok. 1808 és 1811 között a veszprémi szeminárium igazgatója. Később somogyi főesperes, valamint több vármegye táblabírája. 1815-től a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett veszprémvölgyi címzetes apát (PFEIFFER 1987, 152).

Jutkája – a személy nem azonosítható.

ad Notam – (lat.) előjegyzésbe.

etc. – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, a letisztázott és elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

221. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. szeptember 1.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 46r–46v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *121–123*.

Keletkezés

Verseghy számára a levélírásra ezúttal az épp a városban tartózkodó Nemesovits János látogatása kínált alkalmat, aki tudatta Verseghyvel, hogy hamarosan visszautazik Veszprémbe, s felajánlotta, hogy kézbesíti az oda szánt küldeményeket.

Verseghy jelen levelében a legfrissebb pest-budai hírekről tudósítja Horváth Jánost: hírt ad arról, hogy tudomására jutott, hogy az EÉT 1821. évi 3. számához csatolt *Jelentés* szövegét, amely az előfizetés módjáról hivatott tájékoztatni az olvasókat, sokan félreértik; beszámol róla, hogy megküldték neki Pálóczi Horváth Ádám Marczibányi-díjat nyert, nemrég kötetben megjelent tanulmányának tisztelet-példányát, s ennek kapcsán vall a díjat odaítélő bizottsághoz való attitűdjeiről, valamint utal az EÉT következő lapszámaiba készülő írásaira, s bejelenti, hogy Kurbély György életrajzát elkészítette. Levelének végén az Ossitzky és a nádori család hogylétéről ejt szót.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tiszt. Nemessovits János a' Pesti Semináriumból Veszprémbe készülvén, eljött hozzám, szolgálattját ajánlani – Nemesovits János (1800–1863) római katolikus pap. Tanulmányait Győrött és Pesten végezte, doktorátust kánonjogból szerzett. Amíg korhiány miatt nem szentelheték pappá, püspöki levéltárosként alkalmazták Veszprémbe. Felszentelésére 1824-ben került sor. Róla bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 123. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. április 4.

Ceremoniarius – (lat.) szertartásmester.

a' Veszprémi Jelentést, mely a' 3ik kötettel jött, Magyar Tudóssaink nem értik – az EÉT 1821. évfolyamának 3. számához a szerkesztők egy *Jelentés* című mellékletet csatoltak, amelyben az előfizetés módjáról és lehetőségeiről tájékoztatják az olvasókat.

T. Úrnál voltam – a szövegkörnyezet alapján nem egyértelmű, kire vonatkozik az utalás, nem kizárt, hogy a levél további szakaszaiban emlegetett ifj. Trattner János Tamásról (1789–1825) van szó.

és ott találtam Horváth Pistát, a' M. Múzeumnak Őrző angyalát is – Horvát István (1784–1846) 1815-től látta el a Széchényi Ferenc alapította Nemzeti Múzeum könyvtára őrének feladatát. Róla bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 122. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. március 25.

Obscuransok – (lat.) itt: a *Jelentés* értelmét elhomályosítók, összezavarók.

praecisióval – (lat.) tömörséggel, pontos meghatározottsággal.

Lexikonunkot – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

a' Primásnak – Rudnay Sándornak.

Archiváriussa – archivárius (lat.): levéltárnok.

Pesti Tratner – a Trattner nyomdászdynasztia pesti nyomdáját a levél íródásának idején ifj. Trattner János Tamás (1789–1825) vezette. Pálóczi Horváth Ádám munkája Trattnernél jelent meg. A tiszteletpéldányok kiküldését feltehetően ő végezte.

Horváth Ádámnak nem rég megjutalmazott Feleletét a' Magyar Dialectusokról – Pálóczi Horváth Ádám 1819-ben nyerte el a Marczibányi-jutalmat az 1815-ös évre meghirdetett jutalomkérdekre írt pályaművével. A nyertes tanulmány 1821-ben jelent meg: PÁLÓCZI HORVÁTH 1821. Vö. FEKETE 1988, 21.

ex Offico – (lat.) hivatalból.

a' Múzeum' részéről – a Marczibányi-alapítvány pályakérdéseinek elbírálására kijelölt bizottságnak a Nemzeti Múzeum két munkatársa, Miller Jakab Ferdinánd és Horvát István is tagja volt. A pályakérdéseket hivatalosan a szintén a Marczibányi-alapítvány támogatta Nemzeti Múzeum hirdette meg. Vö. FEKETE 1988, 13–14.

et Compagnie – (fr.) és társainak.

valahányszor még ünnepet tartott a' M. Muzeum Marczibányi költségére – a Marczibányi-alapítvány működéséről és az ünnepségekről lásd: KERÉNYI 2002, 77–90.

invitálta – (lat.) hívta.

és ha a' Fels. Helytartó Tanács nem provocált volna, soba még más nyelvenn sem írtam volna semmit többé a' Magyar Nyelvről – Verseghy helytartótanácsi megbízásra írt könyveiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

ba pedig az utánn a' Veszprémi Urak barátságosan fel nem biztattak volna – a Horváth Jánossal és körével való kapcsolat kezdeteiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Az Asszony lassacskán ugyan, de csak még is naponkint gyógyúl – az utalás Marie Ossitzkyre vonatkozik. Marie Ossitzky egészségi állapotáról lásd az alábbi leveleket: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

A' Főherczeg hetfűnn Esztergomba megy a' Főherczegnével együtt a' Prímáshoz – az utalás József nádorra és harmadik feleségére, Mária Dorottya főhercegnőre vonatkozik.

A' gyermekek – József nádor és 1817-ben elhunyt második felesége, Hermina ikergyermekei: Hermina Amália és István főherceg.

Ácsra – Ács: település a mai Komárom-Esztergom megyében. A levél íródása idején a Pannonhalmi Főapátság és az Eszterházy család rendelkezett itt jelentős birtokokkal.

A' Biographiát már elkészítettem és így a' hozzá tartozó írásokat vissza küldöm; de még tisz-tára kell írnom, és a' Censúrába adnom – Verseghy Kurbély György az EÉT számára összeállítandó életrajzára utal. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 219. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 22.; 220. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 25.

Azt gondoltam, hogy a' Providentiáról is elkészíthetem egyszersmind Oswaldból a' kívánt darabot – providentia (lat.): gondviselés. Az utalás feltehetően Oswald (Oswald) Zsigmond (1748–1825) Veszprém megyei táblabíró munkájára vonatkozik: OSWALD 1817. Verseghy valószínűleg 1821. augusztusi látogatása során kapott megbízást arra, hogy az EÉT számára írjon a kötettről. A levelezésből nem derül ki, pontosan milyen módon: nem tudni, Horváth recenziót vagy kivonatot kért-e a kötettről. Sejthetően erre a kötetre gondol, amikor Veszprémből való hazatérte után nem sokkal, 1821. augusztus 16-án a következőket írja Horváthnak: „Most már, mennél előbb lehet, a' Catholicismusról és a' Gondviselésről küldök valamit [...]” (218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16. Vö. 244. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 23.)

222. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. szeptember 26.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 46v–47v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *123–125*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc utoljára 1821. szeptember 1-jén írt levelet Horváth Jánosnak, akitől mai ismereteink szerint az utolsó kézhez vett levél 1821. augusztus 22-én kelt. (Lásd: 219. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 22.; 221. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 1.) Jelen írás szövege szerint nemcsak információ nem jött azóta Veszprémből, de a korábban megígért látogatás is elmaradt. Verseghy ezért e levelében érdeklődik a hosszú hallgatás okairól, egyszersem beszámol azokról a pest-budai eseményekről, amelyek a legutóbbi levélírás óta történtek, s érintik a címzettet. Így megosztja azokat a friss információkat, amelyek a várható egyházi előléptetésekről a fülébe jutottak. Szól arról is, hogy halad Wagner frazeológiai munkájának átdolgozási munkálataival, valamint kitér Fejér Lajos sorsának alakulására, illetve a HKT-ban frissen megjelent, Verseghy műveit illető kritikára: HKT, 29, 1821. Szent György-Hava 11, 232; HKT, 48, 1821. Szent Iván-Hava 16, 384.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mi dolog lehet az vallyon, hogy sem Kedves B. Uramnak feleletét 1. 7ber írtt levelemre, sem Igen Tiszt. Professor urakat nállunk nem látom? – Verseghy Ferenc utoljára 1821. szeptember 1-jén írt Horváth Jánosnak, az utolsó tőle kapott levél pedig ez év augusztus 22-én kelt. Lásd: 219. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 22.; 221. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 1.

kappanokot – kappan: herélt, ivartalanított kakas.

fahempelykék – fából készült tekebábuk.

őszű baraszok – őszibarackok.

promótiókot – (lat.) előléptetéseket.

Veszprémi Püspök Alagovich – Verseghy értesülései tévesek; Alagovics Sándort (1760–1837) nem nevezték ki veszprémi püspökké, sőt Kurbély György halála után a veszprémi püspöki tisztséget csak 1823-ban töltik be újra, amikor Makay Antal (1756–1825) kinevezik.

Vivat! – (lat.) Éljen!

Kanonok Secretarius Balassa – Verseghy értesülései tévesek; Balassa Gábor (1783–1851) majd csak 1832-től lesz veszprémi kanonok.

Kalocsai Érsek Gróf Esterházy – az utalás gróf galántai Esterházy Lászlóra (1762–1824) vonatkozik. Tanulmányait Pozsonyban végezte, 1792-ben szentelték pappá. 1802-től a pécsi szeminárium rektora és kanonok. 1810-től kinevezett, 1811-től megerősített rozsnyói püspök. 1815-től kassai püspök. Verseghy értesülései ezúttal is tévesek, nem Esterházyt nevezték ki kalocsai érsekké, hanem Klobusiczky Pétert (1752–1843).

helyette Rosnyai Madarassy – Verseghy ebben az esetben is téved: Madarassy Ferenc (1762–1838) ansariai választott püspök nem lett rozsnyai püspök.

Szepesi Gróf Nádasdi – az utalás gróf nádasdi Nádasdy Ferencre (1785–1851) vonatkozik. Tanulmányait Komáromban, Bécsben, Nagyszombatban végezte. 1807-ben szentelték pappá. 1816-tól esztergomi kanonok, 1817-től szekszárdi apát, 1817-től a pesti Központi Papnevelő Intézet rektora. 1820-tól a királyi tábla főpapja és barsi főesperes. 1837-től a hétszemélyes tábla bírja, 1845-től kalocsai érsek. Verseghy információi szepesi püspökké való kinevezéséről itt is tévesek. A szepesi püspöki széket majd csak 1823-tól töltik be Béli József (1757–1847) kinevezésével.

Praelatus – prelátus (lat.): előjáró.

Vácsi Benyovszky – az utalás urbanói Benyovszky Jánosra (1756–1827) vonatkozik. Tanulmányait Nagyszombatban és Bécsben végezte. 1783-tól Batthyány József primás udvari káplánja. 1805-től pozsonyi, 1807-től pedig esztergomi kanonok. 1814-től barsi főesperes. 1820-tól lisztai püspök, 1823-tól nagyprépost. Verseghy értesülései tévesek: a váci püspöki széket majd csak 1823-tól töltik be Nádasdy Ferenc (1785–1851) kinevezésével.

Győri Paintner – az Ernst Schwarzenberg halálával megüresedett győri püspöki széket nem Paintner kapta: a cím még évekig betöltetlen maradt, Juranics Antalt (1768–1837) csak 1825-ben nevezték ki győri püspöknek.

Megyegyülekezett – értsd: egyházmegyei gyűlést. Lásd: 223. Fliszar György – Verseghy Ferencnek, Veszprém. 1821. szeptember 29.

Lexiconunk – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Vetót – (lat.) tiltakozást.

Wagner' Phraseologyához – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

Typographia – (lat.) nyomda. Itt: a Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, amely Wagner művének új kiadását tervezi.

hogy ama' mester szavaknak Lexidionnyát függesszem, mellyek a' hadi, polgári és egyházi dolgokról ex Jano, Nolthino, d' Aquino 's a' t. a' Bécsi Kiadásban németül és deákul vannak – az utalás Wagner művének 1774-es bécsi kiadására vonatkozik: WAGNER 1774. A kötetben, a szótári szakaszt követően, újrainduló lapszámozással több melléklet található. Itt kapott helyet az a jegyzék is, amelyre Verseghy hivatkozik: *Index vocum quae in foro militari, civili, sacroque obtinent. Ex Jano, Noltenio, d' Aquino, Seyboldo, Strada, Maffejo, Galutio &c collectus* = WAGNER 1774, 133–160.

a' prés alá nem jut – ki nem nyomtatják.

barbarismuskonn – Wagner szóban forgó kötetének kiadásai mellékletként tartalmaznak egy jegyzéket, amely a leggyakrabban előforduló vulgáris kifejezéseket és azok klasszikus megfelelőit sorolja fel. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30. Verseghy levelének e helyén arra utal, hogy úgy látja, e jegyzék átdolgozásával nem kell majd sok időt töltenie.

Főtiszt. Gener. Vicarius Úrnak – azaz Hornyik Jánosnak.

Tóth úr – az említett személy nem azonosítható.

practicállyon – (lat.) legyen gyakorlók.

az attestatumot a' praxisról – (lat.) tanúsítványt a gyakorlat teljesítésének kötelezettségéről.

Ő Felsége – I. Ferenc osztrák császár és magyar király.

az actualis Practicánsoknak – a jelenlegi gyakorlókoknak.

Ő Excellentiájához Báro Ötvös Úrhoz – id. báró Eötvös Ignác (1763–1838). Báró Eötvös Miklós és Splényi Anna fia. Jogi és bölcséleti tanulmányokat végzett. 1797-től a Magyar Királyi Udvari Kancellária tiszteletbeli majd valóságos tanácsosa. 1802-től belső titkos tanácsos és kincstári jószágigazgató. 1806 és 1812 között a Magyar Kamara alelnöke. 1812-től koronaőr. 1813-tól Gömör, 1823-tól Hont, 1820-tól pedig Abaúj vármegye főispánja, valamint királyi főpohárnokmester.

azután ennek Fiához – ifj. báró Eötvös Ignác (1786–1851) id. báró Eötvös Ignác és négyesi Szepessy Mária fia. Jogi és bölcséleti tanulmányokat végzett. Előbb Pest vármegye tiszteletbeli aljegyzője, majd a Magyar Királyi Udvari Kamara fogalmazója, titkára és előadója lett. 1826-tól a Magyar Királyi Udvari Kancellária előadó udvari tanácsosa, valamint Sáros vármegye főispáni helytartója, 1827-től ugyane vármegye tényleges főispánja. 1836-tól királyi főpohárnokmester.

páratlan Miska – az utalás Verseghy papi, szerzetesi mivoltára vonatkozik: a kifejezés aggregényt jelent.

a' Molochnak – Moloch: föníciai istenség, az Alvilág istene.

etc. – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány nem maradt fenn vagy lappang.

Az Asszony egyébaránt egésséges – az utalás Marie Ossitzkyre vonatkozik. Marie Ossitzky egészségi állapotáról lásd az alábbi leveleket: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseghy Ferenc – Horváth

Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

az Ifjú Ságby – Ságby Sándor (1804–1826) Ságby Ferenc egyetlen fia, a királyi tábla jegyzője. Verseghy Ferenc halála után a róla megjelent, Ságby Ferenc kiadta kötetbe ő írta meg Verseghy életrajzát. (Lásd: SÁGHY 1825.) Nagyon fiatalon, tüdőgyulladásban halt meg.

Kulcsár’ Tudósításainak 24. darabját, melyben utolsó mérgét ellenem kiköpi – lásd: HKT, 24, 1821. Sz. Mihály Hava 22, 191–192.

A’ mit a’ Deák Grammatikáiról mond, akár az Analyticát értse, akár az Epitomét – lásd: VERSEGHY 1816b; VERSEGHY 1816a; VERSEGHY 1817a; VERSEGHY 1817b.

a’ Stilus Curialis – hivatalos stílus, hivatali nyelv.

a’ periodicus munkákba – az időszaki kiadványokba, folyóiratokba.

Lexiconunknak – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Literaturának – (lat.) irodalomnak.

Dictátorai – (lat.) diktátor: eredetileg tiszttség a római köztársaságban. A diktátort katonai vesztélyhelyzet esetén a szenátus választotta meg fél évre, és rendkívüli hatalommal ruházta fel, amelynek gyakorlása közben azonban ellenőrizték a köztársasági hivatalok. A kifejezés jelentése később módosult: korlátlan hatalommal rendelkező személy, zsarnok értelemben vált használatossá.

223. Fliszár György – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. szeptember 29.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *261–262*.

Keletkezés

Fliszár György e levelével Verseghy Ferenc Horváth Jánosnak küldött, 1821. szeptember 26-án kelt levelére felel. (222. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26.) Hogy nem maga a címzett válaszolt, hanem elfoglaltságai miatt Fliszárt kérte meg a feladatra, nem az első eset, így történt 1821 nyarán is. Lásd: 215. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 1.

Fliszár György jelen írásával elsősorban az éppen esedékes veszprémi egyházmegyei gyűlésről számol be a Verseghynek küldött rövid üzenetben.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Hogy igéretünket nem tellyesítettük – a veszprémi káptalan tagjainak tervezett pest-budai látogatásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 222. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26.

a’ megyebeli gyülekezet (Congregatio Diocesana, mert így neveztük) – egyházmegyei gyűlést. Az utalás az 1822-es zsinatot megelőző veszprémi egyházmegyei gyűlésre vonatkozik. Verseghy a Veszprémből várt levelek és látogatás elmaradásának okaként maga is ezt sejtí. Lásd: 222. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26. A gyűlésről Horváth János is beszámol

Verseghynek: 225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6. Lásd továbbá az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

de leginkább a' Kedves Osziczkyénknak már hírből, már leveléből értett beteges állapotja volt az oka – Marie Ossitzky betegségéről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

Consistorium – (lat.) tanács, tanácsülés, tanácskozás.

fundatort – (lat.) alapítványt.

Prof. – professzor (lat.): Fliszár Györgyöt 1814-ben szentelték pappá. Ettől az évtől kezdve Veszprémben egyházjogot, történelmet, később erkölcsant, lelkipásztorkodás-tant, szónoklattant és hitoktatást tanított. (Vö. PFEIFFER 1987, 409.)

Megálly! Kialtya jó Barátom! – a két versszaknyi vers Verseghy kézírásával szerepel a Fliszártól származó levél kéziratán. Vö. 225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6.; 227. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. október 13.

224. Hornyik József – Verseghy Ferencnek Székesfehérvár, 1821. október 1.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 263*.

Keletkezés

Jelen levelet Hornyik József (1802–1872 után), Hornyik János unokaöccse írta Verseghynek. Tanulmányait 1822–1823-ban a bécsi Pazmaneumban végezte. 1825-ben szentelték pappá. 1833-tól lepcsényi, 1847-től csicsói, majd 1854-től palaznaki plébános. Verseghyhez küldött levele mellékleteként elküldi néhány versét, amelyekről a még csak hírből ismert költő véleményét kéri.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 6a 8bris 1821. – (lat.) 'Kézhez vettem 1821. október 6-án.'

Valahára módot ejthettem benne, hogy köszönettel foglalt adósságomat, mely felől két holnapok' el forgása alatt – Hornyik Verseghy 1821. augusztusi veszprémi útjára utal. (Ennek részleteiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.) A levél következő sorai arra utalnak, hogy akkor személyesen nem találkozhattak: „*vakmerőségnek állítom esméretlenképp Fő Tiszt. Úrnak illő tiszteletét nevelő Lantomat mostanában megzendíteni*”. Hornyik talán csak mások közvetítésével érdeklődött, elküldheti-e írásait Verseghynek.

ded – gyermeki.

Ihlés – ihlet.

küllözte – küllözés: kerékfűzés, a küllők megszorítása. Itt átvitt értelemben: megerősítés.

Uram Bátyám' tiszteletére kobolt versezetemnek – a levél korábbi szakaszaiban Hornyik arra utal, hogy olyan verseket küld el Verseghynek, amelyek annak veszprémi látogatása idején íródtak. Ezért feltehetően közéjük tartozik az utóbb nyomtatásban megjelent munka is: HORNYIK 1821.

Versegly Hornyiknak írt válaszlevelében leírja, hogy a szóban forgó versek kéziratait változtatás nélkül visszaküldi leveléhez mellékelve. (Lásd: 226. Versegly Ferenc – Hornyik Józsefnek, h. n., 1821. október 10.) Versegly válaszlevelének szövege csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

iroványomról – irományomról.

és azont 20dik októberig nevémmel Veszprémbe (mivel azután Bácsba főbb pályám' elkezdésére utasítatok) hozzám címezni nem terhelhetnék – Hornyik József a levél íródása idején 19 éves, feltehetően hamarosan megkezdődő, a bécsi Pazmaneumban folytatandó tanulmányaira utal.

225. Horváth János – Versegly Ferencnek Veszprém, 1821. október 6.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *242–244*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Versegly 1821. szeptember 26-án kelt írására felel. Reagál a HKT-ban megjelent, Verseglyt érintő kritikákra, beszámol levelei elmaradásának okáról, a veszprémi egyházmegyei gyűlésről, röviden kitér a készülő egyházi lexikon munkálataira, valamint kéri Verseglyt, juttassa el neki Pyrker János László frissen megjelent kötetének egy példányát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi – (lat.) 'Kézhez vettem.' Versegly nem fejezte be a mondatot.

Hárfásom – az elnevezést Horváth János és kortársai Versegly Ferencre használják. Vö. 145. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

egy döfös toll' szúrására meg akar futamodni? – Horváth János arra a Verseglyt ért bírálatra utal, amely a Hazai és Külföldi Tudósításokban jelent meg. Erről lásd: 222. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26.

Megállj! megállj! – Versegly Horváth János levelének e szakaszára szó szerint visszautalva két versszakos verset ír, amely a HKT-ban megjelent, róla szóló kritikára reflektál. Erről lásd: 227. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. október 13. Vö. 223. Fliszár György – Versegly Ferencnek, Veszprém, 1821. szeptember 29.

mivel azt mondgya az öreg Hárfás „én nem tehetek rólla,” – Horváth János Versegly szófordulataira utal vissza. Lásd: 222. Versegly Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26.

Hogy Uram Bátyámnak a' Synodus előtt nem írok azt előre megmondottam; mivel pedig Congregatiókat 26dik Septemberben tartottuk, levelem nem késett – a levél íródásának idején már javában zajlottak az 1822-re tervezett nemzeti zsinat előkészületei. Rudnay Sándor – miután a részletekről hosszasan egyeztetett az uralkodóval – összeállította a zsinaton megtárgyalandó kérdések során, s a majdani tárgyalásokat megkönnyítendő és meggyorsítandó, azokat kiküldte az egyházmegyébe, hogy a zsinat előtt több szinten megvitassák őket. A püspökök espereskerületi gyűléseken, a papság egyházmegyei gyűléseken tanácskozott. Jelen levél utalásai a zsinat kérdéseit előzetesen tárgyaló veszprémi egyházmegyei gyűlésre vonatkoznak. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit:

129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21. Vö. 223. Fliszar György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. szeptember 29.

a' moralitás a' religiositással – (lat.) az erkölcs a vallásossággal.

garádicsonn – lépcsőfokon.

talpmaximából – (lat.) alapelvből.

a' Tudományos Szókönyv – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Wagner' – az utalás Franz Wagner (1675–1748) frazeológiai szótárára vonatkozik, amelynek új kiadásán ez idő tájt Verseghy dolgozott. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sághy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

euntes qua itur, non qua eundum est – (lat.) 'menvén, amerre tartanak, nem amerre menniük kell'. Az idézet forrása: Seneca: *De vita beata*, I, 3.

Ossitzkyné Asszonyságot tisztelem, 's nagyon sajnálom, hogy mind ekkorig sem juthatott előbeni jó egészségéhez – Marie Ossitzky egészségi állapota 1821 nyara óta téma a levelezésben. Lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

A' Velencei Patriarchának, úgy hallom, megmeg jött ki Pestenn egy új poetai munkája, az Asszonyi Egyesület javára – Pyrker szóban forgó munkája az 1821-ben megjelent *Perlen der heiligen Vorzeit*: PYRKER 1821. A címlapon szereplő megjegyzés szerint a kötet az Egyetemi Nyomdában, a budai jótékony nőegylet költségén jelent meg: „auf Kosten des Ofner wohlthätigen Frauen-Vereins”. A „Jóltevő Asszonyi Egyesület” néven létrejött szervezetet József nádor második felesége, Hermina főhercegnő hozta létre 1817 elején, hogy segítse Pest-Budának a kedvezőtlen időjárás miatt 1815-től fennálló ínség sújtotta szegényeit. A főhercegnő az uralkodótól két szervezet létrehozására kapott engedélyt: Pesten és Budán is működött egy-egy egyesület, amelynek tagjai arisztokrata és előkelőbb polgárasszonyok voltak. Hermina halála után a nádor harmadik felesége, Mária Dorottya lett a védnöke. Elnöke 1819-től gróf Brunswick Józsefné volt. (Lásd: ORSZÁGH 1898.)

's Rössler trombitálta ki – Rössler (Rössler, Rösler) Kristóf (1773–1837) pozsonyi származású újságíró, lapszerkesztő. Tanulmányait Pozsonyban, Wittenbergben és Göttingenben végezte, majd Acsán báró Prónay Gábor könyvtárnoka volt. Később a Georgikon assessoraként működött. 1800-tól a budai Vereinigte Ofner-Pester Zeitung, 1811-től haláláig pedig ennek melléklapja, a Gemeinnützige Blätter szerkesztője.

A' minap rézmetszésben árúlták nálunk a' képét; szemében valamelly ferde pillantást talállok – a *Perlen der heiligen Vorzeit* példányaiban, a címlap elé kötve szerepel egy Pyrkerről készült rézmetszet az alábbi felirattal: Joh. Ladislav Pyrker von Felső Eőr Patriarch von Venedig. Primas von Dalmatien, Gross-Dignitär und Kron-Kapellan des Lombardisch-Venetian Königreichs, Seiner Kais. Königl. Apostol. Majestät wirklicher geheimer Rath. Der dankbare Ofner Frauen-Vereins (PYRKER 1821). Horváth a rézmetszet alapján Pyrker jellemvonásaira fogalmaz meg következtetést, ezzel Verseghy és Pyrker konfliktusára utal. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 188. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.

**226. Verseghy Ferenc – Hornyik Józsefnek
h. n., 1821. október 10.**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 47v–48r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *174–175*.

Keletkezés

Verseghy jelen levelével Hornyik József 1821. október 1-jén kelt írására felel. (Lásd: 224. Hornyik József – Verseghy Ferencnek, Székesfehérvár, 1821. október 1.) Hornyik e levele kíséretében elküldte néhány versét Verseghynek, s kérte, mondjon véleményt azokról. Verseghy válaszához mellékelve visszaküldi a kéziratokat Hornyiknak, s figyelmébe ajánlja saját vonatkozó, esztétikai kérdéseket érintő írásait. (Verseghy jelen levelének szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött tisztázat és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 10. 8br Reverendissimo Domino Josepho Hornyik Clerico Diocesis Veszprém – (lat.) 'Hornyik József tiszteendő úr, a veszprémi egyházmegye papja számára október 8-án.'

Verseit böcsös levelével együtt, melyet 1. Oct. Fejérvárról hozzám igazított, ugyanazon holnapnak 6án kezemhez vettem – Hornyik József 1821. október 1-jén kelt leveléhez mellékelten elküldte néhány versét is Verseghynek, s kérte, mondjon véleményt azokról. Lásd: 224. Hornyik József – Verseghy Ferencnek, Székesfehérvár, 1821. október 1.

Horatiusnak – Quintus Horatius Flaccus (Kr. e. 65 – Kr. e. 8) római költő.

utile dulci! – (lat.) kellemest a hasznossal.

A' hozzám küldött verseket ide rekesztem – a Hornyik József Verseghyhez küldött, 1821. október 1-jén kelt leveléhez mellékelte verseinek kéziratait Verseghy jelen, Hornyiknak küldött válaszleveléhez mellékelve visszaküldte. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Ki fogja azokból Főtiszt. Generalis Vicarius látni kedves Öccsének mind szép tehetségeit – az utalás Hornyik Jánosra, Hornyik József nagybátyjára vonatkozik.

ex Analytica Institutiones Linguae Hungaricae, és a' Feleletbül, melyet a' Magyar Muzéumnak kérdéseire 1818. adtam – Verseghy levelében saját alábbi munkáira utal: VERSEGHY 1816a; VERSEGHY 1817a; VERSEGHY 1817b; VERSEGHY 1818b.

táméntalan – töménytelen, rengeteg.

törzsökös – tősgyökeres.

licentiának – licentia (lat.): szabadság.

szinfogása – (rég.) ürügye.

sem etymologiájában, sem syntaxissában az analogiának reguláitúl eltávozni – sem a szavak eredetének meghatározását, sem a mondatant tekintve a hasonlóság szabályaitól eltérni.

az Analytica 3. Részének I. Szakasszában az Aestheticát – lásd: VERSEGHY 1817b.

227. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. október 13.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 48r–48v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *125–127*.

Keletkezés

Verseghy jelen írásával Horváth János 1821. október 6-án kelt üzenetére felel (225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6.). Levelében beszámol Fliszár Györggyel való levélváltásáról. Igyekszik eloszlatni Horváth abbéli félelmeit, hogy Wagner kiadás előtt álló frazeológiai lexikonja a veszprémi vállalkozás konkurenciáját jelentené. Beszámol a bibliafordításban tett előrehaladásáról, illetve Horváth korábbi kérésének eleget téve írásához mellékeli Pyrker közelmúltban megjelent, *Perlen der heiligen Vorzeit* című kötetét. Írásában hosszan szól Marie Ossitzky egyre aggasztóbb egészségi állapotáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Megálly! kiáltya jó Barátom – Verseghy itt leírt versével Horváth János 1821. október 6-i levelének alábbi soraira reagál, azokból jellegzetes szavakat szó szerint kiemelve:

„Mit? hát egy nagy lelkű férjfiú, ki a' sorsnak sanyarúbb balságai között nem csüggedt el, egy dőlős toll' szúrására meg akar futamodni? – Megálly! megálly! – ha Te nem akarsz vesződni a' semmirevalókkal, majd felveszem én a' kesztyűt, 's megtorlom a' vakmerő körmölést, és a' goromba kürtölőt bizonyosan megnémítom. Majd reá emlékeztetem én, a' szemtelent arra, miképen szemetelte ő be az Ékesenszóllásnak tornácczát; addig tehát békességés tűrést! – Nem, nem egyedül az Ékesenszóllás, hanem általlyában az Egyházi Értek. szúrják az ő kaján szemét; azért mivel azt mondgya az öreg Hárfás *»én nem tehetek rólla,«* majd hát *én teszek.*” (225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6.) A vers első változatát Verseghy a Fliszár Györgytől kapott, 1821. szeptember 29-én kelt levélre jegyezte fel: 223. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. szeptember 29.

Nekem, Kedves Főtiszt. Barátom Uram! Wagnerre nézve valóban csak az volt az okom, hogy abból az Olvasót a' Veszprémi Szókönyvre igazíthassam – Wagner itt szóban forgó frazeológiai lexikonáról és annak új, Verseghy közreműködésével készülő kiadásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30. Horváth János Verseghyhez írt 1821. október 6-án kelt levelében abbéli aggodalmát fogalmazta meg, hogy ha Verseghy Wagner lexikonának új kiadásához hozzáfűggeszti az egyik korábbi bécsi editióban (WAGNER 1774) található szójegyzéket, akkor azzal tervezett veszprémi szókönyvüknek teremt konkurenciát, s így kevesebb olvasóra és vásárlóra számíthatnak majd. Erről lásd: 225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6. Vö. 222. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26. A Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

a' Bécsi kiadásnak mesterszavait is elhagyom Wagnerbúl – Wagner lexikonának szóban forgó kiadása: WAGNER 1774. Vö. 222. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26. *pragmatice* – (lat.) gyakorlatiasan.

Igen Tiszt. Fliszár Professor Úr írt nekem 29. Sept. hogy az idénn hozzájok szerencsénk nem lessz – lásd: 223. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. szeptember 29.

A' jó Ossitzkyné még az ágyból is megtette volt már fogadásokra mind a' készüléket – Fliszár György Verseghynek küldött levelében a veszprémi káptalan tagjainak Pest-Budára tervezett utazása elmaradásának legfőbb okaként arra hivatkozik, hogy a vendégfogadás gondjaival nem szeretnék terhelni a betegeskedő Marie Ossitzkyt. Marie egészsége 1821 nyarán kezdett rohamosan romlani. Erről lásd: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

Amaz igazságot, hogy a' moralitas az igazi religyiositással jár, Főtisztelendő Úrtól már jó üdeje hogy megtanultam – lásd: 225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6.

De én egész okoskodó tehetőségemet arra fordítom egy synodalis írásomban, melyet egy jó Barátomnak számára készítettem, hogy az irreligiositásnak eredetét és veszedelmes eláradását a' Protestantismusban, és annak részint titkos részint nyilvánvaló terjesztésében feltalállyam – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

A' Bibliában már óriáslépéseket tettem – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

praelimináris Disseratiotomot – (lat.) előző értekezésem.

Káldi fordítása – Káldi György bibliafordítása. A Káldi György készítette magyar nyelvű bibliafordítás először 1626-ban jelent meg, ennek két következő változatlan kiadása 1732-ben, illetve 1782-ben hagyta el a sajtót. Lásd: KÁLDI 1626; KÁLDI 1732; KÁLDI 1782.

a' Zsidóbúl – a héberből.

Deresernek – lásd: DERESER 1815.

A' Velencei Patriarchának új munkáját Főtisztelendő Urnak első alkalmatossággal megküldgyük – Horváth János előző levelében arra kérte Verseghyt, szerezze be és juttassa el számára Pyrker legújabb kötetét. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6.

A' ferde pillantáshoz tartozik még az édesgető mosolygás is; de ezt a' képiró ki nem fejezhet-e – Horváth János Pyrker kötete kapcsán megjegyzi, hogy eljutott hozzá egy a pátriárkát ábrázoló rézmetszet, amely alapján Pyrker jellemére fogalmaz meg következtetéseket. Lásd: 225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6.

Főtisztelendő Generális Vicarius Úrnak – Hornyik Jánosnak.

resignatióra – (lat.) belenyugváásra.

copiát – (lat.) másolatot.

228. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. október 22.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *244–245*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1821. október 13-án kelt üzenetére felel: 227. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. október 13. Levelében arra kéri Verseghyt, hogy a modestia, ill. Bescheidenheit kifejezést helyettesítő megfelelő magyar változatot javasoljon,

ugyanis a korábban Verseghy által használt módosság kifejezést nem tartja alkalmasnak. Beszámol emellett arról, hogy elhagyta a nyomdát az EÉT 1821. évi 4. száma, s a pest-budai olvasóknak szóló példányokat már el is juttatta a terjesztésben segédkező Sághy Ferenchez.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Philip. 4. 'v. 5. Modestia vestra nota sit etc. – Az utalás a Filippiekhez írt levélre vonatkozik: „Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.” Magyarul: 'Méltányosságokat ismerje meg mindenki'. Fil 4,5

Feleltem 25. Novemb. 1821. – lásd: 231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. november 25.

Mint az Evangéliumi asszony megtalált pénzének – az utalás az elveszett drachma bibliai történetére vonatkozik: Lk 15,8–10.

Kedves Uram Bátyám' levelének – lásd: 227. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. október 13.

A' jövő esztendőbeli Értekezéseknek első kötettyében, midőn az Egyházi Magyar Literaturának idei szomorú állapotját lerajzolom – Horváth az EÉT alábbi cikkére utal: *Az 1821-dik esztendőbeli állapotjának rajzolatya*, EÉT, 1822, 1. sz., 170–183.

a' Hazai 's Külföldi Tudósítások' Irójáról – Kultsár Istvánról.

Böhme jeles Német Író egy műdarabjában velem a' Bescheidenheitot – az utalás Christian Friedrich Böhme (1766–1844) protestáns lelkész és teológus munkájára vonatkozik: BÖHME 1820.

Bescheidenheitot – (ném.) szerénységet.

Lexicographusom – (lat.) szótáríró. Horváth János Verseghyre utal. A Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

den reizendsten Schmuck aller Tugend – (ném.) 'minden erény legvonzóbb ékességét'. A szófordulat Böhme említett munkájában így szerepel: „der reizendste Schmuck aller Tugend”. Horváth tárgyesetbe tette a kifejezést, s úgy illesztette mondandójába. Vö. BÖHME 1820, 96–97.

Was der Schleier der Schönheit, das ist die Bescheidenheit der Tugend; sie erhöhet ihren Reiz – (ném.) 'Ami a szépség számára a fátyol, az erény számára az a szerénység: emeli a vonzerejét.' A kifejezés Böhme fent említett munkájából származik: BÖHME 1820, 97.

Modestia – (lat.) szerénység, mérséklet, igénytelenség, szemérmesség, alázatosság.

manirosságra – (fr.) modorosságra, mesterkéltiségre.

modestia est dominans in nostra dignitate, perfectione que diiudicanda veritatis amor, et ei convenienter – Horváth Maurus Schenkl *Ethica christiana* című művének definíciójára utal, amely szó szerint így hangzik: „Modestia animi (Befcheidenheit), quæ est dominans in diiudicanda nostra dignitate et perfectione veritatis amor, eique convenienter agendi studium.” Magyarul: 'A lélek szerénysége (Bescheidenheit), ami domináns érdemeink és a tökéletes igaz szeretet szerint – azokkal egyetértésre törekedvén – döntést hozzunk.' Lásd: SCHENKL 1804b, 117.

Bescheidenheit gegen Gott – (ném.) 'az Istennel szembeni szerénység, alázat'.

Osziczkyne Asszonytágat különösen tisztetem, szívesen sajnálom, 's gyógyulását lelkemből ohajtom – Marie Ossitzky egészsége 1821 nyarán kezdett rohamosan romlani. Erről lásd: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

Az Értekezéseknek negyedik kötettye – az EÉT 1821. évi 4. száma.

a' Gyűjteményes Compániának – azaz a TGy szerkesztőinek, szerzőinek.

a' kurv _ _ _ _ _ya – Horváth egy trágár kifejezésre utal. A hiányosan említett szó feltehetően így oldható fel: kurva anyja.

Beati immaculati in via – (lat.) 'Boldogok, akiknek az útja tökéletes'. Horváth János a 119. (a Vulgátában a 118.) zsoltárra utal, annak kezdő szavai felidézésével.

**229. Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak
h. n., 1821. október 25.**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 48v–49r. Autográf fogalmazvány.

OSZK Kt Levelestár Autográf tisztaát.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *169–171*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelét kísérőlevélként írja: korábbi ígéretét teljesítve ahhoz mellékelten küldi meg Dréta Antal számára a 70. zsoltár fordítását.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levélfogalmazvány szövege:

Ad Reverendissimum Dominum Antonium Dréta, Sacri Ordinis Cisterciens. Abbatiarum
B. M. V. de Zircz, Pilis et Pásztó unitorum Abbatem, plurimum dd. Comitatus Tob. Jud. Assessu.
Die 25. Oct. 1821.

Főtisztelendő Apátur Úr!

Kedves Drága Jóakarom és Barátom Uram!

Bocsásson meg, kérem, hogy szent kívánságának eleget illy későn tehetek. A' már 22²⁴⁶ hétig fekvő házi Gazdasszonyunktól okozott házi gondok és nyughatatlanságok, melyekben én is nagyon²⁴⁷ részesülök, és egyéb fontos munkálkodásim, melyekkel Prímásunk meghinni méltóztatott, nem vették ugyan el sem üdömet, sem kedvetem, melly a' 70. Zsoltárnak kidolgozására megkivántatott, de elel rekesztgették még is Poéta eremet, melly nélkül az ilyen törekedés csak középszerű is allig lehet. A' mi keveset eggykét éjszaka, majdnem invita Minerva költöttem, azt harmad napra át meg át kellett keresztelnem, meg nem tudván vele elégedni. Nállam pedig az önelégedés, ha egyébaránt helyes okokkal jár, a' költemény' jóságának legfőbb próbaköve. Hogy a' Zsidóból kellett az igaz értelmet felkeresnem, könnyen átláttya Főtisztelendő Úr. Jámibusokban ügykeztem azután a' gondolatokat kifejezni; de eggy két versben szabadabb lábakkal kellett élnem, hogy a' szent Poétának kifejezéseit egészen megtarthassam. Kívánom tiszta szívemből, hogy e' kis műdarabocskával megelégedhessen Főtiszt. Úr, és hogy drága jó szívének az legyen a' rossz világnak viszontagságai között, a' mi a' Deák Zsoltár a' boldogultt Veszprémi Püspöknek volt.

²⁴⁶ 22 <...>

²⁴⁷ is [nagyon] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

A' már 22. hétig fekvő házi Gazdasszonyunktól – az utalás Marie Ossitzkyre vonatkozik: Marie Ossitzky egészsége 1821 nyarán kezdett rohamosan romlani. Erről lásd: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

Prímásunk – Rudnay Sándor.

a' 70. Zsoltárnak kidolgozására – a 70. zsoltár fordítása az EÉT 1822. évi 2. számában jelent meg. *A' LXX. Zsoltár, szabadon fordítva*, EÉT, 1822, 2. sz., 133–135. Vö. *A' LXX. Zsoltár*, EÉT, 1824, 3. sz., 74–76. A zsoltárnak létezik egy másik kézírata is, amelynek jelzete: OSZK Kt Quart. Lat. 3250, 243b.

invita Minerva – (lat.) 'rátermettség nélkül'.

Zsidóbúl – héberből.

a' boldogult Veszprémi Püspöknek – Kurbély Györgynek.

230. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. november 9.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *245–246*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy Ferenc 1821. október 13-án kelt üzenetére felel: 227. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. október 13. Rövid levelében beszámol a legutóbbi szüretéről, valamint érinti az EÉT legfrissebb száma terjesztésének és az új lapszámok készülésének ügyét. Szót ejt emellett arról, hogy a veszprémi kanonokok körében hamarosan sor kerül a tervezett egyházi lexikon elkészült fejezeteinek megvitatására. Levelének végén megemlíti, hogy ha akadna Veszprémbe szánt küldemény – például Pyrker *Perlen der heiligen Vorzeit* című kötete, vagy Wagner frazeológiájának készülő fejezetei –, azt a Pest-Budán tartózkodó Ángyán János által is el lehet küldeni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Felelt. 25. 9br. 1821. – lásd: 231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. november 25.

Badaacsonyba költözvén a' sovány szüretre – a veszprémi káptalan birtokaihoz földrajzi elhelyezkedése okán balatonfelvidéki bortermelő területek is tartoztak. A káptalannak jelentős bevételei származtak borkereskedelemről (KARLINSZKY 2008). Horváth János leveleiben számos alkalommal utal arra, hogy részt vesz a szüreten, illetve arra, hogy ismerőseinek bort küld. Vö. 191. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 28.

Pesti Vásárra – az utalás feltehetően a Lipót-napi vásárra vonatkozik, amelyet szokás szerint november 15-én tartottak.

az Ért. IVdik kötettye – azaz az EÉT 1821. évi 4. száma.

E' nyalábban mind Uram Bátyám' számára, mind Sággyéra egy levél van letéve – az említett levelek nem maradtak fenn vagy lappanganak.

A' Szerémi asszú szőlő bornak – a szerémségi borvidék a Kárpát-medence egyik legrégebbi borvidéke, a középkorban a legjobb minőségű borok származtak innen. A török hódoltság alatt a terület

elnéptelenedett, csak a 18. század táján kezdtek el újra szőlőtermesztéssel foglalkozni ezen a vidéken. Aszú: desszertbor, borkülönlegesség: a szőlőtőkén túlérlelt, megaszalódott, nemespenészt kapott változott szőlőszemekből készül.

foganattyát megértvén Kedves Uram Bátyám' leveléből – Verseghy 1821. október 13-i levelében Marie Ossitzky egészségének romlásáról is beszámol. A korban a bort gyógyászati célokra is alkalmazták, maga Verseghy is beszámol arról, hogy az orvos mérsékelt borfogyasztást javasolt a számára. Vö. 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 227. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. október 13.

buteliámot – butélia: hosszú nyakú, bor tárolására is használatos, karcsú palack.

Feleségével – Lápis Zsuzsannával.

bújtást – bujtás, bujtatás: szőlőszaporító eljárás, amelynek során a tőkéről egy körülbelül kétéves cser vesszőt a föld alatt vezetnek új helyére. A bujtás már az első évben is termést hoz. Az anyatőkéről a második évben vágják le.

döntést – döntés, buktatás, rokkantás: szőlőszaporító eljárás, amelynek során az anyatőke mellett egy vermet ásnak. A tő gyökerét kibontják, és az ún. döntőkéssel megtisztítják, oldalgyökereit elvágják. A tőkét ezután maga alá döntik, a cser vesszőkből pedig a régi tőke helyére húznak egyet, illetve a tőke erősségéről függően további néhány vesszőt vezetnek a tőke helyére.

a' jövő esztendőbeli első kötetből – azaz az EÉT 1822. évi 1. számából.

A' Lexiconnak revidiójához – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

A' Pátriarcha' munkáját – Pyrker szóban forgó munkája az 1821-ben megjelent *Perlen der heiligen Vorzeit*: PYRKER 1821. Horváth János 1821. október 6-án kelt levelében arra kérte Verseghyt, szerezze be a számára, és juttassa el neki a kötetet. (225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6.) Verseghy válaszlevelében ígéretet is tesz erre. (227. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. október 13.)

Wagner Phraseologiájának – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

Typographia – (lat.) nyomda, az említés a budai Egyetemi Nyomdára vonatkozik, amely Wagner művének új kiadását tervbe vette.

231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. november 25.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 49r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *127–128*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János két üzenetére felel: 228. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 22.; 230. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. november 9. Levelében hírt ad Marie Ossitzky haláláról. Beszámol emellett arról, hogy elkészült a modestia, ill. Bescheidenheit kifejezés magyarosításával, s hogy erről Horváth számára egy írást mel-

lékel. Tájékoztatja Horváthot arról is, hogy kézhez vette az EÉT 1821. évi 4. számának neki szánt példányát. Írása végén tudatja, hogy dolgozik a 118. zsoltár fordításán.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' folyó holnapnak 14 és 15. napjai között éjféltkor az én kedves Dajkám elhagyott – Marie Ossitzky egészsége 1821 nyarán kezdett rohamosan romlani, a Verseghy–Horváth-levelezés ettől az időtől kezdve rendszeresen érinti a témát. Erről lásd: 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 214. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 26.; 216. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 12.; 218. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. augusztus 16.

Minden szentségekkel és a' generalis absolutióval elkészítettvén – azaz részesült a betegek kenetében (szent kenet, unctio infirmorum: szentség, a hívő beteg vagy haldokló Istenbe vetett hitét, lelki megerősítését szolgálja) és általános feloldozást nyert.

A' Szeremi borbúl – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 230. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. november 9.

Főtiszt. Úrnak két izbéli (de dato 22. Oct. és de dato 9. 9br) – lásd: 228. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 22.; 230. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. november 9.

Az elsőben a' Modestia névnek magyarítása kívántatván, im! ezt ide függesztem – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: Lásd: 228. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 22. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Verseghy kéziratanyagában azonban fennmaradt egy szöveg, amely talán azonos lehet a melléklettel, vagy annak egy szövegváltozata: *A' Modestiának Magyar nevéül*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3658, 50–51.

A' jövő első kötet' számára csinálgom a' 118. Zsoltárnak kívánt folytatását: Legem pone mihi – a 118. zsoltár fordítása az EÉT 1822. és 1824. évfolyamában jelent meg: *A' CXVIII. Zsolt. az Egyh. Solyosmának első órájában mondatni szokott része szabadon fordítva*, EÉT, 1822, 1. sz., 165–169. *A' CXVIII. Zsoltárnak folytatása*, EÉT, 1824, 3. sz., 69–73. Vö. 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

232. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1821. december 22.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *246–247*.

Keletkezés

Horváth János jelen írásával Verseghy 1821. november 25-én kelt üzenetére felel. (231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. november 25.) Rövid levelét a Marie Ossitzky halála miatti részvétnyilvánítással kezdi. Hírt ad emellett az EÉT 1822. évi első lapszámának nyomtatási munkálatairól, egyszersmind Verseghy véleményét kéri Döme Károlynak a 136. zsoltárhoz írt dallamáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Respondi 16. Jan. 1822. – (lat.) 'Válaszoltam 1821. január 16-án.' Lásd: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

Kedves Uram Bátyám hü Dajkáját vesztette el – Verseghy Ferenc előző, Horváthnak küldött levelében értesítette őt Marie Ossitzky haláláról. Lásd: 231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. november 25.

multis illa bonis flebilis occidit, nulli flebilior quam tibi – (lat.) az idézet Horatiustól származik. Forrása: Ódák I. könyve, XXIV. Ad Vergilium Maronem, 9–10. sor. Magyar fordítása: 'Sok társ kesereg sírva e holt felett; / nálad, Vergilius, nincs, ki keservesebb' (HORATIUS 1961, 102–103).

én testvéretem nyolcz hónap óta látom sínlődni – Badics Ferenc szerint Horváth Jánosnak három fiú és hat leánytestvére volt. A szövegből nem derül ki, pontosan melyikükre vonatkozik Fliszár utalása (BADICS 1927, 2).

rheumatica – (gör.) reumatikus. Reuma: ízületi betegség, az izmoknak, inaknak, ízületeknek hasogató fájdalommal, merevséggel járó betegsége.

Hárfásomtól – az elnevezéssel a kortársak Verseghy Ferencet illették. Vö. 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

Beati immaculati – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 228. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 22.

Döme – Verseghyt 1819 őszén kérte fel Horváth János arra, hogy készítse el a 136. zsoltár fordítását. A magyarra ültetett szöveg 1820. augusztus közepére készülhetett el. A szöveghez Joseph Anton Seyler írt dallamot. Az EÉT-ben megjelenő publikációk minden esetben kettős, egy egyházi és egy világi cenzori vizsgálaton estek át. Az egyházi cenzúra nemcsak a közzétenni kívánt szövegekről, tanulmányokról, versekről, hanem a versekhez járuló dallamokról is véleményt mondott. Seyler 136. zsoltárhoz írt zenéjének dallamvezetését nem hagyta jóvá, mivel úgy vélte, ez a zene – amelynek „úgrós nótája”, (értsd: táncdallama) van – nem illik egy zsoltárhoz. A Seyler után a zenéhez értő Döme Károly írt dallamot a szöveghez, amelyet Horváth János kérésére Verseghy módosított. A veszprémi egyházi cenzúra jóváhagyását azonban ez a két változat sem nyerte el: Döme verzióját túl egyszerűnek, a Verseghy által módosítottat túl művinek találták. Lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.; 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.; 240. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 12.; 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.; 244. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 23.; 245. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 31. (A 136. zsoltár dallamára vonatkozó információk a versek kritikai kiadásán dolgozó Hovánszki Máriától származnak.)

talptonust – alaphangot, alaphangnemet.

233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1821. december 23.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 49r–49v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *128–129*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével névnapra az újévre szóló köszöntőt küld Horváth Jánosnak, s tájékoztatja a legfrissebb hírekről. Horváthtól – mai ismereteink szerint – utoljára az 1821. november 9-én kelt levél jutott el hozzá. (230. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. november 9.) Horváth ugyanez év december 22-i keletzéssel ugyan írt azóta Verseghynek, ezt az üzenetet azonban jelen levél születésének idején még nem vehette kézhez a címzett. (Vö. 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.) Verseghy jelen levelének tisztázatához csatolva küldte el a 118. zsoltár fordításának második részét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Neve' napjának – a János névnapot december 27-én ünneplik.

A' szomorú csapás utánn, mellyrűl Főtiszt. Urat de dato 25 9br tudósítottam – Verseghy Marie Ossitzky halálára utal: 231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. november 25.

A' téli napfordulás – a téli napforduló napja december 21., ez az év legrövidebb napja, a csillagászati tél kezdete.

a' Főherczegnek – József nádornak.

A' kívánt 118. Zsoltárnak He és Vau betűit ide zárva küldöm – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappangnak. Verseghy 1821. november 25-én kelt levelében számolt be arról, hogy a 118. zsoltár folytatásán dolgozik: 231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. november 25. Verseghy itt említett munkája az EÉT 1824-es évfolyamában jelent meg: *Legem pone mihi Domine, nyolcznyolcz versbűl álló He és Vau betűi, mellyek az Egyházi solyozsmának harmadik órájában mondatnak*, EÉT, 1824, 3. sz., 69–71.

234. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1821. december]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 49v–50r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *157–158*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc e levelével küld névnapra és az újévre szóló jókívánságot Hornyik Jánosnak. Írásban beszámol Marie Ossitzky haláláról és saját hogylétéről. Hírt ad saját, készülőfélben lévő munkáiról, az egyházi lexikonról, a zsinatra készített fordításokról és a bibliafordításról szóló tanulmányról, valamint Wagner kézikönyvének készülő új kiadásáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Neve' napjának – a János névnapot december 27-én ünneplik.

főpásztori örömeiket – Hornyik Kurbély György halálát követően, 1821-től töltötte be a káptalani helynöki tisztséget. (Vö. PFEIFFER 1987, 116.)

szegény boldogultt házi asszonyom' – Verseghy Marie Ossitzky halálára utal. Vö. 231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. november 25.

és a' mellette töltött nyughatatlan napokból és éjszakákból rám érkezett egészségbeli változásoknak – Verseghy saját megrendült egészségéről Horváth Jánosnak is beszámolt: 233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. december 23.

az Egyházi Lexicont – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Ő Herczegségének, a' Primásnak – Rudnay Sándornak.

a' Synodus' számára – a készülő nemzeti zsinat számára. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

és tisztán le is írtam nyomtatásra előljáró Értekezésemet a' Bibliának Magyar fordításairól – az utalás Verseghynek a Biblia új magyar fordítása körüli munkálatait érinti. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Wagner' Phraseológiáját – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

az oskolák' számára – Wagner műve oktatásban is használatos kézikönyv volt. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

235. Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak [h. n., 1821. december]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 50r–50v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 172*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével küldi el az újévre szóló jókívánságait Dréta Antal számára, emellett beszámol zsoldtárfordításokban tett előrehaladásáról, valamint leveléhez mellékeli a zsinaton bemutatásra szánt zsoldtárfordításait. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' küldött ajándékot alázatosan köszönöm – a Verseghy-levelezésből nem derül ki, milyen ajándékról lehet szó.

A' 70. Zsoldárt – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 229. Verseghy Ferenc – Dréta Antalnak, h. n., 1821. október 25.

a' Zsidó szerint – a héber szerint.

más 19. Zsoldárral együtt – Verseghy jelen levelek tisztázatához az alábbi zsoldárok szoros fordításait mellékelhette: 1–15, 18, 22, 41 és 42 (a héber szerint e kettő egynek számít), 48, 70 zsoldárok.

a' Synodus' – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Ide függesztem – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Ö Főherczegségétől, Nádorispányunktól – József nádortól.

A' Super flumina Babylon. Zsoltárnak musikájával, melyet Sailler szerzett – az utalás a 136. zsol-tárra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11. Vö. 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.

236. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1821. december]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 50r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1957, *185–186*.

Keletkezés

Verseghy jelen levelével újívi jókívánságokat küld Vajky Györgynek. Írásában beszámol a vele történt legfrissebb eseményekről: Marie Ossitzky haláláról, ezzel összefüggésben saját életkörülményeinek megváltozásáról, előrehaladásáról az Ovidius-fordításban, Sággy Ferenc peres ügyének alakulásáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' boldogúltt bázi Asszonyunk – Marie Ossitzky.

fertály – negyed.

meghagyta nekem, hogy Főtiszt. Úrnak, valamint Főtiszt. Horváth Úrnak is szíves búcsúzását (ihr herzhliches Lebewohl!) megjelentsem – Marie Ossitzky halálának körülményeit Verseghy részletesen ismerteti Horváth Jánosnak küldött levelében: 231. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. november 25.

ihr herzhliches Lebewohl! – (ném.) 'Szívélyes istenhozzádját.'

eggy igen tisztességes Özvegy Asszonyt – Marie Ossitzky halála után Verseghy és Johann Ossitzky háztartását Kikinger Eleonóra (1767 k.–?) vezette (CsÁSZÁR 1903, 377).

zsellérkedett – szolgált.

Ovidiust csak lassankint folytatgatom – Verseghy Ovidius-fordításai posztumusz jelentek meg Sággy Ferenc kiadásában: SÁGHY 1825, 13–116.

Ügye jó karban van, de még a' végső választás, melyet Ö Felsege magának tartott fenn, meg nem történt – Sággy Ferenc 1804-től teljesített szolgálatot a budai Egyetemi Nyomdánál annak kurátoraként. Ugyan sikeresen vezette a nyomdát, az 1810-es évektől kezdve azonban több alkalommal visszaélésekkel vádolták. A Helytartótanács ezért vizsgálatot indított ellene: 1819-ben felfüggesztették állásából. A vádak alól végül sikerült tisztáznia magát, s 1821-től újra elláthatta hivatalát. Erről bővebben: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30. A Verseghy-levelezés rendszeresen érinti Sággy ügyének alakulását: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 146. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 26.; 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.; 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.; 156. Verseghy Ferenc – Fliszár Györgynek, h. n., 1820. október 7.; 161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 12.

237. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1821]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 27r–27v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levele datálatlan. A kézirat a megszólítás és rövid bevezető után Pyrker János László életrajzi adatait tartalmazza. Verseghynek Pyrkerrel való újbóli kapcsolatfelvétele s annak velencei pátriárkává való kinevezését követően szándéka, hogy az EÉT szokásainak megfelelően biográfiát készítsen a folyóirat számára frissen előléptetett régi ismerőséről. (Pyrker és Verseghy ismeretségéről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.; 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.) Elhatározása később kiegészül: szeretne magyar nyelvű recenziót közölni Pyrker nemrég megjelent hőskölteményéről, a *Tunisiáról*. A levélváltásban 1820 őszén válik dominánssá Verseghy Pyrkerhez kapcsolódó írásainak ügye. Ekkortól számol be az adatgyűjtés folyamatáról, s szövegei készülésének fázisairól. Horváth Jánosnak szóló 1820. november 30-án kelt levelében arról ír, hogy a biográfia cenzori engedéllyel ellátott kéziratát postára adta. A szövegben nincs utalás kísérőlevélre. Mivel cenzori példányt emleget, feltehetően pusztán a biográfia szövegéről volt szó, amely tehát nem lehet azonos jelen levél tisztázatával. A küldemény kézhezvételét Horváth 1820. december 6-án kelt levelében erősítette meg. Pyrker életrajza az EÉT 1821. évi első számában jelent meg: *Nagy Mélt. Pyrker László Szepesi Püspök Úr Ő Excell. biographiája, 's Velencei Patriarchatusra való emeltetése*, EÉT, 1821, 1. sz., 188–194. Verseghy még 1821 februárjában is javaslatot tett a szöveg megváltoztatására. Az EÉT 1821. évi első kötetének nyomtatási munkálatai pedig 1821 március elején fejeződhetnek be.

Jelen fogalmazvány kézírata nem tartalmaz keletkezést, sem olyan bejegyzést, amely a keletkezés dátumának megállapítását lehetővé tenné. Csupán annyi bizonyos, hogy a biográfia összeállítása, kiadásra való előkészítése közben keletkezhetett. Mint minden fogalmazvány esetében, itt is kérdéses továbbá, vajon készült-e róla egyáltalán tisztázat, valóban elküldött levélről van-e szó. Kötetünkben a szöveg a biográfia megjelenésének évében, 1821-ben kelt levelek között kapott helyet.

A biográfia készülésének folyamatához lásd az alábbi levelek szövegét és jegyzeteit: 155. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. október 3.; 156. Verseghy Ferenc – Fliszar Györgynek, h. n., 1820. október 7.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.; 164. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 22.; 165. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. november 25.; 166. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 30.; 168. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. december 6.; 187. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 8.; 192. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. március 12.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az Egyházi előmozdításokat, és az Egyházi Férjfiaknak biográphiáit ama' dücsösséges és mindenkép felette hasznos Folyó Íráshoz tartozni tudván – az EÉT programszerűen hírt adott egyházi előléptetésekről, s a frissen kinevezett egyháziak életrajzát is közölte. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

velem, kit ifjabb korában barátságával megkülömböztetett – Verseghy és Pyrker ismeretségéről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.

Tuniziássának emlékeztetével együtt – az utalás a *Tunisiáról* készülő recenzióra vonatkozik. Lásd: *Keletkezés*.

saját keze' írásával – lásd: *Keletkezés*.

Lánghonn – Pyrker a Fejér megyei Nagylángon született. Életrajzáról, Verseghyvel való kapcsolatáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.

B. Luzsinszky Úrnak Leányánál – az utalás feltehetően a báró Luzsinszky család egy tagjára vonatkozik. Az itt említett személyek a szöveg alapján nem azonosíthatóak.

a' Kunersdorf híres ütközetben – a kunersdorfi ütközet a hétéves háború egyik legnagyobb csatája volt. 1759. augusztus 12-én került rá sor, s az osztrák–orosz seregek poroszok feletti győzelmével végződött.

Fejérvárott – Székesfehérvárott.

Officium Rakoczianum – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.

a' következő verseket – az idézett vers Ányos Pál *Pyrkernek* című költeménye. Lásd: ÁNYOS 1907, 120.

a' Török háború – az utalás a Habsburg–török háborúra (1787–1791) vonatkozik.

Dicasteriumnál – dicasterium (lat.): kormányhivatal.

Tergestumonn – Trieszten.

Ez íránt némelly csudaridegségeket terjesztett el a' bír – erről lásd: DONCSEZ 2017.

Rhaetiánn, avvagy a' grizonok' földgyénn – az utalás az egykori Római Birodalom Raetia provinciájára vonatkozik, amely a mai Svájc keleti és középső részein helyezkedett el.

Sváb országban – Svábföld: területe a mai Baden-Württemberg tartományt, a mai Bajorország nyugati és a mai Svájc északi részét foglalta magában.

Baváriánn – Bajorország: a mai Németország délnyugati része.

Campolilium – (lat.) Campolilium: Lilienfeld latin neve.

a' Szent Hyppolitusi Püspökségnek Semináriumban – az utalás feltehetően a Sankt Pölten-i szemináriumra vonatkozik.

Szepességbe – az utalás Pyrker szepesi püspökké való kinevezésére vonatkozik.

gépelyezet – az utalás Pyrkernek az eposzírás során alkalmazott sajátos eljárásaira vonatkozik. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

ama' híres Hanthaleri Recensens – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 163. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 19.

Tómussát – (lat.) kötetét.

in Folio – (lat.) fólió, azaz ívrét nagyságban.

Pro Coro inde – (lat.) megkoronázásául, betetőzéséül.

238. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak Buda, 1822. január 8.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 84r. Autográf fogalmazvány.

PL Rud. Litt. No. 17/69. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc e leveléhez mellékelten a tervezett új magyar bibliafordításról készített értekezéseit küldi el csaknem nyomtatásra kész állapotban a prímásnak. A levélnek ez a melléklete nem maradt fenn vagy lappang. A levél mellett megtalálható viszont annak a tervezetnek a másolata, amelyet Verseghy a bibliafordításról szóló értekezéshez mellékelni tervezett mintafordításokról készített, s 1821. július 6-án küldött el a prímásnak. (Vö. 212. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. július 6.) Verseghy szerepéről az új magyar bibliafordítás előkészületei körül lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.; 138. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1820. július 16.; 212. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. július 6. Észrevételeit, próbafordításait 1819-től kezdődően küldte el az ügyet pártoló egyházi ismerőseinek: Horváth Jánosnak, Rudnay Sándornak, Fischer Istvánnak. E szövegeinek kéziratait, valamint zsoldárfordításait az alábbi irategység tartalmazza: OSZK Kt Quart. Lat. 3250. *Verseghy Ferenc Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levélfogalmazvány szövege:

Celsissime Princeps et Regni Primas!
Praesul Benignissime!

Majorem partem eorum, quae in Plano die 6. Julii 1821. Celsitudini Vestrae humillime praesentato, subinde vero die 11. Julii Benigno-Paterne approbato, atque hic sub ./' in paribus advoluto²⁴⁸ polliticus fui, Sapientissimo Celsitudinis Vestrae Judicio humillime substerno: ut, quia juxta paulo ante memoratum Planum, opella haec typis edenda esset, initium ejus, quod praeter Dissertationem de Versione Hungarica Scripturae Sacrae, viginti Geneseos, et quatuor Matthaei Capita, ac 21. Psalmos continet,²⁴⁹ per Censorem a Celsitudine Vestra Benigne deligendum commode²⁵⁰ revideri, et si necesse fuerit, emendari, ac demum praelo mature committi queat. Ego interea aliquot Capita ex Actis Apostolorum, quae jam incloavi, deinde ex Jobo, Sapientia, Epistola ad Romanos, juxta suprafatum Planum elaborabo; nisi fortassis pauciora versionis correctae Specimina ad scopum suffectura esse existimarentur. Hac ratione Typothetae difficile non erit, totam opellam pro definito Sacrae Synodi Nationalis termino imprimere.

²⁴⁸ approbato, [atque hic sub ./' in paribus advoluto] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁴⁹ continet, <...>

²⁵⁰ deligendum [commode] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

Plura ego, Celsissime Princeps! correctae versionis Specimina ad hoc usque tempus elaborassem, si valetudo inde a medio Novembris adversa, atque ex illa²⁵¹ secutae noctes insomnes, et capitis per sanguinem identidem occupati affectiones, utit lecto me, opitulante Deo, affigere nequiverint, imbecillum²⁵² tamen ad graviores istas²⁵³ elucubrationes continuandas non reddidissent.

Dissertationi de versione Hungarica Scripturae Sacrae Dedicatiunculam ad Celsitudinem²⁵⁴ Vestram praefigere humillime praesumsi, quam ut Benigno-Paterne ratam habere dignetur, demississime²⁵⁵ obtestor.

Benignitati et Protectioni Celsitudinis Vestrae²⁵⁶ enixissime commendatus, Paternam Benedictionem humillime imploro, et inter manum oscula, profundissima cum veneratione, filialique devotione emorior.

C. V.

Budae die 8. Januarii 1822.

humillimus in Christo filius
et obsequentissimus capellanus
Franciscus Verseggy

Copia Plani de vertendis ex Scriptura Sacra in Hungaricum aliquot Speciminibus, die 6. Julij 1821. praesentati, et die 11. ejusdem mensis et anni Benigne approbati.

A levél és mellékletének fordítása megjelent: VERSEGHY 1987d, 35, 18.

Főméltóságú Herceg és Országunk Prímása!

Kegyelmes Főpap!

Nagyobbik részét mindannak, amit Fenségednek 1821. július 6-án alázatosan bemutatott, majd pedig július 11-én atyai jóindulattal jóváhagyott és itt 'l. alatt másolatban mellékelt tervezetben megígértem, alázatosan Fenséged bölcs ítélete elé tárom, hogy mivel az előbb említett tervezet szerint ez a művecske kinyomtatásra vár, annak elejét, – amely a Szentírás magyar fordításáról szóló Értekezésen kívül a Genézis húsz és Máté evangéliuma négy fejezetét tartalmazza, továbbá huszonegy zsoltárt –, a Fenséged által kegyesen kiválasztandó cenzor kényelmesen átnézhesse, és ha szükséges lesz kijavíthatja, és végül idejében sajtó alá bocsáthassa. Én közben ki fogok dolgozni néhány fejezetet az Apostolok cselekedeteiből, amibe már belekezdtem, azután Jób könyvéből, a Bölcsesség könyvéből, a Rómaiakhoz írt levélből, a fentebb említett Tervezet szerint; ha csak nem alakul ki olyan vélemény, hogy esetleg a javított fordítából kevesebb minta is elegendő lesz a célhoz. Így a nyomdásznak nem lesz nehéz az egész művecskét a Szent Nemzeti Zsinat által megállapított határidőre kinyomtatni.

Főméltóságú Herceg! Én mostanáig a javított fordításból több mintát is kidolgoztam volna, ha november közepétől kezdve kedvezőtlen egészségi állapotom és az ebből következő álmatlan éjszakák és a vérnyomás miatt ismétlődő fejfájások, – bár Isten segítségével nem tudtak ágyhoz szegezni, – nem tettek volna gyengévé ilyen komolyabb munkálkodás folytatásához.

A Szentírás magyar fordításáról írt Értekezés elé alázatosan egy Fenségedhez szóló kis Ajánlást bátorkodtam illeszteni, és a legalázatosabban kérem, hogy azt atyai jóindulattal elfogadni méltóztassék.

²⁵¹ atque <...> [ex illa] [Betoldás a törlés fölé.]

²⁵² nequiverint, <...> [imbecillum] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵³ graviores <...> [istas] [Betoldás a törlés fölé.]

²⁵⁴ Dedicatiunculam [ad Celsitudinem] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁵⁵ dignetur, <...> [demississime] [Betoldás a törlés fölé.]

²⁵⁶ Vestrae <...>

Fenséged kegyelmébe és pártfogásába buzgón ajánlkozva a legalázatosabban kérem atyai áldását, és kezeit csókolva a legmélyebb tisztelettel és fiúi hódolattal maradok halálomig Fenségednek

Budán, 1822. január 8. napján

Krisztusban legalázatosabb fia
és legengedelmesebb káplánja
Verseghy Ferenc

[A külső, más kézzel:]

294.

beterjesztve január 15-én

Verseghy Ferenc, az Esztergomi Főegyházmegye papja, a szép művészetek és a filozófia doktora felterjeszti Főméltóságának a Szentírás magyar fordításáról írt értekezését, amelyhez a javított és a Vulgata szerint elkészített fordítás mintái kapcsolódnak a Káldi-féle fordításban alkalmazandó javítások exegetikai-nyelvészeti indokaival együtt.

[Más kézzel:]

Amennyi a műből már elkészült, cenzúrázásra átadandó Korondi titkárnak, a többi pedig kidolgozásra rövid úton a szerzőnek kiadva.

[Melléklet: Verseghy Ferenc autográf kézírata.]

A Szentírásból magyarra fordítandó néhány mintáról készített, 1821. július 6-án bemutatott és ugyanazon év és hónap 11. napján kegyesen jóváhagyott tervezet másolata.

1. Mivel itt a régi fordításnak olyan, főleg nyelvészeti hibáiról és azok javításáról van elsősorban szó, amelyek gyakran a szent szövegnek még az értelmét is aláássák, úgy vélem, hogy általában az egész fordítás előtt szükséges közölni azt a kis értekezésem, amelyet múlt év (1820) augusztusában Fenségednek a legalázatosabban bemutatam. Abban az alábbiakról van szó:

I. A már régebben készült magyar bibliafordításokról

II. A Káldi-féle fordításról

III. Az új kiadásban követendő helyesírásról

IV. A Káldi-féle fordítás három kiadásáról.

Ez az értekezés bővelkedik nyelvészeti észrevételekben és szabályokban. Ezekre a rövidség kedvéért igen gyakran csak hivatkozom azokban a jegyzetekben, amelyeket a Genézis fejezeteihez fűztem, és hivatkozni fogok azokban is, amelyeket még ezután fogok kidolgozni.

2. Mivel a szent könyvek különféle egységekre tagolódnak, az egyes egységekben uralkodó eltérő stílusnak a fordításban is eltérő jelleget kell eredményeznie. Az a buzgalom tehát, amely e feladat hű teljesítésére lelkesített, azt a gondolatot ébresztette bennem, hogy a *Genézisben*, *Jób könyvében*, a *Bölcsesség könyvében* és az egyik kisebb prófétán kívül az Újtestamentumból is lefordítsam *Máté evangéliumát*, az *Apostolok cselekedeteit* és a *Rómaiakhoz írt levelet*. De figyelembe véve, hogy ha ilyen sokat akarok, még ha minden más, előzőleg vállalt munkámat félretenném is, a hozzáfűzendő jegyzetek sokasága miatt aligha lenne elegendő egy teljes esztendő, ezért – ha egyébként Fenséged kegyes jóváhagyása és atyai áldása meglesz hozzá – olyan korlátozásra gondolok, hogy a Genézis húsz fejezetéhez ugyanezen könyv további harminc fejezete helyett inkább az imént említett könyvek valamelyikéből teszek hozzá néhány fejezetet és végül néhány zsoltárt.

3. Ahogyan a Genézis első húsz fejezetét, úgy a többi fordítást is össze fogom kapcsolni a Káldi-féle fordítással, hogy a különbség első tekintetre jól látható legyen, és azt, amit az utóbbiból kijavítottak, ahol szükséges lesz, exegetikai jegyzetekkel fogom kísérni, a nyelvészeti esetekben – ha nem érintik a szent szöveg értelmét – a bevezető kis értekezésre hivatkozva.

4. Miután Fenséged kegyes atyai szándéka az, hogy ezt az új fordítási kísérletet a szent zsinat ítélete elé kell tární, viszont mindaz, ami a nyelvészetre, azaz a magyar nyelv grammatikájára és mondat-tanára tartozik, különleges szaktudás nélkül nem egykönnyen érthető, ezért a legalázatosabban úgy ítélem, hogy nagyon észszerű lenne, hogy az egész dolgozatot, amelyhez örömmel fogok hozzá, előzetesen csak annyi példányban nyomtassák ki az én ellenőrzésem alatt, ahány olyan beavatott személy lesz, akinek Felséged azt kiadni kegyesen elhatározza.

Mihelyt Fenségednek a tervre vonatkozó kegyes elhatározása tudomásomra fog jutni, nagy lelkesedéssel látok majd munkához, és új dolgozataimat kellően elrendezve a legodaadóbb alázattal Fenséged bölcs ítélete elé fogom tární.

[A külzeten, más kézzel:]

1822

a 294. számhoz

[Verseghy Ferenc kezével:]

A Szentírásról magyarra fordítandó néhány mintáról készített terv másolata

quae in Plano die 6. Julii 1821. Celsitudini Vestrae humillime praesentato, subinde vero die 11. Julii Benigno-Paterne approbato – (lat.) 'amit Fenségednek 1821. július 6-án alázatosan bemutatott, majd pedig július 11-én atyai jóindulattal jóváhagyott'. Lásd: 212. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. július 6.

opella haec – (lat.) 'ez a művecske". Az utalás Verseghy Ferenc *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című művére vonatkozik. VERSEGHY 1822; VERSEGHY 1987c. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Sacrae Synodi Nationalis – (lat.) 'Szent Nemzeti Zsinat'. Az utalás az 1822-ben tartott nemzeti zsinatra vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

valetudo inde a medio Novembris adversa – (lat.) 'november közepétől kezdve kedvezőtlen egészségi állapotom'. Vö. 233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. december 23.

Dedicatiunculam – (lat.) 'Ajánlást'. Ha egy szerző a korban művét mecénásának, patrónusának szerette volna ajánlani, szokás volt az ajánlással megtisztelni szándékozott személy hozzájárulását kérni. (Lásd: PESTI 2013, 154–164.) Vö. 11. Verseghy Ferenc – Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsannának, Buda, 1791. február 7.; 45. Verseghy Ferenc – József nádornak [h. n., 1806]. Verseghy elnyerte a primás jóváhagyását: a bibliafordításról szóló értekezése a Rudnay Sándornak szóló ajánlással jelent meg.

Copia – (lat.) 'másolata'. A tervezethez kapcsolódó jegyzeteket lásd az alábbi levél jegyzetei között: 212. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. július 6.

239. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak [h. n., 1822. január 8. után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 80r, 144r. Autográf fogalmazvány. A 80. oldal versóján Verseghy autográf jegyzete szerepel, egy részlet a Káldi-féle bibliafordítás módosításának tervéből. A szöveg kéthasábos: az elsőben a Káldi-féle verzió, a másodikban Verseghy változata szerepel. A kézirat töredék, s az alábbi bibliai szakaszt tartalmazza: Mt 1,1–7.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen, fogalmazványként fennmaradt írását a Biblia tervezett új magyar fordításához készült értekezése befejezett kézírata kísérőlevelének szánta. Verseghy szerepéről az új magyar bibliafordítás előkészületei kapcsán lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.; 138. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1820. július 16.; 212. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándor, Buda, 1821. július 6. Észrevételeit, próbafordításait 1819-től kezdődően küldte el az ügyet pártoló egyházi ismerőseinek: Horváth Jánosnak, Rudnay Sándornak, Fischer Istvánnak. E szövegeinek kézíratait, valamint zsoltárfordításait az alábbi irategység tartalmazza: OSZK Kt Quart. Lat. 3250. *Verseghy Ferenc Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*.

A levélfogalmazvány keletzetlen. A pontosan datálható levelek elárulják, hogy Verseghy Ferenc 1822. január 8-án küldte el a prímásnak a tervezett új magyar bibliafordításról készített értekezéseit csaknem nyomtatásra kész állapotban. (238. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1822. január 8.) Jelen levél szövege alapján a melléklet a befejezett mű lehetett, tehát a levél 1822. január 8. után íródhatott.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Országunk Főméltóságú és Igen Kegyes Hercegprímása!

Jelen kis munka kidolgozott formáját, melynek kidolgozását kegyesen rám bízta, és amely Istennek hála folyamatos javítással a végéhez ért, legalázatosabban Főméltóságod igen bölcs ítélete elé terjesztem. Meggyőződve arról, hogy minden értelmi és szellemi ajándékot, amellyel mennyei Atyám engem ellátni/megáldani méltóztatott, belefektettem abba, hogy szorgosan összegyűjtve a forrásokat és megvizsgálván a lexikonok és hiteles változatok adta segédeszközöket, olyan művet alkossak, mely képességeimnek megfelel, a legalázatosabban kérem, hogy azt Főméltóságod atyai kegyességgel elfogadni méltóztassa.

A források, tudniillik a héber és a görög szöveg, valamint a szótárak és más segédeszközök mellett, melyek az eredeti szöveg megértéséhez éppúgy, mint a Vulgata értelmének pontos visszaadásához, úgymint a jelen munka fő céljához szükségesek, az Ótestamentum esetében német nyelvű szövegeket is használtam, melyeket a kiváló Brentano és Dereser urak adtak ki, az Újtestamentum esetében pedig hasonlóképp Leander Van Ess német fordításával éltem, akik látnivalóan a Szentatyáktól és a többi magyarázótól is merítettek, és akiknek a műveltségéről és tekintélyéről a Máté első fejezetének első verséhez és az első zsoltárhoz tartozó jegyzetekben a legszükségesebbeket néhány szóval leírom.

Ami a magyar nyelvet és helyesírást illeti, elvetve a Tsétsi-féle kálvinista tévedéseket, és éppúgy a régi, mint az újabb magyar írók idegen fordulatait és nyelvhelyességbeli vétségeit, amelyekben Káldi fordítása maga is bővelkedik, úgy véltem, inkább ahhoz kell igazodnom, amit az Analysis Institutionum Linguae Hungaricae, a Felelet a Magyar Múzeumnak négy kérdésére [című művem]ben, és a latinul, németül és magyarul kiadott Grammatica Hungarica-ban – amire a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács 1814. január 31-i, 25342. számú kegyes rendelete felszólított – kidolgoztam, és ahhoz, amit Öfelsége a katolikus iskolák számára kegyelmesen előírni méltóztatott.

Ha jelen kis munka bármi módon hozzájárul ahhoz, hogy egyházunkat a hitben megerősítse, és annak kebelében a jó és kegyes erkölcsöket táplálja, s így Főméltósága kegyes jóváhagyását elérheti, a

legszerencsésebbnek fogom gondolni magamat azok között, akik Isten és az emberek előtt sokért felelnek.

A legalázatosabban könyörgöm legmagasabb Főméltósága jóságból és pártfogásból fakadó kegyes atyai ajánlását, és számtalan kézcsókolások közepette nagyrabecsúlással és magamat fiúként ajánlva maradok

Főméltósága

Krisztusban alázatos fia
és igen legengedelmesebb lelkésze

Opellae – (lat.) ’jelen kis munka’. Az utalás Verseghy Ferenc *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című művére vonatkozik. VERSEGHY 1822; VERSEGHY 1987c. Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Brentano et Dereser – (lat.) ’Brentano és Dereser’. Lásd: DERESER 1815.

Leander Van Ess – Ess 1819.

Felelet a’ Magyar Muzéumnak négy kérdésére – lásd: VERSEGHY 1818b.

in Grammatica Hungarica – (lat.) ’Magyar Nyelvtanban’. Verseghy helytartótanácsai megbízásra írt tankönyveiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: Bizonytalan datálású és nem keletkezett levelek 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

240. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1822. január 12.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *247–248*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy hozzá címzett, 1821. december 23-án kelt írására felel. (Lásd: 233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. december 23.) A szöveg az EÉT előkészületben lévő példányait, Verseghy készülő munkáit érinti, valamint az egyházi előléptetésekről érkező hírekről tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Respondi 16. Jan. 1822. – (lat.) ’Válaszoltam 1822. január 16-án.’ Lásd: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

utolsó levele – lásd: 233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. december 23.

a’ herék – itt: a haszontalanok.

Amaz érzékeny fordításnak, remek műdarabnak; Uram! jegyezd ki énnekem ’s a’ t. a’ végén ezt olvasom: „admittitur una cum notis musicis” és a’ nóták a’ levél mellett nem találtatnak – az utalás a 118. zsoltár fordításának kéziratára vonatkozik. A 118. zsoltár fordítása az EÉT 1822. és 1824. évfolyamában jelent meg: *A’ CXVIII. Zsolt. az Egyh. Solyozsmának első órájában mondatni szokott része szabadon fordítva*, EÉT, 1822, 1. sz., 165–169. *A’ CXVIII. Zsoltárnak folytatása*, EÉT, 1824, 3. sz., 69–73. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

restantiám – (lat.) hátralékom, elmaradásom.

Fő Tiszt. Döme Károly Úrnak énekét megítélés végett Uram Bátyámhoz igazítottam – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.

A' napokban Vas Vármegyéből küldött egy Luther. Predikátor két darabot, az egyikben, mondhatom, igen helyesen védi a' Papi nőtelenséget – feltehetően az alábbi tanulmányról van szó: *A' Papi Nőtelenség többféle szempontból*, EÉT, 1823, 4. sz., 84–100. A cikk az EÉT szokásának megfelelően a szerző nevének feltüntetése nélkül jelent meg.

talpfala – alapja.

Vicarius – (lat.) helynök, helyettes. Kurbély György halála után Hornyik Jánost nevezték ki vespéremi káptalani helynöknek. (Vö. PFEIFFER 1987, 116.)

Itt az hírlelik, hogy Mélt. Gróf Nádasdi Veszprémi – az utalás gróf nádasdi Nádasdy Ferencre (1785–1851) vonatkozik. Horváth értesülései tévesek: Kurbély György halála után a veszprémi püspöki tisztséget csak 1823-ban töltik be újra, amikor Makay Antalt (1756–1825) kinevezik.

Mélt. Nedeczky Károly Prépostunk Győri Püspök lessz – az utalás nedeci Nedeczky Károlyra (1766–1823) vonatkozik, aki a levél íródásának idején veszprémi nagyprépost volt. Horváth értesülései tévesek: az Ernst Schwarzenberg halálával megüresedett győri püspöki széket nem Nedeczky kapta. A püspöki szék még évekig betöltetlen maradt, Juranics Antalt (1768–1837) csak 1825-ben nevezték ki győri püspöknek.

a' Veszpr. Gyülezetnek tanácskozását – az utalás a nemzeti zsinatot megelőző veszprémi egyházmegyei gyűlésre, illetve feltehetően egy erről készült írásos összefoglalóra vonatkozik. Erről bővebben lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 223. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. szeptember 29.; 225. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. október 6. Vö. 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Budánn vané még, vagy helyét Mélt. Juranics Antal Úr – kit szívesen tisztelek – immár elfoglalta? – Juranics Antalt 1822-től nevezték ki helytartótanácsi tanácsossá, Paintner ugyanettől az évtől kezdve a Magyar Királyi Udvari Kancelláriánál az egyházi és vallási ügyek előadója.

Janko hat Anticipats 2. f. – (ném.) 'Jankó elővételezett 2. f.' Az itt említett személy nem azonosítható.

24. Jan. Jovis. ¾ Tag. Janko allein der andere ½ Tag – (ném.) 'január 24. Jovis. 3/4 nap. Jankó egyedül a másik 1/2 nap.'

1. unus – (sp.) az alábbi sorok a számok neveit tartalmazzák spanyolul egytől négyig.

241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. január 16.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 50v–51r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *129–130*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János két korábbi írására felel: 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.; 240. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 12. A szöveg az EÉT, a zsoldárokhöz szerzett zene és a készülő lexikon kérdéseiről kitér Verseghynek a Kassai Józseffel való, a bibliafordítás körül kibontakozó konfliktusának

részleteire. Kassai József (1767–1842) római katolikus pap. Tanulmányait Tokajban, Kassán, Egerben és Pesten végezte. 1790-ben szentelték pappá. 1791 és 1794 között tarcali káplán, 1794-től 1824-ig szerencsi plébános. 1824-ben nyugalomba vonul, s Noszvajra költözik gróf Almásy János birtokára. 1827-ben Pécsre költözött Szepesy Ignác pécsi püspök, a mecénása közelébe. Életének utolsó éveiben nyelvészettel, etimológiával foglalkozott. Miután értesült, hogy a tervezett zsinat a magyar nyelvű Biblia új kiadásának kérdését is napirendre tűzi, beadványt küldött a primásnak, amelyben összefoglalta a témához kapcsolódó nézeteit, s felhívta a primás figyelmét, hogy az új kiadás előkészítését semmiképpen ne bízza Verseghyre. Az ügy részletes ismertetését lásd: SZÖRÉNYI 1983; SZÖRÉNYI 1988. Verseghy reakcióját Kassai véleményére, valamint az ehhez kapcsolatos levélváltást és beadványokat lásd: VERSEGHY 1987d. Vö. VERSEGHY 1987c.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nem vagyok én báladatlan és rossz egy ember, hogy az én kedves Barátomnak második levelét bevárom válaszzommal? – jelen tudásunk szerint Horváth János legutóbbi, Verseghyhez címzett levelei az alábbiak: 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.; 240. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 12.

Az elsőnek fő cikkelyére megfelelttem az által, hogy a' Legem pone mihi Domine! Zsoltárdarabot beküldöttem – lásd: 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.

Döme énekénél az Áriát látta – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.

Regens Chori – (lat.) karvezető.

Seeman – Seemann József (1782–1839) zeneszerző, karvezető. Előbb a pesti belvárosi templom, később a budai Nagyboldogasszony-templom (mai nevén: Mátyás-templom) orgonistája, Joseph Anton Seyler (1778–1854) tanítványa, a budai zeneiskola tanára (GÁR 1991).

Sailernak successora – successor (lat.): utód. Seeman a budai Nagyboldogasszony-templomban vette át Joseph Anton Seyler feladatait.

A' mit Főtiszt. Úr nekem a' Protestansoktól az Értekezésekbe való számos munkákról, és a' mi Papjainknak érzéketlen tunyaságáról ír – lásd: 240. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 12.

periodicus írásnak – (lat.) periodikumnak, időszaki kiadványnak, azaz az EÉT-nek.

Sok hasznos dolgokkal táplálgathattam volna még én e' folyó írást az Ékesenszóllásról – Verseghy Ferenc az egyházi ékeszóllásról szóló tanulmányát *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszóllásról* címmel folytatásokban, négy részletben jelentette meg az EÉT-ben: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; EÉT, 1821, 2. sz., 116–139; EÉT, 1821, 3. sz., 112–130. A közlemények sorozatának feltehetően az vetett véget, hogy Horváth 1821 nyarán jelezte, hogy eljutottak hozzá olyan olvasói visszajelzések, amelyek túl hosszúnak találják az egymást követő lapszámokban megjelenő cikksorozatot, s szívesebben olvasnának változatosabb összeállítású számokat. Erről lásd az alábbi leveleket: 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.; 222. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 26.

Grammaticám minden törekedéseknek trucczára oskolakönyvnek választatott – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: Bizonytalan datálás és nem keltezhető levelek: 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

egy Kassai nevű Plébános és viceesperes egy gyalázatos Írást küldött be Magyarságom ellen a' Primásnak, azt kérvén tőlle, hogy engemet a' Bibliának jobbításátul zárjon el – lásd: Keletkezés.

Kassainak Grammaticája a' Consiliumtól el nem fogadtatott azért, mivel annak kidolgozása már akkor rám bízott volt – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: Bizonytalan datálás és nem keltezhető levelek: 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

ez az oka hozzám való gyűlölségének, még az Írását is kezembe adta, azt kívánván, hogy vélekedésemet iránta adgyam neki írásba, és szentül fogadván, hogy munkámat, melyet az ő parancsolattya szerint a' Synodus' számára a' Bibliáról készítettem, kinyomtattya – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21. Verseghy bibliafordításáról lásd: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Sailler' számára a' 100 forintot még Sággy Eggenbergertől meg nem kapta – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 240. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 12.

Honorarium – (lat.) tiszteletdíj.

Az új Veszprémi és Győri Püspökökről itt még senki sem tud semmit. Mélt. Paintner Püspök már elment; Juranits Antal pedig meg ide el nem érkezett – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 240. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 12.

Ide zárva küldök három Kalendáriumot – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Stereotypusban – sztereotip: nyomdászati kifejezés. Jelentése: nyomólemezt, a szedéstről készített öntött másolat, amelyet későbbi utánnyomáshoz használtak fel. A kifejezés itt az említett kalendáriumok utánnyomott példányaira utal.

Álmom, egészségem egynehány naptól fogva, Istennek hála! úgy megtér, hogy már fontosabb munkákra is alkalmas kezdek lenni – Verseghy megrendült egészségéről az alábbi levélben tájékoztatta Horváthot: 233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. december 23.

A' két matéria közül, a' melyeket rám bízott Főtiszt. Úr a' Providentiába nem merek kapni – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 221. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 1.

A' Zsidó Poézisnak darabjaihoz – értsd: a zsoltárokhoz.

systematicus – (lat.) rendszeres.

Generalis Vicarius Urat – generalis vicarius (lat.): általános helynök. Az utalás Hornyik Jánosra vonatkozik, akit Kurbély György veszprémi püspök halála után veszprémi káptalani helynöknek neveztek ki.

Aristarchusunkot – Kiss Ferenc kanonokot. Vö. 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.

Lexiconunk – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

242. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek Buda, 1822. január 16.

Kézirat

PL Rud. Litt. No. 17/9–10. Autográf tisztázat.

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 79r–79v; 141r–141v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében Liptay Sámuel *A' thebei Kébesz erköltsi rajzolvánnya* című kötetéről fejti ki írásban véleményét. Feltehetően a prímás titkára, Korondi József kérte e feladatra, mivel Liptay

a primásnak dedikálta kiadványát. A *Tabula Cebetis* szerzőjének Szókratész egyik tanítványát, a thébai Cebezt tartják. A kötet a 15. századtól kezdve rendkívül népszerű volt, s számos kiadást megért. Első fordításai is ekkor jelentek meg, de igazi virágkorukat majd a 17–18. században élik. Liptay munkája ezek sorát gyarapítja. Fordítása a *Tabula Cebetis* első magyar nyelvű változata, ám az nem görög eredetiből, hanem latinból készült. A témáról bővebben lásd: JANZSÓ 2015. Verseghy azonban nem emiatt marasztalja el, hanem – amint ez a szempont a Horváth Jánossal folytatott levelezésében is gyakran felbukkan – felekezeti okokból. Lásd még: 243. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek, Buda, 1822. január 17.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A fogalmazvány szövege:

A. R. D. Josepho Korondy, Suae Celsitudinis I. Regni Hungariae Primatis Secretaris, peculiari [...]

A. R. Domine Secretarie!

De Libello per Samuelem Liptay sub titulo *A' Thebái Kébesz' erkölcsi Rajzolvánnya* edito sequentes habeo animadversiones.

1. Quatuor diversas personas video ad edendam hanc opellam concurrisse, quas cominus noscere necessarium est.

Antesignanus²⁵⁷ est Joannes junior Gyöngyössy de Pettény. Primae nimirum iconi subscriptum legitur: *Gyöngyössy invenit*. Ei ergo adtribuenda est etiam iconis explicatio, quae pag. 39. et seqq. legitur. Ipsi ego Dedicationem etiam abtribuere audeo: Liptay enim, qui Catholicus nondum est, ut ex Epistola²⁵⁸ Gyöngyössiana ad A. R. Dominationem vestram scripta patet, et cetera etiam notum est, *Religionem*, aut ut in Dedicatione²⁵⁹ loquitur, *Confessionem*²⁶⁰ Suae Celsitudinis et suam eandem esse his verbis: *Keresztényi Szent Vallásunk* dicere non potest: utut de ipso etiam Gyöngyösio verisimile sit, quod se catholicum esse tantum simulet.²⁶¹

A. R. D. Vizhoffer Parochus refert, *Gyöngyösium de Pettény* sub ipsius directione ad sacra nostra ex Confessione Augustana transire voluisse: verum, antequam id factum fuisset, post varias professionis Fidei dilationes per semialterum annum identidem factas, evanuisse; deinde iterum Budam redivisse, atque correctorem Typographiae Regiae Budensis agere; neque certum esse, an Fidem Catholicam alicubi alibi professus sit, nec ne?²⁶² Porro, ut clarum fiat,²⁶³ hunc eundem *Gyöngyösium* esse, qui opellam Liptayanam in lucem promovit, adii Factorem ejusdem Typographiae Matthiam Savoral, a quo sequentia mihi²⁶⁴ relata sunt: eundem nimirum Joannem juniorem Gyöngyösy de Pettény et²⁶⁵

²⁵⁷ <...> Antesignanus

²⁵⁸ Epistola <et> <ejusdem>

²⁵⁹ in <...> [Dedicatione] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁶⁰ *Confessionem* <suam et>

²⁶¹ potest: [utut de ipso etiam Gyöngyösio verisimile sit, quod se catholicum esse tantum simulet.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶² agere; [neque certum esse, an Fidem Catholicam alicubi alibi professus sit, nec ne?] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶³ ut <certus [...]> [clarum fiat] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁶⁴ mihi <fidedign>

²⁶⁵ Pettény [et] [Betoldás a sor fölött.]

correctorem Typographiae esse, et²⁶⁶ carmina Hungarica Memoriae Archiducis Herminae dicata et²⁶⁷ hic advolta scripsisse,²⁶⁸ edique curasse; et opellam Liptayanam edidisse;²⁶⁹ eum ad Dicasterium prius Practicantem fuisse, verum ob immoderatum vini potum, et excentricum cogitandi modum²⁷⁰ munere excidisse; in variis scientiis versatum, sed impostorem esse; e regione Typographiae Landererianae in Aquatica apud viatorem habitare, et Factori hujus Typographiae *Gabrieli Rutkay* variis elucubratiunculis literariis²⁷¹ servire.

Gyöngyössianae²⁷² Iconis primae sculptor *Lehnhardt* est Adjunctus Samuelis Falka, Sculptoris Typographiae Regiae Budensis Acaholicici.

Supra²⁷³ memoratus Factor *Gabriel Ruttkai*, qui sub titulo libri, ubi Impressor et locus impressionis nominari deberent,²⁷⁴ nomine *Editoris* comparet, homo Augustanae Confessionis est.

De²⁷⁵ Samuele Liptay lae Humaniorum Classis studioso testatur R. D. Szemes Capellanus Arcensis, eum juvenem innocentem et bene moratum esse, seque jam apud Directorem Scholarum insinuassee, quod ad Sacra Catholica transire velit.

Ex his inferre facile est: Gyöngyössinum, postquam ficta, ut ex circumstantiis manifeste apparet,²⁷⁶ conversione sua ad fidem Catholicam, ut notus impostor, nihil amplius impetrare potest, in Liptayanam se ingessisse, ut aliquid nomine promotoris a Benignitate Suae Celsitudinis eliciat. Sed quam imprudenter istud instituerit, videamus.

2. Explicationes iconis primae pag. 39. et 40. adeo contortae atque adeo excentricae sunt, ut tantum instar pallioli servire videantur. Quod, quaeso, pondus illud est, sub quo palma, vel – cujus symbolum esse deberet, – Patria nostra, crescit? Forte illud, quo se *gravari* malecontenti queruntur, dum a se mella, non *sibi ipsis*, sed *exteris Dominis* congeri existimant? An non hunc sensum indicat subscriptio alvearis: *A' M. Haza?* Opto, ut errem, dum his querelis Domum Austriacam, Protestantibus nostris dudum exosam tangi autumo. Galli clamor *Serkennyetek, hajmallik!* cui non videatur esse signum, ad abjiciendum hoc jugum, palam datum? praesertim si cum explicatione pag. 41. conferat: *Rajtunk a' sor!* praeuentibus nimirum tot regnorum Europaeorum revolutionibus? Deinde *Mutassátok meg ama' Kárpáth' sorompójának három felemelkedett közírtyain nyugvó Ész* (atramentarium et calammum in prima icona) és *Erőt* (gladium ibidem in monte medio) azon *Fáklyával* (candelam ardentem. ibidem), mely a' köz jóra világol. Addit quidem in fine *Királyunkért*; sed si de Rege bene sentiret, prius jam loco *a' ti haza-atyai vezérléstek alatt* (Ország' Naggyai!) dicere debuerat: *a' Királynak vezérlése alatt készek leszünk feláldozni vérünket és éltünket*.

Symbolum praeterea, quod ad indicandum *magnum* caritatis Christianae *praeceptum* arbitrario elegit, – columbae²⁷⁷ nimirum sese basiantes – nimium indecens est, quia carnalem amoris impetum notat.

²⁶⁶ esse, <qua> [et] [Betoldás a törlés fölött.]

²⁶⁷ Herminae [dicata et] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁶⁸ scripsi[...] [Átírással javítva.]

²⁶⁹ cura[...]]; [et opellam Liptayanam edidisse;] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷⁰ modum <...>

²⁷¹ elucubratiunculis [literariis] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁷² <2.> Gyöngyössianae

²⁷³ <3.> Supra

²⁷⁴ deberent, <sub>

²⁷⁵ <4.> De

²⁷⁶ postquam <sua> [ficta, ut ex circumstantiis manifeste apparet] [Betoldás a sor fölött és a lap szélén.]

²⁷⁷ columbae <...>

Rotam Fortunae Liptay quidem sculpsit; sed periculosam ejus²⁷⁸ interpretationem nonnisi Gyöngyösi praecidere potuit. Rex in supremo ejus apcie sedens,²⁷⁹ ruinae proximus exhibetur, quam *directio* manus motricis²⁸⁰ aperte indicat.

In Dedicatione illud, quod de Celsitudine Sua his verbis adserit: úgymint a' kinek Isteni boldogító intézetei szerint az *Elenyészendők'* helyébe *felserdülő Statusnak* is Boldogsága Nagyszívén fekszik, penetrare nequeo. Ut de aeterna Beatitudine interpreter, nomen *Statusnak*, et generatim ipsa loquendi methodus non admittit.²⁸¹ Estne ergo hic²⁸² status rerum politicarum²⁸³ loco eorum succrescens, quae evancere debebunt? Atque novi hujus status felicitas sit Suae Celsitudini cordi?

Dedicationem ad Archiducem Palatinum nemo Censorum Regiorum imprimi²⁸⁴ admittit, nisi Archiducis facultatem supplici Dedantis libello et ipsi Dedicationi indorsatam videat; quam instar documenti archivo etiam concredit suo. Porro, ut haec facultas impetretur, necessarium est, ut Dedicans Opus suum manuscriptum, aut etiam impressum,²⁸⁵ Inspectioni Suae Serenitatis Regiae subijciat, vel minimum Censoris testimonio comprobet, opus *admitti* posse.

Nisi Celsitudo Sua tale²⁸⁶ Mandatum ad Regios Censores a Sua Majestate impetraverit, dedicationibus similium opellarum indubie obruetur.

Haec sunt, A. R. D. Secretarie, quae circa²⁸⁷ opellam Liptayanam proponenda esse existimavi.²⁸⁸ Ut Celsissimo Principi Profundissionem meam venerationem, et humillima²⁸⁹ Manuum oscula hac occasione [...] ²⁹⁰velit, enixe rogo, meque amicis affectibus et jugi cum venerationis cultu persvero.

Budae die 16. Januar 1822.

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Igen tisztelt Titkár Úr!

Liptay Sámuel által *A' Thebei Kébesz' erkölcsi Rajzolvánnya* címen közzétett könyvvvel kapcsolatban a következő észrevételeim vannak.

1. Úgy tudom, ennek a kis munkának a közzétételéhez négy különböző személy működött együtt, akiket szükséges közelről szemügyre venni.

Az elsők között van az ifjabb Pettényi Gyöngyössy János. Legalábbis az első kép alatt ez olvasható: *Gyöngyössy kitalálja*. Ezért neki kell tulajdonítani a kép magyarázatát is, amely a 39. és a soron következő lapokon olvasható. Még az ajánlást is neki merem tulajdonítani. Liptay ugyanis, aki még csak nem is katolikus, ahogy az Gyöngyössynek mélyen tisztelt uraságához írt leveléből is kiderül, és amint egyébként is ismeretes, Ómagassága *hitét*, vagy ahogy az ajánlásban szerepel, *vallását*, és a saját-

²⁷⁸ periculosam <...> |ejus| [Betoldás a törlés fölé.]

²⁷⁹ sedens, <...>

²⁸⁰ motricis <ap>

²⁸¹ nequeo. [Ut de aeterna Beatitudine interpreter, nomen *Statusnak*, et generatim ipsa loquendi methodus non admittit.] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁸² Estne |ergo hic| [Betoldás a sor fölé.]

²⁸³ rerum |politicarum| [Betoldás a sor fölé.]

²⁸⁴ Regiorum |imprimi| [Betoldás a sor fölé.]

²⁸⁵ manuscriptum, |aut etiam impressum| [Betoldás a lap szélén.]

²⁸⁶ Sua <...> |tale| [Betoldás a törlés fölé.]

²⁸⁷ circa <...>

²⁸⁸ existimavi <...>

²⁸⁹ et <...> |humillima| [Betoldás a törlés fölé.]

²⁹⁰ oscula |hac occasione [...] [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

ját nem nevezheti azonosnak ezekkel a szavakkal: *Keresztényi Szent Vallásunk*. Ámbár Gyöngyössy kapcsán az is valószínű lehet, hogy katolikusnak tettei magát.

Az igen tisztelt Vízoffer plébános beszéli, hogy *Pettényi Gyöngyössy* az ő vezetésével az Ágostai hitvallásról a mi szent hitvallásunkra akart áttérni. Mielőtt azonban ez megtörtént volna, miután másfél éven keresztül újabb és újabb haladékokat kapott a hitvallást illetően, eltűnt, majd ismét Budára tért vissza, és mint a budai királyi nyomda korrektora tevékenykedik. Az viszont nem bizonyos, hogy vajon máshol áttért-e a katolikus hitre, vagy sem. Továbbá, hogy világos legyen, ugyanez a Gyöngyössy-e az, aki Liptay kis munkáját nyilvánosságra hozta, fölkerestem ugyanannak a nyomdának a mesterem-bérét, Savoral Mátyást, aki a következőket mondta nekem. Az ifjabb Pettényi Gyöngyössi János és a nyomda korrektora kétségtelenül azonosak, és a Hermina főhercegnő emlékének ajánlott és itt csatolt költeményeket őt írta, adta ki és gondozta. Előbb a kormányshéknél volt mint gyakornok, azonban borissza természete és furcsa gondolkodásmódja miatt felhagyott a szolgálattal. Különféle tudományokban jártas, de gazember. Landerer nyomdájával átellenesen a Vízivárosban a kosárfonónál lakik, és e nyomda nyomdász-mesterénél, Rutkay Gábornál szolgál különféle írói munkákban.

Az első Gyöngyössy-kép metszője *Lehnhardt*, Falka Sámuelnek, a nem katolikus budai királyi nyomda metszőjének a segéde.

Továbbá az említett Ruttkai Gábor nyomdász-mester, aki a könyv címe alatt, ahol a kinyomtató személyt és a nyomtatás helyét szokás megnevezni, mint *kiadó* szerepel, az Ágostai hitvallás embere.

Az első humán osztály szorgalmas [tanulójáról] Liptay Sámuelről a tisztelendő Szemes várkaplán azt állítja, hogy fiatal korában becsület és jó természetű volt, és már az iskola igazgatójánál is volt bejárása, minthogy a katolikus szentségekhez akart áttérni.

Ezekből könnyű feltételezni, hogy Gyöngyössy a katolikus hitre való kitalált áttéréseivel, ahogyan az a körülményekből világosan látszik, mint ismert csaló, semmit nem tud elérni, Liptayhoz ment, hogy valamit előmozdítója nevében Ömagassága jóindulatából kicsaljon. De lássuk, mennyire oktanul intézte azt.

2. Az első képre vonatkozó magyarázatok a 39. és 40. oldalon olyan csavarosak és olyan szertele-nek, mintha csak valaminek a lepezésére szolgálnának. Kérdezem, milyen *teher* az, amely alatt gyap-szik a pálma, vagy – amelynek a jelképe kell, hogy legyen – a hazánk? Talán olyan, amelytől meg-terhelten panaszkodnak a rosszakarók, miközben úgy vélik, hogy nem a *maguk számára*, hanem *idegen uraknak* gyűjtik az édességet? Vagy nem ezt az értelmet jelöli a méhkas alatti írás: *A' M. Haza?* Kíváncsi vagyok, hogy tévedjek, mikor úgy gondolom, hogy itt panaszok érik a mi protestánsainktól régóta gyűlölt ausztriai házat. Kinek a számára nem világos, hogy a kakaskukorékolás, *Serkennyetek, hajnal-lik!*, ennek az igának a lerázására adott jel? Különösen akkor, ha a 41. oldalon levő magyarázattal fel-hozza: *Rajtunk a' sor!* az annyi európai ország megelőző forradalmaival. Azután *Mutassatok meg ama' Kárpáth' sorompójának három felemelkedett köszirtyain nyugvó Ész* (a tintatartót és a tollat az első ké-pen) és *Erőt* (a kardot ugyanott a hegy közepén) azon *Fáklyával* (az égő fáklyát ugyanott), mely a' *köz jóra* világol. A végén pedig még hozzászól *Királyunkért*. Azonban ha a királyra jó értelemben utalna, már előbb azon a helyen, hogy *a' ti haza-atyai vezérlestek alatt* (Ország' Naggyai!) azt kellett volna mondania, hogy *a' Királynak vezérleste alatt készek leszünk feláldozni vérünket és éltünket*.

Ezen túlmenően az a jelkép, amelyet önkényesen a keresztényi szeretet *nagy* tanításának *ábrázolá-sára* választott ki, – az egymást csókolgató galambok – túlságosan szemérmetlen, mivel a testi szere-lemre való törekvésre céloz.

Liptay pedig a szerencse kerekét metszette, azonban Gyöngyösi ennek is csak veszélyes magyaráza-tát tudta előadni. Ennek a legtetetőjén az ülő király romlása közelinek mutatkozik, amit mozgó kezének *iránya* nyíltan jelez.

Az ajánlásban azon, amit Öfelségével kapcsolatban ezekkel a szavakkal állít: „úgy mint a' kinek Isteni boldogító intézetei szerint az *Elenyészendők*' helyébe *felserdülő Statusnak* is Boldogsága Nagy-szívén fekszik”, nem tudok áthatolni. Hogy ezt azt örökös boldogsággal kapcsolatban magyarázzam, azt a *Statusnak* név és magának a beszédmódnak az általános volta nem engedi. Arról van-e tehát szó,

hogy a politikai rendek azok helyébe emelkednek, akiknek majd el kell tűnniük? És vajon Őmagassága szívének boldogságot hoz-e az új állapot?

A nádor főhercegnek címzett ajánlást a királyi cenzorok közül senki sem engedélyezi kinyomtatni, csak ha a főhercegnek és magának az ajánlásnak az engedélyét hátriratban látja az ajánló kérelmével, amelyet mint okiratot a saját levéltárában is archivál. Ezenfelül ahhoz, hogy ez az engedély keresztülmenjen, az ajánlónak egy saját munkáját kéziratban vagy már nyomtatásban is be kell nyújtania Őmagassága szemrevételezésére, vagy legalább cenzori igazolásnak kell tanúsítania, hogy a mű engedélyezhető.

Ha Őmagassága a királyi cenzoroknak szóló Őfelségétől utasítását meg nem vétőzza, a hasonló könyvecskék ajánlásai kétségtelenül romboló hatással lesznek.

Tiszteletre méltó Titkár Úr, ezeket gondoltam Liptay kis művével kapcsolatban felterjeszteni. Buzgón kérem, hogy a nagyságos nádori hercegnek legmélyebb tiszteletemet és legalázatosabb kézcsókjaimat ezen oknál fogva vigye hírül, magam pedig baráti vonzalommal és tiszteletem iránt állandó hódolattal maradok

a Tisztelendő Úrnak

Budán, 1822. január 16-án

alázatos szolgálja
Verseghy Ferenc s. k.

[A külfeten, más kézzel:]

N. 146. 1822. jan. 17.

A Liptay Sámuel által kiadott, *A' Thebői Kébesz Erkölcsei Rajzolvánnya* című könyvecskéről Verseghy Ferenc megjegyzései.

A könyvecske közzététele kapcsán amellet érvel, hogy bocsássák a Magyar Királyi Nátori Főherceg elé, hogy ennek a könyvnek, melyet és még kevésbé helyeslek, új szempontokat figyelembe véve, a lefoglalását és a cenzori vizsgálat alá vetését fogyanatosítani méltóztatson

Samuelem Liptay – (lat.) 'Liptay Sámuel'. Liptay Sámuel (?–?) a levél írodása idején a budai főgimnázium ötödik osztályának tanulója, *A' thebői Kébesz erkölt si rajzolvánnya* című munka fordítója.

A' Thebői Kébesz' erkölcsi Rajzolvánnya – lásd: LIPTAY é. n.

Joannes junior Gyöngyössi de Pettény – (lat.) 'ifjabb Pettényi Gyöngyössi János'. Pettényi Gyöngyössi János (? –?) Gyöngyössi János (1741–1818) református lelkész, költő fia. Tanulmányait Nagyeneden végezte, majd a Helytartótanács számvevő hivatalnoka lett.

Primae nimirum iconi subscriptum legitur: Gyöngyössi invenit – (lat.) 'az első kép alatt ez olvasható: Gyöngyössi kitalálta'. A nyomtatott kiadvány címlapképe alatt nem olvasható ilyen nyomtatott szöveg. Az utalás feltehetően a Verseghynél lévő példányba írt kéziratossá bejegyzésre vonatkozik.

pag. 39. et seqq. – (lat.) 'a 39. és a soron következő lapokon'. Az utalás az alábbi fejezetre vonatkozik: *A' Czim-Képnek Magyarazatja* = LIPTAY é. n., 39–41.

Dedicationem – (lat.) 'az ajánlást'. Lásd: Kegyelmes Herczeg! = LIPTAY é. n. [5–7].

ex Epistola Gyöngyössiana ad A. R. Dominationem vestram scripta – (lat.) 'Gyöngyössinek mélyen tisztelt uraságodhoz írt leveléből'. Az itt említett levél nem maradt fenn vagy lappang.

Typographiae Regiae Budensis – (lat.) 'a budai királyi nyomda'. Verseghy szoros összeköttetésben állt az Egyetemi Nyomdával és annak gondnokával, Sággy Ferencsel. Ahogy a levél további szakaszai mutatják, a nyomda több munkatársát is személyesen ismerte. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

Matthiam Savoral – (lat.) 'Savoral Mátyást'. Savoral vagy Saworal Mátyást (?–?), az Egyetemi Nyomda faktorát.

Gabrieli Rutkay – (lat.) 'Rutkay Gábornál'. Ruttkay Gábor (1775–1841) író, szerkesztő, nyomdász. 1801-től a Landerer-nyomda művezetője. Ő szerkesztette a nyomda kalendáriumait. Az 1820-as években a váci nyomda tulajdonosa.

Lehnhardt – Lenhard Sámuel (1790–1840 után) rézmetsző, acélmetsző, grafikus. Tanulmányait a bécsi képzőművészeti akadémián végezte. 1817-ben települt át Pestre, ahol a Hatvani utcában a Horváth-féle házban működtette műtermét (PATAKY 1951, 170–175).

Szemes Capellanus Arcensis – (lat.) 'Szemes várkaplán'. Szemess Ferenc (?–?). Életrajzi adatai nem ismertek, nevét a korabeli sematizmusok említik (*Schematismus* 1821, 36).

pag. 41. – (lat.) 'a 41. oldalon'. Lásd: LIPTAY é. n., 41.

facultatem – (lat.) 'engedélyét'. A dedikáció szabályairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 238. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1822. január 8.

243. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek Buda, 1822. január 17.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 129r–129v. Autográf fogalmazvány.
PL Rud. Litt. No. 17./9–10. Autográf tisztázata.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írását egy nappal azután küldi, hogy írásban továbbította véleményét Korondi Józsefnek Liptay Sámuel kötetéről. (Lásd: 242. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek, Buda, 1822. január 16.) Újabb levelének megírására Sággy Ferenc látogatása ösztönözte. Miután Verseghy az előző nap elküldte Korondinak szánt levelét, felkereste Sággy, akivel Verseghy megosztotta Liptay kötetére vonatkozó gondolatait. Sággy ekkor Liptayra és körére nézve terhelő információkat osztott meg vele, amelyeket Verseghy jelen levelében Korondi tudomására hoz. Egyben nyomatékosan kéri, hogy figyelmeztessék a primást, s induljon vizsgálat az ügyben.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levélfogalmazvány szövege:

Admodum Reverende Domine Secretarie!
mihi peculiari veneratione colendissime!

Heri, postquam Observationes meas in Libellum Liptayanum, *Tabulam* nimirum *Cebetis* in Hungaricum versam, una cum eodem libello et Epistola Gyöngyösiána per Typothetum sodalem ad A. R. Dominum expedivissem, invisit me circe vesperam D. Francis. Sággy, Curator Typographiae. Huic proinde, amico meo veterano, ulterioris etiam informationis capessendae gratia, Observationes suprafatas communicavi. Ait ille, omnia vera esse, quae scripsi, excepto eo, quod Lehnhardt, nihil minus quam Adjunctus Falkaianus, sed Sculptor Pestiensis sit. Addidit deinde, Joannem jun. Gyöngyösy de Pettény, Augustanae Confessionis hurusque addictum, hominem summe periculosum esse, adeo ut non dubitet, existere consociationem Protestantium et Liberalium, cujus machinationes

eo tendunt, ut Celsitudini Suae quaquaratione obumbret, ac cumprimis, ut cogitandi rationem suae similem appingat.

Oramus ergo A. R. Dominum tam Sághy, quam ego, ut Celsitudinem Suam eo adducat, ne protestationem suam adversus Liptayanum Libellum, Sibi dedicatum, vel momento differat, quae pro more recepto in eo constit, ut Sua Celsitudo ab Archiduce Palatino confiscationem, huius libelli, Sibi sine Suo indultu et scitu dedicati, simulque investigationem in Impressorem et Censorem Praesidentialiter – quia Sessiones hac hebdomada amplius non celebrantur, – decerni postulet. Hac ratione genus istud hominum, nihil nisi reformationes spirans, a similibus Dedicationibus feliciter etiam deterrebitur.

Dum simul amicissime flagito, ut me per hunc Pusionem unico minimum verbo certiorum facere non gravetur, an heri Observationes meas reapse perceperit? amicis affectibus commendatus, jugi cum venerationes cultu persevero

Admodum Reverendi Domini

Budae die 17 Januar. 1822.

humillimus servus
Franciscus Verseghy mp

A levél szövege Bara Péter fordításában:

Igen tiszteletre méltó Titkár Úr,
akit részemről különös tisztelet illő, hogy övezzen

Tegnap, miután megjegyzéseimet Liptay könyvecskéjével – természetesen a *Tabula Cebetis* magyar fordításáról van szó – Gyöngyösi ugyanarról írott művének és levelének társaságában nyomdász barátom által, a Tisztelendő Úrnak elküldtem, estefelé látogatást tett nálam Sághy Ferenc, a nyomda kurátora. Emiatt vele, lévén, hogy régi jó barátom, és, hogy több információ birkába kerüljön, a fent említett megjegyzéseket megosztottam. Ő azon a véleményen van, hogy mindaz, amit írtam, helyes, kivéve, hogy Lehnhardt pesti szobrász, és nem kevésbé a hozzá kötődő Falkaianus [is]. Azt is hozzátette, hogy ifj. Pettényi Gyöngyösy János, aki ez idáig az ágostai hitvallás feltétlen híve volt, szerfelett veszélyes ember, olyannyira, hogy Sághy nem kételkedik abban, hogy szervezkedés indult a protestánsok és a liberálisok között, melynek szálai oda vezetnek, hogy Öméltóságát rossz fényben tüntessék fel, s különösképpen, hogy úgy fessék le, mintha hozzájuk hasonlóan gondolkodna.

Mind Sághy, mind pedig én tehát arra kérjük Tisztelendő Urat, hogy Öméltóságát afelé irányítsa, hogy Liptay könyvecskéjével kapcsolatban, melyet neki ajánlottak, tiltakozását egy pillanatig se rejtse véka alá. Utóbbi a bevett szokás szerint abban áll, hogy Öméltósága követelje a főhercegtől, hogy ezt a könyvecskét konfiskálják, mivel öméltóságának ajánlották anélkül, hogy ő ezt támogatta és tudta volna. Ezzel egy időben elnöki vizsgálat induljon a nyomdász és cenzor ellen, mivel ezen a héten további ülésekre nem fog sor kerülni. Ezen a módon az emberek azon faja, mely mindennél jobban vágyik a reformra és a forradalomra, a hasonló ajánlásoktól igen szerencsésen el fog rémülni.

Ezzel egy időben a legbarátabban azt követelem, hogy ezen a legényen keresztül legalább egyetlen szóval méltóztasson értesíteni arról, vajon tegnap megjegyzéseim eljutottak-e hozzá.

Baráti érzülettől hajtva, folytonos tiszteletadásommal fel nem hagyok, mely az igen tiszteletre méltó úrra irányul.

Buda, 1822. január 17.

Alázatos szolgálója
Verseghy Ferenc, s. k.

Falkaianus – értsd: Falka Sámuel híve. Róla lásd az alábbi levél jegyzeteit: 161. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 12.

Celsitudini Suae – (lat.) 'Öméltóságát'. A primást, Rudnay Sándort.

ab Archiduce Palatino – (lat.) 'a főhercegtől'. József nádortól.
confiscationem, hujus libelli – (lat.) 'hogy ezt a könyvecskét konfiskálják'. Értsd: hogy ezt a könyvecskét tiltsák el.

244. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1822. január 23.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *248–250*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1822. január 16-án kelt levelére felel. (241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.) A szöveg az EÉT számára készülő közlemények mellett Verseghynek Kassai Józseffel kialakult konfliktusát érinti.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 27. Januar. Respondi 31. Jan. 1822. – (lat.) 'Kézhez vettem január 27-én. Válaszoltam 1822. január 31-én.' Lásd: 245. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 31.

De Emberiség respondi 3a Febr. – (lat.) 'Az Emberiségről feleltem február 3-án.' Verseghy Horváth Jánosnak szóló, 1822. február 3-án kelt levele nem maradt fenn vagy lappang. Az utalás feltehetően az alábbi kézirat elküldésére vonatkozhat: *A' Műveltség, Emberség, és Emberiség nevekrül.* A kézirat jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3658. *Verseghy Ferenc cikkei az Egyházi Értekezések és Tudósításokban. 1819–22.*

Utolsó levelébül – lásd: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

szívének ama' sebe mellyet rajta a' Pesti tudósító ejtett – lásd: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

Nádor Ispány Ő Cs. Kir. Fő Herczégységének – József nádornak.

mellyel bennünket Füredenn megböcsült – József nádor és családja 1821 nyarán hosszabb ideig Füreden tartózkodott, ez idő alatt veszprémi egyháziakkal is találkozott. A Verseghy-levelezés több darabja is említi ezt a témát: 206. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. június 14.; 211. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. július 1.; 215. Fliszár György – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. augusztus 1.

Ihr Schrift war in Ungarn unumgänglich nothwendig – (ném.) 'Írásukra Magyarországon elkerülhetetlenül szükség volt.'

non desistere patriae etiam famae dispendio consulere – (lat.) 'a haza és a hírek [terjedésének] kárára válna felhagyni a tanácskozással'.

Cicero – Marcus Tullius Cicero (Kr. e. 106 – Kr. e. 43) római író, filozófus, szónok és politikus.

qui ex errore imperitiae multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus – (lat.) Az idézet Cicero *De officiis* ('A kötelességekről') című művéből származik. Magyar fordítása: 'Nem sorolhatjuk a nagy emberek közé, aki a tudatlan tömeg tévhitétől teszi magát függővé.' CICERO 1987, 311.

Hát Uram Bátyámnak kellheté még ennél nagyobb és több arra, hogy újra kezeibe ragadván tollát, az Ékesenszóllásról való Tanácskozásait, az ebugatások' trucczára, ha nem is systematica

rendben, rapsodice legalább folytassa? – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

csöcsömös – csecsemő.

a' Catholicitásról szóló darabnak – vö. 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

Oswaldban nem a' providentiáról, hanem a' lélek' halhatatlanságáról való darab volt az, mellynek hasonlóképen levélformába való öntése iránt esdekletem; de mellyik oldalán van, arról nem emlékezek – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 221. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. szeptember 1.

Kassai Uramnak Grammatikáját nem ösmerem – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

quassállya meg – (lat.) rázza meg, rendítse meg.

Ha a' Biblia' kiadásának üdeje elérkezik, 's a' Synodus által meghatározatik annak kijob-bítgatása – lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.; 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Vénuszi Apát Úrnak – Joseph Bernhard Benedict Venusi (1751–1823) római katolikus pap. Tanulmányait Mariascheinben és Prágában végezte. 1771-ben kérte felvételét a ciszterci rendbe. 1775-ben tett fogadalmat, 1779-ben szentelték pappá. 1798-ban apáttá választották. Amellett, hogy biblia-tudós volt, orgonán és hegedűn játszott, s több zeneművet is szerzett a két hangszerre.

a' Zsidóból – a héberből.

Pentateuchusnál – Pentateuchus (gör.): Mózes öt könyve, az ószövetségi Szentírás része.

Pentateuch oder die fünf Bücher Mosis übersetzt von Jos. Bened. Venusi Abten zu Osseg. Prag. 1820 – lásd: VENUSI 1820a.

A' második kötettye: Wörterbuch zu den fünf Büchern Mosis – lásd: VENUSI 1820b.

Dereser az Ó Testamentomnak igen szerencsésen eltalált új fordítását kiadni elkezdette – az utalás Thaddäus Anton Dereser (1757–1827) munkáira vonatkozik, amelyek közül a zsoltárfordításokat saját műveihez Verseghy maga is felhasználta: DERESER 1815.

Az új áriával a' Veszprémi Musicusok nem elégszenek meg – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.

populárisnak – (lat.) népszerűnek.

similitudo Dei – (lat.) 'Istenhez való hasonlatosság'.

a' Menschheitot, 's Menschkeirot – (ném.) 'az emberiséget és az emberséget'.

245. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. január 31.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 51r–51v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *130–132*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1822. január 23-án kelt írására felel, s arra az abban foglaltakra pontról-pontra haladva reagál. (244. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 23.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Éjnye! be szépen rám akarja Kedves Barátom Uram hártani, hogy szívemnek a' sebe, melyet rajta a' Pesti tudósító ejtett, még most sem hegedt be 's a' t. – Verseghy e levelében szó szerinti fordulatokat idézve utal vissza Horváth neki küldött, 1822. január 23-án kelt levelére. A felidézett szakaszokat jelen levél jegyzetei között nem soroljuk fel újra, értelmezésüket lásd az alábbi levél jegyzetei között: 244. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 23.

de csak görög versnemekben szabadon fordítva – Verseghy fordításról vallott nézeteiről lásd: HOVÁNSZKI 2016.

exceptiók – (lat.) ellenvetések, kifogások.

Derezer – az utalás Thaddäus Anton Dereser (1757–1827) munkájára vonatkozik: DERESER 1815.

Prímás' – Rudnay Sándor.

A' Prímás' számára ugyanazokat, a' mellyek már a' V. Értekezésekben vannak, és még egynehány egyebeket (mindössze 21. Zsoltárt) Derezer' vezérlése után ugyan, de szorosan a' Zsidó szerint fordítottam, és exegesibéli jegyzéseimmel megerősítettem – Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Wagnert – az utalás Franz Wagner frazeológiai kézikönyvének Verseghy közreműködésével készülő új kiadására vonatkozik. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

Typographiában – (lat.) nyomdában, az utalás a budai Egyetemi Nyomdára vonatkozik, amely Wagner kézikönyvének új kiadását tervbe vette.

Synodus – a nemzeti zsinat. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Ő Herczegsége – Rudnay Sándor prímás.

Augustus' végénn, vagy September' elejénn lessz – a nemzeti zsinatot 1822. szeptember 8-án nyitották meg, s október 18-ig tartott. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

pro typo – (lat.) 'nyomtatásra készen'.

quassáltam – (lat.) megráztam, megrendítettem.

quomodo hoc potuit cordi sumere? Ego hoc manuscriptum communicavi, ut rideat. – (lat.) 'Azért adtam oda neki a kéziratot, hogy nevéssen egyet.'

Azóta, hogy ezen írást ellenem Kassai beküldötte, más levelet is küldött a' Prímásnak, mellyben tőlle kanonokságot kér, és a' Püspökök ellen kikel, hogy mind csak Secretáriussaikot segítik kanonokságra – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

Venusi munkájával – lásd: VENUSI 1820a; VENUSI 1820b. Vö. 244. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 23.

Ha Káldi' fordításának jobbítása rám bízatik – Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Brentánót, Deresert, Bridelt és Van Est – Tehát az alábbi szerzők műveit: Dominikus Brentano (1740–1797), Thaddäus Anton Dereser (1757–1827), Jean-Louis-Philippe Bridel (1759–1821), Johann Heinrich van Ess (1772–1847).

De ah! megélem e' nagy munkának a' végét? – Verseghy 1822. december 15-én halt meg, több munkája mellett bibliafordítását is befejezetlenül hagyva. Lásd még az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Az új Áriáról tanácskoztunk Sággyval – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.

A' Veszprémi Regens Chori – Kemény Ferenc (1763–1832) karnagy, orgonista zeneszerző. Francia származású, eredeti neve Francois Gemin. 1794-től a veszprémi székesegyház muzsikusa, 1800-tól a

székesegyház karnagya. 1826-ban lemondott karnagyi tisztségéről, orgonistaként azonban élete végéig ugyanitt szolgált. A témához lásd: BRODSZKY 1940; PFEIFFER–SZIGETI 1985; M. TÓTH 1998; M. TÓTH 2007.

a' Bassista is, ki Főtiszt. Úrnál lakik – a személy nem azonosítható.

az ide függesztett írásom szerint – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

megüzentem már a' honoráriumot – erről lásd az alábbi leveleket: 240. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 12.; 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

másszorra hagyom – lásd Verseghy megjegyzését a levél kéziratán: 244. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 23.

etc. – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

246. Verseghy Ferenc – Döme Károlynak [?]

h. n., 1822. február 2.

Kézirat

Nem maradt fenn vagy lappang.

Megjelenés

MUNKÁCSY 1837.

Keletkezés

Jelen levél szövegét Munkácsy János (1802–1841) közleményéből ismerjük, kézírata nem maradt fenn vagy lappang. Munkácsy a Rajzolatokban megjelent publikációjában kilenc levél szövegét közölte: egyet-egyet Virág Benedektől és Verseghy Ferencről, valamint hetet Kisfaludy Károlytól. A címzett nevét nem árulja el. Személyéről mindössze annyi derül ki, hogy egyházi személy, Károly a keresztnéve, és baráti viszonyban áll Munkácsyval, akinek maga adta át a leveleket. A közlemény szerepel a Verseghy-bibliográfiában is, ám azzal a téves állítással, hogy Verseghy levele Virág Benedeknek szól (RÉKASY 1994, 65, 208). A közreadott levelek címzettjét Bánóczi József azonosította. Kisfaludy Károly műveit kiadó kötetében leveleket is közöl. Felvette a Munkácsy közölte leveleket is, s azok címzettjét Döme Károlyban azonosította (KISFALUDY 1893b, 406–412, 476).

A Verseghy-levelezés több darabja utal arra, hogy Döme ebben az időszakban kapcsolatban állt Verseghyvel és az EÉT körül tömörülő egyháziakkal: 1821–1822 táján a 136. zsoltár megzenésítése kapcsán. (Erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 232. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. december 22.) A Verseghy–Döme-levélváltásnak jelen levél az egyetlen ma ismert darabja. A szöveg arra utal, hogy a felek más kérdésekről is eszmét cseréltek egymással: Döme egy korábbi (ma nem hozzáférhető) levelében egy hosszabb terjedelmű (a melléklet szerint minimum 10 versszakos) ódáját küldte el Verseghynek, s kérte, mondjon róla véleményt. A Döme által küldött óda szövege nem maradt fenn vagy lappang. Verseghy e levelében tesz eleget Döme kérésének, s mellékeli részletekbe menő észrevételeinek jegyzékét is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél mellékletének fordítása:

fordíts

1. *versszak*, a *Fénylő* jelző felesleges, mivel a tűzzel világítani egyébként is ismert. 2.) a *vihar* olyan szó, amely nem értelmezhető. Sem Molnár, sem Pápai Pariz, Szabó Dávid nem említi. A provincializmusoknak talán a leghitványabb rendű szavai közé tartozik. 3.) Az *Áldó* az *aldott* helyett inkább megfelel. 4.) A *Malaszt* a szláv *Miloszt*-ból származik, amely szinte csak a kegyes művekben és a Dei gratia kapcsán használatos. 6.) A megújít helyett talán alkalmasabb a felújít.

2. *versszak*. Szabó a *szigorú* [kifejezést] hozza a *sanyarú* helyett, *nyomorultt*, *szigorán* határozószó nem lehet, mert mikét a *sanyarú* határozószóból *sanyarúan* vagy *sanyarún* így még, az előző analógia alapján a *szigorú* határozószóból *szigorúan* vagy *szigorún* kell, hogy legyen. Egyébként a *szigorú* provincializmus pár magyar által elfogadott. – 2.) Az *lj* elfogadottabb és inkább megszokott, mint az *ív*, amely után a j az eufónia kiejtését/kifejezését nemigen támogatja.

3.) *versszak*. A *tél* és *tavas*z birtokos részeseset képzése nehezíti az értelmezést. – 2.) Az *Álmos* nem látszik alkalmas jelzőnek. – 3.) A tárgyeset [kifejezésére] a *Világunk* [alakot] a *világunkot* helyett még a költők sem hagyták jóvá. 4. *Iadvézle* az *üdvözle* helyett a cigányoknál, és manapság még a kálvinista családoknál használatos kifejezés, erről lásd *Felelet* §. 57. Nro 1. a 209. és az ezt követő oldalakat. – 5.) A *Lehelem* a *lehel* igéből származik, egyes szám, kijelentő mód, jelen idő, mutató alak: nem lehet tehát főnév helyett venni anélkül, hogy a nyelv megértése kárt nem szenvedne. Efféle szavakat költenek a nyelvújítók, akik nyelvünkbe minden [...] belekevernek.

4. *versszak* a *Lachryma köny*, de nem *könny*. – 2.) A *Nemzetek* előtt hiányzik a névelő, amelyet elhagyni vagy alkalmazni nem attól függ, tetszőnek ítéljük-e az „a”-t.

5. *versszak*. *Leve* első látásra a „*succi sui*” jelentését idézi fel. Általunk elvetendő a régi reformátusok által rosszul kigondolt, és általunk még rosszabbul átvett imperfectumok, amelyek a német és francia protestáns könyveknek köszönhetők, amelyeket egykor magyarra fordítottak. 2.) A *Menny Király* (I Rex!) a *mennyei Király* helyett, vagy a’ *mennynek Királya* soloecismus, amelyet elsősorban a költők hívtak életre. A hangok rendjének szabályait lásd *Grammatikámban* és *Feleletemben*. 3.) *Nyájt* a *nyájt* helyett szintén soloecismus. 4.) Az *Idv* a nyelvújítók különös szava az *üdvözés*g helyett, ennek mintájára még azt is lehet mondani, hogy *Cálv* a *Cálvínista*, vagy *Páp* a *Pápista* helyett etc. A szóképzések, hacsak nem az etimológia szabályain alapulnak, mulatságot keltenek. 5.) Az *Intsd* rossz az *intsd* helyett; a *t* tövet valóban meg kell tartani. 6.) Az *Intsd* ’s *vidd* nehéz kiejtést okoz, amely az eufóniát és a metrumot nagyon hátráltatja.

6. *versszak*. A *Virányt* a nyelvújítók költötték, [...].

7. és 8. *versszak*. A 7-ben a *Barátyát y*-nal látom; a 8-ban *dalolja-t j*-vel!

9. *versszak*. *Beültöd beülésedet* helyett soloecismus, [...].

10. *versszak*. *Tölsél tölsél* helyett, a helyesírást tekintve ahhoz hasonló, ami fent az *incsd*-nél található.

Böcsös levelére – Döme Károly itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang.

verseirül – Döme Károly itt említett ódája nem maradt fenn vagy lappang.

metrum – (lat.) versmérték.

occasionalis – (lat.) alkalmi.

Tsétsi’ – az utalás a Csécsi János felfogását követőkre vonatkozik. Erről lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 108. Verseghy Ferenc – Kiss Ferencnek [h. n., 1819. december 20.] Vö. Tsétsi 1708.

a’ babilonai tornyot – Bábel tornyát. A Teremtés könyvében szereplő történet szerint Noé utódai Sineár földjén telepedtek le, ahol egy várost és egy tornyot akartak építeni, amely elér egészen az égig, s így ez az alkotás híressé teszi majd őket. Ekkor még minden ember egy nyelvet beszélt. Isten azonban – hogy megakadályozza tervük valóra váltását – összezavarta nyelvüket, hogy ezentúl ne értsék meg egymást, s így ne tudják felépíteni a tornyot. Ter 11,1–9.

a’ Deák Anyaszentegyház – értsd: a katolikus egyház.

Feleletemet – lásd: VERSEGHY 1818b.

Analyticámnak 3 Részét – lásd: VERSEGHY 1817b.

a' Magyarság a' Catholicus iskolák' számára Ó Felségének helybenhagyásával kiadott nyelvtanításimmal – Verseghy helytartótanácsai megbízásra írt tankönyveiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

247. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1822. február 9.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 251*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferencnek két levelére felel. Egyfelől az 1822. január 31-én keltre (245. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 31.), másfelől arra, amely néhány nappal később, 1822. február 3-án keletkezhetett: ez utóbbi ma már szövegében nem hozzáférhető vagy lappang.

Horváth János 1822. január 23-án kelt írásában egy készülő írásáról számol be Verseghynek, amelyhez Verseghytől kér segítséget: „ilyenek a' módosság, műveltség, (cultura) emberedés *similitudo Dei*, emberség, emberiség érteménnyei. Emez utólsókról el is kezdtem a' próbát, melyet részszerint mutatóképen, részszerint azért, hogy Uram Bátyámtól az iránt – szinte mint a' módosság iránt – világosítást nyerhessek, ide függesztem.” (244. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. január 23.) Verseghy – szokásához híven – e levélre is feljegyezte, hogy azt mikor vette kézhez, s mikor válaszolt rá: „Percepi 27. Januar. Respondi 31. Jan. 1822. De Emberiség respondi 3a Febr.” E megjegyzés tehát arra utal, hogy Horváth 1822. január 23-án kelt levelére Verseghy két részletben felelt, s *A' Műveltség, Emberség, és Emberiség nevekről* című írását 1822. február 3-án továbbította Horváthnak. Jelen írásával Horváth Verseghynek e két levelére reagál.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Resp. die 18. Febr. 1822. – (lat.) 'Válaszoltam 1822. február 18-án.' Lásd: 248. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1822. február 18.

Édes Levele 's szép világosításai a' Műveltségről, Emberségről, 's Emberiségről kezemhez érkeztek – lásd: Keletkezés.

az Első kötetben a' CXVIII. Zsoltárnak azon részét, mely az Egyh. Solozsmának első órájában mondatni szokott, már ki is nyomtattattam – a 118. zsoltár fordítása az EÉT 1822. és 1824. évfolyamában jelent meg: *A' CXVIII. Zsolt. az Egyh. Solozsmának első órájában mondatni szokott része szabadon fordítva*, EÉT, 1822, 1. sz., 165–169. *A' CXVIII. Zsoltárnak folytatása*, EÉT, 1824, 3. sz., 69–73. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 98. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. szeptember 11.

csak a' homloktáblát várom Sággy Barátunktól – homloktábla: címlap. Az EÉT címlapjainak készülésétől lásd az alábbi levél jegyzeteit: 189. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. február 24.

a' második Kötethez – az EÉT 1822. évi 2. számához.

a' Tertiához tartozó Zsoltár hátra lévő két szakaszt – tertia (lat.): a zsolozsma harmadik órája (dél előtt 9 órának felel meg), amelynek állandó része a 118. zsoltár He, Vau, Zain és Heth betűire írott versei. Verseghy ezeket is lefordította görög versnemekben: *Legem pone mihi Domine, nyolcznyolcz versből álló He és Vau betűi, melyek az Egyházi solyozsmának harmadik órájában mondatnak* (EÉT, 1824, 3. sz., 69–71); *Ugyanazon Zsoltárnak [118] Zain és Heth betűi, Memor esto verbi tui* (EÉT, 1824, 3. sz. 71–73). Vö. 233. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. december 23.

Melly nagy haszna, sükere volt légyen pedig reám nézve a' kerek 's rajzoló beszédről való helyes tanításnak – Horváth János Verseghynek az egyházi ékesesszólásról szóló tanulmányára utal, amely a *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszólásról* címmel folytatásokban, négy részletben jelent meg az EÉT-ben: EÉT, 1820, 2. sz., 153–181; EÉT, 1821, 1. sz., 123–134; EÉT, 1821, 2. sz., 116–139; EÉT, 1821, 3. sz., 112–130. A sorozat abbamaradásának okairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

moles – (lat.) gát, nehézség. Lásd Verseghy válaszát: 248. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1822. február 18.

248. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak Buda, 1822. február 18.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 52r. Autográf fogalmazvány.

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 69r–70r. Autográf tisztázata.

A fogalmazvány szövege nem tartalmazza a levélnek az aláírást követő, az alábbi mondattal bevezetett szakaszát: „Egy kis kóstoló ama' feleletből, melyet Kassai Viseesperes Úrnak gyalázó írására beadtam.”

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *132–134*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1822. február 9-én kelt írására felel, pontról pontra reagálva az abban foglaltakra. (247. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. február 9.) Levelének végén kitér Kassai Józseffel való konfliktusára, s másolatban elküldi a Horváthnak a Kassai kifogásaira felelő értekezése egy részletét. A Kassaival való nézeteltéréséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A fogalmazvány szövege:

Főrisztelendő Apátur és Kanonok Úr!

Kedves Drága Barátom Uram!

Haj! be fel tudja Kedves Barátom Uram az öreg emberben az ifjú tüzet lobbantani! Hogy érzékeny szíve és elméje írásimban az igazat és az érzékenyítőt mindenkor és könnyen feltalállya, arról soha sem kételkedtem; de bezzeg vannak ám hideg lelkű olvasók, vannak szőrszálhasogató criticasterek, kik a' nemes érzékenységnak legszebb virágjait leforrázni, 's helyettek csak az oskolaporral belepett szív-

szorító naspolyákat szeretik fitogatni.²⁹¹ Ezekre mindazáltal nem kellene nekünk munkáinkban figyelmeznünk, ha egyébarant²⁹² az emberségnek igazán használni akarunk; mert én merészlem azt nyilván²⁹³ állítani, hogy a' tudósság, avagy *eruditio*, annyival inkább pedig az oskolás tudakosság a' szívet soha sem képes megjobbitani, hanem ha külső és többnyire affectált fékek által. A' nemes és érzékeny²⁹⁴ szív ellenben, csak közepszerű tudománnyal is, dajka gyanánt neveli az emberséget 's ha pedig a' tudományoknak mélyeibe is behat, hol az igaz bölcsesség avagy *sapientia* fekszik, akkor az emberséget az istenséggel felemeli. Valamint mindgyárt elejente megmondottam Kedves B. Uramnak, úgy most is újra kénytelen vagyok megvallani: hogy az Egyházi Értekezéseknek számára a' *tudományos* tárgyakban kevés hasznomot veheti; nem mintha képes nem volnék magamnak ezekben is járatosságot szerezni, mert az Isten illy tehetséggel is megáldott: hanem mivel e' tárgyak nekem felette szárazok, mihelyt a' szív benne nem részesül.

Hogy ellenségeim is kezdik követni nyelvünkben a' tisztaságot, melynek sikeres felállításában már majdnem egész 40. esztendeig munkálkodok, Főtisztelendő Úrnak levelében²⁹⁵ mély elégedéssel olvastam: mert én magam az új Magyar könyveket meg nem tekintem, ne hogy talán elkeserítsenek: nekem tudni illik²⁹⁶ fontos és kivált érzékeny²⁹⁷ munkáimhoz az²⁹⁸ *édes* belső²⁹⁹ *nyugodalom* elkerülhetetlenül szükséges.

A' *moles* Wagnerban már imígy van megmagyarázva: Nehéz teher: eine schwere Last. Nagy fáradtság: grosse Mühe. Töltés vagy gát a' tengerben: ein Damm in dem Meere. Nagy, roppant épület: ein grosses Gebäude. Nagyság: Grösse.

Erről Hübnerben csak ezt olvasni: Mole, Molo, Molire, Hooft, Steensleis, Steenmuur in en Zee-Haven. *Latein.* Moles lapidea portus, ist eine Reihe grosser Steine, nebst einem dicken Gemäuer, welche man in Gestalt eines Dammes vor dem Haaven, wider das Ungestümm der Wellen aufrichtet, und solchergestalt nach Möglichkeit zu verhindern sucht, daß weder die fremden Schiffe mit Gewalt in den Hafen einlaufen, noch auch die anderen, die bereits in Haven liegen, von der Gewalt der Wellen allzu sehr beunruhigt, oder auf die Höhe können geworfen werden.

Az előbbeni nevekhez tehát oda³⁰⁰ lehet még ezeket is függeszteni: *révgát*, és a' tengerenn kívül valókról *kőalkotmány*, vagy *földalkotmány*, vagy a' miből a' moles összeállítatik.

Főtiszt. Úrnak levelénn kívül az ifjú Fejér is hozzám sietett azzal az örömdetes³⁰¹ hírrel, hogy Főtisztelendő Generalis Vicarius Úr³⁰² jobban van, és hogy szobájában már Misét is mond. Áh! melly érzékeny háladással köszöntem az Úr Istennek e' különös kegyelmet. Az illyen jó Uraknak³⁰³ tellyességgel halhatatlanoknak kellene lenni. Csókolom mély és igaz szívű tisztelettel kezeit. A' többi Főtiszt. Kanonok Uraknak is kívánok *szerencsés farsangünnepeket!* és *boldog hamvazó szerdát*. Csókolom, ölelem³⁰⁴ K. B. Uramot ezerszer és vagyok örök tisztelője

²⁹¹ fit|ogt|atni [Betoldás a sor fölött.]

²⁹² Ezekre |mindazáltal| nem kell|ene| nekünk munkáinkban figyelmeznünk, ha |egyébarant| [Betoldások a sor fölött és alatt.]

²⁹³ azt |nyilván| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁹⁴ nemes |és érzékeny| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁹⁵ Úrnak |levelében| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

²⁹⁶ nekem |tudni illik| [Betoldás a sor fölött.]

²⁹⁷ fontos |és kivált érzékeny| [Betoldás a sor alatt.]

²⁹⁸ munkáimhoz |az| [Betoldás a sor fölött.]

²⁹⁹ *édes* |belső| [Betoldás a lap szélén, korrektúrajellel.]

³⁰⁰ oda <még>

³⁰¹ a|z| <kíváncs|> |örömdetes| [Betoldás a törlés fölött.]

³⁰² Úr <már>

³⁰³ jó <embereknek> |Uraknak| [Betoldás a törlés fölött.]

³⁰⁴ ölelem <Főtiszt.>

criticasterék – (ang.) bírálók.

oskolaporrall belepett – oskolapor, iskolapor. Itt átvitt értelemben értendő: aki nem lépett túl az iskolában elsajátított tudáson.

naspolyákat – mespilus: a rózsavirágúak rendjébe tartozó növény. Díszfaként vagy termése miatt termesztik. Későn, október végén terem, gyümölcse utóérő, magas C-vitamin-tartalmú, gyógyászati célokra is alkalmazzák.

eruditio – (lat.) műveltség, tudósság, tanultság.

affectált – (lat.) mesterkélt, fitogtatott.

sapientia – (lat.) bölcsesség.

A' moles Wagnerban már imígy van megmagyarázva – moles (lat.): nehézség, súly, teher. Wagner itt említett frazeológiai munkájának Verseghy közreműködésével készülő új kiadásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30. Az alább felsorolt magyar kifejezéseknek az azokat követő németek pontos, szó szerinti fordításai.

Hübnerben – Verseghy Johann Hübner (1668–1731) számos kiadást megélt lexikonára utal: HÜBNER 1782.

Mole, Molo, Molire, Hooft, Steensleis, Steenmuur in en Zee-Haven. Latein. Moles lapidea portus, ist eine Reihe grosser Steine, nebst einem dicken Gemäuer, welche man in Gestalt eines Dammes vor dem Haaven, wider das Ungestümm der Wellen aufrichtet, und solchergestalt nach Möglichkeit zu verhindern sucht, daß weder die fremden Schiffe mit Gewalt in den Haven einlaufen, noch auch die anderen, die bereits in Haven liegen, von der Gewalt der Wellen allzu sehr beunruhigt, oder auf die Höhe können geworfen werden – (ném.) 'Mole, Molo, Molire, Hooft, Steensleis, Steenmuur in en Zee-Haven. Latinul: Moles lapidea portus. Vastag falak mellett lévő nagy kövek sora, amelyeket gát alakban állítanak fel a kikötő előtt a hullámok féktelensége ellen, s ilyen módon lehetőség szerint igyekeznek megakadályozni, hogy erőszakkal idegen hajók fussanak be a kikötőbe, s azt is, hogy más hajókat, amelyek már a kikötőben vannak, a hullámok ereje túlságosan háborgasson, vagy a magasba repítsen.' Az idézett szócikk Johann Hübner lexikonának 1782-es kiadásában az alábbi oldalakon található: HÜBNER 1782, 1590–1591. (Nincs információ arra nézvést, Verseghy melyik kiadást használhatta.)

Főtisztelendő Generalis Vicarius Úr jobban van – generalis vicarius (lat.): általános helynök. Az utalás Hornyik Jánosra vonatkozik, akit Kurbély György veszprémi püspök halála után veszprémi káptalani helynöknek neveztek ki. Hornyik János romló egészségi állapota 1820 nyara óta téma a Verseghy-levelezésben: 147. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1820. augusztus 26.; 150. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. szeptember 8.; 171. Verseghy Ferenc – Hornyik Jánosnak [h. n., 1820. december 6. és december 17. között]; 203. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. május 6.; 205. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1821. június 8.

Pro coro inde addo – a latin szöveg Balogh Piroska és Rédey János fordításában: 'hozzáteszem, hogy erősen vágytam arra, amíg ezt a munkát olvastam, hogy Károli Gáspár ama átszellemültsége, vagy inkább a kálvinistáknak kiadott bibliájából való idézés, mintha csak elég lenne egyedül az ő tekintélye, hogy lehengereljen minket, akik gyakran ellentmondást észlelnek, vagy soha, vagy legalább ritkán tűnne föl. Elég lenne azonban csak az egyetlen eredeti szövegre hivatkozni, vagy katolikus fordításokat idézni, akik ehhez a szöveghez hűségesen ragaszkodnak. Veszedelemes az a hív, amellyel az igen tisztelendő Kassai úr a Tsétsiánusok, avagy a kálvinisták helyesírását és filológiai álláspontját foggal-körömmel óvja, amellyel nyilvánosan elismeri, hogy az igaz, amit a Biblia magyar változatáról szóló értekezésemben, az új változat jellegzetességeivel előrebocsátva a 6. paragrafusban állítottam: „hogy a protestánsok több hívőt és követőt elnyertek a katolikusoktól – és még papoktól is –, azon önmagukról szóló híresztelés terjesztésével, hogy ők csakugyan magyarok, és saját beszéd és írásmódjuk egyedülállóan és teljes egészében megegyezik őseink nyelvével, és hogy számuk ennek folytán még ma sem szűnt meg gyarapodni.” Különösen, mivel nincs olyan katolikus bajnok, aki szembe merne szállni egy másik katolikkal a saját véleményéért küzdve. Továbbá, hogy mennyire könnyű az átjárás

a kálvinistákkal való nyelvi-irodalmi közösségtől az ő műveik olvasásához és ajánlásához, véleményük elfogadásához, fenntartásához, megerősítéséhez és felekezetük terjesztéséhez, az könnyen kiderül a kálvini Biblia lelkes idézgetéséből.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a szerencsi plébánián a fiókplébániákkal együtt csak 1536 katolikus, azonban 3670 helvét követő él, és ebből a főplébániákkal mindössze 650 katolikus, református pedig ezer; ha továbbá megfigyeljük, hogy ennek a plébániának egyáltalán nincs pártfogója, és hogy a plébánia fenntartása nagyjából a kálvini nemesektől függ: vajon csodálkozunk-e azon, hogy a plébániára úgy beférkőzött a helvét iskola és értelmezés szelleme, hogy saját testvérével az övéik kedvéért ellenségesen bánt. Én magam ifúságom során a protestánsokkal kezdődött barátságosabb kapcsolat áldozataként jól ismerem azokat a csábítási eszközöket, amelyekkel különösen minket, papokat a saját pártjukra óhajtanak átvinni, éppúgy, mint azok, akik fortélyos lábakon járva a tűzből kikapart gesztenyét használják; másrészt jól megismertem azokat a veszedelmeket is, amiknek a velük társulók kiteszik magukat. Valójában az istentelenség, az erkölcstelenség és a folyamatos reformálásra és az ezekhez közel álló forrongásra irányuló alapelvek nagy része elsősorban a mi papjaink hasonló eltévelyedéseinek tudható be, amely dolgok miatt joggal panaszkodunk, hogy azok Európában az emberi nem műveltebb részét elárasztják.⁷ Az idézett szakasz Verseghynek abból a primásnak benyújtott értekezéséből származik, amelyet Kassai Józsefnek a szentírás magyar fordításához tett beadványára feleletül készített. Verseghy értekezése az esztergomi Primási Levéltárban található. Jelzete: PL Rud. Litt. No. 17/69. Az értekezés magyar fordítása: *Verseghy Ferenc észrevételei tisztelendő Kassai József Úrnak, a Kassai Püspökséghez tartozó Zemplén vármegyei Szerencs város plébánosának, az alsó hegyaljai kerület esperesének véleményéhez és dolgozatához arról, hogyan kell elkészíteni és kijavítani a Káldi-féle Szent Biblia-fordítás új kiadását* = VERSEGHY 1987d, 41–57.

A konfliktusról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

249. Verseghy Ferenc – Gaisznak h. n., 1822. március 12.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 130r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy e levélfogalmazványának címzettje nem azonosítható minden kétséget kizáróan. A levél szövege alapján úgy tűnik, a címzett egyházi személy, s egy német nyelvű munka magyar fordítását készítette el, munkájáról pedig – mielőtt azt a primás figyelmébe ajánlotta volna – Verseghy véleményét kérte.

A címzett tekintetében mindössze egy bizonytalan feltételezés fogalmazható meg: a korabeli sematizmusokat áttekintve egyetlen hasonló nevű egyházi személyt találni, Geisz Jánost. Életrajzi adatairól kevés információ akad. 1806-ban szentelték pappá, előtte tanárként működött Székesfehérvárott, Körmöcbányán és Komáromban. Egyházi pályájának egyik első állomása lehetett Győr-Szabadhegy, ahol 1807 és 1808 között plébános volt. (Intelligenzblatt der Annalen der Literatur des Österreichischen Kaiserthums, 1807. May, 214; BEDY 1939, 64.) Feltehetően azonos a Geiss János körmöc-

bányai gimnáziumi tanárral, a *Lebensgeschichte des heil. Ignatz v. Lojola, Stiftern der Gesellschaft Jesu* (1804) című mű fordítójával.

Geisz János neve a felsoroltak mellett még az Evangélikus Országos Levéltár irataihoz készített segédletben tűnik fel, amely számon tart egy 1820. november 3-án kelt helytartótanácsi leíratot Geisz János ügyében, „aki prédikációjában keményen kifakadt a protestánsok ellen” (GÓBI é. n., 60–61).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában

1822. március 12-én,

a főtisztelendő Gaisz úrhoz
Főtisztelendő Úr!

Visszaküldöm a magyar kéziratot a németül kiadott könyvecskével együtt, azzal az igaz baráti észrevétellel, hogy a fordítás, miként bármelyik más ihletett kéz munkája, *kidolgozást* végtére is *kicsiszolást* igényel. Főtisztelendő uraságod mind a kettőt véghez tudja vinni, mihelyt saját munkáját letisztázza. Amint ez megtörtént, ezt a valóban hasznos munkát legyen szíves átadni Őmagasságának, az igen jóindulatú hercegprímásnak, aki azt sajátjai közül tetszése szerint valamelyik cenzúrára rábízza, és sajtó alá juttatja.

Továbbra is kegyes imáira és testvéri szeretetére bízva magam maradok

alázatos szolgálója

manuscriptum Hungaricum una cum libello Germanice edito – (lat.) ’a magyar kéziratot a németül kiadott könyvecskével együtt’. Az itt említett kézirat és német nyelvű kötet nem azonosítható.

Principi et Primati – (lat.) ’hercegprímásnak’. Rudnay Sándornak.

250. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. március 21.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 52v–53r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *135–137*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írása mellékleteként küldi el Horváth Jánosnak *A’ Keresztény Indifferentismusról* című, majd az EÉT 1822. évi 3. számában megjelenő tanulmányának kéziratát. Levelében emellett beszámol a legfrissebb hírekről: a nemzeti zsinat előkészületeiről, a primás budai látogatásáról és fogadtatásáról, Kassai Józseffel való konfliktusa fejleményeiről, valamint egészségi állapotáról és életkörülményeiről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 21 Martii. – (lat.) 'március 21-én'.

oda függesztem még az ide zártt Levelet a' Keresztény Indifferentismusról – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Az itt említett szöveg feltehetően Verseghy alábbi, az EÉT 1822. évi 3. számában megjelent tanulmányának kézirata lehet: *A' Keresztény Indifferentismusról*, EÉT, 1822, 3. sz., 1–21.

mellyet Főtiszt Úrnak kívánsága szerint Nellesennek első Beszédgyébül von der Göttlichkeit des katholischen Glaubens-Systems készítettem – az utalás Leonhard Aloys Nellesen (1783–1859) aacheni származású római katolikus pap alábbi munkájára vonatkozik: NELLESSEN 1816.

Indifferentistáinknak – indifferentizmus (lat.): vallási közömbösség.

lárvája – álarca.

a' Primás – Rudnay Sándor.

Synodust – zsinatot. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Ő Felsége – I. Ferenc.

ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo – (lat.) a kifejezés Máté evangéliumából származik. Magyar fordítása: 'Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük.' (Mt 18,20)

de punctis Synodalibus – (lat.) 'a zsinati pontokról'. Értsd: a zsinaton megvitatásra szánt ügyekről. Lásd a fenti jegyzetet.

in Copia – (lat.) másolatban.

Prudentiores filii membrarum filiis lucis – (lat.) 'a sötétség fiai okosabbak a világosság fiainál'. A kifejezés Lukács evangéliumára utal, amelyben a vonatkozó szakasz pontosan így hangzik: „quia filii huius saeculi prudentiores filiis lucis”. Magyarul: 'mert e világnak fiai eszesebbek a világosságnak fiainál' (Lk 16,8).

Hogy a' folyó esztendőnek 2. kötetében – az utalás az EÉT 1822. évi 2. számára vonatkozik.

publicitást – (lat.) nyilvánosságot.

egygy revolutionalis könyvecske miatt, mellyet a' Primásnak dedíáltak – vö. 242. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek, Buda, 1822. január 16.; 243. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek, Buda, 1822. január 17.

repraesentatiójára – (lat.) bemutatására.

mivel a' Dedicatio tudta nélkül történt – egy patrónushoz címzett dedikációhoz szokás volt a címzett hozzájárulását kérni. Erről bővebben: PESTI 2013, 154–164.

confiscáltatott – (lat.) elkoboztatott, lefoglaltatott.

Privatus – (lat.) magánszemély.

protectio – (lat.) pártfogás, védelem.

inter pocula – (lat.) poharazás közben.

Visitátója – (lat.) látogatása. Visitatio canonica: kánoni látogatás. Az utalás Rudnay Sándor 1822-es kánoni látogatására vonatkozik. Minden püspök kötelessége, hogy egyházmegyéjét évente részben vagy egészben meglátogassa. Az előírás szerint legalább ötvenként egyszer egyházmegyéje minden településére el kell jutnia.

subsistentiái – sustinentia (lat.): kiállás, elviselés, eltűrés.

Magistrátussal – (lat.) városi tanáccsal.

solemnis sessiókat – (lat.) ünnepélyes gyűléseket.

A' Rác városban – a Rácvárosban, a budai Tabán főként szerbek lakta városrészében.

Wer ist denn deine Mutter? – Eine Wäscherin. – Ist sie arm? – O! ja, wir sind arm. – Aber du hast ja schöne Kleider an – (ném.) 'Ki a te édesanyád? – Egy mosónő. – Szegény? – Ó, igen, szegények vagyunk. – De hiszen te szép ruhát viselsz.'

Die Mutter hat die Kleider zu leiben genommen (geborgt) wegen Primas – (ném.) ’Édesanyám a primás miatt kölcsönözte a ruhát.’

hogy Feleletemnek, melyet Kassai viseesperes Úrnak Operatumára írtam – erről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 241. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. január 16.

kivénén, hogy a’ vak aranyér alól bánt – a „vak aranyér” korabeli jellemzését, valamint tüneteinek ismertetését lásd: HORVÁT 1830, 15–18. Verseghy panaszai nem új keletűek, már 1820 őszén említést tett róluk: 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.

mert azonnal, hogy szegény Marist eltemettük, megszólítottuk, én és Ossitzky, özvegy Kikingerne Asszonyt – Kikinger Eleonóra alkalmazásáról lásd még az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 236. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek [h. n., 1821. december].

Annonariae Officialis – (lat.) élelmezésért felelős tiszt.

cultiváltt – (lat.) művelt.

251. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. április 25.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 53r–54r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *137–138*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János hozzá címzett, 1822. április 8-án kelt levelére felel, amely levél azonban nem maradt fenn vagy lappang. Tartalmára Verseghy csupán röviden utal: feltehetően *A’ Keresztény Indifferentismusról* című tanulmányáról (vö. 250. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. március 21.), valamint egy készülő brosúráról lehetett benne szó.

Jelen levél nagyobb hányada amellet, hogy tudósít Verseghy előkészületben lévő munkáiról, a Horváthot is érintő legfrissebb hírekről számol be: Horváth János tervezett kinevezéséről a pesti egyetem teológiai karának élére, valamint a zsinatot megelőző esztergomi egyházmegyei gyűlésről, amelyen felvetődött egy latin nyelvű, az EÉT mintája szerint elképzelt egyházi folyóirat indításának ötlete.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 25. Aprl. 1822. – (lat.) ’1822. április 25-én.’

Szives levelét de dato 8. April. – Horváth János itt említett, Verseghyhez címzett, 1822. április 8-án kelt levele nem maradt fenn vagy lappang.

hogy munkácskám a’ Keresztény Indifferentismusról – lásd az alábbi levél szövegét és jegyzeteit: 250. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. március 21.

Literátor – (lat.) író.

tendentiát – (lat.) törekvéseit.

üdütlenség – időszerűtlenség.

A’ lelkiösméret’ szabadságának mivoltárúl’s határaitárúl való munkával előzzük meg Horváth Pistának broschúrját – Horvát István itt említett munkája nem azonosítható.

notáriusoknak – (lat.) jegyzőknek.

Ő Excellentiája Örményi Úr – Örményi József (1741–1825). Tanulmányait Nagyszombatban, Bécsben és Egerben végezte. 1773-tól kamarai, 1774-től kancelláriai tanácsos. Az 1777-es Ratio Educationis kidolgozója. Az 1780-as években előbb Bihar, később Nyitra megye főispánja. 1789 és 1795 között királyi személynök. 1806-tól országbíró, ugyanettől az évtől kezdve a pesti egyetem elnöke is egyben. 1825-ben vonult nyugalomba (PRUZSINSZKY 1990).

Főtisztelendő Barátom Uramot proponálta Ő Felségének pro Directore Facultatis Theologicae – értsd: Horváth Jánost az uralkodónál előterjesztette a pesti egyetem teológiai karának igazgatói tiszttségére. Horváth kinevezése azonban csak évekkel később valósult meg: 1826-tól kezdődően látta el ezt a hivatalt.

Principálisakkal – (lat.) feletteseikkel.

egy idevaló Egyházi jó Barátom – az említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

a' Synodalis punktumokra való feleletekrül – a nemzeti zsinat tárgyalásait meggyorsítandó, a zsinaton megvitatandó kérdéseket előzetesen kiküldték, és több szinten megtárgyalták: a püspökök az espereskerületi gyűléseken, a papok pedig egyházmegyei tanácskozásokon. A megbeszéléseken készült jegyzőkönyveket utóbb elküldték a zsinatra. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Kívánságát tellyesíttem – Verseghy itt említett kézírata nem maradt fenn vagy lappang.

egy idevaló Káplántúl – az említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

ezeket hallottam – a szövegben e szavakat követően egy idézőjelek közé zárt bekezdés következik, amely feltehetően az említett káplán leveléből származhat. E levél nem maradt fenn vagy lappang.

Mélt. Bilek Püspök – Verseghy ezen a helyen tollhibát ejtett: az utalás Béli József (1757–1847) püspökre, a prímás generalis vicariusára vonatkozik.

Generalis Vicarius – (lat.) általános helynök.

a' Viceespereseknek – (lat.) az alespereseknek.

a' Megyebéli gyűlés' előtt – a zsinat kérdéseit előzetesen megvitató esztergomi egyházmegyei gyűlést megelőzően. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

applausussal – (lat.) tapssal, tetszéssel.

Ide rekesztem Főtisztelendő Úrnak Extractusban, a' mit én errül imént említett Barátomnak írásban adtam – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

a' Prímás – Rudnay Sándor.

a' mi Lexiconunknak revisiójához – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

a' 3. kötetben ki akarják hirdetni – tehát az EÉT 1822. évi 3. számában.

Wagner' Phraseologiája – Franz Wagner frazeológiai kézikönyvének Verseghy közreműködésével készülő új kiadásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

a' Bibliából a' Prímásnak még csak kilencz capitulummal vagyok adós – Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 3.

szent Jánosnak titkos látásaiból – tehát a Jelenések könyvéből.

Ingressus ad Extractum – (lat.) 'bevezető a kivonathoz'. Verseghy feltehetően a fent említett melléklet fogalmazványát kezdte el írni a levélfogalmazvány végére.

Vide in Sceletto eorum – (lat.) 'lásd annak vázlatában'. Verseghy ezzel a saját maga számára írt emlékeztető mondattal a levélhez készülő melléklet kézíratos vázlatára utal.

etc. – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány szövege ezen a ponton feltehetően bővebb lehetett.

252. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1822. május 8.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázata.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *253–254*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1822. április 25-én kelt levelére felel: 251. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. április 25. A szöveg három témát érint: a hírt, amely Horváth János áthelyezéséről szól, az esztergomi egyházmegyei gyűlésen felvetődött latin nyelvű katolikus folyóirat ügyét, valamint Verseghy Ferenc tervezett veszprémi látogatását.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 12. Maji 1822. – (lat.) 'Kézhez vettem 1822. május 12-én.'

Resp. 19. d. d. – (lat.) 'Válaszoltam ugyanazon hónap 19-én.' Lásd: 253. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. május 19.

a' Bakony' tövéből – azaz Veszprémből.

Innen midőn egy hét múlva megmeg visszatértem vadonyomba, cselédem egy levelet nyújtván jött köszöntésemre – a szóban forgó levél Verseghy 1822. április 25-én kelt írása: 251. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. április 25.

Hárfásunk – Verseghy Ferenc. Az elnevezésről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 145. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. augusztus 20.

candidáltkötésomat – (lat.) jelölésemet.

non solum nobis nati sumus – (lat.) 'Nemcsak magunknak születünk.' A mondás Cicerótól származik: CICERO 1903–1908, 25.

mióta egy felszentelt istentelen ezermester, meg szorgalmatosságomat is irigylvén, üldözőbe vett – az említett személy nem azonosítható.

Bene vixit, qui bene latuit – (lat.) az idézet Ovidius *Keservek* című művéből származik (III. 4a, 25). Magyarul: 'aki jól rejtőzik, szépen is él az' (Adamik Tamás fordítása). Lásd: OVIDIUS 2002, 60.

Pázmán, Telegdi, Balásfalvi, Veresmarthy, Illyés – Pázmány Péter (1570–1637), Telegdi Miklós (1535–1586), Balászfői Tamás (1580–1625), Illyés István József (1650–?), Veresmarti Mihály (1572–1645).

a' negyedik kötetnek – az EÉT 1822. évi 4. számának.

pro 13ia Junii – (lat.) 'június 13. előtt'.

Högyészi Volt Paulínus – Högyész Lajos (?–?) egykori pálos szerzetes.

a' Secunditiáját – secunditia (lat.): ötvenéves papi jubileum.

253. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. május 19.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3659, 54r–54v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *139–140*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1822. május 8-án kelt írására felel (252. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. május 8.), s az abban felvetett témákat érinti: Horváth János tervezett kinevezését, az esztergomi egyházmegyei gyűlésen történeteket, valamint tervezett veszprémi látogatását.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 19. Maji. – (lat.) ’május 19-én’.

előbbeni levelemmel – lásd: 251. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. április 25.

a’ Pesti Tudós Gyűjtőknek apró és kamasz Angyalai – értsd: a TGy munkatársai.

candidálta – (lat.) jelölte.

pro Directore Facult Theologicae – (lat.) ’a teológiai kar igazgatójának’.

a’ Referens Consiliar. Nitray Úr – Nyitray Mátyás (?–?) helytartótanácsi tanácsos, műgyűjtő (SCHAMS 1822, 350–352; TAKÁCS 2012, 340).

superálta – szuperál (lat.): meghalad, felülmúl.

primo loco – (lat.) első helyen.

Bottányi Kanonok Úr – Batthyány Alajos (1784–1825) római katolikus pap. Tanulmányait Pozsonyban és Nagyszombatban végezte. 1809-től a Központi Papnevelő Intézet prefektusa, majd vicerektora, 1820-tól pedig rektora. 1821-től egyszersmind madocsa apát, 1825 márciusától pedig sasvári főesperes.

A’ mi a’ felszentelt istentelen ezeremestert illeti – lásd: 252. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. május 8.

Méltós. Kopácsy Püspök Fejérvári Dioecesanus lett – Kopácsy Józsefet (1775–1847) 1821-ben székesfehérvári püspökké nevezték ki. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 106. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak [h. n., 1819. december 20].

Főtiszt. Úr a’ Veszprémi Licéumban Directornak confirmáltatik – értsd: a hírek szerint Horváth Jánost a veszprémi papi szemináriumban avatták volna fel új, a pesti egyetem teológiai karának igazgatói tisztségébe.

ususban vagyon – (lat.) szokásban van.

communicatiót – (lat.) itt: értesítést, kihirdetést.

17. hujus – (lat.) e hónap 17-én.

protocollum – (lat.) jegyzőkönyv.

sumitur pro statu notitiae – (lat.) ’jegyzetként kihirdetik’.

reflexio – (lat.) észrevétel.

pro statu notitiae Ex Consilii – (lat.) helytartótanácsi jegyzetként’.

ex officio – (lat.) hivatalból.

resultátumot – (lat.) határozatot.

éppen nem úgy van a' dolog, ammint a' minap a' Káplány' szava után irtam – lásd: 251. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. április 25.

Barátom haza érkezvén – lásd: 251. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. április 25.

Synodus – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

factio – (lat.) történés.

úgy mint régi contubernalisomot Nagyszombatban – contubernalis (lat.): bajtárs, pajtás.

Fejérvárrúl – Székesfehérvárról. Verseghy veszprémi látogatásai alkalmával a Buda és Veszprém közötti utat egy székesfehérvári pihenővel szakította meg. Erről lásd az alábbi leveleket: 97. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. augusztus 20.; 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.

Leánya holnap Altsútra megy a' Főherczegnek gyermekeivel – Rosine Ossitzky ezekben az években a nádor gyermekei mellett teljesített szolgálatot komornaként (HSS 1819, 177; HSS 1820, 178). József nádor alcsúti birtokáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 156. Verseghy Ferenc – Fliszár Györgynek, h. n., 1820. október 7.

A' negyedik kötetbe való darabocskámot – feltehetően az alábbi, posztumusz megjelent tanulmányról van szó: *Még egy rövid szó a' helyes Fordításrúl, Szent Írásbeli példával*, EÉT, 1823, 2. sz., 122–134.

cum censura – (lat.) 'cenzúrával', értsd: cenzori jóváhagyással.

254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. június 19.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 55r – 55v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *141–142*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelében váratlan megbetegedéséről ad hírt Horváth Jánosnak. Horváth más forrásból ekkorra már értesülhetett Verseghy betegségéről: korábbi terveiknek megfelelően ugyan-is kocsit augusztus 9-re kocsit küldött Verseghyért, hogy Veszprémbe vitesse. (Erről lásd: 252. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. május 8; 253. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. május 19.) Verseghy egészségi állapotának hirtelen romlásáról nem tudta időben értesíteni Horváthot, így a kocsi üresen tért vissza Veszprémbe.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 19. Junii 1822. – (lat.) '1822. június 19-én'.

a' fürdőben voltam reggel – Feltehetően a budai Király fürdőről van szó. Verseghy említést tett róla egy korábbi levelében is, amelyben látogatóba hívta Horváthot: 198. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 22.

Szent Háromság' ünnepén – Szentháromság vasárnapja: a pünkösd utáni vasárnap.

új Dajkámtúl – Kikinger Eleonórától.

Hetfűnn – hétfőn.

Régi Orvosunk, ki engemet is már több ízben erős betegségekbe kivont – feltehetően: Johann Mayer. Vö. 266. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1822. október 17.

Maris' – Marie Ossitzky.

új orvost – a személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

Doctorem Medicinae – (lat.) 'orvos doktort'.

5. Junii – június 5-én.

a' Primáshoz – Rudnay Sándorhoz.

9a Veszprémbe is el akarnék utazni – Verseghy tervezett veszprémi látogatásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 252. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. május 8.; 253. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. május 19.

Pökte ő a' markát! – köpi a markát: dicsekszik.

ein rheumatisches Fieber macht mir nicht viel Aufsebens – (ném.) 'egy reumatikus láz nem okoz nagy feltűnést'.

pituita – (lat.) nyák, gennyes váladék.

az arany ér is megjelent – vö. 158. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. november 1.; 250. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. március 21.

a' Grófnénál – Verseghy zsadányi és törökszentmiklósi gróf Almásy Pál (1750–1821) felesége, kápivári Kapy Anna Mária (1756–1829) gyóntatója volt.

az Asszony – Kikinger Eleonóra.

Fejér' leveléről még hozzá tettem – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány – amely nem maradt fenn vagy lappang – szövege ezen a ponton bővebb lehetett.

255. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1822. június 26.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *253–254*.

Keletkezés

Horváth János jelen levelével Verseghy hozzá címzett, 1822. június 19-én kelt írására felel. (254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.) Rövid írásában reagál egyfelől a Verseghy egészségéről érkezett rossz hírekre, másfelől az EÉT-be szánt tanulmányokról, Verseghy bibliafordítás-hoz készített értekezéséről, valamint Wagner frazeológiai kézikönyvének munkálatairól ejt szót.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Resp. 14. Julij 1822. – (lat.) 'Válaszoltam 1822. július 14-én.' Lásd: 256. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. július 14.

Levelét – lásd: 254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.

béséget – hőséget.

Az öreg Fejér Úrral szóllottam, 's megkérdeztem a' Levelet kinek adta? de ő csak annyi utasítást tudott adni, hogy az Ifiat, kinek a' levelet kezére bízta Koncznak híjják – Verseghy előző, 1822. június 19-én kelt levelének szövege, amelyre jelen írás felel, csak fogalmazványként ismert.

Utolsó sora így hangzik: „Fejér’ levelérül még hozzá tettem.” (254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.) A megjegyzés arra utal, hogy Verseghy a levél elküldött példányában feltehetően részletesen kifejtette ezt a rövid utalást. Sem Verseghy említett, sem Horváth itt olvasható szűkszavú megjegyzése nem alkalmas arra, hogy a szóban forgó levélszakasz tartalmára következtessünk.

itt Kilényi Színjátszónak társaságában volt – Kilényi (Killyéni Kocsis) Dávid (1791?–1852) színész. Pályáját katonaként kezdte, a francia háborúban szerzett sebesülése után pedig színészként és társulatvezetőként folytatta. Felesége Déryné Széppataki Róza nővére, Johanna volt. Kilényi 1816-tól működött társulatvezetőként, ő volt az első olyan igazgató, aki állandó havi bérrel alkalmazott színészeket. Társulata évekig működött s országszerte színpadokra lépett. Az említett „Koncz” feltehetően nem azonos Kontz (Koncz) József (?–1828 után) színésszel, ő ugyanis valószínűleg idősebb: a szakirodalom 1788-ban tógátus diákként emlegeti, s csak 1827 kapcsán jegyzi meg, hogy kapcsolatban állt Kilényi társulatával.

dilettant – (lat.) nem hozzáértő, műkedvelő, amatőr. Itt: nem hivatásos.

A’ Szent Írásnak Magyar kiadásáról szöllő Értekezés kezemhez érkezett – Verseghy bibliafordításhoz kapcsolódó munkálatairól lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

Generális Vicárius Urnak – Hornyik János halála után, 1822-től Kiss Ferenc lett a veszprémi káptalani helynök. PFEIFFER 1987, 138–139.

az Egyházi Értekezések’ negyedik kötettyébe – értsd: az EÉT 1822. évi 4. számába.

Hogy Laszkalner Úr kézírása az Ötvenedik Zsoltárnak magyarázatát foglalja magában, és hogy azt nekem még vissza nem küldötte a’ Censúra alól – Laszkallner Antal itt említett kézírata nem maradt fenn vagy lappang.

Wagner Phraseológiájának – Franz Wagner frazeológiai kézikönyvének Verseghy közreműködésével készülő új kiadásáról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30. Jelen levél arra utal, hogy a készülő kötethez Verseghy a veszprémiek véleményére és jóváhagyására is számított.

256. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. július 14.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 55v–56r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *143–144*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével Horváth János hozzá címzett, 1822. június 26-án kelt írására felel. (Lásd: 255. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. június 26.) A szövegben egészségi állapota s betegsége miatt megnövekedett kiadásai mellett készülő munkáiról – Wagner kézikönyvéről és az EÉT-be szánt tanulmányokról – szól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Barátságos Levelének – lásd: 255. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. június 26.
barometrum – barométer: légnyomásmérő.

Az öreg Úrnak halálát elitkolták előllem – Hornyik János 1822. június 7-én halt meg.
jelenést – jelenetet.

A' munkámból a' két első árkust elküldöttem Főtiszt. Úrnak; de a' többiek usque Z. nállam fekszenek – az utalás feltehetően Wagner frazeológiai kézikönyvének Verseghy közreműködésével készülő új kiadására vonatkozik. Előző levelében Horváth arra kérte Verseghyt, küldjön belőle újabb részletet: 255. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. június 26.

hiteles Veszprémi emberre várakoznak – Verseghy és a veszprémiek között a küldeményeket az esetek nagy többségében nem posta továbbította, hanem olyan személyes ismerősök, akik Veszprém és Pest-Buda között utaztak.

a' Boldogútt Egri Érsek – Fischer István egri érsek 1822. július 4-én halt meg.

conditiok – (lat.) feltételek.

A' másodiknak csak kevés híja van, de mivel versekkel van egyítve, nagyon erőtlen fejemet nem merem rá vetni – feltehetően az alábbi, posztumusz megjelent tanulmányról van szó: *Még egy rövid szó a' helyes Fordításról, Szent Írásbeli példával*, EÉT, 1823, 2. sz., 122–134.

pro Censura Conclusionem operis – (lat.) 'mintegy cenzúrára a mű következtetéseit illetően'.

almárjomom – (lat.) szekrényem.

Contók – (lat.) számlák.

ha csak Veszprémi Barátim a' sárból ki nem segítenek – Verseghyt veszprémi ismerősei rendszeresen támogatták anyagilag. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 105. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. december 11.; 116. Verseghy Ferenc – Vajky Györgynek, h. n., 1820. február 26.

mert olly sürgetős munkát – Verseghy Wagner kézikönyvének új kiadására gondol, amelynek munkálatai hosszú évekig elhúzódtak. Lásd a fenti magyarázatot, valamint az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

257. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak Buda, 1822. július 15.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 86r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc 1822. január 8-i leveléhez mellékelten küldte el a primásnak a tervezett új magyar bibliafordításról készített értekezéseit csaknem nyomtatásra kész állapotban. (238. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1822. január 8.) Verseghy szerepéről az új magyar bibliafordítás előkészületei körül lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.; 138. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1820. július 16.; 212. Verseghy Ferenc – Rudnay Sándornak, Buda, 1821. július 6. Észrevételeit, próbafordításait 1819-től kezdődően küldte el az ügyet pártoló egyházi ismerőseinek: Horváth Jánosnak, Rudnay Sándornak, Fischer Istvánnak. E szövegeinek kézirateit, valamint zsoltárfordításait az alábbi irategység tartalmazza: Verseghy Ferenc *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*. Jelzete: OSZK Kt Quart. Lat. 3250.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Nagyságos és tisztelendő Hercegekérsek!
Az ország Prímása!
Kegyelmes Érsek!

Habár, már az előző hónap kezdetén, tudniillik Nagyságod távozásának másnapján erősen ágyhoz voltam kötve, rheumás láztól, annak folytatásaként egészen mostanáig főként erős köhögéstől szenvedek, mégis bőséges isteni kegyelemnek hála, a súlyos betegségtől mentes napokban tudtam mind a nyomdai korrektúrával foglalkozni, mind magának a műnek megfelelő befejezést készíteni.

A *mű befejezését*, igen nagy alázattal kérem, különösen nézze át Nagyságod, nehogy mást mondjak, mint aminek a kimondása megillet, vagy esetleg alkalmatlan legyen.

Úgy gondoltam, hogy azoknak a helyesírási és etimológiai *egyenetlenségeknek a rövid áttekintését*, amelyek köztem és hazai írók nagy része között vannak, ehhez a munkához csatolni kellene. Nehogy az egyébként nemes és derék férfiak, akik velem szemben nem kevésbé ellenségesek, akiket magyar tudással szemben szakadatlan és általában zabolátlan tiltakozás borít el, végtére miattam és filológiai nézeteim miatt elhidegüljenek, mielőtt magáról a kérdés mibenlétéről informálódhatnának, és így ez az ügy, mely önmagában véve csekélység, de igen fel van fújva, a fő okot, nevezetesen a Szent Könyvek helyes fordítását akadályozza.

Végül jóságosan engedje meg Nagyságod, hogy azért a különös kegyért, mellyel ennek a kis munkának az ajánlását elfogadni és fáradozásaimat saját költségén kiadni méltóztatik, ezen alkalomból ismét örök hálámat és legmélyebb odaadásomat tanúsítsam. Amíg élek, semmire sem fogok úgy törekedni, minthogy Nagyságod jóságos és atyai kedvességére méltatlan ne legyek.

Nagyságod szívélyességébe és oltalmába nagy buzgón ajánlva magam alázattal könyörgök atyai áldásáért, és kézcsokjaim mellett a legmélyebb tisztelettel és fiúi odaadással holtig maradok

Nagyságodnak
Budán, 1822. július 15-én

Krisztusban alázatos fia és
igen engedelmes lelkész,
Verseyhy Ferenc

[A külfeten más kézzel:]

1822. július 21., N. 469.

Verseyhy Ferenc Esztergom főegyházmegyei pap, a széptudományok és a filozófia doktora július 15-én felterjesztette Őmagasságának a Szentírás magyar fordításáról írt disszertációját, a fordítás javított és a Vulgátához alkalmazott példányait csatolva.

258. Verseyhy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. július 22.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 56r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 144*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levele mellékleteként küldi el Horváth János számára Wagner frazeológiai kézikönyve új kiadásának már elkészült részeit, valamint az EÉT-be szánt tanulmányának kéziratát. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak. Verseghy ebben az írásban említi Fliszár György egy hozzá címzett levelét is, amely azonban – az említett mellékletekhez hasonlóan – a ma ugyancsak nem hozzáférhető megsemmisült vagy lappangó források sorát gyarapítja.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 22. Julij. 1822. – (lat.) '1822. július 22-én.'

Igen Tiszt. Fliszár Professor Úrnak, Kedves Barátomnak leveléből – Fliszár György itt emlegetett levele nem maradt fenn vagy lappang.

a' hozzám küldött Fejérvári Loterista által – az említett személy a szöveg utalásai alapján nem azonosítható.

ime elküldöm Munkámból a' már kinyomtatott árkusokat, a' Ctül fogva egész az Yig: mert a' két elsőt (A és B) már a' minap elküldöttem – Verseghy Franz Wagner frazeológiai kézikönyvének készüléfében lévő részleteit küldi el Horváth Jánosnak. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 255. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. június 26.; 256. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. július 14. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

az Értekezésekbe való Darabomot – feltehetően az alábbi, posztumusz megjelent tanulmányról van szó: *Még egy rövid szó a' helyes Fordításról, Szent Írásbeli példával*, EÉT, 1823, 2. sz., 122–134.

a' Censor – Nagy Antal (1774–1847).

Sággy tehábt Pestre küldötte – Sággy szerepéről az EÉT életében lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

az ide zártt – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Szótárunkot – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Egészségem még sincs helyénn – Verseghy Ferenc megrendült egészségéről lásd az alábbi leveleket: 254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.; 255. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. június 26.

Főtiszt. General. Vicarius Úrtúl – Kiss Ferencről. Hornyik János halála után, 1822-től Kiss Ferenc lett a veszprémi káptalani helynök (PFEIFFER 1987, 138–139).

259. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. július 25.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 56r–56v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *144–145*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen leveléhez mellékelve küldi el az EÉT-be szánt, *Még egy rövid szó a' helyes Fordításról, Szent Írásbeli példával* című tanulmányának kéziratát, hogy az egyházi cenzor jóváhagyását elnyerve majd eljuttathassa azokat a budai, világi cenzorokhoz. Leveléhez csatolja megjelenés előtt álló, *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* című kötetének háromívnyi részletét is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 25. Julij. – (lat.) 'július 25-én'.

a' születlen pástétomot – az utalás Verseghy alábbi tanulmányának kéziratára vonatkozik: *Még egy rövid szó a' helyes Fordításról, Szent Írásbeli példával*, EÉT, 1823, 2. sz., 122–134.

Ide zárom – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

a' Pesti Censornak, Dreschernek – Drescher Frigyes (?–?) cenzornak.

a' Theologica Censura – az EÉT lapszámain két cenzor ellenőrizte. Az egyházmegyei cenzúrát Kiss Ferenc kanonok, a világi könyvvizsgálatot az első kötetek esetében Trenka Mihály Alajos (?–1822), majd az 1821. évi 4. kötettől Nagy Antal (1774–1847) végezte. A cenzorok nevét a kiadvány megjelenéséhez való hozzájárulásukkal együtt valamennyi lapszám feltüntette.

Szinte Ságynak tanácsára tehát, elküldöm Jóbnak 3. Részét – az említett szöveg a *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* részeként jelent meg: VERSEGHY 1822.

a' Postapénzt – a postaköltséget.

A' Rómaiakhoz írt Levélből 3. és az Apocalypsiból is 3. Részét a' Munkának Befejezésével együtt – az említett szöveg a *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae* részeként jelent meg: VERSEGHY 1822.

a' Prmástúl – Rudnay Sándortól.

cum peculiari Censura – (lat.) rendkívüli cenzúrával.

a' Fejérvári Loterista – az említett személy nem azonosítható.

260. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. augusztus 3.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 56v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, 145*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével mond köszönetet Horváth Jánosnak és a veszprémieknek azért a pénzbeli segítségért, amit azok a Verseghy gyógyszereinek költségeire küldtek. (Vö. 256. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. július 14.) Verseghy a levélhez mellékelve elküldi a Szentírás magyar fordításáról szóló értekezése már elkészült részleteit. Jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Főtiszt. Tulok Apátur és Kanonok Urat – Tulok Ferenc (?–?) keresztúri apátot (*Schematismus* 1820c, 34).

ki nekem a' Veszprémieknek nevével száz forintot adott kezembe, a' nélkül, hogy a' küldőnek nevét belőlle kivehettem volna – Verseghy Horváthhoz címzett, 1822. július 14-én kelt levelében pénzt kér a veszprémiektől, hogy a betegségére felírt gyógyszerek várhatóan magas számláit ki tudja fizetni. Lásd: 256. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. július 14.

A' hurut csak el nem hágy – Verseghy betegségéről lásd: 254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.

appetitusomot – (lat.) étvágyomat.

ide zárva küldöm munkámból a' kinyomatott árkusokat – jelen levél csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

a' prés alatt vannak – nyomtatásuk éppen zajlik.

A' Conclusio Operis – (lat.) 'A mű tanulsága'. Lásd: VERSEGHY 1822, 255–260.

Főtiszt. Generalis Vicarius Urat – Kiss Ferencet: Hornyik János halála után, 1822-től Kiss Ferenc lett a veszprémi káptalani helynök (PFEIFFER 1987, 138–139).

261. Horváth János – Verseghy Ferencnek Veszprém, 1822. augusztus 17.

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *254–255*.

Keletkezés

Horváth János e levelével Verseghy Ferenc hozzá címzett, 1822. augusztus 3-án kelt írására felel (260. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. augusztus 3.), s megerősíti, hogy eljutottak hozzá Verseghynek a Szentírás fordításáról készített értekezésének részletei. Emellett megosztja Verseghyvel, hogy a bibliafordítás ügyében milyen döntésre számít a zsinattól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Percepi 26. Aug. – (lat.) 'Kézhez vettem augusztus 26-án.'

Respon. 27. Aug 1822. – (lat.) 'Válaszoltam 1822. augusztus 27-én.' Lásd: 262. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. augusztus 27.

A' Magyar Bibliának új kiadását ügyelő tudós Értekezéséből a' Loterista által hozzám utasított nyomtatványok; a' helyes fordításról való észrevételei Jób' harmadik részének szép fordításával, mind kezemhez jöttek – lásd: 260. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. augusztus 3.

még minekelötte a' Synodusra elindúlyak, figyelmesen elolvasom – a nemzeti zsinatot 1822. szeptember 8-án nyitották meg. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

találkoznának – értsd: adódnának.

Azt pedig, hogy a' Biblia Verseghy szabású szép köntösben jelennyen meg – mellynek elkészítése több esztendő kíván – Püspökeink nem győzik elvárni: és így ismét néműnénű kevés változtatással, régi idomatlan formájában fog világ elejébe bocsáttatni – Horváth János jóslata végül beigazolódik: a zsinat úgy határozott, hogy Káldi fordítását adják ki újra kisebb stilisztikai módosításokkal ellátva. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

262. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. augusztus 27.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 56v–57r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *146–147*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával Horváth János neki küldött, 1822. augusztus 17-én kelt levelére felel. (261. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. augusztus 17.) Szót ejt a hamarosan kezdődő zsinatról és a bibliafordítás ügyének várható kimeneteléről, saját értekezéséről a Biblia magyar fordításáról, az EÉT számára készülő tanulmányáról és Wagner kézikönyve időközben nyomtatásban megjelent példányainak forgalmazásáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 27. Aug. 1822. – (lat.) '1822. augusztus 27-én.'

De minekutánna én semmit sem tettem egyebet, hanem a' mit az Érsekem mint lelki fő fellyebbvalóm töllem kívánt – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 91. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. április 24.

találkozni – adódni.

ha Káldit úgy nyomtatták is újra, ammint fekszik – lásd: 261. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1822. augusztus 17.

horis succisivis – (lat.) 'üres óráimban'.

a' Conclusio Operis alatt – lásd: VERSEGHY 1822, 255–260.

pag. 237 et seqq. – (lat.) 'a 237. és következő oldalakon'. Verseghy elvétette az oldalszámot: a 257. és azt követő oldalakról van szó. Lásd: VERSEGHY 1822, 257.

a' Primással – Rudnay Sándorral.

Secretáriussát – (lat.) titkárát.

resignatioval – (lat.) belenyugvással.

Jóbnak 3. Részét – lásd: VERSEGHY 1822, 100–114.

in prosa – (lat.) prózában.

Szóll ez a' Religiónak, Moralitásnak és Humanitásnak Hazánkbul való enyészéséről – lásd: HORVÁTH 1937, *315–327*. Vö. 264. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. szeptember 28.

talán még Posonyba elküldöm Főtiszt. Úrnak – a nemzeti zsinatot, amelyen Horváth is részt vesz majd, Pozsonyban tartották. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Wagnernak Exemplárisait – Franz Wagner frazeológiai kézikönyve Verseghy közreműködésével készülő új kiadásának példányait. A kiadványról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.

adassa el – Horváth János korábban is részt vett Verseghy műveinek dunántúli terjesztésében. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

A' harmadik kötetet – az EÉT 1822. évi 3. számát.

Lexiconunk – a Horváth János kezdeményezésére, Verseghy közreműködésével készülő egyházi lexikonról lásd az alábbi levél jegyzeteit: 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.

Fő etc. – a levélfogalmazvány szövege itt megszakad. Az elküldött – de ma már nem hozzáférhető vagy lappangó – példány szövege bővebb lehetett.

263. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomdának Buda, 1822. szeptember 2.

Kézirat

MNL OL C 67, 1823, pos. 9. 1–2. p. Autográf tisztázat.

A levélnek ismert egy egykorú, nem autográf másolata is. Jelzete: MNL OL Z 715, 35. csomó, 611r–611v. (47 046-os mikrofilmtekercs).

Megjelenés

ILLÉSY 1897, 337–339.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írásával az Egyetemi Nyomda neki címzett, 1822. július 15-én kelt írására felel. (A levél nem maradt fenn vagy lappang.) Az üzenet tartalmára csupán Verseghy utalásaiból következtethetünk: az Egyetemi Nyomda felszólította Verseghyt, hogy rendezze *Felelet* című kötetének nyomdai költségeit. Verseghy betegségére hivatkozva a költségek fejében a kötet még el nem kelt példányait, az azokból remélt bevételt ajánlja fel a nyomdának. Leveléhez mellékel egy összegzést a nyomda számára végzett munkálatairól, amelyekért cserébe ellentételezésért folyamodik. Verseghy feltehetően nem részesült már a várt jutalomból: ez év december 15-én meghalt, a Helytartótanács vonatkozó döntése pedig csak 1823-ban született meg. Verseghy és az Egyetemi Nyomda kapcsolatáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 47. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomda megnevezetlen munkatársának, h. n., 1810. január 11.; 184. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomdának, Buda, 1821. január 20.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Tekintetes Királyi Egyetemi Nyomda!

A Tekintetes Nyomda igen becses, 1822. július 15-én hozzám írt levelére, melyben engem arra szólít fel, hogy *Felelet*, avagy *Responsum ad quatuor a Musaeo nationali propositas quaestiones* címen ismert művem nyomdai költségeit rendezzem, miközben naponkénti rosszullétem folyvást hátráltat, a következőket összegzem becsületem emberséges megvédelmezésére:

Mivel ez a mű grammatikám teljességéhez, mely Magasabb Parancsra meghatározott filológiai normák szerint véglegesített, és végül az iskolák használatára kiadattatott, azon körülmény miatt, hogy annak kiadása után nem sokkal a *filozófiai alapelveket* azok, akik az én szabályaimat alá kívánták ásni, nyilvánosan követelték, olyannyira hozzátartozik, hogy enélkül az én munkáim ellenségei azon filológiai szabályok igazságáról, melyekre grammatikámat építettem, nem tudnának meggyőzetni és elhallgattatni. Tehát magát ezt a művet, mintegy a többi, iskolák számára kidolgozott mű alapját, ugyanazzal a tisztelettel, mellyel a többi munkámat, tulajdonjogomról lemondva felajánlom: ezen semmiképp sem mértéktelen feltételnek a legalázatosabb kéréseit hozzátéve, hogy a Tekintetes Királyi Nyomda nekem cserébe, részint ezért a műért, részint azért a számos, e Nyomdai Intézmény legnagyobb hasznára az elmúlt 16 évben közepesen díjazott munkáimért, melyeknek címeit itt a // alatt a legalázatosabban csatolom, Magasabb Helyen azt a viszonzást kieszközölni méltóztassék, melyről úgy ítéli, hogy a legméltányosabb, és szorgos munkatársai fáradságának kompenzálására a maga nagylelkű módja szerint a legalkalmasabb.

Írtam Budán, 1822. szeptember 2-án

A Tekintetes Királyi Nyomda
legalázatosabb szolgálja,
Verseyhy Ferenc, s. k.

//. Jegyzék

Azon könyvek listája, melyeket Verseyhy Ferenc a Tekintetes Királyi Nyomda számára az elmúlt 16 évben részben újradolgozott, részben szerzett, részben pedig az általuk tárgyalt témák tekintetében ugyanezen Tekintetes Nyomda kívánsága szerint kijavított.

Breviarii Romani ob elevationem ritus veterum quorumpiam Festorum, et ob accessionem novorum Sanctorum igen nehéz szerkesztés, javítás és korrektúra, négy kötet.

Missalis Romani hasonlóan szerkesztés, javítás és korrektúra.

Versiones Brevis Doctrinae de *Varrina*, per Clariss. Dominum Doctorem et Professorem Franciscum Bene elucubratae.

Epitome Institution. Gramm. Linguae Hung. pro Gymnasiis. Tomuli V. *Eredeti mű.*

Exercitationes Idiomatis Hung. pro iisdem Gymnasiis. *Eredeti mű.*

Analyticae Institutionum Lingvae Hungaricae, Tomi III. etymologiam, syntaxim et aestheticam ejusdem Idiomatis rationibus philologicis in usum Magistrorum Lingvae firmatam continentes. *Eredeti mű.*

Felelet a' Nemzeti Muzéumnak 4. kérdésére. *Eredeti mű*, principia *philosophica* Lingvae *Humanae* in genere continens, quibus demum, systematice demonstratis Regulae Lingvae Hung. superstruuntur. *Eredeti mű.*

Francisci Wagner Phraseologia emendata, et utilissimis vocum significationibus et idiotismis aucta. Tomi II. Pro Scholis Humanioribus.

Officium Rakoczianum Psalmorum Paraphrasibus intellectu facilius redditum et aliis precibus auctum.

Panis quotidianus animae, seu Preces selectae. Javítás és kiegészítés.

A. B. C. Könyvecske a' falusi iskolák' számára. *Javítás.*

Dtto, dtto a' Nemzeti Osk. számára. *Javítás.*

Az ó és új Testamentum' Historiájának sommája az Oskolák' számára. Javítása úgy a stílusnak, úgy az egykori német verzió módfelett hibás tényeinek. *Csaknem eredeti mű.*

Magyar Grammatica a' Nemz. Oskolák' számára. *Eredeti mű.*

Magyar Orthographia a' Nemz. Osk. számára. *Opus originale.*

Makula nélkül való Tükör, pontosítás és Jézus Krisztus életének a négy evangéliumból való tárgyi kibővítése időrendben.

Ungarische Sprachlehre zum Gebrauche der ersten Lateinischen und der Nationalschulen. *Eredeti mű.*

Ungarische Rechtschreibung zum Gebrauche der nemlichen Schulen. *Eredeti mű.*

Gradus ad Parnassum seu Synonima pro Scholis Humanioribus, átdolgozás és sajtó alatt.

Ezekhez hozzáadódik még számtalan nagyobb és kisebb kötet, melyeknek nyomdai korrekcióját több nyelven, idegen nyelveken is, az elmúlt évben különleges gondossággal elvégezte.

Literas sub 15. Julii 1822. ad me exaratas – (lat.) '1822. július 15-én hozzám írt levelére'. A levél nem maradt fenn vagy lappang.

Felelet – lásd: VERSEGHY 1818b.

fundamentum reliquorum pro Scholis elaboratorium – (lat.) 'a többi, iskolák számára kidolgozott mű'. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: Bizonytalan datálású és nem keletkezhet levelek: 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

Breviarii Romani – lásd: *Breviarium* 1814.

Missalis Romani – lásd: *Missale* 1817.

Versiones Brevis Doctrinae de Varrina – lásd: BENE 1816.

Epitome – lásd: VERSEGHY 1816b.

Exercitationes Idiomatis – lásd: VERSEGHY 1816c.

Analyticae Institutionum Lingvae Hungaricae – lásd: VERSEGHY 1816a; VERSEGHY 1817a; VERSEGHY 1817b.

Felelet a' Nemzeti Muzéumnak 4. kérdésére – lásd: VERSEGHY 1818b.

Francisci Wagner Phraseologia emendata – lásd: WAGNER 1822.

Officium Rakoczianum – lásd: VERSEGHY 1817e.

Panis quotidianus animae – lásd: *Panis* 1808.

A. B. C. Könyvecske a' falusi iskolák' számára – lásd: ABC 1809.

Dtto, dtto a' Nemzeti Osk. számára – lásd: ABC 1816.

Az ó és új Testamentum' Historiájának sommája az Oskolák' számára – lásd az alábbi levél jegyzeteit: 184. Verseghy Ferenc – az Egyetemi Nyomdának, Buda, 1821. január 20.

Magyar Grammatica a' Nemz. Oskolák' számára – lásd: VERSEGHY 1818a.

Magyar Orthographia a' Nemz. Osk. számára – lásd: VERSEGHY 1816d

Makula nélkül való Tükör – lásd: VERSEGHY 1806d.

Ungarische Sprachlehre – lásd: VERSEGHY 1817c.

Ungarische Rechtschreibung – lásd: VERSEGHY 1817d.

Gradus ad Parnassum – feltehetően az alábbi kiadvány egy új, átdolgozott kiadásáról van szó: Gradus 1771. A kötet az Egyetemi Nyomda kiadásában csak jóval Verseghy halála után jelent meg: Gradus 1827.

**264. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak
h. n., 1822. szeptember 28.**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 57r–57v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *147–148*.

Keletkezés

Verseghy Ferenc e levelével küldi el Horváth Jánosnak az EÉT számára készített legújabb, *a' Religiónak, Moralitásnak és Humanitásnak Hazánkból való enyészéséről* című tanulmányának kéziratát. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die 28. Sept. 1822. – (lat.) '1822. szeptember 28-án.'

Posonyba – Pozsonyba: Horváth János a levél íródásának idején Pozsonyban tartózkodott az 1822. szeptember 8-án megnyitott nemzeti zsinaton. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Ide zárva küldöm már készen amaz írást, mellyről előbbi levelemben azt gyanítottam, hogy a' Veszprémi Értekezések talán el sem fogadják – *a' Religiónak, Moralitásnak és Humanitásnak Hazánkból való enyészéséről*. Vö. 262. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. augusztus 27. Jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert, az elküldött példányok és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

synodalis – (lat.) itt: a zsinathoz kapcsolódó.

Ő Herczégével – a primással, azaz Rudnay Sándorral.

actora – (lat.) szereplője.

a' ki az ilyen utazókat nagyon fel tudgya hajházni – Sággy Ferenc igen kiterjedt kapcsolati hálójával rendelkezett, amelyet az EÉT érdekében is gyakran mozgósított. Erről lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1.

Installatiója – (lat.) beiktatása. Kopácsy Józsefet (1775–1847) 1821-ben nevezték ki székesfehérvári püspöknek, beiktatására 1822. augusztus 27-én került sor.

portio – (lat.) adag.

pöktem – köptem.

**265. Verseghy Ferenc – Paintner Mihálynak [?]
[h. n., 1822. szeptember vége]**

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 88r–88v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelének szövege csak levélfogalmazványként ismert, amelynek kézirata nem tartalmazza sem a címzett nevét, sem a keletkezést. A fogalmazvány szövegéből azonban nagy bizonyossággal kikövetkeztethető mindkét adat. A megszólítás szerint az üzenet egy olyan személynek szól, aki a szöveg keletkezése idején püspöki és referendáriusi címet is viseli, az írás tartalma pedig elárulja, hogy bár egy ideig Verseghy közvetlen környezetében élt, a levél íródásának idején azonban már Bécsben tartózkodik. Verseghy ismeretségi köréből egyetlen személyre illenek e jellemzők, Paintner Mihályra (1753–1826), aki az 1820-as évek elején Pest-Budán tartózkodott, s akit 1822-ben a Bécsben működő Magyar Királyi Udvari Kancelláriánál az egyházi és vallási ügyek előadójává neveztek ki.

A keletkezés dátumának meghatározásában Verseghynek a szövegben emlegetett betegsége jelent támpontot, arról ugyanis más levelekben is beszámol. (A legpontosabb leírást Horváth Jánosnak küldi: 254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.) Egészségi állapota 1822. június elején fordult rosszabbra. Jelen írás arról ad hírt, hogy Verseghyt 16 hete látogatja az orvos. Eszerint a keletkezés dátuma 1822. szeptember legvégére – október legelejére tehető. Hogy az említett időintervallumon belül a szeptember vége a valószínűbb, azt a levélben olvasható, a címzettnek szóló névnapi köszöntés jelzi: a Mihály névnapot szeptember 29-én ünneplik, az üdvözlétet tartalmazó írás tehát valamivel ezt megelőzően keletkezhetett.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nagyméltóságú és nagyérdemű püspök és referendárus úr!

Mivel Rieger úr lakónk, Lakits úr számára gyakran tartott zenei gyakorlatokat, s volt oly jó, hogy szép művészetével olykor engem, idős, beteg embert is szórakoztatott, ezért vettem a bátorságot, hogy tőle Püspöki Ökegyelme foglaltatásról érdeklődjem, s megbízom, hogy továbbítsa tiszteletteljes kérvényem Önnagysága felé. Úgy gondoltam, így elkerülhetem, hogy jelentéktelen levelekkel zavarjam Önt, amelyek nem lennének egyebek pusztán egy üzenet számára. Most azonban egy jeles nap közeleg, s egy másik hozzá, amelyek arra kényszerítenek engem, hogy elnézését kérjem, amiért jelen írásom által személyesen jelenek meg. Névnapi alkalmából minden elgondolható boldogságot kívánok, amit csak egy gyengéden érző, s a legbensőbb hálával áthatott szív legmélyebb érzelmeivel csak kívánni lehet. Sosem fogom elfeledni atyai jóindulatát, baráti bizalmát, liberális kegyelemnyilvánításait, amellyel nagyságos házában fogadott, s amellyel nagyságos ittlétének utolsó órájáig bánt velem. Ah, ilyen atyára és barátira egyetlen személyben soha nem lelek már itt e földön! A legalázatosabban kérve, hogy Püspöki Ökegyelme a távolban is kegyesen emlékezzen meg rólam, bátorkodom fent említett szükségemet elpanaszolni, s hivatalos segítségért könyörögni.

Június 4-én, mialatt kertünkben tudós munkáimmal foglalatzkodtam, reumatikus láz és száraz számkököhögés lett úrrá rajtam. Orvosom állítása szerint emellett tüdőgyulladásom is lehetett. Négy

hétig küzdöttem, hogy a láztól s egyáltalán az életveszélytől megszabaduljak. A szamárköhögés azonban még most is, éjjel-nappal vagy felváltva gyötör, s mindent magával hoz, amiből hús nőhet. Egész testem úgy fest, mint egy csontváz. Már 16. hete, hogy jár hozzám az orvos, és szobám tele van orvosokkal. Hogy ezeket kifizessem, s e betegség következményeit fedezni tudjam, arra kényszerültem, hogy a legalázatosabban ismét a legkegyelmesebb nyugdíjpótlékért folyamodjam. Mélyen tisztelt Juranits püspök urat azonban épp útra készülés közben értem, hogy már megkezdett szabadságát üdüléssel töltse. Volt oly kegyes, s azt tanácsolta nekem a legszentebb bizonyossággal, hogy várjam meg visszatértét, s minden lehetségest megtesz majd értem, amit én hálával el is fogadtam. Kérelmemből s az orvosi igazolásból, amely csak október vége felé érkezhethet majd meg Bécsbe, Püspöki Ókegyelme alapos ismertetését láthatja nyomorúságos állapotomnak, s nem kétlem, hogy Ókegyelme nemes szívében részvét támad majd Isten egy öreg szolgálja iránt, aki szeretne még néhány évig nemcsak vegetálni, hanem hasznosan létezni, s [abban sem kételkedem], hogy [e szolgálja] alázatos kérése a tekintetes udvari kancellária által Öfelségénél támogatásra talál majd, amire Püspöki Ókegyelmét a legalázatosabban kérem.

A legmélyebb hódolattal és az örök háláérzet legbensőbb, legfőbb érzéseivel maradok tisztelttel

legalázatosabb, legengedelmesebb szolgálja

Herr Bischof und Referendär! – (ném.) 'püspök és referendárius úr'. Lásd: *Keletkezés*.

Herr von Rieger – (ném.) 'Rieger úr'. A személy nem azonosítható.

H. von Lakits – (ném.) 'Lakits úr'. A személy nem azonosítható.

Zum Namensfest – (ném.) 'Névnapja alkalmából'. A Mihály névnapot szeptember 29-én ünneplik.

Nie werde ich die väterliche Huld, das freundschaftliche Zutrauen, die liberalen Gnadenbezeugungen vergessen, mit welchen ich im hochderselben Hause aufgenommen, und bis zur letzten Stunde des hohen hierseyns behandelt werden bin – (ném.) 'Sosem fogom elfeledni atyai jóindulatát, baráti bizalmát, liberális kegyelemnyilvánításait, amellyel nagyságos házában fogadott, s amellyel nagyságos ittlétének utolsó órájáig bánt velem.' Paintner Mihály 1820–21 táján Pest-Budán élt, s a Verseggy-levelezés számos darabja beszámol arról, hogy Verseggy ez idő tájt gyakori vendég volt nála. Erről lásd különösen az alábbi leveleket: 129. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.; 139. Verseggy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.; 185. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. január 23.; 188. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 15.; 200. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. április 29.

amtsfähige Hülfe – (ném.) 'hivatalos segítségért'. Verseggy Paintner kancelláriai közbenjárására számít.

Den 4ten Junii überfel mich in unserem Garten während meiner gelehrten Arbeiten ein Rheumatisches Fieber, und eine trockene Keuchhusten – (ném.) 'Június 4-én, mialatt kertünkben tudós munkáimmal foglalatoskodtam, reumatikus láz és száraz szamárköhögés lett úrrá rajtam.' Verseggy az esetet részletesen ismerteti Horváth Jánosnak írt levelében: 254. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.

Mein Artzt – (ném.) 'orvosom'. Johann Mayer. Vö. 266. Verseggy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1822. október 17.

war ich genötigt, wieder um eine Allergnädigste Pensionszulag unterthänigst zu bitten – (ném.) 'arra kényszerültem, hogy a legalázatosabban ismét a legkegyelmesebb nyugdíjpótlékért folyamodjam'. Verseggy, hogy a betegségére felírt gyógyszerek magas költségeit állni tudja, korábban már veszprémi ismerőseitől is segítséget kért. Lásd: 256. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. július 14.; 260. Verseggy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. augusztus 3. Verseggy nyugdíjfolyamodását e levél állításával ellentétben csak később nyújtja be a Helytartótanácsnak: hozzávetőlegesen 4 héttel jelen levél kelte után. Erre utal, hogy míg jelen levélben betegségről úgy nyilatkozik, hogy az 16 hete hete tart, addig a folyamodványban már 20 hétről ír. Jelen levél kelte idején tehát még csak az

elhatározás született meg a folyamodvány benyújtására, maga az irat még nem. Vö. 266. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1822. október 17.

Herrn Bischof von Juranits – (ném.) 'Juranits püspök urat'. Juranics Antalt (1768–1837) 1821-ben nevezték ki bosoni választott püspökké.

Aus meiner Bittschrift, und aus dem Attestato Medico – (ném.) 'Kérelmemből s az orvosi igazolásból'. Verseghy itt említett kérvénye s annak melléklete nem maradt fenn vagy lappang.

266. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak Buda, 1822. október 17.

Kézirat

MNL OL C 72, 1822, fons 4. pos. 79–81. 2–3. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével nyugdíjemelésért folyamodik a Helytartótanácshoz, hogy betegsége miatt megnövekedett kiadásait fedezni tudja. Betegségéről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.; 265. Verseghy Ferenc – Paintner Mihálynak [?] [h. n., 1822. szeptember vége]. Leveléhez mellékeli Johann Mayer orvosi igazolását.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Fenséges Császári és Királyi Herceg,
a Magyar Királyság Nádora!
Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács!
Kegyes és Jóakarató Urak!

Alulírott, 66. esztendősen ez év június elején reumatikus láz által megtámadva, melynek következtében tüdejének tüze és a köhögések erősen megviselték, úgymint öt héten belül a láztól csak a legnagyobb nehézséggel, és csakis jobb minőségű gyógyszerek segítségével szabadult meg, a továbbiakban azonban, ma immár huszadik hete állandóan a kevéssel előbb említett köhögés ártalmaitól annyira legyengült, hogy szinte csont és bőr. Az orvosra, gyógyszerekre és házi betegellátásra szükséges összegek a költségeit annyira megnövelték, és egészen mostanáig annyira nem hagyták megerősödni, hogy a Legmagasabb Kegye kérésén túl más utat nem lát, melynek segítségével e csapdából kiszabadulhatna. De orvosa nem táplál benne nagy reményt, lehetséges, hogy a rosszindulatú és gyakran fojtó köhögés miatt immunissá vált a gyógyszerekre, melyeknek alig tulajdonítván más hasznat, mint hogy valamiféle könnyebbéget fognak hozni: miként ez a ./' jel alatt legalázatosabban csatolt orvosi bizonylatból bővebben kitűnik.

Tehát Császári és Királyi Fenségedet és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsot a legalázatosabban kéri, hogy figyelembe vévén írásos munkáit, melyeket az iskolák és az Egyház javára adott ki, Ő Szent Felségétől kegyesen és jóakaratóleg kieszközölni méltóztatásuk nyugdíjának megnövelését.

Egyébiránt magas kegyükbe legbuzgóbban ajánlva magát, tisztelettel marad Fenségednek és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsnak, Kegyes és Jóakarátú Urainak

Budán, 1822. október 17-én

legodaadóbb és legengedelmesebb szolgálja,
Verseghy Ferenc,
volt pálos pap

[A külföldi Verseghy Ferenc kezével:]

A Legfenségesebb Császári és Királyi Herceghez, **Józsefhez**, Ausztria Főhercegéhez, Magyarország Nádorához és a Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanácsához, Kegyes és Jóakarátú Uraihoz a legalázatosabb kérvénye a betegség által szenvedő Verseghy Ferencnek, nyugdíja növelése végett.

[A melléklet szövege más kézzel:]

Orvosi igazolás

[arról], hogy én a 66 éves Verseghy Ferencet 1822. június 14-én elhanyagolt tüdőgyulladással, és az ebből kialakult tüdőbántalommal – amely a heves köhögés, erős láz és az ebből adódó heveny, mellkasi eredetű, bűzös hányás tüneteit mutatja –, kezelésbe vettem. Nem mulasztottam el, hogy mindazon szereket, amelyek ilyen esetekben az orvos számára mindig kínálkoznak, nála alkalmazzam, mégis alig jutottam valamire, hogy a rossz szagú és erős hányás csökkenjen. Ennélfogva nehéz biztos előrejelzést mondani anélkül, hogy felmerülne a kérdés: a *baj teljesen*, vagy csak *részben*, vagy *soha* nem fog elmúlni?

Véleményemet az idő és a sors fogják meghatározni.

Ezt fejezi ki aláírásom és pecsétem. Buda, 1822. augusztus 22.

Johann Mayer
gyakorló seborvos.

in vicesimam hebdomadem – (lat.) 'ma immár huszadik hete'. Lásd az alábbi levél jegyzetét: 265. Verseghy Ferenc – Paintner Mihálynak [?] [h. n., 1822. szeptember vége].

per Medicum – (lat.) 'orvos'. Johann Mayer (?-?) seborvos.

267. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak h. n., 1822. december 11.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 77r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

HORVÁTH 1937, *148–149*.

Keletkezés

Jelen tudásunk szerint Verseghynek ez a Horváth Jánoshoz címzett írása az utolsó tőle származó levél: Verseghy négy nappal ennek kelte után, 1822. december 15-én halt meg. Üzenetében emellett, hogy hírt ad egyre hanyatló egészségéről, néhány készülődőfélben lévő írásáról szól, s névnap, valamint újévi jókívánságokat küld veszprémi ismerőseinek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Böcsös levelére, melyet az előbbeni holnapnak 13. napján kezdtem vennem – Horváth János itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang.

egészségemnek terhes változásai miatt – Verseghy Ferenc egészségi állapota 1822 nyaratól kezdve folyamatosan romlik. Lásd: 254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.; 265. Verseghy Ferenc – Paintner Mihálynak [?] [h. n., 1822. szeptember vége]; 266. Verseghy Ferenc – a Helytartótanácsnak, Buda, 1822. október 17.

Mentegetései Főtiszt. Barátom Uramnak, miért nem írt nekem két levelemre Posonybúl – Horváth János is azon egyháziak közé tartozott, akik részt vettek az 1822. szeptember 8. és október 17. között Pozsonyban tartott nemzeti zsinaton. Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 129. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, Buda, 1820. május 21.

Hrabovszky Györgynek – Hrabovszky (Hrabowszky) György (1762–1825) evangélikus lelkész, egyházi író, az uniós mozgalmak híve.

Értekezésemnek a' religió', moralitás' és humanitás' enyészésérül olly különös hasznát akarja venni, nagyon örvendek – lásd: 262. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. augusztus 27.

A' Primás nekem utolsó levelében, hol megengedi, hogy Parókát viseljek, azt írja, hogy Káldirúl szóval fog velem értekezni, mihelyt Budára érkezik – Rudnay Sándor itt említett levele nem maradt fenn vagy lappang.

Most már a' Neve napjának és az új esztendőnek érkezésével minden testi lelki jókot és menyeyi áldásokat kívánok – a János névnapot december 27-én ünneplik. Verseghy szokása volt év végén névnapra köszöntő és újévi jókívánságokat küldő leveleket írni veszprémi ismerőseinek.

Et voluisse sat est – (lat.) A mondás Propertius-tól származik. Bede Anna fordításában: 'nagy dolgokban elég érdem a pusztá merés'. PROPERTIUS 1962, 159.

Régen fekszik már nállam egy kis munkám; de nyavalyám miatt nem vagyok azt képes befejezni – az említett munka nem azonosítható.

Főtiszt. Gen. Vicar. Úrnak – Kiss Ferencnek. Hornyik János halála után, 1822-től Kiss Ferenc lett a veszprémi káptalani helynök (PFEIFFER 1987, 138–139).

JEGYZETEK A BIZONYTALAN DATÁLÁSÚ ÉS NEM KELTEZHETŐ LEVELEKHEZ

1. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (1.) [h. n., 1806 után]

Kézirat

OSZK Kt Oct. Hung. 1479, 30–31. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen keltezetlen levelének címzettje nem ismert. A levél tematikájával a hivatali nyelv megújításához kapcsolódik. (Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 39. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek [h. n., 1806. július 1. és július 6. között].) Szövegéből kitűnik, hogy Verseghy felkérésre foglalta össze nézeteit a hivatali életben használatos kifejezésekről és az ezzel összefüggő helyesírási kérdésekről. Munkálataihoz áttekintette az országgyűlési naplók szóanyagát. A levélhez – amennyiben valóban elküldte azt – Verseghy mellékletet is csatolt, azonban annak tartalmára vonatkozóan nem derülnek ki információk a levélfogalmazvány szövegéből. Abban a palliumban, amely jelen levelet őrzi (OSZK Kt Oct. Hung. 1479), több olyan szöveg fogalmazványa is megtalálható, amelyről feltételezhető, hogy talán e levél mellékletének készült.

Ilyen az 1–20r oldalon található *De stylo curiali* címet viselő iratcsoport, amely az alábbi részekből épül fel:

- *Második Gyakorlás. A' Curialis Stíluszról A. és B. között*
- *Harmadik Gyakorlás. Ö Felsőeknek fogadásáról a' Diéták' alkalmazosságával.*
- *Negyedik Gyakorlás. Az állati test' tagjainak nevei és származékai*
- *A' Magyar Ortografiáról és a Curiális szavaknak fordításáról*
- *A' Magyar Ortografiáról és a Curiális szavaknak fordításáról*

Ilyen továbbá a 24–31. oldalon található, cím nélküli iratcsoport, amelyben az alábbi írásként találhatók:

- *A' curialis, deák szóknak fordításáról* [24r–25v]
- *A' két utolsó Diétának Diáriumában előadandó szavak, melyek az én ítéletem szerint jobbítást kívánnak* [26r–30r]

Hasonló témájú jegyzetek találhatók még e palliumban az alábbi címekkel:

- *Ordo Terminorum Curialismus* [32r–33v.]
- abc rendet követő szójegyzékek [56r–96v.]

Ugyanezen a jelzeten, az 53r–53v számú lapokon található Verseghy Nagy Józsefnek küldött, július 20-án kelt levelének fogalmazványa is. (Lásd: 41. Verseghy Ferenc – Nagy Józsefnek, Buda, 1806. július 20.) Ez a tény utalhat arra, hogy talán jelen levélfogalmazvány is a Nagy Józseffel folytatott levélváltás idején keletkezett, megjegyzendő azonban, hogy ezt más, adatszerű információ nem támasztja alá.

Verseghy kézírathagyatékának egy további darabja arra utal, hogy a hivatali nyelv megújításának kérdései még évekig foglalkoztatták. Feltehetően az 1810-es évek második felében keletkezhettek az OSZK Kt Quart. Lat. 3120 jelzetű iratcsoportban fennmaradt szövegei, amelyek közül van, amely nyomtatásra előkészített tisztáztatnak tűnik:

– *Consultationes de stilo curiali Hungarico, secundum dictamina Philosophiae Linguae Humanae, nativasque vernaculae proprietates ordinando atque defigendo, quibus lexicidion reale Latino-Hungaricum cum Indice Hungarico-Latino Vocabulorum ad Stilum Curialem pertinetium, ad eadem principia exactum subjungitur. Instar Appendicis ad Analyticam Institutionum Linguae Hungaricae elucubravit. Franciscus de Paula Verseghy Archidioecesis Strigoniensis Sacerdos, AA. LL. et Philosophiae Doctor. Budae Typis Regiae Universitatis Hungaricae.* [1–16r]

– *Appendix de Stilo Curiali Hungarico* [18r–29r]

– *Consultationes de stilo curiali Hungarico secundum dictamina Philosophiae Linguae humanae, nativasque vernaculae proprietates ordinando atque defigendo* [30r–39v]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Diáriumokban – diárium (lat.): országgyűlési napló. Az országgyűléseken elhangzottokról évszázadok óta készítettek feljegyzéseket. Jó ideig azonban csak az alsóház üléseiről készültek jegyzetek, a főrendiház üléseiről az 1839/40-es országgyűléstől kezdve vezettek jegyzőkönyvet. A naplók 1790-ig latin nyelven készültek, ettől kezdve párhuzamosan latin és magyar nyelven íródtak. Szövegük az 1832/36-os országgyűléstől kezdve kizárólagosan magyar nyelvű volt.

2. Verseghy Ferenc – Fischer Istvánnak [?]

[h. n., 1816 után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 133v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél címzettje nem azonosítható teljesen biztosan. Mindössze annyi derül ki róla a levél szövegéből, hogy egy érsekről van szó, akinek Verseghy átnézésre elküldi egy beszédének szövegét. A levél nem datálható pontosan: e tekintetben az egyetlen támpont Verseghy édesanyja halálának dátuma lehetne, ez a dátum azonban nem ismert.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Nagyméltóságú Érsek Úr! Legkegyesebb Elöljáró!

Félretéve minden más elfoglaltságomat előbb az itt csatolt beszédet készítettem el azért, hogy Excellenciádnak több idő álljon rendelkezésére annak kijavítására, netalán itt-ott történő megváltoztatására.

A kiváló Wurum püspök úr méltóztatott nekem megígérni, hogy édesanyám nyugdíját elismervény ellenében, mely kötelezvényt anyám halála napjáról való tanúsítvánnyal együtt kezeiben bírja, nekem azonnal meg fogja fizetni, amint tudni fogja a megillető összeget. A legalázatosabban arra kérem tehát, hogy Nagyméltóságod csak azt az egyet rendelje el, hogy ez az összeg Tekintetességének hiteles módon a tudomására jusson.

Egyébiránt Excellenciád kezét alázattal csókolom, magamat pedig szíves kegyelmébe ajánlva teljes és joggal kijáró tisztelettel maradok.

Excellenciádnak
alázatos szolgálója

dictionem – (lat.) 'beszédet'. Jelen levél szövege csak fogalmazványból ismert. Az elküldött példány és annak mellékletei nem maradtak fenn vagy lappanganak.

3. Verseghy Ferenc – Ismeretlen grófnőnek [h. n., 1817 után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 116–117. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél címzettje nem azonosítható. A megszólítás alapján egy grófi címet viselő személyről van szó, aki, amint a szövegből kiderül, sokkal fiatalabb Versegbynél. Szóba jöhetne Szapáry Leopoldina személye, azonban arra, hogy minden kétséget kizáróan neki szól ez a levél, semmi sem utal a szövegben, Verseghy pedig az 1810-es években több grófi családdal is ismeretségben állt. A levél datálatlan. Keletkezési idejének meghatározásában a szövegben említett személyek életrajzi adatai segíthetnek: a levél feltehetően Hermina Amália Mária születése, tehát 1817 után íródott.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Kegyelmes Grófnő!

Legdrágább, legtiszteletreméltóbb Barátném!

Milyen kimondhatatlan szomorúság a számunkra, hogy mélyen tisztelt barátnénk egészsége nem a legjobb, még fájdalmasabb azonban, hogy úgy látszik, fel is adta a reményt, hogy az valaha helyreáll majd.

Ha azonban az oly szép, oly egészséges, oly kiterjedt értelem, amelyet Ökegyelme bír, nem lel vizsgást, mi oszlathatná el ezeket az oly mennydörgésre satírozott felhőket? Itt van még az ifjúság, s ez

bizonyára hat, hacsak kedélye nem hanyatlik ismét, s a hatást nem korlátozza a szomorúságra való hajlam. Ökegyelme a lányom lehetne, s én sokat szenvedtem, s szenvedek még az idős kor bajai miatt, de minél inkább kínoznak ezek engem, annál derűsebben és határozottabban kiáltok fel, hogy már megélt 60 évem után legalább másik 90-et fogok megélni. [Mások] nevetnek ezen, s én velük nevetek, s e nevetés a legjobb orvosság, s meghosszabbítja az életet. Szívünk mélyéből köszönjük, hogy osztózik gyermekeink boldogságában, főleg Rosine csókoltatja Ökegyelme kezét gyengéd megindultsággal és hálával. [Rosine] a szolgálatban pontos, és oly szolgálatkész, fellépésében oly komoly, hogy a hercegnő anyjától különös kitüntetésre tett szert. Öfelsége megkapta a legfőbb kegyelmet, hogy a legkegyelme-sebb megerősítéssel biztosítsa erről Marie-t, Ossitzkyt és még engem is. Hogy Karl szerencséje, s hogy megnyeri-e ura jóindulatát, úgyszintén függőben van. Már tájékoztattam arról, hogy Ökegyelme Firenzébe készül, neki elviheti majd, ha valamire szüksége van tőlünk. Hogy fog örülni az a jó ember, ha ezt megtudja, s hogy majd még csak akkor, ha szerencséje lesz Ökegyelme kezét azon a távoli vidé-ken csókolni.

Ami a főherceget illeti, biztosíthatom Ökegyelmét, hogy a szóbeszéd egy újabb szerelmi viszonyról nem más, mint a legalantasabb és legközönségesebb rágalom mérgező tajtékja. A leggyengédebb apa a legszigorúbb értelemben, aki minden idejét – kivéve csupán az ügyeire szánt órákat – csakis fenséges gyermekeinek ajándékozza. Isten tartsa meg őket egészségben. Egy [olyan] atya, aki amint nekünk Rosine örömkönnyekkel [a szemében] meséli, úgy szereti ivadékait, hogy keblére öleli őket, és neveli őket, mosolyog rájuk és kívánságaikat elmélyült szemekkel figyeli. [Mindebből] valóban nem lehet kevesebbre, csak szeretetre gondolni, s a fenséges anya, aki élete elvesztése árán hagyta hátra [a főhercegnék] gyengéd szeretetének e drága és angyszépségű adományait, elveszett emlékezetünkéből.

Beckers gróf zavartalanul élvezi menyorságát, amelyre tetteivel rászolgált. Grófnéja, egy valóságos angyal, maga a legnyájasabb jóság, és a kis grófné az anya büszkesége, az apa öröme. Ez a boldog apa egyébként éjjel-nappal a hivatalával van elfoglalva, s csak az ő szakadatlan buzgalmának és tevékenységének köszönheti a ház, hogy ő egy ilyen iszonyú szétzilálódás után ilyen rövid idő alatt ismét kezdi birtokába venni azt.

Csak egy B[eckers] lehetett képes arra a maga pontosságával – amelyet ő derék alávetettsége ellenére a leggyengédebb emberszeretettel tud összekapcsolni –, hogy ebből a zűrzavarból egy másik szép világot teremtsen. Ne higgye Ökegyelme, hogy egyet s mást felnagyítok. Bár nem állok udvari szolgálatban, s csak ritkán megyek látogatóba [az udvarba], de Ossitzky és Rosine ártatlan beszámolóí által a legjobb alkalmam van arra, hogy csendes megfigyelő legyek. Ha a dolgok másként állnának, akkor sem gondolnék másra, mint hogy Ökegyelmére mint belátó és diszkrét és barátnémra, a szintiszta igazságot bízom.

A Gróf úrnak, kérem, jelentse legőszintébb elismerésemet. Henri véleményem szerint sem nem lusta, sem nem buta. Ökegyelme helyében csak egyetlen próbának tenném ki, s akkor az egész világot meggyőzhetné, hogy épp az ellenkezője. Hogyan? Gazdájának tudtával, vagy még vezetésével is egy kisebb üzletet bízna rá, néhány termékkel, amelyeket ő választhatna ki, s adná neki egy kis alaptőkét, annak kifejezett hangsúlyozásával, hogy a nyereség egészen az övé maradhat. Saját érdekeltsége élénkíteni fogja. A jó Marie – aki maga nem szívesen fogadja a csókot férfaktól – maga válaszol a millió csókra. Bárcsak lennének az enyémeik oly hatásosak, hogy barátném egészsége helyreállhatna, akkor még ma útra kelnék, hogy Sopronba siessek. De mivel ezt nem remélhetem, úgy íróasztalomnál fogadom, amit Ökegyelme nekem tisztelettel és a legmélyebb barátsággal küldött, és engedélyt kérek arra, hogy ezt írásban viszonzhassam.

der Fürstin Mutter – (ném.) 'a hercegnő anyjától'. A személy nem azonosítható biztosan. Rosine Ossitzky az 1810-es évek végétől kezdve József nádor gyermekei mellett teljesített szolgálatot, komornaként (HSS 1819, 177; HSS 1820, 178). Az említett hercegnő minden bizonnyal József nádor leánya, Hermína Amália Mária (1817–1842). Jelen levél datálása az ő életrajzi adatai segítségével pontosítható,

s annak kelte 1817 utánra, az ő születése utáni évekre tehető. Hermina Amália Mária édesanyja az 1817-ben elhunyt Hermina hercegnő volt, nevelőanyja pedig József nádorral való házasságkötése után (1819) Mária Dorottya hercegnő volt. Az utalás mindkettejükre vonatkozhat.

den Erzherzog – (ném.) 'főherceget'. József nádort.

die Redereyen von einer neuen Liebschaft – (ném.) 'a szóbeszéd egy újabb szerelmi viszonyról'. Az említett ügy hátteréről nincsenek információink.

nach Florenz – (ném.) 'Firenzébe'. Karl Ossitzky 1820 előtt két évig Firenzében élt gróf Apponyi Antal szolgálatában. 1820 táján felmerült, hogy Pyrker János László, a frissen kinevezett velencei pátriárka veszi magához komornyikként, a tervet azonban feltehetően megghiúsította Verseghy Pyrkerrel való nézeteltérése. Karl további sorsa és tartózkodási helye nem ismert, nem zárható ki teljes bizonyossággal, hogy visszatért Firenzébe. Karl Ossitzky alkalmazásáról lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 112. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. január 18.; 131. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. június 2.; 133. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, Buda, 1820. július 2.; 139. Verseghy Ferenc – Pyrker János Lászlónak, h. n., 1820. július 19.

Graf Beckers – (ném.) 'Beckers gróf': westerstetteni gróf Beckers József Henrik (1764–1840) pfalzi származású nemesi család tagja, császári-királyi kamarás, valóságos titkos tanácsos, altábornagy. (Vö. NAGY 1857, 263–365; KEMPELEN 1911, 2.)

Seine Gräfin – (ném.) 'Grófnéja': Rothkirch-Trach Natália (1792–1846). (Vö. NAGY 1857, 263–365; KEMPELEN 1911, 2.)

die kleine Comtesse – (ném.) 'a kis grófné': a házaspárnak Nagy Iván szerint 6 gyermeke született, 4 fiú és két leány. A leányok közül Verseghy csak az idősebbiket, az 1816-ban született Leonardát ismerhette. (Kempelen Béla öt gyermeket sorol fel, Leonardát nem tartja számon.) (Vö. NAGY 1857, 263–365; KEMPELEN 1911, 2.)

4. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (2.)

[h. n., 1817 után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 75r–75v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keltekzés

Verseghy Ferenc jelen levelének szövege csak levélfogalmazványként ismert. A szöveg utalásaiból a címzett személye nem megállapítható, csak annyi látszik bizonyosnak, hogy ezt az írását a *Felelet* című munkájának tiszteletpéldánya mellé küldte el.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Präposnak. – prépost: a káptalan élén álló egyházi előjáró. A levél címzettje nem azonosítható.

Enniusainkból – Quintus Ennius (Kr. e. 239 – Kr. e. 168) római költő. Legismertebb műve az *Annales* című, 18 kötetből álló történelmi eposz. Verseghy Ennius említésével a történelmi nyelvészet irányzatának korabeli képviselőire utal.

a' Deák nyelvnek ráamájára vonni – a magyar nyelvtant a latin nyelv mintáját követve leírni.

majmozásával – utánzásával.

Analiticamnak két első Részt – lásd: VERSEGHY 1816a; VERSEGHY 1817a.

Analiticam 3. részének – lásd: VERSEGHY 1817b.

M. aláz. szolg. – Méltóságodnak aláztos szolgája.

5. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (3.)

[h. n., 1817 után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 75v. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levele csak fogalmazványként ismert. A kézirat sem a címzett nevét, sem a keletkezés dátumát nem tartalmazza. Az irat azon levelek sorát gyarapítja, amelyeket Verseghy kötetei tiszteletpéldányai mellé mellélt. Az *Analytica* szövegben említett kötetei arra utalnak, hogy a levél 1817 után keletkezhetett.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Analiticámmal – lásd: VERSEGHY 1816a; VERSEGHY 1817a; VERSEGHY 1817b.

6. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (4.)

[h. n., 1817 után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 139–140. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelének sem a címzettje, sem a keletkezési ideje nem ismert. A szöveg elárulja, hogy Verseghy személyesen nem ismeri levelezőpartnerét, s hogy egy (nem azonosítható) ismerőse tanácsára fordul hozzá. Azért tesz így, hogy megkérje, írjon vagy írasson recenziót *Analytica* című könyvsorozataról, vagy legalább annak harmadik darabjáról, s azt a Wiener Zeitung Intelligenzblattjában publikálja, publikáltassa. Mivel részletes ismertetőt ad a magyarországi viszonyokról, a nyelvészeti kérdésekben tapasztalható nézetkülönbségekről, a címzett feltehetően egy olyan külföldi vagy külföldön élő személy, akinek ezekre a körülményekre nincs pontos rálátása. Ennél több azonban nem derül ki róla a szövegből.

A levél fogalmazványként ismert, tisztázata nem maradt fenn vagy lappang. A fogalmazvány kézírata nem tartalmaz kelteztést. A datálás vonatkozásában csak bizonytalan feltételezések fogalmazhatók meg. Annyi bizonyos, hogy az üzenet az *Analytica* harmadik kötetének megjelenése után íródott.

Ez a kötet 1817 végén hagyhatta el a sajtót. Egy hozzátvetőleges dátum meghatározásában a Versegheyletmű más darabjai segíthetnek. Ezek közül több is tartalmaz olyan elemeket, amelyek jelen szövegben visszaköszönnek. Verseghe e levelében attól tart, hogy az *Analyticát* latin nyelvűsége miatt bírálata éri majd. A kézirat hagyaték egy darabja épp e tárgyban született. Az *Indító okok, hogy az Analitikát deákul írjam* címen ismert kézirat (jelzete: MTAKK K 380/563; kiadása: VERSEGHY 1987a, 33–35) a szerző feltehetően közreadni szánt védekezése. Ez a szöveg 1817. december 6-án született.

„Ámde hogy szíves Barátimnak kívánságával egészen ellenkezni ne tessek, tudtokra adom *először*, hogy mivel már az Analitikának két első része deákul kijött, a’ Magyar Nyelvtudományt, az Analitikában előkerülő okoskodásokkal együtt *rövid sommban a’ Nemzeti Oskolák’ számára magyarul is kiadom, sőt kidolgozásánn már rajta is vagyok.*

Nyilván ígérem *másodszor*, hogy, mivel az Analitikának harmadik része is kijött már deákul, és így engemet minden ellenséges megtámadásoktól, ammint fellyebb mondám, megoltalmazhat, ezt is, – ha valaki engemet tisztességesen megfizet, (mert én Ádámnak édes fia lévén, kenyeremet izzadva keresem) és ha munkámnak kiadását, és eladását magára vállallya, kész vagyok *megrövidítve magyarul úgy kidolgozni, hogy a’ jó Hazafiaknak hasznok is, örömök is legyen benne.*” [Kiemelés tőlem: D. E.]

Az *Indító okokból* idézett részlet kiemelt szakasza szinte szó szerint egyezik Verseghe jelen levelének egy a datálás szempontjából kulcsfontosságú fordulatával. Az utalás a *Magyar Grammatika* című kötet (VERSEGHY 1818a) készülésére vonatkozik. A mű 1818-ban hagyta el a sajtót, de a megjelenés pontos dátuma nem ismert. (Az előszó végén 1818. szeptember 18-i dátum szerepel.) Verseghe a kötetten tehát 1817 végén és 1818 folyamán dolgozhatott, jelen írását ebben az időszakban vethette papírra.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása

Nagyméltóságú Uram!

W. kegyelmes asszony kegyes ajánlására támaszkodva ismeretlenül veszem a bátorságot, hogy Öméltóságához egy igen fontos kéréssel forduljak.

Miután ugyanis 1814. január 31-én a tekintetes magyar Helytartótanács a legkegyesebb s számomra a legtiszteltetreméltóbb 25 342. számú indítványát meghozta, miszerint a nyilvános iskolák számára dolgozzak ki egy latin nyelven íródott magyar nyelvtant, benyújtottam *Epitome Institutionum Grammaticarum* című kis munkámat, amelyet ugyanez a magas hivatal, egy az Őfelsége, a mi legkegyesebb urunk legmagasabb engedélye által elfogadott tankönyv gyanánt, s azt egy 1816. május 28-án kelt rendelkezés által abban a magas kegyben részesítette, hogy átadta a Királyi Könyvnyomdának, hogy nyomtattassék ki. Azzal az észrevétellel [tette ezt], hogy ugyanezt a nyelvtankönyvet az alacsonyabb iskolák számára németül is, magyarul is ki kell dolgozni: az elsőt már teljesítettem, a magyar nyelvűn pedig épp most dolgozom.

Mivel most a magyar nyelv abban a balszerencsés helyzetben van, hogy a *nyelvújítók és nyelvészpírtók* számos, egymással többé-kevésbé szemben álló pártjai alatt szenved – amint ez *Analyticám* első részének 69. §-ából, a 122. és azt követő oldalakon, és a második rész XXVII. fejezetéből a 430. és azt követő oldalakon kiviláglik –, szükségesnek találták, hogy egy nagyobb műben, latin nyelven kerüljenek gondosan kifejtésre a józan filológia alapjai, s ezek végre egyesítsék a sok pártot.

E pártok közül a kálvinista a leginkább figyelemre méltó, s valóban ez árt legtöbbet az igazi kultúrának, mind a nyelvnek, mind pedig bizonyos értelemben a nemzetnek. Ez a párt ugyanis a református hitvallást *magyar vallásnak* nevezi, és azt állítja, hogy egyedül a kálvinista lehet az országban igaz magyar, s kizárólag az beszéli a magyar nyelvet tisztán és hamisítatlanul. E párt ezáltal olyan elbizakodottan pöffeszkedik, hogy már a reformátusok között sem akadnak sokan, akik hinnének a szavuknak. A latin nyelvet a katolikusok nyelvének tekintik, görögül is csak a teológusok tanulnak közülük.

Az idegen nyelveket, amelyek a mai Európában a kultúra legmagasabb csúcsán pompáznak, úgy tekintik, mint nemzeti létük, s keverék igaz magyar kultúrájuk legveszélyesebb iniduumát. Közülük csak a legmagasabb rangú nemeselek beszélnek franciául és németül, de csak a társalgás szintjén, s anélkül, hogy figyelmet fordítanak a két nyelv kultúrájának összevetésére.

Ez volt a legfontosabb körülmény, amely arra a gondolatra bírta, hogy Analyticám első két részét, amelyek a szófejtést és a szóösszetételt tartalmazzák, kiegészítsem a harmadikkal, amely az esztétika, a retorika és a poétika alapelveit vázolja fel, s számos, kálvinista nyelvekből származó példával magyarázza. Szándékom az volt, hogy ezen a módon tükröt tartsak honfitársaim elé, amelyben egyszer végre világosan megláthatják, milyen távol vannak nyelvükkel együtt a kultúra csúcsától, amelyen az általuk lebecsült népek és nyelvek díszlegnek.

Mivel most reményem sincs arra, hogy akár nemzetünk legjobb és legfelvilágosultabb férfiúinak elég bátorságuk legyen arra, hogy az Analyticámról szóló recenzióval felingereljék ezt a hatalmas és befolyással bíró pártot, s ezenkívül azért, mivel én néhány eset által, amikor műveimet külföldi lapok recenzeálták, annak a biztos tapasztalatnak a birtokába jutottam, hogy honfitársaimnak végtelenül jobban szeretik a magyarok által írt munkákról szóló előnyös bírálatokat inkább külföldiekétől hallani, mint saját honfitársaiktól, mivel ezáltal maguknak is hízelegnek: arra kérem Öméltóságát, hogy Analyticámnak legalább harmadik kötetét vegye védelmébe, s vagy maga recenzeálja, vagy ha az nem lenne alkalmas, recenzeáltassa egy másik bevált s pártatlan bírálóval, aki azonban semmiképp se legyen kálvinista. [Kérem továbbá, hogy] a recenziót iktassa a Wiener Zeitung Intelligenzblattjába, ahol most a hasonló recenziók helyét találják, s kérem, legyen oly kegyes, s W. asszony által küldessen belőle nekem egy példányt. Akkor majd e recenziót latinra s magyarra fordítom, s az eredetivel együtt nyomtatatom, s terjesztem.

E recenzió elkészítésére olyan személy is alkalmas, aki nem jártas a magyar nyelvben, mert ez a harmadik rész éppen az esztétika, a retorika és a poétika összes nyelvben ismert általános szabályait tartalmazza. Hisz maga az első fejezet első része és az utolsó fejezet második része is olyan filológiai alapelvekből áll, amelyek általánosan ismertek és bizonyítottak. Kérem, hogy nevemet – amit a könyv sem tüntet fel – hallgassa el a recenzió, mert nem szeretném, ha az ártana az igazságnak és a jó ügynek, vagy ha kölcsönvett fénnel borítaná be azokat. Mivel ember vagyok, következésképp hibázhatok, így kérem, hibáimat bátran dorgálják meg, kérem azonban egyúttal, hogy két fő tételmet, amelyeket az Analytica harmadik részének 242. §-ában őszintén bemutatok, méltassa jóindulatú figyelemre.

Ha e munka egykor majd a magyar nyelv igazi kultúrája és a magyar nemzet javára válik, s az általa gyarapodó humanitás honfitársaimat közelebbi és mélyebb kapcsolatba hozza majd a szomszédos művelt népekhez, abban Önágaságának bizonyosan nagyon fontos része lesz, s teljes joggal rászólgál majd az utókor, különösen pedig azon nemzetek hálájára, akik a magyar nemzettel ugyanazon legfőbb úr és közös atya [uralma] alatt élnek.

Maradok minden tisztelettel, stb.

der Gnädigen Frau von W. – 'W. kegyelmes asszony'. Az itt említett személy nem azonosítható.

Nachdem mir nemlich von Einer Löblichen Ungarischen Statthaltereie de dato 31. Jänner 1814. No 25342 der Gnädigste und für mich der ehren vollste Antrag gemacht worden ist, die Ungarische Sprachlehre für die öffentlichen Schulen in der Lateinischen Sprache auszuarbeiten – 'Miután ugyanis 1814. január 31-én a tekintetes magyar Helytartótanács a legkegyesebb s számomra a legtiszteltetreméltóbb 25 342. számú indítványát meghozta, miszerint a nyilvános iskolák számára dolgozzak ki egy latin nyelven íródott magyar nyelvtant'. Verseghy helytartótanácsi megbízásra írt tankönyveiről lásd az alábbi levél jegyzeteit: Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek: 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

Epitome Institutionum Grammaticarum – lásd: VERSEGHY 1816b.

daß die nemliche Sprachlehre für die kleinen Schulen auch deutsch, und ungarisch bearbeitet werden soll, wenn das erstere von mir bereits geleistet worden, in der ungarischen Sprache aber

eben jetzt bearbeitet wird – 'hogy ugyanezt a nyelvtankönyvet az alacsonyabb iskolák számára németül is, magyarul is ki kell dolgozni: az elsőt már teljesítettem, a magyar nyelvűn pedig épp most dolgozom'. Verseghy itt említett munkái a következők: VERSEGHY 1817c; VERSEGHY 1817d; VERSEGHY 1818a. Vö. ÉDER 2003.

wie es aus dem 69. §. des 1. Theils Seiten 122 und ff. und aus dem XXVII. Kapitel Seite 430 und ff. des zweiten Theils meines Analytick erhellet – 'amint ez Analyticám első részének 69. §-ából, a 122. és azt követő oldalakon, és a második rész XXVII. fejezetéből a 430. és azt követő oldalakon kiviláglik'. Lásd: VERSEGHY 1816a, 122–130; VERSEGHY 1817a, 430–431.

den zwei ersten Theilen meiner Analytick – 'Analyticám első két részét'. Lásd: VERSEGHY 1816a; VERSEGHY 1817a.

den dritten – 'a harmadikkal'. Lásd: VERSEGHY 1817b.

durch ein Paar Vorfälle, wo meine Werke in auswärtigen Zeitschriften recensirt werden sind – 'néhány eset által, amikor műveimet külföldi lapok recenzeálták'. Verseghy feltehetően a *Magyar Aglájáról* külföldi lapokban megjelent recenziókra utal: RÉKASY 1994, 42.

so bitte ich E. H. wenigstens den 3te Theil meiner Analytick in Ihren Schutz zu nehmen, und entweder Selbst zu recensieren, oder wenn dieses zu ungelegen wäre, durch irgend einen andern bewährten und unpartheischen Richter – 'arra kérem Öméltóságát, hogy Analyticámnak legalább harmadik kötetét vegye védelmébe, s vagy maga recenzeálja, vagy ha az nem lenne alkalmas, recenzeáltassa egy másik bevált s pártatlan bírával'. A recenzió nem készült el.

in 242. §. des 3. Theils der Analytick – 'az Analytica harmadik részének 242. §-ában'. Lásd: VERSEGHY 1817b, 1135–1138.

7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 71r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Pongrácz (Pongrátz) Jánosról (?–?) kevés adatszerű tényt közöl a szakirodalom, mindössze feladatkörére („A kassai akadémián a magyar nyelv és irodalom tanára”) s egy kötetére utal: PONGRÁTZ 1813. (HAMVAI KOVÁCS 1907, 75).

Neve Verseghyvel összefüggésben Verseghy helytartótanácsai megbízásra készített tankönyvei kapcsán említődik. Az 1810-es évek elején hivatalosan jóváhagyott tankönyvek híján a tanárok saját maguk választotta szakkönyveket használták fel munkájukhoz. Ezek minősége és tartalma azonban változó volt. Különösen a magyar nyelv oktatásában jelentett ez problémát, hiszen a közkézen forgó grammatikák nemritkán egymásnak ellentmondó elvek szerint íródtak. A Helytartótanács egységes tankönyv kibocsátásával segített volna a helyzeten. Több kéziratos nyelvtant is benyújtottak a tanulmányi bizottsághoz, amely nyelvészeti kérdésekben jártas szakembereket kért fel arra, hogy vegyenek részt a munkák elbírálásában. Benyák Bernát grammatikájáról Pongrácz János és Verseghy Ferenc is készített írásos véleményt. A bírálatok nem maradtak fenn, tartalmukra helytartótanácsai jelentésekből lehet következtetni. Ezek szerint Verseghy nemcsak rendkívül alapos jelentést készített, hanem ahhoz egy aprólékosan kidolgozott tervezetet is mellékel, amely részletezte elképzeléseit egy iskolai haszná-

latra megírandó nyelvtanról. Beküldött jelentése nagyobb tetszést aratott, mint maga az írásmű, amelyről az készült. A Helytartótanács ezért továbbította a jelentést Pongrácznak, véleményét kérve. Pongrácz nem támasztott kifogást, ezért 1814 januárjában Verseghyt kérték fel az oktatásban felhasználandó nyelvtankönyvek megírására. Tankönyvei s az azokhoz kiegészítésül írt segédkönyvek 1816-ban jelentek meg: VERSEGHY 1816b; VERSEGHY 1816c.

Verseghynek jelen, Pongráczhoz írt levele ezekre az eseményekre utal vissza. A szöveg csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány nem maradt fenn vagy lappang. A levélfogalmazvány keltezés gyanánt csak a hónapot és a napot tünteti fel, az évet nem. A keletkezés évére így csak következtetni lehet. Verseghy ezt az írását – Pongrácz egykori támogató véleményéért köszönet gyanánt – *Felelet* című munkájának (VERSEGHY 1818b) kíséretében küldte el. A mellékelt kötet 1818-ban jelent meg, ez tehát e levél keletkezésének feltételezhető legkorábbi éve. A szöveg más támpontot nem kínál a pontos datáláshoz, így bizonyossággal nem állítható több annál, mint hogy az Verseghy 1822. december 15-én bekövetkezett halála előtt jöhetett létre.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

P. Úrnak. – Professzor Úrnak.

Die 16. Febr. – (lat.) 'február 16-án'.

P. U – Professzor Úr.

Már mikor a' Felség. Helytartó Tanács az 1813. esztendő vége felé tanácskozás alá vette – lásd: *Keletkezés*.

T. B. Urnak – Tisztelendő Benyák Úrnak. Benyák Bernát (1745–1829) római katolikus pap. 1764-ben lépett a piarista rendbe. Tanulmányai végeztével és felszentelése után tanárként működött: Pesten, Székesfehérváron, Vácott, Debrecenben, Trencsénben, Selmecbányán. Támogatta a magyar nyelvű oktatás ügyét. 1790–91-ben tervezetet nyújtott be az oktatási bizottsághoz a tanítás korszerűsítése és a magyar tanítási nyelv általánossá tétele érdekében. A tankönyvek mellett verseket és színműveket is írt.

a' Felelet, melyet a' Nemzeti Muzéumnak 4. első kérdésére készítettem – VERSEGHY 1818b.

eltökéltem magamban, hogy azzal Professor Uramnak örök emlékezetül e' levelem mellett kedveskedek olly kéressel, hogy a' csekélységet úgy nézni ne sajnálja, mint háladatosságomnak, szívességemnek, és tiszteletemnek bizonyágát – Verseghy levelének e sorokkal induló passzusa szinte szó szerint megegyezik Verseghy két másik levelének zárósoraival, amelyekhez melléklétként ugyancsak elküldte *Felelet* című munkáját. Bizonytalan datálású és keltezetlen levelek: 8. Verseghy Ferenc – Ivánszky Antalnak [h. n., 1818 után], 9. Verseghy Ferenc – Kanka Dánielnek [h. n., 1818 után].

etc. – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert. Az elküldött példány – amely ma nem hozzáférhető vagy lappang – ezen a ponton feltehetően bővebb lehetett.

8. Verseghy Ferenc – Ivánszky Antalnak [h. n., 1818 után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 71r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen írását Ivánszky Antalhoz, az egri líceum tanárához címezte. A levél keltezetlen. A datálásban a szöveg utalásai segíthetnek: Verseghy abban számol arról, hogy Ivánszkyt megajándékozta saját, *Felelet* (VERSEGHY 1818b) című munkájával. Ez a kötet 1818-ban jelent meg, a levél tehát nem keletkezhetett ennél korábban. A szöveg emellett utal az egri érsek személyére. E címet 1807-től 1822. július 4-én bekövetkezett haláláig Fischer István viselte. Jelen levél ilyen módon nem íródhatott e napnál később.

A szöveg utalásai szerint Ivánszky már e levél íródása előtt két évvel kérte, hogy Verseghy járjon közben Fischernél, hogy Ivánszky engedélyt kapjon arra, hogy Verseghynek az egri egyházmegyei könyvtár gyűjteményében meglévő műveit használhassa. Szinnyei feljegyzi Ivánszkyról, hogy különös érdeklődést mutatott a nyelvek iránt: nyolc nyelven írt és olvasott, 1819-ben javaslatokat nyújtott be a kassai iskolai főigazgatósághoz a magyar nyelv oktatásának fejlesztése ügyében, s létezett egy kézíratos munkája, amely a *Magyar grammatika s literatúra* címet viselte.

Verseghy és Ivánszky ismeretségének emlékét jelen tudásunk szerint a levelezésnek ez az egyetlen darabja őrzi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ivánszky Antal Úrnak – Ivánszky Antal (1777–1850) ügyvéd, tanár. Tanulmányait Egerben és Pozsonyban végezte, majd ügyvédként és Eger aljegyzőjeként működött. 1808-tól az egri líceumban tanított magyar nyelvet és irodalmat. 1841-ben vonult nyugalomba.

P. U. – professzor úr: Ivánszky a levél íródásának idején tanárként működött

Ő Excellenciájával – az egri érsekkel, azaz Fischer Istvánnal.

Bibliothecáriussához – (lat.) könyvtárosához. A levél keletkezésének feltételezhető időszakában az egri egyházmegyei könyvtárat két igazgató vezette. 1814 és 1820 között Szepesy Ignác (1780–1838) későbbi erdélyi püspök, aki Becskey Ferenc és Dinkay Pál könyvtárosokkal dolgozott, 1821-től pedig Durcsák János, aki Dinkay mellett Szemecskéy Józsefet alkalmazta (ANTALÓCZI 1997).

Bibliothecából – (lat.) könyvtárából. (A könyvtárról bővebben: ANTALÓCZI 1997.)

systemája – (lat.) rendszere.

a' Felelet, melyet a' N. Muzeumnak 4. első kérdésére készítette – Verseghy itt említett műve: VERSEGHY 1818b. Verseghy jelen írásának záró szakasza szinte szó szerint megegyezik másik két levél szövegének vonatkozó passzusaival. Verseghy e levelek mindegyikéhez mellékelte a *Felelet* egy-egy példányát. Vö. Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek: 9. Verseghy Ferenc – Kanka Dánielnek [h. n., 1818 után]; 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818 után].

9. Verseghy Ferenc – Kanka Dánielnek [h. n., 1818 után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 89r. Autográf fogalmazvány. A kéziratlapon a szöveg alatt piros ceruzával számítási művelet látható. A kéziratlap versóján nem a levélhez tartozó latin nyelvű szöveg olvasható.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelével ismeretlenül keresi fel Kanka Dánielt, akinek elküldi saját, 1818-ban megjelent *Felelet* című művét (VERSEGHY 1818b). A kapcsolatfelvétel motivációja kettős. Verseghy írásában egyrészt nyelvészeti felfogásaik hasonlóságára utal, s megemlíti, hogy a *Felelet*ben hivatkozott is Kanka egy vonatkozó kötetére (KANKA 1817). Másrészt arra kéri az ekkortájt Modorban tanító Kankát, hogy népszerűsítse tanítványai körében az ajándékba küldött munkát.

Jelen levél datálatlan. Keletkezési idejére csak a szövegbeli utalásokból következtethetünk. A *Felelet* emlegetése okán a levél nem keletkezhetett 1818 előtt, az írás születésének idejére más célzást nem tartalmaz a szöveg, így mindössze annyi állítható bizonyosan, hogy azt annak írója 1822. december 15., tehát halála napja előtt vethette papírra.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kanka Daniel Prof. Úrnak – Kanka Dániel (1776–1850) evangélikus teológus, tanár. Tanulmányait Selmecbányán és Wittenbergben végezte. 1801-től Csetneken tanított, 1804-től Selmecen rektor. 1817 és 1822 között a modori gimnázium tanára, 1822 és 1844 között pedig a bécsi protestáns teológiai intézetben tanított.

N. E. Prof. Úr! – Nagy Érdemű Professzor Úr!

tekintse meg a' melléje kapcsolt és Felelet nevű Könyvnek 282. oldalánn a' Jegyzést – Verseghy *Felelet* című művére hívja fel a figyelmet: VERSEGHY 1818b. Az említett lapokon Kanka *De nativa sermonis hungari euphonia* című művéből idéz (KANKA 1817).

P. Uramhoz – Professzor Uramhoz.

Ha a' munkámat méltónak tartya – Verseghy jelen írásának zárósorai szinte szó szerint megegyezik másik két levél szövegének vonatkozó szakaszaival. Verseghy e levelek mindegyikéhez mellékelte a *Felelet* egy-egy példányát. Lásd: Bizonytalan datálású és keltezetlen levelek: 8. Verseghy Ferenc – Ivánszky Antalnak [h. n., 1818 után]; 7. Verseghy Ferenc – Pongrácz Jánosnak [h. n., 1818].

etc. – jelen levél szövege csak fogalmazványként ismert: az elküldött példány feltehetően bővebb lehetett a levélfogalmazvány megőrizte szövegnél.

10. Sággy Ferenc – Verseghy Ferencnek [h. n., 1821 után]

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 144v. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Jelen levél az EÉT körüli munkálatokhoz kapcsolódik. Az EÉT-ben publikálására szánt írásokat Sággy Ferenc közvetítette a világi cenzúra felé, aki ebben az írásában a cenzor kérésére arról érdeklődik, hogy a neki eljuttatott névtelen tanulmánynak, amelyet ő átadott a cenzornak, ki a szerzője. A szóban forgó tanulmány és annak szerzője nem azonosítható. A levél keltezetlen. Datálásában Nagy Antal cenzorként való említése segít: Nagy az 1821. évi 4. kötetből végezte az EÉT világi cenzori vizsgálatát. Sággy szerepéről az EÉT életében lásd az alábbi levelek jegyzeteit: 75. Verseghy Ferenc – Sággy Ferencnek, h. n., 1812. január 30.; 85. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. január 12.; 101. Horváth János – Verseghy Ferencnek, Veszprém, 1819. november 11.; 104. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. december 1. Az EÉT-be publikálók nevének feltüntetéséről lásd az alábbi levél jegyzeteit: 115. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. február 26.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása:

Nagyrabecsült Uram!

A kézirat kapcsán, amelyet a veszprémi kérésére ma cenzúrára küldtem, Nagy szeretné tudni, ki annak a szerzője. Kérem, tudósítson erről. Jobb, ha írásban Nagynak küldi, így ő [...]

S[ággy] s. k.

Nagy – Nagy Antal.

11. Almásy Pálné Kapy Anna Mária – Verseghy Ferencnek [nem keltezhető]

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc és az Almásy család kapcsolatáról kevés információ áll rendelkezésre. Nem kizárt, hogy a zsadányi és törökszentmiklósi Almásy Pál (1750–1821) is azon személyek köré tartozik Verseghy környezetében, akikkel a Martinovics-összeesküvés kapcsán kötött ismeretséget. Almásy ugyanis 1791

és 1795 között a királyi tábla bárója volt, s mutatnak rá források, hogy a vizsgálati fogság ideje alatt könyvekkel látta el a fogvatartottakat (KAZINCZY 2011, 418). A Verseghy-levelezés az 1810-es évek végén, 1820-as évek elején említi az Almásyak nevét. Egyfelől abban a kontextusban, hogy Verseghy az EÉT számára végzett munkáihoz Almásy Pál könyvtárát használja, másfelől a család számára tett papi szolgálatait említve: több levélben szóba kerül, hogy Verseghy misét mond Almásynénak, s gyónatója is. Erről lásd az alábbi levelek szövegeit és jegyzeteit: 94. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1819. június 13.; 137. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 13.; 140. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1820. július 20.; 254. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1822. június 19.

Jelen levél Verseghy Almásynénál teljesített gyóntatói feladatairól árul el részleteket. A kézirat keltezetlen, nem tartalmaz olyan utalást, amely a pontos datálását lehetővé tenné.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél fordítása

Kedves Verseghy Tisztelendő Úr!

Szeretnék gyónni ezen a héten, éspedig 14-én, csütörtökön, amikor az iskolások szünetre mennek, következőképpen a minisztráns akkor jön, amikor Ön arra kéri. Mivel a nap oly rövid, s későn világosodik, a legjobb volna, ha lenne olyan jó, és 8 óra körül jönne, annál is inkább mert nehezemre esik korán felkelni. Üzenje meg szóban, hogy megfelel-e Önnek rendelkezésem.

Almásy grófnő

der Ministrant – 'a ministráns'. A ministráns a szertartásokon vagy a szentségek kiszolgáltatásánál a katolikus pap mellett szolgálatot teljesítő gyermek. A levél íródása idején csak fiúgyermek lehetett ministráns, lányok csak a II. vatikáni zsinat óta lehetnek ministránsok.

veil der Tag so kurz ist, und spät licht wird – 'Mivel a nap oly rövid, s későn világosodik'. A levél feltehetően ősszel vagy télen íródhatott.

12. Szojkovits Ferenc – Verseghy Ferencnek [nem keltezhető]

Kézirat

OSZK Kt Levelestár. Autográf tisztázat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél feladója Szojkovits (Szoikovits) Ferenc (?–?) vízivárosi plébános. Személyéről kevés információ áll rendelkezésre. Verseghyvel feltehetően közeli ismeretségben állt: a Prímási Levéltárban őrzött dokumentumok tanúsága szerint részt vett Verseghy hagyatéki ügyeinek rendezésében. (A vonatkozó iratanyag jelzete: PL Rud. PE No 44/20. Vic. II. Cat. 13.) Jelen levelének háttere és keletkezési körülményei nem ismertek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska fordításában:

Igen Tiszteletre méltó és Jeles Úr! Tisztelendő Uram!

A mai napon Tekintetes [...] Úrnál tartózkodva Szentséges Uraságot megemlítettem neki, aki úgy vélte, hogy az itt csatolt vagyonlevelet számomra hitelesíti, amit midőn vigasztalásul ím megkülönböztetők, friss baráti érzelmekkel magamat ajánlva maradok jeles uraságod legalázatosabb szolgája.

13. Verseghy Ferenc – Ismeretlenek (5.)
[nem keltezhető]**Kézirat**

OSZK Kt Quart. Hung. 3656, 136r. Autográf fogalmazvány. Töredék.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Jelen levél töredék, sem címzettje, sem keletkezési ideje nem állapítható meg. A szöveg feltehetően egy Verseghy által lektorált kötethez kapcsolódik. Verseghy az 1820-as években több hasonló feladatra kapott megbízást a primástól. Lásd: 190. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. február 25.; 195. Verseghy Ferenc – Horváth Jánosnak, h. n., 1821. március 25.; 242. Verseghy Ferenc – Korondi Józsefnek, Buda, 1822. január 16.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél Balogh Piroska és Rédey János fordításában:

Öexcellenciája!

A 32. paragrafushoz, b) pont alatt. Egyébként a fordítóknak igen nagy vétsége az is, hogy az ilyesfajta fogalmakat, amint idegen nyelveken feltűnnek, szóról szóra visszaadandónak és lefordítandónak gondolnak, jóllehet inkább azokkal egyenértékű fogalmakkal kéne helyettesíteni azokat. Azonban kétségkívül nagyobb fáradságba telik ezeknek utánajárni és kikutatni, mint az idegen fogalmat szóról szóra átültetni. Ilyen módon álltak elő azok a külföldies fordulatok, melyeket a magyarok olyannyira igyekeznek mérsékelni: jól néz ki: bene prospicit, er sieht gut aus, jó színben van; jól áll érte: er steht gut aus ahelyett, hogy kezes érte; Esztergomnál átkeltünk: wir übersehten bei Gran ahelyett, hogy átevezünk.

14. Verseghy Ferenc – Ismeretlennek (6.) [nem keltezhető]

Kézirat

OSZK Kt. Quart. Hung. 3656, 145r. Autográf fogalmazvány.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Verseghy Ferenc jelen levelének kézirata sem a címzettet, sem a keletkezés idejét nem tünteti fel, s a szöveg sem tartalmaz olyan utalásokat, amelyek lehetővé tennék legalább következtetések megfogalmazását. A levél Verseghy egy tanítványáról szól: a Verseghy-levelezés több darabja utal arra, hogy Verseghy különösen a fogságból való szabadulása után magántanítványok oktatásából, nevelősködésként tartotta fenn magát. Erről bővebben lásd az alábbi levél jegyzeteit: 48. Prónay Simonné – Verseghy Ferencnek, Györgye, 1810. szeptember 28.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Jóskának – a személy nem azonosítható.

musikabéli scálát – a zenei skálát.

Tiszteletes Úrnak – a levélben emlegetett Jóska feltehetően egy egyházi személy rokonságába vagy ismeretségi körébe tartozhatott. A „Tiszteletes” kifejezés arra utal, hogy feltehetően protestáns személyről van szó.

SZÓTÁR ÉS RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

em. – emendálva

(ang.) – angol

(fr.) – francia

(gör.) – görög

(héb.) – héber

(lat.) – latin

(ném.) – német

(ol.) – olasz

(rég.) – régies

(sp.) – spanyol

7ber, 7br, 7bris – szeptember

8b, 8br, 8bris – október

9br, 9bris – november

10br – december

A. – Apát, Apát úr. Az apát a szerzetesek önálló házának (kolostor, monostor, apátság) legfőbb előljárója. Világi vagy címzetes apát: világi papoknak adott (nevével megszűnt apátságokra utaló) kitüntető cím.

AA. LL. et Philosophiae Doctor – artium liberalium et philosophiae doctor (lat.): a szabad művészetek és a filozófia doktora.

a. c. – anni curentis (lat.): folyó évben.

acceptál – (lat.) elfogad.

accusativus – (lat.) tárgyeset.

Adieu – (fr.) Isten vele!

adjectivum – (lat.) melléknév.

adverbium – (lat.) határozószó.

aláz. szolg. – alázatos szolgája.

analógia, analogyia – (lat.) hasonlóság.

anglus – (rég.) angol.

Anyasz., A. S. Egyház, A. Sz. Egyház – Anyaszentegyház.

Apost. Cselek. – Apostolok Cselekedetei.

April., Aprl. – április.

A. R. D. – aulicus revisor dominus (lat.): udvari könyvvizsgáló úr.

A. R. D., Adm. Rev. Dom.; A. R. Dominatio – admodum reverendus dominus (lat.): nagytiszteletű úr, tisztelendő úr.

árkus – (lat.) ív.

Art. – articulus (lat.): cikkely.

auctor, Auctor – (lat.) szerző.

auctoritás – (lat.) tekintély, befolyásos személy. Vagy: szerző.

audientia – (lat.) kihallgatás.

Aug., August. – augusztus.

B. – Báró.

B. – Barátom.

B. – Band (ném.): kötet.

Bibliotheca, Bibliothéca – (lat.) könyvtár.

Bibliothecarius – (lat.) könyvtáros.

biográfia, biographia – (lat.) életrajz.

Bisch. – Bischof, Bischöfliche (ném.): püspök, püspöki.

B. N. – Banknote (ném.): bankjegy. A Habsburg Birodalom területén a 17. századtól kezdődően számos pénznem volt forgalomban, ez nehézséget jelentett az átváltások és a változó árfolyamok miatt. A kormányzat ezért 1753-ban elrendelte a konvenciósi pénztábla bevezetését: rögzítette az árfolyamokat, és ezzel egy időben értékálló ezüstpénzt, konvenciósi pénzt bocsátott ki. 1762-ben megindult a papírpénz, az úgynevezett bankócedulák kibocsátása is. A francia háborúk miatt azonban a birodalom pénzügyi zavarba került. A növekvő költségek miatt egyre több fedezet nélküli papírpénzt bocsátott ki, ezért egyre nőtt az infláció, a pénzérmék és a papírpénz értéke között pedig egyre nagyobbá vált a különbség az érmék javára. A pénzügyi válság kezelésére 1810-ben értékállónak szánt váltójegyeket (Einlösungschein) adtak ki, az ezekre beváltott bankócedulákat pedig kivonták a forgalomból.

Bold., bold. – boldogult.

B. Szűz – Boldogságos Szűz.

B. U. – Barátom Uram.

Cálv., Calvin., calvinista, Cálvinista – lásd: kálvinista.

Cancellária – lásd: Magyar Udvari Kancellária.

Cap. – caput (lat.): fejezet.

Catholica, Catholicus – (lat.) katolikus, római katolikus.

causa – (lat.) ok.

character – (lat.) karakter, jellem.

Clerus – (lat.) klérus, papság.

commissio – (lat.) megbízás, megbízatás, bizottság.

Compagnia – (fr., ol.) társaság.

competens – kompetens (lat.): illetékes, jogosult, szakértő.

conjugatió, conjugatio – (lat.) igeragozás.

Consil., Consiliarius, Consiliarius – (lat.) tanácsos.

consilium, Consilium – Helytartótanács, Magyar Királyi Helytartótanács. Az ország legfőbb kormánysszerve, amelyen keresztül közigazgatási ügyekben a király a végrehajtói hatalmat gyakorolta. Élén a nádor állt, székhelye előbb Pozsonyban, majd 1786-tól Budán volt.

constitutió, Constitutio, Constitutio – (lat.) alkotmány.

copia, Copia – (lat.) másolat.

correctura, correctúra, Correctúra – (lat.) korrektúra, javítás a kézíraton, lenyomaton.

Curia – (lat.) Királyi Kúria: a királyi tábla és a hétszemélyes tábla közös elnevezése, a legmagasabb szintű bíróság.

curialis, curiális, Curialis, Curiális – (lat.) hivatalos.

C. V. – Celsitudinis Vestrae (lat.): Öfelségének, Magasságodnak.

czukros, Czukros – (rég.) cukrász.

Cs. – Császári.

Cs. Kir. – Császári-Királyi.

D. – Doctor, Doktor.

dativus, Dativus – (lat.) részeshatározó eset.

dd, ddo – de dato (lat.): kelt.

d., do, dto, dtto – dito, detto (ol.): dettó, éppúgy, szintén.

D., Dom., Domin. – Dominus: (lat.) úr.

deák, Deák – (rég.) latin.

Dec., Decem., Decemb. – december.

declarál – deklarál (lat.): kijelent.

declaratio, Declaratió, declaráció – (lat.) nyilatkozat.

declináció, declináció – (lat.) névszóragozás.

dedicál – (lat.) ajánl.

Dedicatio – (lat.) ajánlás.

definitio, definitió, Definitió – (lat.) definíció, meghatározás.

Deputatio, Deputatió, Deputáció – (lat.) bizottság.

dialectus, Dialectus – (lat.) nyelvjárás.

Dieta, Diéta – (lat.) országgyűlés.

Dissert., disseratio, Dissertatio, Dissertatio – (lat.) értekezés.

D. I. Xtus. – Dominus Iesus Christus (lat.): az Úr Jézus Krisztus.

E. B. G. – Euer Bischöfliche Gnaden (ném.): Püspöki Öfelsége.

E. E., E. Excellenz – Euer Excellenz (ném.): Öexcellenciája.

E. G., E. Gnaden – Euer Gnaden (ném.): Ökegyelme.

Egy. Ért., Egy. Értekez., Egy. Értekezések, Egyh. Értek., Egyh. Értekez., Egyh. Értekezések, Ertek, Értek. – Egyházi Értekezések és Tudósítások.

Egyh. – egyházi.

E. H., E. Hochwürden – Euer Hochwürden (ném.): Öméltósága.

E. K. H., E. K. Hoheit – Euer Kaiserliche Hochheit (ném.): Öcsászári Magassága.

elenchus – (lat.) jegyzék.

elmulat – (rég.) elmulaszt.

enthusiasmus, Enthusiasmus – (gör., lat.) lelkesültség.

Epopeá, Epopeja, epopoeja, Epopoeja, Epopoja – epopeia (gör.): nagyeposz.

E. S. – Einlösungsschein (ném.): váltójegy, váltócédula. Lásd: B. N.

Érsek – a római katolikus egyházban a főegyházmegye élén álló püspök, a neki alárendelt egyházmegyék püspökeinek előjárója, legtöbbször az érsekséghez tartozó egyháztartomány vezetője is egyben.

eruditio, Eruditio, eruditio, Eruditio – (lat.) műveltség.

Esperes – a római katolikus egyházban az esperesi kerületet vezető, a püspök által kinevezett pap.

Esperesség – esperesség, esperesi kerület: az egyházmegyének az esperes felügyelete alá tartozó, több plébániából álló része.

Eszt., eszt. – esztendő.

esztbeli, eszt.beli, eszt.béli – esztendőbeli.

etc, etc. – (lat.) és a többi.

etimologia, etymologia – etimológia (lat.): a szavak eredete, a szavak eredetével foglalkozó tudomány.

eufonia, Eufonia, Euphonia – eufónia (gör.): jóhangzás, széphangzás. Vagy: hangrend, hangrendi illeszkedés.

examen, Examen – (lat.) vizsga.

Ex., Exc. – Excelsum (lat.): tekintetes.

Excell. – excellens, excellentissimus (lat.): kiváló, legkiválóbb.

exceptio, exceptio – (lat.) ellenvetés, kifogás.

Excelsum C. et R. L. H., Excelsum Consilium R. L. H., Ex. Consilium R. L. H., Ex. Cons. R. L. H. – Excelsum Consilium Regium Locumtenentialis Hungaricæ (lat.): Tekintetes Magyar Királyi Helytartótanács.

Exempl., Exemplar, exemplár, Exemplár, exempláris, Exempláris – (lat.) példány.

exequia, Exequia – (lat.) a temetés, búcsúztató.

extractus, Extractus – (lat.) kivonat.

F. – Frau (ném.): asszony, -né.

F. B. – Frau Baronin (ném.): Bároné.

F. B. S. F. – Frau Baronin Schätzbareste Freundin (ném.): Bároné, Legbecsebb Barátném.

Febr. – Február.

Fels. – Felséges.

F. Helytartó Tanács, Fels. Helyt. Tanács, Fels. Helytartó Tanács, Felség. Helytartó Tanács – Felséges Helytartó Tanács.

f, fl. – forint vagy florenus. Mária Terézia 1753-ban vezette be a Habsburg Birodalomban az ezüstalapú konvenciósi pénzt, amelyet a korban több névvel is illettek: Conventions Münze, rajnai forint, rénes forint, forint, florenus.

Florentia – Firenze.

formatio, formáció – (lat.) szóképzés, képzett szó, alak

Fortepiánó – fortepiano vagy pianoforte (ol.): zongora.

Fr. – Frater (lat.): fráter, testvér. Az egyházi hierarchia azonos fokán állók vagy az egy szerzetesrendhez tartozók egymást közt használatos megszólítása. Így nevezik a még pappá nem szentelt szerzeteseket is.

F. T., F. Tisztelendő, Fő T., Főt., Fő tiszt., Fő Tiszt., Fő Tisztel., Fő tisztel., Főtisz., Főtiszt. – Főtisztelendő.

F. T. K. – Fő Tisztelendő Kanonok.

F. T. P. – Fő Tisztelendő Prépost.

F. T. U. – Fő Tisztelendő Úr.

fundamentom, fundamentum – (lat.) alap.

F. V. – Franciscus Verseghe, Franz Verseghe.

gehors. – gehorsamst (ném.): legengedelmesebb.

General. Vicarius, Gen. Vicar., G. V. – Generalis Vicarius (lat.): általános helynök.

Genesis, Genezis – a Teremtés könyve. Az ószövetségi Szentírás része, a Pentateuchus első darabja.

gépelyes – (rég.) gépies, mechanikus.

G. F. B., Gnäd. F. B. – Gnädige Frau Baronin (ném.): Kegyelmes Bároné.

grammatica, Grammatica, grammatika, Grammatika – (lat.) nyelvtan.

h. – heilig (ném.): szent.

H. – Herr, Herrn (ném.): úr.

H. B. – Herr Baron (ném.): Báro Úr.

Helytartótanács – Magyar Királyi Helytartótanács (Consilium Locumtenentiale Hungaricum). 1723-ban jött létre. Székhelye kezdetben Pozsony, 1786-tól Buda volt. Élén a nádor állt. Területi hatásköre nem terjedt ki Erdélyre, a Temesi Bánságra és a Határőrvidékre. Fő feladata a királyi rendeletek végrehajtása volt, és azok közvetítése a vármegyék és a szabad királyi városok felé. Javaslattevési joga volt új intézkedésekre, a belső igazgatás és a kormányzás területén működött. A királlyal a Kancellárián keresztül érintkezett. II. József idejétől kezdve feladatait differenciálva, ügyosztályain keresztül végezte.

Hétszemélyes Tábla – (Tabula Septemviralis). Középkori eredetű szerv, feladata az igazságügyi reformot követően átalakult: állandó bíróság lett, tehát nemcsak az egyes törvényszakokban, hanem folyamatosan ítélkezett. Húsz fő, illetve közrendi ülnöke volt, élén a nádor vagy annak távollétében az országbíró állt. A hétszemélyes tábla csak fellebbezési fórum volt. Az intézményi hie-

rarchiában a királyi tábla fölött állt. A perekben végleges döntést hozott, döntését követően nem volt mód fellebbezni még a királyhoz sem.

hexameter, Hexameter, hexametrum, Hexametrum – (lat.) hexameter: hat verslábból álló, daktilikus lejtésű verssor az időmértékes verselésben.

Hochw. – Hochwürdig (ném.): mélyen tisztelt, méltóságos.

homlokírás – (rég.) cím.

homloklap – (rég.) címlap.

homloktábla – (rég.) címlap.

humanitás, Humanitás – (lat.) emberség, emberiség.

idea – (lat.) eszme, gondolat.

indculus, Indiculus – (lat.) jegyzékek, szójegyzékek.

Isteni szolgálat, Isteni Szolgálat, Isteniszolgálat – (rég.) istentisztelet, szentmise.

I. T. – Igen Tisztelt.

jambus, jámbus – jambus: versláb az időmértékes verselésben, amely egy rövid és egy hosszú szótagból áll. Jelölése: U –

J., Jan., Jän. – Január, Januarius, Jänner.

Joh. – Johann.

Jul. – július.

jus, Jus, juss – (lat.) jog.

K. – Kaiserlich (ném.): császári.

Kais. – Kaiserlich (ném.): császári.

kálvinista – református vallású.

Kancellária – lásd: Magyar Udvari Kancellária.

kanonok, Kanonok, Kánonok – római katolikus pap, a káptalan tagja.

káplán, Káplán, káplány, Káplány – káplán: a plébános mellé kinevezett pap, akinek feladata, hogy lelkipásztori feladatokban legyen a plébános segítségére.

káptalan, Káptalan – a római katolikus egyházban a székesegyházak vagy nagyobb templomok papjaiból álló testület. Tagjai a kanonok, élén a prépost áll.

Kayserl. Königl., Kays. Königl. – Kaiserlich Königlich (ném.): császári-királyi.

K. B. U., K. B. Uram, Kedv. Barát. Uram, Kedves Bara. Ur, Kedves Bar. Uram, Kedves B. Ur., Kedves B. Uram, K. Barátom Uram – Kedves Barátom Uram.

K. D. – Kedves Drága.

K. D. B. – Kedves Drága Barátom.

K. D. B. U. – Kedves Drága Barátom Uram.

képzés – (rég.) képzelőerő, képzelet, elképzelés.

kereszt. – keresztény, kereszténység.

Királyi Tábla – Királyi Tábla, Királyi Ítéletőta (Tabula Regia Judiciaria). A királyi bíróságok egyike, I. Mátyás hozta létre, az 1723-as igazságszolgáltatási reform során szervezték újjá. Országos hatáskörű törvényszék, amelynek elnöke a személynök. Elsőfokú és fellebbviteli bíróság, hatáskörébe tartoznak a hűtlenségi és felségsejtési perek, valamint az oklevéllel bizonyítandó perek. A horvát szlavón báni tábla, a kerületi táblák, a tárnokmesteri szék és a vármegyei törvényszékek másodfokú fellebbviteli fóruma.

K. K. – Kaiserlich Königlich (ném.): császári-királyi.

K., Kan., Kán. – kanonok. Lásd: kanonok.

K., Kir. – Királyi.

környülállás, környűllállás – (rég.) körülmény.

köt. – kötet.

köv. old., követ. old. – következő oldalon.

közönséges – (rég.) általános.

kr; krajcár – rézből vagy ezüsből vert váltópénz. Neve németül Kreuzer, amelyet a pénzműn látható keresztről kapott.

K. U. – Kanonok Úr.

lajstrom, Lajstrom – (lat.) lista.

L. et R. civitatis – Liberae et Regiae civitatis (lat.): szabad királyi város.

L. S. – loco sigilli (lat.): a pecsét helye.

Luther., Lutheranus, Lutheránus – lutheránus: evangélikus vallású.

M. – Méltóságodnak, Méltóságos.

Magyar Udvari Kancellária – a királyi kancellária középkorban létrehozott intézményét 1690-ben szervezték újjá Magyar Udvari Kancellária néven. Bécsben, az udvar mellett működött. Tizenkét tanácsosból álló testület volt. Itt tárgyalták a Helytartótanácsról, a vármegyékről és a városokról érkező felterjesztéseket. A Kancellária határozatait az uralkodóhoz terjesztették fel. E közvetítői feladata mellett véleményezési joga is volt a királynak fenntartott ügyekben (mint például a kegyelmezés, egyházi és világi méltóságok betöltése, nemesi rangok adományozása). Felügyelte továbbá a 18. századi telepítéseket, a közlekedési és adóügyeket. Hiteleshelyi funkciót is ellátott, amelyet II. József átmenetileg felfüggesztett.

Mar., Mart., Martius, Mártz., Marz. – március.

maxima, Maxima – (lat.) alapelv.

materia, Materia, matéria – (lat.) anyag, téma, tárgy.

M. B. U. – Méltóságos Báró Uram.

Mélt., Méltos., Méltós., Méltóság. – Méltóságos.

mesterséges szó, mesterszó, Mesterszó, Mester szó, mester szó – (rég.) szakszó.

metrum, métrum – (lat.) versmérték.

minuta, minúta – (lat.) perc.

mk, mk., m. k. – maga kezével.

Mlg – méltóságos.

m., M. – Magyar.

monotonia – monotónia (lat.): egyhangúság.

moralitas, moralitás, Moralitás – (lat.) erkölcs.

mp, mp., m. p., Mp., mpria, mpria., Mpria, m propria – manu propria (lat.): saját kezével, saját kezűleg.

ms; msk – maga saját kezével.

N. – Numero (lat.): szám.

N. – Nemzeti.

Nádorispány, Nádor Ispány – nádor: a király helyettese közigazgatási, hadi, igazságügyi ügyekben. A legmagasabb méltóság a királyt követően. A tisztséget I. István hozta létre. A 18. századtól kezdve a nádor a Helytartótanács és a hétszemélyes tábla elnöki feladatait is ellátta. A címet 1790-től Habsburg főhercegek viselték.

Nagys. – Nagyságos.

NB. – nota bene (lat.): jegyezd meg jól.

Nemz. – Nemzeti.

Nep. – Nepomuki.

nevedék, Nevedék – (rég.) növendék.

nominativus – (lat.) alanyeset.

No, No., Nro – numero (lat.): szám.

Novemb. – november.

N. Váradi – nagyváradi.

nyaláb, Nyaláb – köteg.

O. – Ossitzky.

Oct. – október.

old. – oldal, oldalán, oldalon.

opinio, opinió – (lat.) vélemény.

Oratio, Oratió – oráció (lat.): beszéd, szónoklat.

Orator, orátor – (lat.) szónok.

originalis, Originális originális, originalis, origyinális – (lat.) eredeti.

orthographia, Orthographia, orthographia, ortografia, Ortografia, ortográfia, Ortográfia – (lat.) helyesírás.

orthodoxia – (lat.) óhitűség, maradiság.

Ö Excell. – Öexcellentiája.

P. – Pater (lat.): páter, a pappá szentelt szerzetes megszólítása. Vö. fráter.

p. – pagina (lat.): oldal.

pag. – pagina (lat.): oldal.

Palatinus, Palatinús, Palatínus – palatinus (lat.): nádor. Lásd: Nádorispány.

Pápista, pápista – (rég.) katolikus.

paraphrasis, paraphrazis, Paraphrazis – parafrázis (gör., lat.): hozzámondás, kifejtés, körülírás, egy adott mű témájának szabad feldolgozása.

Part. – pars, partis (lat.): rész.

participium – (lat.) melléknévi igenév.

passivum – (lat.) szenvedő igealak.

péllda, példázat – (rég.) példány.

pensio, Pensio, pensió, Pensió, penzio – (lat.) nyugdíj.

pentametrum – pentameter (lat.): az időmértékes verselésben általában a disztichonok második sorát alkotó verssor, önállóan ritkán fordul elő. Neve öt verslábra utal, valójában azonban egy speciális hexameterről van szó, amelyben a harmadik és a hatodik versláb csonka.

perfectum – (lat.) befejezett igeidő, befejezett igeidejű igealak.

Planum, Plánum, plánum – (lat.) terv.

Plébánia – (lat.) közösség, területi, igazgatási egység az egyházmegyén belül, amelynek élén a püspök által kinevezett plébános áll.

Plebános, Plébános, Plébánus – (lat.) római katolikus pap, a plébánia élén álló, a püspök által kinevezett lelkipásztor.

p. o., péld. ok., péld. oká., Péld. oká. – példának okáért.

poesis, poezis, Poezis, poézis, Poézis – (gör., lat.) költészet.

popularitás – (lat.) népszerűség, közérthetőség.

P., Prof. – (lat.) professzor.

praenumerál – (lat.) előfizet.

Praenumerans, Praenumeráns – (lat.) előfizető.

praenumeatio, praenumeratió, Praenumeratio – (lat.) előfizetés.

Prépost – (lat.) római katolikus egyházi előjáró, a rangban a püspök alatt áll. A nagyprépost a káptalan élén álló pap. Prépostnak nevezik egyes szerzetesrendek (például a premontrei rend) előjáróit is.

Primás, Prímás – (lat.) római katolikus egyházi méltóság, az ország első főpapja, joghatósága alá tartozik az adott ország teljes klérusa. Magyarország primása a mindenkori esztergomi érsek. 1714-től a primási ranghoz az azt 1707 óta viselő Keresztély Ágost kérésére a hercegi címet is hozzákapcsolták, s az így létrejött hercegprimási cím – a Német-római Birodalomban kialakult gyakorlatnak megfelelően – politikai cím is volt. A hercegprimási méltóság Magyarországon 1951-ig létezett.

principium, princípium – (lat.) alap, végső ok.

projectum – (lat.) terv.

pronomen – (lat.) névmás.

Protest., protest. – (lat.) protestáns.

P. S. – post scriptum (lat.): utóirat.

P. U. – Professzor Úr.

purismus, Purismus, Purizmus – (lat.) nyelvtisztaság, a nyelv idegen szavaktól való mentessége.

Püspök – a római katolikus egyházban az egyházi rend legmagasabb fokozata, az egyházmegye élén álló pap, a pápa nevezi ki.

R. – Reverendus (lat.): tisztelendő.

R. D. – Reverendus Dominus (lat.): tisztelendő úr.

Recensens – (lat) recensens, bíráló.

recensio, Recensio, recensió, Recensió, Recenzió – (lat.) könyvismertetés, kritika.

recommendál – (lat.) ajánl.

Recomendáció, recommendatio – (lat.) ajánlás.

Redactor – (lat.) szerkesztő.

Redactió – (lat.) szerkesztőség.

Ref. – Református.

regula, Regula – (lat.) szabály.

religio, Religio, religió, Religió, Religió, religio, religió, Religió, relígyió, Relígyio, Relígyió – (lat.) vallás.

resolutio, Resolutió, Resolútió – (lat.) határozat.

resolvál – (lat.) átalakít, átvált.

Restauratio, Restauráció, Restauráció, restauráció, Restauráció – (lat.) vármegyei tisztújítás.

resultatum, resultátum – (lat.) eredmény.

revideál – (lat.) felülvizsgál.

revisio, revisió, Revisió, revízió – (lat.) felülvizsgálat.

S. – Sanctus (lat.): szent.

's a' t. – és a többi.

Secret., Secretarius, secretárius, Secretárius – (lat.) titkár.

sententia – (lat.) általános igazságot tartalmazó bölcs mondat.

Sept., Septem., Septemb. – szeptember.

seq., seqq. – sequentes (lat.): követő, következő.

Serenitas V. R. – Serenitas Vestrae Regiae (lat.): Felséges Királyi Méltóságod.

S. Ex. – Seiner Excellenz (ném.): Öccellenciája.

silaba, sillaba, syllaba, Syllaba – (lat.) szótag.

S. M. – Suae Majestatis (lat.): Öfelsége.

somma, Somma, summa, Summa – (lat.) összeg, összegzés, tartalom.

Spect. – Spectabilis (lat.): tekintetes.

S. R. E., Sanctæ R. Eccl. – Sanctæ Romanæ Ecclesiæ (lat.): a Szent Római Egyház.

S. R. Hungariæ – Sancti Regni Hungariæ (lat.): a Szent Magyar Királyság.

S. R. I. – Sacri Regni Imperii (lat.): a Szent Királyi Birodalom.

S. R. I. – Sancti Romani Imperii (lat.): a Szent Római Birodalom.

S. S. – Sacrosanctus (lat.): szentséges.

Státus, Status – (lat.) rend.

suffixum – (lat.) toldalék.

Synodus – zsinat (gör., lat.): egyházi eljárók tanácskozása tanbeli vagy egyházfegyelmi kérdések megvitatására, illetve törvényhozásra.

synopsis, Synopsis – szinopszis (gör.): egy adott mű vázlata, tartalmi kivonata.

syntaxis, Syntaxis – szintaxis (gör.): mondattan.

systema – (gör.) rendszer.

Szent György' napja – Szent György napja: április 24., hagyományosan a tavasz kezdeteként tartották számon.

Szent Jakab' hava, Szent Jakab' Hava – július.

szent Mihály' napja, Szent Mihály-nap – Szent Mihály napja (Mihály napja): szeptember 29. A 18. század közepéig parancsolt ünnep, a gazdasági év őszi fordulója, a nyájak behajtásának ideje.

Szerzetek – szerzetesek, szerzetesrendek.

Sz. Mihály-Hava – Szent Mihály hava: szeptember.

Sz., Szt. – Szent.

T. – Tisztelendő, Tisztelt.

tactus – (lat.) ütem.

T. B. – Tisztelt Barátom.

Tek. – Tekintetes.

tekintet, tekintet, Tekintet – (rég.) tekintély.

terminologia – (lat.) egy adott szakterület vagy tudományág szakszókincse.

Terminologus – (lat.) egy adott szakterület vagy tudomány szakszókincsének fejlesztésével foglalkozó személy.

terminus, Terminus – (lat.) szakszó, szakkifejezés.

ternio, ternió, Ternio, Ternió – ternió (lat.): három dupla levél.

Tettes – Tekintetes.

Tettes N. – Tekintetes Nagy.

textus, Textus – (lat.) szöveg.

Theol. – Theologia (lat.): teológia.

t. i. – tudniillik.

tirannus – (lat.) zsarnok.

Tisz., Tiszt. – Tisztelt, Tisztelendő.

titulus, Titulus – (lat.) cím.

T. N., Tek. Nem. – Tekintetes Nemes.

tudom. – tudományos.

Tud. Gyűjt., Tudom. Gyűjt., Tudom. Gyűjtemény, Tudom. Gyűjtemény – Tudományos Gyűjtemény.

T. Ur, T. Úr, Tiszt. Ur, Tiszt. Úr – Tisztelendő Úr.

Typographia, Typografia – (lat.) nyomda.

U. I. – utóirat.

Universitas, Universitas – (lat.) egyetem.

üdőtlen – (rég.) idétlen: ügyetlen, ügyefogyott, ostoba.

v. – von (ném.): -tól, -tól, -ból, -ból. Német nemesi nevek előtagja.

v. – vers.

V. – Verseghy.

ven. – venerabilis (lat.): tiszteletre méltó.

verbum – (lat.) ige.

Veszp., Veszpr., Weszpr – Veszprém, veszprémi.

V. F., Verseghy Fer. – Verseghy Ferenc.

Vicar., Vikárius, Vicarius, Vicárius – (lat.) helynök, helyettes.

vicesperes, vicesperest, Viceesperest, Vicesperes, Vicesesperes, Vicesperes – alesperes.

Vignette, Vignett, Vignét – (fr.) címlapkép.

vitat, vítat – (rég.) taglal.

vizi váras, vízi Váras, Vízi váras – a budai Várhegy keleti és északi lejtőjén, valamint az ez alatt elhelyezkedő városrész, ma Budapest része (BERZA 1993b, 639–640).

vocalis, vocalis – (lat.) magánhangzó.

Vol. – Volumen (lat.): kötet.

votizál – (lat.) szavaz.

Vulgata, Vulgáta – Vulgata: a Biblia latin nyelvű változata. A fordítás javarészt Szent Jeromos (342 k.–420) munkája. A trienti zsinat a Biblia egyetlen hiteles latin szövegévé nyilvánította.

W. H. – Wohledelgebörner Herr (ném.): Nagyságos Uram.

WW., W. W. – Wiener Währung (ném.): Verseghy kifejezésével bécsi érték, más korabeli kifejezéssel bécsi valuta. Váltócédula, amelyet I. Ferenc vezetett be 1810-ben az infláció megfékezésére.

Z. B., z. B. – Zum Beispiel (ném.): például.

Zsolt. – zsoltár.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

[]	a szövegben és a szövegkritikai jegyzetekben a sajtó alá rendező kiegészítései, megjegyzései
	szövegkritikai jegyzetekben: betoldott szöveg
< >	szövegkritikai jegyzetekben: a kéziratban áthúzott szöveg
<...>	szövegkritikai jegyzetekben: a kéziratban áthúzott, olvashatatlan szöveg
[em.]	emendálva
kurzív	– aláhúzással kiemelt szöveg
félkövér	– a főszövegben: kétszeres aláhúzással kiemelt szöveg. Szövegkritikai jegyzetekben: átírással javított szövegrészek.

Levéltári és kéziratári források rövidítései

DRERL	Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára (Budapest)
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)
MNL ZML	Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (Zalaegerszeg)
MTAKK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár (Budapest)
OSZK Kt	Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár (Budapest)
PFK	Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár (Pannonhalma)
PL	Prímási Levéltár (Esztergom)
PMKL	Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára (Budapest)

Periodikák rövidítései

AGHSKK	Archiv für Geographie, Histoire, Staats- und Kriegskunst
ALZ	Allgemeine Literatur-Zeitung (Jena)
ALZH	Allgemeine Literatur-Zeitung (Halle)
BM	Belvedere Meridionale
BN	Budapesti Negyed
CD	Collegium Doctorum
EB	Ephemerides Budenses
EÉT	Egyházi Értekezések és Tudósítások
EM	Erdélyi Múzeum
EPhK	Egyetemes Philologiai Közlöny
EtSz	Egyháztörténeti Szemle
EVB	Erneuerte Vaterländische Blätter (Bécs)
FK	Filológiai Közlöny
FSz	Filozófiai Szemle
GySz	Győri Szemle
HMNT	Hadi és Más Nevezetes Történetek
HKT	Hazai 's Külföldi Tudósítások
HT	Hazai Tudósítások
ISz	Irodalmi Szemle
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
KSz	Katholikus Szemle
LK	Levéltári Közlemények
MGy	Mindenes Gyűjtemény

MH	Magyar Hírmondó
MK	Magyar Kurir
MKsz	Magyar Könyvszemle
MM	Magyar Museum
MNy	Magyar Nyelv
MNyrr	Magyar Nyelvőr
MS	Magyar Sion
NyIrK	Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
NyK	Nyelvtudományi Közlemények
OB	Oesterreichischer Beobachter
OtK	Orvostörténeti Közlemények
PH	Pesti Hírlap
SzF	Szépirodalmi Figyelő
SzSz	Székesfehérvári Szemle
TBM	Tanulmányok Budapest Múltjából
TGy	Tudományos Gyűjtemény
TSz	Történelmi Szemle
VHHK	Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények
VU	Vasárnapi Ujság

IRODALOMJEGYZÉK

ABAFI 2012 = ABAFI Lajos, *A szabadkömüvesség története Magyarországon*, Győr, Tarandus Kiadó, 2012.

ABC 1809 = A. B. C. *könyvetske a' magyar falusi iskolák' számára*, Buda, Kir. Univ., 1809.

ABC 1816 = ABC *könyvetske a' nemzeti iskoláknak hasznokra: ABC oder Namenbuchlein zum Gebrauche der Nazionalschulen in dem Königreiche Ungarn*, Ofen, königl. ung. Universitätsschriften, 1816.

ÁDÁM 1912 = ÁDÁM Iván, *A veszprémi székesegyház*, Veszprém, Egyházmegyei Nyomda, 1912.

ADB 1877 = *Allgemeine Deutsche Biographie*, Fünfter Band, Leipzig, Verlag Duncker & Humblot, 1877.

Adreßbuch 1803 = *Adreßbuch der Stadt Pesth auf das Jahr 1803*, Ofen, Landerer Anna, 1803.

ALAXAY 1794 = ALAXAY József Tamás, *A' világ közönséges történeteinek ékességei*, Pozsony, Schauf János, 1794.

ALEXOVICS 1789 = ALEXOVICS Basilius, *Ünnepnapí prédikátziók, mellyeket a pesti fő plébánia' templomában élő nyelvel mondott*, Pest, Patzko, 1789.

ALEXOVICS 1790–1791 = ALEXOVICS Basilius, *Vasárnapi prédikátziók*, I–IV, Pest, Patzko, 1790–1791.

ALEXOVICS 1792 = [ALEXOVICS Vazul], A. B. P. A. I. T. N. T., *A' könyvek' szabados olvasásáról két fő tzikkelly*, Pest, Patzko, 1792.

ALZ 1799a = *Allgemeine Literatur-Zeitung aus dem Jahre 1799*: Dritter Band, Nro. 214, 1799. Julius 6, 49–54.

ALZ 1799b = *Allgemeine Literatur-Zeitung aus dem Jahre 1799*: Dritter Band, Nro. 215, 1799. Julius 6, 57–59.

ANTALÓCZI 1997 = ANTALÓCZI Lajos, *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár története*, Eger, Főegyházmegyei Könyvtár, 1997.

ÁNYOS 1798 = ÁNYOS Pál' *Munkáji* [kiad., előző BATSÁNYI János], Bécs, Alberti, 1798 (Magyar Minerva, 1).

ÁNYOS 1907 = ÁNYOS Pál *Versei*, kiad. Császár Elemér, Budapest, Franklin, 1907 (Régi Magyar Könyvtár, 23).

APÁCZAI CSERE 1959 = APÁCZAI CSERE János, *Magyar enciklopédia: I. Logika: kritikai kiadás*, szerk. Lázár György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1959.

ARANKA 1791a = [ARANKA György], *Egy erdélyi magyar nyelv művelő társaság fel-állításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez*, Kolozsvár, Ref. Koll., 1791.

ARANKA 1791b = [ARANKA György], *Erdélyi magyar nyelv-művelő társaság: Ujjab elmélkedés*, Kolozsvár, k. n., 1791.

ARANKA é. n. = [ARANKA György], *A nemzeti magyar nyelv művelése eredetének Erdélyben alkalmatossága, állapotja, és arra egy útkészítő ajánlása* = JANCsó 1955, 121–123.

AUGUSTINUS 1839 = Sancti Aurelii AUGUSTINI hipponensis episcopi, *Opera omnia*, kiad. D. A. B. Caillaud, Paris, Parent–Desbarres, 1839.

AYALA 1792 = Comte [Sebastiano] AYALA, *De la liberté et de l' égalité des hommes et des citoyens avec des considérations sur quelques nouveaux dogmes politiques*, Vienne, Alberti, 1792.

BADICS 1927 = BADICS Ferenc, *Horváth János püspök 1769–1835*, Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda, 1927.

- BALAS 1719 = *Cantionale catholicum: régi és új, deák és magyar áitatos egyházi énekek, dicsiretek, saltárok és lytaniák* [...], szerk. BALAS Agoston [Csíksomlyó], a Csiki Sarlós Boldog Aszszony Kalastromában, 1719.
- BALASSA–KRALOVÁNSZKY 1983 = BALASSA László, KRALOVÁNSZKY Alán, *Veszprém*, Budapest, Panoráma, 1983 (Magyar Városok).
- BALÁZS 1935 = BALÁZS László, *A felekezetek egymáshoz való viszonya 1791–1830: különös tekintettel az egykorú nyomtatványokra*, Budapest, Medika Nyomda, 1935.
- BALÁZS 2013 = BALÁZS Péter, *Biblia, história és bölcsélet a felvilágosodás korában*, Budapest, L'Harmattan, 2013.
- BALÁZS–GÁBOR 2007 = *Emlékezet és devotió a régi magyar irodalomban: A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Irodalomtudományi Tanszéke által szervezett nemzetközi konferencia előadásai, 2006. május 24–27., Kolozsvár*, szerk. BALÁZS Mihály, GÁBOR Csilla, Kolozsvár, Egyetemi Műhely, Bolyai Társaság, 2007 (Egyetemi Füzetek, 3).
- BÁLINT 1998 = BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium*, Szeged, Mandala, 1998, II.
- BALLAGI 1867 = *A magyar nyelv teljes szótára*, szerk. BALLAGI Mór, Budapest, Franklin-Társulat [1867], I.
- BALOGH 2010 = BALOGH László Levente, *A Leviatán anatómiája*, FSz, 54 (2010), 2. sz., 101–112.
- BALOGH 2015 = BALOGH Piroska, *Teória és medialitás: A latinitás a magyarországi tudásáramlásban 1800 körül*, Budapest, Argumentum, 2015 (Irodalomtörténeti Füzetek, 175).
- BÁNDI 1989 = BÁNDI László, *A veszprémi nyomdászat két évszázada*, Veszprém, Pannon Nyomda, 1989.
- BÁRCZI 1941 = BÁRCZI Géza, *Magyar szövejtő szótár*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1941.
- BÁRDOS 1987 = BÁRDOS Kornél, *Eger zenéje 1687–1887*, Budapest, Akadémiai, 1987.
- BARÓTI SZABÓ 1802 = BARÓTI SZABÓ Dávidnak *Meg-jobbított, 's bővített költeményes munkáji*, Komárom, Özvegy Weinmüller Klára, 1802, III.
- BARTALOS 1911 = BARTALOS Gyula, *Pyrker László és a velencei patriarcha-szék*, Eger, Érseki Liceum Nyomdája, 1911.
- BEDY 1937 = BEDY Vince, *A győregyházmegyei papnevelés története*, Győr, Győregyházmegyei Alap Nyomdája, 1937 (Győregyházmegye Multjából, 2).
- BEDY 1938 = BEDY Vince, *A győri székeskáptalan története*, Győr, Győregyházmegyei Alap Nyomdája, 1938 (Győregyházmegye Multjából, 3).
- BEDY 1939 = BEDY Vince, *Győr katolikus vallásos életének multja*, Győr, Győregyházmegyei Alap Nyomdája, 1939 (Győregyházmegye Multjából, 5).
- BEKE 1990 = BEKE Margit, *A budavári klarisszák működése 1714-től 1782-ig = A Dunántúl településtörténete VIII*, szerk. NEMES István, Pécs, MTA Pécsi és Veszprémi Akadémiai Bizottsága, 1990, 305–316.
- BEKE 1992 = BEKE Margit, *A budai Erzsébet-apácák megtelepedése és élete 1785-től = Város – mezőváros – városiasodás: A Magyar Tudományos Akadémia veszprémi és pécsi bizottságainak IX. konferenciája Veszprém, 1990. november 8–9.*, szerk. SOLYMOSSI László–SOMFAI Balázs, Veszprém, 1992 (A Dunántúl Településtörténete, 9), 137–142.
- BEKE 1994 = BEKE Margit, *Mak Domokos élete és életműve 1754–1803* = PRT 1994, 46–53.
- BEKE 2004 = BEKE Margit, *A Pálosok és Mak Domokos = Virág Benedek emlékévé születésének 250. évfordulóján: „A magyar Horác”: Tudományos konferencia a Tabán Múzeumban 2004. október 24–én*, h. n., Tabán Társaság Egyesület, 2004 (Tabáni Füzetek, 2), 32–37.
- BEKE 2005 = BEKE Margit, *Mak Domonkos [sic!], a 18. századi esztergomi érseki térképész (1754–1803) = A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének XIII. évi közgyűléssel egybekötött tudományos ülésének előadásai*, szerk. KÓKAI Sándor, Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola 2004. október 1–2., Debrecen, A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testülete, 2005, 15–20.

- BÉKEFI 1891 = BÉKEFI Remig, *A pilisi apátság története 1184–1541*, Pécs, Taizs József, 1891 (A Zirczi, Pilisi, Pásztói, és Szent-gothárdi Ciszterci Apátságok története, 1).
- BÉKÉS 2016 = BÉKÉS VERA, *A 'nyelvrokonság' terminus fogalomtörténeti fordulatai = Nemzet, faj, kultúra a hosszú 19. században Magyarországon és Európában*, szerk. HÖRCHER Ferenc–LAJTAI Mátyás–MESTER Béla, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2016 (Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések: Tanulmányok a Nacionalizmus Kultúrtörténetéből, 2), 284–304.
- BELITSKA-SCHOLTZ–SOMORJAI 1995a = *Deutsche Theater in Pest und Ofen 1770–1850: Normativer Titeltatalog und Dokumentation*, herausgegeben von Hedvig BELITSKA-SCHOLTZ und Olga SOMORJAI unter Mitarbeit von Elisabeth BERCZELI und Ilona PAVERCSIK, Budapest, Argumentum, [1995], I.
- BELITSKA-SCHOLTZ–SOMORJAI 1995b = *Deutsche Theater in Pest und Ofen 1770–1850: Normativer Titeltatalog und Dokumentation*, herausgegeben von Hedvig BELITSKA-SCHOLTZ und Olga SOMORJAI unter Mitarbeit von Elisabeth BERCZELI und Ilona PAVERCSIK, Budapest, Argumentum, [1995], II.
- BENDA I = *A magyar jakobinusok iratai I.: A magyar jakobinus mozgalom iratai*, s. a. r. BENDA Kálmán, Budapest, 1957 (Magyarország Ujabbkori Történetének Forrásai).
- BENDA II = *A magyar jakobinusok iratai II.: A magyar jakobinusok elleni felségstíztűzés és hűtlenségi per iratai 1794–1795*, s. a. r. BENDA Kálmán, Budapest, 1952 (Magyarország Ujabbkori Történetének Forrásai).
- BENDA III = *A magyar jakobinusok iratai III.: Naplók, följegyzések, röpiratok*, s. a. r. BENDA Kálmán, Budapest, Akadémiai, 1952 (Magyarország Ujabbkori Történetének Forrásai).
- BENE 1816 = BENE Ferenc, *Rövid oktatás a' mentő himlőről*, 2. meg bővített kiadás, Buda, M. Kir. Univ., 1816.
- BENKŐ 1982 = BENKŐ Loránd, *Kazinczy Ferenc és kora a magyar nyelvtudomány történetében*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982 (Nyelvtudományi Értekezések, 113).
- BERÉNYINÉ KOVÁCS 2009 = BERÉNYINÉ KOVÁCS Gyöngyi, *Pest megyei köznemesi hivatali karrier a reformkorban (Szenkirályi László és Szentkirályi Móric tisztségei Pest-Pilis-Solt vármegye tisztikarában)*, A Pest Megyei Levéltár 2009. november 26-i tudományos ülésén elhangzott előadás szerkesztett és adattárral kiegészített változata = <http://docplayer.hu/15525462-Pest-pilis-solt-varmegye-nemessege-az-arisztokracia.html>. [Utolsó letöltés: 2017. március 24.]
- BERLÁSZ 1981 = BERLÁSZ Jenő, *Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1981.
- BERZA 1993a = *Budapest lexikon*, főszerk. BERZA László, Budapest, Akadémiai, 1993, I.
- BERZA 1993b = *Budapest lexikon*, főszerk. BERZA László, Budapest, Akadémiai, 1993, II.
- BESSENYEI 2005 = BESSENYEI József, *A Nádasdyak*, szerk. SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella, Budapest, General Press, 2005.
- BIBLIA 2008 = *Biblia: Ószövetségi és újszövetségi Szentírás*, s. a. r. RÓZSA Huba, Budapest, Szent István Társulat, 2008.
- BIERBAUER 1932 = BIERBAUER Virgil, *Pesti építőmesterek munkássága 1809–1847*, TBM, 1 (1932), 76–98.
- BINAL 1972 = Wolfgang BINAL, *Deutschsprachiges Theater in Budapest: Von den Anfängen bis zum Brand des Theaters in der Wollgasse (1889)*, Wien, Böhlau, 1972 (Theatergeschichte Österreichs, 10: Donaumonarchie Heft 1).
- BIRÓ 1936 = *Nyomdászati lexikon*, szerk. BIRÓ Miklós–KERTÉSZ Árpád–NOVÁK László, Budapest, Biró Miklós, 1936.
- BIRÓ 2013 = BIRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, Budapest, Balassi, 2013.
- BLKÖ 1858 = *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, hrsg. Constant von WURZBACH, III, Wien, Druck und Verlag der typogr. – literar. – artist. Anstalt, 1858.

- BLKÖ 1879 = *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, hrsg. Constant von WURZBACH, XXXVIII, Wien, Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1879.
- BOD 1748 = BOD Péter, *A' Szent Bibliának historiája, mellyben, az Istennek Ó és Új-testamentomi szent beszédének meg-irattatása, annak mind ez ideig tudálatos meg-tartatása; különböző nyelvekre, azok között a magyar nyelvre való fordittatása, és azokon való ki-nyomtatattása, rövideden elő-adatik*, Szeben, Sárdi Sámuel, 1748.
- BODOLAY 1963 = BODOLAY Géza, *Irodalmi diáktársaságok: 1785–1848*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963.
- BOGDÁN 1990 = BOGDÁN István, *Magyarországi hossz- és földmértékek 1601–1874*, Budapest, Akadémiai, 1990 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, 4: Levéltártan és Történeti Forrástudományok, 6).
- BOGDÁN 1991 = BOGDÁN István, *Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Budapest, Akadémiai, 1991 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, 4: Levéltártan és Történeti Forrástudományok, 7).
- BOJTOS 2016 = BOJTOS Anita, *Eszmény és hivatás: Pálosok a katolikus megújulásban = Pálosaink és Pécs*, szerk. SÁRBAK Gábor, Budapest, Szent István Társulat, 2016 (Művelődéstörténeti Műhely: Rendtörténeti Konferenciák, 4/4), 55–79.
- BOROVSKY 1909a = *Heves vármegye*, szerk. BOROVSKY Samu, Budapest, Országos Monografia Társaság, 1909 (Magyarország Vármegyéi és Városai).
- BOROVSKY 1909b = *Esztergom vármegye*, szerk. BOROVSKY Samu, Budapest, Országos Monografia Társaság, 1909 (Magyarország Vármegyéi és Városai).
- BOROVSKY 1910 = *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I.*, szerk. BOROVSKY Samu, Budapest, Országos Monografia Társaság, 1910 (Magyarország Vármegyéi és Városai).
- BOROVSKY 1911 = *Nógrád vármegye*, szerk. BOROVSKY Samu, Budapest, Országos Monografia Társaság, 1911 (Magyarország Vármegyéi és Városai).
- BOZÓKY 1797 = BOZÓKY Mihály, *Katolikus kar-béli kótás énekes könyv*, Vác, Gottlieb, 1797.
- BÖHME 1820 = [Christian Friedrich] BÖHME, *Von der Pflicht der Bescheidenheit: Ein Stück aus der christlichen Moral von dem Inspector Böhme zu Lucka im Altenburgischen = Analekten für das Studium der exegetischen und systematischen Theologie*, hrsg. von Ernst Friedrich Carl ROSENMÜLLER–Heinrich Gottlieb TZSCHIRNER, Band 4, Stück 1, Leipzig, Johann Ambrosius Barth, 1820, 88–138.
- Breviarium* 1814 = *Breviarium Romanum ex decreto ss. concilii Tridentini restitutum [...]*, Buda, Typ. Univ., 1814.
- BRIDEL 1818 = J. LOUIS BRIDEL, *Le Livre de Job nouvellement traduit d'après le texte original non ponctué et les anciens versions, notamment l' Arabe et la Syriaque; avec un commentaire imprimé à part*, Paris, Firmin Didot, 1818.
- BRODSZKY 1940 = BRODSZKY Ferenc, *A veszprémi Harmónia története*, Veszprém, Veszprémvármegyei Múzeum, 1940 (Publicationes Veszprémienses: Veszprémvármegyei Füzetek, 2).
- BUGÁT 1843 = BUGÁT Pál, *Természettudományi szöbalmaz*, Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1843.
- BUZÁSI 1967 = BUZÁSI János, *A királyi jogügyigazgatósági levéltár: repertórium*, Budapest, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya (Levéltárak Országos Központja), Budapest, 1967 (Levéltári Leltárak, 37).
- Calendarium* 1786 = *Calendarium archi-diocesanum cleri Strigoniensis ad annum Jesu Christi MDCCCLXXXVI*, Tyrnavia, Litt. Regiae Universitatis, 1786.
- CALMET 1707–1716 = Augustin CALMET, *Commentaire littéraire sur tous les livres de l' Ancien et du Nouveau Testament*, Paris, Emery, 1707–1716.
- CALMET 1718 = Augustin CALMET, *Histoire de l' Ancien et du Nouveau Testament*, Paris, Emery, 1718.

- CALMET 1720 = Augustine CALMET, *Dissertations qui peuvent servir de l' Ecriture Sainte: revûes, corrigés, considérablement augmentées; mises dans un ordre méthodique*, Paris, Emery, 1720.
- CALMET 1721 = Augustine CALMET, *Dictionnaire historique, critique, chronologique, géographique et litterae de la Bible*, Paris, Emery, 1721.
- CAPUGNANO 1770 = Giovanni da CAPUGNANO, *Officium hebdomadae sanctae uxta formam missalis et breviarum Romani [...]*, Venetia, Typ. Belleoniani, 1770.
- CARPENTIER 1766 = Pierre CARPENTIER, *Glossarium novum ad scriptores medii aevi [...]*, Paris, Le Breton, Saillant, Desaint, 1766.
- Catalogus 1799a = *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Széchényiano–Regnicolaris Tomi I: Scriptores Hungaros et rerum Hungaricarum: Pars I*, Sopron, Siess, 1799.
- Catalogus 1799b = *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Széchényiano–Regnicolaris Tomi I: Scriptores Hungaros et rerum Hungaricarum: Pars II*, Sopron, Siess, 1799.
- Catalogus 1803 = *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Nationalis Széchényianae Tomi I: Scriptores Hungaros et rerum Hungaricarum: Supplementum I*, Pozsony, Belnai, 1803.
- Catalogus 1807 = *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Széchényiano–Regnicolaris Tomi I: Scriptores Hungaros et rerum Hungaricarum: Supplementum II*, Sopron, Siess, 1807.
- CEVALLOS 1809 = Pedro CEVALLOS, *Hiteles előadása a spanyol történeteknek az Aranjuezi nyughatatlan-ságoknak fellobbanásától fogva a Bajóni Juntának befejezéséig*, Magyar Országban, k. n., 1809.
- CHATEAUBRIAND 1802 = François-Auguste CHATEAUBRIAND, *Génie du christianisme, ou beautés de la religion chrétienne*, tome quatrième, Paris, Migneret, 1802.
- CHATEAUBRIAND 1803 = Franz August CHATEAUBRIAND, *Genius des Christenthums oder Schönheiten der christlichen Religion*, Erster Theil, aus dem Französischen übersetzt und mit berichtigenden Anmerkungen begleitet von Carl Venturini, Münster, Peter Waldick, 1803.
- CHATEAUBRIAND 1811 = F. A. de CHATEAUBRIAND, *Itinéraire de Paris à Jérusalem et de Jérusalem à Paris, en allant par la Grèce, et revenant par l' Égypte, la barbarie et l' espagne*, Paris, Le Normant, Imprimeur-Libraire, 1811.
- CHÁZÁR 1806 = CHÁZÁR András, *A' magyar nemzethez*, Nagyszombat, Jelinek, 1806.
- CICERO 1903–1908 = CICERO, *A kötelességekről (De officiis libri III.): I. füzet*, ford. és magy. DÁVID István, Pozsony, Budapest, Stampfel Károly, 1903–1908 (Tanulók Könyvtára, 82).
- CICERO 1987 = CICERO *Válogatott művei*, vál., utószó HAVAS László, ford. BORONKAI Iván–BORZSÁK István–HAVAS László–KÁRPÁTY Csilla–KERÉNYI Károlyné–MARÓTI Egon–NÉMETH Béla–NÉMETHY Géza–SZÉPESSY Tibor–TRENCSÉNYI-WALDAPFEL Imre, jegyz. DEÁK Györgyi, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.
- CONSTANTINOVITSNÉ 2001 = CONSTANTINOVITSNÉ VLADÁR Zsuzsa, *Latin terminológiai kísérletek XVIII. századi finn és lapp nyelvészeti munkákban = Kontrasztív szemantikai kutatások*, szerk. GECSŐ Tamás, Budapest, Tinta, 2001 (Segédkönyvek a Nyelvészeti Tanulmányozásához, 11), 66–76.
- CONSTANTINOVITSNÉ 2005 = CONSTANTINOVITSNÉ VLADÁR Zsuzsa, *A latin nyelvű magyar nyelvészeti irodalom terminusai*, Budapest, Akadémiai, 2005 (Philosophiae Doctores, [42]).
- C. VLADÁR 2015 = C. VLADÁR Zsuzsa, *Újabb szempontok a Révai–Verseghy-vitához = A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei VIII. 2014. április 3–4.*, szerk. FORGÁCS Tamás–NÉMETH Miklós–SINKOVICS Balázs, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, 2015, 213–222.
- C. VLADÁR 2016 = C. VLADÁR Zsuzsa, *A korai magyar grammatikák*, Budapest, Tinta, 2016 (Segédkönyvek a Nyelvészeti Tanulmányozásához, 191).
- CZIRÁKY 1820 = [CZIRÁKY Antal], *Disquisitio historica de modo consequendi summum imperium in Hungaria a primordiis monarchiae in haec tempora*, Buda, Typ. Reg. Univ., 1820.

- CSAPLÁR 1887 = CSAPLÁR Benedek, *Bizalmas nyilatkozatok a 90 év előtti komor időszakból*, Figyelő, 23 (1887), 198–207.
- CSÁSZÁR 1900a = CSÁSZÁR Elemér, *Verseyhy és a censored hivatal: első közlemény*, Századok, 34 (1900), 1. sz., 38–55.
- CSÁSZÁR 1900b = CSÁSZÁR Elemér, *Verseyhy és a censored hivatal: második és befejező közlemény*, Századok, 34 (1900), 2. sz., 122–140.
- CSÁSZÁR 1903 = CSÁSZÁR Elemér, *Verseyhy Ferencz élete és művei*, Budapest, MTA, 1903.
- CSEHY 2009 = CSEHY Zoltán, *Flóra ajándékai (Tünödések Anyos Pál Alexis című eclogájáról) = Humanizmus és gratuláció: Szolgáltatást ajánlom a 60 éves Jankovics Józsefnek*, szerk. CSÁSZTAY Tünde, NYERGES Judit, Budapest, Balassi, MTA Irodalomtudományi Intézet, 2009, 96–102.
- CSER 2015 = CSER András, *A nyelvészeti gondolkodás fejlődése a humanizmus idejétől a 20. századig*, Piliscsaba, PPKE, 2015.
- CSENOCH 1895 = CSENOCH János, *Nemzeti zsinat?*, MS, 32 (1895), 881–913.
- CSONKI 2015 = CSONKI Árpád, *Mitológiai gondolkodásmód a magyar nyelvű verses epikában Pázmándi Horvát Endréig*, ItK, 119 (2015), 2. sz., 197–215.
- CSÖRSZ 2018 = CSÖRSZ Rumen István, *Pejgázos lovásza: Rikóti Mátyás, a verselő Mekk mester* = IMVF 7, 82–97.
- DÁVID 2013 = DÁVID Péter, „Itt van a’ legvégső óltára Pallásnak”: *Az erdélyi Kéziratkiadó Társaság és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság története*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2013 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 278).
- DEÁK 2001 = DEÁK Eszter, *A tudományos élet és magyarországi kapcsolatai Cseh-Morvaországban a felvilágosodás korában*, Aetas, 16 (2001), 3–4. sz., 29–45.
- DEÁK–ZVARA 2012 = DEÁK Eszter, ZVARA Edina, *Levélben értesítsen engem: Kortársak Széchenyi Ferenc könyvtáralapításáról*, Budapest, Országos Széchenyi Könyvtár, Kossuth Kiadó, 2012.
- DEBRECZENI 2009 = DEBRECZENI Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek: Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában*, Budapest, Universitas, 2009.
- DEÉ NAGY 1997 = DEÉ NAGY Anikó, *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1997.
- DELILLE 1806a = Jacques DELILLE, *L’imagination poëme: tome premier*, Paris, k. n., 1806.
- DELILLE 1806b = Jacques DELILLE, *L’imagination poëme: tome deuxième*, Paris, k. n., 1806.
- DEME 1975 = DEME Zoltán, *Verseyhy vígeposzának életrajzi háttéréről*, ItK, 79 (1975), 1. sz., 46–53.
- DEME 1985 = DEME Zoltán, *Verseyhy könyvtára*, Budapest, Akadémiai, 1985 (Irodalomtörténeti Füzetek, 113).
- DERESER 1815 = Thaddäus Antonius DERESER, *Die Psalmen, als Fortsetzung des Brentano’schen alten Testaments*, Frankfurt am Main, Franz Warrentropp, 1815.
- DIÓSZEGI 1960 = DIÓSZEGI István, *Az osztrák külpolitika az olasz forradalmi mozgalmak ellen (1820–1825)*, (Kiadatlan Metternich-levelek az Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattárában), Századok, 94 (1960), 1–3. sz., 878–894.
- DOBROWSKY 1796 = J. DOBROWSKY, *Reise nach Schweden und Rußland*, Prag, Calve, 1796.
- DOBSZAY 2010 = DOBSZAY Tamás, *A szabaduló Kazinczy = Ragyogni és munkálni: Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. DEBRECZENI Attila, GÖNCZY Monika, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010, 294–305.
- DÓKA 1997 = DÓKA Klára, *Egyházi birtokok Magyarországon a 18–19. században*, Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, METEM, 1997 (METEM-Könyvek, 19).
- DOMANOVSKY 1944 = DOMANOVSKY Sándor, *Józsefnádor élete*, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1944 (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai), I/1.
- DOMBOVÁRI 2011 = DOMBOVÁRI Ádám, *Megyei választások és szabályozásuk 1830–1844: doktori disszertáció*, Budapest, ELTE BTK, 2011.

- DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007 = Claude André DONADELLO, CSEH Géza, POZSONYI József, *A muraszombati, szécsiszigeti és szapári Szapáry család története*, ford. HÉJJAS Eszter, Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Tiszántúli Történész Társaság, 2007 (Régi Magyar Családok, 6).
- DONCSEZ 2009a = DONCSEZ Etelka, „*de patvar horjon el benneteket! A' Kazintzi levele belé tsuszott*”: *Egy engedély nélkül közzétett magánlevél visszhangja*, Sic Itur ad Astra, 61 (2009), 119–138.
- DONCSEZ 2009b = DONCSEZ Etelka, *Verseghy Ferenc retractatioja: Dokumentumok a Millot-fordításhoz fűzött Értekezések visszavonásáról*, Sic Itur ad Astra, 59 (2009), 201–251.
- DONCSEZ 2014 = DONCSEZ Etelka, „*Ez az írás a németnek éppen nem kedvez*”: Szaicz Leó kéziratban maradt történeti munkájáról = *Textológia – Filológia – Értelmezés: klasszikus magyar irodalom*, szerk. CZIFRA Mariann, SZILÁGYI Márton, Budapest, 2014 (Csokonai Könyvtár, 55), 351–372.
- DONCSEZ 2016a = DONCSEZ Etelka, *Útkeresések fogság után: Verseghy Ferenc kísérletei tudományos kapcsolatrendszerének újraélesztésére = Magyarországi tudósok levelezése: Tanulmányok*, szerk. SZELESTEI N. László, Budapest, MTA, PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2016, 51–80.
- DONCSEZ 2016b = DONCSEZ Etelka, „*mert lelkeinket a múlt szerencsétlenség örökre összeköté*”: *Verseghy és fogolytársai kapcsolata a fogság után*, Irodalomismeret, 2016, 3. sz., 4–25.
- DONCSEZ 2016c = DONCSEZ Etelka, *Verseghy Ferenc feljegyzése a pesti egyetem áthelyezése ügyében*, ItK, 120 (2016), 5. sz., 642–649.
- DONCSEZ 2016d = DONCSEZ Etelka, *Szerzetesrendi hovatartozás és irodalom. Közletések Verseghy Ferenc fogság előtti pályaszakaszához*, doktori disszertáció (kézirat), Budapest, ELTE BTK ITDI, 2016.
- DONCSEZ 2016e = DONCSEZ Etelka, „*Úgy bántam akármelly idegen gondolattal, mintha sajátom lett volna*”: *Verseghy Ferenc egyházi témájú munkáinak mintái = Nunquam autores, semper interpretes: A magyarországi fordítási irodalom a 18. században*, szerk. LENGYEL Réka, Budapest, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, 2016, 190–208.
- DONCSEZ 2016f = DONCSEZ Etelka, *A pesti Lesegesellschaft szabályzata és tagjai*, MKSz 132 (2016), 337–353.
- DONCSEZ 2017 = DONCSEZ Etelka, *A vagabundus, a kalóz és a pap: Verseghy Ferenc és Pyrker János László fogságtapasztalatai*, SzF, 2017, 1. sz., 30–41.
- DONCSEZ 2018 = DONCSEZ Etelka, *Patronátus és promóció: Verseghy Ferenc és Pyrker János László levelezése* = IMVF 7, 21–32.
- DONCSEZ 2019 = DONCSEZ Etelka, *Verseghy Ferenc és a tiszti szótárak*, ItK, 2019. (Megjelenés előtt.)
- DRUGA 2012 = Ladislav DRUGA, *Astronomie an der Tyrnauer Universität zur Zeit der Aufklärung* = HOLOŠOVÁ 2012, 324–338.
- ÉDER 1999a = ÉDER Zoltán, *Túl a Duna-tájon: Fejezetek a magyar művelődéstörténet európai kapcsolatai köréből*, Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 1999 (Mundus–Új Irodalom, 9).
- ÉDER 1999b = ÉDER Zoltán, *Újabb szempontok a Demonstratio hazai fogadtatásának kérdéséhez* = ÉDER 1999a, 47–61.
- ÉDER 1999c = ÉDER Zoltán, *Sajnovics és Demonstratioja új megvilágításban* = ÉDER 1999a, 62–68.
- ÉDER 1999d = ÉDER Zoltán, *Verseghy Ferenc brünni nyelvtani jegyzetei* = ÉDER 1999a, 145–149.
- ÉDER 1999e = ÉDER Zoltán, *Verseghy Ferenc első nyelvészeti munkája* = ÉDER 1999a, 137–144.
- ÉDER 1999f = ÉDER Zoltán, *Verseghy Ferenc nyelvtanai, tekintettel a magyar mint idegen nyelv oktatására* = ÉDER 1999a, 150–161.
- ÉDER 1999g = ÉDER Zoltán, *Verseghy magyar–német összevető nyelvtana* = ÉDER 1999a, 162–172.
- ÉDER 1999h = ÉDER Zoltán, *Verseghy Ferenc nyelvművelő kézikönyve* = ÉDER 1999a, 173–184.
- ÉDER 2003 = ÉDER Zoltán, *Verseghy Ferenc „Ungarische Sprachlehre” című könyve – száznolcvanöt év múltán*, MNy, 99 (2003), 1. sz., 33–50.

- ÉDER 2014 = ÉDER Zoltán, *Sajnovics Demonstratiójának első recenziója: „Viennensis Recensitor opusculi mei Hafniae editi”*, MNy, 110 (2014), 1. sz., 85–94.
- ÉDER–ÉDER 1994 = ÉDER Zoltán, ÉDER Zoltánné, *Verseggy Ferenc és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság* = BARTHA János et al., *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság kétszáz éve (1793–1993)*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1994 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 218), 23–26.
- EGERVÁRI 1793 = METASTASIO Péter, *Artaxerxes: szomorú játék három felvonásban*, ford. EGERVÁRI Ignácz = ENDRÖDY 1793, 189–294.
- EMBER 1940 = EMBER Győző, *A.M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848*, Budapest, M. Kir. Országos Levéltár, 1940.
- ENDRÖDY 1793 = *A' magyar játék-szín: Első esztendő, negyedik, és utolsó kötet* [szerk. ENDRÖDY János], Pest, Trattner, 1793.
- ENYEDI–UGRIN 1988 = *Aranka György társaságai*, vál., bev., jegyz. ENYEDI Sándor, gond. UGRIN Aranka, Budapest, Szépirodalmi, 1988 (Ritkaságok).
- ESCHENMAYER 1817 = C. A. ESCHENMAYER, *Psychologie in drei Theilen als empirische, reine und angewandte*, Stuttgart und Tübingen, Cotta, 1817.
- ESS 1819 = *Die heiligen Schriften des Neuen Testaments*, Neunte, rechtmäßige Auflage, übersetzt [...] von Leander van Ess, Sulzbach, Seidel, 1819.
- EWUng I. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*, Hrsg. Loránd BENKŐ, Budapest, Akadémiai, 1993.
- FÁBIÁN 1988 = FÁBIÁN Pál, *Verseggy nyelvművelő felfogásának korszerűsége* = IMVF 3, 13–25.
- FALLENBÜCHL 1994 = FALLENBÜCHL Zoltán, *Magyarország főispánjai 1526–1848*, Budapest, Argumentum, 1994.
- FARKAS 2001 = FARKAS Zoltán, *Zeneszerzők bevándorlása a 18–19. századi Magyarországra*, Muzsika, 4 (2001), 1. sz., 3–10.
- FAZEKAS 1994 = FAZEKAS Csaba, *A tabáni tűzvész*, História, 16 (1994), 2. sz., 34.
- FEHÉR 2000 = FEHÉR Katalin, *18. századi irodalmi diáktársaságaink és a sajtó*, MKsz, 116 (2000), 3. sz., 378–389.
- FEHÉR 2005 = FEHÉR Katalin, *Sajtó és nevelés Magyarországon 1777–1849*, Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2005.
- FEJÉRDY 2014a = FEJÉRDY András, *Az 1822. évi magyar nemzeti zsinat és az apostoli szentszék = Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században*, szerk. BALOGH Margit, VARGA Szabolcs–VÉRTESE Lázár, Budapest, Pécs, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, Pécsi Egyháztörténeti Intézet, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja, 2014 (Seria Historiae Dioecesis Quinqueeclensis, 10), 219–235.
- FEJÉRDY 2014b = FEJÉRDY András, *Róma és Bécs között: Rudnay Sándor esztergomi érsek stratégiája az 1822. évi magyar nemzeti zsinat sikere érdekében*, TSz, 56 (2014), 3. sz., 511–521.
- FEKETE 1988 = FEKETE Gézáné, *Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtételei és előzményei*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 1988 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei, 21 [96]).
- FIRTINGER 1900 = FIRTINGER Károly, *Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából*, Budapest, Könyvnyomdászok Szakköre, 1900.
- FLATHE 1785 = Philipp Jakob FLATHE, *Nuovo Dizionario manuale Italiano-Tedesco e Tedesco-Italiano*, Leipzig, Weidmann, 1785, I–II.
- FOGL 2015 = FOGL Krisztián Sándor, *A veszprémi egyházmegye alsópapságának fegyelmi ügyei, konfliktusai 1847 és 1849 között (Esettanulmányok)*, EtSz, 16 (2015), 4. sz., 3–19.
- FRANKÓI 1880 = FRANKÓI Vilmos, *Martinovics és társainak összeesküvése*, Budapest, Ráth, 1880.

- FRANK 1830 = FRANK Lajos Fridrik, *Az orvos mint házi-barát vagy egy orvosnak az atyák- 's anyákhoz intézett barátságos oktatásai, minden gondolható nyavalyákról akármelly korban*, ford. HORVÁT József, Pest, Hartleben C. Adolf, 1830.
- FRIED 1988 = FRIED István, *Verseghe Ferenc magyar grammatikája* = IMVF 3, 82–91.
- FUKÁRI 2008 = FUKÁRI Valéria, *A Prónay „egytestvérek”* = FUKÁRI Valéria, *Felső-magyarországi főúri családok: A Zayak és rokonaik 16–19. század*, Pozsony, Kalligram, 2008, 89–107.
- FÜR–PINTÉR 1988 = *Magyar agrártörténeti életrajzok*, szerk. FÜR Lajos, PINTÉR János, II, Budapest, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 1988.
- GÁL 1971 = GÁL Éva, *A budai hegyvidék beépülésének kezdetei*, TSz, 14 (1971), 3–4. sz., 515–538.
- GÁLDI 1957 = GÁLDI László, *A magyar szótáriródalom a felvilágosodás korában és a reformkorban*, Budapest, Akadémiai, 1957.
- GÁLL 1984 = GÁLL Imre, *A budapesti Duna-hidak*, Budapest, Műszaki, 1984.
- GALLETTI 1807 = Johann Georg August GALLETTI, *Allgemeine Weltkunde, oder geographisch-statistisch-historische Uebersichtsblätter aller Länder [...]*, Leipzig, Johann Friedrich Gleditsch, 1807.
- GÁLOS 1932a = GÁLOS Rezső, *Verseghe könyvtára 1810-ben*, GySz, 3 (1932), 294–303.
- GÁLOS 1932b = GÁLOS Rezső, *Ismeretlen részletek Verseghe Ferenc életéből*, ItK, 42 (1932), 410–411.
- GÁLOS 1935 = GÁLOS Rezső, *Egy esztendő Verseghe Ferenc életéből: 1811–1812: Kiadatlan levelei*, Győr szab. kir. város négyfolyamú női felső keresk. iskolájának 20. évi értesítője az 1934/35. iskolai évről, Győr, Győri Hírlap Nyomda, 1935.
- GALVÁN 1997–1998 = GALVÁN Károly, *József nádor zenekara = Zenetudományi Dolgozatok 1997–1998*, szerk. GUPCSÓ Ágnes, Budapest, MTA Zenetudományi Intézete, 1998, 47–53.
- GÁNÓCZY 1780 = GÁNÓCZY Antal, *A Credonak vagyis az apostolok vallásának magyarázása*, Nagyvárad, Balent, 1780.
- GÁRDONYI 1927 = GÁRDONYI Albert, *Régi pesti könyvkereskedők (Harmadik közlemény)*, MKsz, 34 (1927), 1–2. sz., 103–115.
- GÁT 1991 = GÁT Eszter, *Pest-budai zongorakészítők*, TBM, 1991, 23. sz., 147–259.
- GERHAUSER 1817 = J. B. GERHAUSER, *Ueber die Psalmen: Eine exegetische Abhandlung sammt Uebersetzung und Erklärung ausgewählter und in der Kirche vorzüglich gebräuchlicher Psalmen*, Landshut, Weber, 1817.
- GLÜCKSELIG 1837 = Anton Thormond GLÜCKSELIG, *Biographie des Abbé J. Dobrowsky*, Prag, Leitmeritz und Teplitz, 1837.
- GÓBI é. n. = GÓBI Imre, *Az Archivum Generalis Ecclesiae jegyzéke III. kötet (1791–1867): Kézirat*, h.n., k. n., é. n.
- GOEDEKE 1953 = Karl GOEDEKE, *Grundriss [sic!] zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen*, zweite, ganz neu bearbeitete Auflage, Elfter Band, Vom Weltfrieden bis zur französischen Revolution 1830, Ahtes Buch, vierte Abteilung (Drama und Theater) Zweiter Halbband, Düsseldorf, Ehlermann, 1953.
- GORZÓ 1914 = GORZÓ Gellért, *Adalékok Verseghe Ferencz életéhez és költészetéhez*, ItK, 24 (1914), 4. sz., 464–475.
- GÓSY 2004 = GÓSY Mária, *Fonetika: A beszéd tudománya*, Budapest, Osiris, 2004 (Osiris Tankönyvek).
- GRÁBICS–HORVÁTH–KUCSKA 2003 = *Győri életrajzi lexikon*, szerk. GRÁBICS Frigyes, HORVÁTH Sándor Domonkos, KUCSKA Ferenc, Győr, Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár, 2003.
- GRADUS 1771 = *Gradus ad Parnassum, sive novus synonymorum, epithetorum, et phrasium poetiarum thesaurus [...]*, Tyrnavia, Typ. Coll. Acad, 1771.
- GRADUS 1827 = *Gradus ad Parnassum, sive synonymorum, epithetorum, et phrasium poetiarum thesaurus [...]*, Buda, Typ. Univ, 1827.
- GRANASZTÓI 2016 = GRANASZTÓI Olga, *Litteris in Patria Augendis? Könyvtártörténeti elmélkedések a „másik” Apponyi könyvtár sorsának apropóján 1774–2011* = MONOKgraphia: Tanulmányok Monok

- István 60. születésnapjára, szerk. NYERGES Judit, VERÓK Attila, ZVARA Edina, Budapest, Kossuth, 2016, 220–227.
- GRÉCZI–KISS 2008 = *Új magyar Athenas: Válogatás az Alexandra Antikvárium kincseiből*, vál. KISS Ferenc, szerk. GRÉCZI Emőke, KISS Ferenc, Budapest, Alexandra Antikvárium, 2008.
- GRUBHOFFER 1848 = JOHANN EV. GRUBHOFFER, *Katholisches Litaneienbuch, eine Auswahl von 150 Litaneien und Andachtsübungen*, Passau, Pustet, 1848.
- GUDENUS–TERSZTYÁNSZKY 2013 = *A Tersztyánszky család*, öáll. GUDENUS János, TERSZTYÁNSZKY Éva, Eger, Tersztyánszky család, 2013.
- GYARMATHI 1999 = GYARMATHI Sámuel, *Affinitas: A magyar nyelv grammatikailag bizonyított rokonsága a finn eredetű nyelvekkel*, ford. CONSTANTINOVITSNÉ VLADÁR ZSUZSA, KOSZORÚS István, a fordítást az eredetivel egybevetette ÉDER Zoltán, szerk. SZÍJ ENIKŐ, Budapest, Tinta, 1999 (Bibliotheca Regulana, 3).
- GYÖNGÖSSI 1664 = GYÖNGÖSSI István, *Mársal társolkodó Muranyi Vennus*, Kassa [Susanna Severini], 1664.
- GYÖRGY 1930 = GYÖRGY Lajos, *Folnesics Alvinájának eredetije*, MNy, 26 (1930), 7–8. sz., 254–257.
- HAAG 1989 = HERBERT HAAG, *Bibliai lexikon*, Budapest, Szent István Társulat, 1989.
- HAIMANN–MUSZKA–BORSA 1997 = HAIMANN György, MUSZKA Erzsébet, BORSA Gedeon, *A nagy-szombati jezsuita kollégium és az egyetemi nyomda leltára, 1773*, Budapest, Balassi, 1997 (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történetéből, 16).
- HALMY 1891 = HALMY Gyula, *Versegi Ferencz élete és munkái*, Budapest, Franklin, 1891.
- HAMANN 1990 = *Habsburg lexikon*, szerk. BRIGITTE HAMANN, a magyar kiadást szerkesztette SZMODITS Anikó, szakmai szempontból ellenőrizte és magyar vonatkozásokkal kiegészítette SOÓS István, Budapest, Új Génusz, 1990.
- HAMVAI KOVÁCS 1907 = HAMVAI KOVÁCS Zsigmond, *Kasai [sic!] írók: A mohács véstől maig*, Kassa, A Kassai Kazinczy Kör támogatásával, 1907.
- HANKÓ–KISZELY 1990 = HANKÓ Ildikó, KISZELY István, *A nádori kriptá*, Szekszárd, Babits Kiadó, 1990.
- HANTHALER 1819 = CHRYSOSTOMUS HANTHALER, *Recensus diplomatico-genealogicus archivii campililensis*, szerk. JOHANN LADISLAUS PYRKER, I, Vienna, Carolus Ferdinand Beck, 1819.
- HANTHALER 1820 = CHRYSOSTOMUS HANTHALER, *Recensus diplomatico-genealogicus archivii campililensis*, szerk. JOHANN LADISLAUS PYRKER, II, Vienna, Carolus Ferdinand Beck, 1820.
- HARTENKEIL 1798 = JOHANN JACOB HARTENKEIL, *Medicinisch-chirurgische Zeitung*, Erster Band, Salzburg, Oberer, 1798.
- HATTYUFFY 1906 = *Költői levelezések Kreskay Imre hátrahagyott irataiból életrajzi adatokkal s jegyzetekkel*, szerk. HATTYUFFY Dezső, Budapest, Franklin, 1906 (Régi Magyar Könyvtár, 22).
- HAYDN 1781 = JOSEPH HAYDN, *XII Lieder für das Clavier*, I, Wien, Artaria, 1781.
- HAYDN 1784 = JOSEPH HAYDN, *XII Lieder für das Clavier*, II, Wien, Artaria, 1784.
- Házjegyzék 1818 = *Pest szab. kir. város' házjegyzéke: Häuser-Schema der kön. fr. Stadt Pesth*, Pest, Magyar Mihály, 1818.
- HEGYI 1939 = HEGYI Tibor, *A debreceni színészet és színház története a legrégibb időktől a kiegyezésig* [Balassagyarmat, Grünberger A.], 1939.
- HENCZ 1937 = *A magyar posta története és érdemes munkatársai*, szerk. HENCZ Lajos, Budapest, Merkantil Nyomda, 1937.
- HENNYEY 1928 = HENNYEY Vilmos, *A magyar posta története*, Budapest, Wodianer és fiai, 1928².
- HERDER 1774–1776 = JOHANN GOTTFRIED HERDER, *Aelteste Urkunde des Menschengeschlechts*, I–II, Riga, k. n., 1774–1776.

- HERDER 1782 = JOHANN GOTTFRIED HERDER, *Vom Geist der Ebräischen Poesie: Eine Anleitung für die Liebhaber derselben, und der ältesten Geschichte des Menschlichen Geistes*, I, Deßau, Löwische Erben, 1782.
- HERDER 1782–1783 = JOHANN GOTTFRIED HERDER, *Vom Geist der Ebräischen Poesie: Eine Anleitung für die Liebhaber derselben, und der ältesten Geschichte des Menschlichen Geistes*, I–II, Deßau, Löwische Erben, 1782–1783.
- HERDER 1787 = JOHANN GOTTFRIED HERDER, *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, III, Riga und Leipzig, Johann Friedrich Hartknoch, 1787.
- HERGER 2010 = HERGER CSABÁNÉ, *Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2010 (Habsburg Történeti Monográfiák, 10).
- HERMANN 1947 = HERMANN EGYED, *Kurbély György veszprémi püspök (1755–1821)*, Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda, 1947 (A Veszprémi Egyházmegye Multjából, 11).
- HERMANN 1973 = HERMANN EGYED, *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, München, Adriányi, 1973 (Aurora Könyvek: Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae, 1).
- HERMANN–ARTNER 1938 = HERMANN EGYED, ARTNER EDGÁR, *A hittudományi kar története 1635–1935*, Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetem, 1938 (A Királyi Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem Története, 1).
- HESS 1779 = [JOHANN JAKOB HESS,] *Geschichte der drey letzten Lebensjahre Jesu, samt dessen Jugendgeschichte*, II, Tübingen, Chr. Gottl. Frank und Willh. Heinr. Schramm, 1779.
- HILLE 1818 = A[UGUSTIN] H[ILLE], *Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen? Ein Wort der Liebe an Alle, welche die katholische Kirche nicht kennen, oder gar mißkennen*, Augsburg, Nicolaus Doll, 1818.
- HILLE 1819 = A[UGUSTIN] H[ILLE], *Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen? Ein Wort der Liebe an Alle, welche die katholische Kirche nicht kennen, oder gar mißkennen*, Zweyte verbesserte und vermehrte Auflage, Augsburg, Nicolaus Doll, 1819.
- HILLE 1820 = A[UGUSTIN] H[ILLE], *Soll die Scheidewand unter Katholiken und Protestanten noch länger fortbestehen? Ein Wort der Liebe an Alle, welche die katholische Kirche nicht kennen, oder gar mißkennen*, Dritte verbesserte und neuerdings vermehrte Auflage, Augsburg, Nicolaus Doll, 1820.
- HOLL 1955 = HOLL BÉLA, „*Jóillatú virágoskertekből egybe szerkesztett ájtatosságoknak gyakorlása ...*”: (Az *Officium Rákócziánium története*), Vigilia, 20 (1955), 8. sz., 405–411.
- HOLOŠOVÁ 2012 = ALŽBETA HOLOŠOVÁ et al., *Die Tyrnauer Universität im Licht der Geschichte*, Kraków, Tnava, Ústav dejín Trnavskej univerzity v Trnave, Towarzystwo Słowaków w Polsce, Kraków, 2012.
- HORATIUS 1941 = HORATIUS, *Ars poetica* [Budapest], Franklin [1941].
- HORATIUS 1961 = QUINTUS HORATIUS FLACCUS *Összes versei*, szerk., ell. BORZSÁK ISTVÁN, DEVECSERI GÁBOR, gond., bev. BORZSÁK ISTVÁN, utószó DEVECSERI GÁBOR, jegyz. SZEPESSY TIBOR, BORZSÁK ISTVÁN, Budapest, Corvina, 1961 (Kétnyelvű Klasszikusok).
- HORNYIK 1821 = HORNYIK JÓSEF, *Méltóságos főtisztelendő Kurbély György úr' veszprémi püspöknek emlékezete: Veszprém 1821 aug. 8.*, Veszprém, Szammer [1821].
- HORVÁT 1817 = HORVÁT ISTVÁN, *A' ditső Marczibányi-familia tudományos jutalomtétele, 's annak első fényes kiosztása a' Nemzeti Múzeum Épületében Szent András Hava 23-dikán*, 1817-ben, Pest, Trattner, 1817.
- HORVÁT 1819 = HORVÁT JÁNOS, *Jelentés* [Veszprém, Szammer, 1819].
- HORVÁT 1830 = *Tanácsado mindazokra nézve, a' kik az aranyérben kisebb vagy nagyobb mértékben szenvednek*, ford. HORVÁT JÓZSEF, Pest, Hartleben K. Adolf, 1830.
- HORVÁT 1967 = *Mindennap: Horvát István pest-budai naplója 1805–1809*, szerk. TEMESI ALFRÉD, SZAUDER JÓZSEFNÉ, Budapest, Tankönyvkiadó, 1967.
- HORVÁT–FERENCZY 1990 = HORVÁT ISTVÁN és FERENCZY JÁNOS *Levelezése*, s. a. r., előszó, jegyz. SOÓS ISTVÁN, Budapest, MTA ITI, Magyar Színházi Intézet, 1990 (Magyarországi Tudósok Levelezése, 2).

- HORVÁTH 1797 = HORVÁTH János, *A' jó hazafinak 's igaz kereszténynek példája avagy az Urban B. Asszony Havának 10-dik napján MDCCXCVII. Esztendőben életének LXVIII-dikában bologul ki-múlt Tekintetes Nemes, Nemzetes, Vitézlő Tolnai Festetits Lajos Úrnak az Apost. Királyi Felség' Tanácsossának, TT. NN. Somogy, Tolna és Veszprém vármegyék' első Táblabírájának Ditső Emlékezete, melyet Halotti Tisztetségét gyászos szívvvel illő [sic!] Fő Uri és Köz-Rendeknek Toponáron Bőjt más Havának 10-dik Napján, azon Esztendőben mély tisztelettel eleikbe terjesztett Horváth János szőlősgyörki plébános, Pécs, Engel Krisztina, 1797.*
- HORVÁTH 1802a = HORVÁTH János, *Az Egyházi Férfiak Tüköre; avagy Méltóságos Szala-Lövői Csapodi Lajos ur, Választott Skóptai Püspök Ó Nagyságának, Bakonyi B. Sz. Mária Apáturjának, a' T. N. Veszprémi Káptalan Fő-Prepostjának Halotti Ditsérete, melyet Sz. Jakab Havának 7-dik napján, 1801. Ádándon, T. N. Somogy Vármegyében, Gyász-Innepén tisztelkedő számos Uri Méltóságoknak és Személyeknek jelenlétekben mondott Horváth János Keszthelyi plébános, 's Habóti Apátur, Weszprém, Sammer Mihály, 1802.*
- HORVÁTH 1802b = HORVÁTH János, *Néhai Méltóságos, 's Fő-Tisztelendő Pészaki Bajzáth József Weszprémi Püspöknek, Szent István Apostoli Király' Nemes Vitézi Rendje középkeresztes Vitézzének, A' Tsászári Királyi Apostoli Felség Valóságos Titkos Státus' Tanácsossának, a' Felséges Magyar Királyné Udvari Cancelláriussának Nagy Érdemei, melyeket, midőn 1802-dik esztendőben Szent György havának 29-dik napján a' Weszprémi Megyének Árva Rendjei gyászos egyházi pompával tisztelték, az ő sírjánál a' Weszprémi Püspöki Templomban hirdette Horváth János Habóti Sz. Margit Sz. és M. Apátura, Keszthelyi Plébános, 's V. Esperes, Weszprém, Számmer Mihály, 1802.*
- HORVÁTH 1809 = HORVÁTH János, *Néhai Tekintetes, Nemzetes, Vitézlő Tolnai Festetits János Úrnak, a' Tekintetes Nemes Somogy vármegyei felkelő ezered százados kapitányának, több Tek. Nem. Vármegyék' Tábla bírájának, 's a' folyó Esztendő Szent Iván Havának 14-dikén a' Győri véres ütközetben történt elesnének Emlékezete, melyet több Méltóságok 's egy század Frimont huszár vitézeknek jelenlétében Toponáron Tek. Nem. Somogy vármegyében Szent András Havának 8-dikán LMDCCCIX. hirdetett Horváth János Rudinai Apátur 's Weszprémi Kanonok, Weszprém, Számmer Klára, 1809.*
- HORVÁTH 1811 = HORVÁTH János, *A' tökéletes Fő Pásztor, Boldogult Nagy Méltóságú Milasin Miklós Ó Excellentiájának, Székes Fejérvári Püspöknek, a' cs. emlékezetére, nagy érdemeiből Kis Aszszony Havának 13-dikán 1811. Székes Fejérvárott a' püspöki templomban ábrázoltatott, Weszprém, Számmer Klára, 1811.*
- HORVÁTH 1816 = HORVÁTH János, *Az ékesszóllás a' koporsóknál, Weszprém, Számmer Klára, 1816.*
- HORVÁTH 1817 = HORVÁTH János, *A' régi Magyaroknak Vallásbéli 's Erkölcsei Állapottokról: A magyar anyaszentegyház' történeteinek próbájából, Pest, Trattner, 1817.*
- HORVÁTH 1819 = HORVÁTH János, *Tisztelet oszlopa, melyet néhai nagy méltóságú tolnai gróf Festetics György úr ő excellentiájának a' cs. kir. apost. felség kamarássának, valóságos belső titkos tanácsossának Április 15-kén 1819. eszt. emelt Horváth János, rudinai apát, 's weszprémi kanonok, Weszprém, Számmer Klára, 1819.*
- HORVÁTH 1820 = [HORVÁTH János], *Verbőczy első része II-dik czikkelyének magyarázattya, avagy Az egyházi rendnek polgári megkülönböztetése Magyarországon, Weszprém, Öszv. Számmer Klára, 1820.*
- HORVÁTH 1821a = HORVÁTH János, *A' feddhetetlen tisztviselő, avagy néhai Nagyságos 's tekintetes Vizeki Tallián Antal Úrnak, Királyi Tanácsnoknak 's Udvarnoknak, és a' Nagy Tekintetű Királyi Tábla' egyik tagjának Jeles Érdemei, melyeket az ő gyászünnepénn, Ádándonn, Tek. nem. Somogy vármegyében Bőjtmás havának 10-dik napján 1821-dik esztendőben hirdetett Horváth János Rudinai Apátur 's Weszprémi Kanonok, Weszprém, Számmer Klára, 1821.*
- HORVÁTH 1821b = HORVÁTH János, *Néhai Fő Méltóságú 's Fő Tisztelendő Schwarzenberg Ernest Cromanai Herczegnek, Győri Megyés Püspöknek, a Coloniai, Salisburgumi, Leodiomi 's Passáviai Szentegyházak Kanonokjának, a' Tekintetes VETSE SZÉK örökös Fő Ispánnjának és Collatorjának 's a' t. szép és kegyes Erkölcsei, melyeket az Ő Gyászünnepénn Pünkösöd' havának 21-dikénn 1821-ben a'*

Győri Székes Szentegyházban hirdetett Horváth János Rudinai Apátur 's Veszprémi Kanonok, Győr, Streibig, 1821.

HORVÁTH 1821c = HORVÁTH János, *A' jó és tökéletes Szívnek Rajzolatya, melyet néhai Méltóságos és Főtisztelendő Kurbély György Úrnak, Veszprémi Megyés Püspöknek, a' Császári Királyi Apostoli Felső Udvari Consiliáriussának, 's a' Magyar királyné Udvari Cancelláriussának, Ő Nagyságának kegyes életéből, kedves emlékezetének megdicsőítésére készített, 's az 1821-dik esztendőben Kis Asszony' havának 8-dikán a' Veszprémi Székes Szentegyházban tartott Gyászünnepek alkalmatosságával előterjesztett Horváth János Rudinai Apátur és Veszprémi Kanonok*, Veszprém, Számmér Klára, 1821.

HORVÁTH 1821d = HORVÁTH János, *A' házasság filozófiai 's polgári tekintetben*, EÉT, 1821, 1. sz., 103–123.

HORVÁTH 1821e = HORVÁTH János, *A' jó és tökéletes szívnek rajzolatya, melyet néhai méltóságos és főtisztelendő Kurbély György úrnak, Veszprémi Megyés Püspöknek, a' Császári Királyi Apostoli Felső Udvari Consiliáriussának, 's a' Magyar Királyné' Udvari Cancelláriussának, Ő Nagyságának kegyes életéből, kedves emlékezetének megdicsőítésére készített, 's az 1821-dik esztendőben Kis Asszony' havának 8-dikán a' Veszprémi Székes Szentegyházban tartott Gyászünnepek alkalmatosságával előterjesztett Horváth János, Rudinai Apátur és Veszprémi Kanonok*, Veszprém, özvegy Számmér Klára betűivel, 1821.

HORVÁTH 1822 = HORVÁTH János, *A' házasság egyházi tekintetben*, EÉT, 1822, 1. sz., 91–130; 2. sz., 43–133; 1823, 3. sz., 54–83; 4. sz., 49–84; 1824, 1. sz., 35–55; 2. sz., 45–67.

HORVÁTH 1926 = HORVÁTH Konstantin, *Kiss Ferenc levele Verseghyhez: (Adalék Pyrker Tunisiasának történetéhez)*, ItK, 36 (1926), 1–2. sz., 103–106.

HORVÁTH 1928 = HORVÁTH Konstantin, *Verseghy Ferenc néhány ismeretlen verse*, ItK, 38 (1928), 3–4. sz., 273–281.

HORVÁTH 1929 = HORVÁTH Konstantin, *A bibliafordítás kérdése utolsó nemzeti zsinatunkon*, KSz, 43 (1929), 2. sz., 97–111.

HORVÁTH 1937 = HORVÁTH Konstantin, *Az „Egyházi Értekezések és Tudósítások”: (Az első magyar kat. teol. folyóirat) története 1820–1824: Verseghy Ferenc és Horváth János levelezése 1819–1822*, Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda, 1937 (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából, 4).

HOVÁNSZKI 2013 = HOVÁNSZKI Mária, *Csokonai és az érzékeny énekelt dalköltészet*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013 (Csokonai Könyvtár, Bibliotheca Studiorum Litterarium, 53).

HOVÁNSZKI 2016 = HOVÁNSZKI Mária, *Verseghy Ferenc szabad és szoros zsoltárfordításai, avagy az érzékeny poéta a tudós eruditio szorításában*, ItK, 120 (2016), 729–747.

HOVÁNSZKI 2017a = HOVÁNSZKI Mária, *Verseghy contra Batsányi, avagy a Batsányi–Verseghy-vita alakulása Verseghy kufsteini kéziratai alapján*, Irodalomismeret, 2017, 1. sz., 14–43.

HOVÁNSZKI 2017b = HOVÁNSZKI Mária, *Verseghy Ferenc és Kreskay Imre kéziratban maradt heroida-énekei = Római költők a 18–19. századi magyarországi irodalomban: Vergilius, Horatius, Ovidius*, szerk. BALOGH Piroska, LENGYEL Réka, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2017, 70–98.

HOVÁNSZKI 2017c = HOVÁNSZKI Mária, *A muzsikuss Verseghy, avagy a „Magyar Hárfsz” zenei- és ének-költői munkássága = Zenei repertoár és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon*, szerk. SZACSVAI KIM Katalin, Budapest, MTA BTK ZTI, 2017 (Műhelytanulmányok a 18. század Zenetörténetéhez, 2), 331–393.

HÖLVÉNYI 1987 = *Pyrker emlékkönyv*, szerk. HÖLVÉNYI György, Eger [Egri főegyházmegye], 1987.

HSS 1819 = *Hof- und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien, Hof- und Staats-Aerial-Druckerey, 1819.

HSS 1820 = *Hof- und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien, Hof- und Staats-Aerial-Druckerey, 1820.

HÜBNER 1782 = Johann HÜBNER *Reales Staats-Zeitungs- und Conversations-Lexicon*, Leipzig, Gleitsch, 1782.

- HUDI 2009 = HUDI József, *Könyv és társadalom: Könyvkultúra és művelődés a XVIII–XIX. századi Veszprém megyében*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, 2009 (Nemzeti Téka).
- IBN 1973 = *Index bio-bibliographicus notorum hominum: Pars B: Liste der ausgewerteten bio-bibliographischen Werke*, Marianne SEYDOUX, Vivianne ALLETON, Jocelyne FERNANDEZ, Hourie IPEKIAN, Alain LUCAS, Khalifa SOUA, Osnabrück, Biblio Verlag, 1973.
- IBN 1993 = *Index bio-bibliographicus notorum hominum: Pars C: Corpus alphabeticum I. Sectio generalis*, vol. 62. Ebrahim KHALIL, Nik MUHAMMAD, Louis EHRLICH, Osnabrück, Biblio Verlag, 1993.
- ILLÉSSY 1897 = ILLÉSSY János, *Verseghy és az Egyetemi Nyomda*, MKsz, 21 (1897), 4. sz., 337–340.
- ILLYÉS 1693 = ILLYÉS István, *Soltári énekek a magyar anyaszentegyház vigasztalására és halottas eneknek a szomorú temetések alkalmatosságára*, Nagyszombat, Hörman János, 1693.
- IMVF 2 = *In memoriam Verseghy Ferenc 2: Emlékkönyv a Szolnokon 1982. december 3-án tartott tudományos ülésszak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1983.
- IMVF 3 = *In memoriam Verseghy Ferenc 3: Emlékkönyv a Szolnokon 1987. március 27–28-án lezajlott anyanyelv heti országos megnyitó és Verseghy-tudományos ülésszak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1988.
- IMVF 7 = *In memoriam Verseghy Ferenc 7: Emlékkönyv a Szolnokon 2017. április 3–4-én rendezett tudományos konferencia anyagából*, szerk. DONCSEZ Etelka, LENGYEL Réka, Szolnok, Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény, 2018.
- Index 1800 = *Index alter libros Bibliothecae Hungaricae Francisci com. Széchényi duobus tomis comprehenses, in scientiarum ordines*, Pest, Trattner, 1800.
- Index 1803 = *Index alter libros Bibliothecae Hungaricae Széchényiano–Regnicolaris Supplemento I. comprehensos, in scientiarum ordines distributos exhibens*, Pozsony, Belnai, 1803.
- Index 1807 = *Index alter libros Bibliothecae Hungaricae Széchényiano–Regnicolaris Supplemento II. comprehensos, in scientiarum ordines distributos exhibens*, Pozsony, Trattner, 1807.
- IUVENALIS 1977 = *Persius és Iuvenalis: Szatírák*, ford. MURAKÖZY Gyula, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1977 (Az ókori irodalom kiskönyvtára).
- IVÁNYI–GÁRDONYI 1927 = IVÁNYI Béla, GÁRDONYI Albert, *A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története 1577–1927*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda [1927].
- JABLONSKI 1750–1753 = Paul Ernst JABLONSKI, *Pantheon Aegyptiorum, sive de Diis eorum Commentarii, cum Prolegomenis de Religione et Theologia Aegyptiorum*, I–III, Frankfurt (Oder), Kleyb, 1750–1753.
- JAKOB 1791 = Ludwig Heinrich JAKOB, *Grundriß der Erfahrungs-Seelenlehre*, Halle, Hemmerde und Schwetschke, 1791.
- JANCÓS 1936 = JANCÓS Elemér, *A magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti szerepe a XVIII. században*, Cluj, Ady Endre Társaság, 1936.
- JANCÓS 1947 = JANCÓS Elemér, *Aranka György levelezése*, Kolozsvár, Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Erdélyi Tudományos Intézet, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., 1947.
- JANCÓS 1955 = JANCÓS Elemér, *Az Erdélyi Magyar Nyelvűvelő Társaság Iratai*, Bukarest, Akadémiai, 1955.
- JANCÓS 1960 = JANCÓS Elemér, *Adatok az erdélyi felvilágosodás történetéhez*, NyIrK, 4 (1960), 3–4. sz., 370–375.
- JANKOVICS 1998 = JANKOVICS József, *Gyöngyösi redivius avagy a porából megéledett fénix* = GYÖNGYÖSI István, *Márrsal társolkodó Murányi Vénus*, gond., jegyz. JANKOVICS József, NYERGES Judit, utószó JANKOVICS József, Budapest, Balassi, 1998 (Régi Magyar Könyvtár, 8.), 191–203.

- JANZSÓ 2015 = JANZSÓ Miklós, *Az Élet képe: A Tabula Cebetis-hagyomány*, Acta antiqua et archaeologica: supplementum, 14 (2015), 69–80.
- JNI III. = *József nádor iratai III: 1807–1809*, kiad., magy. DOMANOVSKY Sándor, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1935 (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai).
- JOÓ–SÓLYOM 2000 = JOÓ Tibor, SÓLYOM Dezső, *A diósgyőri pálos kolostor = A pálosok építészeti és művelődéstörténeti emlékei Borsodban*, szerk. DOBROSSY István, VIGA Gyula, Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 2000 (Tanulmányok Diósgyőr Történetéhez, 8), 39–76.
- JORDÁNSZKY 1836 = Alexius JORDÁNSZKY, *Kurze Beschreibung der Gnadebilder der seligsten Jungfrau Mutter Gottes Maria, welche im Königreiche Ungarn, und der zu demselben gehörigen Theile und Ländern öffentlichen verehrt werden*, Preßburg, bei Belnays Erben, 1836.
- KÁDÁR 1914 = KÁDÁR Jolán, *A budai és pesti német színészet története 1812-ig: Játékszini és drámairodalmi szempontból függetlenül a budai és pesti német színházak műsora 1783–1812*, Budapest, Pfeifer, 1914 (Német Philologiai Dolgozatok, 12).
- KAEMPFER 1712 = Engelbert KAEMPFER, *Amoenitatum Exoticarum Politico-Physico-Medicarum Fasciculi V*, Lemgo, Typis & Impensis Henrici Wilhelmi Meyeri, Aulae Lippiacae Typographi, 1712.
- KÄFER 1977 = KÄFER István, *Az Egyetemi Nyomda négyszáz éve [1577–1977]*, Budapest, Magyar Helikon, 1977.
- KÁLDI 1626 = *Szent Biblia*, ford. KÁLDI György, Bécs, Formika Máté, 1626.
- KÁLDI 1732 = *Szent Biblia*, ford. KÁLDI György, Nagyszombat, Berger Leopold, 1732.
- KÁLDI 1782 = *Szent Biblia*, ford. KÁLDI György, Buda, Királyi Universitas, 1782.
- KÁLLAY 1988 = KÁLLAY István, *Fehérvár regimentuma 1688–1849: A város mindennapjai*, Székesfehérvár, Fejér Megyei Levéltár, 1988 (Fejér Megyei Történeti Évkönyv, 18).
- KANKA 1817 = Daniel KANKA, *De nativa sermonis hungari euphonia*, Pozsony, Petrus Simon Weber et filius, 1817.
- KANT 1784 = Immanuel KANT, *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?*, Berlinische Monatschrift, 1784, 12. Stück, 481–194.
- KAPRONCZAY 2000 = KAPRONCZAY Katalin, *A cenzúra szerepe a magyarországi természet- és orvostudományi szakirodalom kiadástörténetében*, OtK, 45 (2000), 85–101.
- KAPRONCZAY 2004 = *Magyar orvoséletrajzi lexikon*, öáll. KAPRONCZAY Károly, km. TÓTH Magda, Budapest, Mundus Egyetemi Kiadó, 2004 (Orvostudományi, Orvostörténeti Kiadványok).
- KARDOS 1931 = KARDOS Albert, *Kazinczynak rendes, másnak különös*, MNy, 60 (1931), 120–121.
- KARLINSZKY 2008 = KARLINSZKY Balázs, *A veszprémi káptalani gazdaság szervezete a 19. század elején*, LK, 79 (2008), 1–2. sz., 147–170.
- KASSAI 1833 = KASSAI József, *Származtató, 's gyökerésző magyar-diák szó-könyv, a' melly a' magyar szokat gyökeröknél fogva nyelv-tanítólag, 's ítéletessen adja-elé*, I. Tsomó, Pécs, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István, 1833.
- KATONA 1976 = *A debreceni színészet története*, szerk. KATONA Ferenc, Debrecen, Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, 1976.
- KAZINCZY 2009 = KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, s. a. r., ORBÁN László, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei: Első Osztály: Eredeti Művek).
- KAZINCZY 2011 = KAZINCZY Ferenc, *Fogságom naplója*, s. a. r. SZILÁGYI Márton, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011 (Kazinczy Ferenc Művei: Első Osztály: Eredeti Művek).
- KAZINCZY 2018a = KAZINCZY Ferenc, *Költemények: I. kötet: Szövegek*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018 (Kazinczy Ferenc Művei: Első Osztály: Eredeti művek).
- KAZINCZY 2018b = KAZINCZY 2018b = KAZINCZY Ferenc, *Költemények: II. kötet: Jegyzetek*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018 (Kazinczy Ferenc Művei: Első Osztály: Eredeti Művek).

- KAZINTZY 1793 = *Lanassza: szomorú játék négy felvonásokban*, ford. KAZINTZY Ferentz = ENDRÓDY 1793, 1–80.
- KAZ. LEV. I. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, I, Budapest, MTA, 1890 (Kazinczy Ferencz Összes Művei: Harmadik Osztály: Levelezés).
- KAZ. LEV. II. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, II, Budapest, MTA, 1891 (Kazinczy Ferencz Összes Művei: Harmadik Osztály: Levelezés).
- KAZ. LEV. III. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, III, Budapest, MTA, 1892 (Kazinczy Ferencz Összes Művei: Harmadik Osztály: Levelezés).
- KAZ. LEV. V. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, V, Budapest, MTA, 1894 (Kazinczy Ferenc Összes Művei: Harmadik Osztály: Levelezés).
- KAZ. LEV. VI. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, VI, Budapest, MTA, 1895 (Kazinczy Ferenc Összes Művei: Harmadik Osztály: Levelezés).
- KAZ. LEV. VII. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, VII., Budapest, MTA, 1896 (Kazinczy Ferenc Összes Művei: Harmadik Osztály: Levelezés).
- KAZ. LEV. XIX. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. VÁCZY János, XIX, Budapest, MTA, 1909 (Kazinczy Ferenc Összes Művei: Harmadik Osztály: Levelezés).
- KAZ. LEV. XXII. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. HARSÁNYI János, XXII, Budapest, MTA, 1927 (Kazinczy Ferenc Összes Művei: Harmadik Osztály: Levelezés).
- KAZ. LEV. XXIII. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, kiad. BERLÁSZ Jenő, BUSA Margit, Cs. GÁRDONYI Klára, FÜLÖP Géza, XXIII, Budapest, MTA, 1960 (Kazinczy Ferencz Összes Művei).
- KAZ. LEV. XXIV. = KAZINCZY Ferenc, *Levelezés*, s. a. r. ORBÁN László, XXIV., Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013 (Kazinczy Ferenc Művei: Harmadik Osztály: Levelezés).
- KELÉNYI 1929 = KELÉNYI B. Ottó, *A Pázmány Péter Tudományegyetem csillagvizsgáló intézetei*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929 (A História Könyvtára, 3).
- KELÉNYI 1930 = KELÉNYI B. Ottó, *A magyar csillagászat története*, Budapest, 1930 (A Konkoly-Alapítványú Budapest-Svábhegyi M. Kir. Asztrofizikai Observatórium Csillagászati Értekezései I. kötet, 2. füzet).
- KELÉNYI 2005 = KELÉNYI György, *A királyi udvar építkezései Pest-Budán a XVIII. században: Hatalom és reprezentáció; a hivatalos építészet formaváltozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2005 (Művészettörténeti Füzetek, 28).
- KEMPELEN 1911 = KEMPELEN Béla, *Magyar nemes családok*, II, Budapest, Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, 1911.
- KERÉNYI 1990 = *Magyar színház-történet, 1790–1873*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Budapest, Akadémiai, 1990.
- KERÉNYI 2002 = KERÉNYI Ferenc, *Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867)*, Budapest, Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2002 (Előmunkálatok Pest Megye Monográfiájához, 3).
- KESZLER 2000 = *Magyar grammatika*, szerk. KESZLER Borbála, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000.
- KIRÁLY 1965 = KIRÁLY Kelemen, *Katolikus-protestáns egységtörekvés története Magyarországon*, New Brunswick, N. J., Standard Press, 1965.
- KIRÁLY 2007 = KIRÁLY Emőke, *Aranka György levelezése*, EM, 69 (2007), 3–4. sz., 277–289.
- KIRSCH 1714 = Adam Friedrich KIRSCH, *Cornucopiae linguae Latinae et Germanicae selectum*, Nürnberg, Melchior Gotofred Hein, 1714.
- KIRSCH 1731 = Adam Friedrich KIRSCH, *Cornucopiae linguae Latinae et Germanicae selectum*, Nürnberg, Altdorf, 1731.
- KIS 1965–1966 = Kis Eleménné, *Ivanics kölcsönkönyvtára*, Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1965–1966, 458–473.
- KISBÁN 1940 = KISBÁN Emil, *A magyar pálosrend története: II. kötet: (1711–1786)*, Budapest, Pálos kolostor, 1940.

- KISFALUDY 1801 = [KISFALUDY Sándor], *Himfy' szerelmei: A' kesergő szerelem*, Buda, Kir. Univ., 1801.
- KISFALUDY 1807 = [KISFALUDY Sándor], *Regék a' magyar elő-időből*, Buda, Kir. Univ., 1807.
- KISFALUDY 1893a = Kisfaludi KISFALUDY Sándor *Minden munkái*, kiad. ANGYAL Dávid, 8 köt., Budapest, Franklin, 1893.
- KISFALUDY 1893b = Kisfaludi KISFALUDY Károly *Minden munkái*, s. a. r. BÁNÓCZI József, VI, Budapest, Franklin, 1893.
- KISFALUDY 1931 = KISFALUDY Sándor *Hátrahagyott munkái*, kiad., bev., jegyz. GÁLOS Rezső, Győr, Kisfaludy Irod. Kör, 1931 (A Kisfaludy Irodalmi Kör Könyvei, 1).
- KISS 1900 = KISS Ernő, *A finn-ugor nyelvhasználat történetéhez*, NyK, 30 (1900), 2. füzet, 238–239.
- KISS 2007 = KISS Péter, *Hatszázégyen Eger múltjából 1944-ig*, Eger, Egri Városszépítő Egyesület, 2007.
- KNAPP 1997a = KNAPP Éva, *Egy XVII. századi népszerű imádságoskönyv: az Officium Rákócziánium története I*, MKSz, 113 (1997), 2. sz., 149–166.
- KNAPP 1997b = KNAPP Éva, *Egy XVII. századi népszerű imádságoskönyv: az Officium Rákócziánium története II*, MKSz, 113 (1997), 3. sz., 282–298.
- KÓKAY 1979 = *A magyar sajtó története I: 1705–1848*, szerk. KÓKAY György, Budapest, Akadémiai, 1979.
- KÓKAY 2004 = KÓKAY György, *Horváth János, Verseghy Ferenc és az első magyar katolikus folyóirat*, MKSz, 120 (2004), 3. sz., 213–225.
- KOLLÁNYI 1900 = KOLLÁNYI Ferencz, *Esztergomi kanonokok 1100–1900*, Esztergom, Buzárovits Gusztáv, 1900.
- KONCZ 1820 = Nagy Solymosi KONCZ József, *A' Scythácról*, TGy, 4 (1820), 1. sz., 27–54.
- KONCZ 1892 = KONCZ Ákos, *Egri egyházmegyei papok az irodalmi téren*, Eger, Érseki Lyceumi Nyomda, 1892.
- KOPPÁNYI 2003 = KOPPÁNYI Júlia, *Az Egyházi Értekezések és Tudósítások: az első hazai katolikus folyóirat*, MKSz, 119 (2003), 2. sz., 188–202.
- KOPPI 1787 = Carolus KOPPI, *Praenotationes ad historiam ecclesiae Christianae necessariae*, h. n., k. n., 1787.
- KOROMPAY 1957 = KOROMPAY György, *Veszprém*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1957 (Városképek–Műemlékek).
- KOROMPAY 2009 = KOROMPAY Klára, *Előszó* = TSÉTSI 2009, 7–10.
- KOSCH 1971 = *Deutsches Literatur-Lexikon, Biographisch-bibliographisches Handbuch*, begründet von Wilhelm KOSCH, fortgeführt von Bruno BERGER, Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage, Dritter Band, Bern–München, Francke, 1971.
- KOVÁCS–KECSKÉS 2011 = KOVÁCS Mária–KECSKÉS Judit, *Nyelvíjtás és szaknyelvíjtás Kazinczy korában*, Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio Philosophica tom. 16., fasc. 1. (2011), 45–50.
- KOVÁCS–TÓTH 1997 = KOVÁCS Etelka, TÓTH Péter, *Tudománytörténeti mozaikok 3: Használni akart, nem tündökölni – Vázlat Edvi Illés Pál tevékenységéről*, VHHK, 24 (1997), 1. sz., 35–42.
- KÖLCSEY 2000 = KÖLCSEY Ferenc, *Országgyűlési napló*, s. a. r. VÖLGYESI Orsolya, Budapest, Universitas, 2000 (Kölcsey Ferenc Minden Munkái: Országgyűlési Írások).
- KÖPECZI 1973 = KÖPECZI Béla, *A Rákóczi-hagyomány a XVIII. század közgondolkodásában*, ItK, 77 (1973), 2–3. sz., 154–170.
- KÖZI-HORVÁTH 1930 = KÖZI-HORVÁTH József, *Alexovics Vazul a legnagyobb pálos szónok 1742–1796*, Győr, Mercur Ny., 1930.
- KRAUSZ 1899 = KRAUSZ Sámuel, *Verseghy Ferencz mint héber nyelvtudós*, EPhK, 23 (1899), 214–226.
- KRESZNERICS 1821 = [KRESZNERICS Ferenc], *Eggy Sümeghen talált Emlékeztető Keresztről*, ÉÉT, 1822, 3. sz., 136–169.

- KUJBUSNÉ MECSEI 2003 = *Pro memoria: Nyíregyházi összeírások (1752–1850): Forrásválogatás*, szerk., bev. KUJBUSNÉ MECSEI Éva, Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, 2003 (A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai, 2: Közlemények, 29).
- KUJBUSNÉ MECSEI 2018 = *Történetkönyv: A Nyíregyházi Evangélikus Gyülekezet története, 1753–1855*, szerk. KUJBUSNÉ MECSEI Éva, Nyíregyháza, A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára és a Nyíregyházi Evangélikus Egyházközség közös kiadványa, 2018 (A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára Kiadványai, 2: Közlemények, 52).
- KULCSÁR 2013 = KULCSÁR Krisztina, „...*azt gondoltam, hogy ez nem Hazard Spiel*”: *Tiltott és engedélyezett szerencsejátékok a 18. században*, Sic Itur ad Astra, 63 (2013), 127–154.
- KULTSÁR 1818 = KULTSÁR István, *Szóllás a' Magyar Nemzeti Muzeumban Pesten Nov. 23-an 1817. tartott Magyar Nyelv' ünnepéről*, TGy, 1818, 3. sz., 39–73.
- KURUCZ 2013 = KURUCZ György, *Keszthely grófja Festetics György*, Budapest, Corvina, 2013.
- KURUCZ 2016 = KURUCZ György, *Adminisztráció, gazdálkodás, adósságkezelés: Gróf Festetics László pénzügyi helyzete az apai örökség átvételétől a zárgondnokság időszakáig (1820–1830)*, Századok, 150 (2016), 3. sz., 535–584.
- LABÁDI 2012 = *Barátságos mulatozások: Episztolagyűjtemények az 1770–1780-as évekből*, s. a. r. LABÁDI Gergely, Budapest, Universitas (Régi Magyar Költők Tára: XVIII. század, 13).
- LAKÓ 1973 = LAKÓ György, *Sajnovics János*, Budapest, Akadémiai, 1973 (A Múlt Magyar Tudósai).
- LANG 1821 = Joannes Fortunatus LANG, *Memoria celsissimi ac reverendissimi [...] Ernesti principis in Schwarzenberg [...] episcopi Jauriensis [...] quam occasione [...] exequiarum [...]*, Bécs, Gerold, [1821].
- LASKAI 1806 = LASKAI Sámuel, *Pragmatica közönséges história, az ó testamentomi időkre*, Kolozsvár, Ref. Koll., 1806.
- LAUSCHMANN 1905 = LAUSCHMANN Gyula, *Kreskay Imre pálos költő*, KSz, 19 (1905), 8. sz., 763–790.
- LESTYÁN 1942 = LESTYÁN Sándor, *Gróf Sándor Móric az ördöglovas*, Budapest, Vajna és Bokor, 1942.
- LIKVÁNDI 1802 = P. Zozimus LIKVÁNDI, *Specimen vocabularii theologico-canonistici latino-hungaricum ad usum junioris cleri: Deák és magyar teológiai 's egyház-törvényi szó-tárnak próba-tétele a' fiatal papság' hasznára*, Pozsony, Pest, Fűskúti Landerer Mihály, 1802.
- LIPP 2009 = LIPP Veronika, *Trenka Mihály kéziratos literatúratörténeti vázlatok = Margonauták: Írások Margócsy István 60. születésnapjára*, szerk. CSÖRSZ Rumen István et al., Budapest, rec.iti., 2009, 110–114.
- LIPTAY é. n. = *A' thebői Kébesz erköltsi rajzolvánnya*, ford. LIPTAY Sámuel, kiad. Felső és Alsó Ruttkai RUTTKAY Gábor, h. n., é. n.
- LOVÁSZ 2000 = LOVÁSZ Emese, *A diósgyőr-majládi pálos kolostor = A pálosok építészeti és művelődéstörténeti emlékei Borsodban*, szerk. DOBROSSY István, VIGA Gyula, Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 2000 (Tanulmányok Diósgyőr Történetéhez, 8), 7–26.
- LÖFFLER 2007 = LÖFFLER Erzsébet, *Velencei pátriárkából egri érsek = Agria: annales Musei Agriensis*, szerk. VERES Gábor, Eger, Dobó István Vármúzeum, 2007, 639–650.
- MADARÁSZ 1912 = MADARÁSZ Flóris, *Időszaki sajtónk történetéhez = Dolgozatok Békefi Remig egyetemi tanár működésének emlékére*, szerk. PINTÉR Jenő, Budapest, Stephaneum Nyomda R. T., 1912, 405–420.
- MAGRI 1765 = Domenico MAGRI, *Hierolexicon sive Sacrum dictionarium [...]*, Venetia, Typographia Balleaniana, 1765.
- MAILÁTH 1825 = *Magyarische Gedichte*, ford. Johann Graf MAILÁTH, Stuttgart–Tübingen, Cotta, 1825.
- MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1977 = MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, *Versceghy Ferenc első folyamodása cenzori állásért*, ItK, 81 (1977), 1. sz., 90–92.

- MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1985 = *Megbíráltak és bírálók: A cenzúrahivatal aktáiból (1780–1867)*, vál., s. a. r., ford., bev., jegyz. MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, Budapest, Gondolat, 1985 (Nemzeti Könyvtár).
- MAMŰL 2004 = *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. KÖSZEGHY Péter, II, Budapest, Balassi, 2004.
- MAMŰL 2005 = *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. KÖSZEGHY Péter, IV, Budapest, Balassi, 2005.
- MAMŰL 2010 = *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. KÖSZEGHY Péter, X, Budapest, Balassi, 2010.
- MAMŰL 2012 = *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. KÖSZEGHY Péter, XIII, Budapest, Balassi, 2012.
- MARGÓCSY 1990 = MARGÓCSY István, *A Révai–Verseggy vita eszme- és kultúrtörténeti vonatkozásai = Klasszika és romantika között*, szerk. KULIN Ferenc–MARGÓCSY István, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990, 26–34.
- MÁRKI 1914 = MÁRKI Sándor, *Kresznerics Ferenc leveleskönyve*, Budapest, Szent István Társulat, 1914 (A Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának Felolvasó Üléseiből, 86).
- MARKÓ 2006 = MARKÓ László, *A magyar állam főméltóságai Szent Istvántól napjainkig*, Budapest, Helikon, 2006.
- MASSILLON 1810 = Jean-Baptiste MASSILLON, *Paraphrase morale de plusieurs psaumes*, Paris, Antoine-Augustin Renouard, 1810 (Œuvres de Massillon, 12).
- MAUCH–BRAUN 1807 = *Biblisches Universal-Lexicon über die nützlichst- und wichtigsten Gegenstände der heiligen Schrift: II. Band: Biblisches dogmatisch-moralisches Lexicon*, Augsburg, Matthias Rieger, 1807.
- MENDELSSOHN 1783 = Moses MENDELSSOHN, *Die Psalmen*, Berlin, Friedrich Maurer, 1783.
- MENDELSSOHN 1786 = *Ueber kirchliche Gewalt: Nach Moses Mendelssohn*, Berlin, Nylius, 1786.
- MENDELSSOHN 1791 = Moses MENDELSSOHN, *Jerusalem oder über religiöse Macht und Judenthum*, Frankfurt und Leipzig, k. n., 1791.
- MERÉNYI 1892 = MERÉNYI Lajos, *Versegi védekezése Szeitz és Alexovits ellen*, ItK, 2 (1892), 1. sz., 112–114.
- MÉSZÁROS 1980 = MÉSZÁROS István, *Az 1777-i és 1806-i Ratio Educationis tankönyvei*, MKsz, 96 (1980), 4. sz., 350–369.
- MILLER 1806 = Iac. Ferdin de MILLER, *Hercules Mehadiensis animadversionibus criticis illustratus*, Pest, Eggenberger, 1806.
- MILLOT 1777 = MILLOT, Claude François Xavier, *Universalhistorie alter, mittler und neuer Zeiten, mit Zusätzen und Berichtigungen*, ford. Wilhelm Ernst CHRISTIANI, I, Leipzig, Crusius, 1777.
- MILLOT 1778 = MILLOT, Claude François Xavier, *Universalhistorie alter, mittler und neuer Zeiten, mit Zusätzen und Berichtigungen*, ford. Wilhelm Ernst CHRISTIANI, II, Leipzig, Crusius, 1778.
- MILLOT 1790 = MILLOT [Claude François Xavier], *A' világnak közönséges történetei: Első kötet: A' régi nemzetek* [ford. VERSEGHY Ferenc], Pest, Buda, Weingand, 1790.
- MILLOT 1791 = MILLOT [Claude François Xavier], *A' világnak közönséges történetei: Második kötet: A' görögök* [ford. VERSEGHY Ferenc], Pest, Buda, Weingand, 1791.
- MINDSZENTI 1792–1793 = *Broughtonnak a religióról való históriai lexicona [...]*, ford. és bőv. MINDSZENTI Sámuel, I–III, Komárom, Weber, 1792–1793.
- MISSALE 1817 = *Missale Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini restitutum [...]*, Buda, Typ. Univ., 1817.
- MM I = *Első folyóirataink: Magyar Museum: I. Szöveg*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004 (Csokonai Könyvtár: Források [Régi kortársaink], 11).
- MM II = *Első folyóirataink: Magyar Museum: II. Kommentár*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004 (Csokonai Könyvtár: Források [Régi kortársaink], 11).
- MNL I. = *Magyar néprajzi lexikon*, főszerk. ORTUTAY Gyula, I, Budapest, Akadémiai, 1977.

- MNZs 1905 = *Magyar nemzeti zsebkönyv. Második rész: Nemes családok*, Budapest, Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, 1905.
- MOLNÁR 1777 = MOLNÁR János, *Az ó és új testamentomi szent historiának summája*, Buda, Nagyszombat, Kir. Univ, 1777.
- MOLNÁR 1975 = MOLNÁR József, *Görög Demeter (1760–1833)*, Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok, 1975 (Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei, 30).
- MONA 1989 = *Magyar zeneműkiadók és tevékenységük, 1774–1867*, öáll. MONA Ilona, Budapest, MTA ZTI, 1989 (Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténethez, 11), 23–25.
- MONTESQUIEU 1962a = Charles-Louis MONTESQUIEU, *A törvények szelleméről*, ford. CSÉCSY Imre–SEBESTYÉN Pál, bev. HAJDU Gyula, MÁTRAI László, Budapest, Akadémiai, 1962, I.
- MONTESQUIEU 1962b = Charles-Louis MONTESQUIEU, *A törvények szelleméről*, ford. CSÉCSY Imre–SEBESTYÉN Pál, bev. HAJDU Gyula, MÁTRAI László, Budapest, Akadémiai, 1962, II.
- Morale 1785 = *Morale de Jésus-Christ et des apôtres, ou La vie et les instructions de Jésus-Christ, tirées du N. Testament*, Tome second, Paris, Didot, 1785.
- M. TÓTH 1998 = M. TÓTH Antal, *Újra hallom szép szavát: Veszprém zenéje 1762-től a kiegyezésig*, Veszprém, Új Horizont Folyóirat és Könyvkiadó Alapítvány, 1998.
- M. TÓTH 2007 = M. TÓTH Antal, *A veszprémi székesegyház 18–19. századi zenéje*, Veszprém, Veszprémi Érseki Könyvtár, 2007 (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából, 19).
- MTT = *Magyar törvénytár: 1740–1835. évi törvénycikkek*, ford. CSIKY Kálmán, magyarázatokkal ellátta MÁRKUS Dezső, Budapest, Franklin Társulat, 1901.
- MUTSCHELLE 1784 = Sebastian MUTSCHELLE, *Die Geschichte Jesu aus den vier heiligen Evangelien in Eines gesammelt und geordnet: sammt einer Anweisung die Evangelien mit Einsicht und Nutzen zu lesen*, München, Johann Baptist Strobl, 1784.
- NAGY 1857 = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, I, Pest, Friebeisz István, 1857.
- NAGY 1858 = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, II, Pest, Friebeisz István, 1858.
- NAGY 1860 = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, VII, Pest, Ráth Mór, 1860.
- NAGY 1865a = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, XI, Pest, Ráth Mór, 1865.
- NAGY 1865b = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, XII, Pest, Ráth Mór, 1865.
- NAGY 1964 = NAGY Lajos, *A Viziváros XVII. század végi topográfiája*, TBM, 16 (1964), 181–249.
- NAGY 2000 = NAGY Pál, *Levágott ujjak megsebzett arcok: Magyarországi cigány emberek különös testi jegyei a 18–19. században = Romológia – Ciganológia*, szerk. FORRAY R. Katalin, Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2000 (Dialóg Campus Szakkönyvek), 90–126.
- NAGY 2007 = NAGY István, *Rudnay Sándor élete és kora = Rudnay Sándor és kora*, szerk. KÄFER István, Esztergom–Budapest, Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport – METEM, 2007², 25–33.
- NÁRAY 1695 = Georgy NÁRAY, *Lyra coelestis svavi concordia Divinas Laudes personans. Hominumque animos A Terrenis Ad Coelestia avocans. Elaborata, et juxta Musicales Notas In Harmoniam adaptata*, Tyrnaviae, Akad., per Joannem Andream Hörmann, 1695.
- NAUBERT 1779 = Benedikte NAUBERT, *Heerfort und Klärchen: etwas für empfindsame Seelen*, 2 Teilen in 1 Bd., Frankfurt, Leipzig, Johann Philipp Reiffenstein, 1779.
- ND 1782 = *Nouveau Dictionnaire allemand-françois et françois-allemand à l'usage des deux nations*, Tom. I–II., Stasbourg, Amand König, 1782.

- NELLESSEN 1816 = Leonhard Aloys NELLESSEN, *Die Göttlichkeit des katholischen Glaubens-Systems, bewiesen in sechs Predigten*, Blicke, Aachen, 1816.
- NÉMEDI 1978 = NÉMEDI Lajos, *Hazafiúi Magyar Társaság (1779–1780)*, ItK, 82 (1978), 3. sz., 286–302.
- NÉMETH 1817 = NÉMETH János, *Az első Könyvnyomtató-Műhelyről Magyarországban a' Mohácsi-Veszedelem után*, TGY, 1817, 8. sz., 53–73.
- NÉMETH 1990 = NÉMETH András, *A magyar tanítóképzés története (1775–1975)*, Zsámbék, Zsámbéki Tanítóképző Főiskola, 1990 (Főiskolai Füzetek, 11: Előtanulmányok Alsó Fokú Iskolai Pedagógusképzésünk Fejlesztéséhez, 1).
- NYIKUS 2006 = NYIKUS Norbert, *A veszprémi püspökség állapota Bajzáth József püspökségének kezdetén, 1777*, EtSz, 7 (2006), 1. sz., 110–125.
- NYILAS 1961 = NYILAS Márta, *Pest-Buda a 18. század költészetében*, Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1961 (Tanulmányok, 7 [30]).
- OEHLER 2003 = K. Eberhard OEHLER, *Maria Dorothea von Württemberg: Ein Leben für Ungarn*, Metzinger, Ernst Franz Verlag, 2003.
- O. NAGY 1966 = O. NAGY Gábor, *Magyar szólások és közmondások*, Budapest, Gondolat, 1966.
- ONDER 2010 = ONDER Csaba, *Figura és anomália: Kazinczy Ferenc (és) a Mondolat szerzője*, It, 91 (2010), 1. sz., 50–76.
- OROSZ 1906 = OROSZ Ernő, *Heves- és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai*, Eger, Egri Nyomda-Részvénytársaság, 1906.
- ORSZÁGH 1898 = ORSZÁGH Sándor, *A budai jótékony nőegylet 1817–1897*, Budapest, Kosmos Műintézet, 1898.
- OSWALD 1817 = *Erkölcsei kis-katechismus; vagy Az embereknek a' Természeti és Erköltsi Bölcselkedésből vett közönséges-vallása*, melyet Snell Fridr., Wilh., Dániel Professor Úrnak írásaiból, és a' maga elmékedéseiből készített OSWALD 'Sigmond, T. N. Veszprém Vármegyének Törvényes Tábla-Bírája, Pest, Trattner János Tamás, 1817.
- OVIDIUS 1964 = Publius OVIDIUS Naso, *Átváltozások: Metamorphoses*, ford. DEVECSEI Gábor, illusztrálta Pablo PICASSO, Budapest, Magyar Helikon, 1964.
- OVIDIUS 1985 = Publius OVIDIUS Naso, *Hősnők levelei: Heroides*, ford. utószó, jegyzetek MURAKÖZY Gyula, Budapest, Helikon, 1985.
- OVIDIUS 1991 = Publius OVIDIUS Naso, *Levelek Pontusból*, ford., utószó, jegyzetek KARTAL Zsuzsa, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1991 (Az Ókori Irodalom Kiskönyvtára).
- OVIDIUS 2002 = Publius OVIDIUS Naso, *Keservek (Tristia)*, ford. ADAMIK Tamás et al., szerk., vál., jegyz. TERAVAGIMOV Péter, utószó ADAMIK Tamás, Budapest, Magyar Könyvklub, 2002 (Írók, Költők, Gondolkodók).
- PAJKOSSY 2007 = PAJKOSSY Gábor, *Deák kettős tükörben: Reformkori jellemzések (1836, 1840) = Zala követe, Pest képviselője: Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873*, szerk. MOLNÁR András, Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 2007 (Zalai Gyűjtemény, 59), 322–363.
- PÁKAY 1978 = PÁKAY Zsolt, *A veszprémi püspökség uradalmainak összeírása 1802-ből*, A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei: Történelem, 13 (1978), 217–247.
- PÁL 1912 = PÁL Mátyás, *A pozsonyi nemzeti zsinat 1822-ben*, Religio, 71 (1912), 470–471, 488–490, 503–505, 520–521.
- PALLÓS–ILLYEFALVI II. = *Pest és Buda polgárjogot nyert lakosai*, öáll. PALLÓS Jenő, ILLYEFALVI Lajos, Budapest, h. n., k. n., é. n., II. kötet.
- PALLOS–TORBÁGYI–TÓTH 2017 = PALLOS Lajos, TORBÁGYI Melinda, TÓTH Csaba, *A magyar pénz története: A kezdetektől napjainkig*, Budapest, Kossuth Kiadó, Magyar Nemzeti Múzeum, 2017.

- PÁLÓCZI HORVÁTH 1821 = PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám, *A' magyar nyelv' dialectussairól = Jutalom feleletek a' magyar nyelvről, a' Magyar Nemzeti Museum 1815. 1816. 1817. esztendei kérdéseire*, I. kötet, kiad. HORVÁTH István, Pest, Trattner, 1821, 1–78.
- Pálosok 2006 = ACZÉL László Zsongor, LEGEZA László, SZACSVAY Péter, TÖRÖK József, *Pálosok*, Budapest, Mikes, 2006 (Szerzetesrendek a Kárpát-medencében, 25).
- PANIS 1808 = *Panis quotidianus animae, seu preces selectae Christiano-catholicae*, Buda, Typ. Reg. Univ., 1808.
- PAPAI PARIZ 1708 = FRANCISCUS PAPAI PARIZ, *Dictionarium hungarico-latinum*, Lőcse, Samuel Brewer, 1708.
- PÁPAY 1807 = [PÁPAY Sámuel], *Észrevételek a' magyar nyelvnek a' polgári igazgatásra, és törvénykezésre való alkalmaztatásáról, az oda tartozó kifejezések' gyűjteményével, melyeket a' haza eleibe terjeszt Weszprém vármegye*, Weszprém, Özvegy Számmer Klára, 1807.
- PÁPAY 1922 = PÁPAY József, *A magyar nyelvhasználat története*, Budapest, MTA, 1922 (A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve I, 3.).
- PAPP 2012 = PAPP Ágnes, *Ki volt az 1674-es Cantus Catholici szerkesztője? = Tükröződések: Ünnepi tanulmánykötet Domokos Mária néprajzkutató-zenetörténész tiszteletére*, szerk. SZALAY Olga, Budapest, L'Harmattan, Könyvpont, 2012, 515–533.
- PATAKY 1951 = PATAKY Dénes, *A magyar rézmetszés története: A XVI. századtól 1850-ig*, Budapest, Közkutatási Kiadóvállalat, 1951.
- PÁZMÁNY 1637 = PÁZMÁNY Péter, *Hodoeus: Igazságra-vezető kalavaz*, Pozsony, typ. Societatis Jesu, 1637.
- PENKE 1984 = PENKE Olga, *Millot abbé munkássága és világtörténetének magyarországi hatása*, ItK, 88 (1984), 1. sz., 90–108.
- PENKE 1992 = PENKE Olga, *Bevezetés* = BESSENYEI György, *Rómának viselt dolgai*, s. a. r. PENKE Olga, I, Budapest, Argumentum Kiadó, Akadémiai Kiadó, 1992 (Bessenyei György Összes Művei: Filozófia, Publicisztika, Történetírás), 7–67.
- PENKE 2000 = PENKE Olga, *Filozofikus világtörténetek és történetfilozófiák: A francia és a magyar felvilágosodás*, Budapest, Balassi Kiadó, 2000.
- PESTI 2013 = PESTI Brigitta, *Dedikáció és mecenatúra Magyarországon a 17. század első felében*, Budapest–Eger, Kossuth Kiadó, Eszterházy Károly Főiskola, 2013 (Kulturális Örökség).
- Pesti szótár 1806 = *A' tisztbeli írás módjának saját szavai. Úgy mint: Hivatalbeli Levelezéseknek Tzimej, Hiteles Kiadások, Esküvéseknek Formáik, Némely Egyházi és Világi Tisztsegek; nem különben a' köz Dolgoknak Folytatásokban elő forduló ki Fejezések: Mellyek a' Magyar Nyelvnek közönséges fel vétele eránt, a' közelebb múltit Ország Gyűlésén tétetett Törvény Tzikkelye Végzésének, mennél előbb való tökéletes Teljesedésére, a' Tekintetes Pest, Pilis és Solt törvényessen egygyesült Vármegyéknek Rendelések-ből, azon Anyai Nyelven, készítettek*, Pesten 1806-dik Esztendei Boldog Aszszony Havában.
- PETHE 1815 = KISSZÁNTÓI PETHE Ferentz, *Természet-történa és mesterségtudomány a' Tanítók' és Tanulók' szükségekre 's az ebben Gyönyörködők' hasznokra: Első rész: Az állatokról: I. Kötet*, Bécs, Nemzeti-Gazda-Hivatal, 1815.
- PETRIK 1890 = *Magyarország bibliographiája 1712–1860: Könyvészeti kimutatása a Magyarországra s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak*, öáll. PETRIK Géza, II, Budapest, Dobrowszky Ágost, 1890.
- PETRIK 1911 = PETRIK Albert, *Budapest régi szobrai*, VU, 58 (1911), 24, 480–484.
- PETRÓCZI 2013 = PETRÓCZI Éva, *Mindszenti Sámuel révkomáromi lelkész, Csokonai versének hőse*, CD, 9 (2013), 101–107.
- PEZZL 1823 = JOHANN PEZZL, *Neueste Beschreibung von Wien*, Wien, Carl Armbruster [1823].
- PFEIFFER 1987 = PFEIFFER János, *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950): püspökei, kanonokjai, papjai*, München, Görres, 1987 (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae, 8).

- PFEIFFER–SZIGETI 1985 = PFEIFFER János, SZIGETI Kilián, *A veszprémi székesegyház zenéjének története*, München, Molnár, 1985 (Auróra Könyvek, Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae, 6).
- PHÆDRUS 1754 = *Phaedri augusti libertae Fabulae*, Ad Manuscriptos Codices & optimam quamque Editionem emendavit Steph. And. Philippe, Paris, Joseph Barbou, 1754.
- PHILLEBOIS 1798 = Anton PHILLEBOIS, *Wiener Universitäts Schematismus für das Jahr 1798*, Wien, Schmidbauer u. Komp, 1798.
- POGÁNY 1955 = *Budapest műemlékei*, szerk. POGÁNY Frigyes, I, Budapest, Akadémiai, 1955 (Magyarország Műemléki Topográfiaja, 4).
- POGÁNY 1962 = *Budapest műemlékei*, szerk. POGÁNY Frigyes, II, Budapest, Akadémiai, 1962 (Magyarország Műemléki Topográfiaja, 6).
- POKORNY 1935 = POKORNY Emánuel, *A Szent Erzsébet-szerzet tekintettel budapesti kolostorára, templomára és női kórházára*, Budapest, Szent István-Társulat Bizománya [1935].
- PONGRÁTZ 1813 = PONGRÁTZ János, *Allítások a' magyar literaturának elmélkedő részéből*, Kassa, Ellinger István, 1813.
- POÓR 1994 = POÓR János, „Emléke törvénybe itattatik”: József nádor, 1776–1847, BN, 2 (1994), 1(3.). sz., 19–34.
- POTOCZKI 2016 = POTOCZKI Zoltán, *A dohányjövődék rövid története Magyarországon*, Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 2016, 2. sz., 184–195.
- PÖLITZ 1802 = Karl Heinrich PÖLITZ, *Darstellung der philosophischen und theologischen Lehrsätze des Herrn Oberhofpredigers D. Fr. V. Reinhard: Dritter Theil, welcher die Metaphysik der Sitten und die Moralphilosophie enthält*, Amberg und Sulzbach, Seidel, 1802.
- PRAŽÁK 1962 = Richard PRAŽÁK, *Josef Dobrovský kapcsolatai Jankovics Miklóssal és Széchényi Ferencsel*, FK, 10 (1962), 3–4. sz., 315–326.
- PRAŽÁK 1967 = Richard PRAŽÁK, *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-ugrist*, Brno, Universita J. E. Purkyně, 1967 (Opera Universitatis Purkinianae Brunensis Facultas Philosophica, 122).
- PRAŽÁK 1968 = Richard PRAŽÁK, *Josef Dobrovský magyar kapcsolatairól*, FK, 14 (1968), 1–2. sz., 195–207.
- PRAŽÁK 1995 = Richard PRAŽÁK, *Cseh–magyar kulturális kapcsolatok a felvilágosodástól 1848-ig*, Hungarológia, 7 (1995), 36–41.
- PRAŽÁK 2003 = *Széchényi Ferenc és Csehország: Levelestár*, vál., bev. Richard PRAŽÁK, s. a. r., jegyz. DEÁK Eszter, ERDÉLYI Lujza, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár–Gondolat, 2003 (Nemzeti Téka).
- PROPERTIUS 1962 = TIBULLUS és PROPERTIUS *Összes költeményei*, ford. BABITS Mihály et al., Budapest, Magyar Helikon, 1962 (Bibliotheca Classica).
- PRT 1994 = *Pálos rendtörténeti tanulmányok: Válogatás a Budapesten, 1991. október 4–5-én megrendezett II. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Szimpózium anyagából*, szerk. SARBÁK Gábor, Csorna, Stylus Nyomda, 1994 (Varia Paulina, 1).
- PRUZSINSZKY 1990 = PRUZSINSZKY Sándor, *Ürményi József*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990 (A Múlt Magyar Tudósai).
- PUCZ 1818 = PUCZ Antal, *Kant' Filozofijának fő Resultatumai*, TGy, 1818, 11. sz., 32–51.
- PYRKER 1820a = Johann Ladislav PYRKER, *Tunisia: Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen*, Wien, Carl Ferdinand Beck, 1820.
- PYRKER 1820b = Johann Ladislav PYRKER, *Tunisia: Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen: Verbesserte Ausgabe mit einer Vorrede des Herausgebers*, Wien, Carl Ferdinand Beck, 1820.
- PYRKER 1821 = *Perlen der heiligen Vorzeit*, gesammelt durch Johann Ladislav PYRKER, Ofen, Gedruckt, auf Kosten des Ofner wohlthätigen Frauen-Vereins, in der kön. ung. Universitäts-Buchdruckerey, nach Watts'scher Art, 1821.

- PYRKER 1966 = Johann Ladislaus PYRKER, *Mein Leben 1772–1847*, hrsg. Aladar Paul CZIGLER, Wien, Böhlau, 1966 (Fontes Rerum Austriacarum Österreichische Geschichtsquellen I. Abteilung: Scriptores, 10).
- RÁCZ 2012 = RÁCZ Lajos, *A pest-budai hajóhid, az éghajlati változások indikátora és áldozata (1767–1849)*, BM, 24 (2012), 2. sz., 4–29.
- RAPAICS 1940 = RAPAICS Raymund, *Magyar kertek: A kertművészet Magyarországon* [Budapest], Királyi Magyar Egyetemi Nyomda [1940].
- RÁTZ 1822 = *Fennmaradgyon-é még tovább is a' közfal, mely a' katolikusoktól a' protestansokat elválasztja? A' szeretet szózatja mind azokhoz, kik a' Katolika Anyaszentegyházat vagy nem, vagy oroszul isméri*: HILLE Ágoston schluckenauai káplány által, ford. RÁTZ András, Esztergom Sz. Kir. Város Plebániájának Káplánnya, Esztergom, Beimel Jósef, 1822.
- RÁZSÓ–V. MOLNÁR 1990 = *Hunyadi Mátyás: Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*, szerk. RÁZSÓ Gyula, V. MOLNÁR László, Budapest, Zrínyi, 1990.
- REINALTER–KUHN–RUIZ 1992 = Helmut REINALTER, Axel KUHN, Alain RUIZ, *Biographisches Lexikon zur Geschichte der demokratischen und liberalen Bewegungen in Mitteleuropa*, Bd. 1 (1770–1800), Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris, Peter Lang, 1992 (Schriftenreihe der Internationalen Forschungsstelle Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa 1770–1750, 7).
- RÉKASY 1994 = RÉKASY Ildikó, *Verseghy Ferenc-bibliográfia*, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1994.
- RÉVAY 1803 = Nicolaus RÉVAY, *Elaboratio grammatica hungarica*, I, Pest, Trattner, 1803.
- REXA 1941 = REXA Dezső, *A székesfehérvári nemzeti színjátások Pesten és Budán 1819–1828*, TBM, 9 (1941), 85–118.
- RIPPERT 1804 = A. RIPPERT, *Odes Sacrées, ou Les Psaumes de David, le Magnificat et le Te Deum, en vers français*, Lyon–Paris, Tournachon–Molin, Giguët et Michaud, 1804.
- RITSMANN 1943 = RITSMANN Pál, *Az 1822. évi nemzeti zsinat és a kormányhatóságok: Különlenyomat a Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve X. évfolyamából*, Budapest, 1943.
- ROKAY 2016 = ROKAY Zoltán, *Johann Michael Sailer egyszerűsége* = TAKÁCS 2016, I–XIII.
- RÖHR 1819 = M. Johann Friedrich RÖHR, *Palästina oder historisch-geographische Beschreibung des jüdischen Landes zur Zeit Jesu, zur Beförderung einer anschaulichen Kenntniß der evangelischen Geschichte zunächst für Religiionslehrer und gebildete christliche Bibelleser*, Zeits, Webel, 1819.
- RUDNAY 1819 = RUDNAY Sándor, *Erkölti keresztény oktatások különösen a fenyítő házakban raboskodóknak remélhető meg-jobbításokra*, Kolozsvár, Líceumi Nyomda, 1819.
- SÁGHY 1825 = *Verseghy Ferencz' Maradványai és Élete*, kiad. SÁGHY Ferenc, az életrajzot írta SÁGHY Sándor, Buda, Kir. M. Univ., 1825.
- SAILER 1791 = J. M. SAILER, *Vollständiges Gebetbuch für katholische Christen*, München, Joseph Lentner, 1791.
- SAILER–NEUNER 1810 = Johann Michael SAILER, Carl Borromäus NEUNER, *Buß-Psalm*, h. n., k. n., 1810.
- SAJNOVICS é. n. = Joannes SAJNOVICS, *Demonstratio: Idioma ungarorum et lapponum idem esse*, Tyrnaviae, Typis Collegii Academici Societatis Jesu, é. n.
- SAJNOVICS 1770 = Joannes SAJNOVICS, *Demonstratio: Idioma ungarorum et lapponum idem esse*, Hafniae, Typis Orphanotrophii Regii, 1770.
- SAJNOVICS 1990 = SAJNOVICS János *Naplója 1768–1769–1770*, ford. DEÁK András, előszó, jegyz., szerk. Szíj Enikő, Budapest, ELTE Finnugor Nyelvtudományi Tanszék, 1990 (Bibliotheca Regulana, 1).
- SAJNOVICS 1994 = SAJNOVICS János, *Demonstratio*, ford. CONSTANTINOVITSNÉ VLADÁR Zsuzsa, szerk. Szíj Enikő, Budapest, ELTE, 1994 (Bibliotheca Regulana, 2).

Sammlung 1764 = *Sammlung der besten und neuesten Reisebeschreibungen in einem ausführlichen Auszusage, worinnen eine genaue Nachricht von der Religion, Regierungsverfassung, Handlungs, Sitten, natürlichen Geschichte und andern merkwürdigen Dingen verschiedner Länder und Völker gegeben wird*: Aus dem Engländischen übersetzt, Zweyter Band, Mit vielen nützlichen Kupfern, Berlin, August Mylius, 1764.

SÁNDOR 1795 = SÁNDOR István, *Egy igaz Hazafinak óhajtsa*, Sokféle, 1795, 3. sz., 108–127.

SÁNDOR 1801 = SÁNDOR István, *A Nyelvünknek egyéb Nyelvekkel való Rokonságáról*, Sokféle, 1801, 7. sz., 51–58.

SCHAMS 1822 = Franz SCHAMS, *Vollständige Beschreibung der königl. freyen Haupt stadt Ofen in Ungern*, Ofen, königl. Universitäts Buchdruckerey, 1822.

Schematismus 1819 = *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Alba-Regalensis, pro anno a Christo nato MDCCCXIX. post bissextilem tertio dierum CCCLXV*, Albae-Regiae, Paulus Számmer, 1819.

Schematismus 1820a = *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Alba-Regalensis, pro anno a Christo nato MDCCCXX. bissextili dierum CCCLXVI*, Albae-Regiae, Paulus Számmer, 1820.

Schematismus 1820b = *Schematismus venerabilis cleri Agriensis, ad annum Jesu Christi M. DCCC. XX.*, Agriae, Typ. Lyc., 1820.

Schematismus 1820c = *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Wespriemensis pro anno a Christo nato MDCCCXX*, Wespri, Typis Clarae Számmer, 1820.

Schematismus 1821 = *Schematismus venerabilis cleri archi-dioecesis Strigoniensis ad annum M. D. CCC. XXI*, Tyrnaviae, 1821.

SCHENKL 1804a = Maurus SCHENKL, *Ethica Christiana: Tomus tertius*, Augsburg, Kranzfelder, 1804.

SCHENKL 1804b = Maurus SCHENKL, *Ethica Christiana: Tomus secundus*, Augsburg, Christophorus Kranzfelder, 1804.

SCHIEKEL 1990 = Harald SCHIEKEL, *Aus dem Leben der Erzherzogin Hermine, geb. Prinzessin von Anhalt – Bernburg – Hoym (1797–1817), Gemahlin, des Erzherzogs Joseph, Palatinus von Ungarn: Nach Briefen an ihre Schwester Ida 1808–1817*, Genealogie, 39 (1990), Band 20, Heft 6, 161–169.

SCHMALL 1899a = SCHMALL Lajos, *Adalékok Budapest székes főváros történetéhez*, I, Budapest, a székes főváros kiadása, 1899.

SCHMID 1795a = M. Carl Christian Erhard SCHMID, *Wörterbuch zum leichtern Gebrauch der Kantischen Schriften nebst einer Abhandlung*, Jena, Cröker, 1795.

SCHMID 1795b = Carl Christian Erhard SCHMID, *Versuch einer Moralphilosophie*, Jena, Cröker, 1795.

SCHNEIDER 1805 = J. A. SCHNEIDER, *Gebeth und Erbauungsbuch für katholische Christen*, Leipzig, Wien, Andreas Böck, 1805.

SCHOEN 1931 = SCHOEN Arnold, *Székesfehérvár 18. századbeli festői*, SzSz, 1 (1931), 4. sz., 2–3.

SCHÖPFLIN 1930 = *Magyar színművészeti lexikon: A magyar színjátszás és drámairodalom enciklopédiája*, II, szerk. SCHÖPFLIN Aladár, Budapest, Thália [1930].

SCHRAMEK 2016 = SCHRAMEK László, *Pest megye archontológiája a kezdetektől 2016-ig*. http://mnl.gov.hu/mnl/pml/pest_megye_archontologiaja_a_kezdetektol_2016_ig.

SCHWARZ 1818 = Ildephons SCHWARZ, *Handbuch der Christlichen Religion*, I–III, Bamberg–Würzburg, Goebhard, 1818.

SDL I. = Joseph Anton STEFFAN, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, Erste Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1778.

SDL II. = Joseph Anton STEFFAN, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, Zweyte Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1779.

SDL III. = Karl FRIBERTH, Leopold HOFMANN, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, Dritte Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1780.

SDL IV. = Joseph Anton STEFFAN, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, Vierte Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1782.

- SEIBERT 1986 = *A keresztény művészet lexikona*, szerk. Jutta SEIBERT, ford. HARMATHNÉ SZILÁGYI Ildikó, Budapest, Corvina, 1986.
- SEYLER é. n. = Joseph SEYLER, *Missa solemnis für 4 Singstimmen und Orchester Begleitung: komponiert und dem Hochwürdigsten Herrn Herrn Fürsten Alexander Rudnay von Rudna [...] gewidmet*, Wien, Anton Diabelli, é. n.
- SETÄLÄ 1891 = E. N. SETÄLÄ, *Lisiä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan*, Helsingissä, Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainossa, 1891.
- SIMAI 1793 = *Házi orvosság*, ford. SIMAI Kristóf = ENDRÖDY 1793, 295–395.
- SIMON 2013 = SIMON Katalin, *Sebészet és sebészek Magyarországon (1686–1848)*, Budapest, Semmelweis Kiadó, 2013 (A Semmelweis Egyetem Levéltárának Kiadványai, 5).
- SIMON 2016 = SIMON Katalin, *A mecénás elfeledett öröksége: Adatok Marczibányi István és a budai magyar iskola történetéhez*, TBM, 41 (2016), 105–124.
- S. L. 1931 = S. L., *Verséggy Ferenc a léghajózás első magyar poétája*, PH, 1931. november 6, 7.
- SOMKUTI 2002 = SOMKUTI Gabriella, *Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1918*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2002.
- SOÓS 2003 = SOÓS István, *József nádor és a rácvárosi tűzvész 1810-ben = Életünk Kelet-Európa: Tanulmányok Niederhauser Emil 80. születésnapjára*, szerk. KRAUSZ Tamás, SZVÁK Gyula, Budapest, Pannonica, 2003, 226–230.
- SPITZER–KOMORÓCZY 2003 = Shlomo J. SPITZER, KOMORÓCZY Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig*, Budapest, MTA Judaistikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003 (Hungaria Judaica, 16).
- STEDJE 2007 = Astrid STEDJE, *Deutsche Sprache gestern und heute: Einführung in Sprachgeschichte und Sprachkunde*, neu bearbeitet von Astrid STEDJE und Heinz-Peter PRELL, Padeborn, Wilhelm Fink Verlag, 2007⁶.
- STERNBERG 1793 = Joachim Graf von STERNBERG, *Reise von Moskau über Sophia nach Königsberg mit einer kurzer Beschreibung von Moskau nebst meteorologischen und mineralogischen Beobachtungen*, Berlin, k. n., 1793.
- STERNBERG 1794 = Joachim Graf von STERNBERG, *Bemerkungen über Rußland auf einer Reise gemacht im Jahre 1792 und 1793 mit statistischen und meteorologischen Tabellen*, h. n., k. n., 1794.
- STORCHENAU 1820 = STORCHENAU Zsigmond, *A' logyka avagy a' gondolat' mestersége talpkövei*, ford. THEZÁROVICH Gábor, Nagyvárád, Tichy, 1820.
- STRAUSZ 1930 = STRAUZ Antal, *A veszprémi nagyprépostok 1630–1930* (Különlenyomat a „Veszprém-vármegye” c. lapból), Veszprém, Fodor Ferenc Könyvnyomdája [1930].
- SULZER 1771 = Johann Georg SULZER, *Allgemeine Theorie der Schönen Künste in einzeln, nach alphabetischer Ordnung der Kunstwörter auf einander folgenden Artikeln*, Erster Theil, Leipzig, Weidmanns Erben und Reich, 1771.
- SULZER 1774 = Johann Georg SULZER, *Allgemeine Theorie der Schönen Künste in einzeln, nach alphabetischer Ordnung der Kunstwörter auf einander folgenden Artikeln*, Zweyter Theil, Leipzig, Weidmanns [sic!] Erben und Reich, 1774.
- SZABÓ 1981 = SZABÓ Flóris, *A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kéziratkatalógusa: 1850 előtti kéziratok*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1981 (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai: Catalogi manuscriptorum, quae in bibliothecis ecclesiasticis Hungariae asservantur, 2).
- SZALISZNYÓ 2011 = SZALISZNYÓ Lilla, „Egy könyvkiadás engem könnyen megakaszt”: Kisfaludy Sándor műveinek kiadása és terjesztése 1816-ban, It, 92 (2011), 3. sz., 341–358.
- SZAUDE 1961 = SZAUDE József, *Verséggy pályakezdése = Uő, A romantika útján: tanulmányok*, Budapest, Szépirodalmi, 1961, 50–89.

- SZÉKELY 2008 = SZÉKELY Tibor, *A magyar bibliafordítások történetéből 1500–1955: Irodalomtörténeti tanulmány*, Budapest, 2008.
- SZELESTEI N. 2013 = SZELESTEI N. László, *Eszterházy Károly, a püspök = Agriam adveni*, szerk. MONOK István, Eger líceum Kiadó, 2013 (A Helyi Érték: Kulturális Örökség Tanulmányok, 1), 34–43.
- SZELESTEI N. 2014 = SZELESTEI N. László, *Az Énekek könyve és Ányos Pál = Uő, Irodalom és lelkiség*, Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014 (Pázmány Irodalmi Műhely, Lelkiségtörténeti Tanulmányok, 6), 85–96.
- SZENTESI 2009 = SZENTESI Edit, *A tabáni Szarvas-ház*, TBM, 34 (2009), 33–82.
- SZENT-MIHÁLYI 1797 = SZENT-MIHÁLYI Mihály, *Egyházi énekes könyv*, Eger, Typ. Episcop, 1797.
- SZILÁGYI 1980 = SZILÁGYI Ferenc, *A pesti „nevendék papok” előadásaitól a Nemzetiig: A British Museum könyvtárának magyar anyagából*, Színház, 13 (1980), 12. sz., 40–44.
- SZINNYEI 1928 = SZINNYEI József, *A finn–magyar nyelvrokonság = BÁN Aladár et al., Finnek, észtek: a magyarok testvérnépei*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1928, 56–66.
- SZIRMAY 1806 = SZIRMAY Antal, *Magyarázattya azon szóknak, melyek a magyar országi polgári és Törvényes dolgokban előfordulnak*, Kassa, Ellinger, 1806.
- SZMIDA 1883 = SZMIDA Viktor, *Egyházi Értekezések és Tudósítások (1820–1824)*, ISz, 1883, 8–11. sz., 69–78, 70–78, 83–88, 91–95.
- SZÖGI 2003 = *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–2002*, szerk. SZÖGI László, Budapest, ELTE, Eötvös Kiadó, 2003.
- SZÖLÖSY 1675 = *Cantus Catholici, régi és új, deák és magyar ajátatos egyházi enekék, es litaniák, mellyekkel a keresztyének, esztendő által való templomi solennitásokban, processiókban és egyéb ajátosságokban szoktak élni* [szerk. SZÖLÖSY Benedek], Nagyszombat, Egyetemi Nyomda, 1675.
- SZÖRÉNYI 1983 = SZÖRÉNYI László, *Verseghy értekezése a Káldi-féle bibliafordításról = IMVF 2*, 43–54.
- SZÖRÉNYI 1988 = SZÖRÉNYI László, *Verseghy Ferenc Káldi-féle bibliafordítástól írott értekezésének tudomány- és művelődéstörténeti vonatkozásai = IMVF 3*, 70–81.
- SZÖRÉNYI 1993 = SZÖRÉNYI László, *Hunok és jezsuiták: Fejezetek a magyarországi latin hősepika történetéből*, Budapest, AmfipressZ, 1993.
- SZÖRÉNYI 2010 = SZÖRÉNYI László, *Az erdélyi jezsuita latin epikus költészet a XVIII. században = Uő., Őnfilozofia: Irodalomtörténeti rejtélyek*, Budapest, Balassi Kiadó, 2010, 114–122.
- SZÖRÉNYI 2016 = SZÖRÉNYI László, *Attila a tuniszi légtérben*, Magyar Nemzet Magazin, 2016. április 30., 31.
- TAKÁCS 2012 = TAKÁCS Gábor, *Műgyűjtők Magyarországon a 18. század végétől a 21. század elejéig: Bibliográfiai lexikon*, Budapest, Kiselbach Galéria és Aukciósház, 2012.
- TAKÁCS 2016 = TAKÁCS Gábor, *Johann Michael Sailer a centrum unitatis újrafelfedezője: A centrumból élő erkölcs- és lelkipásztori teológia*, Pécs, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, 2016.
- TAR 2012 = Gabriella-Nóra TAR, *Deutschsprachiges Kindertheater in Ungarn im 18. Jahrhundert*, Register: Paul S. ULRICH, Berlin, 2012 (Thalia Germanica, 13).
- TARJÁN 2013a = TARJÁN M. Tamás, *Sándor Móric gróf: Az ördöglovás*, Rubicon, 24 (2013), 7. sz., 62–67.
- TARJÁN 2013b = TARJÁN M. Tamás, *A Sándor-album*, Rubicon, 24 (2013), 7. sz., 68–75.
- TELEGDI 1577–1580 = TELEGDÍ Miklós, *Az evangéliomoknak [...] magyarazattya [...]*, Bécs, Nagyszombat, Apffl Mihály, Telegdi Miklós, 1577–1580.
- TELEGDI 1596 = TELEGDÍ Miklós, *Agendarius, liber continens ritus et caeremonias [...]*, Nagyszombat, [typ. capituli], 1596.
- TELEGDI 1996–1997 = TELEGDÍ Zsigmond, *Ein früher Versuch, die Ungarische Morphologie systematisch aufzubauen*, NyK, 95 (1996–1997), 13–22.

- TERENTIUS 1749 = *Publii Terentii Afri comoediae sex*, kiad. Joannes Petrus MILLER, Berlin, Reg. Acad., 1749.
- TERENTIUS 1858 = *Publii Terentii Afri Andria*, by Newenham TRAVERS, London, Walton and Maberly, 1858.
- TERSZTYÁNSZKY 1901 = TERSZTYÁNSZKY Dezső, *Nádasi Tersztyánszky család*, Nyíregyháza, Jóba Nyomda, 1901.
- TEVAN 1984 = TEVAN Andor, *A könyv évezredes útja*, Budapest, Gondolat, 1984.
- Tiszti szótár* 1807 = *Tiszti szótár, melyet N. Zala vármegyének ezen tárgyra nézve kirendelt deputatiója készített, és 1807dik esztendőben Boldog Aszszony havának 26dikán tartott közgyűlekezete jóvá hagyott*, Bécs, Pichler Antal [1807].
- TOKAJI-NAGY 2001 = TOKAJI-NAGY Tivadar, *Az Irgalmas Rend működése Pesten és Budán*, Budapest, Mikes Kiadó, 2001.
- TOMSICS 1995 = TOMSICS Emőke, *Víg élet a Duna jegén*, História, 17 (1995), 1. sz., 30–31.
- TÓTH 1802 = TÓTH Ferentz, *Homilérika*, Komárom, özv. Weinmüllerné, 1802.
- TÓTH 1997 = *Pest megyei és budapesti hidak*, szerk. TÓTH Ernő, Budapest, Pest M. Áll. Közútkezelő Kht., 1997.
- TÓTH 2011 = TÓTH Péter, *A hivatalos nyelv megújítása és a vármegyék*, Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio Philosophica tom. 16., fasc. 1. (2011), 107–125.
- TSÉTSI 1708 = Johannes TSÉTSI, *Observationes orthographico-grammaticae, de recta hungaricé scribendi & loquendi ratione* = PAPAI PARIZ 1708 [mellékletként a kötet végén elhelyezve, újrainduló lapszámozással].
- TSÉTSI 2009 = TSÉTSI János, *Helyesírási-grammatikai megjegyzések: Observationes orthographico-grammaticae: Hasonmás kiadás fordítással*, ford. C. VLADÁR Zsuzsa, előszó KOROMPAY Klára, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009 (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 230).
- T. SZABÓ 1803 = T. SZABÓ János, *A Sz. Írás és a természet szava a földnek és az emberi nemnek némely főbb változásairól*, Kolozsvár, Hochmeister, 1803.
- TUNGLI 1994 = TUNGLI Gyula, *Ányos Pál emlékek nyomában* = PRT 1994, 40–45.
- VADERNA 2015 = VADERNA Gábor, *Rudnay Sándor érseki beiktatásának irodalmi reprezentációja*, EtSz, 16 (2015), 3. sz., 26–53.
- VADERNA 2017 = VADERNA Gábor, *Pénz beszél: Az 1811-es devalváció tárgyi története és a magyar it-narrative = Doromb: Közköltészeti tanulmányok 5*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Budapest, reciti, 2017, 201–218.
- VAJDA 1772–1774 = VAJDA Sámuel, *A mi urunk Jesus Kristusnak élete [...]*, I–III, Pozsony, Landerer Mihály János, 1772–1774.
- VAL 2009 = *Világvallások: A–Zs: buddhizmus, hinduizmus, iszlám, judaizmus, kereszténység*, ford. GÖRFÖL Tibor, a magyar kiadást szerkesztette GÖRFÖL Tibor–MÁTÉ-TÓTH András, Budapest, Akadémiai, 2009 (Akadémiai Lexikonok).
- VALJAVEC 1934 = *Valjavec Frigyes, Magyar írók levelei gróf Széchenyi Ferenchez (Harmadik bef. közlemény)*, ItK, 44 (1934), 4. sz., 387–396.
- VARGA 1998 = *Veszprém megyei életrajzi lexikon*, főszerk. VARGA Béla, Veszprém, Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlése, 1998.
- VARGHA 1956 = VERSEGHY Ferenc, *Válogatott versek*, szerk. VARGHA Balázs, Budapest, Magvető, 1956 (Magyar Könyvtár).
- VASS 1929 = VASS Klára, *Buda német utca nevei: A Vár és Ujlak utca nevei 1696–1872, 8 térképmelléklettel*, Budapest, Pfeifer Ferdinánd (Zeidler testvérek), 1929 (Német Philologiai Dolgozatok, 39).
- VELLADICS 2001 = VELLADICS Márta, *A szerzetes rendek felszámolása II. József korában*, EtSz, 2 (2001), 1. sz., 3–42.

- VENUSI 1820a = *Pentateuch oder die fünf Bücher Mosis*, ford. Jos. Bern. Benedict VENUSI, Prága, Joseph Krauß, 1820.
- VENUSI 1820b = Jos. Bern. Benedict VENUSI, *Wörterbuch zu den fünf Büchern Mosis*, Prága, Joseph Krauß, 1820.
- VERBŐCI 1611 = *Decretum juris consuetudinarii, Incltyi Regni Hungariae & Transylvaniae*: Azaz, *Magyar és Erdely Orszagnak Törvénykönyve*: VERBŐCI Istvan által iratott, 1514. Ezten: Mostan Deakul és magyarul, Egy haßnos Regestrommal egyetemben uyobban kibocztatott, Debrecen, Lipsiai Pal, 1611.
- VERRASZTÓ 2010 = VERRASZTÓ Gábor, *Marczibányi István*, Budapest, Napkút, Budai Polgár Non-profit Kft., 2010.
- VERSEGI 1790 = VERSEGI Ferentz, *Emlékeztető oszlop azoknak a hazafiaknak tiszteletére, a' kik az ország előtt júniusnak 11-dik és 12-dik napjain 1790 a' haza-nyelvnek bé-vétele mellet [sic!] szóllottanak*, h. n., k. n., 1790.
- VERSEGI 1791 = VERSEGI Ferentz, *Rövid értekezések a' musikáról: VI. énekekkel*, Bécs, k. n., 1791.
- VERSEGI 1793 = FRANCISCUS VERSEGI, *Proludium in institutiones linguae hungaricae: Ad Systema Aedlungianum, genium item linguarum orientalium, ac dialectum tibiscanum & transylvanum exactas*, Pest, Trattner, 1793.
- VERSEGHY 1792a = *Patikai Lukátsnak egy meg-lett, próbáltt és okos szántó-vető embernek oktatásai a' lovaknak, szarvas-marháknak, juhoknak és sertéseknek betegségeiről, 's azoknak gyógyításáról. A' Szükségben segítő könyv' Olvasóinak* [ford. Verseghy Ferenc], Pest, Buda, Weingand, 1792.
- VERSEGHY 1792b = *A' le-bilintsezett Prométheus. Aeschylusból, Egy régi Görög dramatikus Poétából* [ford. VERSEGHY Ferenc], Buda, Landerer Katalin, 1792.
- VERSEGHY 1793a = VERSEGHY Ferenc, *Mi a' poézis? és ki az igaz poéta? egy rövid elmélkedés, Mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzéllya és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyeztetésének helytelenségével' egygyütt előállittatnak. Megtöldva: Horátziusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írtt Levelével melly Költőmesterségnek is nevezetik, és egynehány Költeményes Enyelgésekkel*, Buda, Landerer, 1793.
- VERSEGHY 1793b = *A' formentérai remete: Egy néző egyszersmind énekes játék három fel-vonásban. Kotzebue Augustus úr után szabadon fordította, és némelly keményebb kifejezésekre nézve meg-enyhítette N. N. = A' magyar játék-szín: első esztendő negyedik és utolsó kötet*, Pest, Trattner, 1793, 81–188.
- VERSEGHY 1804a = [VERSEGHY Ferenc], *Rikóti Mátyás*, Pest, Kiss, 1804.
- VERSEGHY 1804b = [VERSEGHY Ferenc], *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak, mostoha ükömről kedves Uram Bátyámnak vig élete és nevelésé vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásból tanultam. Első kötetke*, Pestenn, Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál, 1804.
- VERSEGHY 1805a = Franz VERSEGHY, *Neuverfasste Ungarische Sprachlehre [...]*, Pest, Eggenberger, 1805.
- VERSEGHY 1805b = Verseghy Ferencz, *A' tiszta magyarság avvagy a' csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérő értekezések [...]*, Pest, Eggenberger, 1805.
- VERSEGHY 1805c = [VERSEGHY Ferenc], *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak, mostoha ükömről kedves Uram Bátyámnak vig élete és nevelésé vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektől hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásból tanultam. Második kötetke*, Pest, Eggenberger, 1805.
- VERSEGHY 1805d = *Eduárd Skóczyában, avvagy egy szökevénynek az éjszakája. Valóságos Történetből csináltt Nézőjáték három felvonásban, mellyet franczian nyelvenn írt Düvál Úr, a' Szerzőtől közöltt kézírásból németre fordított szabadon a' Bécsi Császári és Királyi Theátróm' számára Kotzebue Augustus Úr, németből pedig magyarra V. F., Pest, Eggenberger, 1805.*
- VERSEGHY 1805e = *Száz esztendőre szólló újjolag fordított, kijobbított és megöregbített Kalendáriom 1805dik Esztendőtől fogva 1905dikig, mellyben a' bujdosó csillagokról való értekezésenn, a húsvétnak és pünkösdek tábláinn, a hóldnak mutatójánn, és két mulatságos történetenn kívül feltalállyák a'*

- Gazdák az úgy nevezett Földművelők' Reguláit is sok egyéb hasznos tanításokkal együtt a' külömbféle kalendáriumokról, és üdö számlálásokról, a mennydörgések alatti való magunk' viseléséről, a' mezei gazdaságról, az egészségnek fenntartásáról, a' természetnek külömbféle mértékletiről és az üdö változásainak előre való gyanításáról*, Pest, Eggenberger, 1805.
- VERSEGHY 1806a = VERSEGHY Ferencz, *A' magyar másának háladatos öröme Herculesnek amaz öntött képzeténn, melyet felséges urunk József Magyar és Cseh országnak örökös királyi, Austriának pedig fő hercegeje és Magyar országnak nádor-ispánnya a pesti nemzeti könyvtárháznak ajándékozott*, Buda, Kir. M. Univ., 1806.
- VERSEGHY 1806b = [VERSEGHY Ferenc], *Magyar Aglája, avvagy Kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben*, Buda, Kir. M. Univ., Eggenberger, 1806.
- VERSEGHY 1806c = [VERSEGHY Ferenc], *A' magyar verseknek külömbféle nemeiről* = VERSEGHY 1806b, 3–24.
- VERSEGHY 1806d = *Makula-nélkül-való tükör, Melly az Üdvözítő Jézus Krisztusnak és Szent Szülőjének életét, úgy keserves kinszenvedését is, és halálát adgya elő* [szerk. VERSEGHY Ferenc], Buda, Királyi Magyar Universitás, 1806.
- VERSEGHY 1806e = VERSEGHY Ferencz, *Tisztelete ő excellentiájoknak Puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári és királyi felségünk' valóságos belső consiliáriusának, és kegyelmes hitvessének, Kesseleökeői Majthényi Mária asszonynak, ama' két jeles fundációjának alkalmazosságával, mellyeket a' betegek' számára tettek*, Buda, Királyi Magyar Universitás, 1806.
- VERSEGHY 1806f = VERSEGHY Ferenc, *Háladatos örömdal, mellyet ő excellentiájoknak, Puchói Marczibány Istvány Úrnak, [...] és kegyelmes hitvessének, Kesseleökeői Majthényi Mária asszonynak tiszteletére a' Budai Klastromban énekeltek Szent Erzsébetnek szerzetes Leányai [...]*, Pest, Patzko, 1806.
- VERSEGHY 1807a = *A' hamar és olcsón gyógyító ló-orvos, avvagy Értekezések a' Lónak szépségeiről, hibáiról, nyavalyáiról 's azoknak gyógyításáról, és a' lovaknak gondviseléséről, kivált az útonn. Megtoldva Hasznos Oktatásokkal a' szarvas marháknak nyavalyáiról, 's azoknak gyógyításáról, és kivált a' Marhadögről* [ford. VERSEGHY Ferenc], Pest, Eggenberger, 1807.
- VERSEGHY 1807b = [VERSEGHY Ferenc], *A' Magyar Hárfásnak részént Aglájából vett, részént újjonnann szerzett énekei: Első szakasz*, Pest, Eggenberger József, 1807.
- VERSEGHY 1807c = [VERSEGHY Ferenc], *A' Magyar Hárfásnak részént Aglájából vett, részént újjonnann szerzett énekei: Második szakasz*, Pest, Eggenberger József, 1807.
- VERSEGHY 1808a = [VERSEGHY Ferenc], *Gróf Kaczaifalvi László, avvagy a' természetes ember. A' Magyar Aglájának szerzője által*, Pest, Patzko, 1808.
- VERSEGHY 1808b = [VERSEGHY Ferenc], *Báró Külneki Gilméta kisasszony, és Aranypataki György. Egyg érzékeny történet a' legújabb üdökből*, Pest, Eggenberger, 1808.
- VERSEGHY 1808c = VERSEGHY Ferenc, *Hálaadó Dal, mellyet Ő Excellentiájoknak, Puchói Marczibány Istvány Úrnak [...] és kegyelmes Hitvessének [...] mély tisztelettel ajánlották az Ő Excellentiájok által kegyesen fundált első Magyar Apácák [...] mikor Szent Örsébetnek Szerzetéhez a' Budai Klastromban felelküdték [...]*, Pest, k. n., 1808.
- VERSEGHY 1809 = *Magyaroknak hűsege és nemzeti lelke. Énekes játék két felvonásban, melly a' Budai es Pesti Theátromban elő-adatott*, Vitéz Sorz Oberster Urnak verseiből szabadon fordította VERSEGHY Ferencz, Musikába tette PACHA Gáspár, a' Magyar Theátronnak Musikaszerzője, Pest, Trattner, 1809.
- VERSEGHY 1810a = [VERSEGHY Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek Történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett egyg Emberszerető Hazafi: I. kötet, melly bevezetés gyanánt szolgál, 's az embernek tulajdonságiról, és külömbféle organizációról; 's az úgy nevezett természetnek és vadságnak állapotiról értekezik*, Buda, Magyar Királyi Universitás, 1810.
- VERSEGHY 1810b = [VERSEGHY Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek Történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett egyg Emberszerető Hazafi: II. Kötet, melly a' társaságos életnek hajlandóságiról, a' kis országoknak kezdetéről, a' régi napkeleti birodalmaknak eredetéről, és*

- a' kínai nemzetnek történeteiről, országlásáról, religiójáról és culturájáról értekezik, Buda, Magyar Királyi Universitas, 1810.
- VERSEGHY 1810c = VERSEGHY Ferenc, *Halotti tisztelete, ő excellentiájának, néhai nagy méltóságú Puchói Marczibány István Úrnak [...]*, Buda, Kir. M. Univ., 1810.
- VERSEGHY 1811 = [VERSEGHY Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek története, melyeket a' Magyar Nemességnek hasznos multságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi*: III. kötet, mely az Indiai történetekről, a' törvényeknek eredetéről és külömbféle nemeiről, a' régi napkeleti despotizmusról, 's az országlásnak többféle formáiról értekezik, Buda, Magyar Királyi Universitas, 1811.
- VERSEGHY 1812 = [VERSEGHY Ferenc], *Vak Béla, a' magyarok királya. A' történetírásból vontt romános rajzolat*, Pest, Eggenberger, 1812.
- VERSEGHY 1813 = [VERSEGHY Ferenc], *Almarék erdélyi herceg, avvagy a' szebeni erdő. A' történetírásból vontt romános rajzolat*, Pest, Eggenberger, 1813.
- VERSEGHY 1816a = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae Pars I.: Etymologia Linguae Hungaricae*, Buda, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1816.
- VERSEGHY 1816b = [VERSEGHY Ferenc], *Epitome Institutionum Grammaticarum Linguae Hungaricae: Tomulus I–V*, Buda, Typis Tipogr. Regiae Universit. Hungar., 1816.
- VERSEGHY 1816c = [VERSEGHY Ferenc], *Exercitationes Idiomatis Hungarici secundum regulas epitomes concinnatae in usum gymnasiorum Regni Hungariae*, Buda, Typis Tipogr. Regiae Universit. Hungar., 1816.
- VERSEGHY 1816d = [VERSEGHY Ferenc], *Magyar ortografia, avvagy Írástudomány, melyben a' Magyar betűeknek helyes kimondása, és írása tanítatik: Bevezetés gyanánt a' Magyar Nyelvtudományra: A' Nemzeti Oskolák' számára*, Buda, Magyar Királyi Universitas, 1816.
- VERSEGHY 1817a = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae Pars II.: Syntaxis Linguae Hungaricae*, Buda, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1817.
- VERSEGHY 1817b = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae Pars III.: Usus aestheticus Linguae Hungaricae*, Buda, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1817.
- VERSEGHY 1817c = FRANZ VERSEGHY, *Ungarische Sprachlehre zum Gebrauche der ersten Lateinischen und Nationalschulen im Königreiche Ungarn, und anderen Kronländern*, Buda, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1817.
- VERSEGHY 1817d = [VERSEGHY Ferenc], *Ungarische Rechtschreibung als Einleitung in die ungarische Sprachlehre zum Gebrauche der Nationalschulen*, Ofen, Druck. Univ., 1817.
- VERSEGHY 1817e = *Officium Rakoczianum, avagy a kereszt. katolikus embernek külömbféle ájtatosságai, melyekkel az istent imádgya, a boldogságos szűzet és szenteket tiszteli* [gond. VERSEGHY Ferenc], Buda, A magy. kir. univers. betűivel, 1817.
- VERSEGHY 1818a = VERSEGHY Ferencz, *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány, melyben a' hazai Nyelvnek sükeres okokra épített Regulái napkeleti nyelvhez illő tanításrenddel mind és pontosan előterjesztetnek: A' Magyar Nemzeti Oskolák' számára*, Buda, Királyi Magyar Universitas, 1818.
- VERSEGHY 1818b = VERSEGHY Ferencz, *A' Filozófiának Talpigazságaira épített felelet a' Nemzeti Múzeum nevében a' Magyar Nyelv iránt tett, 's az 1818. esztendőben, Bőjt elő havának 7dik napján a' Hazai Tudósításokba iktatott Kérdésekre, mely értekezés gyanánt is szolgál, egyszersmind a' nyelv művelésnek mivoltairól és akadályairól*, Buda, Királyi Magyar Universitas, 1818.
- VERSEGHY 1820 = [VERSEGHY Ferenc], *Epitome Institutionum Grammaticarum Linguae Hungaricae: Tom. I–V*, Buda, Typ. Univ., 1820.
- VERSEGHY 1822 = FRANCISCUS VERSEGHY, *Dissertatio de versione hungarica Scripturae Sacrae*, Buda, Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1822.
- VERSEGHY 1826 = *Lexicon Terminorum Technicorum az az Tudományos Mesterszókönyv: Próba képen készítették Némelly Magyar nyelv szeretők* [öáll. VERSEGHY Ferenc], Buda, Királyi Magyar Universitas, 1826.

- VERSEGHY 1910 = VERSEGHY Ferencz *Kisebb költeményei*, kiad. CSÁSZÁR Elemér, MADARÁSZ Flóris, Budapest, Franklin, 1910 (Régi Magyar Könyvtár, 24: Verseghy Ferencz Összes Költeményei, 1).
- VERSEGHY 1982 = VERSEGHY Ferenc *Kiadatlan írásai*, gond., jegyz. DEME Zoltán, I, szerk., előszó SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1982.
- VERSEGHY 1987a = VERSEGHY Ferenc *Kiadatlan írásai*, vál., bev., jegyz. FRIED István, III, szerk., SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987.
- VERSEGHY 1987b = *Verseghy Ferenc levele Porthan finn nyelvész professzornak 1794-ből*, bev. KAPOSVÁRI Gyula, kiad. Damjanich Múzeum, Verseghy Könyvtár, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Damjanich Múzeum, 1987.
- VERSEGHY 1987c = VERSEGHY Ferenc, *Értekezés a Szentírás magyar fordításáról, amelyhez a helyes és a Vulgáthoz igazított fordításnak mintái csatlakoznak azokkal a javításokat alátámasztó exegétikai filológiai érvekkel együtt, amelyeket a Káldi-féle fordításban kell végrehajtani*, ford. BARTHA Lászlóné, BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, a héber szövegelemeket gondozta TURÁNI Tamás, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987.
- VERSEGHY 1987d = *Levelek és vitairatok: Verseghy Ferenc és kortársai a Káldi-féle bibliafordítás új, javított kiadásáról*, az anyagot gyűjtötte SZÖRÉNYI László, ford. BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, IMRE István, előszó HORVÁTH Károly, szerk., utószó SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987.
- VERSEGHY 1989 = VERSEGHY Ferenc, *A magyar fordítónak értekezései a legrégebbi nemzetekről* = VERSEGHY-FÖLDI-FAZEKAS 1989, 265–326.
- VERSEGHY 1996 = *A korán jött ember: Válogatás Verseghy legérdekesebb műveiből*, bev., vál. DEME Zoltán, szerk., előszó SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1996.
- VERSEGHY 1999 = VERSEGHY Ferenc, *Bevezetés a magyar nyelv törvényeibe, amely Adelung rendszere, nemkülönben a keleti nyelvek szelleme, valamint a tiszai és az erdélyi nyelvjárás alapján készült*, ford. HEGYI Balázs, a fordítást az eredetivel egybevetette VLADÁR Zsuzsa, szerk., utószó ÉDER Zoltán, bev. SZURMAY Ernő, Szolnok, Jász-Nagykún-Szolnok Megyei Verseghy Könyvtár, 1999.
- VERSEGHY 2014 = VERSEGHY Ferenc *Drámái*, s. a. r. DONCSEZ Etelka, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014 (Csokonai Könyvtár. Források [Régi kortársaink], 17).
- VERSEGHY-FÖLDI-FAZEKAS 1989 = VERSEGHY Ferenc, FÖLDI János, FAZEKAS Mihály *Válogatott művei*, vál., gond., VARGHA Balázs, JULOW Viktor, Budapest, Szépirodalmi, 1989 (Magyar Remekírók).
- VERZEICHNISS 1796 = *Verzeichniss aller anonymen Schriften in der vierten Ausgabe des gelehrten Teutschlandes von Dr. Joh. Sam. Ersch fortgesetzt aus dem fünften Nachtrage: Nebst einem Verzeichniss von Uebersetzungen der darin angegebenen Schriften in andere Sprachen*, Lemgo, im Verlage der Meyerschen Buchhandlung, 1797.
- VIERTHALER 1787 = Franz Michael VIERTHALER, *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker: Erster Band*, Salzburg, im Verlage der Waisenhausbuchhandlung, 1787.
- VIERTHALER 1788 = Franz Michael VIERTHALER, *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker: Zweyter Band, welcher die Aegypter, und die kleiner Völker Afrika's enthält*, Salzburg, im Verlage der Waisenhausbuchhandlung, 1788.
- VIERTHALER 1789 = Franz Michael VIERTHALER, *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker: Dritter Band, welcher die Assyryer, Babylonier, Meder und Judier enthält*, Salzburg, im Verlage der Waisenhausbuchhandlung, 1789.
- VIERTHALER 1790 = Franz Michael VIERTHALER, *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker: Vierter Band, welcher die Phöniker und Karthaginenser enthält*, Salzburg, bey Franz Xav. Duyle, Hof- und Akad. Buchdrucker und Buchhändler, 1790.
- VIERTHALER 1794 = Franz Michael VIERTHALER, *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker: Fünfter Band, welcher die Geschichte der Perser von Cyrus bis Alexander enthält*, Salzburg, bey Franz Xav. Duyle, Hof- und Akad. Buchdrucker und Buchhändler, 1794.

- VIERTHALER 1818 = Franz Michael VIERTHALER, *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker: Geschichte der Griechen: Erster Band: von Phoroneus, dem Pelasger, bis zu Aristomenes, dem Messenier*, Wien, Carl Gerold, 1818.
- VIERTHALER 1819 = Franz Michael VIERTHALER, *Philosophische Geschichte der Menschen und Völker: Geschichte der Griechen: Zweyter Band, von der Einführung des Archontats in Athen bis zum Tode des Perikles*, Wien, Carl Gerold, 1819.
- VIRÁG 2002 = VIRÁG Zsolt, *Magyar kastélylexikon: Fejér megye kastélyai és kúriái*, Budapest, Castellum Novum, 2002.
- VIRÁGH 1816 = VIRÁGH Benedek, *Magyar századok*, I–II, Buda, Királyi Universitas, 1816.
- VIZOTA 1905 = VIZOTA Gyula, Révai, *Versey és a tiszti szótárak (Révai Miklós és a Pest-vármegyei, Versey Ferencz, Kisfaludy Sándor és a Zala-vármegyei tiszti szótár)*, NyK, 35 (1905), 194–234.
- VIZI 2007 = VIZI László Tamás, *Napoleon magyar ellenfelei: a nemesi felkelés a francia háborúk időszakában = Bonaparte Napóleon koronája és üzenete*, szerk. KÖVÉR Lajos, Szeged, JATE Press, 2007, 143–152.
- VIZI 2014 = VIZI László Tamás, „Kövesd példajokat vitéz eleidnek”: *A magyar nemesi felkelés a francia háborúk időszakában, különös tekintettel Székesfehérvár és Fejér vármegye insurrekciós szerepére*, Székesfehérvár, Városi Levéltár és Kutatóintézet, 2014 (Közlemények Székesfehérvár Város Történetéből).
- VOIGT 2015 = VOIGT Vilmos, *Egy többször is feledésbe nem ment kézikönyv: Wagner: Phraseologia (Tyrnava, 1775) = Doromb: Közköltészeti tanulmányok 4*, szerk. CsÖRSZ Rumen István, Budapest, reciti, 2015, 157–172.
- WAGNER 1718 = Franciscus WAGNER, *Universae phraseologiae latinae corpus*, Augsburg–Frankfurt am Main, Georg Schlütter, Martin Happach – Matthias Andreas, 1718.
- WAGNER 1745 = Franciscus WAGNER, *Universae phraseologiae latinae corpus*, Ratisbona, E. F. Bader, 1745.
- WAGNER 1750 = Franciscus WAGNER, *Universae phraseologiae latinae corpus*, Tyrnavia, Typ. Acad., 1750.
- WAGNER 1751 = *Phraseologia germanico-latina, corpori phraseologiae latinae R. P. Franciscus Wagner, S. J.*, Frankfurt am Main, Franciscus Varrentrapp, 1751.
- WAGNER 1774 = Franciscus WAGNER, *Universae phraseologiae latinae corpus*, Vienna, Emericus Felix Bader, 1774.
- WAGNER 1775 = Franciscus WAGNER, *Universae phraseologiae latinae corpus*, Tyrnavia, Typ. Tyrn., 1775.
- WAGNER 1822 = Franciscus WAGNER, *Universae phraseologiae latinae corpus*, Buda, Typ. Reg. Univ. Hung., 1822.
- WALDAPFEL 1932 = WALDAPFEL József, *Katona József gimnáziumi és egyetemi tanulmányai*, ItK, 42 (1932), 4. sz., 429–431.
- WALDAPFEL 1935 = WALDAPFEL József, *Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből*, Budapest, MTA, 1935.
- WALLASZKY 1808 = Paulus WALLASZKY, *Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria ab initiis regni ad nostra usque tempora delineatus*, Buda, Typ. Reg. Univ. Hung., 1808.
- WELLMANN 1982 = *Színházi hírek, 1780–1803: A Magyar Hírmondó, a Hadi és Más Nevezetes Történetek és a Bécsi Magyar Hírmondó tudósításai*, öáll., utószó, jegyz. WELLMANN Nóra, Budapest, 1982 (Színháztörténeti Könyvtár, 13).
- WERBŐCZY 1571 = WERBŐCZY István, *Decretum, az az Magyar és Erdely országnac törvény könyve*, ford. Heltai Gáspár, Kolozsvár, Heltai Gáspár, 1571.
- WERBŐCZY 1990 = WERBŐCZY István *Hármaskönyve*, az eredetinek 1517-iki kiadása után fordították, bevezetéssel és utalásokkal ellátták Dr. KOLOSVÁRI Sándor és Dr. ÓVÁRI Kelemen, magyarázó jegyzetekkel kíséri Dr. MÁRKUS Dezső [Pécs, Pécsi Szikra Nyomda, 1990, reprint kiadás].

- WEÖRES 1967 = Gyula WEÖRES, *H. G. Porthan und die ungarische Sprache* (Sonderabdruck aus den Finnisch-ugrischen Forschungen XXXVI.), Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino, 1967.
- WINKLER 2004 = WINKLER Gábor, *Barangolás az operák világában: kezdőknek, haladóknak és megszállottaknak: Zeneszerzők A–G-ig*, Budapest, Tudomány, 2004.
- WÜNSCH 1783 = [Ernst Christian WÜNSCH], *Horus oder Astrognostisches Endurtheil über die Offenbarung Johannis und über die Beiffassungen auf den Messias wie auch über Jesum und seine Jünger: Mit einem Anhang von Europens neuern Aufklärung und von der Bestimmung des Menschen durch Gott: Ein Lesebuch zur Erholung für die Gelehrten und ein Denkeddel für Freimaurer, Ebenzer*, Im Verlage der Vernunftthaußes, 1783.
- ZELLIGER 1893 = ZELLIGER Alajos, *Egyházi írók csarnoka: Esztergom-főegyházmegyei papság irodalmi munkássága: Bio- és biblio-graphiai gyűjtemény*, Nagyszombat, szerzői kiadás, 1893.
- ZÓKA 2014 = ZÓKA Péter, *A francia állambölcelet hatásainak megnyilvánulásai Alexander Bernát történetfilozófiájában*, *Létünk*, 44 (2014), 2. sz., 119–130.
- ZOLTÁN 1963 = ZOLTÁN József, *A barokk Pest-Buda élete: Ünnepek, szórakozások, szokások*, Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1963 (Tanulmányok, 17 [40]).
- ZOMBORI 2002 = *A bécsi Pázmáneum*, szerk. ZOMBORI István, Budapest, METEM, 2002 (METEM-Könyvek, 37).
- ZOVÁNYI 1977 = ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, szerk. LADÁNYI Sándor, Budapest, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1977.
- ZVARA 2016 = ZVARA Edina, *Egy tudós hazafi Bécsben: Görög Demeter és könyvtára*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, 2016 (Nemzeti Téka).
- ŽAŽOVA 2012 = Henrietta ŽAŽOVA, *Quellen zur Geschichte des Universitätsobservatoriums in Tyrnau* = HOLOŠOVÁ 2012, 339–346.
- ZSILINSZKY 1907 = *A magyarhoni protestáns egyház története*, szerk. ZSILINSZKY Mihály, Budapest, Athenaeum, 1907.
- ZSIRAI 1952 = ZSIRAI Miklós, *A modern nyelvtudomány magyar úttörői I: Sajnovics és Gyarmathi*, Budapest, Akadémiai, 1952.

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

A névmutatóban megtalálhatók a bibliai és mitológiai nevek, viszont kimaradtak belőle a szépirodalmi művekben található fiktív személyek nevei. Zárójelben a különböző névváltozatok olvashatók. A névmutatóba nem vettük fel a bibliográfiában szereplő neveket.

- Abafi Lajos 596, 693
 Ábel 749
 Ábrahám 905
 Absalon → Absalom
 Absalom (Absalon, Absolon, Absalom, Absalon) 197, 204, 753, 763, 766, 984
 Absolon → Absalom
 Absalom → Absalom
 Absalon → Absalom
 Achitofel (Achitophel) 204, 762, 766
 Achitophel → Achitofel
 Actaeon → Aktaión
 Ádám 363, 749, 931, 1073
 Adamik Tamás 1047
 Ádám Iván 776
 Adélffy Anna 755
 Adelung, Johann Christoph 58, 63, 576, 580, 615
 Adlitzer, Martin (Odlitzer) 104, 642
 Adonis → Adónisz
 Adónisz (Adonis) 36, 536
 Aeneas 527
 Aeschylus → Aiszkhülosz
 Aganippe → Aganippé
 Aganippé (Aganippe) 27, 531
 Agénór 536
 Ágoston → Szent Ágoston
 Aichpichl Mária Terézia 841
 Aiolosz (Eolus) 19, 20, 526
 Aischylos → Aiszkhülosz
 Aiszkhülosz (Aeschylus, Aischylos) 58, 63, 570, 576, 580, 583
 Aktaión (Actaeon, Akteon) 19, 525
 Akteon → Aktaión
 Alagovich → Alagovics Sándor
 Alagovics Sándor (Alagovich) 198, 268, 428, 755, 822, 824, 997
 Alaxay József Tamás 553
 Albategnius (Al-Battani) 54, 566, 574
 Al-Battani → Albategnius
 Alber Nepomuk János 300, 862
 Albert (szász-tescheni herceg) 526, 780
 Alcibiades → Alkibiádész
 Alcides → Héraklész
 Alecto → Alektó
 Alektó → Alektó
 Alektó (Alecto, Alektó) 23, 528
 Alexander Leopold → Sándor Lipót
 Alexandriai Szent Kelemen (Clemens Alex.) 360, 927
 Alex., Clemens → Alexandriai Szent Kelemen
 Alexovics Basilius → Alexovics Vazul
 Alexovics, Basilius → Alexovics Vazul
 Alexovics Vazul (Alexovics Basilius, Basilius Alexovics) 52, 57, 60, 63, 65, 66, 564, 565, 569, 572, 575, 580, 583, 588, 589, 877
 Alighieri, Dante (Dante) 348, 912
 Alkibiádész (Alcibiades) 55, 567, 574
 Alkméné 535
 Almásy család 749, 838, 846, 855, 1079, 1080
 Almasy, gräfin → Almásy Pálné Kapy Anna Mária
 Almásy Grófné → Almásy Pálné Kapy Anna Mária
 Almásy János 1024
 Almásyné → Almásy Pálné Kapy Anna Mária
 Almásy Pál (Almássy, Almássy Pál) 194, 255, 749, 838, 846, 855, 1050, 1079, 1080
 Almásy Pál, idősebb 749
 Almásy Pálné Kapy Anna Mária (Almássy Grófné, Almásyné, gräfin Almasy, Kapy Anna Mária) 13, 274, 285, 507, 749, 834, 838, 846, 855, 1050, 1079, 1080
 Almássy → Almásy Pál
 Almássy Pál → Almásy Pál
 Alter, Anton 96, 97, 633,
 Ambrosianus → Szent Ambrus
 Amélia (Nassau-Weilburg hercegnője) 920
 Amfitrite → Amphitrité
 Amnon 753
 Ámor 524

- Amphitrité (Amfitrite) 19, 526
 Amrák 904
 Amüklosz 527
 Anacreon 636
 Andreis, Paolo d' 825, 854, 879
 Andujár → Andujár János
 Andujár János (Andujár) 268, 332, 338, 822, 823, 901
 Ángyán János 397, 441, 966, 967, 969, 1008
 Antalóczi Lajos 1077
 Anyos Pál → Ányos Pál
 Ányos Pál (Anyos Pál, Paulus Ányos) 31–33, 448, 521, 533–536, 825, 934, 1016
 Ányos, Paulus → Ányos Pál
 Apáczai Csere János (Csere) 188, 739, 740
 Aphisiboea 536
 Aphrodité 524, 528, 536
 Apollo → Apolló
 Apolló (Apollo, Apollón) 18, 23, 24, 524–530, 533, 538, 885, 934
 Apollón → Apolló
 Aponyi → Apponyi Antal
 Apponyi Albert György Gyula 789
 Apponyi Antal (Aponyi) 229, 230, 270, 290, 771, 785, 788, 800, 826, 836, 853, 1071
 Apponyi Antal György 788
 Apponyi Rudolf 789
 Aquinói Szent Tamás 429, 950, 965, 998
 Aranka György 6, 87, 519, 617–620, 862
 Árész 526
 Arezzo, Guido d' → Arezzói Guidó
 Arezzói Guidó (Guido d' Arezzo) 380, 947, 950
 Argauer Máté 233, 239, 241, 792, 799
 Argész 527
 Aristarchus → Arisztarkhosz
 Aristoteles 583
 Arisztaios 525
 Arisztarkhosz (Aristarchus) 292, 301, 302, 305, 457, 855, 862, 865, 868, 1025
 Arminius → Hermann
 Arpad → Árpád
 Árpád (fejedelem; Arpad) 596, 899, 912
 Árpád-házi Szent Erzsébet (Elisabet, Elisabeth, Erzsébet) 87, 126, 621, 623, 670, 671, 673, 690, 716, 816, 859
 Arius 890
 Artemisz 524, 525, 530
 Artner Edgár 532, 533
 Artois, Charles Ferdinand d' → Károly Ferdinánd
 Asa → Aza
 Astraea → Asztraia
 Aszklépiosz 530, 538
 Asztraia (Astraea, Diké) 28, 29, 532
 Athamasz 526
 Attila (hun király) 336, 838, 899, 903, 904
 Augustinus → Szent Ágoston
 Aurelius Augustinus → Szent Ágoston
 Autonoé 525
 Ayala, Sebastiano 91, 625
 Aza (Asa) 416, 984
 Babics András (Andreas Babits) 343, 346, 908, 910, 911
 Babits, Andreas → Babics András
 Bachus → Bacchus
 Bacchus (Bachus, Bakkus, Liber) 20, 21, 527
 Bacsinszky András 873
 Badics Ferenc 727, 859, 878, 1011
 Bajzáth József 779, 936
 Bakos Gábor 646
 Bakkus → Bacchus
 Balas Agoston → Balázs Ágoston
 Balásfalvi → Balázsfi Tamás
 Balassa, Adalb. → Balassa Adalbert
 Balassa Adalbert (Adalb. Balassa) 343, 908, 909
 Balassa, Gabriel → Balassa Gábor
 Balassa Gábor (Gabriel Balassa) 10, 309, 311, 318, 320, 332, 343, 348, 358, 428, 436, 441, 777, 873, 875, 877, 906, 908, 909, 913, 990, 991, 997
 Balassa kisasszony 423, 991
 Balassa László 776
 Balássy Ferenc (Balásy) 249, 804, 807
 Balásy → Balássy Ferenc
 Balázs Ágoston (Balas Agoston) 939
 Balázsfi Tamás (Balásfalvi) 476, 1047
 Balázs László 793, 973
 Balázs Mihály 943
 Balázs Péter 553
 Bálint Sándor 680
 Balla Gábor 801, 802
 Ballagi Mór 843
 Balogh László Levente 749, 844
 Balogh Piroska 4, 519, 547, 556, 558, 560, 564, 588, 590, 592–594, 597, 598, 600, 601, 621, 624–626, 630, 657, 683, 717, 724, 845, 850,

- 858, 860, 923, 945, 956, 962, 968, 974, 976,
981, 1021, 1028, 1041, 1043, 1053, 1058,
1064, 1068, 1081
- Bándi László 793, 884
- Bánffy György 618
- Bánóczi József 1036
- Barabás Gellért 533
- Baranyi Gáspár Simon 639
- Bara Péter 556, 826, 982, 1032
- Bárczay Pál 801
- Bárczi Géza 615
- Barcsay Ábrahám 533
- Bárdos Kornél 524
- Barkóczy Ferenc 887, 894
- Baróti Szabó Dávid (David Szabó, Szabó Dávid)
465, 524, 789, 934, 1037
- Bartalos Gyula 832
- Baskerville, John 586
- Báthory László 973
- Batian → Batthyány József
- Batsányi János 533, 552, 792, 862
- Batseba 766
- Battyáni → Batthyány József
- Batthyán József → Batthyány József
- Batthyány Alajos (Bottyányi) 477, 1048
- Batthyány Antal 808
- Batthyány család (Bottyányi család) 250, 795,
808
- Batthyány Ignác 994
- Batthyán, Josephus → Batthyány József
- Batthyány József (Batian, Batthyán József, Battyá-
ni, Josephus Batthyán) 5, 6, 50, 51, 67, 69,
70, 73, 74, 87–90, 423, 523, 539, 540, 544,
553, 557, 558, 560, 561, 564, 572, 576, 577,
589–595, 598, 600, 621, 624, 625, 630, 632,
634, 636, 650, 671, 716, 759, 806, 811, 852,
877, 961, 973, 992, 997
- Batthyány Lajos Ernő 808
- Batthyány Tódor 808, 961
- Baumarchais, Pierre-Augustin Caron de 586
- Beck, Carl Ferd. → Carl Ferdinand Beck
- Beck, Carl Ferdinand (Carl Ferd. Beck) 331, 895,
934
- Beckers József Henrik (Bekkers, Bekkersz) 208,
212, 216, 245, 256, 287, 327, 499, 757, 847,
1070, 1071
- Beckers Józsefné Rothkirch-Trach Natália (Bekkers
Grófné, Rothkirch-Trach Natália) 199, 757,
1071
- Beckers Leonarda 1071
- Beck, Mathias (Bek) 98, 634
- Becskey Ferenc 1077
- Bede Anna 1066
- Bedy Vince 754, 929, 963, 1042
- Beethoven, Ludwig van 824
- Bek → Mathias Beck
- Békefi Remig 517, 919
- Beke Margit 545, 624, 632
- Békés Vera 614
- Bekkers → Beckers József Henrik
- Bekkers Grófné → Beckers Józsefné Rothkirch-
Trach Natália
- Bekkersz → Beckers József Henrik
- Béla, III. (magyar király) 919
- Bela, IV → IV. Béla
- Béla, IV. (magyar király; IV. Bela, Negyedik Bela)
919, 992
- Belánszky József 251, 252, 801, 809
- Beleznay Anna 543, 673
- Beleznay család 554
- Beleznay Miklós 543
- Bélik József (Bilek) 403, 474, 478, 952, 973, 997,
1046
- Belitska-Scholtz, Hedvig 637, 720
- Bellona (Duellona) 19, 525
- Belnai → Belnay György Alajos
- Belnay György Alajos (Belnai) 884
- Bencsik (szolgálo) 246, 249, 805
- Bencsik József 555
- Bencsikné 249
- Benda Kálmán 539, 553, 574, 625, 628, 630,
636–638, 640, 658, 670, 693
- Benedek Mihály 812
- Bene Ferenc (Benne, Franciscus Bene) 489, 676,
1059, 1060
- Bene, Franciscus → Bene Ferenc
- Benkő József 549
- Benkő Loránd 711
- Benne → Bene Ferenc
- Benzonio, Girolamo 65, 581, 587
- Benyák Bernát 1075, 1076
- Benyovszky János 428, 997
- Beresevich József 555
- Berényiné Kovács Gyöngyi 809
- Berg Jakab 555
- Berits Ferenc 710, 874
- Berlász Jenő 643, 654, 782
- Berri, Herczeg → Károly Ferdinánd

- Berry hercege → Károly Ferdinánd
 Bertalanfy család 660
 Berthier, Guillaume François 550
 Bertuch, Friedrich Justin 154, 697, 700
 Berza László 527, 628, 642, 690, 780, 960, 961, 1092
 Berzsényi Dániel 660, 934
 Bessenyei György 533, 552
 Bessenyei József 841, 842
 Betlehemné Reviczky Rósi (Reviczky Róza) 102, 639
 Bethlen Domokos 548
 Bethlen Susánna → Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsanna
 Bethlen Zsuzsanna → Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsanna
 Bierbauer Virgil 716
 Bikfalvi Falka Sámuel (Falka, Falka Sámuel, Samuel Falka) 326, 457, 459, 711, 890, 1027, 1029, 1031, 1032
 Bilek → Bélik József
 Binal, Wolfgang 720
 Binder (esztergomi kalmár) 96, 97
 Binder Jozefa (Binder Jósefa, Josefa) 96, 633
 Bíró Annamária 519, 619
 Bíró Ferenc 536
 Bíró Miklós 752
 Blanchard, Jean-Pierre 612
 Blumauer, Aloys 348, 912
 Bodányi Ferenc 700
 Bodolay Géza 874
 Bod Péter 201, 217, 759, 779
 Bogdán István 617
 Bojtos Anita 532
 Boldogságos Szűz → Szűz Mária
 Boncz Borbála 522
 Boncz Miklós 522
 Borcsicsky család (Borcsiszky család, Borsiczky család) 683
 Borcsiszky család → Borcsicsky család
 Born, Friedrich 527
 Born, Ignaz von 611
 Boros Ignác (Ignatius Boros) 46, 547, 548
 Boros, Ignatius → Boros Ignác
 Borovszky Samu 661, 664, 743, 994
 Borsa Gedeon 533
 Borsiczky család → Borcsicsky család
 Bossányi Julianna 644
 Bottyányi → Batthyány Alajos
 Bottyányi család → Batthyány család
 Bourbon-család 247, 806
 Bourbon Mária Ludovika (Mária Ludovika) 641, 846
 Bozóky Mihály 368, 939
 Böhme, Christian Friedrich 437, 1006
 Bösenbacher, Michel 99, 635
 Braun, Heinrich 738
 Brentánó → Dominikus Brentano
 Brentano, Dominikus (Brentánó) 210, 389, 393, 401, 453, 464, 472, 772, 959, 970, 1021, 1022, 1035
 Bridel, Jean-Louis-Philippe (Bridel Lajos, Louis Bridel, Ludovicus Bridel) 389, 393, 401, 464, 472, 959, 970, 1035
 Bridel Lajos → Jean-Louis-Philippe Bridel
 Bridel, Louis → Jean-Louis-Philippe Bridel
 Bridel, Ludovicus → Jean-Louis-Philippe Bridel
 Brisson, Barnabé 182
 Brodsky Ferenc 1036
 Bromius → Dionüszosz
 Brontes → Brontész
 Brontész (Brontes) 20, 527
 Broughthon, Thomas (Droughthon) 200, 217, 758, 779
 Brunsvick → Brunswick József
 Brunsvik → Brunswick József
 Brunswick Antal 755
 Brunswick József (Brunsvick, Brunsvik) 198, 274, 755, 834, 837
 Brunswick Józsefné 1002
 B. Szűz → Szűz Mária
 Bucher József → Bucher József
 Bucher József (Bucher József) 277, 841
 Buczy Emil 934
 Buffon, Georges Louis Leclerc de 550
 Bugát Pál 907
 Buxtorf, Johannes 64, 581, 585
 Buzási János 634
 Büky József 555
 Caesar → Caius Iulius Caesar
 Caesar, Caius Iulius (Caesar, Julius Caesar) 336, 358, 359, 899, 904
 Caesar, Julius → Caius Iulius Caesar
 Calliope → Kalliopé
 Callisthenes 583
 Calmet, Antoine Augustin (Augustin Calmet) 208, 210, 770, 772

- Calmet, Augustin → Antoine Augustin Calmet
 Calvin, Joh. → Kálvin János
 Capugnano, Giovanni da 950
 Carl → Karl Ossitzky
 Carl der V. → V. Károly
 Carolina (Karolina) 42, 541, 544
 Carpentier, Pierre 771
 Cebes → Kébesz
 Censorinus 54, 566, 574
 Ceres 20, 527
 Cevallos, Pedro 685, 719
 Chateaubriand, F. A. de → François-Auguste-René de Chateaubriand
 Chateaubriand, François-Auguste → François-Auguste-René de Chateaubriand
 Chateaubriand, François-Auguste-René de (François-Auguste Chateaubriand, Franz August Chateaubriand, F. A. de Chateaubriand) 245, 333, 337, 359, 363, 364, 456, 802, 804, 896, 897, 899, 901–903, 932
 Chateaubriand, Franz August → François-Auguste-René de Chateaubriand
 Chateubriand → François-Auguste-René de Chateaubriand
 Cházár András 106, 648
 Chorus, Johannes 700
 Chorus, Josephus 700
 Christen, Franc. Ant. → Franz Anton Christen
 Christen, Franz Anton (Franc. Ant. Christen) 96, 631
 Christiani, Wilhelm Ernst 552, 553
 Christina → Maria Clara Herpin
 Christus → Jézus Krisztus
 Cicero, Marcus Tullius 460, 712, 1033, 1047
 C. L. 993
 Clary, Gräfin → Clary grófnő
 Clary grófnő (Gräfin Clary) 142, 147, 148, 156, 689, 690, 693, 694, 701
 Clary und Aldringen, Wilhelmine von 641, 690
 Clairvaux-i Szent Bernát (Sz. Bernárd) 377, 945
 Clio → Klió
 Constandi, Emanuel 94, 628
 Constantinovitsné Vladár Zsuzsa (C. Vladár Zsuzsa) 519, 603, 613, 615, 616, 724, 784, 787
 Copernicus → Nikolausz Kopernikusz
 Cornides Dániel 549, 810
 Cupido (Kupidó) 17, 18, 524
 C. Vladár Zsuzsa → Constantinovitsné Vladár Zsuzsa
 Cziráky Antal 326, 889
 Cziráky Mária Anna 642
 Csák Máté 535
 Csáky család 364, 932
 Csaplár Benedek 596, 597
 Csapodi Lajos 936
 Császár Elemér 518, 521, 523, 532, 533, 537–539, 543, 545, 554, 558–560, 562, 563, 577, 578, 583, 587, 590, 593, 598, 600, 632, 633, 636, 638, 655, 660, 716, 748, 773, 775, 855, 875, 894, 931, 1014
 Csécsi János (Johannes Tsétsi, Tsetsi, Tsétsi, Tsétsi János) 224, 250, 270, 271, 274, 280, 289, 387, 453, 465, 469, 783, 784, 807, 827, 828, 830, 831, 834, 837, 844, 849–851, 956–958, 1021, 1037, 1041
 Cseh Géza 641, 642, 644, 678, 690, 699
 Cseh István 323, 886
 Csehy Zoltán 524, 966
 Cser András 615
 Csere → Apáczai Csere János
 Csergits Simon 710, 874
 Csernoch János 823
 Csitski 136, 682, 683
 Csitski Mihály (Farkas Mihály) 683
 Csokonai Vitéz Mihály 513, 934
 Csonki Árpád 839
 Csörsz Rumen István 517, 526
 Csutor János 646
 Dafni → Daphniz
 Dafnis → Daphniz
 D'Alembert, Jean le Rond 551
 Dalila → Delila
 Damascenus → Török Damaszcén
 Damascenus Török → Török Damaszcén
 Dante → Dante Alighieri
 Daphniz (Dafni, Dafnis) 17, 19–23, 26, 27, 523, 524
 Dareiosz, I. (perzsa nagykirály) 904
 Darvas Ferenc 224, 783
 Darvas József 783
 Daun Henrik 960
 Dayka Gábor 934
 David → Dávid

- Dávid (király; David) 203, 354, 753, 756, 762, 766, 796
 Dávid Péter 618, 993
 D., Bernard 32, 534
 Deák Eszter 612, 643, 644, 654
 Deák Ferenc 780, 799
 Debreczeni Attila 519, 551
 Deé Nagy Anikó 549
 De la Harpe → Jean-François de la Harpe
 De las Casas → Bartolomeo Las Casas
 Delila (Dalila) 199, 756
 De Lille → Jacques Delille
 Delille, Jacques (De Lille) 269, 272, 308, 322, 327, 802, 824, 825, 829, 832, 872, 885, 892
 Déméter 527
 Deme Zoltán 539, 543, 636, 713
 Dereser, Thaddäus Anton (Derezer) 207, 208, 210, 212, 232, 265, 266, 268, 293, 389, 393, 436, 453, 461, 463, 464, 769, 770, 772, 774, 791, 820, 822, 824, 855, 959, 970, 1005, 1021, 1022, 1034, 1035
 Derezer → Thaddäus Anton Dereser
 Dér Imre 245, 249, 251, 257, 801, 804, 807, 812
 Déryné Széppataki Róza 1051
 Desevics család 751
 Desevics, Marco 710
 Deym, Franz 671
 Devette → Wilhelm Martin Leberecht de Wette
 De Wette, Wilhelm Martin Leberecht (Devette) 301
 Diana (Dianna) 19, 22, 25, 525, 587
 Dianna → Diana
 Diderot, Denis 551
 Diké → Asztraia
 Dinkay Pál 1077
 Diodórosz Szikulosz → Szicíliai Diodórosz
 Diodorus Siculus → Szicíliai Diodórosz
 Dionüszosz (Bromius) 39, 538, 527, 528, 538, 783
 Diószegi István 788
 Dobner, Gelasius 611
 Dobrovský, Jakob 612
 Dobrovský, Josef (Dobrovsky Josef, J. Dobrowsky, Josephus Dobrovsky) 76, 602, 603, 611–614
 Dobrovsky Josef → Dobrovský, Josef
 Dobrovsky, Josephus → Dobrovský, Josef
 Dobrowsky, J. → Dobrovský, Josef
 Dobszay Tamás 641–643
 Dóka Klára 843
 Doll, Nicolaus 385, 952, 973
 Domanovszky Sándor 789
 Dombovári Ádám 802, 806, 808, 817
 Donadello, Claude André 641, 642, 644, 678, 690, 699
 Doncsesz Etelka 4, 513, 515, 516, 522, 525, 526, 540, 543, 545–547, 551–553, 555, 558, 560, 562, 563, 576, 578, 583–585, 596–598, 600, 620, 621, 629, 630, 632, 635, 640, 644, 647–650, 655, 656, 660, 665, 671, 675, 711, 724, 754, 783, 811, 826, 839, 853, 854, 879–882, 895, 896, 930–932, 1016
 Dórisz 526
 Dózsa György 961
 Döbrentei Gábor 660, 751, 837, 930, 933, 934, 993
 Döbrentei Károly 365, 837, 933
 Döbrentei Lajos 933
 Döme Károl → Döme Károly
 Döme Károly (Döme Károl) 12, 231, 234, 443, 454, 455, 461, 465, 710, 725, 789, 874, 1010, 1011, 1023, 1024, 1036, 1037
 Drescher Frigyes 485, 1055
 Dréta Antal 11, 12, 237, 242, 338, 439, 440, 446, 777, 794, 795, 897, 900, 901, 919, 1007, 1013
 Droughthon → Thomas Broughthon
 Druga, Ladislav 533
 Druschetzky, Georg 700
 D. Török → Török Damaszcén
 Ducsay Dénes 635
 Duellona → Bellona
 Duffek, Jacobus 700
 Dukai Takách Judit (Göndöcz Judit) 934
 Durcsák János 1077
 Durgut → Durguth József
 Durguth József (Durgut) 271, 424, 426, 438, 746, 828, 830
 Du Tillot, Guillaume 550
 Eberstaller, Bernardus → Eberstaller Bernát
 Eberstaller Bernát (Bernardus Eberstaller) 425, 993, 994
 Echó → Ekhó
 Edelkraut, Adamus 700
 Éder Zoltán 613–615, 619, 690, 812, 1075
 Éder Zoltánné 619
 Édes Gergely 366, 935, 940

- Edvi Illés Pál 721
 Efraim 599
 Egervári Ignác (Egervári Ignázt) 620
 Egervári Ignázt → Egervári Ignác
 Eggenberger József,
 Eggenberger, Josef
 Eggenberger, Joseph
 Eggenberger József (Eggenberger József, Josef
 Eggenberger, Joseph Eggenberger) 106, 210,
 212, 232, 256, 266, 308, 419, 433, 435, 441,
 456, 473, 637, 638, 651, 705, 746, 772, 774,
 811, 872, 1025
 Egyed György 36, 537
 Ehrenfels, Joseph Michael Freiherr von → Erd-
 mann Hilfreich
 Ehrenstein, Johann Anton 171, 172, 682, 720
 Ekhó (Echó) 25, 528, 530
 Eleonora (Eleonóra) 42, 541, 544
 Eleonóra → Eleonora
 Elisabeth → Árpád-házi Szent Erzsébet
 Elisabeth → Árpád-házi Szent Erzsébet
 Ember Győző 815
 Endrődy János 620, 816, 934
 Engel, Johann Christian 613
 Engelmayer Sámuel 330, 894
 Ennius, Quintus 500, 1071
 Enoch (Énok) 194, 749
 Énok → Enoch
 Enos 749
 Enüő 526
 Enyedi Sándor 618, 619
 Eolus → Aiolosz
 Eötvös Ignác, idősebb (Ötvös) 429, 998
 Eötvös Ignác, ifjabb 998
 Eötvös Miklós 998
 Epameinondas 905
 Epeus 19, 22, 525
 Epictetus → Epiktétosz
 Epiktétosz (Epictetus) 103, 640
 Erato → Erató
 Erató (Erato) 24, 31, 527, 530, 533
 Erdődy Cecília 841
 Erdődy János 785, 870
 Erinnusz 528
 Erisz 528
 Erősz 524
 Erzsébet → Árpád-házi Szent Erzsébet
 Erzsébet királynő 933
 Erzsébet Karolina Henrika (főhercegnő) 838,
 846
 Eschenmayer, C. A. 186, 738
 Ess, Johann Heinrich van (Leander Van Ess, Van
 Es, Van Ess) 389, 393, 401, 453, 464, 959,
 970, 1021, 1022, 1035
 Esterházy László (Gróf Esterházy) 428, 997
 Esterházy család 517, 783, 996
 Esterházy Imre 776
 Esterházy Károly 518, 554, 633, 636, 639, 640
 Esterházy Miklós 636, 873
 Esterházy Pál 873
 Euridicé → Eurüdiké
 Euriditzé → Eurüdiké
 Eurüalé 536
 Eurüdiké (Euridicé, Euriditzé) 17, 18, 27, 524,
 531
 Euterpe → Euterpé
 Euterpé (Euterpe) 24, 527, 530
 Éva 749
 Ezekiel 341, 904
 Ézsau 985
 Fábián Pál 615
 Falka → Bikfalvi Falka Sámuel
 Falka, Samuel → Bikfalvi Falka Sámuel
 Falka Sámuel → Bikfalvi Falka Sámuel
 Fallenbüchl Zoltán 841
 Faludi Ferenc 176, 729, 731, 934
 Fangh István 425, 994
 Fanni 152, 153, 697, 700
 Farkas János 614
 Farkas Mihály → Csitski Mihály
 Farkas Zoltán 720
 Faunus 24, 226, 525, 530, 785
 Fazekas Csaba 662
 Fazekas Mihály 596
 Febe → Phoebus
 Febus → Phoebus
 Fehér István (Fejér) 396, 480, 481, 965, 1050,
 1051
 Fehér Katalin 790, 794, 874
 Fejér → Fehér István
 Fejér → Fehér Lajos
 Fejér → Fejér György
 Fejér Lajos → Fehér Lajos
 Fehér Lajos (Fejér, Fejér Lajos) 391, 396, 397,
 402, 423, 429, 468, 965, 971, 997, 1040

- Fejérdy András 823, 883
 Fejér György (Fejér) 176, 241, 278, 328, 330, 514–516, 710, 725, 726, 729, 732, 799, 842, 843, 856, 874, 892, 893
 Fejérváry Károly 798
 Fekete Gézné 816, 995
 Ferdinánd, I. (parmai herceg) 550, 552
 Ferdinánd, V. (magyar király) 755
 Ferenc, I. (magyar király és osztrák császár; II. Ferenc, Ferenc József Károly) 6, 61–64, 92, 558, 560, 577, 582, 587–589, 621, 625, 641, 643, 671, 755, 789, 806, 832, 846, 870–873, 883, 894, 925, 952, 998, 1044, 1092
 Ferenc, II. (német–római császár) → I. Ferenc
 Ferenc József (osztrák császár) 873, 933
 Ferenc József Károly → I. Ferenc
 Ferenc Károly → Habsburg–Lotharingiai Ferenc Károly
 Ferencz → Habsburg–Lotharingiai Ferenc Károly
 Ferenczy János 642, 643, 715, 811
 Ferkó → Sággy Ferenc
 Fest. → Festetics György
 Festetich → Festetics György
 Festetich György → Festetics György
 Festetics család 644, 732, 788–790, 936
 Festetics György (Fest., Festetich, Festetich György) 105, 191, 192, 229, 230, 641, 642, 644, 725, 743, 746–748, 783, 789, 795, 936
 Festetics János 801, 936
 Festetics Julianna 642, 644
 Festetics Lajos 936
 Festetics László 641, 788–790, 795, 840
 Festetics Pál 644
 Fichte, Johann Gottlieb 793
 Fidiás → Pheidiasz
 Firtinger Károly 752
 Fischer István 9, 12, 296, 321, 322, 497, 741–743, 749, 751, 753, 754, 767, 773–776, 779, 792, 793, 796, 798, 803, 805, 809, 830, 838, 847, 858, 871, 886, 887, 930, 1017, 1021, 1052, 1068, 1077
 Flathe, Philipp Jakob 114, 659
 Flavius Aetius 904
 Flavius, Josephus (Josephus) 54, 566, 573, 580, 584
 Fleury, Claude 64, 581, 585
 Flisz. → Fliszár György
 Fliszár György (Flisz., Fliszár Gyurka, Fliszárka, Flizár György) 9, 10, 11, 199, 243, 299, 304, 306–310, 313, 314, 317–319, 332, 337, 343, 412, 419, 422, 425, 430, 433, 435, 442, 484, 756, 866–868, 871, 872, 877, 878, 880–884, 887, 907, 917, 986, 987, 998–1002, 1004, 1005, 1011, 1014, 1015, 1023, 1033, 1049, 1054
 Fliszár Gyurka → Fliszár György
 Fliszárka → Fliszár György
 Flizár György → Fliszár György
 Flora → Flóra
 Flóra (Flora) 17, 19–21, 524, 527
 Fogl Krisztián Sándor 813
 Fol. → Folnesics János Lajos
 Folnecsics → Folnesics János Lajos
 Folnesics János Lajos (Fol., Folnecsics, Folnesis, Folnesius, Joh. Ludwig Folnesics) 231, 236, 237, 239, 283, 310, 790, 793, 794, 796, 845, 874
 Folnesics, Joh. Ludwig → Folnesics János Lajos
 Folnesis → Folnesics János Lajos
 Folnesius → Folnesics János Lajos
 Forgách Ferenc 731
 Forgách József 886
 Fortuna (Fortúna) 41, 538
 Fortúna → Fortuna
 Földi János 596
 Förderer Gáspár 642
 Fraknoi Vilmos 629
 Frank Lajos Fridrik 972
 Frenraisz Ernő → Ernestus Frenreis
 Frenreis, Ernestus (Frenraisz Ernő, Frenreisz Ernő) 540, 543, 545, 632
 Frenreisz Ernő → Ernestus Frenreis
 Fribeisz József 261, 262, 801, 816
 Fridrik, II. → II. Frigyes
 Fried István 615
 II. Frigyes (porosz király; II. Fridrik) 359
 Frigyes Ágost, I. (szász király) → III. Frigyes Ágost
 Frigyes Ágost, III. (szász választófejedelem; I. Frigyes Ágost) 973
 Fukári Valéria 687, 709
 Fuchs Ferenc Xavér 639
 Fülöp, I. (parmai herceg) 550
 Für Lajos 783
 F. V. → Verseggy Ferenc

- Gábor Csilla 943
 Gaia 527, 532
 Gaisz 12, 470, 1042, 1043
 Gáldi László 615, 712
 Gál Éva 658, 670,
 Galiléi → Galileo Galilei
 Galilei, Galileo (Galiléi) 55, 73, 567, 574
 Galletti, Johann Georg August 171, 720, 721
 Gáll Imre 780,
 Gálos Rezső 636, 661, 665, 668, 672, 676–678,
 680, 687, 691, 694, 705, 715, 719, 722, 816
 Galván Károly 700
 Gánóczi → Gánóczy Antal
 Gánóczy Antal (Gánóczi) 176, 729, 731
 Gárdonyi Albert 637, 711, 752
 Gát Eszter 1024
 Gáti István 640
 Gebelain, Court de → Antoine Court de Gébelin
 Gébelin, Antoine Court de (Court de Gebelain)
 54, 566, 573
 Geiss János 1042
 Geisz János 1042, 1043
 Geleji Katona István 783
 Gemin, Francois → Kemény Ferenc
 Georch Illés 816
 Gergely, VII. (pápa; VII. Szent Gergely, Gregor
 der VII., Hildebrand) 64, 581, 584, 585, 830
 Gergely, XIII. (pápa; Gregorius) 380, 947, 950
 Gregorius → XIII. Gergely
 Gerhauser, J. B. → Johann Balthasar Gerhauser
 Gerhauser, Johann Balthasar (J. B. Gerhauser)
 207, 208, 210, 221, 232, 293, 753, 754, 769,
 770, 772, 781, 791, 855
 Géza (fejedeleme) 912
 Ghillányi János (Gillányi János) 646
 Giessl József 808
 Gillányi János → Ghillányi János
 Gindl Ágoston (Augustinus Gindl, Gindl József
 Ágoston) 32, 534
 Gindl, Augustinus → Gindl Ágoston
 Gindl Gáspár 538
 Gindl József Ágoston Gindl Ágoston
 Gizela → Gizella
 Gizella (Gizela) 216, 776
 Glosius Dániel 816
 Glückselig, Anton Thormond 613
 Góbi Imre 1043
 Goedeke, Karl 720
 Gonzága Szent Alajos 943
 Gordiasz (Gordius) 201, 759
 Gordius → Gordiasz
 Gorzó Gellért 523, 525, 531, 532, 535, 537
 Gósy Mária 615
 Gosztonyi Dániel 801
 Göndöcz Judit → Dukai Takách Judit
 Görög Demeter 309, 311, 517, 562, 578, 873,
 875
 Grábics Frigyes 795, 814
 Granasztói Olga 788
 Grassalkovich Antal 754
 Gréczi Emőke 832
 Gregor der VII. → VII. Gergely
 Gróf Eszterházy → Esterházy László
 Grubhofer, Johann Ev. 543
 Gudenus János 626, 632
 Gyarmathi Sámuel 613, 614
 György Lajos 790
 Györke Jánkó → Györke János Antal
 Györke János → Györke János Antal
 Györke János Antal (Györke Jánkó, Györke Já-
 nos) 368, 372, 386, 398, 402, 410, 411, 935,
 937, 940, 941, 951, 953, 969, 971, 972, 979,
 980
 Gyöngösi, Stephanus → Gyöngyösi István
 Gyöngössi István → Gyöngyösi István
 Gyöngyösi → Gyöngyösi János, ifjabb
 Gyöngyösi → Gyöngyösi István
 Gyöngyösi István (Gyöngyösi, Gyöngössi István,
 Stephanus Gyöngösi) 81, 607, 615, 616
 Gyöngyössi János, ifjabb (Gyöngyösi, Gyöngyössy
 János, Joannes Gyöngyösy, Joannes Gyön-
 gyössy) 457–459, 1026–1032
 Gyöngyössi János, idősebb 1030
 Gyöngyössy János → Gyöngyössi János, ifjabb
 Gyöngyössy, Joannes → Gyöngyössi János, ifjabb
 Gyöngyösy, Joannes → Gyöngyössi János, ifjabb
 Gyulai Lajos 933
 Haag, Herbert 844
 Haamen 406, 975, 976,
 Haas, Franz 927
 Habakuk 341, 904
 Habsburg-család 550, 551, 644
 Habsburg–Lotharingiai Ferenc Károly (főher-
 ceg; Ferenc Károly, Ferencz) 309, 311, 873
 Habsburg–Lotharingiai József Antal (József, Jo-
 sephus, József Antal, József nádor) 7, 112,

- 137, 170, 493, 518, 641–644, 646, 655, 656, 659, 661, 678, 681, 700, 757, 769, 770, 773, 775, 777, 784, 789, 790, 799, 801, 803, 806, 808, 809, 812, 813, 824, 838, 841, 846, 847, 856, 877, 883, 887, 891, 910, 919, 920, 965, 966, 971, 972, 980, 981, 986–988, 990, 996, 1002, 1012, 1014, 1020, 1033, 1049, 1070, 1071
- Habsburg–Lotharingiai Lajos (főherceg; Lajos) 286, 846
- Habsburg–Lotharingiai Mária Amália 550, 552
- Habsburg–Lotharingiai Rudolf (főherceg; Rudolph, Rudolph) 268, 822, 824
- Hadész 524, 527
- Hafner (kalmár) 96–98, 633
- Hager, Josef 613
- Hahntaller → Johann Adam Hanthaler
- Hairaddin 838, 854
- Haimann György 533
- Haiszler György (Haizler) 421, 989
- Haizler → Haiszler György
- Hajnóczi Gábor 516
- Hajnóczy József 596, 621, 643, 654, 693
- Haliczky András 597
- Haller, Albrecht von 515
- Haller család 637
- Haller, Josephus → Haller József
- Haller József (Josephus Haller) 70, 594, 595
- Halmy Gyula 601
- Hamann, Brigitte 641, 808, 846, 877
- Hamon Kristóf 559, 600, 628
- Hamvai Kovács Zsigmond 1075
- Hankó Ildikó 838, 846
- Hannibal → Hannibál
- Hannibál (Hannibal) 336, 358, 359, 899, 904
- Hannulik János Krizosztom 549
- Hanthaler, Chrysostomus → Johann Adam Hant-haler
- Hanthaler, Johann Adam (Chrysostomus Hant-haler, Hahntaller, Hanthaller) 331, 335, 338, 342, 343, 350, 353, 385, 449, 893, 895–897, 900, 902, 907, 916, 918, 953, 1016
- Hanthaller → Johann Adam Hanthaler
- Harpe, Jean-François de la (De la Harpe) 335, 897
- Hartenkeil, Johann Jacob 548
- Hartleben, Konrad Adolf 651
- Hattyuffy Dezső 521, 522, 525, 529, 531, 534–537
- Haudrich 44, 542, 545
- Haulik György 306, 869
- Haydn, Joseph 863
- Hebe → Hébé
- Hébé (Hebe) 22, 23, 528
- Hegyi Tibor 639
- Heléna 524
- Hell Miksa 529, 613
- Heltai Gáspár 253, 810
- Hencz Lajos 840
- Henri 171, 499, 720, 1070
- Henrik, IV. (német-római császár) 584
- Hennyey Vilmos 840
- Héphaisztosz 526, 536
- Héra 528, 530, 536
- Héraklész (Alcides, Hercules) 33, 105, 112, 535, 643, 644, 656
- Hercules → Héraklész
- Herder, Johann Gottfried (Herdert) 55, 109, 195, 360, 567, 574, 652, 751, 927
- Herdert → Johann Gottfried Herder
- Herger Csabáné 857
- Hermann (Arminius) 358, 359, 838, 903, 926
- Hermann Egyed 532, 533, 545, 553, 582, 742, 823, 907
- Hermész 524, 528
- Hermina → Hermina Amália Mária Anhalt-Bernburg-Schaumburg-Hoym-i hercegnő
- Hermina → Hermina Amália Mária főhercegnő
- Hermina Amália → Hermina Amália Mária főhercegnő
- Hermina Amália Mária (Anhalt-Bernburg-Schaumburg-Hoym-i hercegnő; Hermina) 457, 518, 790, 808, 847, 877, 920, 971, 986–988, 996, 1002, 1027, 1029, 1071
- Hermina Amália Mária (főhercegnő; Hermina, Hermina Amália) 313, 808, 847, 877, 920, 971, 986, 996, 1069–1071
- Herpi, Christine → Maria Clara Herpin
- Herpi István → Stephanus Herpi
- Herpi Krisztina → Maria Clara Herpin
- Herpin Klára → Maria Clara Herpin
- Herpin, Maria Clara (Christina, Christine Herpi, Herpi Krisztina, Herpin Klára, Kláríka, Klärchen, Maria Clara, Tinácska, Tinedel) 5, 41–44, 519, 539, 542, 543, 545, 546, 562, 563, 576
- Herpi, Stephanus (Herpi István) 44, 539, 540, 543, 545

- Hess András 751
 Hess, Johann Jakob 866
 Hésziodosz 527, 529, 530, 536
 Hesztia 528
 Hildebrand → VII. Gergely
 Hilfreich, Erdman → Erdmann Hilfreich
 Hilfreich, Erdmann (Erdman Hilfreich, Erdman Hilfsreich, Erdmann Hülfreich, Joseph Michael Freiherr von Ehrenfels) 63, 580, 582
 Hilfsreich, Erdman → Erdmann Hilfreich
 Hille Ágoston → Augustin Bartolomäus Hille
 Hille, Augustin Bartolomäus (Augustinus Hille, Hille Ágoston) 385, 386, 392, 399, 403–405, 407, 408, 413, 951, 952, 954, 956, 958, 962, 963, 968, 972–978, 980–983
 Hille, Augustinus → Augustin Bartolomäus Hille
 Hippokratész 652
 Hirgeist Anna → Próney Simonné Hirgeist Anna
 Hirgeist család 660
 Hirgeist Ferenc 659, 660, 664, 671, 675
 Hirgeist Lipót 664, 667, 671, 687
 H. János → Horváth János
 Hoffinger 49–51, 558–563
 Hohenzollern-Hechingen Jozefa 789
 Holl Béla 855, 950
 Homer → Homérosz
 Homérosz (Homer, Homerus) 341, 502, 748, 787, 904
 Homerus → Homérosz
 Horányi Elek 555
 Horatius → Quintus Horatius Flaccus
 Horatius Flaccus, Quintus (Horatius) 409, 433, 586, 732, 978, 1003, 1011
 Horeczky család 660
 Hornyik János (Hornykk, Joannes Hornyik) 8, 10–12, 199, 210, 212, 216, 220, 232, 233, 235, 245, 250, 257, 259, 261, 265–269, 272, 277, 278, 286, 292, 296, 301, 303, 305, 306, 310, 318, 324, 332, 337, 343, 344, 352, 358, 359, 364, 369, 371, 386, 396, 398, 401, 402, 418, 421, 423, 424, 441, 445, 454, 482, 726, 757, 777, 778, 781, 822, 829, 906–911, 913, 932, 941, 965–967, 969–972, 985–992, 998, 1000, 1003, 1005, 1012, 1023, 1025, 1041, 1051, 1052, 1054, 1056, 1066
 Hornyik, Joannes → Hornyik János
 Hornyik József → Hornyik József
 Hornyik, Josephus → Hornyik József
 Hornyik József (Hornyik József, Josephus Hornyik) 11, 431–434, 757, 1000, 1001, 1003
 Hornykk → Hornyik János
 Horvath → Horváth János
 Horváth Ádám → Pálóczi Horváth Ádám
 Horváth András → Pázmándi Horváth Endre
 Horváth István → Horvát István
 Horváth Jankó → Horváth János
 Horváth János (Joannes Horváth, Johann von Horváth, Joh. von Horváth, H. János, Horvath, Horváth Jankó, Horvát János) 8–12, 176–219, 221, 227–272, 276–287, 292–314, 318–340, 342–344, 346, 350–373, 383–385, 389–402, 410–412, 416–418, 420–429, 432–438, 441–444, 446–449, 454–456, 460–464, 466–487, 490, 494, 495, 513, 514, 516, 517, 524, 526, 660, 690, 710–713, 725–730, 732–744, 746–761, 765–794, 796–827, 830–832, 836–848, 852–859, 861–879, 881–922, 924–945, 949–954, 958–964, 966–974, 976, 978–981, 983–1002, 1004–1026, 1032–1036, 1038, 1039, 1041–1058, 1061–1066, 1071, 1079–1081
 Horváth, Joannes → Horváth János
 Horváth, Johann von → Horváth János
 Horváth, Joh. von → Horváth János
 Horváth Konstantin 218, 245, 517, 654, 725–727, 729, 730, 733–736, 738, 740–743, 746, 747, 749–752, 755, 757, 759–761, 768, 770, 772, 773, 776, 777, 779, 781, 782, 784–788, 790–792, 794, 796–798, 800, 801, 804, 805, 808, 813–815, 817–819, 821, 824, 827, 832, 839, 840–844, 853, 854, 856, 859, 861, 863–868, 871, 872, 875, 878, 879, 881, 883, 885, 886, 888, 890, 891, 893, 895, 897, 898, 900, 901, 903, 906, 908–913, 915–917, 919, 921, 924, 926, 928, 930, 931, 935, 937, 938, 940, 942, 943, 951, 958, 960, 963, 965, 966, 969, 971, 972, 978, 980, 984–987, 989, 991, 992, 994, 996, 999–1001, 1003–1005, 1007–1014, 1022, 1023, 1033, 1034, 1038, 1039, 1043, 1045–1051, 1053–1057, 1061, 1065
 Horváth Pista → Horvát István
 Horváth Sándor 795, 814
 Horváth Viktor 517
 Horvát István (Horváth István, Horváth Pista) 223, 257, 330, 426, 473, 514, 539, 643, 656, 715, 726, 753, 783, 811, 816, 817, 894, 995, 1045

- Horvát János → Horváth János
 Horvát József 1045
 Hovánszki Mária 517, 519, 524, 533, 535, 536, 650, 741, 758, 770, 771, 781, 782, 797, 824, 855, 863, 891, 907, 909, 920, 926, 934, 940, 945, 1011, 1035
 Hőgyészi Lajos 476, 478, 1047
 Hölvényi György 881
 Hrabovszky György (Hrabowszky György) 494, 1066
 Hrabowszky György → Hrabovszky György
 Huberer → Franciscus Huber
 Huber, Franciscus (Huberer) 32, 534
 Hudi József 727, 927, 959
 Husai 766
 Hüakinthosz 527
 Hübner, Johann 468, 1040, 1041
 Hübner, Michael → Hübner Mihály
 Hübner Mihály (Michael Hübner) 47, 59, 70, 547, 555, 556, 557, 571, 577, 594
 Hülreich, Erdmann → Erdmann Hilfreich
 Hyde, Thomas 54, 566, 573
 Hyeronimus → Szent Jeromos

 Iapis (Jápix) 20, 527
 Iasus 527
 Illéssy János 711, 923
 Illyefalvi Lajos 633, 634
 Illyés András 368, 939
 Illyés István József 476, 1047
 Inkey család 534
 Inó 526
 Iób → Jób
 István → István Viktor
 István → Szent István
 István, I. → Szent István
 István Viktor (főherceg; István, Pista) 250, 313, 353, 420, 808, 847, 877, 920, 971, 987, 988, 996
 Itüsz 538
 Iuvenalis (Juvenális) 586, 587
 I. Xtus → Jézus Krisztus
 Ivanics Zsigmond 296, 857
 Ivanovics Pál 532
 Ivánszky Antal 13, 506, 1076–1078
 Iványi Béla 711, 752
 Izajás (Izaiás) 474, 905
 Izaiás → Izajás
 Izsák 985
 Jablonski, Paul Ernst (Jablonszki, Jablonszky) 53, 54, 565, 566, 573
 Jablonszki → Paul Ernst Jablonski
 Jablonszki, Daniel Ernst 573
 Jablonszky → Paul Ernst Jablonski
 Jákob (pátriárka) 417, 985
 Jákob → Ludwig Heinrich Jakob
 Jakob, Ludwig Heinrich (Jákob) 304, 306, 309, 867, 870, 872
 Jancsó Elemér 596, 617–619
 Janko 455, 1023
 Jankovich Éva Teréz 882
 Jankovich József (Jankovics) 420, 988
 Jankovich Miklós (Jankovics Miklós) 241, 245, 251, 253, 523, 613, 798, 799, 816
 Jankovics → Jankovich József
 Jankovics József 616
 Jankovics Miklós → Jankovich Miklós
 János (pilisí apát) 353, 411, 919, 979
 János Gazda 544
 János → Szent János
 Janzsó Miklós 1026
 Jápix → Iapis
 Jéger, Bernard → Jéger Bernát
 Jéger Bernát (Bernard Jéger) 377, 378, 938, 945, 946, 950
 Jelačić, Josip (Jellasics) 869
 Jellasics → Josip Jelačić
 Jeremiás 375, 599, 944
 Jesus Christus → Jézus Krisztus
 Jessze 766
 Jezus → Jézus Krisztus
 Jézus → Jézus Krisztus
 Jézus Krisztus (Christus, I. Xtus, Jesus Christus, Jezus, Jézus, Kr., Krisztus) 28, 33, 52–55, 210, 295, 302, 304, 306, 307, 323, 328, 341, 374, 375, 379, 381, 384, 393, 415, 416, 434, 451, 453, 460, 483, 489, 527, 531, 565, 567, 574, 583–585, 640, 679, 680, 740, 753, 766, 769, 775, 793, 802, 813, 855, 864–866, 870, 886, 896, 899, 904, 905, 909, 926, 938, 943, 944, 946, 948, 950, 952, 956, 957, 959, 960, 962, 965, 983, 984, 1003, 1018, 1019, 1022, 1033, 1043, 1053, 1060, 1071, 1085
 Joannes → Szent János
 Job → Jób
 Jób (Iób, Job) 341, 389, 393, 394, 400, 415, 450, 451, 472, 484–487, 844, 904, 959, 970, 983, 1017–1019, 1055–1057

- Jochebed 904
 Johannes → Nepomuki Szent János
 Jónás 431, 435
 Joó Tibor 515
 Joó Tibor (más) 538
 Jordánszky, Alexius → Jordánszky Elek
 Jordánszky Elek (Alexius Jordánszky) 403, 741, 973, 993
 Józef → Habsburg–Lotharingiai József Antal
 Josephus → Habsburg–Lotharingiai József Antal
 Josephus → Josephus Flavius
 Jóska 306, 423, 509, 870, 1082
 József → Szent József
 József, II. (Joseph, II. József, Joseph der zweite, Józef, József) 42, 107, 152, 223, 527, 532, 544, 546, 557, 582, 597, 611, 623, 642, 649, 690, 696, 783, 873, 960, 1086, 1088
 József Antal → Habsburg–Lotharingiai József Antal
 József Ferenc (főherceg) 873
 József nádor → Habsburg–Lotharingiai József Antal
 Juhász Nepomuk János 621
 Juno 536
 Jupiter 36, 525, 526, 537, 538
 Juranics Antal (Juranits Antal) 455, 456, 477, 492, 998, 1023, 1025, 1063, 1064
 Juranics László 710, 725, 874
 Juranits Antal → Juranics Antal
 Jutka 425, 994
 Juvenális → Iuvenalis
 Juventas 528

 Kádár Jolán 637
 Kaempfer, Engelbert (Kämpfer, Kempfer) 64, 581, 585
 Käfer István 711, 752
 Kain 749
 Kaldi → Káldi György
 Káldi György (Kaldi, Káldy) 176, 178, 195–197, 200–202, 205, 218, 224, 225, 227, 230, 239, 270–272, 274, 280, 283, 284, 288, 289, 300, 368, 389, 394, 414, 415, 436, 451–453, 456, 464, 487, 494, 729, 731, 741, 749, 750, 753, 758–760, 763, 767, 779, 783, 786, 787, 789, 827–829, 831, 834, 837, 845, 848–851, 862, 938, 959, 964, 982, 983, 1005, 1019–1021, 1035, 1042, 1057, 1066
 Káldy → Káldi György
 Kállay István 720
 Kalliope → Kalliope
 Kalliope (Calliope, Kalliope) 24, 30–32, 524, 527, 530, 533, 534
 Kálvin János (Joh. Calvin) 182, 387, 845, 851
 Kammerlauf János György 721
 Kammerlauf Veronika (Frau von Laszlvsky, Laszlovskyné) 172, 720, 721
 Kämpfer → Engelbert Kaempfer
 Kanka, Daniel → Kanka Dániel
 Kanka Dániel (Daniel Kanka) 13, 507, 1076–1078
 Kánt → Immanuel Kant
 Kant, Immanuel (Kánt) 184, 185, 320, 732, 737, 738, 793, 884
 Kaposi Juhász Sámuel 783
 Kapronczay Katalin 676, 794
 Kapy Anna Mária → Almásy Pálné Kapy Anna Mária
 Kardos Albert 931
 Karl → Karl Ossitzky
 Karlinszky Balázs 937, 941, 1008
 Károli, Casparus → Károli Gáspár
 Károli Gáspár (Casparus Károli, Casparus Károlyi, Károlyi Gáspár) 280, 283, 284, 456, 461, 469, 741, 759, 845, 1041
 Karolina → (Carolina)
 Károly → Karl Ossitzky
 Károly, V. (német-római császár; Carl der V., Ötödik Károly) 275, 449, 836, 838, 839, 854, 894, 906, 925
 Károly, X. (francia király) 806
 Károly Ambrus (prímás) 545, 743
 Károly Ferdinánd (francia királyi főherceg; Berry hercege, Charles Ferdinand d'Artois, Herczeg Berri) 247, 806
 Károlyi, Casparus → Károli Gáspár
 Károlyi Gáspár → Károli Gáspár
 Károly János, XIV. (svéd király) 920
 Kassai József (Kassay) 456, 461, 464, 469, 472, 617, 1023, 1024, 1033–1035, 1039, 1041–1043, 1045
 Kassay → Kassai József
 Kasztór 524
 Katalin, II. 557, 612
 Katka 34, 36, 536
 Katona Ferenc 639
 Katona József 753
 Katus 34

- Katzianer, Karl 149, 152, 163, 695, 696, 699, 708
 Kazincy → Kazinczy Ferenc
 Kazinczi → Kazinczy Ferenc
 Kazinczy Ferenc (Francois de Kazinczy, Kazincy, Kazinczi, Kazinczy Ferencz, Kazintzy) 6, 94, 99–104, 365, 366, 438, 515, 549, 553, 575, 616, 620, 625, 628, 629, 631–633, 635–641, 651, 654, 658, 660, 664, 667, 670, 671, 683, 715, 749, 862, 876, 930, 931, 933, 934, 1080
 Kazinczy Ferencz → Kazinczy Ferenc
 Kazinczy, Francois de → Kazinczy Ferenc
 Kazinczy Thalie 660
 Kazintzy → Kazinczy Ferenc
 Kébesz (Cebes) 457, 459, 1025, 1026, 1028, 1030
 Kecskés Judit 647
 Kéfas → Szent Péter
 Kelényi B. Ottó 530, 533
 Kelényi György 530
 Kemény Ferenc (Francois Gemin) 1035
 Kempelen Béla 847, 1071
 Kempfer → Engelbert Kaempfer
 Képhisszosz 528
 Képlaki Vilma → Szemere Krisztina
 Kerényi Ferenc 645–647, 699, 720, 816, 817, 996
 Keresztély Ágost (prímás) 1090
 Kerti József 519, 619
 Kéry János 532
 Keszler Borbála 616
 Kétó 536
 K. F. → Kiss Ferenc
 Kharmidész 527
 Kheirón 525
 Khlórisz (Kloris) 20, 34, 524, 527
 Kikinger Eleonóra (Kikingerné) 472, 514, 889, 1014, 1045, 1049, 1050
 Kikingerné → Kikinger Eleonóra
 Kilényi Dávid (Killyéni Kocsis Dávid) 481, 1051
 Killyéni Kocsis Dávid → Kilényi Dávid
 Király Emőke 619
 Király Kelemen 793, 973
 Király Mihály 7, 157, 159, 670, 702, 704, 708, 709, 715
 Kirsch, Adam Friedrich (Kirschius) 166, 188, 712, 713, 739
 Kirschius → Adam Friedrich Kirsch
 Kis → Kiss Ferenc
 Kisbán Emil 532, 533, 861
 Kis Elemérné 857
 Kisfaludy Károly 650, 726, 934, 1036
 Kisfaludy Mihály 650
 Kisfaludy Sándor 6, 108–111, 260, 646, 648, 650, 651, 656, 887, 934
 Kis Fer. → Kiss Ferenc
 Kis Ferencz → Kiss Ferenc
 Kis István → Kiss István
 Kis János 660, 934
 Kis Pipin (Pipin) 336, 899
 Kiss → Kiss Ferenc
 Kiss Ernő 613
 Kiss F. → Kiss Ferenc
 Kiss Fer. → Kiss Ferenc
 Kiss Ferenc (veszprémi kanonok; Franc. Kiss, K. F., Kis, Kis Fer., Kis Ferencz, Kiss, Kiss F., Kiss Fer., Kiss Ferencz, Kiss Ferencz) 8, 10, 11, 191, 192, 199, 203, 207–210, 212, 215–217, 221–224, 232, 233, 235, 250, 265–269, 272, 276, 278, 286, 292–294, 296, 301, 302, 304, 310, 314, 317, 324, 327, 331, 332, 339, 340–343, 347, 352, 356–359, 363, 365, 367, 369, 371–376, 384, 398, 402, 422–424, 429, 430, 436, 441, 444, 454, 481, 482, 726, 738, 747, 757, 758, 760, 761, 765, 768, 777–779, 782, 787, 807, 817, 819, 822, 824, 829, 830, 837, 839, 843, 844, 854, 855, 862, 864, 865, 868, 878, 882, 901–906, 908, 912, 922, 924, 925, 932, 933, 936, 938, 941–943, 945, 952, 958, 960, 966, 967, 1025, 1037, 1051, 1054–1056, 1066
 Kiss Ferenc (más) 832
 Kiss Ferencz → Kiss Ferenc
 Kiss Ferencz → Kiss Ferenc
 Kiss, Franc. → Kiss Ferenc
 Kiss István (Kis István, Kiss István) 100–102, 323, 637, 638
 Kiss István → Kiss István
 Kiss Péter 524
 Kiszely István 838, 846,
 Klärchen → Maria Clara Herpin
 Klárika → Maria Clara Herpin
 Kleombrótosz 905
 Klió (Clio, Klio) 23, 24, 31, 37, 527, 529, 530, 533, 538
 Klio → Klió
 Klobusiczky József (Klobusiszky) 70, 578, 594, 595
 Klobusiczky Péter 754, 997
 Klobusiszky → Klobusiczky József
 Klopstock → Friedrich Gottlieb Klopstock

- Klopstock, Friedrich Gottlieb (Klopfstock) 333, 336, 348, 449, 838, 896, 899, 903, 912, 927
 Kloris → Khlórisz
 Kluch József 74, 598–600
 Klütaimnésztra 524
 Knapp Éva 855, 950
 Kocsi → Kocsi Sebestyén István
 Kocsi Sebestyén István (Kocsi, Sebestyén István) 320, 411, 421, 884, 980, 989
 Kókay György 723, 727, 737, 792, 799
 Kolbe, Valentinus 700
 Kollányi Ferenc (Kollányi Ferencz) 830
 Kollányi Ferencz → Kollányi Ferenc
 Kollár Ádám Ferenc 613
 Kollár István 988
 Koller Ignác 776
 Kollonich László 754
 Kolonics család 873
 Kolosvári → Kolossváry Sándor
 Kolosváry Sándor → Kolossváry Sándor
 Kolossváry, Alexander → Kolossváry Sándor
 Kolossváry Sándor (Alexander Kolossváry, Kolosvári, Kolosváry Sándor) 10, 301, 307, 310, 318, 332, 343, 347, 369, 372, 403, 726, 777, 863, 906, 908, 911, 912, 942
 Kolowrat-Krakowsky, Anna Josepha 612
 Koltai András 519, 598
 Komáromy Péter 252, 261, 815
 Komoróczy Géza 644
 Koncz Ákos 775, 776, 779, 798
 Koncz József → Koncz József
 Koncz József (Josephus Kontz, Koncz József) 240, 796–798
 Koncz József (színész; Kontz József) 481, 1050, 1051
 Kondé Miklós 539, 540, 560, 600
 Kontz József → Koncz József (színész)
 Kontz, Josephus → Koncz József
 Kopácsi → Kopácsy József
 Kopácsy József (Joseph Kopátsy, Kopácsi) 220, 268, 305, 343, 477, 490, 725–727, 780, 822, 824, 908, 909, 1048, 1061
 Kopátsy, Joseph → Kopácsy József
 Kopernikus, Nikolausz (Copernicus) 55, 567, 574,
 Koppány (Kupa) 912
 Koppányi Júlia 727
 Koppi, Carolus → Koppi Károly
 Koppi Károly (Carolus Koppi) 6, 71, 72, 519, 596–598, 601
 Korompay György 776
 Korompay Klára 784
 Korondi József (Korondy, Josephus Korondy) 12, 270, 271, 300, 424–426, 438, 451, 457–459, 487, 490, 827–829, 1019, 1025, 1026, 1031, 1044, 1081
 Korondy → Korondi József
 Korondy, Josephus → Korondi József
 Koronis → Korónisz
 Korónis → Korónisz
 Korónisz (Koronis, Korónis) 24, 37, 530, 538
 Kosch, Wilhelm 720
 Kotzebue, August von 552, 620, 639
 Kótzsiánn 96, 633
 Kovachich Márton György 597, 816
 Kovács Eszter 712
 Kovács Etelka 721
 Kovács Mária 647
 Koválik → Kovalik János
 Kovalik János (Koválik) 198, 251, 367, 420, 755, 809, 937, 941, 987, 988
 Kovásznai Tóth Sándor 549
 Kováts Antal 198, 756
 Kölcsy Ferenc 837, 934
 König Ferenc 961
 Könyves Kálmán 776
 Köpeczi Béla 551
 Kőszeghi László → Kőszeghy László
 Kőszeghy László (Kőszeghi László) 425, 994
 Közi-Horváth József 877
 Kr. → Jézus Krisztus
 Kralovánszky Alán 516, 776
 Kramer, Josephus → Krammer József
 Krammer József (Josephus Kramer) 114, 124, 138, 171, 621, 657–669, 670, 683, 685, 717, 719
 Krausz Sámuel 855
 Kreil Antal 597
 Kreskai → Kreskay Imre
 Kreskay Etelka 522
 Kreskay Gáspár 522
 Kreskay Imre (Kreskai, Kreskay Tamás Imre) 5, 17–40, 518, 521–526, 528–538, 690, 780, 961
 Kreskay János 521
 Kreskay József 523

- Kreskay Tamás Imre → Kreskay Imre
 Kresznerics Ferenc 304, 710, 711, 725, 867, 870, 873
 Krisztus → Jézus Krisztus
 Kubányi Katalin 710, 751
 Kucska Ferenc 795, 814
 Kuhn, Axel 632
 Kujbusné Mecsei Éva 632
 Kulcsár Krisztina 700
 Kulcsár Bálint 648
 Kulcsár István → Kulcsár István
 Kulcsár Istvány → Kulcsár István
 Kulley, Joannes → Külley János
 Kulcsár István (Kulcsár István, Kulcsár Istvány) 104, 108, 266, 276, 279–282, 287, 330, 350, 391, 396, 398, 429, 443, 641, 643, 651, 710, 725, 816, 820, 840, 844, 854, 874, 894, 896, 959, 999, 1006
 Kupa → Koppány
 Cupidó → Cupido
 Kurbel Rozina 545
 Kurbély, Georg
 Kurbélyi György (Georg Kurbély) 44, 243, 249, 391, 401, 423, 540, 543, 545, 726, 757, 779, 784, 824, 834
 Kurucz György 789, 790, 840
 Kúthy István 516
 Küllei → Külley János
 Küllei Nepomuk János → Külley János
 Külley János (Joannes Kulley, Küllei, Küllei Nepomuk János) 8, 10, 199, 219, 220, 225, 232, 233, 235, 250, 268, 295, 296, 301, 307, 310, 318, 332, 343, 345, 403, 444, 456, 482, 483, 495, 726, 756, 777, 779, 784, 856, 906, 908, 910, 911, 919, 920, 924, 926, 933, 941, 961
 Kvassay Franciska 749
 Labádi Gergely 521–523, 525, 529, 531, 534, 537
 Laci → Prónay László, ifjabb
 Lacos, Pierre Choderlos de 551
 Laczi → Prónay László, ifjabb
 Laczó → Prónay László, ifjabb
 Laczy → Prónay László, ifjabb
 Láértész 538
 Lafert → Laffert Antalné Prónay Antónia
 Lafert → Laffert Ignác Antal
 Laferte → Laffert Ignác Antal
 Laffert Antal 152, 697, 715, 882
 Laffert Antalné Prónay Antónia (Lafert) 139, 687
 Laffert Ignác Antal (Lafert, Laferte) 318, 319, 882, 884
 Lajos → Habsburg–Lotharingiai Lajos
 Lajos, XIV. (francia király) 551, 585, 855
 Lajos, XV. (francia király) 585, 855
 Lajos, XVI. (francia király) 806
 Lajos, XVIII. (francia király) 806
 Lakits 491, 1062, 1063
 Lakó György 614
 Landerer család 289, 457, 850, 851, 1027, 1029, 1031
 Landerer Katalin 558
 Landerer Lipót → Landerer Lipót Ferenc
 Landerer Lipót Ferenc (Landerer Lipót) 574, 640
 Landerer, Michael → Landerer Mihály
 Landerer Mihály (Michael Landerer) 56, 59, 103, 568, 571, 574, 621, 640
 Láng → Lang János Fortunát
 Lang János Fortunát (Joannes Fortunatus Lang, Láng) 394, 963, 964
 Lang, Joannes Fortunatus → Lang János Fortunát
 Langland, William 885
 Lányi Sámuel 144, 691, 693
 Lápis Zsuzsanna 1009
 Las Casas, Bartolomeo (De las Casas) 65, 581, 587
 Laskai Sámuel 553
 Laszkalner → Laszkalner Antal
 Laszkalner Anton → Laszkalner Antal
 Laszkalner Antal (Laszkalner, Laszkalner Anton) 307, 343, 347, 481, 870, 908, 911, 1051
 László, I. → Szent László
 Laszlovsky, Frau von → Kammerlauf Veronika
 Laszlóvszky → Laszlovsky József, idősebb
 Laszlovsky József, idősebb (Laszlóvszky) 168, 716
 Laszlovsky József, ifjabb 721
 Laszlovszkyné → Kammerlauf Veronika
 Latona 525
 Latzi → Prónay László, ifjabb
 latzi → Prónay László, ifjabb
 Lauschmann Gyula 521, 523, 538
 Lavotta Rezső 516
 Lázár 905
 Lea 985

- Leda → Léda
 Léda (Leda) 17, 524
 Lehnhardt → Lenhard Sámuel
 Leiriopé 528
 Lekovics János (Joann. Lekovits, Lekovits) 301, 307, 318, 332, 343, 347, 425, 726, 863, 908, 909, 994
 Lekovits → Lekovics János
 Lekovits, Joann. → Lekovics János
 Lenhard Sámuel (Lehnhardt) 457, 459, 887, 1027, 1029, 1031, 1032
 Leopoldus → II. Lipót
 Leopoldus II. → II. Lipót
 Lestyan Sándor 700
 Létó 524
 Ley János (Joannes Ley) 48, 556, 557
 Ley, Joannes → Ley János
 Liber → Bacchus
 Liebold Károly 555
 Likvándi Zozimus 239, 241, 244, 797, 799, 803
 Lipót, I. (magyar király) 551, 961
 Lipót, II. (magyar király; Leopoldus, Leopoldus II.) 136, 169, 175, 611, 613, 641, 684, 717, 724, 789, 824, 846
 Lipp Veronika 753
 Liptay, Samuel → Liptay Sámuel
 Liptay Sámuel (Samuel Liptay) 457, 458, 459, 1025–1032
 lisi → Lisi
 Lisi (lisi, Lizi) 139, 142, 157, 159, 160, 686–689
 Livius → Titus Livius
 Livius, Titus (Livius) 259, 813
 Lizi → Lisi
 Lk → Szent Lukács
 Lodron-Laterano Castelromano, Maria Karolina 788
 Lonovics József (Lonovits) 216, 233, 235, 240, 243, 245, 249, 256, 776
 Lonovits → Lonovics József
 Lojola, Ignatz v. → Loyolai Szent Ignác
 Loyolai Szent Ignác (Ignatz v. Lojola) 1043
 Lovász Emese 538
 Löffler Erzsébet 832
 Lukács → Szent Lukács
 Luna 25, 530
 Luther Márton 574, 963
 Luzsénszky család 1016
 Luzsinszky 447
 Lux Etelka 784
 M. → Madarassy Ferenc
 M. → Marie Ossitzky
 Maacha 984
 Machiavelli, Niccolò 806
 Macri → Domenico Magri
 Madarasi → Madarassy Ferenc
 Madarassy Ferenc (Madarasi, M.) 198, 240, 251–253, 255, 260, 263, 264, 428, 755, 798, 817, 997
 Madarassy István 801
 Madarász Flóris 517, 727
 Magri, Domenico (Macri) 182, 185, 738
 Mahomed → Mohamed b. 'Abd Allah
 Mailáth János → Majláth János
 Mailáth, Johann → Majláth János
 Majláth → Mailáth György, ifjabb
 Mailáth György, ifjabb (Majláth) 198, 755
 Mailáth György, idősebb 755
 Májer, Josephus → Májer József
 Majer József (Mayer) 124, 669, 670
 Májer József (Mayer, Josephus Májer) 9, 198, 277, 752, 756, 841
 Majláth János (Mailáth János, Johann Mailáth) 364–366, 876, 930, 933, 934
 Majláth József 933
 Majtényi (Majtényi) 41, 541
 Majtényi → Majtényi
 Majthényi család 543, 659, 716
 Majthényi Károly 513, 573
 Majthényi Mária → Marczibányi Isvänné Majthényi Mária
 Makay Antal 997, 1023
 Makk Domokos (Makk Domonkos) 96–100, 102, 515, 516, 621, 632–634, 636, 640
 Makk Domonkos → Makk Domokos
 Makó Pál 529
 Maly → Prónay Amália
 Mályuszné Császár Edit 545, 547, 555, 558, 671, 753
 Manetho → Manethón
 Manethon → Manethón
 Manethón (Manetho, Manethon, Manethos) 63, 580, 584
 Manethos → Manethón
 Marczibany → Marczibányi István
 Marczibány → Marczibányi István
 Marczibány, Frau von → Marczibányi Isvänné Majthényi Mária

- Marczibányi család 168, 261, 704, 716, 810, 816, 817, 995, 996
 Marczibányi Imre 263, 659, 816, 817
 Marczibányi István (Marczibány, Marczibány, Marzipány) 127, 263, 427, 659, 671–673, 694, 704, 716, 816, 937, 996
 Marczibányi Isvänné Majthényi Mária (Frau von Marczibány, Majthényi Mária, Marczibányiné, Marczibányiné, Marczibányiné Majthényi Mária) 147–149, 168, 659, 671, 673, 693–695, 716, 816, 859
 Marczibányi–Majthényi család 659, 716
 Marczibányiné → Marczibányi Isvänné Majthényi Mária
 Marczibányiné Majthényi Mária → Marczibányi Isvänné Majthényi Mária
 Marczibányné → Marczibányi Isvänné Majthényi Mária
 Margócsy István 724
 Maria → Szűz Mária
 Mária → Szűz Mária
 Maria Clara → Maria Clara Herpin
 Mária Dorottya (würtembergi hercegnő) 808, 838, 846, 847, 883, 971, 987, 988, 990, 996, 1002, 1071
 Mária Karolina Ferdinanda (nápoly–szicíliai királyi hercegnő) 806
 Mária Ludovika → Bourbon Mária Ludovika
 Mária Terézia (magyar királynő) 532, 550, 551, 582, 1086
 Mária Terézia Karolina (nápoly–szicíliai királyi hercegnő) 873
 Marich István Dávid (Marics) 277, 841, 842
 Marics → Marich István Dávid
 Marie → Marie Ossitzky
 Maris → Marie Ossitzky
 Márki Sándor 711
 Markó László 755
 Máro → Publius Vergilius Maro
 Mars (Márs) 20, 22, 525, 526, 528, 615
 Márs → Mars
 Martinovics Ignác 515, 522, 553, 574, 596, 597, 602, 621, 624, 625, 629, 630, 632, 634–638, 640, 641, 643, 644, 650, 651, 654, 657, 659, 671, 711, 749, 783, 806, 807, 811, 838, 852, 853, 960, 1079
 Marton → Márton István
 Márton István (Marton) 232, 284, 300, 301, 327, 862, 891
 Marzipány → Marczibányi István
 Massillon, Jean-Baptiste 292, 855
 Mater → Szűz Mária
 Matheus → Szent Máté
 Mattheus → Szent Máté
 Mátyás, I. (magyar király) 644, 1087
 Mauch, Armand 738
 Mayer → Majer József
 Mayer → Májér József
 Mayer, Johann 494, 1050, 1063–1065
 Medina, Bartolomeus 585
 Mednyánszky család 687
 Medúza (Medusa) 36, 536
 Medusa → Medúza
 Megaira 528
 Meissner, August Gottlieb 55, 567, 574
 Melicerte → Melikertész
 Melikertész (Melicerte) 20, 526
 Melpomené 527
 Memnon 586
 Mendelssohn → Moses Mendelssohn
 Mendelson → Moses Mendelssohn
 Mendelssohn, Moses (Mendelssohn, Mendelson) 207, 208, 210, 212, 266, 300–302, 305, 310, 313, 322, 769, 770, 772, 774, 820, 855, 862, 865, 869, 874, 877, 886
 Menelaosz 524
 Mentor → Mentór
 Mentór (Mentor) 228, 787
 Menyánszky 139, 686, 687
 Merényi Lajos 553
 Mérey Sándor 271, 828, 831
 Mesler Mária 425
 Mesmer, Franz Anton 573
 Mészáros István 923
 Metternich, Klemens Wenzel Lothar 699
 Michel 157, 158, 702–704
 Michok, Anton 993
 Midasz → Midász
 Midász (Midasz, Mydás) 224, 759, 783
 Mielck, J. B. (Mielek) 552
 Mielek → J. B. Mielck
 Milassin Miklós → Milassin Miklós Bertalan
 Milassin Miklós Bertalan (Milassin Miklós, Nicolaus Milassin) 48, 546, 556, 557, 562, 563, 582, 936
 Milassin Miklós → Milassin Miklós Bertalan
 Milassin, Nicolaus → Milassin Miklós Bertalan

- Miller, Jacob Ferdinand → Miller Jakab Ferdinánd
- Miller Jakab → Miller Jakab Ferdinánd
- Miller Jakab Ferdinánd (Jacob Ferdinand Miller, Miller Jakab, Müller Jakab Ferdinánd) 201, 263, 643, 644, 654, 656, 759, 795, 816, 817, 995
- Millot, Claude François Xavier (Millót) 47, 49, 52, 56, 58, 59, 61–63, 65, 66, 69, 70, 540, 549–555, 557–560, 562, 564, 565, 568, 570–578, 580, 582–589, 594, 595, 597, 598, 620, 623, 754, 875, 877
- Millót → Claude François Xavier Millot
- Milton, John 333, 336, 348, 449, 838, 896, 899, 903, 912, 927
- Mindszenti Sámuel 758, 779
- Minerva 19, 25, 28–31, 33, 439, 525, 526, 529, 530, 533, 535, 795, 1007, 1008
- Minian Antal 361, 928
- Mirabeau, Honoré Gabriel Riquetti de 248, 807
- Mithridatész 904
- Mk → Szent Márk
- Mnémoszüné 527, 529, 530
- Modrovich Ignác 522
- Mohamed → Mohamed b. 'Abd Allah
- Mohamed b. 'Abd Allah (Mahomed, Mohamed) 336, 838, 899, 903
- Moises → Mózes
- Mojs. → Mózes
- Molnar, Albert → Molnár Albert
- Molnár Albert (Albert Molnar, Mólnár Albert) 280, 283, 284, 465, 759, 845
- Mólnár Albert → Molnár Albert
- Molnár Elek 521
- Molnár János 176, 232, 465, 729, 731, 923, 1037
- Molnár József 199, 756
- Molnár József (más) 873
- Molnár László, V. 644
- Moloch 429, 998
- Mona Ilona 640
- Montesquieu, Charles Louis 550, 653, 807
- Montfaucon, Bernard de 53, 54, 565, 566, 573, 574
- Mopsus → Mopszosz
- Mopszosz (Mopsus) 19, 22, 23, 526
- Mose → Mózes
- Móses → Mózes
- Moses → Mózes
- Motzárt → Wolfgang Amadeus Mozart
- Mozart, Wolfgang Amadeus (Motzárt) 337, 700
- Mózes (Moises, Mojs., Mose, Móses, Moses, Moyzes, Moyzes) 63, 64, 195, 272, 274, 341, 400, 461, 580, 581, 584, 751, 829, 831, 835, 904, 959, 970, 1034
- Moyzes → Mózes
- Moyzes → Mózes
- Mt → Szent Máté
- Munkácsy János 1036
- Muris, Joannes de → Johannes de Muris
- Muris, Johannes de (Joannes de Muris) 380, 947, 950
- Muschell → Sebastian Mutschelle
- Muslag István 801
- Muszka Erzsébet 533
- Mutschelle, Sebastian (Muschell) 304, 306, 866, 870
- Müller Jakab Ferdinánd → Miller Jakab Ferdinánd
- Mydás → Midász
- Nádasdi → Nádasdy Ferenc (1785–1851)
- Nádasdy Ferenc (1785–1851; Nádasdi) 428, 454, 997, 1023
- Nádasdy család 277, 841
- Nádasdy Ferenc (1745–1802; Nádasdy Ferencz) 277, 278, 841, 842
- Nádasdy Ferenc (1709–1783) 841
- Nádasdy Ferenc József 841
- Nádasdy Ferenc (?–1800) 841
- Nádasdy Lipót Flórián 841
- Nádasdy Mihály 277, 841, 842
- Nádasdy Xavér Ferenc (Nádasdy Xaverius Ferencz) 277, 842
- Nagy (küldött) 420, 988
- Nagy → Nagy Antal
- Nagy Antal (Nagy) 236, 329, 507, 738, 758, 794, 819, 843, 854, 864, 893, 922, 927, 932, 1054, 1055, 1079
- Nagy Gábor (Gabriel Nagy) 377, 378, 938, 945, 946, 950
- Nagy Gábor, O. 767
- Nagy, Gabriel → Nagy Gábor
- Nagy István 544
- Nagy Iván 626, 632, 639, 673, 683, 847, 937, 1071
- Nagy József 6, 105–107, 645–650, 711, 728, 730, 800, 1067, 1068
- Nagy Károly 336, 899

- Nagy Lajos 635
 Nagy Sándor (makedón király) 759
 Nagy Sándor 625
 Nagy Pál 683
 Nagy Péter → Péter (orosz cár)
 Náni 34, 536
 Napóleon 806, 846
 Náray György 368, 939
 Narkisszosz 528, 530
 Narvaez, Pánfilo de 587
 Naubert, Benedikte 545
 Nedeczky, Carol → Nedeczky Károly
 Nedeczky Károly (Carol Nedeczky) 343, 454, 726, 779, 784, 908, 910, 911, 1023
 Negyedik Bela → IV. Béla
 Nellessen, Leonhard Aloys 470, 1044
 Némedi Lajos 533
 Nemesovics → Nemesovits János
 Nemesovits János (Nemesovics, Nemessovits János) 260, 264, 426, 813, 995
 Nemessovits János → Nemesovits János
 Németh András 953
 Németh János 759
 Németh Gábor 517
 Nepomuki Szent János (Johannes, Nep. Sz. János) 140, 295, 690, 857, 943
 Nep. Sz. János → Nepomuki Szent János
 Neptunus → Neptunusz
 Neptunusz (Neptunus) 19, 526
 Néreusz 526
 Neuner, Carl Borromäus 820
 Newton, Isaac 55, 567, 574
 Niczky János (Niczky János) 277, 286, 370, 383, 840, 847, 939, 949
 Niczky János → Niczky János
 Nini → Prónay Simonné Hirgeist Anna
 Nitray → Nyitray Mátyás
 Noë → Noé
 Noé (Noë) 333, 784, 896, 1037
 Nogarola, Teresa 788
 Nostitz család 612
 Nováki → Nováky József
 Novak, Johann 887
 Nováky József (Nováki) 216, 775

 Nyikus Norbert 776
 Nyilas Márta 527, 536
 Nyitray Mátyás (Nitray) 477, 1048

 O. → Johann Ossitzky
 Ocskay Rezső 830
 Odlitzer → Martin Adlitzer
 Odüsszeusz (Ulixes) 538, 748, 787
 Oehler, Eberhard K. 838, 846
 Oettingen-Wallenstein, Eleonora 924
 Oiagrosz 524
 Oláh Miklós 731
 Onder Csaba 876
 Oliva, Johann 700
 Orczy László 664, 693
 Orczy Lőrinc 552, 801, 934
 Orfeu → Orpheusz
 Orfeus → Orpheusz
 Órigenész 905
 Orpheus → Orpheusz
 Orpheusz (Orfeu, Orfeus, Orpheus) 17–20, 22, 23, 27, 30, 523, 524, 526, 528, 629, 783
 Orosz Ernő 749
 Országh Sándor 1002
 Osisky → Johann Ossitzky
 Ositski család → Ossitzky család
 Ositsky → Johann Ossitzky
 Ositzky → Johann Ossitzky
 Ositzky Asszonyság → Marie Ossitzky
 Ositzkyné → Marie Ossitzky
 Ossitz. → Johann Ossitzky
 Ossitzki család → Ossitzky család
 Ossitzky, Carolus → Karl Ossitzky
 Ossitzky család (Ositski család, Ossitzki család, Osziczki család, Osziczky család, Ossitzky család) 120–122, 132, 133, 135, 145–148, 151, 152, 154–156, 158, 160–162, 164, 171, 174, 258, 260, 262, 265, 267, 268, 272, 277, 279, 296, 297, 302, 304, 306, 313, 314, 317–319, 321, 325, 327, 332, 333, 335, 337, 340, 342, 345, 351, 360, 373, 412, 418, 419, 422, 427, 429, 430, 437, 660–678, 680, 681, 692, 693, 695–699, 703–706, 720, 722, 800, 805, 822, 829, 853, 878, 879, 885, 907, 917–919, 924, 941, 953, 971, 986, 990, 995, 1089
 Ossitzky, Johann (O., Osisky, Ositsky, Ositzky, Ossitzky, Ossitz., Osziczki, Osziczky, Ossitzky) 131, 142, 145, 149–154, 161, 173, 199, 201, 202, 207–210, 217, 220, 225, 226, 228–230, 232, 234, 243, 244, 246, 248, 261, 269, 277, 287, 295, 303, 306, 310, 313, 322, 324, 325,

- 329, 337, 343, 346, 350–353, 355, 359, 367,
391, 392, 398, 401, 402, 411, 420, 422, 438,
442, 444, 463, 464, 467, 472, 478, 479, 481,
499, 514, 518, 662, 663, 689, 692, 695–697,
700, 706, 720, 721, 752, 757, 765, 770, 784,
785, 788, 791, 836, 837, 847, 853, 856, 857,
863, 907, 910, 919, 926, 933, 936, 941, 961,
972, 1014, 1045, 1070
- Ossitzky, Karl (Carl, Carolus Ossitzky, ifjú Ossitz-
ky Karl, Károly) 139, 140, 141, 143, 144, 149,
154, 155, 229, 230, 231, 270, 273, 276, 290,
291, 315, 318, 324, 351, 499, 663, 686–688,
691, 695, 697–699, 721, 770, 771, 785, 788,
790, 792, 800, 822, 826, 832, 833, 836, 839,
853, 857, 859, 879, 880, 882, 887, 917, 918,
920, 926, 933, 953, 954, 992, 1070, 1071
- Ossitzky, Marie (M., Marie, Maris, Ositzky
Asszonyság, Ositzkyné, Ossitzkyné, Osziczki-
né, Ossitzkyné) 118, 119, 121, 122, 129, 139,
142, 144–146, 148, 150–158, 163, 164, 167,
201, 228, 230, 233, 250, 321, 325, 332, 352,
362, 364, 367, 372, 386, 392, 403, 412, 417,
420, 424, 430, 433, 435, 436, 438, 441, 472,
479, 499, 500, 663, 665–667, 675–677, 687,
689, 690–692, 694–699, 703, 708–710, 714,
756, 805, 837, 841, 853, 888–900, 917, 926,
929, 933, 936, 940–942, 953, 961, 980, 981,
986–988, 990, 992, 996, 998, 1000, 1002,
1004–1006, 1008–1012, 1014, 1045, 1050,
1070
- Ossitzkyné → Marie Ossitzky
- Ossitzky, Rosine (Rosi, Rósi, Rósika, Rosina,
Rosine, Rozina, Sini) 139–141, 143, 144, 151,
199, 313, 314, 319, 354, 412, 419, 420, 430,
444, 498, 499, 663, 686–688, 691, 692, 696,
699, 721, 757, 770, 771, 784, 808, 870, 883,
887, 920, 926, 933, 961, 972, 981, 986, 988,
992, 1049, 1070
- Oswald Zsigmond (Oswald Zsigmond) 428, 461,
996, 1034
- Oswald Zsigmond → Oswald Zsigmond
- Osziczki → Johann Ossitzky
- Osziczki család → Ossitzky család
- Osziczkiné → Marie Ossitzky
- Osziczky → Johann Ossitzky
- Osziczky család → Ossitzky család
- Oszitzky család → Ossitzky család
- Oszitzky → Johann Ossitzky
- Oszitzky család → Ossitzky család
- Ossitzky, ifjú → Karl Ossitzky
- Ossitzkyné → Marie Ossitzky
- Ossitzky család → Ossitzky család
- Oszkár, I. (svéd király) 920
- Ottlik Dániel 645, 801
- Ovidius → Publius Ovidius Naso
- Ovidius Naso, Publius (Ovidius) 226, 345, 366,
447, 514, 528, 533, 748, 785, 870, 909, 918,
935, 940, 966, 1014, 1047
- Öhrling, Emanuel Johann 613
- Ötödik Károly → V. Károly
- Ötvös → Eötvös Ignác, idősebb
- Örményi → Ürményi József
- P. → Paintner János Mihály
- Paintner János Mihály (P., Paintner Mihály,
Páintner, Paitner, Pajntner) 12, 182, 198, 199,
215, 256, 257, 259, 260, 267, 268, 271–273,
291, 296, 299, 308, 315, 319, 332, 354, 357,
360, 361, 364, 365, 367, 393, 397, 420, 428,
455, 456, 491, 733, 752, 754, 817, 821,
827–829, 833, 853, 857, 861, 868, 924, 926,
930, 931, 941, 963, 967, 988, 998, 1023,
1025, 1062–1065
- Páintner → Paintner János Mihály
- Paintner Mihály → Paintner János Mihály
- Paitner → Paintner János Mihály
- Pajkossy Gábor 809
- Pajntner → Paintner János Mihály
- Pákay Zsolt 843
- Palágyi Sylvia 516
- Palæmon → Palaimón
- Palaimón (Palæmon) 19, 526
- Pallas → Pallasz Athéné
- Pallás → Pallasz Athéné
- Pallast, Peter Simon 612
- Pallasz Athéné (Pallas, Pallás) 19, 21–23, 25, 30,
31, 525, 526, 528, 787
- Pallós Jenő 633, 634
- Pallos Lajos 707
- Pálffy család 632
- Palma → Pálma Pál
- Pálma → Pálma Pál
- Pálma Pál (Palma, Pálma) 240, 243, 245, 249,
798
- Pál Mátyás 823
- Pálóczi Horváth Ádám (Horváth Ádám) 426,
995

- Pán 19, 21, 26, 38, 524, 525, 528, 530, 531, 785
 Pandión (Pandion) 36, 538
 Pandion → Pandion
 Panoopeosz 525
 Pápai Pariz → Pápai Páriz Ferenc
 Páriz Pápai → Pápai Páriz Ferenc
 Pariz Pápai → Pápai Páriz Ferenc
 Pápai Páriz Ferenc (Franciscus Papai Pariz, Franciscus Pápai Páriz, Pápai Pariz, Pariz Pápai, Páriz Pápai) 232, 465, 515, 516, 783, 1037
 Papai Pariz, Franciscus → Pápai Páriz Ferenc
 Pápai Páriz, Franciscus → Pápai Páriz Ferenc
 Pápay Sámuel 738, 793
 Pápay József 614
 Papp Ferenc 563, 632
 Papp Ágnes 939
 Paris → Parisz
 Páris → Parisz
 Parisz (Paris, Páris) 22, 23, 36, 524, 528
 Parlagi Gáspár 195, 747
 Parrentrapp, Franz → Franz Warrentrapp
 Patachich Ádám 731
 Pataky Dénes 890, 1031
 Patzko → Patzkó Ferentz
 Patzkó Ferentz (Patzko) 52, 289, 565, 572, 850, 851
 Pauer János 516
 Pavianovics Ferenc (Franciscus Pavianovics) 93, 627, 628
 Pavianovics, Franciscus → Pavianovics Ferenc
 Pazman → Pázmány Péter
 Pázmán → Pázmány Péter
 Pázmándi Horváth Endre (Horváth András) 260, 814
 Pázmán, Petrus → Pázmány Péter
 Pázmány Péter (Pazman, Pázmán, Petrus Pázmán) 176, 178, 180, 271, 274, 406, 476, 729, 731, 734, 810, 828, 831, 834, 837, 975, 1047
 Péchy Imre 252, 255, 257, 801, 809, 812, 817
 Péczeli József 552
 Pelcl, František Martin 611
 Péleusz 528
 Penelope → Pénélopé
 Pénélopé (Penelope) 36, 538, 748, 787
 Penke Olga 550, 552, 586
 Periklész 527
 Perlaki Dávid 614
 Perszephoné 524
 Pesti Brigitta 518, 554, 656, 1020, 1044
 Péteri Takáts József (Takács, Takáts) 237, 260, 646, 648, 710, 725, 794, 795, 814, 874
 Pete → Pethe Ferenc
 Pethe Ferenc (Pete) 223, 263, 783, 799, 817
 Péter → Szent Péter
 Péter (orosz cár; Nagy Péter) 613
 Petravits Ignác 654
 Petrik Albert 690
 Petrik Géza 514, 923, 993
 Pétrosz → Szent Péter
 Petrőczy Éva 758, 779
 Pezzl, Johann 789
 Pfeiffer János 545, 756, 757, 780, 790, 813, 814, 825, 840, 937, 970, 987, 994, 1000, 1012, 1023, 1036, 1051, 1054, 1056, 1066
 Phaedrus 814
 Pheidiasz (Fidiás) 20, 517
 Phillebois, Anton 548
 Philoméla 538
 Phoebus (Febe, Febus, Phoibé) 20, 25, 321, 527, 530, 885
 Phoibé → Phoebus
 Phoinix 536
 Phorküsz 536
 Pièrre 140, 144, 148, 150, 688, 690, 692, 693, 695
 Pintér János 783
 Pintér Jenő 517
 Pintze 160, 705
 Pipin → Kis Pipin
 Pircher, Ladislaus → Pyrker János László
 Pista → István Viktor
 Pius, VII. (pápa) 545, 793
 Plutarkhosz (Plutharchus) 54, 566, 574
 Plutharchus → Plutarkhosz
 Pluto (Plutó, Plútó) 17, 18, 22, 40, 524, 528, 574
 Plutó → Pluto
 Plútó → Pluto
 Podmaniczky József 311, 875
 Pogány Frigyes 560, 812
 Pokorny Emánuel 624
 Pollack Mihály 883
 Polüdeukész 524
 Polümnia 527
 Pomon → Pomona
 Pomona (Pomonna, Pomon) 22, 23, 40, 528
 Pomonna → Pomona

- Pongrácz János (Pongrátz János) 13, 505, 811, 932, 996, 1022, 1024, 1038, 1060, 1074–1078
- Pongrátz János → Pongrácz János
- Pontoppidan, Erik 749
- Poór János 641
- Popol Ágoston 330, 893
- Poroszkai → Poroszkay János
- Poroszkay János (Poroszkai) 239, 796
- Porthan, Henrik Gabriel 6, 76–84, 519, 602, 603, 611–614, 616, 619
- Poszeidón 526, 527
- Potoczki Zoltán 716
- Pozsonyi József 641, 642, 644, 678, 690, 699
- Pöhlitz, Karl Heinrich Ludwig 185, 738
- Pöstyényi 240, 798
- Perényi Imre (Prényi) 271, 828, 830
- Pražák, Richard 612, 613, 643
- Prényi → Perényi Imre
- Prokné 538
- Prometheus → Prométheusz
- Prométheusz (Prometheus) 58, 63, 570, 576, 580, 583
- Prónainé → Prónay Simonné Hirgeist Anna
- Prónay → Prónay Simonné Hirgeist Anna
- Prónay Ágnes Paulina Honorata 660, 671
- Prónay Amália (Maly) 139, 671, 686, 687, 708
- Prónay Antónia Francisca Paulina 671
- Prónay család 661, 662, 664, 665, 667, 690, 702–704, 714, 721, 882
- Prónay Gábor 687, 1002
- Prónay Iphigenie Sophie 660, 671
- Prónay István 671
- Prónay Kálmán 709
- Prónay Lajos 709
- Pronay László → Prónay László, ifjabb
- Prónay László, idősebb 660, 667, 678, 709, 894
- Prónay László, ifjabb (Laci, Laczi, Laczó, Laczy, Latzi, latzi, Pronay László) 128–130, 132, 138–145, 147–149, 152–155, 156–160, 162–165, 167, 171–174, 664, 665, 667, 670, 672, 674, 675, 677, 678, 680, 682, 686–708, 710, 713–715, 719–723
- Prónay Sándor 709, 801, 816
- Prónay Sarolta 671
- Prónay Simon (Samy) 7, 8, 118, 131, 160, 161, 163–165, 167, 659, 660, 662, 667, 670, 671, 677–679, 681, 686, 687, 690, 701, 705, 708–710, 713–715, 719, 721, 723, 771, 837
- Prónay Simonné → Prónay Simonné Hirgeist Anna
- Prónay Simonné Hirgeist Anna (Hirgeist Anna, Nini, Prónainé, Prónay, Prónay Simonné) 7, 8, 117–131, 133–136, 138–159, 162, 163, 165, 167, 171–173, 526, 624, 642, 658–665, 667, 668, 671–680, 682, 683, 686–688, 690, 691, 694, 699–704, 707–710, 713–716, 719, 721, 722, 757, 780, 785, 817, 882, 1082
- Propertius 1066
- Proserpina (Prozerpina) 18, 524
- Prozerpina → Proserpina
- Pruzsinszky Sándor 1046
- Ptolemaiosz Eupator 855
- Pucz Antal 184, 320, 737, 884
- Pyber Benedek 789
- Pyrcher, Johann Ladislav → Pyrker János László
- Pyrker János László (Pyrker László, Felső Eöri Pyrker János László; János, László; Ladislaus Pircher, Johann Ladislav Pyrker, Johann Ladislav Pyrcher, Joh. Ladislav Pyrker, Johann Ladislaus) 9, 10, 267–269, 271–275, 290, 291, 315, 316, 318, 331, 332, 335, 336, 338, 339, 343, 349, 358, 365, 366, 447, 448, 526, 755, 771, 785, 788, 821–823, 825–829, 831, 832, 836–839, 853, 854, 857, 879–882, 886, 887, 893–906, 908, 912–915, 917, 919, 920, 924–931, 933–935, 951–954, 1001, 1002, 1004, 1005, 1008, 1009, 1014–1016, 1063, 1071
- Pyrker, Joannes Ladislav → Pyrker János László
- Pyrker, Johann Ladislaus → Pyrker János László
- Pyrker, Johann Ladislav → Pyrker János László
- Pyrker, Joh. Ladislav → Pyrker János László
- Pyrker László → Pyrker János László
- Rácz Lajos 780
- Ráday család 517
- Ráday Gedeon, idősebb 81, 607, 616, 934
- Ráday Pál 660
- Radvánszky Rozália 709
- Ráhel 985
- Rajner Károly 323, 886
- Rákóczi Ferenc, II. 551
- Rakovszky János 801
- Rapaics Raymund 527
- Rátz András (Andreas Rátz) 11, 403–405, 407–409, 743, 951, 952, 954, 958, 962, 968, 972–978, 980–982

- Rázt, Andreas → Rázt András
 Rauschmann József 642
 Rázsó Gyula 644
 Rebeka 985
 Rédey János 4, 519, 547, 556, 558, 560, 564, 590, 593, 594, 598, 600, 601, 621, 624, 626, 845, 850, 858, 968, 1021, 1028, 1041, 1043, 1053, 1068, 1081
 Regulus 838, 903
 Reinhard, Fr. V. 185, 738
 Rékasy Ildikó 518, 620, 923, 1036, 1075
 Révay, Nicolaus → Révai Miklós
 Reinalter, Helmut 632
 Reisner Andreas → Reisner Simon András
 Reisner Ignác Pál (Reisner Ignázt, Reisner Ignázt Pál, Reissner Ignatius) 97, 98, 633, 634
 Reisner Ignázt → Reisner Ignác Pál
 Reisner Ignázt Pál → Reisner Ignác Pál
 Reisner Leopold (Leopold Reisner, Reiszner) 97, 98, 633
 Reisner, Leopold → Reisner Leopold
 Reisner Simon → Reisner Simon András
 Reisner Simon András, (Reisner Andreas, Reisner Simon) 96–98, 633, 634
 Reissner Ignatius → Reisner Ignác Pál
 Reiszner → Reisner Leopold
 Remete Szent Pál (Remete szent Pál, Remete Sz. Pál, S. Paulus) 383, 488, 522, 939
 Remete szent Pál → Remete Szent Pál
 Remete Sz. Pál → Remete Szent Pál
 Renaudot, Théophraste (Renodó) 586
 Renodó → Théophraste Renaudot
 Rexa Dezső 870, 873
 Révai Miklós (Nicolaus Révay) 101, 639, 645, 650, 715, 811, 931
 Reviczky Róza → Betlehemné Reviczky Rósi
 Rhédei Zsuzsanna 549
 Rhéman 168, 715
 Riethaler → Riethaller Mátyás
 Riethaller → Riethaller Mátyás
 Ribay György 613, 614
 Rieger 491, 1062, 1063
 Riethaler → Riethaller Mátyás
 Riethaller Mátyás (Riethaler, Riethaller, Riet-
 haler) 59, 62, 63, 66, 70, 547, 555, 558, 560, 571, 578, 579, 583, 580, 584, 585, 588, 589
 Rigler, F. P. 640
 Ring Adorján 628, 635
 Rippert, A. 200, 757, 758
 Ritsmann Pál 823
 Rokay Zoltán 820
 Rosi → Rosine Ossitzky
 Rósi → Rosine Ossitzky
 Rósika → Rosine Ossitzky
 Rosina → Rosine Ossitzky
 Rosine → Rosine Ossitzky
 Rosty János 637
 Roth, Carolus 425, 994
 Róth Janka 810
 Rothkirch-Trach Natália → Beckers Józsefné
 Rothkirch-Trach Natália
 Rousseau, Jean-Jacques (Rousseaux) 129, 130, 675, 676
 Rousseaux → Jean-Jacques Rousseau
 Rozina → Rosine Ossitzky
 Röhr, Johann Friedrich (Röhr) 208, 216, 769, 773, 776–778, 802, 864, 865
 Röhr → Johann Friedrich Röhr
 Rösler Kristóf (Rössler Kristóf, Rösler Kristóf) 433, 1002
 Rössler Kristóf → Rösler Kristóf
 Rösler Kristóf → Rösler Kristóf
 Ruchman, Antonius 525
 Rudna et Divék Újfalu, Alexander à → Rudnay Sándor
 Rudnai Sándor → Rudnay Sándor
 Rudnay Sándor (Alexander à Rudna et Divék Újfalu, Rudnai Sándor) 9, 11, 12, 288–290, 377–383, 386–388, 392, 399, 405, 406, 413–415, 418, 425, 450–453, 483, 699, 725, 741, 742, 754, 775, 779, 783, 823, 827, 829, 830, 832, 837, 847, 852, 853, 855, 862, 965, 869, 871, 878, 883, 916, 917, 920, 922, 924, 928–930, 938–940, 942, 945, 950–952, 954, 961, 962, 964, 968, 973, 974, 978, 979, 981–983, 993–995, 1001, 1008, 1013, 1017, 1020, 1021, 1031, 1032, 1035, 1043, 1044, 1046, 1050, 1052, 1055, 1057, 1061, 1066
 Rudolf → Habsburg–Lotharingiai Rudolf
 Rudolph → Habsburg–Lotharingiai Rudolf
 Ruiz, Axel 632
 Rummy Károly György 793
 Rutkay Gábor → Ruttkay Gábor
 Rutkay, Gabriel → Ruttkay Gábor
 Ruttkai Gábor → Ruttkay Gábor
 Ruttkai, Gabriel → Ruttkay Gábor

- Ruttkay Gábor (Gabriel Rutkay, Gabriel Ruttkai, Rutkay Gábor, Ruttkai Gábor) 457, 1027, 1029, 1031
- S. → Sághy Ferenc
- Ságbi → Sághy Ferenc
- Saghi család → Sághy család
- Sággy család (Saghi család) 314, 514–516
- Sággy Ferenc (S., Ságbi, Ferkó, Francis. Sággy) 7, 8, 13, 108, 165, 166, 176, 181, 188, 190, 196, 198, 200–202, 207–209, 213, 218–220, 228, 232, 234, 237, 240, 242, 243, 245, 249, 251, 266–268, 269, 272, 274, 276, 279, 282, 285–287, 292, 300–303, 305–307, 309, 314, 319–321, 325–327, 329, 333, 336, 340, 343, 350, 351, 353, 354, 360, 364, 367, 371, 385, 391, 397, 398, 401, 402, 411, 412, 417, 419, 426, 429, 433, 435, 438, 441–443, 447, 454, 456, 459, 464, 467, 470, 473, 480, 481, 484, 485, 490, 507, 514–516, 518, 521, 532, 533, 583, 646, 650, 651, 654, 658, 660, 700, 710–713, 725, 727–730, 733, 735, 741, 742, 748, 751, 752, 755, 758, 765, 767–769, 771, 774, 779, 780, 784, 785, 787, 791, 792, 795, 805, 812, 821, 824, 826, 829, 835, 838, 840, 841, 846, 864, 865, 867, 869, 870, 874, 883, 884, 887, 890, 893, 894, 898, 907, 909, 916, 923, 927, 931, 932, 935, 937, 940, 941, 960, 971, 978–981, 998, 999, 1002, 1004, 1006, 1008, 1009, 1013, 1014, 1025, 1030–1032, 1035, 1038, 1041, 1046, 1051, 1052, 1054, 1055, 1058, 1061, 1079
- Sággy, Francis. → Sággy Ferenc
- Sággy Sándor 514–516, 518, 711, 999
- Sailer → Joseph Anton Seyler
- Sailer, J. M. → Johann Michael Sailer
- Sailer, Johann Michael (J. M. Sailer, Sailler) 265, 266, 820
- Sailler → Johann Michael Sailer
- Sailler, Josephus → Joseph Anton Seyler
- Sailler József → Joseph Anton Seyler
- Sajnovics János (Joannes Sajnovics, Sajnovits) 76, 529, 603, 611–614
- Sajnovics, Joannes → Sajnovics János
- Sajnovits → Sajnovics János
- Salamon (Szalomon) 203, 204, 261, 762, 763, 766, 815
- Sallér Judit 789
- Samson → Sámson János
- Sámson → Sámson János
- Sámson (názir) 756
- Sámson János (Samson, Sámson) 199, 219, 226, 306, 332, 337, 421, 422, 425, 433, 756, 785, 870
- Sámuel 735
- Samy → Prónay Simon
- Sanctus Bartholomeus → Szent Bertalan
- Sándor, I. (orosz cár) 883
- Sándorffy Anna 650
- Sándor István 276, 613, 840
- Sándor Lipót (nádor; Alexander Leopold) 6, 60, 65, 66, 68, 75, 547, 562, 572, 587, 589–592, 602, 754
- Sándor Móric 699
- Sándor Vince 699
- Sartori, Franz 235, 239, 793, 796, 798, 803, 805, 847
- Satirus → Satyrus
- Satyrus (Satirus, Szatirus, Szatürosz) 21, 26, 27, 528, 531, 301, 863
- Savoral, Matthias → Savoral Mátyás
- Savoral Mátyás (Matthias Savoral, Saworal Mátyás) 457, 1026, 1029, 1030
- Saworal Mátyás → Savoral Mátyás
- S. Bartholomeus → Szent Bertalan
- Scarron, Paul 348, 912
- Schaffrath Lipót 597
- Schaibl Erzsébet (Verseghy Erzsébet) 96, 516, 554, 632, 633, 636, 651, 671, 703
- Schams, Franz 1048
- Schardius, Simon 182
- Schedius Lajos (Szédius) 241, 643, 799, 816
- Schedel Ferenc → Toldy Ferenc
- Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph 186, 738
- Schenckl, Maurus → Maurus Schenkl
- Schenkl, Maurus (Maurus Schenckl) 185, 738, 1006
- Schickel, Harald 808, 877
- Schilling, Friedrich Gustav 790
- Schirmer asszony (Frau von Schirmer) 230, 789
- Schirmer, Frau von → Schirmer asszony
- Schlegel (pap) 287, 847
- Schlözer, August Ludwig 612
- Schmall Lajos 679
- Schmid, Carl Christian Erhard (Erhard Schmid, M. Carl Christian Erhard Schmid, Smid, Schmidt) 185, 188, 208, 209, 220, 231, 232, 235, 242, 258, 260, 266, 343, 728, 738, 739,

- 770, 780, 789, 791, 793, 799, 812, 814, 820, 907
 Schmidegg Júlia 842
 Schmid, Erhard → Carl Christian Erhard Schmid
 Schmid, M. Carl Christian Erhard → Carl Christian Erhard Schmid
 Schmidt → Carl Christian Erhard Schmid
 Schmidt (veszprémi kereskedő) 325, 889
 Schappinger, Bonifaz Martin 401, 970
 Schneider, J. A. → Johann Aloys Schneider
 Schneider, Johann Aloys (J. A. Schneider) 190, 403, 407, 743, 973, 976
 Schoen Arnold 534
 Schöpflin Aladár 699
 Schramek László 816
 Schwaiger András (Schwajger András) 335, 746, 897
 Schwajger András → Schwaiger András
 Schwandtner, Johann Georg 613
 Schwarzenberg → Ernst von Schwarzenberg
 Schwartner → Schwartner Márton
 Schwartner Márton (Schwardtner) 330, 597, 894
 Schwartzberg → Ernst von Schwarzenberg
 Schwarz (más) 136, 682, 683
 Schwarzenberg Ernő → Ernst von Schwarzenberg
 Schwarzenberg, Ernst von (Schwarczenberg, Schwartzberg, Schwarzenberg Ernő) 924, 928, 929, 936, 960, 963, 967, 969, 998, 1023
 Schwarzenberg Ferenc 924
 Schwarzenberg, Johann 924
 Schwarz, Georg (Swarz György) 637, 639, 683
 Schwarz, Ildephons (Ildephonsus Schwarz) 359, 926
 Schwarz, Ildephonsus → Ildephons Schwarz
 Schwarz János 545
 Sebestyén István → Kocsi Sebestyén István
 Seeberg, Philipp von (Ph. v. Seeberg) 46, 548
 Seeberg, Ph. v. → Philipp von Seeberg
 Seeman → Seemann József
 Seemann József (Seeman) 455, 1024
 Seibert, Jutta 530
 Seiler → Joseph Anton Seyler
 Seiller → Joseph Anton Seyler
 Seneca 1002
 Serälä, E. N. 602, 614
 Seth 749
 Seyler, Joseph → Joseph Anton Seyler
 Seyler, Joseph Anton (Joseph Seyler, Josephus Sailler, Sailer, Sailler József, Seiler, Seiller) 152, 153, 212, 236, 237, 239, 243, 245, 249, 264, 272, 276, 305, 327, 337, 382, 446, 454–456, 464, 696, 697, 699, 735, 774, 797, 829, 832, 840, 869, 891, 900, 949, 1011, 1014, 1024, 1025
 Seyler, Karl 699
 Sigray János 637
 Silvanus 22, 25, 530
 Simai Kristóf 620
 Simeon 679
 Simon → Szent Péter
 Simon Katalin 631, 673
 Sini → Rosine Ossitzky
 Sinka → Sinkay József
 Sinkay, Jos. → Sinkay József
 Sinkay József (Jos. Sinkay, Sinka) 343, 391, 396, 908, 909, 960, 965
 Sipos György 402, 972
 S. L. 612
 Smid → Carl Christian Erhard Schmid
 Smodis → Smodiss János
 Smodiss János (Joannes Szmodics, Smodis, Szmodics, Szmodis, Szmodiss, Szmodits) 8–10, 199, 216, 220, 226, 232, 233, 235, 246, 250, 268, 295, 296, 301, 307, 310, 318, 332, 343, 346, 403, 444, 726, 757, 777, 785, 804, 805, 808, 856, 863, 906, 908, 911, 935, 953
 Solyom Dezső 538
 Somkuti Gabriella 643
 Somogy Lipót Márton (Somogyi)
 Somogyi → Somogy Lipót Márton 198, 754
 Somogyi Gedeon 876
 Somorjai, Olga 637, 720
 Soós István 662
 Sorbonne, Robert de 922
 Spalek, Georgius Ignatius Ludovicus 700
 Spalek, Ludovicus 700
 S. Paulus → Remete Szent Pál
 Spienberg Pál 597
 Spitzer, Shlomo J. 644
 Splényi Anna 998
 Spreitzenbart → Spreitzenbart János
 Spreitzenbart → Spreitzenbart János
 Spreitzenbart János (Spreitzenbart, Spreitzenbart) 199, 356, 362, 472, 756, 922, 929
 Stáhly György 597
 Stankovics → Sztankovits János
 Stentor → Szentótor
 Strauß, Ant. → Anton Strausz

- Strausz Antal 780
 Strausz, Anton (Ant. Strauß) 934
 Streit, Johann Baptist von 878, 882, 885
 Stedje, Astrid 649
 Josef Anton Steffan (Jos. Stephan) 517, 552
 Stephan, Jos. → Steffan, Josef Anton
 Stephanus, S. → Szent István
 Sternberg, Joachim 76, 603, 611–613
 Sternberg, Johann Nepomuk 612
 Sternberg, Kaspar 612
 Stettner Máté 816
 Stift, Andreas Joseph Freiherr 247, 806
 Storchenau, Sigmund (Storchenau Zsigmond) 875, 876
 Storchenau Zsigmond → Sigmund Storchenau
 Störck, Anton Freiherr 806
 Straiter József (Strajter, Streiter) 270, 271, 294, 827, 828, 830, 856,
 Strajter → Straiter József
 Streibig József 793
 Streiter → Straiter József
 Sulzer, Johann Georg 78, 110, 605, 615, 653
 Suzanna (Zsuzsanna) 42, 541, 544
 Sylvester János 201, 759
 Swarz György → Georg Schwarz

 Sz. → Szlatényi Ferenc
 Szabó András 101, 638, 886
 Szabó, David → Baróti Szabó Dávid
 Szabó Dávid → Baróti Szabó Dávid
 Szabó Flóris 733
 Szabó János, T. 553
 Szabó László (Szabó Professor) 424, 991, 992
 Szabó Professor → Szabó László
 Szalay Péter 252, 261, 815
 Szalisznyó Lilla 711
 Szalomon → Salamon
 Szammer Klára → Szammer Mihályné Wallner Klára
 Szammer Mihály 793
 Szammer Mihályné Wallner Klára (Szammer Klára) 235, 360, 793, 811, 884
 Szápáry → Szápáry János Péter Keresztély
 Szápáry, Comteße → Szápáry Leopoldina
 Szápáry grófkisasszony → Szápáry Leopoldina
 Szápáry grófnő → Szápáry Leopoldina
 Szápáry János → Szápáry János Péter Keresztély
 Szápáry János Péter Keresztély (Szápáry, Szápáry János) 104, 132, 148, 641, 644, 660, 678, 694, 699, 811
 Szápáry Leopoldina (Comteße Szápáry, Szápáry grófkisasszony, Szápáry grófnő) 147, 148, 641, 644, 660, 670, 678, 690, 693, 694, 1069
 Szápáry Mária Anna 699
 Szapphó 653
 Szatirus → Satyrus
 Szatürosz → Satyrus
 Szauder József 521, 525
 Szauder Mária 515
 Sz. Bernárd → Clairvaux-i Szent Bernát
 Széchényi Ferenc (Szétsényi, Sztéznýi Ferencz) 6, 7, 105, 111, 112, 263, 515, 517, 613, 641–644, 654–656, 660, 681, 741, 759, 773, 799, 811, 817, 887, 995
 Széchenyi István 699, 885, 961
 Széchényi II. Zsigmond 642
 Szeder Fábán 423, 992
 Szédius → Schedius Lajos
 Székely Tibor 742
 Szekeres Athanáz 49–51, 558–563
 Székér Joachim 816
 Szeléné 530
 Szelepcsényi György 368, 939
 Szelestei N. László 639, 940
 Szemecskey József 1077
 Szemere család 715
 Szemere Krisztina (Képlaki Vilma) 934
 Szemere Pál 715, 934
 Szemes → Szemess Ferenc
 Szemess Ferenc (Szemes) 323, 458, 886, 1027, 1029, 1031
 Szén Antal 100, 103, 636, 637, 641
 Szén Károly 636
 Szent Ágoston (Ágoston, Augustinus, Aurelius Augustinus) 544, 815
 Szentál → Szentall Ferenc
 Szentall Ferenc (Szentál, Zentall Ferenc) 368, 935, 937
 Szent András 795, 916
 Szent Anna 575, 635, 640, 872
 Szent Ambrus (Ambrosianus) 380
 Szent Benedek 992
 Szent Bertalan (Sanctus Bartholomeus, S. Bartholomeus) 51, 67, 70, 561, 591, 595

- Szent Egyed 757
 Szentesi Edit 711, 751, 890
 Szent Ferenc 623
 Szent Gellért 392, 961
 Szent Gergely, VII. → VII. Gergely
 Szent György 104, 544, 665, 672, 776, 820, 840, 862, 959, 997, 1091
 Szentgyörgyi József 660, 876
 Szentgyörgyi Kiss Antal 643, 656
 Szent Ignác 994
 Szent Imre 776
 Szent István (I. István, István, Stephanus S., Szent Istvány) 51, 66, 68, 70, 201, 220, 256, 290, 348, 517, 561, 589, 591, 592, 595, 641, 749, 755, 757, 759, 776, 780, 783, 806, 830, 852, 869, 873, 899
 Szent Istvány → Szent István
 Szent Iván 105, 647, 840, 844, 862, 896, 997
 Szentiványi Ferenc 643
 Szent Jakab 105, 107, 894, 1091
 szent János → Szent János
 Szent János (János, Joannes, szent János, Sz. János) 53, 220, 342, 344, 345, 346, 351, 352, 565, 572, 781, 907, 909–911, 917, 918
 Szent Jeromos (Hyeronimus) 376, 735, 944, 1092
 Szentjóni Szabó László 637
 Szent József (József) 679
 Szentkirályi László 252, 801, 809, 816
 Szent László (I. László) 336, 756, 899
 Szent Lukács (Lk, Lukács, Sz. Lukács) 341, 599, 680, 767, 812, 886, 904, 905, 965, 978, 1006, 1044
 Szent Margit 653
 Szent Márk (Mk) 836, 905
 Szent Máté (Matheus, Mattheus, Mt, Szent Maté, Szent Máthé, Sz. Maté) 381, 394, 400, 415, 436, 445, 450, 451, 453, 464, 813, 922, 948, 983, 1017–1021, 1044
 Szent Mihály (Michel, Mihály, szent Mihály, Sz. Mihály) 199, 372, 542, 627, 628, 652, 679, 754, 776, 999, 1091
 Szent Maté → Szent Máté
 Szent Máthé → Szent Máté
 Szent Mihályi Mihály (Szent-Mihályi Mihály) 368, 939
 Szent-Mihályi Mihály → Szent Mihályi Mihály
 Szentmiklóssy Alajos 934
 Szent Pál (Sz. Pál) 325, 394, 400, 401, 700, 787, 831, 856, 888, 984
 Szent Péter (Kéfás, Simon, Péter, Pétersz) 213, 613, 700, 775, 831, 899
 Szent Udalrik (Sz. Udalrik) 411, 979
 Szepesi → Szepeszy Ignác
 Szepeszy Ignác (Szepessy, Szepesi) 218, 219, 240, 461, 779, 798, 993, 1024, 1077
 Szepessy → Szepeszy Ignác
 Szepessy Mária 998
 Széppataki Johanna 1051
 Szerdahelyi Alajos (Szerdahelyi Aloisius) 643
 Szerdahelyi Aloisius → Szerdahelyi Alajos
 Szétsényi → Széchényi Ferenc
 Szétsi Mária 615
 Szétzényi Ferencz → Széchényi Ferenc
 Szicíliai Diodórosz (Diodórosz Szikulosz, Diodorus Siculus) 63, 580, 584
 Szigeti Kilián 1036
 Szilágyi Ferenc 720
 Szilágyi Márton 832, 837
 Szily János 989
 Szily József 801
 Szinnyi József 514, 614, 1077
 Szirmai Antal → Szirmay Antal
 Szirmay Antal (Szirmai Antal) 185, 646, 738
 Szirmay Zsuzsanna 783
 Sz. János → Szent János
 Szlatényi Ferenc (Sz., Szlatini, Szlatinyi Ferenc) 7, 132, 673, 678, 679, 682, 683, 690
 Szlatini → Szlatényi Ferenc
 Szlatinyi Ferenc → Szlatényi Ferenc
 Szláv család 710
 Sz. Lukács → Szent Lukács
 Sz. Máté → Szent Máté
 Szmethanovics Károly 660
 Szmidá Viktor 727
 Szmodics → Smodiss János
 Szmodics, Joannes → Smodiss János
 Szmodis → Smodiss János
 Szmodiss → Smodiss János
 Szmodits → Smodiss János
 Szóikovits → Szójkovits Ferenc
 Szójkovits Ferenc (Szoikovits) 13, 508, 921, 1080
 Socrates → Szókratész
 Szókratész (Socrates) 55, 73, 567, 574, 1026
 Szögi László 532
 Szölösy Benedek 939

- Szörényi László 742, 839, 903, 1024
 Sz. Pál → Szent Pál
 Sztankovits János (Stankovics) 271, 828, 830
 Sztáray (gyalogezred) 755, 809, 937
 Sztáray Mihály 641
 Szenttór (Stentor) 379, 947, 950
 Sztereopész 527
 Szhénó 536
 Sz. Udalrik → Szent Udalrik
 Szulejmán, I. (oszmán szultán) 644
 Szűz Anya → Szűz Mária
 Szűz Mária (Boldogságos Szűz, B. Szűz, Mária, Maria, Mater, Szűz Anya) 307, 373, 376, 377, 543, 585, 679, 757, 797, 807, 818, 832, 840, 846, 856, 863–866, 868, 872, 874, 943–945, 950, 994, 1084
 Szvorényi Mihály 597

 T. → Trattner János Tamás
 Takács → Péteri Takáts József
 Takács Gábor 820, 1040
 Takáts → Péteri Takáts József
 Tallián → Tallián Antal
 Tallián Antal (Tallián) 367, 936, 941, 942, 953, 969
 Tallián család 942
 Tallián Farkasné 521
 Tallián István 801
 Tamar 753
 Táncz Menyhért 533
 Tancsics Ignác 103, 641
 Tanhofer → Tanhoffer Pál
 Tanhoffer Pál (Tanhoffer) 299, 303, 337, 861, 865, 900
 Tar Gabriella Nóra 720
 Tarján M. Tamás 699
 Tarnóczy Pál 36, 537
 Tar Zerind 912
 Tassó → Torquato Tasso
 Tasso, Torquato (Tassó) 245, 249, 265, 348, 802, 804, 805, 807, 814–816, 819, 912
 Taucher Ferenc 324, 532, 887
 Teisz → Thaisz András
 Telegdi Miklós (Telegdy) 176, 188, 189, 218, 228, 250, 476, 729, 731, 742, 787, 807, 1047
 Telegdi Zsigmond 615
 Telegdy → Telegdi Miklós
 Teleki József 799, 810
 Teleki László (Teleky) 253, 366, 810, 816, 935
 Teleki Pál 642
 Teleki Sámuel 548, 549, 618, 773
 Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsanna (Bethlen Susánna, Bethlen Zsuzsanna) 540, 546, 548, 549, 550, 555, 558, 560, 562, 564, 754, 1020
 Teleky → Teleki László
 Telemachus → Télemakhosz
 Télemakhosz (Telemachus) 228, 787
 Tercsánszky család 626
 Terentius Afer, Publius 787, 807, 904
 Termesszosz 531
 Terpszikhoré 527
 Tersánszky család 626
 Tersztyánszky család 626
 Tersztyánszky Éva 626, 632
 Tersztyánszky Dezső 626, 632
 Tersztyenszky család 626
 Tereus → Téreusz
 Téreusz (Tereus) 36, 538
 Tevan Andor 586
 Thaisz András (Teisz) 241, 799
 Thalia 24, 527, 530
 Themis → Themisz
 Themisz (Themis, Themys) 28, 29, 33, 532
 Themys → Themisz
 Thesztiosz 524
 Thezár → Thezárovich Gábor
 Thezárovich Gábor (Thezár) 312, 875–877
 Thirsis 27, 531
 Tibolth Mihály 654
 Timóteus 787, 888
 Tinácska → Maria Clara Herpin
 Tinedel → Maria Clara Herpin
 Tisziphoné 528
 Titirus → Tytirus
 Tytirus (Titirus) 18, 21, 524
 Tojgun pasa 690
 Tokaji-Nagy Tivadar 816, 937
 Toldy Ferenc (Schedel Ferenc) 812
 Tomsics Emőke 780
 Torbágyi Melinda 707
 Torius Dániel 801
 Toronyi István 36, 537
 Tótfalusi Kis Miklós 575, 783
 Tóth (expeditor) 396, 966
 Tóth (más) 429, 998
 Tóth Antal, M. 699, 899, 1036
 Tóth Csaba 707
 Tóth Ernő 780

- Tóth Ferenc (Tóth Ferencz, Tóth Ferentz) 212, 773, 774
 Tóth Ferencz → Tóth Ferenc
 Tóth Ferentz → Tóth Ferenc
 Tóth-Pápay Sámuel (Tótpápai) 633, 637
 Tóth Péter 647
 Tóth Péter (más) 721
 Tótpápai → Tóth-Pápay Sámuel
 Török Damascenus → Török Damaszcén
 Török Damascénus → Török Damaszcén
 Török Damaszcén (Damascenus, Damascenus Török, D. Török, Török Damascenus, Török Damascénus) 301, 303, 305, 308, 311, 323, 863–865, 869, 872, 875, 886
 Tőzsér Endre 519, 540, 598
 Tratner → Trattner Mátyás
 Trattner család 628, 979, 993, 995
 Trattner János Tamás (T.) 426, 427, 723, 737, 995
 Trattner, Matthias → Trattner Mátyás
 Trattner Mátyás (Matthias Trattner, Tratner) 70, 92, 93, 179, 594, 595, 626–628
 Trautensberg báró 699
 Trenka Mihály Alajos (Trnka) 197, 201, 204, 217, 236, 239, 243, 258, 279, 303, 305, 320, 324, 326, 329, 336, 343, 350, 360, 735, 738, 753, 758, 763, 797, 819, 843, 854, 862–865, 868, 869, 871, 887, 889, 893, 907, 916, 922, 927, 932, 1055
 Tresztjánszky család 626
 Tresztyánszki család 626
 Trexler → Johann Michael Tröxler
 Tritón (Tritonis, Tritonisz) 19, 526
 Trnka → Trenka Mihály Alajos
 Tröxler, Johann Michael (Trexler) 169, 632, 717
 Trsánszky család 626
 Trsánszky, Josephus → Trsánszky József
 Trsánszky József (Josephus Trsánszky) 6, 92–94, 626, 628, 632, 633
 Trstjansky, Sam. → Trstjansky Sámuel
 Trstjansky Sámuel (Sam. Trstjansky) 6, 96–99, 626, 628, 631, 632, 635, 636, 651, 658, 671, 717
 Trstjénszky család 626
 Trsztynszky család 626
 Trsztynszky család 626
 Trsztjenszky család 626
 Tsseti → Csécsi János
 Tsétsi → Csécsi János
 Tsétsi → Tsétsi Zachariás
 Tsétsi János → Csécsi János
 Tsétsi, Johannes → Csécsi János
 Tsétsi Zachariás (Tsétsi) 616
 Tuboly László 646, 647
 Tuczek, Franz 899
 Tuczek, Vincenz (Tucsek) 337, 899
 Tucsek → Vincenz Tuczek
 Tulok Ferenc 485, 486, 1056
 Tumpacher József 710, 874
 Tungli Gyula 533
 Tunnerné 34, 536
 Turgot, Anne Robert Jacques 550
 Tükhé 538
 Tündareóz 524
 Türr István 526, 527, 780
 Ugrin Aranka 618, 619
 Ulixes → Odüsszeusz
 Ungar, Karel Rafael 611
 Ungvárnémeti Tóth László 934
 Urania (Uránia) 23, 515, 527, 529
 Uránia → Urania
 Uranosz 527, 532
 Ürményi család 732
 Ürményi Ferenc 198, 755
 Ürményi József (Örményi) 473, 755, 783, 811, 1046
 V. → Versegly Ferenc
 V. → Vurum József
 Vaderna Gábor 707, 823, 832
 Vadnay Károly 231, 790
 Vajda Sámuel 176, 729, 731
 Vajky György 9, 10, 12, 231, 237, 260, 261, 268, 272, 286, 295, 296, 301, 307, 318, 332, 343, 345, 361, 403, 442, 446, 490, 495, 514, 726, 732, 777, 790, 794, 800, 804, 805, 829, 847, 856, 857, 895, 906, 908–910, 928, 935, 937, 1014, 1045, 1052
 Vallaszki → Wallaszky Pál
 Vallaszky → Wallaszky Pál
 Valjavec Frigyes 642, 655
 Van Es → Johann Heinrich van Ess
 Van Ess → Johann Heinrich van Ess
 Van Ess, Leander → Johann Heinrich van Ess
 Varga Béla 793
 Vargha Balázs 596

- Vargyas István 712
 Varro, Caius Terentius 904
 Váry Gellért 597
 Vass József 617, 619, 620
 Vass Klára 642
 Vass László (Vas) 241, 799
 Vata 961
 Vécsey Miklós 253, 254, 256, 810
 Vécsey Miklós, ifjabb 810
 Végh 198
 Végh István 755, 837
 Velazques, Diego 587
 Velladics Márta 545
 Vencel, IV. (cseh király) 857
 Venus (Vénusz) 17, 22, 23, 36, 81, 524, 535, 536, 607, 615, 616
 Venusi, Joseph Bernhard Benedict (Venúsi Apát, Jos. Bened. Venusi, Jos. Bern. Benedict Venusi) 461, 464, 1034, 1035
 Verbóci Istvan → Werbőczy István
 Werbőczy → Werbőczy István
 Werbőczy → Werbőczy István
 Verebi-Végh család 517
 Veresmarti Mihály (Veresmarthy) 476, 1047
 Veresmarthy → Veresmarti Mihály
 Veres Pálné 628
 Vergilius → Publius Vergilius Maro
 Vergilius Maro, Publius (Máro, Vergilius, Virgil) 25, 502, 524, 527, 531, 586, 1011
 Verrasztó Gábor 673, 816
 Verscheghy → Versegghy Ferenc
 Versegghy → Versegghy Ferenc
 Versegghy Egyenes → Versegghy Ferenc
 Versegghy Eugen → Versegghy Ferenc
 Versegghy, Franciscus → Versegghy Ferenc
 Versegghy család 637
 Versegghy Ersébet → Schaibl Erzsébet
 Versegghy Fer. → Versegghy Ferenc
 Versegghy Ferenc (Eugenius Franciscus Versegghy, Eugenius Versegghy, Eugen Versegghy, Franciscus da Wersegghy, Franciscus Eugenius Versegghy, Franciscus Versegghy, Franciscus Versegghy, Franciscus Versegghy, François de Wersegghy, François de Wesegghy, Franz Eugen Versegghy, Franz Versegghy, Franz von Várségghy, F. V., V., Verschegghy, Versegghy, Versegghy Eugen, Versegghy Egyenes, Versegghy Fer., Versegghy Ferenc Eugenius, Versegghy Ferencz, Versegghy Ferentz, Versegghy, Versegghy Eugenius, Versegghy Egyenes, Versegghy Ferenc Eugenius, Versegghy Ferentz, V. F., Wersegghy) 3, 5–13, 17–509, 513–519, 521–526, 528, 529, 531–540, 543, 545–550, 552–564, 571–578, 580, 582–587, 589–603, 608, 611–621, 623–665, 667, 668, 670–683, 685–688, 690, 691, 694, 699–705, 707–725, 727–743, 746–755, 757–761, 763, 765–827, 829–832, 836–844, 846–848, 850, 852–954, 958–974, 976, 978–1026, 1030–1039, 1041–1069, 1071–1082, 1086, 1092
 Versegghy Ferenc Eugenius → Versegghy Ferenc
 Versegghy Ferencz → Versegghy Ferenc
 Versegghy Ferentz → Versegghy Ferenc
 Versegghy, Franciscus → Versegghy Ferenc
 Versegghy, Franciscus da → Versegghy Ferenc
 Versegghy, Franz → Versegghy Ferenc
 Versegghy János 554, 633
 Versegghy Mihály 637
 Versegghy → Versegghy Ferenc
 Versegghy Egyenes → Versegghy Ferenc
 Versegghy Eugenius → Versegghy Ferenc
 Versegghy Ferenc Eugenius → Versegghy Ferenc
 Versegghy Ferentz → Versegghy Ferenc
 Versegghy, Eugenius → Versegghy Ferenc
 Versegghy, Eugenius Franciscus → Versegghy Ferenc
 Versegghy, Franciscus → Versegghy Ferenc
 Versegghy, Franciscus Eugenius → Versegghy Ferenc
 Versegghy, Franz Eugen → Versegghy Ferenc
 Várségghy, Franz von → Versegghy Ferenc
 Vertumnus 528
 Vespasianus 584
 Vesta 21, 528
 V. F. → Versegghy Ferenc
 Vierthaler, Franz Michael 64, 553, 573, 581, 585, 586
 Vigh → Vigh Ignác
 Vigh Ignác (Vigh) 96, 554, 633, 636, 775
 Vigh István 755, 837
 Viktor Károly, IV. (Anhalt–Bernburg–Schaumburg–Hoym hercege) 920
 Villax Ferdinánd 516
 Vilt József → Vilt József Ignác
 Vilt József Ignác (Vilt József) 101, 637
 Virág Benedek (Virágh Benedek) 237, 263, 295, 302, 411, 448, 521, 533–535, 632, 635, 636, 662, 715, 725, 794, 816, 817, 825, 857, 934, 979, 1036
 Virágh Benedek → Virág Benedek

- Virág Zsolt 808
 Virgil → Publius Vergilius Maro
 Viszota Gyula 646–648
 Vitkovics, Michel de → Vitkovics Mihály
 Vitkovics Mihály (Michel de Vitkovics) 8, 168, 169, 402, 427, 429, 430, 643, 673, 715–717, 934, 971
 Vitkovics Péter 715
 Vízoffer → Vizoffer József
 Vizoffer József (Vízoffer) 326, 420, 428, 457, 889, 988, 1026, 1029
 Vizi László Tamás 842
 Voigt, Mikuláš Adaukt 611
 Voigt Vilmos 712
 Voltaire 64, 65, 339, 343, 551, 553, 581, 586, 901, 902, 907
 Vossius, Gerardus 586
 Vulcanus 36, 524, 535, 536
 Vurum József (V., Wurum) 251, 268, 308, 498, 822, 823, 842, 855, 868, 871, 895, 1069

 W., Frau von (W. kegyelmes asszony) 502, 504, 1073, 1074
 Wagner, Franciscus 165, 166, 190, 193, 402, 428, 429, 433, 435, 441, 445, 463, 468, 474, 481, 487, 489, 711–713, 748, 971, 997, 998, 1002, 1004, 1008, 1009, 1012, 1013, 1035, 1040, 1041, 1046, 1050–1052, 1054, 1057–1060
 Wagner, Ignaz 963
 Wagner József 524
 Wagner Károly 798
 Waldapfel József 536, 753
 Waldapfel Eszter, V. 517
 Wallaszky Pál (Paulus Wallaszky, Vallaszki, Valaszky) 201, 217, 311, 759, 779, 876
 Wallaszky, Paulus → Wallaszky Pál
 Warrentropp, Franz (Franz Parrentropp) 210, 772
 Watts, John (Watz) 196, 306, 752, 870
 Watz → John Watts
 Wegscheider, Julius August Ludwig 301
 Weingand János Mihály (Johann Michael Weingand, Wigandt) 49, 70, 554, 558, 594, 772, 746
 Weingand, Johann Michael → Weingand János Mihály
 Weiss Ferenc 532, 613, 887
 Weiss, Venceslaus 700
 Wellmann Nóra 637
 Weöres Gyula 614
 Werbőczy István (Verbőci Istvan, Verbőczy, Verbőczy) 208, 209, 227, 230, 239, 241, 244, 246–248, 251, 253, 256, 355, 769, 771, 786, 789, 797, 799, 801–803, 805–807, 809–812, 921
 Werseghy → Verseghy Ferenc
 Werseghy, Franciscus da → Verseghy Ferenc
 Werseghy, François de → Verseghy Ferenc
 Werthes, Clemens Friedrich 597
 Weseghy, François de → Verseghy Ferenc
 Wesselényi Kata 549
 Wesselényi Mária 548
 Wesselényi Miklós 639, 783
 Wigandt → Weingand János Mihály
 Windisch-Grätz, Alfred Candidus Ferdinand 755
 Winkler Gábor 939
 Witsch Rudolf 961
 Wittelsbach Zsófia Friderika 873
 W. kegyelmes asszony → Frau von W.
 Wunsch, Ernst Christian 572, 573
 Würtler, Joseph 878, 882, 885

 Zádor György 660
 Zagler Márkus 527
 Zefirus → Zephürosz
 Zelliger Alajos 754, 789, 830, 952
 Zentall Ferenc → Szentall Ferenc
 Zephürosz (Zefirus) 25, 530
 Zeusz 524, 525, 527–530, 532, 535, 537
 Zóka Péter 653
 Zoltán József 687, 705
 Zombori István 810, 830
 Zoványi Jenő 613
 Zvara Edina 517, 643, 644, 654, 873

 Žažova, Henrietta 533
 Zsebő 260, 261, 264, 814
 Zsilinszky Mihály 812
 Zsirai Miklós 614
 Zsuzsanna → Suzanna